

THE KARL HOLL
LIBRARY OF CHURCH HISTORY

DUKE UNIVERSITY LIBRARY
DURHAM, N. C.

Date 7 1 1957

K. Hall

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

<http://www.archive.org/details/iosephibinghamia0304bing>

IOSEPHI BINGHAMI,

RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

SIVE

ANTIQUITATES
ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN TERTIVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEL.
M DCC XXVII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1950

1950

1950

1950

Treasure Room

SVMME REVERENDO DOMINO

AC IN DEO PATRI,

IONATHANI,

DIOECESIS WINCHESTRIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCOLIDIS

PRAESVLI,

HOC TERTIVM VOLVMEN

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

DEMISSE OFFERT

SVMME REVERENDO IPSIVS NOMINI

DEVINCTISSIMVS

IOSEPHVS BINGHAMVS.

201267

ΣΤΝΟΥΙΣ.

LIBER SEPTIMVS

De ascetis in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM

De differentia inter priscos ascetas & monachos, & de prima vitæ monasticæ origine.

- §. I. Ascetæ semper fuerunt in ecclesia: Monachi non item. pag. 1.
 §. II. Hoc discrimen ab ingenuis quibusdam scriptoribus in ecclesia Romanensi agnitum. 2.
 §. III. Quinam fuerint primitiui ascetæ. 3.
 §. IV. Quando vita monastica primum cœperit. 8.
 §. V. Qua in re ascetæ a monachis discrepauerint. 11.
 §. VI. Quibus aliis nominibus appellati fuerint. 12.

CAPVT SECVNDVM

De diuersis monachorum generibus, eorumque modis viuendi in ecclesia.

- §. I. Diuersa monachorum, diuersis viuendi modis inter se distinctorum, genera. 13
 §. II. Primum genus dicti anachoretæ, ἀναχωρηταί. ibid.
 §. III. Secundum genus, cœnobitæ sue synoditæ. 15
 §. IV. Tertium genus Sarabaitæ. ibid.
 §. V. De Stylitis. 17
 §. VI. De monachis secularibus. 19
 §. VII. Monachi vniuersi principio nihil amplius quam laici. 20
 §. VIII. Quibus in casibus vita clericalis & monachica coniungi potuerit. 23
 §. IX. Canonicoꝝ regularium origo. 30
 §. X. De monachis, qui ἀνοήτοι, hoc est infomnes, dicti fuerunt. 31
 §. XI. De sic dictis βοσκούς, pascentibus. 32
 §. XII. De Benedictinis & Gyrouagis in Italia. ibid.
 §. XIII. De Apostolicis in Britannia & Hibernia. 35
 §. XIV.

- §. XIV. De rarīs quibusdam & insolitis monachorum nominibus in ecclesia antiqua. pag. 37

CAPVT TERTIVM

De antiquis legibus & regulis ad vitam monasticam, præcipue cœnobitarum, respicientibus.

- §. I. Curialibus non licuit fieri monachis. 41
 §. II. Nec seruis sine dominorum suorum consensu. 43
 §. III. Nec maritis & vxoribus sine mutua viriusque parti consensu-
 ne. 45
 §. IV. Nec liberis sine parentum suorum consensu & voluntate. 48
 §. V. Liberos, quantumuis a parentibus suis adductos, sine suo ipsorum
 consensu retinere haud licuit. ibid.
 §. VI. De tonsura & habitu monachorum. 50
 §. VII. Nullum solemne votum, siue publica professio ab illis exacta. 54
 §. VIII. Quid per ipsorum renuntiationem seculi intelligendum sit. 55
 §. IX. De differentia inter renuntiationem & vitam communicati-
 vam. 57
 §. X. Omnes monachi olim ex manuum suarum opere sustentati. 60
 §. XI. Idonei & adcommodati ad hanc rem antistites in monasteriis
 constituti, nimirum decani, centenarii, patres, & id genus
 alii. 63
 §. XII. Patrum siue abbatum magna in reliquos, ratione disciplinae,
 potestas. 64
 §. XIII. Peculiarια quædam priuilegia etiam in ecclesia ipsis indulta. 67
 §. XIV. Semper tamen potestati episcopi subiecti mansere. 68
 §. XV. Spirituales monachorum exercitationes. Primo, Perpetua
 pœnitentia. 71
 §. XVI. Secundo, Extraordinaria ieiunia. ibid.
 §. XVII. Tertio, Extraordinariæ sacrorum frequentationes. 74
 §. XVIII. De legibus, monachos ab officiis tam ecclesiasticis quam ciui-
 libus excludentibus. 81
 §. XIX. Nulli monachi antiquitus in officia vel iura clericorum secula-
 rium inuolarunt. 82

- §. XX. *Neque initio in ciuitatibus degendi habuere veniam, sed ad solitudinē fuerunt adstricti.* pag. 84
- §. XXI. *Quasnam exceptiones hæc regula admiserit.* 86
- §. XXII. *Num monachi ad vitam secularem rursus se conferre potuerint.* 90
- §. XXIII. *Matrimonia monachorum olim haud irrita facta.* 92
- §. XXIV. *Quænam panæ desertoribus monasteriorum ordinariè inflictæ fuerint.* 93

CAPVT QVARTVM

De virginibus & viduis in primitiua ecclesia.

- §. I. *De distinctione inter ecclesiasticas & monasticas virgines.* 96
- §. II. *An perpetuæ virginitatis voto fuerint obligatæ.* 98
- §. III. *Quando primum censuræ ecclesiæ, propter nuptias contra ipsarum professionem factas, subici cæperint.* ibid.
- §. IV. *Coniugium professarum virginum nunquam irritum declaratum.* 99
- §. V. *Libertas nubendi per leges quasdam illis concessa, si ante quadragesimum ætatis annum essent consecratæ.* 100
- §. VI. *De ipsarum habitu, forma, ac modo consecrationis.* 102
- §. VII. *De quibusdam privilegiis, quæ eis indulta fuerunt.* 108
- §. VIII. *De nomine votis & nonnæ, eiusque significatione.* 109
- §. IX. *Specialiores quædam obseruationes de viduis ecclesiasticis.* ibid.

LIBER OCTAVVS

De antiquis ecclesiis, & diuersis earum partibus, vasis, consecrationibus, immunitatibus & id genus aliis.

CAPVT PRIMVM

De diuersis nominibus & prima origine ecclesiarum inter christianos.

- §. I. *De nomine ecclesia & ἐκκλησιαστήριον.*

112.
§. II.

- §. II. De nominibus dominicum, & κυριακόν, nec non domus columbae. pag. 113
- §. III. De distinctione inter domum Dei, domum diuinam & domum ecclesiae. 116
- §. IV. Ecclesiae dictae oratoria, siue domus precatationis. 118
- §. V. Cur vocatae sint basilicae & ἀνάκτορα. 120
- §. VI. Quando primum appellatae sint templa. 121
- §. VII. Ecclesiae nonnumquam vocatae synodi, concilia, conciliabula, conuenticula. 123
- §. VIII. Cur nonnullis ecclesiae dicantur martyria, memoriae, apostolea & prophetea. 126
- §. IX. Cur caemiteria, mensae, & areae. 129
- §. X. Cur casae, tropaea & tituli. 132
- §. XI. De tabernaculis, monasteriis & aliis quibusdam minus vstitis ecclesiarum nominibus. 135
- §. XII. De distinctione inter ecclesiam matricem & dioecesanam. 137
- §. XIII. Testimonia de ecclesiis primi saeculi, collecta a Medo. 141
- §. XIV. Testimonia de ecclesiis secundi saeculi. 145
- §. XV. Testimonia de ecclesiis tertii saeculi. 146
- §. XVI. Ad obiectionem ex Lactantio & Arnobio respondetur. 150
- §. XVII. Collectiones quaedam addititiae ad hanc materiam. 151

CAPVT SECVNDVM

De differentia inter ecclesias primorum saeculorum & ecclesias sequentium temporum, & de gentilium templis ac iudaeorum synagogis in ecclesias christianas conuersis.

- §. I. Priscae ecclesiae simplices & modicae. 159
- §. II. Rationes, ob quas aedificia ecclesiastica amplificata fuerunt & immutata. 161.
- §. III. Speciatim christianorum imperatorum munificentia hanc in rem contribuit. 162

§. IV.

§. IV. *Edicta quoque ipsorum de gentiliū templis in ecclesias conuertendis.* pag. 164

CAPVT TERTIVM

De diuersis antiquarum ecclesiarum formis & partibus:
Et primum quidem de narthece exteriorē.

- §. I. *Ecclesiarum antiquarum diuersæ fuerunt formæ.* 172
 §. II. *Et diuersus aliarum ab aliis situs.* 175
 §. III. *Plerumque in tres, interdum in quatuor vel quinque, partes diuisæ.* 177
 §. IV. *Atque hæc in alias partes subdivisæ. Narthex exterior includebat 1. προπόυλον, seu vestibulum.* ibid.
 §. V. 2. *Atrium, siue area ante ecclesiam porticibus seu peristyllis circumdata.* 178
 §. VI. 3. *Huius in medio fons positus, ex quo se lauabant, qui ecclesiam ingrediebantur, quibusdam auctoribus cantharus & phiala dictus.* 179
 §. VII. *An supersticiosus aquæ benedictæ vsus huius antiqui moris corruptio sit.* 181
 §. VIII. *Non nisi atrium & porticus in exteriorē narthece in mortuorum sepulturam adhibite.* 182

CAPVT QVARTVM

De narthece interiorē deque illius partibus & vsibus.

- §. I. *De minoribus προπόυλοις, seu porticibus, ante fores ecclesiæ.* 183
 §. II. *De narthece, pronao, siue ferula.* 184
 §. III. *Vsus eius pro catechumenis & secundi ordinis pœnitentibus.* 185
 §. IV. *Nec non pro iudæis, gentilibus, hæreticis & schismaticis.* 187
 §. V. *Hæc pars ecclesiæ non locus baptisterii, ut in præsentibus nostris ecclesiis.* ibid.
 §. VI. *Cur vocata sit narthex, & de diuersis narthecum generibus in compluribus ecclesiis.* ibid.

CAPVT QVINTVM

De nao, seu naue ecclesiæ, eiusque partibus & vsibus.

§. I.

- §. I. De portis speciosis ac regis: cur ita vocata. p. 189
- §. II. Navis ecclesie plerumque in quadrum edificata & a nonnullis oratorium laicorum dicta. 190
- §. III. Cuius in parte viliore substrati, siue tertii ordinis pœnitentes, consistebant. 191
- §. IV. Et ambo, siue pulpitem, positum. 192
- §. V. Et supra hunc ambonem communicantes & quarta classis pœnitentium, quos consistentes vocabant, suum quisque habebant locum. 195
- §. VI. Loca virorum & mulierum ut plurimum alia ab aliis separata. 196
- §. VII. Cur hæc mulierum loca dicta sint κατηχόμενα & ὑπερώα 200
- §. VIII. Priuatæ cellule ab harum tergo, meditationi, lectioni & orationi accommodatæ. 201
- §. IX. Locus virginum ac viduarum ab aliis distinctus. 202
- §. X. Σωλεῖον, seu solea, hoc est thronus magistratuum in hac parte ecclesie. 209

CAPVT SEXTVM

De bemate, id est, tertia templi parte, quæ altare & sanctuarium dicebatur, deque eius partibus & vsibus.

- §. I. Sanctuarium olim vocatum bema & tribunal. 208
- §. II. Etiam ἄγιον vel ἱερατεῖον, & sacrarium. 209
- §. III. Et Θυσιαστήριον, locus altaris. 210
- §. IV. Presbyterium et diaconicum. 211
- §. V. Chorus etiam. ibid.
- §. VI. Hic locus a reliquo spatio per septa, siue cancellos, separatus. ibid.
- §. VII. Multitudini inaccessus. Vnde adyta vocatus. 212
- §. VIII. Sanctæ portæ & vela, sanctuarium a reliquo templo separantia. 214
- §. IX. Suprema sanctuarii pars dicta apsis, exedra vel conchula bematis. 216

- §. X. Hic antiquitus locus thronorum episcopi ipsiusque presbyterorum. p.217
- §. XI. Et altaris, seu mensæ communionis. 220
- §. XII. Virumque nomen in ecclesia prisca indiscriminatum usurpatum. 222
- §. XIII. Quo sensu veteres se altaria non habere dixerint. 224
- §. XIV. De nominibus mensæ sacræ, mensæ mysticæ aliisque appellationibus. 225
- §. XV. Altaria generatim ex lignis confecta usque ad tempora Constantini. 228
- §. XVI. Non nisi unum altare olim in una aliqua ecclesia. 229
- §. XVII. Aliquando non nisi unum in una quadam civitate, etsi diversæ ecclesiæ, secundum quosdam auctores. 231
- §. XVIII. De ciborio, seu canopeo altaris. 233
- §. XIX. De peristerio, seu columbis. 235
- §. XX. Quo tempore effigies crucis primum super altare posita fuerit. 236
- §. XXI. De quibusdam aliis ornamentis & utensilibus altaris. 238
- §. XXII. De oblationario seu prothesi. 247
- §. XXIII. De sceuophylacio, siue diaconico bematicis. 249

CAPVT SEPTIMUM

De baptisterio & aliis exterioribus ædificiis, exedris ecclesiæ vocitatis.

- §. I. Baptisteria olim ædificia ab ecclesia distincta. 252
- §. II. Hec admodum ampla, & cur? 255
- §. III. Cur Φωτισήγεια, loca illuminationis, dicta. 256
- §. IV. De differentia inter baptisterium & fontem. Et cur fons dictus sit piscina & κολυμβήθρα. 256
- §. V. Quemadmodum fontes & baptisteria olim adornata fuerint. 258
- §. VI. Baptisteria olim ecclesiæ matrici magis peculiariora. 259
- §. VII. De secretario, siue diaconico magno, hoc est, vestiario. 261
- §. VIII. Cur appellatum sit receptorium & salutatorium. 263
- §. IX. De decanicis, siue carceribus ecclesiæ. 264

§. X.

- §. X. De mitatorio, *sive* metatorio. 266
 §. XI. De gazophylacio & pastophoriis. 267
 §. XII. De scholis & bibliothecis ecclesie. 270
 §. XIII. Quo sensu domicilia, hortuli & balneæ partes ecclesie habitate fuerint. 273
 §. XIV. Quando organa primum in ecclesia adhiberi cepta sint. 275
 §. XV. De origine campanarum, & quomodo conuentus ecclesiastici, his nondum inuentis, conuocati fuerint. 280

CAPVT OCTAVVM

De anathematis aliisque antiquarum ecclesiarum ornamentis.

- §. I. Quid veteres per anathemata sua in ecclesiis intelligant. 287
 §. II. Certa quædam donaria, *ἱερουργήματα* appellata, quando in ecclesiam primam inuecta sint. 291
 §. III. Tempa olim sententiis, e scriptura sacra petitis & parietibus inscriptis, exornata. 292
 §. IV. Nec non aliis inscriptionibus humane compositionis. 293
 §. V. Inauratum & musium opus in ecclesiis antiquis usitatum. 295
 §. VI. Picturæ vel imagines tribus prioribus seculis in ecclesiis non permisse. 296
 §. VII. Primum a Paulino aliisque eiusdem cum ipso ætatis hominibus, seculo quarto exeunte, priuatim gradatimque introductæ. 303
 §. VIII. Imagines regum ac episcoporum circa idem tempus in ecclesiam inuectæ. 305
 §. IX. Sed nec viuorum nec mortuorum effigies cultui religioso destinate. 307
 §. X. Nulle dei vel trinitatis imagines in ecclesia licite, vsque post concilium Nicænum secundum. 309
 §. XI. Neque statuæ siue effigies solide, sed tantum picturæ & hæc symbolicæ potius quam vllæ aliæ. 311
 §. XII. Ecclesie floribus & frondibus exornatæ. 314

CAPVT NONVM

De consecratione ecclesiarum.

- §. I. *Quid veteres per consecrationem ecclesiarum intelligant.* p. 315
- §. II. *Prima iustissime auctoritatis ac fidei documenta de hac consecratione ex seculo quarto arcessenda.* 317
- §. III. *Episcopus in qualibet diœcesi ordinarius huius consecrationis minister.* 322
- §. IV. *Nullam ecclesiam, sine episcopi permisso, ædificari licitum.* 323
- §. V. *Neque, nisi prius episcopus solemnes preces in loco, ubi fabricanda erat, fecisset.* ibid.
- §. VI. *Nulli episcopo ecclesiam aliquam in alius episcopi diœcesi consecrare licitum, nisi necessitate illud exigente.* 324
- §. VII. *Primorum seculorum episcopis ad consecrandam aliquam ecclesiam episcopi Romani venia minus erat necessaria.* 326
- §. VIII. *Ecclesiæ semper Deo, non autem sanctis dedicate, etsi horum nominibus, memoriam ipsorum seruandi causa, nonnunquam distinctæ.* 327
- §. IX. *Ecclesiæ interdum a fundatoribus suis, vel aliis circumstantiis, in earum extructione obseruatis, nomen sortite.* 329
- §. X. *Quo tempore altaria peculiarem consecrationem, nouis ceremoniis ab ecclesiarum consecratione distinctam, habere cœperint.* 332
- §. XI. *Nulla ecclesia construenda, vel consecranda, nisi ante dotata.* ib.
- §. XII. *Episcopis nequidquam pro consecratione deprecere licitum.* 333
- §. XIII. *Consecrationes quouis die indiscriminatim peractæ.* 334
- §. XIV. *Dies consecrationis inter dies festos anniuersarios celebrari solitus.* ibid.

CAPVT DECIMVM

De honore & ueneratione, quam ecclesiis suis exhibuerunt prisca christiani.

- §. I. *Ecclesiæ ad nullum umquam profanum usum, sed sacrum duntaxat & religiosum cultum, adhibita.* 335
- §. II. *Similis causis sacrorum vasorum & utensilium ecclesiæ intus adhibita.* 337

- §. III. *Quanam differentia inter ecclesias & aedes priuatas facta sit.* 340
- §. IV. *Quod nonnulli eorum mori, quam ecclesias hæreticis profanandas tradere, maluerint.* 341
- §. V. *Ritus lauandi manus ingredientium in ecclesiam.* 342
- §. VI. *Cerimonia exuendi calceos quibusdam usitata, sed non vniuersaliter recepta.* ibid.
- §. VII. *Num veteres, ingredientes in ecclesiam, ad altare sese incurvandi ritu vsi sint.* 343
- §. VIII. *Reges diadema deponebant custodiasque relinquebant fori, domum regis regum ingressuri.* 345
- §. IX. *Ianue & columnæ ecclesiæ atque altaris sæpius in amoris ac reuerentiæ signum osculo exceptæ & amplexu circumplexæ.* 346
- §. X. *Ecclesiæ ad meditationem & orationem priuatam æque ac publicam adhibite.* 348
- §. XI. *Publici ipsorum mores in templo magna reuerentiæ indices.* 349
- §. XII. *Ecclesiæ tutissimus rerum alicuius valoris adseruandarum locus, & optimum perfrugium tempore communis calamitatis.* 350

CAPVT VNDECIMVM

De prima origine asyloꝝ, deque legibus eo spectantibus, in ecclesiis christianis.

- §. I. *Origo huius priuilegii inde a temporibus Constantini arcessenda.* 353
- §. II. *Primum solum altare, & interior fabrica ecclesiæ locus refugii, sed postea vniuersa exteriora ædificia ac ditio iuridica ecclesiæ eodem priuilegio donata.* 355
- §. III. *Quibus hominibus ad sanctuarium confugere licuerit.* 357
- §. IV. *Quibus hominibus & flagitiis hec priuilegium denegatum sit. Primo quidem, publicis debitoribus.* 359
- §. V. *Secundo, iudæis, christianos se fieri velle ideo tantum simulantibus, ut debitorum solutionem, vel pænas pro criminibus sufferendas, evitare possent.* 361
- §. VI. *Tertio, hæreticis & apostatis.* 362
- §. VII. *Quarto, seruus a dominis suis aufugientibus.* 363

- §. VIII. Quinto, *expilatoribus, homicidis, coniuratis, virginum rap-
rioribus, adulteris, & similibus criminum reis.* p. 365
- §. IX. Iusta animaduerso in grandem recentiorum asyloꝝ abusum,
qui eximendo homines a pœna legibus statuta & eneruando vim
legum ciuiliũ admittitur. 366
- §. X. Conditiones antiquitus a confugientibus ad ecclesiam obseruari
debitæ. Prima: Nulli cum telo in ecclesiam fugiendum erat. 368
- §. XI. Secunda: Nulli huc confugienti clamorem ad seditionem siue
tumultum excitandum, attollere licebat. 369
- §. XII. Tertia: Nulli in ecclesia edere vel pernoctare licitum, sed in
exterioribus quibusdam adibus suis cuique victus præbendus e-
rat. ibid.

LIBER NONVS

Geographica antiquæ ecclesiæ descriptio;
vbi de diuisione illius in prouincias,
diœceses & parochias, & de prima
huius diuisionis origine agitur.

CAPVT PRIMVM

De statu & diuisione imperii Romani, & quod ecclesia
huius ad exemplar externam suam politiam &
regimen conformauerit.

- §. I. Status imperii Romani tempore apostolorum. 371
- §. II. Status ecclesiæ isti imperii statui conformis. 372
- §. III. Diuisio Romani imperii in prouincias & diœceses. 373
- §. IV. Idem exemplar ecclesia imitata. ibid.
- §. V. Confirmatur hoc ex ciuili notitia imperii. 374
- §. VI. Comparata cum antiquissimis narrationibus de diuisione prouin-
ciarum ecclesiastica. 376
- §. VII. Hoc porro e regulis & canonibus ecclesiæ probatur. 381
- §. VIII.

- §. VIII. *Ecclesia tamen ad hanc formam obseruandam non omnino obligata, sed libertate sua ab ea discedendi vsa.* p. 386
- §. IX. *De ecclesiis suburbicariis in territorio ecclesie Romanæ.* 387
- §. X. *Hæ probabiliter veri olim limites metropolitice pariter & patriarchalis iurisdictionis episcopi Romani.* 391
- §. XI. *Perspicua quedam huius rei documenta.* 393
- §. XII. *Contrarie exceptiones Schelstrati de ecclesia Britannica considerantur.* 401

CAPVT SECVNDVM

De numero, natura & amplitudine diœcesium, siue ecclesiarum episcopalium in Africa, Aegypto, aliisque orientalibus prouinciis.

- §. I. *Diœceses olim parœciæ dictæ.* 408
- §. II. *Quo tempore nomen diœcesis primum adhiberi ceptum sit.* 410
- §. III. *Quid per προάστια, seu suburbia, intelligendum sit.* 411
- §. IV. *Diœceses non generatim ita amplæ inter nationes, primis temporibus ad religionem christianam perductas, quemadmodum inter nationes medio ecclesie æuo conuersas.* 414
- §. V. *Specialior diœcesum Africae descriptio.* 415
- §. VI. *De diœcesibus Aegypti, Libyæ & Pentapolis.* 421
- §. VII. *De diœcesibus Arabiæ. Et cur hæ frequentiores in vicis quàm in aliis locis.* 432
- §. VIII. *De diœcesibus Palæstinæ, seu de patriarchatu Hierosolymitano.* 434
- §. IX. *Catalogus prouinciarum & diœcesum sub patriarcha Antiocheno.* 443
- §. X. *Observationes in diœcesis Cypri.* 445
- §. XI. *De diœcesibus Syriæ primæ & secundæ.* 446
- §. XII. *De diœcesibus Phœnicie primæ & secundæ.* 449
- §. XIII. *De Theodoriade.* 451
- §. XIV. *De Euphratesia seu Comagene.* 451
- §. XV. *De Osrhœna & Mesopotamia.* 453
- §. XVI. *De Armenia Persica.* 455
- §. XVII.

- §. XVII. De Assyria, siue Adiabene & Chaldaea. p. 456
 §. XVIII. De Inimirenis in Perside & Homeritis in Arabia felice. 458
 §. XIX. De episcopis inter Saracenos in Arabia. 460
 §. XX. De episcopis Axumitarum, siue Indorum ultra Agyptum. 462

CAPVT TERTIVM

De antiquis Asiae minoris dioecibus.

- §. I. De Asiae minoris magnitudine, deque dioecibus in ea reperiturum numero. 466
 §. II. De Cappadocia et Armenia minore. 469
 §. III. De Ponto Polemoniaco. 474
 §. IV. De Hellenoponto. 475
 §. V. De Paphlagonia et Galatia. 477
 §. VI. De Honoriade. 478
 §. VII. De Bithynia prima et secunda. 479
 §. VIII. De prouinciis in dioecesi Asiatica. De Hellesponto. 487
 §. IX. De Asia Lydiana siue proconsulari. 482
 §. X. De Caria. 484
 §. XI. De Lycia. 485
 §. XII. De Pamphylia prima et secunda. 486
 §. XIII. De Lycaonia. 487
 §. XIV. De Pisidia. ibid.
 §. XV. De Phrygia pacatiana et salutari. ibid.
 §. XVI. De Isauria et Cilicia. 489
 §. XVII. De Lazica, sive Colchide. 490
 §. XIX. De Lesbo et Cycladibus insulis. 491

CAPVT QVARTVM

De antiquis Europae dioecibus.

- §. I. De sex prouinciis Thraciae, & primum quidem de Scythia. 492
 §. II. De Europa. 493
 §. III. De Thracia. 495
 §. IV. De Haemimonte. ibid.
 §. V. 496

§. V. De Rhodope.	p. 495
§. VI. De Mœsia secunda.	ibid.
§. VII. Prouinciæ in ciuili diœcesi Macedonica. Diœceses episcopales in Macedonia prima et secunda.	496
§. VIII. De Thessalia.	497
§. IX. De Achaia, Peloponneso et Eubœa.	ibid.
§. X. De Epiro vetere et Epiro noua.	498
§. XI. De Creta insula.	499
§. XII. De quinque prouinciis in diœcesi Daciæ. De Præualitana.	ibid.
§. XIII. De Mœsia superiore.	500
§. XIV. De Dacia mediterranea & ripensi.	ibid.
§. XV. De Dardania & Gothia.	501
§. XVI. De sex prouinciis in Illyrico occidentali. De Dalmatia.	502
§. XVII. De Sauia.	ibid.
§. XVIII. De Pannonia superiore et inferiore.	ibid.
§. XIX. De Norico mediterraneo et ripensi.	503

CAPVT QVINTVM

De diœcesibus Italiae.

§. I. Quam late patuerit episcopi Romani diœcesis.	504
§. II. De Tuscia et Vmbria.	509
§. III. De Valeria.	516
§. IV. De Piceno suburbicario.	519
§. V. De Latio et Campania.	521
§. VI. De Samnio.	527
§. VII. De Apulia et Calabria.	528
§. VIII. De Lucania et Brutia.	ibid.
§. IX. De Sicilia, Melita & Lipara insulis.	530
§. X. De Sardinia, et Corsica insulis.	531
Bingh. O.E. Vol. III. c	§. XI.

§. XI. De Piceno annonario et Flaminia.	p. 532
§. XII. De Aemilia.	533
§. XIII. De Alpibus Cottiiis.	ibid.
§. XIV. De Liguria.	534
§. XV. De Rhætia prima et secunda.	536
§. XVI. De Venetia et Histria.	537

CAPVT SEXTVM

De dioecesibus Gallix, Hispanix & insularum
Britannicarum.

§. I. De antiquis limitibus & distributione Gallix in septemdecim prouincias.	538
§. II. De dioecesibus in Alpibus maritimis.	540
§. III. De Alpibus Graiis seu Penninis.	541
§. IV. De Viennensi prima et secunda.	ibid.
§. V. De Narbonensi prima et secunda.	ibid.
§. VI. De Nouempopulania.	542
§. VII. De Aquitania prima et secunda.	ibid.
§. VIII. De Lugdunensi prima, secunda, tertia, quarta et Maxima Sequanorum.	543
§. IX. De Belgica prima et secunda.	544
§. X. De Germanica prima et secunda.	ibid.
§. XI. De antiqua prouinciarum Hispanicarum diuisione.	545
§. XII. De Tarraconensi.	ibid.
§. XIII. De Carthaginensi.	546
§. XIV. De Bætica.	ibid.
§. XV. De Lusitania.	ibid.
§. XVI. De Gallæcia.	547
§. XVII. De Maiorica, Minorica & ceteris insulis.	548
§. XVIII.	

- §. X VIII. *Status ecclesie Hispanicæ ex quibusdam illius conciliis antiquis declaratus.* 549
- §. XIX. *De Hibernia et Scotia.* ibid.
- §. XX. *De ecclesia Britannicâ in Anglia et Hibernia.* 557
- §. XXI. *Huc usque dicta, ex antiquis aliquot canonibus ecclesie confirmantur.* 563
- §. XXII. *Nec non ex obligatione episcopi, qua diocesin suam semel per annum visitare tenebatur, & ex confirmationis exercitio.* 565

CAPVT SEPTIMVM

Notitia episcopatum antiquæ ecclesiæ, quæ Leonis Sapientis iussu sæculo nono facta est, cum aliis quibusdam collata.

CAPVT OCTAVVM

De diuisione dicecesium in parochias, & de prima earum origine.

- §. I. *De antiquis ecclesiarum parochialium nominibus.* 590
- §. II. *De origine ecclesiarum parochialium necessitati debita, & regulis apostolicis christianæ communionis fundata.* 593
- §. III. *Nonnullæ earum probabiliter ad ipsa apostolorum tempora referendæ.* 594
- §. IV. *Nonnullæ minores ciuitates parochias in vicis ac villis, ipsis persecuutionis temporibus, habuerunt.* 595
- §. V. *Parochiæ urbicæ non semper certis aliquibus presbyteris separatim assignatæ; sed clericis ecclesie episcopalis in commune commissæ. Aliter se res habuit cum parochiis rusticanis.* 589

§. VI. *Stati redditus non illico parochiis post earum diuisionem attribuit, sed in commune aerarium illati.* 601

CONCLUSIO

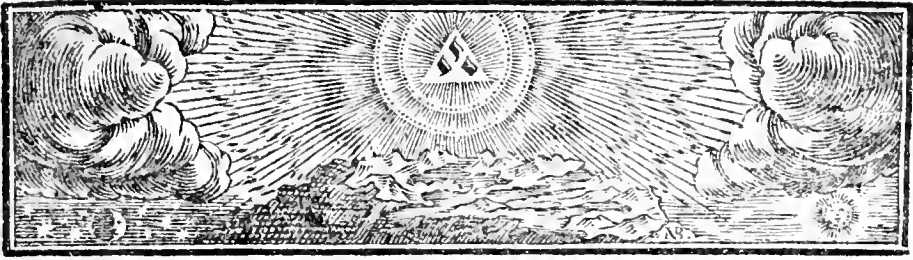
In qua facilis & honorifica antiquum dioecesanum episcopatum (ad minorum veterum dioecesium formam) in omnibus protestantibus ecclesiis erigendi methodus proponitur. 605

APPENDIX.

610

ORI.

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI-
CARVM
LIBER SEPTIMVS
DE ASCETIS IN ECCLESIA
PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

DE DIFFERENTIA INTER PRISCOS ASCETAS
ET MONACHOS, ET DE PRIMA VITAE
MONASTICAE ORIGINE.

§. I.

Ascetae semper fuerunt in ecclesia: Monachi non item.

VI in veterum scriptorum moni-
mentis aliquantum versati sunt, illi saepe issi-
me nomen ἀσκητῶν, *ascetarum*, quibusdam
christianis, ad distinguendum ipsos ab aliis,
attribui obseruauerint. E scriptori-
bus pontificiis plerique, ubicumque hoc
uocabulum offendunt, argumentum ex eo
captant, quo monachorum uetustatem in
ecclesia demonstrant; quum tamen ingens discrimen inter u-
trosque fuerit. Licet enim saeculi quarti & quinti scriptoribus,
quum uita monastica uniuerse inualuisset, ascetae & monachi u-

nos eodemque homines significant; in tribus tamen prioribus sæculis maximam partem res aliter se habuit. Fuerunt enim tum semper ascetæ in ecclesia, non autem semper monachi, qui in desertas solitudines & montes confugerent, vel in monasteriis & cellis vitam agerent, vt in posterioribus sæculis.

§. II.

Hoc discrimen ab ingenuis quibusdam scriptoribus in ecclesiâ Romanensî agnitum.

Hoc discrimen a candidis & ingenuis quibusdam ecclesiæ *Romanensî* scriptoribus libere admittitur; vt a VALESIO [a] & PAGIO [b], qui BARONII, CHRISTOPHORSONII aliorumque errores hac in re castigant. EUSEBIUS de iis, quæ de ascetis in *Aegypto* commemorat PHILO IVDÆVS, loquens, christianorum ascetarum [c] illius temporis vitam his ipsis exacte describi dicit. Vbi per ascetas CHRISTOPHORSONIVS & BARONIVS monachos ac *religiosos*, vt recentiore stilo ipsis dicuntur, intelligunt: VALESIVS autem, PHILONIS aetate monachos non existisse, sed & nomen & institutionem eorum ad multo recentius æuum referendam esse, recte obseruat. Nomen ascetarum multo generalius fuit, quam no-

(a) Valef. not. in Euseb. lib. II. c. XVII. τῶν παρ' ἡμῶν ἀσκητῶν. Musculus & Christophorus monachos his verbis significari existimant: a quibus magnopere distinctio. ἀσκητὰς enim prisca illis temporibus vocabant eos, qui inter christianos strictius quoddam ac durius vite genus profitebantur. Quam vocem a philosophis mutuati erant, qui exercitationem virtutis atque abstinentiæ ἀσκησιν vocabant. Est apud Arriumum in lib. III. dissertationum caput περὶ ἀσκήσεως. Sic apud Arteniidorum in lib. IV. c. XXXV. Alexander quidam philosophus ἀσκητὴς vocatur. Et Philo in illud: Excitatus est Noë, p. 280. ἀσκητὴν pietatis exercitiis deditum vocat. Recte igitur Rufinus hæc Eusebii verba, tam de clericis quam de monachis interpretatus est: *Sed & abstinentium vitas, eorum duntaxat, qui nunc in ecclesiis vel monasteriis degunt, describit ad liquidum.* Hæc si animaduertisset Scalger, non tam facile reprehendisset Eusebium. Neque enim Eusebius monachos a Marco institutos esse dicit Alexandriæ, sed ascetas. *Hi autem multum distant a monachis, et genus distat a specie.* Et ascetas quidem in ecclesia fuerunt semper. Monachorum vero nomen & institutum, ferius coepit. Scio Casilianum in lib. II. institutionum capite V. Sozomenum & alios hunc Eusebii locum de monachis accepisse. Verum hi ab Eusebii mente, meo quidem iudicio, longe aberrarunt. Conf. infra not. (r)

(b) P. gi. critic. in Baron. an. LXII. n. IV. qui itam Valefii obseruationem recitat & calculo suo approbat.

(c) Euseb. lib. II. c. XVII. Τὸν βίον τῶν παρ' ἡμῶν ἀσκητῶν ὡς εἶναι μάλιστα ἀκριβέστατα ἰστορεῶν κατὰ λ.

men monachorum. Nam etsi quilibet monachus asceta fuit, nihil tamen magis quilibet asceta fuit monachus: sed olim christianos quosvis, strictius quoddam ac durius vitæ genus proficentes, ascetas vocabant; quod nomen christiani ab antiquis philosophis mutuati sunt, quemadmodum ex ARIANO ARTEMIDORO & PHILONE demonstrat VALESIVS; & vt vocabulum innuit, eiusmodi hominem significat, qui durioribus regulis abstinentiæ ac virtutis ipse se exercet; cuiusmodi ascetæ inde a primis per apostolos iactis ecclesiæ fundamentis semper exstiterunt, licet non fuerint monachi.

§. III.

Quinam fuerint primitiui ascetæ.

ISTIVSMODI erant omnes isti, qui durioribus, quam reliqui homines, abstinentiæ ac ieiunii exercitiis sese adsufacebant. Vt qui ORIGENI [1] memorantur, qui a carne ac rebus vitam habentibus non minus quam *Pythagorici* se abstinebant, sed ex diuersa prorsus ratione ac consilio. *Pythagorici* carnibus abstinebant propter stolidam de animæ in varia corpora migratione fabulam, ne quis forte pater occideret ederetque filium suum in animantis cuiusdam corpore; Nos autem, inquit ille, dum aliquid tale facimus, suggillamus corpus nostrum, & in seruitutem redigimus, extinguere volentes membra terrena, scortationem, impuritatem, lasciuiam, affectus prauos, & concupiscentias, vt morti tradamus actiones corporæ. Talem abstinentiam *canones apostolici* vocant ἀσκησιμ [c] *exercitationem*, dicentes: Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, carnibus, & vino & διὰ ἀσκησιμ, non propter *EXERCITATIONEM*, sed propter abomina-

(d) Orig. cont. Cels. Ὅρα τὴν διαφορὰν τῆ αἰψῆς τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχρῆς, τῶν δὲ τῶν Πυθαγόρας καὶ τῶν ἐν αὐτῶν ἀσκητῶν. οὐκ οἶμαι μὲν διὰ τὴν περὶ ψυχῆς μετασταμα-
τευμένης μῦθον ἐμψύχων ἀπέχονται

- - καὶ τῆς φίλοι υἱὸν αἰέρας,

Σφάζει ἐπευχόμενοι μὲν γὰρ νηπιῶν:

ἡμεῖς δὲ, καὶ τὸ πῆθος πρᾶξιμ, παύμεθα αὐτὸ, ἐπεὶ ὑποπίπτει τὸ σῶμα καὶ
ἀελαγωγῶμεθα καὶ βελομέθαι νεκρῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πορείαι, ἀκαθαρσίαι,
ἀπειλίμ, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν καὶ πάντα πρᾶξιμ, ἢ αἰς πρᾶξις τῶ
σώματι θανάσιμ.

(e) San. apost. c. 11. (L. Ἐἴ πε ἐπίσκοποι, ἢ πρεσβύτεροι, ἢ διάκονοι, ἢ ὅλας τῶ
καπιλόγε τῶ ἱερῶν, γάμων, καὶ κριῶν, καὶ οἶν, & διὰ ἀσκησιμ, ἀλλὰ διὰ
βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενοι ἵπ πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄσσει καὶ θῆλυ

tionem abstinet, obliuiscit, quod omnia ualde bona, & quod masculinum & femininum fecit deus hominem: sed blasphemans calumniatur opificium, uel corrigatur, uel deponatur, & ex ecclesia eiiciatur: Ut adeo omnes, qui a carnibus abstinendo se exercuerunt tantummodo propter mortificationem, non ex impuritatis quadam opinione, (uti nonnulli hæretici faciebant) ascetis adnumerati sint, siue laici fuerint siue clerici. Horum nonnulli non a carnis solum esu abstinabant, sed sæpius duos tresue dies ieiuni agebant, nihil prorsus cibi fumentes: cuiusmodi crebriora exempla in IRENAEO [f], DIONYSIO ALEXANDRINO [g], EPIPHANIO [h] aliisque occurrunt. Atque hi itidem ascetæ [i] dicti sunt, a seueriore ieiunandi exercitio, cui ipsi sese aduicauerunt. Deinde qui plus solito precandi sese dabant exercitio, & tempus suum religioso Dei cultui impendebant, similiter digni uidebantur, qui nomine ascetarum insignirentur. Hinc CYRILLVS HIEROSOLYMI-

ἐπίσκειν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημογίαν, ἢ διαστρέφει, ἢ καθαιρεῖται καὶ τῆς ἐκκλησίας διαβαλλέσθαι.

(f) Iren. ep. Epiet. l. b. v. c. xxiv. Οἱ μὲν εἰσὶν αἰὲν ἡμέραν δεῖν αὐτὸς νηστεῖν· οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἡμερησίως τε καὶ νυκτερινῶς συμμετρεῖται τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Quidam existimant, unico die sibi esse ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis, diuinis ac nocturnis computatis diem suum metiuntur.

(g) Dionys. ep. can. apud Bætereg. pand. tom. II. p. 3. ἐπεὶ μὲν τὰς εἰς τῶν νηστῶν ἡμέρας ἴσας μὲν οἰοῦσιν πάντες διαμίσθῃ· ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερεπείσκειν ἄστικοι διατελέοντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ ἑξήμισ· quandoquidem nec sex ieiuniorum dies æqualiter, nec similiter omnes existimant: sed alii quidem vel omnes transmittunt, ieiunij permanentes, alii duos, alii quatuor, alii nullum.

(h) Epiph. n. exposit. fid. n. xxii. οἱ τετραῶν διπλῶς, καὶ τριπλῶς, καὶ τετραπλῶς ὑπερεπείσκειν, καὶ ἔτι τὴν ἑβδομάδα πῆν ἄχρι ἁλεκτρούων καλαγγῆς, τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκέσης, Nonnulli ad biduum, uel triduum, uel quatrimum usque ieiunio prorogant: alii totam hebdomadam ad usque sequentis dominicæ gallicinium sine cibo transmittunt.

(i) Antioch. hom. vii. in b. biblioth. patr. grec. latin. tom. i. p. 1037. Νηστεία ἐστὶν ἢ μόνον τὸ βραδυφαγεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ βραχυφαγεῖν, καὶ ἢ διὰ δύο ἡμερῶν (τὸ τὸ ἀσκησις ἐστὶν) ἀλλὰ τὸ μὴ πολυφαγεῖν. ἀσκησις γὰρ ἐστὶν ἐν μονοειδί τροφῇ συνεσταλμῆν τράπεζα. Ieiunium est, non solum si cibum sumeris solito serius, ac, ne si bis quidem comedas (tale enim ad exercitationem pertinet) sed prouidendum magis, ne uicere obsoniis tam vario apparatu concinnatis & instructis, Auster est, ut mensulam suam ad uniformem contrahat cibum.

TANVS [k] de *Anna* prophetissa (quæ non abscedebat a templo, colens Deum ieiuniis ac deprecationibus noctem ac diem) loquens ἀσκήτριαν εὐλαβεσάτην eam appellat, quod plerique interpretes non adeo recte reddunt per *monialem*, quasi monasterio cuiusdam adstricta fuerit, qua de re hisce temporibus in vrbe *Hierosolymorum* nihil deprehendimus. Porro, si quis caritatem ac contemptum mundi gradu quodam excellentiore exerceret, si, exempli causa, vniuersa bona cultui diuino vel pauperum vsui dedicaret, res alia erat, vnde istiusmodi homo nomen ascetæ fortiebatur. Hoc intuitu *HIERONYMVS* *Picturum* [l] *μίτρα ἀσκήσεως* appetitorem nuncupat, quod inter alia voluntariam amplexus paupertatem vitam ageret duriores ac philosophicam. Et forte ob eandem rationem *Serapioni* episcopo *Antiocheno* idem nomen [m] assignat, vt qui sacro ministerio initiatus omnes facultates suas ecclesiæ vsibus consecrauerat; quæ res hisce temporibus admodum vulgaris erat, vt ex exemplis *CYPRIANI*, *PAVLINI*, *GREGORII NAZIANZENI* multorumque aliorum videre est. Postea viduæ & virgines ecclesiasticæ & omnes ad solitariam vitam sese adstringentes & propter regnum cælorum castrantes, ascetarum numero adscribebantur, licet tunc temporis nec monasterium esset, nec votum, quo ad hanc vitæ rationem obligarentur. Ita de *Marcione* obseruat *ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ* [n], quod antequam in hæresin incidisset, castitatem præ se ferens ascetarum instituta professus sit sub parente, oppidi *Sinopes* in *Ponto* episcopo, a quo ob vitiatam virginem ecclesiasticam ecclesia pulsus sit. *ORIGENES* similiter ad hoc nomen adludit, quando eorum numerum, qui in perpetua [o] virginitate sese exerceant inter christianos, omnino magnum esse adfirmat, si cum paucis illis

(k) *Cyrrill. catech. X. n. IX. edit. Oxon. MDCCIII.* ita habet: Καὶ Ἄννα προφήτις. ἐγκρατής, εὐλαβεσάτη, καὶ ἀσκήτρια μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς.

(l) *Hieronym. de scriptor. eccles. c. LXXVI.* Constat, hunc *μίτρα ἀσκήσεως* appetitorem & voluntariæ paupertatis.

(m) *Ibid. c. XLI.* Leguntur eius breues epistolæ, auctoris sui ἀσκήσει & vitæ congruentibus.

(n) *Epiph. hæres. XLII. n. 1.* τὴν δὲ πρῶτον αὐτῆ βίον παρθενίαν δῆθεν ἤσκησε μονάζον γὰρ εὐαγγέλιον κ. τ. λ.

(o) *Orig. c. Celsi. lib. VII. p. 365.* Ἐν χριστιανοῖς ἔστι διὰ τὰς ἀπαρὰ ἀνδράποισ πημάς, ἔστι διὰ μωδῶς καὶ ἀργύρια, ἔστι διὰ δοξάζειον, ἀσκήσει τὴν παντελῆ παρθενίαν.

comparentur, qui inter gentiles hoc faciant; & hinc sæculis posterioribus per *ascetias* in lege ciuili [p] plerumque viduæ ac virgines ecclesiasticæ intelliguntur. Denique, quicumque insolitæ duritiæ ac austeritati sese dabant, vt in pietatis & religionis cultu tanto magis proficerent, sæpius vigilantes, humi cubantes, & id genus alia facientes, itidem ascetarum nomine veniebant. Ad quos adludens ATHANASIVS, vel quisquis auctor *synopsos scripturæ* inter eius opera est, *Lucianum* martyrem μέγαν ἀσκητήν [q] *magnum ascetam* vocat, propter duritiem, cui sese in carcere adfuefecerat; dum integros dies duodecim super acutis testis cubare necesse habere, ambobus pedibus eius in cippum immisissis, manibusque in quodam ligno vinctis, vt ne liceret ipsi se vertere nec mouere; dumque ab omni cibo prohibitus, nisi vellet vesci iis, quæ idolis sacrificarentur, fame perire, quam eis se polluere multo maluit, quemadmodum acta martyrii eius historiam narrant. Ex his itaque, quæ de pricis ascetis tradidimus, plane elucet, quod ab initio non monachi, sed omnium ordinum homines fuerint, qui libere eiusmodi vitæ rationem iniere, quæ ad quamdam eos austeritatem induxit, neque vero stationem suam vel functionem in mundo deserere cõegerit, siue illa ecclesiastica esset, siue secularis, cui alioquin sese manciparant. Atque hinc quotiescunque in priorum trium sæculorum scriptoribus de ascetis relatum quid legimus, nobis caueamus par est, ne cum BARONIO monachos & regulares somniamus, sed alius fortis homines, qui huic descriptioni conueniant, intelligamus. VALESIVS [r] hanc observationem in diuersa loca libri EVSEBII de *martyribus Palestine*, qui sæculo quarto in-

Apud christianos non propter humanos honores, non propter mercedes pecuniarias, non propter gloriosas virginitalis vige studium.

- (p) Iustm. nouell. CXXIII. c. XLIII. Ἐὶ τις ἀρπάσει, ἢ ὑπονοήσει, ἢ διαφείρη ἀσκητήριον κ. τ. λ. Si quis rapuerit, aut sollicitauerit, aut corruperit *ascetiam*. cct.
- (q) Athan. Synop. tom. II. p. 157. edit. Paris. M DC XXVII. (p. 204. 2. edit. MDCXCVIII. Ἐβδόμη στήλη καὶ τελευταία ἐρμηνεία, ἢ τὸ ἀγίως Λυκιανὸς τὸ μέγας ἀσκητῆς καὶ ἀρετοῦ κ. τ. λ. Septima & postrema interpretatio sancti Luciani, *magni ascete* & martyris est.
- (r) Vales. not. in Euseb. de martyr. Palest. c. XI. Male Christophorus monachos intellexit (per ascetas). Neque enim tunc temporis vili adhuc erant monachi. At si qui erant, longe ab illis distabant *ascetae*. Nam monachi, vt nomen i-

unte

unte sub persecutione *Diocletiana* mortem passi sunt, habet. Horum quemdam Πέτρον ἀσκητήν, *Petrum ascetam* [s] & alium Σελευκὸν, nomine ζηλωτὴν τῶν τῆς Θεοσεβείας ἀσκητῶν *religiosorum ascetarum* [t] imitatore[m] vocat, quorum præcipuum negotium fuerit, pupillis ac viduis omni ope ac patrocinio destitutis, egenis quoque & infirmis inspectores sese atque adiutores exhibere. Hi non fuerunt monachi, quemadmodum recte monet VALESIVS. Nam HIERONYMVS diserte testatur, nullum in *Palestina* monachum fuisse ante *Hilarionem*, qui vitam monasticam non nisi quinquaginta circiter annis post horum martyrum obitum in hanc regionem introduxit. Idem COTELERIVS [u] in *constitutionum apostolicarum* auctorem obseruat, qui de ascetis [x] inter alios christianorum ordines, numquam autem de monachis loquitur. Unde non sine verisimilitudine hunc librum ante exortum vitæ monasticæ conscriptum esse, concludit; quod nemo facile sibi persuasurus sit, fieri potuisse, vt, quum aliorum in his colle-

psum indicat, solitudinem sectabantur. Ascetæ vero in medijs versabantur vrbibus. Quicumque igitur ex euangelij præceptis seueriorem vitam instituerant & cuncta propter Deum reliquerant, ascetæ dicebantur. Sic Petrus quidam asceta & virgo ascetria nominatur supra in hoc Eusebii libro. Quos si quis monachos nominare vellet, is procul dubio falleretur. Conf. supra not. (a) pag. 2.

- (s) Euseb. de martyr. Palæst. c. X. Πέτρος ὁ ἀσκητῆς ὁ καὶ Ἀψίλαμος, *Petrus asceta*, qui & Apselamus vocabatur.
- (t) Ibid. c. XI. p. 277. d. Μετὰ τὴν τῆς σαρκεῖας ἀπαλλαγῆν ζηλωτὴν ἑαυτὴν κατεσχῆσαι τῶν τῆς Θεοσεβείας ἀσκητῶν ὀφθαλμῶν ἰσχυρῶν καὶ χερῶν ἀπεριστάτων, τῶν τε ἐν πεινῆσι καὶ ἀδυναμίαι ἀπερρημμένων, ἐπίσκοπος ὡς περ καὶ ἐπίκωρος, πατὴρ καὶ κηδεμόνων δίκην ἀναπίφτανται.
- (u) Coteler. not. in constitut. apost. lib. VIII. c. XIII. n. 76. Οἱ ἀσκηταί. Non monachi ascetæ; sed laici; in seuerioribus pietatis officiis sese exercentes: quales semper inter christianos existisse, dubitari non debet; vt & ecclesiasticas virgines nequaquam moniales ascetrias. Nam opus, quod notis imus illustratum, ante exortum vitæ monasticæ conscriptum fuit: unde in eo nulla illius mentio, multa habenda, si per tēps licuisset.
- (x) Constit. apost. ibid. Μετὰ τῆτι μεταλαμβανέτω ὁ ἐπίσκοπος, ἕπειτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι; καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ ἀναγιῶσαι, καὶ οἱ ψάλται, καὶ οἱ ἀσκηταί, καὶ ἐν ταῖς γυναῖξιν αἱ διακονοῦσαι, καὶ αἱ παρθῖνοι, καὶ αἱ χῆραι, ἕτα τὰ παιδία, καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τῆτι μετὰ αὐτοῦ καὶ ἰνταρείας ἀνευ δερύβου. Post hoc sumat & communicet episcopus, deinde presbyteri, diaconi, subdiaconi, lectores, cantores & ascetæ; & in feminis diaconissæ, virginēs & viduæ; postea pueri, tuncque omnis populus ordinē cum pudore & reuerentia, abique strepitu.

ctioni-

tionibus meminerit, nullam prorsus monachorum inuiceret mentionem.

§. IV.

Quando vita monastica primum cœperit.

ASCETÆ igitur semper fuerunt in ecclesia: vita autem monastica nec nomine, nec re ipsa ad quartum vsque sæculum nota fuit. PAGIVS [y] initia eius *Constantini* temporibus adscribit, & HOLSTENIVM [z] atque PAPEPROCHIVM [a] in eandem citat sententiam. Huius cum origine sic comparatum fuit: Sub persecuti-
one *Deciana*, quæ circa sæculum tertium medium feruebat, mul-
ti homines in *Aegypto* huius tempestatis æstum euitaturi ad vici-
nas solitudines ac montes se recipiebant, vbi non solum tutum
a vexationibus perfugium, sed plus etiam temporis ac liberta-
tis sese in pietate ac diuina contemplatione exercendi inuenie-
bant. Quæ vitæ ratio etsi primum necessitate vrgente inita,
nonnullis eorum adeo iucunda enadebat, vt, quum persecutio
desisset, ad pristina sua domicilia reuerti nollent, in casulis siue

(y) Pagi critic. in Baron. an. CCCXVIII. n. XII. (n. XIV. edit. Ancuerp. MDCCV.) in actis S. Pachonii a monacho supparis aui scriptis capite primo dicitur: *Quum si-
nem accepisset persecutio, regnavit Constantinus M. imperatorum Romanorum
primus christianus; & aduersus tyrannum quemdam bello contendens
multos etiam tirones conquiri iussit: quos inter ipse quoque in militiam ab-
reptus est Pachomius vigesimum tunc circiter ægens ætatis suæ annum; &
deinde ait, Pachomium sub Palemone in Aegypto monachatum amplexum esse.
Hactenus ignoratum, de quo tyranno ibi sermo fiat. Baronius quidem Lici-
nium intelligit: alii Maxentium, alii Achillem, qui Diocletianus imperante
tyrannidem in Aegypto arripuit. Sed quidquid sit, recte Holstenius in præfa-
tione ad regulas veterum monachorum ætati Constantini M. vitæ regularis ini-
tia imputat: Illi enim consentit auctor S. Pachonii, quum dicit in
prologo, quod extremæ persecutionis tempore, tunc & monasteria capta sunt
extrui, & ascetarum habitacula in vitæ innocentia & rerum omnium ab-
dicatione fundari; idque, vt ait ipse, exemplo potissimum S. Antonii, asce-
tæ clarissimi & in omni virtutum genere excellentis, cuius ea fuit vitæ ra-
tio, quum & magnus Elias & Elysæus & Ioannes Baptista quorundam tenuerunt.*

(z) Holsten. præf. ad regul. veter. monach. c. 2. Verum & alia multa ecclesiastica
monumenta illorum temporum, sic memoria distinctior primæ vitæ regula-
ris, Diocletiani flammis, quibus christiana tabularia conflauit, abolita
fuit. Ex his porro, quæ supersunt, monumentis ætati Constantini magni
vitæ regularis initia imputanda sunt, tunc scilicet per ecclesiæ pacem ea perpe-
tuari sine interpellatione, dilatari sine obstaculis poterit.

(a) Papebroch. com. in acta Pachonii Mali XIV. tom. III. act. Sancto. p. 295.

Cellulis, quas in solitudine sibi ipsi parauerant, permanere discupientes. Primi & notissimi horum fuerunt *Paulus & Antonius*, duo celeberrimi *Aegyptii*, quorum alterum HIERONYMVS [b] vitæ anachoretarum auctorem, illustratorem alterum nominat. Et si enim quidam eos a *Ioanne baptista & Elia* deducunt, illi tamen, qui rem melius intelligunt, *Paulum Thebæum* pro principe & *Antonium* pro stimulatore huius vitæ inter christianos habent: cui opinioni tamquam verissimæ ipse HIERONYMVS [c] subscribit. Nondum vero vlla hominum hanc vitam amplexantium erat consociatio atque communitas, nec vllum exstructum monasterium, siue vllæ societates ad certam methodum ac regulas, quibus gubernandæ essent, formatæ; sed pauci tantum & singulares homines huc illuc in desertis *Aegypti* dispersi vivebant, donec *Pachomius*, pacatis imperii *Constantini* temporibus finitaque persecutione, quædam monasteria in *Thebaide Aegypti* edificanda curaret, vnde consuetudo ad certas regulas in societatibus viuendi in aliis mundi partibus, temporibus subsequutis, gradatim obtinuit. Hoc manifestum ex iis est, quæ PAPEPROCHIUS & PAVGVS [d] ex antiquo quodam actorum *PACHOMII* scriptore obseruarunt, vbi auctor *Antonium* eremitam introducit, diuersæ vitæ monasticæ statum inter se comparantem. Quo ego primum tempore, inquit [e], monachum capi agere, nullum vsquam exstabat coenobium, in quo de aliorum salute cura aut metus cuiquam erat: sed quisque antiquorum monachorum persecutione iam finita priuatim in vita sese monastica exercebat. Postea vero pater vester (*Sacchæum* adloquitur, *Pachomii* discipulum) tantum bonum, deo adiuuante, effecit. Hoc est, eo monachos adduxit, vt in commune & ad certas regulas viuerent, quod antea non fecerant. Vt adeo heic simul & ortum & progressum vitæ monasticæ videamus. Ad annum vsque CCL non fuerunt monachi, sed tantum ascetæ in ecclesia:

(b) Hieron. ep. XXII. ad Eustocho. c. XVI. Quia nunc de virginibus scribens pene superfluum de monachis disputavi, ad tertium genus veniam, quos *anachoretas* vocant, qui de coenobiis exeuntes, excepto pane & sale, ad deserta nihil perfectum amplius. *Huius vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius* fuit.

(c) Hieron. vit. Paul. tom. I, p. 237. edit. Basil. MDLXV. (p. 154. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Adfirmant, Paulum quemdam Thebæum principem istius rei fuisse: quod non tam nomine quam opinione nos quoque comprobamus.

(d) Pagi critic. in Baron. an. CCCXVIII. n. XII. (XIV.)

(e) Acta Pachomii c. LXXVII. ap. Papebroch. die XIV. Maii.

ex hoc tempore ad imperium vsque *Constantini* vita solitaria ad anachoretas in priuatis solitudinis cellulis degentes, adstricta fuit. Quando autem *Pachomius* monasteria in *Aegypto* erexerat, aliax regiones hoc exemplum e vestigio imitatae sunt, atque ita vita monastica ad plenam maturitatem in ecclesia peruenit. *Hilarion*, *Antonii* discipulus, primus fuit monachus, qui vniquam in *Palesina* siue *Syria* vixit. HIERONYMVS [f] enim diserte dicit, nec monasteria fuisse illic ante eius aduentum, nec monachos, sed ipsum fundatorem & eruditorum eius conuersationis & studii in his prouinciis existisse. Non multo post *Eustathius* episcopus *Sebastiae* inter *Armenios*, *Paphlagonas* & *Ponti* accolas monachismum introduxit, vt auctor nobis est SOZOMENVS [g]. Adhuc autem nulla monasteria in *Thracia* vel *Illyrico*, vel inter *Europaeos* fuerunt, vt idem auctor testatur. BARONIVS [b] fatetur, in *Italia* siue *Rome* non fuisse monasteria, vsquedum *Arhanastus* an. CCCXL eo venerit, & anachoretas ad *Pachomii* & monachorum *Aegyptiorum* exemplum coniunctim viuere docuerit. Id quod ab HIERONYMO [i] confirmatur, qui *Marcellam* ex nobilibus feminis primam *Rome* vitam monasticam amplexam, & ab *Arhanasto* & *Petro* istius successore, qui persecutionem *Arianae* haereseos declinantes quali ad tutissimum communionis suae portum

(f) Hieron. vit. Hilar. c. XI. Nec dum enim tunc monasteria erant in Palaestina, nec quisquam monachos ante sanctum Hilarionem in Syria nouerat. Ille fundator & eruditor huius conuersationis & studii in hac prouincia fuit.

(g) Sozom. lib. III. c. XIV. Ἀρμενίοις καὶ παφλαγόσι καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκῶσα λέγεται Ἐυστάθιος, ὁ τῆν ἐν Σεβασίᾳ τῆς Ἀρμενίας ἐκκλησίαν ἐπίτροπέυσας, μοναχικῶς πολιτείας ἀρξάς, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδιδασκῶν τε ἐν χεῖρὶ μετέχειν καὶ ἀπὸ χειρῶν, καὶ ἐδῶκεν ἢ δὲ κερήθων, καὶ ἡδῶν καὶ πολιτείας ἀκριβῶς ἐσσηγητὴν γενόμενος. Apud Armenios & Paphlagonas & accolae Ponti, Eustathius Sebastiae in Armenia episcopus, monasticae conuersationis auctor fuisse dicitur; & de arctioris vitae disciplina, de cibis, quibus utendum aut a quibus abstinendum esset: de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique & exactis viuendi ratione praecipua tradidisse.

(b) Baron. an. CCCXL. n. VII. Quam proficius fuerit Athansii Romam accessus, vel ex eo potest intelligi, quod in urbem inuenerit ipse primus Aegyptiorum monachorum institutionem, vitamque admirandam Antonii magni, licet adhuc uiuentis, a se conscriptam detulerit: cetera.

(i) Hieron. epist. XVI. epistol. Marcellae. (tom. I. p. 77. d. edit. Francof.) Nulli eo tempore nobilium feminarum nouerat Romae propositum monachorum, nec audebat, propter rei nouitatem, ignominiosam, (vt tunc putabatur) & vile in populis nomen adsumere. Haec (Marcella) ab Alexandrinis sacerdotibus, papa-

Romam

Romani confugerant, institutam fuisse, narrat. Aliquanto post Martinus episcopus ecclesie Turonica cellulam suam in Gallia fixit, & octoginta alii monachi [k] ipsius sequuti sunt exemplum. Unde ex quorundam virorum doctorum sententia [l] Pelagius vitam monasticam sæculo quinto, incunte in Britanniam inuexit: ultra quam periodum vt hanc disquisitionem meam extendam, non necesse esse, existimo. Qui diuersorum recentiorum ordinum ortum & distinctionem cognoscere cupiunt, HOSPINIANVM, CRECELIVM & alios adeant, qui hanc historiam per omnia sæcula persequuntur. vid. HOSPINIANVM de *Origin. monachor.* CRECELII *collethanea de origine & fundat. ordin. monastic. &c.*

§ V.

Qua in re ascetæ a monachis discrepauerint.

IAM vero inquirendum erit, quum monachi multo recentiorum habeant originem quam ascetæ, qua in re ascetæ veteres ab illis discrepauerint? Ad quod responderi potest: In his tribus potissimum rebus. I. Quod monachi fuerint homines, frequentiam & conuersationem mundi fugientes: nam vel in privatis cellulis ipsi soli vivebant; vel si in monasteriis & societatibus degerent, hæc tamen a ciuitatibus remotæ erant in procul distitis montibus vel in deserta solitudine. At vero primi ascetæ, vt nominis fert ratio, semper erant actuosæ vitæ homines, in ciuitatibus perinde ac alii homines viuentes, nec vlla in re ab eis discrepantes, nisi in hoc solum, vt acriore studio ac animi intentione ad maiores & heroicæ christianæ virtutis actiones ferrentur. II. Monachos ex prima institutione, vt postea videbimus, non nisi laicos esse oportebat. Quum enim ad solitudinem adstricti essent, vita clericalis & monastica hoc intuitu simul consistere non poterat, & per integrum sæculum vix vniquam alia cum alia fuit coniuncta. Antiqui autem ascetæ de cuiusvis ordinis hominibus erant sine vilo discrimine, non mi-

---

que Athanasio, & postea Petro, qui persecutionem Arianae hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonii adhuc tunc viuentis monasteriorumque in Thebaide Pachomi & virginum ac viduarum didicit disciplinam.

(*) Seuer. vit. Martin. c. VII. (c. X. p. 315.) edit. Lips. MDCCIII.) Discipuli octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur.

(l) Sutl. f. de monach. institut. c. VI.

nus de clericis quam laicis, quia vita clericalis & ascetica cum quavis alia consistere poterat: quum cuiuslibet negotium esset conuerfari cum hominibus, & in actibus pietatis & caritatis inter illos sese exercere. III. Monachi, ad minimum illi, qui in monasteriis vitam agebant & societatibus, semper certis priuatis regulis ac legibus disciplinæ suberant: Veteres autem ascetæ non nisi leges euangelii habebant & ecclesiæ, in qua uiuebant, quibus erant moderandi. Exercitia eorum libere electa & libere continuata, quo modo & quo gradu ipsimet uolebant, nullis legibus obligantibus regulisue compellentibus obnoxii. Atque hæc itidem probant, priscos ascetas non fuisse monachos, licet quidam scriptores imprudenter eos confundant.

§. VI.

Quibus aliis nominibus appellati fuerint.

ALIVD quiddam, quod ad primitiuos ascetas propius spectat, obseruare lector potest, nimirum quod nonnumquam aliis nominibus insigniti fuerint. EUSEBIUS [m] ipsos *σπερδαίης* nominat, & EPIPHANIVS [n] eandem adhibet appellationem; intelligens homines sanctimonia sua ac diligentia in ieiuniorum, precum ac elemosynarum exercitiis aliisque similibus studiis illustriores. CLEMENTI ALEXANDRINO [o] *ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι* dicuntur. Omnes enim christiani, ut alio loco ostendimus [p], uocabantur *ἐκλεκτοί*, *electi*, atque hinc ascetæ *electi electorum* audiebant, quod essent dignissima siue electissima eorum pars, qui christianos sese profitebantur.

(m) Euseb. lib. VI. c. XI. p. 312. 2. Ἰημον ἀδελφῶν καὶ σπερδαίων ἀνδρῶν ἔφασκον ἕνα τὸ χωρίον, Fratribus ac probis uiris uacuus esse locus dicebatur.

(n) Epiphani. Exposit. fid. n. XXII. Ἀλλὰ καὶ οἱ σπερδαῖοι διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερβύθηται, Immo uero οἱ σπερδαῖοι ad biduum vel triduum vel quadriduum uique (ieiunia) prorogant.

(o) Clem. Alexandr. homil. Quis diues saluetur n. XXXVI. Οὐ μὲν ἀλλ' εἰσὶν ἤδη πῆρες καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι, καὶ τοσάτω μακρῶν ἤτιον ἐπίσημοι πρὸς πῆ λημίνα ἐὰν τῆ κλύδων τῆ κόσμου νεαλεῦντες ἑαυτὸς καὶ ἐπανάγοντες ἐπ' ἀσφαλῆς. Enim uero non debent, qui & iam inter electos maiori electis præstantia fulgeant, eoque magis illustres sint, quo uelut ad portum ex mundi procel. la se ipsos subducant, resque suas in tutum recipiant.

(p) Lib. I. cap. I. §. I. volum. I. p. 1.

LIBRI SEPTIMI

CAPVT SECVNDVM

DE DIVERSIS MONACHORVM GENERIBVS,
EORVMQVE MODIS VIVENDI IN EC-
CLESIA.

§. I.

*Diuerſa monachorum, diuerſis viuendi modis inter ſe diſtincto-
rum, genera.*

OSTENSO hæctenus, quid diſcriminis inter priſcos aſcetas & monachos interceſſerit, iam de monachis ſigillatim loqui inſtituimus, quoad illud ad lectorem de vera vitæ monaſtica ratione, ſub prima eius initiâ & inſtitutione in eccleſia, erudien- dum neceſſarium fuerit. Et heic obſeruandum eſt, veteres monachos hodiernis, qui certis ordinibus diſtincti ſunt, & ab auctõribus ac fundatoribus ſuis denominantur, non fuiſſe ſimiles; ſed nomina ſua vel a locis, quæ incolabant, ſortitos fuiſſe, vt dicti ſint, exempli gratia, monachi montis *Scethis, Tabennesi, Nitria, Canopi in Aegypto*, & ſic porro; vel alioquin diuerſis viuendi modis diſtingui conſueuiſſe, quando alii in cellis, in ſpe- luncis alii, alii in ſocietatibus degebant, alii vero terras errabundi peruagabantur; quorum hi poſtremi eccleſiæ ſemper de- decori atque opprobrio exſiſtere crediti ſunt.

§. II.

Primum genus dicti anachoretæ, ἀναχωρηταί.

PRIMUM genus plerumque nomine *anachoretarum* illuſtre fuit, quod ſocietatem hominum fugientes in priuatis cellulis in ſolitudine viuèrent. Tales erant *Paulus, Antonius & Hilarius*, primi vitæ monaſticae in *Aegypto & Palaſtina* conſtitutores; a quibus ceteri monachi exemplum ceperunt. Horum nonnulli in cauernis, ἐν σπηλαίοις, viuèbant, vti, CHRYSOSTOMO perhibente [a], monachi montis *Casi* prope *Antiochiam*; alii in paruis ten-

(a) Chryſoſt. hom. XVII. ad popul. Antioch. p. 192. d. (edit. Francof. MDCXCVIII.)

Ἔτεσι τασούτοις ἐν ταῖς αὐτῶν καλύβαις συγκεκλεισμένοι, ἕδενός παρακαλισαιῶ, ἄδενός συμβαλεύσαιῶ, ἐπειδὴ τασῶται νίῶ, ἕδον τὴν πόλιν περιβάμενοι, καταλι- πῶντες αὐτῶν τὰς σπηλαί, καὶ τὰ σπήλαια, πάντας ἐν ἐξέρεσσαν κ. τ. λ. Nam-

toris siue cellulis; quas EVAGRIVS οἰκίσκους [b], & CHRYSOSTOMVS σκηνάς nuncupat. Si horum plures in eadem solitudine alii ab aliis paullam disiuncti viuerent, omnes communi nomine *LAVRA* dicebantur, quæ EVAGRIO [c] auctore à cenobio hac in re discrepabat, vt *laura* multas complecteretur cellulas, alias ab aliis diuisas, vbi singuli monachi sibi quisque prospiciebant; cœnobium autem vniui tantum esset habitaculum, vbi monachi in societate viuentes omnia habebant communia. EPIPHANIVS [d] *lauram* dicit fuisse nomen plateæ, siue vici *Alexandriæ*, vbi ecclesia quædam constituta fuerit; & probabile omnino est, nomen inde sumtum esse, ad significandam cellularum in solitudine quamdam multitudinem, quæ quasi certo quodam districtu coniunctæ, ita tamen diuisæ erant, vt multa separata domicilia efficerent, quum contra ea cœnobium singulari cuidam domui, multos simul monachos continentem, esset similis.

que tot annis in cavernis suis conclusi, nemine aduocante, suadente nemine postquam nubem tantam ciuitatem circumflectentem viderunt, tabernacula speluncisque suas derelinquentes vndique confluxerunt.

- (b) Euagr. lib. I. c. XXI. Ἐτεροι αὖ πάλιν ἀπειραντίας ἰόντες, μόνας ἑαυτῶν καθειρήνισαν ἐν οἰκίσκοις ποσῶν εὔρας, ποσῶν ὑψῶς ἔχουσιν, ὡς μὴ δὲ τὰ σώματα ἀπορῶσθαι, μηδὲ μὴ ἐπ' ἀδρίας τὰς κλίσεις ποιῶσθαι σπυλαίους προσκαρτερῶσθαι, καὶ ἰαῖος ἀπᾶς τῆς γῆς κατὰ τὴν τῆς λαύρας φωνήν. Alii conuerariam viam ingredi, solios sese includunt *domiciliis*, quæ eiusmodi latitudinis sunt atque altitudinis, vt in iis nec corpore erecto consistere nec accumbere commode possint; in speluncis & cauernis ac foraminibus terræ, iuxta dictum apostoli, philosophantes.
- (c) Euagr. ibid. p. 278. a. Ὅμως δ' ἔν ἀνά τὴν αἰλίαν τῆς χερσῶν πόλιν γαυρόμενη, ποτὰ πρὸς πῦν τῆς σωτήριου πίστεως θεῶ ὡς καὶ ἐναγῆ δέμαται φροντισήρια καὶ τὰς καλεμένας *λαύρας*. Quum ad Christum uerbum uenisset, (Eudocia) multa in honorem Dei seruatoris nostrî gessit. Nam & religiosa ædificauit monasteria & *lauras*, quas uocat, construxit.
- (d) Epiph. hæres. LXIX. n. Ὅσαι ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἑνα ἀρχιεπισκόπων ἔσονται, καὶ κατ' ἴδιον αὐτοῖς ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ θεοσεβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν εἰρητόρων, πλησίον ἐκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφοδων, ἧτοι λαβῶν (*λαυρῶν*) ἐπιχωρίας καλεμένων, ὑπὸ τῶν τὴν Ἀλεξανδρείαν κατοικούντων πόλιν. Quotquot Alexandriæ catholicæ communionis ecclesiæ sunt, vni archiepiscopo subiectæ, suis cuique præpositus est presbyter, qui ecclesiastica munera iis administret, qui circa ecclesiis illis habitans, eorumque conuenticula vici siue *lauræ* ab Alexandriais vulgo nominantur.

§. III.

Secundum genus, cœnobitæ siue synoditæ.

ET hinc secundum aliquod monachorum genus ortum est, qui a diuersa sua viuendi ratione vulgo dicti sunt *cœnobitæ*; eorumque domicilia *cœnobia κενώβια*, quia in commune vixerunt. In codice *Theodosiano* [e] vocantur etiam *Synoditæ*; quo ipso non ministri monachorum denotantur, vti quidam iureconfulti [f] ex errore hoc vocabulum reddunt, deriuantes istud a *σὺν & ὀδίτης*, *viator*; sed monachos ipsos significat, ita vocatos, quod ἐν *συνέδοις*, in conuentibus communiter viuerent. Et hoc ipso ab anachoretis discrepabant, vt antea nobis obseruatum est. GENNADIUS [g] hæc duo nomina huic secundo monachorum generi indiscriminatim applicat, quando EVAGRIVM de *cœnobitis & synoditis* doctrinam aptam vitæ communis composuisse dicit. HIERONYMVS [h] narrat, *Aegyptios* lingua sua hoc monachorum genus vocare *Sauches*, quo vocabulo iidem denotentur, qui in *græca & latina ecclesia* per *cœnobitæ*; & anachoretas diuersum ab istis ordinem constituere, nomen suum inde indeptos, quod in solitudine, siue soli per deserta, viuerent.

§. IV.

Tertium genus Sarabaytæ.

ALIVD monachorum genus fuisse dicit HIERONYMVS, QUOS *Aegyptii* vocarint *Remoboth. Hiberni vel terni*, inquit [i], *nec multo plures simul*

(e) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXX. de appellat. leg. LVII. Adictos supplicio nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam, quos *synoditas* vocant, per vim atque usurpationem vindicare liceat, cetera.

It. cod. Iustin. lib. I. tit. IV. de episcopali audientia leg. VI.

(f) Lexicon. iuridic. voce *synoditæ*. Genæ MDCXV. § *Συνόδοι* dici videntur *conuinites monachorum*; nam *ὀδῖτης* viatorem significat, solent autem monachi ex collegii sui inferiore ordine quempiam deligere, qui eos comiteret, quos Galli Culopulosos appellat, quod, (vt quidam aiunt) a tergo monachorum concionarium sedentes, illos horæ præteritæ culpullione admonent.

(g) Gennad. de scriptor. in Eusegio. Composuit de *cœnobitis* ac *synoditis* doctrinam aptam vitæ communis.

(h) Hieron. ep. XXII. ad Eustach. c. XV. (tom. I. p. 95. c. edit. Francof.) Triâ sunt in Aegypto genera monachorum: primum *cœnobitæ*, quod illi *Sauches* (alii *Saisês*) gentili lingua vocant; nos, in commune viuentes, possumus appellare. Secundum *anachoritæ*, quod soli habitant per deserta, & ab eo, quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur,

(i) Hieron. ibid.

habitant,

habitant, suo arbitrato ac ditione viuentes. Et de eo, quod laborauerint, in medium partes conferunt, vt habeant alimenta communia. Habitant autem quam plurimi in vrbibus & castellis, & quasi ars sancta, non vita, quidquid vendiderint, maioris est pretii. Inter hos saepe sunt iurgia, quia suo viuentes cibo, non patiuntur se alicui esse subiectos. Reuera solent certare ieiuniis & rem secreti victorie faciunt. Apud hos adfectata sunt omnia, laxa manicae, caligae follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio clericorum, & si quando dies festus venerit, saturantur ad vomitum. Hosce igitur iure suo HIERONYMVS tamquam quasdam pestes ac virus ecclesiae notat. Qui plura de horum indole legere auet, is inter veteres scriptores CASSIANVM [k] consulat, qui sub nomine *Sarabaytarum*

(k) Cassian. collat. XVIII. c. VII. Quum his diebus professi monachorum (cenobitarum & anachoretarum) religio christiana graderet, coepisset autem in deterius paulatim hic quoque ordo tendere, emerit post haec illud deterrimum & infidele monachorum genus, vel potius noxia illa plantatio redivua concrevit, quae per Ananiam & Sappharam in exordio ecclesiae pullulans, apostoli Petri severitate succisa est, quae inter monachos tam diu detestabilis execrandaque iudicata est, nec a quoquam ulterius usurpata, quam diu illius tam districtae formido sententiae memoriae fidelium inserta duravit, qua beatus apostolus praedictos novi facinoris principes, non poenitentia, non vlla passus est satisfactione curari, sed perniciosissimum germen celeri morte succidit. Illi igitur exemplo, quod in Anania & Sapphira apostolica districtione punitum est, a nonnullorum contemplatione paulatim longa incuria & temporis oblivitione subtrahito, emerit illud *Sarabaytarum* genus, qui ab eo, quod senectipio a cenobiorum congregationibus sequestrarunt, ac sigillatim suas curarent necessitates, Aegyptiae linguae proprietate *Sarabaytae* nuncupati sunt, de illorum, quos praediximus numero procedentes, qui euangelicam perfectionem simulae potius quam in veritate eripere maluerunt, emulatione scilicet eorum, vel laudibus prouocati, qui vniuersis diuitiis mundi perfectam Christi praerunt nuditatem. Hic igitur dum imbecillo animo rem summam virtutis adfectant, vel necessitate ad hanc professionem venire compulli, dum senseri tantummodo nomine monachorum absque vlla studiorum emulatione festinant, cenobiorum nullatenus expectant disciplinam, nec seniorum subiiciuntur arbitrio, vt eorum traditionibus instituti, suas discant vincere voluntates, nec vllam sane discretionis regulam legitima eruditione suscipiunt, sed ad publicam tantummodo, id est, ad hominum faciem renuntiantes, aut in suis domiciliis sub privilegio huius nominis iisdem obstricti occupationibus perseverant, aut constructos sibi cellulas easque monasteria nuncupantes suo in eis iure ac libertate consistunt, nequaquam euangelicis praeparationibus succumbentes, vt nulla scilicet quotidiani victus sollicitudine, nullis rei familiaris distentionibus occupentur. Quid illi soli absque vlla infideli dubitatione consummant, qui cunctis huius mundi facultatibus absoluti, ita se cenobiorum praepositis subdiderunt, vt ne sui quidem ipsius
de

de iis loquitur ; & inter recentiores SPALATENSEM [1], qui similitudinem inter ipsos & *Minoritas*, *Dominicanos*, *Carmelitas*, *Seruitas* & *Minimitas* ecclesiæ Romanensis ostendit.

§. V.

De Stylitis.

ALIUD genus monachorum in ecclesia antiqua (qui non nisi pauci admodum) *Stylitæ* erant, ita vocati a singulari viuendi ratione super columna. *Simeon* cognominatus *Stylites*, qui circa concilii *Chalcedonensis* tempus vixit, primus hanc vitæ rationem, narrante EVAGRIO [m], inter ordines monasticos inuexit. Et THEODORVS LECTOR [n] obseruat, rem nouam atque insolitam initio tantæ offensionis monachis *Aegyptiis* exstitisse, vt excommunicationis libellum ad eum miserint, postea vero, quum viri vitam ac merita certius cognouissent, communionem eius amplexos esse. Hæc seuerior viuendi ratio haud multum habuit incitamenti, adeoque non nisi paucos duntaxat æmulos

fateantur se dominos. Illi autem qui distractionem, vt diximus, cœnobii deliciaentes, bini vel terni in cellulis commorantur, non contenti abbatis cura atque imperio gubernari, sed hæc præcipue procurantes, vt absoluti a seniorum iugo, extendendi voluntates suas & procedendi, vel quo placuerit euagandi, agendiue quod libitum fuerit, habeant libertatem, etiam amplius in operibus diurnis, quam hi, qui in cœnobiis degunt, diebus ac noctibus consumuntur, sed non ea fide eodemque proposito. Hoc enim isti faciunt, non vt fructum sui operis subiciant dispensatoris arbitrio, sed vt acquirant pecunias, quas recon-
dant.

(l) Marc. Ant. de Dominis de republ. eccles. lib. II. c. XII. n. LXXV. E. Si nostri *Minoritæ*, *Dominicani*, *Carmelitæ*, *Seruitæ*, *Minimitæ*, ac similes non sunt ipsissimi *Sarabaitæ* (bons, si quis in. er ipsos est verus cœnobita, excipio) quæ nam erant, aut iam diu fuerunt? etiam *Benedictinos* quis non videt fern e plenissime iam diu in veros *Sarabaitas* degenerasse? cetera.

(m) EuaGR. lib. I. c. XIII. "Εν τῷ τοῖς πῖς χρόνοις ἡμαρῶτε καὶ διεφάνη καὶ Συμεωνὶς ὁ τῆς οὐρίας καὶ πάντε ἀοιδίμῃ μνήμῃς, οὕτως τὴν ἐπὶ κίον ἑασι ἐπιτηδεύων κα τ. λ. Isidem temporibus floruit atque inclaruit *Symeones*, vir sanctæ atq; peccab is memoræ. Hic primus stationem super columna instituit, &c. e. a.

(n) Thend Lect. lib II. p. 565. c. Οἱ ἐν Ἀιγύπτῳ μοναχοὶ, κατὰ τὴν ἀγίαν Συμεῶν μαδόντες ὅτι ἐπὶ κίον ἵσταται, μεταπεμφθέντες τῷ ξένῳ τῷ πρῶματῳ πρῶτῳ γὰρ αὐτὸς τὸ ἐπινοήσας ἀκουωνοσίου αὐτῆ ἐπεμφθῆν ἔπει ἐγνωκότες τὸν βίον τῆ αὐδρός, καὶ τὸν εἰσφαιον, πάλιν αὐτῷ ἐμοιωνήσαν. Monachi *Aegypti*, quum Sanctum *Symeonem* supra columna stare didicissent, rem nouam atque insolitam condemnationis: Hic enim primus eiusmodi stationem excogitauerat: excommunicationis libellum ad eum miserunt. Postea vero, quum eius vitam ac merita certius cognouissent, communionem eius amplexi sunt.

nacta est. THEODORVS IECTOR [o] cuiusdam *Danielis* discipuli *Simconis* meminit, & EVAGRIVS [p] de alio *Simcone* tempore *Mauritii* loquitur, qui sexaginta octo annis super columna vixerit, *Simcon stylites iunior*, vt a priore isto distingueretur, vocitatus. IOANNES MOSCHVS [q] duos tresue alios huic viuendirationi eodem isto tempore addictos recenset. SVRIVS quoque in libro suo de *vitis sanctorum Alipium* quemdam episcopum *Adrianopolitanum* narrat sedi suae renuntiasse, quo in columna vitam posset agere; in qua, si vera dicit historia [r], per sexaginta annos commoratus est; habens sibi adiunctos duos choros virginum, & vnum monachorum, cum quibus alternatim hy-

(o) Ib id. lib. I. p. 554. Δανιὴλ ὁ Σαυμάκιος ἐν τῆς Συμεῶν ἁγίας ἐκλάν, τῆς οὐλῆς ἐπέβη τῆς ἐν τῆς ἀνάπλω, Daniel vir plane admirandus, ex Symeonis monasterio profectus columnam, quae est in Anaplo, conscendit.

(p) Enag lib. VI. c. XXIII. Ἐν τῆσιν τῆς κλίμας, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐξῆς ἀνωτέρῳ τῆς ὄρεως ἀκρωτήριος, ὅπου καὶ ἐξήκοντα διετέλει χρόνους. Quia in columna, & in altara, quae est in summo montis vertice, octo ac sexaginta exegit annos.

(q) Mosch. prat. spirit. c. XXXVI. Quum audisset (sanctus Ephrem) de *Stylite* illo, qui erat in partibus Hierapolis, quod Seueriana esset haereseos, abiit ad illum, vt impietatem diffunderet illi. Coepit ergo diuus Ephrem corripere *Stylitem*, cet.

Cap. LVII. Ἀπὸ τεσσάρων σημείων τῆς πόλεως Ἀγγυῶν Στυλίτης ἦν αὐτὸν ὀνόματι Συμεῶν. Οὗτος δὲ ἀτραπῆς καταβληθείς, ἐτελεύτησεν· ὁ δὲ Ἀββᾶς Ἰουλιανὸς ὁ Στυλίτης ὁ ἐὶς τὴν κολων, παρὰ τὴν συνήθη καμὸν, λέγει τῆς μαθηταῖς αὐτοῦ, βλάψετε θυμῶνα κ. τ. λ. Quadraginta fere milliaribus ab Aegis ciuitate Ciliciae, *Stylites* erat, nomine Symeon. Hic fulgure percussus interit. Abbas ergo *Iulianus Stylites* presbyter praefer consuetudinem suam insolito tempore dixit discipulis suis; Mithrethymisma in turibulum, cet.

Cap. CXXIX. Οἱ αὐτοὶ πάλιν Ἀββᾶς Ἀθανάσιος διηγῶσατο, ὅτι ἀκήκοεν τῶν Ἀββᾶ Ἀθηνογόου τῶ ἐπισκόπου Πίτρου, λέγουσιν, ὅτι ἐν τῇ χώρα σα Στυλίτης ἦν, καὶ πάντες οἱ ἐχρήματι πρὸς αὐτὸν κάτω ἐβῶτες ἐλάλουν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν κλάμα κ. τ. λ. Abbas idem *Athanasius* narrauit nobis, audiūc se narrantem abbatem Athenagoram episcopum Pictae, quod in prouincia fuerit *Stylites* quidam, ad eum omnes qui veiebant, inferius stantes loquebantur, eo quod non haberet scalam, cet.

(r) Sur, tom. VI. vid. H. spin. de monach. lib. II. c. V. p. 22. edit. Tigur. MDXCVIII. (p. 42. edit. Genen. MDCLXIX.) Simple genus vite ingressus etiam est *Alipius*, episcopus *Adrianopolitanus*, qui, vt *Suius* habet tomo VI. de vitis sanctorum, valedicens terrenis omnibus & amicis & negotiis vitam egit in columna (vnde & *Ciconita* dicitur est) per annos septuaginta, inter caelum & terram pendens, adeoque paruis tabulis conclusus in capite columnae, vt ne quidem parum sedere aut recumbere posset, sed perpetuo staret in ipsa tamquam statua aenea: quia etiam tabulis tandem deiectis, imbibus, niui, frigori & calori solis, ventis &

mnos & psalmos die noctuque decantauit. Præter hosce vix vllum alium huius vitæ in vetustis monumentis inuenias. Quod argumento est, non fuisse eam in magno pretio, vbi in ecclesia primitiua primum exorta est.

S. VI.

De monachis secularibus.

PRÆTER ista genera monachorum, qui quum mundo remisissent nuntium, perpetuo cælibes mansere, SPALATENSIS [†] alium ordinem fuisse putat, qui horum nihil fecerint, sed in matrimonio vixerint, rerum suarum proprietate vtentes, & tantum in vita asperiore & religiosa sese exercentes, vti prisca ascetæ facere soliti sunt, de quibus capite antecedente loquuti sumus. Ita factis manifestum est ex disertis ATHANASII & AVGVSTINI verbis, quod ipsorum ætate monachi fuerint etiam vxorati & propria possidentes. Nam ATHANASIVS scribens ad *Dracontium* monachum, persuasurus ei, vt episcopatum susciperet, (a quo ille abhorrebat, quod hoc officium cum vita ascetica consistere non posse, existimaret) hoc ad ipsum argumento vtcebatur: „Licet
„tibi etiam in episcopatu [†] esurire & sitire, quemadmodum
„egit Paulus. Potes vinum non bibere, vt Timotheus, frequen-
„tissime ieiunare, vti solebat Paulus: vt dum eius exemplo
„ieiunas, alios doctrina tua satiare valeas & dum abstinen-
„do a potu sitim toleras, aliis docendo potum præbeas. Ne
„tibi igitur talia obiiciant consiliarii tui. Nouimus enim & epi-
„scopos, qui ieiunent, & monachos, qui comedant. Nouimus
„episcopos, qui vino abstineant, vt & monachos, qui bi-
„bant: Episcopos etiam nouimus, qui signa edant, & mona-

tempestatibus obnoxius fuit, planeque sub dño vixit vsque ad finem vi æ. Habuit sibi adiunctos duos choros virginum & vnum monachorum, cum quibus alternatim hymnos & psalmos diu noctuque decantauit.

[†] Spalat. de rep. lib. II. c. XI. n. XXII. Non deerant monachi, etiam vxorati in ecclesia catholica: & non apostata, sed veri monachi. - - Erat forsallè genus monachorum laicorum & coniugatorum, & cum proprietate rerum, sed vitæ asperioris & religiose in penitentia: sed hi non erant cœnobita.

[†] Athan. epist. ad Dracont. tom. I. p. 958 edit. Par. MDCXXVII. (p. 267 F edit. Par. MDCXXVIII) Ἐξέσι γὰρ καὶ ἐπίσκοποι ὄντα σε πεινᾶν, καὶ διψᾶν, ὡς ὁ Παῦλος. Δύνασαι μὴ πίνειν οἶνον, ὡς ὁ Τιμόθεος, καὶ ἡστένειν καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ Παῦλος ἐποίησεν ἵνα κατ' ἐμῶν ἄγας ἡστένειν, χρηστότης ἄλλως οὐ τῆς λόγους, καὶ διψᾶν οὐ τῆ μὴ πίνειν, πρὸς ἄλλος ἐδίδασκον μὴ ἢ ταῦτα πρὸς βαλῆταισιν εἰ συμβαλέουσι σοι. εἰδόμεν γὰρ καὶ ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοιχαλῶς δὲ πίνοντας οἶ-

hos, qui id minime prætent. Sunt quoque ex episcopis mul-
 ti, qui numquam matrimonium inierint, monachi autem repe-
 riuntur, qui filios suscipere: quemadmodum vicissim episco-
 pos filiorum parentes, monachos autem nullam posteritatem
 habuisse cernimus. Vidimus rursus clericos, qui famem to-
 lerarent, & monachos, qui ieiunarent. Hoc enim modo li-
 cet agere, & alio nihil vetat. Sed omnes vbiq; decerent:
 corona quippe non pro loci, sed pro factorum ratione tribui-
 tur. Ex his ATHANASII verbis liquido apparet, regulas vi-
 tæ monasticæ eo tempore homines ad renuntiandum vel facultatibus suis vel coniugibus non obligasse, sed vtriusque sine vlla censura ecclesiastica vti eis licuisse. Et quamuis res ante *Augustini* tempora paullum esset mutata, alii tamen antiquum priuilegium suum sibi conseruabant. AVGVSTINVS enim scribens aduersus hæreticos, qui ipsi se *apostolicos* nominabant, *Apostolici*, inquit [u], *se isto nomine arrogantissime vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent utentes coniugibus & res proprias possidentes; quales habet catholica ecclesia & monachos & clericos plurimos.* Vt adeo ad minimum quidam monachi tam coniugibus quam possessionibus suis vtendi libertatem in ecclesia catholica, sine vlla apostasiæ vel desertionis incusatione, habuerint. Quæ causa est, quamobrem hosce monachos distinctionis ergo *seculares* vocauerim.

§. VII.

Monachi vniuersi principio nihil amplius quam laici.

VERVM TAMEN ad deuitandam verborum ambiguitatem notandum est, quod omnes monachi dici possint *seculares*, quatenus hoc nomine ecclesiasticis opponuntur. Monachi enim ex prima sua origine generatim erant laici & secundum propriam & peculiarem suam constitutionem ac generales ecclesiæ catholicæ regulas non poterant non tales esse. Primi enim mo-

δαμνὴ καὶ σημεῖα ποιῶντας ἐπισκόπους, μοναχὸς δὲ μὴ ποιῶντας· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων ἔδὲ γεγαμῆκασιν, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόασιν· ὡς περὶ καὶ ἐπισκόπος πατέρας τέκνων καὶ μοναχὸς ἐξ ὁλοκλήρου γίνεσθαι τυγχάνοντας· καὶ πάλιν οἱ δαμνὴ κληρικὸς κεινῶντας, μοναχὸς δὲ θεουοίαν· ἕξεται γὰρ καὶ ἕτως, καὶ σκεῖνας ἔ κεκάλυται· ἀλλὰ πανταχῶς πρὸς ἀγωνισίαν καὶ γὰρ ὁ σίμφιⓄ ἔ κατὰ τῶντοι ἀλλὰ κατὰ τὴν πρῶτην ἀποδείξει

(u) August. de hæres. c. XL.

nachi

nachi generatim erant eremita, hoc est, homines per suas ipsorum regulas ad solitudinem quamdam adligati, vbi vita solitaria ad promouenda contemplationis ac poenitentiae exercitia facere credebatur, & vbi nullius nisi suae ipsorum animae cura ipsis gerenda erat. Vita autem clericalis requirebat, vt proficientes eam homines in villis ac ciuitatibus viuerent, vbi mortaliu multitudo commodas occasiones clericalis functionis officia exercendi ipsis suppeditabat. Accedit, quod ecclesiae catholicae regulis contrarium esset, vti alio loco [ut] demonstra- uimus, si quis clericus ordinaretur, loco siue titulo in ecclesia, vbi functionis suae munia obire posset, ipsi haud designato. Quam ob causam res tum per se impossibilis erat, tum regulis diuersae vtriusque vitae clericalis & monasticae rationi contraria, quod vniversos monachos clericos esse oporteret; qui mos nulla ratione excusabilis ad veterum regularum ac disciplinae confusionem, posterioribus saeculis introductus est, praesertim inde a tempore *Clementis V.* an. MCCCXI, qui [v] omnes monachos ad suscipiendos sacros ordines obligauit, vt missam priuatam in honorem Dei, ex ipsius quidem sententia, dicere possent. Quae res manifesta legum antiquae ecclesiae erat conculcatio & ignominiosa praeceos eiusdem contemptio. Antiquitus enim monachi in eadem classe locabantur cum laicis, cuiusmodi generatim erant, & vt tales tantum spectabantur. *HIERONYMVS* nobis & regulam & praxin tradit, quando *Monachus*, inquit, *non docentis [x] sed plangentis habet officium.* Et, *Alia monachorum est causa, alia clericorum: Clerici pascunt, oues, ego (qui monachus sum) pascor.* *HIERONYMVS* quidem non monachus solum, sed presbyter etiam erat: quum vero inuitus ordinatus esset, & monachus manere firmiter sibi proposuisset, officium presbyteri obire recusabat: id quod indicat, monachus ac clericatus coniunctionem non magni ab ipso aestimatum; tantum abest, vt, quae hodie obtinet consuetudo, omnes monachos generatim clericos fieri oportere, iudicauerit. Concilium *Chalcedonense* semel & iterum monachos a clericis diserte distinguit, cosque laicis ad-

(ut) L b. IV. c. VI. n. II. volum. II. p. 170.

(m) Vid. *Clementin.* lib. III. tit. X. c. I.

(x) *Hieron. ep.* LV. ad Kipar. †

Id. epist. I. ad Heliodor. (tom. I. p. 3. c. edit. Francof.)

numerat. In vno canone [y] dicit, si quis alicuius ordinationis propter pecunias & turpe lucrum factæ sequeſter deprehensus fuerit, eum, si sit clericus, proprio gradu excidere, si sit autem laicus vel monachus, ab ecclesiæ communionem segregari debere. Et alius canon [z] monachis interdicit ecclesiasticis negotiis se ingerere. Qui vterque canon manifesto innuit, monachos tum non de clero, sed mere laicos fuisse. LEO [a] papa circa idem tempus de iis vt talibus loquitur, *Maximo episcopo Antiochens* ita scribens: *Illud quoque dilectionem tuam conuenit præcauere, vt præter eos, qui sunt domini sacerdotes, nullus sibi ius docendi & prædicandi audeat vendicare, siue sit ille monachus, siue laicus, qui alicuius scientiæ nomine gloriatur.* Hinc quum monachus aliquis presbyter vel episcopus esset ordinandus, per omnes ecclesiæ ordines ire debebat, quemadmodum laicis tunc facere moris erat, antequam superiores ordines eis conferrentur. Hoc e decreto quodam GELASII papæ [b] discimus, *Si quis, inquit, de religioso proposito & disciplinis monasterialibus eruditus ad clericale munus accedat, continuo lector vel notarius, aut certe defensor effectus, post tres menses existat acolythus: sexto mense subdiaconi nomen accipiat; nono mense diaconus, completoque anno sit presbyter.* Vt adeo differentia inter monachum & alium quempiam laicum in hoc tantum sita fuerit, vt monachus propter educationem in schola doctrinæ bonæque disciplinæ (cuiusmodi monasteria erant) maiores profectus, quam alius quidam laicus, habere creditus, adeoque beneficio isthæc ornatus sit, vt per inferiores

(y) Conc. Chalced. c. II. (tom. IV. concil. p. 755. d.) *Εἰ δὲ τις καὶ μισοιταῖαν φανείη τοῖς ἄλλοις ἀρχαῖς καὶ ἀδελφοῖς λόγιμασι, καὶ ἔτι, εἰ καὶ κληρικὸς εἴη, τῷ οἰκείῳ ἐπιπέτῳ βαθμῷ εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιστέον.* Si quis sequeſter & intercessor adeo turpibus & nefariis lucris appropinquat, hic quoque si sit quidem clericus, proprio gradu excidat: si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.

(z) Ibid. c. IV. *Ἐδοξε - τὰς καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας - μήτε ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασι, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπανόντας τὰ ἴδια μοναστήρια κ τ. λ.* Visum est - monachos, qui sunt in vnaquaque regione & ciuitate, - nec ecclesiasticis nec secularibus negotiis se ingerere, vel communicate, propria relinquentes monasteria.

(a) Leo ep. LX. (LXII. tom. IV. conc. p. 285. B.)

(b) Gelas. ep. IX. ad episc. Lucaniz c. II. (tom. IV. conc. p. 188. D.)

ordines ad sacerdotium celerius, quam alii candidati, ascendere potuerit. Quæ omnia monachos vniuersos olim non nisi laicos, aut certe media inter laicos & clericos conditione fuisse, ostendunt; quemadmodum viri docti in ecclesia *Romanensi*, HABERTVS [c], LINDANVS [d] alique fateri non dubitant, licet recentioris æni consuetudinem defendere adnitantur. Quid? quod ipse GRATIANVS [e], qui pro hodierno more vnus omnium maxime militat, ex historia ecclesiastica manifestum esse, fatéatur, quod veteres monachi vsque ad tempus *Siricii & Zosimi* simpliciter monachi, non autem clerici, fuerint.

§. VIII.

Quibus in casibus vita clericalis & monachica coniungi potuerit.

AT ENIM VERO quamuis monachi antiquis temporibus ad sacros ecclesiæ ordines non aspirarent, nec cum ecclesiæ regulis consistere potuissent, si vniuersi id facere animum induxissent; in quibusdam tamen casibus vita clericalis & monachica certo modo coniungi poterat. Primum quidem, si quod forte monasterium tanto loci interuallo ab episcopali sua vel parochiali ecclesia distaret, vt monachi ad cultum diuinum eo coire commode non possent; (quæ erat monasteriorum in *Aegypto*, aliisque orientis partibus ratio, vbi monachi per vastas & ab reliquis mortalibus seiunctas solitudines habitabant;) tum vnus vel plures etiam de monachis ad obeunda inter eos diuina officia consecrabantur. Ita CASSIANVS sæpe de conuentibus monasteriorum *Scythi* siue *Scythia* in *Aegypti* desertis loquitur, quorum vnus duos habuerit presbyteros, *Pasmutium* [f] & *Dani-*

(c) Habert. archieratic. p. 601. Monachi quales primo erant xuo, extra ordinem constituti, ad hierarchiam imperantem non pertinent; sed medio quodam inter ordinem & plebem statu.

(d) Lindan. panopl. lib. IV. c. LXXV. Non nescimus, fuisse olim quosdam christiani huius gregis ductores, qui a perfectioris sanctimonie studio dicebantur vel therapeutæ vel monachi, vel etiam aliis forte nominibus. *Qui omnes sicuti erant ordinis laici*, ita vna cum reliquis templi choro, quem dicimus, erant exclusi.

(e) Gratian. caus. XVI. quæst. I, post cap. XXXIX. Monachos vero vsque ad tempus Eusebii, Zosimi, & Siricii monachos simpliciter & non clericos fuisse, ecclesiastica testatur historia.

(f) Cassian. collat. III, c. I. In illo choro sanctorum, qui velut astra purissima in *clera*;

elem; & tres alios presbyteros ipsis præfidentes, & diuina officia obeuntes. Hi erant abbates monasteriorum, & simul congregationis presbyteri; quorum CASSIANVS meminit cum singularis cuiusdam rei commemoratione [g], quod omnes *Anthropomorphytarum* hæresi, præter vnum *Pasnutium*, infecti, quum *Theophi-*

nocte mundi istius resulgebant, vidimus sanctum Pasnutium vice luminis magni claritate seie viæ coruscantem. *Hic* namque *presbyter congregationis nostræ*, id est, illius quæ in eremo Scythiæ morabatur, *fiuit*, in qua ita vsque ad extremam durauit ætatem, ve nunquam e cella, quam iunior ceperat habitare quæque ab ecclesia millibus quinque distabat, saltem ad viciniora migeauerit.

Collat. IV. c. I. Inter ceteros christianæ philosophiæ viros, abbatem quoque vidimus Daniele, æqualem quidem in omni virtutum genere, his qui in eremo Scythi commanbant, sed peculiarius gratia humilitatis ornatum, qui merito puritatis ac mansuetudinis suæ a beato *Pasnutio solitudinis eiusdem presbytero*, & quidem quum multis iunior esset ætate, in *diaconi præelectus est gradu*. In tantum enim eidem beatus Pasnutius virtutibus ipsius adgaudebat, vt quem vitæ meritis sibi & gratia parem nouerat, coæquare sibi etiam sacerdotii ordine festinaret, siquidem nequaquam ferens, in inferiore cum ministerio diutius immorari, optansque sibi successorem dignissimum providere, *superstes eum presbyteralis gradus honore prouexit*.

(g) *Cassian*, co. I. X. c. II. Intra Aegypti regionem mos ille antiqua traditione seruetur, vt peracto epiphaniarum die, quem prouinciæ illius sacerdotes, vel domini baptisimi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt, & id circo vtriusque sacramenti solemnitate non bifarie, vt in occiduis prouinciis, sed sub vna diei vnus festiuitate concelebrant, epistolæ pontificis Alexandrini per vniuersas dirigantur Aegypti ecclesias, quibus ad initium quadragesimæ & dies paschæ non solum per curatos omnes, sed etiam per vniuersa monasteria designentur. Secundum hunc igitur morem prius dies admodum paucos, quam superior cum abbate Isaaci fuerat agitata collatio Theophili prædicti vrbis episcopi solemnem epistolæ commearunt, quibus cum denuntiatione paschali contra ineptam quoque anthropomorphitarum hæresin longa disputatione disseruit eamque copioso sermone destruxit. Quod tanta est amaritudine ab vniuerso propemodum genere monachorum, qui per totam prouinciã Aegypti morabantur, pro simpliciter errore susceptum, vt e contrario memoratum pontificem, velut hæresi grauissima deprauarum, pars maxima seniorum ab vniuerso fraternitatis corpore decerneret detestandum, quod scilicet impugnare scripturæ sanctæ sententiam videretur, negans omnipotentem Deum humanæ figuræ compositione formatum, quum ad eius imaginem creatum Adam scriptura manifestissime testatur. Denique ab his, qui erant in eremo Scythi commorantes, quique perfectione ac scientia omnibus, qui erant in Aegypti monasteriis, præminebant, ita est hæc epistola resurata, præter abbatem Pasnutium nostræ congregationis presbyterum, nullus eam ceterorum presbyterorum, qui in eadem eremo aliis tribus ecclesiis præsidebant, nec legi quidem ac recitari in suis conuentibus profus admitterent.

lus ecclesiæ Alexandrinæ episcopus literas paschales (quibus festiuitatem paschatis ex more denuntiarat) ad ipsos misisset, & contra ineptam istam hæresin acrius disputasset, literas illas in congregationibus suis nec legi quidem ac recitari voluerint. Similiter nobis refert SOZOMENVS [b], quod *Prines* monachus (cuius opera *Ariani* in occultando *Arsenio* utebantur, dum hunc ab *Athanasio* interfectum iactabant) presbyter cuiusdam monasterii in *Thebaide* fuerit. Vbi monasteria videntur fuisse valde ampla: CASSIANVS [i] enim, in eorum vno plus quam quinque millia monachorum degisse, fidem nobis facit. Neque absurdum videri potest, istiusmodi monasteria in remotioribus solitudinibus sua habuisse templa suosque, qui in eis ministrarent, presbyteros. Verum non per deserta solum quæ exstructa erant, monasteriis presbyteros suos habere licitum erat, sed in quibusdam etiam locis monasteria oppidana (quam primum ibi constituta essent) idem priuilegium similiter habebant. Nam *Eutyches* hæreticus non tantum archimandrita sed presbyter etiam monasterii sui *Constantinopoli* erat, quemadmodum LIBERATVS [k] & alii vetusti scriptores eum appellant. Et hanc rem non fuisse inusitatum, ex eo liquet, quod lex tum civilis tum canonica eam permittit. IUSTINIANVS in quadam nouella [l]

(b) Sozom. l. b. II. c. XXIII. Τὸν μὲν Ἀρσένιον ἐπιμελῶς ζητήσαντες ἔβρον, καὶ φιλοφρονισαμένοι, καὶ πᾶσαν εὐνοίαν καὶ ἀσφάλειαν παρέχον αὐτῷ ὑποχώρησοι, ἄγασοι δάδρα πρὸς πᾶσι τῶν αὐτοῖς συνήθων καὶ τὰ αὐτὰ σπουδαζόντων. Πρίνους ὄνομα αὐτοῦ ἦν, ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ἐν ταῦθα τὴν Ἀρσένιον κρύψαντες, σπουδῆ περιήσαν κατὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς συλλογὰς τῶν ἐν τῆσι, λογοποιῶντες τῶν πεφοιτῶσαι παρὰ Ἀθανασίου. Arsenium quidem studiose perquisitum inuenerunt: eumque benigne excipientes, omnemque ei beneuolentiam ac securitatem polliciti, clam eum deducunt ad quemdam ex suis familiaribus & eorundem cum ipsis partium: *Prinem* nomine, presbyterum cuiusdam monasterii. Illic quum Arsenium abdidissent, per fora & cœcus primariorum hominum de industria circumeuntes illum ab Athanasio occisum esse iactabant.

(i) Cassian. de institut. renuntiant. lib. IV. c. I. - in Thebaide est cœnobium, quanto numero populosius cunctis, tanto conuersationis rigore districtius. Siquidem in eo plusquam quinque millia fratrum sub vno abbate reguntur, cet.

(k) Liberat. breuiar. c. XI. (tom. V. concil. p. 754. d.) His temporibus *Eutyches* quidam presbyter & archimandrita presidens *Constantinopoli* celeberrimo monasterio, urgente satana, prædicabat dominum nostrum Iesum Christum consubstantialem nobis non esse secundum carnem, sed de cælo corpus habuisse.

(l) Iustin. nouell. CXXXIII. c. II. ἕπειτα καὶ εἰ τις ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸ μοναχῆριον εἶη, Bingh. O.E. Vol. III. D. fan-

functionem quamdam promulgat pro monasteriis ecclesias sibi proprias tam habentibus, quam non habentibus. De non habentibus præcipit, vt monachi cum abbate suo ad ecclesiam parochialem se conferant, cultuque diuino completo rursus ad cœnobium reuertantur: Habentibus autem ecclesias quatuor vel quinque seniores ex suo ipsorum cœtu presbyteros, vel diaconos, vel inferioris cuiusdam gradus clericos, prout rei id exegerit necessitas, ordinari iubet. Etiam ante concilium *Chalcedonense* [n] de ecclesiis monasteriorum deque clericis ad eas pertinentibus loquitur; cuilibet istiusmodi ecclesie homines sacris ordinibus idoneos designandi concedens privilegium. Vt adeo in istis rerum circumstantiis dubitandum non sit, quin vita clericalis & monastica sæpillime in vno eodemque homine iuncta fuerit.

II. ALIVS casus, in quo idem illud fieri solebat, erat, quando monachi ex monasteriis ab episcopis adsciti in ecclesie ministerium ordinabantur. Quæ res frequenter accidit, neque

μηδὲ ἕτως πρῶτασι τῶν ἐκκλησιῶν ἐκφυλῶν ἀδεῶς, ἢ καὶ περὶ αὐτῶν ἐκέλευσε ποιῆσαι, καὶ ἐντυγχάνει πᾶσι οἷς ἐδὲ προσέκον' ἀλλὰ παραγγεῖσθαι μὴ ἐν τῷ καρῷ τῆς ἱερέως λειτουργίας, ἀλλὰ τῷ ἡγεμῶν, ἢ τῆς αὐτῶ πρῶτος τε καὶ γενηρακοσι τῆς δὲ λειτουργίας πληρωθείσης, τὸ μὲν μοναχικὸν ἄπαν αὐθις εἰς τὸ κοινῆσιον χωρεῖν κατέτε καθεύδουσι. - - Τίτοιταροι δὲ ἢ πύτα πρῶτος ἐκ τῆς αὐτῆς μοιῆς ἐτα, κατὰ τὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ καθιστῶσαν ἀγιωπύτην ἐκκλησίαν, οἷς ἤδη πᾶς ἀγῶν ἦνυσαι κατὰ τὴν ἀσκησιν, καὶ οἷπερ χειροτονίας ἡξίωται τῆς ἐν τῷ κλήρῳ, πρῶτος τυχὸν ἢ διακόνῳ ἢ τῶν ἱερέως ἔχοντες ἑχῆμα. Deinde vel si villa ecclesia in monasterio sit, neque sic occasione ecclesiarum, egredi & deambulationem licite illic facere, & confabulari, cum quibus non convenit, sed venire quidem tempore sacri ministerii, cum abba suisque prioribus & senibus, sacrificioque completo omnes monachi rursus ad cœnobium reuertantur, ibique sedent. -

Quatuor autem vel quinque seniores ex ipso monasterio esse in constituta ecclesia, quibus iam omnis exercitatio est expleta in continentia & qui ordinationem habere meruerunt in clero presbyterorum forsau aut diaconorum aut deinceps habentium schemata.

(n) Conc. Chalc. c. VI. (tom. IV. conc. p. 758.) Μηδένα ἀπὸ λαμῶν χειροτονεῖσθαι, μήτε πρῶτος ἢ τυχὸν μὴ διάκονον μήτε ἕτως πύτα τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι· εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πύτως ἢ κάμικε, ἢ μαρτυρίᾳ μὲν αὐτῶν γὰρ χειροτονεῖσθαι ἐπιτρέψοιτο. Nullum absolite ordinari, nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia ciuitatis, vel pagi vel metropolitani, vel monasterio is qui ordinetur, designetur. Can. VIII. Οἱ κληρικοί τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων κ. τ. λ. Clerici ptochotrophorum, & monasteriorum, etc.

tantum permiffa fuit, fed legibus tum imperjalibus tum eccle-
fiafticis commendata. Vbi monafteria fcholæ doctrinæ & pia
educationis euaférant, aptiffima ecclefiæ feminaria haberi cœ-
perunt. Quapropter *Arcadius*. mandabat [o] epifcopis, vt fi
quos forte deeffe fibi clericos arbitrarentur, ex monachorum
numero eos fupplerent. GOTHOFREDVS in eruditis fuis ad hanc
legem adnotationibus ecclefiæ confuetudinem testimoniis ex
ATHANASIO [p], HIERONYMO [q], AVGVSTINO [r], EPIPHANIO [s],

- (o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epifc. leg. XXXII. Si quos forte epifcopi deeffe
fibi clericos arbitrantur, ex monachorum numero rectius ordinabunt.
- (p) Athan. epifc. ad Dracont. (tom. I. p. 267. a. edit. Parif. MDCXCVIII.) Οὐ γὰρ
σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, εὐδὲ σὺ μόνος προίσης μοναχίης, ἢ
μόνος ἐπὶ μοναχῶν ἡγαπήθης ἀλλ' οἶδας, ὅτι καὶ Σεραπίων μοναχὸς ἐστὶ, καὶ τὸς αὐτοῦ
μοναχῶν προίση κ. τ. λ. *Neque tu folus ex monachis es ordinatus; neque tu tantum
monasterio præfuiti, vel folus a monachis dilectus es; fed nofti Serapionem
monachum effe, & tam multis præfuiti monachis cet.*
- (q) Hieron. epifc. III. (tom. I. p. 16. a. edit. Francof.) In vno atque eodem & imi-
tabatur monachum & epifcopum venerabatur. Epifc. IV. (p. 31. a.) Ita age,
& vive in monafterio, vt clericus effe merearis. - Quum ad perfectam æta-
tem veneris, fi tamen vita comes fuerit, & te vel populus vel pontifex ciuitatis
in clerum elegerint, agito quæ clericus funt.
- (r) Aug. epifc. LXXVI. (tom. II. opp. p. 342. edit. Bafil. MDLXIX.) Et ipfis facile
lappus & ordini clericorum fit: digniffima iniuria, fi defertores monafteriorum
ad militiam clericatus eligantur, cum ex his qui in monafterio permanent, non
tamen nifi probatores atque meliores in clerum adfumere foletimus. Id. epifc.
LXXXI. Eudoxio ebbati & monachis eius ita fcribit Auguftinus: Vos fratres
exhortamur in domino, vt propositum veftrum custodiatis & vfque in finem
perfeueretis: ac fi quam operam veftram mater ecclefiæ defiderauerit, nec elati-
one auida fufcipiatis, nec blandiente defidia refpuatis, fed miti corde obtempe-
retis Deo, cet.
- (s) Epiph. exposit. fid. n. XXI. p. 1103. fin. εὐφάνη δὲ τῶν πάντων ἡ μήτηρ, ὡς
εἶπεν, καὶ γενέτρια ἢ ἀρχὴ ἱερουσύτης, ὅτι μὲν παρθένον τὸ πλείστον ὀρμαμένη εἰ δὲ
ἐκ ἐκ παρθένων, ἐκ ΜΟΝΑΧΩΝΤΩΝ εἰ δὲ μὴ εἶν ἱκανὸν εἰς ἑπιτροπείαν ΑΠΟ ΜΟΝΑ-
ΧΩΝ, εἰς ἐκκατενομίας τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἢ χηρυσάντων διὰ μοιχογυμίας.
Horum omnium velut fastigium, & vt ita dicam, matris ac generitricis locum
sanctum fibi sacerdotium vendicat: quod ex virginum ordinis præfupue conflat;
aut fi minus e virginibus, certe ex monachis: aut nifi ex monachorum ordi-
ne ad illam functionem obeundam idonei cooptari pollint, ex his creeri sacerdo-
tes folent, qui a fuis fe vxoribus continent, aut fecundum vias nuptias in vidu-
itate verfantur.

PALLADIO [t], BASILIO [u], *chronico* MARCELLINI & CODICE ecclesiæ Africane [w] petitis, satis superque commonstravit. Quibus epistola [x] SIRICII, INNOCENTII & GELASII a GRATIANO adlegatæ, nec non concilia, *Agathense* [y] & *Livindense* subiungi possunt, quæ episcopo monachum ex monasterio, consentiente quidem & approbante abbate, adsumere, eumque in ecclesiæ ministerium consecrare concedunt. Et hoc modo antiquæ suæ austeritati & asceticæ viuendi rationi insistentes vitam clericalem & monasticam coniungebant. Quo

(t) Pallad. histor. Lausiac. c. XXII. Τελευτῶ δὲ ἐτῶ (Μωϋσῆς. μόναχῶ) ἐτῶν ἰβ-
δομήκοιτι πέντε ἐν τῇ Σκήτι, γενόμενῶ. πρεσβύτερῶ. καταλιπὼν μα-
θητὰς ἰβδομήκοιτι. Obiit (Moses monachus) ante septuaginta quinque annos:
natus in Scete, quum factus esset presbyter, relictiis septuaginta discipulis.

(u) Basil. ep. CCCCLIII. ad Amphiloc. Εἰ δὲ μὲν τις ἀπίστῶς, ἐπιζητήσῃ ἐν Κορυ-
δάλοις Ἀλεξάνδρον. ἀπὸ μοναζόντων ἐπίσκοπον, Si quisiani abiturus inde:
erit, quærat ille in Corydalis Alexandrum de monacho factum episcopum.

(w) Cod. Afric. c. LXXX. al. LXXXIII. (tom. I. conc. p. 1098.) Ὁμοίως ἤρρεσεν, ἵνα
εἴαν τις ἀπὸ ἀλλοτρίῃ μονατηρίῃ ὑποδέξῃται τινα, καὶ πρὸς κλή-
ρωσιν προσαγαγεῖν ἐθέλῃσιν, ἢ τῷ ἰδίῳ μονατηρίῳ ἠγόμενον καταστήσῃσιν,
ὁ τῆτο ποιῶν ἐπίσκοπῶ, ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν κοιναίας χωρίζομενῶ, τῇ τῷ ἰδίῳ λαῷ
κοιναίῳ. ἀρκετῶ μόνῃ ἐκείνῶ δὲ, μηδὲ κληρικῶς, μηδὲ ἠγόμενῶ ἐπιμείη. Item.
placuit, ut si quis de alterius monasterio susceptum vel ad clericatum pro-
mouere voluerit, vel in suo monasterio præpositum monasterii constituerit, e-
piscopus qui hoc fecerit, a ceterorum communionem seiunctus, suæ tantum ple-
bis communionem contentus sit, & ille neque clericus neque præpositus perseue-
ret.

(x) Gratian. causs. XVI. qu. 2. c. XX. Faciat Deus, ut tales sint hi, qui vel a nobis
in isto habitu nutriuntur, vel in monasteriis crescant, ut prouecta ætate &
vita probata, non ad litigionum officia, sed ad sacerdotium valeant promoue-
ri. C. XXII. Si monachus ad clericatum promoueat, beneficia ei plener
& annonæ & decimæ donentur, cet. C. XXVIII. Si quis monachus fuerit, qui
venerabilis vitæ merito sacerdotio dignus videatur, & abbas, sub cuius imperio
regi Christo militat, illum fieri presbyterum petierit, ab episcopo debet eligi,
& in loco, quo iudicauerit ordinari: omnia quæ ad sacerdotis officium perti-
nent, vel populi vel episcopi electione prouideat iuste acturus.

(y) Concil. Agathens. c. XXVII. (tom. IV. conc. p. 1387.) Monachi vagantes ad of-
ficium clericatus, nisi eis testimonium abbas suus dederit, nec in ciuitatibus nec
in parochiis ordinentur.

Conc. Ilerd. c. III. (ibid. p. 1611.) De monachis id obseruari placuit, quod syn-
odus Agathensis vel Aurelianensis noscitur decreuisse: hoc tantummodo adijci-
endum, ut pro ecclesiæ utilitate, quos episcopus probauerit in clericatus offi-
cio, cum abbas, voluntate debeant ordinari.

respectu tum hi, tum illi priores a *Græcis* *ἱερομόναχοι* vocabantur, ut ab iis, qui mere laici erant, distinguerentur.

III. ACCIDIT nonnunquam, ut episcopus aliquis & vniuersus eius clerus asceticam viuendi rationem eligerent, rebus suis propriis omnibus sponte renuntiantes, & omnia ad priscae ecclesiae sub apostolis exemplum in commune coniungentes. AMBROSIVS [z] videtur dicere, quod *Eusebius Vercellensis* hanc viuendi rationem in ecclesiam occidentalem primus inuexerit. Ante ipsius enim tempus vita monachica in ciuitatibus incognita fuit; sed ipse clericos suos in ciuitatibus ad regulas & institutionem monachorum per deserta viuere docuit. Quod ipsum, puto, de ipsorum austera viuendi ratione præcipue intelligi debet, quod rebus suis nuntio remisso omnia communia, quemadmodum reliqui, habuerunt. Eandem vitæ rationem inter clericos *Hipponenses* introduxit AVGVSTINVS, vti ex ipsis eius verbis condocemur, quando, *Volui* [a], inquit, *habere in ista domo episcopi mecum monasterium clericorum. Ecce quomodo viuimus. Nulli licet in societate nostra habere aliquid proprium. Id quod POSSIDIUS* [b] etiam in vita ipsius obseruat, *Cum ipso*, inquit, *semper clerici una etiam domo ac mensa suntibusque communibus alebantur & vestiebantur.* Et quatenus hac in re cœnobitarum, omnia communia habentium, vitam imitabantur, æque monastica ac clericalis vita, vti POSSIDIUS atque AVGVSTINO dicitur, nuncupari potest. Enim vero nondum vllum in mundo monasterium existabat, in quo vniuersi monachi ad priuatum tantum misse sacrificium celebrandum ordinati, neque vero ad vllum certum munus curiale, vbi diuersa clericalis functionis officia peragerent, adstricti essent. *Augustini* monasterium tales tantum complectebatur monachos, qui publica officia ac negotia in ecclesia administrabant, nulli cœnobii claustro adstricti.

(z) Ambros. ep. LXXXII. ad eccles. Vercell. p. 254. (edit. Basil. MDLXVII.) Hæc enim prius in occidentis partibus diuersa inter se Eusebius sanctæ memoriæ coniunxit, ut & in ciuitate positus instituta monachorum teneret & ecclesiam regeret ieiunij sobrietate.

(a) Aug. serm. XLIX. de diuersis tom. X, p. 519, edit. Paris, MDCXXXVII. (serm. LII. tom. X. p. 1396. d, edit. Basil. MDLXIX.)

(b) Possid. vit. August. c. XXV.

§. IX.

Canonicorum regularium origo.

QUARE eremitæ *Augustinenses* & multi ordines recentiores alii, qui nomen eius adsumserunt, originem suam ab ipso deriuare falso sibi arrogant; quem certum est nec ipsum eremitam fuisse, nec vllas in eorum vsum regulas scripsisse, licet multi sermones, tamquam ab ipso anachoretis per deserta habiti, ei adscribantur. Qui canonicorum regularium ortum ab ipso deducunt, vti DVARENVS. [c] & alii, ii cum maiore probabilitate hoc faciunt, quoniam, vt ostendimus, clerici *Hipponenses* quibusdam vitæ monasticæ exercitiis suberant, quæ eos canonicos *regulares* quodammodo efficiebant. ONUPHRIVS [d] tamen & HOSPINIANSVS [e], qui hanc rem inuestigarunt curatius, *Gelasium* primum eorum auctorem sub hoc nomine in ecclesia *Lateranensi* fuisse, statuunt, in qua vsque ad *Bonifacium VIII.* a quo repulsi sint, permanferint. Quo tempore hoc nomen vel hic ordo in alias ecclesias inuectus fuerit, ex HOSPINIANO huius rei cupidus lector potest condiscere.

(c) Duaren, de minist. & benefc. lib. I. c. XXI. Dicebantur non simpliciter, vt nunc *canonici*, sed *regulares* ab illo peculiari instituto ac regula, quam amplectebantur, & hoc modo discrimen inter eos designabatur & aliarum ecclesiarum canonicos, qui huiusmodi se votis non adligauerant, idque supra a nobis ostensum est. Hæc secta, cuius auctor *Augustinus perhibetur*, quum *Hipponensis* episcopus esset, late christianorum orbem peruagata est, adeo vt eorum cœnobîa hodie in quibus locis monachorum nomen deletum non est, nusquam non reperiantur.

(d) Onuphr. adnotat. in Platin. vit. Gelasii p. 62. *Gelasius canonicos*, vt vocant, *regulares* ordinis sancti Augustini Laterani primus collocavit, qui ibidem vsque ad *Bonifacium VIII.* a quo expulsi sunt, permanferunt. Ex archiuis basilicæ *Lateranensis*.

(e) Hospin. de orig. monach. lib. III. c. VI. p. 72. edit. Tigur. MDLXXXVIII. (pag. 110. n. 4. edit. Geneu. MDC LXIX.) Onuphris Panuinus in suis ad Platinam adnotationibus indicat. ex archiuis ecclesiæ *Lateranensis*, *Gelasium I.* papam cisca annum *CCCC XCV.* *canonicos regulares* ordinis sancti Augustini Laterani primum collocasse. Crederim ego, hunc *Gelasium horum canonicorum esse auctorem*, & ad hoc exemplum mox alibi quoque in maioribus ecclesiis eos institutos esse: de quo tamen alii iudicent. Fuit certe hic *Gelasius idololatriæ egregius architectus & ceremoniarum cumulator*, vt in vita eius indicatur.

§. X.

De monachis, qui ἀκοίμητοι, hoc est infomnes, dicti fuerunt.

SAECVLO quinto incunte vel medio, VT BARONIVS existimat [f], *Constantinopoli* sub *Gennadio* patriarcha *Alexander* quidam monachorum quemdam ordinem instituit, quos istius aevi & sequentium saeculorum scriptores plerumque ἀκοιμήτες, hoc est *infomnes* appellant. Cuius nominis ratio ab ipsorum instituto diuina officia noctes atque dies sine vlla intermissione peragendi desumpta est. In tres enim coetus ipsi sese distribuerant; atque ita alii aliis stata hora succedentes perpetuum diuini cultus cursum, sine vilo intervallo noctes atque dies continuabant; inde *infomnes*, vocitati. Huius ordinis pietas magnam ipsis famam atque existimationem conciliauit, multaque in eorum vsum monasteria *Constantinopoli* fuerunt exstructa. Inter alios *Studius* quidam, vir praclarus & consularis dignitatis quum *Roma Constantinopoli* delatus saeculo valedixisset, ad quemdam horum ordinum transiit, & celebre aliquod monasterium pro ipsis erexit, quod ab hoc auctore *Studium* [g] eiusque monachi *Studite* fuerunt nuncupati. Et hoc tempore monachi forsitan primum a fundatoribus suis denominari coeperunt. Verum enim vero horum monachorum existimatio paullo post imminuta fuit, siquidem sapius haeresi *Nestorii* fauere deprehensi sunt,

(f) Baron. ad an. CCCC LIX. ex actis Marcelli ap. Surium decembr. XXIX. (p. 250. d. edit. Antwerp. MDCLVIII.) Quod spectat ad *acametarum* monachorum institutum, non fuit eius Marcellus auctor, sed propagator: verum *Alexander* abbas eiusdemque Marcelli institutor religiosum illum cultum inuenit, prout eiusdem Marcelli acta testantur.

(g) Niceph. hist. lib. XV. c. XXIII. Τῆτι (Γενναδίου) ἐπὶ τὸν θρόνον ὄντι, καὶ στῆδιός τις περιφανὴς ἀνὴρ ἐκ Ρώμης ἦκων τὸν τῷ προδρόμῳ ἀνεγείρει νεών, μοναχὸς ἐκ τῆς τῶν ἀκοιμητῶν μονῆς ἐκτετε ἐγκρατισήσας ἢ Μάρκελλον ὁ θεοσιώτατος ἤγειρεν, ἀσχητὴν τὸν ἕμῳν παρὰ κενύσας θῆν ἀναπέμπεσαι εἰς τὴν μίση τὴν ποίμνην διατηρούμενον. in episcopatū huius (Gennadii) Studius quidam vir praclarus, Romae Constantinopoli peruenit, & diuo Praecursori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum qui ἀκοίμητοι, hoc est, *Infomnes* dicuntur, induxit. Horum domicilium Marcellus ciuicillimus construxerat, in quo perpetuis carminibus nunc quam non hymni Deo canerentur, sodalitate monachorum eam obrem in tres coetus diuisa.

quam

quam ob rem ab scriptoribus ecclesiasticis [gg] frequenter castigantur.

§. XI.

De sic dictis βοσκῶς, pascentibus.

IN *Syriae ac Mesopotamiae* regionibus aliud monachorum genus memoratur SOZOMENO [b], quos a peculiari sua viuendi ratione βοσκῶς pascentes vulgo dixerint. Instar enim pascentium pecudum in montibus degentes nec domicilia habebant vlla, nec pane aut carne vescabantur, nec vinum bibebant, sed Deum perpetuo celebrabant, orationibus & hymnis iuxta ecclesiae ritum vacantes. Quumque vescendi tempus aduenisset, linguli falce arrepta per montem vagantes herbas refecabant, qui vnus & solus eorum victus & constans vitae tenor erat.

§. XII.

De Benedictinis & Gyrouagis in Italia.

FORVM, quos nonnulli monachos *Basilii & Hieronymi* VO-

(gg) Niceph. ibid. Τότε καὶ Τιμοκλῆς τε καὶ Ἀνθιμῶσι τῶν Τροπαρίων ἡμῶν ποιητῶν, κατὰ φρατρίας διηρημένοι ἀλλ' ὅσοι μὲν πῆς δόξασι τῇ ἐν χαλκηδόνι συνῶδα προσέκειντο παρὰ τῷ Ἀνθίμῳ συνήγοντο ὅς πρῶτον καὶ τὰς πανυχίδας ἐπεποιήσε γίνεσθαι ἵσοι δ' ἐχθραδῶς ἐκείνη ἐφέροντο, μᾶλλον προσέειπεν Τιμοκλεῖ. Ea tempestate Timocles etiam & Anthimus Tropariorum poeta floruerunt, qui suis uterque sodalitates habuere. Et qui Chalcedonenensis synodi decreta comprobabant, Anthimi conuentus frequentabant, qui etiam perugillum inter eos constituit. At qui hostili erga eum erant animo, Timoclem sequebantur.

(b) Sozom. lib. VI. c. XXXIII. Τότε δὲ καὶ Βόσκως ἀπεκλήθη, ἐναγχῶς τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας ἀρξάντας ὀνομάζουσι δὲ ἅδε αὐτὸς, καθὼς ἔτε οἰκημάτων ἔχουσι, ἔτε ἄρτον, ἔτε ὕψον ἐπίδρασι, ἔτε οἶνον πίνουσι ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, εἰς τὸν θεὸν εὐλογῶσι, ἐν εὐχαῖς καὶ ὕμνοις κατὰ θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας τροφῆς δὲ τῆς βίβλας γίνονται κείνοι, καθάπερ νενομίνοι, ἄρτην ἔχον ἕκαστος, ἀλλὰ τὸ ὄρεσι περιδόντες τὰς βοτάνας σιτίζονται.

Euagr. lib. I. c. XXI. Ἐς ἔρημον κεκαυμένην σφᾶς αὐτὸς ἀφίεται, καὶ μόνον τὰ τῆς φύσεως ἀναγκαῖα περιτέλλαντες, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκα τὸ λοιπὸν σῶμα γυμνὸν, κρυμῆς τε ἐξαιπίου, ἀέραν τε πυρακλώσειν ἐπιτρέπεται, ἐπίσης θάλαττος τε καὶ ψυχῆς περιορῶντες καὶ τὰς μὲν τῶν ἀνθρώπων τροφὰς τίλειον ἐπιποινοῦνται, γίμονται δὲ τῆν γῆν, Βόσκως καλεῖται, μόνον τὸ ζῆν ἐντεῦθεν περιοριζόμενοι. In solitudinem a sole peruritam penetrantes, tam viri quam mulieres, iis duntaxat partibus, quas pudor nominari vetat, contestis reliquum corpus algoribus atque ardoribus immensis nudum exponunt, ætium ac frigus pari modo despicientes. Ac cibos quidem hominibus visitatos asperrantur. Terram autem depascuntur vnde & βοσκῶς, pabulatores cognominati sunt: tantum carpentes, quantum ad vitam sufficit.

Cant,

cant, nullam hoc loco facimus mentionem. Certum enim est, hosce patres nullos distinctos ordines instituisse, tametsi ambo vitæ monasticæ promotores generatim exstiterunt. Regulam, quæ sub nomine *Hieronymi* circumfertur, recentioris cuiusdam auctoris fictionem esse, in propatulo est: *Ex sermonum asceticorum*, qui *BASILIO* vulgo adscribuntur, *Eustathium*, illum *Sebastiæ Armeniæ* episcopum, auctorem potius fuisse, viri quidam docti [i] iudicant. Fac autem, ab ipso *BASILIO* profectos esse, vti plerique viri docti statuunt, non tamen vllius noui ordinis auctorem, sed eorum, qui iam instituti fuerint, directorem duntaxat fuisse, arguunt. Hisce igitur prætermisissis duorum solum ordinum, nimirum *Benedictinorum* in *Italia* & *Apostolicorum* in *Britannia*, mentionem adhuc faciemus. *Benedictini* a *Benedicto*, celebri monacho in *Italia*, tempore *Iustiniani* imperatoris, circa annum *DXXX*, ortum suum habuerunt. Primam huic sedem dedit *Sublaqueum* oppidum *Latii* in diocesi *Tiburтина*, vbi duodecim monasteria, monachorum quodque duodecim, in vicina quadam solitudine erexit; quorum vnum sequentibus temporibus ita increuit, vt non tantum contra omnes vetustas regulas ab episcopali potestate esset immune, sed etiam, vti recentior quidam scriptor [k] obseruat, non minus quatuordecim vicos sub se ha-

(i) Hospin. de origine monach. p. 69. edit. Tigur. MDLXXXVII. (p. 105. edit. cit. Geneu.) A multis dubitatur, num libri illi de *virginitate & monastica vita* scripti, qui *ascetici* dicuntur, *Basilii* *genuini* sint, quum pleraque in iis horridiora sint, quam in reliquis eius scriptis. Desinde etiam in catalogo scriptorũ *Basilii* in oratione *Nazianzeni*, *ascetica* illa non recensentur: quæ certe vir ille, qui ex professo laudationem *Basilii* instituerat, omisurus minime fuisset: potest igitur esse alius quidam *Basilii* & hoc quidem recentior. *Sozomenus* autem lib. III. c. XIV. adfirmat, visum nonnullis suo tempore, *asceticorum* illorum auctorem fuisse *Eustathium* illum *Sebastiæ Armeniæ* episcopum, sed *Macedonianum* hæreticum, qui monasticæ auctor *Armeniis* exstiterit. *Sozom.* lib. III. c. XIV. p. 520. d. *ως καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασιλείου τῆς Καππαδοκίας ἀσκητικὴν βίβλον, ἰσχυρίζομαι πως αὐτῷ (Εὐσταθίου) γραφὴν εἶναι.*
Sutlif. de monachis c. VII.

(k) *Baudrand.* lexic. geograph. voce *Sublaqueum*. *Sublaqueum* seu melius *Sublacum*, oppidum *Aequorum* in *Latio*. Hodie dicitur vulgo *Subiaco*, cuius abbas, quæ nullius est diocesis, quatuordecim vicos sub se habet, in confinio regni *Neopolitani*. Sedet in colle, ad fontes *Anienis*, XXXVI. miliaribus distant a *Roma* in ortum, & X. a *Præneste*; estque in *Campania Romana*, sub dominio summi pontificis.

beret. Hinc ad *Casinum* montem secessit, vbi aliud monasterium erexit, vnde ordinem suum in alias regiones tanto cum successu propagauit, vt sexcentis circiter annis post maxima monachorum in *Europa* pars eius regulam sequerentur. Atque ita, quocumque alio nomine venirent; *Carthusienses*, *Cistercienses*, *Grandimontenses*, *Præmonstratenses*, *Chuniacenses*, ceteri, non nisi diuersi *Benedictinorum* fuerunt furculi, donec circa an. MCCXX. *Dominicani* & *Franciscani* nouas a ductoribus suis regulas acceperunt. HOSPINIANVS [I] viginti tres ordines ex hoc vno ortos recenset, & e VOLATERANO obseruat, quod huius ætate hic ordo cardinales ducentos, archiepiscopos mille & sexcentos, episcoporum quatuor millia, abbatum quindecim millia cum septingentis habuerit: ex quo de prodigioso huius ordinis incremento facile ad iudicandum est. Non immorabimur eis fusius enarrandis, sed vnum duntaxat ex ipsius BENEDICTI regula obseruabimus, ipsum nec monachos suos nomine suo appellari, vel pro nouo ordine haberi, multo minus tot nouos ordines inde deriuari voluisse. Ipse enim in vsum *cænobitarum* & *anachoretarum* primitiæ ecclesiæ, quos duos constitutos ordines tantummodo ea ætate ecclesiæ *Italicæ* agnoscebant, generatim se scribere, profitetur. Quatuor quidem monachorum genera in vniuersum dari dicit, *Cænobitar*, *Anachoretas*, *Sarabaitas*, & *Gyronagos*; sed duo posteriora non nisi scandala & opprobria ecclesiæ esse adfirmat. De *Sarabaitis* eadem prorsus, quæ HIERONYMVS & CASSIANVS [II] ante eum, narrat. *Gyronagos* autem his

(I) Hospin. de monach. lib. IV. c. V. p. 116. edit. Basil. (p. 201. edit. Geneu.) Cardinales habuit & ordo hic Volaterani ætate fere 200, archiepiscopos in diuersis ecclesiis 1600, episcopos 4000, abbates eruditione & scriptis celebres 15700, canonizatos & sanctorum catalogo insertos 15600.

Pag. 132 (p. 222.) Militant sub hac regula ordines circiter XXIII-- *Ordo Specuensis*, *Carthusiensis*, *Cisterciensis*, *S. Vithelmi*, *Stororum*, *Montis-Oliuentium*, album potentium habitum, *Celestinorum*, *Sclauorum Vallis umbrosæ*, *Fontis Ebrardi*, *Humiliatorum* sub albo habitu, *Grandimontensis*, *S. Ambrosii*, *Camaldulensis*, *Vallis Scholarium*, *S. Pauli primi eremitæ*, quem alii ad Augustinenses referunt, *Chuniacensis*, *Præmonstratensis*, *S. Iustinae*, *Syluestrinorum*, *Gilbertinorum* & ordo de *S. Burga vidua*: vt Trithemius iudicat lib. I. c. III. de viris illustribus ordinis Benedictinorum. His Polydorus Vergilius lib. VII. c. II. *Eremitanos D. Hieronymi*, adnumerat, quos dicit postremo per Martinum V. in familiam Benedicti adscitos fuisse.

[II] vid. supra §. IV,

verbis depingit [m]: *Quartum genus est monachorum, quod nominatur GYROVAGVM, qui tota vita sua per diuersas provincias ternis aut quaternis diebus per diuersorum cellas hospitantur; semper vagi & nunquam stabiles; propriis voluptatibus & gule illecebris seruientes, & per omnia deteriores Sarabaitis: de quorum omnium miserrima conuersatione melius est flere, quam loqui.* His ergo omisis, pergit ille, ad cenobitarum fortissimum genus disponendum, adiuuante domino, veniamus. Ex quibus manifestum est, monachos tempore *Benedicti* in multos diuersos ordines in ecclesia occidentali admissos, sese non distinxisse.

§. XIII.

De Apostolicis in Britannia et Hibernia.

CIRCA annum *DXCVL*. *Benedictini* cum *Augustino* monacho in *Britanniam* venerunt; adeoque omnia monasteria a *Saxonibus* extructa huius ordinis monachis fuerunt data. Antiqui autem *Britanni* iam pridem monasticae vitae dederant operam. Sunt, qui *Pelagium* [n] ex oriente in *Britanniam* eam primum inuexisse, dicunt. Alii ipsum collegii *Bangoriensis* abbatem faciunt, monachorum duo millia sub regimine suo habuisse dicentes. Sed hoc tamquam merum recentiorum auctorum commentum a viro quodam docto [o] explosum est. Quomodo cumque autem haec res se habet, certe ex *BEDA* manifestum est, fuisse *Bangorii* monasterium (etsi, qui primus eius fundator existerit, parum attinet inquirere) ante, quam *Augustinus* & ipsius monachi in *Angliam* deuenerunt. In monasterio *Bancor*, inquit ille [p], tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut quum in septem portiones esset cum praepositis sibi rectoribus monasterium diuisum,

(m) *Benedict. regul. monachor. c. l.* (apud *Hospinian. de monach. p. 202. edit. Geneu.*)

(n) *Hospin. de monach. lib. IV. c. XI. p. 115. (p. 199. edit. Geneu.)* Sub *Congello Bannocho*rensi illustri familiae *Britannae* monachismus *Aegyptius*, a *Pelagio* prius introductus, sub specie religionis in *Britannia* radices, vites & incrementa largissima coepit ad alias etiam *Europae* prouincias plantaria transmittens.

(o) *Caue histor. litter. vol. I. p. 291* Monachum fuisse (*Pelagium*) facile concedimus; collegii vero *Bannocho*rensis fuisse abbatem, & duo millia monachorum sub regimine suo habuisse, & exinde postea a suis in exilium pulsus; denique *academiae Cantabrigiensis* fuisse alumnus, nuda videntur *Ranulphi Cestrensis*, *Ioannis Tinmuthensis*, *Nicolai Cantilupi*, *Cati*, *Balei*, aliorumque somnia.

(p) *Bed. histor. Anglor. lib. II. c. II.*

nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum viuere solebant. HOSPINIANSVS & BALAEVS ordinem Apostolicorum nominant; an autem ex idoneis rationibus, ego non dixerim. In eo certum est illos magnopere falli, quando hoc monasterium *Bannochorensē* siue *Bangoriensē* cum *Benchoricnsi Hiberniæ* confundunt, quod aliud celebre fuit monasterium, a *Congello* circa ann. DXX. fundatum. Ex hoc monasterio multa millia monachorum prodierunt, multa quoque alia monasteria in *Hibernia* & in aliis *Europæ* prouinciis orta sunt. Ex huius congregationis monachis quemdam nomine *Luanum* centum solum monasteria fundasse, BERNHARDVS [q] auctor est. Et VSSERIVS [r] ex BRENDANO, vno ex primis *Congella* discipulis; obseruauit, quod tribus millibus monachorum præfuerit, qui ex manuum suarum labore ac opificio vitæ sibi subsidia acquisierint. *Columba* alius ipsius discipulus fuit, qui fundato primum monasterio *Dearmach* in *Hibernia*, *Pictos septemtrionales* ad fidem CHRISTI conuertit an. DLXV. monasteriumque in *Huya* insula ædificauit; ex quo, obseruante BEDA [s], plurima monasteria per discipulos eius, & in *Britannia* & *Hibernia* propagata sunt. *Columbanus* & *Gallus* itidem monachi sub *Congello* fuerunt; quorum hic ob monasterium in *Heluetia* fundatum, quod postea in amplissimam ciuitatem, *Fanum S. Galli* dictam, excreuit, laudatur; ille autem ob constructum in *Normannia* *Lexouiensē* monasterium celebris est; vbi monachi (perinde ac *ἀνοήτους* seu *insomnes Constantinopoli* supra memorati) ipsi sese in diuersos choros diuidere consueuerunt; vt hisce sibi vicissim succedentibus continuarentur sacrorum solemnia, nec vllum quidem mo-

(q) Bernard, vit. Malach. c. V. p. 1934. d. edit. Antwerp. MDCIX. Locus (Benchor) vere sanctus fecundusque sanctorum, copiosissime fructificans Deo, ita vt vnus ex filiis sanctæ illius congregationis nomine *Luanus* centum solum monasteriorum fundator existisse feratur.

(r) Ulsher, *Relig. of the anc. Irish* c. VI. p. 46.

(s) Bed. lib. III. c. IV. Venit in Britanniam *Columba*, regnante *Pictis* *Bridio*, filio *Meilochon*, rege potentissimo, nono anno regni eius gentemque illam verbo & exemplo ad fidem Christi conuertit. - - Fecerat autem, priusquam Britanniam veniret, monasterium nobile in *Hibernia*, quod a copia roborum *Dearmach* lingua *Scotorum*, hoc est, campus roborum cognominatur. Ex quo utroque monasterio, per plurima exinde monasteria per discipulos eius, & in *Britannia* & in *Hibernia* propagata sunt.

mentum diei ac noctis vacaret a laudibus, quemadmodum BERNHARDVS [†] nobis perhibet. Hæc duo celebratissima monasteria, *Benchoriense & Bangoriense*, paullo distinctius enarravimus, non tantum quod antiquissima in *Hibernia & Britannia* fuerunt, sed etiam quod ab HOSPINIANO & BALABO tam infeliciter inter se confunduntur.

S. XIV.

De raris quibusdam & insolitis monachorum nominibus in ecclesia antiqua.

FINIEMVS hoc caput paucis quibusdam observationibus in diuersa nomina, quæ veteres nonnullis vel cunctis monachorum generibus generatim dederunt. Præter appellationem monachorum & ascetarum aliis nominibus, ad specialiores quasdam professionis suæ actiones respicientibus, eos insignitos deprehendimus. Respectu secessus & quiete viuendi rationis nonnulli a IUSTINIANO [u] in quadam nouella ἡσυχασταί, *Hesybastæ*, h. e. quiescentes (quasi *Quietista*) vocantur. SVICERVS [w] & HABERTVS [x] hoc pro alio tantum anachoretarum nomine accipiunt. Sed ex IUSTINIANI mente potius homines significare videtur, qui quidem inter cœnobitas degerunt, sed maioris exercitationis causa a societate secedendi habentes veniam in privatis cellulis (quamquam intra cœnobii cuiusdam limites) soli vixerunt, vnde cellulæ istæ ἡσυχαστήρια dictæ sunt. Alias monachi propter magnam abstinentiam, temperantiamque suam

[†] Bernard. ibid. vit. Malach. c. V.

[u] Iustin. nouel. V. c. III. εἰ μὴ πῶς αὐτῶν τῶν ἐν τῇ θρησκείᾳ τε καὶ τελειότητι διαζῶντες βίον ἰδιαζόν ἔχουσιν οὐκῆματιον, ὡς δὲ καλεῖται ἀναχωρηταί τε καὶ ἡσυχασταί εἰσὶν αὐτοῖν, ὡς τῆς κοινότητος ἐπέ τὸ κρεῖττον ἐξημερῆσιν. nisi quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes vitam remotam habeant in hospicio: quos vocare anachoretas, id est, discedentes, & *hesybastas*, id est quiescentes, consueuerint, tamquam a communione ad meliora exceptos.

[w] Suicer. thesaur. eccles. vocæ ἡσυχαστής. Ἠσυχάζω significat quiesco, in otio vivo. Hinc ἡσυχάζων νοταὶ ἀναχωρητής. Photius epistolam XX. p. 81. inscribit: Ἀθανασίῳ μοναχῷ ἡσυχάζοντι, *Athanasio monacho anachoretæ*. Hinc colligitur, hunc non simplicitate monachum fuisse, sed ἡσυχάζοντα: hoc est, quem nos dicimus *anachoretam*, qui cellam incolens solitariam se separabat a κοινωβιωτῶν ἀναστροφῇ. Hic vocatur ἡσυχαστής.

[x] Habert. archierat. p. 588. Anachoretarum loca non φρονήσια, vel monasteria, sed ἡσυχαστήρια dicta sunt, vt & ἰpsi ἡσυχασταί. Iustin. nouel. V.

continentes appellantur: vt in concilio *Carthaginensi* tertio, quod clericos & *continentes* [y] sine episcoporum & presbyterorum venia ad viduas vel virgines accedere prohibet. Ita quoque in lege quadam *Valentiani* imperatoris in codice *Theodosiano* [z]. & aliis locis. Interdum rursus ἀποταξάμενοι & renuntiantes dicuntur, quod mundo & vitæ sæculari renuntiaffent, vt in *PALLADIO* [a] & *CASSIANO* [b], qui speciatim e libris suis quemdam de *institutiis renuntiantium* inscripsit. Aliquando *philosophi* nuncupantur, vt ab *ISIDORO PELUSIOTA* [c], *PALLADIO* [d], *THEODÓRETO* [e] & aliis, quod eorum viuendi ratio multo magis quam aliorum vitæ philosophicæ conuenire videbatur. Qui sub nomine *DIONYSII AREOPAGITAE* scripsit auctor, nomen *Theopreutarum* [f] eis tribuere videtur, licet hoc olim commune

- (y) Conc. Carth. III, c. XXV. (tom. II. concil. p. 1171.) Vt clerici vel *continentes*, ad viduas vel virgines nisi iussu vel permisso episcoporum & presbyterorum, non accedant. Vid. Cod. can. eccl. Afric. can. XXXVIII. (ibid. p. 2070.) Κληρικοί ἢ ἐγκρατευόμενοι πρὸς χήρας ἢ παρθένους, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν καὶ συναίτησιν τῶ ἰδίου ἐπισκόπου ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μὴ ἐπίττωσιν.
- (z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XX. Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis vel qui *continentium* se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant.
- (a) Pallad. histor. Lausiac. c. XV. (p. 917 b. tom. II. biblioth. patr. græco-lat. Par. MDCXXIV.) Τοῖς μὲν ἤρεσκον ὁ τῶ ἀπαξ ἀποταξομένῳ βίῳ, τοῖς δὲ ὁ καθ' ὁμοιωτὸς πρὸς πάντας τὰς θεωρίας, Aliis quidem placebat vita ciuis, qui renuntiauerat; aliis vero ea, quæ communicabat omnibus egeutibus.
- (b) Callian. lib. IV. de iustit. renunt.
- (c) Ibid. lib. I. ep. I. Οἱ μὲν ἅγιοι τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας κορυφαῖοι καὶ ἡγεμόνες, ἐν πᾶσι ἄθλων καὶ ἀγώνων ἀντέτελεσαν; καὶ τὰς πνευματικῆς ἀρμοδιὰς τοῖς πράγμασι πρὸς ὑθεσίαν ἡμῶν καὶ μάθησιν ἔδωκαν, Sancti viri, *monastica philosophia* principes & antesignani ex ærumnis ac certaminibus, quibus perfuncti sint, vocabula quoque rebus congruas, mouendi nostri atque erudiendi causa, imposuerunt.
- (d) Pallad. histor. Lausiac. c. VIII. I. c. p. 910. b. Ἐποικὸν γὰρ εἰς διέμει κρυπτεσθῆς σὺ τὴν πρᾶσιν καὶ ποιῶσιν ἀρετῆν ὡς φιλοσοφίας, συνικνεῖσθαι μοι διὰ τὸν κῆριον ἐν ἀγνείᾳ. Non par est, vt propter me tanta & talis occultetur tua virtus *philosophiæ*, qui mecum propter Christum cohabitans in castitate.
- (e) Theod. lib. IV. c. XXXVIII. edit. Valesii. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι κατ' οὐρανοὺς τὴν καιρὸν τὰς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀφίεντες μαρτυροῦσας. Fuerunt & alii per id tempus, qui *monastica philosophia* fulgore collucebant.
- (f) Dionys. de hierarch. eccl. c. VI. p. 386. Ἐπὶ οἱ θεοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἡμῶν ἐπι-chri-

christianorum in *Aegypto* nomen esset, si quidem EUSEBIVS & HIERONYMVS [ff] vera referunt. PALLADIVS interdum pro vita monastica [gg] vocabulum *Φιλοθείας* adhibet, eo quod propter amorem Dei rebus omnibus sese renuntiasse profiterentur. Quo intuitu liber quidam THEODORETI [h] inscriptus est *Φιλόθεος-ισογία*, hoc est, *religiosa historia*, quia præcipuorum ascetarum istius temporis vitas complectitur. Lector etiam nomen *Silentiariorum*, quibusdam monachis in historia antiqua datum deprehendet: sed hoc non peculiaris cuiusdam ordinis nomen fuit, sed tantum paucis quibusdam ob silentium ipsorum plus quam *Pythagoricum* inditum; qualis fuit *Ioannes Silentarius* episcopus primum *Coloniensis* in *Armenia*, qui episcopatu suo renuntiauit, ut monachus fieret in *Palestina*, ubi nomen *Silentiarii* ab extraordinario suo silentio fortitus est, quemadmodum CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS [i], vitæ eius scriptor, fidem nobis facit. Sed tamen notandum est, nomen *silentiariorum* plerumque alii hominum generi fuisse datum, qui ciuiles erant ministri in palatio imperatoris, & ministrabant cum ut apparitores ad exsequenda negotia publica, tum ut custodes ad tuendam tranquillitatem circa ipsum, inde *silentiarii* dicti: qua sub appel-

νομῶν αὐτῶν ἱερῶν ἡέσιων, οἱ μὲν θεραπευτᾶς, οἱ δὲ μοναχοὺς ὀνομάζουσι ἐκ τῆς τῷ θεῷ καθαρᾶς ὑπακοῆς καὶ θεραπείας, καὶ τῆς ἀμύνης καὶ ἰσχυρῆς ζωῆς κατὰ τὸν λόγον. Hinc sancti præceptores nostri diuini eos appellationibus sunt prosequuti; alii quidem *therapeutas*, alii vero monachos, cum a sincero Dei famulatu atque cultu, tum ab indiuidua & singulari vita denominantes, cetera.

(ff) Vid. lib. I. c. 1. §. 1. vol. I. p. 3.

(g) Pallad. hist. Lausiac. c. XII. Ὁ Ἀρμώνιος ἕτερος μαθητῆς γεγοὺς τῷ μεγάλῳ Παμβῷ ἄμα τριῶν ἀδελφοῖς ἐπίροις καὶ δυοῖν ἀδελφοῖς, εἰς ἄκρον Φιλοθείας διακρίνας, κατελήφθη τὴν ἑρημὴν, καὶ ἀμφότεροι ταῖς μοναῖς κατὰ ἴδιαν ποιήσαντες τῶν τῶ ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, ὡς ἰκανὸν ἀπέχων ἀπὸ ἀλλήλων διάστημα. Αἰμωνίος qui fuit magni Pambo discipulus, simul cum tribus fratribus & duobus sororibus, quum peruenissent ad summum pietatis ac religionis, venerunt in solitudinem & seorsum fecerunt verumque monasterium, virorum scilicet & mulierum; ita ut satis magnum intercederet spatium.

(h) Theodoret. *Φιλόθεος-ισογία*, tom. III. opp. p. 757. seqq. edit. Paris. MDCXLII. fol.

(i) Apud Papebroch; *acta sanctos. Maii XIII.* tom. III. p. 234. Ab eo tempore siluit in cella, neque procedens ad ecclesiam; neque vllum omnino conueniens, spatio quatuor annorum, eo excepto, qui ei ministrabat, ac nisi solum die dedicationis esset

latio.

latione de ipsis in codice Theodosiano [k] sermo fit, qui ipsos cum decurionibus coniungit; ubi lector in doctis COTHOFREDI adnotationibus plura de iis videre potest. Aliud nomen, quo historici quosdam monachos Aegyptios; litibus Theopbilum inter & Chrysostomum valde implicitos, appellant; est μακροί siue longi, sed hoc quatuor fratribus, Dioscoro, Ammonio, Eusebio & Euthymio peculiare fuit & proprium, qui hoc nomine insigniti fuerunt non ex vlla alia causa, vt SOZOMENO [l] obseruatur, quam quod longa essent statura. In SIDONIO APOLLINARI interdum dicuntur *cellulani*, ab ipsorum viuendi ratione in cellulis [m], & *insulani*, quia celebre monasterium in *Lerina* insula is locus erat, in quo plurimi *Gallicani* episcopi & homines eruditi ea tempestate educabantur. Atque ita hoc monachorum *Lirinensium* nomen peculiare fuit. Monasteria præter communem *μοναστηρίων* & *μονῶν* appellationem nonnumquam etiam *σεμνεία* nuncupabantur, vt ex BALZAMONE, METHODIO & SVIDA demonstrat SVICERVS [n], quamquam hoc vocabulum antiquitus

(k) Cod. Theod. lib. VI. tit. XXIII. de decurionibus & silentiariis.

(l) Sozom. lib. VI. c. XXX. ἄς ἀδελφὸς ἀμῆλως ὄντας μακροὺς ἐκ τῆς ἡλικίας ἀνομαζοῖ, qui quum fratres essent ob staturæ proceritatem longi vocabantur.

(m) Sidon. lib. IX. ep. III. ad Faustum. Precum peritus *insulanarum*, quas de fenatu Lyrineasium *cellulanorum* in urbem transtulisti.

Ita Eucherius ad Salon. lib. I. *Insulani* tirones. Et Faustus de natali S. Maximi Stadium *insulanum*. Vid. Szauro not. in loc. Sidonii. *Precum peritus insulanarum*]

quibus scilicet in insula Lirinensi institutus est Faustus Regiensis, de quibus carm. XVI. & Hilarius Arelatenf. in vita S. Honorati, Eucherius de laudibus eremi, Faustus in homil. de natali S. Maximi, & Cæsarius Arel. Hom. XXV. *insulana preces*, Faustus, *Et quia superius memorauiimus, quam magnifice insulano illo stadio perfectionis vias cucurris*. Eucher. ad Salonium lib. I. *Quum te illic beatus Hilarii insulani tironis, sed iam nunc summi pontificis doctrinam formaret. Insulani monachi*. Fulgentii vita c. XV.

Lirinensium cellularum] sup. epist. XVII. lib. VII. Lichenisium patrum statuta.

Carm. XV. *cellulanos* vocat monachos & eremitas. Ennod. *preceptum quum visi sunt omnes episcopi cellulanos habere*; a cellis quibus secludebant. Eusebius de eremo Lirinensi, *hæc nunc habet sanctos senes illos, qui diuisis cellulis Aegyptios patres Gallis nostris intulerunt, cetera*.

(n) Suicer. thesaur. tom. II. p. 947 Σεμνεία est locus sacer, seu sanctus. A quasi dicas sanctuarium. Hesychio est ἱερός τόπος, sacra domus. Philo. usurpat de loco, in quo monachi τὰ τῶν σεμνῶν βίβη μυστήρια τελῶσιν, quod & μοναστήριον.

Suidas: Σεμνείον τὸ μοναστήριον, ὃ ἐν μονῆσιν, οἱ ἀσκητῆ τὰ τῶν σεμνῶν βίβη

in EVSEBIO & PHILONE ecclesiam siue templum significet. Dicebantur etiam ἡγουμενεῖα & μάνδρα, vnde *hegumenus* & *archimandrita* nomina sunt abbatis, qui præcipuus monasterii cuiusdam pater vel gubernator est. Aliquando etiam vocata sunt Φροντισήρια, loca educationis & scholæ doctrinæ, quia, vt capite proxime sequenti ostendemus, in hunc usum olim adhibita sunt, & Φροντιστὰς siue *curatores* suos, in hunc finem sibi præcipue datos, habuerunt.

LIBRI SEPTIMI

CAPVT TERTIVM

DE ANTIQVIS LEGIBVS ET REGVLIS AD VITAM MONASTICAM, PRAECIPVE COENOBITARVM, RESPICENTIBVS.

§. I.

Curialibus non licuit fieri monachis.

CONSIDERATIS haecenus diuersis monachorum generibus diuersisque eorum nominibus, iam ad præcipuas leges & regulas strictim enarrandas progredimur, quæ partim a magistratu civili & ecclesiastico iunctim, partim priuatorum antistitum auctoritate ad gubernandos coenobitas, siue monachos in societate viuentes, quorum præcipua in ecclesia habita fuit ratio, factæ sunt. Et heic quidem primum eæ leges spectandæ sunt, quæ ad eorum pertinent admissionem. Non enim homines quique pro libitu monachi fieri poterant, quod istiusmodi promiscua permissio tum ecclesiæ, tum reipublicæ detrimento futura fuisset. Quam ob causam leges ciuiles *curiales* mona-

μυστήρια τελέσει. Locus venerandus. Monasterium in quo soli ascetica, venerande vite mysteria peragunt. Methodius in chronico: Μάρκος ὁ ἐπιμαρτυροῦντος πολλα μνηστήρια συνεποίησεν, ἀπερτεμνεῖα τότε προσεκαλεῖσθαι. Marcus euangelista multa monasteria construxit, quæ illo tempore *semineia* appellata sunt. Balsamon ad can. XII. concil. II. Nicæni p. 519. Ὁν τρέπον ὁ δημόσιος ἔ πολυπραγμονεῖται ὑπὸ ἑαυτῶν, ἕως ἐδὲ τὰ ἱερὰ σημεία ἢ ἡσυχαστήρια, μοναστήρια καὶ λοιπὰ ἰσὸς πᾶσι τῶν τῶ δημοσίων φροντιστῶν ἀνακριθῆσεται. Quemadmodum publico nulla a se molestia negotiium exhibetur, sic nec loca sacra, nec silentiaria, nec monasteria, nec reliqua, ab ullo publici curatore libere agitantur.

chos fieri vetabant, nisi possessiones suas cum aliis quibusdam partirentur, qui ipsorum loco patriæ suæ munia subirent. Huc spectat lex *Valentiniani & Valentis* in codice *Theodosiano*, quæ ita habet: *Quidam [a] ignavia sectatores desertis ciuitatum muneribus, captant solitudines ac secreta, & specie religionis cum cæteribus monachorum congregantur. Hos igitur atque huiusmodi, intra Aegyptum deprehensos, per comitem orientis crui e latebris consulta præceptione mandauimus, atque ad munia patriarum subeunda reuocari, aut pro tenore nostræ sanctionis familiarium rerum carere inlecebris: quas per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum.* Hoc omnibus illis legibus conforme erat, quæ curiales quoscunque inter clericos adscisci prohibebant, nisi eadem conditione cedendi bonis suis in eorum gratiam, qui loco ipsorum munia patriæ curiæque subituri forent. *BARONIVS [b]* nihilo fecius hac lege tantopere offenditur, vt eam diræ persecutionis præludium fuisse existimet, quam *Valens* illico post *Valentiniani* obitum contra monachos orientis excitauit, quando, vt *HIERONYMVS [c]* & *OROSIVS* narrant, lege alia data ad militiam eos reuocari, & nolentes fustibus interfici iussit. *GO THOFREDVS [d]*

(a) Cod. Theod. lib. XII, tit. de decurionibus leg. LXIII.

(b) Baron, an. CCCLXXV. n. X. p. 369. (p. 373.) Valens imperator nequitia exarsens, sic oratione Themisti visus est ab ecclesiarum persecutione abstinuisse, vt tamen alia via, nouo excogitato prætextu, diram aduersus monachos persecutionem conlarit, quum eos exutos monastica professione, e monasteriis, lege data, ad militiam reuocari præcepit hoc ipso anno, quo Valentinianus ex hac vita sublatus est. vt S. Hieron. habet, cet.

(c) Hieron. chronic. an. CCCLXXVI. Multi monachorum Nitriæ per tribunos & milites cæsi. Valens enim lege data, vt monachi militarent, nolentes fustibus interfici iussit.

Oros. histor. lib. VII. c. XXXIII. (p. 508. bibliothec. patr. tom. VII. edit. Paris. MDLXXXIX.) Valens illico post fratris obitum, velut effrenata libertatis audacia legem dedit, vt monachi, hoc est christiani, qui ad vnum fidei opus, dimissa sæcularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines, arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem, periculosissimamque serpentum abundantiam conuersatio humana non nollit; magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites milli, qui sanctos & veros milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent: interfecerunt ibi agmina multa sanctorum.

(d) Gothofr. not. in cod. Theod. lib. XII, tit. I. de decur. leg. LXIII. p. 413. b. Maneat, hanc legem nostram eandem esse cum altera illa, neque aliam ab hac quaerendam.

ex errore hanc legem eandem cum priore ista esse, putat; PA-
 CIVS [e] autem & illum & BARONIUM corrigit, & leges diuer-
 sas atque manifesto ad diuersa tempora diuersasque res referen-
 das esse, demonstrat, quum altera viuo *Valentiniano*, altera post
 ipsius obitum a *Valente* rogata sit; altera tamquam seuera lex
 diram vexationem in monachos concitarit; altera non grauius
 onus illis imposuerit, quam quod clericis per alias leges semper
 fuerit impositum, quæ *curiales* ab ordinatione cohibuerunt, nisi
 suffectos darent, patriæ munera suo loco subeuntes. Et harum
 legum ratio, quatenus ad monachos & clericos spectabant, vna
 eademque fuit, vt homines per possessiones suas ad patriæ mu-
 nera explenda obligati, possessiones suas hoc seruiendi patriæ
 officio, vitam religiosam amplectendi studium prætexendo, ne
 eximerent.

§. II.

Nec seruis sine dominorum suorum consensu.

Ex eadem ratione antiquissimæ leges tum ecclesiasticæ
 tum imperiales seruum quempiam, præter domini sui volunta-
 tem in monasterium aliquod recipi vetant, quod hoc ad domi-
 nos legitimo iure famulatus, ex naturali statu ac conditione
 seruorum ipsis debito, priuandos spectet. Quem in finem
Valentinianus III. ad calcem codicis *Theodosiani* legem habet simi-
 liter prohibentem [f], ne quis seruus, inuito domino suo, vel
 ad clericale munus accedat, vel monachis & monasteriis adgre-
 getur, vt vinculum debitæ conditionis euadat. BARONIUS [g]
 in hanc etiam legem acerbè animaduertit. Dicit enim, *Valenti-
 nianum* post hanc legem latam nihil prospere egisse: neque tamen

(e) Pagi critic. in Baron. an. CCCLXXV, n. XII. XIII. edit. Paris. MDCLXXXIX. (pag.
 542. tot. edit. Antwerp. MDCCV.)

(f) Valent. III. nouel. XII. *Nullus originarius, inquilinus, seruus, vel colonus ad
 clericale munus accedat, neque monachis & monasteriis adgregetur, vt vincu-
 lum debitæ conditionis euadat.*

(g) Baron. an. CCCCLII. p. 179. (p. 182. c. d. edit. Antwerp. MDC LVIII.) - Sed
 & vetuit curiales clericos ordinari, vel monachos fieri, similiter originarios, in-
 quilinos, colonos & seruos. Hæc quidem *Valentinianus* curpiter promulgat: sed
 quam inique & impie, lata a successore *Maioiano* his contraria sanctio demon-
 strauit. . . . Quam male consulatur imperio, dum in ecclesiarum iura in-
 surgunt imperatores, pluribus sæpe superius est demonstratum & nunc graui-
 ore damno id ipsum imperatorem contigit experiri, cet.

Ignorare potuit, rem eandem iam ante a concilio Chalcedonenſiſſiſſe decretam, & quidem mandante Marcione imperatore, qui ipſe hanc legem rogauit, & a patribus in ſynodo congregatis canonem fieri iuſſit, quemadmodum ex concilii iſtius actis [b] apparet. Verba canonis ſic habent[*z*]: *Nullum in monaſteriis ſeruum recipi liceat ad hoc, ut ſit monachus, præter voluntatem ſui domini.* Adeo exigua cauſa erat, quamobrem Valentinianus in hac materia rei nouæ a BARONIO incuſaretur, quum ab imperatore aliquo & generali quodam concilio ante eum idem eſſet decretum. *Iuſtinianus* autem, iſtis legibus prioribus vniuerſis abrogatis, noua quadam ſanctiõne primus omnium ſeruos, ad vitam monaſticam tranſeuntes, a dominorum ſuorum poteſtate liberos [k] pronuntiauit. Quidquid ergo hac in re innouatum eſt, ipſi tamquam auctori proprio, recte adſcribitur.

(b) Conc. Chalced. act. VI. p. 609. Ὁ θεότατος καὶ εὐσεβέστατος ἡμῶν δεσπότης πρὸς τὴν ἁγίαν ſυνόδον ἔπει' πνὰ ἰσὶ κεφάλαια, ἃ πνα πρὸς πην τῆς ἐμετέρας ἰυλαθείας ὑμῖν ἰφυλάξαμεθα, πρῆτον ἠγητάμεθα, παρ' ὑμῶν ταῦτα κατοικῶς κατὰ ſύνοδον τυπωθῆναι, ἢ νόμοις δεσποθῆναι ἡμετέροις καὶ κατὰ κίλευσιν τῶ θεοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότη, Βεροικιανός ὁ καθωσιωμένος σπρητάρης τῶ θεῷ κοιςιορβίς τὰ κεφάλαια ἀνίγνα ἔτω - - - μήτε μὲρ ἐξουσίαν ἔχων τὸς μονάζοντας διχευδαὶ ἐν τοῖς ἐαυτῶν μοναſτεριοῖς δῆλος, ἢ ἐπαπογράφες, παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν. Diuiniſſimus & piſſiſſimo dominus noſter ad ſanctam ſynodum dixit: Quædam capitula ſunt, quæ ad honorem veſtræ reuerentiæ vobis ſeruauimus, decorum eſſe iudicantes, a vobis hæc regulariter potius formari per ſynodum quam noſtra lege ſanciri. Et iubente diuiniſſimo & piſſiſſimo principe noſtro, Beronicianus vir deuotus, ſecretarius diuini conſiſtorii, capitula ſic relegit: - - Sed neque poteſtatem habere monachos ſuſcipiendi in monaſteriis ſuis ſeruos, aut inſcriptos, præter voluntatem dominorum.

(i) Conc. Chalced. c. IV. p. 758. Μηδένα πρσοδιχευδαὶ ἐν τοῖς μοναſτεριοῖς δῆλον ἐπὶ τῶ μονάσαι παρὰ γνώμην τῶ ἰδίῳ δεσπότη.

(k) Iuſtin. nouel. V. c. II. Εἰ μὲρ τὸν τριετῆ βίον ἅπαντα διαρθῶσιν ἀρίſτες ἐαυτὸς καὶ καρτερωματάτες πῶς τε ἀλλοῖς μοναχοῖς καὶ τῶ ἠγεμῖνῳ δεικνύντες, τάτες τῆς μοναχικῆς ἀξίῳ ſολῶς τε καὶ κεράς, καὶ εἴτε ἐλευθῆροι καθεſηκοῖεν, ἀνεπηρεάτες μείνῳ. εἴτε οἰκέται μηκέτι παντελῶς ἐνοχλείσθαι, μεταβάντας εἰς τὴν κοινὴν ἀπόλων (φάρμ δὲ τῆ ἐξ ἔρατῶ) δεσποτείαν, καὶ ἀναρπαζέσθωσαν εἰς ἐλευθερίαν. Dum triennio toto ita permanſerint, optin os ſemetipſos & tolerabiles alius monachis & præſuli demonſtrantes, hos monachicam promereri veſtem atque tonſuram: & ſiue liberi ſint, ſiue calumnia permanere: ſiue ſerui, penitus non inquietari, migrants ad con munem omnium, (dicimus autem ſelectem) dominum: & arripantur in libertatem.

§. III.

*Nec maritis & vxoribus sine mutua vtriusque partis
consensione.*

ALIA cautio, quam veteres hac in re iusserunt adhiberi, erat, ne qui matrimonio iuncti essent, ad vitam monasticam sine mutua vtriusque partis consensione admitterentur. Ita *Ammon* quidam ipsiusque coniux ex compacto egerunt, vti *SOCRATES* & *PALLADIVS* [1] historiam nobis narrant. Ita quoque *Martinianus* & *Maxima* *VICTORI* [m] memorati; *Paulinus* quoque episcopus *Nolanus* & *Theresia* ipsius coniux, ex communi consensione vitæ monasticæ sese dederunt. *PAVLINVS* autem acriter in contrariam consuetudinem inuehitur, *Celantiam* aliasque mulieres reprehendens, quæ imprudenter dissolutis coniugiis maritos suos peccato adulterii exposuerant, semetipsas noxæ eorum participes [n] reddentes, agendo contra regulam apostoli,

(1) Socrat. lib. IV. c. XXIII. ab initio in primis p. 272. c. Οὐ πολεῖ παραδραμεῖν ἑκατέρῃ, ἢ ποινιφῶς καὶ ἀμόλυτῶς τοιαύτῃ πρὸς τὸν Ἀμμῶν ἔλεξεν ἔπειτα, ἔφη, ἀσκήσῃ σοι σωφροσύνη, ὅραν οὐ ποσῶτα οἰκῆματι θήλειαν διὸ εἰ δοκῇ, ἕκαστῶ ἰδίῳ τῇ ἀσκήσει ποιησώμεθα· αὐταὶ πάλιν αὐτὸν συνθήκαι ἤρεσκον ἀμφοτέροις καὶ χωρισθῆναι αὐτὰ ἀλλήλων, ἕτως τὸ λοιπὸν τῆ βίῃ διαύσωσιν κ. τ. λ. Non longe post tempore, nouitia & incorrupta virgo Ammonem sic adloquuta est: Te, qui castitatem confectaris, non decet in tam arcto domicilio mulierem intueri. Quamobrem, si placet, vterque nostrum separatim exercitationes nostras peragamus. Id quoque pactum ex æquo placuit ambobus. Seiuncti igitur a se inuicem reliquum vitæ tempus ita translegere:

Pallad. histor. Lausiac. c. VIII. (c. VII.) fere tot:

(m) *Vist. Vricens. de persecur. Vandal. lib. I. (p. 1895 h. e. tom. VII. biblioth. patr. edit. Paris. MDLXXXIX.)* Quia *Martinianus* armifector erat, & domino suo factis videbatur acceptus, & *Maxima* vniuersæ domui dominabatur: credidit *Vandalus*, vt fideles sibi magis memoratos faceret famulos, *Martinianum* *Maximæ*que coniugali consortio sociare. *Martinianus* adolescentulorum secularium more coniugium adfectabat: *Maxima* namque iam Deo sacrata, humanas nuptias refutabat. At vbi ventum est, vt cubiculi adirentur secreta silentia, & *Martinianus* nesciens, quid de illo decrenerat Deus, maritali fiducia quasi cum coniuge cuperet cubitare, viuaci voce memorata famula Christi respondit: Christo ego, o *Martiniane* frater, membra mei corporis dedicaui, nec possum humanum sortiri coniugium, habens iam caelestem & verum sponsum, sed dabo consilium: si velis poteris & ipse tibi præstare cum licet, vt cui ego concupius, delesteris & ipse seruire. Ita factum est domino procurante, vt obediens virgini etiam adolescens suam animam lucraretur.

(n) *Paulin. ep. XIV. ad Celantiam inter epist. Hieronymi (tom. I. p. 74. e. f. edit.*

Vxor, inquentis, non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor. AVGVSTINVS [o] ex eodem fundamento argumentatur, *Vouenda, inquiens, talia non sunt a coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi.* Et si *propere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quam persoluenda promissio.* Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per apostolum est prolata sententia: *Vxor non habet potestatem corporis sui &c.* Hæc constans eius fuit sententia, vt ex alijs locis scriptorum ipsius [p] apparet. Et in hoc HIERONYMVS [q], BASILIVS [r] & veteres omnes concordant, si a Theona apud CASSIANVM [s]

Francos. MDCLXXXIV.) Tu quasi oblitus fœderis nuptialis, pactique huius ac iuris immemor, inconsulto viro vouisti domino castitatem. Sed periculose promittitur, quod adhuc in alterius potestate est. Et nescio, quam sit grata donatio, si vnus offerat rem duorum. Multa iam per huiuscemodi ignorantiam & audiuimus & vidimus scissa coniugia, quoadque recordari piget, occasione castitatis ad alterum perpetratum. Nam dum vna pars se etiam a licitis abstinet, altera ad illicita delapsa est. Et nescio in tali causa, quis magis accusari, quis amplius culpari debeat, vtrum ille, qui repulsus a coniuge fornicatur, an illa, que repellendo a se vicum eum fornicationi quodammodo obicit.

(o) Aug. ep. XLV. ad Armentarium & Paulinam (tom. II, opp. p. 159. d. edit. Basil. MDLXIX.)

(p) Aug. ep. CXCI. ad Eudicium (ibid. p. 811. b.) Neque corporis tui debito fraudandus fuit (vir tuus) prius, quam ad illud bonum, quod superat pudicitiam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoque eius accederet.

(q) Hieron. ep. XLVI. ad Rusticum. (tom. I, p. 145. a. edit. Francof.) Narravit mihi vxor quondam tua, nunc soror atque conserua, quod iuxta præceptum apostoli ex consensu abstinueritis vos ab opere nuptiarum, cetera.

(r) Basil. Regul. maior. q. XII. (tom. II. edit. Paris MDCCXXXVII. p. 551. c.) Καὶ τὸς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμος τοιάτῃ βίῃ προσερχομένους ἀναγκασθεὶς δεῖ, εἰ οὐ συμφώνῳ τῷ το ποιῶσι κατὰ τὴν διαταγὴν τῶ δούλοῦς τῷ γὰρ ἰδίο σώματι, φησὶν, ἐκ ἐξουσίας καὶ ἄτος ἐπὶ πλείονων μαρτύρων ἀδεχόμεν τὸν προσερχόμενον τῆς γὰρ πρὸς θεοῦ ὑπακοῆς ἔδειν προσημότερον. Atque ii etiam, qui matrimonio coniuncti ad huiusmodi vitæ genus accedunt, percontandi sunt, num consentiente altera parte hoc faciant, ex præcepto apostoli. Vir enim, inquit ille, sui corporis potestatem non habet. Et si hoc ita ab ipsis fieri comperum sit, tum multis adhibitis testibus admitti debet, qui accedit. Siquidem nihil est, quod Dei iussu potius haberi debeat.

(s) Cassian. collat. XXI. c. IX. X. Quum ergo his atque huiusmodi verbis mulieribus non flecteretur intentio, & in eadem obstinationis duritia permaneret, si ego, inquit beatus Theonas, te abstrahere a morte non possum, nec tu me separabis a Christo. Tutius est autem mihi cum homine, quam cum Deo habere diuor-

disces.

disefferis, qui, quum deserta coniuge ad monasticam vitam se contulisset, approbantibus patribus in eremo *Scythi* id fecisse dicitur, quamquam *CASSIANVS* ipse hoc excusare non audet, quippe qui, hoc ipsum generali ecclesiæ catholicæ sententiæ ac praxi repugnare, non ignorabat. *IUSTINIANVS* quidem hanc minime excusabilem consuetudinem lege quadam confirmauit, qua parti deserenti, siue viro, siue vxori, bona [t] sua recipere permittit, nullam, vel minimam etiam, desertionis pœnam ipsis adiudicans. At vero ecclesia hanc eius legem numquam approbavit. Quid? Quod ipse *BELLARMINVS* [u], *GREGORIVM MAGNVM* contra eam scripsisse; obseruauit.

rium. Aspirante itaque gratia Dei, definitionis suæ executionem instanter adgressus est, nec intepescere per aliquam moram desiderii sui passus est ardorem, nam confestim omni mundana facultate nudatus ad monasterium peruolauit. - - - Nemo autem existimet, nos hæc ad prouocandâ coniugiorum diuortia texuisse, qui non solum nuptias minime condemnamus, verum etiam apostolicam sequentes sententiam, dicimus, honorabile connubium in omnibus & torus immaculatus, sed vt lectori initium conuersionis, quo tantus ille Deo dicatus est, fideliter panderemus. A quo bona gratia hoc primum deposcò, vt siue hoc ei placeat, siue displiceat, me quoquo modo a calumnia alienum esse concedens, in suo hoc facto, aut laudet aut reprehendat auctorem. Ego autem qui non meam super hac sententiam promisi; sed rei gestæ historiam simplici narratione complexus sum, æquum est, vt sicut mihi de eorum, qui hoc factum probant, laude nihil vendico, ita eorum, qui id improbant, non pulser inuidia.

- (t) Cod. Iustin lib. I. tit. III. de episc. & cler. leg. LIII. §. III. Ἐπὶ τῷ Θεοπίστου εἶπ. ἀπὸ τῆς μοίρης βίον ἔλθεῖν βεληθεῖν, εἴτε γυνὴ τὸν ἄνδρα καταλιπέα πρὸς ἀσκησὶν ἔλθοι· μὴ τὸ αὐτὸ ζημίαι παρέχειν πρόφασι· ἀλλὰ πὲρ οἰκεία πάντως λαμβάνειν ὡς τῆ γυναικὶ τὴν προῖκα εἶναι λαβεῖν τὴν αὐτῆς καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεάν τῆ συνοικέσασσι. τὸ δὲ ἐν ταῖς κίεσσι, μὴ κατὰ τὴν ἐν βραχέσι διαζεύξιν ἠδικεῖν, ἢ μείνειν παρὰ τῆ ἀποταξαρῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐν ταῖς σύμφωνοι οἶα δοκῶν τῷ ἀφιστάμεν τὸ τῆς μετὰ τῶν ἄλλων διαίτης ἀναχωρεῖν τῷ γε ἐπὶ τῆ συνοικεσίῳ τεθῆναι, διὰ τὸ τῆ συνοικέσασσι παντελῶς ἀχρησθόν εἶναι. Adhæc san-
cimus, siue vis ad solitariam vitam venire voluerit; siue mulier, viro relicto ad exercitationem monasticam venerit; ne hoc damni causam præbeat; sed vt sua omnimodo recipiat: ita vt liceat vxori & dotem recipere suam & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitauerat & quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disjunctionem vindicare; aut manere apud eum, qui non diuertit, sed secundum quod in casum mortis factum est pactum; quasi videatur is, qui diuertit a communi alterius conuietu, mortuus esse in alterius contubernio, quum cohabitanti sit omnino inutilis.

- (u) Bellarm. de monachis c. XXXVIII. Alter error est in altero extremo, quod nimium matrimonium etiam consummatum dissoluatur per ingressum in religi-

§. IV.

Nec liberis sine parentum consensu & voluntate.

ABSURDVM etiam & rationi minime congruum credebatur, liberos sine parentum suorum consensu & voluntate ad vitam monasticam admittere. Concilium *Gangrense* [w] hanc consuetudinem, tamquam ab *Eustathio* hæretico introductam, canone quodam reprehendere videtur, ita decernendo: *Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis recefferint, & parentibus quem par est honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.* Regulæ *BASILII* [x] isti huius concilii. canoni conveniunt, quæ paruulos in monasterium non esse recipiendos, præcipiunt, nisi ab ipsis parentibus suis adductos, si quidem parentes in viuis sint. Sed *IUSTINIANVS* huius antiquæ regulæ vim paullulum infirmauit [y], quando noua quadam lege sic sanxit: *Vt non liceat parentibus impedire, quo minus liberi eorum volentes monachi aut clerici fiant, aut eam ob solam causam exheredare: sed si ipsi testamentum conlant, necesse habento quadrantem illis relinquere: sin autem hoc non fecerint, locus sit ab intestato.* Atque hoc ipsum primus gradus ad consuetudinem contrariam videtur fuisse; quam eruditi quidam ecclesiæ *Romanensis* scriptores [z] ad eo non comprobant, vt potius magna animi contentione in eam, tamquam cum legibus rationis & scripturæ nec non vniuersali primitiuæ ecclesiæ praxi pugnantem, declamitent.

§. V.

Liberos quantumuis a parentibus suis adductos, sine suo ipsorum consensu retinere haud licuit.

onem. Ita decreuit *Iustinianus C. de epilic. & cler. l. finali & referre hanc legem Gregorius lib. IX. epist. XXXIX.*

(w) Conc. *Gangrense*, c. XVI. (tom. ii. conc. p. 422.) *Ἐὶ πᾶ τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναγκασθῆναι ἀσφαλίσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκοντα τιμὴν τῆς γονεῦσιν δόνειμαι, προσημαμένους δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα εἶσιν.*

(x) *Basil. regul. maior. quart. XV. Τα παῖδιά ὑπὸ γονεῖς ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκείνων, προσταγόμενα, ἐπὶ ποικῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ εἶναι ἀφορμὴν τῆς θείας ἀφορμῆς, ἀλλὰ πῶς ἀδικοῦ σώμα τῶν λαλόντων κατ' ἡμῶν βλαττομεῖος ἐπιχεθῆναι.* Qu sub parentibus sunt filii, eos ab ipsis ad nos adductos: multis adhibitis testibus recipiamus, vt non demus occasionem iis, qui volunt occasionem: sed omne iniustum os eorum, qui contra nos blasphemiam loquuntur, obstat.

(y) *Cod. Iustin. lib. l. tit. II. de epilicop. leg. LV.*

(z) *Aerod. de patrio iure ad filium tot.*

NEQVE vero solum parentum ius hac in re considerandum erat, sed ius etiam, quod vnusquisque in se ipse habere creditur. Si qui enim parentes puerum offerrent ante, quam consensum suum testari posset, actio vim nullam habebat, nisi filius sponte sua eam comprobaret, vbi ex ephebis excessisset: id quod ad duodeuicesimum circiter ætatis annum refert concilium Toletanum secundum, *De his*, inquiens [a], *quos voluntas parentum a primis infantie annis clericatus officio vel monachali posuit, pariter statuimus obseruandum, vt mox quum detonsi vel ministerio clericorum contraditi fuerint, in domo ecclesie, sub episcopali presentia, a preposito sibi debeant erudiri. At vbi octauum decimum ætatis sue compleuerint annum, coram totius cleri plebisque conspectu voluntas eorum de expectando coniugio ab episcopo perscrutetur. Quibus si gratia castitatis, Deo inspirante, placuit, & professionem castimonie suæ absque coniugali necessitate sese sponderint seruaturus, hi tanquam appetitores arctissime via lenissimo domini iugo subdantur. - - His autem quibus voluntas propria, interrogationis tempore, desiderium nubendi persuaserit, concessam ab apostolis sententiam auferre non possumus. Et virginibus eadem libertas ad annum ætatis quadragesimum edito quodam imperatorum LEONIS & MAIORIANI [b] ad calcem codicis Theodosiani tribuitur. Sed vero concilium Toletanum quartum [c] in monachos pueros hoc intuitu multo fuit seuerius: Ita enim an. DCXXXIII. decreuit: *Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit, adligatum te-**

(a) Concil. Toler. II, c. I. (tom. IV, conc. p. 1733.)

(b) Leo nouel. VIII. Ne per huiusmodi impietatem parentum egestis & opprobrium personis nobilibus irrogetur, & quod præcipue submonendum est, irrisionibus execrandis omnipotentis Dei contrahatur offensio, editæ lege sancimus, filias, quas pater materue a seculari pernixione translata christiana fidei seruare præcepta continuata virginitate censuerint, in beatæ vitæ profuso permannentes, non ante suscepto honorato capitis velamine consecrari, quam XL. ann. ætatis emensæ talibus infulis inoffensa meruerunt obseruatione decorari, & multi temporis series & celestis consuetudo seruitii ad perfidam voluntatem nouis desiderii aditum non relinquunt, qui ante definitum temporis spatium sanctimonialem puellam alicuius alicuius sexus sui votis calentem memoratorum quisquam parentum velari fecerit atque permiserit, tertia bonorum parte multetur, eadem poena constringi etiam, quæ illa parentibus destituta vt intra prædictæ ætatis annos voluerit consecrari.

(c) Concil. Toler. IV, c. XLVIII, (XLIX, tom. V, conc. p. 1717.)

nebit. Proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnem ad seculum interdiximus regressum. Hic primus canon est, SPALATENSIS recte obseruante [d], quo filii a parentibus tantum oblati, nulla consensus proprii, si ad annos pubertatis peruenissent, habita ratione in monasteriis retineri iussi sunt.

§. VI.

De tonsura & habitu monachorum.

ADMITTENDI in monasterium ratio generatim cum quadam habitus ac ornatus fiebat permutatione, non ad significandum religiosum aliquod mysterium, sed ad exprimendam solum eorum grauitatem & mundi contemtionem. Qua in re moderatiores ex ipsis operam dabant, vt cum inter vanitatem & leuitatem, tum etiam inter hypocriticas adfectiones medium decenter tenerent: Comæ longiores in viris dedecere, & vanitatem sæcularem sapere credebantur: hinc monachum quemque, vbi admittebatur, tondebant, vt ab sæcularibus hominibus distingueretur; nullum autem vmquam radebant, veriti, ne sacerdotibus *Isidis* similis videretur. Hæc tum erat antiqua illa tonsura, duobus hisce extremis opposita. Longas comas ornatum muliebrem & regulæ apostolicæ contrarium esse statuebant. Hinc EPIPHANIVS [e] monachos in *Mesopotamia* culpant, quod contra ecclesiæ catholicæ regulam comam promittant: Et AVGVSTINVS [f] *crinitorum fratrum* nomine eos repre-

(d) Spalat. de republ. lib. II. c. XII. n. XXIX, Immo eo progressi sunt homines, humana in hoc sapientes, vt pro monachis veris & obligatis monachali vitæ, habentes censuerint interdum & decreuerint eos quoque, qui nullo propriæ voluntatis arbitrio, propriæ electione, sed solo parentum veto solæque eorum obligatione pueri in monasteriis esse, monachalemque habitum gestare inueniuntur.

(e) Epi'ph. hæres. LXXX. n. VI. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τὴν πρὸς ἐπιθέτην οἱ αὐτοὶ ἴμιοι ἡμῶν ἀδελφοί, οἱ κατὰ Μεσοποταμίαν ἐν μοναστηρίοις ὑπάρχοντες, ἔτερον Μάνδρας καλεμήσις, κόμας γυναικίαις προβαλλόμενοι, καὶ σάκκῳ προφανῆ ἐπιπεριφόροι - - ἀπόστρί, ἰσι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σάκκῳ ἀσοφανῆς καὶ κόμη ἐπιτενομένη δὲ τῷ κρυμνῶ τῶν δασόλων. Est & alia quædam viuendi forma, ac disciplina, qua istiusmodi venerandi nostri fratres vntur, qui in Mesopotamia in monasteriis, quos *mandras* appellant, domicilium fixerunt. Qui & comas muliebrem in modum promittunt & cilicium propalam adfectionant. - - Est ab ecclesiæ catholicæ & apostolorum doctrina prorsus alienum, cilicium palam præ se ferre, ac comam promittere.

(f) Aug. de oper. monach. c. XXXI, (tom. III, p. 802. edit. Basil. MDLXX.) Vereor hendit,

hendit. HIERONYMVS mentem aduersus ipsos suam, more suo eos indignabundus & paullo acerbius perstringens, exprimit. Ad *Eustochium* [g] enim scribens, *Viros fuge*, inquit, *quos videris catenatos; quorum femine contra apostolum Paulum crines, hircorum barba, nigrum pallium, & nudi in patientia frigoris pedes. Hæc omnia argumenta sunt diaboli.* Ex qua oratione inuectina facile nobis ad colligendum est, eiusmodi habitus ac cultus adfectationem a viris sapientibus in ecclesia minime fuisse approbatam. Ab altera autem parte vetus tonsura non erat rasum caput; nam HIERONYMVS [h], AMBROSIVS [i] & alii in hoc ipsum, tamquam sacerdotibus *Isidis* vſitatam carimoniam, inuehuntur. Monachorum tantum & clericorum erat, decentes & curtas alere comas, vt ex omnibus canonibus [k] hac de re præcipientibus apparet. De eorum habitu & vestitu regulæ antiquæ idem præcipiebant, debere eum esse decentem ac grauem officioque ipsorum conuenientem, non leuem & vanum, non sordidum & adfectatum. - Monachi *Tabenneſi* in *Thebaidæ*, qui sub discipli-

in hoc vitio plura d'cere propter quosdam *criminos fratres*, quorum præter hoc multa & pene omnia venerantur.

(g) Hieron. epist. XII. ad Eustochium c. XII. (tom. I. p. 93. f. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(h) Hieron. in Ezech. c. XLIV. (tom. V. p. 464. c. cit. edit.) Quod sequitur: Caput suum non radent neque comam nutriunt, sed tondentes attondebunt capita sua, perspicue demonstratur, *nec rasis capitibus* sicut sacerdotes cultoresque *Isidis* ac *Serapis* eos esse debere, nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosorum est, barbarorumque & militantium; sed vt honestus habitus sacerdotum facie demonstratur.

(i) Ambros. epist. XXXVI. ad Sabin. (ep. XXX. tom. V. p. 128. c. edit. Colon. MDCXVI.) Cum ipsi capita & supercilia sua radant, si quando *Isidis* suscipiunt sacra, si forte christianus vir attentior sacrosanctæ religioni vestem mutauerit, indignum facinus appellant.

(k) Conc. Carth. IV. c. XLIV. Clericus nec comam nutriat, nec barbam (radat). Conc. Agath. c. XX. (tom. IV. conc. p. 1386.) Clerici qui comam nutriunt, ab archidiacono, etiam si noluerint, iniuncti detondeantur.

Conc. Tolet. IV. c. XLII. (tom. V. conc. p. 1716.) Omnes clerici, vel lectores sicut leuitæ & sacerdotes detonſo superius toto capite, inferius solam circuli coronam relinquant: non sicut huc vsque in Gallicæ partibus sacre lectores videntur, qui prolixis, vt laici, comis in solo capitis epice modicum circulum tondent. Ritus enim iste in Hispania huc vsque hæreticorum fuit. Vnde oportet, vt pro amputando ecclesiæ scandalo, hoc signum dedecoris auferatur, & vna sit tonsura, vel habitus, sicut totius Hispaniæ est vsus,

na viuebant *Pachonii*, soli his temporibus ad peculiarem alicuiusmodi habitum adstricti fuisse videntur. *CASSIANVS* [l] eorum exponens instituta integrum librum habet, quo de *cingulis, cucullis, collobiis, redimiculis, palliis* siue *masfortibus, melotibus, & pelibus caprinis, caligis & calceamentis* ipsorum loquitur, quæ omnia sigillatim ibi explicata, quisquis volet, videre potest. Fatetur autem ille, hæc vestimentorum genera inter monachos occidentales [m] non fuisse vsitata, speciatim cucullos, & pelles caprinas, quas qui gestare voluerit, eum hominum derisioni sese expositurum dicit. *HIERONYMVS* de habitu monachorum sæpissime loquitur, numquam autem ab aliorum mortalium habitu eum diuersum fuisse significat, nisi in hoc, quod vilior, communior & tenuior [n] quam reliquorum fuerit, humilitatem ipsorum & contemptum sæculi, sine vlla morositate & adfectione, exprimens. Nam quod ad adfectatam nigri pallii gestationem incessumque in catenis attinet, contra hoc iam seuerè loquentem eum audiuius. Nec minus satyricè [o] contra istos scripsit, qui exteriorum vestium loco cucullis & ciliciis utebantur; quod hæc esset ab communi sensu & vsu aliena ratio, quam homines religiosos vitare & potius in vestibus suis [p] inter lautitiam & sordes medium tenere oporteret, sine vlla notabili diuersitate, ne multitudinis oculos in se conuerterent. *PALLADIVS* quorundam meminit, qui catenati incedere amauerint; dicit autem, quod *Apollo* [q] celebratissimus monachus *Aegyptius*

(l) *Cassian*, lib. I. de habitu monach.

(m) *Cassian*, ibid. c. XI. Nam neque caligis nos, neque collobiis seu vna tunica esse contentos hiemis permittit asperitas & paruissimi cuculli velamen, vel melotis gestio derisum potius quam ad siccationem vllam videntibus comparabit.

(n) *Hieron*, ep. IV. ad Rusticum: Sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt. Vitis tunica contemptum sæculi præbet.

Id. ep. XIII. ad Paulin. Tunicam mutas cum animo, nec pleno marsupio gloriosas sordes appetis, cetera.

Id. epist. XV ad Marcellam de laud. Afellæ. Tunica fasciore induta se repente domino consecravit.

(o) *Hieron*, epist. XXII. ad Eustochium. Sunt qui ciliciis vestiuntur & cucullis fabricatis: vt ad infantiam redeant, imitantur noctuas & bubones.

(p) *Ibid*. Vestis sit nec satis munda nec sordida, & nulla diuersitate nobilis; ne ad te obuiam prætereuntium turba consistat, aut digito demonstreris.

(q) *Pallad* histor. Lausiæ. c. LIII. in b. blioth. patr. græc. lat. tom. II. p. 985. c.) Ἐμφοροῦ διὰ πολλὰ τὰς τὰ σιδερεῶ φερτας καὶ τὰς κομῆτας οὗτοι γὰρ εὐδαιμόνιοι,

eos multum reprehendere solitus sit. Et CASSIANVS alios quosdam merito perstringit, tamquam habentes maiorem zelum quam scientiam, quod dictum seruatoris nostri, *Qui non accipit crucem suam ac pone se sequitur, non est me dignus*, secundum litteram interpretantes sibi cruces ligneas fecerint, easque iugiter humeris circumtulerint: quod ipsum, vt recte [r] obseruat auctor noster, non ad ædificationem, sed risum cunctis videntibus inferendum valebat. Istiusmodi adfectata agendi ratio ab antiquis generatim condemnata, nec nisi ab indoctis & superstitiosis approbata fuit. Vt adeo ex hac tota materia apparet, quod monachi occidentales non nisi communi habitu, pallio videlicet philosophico, vsi sint, quod & multi alii christiani his temporibus fecerunt; vnde, vt alio loco [rr] obseruauimus, gentiles christianos *Græcos & impostores* appellarunt. Quid, quod nonnumquam dissolutiores christiani idem nomen ex eadem ratione monachis tribuerunt, quemadmodum HIERONYMVS [s] videtur innuere, quando ait: *Nos, quia serica veste non vtimur, monachi iudicamur, quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissoluimus, continentes vocamur & tristes. Si tunica non canduerit, statim illud e triuio: Impostor & Græcus est.* Et SALVIANVS [t], eos a multitudine in *Africa*, præsertim *Carthagine*, eodem modo tractari queritur. *Inter Africa ciuitates, inquit, & maxime inter Chartaginis muros palliatum & pallidum (alii pallidum) & recis comarum fluentium iubis ad ciuem consum videre tam infelix ille populus, quam infidelis sine conuicio atque execratione vix poterat.* Quibus verbis SALVI-

Φησὶ, καὶ ἀνθροπίσκων θηρώσι διὸν αὐτὸς μᾶλλον ἡσέκεις ἐκλύει τὸ σῶμα, καὶ ἐν κρυπτῷ τὸ καλὸν πράττειν οἱ δὲ ἐ τῷτε, ἀλλὰ πᾶσιν ἑαυτὸς φανερὸς καθίστασι. Multum autem reprehendebat eos, qui ferrum gestabant & comam nutriebant. Hi enim, inquit, se ostentant: & querunt placere hominibus, quum oporteat ipsos potius corpus soluere ieiuniis & quod bonum est facere in occulto. Hi vero non sic, sed se propalant omnibus.

(r) Cassian. collat. VIII. c. III. Quod quidam districtissimi monachorum habentes quidem zelum Dei, sed non secundam scientiam, simpliciter intelligentes, fecerunt sibi cruces ligneas, easque iugiter humeris circumferentes, non ædificationem sed risum cunctis videntibus intulerunt.

(rr) Lib. I. c. II. §. IV. vol. I. pag. 18. 19.

(s) Hieron. epist. XXIII. ad Marc. Iam.

(t) Saluian. de gubernat. lib. VII. p. 295. edit. Oxon. MDCXXXIII. (p. 308 edit. Norib. MDCXXXIII.)

ANI antiquum eorum habitum & tonsuram exacte describi, existimo.

§. VII.

Nullum solemne votum siue publica professio ab illis exacta.

SI quis roget, an solemne aliquod votum siue publica professio in eorum receptione requisita fuerit, respondeo, nihil istiusmodi reperiri: neque enim istorum temporum praxis hæc erat. Quidquid autem in hoc genere fiebat, priuata duntaxat inter Deum & ipsos erat conuentio. BASILIUS [u] disertis verbis significat, nullum expressum calibatus promissum a quopiam accipi, sed eostacite solum calibatum admittere videri, dum monachorum ordini sese addicant. Monet quidem, in posterum euidentem professionem accipi debere: sed hoc ipso, eiusmodi promissum antea haud exactum fuisse, declarat. Fuerunt monachi, qui in matrimonio vixerunt, vti ex iis, quæ ex ATHANASIO & AVGVSTINO capite antecedente [v] attulimus, patet: a quibus certum est calibatus promissum non fuisse exactum. Et quod ad alios, qui in communionem vivebant, attinet, eorum admissio non cum vilo explicito promisso, sed cum trium annorum probatione, erat coniuncta, quo interiecto tempore durissimis vitæ monachalis exercitiis adstretiebant; et si post hoc temporis interuallum eadem exercitia continuare ipsis placeret, tum sine vllis nouis cærimoniis & ritibus in societatem admittebantur, vt tamquam idonea eius membra cum reliquis vna habitare possent. Hæc erat methodus præscripta in regula PACHOMII, monachorum Tabemensium patris, a quo ceteri omnes exemplum sibi sumserunt, quemadmodum lector in PALLADIO [w]

(u) Basil ep. can. c. XIX. Ἀδρῶν δὲ ὁμολογίαν ἐκ ἑνκαρῶν, πλὴν εἰ μὴ πνευ εἰσὺς αὐτοὺς τῶ πύγματι τῶν μοναζόντων ἑγκατερίθμηται· εἰ κατὰ τὸ συνάμμιον δοκῆσι παραδέχουσαι τὴν ἀγαμίαν. πλὴν καὶ ἐπ' αἰσίων, αἰετὸν ἡγῶμεν προσηγῆσθαι προσήκειν, ἱρωσαῖσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν εὐαγγελίῃ. Vitorum autem professiones non nouimus, præterquam si qui se ipsos monachorum ordini addixerint: qui tacite videntur calibatum admittere. Sed in illis quoque illud existimo procedere oportere, vt ipsi interrogentur, & euident ipsorum accipiatur professio.

(v) Vid. supra cap. II. §. VI. pag. 19 20.

(w) Pallad. histor. Lausiac. c. XCVIII. p. 956. c. Τὸν γὰρ τι εἰσελθόντι εἰσὺς παρὰ συμμῆσαι αὐτοῖς, ἐπὶ τρεῖσιν εἰς ἀγῶνα ἀδύτων αὐτὸν ἐ δέξῃ· ἀλλ' ἑγκατικότερα ἔργα ποιήσας ὄντως εἰς τὸ σῶσθαι ἐμβαλέτω μετὰ τὴν τρεῖσιν. Eum qui semel

& SOZOMENO [x], a quibus regula ista satis fufe recitatur, videre potest.

§. VIII.

Quid per ipsorum renuntiationem seculi intelligendum sit.

NEQVE dum solenne paupertatis votum requisitum fuit; etsi homines sponte sua seculo renuntiare consueuerunt, facultatibus suis in pios vsus donatis, antequam in societatem aliquam, vbi omnia ipsis erant communia, se conferrent. Ita *Hilarion* fratribus suis ac pauperibus bona sua distribuit, nihil omnino sibi referuans, quemadmodum *HIERONYMVS* [y] & *SOZOMENVS* de eo memoriae prodiderunt. *Paulinus* opulentissimi senatoris filius, & *Theresia* coniux eius, bona sua (quæ amplissima erant) ex communi voluntate pauperibus erogarunt, atque ita vitam monachalem *Nole* amplexi sunt, vbi *Paulinus* deinde episcopus istius loci factus, eandem voluntariam paupertatem continuauit; adeo vt *AVGVSTINVS* [z] de ipso narret, quod, *Gothis Nolam* urbem diripientibus & vastantibus, sic ad Deum precatus sit: *Domine, ne exerceuer propter aurum & argentum: vbi enim sint omnia mea, tu scis.* Istiusmodi voluntariæ paupertatis exempla vbique in antiquis historiae monumentis obuia sunt. Sed tamen vnum his primis temporibus sollicitè euitabant, nimirum vt ne, quum semel facultatibus suis renuntiasent, deinde semetipfos vel monasteria sua, emendicando sibi vel accipièdo aliorum fortunas, locupletare studerent. Dignum notatu in hanc rem est responsum, quod *Isaacus Syrus* vrbis *Niniues*

ingreditur nec potest cum eis ad triennium sustinere certamen, non admittes. Sed quum opera fecerit difficiliora, sic prodeat in stadium post triennium.

(x) Sozom. lib. III. c. XIV. tot. in primis p. 517. c.

(y) Hieron. vit. Hilarionis c. III. (p. 157. c. tom. I. edit. Francof.) Reuersus est cum quibusdam monachis ad patriam, & parentibus iam defunctis, partem pauperibus largitus est, nihil sibi omnino referuans. Sozomen. lib. III. c. XIV. p. 519. d. edit. Amstelod. MDCXCV. *Καταλαβὼν δὲ τὴν πατρίδα αὐτὸς τὰς πατέρας, εἰς τὰς ἀδελφὰς καὶ τὰς δεομένους τὴν ἐκείνου δόξα μὲν. Domum reuersus, quum parentes mortuos inuenisset, fratribus suis ac pauperibus bona sua distribuit.*

(z) Augustin. de ciuit. Dei lib. I. c. X. (tom. V. p. 51. c. edit. Basil. MDLXIX.) *Paulinus* noster, Nolanus episcopus, ex opulentissimo diuite, voluntate pauperissimus, & copiosissime sanctus, quando de ipsam *Nolam* barbari vastauerunt, cum ab eis teneretur, sic in corde suo, vt ab eo postea cognouimus, precabatur: *Domine, ne exerceuer cet.*

episco-

episcopus [a], monachis suis dedisse fertur, quum ab ipso expecterent, vt possessiones quasdam, in monasterii sui vsum sibi oblatas, acceptaret; *Monachus*, inquit, *qui in terra possessiones querit, monachus non est.* Monachi occidentales huius regulæ non semper adeo studiosi fuerunt, vt e querimoniis HIERONYMI [b] & CASSIANI [c] & quibusdam legibus [d] imperialibus, ad compescendam eorum auaritiam rogatis, liquet: Monachi autem *Aegyptii* generatim tales erant reuera, quales se velle esse præ se ferebant. Monasteria ipsorum agros vel statos redditus habe-

(a) Vid. *Caue histor. litter. vol. II. p. 185. edit. Lond. MDCXCVIII. (p. 110. edit. Geneu. MDCXCIX.)* Isaac, natione Syrus, vrbis Ninius episcopus - - mihi certe in nullo magis memorabilis, quam quod monachos suos ipsum humiliter hortaret, vt in vsum monasterii possessiones, quæ oblatæ erant, acciperent, simplici hoc responso refellit: *Monachus, qui in terra possessiones querit, monachus non est.*

(b) Hieron. ep. IV. ad Rustic. (tom. I. edit. Fran. of. p. 30. g.) Vidi ego quosdam, qui postquam renuntiauerunt sæculo, vestimentis duntaxat & vocis professione non rebus, nihil de pristina conuersatione mutarunt. Res familiaris magis aucta quam imminuta. Eadem ministeria seruulorum, idem apparatus conuiuii. In vitro & patella fictili, aurum comeditur, & inter turbas & examina ministrorum nomen sibi vendicant solitanti.

Id. ep. II. ad Nepot. p. 9. c. Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerant seculares; & clerici, qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub hocuplete & fallace diabolo non habuerant, vt suspiraret eos ecclesia diuites, quos mundus antea tenuit mendicos.

(c) Cassian. lib. IV. c. XY. Ad hæc nos miserabiles quid dicemus, qui in cœnobiiis commorantes, ac sub abbatis cura & sollicitudine constituti, peculiare circumferimus clauis, omnique professionis nostræ verecundia & confusione calcata: etiam annulos, quibus precondita prefignemus, in digitis palam gestare nos non pudet, quibus non solum cristellæ vel sportæ, sed ne arcæ quidem vel armaria, ad ea quæ congerimus, vel quæ egressi de sæculo reseruauimus, condenda sufficiunt. Quique ita nonnumquam pro vilissimis nullisque rebus accendimur, eas duntaxat velut proprias vendicantes, vt si quis vel digito quidquam ex his contrectare præsumserit, tanta contra eum iracundia suppleamur, vt commotionem cordis nostri a labiis ac tota quidem corporis indignatione reuocare non possimus.

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XX. Ecclesiasticæ, aut ex Ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub pretextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio possint adifici: & omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid, vel donatione, vel testamento, percipere.

bant

bant nullos, nec habere volebant, nec vllum monachum plus, quam quod ad quotidianum alimentum necessarium esset, tenere patiebantur. Hoc enim a vitæ suæ ratione abhorrere stantiebant, si, qui sæculo vale dixisse videri vellent, in monasteriis diuites fieri studerent, qui forte pauperes fuissent ante, quam eo peruenissent. Idcirco si quam donationem accipiebant, non in suum ipsorum sed pauperum vsum eam conuertebant. Immo vero nulli monacho, vt rem aliquam possideret & sibi propriam diceret, permittere volebant; sed in societate aliqua omnia communia habere cupiebant. Hinc HIERONYMVS [e] historiam notatu dignam de monacho quodam Nitria in Aegypto refert, quemadmodum punitus fuerit, quod centum solidos, quos quotidiano labore suo sibi acquisiuerat, sibi soli proprios retinisset. *Quidam ex fratribus, inquit, parcior magis quam auarior, nesciens, triginta argenteis dominum venditum, centum solidos, quos lina texendo acquisierat, moriens derelinquit. Initum est inter monachos consilium (nam in eodem loco circiter quinque millia diuisis cellulis habitabant) quid hinc factò opus esset. Alii pauperibus distribuendos esse dicebant; alii dandos ecclesie; nonnulli parentibus remittendos. Macarius vero & Pambo & Isidorus & ceteri, quos patres vocant, sancto in eis loquente spiritu decreuerunt, infodiendos esse cum eodem, dicentes, pecunia tua tecum sit in perditionem. Adeo parum hi antiqui monachi his temporibus curabant ea, quæ ultra quotidianam vitæ erant sustentationem.*

§. IX.

De differentia inter renuntiationem & vitam communicatiuam.

NONNULLI quidem non ita rebus suis omnibus renuntiabant, sed facultates suas in potestate sua retinebant, & nihilo tamen magis de illis percipiebant, quam si re ipsa eas aliis tradidissent. Vniuersum enim prouentum annuum pauperibus constanter distribuiebant, & in pios conuertebant vsus, quos quotidianæ hominum necessitates postulabant. Huius generis Apollonium quemdam PALLADIVS [f] & SOZOME-

(e) Hieron. ep. XXII, ad Eustoch. c. XIV.

(f) Pallad. histor. Lat. sic c. XIV. (tom. II. biblioth. patr. græc. lat. p. 916.) Ἀπολλωνίος πρὸς δόματα διὰ πραγματευτῶν ἀποταξάμενος καὶ οἰκίσας τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας

NUVS [g] memorant, qui possessionibus suis sibi referuatis annuos redditus emendis in vsum ægrotantium monachorum medicamentis rebusque aliis necessariis comparandis impenderit. PAL-LADIUS [h] de duobus etiam fratribus, *Paesio & Isua*, diuitis mer-

μήτε τέχνην τὸ λοιπὸν μαθεῖν διδάσκους, μήτε ἐπὶ ἀσκήσει γραφικῆν τῷ παραβεβα-
κίαι, τῆν ἡλικίαν, ζῆσαι ἐν τῷ ἔρει ἑκοσι ἔτη, πάντη ἔχειν τὴν ἀσκήσιν, ἐκ τῶν
ἰδίων χρημάτων καὶ τῶν οἰκείων πῶς πικρὰ ἰατρικὰ καὶ καθαρὰ ἀγορεύων ἐν
τῇ Αλεξανδρίᾳ, πῶς τῇ ἀδελφότητι εἰς τὴν πόλιν ἐπέκει. κ τ λ. Quisdam A-
pollonius nomine ex negotiationibus quam mundo reuerentissimè de montem Ni-
triae habebat, & nec cibum discere possit, nec litteras, quod ætate esset proue-
cius: vngenti annis quibus vitæ in monte, hanc habuit exercitationem. Suis
pecuniis & suis laboribus emens Alexandriae vasa medica omnis generis, vniuersæ
fraternitati ei suppeditabat adhibitos.

(g) Sozom. lib. VI. c. XXIX. (p 682. a edit Amstelod) Ἀπολάμῳ, τὸν ἄλλον χρο-
νον ἐπιερίην μετῶν, ἤδη πρὸς γῆρας ἐλαύνων, ἐπὶ τὴν Σκήτην ἦλθε· λογισάμῳ δὲ
ὡς ἔτε γράφειν, ἔτε ἄλλη πῶς τέχνην μαθεῖν οἷός τε· εἰ διὰ τὴν ἡλικίαν, πάντο-
δαπὼν φαρμάκων ἕδρα καὶ ἰδεσμάτων ἐπιτηδεῖν τὴν κάμνασιν, ἐξ οἰκείων χρημάτων
ἀνάμειξιν, ἀπὸ ἐκείνου θύραν μοιαστικὴν πειρῆσαι μέχρι ἐπιτάτης ἡρώς, ἰσχυρῶν τὸς το-
σῆντας ἐπιτηδεῖν δὲ πάντη αὐτῷ τὴν ἀσκήσιν ἐρεῖν, ἅδε ἐπιολιτεύσασιν μέλων δὲ
τελειῶν, ἄλλω παραδὸς ἂ ἔχειν, ὅτε ἔλατο τὰ αὐτῷ ποιῆν. Apollonius, quum
anteacto tempore uocaturam fecisset, iam in lentum vergens, ad Scetim se
conuulit. Quumque consideraret, se ob ingrauescentem ætatem nec scribendi
artem, nec vilam etiam posse addiscere, variis species modicamentorum & cibo-
rum, qui commodi sunt ægrotantibus, sua pecunia coëctans. singules mona-
chorum ianuas circumibat, ad horam usque nonam agros inuisens. Quod qui-
dem exercitationis genus quam sibi commodum repperisset, ita deinceps conuer-
satus est. Et quam moriturus esset, quæcumque habebat, alteri tradens, man-
dauit, ut idem officium exerceret.

(h) Pallad. ibid. c. XV. Ἐτερός τις Παήσιῳ καὶ Ησάις ἔτα καλέμαρι ἀδελφοὶ ἰωή-
χου πατρὸς ἐπιπέσας Σικανδρόου· οἱ πρὸς τὰ πατρὸς ἄλιον τελευτή· μοτῳ ἐμερίσασιν το
τῷ ἰωήροισι ἐν ἰσηπίς, ἂ ἔχοι ἐν μὲν νομίματι πετακιογίλοις, ἐν ἰσηπίσι δὲ
καὶ οἰκίαις τὰ ἰσραβίντα ἄτι μετ' ἀλλήλων ἰσκιῶντο, καὶ συμβαλεούσας ἐαν-
πίσι ἐλεγειν πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ ποίαν μέθοδον ἔλατῳ βίαι ἀδελφῶν· ἐκ ἔλατῳ ἐπὶ
τὴν ἐμπορίαν, ἢ μετῶν ὁ πατρὸς κῆρῳ, καὶ ἡμῆς ἔτροισι ἔχουσι καταλείψασιν τὴν
πόλιν ἡμῶν. ἴσως δὲ καὶ κινδύοις περιπεσέμεθα πάντως ἢ λυσιμῶσι ἢ θαλάσσι·
δύοις δὲ ἀδελφῶν ἐπὶ τῆν μοίση βίαν ἔλατῳ, ἢα καὶ τὰ τῶ πατρὸς ἡμῶν κερδίσω-
ρῳ, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν μὴ ἀπλοσῶμεν ἤρσαν ἐν ἀμφοτέροις· ὁ σκοπὸς τῶ μαί-
ρες βίαι ἰσραβίνων ἂν ἄλλῳ καὶ ἄλλο δαμφονῶντες μερισάμῳσι δὲ τὰ χρέματα,
καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τῶ μὲν σκιπῶ ἔχοντο ἕκαστῳ τῶ αἰσίου Θεῶ, ἀπλοσῶμεν
δὲ τῆ πολιτείας ὁ μὲν γὰρ πάντα διατακίσας ἔδωκεν ἀσκητήροις, καὶ ἐκκλησίαις,
καὶ φυλακῆς καὶ τεχνόδοιον ἐμαθεῖν, ὅθεν τὸν ἄρτοι παρίσταναι, καὶ τῆ ἀσκήσας
προσίσχαι καὶ τῆ προσουχῆ· ὁ δὲ ἕτερος τῆσιν ὑπὸν διακρυπίσας, ἀλλὰ ποιήσας
αὐτῷ μοιαστήρει καὶ πρὸς λαβείνῳ ἀδελφῶν ὀλίγους, πάντη ζῆον δειξίτω, πάντα
ἔβησιν ἰωήροισιν, κῆντι γένοισι περιεγράναι, πάντα πῶντι παρῆεν κατὰ σάββα-

CATO-

catoris filii, loquitur, qui vitam adgressi monasticam diuersis modis de facultatibus suis statuerint. *Unus*, inquit, *omnia dispergens, dedit monasteriis & ecclesiis & custodiis: & quæ artem didicisset, ex qua sibi panem pararet, exercitationi operam dabat & orationi. Alter autem eius nihil dispersit, sed factò sibi monasterio & paucis assumis fratribus, quemlibet excipiebat hospitem, quemlibet curabat ægrotum, quemuis senem retinebat, cuius pauperi dabat. Sabbatho & dominica tres aut quatuor mensas statuens, eos qui erant, egeni, excipiebat. Hoc modo facultates suas consumpsit.* PALLADIUS hoc vitæ institutum recte vocat τὸν κἀνωικὸν βίον, vitam, que communicauerit; alterum autem τὸν τῷ ἀπαξ ἀποταξαμένῳ βίον, vitam eius, qui renuntiauerit, & subiungit [hh], incidisse inter fratres quosdam contentionem propter horum duorum fratrum diuersum vitæ institutum & maxime propter laudes diuersas, adeoque ipsos ad Pambo quemdam celebrem Aegyptium iuisse ad eumque retulisse, vt hac de re responderet, volentes scire, vtranam esset melior vitæ ratio. Istum autem eis dixisse, vtrosque esse perfectos apud Deum. Alterum quidem functum esse munere *Abraha*, qui omnes exceperit; alterum vero suscepisse firmissimum & constantissimum zelum *Elie* prophetae, vt Deo placeret.

πὴν καὶ κυριακῇ τρεῖς ἢ τέσσαρας τράπεζας ἰσῶν, πὸς λιποῦντος ἐδεξίοντο - τῆτι καὶ τρέπον τὸν ἑαυτῶ βίον καθηγάλασεν. Alii Pæsius & Eliaas nomine, fuerunt fratres patre mercatore, Hispanico: qui quidem quum pater eorum esset mortuus, diuiserunt facultates, quas habebant in mobilibus: in nummis quinque millia, in vestibus autem & seruis, quæ inuenta fuerant. Si inter se deliberarunt & sibi consulerent dicebant: Quodnam vitæ iter ingrediemur, o frater! si exerceamus mercaturam, quam pater noster exereuit, nos relinquemus aliis nostros labores: & forte incidemus in pericula, vel latronum vel maris. Age ergo, frater, vitam adgrediamur monasticam, vt & patris nostri lucremur facultates & nostras animas non perdamus. Placuit ergo vtrisque scopus vitæ solitariae: sed inuenti sunt alius in alio discrepantes. Quum itaque pecunias diuisissent & reliqua omnia; hunc quidem sibi scopum proposuerunt, vt Deo placerent, sed diuersa vitæ instituta. *Unus enim omnia dispergens, dedit monasteriis, cetera.*

(hh) Ibid. φιλονεικίας ἀν ἐμπροσθεν ἐπὶ τῇ διαφορῶ πολιτείᾳ τῶν τῶν μακαρίων τῇ ἀδελφότητι, μάλιστα, ἐπὶ ταῖς διαφορῶς ἰσταντοῖς, ἀπέρχοντι πρὸς τὸν μακαρίων καὶ ἁγίων Παμβῶ, καὶ ἀνατίθενται αὐτοῖς τὴν περὶ τῶν ἐπίκριον, ἀξύντες μαθῶν παρ' αὐτῶ τὴν ἀμείνω πολιτείᾳ ὃ δὲ λέγει αὐτοῖς ἀμφοτέροις τίλειοι εἰσι πρὸς τὸν κύριον ὃ μὲν γὰρ Ἀβραμῶν ἐξετίλσειν ἔργον δεξιῶν παύσαι· ὃ δὲ τῷ σφοδρῆτι Ἡλίου ἐπ' ἀκαμπίς τῷ ζῆλῳ πρὸς Θεὸν ἰναρετήσεως ἐδεξίοντο.

§. X.

Omnes monachi olim ex manuum suarum labore sustentati.

HINC manifestum est, antiquos monachos nullam bonorum & possessionum habuisse rationem; nam in istum vel illum modum earum onere ipsi sese leuabant. Et tum quidem monasteriis statos redditus non habentibus, omnes monachi ad exercendum sese in labore corporis obligati erant, partim vt ipsi se alerent, nec aliis essent oneri, partim vt animas suas incolumes & dirissimis satanæ tentationibus quasi inaccessibleas custodirent. CASSIANVS [i] enim hanc fuisse dicit apud *Aegyptum* antiquis patribus sanctam sententiam, *operantem monachum vno demone pulsari, otiosum vero innumeris spiritibus deuastari*. HINC HIERONYMVS *Rusticum* monachum amicum suum hortatur, vt honesto aliquo labore se exerceat, *Fac, inquit [k], & aliquid operis, vt te semper diabolus inueniat occupatum. Aegyptiorum monachi hunc morem tenent, vt nullum absque operis labore suscipiant, non tam propter victus necessaria, quam propter animæ salutem*. Non habebant tunc inter se otiosos & mendicantes, vt ipse DVARENVS [l] recte obseruat. Monachum non operantem non secus ac alieni cupidum fraudatorem iudicabant. Ita enim patres *Aegyptios* de istiusmodi monachis, alieno pane otiose vescentibus, statuisset, auctor est SOCRATES [m]. Iam supra e BEDA [n] audiuius, monachos *Banchorienses*, quorum fuerint duo milia, omnes de labore manuum suarum viuere consueuisse. Et VSSERIVS episcopus ingentem istiusmodi exemplorum multitudinem, ratione monasteriorum in *Hibernia & Britannia*, collegit [o]. Longum foret omnia loca ex antiquis scriptoribus, quæ ad hanc materiam spectant, adferre. Quare lectorem ad loca ipsa, infra ad

(i) Cassian, institut. lib. X. c. XXIII.

(k) Hieron. ep. IV. ad Rustic.

(l) Daaren. de ministr. & benefic. lib. I. c. XX. Nec ita ocio dediti erant, more pseudomonachorum nostri temporis, vt nihil in commune conferrent, & se homines esse, id est, ad societatem hominum iuuandam natos non recordarentur.

(m) Socrat. lib. IV. c. XXIV (p. 234. b edit. Amstelod. MDCXCV.) Μοναχός, εἰ μὴ ἐργάζονται, ἐπίσης τῆ πλεονεκίᾳ κηρύσσεται.

(n) Beda. lib. II. c. II. vid. supra c. II. §. XIII. not. (p) pag. 35.

(o) Usher. Reliq. of the ancient Irish. c. VI.

calcem paginæ nōtata [p], remittimus, & vnum duntaxat ad-
huc obseruamus, quod antiquis temporibus monachi manuum

(P) Eriphan. hares. LXXX. n. VI. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶ θεῶ ἱερίων, καὶ αὐτοὶ μετὰ
τῶ κηρύγματι τῶ λόγῳ μιμνήμενοι τὸν ἅγιον αὐταὶ μετὰ τὸν Θεὸν ἐν χριστῷ πατρί, φησὶ δὲ Παῦλος τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, ὡς δ' ἀναλόγως συμπέ-
πυσαν τῷ ἀξιώματι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχέως ἐυροίεν τέχνην, ὅπως
μηδὲ τῶ λόγῳ καὶ τῶ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρ-
ποφορέῃσα, καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκυμένη, τοῖς τε ἀδελφοῖς, καὶ ἐνδεομέ-
νοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν. Illi tamen si e sacerdotum numero sint,
ad sanctissimi sui secundum Deum in Christo patris imitationem (Paulum apo-
stolum intelligo) non omnes quidem, sed plerique tamen ad susceptam dñini
verbi prædicationem *externam manuum operam adiungunt*; quamcumque
demum artem adepti sint, quæ nec e dignitate sua nec e ecclesiæ cura, quam
perpetuam gerunt, abhorreat: vt ipsorum conscientia, præter illum diuinæ ver-
bi prædicandi laborem, *propriarum manuum fructum ferens, ac cum sibi i-
psi, tum fratribus & egenitis operis sui quæstuum impertiens* voluptate per-
suadatur.

Chrysostom. de compunct. cordis lib. I. c. VI. Ὅτε καὶ πρότερον ἐγὼ ἐργάζετο τὴν
πόλιν ἀφείς, ἐπὶ ταῖς σκηναῖς τῶν μοιχαλῶν ἐλθεῖν πολὺς ἦμιν τῆτο ἱερῶν καὶ πολυ-
παιγμῶν, πόθεν ἢ τῶν ἀναγκαῶν εἶσαι χορηγία - - - εἰ μὴ πρὸ εἰς ἔργον
ἐμβάλλον χαλεπόν, ὡς, σκέπτετο, ἢ ξυλοφορεῖν κελεύων, ἢ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἀλ-
λα πάντα τὰ πιαυτῶ, ὑπερέτει, καὶ ὅπως, ὁ περὶ τῆς ἀναπαύσεως λόγος ἢ πο-
λὺς ἦεν. Quam sedisset in animo quomdam relicta verbe transire ad habitacula
monachorum, ego sane quam sollicitè perstrutabar, vnde nobis in illis locis, quæ
necessaria sunt corpori, præberentur - - - ne forte operis aliquis grauis ef-
fret exactor, ne forte fodere terram cegerer, aut ligna deferre, aut aquam hu-
meris portare vel cetera huiusmodi exhibere ministeria.

Hieron. epist. LXXVII ad Marcum Celebensem (tom. II. p. 211. g. edit. Francof.)
Nihil alieni præcipui, nihil otiosus accipio. *Manu quotidie & proprio sudore
querimus cibum*, scientes ab apostolo scriptum esse: *Qui autem non operatur,
nec manducet.*

Cassian. institut. lib. X. c. XXII. vid. pag. seq. sub lit. (g) in textu.

Iustin. nouel. CXXXIII. c. VI. Δεῖ διπλῶν τῆτο ἔργον τοῖς μοιχαλοῖς καθίσταται, ἢ ταῖς
θείαις ἐναρχοῦνται γραφαῖς, ἢ τὰ μοιχαλοῖς πείσονται (ἀπερκαλεῖν εἰώθασιν ἐργόχρη) με-
λετέων τε καὶ ἐργάζεσθαι δένοντα γὰρ κατὰ τὴν χολάζετα ἐδίει ἀν τῶν ἀγαθῶν ἀποτίκει. Opor-
tet duplex hoc opus monachis esse, aut diuini vacare scripturis, aut quæ monachos
decet quæ vocant manuum opera) meditari & operari. Meus enim frustra
vacans nihil bonorum parit.

Id. Cod. lib. XI. tit. XXV. de mendicantibus validis. Cunctis, quos in publicum
quæstum incerta mendicitas vocauit, inspectis, explorentur in singulis & inte-
gritas corporum & robur annorum: atque inertibus & absque vlla debilitare
miserandis necessitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio seruilis,

fuarum opera non sibi solum sufficientem victum parauerint, sed etiam aliorum necessitates subleuare soliti sint. SOZOMENVS [q], Serapionem in monasterio quodam iuxta Arsinoë in Aegypto decem millia circiter monachorum rexisse eosque ita instituisse, narrat, ut propriis laboribus, exempli gratia messis tempore fruges metendo, victum sibi compararent, subministrarentque aliis indigentibus. Quod ipsum ab AVEVSTINO [r] confirmatur, qui de monachorum sui temporis laboribus loquens, fidem nobis facit, sæpius integras naues, rebus necessariis oneratas, in ea loca misisse, quæ inopes incoluerint. Intelligit deserta *Libya*, de quibus loquitur CASSIANVS [r], Patres per *Aegyptum*, inquit, nullo modo otiosos esse monachos, ac præcipue iuuenes fiunt, actum cordis ac profectum patientiæ & humilitatis sedulitate operis metientes, & non solum a nullo quidquam accipere patiuntur, sed etiam de laboribus suis non tantum superuenientes & peregrinos reficiunt, verum etiam per loca *Libya*, quæ sterilitate ac fame laborant, nec non etiam per ciuitates his, quibus squalore carcerum contabescunt, immanem conferentes dirigunt alimonix victusque substantiam de fructu manuum sua-

proditor studiosus & diligens dominum consequatur: eorum vero, quos natalium sola libertas persequitur, colonam perpetuo fulciatur, quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit: salua dominis in eos actione, qui vel latebram forte fugitiuis vel mendicitatis subeundæ consilium præstiterunt.

Pallad. histor. Lausac. c. VII. X. XX. XXVII. XXX. XXXIX. LXXVI. LXXXIX. XCVI. CXII.

Mosehus præf. spirit. c. XXII. CXIV. CLX. CLXI. CLXXXIII. CXCIV.

(q) Sozom. lib. VI. c. XXVIII. Σεραπίων περι τὸν Ἀρσινόειτον διατρέβειν, ἀμφὶ τὰς μύριας ὑπὲρ ταυτῶν ἔχων πάντας δὲ ἕγεν ἐξ οἰκείων ἰδρύσασιν τὰ ἐπιτηδεύματα πορίζεσθαι καὶ ἀλλοις θεομίαις χορηγεῖν ἅρα δὲ δίεως ἐπὶ μισθῷ ἀμάντες ἀράντα αὐτοῖς εἶπεν ἀπειθεῖντο, καὶ ἀλλοις μεταχοῖς μετεδίδεν. Serapion iuxta Arsinoëiticam præfecturam vixit, decem millia circiter monachorum regens, quos omnes ita instituebat, ut propriis laboribus victum sibi compararent, & aliis indigentibus subministrarent. Messis autem tempore, pretio conducti fruges metebant, & frumentum quod sibi sufficeret recondebant, & aliis monachis gratis dabant.

(r) Aug. de moribus ecclies. c. XXXI. (tom. I. p. 771. d.) Quidquid necessario victui redundat: nam redundat plurimum ex operibus manuum & epulorum restricti. one: tanta cura egentibus distribuitur, quanta non ab ipsis, qui distribuunt, comparatum est. Nullo modo namque satigunt, ut hæc sibi abundet, sed omnimodo agunt, ut non apud se remaneat, quod abundauerit, usque adeo ut oneratas etiam naues in ea loca mittant, quæ inopes incolunt,

(s) Cassian, instit, lib. X. c. XXII.

rum, rationabile ac verum sacrificium domino tali oblatione se offerre credentes., Non eo tempore sensisse videntur christiani, quod labor corporis cum reliquis monachorum officiis consistere nequeat, sed potius, quod necessaria quædam officii ac functionis eorum pars existat. Et AVGVSTINVS integrum librum [t] conscripsit, vt hoc eorum officium esse demonstraret, quo in libro omnibus rationibus, cum aliqua specie in contrarium vnquam oppositis, respondet.

§. XI.

Idonei & adcommodati ad hanc rem antistites in monasteriis constituti, nimirum decani, centenarii, patres, & id genus alii.

IAM vero ad hæc & reliqua eorum officia omnia tanto melius prouehenda monasteria plerumque in diuersas partes diuisa iisque idonei antistites constituti erant. Deni monachi vni cuidam parebant, quem *decanum* vocabant, quod decens esset præfectus, & centeni alium quemdam sibi præpositum habebant, *centenarium* dictum, quod centum subiectos sibi regeret. Præter hosce erant *patres*, vti HIERONYMO & AVGVSTINO plerumque vocantur; qui apud alios scriptores dicuntur *abbates*, a *græco* vocabulo ἀββᾶς, quod *patrem* significat; & *hogu-menti*, hoc est, *presides* & *archimandrite* a *mandra*, *ouili*; quod est

(t) Aug. de opere monach. c. XVII. (tom. II. p. 791. edit. Basil. MDLXIX.) Quid agant, qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent, scire desidero. Orationibus, inquirunt & psalmis & lectioni & verbo Dei. Sancta pline vita & in Christi suauitate laudabilis; sed si ab his auocandi non sumus, nec manducandum est, nec ipsæ estæ quotiæ preparandæ, vt possint apponi & adsumi. Si autem ad ista vacare seruos Dei certis interuallis temporum ipsius infirmitatis necessitas cogit, cur non & apostolicis præceptis obseruandis aliquas partes temporum deputemus? Citius enim exauditur vni obediens oratio, quam decem millia contentoris. Cantica vero diuina cantare etiam manibus operantes facile possunt, & ipsum laborem tanquam diuino celumate consolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus & plerumque etiam turpitudinibus theatricalium fabularum donent corda & linguas suas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit, seruus Dei manibus operantem in lege domini meditari & psallere nomini domini stultissimi: ita sane vt ad ea discenda, quæ memoriter recolat, habeat seposita tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, vt hanc, quibus ad erudiendum animum ita vacent, vt illa opera corporaliter geri non possint, non opprimant egestate, cetera.

sent horum sacrorum in ecclesia gregum custodes vel doctores. Horum decanorum negotium erat, pensum, quod cuique datum erat, exigere & ad œconomum ferre, qui & ipse per singulos menses ipsorum omnium patri rationem reddebat, quemadmodam HIERONYMVS [u] & AVGVSTINVS [w] fidem nobis faciunt.

§. XII.

Patrum siue abbatum magna in reliquos, ratione discipline, potestas.

PATRES tum propter diuinorum officiorum administrationem, tum disciplinæ exercitium inter ipsos plerique e presbyterorum erant ordine. Et horum potestas insignis admodum erat. Quamuis enim absoluta & sine limitibus non esset, raro tamen vel numquam ab inferioribus in controuersiam vocabatur: quandoquidem ex obseruatione HIERONYMI [x] prima apud eos consuetudo erat, obedire maioribus & quidquid iussissent, facere. Et si quis dedita opera ab officii sui præscripto deflexisset atque aberrasset, pœnas tum spirituales tum corporales ei infligendi habebant potestatem. Pœnæ spirituales censurae erant ecclesiasticæ, eucharistiæ & sacrorum omnium interdictio. Istiusmodi enim potestas ipsis concredita erat, uti ex diuersis CASSIANI locis apparet, ubi narrat [y], quod abbates mona-

(u) Hieron. ep. XXII. ad Eustoch. c. XV. (tom. I. p. 95. g. edit. Francof. MDCI. XXXI. V.)

Opus dei statum est, quod decano redditum, fertur ad œconomum, qui & ipse per singulos menses patri omnium cum magno tremore reddit rationem.

(w) Augustin. de moribus eccl. cathol. c. XXXI. (tom. I. p. 771. 2.) Operantur manibus ea, quibus & corpus pasto possit. Opus autem simul tradunt eis, quos decanos vocant, eo quod sint clerici præpositi, ut neminem illorum cura sui corporis tangat, neque in cibo, neque in vestimento, neque si quid aliud opus est, vel quotidiana necessitati, vel mutata (ut adfolet) valetudini. Illi autem decani cum magna sollicitudine omnia disponentes, & præsto facientes quidquam illa vita propter imbecillitatem corporis postulare, traditionem (leg. rationem) tamen etiam ipsi reddunt vni, quem patrem vocant. Hi vero patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus ex æli, nulla superbia consulunt eis, quos filios vocant magna sua in iubendo auctoritate, magna illorum in obtemperando voluntate.

(x) Hieron. ep. XXII. ad Eustoch. c. XV. (l. c. pag. 95 d.)

(y) Cassian. institut. hb. II. c. XVI. Si quis pro admisso quolibet delicto fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo prorsus orandi habeat licentiam, antequam submissa in terram pœnitentiæ reconciliatio eius & admitti venia coram fratribus cunctis publice fuerit ab abbate concessa.

chos ecclesia excluderint, reliquisque cum ipsis precari interdixerint, vsque dum in terram, submissa acta pœnitentia, prostratos abbas delicti veniam impertiendo vniuersis fratribus publice reconciliaffet. Speciatim de *Pasnitio*, abbate in *Scerbi* [z], tradit, quod nomen monachi cuiusdam ex diptychis ecclesiæ deleuerit, ab eoque vix potuerit obtineri, vt in oblatione pro iis, qui in domino quiescunt, fieri solita eius iniiceretur mentio, eo quod Satana instigante ipse se interfecisset, qui velut angelus lucis ipsi visus persuaserit, vt se ipsum in profundum puteum præcipitem daret, de angeli videlicet sui sponsione non dubitans, qui eum pro merito virtutum ac laborum suorum nequaquam posse firmanerat vlli tam discrimini subiacere. SOCRATES [a] de simili potestate in *Arsenio* loquitur, qua ipsum hoc cum discrimine vt consueuisset perhibet, vt iuniores monachos, qui deliquissent, a communione minime separaret, sed eos qui prouecta essent ætate: dixisse enim, iuniorem ecclesia pulsam contumacem fieri, seniore vero cito excommunicationis dolorem sentire, & emendari. Alia nonnulla exempla eodem referenda in PALLADIO [b] lector videre potest. Corporales

Id. lib. IV. c. XVI. Tam diu prostratus in terram veniam postulat, donec orationum consummaretur solemnitas, impetraturus eam, quum iussus fuerit abbatibus iudicio de solo surgere.

Ibid. c. XX. In septimana cuiusdam fratris quum præteriens oeconomus tria senticulae grana vidisset iacere in terra, quæ hebdomadario festinanti, dum ea præparat coctioni, inter manus cum aqua, qua dilibebantur, elapsi sunt, confessum super hoc abbatem consuluit: a quo, velut interuocor rectorique sacri peculii iudicatus ab oratione suspensus est: cuius negligentia reatus non aliter ei remissus est, nisi eum publica pœnitentia diluisset. cætera. Conf. collat. XVIII. c. XV. tot.

(2) C. lib. collat. II. c. V. Vix a presbytero abbate Pasnitio potuit obtineri, vt non inter biothnatos reputatus etiam memoria & oblatione pauperum iudicaretur indignus.

(a) Socrates, lib. IV. c. XXIII. (p. 233. h. edit. Amstelod) Αρσένιος ἄλλο τὸς τῶν ἰσῶν πλοῦσιμος ἢ ἀφάρειον, ἀλλὰ τὸς περὶ ψευκτας λέγων ἐπὶ τοῦ ἀφορισμοῦ, κατηφρονητὸς γίνεσθαι ὁδὸς περὶ ψευκτας τῆς ἐν τῷ ἀφορισμῷ ὁδοῦς ταχέως λαμβάνει τὴν αἰδέσθην.

(b) Pallad. histor. Lusiac. c. XL. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν γυναικῶν συνέβη πρῶτον τοῦ ἁγίου κοσμικοῦ περὶ τὰς κατ' ἀγνοίαν ἐζητεῖ ἔργον· ἐξελέθησα δὲ μία νεατέρα τῶν παρεόντων λόγῳ ἑαυτῆς ἔρημο· γὰρ ἰσὺ ὁ τίς συνέτυχεν αὐτῇ ἀκακίῳ, καὶ δίδακεν αὐτῇ τὴν ἀπόκρισιν· ἐπὶ ἡμῶν ἔχοντες ῥάπταις ἡμετέροις ἄλλη ἱερακῶν τῇ συντυχίῳ ταύτῃ, χρόνῳ παρεθέσθαι, γενομένης μάχης, ἐξ ὑποβολῆς τῷ διαβόλῳ,

pœnas CASSIANVS [c] duas hæcè fuisse narrat, plagas & expul-
sionem; & crimina, ob quæ infligi eæ solitæ fuerint, sigillatim
enumerat. PALLADIVS etiam flagelli monachorum mentionem
facit, *In monte Nitria*, inquit [d], *vna est maxima ecclesia, & in
ipsa ecclesia sunt tres palmæ, ex quibus vnaquæque habet flagellum suspen-
sum. Et est vnum quidem ad castigandos monachos, qui delinquent
alterum vero ad puniendos latrones, si quando inciderint: tertium vero
ad corrigendos eos, qui forte veniunt, & in aliqua delicta incidunt. Ad-
eo ut quicumque & conuincuntur meruisse, ut dent pœnas, palmam ample-*

ἀπὸ πολλῆς ποιηρίας καὶ ζήσεως θυμῷ ἰσυκοφάντησεν ταύτην ἐπὶ τῆς ἀδελφότητος.
διὰ τὴν συλוצίαν. ἢ συκοφάντοι ὀλίγοι ἢ πολλῇ κακίᾳ φερόμενοι· διπολυτηθεῖσα δὲ
ἐκείνη ὡς πικύτην ὑποσάτα συκοφαντίαν, τὴν κατὰ εἰς ἔνοιαν αὐτῆς ἀνελθῆσαν, καὶ
μὴ ἐνεγκῶσα τὸ πᾶγμα ἐβάλεν ἑαυτὴν εἰς τὸν ποταμὸν λάθρα, καὶ ἐτελεύτησεν ἐπὶ τῆς
εἰς συνάσθησιν διελθῶσα ἢ συκοφαντήσασα καὶ ἰωρακῦα, ὅτι ἀπὸ ποιηρίας ἰσυκο-
φάντηται, καὶ τῷ εἰργάσατο τὸ ἔγκλημα τῆς ἀδελφότητος, λαθῶσα ἑαυτὴν ἀπήξα-
το καὶ αὐτὴ μὴ ἐνεγκῶσα τὸ πᾶγμα. ἐξελεύσθη δὲ τὰ πρῶτον, ἀνήγγειλαν
ταῦτα αἱ λοιπαὶ παρθενοὶ ἐκέλευσεν ἄν τούτων μηδεμίαν προσφορὰν ἐπι-
τελεθῆναι· τὰς δὲ λοιπὰς ὡς συνουσίας καὶ μὴ ἐρημυσάσας τὴν συκοφαν-
τίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πισευσάσας τὰ εἰρημιακὰ ἐπταετίαν ἀφώρισεν ἀποιω-
νήτας ποιήσας. In hoc monasterio feminarum hæc res accidit. Sutor sæ-
cularis quum traieisset per ignorantiam, quarebat opus. Egressa autem vna
iunior, quum eius perflularer ratio (est enim locus desertus) inuita eum conue-
nit deditque ei responsum: Nos habemus nostros sutores. Alia autem, quæ
eius videat colloquium, quum proceflu temporis inter eos exorta esset conten-
tio, ex diaboli suggestione, præ summa malitia & animi excaecescencia, eam
calumniata est apud fraternitatem propter id colloquium. Cum qua concur-
rerunt paucae, quæ non adeo magna ferebantur malitia. Illa autem dolore con-
fecta, quæ quæ talem subisset calumniam, quæ ne in eius quidem mentem vene-
nerat, nec rem potuisset tolerare, se clam iccit in fluvium, & sic obiit. Quum
autem id sensisset ea, quæ ipsam fuerat calumniata & vidisset, se malitiose eam
fuisse calumniatam, & hoc scelus a se commissum, & ipsa quæque se etiam suf-
forauit, quum factum agre ferret. Quum autem venisset presbyter, reliquæ
virgines ei rem renuntiauerunt. *Issit itaque pro nulla harum fieri oblatio-
nem. Reliquas autem, quæ non pacem agebant, & quæ calumniantem non com-
pescuerant, & quæ de dicta sunt, crederant, septennium segregauit, eas excom-
municans.*

(c) Cassian. collit. II. c. XVI. † Vel plagis emendantur, vel expulsionem purgantur.

(d) Pallad. histor. Lausiac. c. VI. Ἐν τῷ ὄρει τῶν Νιτρίας, ἐκκλησία μία εἰς μεγίστην.
ἐν ταύτῃ ἐκκλησίᾳ τρεῖς φοινίκες ἰσάσθη, ἕκαστος ἔχων κάσιγα ἰφ' ἑαυτῷ κρημαμένην.
καὶ ἡ κατὰ εἰς ἐπιπροφῶν τῶν μοναχῶν τῶν πλαιόντων· ὁ δὲ εἰς κρημίων λησῶν,
ἐὰν γε ἰμπισασι ποτὶ ὁ εἰς διαφθορῶν τῶν περιτυγχρόντων καὶ ἐκπεπαισκότων οἰ-
κιστόποτο σφάλματι ὡς πάντας τὲς πλαιόντας, καὶ διελεγχομένους, καὶ ὑπευθύνους
ἐταπύρ,

Etantur, & tergo plagas prænititas accipiant, & sic dimittantur. Sed nondum de voluntaria sui flagellatione per modum exercitationis quidquam audimus. Inuentum hoc est recentioris ætatis monachorum, quos ipsi SPONDANVS [e] & PRATEOLVS [f] inter hæreticos referre non dubitarunt, & recentior quidam scriptor Gallus [g] de ipsi sex instituto copiose egit libro, qui inscriptus est *historia flagellantium*, ad quem lectorem huius rei cupidum remittimus.

§. XIII.

Peculiaria quædam privilegia etiam in ecclesia ipsis indulta.

ABBATES siue patres magnæ etiam existimationis erant in ecclesia. Sapient enim ad concilia inuitabantur, & sedendi ac suffragium ferendi habebant privilegium perinde vt presbyteri. Exempli causa *Benedictus* in concilio *Roma* an. DXXXI. sub *Bonifacio* habito. Quod ipsum ex CAVEI refero [h] auctoritate, quod id ex ANTONII SCIPIONIS *elogio abbatum Cassinensium* habet. Idem privilegium ipsis in concilio *Constantinopolitano* sub *Flauiano* an. CCCCLVIII. concessum legimus, vbi viginti tres archimandritæ una cum triginta episcopis condemnationi *Iuuebis*

πληθῶν καθιστάτας, περιλαμβάνει τὴν Φοίνικα, καὶ λαμβάνοντας κατὰ τὰς ἑπτὰ ἕτας ἀπειλούσας.

(e) Spondan. an. MCCCXLIX. n. II. Surrexit hoc ipso anno & in sequentem propagata est nona quædam secta *flagellatorum* siue *flagellantium* dicta, vel etiam *cruciferorum*, quod & præeuntibus crucibus procederent, & cruces singuli manu gestarent, crucibusque rubris insignirentur in vestibus, caputis & c. piliis a fronte & a tergo. Qui ex Hungaria ortum ducentes, breui per totam Germaniam superiorem & inferiorem, Poloniam, Galliam, Angliam aliasque regiones turmatim sese diffuderunt, viri pariter ac mulieres nudis vobilito tenus corporibus; bis palam de die, sed fere histronice, sen el clam de nocte, nodosis & aculeatis funiculis ad sanguinem usque flagellantes sese & inuicem, diuinamque clementiam miserabilibus vocibus sua quique lingua in plorantes, seseque in terram in motum crucifixi prostrantes; epistola quadam diuinitus missa ad hæc se inuitatos instantes. cetera.

(f) Prateol clenck. hæret. lib. VI c. VIII.

(g) Historia flagellantium Paris. MDCC. §. 6.

(h) Cau. hist. litter. vol. I. p. 402. (edit. Londin MDCLXXXVIII.) Anno DXXXI a Bonifacio II. Romam ad synndum euocatus est, eo maiore synodo auctoritatem præsentia sua conciliaturus; quod ex bibliothecæ Vaticanæ codice refert Antonius Scipio monachus Cassinensis.

subscripterunt, vti ex istius concilii fragmentis concilio *Chalcedonensi* [i] insertis, liquet. At vero recte a viro quodam docto [k] tanquam res noua id notatum est, quod deprehendantur abbatissæ æque ac abbates subscribentes concilio *Beccanfeldensi* in prouincia *Cantio* an. DCXCIV, & id quidem ante presbyteros ac dominos temporales, quemadmodum auctor *chronici Saxonici* [l] perhibet. Hoc enim tempore primum huiusmodi quid in veteris ecclesiæ monumentis reperimus.

§. XIV.

Semper tamen potestati episcopi subiecti mansere.

QUAMVIS autem talis potestas & priuilegia abbatibus essent donata, non tamen ipsi, nec eorum monasteria, iis temporibus a iurisdictione episcoporum immunes erant. Nam ex antiquis tum ecclesiasticis tum ciuilibus legibus nullum vsquam monasterium, sine venia episcopi istius diœceseos, erigi licebat. Hoc vnum ex iis erat, quæ concilio *Chalcedonensi* proponebat *Marcianus* imperator, quodque ex ipsius desiderio vim canonis obtinebat, vt nimirum nullum vsquam ædificari [m] nec constructui posset monasterium vel oratoria domus, præter sententiam ipsius ciuitatis episcopi. Ex lege etiam *IUSTINIANI* [n] e-

(i) Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. p. 231. d. p. 232. to^o.)

(k) *Cæse histor. litt.* vol. II. p. 240. edit. Lond. (p. 142. edit. Geneu. M DCXCIX.) Decreto synodico subscribunt, idque ante presbyteros, proceresque sæcul. res, abbatissæ: exemplo plane nouo, & hæcenus, quod sciam, inaudito.

(l) *Chron. Anglico-Saxon.* an. DCXCIV. p. 48. c. vid. apud *Spelm.* concil. tom I. p. 390. Ego *Witredus* auxilio Christi his legibus constitutis pro me & *Werburga* regina: itemque pro filio nostro *Alrico* subscripsi.

Ego *Berthwald* gratia Dei archiepiscopus his legibus a nobis constitutis subscripsi.
Signum manus *Ethelbarti* pro se & fratre suo *Eadlerto*.

Signum manus *Tobie* episcopi.

Signum manus *Mildredæ* abbatissæ.

Signum manus *Etheldredæ* abbatissæ.

Signum manus *Aete* abbatissæ.

Signum manus *Wlthodæ* abbatissæ.

Signum manus *Herelwidæ* abbatissæ.

Signum manus *Redempti* presbyteri.

Signum manus *Eutwaldi* presbyteri. cetera.

(m) *Conc. Chalced. can. IV.* (tom. IV. conc. p. 758. b.) Ἐδοξε μηδένα μηδαμῶ οἰκοδομεῖν, μηδὲ συνιστῆναι μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον παρὰ γυνάμιν τῆς πόλεως ἐπιεσόπῳ.

(n) *Iulkin. nouel. V. c. I.* Ἐκείνο τίνυντι πρὸ τῶν ἄλλων ἡγίον, ὡς κατὰ πάντα χρόνον, pisco-

piscopus locum per orationem quodammodo consecrare debebat, priusquam ædificium inchoaretur. Porro canone modo memorato omnes monachi, qui sunt in vnaquaque regione & ciuitate, iubentur episcopo subiecti esse, & quietem amplecti, & soli ieiunio & orationi vacare, in quibus ordinati sint locis fortiter perseuerantes, nec ecclesiasticis, nec sæcularibus negotiis se ingerere, vel communicare, propria relinquentes monasteria, nisi quandoque a ciuitatis episcopo eis permissum fuerit. Sed hac de re iam alio [o] loco fusius diximus: quare heic tantum duos vel tres errores ab recentioribus quibusdam auctoribus, verba BEDAE ad contrarium demonstrandum adlegantibus, admissos adnotabimus. BEDA in loco quodam [p] de *Huya* insula deque monasteriis in ea a *Columba* extructis loquens. *Habere solet*, inquit, *ipsa insula rectorem semper abbatem presbyterum, cuius iuri & omnis prouincia & ipsi etiam episcopi ordine inuicem debeant esse subiecti, iuxta exemplum primi doctoris illius, qui non episcopus sed presbyter existit & monachus.* CAROLVS A SANCTO PAVLO [q] malo lapsus errore hanc insulam pro *Hibernia* accipit, adeoque

καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ γῆ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, εἰ ποτὶ τις οἰκοδομῆν ἐκκλησίας μοναστηρίων θέλοιτο, μὴ πρότερον ἀδείαν εἶναι τῷ πρῶτῳ, σὺν ἂν τὸν θεοφιλέστατον τῶν πᾶν ἐπίσκοπον προσκαλέσῃτο· ὃ δὲ χεῖρας τε ἀνατίθειεν εἰς ἔρανον, καὶ διὰ τῆς ἐκχῆς τὸν τόπον κειράσει θεῷ, πηξάμενον ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡμετέρας σύμβολον σωτηρίας (φαυλὴ δὲ τὸν προσκύνῃτον καὶ τίμιον ὄντως σωρὸν) ἕτω ἢ ἀρξῆται τῆς οἰκοδομίας, καλοὶ δὲ ἢ πᾶσι τῶν καὶ πρῆπονται θεμίλιον διαδέμενον. Illud igitur ante alia dicendum est, vt omni tempore & in omni terra, si quis ædificare venerabile monasterium voluerit, non prius licentiam esse hoc ægendi, quam Deo amabilem locorum episcopum aduocet: at ille manus extendat ad cælum & per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum: (dicimus autem reuerendam & honorandam vere crucem) sicque inchoet ædificium: bonum vtiq; quoddam hoc & decens fundamentum ponens.

Id. nouel. CXXXI. c. VII. Εἴ τις βεληθέη οἰκοδομῆσαι σεβάσιμον ἐκκλησίαν ἢ μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχίσει τῆς οἰκοδομῆμαί, εἰ μὴ ὁ τῶν πᾶν ὀσιώτατος ἐπίσκοπος ἐκχῆν ἐκείσε ποιήσει, καὶ τὸν τίμιον πῆξει σωρὸν. Si quis voluerit fabricare venerabile oratorium aut monasterium, præcipimus, non aliter inchoandam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit & venerabilem fixerit crucem.

(o) Lib. II. c. IV. §. II. vol. I. p. 101. 102.

(p) Bed. histor. lib. III. c. IV.

(q) Carol. a S. Paulo gengr. sacr. lib. VI. p. 170. edit. Amstel. M DCC III. (p. 167. edit. Amstel. MDCCXI.) His obitare videtur, quantum ad Armacham Beda hæc de *Hibernia* scribens: *Habere solet ipsi insula, cetera.*

omnes episcopos *Hibernia* vni abbati subiectos statuit. Alii hanc prouinciam pro *Scotia* omni habent, atque ita idem respectu huius insulæ faciunt: quum tamen *BEDA* reuera de parua quadam *Scotia* parte loquatur, regione videlicet *Pictorum* septentrionalium, quos *Columba* ad fidem *CHRISTI* *Bridii* regis temporibus conuertit, qui ipsi *Huyam* insulam in possessionem monasterii faciendi dedit; vnde ista septentrionalium *Pictorum* prouincia istius monasterii abbati subiecta esse cœpit. Hanc vero subiectionem in rebus spiritualibus constituisse, *BEDA* non dicit, sed ciuilis quædam iurisdictio in episcopos videtur fuisse, quæ cum superiore eorum potestate in spiritualibus bene potuit consistere, vt doctissimus episcopus *Vigorniensis* [r] in libro suo de *Culleis* inter antiquitates suas ecclesiæ *Britannicæ*, pluribus demonstrat. Alius locus in *BEDA*, admodum falso intellectus, est, vbi de synodo *Herulfordiensis* ann. *DCLXXIII* loquitur. In quodam huius concilii canone, secundum quædam corrupte excusa exemplaria *BEDAE*, ita decretum legitur [s]: *Vt episcopi monachi non migrent de loco in locum, hoc est, de monasterio in monasterium, nisi per dimissionem proprii abbatis, sed in ea permaneant obedientia, quam tempore suæ conuersionis promiserunt.* Sed hoc ipsum non nisi primorum editorum *BEDAE* error est, qui, non obseruatis in manuscripto notis compendiariis, legerunt *episcopi monachi loco ipse monachi*, vt nonnullæ recentiores editiones recte habent. Vt adeo heic nihil pro monasteriorum exemptione vel in potestatis episcopalis derogationem dicatur, quemadmodum nonnulli dedita opera errasse videntur. Sed tamen ante hoc tempus quædam monasteria forte exempta fuisse, non negauerim. *HABERTVS* [t] enim, concilium tertium *Arelatense* ann. *CCCCLV*. *Fausto*, monasterii *Lirinensis* abbati, exemptionem concessisse existimat, eamque primam omnium fuisse dicit. Sed ab hoc tempore episcopi *Romani* monasteria in *Occidente*, vt alii patriarchæ

(r) Bp. *Lloyd's historical account of church government chap. 7. p. 130.*

De voce *Culdei* siue *Coldei* conf. *Speheanni glossar, archæolog. p. 156.*

(s) *Bed. histor. lib. IV. c. V.*

(t) *Habert. archierat. p. 595.* Ceteris sui sunt limites: nullus Romano, qui ab *Arelatensis* synodi tertii tempore, an. *CCCCLV*, in qua prima omnium exemptio monasterio *Lirinensi* concessa est: innumeris toto orbe monasteriis immunitatem similem concessit.

in *Oriente*, eximere occeperunt, vnde ista monasteria a recentioribus *Græcis monasteria patriarchalia* vocantur, quippe quæ ab episcopalibus visitationibus immunia sunt, & tantum patriarchali iurisdictioni subiacent.

§. XV.

Spirituales monachorum exercitationes. Primo, Perpetua pœnitentia.

SED ad antiquos monachos reuertimur; & quia corporales eorum exercitationes enarrauimus, ad eas nunc progredimur, quæ fuerunt spirituales. Vitæ enim spiritualis incrementum illud erat; ad quod initio quidem spectabat hominum ex mundo secessus. Heic plus otii & opportunitatis ad magnum pœnitentiæ negotium se habituros credebant. Quo intuitu vita monachi ab HIERONYMO [16] aliisque toties *vita plangentis* nuncupatur. Et ad hoc adludentes veteres *Canopum* insulam prope *Alexandriam*, locum ob profligatam libidinem antea famosum, posteaquam monachi *Tabennenses* eo delati sedem ibi fixerunt; *insulam metanoæ*, hoc est insulam pœnitentiæ, vocarunt; VTI EX HIERONYMO colligi potest, qui de ea loquitur, nomen illius ab exstructo ibi monasterio commutans [17]. Atque ita VALESIVS & alii hoc ipsum intelligunt [18].

§. XVI.

Secundo, *Extraordinaria ieiunia.*

EXTRAORDINARIAE pœnitentiæ suæ extraordinaria plerumque iungebant ieiunia. Monachi enim *Aegyptii* quotidie ieiunabant ad horam vsque nonam, hoc est, ad tertiam pomeridianam, sabbatho, die dominica, & quinquaginta diebus penecostes; aliisque diebus, quum frater aliquis ad ipsos inuisendos venisset, exceptis. Tunc enim suas habebant relaxationes, VTI E. CASSIANO & HIERONYMO condocemur. *Quinquagin-*

(16) Hieron. epist. LIII. ad Ripar. Monachus non docentis sed *plangentis* habet officium.

(17) Hieron. prolog. in regul. Pachomii. In *monasterio metanoæ*, quod de Canopo in pœnitentiam felici nominis conuersione mutatum est, cetera.

(18) Vales. not. in Sozom. lib. III. c. XIV. p. 518. In insula Canopo fuit monasterium insigne Tabennensium. Ex quo factum est, vt Canopus, qui antea ob luxum ac delicias infamis fuerat, *insula metanoæ* vocaretur, translatis illuc a Theophilo vel Cyrillo monachis, qui religiosam ac pœnitentiam similem vitam illic agebant.

ta dies pentecostes omnes festos agebant secundum publicas regulas, & praxin ecclesiæ catholicæ, cuius consuetudo, **TER-
TYLLIANO** teste [y], erat a die paschæ ad pentecosten vsque, in memoriam suscitati e mortuis seruatoris immunitate a ieiuniis gaudere. Hinc **HIERONYMVS** [z] de quotidianis eorum loquens ieiuniis, *Ieiunium, inquit, totius anni æquale est, excepta quadragesima, in qua sola conceditur strictim viuere. A pentecoste cœna mutantur in prandia, quo & traditioni ecclesiastica satisfiat & ventrem cibo non onerent duplicato.* **CASSIANVS** [a] sæpe de eorum quotidianis ieiuniis ad horam vsque nonam loquitur, sed similiter tempus pentecostes [b] ex ea-

(y) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominica ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die paschæ in pentecosten vsque gaudeamus.

(z) Hieron. epist. XXII. ad Eustoch. c. XV. (tom. I. p. 95 g.)

(a) Callian. collat. II. c. XXV. Nonnumquam hora nona soluta iam statione ieiunii superuenientibus fratribus ne esse est eorum obtentu aut adici aliquid ad statutam solitamque mensuram, aut certe humanitatem, quam iubemur omnibus exhibere, penitus abdicari.

Collat. XXVI. Si nullus aduenerit hunc quoque velut de cannico modo debitum nobis libere præsumemus, qua parcitate nec stomachus vespere poterit adgrauari, quippe hora nona vno paximacio iam præmissio, quod plerumque his, qui districtiorem abstinentiam se tenere credentes, totam refectionem ad vesperam differunt, euenire consuevit.

Collat. XIX. c. XVI. Hoc abbas Ioannes, quum horæ nonæ refectionem imminere sensisset, collationem sine conclusit.

Collat. XXI. c. XXII. Ut & diebus festiuis statuta consuetudinis solemnitas conseruetur & saluberrimus parimonie modus minime transcendatur, sufficit, vt indulgentiam remissionis eo vsque progredi patiamur, vt cibus, qui hora diei nona fuerat capiendus, paullo citius, id est, sexta hora pro festiuitate temporis capiatur, cetera.

(b) Callian. collat. XXI. c. XI. Abbas Theonas quum diebus quinquagesimæ nos in nostra cellula visitasset, vespertina orationum solemnitate transacta humi paullulum confidentes, cepimus diligentius percontari, cur apud eos tanta obseruantia caueretur, ne quis penitus totis quinquagesimæ diebus, vel gena in oratione curaret, vel vsque ad horam nonam ieiunare, præsumeret cetera. Ibid.

c. XX. Post ascensionem seruatoris nostri, quæ quadragesimo resurrectionis eius acta est die, apostoli reuersi de monte oliueti, in quo se ad patrem pergens præbuit inuendum, sicut etiam actuum apostolorum lectio contestatur, ingressi Hierosolymam, decem diebus aduentum spiritus sancti expectasse referuntur, quibus expletis quinquagesima enim die cum gaudio susceperunt, & ita est per hæc festiuitatis huius numerus euidenter impletus. Quem in veteri quoque testamento legimus figuratiter adumbratam, in quo consummatis hebdomadibus septem, primitiarum panis per sacerdotes domino iubeatur offerri, qui veram-

dem

dem ratione, qua HIERONYMVS, nec non sabbatum & diem dominicum [c], excipit, quod hi dies in ecclesia orientali semper erant festi, vtpote quibus solemnes celebrabantur conuentus, & in cultu matutino sacra recipiebatur eucharistia. Nonnulli quidem maiori cum asperitate se exercebant, duobus, tribus, quatuor aut quinque diebus continuis ieiunantes; at vero hi non generatim approbati. HIERONYMVS [d] pariter & CASSIANVS [e] contra istiusmodi immoderata ieiunia loquuntur; &

cellime per apostolorum prædicationem, qua in illa die concionati leguntur ad populum, oblati domino comprobatur, verus scilicet primitiarum panis, qui nouæ doctrinæ institutione prolatus, quinque millibus viroꝝ escæ suæ munere satiatis, primitiuum de ludæis christi nosum populum dominum consecrauit. Et id irco *hi quisque decem dies, cum superioribus quadraginta pari solemnitate sunt ac letitia celebrandi. Cuius festiuitatis traditio per apostolicos viros ad nos vsque transmissa eodem tenore seruanda est.* Ideo namque in ipsis diebus nec genera in oratione curuantur, quia inflexio genua velût poenitentia ac luctus indicium est. Vnde etiam per omnia eandem in illis solemnitate, quam die dominica custodimus, in qua maiores nostri, nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

(c) Cuthar, collat. III, c. I. †

(d) Hieron. epist. IV. ad Rustic. (tom. I. p. 30^h edit. Francof. MDCLXXLIV.) Sunt qui humore cellarum *immoderatisque ieiuniis*, tædio solitudinis ac nimia lectatione, dum diebus ac noctibus auribus suis personant, vertuntur in melancholiam, & Hippocratis magis fomentis quam nostris monitis indigent.

Id. ep. VII. ad Lertam (p. 37. 3.) *Displicent sibi*, in teneris maxime ætatibus, *longa & immoderata ieiunia*, in quibus iunguntur hebdomades, oleum in cibo ac poma vertuntur. Experimento didici, asellum in vita cum lassis fuerit, diuerticula querere. - Hoc in perpetuo ieiunio sic præceptum, vt longo itinere vires perpetes superent: ne in prima mansione currentes, in mediis corruamus.

(e) Cassian, institut. lib. V. c. IX. Tantum debet vnusquisque sibi frugalitatis indicare, quantum corporeæ oblationis pugna deposcit. Vtilis quidem & omnimodo obseruanda est canonica ieiuniorum custodia, sed nisi hanc fugi temperanter fuerit ciborum refectio subsequuta, ad integritatis calcem non poterit peruenire. Longotum namque ieiuniorum inedia, saturitate corporis subsequente, lassitudinem potius temporalem, quam puritatem castitatis acquirit. Integritas mentis ventris cohæret inedia. Non habet perpetuam castimoniam puritatem, quisquis non iugem temperantiæ æqualitatem tenere contentus est. Quamuis enim districta sint ieiunia, succedente superflua remissione vacuantur, & in gastrimargiæ vitium protinus collabuntur. Melior est rationabilis cum moderatiōe quotidiana refectio, quam per interualla arduum longumque ieiunium. Nouit immoderata inedia non modo mentis labefactare constantiam, sed etiam orationum efficaciam reddere lassitudine corporis eueruam,

CASSIANVS [f] speciatim tamquam sapienter prolata *Macarii*, celebris illius *Aegyptii*, sententiam notat, *Ita debere monachum ieiuniis operam dare, ut centum annis in corpore commemoratum, ita motus animi refrenare, & iniuriarum obliuisci, tristitiasque respuere, dolores quoque ac detrimenta contemnere, tamquam quotidie moriturum.* Ex quibus patescit, quod immoderatam in ediam haud vllum vsu habere, sed potius religioni noxiam esse, crediderint. Vnde AVGVSTINVS obseruat, antiquas regulas [g] non absolutam hac in re ipsis necessitatem imponere, *Inter hæc, inquit, nemo vrgetur in aspera, que ferre non potest; nulli, quod recusat, imponitur a ceteris, quod in eis, se imitandis fatetur inualidum: meminerunt enim, quantopere scripturis omnibus commendata sit caritas.* Regula monastica *Pachomii* ab angelo quodam ei data ferebatur, atqui hoc vnum ex angeli istius mandatis erat: [h] *Concede unicuique, ut comedat & bibat; et pro viribus comedentium eis quoque manda opera, que proportionem conueniant ac respondeant, & neque ieiunare prohibe nec comedere.* Hinc PALLADIVS [i] narrat, ex monachis eius in *Tabe-nese* alios comedere hora sexta, alios septima, alios octaua, alios nona, alios decima, alios sero vespere; alios post biduum, alios post triduum, alios post quatrimum, alios post quinque dies; singulos autem sic agere libere non coacte.

§. XVII.

Tertio, *Extraordinarie sacrorum frequentationes.*

IPSORVM ieiunia extraordinariis & crebris cultus diuini repetitionibus iuncta erant. Monachi *Palaestine* sex vel septem canonicas horas precationibus dabant: Ita etiam, qui in *Mesopotamia* aliisque Orientis partibus commorabantur. Fiebant hæc precationes matutina prima dici hora, deinde tertia, inde sexta, post hæc nona, ad extremum vndecima, quæ CASSIA

(f) Cassian. lib. V. c. XLI.

(g) Augustin. de morib. eccl. cathol. c. XXXIII. (tom. I. p. 772. d.)

(h) Pachom reg. apud Pallad. histor. Lausiac. c. XXXVIII. Συγκρατήσεις ἐκάστῳ κατὰ τὴν δύναμιν φαγεῖν καὶ πίνειν καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν ἰδιότων ἀνάλογα καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἐγγράψουσιν, καὶ μήτε νηστεύειν καλύψεις μήτε φαγεῖν.

(i) Pallad. ibid. c. XXIX. Ἐἰσὶν οἱ ἑπιτερχόμενοι αὐτοὶ ἕτην ὥραν, καὶ ἰδιότους. οἱ ἀδυνάτεροι εἰσέρχονται ὅταν ἐβδόμεν, ἄλλοι οὐδὲν, ἄλλοι ἐνάτην, ἕτεροι δεκάτην, ἄλλοι ἐπιπένον βυθῆων ἄλλοι διὰ δύο ἕτεροι διὰ τριῶν ἄλλοι διὰ πέτε.

NO [k] *hora lucernalis* dicitur. Præterea suæ ipsi erant constantes vigiliæ; siue nocturnæ congregationes, quas integro libro de *instituitis renuntiantium* [l], vt vocat, speciatim recenset CASSIANVS. Dicit autem, monachos *Aegyptios*. his omnibus horis canonicis non fuisse adstrictos, sed bis tantum per diem publicam solemnitatem apud ipsos obtinuisse, hoc est, in nocturnis congregationibus, quæ fuit oratio matutina; & hora nona, quæ fuit oratio vespertina; sed hoc non obstante totum diem religiose ab ipsis transactum fuisse, adfirmat. Nam in priuatis suis cellulis [m], dum operi manuum vacarint, psalmos & ceteras scripturarum partes repetiisse, preces & orationes labori per singula momenta miscentes. Quod ipsum CASSIANVS, tanquam liberum & voluntarium munus, tot canonicarum horarum obseruationi non dubitat anteponere. Nonnulli constantem & perpetuum sacrorum cursum sine vlla intermissione obseruarunt, quemadmodum supra de monachis *Constantinopolitanis* [n], & *Lexouienfisibus* [n], a *Columbano* institutis, adnotauimus, qui in diuersas classes se diuiserunt, vt continuis stationibus alios exciperent atque subleuant. Et CASSIANVS primos *de*

(k) Cassian. lib. III. c. III. In his horis etiam ille euangelicus pate famulus operarios conduxit in vineam suam. Ita enim ille primo mane conduxisse describitur: quod tempus designat matutinam nostram solemnitatem: deinde tertia, inde sexta, post hæc nona, ad extremum undecima, in qua *lucernalis hora* signatur.

(l) Cassian. institut. lib. II. de canónico nocturnarum orationum & psalmorum modo.

(m) Cassian. institut. lib. III. c. II. Apud illos hæc officia, quæ domino solvere per distinctiones horarum & temporis interualla cum admonitione compulsoris adigimus, per totum diei spatium iugiter cum operis adiectione spontanea celebrantur. Ita namque ab eis incessanter operatio manuum priuatum per cellulas exercetur, vt psalmorum quoque vel ceterarum scripturarum meditatio, nunquam penitus omittatur. Cui preces & orationes per singula miscentes, in his officiis, quæ nos statuto tempore celebramus, totum diei tempus absumunt. Quomobrem exceptis vespertinis horis ac nocturnis congregationibus nulla apud eos per diem publica solemnitas absque die sabbathi vel dominica celebratur, in quibus hora tertia sacrae communionis obtentu conueniunt. Plus enim est id, quod incessanter offertur, quam quod per temporis interualla persoluitur, & gratius voluntarium munus, quam functiones, quæ canonica compulsionem redduntur.

(n) Cap. II. §. X. pag. 31.

(n) Cap. II. §. XIII. pag. 36.

gypti monachos [m] perpetuas vigilias celebrare conſtituiſſe perhibet, vt contra dæmonum nocturnas incurſiones ſe tuerentur. Non auſos enim omnes pariter obdormire, ſed aliis dormientibus alios vigilantes pſalmis & orationibus & lectionibus inhæſiſſe. Vnde inferre nobis licuerit, quod licet tunc temporis non omnes monachi horas canonicas accurate obſeruauerint, in religioſi tamen cultus exercitiis non minus conſtantes fuerint, quam qui iſtud fecerint: et quando preces laboribus ſuis intermiſcuerunt, vel per vices ſacra obierunt, hoc ipſum perinde ac tot horarum canonicarum frequentatio valuerit, vel potius eam exceſſerit. HIERONYMVS etiam videtur dicere [o], quod monachi *Aegypti* ſingulis diebus poſt orationem vespertinam ſermonem apud abbatem ſuum habuerint. In hunc enim modum religioſas ipſorum congregationes deſcribit: *Poſt horam nouam in commune concurritur, pſalmi reſonant, ſcripturæ reſonant ex more, & completis orationibus, cunctisque reſidentibus, medius, quem patrem vocant, incipit diſputare: quo loquente tantum ſilentium fit, vt nemo alium reſpicere, nemo audeat exſcreare. Dicentis laus in ſctu eſt audientium. Tacite volumitur per ora lacrymæ, & ne in ſingulis quidem erumpit doctor. Quum vero de regno Chriſti & de futura beatitudine & de gloria cæperit aduertiare ventura, videas cunctos moderato ſuſſirio, & oculis ad cælum leuatis, intra ſe dicere: Quis dabit mihi pennas, ſicut columbæ, & volabo & requieſcam.* Hoc continuum cultus publici eorum per ſingulos dies exercitium erat. Priuatum ſuum otium & vacationem a laboribus itidem lectioni & orationi impendebant; quotidie enim aliquid de ſcripturis diſcebant, maxime autem diebus dominicis meditationi vacabant, vt HIERONYMVS [p] loco ante memorato de ipſis obſeruat: adeo vt eorum multi tam periti ſacrarum litterarum & tantopere in illis verſati eſſent, vt memoriter exponere eas poſſent. Id quod ſpeciatiim

(m) Callian. collat. VII. c. XXIII. Ita dæmonum auocitas graſſabatur, & frequentes ac viſibiles ſentiebantur aggreſſus, vt non auderent omnes pariter noctibus obdormire, ſed vicillim aliis deguſtantibus ſomnum, alii vigilias celebrantes pſalmis & orationibus ſeu lectionibus inhærebant.

(o) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (tom. I. p. 95. e.)

(p) ibid. g. Dominicis diebus orationi tantum & cantionibus vacant: quod quidem & omni tempore completis opusculis faciunt. Quotidie aliquid de ſcripturis diſcitur.

de *Hilarione* SÖZOMENVS & HIERONYMVS [q], & de *Ammonio*, *Marco iuniorè*, *Erone*, *Serapione*, *Solomone*, & aliis quibusdam PALLADIVS [r], obseruarunt. Atque hoc modo mentes suas spiritualibus exercitiis, in ipso manuum opere psalmos *Dauidicos* cantando aliasque scripturæ partes recitando, ædificare adsueterant. Quam agendi rationem cum maxima laude PALLADIVS [s], CASSIANVS [t] & HIERONYMVS crebrius memorant, quo-

(q) Sözom. lib. III. c. XIV. ἐπιβολῶν ἀκριβῶς τῶν ἱερῶν γραφῶν, sacrum litterarum diligens perfrutator.

Hieron. vita Hilar. c. VII. (tom. I. p. 157. h.) Scripturas sanctas memoriter tenens, post orationes & psalmos, quasi Deo præsentè, recitabit.

(r) Pallad. histor. Lausiac. c. XII. de vita Ammonii: Παλαιὰν καὶ καινὴν γραφὴν ἀπεσῆθισεν. Vetus & nouum testamentum dicebat memoriter.

Cap. XXI. de vit. abbatis Marci: Μακάριος ἕως νεώτερος ὢν παλαιὰν καὶ καινὴν γραφὴν ἀπεσῆθισεν, Quum esset hic Marcus iunior, dicebat memoriter vetus & nouum testamentum.

Id. e. XXXII. de vita Eronis: Ἐκεῖνος δὲ μὴδ' ὅλως γευσάμενος περὶ βιβλίων ἀπεσῆθισεν ψαλμὸς δεκαπέντε, ἔπειτα τὸν μίγαν, εἶτα τὴν πρὸς Ἑβραῖους ἐπιστολήν, εἶτα Ἡσαΐαν καὶ μέρῃς Ἱερემίᾳ τῶν προφητῶν, εἶτα Λευκῶν τὸν Ἐυαγγελιστὴν, ἔπειτα τὰς παραμιρίας. Ille veto quum nihil gustasset pedes ingrediens, pronuntiavit memoriter XV. psalmos. Deinde magnum psalmum: deinde epistolam ad Hebraeos: Deinde Isaiam & partem propheticorum Hieremias. Deinde Lucam euangelistam. Deinde prouerbia.

Cap. LXXXIII. de vita Serapionis. Ἐυγράμματος δὲ ὢν ἀπεσῆθισεν πάσας τὰς θείας γραφάς. Quum esset peritissimus litterarum memoriter dicebat omnes scripturas.

Cap. XCVI. de vita abbatis Salomonis. Ὁς ἔλεγεν ἔχειν πενητησοῦν ἔτη ἐν τῷ σπηλαίῳ ἱταρίας ἰαυτῷ ἐν τῶν ἔργων τῶν χειρῶν, καὶ ἐκμαθῶν πᾶσαν ἀγίαν γραφήν. Is quinquaginta annos degit in spelunca, sibi victum suppedicanti opere manuum: & didicit totam sacram scripturam.

(s) Pallad. histor. Lausiac. c. XXXIX. Ὁ μὴ ἐργάζεται γῆν γεωργῶν, ἀλλ' οὐ κῆπον, ἀλλ' οὐ χαλκίον, ἀλλ' οὐ ἀστρικοπέιον, ἀλλ' οὐ τεκτοεῖον, ἀλλ' οὐ γραφεῖον, ἀλλ' οὐ βυρσεῖον, ἀλλ' οὐ πλέκων σπυρίδας πρὸς μεγάλας, ἀλλ' οὐ τὰ λεγόμενα μαλάκια, τὰ σπυρίδακα τὰ μικρὰ: ἀποστῆζεν δὲ πάσας τὰς γραφάς. Alius euidem laborat in agro colendo, alius in horto, alius in aeris officina, alius in pristino, alius in fabricando, alius in arte fillonia, alius in parandis coriis, alius contexebat magnas sportas, alius canistros & sportulas. Memoriter autem omnes expromunt scripturas.

(t) Cassian. institut. lib. XI. c. XV. Memini cuiusdam senis, cum in eremo Scythi commoraret. Qui quum ad cellam cuiusdam fratris gratia uisitationis adueniens ostio proximasset, audissetque eum oburrurantem intrinsecus, paullulum sublitit, cognoscere volens, quidnam de scripturis legeret, vel sicut est moris, operans memoriter resenseret. Quumque piissimus explorator aure diligen-

rum hic postremus hoc intuitu quietum secessum in parua CHRISTI villa *Bethlehem* ambitioni, potentiae ac magnitudini *Rome* anteponit, in qua vſitatum eſſe dicit, videri & videre, ſalutari & ſalutare, laudare & detrahare, ſed hæc omnia a propoſito monachorum & a quiete aliena eſſe pronuntiat. *Bethlehemi* [u] autem extra pſalmos ſilentium eſſe: quocunq; ſe quis vertat, aratorem ſuam tenentem Alleluia decantare, ſudantem meſſorem pſalmis ſe auocare, & curua attondentem falce vinitorem aliquid *Dauidicum* canere, adfirmat. Ita veteres monachi corporale ac ſpirituale ſuum exercitium iungentes id agebant, vt communes ſui labores actus pii in Deum cultus fierent. Tempora cœnæ & reſectiõni conſtituta in eundem modum ab illis tranſigebantur. In quibusdam locis ſcripturas in conuiujs recitabant, quæ conſuetudo, *CASSIANO* teſte, primum in *Cappadocia* cœnobïa [w], ſuperfluas otioſasque conſabulationes compeſcendi gratia, introducta fuit. Apud *Aegyptios* autem hoc remedio opus haud erat, illi enim panem ſuum cum ſilentio edere erant edocti. Nullus in cibo ſtrepitus eſt, inquit *HIERONYMVS* [x], nemo comedens loquitur. Dehinc conſurgunt pariter, & hymno dicto ad præſepia redeunt. *CHRYSOSTOMVS* [y] etiam huius rei iniicit mentionem, eamque hominibus ſæcularibus imitandam commendat; recitans hymnum, quo vſi ſint his verbis contentum: „Benedictus Deus, qui me paſcis a iuuentute mea, „qui omni carni cibum præbes, reple lætitia & gaudio corda,

ter adplicita curioſius auſcultaret, ita eum reperit huius ſpiritus (*πνευδοξίας*) impugnatione pellectum, vt in eccleſia facere ſe crederet exhortatorium plebi ſermonem. cetera.

(u) Hieron. epiſt. XVIII. ad Marcell. (p. 84. g. edit. Francof.)

(w) Caſſian. inſtitut. lib. IV. c. XVII. Illud, vt reſicientibus fratribus ſacra lectiõnes recitentur: non de typo *Aegyptiorum* proceſſiſſe, ſed de *Cappadocum* nouerimus. Quos nullum dubium eſt, non tam ſpirituales exercitationis cauſi, quana compeſcenda: ſuperſtitiæ otioſæque conſabulationis gratia & maxime contentionum, quæ plerumque ſolent in conuiujs generari, hoc ſtatueri voluiſſe, videntes, eos aliter apud ſe non poſſe cohereri. Apud *Aegyptios* enim vel maxime *Tabouneſiõtas* tantum ſilentium ab omnibus exhibetur, vt quum in vnum tanta numerõſitas fratrum reſectiõnis obſentu conſederit, nullus nec mutire quidem audeat; præter eum, qui ſuæ decanatiæ præeſt.

(x) Hieron. epiſt. XXII. ad Eutoch. c. XV. (p. 95. f. edit. cit.)

(y) Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (p. 606. c. edit. Francof.) Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ δίδως τροφήν πάση σαρκί, πλήρωσται χαρῆς καὶ εὐ-

„vt temper satis habentes ad omne bonum opus abundemus, in
 „CHRISTO IESV domino nostro, cum quo tibi gloria, honor &
 „imperium cum sancto spiritu in sæcula, amen. Gloria tibi,
 „domine, gloria tibi sancte, gloria tibi rex: quoniam dedisti
 „nobis escas: gaudio & letitia reple nos in spiritu sancto, vt in-
 „veniamur in conspectu tuo acceptabiles: nec pudefiamus,
 „quando vnique reddes secundum opera sua., In hunc mo-
 dum ordinariae refectiones, hoc est, coenae ipsorum, (prandia
 enim eos non habuisse dicit) verbo Dei & precibus sanctifica-
 bantur. Et ad declarandam animi sui submissionem, omnem-
 que contentionem de ordinis prerogatiua atque excellentia e-
 vitandam, ad mensam, suum quisque ordinem sequens hebdo-
 madalem, sibi vicissim ministrabant. Vnde CASSIANO [z] &
 HIERONYMO [a] *hebdomadarii*, ab hebdomadario ipsorum mini-
 sterio, dicuntur. Die dominica diuini cultus exercitiis tanto
 magis intenti erant, eam integram lectionibus & precationibus
 transmittentes. Nullum enim negotium aliud, teste Hieronymo
 [b], inter illos isthac die permissum erat. Tunc vnusquisque
 sanctissimum eucharistiæ sacramentum sumebat, nisi cuidam
 censura subesset ab illiusque vsu arceretur. Neque vero die-
 bus tantum dominicis, sed quolibet etiam sabbatho, ad sacram
 synaxin accedere, *Aegyptiis* aliisque Orientis monachis vsitatum
 erat. Primo enim & postremo hebdomadis die PACHOMIVS,
 monachorum *Aegyptiorum* pater, sacrorum myfteriorum com-
 munionem celebrari iusserat, vt ex regula eius, apud SOZOME-

Φροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν ἀντάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς
 πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' ἃ σοὶ δέξα, πηλὴ, κράτος ἐν
 ἀγίῳ πνεύματι εἰς τὴν αἰῶνα, ἀμήν· δέξα σοι κύριε, δέξα σοι ἀγίε, δόξα σοι βασι-
 λεύ, ὅτι ἐδώκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην πλησόν ἡμᾶς πνεύματος ἀγίου, ἵνα εὐρε-
 θῶμεν ἐνώπιόν σου ἰουραγῶντες, καὶ μὴ ἀίχθυόμενοι, ὅτε δαπνῶδες ἐκάστω κατὰ τὰ
 ἔργα αὐτῶ.

- (z) Cassian. institut. lib. IV. c. XIX. Per Mesopotamiam, Palaistinam & Cappadociam
 ac totum orientem, singulis hebdomadibus vicissim fratres ad hanc officia sibi red-
 denda succedunt, ita vt secundum coenobii multitudinem ministrorum quoque
 numerus deputetur.
- (a) Hieron. prolog. ad reg. Pachom. It. epist. XXII. ad Eustoch. c. XV. (p. 95. c.)
 Posthac concilium soluitur & vnaquæque decuria cum suo patente pergunt ad men-
 sam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant.
- (b) Hieronym. ibid. Dominicis diebus orationi tantum & lectionibus vacant.

NVM [c] & PALLADIVM videre est. Et CASSIANVS [d] hac de re, tamquam constanti ipsorum consuetudine, sæpe loquitur. Nonnulli adhuc maiorem adhibentes accuratorem nullum diem sine eucharistiæ vsu prætermittēbant. Monachos *Aegyptios*, quos *Apollo* gubernabat, hanc regulam sequutos esse, PALLADIVS [e] auctor est. *Apollo* enim discipulis suis hoc inculcare solebat, quod oporteret, si fieri posset, monachos quotidie sacra eucharistia vti, adeoque ipse pariter & fratres quotidie hora nona vel tertia pomeridiana, quod solemnibus congregationis tempus erat, antequam ad alimentum accipiendum coirent, hoc epulo eucharistico vtebantur. PALLADIVS [f] adhuc vnum exemplum deuotionis ipsorum memorat, quæ certa tantum occasione fieri solita sit, nimirum psalmodia in fratris alicuius receptione. Hæc enim prima eos accipiendū & tractandū videtur fuisse ratio, vt inter psalmodiarum concentum ad habitaculum suum ipsum deducerent, quæ res nullam similitudinis adfinitatem cum recentioris aui *processionibus*, vt vocantur, habet, sed ad imitationem ingressus & acceptionis seruatoris nostri in urbem *Hierosolymorum* videtur facta.

(c) Sozom. lib. III. c. XIV. τῆ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος, ἐπὶ καινῶν τῶν θείων μυστηρίων, τῶ θυσιαστηρίῳ προσίοντας τὰς ζώνας λύνει, καὶ τὰς διφθίρας ἀπὸ τοῦ σώματος. Ut primo ac postremo hebdomadae die ad altare accedentes ad sacrorum mysteriorum communionem zonas soluerent pellesque deponerent. Pallad. histo. Lausiac. c. XXXVIII. Ἐπιόντες εἰς τὴν κοιτανίαν τῶν μυστηρίων τῶ Χριστοῦ κατὰ σάββατον καὶ κυριακὴν τὰς ζώνας λύττωσαν, Ingredientes ad Christi communionem sabbatho & dominica zonas soluant.

(d) Cassian. collat. XLIX. c. XV. Quum duobus ferme hebdomadibus ita se omnino continentie carnis ac spiritus subiecisset, vt die sabbathi vel dominico, non ad percipiendam communionem sacram, sed ad prosterendum se in limine ecclesiae atque aduentum simpliciter postulandam maculatus accurreret, cetera.

Collat. XXIII. c. XXI. Nec tamen ex eo debemus nos a dominica communionem suspendere, quia nos agnoscamus peccatores, sed ad eam magis ac magis est propter animæ medicinam & purificationem spiritus auidè frequentandum.

(e) Pallad. histo. Lausiac. c. LU. p. 95. a. Ὅτι δὲ ἐξ ἡμετέρων τῶν μοναχῶν κατὰ καινῶν τῶν μυστηρίων κοινωπέειν.

(f) Ibid. p. 934. a. Ἴδὲ ἡκαστὶν οἱ ἀδελφοί, περὶ ὧν ὁ πατὴρ πρὸ τριῶν ἡμερῶν προείρηκεν ἡμῖν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔξουσι πρὸς ἡμᾶς τρεῖς ἀδελφοί ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἐρχόμενοι, καὶ οἱ μὲν προήγον ἡμεῶν, οἱ δὲ ἡκολούθησαν ὀπίσθεν ἡμῶν ψάλλοντες, ἄχρις οὗ πληθῶν αὐτῶν ἐφθάσαμεν. Ecce venerunt fratres, de quibus pater noster dixit tribus ante diebus, dicendo: Post tres dies venient ad nos tres fratres venientes Hierosolymis. Et alii quidem nos deducebant: alii vero nos te.
 8 XVIII.

§. XVIII.

De legibus, monachos ab officiis tam ecclesiasticis quam ciuilibus excludentibus.

HÆC erant spiritualia priscorum monachorum exercitia, quorum vita vita pœnitentiæ, ieiunii, & deuotionis erat, quæ cum continuo manuum opere coniuncta ipsos virtuti & honestati nullo non tempore defitos exhibebat. Neque eorum leges ipsis permittebant, vt tamquam mendicantes oberrarent, vel ciuilibus aut ecclesiasticis officiis, siue negotiis publicis, ad ecclesiam vel rem publicam spectantibus, ipsi se immiscerent. Tres canones in concilio *Chalcedonensi* in hanc sententiam leguntur. Vnus eorum [g] sine discrimine tam clericos, quam monachos vel possessiones conducere, vel sæcularibus possessionum administrationibus se ipsos ingerere vetat: nisi vtique ex lege ad inexcusabilem impuberum tutelam vocentur. Alius [b] monachos speciaim iubet quietem amplecti, & soli ieiunio & orationi vacare, in quibus ordinati sint locis perseuerantes, nec ecclesiasticis, nec sæcularibus negotiis se ingerere, propria relinquentes monasteria, nisi quandoque a ciuitatis episcopo eis permissum fuerit. Et tertius quidam canon [i] tam monachos, quam clericos ad militarem quamdam expeditionem vel sæcularem dignitatem venire, prohibet, sacrorum interdictionem illis denuntians, qui hoc audeant, & non pœnitentia ducti ad id renertantur, quod propter Deum prius elegerint. Vt adeo monachi tunc temporis ab officiis sæcularibus penitus exclusi fuisse intelligantur. Et quamuis nonnulli ad munera ecclesia-

(g) Conc. Chalced. c. III. (tom. IV. concil. p. 755.) ἀρεσκὴν ἢ ἀνά σὺνδοχῶν, καὶ ἄ τῷ λοιπῷ, μὴ ἐπίσκοποι, μὴ κληρικοί, μὴ μονάζοντα, ἢ μηδὲ δάσαι κλήρικα, ἢ πρῶγμα-τα, ἢ ἐπιστάγειν ἑαυτὸν κοσμητικῆς διοικήσεσι, πλὴν εἰ μὴ περὶ ἰσὺν καλοῦτο εἰς ἀφελίκαν ἀπαράτητον ἐπιτροπὴν.

(b) Conc. Chalced. c. IV. τῶς δὲ κατ' ἐκάστην πάλιν καὶ χάριν μονάζοντος ὑποστειλάσαι τῷ ἐπίσκοπῳ, καὶ τῇ ἡσυχίᾳ ἀσπάξασθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ ἡσυχίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ὡς οἱς τόποις ἀπεπέραστο προσκεκτερόντας μήτε δι' οὐκὼσιστατικῆς, μήτε βιωτικῆς παρενοχλείης πρῶγμασι, ἢ ἐπικουσιῶν, κατελιπεύχονταί τὰ ἴδια μοναστήρια, εἰ μὴ ποτε ἀπὸ ἐπιτροπῆν διὰ χρεῖαν ἀναγκάων ὑπὸ τῷ τῆς τέλους ἐπι-σκόπῳ.

(i) Ibid. c. VII. τῶς ἀπαξ ἐν κλήρῳ κατιλογμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὁρίσασθαι, μήτε ἐπὶ στρατίᾳ, μήτε ἐπὶ ἀξίᾳ κοσμητικῆς ἔρχεσθαι ἢ τῆν τελευτώντας, καὶ μὴ μετῴσι-λυμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τῷ τῷ, ὃ διὰ Θεοῦ πρότερον ἔλατο, ἀναθεματικῶς δάσαι.

flica vocarentur, monasterium tamen suum tunc relinquere, & ad vitam clericalem sese conferre debebant, ex pristina vivendi ratione id tantum retinentes, quod cum necessariis sacrae functionis officiis consistere poterat. Qua de re praecedente capite diximus *(ii)* speciatim. Monachos autem in monasteriis suis perseverasse, & eo ipso tempore officia ecclesiastica ad ipsorum monasteria non spectantia in se recepisse, vix vlllo exemplo ex antiqua historia probari poterit. *Pelagius* papa, vt a *GRATIANO* *(k)* citatur, monachum defensorem esse, vtut hoc leue tantum officium esset in ecclesia, nolebat permittere; quod vitae monasticae repugnet, quae quieti, precibus & manuum operibus impendi debeat: quum contra officium defensoris in cognoscendis causis, aliisque actibus publicis & litigiosis, versetur, quae res simul consistere nequeant. Antequam igitur monachus aliquis monasterio suo valedixisset, ad nullum eiusmodi officium in ecclesia erat prouehendus.

§. XIX.

Nulli monachi antiquitus in officia vel iura clericorum secularium inuolarunt.

MVLTO minus in officia vel iura ac priuilegia clericorum secularium inuolare permissum ipsis fuit. Non enim in antiqua historia huiusmodi querelas inuenimus, quemadmodum in posterioribus saeculis nimis frequentes occurrunt. Quum enim plerique monachi mere laici essent, & alia vitae subsidia omnia & redditus, qui non ex manuum suarum opere (quemadmodum supra fusiis demonstrauius) prodibant, repudiarent, negotiis & officiis clericorum se ingerendi, vel ex eorum redditibus alimenta sibi captandi, cupidine tentari non poterant. Et quod ad eos attinet, qui presbyteri vel diaconi consecrati erant, illi vel soli monasterio suo officia sua addicere debebant, vel alioquin ex monasteriis ab episcopis adsciti erant, adeoque saecularibus ecclesiae clericis adnumerabantur. *VALESIVS* quidem aliter rem se habere, libenter nobis persuaderet. Nam saeculo

(ii) C. p. II. §. VIII. pag. 231 seqq.

(k) *Gratian*, caus. XVI. quest. I. c. XX. Omnimoda est illius habitus & illius officii due. sitas. Ille enim quiet, oratio, labor manuum; at heic causarum cognitio, conuentiones, actus, publica litigia, cetera.

quarto extremo monachos in ecclesia clericorum munera obisse [1] dicit, & hoc probaturus exempla *Eusebii Vercellensis* & ecclesie *Augustini* adlegat; quæ supra [2] considerauimus ostendimusque, ea nihil probare amplius, quam quod quidam episcopi ipsorumque clerici rationem viuendi in commune, ad vitæ monasticæ imitationem, inierint: quæ res pro monachis in monasteriis, se ipsos in beneficia curialia intrudentibus, nihil valet. Vnicum exemplum, quod huc quodammodo facere videtur, illud est, quod de ecclesia, quam *Ruffinus* vir consularis, *Arcadio* imperante, ad *Quercum* locum suburbanum *Chalcedonis* construxit, narrat *SOZOMENVS* [3], quod, posteaquam ecclesiam suam ibi ædificasset, monachos iuxta eam collocarit, qui clericorum in ecclesia munus explerent. Sed hoc ipso nihil amplius dicere videtur, quam quod, deficientibus in ista ecclesia clericis, ex hoc vicino monasterio alii in eorum locum surrogari debuerint, quæ quidem res in ecclesia haud inusitata fuit. Quod vero monachi in monasterio quodam degentes in aliis ecclesiis, præter eam, quæ ad suum ipsorum monasterium spectauit, diuina officia debuerint peragere, id quidem antiquis regulis & praxi consentaneum non est. Et propterea nullum eiusmodi exemplum deprehendimus, neque adeo de decimis, quas monachi receperint, nisi in vsum pauperum id factum fuerit; cuius rei exemplum aliquod in *CASSIANO* [4] occurrit, præterea

(1) Valef, not in *Sozom.* lib. VIII. c. XVII. Nemo vt nouum mirari debet, quod monachi in ecclesia clericorum munus obisse dicuntur. Id enim eo tempore vilitatum fuit, vt ex *Ambrosio* discimus in laudatione *Eusebii Vercellensis* episcopi, & ex *Pollidio* in vita beati *Augustini*, vbi dicit, cum monachos intra ecclesiam instituisse.

(2) Vid. cap. II. §. VIII. num. III pag. 29.

(3) *Sozom.* lib. VIII. c. XVII. - ἦκεν εἰς θεῶν χαλκηδῶν δὲ προάσειον ῥεφίον τῆ ἑσπέρου ἐν ἰπᾶννον, ὃν ὁ βασιλεὺς ἔσκη, καὶ μεγάλη ἐκκλησία, ἐν αὐτῆς ῥεφίον ἐστὶ καὶ Πέτρος καὶ Πάυλος τῶν ἀποστόλων ἰδαίματο, καὶ ἀποστολεῖν ἐξ αὐτῶν ἀνοίωσεν πλῆσιον δὲ μοναχῶς συνώκησεν (συνώκησεν) οἱ τῆς ἐκκλησίας τὸν κληῖρον ἐπλήρην. - ad *Quercum* pertexit. Id suburbanum est *Chalcedonis*, quod nunc ex *Rufini* viri consularis nomine appellatur: in quo palatium, est & ecclesia maxima, quam *Rufinus* ipse in honorem apostolorum *Petri* ac *Pauli* construxerat, & apostoleum ob id cognominatur. Monachos quoque iuxta eam collocauit, qui clericorum in ea ecclesia munus explerent.

(4) *Cassian.* collat. XXI. c. II. Delector, o filii, pia vestrorum munitum Legitate &

nullum aliud me observare inemini. Ipsorum ratio viuendi ex proprio labore non sinebat eos de re quapiam ab aliis accipienda esse sollicitos, vnde eorum nonnulli ab ipsis adeo parentibus suis alimentum accipere recusabant, vt de *Antonio* CASSIANVS [o] memoriæ prodidit, ne ex re quapiam, quæ opere manuum suarum effecta partaque non esset, viuere viderentur.

§. XX.

Neque initio in ciuitatibus degendi veniam habuere, sed ad solitudinem fuerunt adstricti.

Præterea autem alia tum suppetebat ratio, quare monachi munere quodam parochiali defungi ordinarie non possent, licet alioquin ornamentis ad illud necessariis essent præditi. Ex primæ enim institutionis ipsorum legibus, in omnibus orientis partibus domicilium suum non in ciuitatibus vel publici congressus locis, sed in desertis & priuatis secessibus habere tenebantur, vbi a turba mundi separati vitam in quiete ac solitudine, vt nomen eorum indicare videbatur, possent agere. Vnde HIERONYMVS ad *Rusticum* monachum scribens in illos inuehitur, qui in ciuitatibus [p] viuere gestiebant. *Quid desideramus, inquit, urbium frequentiam, qui de singularitate censemur?* Et *in aulicum* instituens ait: *Si cupis esse, quod dixeris, id est, solus: [q] quid facis in urbibus, que vniue non sunt solorum habitacula, sed multorum?* Et cum hic ipse HIERONYMVS tum SOZOMENVS [r] de *Antonio* obseruant, quod dicere solitus sit, *piscis quidem aqua muriri, monachis vero ornamento esse solitudinem: Et quemadmodum illi, simulatque terram attigerint, vitam amittant, sic ipsos, quum ad urbes accedant, mo-*

deuotionem huius oblationis, cuius dispensatio mihi credita est, grate amplexor, quia fideliter primitias vestras ac decimas indigentium vsibus profuturas vult sacrificium domino bonæ suauitatis offerre, cetera.

(o) Callian. collat. XIV. c. XII. Qui, inquit apostolus, non operatur, nec manducet. Hæc beatus *Antonius* aduersus quemdam visus verbis, etiam nos magisterii sui informauit exemplo, vt parentum perniciosissima blandimenta & omnium, qui victus necessitatem subministrant agant, insuper omnem habitationis gratiam denitemus, cetera.

(p) Hieron. ep. IV. ad *Rustic.* (p. 29. d. ed. Francos.)

(q) Hier. ep. XIII. ad *Paulin.* (p. 67. c.)

(r) Sozom. lib. I. c. XIII. Τὰς μὲν ἰσθμίας ἐλεγε τὴν ὑγρὰν ὑσταίη πρέφειν μεταχοῖς δὲ κάσματα εἶδεν τὴν ἔρημον ἰσθμίας τὸ τὰς μὲν ἐκτὸς ἀπαιτούσας τὸ ζῆν δὲ πολιμπάειν, τὰς δὲ ἐν μοικρικῇ σερμότητι δὲ ἀλλὰ τὴν ἀρετῆν προσοίοντας.

nafticam grauitatem perdere. Ex quibus manifeflum efl, vitam monafticam initio eo fpectaffe, vt homines a ciuitatum & publicorum locorum celebritate excluderet. Vnde in vtroque codice leges in hanc fententiam rogatae inueniuntur. THEODOSI lex hac de re ita habet: *Quicumque fub professione monachi [s] recipiuntur, deferta loca & vafias folitudines fequi atque habitare iubcantur.* BARONIUS ex errore hanc legem poenae loco habet [t] & tantum non perfecutionem monachorum interpretatur. GOTHOFREDVS [u] autem & PAGIVS [w] ex meliore ratione errorem eius corrigunt & verius obferuant, tantum abefle, vt hac lex poena fit, vt folum ad primae institutionis eorum regulas ipfos vivere iubeat. LEO & ANTHEMIVS [x] & poft illos IVSTINIANVS

(s) Cod. Theod. lib. XVI. tit. III. de monachis leg. I.

(t) Baron. an. CCCXC. n. XLVIII. *Quicumque fub professione, cetera.* Hac ftatuta lege cogitur improbus herefiarcha (Iouinianus) ab urbe recedere.

(u) Gothofred. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. III. leg. I. vid. feq. not. (w)

(w) Pagi critic. in Baron. an. CCCXC. n. XI. (p. 580. edit. Anuerp. MDCCV.) Lex r. codicis Theod. *de monachis*, lata non efl occasione *Iouinianiftarum*, qui e monafteriis eiefti in vrbibus tamen cum habitu monaftico vagabantur. Nam praeterquam quod, vt inquit Gothofredus in huius legis commentario, hac lex ad orientem pertinet, (vbi Tatianus, cui ea inferibitur, praefectus praetorio erat) non agitur in ea de monafterio eieftis, verum de quibuscumque, *qui fub professione monachi reperiebantur*, id efl, de omnibus, qui vitam monafticam proficebantur, interim tamen ciuitates frequentabant, vt ostendit lex feconda eiusdem codicis *de monachis*, qua poft biennium memorata lex abrogatur. Quare hac lege *monachi* quicumque, non poena loco ad deferta loca & folitudines conferre fele iubeatur, vt credidit Baronius; verum pro vitae fuae instituto eo redire. Denique pertinet hac lex ad monachos, fiue eremitas, cuiusmodi in Aegypti potiffimum Syriaeque folitudinibus, aliiue agebant, deferta loca & vafias folitudines fequentes. Quae de re plura Gothofredus in huius legis commentario.

(x) Cod. Iuftin. lib. I. tit. III. de epife. leg. XXIX. *Οἱ ἐν τοῖς μονατηρίοις διατρίβοντες μὴ ἰχθύων ἐξοσίαν εἶναι τῶν μονατηρίων, ἢ καὶ ἐν τῇ Ἀποχρίῳ, ἢ καὶ ἐν ἑτέροις πόλεσι ἀναμφιδέσται, κατ'ἐξαρχὴν μόνον τῶν καλεσμένων ἀποκρισταρίων, εἰς ἀδειαν παρέχοντες εἶδεναι, διὰ μόνως ἀναγκάως ἀποκριστὴς εἶναι.* Qui in monafteriis degunt, potestatem inde ezeundi ne habent, vel in Antiochenfi ciuitate, feu aliis quibuscumque ciuitatibus conuerfand: exceptis dumtaxat apocriftariis, quibus licentiam datus volentibus, vt apocriftion folitum ea fua exire poffint.

It. nouell. CXVIII c. XLII. *Προὶν τὸς ὁμοιωτέρας τῶν τόπων ἐπίσκοπος, ἢ καὶ μὴτ' μοιχαῖοι μὴτ' μονατηρίοι εἰς τὰς πόλεις παρέχονται, ἀλλ' εἰ πνα ἀναγκάως ἀποκριστοὶ ἔχουσιν, διὰ τῶν ἰδίων ἀποκρισταρίων ταύτην πρῶτῆτασαι, ἐν τοῖς ἰδίους ἀπὸ μίσητος μονατηρίοις.* Prouidete (iubemus) finctiffimos locorum epifcopos, vt neque monachi, neque monachae circumceant ciuitates, fed fi quod neceffarium te-

leges in eandem sententiam tulerunt, monachos orientales in ciuitatibus conuersari vetantes; si quod vero necessarium negotium haberent, per proprios *apocrisarios* siue *responsales*, hoc est, procuratores siue syndicos, quos monasterio cuiuslibet in hunc finem habere licebat, id agere debebant, in suis monasteriis manentes.

§. XXI.

Quasnam exceptiones hæc regula admiserit.

NON nisi in extraordinariis quibusdam casibus hanc regulam migrandi sibi sumebant libertatem, si videlicet iusta quædam necessitas requirebat, vt in publicum conspectum prodirent. Exempli causa, si religio periclitaretur, vel magna astuaret persecutio, vel si magistratibus se interponendi & pro capitalium facinorum reis in specialioribus casibus deprecandi necessitas ipsis imposita videretur. Ita de *Antonio* obseruat *Hieronymus* [y], venisse eum in urbem *Alexandriam*, ab *Athanasio* ad dandum fidei catholice testimonium, *Arianamque* hæresin confutandam euocatum. Similem obseruationem *Theodoretus* [z] habet de *Aphraate* & *Iuliano*, duobus monachis *Syris*, quod cellulis suis in solitudine relictis *Antiochiæ* vixerint, quum ipsorum præsentia ad sustentandum doctrinam catholicam eamque profitentes, tempore persecutionis *Ariane* sub *Valentio*, necessaria fuerit. Et de *Aphraate* quidem hanc notatu dignam historiam refert, quod *Valens* aliquando ipsum, licet senecta ætate, concitato gradu properantem prospiciens interrogarit, quod tanta festinatione contenderet? Cui ille responderit: „Pro tuo, „imperator, regno precaturus. Ad hæc imperator, domi potius manere debueras & secundum legem monasticam intus prescari. Cui *Aphraates* regefferit; Recte admodum dicis, imperator, id ego facere debueram, idque hæctenus facere non de-

sponsum habuerint, per proprios responsarios hoc agant in suis manentes monasteriis.

(y) Hieron. ep. XXXIII. ad Castruc. (tom. I. p. 133. c. edit. Francof.) Beatus Antonius, quum a sancto Athanasio Alexandriæ episcopo propter confutationem hæreticorum in urbem Alexandriam esset accitus, cetera.

(z) Theod. lib. IV. c. XXVI. Τῶτον [Ἀφραάτην] ἀπαθὺν ἐν τῆς βασιλεῖς σοῦς διακόντῳ ὁ βασιλεὺς, εἶδε σιγῶντες ἀναβεβλημένον καὶ ἐν γῆραι βαθεῖ συντόμως βαδίζοντα καὶ πνεῦμα εἰρηκότου, ὡς Ἀφραάτης ἑῷ, ἔ τὸ τῆς πόλεως ἐξήρταται πλῆθος, ἔφη πρὸς αὐτὸν πῶς σὺ βαδίζεις εἰπέ: ὁ δὲ σοφῶς ἄνω καὶ πρὸς φόρους, ἕπι

33stiri, quamdiu oues seruatoris nostri pace fruebantur. Nunc
 33vero quum in maximam perturbationem inciderint, & peri-
 33culum graue immineat, ne a feris diripiantur, omnis via ten-
 33tanda est, & pecus conseruandum. Dic enim, quæso, impe-
 33rator, si puella essem intus in thalamo sedens & curam ædium
 33gerens, ignemque ædibus immissum & paternam domum con-
 33flagrantem videreim, quid me tunc agere oporteret? Vtrum
 33intus sedere, & domum conflagrantem negligere & expecta-
 33re, dum flamma in me irrueret? An potius relicto thalamo,
 33hac & illac discurrere, aquam adferre, ignem extinguere?
 33Non dubito, quin hoc postremum dicturus sis: Id enim pruden-
 33tis ac solertis puellæ est. Hoc ipsum est, imperator, quod
 33nunc ago. Nam quum in patris nostri domum ignem iniece-
 33ris, circumcursumus nos, eum restinguere conantes. Ita pru-
 33denter admodum & commode *Valenti* respondit *Aphraates* suam-
 que in ciuitate commorationem tempore communis periculi de-
 fendit, quando ipse *Valens* eius occasionem dederat. Neque ve-
 ro religionis tantum defendendæ causa in publico compare-
 bant, sed nonnumquam ideo etiam se prodire debere credebant,
 vt pro reis ad mortem damnatis apud imperatores & iudices

τῆς οἴης, ἔφη, προσεύξαμθα βασιλείας· ἀλλ' οἴκοι σε μένει χρῆ, ὁ βασιλεὺς ἔφη,
 καὶ ἴδου κατὰ τὸ μοναχικὸν προσεύχεται νόμος· ὁ δὲ θεὸς ἐκείνῳ ἀνῆρ, εὖ μάλα,
 ἔφη, λίγης, ὁ βασιλεὺς· τὸ τὸ με δρᾶν ἴδεν· καὶ τὸ τὸ δρᾶν μέχρι καὶ νῦν διατίετα,
 ἕως εἰρήνης ἀπέλασε τῷ σωτήρῳ τὰ πρόβατα. ἐπειδὴ δὲ πολὺν ἰσχυρομένινκε θόρυβον,
 καὶ πολὺς ἐπικυβέλλεται κίνδυνοι, μὴ θρησκείατα γένηται, πάντα κινῶν πόρον ἀνάγκη
 καὶ διατάξεν τὰ θείματα· εἰπέ γὰρ μοι, ἔφη, ὁ βασιλεὺς, εἰ κόρη τις ἐτύγχανο ἂν,
 ἴδου ἐν τῷ θαλάμῳ καθήμενὴ καὶ τῆς οἴκτου ἐπιμελεμένη, εἰτ' ἰδεομένη ἰμπετῶ-
 σαν φλόγα, καὶ τὴν πατρῶν οἰκίαν ἰμπετῶμένην, τί με ταύτην δρᾶσαι προσῆκει, εἰπέ
 μοι· ἴδου καθῆσθαι καὶ τὴν οἰκίαν ἰμπετῶμένην περιεῖναι, καὶ τῆς φλογος προσκί-
 νησθαι τὴν ἐμβολήν; ἢ τῷ θαλάμῳ χαίρειν εἰπῶσαν διαδίειν ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὑδρο-
 φορεῖν καὶ σβενύσαι τὴν φλόγα· ὁ δὲ ἄλλος, ὅτι τὸ τὸ εἶρεν· τὸ τὸ γὰρ κόρης ἀγγίξῃ τε καὶ
 φρεῖητος τὸ τὸ δρᾶν νῦν ὁ βασιλεὺς· σὺ γὰρ εἰς τὴν πατρῶν ἡμῶν οἰκίαν ἐμβολῶτος
 τὴν φλόγα, περιεῖορθαι κατατρέβεται ταύτην περιεῖορθαι.

Ibid, c. XXV. Καταλιπὼν τὴν ἐρμην, ἅπαν ἐκεῖνο περιῆε τὸ ἄστυ, διδάσκων ἄταν-
 τας, ὡς τῆς δευτερευούσης διδασκαλίας κήρυξ ἐστὶν Ἀθανάσιῳ, καὶ ὡς ἀντιπαλοὶ τῆς
 ἀληθείας οἱ τῆς Ἀρείου συμμορίας ἄνω ἤδησαν οἱ θεοὶ ἄνδρες οὐκ εἶναι, τὰ πρόσφορα
 ἐκάστω προσαρμόσειεν καιρῷ, καὶ παντακτὰ δὲ προσποιῶν τὰς πόλεις τῆς ἐρημίας. Relicta
 solitudine totam illam vrbem circumsit, solus, cunctos admonens, apostolice
 doctrine præconem esse Athanasium; Arianos vero hoste esse veritatis. A-
 deo diuini illi viri, quod singulis temporibus congrueret, prebe norant, & quan-
 do solitudinem amplecti, quando vrbes præferri solitudini oporteret,

depre-

deprecarentur. Quemadmodum SOZOMENVS [a] de Antonio obferuat, quod ſepius, qui iniuria quadam adfecti eſſent, ſuis ad illum querimoniis delatis, eum apud præſides & viros primores pro ſe deprecari compulerint, ipſe autem hoc negotio confecto protinus ad ſolitudinem reuerterit. Exemplum adhuc magis memorabile lector in quadam CHRYSOSTOMI homilia [b] ad populum Antiochenum inuenire poteſt, in qua enarrat, quemadmodum ciuitas ab imminenti ruina, (quãdo in offenſionem Theolojii propter ſtatuarum imperialium ſubuerſionem aliaque graua patrata facinora incurrerat) deprecantibus vicinis monachis liberata fuerit, qui tabernaculis ſpeluncisque ſuis derelictis vindique in ciuitatem, (ex qua reliqui philoſophi metu perculſi profugerant) confluerint, & deprecantes apud iudices reis veniam poſtularint; dicentes, ſtatuas quidem deiectas ruruſum facile erigi & propriam recipere formam poſſe: Si autem Dei imagines occiderent, non poſſe eos ruruſum commiſſum reuocare, nec perditas reſuſcitare, & animas corporibus reddere: quod ſi deprecationi ipſorum aurem præbere nollent, ſe cum ipliſ o-

(a) Soz. in. lib. I. c. XIII. Παροδυσόμενοι αὐτῷ πολλοί, ἐβιάζοντο πεισθεύειν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχοντας καὶ τὰς ἐν τάλει. - - εἰ δὲ βιασθεὶς ποτὶ εἰς πόλιν ἦλθεν ἐπι κρητῶν διομένους, διαθείς ὅτι χάριτι παρεγένετο, αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἰσημον ἐπαγγελίᾳ. Multi ſuis ad illum querimoniis deferentes, eam apud præſides & primores viros pro ſe intercedere compellebant. - - Quod ſi quando vi compellus in urbem veniſſet ad opem poſcentibus ferendam, confecto negotio, cuius cauſa venerat, protinus ad ſolitudinem reuertebatur.

(b) Chryſoſt. hom. XVII. ad popul. Antiochi p. 215. (p. 192 d. edit. Francof.) Ἐτεσι τοσούτοις ἐν ταῖς αὐτῶν καλύβαις συγκλεισμένοι, ἕδειξας κατακλιθεῖσθαι, ἕδειξας συμβαλεῖσθαι, ἐπειδὴ ποσῶν νύκτων ἦδον τὴν πόλιν περιεσφῆναι, καταλιπόντες αὐτῶν τὰς σκηνάς, καὶ τὰ σπήλαια, πάντοθεν συνίβρευσαν καθάπερ ἐξ ἡρατῆς πνεύματι παραγενόμενοι. - - ὅτι καὶ τὰς ἀρχαῖν αὐτῶν προειδόντες μετὰ παρήκτις διελίχθησαν ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων, καὶ τὸ αἷμα παρεσκευάσαντο πάντες ὀκνεῖν, καὶ τὰ κεφαλὰς ἀποθέσθαι, ὡς τὰς ἀλόνας τῶν προδικαιῶν ἐξαρκάσαι δεινῶν, καὶ ἐκ ἔφταν ἀποστρεφάσαι πρότερον, ἕως ἂν ἡ φείτῳται τῆ δέμῳ τῆς πόλεως δικάζοντες, ἢ κοινῶ μετὰ τῶν ὑπευθύνων αὐτῶν πρὸς βασιλεῖα τίμωσται. Θεοφιλῶν γάρ ἐστι φησὶ ὁ κρατῶν τῆς καθ' ἡμῶν οἰκμενῆς, πῖστος, ἐν ἰσοβείᾳ ζῶν ἡμεῖς ἐν αὐτῶν καταλιχόμενοι πάντως· ἐκ ἐπιτρέφοντο ὑμῖν, καὶ συγχωρήτοισι αἰμάξῳ ἐξέφθῳ ἐδὲ δῶποτε μὲν κεφαλῆν εἰ δὲ μὴ ἀνάχοισθε, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν δαδανόμεθα πάντως. δεινὰ μὲν τὰ τετυλιμμένα καὶ ἡμεῖς ὁμολογῆμεν, ἀλλ' ἐν ὑπερβαίνει τὴν τῆ βασιλείας φιλανθρωπίαν ἢ τῶν γεγεννημένων παρανομία. λέγεται πῆ ἐξ αὐτῶν καὶ ἕτεροι ἔηκα γέμον φιλοσεφίας εἰπεῖν, ὅτι οἱ μὲν ἀνδράντες οἱ καταχθέντες ἀνέστησαν πάλιν, καὶ τὸ οἰκῶν ἀπέλαβον σχῆμα, καὶ τὸ γεγεννημένοι δόξωσιν ἔχε ταχίστην ὑ-

minimo morituros. Ad hunc modum reis veniam a iudicibus in quibusdam eiusmodi specialioribus casibus, qualis hic ipse erat, postulare solebant. Et id quidem plerumque eo cum effectu faciebant, vt raro admodum repulsam ferrent, magistratibus singularem eis reuerentiam tali occasione adhibentibus. Postea autem hæc res in abusum degenerabat, nec in petitione acquiescere illi volebant, sed magno nonnumquam numero venientes per drungos & adhibita vi reos, iam lata de eis mortis sententia, liberare conabantur. Ad quam tumultuosam agendirationem reprimendam *Arcadius* imperator legem [c] promulgare necesse habebat, qua tam monachis, quam clericis tale quid audere seuere interdicebatur, episcopi autem sub pœna regis vindictæ in eiusmodi confusionis auctores animaduerrere iuebantur, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populum christianæ religionis doctrina moderarentur, a monachis pertratatum esse, cognoscerent.

μῆς δὲ ἐν τῇ Θυσίᾳ τὴν εἰκόνα ἀπαικτείνετε, πῶς ἐνύστεθε πάλιν ἀνακαλίσασθαι τὸ περὶ ἡμεληθῆναι; πῶς ἀναστῆσαι τὸς ἀπὸ λυθῆρας, καὶ τὰς ψυχὰς τῆς σώμασιν ἀποδῆσαι. Tot anni in cauernis suis conclusi, nemine aduocante, suadente nemine, postquam nubem tantam ciuitatem circumstantem viderunt, tabernacula speluncasque suas dereliquentes vndique confluxerunt, veluti angeli quidam de caelo profecti. - - Ad principes ipsos accedentes cum fiducia loquebantur pro reis & omnes sanguinem effundere parati erant & capita deponere, vt captos ab expectatis tribulationibus eriperent: & dixerunt, se non prius recessuros, quam iudices parcerent ciuitatis populo, vel se communiter cum reis ad regem legatos mitterent. Religiosus est, inquit, qui nostræ genti dominatur, fidelis, cum pietate viuens: nos igitur ipsum omnino reconciliabimus, non permittemus vobis, neque concedemus enses polluere, nec vllius abscindere caput. Si vero hoc non fertis, & nos cum ipsis omnino moriemur. Grauias quidem patras sunt, & nos confitemur, sed regis humanitatem non excedit gestorum iniquitas. Dicitur quidam ipsorum aliud verbum sapientiæ plenum dixisse, quod Iherosolymæ quidem defectæ rursus erectæ fuerunt & propriam receperunt formam, & factum correctionem habuit celeritatem: si autem vos Dei imaginem occideritis, quomodo rursus poteritis commissum reuocare! quomodo perditos resuscitare & animas corporibus reddere? cetera.

(c) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. XVI. Addictos supplicio & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum, vel monachorum (eorum etiam quos cœnobitas vocant) per vim atque vsurpationem vindicare liceat, ac tenere. cetera.

§. XXII.

Num monachi ad vitam secularem rursus se conferre potuerint.

VNUM tantummodo reliquum est, de quo ratione huius hominum ordinis instituaturs disquisitio, num vitam monasticam semel amplexi libertatem habuerint vitæ suæ rationem, prout ipsis visum fuerit, mutandi, & ad vitam secularem redeundi? Ad quod responderi potest, non fuisse ipsos publico quodam voto ad contrarium obstrictos. Multi homines hanc vitam inibant rationem, qui in ea per omnem ætatem persistere nunquam animum induxerant. IULIANVS ipse aliquando habitum monasticum adsumpsit, Constantino consobriuo suo gratum facturus, cui animi ipsius inclinatio in philosophiam gentilium suspecta esse cœperat. SOCRATES illum ad cutem vsque tonsuram monasticam publice simulasse, clam autem orationes LIBANII sophistæ studiose lectitasse, perhibet [d]. Et OROSIVS [e] idem obseruat de Constante Constantini filio, qui tempore Honorii imperium in Britannia vsurpauit, quod prius monachus fuerit quam pater ipsum Cæsarem fecerit, cumque in Hispanias miserit, vt commodis ipsius ibi operam daret. Istitis hominibus pontificis Romani dispensatione non fuit opus, vt a voto suo liberarentur, neque enim monachi istiusmodi obligationi vmquam videntur subfuisse. Monasteria olim scholæ eruditionis erant & loca piæ & religiosæ educationis iuuentutis: Quod, etsi BELLARMINVS [f] id negandum ducit, euidenter patet ex tertio CHRYSOSTOMI libro [g] aduersus vituperatores vitæ monasticæ, qui eo præ-

(d) Socrat. lib. III. c. I. ἐν χροῖν κειράσθαι τὸν τῶν μοναχῶν ὑπερβίετο βίον.

(e) Oros. lib. VII. c. XL. Constantinus Constantem filium suum, prohi dolor, ex monacho Cæsarem factum - in Hispanias misit.

(f) Bellarm. de monachis lib. II. c. VI. (p. 144. a. edit. Colon. MDCXV.) Secundo dicit (Melancthon) monasteria olim fuisse scholas sacrarum litterarum & aliarum disciplinarum. At Basilii in constitutionibus monasticis, Cassianus de institutis cornubiensium, Hieronymus in epistola ad Rusticum & in alia ad Paulinum de institutione monachi, Augustinus lib. I. de moribus ecclesiæ c. XXXI. alii que veteres dum describunt instituta monasteriorum, meminerunt orationis, ieiuniorum, psalmodiæ, continentiæ, obedientiæ, paupertatis: de scholis litterarum & theoreticæ utriusque disciplinarum ne verbum quidem.

(g) Chrysostom. aduers. vituperatores vitæ monasticæ lib. III. tom. IV. c. XI. & postea.

cipue fini scriptus est, vt parentibus persuadeat, vt liberos suos in monasteria, tanquam tutissima bonæ educationis loca, mittant; non eo consilio, vt ad vitam monasticam perpetuo continuandam obligentur, sed tantum vt ibi educantur & in virtutis tramitem tuto perducantur. In eundem finem a PALLADIO obseruatur, monachos in monte Nitriæ [b] habuisse xenodochium, in quo venientem hospitem quemlibet acceperint, permittentes ei vna hebdomada manere in otio; si longius mansisset, occupasse eum in operibus, aut in horto, aut in pistrino, aut in coquina, vel ei librum dedisse legendum; atque ita acceptum biennium aut triennium potuisse inter eos manere, donec vellet sua sponte recedere. Hoc ipsum PALLADIUS [i] *ἄσκησιν γραφικὴν*, *exercitationem litterariam*, in oppositione exercitationis, quæ manuum opere perficiebatur, appellat. Vt adeo homines studiorum causa in monasterium aliquod se conferre, & pro lubitu rursus inde exire potuerint, si vltiori obligationi ipsi sese non submitterent. Immo vero qui paullo seuerius se gerentes monasticam vitam ingrediebantur eo quidem consilio, vt in ea perseuerarent, nulli vnquam voto suberant, nisi priuatum propositum ita æstimare velis, quod pro lubitu mutari poterat, in primis si qua res improuisa vitæ mutationem requirere videbatur. Sicuti CASSIANVS [k] de *Aegypto* quodam narrat, qui se continentiae donum obtenturum desperans, vxorem ducere & vitam secularem repetere, animum induxit.

(b) Pallad. histor. Lausiac. c. VI. Πρόκειται τῇ ἐκκλησίᾳ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ τὸν ἀπελθόντα ξένον δεξιῶντα πάντα τὸν χρόνον, καὶ ἐπὶ διεπῶν ἢ τριεπῶν μέσαι θελήσει, μίχους ἢ αὐθαίρητον ἀναχωρῆσαι θελήσει· συγχωρήσαυτες αὐτῷ ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἐν ἀργίᾳ διάξει, τὰς λοιπὰς ἡμέρας περισπῶσιν αὐτὸν λοιπὸν ἐν ἔργοις, ἢ ἐν κήπῳ, ἢ ἐν ἀρτοποιίᾳ, ἢ ἐν μαγειρείῳ· εἰ δὲ ἀξιόλογος τις εἴη, διδάσσει αὐτῷ βιβλίον ἀναγνώσκων.

(i) Pallad. ibid. c. XIV. Ἀπολλωνίος τις ἐνόμαζεν ἀπὸ πραγματοειτῶν, ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ οἰκίας τὸ ἔργον τῆς Nitriæ, μήτε τέχνην τὸ λοιπὸν μαθεῖν δύνασθαι, μήτε ἐπὶ ἄσκησιν γραφικὴν, τῷ παραβεβηκίᾳ τὴν ἡλικίαν, ζῆτας ἐν τῷ ὄρει ἐκοισέτη, ταύτην ἔχε τὴν ἄσκησιν, κ. τ. λ. Quidam Apollonius nomine ex negotiationibus quum mundo renuntiaisset & montem Nitriæ habitasset, & nec autem discere posset nec litteras, quod ætate esset prouectus: viginti annis, quibus vixit in monte, hanc habuit exercitationem, cetera.

(k) Cassian. collat. II. c. XIII. Vt quia monachus esse non posset, nec refrenare stimulos carnis, & impugnationis remedia consequi praualeret, vxorem duceret, ac relicto monasterio reuerteretur ad seculum.

Regula *Pachonii*, ad quam monachi *Aegyptii* gubernabantur, nihil de voto ingredientium, nihil de pœna stationem suam postea relinquentium habet. Et erat quadam disciplinæ inter *Aegyptios* pars, cuius supra meminimus, quæ manifesto videtur significare, nulli eos voto solemniter fuisse obnoxios. Inter pœnas enim illorum aliqua erat expulsio e monasterio, quæ cum voto in vita monastica perpetuo perseverandi consistere non potest. Ut itaque vita monastica initio res liberi arbitrii, non tantum sub primum hominum ingressum, sed etiam in progressu eorum & continuatione, fuisse videatur, quam sine ulla pœna alia, præter notam inconstantia ipsi adpositam, relinquere poterint.

§. XXIII.

Matrimonia monachorum olim haud irrita facta.

QUOMODOCUMQUE autem hæc res se habet, id certum est, monachos matrimonium contrahentes nulla olim lege coniugium dissolvere uxoresque suas dimittere, sub prætextu antegressæ obligationis, cogi consuevisse: quemadmodum novæ concilii *Tridentini* [1] regulæ statuit, quæ eiusmodi matrimonia nulla & irrita esse, pronuntiant. *Augustini* tempore virgines quadam & viduæ voto cuidam obligatæ erant; sed tamen, si postea nupserint, ipsas a maritis suis, quasi sint adulteræ, non separandas [m] esse docet. Ipsarum enim coniugia vera coniugia esse, non adulteria, quemadmodum nonnulli falso argumen-

(1) Concil. Trident. sess. XXIV. can. IX. Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto: & oppositum nihil aliud esse, quam damnare matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam voverint, habere donum, anathema sit; quum Deus id recte petentibus non denegat, nec patiar nos supra id, quod possumus tentari.

(m) August. de bono viduit. c. X. (tom. IV. p. 1024. edit. Basileens. MDLXIX.) Qui dicunt talium nuptiis non esse nuptias, sed potius adulteria, non mihi videntur satis acute ac diligenter considerare quid dicant. Fallit eos quippe similitudo veritatis. - - - Fit autem per hanc minus consideratam opinionem, qua putant lapsarum a sancto proposito seminarum, si nupserint, non esse coniugia, non paruum malum, ut a maritis separantur uxores, quasi adulteræ sint, non uxores: & quum volunt eas separatas reddere continentia, faciunt maritos earum, adulteros veros, quum suis vxoribus viuis alteras duxerint.

tentur.

tentur. Ad offensionem quidem CHRISTI pertinere dicit, quum fidem ei non seruent, matrimonia tamen earum esse valida, eosque, qui illas a maritis suis separatas reddere continentiae velint, facere maritos earum adulteros veros, quum suis vxoribus viuus alteras duxerint. Igitur ex pari ratione monachorum quoque coniugia valida habenda sunt, etiamsi aequali obligatione eos teneri, statuas. Quam ob causam nulla dissoluti matrimonii exempla in talibus casibus in veteris historiae monumentis consignata deprehendimus.

§. XXIV.

Quenam poenae desertoribus monasteriorum ordinarie infligae fuerint.

VERVM TAMEN procedente tempore, quoniam monachi priuata quadam obligatione, vbi hanc viuendi rationem inibant, obstringi credebantur, poenae quadam excogitatae sunt, quae stationem suam relinquentibus apte infligi posse videbantur. Ex concilii primi *Aurelianensis* [n] quodam canone monachus, si in monasterio conuersus & postea vxori sociatus esset, numquam ecclesiastici gradus officium fortiri poterat, nullam autem poenam aliam in illum decretam legimus. AVGVSTINVS eandem poenam illis infligi oportere statuebat, qui monasterium suum sine episcopi venia deseruerant, quemadmodum ex epistola ad *Aurelium* [o] episcopum *Carthaginensem* de hoc argumento scripta, constat. Leges ciuiles itidem desertores a priuilegio ordinationis excludunt. Ex quadam enim lege *Honorii* [p] ad curiam, siue collegium ciuitatis, ad seruiendum ibi per omnem vitam, reuocandi erant; quo pacto ad quoduis officium in eccle-

(n) Concil. Aurel. I. c. XXI. (tom. IV. conc. p. 1408.) Monachus si in monasterio conuersus, vel pallium comprobatus fuerit accepisse, & postea vxori fuerit sociatus, tantae prauaricationis reus numquam ecclesiastici gradus officium fortitur.

(o) August. e. ist. LXXVI. ad Aurel. Iphis facilis lapsus & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, quum ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus.

(p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXIX. Si qui professum sacrae religionis sponte dereliquerit, continuo sibi eum curia vindicet: vt liber illi ultra ad ecclesiam recursus esse non possit: & pro hominum qualitate & quantitate patrimonii, vel ordini suo, vel collegio ciuitatis adiungatur.

fia inhabiles reddebantur, quia officia curialia & clericalia simul consistere non poterant, vt alio loco [pp] pluribus ostendimus. Iustinianus [q] aliam pœnam adiungit, Si, inquit, qui monasterium relinquit, ad quamdam veniet militiam, aut ad aliam vitæ figuram, substantia eius in monasterio remanente, ipse inter officiales clarissimi provincie iudicis statuatur: Et hunc habebit mutationis fructum, vt qui sacrum ministerium despexerit, tribunalis terræni obseruet seruitium. Nam ab hoc tempore monasteria in quibusdam locis bona & possessiones habere cœperant, quamuis exactissimæ regulæ monachorum Aegyptiorum huic rei repugnarent. Istæ censuræ ecclesiasticæ similiter monachis desertoribus sæculo quinto infligebantur. SPALATENSIS [r] primum concilium, in quo excommunicationis fulmen in eos vibratum sit, quartum Toletanum [s], imperante Honorio ann. DCXXXIII. celebratum, fuisse existimat. Sed non obseruauit vir doctus antiquiorem quemdam canonem concilii Chalcedonensis, ducentis fere annis ante factum in hanc sententiam: *Virginem [t], que se domino Deo dedicauit, similiter Et monachos non licere matrimonio coniungi. Sin autem hoc fecisse inuenti fu-*

(pp) Lib. IV. c. IV. §. IV. volum. II. pag. 147. f99.

(q) Iustin. nouell. V. c. VI. Εἰ δὲ πολιτὸν τὸ μοναστήριον εἰς τινα ἔλθοι στρατείαν, ἢ ἑτέρον βίης σχῆμα, τῆς ἑοίας αὐτῆ εἰς τὸ μοναστήριον δόσηται, αὐτὸν οὐ τῆς ταπεινότητος τῆ λαμπροῦς τῆς ἰσαρχίας ἀρχοῦται τετάξεται, καὶ τὸτο ἔξει τῆς μεταβολῆς τὸν καρτὸν καὶ ὄγε τὴν θείαν λειτουργίαν ὑπεριδὼν, δικαστῆρις χθαρμῶν πρὸς καρτερείῳ δέλει.

It. Cod. lib. I. tit. III. leg. LVI. §. 2. Si qui eorum, de quibus præsentem legem posuimus, sanctimoniam vitam elegerint, ad sæcularem autem conversationem postea remeauerint: iubemus omnes eorum res ad iura eiusdem ecclesiæ vel monasterii, a quo recesserint, pertinere.

(r) Spalat. de republ. lib. II. c. XII. n. XLVIII. Pestia monachos desertores a se penitus monachismum abdicantes, cœperunt aliqui apostitas vocare, & in eos excommunicationes fulminare. Quod ego primum obseruo in concilio quarto Toletano.

(s) Conc. Tolet. IV. c. LV. (tom. V. conc. p. 1718.) Qui detonsi a parentibus fuerint, aut sponte sua, amissis parentibus, se ipsos religioni deuouerunt & postea habitum sæcularem sumserunt, & iidem a sacerdote comprehensi ad cultum religionis, acti prius pœnitentia; reuocentur. Quod si reuertii non possunt vere, vt apost. itæ anathematis sententiæ subiiciantur.

(t) Conc. Chalced. c. XVI. (tom. IV. conc. p. 763.) Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα, μὴ ἐξέλθωσι γάμω προσομιλεῖν· εἰ δὲ γινώσκωσιν ἑαυτοὺς πωθῆσθαι, ἔτωσαν ἀκοινωνητοὶ ἀρίσταιμεν δὲ ἔχειν τὴν ἀνθενήσιαν τῆς ἐπ' αὐτοῖς φιλαρθρωπίας τὸν κατὰ τόπον ἐπίσκοπον.

erint, sint excommunicati. Ostendenda autem in eos humanitatis auctoritatem habere statuimus episcopum eius loci; hoc est, (si canonem, qui a nonnullis erronee accipitur, recte intéllego) episcopo terminum pœnitentiæ eorum constitutum pro arbitratu suo imminuendi facultas conceditur; quæ vnica indulgentias dandi ratio in ecclesia primitiua fuit. Atque hinc iterum dispalescit, quod, licet coniugium flagitio datum sit monacho, non tamen, si factum esset, nullum esse crediderint, vel ob hanc rationem illud dissolui voluerint, sed tantum ad pœnitentiam agendam ipsum obligarint, ad tantum temporis spatium, quantum quidem episcopus ei irrogandum duxisset. Et canones BASILII [u] ac concilii *Trullani* [w], qui de septem vel plurium annorum pœnitentia loquuntur, cum eadem limitatione intelligi oportere, existimo.

ATQVE ita congeffi, quidquid de hoc argumento vitæ monasticæ dicendum esse credidi. Et nonnullis fortassis iusto plus, aliis autem iusto minus hac de re dixisse videbor: Ego vero satis habeo tantum dixisse, quantum ad institutum meum requiri visum est, quod eo spectat, vt veteres enarrem consuetudines, diuersasque ecclesiæ leges ac regulas explanem. Quos sua perquirendi cupido vterius deducit, illi *instituta & collationes CASSIANI*, & *PALLADII historiam Lausiacam*, nec non *Philothæum seu historiam religiosam THEODORETI*, libros a manifestis vitæ monasticæ admiratoribus de hoc argumento speciatim conscriptos, possunt consulere. Instituti mei ratio nunc de virginibus & viduis, quæ ascetis ecclesiasticis adnumeratæ quoque fuerunt, strictim nonnulla dicere me iubet.

(u) Basil. can. LX. Παρθένοι ὁμολογήσασι, καὶ ἐπέσῃσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τῆ ἐπὶ τῆς μετῆρας ἀμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μονάζοντα ἐπαγγελῶμενων, καὶ ἐκπιπτότων. Quæ virginitatem professæ, a voto suo ac professione lapsæ est, peccati adulterii tempus in suæ vitæ dispensatione complebit. Idem & in iis, qui vitam monasticam profitentur & labuntur.

(w) Conc. Trull. c. XLIV. (tom. VI. concil. p. 1163.) Μοναχὸς ἐπὶ πορνείᾳ ἢ ἀλλῆς ἢ πρὸς γάμου κοινῆς καὶ συμβίωσι γυναῖκα ἀγαγὼν, τὸς τῶν πορνεούτων ἐπιτιμῶν κατὰ τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν. Monachus fornicationis conuictus, vel qui ad matrimonii communionem vitæque societatem vxorem duxit, fornicationum pœnis secundum canones subiicietur.

LIBRI SEPTIMI

CAPVT QVARTVM

DE VIRGINIBVS ET VIDVIS IN PRIMITIVA
ECCLESIA.

§. I.

De distinctione inter ecclesiasticas & monasticas virgines.

QVEMADMODVM supra ostendimus, fuisse in ecclesia asec-
tas pridem ante, quam vlli monachi fuerint; ita hoc lo-
co notandum est, fuisse in eadem virgines publice & ma-
nifesto virginitatem professas, antequam vita monastica vel no-
men eius in mundo innotuerit. Hoc e scriptis CYPRIANI atque
TERTVLLIANI patet, qui de virginibus, quæ sese CHRIS-
STO dicarint, loquuntur ante, quam vllum monasterium ad eas
recipiendas exstitit. Hæ distinctionis causa nonnumquam *vir-
gines ecclesiasticae* a sequentium temporum scriptoribus, SOZOME-
NO [a] & aliis vocantur, ad distinguendum eas ab illis, qui vi-
tam monasticam, posteaquam monasteria in mundo multipli-
cari cœperunt, amplexæ sunt. Virgines ecclesiasticæ plerum-
que in matricula ecclesiæ, hoc est in catalogo ecclesiasticarum,
adscriptæ erant, quemadmodum a SOCRATE [b], qui hoc no-
mine de iis loquitur, discimus. Atque hinc nonnumquam *ca-
nonicae* dicebantur, quod in canone siue libris ecclesiæ notatæ
essent. A virginibus monasticis in hoc præcipue discrepabant,
quod priuatim in paternis ædibus vivebant, & a parentibus suis,
vel, necessitate ita flagitante, ab ecclesia alebantur; alteræ au-
tem in societatibus debebant ex proprio labore victum sibi

(a) Sozom. lib. VIII. c. XXIII. ὑπὸ μετριότητι τρόπων καὶ φιλοσοφίας αἰὲ λαοθά-
νην ἐπιστήδυσεν, (Νικαρέτη) ὡς μήτε εἰς ἀξίωμα διακόνου σπαρδάσαι προσελθεῖν, μήτε
προτεπομένη πολλὰ κίς ἰαῶν ἐλέσθαι ποτὲ παρθεῖνων ἐκκλησιαστικῶν ἡγῶ-
σθαι. Ob modestiam animi ac philosophiæ studium perpetuo latere stude-
bat (Nicarete): ita vt nec honorem diaconi tæ vmquam ambierit, nec *vir-
ginibus ecclesiasticis* præesse, licet Ioanne sæpius eam hortante, voluerit.

(b) Socrat. lib. I. c. XVII. καὶ τὰς παρθένας τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλη-
σιῶν κανόνι, ἐπὶ ἐκείσιν προτεπομένη, δι' ἰουτῆς λειτουργῶσα τὰ ὄψα ταῖς τραπέ-
ζαις προσέφερε. *Virgines in matricula ecclesiarum adscriptas* ad conuiu-
ium vocabat; eisque ipsa per se ministrans mensæ apponebat fercula.

comparantes, vti ex concilio tertio *Carthaginensi* [c] & scriptis AVGVSTINI [d] condocemur. SPALATENSIS [e] iam pridem hanc differentiam obseruauit, quam ex eo tempore etiam ALBASPINAEVVS [f], VALESIVS [g], COTELERIVS [h] aliique viri docti in ecclesia *Romanensi* agnouerunt. Vt adeo nunc quidem extra controuersiam positum sit, quod, quemadmodum ascetæ priorum trium sæculorum non fuerunt monachi, ita nec sacrae virgines ecclesiae fuerint virgines monasticae seu moniales, ad monasterium aliquod, sicut posterioribus temporibus, adstrictæ.

- (c) Conc. Carth. III. can. XXXIII. Vt virgines sacrae, si parentibus, a quibus custodiebantur, priuatæ sicuti, episcopi prouidentia vel presbyteri, si episcopus absens est, in monasterio virginum grauioribus feminis commendentur, cetera.
- (d) Augustin. de moribus eccles. c. XXXI. Lanificio corpus exercent atque sustentant, vestesque ipsas fratribus tradunt, ab iis inuicem quod victui opus est resumentes.
- (e) Spalat. de republ. lib. II. c. XL n. XXV. Ego inuenio olim virgines Deo sacratæ & vere ac proprie virginitatem professas, etiam in propriis domibus habitasse; & nihilominus habitum monachalem gestasse & perfecte regulas monasticas seruasse.
- (f) Albaspin. not. in concil. Illiberritan. can. XIII. (tom. I. concil. p. 992.) Virgines, quæ Deo se vouerant, a ceteris non remouebantur, aut claustris includebantur, vt ex hoc canone & in diuo Cypriano & Tertulliano de virginibus velandis licet colligere.
- (g) Valef. not. in Sozom. lib. VIII. c. XXIII. Virgines ecclesiasticae dicuntur ad distinctionem earum, quæ debebant in monasteriis, quæ monachæ dicuntur in epistola Siricii papæ. Hæ virgines locum separatum habebant in ecclesia, tabulis conclusum, vt docet Ambrosius in sermone ad virginem lapsam. Oblationes item offerebant & communicabant seorsum a reliqua multitudine, vt colligitur ex cap. XXV. concilii Triburiensis. Ecclesiasticae porro dicebantur, eo quod adscriptæ essent albo seu matriculæ ecclesiae, *κατάλογοι καρδίων* & *τύγμα* vocat Basilius in epistola canonica ad Amphilochium.
- (h) Coteler. not. in constitut. apost. lib. VIII. c. XIII. *οἱ ἀσκηταί*, Non monachi ascetæ; sed laici, in superioribus pietatis officiis sese exercentes: quales semper inter christianos existisse, dubitari non debet; vt & ecclesiasticas virgines nequaquam moniales ascetrias. Nam opus, quod notis imus illustratum, ante exortum vitæ monasticae conscriptum fuit: vnde in eo nulla illius mentio, multa habenda, si per tempora licuisset. Voc. *βαβυλων* autem *ἀσκήσεως* & *ἀσκητῶν* in austeriori vita, absque monachatu tamen, exempla sunt obuia.

§. II.

An perpetuae virginittis voto fuerint obligatæ.

Si quæras, quomodo hæ virginibus ab aliis mere secularibus virginibus distinctæ fuerint, ego quidem aliqua propositi sui in hoc statu per omnem vitam perseverandi professione id factum esse, arbitror. Vtrum vero hoc solemnè aliquod votum, an simplex quædam professio fuerit, de eo inter viros eruditos non conuenit. Doctus scriptorum *Cyprianicorum* [i] editor, ætate CYPRIANI animi proposito & publica virginittis professione, non voto, adstrictas fuisse, auctoritat. Atque in hoc non tantum communem scriptorum protestantium, sed huius etiam antiqui auctoris [k] sententiam loqui videtur, *Si ex fide, inquit, se CHRISTO dicauerunt, pudice & caste sine ulla fabula perseverent; ita fortes & stabiles præmium virginittis expectent. Si autem perseverare nolum, vel non possunt, melius est nubant, quam in ignem delictis suis cadant.* Ex quibus colligi potest, virginittis professionem tunc temporis non ita rigidam fuisse, vt coniugium postea initum pro crimine, censura ecclesiastica digno, habitum sit.

§. III.

Quando primum censuris ecclesie, propter nuptias contra ipsarum professionem factas, subiici ceperint.

SEQUENTIBVS autem temporibus censuræ ecclesiasticæ illis inflictæ sunt. Concilium *Ancyranum* [l] vniuersaliter de omnibus virginittatem profitentibus, deinde autem professionem suam irritam reddentibus, decernit, quod segregationi bigamis definitæ, hoc est, vnus vel duorum annorum, vt ex canone quodam *BASILII* [m] discimus, subiacere eas oporteat. Con-

(i) Fell. not. in Cyprian. epist. IV.

(k) Cyprian. epist. LXII. al. IV. ad Pompon.

(l) Con. Ancyr. c. XIX. (tom. I. conc. p. 144.) ὅσοι παρθένως ἐπαγγελόμενοι, ἀδειξάσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὄρον ἀπληρώσωσιν.

(m) Basil. ep. can. IV. Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ἀρίσθαρμ καίονα, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἀναλόγως ἐκαστὸν μὲν γὰρ ἐπὶ διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη, τὰς δὲ τριγάμους ὡς τρεῖς καὶ πενήκοντες πολλὰκις ἔτεσιν ἀφορίζουσι. Trigamorum & polygamorum eundem canonem definitimus, quem in digamis proportione: annum enim in digamis, alii vero duos annos; trigamos autem sæpe vibus & quatuor annis separant.

cilium *Chalcedouense* [n] separari eas iubet, si matrimonio coniunctæ fuerint, tempus autem pœnitentiæ constituendum episcopi arbitrio relinquit. Concilium *Valentinum* in *Gallia* [o] adhuc seuerius agit, *De puellis*, inquit, *quæ se Deo voverunt, si ad terrenas nuptias sponte transferint, id custodiendum esse decreuimus, ut pœnitentia his non statim deur.* Et quum data fuerit, nisi plene satisfecerint Deo, in quantum ratio poposcerit, earundem communio differatur. Ex his igitur canonibus, ut plures taceamus, euidenter constat, quod temporibus subsequutis, proxime post aratem CYPRIANI, hoc est sæculo quarto & quinto, censuræ ecclesiasticæ in professarum virginum matrimonium seueriores, quam antea, fuerint: Et ipsæ quidem pro ratione valoris & pretii, quod homines cælibatui & vitæ monasticæ statuere cœperunt, subnatæ videntur.

§.IV.

Coniugium professarum virginum numquam irritum declaratum.

Dvo tamen in ipsa horum temporum seueritate & rigore obseruari merentur. Primum quidem, quod nullum vquam decretum ecclesiæ de rescindendis vel irritis declarandis istiusmodi matrimoniis factum sit. *Iouianus* quidem imperator, perhibente SOZOMENO [p], constitutionem dedit, quæ capitale supplicium declarauit, si quis sacram virginem sibi vxorem rapere, vel ad relinquendam præsentem vitæ rationem propositumque deserendum sollicitare conatus esset. Quæ lex etiamnum in vtroque codice [q] exstat. Verum hæc lex, ipso VALESIO

(n) Conc. Chalced. c. XVI. (tom. IV. conc. p. 763.) Vid. supra not. (t) pag. 84.)

(o) Conc. Valent. c. II. (tom. II. conc. p. 905.)

(p) Sozom. lib. VI. c. III. Προσέφρασε δὲ καὶ Σεκύνδῳ, τὴ τότε τὴν ὑπαρχον ἐξουσίαν δίδουσι, γενικὴν νομοθεσίαν, εἰς κεφαλὴν τιμωρῆσθαι παρκελευομένην τὸν ἱερὸν πατριῶν μῦθον πρὸς γάμον περιώτρων, ἢ καὶ ἀκολάσως μόνον προσβλέπονται, μή τι διαρπίξεν ἐπιχειρῶντα. Dedit etiam generalem constitutionem ad Secundum, qui tunc erat præfectus prætorii, qua iubebat, eum capitali supplicio adfici, qui sacram virginem sibi vxorem despondere, aut impudice duntaxat adspicere ausus esset; nedum rapere conatus fui Tet.

(q) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. leg. V. Si quis, non dicam rapere, sed attentare tantum iugendi causâ matrimonii sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur.

Cod. Theod. lib. IX. tit. XXV. de raptu sanctimonialium leg. II. Si quis non

scite obseruante, contra raptores tantum & eos lata fuit, qui hæcæ virgines inuitas ad matrimonium sollicitarent: si qua vero virgo sponte sua propositum relinqueret & postea nuberet, hac lege [r] non prohibita, multo minus facti istius pœnam subire iussa fuit. Et quod ad leges ecclesiasticas attinet, etsi pœnam quamdam spiritualem constituebant, actum tamen ipsum non declarabant irritum, sed eiusmodi matrimonia, vtvt contra regulas tum in ecclesia obtinentes contracta, confirmabant habebantque rata. Cuius rei locus AVGVSTINI [s], capite proxime præcedenti §. XXIII. adlegatus, fatis est testimonium: vt taceamus omnium legum antiquarum silentium hac in re, quæ de nulla pœna alia loquuntur, nisi de excommunicatione; eamque consequente pœnitentia, cuius beneficio in ecclesiæ communionem recipi debeant. EPIPHANII [t] hoc de casu singularis est sententia, *Satius est, inquit, vno se peccato quam pluribus obstringere. Satius est, vbi a curricula exciderit virginitatem professus, palam sibi uxorem legitimam nuptiis adiungere, ac post virginitatem longo interuallo suscepta pœnitentia iterum ecclesiæ reconciliari: vtpote qui & peccatum admisit & prolapsus fuerit & infractus, & obligatione vulneris opus habeat, vt non occultis in dies immixta a diabolo nequitie iaculis saucietur.* Quod ille, reor, haud fuisset dicturus, si tunc moris fuisset in ecclesia, professarum virginum coniugia antegressi voti vel obligationis obtentu rescindere.

§. V.

Libertas nubendi per leges quasdam illis concessa, si ante quadragimum ætatis annum essent consecrate.

dicam rapere, sed vel adtemptare matrimonii iungendi causa, sacratas virgines, vel inuitas, ausus fuerit, capiti sententia ferietur.

(r) Val. l. not. in Sozom. lib. VI. c. III. Lex Iouiani aduersus raptores virginum lata est; sed si sanctimonialis relicto proposito postea nubere voluisset, non prohibebatur hac lege.

(s) Argull. de bono viduit. c. VIII. IX. X. tot. conf. supra c. III. §. XXIII. not. (m) pag. 92.

(t) Epiph. hæref. LXI. apostolic. num. VII. Κρεῖττον τοῦτοι ἔχειν ἀμαρτίαν μίαν, καὶ μὴ περισσότεράς· κρεῖττον πεσοῦντι δὲ πρὸ δόξης φανερώς ἑαυτῷ λαθεῖν γυναῖκα κατὰ νόμον, καὶ δὲ πρῶτον πολλῶν χρόνων μετανοήσαντι, εἰταχθῆναι πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς κακῶς ἐργασάμενον ὡς παραπεσοῦντι, καὶ κλαδέντι, καὶ χρεῖαν ἔχοντι ἐπιδέματι, καὶ μὴ κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν βέλεσι κρυφίως καταπιτρῶκεσθαι, καὶ ποικίλως ἐκὸς διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένῳ.

ALTERVM, quod hac in caussa considerari debet, hoc est, quod per leges imperiales magna libertas omnibus virginibus, ante quadragesimum ætatis annum consecratis, indulta fuerit. Quamquam enim canones quidam [u] vicesimo quinto, & alii [w] decimo sexto vel decimo septimo ætatis anno, quo rationis complementum habere credebantur, eas consecrare permittunt; tempus tamen statim docuit, quod nullus horum terminorum commode figi potuerit. Hinc alii canones virgines requirunt annos quadraginta [x] natas, antequam velari possint, quemadmodum præcipue ex *Gallicanis* & *Hispanicis* conciliis, *Agathensi*, & *Cæsaraugustano*, videre est. Et leges imperiales non tantum hanc ætatem in consecrandis virginibus requirunt, sed præterea quoque decernunt, quod, si qua virgo ante hanc ætatem velata fuerit, per vim vel ex parentum suorum inuidia, (quod sæpe solebat fieri;) nubendi libertatem habere debeat: uti ex nouella *Leonis* & *Maioresiani* [y] ad calcem codicis *Theodosiani* apparet, ita decernente: *Sacrilega haud indicanda est, que se hoc ante noluisse aut certe non posse complere adpetiti coniugii honestate prodiderit; quum christiana religionis*

(u) Conc. Cath. III. c. IV. (tom. II. conc. p. 1167.) Placuit, ut ante viginti quinque annos ætatis nec diaconi ordinentur, nec virgines consecrentur.

(w) Basil. ep. can. c. XVIII. Ταῖς ὁμολογίας τότε ἐγκριθέντων, ἀφ' ἑπὲρ ἀν' ἡλικία τῆν τῷ λόγῳ συμπλήρωσιν ἔχον· ἢ γὰρ ταῖς παιδικαῖς φωναῖς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν πύθτων ἡγεῖσθαι προσήκει· ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δεκαεξ' ἢ δεκαεπτὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν ἔσαν τῷ λογισμῷ, ἀναιρηθεῖσαν ἐπὶ πλέον, ἔτα παραμείνασαν καὶ λιπαρῶσαν διὰ ἰκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι καὶ ταῖς παρθένοις, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πικρῆς κυρῆν, καὶ τὴν ἀδύτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολλάειν. Professionem ab eo tempore iudicamus, quo ætas rationis complementum habuerit. Non enim pueriles voces omnino in his esse ratas exillimare oportet: sed eam que supra sexdecim vel septendecim annos nata fuerit, rationisque compos, & diu examinata probataque perseverauerit, & ut admittatur, precibus contendat, tum oportet in faciarum virginum catalogum referri, eiusque professionem ratam habere & illius infirmitatem inexorabiliter punire.

(x) Conc. Agath. can. XIX. (tom. IV. concil. p. 1386.) Sanctoriales, quamlibet vita earum & mores probati sint, ante annum ætatis suæ quadragesimum non velentur.

Conc. Cæsaraugust. c. VIII. (tom. II. p. 1010.) Lectum est, non velandas esse virgines, quæ se Deo vouerint, nisi quadragesima annorum probata ætate, quam sacerdos comprobauerit.

(y) Leo & Maiores. nouell. VIII.

instituta atque doctrina melius esse censuerit, virginem nubere, quam impatientie ardore naturali professe pudicitie non seruare virtutem. Hæc duo igitur si recte considerentur, *primum*, quod consecratio virginis haud habenda fuerit valida, nisi quadraginta annos nata esset: Et *secundo*, quod, si post consecrationem ea ætate nupsisset, nuptiæ eius validæ & numquam irritæ declaratæ fuerint: ingens certe discrimen inter veteris ecclesiæ consuetudinem & hodiernam ecclesiæ *Romanensis* praxin hac in re patebit. Quam ob causam de hac virginum professione distincte loquuti sumus, vt & naturam voti earum explanaremus, & obligationis eius ostenderemus rationes.

§. VI.

De ipsarum habitu, forma, ac modo consecrationis.

Quod ad ipsam earum consecrationem attinet, res quasdam prorsus peculiare habebat. Solebat enim publice in ecclesia & cum quadam solemnitate ab ipso episcopo, aut certe a presbytero, ab episcopo ad hunc actum speciatim delegato, peragi. Secundum enim antiquos canones hic actus inter alios supremi ecclesiæ ministri officio referuatus erat, adeoque presbyter aliquis sine eius iussu vel venia perficere illum haud poterat. Canon sextus in codice *Africano* [z] generatim hæc tria, chrisinatis consecutionem, reconciliationem pœnitentium, & puellarum consecutionem a presbyteris fieri vetare videtur. Sed hoc postremum explicandum est ex eo, quod in concilio *Carthaginiensi* tertio [a] dicitur: *Presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret.* Quod indicat, mandante episcopo hoc facere eum potuisse. Atque ita *Ferrandus* in *breuiatione* [b] sua id intelligit. Vt adeo hoc vnum ex illis sit, quæ episcopi his temporibus sibi et ipsis referuanda esse, credebant, nec presbyteros sine speciali mandato ea peragere patiebantur. Vnde inferimus, pro alicuius momenti re hoc ipsum habitum &

(z) Cod. Afric. c. VI. (tom. II. conc. p. 1051.) *χρίσματῶν πόλις, καὶ κορῶν κα-
διέρωσις, διὰ πρεσβυτέρων μὴ γίνηται μήτε δὲ καταλλάξαι πλὴν εἰς δημοσίαν λει-
τεργίαν πρεσβυτέρω ἕξιναι, τὸτο πᾶσι ἀρίσκει.*

(a) Conc. Carthag. III. c. XXXVI. (tom. II. v. 1172.)

(b) Ferrand. bre. iust. c. mon. c. XCI. (ap. Iust. II. bibli. th. iur. canon. p. 451.) Vt presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret, chrisina vero numquam conficiat.

sacerdotalis cautionis fuisse (quomodo AMBROSIVS [c] id reddit) *ut non temere puella velaretur*, in ecclesiæ ignominiam. Iam si qua virgo animi sui intentionem desideriumque vſitatae consecrationis episcopo aperuerat, publicam quamdam propositi sui professionem in ecclesia edere solebat; & tunc episcopus vel presbyter coram altari consuetum sacrarum virginum habitum, quo ab aliis omnibus internoscebantur, ei imponebat. Res ita ab AMBROSIO representatur, qui de *Marcellina*, sorore sua, quæ *Rome* a *Liberio* consecrata erat, loquens dicit, quod in saluatoris natali [d] ad apostolum *Petrum* virginitatis professionem vestis quoque mutatione signarit, *Liberio* sermonem pro rei ratione de officiis virginitatis habente, quem lector ibi in litteras redactum legere potest. Huius mutationis vestium frequens [e] in antiquis conciliis habetur mentio, & lex ciuilis eius etiam meminit, omnibus [f] mimis & scortis publicum habitus virginum, Deo dicatarum, vſum interdicens. Quod ipsum manifesto indicat, virgines istas ex peculiari quodam & sibi ipsis proprio habitu dignosci consueuisse. Huius pars vna velamen erat, dictum *sacrum velamen*, vnde phrasis ista *velare virginem* [g], in quibusdam antiquis auctoribus, idem ac *confe-*

(c) Ambros. de virgin. lib. III. p. 124. edit. Basil. MDLXVII. Neque ego abnuo, sacerdotalis esse cautionis debere, vt non temere puella velatur.

(d) Ambros. de virgin. lib. III. incunte. vid. etiam Ambros. ad virginem lapsam c. V. tot.

(e) Conc. Carth. IV. c. XII. (tom. II. conc. p. 1200.) Sanctimonialis virgo, quum ad consecrationem suo episcopo offertur, in talibus vestibus applicetur, quilibet semper vſata est, professioni & sanctimonix apte. Ibid. can. CIV.

Si quæ viduæ, quantumlibet adhuc in minoribus annis positæ & matura ætate a viro relicta, se deuouerunt domino, & veste laicali abiecta sub testimonio episcopi & ecclesiæ religioso habitu apparuerint, cetera.

Concil. Arausic. I. c. XXVII. (tom. III. conc. p. 1451.) Viduitatis seruandæ professionem, coram episcopo in secretario habitam, imposta ab episcopo veste viduæ indicandam.

(f) Lex Arcadii in cod. Iustini. lib. I. tit. IV. de episc. audient. leg. IV. Mimæ & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt, publice habitu earum virginum, quæ Deo dicatæ sunt, non vtantur. vid. Cod. Theod. lib. XV. tit. VII. lege XII.

(g) Innoc. ep. II. ad Victoric. c. XIII. (tom. II. conc. p. 1202.) Hæ vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper manere promiserant, licet velatæ non sint, si torte nupserint, his agenda aliquanto tempore penitentia est, quia sponsio earum a Deo tenebatur.

crare virginem Deo, significat. Notandum tamen est, librum TERTULLIANI de *velandis virginibus* haud ita intelligendum esse; non enim virginibus deuotis, sed omnibus virginibus generatim scripsit, persuasurus ipsis, vt graui matronarum habitu vterentur, hoc est, vt velatae secundum apostoli mandatum incederent. Vnde dicendum est, velum consecratarum virginum notam quamdam distinctionis a communi aliarum velo habuisse, illique adeo nomen *sacri veli* fuisse adfixum, quia signum siue indicium voluntatis earum erat. OPTATVS hoc speciatim de alia habitus earum parte obseruat, quam *mitrellam auream* vocat. Non sacramentum sed signum tantum esse, dicit, quo significant, cui sint deuotæ, ne quis raptor audeat violare, nec sponsus petere perseueret. Atque hinc *Donatistarum* [b] cæcum & stultum zelum reprehendit, quo virgines CHRISTI, velis suis & mitrellis aureis, quæ tantum professæ signa voluntatis sint, immutatis, pœnitentiam agere iubeant. EVSEBIVS eiusdem habitus iniicit mentionem sub nomine *coronæ*. Loquens enim de *Ennatha* quadam virgine *Scythopolis in Palestina*, quæ martyrium in persecutione *Diocletiana* subiit, eam [i] *virginitatis coronam* ornatam fuisse dicit, adludens ad mitrellas aureas OPTATI; nisi forte figurate loquens coronam virginitatis, coronæ martyrii in altero sæculo additam, intelligat; de quibus duabus rebus magnis in antiquis scriptoribus frequens fit sermo. ALBASPINAEVVS [k] de alio ritu OPTATVM loqui

Gelas. epist. IX. ad episc. Lucaniæ c. XII. (tom. IV. conc. p. 1191.) Deuotis Deo virginibus, nisi aut in epiphaniarum die, aut in albis paschalibus, aut in apostolorum natalitiis *sacrum* minime *velamen* imponant cetera.

[b] Optat. contr. Parmen. lib. VI. p. 96. (p. 115. edit. Paris. MDCLXXXIX.) Iam illud quum stultum, quam vanum, quod ad voluntatem & quasi ad dignitatem vestram reuocare voluistis, vt virgines Dei agerent pœnitentiam, discentis, vt iam dudum professæ signa voluntatis capitibus, postea vobis iubentibus immutarent: vt *mitrellas aureas* proiicerent, alias acciperent. - - Nudastis demum capita iam velata: de quibus professionis detraxistis indicia: quæ contra raptos aut petitores videntur inuenta. In mitrella indicium est voluntatis, non castitatis auxilium, vt rem iam Deo deuotam; ne qui sponsabat, perseueret petere, aut ne raptor audeat violare: signum est ergo, non sacramentum.

[i] Euseb. de martyr. Palæstin. c. IX. *παρθενίῳ σίμῳ καὶ αὐτῇ κεκοσμημένῳ.*

[k] Albaspin. not. in Optat. lib. VI. p. 159. (p. 116. edit. cit.) ad verba: *soluerent crumen.* Sed & hodie in virginibus consecrandis hic ritus obseruatur.

existi-

existimat, quem & hodie in virginibus consecrandis obseruari dicit, quæ est solutio crinium in secularibus nuptiis, in signum debitæ marito subiectionis, ylitata. At vero OPTATI verba [1] nudam tantum adlusionem ad hunc ritum sæcularem videntur inferre. Nam nuptiæ virginum cum CHRISTO figuratæ tantum erant, siue, vt ipse reddit, spiritales & caelestes: adeoque ritus ad eas relatus eiusdem generis fuisse censendus est, hoc est, non proprius sed figuratus tantum, qui auctoris menti maxime conuenire videtur. BARONIVS [m] & HABERTVS [n] alii cuidam consuetudini se fauere produnt, quæ inter quosdam inuehi cœpit, sed numquam ab ecclesia catholica admissa & approbata. *Eustabius* hæreticus omnes virgines in consecratione tonderi vel radi oportere contendebat: sed concilium *Gangrense* sese illi statim opponens, ritum ipsum damnabat, facto canone in hanc sententiam: *Si qua [o] mulier propter eam, quam putat, pietatis exercitationem, comam tondcat, quam Deus ei dedit in memoriam subiectionis: vt quæ subiectionis præceptum soluat, anathema sit.* BARONIVS & HABERTVS, hunc canonem de feminis in sæculo & coniugio viuentibus, non vero vitam monasticam amplexis, intelligendam esse, statuunt: at vero verba canonis directe illis aduersantur, quæ id faciebant, ascetica, siue vt alii vocant, reli-

(1) Optat. lib. VI. p. 97. (116.) Spiritale nubendi hoc genus est, in nuptias sponsi iam venerant voluntate & professione sua, & vt sæcularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent, spiritali sponso soluerant crinem, iam caelestes celebrauerant nuptias. Quid est, quod eas iterum crines solvere cœgissis?

(m) Baron. an. LVII. n. XCIII. In aliquibus ecclesiis, præsertim Syriæ & Aegypti, tam virgo quam vidua, quæ se Deo vouissent & sæculum calcissent, inquit Hieronymus) crinem monasteriorum matibus osserunt defecandum, non intecto postea, contra apostoli voluntatem, incisuræ capite, sed ligato pariter & velato.] nec id quidem, vt Vestales imitentur Romæ morum virginum, quæ incisos sibi capillos ad arborem loton suspendebant: sed alii ex causis, quas Hieronymus recitat: immo & propter mysterium. cetera.

(n) Habert. archierat. p. 198. Tondentur & feminae, etsi olim tonderi nefas. Concilium Gangrense can. XVI. *ἢ τις γυναικῶν* cetera (vid. not. seq.) Sed hic canon de feminis in sæculo & coniugio vitam agentibus intelligitur, non vero de iis, qui τὴν μοναχικὴν ἀπόχασιν, *consuram monasticam* elegerunt.

(o) Conc. Gangr. c. XVII. (tom. II. p. 422.) *Ἐἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἀσκησὶν δακνῆσθαι τὰς κόμας, ἃς ἰδῶκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς ἃς ἀκλύουσα τὸ ἀφεσάγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἴσται.*

gioſæ vitæ profeſſionem prætexentes. Et VALESIUS [p] ingenue fatetur, hunc verum eſſe iſtius canonis ſenſum, & inde demonſtrat, ſacras virgines olim intonſas fuiſſe: idque etiam in Gallia tempore Caroli Calui viſitatum fuiſſe, ex aliis canonibus demonſtrat, citans HUGONEM MENARDVM [q] in eandem ſententiam. At concilium Gangrenſe non ſatis habuit virium ad hanc conſuetudinem in omnibus locis reprimendam. HIERONIMI enim ætate in aliquibus Syria & Aegypti monaſteriis inuenerat, quamquam ex alio principio, munditiei videlicet, non religionis, vti ex ipſius epiſtola [r] aduerſus Sabianum diaconum

(p) Val. ſ. not. in Sozomen. lib. V. c. X. Porro ſciendum eſt, ſacras virgines olim intonſas fuiſſe, vt conſtat ex concilio Gangrenſi. Idque etiam in Gallia viſitatum fuit temporibus Caroli Calui, vt docet canon VII. concilii in verno palatio. Plura vide apud Hugonem Menardum in notis ad ſacramentarium Gregorii magni.

(q) Menard. in Sacram. Gregor. tom. III. opp. Gregor. magni p. 443. edit. Pariſ. MDCCV. Tandem virginum crines ſpaſi & ſoluti erant inſtar ſponſatum, vt maniſeſtum eſt ex eodem Optato lib. 6. *Spirituali ſponſo ſoluerant crimem, iam caeſtes celebraverant nuptias; & infra: Inueniſtis igitur huiusmodi virgines, quæ iam ſpiritualiter nupſerant; quaſi ſecundas cõdigiſtis ad nuptias; vt crines iterum ſoluerent, imperaſtis.* Nam ſchiſmatici catholicas virgines ad ſuas partes raptas vel allectas, pœnitentia prius impoſita, iterum conſecrabant. Ex hoc Optati loco maniſeſtum eſt, olim virgines non fuiſſe tonſas, quod etiam confirmatur ex S. Ambroſio cap. 6. lib. ad virginem lapſam. *Adpudentur crines, qui per vanam gloriam occaſionem luxurie præſtiterunt.* Ibi enim iniungit virgini lapſæ pœnitentiam acturæ de peccato criminum tonſionem, iuxta priſcum morem, quem etiam obſervare eſt ex lib. 6. Optati, quod ſignum eſt, eam ante lapſum intonſam fuiſſe; & ex S. Hieronymo epiſt. ad Sabiniunum, vbi refert de quadam virgine Romæ profeſſa, quæ cum Bethlehem veniſſet, vt morem gentis ſervaret, tonſa eſt, crinemque am. toni Sabiniuno dedit. Et ex concilio Gangrenſi can. XVII. *ἡ τις γυναικὴν διὰ τὴν τοπιζουμένην ἀποκρίσσει τοὺς κόμους, &c. ἀνὰ θεία ἐσὼ* id eſt, *ſi qua mulier propter eam, quæ exſtimatur, exercitationem, id eſt, ob vitam monaſticam, tondeat comam, &c. excommunicetur.*

At contrarius uſus fuit in partibus Aegypti & Syria: ſiquidem illic olim ſanctimoniales, ſeu virgines, ſeu viduæ, tondebantur, vt docet S. Hieronymus epiſt. citata: *Miris eſt Aegypti & Syriae monaſteriis, vt tam virgo, quam vidua, quæ ſe Deo vouerunt, & ſæculo renuntiantes omnes delicias ſæculi conculcarint, crimem monaſterium matri offerant deſecandum. Reſertque cauſam, ne a pediculis opprimantur, quia balnea non adeunt, nec oleo unguuntur.* Quod hodie apud nos obſeruat, e. iam apud Græcos, vt ſcribit Theodorus Beſſamon in canonem citatum.

(r) Hieron. ep. XLVIII. contr. Sabinian. Moris eſt in Aegyptiis & Syris mona-

appa-

apparet. Neque tamen vbiq̄ue in *Aegypto*, tempore *Athanasii*, obtinuit. SOZOMENVS [s] enim contumeliam, qua sacrae virgines *Heliopoli* a gentilibus adfectæ sint, enarrans, tandem etiam tonsas esse dicit. Quod manifesto indicat, non fuisse id approbatam in ecclesia consuetudinem. Neque id ex vlla lege inualuit. THEODOSIVS enim MAGNVS ciuilem sanctionem [t] ad confirmandum decretum ecclesiasticum, contra praxin istam factum, addidit ita habentem: *Feminae, quæ crinem suum contra diuinas humanasque leges, instinctu persuasæ professionis, absciderint, ab ecclesia foribus arceantur. Non illis fas sit sacra adire mysteria, neque vllis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare. Aleo quidem, vt episcopus tonso capite feminam si introire permiserit, deiectus loco etiam ipse cum huiusmodi contuberniis arceatur.* Ex quibus omnibus perspicue intelligitur, tonsuram virginum & viduarum antiquitus haud approbatam fuisse consuetudinem in ecclesia, sed potius abusum, quem & ciuiles & ecclesiasticæ leges correctum iuerint & exterminatum, tametsi contraria praxis posteriorum temporum illis præualuit. Ordo *Romanus* longam orationem & carimoniam annuli & armillæ, in earum consecratione vsitatam, exhibet: antiquæ autem liturgiæ nihil huiusmodi habent, earumque silentium argumentum contra antiquitatem rei esse videtur. Et ne quis virgines ad speciale aliquod officium in ecclesia, vti quidem diaconissæ erant, ordinatas fuisse existimet, ab auctore *constitutionum apostolicarum* [u] scite obseruatur, quod earum consecratio non fuerit ordinatio; adeoque manuum impositio; quantum ego quidem obseruare possum, non fuit antiqua carimonia ad eam necessaria. Notandum porro est, quod quemadmodum virginum

steriis, vt tam virgo quam vidua, quæ se Deo deuouerint, ac facili renuntiantes omnes delicias sæculi conculcauerint, mundanum ciuem monasteriorum matribus offerant deferendum. cetera.

(s) Sozom. lib. V. c. X. Ἐμπροσθέντων δὲ πρότεροι ἢ εἶδον, τὸ τελευταῖοι αἰτίαι αὐταί. Quum omni contumeliæ genere eas adfectissent, tandem tetonderant.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVII.

(u) Constit. apostol. lib. VIII. c. XXIV. Παρθένος ἢ χηροποιῖται ἐπιταγή γὰρ κυρίου ἐκ ἔχοντες. Virgo non sit ordinatio: mandatam enim domini non habemus.

societas magnæ existimationis in ecclesia fuit, ita peculiare quosdam honores sibi delatos habuerit.

§. VII.

De quibusdam priuilegiis, quæ eis indulta fuerunt.

VIRGINES & viduæ communiter vna cum clericis [w] a capitatione plebeia, per leges *Valentiniani* aliorumque imperatorum immunes erant. Personæ earum erant sacratæ; & severæ leges in eos factæ, qui vel minimam ipsis violentiam inferre auli essent. Exilium, proscriptio & capitale supplicium ordinariæ ita delinquentium pœnæ [x] erant. *Constantinus* singularem eis exhibebat reuerentiam, ex suo ipsius ærario alimenta suppeditans. Et *Helena* mater eius [y] ad conuiuium ipsas vocare, eisque ipsa per se ministrans mensæ apponere fercula solebat. Ecclesia etiam aliquam reddituum suorum partem eis dabat, peculiaremque locum in æde Dei, ex quadam in ipsas reuerentia, assignabat, ad quem, vt *Ambrosius* [z] narrat, religiosæ matronæ & nobiles certatim currebant, earum oscula petentes. Sed hac de re libro proxime sequenti plura dicturi sumus, vbi de ecclesiis & de distinctis omnium ordinum locis in ecclesia agendum erit.

(m) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. In virginitate perpetua videntes & eam viduam, de qua ipsa maritus pollicetur ætatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeia capitationis iniuria vindicandas esse, decernimus. Leg. VI. Nulla vidua - - exactionem plebis agnoscat. Simili autem dictione habeantur immunes, & si quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dedicauerint.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXV. de raptu sanctimonialium. leg. II. Si quis, non dicam rapere, sed vel adtemptare matrimonii iungendi causa, sacratas virgines, vel iuuitas, ausus fuerit, capitali sententia ferietur. Leg. III. Si quis dicatam Deo virginem, prodigum sui, raptor ambierit, publicatis bonis deportatione plebeiat.

(y) Socrat. lib. I. c. XVII. Ταῖς παρθένοις τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ἀπὸ ἐκκλησιᾶς ἀποτρέπουμένη, δι' ἰουστῆς λειτουργίᾶς, καὶ ἔφα τὰς τροπικαῖς προσφῶν. Virgines in matricula ecclesiarum adscriptas ad conuiuium vocabat; ei que per se ipsa ministrans mensæ apponebat fercula.

(z) Ambros. ad vir. i. l. p. s. c. VI. Nonn. vel illum locum tabulis separatam, in quo in ecclesiis libris, recordari debuisti, ad quem religiosa matronæ & nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quasi sanctioris & dignioris?

§. VIII.

De nomine vovis & nonna, eiusque significatione.

VNUM restat observandum, quod ad antiquum harum virginum nomen *vovis* & *nonna* pertinet, vnde nomen nostrum *Anglicanum Nun* oriundum esse, centeo. *Montales* & *ascerie* tri-
ta earum nomina sunt in antiquis scriptoribus. HIERONYMVS
semel nomen *nonnae* adhibet, & PALLADIUS editionis MEVRSII
[a] *vovis*, at in editione FRONTONIS DVCAEI legitur *γῶνις*, *anus*. HOSPINIANVS [b] nomen *Aegyptium* esse & virginem signi-
ficat dicit: HIERONYMVS [c] autem significationem paullo
latius extendere videtur, vt indiscriminatim viduas, castitatem
post primum connubium professas, non minus quam virgines
denotet; nam speciatim illud viduis, in viduitate post primi
mariti obitum vitam agentibus, applicat. Nomina *agapetarum*
& *sororum* praetermittimus, vtpote quae potius contumeliosa
sunt, & ab offensionis pleno abusu ac intolerabili quorundam
vanorum & inconsideratorum hominum in ecclesia praxi ori-
ginem suam habent: qua de re alibi [cc] diximus copiosius.

§. IX.

Specialiores quaedam observationes de viduis ecclesiasticis.

DE viduis ecclesiasticis praeterea non multa observanda
sunt speciatim, quando generatim iisdem legibus & regulis,
quibus virgines ecclesiasticae, subfuerunt, nimirum quod ad ea-
rum habitum, consecrationem, professionem, sustentationem

(a) Pallad. histor. Lausiac. c. XLVI. al. LXXXVI.

(b) Hesperi in. de monach. lib. I. c. I. p. 3. (p. 5. edit. Genev. MDCLXIX.) Existit apud Hieronymum *Nonnae* vocabulum, quo id etiam genus hominum insignitur, in epistola ad Eustochium virginem: *Mortuorum experta dominatum* cetera. Apparet autem hoc verbum ab Aegyptiis in vulgi sermonem venisse. Sol ut enim aliquoties res eius gentis fortiter vocabula, in qua praecipue fuerint, aut inde natae sint. Aegyptus autem praeter ceteras provincias monachorum gregibus abundavit ab initio & Hieronymi adhuc arte. Quorum lingua, pueri, monachos & sanctos *nonnas* fuisse vocatos: monachas & virgines *nonnas*.

(c) Hieronym. ep. XXII. ad Eustoch. c. VI. (p. 90. c. edit. Francô.) Illae incedunt, quae sacerdotes suo videri et indigere praesidio, qui natorum experta dominatum, viduitatis praerogant libertatem, castas vocantur & *nonnae*, post aeternam dilectionem apostolorum somniant.

(cc) Lib. VI. c. II. §. XIII. vol. I. p. 53. 341.

& alia istiusmodi attinet. Quorum summa in canone quodam primi concilii *Arausicani* [d] ita expressa est: *Viduitatis seruandæ professionem coram episcopo in secretario habitam, imposita a presbytero veste viduali, non esse violandam.* Speciatim de illis obseruandum est: I. Quod tales debuerint esse viduæ, quæ, maritis suis iam pridem amissis, multos annos caste & inculpate vixerant, & domesticorum diligentem habuerant curam, vt auctor *constitutionum* [e] mentem suam verbis apostoli exprimit. Istis autem viduis, quæ paullo ante viros amiserant, non credendum existimabatur, quod periculum esset, ne cupiditatibus suis vel alia quadam tentatione abreptæ promissum desererent. II. Hinc cum ratione inferri poterit, viduas iuniores generatim ab ecclesia fuisse reiectas, nec ad solemnem professionem admissas ante, quam quadragesimum vel quinquagesimum ætatis annum superassent, licet hic terminus nusquam præcise constitutus esse legatur. Quando enim, vt ostendimus supra, virgines nondum quadraginta annos natæ ad virginitatis seruandæ professionem quibusdam ecclesiæ temporibus haud fuerunt admissæ, probabile omnino est, idem de viduis obseruatum, vel forte sexaginta annos ex regula apostoli requisitos fuisse. Viduas, quæ inter diaconissas in ecclesia adscisciebantur, quinquaginta vel sexaginta annos habere oportebat, quemadmodum supra [f], de earum loquentes ordine, ostendimus. Quæ etsi non istæ viduæ fuerunt, de quibus heic nobis sermo est, tamen, quum generatim ex illis eligi, atque hinc etiam viduæ appellari consueuerunt, non multum discriminis ratione ætatis inter ipsas intercessisse, colligas. III. Viduæ vnus tantum viri vxores, hoc

(d) Conc. Arausic. c. XXVII.

(e) Constitut. apost. lib. VIII. c. XXV. Εἰ μὲν οὐκ πολλὰ ἀπέβαλε τὸν ἄνδρα καὶ σωματικῶς καὶ ἀκαταργήτως ἔζησε, καὶ τῶν οἰκείων ἀρετῶν ἐπομελήθη ὡς Ἰωδὶθ, καὶ Ἄνα να αἱ σεμιόπεται, καταπιστάτω εἰς τὸ χρεῖκόν· εἰ δὲ νεωστὶ ἀπέβαλε τὸν ἐμψυγον, μὴ πιστεύτω· ἀλλὰ χρόνον νεότητος κενέτω· πὲ γὰρ πάθη ἐστὶ ὅτε δὲ συγγενεῖ ἀνθρώποις, εἰ μὲν ὑπὸ κρίσειον· χαλιπὲ ἐργόμεθα. Si iam diu virum amisit, & castæ & Iudate vixit, & domesticorum diligentem curam habuit, vt honestissima illæ, ac grauissimæ feminae Judith & Anna, cooptetur in gradum vidualem: Sin vero paullo ante maritum amisit, ne ei credatur, sed potius adolescentiæ tempore exploretur, aliquando enim passiones cum hominibus confensent, nisi fortiori freno cohibeamur.

(f) Lib. II. c. XXII. §. IV. vol. I. p. 344.

est semel nuptæ, esse debebant, vti plerique veterum id intelligunt, diuersum licet verbis istis sensum dante THEODORETO, qui eas tantum excludit, quæ, priore marito deserto, secundas nuptias in publicam hominum offensionem contraxissent; qui verus apostoli sensus & mens esse videtur, quemadmodum viri docti [g] nunc quidem arbitrantur. IV. Differentia quadam erat inter viduas & virgines, quod ad cærimoniam consecrationis earum, ad minimum in ecclesia Romana tempore GELASII. Nam in epistola quadam canonica [h], vbi de velamine, virginibus certis quibusdam diebus festis, non autem aliis temporibus, nisi infirmitatis ratio id postulet, imponendo loquitur, viduas vlllo vmquam tempore velari verbis expressis prohibet, quod hoc sit consuetudini & legi contrarium, nec vlla canonum forma præstitutum. Quod arguere videtur, hanc particularem cærimoniam in earum consecratione non fuisse vtitatam. Quamquam eo tempore, quo *Ordo Romanus* conscriptus est, vsus eius inualuit. In hoc enim forma consecrandi viduas [i] ita præscripta exstat: *Vidua, si se ipsam vult Deo dare, debet & a presbytero velari, vel etiam consecratum ab episcopo velamen de altari accipere, & ipsa sibi, non episcopus, illud debet imponere.* Neque vero mirum est, talem mutationem, qualis hæc est, in ecclesia Romanensi inueniri. Diligens istiusmodi rerum inquisitor multas alias maioris momenti innouationes inueniet, quas pluribus non persequimur, sed dissertationi nostræ de veteris ecclesiæ ascetis hæc imponimus finem.

(g) Lib. II. c. XXII. §. V. vol. I. p. 345. 346.

(h) Gelas. ep. IX. ad episcop. Lucan. c. XII. (tom. IV. conc. p. 1191.) Deuotis Deo virginibus, nisi aut in epiphaniarum die, aut in albis paschalibus, aut in apostolorum natalitiis sacrum minime velamen imponant, nisi forsitan graui languore correptis, ne sine hoc munere de saculo exeant, implorantibus non negetur. Cap. XIII. Viduas autem velare pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas diuina delegat, nec canonum forma præstituit.

(i) Ordo Roman. de consecrat. viduæ p. 167.

LIBER OCTAVVS
DE ANTIQVIS ECCLESIIIS, ET
DIVERSIS EARVM PARTIBVS, VASIS,
CONSECRATIONIBVS, IMMVNITA-
TIBVS, ET ID GENVS ALIIS.

CAPVT PRIMVM
DE DIVERSIS NOMINIBVS ET PRIMA ORIGI-
NE ECCLESIA RV M INTER CHRISTIANOS.

§. I.

De nomine ecclesia et ἐκκλησιαστήριον.

HACTENVS de personis tam clericis, quam laicis, magnum ecclesiae christianae corpus constituentibus. Iam de ecclesiis alio sensu verba facere institui- mus, primum quidem quatenus pro materiatis aedificiis, hinc locis conuentus, ad diuinum cultum erectis; & deinceps quatenus pro certis dioecesium, prouinciarum & paro- chiarum finibus, in quos ecclesia catholica diuisa fuit, sumuntur. De prima acceptione loquentibus nobis fas fuerit ab ea- rum exordiri nominibus, & in primam ecclesiarum inter chri- stianos originem paululum inquirere. Vnum ex vsitatissimis no- minibus ecclesiarum pro aedificiis sumtarum fuit hoc ipsum *ec- clesia*; quod tamen apud antiquos scriptores *gracos* saepe conci- onem populi, ad res sacras vel ciuiles tractandas congregati, significat; atque hoc modo nonnumquam in sacris scripturis ad- hibetur Act. XIX, 40. Matth. XVIII, 17. Et ISIDORVS PELVSI- OTA itidem hoc sensu adhibet, atque inter ἐκκλησίαν & ἐκκλη- σιαστήριον distinguit, *Aliud [a]*, inquit, *est ἐκκλησία, aliud ἐκκλη- σιαστήριον: nam ea ex immaculatis animis constat; hoc autem ex lapidi- bus & lignis aedificatur.* Et hoc sensu, vt CYRILLVS [b] obseruat,

(a) Isido. Pelusi t. lib. II. epist. CCXLVI. "Ἄλλο ἐστὶν ἐκκλησία καὶ ἄλλο ἐκκλησι- αστήριον· ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνίστησι, τὸ δὲ ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων οἰκοδο- μῶνται.

(b) Cy. ill. catech. XVIII. n. XI. p. 270. (edit. Oxon. MDCGIII.) Ἐκκλησία δὲ κα-

Φερωνυμία quædam, seu nominis conuenientia cum re, in appellatione ἐκκλησίας habetur, quæ ita dicitur ἀπὸ τῆς ἐκκαλεῖν, quod est concilium hominum solemniter conuocatum. Verum etsi hæc plane antiqua & communis huius vocabuli significatio est, non minus tamen alio sensu vsurpatum occurrit, denotans locum seu ipsum ædificium, in quo [c] fit congregatio; atque in hac acceptione & iudeorum synagogis & templis gentilium opponitur; quemadmodum ex noto isto Aureliani [d], imperatoris ethnici, loco apparet, vbi senatum reprehendens, *Miror, vos, inquit, patres sancti, tam diu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in christianorum ECCLESIA, non in templo deorum omnium, tractaretis*: Et ex alio quodam loco AMBROSII [e], vbi Theodosium imperatorem in episcopi cuiusdam christiani, qui synagogam iudaicam exuri iusserat, gratiam adloquens rogat, num æquum sit, vt propter synagogæ alicuius exustionem in populum christianum rari seuerè animadvertatur, quum iudeis & gentilibus, qui ecclesias vastarint, parcitum sit?

§. II.

De nominibus dominicum, *et κυριακὸν, nec non domus columbar.*

ALIUD nomen tritum inter Latinos est dominicum seu domus Dei, quod Græcè κυριακὸν respondet, vnde cum parua quadam immutatione nomen Saxonicum habemus kyrík, vel kyrch; & Scoticum & Anglicanum kyrk atque church, quæ vocabula omnia vnus eiusdemque valoris sunt, locum vsui & cultui Dei sacrum denotantia. Nomen dominicum ad minimum CYPRIANO coævum est, sed hic non ad ecclesiam tantum, sed ad epulum etiam dominicum [f], fortassis etiam ad diem dominicum, applicat.

λέγεται φερωνυμίας, διὰ τὸ πάντα ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμῶς συνάγειν. Ecclesia nomine rei congruo vocatur, quasi dicas conuocatio, propter omnium conuocationem & congregationem.

(c) Suidæ thesaur. eccles. pag. 1049. Ἐκκλησία dicitur ἀπὸ τῆς ἐκκαλεῖν, ab ἐπινοῶν, cetera.

(d) Apud Vopiscum vit. Aureliani.

(e) Ambros. ep. XXIX. ad Theodos. (ep. XVII. p. 105. b. c. tom. V. opp. edit. Coloniæ, MDCXVI.) Synagoga incensi est perfidie locus - - Ecclesia non vindicata est, vindicabitur synagoga?

(f) Cyprian. de opere & elemos. p. 203. (p. 141. edit. Fellii Amstelod. MDCC.)

Nam, vti doctus operum eius editor [g] aliq̄ue [h] obseruauerunt, vocabulum *dominicum* apud antiquos scriptores tria significat, 1. *diem dominicum*, 2. *epulum dominicum*, 3. *ædificium dominicum*. Et CYPRIANI verba ad quinque sensum construi poterunt. Ita enim locupletem aliquam matronam adloquitur: *Locuples & diues es, ET DOMINICVM* (diem vel epulum) *celebrare te credis; que carbonam omnino non respicis? que in DOMINICVM* (domum domini) *sine sacrificio venis, quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?* Idem nomen frequenter in aliis scriptoribus latinis occurrit, vt in RUFFINO, qui episcopum introducit, qui philosophum in concilio *Nicæno* ad obsequium Christi perduxit, recens conuersum his verbis adloquentem: *Si hec ita esse credis, surge & sequere me ad DOMINICVM* [i], & huius fidei signaculum suscipe. Et HIERONYMVS [k] auctor nobis est, celebrem ecclesiam *Antiochie*, a *Constantino* ædificari cœptam, & finitam dedicatamque a *Constantio*, propter magnificentiam & pulchritudinem suam *dominicum aureum* appellatam fuisse. Nomen *græcum κυριακὸν* frequenter occurrit in conciliis *Ancyrano* [l], *Neocæsariensi* [m] & *Laodicæno* [n], nec non in EVSE-

(g) Tell. in loc. Obseruandum venit, *dominici* voce tria significari apud veteres. 1. *diem ipsam*, ita habetur Apoc. I, 9. & Ignat. ep. ad Trullianos. 2. *Ecclesiam*, ita conc. Neocæs. c. V. iuber catechumenum ingredientem εἰς τὸ κυριακὸν, in loco catechumenorum subsistere. Et Hieronymus in chronico sic voce *dominicæ* vititur. Et in vernaculi nost. is linguis, nost. ratiū *church*, & germ. norum *domm*, ex hoc fonte liquido deducuntur. 3. Ponitur de myst. ii. loco ac tempore prædictis celebrari soliti; ita *κυριακὸν τελῆν*, est factis christianiis operati. Et fortasse huc facit, quod heic dicitur, *dominicum celebrare te credis?*

(h) Bonarer. liturg. lib. I. c. III. n. II. p. 14. 15.

(i) Ruffin. histor. lib. I. c. III.

(k) Hieronym. chron. olymp. CCLXXVI. an. III. In Antiochia *dominicum*, quod appellatur *aureum*, ædificari cœptum.

(l) Conc. Ancyr. c. XV. (tom. I. conc. p. 1461.) Περὶ τῶν διαφερόντων τῶ κυριακῶ, ἥσα ἰπισκόπος μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπέκλησαν, ἀναβαλεῖσθαι τὸ κυριακόν. Ex his q̄ re pertinent ad *dominicum*, quæcumque dum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, reuocare *dominicum*.

(m) Conc. Neocæs. c. V. ibid. p. 1481.) Κατηχόμενοι ἰάν εἰσερχόμενοι εἰς κυριακόν, κ. τ. λ. Catechumenus si in *dominicum* ingrediens, cetera.

(n) Conc. Laodic. c. XXVIII. (ibid. p. 1501.) Ὅπως δὲ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν

ΒΙΟ [ο], qui *Maximimum* tyrannum christianorum ecclesias hoc nomine per edicta sua instaurari iussisse, auctor est. Et *Constantinus* diuersa templa ab se ædificata κυριακὰ appellauit, quippe quæ non in vllius mortalium, [p], sed in ipsius omnium regis ac domini honorem, essent dedicata. Hæc plana istius nominis ratio est. An vero hinc cum viro quodam erudito [q] concludi liceat, quod a *Græcis*, non autem *Latinis*, prima christianæ religionis fundamenta in *Britannia* iacta sint, eo quod nomina κυριακός & kyrk magis sibi adfinia sint, illud quidem non adeo planum esse existimamus, sed lectoris cuiuslibet iudicio id relinquimus definiendum.

TERTULLIANVS semel vitur appellatione domus columbe pro ecclesia. Scribens enim contra *Valentinianos* hæreticos, adyta in doctrina sua adfectantes, *Elesinias mysteriis* ea comparat, quorum templum ianuis & velamentis munitum erat, vt homines quinquennium institui oporteret ante, quam ad adyta diuinitatis, seu sanctuarii secreta, intromitti possent. Sed no-

ταῖς ἐκκλησίαις τὰς λεγόμεναις ἀγάπαις ποιῶν κ. τ. λ. Quod non oportet in dominicis vel in ecclesiis, eas quæ dicuntur agras facere, cetera.

(o) Euseb. lib. IX. c. X. Καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκῆα ὅπως κατασκευάζοιεν, συγχωροῦνται. Sed & *dominica* sua ipsis instaurare conceditur.

(p) Euseb. de Iud. Constant. c. XVII. (p. 545. d.) Κατὰ πόλεις τε καὶ κόμας, χωραὶς τε πάσαις καὶ ταῖς τῶν βαρβάρων ἐρήμοις, ἱερά καὶ τεμένη ἐνὶ τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ τῷ δὴ καὶ τῶν ὄλων δεσπότη καθιερωθῆαι ἔειπεν καὶ τῆς τῆ δεσπότης προσεγορίας ἤξιοντα τὰ καθιερωμένα ἢ ἐξ ἀνθρώπων τυχόντα τῆς ἐπιπέλασεως, ἐξ αὐτῶ δὲ τῷ τῶν ὄλων κυρίῳ, παρὸ καὶ κυριακῶν ἤξιοντα τῶν ἐπωνυμιῶν. In urbibus ac pagis, in agris ac desertis barbarorum locis, fana ac delabra in honorem vnus omnium, regis ac domini dedicauit. Vnde etiam *domini* vocabulo honorata sunt; non ab hominibus sed ab ipso omniium domino cognomen tum sortita. Ab eo quippe *dominica* appellantur.

(q) Beuereg. not. in can. XV. concilii Ancyr. p. 178. Hanc saltem vocem (κυριακῆν) vt ecclesiam in genere significantem alii germani a græcis mutuati sunt, vt docet *Walafridus Strabo* de rebus eccles. c. VII. Sic etiam antiqui Saxones ecclesiam quamlibet kyrk vocarunt. Vnde in Scotia & septentrionalibus Angliæ partibus kyrk, nobis vulgo, sed magis corrupto nomine *church*, duplici adspiratione nuncupatur. Quum autem hæc communis fuerit maioribus nostris ecclesiæ cuiuslibet templiæ denominatio, veri nobis similitudini videtur, prima christianæ religionis semina a græcis heic disseisa fuisse. Neque enim existimandum est, quod Latini græcum nomen ecclesiis imponerent.

stræ, inquit, *COLVMBÆ* [r] *DOMVS simplex*, in editis semper & a-
 pertis & ad lucem. Amat figuram spiritus sancti (hoc est, ignem &
 lucem, vt mea quidem sententia, recte interpretatur IUNIVS)
 orientem christi figuram. Domus columbæ heic idem videtur esse
 ac domus *CHRISTI*, quippe quem, vt *TERTVLLIANVS* eodem
 loco [r] loquitur, columba demonstrare solita est: alioquin,
 vt *MEDVS* [ff] id explicat, pro columbæ simili religione, vel
 pro columbæ similibus discipulis *CHRISTI*, accipere possumus.
 Nam quouis modo nomen ecclesiæ indicabit, vt *TERTVLLIA-*
NVS manifesto intendit.

§. III.

De distinctione inter domum Dei, domum diuinam et domum ecclesiæ.

SUNT duo alia nomina priori isti adfinia, quæ lectores
 quidam facile per errorem pro nominibus ecclesiæ accipere
 possent, quam non semper significant; adeoque non possum,
 quin eorum hoc loco faciam mentionem. Vnum est *domus di-*
uina, *domus ecclesiæ* alterum. Quorum prius in lege ciuili sæ-
 pissime adhibetur, vbi non ecclesiam, sed imperatoris palatium,
 vel domum & familiam significat, & id quidem ex horum tem-
 porum stilo, vbi, quidquid ad imperatores spectabat, *diuinum*
 appellabatur. Exempli causa, *constitutiones diuine*, *diuale præce-*
ptum, *lex diualis*, *litteræ sacræ*, *oraculum caeleste*, & id genus alia,
 non significant, (vti tibi quis facile persuaserit) sacras & diuini-
 tus inspiratas scripturas, siue leges & oracula Dei, sed edicta &
 constitutiones imperatorum, qui tunc ipsi *diui*, adeoque omnes
 res ad ipsos pertinentes, *diuine* vocabantur. Secundum hanc
 loquendi rationem, quando *Theodosius iunior* imperator edictum
 promulgauit in hanc sententiam [r]: *Nulli, ne DIVINAE quidem*
DOMVI nostræ, *frumentum de horreis publicis pro annona penitus præ-*
beat, *sed integer canon mancipibus consignetur*, *annona in pane co-*
cto domibus exhibenda, planum est & perspicuum, ipsum per *diui-*
nam domum suam non domum Dei, hoc est ecclesiam seu tem-

(r) Tertull. contr. Valentin. c. III.

(r) Tert. ibid. c. II. Christum columba demonstrare solita est.

(ff) Mede's *disc. of churches* p. 329.

(r) Cod. Theod. lib. XIV. tit. XVI. de frumento urbis Constantinop. leg. II.

plum, sed *palatinos*, qui de domo principis erant, intellexisse, ut GOTHOFREDVS recte illud interpretatur. Posterius nomen *domus ecclesie*, οἶκος ἐκκλησίας, ab EUSEBIO, *Pauli Samosatensis* hæretici historiam commemorante, vsurpatur, quem quantumvis a concilio *Antiocheno* officio suo exutum nulla tamen ratione e *domo ecclesie* [n] excedere voluisse, dicit. Quare imperatorem *Aureliianum* a patribus interpellatum hoc negotium diiudicasse, iis *domum* tradi præcipiendo, quibus *Italici* christianæ religionis antifites & *Romanus* episcopus scriberent, atque hoc modo *Paulum* cum summo dedecore per sæcularem potestatem ab ecclesia fuisse exturbatum. Quæritur heic, quid per *domum ecclesie* intelligat EUSEBIUS. MEDVS [m] pro ecclesia ipsa accipit, & probabilem sententiæ suæ rationem adfert, quod EUSEBIUS ipse se explicet, quando *Paulum* ab ecclesia exturbatum esse, dicat. Et eadem appellatione alibi utitur, vbi non potest non ecclesiam, seu domum faci conuentus, significare. Loquens enim de *Maximino* [x], christianorum insectatore, ait: *Tantum iussit, ut ab omni calumniâ & vexatione immunes seruaremur, conuentus autem agere, aut DOMOS ECCLESIAARVM exstruere, aut aliud quid carum, quæ nobis solemnità sunt, peragere, nequaquam præcepit.* At vero in aliis locis *domus ecclesie* potius domum episcopi videtur significare, vt in concilio secundo *Toletano* [y], in quo hoc decretum legitur: *De his, quos voluntas parentum a primis infantie annis clericatus officio manciparit, statimius obseruandum, ut mox, quam detonsi, vel ministerio electorum contraditi fuerint, IN DOMO ECCLESIAE sub episcopali presentia a præposito sibi debeant erudiri.*

(u) Euseb. lib. VII. c. XXX. Μὲταμῶς ἐκτίθει τῷ Παύλῳ τὴν τῆς ἐκκλησίας οἶκον διότι οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἀνευχρῆστὸς Ἀυρηλιανὸς, αἰσιώσεται περὶ τῆς πικρίας διείληψε τῆς αἰσῆς προσάτιον τὸν οἶκον, οἷς αἱ οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ρωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τὸ δόγματὸς ἐπιτίλλοιεν ἕτω δὴ τῶ οὐ προσδιδωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἰσχάτης αἰσχύνῃς, ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαίνεται τῆς ἐκκλησίας.

(m) Mede's disc. of churches p. 333.

(x) Euseb. lib. IX. c. IX. ὡτὸ μόνον τὸ ἀνεπείρασον ἡμῖν ἐπιτίτρονον φυλάττειν, ἢ μὴ συνίδως ἐπιπελοῦσι ποιῆσθαι, ἐδ' οἶκον ἐκκλησιῶν οἰκοδομεῖν, ἐδ' ἄλλο π τῶν συνίδως ἡμῖν διαπερῆσθαι. Lib. VIII. c. XIII. μήτε τῶν ἐκκλησιῶν τῶν οἶκον καταλείπειν, κ. τ λ. quum nec ecclesiarum aedes subuertisset.

(y) Conc. Tolet. II. c. I. (tom. IV. conc. p. 1733.)

Hæc domus in aliis canonibus, *domus sacerdotalis*, ad distinguendum eam ab ecclesia, nuncupatur.

§. IV.

Ecclesie dicte oratoria, siue domus precationis.

QUÆ AD MODVM templum Dei Hierosolymitanum in scriptura sæpius vocatur *domus precationis*; ita christianorum templa, eo quod preces in primis officiis inibi peragendis essent, *προσευκτήρια* & *οἶκοι ἐκκλησίαι*, *oratoria* siue *domus precationis* vocabantur; cuius rei innumera exempla in EUSEBIO [z], SOCRATE [a], SOZOMENO [b] aliisque antiquis scriptoribus obuia sunt. Sed ve-

(2) Euseb. lib. X. c. III. ἐπὶ δὲ ταῖς, τὸ πᾶσι ἐκκλησίαις ἡμῶν καὶ παθέρων συνεκρο-
ποῖτο θέαμα, ἰσχυρίων ἑορταὶ κατὰ πόλεις, καὶ τῶν ἀερ νομαγῶν ΠΡΟΣΕΥΚΤΗΡΙΩΝ
ἀφιερώσεις. Posthæc votivum nobis ac desideratum spectaculum præbēbatur;
dedicationam scilicet festivitas per singulas vrbes, & *oratoriorum* recens
sanctorum consecrationes.

Id. de laud. Constant. c. XVII. Θεομάχοι πρὸς πρῶν, τῶν αὐτῶ προσευκτηρίων
ταῖς οἰκοδομαῖς - - ἐν βλάβρην ἀνορθώτοιτες καθάρει, Nuper quidam, qui Deo
bellum indixerant, *oratoria* eius - - ab ipsis fundamenti eueherent.

Id. de vita Constant. lib. III. c. XLVIII. Τὴν δὲ γ' ἐπάνουον αὐτῆ πόλει ἐξῶρα π-
μῆ γεραίρων, ἐκκλησίαις πλείοσι ἐφωίδρυνε, Quam vero civitatem nominis
sui ad summam gloriam extollere instituisset, plurimis eam *oratoriis* exor-
navit.

(a) Socrat. lib. I. c. XVIII. Τοσῆτ' ἦν ὁ τῆ βασιλείως περὶ τὴν χριστιανισμὸν πόθ' ὃν,
ὡς καὶ περὶ κῆ μέλλοντ' ἐκινῆσαι πόλεμ' ἀποσκευάσας σκηὴν ἐν ποικίλης ὀδό-
της, ἀκκαλῆσις τυποὶ δόπιλῆσαι, ὡς περὶ Μαυσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει, καὶ ταύτην
φέρεισθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τὰς ἐρημοτάτας τόπους ἑκκλησίων ἡντροπισμῶν. Tantus
erat in illo amoris ardor erga Christi religionem, ut quem bellum Persicum
immineret, tabernaculum ad instar ecclesiæ; ex variis piculisque velis confici
iussit, sicut Moses olim in solitudine fecerat; atque illud scæcum portari
voluerit, ut in locis etiam desertissimis paratum haberet *oratoriorum*. Cap.
XIX. Περιβάλλει τόπος καταλαμβάνειν ἰδιόζουτος, ἐπὶ τῶ ταῖς χριστιανικαῖς ἐπιτελεῖ,
ἰσχυρᾶς καταβραχῶν δὲ πρῆέντ' ὃ τῆ χρόν' καὶ ἐκκλησίον κατασκευάσασθαι. Horta-
tus est, ut privata sibi loca eligerent, in quibus christianorum more Deum
precarentur. Dein processu temporis *oratoriorum* ædificavit.

(b) Sozom. lib. II. c. V. Πλείοται γὰρ δὲ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆ κατὰ πρὸς τὴν θεοκρί-
ων ἡντομόλῆσαι, καὶ αὐτάματι βασιλείως μηδὲν ἐπιτάττοιτες, τὰς παρ' αὐτοῖς ναῖς
καὶ ἑόανα καθέλοι, καὶ ἐκκλησίαις οἴκους ἀποδόμῆσαι. Nam & alia plurimæ
vrbes eo tempore ad christianam religionem defecerunt, & sua sponte, ni-
hil horum iubente imperatore, templa ac simulacra sua euerterunt & eccle-
sias ædificarunt.

ro in quibusdam canonibus nomen *oratoriorum* ad priuata facella, siue loca cultui diuino pro priuatarum familiarum commoditate constituta, restringi videtur, quæ a parochialibus ecclesiis dependebant, ab eisque in hoc discrepabant, vt essent tantum loca faciendis precibus, non autem missis celebrandis, destinata; vel si hoc ipsum aliquando priuatis familiis permittebatur, certe maioribus, & solemnioribus diebus festis ad ecclesias parochiales, ad percipiendam sacram synaxin, conferre se debebant. GRATIANVS [c] canonem ex concilio *Auelianensi* citat, istiusmodi *oratoria* permittentem, sed eucharistiam ibi celebrari omnino interdicens. Idem priuilegium in nouella quadam IUSTINIANI [d], sed cum eadem exceptione, indulgetur. Atque hoc modo canonem istum concilii *Trullani* [e] intelligendum esse, arbitror, qui clericis in talibus oratoriis publice sacra facere permittit, ea quidem conditione, vt hoc de episcopi illius loci sententia faciant. Nulla enim in his locis administrationis sacramentorum fit mentio, licet *latina* versio vocabulum *baptizant* immisceat, quod in *græco* non est [*], & expressis verbis alie eiusdem concilii canone [f] prohibetur, iubente omnes homines bapti-

(c) Gratian. de consecrat. distinct. I. c. XXXIII. Vnicuique fidelium in domo sua *oratorium* licet habere & ibi orare: Missas autem, ibi celebrare non licet.

(d) Iustin. nouell. LVIII. Εἰ μὴ οἴκῳ ἕτως ἀπλῶς πνεῖ ἔχειν οἰοῦται θεῶν ἐν πῖς ἰ-
αυτῶν ἱεροῖς: εὐχῆς δὲ καὶ μοῖνης χάριν, καὶ ἕθενος πᾶσι τοῖς πνευμάτιοις τῶν ἑσῶ
τῆς ἱερᾶς καθότις λευτεργίας, τῆτοι αὐτοῖς ἐφίεμεν. Si quidem domos ita sim-
pliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis videlicet soli-
us gratia, & nullo celebrando penitus horum quæ facti sunt mysteriū, hoc
eis permittimus.

(e) Conc. Trull. c. XXXI. (tom. VI. conc. p. 1155.) Τὰς ἐν ἐκκλησίῳ οἴκοις ἕθεν οἰ-
κίας τυγχάνουσι λευτεργίας ἢ βαπτίζοντας κληρικῆς, ὑπὸ γράμης τῆτοι πᾶσι
τῶ κατὰ τύπον ἰπισκόπου ὀρίζου, ὡς εἴ τις κληρικὸς μὴ τῆτοι ἕτω παραφυλάττοι,
καθαυρίδω. Clericos, qui in oratoriis, quæ sunt intra domos, sacra faci-
unt, vel baptizant; hoc illius loci episcopi sententia facere debere decer-
nimus. Quare si quis clericus hoc non sic seruauerit, deponatur.

(*) At in meo exemplari editionis Labb. Paris. MDCLXXI. habetur τὸ βαπτίζον-
τας vid. not. antec. (c).

(f) Concil. Trull. c. LVIII. al. LIX. Μηδαμῶς ἐν ἐκκλησίῳ οἴκῳ ἕθεν οἰκίας τυγχά-
νουσι βάπτισμα ἐπιτελείδω, ἀλλ' οἱ μιλλοῖτες ἀξιεῖδω τῶ ἀχράντε φωτισματῶ
ταῖς καθολικαῖς προσεχίδωσαν ἐκκλησίαις, καὶ εἰσε τῆς διαίτης ταύτης δπλαυίτα-
σαν. In æde oratoria, quæ est intra domum, baptismus nequaquam pera-
gatur. Sed qui illuminatione ab omnibus sordibus aliena digni habendi
sunt, ad catholicas ecclesias accedant, & hoc illic munere perfruantur.

zari in catholicis, hoc est publicis, ecclesiis. Concilium autem *Agathense* [g] in *Gallia* eucharistiam in priuatis oratoriis, veniam concedente episcopo, administrari permittit, quibusdam tamen diebus festis solemnioribus exceptis. *Si quis*, inquit, *extra parochias, in quibus legitimus est ordinariusque conuentus, oratorium in agro habere voluerit; reliquis festiuitatibus, ut ibi missas teneat, propter fatigationem familie, iusta ordinatione permittimus: Pascha vero, natalem domini, epiphania domini, aduersionem domini, pentecostem & natalem S. Ioannis baptiste, vel si qui maximi dies in festiuitatibus habemur, non nisi in ciuitatibus aut in parochiis teneant. Clerici vero, si qui in festiuitatibus, quas supra diximus, in oratoriis, nisi iubente aut permitteute episcopo, missas facere aut tenere voluerint, a communione pellantur.* Ut adeo his temporibus oratorium & ecclesia catholica ab se inuicem ita discrepasse videantur, quemadmodum nunc sacellum priuatam ab ecclesia parochiali differt, licet primis temporibus nulla distinctio intercesserit.

§. V.

Cur vocata sint basilicæ et ἀνάκτορα.

ECCLESIAE alio nomine dicuntur *basilicæ*, quod *Anglice* reddiderimus *Palaces of the great king*, hoc est, *magni regis palatia*. Hoc nomen frequenter occurrit apud AMBROSIVM [b], AVGVSTINVM [i], HERONYMVM [k], SIDONIVM APOLLINAREM [l] aliosque saculi quarti & quinti scriptores, ante quod tem-

(g) Conc. Agath. c. XXI. (tom. IV. conc. p. 1386.)

(b) Ambros. ep. XXXIII. ad Marcellinam de tradendis basilicis (lib. II. epist. XIV. p. 101. b. edit. Colon.) Nec iam Portiana, hoc est, extramurana *basilica* petebatur, sed *basilica* noua, hoc est intramurana, quæ maior est. Conuenerunt me primo vii comites consistoriani, ut & *basilicam* traderem & procurarem, ne quid populus turbatum moueret.

(i) Aug. de diuersis ferm. XII. Sermo habitus Carthagini in *basilica*. Fausti, cetera.

(k) Hieron. epist. VII. ad Latam (p. 37. b. edit. Francof.) *Basilicas* martyrum & ecclesias sine matre non adeat.

(l) Sidon. lib. V. ep. XVII. Conueneramus ad sancti Iusti sepulcrum, sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses, processio fuerat antelucana, solemnitas anniuersaria, i. i., populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima *basilica* non caperet.

Euseb. in oratione de laudibus Constantini c. IX. utitur nomine ἀνάκτορον, Εἶτα δὲ τὸ ἀνάκτορον, inquit, εἰς ἀρχαῖον ἱεραῖον ὑψῶν, ἐν οὐρανοῖς

pus vix in villo christiano auctore illud inuenias. Antiquitus enim apud Romanos basilicæ appellabantur ædes publicæ, porticibus & ambulationibus magnifice extructæ, vbi principes siue magistratus ad audiendas & decidendas causas sedebant; aliaque publici vsus ædificia, velut curia, & mercatorum tabernæ publicæ eodem inter eos nomine veniebant. Constantino autem imperatore religionem christianam amplexo, earum multæ ecclesiæ dabantur, in aliumque usum, ad christianorum videlicet conuentus inibi agendas, adhibebantur; vti ex loco AVSONII [m] liquet, quando in gratiarum actione ad Gratianum imperatorem pro suo consulatu ait: *Basilica olim negotiis plena nunc votis pro tua salute susceptis.* Quo ipso dicere voluisse censendus est, quod palatia & aulæ Romanæ in ecclesias christianas conuersæ sint. Et hinc, reor, nomen *basilicæ* generâle aliquod ecclesiarum nomen posterioribus temporibus factum est. Tametsi DURANTVM & BONAM [n] præterea alias huius appellationis causas adferre non ignorem, nimirum quia ibi regi omnium Deo cultus & sacrificia offerantur, vel quia tantum ampliores & augustiores ecclesiæ hoc nomine insigniantur; quod vero re ipsa ita non est, nam ex quo primum vsus obtinuit, commune omnium ecclesiarum nomen fuisse, constat.

§. VI.

Quando primum appellatæ sint templa.

IDEM de appellatione *templorum* obseruandum est, qua prioribus tribus sæculis vix [o] vllum scriptorem christianum pro quadam ecclesia, sed tantum pro gentilium templis, quæ idolorum receptacula & deorum ipsorum claustra erant, usum ef-

ἰσὺ σχήματι κατεποικίλει. Interius vero *basilicam* ipsam ad summam crexit altitudinem eamque octaedri forma constructam varie exornauit.

(m) Auson. gratiar. actio pro consulatu p. 190.

(n) Durant. de ritibus eccles. lib. I. c. I. n. IX. Ideo diuina templa, ait Isidorus lib. XV. c. IV. basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus & sacrificia offerunt.

Bona rer. liturg. lib. I. c. XIX. n. IV. Ea vox, (basilica) ecclesiis christianorum tributa est, vel propter ædificii magnificentiam: vel quia ibi, vt ait Isidorus lib. XV. origin. cap. IV. regi omnium Deo cultus & sacrificia offeruntur: vel quia profanæ basilicæ in ecclesiis Christi conuersæ sunt.

(o) Ignat. ep. ad Magnes. n. VII. semel hoc nomine vitur cum quadam restrictione, ecclesiam vocans *ναὸν Θεοῦ*; templum Dei.

se, deprehendas. Superstitione autem gentilitatis destructa, & statuis vbique deiectis, templisque purgatis & in ecclesias christianas consecratis, sequentium saeculorum scriptores templorum nomen eis tribuere non dubitarunt. Vt quum AMBROSIVS [p] *templum Dei* a se tradi haud posse, diceret, certe *ecclesiam*, non autem *templum idolorum*, intelligebat. Ita quoque LACTANTIUS [q], quando se in *Bithynia* litteras oratorias eo tempore docuisse adfirmat, quum *Dei templum* euersum sit, intelligit *ecclesiam Nicomediensem*, quæ omnium prima persecutionis *Diascletianæ* tempore vastata fuit. EVSEBIUS de ecclesiis, post illam persecutionem reedificatis, loquens *templa* [r] eas nuncupat, & speciatim ecclesiam a *Paulino* constructam *templum in vrbe Tyro* [s] vocat. Vt alia loca CHRYSOSTOMI [t], THEODORETI [u], PRUDENTII [w], HI-

(p) Ambros. ep. XXXIII. ad Marcellin. (vid. not. (h) p. 120.) Respondi, quod erat ordi in, *templum Dei* tradi a sacerdote non posse.

(q) Lactant. lib. V. c. II. Quum ego in Bithynia litteras oratorias accitus docerem, contigitque, ut eodem tempore *Dei templum* euerteretur, cetera.

(r) Euseb. lib. X. c. II. Πάντε τύπον τὸν πρὸ μικρῆς αἰῶς τῶν τυράννων δυσσεβείας ἠεπιταμίον, ἄπειρ ἐν μακρᾷ καὶ θανάτηφόρῃ λύκῃ ἀναθίσκοντι θιωμένοις, νεὺς τε αὐθις ἐκ βάρων εἰς ὑψὺ ἀπειρον ἐγειρομένοις, καὶ πολὺ κρείττονα τῶν ἀγγλίων τῶν κύλων πεπολιρχημένων ἀσταλαμβάιοντος. Quum loca cuncta, quæ tyrannorum impietas paullo ante subuerterat, tamquam exdiuturna ac pessimera libe reuiviscere videremus: *templaque rursus a solo in immensam altitudinem erigi* & longe maiore cultu ac splendore, quam illa, quæ prius expugnata fuissent, nitescere.

(s) Euseb. lib. X. c. IV. Ἐ δὲ σπουδῆς ἡ μάλιστα τῶν ἀμφὶ τὸ Φοινίκων Ἱερὸν διαπέπων ἐν Τύρῳ νεὰς φιλοπίας ἐπετεκνέασο. Cuius studio templum illud in vrbe Tyro erat exstructum, omnium quæ in Phœnicie sunt, longe pulcherrimum.

(t) Chrysostom. hom. IV. de verbis Isaiæ tom. III. p. 865. (p. 72. a. edit. Francof.) Τῶπτε λέγω αἰεὶ καὶ λέγων ἔ παύσομαι ὅτι ἐγκύμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας, ἔχ ὅτι σύγκλητον ἔχει, καὶ ἰσάτους ἀριθμεῖν ἔχορα, ἔχ ὅτι ἀδριάντας πολλὰς, ἔδ ὅτι ὦλον ἀφθονίῳ, ἔδ ὅτι θίσεως ἐπιτηδείότητι ἀλλ' ὅτι ἄμιον ἔχει Φιλίκοον, καὶ ναύς Θεῆς ποτληραμένοις. Hæc ego semper loquor, nec loqui desinam, quoniam hæc nostræ ciuitatis laus est, non quod senatum habet, non quod consules numerare possumus, neque quod statuas complures, neque quod mercium copiam, neque quod situm habet commodum; sed quod populum habet audiendi studiosum, quod *templa Dei* referta.

(u) Theodoret. histor. lib. I. c. XXXI. †

(w) Prudent. Passio Laurentii v. 161 - 164.

Recenset exin singulos
Scilicet vitium nomina

LARI [x], AVGVSTINI [y] & sexcentorum aliorum in eandem sententiam taceamus; quæ ipsos ab appellatione templorum non abhorruisse, ostendunt, si quidem eam sine ambiguitate & formidine, ne pro gentilium templis acciperetur, adhibere potuerint. A nomine autem *fani* religiosius abstinebant, neque eo nisi contentim utebantur, indignationem & animi sui dolorem aduersus quædam conuenticula hæreticorum, quos eodem quo gentiles loco habebant, testificaturi. Quemadmodum in AMBROSIO [z] obseruatur, qui de conuenticulo quodam *Valentinianorum* loquens nomine *templi* vel *ecclesie* illud ornare dubitat, sed *fanum* dicit; nomen semper tributum templis idolorum gentilium, quibus *Valentinianos* comparat, utpote non meliores, quam conuentum gentilium ficta numina colentium; quod idola & imagines, perinde ac gentiles, adorarent.

§. VII.

Ecclesie nonnumquam vocate synodi, concilia, conciliabula, conuenticula.

AD HVC generale quoddam ecclesiarum nomen datur, quod non par est prætermittamus, quoniam appellationis istius ambiguitas quosdam viros doctos in grauem errorem abripuit. CONSTANTINVS in lege quadam *codicis Theodosiani* [a] ecclesiam vocat *sanctissimum catholicæ & venerabile concilium*, quod ALCI-

Longo & locatos ordine

Adstare pro *templo* iacet.

Id. Passio Hyppoliti v. 215. 216.

Stat sed iuxta aliud, quod tanta frequentia *templum*

Tunc adeat, cultu nobile regifico.

- (x) Hilar. comment. in psalm. CXXVI. (p. 416. d. edit. Paris. MDCXCHII.) *Conuentus* quidem *ecclesiarum*, siue rum templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, *consuetudo nostra* vel domum Dei *soluta est muncipare* vel *templum*
- (y) Augustin. de ciuitate Dei lib. VIII. c. XXVII. (tom. V. opp. p. 492.) Nec tamen nos eisdem martyribus *templa*, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus.
- (z) Ambros. ep. XXIX. (epist. XVII. edit. Colon. p. 105. c.) ad Theodosium: Vindicabitur etiam *Valentinianorum fanum* inuentum? Quid est enim, nisi *fanum*, in quo est conuentus gentilium? Licet gentiles duodecim Deos appellant, isti triginta æonas colunt, quos appellunt Deos.
- (a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. IV. Habeat vnusquisque licentiam; *sanctissimæ catholicæ venerabilique concilio*, decedens, bonorum quod optauit, relinquere.

ATVS pro synodo ecclesiastica falso accipit; quum tamen GOTHOFREDO recte obseruante, heic, vt in multis aliis antiquorum scriptorum locis, ecclesiam significet. Nam hæc vocabula *concilium*, *synodus*, *conuenticulum*, *conciliabulum* & similia varie accipiuntur. Quamquam enim vt plurimum synodos ecclesiasticas & concilia significant, nonnumquam tamen alios conuentus ecclesiæ ad diuinum cultum denotant, & hinc nomen transferebatur a conuentu ad locum conuentus, seu ecclesiam denotandam, quemadmodum supra de vocabulo *ecclesiæ* nobis fuit obseruatum. Ita quando HIERONYMVS *Nepotianum* laudat, quod *conciliabula martyrum* diuersis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbrarit, non potest intelligere concilia martyrum, sed ecclesias nominibus martyrum [b] appellatas. Atque hoc modo iterum, quando ait: *In tantam rabieyn persecutorum feritas excitata est, vt etiam CONCILIABULA [c] nostra destruerent.* Quomodo GAUDENTIVS intelligi debet in sermone quodam suo de dedicatione ecclesiæ cuiusdam [d], quæ *concilium martyrum* dicitur. Ipse conuentus ecclesiasticus sæpe eodem nomine vocatur *concilium*. Vt in passione CYPRIANI, a PONTIO [e] diacono ipsius scripta: *Iussim est, (ab imperatore) vt nulla conciliabula faciant, neque cœmiteria ingrediuntur.* Ita vocabulum ab HIERONYMO [f] adhibetur, quando de monachorum conuentu in ecclesia ad peragendum Dei cultum loquitur; & a TERTULLIANO [g]† pro quouis conuentu ecclesiastico, quando *Cederem tibi*, inquit, *si scriptura Pastoris (HERMÆ) non ab omni CONCILIO ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha & falsa iudicaretur.* Iam quod Latini *concilia*, id Græci *συνοδος*

(b) Hieron. ep. III. epitaph. Nepotian. (p. 16. g. h. edit. Francof.) Hoc idem possumus & de isto dicere, qui basilicas ecclesiæ & *martyrum conciliabula*, diuersis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbravit, vt quidquid placebat in ecclesia, tam dispositione quam visa, presbyteri laborem & studium restaretur.

(c) Hieronym. com. in Zachar. c. VIII.

(d) Gaudent. serm. XVII. in dedicatione basilicæ martyrum. (biblioth. patr. tom. II. p. 277. edit. Par. MDLXXXIX.)

(e) Pontii Pass. Cypri.

(f) Hieronym. ep. XXII. ad Eustochium c. XV. (p. 96. edit. Francof.) Post hoc *concilium* soluitur & vnaquaque decuria cum suo parente pergit ad mensam.

(g) Tertull. de pudicitia c. X.

Vocant, & hinc obseruandum est, quod stilus in edicto imperiali, quo in *passione* CYPRIANI christiani *conciliabula* facere prohibentur, apud EVSEBIUM [b] sit *συνόδους ποιεῖσθαι*, quæ non ecclesiasticarum synodorum, sed omnium conuentuum ecclesiasticorum prohibitio est. Synodus enim & ecclesia, obseruante CHRYSOSTOMO [i], eiusdem prorsus valoris & significationis vocabula sunt, adeoque vnum æque ac alterum ecclesiam, seu conuentum ecclesiasticum, denotare potest. Et quum *Latino*rum nomen *conuenticulum* ex primigenia notatione nihil nisi conuentum, seu concilium, significet, sapissime ab antiquis scriptoribus pro ecclesia adhibetur. Sit in exemplum LACTANTIUS [k], qui de persecutoribus tempore vexationis Diocletianæ loquens, *Aliqui*, inquit, *ad occidendum præcipites exstiterunt, sicut vnus in Phrygia, qui vniuersum populum cum ipso pariter CONVENCIVLO concremavit.* Et ARNOBIUS [l] in eundem modum loquitur, *confinilem faciens lamentationem, Nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter CONVENCIVLA dirui? in quibus summus oratur Deus, pax cunctis & venia postulatur magistratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis, adhuc vitam degentibus, & resolutis corporum vincione: in quibus aliud auditur nihil, nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei, & cum omnibus, quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* Ex quibus videre est, no-

(b) Euseb. lib. VII. c. XI. (p. 211. b. edit. Amstelod.) Οὐδεμῶς δὲ ἐξίστασθε ὑμῖν ἢτε ἄλλοις ποῖν, ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, εἰ εἰς τὰ καλῶδηρα κοιμητήρια εἰσίναι. Nullatenus licebit vobis nec quibuscumque aliis, *conciliabula* facere, aut ea quæ vocantur cœmeteria adire. Lib. IX. c. II. πρῶτον μὲν εἰργεν ἡμεῖς τῆς ἐν τοῖς κοιμητήρσι συνόδου διὰ προσφάσεως περιῆται. Primum quidem nostros a conuentibus, qui in cœmeteriis fieri solebant, nescio quo prætextu arcere adgressus est. Ibid. c. IX. Οὐ μὴν συνόδους ἐπικελεύον ποιεῖσθαι conuentus agere nequaquam præcipiebat.

(i) Chysof. hom. in Psal. CXLIX. tom. III. p. 548. c. edit. Francof.) Ἐκκλησία συσῆματ^ο καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα. Ecclesia est nomen conuentus & congregationis.

(k) Lact. lib. V. c. XI.

(l) Arnob. contr. gent. lib. IV. p. 152. (p. 90. edit. Hamb. MDCX.) Ambrosiaster in Eph. IV. p. 248. Vbi omnia loca circumplexa est ecclesia, *conuenticula* constituta sunt & rectores & cetera officia in ecclesiis ordinata sunt.

men *conuenticulosum* nondum hæreticorum conuentibus fuisse tributum, quando autem veteres de his loquendi habebant occasionem, plerumque cum epitheto *hæretica conuenticula* eos vocabant, vt a catholicis ecclesiis distinguerent, vti ex diuersis legibus THEODOSII [m], ARCADII & HONORII imperatorum in codice *Theodosiano* perspicimus.

§. VIII.

Cur nonnullis ecclesie dicantur martyria, memoriæ, apostolica et prophetea.

ATQVE hæc generalia fuerunt ecclesiarum nomina. Nonnulli vero specialiores appellationes eis tribuebant ex rationibus, quæ non ad omnes extendi poterant. Neque abs re fuerit in hac dissertatione nostra earum etiam facere mentionem. Quæ ecclesiæ super sepulcrum alicuius martyris exstructæ erant, vel de eius nomine, memoriam ipsius conseruandi causa, nuncupabantur, illæ peculiari *martyrii, confessionis vel memoriæ* titulo, ex speciali ista ratione sibi dato, gaudebant. Ita de *Constantino* obseruat EVSEBIUS [n], quod plurimis nouam ciuitatem suam *Constantinopolin* oratoriis exornarit amplissimisque *martyriis*, & splendidis ædibus, partim in suburbiiis partim in ipsa ciuitate constructis. Et quod hoc modo simul martyrium honorauerit memoriam, simul ciuitatem suam ipsi martyrum Deo quasi consecrauerit. Atque ex hoc tempore in omnibus christianis sequentium sæculorum scriptoribus *martyrium* semper ad eiusmodi ecclesiam significandam vsurpatur. SOCRATES [o] loquitur de *martyrio Thomæ apostoli Edesiæ*, & de *martyrio Petri ac*

(m) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. X. A conuenticulis suis hæreticæ superstitioni turba propulsetur. It. lib. XVI. tit. IV. leg. IV. Cuncta officia moneantur, tumultuosos se conuenticulis abstinere.

(n) Euseb. de vita Const. int. lib. III. c. XLVIII. τὴν δὲ ἐπάνωθεν αὐτῆ πόλιν ἐξόχῃ πρὸ γερῶν, ἐκκλησίαις πλείοσι ἐφαιδρυνε, μαρτυρίοις τε μερίοις καὶ περιφανεῶσι οἰκοῖς· τοῖς μὲν ἀπὸ τῆ ἁγίας τοῖς δ' ἐν αὐτῇ τυγχάνουσι δι' ἃν οὐκ καὶ τὰ τῶν μαρτύρων μνήμας ἔπιμα, καὶ τὴν αὐτῆ πόλιν πρὸ τῶν μαρτύρων καθίερον Θεῷ.

(o) Socrat. lib. IV. c. XVIII. Ἐν τῇ δὲ τῇ πόλει Θωμαῖ τῶ ἀποστόλου μαρτυρίον ἐστὶ λαμπρὸν καὶ περιφανές, συνεχεῖς τε ἐν αὐτῇ συνάξεις ἐπιτελούνται, διὰ τὴν τῆ πόλεως ἀγιότητα. In ea vrbe (Edesiæ) illustre ac splendidum est *martyrium* Thomæ apostoli, in quo propter loci sanctitatem collectæ sine intermissione celebrantur.

Pauli [p] in vrbe Roma, & de martyrio Euphemie [q] Chalcedone, in quo corpus huius martyris reconditum erat; quæ fuit ecclesia, in qua celebre concilium Chalcedonense habitum est, vnde in actibus istius concilii sæpissime vocatur μαρτύριον Ἐυφημίας, *martyrium* seu basilica Euphemie. Et ob eandem rationem, quia saluator noster præcipuus eorum, qui diuinæ religionis causa mortem perpassi sunt, & magnus suæ ipsius religionis martyr erat, ecclesia, quam Constantinus in Golgotha monte, in ipsius passionis ac resurrectionis memoriam, ædificauit, ab EUSEBIO [r] aliisque *martyrium Saluatoris* communiter vocari solet, quæ de re curiosus lector ampliorem narrationem in peculiari epistola [s] eruditi VALESII, quæ ad calcem *historie ecclesiasticæ* EUSEBII habetur, reperire potest. Latini loco *martyrii*, pro eiusmodi ecclesia, vtuntur *memoria martyrum*, vt in noto illo AVGVSTINI [t] loco, vbi Nos, inquit, *martyribus nostris non templa sicut diis, sed MEMORIAS sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus; nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo & martyrum & nostro.* Vt adeo, quando AVGVSTINVS alio loco [u] *Tradium*, presbyterum suum, laudat, quod sua ipsius pecunia expensa *memoriam sancti martyris* erexerit, non monumentum siue sepulcrum, sed ecclesiam intelligere debeamus. Atque hoc modo nomen illud ab

- (p) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Ἀρκάδιος ἔταξεν ἡν ἀπερίεργος, ὡς ἐν τῇ Γάμῃ ἅμα Ἀθανασίᾳ γενόμενος, μηδὲν ἐλθεῖν ἰσορροπίας τῶν ἑσθίων τῆς πόλεως, μένον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρον καὶ Παῦλον μαρτύριον. Ammonius adeo parum curiosus exstitit, vt quum Romam venisset vna cum Athanasio, ex magnificis vrbis operibus nullum videre desiderauerit, sed solas Petri & Pauli basilicas (martyria) viderit.
- (q) Socrat. lib. VI. c. VI. (p. 306. d. edit. Amstelod. MDCXCV.) Γενόμενοι δὲ ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἵδρα τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος Εὐφημίας ἀπέκειτο κ. τ. λ. Quum in ecclesiam venissent, in qua corpus Euphemie martyris reconditum est.
- (r) Euseb. lib. IV. de vii. Constant. c. XL. Καὶ δὴ τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτῷ συνήσθη φιλοκάλῳ σπῶδῃ κασεργασμῆν μαρτυρίαν προσέκειν τὴν ἀφίρῳσιν ποιήσασθαι, ἐν ἔχῳ ἰδοκίμαζε. Et ipse quidem optimum factu esse iudicabat, si eius martyrii, quod singulari studio ac magnificentia Hierosolymis confluxerat, dedicationem celebraret.
- (s) Valesii epistola de anast si & martyrio Hierosolymitano.
- (t) August. de ciuit. Dei lib. XXII. c. X.
- (u) Aug. hom. L. de diuicis, De opera eius & expensa pecunia memoriam sancti martyris habemus.

OPTATO [v] multisque aliis adhibitum legimus. Quod si vero is, cuius in memoriam ecclesia ædificabatur, propheta aliquis vel apostolus fuerat, tunc ecclesia vel προφητείον vel ἀποστολείον nuncupabatur. Sicut in SOZOMENO [x] videre est, qui de apostoleo Petri in vrbe Roma loquitur, & iterum de apostoleo Petri & Pauli ad Quercum, in suburbio Chalcedonis, quod RUFFINVS vir consularis in honorem apostolorum istorum construxerat, eamque ob causam apostoleum [y] ab illis cognominarat. Ita in concilio Constantinopolitano sub MENNA [z] propheteum Iesaiæ prophetæ memoratur; sicut etiam apud THEODORVM LECTOREM [a], qui reliquias Samuelis prophetæ depositas esse dicit ἐν τῷ προφητείῳ αὐτῶ, in ipsius propheteo. Quod vtrumque propheteum nihil aliud, quam ecclesias, in istorum vatum honorem exstructas, significare potest, quemadmodum VALESIVS recte interpretatur.

(v) Optat. contr. Permen. lib. II. (p. 32. edit. Par. MDCLXXIX.) Ecce presentes sunt ibi duorum memorie apostolorum. Dicit, si ad has ingredi potuit: ita, vt obtulerit illic, vti sanctorum memorias esse constat.

(x) Sozom. lib. IX. c. X. ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ βάρβαρος καὶ φοβερώτερον ἐπιών, ἔδωκε πάλιν ἦνε, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην, ἤγαγεν εἰς τὸ Πέτρος ἀποστολείον. Sed quum barbarus adhuc terribilius irruens nihil proficeret, admiratus castitatem mulieris, duxit eam in basilicam Petri.

(y) Sozom. lib. VIII. c. XVII. Χαλκηδόνος δὲ προάσειον Ρεφίνος τῆ Ἰσαακῆ. οὖν ἐπάνουμον, ἐν ᾧ βασιλεία ἐστὶ, καὶ μεγάλη ἐκκλησία, ἣν αὐτὸς Ρεφίνος ἐπὶ πηρὶ Πέτρος καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων ἰδέματο, καὶ ἀποστολείον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε. Id suburbanum est Chalcedonis, quod nunc ex Rufini viri consularis nomine appellatur: in quo palatium est, & ecclesia maxima, quam Rufinus ipse in honorem apostolorum Petri ac Pauli construxerat & apostoleum ob id cognominarat.

(z) Conc. Constant. sub Menna act. III. (tom. V. conc. p. 67. c.) Καὶ μεθ' ὅρου αὐτοὶ οἱ ἰσχυροὶ κληρικοί ἐεζήκασι, ἕπι ἡσθρῶ αὐτῶν ἔχοντε προάσειον πλησίον τῆ προφητείας τῆ ἁγίας Ησαίας. Cum iuramento ipsi venerabiles clerici dixerunt, quia scimus ipsum habere suburbanum prope propheteum sancti Iesaiæ.

(a) Theod. Lect. lib. II. p. 168. Ἐπὶ τῆς αὐτῆ βασιλείας καὶ ἐπὶ Ἀττικῆ πατριάρχου, εἰσηγήθη ἐν Κωνσταντινπόλει πὰ λείψανα τῆ ἁγίας Σαμεὴλ καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῷ προφητείῳ αὐτῶ. Eiusdem Arcadii temporibus Attico patriarchatum obtinente, adlatæ sunt Constantinopolim reliquæ sancti Samuelis & depositæ sunt in ecclesia eiusdem propheteæ.

§. IX.

Cur cœmeteria, mensæ, et aræ.

EADEM prorsus ratio duorum aliorum nominum, *cœmeterii & mensæ*, quibus ecclesias nonnumquam denotari reperimus, adferenda est. Christiani persecutionis tempore in priuatis fornicibus vel locis sepulturæ, & speciatim ad monumenta martyrum suorum, conuenire solebant; vti tum ex concilii *Illiberitani* [b], in ipso persecutionis *Diocletianæ* æstu congregati, & de conuentibus suis in eiusmodi locis sæpius loquentis, canonicibus, tum ex imperatorum persecutorum, christianis conuentus in cœmeteriis agere interdicientium, edictis, quæ supra [c] vidimus, manifestum est. Iam finitis persecutionibus ecclesiæ super sepulcris martyrum, & in locis, vbi erant cœmeteria, extruebantur, & hinc cœmeterium vel sepulcrum alicuius martyris pro nomine ecclesiæ vsurpari cœptum est. Ita in scriptis *AVGVSTINI* frequens sit alicuius ecclesiæ mentio, quæ *mensa Cypriani* dicitur, vbi diuersos sermones habuit *AVGVSTINVS* [cc]. Hic erat locus, in quo martirium subierat *Cyprianus*, vbi quum esset altare illud, ad quod *Cyprianus* Deo erat immolatus, postea ecclesia exstructa, & ara, siue mensa communionis, ad offerendum ibi Deo christianum sacrificium, erecta fuit. Et quum ambæ passionis *Cypriani* essent monumentum, iunctim ipsius nomine [d] *mensa Cypriani* vocabantur. Quamquam enim per

(b) Concil. Eliber. c. XXXIV. (tom. I. conc. pag. 974.) Cereus in cœmeteriis per diem placuit non accendi. It. c. XXXV. Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmeterio peruigilent, eo quod sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committant.

(c) §. VII. pag. 127. vid. Onuphr. de cœmeteriis c. XI. Cœmeteria erant christianis (quod & nunc sunt) veluti templa & orationum loca, in quibus episcopi synodos congregabant, sacramenta administrabant, verbum Dei concionabantur. Hinc illud sciri dignum, quod quum imperator quispiam persecutionem in christianos instaurare constitui set, ante omnia eos a cœmeteriis arceri solebat, ne in vnum conueniendi eis facultas esset.

(cc) Vid. sermon. XCIV. & CCXXXVII. de diuersis ferm. XXVI. ex editis a Sirmondo. Serm. XXXVIII. & LXXX. in Psal. omnes recitatos ad *mensam Cypriani*.

(d) Aug. ferm. CXIII. de diuersis. Sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo constructa est, tamen *mensa* dicitur *Cyprianus*, non quia ibi est vniquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolata, & quia ipsa immolatione sua parauit hanc mensam, non in qua pascat siue pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui ipse oblatus est, offeratur.

menfam primario altare significatur: tamen ad nomen quoque ecclesiæ, in qua AVGVSTINVS tot sermoneſ die memoriae CYPRIANI ſacro ad populum *Carthaginiuſem* recitauit, extendi manifeſtum eſt. Nomen *cœmiterii* etiam ſequentibus temporibus pro eccleſia adhiberi continuatum eſt. Vti ex canone quodam concilii *Laodiceni* [e] apparet, quo decernitur, *Non concedendum eſſe, ut in COEMITERIA vel in ea, que dicuntur, martyria quorumuis hereticorum abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel generationis gratiã.* CHRYSOSTOMVS ſæpe uſurpat vocabula τάΦοι μαρτύρων, ſepulcra martyrum pro eccleſiis. Vt quum [f] ait: *Contemplare ciuitates aſ MARTYRVM SEPVL CRA concurrentes & populos eorum amere inflammatos.* Et iterum [g]: *Martyres beati ſunt, quia ſua accipiunt: ab eorum ſepulcris non diſcedimus.* Illic rex & imperator *diamema* regium abiicit, atque in martyris ſepulcro permanet, orans & rogans, ut ſibi a periculis liberatio concedatur & contra hoſtes victoria. Immo hac in re tam de *Iudeis*, quam *gentilibus* triumphat, quod apoſtoli in morte ipsis maximis in hoc vniuerſo regibus fuerint honoratiores. *Qui ducebantur, inquit [h], & circumducebantur, qui contemti erant & uincti, & qui innumera pariebantur mala, dum uiuebant: ubi deſuncti ſunt, regibus ipsis erant magis venerabiles, etiam Romæ, que orbium eſt regaliffima, relictis omnibus aſ SEPVL CRA PISCATORIS & tabernaculorum opificis currunt & reges, & præſides & duces.* Et *Conſtantinopoli* reges noſtri magnam gratiam putant, non

(e) Conc. Laodic. can. CX. (tom. I. conc. p. 1497.) Περὶ τῶν, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κομιτήρια, ἢ εἰς τὰ λεγάμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπὸ τῆς τῆς ἐκκλησίας, ἰσχυρῶς ἢ θεραπεύειν ἕνεκα.

(f) Chryſoſt. com. in Pf. Im. CXV. tom. III. p. 404. (p. 349. c. edit. Francoſ.) Σκόπει καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων τῆς τάφου καὶ πόλεως συντρεχέουσας, τῆς δόξης ἀναπτεινῆς: τῶ πόλι.

(g) Id. homil. I. in Pf. Im. XLVIII. ibid. p. 812. (p. 704. edit. cit.) Οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἰσχυρῶς τὰ ἰαυτῶν λευκάνουσιν, ἐν ἀναχωρήσει τῆς τάφου αὐτῶν - - ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ῥίπτει τὸ διάδημα, καὶ περιβάλλεται τῶ πάφῳ τῶ μάρτυρος, δυσωπῶν καὶ δεόμενος δεῖξαι αὐτῷ ἅσιν τῶν δεινῶν καὶ νικῶν κατ' ἐχθρῶν.

(h) Chryſoſt. demonſtr. ut. quod Chriſtus ſit Deus tom. V. p. 839. (tom. V. p. 749. edit. Francoſ.) Οἱ ἀγγέλοι καὶ περιανγέλοιοι, οἱ κατ' ἐπιτομῆν καὶ δεσμοφόροι, οἱ τὰ μέρη πάσχοντες δεπῶ, τελευτήσαντες αὐτῶν εἰσι τῶν βασιλείων πριώτεροι καὶ πᾶς, σκοπεῖ ἐν τούτοις ἐν τῇ βασιλικῆ τῇ πόλει Γάμο, πάντα ἀφιέντες, ἐπὶ τῆς τάφου ἀλιείως καὶ τῆς σηνοποιῶν τρέχει καὶ βασιλεῖς καὶ ὑπάτοι καὶ στρατοῖ. καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινῶπιλει δὲ εἰς ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν ἰγγύς, ἀλλὰ

propter apostolos, sed si vel extra eorum vestibula, corpora sua sepeliuntur, sicutque piscatorum ostiarii reges. In quibus locis omnibus planum & perspicuum est, quod per sepulcra apostolorum ecclesias intelligat. Atque ita ATHANASIVS [i], SOCRATES & alii vocabulum *cameterii* pro ecclesia accipiunt. Et fortassis HIERONYMVS per sepulcra martyrum idem intelligit, Dum esset Romæ, inquit [k], & liberalibus studiis exuliver, solebam cum ceteris eiusdem ætatis & propositi diebus dominicis sepulcra apostolorum & martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, cetera. Sed nihil certi definiam, quia cryptas, siue fornices subterraneas eis iungit, quæ eius ætate non fuerunt ecclesiæ, licet tempore TERTULLIANI fuerint, qui eas vocat *arcas* [l] *sepulchrarum*, narrans, Hilarianum persecutorem conuentus ibi agi vetuisse: sed hoc ipsum vlciscente diuina providentia notabiliter punitum fuisse, dicit. Qui enim christianis arearum suarum libertatem denegauerint, eos suas ipsorum areas, nempe penaris sua vel loca frugibus excutiendis facta, (quæ alia vocabuli *arce* significatio est) perdidisse: nam & iusto Dei iudicio per annum istum haud habuisse eos messem. Lector vocabulum *arce* pro loco precationis adhibitum, deprehendit in *actis purgationis* CAECILIANI [m] episcopi Carthaginiensis, & in aliis monumentis ex hoc persecutionum ævo [n], vbi ab ecclesiis supra terram ad fornices

καρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα ἔξω ἀγμητῶν εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδήματα περιεβάλλοντες τὸ σώματα αὐτῶν κατορθώσασθαι, καὶ γέγονασι θυρωροὶ λαῖκόν τῶν ἀλλίων οἱ βασιλεῖς.

(i) Athan. apof. II. ap. Socrat. lib. II. c. XXVIII. τῇ γὰρ ἑβδομῶδι μετὰ τὴν ἀγίαν πεντηκοστήν, ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὐχάσασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀπεστρέφασθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωσίαν. Hebdomade, quæ est post sanctam pentecosten, populus quum ieiunasset, orationis causâ egressus est ad *cameterium*, eo quod omnes communionem cum Georgio auerterentur.

(k) Hieron. comment. in Ezek. c. XL.

(l) Tertul. ad Scapul. c. III. Doleamus necesse est, quod nulla ciuitas impune latente sit sanguinis nostri effusionem. Sicut & sub Hiluiano præside, quum de *arcis sepulchrarum* nostrarum acclamassent: AREAE NON SINT: arcæ ipsorum non fuerunt; messes enim suas non egerunt.

(m) Gest. purgat. Cæcili in. ad calcem Optati p. 272. (p. 95. b. Par. MDCLXXIX.) Cines in *arce* martyrum fuerunt inclusi. Item p. 277. (p. 95. d.) Tollat aliquis de vestris in *arce*, ubi orationem facitis, & illic ponantur.

(n) Vid. acta concilii Cirenensis ap. Baronium an. CCCIII. n. XXIV. Passio Cypriani. Eius corpus positum est in *arcis* Macrobbii Candidi.

suas subterraneas fugere, easque sibi ecclesias temporarias conficere cogebantur.

§. X.

Cur casæ, tropæa et tituli.

CASA aliud nomen est in iisdem *actis purgationis* CAECILIANI & FELICIS obuium, quod itidem nomen ecclesiæ [o] esse, existimo. Quamquam enim illud ex hoc solo loco dubium quodam modo esse potest, tamen quum in aliis auctoribus ita vsurpatum inueniam, vnum ex antiquis ecclesiarum nominibus esse colligo. BEDA [p] enim narrat, quod ciuitas sancti Martini in *Bernicia*, quæ prouinciâ *Britannia* est, vulgo vocetur *Candida Casa*, eo quod ibi ecclesiam de lapide fecerit *Nynias* episcopus. Et disquirendum relinquo, annon *Casæ Nigræ* in *Africa*, vbi *Donatus* fuit episcopus, aliquam similem denominationis suæ rationem habuerint? Cur vero ecclesiæ dictæ sint *casæ*, id quidem non facile est ad hariolandum. Vsque dum melior huius rei ratio data fuerit, statuere nobis liceat, id a plana & simplice earum conditione factum, de qua capite proxime sequenti plura dicendi locus erit. MEDVS aliud ecclesiarum nomen, (quod non adeo vulgare est) in CAIO ROMANO, antiquo scriptore apud EVSEBIUM, obseruauit, qui *tropæa apostolorum* ad denotandas duas ecclesias *Petri & Pauli* in vrbe *Roma* [q], ex coniectura MEDI, adhibet. At vero ratio quædam dubitandi, fateor, suppetit, an eo loco ecclesiæ, & non potius monumenta, seu sepulcra istorum apostolorum, intelligantur. Nam EVSEBIVS tantum de corporibus ipsorum, quæ *Romæ* sepulta sint, loquitur; ad quam opinionem confirmandam antiquum istum auctorem adlegat, *Ego vero, inquam* [r], *apostolorum tropæa possum ostendere. Nam siue in Vaticanum, siue ad Ostiensem viam per-*

(o) Gest. purgat. p. 272. (p. 95. b.) Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit, in *casâ* maiore fuit inclusus. (ibid. c.) Crescentianus dixit, Præfens cum populo sui, inclusus in *casâ* maiore.

(p) Bed. hist. lib. III. c. IV. Qui locus ad prouinciam *Bernicionum* pertinet, vulgo vocatur ad *Candidam Casam*, eo quod ibi ecclesiam de lapide, infolito Britonibus more, fecerit.

(q) Mede's *discourse of churches* p. 328.

(r) Euseb. lib. II. c. XXV. Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι ἰάν γὰρ Σελήσης ἀπελάθειν ἐπὶ τὸν βαπταϊόν, ἢ ἐπὶ τῆ ὁδῶν τῆν ἁσίαν, ἐυρήσεις
gere

gere libet, occurrent tibi *tropæa* eorum, qui ecclesiam illam fundauerunt; intelligens ecclesiam Romanam, a Petro & Paulo fundatam, quorum sepulcra tum Romæ conspiciebantur, alterum quidem in monte Vaticano, in via Ostiensi alterum. Quamuis posterioribus temporibus, vbi ecclesiæ super eorum sepulchris ædificatæ fuerunt, ipsorum *tropæa* nomen harum ecclesiarum facta sunt, sicut ex verbis HIERONYMI [r] ad Marcellam, Romæ viuentem, discimus, quando scribit: *Est ibi (Romæ) sancta ecclesia, sunt TROPÆA APOSTOLORVM & martyrum: Est Christi vera confessio, est apostoli ore predicata fides, & gentilitate calcata in sublime quotidie vigitur vocabulum christianum.* Nam certum nunc est, sepulcra eorum in ecclesias conuersas esse, & simul sumta *tropæa* dici, vt pote manifesta signa & documenta victoriæ, quam de hostibus suis, ad sanguinem vsque resistendo & post mortem triumphando, reportarunt. Aliud adhuc nomen occurrit, cuius non adeo facile est accuratam reddere rationem, cur videlicet quædam ecclesiæ, speciatim Romæ, appellatæ sint *tituli*. In libro pontificali in vita Marcelli [t] hic ipse viginti quinque *titulos* Romæ propter baptismum recens e paganis conuersorum constituisse dicitur. Et eodem loco matrona quædam nomine *Lucina* vidua domum suam [u] nomine *tituli* seu ecclesiæ dedicasse perhibetur, vbi die noctuque hymnis & orationibus Christum co-

τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τῆν ἐκκλησίαν.

- (r) Hieron. ep. XVIII. ad Marcellam. (tom. I. opp. p. 84. f. ed. Francof.) Gild. de excidio Britan. (tom. V. biblioth. patr. p. 172.) vocat *signa victricia* martyrum. Renouant, inquiens, ecclesias ad solum vsque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti *victricia* signa passim propalant, dies festos celebrant; sacra mundo corde atque ore conficiunt. Confer sis Bed. histor. eccles. lib. I. c. VIII. vbi eadem verba leguntur.
- Euseb. de laud. Constant. c. XVII. Τίς Θεός ἢ καὶ ἦρας ἔγω πολυμηθεὶς, ὡς ὀκνίτερος σωτῆρ, τρέπαια νικτήρια κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἤγειρεν; Quis Deus aut heros, æque ac seruator noster oppugnatus, *τρέπαια victricia* de hostibus crexit?
- (t) Pontific. l. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 946.) Hic fecit cœmeterium via Salaria, & viginti quinque *titulos* in vrbe Roma constituit, quasi diœceses, propter baptismum & penitentiam multorum, qui conuertebantur ex paganis & propter sepulturas martyrum.
- (u) Ibid. Matrona quædam, nomine *Lucina*, vidua, quæ vixerat cum viro Marco annis quindecim, & in viduitate sua habebat annos nouendecim,

Iuerint, donec *Maxentius* tyrannus hoc audito ecclesiam instabulum animalium conuerterit, *Marcellum*que ipsis coegerit deseruire. Hæ eadem creduntur fuisse ac ecclesiæ parochiales ad sacramentorum administrationem, multitudine conuersorum *Rome* crescente, erectæ. Quare vero *tituli* vocatæ sint, inter viros eruditos non plane conuenit. BARONIUS [w] ita vocatas esse statuit, quod signum crucis sibi impositum habuerint, quo signo sine titulo ad CHRISTVM pertinere cognitæ sint, quemadmodum res ad imperatoris fiscum pertinentes ex appenso velo, imaginibus imperatoris vel nominis ipsius inscriptione insignito, cognosci solitæ sint. At enim vero non constat, quod signum crucis adeo mature ecclesiis adfixum fuerit; vel si fuerit, quod peculiaris distinctio fuerit ab ecclesia parochiali; nam sine dubio cathedralis, siue episcopalis, ecclesia æque mature atque vllæ aliæ signum illud habuit. MEDVS [x] duas alias rationes adfert & lectori relinquit definiendum, vtrum ita dicta fuerint, quod in earum dedicatione nomen domini nostri IESV CHRISTI illis quasi inscriptum fuerit, vti tum quidem moris erat, nomina siue titulos possessorum domibus & possessionibus imponere; atque ita eiusdem notionis foret cum aliis istis nominibus *ναρπαξὸν* & *basilica*; an vero, quia titulum beneficii curialis vel denominationem illis presbyteris dederit, qui-

suscipit beatum virum (Marcellum) quæ & *domum suam nomine tituli* beati Marcelli dedicauit, vbi diu noctuque hymnis & orationibus domino Iesu Christo confitebantur. His auditis a Maxentio, misit, & iussit in eadem ecclesia iterum planas externi, vt ibidem animalia catabuli congregata sturent, & ipsis beatus Marcellus deseruiret.
Pii epist. IV. ad Iulianum Vien. (tom. I. conc. p. 577.) Presbyter Pastor *titulum condidit*, & digne in domino obiit.

(w) Baron. ad ann. CML. n. V. Unde acciderit, vt domus-fidelium in sacrum usum conuerfa, quis nos ecclesiis dicimus, a maioribus *tituli* dicerentur, paucis aperitendum. A rebus fiscalibus videtur accepta esse nomenclatura: tituli namque impositione, rem aliquam sibi fiscus solitus erat vendicare, atque principi consecrare: vt quum ait imperator: Tituli vero, quorum adiectione prædii nostri sunt consecranda substructiis, non nisi publicæ iustificatione proponantur. Fuisse huiusmodi titulos veta quædam, quæ regum repræsentarent potestatem, vel imaginibus imperatorum, vel nominis ipsorum inscriptione insigniti, multa sunt, quæ poterunt demonstrare, cetera.

(x) Mede's *disc.* of churches p. 323.

bus fuerunt commissa. Hanc postremam veram istius appellationis rationem esse, credo, donec alia probabilior excogitata fuerit. Quod ad opinionem attinet ONUPHRII, quod horum titulorum [y] numerus hodierno cardinalium presbyterorum numero exacte responderit, nec ii vniquam plures, quam duodetriginta fuerint, persuasio est omni fundamento destituta. OPTAVS enim de pluribus quadraginta ecclesiis in vrbe Roma, ante vltimæ persecutionis tempora, loquitur, vti libro proximo fusius ostendemus.

§. XI.

De tabernaculis, monasteriis & aliis quibusdam minus vfitatis ecclesiarum nominibus.

DANTVR diuersa alia minus vfitata ecclesiarum nomina in scriptoribus antiquis, quibus immorari necesse non est. Cuiusmodi sunt *limina martyrum*, qua appellatione vfitus est HIERONYMVS [z]; σηκός & τέμεν[⊙], vocabula idem quod templa significantia, quæ heic illic in THEODORETO [a], SYNESIO [b] & EVAGRIO [c] offendimus. Apud EVSEBIVM in imperatorum

(y) Onuphr. interpret. vocum ecclesiastic. p. 13. fin. seq. Quum primo infinita gentium multitudo, mox vrbs & Italia omnis fidem Christi suscepisset, non sufficientibus XV. titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad vrbs & Romanæ ecclesiæ ornamentum & maiestatem & titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factique sunt tituli XXXIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora, satis constat.

(z) Hieron. ep. XV. ad Marcellam p. 76. a. edit. Francof.) Ad *martyrum limina* penè inuisa properabat.

(a) Theodoret. ferm. de marty. (tom. IV. opp. p. 606. lin. penult. seqq.) Τὰ μὲν γὰρ ἐκείνων ἔτα παντελῶς διελύθη ΤΕΜΕΝΗ, ὡς καὶ τῶν σχηματικῶν διαμεῖναι τὸ εἶδος, καὶ τῶν βωμῶν τὸν τύπον τῆς ἰῶν ἀνθρώπων ἐπίσταται· αἱ δὲ τῶτων ὑλακαθιστάθησαν τοῖς τῶν μαρτύρων σηκοῖς. Horum namque templa sic destructa sunt, vt ne figurarum quidem permanferit species, nec ararum formam huius sæculi homines sciunt: harum autem materia omnis martyrum sanis dicata est.

(b) Syncl. ep. LVIII. ἅπας ὡπίς ἱερὸς ἀπεκλεισθῶ, καὶ σηκός καὶ περίβολ[⊙], omnis illis religiosa ædes ac septi claudantur.

(c) Enagr. lib. I. c. XIV. Ἐπέθεν τὸ τέμεν[⊙] τότε δὲ τῷ ἁγίῳ δεύσασθαι, ἄρδεβαν cupiditate visendi *tabernaculum* ἢ ἐδὲ illius vni. P. id. lib. VI. c. VIII. πειπλωκε καὶ τὰ πολλὰ τῆς καλυμμένης ὀρεακίης, καὶ ὁ πρόθεσι ἱεραρχῶν ψηφίον, καὶ

gen-

gentilium rescriptis aliquoties *domus synaxeos* [d] pro ecclesia occurrit. CHRYSOSTOMVS *sedem doctrinae* [e] vocat ab exercitio prædicandi inibi verbum Dei. Et multa alia istiusmodi nomina inuenias, quæ explicatione haud indigent. Sunt autem duo nomina magis vsitata in EVSEBIO, quæ nonnulli viri docti falso intellexerunt. Vno loco de *Therapeutis in Aegypto* loquens, quos primos christianos a sancto Marco conuersos & a PHILONE IVDÆO teste descriptos esse existimat, ecclesias ipsorum *σεμνεία & μονασήρια* appellat, quod nonnulli pro monasteriis sensu hodierno per errorem accipiunt; quum tamen EVSEBIVS [f] diserte dicat, fuisse nomen a PHILONE non ipsorum domiciliis sed ecclesiis datum. Nam *Postquam*, inquit, *PHILO, cuiusmodi essent illorum domicilia, descripsit, de ecclesiis, quas variis in locis exstructas habent, ita dicit: In singulis domiciliis est quoddam sacellum, quo! SEMNEVM & MONASTERIVM appellatur, in quo soli, remotis arbitris, sanctioris vite mysteria peragunt. Nec cibum potumve, nec eorum, quæ ad corporis curam pertinent, quidquam eo secum inferunt: sed legem duntaxat & prophetarum oracula hymnosque, & alia huiusmodi, quibus pietas simul ac scientia augentur, consummantur.* Hæc non descriptio est monasterii sensu hodierno accepti, sed ecclesiæ, atque ita nomen initiò vsurpatum fuisse videmus, quemadmodum in hunc vsque diem inter *Germanos* vsurpatur, qui hinc ecclesias quasdam suas *munsters*, vti nos *Angli minsters*, appellant, quæ antehæc erant collegiata ecclesiæ ac scholæ eruditionis, de quibus libro antecedenti diximus. Hoc porro

σύμπαντα τὰ καλέσθη βρυτία, καὶ τὰ περὶ τὸν πάνσεπτον ΣΗΚὸν τῆς Θεοτόκου, μόνῃς τῆς μέσης σοῦς παραδείξως σωθείσης. Corruit platea magna pars regionis, quæ Ostracine dicitur: Psephium item, cuius antea mentionem feci, & vniuersa loca, quæ vulgò Byssi appellantur: ædificia denique, quæ erant circa venerabilem *ecclesiam* deiparæ virginis, sola media porticu mirabili quodam modo conseruata.

(d) Euseb. lib. VII. c. VIII. †

(e) Chrysost. hom. II. in Ioan. †

(f) Euseb. lib. II. c. XVII. εἰς' ἐξῆς τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ἰποῖαι πρὸς ἧσαν διαγράφαις, περὶ τῶν κατὰ χάρακ ἀκκλησιῶν ταῦτα φησὶν ἐν ἐκείτῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν οἶκημα ἱερὸν, ὃ καλεῖται ΣΕΜΝΕΪΟΝ καὶ μονασήριον· ἐν ᾧ υἱοὶ ἐμνοὶ τὰ τῶν σεμνῶν βίβλιν μυστήρια τελεῖται μὴδὲν εἰσκαμίζοντες, μὴ ποτὸν μὴ σίπρον μὴ τέ τι τῶν ἄλλων, ὅσα πρὸς τὰς τῶν σώματων χρεῖσας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνων, καὶ τ' ἄλλα, οἷς πιστόμη καὶ εὐσέβεια συταύξονται καὶ τελεῖνται.

inde confirmatur, quod EVSEBIVS vocabulo *monasterii* nomen *σεμνείον* iungat, illud hoc ipso explanaturus, quod ab optimis criticis antiquis pariter & recentioribus HESYCHIO, BVDAEO, SVICERO & aliis pro templo seu loco diuini cultus accipitur. EVSEBIVS aliud nomen ecclesiae habet, cuius ideo tantum heic facimus mentionem, quod eidem falsae interpretationi obnoxium est. Vocat ipsam *tabernaculum*: quae priuata tantum appellatio est, ecclesiis mobilibus nec certo loco fixis peculiaris & propria. Nam EVSEBIVS de *Constantini* expeditione, quam contra *Persas* meditatus erat, loquens dicit, quod inter ceteras praeparationes ad hoc bellum *tabernaculum* [g] in speciem ecclesiae curauerit faciendum, in quo preces ad Deum victoriae auctorem vna cum episcopis, in hac expeditione assidue secum versaturis, fundere decreuisset. SOCRATES [h] eadem de re loquens, *tabernaculo* comparat, quod *Moses* olim in solitudine fecit, dicitque, *Constantinum* id confici iussisse, vt in locis etiam desertissimis *ευκλήριον ηυτρεπισμένον*, *paratum oratorium* haberet. Et ab hoc exemplo, quemadmodum obseruat SOZOMENVS [i], singulae *Romanorum* legiones proprium sibi *tabernaculum* facere, & sacerdotes ac diaconos proprios ac peculi-ares habere coeperunt.

§. XII.

De distinctione inter ecclesiam matricem et dioecesanam.

DVM in hoc argumento versamur, non abs re fuerit, le-

(g) Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. LVI. *επειτα και την σκηνην τῆς ἐκκλησίας σχήματι πρὸς τὴν ἐκείνῃ τῷ πολέμῳ καιάταιξιν ἐν πολλῇ φιλοπομίᾳ καταργήζετο ἐν ἧ τῷ θεῷ τῆς κίτης δοτῆρι, τὰς ἐκτελείας ἀμα τοῖς ἐπισκόποις ποιῆσθαι ἐπεισεί.*

(h) Socrat. lib. I. c. XVIII. *Τούτῳ ἦν ὁ τῷ βασιλεῖ περι τὸν χριστιανισμόν πόθος, ὡς και Περσικῶ μίλλωνται κινῆσθαι πόλις, κατασκευάσαι σκηνὴν ἐν ποικίλῃ ὀφείτης, ἐκκλησίας τύποι δῶτελεσαι, ὡς περ Μωυσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει και ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τῆς ἐρημοτάτης τόπος ἐυκλήριον ηυτρεπισμένον.* Tantus porro in illo erat amoris ardor erga Christi religionem, vt, quum bellum Persicum immineret, *tabernaculum* ad inlir ecclesiae, ex variis pietisque velis confici iusserit, sicut *Moses* olim in solitudine fecerat: atque illud secum portari voluerit, vt in locis etiam desertissimis *paratum* haberet *oratorium*.

(i) Sozom. lib. I. c. VIII. *ἐξ ἐκείνῃ δὲ και τὰ ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμῶς καλεῖσιν, ἕκαστον ἰδίαν σκηνὴν κατασκευάσασατο, και ἱερίας, και διακόους δῶτελεσμενῶν ἔχει.*

florem de duobus illis vocabulis erudire, quæ ad hanc materiam quodam modo spectant, & propter ambiguitatem suam sæpe perperam capiuntur ac confunduntur, quæ sunt *ecclesia matrix* & *diocesana*, quæ eiusdem valoris vocabula esse videntur, sed sæpenumero inter se admodum discrepant. *Ecclesia matrix* interdum sumitur pro originali quadam ecclesia, ab ipsis apostolis plantata, vnde aliæ postea deriuatæ fuerunt ac propagatæ. Sic TERTULLIANVS [k] istas ecclesias vocat, quibus apostoli prædicarunt, vel viua voce, vel epistolis suis, ad quas omnes doctrinæ debeant diiudicari. Et hoc sensu ecclesia *Hierosolymitana* a secundo generali concilio *Constantinopolitano* [l] mater omnium ecclesiarum in toto terrarum orbe nuncupatur: Et *Arclatensis* mater *Gallicarum*, eo quod a *Trophimo* [m], apostolorum millionario & primo loci episcopo, plantata esse creditur. Aliis temporibus ecclesia matrix metropolim siue principem cuiusque prouinciæ ecclesiam denotat, vti in quibusdam canonibus *Africanis* [n], vbi matrix nonnumquam pro sede primatis, a qua alii episcopi controuersiarum diiudicationem expetere debebant, vsurpatur. Vt plurimum autem cathedralem siue episcopalem ecclesiam significat, quæ ecclesia magna, & ecclesia catholica, & sedes principalis plerumque dicebatur, in oppositione minorum *titulorum*, siue ecclesiarum parochianarum, quibus presbyteri præsidebant singuli. Ita in canone quodam codicis *Africani* dicitur: *Non habenti necessitatem nec epi-*

(k) Tertull. de præscript. c. XXI. Constit. proinde, omnem doctrinam, quæ cum illis ecclesiis apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam.

(l) Epist. Synod. ad Damasum ap. Theodoret. lib. V. c. IX. τῆς δὲ μητρὸς ἀπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδευμώτατον καὶ θεοφιλέτατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι, γινώσκοντες. *Matris vero ecclesiarum omnium Hierosolymitana* reuerendissimum & religiosissimum Cyrillum episcopum esse, significamus.

(m) Libellus precum episcoporum Gallor. ad Leon. ap. Baron. an. CCCCL. p. 127. Cuius honoris obtentu ecclesiam Arclatensem omnes decessores prædecessoresque nosti i velut matrem debito semper honore coluerunt, cetera.

(n) Cod. Afric. can. CXIX. al. CXX. (tom. II. conc. p. 1127.) εἰ δὲ μὴ ἦν, μὴ προνομιστῆς ὄν τῇ μητρὶ καὶ τῶν. Si autem non fuit, non præiudicetur *matrici*.

scopo liceat MATRICIS ECCLESIAE [o] nec presbytero rem tituli sui usurpare. Graeca huius canonis translatio heic imperfecta est & corrupta, quemadmodum SVICERVS [p] bene observavit, & hac ipsa CVIACIVS & alii in errorem abrepti matricem pro matricula siue catalogo, vel descriptione locorum, quæ illi diocesi respondent, acceperunt, quum tamen ecclesia cathedralis siue episcopalis intelligatur. Quemadmodum etiam in alio canone [q], qui dicit: Si in MATRICIBVS CATHEDRIS episcopus negligens fuerit aduersus hæreticos, conueniatur a vicinis episcopis diligentibus & ei sua negligentia demonstrerur, ut se excusare non possit. Matrix cathedra siue ecclesia heic est ecclesia episcopi, siue ea, quæ ipsius curam & constans domicilium requirit, tamquam principalis dioceseos ecclesia. Hæc a FVLGENTIO FERRANDO [r] manifesto aliis inferioribus ecclesiis in diocesi opponitur, quibus presbyteri tantum præsidebant, quando dicit: Ad eligendum episcopum sufficiat matricis arbitrium. Et iterum: Episcopus matricis non usurpet, quidquid donatum fuerit ecclesiis, quæ in diocesi constitutæ sunt. Hæ ecclesiæ in diocesi constitutæ eadem sunt atque illæ, quas nunc ecclesiis parochianas vocamus; quamuis ipsæ nonnumquam dioceses in libro pontificali [s] & canonibus Africanis [t] dicantur; & in aliis quibusdam canoni-

(o) Cod. Afric. can. XXXIII. μή ἕως ἀνάγκης, μηδὲ ἐπιτόπου ἕξιναι καταχρησάσθαι πάλῃ μὲν ἐν τῷ ἴτιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μάτρως

(p) Suicer. thes. eccles. voce μάτρως.

(q) Cod. African. can. CXXIII. (tom. II. conc. p. 1129.)

(r) Ferrand. breuiat. can. c. XI. ex concilio Septimunicensi & concilio Macrianiensi. (apud Iust. II. biblioth. iuris can. p. 448.) Item can. XXXVIII. ex concilio Hipponiregensi.

(s) Pontific. vit. Marc. III. Hic viginti quinque titulos in vrbe Roma constituit, quasi dioceses propter baptismum, & poenitentiam multorum, cetera.

(t) Cod. Afric. can. LIII. tot. Dico, si placet, circa hos, non tantum dioceses non esse seruandas, verum & de propria ecclesia, quæ illis malè sauerit, omnimodo admittendum, vt etiam auctoritate publica reiciantur, atque ab ipsis principalibus cathedris remoueantur. Oportet enim, vt qui vniuersis fratribus ac toto concilio inhaeruit, non solum suam iure integro, sed & dioceses possideat. At vero, qui sibi met putant plebes suas, si sic, fraterna dilectione contenta, non tantum dioceses amittant, sed vt dixi, etiam propriis publica carcant auctoritate, vt rebelles. Can. LVI. Audiuimus constitutum, vt dioceses non mereantur episcopos accipere, nisi consensu eius, sub quo fuerant constitutæ: sed in prouincia nostra cum ali-

bus [u] *ecclesie diocesane*, vt in concilio *Tarraconensi*, quo episcopi diocesef singulis annis visitare iubentur, vt prouideant, ne qua ecclesia diocesana, hoc est, ecclesia intra diocesin suam, reparatione destituatur. Vt adeo *ecclesia matrix* & *ecclesia diocesana* ex isto antiquo stilo ab se inuicem distinctæ fuerint, vti nunc apud nos ecclesia cathedralis ab ecclesia parochiana distinguitur. Ecclesia matrix alias vocabatur *cathedra principalis* [w], vbi episcopum continuo oportebat residere: & nonnumquam *ecclesia catholica*, quemadmodum VALESIVS [x] CX EPIPHANIO [y] & NICEPHORO [z] obseruauit, in oppositione minorum ecclesiarum, quæ ei erant subiectæ. Quamquam, vt antea nobis fuit obseruatum, concilium *Trullanum* ecclesiam quamlibet, in qua baptismus peragebatur, *catholicam ecclesiam* [a] vocet, in

quæ forte in diocesi, concedente eo episcopo, in cuius potestate fuerant constituta, ordinati sunt episcopi, etiam *diocesef* sibi vindicant, cetera.

- (u) Conc. Tarracon. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 166.) Multorum casuum experientia magistrante, reperimus non nullas diocesanas esse ecclesias destitutas: ob quam rem id hac constitutione decreuimus, vt antiquæ consuetudinis ordo seruetur, & annuis vicibus ab episcopo *diocesef* (edit. Labb. habet: diocesano) visitentur: & si qua forte basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur.
- (w) Conc. Carth. V. c. V. (tom. II. conc. p. 1216.) Placuit, vt nemini sit facultas, relicta *principali cathedra*, ad aliquam ecclesiam in diocesi constitutam se conferre.
- (x) Valef. not. in Theodor. Lector. lib. I. p. 553. Notandum est, Nicephorum maiorem ecclesiam vocare τὴν καθολικὴν; non quod reliquæ ecclesie huic subiectæ non essent catholice; sed per excellentiam quamdam maior ecclesia patriarchalis dicebatur catholica. Sic Epiphanius in hæresi Arianorum haut procul ab initio catholicam ecclesiam vocat maiorem ecclesiam vrbs Alexandria, quæ sibi-clis habebat plures minores ecclesie.
- (y) Epiphani. hæres. LIX. n. I. Ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἔσαι. κ τ. λ. Quotquot Alexandria *catholice* communionis *ecclesie* sunt, vni archiepiscopo subiectæ, cetera.
- (z) Niceph. lib. XV. c. XXII. ὡς ἄμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμος, τὸ οὐκιάση τῶν ἀκροῦν προσφρόνημα, διετύχη τὸς κατὰ τίπους κληρικὸς ἀνθρώποις ἄχρησ οὐκίαν, πάντα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας νομιζομένης. Qui quum munus economi obiret, quæ in ecclesia quaque muneris loco offerrentur, ea vt loci cuiusque clerici serent, constituit, quum ad id tempus ecclesia vniuersalis (catholica) dona eiusmodi omnia tulisset.
- (a) Concil. Trullan. c. LIX. (tom. VI. conc. p. 1170.) Μηδὲμὸς ἐν ἰακτιβίᾳ οἴκῳ ὀρρο-

oppositione priuatarum adium oratoriarum, in quibus baptismum administrari haud licebat. Necessè fuit, ecclesiarum nomina sub huius libri initium sigillatim enarrare, quia eorum alia cognitione digna, alia ambigua sunt, vt lector vno obtutu ea inueniat explanata, nec circa vocabula, quoties in sequenti sermone occurrunt, hæsitet.

§. XIII.

Testimonia de ecclesiis primi sæculi, collecta a Medo.

NUNC proxime in originem ecclesiarum inquirendum est, hoc est, quo tempore christiani eas pro diuino cultu constituerint? Plane singularis & noua sententia a quibusdam viris doctis hisce posterioribus temporibus diuulgata est, christianos tribus prioribus sæculis istiusmodi distincta cultus diuini loca non habuisse, statuentibus. Innituntur illi locis quibusdam male intellectis ORIGENIS, MINVCII FELICIS, ARNOBII & LACTANTIÏ, in quibus christiani nulla templa habuisse dicuntur, quod eo accipiunt, quasi ecclesias habuisse, auctores isti negent. Quæ opinio etsi non indocte a VEDELIO [b] SVI-

ἴδον οἰκίας τυγχάνειν βέππομα ἐπιτελείσθω; ἀλλ' αἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τῶ ἀρχόν-
 τω φοῖσηματ' ταῖς καθολικαῖς περισσεύσασθαι ἐκκλησίαις. In ade
 oratoria, quæ est intra domum, baptismus nequaquam peragatur: sed qui
 illuminatione ab omniuis sordibus aliena digni habendi sunt, ad catholi-
 cas ecclesias accedant & hoc illic munere persuantur.

- (b) Vedel. exercitat. in Ignat. ep. ad Magnes. c. IV. n. II. p. 6°. Ignatiï tempore christiani templa non habebant, immo post Ignatii etiam tempora iis carebant aliquandiu. Origenis tempore, qui post annum CC. scripsit, templis carebant christiani, vt patet ex libro VIII. aduersus Celsum: vbi Celsus christianis exprobrat: *post hæc Celsus & aras & simulacra & delubra nos ait defugere, quo minus fundentur &c.* Hoc Origenes non negat, sed agnoscit. Quia, inquit, haud quaquam Deum insensibilibus (h. e. inanimatis) templis colendum existimamus. Negat autem causam, propter quam Celsus putabat christianos templa defugere. Putabat Celsus id ideo fieri, vt confirmarent insensibilis sue & inexplicabilis communionis fidem. Sed eam causam Origenes negat & veram adducit. Verba notanda sunt, ex quibus constabit, tum noluisse Christianos fundare templa, tum cur fundare noluerint. Non igitur ad noscæ huius insensibilis & inexplicabilis animo-
 rum communionis & tanti conuentus confirmationem, simulacrorum tem-
 plorumque simulationes defugimus, sed quia per lesu doctrinam comperimus,
 quæ ad aduendum colendum sit Deus, ea nos colimus, quæ sub pietatis præ-
 textu & opinatione quadam impios reddunt, qui a vero per lesum cultu
 errando saluantur, qui vniue solus ad pietatem est via, & in vero illud

CERO [c] aliisque defenditur, omni tamen fundamento caret, & ab auctoribus, quos adlegat, immo ab illis ipsis, qui eam fouent & tuentur, confutatur. MEDVS elaboratam dissertationem ad hanc opinionem confutandam edidit, in qua veterum testimonia erudite conlegit, quæ christianas ecclesias tribus prioribus sæculis existisse, probant. Præcipua eius argumenta in eorum gratiam, qui auctorem non habent, strictim enarrabimus, illisque alia quædam addemus. Primo loco ostendit, quod veteres, AVGVSTINVS [d], BASI-

profatus: Ego sum via, veritas & vita. Eodem tempore vixit Minucius Felix, in cuius Octauio Cæcilius idem christi nomen obiicit, *Cur nullas aras habent? templa nulla? nulla nota simulacra?* Hic expresse Octauius fateatur: *Delubra & aras non habemus.* Post hos vixit Arnobius Afer post annum CCC. apud quem rursus gentiles christianis templorum defectum obiiciunt, lib. 6. aduersus Gent. *In hac consueuistis parte crimen nobis maximum impietatis assignere, quod neque ades sacras venerationis ad officia exstruamus, non Deorum alicuius simulacrum constituamus aut firmam, non altaria fabricemus, non aras.* Vbi etiam agnoscit Arnobius, templa nulla a christianis extrui, sed crimen quod in eo collocabant gentiles amolitur. Circa annum CCCXVII. vixit Lactantius, qui lib. 1. de falsarelig. c. 2. gentes accusat, quod templa, aras, simulacra haberent. *Cur igitur, inquit, oculos in cælum non tollitis? & aduocatis Deorum nominibus in aperto sacrificia celebratis? cur ad parietes & ligna & lapides potissimum, quam illo spectatis, ubi eos esse creditis? quid sibi templa? quid aras volunt? quid ipsa denique simulacra &c.* Quibus verbis etiam idololatrica templa ethnicorum perstringit; tamen haud obscure indicat, christianos etiam tum templa omni sibi esse. Etenim quod Origenes in genere dixerat, christianos ne in impietatem delaberentur, templis abstinnisse, id Lactantius iam in specie declarat, indicans quid impietatis christiani euitarint, scilicet existimasse eos sacrificia in aperto celebranda: ad parietes non esse spectandum sed in cælum, adeoque qui Deus ubique sit, templis opus non esse. Hic aperte profiteor, me rationes illas propugnare non velle, sufficit enim ostendere, christianorum veterum praxin suis rationibus, qualescumque eæ demum fuerint, nixam fuisse. Ex quibus apparet, quandoquidem Lactantii tempore hæc opinio christianorum fuit, sacra in aperto celebranda, non ad parietes adorandum Deum; qui ubique sit, templis ethnicorum opus non habere, eos quoque templis tum quoque caruisse. Ex his veterum testimoniiis luce clarius meridiana est, veterem ecclesiam ad predicta vsque tempora, templis omnino caruisse.

(c) Suicer. thes. eccles. voce *aræ*, p. 398.

(d) Ang. quest. LVII. in Lenitic. (tom. IV. opp. p. 220. c.) Sicut ecclesia dicitur locus, quo ecclesia congregatur. Nam ecclesia homines sunt, de quibus dicitur, vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam. Hanc tamen vocari etiam i-

LIVS [e] & auctor sub nomine delitescens HIERONYMI, CHRYSOSTOMVS, SEDVLIVS, OECYMENIVS & THEOPHYLACTVS in commentationibus suis in locum *Pauli* 1 Cor. XI, 22. *Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut ecclesiam Dei contemnitis?* vocabulum *ecclesie* hoc loco non pro congregatione, sed pro loco, Dei cultui consecrato, accipiant. Et quod apostoli semper in certum locum ad preces & supplicationes faciendas in monte *Sione* coierint, qui fuerit *hyperoon* siue coenaculum, toties in actis apostolorum memoratum; vbi apostoli fuerint congregati, quando spiritus sanctus in ipsos descendit Act. II; vbi servator vltimam coenam celebravit; vbi discipulis suis post resurrectionem suam duobus diebus dominicis, proxime se subsequutis, apparuerit Io. XX. Locus ille, vbi septem diaconi electi fuerint & ordinati Act. VI. Et vbi primum concilium *Hierosolymitanum* coactum fuerit. Act. XV. Quo in loco postea pulchra ecclesia erecta, & *ecclesia montis Sion*, & *superior apostolorum*

psam domum orationum, idem apostolus testis est, vbi ait, Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, an ecclesiam Dei contemnitis? Et hoc quotidianus loquendi vsus obtinuit, vt ad ecclesiam prodire, aut ad ecclesiam confugere non dicatur, nisi quod ad locum ipsam parietesque prodierit vel confugerit, quibus ecclesie congregatio continetur.

(e) Basil. regul. maior. quast. XXX. † Regul. minor. quast. CCCX. ἄσπερ ἐδὲ κοινὸν οἶκον ἐπιτελεῖσθαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης φανερὰς προσάγματι Θεῷ μηδὲν πῶς ἔστιν ἐπιτρεπόμενης γίνεσθαι, τῷ κυρίῳ λέγουσι· μὴ γὰρ οἰκίας ἐκ ἔχετε εἰς τὸ εἶδέν ἐν καὶ πίνειν; ἢ εἶπα ὑμῖν; ἐπαύτω ὑμᾶς; ἐν τῷ τῷ ἐκ ἰσραὴλ ἰσὺ γὰρ παρίδωκα ὑμῖν ὁ καὶ παρίλαβον καὶ τὰ ἔξῃς ἐξ ὧν παιδευόμεθα, μήτε τὸ κοινὸν δεῖπνον, ἐν ἐκκλησίᾳ εἶδέν καὶ πίνειν, μήτε κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἰκίᾳ καθυβρίζειν, οὐκ ἔστι εἰ μὴ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιλεξήτω ἢ καθ' αἰῶνα τῶν τῶν, ἢ οἶκον ἐν κοινῷ εὐδέτω. Quemadmodum ratio non permittit, vt vas vllum commune in sancta introferatur, eodem etiam modo vetat sancta in domo communi celebrari; cum ex iussu Dei in veteri testamento nihil isto modo fieri permittatur. Cum autem Dominus dicat, *plusquam templum est heic*: & apostolus item, *Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Quid dicam vobis? Laudabo vos? in hoc non laudo.* Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vobis, & quæ sequuntur: vnde sane admonemur, non debere nos, neque communem coenam in ecclesia manducare, aut bibere, neque dominicam in priuata domo in contumelia habere: extra quam si quis, quum necessitas poscat, locum ædemue elegantiozem deligat in tempore oportuno.

ecclesia tempore CYRILLI episcopi *Hierosolymitani* [f] & HIERONYMI [g] dicta sit. Quod hæc fuerit domus congregationis, memorata Act. II, 46. ubi apostoli de templo reuersi panem frangere, hoc est, eucharistiam celebrare consueuerint. Putat enim cum multis aliis criticis, verba [*] ἐν οἴκῳ, non *domatim* vel *per domos*, sed *in domo* siue loco, in quo congregatio fieri solebat, reddi debere. Proximum eius argumentum petitum est ex iis, quæ EVSEBIUS [h] de *Therapeutis* in *Aegypto*, siue *Essenis* siue christianis, obseruat, quod σεμνεία sua, siue loca diuino cultui constituta, inde a temporibus *Marci* habuerint. Et quod eiusmodi loca intelligenda sint in omnibus *Pauli* epistolis, ubi ecclesias [i] in hac vel illa domo salutatur; hoc est, congregationes, quæ in istiusmodi piorum christianorum domibus, qui aliquam adium suarum partem oratorio, in quod ecclesia coiret, destinauerant. Tale coenaculum a LYCBANO, vel quisquis auctor est dialogi *philopatris* dicti, circa tempus *Traiani* de-

(f) Cyrill. catech. XVI. n. II. (p. 225. edit. Oxon. MDCCIII.) Οὐδαρὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλήσων ἐν προφήταις, καὶ ἐν τῇ πεντηκοστῇ καταβῆν ἐπὶ τὰς δαδούλους ὅν εἶδεν πυρίαν γλώσσων, ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀνωτέρῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ· πάντα γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τὰ ἀξιώματα· ἐνταῦθα χριστὸς ἐξ ἑραῶν κατέβη· ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ἑραῶν κατέβηεν. Scimus spiritum sanctum, qui loquutus est per prophetas, & in die pentecostes descendit super apostolos in specie ignearum linguarum, *heic Hierosolymis in superiore apostolorum ecclesia*. Omnium enim apud nos insignia. Heic Christus de caelo descendit, hic spiritus sanctus de caelo descendit.

(g) Hieron. epist. XXVII. epitaph. *Paulæ* (p. 112. edit. Francof.) Vnde egrediens ascendit *Sion*, quæ in arcem vel speculam vertitur. Hanc urbem quondam expugnavit & reedificauit *Dauid*. De expugnata scribitur: *Væ tibi ciuitas Ariel*, id est, leo Dei & quondam fortissima, quam expugnauit *Dauid*. De ea, quæ ædificata est, dictum est: *Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob*: non eas portas, quis hodie cernimus in fauillam & cinerem dissolutas, sed portas, quibus non preualet infernus & per quas credentium ad Christum ingreditur in *Ierusalem*. Ostendebatur illi columna ecclesie porticum fastinens, infecti cruore Domini, ad quam vincetus dicitur & flagellatus. Monstrabatur locus, ubi super centum viginti credentium animas spiritus sanctus descendisset, ut locis vaticinium compleretur.

(*) ἐν οἴκῳ, quod auctor noster, tamquam a *Medo* explicatum, heic ponit, non legitur act. II, 46. sed κατ' οἶκον, & in cod. Cantabrigiensi κατ' οἶκον.

(h) Euseb. lib. II. c. XVII. vid. supra §. XII. not. (f) pag. 136.

(i) Vid. Rom. XVI, 3. s. Coloss. IV, 15. 1 Cor. XVI, 19. Philem. 1. 2.

scribitur, vbi introducit quemdam *Critianum*, narrantem sibi, quod christiani ipsum in hyperoon aliquod, siue locum congregationis suæ, adduxerint, eo quidem consilio, vt religionis suæ consortem ipsum efficerent. Porro ex traditione ecclesiastica, ex auctore *recognitionum* sub nomine CLEMENTIS ROMANI deriuata, argumentatur, qui *Theophilum*, cui *Lucas* euangelium suum inscripsisse creditur, *Antiochie* domum suam ecclesiæ nomine consecrasset [k] perhibet. Et idem de domo *Iulenti*, *Romani* senatoris & martyris in actis *Iulenti* adfirmatur, quod post eius martyrium in ecclesiam conuersa sit. Tandem hoc sæculum primum testimonio CLEMENTIS ROMANI ex genuina ipsius ad *Corinthios* epistola, concludit dicentis [l], quod Deus non minus apta loca, quam tempora & horas, vbi & quando solemniter celebrari velit, definitur, vt omnia sancte & ordine fierent.

§. XIV.

Testimonia de ecclesiis secundi sæculi.

DE secundo sæculo ostendit, quod *IGNATIUS* in epistola sua ad *Magnesianos* [m] eos hortetur, vt in locum vnum conueniant, quem ille *ναὸν Θεῶν*, *templum Dei*, vocet; & quod in epistola sua ad *Philadelphianos* [n] dicat, esse vnicuique ecclesiæ vnum

(k) *Recognit. lib. X. n. LXXI.* Intra septem dies, plus quam decem millia hominum credentes Deo, baptizati sunt, & sanctificatione consecrati, ita vt omni auiditatis desiderio *Theophilus*, qui erat cunctis potentibus in ciuitate sublimior, *domus sua ingentem basilicam ecclesiæ nomine consecraret.*

(l) *Clem. ep. I. ad Corinth. n. XL.* Κατὰ καιρὸς τεταγμένως καὶ τὴν προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ἂν εἰκὴ ἢ ἀπὸ κτὼς ἐπιτελεῖται γινώσκει ἀλλ' ὁρισμένοις καιροῖς καὶ ἂν ὅς πᾶσι καὶ διὰ πᾶσι ἐπιτελεῖσθαι δεῖται; καὶ τὸς ἄριστοι τῆν κατεπατή οὕτως βυλάσει ἢ ὅσως πᾶσι γινώσκω ἐν εὐδοκίᾳ, ἰσχυροδίκαια εἶν τῶν θελήματι αὐτῶν. Statutis temporibus, oblationes & officia perfici, neque timere vel inordinate fieri præcepit, sed præfinitis temporibus & horis: vbi etiam & a quibus celebrari vult, ipse excellentissima sua voluntate definiuit: vt pure & sancte omnia facta in beneplacito accepta essent voluntati eius.

(m) *Ignat. ep. ad Magnes. n. VII.* Μηδὲ παράσθε ἰσχυροῖς π φαί εἶσαι ἰδίᾳ ὑμῶν ἀλλ' ἐπὶ τῷ αὐτῷ μία προσευχὴ, μία δέσις - - πάντες ἐν ἑς εἰς ναὸν συντρέχετε Θεῶν. Neque operam detis, vt vobis aliquid seorsim rationi videatur consentaneum, sed in vnum conuenientibus vna sit oratio, vna deprecatio. - - Omnes itaque velut in vnum templum Dei concurrite.

(n) *E. ist. ad Philad. n. IV.* Ἐν θυσιαστήριον, ὡς ἐν ἐκείνοισιν, ἅμα τῶν προσευχητικῶν

altare, vnum episcopum cum presbyterio & diaconis. Hodiernum quidem exemplar *Græcum* paullo aliter atque *Meus* legit, omittens vocabulum ecclesiæ, sed mentio altaris facta satis est testimonium, quod statuta loca pro conuentibus suis ecclesiasticis habuerint. Eodem sæculo *PIVS* episcopus *Romani* duas breviores epistolas ad *Iustum* episcopum *Viennensem* in *Gallia* scripsit; quarum in priore *Euprepia* [o] quædam pia matrona titulum domus suæ ecclesiæ ad celebrandas inibi missas adsignasse dicitur; & in posteriore laudatur quidam presbyter nomine *Pastor*, quod titulum, hoc est ecclesiam, ante obitum suum [p] condiderit. *CLEMENS ALEXANDRINVS* sub finem huius sæculi nomine *ecclesia* pro loco conuentus æque ac pro ipsa congregatione vtitur. De ecclesia enim loquens, *Nos iam*, inquit, *locum* [q], *sed congregationem electorum, ecclesiam voco*. Atque ita etiam in notissima sua homilia *Quis diues saluus*, introducit episcopum *Asianum*, cui *Ioannes* apostolus iuuenem quemdam tradiderat christiana disciplina erudiendum, querentem & illacrimantem, quod iuuenis malus & perditus & ad extremum latro factus nunc pro *ecclesia* [r] montem occupasset cum sui similibus commilitonibus. Ex his manifestum est, quod eius ætate vocabulum *ecclesia* non minus pro loco sacri conuentus, quam pro ipso conuentu, acceptum fuerit.

§. XV.

Testimonia de ecclesiis tertii sæculi.

SÆCVLE tertii testimonia copiosiora sunt & planiora. *TERVLLIANVS* perspicue significat, quod ecclesias habuerint, quando de christianis, qui idola pro gentilibus fabricabantur, negantibus, se quod facerent colere, querens ait: *Tota die ad hanc par-*

ἡμῶν διακόνους α. τ. λ. Vnum altare, sicut vnus episcopus cum presbyterio & diaconis.

(o) iij ep. I. (ep. III. tom. I. conc. p. 576.) ad *Iustum*. Soror nostra *Euprepia* titulum domus suæ pauperibus adsignauit; vbi nunc eum pauperibus nostris commemorantes missas agimus.

(p) Pii ep. II. (IV. ibid. p. 577.) Presbyter *Pastor* titulum condidit & digne in domino obiit.

(q) *Clém. Alexandr. Strom. VII.* ἡ οὖν πᾶν τόπον, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν, ἐκκλησίαν καλεῖται.

(r) *Ap. Euseb. lib. III. cap. XXIII.* & in bibliothec. patr. Combessif. Νῦν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄργον κατέλαβεν μὲν ὁμοίως στρατηγῆς

tem zelus [r] *sibi perorabit, ingemens christianum ab idolis in ECCLESIAM venire, de a luerfaria officina in DOMVM DEI venire, atto're ad Deum patrem manus matres idolorum.* Et alio loco [r] ecclesiam domum columbæ vocat, intelligens per columbam Christum, vel religionem ipsius columbæ similem, quemadmodum supra [tt] explicuimus. Et rursus diserte distinguit inter baptisterium & ecclesiam, quæ hisce temporibus loca a se inuicem separata erant. *Aquam [u] adituri ibidem, inquit, sed & aliquanto prius IN ECCLESIA sub antistitis manu contestamur, nos veniuntare diabolo, & pompa & angelis eius.* TERTULLIANVM sequitur HIPPOLYTUS [w], qui signa venientis antichristi describens ait: *Templa diuina domorum instar erunt, locis omnibus euerfiones fient ECCLESiarVM.* Sed huic adlegato non firmiter insisto, quia opus spurium est & recentioris æui, quam quidem vendidatur, sicut VSSERIVS probauit, nec minus COMBESIVS confessus est, qui genuinum HIPPOLYTI scriptum de *Christo & Antichristo* publicauit, in quo illiusmodi locus non reperitur [x]. Testimonium autem fide dignum in eodem sæculo ex gentili quodam scriptore habemus. Nam LAMPRIDIVS in vita *Alexandri Seneri* [y] de ipso narrat, quod quum christianos inter & popinarios de loco quodam publico orta esset controuersia, vtraque parte sibi eum deberi dicente, imperator litem in christianorum gratiam definiens rescripserit, *melius esse, vt quomodo locumque illic Deus colatur, quam po-*

(r) Tertull. de idol. cap. VII.

(r) Tertull. adu. Valent. c. III. Nostræ columbæ domus simplex, in editis semper & apertis & ad lucem.

(tt) Vid. supra §. II. pag. 115. 116.

(u) Tertull. de coron. milit. c. III.

(w) Hippolyt. de consummat. mundi. (biblioth. patr. græco-lat. tom. II. p. 346.)
οἱ τοὶ τῆ Θυῆ ὡς αἰμα ἱστοῦται, καὶ κατεσφραγίσθαι τῶν ἐκκλησιῶν.

(x) Vid. Combefis. auct. nouiss. p. 57. Quod Hippolyti nomine opus de Antichristo hæcenus pluteo onerauerat, sequioris Græciæ monumentum est, ac plane stramineum, nihil æui illius sinceritatem redolens, aut venam magnam cum simplicitate Theologi satisque in scripturis versati; cuius parens et ipsa persuasio fuerit, quod scripsisse Hippolytum de antichristo apud antiquos perulgatam sit.

(y) Lamprid. vit. Alex. c. XLIX. Quum christiani quem iam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinariū dicerent, sibi eum deberi; rescripsit imperator, melius esse vt quomodocumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur.

pinariis deditur. Circa medium hoc sæculum vixit celebris ille GREGORIUS NEOCAESARIENSIS, cognomine *Thaumaturgus*, qui ipse diuerſas eccleſias *Neocæsarea* & in adiacentibus partibus *Ponti* ædificauit, vt in vita eius refert GREGORIUS NYSSENVS [z]; qui etiam quamdam canonicam epiſtolam ſcripſit, in qua certæ claſſes ſiue ſtationes [a] pœnitentium in certis eccleſiæ partibus deſcribuntur. Quia vero nonnulli viri docti dubitant, an non potius iſta epiſtolæ pars commentitia ſit, & ab alia quaſdam manu addita, ideo non maius eī pretium, quam par eſt, ſtatuiamus, ſed tantum obſeruamus, quod eadem claſſes pœnitentium ex aliis huius epiſtolæ canonicis, qui genuini eſſe permittuntur, colligi poſſint. Circa idem illud tempus CYPRIANVS

(2) Gregor. Nyſſen. vit. Gregor. Thaum. tom. III. p. 567. Πάντων κατὰ τὸν τρόπον πάντων ἐκτετριῶς ἐπιπλάσμα τῆ χριστεῖ κατὰ σπαθὴν ναὸς ἀνεγέρθησαν, θυμὸς ἢ φρόνησις εἰσέρχεται τῷ τρικώμῳ τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωμαίων ἐπιτατῆι -- καὶ νομίας δυνατὸν εἶναι τῇ θεῖᾳ δυνάμει τὴν ἰδίαν ἀντιπῆσαι πικρίαν, καὶ ἐπισχεῖν μὴ τὴν κνηρίῃ τὸ κέρυγμα, καταλύσαι δὲ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ συζηήματα, μετῴσαι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ ἑθῶμα τῆς προκεκορηκότας τῷ λόγῳ κ. τ. λ. Omnibus in omni loco temporis ad orandum ſub nomine Chriſti ſtudioſe *conſtruentibus*, furor quidam atque inuidia inuaſit eum, qui tunc præerat imperio Romanorum -- & arbitratus ſibi poſſe, vt ſua ſcruiti diuina potentia reſiſteret & myſterii quidem prædicationem inhiberet & *conſtitutas eccleſias euerteret*, traduceret autem rurfus eos, qui ſermoni adianſi eſſent, ad ſimulacra, cetera.

(a) Gregor. Thaum. epiſt. can. c. XI. (p. 41. opp. Par. MDCXXII.) Ἡ πρὸς κληῶσις ἐξω τῆς πύλης τῆ ἐκκληρίας ἐστίν, ἔνθα ἐς ὧν τὴν ἀμαρτάνοντα χρὴ τῶν εἰσιόντων ὄψασθαι πεισῶν, ὑπερὸ αὐτῶν εὐχεθῆαι ἢ ἀκρόασις ἔνδοθεν τῆς πύλης ἐν τῷ νόρῳ καὶ ἔνθα ἐς ἵναίαι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα, ἕως τῶν κατηχημένων, καὶ ἀντεῦθεν εἰσέρχεται ἀκρίαν γὰρ, φησὶ, τῶν γραφῶν, καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐμβαλλέτω καὶ μὴ ἀξίειδω πρὸς εὐχῆς ἢ δὲ ὑπόπτωσις, ἵνα ἐσωθῆν τῆς πύλης τῆ ναὸς ἱεράου, μετὰ τῶν κατηχημένων εἰσέρχεται ἡ σύστασις, ἵνα συνίσταται τοῖς πεισῶσι καὶ μὴ εἰσέρχεται μετὰ τῶν κατηχημένων τελευταῖον, ἢ μέθεξις τῶν ἁγιασμάτων. Flerus, ſeu luxus, eſt extra portam oratorii, vbi peccatorem ſtante oportet fideles ingrediētes orare, vt pro ſe precentur. Auditio eſt intra portam, in loco quem *νάρθηκα* vocant, in ſerula: vbi oportet eum, qui peccauit, ſtare poſt catechumenos, vſque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim, inquit, poſt ſcripturam & doctrinam eiiciatur; & precatione ne dignus cenſeatur. Subieclio autem, ſeu ſubſtratio eſt, vt intra templi portam ſtans cum catechumenis egrediatur. Congregatio ſeu conſtitentia eſt, vt cum fidelibus conſiſtat, & cum catechumenis non egrediatur. Poſtremo eſt participatio ſacramentorum.

de loco conuentus christianorum nomine *dominici* [b] loquitur, vt iam obseruatum nobis est; & alio loco ecclesiam & capitoli-um, altare domini & aras simulacrorum atque idolorum, sibi inuicem opponit. Loquens enim de quibusdam lapsis & sine acta pœnitentia in ecclesiam recipi volentibus, *Quid superest*, inquit [c], *quam vt ecclesia capitolio cedat, & recedentibus sacerdotibus, ac domini altare remouentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque confessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant?* Circa hoc tempus etiam DIONYSIVS episcopus *Alexandriæ* de ecclesiis, tamquam cultui diuino adsignatis, loquitur, dirimens hanc quaestio-nem: *Num mulieres tempore separationis suæ domum Dei* [d] *ingredi debeat.* Id porro ex rescripto GALLIENI imperatoris, apud EUSEBIUM [e] memorato, liquet, quo christianis ecclesias suas sub nomine *τόπων θρησκευσίωνων* restituit: Ex eo etiam patet, quod ex epistola AVRELIANI [f] notauimus, qui senatum reprehendebat, quod tam diu de *Sibyllinis* dubitassent libris, perinde quasi in christianorum ecclesia non in templo deorum om-nium tractarent. Ita quoque ex altero eius rescripto apud EUSEBIUM [g], quo *Paulum samosatensem* rogatus a concilio *Antiochæno* e domo ecclesiæ expelli iussit. Sed testimonium EUSE-BII reliqua omnia superat. Loquens enim de pacatis temporibus, quibus christiani a persecutione *Valeriana* ad *Diocletianeam* vsque gauisi sint, obseruat, quod christianorum multitudo his quinquaginta annis adeo increuerit, vt prisca ædificia, ipsos ca-

(b) Cyprian. de oper. & elemos. vid. §. II. not. (f) p. 113.

(c) Cyprian. ep. LV. al. LIX. ad Cornelium.

(d) Dionys. ep. can. II. (apud Beuereg. tom. II. p. 4. c.) *Περὶ τῶν ἐν ἀφέδρῳ γυναικῶν, εἰ προσῆκεν αὐταῖς ἕτα διακεκμηνας εἰς τὸν οἶκον εἰσεύλαι τῷ Θεῷ, περιτλὸν καὶ τὸ πυνθάνεσθαι νομίζω.* De mulieribus autem, quæ sunt in absces-su, an eas sic adfectas oporteat *domum Dei ingredi*, superuacaneum vel in-terrogare exillimo.

(e) Euseb. lib. VII. c. XLIII. *τὴν ἐνεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεῆς διὰ παντὸς τῷ κόσμῳ ἐπιβαδῶνται ἀποτίταξα ὅπως διὰ τῶπων θρησκευσίωνων ἀποχωρήσωσι.* Indulgentiam beneficii nostri per vniversum orbem diffundi præcepimus, vt cum-cti a *religijs locis* abscedant.

(f) Apud Vopisc. vit. Aurelian. vid. §. I. not. (d) pag. 113.

(g) Euseb. lib. VII. c. XXX. cit. §. III. et. (u) pag. 117.

pere non potuerint, adeoque in singulis vrbibus spatiosas ab ipsis fundamentis [b] exstruxerint ecclesias.

§. XVI.

Ad obiectionem e: Lactantio et Arnobio respondetur.

VNICA obiectio, quæ contrâ hæc omnia cum aliqua specie fieri solet, petita est ex antiquis apologetis ORIGENE [bb], MINVCIO FELICE [i], ARNOBIO [k] & LACTANTIO [l], qui di-

(b) E. feb. lib. VIII. c. I. Πῶς ἂν τις διαγράψῃς τὰς μυριάδας ἐκείνας ἐπισυναγωγὰς καὶ τὰ πλῆθη τῶν κατὰ πῦσαν πόλιν ἀθροισμάτων τὰς τε ἐπισήμους ἐν ταῖς προσευκτηρίοις συνδρομαῖς; ἢν δὲ ἕνεκα μηδὲμῶς ἐν ταῖς παλαιαῖς οἰκοδομημασιν ἀγκυρῆραι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀπὸ πάσης τῆς πόλεως ἐκ θεμελίων ἀνίστων ἐκκλησίας. Quis innumerabilem hominum quotidie ad fidem Christi confugientium turbam, quis numerum ecclesiarum in singulis vrbibus, quis illustres populorum concursus in ædibus sacris cumulate possit describere? Quo factum est, vt *præfatis ædificiis iam non contenti in singulis vrbibus spatiosas ab ipsis fundamentis exstruerent ecclesias.*

(bb) Origen. c. Celsum lib. VIII. p. 390. εἰ δὲ καὶ κατὰ τοὺς θεοὺς παραβαλὼν, ἵνα παραστήσωμεν τῆς ἀποδεχόμενοι τὰ κέλευθα, ὅτι νεὸς μὴ ἰδρῆσθαι τὸς ἀσπίοντας τῆς εἰρημῶν ἀγάλλομαι καὶ βαροῖς ἐ φεύγομεν, εὐτρεπέμεθα δὲ πρὸ πάσης ζωῆς καὶ ῥυτῆς ἀψύχης καὶ νεκρῆς οἰκοδομῆν ἰσά. ἀκούτω ὁ βαλὼμενος, ἵνα τρεῖς διδασκόμεθα, ἐπὶ τὰ σώματα ἡμῶν καὶ τῆ θεῆ ἐπὶ καὶ εἰ τις διὰ τῆς ἀκολασίας ἢ τῆς ἀμαρτίας φέρει τὸν κατὸν τῆ θεῆ, ἔτω εἰς ἀληθῶς ἀσπῆς εἰς τὸν ἀληθῆ κατὸν φθαρῆσται. Quod si etiam templis conferenda sunt, vt dicant Celsi fautores, non obstore nos, quo minus templa condantur, conuenientiam dictis aris & statuis, cauere tamen, ne omnis vitæ largitori templam struamus exanima & mortua; au int qui vult nostram doctrinam, quod corpora nostra templum Dei sunt, & quod, si quis per intemperantiam aut per peccatum aliud corruptit templum Dei, is perit, vt in verum templum vere impius.

(i) Minuc. Octau. p. 20. (p. 31. edit. Hall.) Cur nullas aras habent, *templa nulla*, nulla nota simulacra?

(k) Arnob. aduers. gent. lib. VI. (p. 113. edit. Hamburg.) Quod quum ita se habeat, qui possumus iudicari Deos habere contempti? quos nisi sunt recti & magnorum mentium ad imitationem laudabiles, Deos negamus existere, nec potestibus posse cultus applicari. Sed *templa illis exstruimus nulla*, nec eorum effigies adoramus, non incensamus hostias, non tura ac vicia libamus. Equum amplius possumus vel honoris eis tribuere, vel dignitatis, quam quod eos in ea ponamus parte, qua verum caput, ac dominum summumque ipsum regem, cui debent diuina nobiscum, quod esse se sentiunt, & vitali in substantia contineri? Numquid enim *deubris aut templorum eum constructionibus honoramus?*

(l) Lactant. lib. II. c. II. Cur ad parietes & ligna & lapides potissimum, quam illo spectatis, ubi eos esse creditis? Quid sibi *templa?* Quid aræ volunt?

cere

cere videntur, quod christiani ipsorum ætate nec templa haberint nec altaria, nec debuerint habere. Verum vti MEDVS fuisse demonstrat, hæc tantummodo contra istiusmodi templa dicta sunt, quæ gentiles defendebant, diuinitatem idolis includentes. Alias enim auctores illi, ex quibus ista obiectio deprompta est, sibi ipsi mirifice contradicerent. Nam ARNOBIUS *(m)*, conuenticula eos sua habuisse, fatetur, quæ vltima persecuti-
one immaniter diruta esse, queritur. Idem dicit LACTANTIUS *(n)*, templa Dei nuncupans, quæ DIOCLETIANVS destrui iusserit, quum litteras oratorias in *Bithynia* doceret. Et ORIGENES ipse *(o)* de adornandis christianis ecclesiis ac altaribus, in homilia quadam sua in *Iosiam*, a RUFFINO latine versa, loquitur.

§. XVII.

Collectiones quadam additiæ ad hanc materiam.

HVC vsque MEDVS in collectionibus suis progreditur, & huic obiecti-
oni respondet; quibus pauca addemus, ab eo non obseruata. LACTANTIUS alio loco *institutiomm* *[p]* de conuenticulo quodam christianorum in vrbe quadam *Phrygiæ* loquitur, quod gentiles cum vniuerso populo inibi congregato concremarint. Et in libro suo *de mortibus persecutorum*, post

(m) Arnob. lib. IV. p. 117. p. 60. edit. Hamb.) supra §. VII. not. *(l)* pag. 125.

(n) Lactant. lib. II. c. II. citat. §. VI. not. *(q)* pag. 123.

(o) Origen. homil. X. in *Iosiam*. Sunt quidam in ecclesia credentes quidem & habentes fidem in Deum & acquiescentes in omnibus diuinis præceptis: quique etiam erga seruos Dei religiosi sunt & seruire eis cupiunt, sed & ad ornatum ecclesie vel mihi librum satis prompti paratique sunt, in artibus vero suis & conuersatione propria obscœnitatibus & vitiis inuoluti, nec omnino deponentes veterem hominem cum artibus suis, sed inuoluti vetustis vitiis & obscœnitatibus suis, sicut isti pannis & calceamentis veteribus obtekti, præter hoc quod in Deum credunt & erga seruos Dei vel ecclesie cultum videntur esse deuoti, nihil adhibent emendationis vel inno-
tationis in mores.

Ibid. Sciendum est, - - - quod si qui tales sunt in nobis, quorum fides id tantummodo habet, vt ad ecclesiam veriant, & inclinent caput suum sacerdotibus, officia exhibent, seruos Dei honorent, ad ornatum quoque altaris vel ecclesie aliquid conferant, cetera.

(p) Lactant. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum præcipientes exstiterunt, sicut vnus in Phrygia, qui vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremauit.

MEDI mortem publicato, specialiozem narrationem de ecclesiis per orbem terrarum destructis habet. Nam non tantum editissimæ ecclesiæ *Nicomediensis* [q] destructionem memorat, sed eadem quoque mala ecclesiis orbis terrarum accidisse significat. In ipsa enim *Gallia*, quam CONSTANTIVS, vir alioquin in omni vita placidissimus, tum moderatus sit, persecutionem eo progre tam fuisse dicit, vt ecclesiæ diruerentur [r], hominibus licet veris Dei templis sub clementi eius regimine seruatiss. LACTANTIVS eo tempore in *Gallia* vixit, *Crispium*, filium *Constantini* & nepotem *Constantii*, litteris latinis erudiens, adeoque in relatione sua falli non potuit. Vt proinde EVSEBIVM ex eo interpretari debeamus, quando *Constantium* nullas ecclesiarum ades subuertisse [s] dicit, hoc est, non mandasse quidem expressis verbis, sicut alii fecerint imperatores, vt sabuerentur, sed conuiuissse tamen eas subuertentibus, vt reliquis imperatoribus faceret satis, & passum esse parietes dirui, vt vitæ & saluti hominum consuleret. Quomodo cumque autem res se habet, in hoc certe EVSEBIVS & LACTANTIVS concordant, fuisse in *Gallia* ante persecutionem vltimam ecclesias. Similem narrationem de ecclesiis *Britannia* a GILDA traditam habemus, qui generatim

(q) Lactant. de mort. persecut. c. XII. (p. 107. edit. Lips. MDCCV.) Ille dies primus leti primusque malorum causa fuit; quæ & i si & orbi terrarum acciderunt. Qui dies quum illuxisset, agentibus consultum senibus ambobus octauum & septimum, repente adhuc dubia luce ad ecclesiam profectus cum ducibus & tribunis & rationalibus venit, & reuulsis foribus simulacrum Dei quæritur. Scripturæ repertæ incenduntur, datur omnibus præda, rapitur, tripidatur, discurritur. Ipsi vero in speculis (in alto enim constituta ecclesia ex p latio videbatur) diu inter se concertabant, vtrum ignem potius supponi oporteret. Vicit sententia Diocletiani, cauens ne magno incendio facta pars aliqua ciuitatis arderet. Nam multæ ac magnæ domus ab omni parte cingebant. Veniebant igitur Prætorij, acie structa, cum securibus & aliis ferramentis; & iussi vndique tandem illud editissimum paucis horis abstraxerunt.

(r) Ibid. c. XV. Constantius, ne dissentire a maiorum præceptis videretur, conuenticula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est, verum autem Dei templum, quod est in hominibus, incoluissse seruuiss.

(s) Euseb. lib. VIII. c. XIII. μήτε τῶν ἐκκλησιῶν τῆς οἰκῆς καθελῶν, μήθ' ἕτερον π καθ' ἡμῶν καινεργῆσαι, τέλει εὐδόκιμοι καὶ τρισμακάριοι ἀπέλιθο τῆ βίβ. Cum a c ecclesiarum ades subuertissse, aut quidquam ad id usus nostras e sit molitus, tandem felicissimum ac beatissimum vitæ exitum consecutus est.

de vltima persecutione dicit [r], per totum terrarum orbem & speciatim in *Britannia* ecclesias subuersas esse; christianos enim, finita persecutione [u], renouasse ecclesias ad solum vsque destructas, aliasque praterea fundasse, vt publica monumenta ac tropæa essent martyrum. OPTATVS [w] quadraginta basilicarum in vrbe *Roma* ante postremam persecutionem meminit, quæ christianis ablata, & postea, mandante *Maxentio*, restituta sint, vti AVGVSTINVS [x] plus vice simplici fidem nobis facit. In *Africa* de ecclesiis sub hac persecutione dirutis, vt *Zama* & *Furnis*, in *gestis purgationis CAECILIANI AC FELICIS* [y], relatum legimus. Aliæ ademptæ erant, & dum restituerentur, concilia & conuentus ecclesiastici in priuatis habebantur aedibus, vti de concilio *Cirtensi* OPTATO [z] & post ipsum AVGVSTINO [a] obseruatur, quando hic ait: *Commemoratum est, vsque adeo non esse incredibile, quod in priuatam domum pauci illi episcopi*

(r) Gildas de excid. *Britann.* in initio. Ad persecutionem Diocletiani tyranni nouennem, in qua subuersæ per totum mundum sunt ecclesiæ, cetera.

(u) Ibid. Renouant ecclesias ad solum vsque destructis, basilicis sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victorica signa possim pro-palant. Vid. Bedæ histor. eccles. lib. I. c. VI. & VIII. qui iisdem Gildæ verbis vtiuntur.

(w) Optat. lib. II. p. 49. (p. 39. edit. Par. MDCLXXIX.) Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter *quadraginta*, & quod excurret, *basilicas*, locum, vbi colligerent, non habebant.

(x) Augustin. breuic. collat. diei III. c. XVIII. (tom. VII. opp. p. 588. a. edit. Basil. MDLXIX.) Gesta alia recitarunt, in quibus legebatur, Melchiades misisse cum litteris *Maxentii imperatoris* & litteris præfeti prætorii ad præfctum vobis, vt ea reciperentur, quæ tempore persecutionis ablata memoratus imperator christianis iusserat reddi. Et quum his quoque gestis nullum Melchiadis crimen & cognitori & catholicis defensoribus apparet, dixerunt Donatistæ, Stratonem diaconum, quem cum aliis Melchiades ad recipienda loca ecclesiastica miserat, superioribus gestis recitatum esse traditorum. It. lib. post collat. c. XIII. (ibid. p. 602. a.) Recitauerunt etiam alia gesta, vbi Melchiadem legebant misisse diaconos cum litteris *Maxentii imperatoris* & præfeti prætorii ad præfctum vobis, vt reciperent loca, quæ fuerant a christianis tempore persecutionis ablata.

(y) Gesta purgat. p. 276. (p. 96. b. post Optat. edit. cit.) Et *Zamæ* & *Furnis* dirui basilicas & vii scripturas vidi.

(z) Optat. lib. I. p. 39. (p. 16. edit. cit.) Apud *Cirtum* ciuitatem, quia basilicæ nec dum fuerant restituta, in domum *Vrbani Carisi* confederunt.

(a) August. breuic. collat. diei III. c. XVII. (tom. VII. opp. p. 587. c. edit. Basil. cit.)

persecutionis tempore comenerunt, ut feruente persecutione etiam in carcere doceantur baptizati martyres, & illic a christianis celebrata sacramenta, ubi christiani propter eadem sacramenta tenebantur inclusi. Sed ut ne nimius sim in eiusmodi exemplis, ipse imperialium edictorum, quæ vltimam persecutionem excitarunt, tenor evidentissimum testimonium est, quod christiani in omnibus mundi partibus publicas habuerint ecclesias, ad quas coierint, quamdiu eas frequentandi habuerint opportunitatem. EUSEBIUS [b] enim edicta in vniuersum terrarum orbem missa fuisse dicit, quæ ædes sacras solo æquari ac funditus subuerti, & sacros diuinarum scripturarum libros concremari iusserint. Id quod a THEODORETO [c] etiam, HIERONYMO [d] & in gestis purgationis CAECILIANI & FELICIS [e] ad calcem OPTATI adnotatum est. Ut adeo non minus dubitari possit, an christiani ante vltimam persecutionem biblia habuerint, quam an ecclesias possederint. Qui contrariam sententiam tuentur, causa cadunt & sibimet ipsis contradicunt. Quando enim ARNOBII & LACTANTII auctoritatem adlegant, christianis nulla fuisse templa demonstraturi, ante dictis testimoniis coguntur adfirmare, *Arnobii & Lactantii ætate*, hoc est sæculo tertio, templa eos habuisse; quod idem est, ac rem eandem adfirmare atque negare, & tum sese iam istos antiquos auctores manifestæ contradictionis arguere. Testimonium a MEDO ex sæculo tertio medio citatis memorabilem historiam addere lector potest, quam de *Marino* martyre an. CCLIX. tempore *Gallieni* imperatoris refert EUSEBIUS, „Honor quidam est viris, inquit, apud Romanos, quem qui adepti sunt, centuriones dicuntur. Hic locus quum vacaret „*Cæsaræ*, *Marinus* ordine gradus sui ad eam promotionem „vocabatur. Verum quum honore illo iam iam potiturus esset,

(b) Euseb. lib. VIII. c. II. τῶν μὲν προσευκτηρίων τὰς οἰκὰς ἐξ ὕψους εἰς ἰδαφῶν ὠπτοῖς θιμωλοῖς καταρριπτιμίνες, τὰς δὲ ἐσθλὰς καὶ ἱερὰς γεγραμὰς κατὰ μίαν ἀγορὰν τοῦ παρῶν δαμῆτους ὠπτοῖς ἐπειδὴ οὐκ ὀφθαλμοῖς.

(c) Theodoret. lib. V. c. XXXIX. πᾶσαι κατελύθησαν τὰς ἐκκλησίας ἠπέλιθησεν καὶ ὁ μὲν τοῖ καὶ τέλει στίβηκεν οἷς ἠπέλιθησεν. (Rex Persarum Isdigerdes) cunctas ecclesias se destructuram minatus est, sed & mi se suas ad effectum perduxit.

(d) Hieron. comment. in Zach. c. VIII. In tantam rabiem persecutorum feritas excitata est, ut etiam conciliabula nostra destruerent.

(e) Gestis purgat. Cæcil. p. 277. (p. 96. ed. cit.) Vbi scripturæ inueniuntur, ipsa domus dirigitur,

quidam ad tribunal accedens, *Marinum* accusare cœpit, adserens, illi quidem utpote christiano homini & imperatoribus sacrificare renuenti, *Romanam* dignitatem capeffere legibus non licere; sibi vero gradum illum competere. Ea re commotus iudex, *Achæus* nomine, primum quidem *Marinum* interrogavit, cuiusnam esset sententia. Cognito deinde, quod christianum se esse constantissime profiteretur, trium horarum spatium ad deliberandum ei concessit. Proinde quum ex prætorio egressus esset, *Theotecnus* civitatis episcopus ad illum accedens & fermocinando longius eum abstrahens prehensa manu ad ecclesiam [f] eum perducit. Quumque interius ad ipsum altare eum statuisset, reducta tantisper eius chlamyde, gladium illi, quo præinctus erat, ostendens, mox sacrorum evangelicorum codicem ex aduerso locat, iubens, ut ex duobus, utrum mallet, eligeret. *Marinus* nihil cunctatus, protensa dextra codicem quum apprehendisset; his eum verbis *Theotecnus* compellavit: Adhære igitur, adhære Deo eiusque virtute roboratus consequere, quod elegisti. Vade in pace. Posthac egredientem illum ab ecclesia, præco præ foribus prætorii evocare cœpit. Iam enim præstitutum tempus effluxerat. Admotus igitur tribunali, quum maiorem quam an-

(f) Euseb. lib. VII. c. XV. Τιμή τις ἐστὶ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, ἔτι τὰς τυχεύοντας φασὶν ἑκατοντάρχου γίνεσθαι· τίνας χολάζοντες, ἐπὶ τούτῳ πρὸς τοῦ Μαρίνου ἢ τῆ βασιμῆ τάξις ἐκάλεται· ἢ δὲ τε μέλλοντα τῆς τιμῆς ἔχειν, παρελθὼν ἄλλῃ πρὸ τῆ βίμκτου, μὴ ἐξείσαι μὲν ἐκείτω τῆς Ῥωμαίων κατέχον ἀξίας κατὰ τὴς παλαιῆς νόμους, χριστιανῶ γε ὅτι καὶ τῆς βασιλευσὶ μὴ δύοντι, κατηγίρει· αὐτῶ δὲ ἐπιβάλλου τὴ κλῆσιν· ἐφ' ᾧ κινήσονται τὸν δικαστήν, Ἀχαιοὶ ἔστῃ ἦν, πρῶτον μὲν ἰδέσθαι, ποίας ὁ Μαρίνου γράμματα εἴη· ὡς δὲ ὁμολογεῖται χριστιανὸν ἐπιμῶναι εἶρας, τριῶν ἡρῶν ἐπιδῶναι αὐτῶ εἰς ἐπίσκοπον διάστημα· ἐκτὸς δὲ τῶ γενόμενον αὐτὸν τῶ δικαστήρι, Θεοτεκνῶ ὁ τῆδε ἐπίσκοπος ἀφίκεται προτελῶν δι' ὁμιλίαν καὶ τῆς χειρὸς λαβῶν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προσάγει· εἶσω τε πρὸς αὐτῶ σήσας τῶ ἀγιάσματι μικρὸν τε παραναείλας αὐτῶ τῆς χλαμῦδος καὶ τὸ προσσητημένο αὐτῶ ξίφος ἐνδείξας, ἄρατε ἀντιπαρηθῆτι προσσηγγῶν αὐτῶ τὴν τῶν θεῶν εὐαγγελίαν γραφὴν κειμένης τῶν θεῶν ἰδέσθαι τὸ κατὰ γράμματα ὡς δ' ἐμελλήτι τὴν δεξιᾶν προσέτινος, ἰδέσθαι τὴν θεῶν γραφὴν· ἔχει πῶν ἔχει, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεοτεκνῶ, τῶ θεῶ, καὶ τύχους ἂν εἴλω· πρὸς αὐτῶ δυναμένῃ, καὶ βιάζε μετ' εἰρήνης· εὐθύς ἐκείθεν ἐπαρῶν αὐτὸν, κήρυξ ἰβόα καλῶν πρὸ τῶ δικαστήρι καὶ γὰρ ἦν τὰ τῆς προθεσμίας τῶ χρόνου πεπλήρωτο καὶ δὴ πικρῶ τῶ δικαστήρι καὶ μείζονα τῆς πίστεως τὴν προθυμίαν ἐπιδείξαι, εὐθύς ὡς εἶχει ἀπαχθεῖς τὴν ἐπὶ δικαίω, τελειῶτι.

„tea alacritatem fidei ostendisset, statim inde, ita vt erat, ad „supplicium abductus martyrio coronatus est., Num, qui hanc legit historiam, dubitare potest, loca ista religiosa, quæ Gallienus christianis restituisse paullo ante [g] dictus est, proprie dictas ecclesias cum sacris mensis seu altaribus fuisse? Testimoniis e TERTULLIANO citatis vnum adhuc addi poterit, quo perspicue inter ecclesiarum partes distinguit, quemadmodum pœnitentium disciplina tum requirebat. Loquens enim de consecrata impudiciæ flagitiis dicit, omnia ista monstra non tantum [b] a naue seu corpore ecclesiæ, sed ab omni etiam eius parte submoueri; extra fores sub dio stare ipsos debere, nec sub tectum concedendi habere veniam. Hæc disciplina in ecclesia Antiochena tempore Babyle ann. CCXLVII. obtinuit, quando secundum narrationem, a CHRYSOSTOMO [i] & EVSEBIO [k] datam, Babylas Philippum Cæsarem, cum omnibus ipsi apparentibus in postrema paschæ vigilia ab ecclesia exclusum, precationum in ecclesia participem simul cum reliquo populo fieri, non ante voluit permittere, quam confessionem scelerum fecisset, iisque, qui lapsi fuerant, & in *pœnitentium loco* (μετανοίας

(g) Euseb. lib. VII. c. XIII. vid. §. XV. not. (e) pag. 149.

(b) Tertull. de pudicit. c. IV. Reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in sexus, ultra iura naturæ, non modo *limine* verum omni ecclesiæ tecto submouemus, quia non sunt delicta sed monstra.

(i) Chrysostom. contr. gentil. tom. I. p. 741. (p. 656. b. edit. Francof.) τὸν βασιλέα τῶν τῆς ἐκκλησίας προθύρων ἐξήλασε. Imperatorem a templi vestibulo exegit. Vid. p. 741. (pag. 661.) Τὸν βασιλέα ἀνοιδῶς τῆς ἱερῆς ἐπιπέδωντα περιβόλου, καὶ πάντα συγχέοντα καθάπερ πρὸς κύνα ἢ οἰκέτην ἀνόμιμον τῶν δεσποπῶν ἀπέργων ἄλλῶν. Regem impudenter in templi septa ingredientem atque omnia confundentem, quasi canem quemdam aut seruum improbum a domini sui aula exclusit.

(k) Euseb. lib. VI. c. XXXIV. Τῶν (Φίλιππον) κατήχευ λόγῳ χριστιανὸν ὄντα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης τῆς πάσης πικτυχέου, τῶν ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας ἐρχῶν πρὸ πλήθους καταχρῆν ἰδελῆσαι· ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῆς τρικλάδεσσι ἀποστῆσαι ἐπιτραπήναι εἰσβαλεῖν, ἢ ἐξομολογήσασθαι, καὶ τῆς ἐν πικτυχέου ἐπιτροπῆσιν ἐπιτροπῆσιν, μετανοίας τε χάριαν ἔχουσιν, ἑαυτὸν καταλίξας. Hunc (Philippum Cæsarem) vt pote christi- num, iama est in postrema paschæ vigilia precationum in ecclesia participem simul cum reliquo populo fieri voluisse: sed episcopum, qui tunc ecclesiæ præerat, non prius illi aditum permisisse, quam confessionem scelerum fecisset, iisque qui humanitus lapsi fuerant & in *pœnitentium loco* stabant, se se adiungisset.

Χόγα EVSEBIO dicitur) stabant, se adiunxisset. Non iam in huius historiae fidem, quam viri docti alii in dubium [1] vocant, defendunt alii [m], studiosius inquiram: Sufficit in rem praesentem, quod EVSEBIUS & CHRYSOSTOMVS talem narrationem de antiquis ecclesiis faciant, quae ipsas a communibus domibus saeculo tertio medio distinctas fuisse demonstrat. Quid? quod AVGVSTINVS [n] & auctor commentariorum sub nomine

(1) Caue prim. christ. p. 46. (p. 37. 38. edit. Germanic. Lipsf. 1723. 8uo.) Ich will nach eines einzigen exempelns gedenccken, nemlich des fürsten Philippi, von welchem Eusebius (lib. VI. c. XXXIV.) ausdrücklich bekräftiget, daß er ein christ, und der allererste christliche kaiser gewesen sey, wie denn auch solches nach Eusebio eine große menge alter und neuer geschichtschreiber bejahen. Ja es erzeihen uns etliche (act. Pont. apud Sur. ad 14. Martii t. 3.) noch gar die historie dabey, daß dieser Philipp und sein Sohn durch die predigt des martyrs Pontii wären bekehret, und von dem Königl. bischoff Fabian getaufft worden. Allein ungeacht diese historie gar leichlich dem buchstaben nach klinget, und von vielen berübten leuten verfochten wird; so muß ich doch meines orts bekennen, daß es mir gar nicht in den kopff will, daß eine so gottlose und lesterhafte person, als der kaiser Philipp war, solte entweder ein christ gewesen, oder doch wenigstens dafür seyn gehalten worden. Wenn ers gewesen wäre, was gylts, die gantze welt würde davon voll gewesen seyn. Ich bin gut dafür, daß kein historien schreiber damals nicht davon geschmebet hat, noch ist sonst bey andern heydnischen oder christlichen scribenten vor dem Eusebio mir mit einer sylbe davon gedacht worden. Ja Origenes, welcher eben damals und bey regierung dieses kaisers seine schutzschrift zurrettung der christlichen religion, und gantz und gar noch zwu episteln, eine an Philippum, die andere an sein weib Severam, geschrieben, [wenn wir anders Eusebio glauben beymessen] gedenccket nicht allein nichts davon, sondern gibt noch heimlich darinne zu verstehen, daß dergleichen sachen gar mit einander nicht können vorgegangen seyn. Denn als Celsus die kühn- und verwegeneit der christen sehete, daß sie vorgüben und aussprengeten, wenn sie nur die damaligen kaiser könten auf ihre seite und zu ihrer religion bringen, so würden gar bald die andern leute mit einander nachfolgen: so kognete diese auflage schlechter dings Origenes, [adu. Celf. l. VIII. p. 425.] und gab dieses zur antwort: Es ist nicht nöthig, daß ich hierauf weiter antworte; denn kein einziger christ hat dergleichen ding jemals gesagt. Nun aber würde er wahrlich nicht so geantwörtet haben, dafern der kaiser zur selbigen zeit ein christ gewesen wäre cetera.

(m) Pagi critic. in Baron. ann. CCXLVII. n. VI. †
Huct. Origenian. lib. I. c. lib. v. XII. tot.

(n) Augustin. contr. Faust. lib. XII. c. XXXVI. Ex hoc quippe illi: credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ christianarum congregationum.

AMBROSII [o] verbis expressis affirmant, quod, religione christiana in terrarum orbe plantata, ecclesiæ constructæ fuerint, vt pro rēgibus & omnibus in auctoritate constitutis preces in illis fierent ex mandato apostoli 1 Tim. II, 1. quo AVGVSTINVS vsam & adificationem ecclesiarum fundat. Non immoramur martyrologiis nec istiusmodi scriptoribus, quales sunt ABDIAS BABYLONIVS & ANACLETVS, qui de ecclesiis in *Persia* a *Simone* & *Iuda*, *Alexandriæ* a *Marco*, & *Romæ* a *Petro* exstructis loquuntur, quia libri recentiores sunt & spurii: At tamen si primas conuersiones ex iis, quæ tempore *Constantini* acciderunt, metiri nobis licet, concludere poterimus, quod simulac populus aliquis ad fidem CHRISTO dandam perductus fuerit, de ecclesiis ad diuinum cultum sibi apparandis illico laborauerit. Ita quum *Fruuentius Indos* Christo lucratus esset, multas passim ecclesias, teste SOCRATE [p], construxit, quod a RVFFINO etiam confirmatur, qui non tantum huius rei meminit, sed addit quoque, „Deo mentem eius & animos instigante requirere sollicitius cœpisse, si qui inter negotiatores Romanos christiani essent, & ipsis potestatem maximam dare, ac monere, vt CONVENTICVLA [q] per loca singula facerent, ad quæ *Romano* ritu orationis caussa confluere,„ THEODORETVS [r] & SOCRATES [s]

(o) Ambros. in Ephes. IV. Vbi omnia loca circumplexa est ecclesia, conuenticula constituta sunt.

(p) Socrat. lib. I. c. XIX. ἐκτῆρια πολλὰ ἰδύει.

(q) Ruffin. lib. I. c. IX.

(r) Theod. lib. I. c. XXIV. τὴν ἀξιάγασον εὐαίην καταλαβὼν δοριάλωτον παρεκάλει δεῖξαι τῆς οἰκοδομίας τὸ σχῆμα· ὁ δὲ τὸν Βεσσελεὴλ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σοφίας ἐμπλήσας, καὶ ταύτην ἐξέωσε χάριτος, ὡς τὸν θεῖον διαγράψαι νεῶν· καὶ ἠρῶν διέγραψεν, οἱ δὲ ἀγυτῶν τε καὶ ἀικοδομῶν κ. τ. λ. Ad mirabilem illum captiuam profectus rex, rogauit, vt exstruendi templi formam ostenderet. Tum vero is, qui Bezehelem architectus æ peritia instruxerat, isti quoque mulieri tantam gratiam indulgit, vt *Dei templum delinearet*. Et illa quidem formam operis describebat: illi vero sodiebant atque castruebant, cetera.

(s) Socrat. lib. I. c. XX. Ὁ μὲν βασιλεὺς μάθων παρὰ τῆς αἰχμαλώτου τὸ σχῆμα τῶν παρὰ Γαμαίοις ἐκκλησιῶν, ἐκκλησίον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι· ἰουδῆς τε πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν εὐτερεῖσθαι· καὶ ὁ οἶκος ἠγέρετο. Rex quum ex captiua muliere formam ecclesiarum, quæ apud Romanos sunt, didicisset, ecclesiarum construi iussit, & cuncta quæ ad hoc opus necessaria erant, consellium parari. *Ecclesiarum ergo constructur.*

& RUFFINVS [r] idem in conuersione *Iberorum*, quæ feminæ cuiusdam captivæ ministerio facta est, obseruant, quod ecclesias ad formam ecclesiarum *Romanarum* construere gentem illam docuerit; quo facto legationem ad *Constantinum* (in cuius ætatem vtraque hæc conuersio incidit) misisse ipsos dicunt, quæ episcopum cum clericis ad se mitti postularint, qui coeptum erga se Dei munus explerent, & in ecclesiis suis sacra peragerent. Iam itaque cum ratione concludere poterimus, tale quid in omnibus, ipsis etiam primis, conuersionibus obseruatum fuisse, licet discrimen inter tempora persecutionis & inter tempora pacis admittatur. Nam etsi non eiusmodi publica & magnifica ædificia quibusdam temporibus; semper tamen loca ad diuinum cultum speciatiim destinata, iam ante placidum *Constantini* imperium, habuerunt, quemadmodum supra adducta testimonia sole meridiano clarius demonstrant.

LIBRI OCTAVI

CAPVT SECVNDVM

DE DIFFERENTIA INTER ECCLESIAS PRIMORVM SAECVLORVM ET ECCLESIAS SEQVENTIVM TEMPORVM, ET DE GENTILIVM TEMPLIS AC IVDÆORVM SYNAGOGIS IN ECCLESIAS CHRISTIANAS CONVERSIS.

G. I.

Priscæ ecclesie simplices & modicæ.

VNICA residua obiectio contra ea, quæ capite antecedenti persequuti sumus, sumpta est ex vno alteroue loco veterum, vbi innuere videntur, quod magna fuerit differentia inter ætatem apostolicam, & eam, quæ est insequuta, quod ad hoc ecclesiarum negotium attinet. ISIDORVS PELUSIOTA hac de re agens *Apostolorum tempore* [a], inquit, *quum ecclesia & spiritualibus*

(r) Ruffin. lib. I. c. X. Adest captiua, edocet Deum Christum, supplicandi ritum venerandique modum, in quantum de his aperire feminæ fas erat, pandit. *Fabricari tamen ecclesiam monet*, formamque describit: - cunctis idem volentibus *ecclesia edificatur* instanter, cetera.

(a) Isidor. Pelus. lib. II. epist. CCXLVI. 'Οτι ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, ὅτι. ἡ ἐκκλησία
gratias

bis certe statuit eo tempore
abuisse ista nos templa, si
illa dicit ornata fuerunt.

gratiis abundaret & vite splendore afflueret, nulla templa erant: at nos-
tra tempestate templa plus quam par sit exornata sunt, ecclesia autem,
ne quid grauius dicam, comitis caullis incessitur. Ego vero, si mihi
optio daretur, temporibus illis fuisse malle, in quibus templa quidem
non perinde ornata erant, ecclesia autem diuinis ac castibus gratiis
vndique cincta & redimita erat, quam his nostris, in quibus templa
quidem omnis generis marmoribus cobonestata sunt, ecclesia autem spi-
ritualibus illis gratiis nuda & vacua est. Quæ verba si sensu stri-
ctiore accipias, tibi forte videbuntur inuere, quod apostolo-
rum ætate nullæ ecclesiæ constructæ fuerint; nam ultra ætatem
apostolicam comparisonem non extendit: sed ego eum po-
tius putare existimo, quod apostoli non tales habuerint eccle-
sias, quales ipsius ætate extiterint, hoc est, tam splendidæ ac
magnificæ, tam opulentæ & pulchræ, vt iulræ in subsequitis
seculis. Quod sane verissimum est. Nam sub primam natio-
num conuersionem ecclesiæ semper statui ac conditioni conuer-
sorū conueniebant, qui status plerumque persecutioni ob-
noxius erat, vbi non multi diuites nec multi nobiles erant vo-
cati. Immo vero in ipsis illis locis, vbi reges ad propagandam
religionem nihil non conferebant, ecclesiæ res aliæ atque nunc
erat, quemadmodum ex ipsa nostræ gentis historia condiscere
possumus. Fuit aliquando tempus, vt BEDA refert, quum nul-
la ecclesia lapidea in omni insula nostra existeret, sed ex lignis
vniuersæ extruerentur. Quapropter quum Nynias episcopus
de lapide ecclesiam faceret, hic adeo insolitus [b] Britonibus
mos erat, vt hinc vulgo *Ad candidam casam* appellaretur. Idem
auctor [c] narrat, Finan episcopum secundum in insula *Lindis-*
farnensi, postea episcopatus *Dunelmensis* nomen sortita, „fecisse
„ecclesiam episcopali sedi congruam, quam tamen non de la-

οὐκ ἰκόμην ἢ ἡ χάρις καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου, ἔβρου δὲ πολιτεία λαμπρὰ, ἐκκλησιασθήρια
ἐκ ἦν ἐπὶ δὲ ἡμῶν τὰ ἐκκλησιασθήρια πλέον τῶ δειοτῶ κοκοσμηται, ἢ δ' ἐκκλη-
στία ἀλλ' ἄδὲν βύλλουσι δυχερῆς εἶπέν, κομρῆται ἔγῳ γὰρ εἶγε αἰεσί; με προ-
κειτο, εἰλόμην ἂν ἐν τοῖς κερῆς ἐκείνοις γληγεῖσθαι, ἐν οἷς ἐκκλησιασθήρια ἢ ἢ τῶ
κοκοσμημένα μὴ ἦν, ἐκκλησία δὲ θεοῖς καὶ ἑρανοῖς χάρισματι ἐσεμνε, ἢ ἐν τῶ-
τοις, ἐν οἷς τὰ ἢ ἢ ἐκκλησιασθήρια παντοῖοις κεκαλλωπιστο μαρμάροις, ἢ δὲ ἐκκλησία
τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐκείνων ἐρήνη καὶ γυνὴ καθεύκε.

(b) Bed. histor. lib. III. c. IV. Vulgo vocatur *ad candidam casam*, eo quod ibi
ecclesiam de lapide, insolito Britonibus more, fecerit.

(c) Bed. lib. III. c. XXV.

„pide sed de robore secto totam composuerit atque arundine
 „texerit; atque ita durasse eam, donec *Eadbertus*, episcopus se-
 „ptimus, ablata arundine, plumbeis laminis eam totam, hoc
 „est, & tectum & ipsos quoque parietes eius, cooperire cura-
 „verit. Nullus posthac narrationem mirabitur, quam de ec-
 „clesiis *Cyrenes* in desertis *Lybie* facit *SULPICIVS SEVERVS* [d],
 quando *Cum ipso presbytero*, inquit, *ad ecclesiam processimus*, *que se-*
re duobus millibus aberat, a conspectu nostro interiectu montis exclusa.
Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quam nostri
hospitis tabernaculum, in quo nisi incuruus quis non poterat consistere.
Quum hominum mores quæreremus, illud præclarum animaduertimus, ni-
hil eos æque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesci-
unt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent,
neque habere cupiunt. Nam quum ego presbytero illi decem nummos au-
reos obtulissem, refugit altiore consilio protestatus, ecclesiam auro non
frui, sed potius destrui. Hæc exempla ad explanandam ISIDORI
mentem facere possunt, quum apostolorum tempore nulla,
vel non ita opulenta & exornata templa, fuisse dicit, quemad-
modum pax & adfluentia ac æmulatio posterioribus sæculis illa
plerumque produxit.

§. II.

Rationes, ob quas ædificia ecclesiastica amplificata fuerunt &
immutata.

EQVIDEM multæ evidentes rationes erant, propter quas
 ædificia incrementi, quod ipsa religio capiebat, proportionem
 mutari oporteret. Pacis enim & persecutionis tempora diuer-
 sissime spectabantur, & pro diuersissima vtrorumque ratione re-
 rum ecclesiasticarum diuersissima quoque erat conditio. Persequu-
 tionem semper paupertas, fidelium paucitas & spes fallaces com-
 mitabantur: ut adeo vel magnificis & sumtuosis ædificiis nihil
 vterentur, vel construere illa non possent; vel certe ad id faci-
 endum non haberent animum, quia quotidie metuendum ipsis
 erat, ne exstructa statim spoliarentur & diruerentur. Pacis au-
 tem temporibus magni conuersorum cœtus, desertis templis, ad
 ecclesiam transibant, & hi quidem sæpius homines opulenti ac
 in dignitate constituti. Quid? quod sub quibusdam gentilibus
 imperatoribus ecclesia sereniore quadam, ac minus interrupta

(d) Sulpic. Seuer. dial. I. c. II. (c. V. p. 383. edit. Lipf. MDCCIII.)

quiete ac tranquillitate gaudebat, vti in fausto illo interuallo, quod inter mortem *Cypriani* & vltimam persecutionem intercessit. Atque tum quidem paullo maiores & sumtuosiores ecclesias exstruere necessum ad illudque faciendum vires habebant, nec omni spe deflicuti erant, fore, vt operibus suis pietatis in firma ac durante pace frui sibi daretur. Vt adeo in isto auspiciatissimo interuallo, quum, *EVSEBIO* [e] obseruante, plerique domestici, liberi ac serui *Diocletiani* imperatoris christiani facti essent, & innumerabilis hominum turba quotidie ad religionem christianam confugeret; prisca eorum adificia capere eos non possent, sed in singulis vrbibus ampliores & spatiosiores ecclesie ab ipsis fundamentis exstruerentur. Quarum quum multae in persecutione ista decennali destructae essent, rursus a solo in immensam altitudinem erigebantur, & longe maiore cultu ac splendore, quam illae, quae prius expugnatae fuerant, nitescabant: simulac *Constantinus* christianorum spem, edictis in religionis christianae gratiam promulgatis, crexisset, quemadmodum idem *EVSEBIUS* [f] fidem nobis facit.

§. III.

Speciatim christianorum imperatorum munificentia hanc in rem contribuit.

IMPERATORIEVS autem christianam religionem amplexis, duae aliae rationes erant, quae multum omnino ad splendorem ac magnificentiam ecclesiarum christianarum contribuebant. Quarum *prima* erat magna liberalitas & munificentia ipsorum imperatorum, qui ad multa eaque splendida adificia, in diuersis ciuitatibus in honorem Christi erigenda, magnos sumtus impendebant: Et *secunda*, ipsorum edicta de gentiliu tem-

(e) Euf. b. lib. VIII. c. I. vid. cap. I. §. XV. not. (h) p. 150.

(f) Euf. b. lib. X. c. II. Μάλιστα δ' ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸν χριστὸν τῷ θεῷ τὰς ἐλπίδας ἀνησθημίαις, ἀλεκτοῦ παρὴν ἐνφροσύνῃ καὶ πρὸς ἐνθεοῦ ἀπασι ἐπήδησε χαρὰ: πάντα τίπον τὸ πρὸ μικρῆς τῆς τυραννῆος δυσσεβείας κρείσσωμένοι, ὡς περ ἐκ μικρῆς καὶ θαλαττοφύου λύμης ἀναβῆσκοντα θεομίαις, τοῖς τε αὐτοῖς ἐκ βαθέων εἰς ὕψος ἀπερον ἐγεγεμέναις, καὶ πολὺ κρείττω τὴν ἀγλαίαν τῶν πάλαι ποπολιτορχημένων δπλαμβάνοντα. Nobis vero praecipue, qui spem omnem in Christo positam habemus, incredili illis quadam inerat laetitia & diuina quaedam hilaritas in omnium vultu emicabat; quum loca superba, quae tyrannorum impetitas paullo ante subruerat, tamquam ex diuturna ac pessifera labe reuiuiscere videremus: templaque rursus a solo in immensam altitudinem erigi & longe maiore cultu ac splendore quam illa, quae prius expugnata fuissent, nitescere.

plis in ecclesias christianas conuertendis. *Constantinus* ad ecclesias in omnibus Orientis partibus, exempli gratia *Hierosolymis*, *Antiochie*, *Nicomediae*, iuxta quercum *Mambre*, *Heliopoli* in *Phœnicia* aliisque compluribus locis erigendas, decorandas, exornandasque nullis parcebat sumptibus, qua de re, quisquis volet, apud *EUSEBIUM* & [g] *SOCRATEM* plura legere potest. Speciatim *Constantinopoli* inter alias ecclesias exornatissimum martyrium, quod *ecclesie Constantinianae* nomen obtinuit, in apostolorum memoriam aedificauit, quod, ut *EUSEBIUS* [h] loquitur, „in immensam altitudinem extulit, vario lapidum genere splendidum reddidit, a solo ad cameram usque marmoreis crustis illud operiens. Porro cameram lacunaribus minutissimi operis obducens totam auro inbraçteauit. Et supra quidem, aëtes regularum loco impositum vniuerso aedificio munimentum aduersus imbres præbebat. Quod itidem auro plurimo suffusum resplendebat; adeo ut procul spectantium oculos fulgore præfringeret, solis radiis aris obiectu repercussis. Totum vero solarium reticulatis quibusdam anaglyphis ex aere & auro fabrefactis erat circumdatum.,, Fundamenta quoque celebratissimæ ecclesiæ iecit, quæ *sancta Sophia* & *magna dicta* & annis triginta tribus post, nimirum ann. CCCLX. a *Constantino* filio eius absoluta fuit & dedicata, qui eam basilicæ *Facis* (quæ alia erat ecclesia a *Constantino* aedificata) coniunxit, ambas vno ambitu comprehendens, ut *SOCRATES* [i] & auctor

(g) Euseb. de vit. Const. lib. III. c. L. tot. c. LI. tot. Socrat. lib. I. c. XVI. XVII. XVIII.

(h) Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. LVIII. 'Επί τέτοις τὸ μαρτύριον ἐν τῇ ἰστανίῳ πόλει, ἐπὶ μήμη τῶν ἀποστόλων οἰκοδομῆν παρεσκευάζετο· αὐτὸς δὲ ἰστανῶν ἀπαντὰ εἰς ὑψὺ ἀφῆκεν ἐπάρας, λίθων ποικίλων παντοίων ἐξαστάπτινα ἐποίησεν, εἰς αὐτὴν ἔρερον ἐξ ἰδίου πλακῶσαι· διαλαβὼν δὲ λεπτοῖς φατιώμασι τὴν εἰρήνην, χρυσῶ τὴν πᾶσαν ἐκάλυπτον· ἀνα χαλκὸς μὲν ἐντὶ κεράυι, φυλακὴν τῷ ἔργῳ πρὸς ὑψηλῆν ἀσφάλειαν παρέχετο· καὶ τῶν δὲ πολλῶν περιέλαμπτο χρυσοῦ, ὡς μαρμαρυγῆς τοῖς ὀφθαλμοῖν ἀφανῶσι ταῖς ἡλίου ἀγχαῖς ἀπαικλαμῆναις ἐκπικτεῖν δίκλυτῶν δὲ πέρεξ ἐκύκλω τὸ δωμαῖον ἀνάγκυρα, χαλκῶ, καὶ χρυσῶ κλιτεργασμένα.

(i) Socrat. lib. II. c. XVI. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῶντων, καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔποιε, ἥτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται ἢ συνῆπται δὲ τῇ ἰστανίῳ εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τῆ βασιλείας μικρὴν ἔσταν τὸ πρότερον, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἠύψησε· καὶ τῶν εἰσὶν εἰς ἓνα περὶ πολλοὺ ἀσφῶ ἐρόθροι, μιᾶς τὴν προσωπιμίαν ἔχουσαι. Per idem tempus imperator magnam ecclesiam fabricabat, quæ nunc Sophia

chronici Alexandrini [k] memoriae prodiderunt. *Constantini* exemplum imperatores succedentes sequebantur, praecipue autem *Iustinianus*, qui inter alia huiusmodi opera ecclesiam *Sophiae*, quae *Anastasi* tempore conflagrauerat, reaedificabat. Et iam propter magnitudinem, artificiosam architecturam, opulentiam ac pulchritudinem suam, gloria mundi fiebat; adeo ut *Iustinianus* absoluto illo dixisse perhibeatur: *Νενίκηκά σε Σολομών, Vici te Sdomon.* Qui specialio- rem huius ecclesiae descriptionem legere cupiunt, illi eam strictim delineatam deprehendent apud *EV-AGRIVM* [l], *PROCOPIVM* [m] & *AGATHIAM* [n], paullo fufius autem & exactius apud *PAVLVM SILENTIARIVM*, huiusque doctum commentatorem *DV FRESNIVM*, cuius accurata cognitio in hisce materiis omnes superat, qui ipsum antecesserunt. Nos ex ipso tales obseruationes excerpsumus, quas ad institutum nostrum putauimus esse necessarias; quibus autem totum opus legere volupe est, sub finem *IOANNIS CINNAM*, inter historicos *Byzantinos*, *Lutetia Parisiorum* an. MDCLXX. in lucem publicam datos, illud poterit inuenire.

§. IV.

Edicta quoque ipsorum de gentilium templis in ecclesias conuertendis.

ALTERA ratio, quam ad ecclesiarum christianarum magnificentiam multum contulisse diximus, erant promulgata diuerforum imperatorum de gentilium templis in ecclesias conuertendis edicta. Et primum quidem, quum reformatio gen-

dicatur. Est autem coniuncta ei basilicae, quae cognominatur *Irene*, quam pater imperatoris, quum prius esset modica, pulcram simul & amplam reddiderat. Et nunc ambae vno ambitu comprehensae, vnius basilicae vocabulo appellantur.

(k) *Chroni. Alex.* alias *Paschale* dict. an. CCCLX. p. 685. (p. 294. edit. Paris. MDCLXXXVI.) Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σινόδου τῶν ἐπισκόπων, ἡ μετὰ πολλὰς ἡμέρας τῆ ἐν Φερουδιῶναι τὴν Ἐυδοξίον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ἱγυκάνια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς πόλεως ἐτελέσθη, δι' ἧτων λδ' μικρῶ πρὸς, ἀφ' ἧς θεμελίως τατεβάλλετο Κωνσταντῖν. In eadem synodo episcoporum non post multos dies ab inauguratione *Eudoxii* episcopi *Constantinopolensis*, encenia magnae ecclesiae eiusdem vrbs celebrata sunt, anno trigesimo quarto plus minus, ex quo fundamenta *Constantinus* iecerat.

(l) *Euagr.* lib. IV. c. XXXI. tot.

(m) *Procop.* de aedificat. *Iustin.* lib. I. c. I. tot.

(n) *Agath.* lib. V. p. 152. seqq. edit. Par. MDCLX.

tilitatis in sua quasi infantia esset, nulla idolorum templa in ecclesiarum vsum conuertebantur, sed vel gentilibus ad tempus relinquebantur, vel occludebantur, vel etiam diruebantur. Ad annum vsque vicesimum quintum *Constantini*, id est, an. CHRISTI CCCXXXIII. templa magnam partem tolerabantur; sed hoc anno leges hic suas publicabat, quibus templa, aras & imagines destrui iubebat, ad quas leges in codice *Theodosiano* [o] nonnumquam respicitur. & secundum hasce leges innumera templa in omnibus orbis terrarum partibus deuastabantur, eorum redditibus fisco adiudicatis, vti non tantum e christianis scriptoribus HIERONYMO [p], EVSEBIO [q] aliisque, sed ex scriptorum quoque gentilium EUNAPII [r], LIBANII [s] & IULIANI [t] querelis constat. Sub nonnullis sequentibus imperatoribus

(o) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. II.

(p) Hieron. Chronic. an. CCCXXXII.

(q) Euseb. de vit. Constantin. lib. III. c. LIV. Ἐθελὲν εἰκότως ἐγγυμῆτο μὲν αὐτοῖς τῶν κατὰ πόλιν νεῶν τὴν προπύλαια, θυρῶν ἕνα γινόμενα βασιλεὺς προσάγματι ἐτίθει δ' ἢ ἐπὶ τοῖς ὀρόφοις στέγη, τῶν καλυπτήρων ἀφαιρούμενοι, ἰσθμείστο. Quorumdam in vrbibus sanorum vestibula nudebantur, valuis iussu imperatoris orbata; aliorum tectum corrumpebatur, tegulis amotis.

(r) Eunap. vit. Aedessii (p. 34. græc. p. 50. lat. edit. Antwerp. MDLXVIII. 8u.) Τῶν δὲ ἐν εἰρημῇ ἀναγράφει, ὅτι τὸ μὲν ἐπέκρυσεν ἴσως Αἰδίσιος διὰ τὴν χρεῖαν Κωνσταντίνου γὰρ βασιλεὺς, τὰ τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα καταστρέφων καὶ τὰ τῶν χριστιανῶν ἀνεγείρων οἰκήματα. Qua de re non habeo quod scribam; fieri namque potest, vt illud occultum habuerit Aedessius, ob temporum iniquitatem, quod tum Constantinus imperium regeret, qui *fana tuoto orbe celebratissima euertebat, & christianorum adificia exstiruebat.*

(s) Liban. orat. apologetic. XXVI. p. 191. Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἐμὴν βασιλείαν, ὅς παρὰ τῷ πατρὶς σπιδῆρα κακῶν δεξιῶν εἰς φλόγα πολλῶν τὸ πᾶγμα ἰσθμείγει, ὁ μὲν γὰρ ἐγγυμῆσε τῇ πλάτῃ τὴν θεῶν, ὁ δὲ κατισκάψε τὴν τάξιν, καὶ πάντα ἱερὰ ἐκατέψατο νόμοι, ἔδακεν αὐτῶν, οἷον ἱερῶν. Constantinus est atque illius regnum, qui acceptas a patre matrum simillitas ad incendium magnum prouexit opus, ille enim opulencia deos spoliavit; hic etiam templa funditus euit, & omni lege ficia abrogata, dedit quibus scimit.

(t) Iulian. orat. VII. p. 424. Πατέρα μὲν ἱερὰ κατισκάπτειτο παρὰ τῶν παίδων, ἀλογηθήσεται πρότερον ἢ τῷ πατρὶ, καὶ ἀποσυληθήσεται τῶν ἀναθημάτων ἃ τίθει παρὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἔχ' ἕκαστα δὲ τῶν προπατέρων αὐτῶν καθαιρούμενοι δὲ τῶν ἱερῶν, ἀποκοδοῦντο καλῶς καὶ ἰα μνηματα. Paterna liberi templa demoliebantur, ab ipso quidem patre antea contempta ac donatiis spoliata; quæ quum alii plerique, tum maiores illius præcipue dedicauerunt. Ac

eadem ratio claudendi vel vastandi templa inibatur, quemadmodum ex narratione RUFFINI [u] de vniuersali eorum destructione in Aegypto, ex Valentiani facta mandato, patet. Sed proxime regnantis Theodosii tempore alia methodus cum eorum quibusdam inita fuit. Nam, quemadmodum GOTHOFREDVS [w] ex chronico Alexandrino an. CCCLXXIX obseruat, Theodosius templum Heliopolitanum, quod Balanii dicebatur, ingens & celeberrimum in christianorum ecclesiam conuertit, ἐποίησε αὐτὸ ἐκκλησίαν χριστιανῶν. Et circa idem illud tempus, vt SOCRATES narrat, duo Macarii, monachorum in Aegypto patres, in insulam quamdam, in qua nullus erat christianus, iussu Valentis imperatoris deportati, omnibus, qui in insula degebant, ad christianae religionis fidem adductis, fabricam templi ipsorum [x] in ecclesiae speciem commutarunt. Idem celebri dea caelestis templo Carthagine Aurelii episcopi opera, regnante Honorio, an. CCCXCIX. contigit, quod auctor libri de praedictionibus sub nomine PROSPERI [y] sequentem in modum narrat: Antistes Aurelius, caelestis iam patriae ciuis, cathedram illic loco caelestis & habuit, & sedit. Ipse tunc aderam cum sociis & amicis, atque (vt se adolescentium etas impatiens circumquaquae vertebat) dum curiosi singula quaeque pro magnitudine inspiciamus, mirum quoddam & incredibile nostrum se ingessit aspectui, titulus ancis grandioribusque litteris in frontispicio templi conscriptus, AVRELIUS PONTIFEX DEDICAVIT. Hunc legentes populi mirabantur. Praesago tunc spiritu acta, quae praescius dei ordo certo isto fi-

quum templa subuerterentur, vetera intactum nouaque monumenta restituebantur.

(u) Ruffin. lib. II. c. XXVIII. Per cunctas Aegypti vrbes, per castella, per vicus, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque si qua sana vel potius busta reperiui poterunt, instantia vniuscuiusque episcopi subruunt & ad solum deducta sunt, ita vt denuo rus cultura redderetur, quod iniuste fuerat daemionibus deputatum.

(w) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de pagan. leg. XXV.

(x) Socrat. lib. IV. c. XXIV. Εἰς πίσιν τῶ χριστιανισμῷ ἤγαγον τὸν τε ἱερέα καὶ πάντας τὰς ἐκεῖ ἐνοικίτας ἐν τῇ νήσῳ ἐνθὺς ἔν τῷ μὴ ἀγγέλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τῶ ναῶ εἰς ἐκκλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἱεραπίστοι κ. τ. λ. Sacerdotem & reliquos qui in insula degebant, ad christiana religionis fidem adduxerunt. Statim itaque simulacra proicientes, fabricam templi in ecclesiae speciem commutarunt & sup ipsum susceperunt. cetera

(y) Prosper. de promission. lib. III. c. XXXVIII.

ne concluderet. Non diu post, anno nimirum CCCCVIII. Honorius duas leges per imperium occidentale publicauit, vlla amplius templa in ciuitatibus dirui vetans, quod a rebus illicitis, aris atque idolis, quæ omnia quocumque loco inuenta destrui iubebat, repurgata ornamento vel vsui publico [z] esse possent. Hæ leges, vt rectè obseruat GOTHOFREDVS, rogantibus patribus *Africanis* publicatæ esse videntur, qui, quemadmodum ex canone quodam [a] codicis *Africani* apparet, ab imperatore petierant, vt templa idolorum, quæ in agris vel in locis abditis constituta nullo ornamento essent, omnimodo destrui iuberet. *Arcadius*, aliam istiusmodi legem pro imperio occidentali promulgabat, quæ tantum ad destructionem templorum in agris [b], non in ciuitatibus, attinebat, vtpote in quibus non eiusmodi periculum a superstitione erat metuendum, quandoquidem in meliorem vsum conuerti poterant. Et ex hoc fundamento auctor, qui sub nomine PROSPERI [c] latere voluit, nomine religionis & deuotionis *Honorium* laudat, quod omnia templa cum suis adiacentibus spatiis ecclesiis contulerit, idola

(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis lib. XVIII. Aedes illicitis rebus vacuas ne quis conetur euertere. Decernimus enim, vt ædificiorum quidem sit integer status. It. leg. XIX. Aedificia ipsa templorum, quæ in ciuitatibus vel oppidis vel extra oppida sunt, ad vsum publicum vindicentur: aræ locis omnibus destruantur.

(a) Cod. Afric. can. LVIII. (tom. II. concil. p. 1085.) Ωτι χάριν αἰτήσαι θεῖ τις θεοσκευωτάτους βασιλεῖς, ὡς τὰ ἰγκατωλείματα τῶν εἰδάλων τὰ κατὰ πάσων τῆς Αἰφρικῆν κελῆνσαι παντοῦς ἀνακοπήναι, καὶ γὰρ ἐν ποχοῖς τόποις παραδιδαστοῖς καὶ διαφοροῖς κήτσοιν, ἀκμάζει ἐπὶ τῆς πλάνης ταύτης ἡ ἀδικία, ἵνα παρεγγυλῶσαι καὶ αὐτὰ ἀπαλειφθῆναι καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν οἱ ἐν πῆσι ἀγροῖς καὶ ἐν ἀπικεκρυσμένοις τόποις χωρὶς πῆσι ἐκκομίας καθεστῶτες παρὶ τῶν κελυδοῦσαι καταστραφῆναι. Instat etiam aliæ necessitates religiosi imperatoribus postulando, vt reliquias idolorum per omnem Africam inbeant penitus amputari: namque in plerisque locis maritimis, atque possessionibus diuersis, adhuc erroris istius iniquitas viget: vt præcipiatur & ipsa delecti & templa eorum, quæ in agris vel in locis abditis constituta nullo ornamento sunt, inbeantur omnimodo destrui.

(b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XVI. Si qua in agris templa sunt, sine turba & tumultu diruantur. His enim delectis, omnis superstitionis materia consumetur.

(c) Prosp. de prom. T. lib. III, c. XXXVIII. Honorius christiana religione & deuotione præditus templa omnia cum suis adiacentibus spatiis ecclesiis contulit, simulque eorum simulacra confringenda in potestatem dedit.

tantum

tantum destrui iubens. Ita quidem est, legem postea a *Theodosio iuniore* [d] rogatam reperimus, omnia templa destrui præcipientem. Verum, vt *GOTHOFREDVS* recte eam videtur interpretari, destruedi vox hac in lege accipi commodè potest pro superstitione sua spoliari; quia in eadem lege sequitur, quod conlocatione signi crucis expiari debeant, quod indicio erat, in ecclesias esse commutata. Quæ eius observatio ex eo confirmari porro potest, quod de *Theodosio* refert *EVAGRIVS* [e], quod videlicet templum *Antiochie*, ab incolis *Tycheum*, hoc est *Fortunæ* templum, nominatum, in ecclesiam conuersum *Ignatio* dedicaverit. Idem magno templo *Taneos* in *Aegypto* accidit, vtj ex *itinerario Hierosolymitano* *ANTONINI* martyris observauit *VALESIUS* [f]. *CLUVERIVS* etiam in descriptione sua *Italia* loci cuiusdam meminit ex *itinerario Hierosolymitano*, qui *Sacraria* dictus, & inter *Fulginium* & *Spoletium* oppida, ad *Clitumni* amnis fontes situs fuerit, quem ab initio nihil aliud nisi *Iouis Clitumni* templum [g] fuisse existimat; quamquam alius quidam vir doctus [h] id aliquo modo dubium faciat, quia in præfenti nulla ibi ecclesia reperiatur. Sed utcumque id est, satis exemplorum hu-

(d) Cod. Theod. ibid. leg. XXV. Cuncta eorum sana, templa, delubra, si qua nunc etiam restunt integra, præcepto magistratum destrui, conlocationeque venerandæ christi unæ religionis signi expiui præcipimus.

(e) Evagr. lib. I. c. XVI. ὑποδείκνυ τὸ παραγάδι θεῶ Θεοδοσίω, τὸν Θεοφόρον μίσησι πάντων πημάτων, ἱερὸν τὸ πάλαι τοῖς δαίμοσι ἀεικνίον, ΤΥΧΑΙΟΝ τοῖς ἐπιχωρίοις ἰδιόμασιν, τὴ ἀθλιφύρω καὶ μάρτυρι ἀναθῆναι καὶ σηκὸς εὐχαγῆς, καὶ τέμενος ἄγιον τῷ Ἰγνατίω τὸ πάλαι τυχαίων γέγονε κ. τ. λ. Quum Deus Opt. Mix. Theodosio id suggessi set; vt desiderium martyrem maiori honore adificeret; vtque templum iam eidem demoniis consecratur, quod incolæ *Tycheum* nominabant, fortissimo victori ac martyri dedicaret. Itaque quod olim fuerat delubrum genui publici, factum est templum & sacra ædes beati *Ignatii*.

(f) Vales. not. in Sozom. lib. V. c. XXI. Memorabile est, quod legitur in itinerario Hierosolymitano *Antonini* Martyris pagina 32. vbi de campo *Taneos* loquitur: *Immensum ibi fuit templum, quod modo est ecclesia: Cum una porta se clausit ante dominum Iesum, quando beata Maria cum ipso fugit in Aegyptum, & adhuc non potest operiri.*

(g) Cluver. It. d. vet. p. 702. *Sacraria* isti nulla alia fuere, nisi quæ ab initio ad varios *Clitumni* amnis fontes variis *Iouis Clitumni* nominibus numinibusque posita, ea haud dubie postea in christiana religionis usum conuersa.

(h) Hollsten. adnotat. in Cluver. p. 124.

ius praxeos vidimus; & BEDA [i], *Gregorium magnum Augustino monacho de fanis inter Saxonas in Britannia eadem mandata dedisse*, auctor est, nimirum vt fana bene constructa non destruerentur, sed a cultu dæmonum in obsequia veri Dei commutarentur. Ita quoque Romæ contigisse obseruat, vt non multo post *Bonifacium IV*, imperante *Phoca*; templum gentilium, *Pantheon* vocatum ab antiquis, in ecclesiam omnium sanctorum [k] conuerterint. Aliquando fana deiciebantur, ligna autem & lapides ecclesiæ donabantur, ex quibus noua ædificia in vsum religionis construebant, quomodo SOZOMENVS [l] & RUFINVS [m] speciatim de templis *Bacchi* & *Scrapis* apud *Alexandriam* obseruant. Iam supra [mm] ex *AYSONIO* ostendimus, quod porticus siue basilicæ *Romanae* itidem in ecclesias conuersæ fuerint. Idem de quibusdam *Iudeorum* synagogis tradit *chronici Alexandrini* auctor, qui speciatim synagogæ [n] alicuius *Samarita-*

(i) Bed. lib. I. c. XXX. Quum Deus omnipotens vos ad reuerendissimum virum, fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causâ Anglorum cogitans tractaui: videlicet quod fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant: sed ipsa, quæ in eis sunt idola, destruantur, aqua benedicta fiat, in eisdem fanis adspargatur, altaria constuantur, reliquiæ ponantur. Qui si fana eadem bene constructa sunt, necesse est, vt a cultu dæmonum in obsequia veri Dei debeant commutari, vt dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiarius concurrat.

(k) Bed. lib. II. c. IV. Hic est Bonifacius quartus a beato Gregorio Romæ vrbis episcopo, qui impetrauit a *Focate* principe donari ecclesiæ Christi templum Romæ, quod *Pantheon* vocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium deorum. In quo ipse eliminata omni spurcitia fecit ecclesiam sanctæ Dei genetricis atque omnium martyrum Christi, vt exclusa multitudine dæmonum multitudo ibi sanctorum memoriam haberet.

(l) Sozom. lib. VII. c. XV. ὑπὸ τῶν τὸν χρόνον Ἀλεξανδρείαν ἐπίσκοπος τὸ παρ' αὐτοῖς διούσα ἱερὰ εἰς ἐκκλησίαν μετασκευάζει· ὄργανο γὰρ εἰλήφει αὐτὸ παρὰ τῷ βασιλεῖ - - Τὸ μὲν δὲ Σεράπιον ὡς ἤλω, καὶ μετ' εὖ πολὺ εἰς ἐκκλησίαν μετασκευάσθη, Ἀρκάδιῳ τῷ βασιλεῖος ἰσάνυμον. Eodem tempore *Alexandrinae* vrbis episcopus, templum *Bacchi*, quod illic erat, in ecclesiam commutauit. Illud enim ab imperatore petiit dono acceperat. - - Et *Scrapium* quidem hoc modo captum & expugnatam nec multo post in ecclesiam *Arcadio* imperatori cognominem immutatum est.

(m) Ruffin. lib. II. c. XXXIII.

(mm) Vid. cap. I. §. V. litt. [m] pag. 121.

(n) Chron. Alex. siue Paschale inter historicos Byzantin. an. X. Zenon. ἐποίησεν τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, τὴν ἔσαν εἰς τὸ καλὸν ἄντρον γαργαρίδου, καὶ ἕλιον οἶκον μίαν

norum in loco *Gargarida* dicto, meminuit, quam *Zeno* imperator in magnam ecclesiam christianam conuerterit.

Et quanquam inter viros doctos non conuenit, vtrum templa, quæ ab *Hadrano* ædificata esse dicuntur, sibi ipsi an Christo extruxerit; (nam *CASAVBONVS* [o] & *PAGIVS* [p] sibi ipsi ea facere voluisse, existimant, *HVETIO* [q] interim relationem *LAMPRIDII*, qui ea nomini Christi consecranda fuisse

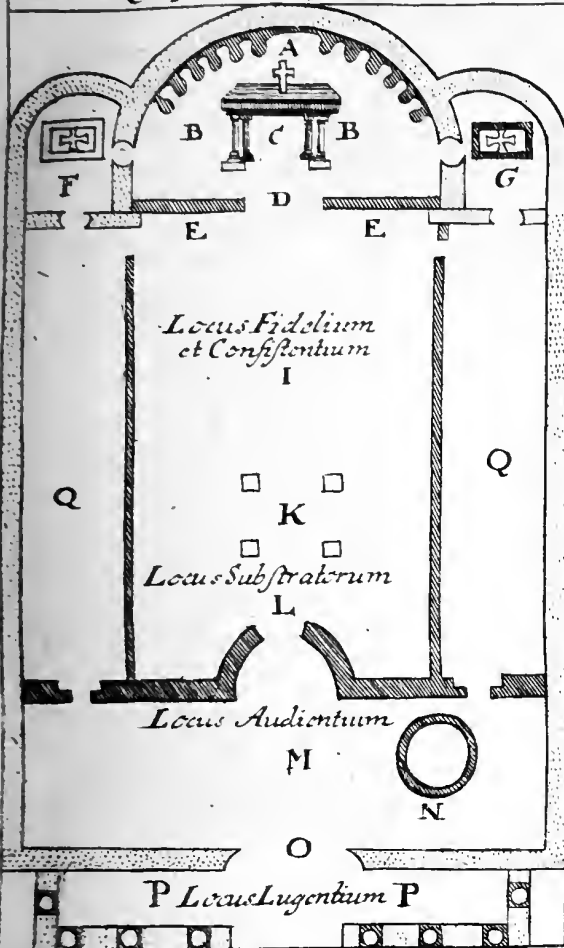
(o) *Casaubon. not. in Lampid. vit. Alexandr. Seuer. p. 170.* De Tiberio narrant hoc *Tertullianus* & alii patres græci ac latini: de *Hadrano* vero nemo illorum, si satis memini, simile quidquam. Et mirum profecto, tam nobilem historiam tot fidei christianæ propugnatores acerrimos, viros vnde cumque doctissimos, & quorum intererat hoc scire, potuisse fugere. Sed videtur hæc de *Hadrano* suspicio multo post eius sæculum hominum mentes infidi se: quum neque *Iustinus* martyr, neque *Athenagoras*, neque *Tertullianus*, neque *Cyprianus*, aut omnino quisquam ex illa veterum patrum manu, vel tenuissimam eius rei suspensionem sancto vniquam accepissent. Vnde autem vulgo multi sæculo *Lampidii* hanc de *Hadrano* conceperunt opinionem, declarat auctor, quum subiicit: qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur *Hadrani*, quod ille ad hoc parasse dicebatur. En fontem & originem huius opinionis. Iusserat *Hadranius* templa fieri in omnibus ciuitatibus, suo nomini, sine dubio, consecranda: quod & *Spart. in vita illius* testatur, sed mortuo *Hadrano* prius, quam hæc templa absoluerentur, mansere pleraque illorum imperfecta, neque vniquam dedicata sunt. Exemplo potest esse illud, quod *Tiberiade* magnifice inchoatum, mox relictum est nec dum absolutum, tandemque in usum balnearum a ciuibus destinatum. *Epiphanius* contra *Ebionitas*: καὶ οὐκ ἐτίθει καὶ τὰ. [vid. seq. not. (r)]. Talia ædificia in pleisque ciuitatibus adhuc *Lampidii* ætate exstant, inchoata solum, non perfecta, non dedicata: ac proinde, ut ait ipse, sine numine & simulacro vilo. Eo factum, ut in animum inducerent multi, quibus hæc adfentitur *Lampidius*, non sibi *Hadrani* illa templa extruxisse, verum Christo. cetera.

(p) *Pagi Critic. in Baron. an. CXXXIV. n. IV.* Quod ad *Lampidium* spectat, is de *Alexandro Seneca* in eius vita c. XLIII. loquens ait: *Christo templum facere voluit, et tunc inter Deos recipere, quod & Hadranius cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadrani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, repeterant omnes christianos futuros, si id optato euenisset, & templa reliqua deserenda.* Sed, ut *Casubonus*, in notis ad eum locum obseruat, de *Tiberio* narrant hoc *Tertullianus* & alii patres græci ac latini. cetera.

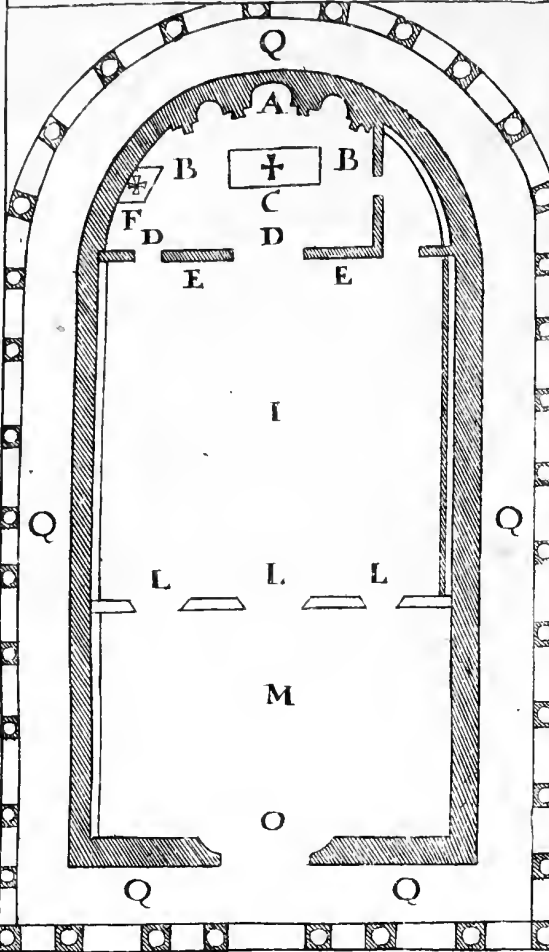
(q) *Huet. demonstrat. euangl. propof. III. §. XXII. XXIII. p. 65.* (p. 43. 44. edit. Francof. MDCCXXII. 4to.)

dicit,

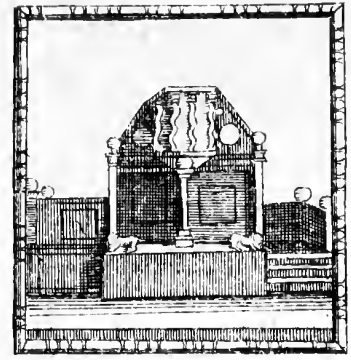
Ichnographia Templorum Beveregij

Ichnographia Leonis Allatij.

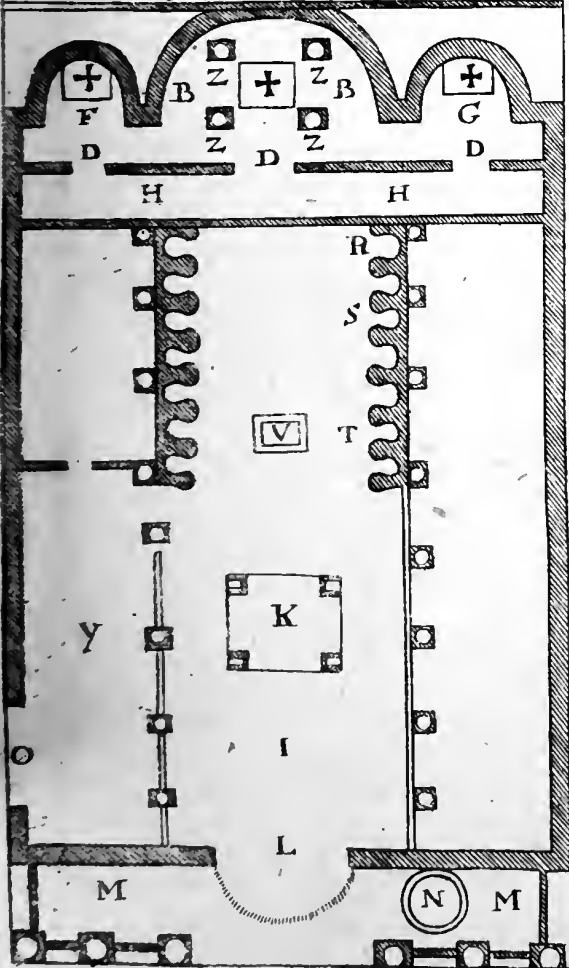
Ambo.

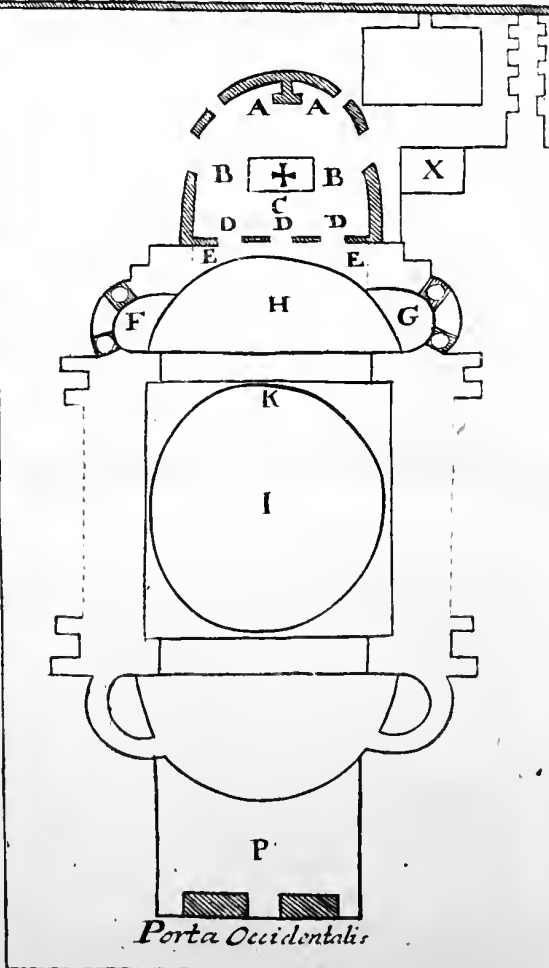
- A. Synthronus
- B. S. Bema
- C. Altare
- D. Portæ Sanctæ
- E. Cancelli Bematis
- F. Prothesis
- G. Diaconicum
- H. Solea
- I. Naos
- K. Ambo
- L. Portæ Speciosæ
- M. Narthex.
- N. Baptisterium
- O. Magnæ Portæ
- P. Porticus
- Q. Circuitus

- R. Locus Episcopi extra S. Bema
- S. Locus Diaconorum
- T. Locus Lectorum
- V. Pulpitum
- X. Sedes Imperialis
- Y. Locus Mulierum
- Z. Ciborium

Ichnographia Jacobi Goar

Ichnographia partis interioris S. SOPHIAE.

Porta Occidentalis

EXHIBIT, No. 101
- 12 -

dicit, defendente;) cerum tamen est, posteaquam in alios v. sus adhibita fuerunt, ad minimum nonnulla ex illis in ecclesias christianas esse commutata. Teste enim EPIPHANIO [r] *Tiberiade* ingens templum fuit, *Adrianium* dictum, quod *Iudei* in publicas balneas commutarunt. IOSEPHVS autem COMES, conuersus quidam *Iudeus*, ætate *Constantini* ecclesiam ex eo condidit. Idem alii cuidam horum templorum apud *Alexandriam* opera *Arhanasii* accidit, quod olim *Licinianum* gymnasium siue palatium fuit, vt idem ille EPIPHANIVS [s] auctor est. Vt adeo iam partim imperatorum, suo ipsorum sumtu ecclesias exstruentium, munificentia & gentilium templa in ecclesias conuerti iubentium edictis; partim priuatorum christianorum pacis temporibus zelo ac liberalitate ecclesiarum longe alia atque prioribus sæculis, hoc est, multo nobiliora ac splendidiora, pretiosiora & magnificentiora ædificia euaserint, sub quo incremento ipsas in proxime sequenti huius libri parte considerabimus.

(r) Epiph. hæres. XXX. n. XII. Νῦν δὲ μέγιστος ἐν τῇ πόλει προὔπτεχε, πάχῃ οἱ μὲν Ἀδριανίου τῶτο ἐκάλουν, ἀτελὲς δὲ τῶτο τὸ Ἀδριανίου διαμῖνει πάχῃ οἱ πολῖται εἰς δημοσίον λυτῶν ἐπειρῶντο ἐπισκευάσαι ὅπερ εὐρῶν ὀΐασθη, ἐν τῷ τῆν πρόσιν ἔχε, καὶ ὡς ἦν αὐτὸν διὰ τετραπύχων λίθων τετραπέδων, εἰς ὕψος πρὸς ἀνευρημίαν, ἐντεῦθεν ἀρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐκμίλειαν - - - πολλακίς δὲ κακένταν τὸν ἀνδρα εὐάνιον εἰς ὕψερον μέτρον π τῆ γὰρ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσαι, καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσαι. Erat in eadem vrbe (*Tiberiade*) templum ingens olim exstructum, quod *Adrianium*, nisi fallor, appellabant. Quod quum imperfectum haecenus mansisset, oppidani publicas in balneas commutare studebant. Hoc *Iosephus* nactus, ad id quod animo conceperat, accommodare instituit. Et vt quadrato lapide quatuor cubitorum certam ad altitudinem erectum inuenerat, veteri structurae novam ecclesiarum molem imponere stituit. - - At sæpe alias vexantibus iudeis tandem veteris templi partem exstruxit, in eaque paruum ecclesiam condidit.

(s) Epiph. hæres. LXIX. Ar. n. II. Ἐπὶ τοῖνυ πλείους τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρίᾳ σὺν τῇ νῦν κτισθῆσῃ τῇ Καταρεία καλεσμένη, ὁ πρότερον Ἀδριανὸν ἰτύχωνεν, ὕψεροσ Δικινιῶν γέγονε γυμνάσιον, ἔτεν βασιλεῖον. μετέπειτα δὲ ἐν χρόνοις Κωνσταντῆν ἰδοῦσιν αὐτὴν οἰκοδομηθῆναι ἐκκλησίαν κ. τ. λ. Sane complures *Alexandriae* ecclesiarum sunt, præter eam, quæ nuper exstructa *Cæsaria* dicitur. Quæ olim *Adrianum*, postea *Licinianum* gymnasium siue basilica fuit; deinde imperante *Constantio* ædificari in ea ecclesiam placuit.

LIBRI OCTAVI
CAPVT TERTIVM
DE DIVERSIS ANTIQVARVM ECCLESIA RV M
FORMIS ET PARTIBVS: ET PRIMVM QVIDEM DE
NARTHECE EXTERIORE.

§. I.

Ecclesiarum antiquarum diuersæ fuerunt formæ.

EX iis, quæ capite præcedenti diximus, facile ad colligendum est, ecclesias antiquitus non vniuersas ad vnam prorsus eandemque formam siue figuram fuisse ædificatas. Quando enim gentilium fana & publicæ porticus in ecclesias conversæ fuerunt, ista ædificia omnia ac singula ad eandem formam fuisse extructa, vix sibi quis persuadebit. Neque enim tum inter christianos vlla certa regula circa hanc rem obtinuit. *Constitutionum*, quæ apostolis vulgo tribuuntur, auctor significare videtur, quod generatim oblongæ fuerint, nauis [a] similes. Hæc forma alias vocatur *dromica*, quia, vt LEO ALLATIVS [b] & post eum SVICERVS [c] coniectant, ecclesiæ ad hanc formam constructæ amplum spatium deambulationi accommodatum habuerunt. Atque hanc celeberrimæ ecclesiæ *sanctæ Sophiæ Constantinopoli* formam fuisse, PAVLVS SILENTIARIVS aliique scriptores perhibent. Sed hæc forma non adeo vniuersalis fuit, vt nullas aliarum formarum ecclesias deprehenderemus. Ec-

(a) Conflit. apostol. lib. II. c. LVII. Πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἕως ἐπιμήκης, κατὰ ἀναπλαί τετραμύμιον· ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν πρὸς πασοφῶρια πρὸς ἀνατολήν, ὅστις ἔοικε νηί. Primum quidem sit aedes oblonga orientem versus nauis similis, vtrimque p. stophoria in orientem.

(b) All. t. de templi Græcorum.

(c) Suicer. thes. eccles. voce ναός (tom. II. p. 390. a.) Alia (templa) sunt δρομικά, quæ forma quadrata, lateribus paribus, vel imparibus, substructa sunt; quorum in culmine asseres, seu trabes cantheriis colligantur, & tegulis superpositis conteguntur; adeo vt templi parietes proiecturis asserum tegantur. Cur autem δρομικά vocentur, explicatu non est facile: si quid tamen coniecturæ dandum, videntur a deambulatione, qua per tabulas super trabibus expansis a facie templi ad sanctuarium ipsum progrediuntur, nomen habere: ex iis enim inferius templi spatium vniuersum hac atque illac percurreretur. Sic dicta a δρόμος, quod *cursum* & *peritagationem* significat.

clesia enim, quam *Constantinus* in ipso seruatoris nostri sepulchro in *Golgotha* monte fabricauit, rotunda fuit, quemadmodum ex *EVSEBIO* [d] & *WALAFRIDO STRABONE* [e] discimus. Quam *Antiochia* exstruxit, eam octaëdri formam habuisse, *EVSEBIVS* [f] auctor est. Itiusmodi etiam fuit ecclesia *Nazianzi* a *Gregorio*, *Gregorii Nazianzeni* parente, ædificata, vt in oratione, quam filius in funere patris [g] recitauit, legimus, qui eam tamquam octo. latera æqualia habentem describit. Aliæ ecclesiæ in formam crucis exstructæ fuerunt, vt ista *Simeonis Stylita*, cuius apud *EVAGRIVM* [h] iniicitur mentio. Et basilica apostolorum *Constantinopoli* a *Constantino* ædificata, similiter hanc crucis formam retulit, vt ex *GREGORII NAZIANZENI somnio Anastasia* discimus, vbi [hh] sic describitur :

Σὺν τοῖς κ̅ μεγάλαυχον ἐδοῦτο χρυσοῦ μαθητῶν,
 Πλευραῖς σαυροτύποις τέτραχα τεμνόμενον.
*Inter quos, quod quadruplici, crucibusque notato
 Est latere, eximie fulget apostolicum.*

Istæ ecclesiæ ita nonnumquam efficiebantur, addito cuius lateri fornice, (quos fornices *Græci ἀψίδας* nominant) vt *CEDRENO* [i] & *ZONARAE* in vita obseruatur *Iustini iunioris*, qui tem-

(d) Euseb. vit. Constant. lib. III. c. XXXVIII. †

(e) Strabo de rebus eccles. c. IV. (bibl. patr. max. tom. XV. p. 183. c.) Verissima relatione didicimus, in ecclesia quam apud Aelium Constantinus imperator cum matre Helena super sepulcrum domini miræ magnitudinis in rotunditate constituit, cetera.

(f) Euseb. lib. III. c. L. Ἐοκλήριον οἶκον εἰς ἀμύχανον ἐπάρας ὑψοῦ ἐν ὀκταέδρῳ μὲν συνεστῶτι σχήματι. Basilicam ipsam ad summam erexit altitudinem: figura quidem octaëdri constructam.

(g) Naz. orat. XIX. de Iud. patr. p. 313. ὁκτώδ' μὲν ἰσοπλευροῖς εὐθείαις εἰς ἑαυτὸν ἀπαιτῶντα, κείων δὲ καὶ σοῶν κάλλεσι δι' ὀρόφων, εἰς ὑψοῦ ἀερόμυρον κ. τ. λ. Οὗτο ἀρμυρατῆσι rectis in se occurrunt, & columnarum, ac porticum elegantia per Iquaria in altum adurgit, cetera.

(h) Enagr. lib. I. c. XIV. ἡ δὲ τῶ νεῶν οἰκοδομία, σύγκειται μὲν ταύρου δίκην, Templi fabrica f. tauri c. uicis refert.

(hh) N. zinz. carm. IX. tom. II. p. 79.

(i) Cedren. vit. Iustini. in compend. histor. p. 390. τῶ ζ' ἔτεσι ἤρξατο Ἰουστῖνος κτίζειν τὸν κατὸ τῶν ἀγίων ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παύλον ἐν τῶ ὀρθοαιτροφείῳ προσέτικε δὲ καὶ εἰς τὴν κατὸ τῶν Βλαχεριῶν καὶ δύο ἀψίδας, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν ἐρωτην (al. σαυροῦν). Septimo anno, Iustinus cepit condere ædem apostolorum Petri

plo, quod est in *Blachernis*, duos eiusmodi fornices addidit effecitque ut crucis formam referret. VALESIVS etiam in *Itinerrario Hierosolymitano* ANTONINI *martyris* [k] obseruat, quod ecclesia a *Constantino* ad quercum *Mambre* ædificata, figuram quadrangulam atriumque in medio discoopertum habuerit: & quod per medium cancellum ex vno latere intrauerint christiani, ex alio vero *Iudæi*. Nonnullæ ecclesiæ siue templa vocata: etiam sint *octachora*, sed hæc, VALESIO recte obseruante, eadem cum *octagonis* fuerunt, uti ex sequenti inscriptione apud GRUTERVM [l] patet:

Octachorum sanctos templum surrexit in usus,

Octagonus fons est munere dignus eo.

SVICERVS & ALLATIVS alius formæ templorum mentionem faciunt, quando ea vocant *τετραγωνά, κυλινδρωτά, θολωτά & κυκλωειδή*, hoc est, rotunda ad arcus siue spheræ, vel cylindri, vel scuti, vel circuli figuram, cuiusmodi *Pantheon Romæ* fuisse dicitur. Enim vero, si proprie loqui velimus, hæc non tam forma ecclesiæ, quam figura vnus partis quarumdam ecclesiarum, speciatim ecclesiæ *sanctæ Sophiæ*, fuit, cuius corpus in formam trullæ ædificatum erat, tota autem ædes si spectabatur, oblonga erat, ceterarum ecclesiarum formæ similis, quemadmodum lector iudicare poterit, si diuersas figuras in sequenti tabula inter se comparauerit, quarum vna, ecclesiam *sanctæ Sophiæ* representans, desumpta est ex DY FRESNII *Constantinopoli christiana*, alia ex *pandectis* BEVEREGII, tertia quædam ex LEONE ALLATIO, & quarta ex IACOBO GOAR, quæ omnes a SCHESTRATO in concilio suo *Antiochæno* constructæ & compositæ, de ipsius exemplari vna cum nominibus, ad quamuis ipsarum partem spectantibus, heic representantur. Hicce aliam figu-

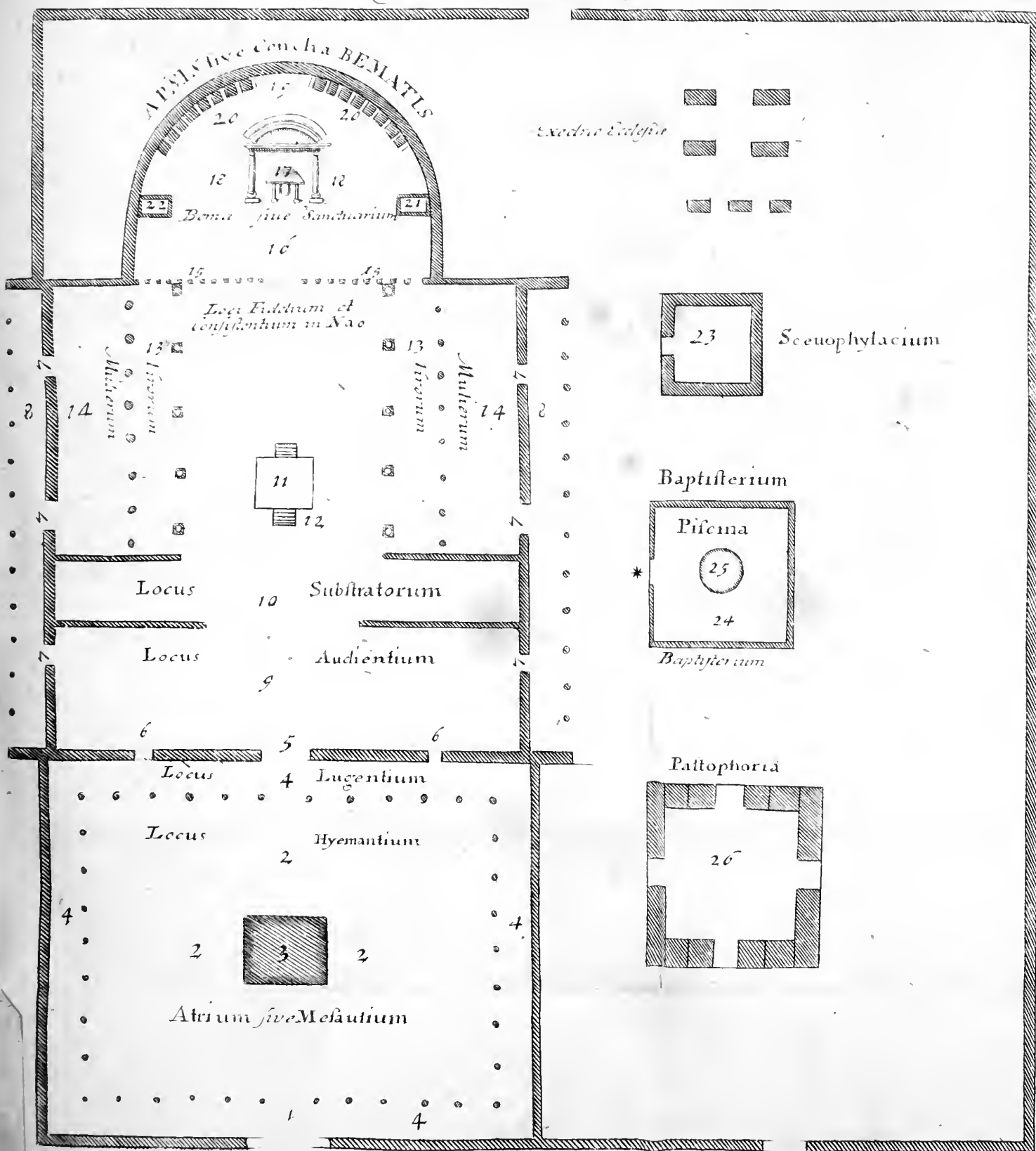
& Pauli, in loco qui a pupillis educandis orphanotropeum dicitur. Addidit & templo, quod est in *Blachernis*, *duos fornices*, effecitque ut ea crucis formam referret.

(k) Anton. Mart. ap. Valef. not. in Euseb. de vit. Constant. lib. III. c. LIII. De Bethlehem vsque ad radicem *Mambre* sunt millia viginti quatuor: in quo loco requiescunt Abraham, Isaac & Iacob & Sarra, simul & Ioseph ossa. *Est ibi basilica ædificata per quadrum*, & atrium in medio discoopertum & per medium cancellum ex vno latere intrant christiani, ex alio vero iudæi, incensa differentes multa.

(l) Gruter. thesaur. p. 1166.

Delineatio antiqui Templi cum exedris suis, ex Eusebii aliorumque auctorum descriptione.

1. Propylaeum sive Vestibulum magnam hoc est, primus introitus in Atrium ante Ecclesiam.
2. Mitharium Atrium Area e Vestibulo ad Ecclesiam ducens.
3. Cantharus s. Phiala in medio Atrii.
4. Peticus s. Peristilia circa Atrium, alias Narthex exterior Ecclesiae; Locus Lugentium.
5. Porta magna in Ecclesiam intramittens.
6. Portae duae minores ab utroque illius latere.
7. Petic septentrionales et meridionales.
8. Peticus a septentrionali et meridionali Ecclesiae.
9. Ferula s. Narthex interior; Locus Catechumenorum et Audientium Iudeorum ac Gentilium.
10. Locus Substratorum, sive tertio ordinis Poenitentium pone Ambonem.
11. Ambo sive Pulpitum.
12. Adscensus ad duolatera Ambonis.
13. Peticus anteriores Locus Virorum.
14. Catechumenus s. Hyperca, Locus Mulierum supra porticus Virorum.
15. Cancelli Bematis.
16. Bema s. Sanctuarium.
17. Altares Mensa sacra.
18. Mitharium alias Liberium.
19. Thronus Episcopi cum Thronis secundis Presbyterorum in forma semicirculi circum Altare.
20. Thronus secundus Presbyterorum in forma semicirculi circum Altare.
21. Diaconicum minus.
22. Prothesis s. Paraterium.
23. Scaeuophylacium s. Diaconicum magnum.
24. Baptisterium s. Vestibulum.
25. Piscinae in medio Baptisterii.
26. Palaestrophoria, domicilia clericorum cum scholis, et bibliothecis, ab utroque Ecclesiae latere.
27. Peticus posteriores, exterior ambitus, in locum refugii concessus.

plo, q
 fecitqu
 vario H
 clesia
 drangi
 per m
 alio v
 sint oñ
 octagon
 [l] p:

SVICE
 ciunt.
 eñ,
 scuti,
 tur.
 ma e
 speci
 trull:
 ga e:
 lecte
 ter si
 præf
 na, i
 LAT
 STR
 de ij
 part

(k

u

ram addidimus, exhibentem pulcherrimum illud in vrbe Tyro templum, studio Paulini episcopi exstructum, & ab EVSEBIO [m] in oratione sua panegyrica de ædificatione & fundatore huius templi descriptum: quam orationem satis longam lector curiosus in decimo historiae ipsius ecclesiasticæ libro legere potest. Cuius nos descriptionem tamquam omnium antiquissimam & verissimam heic magnam partem sequemur, alias istiusmodi res tantum intermixturi, quæ ad explanandas formas & partes aliarum ecclesiarum necessaria fuerint, si quidem, vti obseruatum nobis est, non omnes inuicem sibi consimiles fuerunt, sed forma, situ & diuersis partibus aliæ ab aliis distinctæ.

§. II.

Et diuersus aliarum ab aliis situs.

VT ab earum situ seu positu incipiamus; ita plerumque locatæ erant, vt frons, siue præcipuus introitus occidentem versus, sanctuarium autem, siue locus, in quo altare stabat, orientem versus spectaret. In quibusdam tamen ecclesiis res aliter se habebat, vti ex obseruatione SOCRATIS [n] de ecclesia Antiochena patet, Antiochia, inquit, quæ est in Syria, inuersus est ecclesie situs, neque enim altare ad solis ortum spectat sed ad occasum. Idem etiam PAVLINVS [o] NOLANVS de sua ipsius quadam structura obseruauit. Et templum alterius Paulini in vrbe Tyro in eundem modum positum fuisse videtur. EVSEBIVS enim introitum in illud, non autem altaris situm, tamquam ad solis ortum respicientem describit. Vt adeo, licet auctor constitutionum [p] inter alias huius generis regulas de ecclesiis orientem versus exstruendis præcipiat, ex istis tamen exemplis appareat, morem illum non adeo vniuersalem fuisse, sed admisisse exceptiones, prout necessitas id requisierit vel tulerit loci opportu-

(m) Euseb. lib. X. c. IV. tot.

(n) Socrat. lib. V. c. XXII. Ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἡ ἐκκλησία ἀντίστροφοί ἔχει τὴν θέσιν ὅτι γὰρ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ἱεῖα.

(o) Paulin. ep. XII. ad Seuer. Prospectus basilicæ non, vt vitatior mos est, Orientem spectat, sed ad domini mei beati Felicis basilicam pertinet, memoriam eius adspiciens.

(p) Constit. apost. lib. II. c. LVII. ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης κατ' ἀνατολὰς τετραμῆτις. Aedes sit oblonga orientem versus.

nitās. Quæ obseruatio non tantum ab VSSERIO episcopo [q] & BONA cardinali [r], sed pridem etiam ante eos a WALAFRIDO STRABONE facta est, quando ait [s]: *Non magnopere curabant illius temporis iusti, quam in partem orationis loca conuerterent, dum tantum videretur, vbi eliminatæ sunt demonum sordes, ibi Deum creatorem omnium, qui vbiq; est, coli & adorari. Sed tamen vsus frequentior & rationi vicinior habet in orientem orantes conuerti, & pluralitatem maximam ecclesiarum eo tenore constitui. S. Patricius autem in Hibernia, quemadmodum e IOCELINO, vitæ illius scriptore, obseruauit VSSERIVS [t], hac in re ab omnibus aliis diuersus fuit. Ecclesiam enim in oppido Sabul prope Dunum in Vltonia ædificauit, quæ neque ad ortum, neque ad occasum solis, sed ab aquilonali parte versus meridianam plagam respexit. Atque ita historia ecclesiastica, si studiosius eam perquisuerimus, ecclesiarum, omnis generis situm habentium, exempla nobis suppeditabit.*

(q) Ufner's Lettres ep. 49.

(r) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. IV. Quod attinet ad situm, ita erant disposita, vt ad ortum solis æquinoctialem venterentur. - - Paulinus tamen Nolanus ep. XII. adserit, se in basilica, quam ædificauit, hunc morem neglexisse. *Prospectus*, inquit, *basilicæ* cetera [vid. not. (o)]. Quod vero non omnia altaria, quæ in eadem ecclesia sunt, ad ortum respiciant, sic excusat Walafridus Strabo c. IV. *Cognoscimus, non errasse illos vel errare, qui templis nouiter Deo constructis, vel ab idolorum squalore mundatis propter aliquam loci opportunitatem in diuersas plagas altaria statuerint, quia non est locus, vbi non sit Deus. Verissima enim relatione didicimus, in ecclesia, quam apud Aeliam Constantinus imperator cum matre Helena super sepulcrum domini miræ magnitudinis in rotunditate constituit; itemque Romæ in templo, quod ab antiquis Pantheon dictum, a S. Bonifacio papa, permittente Phoca imperatore, in honorem omnium sanctorum consecratum est: in ecclesia quoque S. Petri principis apostolorum, altaria non tantum ad orientem, sed etiam in alias partes esse distributa. Hæc quum secundum voluntatem vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audentur. Sed tamen vsus frequentior & rationi vicinior habet in orientem orantes conuerti & pluralitatem maximam ecclesiarum eo tenore constitui.* Narrat Procopius lib. I de bello Persico c. XVI. Dianæ & Iphigeniæ templi in vrbe Comana Deo a christianis consecrata fuisse, nihil immutata structura: in quibus alii que similibus necessarium fuit, ad veterem situm altaris constructionem accommodare.

(s) Strabo de reb. eccl. c. IV. (biblioth. patr. max. tom. XV. p. 183. b.)

(t) Ufner's Lettres ep. 49.

§. III.

Plerumque in tres, interdum etiam in quatuor vel quinque, partes diuise.

IAM diuersas antiquarum ecclesiarum partes consideraturi nobis obseruandum est, quod, quemadmodum in templo Dei *Hierosolymitano* non tantum sanctum & sanctum sanctorum, sed etiam exteriora atria pro partibus templi habita fuerunt, immo ipsum quoque atrium gentilium, quippe quod diserte *domus dei & domus precationis* dicitur; ita etiam in ecclesiis christianis, quæ cum respectu quodam ad templum *Iudaicum* ædificatæ fuerunt, totus ambitus siue periphæria latiore quodam sensu tamquam pars ecclesiæ spectari consueuerit, adeoque vbi ecclesiæ asyla, seu loca per fugii, regnantibus christianis imperatoribus, acceperunt, non tantum interiora ædificia, sed exteriora etiam atria & limites, pro apto & sufficienti sanctuario fuerint reputati, quemadmodum in vltima huius libri parte videbimus. Hinc igitur duplex orta est ecclesiarum diuisio, prout videlicet strictiore quodam vel latiore sensu fuerunt acceptæ. Sensu strictiore, ædificia intra parietes solum complexæ, plerumque in tres partes dispescebantur, quarum *prima NARTHEX*, vbi stabant pœnitentes & catechumeni: *secunda NAOS*, in quo communicantes suum quisque locum habebant: & *tertia BEMA*, vbi clerici stabant ad rem sacram super altari faciendam. Latiore autem sensu, alius erat *NARTHEX* extra parietes, sub quo comprehendebatur *πρόπυλον* siue *vestibulum*; tum *atrium*, siue *aræa*, inde ad templum ducens, porticibus siue peristylliis circumdata, vt mox in templo *Paulini* videbimus. Erant quoque diuersæ *exedre*, vt *baptisterium*, *diaconica*, *pastophoria*, aliaque adiacentia ædificia, quæ vel extra vel intra ecclesiam esse existimabantur, prout sensu vel strictiore vel latiore sumebantur.

§. IV.

Atque hæc in alias partes subdivise. Narthex exterior includebat 1. πρόπυλον seu vestibulum.

EYSEBIUS templum *Paulini* describens sensu latiore id accipit, & idcirco descriptionem suam inchoat a περιβόλω seu *exteriore ambitu*, atria exteriora includente, quem a *narthex* intra

ecclesiam distinguendi causa *exteriorem narthecem* dicere licuerit. In sacri huius sepimenti, intervallo quodam ab ecclesia disiuncti, fronte ortum solis versus primum adificium, quod in adspectum cadebat, splendidum & spatiosum erat vestibulum, quod EUSEBIO aliisque *græcis* scriptoribus *πρόπυλον μέγα*, *latinis* autem *vestibulum magnum* dicitur, ad distinguendum illud a minoribus vestibulis ecclesiæ contiguus. Hoc ipsum idem EUSEBIUS appellat etiam *πρώτην εἰσοδον*, *primum introitum*, a secundo eum distinguens, qui erant portæ ecclesiæ.

§. V.

2. Atrium, *sive area ante ecclesiam, porticibus seu peristyllis circumdata.*

INTER hoc vestibulum & ecclesiam spatiosa erat *area*; EUSEBIO [u] *αἶθριον*, & PAVLINO SILENTIARIO [w] in descriptione *sanctæ Sophiæ αὐλῆ* dicta; *latini atrium & impluvium* vocant, quia locus erat apertus & patens sine ullo tecto, si a quatuor spatii istius lateribus discesseris, utpote quæ aliquibus porticibus (*σοῦς* EUSEBIUS appellat), quæ columnis undique attollebantur, circumsepta erant: unde, quemadmodum DVFRESNIUS [x] obseruat, hoc spatium recentioribus auctoribus *τε-*

(u) Euseb. lib. X. c. IV. Μέροι αἶθριον ἔφην εἰς τὴν τῷ ἄκρον κάπψιν, λαμπρὸν καὶ ταῖς τῷ φωτὸς ἀπὸ τῶν ἀερίων ἀέρα παρῆρον. Medium spatium *aportivum* est patens reliquit, ut & cæli adspectum præberet & ærem splendidum solisque radiis collucentium præstaret. It. de vita Const. lib. III. c. XXXV.

Δόξαμε δ' ἔξω ἐπὶ περυσίῃν χῆρον, εἰς καθαρὸν αἶθριον ἀναπεπταμένον. Transgressus inde est ad vastissimum locum *libero patentem cælo*.

(w) Paul. Silent. part. II. vers. 174.

Τέτρασι αἰθήροσι περιέδρομον ὄψει αὐλῆν,
Ὡ μὲν γὰρ κἀθῆκε συνάττεται, αἶνε γὰρ ἄλλας
Πεπταμέναι τελευτῶσι πορφυροῖσσι κερύθαις.

Atrium quatuor porticibus circumlatum habet intueri, quarum quidem una nartheci continetur, alia vero feminis mul istidis ipertæ sunt.

(x) Da Fresne com. in Paul. Silent. p. 136. ad modo citata verba: Observandum, exteriorem vestibuli porticum ad atrii porticus pertinere, si non & tertiū fide, quod iam monuimus: alioquin atrium Sophiarum tribus consistisset porticibus, non vero quatuor, proindeque non *τετραπόλων* fuisset vel *quadriporticus* sed *triporticus*, ut eiusmodi atria dicuntur Anastasio in S. Hilario PP. *Nymphæum & triportium ante oratorium sanctæ crucis*, cetera.

τέατυ-

πράσιλον & quadrivorticus dicitur. In hoc loco prima classis poenitentium stabat secundum EVSEBIUM [y], qui illum iis, quibus nondum licuerit ultra in ecclesiam progredi, congruentem mansionem præbuisse, disertis verbis adfirmat. Hoc est, stabant illi vel in atrio, vel porticibus, ut fidelium in ecclesiam vadentium preces expeterent. Vel si forte grauiorum criminum rei essent, inde etiam expellebantur, & in area sub dio expectare cogebantur, stabantque ibi tempestatu expositi, quæ pars ipsorum poenitentia erat. Hoc TERTULLIANVS [z] innuere videtur, quando de monstruosis quibusdam peccatoribus loquens dicit, quod non modo a limine, verum omni ecclesiae tecto, submoueantur. Atrium itaque apertus semper locus seu area fuit ante templum: proindeque isti auctores, qui atrium seu vestibulum & porticus inter se confundunt, formam antiquarum ecclesiarum plane perperam capiunt; istæ enim res distinctæ narthecis partes, quemadmodum ostendimus, fuerunt.

§. VI.

3. *Ulius in medio fons posuit, ex quo se lauabant, qui ecclesiam ingrediebantur, quibusdam auctoribus cantharus et phiala dictus.*

PORRO notandum est, quod in medio atrio plerumque fons quidam siue cisterna collocata fuerit in usum populi, ad abluendum ex ea manus faciemque, priusquam templum ingrederentur. EVSEBIUS [zz] huius expressam mentionem in templo Paulini facit, *Hec, inquit, sacrarum expiationum signa posuit, κρήνας, fontes scilicet ex aduerso ecclesie structos, qui interius sacrarium ingressuris copiosos latices ad abluendum ministrarent.* PAV-

(y) Euseb. lib. X. c. IV. Ἡ πρώτη ὡρ εἰσίνται αὐτῆ διατριβή, κόσμον ὅμῃ καὶ ἀγλιάν τῷ πικτῆ, τίς τε τῶν πρώτων εἰσαγωγῶν ἐπ' δεομένους, κατάλληλον τὴν μὲν παρεχομένη. Hoc primum intrantium diuersorium est, cunctis quendam ornatum ac nitorem concilians; iis vero qui institutione adhuc opus habent, congruentem præbens mansionem.

(z) Tertull. de pudicit. c. IV. Reliquas autem libidinum furias - non modo limine, verum omni ecclesiae tecto submouemus, quia non sunt delicta sed monstra.

(zz) Euseb. lib. X. c. IV. Ἐνταῦτα καθαρῶσι ἐπὶ δει σύμβολα κρήνας ἀπικρυ; εἰς πρόσσωται ἐπισκευάζων τῷ νεῶ, πολλῶ τῷ χεῦματ τῷ ἰάματ τῷ περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τῷ ἱερῷ πρῶσι τὴν ἀπέρψυσι παρεχομένης.

LINVS episcopus Nolanus eiusdem rei meminit, sed nomen *canthari* [a] ei tribuit, quod significat longum aquæ conceptaculum, siue statuam ludicris formis elaboratam, per quas aquæ faliunt. Ita DUFRESNIUS obseruauit, quod in quibusdam locis fontes leonibus, aquam ex ore eructantibus, circumdati fuerint; vnde locus iste quibusdam recentioribus *græcis* scriptoribus *λεοντάριον* dicitur. A nonnullis etiam vocatur *nymphæum*, *ἐμβάτης* & *κολυμβέιον*, quæ appellationes omnes fontem aquæ significant. PAVLVS SILENTIARIUS in descriptione templi *ἁγίας Σοφίας Φιάλην*, *phialam* nominat, quod *anglice* reddi potest *the Basin*. SOCRATES autem *Φρέαρ* appellat. De velitatione enim inter catholicos & hæreticos *Macedonianos* in ecclesia *Acacii Constantinopoli* loquens, „tantam hominum cædem factam esse „dicit, vt ecclesiæ illius atrium sanguine compleretur, puteum „quoque (τὸ Φρέαρ [b]) qui fuerit in atrio, cruore redundasse „& sanguinem in coniunctam porticum effluxisse vsque ad ipsam „plateam.,, CHRYSOSTOMVS [c] etiam de his fontibus loquitur, vt qui communis vsus in atrii ante ecclesias fuerint. Et in sermionibus suis popularibus ad morem abluendi manus, ecclesiam ingressuris [d] vsitatum, sæpe adludit. Idem facit TER-

(a) Paulin. ep. XII. ad Seuerum:

Sancta nitens famulis interluit atrii lymphis

Cantharus, intrantumque manus luuat ipse ministro.

(b) Socrat. lib. II. c. XXXVIII. γίνεται φόνη ἀνθρώπων πολλῶν, ὡσεὶ τὴν ἀγλήν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἀμαρτῶν πλήρη γενέσθαι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβύσσαι τῶ ἀμαρτῶν, ἡρεῖται δὲ τότε καὶ εἰς τὴν ἐχομένην σοφίαν ἀρχεῖ τῆς πλατείας αὐτῆς.

(c) Chrysostom. homil. LVII. tom. V. edit. Samil. p. 390. τὰς κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκῶν νεύμεσαι.

(d) Chrysost. hom. LII. in Matth. (tom. I. p. 566. a. edit. Francof.) Καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιθεῖται ὄρωμῳ ἔσθῃ κρατῆρ παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ὅπως μὴ καθαρῶς εἰσέλθωμεν ἡμαρτίαις σπυράζοντας, καὶ ὅπως τὰς χεῖρας νίψωμεν κ. τ. λ. In nonnullis iam ecclesiis hanc morem corroboratum videmus, vt diligenter multi studeant, quomodo *manibus loti*, candidis induiti vestimentis, *in ecclesiam ingrediuntur*. Id. homil. LXXII. in Ioan. (ibid. p. 461. a. εἶπε

χεῖρας μὲν νιπτόμεθα εἰς ἐκκλησίαν εἰσιόντες, τὴν δὲ καρδίαν ἔκλει. Deinde *ingressuri templum manus lauamus* non corda. Id. hom. III. in

Ephes (tom. V. p. 888.) ἐπὶ μοι, ἤρα ἀνέλοιο χερσὶν ἀνίπτωις τῇ θυσίᾳ προσελθεῖς; ἐκ ἑγώγε οἰκῶ ἀλλ' ἐθέλωις αὐ μὴδὲ ὅλωις προσελθεῖν, ἢ ἑυταραῖς χερσὶν. Dic mihi velles ne ad sacrificium manibus illotis accedere? Non, opinor; sed mallet potius non profus accedere. Id. in Psalm. CXL. (tom. III.

TVLLIANVS [e] *Quæ ratio est, inquiens, manibus quidem ablutis, spiritu vero sorulento, orationem obire?* Similiter SYNESISVS [f] de cisternis siue malluuis, in templorum vestibulis collocatis, loquitur.

§. VII.

An superstitiosus aquæ benedictæ vsus huius antiqui moris corruptio sit.

PRAESENTIS ecclesiæ Romanae scriptores BARONIVS [g] & alii aquæ suæ benedictæ vsum ex hac vetusta consuetudine derivant pariter ac defendunt. At vero DV FRESNIVS [h] magis proprie loqui videtur, quando horum fontium loco aquas^u lustrales successisse, affirmat. Ablutio enim veterum nihil expiationis in se habebat, sed indifferens tantum erat cærimonia, ad externam corporis spectans decentiam, vel ad summum emblema quoddam, homines de animæ puritate, qua atria sanctissimi Dei intrare deberent, admonens. Et proinde quisquis has materias studiose inter se comparauerit, is non poterit non concludere, quod recentior consuetudo antiquæ illius inepta

opus. p. 477.) Κάθαριε τὴν αὐτὰς (χῆρας) ἐλεημοσύνη, φιλανθρωπία, προσασία θεομίαν, καὶ ἕτας αὐτὰς εἰς εὐχὰς ἀγε εἰ γὰρ ἀνίτοις αὐτὰς ἐκ ἐπιτρέπεις εἰς εὐχὴν ἵπαιρεθαι, πολλὰ μᾶλλον ἀμαρτήματιν ἐκ ἂν εἰς δικαιοῦ αὐτὰς μιᾶν εἰ τὸ ἔλαττον δέδοικας, πολλῶ μᾶλλον τὸ μείζον φείξοι· τὸ μὲν γὰρ ἀνίπτεις χερσὶ προσεύχεσθαι, εἰ πᾶσαν ἀπέπεν κ.τ.λ. Purza manu elem syna, clementis, subueniendo iis, qui indigent & ita eas Deo expandito ad orationem. Si enim non permittis, ut eæ tollantur illota ad orationem: multo magis non æquum est, ut eas peccatis inquines: Si, quod minus est, vereris: multo magis pertimesce, quod maius est illotis enim orare manibus non est adeo absurdum cetera.

(e) Tertull. de orat. c. XI.

(f) Synes. epist. CXXI. Αναστάσιο· ὡς ἔστι γὰρ τὸ θεόσιον εἶναι εὐχὴν ἤτιον, ἢ τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι χερνίβα, πόλεως καθαρτήσιον. Quandoquidem publicis glandis non minus, quam lustralis aquæ, quæ in templorum vestibulis collocatur, ciuitatis est piaculum.

(g) Baron. an. LVII. n. CVII. seqq.

(h) Du Fresne com. in Paul. Silent. p. 539. Hæ fontium aquæ quotannis in per-vigilio sicutorum Theophaniorum interdum in ipso festo die consecrabantur & benedicebantur, quarum benedictionis ordo habetur in *euchologio*: unde ἵεσον ἀπελασισμῶν δαιμόνων φυγαδευτικῶν apud Clement. in *conflit. apost. ianuatῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων*, alibi ἀμαρτημάτων λιτήσιον &c. in eodem *euchologio* dicuntur. Horum loco successisse, præsertim apud Latinos, quæ in templorum valuis exponi solent lustrales undæ, vti, qui de riuis ecclesiasticis scripsere, pridem docuerunt.

solum imitatio, vel mera corruptio sit, si non potius peiori fonti *περίρραντρίω*, *aspergillo*, quo de tam saepe loquuntur gentiles, originem suam debeat. Res sibi adeo similes sunt, vt quidam recentiores librarii, qui codicem *SOZOMENI* descripserunt, ex errore eas inter se confuderint. Quando enim *SOZOMENVS* de *Iuliani*, in *Galliis* adhuc morantis, in templum quoddam sacrificandi causa ingressu, comitante illum inter ceteros *Valentiniano*, dicit, sacerdotem gentilium more ingredientes eos [1] conspersisse; *VALESIVS* [k] obseruauit, quod in quibusdam exemplaribus pro *more gentilium* legatur *more ecclesiastico*: quod ille antiquariis tribuit, qui aspersionem aquae lustralis inde conficere studuerint; eosque ob suam vel ignorantiam vel impudentiam, pro eo ac meruerunt, ingenue castigat.

§. VIII.

Non nisi atrium & porticus in exteriori narthece in mortuorum sepulturam adhibitæ.

SED reuertamur ad veterum ecclesiarum considerationem. Dum de narthece exteriori loquimur, non abs re fuerit obseruare, quod multis adhuc annis, postquam loca sepulturæ in ciuitatibus fuerunt permessa, a proprie sic dicto templo cohibitæ, & solum in hisce narthecis exterioris partibus, atrio videlicet & porticibus, in quibus describendis iam versamur, concessæ sint: quemadmodum e canone quodam concilii *Nannetensis* an. *DCLVIII.* apparet, in hunc modum decernente [l]: *In ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut porticu, aut in exedris ecclesie.* Quod ideo tantum animaduertimus, vt ostendamus, quem in vsum hæ narthecis exterioris partes adhibitæ

(1) *Sozom. lib. VI. c. VI. ἐπεὶ ἴμισαν ὑπερβαίνειν τὴν ναὴ τὸν ἕδον, θαλάσσιον διαβόχου κατέχων ὁ ἱερεὺς νόμῳ ἑθνικῷ περιῆσαν τὴν εἰσιόντας.* Quum limen templi transgressurus esset (*Iulianus*) sacerdos verbenas aqua tinctas manu gestans, *gentilium more ingredientes conspersit.*

(k) *Vales. in h. l. In codice Fuketiano scriptum inueni νόμῳ ἐκκλησιαστικῷ.* Quod idcirco retuli, non quod scripturam eam probem, sed vt studiosis lector perspicit, quam periculosum sit coniecturæ suæ indulgere. Etenim antiquarius, qui codicem illum descripsit, quum aduersus: i: aquæ mentionem fieri videret hoc loco, id more ecclesiastico factum esse credidit. Quasi non & pagani huiusmodi adspersionibus aquæ lustralis vti fuerint diuante aquæ lustralis exordium. Nota sunt veterum graecorum *περίρραντρίω*.

(l) *Concil. Nannetens. c. VI.*

fuerint.

fuertint. Sed hac de re pluribus agendum erit, quando de cœmiteriis & ritibus funeralibus prisçæ ecclesiæ tractabimus.

LIBRI OCTAVI

CAPVT QVARTVM

DE NARTHECE INTERIORE DEQVE ILLIVS PARTIBVS ET VSIBVS.

§. I.

De minoribus προπόλοις seu porticibus ante fores ecclesiæ.

POSTQVAM exteriorẽ narthecẽ considerauimus, nunc in interiorẽ narthecẽ intra ecclesiã ab EVSEBIO introducimur. In talibus enim magnificis structuris, qualis *Paulini* erat, *narthex* seu πρόναος, (*Ante-templum* lingua patria nobis appellare lubet), nomen pluribus partibus commune erat. Et in quibusdam splendidissimis templis, vt illud *sanctæ Sopiæ* erat, quemadmodum ex PROCOPIO & PAVLO SILENTIARIO obseruauit DVFRESNIYS, non minus quatuor distincti *nartheces* erant. Aditus ad interiorẽ narthecẽ in templo *Paulini* extra porticus seu peristilia erat, ante ecclesiã per tria interiora vestibula, (τὰ ἐνδοτάτω πρόπουλα EVSEBIO vocantur) totidem portas patentes efficientia, ex quibus media reliquis duabus maior erat & sublimior, quomodo plerumque in hodiernis nostris ecclesiis cathedralibus videmus, hoc tantum cum discriminẽ, vt istæ ad orientem spectarent, nostræ autem ad occidentem. Habebat etiam porticus septentrionali pariter ac [a] australi lateri contiguas, nec non vestibula & ianuas, per quas introibatur. Hæc vestibula in illis ecclesiis, quæ non alium quemdam narthecẽ habebant, ad recipiendam primam classẽ penitentium faciebant, quæ *lugentes* vocabantur, & alias ad atrium & porticus ante ecclesiã remitti solebant, vt iam in templo *Paulini* ostendimus. Et hæc accuratẽ obseruanda sunt iis, qui

(a) Euseb. de vit. Constant. lib. III. c. XXXVII. de ecclesia Hierosolymis extructa: Ἀμφὶ δ' ἐκάτερα τὰ πλευρὰ, διττῶν σοῶν ἀναγείων τε καὶ καταγείων διδόμενος παραστάδες τῶ μὲν καὶ τῶ νεῶ συνεχέονται. Ad utrumque latus, geminæ porticus tam subterraneæ quam supra terram eminentes, totius basilicæ longitudinem æquabant.

veteres non volunt perperam intelligere, quando de loco *ingentium* diuerso modo loqui videntur. DVRESNIUS etiam e PAVLINO NOLANO [b] obseruauit, quod hæc vestibula & portæ nonnumquam *arcus*, a modo structuræ, quæ arcuatum opus erat, dicantur; item *apsides* ex eadem ratione; ἄψις enim rem quamlibet significat ad figuram arcus, vel alius rei conuexæ, quale cælum est, curuatam. Et idcirco canonem tricesimum secundum concilii *Carthaginensis* de isto loco intelligi oportere existimat, quando ait [c]: *Cuiuscumque penitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod vniuersa ecclesia nouerit, ANTE APSIDEM, (hoc est ante vestibulum vel fores ecclesiæ) manus ei imponantur.* Hic etiam locus erat, vbi pauperes de ecclesia ante & post sacra sese fistebant, vt a venientibus de altari colligerent vitæ subsidia. Cuius consuetudinis mentio a GREGORIO NAZIANZENO [d] iniicitur & a CHRYSOSTOMO [e], qui hoc intuitu pauperes decrepitos, claudos & cæcos, eleganter more suo *regii palatii custodes* vocat, intelligens ecclesiam.

§. II.

De narthece, pronao, siue ferula.

PER hæc portas in ecclesiam intromissis nobis prius, qui occurrit, locus est *πρόναος* seu narthex intra parietes. Hic in recentioribus libris ecclesiasticis *Græcorum* semper dicitur *νάξ-θηξ*, & speciatim monachis vel mulieribus destinatus erat, & ad rogationes, supplicationes, ac nocturnas vigiliæ faciendas adhibebatur. Defunctorum quoque cadauera, antequam sepulturæ mandarentur, dum illis iusta persoluebantur, in eodem

(b) Paulin. epist. XII. ad Sever. Almi domus triplici patet ingredientibus arcu.

(c) Conc. Cuth. III. c. XXXII. tom. II. conc. p. 1171.

(d) Naz. orat. XVI. de amore pauperum (tom. I. p. 246. c. d.) οἱ πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἔδει ἵνα ὠχρήσει τὰς πανηγύρεις φεύγουσιν αὐτὸ μὴ ὡς τῶναστῶν, εἰς ταύτας ὠθῆνται διὰ τὴν χροίαν, ταύτας δὲ λίγω παιδόμενος καὶ ἱερὰ, ὡς ἡμεῖς ἐπὶ θρησκείᾳ τῶν ψυχῶν ἐξευραμένοι, ἢ κατὰ πνευματικῶν συνιόντες, ἢ τῆς μάρτυροι τῆς ἀληθείας πανηγυρίζοντες. Multi eorum ne pudore quidem a publicis conuentibus decerentur: quin potius in eos sese ob necessitatem intrudunt, hos inquam publicos & feros conuentus, quos ob animum curationem excogitauimus, aut mysterii cuiuspiam celebrandi causa coeuntes, aut ob veritatis martyres diuinitatem agitantem.

(e) Chrysostr. hom. X. in 1 Thess. p. 1484. (in edit. Francof. allegata verba non inuenio.)

hoc loco retineri solebant, quemadmodum SVICERVS [f] ex ipsorum *Triodio*, *Pentecostario* & *Typico* aliisque auctoribus fute demonstrat. MORINVS [g] antiquas ecclesias quingentis annis narthecem non habuisse, sed in duas duntaxat partes, *sanctuarium* & *aulam laicorum* diuisas, narthecem autem a monachis orientalibus sexto demum sæculo subintroducendum fuisse opinatur. Enim vero hac in re manifesto fallitur; licet enim nomen fortassis non ita antiquum sit, res ipsa tamen est. Fuit enim hæc semper distincta quædam & separata ecclesiæ pars, quemadmodum facile sibi persuadebit, quisquis antiquum eius usum considerauerit.

§. III.

Vsus eius pro catechumenis & secundi ordinis pœnitentibus.

ECCLESIA enim, ex quo primum catechumenos & pœnitentes in distinctos ordines ac classes diuisit, distincta etiam loca pro illis in ecclesia habuit. - Et hæc vilior ecclesiæ pars locus energumenorum erat, eorumque catechumenorum ac pœnitentium, qui plerumque ἀκροάμενοι siue *audientes* dicebantur, eo quod heic itare & hymnis, scripturarum lectioni, & sermonibus a concionatore fieri solitis auscultare ipsis permissum erat: quo factò sine vllis præcibus vel solemnibus benedictione di-

(f) Suicer. thes. eccles. voce νάρθηξ. Νάρθηξ est locus in ecclesia, etsi alii extra ecclesiam ponant: cuius frequens mentio in libris ecclesiasticis græcorum. Triodion in sabbatho sancto: Ἡ δὲ πρώτη ἄρα ψάλλεται ἐν τῷ νάρθηκι ὁμοίως, καὶ αἱ λοιπαὶ λιταὶ ψάλλονται ὁμοίως ἐν τῷ νάρθηκι. Prima hora canitur in narthecæ similiter; & reliquæ supplicationes canuntur similiter in narthecæ. Pentecostarium in dominica resurrectionis: Καὶ ἐξερχόμεθα ἅπαντες ἐν τῷ νάρθηκι, διὰ τῆ βορρῆς μέγας κρατῶντες καὶ τὰ κηρία ἡμῖνα. Et egredimur omnes ad narthecem, per partem borealem, tenentes accensas candelas. Typicum c. XXV. Καὶ ποιῶμεν ἐν τῷ νάρθηκι πανυχίδα εἰς τὰς καμνηθῖνας. Et vigilamus tota nocte in narthecæ mortuorum caussa. cetera.

(g) Morin. de pœnit. lib. VI. c. I. §. X. (p. 357. edit. Antwerp. MDCLXXXII.) Secundum est, nusquam apud antiquos auctores nartheci mentionem fieri. Antiqui enim græci, vt & Latini, ecclesias in duas tantum partes distinxerunt, in *aulam* siue *atrium laicorum*, & *sanctuarium*, in quo consistere episcopis, presbyteris & diaconis tantum licebat. Sanctum non modo ἱερατεῖον, sed sapissimum βῆμα vocarunt, vt & ἄγιον τῶν ἀγίων, quandoque etiam ἄδυνα, ἀνάκτορον & ἰλαστήριον. Vsurpari cepit νάρθηξ in Typicis & Eucharistiis post annos a Christo nato quingentos. Tum enim orientales monachi cœperunt ecclesias in tres partes diuidere, ἱερατεῖον, ναὸς, καὶ νάρθηκα.

mittebantur. Quemadmodum ex auctore *constitutionum* [b], canonibus BASILII [i], GREGORIO NYSSENO [k] aliisque scriptoribus videre est.

(b) *Constit. apost. lib. VIII. c. V.* Μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τῶ νόμου καὶ τῶν προφητῶν πάντε ἱεροσολῶν ἡμῶν καὶ τῶν πρᾶξιων καὶ τῶν ἰουαγγελίων ἀποστασῶν ὁ χειροτονήσθης τῆς ἐκκλησίας - - καὶ μετὰ τὴν πρόσθεσιν προσκλησάτω τῶ λαῷ λόγους παρακλήσεως καὶ πληρώστω αὐτῶ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον - - ἀναστάντω ἀπάντων ὁ διάκονος ἰφ' ὑψηλῶ πρὸ ἀνελεθῶν κρυτίλω. Μὴ τις τῶν ἀκροαμένων μὴ πς τῶν ἀπίστων. Post lectionem legis & prophetarum & epistoliarum nostrarum & actorum atque euangeliorum fideliter ecclesiam ordinatus - - & post salutationem adloquatur populum sermone hortatorio. Quo sermone habito ad docendum - - edicat diaconus ex loco alto: ne quis adfit *audientium*, ne quis infidelium.

(i) *Basil. can. LVII.* Ὁ ἀδελφῆ ἰδία ἐκ πατέρων ἢ ἐκ μητέρων συμμιαθεῖς, εἰς οἷκοι προσευχῆς μὴ ἐπιτερίδω παρεῖναι, ἕως ἂν λάτῃ τῆς περὶ νόμου καὶ ἀθεμίτων πρᾶξεως μετὰ δὲ τὸ ἰλθεῖν εἰς συναίδησιν τῆς φοβεράς ἀμαρτίας, τριετία προσκλαίτω, τῇ θύρᾳ τῶν ἰκλιρίων οἶκον παρεσκήσῃ, καὶ δέομαι τῶ λαῷ εἰσιόντων ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστος μετὰ συμπυθίας ὑπὲρ αὐτῶ ἐπιτεῖς ποιῆσαι πρὸς κύριον τὰς δεήσεις μετὰ δὲ τὰτο ἄλλῃ τριετία εἰς ἀκρόασιν μόνῃ παραδεχθήτω, καὶ ἀκρόων τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐμβυθιάσῃ, καὶ μὴ καταξιάσῃ προσευχῆς: ἔπειτα ἕπερ μετὰ δακρύων ἐξεζητήσῃ αὐτῆν, καὶ προσπέσῃ τῶ κυρίῳ μετὰ συντριμμῶ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόνσῃ αὐτῇ ὑποτάτῃς ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι καὶ ἕως ἐπειδὴν τὸς καρπᾶς τῆς μετανοίας ἀξίως ἐπιδηξήσῃ, τῶ δεκάτῳ ἔτι εἰς τὴν τῶν πιστῶν ἰσχυρὴν δεχθήτω, χωρίς προσφορᾶς καὶ δύο ἔτη συσᾶς εἰς τὴν ἰσχυρὴν πῆς πεισῆς, ἕτω λοιπὸν καταξιάσῃ τῆς τῶ ἀγαθῶν κεισῆς. Qui cum propria ex patre vel ex matre fore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere: donec ab iniqua & nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum & animadversionem venerit, triennio defleat, stans propter fores domus oratoriae, & rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque pro ipso misericorditer ad dominum intensus fundat preces. Postea autem alio triennio ad solam *audientiam* admittatur, & scripturam ac doctrinam *audientis* eiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde si quidem illam cum lacrimis exquirit, & domino cum cordis contritione, & valida humiliatione supplex procidit: detur ei substratio in aliis tribus annis. Et sic postquam poenitentiae fructus dignas ostenderit, decimo anno in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione: & cum duobus annis vna cum fidelibus ad orationem sublevert, sic deinceps dignus habeatur boni communionem.

(k) *Gregor. Nyssen. epist. ad Letoium c. V.* (tom. II. opp. p. 120. edit. Paris. MDCXXXVIII.) Τριετία γὰρ εἶναι ἰκωπὴ, καθ' ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἐνάσῃ τῶν ἰσῶν ἐριθείσε, ὥστε ἐν μὲν τῶ παντελεῖ ἀφορισμῶ ἐναετῇ χρόνῳ διαγνῆσαι ἀπεργίμων τῆς ἐκκλησίας: ἄλλα δὲ ποσῶτε ἔτη ἐν τῇ ἀκρόασει παραμείναι, μόνῃς τῶν διδασκάλων καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἀκρόασεως, καὶ

§. IV.

Nec non pro iudæis, gentilibus, hæreticis & schismaticis.

Hæc etiam iudæis, gentilibus, hæreticis ac schismaticis nonnumquam veniendi data fuit copia, vt scripturarum lectioni & sermonum recitationi interessent, quia hæc cultus diuini pars ad ædificationem ac institutionem ipsorum faciebat. Concilium quidem *Laodicenum* [1] hæreticis in ecclesiam venire interdicit. In *Africa* autem aliisque locis permissum erat. Nam in concilio *Carthaginensi* quarto [m] canon hanc in rem expressis verbis legitur: *Vt episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam & audire verbum Dei, siue gentilem, siue hæreticum, siue iudæum, vsque ad missam catechumenorum.* Præterea e diuersis *CHRYSOSTOMI* pariter ac *AVGVSTINI* homiliis, hanc communem & vulgatam praxin fuisse, constat. Aequum igitur est statuere, hos omnes stationem suam habuisse in viliore ecclesiæ parte, quæ *narthex* dicta fuit, vel quocumque alio nomine ea venit.

§. V.

Hæc pars ecclesiæ non locus baptisterii, vt in præsentibus nostris ecclesiis.

BEVEREGIVS & alii quidam heic baptisterium videntur collocare, vt in præsentibus nostris ecclesiis. Verum nihil certius est, quam quod per plura sæcula baptisterium locus ab ecclesiæ corpore distinctus, & *exedris*, siue locis ecclesiæ contiguus, adnumeratus fuerit. Quam ob causam plura heic de eo dicere prætermittimus, in vltima huius libri parte, quum ad *exedras* ecclesiæ deuenerimus, cumulatius id facturi.

§. VI.

Cur vocata sit narthex, & de diuersis narthecum generibus in compluribus ecclesiis.

μετὰ τῆς τῷ λαῷ συστάσεως ἀξιόμενον κ. τ. λ. Ter nouem sunt anni, nouenario annorum numero in vnoquoque gradu præfinito, vt in perfecta quidem segregatione nouem annorum tempore versetur ab ecclesia prohibitus; alios autem tot annos in auditione permaneat, sola doctorum & scripturarum auditione & conuersatione cum populo dignus habitus cetera.

- (1) Conc. Laodic. can. VI. (tom. I. conc. p. 149.) Περὶ τῶν, μὴ συγχωρῆν τῆς ἀρρηκτοῦς εἰσόδου εἰς τὸν οἶκον τῷ Θεῷ, ἐπιμένοντες τῇ αἵρεσει. Non oportere permitti hæreticis, vt in domum domini ingrediantur, si in hæresi permanent.
- (m) Conc. Carth. IV. c. LXXXIV. (tom. II. p. 1206.)

Si quæras, cur isthæc ecclesiæ pars *narthex* vocata sit, respondeo, ideo quod figura illius similis esse credebatur *ferula*, quod nomen *latinum* eius est. Nam figura quæuis oblonga, siue dromica, vt *Græci* vocant, *narthex* ipsis dicebatur, quemadmodum *SVICERVS* & *DVFRESNIVS* E *THEODOSIO* *ZYGOMALA* [u] obseruarunt. Atque hinc hæc pars ecclesiæ, quum esset longa quidem sed angusta, e transuerso frontis ecclesiæ, *narthex* seu *ferula* ex hac ratione appellabatur. Et porro notandum est, quasdam ecclesias tres quatuorue habuisse *nartheces*, sed hosce extra parietes. Porticus enim talium ecclesiarum, qualis erat *sancta Sophia*, quæ ad earum latera septentrionale, occidentale & australe exstructæ erant, *nartheces* vocabantur, quemadmodum e *PROCOPIO*, *PAVLO SILENTIARIO* & *CONCILIO* generali sexto demonstrat *DVFRESNIVS* [o], quod hæc longa & angusta essent ædificia, & figuram referrent *narthecis*. Et eiusmodi ecclesias non alios *nartheces* intra parietes habuisse existimat, sed hosce *nartheces* propriam & congruentem pœnitentibus & aliis, quibus in nauem ecclesiæ ingredi haud licuerit, præbuisse stationem: In ecclesiis autem, contiguas sibi

(u) *Zygomal. ap. Cruc. Turco-græc. Νάρθηξ τὸ ἐξω τῆ ναῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. οὗτ' ἐστὶν τὰ ἐξω τῆ ναῦ δρομικὰ, ὅ ἐξω τῆ ναῦ δρομικὰ ἐστὶν ἐν τῇ ναυί. πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται.* *Narthex* extra templum dromicum instar *narthecis*. Sic *narthecophorus*, qui baculum gestat e *narthecæ*. *Omne dromicum narthex dicitur.*

(o) *Da Fresn. com. in Paul. Silentiar. p. 136.* Quatuor in æde *Sophiana* *nartheces* statuit *Codinus*: ἀπὸ τῆ βήματ' ἕως τῶν τεσσάρων νάρθηκων, vt & *Anonymus*: καὶ τῶν τεσσάρων νάρθηκων καταχρῆσασθαι τὰ ὄρθου ἐξ ὑελίης χρυσῆ λαμπρότητα. Sed iure ad dubitari potest, an hoc loco quatuor aliquas porticus exteriores innuerit, binas scilicet ad occidentem & duas alias ad septentrionem & meridiam. Quod quidem indicare videtur idem *Anonymus*, scribens *Iustinianum* statuisse (an vere, alii viderint) vt, quisquis pro delictorum modo arceretur a sacris, in his quatuor *narthecibus* staret: quo quidem loco *θήκας* *nartheces* vocat, incomperta mihi ratione, nisi forte quod ad templi fines haberentur porticus istæ exteriores. Certe tertium *narthecem* eiusdem ædis *Sophianæ* obseruare est in sexta synodo *Aët. XVIII.* vbi *δικύμβυλον ἐν τρίτῳ νάρθηκι μεγάλῃς ἐκκλησίᾳ* statuitur, nullo alio indicio: qui quidem tertius *narthex* prima sortibus fuerit e tribus porticibus, quas ad occidentem ædis *Sophianæ* sicut scribit *Paulus Silentianus*, quæque ἐξώπιτος νάρθηξ videtur nuncupari apud eundem *Anonymum* p. 248. Nam *αὐτὸς* est *Coarus*, etiamnum *græcis* ἐξωνάρθηκος exteriores porticus, vt in-

port-

porticus non habentibus, narthecem viliozem ecclesie partem intra muros fuisse, qui ita factus fuerit, vt vsui porticum in aliis ecclesiis responderet. Atque hæc vera huius rei ratio & vnicuique diuersas auctorum de antiquo *nartheco* ecclesie narrationes inter se conciliandi via esse videtur.

LIBRI OCTAVI

CAPVT QVINTVM

DE NAO, SEV NAVE ECCLESIAE, EIVSQUE PARTIBVS AC VSIBVS.

§. I.

De portis speciosis ac regis: cur ita vocatæ.

NARTHECEM ista ecclesie pars, quæ proprie ναὸς, templum & *navis ecclesie* dicebatur, excipiebat. Hæc a *nartheco* certis repagulis ligneis separata erat, quemadmodum reliqua loca omnia in ecclesia plerumque distinguebantur. Introitus in hanc e nartheco per portas patebat, quas libri rituales recentiores & scriptores *Græci* πύλας ὁραίας ac βασιλικὰς *speciosas & regias* portas appellant; quæ ita per allusionem ad nomen *basilicæ* dictæ videntur, vt quæ regium Dei palatium, domum ac templum eius, denotent. Quamquam forte alia ratio huic appellationi inter recentiores *Græcos* assignari potest, qui portam regiam vocarint, quod reges ipsorum coronam suam heic deponere solerent, antequam ulterius in ecclesiam progredierentur. Id quod LEO GRAMMATICVS in vita *Michaelis* [a] impera-

riores ἱωνάρεθνας dici. Porro δικάμβalon ni fallor, locus est constans duabus trullis, κυμβαλῶς, seu in modum cymbali, quemadmodum fuit maior ædis trulla, extructis. Ita τρικύμβαλον τῷ τζουανηρίῳ memorat alicubi Codinus in orig. Iure igitur Allatius hæc verba de nartheco inserit: *Narthex vero extra ecclesiam forte an antiquis temporibus fuerit, non disputo.* Nam vt nartheces, quod ex prædictis satis patet, olim extra ecclesiam, seu potius extra ecclesie septa, fuere, etsi forte, vt pronai, faci haberentur; ita vicissim pro certo haberi debet, posterioribus sæculis narthecem, eam ædis sacræ partem, quam hodie *naui* vocamus, appellatum, vt patet ex Euthologio & ceteris *græcorum* ritualibus libris, & pliquot inferioris ætatis scriptoribus, quos laudat idem Allatius in disertat. *de recentiorum græcorum templis* p. 110. & sequentibus.

(a) Leo grammatic. p. 466. (edit. Par. MDCLVII.) Μικτὸν δὲ τῶν βασιλικῶν πυλῶν

toris animaduertit, vbi tamquam rem insolentem indecentem-
que in ipso obseruat, quod quum venerit ad portas regias, co-
ronam haud deposuerit suam, quemadmodum reges facere
consueuerint. Nonnulli itidem dies festi ex eadem ratione in-
ter illos vocabantur ἐσπρὰ θεοσεπταί, *dies coronati*, ideo quod
imperatores regio induti habitu in magnam ecclesiam *sanctae*
Sophiae his diebus, qui duodecim solemniore per annum erant,
sefe conferebant. Vt adeo tum isti dies tum illa portæ a so-
lemniore quadam cærimonia ab imperatoribus, quando per il-
las ingressi sunt, adhibita denominationem suam habere pos-
sint. Sed priorem istam rationem magis probabilem duco, &
vix vllam huius fecissem mentionem, nisi ad vnā duasue con-
suetudines, quæ, dum eius memini, mihi succurrerunt, expla-
nandas fecisset.

§. II.

*Nauis ecclesie plerumque in quadrum ædificata & nonnullis
oratorium laicorum dicta.*

HÆC ecclesie pars plerumque quadratum fuisse videtur
ædificium in medio inter sanctuarium & narthecem; vti in e-
pistola quadam *Theodosii & Valentini* sub finem concilii *Epho-*
sini [b], quæ codici etiam *Theodosiano* [c] inserta est, descriptum

ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς, ἔκ ἀπέθετο τὸ στέφανον, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσι, ἀλλὰ
μετ' αὐτῆ εἰσῆλθε μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν. Ad regis autem vsque portas pro-
gressus imperator, diadema, prout imperatores solent, non deposuit, sed ad
sanctas vsque fores cum eo penetravit.

(b) Concil. tom. III. p. 136. c. Ἐπὶ γὰρ ἡμετέρων κερῶν ἐ μόνον τὰ δεῖα θυσι-
ασήρια, καὶ τὸ εὐκτῆριον τῆ λαῶν τὸ τετράγωνον τοίχων περιβολῆ τε-
χιόδοιροι, εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφύγιων θεοπέλοισιν, ἀλλ' εἴ τι ἕ
περαιτέρω τῶν τυγχάνει, ἀρχὴ τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκ-
κλησίας, ἃν πῶς ἔξωθεν περιήμεροις πᾶσι ἐπιβαίνειν συμβαίνει, εἰς βωμῶν
πῶς προσφύγιον εἶναι προσπέλοισιν. Noltris temporibus non solum *sacrofan-*
cta altaria & quadratum populi oratorum murorum ambitu circumseptum,
confugientium securitati conferre sancimus: sed, *quidquid præterea inde est*
loci vsque ad ecclesie fores extremas, per quas preces facturi primum in-
grediuntur, hoc totum confugientibus misericordie aram esse definimus &
constituimus.

(c) Cod. Theod. lib. IX, tit. XLV. de his qui ad ecclesiam confugiunt leg. IV.
p. 306.

legimus,

legimus, vbi de ecclesiis tamquam locis perugii loquentes in tres partes eas diuidunt, 1. *altare seu sanctuarium*, 2. *quadratum populi oratorium*, & 3. *quidquid praeterea inde est loci usque ad ecclesiae fores extremas*. Iam vero vti his vltimis verbis *narthex* ante memoratus describitur, nomine licet suo hand appellatus, ita proxime antecedentibus verbis *navis*, siue media pars ecclesiae describitur, quae *oratorium populi* vocabatur, quod populus praecipue hunc locum occuparet, habens ibi pro diuersa aetatis, sexus, honoris, dignitatis ac conditionis ratione stationes suas ac regiones peculiare, quod discrimen antiquitus in quibusdam, licet forte non in omnibus, ecclesiis obseruatum fuit.

§. III.

Cuius in parte viliore substrati, siue tertii ordinis poenitentes consistebant.

HEI c enim omnium primi sub ipsum introitum per *portas regias*, in humiliore huius partis statione, post *ambonem ὑποπίπλους*, *substrati*, hoc est tertii ordinis poenitentes, stabant, ita dicti a ritu prosternendi se ad pedes episcopi vel sacerdotis, simulac sermo esset finitus, vt ab eo impositis sibi manibus benedictionem reciperent, istarumque precum participes redderentur, quas congregatio pro ipsis specialiter ad Deum fundebat, quo facto statim ante sacrae communionis celebrationem abire iubebantur. Hoc genus poenitentium in concilio *Nicano* [d] memoratur, licet peculiaris locus eis non adsignetur. Ex *TERTULLIANO* autem & *SOZOMENO*, stationem eos suam in hac ecclesiae parte habuisse, colligere possumus. *TERTULLIANVS* [e] enim de *Romana* loquens disciplina ad *Zephyrinum* papam dicit: *Tu quidem poenitentiam mæchi, ad exorandam fraternitatem in ecclesiam inducens, concilicium & concineratum, cum dedecore & horrore compositum, PROSTERNIS IN MEDIVM ante viduas, ante presbyteros omnium lacinias inuadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem, cetera*. Hanc poenitentium stati-

(d) Concil. Nic. can. XI. (tom. II. conc. p. 34.) "Ὅσοι ἔν γνησίως μεταμέλοισαι, τρία ἔτη ἐν ἀκροαμίσις παύσασιν οἱ πιστοί, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπέσονται. Quicumque germane & vere poenitentia ducuntur, tres annos inter auditores exigent vt fideles, & septem annis prosternentur supplices,

(e) Tertull. de pudicit. c. XIII.

onem, a sic dictorum *lugentium* statione diuersam fuisse, oportet; horum enim statio, (vti vidimus supra) extra fores ecclesiae erat, istorum autem ante viduas & presbyteros in media ecclesia. Atque hoc modo SOZOMENVS [f] rem plane representat, quando Illuc, inquit, in propatulo est penitentium locus: in quo illi stant mœsti, ac veluti lugentes. Peractisque iam missarum solemnibus exclusi a communione sacrorum, quæ initiatis præberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abiiciunt. Tum episcopus cum lacrimis ex aduerso occurrens, paviter ipse humi prouoluitur: & vniuersa ecclesiae multitudo simul conficiens, lacrimis perfunditur. Posthæc vero primus exsurgit episcopus, ac prostratos erigit: factaque, vt decet, precatione pro peccatoribus penitentiam agentibus, eos dimittit. Hæc exercitia in ecclesia, non ante fores ecclesiae, peragenda erant. Et idcirco hæc penitentium classis non sine ratione ab omnibus historiae ecclesiasticæ scriptoribus intra portas regias, post ambonem ecclesiae, collocatur.

§. IV.

Et ambo siue pulpitem positum.

AMBO siue pulpitem locus erat lectoribus & cantoribus clericisque in prima cultus publici parte, missa catechumenorum dicta, ministrantibus adsignatus. Nomen habebat, non vti WALAFKIDVS STRABO sibi persuasit, ab ambiendo, quod, qui in eo sint, ambiat; sed ab ἀναβάειν, ab adscendendo, quia locus erat editus, ad quem per gradus adscendebatur. Nomen enim primitiuum est ἄμβων, quod, quemadmodum recte obseruauerunt VALESIVS & HABERTVS, in antiquis græcis scriptoribus, AESCHYLO & EYSTATHIO, accliuitates & fastigia montium significat, & hinc factum est, vt hunc locum editiorem in ecclesia denotet. SOZOMENVS [g] nomen βήματος ex eadem

(f) Sozom. lib. VII. c. XVI. Ἐνθάδε γὰρ ἐκθλιός ἐστιν ἡ τίπη τῶν ἐν μεσηνοῖα ἔντων ἐσῶσι δὲ κατηφῆς, καὶ οἰοῦνται πενθεῖντες: ἤδη δὲ πληρωθείσης τῆς τῶ θεῷ λειτουργίας, μὴ μεταχρόνως ἂν μύσαις θίμης, σὺν οἰμαγῇ καὶ ἔδουριω πηνῆς ἐπὶ γῆς ῥίπτουσι σφῆς ἀντιπρόσωπος δὲ δεδακρυμένῳ ὁ ἐπίσκοπος προσδραμῶν, ὁμοίως ἐπὶ τῷ ἐδάφει πίπτει σὺν ὀλοδυγῇ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐκκλησίας πληθῶν δακρύων ἐπιπλάτται.

(g) Sozom. lib. VIII. c. V. Μέσῳ ἑαυτῶν πᾶσι παρέχων ἐπὶ τῷ βήματος τῶν ἀναγνώστῶν καθεζόμενος ἐδίδασκεν. Ipse in medio omnium consistens, ex lectorum suggestu popululum sedens docuit.

ratione

ratione ei tribuit. Vt autem ab altero *bemate*, quod erat sanctuarium seu altare, distinguat, *βῆμα γνωστῶν*, *bema lectorum* vocat, quum alterum illud *bema* magis proprie episcoporum esset ac presbyterorum. Apud CYPRIANVM *pulpitum* dicitur & *tribunal ecclesiae*, eiusque vsus etiam ita ab ipso explanatur, vt sit mensa lectorum. Hic enim lectores stabant legentes euangelia & epistolas, vt ex iis discimus, quæ de *Celestino* & *Aurelio*, duobus notissimis confessoribus, narrat, quos [k] lectores ordinarat, vt, qui euangelium *CHRISTI* coram tortoribus erant confessi, id etiam de pulpito seu tribunali ecclesiae lectitarent. Hic locus etiam erat, vbi stabant cantores, quomodo e canone concilii *Laodicensi* [i] manifestum est, qui dicit, *non oportere præter canonicos cantores, qui ἀμβωνα, suggestum, adscendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia*. Hic etiam diptycha legebantur, quemadmodum ex noto quodam loco concilii *Constantinopolitani* sub *Menna* [k] apparet, vbi populus exclamabat: τὰ δίπτυχα τῷ ἀμβωνι. *Dipthycha amboni imponantur*. *BONA* cardinalis [l] hic episcopus quoque & presbyte-

Id. lib. IX. c. II. Καὶ ἀναγιζόμενοι ἐν τῆς πύλας παρακείμενῃ λευφῶρι, εὐκάζουσιν αὐτὴν κειῶσαι περὶ τὸν ἀμβωνα βῆμα δὲ τῆτο τῶν ἀναγνωστῶν. *Mcmini enim adesse me, tunc quum vxor Casarii sepeliretur, & ex adiacente via publica iudicans, conicio illam iacere circa ambonem, quod est pulpitum lectorum.*

(h) Cyprian. ep. XXXIII. edit. Pamel. (ep. XXXVIII. edit. Fell.) Interim placuit, vt ab officio lectoris incipiat (Aurelius) quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum gloriosa prædicatione confessâ est, quam celebrandis diuinis lectionibus personare: post verba sublimia, quæ Christi martyrium prolucata sunt, euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt: *ad pulpitum post catastram venire.*

Id. ep. XXXIV. (al. XXXIX.) Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta domini dignatione venientem, testimonio & miraculo eius ipsius, qui persecutus fuerat, illustrem, quid aliud quam super pulpitum, id est, *super tribunal ecclesiae* oportebat imponi, vt loci altioris celsitate subnixus & plebi vniuersæ pro honoris sui caritate conscientius, legat præcepta & euangelium domini, quæ fortiter ac fideliter sequitur?

(i) Conc. Laodic. c. XV. (tom. I. conc. p. 1500.) περὶ τῶ, μὴ δεῖν πλέον τῶν κερτοικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἀμβωνία ἀναβαιόντων, καὶ διὰ διαφορίας ψαλμοῦν, ἰτίους πινὰ ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

(k) Conc. Constantin. V. sub Menna act. V. (tom. V. concil. p. 184. a.)

(l) Bona rer. liturgic. lib. II. c. VI. n. III. Solebant antiquitus tam episto-

ros sermones suos ad populum habuisse existimat. In quam sententiam PRUDENTIVM [m] citat & SIDONIYM APOLLINARIEM [n], quorum ex verbis porro concludit, quod *ambo* nonnumquam *ara* dictus fuerit. Verum hæc obseruatio errore quodam fundata videtur. Episcopi enim olim non ex ambone seu pulpito, sed in gradibus altaris concionabantur, quemadmodum hunc morem *Childeberti* regis tempore in *Gallia* adhuc viguisse, ostendit VALESIVS [o]. Et propterea SOCRATES [p] & SOZOMENVS [pp] tamquam singulare quidpiam in CHRYSOSTOMO notare videntur, quod verba facturus ascendere in ambonem consueuerit; sed hoc eum fecisse dicit SOCRATES, quo facilius ab omnibus exaudiretur. Non igitur hinc possumus concludere, quod ambo ordinarius concionandi locus fuerit, sed potius altare; & si de episcoporum concionibus in gradibus aræ habitis legimus, de altari potius quam de ambone intelligendum hoc est. Sed vero in *Africa* AVGVSTINVS sermones suos ad populum ex ambone videtur habuisse, quem locum ille interdum *exedram* [q], aliquando etiam *apfi-*

læ quam euangelium legi in *ambone* seu *pulpito*, ex quo etiam episcopus conciones habebat.

(m) Prud. hymn. de Hippolit.

*Fronte sub aduersa gradibus sublime tribunal
Tollitur, antistes prædicat vnde Deum.*

(n) Sidon. carm. XVI. ad Faustum:

*Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionaturum plebs sæcula circumfistit.*

(o) Valef. in Socrat. lib. VI. c. V. Ex hoc loco *Socratis* apparet, episcopos olim solitos non esse ex ambone seu pulpito concionem ad populum habere. Id enim tamquam singulare quidpiam in Chrysostomo notat Socrates, quod verba facturus ascendere in ambonem consueuisset, ut a populo facilius exaudiretur. Ut plurimum autem episcopi in gradibus altaris concionabantur. Id docet *Childeberti* regis constitutio, quam *Sirmondus* retulit in tomo primo conciliorum *Galliæ* p. 300. sed mutilam.

(p) Socrat. lib. VI. c. V. Ὁ ἐπίσκοπος, τῷ Εὐτροπίῳ ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κείμενῳ, καὶ ἀπὸ πολλῶν ἄλλων ἐπὶ τῷ θρόνῳ, καθήμενος ἐπὶ τῷ ἀμβωνίῳ, ἔδει εἰσθεῖν ὑμῖν ἀξίωτοι ὁμιλεῖν χάριν τῷ ἐκκελεύσαντι. Episcopus, dum *Eutropius* sub mensâ altaris iaceret metu percussus, sedens in ambone, vnde etiam antea concionari solebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, obiurgatoriam in eum habuit orationem.

(pp) Sozom. lib. VIII. c. V. vid. sub lit. anteced. (g).

(q) August. de ciuit. Dei lib. XXII. c. VIII. In gradibus *exedra*, in qua de *su-*
dem.

dem [r] vocat, quod ideo adnotamus, quia hæc vocabula variam significationem inter veteres habuerunt, dum modo ambonem, forte ab orbiculata eius figura, modo transuersarias alas & exteriora ædificia ecclesiæ, denotarunt. Nonnulli *apsidem* pro *ambone* accipiunt in isto concilii tertii *Carthaginensis* canone, quo, qui publicum & vulgatissimum crimen, quod vniuersa ecclesia nouerit, admisissent, ante *apsidem* [s] pœnitentiam agere iubentur. Sed DV FRESNIUS, quemadmodum notauimus supra [ff], alio sensu id nominis accipit, pro vestibulo ecclesiæ, neque semper facile est ad exacte definiendum, quid per illud intelligatur.

§. V.

Et supra hunc ambonem communicantes & quarta classis pœnitentium, quos *consistentes* vocabant, suum quisque habebant locum.

SED progredimur. In hac ecclesiæ parte omnes fideles, siue quicumque communionis ecclesiæ participes erant, loca sibi assignata habebant; & inter hos quarta pœnitentium classis, quos *consistentes* vocabant, quia consistere, & orationes ecclesiæ audire ipsis permissum erat, catechumenis aliisque pœnitentibus iam dimissis, nondum autem oblationem facere aut sacrificii altaris participes esse poterant. Quo intuitu cum reliquo populo stare dicuntur & communicare, orationum tantum participes facti sine oblatione, quemadmodum canones concilii *Niceni* [t] & *BASILII* [u] id exprimunt. An ab aliis

periore loquebar loco, feci stare ambos fratres, quum eorum legeretur libellus.

- (r) Aug. ep. CCXXV. Honoratiores & grauiores in *apsidem* ascendentes, cum episcopo colloquantur, cetera.
It. epist. CCIII. In futuro Christi iudicio nec *apsides* gradatæ, nec cathedra velatæ, cetera.
- (s) Conc. Carth. III. c. XXXII. (tom. II, conc. p. 1171.) Cuiuseumque pœnitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod vniuersa ecclesia nouerit, ante *apsidem* manus ei imponatur.
- (ff) Cap. IV. §. I. pag. 184.
- (t) Conc. Nic. can. XI. (tom. II. conc. p. 33.) Δύο ἔτη χωρὶς προσφορᾶς πεινωθήσεται τῶ λαῶ τῶν προσευχῶν. Duobus annis sine oblatione erunt orationum cum populo participes.
- (u) Basil. epist. can. LVI. Ἐν δ' ἑτερι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς

communicantibus loco per se distincto separati fuerint, in nullo auctore, præter *ELIGIVM NOVIOMENSEM*, qui circa annum DCXL. vixit, inuenio. Hic in homilia quadam sua [w] ad pœnitentes ita eos adloquitur: *Cur in sinistra parte ecclesiæ positi estis? Non sine causa vsus ecclesiæ hoc obtinuit, sed quia dominus in iudicio OVS, id est iustus, a DEXTRIS; HAEDOS vero, id est peccatores, a SINISTRIS ponit.* Sed vero quum hic sit recentior quidam scriptor, & viri docti [x] dubitent, an genuinus sit nec ne, nihil ex hoc loco, quod ad primitiuam huius consuetudinis ecclesiæ originem spectat, definire possumus.

§. VI.

Loca virorum & mulierum vtplurimum alia ab aliis separata.

TANTVMmodo hoc ex probatis auctoribus certum est, viros & mulieres in hac ecclesiæ parte antiquis temporibus distincta habuisse loca. *Constitutionum* auctor hac de re, tamquam consuetudine [y] suo tempore in ecclesia vsitata, loquitur, quando mulieres separatim sedere iubet; & idcirco partem officii diaconissarum facit, vt custodiant introitum mulierum in ecclesia. *Ianitores*, inquit [z], *sicut ad introitus virorum, diacon-*

δὲ ἔ μεταλήψεται' πληρωθέντων δὲ τῶν μεθίξει τῶν ἀγιασμάτων. In quatuor annis solum stabit cum fidelibus, sed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis, erit sacramentorum particeps.

Concil. Ancyran. c. VIII. (tom. I. conc. p. 1460.) Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τετραετίαν ὑποπεσόντων, δύο δὲ ἔτη χωρὶς πρόσφορᾶς κοινωνήσάτωσαν, καὶ πρὸ ἑβδόμῃ τελείως δεχθήτωσαν. Qui bis vel ter sacrificauerunt per vim, triennio sublernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent & septimo perfecte suscipiantur.

(m) Eli z. hom. VIII. ad pœnitent. (bibliothec. patr. tom. II. p. 99.)

(x) Albertin. de eucharist. lib. III. p. 906. Circa idem tempus viuebat Eligius Nouiomensis episcopus, sub cuius nomine editæ sunt sexdecim homiliæ, in quarum octaua dicitur: *Nos vere*, cetera. Et in decima quinta: *Sicne caro*, cetera. - - Verum non opus est de horum verborum sensu exactius inquirere. Dnas enim illas homilias (vt de reliquis taceam) Eligii istius non esse, sed auctoris alicuius eo longe recentioris, ex ipsismet aperte liquet. cetera.

(y) Constit. apostol. lib. II. c. LVII. αἱ γυναῖκες κεχωρισμῆτος καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν. Sedeant mulieres separatim.

(z) Constit. apost. lib. II. c. LVII. οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀδελῶν, φυλάσσοιτες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν.

nisse vero ad mulierum, custodiendi causa. CYRILLVS huius distinctionis, tamquam in sua ipsius ecclesia Hierosolymis visitatæ, mentionem quoque facit, [a] *Separatio*, inquit, fiat, viri ut sint cum viris, mulieres cum mulieribus. Idem AVGVSTINVS indicat, quod sexus quisque [b] distinctum in ecclesia locum habuerit: speciatim partis feminarum, ut distinctæ in baptisterio [c] ecclesiæ, meminit. PAVLINVS [d] eiusdem partis feminarum in vita AMBROSII mentionem iniicit, narrans, quemadmodum *Ambrosium*, quum in tribunali aliquando constitutus esset, *Ariana* quædam femina tribunal conscendens apprehenso vestimento eius, attrahere voluerit ad *partem mulierum*, ut ab ipsis cæsus de ecclesia pelleretur. Hæc distinctio ita generatim tempore CONSTANTINI obseruabatur, ut SOCRATES [e] matrem ipsius *Helenam* disciplinæ ecclesiæ hoc respectu semper se submisisse & in parte mulierum vna cum ceteris Deum orasse, dicat. Atque hæc distinctio, ut plurimum ligneis parietibus facta erat, ut auctor est CHRYSOSTOMVS, qui hæc notatu digna verba de

Id. Lib. VIII. c. XX. Ὁ ἐν τῇ σκηνῇ τῆ μαρτυρίας καὶ ἐν τῇ ναῶ προχομισάμενοι τὰς φερούς τῶν ἀγίων σε πυλῶν. Qui in tabernaculo testimonii & in templo custodes feminas ianuis tuis sanctis præfecisti.

- (a) Cyrill. præfat. in catech. n. VIII. διατάξω τὰ πρᾶγματι, ἀνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν.
- (b) Aug. de ciuit. Dei lib. II. c. XXVIII. Populi conflunt ad ecclesias casta celebritate, *honestæ utriusque sexus discretionē*.
- (c) Aug. ibid. lib. XXII. c. VIII. Admonetur in somnio Innocentia, appropinquante pascha, ut in *parte feminarum* obseruanti ad baptisterium, quæcumque illi baptizata primitus occurrisset, eundem locum signo Christi signaret.
- (d) Paulin. vit. Ambros. p. 3. (p. 39. c. edit. Colon. MDCXVI.) Sirmium quum ad ordinandum episcopum Anemium perrexisset, ibique Iustinæ tunc temporis reginæ potentia & multitudine coadunata de ecclesia pelleretur, ut non ab ipso, sed ab hæreticis Arianis episcopus in eadem ecclesia ordinaretur, essetque constitutus in tribunali, nihil curans eorum, quæ a muliere excitabantur, vna de virginibus Ariatorum impudentior ceteris, tribunal conscendens, apprehenso vestimento sacerdotis, quum illum attrahere vellet ad *partem mulierum*, ut ab ipsis cæsus de ecclesia pelleretur, ait ei: etsi ego indignus tanto sacerdotio sum, tamen te non conuenit vel professionem tuam, in qualemcumque sacerdotem manus iniicere, vnde debes verei Dei iudicium, ne tibi aliquid mali eueniat.
- (e) Socrat. lib. I. c. XVII. ἔτα δὲ εἶχει ἐνλαβῶς περὶ ταῦτα, ὡς καὶ συνίχεται ἐν τῇ τῶν γυναικῶν πύλῃ.

huius consuetudinis origine habet: Oportebat quidem nos, inquit, interiore pariete, (parietem cordis intelligit) [f] a mulieribus dissepārari: verum quoniam non vultis, necessarium esse patres nostri putauerunt, saltem his lignicis parietibus vos dissepārare. Audiuī autem ego, a senioribus, non fuisse hos parietes ab initio. In CHRISTO enim IESU non est mas neque femina. Apostolorum etiam tempore una viri & mulieres orabant: & mulieres veræ mulieres & viri similiter viri erant. Nunc vero e contrariis, mulieres quidem meretricum sibi mores adsumserunt; viri autem furorem equorum imitantur. An non audistis, viros ac mulieres in cœnaculo congregatos fuisse & cœlo conuentum illum dignum fuisse? EUSEBIUS [g] tamen hanc distinctionem ad Pbilonis Iudæi & Marci xtatem refert, & viri quidam docti eam ex ecclesia iudaica in christianam non multo post apostolorum tempora iniectam esse, existimant. Nonnulli paullo curiosius agunt, quando hanc mulierum partem omnino ad septentrionale ecclesiæ latus referunt. Licet enim hæc consuetudo ecclesiarum occidentalium in sæculis posterioribus fuerit, quando AMALARIVS FORTVNATVS & RADVLPHVS TVNGRENSIS, atque auctores *Micrologi* & *ordinis Romani* vixerunt, quos in hanc sententiam DURANTVS [h] citat, antiquitas tamen in multis

(f) Chrysof. hom. LXXIV. in Matth. (tom. I. p. 703. sub fin. edit. Francos.)

Ἐρχοῦν μὲν ἔν ἐνδοῦ ἔχον τὸ τεῖχος· τὸ διαζῶν ὑμᾶς τῶν γυναικῶν· ἐπειδὴ δὲ ἔβραβευσθη, ἀναγκαῖον εὐδοκίαι εἶναι οἱ πατέρες, καὶ ταῖς συνήθειαι ὑμᾶς ταύταις διατεχεῖσθαι, ὡς ἐγγυε ἀλλήω τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι τὸ καλαιὸν εἶδὲ ταῦτα ἦν τὰ τεχνεῖα· εὐ γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἔκ ἐνὶ ἄρσει ἢ θήλυ· καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ οὐκ ἔστι ἀνδρες, καὶ γυναῖκες ἦσαν· καὶ γὰρ οἱ ἀνδρες ἀνδρες ἦσαν καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες· οὐκ ἔστι πᾶν τὸ ἀνταποῖον, αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὰ τῶν ἐταρειῶν ἰσῶς ἐξῶσθησαν ἢ θη, οἱ δὲ ἀνδρες ἵππων μαρινομένων ἐδὲν ἀμερον διάκονται· ἔκ ἡμέτερο, ὅτι ἦσαν συνηγμένοι ἀνδρες καὶ γυναῖκες εὐ τῷ ὑπερωῶ, καὶ τῶν ἐρειῶν εἰσὶν· ὁ σὺλλογὸς ἀξιῶν ἦν.

(g) Euseb. lib. II. c. XVII. (p. 41. c. edit. Amstelod. MDCXCV.)

τί δὲ τέτις ἐπιλέγειν ἰαὶ ἐπὶ ταυτῶν συνόδω, καὶ ἰδία μὲν ἀνδρῶν, ἰδία δὲ γυναικῶν ἐν ταυτῷ διατριβᾶς, καὶ ἰαὶ ἐξ ἑτέρας εἰσὶν καὶ οὐκ πρὸς ἡμῶν ἐπιτελεμένα ἀσκήσεις.

Quid præterea heic attinet commemorare cæti & virorum ac mulierum scorsum degentium studia atque exercitationes, quæ apud nos etiamnum in vsu sunt.

(h) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XVIII. Separantur viri & feminae in ecclesia, ait Amalar. Fortunat. non solum ab osculo carnali, sed etiam situ locali. & cod. lib. cap. 2. Masculi stant in australi parte & feminae in boreali, vt ostendatur per fortioiorem sexum firmiores sanctos constitui, in maioribus tenta-

eccle-

ecclesiis *græcis* rem aliter se habuisse, in propatulo est. Neque ista monumenti descriptio, quam nonnulli ex *Roma subterranea* producant; contrarium demonstrat, quæ de hominibus [i] in *sinistra parte virorum* sepultis loquitur. Nam vt in istius inscriptionis antiquitatem non inquiramus, nihil amplius ea probat; quam quod viri ad sinistrum latus in ecclesiis *Romanis* sederint: quod nihil impedit, quo minus mulieres ad idem latus loca sua habuerint, si eadem consuetudo *Romæ* obrinuit, atque *Constantinopoli* in aliisque *græcis* ecclesiis, secundum quam viri infra, mulieres autem in porticibus siue cœnaculis supra illos ad sinistrum, si non etiam ad dextrum ecclesiæ latus, sedebant. Ita enim GREGORIUS NAZIANZENSIS [k] templum *Anastasiæ* describit; vt viros ad cancellos altaris constituisse; virgines vero & matronas de solariis supra illos auscultasse, dicat. Atque ita in aede *Sophiana* aliisque ecclesiis *Græcis* pluribus fuit.

tionibus ætus huius mundi. Ordo Romanus *de offic. missæ*. Ipse vero diaconus stat versus meridiem, ad quam partem viri solent confluere. Plenius Micrologus *de ecclesi. obseruat. c. 9.* & Radulph. Tungrent. *de canon. obseruant. proposu. 23.*

(i) Arrhing. *Roma subterranea*. lib. II. c. X. n. XXIII. (p. 204. edit. Paris. MDCLIX):
AD SANCTVM PETRVM APOSTOLVM ANTE REGIA
IN PORTICV COLUMNA SECVNDQ QVOMODO INTRAMVS
SINISTRA PARTE VIRORVM
LVCELLVS ET IANVARIA HONESTA FEMINA.

(k) Naziantz. somn. de templo Anastas. (tom. II. p. 78.)

Λαοὶ δ' οἱ μὲν ἔχοντο περιστάδον, ὡς ἐμίλισσαι
Σιγαλίδου· ἢ γὰρ ἀγῶν ἀσπετέρῳ πελάσῃ

Οἱ δ' ἱεραῖς προδύρασι περιστήοντο ῥέοντες,
Ὀνάσιον ἢ δὲ πρὸς ἰσὸν ἐπιειγόμενοι.

Ἄλλως δ' αὐτ' ἀγοραὶ τε πολυχυμίδες δ' αἰμ' ἀγυαί;

Πρὸς τὴν κροαιέριον, ἡμίπονοι ἱμοῖσι λόγοις.

Αἱ δ' ἀρ' ἀπ' ὑψηλῶν τεγῶν ἕκαστον ἀκύν.

ἀγυαὶ παρθενικαὶ κλίνοι αἰμ' ἐθλογαμοῖς.

Plebs vero propius cupiens accedere, partim

Circa suggestum fusa erat instar apum:

Pars sese veniens ad limina sacra premebat,

Auribus appropereans; appropereansque pede.

Multifidique verbis vici, foraque omnia, rursum

Mittebant alios ad mea dicta greges.

Denique virginæ cœtus, matronæ & honestæ,

E lectis aures ad mea verba dabant.

§. VII.

Cur hæc mulierum loca dicta sint κατηχόμενα & ὑπερῶα.

QUAM ob causam hæc loca mulierum ab istis *græcis* scriptoribus, qui de illis loquuntur, nuncupantur ὑπερῶα, *solaria*, siue porticus superiores, vti ab EVAGRIO [1] templum sanctæ Sophiae describente, cum primis autem a PAVLO SILENTIARIO [m], qui ea difertis verbis *Θηλυτέρων ὑπερῶα superiores feminarum porticus* vocat. Dicebantur etiam κατηχόμενα, quemadmodum ex edicto quodam Leonis [n] imperatoris patet, qui hæc ὑπερῶα & κατηχόμενα rem vnam eandemque interpretatur. SVICERVS [o], HOSPINIANVS, & alii quidam viri docti hæc falso pro iis locis accipiunt, in quibus steterunt catechumeni, & vbi tabulæ quoque catecheticae adseruari consueuerunt: at DV FRESNIUS [p] verius obseruat, ita fuisse dicta, quod diuinos, qui a sacerdotibus & cantoribus concinebantur, hymnos ibi auditu exceperent mulieres. In harum porticuum superiorum vna imperatrix consistere solebat, vti ex EVAGRIO obseruat DV FRESNIUS [pp].

(1) Euagr. histor. lib. IV. c. XXXI. Ὑπερῶά τς μεταρρίζων ἐτέρους παρακλησίους κίους, παύκλειν τῆς βελομένους δίδόντες εἰς τὰ τελέριμα ὄθεν καὶ ἡ βασιλις παρῶα τῆς ἰορταῖς τῆ ἱερουργία τῶν μυστηρίων ἐφίταται. Et solaria sustinent, quæ alii item similibus columnis suffulta, iis qui mysteria spectare voluerint, ex sublimi conspiciendi copiam faciunt. Et hoc etiam loco imperatrix diebus festis sacrorum mysteriorum solemnitati interesse solet.

(m) Paul. Silent. descript. S. Sophiae part. I. v. 256.

Ἐνθα δὲ Θηλυτέρων ὑπερῶα καλὰ νοῦσεις.

(n) Leo nouell. LXXIII. Ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῶοις, ἀπὸ ὁ πολλὸς ἀνθρωπῶ κατηχόμενα καλεῖν ἔγνω, συνοικῶν πρὸς γυναικῶν, In ecclesiarum canalicis, quæ promiscuum vulgus κατηχόμενα vocare solet, quidam cum mulieribus habitant.

(o) Suicer. thesaur. eccles. voce κατηχόμενα

(p) Du Fresn. com. in Paul. Silent. p. 550. Porticus superiores feminis precantibus addictæ, vt plurimum catechumeniorum vel catechumenorum nomine donantur a scriptoribus: non quod in iis vniquam catechumeni consisterint, sed quod diuinos, qui a sacerdotibus & oratoribus concinebantur, hymnos ibi auditu exceperent mulieres: vnde & κατηχόμενα loca Dei verbo officii-que ecclesiasticis audiendis superne exstructa, recte viri docti interpretantur.

(pp) Du Fresn. ibid. p. 553. §. XL. In istarum aularum superiorum vna imperatrix consistere solebat, quum diuinis officii intererat. Id diferte tradit Euagrius

Et

Et hinc facile intelligi potest, quid PAVLVS DIACONVS [q] sibi velit, quando ait: *Procesfit Ἡ imperatrix Eirene, quum processissent imperatores, sceptris obsequentibus per scholas ante latas; Ἡ adscendentibus per anea portae adscensum in CATECHUMENIA ecclesiae, hoc est in locum, vbi mulieres ad audiendum confidebant. In his catechumeniis synodi nonnumquam cogebantur, quemadmodum de concilio Constantinopolitano, Ioannis Commeni tempore ad an. MCLXV. celebrato, obseruauit LEO ALLATIVS [r], quod ἐν τοῖς δεξιῶς κατηχημένοις τῷ ἁγίῳ Ἀλεξίῳ, in dextris catechumeniis sancti Alexii habitum sit: Et nonnulla alia eodem loco habitata [s] memorantur.*

§. VIII.

Private cellulae ab harum tergo, meditationi, lectioni & orationi accommodatae.

INTERIORES harum porticum partes nonnumquam diuisae erant in paruas cellas seu loca secessus, ad parietes ecclesiae, & hoc non tantum in mulierum, sed etiam virorum parte, quomodo colligi potest ex narratione, quam de istis facit PAVLINVS NOLANVS [t], qui eas *cubicula* vocat, locosque illis, qui lectioni vel meditationi vel private orationi vacare velint, ac-

vbi de columnis Thefaliciis, quae ad Septentrionem & meridiem, vtramque arcem septentrionalem & meridiam sustulcerunt: ἐν δεξιῶν δὲ κατὰ τὸ εὐάριον, κίονες αὐτῶν παρατετάχεται ἐν ὀστέλλῳ λίθῳ πεποιημένοι ὑπερῶν δὲ μελεαρῆσαν ἑτέροις κ. τ. λ. vid. sub lit. artec. (1).

(q) Paul. diacon. histor. miscell. lib. XXIII.

(r) Leo Allat. de consens. eccles. lib. II. c. XI. p. 646. Μὴ καίῳ, Ἰουλιανῶν τριτης, προκαθημένη τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῳ κυρίῳ Λεωνῶ ἐν τοῖς δεξιῶς κατηχημένοις τῷ ἁγίῳ Ἀλεξίῳ, συνεδριάζοντων καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων κ. τ. λ. Mense maio, indictione tertia, praesidente sanctissimo nostro domino & oecumenico patriarcha domino Leone in dextris catechumeniis sancti Alexii, adfidentibus & sanctissimis presulibus, cetera.

(s) Leo Allat. ibid. c. XII. p. 681. προκαθημένη τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῳ κυρίῳ Μιχαήλῳ ἐν τοῖς δεξιῶς κατηχημένοις τῷ ἁγίῳ Ἀλεξίῳ κ. τ. λ. Praesidente sanctissimo domino nostro & oecumenico patriarcha, domino Michaelle, in dextris catechumeniis sancti Alexii, ce era.

(t) Paulin. ep. XII. ad Sener. Cubicula intra porticus quae terna longis basilicis lateribus inserta secretis orantium, vel in lege domini meditantium, praeterea memoriis religiosorum ac familiarium accommodatos ad pacis quietae requiem locos praebent.

commodatos præbere dicit. Hæ cellæ spectabantur tamquam partes *catechumeniorum*, & nonnumquam in vsus profanos piorum vsuum loco adhibebantur. Nam quemadmodum e decretis concilii *Trullani* [u] & *Leonis* [w] imperatoris colligi licet, nonnulli eas, loco oratoriorum, hospitia efficiebant, & cum vxoribus suis ibi habitabant. Ad quem abusum corrigendum in vtrisque hisce decretis omnes istiusmodi homines catechumeniorum mansionibus extrudi iubentur.

§. IX.

Locus virginum ac viduarum ab aliis distinctus.

PORRO notandum est, non tantum viros & feminas distincta loca, sed etiam virgines & viduas peculiarem sibi assignatam stationem habuisse. Id quod ex AMBROSII [x] sermone ad virginem lapsam discimus. *Nome, inquit, vel illum locum tabulis separatam, in quo in ecclesia stabas, recordari debuisti? Ad quem religiosæ matronæ & nobiles certatim currebant tua oscula petentes, quæ sanctiores & meliores te erant.* Hoc quoque ex auctore *constitutio- num* [y] apparet, qui de ordine, quo quisque in ecclesia sede-

(u) Conc. Trull. c. XCVII. (tom. VI. conc. p. 1183.) ἵες ἡ γκαμετῆ συνοικῶντας ἡ ἄλλως ἀδιακρίτως ἵες ἱερῶς ἵοπος κοινοποιῶντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτῶς ἔχον-
τας, καὶ ἕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐν τῶν ἐν τῆς σεβασμιῶς ναῖς κατα-
μένων ἐξωθεῖσθαι πρὸς ἄσποδον. Eos qui vel cum vxore cohabitauit vel aliqui indiscriminatim sacra loca communia faciunt: & contentim in eis adficiuntur, & sic in eis permanent; etiam ex iis, quæ sunt in venerabilibus templis, catechumenorum mansionibus extradi iubentur.

(w) Leo nouell. LXXXIII. Πρῶγμα κακῶς μὲν καὶ ἀπὸ τῶν καλυπτόων αὐτὸ δικαίων
γυμνάσιον, χεῖρον δὲ μετὰ τὸ καλυπθῆναι τομάρθρον (φημὶ δὲ τὸ ἐν τοῖς τῶν σακκη-
σιῶν ὑπερῶς, ἅπερ ὁ πολὺς ἀνδραποῦ καταχέμεθα καλεῖν ἔγνω, συνοικεῖν πιας
γυμνασίῳ, ἐκ ἀξίον παριδεῖν· ἕκῃν ἔδὲ παρεφθῆσεται ἡμῖν· - - ἐρίσοδον, μηδὲνα
μηδ' αἰῶς μήτε ἱερία, μήτε τῶν ἐν τῷ λαῷ γυμνασίῳ συνοικεῖντας, ἀπὸ τοῖς λεγομένοις
καταχήμετοις οἰκῆν, εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος τὸν ἅγιον οἶκον ἕτω κοινοποιῶν, τῶτον μὲν βα-
σιλέω χειρὶ ἠπίμως ἐπέθετεν ἐξωθεῖσθαι. Quæ res etiam antequam iure prohi-
bita esset, detestabiliter committebatur, ac verò post prohibitionem mul-
to detestabilius audetur (quod nempe in ecclesiarum cœnaculis, quæ pro-
misseum vulgus *καταχέμεθα* vocare solet, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non est, neque vero ita a nobis habebitur.
- - Statuimus, vt omnino nullus neque sacerdos, neque profanus in di-
ctis cœnaculis cum mulieribus habitet: ac si quis sacram ædem hoc modo
scelere deprehendantur, hic illinc ignominiose principali manu exturbetur.

(x) Ambros. ad virgin. lapsam c. VI.

(y) Constit. apost. lib. II. c. LVII. ὡς γὰρ οἱ ποιμένες ἕκαστον τῶν ἀλόγων, αἰγῶν

re debeat, loquens virgines, viduas, & anus primas omnium locat, deinde nuptas & matresfamilias infra istas seorsim, tum liberos, filias cum matribus, & filios cum patribus suis, aut proxime post ipsos; & denique adolescentes omnes pro ætatis suæ ratione in diuersis stationibus. Hic ordo erat in istis ecclesiis, quæ non habebant hyperoia seu coenacula, de quibus diximus. Nam alioquin, vt ex NAZIANZENO obseruauimus, virgines & matronæ in porticibus superioribus separata loca habebant. Non heic ORIGENEM, post DVKANTVM & BONAM adlegamus, quia sensum auctoris sui manifesto perperam accipiunt, qui non de ecclesia christiana, sed de templo Iudaico loquitur, & id quidem cum tam perspicuæ historiæ mentione, vt mirum sit, ab vlllo homine erudito in prauum sensum rapi potuisse. ORIGENIS verba ita habent: „Venit ad nos quædam traditio talis „[z], quasi sit aliquis locus in templo, vbi virginibus quidem „consistere licet & orare Deum: expertæ autem torum viri- „lem non permittebantur in eo consistere. *Maria* autem, „postquam genuit saluatorem, ingrediens adorare stetit in il- „lo virginum loco: prohibentibus autem eis, qui nouerant ad- „huc, eam filium genuisse, *Zacharias* stetit, atque dixit prohi- „bentibus eam, quoniam digna est virginum loco, quum sit „virgo. Ergo quasi manifestissime *Zachariam* aduersus legem „agentem, & in loco virginum permittentem stare mulierem, „occiderunt inter templum & altare viri generationis illius.”

Φοιὲ καὶ προβάτων καὶ αὐγυγίνων καὶ ἡλικίας ἰσῶσι· καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὅμοιον τῶ ὁμοίῳ συνίρησαι, ἢ τὰ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν νεώτεροι ἰδίᾳ καθεζέσθωσαν, εἰ μὴ ἢ τόπος· εἰ δὲ μὴ, σηκίτωσαν ὄρθοι· οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἢ ἡ προβεβηκότις καθεζέσθωσαν ἐν ἰαίροις· τὰ δὲ παῖδια ἰσῶσι προσηλαμβανέσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδίᾳ εἰ μὴ ἢ τόπος· εἰ δὲ μήγε, ὅπισθεν τῶν γυναικῶν ἰσῶσθωσαν· αἱ δὲ ἤδη γεγαμηκυῖαι καὶ τεκναρχῆσαι ἰδίᾳ ἰσῶσθωσαν· αἱ παρθένοι δὲ καὶ αἱ χῆραι καὶ πρεσβύπδες πρῶται πασῶν σηκίτωσαν ἢ καθεζέσθωσαν. Vt pastores singulas pecudes, capras dico & oves, pro generis & ætatis ratione locant, & quodque eorum simile cum simili congregatur, sic in ecclesia adolescentes quidem seorsim sedeant, si locus sit: sin autem non sit, stent, ætate vero prouecti ordine sedeant, pueros autem stantes patres & matres eorum suscipiant; rursus adolescentulæ seorsim, si fuerit locus. Si vero non fuerit, post mulieres locentur. Nuptæ iam & matres familias item seorsim: virgines autem & viduæ & anus primum omnium stent aut sedeant.

(2) Origen. hom. XXVI. in Matth. pag. 162. edit. Basîl. (p. 80. m. edit. Paris. MDCIII.)

Nihil in hunc locum in presenti commentamur, sed eum, sicut inuenimus, lectoris iudicio relinquimus. De loco virginum in ecclesia christiana hoc vnum adhuc habemus notare ex AMBROSIO, quaedam scripturæ [a] dicta parietibus ecclesiæ in hoc loco inscripta fuisse, statui virginum accommodata, exempli causa Paulinum illud 1 Cor. VII, 34. *Discrimen est uxorem inter & virginem, que non est nupta, cogitat, que domini sunt, quomodo sit sancta corpore & spiritu:* quod monitum AMBROSIVS virginem illam, ad quam scribit, recordari debuisse dicit, quia oculis eius ipse paries ecclesiæ ingessisset.

§. X.

Σωλεῖον seu solea, hoc est thronus magistratuum in hac parte ecclesiæ.

VNVS adhuc locus, in quibusdam ecclesiis memorandus est, antequam hac templi parte relicta in sanctuarium progrediamur, qui is est, quem CODINVS [b] & alii quidam ex recentioribus scriptoribus grecis σωλεῖον, soleam, vocant, locus alicuius notæ in templo Sophiano, de quo tamen inter viros eruditos non conuenit, quisnam aut vbinam fuerit, & quem usum in ecclesia habuerit. GRETSEVS in notis suis ad CODINVM [c] pavementum fuisse putat, ad introitum in sanctuarium, vel lo-

(a) Ambros. ad virgin. lapsam c. VI. Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipse scriptus paries ingerebat, recordari debuisti: *diuisa est mulier & virgo: que non est nupta, cogitat, que domini sunt. quomodo sit sancta corpore & spiritu?* Tu autem in contrarium vertens dictum, ita cogitabas, ita agebis, vt nec corpore esses sancta nec spiritu.

(b) Codin. in origin. de templo Sophiae. *ἔποίησε τὸ κιβώριον, καὶ τὰς κίονας, καὶ τὰ εἴδη τῶ θεοσκεπῆς ἐξ ἀργυρίου, καὶ χρυσώσας αὐτὰ, τὶ δὲ μύρον, καὶ τὰ κρύνα, καὶ τὴν σαρῶν τῶ κιβωτῆς ὀλόχουσαι, τὸν δὲ ἄμβωνα, καὶ τὸν σωλεῖον χρυσῶ. Confecit ciborium & columnas, & filera altaris ex argento deaurato; pomum & lilia cum cruce ciborii ex auro; ambonem item & soleam ex auro.*

Id. de officiis c. XVII. *καὶ κατέχευαι ὁ βασιλεὺς τῶ ἄμβωνος ἔκ ἐκ τῶ μέγας μίτοι, ἔπερ ἀνῆλθεν, ἥως τῶ πρὸς τὰς ἀγείας πύλας ὀρθῶν, ἀλλ' ἐκ τῶ ἐτέρω τῶ πρὸς τὸν σωλεῖον καὶ τὸ ἄγιον βῆμα. Descenditque imperator ex ambonem, non ea parte, qua descendit, ea scilicet, quæ ad speciosas portas respicit, sed ex altera solea & sancto tabernaculo obuersa.*

(c) Gretser. in Cod. de origin. Constant. lib III. c. XII.

cum eiusmodi bema, siue tabernaculo contiguum. MORINVS [d] & ALLATIVS [e] locum dicunt fuisse intermedium inter bema & ambonem. SCHELSTRATVS [f] paullo specialius locum designat, quod fuerit ante cancellos sanctuarii, vbi solium imperatoris ex dextra parte, ex sinistra vero parte sedilia diaconorum & lectorum constituta erant. SVICERVS [g] & MEVR-SIVS adhuc confidentius statuunt, fuisse modo thronum imperatoris, σωλειον a latino vocabulo *solium*, nuncupatum. Et REVEREGIVS [h] in eandem propendet sententiam. DV FRESNI-

(d) Morin. de ordinat. part. II. p. 187. n. 52. Græce vario modo scriptum reperitur, ὁ σωλαίος, ἡ σωλαία, ἢ σωλαίον, τὸ σωλειον, ὁ σωλεύς, aliquando etiam pro σω feribitur σο. Locus est in ecclesiis græcorum intermedium inter sanctuariam & chorum. A choro ingressus est in sanctuarium, vel a sanctuario in chorum per mediam solcam. Altior est & eminentior choro. Illuc vsque procedunt, qui corporis Christi participes esse volunt. Ex vna igitur parte cancellos sanctuarii contiguus est, ex altera, choro, cetera.

(e) Allat. de templis græcæ. epist. II. §. V. (p. 44. edit. Colon. MDCXLV.) Queris, vbinam *solca* collocanda sit? Respondeo, si coniecturæ non fallunt, bema, ambonemque proximè fuisse, colligo ex Códinoc. XVII. de offic. τῆς κλη-
ίης κ. τ. λ. vid. sub litt. (b). Et in originibus de templo S. Sophiæ: *ἐπαίησε τὸ κιβώριον κ. τ. λ.* vid. idem sub litt. (b).

(f) Schellstrat. concil. Antioch. p. 192.

(g) Suicer. thesaur. voce σωλαίας & Meusius in glossar.

(h) Beuer. not. in conc. Nicæn. c. XI. Ex his verbis [Sozomeni lib. VII. c. XXIII. vid. sub litt. (k)] finis, ni fallor, tandem imponatur tortuosa istius quaestioni, quæ doctortum ingenia huc vsque exercuit, quidnam nimirum esset *solca* ille a recentioribus græcis toties decantatus, & quem in ecclesia usum habuerit? Inter omnes enim conuenit, aliquid fuisse in recentiorum, præsertim græcorum ecclesiis, σωλαίον, σωλαίον, σωλειον, atque etiam σωλαίον, σωλαίον, vel σωλαίον, dictum, idque prope cancellos collocatum sui læ. Consentiant itidem omnes, hoc Latinum esse vocabulum, & plerique nihil aliud esse quam *solium*, & tamen quidnam esset istud solium, se ignorare ingenue fatentur: nisi quod Iacobus Goar solium Christi per nomen illud designari adfirmat. Sed miror, nemini de hac re agenti, eorum, quæ supra citantur, Sozomeni verborum in mentem veniſſe, quibus D. Ambrosius locum imperatoribus in eccl. sia adsignasse traditur, ante cancellos altaris. Vbi enim imperator sedere solitus est *solium* meritisimo iure nominetur. Ab Ambrosii autem temporibus & deinceps, vt edictis verbis constat, imperatoris sedes erat ante cancellos, vbi omnes vno ore concinunt σωλειον vel σωλαίον collocatum esse; quod hand dubie itaque ipsum erat imperatoris solium siue sedes; quod etiam solii instar erectum fuisse, fidem facit Cedrenus. cetera.

vs [i] hoc tamquam probabile similiter admittit, sed putat, posse quoque significare limina cancellorum, siue inferius fundamentum, cui cancelli sanctuarii insistant, & ita dici a vocabulo *solum*, vnde nomen *gallicum Seuil*, & *anglicanum Sill* siue *Ground-Pl.* Hanc soleam plerumque auro & pretiosis lapidibus valde exornatam, & nonnumquam populi osculationibus & salutationibus honoratam fuisse putat; vnde phrascs *exosculari limina*, & *liminibus martyrum adfundi*, in SIDONIO APOLLINARI & PRUDENTIO obuia, hanc in rem ab ipso explicantur. Sed vero priorem istam opinionem magis probabilem esse duco, qua pro folio imperatoris, quod ad orientalem ecclesie extremitatem in virorum porticu e regione altaris erat, vbi nunc *Sultani* inter *Turcas* sedes est, accipitur. Ille enim locus, qui BEVEREGIO *embolus* & aliis scriptoribus *circuitus* dicitur, in templo *sau-ctæ Sophiæ* erat porticus virorum infra & mulierum superne. Et quemadmodum imperatrix sedem suam in superiore conclauum feminarum extremitate habuit, ita imperator in virorum loco proxime ante cancellos altaris sedere consuevit, ex quo tempore *Theodosius*, vt SOZOMENVS narrat [k], *Ambrosio*, ipsum propter sedem intra confecta altaris sumtam (quamquam id facere moris erat imperatoribus) redarguenti, sese submisit. Post quam admonitionem tum ipse, tum successores eius, stationem suam semper extra cancellos sumserunt, vnde ille locus *solum*, seu sedes imperatoris, dictus videtur. Quod aliquan-

(i) Da Fresn. not. in Paul. Silent. p. 584. -- 587.

(k) Sozom. lib. VII. c. XXV. Ἐθὼς ἦν τὰς βασιλεῖς ἐν τῷ ἱερῷ ἐκκλησιάζειν, κατ' ἐξοχὴν τῶν ὁρίων τῆ λαῶ κεχωρισμένως· κολακίας δὲ ἢ ἀπαξίας εἶναι τῶτο συνιδῶν, τῶταν εἶναι βασιλεῖς ἐν ἐκκλησίᾳ τίποτε, τὸν πρὸ τῶν δρυφάκων τῶ ἱσραελεῖς ὡς τῆ μὲν λαῶ τὸν κρατῆντα τῆ προσεδρία ἔχεν αὐτῶ δὲ τὰς ἱερέας προκαθῆσθαι· ταῦτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐτήνεσε Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτουαν· καὶ ἐξ οὗνευ νοὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν. Moris erat, vt imperatores intra confecta altaris in ecclesia consisterent, honoris causa a multitudine populi separati. Quod ex assentatione vel ex disciplina corruptione profectum esse Ambrosius animaduertens, locum imperatori in ecclesia assignauit ante cancellos altaris: ita vt imperator quidem plebem: ipsum vero imperatorem sacerdotes in ecclesia præcederent. Hanc egregiam ordinationem imperator Theodosius comprobauit, & successores eius postea confirmarunt; atque ex eo tempore in hunc vsque diem obseruari eam videmus.

tum ex iis firmatur, quæ ex CEDRENO [l] & CODINO [m] obseruat SVICERVS, quod *Iustinianus* solcam ex auro & onychite lapide fecerit, quæ materiæ folio adornando, non autem pavimento ecclesiæ ponendo, accommodatæ sunt. Non procul hinc in quibusdam recentioribus *Græcorum* templis alium locum obseruat DV FRESNIVS [n], *senatorium* appellatum, quem nonnulli pro alio tantum sedium episcopi ac presbyterorum, qui erant senatus ecclesiæ, nomine accipiunt. DV FRESNIVS autem locum fuisse putat, in quo constiterint principes seu magistratus, senatores vocitati, vnde locus eorum *senatorii* nomine in ecclesia venerit.

(l) Suic. thes. tom. II. p. 1209. voce σωλείας. Cedrenus: Η τράλλα τῆς ἀγίας τῆ ὁσῆ μεγάλης ἐκκλησίας φρενικὴ ἔσα ἔπεσε, τὴν τε ἀμβωια, καὶ τῆς σωλείας ἐξ ὄνυχίτης λίθου ὄντας συνέτριψε, καὶ εἰς χθὲν ἀπέβλεψε. Trulla sanctæ Dei magnæque ecclesiæ fornicata quum esset, lapsu suo ambonem & solcas, qui ex onychite lapide erant, contriuit & in puluerem conuertit.

(m) Suic. ibid. Codin. in originibus de templo Sophiæ: ἐποίησε κ. τ. λ. vid. sub litt. anteced. (b)

(n) Du Fresn. comm. in Paul. Silent. p. 160. Presbyterium *senatorium* videtur appellari in eodem *Ordine Romano* non semel, voce latina, quæ idem quod *πρεσβυτήριον* sonat: vbi ad *senatorium* dicitur descendere pontifex, ut suscipiat oblationes principum, vel ut communicet eos, qui in senatorio sunt. Descendit nempe ab altari, vbi sacra peragit, in presbyterium, ut principum & fidelium oblationes suscipiat, vel ut communicet eos, qui sunt in presbyterio, nempe sacerdotes, clericos, atque adeo populum ipsum, quod diserte ibi dicitur. - - Sed ut verum fatear, nescio, an his locis in *ordine Romano*, *senatorium* idem sit omnino, quod *presbyterium*. Dubitandi causam mouet, quod in eo locus principum fuisse dicitur: Pontifex autem sustentatus hinc inde dextra læuaque a prauicario notariorum, descendit ad *senatorium*, quod est locus principum, ut suscipiat oblationes eorum. Et infra: Pontifex descendit ad *senatorium*, - - & suscipit oblationes principum per ordines arcuum. Siquidem enim *senatorium* locus fuit, in quo constabant principes, seu magnates, dum sacræ intererant liturgiæ; idem ille forte fuerit cum solea, seu pavimento editiori ante cancellos bematis, ita appellatus, quod ibi *senatores* seu *principes* constiterent. Nam obseruandum supra, ad sacros cancellos adsignatam fuisse imperatoribus in ecclesia sedem ab Ambrosio. *Senatores* autem appellatos magnates, apud scriptores christianos veteres, notum est. Proinde in *senatorio* pontifex non modo suscipiebat oblationes principum, sed & populum ibidem communicabat. cetera.

LIBRI OCTAVI

CAPVT SEXTVM

DE BEMATE, ID EST TERTIA TEMPLI PARTE, QVAE ALTARE ET SANCTVARIVM DICEBATVR, DEQVE EIVS PARTIBVS ET VSIBVS.

§. I.

Sanctuarium olim vocatum bema et tribunal.

TERTIA & intima antiquarum ecclesiarum pars erat, quam nunc lingua patria *chancel* nuncupamus; sed priscis temporibus multis ea nominibus aliis venit. Vnum ex vsitatissimis nominibus erat βῆμα, seu *tribunal*, quod, vti supra notauimus, variae significationis vocabulum est, denotans interdum *ambonem* seu *pulpitum*, & nonnumquam altare, & interdum sedes seu thronos episcopi ac presbyterorum, aliquando etiam vniuersum spatium, in quo hi throni ac altare consistebant. Quo sensu canonem illum concilii *Laodicensi* [a] intelligo, quo presbyteri ante episcopi introitum βῆμα, seu sacrum tribunal, ingredi, & sedere in tribunali prohibentur. SVICERVS [b] in liturgiis CHRYSOSTOMI & BASILII hoc sensu frequenter adhiberi ob-

(a) Conc. Laodic. c. LVI. (tom. I. conc. p. 1107.) Ὅτι εἰ δὲ κσεβυλίμης πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἐπισκόπου εἰσέλθαι καὶ καθίξασθαι ἐν τῷ βήματι.

(b) Suicer. thes. eccles. voce βῆμα (tom. I. p. 682.) Βῆμα est locus in templo, tabulato inclusus, sacer ac venerandus, & clericis tantum, viris secularibus raro, mulieribus nunquam, penetrabilis. In liturgia Basilii magni p. 44. Τὸ ἱερεὺς λέγουσιν τὴν ἐνζήν ὑψιστῆς ἐν τῷ βήματι, ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ λέγει ἕξω τῆς βήματος τὰ εἰρηικά. Sacerdote orationem secreta in tabernaculo recitante, eodem tempore extra tabernaculum recitat preces pro pace. Eadem habes in liturgia Chrysostomi p. 79. In eadem liturgia p. 77. Εἰσερχόμενος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, in sanctum tabernaculum ingreditur. A Chrysostomo hom. XXXV. tom. V. ed. Par. p. 513. vocatur ἱερὸν βῆμα, sacrum tabernaculum. De Flaviano episcopo: Εἰ μὴ πεισθεὶς ἄγγιαι ἢ ἐν τῷ καιρῷ τέσσα πατρὶ καὶ διδασκάλω, ἢ ἐν ὅτε πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τὸτο, καὶ πάντων ὑμῶν ἔδωκεν εἰρήνην, καὶ ἐπεφθέγγεσθε αὐτῷ κατὰ πάντας καὶ τῷ πνεύματι σου. Nisi esset spiritus sanctus in hoc communium patre ac doctore, quum paullo ante in SACRVM HOC TRIBVNAL adscendit, ac vobis omnibus pacem dedit, eique simul omnes acclamastis, & cum spiritu tuo. Ex his patet, βῆμα fuisse elatiorem templi partem, siue chorum, nomen habentem a gradibus, quibus eo, adscendebatur.

seruauit.

seruauit. Et CHRYSOSTOMVS [c] in homilia quadam sua paulo specialius id describit, quod sit locus, quo episcopus ad sermonem habendum, orandum, sacrae mensae adfistendum & tremendum sacrificium pro populo offerendum per adscensum vadat. Ex quibus facile ad intelligendum est, id cum non pro solo altari siue throno episcopi, sed pro vniuerso spatio accipere, vbi consistebant, & vbi haec diuersa officia peragebantur. Et ratio nominis βήμα[Ⓞ] erat, quam CHRYSOSTOMVS itidem innuit, quando pastores & episcopos ecclesiae in id *adscendere* dicit. Nam *bema* & *ambo* eandem habent originem ab ἀναβαίνεν, quod erant loci reliquis editiores, & tribunalibus iudicum similes, in quae per gradus adscendebatur. Iam *bema* peculiariter clericis adsignatum erat, eamque ob causam, vt libro quodam antecedenti [cc] adnotauimus, clerici interdum οἱ τῆ βήμα[Ⓞ] fuerunt appellati.

§. II.

Etiam ἅγιον vel ἱερατεῖον et sacrarium.

NOMEN *sanctuarii* etiam huic ecclesiae parti tribuebatur. *Graeci* id peculiariter vocabant ἅγιον *sanctum*; & hinc altare dicebatur ἅγιον ἁγίων, *sanctum sanctorum*, quam appellationem EUSEBIUS [d] in describendo templo *Paulini* adhibet. In aliis locis [e] vocat ἁγίασμα, quod nomen est, quo LXX. interpretes *sanctuarium* veteris testamenti appellant. *Latini* *sacrarium* nuncupant. Exempli gratia in concilio *Bracarensi* primo, quod lai-

(c) Chrys. st. hom. XXXIX. de pentecost. tom. V. p. 553. (p. 493. edit. Francof.)

Διὲ τῆτο ἐκ ἀναβαίονι μοίον, ἔδει διαλεγομένη πρὸς υἱᾶς, ἔδει εὐχεμένη ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιθύγγεθε τὴν εἶσιν, ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱεράν ταύτην ἐσῆχη ἱερατεῖον ἔταν τὴν φεικλὴν ἐμείνεν θυσιᾶν ἀναφέρειν μὴδῃ. Id circo non quum adscendit tantum, neque quum vos allatur, neque cum pro vobis orat, hac illi voce adclamatis, sed quum huic sacrae mensae adfistit, quum tremendum sacrificium est oblaturus.

(cc) Lib. I. c. V. §. XI. volum. I. p. 52.

(d) Euseb. lib. X. c. IV. p. 371. (p. 312. b. edit. Amstelod.) ἐφ' ἀπάσι τε τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον, θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεῖς, postremo *sanctum sanctorum*, altare videlicet in medio constituit.

(e) Euseb. lib. VII. c. XV. τῆς χειρὸς λαβὼν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προέγει εἶσω τε πρὸς αὐτὴν εἶσας τῶ ἁγιάσματι κ.τ. λ. Prehensa manu ad ecclesiam ipsam perduxit, quumque interiorius ad ipsam altare eum statuisset, cetera.

cis [f] *sanctuarium* ad communicandum ingredi interdicat. Et in concilio *Vasensi*, quod de officio *sacrarium* disponendi [g] loquitur. Et in concilio *Carthaginensi* quarto, quod oblationes inter se dissidentium fratrum tum in *sacrario* [h] tum in gazophylacio recipi vetat.

§. III.

Et θυσιαστήριον, locus altaris.

GRAECI quoque id vocant *θυσιαστήριον, locum altaris*. Quamquam enim hoc vocabulum communiter ipsum altare seu mensam domini significat, in quibusdam tamen vetustis canonibus & scriptoribus ecclesiasticis, ex obseruatione HABERTI [i] & MEDI [k], ad totum sanctuarium intra cancellos, vbi nullis nisi clericis esse licebat, denotandum adhibetur. Vti in conciliis *Laodicensi* [l] & *Trullano* [m], quae feminas & laicos ad *θυσιαστήριον* ingredi vetant, quod de integro altaris loco seu sanctuario intelligendum est. Atque ita in *SOCRATE* [n], *THEODORETO* [o] & aliis scriptoribus multis, qui de *Theodosii* imperatoris per *Ambrosium* facta exclusione extra cancellos altaris loquuntur.

- (f) Conc. il. Bracar. I. c. XXXI. Ingredi *sacrarium* ad communicandum non liceat laicis, nisi tantum clericis.
- (g) Concil. Vasens. c. III. Cuius officium est *sacrarium* disponere & sacramenta suscipere.
- (h) Conc. Cath. IV. c. XCH. Oblationes dissidentium fratrum neque in *sacrario* neque in gazophylacio recipiuntur.
- (i) Habert. Archierat. v. 663. *θυσιαστήριον* aliquid aliud, praeter altare & sacramentum saepe significare, nempe spatium siue locum sanctuarii seu sacrarii sacerdotalis τῷ ἱερατεῖ, in quo & prothesis minus altare, & sacramenta altare maius positum est. Quod elucet ex illa formulae quotidie in his officiis obitu: εἰσέρχου εἰς τὸ θυσιαστήριον, non vero dicitur εἰσέρχου εἰς τὴν ἀγίαν ἱεράτευον. Can. LXIX. in Trullo: καὶ ἐξίσα τῷ πᾶσι ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ἐσθλῶν ἐσθλῶν ἱερέων θυσιαστήριον. Nulli plane laico liceat intra sacrum altare ingredi.
- (k) Med. comment. apoclypt. p. 479.
- (l) Conc. Laodic. c. XLIV. (tom. I. conc. p. 1104.) Ὅτι ἔδει γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστήριον εἰσέρχου.
- (m) Conc. Trull. c. LXIX. (tom. VI. conc. p. 1174.) vid. sub litt. (i).
- (n) Socrat. lib. I. c. XXV. †
- (o) Theodor. lib. I. c. XIV. †

§. IV.

§. IV.

Presbyterium et diaconicum.

CYPRIANVS epistola LV. *confessum cleri* id vocat. Et FORBESIVS [p] & alii quidam viri docti etiam *diaconicum* appellatum putant, quod presbyteri ibi federint, diaconis illis ministrantibus. Ita canonicum concilii *Laodicensi* [q] intelligunt, decernentem: *Quod non oportet ministros locum habere in diaconico & sacra vasa tangere.* Sed notandum est, quod, licet vocabulum *diaconicum* in isthoc canone sanctuarium significare possit, visitatius tamen sacrarium, seu sacrorum vasorum receptaculum, denotet, qua de re exponemus fusius, quando de exedris ecclesiae loquemur.

§. V.

Chorus etiam.

IN quibusdam canonibus nomen *chori* etiam habuisse videtur, vnde *anglicanum* nostrum *quire* deriuandum. Vt in concilio *Toletano* quarto, quod ordinem & modum, quo homines in ecclesia communicare debeant, praescribens decernit, vt [r] *sacerdotes & leuitae ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus.* Tametsi nonnulli *chorum* potius pro loco cantorum & lectorum in altera parte ecclesiae accipiant.

§. VI.

Hic locus a reliquo spatio per septa, sive cancellos, separatus.

EVSEBIUS hanc templi *Paulini* partem describens dicit, septis e ligno reticulatis munitam [s] fuisse, minutissimo opere ad summum artis fastigium elaboratis, vt promiscuae multitudini inaccessa esset. Haec *septa latini cancellos* vocant, vnde nomen nostrum *anglicanum chancel.* In aliis *gracis* scriptoribus *κυκλίδες*

(p) Forbes. Irenic. lib. II. c. XI. p. 221. edit. Aberd. MDCXXXVI. 4t.

(q) Conc. Laodic. c. XXI. "Οπ ε δει υπαριτας ιχεν χωρον εν τω διακονικω, και απ τευδα δεσποικων σκευων.

(r) Conc. Toletan. IV. c. XVIII. (tom. V. conc. p. 111.)

(s) Euseb. lib. X. c. IV. αυθις και ταυτε ως αν ειη τις ποικιλις αβαται, τως απο ξυλων περιφραυτε διακίους, εις ακρον εντιχνα λεπυργιας εξουκμειους, ως θουμασιον τως ιρωσι παριχεν την θίαν. Vtque haec sacraia multitudini inaccessa essent, ea rursus ligneis cancellis munit, minutissimo opere ad summum artis fastigium elaboratis, adeo vt admirabile intuentibus spectaculum exhibeant.

dicuntur. Vnde apud THEODORETVM [r] τα ἔνδον τῶν κυκλίδων, locus intra cancellos, aliud tantummodo altaris nomen est. Et cancelli manus iniicere, phrasi SYNESI [u] idem est, atque sanctuarium ad altare apprehendere.

§. VII.

Multitudini inaccessus. Vnde adyta vocatus.

HORVM cancellorum beneficio, vt EVSEBIUS auctor est, vniuersum altaris spatium omnibus præter clericos inaccessum tempore diuini officii præstatur. Concilium *Laodicenum* canonem habet, speciatim feminis [w] interdicentem, ne ad θυσιαστήριον ingrediantur. Et alius quidam eiusdem concilii canon [x] generalioribus verbis solis ἱερατικοῖς ibidem communicare permittit. Quo in canone per τὰς ἱερατικὰς nonnulli omnes omnino clericos inferiores æque ac superiores intelligunt. HABERTVS [y] autem superiores tantum clericos, sacerdotes ac diaconos, intelligi; & omnes inferiorum ordinum clericos, subdiaconos, lectores, ceteros, ab hac parte non minus quam populum exclusos fuisse, existimat. Quomodocumque vero res se habet, inter omnes conuenit, quod populus ista ætate locum ibi nullum habuerit. AMBROSIVS permittere volebat, vt ipse imperator in hac parte communicaret [yy],

(r) Theodoret. lib. V. c. XVIII. p. 222. d. προσιεργῶν δὲ ὡσπερ εἰώθει, ἔνδον παρὰ τὰς κυκλίδας μεμήκην κ. τ. λ.

(u) Synes. catal. p. 303. b. ὡς τὸς αἰσὶς τῶν κυκλίδων τὰ χεῖρσ σφραγίζομαι; O quotis cancellis manus iniici m?

(w) Conc. Laodic. c. XLIV. "Ὅτι ἢ οἱ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστήριον εἰσέρχονται."

(x) Ibi l. c. XIX. καὶ μόνοις ἔξω εἶναι τῶν ἱερατικῶν εἰσείναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν.

(y) Hbert. archiera. part. X. obseruat. IX. p. 268. Tertium est, solis sacerdotibus & diaconis ad altare in sanctuario communicare licuit. De solis sacerdotibus concilium Laodicenum decernere nonnulli arbitrantur, ob hæc verba canonis XIX. καὶ μόνοις κ. τ. λ. [vid. sub li t. x)] Et solis sacerdotibus licere ad altare accedere & communicare. Ita venit heterodoxus auctor. Verum τὸ ἱερατικοῖς, melius reddiderat Dionysius Exiguus, *suorum ministerio de his*, quo presb. & diaconi solum comprehenduntur, qui hæc etiam ad altare in sanctuario communicant: nam hypodiaconi & lectores extra sanctuarium, ad eas licent.

(yy) Theodoret. lib. V. c. XIX. τὰ ἔνδον, ὡς βασιλεῦ, μόνοις εἰς ἱερῶν βασιλείας δὲ ἄλλοις ἄλλοις ἀδυνατῶν καὶ ἄλλοις ἔξω τῶν ἱερῶν, καὶ τῶν ἄλλοις κοινωνεῖν τῶν ἁγίων. Interiora loca, imperator, solis sacerdotibus patent; Reliquis

sed ipsum abscedere iubebat, simulac progressus ad altare dona obtulisset. Quæ consuetudo per aliquot sæcula post continuata est. Sicut ex iis apparet, quæ *Theodosius iunior* ipse de se dicit in actis concilii *Ephesini* [z], *Ad sacra altaria*, inquit, *numerum tantum offerendorum causa accedimus: Et quum circumseptum factorum alyrum ingressi sumus, statim egredimur; Nec quidquam ex propinqua divinitate nobis arrogamus.* Atque convenienter huic praxi in concilio *Trullano* [a] decretum invenimus in hanc sententiam: *Nulli omnium liceat, qui quidem sit in laicorum numero, intra septa sacri altaris ingredi, nequaquam tamen ab eo prohibita potestate, et auctoritate imperiali, quandoquidem voluerit creatori dona offerre, ex antiquissima traditione.* Atque hinc ista ecclesiæ pars ἀβάτα & ἀδύτα a *THEODORETO* [b], *EVSEBIO* aliisque *græcis* scriptoribus, & *latinis alyta*, hoc est, *inaccessa*, dicta est; quia huc accedere populo non licebat, qui penitus inde exclusus erat. Quamquam notandum est, pro diuersa temporum ac locorum ratione diuersas consuetudines hac in re videri obtinuisse. Nam antiquissima consuetudo fuit, ut tam viri quam mulieres ad altare venirent, ibique communicarent, quemadmodum sæculo tertio moris fuisse videtur, tempore, quo vixit *DIONYSIVS ALEXANDRINVS*, qui de viris [c] & feminis [d] ad sacram mensam stantibus manusque ad recipiendum illic epu-

omnibus inaccessa sunt & intacta. Abscede igitur, & vna cum aliis consistite.

Sozom. lib. VII. c. XXV. (vid. c. V. §. X. litt. (k) p. 206.

(z) Edict. Theod. ad calcem conc. Ephes. (tom. III. conc. p. 123. d.) τῷ ἀγίω-
πάτῳ θυσιασθεῖα διὰ μόνην τῆν τῶν ἐνεργῶν προσφορῶν ἰφακτομεθα' καὶ εἰς τῆν
τῶν θεῶν κύκλῳ περιτοικημένη ἴπαιων ἅμα τῷ εἰσιλθεῖν ὑπεβαίοντο καὶ εἰδὼ
ἐκ τῆς ἀγγλιστικῆς θεότητος ἰαυτοῖς ἀπονομούμεθα.

(a) Conc. Trull. c. LXIX. Μὴ ἐξέρω πρὸ τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελεῖται ἔδωκ ἱερῶ
εἰσὶνα θυσιασθεῖα μηδαμῶς ἐπὶ τῶν τῆς βασιλικῆς ἐνεργουμένης ἱερωσίας καὶ ἀδου-
πίαις, ἢ καὶ ἂν βουληθεῖ προσεῖλαι δῶρα τῷ πλάσματι, κατὰ πᾶσα ἀρχαιοτάτην πα-
ράδοσιν.

(b) Theodoret. lib. V. c. XVIII. vid. litt. (yy)

(c) Dionys. ap. Euseb. lib. VII. c. IX. Τραπέζῃ παρεστέτα, καὶ χεῖρας εἰς ὑψόδο-
χὴν τῆς ἀγίας τροφῆς προστάταιμε, καὶ τ. λ. qui ad sacram mensam adstiterit,
& manus ad fisci iendum fectum cibum porrexerit, cetera

(d) Dionys. ep. ist. ad Basilicem c. II. de mulieribus, quæ menstruo sanguinis fluxu laborant: εἰδὼ αὐτῶς ἅμα πιστῶ ἕται καὶ ὑλαβῆς, τελευτήσαν ἕτως διακε-
μήνης ἢ τῷ τραπέζῃ τῇ ἀγίῃ προσεῖλαι. ἢ τῷ εἰματὶ καὶ τῷ αἵματι τῷ χρι-
lum

lum eucharisticum porrigentibus, loquitur. Atque hoc modo id VALESIVS intelligit [e]. Idem quoque privilegium populo Gallie sæculo sexto indultum erat. Concilium enim Turonicum secundum an. DLXVII. sancta sanctorum [f] laicis & feminis ad orandum & communicandum oblationis tempore patere iubet; quamquam aliis temporibus, si quod aliud officium præter communionem prægeretur, in chorum cantorum seu intra cancellos sanctuarii ingredi ipsis haud licuit. Ex quibus etiam discimus, quæ pars ecclesiæ hoc ævo in Gallia dicta sit chorus, nempe quæ proxime intra cancellos sanctuarii erat, ubi inferiorum ordinum clerici tempore oblationis consistebant.

§. VIII.

Sanctæ portæ et vela, sanctuarium a reliquo templo separantia.

RECENTIORES Græci introitum in hanc templi partem portas sanctas appellant, quod e naue ecclesiæ aditum in sanctum sanctorum præbebat. Sed harum portarum in antiquis scriptoribus rara fit mentio. De usu autem velorum, quæ hoc loco ad impediendum prospectum altaris pendebant, sæpius loquuntur. ATHANASIVS βῆλα τῆς ἐκκλησίας vela ecclesiæ vocat. Loquens enim de Arianorum furore, quo abrepti ecclesiam quamdam tempore Constantii diripuerant, ait: Ἀρρεπτα subsellia, & thronum, & mensam, lignea enim erat, & VELA ECCLESIAE [g]

εἰ προσάψεται. Ad quem Dionysii locum recte notat BILSIMON; αἱ εἰκα δὲ, τὸ παλαιὸν εἰσέρχοντο γυναῖκες εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγίας τραπέζης μετέλμβανον. Id est, olim quidem, ut apparet, mulieres ad altare accedebant, & e facta mensa participabant.

(e) Valef. not. in Euseb. lib. VII. c. IX. Fideles communicaturi ad altare accedebant, ibique corpus Christi de manu presbyteri stantes, non ut hodie genibus flexis, accipiebant.

(f) Conc. Turon. II. c. II. (tom. V. p. 354.) Ut laici secus altare, quo sancta mysteria celebrantur, inter clericos tam ad vigilias quam ad missas, stare penitus non præsumant: sed pars illa, quæ a cancellis versus altare dividitur, choris tantum psallentium pateat clericorum. Ad orandum vero & communicandum laicis & feminis sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

(g) Athan. ep. ad solitar. tom. I. p. 847. (edit. Paris. MDCXXVII.) Ἀρπάσσαιες τὸ συμπόσιον, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τραπέζαν, ἑλλην γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, πάντε ἅλλα, ἕσα ἠδυνήθησαν ἐξείργασαι, ἕκασταν.

Ἐλία

Ἐ ἄλλα quaecumque potuerunt, eaque clata combusserunt. SYNESIVS [b] appellat καταπέτασμα μουσικόν, vela mystica. Et CHRYSOSTOMVS atque EVAGRIVS ἀμφίδουρα, quod instar ianuarum plicatiliū vtrimque aperirentur. Hæc interdum auro copiose erat exornata, vti illud, quod, EVAGRIO [i] perhibente, ecclesiæ Antiochene donauit Chysoſt. Horum vsus erat, partim prospectum huius partis ecclesiæ catechumenis & infidelibus obstruere, partim sacrificium eucharisticum consecrationis tempore obtegere, vti ex CHRYSOSTOMI verbis discimus, *Heic quum essetis, inquit, sacrificium Ἐ Christus sacrificarius Ἐ ouis dominica, quando audieris, oremus omnes communitur: quando videris trahi, que in ostiis sunt ἀμφίδουρα, vela [k], (alii cortinas) tunc existima, celum superne diduci, Ἐ descendere angelos.* Erant etiam diuersa alia vela, vt hoc simul heic notemus, in aliis ecclesiæ partibus. PAVLINVS [l] enim sæpe de velis ante ostia ecclesiæ loquitur. Et HIERONYMVS Nepotianum laudat, quod inter alia, ad decentiam ecclesiæ spectantia, velorum quoque in ostiis curam habuerit. *Erat sollicitus, inquit, si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si ianitor creber in porta, VELA [m] semper in ostiis.* In eundem modum EPIPHANIVS [n] de ecclesia in villa *Palestina*, quæ dicebatur *Anablatha*,

(b) Synes. epist. LXXVII. ad Theophil. p. 240. edit. Par. MDCV. 800 (p. 212. c. ed. Par. MDCXXXVI. folio) Τέτο δὲ εἰ διὰ τῶν παναγεστάτων τὰ ἐναγίστα κρίοιτο,

ἐυχὴ καὶ πρᾶξι, καὶ καταπέτασμα μουσικόν ἐφόδε βίβλια ὄργανα. Siue sanctissimis ex rebus de exsecrandis maxime iudicium ferretur, vt oratio, sacra mensa, & mysticum velum violentæ impressionis instrumenta reddantur.

(i) Euagr. lib. VI. c. XXI. ἀμφίδουρον ἄνικόν κεκοσμημένον χρυσῶν, velum Hunnicum auro exornatum.

(k) Chrysoſt. hom. III. in Eph. p. 1012. (p. 888. b. edit. Francof.) Ἐπιταύθα ἐκφραζομένης τῆς θυσίας, καὶ τῶ χρυσῶ τεθυμένῳ, καὶ τῶ προβάτῳ τῶ ἐσποτικῷ, ὅταν ἀκίσθη, δεητᾶν πάντες κληῖ, ὅταν ἰδῆς ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίδουρα, τότε νόμιμον διατίθεισθαι τὴν ἑσπέρην ἀναθεῖν, καὶ κατεῖναι τὴν ἀγγέλιον.

(l) Paulin. natal. Felie. III. *Aurea nunc micis c. nantur limina VELIS.*

Id. natal. VI. *Pulchra tegendis VELA ferant foribus.*

(m) Hieron. epitaph. Nepotian.

(n) Eriphau. epist. ad Ioannem Hieros. lym. p. 310. Quum venissem ad villam, quæ dicitur Anablatha, vidi, semque ibi præteriens lucernam ardentem & interrogassem, quis locus esset, di. li. lemque esse ecclesiam, & intrassem,

loquens,

loquens, dicit, inuenisse se ibi velum pendens in foribus ecclesie illudque scidisse, non quod velum esset, sed quod haberet imaginem, quasi *CHRISTI* vel sancti cuiusdam, id quod cum regulis ecclesie christianae pugnet. Deditse igitur se consilium ecclesie custodibus, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent, seque aliud velum suis sumptibus in istius locum misisse. Erant quoque vela inter columnas porticum superiorum seu ὑπερώων, vbi sedebant feminae, quae, dum peragebatur sacrificium, subducebantur, quemadmodum e *PAULO SILENTIARIO* & *AMPHILOCHIO* in vita *BASILII* obseruauit *DYFRESNIUS* [o]. Et alia quaedam eiusdem generis curiosus lector facile obseruauerit.

§. IX.

Suprema sanctuarii pars dicta apsis, exedra, vel conchula bematis.

AD supremam bematis partem aedificium erat semicirculi formam exhibens, a qua forma & positione sua nonnullis auctoribus *apsis*, *exedra* & *conchula bematis* vocatur. Haec enim vocabula arcuatam quamlibet siue sphaericam structuram caeli for-

---

vt orarem: inueni ibi velum pendens in foribus eiusdem ecclesie tinctum atque depictum, & habens imaginem, quasi Christi, vel sancti cuiusdam. Non enim satis memini, cuius imago fuerit. Quum ergo hoc vidi sem, in ecclesia Christi contra auctoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent. Illique contra murmurantes dicerent: Si scidere voluerat, iustum erat, vt aliud daret velum, atque mutaret. Quod quum audiissem, me datum esse pollicitus sum & illico esse missurum. Paullum autem moratum fuit in medio, dum quaero optimum velum pro eo mittere: arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem nisi quod potui reperire, & precor, vt iubeas presbyteros eiusdem loci suscipere velum a latore, quod a nobis missum est: & deinceps praecipere, in ecclesia Christi eiusmodi vela, quae contra religionem nostram veniant, non appendi.

- (o) *D* F. E. com. in Paul. Silent. p. 551. Quod ait Euaerius; pluteis incumben-
tibus mulieribus diuina sacrificia intueri licuisse, id intelligendum est, de
loco sacrificii, ac benate: nam dum illud peragebatur, velum statim ad
intercolumnia subducebatur, neque iis capita aut oculos ad illa inspicien-
da promittere sub anathematis poena fas erat. Id omnino colligere est ex
vita S. Basilii, quae Amphilochio tribuitur, qui ritus illius auctor fuisse vi-
detur.

nici similem denotant, cui HIERONYMVS nomen apsidis [p] applicat. *Concha* dicebatur, quod figura eius conchæ speciem quodammodo referebat, quemadmodum DV FRESNIUS & PROCOPIO, PAVLO SILENTIARIO, PAVLINO aliisque scriptoribus demonstrat. Idem DV FRESNIUS [q] etiam *exedram* ab AVGVSTINO appellari putat, qui collationem inter catholicos & *Emeritum*, episcopum *Donatistarum*, in *exedra* ecclesiæ institutam esse dicit; id quod de loco, vbi episcopus ac presbyteri ordinarie morabantur, in superiore bematis parte prope altare, interpretatur. VALESIYS [r] autem & alii viri docti *exedram* hoc loco sensu vulgari, pro exteriori quodam ecclesiæ ædificio, accipiunt. Neque facile omnino est tam intricatam, quæ inter ipsos est, controuersiam dirimere.

§. X.

Ilic antiquitus locus thronorum episcopi ipsiusque presbyterorum.

QUOMODOCVMQVE autem res se habet, id certum est, thronum episcopi & thronos presbyterorum eius ad vtrumque latus in hac ecclesiæ parte in semicirculi forma vltra altare semper fuisse positos. Olim enim sedes episcopi ac presbyterorum coniunctæ erant, & vniuersæ throni vocabantur, vti ex EVSEBII descriptione templi *Paulini* manifestum est, qui ipsum thronos altissimos in honorem præsentium siue doctorum populi, hoc est episcopi ac presbyterorum, iunctim disposuisse [s],

(p) Hieron. lib. II. in Ephes. c. IV. (p. 223. edit. Basil. MDLXV.) In summo cæli fornice, & vt ipso verbo vtar, *apside*.

(q) Du Fresn. comment. in Paul. Silent. p. 565. Per *exedram*, seu *apsida concha* intelligi videtur apud sanctum Augustinum in gestis cum Emerito Donatistarum episcopo (tom. V. p. 250. edit. MDCXXXVII.) Quum Deuterius episcopus metropolitanus Casariensis, vna cum ceteris episcopis in *exedram* processisset, præsentibus presbyteris & diaconis & vniuerso clero ac frequentissima plebe, cetera.

(r) Vales. not. in Euseb. de vitâ Constant. lib. III. c. L. *Exedra* dicebantur ædes exteriores, in circuitu basilicæ constructæ solitæ, in quibus sedere & requiescere licebat, vt docet Eusebius. De his Augustinus in libro de gestis cum Emerito Donatista: *Quum Deuterius*, cetera vid. sub litt. antec. (q)

(s) Euseb. lib. X. c. IV. p. 312. b. ἑσθλοῖς τε τοῖς ἀγαθὰν εἰς τὴν τῶν πρεσβυτέρων πύλιν κ. τ. λ.

dicit. Hinc NAZIANZENSIS de presbyteris [t], tamquam populi doctoribus & venerando ecclesie senatu loquens, eorum sedes *secundos thronos* nuncupat. CONSTANTINUS in epistola sua ad *Chrestum Syracusanorum* episcopum, qua hunc ad concilium *Arelatense* inuitat, eadem phrasi utitur, iubens eum duos *secundi throni* [u], hoc est duos presbyteros, sibi adiungere. Noui equidem CAROLVM A SANCTO PAVLO [w] per hos *secundi throni* intelligere episcopos, in oppositione primatum seu metropolitano- rum, quos pro primi throni seu sedis episcopis habet. Sed

(t) Naziant. carm. Iambic. XXIII.

Πρώτη μὲν οἱ τὰ δεύτερα
 Θρόνων λογοχότες,
 Λαὸν πρόεδροι πρεσβύτας
 Σεμνὴ γερουσία
 Πιεφάνασσι ἡμῖν ἢ καλοῖ.
 Primum, secundos qui tenent
 Templi fieri thronos,
 Senatus ille splendidus
 Plebique praesidens,
 In me fuerunt haud boni.

(u) Apud Euseb. lib. X. c. V. ἐπειδὴ πλείους ἐν διαφορῶν καὶ ἀμυδίτων τόπων ἐπιπέλα-
 γος εἰς τὴν Ἀρεταλικῶν πόλιν ἔτοι καλακῶν ἀγγέσαι συνελεῖσθαι ἐκελεύσαμεν καὶ
 σοὶ γράψαι ἐνούσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τῶ λαμπροτάτου Λατρωνίου τῶ κοιτίλο-
 ρος Σικελίας ἀμείσιον ἔχημα, συζεύξαι σεαυτῷ καὶ δύο γέ νιας τῶν ἐν τῷ δευ-
 τέρῳ θρόνῳ, ἔς ἃν σὺ αὐτῶ ἐπιλέξῃσαι κρίης, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς παῖδας τῶς
 δυνατοῦντες ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν υπηρέησασθαι παραλαβῶν, ἕσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας
 ἐπὶ τῷ ἀσκειρηθῶ τῶν ἀπάντησον. Quoniam plurimos ex diuersis ac prope
 infinitis locis episcopos in urbem Arelatensem intra calendas Augusti iussi-
 mus conuenire: tibi quoque scribendum esse censuimus, vt accepto publi-
 co vehiculo a viro clarissimo Latronio Correctore Siciliae, *aduenctis* tibi
duobus secundi throni, quos tu eligendos putaueris, tribus item seruulis, qui
 in itinere vobis ministrare possint, intra eundem diem ad praedictum lo-
 cum occurrat.

(w) Carol. a S. Paulo Geogr. sac. (p. 44. edit. Amstel. MDCCXI.) Quod in ea
 (urbe Syracusis) fuerit sedes metropolitana, hisce rationibus conuictio. Pri-
 mum ex *tractatu* Constantini ad Chrestum Syracusanum episcopum, qua
 hunc ad synodum Arelatensem inuitat: *Quoniam*, inquit, *plurimos* &c. vid. lit. (u)
 Quis enim non videt, duo ex his verbis colligi? Primum in Sicilia quos-
 dam episcopos secundae sedis fuisse, & alios vel saltem alium primae. Id
 clare verba sonant: vnde & perspicuum est, in ea metropolitum fuisse, quum
 a primae sedis episcopo non differat. Secundum autem, quod Chrestus Sy-
 racusanus ipse primae sedis episcopus fuerit, quum ad eum directa sit *tracto-*

vsus huius phrasis, tam in EVSEBIO, quam NAZIANZENO [x] nos potius eo adducit; ut ipsum presbyteros intelligere credamus, qui vna cum episcopo suo in ecclesia thronis, ut vocant, secundis infidebant. Hoc enim, ut alio iam loco [xx] ostendimus, discrimen erat inter illos, ut episcopi generatim dicerentur *thronus* seu *sedes alta*, & presbyteri *thronus*, seu *sedes secunda*; vel, ut ATHANASIVS [y] eos vocat, *thronus & subsellia*. Episcopi thronus alias vocabatur *βῆμα*, tribunal, ut in EVSEBIO [z] videre est, ubi poenam enarrat, quam concilium Antiochenum Paulo Samosatensi inflixit, eo quod tribunal & sublimen thronum non ut Christi discipulus sibi ipse construxerat, & secretum, perinde ac seculares magistratus, ita appellatum habuerat. Atque hinc vniuersum sanctuarium saepenumero *βῆμα* vocabatur, ut antea ostendimus. Latinis thronus episcopi vsitatus *sedes & cathedra* dicitur, vnde *anglicana* vocabula nostra *cathedral & see* pro ecclesia, ubi episcopi cathedra seu sedes fixa est, adhiberi solita ortum suum habent. Quemadmodum sederint, a GREGORIO NAZIANZENO in descriptione templi *Athanasie* discimus, ubi de se ipso, tamquam episcopo [a], alto throno confidente, & de

ria, eiusque arbitrio commissum, ut quos secum adducendos iudicaret, ipse eligeret: id enim non nisi metropolitae conuenit. cetera.

(x) Vid. Naz. de vita sua p. 6. b.

Κάμπτε βιαίως εἰς θρόνων τὰς δευτέρας.

Per vim secundis collocat me in sedibus.

Id. somn. Anastas. v. 4. seq. vid. sub litt. seq. (a)

(xx) Lib. II. c. IX. §. VII. vol. I. pag. 140. 141. & ibid. c. XIX. §. V. p. 270. 271.

(y) Athanas. epist. ad Solitar. tom. I. p. 847. θρόνον καὶ συμπέλλα vid. sub litt. (g) pag. 214.

(z) Euseb. lib. VII. c. XXX. Βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατισκευασάμενος, ἔχων ὡς χριστῷ μαθητῆς, σήμερον δὲ ὡσπερ οἱ τῷ κόσμῳ ἀρχοῦντες, ἔχων τε καὶ οὐκ ἴστων.

(a) Nazianz. somn. Anast. tom. II. p. 78.

Ἐξεδαι δοκίεσκον ὑπὲρ θρόνον, ἐχ ὑπὲρ σφραγῆς,

οὐδὲ γὰρ ἐδὲ ὄναρ ποῖ ἀιηγορίαν.

οἱ δὲ μοι ἀμφοτέρωθεν ὑπεδριζῶντο γεραῖσι,

Ποιῦντις ἡγεμόνες, ἔκκριτον ἡλικίῃ.

SEDE ALTA, haud alta considerare mente videbar:

Nam neque per somnum mente superbus eram.

PRESBYTERIQUE GRAUES SELLIS VTRIMQUE SEDEBANT

DEMISSIS, atas lecla ducesque gregis,

presbyteris iuxta se vtrisque subfelliis demissioribus sedentibus loquitur. Atque in hunc modum ab auctore *constitutionum* [b] & THEODORETO [c] sessio eorum describitur, qui thronum episcopi hoc intuitu *cathedram in medio positam* vocant. Sunt etiam viri quidam docti [d], qui hac omnia ad synagogarum *indaicarum* imitationem facta esse statuunt, in quibus secundum MAIMONIDEM ad superiorem partem versus terram sanctam lex ad parietes posita fuit in arca quadam, & vtrisque seniores in forma semicirculi sederunt. Sedes episcopi vt plurimum decenti aliquo tegmine, dignitati officii ac personæ ipsius accommodato, velata erat. Quomodo ex ATHANASII *apologia* secunda [e] ad *Constantium* discimus, vbi interrogat: *Quare, qui throni episcopali modo ornati vicem lamentantur, episcopum in illo sedentem interficere conantur?* Et AVGVSTINVS [f] manifesto ad hoc alludere videtur, quando *Maximino Donatistarum* episcopo scribens: „In futuro Christi iudicio, inquit, nec apsidæ gradatæ, nec *CATHEDRÆ VELATÆ*, nec sanctimonialium occurrentium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, vbi coeperit accusare conscientia, & conscientiarum arbitrè iudicare. Quæ hic honorant, ibi onerant: quæ heic releuant, ibi grauant. Ipsa, quæ pro tempore propter ecclesiæ vtilitatem honori nostro exhibentur, defendentur forte bona conscientia, defendere autem non poterunt malam.

§. XI.

Et altaris, seu mensæ communionis.

Hic sine dubio positus olim fuit thronorum episcoporum atque presbyterorum in ecclesia christiana, quemadmodum in di-

(b) Constit. apost. lib. II. c. LVII. *Κείσθω δὲ μέσθω ὁ τῆ ἐπισκόπῃς θρόνος· παρ' ἑκάστην δὲ αὐτῆ κατεξέσθω τὸ πρεσβυτέριον.* Sit *solium episcopi in medio positum* & ex utroque eius latere sedent presbyteri.

(c) Theodoret. lib. VII. c. III. *εἰ ὁ μέσος θρόνος τὴν ἑνὴν γενεῶν, ἐγὼ καὶ ταύτην ἐξελῶσαι περιέσσωμαι.* Si *cathedra in medio posita* contentionem facit, eam ego auferre conabor.

(d) VII. *Bishop Hooper disc. of Lent. par. 2. chap. 6. p. 249.*

(e) Athan. *apol. II. tom. I. p. 736. edit. Paris. MDCXXVII. (p. 138. a. edit. Paris. MDCXXVIII.) Πῶς οἱ θρόνον τὸν ἐσολισμένον ἐπισκοπικῶς ἐδουράμενοι, τὴν ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσι.*

(f) Aug. *ep. CCIII. (tom. II. opp. p. 829. c. edit. Basil. MDLXIX.)*

versis priscarum structurarum delineationibus ob oculos repræsentantur. Vnde porro facile fuerit ad obseruandum, quod locus mensæ communionis seu altaris parieti ad superiorem partem haud fuerit contiguus, sed paruo quodam interuallo ab eo separatus; ita vt thronus episcopi a tergo eius consistere posset, & satis spatii ad circumeundum altare relinqueretur. Hoc satis manifestum videtur ex locutione quadam in *SYNESIO* [g], qui de imposita sibi sanctuarium comprehendendi necessitate loquens, primum ad Dei templum se accedere; tum *altare circumire* velle, dicit. Quod indicat, ita positum fuisse altare, vt circumiri potuerit. Et hæc *EVSEBII* opinio est, qui de episcopi ac presbyterorum thronis in ecclesia *Paulini* loquutus, addit, quod sanctum sanctorum [b], altare videlicet, in medio constituerit. Quod non ita interpretandum est, vt nonnulli perperam acceperunt, quasi altare in medio navis ecclesiæ positum fuerit, sed in medio bematis seu sanctuarii, & ea quidem distantia a superiore extremitate, vt synthronus, hoc est, sedes episcopi ac presbyterorum post illud locum habere potuerint.

AVGVSTINVS ad eandem hæc rem respicere videtur, quando dicit: *Christus quotidie pascit. MENSA* [i] *ipsum est illa IN MEDIO CONSTITVTA.* Et in concilio *Constantinopolitano* sub *Memia* [k] in tali positu repræsentatur, vt circumiri posset. Nam ibi relatum legitur, quod, quum *Leonis* papæ & quorundam aliorum nomina; quæ e diptychis expuncta fuerant, denuo illis inserta essent, multitudo populi lætitia gestiens, sancta lectione iuxta consuetudinem lecta, tempore diptychorum cum magno silentio altare circum circa cucurrerit atque audierit. *HAMMONDO* [l] & aliis quibusdam viris eruditis non improbableem videtur, quod hic altaris positus in ecclesiis christianis quodammodo ad imitationem altaris in templo *iudaico* fuerit, ad quam rem psal-

(g) Synes. catastaf. p. 203. Βαδίσμαι πρῶτον ἐπὶ τὸν ναὸν τῆς Θεῆς κυκλώσασθαι τὸ θυσιαστήριον.

(b) Euseb. lib. X. c. IV. τὸ τῶν ἁγίων ἁγίων θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεός.

(i) Aug. serm. XLVI. de verbis domini tom. X. p. 68. edit. Par. MDCXXXVII.

(k) Conc. Constant. act. V. (tom. V. conc. p. 185. c.) τῆς ἁγίας μαθημάτων κατὰ τὸ συνήθους λεχθέντος καὶ τῶν διπύλων συνέδραμον ἅπαν τὸ πλήθος κύκλω τῶ θυσιαστηρίῳ.

(l) Hammond. contr. Blondel. dissert. c. XIII. n. VIII.

mista adludat, *Lauabo*, inquit, *manus meas innocentia & circum-*
ulo altare tuum. Psalm. XXVI, 6. vnde phrasin περιουκλῆν θυσια-
 στήριον, *circumire altare* in antiquis libris ritualibus desumptam ef-
 fe, existimant.

§. XII.

Virumque nomen in ecclesia prisca indiscriminatim usur-
patum.

MAGNA controuersia sæculo ultimo circa appellationem
 mensæ communionis excitata est, vtrum *sacra mensa* an vero
altare dici debeat. Et profecto res quæque hominibus æuo quo-
 dam eristico viuentibus materiam controuersie suppeditare pot-
 est. Sed nihil de istiusmodi disputatione in ecclesia primiti-
 ua legimus. Antiqui enim scriptores vtrumque nomen indiscrimi-
 natim adhibent; aliis altare, aliis mensam domini, sacram
 mensam, mensam mysticam, tremendam mensam, & nonnum-
 quam mensam & altare eodem simul sensu appellantibus. ME-
 DVS duobus primis sæculis *altare* dici consueuisse, nec in vllò
 vtriusque sæculi auctore, qui quidem ad nostra tempora per-
 venerit, nomen *mensa* [m] inueniri, existimat. IGNATIVVS VO-
 cabulo θυσιαστήριον [n] in genuinis suis epistolis vitur, quarum
 tres à MEDO adlegantur, quibus lector aliud testimonium ex
 ipsius epistola ad *Magnesianos* [o] addere potest, vbi vocabulum
templi & altaris vsurpat. IRENAEVS [p] & ORIGENES [q] idem

(m) Med. *disc. of altars* p. 386.

(n) Ignat. ep. ad Ephes. n. V. Μηδεις πλακῆθω, εἰν μή τις ἦ ἐντὸς τῆ θυσια-
 στήρις, ὁσπερῆται τῆ ἄρτι τῆ θεῆ. Nemo erret, nisi quis intra altare sit,
 priuatur pane Dei.

Id. epist. ad Trullian. n. VII. ὁ ἐντὸς θυσιαστήρις ὢν, καθαρὸς ἐστιν. Qui in-
 tra altare est, mundus est.

Id. ep. ad Philadelph. n. IV. ἓν θυσιαστήριον ὡς εἰς ἐπίσκοπος, Vnum altare, sicut
 vnus episcopus.

(o) Ignat. ep. ad Magnes. n. VII. πάντες ἐν ὡς εἰς καὶν συντρέχετε θεῆ, ὡς ἐπὶ ἐν
 θυσιαστήριον, ὡς ἐπὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν, Omnes itaque velut in vnum templum Dei
 concurrite, velut ad vnum altare, velut ad vnum Iesum Christum.

(p) Iren. lib. IV. c. XXXIV. Sicut & ideo nos quoque offerre vult munus ad al-
 tare frequenter sine intermissione. Est ergo altare in cælis & templum, ce-
 tera.

(q) Origen. hom. X. in Num. tom. I. p. 207. edit. Basil. MDLXXI. (p. 129, edit.
 Par. MDCHIII.) Verèor, ne permanentibus in nobis peccatis nostris, accidat

nomen

nomen adhibent, quando de mensa cōmunionis loquuntur. TERTULLIANVS saepe *aram Dei & altare* vocat. Nonne *solemnior*, inquit, *erit statio tua* (ieiunantis) *se & ad aram [r] Dei steteris*, hoc est, corpus domini receperis die ieiunii? Ita etiam in libro [s] *ad uxorem & de castitate [r]*. Sed in errorem seducti sunt corrupta quadam editione RHENANI, qui librum eius de *penitentia* in rem eandem citant. Quamquam enim in ista editione [u] legitur *aris Dei adgeniculari*; castigatiores tamen editiones docent, legendum esse potius *caris Dei adgeniculari*: quo ipso adluditur ad morem pœnitentium, qui ad fores ecclesiæ se prosternebant, vt introeuntium fidelium preces expeterent. CYPRIANVS, discipulus TERTULLIANI, sæpius vtroque vocabulo *mensa & altaris* vititur, vt quum verba ista Salomonis Prov. IX, 7. *Sapientia parauit mensam suam*, altare christianum [w] præfigurasse dicit. Vsitatius tamen nomen *altaris* solum adhibet [x], quod certe vstitutissimum nomen ipsius ætate in ecclesiis *Africanis &*

nobis illud, quod de semetipsis dicunt iudæi, quia non habentes *altare*, neque templum, neque sacerdotium, & ob hoc nec hostias offerentes, peccata, inquit, nostra manent in nobis; & ideo venia nulla subsequitur. - - Mandata quidem certa sunt & euidentia, vt obseruare debeamus custodis tabernaculi & *altaris* & sacerdotii.

(r) Tertull. de orat. c. XIV.

(s) Tertull. ad vxor. lib. I. c. VII. Quantum detrahant fidei, quantum obscurant sanctitati naptiæ secundæ, disciplina ecclesiæ & præscriptio apostoli declarat, quum digamos non sinit præsidere, quum viduam adlegi in ordinem, nisi vniuersam, non concedit: *aram* enim Dei mundam proponi oportet.

(t) Tertull. de exhortat. conslit. c. X. †

(u) Tertull. de penitent. c. IX.

(w) Cypr. ep. LXIII. ad Cæcil. Per Salomonem spiritus sanctus typum dominici sacrificii ante præmonstrat immolatæ hostiæ & panis & vini, sed & *altaris* & apostolorum faciens mentionem: *Sapientia*, inquit, ædificauit sibi domum & subdidit columnas septem: mactauit suas hostias, miscuit in cratera vinum suum, & *parauit mensam suam*.

It. testimon. aduers. Iud. lib. II. c. II. Quod sapientia Dei Christus, & de sacramento incarnationis eius & passionis & calicis & *altaris* & apostolorum, qui missi prædicauerant; apud Salomonem in paroemiis: *Sapientia ædificauit*, cetera.

(x) Vid. Cypr. ep. XL. Aliud *altare* constitui, aut sacerdotium nouum fieri præter vnum *altare* & vnum sacerdotium non pot. st. Ep. XLII. Considerantes pariter & ponderantes, quod in tanto fratrum religiosoque conuentu confidentibus Dei sacerdotibus & *altari* posito, nec legi debeant nec audi-

Latinis

Latins fuisse, indicat. MEDVS ETIAM ZENONEM VERONENSEM, auctorem sæculi tertii CYPRIANO COÆVUM, citat, qui quidem satis perspicue de cancellis [*γ*] & altari loquitur; sed iam viri docti [*z*] concorditer ipsum ultra integrum sæculum reiciunt, vt adeo haud idoneus sæculi tertii testis sit. Quarti vero sæculi testem adhibere cum possumus; in quo sæculo dicere ausim, vix vllum auctorem de mensa domini loqui, quin eam altare quoque appellitet. Ab altera autem parte certum est, per altare ipsos non intellexisse id, quod *iudei* & gentiles intellexerunt; hoc est neque aram imaginibus seu idolis ornatam, quemadmodum gentiles aras suas plerumque instruxerunt; neque altare pro offerendis cruentis sacrificiis, qui eorum vsus tam inter *iudeos*, quam gentiles fuit.

§. XIII.

Quo sensu veteres se altaria non habere dixerint.

PRIORE isto sensu veteres altaria, tam quod ad nomen, quam quod ad rem ipsam semper improbarunt. Ipsorum enim altaria nullas imagines supra, vel circa, vel in se habebant, quemadmodum gentilium altaria habebant semper. Et idcirco veteres apologetæ ORIGENES [*a*], MINUCIVS FELIX [*b*], ARNOBIVS [*c*] & LACTANTIVS [*d*], si gentiles ipsis exprobrarent, quod nulla haberent altaria, rotunde & libere id fatebantur,

- ii. Ep. LV. Quid superest, quam vt ecclesia Capitolio cedat, & recedentibus sacerdotibus ac *domini altare* remouentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque concessum simulacra atque idola cum aris suis transeant. Ep. LXIV. Quasi post aras diaboli accedere ad *altare Dei* fas sit. Ep. LXX. Sanctificare non potuit olei creaturam, qui nec *altare* habuit, nec ecclesiam.
- (3) Zeno ferm. IX. ad Neophyt. Ecclesia sacri altaris feliciter enutrita cancellis.
- (2) Cau. histor. litter. p. 176. Zeno episcopus Veronensis, quem alii martyrem faciunt & circa annum CCIX. passum esse volunt: sed nulla ratione, nulla auctoritate sulti. Probabile est, claruisse circa annum CCIX. aliquot ante D. Ambrosium annis & fuisse Syagrii Veronensis episcopi decessorem.
- (a) Origen. contr. Cels. lib. VIII. p. 389. *Ἡμεῖς βρωμῆς καὶ ἀγαλμάτων καὶ νεῶν, ἰδού-
δαι φεύγαν.* conf. supra cap. I. §. XVI. litt. (hh) pag. 150
- (b) Minuc. Octau. p. 29. (p. 31. edit. Hall.) Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?
- (c) Arnob. contr. Gent. lib. VI. Non altaria fabricemur, non aras. conf. cap. I. §. XVI. not. (k) p. 150
- (d) Lactant. lib. II. c. II. Quid sibi templa, quid aræ volunt? cetera. conf. c. I. §. XVI. pag. 150.

eo quidem sensu, quo hoc ipsis erat exprobratum: hoc est, quod non haberent altaria idolis exornata, & ad idolorum cultum adcommodata, pro qualibus gentiles dimicabant. Simili modo negabant, habere se altaria sensu *indaeico*, ad offerenda in illis cruenta sacrificia. Pro mystico autem suo ac incruento sacrificio, quemadmodum eucharistiam vocabant, altare se habere, numquam non profitebantur, quod indiscriminatum *Θυσιασῆριον*, *altare, aram*, & interdum *βωμὸν* vocare non dubitabant. Etsi enim *MEDVS* hoc eos nomine numquam vsos esse existimat, planum tamen est, ipsos addito vocabulo *ἀνάιμακτον* omnino id fecisse. *SYNESIVS* [e] enim loquens de sacra mensa diserite eam *βωμὸν ἀνάιμακτον, aram incruentam*, nuncupat.

§. XIV.

De nominibus mensæ sacræ, mensæ mysticæ, aliisque appellationibus.

VERVM TAMEN hi ipsi auctores, vt tanto distinctius loquantur, plerumque nomen *mensæ* pro *altari* adhibent, addito singulari quodam epitheto, peculiarem eius in ecclesia christiana vsu indicante. In *CHRYSOSTOMO* [f] vsitate dicitur *τράπεζα μουσική, Φρικώδης, ἱερὰ, mensa mystica, tremenda, sacra; nonnumquam spiritalis, diuina, regia, immortalis, celestis mensa; quorum nominum exempla bene multa, a SVICERO* [g] ex hoc

(e) Synes. catast. p. 304. Οὐ μὴν ὄγα θεὸς περιόψεται τὸν βωμὸν τὸν ἀνάιμακτον ἰσθῆς αἵματι μιανόμενον, Neque vero *aram* illam *incruentam* Deus sacerdotis cruore pollutam negliget.

(f) Chrysof. hom. XXI. Quod oportet hæreses esse, tom. V. p. 313. (hom. XX. tom. V. p. 231. d. edit. Francos. MDCLXXXIV.) εἶπε ἐπὶ τὴν μουσικὴν τράπεζαν ἐξάγει τὸν λόγον, μειζώνας αὐτὸς φοβῆσαι βελόμην. *Ad mysticam mensam* deinde sermonem conuertit, plus ipsos volens terrere.

Ibid. Εἰ γὰρ ἡ τράπεζα ἡ Φρικώδης καὶ πᾶσι πρέσβυτοι καὶ πλοῦσι καὶ πτωχοὶ κ. τ. λ. Tametsi *tremenda illa mensa* ex æquo omnibus, diuiti & pauperi proponitur.

It. hom. XXXIX. de pentecost. p. 553. (p. 494. fin. edit. Francos.) ὅταν παρὰ τῆς ἱερᾶς τῆς αὐτῆς ἰσθῆς τράπεζαν ὅταν τῆς Φρικῆς ἐκείνης θυσίας ἀναφέρει μίση, *Quum huic sacra mensæ* adfluit, quum tremendum sacrificium est oblaturus.

(g) Suic. thes. eccles. voce τράπεζα. A Chrysofomo vocatur φοβερὰ καὶ μουσικὴ τράπεζα *tremenda & mystica mensa*. In Psalm. (XLV. Πνευματικὴ τράπεζα

auctore collecta, videre lector potest. AVGVSTINO [b] vt plurimum dicitur *mensa domini*, vnde *mensa Cypriani* in hoc auctore vel altare [i] significat, vel ecclesiam, in loco, quo CYPRIANVS martyrium passus erat, erectam. Facile foret, sexcenta alia testimonia ex ATHANASIO, SYNESIO, SOCRATE, SOZOMENO, PAVLINO, & reliquis istius æui scriptoribus proferre in medium, in quibus altare sacram mensam appellant, ad significandam nobis animi sui sententiam de sacrificio christiano & de altari simul, quod mysticum sit, & spirituale, nec ad cruenta *iudeorum* sacrificia, nec ad multo absurdiorum *gentilium* idololatriam spectet, sed tantum celebrationi eucharistiæ & oblationibus populi inferuiat.

§. XV.

Altaria generatim ex lignis confecta vsque ad tempora Constantini.

Si quis priscorum altarium materiam ac formam nosse aueat, is AVGVSTINO docente intelliget, ea ipsius quidem ætate in *Africanis* ecclesiis ex ligno fuisse fabricata. Loquens enim de magna ignominia, qua *Donatistæ* episcopum quemdam catholicum, dum ad altare ministraret, adfecerant, stantem ad altare fustibus & huiusmodi telis, *lignis* [k] denique eiusdem altaris effractis, immaniter cecidisse, dicit. Hoc ipsum testimonio etiam OPTATI confirmatur, qui *Donatistis* sacrilegum altari-

spiritualis mensa. In Psalm. XC. *αυσική τράπεζα mystica mensa.* Sic etiam a Gregorio Nazianzeno orat. XI. p. 660. *Ἰδὲ ἴδεν τὴν μυσικὴν τράπεζαν, ἣ προσῆλθεσ' τὸν ἄρτον, ἢ μετέληφας τὸ ποτήριον, ἢ νεκοιῶνικας τὸ χρεῖς πάθει τελευτήματος.* Reuerere *mysticam mensam*, ad quam accessisti; panem, cuius particeps factus es; calicem, quem accepisti; quum Christi passionibus initiareris. *Βασιλικὴ τράπεζα, regia mensa* a Chrysostomo homil. XXIV. in 1 ad Corinthios & homil. XVII. in epist. ad Hebræos. *Ἀθάνατο τράπεζα, immortialis mensa* ab eodem hom. XIII. in epist. ad Hebræos. *Ἰερὰ τράπεζα, sacra mensa*, ab eod. homil. X. tom. V. p. 40. *Φρικτὴ τράπεζα, tremenda mensa* ab eod. hom. XXI. tom. V. p. 120. *Φρικτὴ καὶ θεία τράπεζα, tremenda & diuina mensa*, homil. LXXII. tom. eiusd. p. 518. *Φρικτῶδες τράπεζα, formidabilis mensa* ab eod. homil. XXI. tom. V. edit. Par. pag. 313.

(b) Aug. epist. LIX. ad Paulin. (tom. III. opp. p. 299. d. edit. Basil. MDLXIX.)
Vt precatioes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud, quod est in *domini mensa*, incipiat benedicci.

(i) Homil. XXVI. ex editis a Sirmondo, *ad mensam Cypriani.*

(k) Aug. ep. L. ad Bonifac. p. 84. edit. Par. MDCXXXVII.

um catholicorum abusum exprobrans, ita fatur [1]: „Quid est
 „altare, nisi sedes & corporis & sanguinis Christi! Hæc omnia
 „furor uester aut rasit, aut fregit, aut remouit. Hoc igitur in-
 „expiabile nefas, si de aliqua ratione descendit, vno modo fi-
 „eri debuit. Sed, vt æstimo, alio loco *copia lignorum* frangi
 „iussit, alio, vt altaria raderent, *lignorum inopia* imperauit, vt
 „remouerentur, ex parte verecundia iussit: vbique tamen ne-
 „fas est, dum tantæ rei manus sacrilegas & impias intulistis.
 „Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum
 „in mercedem sceleris datum? Quod vt immundo ore sacrile-
 „gis haustibus biberetur, calida *de fragmentis altarium* facta est.
 ATHANASIVS occasione data itidem narrat, quod ipsorum men-
 sæ communionis *lignæ* fuerint in simili de *Arianis* historia, qui
 furore suo perciti, vt ipse queritur, ecclesiam intrarant, & ar-
 reptæ subsellia & thronum & *mensam, quæ lignæ [m] erat*, & ve-
 la ecclesiæ, & alia quæcumque potuerant, foras elata combus-
 serant. Vt adeo dubium non sit, quin circa hoc tempus
 altaria lignæ tantum mensæ in *Africa & Aegypto* fuerint, quum
 hæc testimonia id satis plane indicent. BONA [n] cardinalis
 ipsis persecutionis temporibus altaria *lapidea* fuisse credit, at
 vero huius rei documentum nullum, nisi opinionem suam, ad-
 fert. Sed generatim ab HOSPINIANO [o] aliisque viris doctis,
 inde a temporibus *Constantini* vna cum splendidis ac magnificis
 templis originem sumsisse, creduntur. *Liber pontificalis* de ar-
 genteis altaribus, a *Constantino* dedicatis, loquitur: Et GERSON ac
 alii, ab HOSPINIANO adlegati, *Syluestrum* papam, qui *Constan-*
tini tempore vixit, decreti, quod omnia altaria de lapidibus
 exstrui debeant, auctorem esse statuunt. Sed hæc testimonia
 nullum pondus habent, & narrationes sibi inuicem contradicunt.

(l) Optat. lib. VI. p. 94. edit. Par. MDCXXXI. (p. 111. 112. edit. Par. MDCLXXIX.)

(m) Athan. epist. ad solitar. vitam agentes tom. I. p. 847. edit. Par. MDCXXVII.)
 vid. supr. §. VIII. lit. (g) pag. 214.

(n) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. I. Primis ecclesiæ sæculis an lignæ fuerint
 vel lapidea fuerint (altaria), non liquet. Vtraque crediderim, tempore per-
 secutionis vñitata, prout rerum locorumque opportunitas ferebat.

(o) Hospin. de templis lib. II. c. VI. p. 34. edit. Tigur. MDLXXXVII. (p. 86. edit.
 Geneu. MDCLXXXI.) Nec tamen negare auisim, Constantini M. tempore eum
 magnificis templis etiam magnifica & splendida altaria multis in locis ori-
 ginem sumsisse eaque fixa & de lapidibus aut simili materia exstructa fuisse.

Quod certum hac in re est, hoc est : Quod GREGORII NYSSENI ætate altaria in nonnullis locis lapidea esse cœperint. Nam in sermone suo in baptismum CHRISTI de lapideo quodam altari loquitur. *Altare hoc sanctum*, inquit, *cui adfissimus, lapis [p] est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur, & pavimenta exornantur: sed quoniam Dei cultui consecratum atque dedicatum est, ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus sed solum sacerdotibus iisque venerantibus contrectatur.* Sæculo præcipue insequenti generale quoddam decretum in Gallia in concilio Epau-nensi [q] an. DIX. factum legimus, quod non nisi lapidea altaria consecrari oporteat. Et hoc primum publicum documentum in hoc genere esse videtur, quod ex genuino antiquæ historiæ monumento habemus. Ex quo autem tempore eorum materia mutata est, forma ipsorum itidem mutationem admisit. Nam quum antea similitudinem mensarum referrent, iam erigi incipiebant, forma ad ararum figuram propius accedente, dum vel vni tantum columnæ superiacebant, vel quadro superposita ædificio tumuli formam referebant, tamquam martyrum sepulchra, qualia etiamnum in catacombis Romæ [r] aliisque in locis conspici BONA fidem nobis facit.

(p) Gregor. Nyss. de baptismo Christi tom. III. p. 369. Τὸ θυσιαστήριον τῆτο τὸ ἄγιον, ὃ παρεσῆκαμεν, λίθον ἐστὶ κατὰ τὴν φύσιν κοινὸς, ἅδιν διαφέρειν τῶν ἄλλων πλακῶν, αἱ τὰς πύχας ἡμῶν οἰκοδομεῖσι, καὶ καθωπίζουσι πρὸς τὸ ἰδαφῆ· ἐπειδὴν δὲ καθιερώθη τῇ τῷ Θεῷ θυσιασθείᾳ, καὶ τὴν ἑυλογίαν ἐδέξατο· ἐστὶ τραπεζα ἁγία, θυσιαστήριον ἄχρηστον, ἐκτενὸν παρά πάντων ψηλαφώμενον, ἀλλὰ μόνον τῶν ιερῶν, καὶ τῶν ἑυλαβεμένων.

(q) Conc. Epau. c. XXVI. (tom. IV. conc. 1579.) Altaria nisi lapidea vntione non fierentur.

(r) Bona rev. liturgic. lib. I. c. XX. n. I. Erant olim diuersæ altarium structuræ: nam aliquando vni tantum columnæ mensa lapidea superiacebat, quale describitur lib. XX. *historie miscelle* altare Deiparæ virginis in Blachernis, qualia sunt etiam hodie altaria quædam subterranea Romæ in ecclesia S. Cæcilie. Aliquando quatuor columnis eadem mensa sustulata erat, & de his altaribus loquitur Synesius in fine *catastasis*: *Sacratas columnas complectar, quæ puram & incontaminatam a terra mensam sustinent.* Interdum duæ solæ columnæ ex utroque latere ipsam altare sustinebant: suntque adhuc Romæ in cryptis & cœmeteriis quædam huiusmodi altaria duabus vel pluribus innixa columnis, quibus christiani tempore persecutionis ibidem latentes vtebantur: Denique nonnulla quadro superposita ædificio tumuli formam re-

§. XVI.

Nonnisi vnum altare olim in vna aliqua ecclesia.

OPPORTVNIVS forte heic obseruauerim, antiquitus non nisi vnum altare in templo quodam fuisse. *Vnum altare* [s], vnus episcopus, notus IGNATII aphorismus est. Quo intuitu EVSEBIVS altare in templo *Paulini* in vrbe Tyro, *μονογενές θυσιαστήριον*, *vnigenam aram*, vocare creditur, quemadmodum hanc in rem fideliter obseruauit HABERTVS [t], qui ingenue fatetur, moris antiqui & constantis in ecclesiis *Græcorum* fuisse, vt vnum ac singulare templi vnus altare esset; quod vt demonstrat, ATHANASIVM, NAZIANZENVM, SYNESIVM, SOCRATEM, THEODORETVM; EVAGRIVM multosque alios citat. BONA [u] curiæ *Romanensis* purpuratus, iudem fatetur, se contrariæ praxeos vestigia inuenire non potuisse, vsque ad tempora *Gregorii magni*,

ferebant, tamquam martyrum sepulcra; quæ proprie altaria quasi altæ aræ dicebantur.

- (s) Ignat. ep. ad Philadelph. n. IV. Ἐν θυσιαστήριον, ὡς εἰς ἐπίσκοπον. Vid. ep. ad Magnēs. n. VII. Πάντες ὡς εἰς ἓνα καὶ συντρέχετε θεῷ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, Omnes velut in vnum templum Dei concurrite, velut ad vnum altare.
- (t) Habert. archierat. p. 66r. ex Euseb. lib. X. c. IV. Vnitas altaris ab vnitatis Christi analogia: vnde eleganter *θυσιαστήριον μονογενές*, *vnigenam aram* vocat verus ecclesiæ Tyriorum orator in panegyrico encæniorum, qui Paulino Tyri episcopo dictus est, quem adeo magni fecit Eusebius Cæsariensis, vt eam historiæ suæ libro X. insereret. - - - Græci ab illo patres, tractatores & historici vnus in vna ecclesia altaris meminerunt. S. Athanasius in apologia ad Constantium, S. Gregor. Nazianz. orat. XXXII. in concilio Constantinop. habita. Synesius in caritasti, *βαδιῶμαι πρῶτον ἐπὶ τὴν ναὸν τοῦ Θεοῦ, κυκλώσομαι τὸ θυσιαστήριον δάκρυσι βρῖζω τὸ πικρῶτάτων ἴδαφος*, *Primum ad Dei templum accedam, circumibo altare. Lacrimis pavimentum perfundam* cetera. Et postea idem altare ad eum modum, quo in hoc ritu describitur, innuit, *προσφύσσω τῶν κίονων τῶν ἱερῶν, καὶ τὴν αὐλοῦν ἀπὸ γῆς ἀπέχουσι πρᾶξιζαι, βωρὸν τὸν ἀλάμακλον, Sacras columnas implectat, quæ a terra inconcinnatam mensam sistunt: altare inueniunt* cetera. Sic vnus altaris meminere Socrates lib. I de Alexandro CP. *εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ἐπὶ τὴν ἱερὰν πρᾶξιζαι ἑαυτὸν ἐπὶ σῆμα ἑατίνως*, *ad altare ingressus & sub mensa sacra se extendens* &c. Ita Theodoretus lib. IV. c. XX. Eua-giūs lib. V. c. XXI. Theophyl. etus histor. Mauric. lib. V. c. XIV. Nicephorus Patr. Constantin. Porphyrogen. Zonaras, Cedrenus, Nicetas & alii passim. Codinus in originibus ad finem, in descriptione S. Sophiae.
- (u) Bona rer. liturg. lib. I. c. XIV. n. III. Non leue tandem indicium missæ peculiariter actæ præbet *altaribus multitudo* in eadem ecclesia, de quibus ve-

& tunc quidem in sola ecclesia *latina*. *Græcos* enim pristinum morem constanter retinuisse adfirmat. Putat quidem, consuetudinem contrariam in *latina* ecclesia antiquam esse, at enim vero hoc sine testimoniis libenter se credere, modo ostendit. Et SCHELSTRATVS [w] propterea ipsum merito reprehendit, ex OPTATO & AVGVSTINO, *Latinos* æque ac *Græcos* vnum duntaxat altare in singulis ecclesiis tunc habuisse, demonstrans. OPTATVS [x] enim de altari in ecclesia *Cypriani* loquitur, tamque vnico & singulari, tam *Cypriani* ætate & postea, & hinc *Donatistas* schismaticos esse, infert, quia ab altari *Cypriani* exierint foras & altare contra altare crexerint. Et AVGVSTI-

terum patrum testimonia non desunt. Gregorius Magnus *lib. V. ep. L.* ad Palladium Santonensem episcopum: *Veniens, inquit, lator præsentium insinuavit nobis, fraternitatem vestram ecclesiam construxisse, atque illic tredecim altaria collocasse, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remansisse.* Loquitur autem de altaribus ad usum sacrificii - - - *Plura* item altaria Romæ fuisse in basilica principis apostolorum, non solum ad orientem iuxta ritum ecclesiæ, sed & in alias partes distributa scribit Walfredus c. IV. - - - Græcorum alia est consuetudo, *unicum* enim altare in singulis ecclesiis habent, nec fas esse putant, intra septa eisdem templi sacrum eadem die iterare. Ideo patres & historici græci *vnium tantum altaris* in vna ecclesia mentionem faciunt. cetera.

(w) Schellstrat. concil. Antioch. p. 193. Quum altaris mentio facta est, notandum cum Christiano Lupo, olim in basilicis vnicum duntaxat fuisse altare, idque alte clamare antiquas Romanorum basilicas, in quibus altare inuerso modo constructum videmus ad initium sacrarii, vnde & celebrans non respicit ad tribunal aut synthronum, sed potius ad fideles & populum: Africæ basilicas describit S. Optatus Mileuitanus episcopus libro I. contra Parmenianum: *Conferta, inquit, erat ecclesia populis; plena erat cathedra episcopalis: erat altare loco suo, in quo pacifici episcopi retro temporis obtulerant, Cyprianus, Lucianus & ceteri. Sic exitum est foras & altare contra altare erectum est.* Ac si diceret, Carthagenensem basilicam, in qua Cyprianus & Lucianus obtulerant, vnicum duntaxat habuisse altare loco suo collocatum. Hinc & magnus Hipponensis antistes Augullinus tractatu III. in epistolam Ioannis: *Si cum Donatistis in unitate sumus, quid in hac ciuitate faciunt duo altaria?* Altaria pro basilicis sumit Augullinus, ac si diceret, duas basilicas habuisse duo duntaxat altaria, quorum vnum alteri esse oppositum, vnde scripsit S. Optatus, *altare contra altare* fuisse erectum. Et hinc colligitur, immerito dubitare eminentissimum cardinalem Bona lib. I. rer. liturgic. c. XIV. num. III. num. olim in latinis ecclesiis vnicum duntaxat altare fuerit. cetera.

(x) Optat. lib. I. p. 42. edit. Par. MDCXXXI. Conferta erat ecclesia, cetera vid. litt. antec. (w)

NVS [y] ex eodem fundamento aduersus eos disputat, quod non oporteat esse duo altaria episcopalia in vna ciuitate. Hoc vnum duntaxat altare in singulis ecclesiis inter *Latinos* æque ac *Græcos* supponit; atque ita CHRISTIANVS LVPVS [z], & PAGIVS, [a] eruditus ille *amaliū* BARONII emendator, constantem veteris ecclesiæ consuetudinem fuisse, adfirmant. Quamquam nunc, (vt videamus, quanta in posterioribus sæculis accessio facta sit) non minus viginti quinque altaria, præter magnum illud altare, in basilica *Petri* in vrbe *Roma*, inueniuntur; & mensura vnius cuiusque lateris huius ipsius magni altaris est pedum XXV. mensuræ quadratæ, cui crux super imposita est XXV. palmos alta, quemadmodum POTTERVS EX ONVPHRIO & ANGELO ROCCA, in libro suo ingenioso [b] de *numero bestie apocalyptica* 666. obseruat.

§. XVII.

Aliquando non nisi vnum in vna quadam ciuitate, etsi diuersæ ecclesiæ, secundum quosdam auctores.

SUNT, qui hanc obseruationem de vno altari in ecclesia paullo vterius vrgent, rati, olim non nisi vnum altare in tota quadam ciuitate, vel diocesi & prouincia ad episcopum aliquem spectante, fuisse; etiamsi forte multæ minores ibi essent ecclesiæ, vt multæ synagogæ fuerunt inter *iudeos*, quamlibet vnum tantum templum & altare vnum habentes. MEDVS [c]

(y) Augustin. hom. III. in 1 Ioan. Sicut Donatistis, cetera vid. litt. antec. (v).

(z) Lupus concil. tom. III. respons. ad Michael. Cerular.

(a) Pagi critic. in Baron. an. CCCXIII. n. XV. (n. XVII. edit. Antuerp.)¹ Lupus tomo III. conciliorum in responsis ad Michaëlis Cerularii calumnias notat, primis ecclesiæ temporibus ob paucitatem fidelium non fuisse in ciuitatibus plures quam vnam ecclesiam, in ecclesiis vnum, non plura altaria, & ad altare illud vnum, non plura sacrificia eodem die fuisse oblata.

(b) Synops. criticor. in Apocal. XIII, 18. In ecclesia S. Petri Romæ XXV. altaria numerat Onuphrius, præter magnum illud altare, cui crux superimposita est XXV. palmos alta, teste Angelo Rocca. Magni huius altaris figura quoque est perfecte cubica, & mensura vnius cuiusque lateris est pedum XXV mensuræ quadratæ, vt dicunt Baronius & Onuphrius. Numerus quoque XXV. in omnibus ipsorum altaribus manifesto imprimitur, Christi vulneribus, vt vocant, in quinque locis diuersis impressis.

(c) Mede *disc. of churches* p. 326. (Hunc auctorem non habeo. In Iustino martyre hæc verba reperio p. 99. a. edit. Paris. MDCXXXVI. τῆς τῆς ἐκκλησίας ἵτα

ita fuisse existimat, quando IUSTINVS MARTYR apologiam suam secundam scripsit, quod die solis omnes, qui sint in oppidis ac villis, ad eucharistiæ celebrationem conuenire dicat. Idem ex diuersis CYPRIANI [d] epistolis colligit, vbi episcopum inter & altare mutuus respectus declaratur. CHRISTIANVS LUPVS & PAGIVS [e], hanc consuetudinem intra mœnia Romæ ad tempus vsque Innocentii I. durauisse, sentire videntur. Hic enim epistola quadam sua [f] videtur dicere, quod presbyteri diuersorum titulorum seu minorum ecclesiarum intra ciuitatem constitutarum, sacramentum de altari episcopi singulis diebus dominicis ad se missum acceperint; presbyteri autem, per diuersa cœmeteria seu ecclesias extra mœnia constituti, libertatem eucharistiæ in illis consecrandi habuerint, quia sacramenta procul deferri non oportuerit. MAVRITIVS [g] autem, &

μίσθω κοινῇ πάντες τῇ σάββατον ποιῶμεθα. Solis die communiter omnes conuentum agimus, quæ vero non penitus id probare videntur, ad quod probandum a Medo pariter & Binghamo adlegantur.)

(d) Cyprian. epist. XL. vid. supra §. XII. litt. (x) pag. 223. vide sis etiam epist. LXXII. LXXIII.

(e) Pag. critic. in Baron. an. CCCXIII. n. XV. edit. Par. MDCLXXXIX. (n. XVII. edit. Antwerp. MDCCV. fol.) Quæ omnia ex variis antiquitatis monumentis constant, ex quibus apparet, vsum obtinuisse, vt episcopi diebus dominicis in ecclesia sacrificium offerendo præsentem populum ex oblatis communicarent, ad absentem vero ex oblatis consecratis mitterent. Hinc Iustinus Martyr in apologia pro christianis testatur, diebus solis seu dominicis sacramenta per diaconos ad absentes delata fuisse. Per absentes autem non solum infirmos & captiuos, sed etiam sacerdotes, qui missæ pontificali adesse non poterant, Lupus intelligit.

(f) Innocent. I. epist. I. ad Decent. c. V. (citante Pajo ibid. & tom. II. conc. p. 1247.) De fermento, quod die dominica per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, quum omnes ecclesiæ nostræ intra ciuitatem sint constitutæ. Quorum presbyteri, quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum conuenire non possunt, idcirco fermentum a nobis confectum, per acolythos accipiunt, vt se a nostra communionem, maxime illa die, non iudicent separatos. Quod per parochias fieri debere non puto, quia nec longe portanda sunt sacramenta: nec nos per cœmeteria diuersa constitutis presbyteris destinamus & presbyteri eorum conficiendorum ius habeant; atque licentiam.

(g) Maurice diocæs. episc. p. 38.

Bona rer. liturg. lib. I. c. XXIII. n. IX. differt in hoc, vt vnamquamque ecclesiam proprias habuisse oblationes ex iisque eucharistiæ consecrassent, opinetur. Nemo certe, inquit, absurdum, aut a moribus ecclesiæ, prout vixilla alii

alii viri docti, Romanos titulos numquam non mensas communio-
nis habuisse, communionemque in illis inde ab initio celebra-
tam, & tantummodo panem consecratum ex oblationibus,
super altari episcopi factis, ad illos missum fuisse, existimant.
Oblationes enim primum ad altare duntaxat episcopi factas &
semper ad altare episcopi benedictas, etsi non semper ibidem
consecratas, fuisse sentiunt. Quo intuitu nomen altaris altari
ecclesiæ episcopalis peculiariter & proprie adsignari potest. Ni-
hil hac in controuersia diiudicare aut decidere mihi sumo,
quum res sit magna obscuritate inuoluta, sed ipsi lectori eam
dirimendam relinquo. HAMMONDVS [b] idem de hoc argu-
mento statuit, *In re incomperta*, inquit, *non est audacter nimis*
promuntiandum. Quare illud solum hac de re adhuc dicam, quod
nihil ad sic dictorum *Independentium* faciat opinionem, (vti qui-
dem nonnulli dicunt) vt vt certum sit, fuisse initio vnum dun-
taxat altare in vnaquaque diœcesi. Nam hoc nihil obstante
plures esse potuerunt ecclesiæ. Quod si vero propter paucita-
tem fidelium non nisi vna fuerit in aliqua diœcesi ecclesiæ; non
tamen sequitur, vt plures esse non debuerint, ipsorum nume-
ro in ciuitate vel territorio quodam in tantum aucto, vt vna
ecclesiæ eos capere haud posset.

§. XVIII.

De ciborio, seu canopeo altaris.

SED reuertimur ad institutum. In quibusdam splendidi-
oribus ecclesiis, cuiusmodi erat *Sophiana*, altare canopeo quo-
dam obtectum erat, quod a forma sua a PAVLO SILENTIARIO [i]

*ferebant tempora, alienum existimabit, quod presbyteri Romani accepta a
pontifice eucharistia, que fermentum dicebatur, missam uibilominus die-
bus dominicis agerent, & alium panem, oblatum de more a fidelibus, con-
secrarent, atque ex utroque se & alios communicarent.*

(b) Hammond. dissert. contr. Blondel. III. c. VIII. n. XV.

(i) Paul. Silent. part. II. v. 303. sqq.

Χρυσίης δ' ἐφύπερθε παταχράντιο περικίης,
"Ασπετὸ ἐνυκίλευθαι ἐς ἡέρα Πύργος ἀείη,
Τετραπόροισ ἀψίσι ἐπ' ἀργυρήσι βιβηκάς.
Κλοσι δ' ἀργυρήσι ἀείρηται, ἂν ἐπὶ κέρσης,
"Αργυρίης ἰδρυσὸς πίδακας τετραζυγὸς ἀψίς.

Supra incontaminatam mensam vastum in aerem immensa turris exurgit:
Bingh. O. E. Vol. III. Gg πύρ-

πύργος, turris dicitur; ab aliis *umbraculum* [k]; a Græcis vero vt plurimum κιβώριον, quod DURANTVS [l] & alii recentiores librorum ritualium scriptores plerumque pro pyxide, in qua hostia adseruatur, falso accipiunt; DV FRESNIUS [m] autem prorsus aliud quidpiam antiquitus fuisse ostendit, nimirum umbraculum quoddam altius educum & totam sacram mensam contegens. Hoc in forma turriculæ erectum quatuor columnis ad altaris cornua exsurgentibus incumbebat. Columniarum capita adornata erant maximis crateribus argenteis, quod vsitatum ornamentum his temporibus erat, vti ex descriptione duodecim columnarum in ecclesia, quam Hierosolymis exstruxit CONSTANTINVS, apud EYSEBIUM [n] videre est. Suprema ciborii pars formam sphaeræ referebat, egregiis ornata floribus, vnde nonnumquam *sphæra*, *lilia* & *malum* dicitur. Supra sphaeram stabat crux, vti eam repræsentat PAVLVS SILENTIARIUS [o]. Ad diuersos arcus inferius inter columnas vela explicata pendebant, dicta vt alia quædam ἀμφίδουρα, quæ itidem ad

quadrisidis vero argenteis arcibus incumbens, argenteis perinde columnis attollitur, in quarum vertice argenteos pedes statuit arcus quadruplex.

- (k) Ordo Romanus. (biblioth. patr. max. tom. VIII. p. 724. b.) Præfatio ciborii, id est *umbraculi* altaris.
- (l) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XVI. Leo papa IX. ad Michaëlem imperatorem scribit, Hierosolymis eucharistiam in pyxide pro aduenis & quotidie eam sumere volentibus adseruari solitam. Hanc pyxidem græci vocarunt κιβώριον, quam vocem & latini & galli de græcis retinuerunt, ciboriumque latine, gallice *ciboire* nuncuparunt.
- (m) Du Fresn. com. in Paul. Silent. p. 369. Sacra mensæ imminerebat *ciborium*: ita autem appellabant umbraculum quoddam altius educum, quo vniuersa mensa sacra tegebatur. (Vide sis totam istam paginam & sequentes plures.)
- (n) Euseb. de vit. Constant. lib. III. c. XXXVIII. Τῶτων δ' ἀντικρὺ, τὸ κεφάλαιον τῆς παντὸς ἡμισφαιρίας ἦν, ἐπ' ἄκρῃ τῆ βασιλείῃς κατατεταμένον ὃ δὴ δυοκαίδεκα κίονες ἐξεπέφάνθην τῆς τῆ σφαιρῆς ἀποστόλοις ἰσούριμοι, κρατῆρσι μεγίστοις ἐξ ἀργύρου πεπονημένοι τὰς κορυφὰς κοσμήμενοι: ἐς δὲ βασιλείῃς αὐτῆς ἀνάθημα τὰξιον ἐπέειπε τῆ αὐτῆ θεῶ. E regione harum portarum erat hæmisphaerium, quod totius operis caput est: vsque ad culmen ipsius basilicæ protentum. Cingebatur id *duodecim columnis* pro numero sanctorum seminatoris nostrī apostolorum. *Quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata*: quos imperator tanquam pulcherrimum donarium Deo suo dicauerat.
- (o) Paul. Silent. ibid. γ. 330. 331.

contegendum totum altare faciebant. Nos in describenda hac eleganti structura circa altare ideo post DV FRESNIVM paulo studiosiores fuimus, quia vulgares librorum ritualium editores appellationem *ciborii* generatim pyxidi suæ applicant, quum tamen apud antiquissimos scriptores hanc ornatissimam fabricam circa altare significet.

§. XIX.

De peristerio, seu columbis.

IN quibusdam locis, posteaquam imagines & picturæ in ecclesiis admitti cœperant, spiritus sanctus sub effigie argenteæ columbæ super altare appensæ representabatur; & ipsorum baptisteria eandem habebant imaginem, quemadmodum ex querela, de *Securo* episcopo *Antiocheno* in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna* ad an. DXXXVI. facta, discimus, vbi accusatur, quod vna cum aliis ecclesiæ thesauris columbas aureas [p] & argenteas, in figuram spiritus sancti super diuina lauacra & altaria appensas, in vsum suum conuerterit. Et hoc tempore, puto, eiusmodi quid primum deprehendimus. Neque enim auctori vitæ *BASILII*, qui *AMPHILOCHIVM* se appellat, fides habenda est, quando *Basilium* in vna quadam ex his argenteis columbis eucharistiam adseruare solitum esse, dicit; Spurious enim scriptorem istum esse, in præpatulo est. Quidquid autem huius est, quando res in consuetudinem abiit, locus super altare, vbi appensa erat ista effigies, *peristerion* appellatus fuit, a vocabulo *græco* περιστερά, quod *columbam* significat, vti DV FRESNIVS aliique obseruarunt. Si quæras, vbi eucharistia ex more antiquo adseruata fuerit; respondeo, quod tempore persecutionis sacerdotes eam domi suæ custodiisse videantur, vti ex epistola quadam *DIONYSII* apud *EVSEBIVM* [q] colligi potest, v-

ὕψους δ' αὐτῆ

Σταυρὸς ὑπερέκειν ἀναφαίνεται - - -

Supra cælum crux supereminens
Conspicitur.

(p) Conc. Constant. act. V. (tom. V. p. 159. b.) Ταὺς εἰς τύπον τῆ ἀγίας πνεύματος χρυσῆς τε καὶ ἀργυρῆς περιστερᾶς κρημκίνας ὑπερῶν τῶν θείων κολυμβηθῶν καὶ θυσιαστηρίων, μετὰ τῶν ἄλλων ἐσφιστερίσαστε.

(q) Euseb. lib. VI. c. XLIV. Ἐδραμε ὁ παῖς ἐπὶ τὸν πρεσβύτερον, ἵδεν δὲ ἦν κακῆος ἡδίνης ἀφικνίσθαι πρὸ ἐν ἑκ κέντηθι - - βραχὺ τῆς ἐνχαριστίας ἐπίδακται τῷ παιδαρίῳ ἀπβρεῖσαι κελύσας, καὶ τῷ πρεσβύτῃ κατὰ τῷ σόματι ἐπιστάσαι. Puer

bi narrat, quemadmodum *Scrapion* eucharistiam acceperit, noctu per puerum sibi a presbytero missam, quum presbyter per morbum ipse venire non potuisset. Aliis temporibus in vnum ex pastophoriis, quæ certa erant loca ab altari distincta, inferebatur. Ita enim *constitutionum* [r] auctor fidem nobis facit. Succedente tempore ad altare adseruabatur, vel in argenteis istis columbis, de quibus diximus, vel in arcula seu pyxide ad calcem crucis, quæ per canones quosdam super altare collocari iussa erat. Nam in concilio secundo *Turonensi* an. DLXVII. decretum legimus: *Vt corpus [s] domini in altari non in armario, sed sub crucis titulo componatur.* Atque ita demum pyxis ciborii nomine venire coepit, quod vocabulum origine sua *Aegyptium* est, pro *loculo fabæ*, vti ex *HESYCHIO SVICERVS* [t] notat, & hinc a *Græcis* adhibitum est, ad denotandum poculi genus scypho simile, quod ab inferiore parte latum est, ad superiorem autem partem in angustum contrahitur. Et ab hac similitudine forte nomen turris, seu structuræ in spiram circum altare ductæ, accepit.

§. XX.

Quo tempore effigies crucis primum super altare posita fuerit.

Ex ante memorato concilii *Turonensis* canone planum est, in ecclesiis *Gallicanis* effigiem crucis aliam ornamentis altaris partem fuisse, siquidem eucharistia, seu sacramentale corpus Christi, sub ea collocari iubetur. Quo autem tempore cruces pri-

ad presbyterum cucurrit. Iam nox erat: Presbyter autem ægrotabat, adeoque accurrere non poterat - - exiguam eucharistiæ partem puero tradidit, iubens vt in aqua intinctam seni in os instillaret.

(r) *Constit. apost. lib. VIII. c. XIII.* "Ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσέυσαντα εἰσφέρέτωσαν εἰς τὰ πασοφόρια. Post communionem omnium tum virorum tum mulierum sumant diaconi reliquias & inferant in *pastophoria*.

(s) *Conc. Turon. II. c. III.* Ita legitur in *editione* Crabbii. Aliæ autem editiones (e. g. Labbei tom. V. conc. p. 853.) loco *armario*, habent in *imaginario ordine*, illudque explant per *ciborium*. Vide sis *Du Fresno* p. 575.

(t) *Suicer*, thes. eccles. voce *κιβώριον*. *Κιβώρια* sunt *loculi fabarum*. Ab eorum similitudine *κιβώριον* græcis *poculi generis*, scypho simile, quod ab inferiore parte in angustum contrahatur, vt *ciborium*, *fabæ Aegyptiæ*. *Hesy chius* dicitur, *κιβώριον*, *Ἀιγύπτιον ὄνομα, ἐπὶ ποτηρία.*

num in ecclesiis collocari cœptæ sint, non adeo facile est ad definiendum. Tribus prioribus sæculis in vsu eas haud fuisse, satis manifestum ex omnium scriptorum horum temporum silentio videtur, cum primis ex EVSEBIO, qui frequenter ecclesias CONSTANTINI aliasque particulatim describit, sed ne semel quidem crucis in illis erectæ meminit, etiamsi de crucibus in aliis locis publicis erectis crebro loquatur; quemadmodum eruditus quidam scriptor [u] ex ipso scite obseruauit, qui illas non nisi post annum CCCXL. in ecclesiis collocatas esse, existimat. CHRYSOSTOMVS [w] de signo crucis, in mensa domini in sacerdotum ordinationibus & eucharistiæ celebratione vsurpato, loquitur, sed transitorium signum frontibus adhibitum, (quo de AVGVSTINVS [x] & auctor constitutionum [y] similiter loquuntur) non autem crux materiata, in altari collocata, intelligi videtur. SOZOMENVS [z] vero de crucibus materiatis

- (u) Dallæus de cultu relig. lib. V. c. VIII. p. 773. Eusebii tam pertinax de erectis crucis signis silentium, in quibuscumque locis de ecclesiarum structura loquitur, euincit, nulla adhuc istis temporibus (id est ad annum vsque domini CCCXXXVI.) adsigni solita ecclesiis signa crucis. Argumento per se valido vis præterea inde accedit, quod idem scriptor posita, sed in aliis locis communibus & profanis scilicet, a Constantino crucis symbola non tacuit, vt Romæ, *in urbe media, loco celebri ac multum a populo frequentato.* cetera.
- (w) Chrysostr. demonstr. Quod Christus sit Deus c. IX. tom. V. p. 840. (pag. 752. edit. Francof. MDCLXXXIV.) ἔτ' [σαυρός] ἐν τῇ ἱερῷ τραπέζῃ, ἔτ' ἐν ταῖς τῶν ἱερῶν χειροτονίαις, ἔτ' πάλιν μετὰ τὸ σῶμα τῆ χειρὸς ἐπὶ τὸ μυστικὸν εἶπτον διαλάμπει. Hæc [crux] in sacra mensa, hæc in sacerdotum ordinationibus, hæc iterum cum corpore Christi in mystica coena fulget.
- (x) August. homil. CXVIII. in Ioan. Quid est signum Christi nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, ex qua regenerantur, siue oleo, quo christifate vnguntur, siue sacrificio, quo aluntur; nihil horum site perficitur.
- (y) Constit. apost. lib. VIII. c. XII. Εὐξάμψ' ἐν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα πῖς ἱερεῦσι, καὶ λαμπρὰ ἰδῆται μετενδὺς καὶ τοῖς τῶ θυσιαστηρίῳ τὸ τρίπαλιον τῆ σαυρὸς κατὰ τῆ μετώπῃ τῆ χειρὸς ποιησάμενος εἰς πάσαι, εἰπάτω, κ τ. λ. Episcopus precationem silentio faciens vna cum sacerdotibus, & splendidam vestem indutus & stans ad altare & factò manu in fronte procrucis, dicat, cetera.
- (z) Sozom. lib. II. c. III. ἥδε δὲ ἔχοντι γνώμῃς θεία προφητεῖσα ἕως ἰδιῆς π σαυρὸς σύμβολον τῶν ἀνακαθίτων τῆ θυσιαστηρίῳ τῆς ἐκκλησίας. Huic [Prophano] ita sentienti diuina visio oblata crucis signum ostendit, quod in altari supra dictæ ecclesiæ erat collocatum.

& in altari positus loquitur, quamquam non *Constantini* temporibus (vt *Gretserus* [a] falso opinatur, cuius error a *Valesio* [aa] merito corrigitur) sed sua ipsius ætate. Post ipsum *Evagrius* de argenteis crucibus [b], a *Chosroë* ecclesiæ cuidam *Constantinopoli* cum in finem datis, vt in altari defigerentur, loquitur. Atque adeo huius consuetudinis origo non a *Constantino*, vt multi sentiunt, sed ex sequentibus ecclesiæ ætatibus deducenda est.

§. XXI.

De quibusdam aliis ornamentis & utensilibus altaris.

CERTIVS autem est, altaria semper decenti aliquo linteo, ornamentis, non, vt in posterioribus sæculis, mysterii alicuius causa, fuisse cooperta. *OPTATVS* contra *Donatistas* vrgens, quod altaria contactu catholicorum pollui nequeant, (vti *Donatista* falso dicitabant) hoc argumento ad eos confutandos vitur, quod si quid pollutum sit, velamen pollutum sit, oporteat, non mensæ. *Quis fidelium*, inquit [c], *nescit, ligna linteamine cooperiri? inter ipsa sacramenta velamen potuit tangi, non lignum.* Et propterea pallas, (vt alio loco nominat) lauare se dicitabant, expiationem [d] eis hoc modo conciliaturi. *VICTOR VITICENSIS* similem querimoniam de *Proculo* quodam, regis *Geiseric*i procuratore, habet, quod ecclesias catholicas in prouincia *Zeugi-*

(a) Gretser. de cruce lib. II. c. XIII.

(aa) Vales. in Sozom. lib. II. c. III. modo citat. Cruces argenteas intelligo, quæ in altari ecclesiæ statui solebant, vt ex hoc loco apparet. - - Plura vide apud Gretserum in libro II. de cruce cap. XIII. vbi tamen fallitur, dum scribit *Probianum*, cuius hic sit mentio, vixisse temporibus *Constantini* magni; idque *Sozomenum* ac *Nicephorum* tradidisse. Atqui neuter eorum id scripsit.

(b) *Euagr.* lib. VI. c. XXI. *παρ' αὐτὰ ἐν ἑπεμψα τὴν αὐτὸν σαυρὸν καὶ τὴν τῆς πί-
μῃ ἐν τῷ πανσέπτῳ σε οἴκῳ, κελεύσας ἐκ τῆς τῆς πύλης δίσκον ἓνα καὶ ποτήριον
ἐν γενέσθαι, ὡς λόγον τῶν θείων μυστηρίων ἀπὸ μὴν καὶ σαυρὸν γενέσθαι, καὶ πηχ-
θῆναι ὀφείλονται ἐπὶ τῆς πύλης τερατίου, καὶ θυμιατήριον, πὶ πάντα χρυσῶ. Quam-
ob rem illico crucem ipsam & eius pretium ad venerandam ædem tuam
transmisi, iubens vt ex eius pretio discus vnus & poculum vnum fiat ad
vsum sacrorum mysteriorum, crux item, quæ in sacro altari defigatur, &
turibulum: cuncta ex auro.*

(c) *Optat.* lib. VI. p. 95. (p. 113. edit. Par. MDCLXXIX.)

(d) *Optat.* ibid. p. 98. (p. 118.) *Lauastis procul dubio pallas,*

rana rapaci manu depopulatus de *pallis* [e] *altaris camisias sibi & femoralia fecerit.* ISIDORVS PELVSIO TA *sinclonis* [f] etiam mentionem iniicit, in quo corpus *CHRISTI* consecrari solitum sit; interdum vero tegmina illa ex pretiosiore materia confecta & sumtuosiora erant. PALLADIVS [g] de quibusdã matronis *Romanis* loquitur, quæ mundo renuntiantes omnia sua serica *Argumenta* dederint *altaribus.* Et de *Constantino* THEODORETVS [h] narrat, quod præter alia donaria ecclesiæ, recens a se *Hierosolymis* ædificatæ, præbita, altare βασιλικοῖς παραπετάσμασι, γε-

(e) Victor de persecut. Vandal. lib. I. (bibliothec. patr. tom. VII. pag. 1396. c.) Mittit Proculus quemdam in provinciam Zeugitanam, qui coarctat et tradendum ministeria diuina vel libros, cunctos domini sacerdotis, ut primo armis nudaret, & ita facilius inermes hostis callidus captiuasset. Quibus se non posse tradere clamantibus, ipse rapaci manu cuncta depopulatur, atque de *pallis altaris* (proh nefas!) *camisias sibi & femoralia faciebat.* Qui tamen Proculus huius rei executor, frustitum sibi comedens linguam, in breui turpissima confinitus est morte.

(f) Isidor. Pelus. lib. I. ep. CXXXIII. Ἰκαθαυὰ σινδῶν ἡ ὑφαπλευμένη τῇ τῶν θεῶν δάραν διακονίᾳ, ἢ τῷ Ἀρμαθίῳ ἐστὶν Ἰωσήφ λυτὸν γὰρ ὡς γὰρ ἐκείνῳ τὸ τῷ κυρίῳ σῶμα σινδῶνι ἐκείλῃσας τῷ πάφῳ παρέπεμψε, δι' ἃ ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν ἐκχερῶσατο· ἕτως ἡμεῖς ἐπὶ σινδῶν τὸν ἄβρον τῆς προθέσεως ἀγιάζοντες σῶμα χριστοῦ ἀδυστάκτως εὐρίσκοιμεν. ἐκείνην ἡμῖν πηγάζει τὴν ἀφθαρσίαν, ἣν ὁ παρὰ Ἰωσήφ μὲν κηδευθεὶς, ἐκ τεκῶν δὲ ἀτασάδ Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ ἐχαρίσατο. Para illa *sinclon*, quæ sub diuinorum donorum ministerio expansa est, Iosephi Asimathensis est ministerium. Ut enim ille domiri corpus *sinclone* inuolutum sepulturæ mandauit, per quod vniuersum mortalium genus resurrectionem perceperit: eodem modo nos *propositionis panem in sinclone* sanctificantes, Christi corpus sine dubitatione reperimus, illum nobis immortalitatem fontis in modum proferens, quam saluator Iesus, a Iosepho funere elatus, posteaquam a morte ad vitam rediit, largitus est.

(g) Pallad. histor. Lausiæ. (tom. II. biblioth. patr. græco-lat. p. 1036. γ.) γυναικὶ ἐν δεκατριῶν ἔτων, καὶ συζήσασα τῷ ἀνδρὶ ἐπιπέτητι, τῷ εἰκοστῷ ἔτει ἀπεπέτατο. καὶ πᾶσι μὲν πάντα αὐτῆς τὰ σθηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιασθηρίοις ἐδώρησατο· τῷ δὲ πεποιήκει καὶ ἡ σεβασμωπέτη Ὀλυμπιάς. Quum nupsisset viro tredecim annos nata: septem vero cum eo vixisset, vicesimo ætatis suæ anno mundo renuntiat. Et primum quidem *omnia sua serica superhumeralia tegumenta dedit altaribus*: quod & veneranda fecit *Olympias.*

(h) Theodor. lib. I. c. XXXI. διεκοσμήτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιασθηρίον βασιλικῶς τε παραπετάσμασι καὶ κρημνοῖς λιθικοῦ ἡμίτις χρυσεῖς. Pourto galibus

galibus velis ornauerit. Sed vero per hæc cortinæ ciborii non minus quam tegumenta altaris intelligi possunt; adeoque omnia utensilia siue ornamenta circum altare pretiosa & splendida in ecclesiis, ab imperatore fundatis, fuisse, par est credamus. Vasa sacra, in quibus eucharistiam administrabant, alia quædam ornamentorum altaris pars erant. Quorum verum pretium non semper materia, ex qua facta erant, sed vsu, cui erant dicata, metiebantur. Materia enim sæpenumero non nisi simplex vitrum vel lignum erat. IRENAEVS [i], & post ipsum EPIPHANIVS [k], loquentes de *Marco Marcossorum* hæreticorum antesignano, in eucharistia calicem vitreum adhibuisse, dicunt: Quod in ipso non tanquam singulare quidpiam notatur; nam BARONIVS [l] & BONA [m] communem ecclesiæ morem tunc fuisse, existimant. Et manifestum est ac euidens, quod hic mos

sacrum *altare regalibus velis* & aureis donariis gemmarum fulgore distinctis cernebatur ornatum.

- (i) Iren. lib. I. c. IX (Not. De poculis quidem heic aliquid, sed de vitreis nihil inuenio.)
- (k) Epiphani. hæref. XXXIV. n. I. *Φασὶ τρία ποτήρια λευκῆς ὑάλου παρ' αὐτοῖς ἐπιμάζεσθαι, κεκραμῆνα λευκῆ ὄνω καὶ ἐν τῇ ἐπιτελεσμένη παρ' αὐτῶ ἐπαθῆ τῆ νομιζομένη εὐχαριστία, μεταβάλλεσθαι ἐν ὑσῶ, τὸ μὲν ἱερὸν ὡς αἶμα, τὸ δὲ πορφυροῦν, τὸ δὲ κυανεόν.* Ferunt tria apud illos *candidissimo* ex vitro *vasa* comparari, in quæ album vinum infusum, dum illam quam putant encharistiam, reuera autem incantamenta, peragunt, subito commutatur: ut aliud sanguinei, purpurei aliud, aliud carulei coloris appareat.
- (l) Baron. an. CCXVI. n. XIII. Ego eius pastoris scripturam haurio, quæ non potest frangi] plane significans ea allusione, *calices illos fuisse vitreos*, sed & patenas quoque ministeriales fuisse vitreas, eiusdem Zephyrini pontificis decretum ostendit. At de *antiquo & diu perseverante calicis vitrei vsu* plura diximus in notationibus ad Romanum martyrologium.
- (m) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXV. n. I. Ex qua materia primis ecclesiæ sacculis fabricari soleret (calix) heic primo loco inuestigandum est. In concilio Triburiensi sub Formoso c. XVIII. celebre apophthegma refertur S. Bonifacii episcopi Moguntini: *Vasa quibus sacro sancta conficiuntur mysteria, calices sunt & patena, de quibus Bonifacius martyr & episcopus interrogatus, si liceret in VASCULIS LIGNEIS sacramentum conficere, respondit: Quondam sacerdotes aurei LIGNEIS CALICIBUS utebantur, nunc e contra lignei sacerdotibus aureis vtuntur calicibus.* - - Fuisse in aliqua ecclesia *calicem ligneum* vel propter penuriam vel propter incuriam sacerdotum non inficior. - - Fuerunt & *calices vitrei*, qui procul dubio mundiores & decentiores erant & ideo antiquior & frequentior eorum vsus.

in quibusdam locis ad tempora vsque HIERONYMI durauerit. De *Exuperio* enim episcopo *Tolosano* loquens eiusque laudans frugalitatem, *Nihil*, inquit [u], *illo ditius, qui corpus domini canistro vimineo, sanguinemportat in VITRO.* BARONIVS AC BONA multa alia huiuscemodi exempla lectoribus suis exhibent. Ego tantum hoc addo, in quadam synodo in *Anglia* nostra *Calcuthi* an *DCCLXXXVII.* celebrata, canonem [o] haberi, qui calicem in usum eucharistiae de cornu fieri vetat, quod ipsum, calices corneos antea in usu fuisse, indicare videtur. Sed notandum est, ecclesiam plerumque necessitate quadam ad vtendum vasis ex eiusmodi vilioribus materiis adactam fuisse, quando vel extrema paupertate laborauit, vel vasa sua argentea & aurea ad redimendos captiuos, vel subleuandos pauperes diuendere consultum duxit. Cuius rei multa exempla alio loco [oo] dedimus, quae ecclesiam vasa argentea & aurea habuisse ostendunt, alioquin in eiusmodi pios vsus conflare illa non potuisset. Quid? quod ipso persecutionis tempore, vbi periculum erat, ne hostes ea depecularentur & spoliarent, ecclesiae diuitiores sacra vasa ex argento & auro fabricata habebant. Hoc ex iis euident est, quae in ecclesia *Romana*, tempore *Laurentii* martyris, qui in persecutione *Valeriana* passus est, obseruat PRVDENTIVS. Pars obiecti criminis erat, quod aurea vasa [p], quibus sacra mysteria sua celebrae solebant christiani, tradere recufauerat. Et ne PRVDENTIYM forte stilo florido, poëtis vsitato, ita tantummodo loqui exstimemus, idem illud ab OPTATO de ecclesia *Carthaginensi* persecutionis *Diocletianae* tempore obseruatum videre licet. *Mensurius* enim episcopus, *Romam* ad

(u) Hieron. epist. IV. ad Rustic. p. 41. edit. Par. MDCXLIII.

(o) Synod. Calcuthenf. c. X. apud Spelman. concil. Britan. tom. I. p. 295. Vetus etiam, ne de cornu bouis calix aut patina fieret, ad sacrificandum, quod de sanguine sunt.

(oo) Lib. V. cap. VI. §. VI. volum. II. p. 296.

(p) Prud. *πρὸς Ἐφεσῶν.* hymn. II. v. 65. seqq.

Hunc esse vestris orgiis
 Moremque & artem proditum est,
 Hanc disciplinam federis
 Libens ut auro antistites.
 Argenteis scyphis serunt
 Fumare sacrum sanguinem, cetera.

dicendam ibi causam ire coactus, quodammodo dubius hærebat [q], quid de vasis aliisque ecclesiæ argenteis ac aureis ornamentis, quæ nec in terram defodere nec secum portare poterat, statuendum sibi esset. Tandem senioribus ecclesiæ ea commendare decernebat, recensione eorum prius perscripta, quam diaconissæ cuidam dabat, ita, vt si ipse non rediret, reddita pace daret, quem in episcopali cathedra sedentem inueniret. Id quod illa, *Ceciliano* in *Mensurii* locum electo, faciebat. Seniores ad tradendum sibi depositum a *Ceciliano* conuocati, quum faucibus auaritiæ commendatam ebibissent prædam, se vasa illa accepisse, negabant; & acceptam quasi a *Ceciliano* iniuriam vlturi ad partes *Botri* & *Celeusti*, qui *Ceciliani* in episcopatu competitors, & primi schismatis *Donatistarum* auctores erant, tranlibant. Quænam vasa & ornamenta dicta ista recensio complexa sit, ex alia recensione circa idem illud tempus persecutoribus a *Paulo* episcopo *Cirthensum*, qui vnus ex sic dictis *traditoribus* erat, exhibita iudicare possumus. In hac ipsa reperiuntur calices [r] duo aurei: calices sex argentei: vrceola sex argentea: cucumellum argenteum: (quod lagenam esse existimo) lucernæ argenteæ septem: cereofala duo: cetera. Quæ omnia vasa erant ad cultum ecclesiæ & altaris spectantia. Quemadmodum enim vasa pro vino, ita quoque vasa pro aqua habebant, quæ hisce temporibus vino semper miscbatur, & ad manus oblationis tempore lauandas adhibebatur; qua de consuetudine dicendi locus alibi erit. Hæc vasa, quæ heic videmus, ex argento erant in ecclesia *Cirthenst* aequæ ac in aliis. Candelabra ipsorum siue lychni ex simili pretiosa erant materia, & nonnulli aurei, vt *PRUDENTIVS* [s] eos representat, quando tyrannum introducit a *Laurentio* diacono auro fixos cereos, quos in nocturnis sacris adhiberent, expetentem. Ho-

[q] Optat. lib. I. p. 41. edit. Paris. MDCXXVI. (p. 19. edit. Par. MDCLXXIX.) Erant ecclesiæ ex auro & argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere nec secum portare poterat, cetera.

[r] Cæsa purgat. *Ceciliani* ad calcem Optati p. 266. (p. 92.)

[s] Prudent. de coron. hymn. II. v. 71.

*Auroque nocturnis sacris
Adtare fixos cereos.*

rum crebra ab ATHANASIO [†] mentio iniicitur nec non ab auctore *canonum apostolorum* [u], qui oleum ad luminare offerri permittit. PAVLINVS etiam [w] & HIERONYMVS [x] de illis loquuntur, & significare videntur, quod ipsorum memoria die æque ac nocte accensi fuerint. Id quod vetusti moris erat mutatio. Primus enim & antiquus eorum vsus necessitati debetur, quando christiani metu persecutionis nocturnos conventus agere necesse habebant. Quo tempore per diem ea accendi non permittebant nec approbabant. Neque HIERONYMVS in ecclesia vllam legem vel generalem consuetudinem, qua hoc defendi possit, obtinere, sed tantum aliquibus in locis propter imperitiam [xx] & simplicitatem sæcularium hominum tolerari, dicit: & quidquid ad tuendum istum ritum adferre auder, hoc solum est, quod nihil idololatriæ ei insit, cuius ipsum incusauerat VIGILANTIVS. Vt cumque autem res se habet, id discriminis inter HIERONYMI ætatem & tempora illam antegressa erat, vt priora sæcula expressis verbis istam consuetudinem damnarent. Nam vt illud ne memorem, quod ad explodendam similem consuetudinem inter ethnicos LACTANTIVS [y] & alii dicunt, concilium *Illiberritanum* diserte

(†) Athan. ep. ad orthodox. tom. I. p. 946. edit. Paris. MDCXXVII. (p. 114. edit. Par. MDCXCVIII.) *Τὰς λυχνίας παρ' αὐτὰ ἐν τῷ τοίχῳ ἀπένθεσσαν τῶς κηρίδους τῆς ἐκκλησίας πῆς εἰδώλοις ἀνῆπτον.* Candelabra ad parietem statim reponebant, *ecclesia cereos* idolis accendebant.

(u) Can. apost. c. III. *Μὴ ἕξον ἔσω προσάγεσθαι π' ἕτερον εἰς τὸ θυσιαστήριον ἢ ἔλασον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμιάματα τῆς καυρῶ τῆς ἀγίας προσφορῶς.* Ne licet aliquid aliud ad altare offerre, quam *oleum ad luminare*, & incensum tempore sanctæ oblationis.

(w) Paulin. natal. III. S. Felicis (tom. VII. biblioth. patr. p. 273. d.)
 Clara coronantur *densis altaria lychnis*,
 Lumina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte dieque micant, sic nox splendore diei
 Fulget: & ipsa dies cælesti illustris honore,
 Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

(x) Hieron. ep. LIII. *Accensisque ante eorum tumulos cerei idololatriæ insignia sunt!* cetera.

(xx) Id. contr. Vigilant. (tom. II. p. 123. edit. Basil. MDLXV.) Aliqui propter imperitiam & simplicitatem sæcularium hominum -- hoc pro honore martyrum faciunt.

(y) Lactant. lib. VI. c. II. *Mactant optimas & pingues hostias Deo, quasi esurien-*

planissimo quodam canone [z] eam prohibet, etsi ratio huius prohibitionis paullo obscurior est: *Cereos, inquit, per diem placuit in cœmeterio non incendi: Inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt.* Non iam examinando huius rationis sensui immitiorabor; sufficit, rem istam verbis planis & perspicuis tum fuisse prohibitam. Vnde manifestum est, contrariam consuetudinem nouam esse oportere, vt in oriente ac occidente *Paulini & Hieronymi* tempore obtinentem. Nonnulli quoque pro incensorum antiquitate valde pugnant, ab apostolica consuetudine ac praxi ea deriuantes. Ita *BONA* [a] cardinalis aliique ecclesiæ *Romanensis* scriptores. Verum nulla harum rerum vestigia in tribus prioribus sæculis ecclesiæ inueniuntur. Canones quidem apostolorum nomine insigniti [b], incensorum tempore sanctæ oblationis faciunt mentionem: Sed in hunc vsque diem dubium est, an isti canones ad vnum ex sæculis tribus prioribus referri possint. *HIPPOLYTUS Portuensis* episcopus alius auctor est, a viro quodam docto [c] de nostra ipsorum ecclesia in hanc sententiam productus. Sed præterquam quod eius auctoritas æque dubia est ac prioris, quidquid dicit, sensu spirituali siue figurato accipi potest. Loquens enim de temporibus antichristi & de afflictione, quam ecclesia hisce diebus perpassura sit, *Lugebunt, inquit, ecclesiæ luctum magnum; quia nec oblatio, nec SVFFITVS* [d] fiat, nec cultus Dei gratus. Quæ

ti, profundunt vina quasi siccanti, accendunt lumina quasi in tenebris a-

genti.

(z) Conc. III lib. c. XXXIV. (tom. I. concil. p. 974.)

(a) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXV. n. IX. Turibulum siue thymiamaterium, quod etiam suffituum dicitur ab Anastasio, vas est, in quo tura & varii odores incenduntur in solemnibus oblatione, idque ex apostolica traditione, & Moysiæ legis exemplo. Nulla est ecclesiastica cærimonia, cuius crebrior mentio fiat in antiquis & recentioribus omnium gentium liturgiis, quam turis & thymiamati, quod sæpe inter sacrificandum adoletur.

(b) Can. apostol. c. III. *Θυμίαμα τῷ καρῷ τῆς ἀγίας πνεύματος.* vid. antec. litt. (u)

(c) Beuereg. cod. can. vindicat. lib. II. c. II. n. V. (in append. ad Coteler. patr. apostol. tom. II. p. 87. Antwerp. MDCCVIII. fol.) Immo quidem Hippolytus Portuensis episcopus, Clementis Alexandrini discipulus, ac propterea eiusdem fere ac Tertullianus ætatis, in oratione de consummatione mundi disertissimam huius rei mentionem facit, *πρωτῶν δὲ καὶ ἐκκλησίαν πένθος μέγα, δέον ἔτε προσφυσῶν ἔτε θυμίαμα ὀλεθρῶν* cetera.

(d) Hippolyt. de consummat. mundi (biblioth. patr. græco-lat. tom. II. p. 357.)

verba

verba nihil amplius volunt, quam quod liturgia, siue cultus publicus ecclesiasticus, cessaturus sit. Nam supplicationes & cultus sanctorum *suffimenta* dicuntur Apoc. V, 8. Atque ita verba AMBROSII [e] quoque intelligenda esse, existimo, qui de angelo *Zachariae* apparente & stante a dextris altaris incensi, loquens, *Vtinam, inquit, nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus adsistat angelus, immo praebeat se videndum. Non enim dubites adsistere angelum, quando Christus adsistit, Christus immolatur.* Heic τὸ immolare *Christum* & adolere altaria, eiusdem naturæ esse, arbitror, nimirum spiritualis & mysticæ: adeoque pro incensorum & turibulorum, sensu strictissimo & litterali sumtorum, vsu in ecclesia christiana, isto quidem tempore, nihil inde inferri potest. Neque vllam mentionem turibulorum in *constitutionibus apostolicis*, vt vocantur, vsquam factam legimus, quod argumento est, nondum inter vasa altaris relata fuisse, vt fuerunt, quando historiam suam scripsit EVAGRIVS [f]. Nam turibula aurea, æque ac cruces aureas, ecclesiæ *Constantinopolitanae* a *Chosroë* donata memorat. Vnde coniecturæ locus est, cruces & turibula vna eademque ætate effecta & simul in ecclesiam introducta esse. Imagines & reliquiæ in altari itidem recentiorum sæculorum inuentioni debentur. Et huius generis multa instrumenta hodiernorum *Græcorum* sunt, vt *lancea, asteriscus, dicerion, tricerion, & cochlear*, quæ *latine*, multo magis antiquæ ecclesiæ ignota semper fuisse, BONA [g] adfirmat. Itaque illis explanandis non immorabimur; ne-

vid. sub litt. antec. (c) & nota, hæc verba in genuino Hippolyto, quem Combesius auctario nouissimo publicauit, non reperiit.

(e) Ambros. com. in Luc. I, 11. p. 199. edit. Basil. MDLXVII. (p. 6. f. tom. III. edit. Colon. MDCXVI.)

(f) Euagr. lib. VI. c. XXI. *ἡ δὲ θυμιατήριον, τὸ πάντα χρυσῶν.* vid. integrum locum §. XX. sub litt. (b) pag. 238.

(g) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. VI. Alia quædam sacri ministerii instrumenta habent græci, latinis ignota, nempe *lanceam* siue gladium, lanceæ figuram habentem, qua hostium consecrandam ab integra panis massa secant. *Asteriscum*, qui duobus arcubus constat radiis ad instar stellæ factis, quo hestias consecrandas cooperiunt, ne vela eas tangant & ordinem particularem turbent. *Dicerion*, quod est cereus bifidus, & *ericerion*, quod est cereus trifidus, quibus episcopus celebrans saepe populo benedicit & vtrumque frequenter manibus gestat. *Cochlear* ab ipsis *labula* dictum, quo vtuntur ad communionem fidelibus porrigendam.

que de bibliis, diptychis, ipsorumque libris ritualibus, quæ utensilia & ornamenta altaris erant, quidquam dicemus, quia alibi de istis dicendi locus erit. *Latinarum altaria portatilia & antimensa Græcorum*, quæ illis in locis, ubi altaria non erant, altarium seu mensarum vicem explebant, itidem præterimus, tamquam recentius aliquod posteriorum sæculorum inuentum. HABERTVS [b] quidem valde laborat, ut altaria portatilia iam BASILII ætate fuisse, demonstrat, quod hic in epistola quadam de *ιδίαις τραπέζαις, mensis priuatis*, quarundam ecclesiarum loquatur. Sed in auctoris sui sensu interpretando prorsus fallitur; nam de imperitia tantum quorundam hæreticorum loquitur, qui altaribus catholicorum, pro eo ac consueuerant, destructis sua ipsorum altaria seu mensas in eorum locum statuebant. Ut adeo non hæc altaria portatilia fuerint, de quibus verba facit, sed altaria hæretica, catholicis altaribus opposita; quæ *Romanensis ecclesie altaria* esse, HABERTVS VIX dixerit. DURANTVS [i] & BONA [k], in vilo auctore ante BEDÆ & Caroli Magni tempora, ea sese inuenisse, adfirmare non audent, adeoque in recentioribus sæculis adinuenta esse, concludere

(b) Habert. archierat. p. 664. Portatilia illa altaria videntur dici a Basilio *ιδίαις τραπέζαις* ep. LXXII.

(i) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XXV. n. VII. Vitus Amerbachius *ad finem constitutionum Caroli magni*, testatur, se vidisse in monasterio S. Emerani altare, quo Carolus magnus in castis utebatur.

(k) Bona rer. liturg. lib. I. c. XX. n. II. Sunt & alia altaria portatilia & motoria; quæ episcopi iter agentes secum olim ferebant, ut in his possent extra ecclesiam in locis ab ea remotis celebrare. Horum meminit vener. Bedæ *lib. V. hist. c. XI.* & Hinemarus Remensis in capitulis editis anno XII. sui episcopatus, hoc de illis sancit: *Nemo presbyterorum in altario ab episcopo non consecrato cantare præsumat. Qua propter si necessitas poposcerit, donec ecclesia vel altaria consecrentur, & in capellis etiam, quæ consecrationem non merentur, tabulam quisque presbyter, cui necessarium fuerit, de marmore vel nigra petra, aut litro honestissimo secundum suam possibilitatem, honeste adfectatam habeat, & nobis ad consecrandum adferat, quam secum quum expedierit, deferat, in qua sacra mysteria secundum ritum ecclesiasticum agere valeat.* Ex hoc decreto palam sit, quinam veteri ritu altaris portatilis vsus sit, nimirum quum in altaribus fixis nondum consecratis, vel in oratoriis priuatis, quæ consecrari nec solent nec debent, celebrandum est. Ipsa vero priuata oratoria in domibus principum & nobilium virorum permittuntur, ut notissimum est; & de iis canonicæ functiones insertæ sunt capitularibus Caroli magni *lib. VI. cap. CI. & CCV. & lib. VII.*

possumus. Sed vero *ρίπιδια*, seu *flabella*, paullo antiquiora sunt, utpote auctori *constitutionum* [1] iam memorata, quando, Duo, inquit, *diaconi ex utraque parte altaris teneant*. FLABELLA ex tenuibus membranis, aut ex pennis pavonis, aut ex linteis, et parua animalia volitantia abigant, ne in calicem incidant. Pastorum Sicularum seu *chronici Alexandrini* auctor [m] *τίμια ρίπιδια* vocat, & sacris altaris instrumentis adnumerat, quæ inter reliqua in scenophylacio reponantur. Quam ob causam eorum heic mentionem facere, non abs re fore, iudicauimus, quandoquidem de instrumentis altaris nunc loquimur.

§. XXII.

De oblationario seu prothesi.

IN nonnullis ecclesiis, præter mensam sacram in minore quodam receptaculo, vel concha bematis, locus quidam erat, ubi populi recipiebantur oblationes, ex quibus panis & vinum super altari consecrandum sumebatur. In liturgiis sub nomine CHRYSOSTOMI [n]

cap. CCCXXX. prohibetur; ne missæ celebrentur in locis non consecratis & incongruentibus; nisi causa hostilitatis, & longinqui itineris; & id in altaribus ab episcopo consecratis, cetera.

(1) Constitut. apostol. lib. VIII. c. XII. δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τῆ θυσιαστήριος κατεχέτωσαν ἐξ ὑμῶν λεπτῶν ρίπιδιον, ἢ πτερῶν πᾶν, ἢ ὀθόνης καὶ ἤμα δάκτυλοῦ τὰ μικρὰ τῶν ἱλασίων ζῶν, ὅπως ἂν μὴ ἐγχερῆσθαι εἰς τὸ κύπελλον.

(m) Chron. Alexandr. p. 892. edit. Monach. MDCXV. 4to. (alias chronici paschale inter scriptores Byzantin. p. 390. d. edit. Paris. MDCLXXXVIII. fol.) Τέταρτῃ ἡμέρῃ, μηνὶ Ἀρτεμισίῳ, κατὰ Ρωμαίους Μαίῳ τῆς ἱβ' Ἰνδικῆ, ἐπὶ Σεργίῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπεισέθη ψάλλεσθαι μετὰ τὸ μεταλαβεῖν πάντας τῶν μυστηρίων, ἐν τῇ μέσῃ τῶν κληρικῶν ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον δάκτυλῳ τὰ τίμια ρίπιδια, διακάρια, καὶ πόληρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη κ. τ. λ. Hoc anno, mense Artemisio; secundum Romanos, Maio, XII. Indict. sub Sergio patriarcha Constantinopolitano institutum est, psallere, postquam ab omnibus sacra mysteria percipiti sunt, quum per clericos referenda sunt in scenophylacium *pretiosa flabella*, disci, calices, atque alia sacra vasa, cetera.

(n) Ch ystom. liturg. (biblioth. patr. gr. Latin. tom. II. p. 74.) Πληρωθείσης τῆς ἑσχῆς, ἑσχοῦται ὁμῶς τὴν χειρεβδόκον ὑμνοῦ, καὶ τρεῖς ἐν τῇ λέγει αὐτὸν προσκυνῶντες. εἶτα καὶ τὴν πεντηκὸν ψαλμὸν μουσικῶς καὶ προσκυνῶντες τρεῖς, ἀπέρχονται ἐν τῇ προθέσει, προσενομήναι τῷ διακόνῳ μετὰ θνυμάματι κ. τ. λ. Completa oratione, hymnum Cherubicum simul orant, ter etiam dum ipsum dicunt, adorantes. Deinde etiam I. psalmum mystice, & ter adorantes accedunt in *προσψήνησιν*, præeunte diacono cum *littita*.

& IACOBI [o] aliorumque recentiorum *Græcorum* πρόθεσις & παρατρέπεζον vocatur. In *ordine Romano* itidem dicitur *oblationarium* & *prothefis*, alterum enim nomen alterius explicatio- nis gratia factum est. Atque heic quoque *paratorium* au- dit, quod, quando oblationes receptæ erant, præparatio ex illis ad eucharistiam fiebat. Neque id adeo dubium est, quin ecclesiæ veteres simile quid habuerint; licet aliis id ve- nerit nominibus; numquam enim nomina *prothefis*, *paratorium*, vel *oblationarium* expressis verbis in vlllo antiquo scriptore inue- nimus. Sed vero rem ipsam omnino offendimus. CYPRIANVS [p] de hac ipsa sub nomine mutuato *corban* loqui videtur, reprehendens locupletem aliquam & diuitem matronam, quæ ad eucharistiam celebrandam veniens *corbanam* omnino non respiciebat, cœnamque domini participabat sine vlllo suo ipsius sacrificio, immo partem potius de sacrificio, quod pauperes ob- tulerant, sumebat. In concilio *Carthaginensi* quarto [q] hic lo- cus generali nomine *sacrarii* insignitur, vt qui ista sanctuarii pars erat, in qua oblationes altari destinatæ recipiebantur. Duo enim receptacula pro oblationibus populi habebant, alte- rum extra ecclesiam, *gazophylacium* vocitatum; alterum intra ecclesiam, quod erat hoc *sacrarium* siue *corban*. Et hinc est, quod concilium illud oblationes inter se dissidentium christia- norum neque in sacrario, neque in gazophylacio recipi per- mittat. PAVLINVS in hac parte describenda accuratior est, quam ex antiquis scriptoribus quisquam alius, alio tamen no- mine eam insignit, vocans vnum ex duobus secretariis ecclesiæ.

(o) Missa Iacobi ibid. p. 21. Καὶ ὅτε μέλει ὁ διάκονος πίνειν εἰς τὸ παρατρέπεζον, λέγει ὁ ἱερεὺς: εὐλόγητον τὸ ὄνομα κυρία τῷ Θεῷ πατρὶ, εἰς τὰς αἰῶνας. Quum diaconus depositurus est in *mensulam*, ait sacerdos: Benedictam nomen domini Dei nostri in sacula. Ibid. Καὶ πάλιν ὅτε ἐπάγει τὸν δίσκον ἀπὸ τῆς παρατρέπεζου, λέγει: κύριο εὐλόγησον, Et rursus quum attollit discum de *mensula*, ait: Domine benedic.

(p) Cyp. de opere & elemos. p. 203. edit. Rigalt. Par. MDCXLVIII. Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ corbanam omnino non respicis; quæ in dominicum sine sacrificio venis; quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?

(q) Conc. Carth. IV. can. XCIII. (tom. II. conc. p. 1207.) Oblationes dissidenti- um fratrum neque in sacrario neque in gazophylacio recipiantur.

Duo

Duo enim secretaria [r] esse dicit, alterum a dextra, a sinistra parte altaris alterum. Secretarium a dextra idem erat cum *prothesi ac paratorio*, de quo loquimur, eiusque officium hoc disticho, quod ei dicit fuisse inscriptum, describit:

*Hic locus est veneranda penus qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa ministerii.*

Quod a sinistra parte erat secretarium, idem erat quod *diaconicum bematis*, cuius officium ex parte duobus hisce hexametris describit:

*Si quem sancta tenet meditando in lege voluntas,
Hinc poterit residens sanctis intendere libris.*

Paullo ante [r] eandem horum duorum secretariorum descriptionem sermone soluto exhibet dicens, alterum locum fuisse immolanti hostias iubilationis antistiti patentem: vnde sine dubio sæculis posterioribus, vti antea obseruauimus, nomen *paratorii* ei adhæsit: & alterum locum fuisse, quo clerici, sacrificio iam finito populoque dimisso, ad preces clausulæ loco privatim faciendas, se receperint.

§. XXIII.

De sceuophylacio seu diaconico bematis.

Hic vltimus locus vestiarius quoddam intra ecclesiam erat, quo diaconi vestimenta, vasa & instrumenta, ad altare spectantia, ex maiore diaconico deferebant, vt ad sacram liturgiam in promptu essent. Et hoc respectu *σκευοφυλάκιον*, *sacrorum vasorum custodia*, dicebatur, quod huc statim post finita sacra, vel dum adhuc vltimus communionis versus caneretur, a diaconis referebantur, quemadmodum auctor *chronici Alexandrini* [r] rem repræsentat. Heic sacerdotes togas suas

(r) Paulin. epist. XII. ad Seuer. p. 154. edit. Antuerp. MDCXXII. stat. (p. 193. in bibl. patr. tom. VII. Lugd. MDCLXXVII.)

(s) Paulin. ibid. p. 152. (p. 193.) Quam duabus dextra læuaque conchulis intra spatiosum sui ambitum alpis sinuata laxetur, vna earum immolanti hostiis iubilationis antistiti patet, altera post sacerdotem capaci sinu recepat ornates.

(t) Chronic. Alex. p. 392. (p. 390. edit. Par.) Ἐπειὸν ἦν ψάλλεσθαι μετὰ τὸ μεταλαβεῖν πάντας τῶν ἁγίων μυστήριον, ἐν τῷ μέλλειν τὰς κληρικὰς ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον ἀποκαθίσταναι τὰ ἴμια βίβλια, διακάρια, καὶ πύργια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη, μετὰ τὸ ἐν τῶν παρατραπεζίων τὴν διάδοσιν λαπεθεῖν. Τὸν τε-

induebant, in quibus sacra officia faciebant: & huc, sacris publicis finitis, redibant, ad priuatas suas preces faciendas, vt modo ex PAVLINO adnotauimus. Et in liturgiis IACOBO, MARCO & CHRYSOSTOMO [u] adscriptis, formulæ precum, hoc in loco adhiberi iussarum, reperiuntur, quarum vna speciatim in liturgia IACOBI hoc titulo seu inscriptione exhibetur [w]: *O-ratio, que dicitur in sacrario, postquam dimissus est populus.* Diaconi plerumque huius loci curam habebant, vnde saepe dicitur *diaconicum*, & *bematis diaconicum*, vt ab alio *diaconico*, quod capite proxime sequenti inter exedras, seu exteriora ecclesiæ ædificia, offendemus, distinguatur. DV FRESNIUS [x], nomen *diaconici* interdum etiam specialius illi bematis parti datum esse

ΛΟΥΤΑΪΩΝ ΕΪΧΩΝ Τῆ ΚΟΙΝΩΝΙΚῆ, λέγεσθαι καὶ τῆτο τὸ τροπάριον, Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέσεως, κύριε, ὅπως ἀπομύσεισθαι τὴν ὄξωσιν σε, ὅτι ἤξιωσας ἡμῶς τῶν ἀγίων σε μετασχῆν μυστηρίων. Τίθεισόν ἡμᾶς ἐν τῷ σὺ ἁγιασμῶν, ὅλην τὴν ἡμεῶν μελετᾷταις τὴν δικαιοσύνην σε. Αἰθαλαβία. Institutam est psallere, postquam ab omnibus sacra mysteria percepta sunt, quum per clericos referenda sunt in scenophylacium pretiosa flabella, disci, calices atque alia sacra vasa, postquam e mensalis & distributionis reliquiæ & omnia in sacram mentam sunt reposita, atque vltimus communionis versus cantatus fuit. Dicitur autem hoc troparion: Impletur os vestrum laude, domine, vt celebremus gloriam tuam, quia nos participes facere sanctorum mysteriorum tuorum dignatus es. Serua nos in tua sanctificatione, toto die meditantes iustitiam tuam. Alleluia. Vid. Coteler. not. in constitut. apostolic. lib. VII. c. XII. tom. I. p. 398. n. 65.

(u) Liturg. Marci (bibl. patr. gr. lit. tom. II. p. 41. c.) Ὁ ἱερεὺς εὐχεται ἐν τῷ διακονικῷ λέγων, Ἰδοὺ καὶ ἡμῶν ὀσποπι τὸν ἁγιασμὸν ἐν τῇ μελεσίᾳ τῆ παλαιῆς σώματος καὶ τῆ πρὶς αἰμάτων τῆ μοιογενῆς σε υἱὸς κ τ. λ. Sacerdos orat in *diaconico*, hoc est sacrario, seu sacristia, dicens: Dedisti nobis, domine, sanctificationem in participatione sanctissimi corporis & pretiosi sanguinis filii tui. cetera.

Liturg. Chrysost. lib. I. p. 88. Εἰ δὲ εἰσι διακονοῦν, ὁ αὐτὸς ποιεῖ ὁ δὲ ἱερεὺς ἀπὶ χειρὶ ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καὶ ἐκδύει ἑαυτὸν, λέγων τρεῖς τὸ ἅγιον ὁ θεὸς καὶ τὸ, Μακαρία τριάς καὶ τὸ, Πάτερ ἡμῶν τότε λέγει τὸ ἀπολυτικὸν τῆ χρυσοῦσιν κ. τ. λ. Sin autem est diaconus, ipse facit. Sacerdos autem abit in *vestiarium* & se ipsum exiit, ter dicens: Sanctus Deus, & Sanctissima Trinitas, & Pater noster. Tunc dimittitur forium seu absolutorium Chrysostomi.

(w) Liturg. Iacobi i. id. p. 23. εὐχὴ λεγομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ μετὰ τὴν ἀπόλοσιν.

(x) Du Fresu. com. in Paul. Silent. 381. Non desunt, qui totum bematis extra altaris veli, tunc adeo extra maiorem concham spatium, *diaconicum* appellatum volunt: quod quum intra vela seu *παρὰπέλασμα* solis sacerdotibus consistere liceret, quæ bematis pars inde *ἱερατῆων* proprie dicta est, reliqua

existi-

existimat, quæ erat inter vela sanctuarii & vela ciborii, siue altaris; & spatium intra vela altaris speciatim nomine *presbyteriæ* fuisse distinctum, quia locus presbyterorum, vt aliud illud spatium locus diaconorum, fuerit: quam in rem canonem quendam concilii *Laodiceni* [y] adlegat, quem alii alio sensu [z], pro toto videlicet ecclesiæ sanctuario, accipiunt.

LIBRI OCTAVI

CAPVT SEPTIMVM

DE BAPTISTERIO ET ALIIS EXTERIORIBVS AEDIFICIIS, EXEDRIS ECCLESIAE VOCITATIS.

diaconis permiffa esset, vt qui ad vtramque conchulam, *prothesin* scilicet & *diaconicum*, pro officii ratione pergendi, & in iis consistendi necesse haberent. Nam Symeon Thessalonicensis lib. de templo ait, nulli licere in sacro synthrono federe, præterquam sacerdotibus, ac ne ipsis quidem diaconis, quibus alius attributus est locus, ὅς ἀκαλύθως ἀνόμασαι διακονικόν, ἵθα καὶ καθῆσθαι τῆτοις ἐκ ἀκάλυπτον, diaconicum nempe locus sic dictus, in quo consistere eis licitum sit. Huic quidem sententiæ nescio an saneat lexicon gr. ms. quod exstat in bibl. reg. cod. 2062. vbi παραπέτωμα τὸ διακονικόν, τὸ παρακάλυμμα, esse dicitur: videtur enim διακονικόν appellari velum altaris; quasi totum bematis spatium, quod extra vela altaris patet, diaconicum sit, & quia in eo & consistere & progredi, pro functionis suæ ratione, non autem sacrarium ingredi illis liceret: quemadmodum subdiaconis eadem bematis spatia: quum subdiaconi & lectores in solea extra bematis cancellos consisterent, vt docet idem Thessalonicensis. Atque inde colligitur, quid statuat canon XXI. synodi Laodicenæ, dum ait: ἢ δὲ ὑψηλῆος χώρου ἔχειν ἐπὶ τοῦ διακονικῶ, id enim solis diaconis licebat. Ita porro hunc canonem capiendum par est credere, etsi Balsamo, & Zonaras diaconicum, de munere diaconi interpretati sint. Priori sane sententiæ fauet Isidorus Mercator, qui διακονικόν, *secretarium* vertit: *Secretarium*, inquit, quod græci *diaconicum* vocant: quæ totidem verbis habeatur in concilio Agathensi can. LXVI. ita vt per *secretarium*, conchulam intellexerit, quam græci *diaconicum* nuncupant, quæ a diaconis in ea ministrantibus nomen sumsit, vt obseruauimus. Nam vix est simile vero, diaconicum pro exedra extra ædem ita nuncupata sumi debere, quum & in ea quibusvis ecclesiæ ministris consistere fas esset, & ex ea clerici omnes ad altare procederent.

(y) Conc. Laodic. can. XXI. (tom. I. concil. p. 1500.) ἢ πὲρ ὑψηλῆος ἔχειν χώρου ἐπὶ τοῦ διακονικῶ, καὶ ἀπέσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

(z) Vid. supra §. IV. huius capituli pag. 211.

§. I.

Baptisteria olim ædificia ab ecclesia distincta.

HACTENVS varias veterum ecclesiarum partes intra parietes considerauimus: reliquum est, vt ea ædificia paullulum contueamur, quæ a principali ecclesiæ corpore distincta & tamen inter ecclesiæ, sensu latissimo sumptæ, septa fuerunt, quæ ædificia vniuersa sub generali nomine *exedarum* ecclesiæ comprehenduntur. EUSEBIVS enim de templo *Paulini* in vrbe *Tyro* loquens, dicit, quod quum artificiosus ille conditor celeberrimam structuram interiorem absoluisset, inde ad ea, quæ extra templum posita fuerint, conuersus, *exedras* [a] & ædes amplissimas vtriusque summa cum peritia fabricarit, quæ sibi inuicem ad latera ipsius basilicæ coniunctæ portisque, quibus in medium templum itum sit, connexæ fuerint. Per quas ædes eas præcipue se intelligere dicit, quæ in gratiam eorum, quibus expiatione & purgatione per aquam & spiritum sanctum opus fuerit, exstructæ sint, hoc est sine dubio baptisterium ecclesiæ. Templum *Antiochiæ* a *Constantino* exstructum eodem modo describit, *Vniuersum templum*, inquit, *longissimo extrinsecus ambitu circumseripsit. Interius vero basilicam ipsam ad summam exiit altitudinem figura quidem octaëdri constructam; plurimis vero circumquaque cubiculis & EXEDRIS* [b], *& tam subterraneis locis quam solariis omni-que circumdatam.* Vt adeo, quemadmodum VALESIVS & alij critici recte obseruarunt, *exedra* generale quoddam nomen sit quorumcumque ædificiorum, quæ in circuitu ecclesiæ erecta erant. Atque hinc facile ad concludendum est, baptisterium, quod EUSEBIVS *exedratum* præcipuum statuit, olim ædificium fuisse extra ecclesiæ parietes. Quam obseruationem quum a

(a) Euseb. lib. X. c. IV. p. 351. edit. Paris. MDCLXXII. (pag. 312. edit. Amstelod. MDCXCV.) Τόδε γὰρ λίθιν μαρμάρῳ εὖ μάλα κόσμῳ παντὶ λαμπρότας, ἤδη λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆ νεῶς μετέει' ἐξεδρας καὶ οἴκους τὰς παρ' ἐκείτερα μεγίστους ἐπισκευάσων ἐντέχως, ἐπὶ ταυτὴν εἰς πλευρὰ τῆ βασιλείῳ συνεζευγμένους, καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν μέσον οἶκον ἐσβολαῖς ηὐαμένους ἅ καὶ αὐτὰ τίς ἐπὶ καθάρσεως καὶ περιήραν- τήσιν τῶν διὰ ὕδατος καὶ ἁγίου πνεύματος ἐγγεγένησιν, ὁ εἰρηνικώτατος σολομών ὁ πρὸς τῆ θεῶ δειμάρῳ ἀπεργάζετο.

(b) Euseb. de vit. Const. int. lib. III. c. L. Μακροῖς μὲν ἔξωθεν περιβάλλοις τὴν πάντας καὶ περιλαβῶν εἰσω δὲ τὴν ἐκτέθειον οἶκον εἰς ἀμύχανον ἰπάρας ὑψώσας ἐν ὀκταέσσι μὲν συνεσῶτα σχήματι οἴκοις δὲ πλείοσιν, ἐξεδρας τε ὅ κύκλω, ὑπερῶν τε καὶ κατωτέρων χωρημάτων ἀπανταχόθεν περιεσοιχισμίων.

nonnullis, baptisterium secundum consuetudinem recentiorem in narthece veterum ecclesiarum collocantibus, in dubium vocari sciam, operæ pretium fuerit, paucis perspicuis exemplis ex aliis auctoribus confirmare. PAULINVS episcopus *Nolanus Seueri* amici sui magnam laudans munificentiam, cum duas basilicas, illisque baptisterium [c] interpositum condidisse, ait. Et CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS baptisterium describit tamquam peculiare quoddam per se ædificium, quod primum habeat [d] προαύλιον οἶκον, hoc est, porticum seu vestibulum, in quo catechumeni renuntiabant Satanæ fidemque profitebantur; & deinde ἐσώτερον οἶκον [e], interiorem domum, vbi carimonia baptisimi peragebatur. SIDONIVS APOLLINARIS de illo etiam, tamquam distincto [f] quodam ædificio, loquitur, & AVGVSTINVS [g], distinctas in eo stationes pro viris pariter & mulieribus fuisse, videtur innuere. Quæ fortassis causa est, quam obrem AMBROSIVS numero plurali vtatur, *Symbolum*, inquit, aliquibus competentibus in BAPTISTERIIS [h] traiebam basilicæ. Tempore IVSTINI MARTYRIS & TERTVLLIANI ecclesiam vllum eiusmodi baptisterium habuisse, certum & exploratum non est; hoc tamen extra omnem dubitationem ex eorum testimoniis

- (c) Paulin. epist. XI. ad Seuer. Tu vero etiam *baptisterium* basilicis duabus interpositum condidisti, vt nos in horum quoque operum, quæ visibiliter existuntur, ædificatione superares.
- (d) Cyr. catech. mystag. I. n. II. Ἐισήατε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τῆ βαπτιστηρίου οἴκον, καὶ πρὸς ταῖς δυομὰς ἐσῶτες ἠκούσατε καὶ προσετάλαθε εὐλείπειν τὴν χεῖρα καὶ ὡς παρόντι ἀπειτάλαθε τῷ Σατανᾷ. Primum ingressi estis in porticum domus baptisterii & stantes versus occidentem, mandari vobis audistis, vt protensa manu, tamquam præfenti Satanæ renuntiaretis.
- (e) Cyrill. catech. myst. II. n. I. Διὰ τῆτο ἀναγκαιῶς ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἐξῆς τῆς χρεσινῆς μυστικῆς, ἵνα μάθητε πῶς ἢ σύμβολα τὰ ἐφ' ὑμῶν ἐν τῷ ἐσώτερω οἴκῳ γενόμενα. Quamobrem facturum me operæ pretium existimo, si hesternæ mystagogiæ ea, quæ deinceps explicanda sequuntur, apposuero: vt dicere possitis, quorum illa symbola fuerint, quæ a vobis in interiore domo peragebantur.
- (f) Sidon. lib. IV. ep. XV. Baptisterium, quod olim fabricabamini, scribitis, iam posse consecrari.
- (g) Augustin. de ciuit. Dei lib. XXII. c. VIII. In parte seminarum obseruanti ad baptisterium, cetera.
- (h) Ambros. epist. XXXIII. edit. Basil.

positum est, locum baptismi non in ipsa ecclesia, sed alicubi ab hac fuisse distinctum. Nam TERTULLIANVS [i] de ritibus baptismi loquens, *Aquam adituri, inquit, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub amfistitis manu contestamur, nos renuntiare diabolo & pompa & angelis eius.* Quæ verba, locum baptismi extra ecclesiam fuisse, arguunt. Atque hoc modo IUSTINVS MARIYR [k] eum repræsentat, quando catechumenos eo adduci solere dicit, vbi aqua sit, ibique regenerari; qui locus hisce diebus forte arbitrarius fuit. *Nulla distinctio est,* inquit TERTULLIANVS [l], *mari quis an stagno, flumine an fonte, lacu an aliuco diluatur, nec quicquam refert inmer eos, quos Ioannes in Iordane & quos Petrus in Tiberi tinxit.* Vt adeo prima sæcula in hoc concordent, quod, siue baptisteria habuerint, siue non habuerint, locus baptismi semper fuerit extra ecclesiam. Atque hæc baptisteriorum ratio ad sextum vsque sæculum durauit, vti DURANTVS EX GREGORIO [m] episcopo *Turonensi* obseruat, quod de baptisteriis, tamquam extra parietes ecclesiæ adhuc constitutis, loquatur: Tametsi iam quædam in vestibulum ecclesiæ adsumi incipiebant, vti baptisterium illud, in quo *Cloloucum* regem a *Romigio* [n] baptizatum esse, dicit, vnde postea in ecclesiam ipsam fuerunt translata. Sed tamen baptisterium *Ioannis Laterani* in

(i) Tertull. de coron. milit. c. III.

(k) Iustin. Apol. II. p. 93. d. ἵππηται ἀγορεύουσι ὑφ' ἡμῶν, ἐνθα ὕδαρ ἐστὶ, καὶ τρόπον ἀναγενήσεως, ἐν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεγενήθημεν. Deinde eo adducuntur a nobis, vbi aqua est; atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus, regenerantur.

(l) Tertull. de bapt. c. IV.

(m) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XIX. n. IV. Primum ingressi ellis in porticum baptisterii, Gregor. Turon. lib. VI. histor. c. XI. Ad baptisterium foras mura-
neum egressus est.

Gregor. Turon. histor. Franc. lib. VI. c. XI. † (Forte lib. X. exeunte p. 537. edit. Par. MDCXCIX. fol. *Baptisterium ad ipsam basilicam* ædificari præcepi.)

(n) Gregor. Turon. histor. Franc. lib. II. c. XXXI. Velis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ, cortinis albenibus adornantur, baptisterium componitur, balsama diffunduntur, micant flagrantis odore cerei, totumque templum baptisterii diuino respergitur ab odore, talemque ibi gratiam adstantibus Deus tribuit, vt æstimarent, se paradisi odoribus conlocari. Rex ergo prior poposcit se a pontifice baptizari. Procedit nouus Constantinus ad lauacrum, deleturus lepræ veteris morbum, sordentesque maculas gestas antiquitus recenti latice deleturus.

vrbe Roma adhuc ad antiquum morem se habet, si DURANTVS vera nobis narrat.

§. II.

Hæc admodum ampla, & cur?

HÆC baptisteria olim valde ampla erant, quod quum, vti vere obseruat CAVEVS [o], stata baptismi tempora raro recurrerent, magna plerumque multitudo eorum erat, qui eodem tempore baptismum suscipiebant. Accedit, quod modus baptizandi per immersionem similiter amplum aliquod baptisterium necessario requireret. Vnde auctor *chronici Alexandrini* [p] baptisterium, quo *Basiliscus* imperator, adfuitis vxore & liberis, ad apprehendendum sanctuarium fugit, μέγα Φωτισήριον, *magnum illuminatorium*, nuncupat. Et in VENANTIO FORTUNATO [q] *aula baptismatis* dicitur. Tanta erant nonnumquam amplitudine, vt concilia in eo congregata & habita fuisset, legamus, quemadmodum DVFRESNIVS [r] ex actis concilii Chal-

(o) Can. primit. christ. part. I. c. X. p. 312. edit. Anglic. Lond. MDCLXXVI. suo.

In edit. German. Lips. MDCCXXIII. suo p. 253. vbi verba sic habent: Zu anfang waren die baptisteria oder tauffsteine nahe an die kirche angebauet, nachdem aber wurden sie in die kirche beym eingange aufgerichtet, anzuzeigen, das die tauffe der eingang in die geistliche und heilige kirche sey, und endlich setze man sie gar mitten in die kirche. Sie waren meistens theils sehr groß und geraum, theils darum, weil damals eine allgemeine gewohnheit war, daß man die täuflinge unter das wasser tauchte: theils auch deswegen, weil die tauffe so selten des jahrs durch verrichtet wurde, und also allemal eine unbefchreibliche menge zu einer zeit getaufft wurden.

(p) *Chronic. Alexandr.* (alias paschale) in *Basilisco* p. 753. edit. Monach. (p. 325. edi. Par. MDCLXXXVIII. d. folio)

λαβὼν βασιλισκὸν τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, ἔφυγεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ μέγα Φωτισήριον. *Basiliscus* adfuitis vxore & liberis fugit in magna ecclesie *magnum baptisterium*.

(q) *Fortunat. de eccles. Mogunt. biblioth. patr. tom. VIII. p. 344. edit. Paris. MDLXXXIX.* (p. 337. bibl. patr. max. Lugd. MDCLXXVII.)

Ardua sacrati baptismatis aula comiscat,

Quo distincta Adæ Christus in amne lauat.

(r) *Du Fresn. comment. in Paul. Silent. p. 503.* Tanta amplitudine fuit baptisterium Sophianum, vt in his acta concilia legamus in Synodo Chalced. act. I. & apud Cedrenum in Rhinotmeto, & Paulum Diacon. lib. IV. histor. miscel. plebem Constantinopolitanam tumultuantem eo se recepisse. Vnde non mirum, si μέγα Φωτισήριον dicatur apud auctorem chronici Alexandrini in *Basilisco*, & μέγα Φωτισήριον apud eundem Cedrenum in Leone Isaurο.

cardonensis ostendit, & SVICERVS idem ex actis concilii *Carthaginensis* [s] obseruat, in quibus concilii cuiusdam *Constantinopoli* in baptisterio ecclesiæ *Sophianæ* habiti, mentio iniicitur.

§. III.

Cur Φωτισήρια, loca illuminationis, dicta.

IN ante memoratis auctoribus obseruare etiam licuerit, baptisteria communiter vocata esse *Φωτισήρια, loca illuminationis*, hoc est baptismi. Ipse enim baptismus in antiquis scriptoribus frequentissime vocatur *Φώτισμα, illuminatio*; & hinc locus vocatus *Φωτισήριον* a baptismi administratione, quam semper diuina quædam animæ illuminatio comitabatur; vnde homines baptizati etiam vocabantur *illuminati*, quemadmodum alio iam loco [ss] obseruatum nobis est. At vero baptisteria hoc nomen ex alia forte ratione habuerunt, quod loca erant illuminationis seu institutionis, quæ baptismi præmittebatur. Nam heic catechumeni primis fidei christianæ elementis eruditi videntur. Certe symbolum fidei heic docebantur, vti ex noto illo AMBROSII [r] loco manifestum est, vbi ait: *Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ.* Quocirca ab hac baptismum antecedente illuminatione æque ac ipsum consequente, baptisteria meritissimo iure suo *Φωτισήρια, & vti quidam existimant, Φροτισήρια*, scholæ, & quasi *illuminatoria* ecclesiæ, dici potuerunt.

§. IV.

De differentia inter baptisterium & fontem. Et cur fons dictus sit piscina & κολυμβήθρα.

Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. concil. p. 236. d.) *Φλαβίος Πρωτόγενος τῆ λαμπροτάτης καὶ τῆ δολωθρομένης πόλεως, πρὸ ἐξ ἑδῶν Ἀπυλλίων, ἐν Κωνσταντινπόλει, θεῖα κελεύσει καθεζομένων ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βαπτιστήριῳ.* Flauio Protogene viro clarissimo, & qui fuerit declaratus consul sub die sexto iduum Aprilium in Constantinopoli, *quum sedissent ex sacra iussione in sanctissimo baptisterio catholice ecclesie.*

(s) Suic. thes. eccles. voce *Φωτισήριον*, ex actis concil. Carthagin. p. 118. *Ἐν τῷ φωτιστήριῳ τῆς κατὰ Κωνσταντινπόλιν ἁγιωτάτης καθολικῆς ἐκκλησίας καθεδόντων τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων.* Quum sanctissimi episcopi sederent in baptisterio sanctissimæ catholicæ ecclesiæ Constantinopolitanæ.

(ss) Lib. I. c. IV. §. I. vol. I. p. 36.

(r) Ambros. ep. XXXIII. ad Marcellin.

FACILE iam erit lectori e dictis obseruare, quid discriminis antiquitus inter *baptisterium* & *fontem* intercesserit, quantumuis nomina interdum inter se confundantur. Baptisterium enim proprie loquendo tota aedificii domus erat, in qua fons constitutus erat, & omnes baptismi caerimoniae peragebantur; fons autem tantummodo aquarum receptaculum erat, in quo homines demergebantur & baptismum suscipiebant. Haec a graecis scriptoribus communiter [u] *κολυμβήθρα* & a latinis [w] *piscina* dicitur, & nonnumquam a baptisterio, tamquam pars a toto, diferte distinguitur. SOCRATES [x] enim expressis verbis: *κολυμβήθραν τῆ βαπτιστηρῆς piscinam seu alucum baptisterii nuncupat.* Quod nomen BEVEREGIVS [y] fonti per adlusionem ad piscinam *Bethesdae* datum esse, existimat. Sed OPTATIVS [z] *μυσικωτέραν* huius appellationis rationem adfert. Piscinam enim vocari dicit per adlusionem ad seruatoris nostri nomen technicum *ἰχθὺς*, compositum e litteris initialibus *ἰησοῦς χριστὸς θεὸς υἱὸς σωτῆρ*, qua de re alio loco [zz] diximus. Enim verumtrūm haec ratio vera, an autem fons non potius ideo sic vocatus sit, quia *piscina* & *κολυμβήθρα* communia fontium, bal-

(u) Cyrill. catech. mystag. II. n. IV. p. 285. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἀγίαν τῆ θεῖου βαπτίσματος ἰχθυομαρτυρίαν κολυμβήθραν. Postea deducebamini ad sanctam diuini baptismi piscinam.

Catech. mystag. III. n. I. Καὶ ὁμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐδόθη χρίσμα. Et vobis postquam similiter ex aquis sacrae piscinae ascendistis, datum est chrisma.

(w) Optat. lib. III. p. 62. Par. MDCXXXI. (p. 61. edit. Par. MDCLXXIX.) Hic est piscis, qui in baptisinate per inuocationem fontalibus vndis inferitur, vt quae aqua fuerat, a pisce etiam *piscina* vocitetur.

(x) Soerat. lib. VII. c. XVII. ἐθῆτε τὴ αὐτῆ λαμπρῶν ἀνησάμαθ, καὶ τὴν κολυμβήθραν τῆ βαπτιστηρῆς πληρωθῆναι κελεύσας, ἦγεν ἐπ' αὐτὸν τὸν ἰουδαῖον, ὃς βουλήσιν αὐτὸν. κ. τ. λ. Quumque candidam vestem iudaei emisisset, & alveum baptisterii aqua iussisset impleri, iudaeum eo tamquam baptizaturus adduxit. cetera.

(y) Bevereg. pandect. not. in concil. Nic. c. XI. n. IV. p. 73. Hoc nomen (*κολυμβήθρα*) sortitum videtur a celebri illa *κολυμβήθρα* siue *piscina*, in qua caecus Christi iussu lotus rediit videns Io. IX, 7. vel ab illa Hierosolymis ibid. c. V. v. 2.

(z) Optat. lib. III. p. 62. (p. 61.) vid. sub litt. (w).

(zz) Lib. I. c. I. §. II. volum. I. p. 4.

neorum & stagnorum nomina sint in *græcis* & *latinis* scriptoribus, ego quidem intelligenti lectori definiendum relinquo. DV-FRESNIO diuersa alia nomina [a] obseruantur, vt *ύπονου* , *lanarium*, *nataroria* & *cloaca*, nomen GREGORIO MAGNO peculiare. Sed quum sint hæc recentiora nomina, silentio ea præterimus, vnum tantum ex ipso DV-FRESNIO notantes, quod quum PROCOPIVS in historia sua *arcana* fontem *δεξαμένην*, *ρεκοπιου* vocet, SVIDAS imperite omnino, *τοῖς πρὸς τὰ θεῖα δεχομένην*, hoc est *sacram communionis mensam*, seu altare, interpretatus sit, quod heic ideo tantum notamus, quia facile fieri potest, vt quis in eundem errorem celebris istius scriptoris auctoritate inducatur.

§. V.

Quædam hnodum fontes & baptisteria olim adornata fuerint.

QVA forma antiqua baptisteria exstructa fuerint, in nullo antiquo scriptore relatum legimus, sicuti pauca omnino de eorum ornamentis suppetunt, quibus tanquam genuinis monumentis fidem tuto habere possumus. DV-RANTVS quidem formalem historiam e *libro pontificali*, qui sub nomine DAMASI papæ exiit, recitat, *Constantinum* ecclesiæ, in qua ipsemet baptizatus sit, fontem donasse [b] ex lapide porphyretico, & ex omni parte coopertum intrinsecus & foris & desuper, ex argento purissimo. In medio fontis columnam porphyreticam fuisse dicit, quæ portarit phialam, ex auro purissimo, vbi arserint balsami libræ ducentæ. In labro fontis agnum ex auro purissimo fundentem aquam. Ad dextram agni saluatorem ex argento purissimo. In leua agni *Ioannem Baptistam* ex argento, tenentem titulum scriptum, qui hoc habuerit: *Eccæ agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi*. Præter hæc omnia ceruos ex argento septem fundentes aquam. Sed vero hæc omnia ficta sunt atque fabulosa, & tantumdem veri in se habent, ac fabula

(a) Du-Fresn. com. in Paul. Silent. p. 193. Fons baptisterii a Procopio & Theophane an. 2. Theodosij iunioris & an. 7. Zenoni *καρυπίδης*, ab aliis *καρόπιου*, a Gregorio M. *cloaca*, ab Anastasio in hist. eccles. *natarorium* vocitatur.

(b) Damas. pontific. vit. Syluestri. (tom. I. concil. p. 1410. l. c.)

de *Constantini* lepra, eiusque curatione, quæ *Syluestri* papæ, ipsum *Rome* in fonte suo baptizantis, beneficio ei obtigisse perhibetur. Quod ideo tantum memoro, vt ostendam, cuiusmodi commenta a *Romanensibus* librorum ritualium scriptoribus sæpe numero pro antiqua historia venditentur. Nam hodie quidem personatum *DAMASVM* auctorem spurium esse, omnes norunt. Sexto forte vel septimo sæculo istiusmodi ornamenta in baptisteriis ecclesiæ collocata fuerunt: Nam in actis concilii *Constantinopolitani* [c] sub *Menna* an. DXXXVI. columbæ aureæ & argenteæ, super baptisteria æque ac altaria appensæ, memorantur. Sed vt nullæ picturæ siue imagines tempore *Constantini* in ecclesiis statutz fuerunt; ita credere haud possumus, vllum *Romanum* baptisterium, secundum ante dictam falsam descriptionem, ab ipso fuisse exornatum. Quod si vero ministrorum baptizantium vestimenta, vel recens baptizatorum candidæ togæ, quæ in his baptisteriis tanquam monumenta & signa professionis ipsorum adseruari solebant, vel chrismatibus, in vñctionem in baptismate adhibiti, vasa pro ornamentis horum locorum haberi possunt; baptisteria has res a primis inde initiis suis semper habuerunt, quemadmodum pluribus ostendetur, quando de ritibus baptismi suo loco tractabimus.

§. VI.

Baptisteria olim ecclesiæ matri magis peculiariora.

NIHIL amplius ad baptisteria heic addere habemus, quam obseruationem aliquam a viris quibusdam eruditis factam, quod antiquitus non nisi vnum baptisterium in ciuitate aliqua fuerit, idque in ecclesia episcopi. *VICECOMES* [d], ita in ipsa vrbe *Roma* per multa sæcula obtinuisse, existimat. *MAVRITIYS* [e], nullam ciuitatem plus quam vnum habuisse, dicit, nisi vbi magnificentia imperatoris vel episcopi plures quasi ecclesias cathedrales fecerit. Atque id circo, quando *libri pontificalis* au-

(c) Concil. Constantin. act. V. (tom. V. p. 159. b.) Ταὶ γὰρ εἰς τὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος χρυσοῦ τε καὶ ἀργυροῦ περιστερᾶς κερμαῖον ὑπεράνω τῶν θείων κολυμβηθῶν καὶ θυριασίων μετὰ τῶν ἄλλων ἐφ' ἑσπερίῳ π. Columbas aureas & argenteas in figuram spiritus sancti super diuina lauacra & altaria appensas vnacum aliis sibi appropriauit.

(d) Vicecomes de ritib. bapt. lib. I. c. VII.

(e) *Mauice's defence of doctrian episcop.* p. 41. & 43.

Et or sub nomine DAMASI [f] de *Marcellino* papa dicit, quod viginti quinque titulos in vrbe *Roma* constituerit, quasi diœceses, propter baptismum & pœnitentiam multorum, qui conuersi sint ex paganis; hic vir doctus illud eum putat innuere, quod hæc quidem officia solum ad ecclesiam cathedralem spectent, & quod adeo hæc priuilegia parochiis donata faciant, vt parochiæ similes videantur diœcesibus. Huius antiquæ consuetudinis reliquiæ quædam in magnis quibusdam ciuitatibus *Italie* etiamnum conspiciuntur. Nam DURANTVS [g] & VICECOMES [h] *Pisis*, *Bononie*, *Vrbuatani*, *Parmæ*, immo & *Florentia*, non nisi vnum fontem pro tota ciuitate in hunc vsque diem reperi, fidem nobis faciunt. Quod ab ONUPHRIO [i] etiam, DVRESNIO [k], MAVRITIO EX LEANDRO ALBERTI, MERCATORE, LASSELIO & aliis quibusdam recentioribus scriptoribus, obseruatur. Supra [kk] adnotauimus, hanc distinctionem olim inter ecclesiam quamdam catholicam, & priuatum oratorium factam fuisse, vt ista locus publici baptismi fuerit, hoc autem non fuerit; id quod non omnes & singulas ecclesias, sed eas tantum, quæ ecclesiæ baptismales dictæ sunt, distinctum baptisterium habuisse arguit. Et hæc causa est, quamobrem olim homines propter baptismum ad ecclesiam episcopi communiter vaderent, duabus istis maioribus festiuitatibus, *paschalis* videlicet & *pentecostalis*, quæ duo solennia tempora erant, baptismi administrationi præstituta. In sæculis posterioribus baptisteria in parochiis ruralibus constituta fuerunt. Concilium enim *Antisiodorense* [l] de baptismi administratione, in vi-

(f) Pontific. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 247. b.)

(g) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XIX. n. III. Antiquitas vnum tantum per singulas vrbes fontem, siue locum, quem baptisterium appellabant, prope maiorem ciuitatis basilicam maiores nostri condiderunt, quod ad hæc vsque tempora obseruatum Pisis, Florentiæ, Bononiæ, Parmæ & aliis plerisque *Italie* vribus intueri licet, in quo vno tingebantur iuuenes, senes, diuites & pauperes.

(h) Vicecomes de ritib. baptist. lib. I. c. VIII.

(i) Onuphr. de ecclesiis urb. Romæ.

(k) Du Fresn. glossar. voce baptisterium. Baptisteria non nisi in maioribus ecclesiis constituere fas erat, nedum vero in oratoriis priuatis.

(kk) Lib. VIII. c. I. §. IV. pag. 119. 119.

(l) Concil. Antisiodor. an. DLXXVIII. can. XVIII. (tom. V. p. 299.) Non licet

cis festiuitatis paschalis tempore concessa, loquitur; sed hoc priuilegium non loco cuius indultum erat, sed ei duntaxat, quem episcopus designauerat, si a casu necessitatis discesseris, quemadmodum *VICECOMES* [m] ex synodo *Meldensi* [n] & concilio in *Verno Palatio* [o] obseruauit. Vnde istæ probabiliter, nomen quoque ecclesiarum matricum sortitæ sunt, intuitu aliarum ecclesiarum ab ipsis ratione administrandi baptismi dependentium, quemadmodum olim omnes ecclesiæ ab ecclesia episcopi dependerunt. Tantum de veteris ecclesiæ baptisteriis.

§. VII.

De secretario, siue diaconico magno, hoc est, vestiario.

ALIVD notabile ædificium, exedris ecclesiæ communiter adnumeratum; erat, quod vsitato nomine dicebatur *secretarium*, siue *diaconicum*, de quo viri docti non exacte inter se concordant. *VALESIVS* [p] enim id pro loco intra ecclesiam ac-

absque paschæ solemnitate villo tempore baptizare, nisi illos, quibus mors vicina est, quos grabatarios dicunt. Quod si quis in alio pago contumacia faciente, post interdictum hoc infantes suos ad baptismum detulerit in ecclesiis nostras, non recipiantur vsque ad satisfactionem.

(m) *Vicecom.* de ritib. eccles. lib. I. c. IX.

(n) Concil. *Meldens.* c. XLVIII. (tom. VII. concil. p. 1835.) Vt nemo presbyterorum baptizare præsumat, nisi in vicis & ecclesiis baptismalibus, atque temporibus constitutis, nisi causa ægritudinis, vel certæ necessitatis, sicut sacra canonum docet auctoritas; & nisi auctoritatem & priuilegia debita & antiqua retineant.

(o) Concil. *Vernens.* c. VII. (tom. VI. concil. p. 1666.) Vt publicum baptisterium in nulla parochia esse debeat, nisi vbi episcopus constituerit, cuius parochia est: nisi tantum si necessitas venerit pro infirmitate, aut pro aliqua necessitate, illi presbyteri, quos episcopus in sua parochia constituerit, in qualicumque loco euenerit, licentiam habeant baptizandi, vt omnino sine baptismo non moriantur.

(p) *Vales.* not. in *Philostorg.* lib. VII. c. III. De ecclesiæ diaconico multa heic erudite obseruat *Iacobus Gothofredus*, id esse, quod latini olim secretarium vocabant, nos sacristiam dicimus; vbi vasa ac vestimenta sacra adseruantur. Sed quod negat diaconicum esse partem ecclesiæ, in eo grauiter fallitur. Verebatur scilicet *Gothofredus*, ne si diaconicum pars ecclesiæ esset, christiani statuas atque imagines Christi olim in ecclesiis habuisse viderentur. De diaconico loquitur *Io. Moschus* in *prato* cap. XXV. εἰσῆλθεν ἐν τῷ διακονικῷ κλῆτρῳ καὶ ἴπλυν ἰαυτὸν ἐν τῷ πρῶτω. Interpres vertit: *Ingressus est sacristium plerumque, curruntque in faciem suam.*

cipit; GOTHOFREDVS [g] vero & alii pro loco extra ecclesiam habent, sed DV FRESNIVS [r] controuersiam inter eos rectius decidere videtur, quando *diaconicum bematis* intra sanctuarium, de quo antea sumus loquuti, a *diaconico magno* extra ecclesiam, quod heic considerandum venit, distinguit. De hoc posteriore PHILOSTORGIVS intelligendus est, quando christianos, *Pancadem* seu *Casaream Philippi* incolentes, statuam seruatoris nostri, quam fides mulieris, quæ sanguinis profuuiio laborabat, bene de se merito gratiam referens crexerit, in diaconico ecclesiæ [s], hoc est, vestiario, collocasse, dicit. Ita vocabatur, quod omnia huc reposita curæ diaconorum suberant, quorum officii pars erat, vestimenta, vasa, & instrumenta altaris, nec non res quasuis pretiosas ecclesiæ donatas custodire; quarum præcipuus inspector generatim presbyter aliquis videtur fuisse, titulo *cecmeliarchæ*, seu *secuophylacis*, dignatus, vti iam ante alio loco [ff] ostendimus. Et hinc *diaconicum*, aut potius, quemadmodum ex vetusto quodam scriptore *græco* obseruauit DV FRESNIVS [r], interior eius pars, *κειμηλιαρχεὸν* vel *σκευοφυλάκιον* ec-

(g) Gothofred. ibid. vid. lit. ant. c. (p)

(r) Du Fresne com. in Paul. Silent. p. 593. Altera, quæ ecclesiæ Sophinæ adiuncta fuit, exedra *διακονικὴν* appellata est. Est autem diaconicum græcis scriptoribus, quod alii ecclesiæ secretarium vocant, nos vulgo *sacristiam* dicimus. Quæ quidem vox occurrit non semel apud scriptores, non modo pro exedra ita appellata, sed & interdum pro conchua bematis, in quâ reponebantur vestes sacerdotales ad sacram liturgiam necessaræ, vt apud Philostorgium lib. VII. c. III. Cyrillum in vita Euthymii c. XVIII & XIX. Auctorem vi æ S. Auxentii archimandritæ c. I. N. 3. in euchologio, typico Sabæ, passione SS. Patrum Sabaitarum, &c. Videtur autem ita appellatum, aut quod diaconorum primitus fuerit in ea sedes & confessus, vel potius quod hæc exedra eorum curæ potissimum commissa fuerit. In ea enim non modo, quæ ad ecclesiæ vasi & sacerdotales vestes spectant, priusquam sacra perageretur liturgia, seu diuinum & ecclesiasticum officium, multa obibant diaconi, sed & confidebant pro muneris sui ratione.

(s) Philostorg. lib. VII. c. III. Τὸν δὲ ἀνδριάντη μεταστράφημι ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ.

(ff) Lib. III. c. XIII. §. III. volum. II. p. 73.

(t) Passio SS. patr. Sabaitarum ap. Du Fresne. comment. in Paul. Silent. p. 597. Quum in ecclesiarum secretariis ac diaconicis adseruarentur sacra vasa, seu, vti vocant vulgo scriptores, ministeria, inde factum, vt quod aliis diaconicum & secretarium est, interdum & sæpe *σκευοφυλάκιον* appelletur, quod extitisse vt plurimum in *interiore diaconici parte* ostendit Pallio SS. Patrum Sabaitarum ecclesiæ,

ecclesiæ,

clesiæ, hoc est, sacrorum vasorum, & istiusmodi anathematum ac donariorum, quæ in præcipuis ecclesiæ thesauris ponebantur, receptaculum erat. Alias appellabatur *secretarium*, quæ DVRESNII [u] coniectura est, quia consistorium seu tribunal ecclesiæ in eo habebatur; quum *secretum* siue *secretarium* notum palatii forensis nomen sit, vnde hoc forte denominationem suam accepit. Totum ædificium magnum erat & satis spatiosum; vt non tantum priuatum quoddam consistorium, sed provinciale etiã immo & generale concilium caperet; quorum nonnulla in hoc ecclesiæ conclauis coacta fuisse, legimus, vti concilia *Cartbaginensia*, tertium, quartum, quintum & sextum in *secretario basilicæ restitute* celebrata esse, dicuntur, cum multis aliis a DVRESNIO collectis, qui sessiones conciliorum hoc intuitu a loco sessionis seu conuentus, secretaria dici, adnotat.

§. VIII.

Cur appellatum sit receptorium & salutatorium.

ALIAS appellabatur *receptorium & salutatorium*, quomodo in SIDONIO APOLLINARI [h], SVLPICIO SEVERO [x], concilio primo *Matifconensi* [y], THEODORETO & pluribus aliis in-

rum: Ἐπεὶ ἀπειροκόμοι π εἰ πᾶν πατέρες διακονικὸν πεποιήκασι: ἐσώτερον δὲ τῶ διακονικῷ κειμηλιαρχεῖον ἦτοι σκευφυλάκειον.

- (u) Du Fresne ibid. p. 594. Quum diaconica non modo carceris vicem interdum præstarent, sed etiã *tribunalis ecclesiastici*, inde factum opinor, vt istæ exedrae *secretaria* appellarentur: nam proprie sunt *iudicium secretaria*, vti est in concilio Mileuitano, secundo c. XVI: *magnum secretum iudicis, vnde secretarium nominatur* ait S. Augustinus in c. XXXIV. Ezechielis c. III.
- (w) Sidon. lib. V. ep. XVII. Epiphanius vester vix supra scripta parauerat, & nuntiatum est, hora monente, progredi episcopum de *receptorio*: nosque surreximus.
- (x) Sulpic. dial. II. c. I. Deinde *secretarium* ingressus, quum solus, vt erat illi consuetudo, resideret, - - quum quidem in alio *secretario* presbyteri sederent, vel *salutationibus* vacantes, vel audiendis negotiis occupati, cetera.
- (y) Concil. Matifcon. l. c. II. (tom. V. conc. p. 976.) Vt nullus episcopus, presbyter, diaconus, clericus, vel quicumque secularis in monasteriis puellarum, nisi probatæ vitæ, & ætatis prouectæ, præter utilitatem, aut quamcumque reparationem monasterii, ad quascumque earum necessitates habitare, aut secretas colloquutiones habere præsumant; nec extra *salutatorium*, aut oratorium ulterius ingredi permittantur.

veni-

venimus. Speciatim THEODORETUS [z] de *Theodosio*, ad *Ambrosium* absolutionis petendæ causâ veniente, loquens, ἐν τῷ οἴκῳ ἀσπασικῷ in *saluatorio* sedentem eum offendisse, dicit; quod SCALIGER pro episcopi domo falso accipit, vbi peregrini excipiebantur; quum tamen locus esset ecclesiæ contiguus, vbi episcopus & presbyteri sedebant, salutationes populi, quando benedictionem ipsorum vel preces expetitur, vel in arduis negotiis ipsos consultum veniebant, recipientes. Quemadmodum ex SULPICIO SEVERO apparet, qui de *Martino* episcopo loquens, ipsum in secretario quodam, & presbyteros in alio secretario [a] salutationibus vacantes, & audiendis negotiis occupatos, sedisse dicit.

§. IX.

De decanicis, siue carceribus ecclesiæ.

HAEC *secretaria*, aut certe aliquam eorum partem, DUFRESNIUS putat, carcerum ecclesiasticorum, in quibus detenti sint rei clerici, vicem quoque præstitisse, & tum quidem *decaneta* vel *decanica* appellata fuisse: quod nomen est in utroque codice & quibusdam conciliis, vti GOTHOFREDUS [b] & alii quidam id explicant, pro carcere ecclesiastico usurpatum. In codice *Theodosiano* lex exstat *Arcadii* [c], quæ hæreticos ex omnibus locis expelli iubet, siue sub ecclesiarum nomine teneantur; siue quæ diaconica appellentur, vel etiam *decanica*. Iam vero *decanica* heic locum custodiæ, siue carceris ecclesiastici, denotare, GOTHOFREDUS ex alia lege inter *novellas* CONSTANTINI [d] probat, quæ delinquentes in locis, quæ *decanica* nuncupan-

(z) Theodoret. lib. V. c. XVIII. ἐπειδὴ δὲ τὸς ἱερεὺς περιβόλους κατέλαβεν, εἰς μὲν τὸν θῆλον ἐκ εἰσελεύου νεῶν, πρὸς δὲ τὸν ἀρχιερέα περὶ γειρόμενον, ἐν δὲ τῷ ἀσπασικῷ οἴκῳ ἕτος καθῆτο, ἐπιτάξει λαθῆναι τῶν δεσμῶν. Quumque ad ecclesiæ septa pervenisset, [Theodosius] in ipsam quidem basilicam ingressus non est; sed accedens ad episcopum, qui tum in *saluatorio* residebat, ut vinculis solueretur, rogavit.

(a) Sulpic. dial. II. n. I. vid. ante sub litt. antec. (x)

(b) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæret. leg. XXX. *Decanica* - - præbuere usum quemdam carceris & custodiæ ecclesiasticæ.

(c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. leg. XXX. Cuncti hæretici procul dubio noverint, omnia sibi loca huius urbis adimenda esse, siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue quæ *diaconica* appellentur, vel etiam *decanica*.

(d) Iustin. novell. LXXIX. c. III. καθειργέσθω ἐν πῶς καλεμένοις δεκαναῖς, ποιῶν καὶ τῶς καθ' αὐτὰς ἰφθίμοις.

tur, retrudi iubet, pœnas competentes passuros. Atque ex his condiscimus, quid per *decanica* intelligendum sit, de quibus in actis concilii *Ephesini* [e] sermo est; quod vocabulum interpres *latinus* ex ignorantia reddidit *tribunal*, quum tamen pro carcere ecclesiæ accipi debeat. Nonnulli hoc non nisi aliud nomen *diaconici*, & corrupte quidem ex eo factum, existimant. Alii a *δικη* deriuant, atque ita tribunal inde faciunt: qui vtrique perinde falluntur. Nam nomen quoddam generalius, quam *diaconicum* videtur fuisse, omnia ista ecclesiæ loca includens, quæ ad reos clericos honestiori quadam custodia tenendos, facta erant: cuiusmodi non vnus duntaxat locus erat, sed plures, qui in hunc finem adhibebantur; vt *catechumenia*, æque ac *diaconica*, siue *secretaria*, quo intuitu hæc omnia *decanica*, siue carceres ecclesiæ, nominabantur. Id quod valde euidentis esse ex eo videtur, quod DV FRESNIUS [f] ex epistola quadam GREGORII II. ad Leonem Isaurum imperatorem obseruauit, vbi, *Si quispiam te offenderit*, inquit, *domum eius publicas & spolijs, solam illi vitam relinquens, tandemque illum etiam vel suspendio necas, vel capite truncas, vel relegas, eumque longe a liberis & ab omnibus cognatis & amicis suis amandas. Pontifices non ita, sed vbi peccarit quis & confessus fuerit, suspendii vel amputationis capitis loco euangelium & crucem eius ceruicibus circumponunt, eumque tamquam in CARCEREM in SECRETARIA [g], sacrorumque vasorum araria, coniciunt, in ecclesiæ DIACO-*

(e) Libell. Basilii diaconi ad Theodos. in concil. Ephes. part. I. c. XXX. (tom.

III. concil. p. 427. d.) τῆ συλληφθέντι ἐν μέρος παρὰ τῶν κληρικών, καὶ ἐν τῆ δικανικῶ τυπηθέντος διαφορῶς ἀπέλει βασιλευσίῃ, ἀ ἔτε ἐν τοῖς ἕθροισι τοῖς βαρβαρικῶς ἰγάνετο. Pars namque a ministris comprehensa, atque ad *tribunal* (potius in *carceres ecclesiæ*) abstracta, tali immanitate diuerberata exceptaque est in regia ciuitate, qualis ne apud barbaras quidem nationes quandoque vsitata fuit.

(f) Du Fresn. comment. in Paul. Silent. p. 594. Quum nefas ducerent prisca ecclesiæ pontifices, reos clericos vna cum reis secularibus eodem carcere detineri, seu quod suam in eos auctoritatem ac iurisdictionem seruare sac tueri, vel, quod vero similius est, cum clericis suis mitius agere vellent, quam solent ordinarii iudices, illos in ecclesiarum secretariis, seuophylaciis, aut catechumeniis detinebant, quo vsque per pœnitentiam iis impositam, quam *ἰπιτίμιον* vocant, peractamque sua expiassent delicta ac crimina: ita Gregorius II. PP. in epistola II. ad Leonem Isaurum in VII. synodo: *Pontifices*, cetera.

(g) Gregor. II. ad Leon. Isaur. (tom. VII. concil. p. 26. d.) ἐν πρῶ ἀμαρτίῃ σοι,

NICA in GATECHYMENA ablegant, ac visceribus eius ieiunium, oculisque vigiliis & laudationem ori eius inlicitunt. Quæ verba hæc loca omnia, occasione ita ferente, in delinquentium clericorum custodiam & punitiorem adhibita & hinc speciatim *decanica*, carceres ecclesiasticos, appellata fuisse, arguunt.

§. X.

De mitatorio siue metatorio.

ALIUD loci cuiusdam ad ecclesiam spectantis nomen in THEODORO [b] LECTORE reperitur, quod non minus quam prius illud interpretum exercuit ingenia. Hoc est *μιτατώριον*, siue *μετατώριον*, vt *Græci* recentiores efferunt. IACOBVS GOAR in adnotationibus suis in *euchologium*, *minfatorium* a *μίνσος*, *mensa*, scribi oportere, & cubiculum ad latus altaris, in quo fessis a labore cantoribus mensa frugalis, panis scilicet & vini apposta fuerit, adeoque locum mensis instruendis idoneum fuisse existimat. DV FRESNIYS [i] a *metato* deducit, quod vocabulum in lege ciuili frequenter occurrit, & stationem in cursu publico significat, vbi hospitia & alimenta dabantur iis, qui publici cu-

βασιλεῦ, δημεύς τὸν οἶκον αὐτῷ καὶ γυμνασίῳ, ἰσάας ἔχων τὴν ψυχὴν, καὶ τέλει κειμήλιον ἢ ἀπάγχης ἢ δόσκαφαιλίσεις, ἢ ἐφορίζεις, ἢ ἀποδοτῆ αὐτὸν ποιῶς τῶν τέκνων καὶ πάντων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων αὐτῷ· οἱ ἀρχιερεῖς ἕχ' ἕτως ἀλλ' ὅταν ἀμύστη πς, καὶ ἐξομολογήσῃται, ἀπὸ τῆς ἀρχόντις καὶ τῷ δόσκαφαιλιῶν, περιπέθεισιν εἰς τὴν τράχηλον αὐτῷ τὸ ἱναγγέλιον καὶ τὴν σαυρὸν, καὶ φυλακίζουσιν αὐτὸν εἰς τὰ κειμηλιαρχεῖα, καὶ εἰς τὰ διακονικὰ τῆς ἐκκλησίας ἐφορίζουσιν αὐτὸν, καὶ εἰς τὰ κατηχόμενα, καὶ ἡσείαν εἰς τὰ ἔντερα, καὶ εἰς τὸς ὀφθαλμοὺς ἀγρυπνίαν, καὶ δόξολογίαν ἐν τῷ σώματι αὐτῷ ἱμποῖσιν.

(b) Theod. Lect. lib. II. p. 559. Οἱ ἱπὸ βασιλῶν Εὐφημίου πρὸ ἐποθεῖντοι, παρεκίνεσαν ἱμποδοῦν τῷ μιτατωρίῳ ἐξέφθ' κατ' αὐτῷ γυμνάσαι, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς Ἐυφημίου ὀρεῖσαι. Il qui infidiabantur Euphemio, persuaserunt cuidam, vt e regione *metatorii* districto gladio caput Euphemii feriret.

(i) Du Fresn. comm. in Paul. Silent. p. 595. Quum diaconicum, seu secretarium Sophianum, amplum fuerit triclinium, neque vnico duntaxat, sed variis confiterit cubiculis, multo probabilius videtur hancece inde sortitum appellationem, quod reuera *domus* esset *ecclesie*, hoc est adituū & *νεκρός*, in qua etiam imperator, si luberet, antequam sacra peragerentur officia, vel iis finitis & exactis, moraretur. Nam vt *metatum* latini scriptores ædem & domicilium vocarunt, vt constat ex Gregorio Turon. lib. V. histor. c. VII. - vt ceteros prateream alio a me, si Deus fauerit, recensendos loco, & *πειρῶν* dixerunt pro *diuertere*, vt Paulinus nat. IX. & X. ita *μεῖων* eadem iusdam

iusdam negotii causa iter faciebant. SVICERVS [k] idem, cum diaconico siue saluatorio facit, & cum IACOBO GOAR *minifatorium*, à mensa legi debere, iudicat, quod heic tabula non quidem ad cibos sed ad res alias reponendas erecta fuerit. Mihi vero coniectura MVSCLII omnium optime placet, qui *mutatorium* reddidit, huius vocis *latine* corruptionem esse existimas, quæ id significat, quod nos *apodyterium* siue vestiarium vocamus, vbi clerici habitum suum mutant. Atque ita viri docti omnes consentiunt, fuisse partem *diaconici*, vel aliud duntaxat eius nomen, tamen si tantopere opinionibus suis inter se diffideant, vbi ad reddendam huius appellationis rationem deueniunt.

§. XI.

De gazophylacio et pastophoriis.

CONSTITVTIONVM, quæ vulgo apostolis tribuuntur, auctor in descriptione ecclesiæ certorum locorum mentionem facit [l], quæ ipsi *pastophoria* vocantur, & secundum narrationem eius fuerunt ædificia, ab vtroque ecclesiæ latere ad extremitatem o-

significatione vsurpant græci recentiores, vt habetur in glossis Basil. S. Athanasius, siue quisquis est auctor narrationis de imagine Berytensi: *ἐπιζήτησε μιτάτον μῆζον ὁ χειριστὸς, ὡς χεῖζεν*. Alios ad id firmandum laudat scriptores Menusius. Ob hanc igitur causam triclinium istud excitasse, itaque appellasse Iulianium ait anonymus, vt in eo quiesceret: *ἐκάλεσε δὲ - καὶ μιτατάριον, ἕπερ ὁμοίως ἀνέγειρε, καὶ τῶνα ἄραον διάχρυσον, ἵνα εἰσπορευομένη αὐτῷ ἐν τῇ γὰρ ἐκείσε καθεύδῃ*. vbi *καθεύδει* est non tam *sonno recreari*, quam *quiescere* ac *morari*. Eiusmodi autem fuit & in eum finem extructa exedra ecclesiæ adiuncta, cuius meminit Anastasius in Gregorio IV. *Fecit etiam iuxta Acoliti pro quiete Pontificis, vbi post orationes matutinales, vel missarum officia eius valeant membra soporari, hospitium paruum, sed honeste constructum & picturis decorauit eximius*. Ita *metatorium* seu diaconicum, amplum triclinium fuit, in quo & imperator diuersari, si quando a publicis curis vellet secedere, & pietati vacare, & diaconi confidere, & synodi peragi, clerici delinquentes includi, sacra ecclesiæ vasa, ministeria, & vestes adseruari, atque adeo ipse aditus, vel qui templi conseruandicuram habebat, habitare poterant.

(k) Sic. thesaur. voce *μιτατάριον*. *Μιτατάριον*, siue *μιπατάριον* est, quod alias vocatur *διακοικὸν*, item *ἀσπασικὸν*. - - Corruptum autem videri possit hoc vocabulum, pro *μιντάριον*, a mensa quæ ibi ad res reponendas erecta erat; vnde etiam *μιστάλιον* apud græcos, & *ἀπμίσια*, siue a *μίσσ*, quod *ferculum* notat.

(l) Constit. apostol. lib. II. c. LVII. *ἕξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ πασοφόρια πρὸς ἀπόλάν.*

rientalem constructa. Quem autem in vsum adhibita fuerint, ex hoc quidem auctore addiscere non possumus, nisi quod alio loco [m], diaconos reliquias eucharistiæ, post omnium communionem, huc inferre solitos esse, dicat. Vnde DURANTVS, antiquas consuetudines ex temporum suorum praxi metiens, absurde infert, *pastophoria* fuisse arculam illam, in qua pyxis cum oblata [n] reposita fuerit, quasi similitudo aliqua sit inter pyxidem & ædificium ad vtrumque templi latus. BONA [o] ex paullo meliore ratione, aliud tantum *secuophylacii* siue *diaconici* nomen fuisse, putat. Sed vero generalius quoddam nomen fuisse videtur, includens non tantum *diaconicum* sed etiam *gazophylacium*, & ministrorum ac custodum ecclesiæ, siue (quemadmodum ex aliorum opinione vocabantur) *paramoniariorum*, *mansuoniariorum* & *martyrariorum* domicilia. Vocabulum enim *pastophorium* ex septuaginta interpretum versione veteris testamenti || Ezech. XL, 17. adicitum est, vbi pro cubiculis in exteriore templi atrio adhibetur. Et HIERONYMVS in commentario in hunc locum [p] obseruat, id, quod septuaginta *pastophoria* & latini cubicula reddidissent, ab AQUILA & SYMMACHO *gazophylacium* & *exedram* translatum esse; dicitque, *pastophoria* fuisse *gazophylacia* atque domicilia sacerdotum & *Leuitarum*, atrium illud templi in circuitu ambientia. Quocirca dubitandum non esse existimo, quin *pastophoria* in ecclesia christiana loca fuerint eidem

(m) Conit. apost. lib. VIII. c. XIII. "Ὅτι πάντες μεταλάβωσι καὶ πάντες λαβόντες οἱ δίακονοι τὰ περισσεύσαντα εἰσφέρέτωσαν εἰς τὰ πασοφόρια. Post communionem omnium tum virorum tum mulierum, sumant diaconi reliquias & inferant in *pastophoria*.

(n) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. VI. n. VIII. Hunc locum, vbi arcula includitur, *πασοφόριον* non improprie veteres appellauerunt. Reliquiæ eucharistiæ in *pastophoria* inferebantur Clementis sæculo - - Plane illius loci, in quo pyxis includitur, religionem &c.

(o) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXIV. n. II. Locus, in quo indumenta & vasa sacra reconduntur, a grecis *diaconicon*, *secuophylacion*, *pastophorion*; a latinis *vestiarium*, *secretarium*, *sacrarium* & barbara voce *sacristia* nuncupatur.

(p) Hieron. comment. in Ezech. XL, 17. p. 640. edit. Basil. MDLXV. (p. 985. edit. Paris. MDCCIV. folio) Pro thalamis triginta, quos vertere septuaginta, siue *gazophylacii* atque cellariis, vt interpretatus est Aquila, Symmachus posuit *εἰσόδους* - - quæ habitationi *Leuitarum* atque sacerdotum fuerant præparatæ. Id. com. in Ezech. XLII, 1. p. 652. (p. 1006. edit. Par.) Eductus atque

atque in templo *indaiico* vsui, a quo nomen mutuatum est, definita. Ecclesia enim gazophylacia sua habebat æque ac templum *indaicum*; id quod e canone quodam concilii *Carthaginensis* quarti [q] liquet, qui oblationes dissidentium fratrum in gazophylacio recipi vetat. Vt adeo gazophylacium locus a *Corbane* in sanctuario distinctus fuerit, atque hinc valde probabile sit, ecclesiæ pastophoriis fuisse eum adnumeratum. Huc omnes istæ populi oblationes recondebantur, quæ ad altare haud offerendæ, sed potius domum episcopi mittendæ iudicabantur, quemadmodum nonnulli antiqui canones hac in re præcipiunt. Speciatim inter sic dictos canones apostolicos duos hanc in rem inuenimus, ita habentes [r]: *Exceptis, tempore opportuno, nouis granis, siue spicis frumenti, siue vuis, non sit licitum offerri aliquid ad altare; nisi oleum ad sanctam lucernam & thymiana, id est, incensum tempore diuinæ oblationis. Alius vero omnis fructus eius oïkon domum (hæc forte gazophylacium fuit) mittatur primitiæ episcopo & presbyteris; non autem ad altare. Constat autem, quod episcopus & presbyteri dispartiant diaconis ceterisque clericis.* Pastophoria erant etiam ædes, ab episcopo ac clericis & ædituis seu custodibus ecclesiæ habitatæ, vti *SCHELSTRATVS* [s] ex alio loco *HIERONYMI* [t] recte concludit, vbi *pastophorium* thalamum seu habitaculum esse dicit, in quo habitet præpositus templi. Vt adeo

est in gazophylacium: siue vt *Symmachus* & *LXX.* transtulerunt, *exedram*; vel vt *Theodotio* *πασοφόριον*, quod in *thalamum* vertitur.

- (q) Conc. Carth. IV. c. XCIII. (tom. II. concil. p. 1207.) Oblationes dissidentium fratrum neque in sacratio neque in *gazophylacio* recipiantur.
- (r) Can. apost. IV. V. (can. II. apud *Coteler.* patr. apost. tom. I. p. 437.) Πλὴν νέων χιδρων ἢ σάχνων σίτε, ἢ σαφυλῆς, μὴ ἔξω ἔσω προσάγεσθαι π. πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔλαιον εἰς τὴν ἀγίαν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῶ καιρῷ τῆς θείας ἀναφορᾶς· ἢ ἄλλη πᾶσα ὀψάρια εἰς οἶκον ἀποσεβασίου ἀπαρχὴ τῶ ἐπισκοπῶ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι καὶ τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικῶις.
- (s) *Schelstrat.* concil. Antioch. p. 186. Quid *pastophorium* significet, adserit *D. Hieronymus* in *Isaiam*, quod nimirum sit *thalamus*, in quo habitat *præpositus templi*, thalamus autem idem heic omnino est, quod habitaculum, vnde apud *Esdram* sic legitur: *Exsurgens Esdras in PASTOPHORIVM Ionathæ & hospitatus illic, non gustauit panem nec bibit aquam.* Quo ex loco satis manifeste colligitur, quid *pastophoria* olim significauerunt.
- (t) *Hieron.* in *Isaiam* (vaga allegatio)

generale quoddam nomen, perinde ac οἶκος & exedræ ecclesiæ, fuisse videatur.

§. XII.

De scholis & bibliothecis ecclesiæ.

NUM bibliothecæ ad ecclesias pertinentes horum *pastophoriorum* pars quædam fuerint, non est facile diiudicatu; hoc tamen certo nobis constat, olim eiusmodi loca pluribus ecclesiis fuisse contigua, ex quo tempore ecclesiæ inter christianos exstrui cœperunt. *Alexander* episcopus *Hierosolymitanus* sæculo tertio bibliothecam in vsum istius ecclesiæ construxit, ex qua — *EVSEBIUS* [u], vberriam materiam ad componendam historiam suam ecclesiasticam in vnum se collegisse, adfirmat. *Iulius Africanus* aliam eiusmodi bibliothecam *Cæsareæ* in *Palestina* fundavit, quam valde auxerunt *Pamphilus* & *Eusebius*. *HIERONYMVS* [w], *Pamphilum* maximam partem voluminum *ORIGENIS* sua manu descripsisse, dicit, quæ suo adhuc tempore in bibliotheca *Cæsariensi* reperta sint. Sæpius quoque meminit [x], se ipsum occasione ita ferente in emendatione textus scripturæ sacræ ea

(u) Euseb. lib. VI. c. XX. αὐτὸ [ἐπιστολαὶ] καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφυλάχθησαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Αἰλίαν βιβλιοθήκῃ, πρὸς τῷ τηλακτῇ τῇ αὐτῷ διέποιετο ἐκκλησίᾳ Ἀλεξάνδρου ἐπισκοπευθεῖσθαι ἀφ' ἧς καὶ αὐτοὶ τὰς ὕλας τῆς μετὰ χῆρος ὑποθήσεως ἐπὶ ταῦτ' ἐναγαγὲν δεδνημένα. Extant [epistolæ] nostra quoque ætate in *bibliotheca* Aeliæ vrbis ab *Alexandro* ecclesiæ illius episcopo constructæ. Ex qua nos vberriam materiam ad argumenti huius, quod præ manibus habebimus, tractationem in vnum collegimus.

(w) Hieronym. catal. scriptor. eccles. c. LXXV. (tom. I. opp. p. 188. edit. Francof.) *Pamphilus* presbyter, *Eusebii* *Cæsariensis* episcopi necessarius, tanto bibliothecæ diuinæ amore flagruit, vt maximam partem *Origenis* voluminum sua manu descripserit, quæ vsque hodie in *Cæsariensi* bibliotheca habentur, sed & in duodecim prophetas viginti quinque *ἔξηξήσων* *Origenis* volumina, manu eius exarata reperi, quæ tanto amplector & seruo gaudio, vt *Croesi* opes habere me credam.

(x) Hieron. epist. ad Marcell. tom. III. p. 113. edit. Basil. (p. 76. edit. Francof. c.) *Beatus Pamphilus* martyr - - quum *Demetrium Phalereum* & *Pisistratum* in sacro bibliothecæ studio vellet æquare: imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt & æterna monumenta, toto orbe perquireret: tunc vel maxime *Origenis* libros impensius prosequutus, *Cæsariensi* ecclesiæ dedicavit, cetera. Id. comment. ad Tit. c. III. Nobis curæ fuit, omnes veteris legis libros, quos vir doctus *Adamantius* in exempla digesserat, de *Cæsariensi* bibliotheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare, & quibus in ipsi *Hebræa* propriis sunt characteribus verba descripta & græcis tramite expressa vicino.

consuluisse, exemplar etiam euangelii secundum *Matthæum hebraicis* litteris verbisque ab ipso compositum ibidem adseruari, [y] narrat. Aliam bibliothecam in actis *purgationis CAECILIANI & FELICIS* memoratam inuenimus, quæ ad ecclesiam *Civitate Iulie* seu *Constantine* in *Numidia* [z] spectauit, vbi *Paulus* episcopus tamquam traditor accusatus, quod tempore persecutionis *Diocletianæ* bona ecclesiastica tradidisset. Ista omnes fundatae fuerunt ante, quam ecclesiae vlla pacata essent tempora. Sequentibus temporibus *AVGVSTINVM* deprehendimus bibliothecæ [a] ecclesiae *Hipponensis* facientem mentionem, & *HIERONYMVM* [b] laudantem *Eucoium*, episcopum *Arianum Cæsareæ*, quod plurimo labore corruptam bibliothecam *Origenis & Pamphili* in membranis instaurare conatus sit. *BASILIVS* [c] de bibliothecis aut certe de archiuis *Romanis* loquitur. Et auctor libri pontificalis [d], si quam fidem meretur, ab *Hilario* duas bibliothecas iuxta baptisterium *Latevanense* factas esse, narrat. Sed vero omnes reliquas longe multumque superauit celebris bibliotheca ecclesiae *Sophianæ*, quam *HOSPINIANSVS* [e], a *Constantino* im-

- (y) Hieron. de scriptor. c. III. (tom. I. p. 171. a. edit. Francof.) *Matthæus*, qui & *Leui*, ex publicano apostolus primus in *Iudæa* propter eos, qui ex circumcisione crederant, euangelium Christi hebraicis litteris verbisque composuit, quod quis postea in *græcum* transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum hebraicum habetur vsque hodie in *Cæsariensi* bibliotheca, quam *Pamphilus* martyr studiosissime confecit.
- (z) *Gesta purgat. Cæcil.* ad calcem *Optati* p. 267. edit. Par. MDCXXXI. (tom. I. conc. p. 1444. d.) Postea quam peruentum est in bibliothecam, inuenta sunt armaria inania. cetera.
- (a) *Aug.* de hæresi c. LXXX. *Audiui* de hæresibus scripsisse sanctum *Hieronymum*, sed ipsum eius opusculum in *nostra bibliotheca* inuenire non potuimus.
- (b) *Hieron.* catal. scriptor. c. CXIII.
- (c) *Basil.* epist. LXXXII. tom. III. p. 152. "Ὅτι δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἡ γράφῃ αὐτῶν ἰμερολογία τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἀποκεῖται, τῆτι ἐκ ἐπιστολῶν ἐδὲ ὅτι διὰ τῆς ἰαυτῶν χηρὸς ἐπέδωκαν τῇ ἐν Τυαίῳ συνόδῳ τὸ δῶν Ῥώμης βιβλίον ὃ παρ' ἡμῖν κατέκειται, τὴν αὐτὴν ἰαυτῶν πίσιν ἔχον. Hoc vero non cogitant, quod *Romæ* scriptum ipsorum, quo *Nicænam* fidem confessi sunt, reconditum habetur: nec quod e *Roma* acceptum libellum *Tyanensi Synodo* obtulerunt, qui & apud nos eandem hanc fidem habens repositus est.
- (d) *Pontifical.* vit. *Hilar.* (tom. IV. conc. p. 1031.) Fecit oratorium *S. Stephani* in baptisterio *Latevanensi*. Fecit autem & *bibliothecas duas* in eodem loco.
- (e) *Hospin.* de templ. lib. III. c. VI. p. 107. edit. *Tigur.* MDLXXXVII. (p. 369. e-

peratore primum fundatam & postea a *Theodosio iuniore*, altero quodam *Ptolomeo*, insigniter auctam esse, putat, cuius ætate non minus centum millia librorum complexa sit; & centum ac viginti millia, *Basilisco* & *Zenone* imperantibus, vbi, ciuitate in populari tumultu incensa, ædificium cum omnibus libris infelicitè conflagrauit. Qui ampliorem narrationem de his foundationibus in sæculis subsequētib; videre gessit, is LOMEIERI librum de *bibliothecis* consulat, in quo historiam de bibliothecis [*f*] tam inter *iudaos* & gentiles, quam inter omnis æui christianos, a capite ad calcem persequitur. Ad præsens meum institutum sufficit, breuem aliquam & succinctam de illis, quæ olim ecclesiarum christianarum partes, vel appendices habitæ sint, narrationem me tradidisse. Et ex eadem ratione scholarum mentionem hoc loco facio, quia eas nonnumquam in ecclesiis, vel ædibus ac ecclesiam spectantibus, habitas esse, legimus. Id quod ex obseruatione, quam de *Iuliani apostatæ* educatione habet SOCRATES, manifestum est, quod videlicet, vbi adoleuisset, *Constantinopoli* liberalibus disciplinis sit institutus in basilica [*g*], vbi tunc scholæ fuerint. De scholis grammaticis & rhetoricis loquitur, quæ tunc *Constantinopoli* in conclau quodam ad ecclesiam pertinente apertæ fuisse videntur. Heic etiam celebratissimas scholas catecheticas *Alexandriæ* & *Cæsariæ* habitas fuisse, probabile est. DEMETRIVM enim, ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopum, *Origeni* catechisandi magisterium in ecclesia tribuisse, RUFFINVS [*h*] auctor est. Quod, quemadmodum alio loco [*hb*] obseruauimus, de publica verbi diuini annuntiati-

dit. Geneu. MDCLXXXI.) Credibile est, hunc imperatorem (*Constantinum*) prima iecisse fundamenta *Constantinopolitanae* ad *Sophiæ* templum bibliothecæ, quæ progressu temporis adeo exornata fuit per *Theodosium iuniorem* imperatorem, vt decem myriades librorum contineret. Nam facorum librorum congerendorum tam studiosus fuisse legitur, vt ea laude *Ptolomeo* *Aegyptio* haud inferior esset. Multos sanctorum patrum libros sua manu descripsit & in hanc bibliothecam reposuit, testè *Necephoro* lib. XIV. c. III.

(*f*) Lomeier. de bibliothecis, Ultraic. Æi MDCLXXX. suo.

(*g*) Socrat. lib. III. c. I. Ἰουλιανὸς αὐξηθεὶς, τῶν ἐν Κωνσταντίνῳ πόλει παιδευτηρίων ἤκροετο εἰς τὴν βασιλικήν, ἔνθα τότε καὶ παιδευτήρια ἦν.

(*h*) Ruffin. lib. VI. histlor. Euseb. c. III. Demetrius catechizandi ei, id est, docendi magistrum in eccl. sia tribuit.

(*hb*) Lib. III. c. X. §. IV. volum. II. p. 55.

one in ecclesia intelligi non potest; ORIGENES enim tunc duodeviginti tantum annos natus, nec in vlllo ecclesiastico ordine constitutus erat, quum primum scholam catechetica[m] aperiret; sed de priuato ipsius docendi officio in schola ecclesiae accipiendum est. Quod vtrum in catechumeniis intra ecclesiam, an vero in baptisteriis vel pastophoriis extra ecclesiam factum sit, non facile est nec multum refert decernere, siquidem in aliquo ad ecclesiam pertinente, a nullo autem antiquorum scriptorum exacte definito loco, id factum esse constat. Dum in hoc argumento versamur, non possum, quin canonis alicuius, sexto concilio generali *Constantinopolitano* attributi, faciam mentionem, qui scholas gratuitas in omnibus ecclesiis per villas & vicos institui iubet. Nam inter nouem istos canones, huic concilio in quibusdam vetustis collectionibus adscriptos, & a CRABIO editos, vnus reperitur in hanc sententiam [i]: *Presbyteri per villas & vicos scholas habeant. Et si quis fidelium suos paruulos ad discendas litteras eis commendare vult, eos non renuicent suscipere. Nihil autem ab eis pretii exigant, nec aliquid ab eis accipiant, excepto, quod eis parentes eorum caritatis studio sua voluntate obtulerint.* Et alius quidam ex his canonibus loquitur de scholis in ecclesiis & monasteriis, episcopi curae subditis, *Si quis, inquit, ex presbyteris voluerit nepotem suum, aut aliquem consanguineum ad scholas [k] mittere in ecclesiis sanctorum, aut in cenobiis, quae nobis ad regendum commissa sunt, licentiam id faciendi concedimus.* Ex quibus concludere possumus, scholas antiquitus communes ecclesiarum cum cathedralium tum ruralium fuisse appendices; adeoque non abs re fuerit tantum de eis heic monuisse; quamquam plenior de aliis rebus ad illas spectantibus narratio aliquam huius operis partem posthac loco suo effectura sit.

§. XIII.

Quo sensu domicilia, hortuli & balneae partes ecclesiae habitae fuerint.

EVSEBIUS, templum duodecim apostolorum, a *Constantino* in vrbe sibi cognomine aedificatum describens, aliorum quorundam aedificiorum, ad istud templum pertinentium, mentio-

(i) Concil. gen. VI. can. V. apud Crab. tom. II. p. 415.

(k) Ibid. can. IV.

n em iniicit. Nam circa istud templum ingentem arcam, cuiusque ad quatuor latera porticus fuisse, dicit, præterea [1] οἴκους βασιλείας, quod VALESIVS *basilicas*, melius autem, mea quidem opinione, MVSCVLVVS *domus basilicas* reddit. Non enim regia palatia, sed domus clericorum templo contiguæ intelligi videntur. Deinde addit λυτρά, quod vocabulum hoc loco nec baptisterium, nec fontem ante templum, sed lauacra ad templum spectantia, significat, quæ in lege quadam THEODOSII [m], de diuersis partibus ecclesiæ, ad quam hominibus confugiendi licentia datur, itidem loquente, clarius *balnea*, & in *græco* exemplari æque ac in codice λυτρά dicuntur, verbi causa, in actis concilii *Ephesini*, in quibus eadem lex recitatur. Hisce ἀνακαμπτήρια subiungit EVSEBIVS, quam vocem MVSCVLVVS reddit *deambulatorii recessus*, intelligens, reor, ambulacra extra ecclesiam. At vero VALESIVS magis proprie *diuerforia* vertit; parva enim xenodochea, vel ædes, in quibus pauperes & peregrini aluntur, videntur intelligi; quæ sunt istæ cellulæ, nisi fallor, de quibus in antedicta THEODOSII lege sermo est. Fortassis etiam illis, qui ad sanctum altare in ecclesiam confugebant, diuerforium præbuerunt. Nam hi nec cibum capere nec pernoctare poterant intra ecclesiam, sed tantum in quibusdam exterioribus ædificiis, quæ hoc intuitu in lege ante memorata THEODOSII ipsis tuitionem non minus quam altare ipsum præbere iubentur. Atque ita καταγώγια, vt EVSEBIVS

(1) Euseb. vit. Constunt. lib. IV. c. LIX. Ἀμφὶ δὲ τῆσιν (κενὸν) αὐθριῶν ἢ ἀλλήλων παμμεγέθης, οἷς αἶμα καθαρὸν ἀναπεπικμένη ἐν τετρακλήρῳ δὲ ταύτῃ σοὶ διέτρεχον, μέτοι αὐτῶ νεῶ τὸ αὐθριον ἀπολαμβάνουσαι οἰκίστε βασιλεῖοι ταῖς σοῦς, λυτράτε καὶ ἀνακαμπτήρια παρεστένιστο, ἀλλὰ τε πλεῖστα καταγώγια τοῖς τῶ τότε φρεαῖς ἐπιτηδίας ἐργασμένα. Circa ipsum templum ingens erat arca, libero ac patente desuper celo. Cuius ad quatuor latera porticus erant sibi iniucem coniunctæ, quæ arcam in medio sitam vna cum ipso templo circumcingebant, præterea *basilicæ*; (ita VALESIVS) *lauacra*, *diuerforia*; & alia plurima *habituacula* ad usum eorum, qui locum custodiebant, porticibus applicita, earum longitudinem æquabant.

(m) Cod. Th. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad ecclesias confugiunt. leg. IV. Vt inter templum, quod parietum desc. ipsumus eiecti, & iuuas primas ecclesiæ, quidquid fuerit interiucens siue in cellulis, siue in domibus, hortulis, balneis, arcis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur.

vocat, ianitorum seu custodum ecclesiæ erant habitacula; & similiter hortuli, & area, & porticus idem priuilegium habebant, quippe quæ intra limites περιβόλου, seu exteriora ecclesiæ septa, erant. Et eatenus, quod ad priuilegium sanctuarii attinet, omnia ista loca pro ecclesiæ partibus habebantur. Sed hac de re pluribus capite vndecimo, quod speciatim de legibus asylorum, deque eorum, qui ad ecclesias confugiunt, priuilegiis agit.

§. XIV.

Quando organa primum in ecclesia adhiberi cœpta sint.

FINEM huic capiti heic imponerem, nisi lectores quosdam prætermissionem interpretaturos esse, existimarem, quod inter ecclesiæ instrumenta nullam organorum & campanarum feci mentionem. Vera autem ratio est, quod istarum rerum neutra in antiquis ecclesiis per plura sæcula in vsu fuit. Musica in ecclesiis æque antiqua est atque sunt apostoli, sed musica instrumentalis non item. Nam viri eruditi nunc quidem generatim in hoc consentiunt, vsum organorum in ecclesiam post THOMAE AQUINATIS demum tempora an. MCCL. introductum esse. In *summa* enim *Theologiæ* hæc verba habet [n]: *Ecclesia nostra non adsumit instrumenta musica, sicut citaras & psalteria, in diuinis laudes, ne videatur iudaizare.* Ex quibus verbis eruditus noster GREGORIUS in peculiari dissertatione [o], quam de hoc argumento conscripsit, nullum eius ætate organorum vsum in ecclesia fuisse, concludit. Eadem quoque conclusio a CAIETANO [p] & NAVARRO [q] inter scriptores *Romanenses* facta est. WARTHONVS [r] etiam, *Marinum Sanutum*, qui circa annum MCCXC. vixit, pneumaticorum organorum vsum in ecclesiis //

(n) Aquin. secunda secundæ quæst. XCI. artic. II.

(o) Gregor. *discours of the singing of the Nicene creed.* Inter opera posthuma p. 51.

(p) Caietan. in loc. Aquin. & in summula. (vid. Hospinian. de temporibus lib. II. c. XXVI. p. 261. edit. Geneu.

(q) Nauar. de orat. & horis canonicis c. XVI.

(r) Wharton. append. ad Cau. histor. litter. p. 13. Marinus Sanutus, cognomento Torcellus, germani cuiusdam artificis opera vsus, organa illa pneumatica, quæ hodie vsurpantur, italice Torcellos dicta, primus omnium in ecclesiam induxit: inde datum ei Torcelli nomen.

primum omnium inuexisse, & inde nomen *Torcelli*, quod organum lingua *italica* significat, fortitum esse obseruauit. Et circa hoc tempus DURANDVS in *rationali* suo [r] eorum tamquam in ecclesiam receptorum meminit, & hinc ipse ex GREGORII quidem opinione, primus omnium auctor est, qui eorum hoc modo mentionem facit. Instrumentorum musicorum vsus antiquior quidem est, sed non in cultu ecclesiastico; ad quam distinctionem quum tot scriptores minus attendant, falluntur. In occidente instrumenta in aulis imperatorum in vsu semper fuerunt, forte a *Iuliani* inde temporibus, qui epigramma [†] habet, quo scitam eorum dat descriptionem. At in occidentalibus regionibus instrumenta ad octauum vsque sæculum fuerunt ignota. Primum enim organon, quod vmquam in *Galliis* visum fuit, illud fuit, quod an. DCCLXVI. *Pipino* regi dono misit *Constantinus Copronymus*, quemadmodum ipse *BONA* [u] ex SIGEBERTO [w] & antiquis *annalibus* [x] *Gallie* ostendit; & GREGORIVS MARIANVM SCOTVM, MARTINVM POLONVM, AVENTINVM, PLATINAM & *pontificale* pro eadem sententia adlegat. Iam vero in principum aulis tantum adhibebantur, nondum in ecclesias inducta. Neque vmquam in ecclesias *græcas* recepta sunt, quum nulla vllius organi mentio in cunctis ipsorum liturgiis antiquis vel nouis facta reperiatur, si GREGORII sententia acceptari potest. DURANTVS nihilo scius pro eorum antiqui-

(r) Durand. *rational.* lib. IV. c. XXXIV. Sane in hoc angelorum - - concentu quandoque *organa* concrepant, quod a Dauide & Salomone introductum est, qui instituerunt hymnos in sacrificiis *organis* & aliis instrumentis musicis concrepi laudes a populo confamari. Lib. V. c. II. Tres sunt species sonorum, quæ tres modulos faciunt. Fit enim sonus pulsu, flatu, & voce. Pulsus pertinet ad citharam, flatu ad tubam & *organum*: vox vero ad cantum. Hæc genera musicorum antiquus populus in Dei laudem exercebat.

(†) Vid. vitam *Iuliani* per Morentinum p. II.

(u) *Bona* rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XIX. In *Galliis* ignota fuisse organa ante *Pipinum*, auctor est *Sigebertus* anno DCCLXVI. referens a *Constantino* imperatore ipsi dono missa; antea numquam visa: idemque narrat *annales Metenses* anno DCCLVII.

(w) *Sigebert.* an. DCCLXVI. (Not. Nihil huius rei in *Sigeberto* inuenire potui.)

(x) *Annales Metenses* tom. III. script. histor. Franc. an. DCCLVII. p. 27. edit. Du. du Chesne. Anno d' minicæ incarnationis DCCLVII. *Constantinus* imperator misit regi *Pipino* inter cetera dona *organum*, quod antea non visum fuerat in Francia.

tate tam in *græcis* quam occidentalibus ecclesiis pugnat, eamque probare [*y*] nititur, sed infelici cum successu. *Primum* ex IULIANO *Halicarnassensi*, *græco* quodam scriptore an. DX, quem perhibet dicere, quod sua tempestate organa in ecclesia vsurpata sint. Sed auctoris sui sensum perperam accipit, qui non de suis, sed de *Iobi* & templi *iudaici* temporibus loquitur. In hæc enim *Iobi* verba c. XXX, 31. *Ad luctum redacta est cithara mea, & organum meum ad vocem flentium*, commentans, non esse prohibitum dicit, instrumentis musicis, cuiusmodi [*z*] organa sint, vti, si pie id fiat, quia in templo illa vsurpata fuerint. Ex quibus manifestum est, de templo *iudaico* in singulari numero, non de christianis templis seu ecclesiis in plurali, cum loqui, vti quidem DURANTVS falso ipsum interpretatur. *Deinde* pro ecclesia *latina* communem opinionem vrget, quæ eorum inuentionem *Vitaliano* papæ, an. DCLX. adscribit. At vero non meliores hanc in rem testes habet, quam PLATINAM & *pontificale*, quorum aduersus perspicua documenta in sententiam contrariam exigua admodum habenda est ratio. Ad locum, quem nonnulli ex CLEMENTE ALEXANDRINO [*a*] vrget, non ita, respondeo, quemadmodum SVICERVS [*b*], (qui cum HOSPI-
NIANO [*c*] & aliis quibusdam, vsus musicæ instrumentalis in ecclesiis christianis penitus efficientibus, interpolationem & corruptionem huius antiqui auctoris esse dicit) sed obseruo tantum, non de eo ipsum loqui, quid in vsu tum fuerit in ecclesiis christianis, sed quid a priuatis quibusdam christianis adhiberi licitum sit, si quidem adhibere velint. Id quod potius, instrumenta musica lyram & citharam, de quibus loquitur, in publicis ecclesiis in vsu non fuisse arguit. Idem ex CHRYSOSTO-

(y) Durant. de ritib. lib. I. c. XIII. n. 2. Organorum vsus in templis antiquissimum probat Iulianus ad c. XXXI. *Iob*, enarrans verba: Si autem ambulauit &c. Is autem solius longo intervallo S. Gregorium antecessit.

(z) Iulian. cat. na in *Iob*. XXX. p. 465. ἡδὲ κερχῶδαι ὀργάνοις ἀπέριπτο, μετ' ἰσοβείας γινούμενα, ὅπως ἐν τῷ τῆς τῆς ἐκείνων.

(a) Clem. Alex. præd. 2. lib. II. c. IV. καὶ πρὸς κιδάραν ἐθελήσης ἢ λύραν ἄδειν τα καὶ ψάλλον, μῦθος δὲ ἔστιν. κ τ λ. Si ad lyram vel citharam canere & psallere volueris, nulla in te cadet reprehensio. cetera.

(b) Suicer. thesaur. voce ἔργον p. 501. 502. 503. quem vide.

(c) Hospi. de templis lib. II. c. XI. p. 74. edit. Tigur. MDLXXXVII. (lib. II. c. XXII. tot. p. 261. edit. Geneu.

MI [d] verbis colligi poterit, quando organa ista *iudeis* tunc concessa fuisse dicit, propter inertiam, atque fœcordiam & languidum eorum animum; Deum infirmitati eorum hac ratione consulere voluisse, quia nouissime ab idolis reducti fuerint: iam autem loco organorum [e] corpore nostro ad Deum vbique laudandum vti nobis licere. THEODORETUS [/] in commentationibus suis in psalmos & aliis in locis multas similes loquu-

(d) Chrysofom. in Psalm. CXLIX. tom. III. p. 634. Par. MDCXVI. Τα ὄργανα δὲ πάντα διὰ τοῦτο ἐπιτέτραπτο τότε, διὰ τὴν ἀδύνησαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ κινῆσαι αὐτοὺς εἰς ἀγάπην καὶ συμφωνίαν, καὶ ἐγείρειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν μετ' ἡδονῆς ποιῆσαι τὰ τῶν ἀφελειῶν παροχρήματα, καὶ εἰς ποικίην βύλεσθαι αὐτοὺς ἀγεῖν σπουδὴν διὰ τῆς ποιότητος ψυχολογίας· τὸ γὰρ βάνωσαι αὐτῶν καὶ ῥάθυμοι καὶ ἀναπαιτῶκος σφιζόμενοι ὁ θεὸς, ἀφυπνίζει αὐτοὺς ταύτῃ μεθέδουσε τῆ σοφίᾳ, ἀνακερῶσαι τὸ πάθος ἀσποδεδρίας τὸ ἡδὺ τῆς μελωδίας. Organa vero ista propterea tunc concessa erant, tum propter infirmitatem eorum, tum vt in caritatem & amicam conspirationem coalescerent, & vt mens eorum excitaretur ad ea, quæ utilitatem adferunt, cum voluptate facienda, & quod vellent eos tali recreatione & animi oblectatione ad multam excitare diligentiam. Quum enim Deus inertiam atque fœcordiam & languidum eorum animum sapienter excitare voluisset, eos hac arte excitauit, assiduitatis molestias suauitate cantus temperando.

(e) Chrysof. in psalm. CXLIV. tom. I. p. 862. Τότε μὲν ὄργανα ἦν, δι' αἷ ταῖς ἀδαῖς ἀνέφεροι· νυνὶ δὲ ἐπὶ ὄργανον κεχρησθῆναι εἰς τὸ σώματι· εἰς γὰρ καὶ εἰ ὀφθαλμῶν ἄδειν, καὶ διὰ γλώττης μόνον, καὶ διὰ χειρῶν, καὶ διὰ ποδῶν καὶ ἀκοῆς. Ὅσῳ γὰρ ἴκασον τέτατον ταῦτα πᾶσιν, καὶ τὸ θεῶν φέρει δόξαν καὶ αἰγιόμοιον, ἢ μὴ ἀκόλαστα ὀφθαλμῶς βλέπῃ, ὅταν μὴ πρὸς ἀρπαγῆς αἱ χεῖρες, ἀλλὰ πρὸς ἐλεημοσύνην ὡσεὶ στετακίαι, ὅταν πρὸς ψαλμῶν καὶ πνευματικῶν ἀκρομάτων ὑποδοχὴν αἱ ἀκοαὶ παρασκευασμέναι· ὅταν πρὸς σκληροῦ αἱ πόδες τρίχωσι, ὅταν ἡ καρδία δόλους μὴ ῥάπτῃ, ἀλλ' ἀγάπην βρῇ, ζῆλον ψαλμῶν καὶ κινῆσαι τὸ σώματι τὰ μέλη, καὶ ἄδει κανὴν ἄδῃ, καὶ τὴν διὰ ῥυθμῶν, ἀλλὰ τὴν διὰ ψαλμῶν. Tunc quidem (nempe sub veteri testamento) organa erant, quibus cantiones offerbant: nunc autem loco organorum corpore vti licet. Possumus namque etiam oculis canere, non sola lingua, & manibus, & pedibus, & auribus. Si enim vnumquodque horum membrorum ea facit, quæ Deo gloriam & laudem adferunt, exempli gratia, si oculus Iulianus non delectatur spectaculis: si manus non ad rapinas, sed elemosynam extenduntur; si aures paratæ sunt ad recipienda spiritualia præcepta: si pedes in ecclesiam currunt: si cor fraudes non nescit, sed caritatem emittit; sunt psalterium & cithara corporis membra, canuntque canticum nouum, non quod verbis, sed operibus constat.

(f) Theodoret. in Ps. XXXIII, 2. (tom. I. p. 517. edit. Paris. MDCXLII.) Ἐξομολογήσθε τῷ κυρίῳ ἐν κινῆσει, ἐν ψαλτηρίῳ δεκχομένῳ ψάλατε αὐτῷ· ἴσατε αὐτῷ ἄσμα κανόν, καλῶς ψάλατε αὐτῷ ἐν ἀλαλαγμῷ - - Ταῦτα δὲ πάντα κατὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιβολὴν λατρίῳ καὶ γὰρ κινῆσεις, καὶ κυμβάλοις, καὶ τυμπάνοις,

tiones

tiones habet. Sed auctor sub nomine IUSTINI MARTYRIS [g] rem multo exactius exprimit, *Simpliciter canere, inquit, insipientibus non conuenit, sed instrumentis inanimatis & crotalis cum salutatione canere. Quocirca in ecclesiis non usus carminum per eius generis instrumenta & alia insipientibus congruentia receptus est, sed simplex cantio in eis manet.* Quando itaque organorum usus ad duodecimum vsque sæculum nullus fuit, de illis, tamquam antiquæ ecclesiæ instrumentis, loqui non potuimus.

καὶ ἑτέροις μουσικοῖς ὄργανοις ἐπέχρητο· ἀλαλαγμοὶ δὲ εἰσι ἐπιπίκιος βοῆ, κατὰ τῶν φερούστων ἑστὸ τῶν ἡκούτων γινόμενη ἀερόπτεσι δὲ καὶ ἡμῖν τὰ εἰρηναῖα πνευματικῶς νοσηρῶν· καὶ δυνατὸν ἡμᾶς εὐχεῖν καὶ πανακμήνιοι ὄργανον ἡμᾶς αὐτοῦς διὰ φῆται, καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀπέλιον τῶν αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν τὸν Θεὸν ἀνυμῆσαι. Confitemini Domino in cithara & in psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum, canete psallite ei in uociferatione. Omnia autem hæc secundum legalem cultum perficiebantur. Etenim citharis, & cymbalis & tympanis, aliisque musicis instrumentis utebantur. Ceterum alalagmus est uictoriæ clamor, qui contra fugitantes a uincensibus editur. Quadrant autem & nobis quæ dicta sunt, si secundum spiritum intelligantur: & fieri potest, ut nos canorum & concinnum organum nos ipsos reddamus, & Deum celebremus per instrumenta omnium sensuum, sicut interiorum tum exteriorum.

Id. in psalm. CXLIX, v. 6. Τοσοῖσι οἱ Ἀνύταμ πάλαμ πῖς ὄργανοις, ἐπέχρητο ἐν τῷ Θεῷ καὶ τὸν Θεὸν ἀνυμῆσται· ἐκ ἐπειδὴν Θεὸς ἐπέχρητο τῇ τῶτων ἡχῇ, ἀλλ' ἐπειδὴν τῶν γινόμενων τὸν σκοπὸν ἀπέδιδχετο· ὅπ γὰρ ὡδαῖς καὶ κρέμασι τὸ Θεὸν ἐκ ἐπιπέριπται, ἀκροῖν αὐτῷ λίγοιτο· Ἰουδαίοις ἀπόστησι ἀπ' ἡμῶν ἡχοῦ ὄσων σε, καὶ φωτῆς ὄργανον σε ἐκ ἀκρόσμου· ταῦτα πῖνυ γινεσθαι συνεχάρησε, τῆς τῶν εἰδώλων αὐτῶς πλάνης ἀπακλάξαι θελήσας, ἐπειδὴν γὰρ φιλοπαίγμονες πνευ ἦσαν, καὶ φιλογύλωτες, ταῦτα δὲ ἀπαντε ἐν τοῖς εἰδώλων ἐπιτελεῖτο τοῖσι, συνεχάρησε ταῦτα. διὰ τῆτο αὐτῶς ἐφελκόμην, καὶ τῇ ἰλαστόν· βλάβη καλύει τὴν μέζονα, καὶ διὰ τῶν ἀτελῶν προπαυδεύει τὰ τέλεια. His instrumentis olim Leuita utebatur, Deum in diuino templo laudantes, non quod Deus horum sono oblectaretur: sed quoniam propositum eorum, qui hæc faciebant, amplectebatur. Nam Deum minime cantibus & sonis delectari, audimus ipsum Iudæis dicentem: *Auerte a me sonum cantionum tuarum, & uocem organorum tuorum non audiam.* Hæc igitur fieri permisit, quum ab idololorum errore eos liberare uellet. Quoniam enim studiosi ludorum erant & risus amatores, & hæc omnia in idololorum templis fiebant, hæc permisit, hoc pacto eos adliciens, & minori damno maius impediens, & per imperfecta perfecta prædocens.

(g) Iustin. quæst. & respons. ad orthodox. quæst. CVII. pag. 462. Οὐ τὸ ἔσσαι ἀπλῶς ἐν πῖς νηπίοις ἀρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὄργανων ἔσσαι, καὶ μετὰ ὄρχήστου καὶ κροτάλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προσείσθαι ἐν τῶν ἀσμάτων. ἡ χρῆσις τῶν τῶν τῶν ὄργανων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν νηπίοις ἐν τῶν ἀρμόδιον, καὶ ἑπολιεπιταὶ τὸ ἔσσαι ἀπλῶς.

§. XV.

De origine campanarum, & quomodo conuentus ecclesiastici, his nondum inuentis, conuocati fuerint.

EAMDEM ob causam nec campanas inter antiquæ ecclesiæ instrumenta refero, quod recentius inuentæ esse intelliguntur. Nam per tria priora sæcula, certum est, priscos christianos nullo publice dato signo in vnum conuenisse: quidquid AMALARIUS [b], lignorum instrumentorum sono id factum esse, opinetur. Nam hæc adeo absurda est opinio & somnium omni fundamento destitutum, sibi persuadere, quod tempore persecutionis, quando noctu clam conuenerunt, ipsi se quasi prodere, & inimicos suos ad necem sibi inferendam prouocare voluerint, vt nec ipsi *Romanensis* ecclesiæ scriptores BONA [i] atque BARONIUS [k] concoquere illud potuerint. BARONIUS autem aliam habet opinionem, haud meliore fundatam ratio-

(b) Amalar. de officiis lib. IV. c. XXI. (in bibliothec. patr. max. tom. XIV. p. 1016. edit. Lugdun.) Omnis saluatio deest in istis tribus diebus - - nec altitudo signorum, quæ fiebat per vasa ærea, deponitur, & lignorum sono vsquequaque humilior aris sono, necessario pulsatur, vt conueniant populus ad ecclesiam. Potest & in hoc humilior vsus ecclesiæ Romanæ designari antiquis temporibus, quam nunc sit, & præ ipse tunc, quando latitabat per cryptas propter persecutores: Nam adhuc in iunior Roma, quæ antiquis temporibus sub vno domino cum antiqua Roma regebatur, vsus lignorum tenet, non propter aris penuriam; sed propter vetustatem

(i) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. I. Amalarius lignorum sonitu christianum populum congregatum ait, quando latitabat per cryptas propter persecutores. Non adferuntur Amalario Baron. an. LVIII. num. CVIII. & merito: tum quia huius rei nullum exstat antiquum monumentum: tum etiam quia ratio ipsa non patitur, vt eo tempore, quo abditæ loca ad conueniendum studiosissime quærebant, eo lignorum strepitu se proderent & ad necem sibi inferendam gentiles prouocarent.

(k) Baron. an. LVIII. n. CVIII. edit. Antwerp. MDCX. (n. CIII. edit. MDCLXX.) Haud adferuntur Amalario, qui existimauit, tempore persecutionis ecclesiæ, sonitu lignorum (vt fit hodie tribus vltimis diebus maioris hebdomadæ) ad synaxin vocari solitos christianos. Eius enim rei vsus quum nullum prorsus vetus reperiatur monumentum litteris consignatum; nec ratio ipsa patiatur, vt quum hæc illi secretius agenda curarent, tanto lignorum strepitu omnium gentilium aures & oculos in se conuenterent; haud nobis probare potest: quum præsertim nec verum fuisse appareat, solitum esse olim (vt nunc ea sit ratione tribus illis diebus maioris hebdomadæ) mortis tantum tempore, ad conuocandum populum ligna pulsari.

ne. Fuisse enim certos ecclesiae ministros, existimat, id muneris obtinentes, vt singulos priuatim admonerent, quo tempore & loco conuentus habendus esset; & hos [1] Θεοδρομους, hoc est *cursores*, antiqua ecclesiae lingua vocatos esse, dicit. Vnum solum testimonium pro hac sua sententia ex epistola IGΝΑΤΙΟΥ [m] ad Polycarpum adfert, vbi quidem nomen illud occurrit, sed sensu plane diuerso ab eo, quo BARONIVS illud interpretatur. Non enim de hominibus loquitur, quorum officium sit, conuentus religiosos conuocare, sed de nuntiis, ex regione alia in aliam in causa grauiore ecclesiae missis, quemadmodum vnusquisque, qui IGΝΑΤΙΟΥ inspexerit studiosius, facile videbit. Hosce alio loco [n] Θεοπερεσβύτας, *diuinos legatos*, appellat, quemadmodum ex omnium virorum doctorum sententia legendum est; atque ita vetus *latina* versio habet *sacros legatos*, & POLYCARPVS [o] eodem nomine vtitur, de ecclesiarum loquens legatis. Hi plerumque diaconi quidam, vel de inferioribus clericis erant, quos episcopus dignos iudicabat, qui ad ecclesias alias ablegarentur. Conuocatio autem christianorum ad conuentus ecclesiasticos quemadmodum facta sit, de eo quidem nihil certi

(1) Baron. ibid. n. CVII. (CII.) Vrgente persecutione haud liberum erat ibidem p. m. 610. semper loci conuenire; sed necesse erat frequenter mutare loca, eademque nec inuentu facilia. Quamobrem priuatim singulos a ministro ecclesiae id muneris obeunte, qui cursor dicebatur, episcopi seu presbyteri monitu vocari opus erat. De cursoris electione hęc habet Ignatius, scribens ad Polycarpum: Decet, beatissime Polycarpe, cetera. vid. litt. seq. (m)

(m) Ignat. epist. ad Polycarp. n. VII. Πρίπει, Πολύκαρπε Θεομακαριστότατε, συμβήλιοι ἀγαγύν Θεοπεπίτατοι, καὶ χειροτονῆσαι πιά, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνοι, ὃς δυνίσκεται Θεόδρομος καθῆσθαι. Τῶτον καταξιώσαι, ἵνα πορευθεὶς εἰς Συρίαν δοξάσῃ ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην εἰς δόξαν χριστοῦ. Decet, in Deo beatissime Polycarpe, concilium cogere Deo decentissimum, & eligere aliquem, quem valde carum habeatis, & impigrum, qui poterit diuinus cursor appellari, illumque eo dignari honore, vt profectus in Syriam glorificet vestram impigram caritatem in gloriam Christi.

(n) Ignat. ep. ad Smyrn. n. XI. Πρίπει εἰς πᾶν θεῶ χειροτονῆσαι τὴν ὀκνησίαν Θεοπεπίτατην (leg. Θεοπερεσβύτας) κ. τ. λ. Decet ad Dei honorem, vt ecclesia vestra eligat *sacrum legatum*.

(o) Polycarp. ep. ad Philipp. n. XIII. ὅπερ ποιήσω, ἰὰν λάβω καιρὸν ἕυδοτεν, εἴτε ἔγω, ἢτε ἂν κίψω πρεσβεύσοντα καὶ περὶ ὑμῶν. Quod faciam, si habuerim tempus opportunum, siue ego, seu *legatus* quem misero pro vobis.

constat, nisi quod secreta quadam ratione eam factam esse, sci-
amus. Forte diaconissæ ad hoc ministerium commodissime ad-
hiberi potuerunt, quippe omnium minime cognitæ vel suspectæ
gentilibus; sed ob lucis historicæ inopiam nihil possumus defi-
nere. Sequentibus sæculis diuersas alias conuocandi conuentus
religiosos rationes, ante inuentas campanas, deprehendimus.
In *Aegypto* tubæ more *iudeorum* videntur adhibitæ. Vnde PA-
CHOMIVS [p], *Aegyptiorum* monachorum parens, regulæ suæ ar-
ticulum aliquem facit, quod monachus quilibet, audita voce tu-
bæ ad ecclesiam vocantis, cella sua egredi debeat. Et eadem
consuetudo IOANNI CLIMACHO [q], præfidi cœnobarum in
monte *Sina* sæculo sexto, memoratur, vnde coniecere nobis li-
cet, quod antiqua consuetudo etiam in *Palestina* ad illud vsque
tempus durauerit. In quibusdam vero monasteriis moris erat
monachis, omniam cellas alternatim obire, & pulsu mallei fra-
tres suos ad ecclesiam euocare: cuius consuetudinis, tamquam
pro nocturnis præcipue conuentibus vsitata, crebra a CASSIA-
NO [r], PALLADIO [s] & MOSCHO [t] mentio iniicitur, vnde &
instrumentum illud *signum nocturnum* & *malleus excitatorius* ab illis
appellatur. In monasterio virginum, quod *Hierosolymis* crexit

(p) Pachom. regula c. III. bibliothec. patr. tom. XV. p. 629. edit. Paris. MDCLIV.
Quum audierit vocem tubæ ad collectam vocantis, statim egrediatur.

(q) Climac. scala paradisi, gradu XIX. biblioth. patr. tom. V. p. 244. cit. edit.
(tom. X. p. 41. f. ed. Lugdun. MDCLXXVII.) Obseruemus accurate & intelliga-
mus, *signo iuxta tubæ canente cogi fratrum cœtus*, cetera.

(r) Cassian. I. sitat. lib. II. c. XVII. Is autem, cui religiosi conuentus commo-
nitio, vel synaxeos cura committitur, non passim vt libitum est, nec prout
noctæ fuerit expergescat, aut opportunitas eum somni proprii seu infomni
coartat, fratres etiam ad quotidianas vigilias exsuscitare præsumit. cetera.
Id. lib. IV. c. XII. Itaque confidentes in r. cubilia sua & operi ac meditatio-
ni statim pariter impendentes, quum sonitam pulsantis ollium ac diuer-
sonum cellulas percipientis audierint, ad orationem eos scilicet seu ad o-
pus aliquod imitantis: certatim e cubilibus suis vnusquisque proumpit,
cet. n.

(s) Pallad. histor. Lausiac. cap. CIV. Πηρώσας τὴν συνέθην τῶν ἐνχῶν καινῶν, τὸ τη-
νικῶτα τῶ ἐξυπνιαστικῶ σφύριον τὰς πάντων ἐκρενε κέλλας, συνά-
γην ἀδελφῶν εἰς τὰς ἐνταρξείας εὐχὰς πρὸς ἀσθητὴν δοξαζομένην. Impleto tempore con-
finito, excitatorio malleo pulsabat cellas omnium, eos congregans ad orato-
riam benedictionem matutinam.

(t) Mosch. 1. 1. c. 1. Si hit. Ne dænum pulsete signum &c.

& moderata est *Paula*, nobilis illa *Romana* femina, signum dari solebat ab obeunte quadam & cantante *Halleluiab*: Hac enim voce, vti fidem nobis facit HIERONYMVS [u], ad conuentus religiosos solebant vocari. In aliis orientalibus partibus lignorum percussio in vsu erat, vti ex actis synodi secundæ *Nicene*, THEODORO STVDITA, NICEPHORO BLEMIDE aliisque scriptoribus pluribus BONA [w] demonstrat. Neque campanarum vsus notus inter eos erat, sicut ex BARONIO [x] idem ille obseruat, vsque ad annum DCCCLXV, quando *Vrsus Patriciacus*,^v dux *Venetiarum*, nonnullas *Michaeli* imperatori dono misit, qui eas in turri, ad ædem *Sophianam* exstructa, collocavit. Hodie vero, siue quod hæc consuetudo numquam in vniuersum invaluit apud *Græcos*, siue quod *Turcæ* vsuum campanarum ipsis permittere recusant, nullas habent, sed antiquum morem sequen-

- (u) Hieron. ep. XXVII. epitaph. *Paulæ* p. 178. edit. Basil. MDLXV. fol. (p. 115. li. edit. Francos.) Post *Halleluiab* cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat.
- (w) *Bona* rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. II. Vsi sunt etiam græci lignorum percussione, quorum vsuum antiquissimum esse ex actis secundæ synodi *Nicænæ* constat. Ibi enim act. IV. ex libro miraculorum S. Anastasi martyris legitur, quod quum eius reliquiæ *Cæsareæ* appropinquarent, ciues omnes lætitia magna perussi *ligna sacra pulsantes* obuiam facti sunt. Eorumdem frequens habetur mentio apud græcos scriptores. Theodorus Petreorum episcopus in vita S. Theodosii archimandritæ; *Monachi*, ait, *lignum pulsabant præter solitam propemodum horam*. Nicephorus Blemides in vita S. Pauli Latrensis, *Imperat*, *ut ante tempus lignum congregans monachos pulsaretur, & sacra mystagogia peragatur*. Theodorus Studita in carminibus *Vcluti tuba percute lignum tempore suo ut opus est*. Auctor vitæ S. Niconis cognomento *Meraneitæ*: *Et ligni pulsatione omnes fratres contocant*. Et tubæ quidem ac mallei vsus ad sola monasteria pertinuisse videtur, ligna autem ab omnibus ecclesiis vsurpata fuerunt, longoque spatio permanfit eorum consuetudo, quia campanas serius receperunt.
- (x) *Bona* ibid. Campanas vsui græcis esse cœpisse anno DCCCLXV. refert *Baronius* ex historiæ *Venetæ* scriptoribus adferentibus, vsuum *Patriciacum Venetiarum* ducem primum omnium dono misisse duodecim musicæ artis & valde sonoras *Michaeli* imperatori, qui eas in turri ad S. *Sophiam* exstructa collocavit.
- Baron.* ad an. DCCCLXV. n. CV. (p. 310. tom. X. edit. Antwerp. MDCLXX.) Ad hunc quoque annum referunt scriptores prosequuti res *Venetæ*, arca instrumenta, quæ campanas dicimus, vsui esse cœpisse græcis, missis ipsis a duce *Venetiarum* *Viso Patriciaco* ad *Michaëlem* imperatorem.

tes ligneis instrumentis vel bracteis ferreis vtuntur, quæ *σημαντρα* & *χειροσημαντρα* vocitant, quod manibus teneantur, eorumque pulsū populus in ecclesiam conuocetur, quemadmodum ab ALLATIO [xx] & a recentiore quodam scriptore ex nostratibus [y], qui consuetudinum eorum testis oculatus fuit, condocemur. Quis primus campanarum vsum in ecclesiam *latinam* introduxerit, nondum liquido constat; aliis *Sabiniano* papæ, *Gregorii* successori an. DCIV, aliis *Paulino*, ecclesiæ *Nolane* episcopo, *Hieronymo* coæuo, hoc adscribentibus. Hæc postrema opinio certe vulgatus error est, nec alii fundamento originem debere videtur, nisi quod *Paulinus* fuerit episcopus *Nolæ* in *Campania* (vbi ærea illa instrumenta forte primum inuenta, & hinc *nolæ* & *campanæ* dicta sunt) & recentiores quidem audaculi scriptores hinc concludant, quod earum auctor existerit. Quæ fabula plus probabilitatis accepit, quia ipse ecclesiam *Nolæ* fundauit. Verum tum huic fictioni id infeliciter accidit, quod ipse conditam a se ecclesiam, & singulas eius partes in duodecima ad *Seuerum* epistola describens, nullam campanarum vel turris campanariæ faciat mentionem, quum tamen alia minora ædificia adcurate recenset. Quod, vt *BONA* recte obseruat, idoneum argumentum est, accedente reliquorum auctorum omnium silentio, quo ipsum earum inuentorem non fuisse, probe-

(xx) Leo Allat. in dissertat. de recentiorum græcorum templis. Sacerdotes græci ligneo instrumento ad græcos in ecclesiam conuocandos vtuntur. Id est, lignum binarum decempedarum longitudine, duorum digitorum crassitudine, latitudine quatuor, quam optime delectatum, non fissum aut rimosum, quod manu sinistra medium tenens sacerdos vel alius, dextra malleo ex eodem ligno cursim hinc inde transcurrens modo in vnâ partem, modo in alteram, prope vel eminus ab ipsa sinistra, ita lignum diuerberat, vt ictum nunc plenum, nunc grauem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extensum edens, perfectæ musices scientia auribus suauissime moduletur.

(y) Dr. Smith's *Account of the greek church* p. 70. [p. 53. edit. lat. Traiect. ad Rhen. MDCXCVIII.] Campanarum vfu ciuitatibus potissimum, quas *Turcæ* promiscue habitant, interdico, vt opportunius & debito tempore inter sint, lignei instrumenti, *σημαντρα*, quod malleo pulsunt, sonitu ad sacras ædes conuocantur. Huius tum crebrioribus sortitionibusque tum languidioribus magisque intermissis ictibus, qui prope sunt, a *λαουσιάντη*, siue æditio. quantum temporis, antequam sacra fieri occipiant, reliquum sit, autum insuet, nec diutius expectandum, admoniti, sitisque id vfu edocti, vel pueri intelligunt.

tur.

tur. Sed tamen BONA, ecclesiæ eas vsui esse cœpisse existimat, simulac imperatores christiani facti fuissent, quia tintinnabula, minorum campanarum genus, ab ethnicis in similem vsum iam ante adhibita fuerint. Quæ argumentatio, mea quidem sententia, parum ponderis habet, quia nullus antiquus auctor est, qui eius coniecturam confirmet. Nullum enim ante AVDOENVM *Rothomagensem* produxit, qui vsus tintinnabulorum mentionem faciat, nullum ante BEDAM, qui campanæ vocabulo utatur: qui scriptores duo sæculo septimo vixerunt, & hoc ipsum argumento est, has res non multum ante inter christianos in vsum venisse, alioquin in auctoribus, qui ante illos scripserunt, eas memoratas inueniremus, quemadmodum in illis, qui subsequuntur, earum mentio habetur. Lectori iam nihil attinet commemorare, illam vsitatam *Romanensibus* consecrandi, vngendi, baptizandi & nomine alicuius sancti insigniendi campanas consuetudinem recentius quoddam inuentum esse. BARONIVS non vltra tempus *Ioannis XIII.* an. DCCCCLXVIII. extendit, qui maiorem campanam ecclesiæ *Lateranensis* consecrauit, atque nomine *Ioannis* [z] nuncupauit, vnde hanc consuetudinem in ecclesia perseuerasse, putat, vt eo modo, quo iste pontifex vsus, campanæ in ecclesiis collocandæ, Deo primum, imposito eis nomine, dicarentur. MENARDVS [a] & BONA [b], hunc ritum

(z) Baron. an. DCCCCLXVIII. tom. X. p. 810. ed. Antwerp. MDCX. (n. LXXXVI. p. 797. edit. MDCXVIII.) Sed ad Ioannem pontificem reuertimur, qui Capuæ his peractis, in urbem rediens, quum imperator ibi adhuc moraretur, contigit primariam Lateranensis ecclesiæ campanam mitæ magnitudinis recens ære fusam super campanile eleuari: quam prius idem pontifex sacris ritibus Deo consecrauit, atque Ioannis nomine, puto baptistæ, cuius ecclesiæ esset vsui, nuncupauit. Qui sacer ritus in ecclesia perseuerauit, vt eo modo, quo ipse vsus, campanæ in ecclesiis collocandæ, Deo primum, imposito eis nomine, dicarentur.

(a) Menard. not. in Sacramental. Gregor. p. 207. (p. 438. c. tom. III. opp. Gregor. Paris. MDCCV.) His de basilicæ dedicatione notatis, subiungendus est ordo in benedictione signi, hoc est nolæ seu campanæ, qui exstat in codicibus Remensi & Ratoldi abbatis. In codice igitur Remensi ita habetur: *Ad signum ecclesiæ benedicendum: Benedic, Domine, hanc aquam benedictione cælesti &c.* In codice Ratoldi: *Ad signum ecclesiæ benedicendum. In primis intingue ter in aqua, & laues in ea que benedicenda est his verbis: Benedic, Domine, cetera.*

(b) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. VII. Vsam quidem benedicendi campa-

paullo antiquiorem esse, volunt, sed tamen non longius quam vnum sæculum, ad *Caroli* videlicet *magni* ætatem, extendere audent, cuius tempore, *MENARDVS* dicit, libros quosdam rituales formam benedicendi & vngendi campanas habuisse, hoc præfixo titulo: *Ad signum ecclesie benedicendam*. Neque improbabile est, eiusmodi corruptionem in libros rituales horum temporum irrepisse; quia inter *capitularia* *CAROLI MAGNI* censuram quandam & prohibitionem huius consuetudinis inuenimus, *Ut clocas* (quod *Germanicum* campanarum nomen est) *non baptizent* [c]. Enim vero quod tum prohibitum, illud postea constanter concessum & factitatum, immo adæditis quibusdam iuribus auctum est, dum campanæ quoddam incantamenti genus contra tempestates, fulmina, & satanæ insidias effici consueverunt, quemadmodum lector, cui lubet, cærimoniam, ex antiquis *pontificalibus* ecclesie *Romanensis*, a *SLEIDANO* [d] & *HOSPINIANO* [e] descriptam, legere potest. Sed vereor, ne lectores mei lo-

nas scribit *Baronius* a *Ioanne XIII.* traxisse originem, qui anno *DCCCLXVIII.* campanam *Lateranensem* miræ magnitudinis, antequam super campanile eleuaretur, sacris ritibus Deo consecrauit, atque *Ioannis* non ine nuncupavit, qui ritus, inquit, *in ecclesia perseverauit*. Sed multo antiquiorem esse ex ritualibus libris integro sæculo ante *Ioannem XII.* conscriptis palam fit, in quibus formula benedicendi & vngendi campanas reperitur, hoc præfixo titulo, *Ad signum ecclesie benedicendam*, ut euertissimus *Menardus* testatur in notis ad libr. *Sacramental.* p. 207. ex codice *Rhemeni* tempore *Caroli magni* exuato.

- (c) *Capitul. r.* *Caroli magni* citata a *Duranto* de ritibus eccles. cath. lib. I. c. XXII. n. II. Plura de tintinnabilis *Rhodiensis*. Appellatur item *clocæ*, vocabulo *Germanico*, ut in *capitulari* *Caroli magni*, *ut clocas non baptizent*.
- (d) *Sleidan.* commentar. lib. XXI. p. 388. (p. in. 659.) Consimili ratione tractantur campanæ, & primo quidem sic eas pendere oportet, ut circumire possit episcopus, qui quam psalmos aliquot demurmuravit, aquam & salem consecrat, simulque miscet, eaque foris & intus campanam diligenter lauat, post extergit, & oleo sicco formam crucis in ea describit, Deumque precatur, ut quam impellitur & insonat campana, fides & caritas in animis hominum augeatur, taceant omnes insidiæ diaboli, grando, fulmina, venti, tempestates, & omnis intemperies mitigetur. ubi crucem illam oleatam linteo detexit, septem alias crucis in ea format, intus vero vnam: postea psalmos aliquot recitans, campanæ turibulum subdit, & suscitum facit, eique bene precatur. plerisque in locis, epulum dari consuevit & peragi convivium, non sicut atque in nuptiis.
- (e) *Hospini m.* de templis lib. IV. c. IX. tot. p. 113, seqq. edit. *Tigur.* (p. 391. seqq. edit. *Genov.*)

co prætermissionis nunc quidem iusto longioris digressionis in hoc argumento me accusent, adeoque ad antiquarum ecclesiarum considerationem reuertor.

LIBRI OCTAVI

CAPVT OCTAVVM

DE ANATHEMATIS ALIISQVE ANTIQVARVM ECCLESIA RV M ORNAMENTIS.

§. I.

Quid veteres per anathemata sua in ecclesiis intelligant.

POSTQVAM præcipuas partes & ædificia nec non communia utensilia antiquarum ecclesiarum distincte spectauimus, non alienum ab instituto nostro erit, oculis nostris ad earum ornamenta conuersis, paululum considerare, quemadmodum domos orationum exornarint prisca christiani. De magnificentia & splendore quarundam fabricarum deque valore utensilium altaris, quorum multa argentea erant & aurea, iam diximus. Quod igitur hoc loco addendum est, ad reliqua ecclesiæ ornamenta attinet, quorum nonnulla inusitatiora sunt & recentioribus scriptoribus rarius obseruata. Generale omnis generis ornamentorum in ecclesiis, tum in ipsis structuris, tum in vasis & utensilibus ecclesiasticis, nomen olim erat *anathemata*. Quod etsi vt plurimum homines execratos, siue per excommunicationem a cœtu fidelium separatos & segregatos, significat, interdum tamen res etiam Deo datas eiusque honori ac cultui dicatas denotat. Quo sensu omnia vasa sacra & instrumenta ecclesiæ & omnia donaria atque ornamenta, ad illam pertinentia, *anathemata* appellantur, quod a communi vsu segregata & diuino honori ac cultui consecrata erant. Nonnulli e grecis scriptoribus distinguunt inter ἀνάθηματα, & ἀναθέματα, quemadmodum SVICERVS [a] EX CHRYSOSTOMO [b],

(a) Suicer. thes. voc. ἀνάθημα p. 268. 269.

(b) Chrysostom. hom. XVI. in Roman. τί ἐστι τὸ ἀνάθημα; ἀνεσι' αὐτῷ λέγει. Εἰ τις ἔφιλει τὸ κύριον Ἰησοῦν, ἔσω ἀνάθημα τρεῖσι, κεχαρίσω πάντων, ἀλλότριῳ ἔσω πάντων. Κατάπερ γὰρ τὸ ἀνάθημα τῶ ἀναθημένῳ τῷ θεῷ

HESYCHIO [c], ZONARA [d], & BALZAMONE [dd] obseruauit, qui illud ornamenta ecclesiæ, seu res Deo deuotas; hoc autem res execrandas & detestabiles exitioque destinatas denotare, statuunt. Alii uero non ita adcurate hanc distinctionem obseruant, sed uocabulo ad utrumque, res uidelicet Deo dicatas, & res exitio destinatas, significandum, promiscue utuntur: quemadmodum SVICERVS EX THEODORETO [*], CYRILLO

ἑδείς ἂν πολυέσειν ἀπλῶς ταῖς χρυσίαις ἀναθεῖναι, ἑδὲ ἐγγύς γενέσθαι ἔτω καὶ τὴν
 χαριζόμενοι τῆς ἐκκλησίας, πάντων δόπιτων, καὶ ὡς πορρωτάτη ἀπάγει, τὸ ἐπὶ
 ὀνόματι δὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλῶν τῶν φόβων πᾶσι ἀπαγορεύει αὐτῶν δόπιμα·

εἰσεσθαι καὶ δόπιμα δὸν τῷ μὲν γὰρ ἀναθήματι, τιμῆς ἕνεκα, ἑδείς ἰδέσθαι ἐγ-
 χύσαι· τῷ δὲ δόπιμα δὸν ἐξ ἐναντίας ἐχωρίζοντο γνῶμης ἅπαντες Ὡστε ὁ μὲν χα-
 ρισμὸς εἰς, καὶ οὐσίας καὶ τῶν κακῶν ἠποτριμῶν ὁ δὲ τῶν τῶν
 χαρισμῶν ἐκ ἑῶν, ἀλλὰ καὶ ἐναντίου ἔσθαι ἐκείνου. Τῷ μὲν γὰρ ἀπέχοντο ὡς ἀνα-
 κειμένους Θεῷ, τῷ δὲ ὡς ἠποτριμῶν Θεῷ, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Quid
 est anathema? Audi ipsum ita loquentem: Si quis non amat dominum,
 is ἀνάθεμα, anathema sit, hoc est, ab omnium commercio segregetur, alie-
 nus ab omnibus fit. Nam quemadmodum anathema domumque id quod
 Deo oblatum dedicatur, nemo est, qui temere manibus contingere audeat,
 vel ad illud propius accedere: sic etiam eum, qui ab ecclesia separatur, ab
 omnibus abscindens & quasi longissime abducens hoc nomine, a contrario
 scilicet, appellat, magno cum terrore omnibus interminatus, ab eo ut se-
 parantur ac pedem referant. Donario enim honoris gratia appropinquare
 nemo audebat: ab eo autem, qui ab ecclesia abscissus erat, ex opposita om-
 nes sententiæ separabantur. Quapropter separatio quidem tum hæc, tum
 illa ex æquo a vulgo abalienatio erat: separationis uero modus non vnus
 sed illi contrarius. Ab illo enim abstinebant, tamquam Deo dicato: ab hoc
 autem recedebant, tamquam a Deo alienato & ab ecclesia abscisso.

(c) Hesyeh. lexicon. Ἀνάθεμα, ἐπάρατον, ἀκοινωνήτον, Maledictus, excommuni-
 catus. Ἀνάθημα, κόσμημα, Donarium, ornamentum.

(d) Zonar. in can. III. concil. in templo Sophia. Ὡς τὰ ἀναθήματα, προσκα-
 γόμενα τῷ Θεῷ, χαρίζονται δὸ τῶν κοινῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔτω καὶ
 ὁ ἀνάθεμα γειόμενος, ἐκκόπτεται καὶ ἀποδιωκίται ἀπὸ τῆς τῶν πιστῶν ὀμη-
 γύρουσ, τῶν ἀνατεθειμένων καὶ ἀφωσιωμένων τῷ Θεῷ, καὶ ἀπὸ αὐτῶν, καὶ προσκληρῶ-
 νται τῷ διαβόλῳ, καὶ ἀνατίθεται αὐτὸς ἑαυτῶν. Quemadmodum donaria Deo
 oblata separantur a communibus & humanis rebus: ita etiam anathema fa-
 ctus excinditur & segregatur a coetu fidelium consecratorum ac dicatorum
 Deo, & ab ipso Deo, atque destinatur diabololo seque ipsum ac consecrat.

(dd) Balsimon. ad enmd. can. hæc ipsa uerba exseripit.

(*) Theodoret. in cap. XIII. Iesaiæ. tom. II. p. 59. Τὸ ἀνάθεμα καὶ ἐπὶ τῷ ἄγων
 ἀγίῳ, καὶ ἀφιερωμένῳ τῷ Θεῷ πῶσι πῆ θεῖα λόγια, καὶ μέτετα καὶ ἐπὶ τῷ ἄγων ἀ-
 γαγῆσ καὶ βεβήλω ἀνάθεμα γὰρ καλεῖται, καὶ τῷ τῷ Θεῷ προσφερόμενα, καὶ

ALEXANDRINO [*], auctore *questionum ad orthodoxos* sub nomine IUSTINI [†] MARTYRIS, & nonnullis aliis scriptoribus demonstrat. Nos vero heic vtrumque vocabulum pro donariis & ornamentis templorum accipimus. Quo sensu ἀνάθηματα *Lucæ* euangelistæ c. XXI, 5. *donaria & ornamenta* dicuntur. Atque ita EVSEBIUS, hemisphærium ecclesiæ *Iierosolymitana* & duodecim, quæ illud cingebant, columnas describens, dicit, columnarum capita maximis crateribus argenteis fuisse ornata, quos imperator tamquam ἀνάθημα [e] κάλλιστον, *pulcherrimum donarium*, Deo suo dicauerit. Et paullo post iterum ait [f], dici non posse, quot quantisque ornamentis ac donariis (ἀναθημάτων) partim ex auro & argento, partim ex gemmis templum illud diversimode venustarit. Atque ita cuncta pretiosa vasa ac in-

τὴς διὰ τῆς παρουσίας τῆς ἐκκλησίας ἐμβαλλομένους. *Anathema* tum de eo, quod valde sanctum est, Deoque consecratum, vsupant diuina eloquia: & rursum de eo, quod valde impurum & profanum. *Anathema* enim vocamus tum ea, quæ Deo offeruntur, tum eos, qui ob aliquod delictum ab ecclesia expelluntur.

Id. in *Sophon.* c. I. v. 7. p. 865. Τὸ ἀνάθημα διπλὴν ἔχει ἔννοιαν ἢ γὰρ μόνον τὸ ἀνακείρμενον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποστρέψον ἀνάθημα ἐκκλησίαι. *Anathema* duplicem sensum habet: nam non solum id, quod Deo dedicatum est, sed etiam quod abalienatum, *anathema* vocauit.

Id. in *epist. ad Rom.* c. IX, 3. Τὸ ἀνάθημα διπλὴν ἔχει τὴν διάνοιαν καὶ γὰρ τὸ ἀφιερωμένοι τῷ Θεῷ ἀνάθημα οὐκαὶ εἶναι, καὶ τὸ τίττε ἀπότρετοι τὴν αὐτὴν ἔχει προσήγοριαν. *Anathema* duplicem habet intelligentiam. Nam & quod Deo consecratum est, *anathema* nominatur: & quod ab eo est alienum, eandem habet appellationem.

(**) *Cyrrill. Alexandr. lib. V. de adorat.* (p. 144. edit. Paris. MDCXXXVIII. fol.) Ἀνάθημα. τῆς τῆς, τὸ ἀπειρηθὲν ἐκάστῳ, καὶ ἀφοριδὲν τῷ Θεῷ, *Anathema*, id est, vnicuique assignatum & Deo separatum.

(†) *Iustin. Martyr. resp. CXXI. ad orthodoxos* (p. 473. edit. Paris. MDCXXXVI.) Ἀνάθημα λέγεται τὸ ἀνακείρμενον καὶ ἀφιερωμένοι Θεῷ, καὶ εἰς κοινὴν χροῖσιν μηκέτι λαμβανόμενον ἢ τὸ ἀπλοστρέψον Θεῷ διὰ κακίαν. *Anathema* id dicitur, quod Deo est dedicatum atque destinatum, & in communem vsum amplius non conuertitur; aut id quod a Deo per malitiam est abalienatum.

(e) *Euseb. de vita Constant. lib. III. c. XXXVIII.* Ὁ δὲ δωκαίδεκα κίους ἐτεφάνησιν τοῖς τῆς σωτηρίας ἀπιστοῖς ἰσάριθμοι, κρατῆρας μεγίστοις ἐξ ἀργύρου πεποιημέναις τὰς κορυφαῖς κοσμέσμενοι ἕς δὲ βασιλεὺς αὐτὸς ἀνάθημα κάλλιστον ἐποίητο τῷ αὐτῷ Θεῷ.

(f) *Euseb. ibid. c. XL.* ἐκόσμησεν δ' αὐτὸν ἀδελφῆταις κάλλεσι πλείωσιν ὄσων ἀναθημάτων, χρυσῶν καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτελών ἐν διακλαίσεσιν ἕλαι.

strumenta altaris, pretiosa vestis, quam induebat episcopus, divini baptismi ministerium peracturus, quæ aureis filis contexta, & vti THEODORETVS [g] ac SOZOMENVVS [h] fidem nobis faciunt, de donariis a Constantino ecclesiæ Hierosolymorum datis erat; hæc, inquam, & omnia reliqua huius generis ornamenta ecclesiæ, æque ac illud, quod ad magnificentiam & splendorem fabricæ ipsius faciebat, inter anathemata ecclesiæ relata fuerunt. Sed sensu strictiore anathemata magis speciatim ea donaria denotant, quæ a columnis pendebant, publico conspectui exposita, tamquam magnæ alicuius gratiæ, quam quis a Deo consequutus fuerat, monumenta. Ad quam rem adludens SOCRATES [i], vocabulum anathematis pro sententia contra impie loquentes adhiberi putat, quod hominis cuiusdam condemnatio, velut in columna publice proposita, omnium oculis ac notitiæ subiiciatur. HIERONYMVS etiam ad hanc consuetudinem manifesto respicit, quando de hominum donis, quæ [k] funalibus, hoc est funibus aureis pendeant, vel aureis candela-

(g) Theodoret. lib. II. c. XXVII. Τὴν ἱερὰν σελήν, ἣν ὁ πανεύφρομ· Κωνσταντῖν· ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν χειραίρειν, δέδωκε τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα λατῆν περιβαλόμεν· τὴν τῷ θεῷ βαπτίσμα· ἐπιτελῆ λειτουργίαν ἐν χρυσῶν δὲ αὐτῆ κατασκευασο νημάτων, πεπρακέναι τὸν Κύριον ἴση, κ. τ. λ. Sacram vestem, quam Constantinus omni laude celebrandus, ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario eius loci episcopo donauerat, vt ea indutus diuini baptismi ministerium perageret: ea vestis aureis filis contexta erat: Cyrillum vendidisse dixit.

(h) Sozom. lib. IV. c. XXV. Λιμὴ καταλαβόν· τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοποι ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθ·, τῆς ἀναγκαιῆς τροφῆς διατρέμενον ἐπέ· διὰ χρήματα ἐκ τῶν οἷς ἐπικρατεῖν ἴδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτ· ἐν τῶν δὲ λόγ·, πᾶ ἐπιγινῶσαι οἰκείον ἀνάστημα γυναικᾶ ἐκ τῶν ἐπὶ θυμῆς ἡμφιεσμένη. κ. τ. λ. Quum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudine necessariis alimentis destituta, in Cyillum vtprote episcopum oculos coniecit: quum autem pecuniæ decescent, quibus subueniri posset egentibus, Cyrillus thesaurus ecclesiæ & sacra vela dimendidit. Aiunt igitur, quemdam postea donarium suum agnouisse in muliere scenica, quæ illo amicta erat, cetera.

(i) Socrat. lib. VII. c. XXXIV. Κοινῇ μὲντι ψύφω πάντες οἱ κληρικοί αὐτῶν ἀεθεμάπσαν· ἔτα γὰρ οἱ χριστιανοὶ καλεῖν εἰσθαμὴν τὴν κατὰ τῷ βλασφῆμ· ψύφον, ὅταν αὐτῶν ὄσπερ ἐν σήλῃ ἀνασκομετες Φαιεράν τῆς ἀπαθ καταστροφῆς.

(k) Hieron. ep. XXVII. ad Eustoch. in epitaphio Paulæ. Iactent alii pecunias & in corbonam Dei terra congesta. funalibusque aureis dona pendentis, cetera. Id. epit. XIII. ad Paulin. Verum Christi templum anima credentis est. - - Illi obice dominiæ,

bris siue lampadibus imposita sint, (vtrumque enim funale significat) loquitur. Quamuis autem homines potius admoneat, vt veris Christi templis, (intelligens pauperum corpora & animas) dona sua offerant; hoc ipsum tamen aliam anathemata, seu (vt cum latinis scriptoribus [1] aliis vocat) *donaria* sua offerendi rationem in vsu fuisse indicat, nimirum suspendendi in templis materiatis.

§. II.

Certa quedam donaria, ἐκτυπώματα appellata, quando in ecclesiam primum inuecta sint.

INTER hæc certum genus donariorum erat, quæ ἐκτυπώματα vocabantur, quia beneficii ac fauoris, ipsis quocumque modo exhibiti, symbolica quedam monumenta, siue hieroglyphicæ representationes, erant. Quo primum tempore offerri atque appendi in ecclesiis cœpta sint, non facile dici potest. Coniectura tamen BOCHARTI [II] valde mihi probabilis videtur, sæculo quinto medio id factum esse, quia THEODORETUS in primis scriptoribus est, qui eorum iniiciunt mentionem. In octauo enim sermone ad gentiles de martyribus sic ait [III]: *Quod votorum compotes fiant, qui fideliter petunt, palam testamur illorum donaria, curationem indicantia. Alii enim oculorum, alii pedum, alii manuum simulacra suspendunt, ex argento auroue confecta. Hæc au-*

(I) Sidon. Apollin. lib. IV. ep. XVIII. Vtinam molis illius pompam, siue *donaria*, nil huius obsequii turpet oblatio &c.

Paulin. natal. VI. Felicis.

Cedo, alii pretiosa ferant *donaria*, meque

Officii sumtu superent, qui pulcra tegendis

Vela ferant foribus, seu puro splendida lino,

Siue coloratis textum fucata figuris. cetera.

(II) Bochart. hierozoic. part. I. lib. II. c. XXXVI. p. 368. Quin Christiani horum (gentilium) æmuli, quinto post Christum sæculo cœperunt *donaria* in templis appendere, imaginem habentia partium, quæ aliquo morbo afflictæ convaluerant. Ita discrete testatur Theodoretus in octauo therapenticῶν, ὅτι δὲ τυγχάνουσιν κ. τ. λ. vid. not. seq. (m).

(III) Theod. serm. VIII. de marty. (tom. IV. p. 606. a. edit. Par. MDCXLII.) Ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ἄνθρωποι αὐτοῖσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγέλλοντες, ἀταφάρδεις μαρτυροῦν τὰ τέταρτα ἀναθήματα, τὴν ἰατρῆαν δηλῶντα, οἱ δὲ ποδῶν, ἄλλοι δὲ χειρῶν προσφέρουσι ἐκτυπώματα· καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ, οἱ δὲ ἐξ ὕλης ἀργύρου πεποιημένα· - - δηλοῖ δὲ τὰυτὰ προσκείμενα τῶν καθημάτων τὴν λύσιν, ἧς ἀετιθῆ μνημεῖον παρὰ τῶν ἀρπῶν γενομένην.

tem morborum depulsionem indicant, cui testantur ab iis posita sunt, qui sanitatem receperunt. BOCHARTVS in hoc christianos gentilium æmulos existisse existimat. Solebant enim illi aliquo metu vel periculo defuncti præteritorum malorum insignia ac monumenta illis diis consecrare, a quibus se liberatos putabant. Ita naufragi *Ijidi* vel *Neptuno* tabulam dedicabant, quæ expressam naufragii sui imaginem continebat [*]. Gladiatores arma *Herculi* appendebant [†]. Serui & captiui in libertatem adserti catenam [**] *Laribus* offerebant. Ita I Sam. VI, 4. relatum legitimus, quod *Philistæi* ab *Israclitarum* Deo, ut sperabant, ex malis suis propediem liberandi, murium & mariscarum imagines illi deo vouerint, a quo salutem exspectabant. Nihil in hanc consuetudinem obseruabimus amplius, sed tantum notamus, quantum opere ecclesia *Romanensis* hac in re ab antiqua illa degenerauerit, quæ iam hominibus potius quam Deo offert, & templa sua donariis replet, habens sanctos quosdam tutelares pro præcipuis suis patronis & bene de se merentibus.

§. III.

Templa olim sententiis, e scriptura sacra petitis & parietibus inscriptis, exornata.

SED pergimus in antiquarum ecclesiarum consideratione. Aliud ornamentum, quod ad usum æque ac pulchritudinem faciebat, elegantes erant & accommodatæ inscriptiones, quarum multæ conseruatæ adhuc in antiquis auctoribus leguntur. Harum duo erant genera. Aliæ e sacris litteris desumptæ erant, aliæ ab ipsis hominibus inuentæ & conpositæ. Parietibus tem-

(*) Vnde Iuuenalis satyr. XII.

- - - - pictores quis nescit ab *Iside* pasci?

Et Horatius Ode V.

- - - - me tabula sacer

Votiuu paries indicat vuida

Suspendi se potenti

Vestimenta maris Deo.

(†) Horat. epist. I.

- - - - *Vetianus* armis

Herculis ad postem fixis latet abditus agro.

(**) Horat. lib. I. Satyr. V. de Sarimento diu seruo,

- - - donulet iamne catenam

Ex voto *Laribus*, quærebat.

pli plerumque selectiora quaedam dicta scripturae sacrae inscripta videntur fuisse, quae quamdam admonitionem vel omnibus & singulis generatim, vel illi hominum ordini, qui in specialiore ista ecclesiae parte stationem suam habebant, speciatim accommodatam, continebant. Ita supra [††] ex AMBROSIO [n] obseruauimus, in loco virginum dictum illud *Paulinum* nonnumquam parietibus inscriptum fuisse: *Discrimen est uxorem inter & virginem; quae non est nupta, cogitat quae domini sint, quomodo sit sancta corpore & spiritu.* Ex quo vno loco iudicare possumus, quemadmodum aliae templi partes aptis monitis ex scriptura sacra decoratae fuerint & exornatae.

§. IV.

Nec non aliis inscriptionibus humanae compositionis.

VERVM praeter lectiones, e scriptis diuinitus inspiratis depromptas, moris erat, alias inscriptiones, ab hominibus compositas, in diuersis partibus & utensilibus nonnullarum ecclesiarum representare. Cuius consuetudinis iam exempla quaedam ex PAVLINO, de *catechumeniis & secretariis* [m] ecclesiae loquente, attulimus. Cuiusmodi multo plura lector huius rei studiosus in baptisterio, altari & frontispicio [o] reperire potest, quae longum foret haec interponere. Duo duntaxat disticha haec repetemus ecclesiae foribus inscripta, alterum quidem lateri exteriori, homines admonens, vt puris & pacificis cordibus templum ingrediantur; hoc modo:

Pax tibi sit, quicumque Dei penetralia Christi

Pectore pacifico candidus ingrederis.

Alterum vero interiori lateri foribus, ab hominibus requirens, vt ecclesiam egredientes corpore corda sua intus relinquunt:

Quisquis ab aede Dei perfectis ordine votis

Egrederis, remea corpore, corde mane.

Plures istiusmodi inscriptiones alias in SIDONIO [p] APOLLINA-

[††] Lib. VIII. c. V. §. IX. pag. 202.

[n] Ambros. ad virgin. lapsam c. VI. Nonne vel illa praeccepta, quae oculis tuis ipse scriptis parietibus ingerebat, recordari debuisti: *Diuisa est mulier & virgo*, cetera.

[m] Lib. VIII. cap. VI. §. XXII. pag. 248. 249.

[o] Paulin. epist. XII. ad Severum.

[p] Sidon. lib. IV. ep. XVIII. Basilicam sancti pontificis confessorisque Martini

RI aliisque istius æui scriptoribus videre licet; Sed vnam adhuc addemus, dignam omnino, quæ heic interponatur. Hæc est inscriptio illa, quam IUSTINIANVS imperator orbi altaris in æde *Sophiana* inscripsisse dicitur. Sacram mensam, vti auctor nobis est CEDRENVS, fecerat, opus nulla imitatione æquandum. Constabat autem argento, omnis generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusque rebus, quas terra fert, & mare & totus mundus. Ex omni materia pretiosiora plura, viliora pauciora, collegerat: liquatisque iis quæ fluunt, sicca illis immiserat, atque ita formam mensæ absoluerat; In orbem hanc habebat inscriptionem [q]: *Tua de tuis tibi offerimus serui tui, CHRIS- STE, Iustinianus & Theodora: ea tu propitius accipe, fili & verbum Dei, qui nostra causa carnem adsumpsisti & cruci affixus fuisti: ac nos in certa fide conserua, & quum nobis commisisti rempublicam, eam ad*

Perpetuus episcopus, dignissimus tanto prædecessore successor, multum prior, quæ fuit hæcenus, capaciorem nouauit. Magnam est, vt ferunt, opus nominandumque; quod in honorem talis viri factum talis viri feci se debuerit. Huius me parietibus inscribere supradictis sacerdos hoc compellit epigramma.

MARTINI corpus totis venerabile terris,
 In quo post vitæ tempora viuit honor,
 Texerat hic primum plebeio machina cultu,
 Quæ confessori non erat æquus honore.
 Nec desistebat ciues onerare pudore.
 Glovia magna viri, gratia parua loci.
 Antistes sed qui numeratur sexcentis ab ipso,
 Longam Perpetuus sustulit inuidiam:
 Interim remouens modici penetrabile sacelli,
 Amplaque cœta leuans exteriore domo.
 Creueruntque simul, valido tribuente patrono,
 In spatiiis ædes, conditor in meritis:
 Quæ Salomonico potis est configere templo,
 Septina que mundo fabrica mira fuit.
 Nam gemmis, auro, argento si splendet illud,
 Istud transgreditur cuncta metalla fide.
 Liuor abi mendax, absoluenturque priores,
 Nil nouet aut addat garrula posteritas.
 Dumque venit Christus, populos qui suscitet omnes,
 Perpetuo durent culmina Perpetui.

(q) Cedren. histor. comp. an. XXXII. Iustin. p. 386. c. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσ-
 φέρομεν οἱ δούλοί σου, χριστῆ, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα, ἃ ἐνδομῶς προσδέξαι υἱὲ καὶ λόγε
 τῷ Θεῷ, ὁ σαρκωθεὶς καὶ σαυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει σε
 tuam

tuam gloriam auge ac tuere intercedente sancta deipara virgine Maria. — Non mirabitur lector hanc postremam inscriptionis partem ex sæculo sexto, quando preces sanctorum in cælo, sine precatione ad illos directe facta, vtilis esse credebantur.

§. V.

Inauratum & musium opus in ecclesiis antiquis usitatum.

ALIA notabilis ornamentorum ecclesiæ pars erat interioris tecti, siue vt tum appellabatur, cameræ exornatio. Hæc duobus modis perficiebatur, nimirum aut opere vermiculato, quod *musium* vocabant; aut lacunato, tectum diuidente in varia interstitia, architectis *laquearia* siue *lacunaria* a lacu dicta, quorum alia rotunda, quadrata alia (obseruante ex ISIDORO [r] VALESIO) erant, ligno vel gypso vel coloribus a se inuicem diuisa, & vel inaurata vel picta, prout ingenium humanum illa effinxerat. Hæc vtraque ad exornanda veterum templa adhibebantur. Aedes *Sophiana* opus musium seu tessellatum erat, vti auctor est PROCOPIVS [r]; Basilica autem, a *Constantino Hierosolymis* constructa, laqueata erat. EUSEBIVS [r] enim interioris tectum sculptis lacunaribus confertum, & instar vasti cuius-

διατέρησον καὶ τὴν πολιτείαν ἢ ἐμὴν ἐπίτευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σε ὀρέξαν αὐξήσον, καὶ φύλαξον σεσβεβίας τῆς ἀγίας θεότητος καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

(r) Isidor. Origen. lib. XIX. Laquearia sunt, quæ cameram subtegent & ornant: Quæ & lacunaria dicuntur, quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypso vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus.

(r) Procop. de ædificiis Iustin. lib. I. c. I. p. 8. b. Τίς ἂν τῶν ὑπερφάνης τῆς γυναικωνίτιδος ἱερηίου γήαιτο; ἢ τὰς τε παμπληθεῖς διαγαῖτο σοάς, καὶ τὰς περισύλους αὐλας, αἷς ὁ νεὸς περιβίβληται; τίς δὲ τῶν τε κίωνων καὶ λίθων διαρρηθῆσται τὴν ἐπιπέδειαν; οἷς τὸ ἱερὸν κεκαθάρισται; λεμῶνίς τις ἂν αἰτετυχηκίαι δῶξεν ἠραῖον τὸ ἀνδρῶν θαιμάστιον γὰρ εὐκότως τῶν μὲν τὸ ἀλουργόν, τῶν δὲ χλοάζον, καὶ οἷς τὸ φοινικῶν ἱκανοῖ, καὶ ἂν τὸ λευκὸν ἀπασράπει ἐπὶ μὲν τοι καὶ ἐς ταῖς ἐπισημότηταις ποικίλαι χροάς, ὡσπὲρ τις ζωγράφῳ, ἢ φύσις. Quis superiorem gynæcei partem describat? quis tot numero porticus atque aulas columnatas obeat oratione? quis columnarum ac marmorum, quibus templum ornatum est, egregiam varietatem percensat? In prato floribus conueflito versum se quispiam putet, ac merito horum purpuram, illorum viriditatem miretur; alia puniceo, alia candido fulgore prædita; & quæ natura, non secus ac pictor, coloribus dissimillimis variavit.

(r) Euseb. lib. III. de vit. Constant. c. XXXVI. Τὰ τῆς ἰσῶ σέγης γλυφαῖς Φαίλων μάταιον ἀνηρησιμία, καὶ ὡσπὲρ τι μέγα πέλαγο καὶ ὅλα τῆ βασιλείᾳ οἷος συνελχίσι ταῖς πρὸς ἀλλήλας συμπλοκαῖς ἀνευρυτόμα, χρυσῶν τε ἰαυγῆ δι' ἔλα κικανημιμία,

dam

dām maris, compactis inter se tabulis, per totam basilicam dilatatum, totumque auro purissimo coopertum fuisse, dicit. Et hoc paullo ante [π] *καμάραν λακωναρίαν*, cameram laqueatam, auroque exornatam nuncupat. Quaedam templa, exempli gratia *Paulini Nolani* [π], utroque modo exornata erant. PAVLINVS enim in descriptione eius ita loquitur: *Apfidem solo & parietibus marmoratam camera MVSIVO illusa clarificat; Totum vero extra concham basilicæ spatium alto & LACVNATO culmine geminis utrimque porticibus dilatatur.* Qui plura hac de re videre auct, HIERONYMVM [w] consulat, qui de laquearibus & tectis auro fulgentibus, de parietibus diuersi marmoris crustis vestitis; de columnis earumque capitibus inauratis, de valuis ebore argentoque deque altaribus auro & gemmis distinctis, frequenter loquitur; quamquam ea omnia non admiretur, sed caritatis potius opera commendat.

§. VI.

Pictura vel imagines tribus prioribus seculis in ecclesiis non permissæ.

ECCLESIAE Romanensis scriptores, quum antiquas ecclesias

(tt) Ibid. c. XXXII. Τὴν δὲ βασιλικὴν καμάραν, πρότερον λακωναρίαν, ἢ δι' ἑτέρας πύλεις ἐργασίας γενέσθαι σοι δοκεῖ, παρὰ σὺ γνώμῃσι βύλομαι· εἰ γὰρ λακωναρία εἶναι μέλλοι, δύνησθαι καὶ χρυσῷ καλλωπιθῆναι τὸ λεπτόφωνον. Porro cameram basilicæ, utrum *laqueata* sit, an alio quopiam operis genere faciendam censens, certior a te fieri velim. Nam si *laqueata* fiet, auro quoque poterit exornari.

(π) Paulin. epist. XII. ad Sever. p. 150. & 151. edit. Antwerp. MDCLXXXII. sno, (in bibl. patr. max. tom. VI. p. 193. b. c. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(w) Hieron. lib. II. in Zechar. VIII. Non solum laquearia & tecta fulgentia auro, sed parietes diuersi marmoris crustis vestiti.

It. epist. II. ad Nepotian. Marmora nitent auro, splendent laquearia, gemmis altare distinguitur, cetera.

It. Epitiph. Fabioli c. IV. Sonabant psalmi & aurata templorum tecta reboans in sublime quatiebat Alleluia.

It. epist. VIII. ad Demetriad. virgin. Alii ædificent ecclesias; vestiant parietes marmorum crustis; columnarum moles aduehant, earumque deaurent capita pretiosum ornatum non sentientia; Ebore argentoque valuis & gemmis aurata distinguant altaria. Non reprehendo, non abnuo. Vnusquisque in sensu suo abundet. Meliusque est hoc facere, quam repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est, Christum vestire in pauperibus, cetera.

descri-

describunt, plerumque illis quædam picturarum & imaginum ornamenta ex hodierna consuetudine addunt: nec acquiescunt, nisi ea æque vetusta ac ipsas ecclesias, hoc est, ex praxi apostolica oriunda esse, sibi aliisque persuadeant. Quem in finem apostolicum quoddam concilium *Antiochiæ* excogitarunt, in quo non vsus tantum sed cultus etiam imaginum ab apostolis auctoritate firmatus venditatur. Et huius concilii fides a BARONIO [x], TURRIANO, BINIO aliisque istiusmodi partis suæ studiosissimis scriptoribus strenue defenditur. Sed PETAVIVS [y],

(x) Baron. an. CII. n. XIX. & XX. Tradunt alii, Antiochiæ ab apostolis, ad sedandas controuersias illic exortas habitam esse synodum; idque auctoritate Pamphili martyris, cuius fragmenta recitat Turrianus, sibi vendicant, qui & canones illos in compendium redactos recenset. Certe quædam Innocentius Romanus pontifex, in epistola ad Alexandrum episcopum Antiochenum, eiusmodi synodi apostolicæ meminisse videtur, his verbis agens de ecclesia Antiochena: *Vbi, inquit, & nomen accepit religio christiana, & quæ conuentum apostolorum apud se celeberrimum meruit: quæque urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa per transitum meruit, ista apud se susceptum consummatumque gaudet.* Sed quinam hi canones fuerint, ab eodem auctore summatis descriptis heic intexere, haud erit otiosum. Est enim canon primus ordine, vt credentes in Dominum Iesum, quos illius temporis homines (vt habent acta) appellabant discipulos, dicerentur christiani. Secundus, ne baptizatus iudaico more circumcideretur. Tertius, vt omni nationi ad ecclesiam aditus pateret, nec quisquam a religione christiana excluderetur. Quartus de vitanda auaritia, & quæstionibus iniquis. Huic iunctus est canon quintus ordine, de vitio gula coercendo, curiositateque vitanda ludorum, qui in theatris exhiberi soliti essent, deque abstinendo a iuramento. Sextus ordine, de vitanda scurrilitate & moribus gentium. Quæ omnia quod desiderari videantur in canonibus apostolicis, ea videtur esse causa, ob quam recensita habeantur in constitutionibus eiusdem Clemens, illo excepto, qui septimus ponitur ordine, ex græco in hæc verba redditus: *Ne decipiantur saluati ob idola: sed pingant ex opposito diuinam humanamque [alii græcum *θεωδωρῆς* Deivirilem reddunt] manifestam, impermixtam effigiem Dei veri cum saluatoris nostris Iesu Christi, ipsiusque sermonem contra idola & iudeos. Neque errent in idolis neque similes fiant iudeis,* huc vsque verba canonis. At ne imposturam suspicaris, habes hunc ipsum canonem citatum in concilio Nicæno secundo, cetera.

Binus not. in concil. Antioch. (conc. tom. I. p. 62.) Antiochiæ ab apostolis ad sedandas controuersias illic exortas, habitam esse synodum - - Turrianus confirmat, cetera vt apud Baronium, iam adlegatum.

(y) Petau. dogmat. theolog. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. V. (p. 326. edit. Antverp. MDCC.) Quod ad illum canonem apostolorum attinet, quem primus

PAGIUS [z] & alii candidi ac iudicio valentes scriptores hoc concilium tanquam meras nugas mittunt, & recentiorum *Græcorum* fictionem esse, libere farentur. PETAVIUS [a] quoque tribus vel quatuor primis sæculis exiguum vel nullum imaginum usum in ecclesiis fuisse agnoscit. Et profectò documenta adeo plana sunt & perspicua, ut nulli, nisi qui omnino cæcutire discipiunt, negare possint. Omnium veterum auctorum silentium hac in re fati est testimonium. Silentium paganorum itidem hoc confirmat. Numquam enim usum imaginum christianis exprobrarunt. Quid, quod in vltima persecutione, vbi sapius christianorum ecclesias diripuerunt, numquam de imaginibus in illis collocatis legimus; quum tamen diuersos specialiores rerum illic repertarum catalogos, ab ethnicis litteris consignatos, deprehendamus. Plenior quædam recensio a BARONIO [b] primum publicata & postea collectionibus [c] ad calcem OPTATI inserta est. In hac omnia a persecutoribus in ecclesia *Pauli*, episcopi *Cirtensis* in *Numidia*, reperta in hunc modum sigillatim

edidit in lucem Franciscus Turrianus; eum puto supposititium esse; cuiusmodi sunt pleraque græcorum recentiorum: idque fati euincit nomen ipsum *Seuodpivns* antiquitati illi neutiquam vlitatum & a Dionysio primitus inuentum.

(z) Pagi, critic. in Baron. an. LVI. n. III. Turrianus lib. I. pro can. apost. c. XXV. Baronius & Binius in sua collectione conciliorum canones noëiem proferunt Antiocheno cuidam apostolorum concilio adscriptos; quos apocryphos & plane supposititios esse demonstrat vir eruditissimus. Præterquam quod enim nulla eorum occurrit memoria in veteribus ecclesiasticæ historiæ monumentis ante Baronium, neque in patribus, conciliis, aut canonum codicibus ante Binium, plurima falsa & absurda in eis continentur, cetera.

(a) Petau. ibid. c. XIII. n. III. sub fin. Credibile est, parcius ab illis usurpatas sui se (effigies) primis fere quatuor sæculis; per quæ nefanda dæmonum in idolis religio, & christiani nominis crudelissima vexatio cursum suum tenuit. Quinto demum sæculo, postquam adepta libertatem incertos quodammodo suos explicare cœpit ecclesia; plerisque in locis imagines palam haberi cœptæ, atque in templis & oratoriis propositæ sunt: quum hætenus, etiam in usu essent aliquo, non tamen adeo promiscuæ, ac frequentes adhiberentur.

Pagi ibid. Certum est, imagines Christi, & maxime statuas, primis ecclesiæ sæculis non fuisse substitutas loco idolorum, nec fidelium venerationi expositas.

(b) Baron. ad an. CCCIII. n. XII. In breui sic: *Calices* duo aurei, cetera. vid. sub (c) in textu.

(c) *Cæsa* purgat, *Cæcil.* ad calcem Optati (p. 266. edit. Par. MDCXXXI.)

enunciabantur: Calices duo aurei: item calices sex argentei: vasesque sex argentei: cucumellum argenteum: lucerne argenteae septem; cereofala duo: candelae breues aureae cum lucernis suis septem: item lucerne aureae undecim cum catenis suis. Tunicae muliebres octoginta duae: maforticae triginta octo: tunicae viriles sedecim: caligae viriles paria tredecim: caligae muliebres paria quadraginta septem: coplae rusticanae undeviginti: quae vestimentorum genera hisce diebus aut pro pauperibus aut pro ascetis ecclesiae videntur fuisse adseruata. De imaginibus autem & picturis nulla plane mentio habetur, quod ad minimum negatiuum argumentum est, nihil istiusmodi eo tempore in ecclesia existisse. Immo positiua dantur argumenta ex quarto saeculo, quod in quibusdam locis tunc temporis in templis eas collocare non fuerit licitum. Exempli causa in Hispania, tempore concilii Iliberritani anno CCCV. decretum positium contra picturas legitur. Nam vnus ex istius concilii canonibus in hunc modum se habet: *Placuit [d] picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.* Atque ita omnino in Cypro insula sub finem huius saeculi obtinuit, vt ex notissima illa EPIPHANII ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum epistola, ab HIERONYMO latine reddita, patet, in qua de transitu suo per villam Palestine, quae dicebatur Anablattha, loquens, *Inueni ibi, inquit [e], velum pendens in foribus eiusdem ecclesiae tinctum atque depictum, & habens imaginem quasi Christi vel sancti cuiusdam. Non enim satis memini, cuius imago fuerit. Quum ergo hoc vidissem, in ecclesia contra auctoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eius loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent.* Sunt, qui contra hunc locum declamitant, tamquam a recentioribus quibusdam Graecis iconoclastis interpolatum; quod commune BELLARMINI [f], BARONII [g] & reliquorum, qui eos se-

(d) Concil. Iliberrit. c. XXXVI. (tom. I. concil. p. 974.)

(e) Epiphani. epist. ad Ioannem Hierosolymitanum.

(f) Bellarm. de imagin. lib. II. c. IX. Thomas Waldensis tom. III. tit. XIX. cap. CLVII. dicit, Epiphanium propter haeresim Anthropomorphitarum tunc vigentem hoc fecisse. Alii dicunt, Epiphanium loqui de imagine hominis profani, quae ibi honorabatur instar imaginum Christi & sanctorum. ita respondet Marianus Victorius in adnotatione ad hanc epistolam. *Communior & verior solutio est, verba illa esse supposititia, cetera.*

(g) Baron. ad an. CCCXCII, p. 668. edit. MDCX. (p. 677. 678. No. XLVIII. seqq. edit. MDCLXX.)

quuntur, effugium est. PETAVIVS [b] vero genuinum esse agnoscit, dicitque tempore EPIPHANII nondum illud vſitatum fuiſſe in *Cypro*, vt imagines in eccleſiis proponerentur. Atque hæc vera huius rei ratio eſt, etiamſi iſti homines omnibus artibus ac ſubſidiis vtantur, vt contrarium perſuadeant. Vulgatos eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptores male quoque habet concilium *Illiberritanum*. BARONIVS more ſuo ad impoſturam vnus iſtius canonis confugit; alii omnes canones eiſdem notæ eſſe dicunt. Alii, quibus hoc iuſto durius videtur atque liberius, rem mitigant, dicuntque, imagines ideo duntaxat prohibitas fuiſſe, vt ne gentiles ſtatuas & lapides a chriſtianiſ colerent, vel imagines in parietibus depictas tantum prohibitas fuiſſe, vtpote perſecutorum ludibrio obnoxias, cui aliæ, quæ regi & remoueri poſſent, obnoxias haud eſſent. Ita SYLVIVS in ſuis ad hunc canonem adnotationibus. Alii ad nouam *discipline arcani* nomenclaturam confugiunt, ſolas imagines Dei & ſacroſanctæ trinitatis (non ſanctorum martyrum imagines) interdiktas fuiſſe dictitantes, & hoc ideo tantum, ne gentiles in penitioſerum rerum ſacrarum intelligentiam intromiſſi abſtruſiora trinitatis myſteria intempetiæ perciperent. Quæ bella huius prohibitionis ratio primum a MENDOZA [i] excogitata,

- (b) Petau. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. VIII. Quidam laciniam hanc ad epiphaniſ epistolam adtextam eſſe putauerunt. Fortaſſis eo pertinebit, quod paullo ante monui, nondum in *Cypro*, vbi habitabat Epiphanius, vſitatum illud fuiſſe, vt imagines in eccleſiis huiusmodi proponerentur.
- (i) Mendoza not. in conc. Eliberit. c. XXXVI. (tom. I. conc. p. 1240.) Summa cura cauebant epiſcopi, ne religionis noſtræ myſteria ludibrio cum auctore haberentur & iriſderentur a gentibus. Sciebant quippe huius concilii tempore, quo maior populi pars erat ethnicorum, nomen Chriſti auerſis auribus gentes excipere; quin imo memoriam eius, moleſto & iniquo ſerre animo, nefandoque & ſacrilego errore, aut extrema potius dementia irridere & damnare chriſtianiſ, quod audirent, illos homines quemdam (vt aiebant) pœnæ cauſa adfixum cruci colere & adorare, vt Arnobius & Minuſio Felix pluibus teſtatur. Ne igitur huic periculo graui & pernicioſo exponerentur Chriſti imagines parietibus eccleſiæ depictæ, ideo ab Hiſpanis parietibus hoc canone interdiktæ ſunt. Nec abſtruſiora ſolum humanitatis Chriſti & diuinitatis myſteriſ publice in eccleſiæ parietibus pingi, diſplicit olim epiſcopis, verum nec alia chriſti. næ doctri. næ arcana litteris conſignari, vel palam publice doceri, fas eſſe cenſebant: ne inſanis ethnicorum ludibriis & iſu illa (vt dixi) exciperentur. -- Voluerunt ſemper primi chriſtiani catechumenos a penitioſerum rerum ſacrorum intelligentia arceri;
- deinde

deinde a BONA [k] cardinali comprobata, & a SCHELSTRATO [l] atque PAGIO [m] summopere laudata est, tamquam perspicua

quum enim recipiebantur ad catechesin, quædam duntaxat sacramentorum summa velut per transennam illis suppeditabatur, exactiori tractatione pro-
vectioribus initiatis reservata. cetera.

(k) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XVI. n. II. Ex hac disciplina (arcani) emanasse puto canonem XXXVI. concilii Illiberritani, quem Baronius suppositivum suspicatur: alii vero multum se torquent, ut congruum eius atque orthodoxam interpretationem inveniunt. Verba canonis hæc sunt: *Placuit picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Quibus verbis frustra abutuntur sectarii, ut huius concilii auctoritate sacrarum imaginum usum & cultum conuellant. Alia enim fuit illorum patrum mens, quæ ex more illius sæculi sollicite cautis, ne religionis nostræ arcana infidelibus proderentur, æstimanda est. Vetuerunt ergo, ne id quod colitur & adoratur, in parietibus pingeretur, id vero quod pingendum non erat, obscure explicarunt illis verbis, *quod colitur & adoratur*, ut soli fideles intelligerent, eo canone prohiberi imagines Dei & Christi Salvatoris, ne a gentilibus irruentibus sæpe in ecclesiis contumelia adficerentur, & iriderentur christiani, ac si hominem colerent tamquam Deum: neque catechumeni Deum, quem incircumscriptum, immensum, & materiæ expertem prædicari audiebant, humana figura pictum videntes, aliquod alienum ab eius maiestate conciperent. Deinde observandum, non prohibuisse in tabulis pingi, quia commode auferri poterant, & jobducto velamine a profanorum adspectu submoveri.

(l) Schelstrat. disciplina arcani c. VI. artic. III. Recte notat Albaspinaus, canonem istum statutum fuisse pro catechumenis potius & gentilibus, quam pro fidelibus & catholicis. Hi enim scientes, Deum sub variis olim figuris apparuisse, ex imaginibus Deum sub illis formis representantibus nullam falsam opinionem concepissent. Sed gentiles & catechumeni audientes, a christianis invisibilem & incorporeum prædicari, humana figura depictum videntes, alienum quid ab eius maiestate concepissent: immo ignorantes mysterium sanctissimæ trinitatis facile ex picturis illis patrem in figura senis, filium in figura viri, spiritum sanctum in figura columbæ representantibus, in notitiam summæ diuinitatis venissent, quam eis occultare studebat ecclesia.

(m) Pagj critic. in Baron. an. LV. n. V. Baronii tempore concilium Illiberritanum multis suppositivum visum, quod in eo quædam legantur catholicæ fidei dogmatibus apparenter repugnantia, uti canon XXXVI, quo vetatur, ne picturæ in ecclesia habeantur. *Placuit picturas &c.* Quo ex canone protestantes inferunt, quarti ecclesiæ sæculi initio, quo concilium Illiberritanum celebratum, cultum imaginum in ecclesia non fuisse. Sed sicut decepti sunt catholici, qui de huius concilii veritate dubitarunt; ita & errant protestantes, qui præfatum canonem aduersus imagines militare existimarunt. In eo enim, ut notat Bellarminus lib. III. de imagin. c. VIII. agitur de ima-

argumenti *Protestantium*, contra cultum imaginum ex isthoc canone petiti, solutio; Sed tamen hoc nec ALBASPINAEO NEC PETAVIO probatur. Nam ALBASPINAEVVS [n] *De picturis & tabulis*, inquit, non vero de figuris & statuis heic agitur: & de picturis quidem, non quibus sancti & martyres, sed quibus Deus ipse, ipsa trinitas representaretur. Vetant Deum in parietibus depingi, ne scilicet, quem genitilibus & catechumenis immensum, omnipotentem, inuisibilem, aeternum, incomprehensibilem, spiritualem; corporis & materiae expertem, & immutabilem predicarent, cum ipsi gentiles & catechumeni in ipsorum ecclesiis lineis & coloribus circumscriptum & comprehensum cerneant. Quæ vero ratio semper valere potest contra picturas divinitatis, etsi non plenum huius canonis sensum suppeditet, quippe qui imagines generatim, & non tantum imagines trinitatis in ecclesiis fieri vetat. Quocirca PETAVIVS [o] generaliore causam adfert, quamobrem imagines quæcumque isto tempore prohibita fuerint, quando *Probabilem*, inquit, illorum puto esse coniecturam: qui quo tempore synodus illa celebrata est, recentem adhuc idololatriæ memoriam fuisse dicunt: ob idque non dum expulsi, christianorum in oratoriis ac templis imagines statui. Ut adeo perspectum nunc sit atque exploratum, christianos primis quatuor sæculis imaginum usum in ecclesiis haud permisisse. TERTULLIANVS [p] quidem semel pastoris, quem humeris suis domum reportantis, in ecclesiarum quarundam catholicarum calice depicti, mentionem facit. Verum uti hoc singulare quoddam exemplum symbolici cuiusdam emblematis, ita unicum exemplum est, quod PETAVIVS in tribus prioribus sæculis reperire potuit. Sæculo quarto medio christiani in vrbe *Phœnices Paneade*, alias *Cæsarca Philippi* nominata, statuam *CHRISTI*,

---

ginibus Dei siue sanctissimæ trinitatis; Deus enim & sanctissima trinitas proprie colitur & adoratur. Illius autem imagines in usu olim non fuisse, docent patres: cuius rei rationem reddit Origenes lib. VII. aduersus Celsum, circa finem: *Vt qui Deum incorporeum & inuisibilem nulla figura circumscribimus.* Quam rationem magis exponit Albaspinaeus in commentatio ad eum canonem: *De picturis & tabulis cetera.*

(n) Albaspin. not. in can. XXXVI. concil. Illiberit. (tom. I. conc. p. 298.)

(o) Petav. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. VIII.

(p) Tertull. de pudicit. c. X. Si forte patrocinabitur pastor, quem in calice depingis. - - At ego eius pastoris scripturam haurio, qui non potest frangi.

quam

quam mulier *Synophaniffa* sanguinis profluuiio, quo iam dudum laborabat, liberata in honorem feruatoris dedicauerat, reuerentius obseruabant. Quum enim *Iulianus* ea subuersa imaginem suam eius loco posuisset, & pagani illam *CHRISTI* imaginem ludibrio habentes trahentesque per urbem confregissent; christiani, vt *SOZOMENVS* [q] narrat, collectam in ecclesia reponerant, vbi sua adhuc ætate seruata fuisse, idem auctor adfirmat. *PHILOSTORGIVS* [r] eandem commemorans historiam, addit aliquid, quod *SOZOMENI* mentem optime explicat. Dicit enim, christianos statuam illam in diaconico ecclesiæ collocasse, competentem ei curam atque obseruantiam deferentes, nequaquam tamen eam colentes aut adorantes. Non fuit itaque statua in templo collocata, sed illius duntaxat fragmenta in diaconico ecclesiæ reposita, & quidem non idæo, vt colerentur, sed tantum vt ab nouo gentilium ludibrio atque violentia conseruarentur. Id quod adeo non fuit commendabilis quædam & ad imitationem proposita actio, vt ne quidem imagines in templis publicè collocatas fuisse, probet.

§. VII.

Primum a Paulino aliisque eiusdem cum ipso ætatis hominibus, seculo quarto exeunte, priuatim gradatimque introductæ.

NEQVE vero incicias eo, quibusdam in locis sæculo quarto extremo sanctorum & martyrum imagines in ecclesias irrepserunt. *Paulinus* episcopus *Nole*, vt plebis, ex omnibus agris ad celebrandam anniuersariam dedicationis templi *S. Felicis* festiuitatem coeuntis, mentes occupatas teneret, impediretque, quominus comotationibus & luxuriæ se traderent, in ecclesia imagines sanctorum & historias e sacris scripturis, e. c. *Esberæ*, *Iobi*, *Tobie* & *Iudithæ* depingendas curabat, quemadmodum

(q) *Sozom. lib. V. c. XXI.* Ἐπὶ ἔγνα Ἰουλιανὸς ἐν Καίσαρειᾷ τῆς Φιλίππων, φοίησασα δὲ αὐτῇ πόλει, ἢν Παυλάδῃ διοικήσασιν, ἐπίσημον εἶναι Χριστῶ ἀγάλμα, ὃ τῷ πάθους ἀπαλλαγῆσα ἀνέθηκεν ἢ αἰμοφόρησα, καθελὼν τῆτο, ἴδιον ἀνίστασε. τὴν δὲ τῷ Χριστῶ ἀνδριάντῃ τότε μὴν οἱ ἐκκλησιαστικὸν οὐροντες κατὰζαι μετὰ δὲ ταῦτα οἱ χριστιανοὶ συλλεξαυτες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέθεντο, ἵδου χρι γὴν φυλάττεται.

(r) *Philostorg. lib. VII. c. III.* Τὸν ἀδριάντῃ μετεπεσάρθρωι ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακοικῶ, τὰ πρῶτον ἐθεράπειον, σίβωτες μὲν ἢ προσκυνητῆς ἐθαμάσ.

ipse in scriptis suis [r] nobis narrat. De eiusdem consuetudinjs exordio heic illic non nihil etiam habet AVGVSTINVS, qui frequenter loquitur de pictura *Abrahami* [r], filium sacrificantis, & de picturis [u] *Petri ac Pauli*, immo etiam de quibusdam pictu-

(j) Paulin. natal. IX. Felicis:

*Propterea visum nobis opus vile, totis
Felicibus domibus pictura illudere sancta;
Si forte attonitas hæc per spectacula mentes
Agrestum caperet fucata coloribus umbra,
Quæ super exprimitur titulis, ut littera monstret,
Quod manus explicuit: dumque omnes picta vicissim
Ostendunt releguntque sibi, vel tardius escæ
Sint memores, dum grata oculis ieiunia pascunt;
Atque ita se melior stupefactis inferat usus,
Dum fallit pictura famem, sanctasque legendi
Historias, castorum operum subrepat honestas
Exemplis inducta piis; potatur hiantis
Sobrietas, nimii subeunt obhvia vini.
Dumque diem ducunt spatio maiore tuentes,
Pocula rarefcunt, quia per viracula trahæ
Tempore, iam paucæ superant epulantibus horæ.*

Idem natal. X. Felicis:

*Martyribus mediam pictis pia nomina signant,
Quos par in vario redmiunt gloria sexu.
At geminas quæ sunt dextra læuaque patentes,
Bini historis ornat pictura fidelis.
Vnam sanctorum complent sacra gesta virorum,
Iobus vulneribus tentatus, lumine Tobit,
Ast ahiam sexus minor obtinet, incluta Iudith,
Qua simul & regina potens depingitur Esther.*

(k) August. contr. Faustini lib. XXII. c. LXXIII. (tom. VI. opp. p. 431. d. edit. Basil. MDLXIX.) Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi horribilis & infans? Deo autem iubente, quid nisi fidelis & deuotus apparuit? Quod vsque adeo ipsa veritas clamat, ut eius voce deterritus Faustus, quum in ipsum Abrahami quid diceret, vnguibus & dentibus quærens, vsque ad calumniosum mendacium perueniret, hoc tamen repreliendere non auderet: nisi forte non ei veniret in mentem factum ita nobile, ut non lectum, nec quæsitum animo occurreret, ut denique tot linguis cantatum, *tot locis pictum* & aures & oculos dissimulantes feriret.

(l) Aug. de consensu euangelist. lib. I. c. X. (tom. IV opp. p. 377. b. citat. edit.) Occurrit eis Petrus & Paulus, credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderunt, quia merita Petri & Pauli propter eundem passionis diem celebrius & solemniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Christum & apostolos eius non in sanctis codicibus sed in pictis parietibus quæserunt. Nec mirum si a pingentibus fingentes decepti sunt.

rarum

rarum cultoribus [m], quorum vero morem non approbat. Neque enim hoc illi, approbante catholica ecclesia, faciebant. Nam ipsam ecclesiam eos condemnasse & tamquam malos filios corrigere studuisse, adfirmat.

§. VIII.

Imagines regum ac episcoporum circa idem tempus in ecclesiam inuectæ.

Ex quibus æquus quisque & partium studio alienus lector facile iudicabit, primum consilium, quo picturæ in ecclesias introductæ sunt, ad ornamentum duntaxat & historiam, non autem ad cultum & adorationem, spectauisse, quemadmodum AVGVSTINVS & PHILOSTORGIVS declarauerunt. Et hoc ipsum ex iis porro confirmari potest, quæ ipsemet PAVLINVS & alii scriptores narrant, quod initio picturæ viuorum æque ac mortuorum locum in ecclesia habuerint, & episcopi ac reges sanctis ac martyribus iuncti fuerint. Ipsi *Paulini* [x] imago vna cum imagine *Martini* in baptisterio ecclesiæ a *Seuero* exstructo collocata erat, & *Paulinus* duo mittebat epigrammata, imaginibus istis inscribenda, quibus emergentes a sacro fonte ho-

(m) August. de morib. eccl. cath. lib. I. c. XXXIV. (tom. I. opp. p. 774. c. cit. ed.) Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: noui multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. - - Nunc vos illud admoneo, vt aliquando ecclesiæ catholicæ maledicere desinat, vituperando mores hominum, quos & ipsa condemnat, & quos quotidie tamquam malos filios corrigere studet.

(x) Paulin. ep. XII. ad *Seuer*.

*Abluistis quicumque animas & membra lauacris,
Cernite propositas ad bona facta vias:
Adstat perfecta Martinus regula vitæ:
Paulinus veniam quo mereare docet.
Huic peccatores, illum spectate beati:
Exemplar sanctis ille sit, iste reis.*

Ibidem:

*Dives opum Christo, pauper sibi, pulchra *Seuerus*
Culmina sacratis fontibus instituit.
Et quia caelestes aulam condebat in actus,
Quo renouarentur fonte Deoque homines:
Digna sacramentis gemina sub imagine pinxit,
Disceret ut vitæ dona renatus homo.*

mines docerentur non adorare, sed alteram vt sancti cuiuspiam, alteram vero vt poenitentis peccatoris effigiem intueri. BARONIUS [y] *Acacium*, episcopum *Constantinopolitanum*, primum fuisse putat, cui honor iste exhibitus sit an. CCCCLXXXVIII. Sed VALESIVS [z] errorem eius scite corrigit, idque diu ante vsitatum fuisse obseruat. Quam ipsius obseruationem exemplum ex PAVLINO modo adlatum satis confirmat. THEODORVS LECTOR [a] eodem honore *Macedonium* episcopum *Constantinopolitanum* adfectum esse, in obseruatione, quam de *Timotheo* successore illius habet, testatur, *Timotheus*, inquit, *in quamcumque ecclesiam ingressus fuerat, nunquam illic missarum solemnita inchoavit, nisi prius Macedonii imagines illinc detractae fuissent.* SVIDAS *Gennadium* in insigni templi loco pictum fuisse narrat, & inter hunc & alios ibi pictos ipsum seruatorem [b] *Gennadio* dicentem: *Soluito hoc templum & successoris tui temporibus illud restau-*

Martimum veneranda viri restatur imago:

Altera Paulinum forma refert humilem.

Ille fidei exemplis & dictis fortibus armat,

Ut meriti palmas intemerata ferat:

Iste docet fidei redimens sua crimina munitis,

Vilior ut sit res, quam sua cuique salus.

- (1) Baron. an. CCCCLXXXVIII. ex Suida, voce *Acacius*: Tanti fuit hic fastus & arrogantia, vt videret suas ipsius imagines adhuc viuentis (quod de nullo ante eum episcopo legitur) in ecclesiis dedicari: qui enim ei adstantabantur, ipsius effigies in ecclesiis pingere vel adfigere consueverunt, de quibus ista Suidas habet: Quam omnes ecclesias in sua potestate haberet, sollicitam curam impendit his, qui praerant: quorum sagaciores eius imaginem in templis consecrarunt. cetera.
- (2) Valef. not. in Theodor. Lect. lib. II. p. 167. Scio equidem Baronium ad annum Christi CCCCLXXXVIII. existimasse, eas imagines *Acacio* positas fuisse, dum esset patriarcha; sed Baronium resellunt verba *Malchi* apud *Suidam*, qui ecclesiam illam iuxta nauale, in qua erat imago *Acacii*, tessellato opere fabricatam, sub *Gennadio* patriarcha absolutam esse testatur: nec verum est, quod idem *Baronius* illic obseruat, primum ex patriarchis *Acacium* hunc honorem adfectasse. Nam ex *Suida* loco aperte conuincitur, eum morem *Gennadii* temporibus iam inualuisse.
- (a) Theod. Lect. lib. II. p. 163. "Ὅπως δ' ἂν ποτε εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Τιμόθεος, εἰ μὴ πρότερον τὰς εἰκόνας Μακεδονίᾳ κατέσπασε, τῆς λειτουργίας ἐκ-ἤρχετο.
- (b) Suid. lexic. voce *Ακάκιος*. Τῶ γὰρ ἔργῳ παλιός ἐπὶ Γενναδίου τελεθῆναι, εἰς τὸν ἐπιφανῆ τύπον ἐξετύπωσεν αὐτὸν τῶ νόῳ καὶ μετὰ τὸ εἶδεν τὸ σαυτῶρα λέγοντα τῷ *Γενναδίῳ*, λέγοντι τὸν ἰαὸν τῶτον, καὶ ἐπὶ τῶ μετὰ σὲ ἰεργῶ αὐτῶ.

rabo. DAMASCENVS, magnus ille imaginum aduocatus [c], hanc praxin ad *Constantini* vsque tempora referre conatur, ex SOCRATE *Constantinum* proprias imagines in templis collocasse commemorans. Verum, vti SPANHEMIVS [d] obseruat, fraus aliqua huic narrationi subest: Nam SOCRATES non de ecclesiis christianorum, sed gentilium templis [e] loquitur, in quibus idola ipsorum demolitus suas ipsius imagines substituerit. Fac autem ita fuisse, quemadmodum dicitur DAMASCENVS, ad institutum tamen eius, quod erat imaginum cultum in ecclesiis demonstrare, ne quidquam facit.

§. IX.

Sed nec viuorum nec mortuorum effigies cultui religioso destinatae.

NEMINEM fore puto, qui picturas episcoporum ac regum in ecclesiis ideo collocatas fuisse existimet, vt adorarentur, quoad ipsi inter viuos egerint; sed tantum vt ecclesias ornarent, aut ciuilem personis honorem conciliarent. Idem de mortuorum quoque imaginibus statuendum est, siquidem qui primi illas introduxerunt, suas ipsorum eis miscuerunt imagines. Sed vero fatendum est, hanc superstitionem picturarum in templis collocationem illico esse insequutam. Numquam tamen ea approbata fuit, donec concilium *Nicaenum* secundum

(c) Damasc. orat. III. de imagin. p. 739. edit. Basil. MDLXXXV. Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτης, βιβλία πρῶτα, κεφάλ' ἡ' περὶ τῶ αὐτῷ βασιλείας. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐπιμελήσας ἂν τὰ περὶ χριστιανισμοῦ, ἀπεστέφθη τὰ ἑλληνικὰ θεοσέβειας, καὶ πάσαι μὲν τὰ μοιμάχια, εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο. Ex historia ecclesiastica Socratis lib. I. c. XVIII.

de eodem imperatore. Post hæc autem imperator Constantinus religionis christianæ studiosior factus a Græcorum religione abhorruit, singulariaque certamina fieri vetuit, & proprias imagines in templis collocauit.

(d) Spanh. histor. imagin. sect. I. p. 14. (tom. II. opp. p. 715. edit. Lugd. Batav. MDCCIII.) Pessima intelligitur fides auctoris orationis III. de imaginibus tributa Damasceno, probatui erectionem cultumque sacrarum imaginum etiam tempore Constantini M. ex his Socratis libro I. c. XVIII. εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο, proprias autem imagines in templis collocauit. Planum enim est, loqui Socratem de gentilium templis ac deorum delubris, in quibus, sublatis idolis, suas imagines substituit imperator. Nihil de imaginibus sacris Christi, virginis, sanctorumue. Nihil etiam de imaginibus ad cultum aut adorationem erectis.

(e) Socrat. lib. I. c. XIX. Εἰκόνας τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἐκπέθετο

an. DCCLXXXVII. in eius rei gratiam decretum fecit. *Serenus*, episcopus *Massiliensis*, omnes imagines deturpari atque ex omnibus diœcesis suæ ecclesiis proiici iubebat. Quem licet *Gregorius magnus* hoc nomine reprehenderet, picturasque in ecclesiis tamquam innoxias & ad instruendum duntaxat vulgi mentes collocatas defenderet [f], earum tamen cultum & adorationem æqualiter damnabat. Et quum synodus *Nicæna* hunc ipsum cultum confirmasset, in oppositionem concilii *Constantinopolitani* CCCXXXVIII. episcoporum, qui antea an. DCCLIV. eum condemnauerant, decretum *Nicænum* ab omnibus ecclesiis occidentalibus, si a pontificibus *Romanis* discesseris, reiectum fuit. Concilium *Francofurtense* in *Germania*, *Parisiense* in *Gallia* & alia quædam concilia in *Britannia* de imaginibus damnandis consenserunt, & per aliquot subsequuta sæcula ab nulla ante dictarum nationum fuerunt receptæ. Sed instituti mei ratio hanc historiam pluribus persequi non permittit, neque id necesse esse existimo, quum tot excellentes libri de specialiore hoc argumento conscripti existant, speciatim a DALLAEO [g], STILLINGFLEETO [h] & SPANHEMIO [i], qui nihil in hac materia reliqui fecerunt, quod ad respondendum aduersariorum suorum

(f) Gregor. lib. IX. ep. IX. (tom. V. concil. p. 1434. e.) Perlatum ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus, sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetui ses, omnino laudauimus, fregisse vero reprehendimus. - Frangi non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientiam collocatum.

Id: lib. VII. ep. CX. (ibid. p. 1371. a.) Præterea iudico, iam dudum ad nos peruenisse, quod fraternitas vestra quosdam imaginum adoratores adspiciens, easdem ecclesiæ imagines confregit atque proiicit. Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari possit, habuisse laudamus; sed frangere easdem imagines non debuisse, iudicamus. Idcirco enim pictura in ecclesiis adhibetur, vt hi, qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent. Tua ergo fraternitas & illas seruare, & ab earum adoratu populum prohibere debuit, quatenus & litterarum nescii haberent, vnde scientiam historiæ colligerent, & populus in pietatæ adoratione minime peccaret.

(g) Dall. de imaginibus lib. IV. Lugd. Batavor. MDCXLII. suo.

(h) Stillingfl. *Discourse of the Discourse of Idolatry* &c.

(i) Spanhem. historia imaginum Lugd. Batavor. MDCLXXXVI. suo. (Inter opera tom. III. p. 707. --- 870. Lugd. Bat. MDCCIII. fol.)

Romanensium cauillationibus aut curioso lectori faciendum satis, fuit necessarium.

§. X.

Nulla dei vel trinitatis imagines in ecclesiis licita, usque post concilium Nicænum secundum.

QVAPROPTER duo tantum in hoc argumentum subiungam, quæ pro nobis ipse obseruauit PETAVIVS [k]. Primum est, quod veteres nullas vmquam imagines dei patris aut trinitatis in ecclesiis suis collocari passi sint. Pro hoc adfero ORIGENIS [l], AMBROSII [m] & AVGVSTINI [n] producit testimonia, quorum hic postremus speciâtim nefas esse christiano dicit, simulacrum deo in templo collocare, multo magis in corde. Quid? quod ipse GREGORIUS II. papa, accerrimus aliquin imaginum propugnator, in epistola sua [o], quam ad Leo-

(k) Petau. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. f. (tom. VI. opp. p. 324. edit. Antuerp. MDCC.) In imaginum vsu non nihil variare catholicorum sententias animaduertimus: ac bisariam potissimum. Primum, quod plerique veterum corporis expertium rerum imagines damnandas iudicarunt: solas vero incarnati verbi, ac sanctorum licitas esse, & omnino corpore præditorum; atque hæc opinio, etiam post ortum Iconoclastarum hæresis, apud accerrimos defensores religionis illius percrebuit. - - - ORIGENES in primis libro contra Celsum Epicureum sexto, quum gentilibus cultum idolorum obiecisset, mox ista pertexit. *Ac tametsi, cetera vid. sub seq. litt. (l).* Sic Ambrosius ad psalmum CXVIII. *Gentiles*, inquit, *cet. vid. sub litt. (m).* Augustinus præterea cauendum admonet, *ne Deum protenus, cet. vid. sub litt. (n).*

(l) Origen. contr. Celsum lib. VI. p. 292. *Καὶ πῶς δὲ μὴ ταῦτ' αὖτ' εἶναι τὸς θεὸς, ἀλλὰ μιμημάτων (cor. μίμημα τῶν ἀληθινῶν, κακείνων σύμβολα· ὅθεν ἦσαν καὶ οὗτοι ἐν βασιλεύσῃ χειρὶ τῶν μιμημάτων τῆς θεότητος· φασὶ γάρ οἱ εἶναι ἀπαιδευτοὶ εἶσι, καὶ ἀνδράποδα.* Ac tametsi quidam eorum idola ista Deos esse negent, sed verorum expressas similitudines esse dicant, eorumque symbola; nihilominus etiam isti in sordidorum opificum manibus diuinitatis imitationem esse fingentes siti, imperiti sunt, & mancipia.

(m) Ambros. ad psalm. CXVIII. octonar. XII. Gentiles lignum adorant, quia Dei imaginem putant, sed inuisibilis Dei imago non in eo est, quod videtur, sed in eo utique, quod non videtur.

(n) August. de fide & symbolo c. VII. (tom. III. opp. p. 144. d. edit. Basil. MDLXIX.) Tale simulacrum Deo nefas est christiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium est, vbi vere est templum Dei.

(o) Gregor. II. epist. I. ad Leon. in concil. Nicæn. II. (tom. VII. conc. p. 43. b.) *Διὰ τὸ τὸν πατέρα τῶ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ ἐκ ἰσοπέδου, καὶ ζωντανῶν; Ἐπειδὴ ἐκ οὐρανοῦ τίς ἴστω καὶ θεὸς φύσει ἀδύνατον ἰσοπέσαι, καὶ ζωντανῶσαι· καὶ ἐν ἰδυστά-*

navi Isaurum imperatorem dedit, cultum earum defensusus, licitum esse negat, vllam diuinæ naturæ imaginem formare. Et ipsa synodus Nicæna secunda huic consuetudini contradixit, quemadmodum ex GERMANE, episcopi Constantiopolitani [p], & Iouannis episcopi Thessalonicensis epistolis, quæ in istius synodi actis cum approbatione recitantur, palam est. DAMASCENVS eidem quoque huius concilii sententiæ subscribens [q] Inuisibilis, inquit, & incorporæ, incircumscripsi, & infigurabilis Dei quis potest facere representationem? Insipientia igitur extrema & impietatis est figurare diuinitatem. Quam ob causam in antiqua historia nullum vquam representationis dei patris exemplum inuenimus, ideo, quod numquam visibili forma apparuisse creditur, sed tantum voce de cælo. Hinc PAVLINVS symbolicam quamdam trium diuinarum personarum representationem, in ecclesia quadam depicta factam, describens, agnum CHRISTI symbolum, & co-

μιδα, κη ἐνωρίταρην, κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶ, κακῶς ἂν εἰχρίδην ἰσθῆσαι, κη ζωγραφῆσαι. Cur patrem domini Iesu Christi non oculis subicimus & pingimus? quoniam quis sit non nouimus; deique natura spectanda proponi non potest ac pingi. Quod si eum intuiti essemus ac nouissemus, prout filium eius, illum quoque spectandum proponere potuissemus ac pingere.

(p) German. epist. I. ad Leont. in act. IV. concil. Nicæn. II. (ibid. p. 291. b.)

Οὐδὲ γὰρ τῆς ἀοράτου θεότητος εἰκόνα, ἢ ομοίωμα, ἢ σχῆμα, ἢ μορφήν πνα δὲ πλοπῆμῶν, ἢ ἕδὲ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων αἱ ὑπερέχουσαι τάξεις οὔτε κατανοεῖν, ὅτε ἐξικινῶσαι ὅλας ἰχύουσιν. Neque inuisibilis deitatis imaginem & similitudinem, vel schema vel figuram aliquam formamus, quam ne ipsorum sanctorum angelorum sublimes ordines considerare & inuestigare penitus valent.

(q) Damascen. de fid. orthod. lib. IV. c. XVII. Πρὸς δὲ τῆς τῆς ἀοράτου, κη ἀσωμάτου, κη ἀπεριγράπτου κη ἀχρηματιστοῦ θεοῦ τίς δύναται ποιῆσαι εἰκόνα, κη ζωγραφῆσαι τίνου ἀκρας κη ἀσεβείας τὸ σχηματῆσαι τὸ θεῶν.

Item orat. I. p. 703. Πῶς εἰκονοθεῖται τὸ ἀόρατον, πῶς εἰκαδοθεῖται τὸ ἀείκασον; πῶς γραφῆται τὸ ἄποσον κη ἀμίγεδες κη ἀόριστον; πῶς ποιωθεῖται τὸ ἀείδεον; πῶς χρηματωθεῖται τὸ ἀσώματον. Quomodo illius imago, qui sub adspæctum non cadit, explicabitur? Quomodo illius effigies, qui nullam habet effigiem, exprimi poterit? Quomodo is, qui & quantitate & magnitudine vacat & nullo termino concluditur, effingetur? Quomodo illius, qui forma caret, qualitas adumbrabitur? Quomodo qui corporis est expertus, coloribus describetur? cetera.

It. orat. II. p. 732. Θεὸς μὲν γὰρ τῆς ἀσωμάτου κη ἀοράτου κη ἀύλης κη μήτε σχῆμα μήτε περιγραφῆν, μήτε κατάληψιν ἔχοντος, ἀδυνατεῖ ποιεῖν εἰκόνα. Dei corpore vocantis, qui nec cernitur, & materia caret, nec figuram habet, nec circumscribitur, nec comprehenditur, imago fieri nulla potest.

lumbam

lumbam symbolum spiritus sancti facit, sed dei patris. [r] nihil nisi vocem de caelo. Et hoc faciebant ad ductum sacri textus Deuter. IV, 12. *Adloquutus est vos Iehoua ex medio illius ignis, vocem verborum vos audiuistis, at similitudinem nullam vos animahertistis, prater vocem.* Ex quibus perspicimus, quam longe praesens ecclesia Romana primos ipsius etiam cultus imaginum patronos praepostero studio praecurrat, dum picturas diuinitatis in templis suis communiter concedit, quod veteres nefarium & absurdum dixissent, & a CASSANDRO [s] inter abusus emendandos refertur, quamquam PETAVIUS, posteaquam id nouum & antiquae consuetudini contrarium esse concessit, hodiernae praxi colorem inuenire adlaborer.

§. XI.

Neque statuae siue effigies solidae, sed tantum picturae, & haec symbolicae potius quam vllae aliae.

ALTERVM, in quo PETAVIUS discrimen aliquod inter veteris ecclesiae consuetudinem, & eam, quae in sua ipsius communitate hodie obtinet, agnoscit, est, quod veteres tantum effigies pictas in ecclesiis licitas esse existimarint, statuis lignicis, aereis & lapideis reiectis. Hoc Germani, episcopi Constantinopolitani [t], & Stephani Bostrorum episcopi, qui ambo in actis concilii Niceni

(r) Paulin. ep. XII. ad Sener. Pleno conuolat trinitas mysterio; Stat Christus agno; Vox patris caelo tonat: & per columbam spiritus sanctus fluit.

(s) Cassand. consultat. sect. de imagin. p. 179. edit. MDCXLII. suo. (p. 980. opp. Paris. MDCXVI.) Illud quoque inter abusus ponendum est, quod etiam diuinitati in trinitatis deformatione, simulacrum effingitur, quod veteres absurdum & nefarium iudicassent, vide Augustin. de fide & symbolo.

(t) German. ep. ad Thom. Claudiopol. in act. IV. conc. Nicen. II. (tom. VII. conc. p. 316. d.) Οὐ τῆτο δε λίσουμ ημεῖς, ὡς τὰ ἐν χαλκῷ ἔπλασι ἐπιτηδεύειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἢ μόνον δηλῶσαι, ὅτι καὶ τὸ κατ' ἐθνικὴν εὐθεμεν μὴ ἀποποιουσαμῖν τῷ κυρίῳ, ἀλλ' εὐδοκίωσατ' ἐν αὐτῷ ἐπιεικνυθεῖν ἰσὶ ἰκανοῖ χρόνοι τῶν αὐτῶ ἀγαθότητ' τὴν θαυματοργίαν, τὸ παρ' ἡμῖν εὐαγγελεῖον πως κρατῆσαν εἶθ' ἀκαρίξεν ἔχ' ὅσιον. Non autem hoc dicimus nos, ut statuas aeneas facere studeamus, sed ut tantummodo significemus; quum illud ex gentili consuetudine factum non repudiauere dominus; verum longo tempore suae bonitatis miraculum in eo demonstrati ipsi placuerit; sacriorem illam, quae apud nos obtinuit, consuetudinem nefas esse vituperare.

Stephan. Bostrens. ibid. act. II. Οἵτινες δὴ περὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων ἐμολογῶμεν ἐπ' ἅν ἔργον τὸ γινώμενον ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ ἅγιον· ἄλλο γὰρ ἐστὶν ἱκανόν, καὶ ἄλλο ἀγαλλμα, τῆτις ζῴσιον· ὅτε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄδამ ἔπλασε, τῆτις

secundi adlegantur, testimoniis comprobatur: quæ imagines solidas siue statuas huic ipsi pessimo concilio idolis similes visas fuisse ostendunt. Alii vero GREGORII NAZIANZENI [n] testimonium pro statu in ecclesiis adlegant, quibus respondens PETAVIVS [uu], *Perpicuum est, inquit, profanas illic statuas intelligi, quæ ad magnarum urbium ornamentum in locis publicis collocari solebant. Quod & ipsa verba Gregorii palam ostendunt: quibus negat, se de templo, & eius ornatu omni sollicitum esse; de statu vero nihil admodum; eo quod longe præstantiore studio detineatur. Itaque sibi ipse contradiceret, si de sacris imaginibus loqueretur: ac de quibus sollicitum se esse dixit, mox negaret se esse sollicitum. Quæ ille non minus scite quam vere observavit. EX AVGVSTINI [w] enim & OPTATI [x] scriptis certissimum est, nullas eo tempore in ecclesiis vel super altaribus statuas fuisse, quia ad gentilem morem eas referunt. Et CASSANDER [y] EX GREGORII MAGNI*

ἐδὲ μίμνησεν, ἔλεγε ποίησαντες ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ἡμοίωσιν ἡμῶν καὶ ἐποίησεν ἄνθρωπον ὡς εἰκόνα Θεοῦ· τί γὰρ; ὅτι εἰκὼν Θεοῦ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀγαθὰ ἐστὶ, τρεῖσιν εἰδολολαλεία, καὶ ἀσίβεια; μηδαμῶς γένοιτο. De sanctis imaginibus confitemur, quod omne opus in nomine Dei factum, bonum est & sanctum. Nam aliud est imago, aliud statua, hoc est simulacrum animantis. Quum enim Deus formaret Adamum, hoc est, conderet, dixit, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; & fecit hominem ad imaginem Dei. Quid enim? num quia imago Dei est homo, ideo simulacrum est; id est idololatria & impietas? Nequaquam fiat.

(n) Nazianz. epist. XLIX. p. 810. c. *Τίμησοι δὲ τὴν ἡμετέραν πολιάν· οἷς δεινόν, εἴποτε τὴν μεγάλην πόλιν ἔχοντες, ἂν μὴδὲ πάλιν ἔχοιμεν καὶ θεοῦ οἰκητήριον γένοιτο μετὰ τὴν σὴν ἀρχὴν ὃ, τε ἰσὸς, ὃν ἠγείραμεν τῷ θεῷ, καὶ ἡ περὶ τῶν ἡμῶν φιλοκαλία· ὅδὲ γὰρ εἰ ἀνδριάντες κατενεχθήσονται, τῶτο δεινόν, εἰ καὶ ἄλλως δεινόν· μὴδὲ περὶ τῶν ἡμῶν εἶναι τὸν λόγον, οἷς περὶ τῶν κρείττονα ἢ σπιδοί. Carnitiam nostram honorato: quibus acerbum sit, si magnam olim habentes urbem, nunc ne urbem quidem habeamus: ac ferarum domicilium sit post imperium tuum templum illud, quod exstruximus Deo; tum omnis illius ornatus. Neque enim si statuæ deiiciantur, acerbum istud est; tametsi alioquin sit acerbum; nec de his nos facere sermonem existimes, quorum studium circa meliora versatur.*

(uu) Petau. lib. XV. de incarnat. cap. XIV. §. III. p. 325.

(w) Augustin. in psalm. CXIII. concio II. (tom. VIII. opp. p. 1307. edit. Basil. MDLXIX.)

(x) Optat. lib. II. (p. 53. edit. Par. MDLXXIX.) Prioribus sæculis ut templa fabricarentur & idola fierent, quid vestro populo diabolus potuit amplius facere?

(y) Cassand. consult. de imagin. p. 165. (p. 274. opp. Par. MDCXVI. fol.) Ex qui-

scriptis

scriptis idem obseruat. Notat etiam, vsque ad tempus sexti concilii generalis *CHRISTVM* magis in typo agni, quam effigie humana depingi consueuisse; atque ita spiritum sanctum typo columbæ fuisse representatum. Illud autem concilium [z] statuebat, vt pictores in posterum non in agni typo, sed humano charactere *CHRISTVM* exprimerent. Ex hoc tempore, ann. DCXCII. venerationem imaginum cœpisse, existimo. Iam minime conuenire putabatur, imaginem agni venerari, adcoque ei in ecclesia nullum amplius locum concedere volebant.

Ego has res paullo fufius enarraui & exposui distinctius, vt lector vno simul obtutu spectare possit ortum & progressum magnæ huius superstitionis, quæ ecclesiam tantopere

bus apparet, Christum magis in typum agni, quam effigie humana depingi consueuisse, quod vsque ad tempus sexti concilii generalis obtinuisse videtur, in quo statuitur, vt pictores in posterum non in agni typo, vt fieri consuevit, sed humano charactere Christum exprimant, & sitis apparet ex scriptis Gregorii, quamuis eius ætate superstitio in cultu sanctorum non parum inualuerat, tamen picturas tantum in ecclesiis admittas fuisset, non item fitas vel simulacra.

- (z) Concil. Trull. c. LXXXI. (tom. VI. conc. p. 1178.) "Εν ποι τῶν σεπτῶν ἐκόων γραφαῖς ἀμιῶς δαυτύλα τῆ προδρόμου δακτύλῳ ἐγγραφήσαι, ὅς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τῶ νόμου προῦποφάνων ἀμιῶν χριστὸν τὸν Θεοῦ ἡμῶν· τὸς ἐν παλαιῶς τύπος καὶ τῆς σκιαῆς, εἰς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματε παραδεδουκεις τῆ σηκλιση κατωπαροδρομοι, τὴν χάριν προπομῶν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πληρωμα νόμου ταύτην ἐποδεξάμενοι· ὡς ἂν ἐν τῷ τέλει καὶ ταῖς χρωματεργίαις ἐν ταῖς ἀπάντων ὅψετι ἐπογραφήσαι, τὸν τῷ αἶραντὸ τὴν ἀκαρπίαν τῆ κόσμου ἀμιῶ χριστὸς τῆ Θεῖ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ὅπ τῷ ἡν ἀπὸ τῷ παλαιῷ ἀμιῶ ἀιανηλεθεῖα εὐρίσθην, δι' αὐτῶ τὸ τῆς πεπεινώσεως ἔψ τῷ Θεῷ λόγος κατωποῶντες, καὶ πρὸς μήμητι τῆς ἐν σαρκὶ πολίειας, τῆτε πύδης αὐτῶ καὶ τῷ σωτηρίῃ θαλάτῃ χεραγωγούμεροι, καὶ τῆς εὐεῦθεν γονομένης τῆ κόσμου ὀλυτωσίσεως. In nonnullis venerabilium imaginum picturis, agnus, qui digito præcursoris monstratur, depingitur, qui ad gratiæ signum adlumus est, verum nobis agnum per legem Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquus ergo figuras & vmbas, vt veritatis signa & characteres ecclesiæ traditos, amplectentes, gratiam & veritatem proponimus, eum vt legis implementum suscipiant. Vt ergo quod perfectum est, vel colorum expressionibus omni un oculi sed i i tur, eius qui tollit peccata mundi, Christi Dei nost i humana formi charactere etiam in imaginibus deinceps pro veteri agno ei i ac de in i i themus: vt per ipsum Dei verbi humiliationis cessitudinem mente comprehendentes ad memoriam quoque eius in carne conuersionis, eiusque passionis & salutis mentis deducamur, eiusque, quæ ex eo facti snt mundo, redemptionis.

peruasit deturpauitque in negotio imaginum, quæ initio propter vsum historicum introductæ fuerunt; vt essent videlicet rudiorum codices & ecclesiæ quædam ornata, tametsi reliquorum ornamentorum omnium perniciosissima euaserunt, vti euentus satis superque comprobauit.

§. XII.

Ecclesiæ floribus & frondibus exornata.

VNA adhuc ecclesias ornandi ratio erat, quam non nisi propter innocentiam & naturalem simplicitatem suam memoratu dignam iudicamus. Hæc est floribus atque frondibus eas ornandi atque tegendi consuetudo. Hoc non stans temporibus nec mysterii alicuius causa fiebat; sed tantum, vt decentiores & hominum in illis conuenientium cœtui commodiores redderentur. AVGVSTINVS huius consuetudinis meminit, loquens de non nemine, qui aliquid de altari [a] florum secum abstulerat. PAVLINVS in poemate quodam suo ad hanc consuetudinem similiter respicit [b]. HIERONYMVS autem tantum ei honorem exhibet, vt in *Nepotiani*, amici sui, epitaphio locum eam habere patiat, inter alias laudabiles eius virtutes, studium ornandi floribus ecclesiam referens [c]. *Erat, inquit, sollicitus, si nitoret altare, si parietes absque fuligine, si pauimenta tersa, si ianitor creber in portis, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa lucidema, & in omnes carimonias pia sollicitudo disposita. - - Basilicas ecclesie & martyrum conciliabula diuersis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbravit; Minora quidem ista in se esse officia, dicit HIERONYMVS, sed mentem CHRISTO deditam æque & in minoribus intentam esse, nec negligere quidpiam, quod vel minimi officii nomen in ecclesia mereatur. Manife-*

(a) Augustin. de ciuitat. Dei lib. XXII. c. VIII. (tom. V. opp. p. 1346. d.) Abscedens, aliquid de altari florum, quod occurrit, tulit, eique quam nox esset, ad caput posuit.

(b) Paulin. natal. III. Felicis p. 541. edit. Antwerp. MDCXXII. 3. (tom. VI. biblioth. patr. max. p. 272. d. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

Ferte Deo pueri laudem, pia soluite vota,

Et pariter callis data carmina festa choreis.

Spargite flore solum, prætexite limina fertis:

Purpureum ver spiret hiems, sit florens annus.

Ante diem, sancto cedat natura diei.

(c) Hieron. epist. III. epitaph. Nepotian. (p. 23. edit. Par. MDCXLIII.)

stum quoque est, HIERONYMVM istiusmodi naturali pulchritudini & ornatui ecclesiarum maius pretium, quam splendidis pretiosarum picturarum & statuarum ornamentis, argento, auro, ac pretiosis lapidibus statuere. Hinc, vt obseruauimus antea [d], opulenti amicis suis suadet, vt potius in viua Dei templa de opibus suis conferant, CHRISTVM vestiant in pauperibus, pascant in esurientibus, suscipiant in his, qui tecto indigent; laudatque hoc nomine *Paulam* [e], diuitem feminam Romanam, quod hoc fecerit & noluerit cum reliquis pecuniam suam in lapidibus cum terra & mundo vniuerso transitoris effundere. Neque adeo mirum est, quod *Nepotiani* laudet frugalitatem, qui omnibus sese facultatibus ad subleuandos pauperes exuerat, ita quidem, vt haud vlla alia ecclesias exornandi ratio ei esset reliqua, nisi quæ HIERONYMO, omnium maxime probabatur.

LIBRI OCTAVI

CAPVT NONVM

DE CONSECRATIONE ECCLESIA RV M.

§. I.

Quid veteres per consecrationem ecclesiarum intelligant.

ANTIQVIS temporibus, finita ecclesiarum constructione atque exornatione, ad earum dedicationem siue consecrationem solebant progredi, quæ res quum nonnumquam cum magna piorum rituum solemnitate peracta sit, nostri erit officii, proximo iam loco in eius naturam ac circumstantias paululum inquirere. Ante omnia autem obseruandum est, quod per consecrationem ecclesie veteres semper dedicationem, siue specia liorem eius ad diuinum cultum constitutionem, intelligant. Modus autem & carimonia hoc faciendi non semper exacte vna eademque erat; adeoque ipsum rei caput potissimum spectemus, oportet, quod erat ædificii a communi vsu ad cultum religiosum separatio. Quacumque carimonia hæc sic

(d) Vid. §. V. litt. (k) pag. 290.

(e) Hieron. epist. XXVII. epitaph. Paulæ. Notebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra & sæculo transitori sunt; sed in viuis lapidibus, qui voluntur super terram.

bat, primus eam initiandi & ad diuinum vsum assignandi actus consecratio illius erat. Vnde ad hoc adludentes veteres prima rei alicuius initia frequenter vocabant illius dedicationem. Exempli causa, quum CYPRIANVS de *Aurelio* confessore, qui eum lectorem fecerat, loquens ipsum *lectionem dedicasse* [a] dicit, nihil amplius vult dicere, quam eum primum officii sui actum in ecclesia peregrisse, quem actum *dedicationem* nuncupat. Num vllæ aliæ carimonix præter istas in dedicatione ecclesiarum primis tribus sæculis obtinuerint, exploratum non habemus; tamen admodum probabile sit, solemnem quamdam gratiarum actionem & precationem pro sancto earum vsum, vna cum vsitata ecclesiæ liturgia fuisse factam, quia hoc inter *iudeos* in vsum fuit; qui hoc modo non solum templum 1 reg. VIII. sed priuatas quoque domus suas & oppidorum muros, si absoluti & perfecti essent, dedicarunt, quemadmodum ex psalmi XXX. inscriptione patet, quæ sic habet: *Psalmus Dauidis, canticum dedicationis domus illius*; nec non ex narratione, quæ de celebrata muri *Hierosolymorum* dedicatione habetur Nchem. XII, 27. Porro id probabile est ex constanti christianorum more consecrandi per gratiarum actionem & preces ordinarium suum cibum, antequam eo vterentur: & ex ratione consecrandi ecclesias in sæculis subsequutis post tempora *Constantini*. Quæ omnia id maxime credibile efficiunt, christianos per prima tria sæcula eandem gratiarum actionis & specialiorum precum ad Deum carimoniam in ecclesiarum suarum dedicatione adhibuisse. Cuius autem rei quum non perspicua suppetant testimonia, non omnino id affirmauerim. DURANTVS [b] quidem & BONA [c] satis audacter dicunt, ab apostolorum inde temporibus ita obtinuisse: Sed hoc adsertum suum non meliore fundamento, quam fictis

(a) Cyprian. epist. XXXVII. al. XXXVIII. ad cler. Cathag. Dominico legit interrim nobis, id est, auspicatus est pacem, dum *dedicat lectionem*.

(b) Durant. de ritib. eccl. lib. I. c. XXIV. n. I. Ecclesias consecrandi consuetudo ab ipsis apostolis vsque ad nostram inuauit ætatem.

(c) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. III. Templorum consecratio e veteri testamento ad nouum ab apostolis ad successores emanauit; atque hunc ritum seruauit ecclesiæ totius orientis & occidentis consensu. Sunt, qui Euaristo papæ eius originem adscribunt, sed multo certius est, apostolicum institutum esse, nisi dicamus, ab hoc pontifice scilicet promulgatum, quod sola traditione ab antecessoribus acceperat.

epistolis CLEMENTIS ROMANI, EVARISTI & HYGINI, & actis S. *Cæcilie* apud SIMEONEM METAPHRASTEM superstruunt, quæ vero scripta nullius sunt auctoritatis, quum de rebus factis primorum & apostolicorum temporum quaestio est.

§. II.

Prima iussissima auctoritatis ac fidei documenta de hac consecratione ex seculo quarto arcessenda.

QUAPROPTER melioribus testimoniis destituti, hac materia tanquam re duntaxat probabili non autem certa relicta, ad eam considerandam progredimur, prout in sequenti seculo, quando, pacato *Constantini* imperio, ecclesie vbique terrarum readificate cum magna rituum solemnitate dedicabantur, fuit factitata. Votivum ac desideratum spectaculum erat, vt EUSEBIUS [d] loquitur, videre dedicationum festiuitatem per singulas vrbes & oratoriorum recens structorum consecrationes. Quæ festiuitas tanto augustior fiebat & venerabilior, quod plerumque integra episcoporum vicinorum siue prouincialium synodus ad dedicationem conueniebat. Templum, quod *Hierosolymis* sepulcro seruatoris nostri superstruxerat *Constantinus*, a plena episcoporum orientalium synodo consecrabatur, quam *Constantinus* primum *Tyrum* & deinde *Hierosolyma* an. CCCXXXV. hunc in finem conuocarat, quemadmodum EUSEBIUS [e] & re-

(d) Euseb. lib. X. c. III. Ἐπισημαίνεται, τὸ πᾶσιν ἐκκλησίαις ἡμῖν καὶ ποθέμενον συνεκροῦσθαι το θεῖον, ἐγκαινίων ἐορτῆ κατὰ πόλεις, καὶ τῶν ἀρτι νεοπαγῶν προσευκλήριον ἀφιέρωσεις ἐπισκόπων τε ἐπὶ ταυτὸ συνέλευσεις.

(e) Euseb. lib. IV. de vit. Constant. c. XLIII. Κατέλαμβανεν ἄλλος βασιλικὸς ἀνὴρ ἐπιστολίαν τὴν σύνδοσι σὺν γράμματι βασιλικῷ, σπεύδειν καὶ μηδὲν ἀναβάλλεσθαι τὴν ἐπὶ τῷ ἱεροδόμῳ παρομιῶν γε παρείων; alius ab imperatore nuntius superuenit, qui oblati imperialibus litteris synodum hortatus est, vt nulla interposita mora omnes quamprimum Hierosolyma properarent.

Socrat. lib. I. c. XXVIII. Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι ἐπὶ τῇ καθιερωτέῃ τῷ ἐκκλησίαις οἴκῳ, ὃν ἐν τῷ ἱεροδόμῳ ἀνήγειρεν. Ad dedicationem ecclesie, quam Hierosolymis construxerat imperator; frequentes episcopos iusserat conuenire.

Sozom. lib. II. c. XXVI. κίφθι τὴν τρίτην δεκάδα τῆς Κωνσταντίνου ἡγεμονίας, ἐξεργασθεῖσθαι τῷ ἐν ἱεροδόμῳ νεῷ περὶ τὸν κρανίον χώρον, ὃ μέγα μαρτύριον προσαγορευθείας, παραγενόμενον εἰς Τύρον Μαριανός, ἀνὴρ τῶν ἐν ἀξίᾳ, βασιλικὸν παχυγράφο, ἀπέδωκε τῇ συνόδῳ βασιλικὴν ἐπιστολὴν, παρακελευομένην ἐν τάχει τὸ ἱεροδόμου καταλεβεῖν, καὶ τὴν νεῷ καθιερωθῆσαι. Circa tricesimum annum imperii Constantini, soluta iam ecclesia Hierosolymis in Caluarie loco, qua ma-

liqui historici omnes fidem nobis faciunt. Similiter SOCRATES [f] obseruat, quod concilium *Antiochenum* an. CCCXLI. congregatum fuerit, celebratissimum templum, *dominicum aureum* appellatum, dedicandi causa, quod a *Constantino* ædificari coeptum post eius obitum *Constantius* filius absoluerat. Cuiusmodi exempla plura in antiquæ historiæ monumentis reperias. Ipsa autem solemnitas communiter cum panegyrico quodam sermone inchoabatur, continente potissimum gratiarum actionem ad Deum, & nonnumquam in laudes fundatoris vel recens ædificatæ ecclesiæ gloriam excurrente. Cuiusmodi est EVSEBII [g] oratio, de ædificatione ecclesiæ, *Paulino Tyrionum* episcopo dicta, & alii sermones [h] in GAUDENTIO & AMBROSIO, occasione consimili facti. Nonnumquam plures in tali solemnitate recitabantur orationes. Nam EVSEBIUS de ecclesiarum dedicationibus tempore *Constantini* loquens, *Ecclesiarum antistites* [i], inquit, quotquot aderant, panegyricas habebant orationes, & quan-

gnum martyrium appellatur, *Marianus* quidam non mediocri dignitate præditus, imperatoris notarius, Tyrum ingressus, episcopis in concilio congregatis imperatoris porrexerat epistolam: qua eos hortabatur, vt confestim Hierosolyma profecti, ecclesiam illic dedicarent.

Theodoret. lib. I. c. XXXI. Ἦν δὴ σύνοδον ἅπασαν ἀπὸ τῆς Τύρου καταλαβεῖν τὴν Αἰλίαν ὁ βασιλεὺς παρηγγύησε· συνελθεῖν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἅπαστας πανταχόθεν ἐκίλευσε, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς δομηθéntας καθιερώσαι νέας. Imperator uniuersum concilium relicta Tyro Aelium proficisci iusserat: aliosque complures vndeque eo conuenire præceperat, vt basilicas ab ipso constructis dedicarent.

(f) Socrat. lib. II. c. VII. Κατασκευάζει σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι προφάσει μὲν τῶν ἰγκλησίων τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῶν Ἀυγύτων κατασκευάζειν ἤρξατο· μετὰ τελευτὴν δὲ αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου δεκάτω ἔτει ἀπὸ τῆς θεμελίωσως συνετέλεσεν· τὸ δὲ ἄλλοις, ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαρῶσει τῆς ὁμοσύνης πίστεως. Concilium Antiochiæ in Syria curat congregari: prætextu quidem dedicandæ ecclesiæ, quam Augustorum pater Constantinus ædificare coeperat: post eius autem obitum Constantius filius, decimo post anno, quam facta fuerant fundamenta, absoluerat. Re ipsa vero, vt consubstantialis fidem euerteret ac profligaret.

(g) Euseb. lib. X. c. IV. tot.

(h) Gaud. serm. XVII. Die dedicationis basilicæ sanctorum quadraginta martyrum (in biblioth. patr. max. tom. V. p. 968. 969. 970. ed. Lugd. MDCLXXVII.) Ambros. sermo LXXXIX. In festo dedicationis ecclesiæ (serm. XXVI. tom. V. p. 78. edit. Colon. MDCXVI. tom. V. p. 160. edit. Par. MDCXLII.)

(i) Euseb. lib. X. c. III. ἔκλειε δὲ καὶ λόγους ἅπας τῶν παρόντων ἀρχόντων πανηγυριστῶν,

tum quisque ingenio poterat, conuentum laudibus extollere studebant; vt adeo ista oratio panegyrica, cuius mentionem facit, vna tantum ex multis aliis illic recitatis fuerit. Alio loco [k] dedicationem ecclesie Hierosolymorum enarrans, Sacerdotes Dei, inquit, partim precationibus partim sermonibus festiuitatem ornabant. Alii siquidem comitatem religiosi imperatoris erga omnium seruatorem laudibus celebrabant, & martyrii magnificenciam oratione persequebantur. Alii sacris Theologiae dogmatibus ad presentem celebritatem accommodatis, spirituale quoddam epulum audientibus praebebant. Quidam sacrorum voluminum lectiones interpretabantur; arcanos & mysticos sensus in lucem proferentes. Ipse etiam, quum huic solemnitati praesens adesset, eorum partem sustinuit, qua de re haec subiungit: Ibi nos quoque, quibus maiora quam pro meritis nostris bona contigerant, variis sermonibus publice habitis solemnitatem decorauimus; nunc regalis fabricae decorem ac magnificenciam scriptis enarrantes; nunc propheticorum oraculorum sensus apte & accommodate ad praesentes figuras atque imagines interpretantes. Hac rituum parte absoluta ad mysticam immolationem, & incruentum sacrificium, vt vocabant, procedebant; pro pace communi, pro ecclesia Dei, pro imperatore eiusque liberis preces Deo suppliciter offerentes. Inter hasce precationes peculiarem aliquam pro ecclesia tum dedicata videntur habuisse, quemadmodum AMBROSIVM nonnulli intelligunt, qui formulam precum hac occasione factarum habere creditur; quam, quum non multae istiusmodi in veterum scriptis legantur, ad verbum haec interponemus. „Te“ „nunc [l], Domine, precor, vt supra hanc domum tuam, su-

ως ἐκάτω παρὴν δυάμεας, θειάζων τὴν πανήγυριν.

(k) Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. XLV. Οἱ τῶ θεῷ λειτουργοί, ἐυχραῖς ἅμα καὶ διαλέξαι τὴν ἐστὴν κατεκόσμων· οἱ μὲν τῷ θεοφιλῶς βασιλεῶς τὴν εἰς τὴν τῶν ὅλων σωτηρῆα δοξῶσιν ἀνυμνεῖτες, ἰσὺς τε περὶ τὸ μαρτύριον μεγαλοχρίας διεξίτοντες τῷ λόγῳ· οἱ δὲ ἰσὺς δὲ τῶν θεῶν δογματῶν πανηγυρικαῖς θεολογίαις, παιδαίσταν λογικῶν τροφῶν, ἰσὺς πάντων περικιδόντες ἀκοαῖς ἄλλοι δὲ ἐρημείας τῶν θεῶν ἀναγινωσκῶν ἐποιῶντο, ἰσὺς ἀπρῆκτες ἀσκαλύπτοντες θεωρίας· - - "Ἐνθα καὶ ἡμεῖς, τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦμενοι, ποικίλαις ἰσὺς εἰς τὸ κοινὸν διαλέξαι τὴν ἐορτὴν ἐπιμῶμεν· τότε μὲν διὰ γράμματῶ τῶν τῷ βασιλεῖ πεφιλολογημένων τὰς οὐφρασεις ἐρημνεύοντες· τότε δὲ καιρίας καὶ τῶν ἀσκαμένων συμβόλοις τὰς προφητικὰς ποιῶμενοι θεωρίας.

(l) Ambros. hortat. ad virgin. in fine. (tom. IV. opp. edit. Par. MDCXLII. p. 444. m.)

„pra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hos lapides spi-
 „rituales, quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur,
 „quotidianus præful intendas, orationesque seruorum tuorum,
 „quæ in hoc loco funduntur, diuina tua suscipias misericordia.
 „Fiat tibi in odorem sanctificationis omne sacrificium, quod in
 „hoc templo fide integra, pia sedulitate offertur. Et quum ad
 „illam respicis hostiam salutarem, per quam peccatum huius
 „mundi aboletur, respicias etiam ad has piæ hostias castitatis,
 „& diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem suauitatis
 „hostiæ acceptabiles, & integrum spiritum eorum, animam
 „& corpus, sine querelæ loco vsque in diem domini Iesu
 „Christi filii tui seruare digneris. Amen., Non nego, hæc preces
 „in quibusdam partibus propius ad consecrationem virginum,
 „quam ad consecrationem ecclesiarum, accedere. Forte utrobique
 „vsum habuerunt, tam pro spiritualibus, quam materiatis Dei
 „templis. Si quis autem pro prioribus tantum valere eas debere,
 „existimet, ego quidem non repugnabo, videns iam ex EUSEBIO
 „demonstratum, quod ad minimum orationes panegyricæ & laudes
 „Dei ac preces pro ecclesia, semper pars aliqua solemnitatis ac
 „cerimoniarum harum dedicationum fuerint. Et vsque dum dies
 „solemnis dedicationi constitueretur, nulli omnino per canones
 „licitum erat, ecclesia quadam recens exstructa, tamquam
 „cultus diuini loco, vt, nisi magna aliqua necessitas id eum
 „facere cogeret. Id quod ex *apologia* ATHANASII palam est,
 „quam pro se ipse *Constantio* imperatori offerebat, quum ipsi
 „in crimen verteretur, quod in magna ecclesia *Alexandriae*
 „habuisset synaxin, priusquam completum ædificium esset,
 „& ecclesia a *Constantino*, fundatore suo, dedicata. „Festum
 „erat paschatis, inquebat [m], populique ingens aderat multi-
 „tudo, tantaque christianorum turba, quantam in singulis vrbi-
 „bus existare imperatores Christo addicti peroptare debeant.
 „Quum igitur ecclesiæ paucæ numero essent & angustissimæ,
 „ingenti edito tumulu rogabant populi, vt in magna ecclesia
 „conuentus ageretur: ibique omnes preces funderent pro tua

(m) Athan. Apol. I. ad Constantin. tom. I. p. 682. & 684. edit. Par. MDCXXVII.
 (p. 303. d. & p. 307. c. edit. Par. MDCXCVIII.) ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ πάσχα, ὃ
 δε λαὸς πάντων πολλὸς καὶ τοσούτος ἦν, ὅσοι ἂν εὐζάντο κατὰ πόλιν εἶναι χριστιανῶν
 φιλόχριστοι βασιλεῖς. Τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγαι καὶ βραχυτάτων ἦσαν, θόρυβος
 salute.

salute. Sicque acta res est. Me contra hortante, ut rem tantisper differrent, & quolibet modo etiam cum compressione in aliis ecclesiis cœtus agerent, morem illi non gessere: immo parati erant ex urbe egredi, ut in desertis locis sub dio conuentus celebrarent, fatius ducentes, itineris perferre laborem, quam cum mœrorē festum peragere. Obtemperasse igitur se populo fatetur, ita tamen, ut non dedicatio sed synaxis ad orandum celebrata sit. Diem se exspectare dicit, quem ipse Imperator huic dedicationi constituturus sit, atque tum se Deo pro perfecta illius ædificatione publice gratias acturum, quemadmodum *Alexandri*, antecessoris sui, memoria factum sit, dum ipse ecclesiam *Theonæ* extrueret, & quomodo ipse *Treuiris* & *Aquileiæ* & alibi locorum fieri viderit, ut ob populorum frequentiam in ecclesiis, ante absolutam ædificii constructionem, conuentus agerentur. Istiusmodi autem templorum usurpationem, urgente necessitate factam, non fuisse eorum dedicationem; sed hanc semper subsequutam & solemnem aliquem actum eucharisticum, siue publicam diuini numinis pro consummata sacræ ædis structura celebrationem, fuisse monet. Ut adeo hoc obseruationem, quam antea ex *EVSEBIO* fecimus, comprobet, quod communes preces in ecclesia, sine specialioribus panegyricis & formulis adorandi & laudandi Deum, huic solemnitati magis propriis & peculiaribus, factæ, formalis dedicationis loco habendæ non sint. Quod ipsum eorum etiam confutat opinionem, qui erectionem signi crucis, vel mensæ sacræ collocationem in ecclesia, eius dedicationem fuisse, autuant. Isthæc enim sine vlla dedicatione fieri poterant. Id quod non tantum ex hoc *ATHANASII* sermone patet, sed etiam ex casu quodam apud *SYNESIUM* commemorato manifestum est, ubi nonnulli in certo quodam loco ecclesiam consecratam esse dicebant, quia ad preces & sacramentorum administratio-

ἢ ἔκ ὀλίγου, ἀξίονται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, καὶ πᾶσας ἑυχὰς αἰσῆς τῆς σῆς σωτηρίας ὅτις καὶ γέγονεν ἀπ' ἐμῆ παρακαλιτικῆς τῆς ἐπιτομῆς, καὶ ὅπως δέποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς ἀδικαῖς ἐκκλησίαις συναρχῆται ἢ ὑπακούσωσι, ὅκ' ἴτιμοι γέγοναν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τὰς ἐρήμους τόπους ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βίλτιον ἢ γάμψρον κάμψον ἐπιτομῆς ὁδῶ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἐορτὴν ποιῆσαι -- (p. 306. n. 18.) Σὺ δὲ Θεοφιλέστατε Αὐγῆσι ζήσας ποικίλεις ἐτῶν περιόδοις, καὶ τὰ ἑγκαίνια ἐπιτελέσσαι· αἱ γὰρ γειτόρῃαι παρὰ πάντων περὶ σῆς σῆς σωτηρίας ἑυχὰς, ἔκ ἱεροδύξου τῆς τῶν ἑγκαίνων καὶ γυμνῆς.

nem hostilis excursionis tempore adhibitus fuerat; aduersus quos SYNESIUS [n] expressis verbis decernebat, „Quod hostili
 „excursione compulsi homines necessario ibi precati fuerint,
 „non eam rem locum illum consecrare. Alioquin montes o-
 „mnnes omnesque valles ecclesias esse, nec vllum fore castel-
 „lum, quod non ea ratione publicum esse possit, in quibus o-
 „mnibus, quum populabundi hostes excurrant, preces & sa-
 „cra mysteria fieri soleant. Idem de ædibus omnibus fore iu-
 „dicium, quæ impiis *Arianorum* temporibus preces ac sacra my-
 „steria receperint: quæ priuati iuris nihilo minus habeantur.”

§. III.

Episcopus in qualibet diœcesi ordinarius huius consecrationis minister.

EVIDENS ex iam dictis est & manifestum, quod, quum istæ consecrationes generatim ab episcoporum synodo peractæ sint, episcopi semper fuerint ministri ad hoc officium delegati. Accidere autem poterat, vt nullus præter diœceseos istius episcopum adesse posset, & tum peculiare eius erat officium, consecrationem perficere, quæ adeo specialiter episcopi officio per antiquos quosdam canones reservata fuit, vt presbyteris eam perficere haud liceret. Concilium *Bracarense* primum an. DLXIII. muneris abdicationem [o] presbyteris minatur, qui ecclesiam vel altare consecrare ausi essent, dicitque antiquos canones hoc quoque vetuisse. Inter concilia nostra *Britannica*, ab HENRICO SPELMANNO collecta, vnum habetur sub *S. Patricio* an. CCCCL. celebratum, in quo canonem inuenimus in hanc sententiam: *Si quis presbyterorum [p] ecclesiam edificauerit;*

(n) Synes. epist. LXVII. p. 238. Par. MDCV. suo (p. 212. edit. Par. MDCXXXIII.)

Τὸ γὰρ ἐν ἐπιδρομῇ τότε πολεμίων ἐκείνῃ συμφυγέντας ἀνθρώπους εὐχόμενοι πάντα καίματα, πᾶσι τὸν τόπον ἀκαθάρτου ἢ πάντα ἴσθ' ἔρη, πῦσαι δὲ φάραγγες ἐκκλησίας καὶ ἑὸν ὄν, π φρεῖνον σφραγεύει τὸ δαμόσιον ἐπὶ: ἐν εἰς ἀπασιν ὅσας οἱ πολέμιοι πηλομένουςιν, εὐχαί, καὶ μυστήρια γίνονται: οὐκίς δὲ ὅσαι κατὰ τὰς ἀθείας τῶν ἐξ Ἀρείς κατὰν ἐγγὺς ἰδιώτων, καὶ μυστήρια; ἀλλ' ἔδὸν ἡτλόν εἰσιν ἰδιώτες.

(o) Con. il. *Bracar.* l. c. XXXVII. (in edit. Labbei est concil. II. can. XIX. tom. V. p. 842.) Si quis presbyter, post hoc interdictum, ausus fuerit chrisma benedicti ere, aut ecclesiam aut altarium consecrare, a suo officio deponatur: nam & antiqui hoc canones vetuerunt.

(p) Concil. *Hibernicæ* c. XXIII. (tom. III. conc. p. 1450. edit. Labb. & apud Spelm. tom. I. p. 15.)

non offerat, antequam a blucat suum pontificem, ut eum consecret, quia sic decet. Neque antiqua historia probata exempla in contrarium suppeditat.

§. IV.

Nullam ecclesiam, sine episcopi permisso, edificari licitum.

Hoc ipsum ex duarum triumve rerum aliarum, ad hanc materiam proxime spectantium, observatione amplius confirmabitur. Primum quidem, quod nulla ecclesia ordine usitato edificari poterat, sine venia seu consensu episcopi, cuius in diocesi erigebatur. Id quod verbis expressis in synodo Chalcedonensi cautum legitur, quæ & monasteria & ecclesias curæ episcopi subiecit, ita quidem, ut nec monasterium aliquod nec ecclesia, præter sententiam & approbationem episcopi [q], construi posset.

§. V.

Neque, nisi prius episcopus solennes preces in loco, ubi fabricanda erat, fecisset.

ET per Iustiniani leges nullam ecclesiæ structuram fas erat inchoare ante, quam episcopus solennes ibi preces fecisset, signumque crucis erexisset, ubi nova quædam ecclesia erigenda erat. Quod in imperatoris illius *novellis*, tum monasteriorum, tum ecclesiarum [r] respectu, iterum iterumque inculcatum legimus. Et GOTHOFREDVS eundem morem in expiandis gen-

(q) Concil. Chalcedon. c. IV. (tom. IV. concil. p. 758.) *ἐπειδὴν δὲ πρὸς τὰ μοναχικὰ κερχημένοι προσχόμεναι, τὰς τε ἀκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράττεισι πβύγματά, περιόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ μὴ ἀλλὰ καὶ μοναστήρια ἑαυτοῖς συνιστῶν ἐπιτηδυνούτες ἔδαδε μηδὲνα μηδεμὴ οἰκοδομῶν μηδὲ συνιστῶν μοναστήριον, ἢ ἐκκλησίαν οἶκον, παρὰ γνώμην τῆς τῆς πόλεως ἐπισκοπῆς.* Quoniam nonnulli monachico prætextu utentes & ecclesias & negotia civilia perturbant, & temere, citra ullam discriminis rationem, in urbibus circumcursantes, quin etiam monasteria sibi constitutere studentes visum, est, nullum usquam ædificare nec construere posse monasterium, vel oratoriam domum, præter sententiam ipsius civitatis episcopi.

(r) Iustin. novell. CXXXI. c. VII. *Εἰ τις βυλεῖται οἰκοδομῆσαι σιβάσιμον ἐκκλησίαν, ἢ μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχέδω τῆ οἰκοδομῆματῶν, εἰ μὴ ὁ τῶν τόπων ὀσιώτατος ἐπίσκοπος ἐυχὴν ἐκοῖσε ποιήσει, καὶ τὴν ἅμιον πῆξει σωρόν.* Si quis voluerit fabricari venerabile oratorium, aut monasterium, præcipimus, non aliter inchoandum fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit, & venerabilem fixerit crucem. Vid. etiam novell. LXVII. c. I. novell. V. c. I.

tilium templis, si in ecclesias christianas consecranda essent, obseruatum fuisse, non sine ratione existimat. Ita enim legem [r] THEODOSII intelligit, qua templa religionis christianæ signi, hoc est crucis, conlocatione expiari præcipit. Et quum monachi quidam & alii hominum ordines nonnumquam signum crucis in aedes publicas, aliaque loca populi voluptatibus fabricata, inferre conarentur, quod eo spectabat, vt in ecclesias sine episcopi venia aedes istas conuerterent; Leo [r] imperator decernebat, vt nihil istiusmodi in posterum vsurpatione alicuius fieret, sed si vel crux alicubi erigenda esset, vel reliquæ alicuius martyris in loco quodam collocandæ, vtrumque consultis & mandantibus episcopis, nec vlla ratione alia, perageretur. Et hinc probabiliter SVICERVS & MEVRSIVS coniectant, quod diœcesis episcopi interdum appellata fuerit *σαυροπήγιον*, hoc est, territorium, in quo episcopus ius figendæ crucis pro ædificandis ecclesiis habebat. Quo modo vocabulum illud, tum actum figendi crucem, tum limites, intra quos eam figendi potestatem habebat, significabit.

§. VI.

Nulli episcopo ecclesiam aliquam in alius episcopi diœcesi consecrare licitum, nisi necessitate illud exigente.

NAM porro obseruandum est, quod, licet episcopi ecclesias consecrandi habuerint potestatem, hæc tamen ad suas ipsorum diœceses adstricta fuerit, neque ipsi limites suos transilire potuerint, nisi ad adiuuandum aliis, vel ad diuina officia in alio vacante episcopatu perficienda euocati. Cui consuetudini adeo pertinaciter inhæret concilium *Arausicanum*, vt episcopo,

(r) Cod. Theod. lib. I. tit. III. de paganis leg. XXV. Cuncta eorum sicra, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, præcepto magistratum destitui, conlocationeque venerandæ christianæ religionis signi expiari præcipimus.

(r) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XXVI. Decernimus, vt posthac monachi, neque quicumque alii cuiuscumque status ac fortunæ in aedes publicas, vel in quæcumque loca populi voluptatibus fabricata, venerabilem crucem & sanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur, vel occupare audeant ea, quæ vel ad publicas causas, vel ad populi oblectamenta constructa sunt. Quum enim religiosæ aedes non desint; possunt ibi, consultis prius (vt oportet) religiosissimis episcopis, reliquiis sanctorum martyrum, non quorundam vsurpatione, sed abiurio antistitum collocare.

qui suis ipsius expensis in aliena diœcesi ædificet ecclesiam, [u] consecrationem illius sibi arrogare interdicit, illique eam adferuari iubeat, cuius in territorio ecclesia erigatur. Concilium *Aurelianense* tertium [w] & alia eiusdem argumenti decreta habent. Si qua autem ecclesia in vacante diœcesi exstrueretur, tum vnusquisque ex vicinis episcopis ad eam dedicandam aduocari poterat. SIDONIVS APOLLINARIS ad ecclesiam *Rutenorum* in *Gallia* consecrandam vocabatur, licet alius diœceseos esset episcopus. Ratio vero erat [x], vt SAVARO recte obseruat, quod *Rutenorum* ecclesia tunc temporis viduata erat episcopo, qui in consecratione diuina officia obiret. Hæc omnia igitur docent, cuiusuis diœceseos episcopum fuisse legitimum huius

(u) Conc. Araucian. c. X. (tom. III. conc. p. 1449.) Si quis episcoporum in alienæ ciuitatis territorio ecclesiam ædificare disponit, vel pro fundi sui negotio, aut ecclesiastica vtilitate, vel quacumque sua opportunitate, permissa licentia ædificandi, quia prohibere hoc votum nefas est, non præsumat dedicationem, quæ illi omnimodis reseruatur, in cuius territorio ecclesia adfurgit.

(w) Conc. Aurel. III. c. XV. (tom. V. p. 299.) Episcopus in diœceses alienas ad alienos clericos ordinandos vel consecranda altaria irruere non debet: quod si fecerit, remotis his quos ordinauerit, *altaris tamen consecratione manente, transgressor canonum annua* missarum celebritate cessabit.

(x) Sidon. lib. IV. ep. XV. Baptisterium, quod olim fabricabamini, scribitis, iam posse consecrari. *Ad quæ festu* vos veti, *nos ministerii*, officii multos, fidei totos *caussa sollicitat*. Quod restat optamus, vt - - - tam defiderio meo Christus indulgeat, quam *Rutenorum*.

Sauaro in h. l. Qui fieri potest, vt ministerii cura Sidonio inueneret, quum is non esset *Rutenorum* episcopus; ad quem huiusce ministerii consecratio spectabat. Concilii Araucensis can. X. *Dedicatio illi omnino reseruatur, in cuius territorio ecclesia adfurgit*. Nec alium quam loci episcopum e-uocare ius erat ad ecclesiæ consecrationem, eod. can. concil. Aurelian. com. 1. & 3. Wormatiensis can. 1. in quas ecclesiasticæ disciplinæ regulas impigisse Sidonium, nefas dicere, reus enim læsæ disciplinæ ageretur, etiamsi eum Elaphius ad ecclesiæ consecrationem inuisset, supra dicti concilii can. 10. Verum dicendum est (quantum ex Sidonio epist. 6. lib. 7. colligere licet) tum temporis *Rutenorum* ecclesiam summo sui se viduatum pontifice, in cuius locum alium sufficere non liberum erat. Sidon. *Burdigala, Petrogom, Ruten, Lemouices, Gabateam, Cusam, Vasates, Comenne, Auscenses, multoque iam maior numerus ciuitatum (suorum sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia suffectis)*. Tunc enim Euarigis Adiana vis læuebat, ea propter Sidonium baptisterium consecrauit, eo quod *Rutenorum* episcopum mortuus esset.

solemnitatis administrum. Consulendus enim erat, antequam opus inchoaretur; venire debebat ad preces illic faciendas, antequam fundamenta iacerentur, & absoluta fabrica ad illam consecrandam vel ipse, vel alius quispiam episcopus ipsius loco, erat arcessendus. Si vero presbyteri more solito id facere potuissent, non necesse fuisset, episcopum ex alia diœcesi ad hunc ritum peragendum accire. Sed quæras, Quid, si presbyter hoc facere sibi sumeret, vtrum iste actus ratus habebatur; an vero episcopus ad nouam adgrediebatur consecrationem? Respondeo, quum hæc res esset episcopo tantum per leges & ex consuetudine reservata, (sacræ enim litteræ nihil hac de re præcipiunt) nullam de nouo factam consecrationem in talibus casibus inuenimus; quum vero actio esset schismatica in presbytero, si ita regulas & canones ecclesiæ in contemptum episcopi migraret, hinc muneris abdicatione puniebatur [y], vti ex ante memorato concilii *Bracarenfis* canone liquet. Ipse quoque episcopus, qui ecclesiam in alieno territorio consecrare ausus fuerat, in ecclesiis *Gallicanis* integrum annum ab officio, tamquam violator canonum, prohibendus erat [z].

§. VII.

Primorum sæculorum episcopis ad consecrandam aliquam ecclesiam episcopi Romani venia minus erat necessaria.

SUNT qui episcopum in sua ipsius diœcesi secundum antiquos canones, ecclesiam aliquam sine episcopi *Romani*, cuius sit ad hoc faciendum facultatem largiri, venia consecrare potuisse, negant. Hæc doctrina quædam est GRATIANI, ad *Romani* papæ potestatem [a] extollendam composita, in lege ca-

(y) Conc. Bracar. I. c. XXVII. vid. sub litt. (o) pag. 322.

(z) Concil. Aurel. III. c. XV. vid. sub litt. (w) p. 325.

(a) Gratian. de consecrat. distinct. I. c. VI. & XXVII. edit. Romæ iussu Gregor. XIII. 1562. (cap. V. p. 1149: edit. Colon. MDCXXVII.) Inscriptio sic habet: *Sine auctoritate summi pontificis noua non dedicetur ecclesia.* Præcepta synodalia, quæ ante paucos menses de sed: nostra ad prouinciam sunt directæ, & antiquis canonibus consentiunt, & ea, quæ minus probantur esse, addidimus, & in vtraque parte constat, *sine summi pontificis auctoritate ecclesiam nouiter conditam non posse dedicari.* cetera. Correct. Rom. addunt: Socrates in ecclesiastica historia lib. II. c. VIII. & XVII. refert tamquam antiquissimum canonem, sine Romani episcopi auctoritate nullam ecclesiam posse dedicari.

nonica. Quam tantum abest vt recentiores correctores *Romani* emendent vel reprehendant, vt *SOCRATEM* potius tamquam testem ad eam confirmandam adlegent. *SOCRATES* quidem de synodo loquens *Antiochena*, quam *Constantius* dedicandæ ibi nouæ ecclesiæ obtentu congregauerat, (quamquam re ipsa eo spectabat, vt *Athanasius* generali quodam concilio damnaretur) aduersus eam excipit ex hac ratione, quod *Iulius Romanæ* urbis episcopus ei non interfuerit, nec quemquam eo miserit, qui locum suum impletet: quum tamen ecclesiastica regula vetet [b], ne absque consensu *Romani* pontificis quidquam in ecclesia decernatur. Quod priuilegium omnibus patriarchis æqualiter commune erat, vt nullum concilium generale posset celebrari, nisi ipsis præsentibus & prius consultis in eiusmodi publicis deliberationibus. Sed hoc nihil commercii habet cum consecratione ecclesiarum in priuata quaque episcopi diœcesi, cuius rei nullum exemplum in vniversa historia antiqua extat, quod episcopus quispiam coactus fuerit, ecclesiæ alicuius in sua ipsius diœcesi consecrandæ veniam ab episcopo *Romano* expetere. Sed censores isti decepti videntur a sinistra vocum *græcarum κανόνων* τὰς ἐκκλησίας acceptione, quæ non dedicationem ecclesiarum denotant (quamuis *MUSEVLVS* ita exponat, & *HOSPITIANVS* eundem eius errorem sequatur) sed promulgationem, legum seu canonum ab ecclesiis pro sua ipsarum gubernatione fieri solitam. Qua in re episcopo *Romano* patriarchale priuilegium habere permittebatur, sed non in consecratione ecclesiarum, etiam si id pertinaciter urgeant, qui nihil non ex immensa potestatis in episcopis *Romanis* pleniudine deriuatum volunt.

§. VIII

Ecclesiæ semper Deo, non autem sanctis dedicate, etsi horum nominibus, memoriam ipsorum seruandi causa, nonnumquam distinctæ.

POST ministrum consecrationis proxime nunc de obiecto, cui ecclesiæ dedicate fuerunt, non nihil dicendum erit; quod olim soli Deo eiusque cultui fiebat. Cuius consuetudinis testis

(b, Socrat. lib. II. c. VIII. Ἄλλὰ μὴν ἔδὲ Ἰούλιος παρὼν, ὃ τις μερίστης Ῥώμης ἐπίσκοπος ἔδὲ μὴν εἰς τὸν τόπον αὐτῆ ἀπεπέλκει τὰ καὶ τοὶ κανόνες ἐκκλησιαστικῶ καλεῖσθαι, μὴ δὲν παρὰ τὴν γὰρ τῶ ἐπισκόπου Ῥώμης τῆς ἐκκλησίας καινοῖσεν.

omni exceptione maior AVGVSTINVS est, qui cum Maximino episcopo *Arianorum* disputans, ad probandam spiritus sancti divinitatem hac argumento vtitur: Quod ipsum Deum esse, necesse sit, quia templa ei exstruantur atque dedicentur, quod vlli rei creatæ fieri sacrilegium foret. *Nonne, inquit, si templum alicui sancto angelo excellentissimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi & ab ecclesia Dei, quoniam creatura exhiberemus eam seruitutem, quæ vni tantum deberetur Deo. Si ergo sacrilegi essemus faciendo templum cuiuscumque creatura [c], quomodo non est Deus verus, cui non templum facimus, sed nos ipsi templum sumus? Alio loco falsam imputationem FAVSTI Manichæi, catholicos martyribus suis templa constituere, illisque ibi sacrificia offerre, & alios venerationis actus præstare, calumniantis, indignabundus in hunc modum profligat: Nulli martyrum [d] sed ipsi Deo martyrum sacrificamus, quamvis in memoriis martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum, a huiusmodi altari, aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre, aut Faule, aut Cypriane; sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronauit apud memorias eorum, quos coronauit: ut ex ipsorum locorum a monitione maior affectus exsurgat, ad acuendam caritatem, & in illos, quos imitari possumus, & in illum, quod adiuuante possumus. Frequenter in aliis [e] locis hoc repetit, quod martyres sic non honorent catholici, ut templa, siue altaria illis exstruant, sed soli Deo hoc eos facere testatur. Idem quidem locus sæpenumero & monumentum seu memoria martyris alicuius & templum Dei erat, quia templa in martyrum sepulchris ut plurimum edificabantur, vel iis in locis, vbi mortem*

(c) August. contr. Maximin. lib. I. tom. VI. opp. p. 288. edit. Par. MDCXXXVII. (tom. VI. p. 689. c. d. edit. Basil. MDLXIX.)

(d) Augustin. contr. Faust. lib. XX. c. XXI. tom. VI. p. 375. a. cit. edit. Basil.)

(e) August. de vera relig. c. LV. (tom. I. opp. p. 744. a.) Honoramus eos caritate, non seruitute. Nec ei templa construimus. Nolunt enim se sic honorari a nobis, qui nos ipsos, quum boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt.

Id. de ciuit. Dei lib. XXII. c. X. (tom. V. p. 1355. a. b. edit. Basil.) Illi [ethnici] talibus diis suis & templa ædificauerunt & statuerunt aras & sacerdotes instituerunt & sacrificia fecerunt. Nos autem martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed vni Deo, & martyrum & nostro sacrificium immolamus:

christianæ religionis causa subierant, vel eorum reliquæ adseruabantur: & hinc appellabantur martyrum nomine, quod eorum essent memoriæ. Ecclesia & mensa sacra *Carthagine* in eo loco, vbi passus fuerat *Cyprianus*, exstructa, hoc intuitu dicebatur *mensa Cypriani*, non quod ei esset constructa vel cultui ipsius dedicata, (AVGVSTINVS [f] enim soli Deo eam constructam esse dicit) sed quod martyrii illius esset monumentum, vtpote ædificata in loco, vbi CYPRIANVS sacrificium Deo oblatum fuerat.

§. IX.

Ecclesie interdum a fundatoribus suis, vel aliis circumstantiis, in earum exstructione obseruatis, nomen sortitæ.

ET hinc planum est & perspicuum, quod, si quod templum de alicuius sancti, siue martyris nomine appellauerunt veteres, multum omnino absit, vt isti sancto vel martyri illud dedicauerint, etsi hoc ad memoriam eius inter viuos conseruandam faceret; atque eatenus memoriæ illius honorificum erat, licet soli Deo eiusque cultui dedicatum. Et hoc porro liquet, si consideremus, quod ecclesiæ interdum a fundatoribus suis nomen acceperint, qui certe sibimetipsis ecclesias dedicare non intenderunt. Ita SIRMONDVS [g] tres ecclesias *Carthagine* obseruat, a fundatoribus suis nomen indeptas, basilicam videlicet *Fausli*, *Florentii*; atque *Leontii*. Et SOZOMENVS [h], tem-

ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen a sacerdote, qui sacrificat, inuocantur, Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoriam sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum.

(f) Aug. serm. LXIII. de diuersis tom. X. p. 192. edit. Par. MDCXXVII. Vt mensa illa, quæ Dei est, etiam Cypriani vocetur, hæc causa est: Quia, vt illa modo cingitur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a persequentibus &c. Item. Mensa Deo. constructa est, tamen mensa dicitur Cypriani - quia ibi est immolatus, & quia ipse immolatione sua parauit hanc mensam, non in qua pascatur, siue pascatur, sed in qua sacrificium Dei, cui & ipse oblatum est, offeratur.

(g) Sirmond. not. in Aug. serm. XXXVII. a se edit. tom. X. p. 73. (Inter opp. Sirm. tom. I. p. 343. edit. Par. MDCXCVI.) Quemadmodum basilica Fausli, & basilica Leontiana dictæ sunt a Fauslo & Leontio conditoribus, sic Florentia hoc loco basilica de nomine Florentii episcopi.

(h) Sozom. lib. VII. c. XV. τὸ μὴ δὲ Σεράπιοι ἄλλω καὶ μετ' ἑὸ πολὺ εἰς ἐκκλησίαν μετασκευάσθη Ἀρχαίῳ τῷ βασιλείῳ ἐκόνουμον. Et Serapium quidem hoc

plum *Serapitis*, in ecclesiam christianam immutatum, ab *Arcadio* imperatore cognomen accepisse, auctor est. Sicut quaedam basilicæ *Romæ* atque *Antiochie* nomen *Constantini* atque *Infiniani* gesserunt. Nonnumquam nomen fortiebantur a peculiari temporis vel loci circumstantia, vel alia quadam re, quæ in ipsarum ædificatione acciderat. Ecclesia *Hierosolymorum anastasis* nominabatur & *crux*, non quod sanctæ cuidam *Anastasi* vel *cruci* dedicata, sed in loco dominicæ passionis & resurrectionis a *Constantino* exstructa erat, quemadmodum VALESIO [i] aliisque recte fuit obseruatum. Ita templum *anastasis* *Constantinopoli* sic dictum fuit, non ab vlla huius nominis sancta femina, sed quod esset istud templum, in quo GREGORIVS NAZIANZENVVS nouam quamdam vitam siue resurrectionem doctrinæ catholicæ de sancta trinitate, ab *Ariana* factione diu oppressæ, concionibus suis conciliaret; quemadmodum in diuersis scriptorum suorum locis huius nominis rationem ipse nobis [k] exponit. Ex simili ratione ecclesia quaedam *Carthagensium* vocabatur *basilica resti-*

modo captum atque expugnatum, nec multo post in ecclesiam Arcadio imperatori cognominem immutatum est.

(i) Vid. Vales. epist. de Anastasi ad calc. Eusebii tota.

(k) Naz. orat. XXXII. ad CL. episcopos (tom. I. pag. 527. edit. Par. MDCXXX.)

Χαίροις Ἀναστασία μὲν τῆς ἰσπεβείας ἐπάυομε· σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἔξανεσῆσας,
ἐπὶ καταφρονέμβρον, τὸ τῆς κοινῆς νίκης χαρίον, ἢ Σηλόωμ, ἐν ᾗ πρῶτος τὴν σκητὴν
ἐπέξκαθῆρ, τεσσαράκοντα ἐτη φερομένη ἐν τῇ ἰρήμῃ καὶ πλανωμένῃ· οὕτε ὁ μέγας υἱὸς
ἔτῃ καὶ περιβέητῃ, ἡ νέα κληρονομία· τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ σὺ λόγῳ λαβών,
ὃν ἰερέως πρότερον οὕτω, ἱερουσαλήμ πεποιήκαθῆρ. Vale Anastasia, nomen: a pietate habens. Tu enim nobis fidei doctrinam, quæ adhuc contentui erat, excitasti. Vale, inquam, communis victoriæ sedes, noua Silo, in qua primum arcem fiximus, quadraginta annis in deserto circumactam incertisque fedibus vagantem. Tuque, o magnum hoc templum & nobile, noua hæreditas, quod magnitudinem, quam nunc habes, ab orthodoxa doctrina suscepisti: quodque nos, quam primum Iesus essēs, Hierusalem effecimus.

Id. carm. IX. de somnio Anastasiæ tom. II. p. 78.

Εὐδοκὸν δὲ γλυκερὸν ὕπνον, Ἀναστασίῳ δέ τ' ὄνειρον

Στάσει ἐμοῖσι φέρων χαμπαῖσι πόδασιν.

Ἡ πρῶτη λόγῳ αἰπὺν ἐπὶ προπόδοισι μείνοντα,

Ἡγαγεν ἐς κερυφὴν ἕρῃ· ἀκροτάτην.

Τῆν ἐκ' Ἀναστασίῳ μὲν ἐπιλάσσει καλῶσι

Νήον, ἡμῶς παλάμῃς ἔργον ἀρετοπόου.

Somno ego me dulci dederam, quam luce cupita

Ἄμῃσιν ὄσος οὐλοσ. venit Anastasia:

ta, quod ex *Arianorum* manibus recuperata erat. Magna ecclesia vrbis *Alexandrina* plerumque dicebatur *Cæsareum*, siue templum *Cæsarium* [1], cuius appellationis rationem nullam aliam fuisse, VALESIVS [m] iudicat, nisi quod ecclesia illa constructa fuisset in loco, qui *Cæsareum* antea dictus sit, id est *Cæsarium templum*. Quemadmodum alia ecclesia *Antiochie* cognomen *palææ* habebat, quod in ea parte ciuitatis ædificata erat, quam incolæ *παλαιάν* appellabant. Ita ecclesia *Petri* in vrbe *Roma* olim *triumphalis* dicta fuit, quia in via *triumphali*, quæ ad capitolium ducebat, erat constructa. Et HIERONYMVS [n] fidem nobis facit, ecclesiam *lateranam* a *Laterano* ethnico, *Neronis* imperatoris gladio truncato, nomen accepisse, eo quod olim viri huius, nobilis palatium *Romæ* fuerit. Sexcentas eiusdem generis observationes facere possemus: sed pauca ista sufficiunt ad demonstrandum, diuersas imponendi ecclesiis nomina fuisse rationes; nec argumentum dedicatarum sanctis ecclesiarum ex nominibus sanctorum, quibus appellatae sint ecclesiae, peti posse; quum aliunde satis constet, soli Deo, nulli autem rei creatæ, eas fuisse consecratas.

Hærentem quæ prima fidem radicibus imis

Montis ad excelsi culmina summa tulit.

Vnde etiam templum (manus hæc quod sedula fixit)

Hinc traxit sanctæ nomen Anastasiæ.

(1) Socrat. lib. VII. c. XV. Ἐκ τῆς δίφρου καταλόγτες, ἐπὶ τῆν ἐκκλησίαν ἢ ἐπι-
 ώνυμον Καισάριον συνέλκυσιν ἀποδύσαντίς τε τὴν ἐδῆτα, ὁσράκοις ἀνείλοι.

Eam (seminam) e sella detractam, ad ecclesiam, quæ *Cæsareum* cognominatur, rapiunt: & vestibus exutam, testis interemerunt.

Liberat. breuiar. c. XVIII. (tom. V. conc. p. 769. b.) Igitur Petrus Moggus ab abbate Amone & Ioanne episcopo Magileos, & ab abbatibus monachorum inferioris Aegypti bella passus & seditione ei in *Cæsarea basilica* (vt dicitur) facta, anathematizauit synodum Chalcedonensem & tomum papæ Leonis.

(m) Valcf. not. in Euagr. lib. II. c. VIII. Magna ecclesia vrbis *Alexandrinæ* *Cæsareæ* dicebatur, vt docet Epiphanius in hæresi *Arianorum* & Liberatus in breuiario c. XVIII. Socrates vero in lib. VII. historię ecclesiasticę c. XV. Causam autem huius appellationis docet Athanasius in epistola ad Solitarios, eo quod scilicet ecclesia illa constructa fuisset in loco, qui *Cæsareum* antea dicebatur, id est *Cæsarium* templum.

(n) Hieron. epist. XXX. epitaph. Fabiolæ. Vt ante diem paschæ in *basilica* quondam *Laterani*, qui *Cæsariano* truncatus est gladio, staret in ordine penitentium.

§. X.

Quo tempore altaria peculiarem consecrationem, nouis cærimoniis ab ecclesiarum consecratione distinctam, habere cœperint.

QVOD de ecclesiis obseruauimus, idem & de altaribus ualeat, quod uidelicet soli Deo, nec alii rei cuiuscumque dedicata fuerint, etiam postquam peculiarem consecrationem, nouis quibusdam cærimoniis ab ecclesiarum consecratione distinctam, habere cœperunt: quod sexto sæculo primum factum uidetur. Concilium enim *Agathense* an. DVI. primum documentum publicum est, in quo distincta altaris consecrationis mentio habetur: ibique nouam cærimoniam chrismatismat[is] sacerdotali benedictioni additam inuenimus. Neque multo post simile decretum in concilio *Epaouensi* ann. DXVII. offendimus in hanc sententiam: *Altaria [p] nisi lapidea infusione chrismatismat[is] non sacrentur.* Vnde ad minimum quædam altaria, si non uniuersa, cærimonia chrismatismat[is] consecrari consueuisse, colligimus. Vti autem hæc cærimonia noua erat, ita quoque altarium consecratio, tamquam ab ecclesiarum consecratione distincta, res noua est, multo magis autem consecratio uestium sacrarum, calicum, imaginum crucis, cerci paschalis, aquæ lustralis, corollarum precatiorum, & campanarum, quam lector in *HOSPINIANO [q]* cum omnibus nouis ecclesias consecrandi ritibus, qui in libris *Romanensium* ritualibus traduntur, fuscæ & sigillatim descriptam uidere potest, quam pluribus hæc persequi instituti nostri ratio haud permittit.

§. XI.

Nulla ecclesia construenda, vel consecranda, nisi ante dotata.

DE antiquis consecrationibus porro obseruandum est, quod per leges *Iustiniani* imperatoris nemini licuerit, nouam ecclesiæ alicuius fabricam inchoare, nisi prius episcopo subsidia ad alendum ministerium [r], ad tuendam domum, aliasque

(o) Concil. Agath. c. XIV. (tom. IV. conc. p. 1385.) Altaria placuit non solum uisione chrismatismat[is] sed etiam sacerdotali benedictione sacri.

(p) Conc. Epaon. c. XXVI. (ibid. p. 1579.)

(q) Hospin. de templ. lib. IV. c. II -- XI.

(r) Iustin. nouell. LXVII. c. II. Μὴ ἄλλως ἀπὸν ἐκκλησίῳ ἐν νῆς οἰκοδομῆν, πρὶν ἂν διαλεχθῆν πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον, καὶ ὀρίσῃ τὸ μέτρον, ὅπερ ἀ-
res,

res, quæ ad diuinum cultum inibi fouendum requirerentur, indulsisset. Et ex concilii cuiusdam *Hispanici* [r] regula episcopus ecclesiam non ante dedicare debebat, quam donationem ad eam sustentandam scripto definitam & lege confirmatam accepisset. Quæ regulæ necessariae omnino erant, vt ecclesiæ aduersus ruinæ, ipsarumque ministri & cultus contra contemtionis & calamitatis periculum munirentur.

§. XII.

Episcopis ne quidquam pro consecratione deposcere licitum.

PRAETER hanc æquam sufficientis beneficii in vsum ecclesiæ constitutionem episcopus a fundatore amplius quidquam exigendi haud habebat libertatem; sed quum ordinarii eius officii pars esset ecclesias consecrare, id eum facere sine vllâ præmii laboris postulatione oportebat; si quid autem a fundatore vltro ei offerretur, acceptare illud poterat. Ita in modo memorato concilio *Bracarensi* [r] pro ecclesiis *Hispanicis*, & pro ecclesiis *Gallicanis* in secundo concilio *Cabilonensi* [u], aliisque *Caroli magni* ætate habitis, decretum fuit.

φορίζει πρὸς τὴν λυχνικαίαν καὶ τὸν ἱερὰν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἀδιάφθορον τῶ ὀκνησὺν ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν προσεγενομένων ἀποτροφὴν καὶ, ἵνα ἡμῶν ἔχον ὀξεία, ποιῶσιν αὐτὸν πρότερον δαρεῖν τῶν ἀφορίζεσθαι μελλόντων, ἕτω τε τὸν οἶκον οἰκοδομῆν. Non aliter quemquam ecclesiam de nouo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem episcopum, & definiat mensuram, quam deputat & ad luminaria, & ad s.c. cum ministerium, & ad incorrumpendæ domus custodiam & obseruantiam alimenta: & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quæ futura sunt deputari: & ita domus ædificetur.

- (r) Concil. Bracar. III. c. V. (tom. V. conc. p. 897.) Vnusquisque episcoporum meminerit, vt non prius dedicet ecclesiam aut basilicam, nisi antea dotem basilicæ & obsequium ipsius per donationem chartulæ confirmatum accipiat: nam non leuis est ista temeritas, si sine luminariis, vel sine sustentatione eorum, qui ibidem seruitari sunt, tamquam domus priuata, ita consecratur ecclesia.
- (r) Conc. Bracar. III. c. V. Placuit, vt quoties ab aliquo fideles ad consecrandas ecclesias episcopi inuitantur, non quasi ex debito munus aliquid a fundatore requirant, sed si ipsi quidem aliquid ex suo voto obtulerint, non respiciantur. Si vero aut paupertas illum aut necessitas retinet, nihil exigatur ab illo.
- (u) Conc. Cabilon. II. c. XVI. (tom. VII. conc. p. 1275.) Omnes vno consensu statuimus, vt sicut pro dedicandis basilicis & dandis ordinibus nihil accipiendum est, ita etiam pro balsamo, sine luminaribus emendis, nihil presbyteri christina accepturi dent.

§. XIII.

Consecrationes quouis die indiscriminatim peractæ.

QVOD ad tempus consecrationis attinet, olim sese non adstringebant ad eam die solum dominica peragendam, sed quolibet die antiquitus hæ consecrationes, æque ac clericorum ordinationes, fieri poterant. Quæ obseruatio est, quam in criticis suis adnotationibus in veteris ecclesiæ chronologiam frequenter habet eruditus PAGIVS [w]. Speciatim obseruat, quod dedicatio basilicæ Hierosolymitanæ, Constantini iussu in plena episcoporum synodo peracta, in sabbatum incidit. Omnes enim scriptores in hoc consentiunt, quod idibus Septembris seu die XIII. illius mensis, qui isto anno secundum exactas regulas & methodum cyclicam cum sabbatho concurrat, facta sit. Vnde PAGIVS recte infert, nondum morem inualuisse, vt ecclesiæ die dominica dedicarentur.

§. XIV.

Dies consecrationis inter dies festos anniuersarios celebrari solitus.

NIHIL amplius de hac materia habeo dicere, nisi quod dies consecrationis in multis ecclesiis inter dies festos anniuersarios relatus sit. Nam SOZOMENVS [x] de ecclesiæ, a Constantino Hierosolymis ædificatæ, dedicatione narrat, „ex eo tempore „solemnem quotannis festiuitatem admodum splendide ab Hierosolymitana ecclesia celebratam fuisse; adeo vt baptismi quoque sacramenta eo die tradita & per continuos septem dies „conuentus ecclesiastici facti sint, multique ex omni fere terrarum orbe conuenerint, qui huius festiuitatis tempore ad sacra loca perlustranda vndique accurrerint.„ Hisce nouam

(w) Pag. critic. in Baron. an. CCCXXXV. n. IV. Initio Septembris, vt minimum, Eusebius & reliqui episcopi Tyro relicti, Hierosolymam petierunt, quem die decima tertia Septembris basilicæ Hierosolymitanæ encaeni celebrarunt. Num. VI. Idus Septembris seu dies XIII. illius mensis concurrat hoc anno cum sabbatho, vt methodus cyclicæ docet. Quare nondum mos inualuerat, vt ecclesiæ die dominica dedicarentur.

(x) Sozom. lib. II. c. XXVI. Ἐξ οὗν δὲ, ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἢ τῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησία ὡς καὶ μυθεῖται οὐ αὐτῇ τελῆσθαι, καὶ ὅκτω ἡμέρας ἰφεξὺς ἐκκλησιάζειν· συνίαι τε πολλὰς ὁμοῦ ἐν πόλει τῆς ὑφ' ἡλίον, οἱ κατ' ἰσορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πάντοθεν συντρέχοντι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως.

confue-

consuetudinem in *Anglia* nostra addidisse videtur GREGORIVS MAGNVS, de qua in ipsius epistola, quam *Mellito*, primo *Saxo-* *rum* episcopo, misit, apud BEDAM [y] in historia ecclesiastica hæc leguntur: *Vt die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illie reliquæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex sanis commutata sunt, de ramis arborum faciant, & religiosi conuiuia solemnitate celebrent, nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant.* Ex qua consuetudine publica illa conuiuia & oblectamenta, quæ *wakes* lingua nostra dicuntur, & in quibusdam locis adhuc vsitata sunt, tamquam reliquias huius anniuersariæ festiuitatis dedicationis ecclesiarum particularium, originem suam traxisse, probabilissimum est.

LIBRI OCTAVI

CAPVT DECIMVM

DE HONORE ET VENERATIONE, QUAM ECCLESIIS SVIS EXHIBVERVNT PRISCI CHRISTIANI.

§. I.

Ecclesie ad nullum vquam profanum vsum, sed sacrum duntaxat & religiosum cultum, adhibite.

POST consideratam ecclesiarum exornationem & dedicationem, instituti nostri fert ratio, vt disquiramus, quem honorem & venerationem locis consecratis veteres exhibuerint, simulac ad diuinum cultum fuerunt separata. Vtebantur tunc illis tantummodo vt ædibus Dei ad actus deuotos ac religiosos, neque quicquam heic fieri patiebantur, quod non aliquo modo ad pietatem tenderet, vel proxime ad eam esset referendum. Ad conuentus religiosos, ad eligendos episcopos & clericos, ad habenda concilia, ad scholas catecheticas, ad consultationes de religione adhiberi, non autem instar communium & profanarum domorum ad inibi edendum, bibendum, & diuersandum, vsurpari poterant. Hinc, licet lex permitteret, vt homines ad sanctuarium in ecclesia confugerent, vt capite proxime sequenti videbimus, non tamen mittebant, vt ibi

ederent hospitiumque haberent. Quum quidam abuterentur catechumeniis (quæ, vt supra ostendimus, loca erant intra ecclesiam pro viris & feminis, vt illic diuinæ liturgiæ auscultarent) eaque in hospitia conuerterent, *Leo* imperator decernebat, vt isti omnes ex habitationibus suis in ecclesia expellerentur. Alia res erat, si homines integras noctes vigilando & pre-
cando in ecclesia transigerent, quemadmodum frequenter tum in publicis, tum priuatis vigiliis faciebant; istiusmodi pernoctationes in ecclesia mittebantur, quia necessaria diuini cultus circumstantiæ erant. Tantummodo feminis per aliquem concilii *Illiberritani* [a] canonem, in ecclesiis vigilias agere, interdicitum erat, eo quod sæpius sub prætextu orationis clandestina scelera ibi admissa fuerant. Ex eadem ratione *agapæ* ipsorum, quæ ex apostolica praxi primam originem suam habebant, deinceps propter intemperantiam & impietatem inde oriundam vetitæ, aut certe imminutæ fuerunt. Concilium *Laodicenum* [b] seuerè hæc conuiuia interdicit & prohibet, ne qui in domo Dei comedant, & in hunc finem mensas atque lectos ibi præparent. Et concilium *Carthaginense* tertium hunc habet canonem: *Vt nulli episcopi vel clerici in ecclesia* [c] *conuiuentur, nisi forte transientes hospitiorum necessitate illic reficiantur; Et populi, quantum fieri potest, ab huiusmodi conuiujs prohibeantur.* Quamquam enim veteres id ad tempus tolerare cogebantur, numquam tamen approbabant, VTI AVGVSTINVS *Fausto* [d] *Manichæo* narrat, sed cum

(a) Concil. Illiberrit. c. XXXV. (tom. I. conc. p. 974.) Placuit prohiberi, ne semina in cœmiterio peruiligent; eo quod sæpe sub obtentu orationis latentèr scelera admittant.

(b) Conc. Laodic. c. XXVIII. (ibid. p. 1501.) "Ὅτι ἔδει ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ εἰσεῖναι, καὶ ἀκὼβιτα σπρῆναι. Quod non oportet in locis dominicis, vel in ecclesiis eas quæ dicuntur, agapas facere, & in domo Dei comedere, & accubitus sternere.

(c) Concil. Carthag. III. c. XXX. (tom. II. conc. p. 1171.) Cod. Afric. can. XLII. Ὡς ἐπισκόπος ἢ κληρικὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ συμποσιάζειν· εἰ μὴδ' ἂν τυχὸν ἀνάγκῃ ξενίας διαβάντες εἴη μεταλύσασθαι καὶ οἱ λαοὶ τῶν πειραστῶν συμποσιῶν, ὅσον δυνατόν ἐστὶ, κολυθῶσιν.

(d) Aug. contr. Faust. lib. XX. c. XXI. Qui se in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis approbari possunt, quum eos, etiam si in domibus suis, id faciant, sana doctrina condemnet? Sed aliud est, quod docemus, aliud quod sustinemus. Aliud quid præcipere iubemur, aliud quid emendare præcipimus, & donec emendemus, tolerare compellimur.

vitia, in quæ multi tali occasione ruebant, tum ipsam consuetudinem conuiuandi in ecclesia seu monumentis martyrum commendatum ibant, quia duo mala in ecclesiam hoc modo irrepserant, intolerabilis videlicet intemperantia, & pagana superstitionio. Multi enim, vt ipse conqueritur [a], in his comestationibus sepulcrorum & picturarum euadebant adoratores, & contiuiua sua sacrificia quædam pro mortuis habebant, voracitates ebrietatesque suas religioni deputantes. Adeoque conuiuia quæcumque in ecclesia aboleri summe necessarium erat, ne domus Dei istis computationibus profanaretur, quas in priuatis domibus tolerari nefas erat. Et hæc vniuersalis eorum regula in omnibus casibus erat, consuetudines non absolute necessarias, etsi ex prima sua origine innoxias & vtilis, abolere potius, quam earum abusum & corruptionem in ecclesiarum profanationem admittere.

§. II.

Similis cautio sacrorum vasorum & utensilium ecclesie intuitu adhibita.

SIMILIS reuerentia & honor sacris vasis & utensilibus quibuscumque, ad sacramentorum & diuinorum officiorum administrationem spectantibus, exhibebatur. In nullum nisi sacrum eorumque designationi conuenientem vsum adhiberi poterant. Quam ob causam in sceuophylacio ecclesie adseruabantur nec inde remouebantur vmquam, nisi ad officium altaris requisita. Hæc consuetudo adeo studiose obseruabatur, vt quum ATHANASIVS de sacro calice contracto accusaretur, hoc sibi obiectum crimen ipse purgaret dicendo, locum illum, in quo fractum esse poculum dicitent, non fuisse ecclesiam, presbyterium [b] non fuisse, qui in illo loco habitaret: diem,

(a) Aug. de moribus eccles. lib. I. c. XXXIV. Noui, multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores: Noui multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni.

(b) Athanas. apol. II. tom. I. p. 732. Par. MDCXXVII. (pag. 133. 134. edit. Par. MDCXCVIII.) Καὶ γὰρ ὁ τύπος αἰεὶνος ἐν ᾧ κειλῶσθαι τὸ ποτήριον φησιν, ἐκ ἧν ἐκκλησία, πρεσβύτερος ἐκ ἧν ὁ πόνος παροικῶν, ἡμίρα, καὶ ἡ Μακάρειον τῶτο πεποιημένα φασίν, ἐκ ἧν κυριακὴ μήτε πίνου ἐκκλησίας ἕως ἐκεῖ, μήτε τῶ ἱερουργῶντι, μήτε τῆς ἡμίρας ἀπαυτίσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ πᾶ τὸ ποτήριον κειλῶσθαι μουσικοί; ποτήριον μὲν γὰρ εἶναι καλὰ καὶ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μίση,

qua id factum esse velint, non fuisse dominicam: Et quum ca-
 x apud solos legitimos ecclesiæ præfides inueniatur, nec vllus
 eius vsus sit, nisi tempore mysteriorum, se obiecti criminis re-
 um esse non posse, quia non nisi priuatos ibi homines viderit,
 quorum in custodia calix esse non potuerit. Vasa a diaconis
 adseruari moris erat; hypodiaconi vero & alii inferiores ordi-
 nes a conciliis *Laodiceno* [c] & *Agathensi* [d] ea contingere pro-
 hibebantur. Vnus duntaxat casus erat, in quo hæc res in com-
 muniem vsum adhiberi licitum erat, si videlicet summa & ab-
 soluta necessitas id exigeret, nec vlla alia reddendi captiuos,
 vel pauperes famis tempore subleuandi, ratio iniri posset. Tum
 quidem misericordiam sacrificio præferendam & viuam ac spiri-
 tualia Dei templa materiatorum templorum expensis conserva-
 vanda esse, credebant, neque dubitabant sacræ mensæ vasa
 conflare, vel eorum ornamenta eiusmodi occasionibus diuen-
 dere: qua de re antehac testimonia ab exemplis *Ambrosii*, *Augu-
 stini*, *Cyrilli Hierosolymitani*, *Acaii* episcopi *Amidensium*, *Exuperii
 Tolosani*, & ex legibus [e] *Iustiniani* petita, in medium protuli-

ἄλλοι, καὶ τέτοιον ἔδειν ὁ θεῶν ἀτεθεῖ τὸ δὲ μουσικὸν ποτήριον, ἐκείνη θραυθῆ παρ' ἐκόντος,
 ἀσεβῆ ποιεῖ ἀνὴρ πικροχρηκία, παρὰ νόμοις τοῖς νομίμως προεσῶσιν ἐυρίσκειται· ἐστὶ ὁ
 τρόπος· τότε τὸ ποτήριον μοῦ, ἄλλος ἔδειξ. - Καὶ τῶν τε φαρμῶν, ὅτι καὶ σχισματικῶν
 ποτήριον κίχλασαι παρὰ Μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μὴδὲν ἢ ὅλος ἐστὶ πῶς γὰρ; ὅτι μὴτε
 τόπος κυριακῆς, μήτε πῶς ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς μουσικῶν ἦν.
 Et enim locus ille, in quo fractum esse poculum aiunt, non erat ecclesia:
 presbyter non erat, qui in illo loco habitabat: dies, qua id fecit Ma-
 carianam volunt, non erit dominica. Cum igitur ibi neque ecclesia esset, neque
 quæ sacra ficeret, neque dies hoc ipsum requireret, quales aut quando,
 aut vbi nam mysticum poculum fractum est? Nam pocula esse multa per
 domos, & in medio foro, patet; quæ si quis frangat, nullatenus impie ag-
 git. Mysticum vero poculum quod si quis sponte fregerit, pro tali ausu
 impis efficitur: apud solos legitimos ecclesiæ præfides inuenitur: hic enim
 solus huius poculi vsus & non alius est. - Hæc autem eo dicimus,
 non quod vel schismaticorum poculum a Macario contractum sit, sed quod
 ibi nullum omnino fuerit: quomodo enim adiuisset, quam neque locus
 esset dominicus, sed neque tempus mysteriorum esset?

(c) Concil. Laodic. c. XXI. (tom. I. conc. pag. 1500.) "Ὅτι ἐὰν ὑπερίτερος ἔχων χά-
 ριν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ ἀπειθεῖαι δεσποτικῶν σκευῶν. Quod non oportet mini-
 stros locum habere in diaconico, & sacra vasa tangere.

(d) Conc. Agath. c. LXVI. (tom. IV. conc. p. 1394.) Quoniam non oportet in-
 sacratos ministros licentiam habere in secretarium, quod greci diaconicum ap-
 pellant, ingredi & contingere vasa dominica.

(e) Lib. V. cap. VI. §. VI. volum. II. pag. 296. 297. 298.

mus, quæ hoc loco repeti necesse non est. Enimvero si ab hoc vno casu extraordinario discesseris, summa profanatio & sacrilegium esse credebatur, rem diuino cultui sacratam in alium quemcumque usum conuertere. Et sunt sane nonnulla memorabilium iudiciorum, in quæ istiusmodi sacrorum violatores inciderunt, exempla, quorum vnum duoue heic enumerare haud abs re fuerit. *Julianus* apostata, perhibente *THEODORETO* [f], ministros duo *Felicem*, & *Julianum* confanguineum suum, aliquando miserat *Antiochiam*, vt templum ibi, quod appellabatur *aureum*, spoliarent, & pretiosa vasa, a *Constantino* & *Constantio* donata, in publicum ararium inferrent. Hi ipsi non satis habentes nudum admittere sacrilegium, infensissimum animum turpi quadam & profana ratione prodiderunt: *Julianus* quidem sacram mensam permingendo, *Felix* vero, sacrorum vasorum magnificentiam conspicatus, exclamando: *Ecce, quibus vasis Mariæ filio ministratur!* Verum isti irreligiosi ac impii homines horum insanorum facinorum illico poenas dederunt. Nam *Julianus* confestim grauissimo morbo correptus est, ita vt intestina eius putredine consumerentur: nec per solitos meatus sterces egereret, sed impurum os, quod blasphemiae instrumentum fuerat, excrementis alui meatum præberet; *Felix* vero ipse quoque diuino flagello repente percussus, sanguinem diu noctuque per os emisit, omnibus vndique venis in eam corporis partem confluentibus, vsque dum vniuerso sanguine effuso exstingueretur. Similem narrationem de *Proculo* quodam, præfecto regum *Vandalorum* habet *VICTOR VITICENSIS* [g], qui rapaci manu ecclesias catholicorum depopulatus de pallis altaris camisas sibi & femoralia fecit. Verum non multo post phrenitide captus, frustratim sibi comedit linguam, atque ita demum turpissima morte consum-

(f) Theodoret. lib. III. c. XII. XIII. tot.

(g) Victor de persecut. Vandal. lib. I. p. 593. (p. 1896. tom. VII. bibl. patræ edit. Paris. MDLXXXIX.) Geisericus mittit Proculum quemdam in prouinciã Zeugitanam, qui coarctaret ad tradendum mysteria diuina vel libros, cunctos domini sacerdotes, vt primo armis nudaret, & ita facilius inermes hostis callidus captiuasset. Quibus se non posse tradere clamantibus, ipse rapaci manu cuncta depopulabatur, atque de pallis altaris (proh nefas!) camisas sibi & femoralia faciebat. Qui tamen Proculus huius rei executor, frustratim sibi comedens linguam, in breui turpissima consumtus est morte.

tus est. Nec minus dignum memoratu est, quod de quibusdam]episcopis *Donatistis* narrat OPTATVS, qui furore in catholicos perciti eucharistiam a catholicis consecratam canibus proijci iusserant; at non sine signo diuini iudicii. Nam *eadem canes*, vt verba OPTATI [b] habent, *accensi vabie ipsos dominos suos, quasi latrones sancti corporis reos, dente vindicæ tamquam ignotos & inimicos lanauerunt.* Vnde OPTATVS monitum seruatoris in memoriam illis reuocat Matth. VII, 6. *Ne date, iniquis, sanctum canibus, nec proijcite margaritas vestras coram porcis, ne quando conculeent eas pedibus suis & conuersi lacerent vos.* Alia eiusdem generis exempla addi possent, sed malumus in exponenda rerum sacrarum reuerentia pergere, quam commemorandis violatorum earum pœnis longius immorari.

§. III.

Quenam differentia inter ecclesias & ædes priuatas facta sit.

CONSIDEREMVS igitur, quænam differentia inter ecclesias & ædes priuatas facta sit. Nonnulli hæretici, *Eustathiani*, *Massaliani* & alii hanc distinctionem parui faciebant. Contra *Eustathianos* duos habemus canones conditos in concilio *Gangrensi*, ex quibus errores eorum, & quænam catholicorum opposita illis dogmata fuerint, discere possumus. Primus est, *Si quis [i], docet, domum Dei esse contemendam, & quæ sunt in ea congregationes, sit anathema.* Alter sic habet: *Si quis [k] præter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnens ecclesiam vult ea, quæ sunt ecclesie, agere, non conueniente presbytero de episcopi sententia, anathema sit.* Hæretici illi & legitimum ministerium & publicas ecclesias videntur spreuisse, nec vllam inter domum Dei & alias domos fecisse differentiam, sed docuisse, officia ecclesiastica æque domi suæ atque in ecclesia peragi posse. Contra quos errores hoc concilium adeo seuerè insurgens, nos admonet, quod de catholicæ ecclesie sententia publica ecclesie officia in publicis, non autem in priuatis domibus, fieri debeant,

[b] Optat. lib. II. p. 56. edit. Par. MDCXXXI. (p. 49. edit. Par. MDCLXXIX.)

[i] Conc. Gangr. c. V. (tom. II. concil. p. 410.) Εἰ τις διδάσκει τὸν οἶκον τῆς Θεοῦ ἐκκλησίας εἶναι, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συνέξεις, ἀνάθημα ἔστω.

[k] Ibid. can. VI. Εἰ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἴδιαν ἐκκλησίαν ἔσται, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας τὰ τῆς ἐκκλησίας ἴδιαν πράττειν μὴ συνίηται τῷ πρεσβυτέρῳ κατὰ γινώσκον τῆς ἐπιστολῆς, ἀνάθημα ἔστω.

& quod

& quod contentio domus Dei sit, si secus peragantur. Mihi quidem nullum contrariæ praxeos exemplum, quod quidem veniam habuerit, ex omni antiqua historia succurrit, si a necessitatis, leges omnes migrantis, casu discesseris. Quare non potui, quin hanc differentiam, quæ adeo in vniuersum inter domum Dei & domos priuatas intercessit, inter exempla honoris ac venerationis, quam templis suis exhibuerunt veteres, referrem.

§. IV.

Quod nonnulli eorum mori, quam ecclesias hæreticis profanandas tradere, valuerint.

PRODERIT hoc loco speciatim in laudem AMBROSII meminisse, quanta cum animi fortitudine instar alicuius martyris ecclesias defensum iuerit, ne *Arianis* profanandæ traderentur. Quum enim *Valentinianus* iunior, *Iustina* matre, imperatrice *Ariana*, instigante, primum legem publicasset, in codice *Theodosiano* [1] etiam num exstantem, qua *Arianis* conuentus celebrandi dederat licentiam; & postea *Ambrosio* misisset, vt vnã de ecclesiis *Mediolauensibus* illis traderet; hoc animo generoso responsum dedit [m]: *Si a me peteret, (imperator) quod meum esset, id est, fundum meum, argentum meum, quiduis huiusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia, quæ mea sunt, essent pauperum: verum ea, quæ diuina, imperatorie potestati non esse subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans,*

(1) Cod. Theod. lib. XVI. tit. I. de fid. cathol. leg. IV. Damus copiam colligendi his, qui secundum ea sentiunt, quæ temporibus diuæ memoriæ Constanti, sacerdotibus conuocatis ex omni orbe Romano, expositaque fide, ab his ipsis, qui dissentire noscuntur, Arimineni concilio Constantinopol. etiam confirmata, in æternum mansura decreta sunt. Conueniendi etiam, (quibus iulianus patefeat arbitrium: Scituus his, qui sibi tantum existimant colligendi copiam contributam, quod si turbulentum quippiam contra nostræ tranquillitatis præceptum faciendum esse tentauerint, vt seditionis auctores, pacisque turbata ecclesiæ, etiam maiestatis, capite ac sanguine sunt supplicia luituri. Manente nihilo minus eos supplicia, qui contra hanc dispositionem nostram obreptiue aut clanculo supplicare tentauerint.

(m) Ambros. epist. XXXIII. edit. Bas. MDLXVII. (lib. II. epist. XIV. tom. V. p. 206. edit. Paris. MDCXLII.)

sed pro altaribus gratis immolabor. Prorsus illicitum imperatori esse credebat AMBROSIVS, *Arianis CHRISTI* hostibus ea templa concedere, quæ *CHRISTI* cultui essent dedicata; multoque minus episcopum, *CHRISTI* ministrum, decere, huius tam foedæ domini sui ignominia se reddere participem: adeoque ad altare mori, si ita fieri necesse esset, quam in tantam profanationem consentire malebat. Vel ex hoc vno exemplo facile ad iudicandum nobis erit, quam veteres de ecclesiarum, tamquam rei Deo propriae, sanctitate fouerint opinionem; & quod ad ecclesias suas conuentibus hæreticorum, quorum impietas pro vera religione haberi, & blasphemia Deo, adorationis loco, offerri cupiebat, tradendas nihilo promptiores, quam ad biblia ethnicis ad combustionem reddenda, fuerint.

§. V.

Ritus lauandi manus ingredientium in ecclesiam.

DE cærimonia reuerentiæ, ingredientibus ipsis in templum vsitata, generalem quamdam obseruationem inuenimus, quæ erat manus ac vultus lauandi consuetudo in signum innocentia ac puritatis, si vaderent ad Deum coram sancto altari adorandum. Qui ritus ex istis psalmistæ verbis desumptus videtur, *Lauabo in innocentia manus meas, atque circumibo altare tuum, domine.* Huius consuetudinis frequens iniicitur mentio a CHRYSOSTOMO, EVSEBIO, TERTULLIANO, SYNESIO, PAVLINO & aliis, quorum testimonia iam in priore huius libri parte [n] adlegauimus, vbi quoque, fontes & cisternas plerumque in atrio ecclesiæ hunc in finem positas fuisse, ostendimus.

§. VI.

Cærimonia exeundi calceos quibusdam vsitata, sed non vniuersaliter recepta.

ALIA cærimonia paucis quibusdam vsitata (non enim generatim hæc consuetudo inualuit) erat calceorum detractio, vbi domum Dei ingrediebantur. CASSIANVS [o] de monachis *Ægyptiis* obseruat, quod caligis calceorum loco vsi fuerint, nequaquam tamen pedibus eas inhærere permiserint, quando ad celebranda seu percipienda sacrosancta mysteria accesserunt,

(n) Lib. VIII. cap. III. §. VI. volum. III. p. 179. 180.

(o) Cassian. institut. lib. I. c. X.

illud æstimantes etiam secundum litteram custodiri debere, quod dictum sit ad *Moysem*, vel ad *Iesum* filium *Naue*: *Solue corrigiam calcamenti tui, locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Alii autem hoc non intelligebant, tamquam absolutum præceptum, omnes omnino homines ad hanc reuerentiæ cærimoniam obligans, sed tantum vbi consuetudo alicuius nationis hoc ipsum reuerentiæ indicium effecisset, quemadmodum inter orientales populos tempore *Moyssi* & *Iosue* fuerit. Vnde istam cærimoniam non deprehendimus, tamquam consuetudinem, quæ inter præscos christianos vniuerse inualuerit. Nisi forte in *Aethiopicis* seu *Habesfinis* ecclesiis sic obtinuisse videatur, quia, vt MEDVS [p] EX ZAGAE ZABONIS narratione de illis in DAMIANO A GOES obseruauit, eadem consuetudo in hunc vsque diem ibi durat. Quæ vtrum ex antiqua traditione ecclesiastica *Habesfinorum* deriuanda, an praxis posterioribus temporibus inter eos recepta sit, non potest iam facile definiri.

§. VII.

Num veteres, ingredientes in ecclesiam, ad altare sese incurvandi ritu vsi sint.

IDEM responsum ad quæstionem de ritu incuruandi se ad altare sub primum ingressum in ecclesias dari debere, existimo. MEDVS ex antiquis scriptoribus eum non posse plane demonstrari, existimat, sed probabilitatem quamdam istius consuetudinis a *indæis* deriuat. „Ait enim: Quali reuerentia, cærimonia vel adoratione [q] sub ingressum in domum Dei tem-

(p) *Mede disc. on Eccles. 5. 1. p. 348.* (Vid. *Gedd's church historie p. 91.*) It is likewise forbidden among us to suffer *Heatbens, or Dogs*, or any other such creatures, to come within our Churches; neither is it lawfull for us to go into them otherwise than barefoot; or to laugh, walk, or spit, or speak of secular things, in them: For the Churches of *Ethiopia* are not like the Land, wherein the People of *Israel* did eat the *Paschal Lamb*, as they were going out of *Egypt*, where God commanded them to eat with their Shoes on, and with their loins girt, because of the pollution of the land: But they are like the *Mount Sinai*, where the Lord spoke to *Moses*, saying, *Moses, Moses, put off thy shoes, for the ground whereon thou treadest, is holy!* Now this mount *Sinai* was the Mother of our churches, from which they derive their original, as the Apostles did from the Prophets, and the New Testament from the Old.

(q) *Mede disc. on psalm, 132. p. 397.* What reverential Guise, ceremony or Wor-

„poribus ab apōstolis proximis vsi sint, (vsos tautem quadam
 „esse, credo) silentio & obliuione prorsus inuolutum est.
 „*IUDÆI* ante ipsos, ex quibus religio christiana orta est, pro-
 „pitiatorium versus sese incuruare consueuerunt. Post illos
 „christiani in *græca* & orientalibus ecclesiis per longissima re-
 „tro tempora, vt initium huius rei omnino ignoretur, eadem
 „sese altare versus seu mensam sacram incuruandi ratione vsi
 „sunt, dicentes illud publicani in euangelio: *Deus, placator mi-*
 „*hi peccatori*; sicut e liturgiis *CHRYSOSTOMI* & *BASILII* ap-
 „paret, & sicut ipsi in hunc vsque diem facere noscuntur.
 „Quæ ipsorum consuetudo quum nullo vllius concilii decreto
 „siue canone introducta vel stabilita legatur, & consuetudini
 „populi Dei in veteri testamento adeo conueniat, igitur ex re-
 „motissima & antiquissima traditione ad eos deriuata videri
 „potest. Nihil igitur de vsu horum primorum sæculorum sciri
 „potest amplius, quam quod probabile videatur, ipsos *Iudeos*
 „esse imitatos. Hæc pro consueta viri istius docti ingenui-
 „tate dicta sunt, qui rem probabilem numquam pro demon-
 „strata venditat. Ego ad opinionem eius magis probabilem
 „reddendam vnum duntaxat ex *CHRYSOSTOMO* subiiciam,
 „quod ex obseruatione *ALBERTINI* [r], qui inter alia reue-
 „rentiæ, Deo in auditione euangelii & susceptione baptismi ex-
 „hibita, exempla hoc memorat, quod quum candidati baptismi
 „propius accesserunt ad baptisterium, quod stilo *CHRYSOSTO-*

ship they us'd at their ingresf in God's House in the Ages next to the A-
 postles (and some I beliere they did) is wholly buried in Silence and Ob-
 livion. The *Jews* before them, from whom the Christian Religion sprang,
 used, to bow themselves down towards the Mercy-Seat. The *Christians*
 after them in the *Greek* and *oriental* Churches, have time of out of Mind,
 and without any known Beginning thereof, us'd to bow in like Manner,
 with their Posture toward the Altar, or Holy Table, saying that of the Pu-
 blican in the Gospel, *God be mercifull to me a Sinner*; as appears by the
 Liturgies of St. *Chrysofom* and St. *Basil*, and as they are still known to do
 at this Day. Which Custom of theirs, not being found to have been or-
 daind or established by any Decree or Canon of any Council, and being
 so agreeable to te Use of God's People of the *old Testament*, may therefore
 seem to have been derived to them from very remote ad ancient Tradition.
 Nothing therefore can be known of the Use of those first Ages of the Church
 farther than it shall seem probable they might imitate the *Jews*.

(r) Albertin. de euchar. lib. II. p. 432. b. in fine.

MI [r] *thaiamus spiritus & porticus gratia dicitur*, tamquam captiui procidere coram rege suo & omnes similiter in genua se proicere debuerint. Iam vero si istiusmodi actum reuerentiæ Deo sub ingressum suum in baptisterium exhibuerunt, ratio haud improbabilis est, qua similis quædam reuerentia ab ingredientibus in templum adhibita esse colligitur. Sed vero in rebus, quæ clara luce & probatione carent, definiendis prudentiæ non est, nimis confidenter agere.

§. VIII.

Reges diadema deponebant custodiasque relinquebant foris, domum regis regum ingressuri.

ILLVD certissimum est, quod reges ac imperatores domum dei ingressuri, hanc isti loco reuerentiam exhibuerint, vt non solum arma sua & stipatores foris relinquerent, sed ipsum quoque diadema deponerent; minime se decere existimantes, cum regali ornatu in conspectum regis regum prodire, vel videri armis & custodibus corporis indigere, sub pacato principis pacis tecto constitutos. CHRYSOSTOMVS sæpius eloquentiam suam [r] in hanc consuetudinem impendit, & hoc tamquam argumento vitur, quo profundam omnibus inferioribus reuerentiam, humilitatem ac pacem persuadeat, si in atria dei ingrediantur, quum eiusmodi exempla regum suorum sibi ob oculos proposita habeant. THEODOSIVS IUNIOR imperator eadem argumentandi ratione vitur in lege quadam

(r) Chrysostr. in illud: Simile est regnum cælorum, cetera. Ἐπειδὴ κατελάβητε τὸν ἰουφῶνα τῷ πνεύματι, ἐπειδὴν εἰσδράμητε τὴν κατάδα τῆς χάριτος, ἐπειδὴν πλησίον γένησθε τῆς φοβερᾶς οὐχὲ καὶ ποθενὲς κολυμβήθρας, ὡς αἰχμηάλωται προσπίπτετε τῷ βασιλεῖ, εἴψατε πάντες ὁμοίως ἐπὶ γόνατι. Postquam ad thalamum spiritus peruenieritis, postquam ad porticum gratiæ adueneritis, postquam prope tremendam simul & desiderabilem piscinam veneritis, & tamquam captiui procideritis coram rege, omnes similiter in genua vos proicite.

(r) Chrysostr. orat. post redit. ab exilio tom. IV. p. 971. (p. 849. d. edit. Francof.) Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα· σὺ εἰσέλθεις, καὶ ῥόπαλα ἤρπασας· ἐκείνου δὲ τὰ συνδήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίσεις, σὺ τὰ συνδήματα τῶ πολέμου σὺταῦτα εἰσήνεγκαι. Imperator locum ingressurus, scutum, parmam aut clypeum a se proiicit: contra tu ingressurus fustes arripis & clausas? Ille tesseras imperii foris dimittit, tu tesseras bellicæ impressionis huc intulisti?

sua [n], quam ad tollendos quorundam abusus rogabat, qui ad sacelluarium in ecclesia cum armis suis confugiebant. Quam profanationem in nemi te ferendam esse dicit, quum ipsemet arma sua extra fores relinquat, & diadema, regie maiestatis insigne, deponat prius, quam in templum ingrediatur. Immo ipse *Iulianus* huius consuetudinis rationem habuit, quemadmodum *SOZOMENVS* [x] ex epistola illius, ad *Arfacium* pontificem *Galatie* data, recte obseruat, vbi inter cetera, in quibus gentiles suos christianos imitari cupit, hoc est, vt quum templa deorum adierint, nullus apparitorum cum armis eos præcedat. Iam supra [y] ex *LEONE GRAMMATICO* adnotauimus, quod *Michael* imperator *Græcorum* posterioribus sæculis reprehensus fuerit, quod per speciosas seu regias portas diadema gestans intrarit, ad quas portas antecessores ipsius templum ingressuri diademata sua deponere consueuerint.

§. IX

Ianua & columnæ ecclesie atque altaris sepius in amoris ac reuerentiæ signum osculo exceptæ & amplexu circumplexæ.

ALIA valde vsitata reuerentiæ, altaribus & templis exhibitæ, pars in eo sita erat, vt homines illa, vel aliquam illorum partem, ianuas, limina, columnas, in magni amoris atque venerationis signum, complecterentur, salutarent, atque exoscularentur. *AMBROSIVS* huius rei mentionem facit in epistola, qua pauorem & consternationem narrat, in quam *Mediolanenses* coniecti fuerint, quum imperatoris edictum de tradendis in vsum *Arianorum* ecclesiis accepissent. Milites pri-

(u) Edict. Theodof. ad calcem concil. Ephes. (tom. III. p. 1238. d.) Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὅς ἀεὶ τῶν δικαίων τῆς ἡγεμονίας περιτοχιζομεν τὰ ὄπλα, καὶ ὅς ἔσπερον δίχην ἐξουσίαν εἶναι, καὶ τῆ Θεοῦ καὶ ἀποστόλων, ἐξω τὰ ὄπλα καταλιμπάνομεν, σκοπιθεῖν τοὺς ἀδελφούς. Nos, qui legitimis imperii armis semper circumdamur, quosque sine armatis slipatoribus esse non conuenit, Dei templum ingressuri foris arma reliquimus, & ipsum etiam diadema, regie maiestatis insigne, deponimus. Vid. hoc ipsum edict. etiam in codice Theodof. lib. IX. tit. XLV. leg. IV.

(x) Sozom. lib. V. c. XVI. ὅταν εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσι τῶν θεῶν εἰσω τῶν προθύρων ἡγείσθω δὲ μηδὲν αὐτῶν εἰσω στρατιώτης, ἐπίθω δὲ ὁ βυλάριος. Quum te pla deorum adierint, intra vestibulum duntaxat occurrat illos. Intrante: vero nullus opputorum præcedat: sequatur autem qui volet.

(y) Vid. cap. V. §. l. pag. 189 (a).

mos fuisse dicit, qui latiora ista in ecclesia nuntiarint, impo-
ratorem fatalem sententiam suam reuocasse: certatimque ir-
ruentes in altaria, ea fuisse osculatos [z], omnia nunc quidem
pacata & tuta esse, hoc ipso significantes. Adludit, sine du-
bio, ad osculum pacis, quod fideles olim sibi inuicem in sacra
synaxi, tamquam amoris ac caritatis inter se mutux testimo-
nium, dare consueuerunt. Quocirca existimari nequit, istius-
modi salutationes columnarum ecclesie vel altaris, tamquam
religiose adorationis actus, sed tantam vt ciuiles amoris ac re-
uerentie in illa significationes, fuisse consideratas. Et secun-
dum hanc regulam reliqua loca omnia antiquorum auctorum
interpretari debemus, qui de hac consuetudine frequentissime
loquuntur, vt SIDONIUS APOLLINARIS [a], PAVLINVS [b],
PRVDENTIUS [c], CHRYSOSTOMVS [d], ATHANASIVS [e],
CASSIODORVS [f], & auctor *hierarchie ecclesiasticae* [g] sub
nomine DIONYSII AREOPAGITAE, & multi alii, qui scripse-
runt ante, quam superstitiose adorationes imaginum vllam fi-

(z) Ambros. epist. XXXIII. edit. Basil. MDLXVII. (epist. XIV. ed. Par. MDCCLII.)
Certatim hoc nuntiare milites, irruentes in altaria, osculis significare pacis
i. signe.

(a) Sidon. lib. I. ep. V. Inter hæc patuit & Roma conspectui: cuius mihi non
solum formas, verum etiam naumachias videbar optaturus. Vbi priusquam
vel pomœcia contingerem, triumphalibus apostolorum luminibus affusus,
omnem protinus sensi membris male fortibus explosum esse languorem.

(b) Paulin. nat. d. VI. Felicis p. 569. (p. 279. g. in libl. patr. max. tom. VI.)
Sternitur ante fores & postibus oscula figit,
Et lacrimis rigat omne solum, pro limine sancto
Fusus humi

(c) Prudent. hymn. II. in S. Laur. v. 519. 520.
Apostolorum & martyrum
Exosculantur limina.

(d) Chrysostom. hom. XXIX. in 2 Cor. *περὸς θύρα φιλέωμεν τὸ ἰαεῖ*, Ianuas exoscula-
mur templi.

(e) Athan. hor. il. ad u. eos, qui in homine spem figunt. tom. II. p. 304. ed. Par.
MDCXXVII. *προσιόντες τὸ ἅγιον θυσιαστήριον καὶ μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀπαζέμε-
νοι*. Ad sanctum altare accedentes illud autem cum metu & gaudio exosculamur.

(f) Cassiodor. histor. tripart. lib. IX. c. XXX. Imperator (Theod. frus) ingredi li-
mina tentans, non stans domino supplicauit, neque genua flexit, sed pronus
in pavimento iacens, Dauidicam proclamauit vocem: Adhæsit pavimento
anima mea, cetera.

(g) Dionys. ecclesi. hierarch. c. II. §. IV. p. 223. *Μετὰ τοῦτο τὴν ἑσπέρην ἀπατάμεθα
πρόσθεν, πρὸς τὸν ἄνδρα παρόντα πρῶτον κ. τ. λ.* Deinde, vbi *sacrum altare*
desosculatus est, ad virum, qui praesens est, accedit.

dem in ecclesia obtinuerunt, vbi similis quoque reuerentia libro euangeliorum, sine vlla suspitione adorationis materiæ, exhibita fuit.

§. X.

Ecclesiæ ad meditationem & orationem priuatam æque ac publicam adhibitæ.

NON incommodum fuerit hoc loco obseruare, quod ecclesiæ sæpius tamquam loca commodissima ad meditationes priuatas, precesque extraordinaria quadam occasione faciendas, adhibitæ fuerint. De *Theodosio* imperatore obseruat THEODORETUS [b], quod integram noctem ante, quam cum *Eugenio* tyranno dimicaret, in oratorio quodam, quod in montis vertice, vbi castra habebat, nactus erat, preces ad Deum fundendo transegerit. Eundem in modum ATHANASIVS [i] & SOCRATES [k] & reliqui historici de *Alexandro* episcopo *Constantinopolitano* narrant, quod, quum *Iusebiani* graues ei minas intentassent, adferentes, propediem ipsi ademturos se esse sacerdotium, nisi *Arium* & socios in communionem reciperet, in ecclesia se solum incluserit, & ingressus ad altare sub sacra mensa prouum se humi prostrauerit, Deo multis diebus ac no-

(b) Theodor. lib. V. c. XXIV. ἐν τῷ οἰκίῳ ἐκκλησίῳ ἐν τῇ τῷ ὄρει ἀκρωτηρία, ἐν ᾧ τὸ τραπέζιον ἦν, πάνυχον διετέλεσε τὸν τῶν ὄλων δεσπότην ἀπιβόλων.

(i) Athan. Epist. ad Sera. ion. p. 671. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 341. edit. Par. MDCXCXVIII. b.) Ὁ τότε ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα, καὶ πάνυ λυπηθεὶς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πᾶς τε χεῖρας ἐπέτειας πρὸς θεὸν ἀπαυδύρετο, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πρῶτον ἐν τῷ ἱερατεῖον, κείμενος ἐπὶ τῷ ἰδίῳ, ἤνυχστο. Quibus (minis E. sebianorum) auditis episcopus Alexandri, magno more perterritus, in ecclesiam ingressus est, extensisque ad Deum manibus, collucians in vultum procidit in saceratio: humique iacens orabat.

(k) Socrat. lib. I. c. XXXVII. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἣ ἐπίνομον εἰρήνῃ μόνον ἑαυτὸν κατακλιθεὶς ποιήσας, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ σέμα ἐπέτειας, ἤνυχτο διακρίων νύκτας τε πολλὰς (φιέξῃς καὶ ἡμέρας τὰς ποιῶν διακρίων). In ecclesia, quæ cognominatur breue, se solum incluserit & ingressus ad altare, sub sacra mensa se humi prostravit, Deo cum lacrimis supplicans. Atque hoc multis diebus ac noctibus continuatis gessit.

Ruffin. lib. I. c. XII. Ad vltimum certam ei (Alexandro) diem statuentes, denuntiavit, vt aut ipsi A ium susciperet, aut si reniteretur, se ecclesia pulso & in exilium misso, ab alio eum recipendam sciret. Cum ille nocte, quæ ad constitutam intererat diem, sub altari iacens atque in oratione & lacrimis totam peruigilem ducens ecclesiæ causam domino commendabat.

ctibus continuatis supplicans, vt si quidem vera esset fides, quam ipse profiteretur, *Arii* autem sententia falsa, *Arius* iustas impietatis pœnas lueret. Id quod ipsum a Deo accepisse, adfirmant. Proximo enim die *Arium*, magnifice ad ecclesiam, pergentem, humanæ necessitatis causa ad locum publicum declinasse, ibique intestinis suis cum excrementis effulis, admodum ignominiosa morte periisse. Hæc ego ideo tantum memoro, vt ostendam, templis suis eam reuerentiam tribuisse veteres, vt, speciali quauis necessitate exigente, ea commodissima loca pro priuata non minus quam publica deuotione elegerint. Et iam supra [1] obseruauimus, multas eorum ecclesias ita fuisse constructas, vt priuatas cellulas haberent & secessus, in quibus homines se abdere, seque ipsi in priuata scripturarum lectione, meditatione ac oratione ad certum temporis spatium, pro lubitu sibi statutum, exercere potuerint.

§. XI.

Publici ipsorum mores in templo magnæ reuerentiæ indices.

PUBLICI ipsorum mores in templo generatim tales erant, vt magnam in illud, tamquam sanctuarium Dei & locum immediatæ præsentiae eius, reuerentiam exprimerent. Intrabant illud tamquam palatium magni regis, vbi adessent angeli ministrantes, & ipsum cælum pateret, vbi *CHRISTVS* sederet in solio suo, & omnia impleta essent incorporeis potestatibus, vt *CHRYSOSTOMVS* [1] loquitur. Hoc speciatim *GREGORIUS NAZIANZENSIS* [m] de *Nonna* matre sua, obseruat, quod tantus in ipsa pietatis & deuotionis feruor inuentus fuerit, vt in sa-

(1) Vid. c. V. §. VIII. pag. 201. 202.

(II) Chrysostom. hom. XV. in Hebr. (tom. VI. p. 233. c. edit. Francof.) εἰς ἡν βασιλεὺς εἰσὶν, καὶ σχήμα καὶ θλιμμα, καὶ βαδίσματα, καὶ πᾶσι τῆς ἀλλοῦ κόσμου σαυτοῦ. ἐν αὐτῇ δὲ ἔσται τὸ ὄνομα ἐπὶ βασιλεία, καὶ τοιαῦτα οἷα τὰ θρόνον, καὶ γέλας: συ ἡν εἶ, οἶδα, ἐπὶ ἔχ ὄρας ἄνευ δὲ ὅτι ἄγγελοι πλήρεις πανταχῶ, καὶ μέγιστα ἐπὶ τῷ οἴκῳ τῷ θεῷ περιεσῆκασιν τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντα ἐμπέπλησαι τῶν ἀσωμάτων ἐκείων δυνάμεων. Regiam quidem ingrediens, & habitu & adspectu & incessu & omnibus aliis te ornas & componis. Heic autem vere. It regis, & plane heic sunt tali, qualia caelotia, & rides? Atque scio quidem, quod tu non vides, audi autem, quod vbi que adsunt angeli, & maxime in domo Dei adsistant regi & omnia sunt impleta uirtutum. *U. s. potestatibus.*

(m) Nazianz. orat. XIX. in fun. patris tom. I. p. 292. a. τὸ μήποτε φωνῆν αὐτῆς ἐν

cris conuentibus aut locis numquam illius vox audita fit, necessariis tantum & mysticis exceptis; vt venerandæ mensæ numquam terga obuenterit, nec in templi pavementum exspuerit. Sed has leges ab omnibus & singulis necessario oportuisse obseruari, dicere non ausim. Nam NAZIANZENSIS inuit, matrem suam nonnulla supra communes vires fecisse, & consequenter electione propria & studio, non regulis ecclesiæ, ad ea facienda fuisse obligatam. Poteramus heic porro considerare verecundum corporis eorum gestum, quem in publico Dei cultu stando, genua flectendo, & humi se prosterrendo ostenderint; poteramus etiam praxin sedendi ad preces & ad liturgiam missæ exponere, pro qua re, tamquam positu corporis, in publico Dei cultu apud priscos christianos vsitato, PERKONIVS & alii quidam ex diuersis rationibus contendunt; sed dabitur nobis opportunior de his rebus loquendi occasio posthac, vbi ad specialiora ecclesiæ officia & ministeria deuenimus.

§. XII.

Ecclesiæ tutissimus rerum alicuius valoris adseruandarum locus, & optimum perfugium tempore communis calamitatis.

VLTIMUM reuerentiæ ipsorum in ecclesias exemplum, quod heic memorabimus, est, quod sua eas sanctitudo tutissimum rerum alicuius valoris adseruandarum locum & optimum asylum ac perfugium, communis calamitatis & miseræ tempestate, effecerit. Ecclesia non solum priuata sua archiua, gazophylacia, & ceimeliarchia sua pro adseruandis scriptis, instrumentis & thesauris suis habebat, sed communis etiam tuitionis ac defensionis locus pro hominibus & rebus in multis casibus aliis erat. Sic RUFFINO [n], SOCRATI [o] & SO-

ἱεραῖς ἀκροθῆλαι συλλόγοις, ἢ τίποις, ἔξω τῶν ἀναγκαίων καὶ μυτικῶν - - τὸ σιωπῇ πικῶσαι τὰ ἅγια, τὸ μήποτε ἰὼτα δοθῆναι τῇ σεβασμῶν τραπεζῇ, μηδὲ καταπιυθῆναι θεῖον ἔδαφος.

- (n) Ruffin. lib. II. c. XXX. Moïsis erat in Aegypto, vt mensura adscendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis auctorem - - Vlna ipsa, id est, aquæ mensura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in ecclesiam cœpta deferri.

- (o) Socrat. lib. I. c. XVIII. λεγόντων τῶν ἑλλήνων εἰς ἄρα ὁ σάραπισ εἶναι ὁ τὸν νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείῃ τῆς αἰγύπτου, καὶ τοῦ πῆχυν εἰς τὸν ἰόν τὸ σαράπιον κομίζε-

ZOMENO [p] obseruatur, quod cubitus *Nili*, quo incrementum aquarum illius fluminis notari consueuerit, alias in templo *Serapis* adseruari solitus, iussu *Constantini* in ecclesiam deferri coeperit, qui mos durauerit, vsque dum *Iulianus* apostata inde ad templum *Serapis* denuo eum deferri iusserit. Verum homines æque ac res tutum perfrugium & securitatem in ecclesiarum sanctitudine inueniebant, quando in barbarorum inuasionem nullus locus alius aduersus hostis cuiusdam, arma victricia circumferentis, insolentiam ac furorem tutos ipsos prestare poterat. Immo ipsi gentiles sapissime salutem suam, confugiendo ad ecclesias christianas, consulebant, vti *AVGVSTINVS* de ipsis gloriatur, celebratissimum librum suum aduersus paganos *de ciuitate Dei* hac cum obseruatione inchoans. Heic illis ob oculos proponit, quam ingrati in religionem *CHRISTI* sint, dum in eam adeo acerbè declamitent & inuehantur, quum tamen, nisi ferrum hostile [q] fugientes in sacratis eius locis vitam inuenissent, isthoc die contra eam linguas moturi non essent. Quum enim *Alaricus* rex *Gothorum* urbem *Romam* expugnatam diriperet, præceptum prius, dabat, vt omnes basilicas inuiolatas esse sinerent, & quicumque in eas confugissent, his imprimis parceretur, sanctitatem

Ἰσαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν ἀλιζαρόν μεταπέλαι ἐπέλευσε. Quum gentiles *Serapim* esse dicerent, a quo *Nilus* ad irrigandos *Aegypti* agros adduceretur, eo quod cubitus *Nili* ad templum *Serapidis* portari consueuerat, ipse ad ecclesiam *Alexandrinorum* cubitum illum transferri præcepit.

(p) *Sozom. lib. I. c. VIII.* ἀμίλει τοι, παρὰ μὲν αἰγυπτίοις, ἕκπ εἰς τὰς εὐαθότας ἑλληνικὰς ναῦς· εἰς δὲ τὰς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνης φέρεται ὁ πῆχυς, ᾧ σημαίνεται τῶν τῶ νεύου ὑδάτων ἡ ἐπίδοσις. Ex eo tempore apud *Aegyptios* cubitus *Nili*, quo incrementum aquarum mutari solet, non amplius in gentiliū templis, sicut mos erat, sed in ecclesiis deservit.

(q) *Augustin. de ciuit. Dei lib. I. c. I.* Ex hac existunt inimici, aduersus quos defendenda est *Dei* ciuitas: quorum tamen multi correcto impietatis errore, cunctis in ea sunt satis idonei: multi vero in eam turis exardescunt ignibus odiorum, tamque & manifestis beneficiis redemptoris eius ingrati sunt, vt hodie contra eam linguas non mouerent, nisi ferrum hostile fugientes, in sacratis eius locis vitam, de qua superbiunt, inuenirent. Annon etiam illi *Romani Christi* nomini infelli sunt, quibus propter *Christum* barbari pepercunt? Telluntur hoc martyrum loca & basilicæ apostolorum, quæ in illa vastatione urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt. Huc vsque cruentus sauebat inimicus: ibi accipiebat litem trucidatoris furor: illo ducebantur a miserantibus hostibus, quibus etiam extra ipsa loca pepercunt, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non habebant. cetera.

loci

loci præsidio ipsis esse futuram: quo pacto non minus gentiles quam christiani salui euadebant. Nam milites inuiolate præceptum ducis sui seruabant, & licet in reliquis locis omnibus crudeliter omnia diriperent hominesque trucidarent, ecclesias tamen adorari, vel minimam inferre vim illis, qui ad eas confugiendo securitatem & tutelam quæsierant, sibi non sumebant. Quid? quod nonnullos, quorum saluti consultum cupiebant, in ecclesias ducebant ipsi, aduersus aliorum, qui eis insultare potuissent, violentiam sic tutos reddentes. Tantam reuerentiam ipsi barbari *Gothi, Ariane* alioquin hæresi addicti, ecclesiis in ipsa truce ac præferuida ira & furore suo in *Romanos* exhibuerunt, quemadmodum non tantum *AVGVSTINVS*, sed *OROSIVS* [r] etiam, *HIERONYMVS* [r], *CASSIODORVS* [r] & *SOZOMENVS* [u] cum aliis scriptoribus rem gestam memoriæ prodiderunt. Neque facile dubitari potest, catholicos eadem reuerentia ecclesias coluisse: in primis si consideres, quod ex vniuersali consuetudine & lege, sub imperatoribus christianis, ecclesia quæque priuilegio asyli seu refugii certis in casibus ornata fuerit. Cuius de rei origine & legibus eo spectantibus, (quum abusus quidam sæculis posterioribus per legem canonicam adiecti fuerunt) capite iam sequenti ex instituto exponemus.

- (r) Oros. lib. VII. c. XXXIX. Adest Alaricus, trepidam Romam obsidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt si qui in sancta loca præcipueque in sanctorum apostolorum Petri & Pauli basilicas confugissent, hos in primis inuiolatos securosque esse sinerent.
- (r) Hieron. epist. XVI. ad Principiam. Quum & illam & te ad beati apostoli Pauli basilicam barbari deduxissent, vt vel salutem vobis ostenderent, vel scpuferum, cetera.
- (r) Cassiodor. var. ar. lib. XII. c. XX. Quum rex Alaricus vrbs Romæ deprædatione fatiatus, apostoli Petri vasa sua deferentibus excepisset, mox vt rei causam habita interrogatione cognouit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperauit.
- (u) Sozom. lib. IX. c. X. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ βαρβαρικὸς, καὶ φοβερώτερον ἐπιών, ἔδεν πλέον ἦναι, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην ἤγαγεν εἰς τὸ Πέτρῳ ἀποστολῆον· καὶ παραδὸς τοῖς φυλάξι τῆς ἐκκλησίας, καὶ χερσὺς ἐξ εἰς ἀστροφῆν αὐτῆς, ἐκέλευσε τῷ ἀνδρὶ φυλάττειν. Quum barbarus adhuc terribilius irruens nihil proficeret, admiratus castitatem mulieris, duxit eam in basilicam Petri apostoli: Quumque eam tradidisset ecclesiæ custodibus, simulque sex aureos ad victum ei comparandam, vt marito seruetur, præcepit.

LIBRI OCTAVI

CAPVT VNDECIMVM

DE PRIMA ORIGINE ASYLORVM, DEQVE LEGIBVS EO SPECTANTIBVS, IN ECCLESIIS CHRISTIANIS.

S. I.

Origo huius priuilegii inde a temporibus Constantini arcessenda.

QVAECVMQVE de hoc priuilegio, quatenus ad vsum eius in antiqua ecclesia spectat, sciri necesse est, ea vel ad originem huius consuetudinis, vel ad locum ipsum, in quo asylum esse poterat, vel ad homines, quibus hoc beneficium indulgendum erat, vel denique ad conditiones, quas obseruare debebant, qui illud cupiebant obtinere eoque perfrui, referenda sunt. Quocirca sub his quatuor capitibus illud sumus consideraturi. Quod ad originem eius attinet, nulli vmquam auctori dubium fuit, quin id priuilegium ecclesiarum a tempore *Constantini* esse coeperit, licet nullæ leges *Theodosio* vetustiores, siue in *Iustiniano* siue *Theodosiano* codice, de hoc ipso reperiantur. Verum lex *Theodosi* ipsa satis est testimonium, quod iam antea consuetudo seu praxis ecclesiae fuerit; nam lex eius lata non fuit, vt auctoritatem rei ipsi conciliaret, sed vt momenta quædam ad eam spectantia certis regulis submitteret, id quod rem iam antea in vfu fuisse declarat. An vero *Constantinus* vllam legem ad constituendum illud condiderit, de hoc quidem viri docti dubitant. *BARONIVS* [a] id adfirmat fretus auctoritate actorum, quæ dicuntur *Syluestri* papæ: sed hæc spuria & suppositicia scripta esse, nec vltra sæculum nonum vel decimum referenda, notum est, quemadmodum *PAPEBROCHIVS* & *PAGIVS* [b] fatentur, qui rationes, quibus ea defendit *BARONIVS*, ac-

(a) Baron. an. CCCXXIV. n. LXI. Quinta die concessam esse ab eodem imperatore immunitatem ecclesiis, ibi (in actis Syluestri) traditur, vt ad eas coufugientes securi in omnibus essent.

(b) Papebroch. conatus chronico-historic. p. 49.

Pagi critic. in Baron. an. CCCXIV.) Narrant acta St. Syluestri factam hoc anno synodum, cui diuersarum prouinciarum episcopi numero LXXV. interfuerint, & Helenam tunc adhuc gentilem, sed a iudæis pene iudæam effectam, Constantinum filium ad iudæorum religionem amplectendum inui-

curate disquiliuerunt atque confutarunt. Sed vero GOTHOFREDVS, quod veri hac in re subesse videtur, admittit, nimirum quod praxis & consuetudo hoc priuilegium ab ipsis *Constantini* temporibus gradatim stabilierit. Nam antequam *Theodosius* vllam legem huius argumenti tulit, res ipsa certe in ecclesia obtinuit, quemadmodum ex narratione apparet, quam GREGORIUS NAZIANZENSIS de ea in vita BASILII [c] habet, vbi *Basilium* viduam quamdam, quæ contra vim, a præfecto *Pon-*

tisse. Quæ, familiaræ narrasse, confutasse est. Quis enim sibi persuadëat, in vnum concilium conuenisse christianorum antistites, & iudeorum sacerdotes ad disputationem de religione incundam? Quis duodecim Rabbinos ab Ifsichar summo sacerdote delectos sibi fingat, qui contra christianam fidem disputarent; quum a tempore excidii Hierosolymitani desierint creati summi pontifices. Quare S. Syluestri acta plane supposititia esse minime dubitandum.

- (c) Nazianz. orat. XX. de laude Basilii tom. I. p. 363. Paris. MDCXXX. γυναῖκα πικρὰ τῶν ἐπιφωγῶν ἐξ ἀνδρῶς ἢ πρὸ πολλῶ τὸν βίον ὑπολιπόντῃ, ὃ τῷ δικαστῆ συνεδρῷ ἐβιάζετο, πρὸς γάμον ἔλκειν ἀπαξῆσαι· ἢ οἱ ἐκ ἕχματα ὅπως διαφύγη τὴν τυραννίδα, βελὴν βελεύεται, ἢ πληρῆν μῶλλον, ἢ συνέλην τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσφύγει, καὶ Θεὸν ποιῆται προσάτων κατὰ τῆς ἰσχυρίας· ἢ ἐν ἑορῇ ποιεῖν ἢ πρὸς τῆς τραπέζῃ αὐτῆς· ἢ ἔπαυσι καὶ δικαιοῦς μεταξὺ τῶν ἐπείνων, καὶ ὅτι τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τῶν τιούτων ἕκαστι νομοθέτην, ἄλλον δὲ πικρὰ τὸν πολὺ μετ' ἐκείνου, ἱερέα δὲ ὄμας; ἐκ ἀνηποιόδοιαι, κατέχευεν, καὶ ἄρα ὄργισεν θεῷ φιλαυδραπία καὶ νόμῳ τῷ τετυμνηκόπ θυσιασήρια; ἢ πάντα δεῦσαι καὶ παθεῖν ἐδελησθαι πρότερον, ἢ τὴν βελεύσασθαι κατ' αὐτῆς ἀπάνθρωπον; καὶ καθυβρίζαι μὲν τὴν ἱερὰν τραπέζαν, καθυβρίζαι δὲ τὴν πίστιν μετ' ἧς ἰκίτευεν; οὐ φησὶ ὁ καπὸς δικαστῆς· ἀλλ' ἠτιμάσαι χερὶ τῆς ἐμῆς δυναστείας, καὶ προσέτας γενέσθαι χριστιανὸς τῶν οὐκ ἐπινοήσαν· ὃ μὲν ἐξήτει τὴν ἰστίαν, ὃ δ' εἶχετο κατὰ κράτῃ κ. τ. λ. Mulieri cuiusdam amplissimo loco natae, cuius maritus haud pridem extremo vitæ die functus erat, iudicis adfessor vim adferebat, inuitamque ad nuptias pertrahebat. Illa autem, quum nulla ratione hanc vim effugere posset, consilium capit non maioris audaciæ, quam prudentiæ plenum. Ad sacram etenim mensam confugit, Deumque aduersus hanc iniuriam propugnatorem sibi adoptat. Quid igitur per trinitatem ipsam (vt forensi quoque dicendi genere non nihil inter laudes vtar) faciendum fuit, non dico magno Basilio, ac de his rebus aliis leges statuenti, sed alii cuiuspiam longe illo inferiori, dum tamen sacerdoti? Quid aliud, nisi vt eam adferreret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiæ & legi, quæ altaribus honorem haberi iubet, manum porrigeret, omnia denique prius faceret & pateretur, quam vt inhumanius vllum aduersus eam consilium iniret, sicque & mensam sacrosanctam & fidem etiam illam, cum qua supplex erat, contumelia adficeret? Nequaquam, inquit iudex: sed omnes imperio meo cedere, ac christianos leges suas proderet oportet. Ille igitur supplicem deposcebat, hic omni vi retinebat, cetera.

si sibi intentatam, ad altare confugerat, protexisse perhibet. Idem de *Ambrosio* in ipsius vita [d], a *PAVLINO* scripta, memoriae proditum est, & *AMBROSIVS* ipse de hac consuetudine in epistola quadam sua loquitur, ubi imperatori *Valentiniano* iuniori, qui quamdam ex ecclesiis *Mediolanensibus Arianis* tradere eum iusserat, respondens dicit, se hac in re ipsi morem gerere non posse, quod si vero se in vincula vel mortem rapi iuberet, voluptati sibi hoc futurum, nec ad altaria [e] ad vitam conservandam sese confugiturum. Hæc & istiusmodi exempla alia docent, ecclesias hoc privilegio ex antiqua consuetudine gaudisse ante, quam *Theodosius* ullam legem de eo statueret, quod demum anno *CCCXCII.* non ad rem stabiliendam, sed ad explanandam certisque regulis includendam fecit, qua de re mox plura loco suo dicentur.

§. II.

Primum solum altare, & interior fabrica ecclesie locus refugii, sed postea uniuersa exteriora adificia ac ditio iuridica ecclesie eodem privilegio donata.

Hæc proxime disquirendum est, quænam ecclesiæ pars speciatim locus asyli & refugii denominata fuerit. *GOTTFREDVS* primum interiora tantum adificia & conclauiæ ecclesiæ & speciatim altare loca refugii fuisse, existimat. Vnde *SYNESIO* [b] & aliis antiquis scriptoribus altare frequenter dicitur *ἀσυλὸν τραπεζα*, mensa, de qua nullus abripi siue retrahi possit. Siue autem initio sic fuerit, siue non fuerit, id cer-

(d) Paulin. vit. Ambros. p. 9. edit. Basil. (p. 57. edit. Paris. MDCXLII.) Obsecrauit primum scriptis imperatorem misso diacono: postea vero quum directus est Ioannes, tunc tribunus & notarius, qui nunc præfectus est ad tuitionem eorum, qui ad ecclesiam confugerant, etiam ipse Aquiliam perrexit, precaturus pro eis. cetera.

(e) Ambros. ep. XXXIII. edit. Basil. (ep. XIV. edit. Par.) Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo ei cum fusione populorum, nec altaria tenebo, vitam obsecrans, sed pro altibus gratiæ immolabor.

(b) Synes. ep. LVIII. p. 193. edit. Par. MDCV. in suo (p. 201. d. Par. MDCXXXIII. fol.) "Ὅτι πρῶτος παρ' ἡμῶν καὶ μόνον ἔργον καὶ λόγος τὸν χριστὸν ἐβλασφήμησεν ἔργον μὲν, ἀφ' ἧ τῆς θήρας τῆς ἐκκλησίας προσεπατιλάλευτεν ἑαυτῷ διατάγματα τοῖς μὲν ἵππ' αὐτῷ παρανομημένοις, τῆς ἀσύλου τραπέζης ἀποκλείων τὴν ἐπίτασιν. Quoniam primus apud nos & solus factis verbisque Christo maledixit: factis

tum est, *Theodosii iunioris* ætate hosce limites refugii fuisse ampli-
 atos. Nam in lege quadam eius, etiam num existente in vtro-
 que codice [i], non tantum altare & naus ecclesiæ, sed quic-
 quid etiam inter ecclesiam & exteriores muros interiaceret, hoc
 est, ædes & domicilia episcopi & clericorum, hortuli, balnea,
 aræ, & porticus non minus quam interior templi pars, priui-
 legio præbendi immunitatem eo confugientibus insigniuntur.
 Cum primis baptisteria, quæ, vt antea ostendimus, loca extra
 ecclesiam erant, hoc priuilegio æque ac altaria, munita erant.
 Nam *Proterius* episcopus *Alexandria*, LIBERATO [k] & EVAGRIO.
 [l] narrantibus, ad baptisterium ecclesiæ confugit, vt factionis

quidem, ex quo edicta sua ad ecclesiæ valuas adfixit; quibus contra leges
 a se vexatis aditum ac supplicationem ad sacrum altare, tamquam asyllum,
 intercludebat.

- (i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de iis, qui ad ecclesias confugiunt. leg. IV. In-
 ter templum, quod parietum descripsimus cincta, & post loca publica & ia-
 nuas primas ecclesiæ, quicquid fuerit interiacerens, siue in cellulis, siue in
 domibus, hortulis, balneis, aris atque porticibus, confugas interioris tem-
 pli vice tueatur, cetera. Vid. cod. Iustin. lib. I. tit. XII. leg. III.
- (k) Liberat. breuiar. c. XV. Ante triduum paschæ, quo cœna domini celebra-
 tur, ab ipsis turbis concluditur in ecclesia sanctæ memoriæ Proterius, quo se
 timore contulerat, ibique eadem die in baptisterio occiditur, laniatur, eii-
 citur, & funus eius incenditur, sparguntur & cineres eius in ventos.
- (l) Euagr. lib. II. c. VIII. ἄδὲν ἕτεροι ἦν ποιεῖν τὸν μακάριον ἐκείνον [Προτήριον] ἢ τό-
 πον δῆνα τῇ ὀργῇ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὸ σέπτον καταλαβεῖν βασιλευσίων,
 φεύγοντα τὴν ἐπὶ αὐτῷ τρεχόντων πρὸς φόρον τὴν ἴσθον· ἐν ᾧ τόπων καὶ βαρβάρους
 καὶ πᾶσιν ἀγρίοις ἀνθρώποις ἐγγίνεται δέου, τοῖς καὶ μὴ εἰδόσι τὸ σέβας τῶ τόπων,
 καὶ τὴν ἐκείθεν βρύσσαν χάρις ὅπως οἱ τὸν ἐξ ἀρχῆς προδοῦς σκοποὶ εἰς ἔργον προ-
 κληθεῖν ἐπεδύσαντες, οἱ μὴδὲ ἐν τοῖς ἀχράντοις ἐκείνοις σκῆσι αὐτὸν ἀνεχάρηροι
 ἐξέδοται, ἔτε τὸ σέβας ἀδεοδίτες τῶ τόπων, ἔτε τὸν καιρὸν ἦν γὰρ τῶ σωτηρίας
 πάρα πατήγουρι· ἔτε τὴν ἱερουσλήν αὐτὴν φεῖξαντες μεσιτεύσαν Θεῷ καὶ ἀνθρώ-
 πῳ, ἀποκλείναι τὸν ἀένδρον, σφάτῃσιν αὐτὸν ἀπῆνοι μετὰ καὶ ἄλλων ἐξ· καὶ
 παραγωγόντες τὰς τὸ λείψανον πανταχῶ κατατρωμένον, ὁμῶς τε περισύσαντες κα-
 τὰ πάντα σχεδὸν τόπον τῆς πόλεως, καὶ καταπομπέσαντες σχετλίως, ἠκίζοντο
 ἀνίλευς τὸ τῶν πληγῶν ἐκ ἀσφαλόμβρον σῶμα διάτμον τε καταμίλθου, καὶ ἔδου τῶν
 ἄνθ· λόγουδάσαι κατὰ τὰς θῆρας φειδόμενοι ἐκείναι, οἱ ἔχειν μεσίτην θεῷ καὶ ἀν-
 θρώπων ἵναρχος ἐνομιόθησαν· πρυτίε παραδόντες τὸ ἱεροκλειφθὲν αὐτῶ σῶμα, τὴν
 ἐκ τότε κῆν τοῖς ἀπῆνοις παρέπεμπαν, θηρίων πᾶσαν ὑπερακοπίσαντες ἀγριότητα.
 Nihil aliud facere potuit B. Proterius, quam sicut scriptum est, dare locum
 iræ, & ad venerandum baptisterium confugere, vt eorum, qui ad eandem
 faciendam iruebant, impetum declinaret: quo maxime in loco ipsis etiam
 barbaris & vniuersis feris hominibus, qui sanctitatem eius loci, & promi-
 tantem inde gratiam ignorant, terror quidam oboriri solet. Nihilomi-

Eutychi-

Eutychniana a *Timotheo Aeluro* inductæ furorem effugeret, & licet eo maxime in loco ipsis etiam barbaris & feris hominibus terror quidam oboriri soleat, tamen, vt episcopi *Ægyptii* [m], datis ad *Leonem* imperatorem litteris, queruntur, *Eutychniani* eo ipsum persequenti occiderunt, cadaver illius vndeque vulneratum circumducentes per cuncta fere ciuitatis loca raptarunt, & denique incenderunt, cineresque eius sparserunt in ventos. Quam ob crudelitatem, contra leges religionis admissam, *Leo* imperator *Timotheum Aelurum* officio pulsum in exilium ad dies vitæ misit. Fuerunt loca multa alia, quibus præter ecclesias hoc sanctuarii & asyli priuilegium indultum erat, vt statuæ imperatorum, de quibus peculiaris titulus [n] in codice *Theodosiano* habetur; itaque vexillum imperatoris in castris, domus episcopi, monumenta & sepulcra mortuorum, cruces, scholæ, monasteria & xenodochia sæculis posterioribus, de quibus, vtpote negotio ecclesiarum alienis, nihil heic amplius dicimus, sed lectorem huius rei cupidum ad elaboratum *RITTERSHVSII* [o] tractatum de hoc argumento inter criticos *Londinenses* remittimus, in quo hæc loca vniuersa & nonnulla alia priuilegio donata distincte considerantur.

§. III.

Quibus hominibus ad sanctuarium confugere licuerit.

nus tamen hi, qui consilium, quod *Timotheus* ab initio habuerat, ad effectum perducere studebant, qui ne immaculatis quidem illis septis Proterium feruari sustinebant; nec loci sanctitatem reueriti, nec tempus ipsum: erat enim tum dies festus paschæ salutaris: nec sacerdotii dignitatem reformidantes, quæ inter Deum atque homines sequestrata est, insontem occidunt, eumque & sex alios crudeliter mactant. Et cadaver illius vndeque vulneratum circumducentes per cuncta fere ciuitatis loca raptant atrociter, miserandum in modum ei insultantes, & corpus sensus omnino expers absque vlla misericordia verberantes ac membratim sectantes. Ac ne quidem veriti sunt, serarum more viscera illius degustare, quem paullo ante inter Deum atque homines interpretem ac sequestrum habere videbantur. Postremo quod reliquum erat corporis quum in regnum coniecissent, cinerem in ventos sparserunt, quasuis bestias crudelitate longe superantes.

(m) Epist. episcoporum *Ægypti*, ad calcem concil. Chalced. n. XXXII. (tom. IV. concil. p. 804.) vbi eadem l. fine leguntur, quæ modo ex *Euagrio* attulimus.

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLIV. De his qui ad statuas imperatorum confugiunt.

(o) *Rittershusius* de asylicis. III. tot.

Post loca refugii proxime nunc consideramus homines, quibus hoc beneficium indultum sit, & quibus in casibus ad asylum in ecclesiis confugere ipsis licuerit. Hoc enim privilegium antiquis temporibus non ad protegendam impietatem, vel homines executioni fori civilis subtrahendos, vel ad leges in ordinariis casibus soluendas spectabat; sed præcipue ad præbendum innocentibus, iniuria adfectis & oppressis, refugium: vel in causis dubiis, siue criminalibus, siue civilibus, tantummodo ad homines vsque adeo protegendos, donec æqua & iusta causæ ipsorum cognitio a iudicibus fieri posset, nec inhumanum & rigidum in modum iustitiæ obtentu in eos animaduerneretur; vel certe ad dandam episcopis occasionem pro reis in istiusmodi casibus deprecandi, sicut honestum pariter & lege licitum erat episcopis, esse deprecatoribus. Hæc erant asyla, quæ defendebat contra præfectum *Ponti* [p] *BASILIVS*, contra *Andronicum* præfectum *Ptolemaidis* *SYNESIVS* [q] & contra *Eutropium* *CHRYSOSTOMVS*, qui *Arcadio* persuaserat, vt lege lata omnia huiusmodi privilegia [r] ad ecclesiam spectantia abrogaret; diuina autem prouidentia primus ille erat, qui hoc privilegio destituebatur, quum gratia & benevolentia imperatoris priuatus ad altare, tamquam asylum, quod aliis denegauerat, confugeret. Quæ res *CHRYSOSTOMO* occasionem elaboratissimam & memorabilem hunc in casum habendi orationem dabat, qua populi animos ad miserandum infensissimi inimici sui sortem mirifice commouebat, vt pro ipso, qui iam prostratus

(p) Naz. orat. XX. de laud. Basilii p. 353. vid. supra sub litter. (c) pag. 354.

(q) Synes. epist. LVIII. vid. sub litt. (h) pag. 355.

(r) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccles. confug. leg. III. Si quis in posterum seruus, ancilla, curialis, debitor publicus, procurator, mulle-
gulus, quilibet postremo publicis priuatisque rationibus inuolutus, ad ecclesiam confugiens, vel clericus ordinatus, vel quocumque modo a clericis fuerit defensus, nec statim conuentione præmissa pristinae conditioni reddatur, decuriones quidem & omnes, quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia iudicantium ad pristinam sortem, velut manu mox iniecta, reuocentur: Quibus vltimus legem processisse non patimur, quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones esse clericos non vetabat. Sed etiam ii, quos œconomos vocant, (hoc est, qui ecclesiasticas consueuerunt tractare rationes) ad eam debiti vel publici vel priuati, redhibitionem amota dilatione cogantur, in qua eos obnoxios esse conspexerint, quos clerici de-
sensando receperint, nec mox crediderint exhibendos, cetera.

coram altari iacebat, apud imperatorem deprecarentur. Cui etiam supplicationibus suis vitam obtinebant: mortis enim sententia ita mitigabatur, vt bonis eius publicatis in exilium [s] duntaxat ablegaretur, tametsi postea prodicionis scelere vitam perdidit. Hi præcipui sunt casus, ad quos antiquum asyli priuilegium respexit; & triginta plerumque dies hominibus in ista miseranda conditione sua indulgebantur, quod temporis spatium sufficere [t] in lege credebatur ad controuersias quasvis, quas istiusmodi homines coram ciuilibus iudicibus habere poterant, finiendas: Quamquam lex *Saxonica* regis *Alfredi* tres tantum dies ad hoc indulgeat, quemadmodum RITTERSHVSIVS & GOTHOFREDVS, C LAMBARDI libro de *legibus* [u] *antiquis Angliæ* obseruarunt. Quo interiecto tempore ab ecclesia, si pauperes essent, ex redbus pauperum alebantur; sin vero ipsi se sustentare possent, fatis erat, ecclesiam præsidium ipsis suum indulgere, & id quidem in ante memoratis tantum, non autem in aliis, casibus.

§. IV.

Quibus hominibus & flagitiis hoc priuilegium denegatum sit.

Primo quidem, publicis debitoribus.

QUAPROPTER vt ne quis sibi spem impunitatis vi huius priuilegii conciperet, qui nullo id iure ac merito haberet, diuersa crimina & casus, tanquam excepti, in lege commemorantur, quibus ecclesia tutelam præstare non possit. Primum quidem, publici debitores, qui vel defraudassent vel impediissent publicos imperii reditus. Ex lege quadam *Theodosii Magni*, ad

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. XVII. Ne quis pro cohercitione delicti, vel pistoris, vel cuiuscumque alteri corpori, quum alterius sit corporis, addicatur: sed vnusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum congruæ seueritatis excipiet.

(t) Iustin. nouell. XVII. c. VI. Ἀλλὰ μηδὲ τῆτος δὲ τὰς καλαμένους λόγους προχείρως δίδουσι σπύδων ἐπὶ πλείοτα χρόιον, ἀλλὰ καὶ μετ' ἱεταύσεως, καὶ ἐν χρόνῳ συμμέτρῳ, καὶ ἔχ' ὑπερβαίνοντι τριάκοντα προθεσμίας ἡμερῶν ἄσθ' μὴ ἐντεῦθεν ἀπεράντες εἶναι τίς ἀνθρώποις τὰς πρὸς ταυτὲς φιλονεικίας κ. τ. λ. Sed neque hæc quæ dicuntur verba, id est iusiurandum, promte dare festines in amplius tempus: sed & cum examinatione in tempore mediocri, & non transcendente triginta dierum inducias, ne ex hoc infinitæ sint hominibus ad inuicem contentiones.

(u) Lambard. de legibus Angliæ p. 23.

huc in vtroque codice exstante, tales debitores, vtvt ad ecclesiam confugientes, nullum inde beneficium accipere, sed illico adhibita vi extrahi [w] oportebat. Et si a clericis occultarentur, episcopus & clerici in tali casu exigere, vel debitum arario publico soluere iuebantur. BARONIUS [x] huius ipsius legis vigore compulsus aliquando AVGVSTINVM persoluisse putat, quod debuerit *Fastius* quidam, qui ad ecclesiam confugerat, quum vrgentibus publicis exactoribus facere satis non posset; Vnde AVGVSTINVS pro eius debiti solutione collectam faciebat in populo, quia ipsum oppignoratoribus torquendum tradere volebat, vti ipse in epistola quadam sua [y] docet. Hæc causa erat, vti alio iam loco [z] obseruauimus, quamobrem *Augustinus* donationem possessionum eiusmodi hominum accipere recusaret, qui origine sua ad certa publica officia in socie-

- (w) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad ecclesias confugiunt leg. I. Publicos debitores, si confugiendum ad ecclesias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsos, qui eos occultare probantur, episcopus exigi. Sciat igitur præcellens auctoritas tua, neminem debitorum posthac a clericis defendendum: aut per eos eius, quem defendendam esse crediderint, debitum esse soluendum.
- (x) Baron. ann. CCCXCII. n. XXX. p. 67z. Hæc plane ipsa lex est, cuius vigore compulsus aliquando S. Augustinus persoluerat, quod debebat, qui confugerat ad ecclesiam. cetera.
- (y) Augustin. epist. CCXV. Quum frater noster *Fastius* debito decem & septem solidorum ab oppignoratoribus vrgeretur, vt redderet: quod ad præsens vnde explicaret se, non inueniebat; *ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium sanctæ ecclesiæ conuolauit*: illi etiam exactores quum proficisci cogerentur, & ideo dilationem dare non possent, grauissimis me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderem; aut quod sibi debere ostendebant, vnde acciperent, prouiderem. Quumque obtulissem *Fastio*, vt vestram sanctitatem de necessitatibus eius adloquerer; pudore deteritus, ne facerem, deprecatus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus, a fratre nostro *Macedonio* decem & septem solidos accepi, quos in causam eius continuo dedi, promittente illo, quod ad certum diem cum eis reddendis posset occurrere, & consentiente, vt si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternam fratribus exhibere consueuistis. Nunc ergo, quoniam absens est, restat vt subueniatis, non illi quem nemo compellat absentem, sed sollicitationi meæ, cuius existimatio vobis semper est præsens. Iam enim dies, ad quam se promiserat occursurum, transactus est; & ego ei, qui solidos suos fidei meæ commisit, quid respondeam non inuenio, nisi vt faciam, quod me facturum esse promisi.
- (z) Lib. V. c. III. §. V. vol. II. p. 239.

tate tenebantur nauiculariorum, hoc est, eorum, qui ad publicum frumentum ex *Africa Romanam* transportandum deuincti erant. Fieri enim poterat, vt, quos ecclesia ad hoc officium explendum adhiberet, naufragio vel alia quadam ratione publico arario obnoxii euaderent: & tunc quidem ecclesia vel seruos suos ad tormenta dare, vel debitum soluere debebat; neque enim hoc in casu per fugium ad ecclesiam, nisi sub hac conditione, locum vllum habebat. Et hinc *AVGVSTINVS* [a] se istiusmodi possessiones accipere noluisse narrat, eo quod hac vel illa ratione ecclesia magnis turbis implicari potuisset. In priuatis causis *GOTHOFREDVS* beneficium asyli debitoribus pauperibus indultum fuisse, putat, vt a quaestionibus aliquantum abstracti, vel cum creditoribus suis transigere de negotio, vel aliam rationem æs alienum soluendi inire possent, quoad sub recto & tutela ecclesiæ degerent.

§. V.

Secundo, iudæis, christianos se fieri velle ideo tantum simulantibus, vt debitorum solutionem, vel pœnas pro criminibus suis sufferendas, euitare possent.

VERVM neque tunc hoc beneficium vniuersale erat; *Iudæi* enim conuersi speciatim ab eo erant excepti. Nam lege quadam *Arcalii & Honorii*, quæ in vtroque codice adhuc reperitur, de ipsis ita statutum legimus: *Iudæi, qui reatu aliquo vel debitis fatigati, simulant se christiana legi velle coniungi, vt ad ecclesias confugiunt euitare possint crimina [b] vel pondera debitorum, arceantur, nec ante suscipiantur, quam debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati.* In aliis tamen casibus *iudæis* hoc beneficium non denegabatur, sed communi asyli privilegio cum

(a) Augustin. homil. XLIX. de diuersis. tom. X. p. 520. edit. Par. MDCXXXVII. (serm. CCCLV. tom. V. p. 132. edit. Par. MDCC.) Bonificii hereditatem suscipere nolui; non misericordiam, sed timore. Nauiculariam nolui esse ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio est, si iret nauis & nauis agaret: homines ad tormenta duci ieramur; vt de submersione nauis secundum consuetudinem quaereretur: & torquerentur a iudice, qui essent a fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo enim pacto hoc facere decreet ecclesiam. cetera.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad ecclesias confugiunt. leg. II. Cod. Iustin. lib. I. tit. XII. leg. I.

reliquis hominibus fruebantur, si recte iudicat GOTHOFREDVS [c], qui IULIUM CLAEVM & PETRYM SARPV M [d] PRO eadem sententia adlegat.

§. VI.

Tertio, *hereticis & apostatis.*

RITTERSHVSIVS [e] haereticorum sortem hoc respectu putat fuisse quodammodo deteriorem, quam *inlecerum*, quod qui ecclesiam deseruissent, omnibus fauoribus & defensionibus ecclesiae destituuntur. COVARRVVIAS, PANORMITANVS & SARPV S iam ante ipsum eadem collegerunt, sed non ex discreta quadam lege de hac materia, sed tantum ex generali quadam lege THEODOSII & VALENTINIANI, quae apostatas & haereticos a consortio omnium, & multis aliis privilegijs, quibus homines alij [f] gaudent, excludit. Vnde ex parili ratione concludunt, in nullo casu beneficium asyli eos sibi vindicare potuisse, quod desertores & proditores christianae religionis, quam semel in baptismo professi erant, peiores *iudeis*, illam nunquam professis, habiti fuerint. Hinc alia quadam lege *Theodosii* seruis eorum hic fauor conceditur, qui ipsis dominis abiudicatur. Nam si quis apostatae vel haeretici cuiusdam seruus [g] a domino suo ad ecclesiam confugeret, non tantum protegendus sed libertate etiam donandus erat. Quae lex aequae

(c) Gothofred. tom. III. p. 361. Innoxii & debito liberis iudais eam immunitatem constare, humanitatis ratio putatur. De qua alioquin quaestione videndus Julius Clauus, alijque, & e recentioribus, qui haud ita pridem de iure asyli scripsit, Petrus Sarpus c. V. p. 58.

(d) Petr. Sarpus de iure asyli c. V. p. 58.

(e) Rittershus. de asylis c. VI. n. 6. 7. p. 246. Ius asyli & perfugij commune etiam est & patet non tantum orthodoxis, sed etiam errantibus, Giphani in econ. cod. p. 13. n. 55. non vero haereticis; Panormit. ad c. inter alia n. 21. Covarr. l. 2. var. resol. c. 20. n. 13. Multo minus infidelibus; Petr. Sarp. de iur. asyl. c. V. in fin. Neque apostatis, qui omnibus fauoribus & defensionibus eccl. suae catholicae destituuntur; lib. III. c. de apostatis.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. IV. Hi qui sanctam fidem prodiderunt & sanctum baptisma haeretica superstitione profanarunt, a consortio omnium segregati sint, cetera.

(g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VI. Ne sanctum baptisma iteretur. leg. IV. His qui forsitan ad rebaptizandum cogentur, refugij ad ecclesiam catholicam sit facultas, ut eius praesidio aduersus huius criminis auctores attributae libertatis praesidio defendantur.

ad orthodoxiam stabiliendam quam hæresim & apostasiam sufflaminandam spectabat, præmiis & pœnis diuerso eorum respectu constitutis.

§. VII.

Quarto, *seruis a dominis suis aufugientibus.*

ILLVD quidem speciatim in caussa *Donatistarum* decretum fuit, qui seruorum suorum baptismata iterabant, vt suæ eos religioni initiarent. Verum in aliis casibus orthodoxorum dominorum serui tam amplo priuilegio haud gaudebant. Nam lege quadam *Arcadii & Honorii* an. CCCXCVIII serui in eadem cum publicis debitoribus, curialibus & aliis publicis imperii ministris, quos nullum asyli priuilegium [a] a conditionis suæ officiis immunes præstare poterat, classe collocantur. Quocirca etiamsi quis ex illis ad ecclesiam confugeret, vel clericus in ecclesia ordinaretur, nullum ei legitimum præsidium indulgeri poterat, sed statim inde ad seruitutem & conditionem pristinam ciuiliū iudicium auctoritate reuocari debebat. Noui equidem, GOTHOFREDVM hanc legem pro lege *Arcadii, Europii* incitatione aduersus immunitatem ecclesiæ procurata, accipere, in quam CHRYSOSTOMVS [b], PROSPER [c], SOCRATES [d],

(a) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad ecclesias confugiunt leg. III. vid. §. III. sub litt. (r) pag. 318.

(b) Chrysostom. hom. in Eutrop. tom. IV. (p. 481. seqq. edit. Francof.)

(c) Prosper. de prædict. lib. III. c. XXXVIII. Eutropius præpotens plurimum anima & mente paganus, quum in contumeliam ecclesiæ edictum obreptitè ab Arcadio christiano imperatore sculperet, vt si quis ad eam confugeret, etiam ab altari sublatus pœnas lueret ampliores, diuino iudicio suæ sententiæ prior ipse propinatus est. Offensum quippe prædicti regis incurrens, ad eius refugium, quam oderat, conuolauit. Quem sancta mater pietatis gremio suum excepit inimicum. Quæ per venerabilem sacerdotem Ioannem impetrans veniam ofiosi & superbo vitam contulit & salutem. Eius exemplo cunctos admonens inimicos, vanum eis esse contra stimulum calcitare.

(d) Socrat. lib. VI. c. V. Εὐτρόπιος ἐνὶ ἄλλοις προσεὶς τῷ βασιλικῷ κοιτῶνι καὶ τῆν τῆς ὑπᾶτος ἀξίαν πᾶσι ἐνὶ ἄλλοις παρὰ βασιλείου λαβῶν, ἀμύνασθαι πᾶσι προσφύγοις τῆ ἐκκλησίας βεβόλησθαι, σπουδὴν πεποικτο νόμον παρὰ τῶν ὑπεκράττερον προσεθῆναι, κλειώσιν μὴδὲν προσφύγειν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑδὴ προσφύγοις ἀφελκεθῆναι· δικὴ δὲ εὐθύς ἐπικολῶθει· προσκείτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετ' εὖ πολὺ προσκέρσας τῷ βασιλεῖ ὁ Εὐτρόπιος, ἐν τῆς πρόσφύγιον ἢ κ. τ. λ. Eutropius eunuchus præpositus imperialis cubiculi, & qui confusus dignitatem ab imperatore primus ex omnibus eunuchis acceperat, quum de nonnullis, qui ad ecclesiam confugerant, pœnas sumere vellent, operam dede at, vt lex

SOZOMENVS [e] & alii quidem antiqui scriptores ecclesiastici tantopere declamitant, & quam ipse *Arcadius* anno sequenti reuocandam duxit, quum *Eutropius* in odium & offensionem ipsius incidisset. Quæ utrum ipsa illa lex sit, nec ne, non subtiliter disputabimus: nam posito, quod sit, obseruandum tamen est, numquam eam penitus, sed in specialioribus quibusdam tantum circumstantiis reuocatam esse & abrogatam. Nam momentum illud de illegitima curialium ordinatione maximam partem vigorem suum retinuit, quemadmodum alio loco [f] liquido demonstrauimus. Ista autem pars, quæ ad seruos ad ecclesiam confugientes attinet, admodum exigua facta mutatione a *Theodosio iuniore*, *Arcadii* filio, codicis *Theodosiani* collectore, reuocata & denuo confirmata est. Lege enim quadam sua [g], quæ vitima de hoc argumento in isto codice est, in hunc modum statuit: *Super confugientibus ad sancte religionis altaria, sanctionem in perpetuam validam credidimus promulgandam, et si quidem seruus cuiusquam ecclesiam, altariaue, loci tantum ueneratione confusus, sine illo telo petierit, is non plus uno die ibidem dimittatur, quia domino eius, vel cuius metu pœnam imminemem uisus est declinasse, a clericis, quorum interest, numeretur. Isque eum impertita indulgentia peccatorum, ut nullis resistentibus iracundie menti reliquiis in honorem loci & eius respectu, ad cuius auxilium conuolauit, abducatur.*

¶ Et RITTERSHVSIVS [h] legem quamdam *Theodorici* regis *Gothorum* & diuersas alias in eandem citat sententiam.

ab imperatoribus promulgaretur, iubens ne quis ad ecclesias profugeret, sed ut quicumque ad eas confugissent, inde abstraherentur. Verum Dei vindicta continuo subsequuta est. Vix enim lex proposita erat, quum *Eutropius* in offensionem ueniens imperatoris, ipse quoque ad ecclesiam confugit.

[e] Sozom. lib. VI. c. VII. *Εὐτρόπιος παροῦν ἔπειτα νόμος, προστάτων μηδενῶς μηδὲν εἰς ἐκκλησίαν καταφυγῆν, ἐξελώνμεθαί τε καὶ τὰς ἡδὲ προσπεφυγῶτας ἐκ εἰς ἀκρὰ, οἷ, αἷ εἰς τὴν βασιλείῃς γαμετὴν ὑβρίσας ἐπιβελευθείς, πρῶτον παρεῖθι ἵεμοι καὶ ἀποδρῶν ἐκ τῶν βασιλείων, κίτος τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβεν.* *Eutropius* legem ferri curauit, qua uetabatur, ne quisquam ad ecclesiam confugeret: & qui iam confugissent, expelli iubebantur. Nec multo post calamita appetitus, quasi imperatoris coniugem contumelia adfecisset, primus ipse legem transgressus est, & ex palatio se propiciens, supplex ad ecclesiam confugit.

[f] Lib. IV. c. IV. §. IV. volum. II. pag. 147. seq.

[g] Cod. Theod. lib. IX. tit. LV. de his qui ad eccles. confug. leg. V.

[h] Rittershus. de asylis c. VIII. *Theodorici* rex Longobardorum reuerentiam

§. VIII.

§. VIII.

Quinto, *expilatoribus, homicidis, coniuratis, virginum raptoribus, adulteris, & similibus criminum reis.*

QVOD si vero homines criminis cuiusdam atrocioris rei essent, nimirum furti & expilationis, vel prodicionis & coniurationis contra imperium, vel homicidii, vel rapinae virginum, vel adulterii, vel alius criminis huius generis, tunc nihil intererat, seruire essent vel liberi istiusmodi rei, nec vnus quidem horae respiratio talibus hominibus indulgebatur, sed e vestigio per ciuilem magistratum, adhibita vi, si necessitas flagitaret, ab ipso etiam altari extrahendi erant; vel si armis resistere auderent, impune ibi interfici poterant. Hoc ipsum luce meridiana clarius est ex lege *Iustiniani*, quae hos & istiusmodi reos omnes, tamquam ab omni asyli beneficio generatim exceptos, declarat; quod sit [i] intentioni & scopo istius priuilegii contrarium, homicidis, adulteris, virginum raptoribus, vel vlli simili facinoroso tutelam praebere, sed potius innoxiiis & istorum violentiae atque iniuriae expositis. Templorum cautelam non laudentibus & laesis simul a lege dari, adeoque, si qui istorum criminum conscientia inducti ad altare confugerent, eos inde extrahendos esse, & secundum legem, pro eo ac commeruissent, puniendos. Haec vna *Iustiniani* lex veram intentionem & sensum reliquarum veterum legum omnium de hoc asyli priuilegio ostendit, quod, vt antea obseruauimus, eo spe-

templo exhibens, poenam debitam moderatione considerata palpauit. Iouium enim cui ialem, quem corrector Lucaniae Brutiorumque humani sanguinis effusione pollutum ipsi suggessit, ob hoc, quod mutuae contentione ardoribus excitatus rixam verborum vsque ad nefarium collegae deduxit interitum; sed conscientius facti sui intra ecclesiae septa refugiens, declinare se credidit praescriptam legibus vltionem, *Vulcaniae* insulae perpetua relegatione damnauit.

- (i) Iustin. nou. l. XVII. c. VII. Ούτε δὲ ἀνδροφόνους, ἕτε μοιχοῖς, ἕτε παρθέτων ἀεπάξιν ἀμαρτάνουσι τὴν ἐν τῶν ὄραν φυλάξαι ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελευσείς, καὶ πικρῶν αὐτοῖς ἐπάξιν· ἔ γὰρ τῶν πᾶσι πικρῶν ἀμαρτανόταν φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιούτων, ἵνα μὴ πικρῶν ἐπὶ τῶν τοληροτέρων πάχουσι· ἀλλως τε ἢ ἐν τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια ἔ πῶς ἀδικῶσιν, ἀλλὰ πῶς ἀδικημένοι δίδονται παρὰ τῶ νόμου· καὶ ἐκ αὐτῶν ἢ δυνατὸν ἐκάτερον ἰχυρίζεσθαι τῆ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφάλεια, καὶ τὸν ἀδικῶντα καὶ τὸν ἀδικώμενον. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum custodies cautelam, sed etiam extirpes & supplicium eis inferes. Non enim talia delinquenti-

stauerint, vt præcipue innocentes, iniuriam passi & a violentia oppressi protegerentur, & in grauioribus & dubiis causis aliquod temporis spatium daretur, vsque dum placida rei cognitio procurari, vel deprecatio quædam apud iudices ab episcopo vel clericis pro istiusmodi hominibus, qui ea indigere viderentur, fieri posset. Atque ita GOTHOFREDVS [k] de tota materia definit, *Nihil, inquit, ad ecclesiam per fugium erat, quam clericorum deprecatio seu intercessio: & pro quibus laudabiliter & decenter deprecari poterant, eos etiam ad certum tempus contra violentiam & quæstiones in ecclesia tueri; non autem executioni ciuilibus iudicii in alios fontes, pro quibus deprecari nefas erat, obicem ponere poterant.*

§. IX.

Iusta animaduersio in grandem recentiorum asyloꝝ abusum, qui, eximendo homines a pœna legibus statuta & eneruando vim legum ciuiliũ admittitur.

QVO intuitu pleraque recentiorum asyloꝝ a prudentibus viris magnorum abusuũ inculantur, dum omnis generis scelestis hominibus tutelam præbent, atque ita nefariorum facinorum cursum, homines pœna legibus statuta eximendo & vim legum ciuiliũ eneruando, mirum quantum adiuuant. Leges enim canonicæ GRATIANI & pontificum Romanorum decretales omnibus maleficis præsidium attribuunt, illis tantum exceptis, qui vel noctu, vel in via regia latrocinati fuerint, & in ipsa ecclesia, huius sibi tutelam promittentes, enormia crimina admiserint. Ceteri autem malefici libertatem confugiendi ad ecclesiam habent, & pro violatione immunitatum ecclesiæ venditur, nisi promisso, vel iureiurando, nec mortem [l] nec aliam corporalem sed pecuniariam tantummodo pœnam reo infli-

bus parere competit, sed hoc patientibus: vt non talia a præsumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, sed læsis datur a lege: & non erit possibile vtrumque in eadem cautela sacrorum locorum, & lædentem & læsum.

(k) Gothofred. comm. in cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. leg. V. p. 373.

(l) Decretal. Gregor. lib. III. tit. XLIX. de immunit. eccles. c. VI. Quam uincimque graua maleficia perpetuaerit, non est violenter ab ecclesia extrahendus: Nec inde damnari debet ad mortem vel ad pœnam, sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent membra & vitam. Super hoc tamen quod iniurie fecit, est alias legitime puniendus.

ctum iri, caueatur, quemadmodum INNOCENTIVS III pontifex litteris ad regem *Scotiae* datis, quas GREGORIUS IX. libro decretalium inseruit, rem definiuit. Concilium primum *Aurélianense* [m] canones quosdam in eandem sententiam habet, quos, quantumvis ceteris vetustis legibus omnibus contrarios, GRATIANO [n] inter collectiones suas adoptare placuit. Atque ita lex canonica, quæ hodie obtinet, ecclesiasticarum immunitatum obtentu amplissimam licentiæ portam aperit, quando restrictiores condiciones tollit, quibus leges antiquæ hanc materiam, innocentibus & oppressis, non autem manifesto sceleratis hominibus, refugium indulgendo, circumscripserunt. Quam differentiam non tantum omnes scriptores *protestantes*, sed nonnulli etiam ex ipsis *Romanensibus* notarunt & questi sunt. POLYDORVS VERGILIUS [o] non dubitat hanc in rem ita scribere: „Sunt hodie in orbe nostro christiano, præsertim apud „*Anglos* passim asyla, quæ non modo infidias timentibus, „sed quibusuis fontibus, etiam maiestatis reis patent. Quod fa- „cit, vt manifeste appareat, nos id institutum non a *Mose*, qui „illis duntaxat, qui nolentes hominem occidissent, asylum po- „suit, sed a *Romulo* esse mutuatos. Quæ nempe res haud dubie „in causa est, cur bene multi a maleficiis minus abstineant ma- „nus. Quid, quod templa nostra vbique gentium istiusmodi „sceleratis hominibus instar asylorum sunt, & id contra quam „*Moses* etiam constituerit, qui in Exod. c. xxi, 14. ita sanxit: *Si*

(m) Concil. Aurelian. I. c. II. (tom. IV. concil. p. 140f.) De raptoribus id custodiendum esse censuimus, vt si ad ecclesiam raptor cum rapta confugerit, & feminam ipsam violentiam pertulisse consliterit, statim liberetur de potestate raptoris, & raptor, mortis vel pœnarum impunitate concessa, aut feruendi conditioni subiectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. cetera. Can. III. Seruus, qui ad ecclesiam pro qualibet culpa profugerit, si a domino pro admissa culpa sacramenta suscepit, statim ad seruitum domini sui redire cogatur. sed posteaquam datis a domino sacramentis fuerit consenatus, si aliquid pœnæ pro eadem culpa, qua excusatur, probatus fuerit pertulisse; pro contentu ecclesiæ & præuaricatione fidei, a communionem & conuiuium catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneum habeatur. Sin vero seruus pro culpa sua ab ecclesia defensus sacramenta domini, clericis exigentibus, de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

(n) Gratian. caus. XVII. quæst. IV. c. XXXVI. It. caus. XXXVI. quæst. I. c. III.

(o) Polydor. Vergil. de inuent. rerum lib. III. c. XII.

„quis per inlustriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo auellas eum, vt moriatur,„. Hæc est differentia ex-iltius auctoris opinione inter recentiora asyla & ea, quæ Moses constituit, quæque in veteri ecclesia obtinuerunt.

§. X.

Conditiones antiquitus a confugientibus ad ecclesiam obseruari debite. Prima: Nulli cum telo in ecclesiam fugiendum erat.

VNUM adhuc intuitu priuilegii asylorum in antiquæ ecclesiæ legibus obseruandum est, nempe eos, qui hoc beneficio frui voluerint, certas conditiones in confugiendo ad ecclesias debuissent obseruare, vel alioquin omni iure suo eiusque titulo excidisse. Harum conditionum prima erat, vt ne cum armis in ecclesiam vel vllum locum vel ædificium ei adiacens, vt sunt hortuli, domus, atria, porticus, quibus asyli priuilegium datum erat, confugerent. Hoc specialiter monitum & cautum est lege quadam [p] *Theo losii Iunioris*, ita habente: *Qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus, debinc si telis cincti, quouis ecclesiæ loco vel ad templi septa, vel circa, vel extra sint, statim eos, vt arma reponant, auctoritate episcopi a solis clericis seuerius conueniri præcipimus: data eis fiducia, quod religionis nomine melius, quam armorum præsidio muniantur. Sed si ecclesiæ voce moniti, post tot tantorumque denuntiationes, noluerint arma relinquere, iam clementiæ nostræ, apud Deum & episcoporum causâ purgata, armatis, si ita res exegerit, intromisissis, trahendos se abstrahendosque esse. cognoscant, & omnibus casibus esse subdendos. Si vero adhuc sese opponeret profugus, accideretque, vt in isthoc conflictu interficeretur [ip], sua ipsius culpa periisse existimandus, non autem violatio priuilegii ecclesiæ in hoc casu interpretanda erat, eo quod hanc necessariam securitatis suæ conditionem obseruare recusasset. Imperatores ipsi arma sua & diadema in ecclesiam ingressuri re-*

(p) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad eccles. confug. leg. IV.

(pp) Ibid. leg. V. Si armorum fiducia resistendi animos infania inpellente conceperint, abstrahendi abripiendique eum domino, quibus potest id efficere viribus, concedatur. Quod si illum etiam confici in conceitatione pugnaque contigerit, nulla eius erit noxa, nec confundæ criminacionis relinquatur occisio, is qui ex statu feralli in hostilis & homicidæ conditionem transiit, occisus sit.

linquebant foris, & hinc *Theodosius* æquum esse argumentatur [q], vt omnes profugi idem faciant, legibus tantum & loci sanctitate in securitatem suam confidentes.

§. XI.

Secunda: Nulli huc confugiendi clamorem, ad seditionem siue tumultum excitandum, attollere licebat.

ALIA quædam conditio, in hoc casu obseruanda, erat, vt homines ad ecclesiam se reciperent silentes & modesti, non autem clamoribus tumultum popularem excitare studerent. Viri docti hoc ex lege quadam in constitutionibus græcis & codice *Iustiniano* [r] colligunt, qua fugitiui, imperatore ad magnam ecclesiam in festo procedente, exclamatione vt vetantur, si quam vero petitionem habeant, priuatim docere imperatorem per archiepiscopum & ecclesiæ defensores iubentur; alioquin futurum dicitur, vt priuilegio suo excidant, & ecclesiæ eiectioni ciuilibus magistratibus tradantur puniendi.

§. XII.

Tertia: Nulli in ecclesia edere vel pernoctare licitum, sed in exterioribus quibusdam adibus suis cuique victus præbendus erat.

DENIQUE, etsi fugitiui in ecclesiam & ad ipsum altare se recipere poterant; non tamen illic edendi, cubandi & pernoctandi habebant veniam; sed clerici illis hoc interdicere disserta quadam lege tenebantur *Theodosii iunioris* [s], qui vt o-

(q) Edict. Theod. ad calc. concil. Ephes. cit. cap. X. §. VIII. lit. (ii) pag. 346.

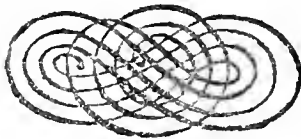
(r) Cod. Iustin. lib. I. tit. XII. de his, qui ad eccles. con'ug. leg. VIII. Ὁ τῷ βασιλείως εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν ἑορτῇ προϊόντων, εὐβοῦσσι χροάμω. ἐπιπῆτι τῷ πνεύματι, καὶ διὰ τῶ ἰσάρχου ἐκ' ἀπὸ τοῦ σαφροῦς. ὁ δὲ διὰ δυνατῆν πρόσωπον τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγων, διδασκέτω τὴν βασιλείαν διὰ τῶ πατριάρχου καὶ τῶν ἐκκλησιάρχων. Qui, imperatore ad magnam ecclesiam in festo procedente, exclamatione usus fuerit: excidit re sperata, & per præfectum eccles. castigabitur. Qui vero propter potentem personam ad ecclesiam confugit: deceat imperatoriam maiestatem per archiepiscopum & eccles. defensores.

(s) Cod. Theod. lib. IX. de his qui ad eccles. confug. leg. IV. Παύσαντα πάντι Δὶ ἐκκλησίᾳ τεινέουσι: nec sola altaria & oratori in templi circumiectam, qui

nes contrariæ consuetudini prætextas causas, quasi homines non nisi intra ecclesiæ parietes tuti esse possent, præcideret, non solum ecclesiam & altare, sed reliqua etiam ædificia & spatia, quæ ecclesiæ adiacebant, vniuersa ad tuitionem confugientium proponebat; hanc tam ampli spatii in asylum indulti dans rationem, ne homines se metu ad edendum & pernoctandum in ecclesia compelli caussarentur, quas res natura sua minus decentes, nec statui religionis & reuerentiæ, ecclesiis vtpote locis Deo ipsiusque cultui dedicatis debitæ, conuenientes iudicabat.

---

ecclesias quadripartito intrinsecus parietem septu concludunt, ad tuitionem confugientium sancinus esse proposita: Sed vsque ad extremas fores ecclesiæ, quæ orationem gessens populus primas ingreditur, confugientibus oram salutis esse præcipimus: vt inter templi, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica & ianua primas ecclesiæ, quidquid fuerit interiicens, sine in cellulis, sine in domibus, hortulis, balneis, arcis, atque porticibus, confugas, interioris templi vice, taceatur. - - Hanc autem spatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso Dei templo & sacrosanctis altaribus, confugientium quemquam mane vel vespere cubare vel pernoctare liceat, ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus: ipsis qui confugiunt, pietatis rationem seruantibus.

LIBER NONVS.
GEOGRAPHICA ANTIQVAE
ECCLESIAE DESCRIPTIO; VBI DE DIVISIONE
ILLIVS IN PROVINCIAS, DIOECESSES,
ET PAROCHIAS, ET DE PRIMA HVIVS DIVISIONIS
ORIGINE AGITVR.

CAPVT PRIMVM
DE STATV ET DIVISIONE IMPERII ROMANI,
ET QVOD ECCLESIA HVIVS AD EXEMPLAR EXTERNAM
SVAM POLITIAM ET REGIMEN CONFORMA-
VERIT.

§. I.

Status imperii Romani tempore apostolorum.

DE ecclesiis huc vsque loquuti, quatenus aedificia materiata siue loca congregationis in publicum Dei cultum constituta, significant, iam alio respectu eas considerare incipimus, quatenus ad certum populi christiani numerum intra certam aliquam ditionem denotandum adhibentur, vt in parochia, diœcesi, prouincia & patriarchatu. Quæ nomina frequentissime in veterum scriptorum monumentis occurrunt, etiamsi non eiusdem omnia sint antiquitatis, quare heic in eorum tum naturam tum originem inquiremus. Nonnulla hac de re iam diximus, loquentes de diversis ecclesiæ ministris, in his ditionibus constitutis, qui fuerunt patriarchæ, metropolitani, episcopi & presbyteri, quoad ad potestatem & officia horum ministrorum in ecclesia explananda necesse fuit. Restant autem multa notatu digna, quæ tunc considerari non potuerunt, adeoque hoc loco peculiaris disquisitionis argumentum nobis suppeditabunt. Et vt heic statum & diuisionem ecclesiæ recte intelligamus, statum & diuisionem imperii *Romani* breuiter contueri proderit. Nam a viris doctis opinio generatim recepta est, ecclesiam externam suam politicam & regimen tum in prima eius constitutione, tum in mutationibus & variationibus,

quæ sæculis subsequenter interuenerunt, ad illam quodam modo accommodasse. Apostolorum ætate quælibet ciuitas inter *Græcos* pariter & *Romanos* immediatæ gubernationi certorum magistratum ex suo ipsius corpore suberat, qui βελή siue senatus dicebantur, alias *ordo* & *curia* appellati. Quos inter plerumque vnus reliquis dignitate erat superior, quem *dictatorem* alii, alii *defensorem ciuitatis* nuncupant; cuius potestas non tantum super ciuitatem sed vniuersum quoque adiacens territorium, dictum προάσεια, hoc est *suburbia*, siue minora oppida, ad iurisdictionem ciuitatis spectantia, se extendebat. Hæc ciuitas erat sensu ciuili, locus, vbi magistratus ciuili & minor quidam senatus ad res istius societatis ordinandas moderandasque erat constitutus.

§. II.

Status ecclesiæ isti imperii statui conformis.

IAM vero ad eundem modum apostoli in prima plantatione & constitutione ecclesiæ, vbiicumque ciuilem quemdam magistratum constitutum inuenere, ecclesiasticum etiam magistratum constituere studuerunt, senatu quodam siue presbyterio consistentem, hoc est, commune aliquod presbyterorum concilium, ex illisque præcipuum aliquem, reliquis præsidentem, qui πρεσβυς, vel apostolus, vel episcopus, vel angelus ecclesiæ plerumque dicebatur, cuius iurisdictione non ad singularem quandam congregationem adstricta erat, sed super omnem regionem, ciuitatis alicuius iurisdictioni subiacentem, quæ προάσεια vel παροιία, vel vti nunc vocatur, diœcesis ecclesiæ erat, explicata. Secundum hoc exemplar, vt probabile est, *Paulus Tito* præcepit, vt constitueret in *Creta* insula presbyteros κατά πόλιν, oppidatim, hoc est, ecclesiasticum senatum & magistratum, in quocumque loco antea ciuili quidam magistratus fuerat: Qui, quemadmodum ex subsequente historia ecclesiastica discimus, episcopus erat cum presbyteris suis, qui iunctim *seniores* & *senatus ecclesiæ* vocabantur. Ciuitates imperii suos quoque magistratus in territorio circumiacente habebant; sed hi magistratibus ciuitatis subditi ex illisque generatim electi erant, vt vir quidam doctus [a] ex FRONTINI libro *de limitibus agrariis* aliisque antiquariis *Romanis* observauit. In

(a) Dr. Maurer Diœces. Erytræ p. 390.

eundem modum vnaquæque ecclesia ciuitatis spirituales ministros in omnibus oppidis & vicis, ad ciuicam regionem spectantibus, habebat; & hi ipsi ab ecclesia matrice, tum quod ad potestatis suæ exercitium, tum quod ad eorum institutionem, dependebant; quum ecclesiæ oppidanæ subordinati & ad reddendam ei rationem obligati essent, non secus ac magistratus subordinati in ciuili regimine erant.

§. III.

Diuisio Romani imperii in prouincias & dioceses.

ALIA imperii Romani erat diuisio in prouincias & dioceses. Prouincia ciuitates dicebantur totius regionis, auctoritati supremi cuiusdam magistratus, in metropoli residentis, subiectæ. Hic communiter prætor quidam vel proconsul vel alius magistratus similis excellentiæ & dignitatis erat. Diocesis amplius adhuc erat territorium, diuersas prouincias complexu suo coercens & continens: cuius in territorii metropoli generalior quidam magistratus reperiebatur, cuius potestas in omnem diocesim sese extendebat, ad accipiendas appellationes & definiendas causas, quæ ex quacumque ciuitate intra ipsius territorium ad eum de nouo cognoscendæ deferebantur. Et hic magistratus nonnumquam dicebatur *eparchus*, vel *vicarius imperii Romani*, & speciatim *præfectus Augustalis Alexandriae*. Quo tempore hæc diuisio primum facta sit, in hoc viri docti non prorsus consentiunt, prouinciarum tamen diuisionem diuisione diocesium antiquiorem esse, statuunt. Diuisio enim in dioceses *Constantini* demum ætate facta est. Diuisio autem imperii in prouincias iam longe ante fuit, ab aliis ad *Vespasiani* tempora, relata, ab aliis adhuc vetustior & primæ ecclesiæ christiænæ constitutioni æquaua credita.

§. IV.

Idem exemplar ecclesia imitata.

VTCVMQVE autem res se habet, certissimum est, ecclesiam in constituenda metropolitica & patriarchali potestate exemplum ab hac reipublicæ effigie desumpsisse. Quemadmodum enim in qualibet prouinciæ cuiusque metropoli magistratus quidæ erat, singularis cuiusque ciuitatis magistratibus superior: Ita quoque in eadem metropoli episcopus erat, cuius potestas ad omnem pertinebat prouinciam, dictus inde *metropolitæ*

sive *primas*, utpote præcipuus totius prouinciæ episcopus. Et in omnibus proinde locis sedes episcopi ad civilem metropolin adstricta erat, excepto in *Africa*, vbi primas communiter senior episcopus prouinciæ erat, quomodo alio loco [b] ostendimus. Similiter uti respublica in omni præcipua cuiusuis civilis dioceseos ciuitate *vicarium* habebat; ita ecclesia consequutis temporibus *exarchos* seu patriarchas in multis, si non omnibus, præcipuis ciuitatibus imperii habere cœpit.

§. V.

Confirmatur hoc ex civili notitia imperii.

Hoc euidenter e civili imperii notitia cum ecclesiastica comparata apparebit; quam ego, quum non tantum lucem in hac materia fœneretur, sed singularem etiam vsum in multis aliis respectibus iis omnibus, qui historiae ecclesiasticæ dant operam, præbeat, huc transcribam ex libro, qui inscribitur *Notitia imperii* [c] & circa tempora *Arcadii* & *Honorii* confectus esse dicitur, in quo vniversum imperium in tredecim dioceses sub quatuor præfectis prætorio, & centum circiter & viginti prouincias in illis comprehensas, diuiditur, modo & forma sequente:

Præfectus prætorio per *orientem* [d], & sub ipso quinque dioceses, nimirum *Orient*, *Aegyptus*, *Asiana*, *Pontica*, *Thracia*:

I. In diocesi *Orientis* numerantur quindecim prouinciæ.
1. Palæstina. 2. Phœnice. 3. Syria. 4. Cilicia. 5. Cyprus. 6. Arabia. 7. Isauria. 8. Palæstina salutaris. 9. Palæstina secunda. 10. Phœnice Libani. 11. Euphratensis. 12. Syria salutaris. 13. Orhœna. 14. Mesopotania. 15. Cilicia secunda.

II. In diocesi *Aegypti* sex prouinciæ. 1. Libya superior. 2. Libya inferior. 3. Thebais. 4. Aegyptus. 5. Arcadia. 6. Augustamnica.

III. In diocesi *Asiana* decem prouinciæ: 1. Pamphylia. 2. Hellepontus. 3. Lydia. 4. Pisidia. 5. Lycaonia. 6. Phrygia

(b) Lib. II. c. XVI. §. VI. volum. I. p. 211.

(c) Inscriptio libri sic habet: Notitia dignitatum vtriusque imperii, orientis scilicet & occidentis vltra Arcadii Honoriique tempora & in eam G. PANCIOLE I. V. D. commentarium. Genæ MDCXXIII. fol.

(d) Vid. libr. modo citat. part. I. p. 10.

pacatiana. 7. Phrygia salutaris. 8. Lycia. 9. Caria. 10. Insulae Cyclades.

IV. In dioecesi *Pontica* vndecim prouinciæ: 1. Galatia. 2. Bithynia. 3. Honorias. 4. Cappadocia prima. 5. Paphlagonia. 6. Pontus Polemoniacus. 7. Hellenopontus. 8. Armenia prima. 9. Armenia secunda. 10. Galatia salutaris. 11. Cappadocia secunda.

V. In dioecesi *Thracia* sex prouinciæ: 1. Europa. 2. Thracia. 3. Hamimontis. 4. Rhodope. 5. Moesia secunda. 6. Scythia.

Præfectus prætorio per *Illyricum* [e] & sub ipso dioeces duæ, Macedonia & Dacia.

VI. In dioecesi *Macedonia* septem prouinciæ: 1. Achaia. 2. Macedonia. 3. Creta. 4. Thessalia. 5. Epirus vetus. 6. Epirus noua & pars Macedoniae salutaris.

VII. In Dioecesi *Dacia* quinque prouinciæ: 1. Dacia mediterranea. 2. Dacia ripensis. 3. Moesia prima. 4. Dardania. 5. Pars Macedoniae salutaris & Præualitana.

Præfectus prætorio *Italia* [f] & sub eo tres dioeces, videlicet *Italia*, *Illyricum*, *Africa*.

VIII. In dioecesi *Italia* septendecim prouinciæ: 1. Venetia. 2. Aemilia. 3. Liguria. 4. Flaminia & Picenum annonarium. 5. Tuscia & Umbria. 6. Picenum suburbicarium. 7. Campania. 8. Sicilia. 9. Apulia & Calabria. 10. Lucania & Brutii. 11. Alpes Cottia. 12. Rhetia prima. 13. Rhetia secunda. 14. Samnium. 15. Valeria. 16. Sardinia. 17. Corsica.

IX. In dioecesi *Illyrici* sex prouinciæ: 1. Pannonia secunda. 2. Sauia. 3. Dalmatia. 4. Pannonia prima. 5. Noricum mediterraneum. 6. Noricum ripense.

X. In dioecesi *Africa* sex prouinciæ: 1. Bizacium. 2. Numidia. 3. Mauritania sitifensis. 4. Mauritania caesariensis. 5. Tripolis. 6. Africa proconsularis.

Præfectus prætorio *Gallarum* [g] & sub eo tres dioeces, nimirum *Hispania*, *Gallia*, *Britannia*.

XI. In dioecesi *Hispania* septem prouinciæ: 1. Baetica. 2.

(e) Ibid. p. 40.

(f) Ibid. part. II. pag. 10. 11.

(g) Ibid. p. 12. 13.

Lusitania. 3. Gallæcia. 4. Tarraconensis. 5. Carthaginensis. 6. Tingitania. 7. Baleares.

XII. In dicecesi *Gallie* septemdecim prouinciæ: 1. Viennensis. 2. Lugdunensis prima. 3. Germania prima. 4. Germania secunda. 5. Belgica prima. 6. Belgica secunda. 7. Alpes maritimæ. 8. Alpes Penninæ & Graiæ. 9. Maxima Sequanorum. 10. Aquitania prima. 11. Aquitania secunda. 12. Nouem populi. 13. Narbonensis prima. 14. Narbonensis secunda. 15. Lugdunensis secunda. 16. Lugdunensis tertia. 17. Lugdunensis Senonia.

XIII. In dicecesi *Britanniæ* quinque prouinciæ: 1. Maxima cæsariensis. 2. Valentia. 3. Britannia prima. 4. Britannia secunda. 5. Flauia cæsariensis. Hactenus illa notitia imperii:

§. VI.

Comparata cum antiquissimis narrationibus de diuisione prouinciarum ecclesiastica.

QUAMQVAM autem notitiam ecclesiæ, quæ eiusdem cum illa sit antiquitatis, non habemus: (Nam *notitia LEONIS SAPIENTIS* [b], quæ postea exhibetur, recentioris aui est) tamen si fragmenta, quæ in actis & subscriptionibus antiquorum conciliorum supersunt, cum hac notitia imperii comparaueris, & vtrumque cum posteriore notitia ecclesiæ contuleris, manifesto patebit, ecclesiam in diceceses & prouincias eodem plane modo ac imperium fuisse diuisam; habentem exarchum seu patriarcham in vnaquaque ferme dicecesi, & metropolitanum seu primum in vnaquaque prouincia. Cuius maxime probabilis recensio, antedictæ ciuili notitiæ conformata, in sequenti tabula exhibetur, prout diuisio ecclesiæ sæculo quarto exeunte sese videtur habuisse.

I. In dicecesi *Orientis*.

Prouincia.

1. Palæstina prima.
2. Phænice.
3. Syria.
4. Cilicia prima.
5. Cyprus.
6. Arabia.

Patriarcha *Antiochia.*

Metropoles.

1. Cæsarea.
2. Tyrus.
3. Antiochia.
4. Tarsus.
5. Constantia.
6. Bosra.

(b) Apud Leunclau. in iure Græco-Romano tom. I. p. 88.

Prouincia.

7. Ifauria.
8. Palæstina salutaris.
9. Palæstina secunda.
10. Phœnice Libani.
11. Euphratensis.
12. Syria salutaris.
13. Osthœne.
14. Mesopotamia.
15. Cilicia secunda.

II. In diœcesi *Aegypti.*

Prouincia.

1. Libya superior.
2. Libya inferior.
3. Thebais.
4. Aegyptus:
5. Arcadia.
6. Augustamnica.

III In diœcesi *Asiana.*

Prouincia.

1. Pamphylia.
2. Hellespontus.
3. Lydia.
4. Pisidia.
5. Lycaonia.
6. Phrygia Pacatiana.
7. Phrygia salutaris.
8. Lycia.
9. Caria.
10. Insulæ Cyclades.
11. Asia proconsularis.

IV. In diœcesi *Pontica.*

Prouincia.

1. Galatia.
  2. Bithynia.
  3. Cappadocia prima.
  4. Cappadocia secunda.
- Bingh. O.E. Vol. III.

Metropoles.

7. Seleucia.
8. Hierosolyma seu Aelia.
9. Scythopolis.
10. Emissa.
11. Hierapolis.
12. Apamea.
13. Edessa.
14. Amida.
15. Anazarbus.

Patriarcha *Alexandria.*

Metropoles.

1. Ptolemais.
2. Dranicon.
3. Antinoë vel Lycopolis.
4. Alexandria.
5. Oxirinthus.
6. Pelusium.

Exarchus *Ephesi.*

Metropoles.

1. Perga vel Sida.
2. Cyzicus.
3. Sardes.
4. Antiochia.
5. Iconium.
6. Laodicea.
7. Synada.
8. Myra.
9. Aphrodisias vel Stauropolis.
10. Rhodus.
11. Ephesus.

Exarchus *Cæsarea.*

Metropoles.

1. Ancyra.
2. Nicomedia.
3. Cæsarea.
4. Tyana.

B b b

5. Hono-

Provincia.

5. Honorias.
6. Paphlagonia.
7. Pontus Polemoniacus.
8. Hellenopontus.
9. Armenia prima.
10. Armenia secunda.
11. Galatia salutaris.

V. In dicecesi *Thracia.**Provincia.*

1. Europa.
2. Thracia.
3. Hamus mons.
4. Rhodope.
5. Maxia secunda.
6. Scythia.

VI. In dicecesi *Macedonia.**Provincia.*

1. Achaia.
2. Macedonia.
3. Creta.
4. Thessalia.
5. Epirus vetus.
6. Epirus noua.

VII. In dicecesi *Dacia.**Provincia.*

1. Dacia mediterranea.
2. Dacia ripensis.
3. Maxia prima.

Metropoles.

5. Claudiopolis.
6. Gangra.
7. Neocæsarea.
8. Amasea.
9. Sebastia.
10. Melitene.
11. Pessinus, al. Iustinianopolis.

Exarchus *Heracleæ* primum,
& postea *Constantinopolis.*

Metropoles.

1. Heraclea.
2. Philippopolis.
3. Adrianopolis.
4. Traianopolis.
5. Marcianopolis.
6. Tomi. Verum episcopus Tomitarum autocephalus potius quam metropolitanus, quia nullos sub se habuit episcopos suffraganeos.

Exarchus *Thessalonica.*

Metropoles.

1. Corinthus.
2. Thessalonica.
3. Cortyna.
4. Larissa.
5. Nicopolis.
6. Dyrrachium.

Exarchus, forte primum *Sardica*, postea *Achridi* siue *Iustinianæ primæ.*

Metropoles.

1. Sardica.
2. Eadem.
3. Eadem.

4. Darda-

Prouincie.

4. Dardania.
5. Præualitana.

Metropoles.

4. Scupi.
5. Achridus.

VIII. Dioecesis *Italiae* ab aliis pro vna tantum diocœsi habetur, ab aliis in duas diuiditur, in diocœsin *Italicam* & præfecturam *Romanam*.

In diocœsi *Italica.*

Prouincie.

1. Flaminia & Picenum.
2. Venetia & Histria.
3. Aemilia.
4. Liguria.
5. Alpes cottia.
6. Rætia prima.
7. Rætia secunda.

Exarchus *Mediolani.*

Metropoles.

1. Rauenna.
2. Aquileia.
3. Rauenna.
4. Mediolanum.
5. Mediolanum.
6. Mediolanum.
7. Mediolanum, aliis Rætio-
polis, dicta Augusta Tiberii
iam Ratispona.

In præfectura *Romana.*

Prouincie.

1. Picenum suburbicarium.
2. Campania.
3. Tuscia & Umbria.
4. Apulia & Calabria.
5. Brutii & Lucania.
6. Samnium.
7. Valeria.
8. Sicilia.
9. Sardinia.
10. Corsica.

Patriarcha *Rome.*

Metropoles.

1. Roma.
2. Roma, aliis Capua.
3. Roma.
4. Roma.
5. Roma.
6. Roma.
7. Roma.
8. Syracusæ.
9. Calaris.
10. Incerta, aliis Roma.

IX. In diocœsi *Illyrici occidentalis.* Exarchus *Sirmii.*

Prouincia.

1. Pannonia prima s. superior.
2. Pannonia secunda.
3. Salua.
4. Dalmatia.
5. Noricum mediterraneum.

Metropoles.

1. Laureacum.
2. Sirmium.
3. Sirmium, al. Vindomana.
4. Salona.
5. Nonnullis Salisburgum

Prouincia.

6. Noricum ripense.

X. In dicecesi *Africa.**Prouincia.*

1. Africa proconsularis.
2. Byzacium.

3. Numidia.
4. Tripolis.
5. Mauritania Sitifensis.
6. Mauritania Cæsariensis.

XI. In dicecesi *Hispania.**Prouincia.*

1. Bætica.
2. Lusitania.
3. Gallicia.
4. Tarraconensis.
5. Carthaginensis.
6. Tingitana.
7. Insulæ Baleares.

XII. In dicecesi *Gallia.**Prouincia.*

1. Viennensis.
2. Lugdunensis.
3. Germania prima.
4. Germania secunda.
5. Belgica prima.
6. Belgica secunda.
7. Alpes maritimæ.
8. Alpes Penninæ & Graiæ.
9. Maxima Sequanorum.
10. Aquitania prima.
11. Aquitania secunda.

Metropoles.

6. Nonnullis Laureacum, aliis istæ duæ incertæ.

Exarchus *Carthagini.**Metropoles.*

1. Carthago.
2. Ciuilis metropolis Adrunetū. Ecclesiastica autem sequuta sedem episcopi senioris. Sic in reliquis omnibus.
3. Cirthalulia, aliis Constantina.
4. Tripolis.
5. Sitifi.
6. Cæsarea.

Exarchus *incertus.**Metropoles.*

1. Hispalis.
2. Emerita Augusta.
3. Bracara.
4. Tarraco.
5. Carthago Hispanica.
6. Sedes episcopi senioris.
7. Incerta, al. Palma.

Exarchus *incertus.**Metropoles.*

1. Arelatum, aliis Vienna.
2. Lugdunum.
3. Treuiris, postea Metæ.
4. Treuiris, postea Colonia.
5. Treueri.
6. Rhemi.
7. Ebrodunum.
8. Vienna.
9. Vifontium.
10. Bituriges.
11. Burdigala.

Prouincia.

12. Nouempopulonia.
13. Narbonensis prima.
14. Narbonensis secunda.
15. Lugdunensis secunda.
16. Lugdunensis tertia.
17. Lugdunensis Senoniæ.

XIII. In dioecesi *Britanniæ.**Prouincia.*

1. Maxima Cæsariensis, quæ initio continebat omnia a Thamefi ad fines vsque septentrionales.
2. Flauia Cæsariensis sumta ex priori & complexa omnia a Thamefi vsque ad Abum.
3. Britannia prima, cuncta ad partem meridionalem Thamefis complexa.
4. Britannia secunda, siue omnia vltra Sabrinam.
5. Valentia vltra murum Picticum.

Metropoles.

12. Elusa vel Augusta Auscorum
13. Narbo.
14. Aquæ Sextiæ.
15. Rothomagus.
16. Turones.
17. Senonæ.

Exarchus *Eboraci.**Metropoles.*

1. Eboracum.
2. Eboracum.
3. Londinum.
4. Carleolum.
5. Eboracum.

Hic erat potissimum status & diuisio ecclesiæ in prouincias & exarchatus, siue dioeceses metropolitanas & patriarchales, sæculo quarto extremo. Vnde apparet, inter ecclesiam & rempublicam in hac materia in occidentali pariter & orientali imperio accuratam conuenientiam intercessisse.

§. VII.

Hoc porro e regulis & canonibus ecclesiæ probatur.

ET hoc porro e regulis & canonibus, nec non e nota ecclesiæ praxi hoc in casu probari potest. Nam si quæ prouinciæ in imperio diuiderentur, plerumque in ecclesia etiam quædam subsequebatur diuisio: Et si qua ciuitas ad maiorem dignitatem in recensione ciuili eueheretur, similiter in ecclesiastica quoque maiorem obtinebat dignitatem. Ita quum controversiæ de primatu inter ecclesias in eadem prouincia suborirentur,

tur, ratio hanc litem dirimendi hæc erat, vt disquirent, quænam ex illis metropolis esset in republica, iuberentque eandem etiam esse metropolim in ecclesia. De quibus omnibus manifesta documenta in antiqua historia reperiuntur. Secundum hanc regulam episcopus *Constantinopolitanus* ad patriarchalem prouehabatur potestatem in ecclesia, qui antea ne quidem metropolitanus, sed primati *Heracleæ* in *Thracia* subiectus, fuerat. Cuius rei hæc ipsa ratio a duobus conciliis generalibus, quæ ipsum in hac recens acquisita potestate confirmabant, dabatur. Primum *Constantinopolitanum* sic decernebat [a]: *Constantinopolitanus episcopus habeat priores honoris partes post Romanum episcopum, EO QUID SIT IPSA NOVA ROMA.* Quod decretum denuo confirmatum & ratum habitum est in concilio *Chalcedonensi* [b], quando ita statuit: *Sanctorum patrum decreta ubique sequentes, & canonem, qui nuper lectus est, centum & quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum agnoscentes, eadem quoque & nos decernimus & statuimus de privilegiis sanctissime ecclesie Constantinopolis, nouæ Romæ. Etenim antiquo Romæ throno, quod urbs illa imperaret, iure patres privilegia tribuerunt. Et eadem consideratione moti centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi, sanctissimo nouæ Romæ throno equalia privilegia tribuerunt, recte iudicantes, urbem, quæ & imperio & senatu honorata sit, & equalibus cum antiquissima regina Roma privilegiis fruatur, etiam in rebus ecclesiasticis, non secus ac illam, extolli ac magni fieri, secundam post illam existentem: vt & PONTICAE & ASIANAË & THRACIAË diœcesis metropolitani soli, præterea episcopi prædictarum diœcesi-*

(a) Concil. Constant. c. III. (tom. II. concil. pag. 947.) Τὸν ἀρχὴν πρὸς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχεν τὰ πρεσβεία τῆς πᾶσι μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

(b) Concil. Chalced. c. XXVIII. (tom. IV. concil. p. 770.) Πανταχῶς πᾶσι τῶν ἀγίων πατέρων ὄροις ἐπὶ ῥῆμοι, καὶ τὸν ἀρχαίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν πρ. Θεοφιλιστάτων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ἐβούλομεν καὶ ψηφισάμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῶν θεῶν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες ἐκότητος ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεία καὶ τὰ αὐτὰ σκοπῶν κείμενοι οἱ πρ. Θεοφιλιστατοὶ ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεία ἀπένεμα τῶ τῆς νέας Ῥώμης ἀγιοτάτω θρόνῳ, εὐλόγως κείμεναι, τὴν βασιλείαν καὶ συγκλήτῳ πηροῦσθαι πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀποδεύσθαι πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ οὐ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ὡς ἐκείνην, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν καὶ ὡσεὶ τὰς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διακίσεως μητροπολίτας μόνης, ἐπ' οὗ καὶ

um, quæ sunt inter barbaros, a prædicto throno sanctissimæ Constantinopolitane ecclesiæ ordinantur, unoquoque scilicet prædictarum diæcesium metropolitanis cum prouinciæ episcopis, prouinciæ episcopos ordinante, quoniam in eorum diuinis canonibus est traditum. Ordinari autem, sicut dictum est, prædictarum diæcesium metropolitanos a Constantinopolitano archiepiscopo, conuenientibus de more factis electionibus & ad ipsum relatis. Quæ decreta euidenter demonstrant, singularem formæ reipublicæ in finibus & limitibus iurisdictionis in ecclesia constitutendis habitam fuisse rationem. Concilium Antiochenum hoc pro ratione adlegat, cur episcopis metropolitanis generatim honor deferendus sit, quod præsent metropoli prouinciæ [e], in quam vndequaque concurrant omnes, qui habeant negotia. Adeoque si qua disputatio, vt fieri adsolebat, inter duos episcopos in eadem prouincia de potestate metropolitana oboriretur, utroque eam sibi vindicante: hanc controuersiam decidendi ratio hæc erat, vt disquireretur, vtrius sedes vera esset metropolis in republica? Cui legitimum ius ac priuilegium metropolis in ecclesia adiudicabatur. Secundum hanc regulam concilium Taurinense controuersiam de primatu inter duas ecclesias Arclatensem & Niennensem dirimebat, decreto facto in hanc sen-

τὴς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόποις τῶν προσηρμένων διοικήσεων χρηροποιῆσαι διὰ τῆ προσηρμένη ἀγιωπάτη θρόνῳ τῆς κατὰ Καισαριανόπολιν ἀγιωπάτης ἐκκλησίας δηλαδὴ ἐκάστῃ μητροπόλει τῶν προσηρμένων διοικήσεων, μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων, χειροτονῆσαι τῆς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θεοῖς κανόσι διηγούεται χρηροποιῆσαι δὲ, καθὼς ἐρεται, τῆς μητροπόλεως τῶν προσηρμένων διοικήσεων παρὰ τὴ Καισαριανόπολεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων, κατὰ τὸ ἐδῶ, γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.

(c) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 565.) Τῆς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους ἔδειναι χρεῖ, τὸν ἐν τῇ μητροπόλει πρεσβύτην ἐπισκόπον καὶ τὴν φροντίδα ἀναδεχόμεναι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πρυτανεύειν συντελεῖν πάντας τὰς πράξεις ἁγίας, ἔδειν ἔδοξε καὶ τῇ πμῇ προσηρῶν αὐτὴν, μηδὲν τε πράττειν περιπνὴ τῆς λοιπῆς ἐπισκόπους ἀνευ αὐτῆ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν κρατήσασθαι τῶν κατέρω ἡμῶν κανόνων, ἢ ταῦτα μόνα, ὅσα τῇ ἐκάστῃ ἐπιβάλλει περιεχίαι καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χάραϊς. Episcopus, qui sunt in vnaquaque prouincia, scire oportet, episcopum, qui præest metropoli, etiam curam suscipere totius prouinciæ, eo quod in metropolim vndequaque concurrunt omnes, qui habent negotia. Vnde visum est, eum quoque honore præcedere: reliquos autem episcopos nihil magni momenti adgredi sine ipso, vt vult, qui ab initio obtinuit, patrum canon: vel sola, quæ ad vniuersiusque parochiam conferunt, & regiones, quæ ei subsunt.

tenti-

tentiam : Illud inter [d] episcopus urbium Avelatenfis & Viennensis, qui de primatus apud nos honore certabant, a sancta synodo definitum est, ut qui ex eis comprobauerit, suam ciuitatem esse metropolim, is totius prouincie honorem primatus obtineat, & ipse iuxta preceptum canonum ordinationum habeat potestatem. Fieri interdum solebat, ut quis honoris cupidus antistes ab imperatore peteret, ut honorem & potestatem metropolitani in ecclesia sibi conferret, quum tamen prouincia, ad quam pertinebat, non nisi vnam haberet metropolim. Quæ res ante dictæ regulæ ecclesiæ adeo erat contraria, ut magna synodus Chalcedonenfis [e] abdicationem officii episcopis tale quid audentibus minaretur. Ab altera autem parte, si imperator prouinciam aliquam in duas partiri, nouamque metropolim in secunda parte erigere, consultum duceret, tunc ecclesia nouæ metropolis episcopo itidem iura ac priuilegia metropolitani in ecclesia indulgere nonnumquam solebat. Hac ratione Tyana in Cappadocia sedes metropolitæ æque ac Casarea euasit, quia prouincia edicto imperiali in duas diuisa fuerat. Idem in diuisione plurium aliarum prouinciarum, Galatiæ, Pamphylie, ceterarum, factum est. Vti in notitia ecclesiæ, quæ sub finem huius libri exhibebitur, videre est. Canones quoque ecclesiæ ad iuuandam hanc praxin in nouorum episcopatum erectione facti sunt. Nam concilium Chalcedonense [f] alium habet canonem, qui ait: Si qua ciuitas ab imperatoria auctoritate immouata est, vel deinceps immouata fuerit, ciuiles & publicas formas ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo consequatur. Qui ca-

(d) Concil. Taurin. c. II. (tom. II. p. 116.)

(e) Conc. Chalced. c. XII. (tom. IV. p. 762.) Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς πρὸς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεοσεβήσαντες δυναστείας, διὰ πρᾶγματικῶν βασιλικῶν αἰνῶν μιαν επαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἔκ τῆς δύο μητροπόλεως ἕνεκεν ἐν τῇ αὐτῇ επαρχίᾳ ἄριστοι πόνου ἢ ἀγία σύνοδος, τὸ λοιπὸν μηδὲν πεισθῆναι πικρὰ ἐπισκόπων ἐπὶ τὴν τῶν ἐπιχρησθέντων ἐκτίπτεν τῶ δικαίᾳ βαδμῶ. Peruenit ad nos, quod quidam, quum præter ritus ecclesiasticos ad potentatis accessissent, per pragmaticos vnam prouinciam in duas diuiserunt: ut ex eo duo essent metropolitani in eadem prouinciâ. Statuit ergo sacra synodus, ne episcopus deinceps tale quid audeat: quoniam is, qui hoc adgreditur, a suo gradu excidet.

(f) Conc. Chalced. c. XVII. (ibid. 763.) Εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίδου πόλις, ἢ αὐτῆς καθεστῆνη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικίων ἢ πρᾶξις ἀκολουθεῖτω.

non in concilio *Trullano* [g] repetitur & confirmatur. Vt adeo, si quis locus priuilegium ciuitatis adeptus, a ciuili quodam magistratu separatim constituto gubernari cœpisset, a prioris etiam episcopi iurisdictione liberari & ab aliquo sibi proprio gubernari potuerit. Ita quum *Constantinus Maiumam* in *Palesina*, quæ alias *Gazais* contributa erat, iure ciuitatis donasset & separatim rempublicam habere præcepisset, statim noua sedes episcopalis illic erecta fuit, quæ postea perpetuo durauit, non obstante, quod *Julianus* odio permotus in rem christianam, istam ciuitatem priuilegio exutam, *Gazais* denuo adiudicasset. SOZOMENVS hoc narrat, & addit porro [h], ætate sua quemdam episcopum *Gaze*, mortuo episcopo *Maiumitanorum*, vtrumque clerum coniungere ac sibi subiicere conatum fuisse, nefas esse dicentem, vt vnus vrbis duo essent episcopi. Sed quum *Maiumitani* contradicerent, synodum provincie, causa cognita, alium episcopum ordinasse: quod prorsus æquum esse iudicaret, vt qui pietatis causa ius ciuitatis adepti fuissent, sed pagani principis sententia eo iure excidissent, in iis saltem, quæ ad sacerdotium & ecclesiasticum ordinem spectent, concessis sibi præmiis nequaquam spoliarentur. Atque ita sedes episcopalis mansit, locumque inter reliquas in notitia ecclesie retinuit. Idem de *Emmaunte* obseruari potest, quæ initio non nisi vicus erat, ad diocesim & ciuitatem spectans *Hierosolymitanam*. Sed a *Romanis* postea reedificata & *Nicopolis*, a magnis victoriis de *Indeis* reportatis, dicta, ciuitas euasit & sedes episcopi, sub quo caractere lector in notitia ecclesie inuenire eam potest. Hæc clarissima sunt documenta, in constituendis diocesim aliorum-

(g) Conc. Trull. c. XXXVIII. (tom. VI. conc. p. 119.) Τὸν ἐν τῶν πατέρων πρὸ θέντι καὶ ὡς καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν ἔτι διαγορευόντα· εἰ τις ἐν βασιλικῆς ἐκείνης κ. τ. λ. Canonem, qui a patribus factus est, nos quoque obseruimus, qui sic edicit; Si quacumque, cetera, vt in concilio *Chalced.* tantum loco *perniciōs* heic legitur *περματων*.

(h) Sozom. lib. V. c. III. τῶν καθ' ἡμῶν ἐπισκόπων τῆς Γαζαίων πόλεως, τελευταίως τῶν προεστώτων τῆς Μαίμιτιανῶν ἐκκλησίας, ἰσπέδασει ἀμφοτέρως τὰς κλήρους ὑφ' ἑαυτῶν ποιῆσαι, μὴ θεμιτὸν εἶναι λέγον, μίαν πόλιν δύο ἐπισκόπους προεστάσαι· αἰταπέττων δὲ τῶν μαίμιτιανῶν, δέγων ἢ τῶ ἔθνος σύνοδοι, καὶ ἕτεροι ἰσχυροτέρως ἐπισκοποῦν πάντως προσήκειν δοκιμάσαντα, τὰς δὲ ἰσοβία δικαίαν πόλιν ἀξιοθέντας, διὰ δὲ κρίσει ἑλληνικῆ βασιλείας ἀλλως πράξαντας, οὐ ἱερουργίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, χρεῖται ἀφαιρηθῆσαι τῶν δοθέντων γερῶν.

que territoriorum limitibus, & formando externo ecclesiæ regimine regularum reipublicæ multam rationem habitam, multasque res ad modum imperii *Romani* ordinatas fuisse.

§. VIII.

Ecclesia tamen ad hanc formam obseruandam non omnino obligata, sed libertate sua ab ea discedendi vsa.

VERVM, quum hæ res essent decentiæ duntaxat & externi ordinis, ecclesia istam formam non absolute, sed in tantum sequuta est, in quantum ad spiritualis sui regiminis & disciplinæ finem expedire & conducere iudicauit. Quam ob causam exemplum reipublicæ non in omnibus est imitata. Non habuit vmquam vniuersalem aliquem episcopum in vniuersalis imperatoris imitationem; neque orientalem & occidentalem pontificatum in imitationem orientalis & occidentalis imperii; nec quatuor magnos administratores spirituales, conuenientes quatuor magnis status ministris, præfectis videlicet prætorio in civili imperio; vt taceam alias formas ministrosue rerum imperii, quorum non mediocris numerus in *notitia imperii* exhibetur. Immo in his rebus, in quibus civilem sequuta est formam, libertas ei sua tam ecclesiasticis, quam imperialibus legibus videtur conseruata; nec ei quidquam huiusmodi vi impositum est, sed prout ipsamet pro sua prudentia & circumspectione id ordinandum duxisset. Hoc ex nouella quadam *Iustini* colligi potest, vbi posteaquam vtramque *Armeniam* in quatuor prouincias diuisisset, addit [i]: *Que vero ad sacerdotia spectant, ea volumus in pristina manere forma, negotio ipso neque circa ius metropoliticum neque circa ordinationes vel mutationem, vel nouationem suscipiente: sed prius ordinatis nunc quoque ex ordinatione auctoritatem obtinentibus, & prioribus item metropolitanis in suo permanentibus ordine: et quantum ad ipsa nihil penitus immouetur.* Et hoc porro ex re-

(i) *Iustin. nouel. XXXI. c. II. Τὰ μὲν τοι περί τὰς ἱερουσίας μένει κατὰ τὸ πρότερον βεβλημένα σχήμα, εἰδὲν ἕδὲ περί τὸ μητροπολιτικὸν ἴδιον, ἕδὲ περί τὰς χειροτονίας τῶν πρῶτων ἀμειβομένη ἢ κεινομένη, ἀλλὰ τῶν πρότερον χειροτονούντων, καὶ οὐκ ἔχουσιν τὴν τῆς χειροτονίας ἐξουσίαν, καὶ τῶν πρότερον μητροπολιτῶν ἐπὶ τῆς ἰαυτῶν ἀρχῶν πίστεως ὥστε μηδὲν τόγε ἐπ' αὐταῖς κεινοῦσθαι.*

Id. nouel. XXVIII. c. II. Πᾶσαι αἱ τρισκαίδεκα πόλεις ἐπαρχίας ἔσονται μίαι, ἀφ' ἑαυταῖς μὲν ἕδῆτερας αὐτῶν τῶν μητροπόλεων (Ἀμασείας τε Φαιδῶ καὶ Νευκαλαρίας) τῆ τῆς μητροπόλεως οἰοματῶ τῶν δὲ θεοφιλεστάτων αὐτῶν ἐπισκόπων τῶν

sponso appareret, quod INNOCENTIUS episcopus *Romanus* aut aliquis sub huius nomine *Alexandro Antiocheno* dedit, qui quaestionem [k] proposuerat: *Vtrum diuisis imperiali iudicio prouinciis, et duae metropoles siant, sic duo metropolitani episcopi debeant nominari: Cui ille respondet: Non visum est ad mobilitatem necessitatum mandanam Dei ecclesiam commutari, honoresque aut diuisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator.* Id quod docet, ecclesiae in his rebus fuisse liberum, formam & diuisionem reipublicae sequi vel non sequi, quemadmodum sibi maxime expedire crediderit: & si quae huius generis mutationes factae fuerint, eas generatim dirigente vel consentiente quodam prouinciali vel generali concilio, vel tacite consentiente & approbante ecclesia, factas fuisse.

§. IX.

De ecclesiis suburbicariis in territorio ecclesiae Romanae.

DEUM in hoc argumento, quod ad antiquam ecclesiae diuisionem attinet, versamur, commodum est inquirere, quid vetusti scriptores per ecclesias suburbicarias in ecclesiae Romanae territorio intelligant. RUFFINVS in sua canonum *Nicanorum* versione & epitome sextum ex illis ita [l] exhibet: *Vt apud Alexandriam & in vrbe Roma vetusta consuetudo seruetur, et vel ille Aegypti, vel hic SVBVRBICARIARVM ECCLESIARVM sollicitudinem gerat.* Innumeræ quaestiones hac de re inter viros eruditos vltimo saeculo obortæ sunt, quibus enarrandis hanc nostram dissertati-

μή μητροπολιτῶν ἐσταυθεῖ χειροτονιμένωι τῶν δὲ ὑπ' αὐτῆς τεταγμένων, ὁμοίως ὑπ' αὐτῶν τῶν καὶ μητροπόλεις ἔχόντων [καθὲ καὶ μέχρι νῦν ἔν] χειροτονιμένων. ἔδει γὰρ τῶν περὶ τὴν ἰσραυήνην αὐτῶν καινίζον, ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ μιᾷ ἰσαρχίας καὶ ὁ πάλαι χρόνῳ, καὶ ἔτι ὁ νῦν κατακοσμηθεὶς ὑφ' ἡμῶν, οἶδε ποτὸς πτωχῶν καταπάσεις ἐν τῆς θεοφιλεστάτης ἐπισκοπῆς τυγχάνσας. Omnes illæ tredecim vrbes vnus sunt prouinciæ, vt tamen neque alterutri in iis metropoli (Amasie scilicet & Neocæsareæ) metropolis nomen detrahatur: & Dei amantes earum episcopi, metropolitani quidem in hac vrbe: qui vero sub metropolitanis collocati sunt ab his qui metropoles sub cura sua habent (vt hæcenus in more fuit) ordinentur, nihil enim circa sacerdotium illorum innouamus, quum multis eiusmodi institutiones inter Dei amatissimos episcopos in vna etiam prouincia exsistere, tam vetustum sæculum, quam quod per nos modo exornatur, nouerit.

(k) Innocent. epist. XVIII. n. II. ad Alex. Antioch. (tom. II. concil. p. 1265.)

(l) Ruffin. histor. lib. I. c. VI.

onem non onerabimus; sed duas duntaxat quæstiones, quas cognoscere lectoris interest, discutiemus.

I. Quam late hoc territorium patuerit?

II. Num id fuerint limites metropolitice, vel patriarchalis potestatis eius?

Vt cognoscamus, quam late patuerit hoc territorium, haud meliorem inire possumus rationem, quam vt disquiramus, quid per *regiones suburbicarias* in aliis locis intelligatur. Hæc enim appellatio frequenter obuia est in *codice Theodosiano* [m], vbi GOTHOFREDVS [n] & eruditus noster CAVEVS [o] compluresque alii

[m] Cod. Theodof. lib. XI. tit. I. de annona leg. IX: Tabulariorum fraudes se refecasse, per *suburbicarias regiones*, vir clarissimus Anatolius consularis, missa relatione, testitus est. Plura vid. apud Gothofr. in h. l.

[n] Gothofr. in cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona leg. IX. At quibus Italia sic dicta limitibus coërcebatur, quod sane sciri interest: hac enim iam ratione sciri poterit, quos intra fines *suburbicariæ* consisterint. Procedat igitur principibus illis, quos dixi, omnibus, prior Constantinus M. lib. 2. *sup. de integ. restit.* ad Bassum PP. *Placuit post completum XXV. annum, ex eo quo vicefimo & sexto anni in vrbe Roma vsque ad anni tricesimo extremum diem spatia prorogari, & intra centesimum vrbis Romæ miliarium, si tamen ab his iudicibus, qui Romæ sunt, fuerit iudicandum. Per omnem vero Italiam vsque ad finem anni vicefimo & noni. In ceteris omnibus prouincis vsque ad completum annum vicefimum & octauum.* Nempe vides, vt Constantino M. iuniore principes *suburbicas* seu *urbicarias regiones* Italiæ opponunt, exorto iam *suburbicariarum* nomine; ita ante exortum huius nominis a Constantino M. centesimum ab vrbe Roma & Italiam opponi. Quare oportet *suburbicarias regiones* & centesimum idem esse. Sane & Constantinus M. vt altius adhuc adfurgamus, non aliter Dio lib. LII. p. 548. τὴν τε Ἰταλίαν, inquit *πᾶσαν ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίας ἀπὸ τῆς πόλεως ἑκάστης ἔσται.* Nam eo loco DCCL. stadia præcise efficiunt centum milliaria, quod alibi a me ostensum est. Immo non aliter in epistola D. Seneri ad Fabium Cilonem P. V. vt refert Vlpianus l. 1. in pr. x. de off. P. V. *Omnia omnino crimina, inquit, præfectura vrbis sibi vindicauit: nec tantum ea que intra urbem admittuntur, verum ea quoque que extra urbem intra Italiam epistola D. Seneri ad Fabium Cilonem præfectum vrbi missa declaratur.* Quo loco vox *intra* exclusiue accipienda, vt alibi pluribus ostendo: quod hæctenus non perspectum, facit, vt hic locus cum altero eiusdem Vlpiani pugnare vulgo crederetur, quo non nisi centesimum præfecti vrbis administrationi tribuit: quum tamen eadem sit sententia: Centesimum enim ab vrbe ad Italiam decurrit, seu inter urbem & Italiam inter. Quare verissimum, *regiones suburbicarias* & centesimum idem esse: contra Italiæ appellatione, cum his *suburbicariæ* opponuntur, venisse prouincias omnes vltra centesimum submotas. cetera.

[o] Caue *Anc. Church-Gov.* c. 3. p. 114. seq. Though men of Learning may by
TERRI-

territorium seu iurisdictionem *praefecti urbis Romae* interpretantur, quæ regio erat centum millia passuum circiter in ambitu continens, & *Romæ* proxima, vt ex vetusta lege manifestum est, quæ *praefecti urbi* iurisdictionem non ad urbem *Romam* tantum pertinere, sed etiam ad centesimum inde milliarium [p] patere, ibique limites illi constitutos esse, dicit. Id quod a *CASSIODORO* [q] etiam obseruatum est & *DIONE* [r], qui loco *centesimi lapidis* phrasin *septingentorum quinquaginta stadiorum* adhibet,

tricks and subtilty intangle and perplex an argument, yet two things are plain beyond all just exception. First, that the Jurisdiction of the City-Præfect reach'd an Hundred miles about *Rome*. Secondly, that the *Urbicary* and *Suburbicary* Regions lay chiefly, and in all likelyhood, intirely within that compass and deriv'd that title from their vicinity to the City, and their immediate dependance upon the Government of its Provoft. And I cannot but a little wonder that *Sirmond*, who more than once grants the *Præfect* of *Rome* to have had jurisdiction within an Hundred miles, should yet as often deny, that he had jany Provinces under his Government, as if there had been no Prouinces within that compass, when they are expresly call'd the *Suburbanæ Prouincie* in the *Theodosian Code*, and the ordinary Judges in those parts commanded to return all greater causes to the Tribunal of the City-Præfect, and this in contradistinction to the course of other Provinces, which were to be accountable to the *Prætorian Præfect*.

(p) Digest. lib. I. tit. XII. leg. I. §. IV. Si quid intra centesimum milliarium admissum sit, ad præfectum urbi pertinet: si ultra ipsum lapidem, egressum est præfecti urbi notionem.

(q) Cassiodor. form. lib. VI. p. 207. edit. Colon. Allobrog. MDCLVI. 4to (p. 129. edit. Paris. MDLXXXIX. folio) Ditioni tuæ non solum *Roma* commissæ est, (quamuis in illa conti. eantur vniuersa) verum etiam intra centesimum milliarium potestatem te protendere, antiqua iura voluerunt: ne tantæ ciuitatis iudicem muralis agger includeret, quum *Roma* omnia possideret.

(r) Dio lib. LII. p. 548. edit. Francof. MDXCII. suo (p. 480. a. b. edit. Hanov. MDCVI. folio) Παλιάρχου δὲ τίς ἐν τῶν προκρίτων καὶ ἐν τῶν πάντα τὰ καθήκοντα προπαιολιτευμένων ἀποδεικνύσθαι ἔχονα ἀποδιδυμῶνται περὶ τῶν ἰπάρχων ἀρχῆ, ἀλλ' ἵνα ταῦτε ἅλλα αἰετῆς πόλεως προσατῆ, καὶ τὰς δίκαι, τὰ τε παρὰ πάντων ἂν εἶποι ἀρχόντων ἰφισίμες τε καὶ ἀναπεμπόμε, καὶ τὰς τῶ δυνάτε, τίς δὲ ἐν τῇ πόλει, κλῆν ἂν εἶπω, καὶ τοῖς ἔξω αὐτῆς μέχρι πενήτηκοντα ἑξακοσίων σταδίων δίκαιοι, κρήνη. P. x. cctus urbis ex primariis viris quidam creandus est, qui omnes magistratus, quos geri ante hunc conuenit, gesserit; non vt per albenam magistratum temp. admistrret: sed vt cum reliquis in rebus urbi præsit, tum causas quoque eas, quibus pronocatio competit, capitalesque etiam omnes, iis exceptis, quas post dicam, in urbe, ac extra eam vsque ad LXXXI. millia passuum diiudicet.

quod secundum iustam computandi rationem tantundem est. Alii regiones istas suburbicarias easdem esse existimant cum decem prouinciis diœcesis *Italica*, quæ sub *vicario vrbico* fuerunt constitutæ, qui cum altero vicario *Italia* diœcesin *Italicam* inter eos diuisit: ita vt *vicarius Romanus* septem prouincias *Italia* (supra in notitia memoratas) & tres insulas, *Siciliam*, *Sardiniam* & *Corficam* sub sua habuerit iurisdictione, quas suburbicarias regiones vrbis *Rome* dixerunt. Ita doctus noster BRERWOODVS [1], SIRMONDVS [2], DUPINIUS & alii nonnulli, qui ecclesiasticam episcopi *Romani* iurisdictionem ad omnes hæc decem prouincias, sub inspectione *vicarii vrbis* constitutas, extendunt. Vtraque harum opinionum, quippe quæ ad minimum argumentis probabilitatis defendi queunt, admitti potest: quum e contrario illi, qui ecclesias suburbicarias vel ad singularem quamdam diœcesim adstringunt, vel eas in tantum extendunt, vt omnes prouincias imperii occidentalis includant, in opposita sibi extrema currant, quæ nullum fundamentum siue in canone *Nicano* ipso, siue in vlla alia parte historiæ ecclesiasticæ istius æui, habent. Persectum enim exploratumque est, canonem istum de trium magnorum episcoporum, *Romani*, *Alexandrini* & *Antiocheni* potestate, tamquam vltra vnâ diœcesin patente, loqui. Quod vero episcopi *Romani* potestas isthoc tempore in omne occidentale imperium patuerit, eius quidem rei nec vlla nec vestigium in illo concilii *Niceni* canone reperitur, sed hic ipse contra omnes vulgares sententias de ecclesiis suburbicariis repugnat, & per notam distinctionem inter *Italicam* & *Romanam* ecclesias, siue prouincias, constantemque oppositionem, ab ecclesiis *Africanis*, *Britannica*, *Mediolanensi* aliisque, minima quaque arrogata in se patriarchalis potestatis occasione factam, confutatur. Vnde pronum est concludere, notionem ecclesiarum suburbicariarum non debere extendi vltra limites vel *preſeſti vrbis* (cuius iurisdictione ad centesimum lapidem circa *Romam* patebat; & qui ex CAVEI aliorumque nonnullorum sententia limites quoque erant, metropolitice pontificis *Romani* potestati constituti:) vel certe non vltra limites decem istarum prouin-

(1) Brerewood of *Patriarch. Gov.* Q. I. p. 99.

(2) Sirmond. censur. coniectur. lib. I. c. IV. tom. IV. opp. p. 33. 34. 35. edit. Paris. MDCXCVI.)

ciarum, quæ civili iurisdictioni vicarii vrbis proxime subiacebant, erantque sequentes: 1. *Campania*. 2. *Tuscia & Umbria*. 3. *Picenum suburbicarium*. 4. *Valeria*. 5. *Samnium*. 6. *Apulia & Calabria*. 7. *Lucania & Brutii*. 8. *Sicilia*. 9. *Sardinia*. 10. *Corfica*. Quas CAVEVS [u] veros & proprios patriarchalis potestatis papæ Romani limites fuisse, censet, quemadmodum reliquas fines metropoliticæ iurisdictionis illius fuisse, arbitratur.

§. X.

Hi probabiliter veri olim limites metropolitice pariter & patriarchalis iurisdictionis episcopi Romani.

VERVM TAMEN non multum, reor, interest, vtrum has decem prouincias episcopi Romani metropoliticas an patriarchales dioceses siue prouincias appelles. Nam omnibus demum disputationibus, quæ hoc de argumento excitatæ fuerunt, consideratis, hi magnam partem veri olim limites metropolitice & patriarchalis eius potestatis fuisse videntur. Multis, scio, hoc paradoxon videbitur: at vero rem ita se habere, in exemplo episcopi *Alexandrini* [w] ostendimus, cuius iurisdictionis limites iidem fuerunt, nimirum, sex prouinciæ diocesis *Aegypti*, quum esset & metropolitanus & patriarcha. Et cur res cum episcopo Romano non in eundem modum se habere pos-

(u) *Cav. Anc. Church Govern.* c. V. p. 266. But you'll say, where then shall we find the Roman Patriarchate? certainly within much narrower limits. And here nothing can offer it self with so much rational probability, as that his Patriarchal Jurisdiction was concurrent with that of the *Vicarius Urbicus*, or the Lieutenant of *Rome*, as his Metropolitan was with that of the *Præfectus Urbis*, or City-Provost. Now the *Vicarius Urbicus* had ten Provinces under his Government, four *Consular*, viz. *Campania*, *Tuscia* and *Umbria*, *Picenum Suburbicarium* (the *Suburbicary* as well as other Provinces being in some cases, especially that of tribute, under the Inspections of the *Pretorian Præfect*, and his Lieutenant) *Sicilia*; Two *Correctorial Apulia* with *Calabria*, and *Lucania Brutiorum*; Four *Præfidal*, *Samnium*, *Sardinia*, *Corfica*, and *Valeria*. This was the *Urbicary Diocesis*, distinct from *Italic Diocesis*, the Metropolis whereof was *Milun*. Within these bounds the Bishops of *Rome*, especially after the times of the *Nicene Council*, took upon them to exercise Jurisdiction, to call Synods, ordain Metropolitans, and dispatch other Church-affairs. Hence they had their usual synod, which was a kind of Council in ordinary to the Bishop of *Rome*, and met upon all important occasions.

(w) *Lib. II. c. XVII. §. XI. volum. I. p. 247. 248.*

set, cuius priuilegia tamquam exemplar expiscopo *Alexandrino* a concilio *Nicano* præscribuntur, cuius hæc [x] sunt verba: *Antiqui mores seruentur, qui sunt in Aegypto, Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem & episcopo Romano hoc est consultum. Similiter & in Antiochia & in aliis prouinciis sua priuilegia ac sue dignitates & auctoritates ecclesiis seruentur.* Nonnulli episcopum *Romanum*, quum hic canon statueretur, metropolitanum tantummodo fuisse, existimant, vt *LAVNOIVS*, *BEVEREGIVS*, *STILLINGFLEETVS* & *CAVEVS*; quorum ex sententia sequatur, oportet, vt ecclesiæ suburbicariæ territorium metropoliticæ eius potestatis fuerint. *BREWEROODVS* [y] & *SPALATENSIS* post *HIERONYMVVM* putant, fuisse eum proprie sic dictum patriarcham; & alibi [yy] ostendimus, dari quasdam rationes, vt iis adstipulemur. Sed tum limites patriarchalis eius potestatis adhuc plane iidem fuerunt (prout *Alexandriæ* obtinuit) & decem prouinciæ diocesis *Romane* legitimi iurisdictionis ipsius fuerunt fines. Atque hoc *DVPINIVS* [z]

(x) Concil. Nicæn. c. VI. Τα ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖται, τὰ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ πενταπόλει, ὡς ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοποι πάντων τῶν ἐκτὸς τῆν ἑξουσίαν ἔχουσιν γὰρ πρὸς τῇ Ρώμῃ ἐπισκοπῇ τῶτο σύνηθές ἐστίν· ομοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀσιόχην, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἰπαρχίαις, τὰ πρεσβῆα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.

(y) Brewerwood of Patriarchal Power qu. 1.

(yy) Lib. II. cap. XVII. §. VIII. volum. I. p. 241. 242.

(z) Du Pin. de discip. lin. ecclesiast. dissert. I. n. XIV. p. 92. ed. Par. MDCLXXXVIII. suo (p. 89. edit. Parif. MDCXCI. 4to) Reclit inquirendum, quæ fuerint prouinciæ & ecclesiæ suburbicariæ & quinam illarum limites. Hoc autem in primis circa illam quæstionem stituendum videtur & pro certo supponendum, ecclesiis suburbicariis prouinciis respondere suburbicariis. Quemadmodum enim ecclesiæ Aegyptiæ, Asiaticæ, Illyricanæ, orientales, eæ sunt ecclesiæ, quæ in illis diocesisbus erant sitæ: ita etiam ecclesiæ suburbicariæ alia esse non possunt ab iis, quæ prouinciis suburbicariis continebantur. Tota ergo quæstio de ecclesiarum suburbicarum limitibus ex prouinciarum suburbicarum limitibus pendet. Prouinciæ autem suburbicariæ alia dici non possunt, quam illæ, quæ circa Romam adiacebant: quæ vrbs dicitur *ἀντιστοιμασικῶς*. Docet id vel ipsum nomen, quod regiones ab vrbe non longe positæ significat, tum etiam imperatoriarum legum auctoritas, in quibus prouinciæ suburbicariæ appellantur eæ, quæ circa Romam adiacebant. Et procul distitis ab vrbe regionibus, vt Asiæ, Galliæ & Hispaniæ opponuntur, patetque vel ex vna lege codicis Theodosiani lib. VIII. tit. V. leg. XXXIV. vbi statuitur, vt decretum in gratiam Asiæ proconsularis latum, locum etiam habeat in prouinciis suburbicariis. Ferri igitur minime potest illorum opinio, qui prouinciarum suburbicarum nomine, vel vniuersum imperium, vel saltem occidentem vniuersum designari volunt.

inter *Romanenses* ingenue fateri non dubitat; *Germaniam*, *Hispaniam*, *Galliam*, *Britanniam*, *Africam*, *Illyricum* & septem *Italiae* provincias iurisdictioni patriarchæ *Romani* hisce primis & antiquis sæculis subiectas fuisse, negans.

§. XI.

Perspicua quædam huius rei documenta.

Hoc vulgaribus ecclesiæ *Romanensis* scriptoribus generatim aduersatur, quorum vnus ideo in *DVPINIVM* ira & stomacho tantopere incensus est, vt contumeliosissime & acerbissime ipsum tractet, quod illud tam audacter concesserit; ad eaque respondere [a] satagit, quæ ille & *STILLINGFLEETVS* contra vsitatum papæ studium patriarchalem potestatem in vniuersum occidentem sibi vindicandi attulerunt. Quo vero cum successu, lector ex paucis his exemplis facile iudicabit, quæ sensum de ambitu & limitibus iurisdictionis patriarchalis papæ *Romani* indicatum satis euidenter comprobant. I. *RUFFINVS*, qui *Italus* & presbyter *Aquileiæ* fuit, adeoque limites patriarchalis potestatis episcopi *Romani* ignorare haud potuit, interpretans sextum concilii *Niceni* canonem iurisdictioni eius prouincias suburbicarias [b] circumscribit; & aliæ antiquæ versiones, a *SIRMONDO* & *IUSTELLO* publicatæ, cum hac *RUFFINI* interpretatione concordant. II. Reliquæ septem prouinciæ *Italiae* diocesim *Italicam*, vt a prouinciis *Romanis* distinctam, proprie constituentes cum *Mediolano* metropoli sua, ad earum ingressum sita, episcopi *Romani* iurisdictioni olim non fuerunt subiectæ. Nam *Mediolanum* frequenter metropolis *Italiae* ab *ATHANASIO* [c]

(a) Schellstrate's *Dissertation of Metropolitan and Patriarckal Power against Stillingfleet.* Lond. 1688.

(b) Ruffin. histor. eccles. lib. I. c. VI. vid. supra §. IX. sub litt. (1) p. 387.

(c) Athanas. epist. ad solit. tom. I. p. 831. edit. Par. MDCXXVII. (p. 363. d. edit. Par. MDCXCVIII.) ἐξ ἧν εἰσιν οἱ τῶν λαμπρῶν χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ, ἄνδρες ἐνλαβεῖς, καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, Παυλῖν^{ος} ὁ ἀπὸ Τιβέριου τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλιῶν ἐπίσκοπος, καὶ Δακίφερ ὁ ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Σαρδινίας ἐπίσκοπος, Εὐσέβιος τε ὁ ἀπὸ Βερκίλων τῆς Ἰταλίας, καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὐτὴ μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. E quorum numero sunt viri, qui iam claram edidere confessionem, ipsique religiosi ac probi episcopi, Paulinus Treuirorum Gallie metropolis episcopus, Lucifer metropolis Sardinie episcopus, Eusebius Vercelloium Italiae urbis, Dionysius Mediolani, est autem & ipsa metropolis Italiae.

& THEODORETO [d] vocatur, accipientibus *Italiam* strictiore & peculiari sensu, vt a prouinciis *Rome* subiectis distinctam. Episcopus *Mediolanensis* ab episcopo *Romano* numquam fuit ordinatus (quod tamen fieri oportuisset, si patriarchali eius potestati fuisset subiectus:) sed ab episcopo *Aquileiæ*, quem admodum huius ciuitatis & aliorum locorum episcopi a *Mediolanensi* fuerunt initiati, id quod ex epistola PELAGII papæ [e] apparet, nec MARCA [f] id negare audet. Idem a viris doctis

(d) Theodoret. lib. II. c. XV. ὁ μὴ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος, καὶ Παυλῖνος ὁ τῆς μετροπόλεως τῶν Γαλιῶν, καὶ ὁ Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας
 x. r. λ. Liberius episcopus vrbis Romæ, Paulinus metropolis Galliarum, Dionysius metropolis Italiae (*Mediolanum* intelligit.)

(e) Pelag. epist. XVII. (tom. V. concil. p. 807. e.) Is mos antiquus fuit, vt quia pro longinquitate vel difficultate itineris ab apostolico onerosum illis fuerat ordinari, ipsi se inuicem *Mediolanensis* & *Aquileiensis* ordinare episcopi debuissent, ita tamen vt in ea ciuitate, in qua erat ordinandus episcopus, alterius ciuitatis pontifex occurrere debuisset.

(f) Marc. de concord. sacerdot. lib. VI. c. IV. n. VII. Ambrosii *Mediolanensis* episcopi electio & ordinatio, quæ facta est a synodo totius Italiae decreto imperatoris *Valentiniani* coacta, euincit, nihil iuris per illas tempestates *Romano* pontifici competuisse in ordinatione metropolitani *Mediolanensis*; a qua manus abstinuit per multum æui, sero vsurpata eius ordinatione. Colligi id abunde potest ex epistola Pelagii I. anno DLV. in fede Petri præsentis: qui docens, episcopos *Aquileiensem* & *Mediolanensem* conuenisse inuicem sibi manus imponere, quando alterutra harum sedium pastore proprio viduata erat, insinuare tamen nititur, hanc consuetudinem introductam esse vitandis sumtibus, qui electo incumberet, si *Romam* pro ordinatione accedere cogeretur; quum vera huius instituti ratio in eo consistat, quod quum *Mediolanum* esset caput dioceseos Italiae, vt constat ex concilio *Aquileiensi*, ordinatio metropolitæ *Aquileiensi* ad episcopum *Mediolanensem* optimo iure pertinebat, primatis vero *Mediolanensis* ordinatio ad *Aquileiensem* episcopum, quod primus esset inter metropolitanos synodi generalis dioceseos Italiae. Ex epistola tamen quadam *Gregorii I.* colligitur, iam æto eius, id est LVIII. annis post Pelagium inuadisse, vt necessarius esset summi pontificis consensus ad hoc, vt episcopis prouinciæ *Mediolanensis* libera esset ordinatio metropolitani. Verba eius minime ambigua sunt ad exarchum Italiae scribentis de electione episcopi *Mediolanensis*. Ait enim, sicut vt consuetudinem seruet, ministrum esse ministrum ecclesiæ *Romanæ*, qui electum ab episcopis comprouincialibus, sicut vetus mos exigit, cum ad sensu quoque pontificis *Romani* faciat consecrari. Distinguit autem illic accurate ius canonicum episcoporum comprouincialium, quod veteri mori adscribit, ab ecclesiæ *Romanæ* possessione, quum simpliciter consuetudinem appellat, absque vilo epitheto, quæ consuetudo haud

de *Ravenna* & aliis *Italiae* locis obseruatum est, quæ de iurisdictione & subiectione cum episcopis *Romanis* frequenter concertarunt, qua de concertatione *CAVEVS* [g] narrationem historicam per multa sæcula deductam edidit, quæ longior est, quam vt heic intertexi possit. III. Quod ad prouincias attinet *Africanas* (quæ patriarchalis domini pontificis *Romani* pars esse venditur) hæ semper exarchum seu patriarcham proprium habuerunt, primatem videlicet *Carthaginensem*, qui absolutæ & ab omni subiectione liberæ potestatis fuit [b], quemadmodum in *novella* quadam sua eum declarat *IUSTINIANVS*. Planum etiam & perspicuum est, concilia *Africana* ita semper statuisse. Nam vt numquam pro ordinationibus *Romam* miserunt, ita, ne quis vlla in causa eo appellaret, interdixerunt. Id quod sine vlla contradictione ex concilio *Mileuitano* [i] liquet, vtpote in quo canon habetur in hanc sententiam: *Placuit, vt presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores clerici in causis, quas habuerint, si de iudiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant: Et inter eos, quicquid est, finiant, adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum. Quod si ab eis pronocandum putauerint, non pronocent, nisi ad Africana concilia, vel ad primates prouinciarum suarum. Ad transmarina autem (Roma intelligitur) qui putauerit appellandum, a nullo inter Africanam in communionem suscipiatur.* Hoc decretum porro diuersis generalium synodorum inter ipsos habitatum actis confirma-

—
 dubie introducta erat post schisma ecclesiarum Mediolanensis & Aquileiensis. *Necessè fuit pro seruanda consuetudine, inquit Gregorius, militem ecclesie nostræ dirigere, qui eum, in quo omnium voluntates atque consensum concorditer conuenire cognouerit a suis episcopis sicut vetus mos exigit, cum nostro tamen adfensu faciat consecrari.* Idem ad Ioannem subdiaconum, cui harum rerum executionem commisit, scribens ita loquitur: *Tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos obtinet, cum nostræ auctoritatis adfensu faciat consecrari: quatenus huiusmodi seruata consuetudine & apostolica sedes proprium vigorem retineat & a se concessa aliis sua iura non minuat.*

(g) *Caue Anc. Church Govern.* c. V. tot. pag. 201 - - 266.

(b) *Inflin. nouel.* CXXXI. c. IV. *Καὶ τὸν ὁμοίον τρόπον τὸ δίκαιον τῆς ἀρχιερωσύνης, ὅπερ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰεστανῆς Κερκεηδόνος τῆς Ἀφρικῆς διοικήσεως διδάσκαυρ, ἐξ ἕπερ ὁ Θεὸς ἰωάννην ἡμῶν διακατίσθησ, φυλάττωσαι κελεύειν.* Simili quoque modo ius pontificis, quod episcopo Iustinianæ Carthaginiensis Africanæ ciuitatis dedimus, ex quo Deus hanc nobis restituit, seruari iubemus.

(i) *Concil. Mileuit.* II. c. XXII. (tom. II. conc. p. 142.)

tum fuit, occasione notissimæ appellationis *Apiarii*, presbyteri *Africani*, quem, a concilio cuiusdam *Africani* patribus officio pulsum, *Zosimus*, episcopus *Romanus*, communioni restituere nitentur. *Zosimus* decretum quoddam concilii *Niceni*, vt venditabatur, pro se adlegabat, appellationes recipiendi sibi concedens auctoritatem. Sed patres *Africani* hoc decretum commentitium esse probabant, arcessitis *Constantinopoli*, *Antiochia* & *Alexandria* fide dignis canonum *Nicenorum* exemplis, in quibus nihil eiusmodi apparebat. Quo facto patres *Africani* ad *Celestinum* papam (*Zosimus* enim, & *Bonifacius* istius successor pendente controuersia, mortui erant) acriorem mittebant epistolam, in qua inter alia, „Præfato debitæ salutationis officio, inquit, „impendio deprecamur, vt deinceps ad vestras aures hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos „in communionem vltra velitis excipere: quia hoc etiam *Nicæno* concilio definitum facile adueter venerabilitas tua. Nam „& si de inferioribus clericis vel laicis videtur ibi præcaueri, „quanto magis hoc de episcopis voluit obseruari, ne in sua „prouincia communionem suspensi, a tua sanctitate vel festinato, vel præpropere, vel indebite videantur communioni restitui? Presbyterorum quoque & sequentium clericorum improba refugia, sicuti te dignum est, repellat sanctitas tua: „quia & nulla patrum definitione hoc ecclesiæ derogatum est „*Africane*, & decreta *Nicana* siue inferiores clericos, siue ipsos „episcopos, suis metropolitanis apertissime commiserunt. Prudentissime enim iustissimeque prouiderunt, quæcumque negotia in suis locis, vbi orta sunt, finienda. Nec vnicuique prouidentia gratiam sancti spiritus futuram: quæ æquitas a Christi sacerdotibus & prudenter videatur & constantissime teneatur: maxime, quia vnicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia suæ prouinciæ vel etiam vniuersale prouocare. Nisi forte quisquam est qui credat, vnicuique posse Deum nostrum examinis inspirare iusticiam, & innumerabilibus congregatis in concilium sacerdotibus denegare. Aur quomodo ipsum transmarinum iudicium ratum erit, ad quod testium necessariæ personæ, vel propter sexus, vel propter senectutis infirmitatem, multis aliis intercurrentibus impedimentis, adduci non poterunt? Nam vt aliqui tam-

„tamquam a tuæ sanctitatis latere mittantur, nulla inuenimus
 „patrum synodo constitutum. Quia illud, quod pridem per eum-
 „dem coëpiscopum nostrum *Faustinum*, tamquam ex parte *Ni-*
 „*caeni* concilii, exinde transmisistis, in conciliis verioribus, quæ
 „accipiuntur *Nicaeni* a sancto *Cyrillo*, coëpiscopo nostro *Alexan-*
 „*drine* ecclesiæ, & a venerabili *Attico Constantinopolitano* antisti-
 „te, ex authentico missis, quæ etiam ante hoc per *Immoentium*
 „presbyterum & *Marcellum* subdiaconum, per quos ad nos ab
 „eis directæ sunt, venerabilis memoriæ *Bonifacio* episcopo præ-
 „decessori vestro, a nobis transmissa sunt, in quibus tale ali-
 „quid non potuimus reperire. Executores clericos vestros
 „quibuscumque petentibus nolite mittere, nolite concedere,
 „ne fumosum typhum sæculi, in ecclesiam Christi, qui luce sim-
 „pliciter & humilitatis diem Deum videre cupientibus præ-
 „fert, videamur inducere. Cum pluribus aliis in eandem
 „sententiam, quæ *codici canonum ecclesie Africanae* [k] fuscè inserta
 „inueniuntur. Ex quibus tole meridiano citius liquet, quod
 „*Augustini* tempore papa *Romanus* patriarchalem potestatem in
 „ecclesias *Africanas* nullo iure sibi vindicare potuerit. IV. BAL-
 „LVZIVS porro pro ecclesiis *Gallicanis* (in excellenti sua præfa-
 „tione in librum ANTONII AVGVSTINI de *emulatione* GRA-
 „TIANI) demonstravit, ante octingentos annos synodos *Gallica-*
 „*nas* nullam vniquam appellationem a decretis suis ad pontifi-
 „cem *Romanum* fieri permisisse. Semper suos ipsæ ordinabant
 „metropolitanos, vt ex concilio *Aurclianensi* secundo [l] anno
 „DXXXIII. apparet. Et nonnumquam paparum *Romanorum* v-
 „surpationi fortiter resistebant, quod in ante memorato BALV-
 „ZIO & CAVEO [m] videre est, ad quos lectorem, quum specia-

(k) Cod. can. Afric. m. capp. CXXXV. CXXXVI. CXXXVII. CXXXVIII. (tom. II. concil. p. 1144. seq.)

(l) Concil. Aurclian. II. c. VII. (tom. IV. concil. p. 1781.) In ordinandis metropolitanis episcopis antiquam institutionis formulam renouamus, quam per incuriam omnimodis videmus amissam. Itaque metropolitanus episcopus a comprouincialibus episcopis, clericis vel populis electus, congregatis in vnum omnibus comprouincialibus episcopis ordinatur, vt talis Deo propitio ad gradum huius dignitatis accedat, per quem regula ecclesiæ in melius aucta plus floreat.

(m) *Cant. Anc. Church-Govern.* c. V. p. 210. 220. I shall only remark, that when *Hincmar*, Arch-bishop of *Reims* had depos'd *Rothald* Bishop of *Suessons*

liora ista heic interponere longum foret, amandamus. V. Denique, de ecclesiis *Britannicis* exploratum est, ante sexcentos annos nullam sui submissionem subter pontificis *Romani* patriarchalem potestatem eas agnouisse. Quum *Augustinus* monachus in *Britanniam* delatus septem, (vt perhibent) *Britonum* episcopis persuadere satageret, vt episcopo *Romano* sese submittentibus ritus *Romanos* in celebratione paschatis & aliis quibusdam rebus amplecterentur: responsum illi [n] dabant in hanc sententiam: „Nescire se obedientiam papæ *Romano* debitam, „sed esse se sub gubernatione episcopi *Cæterlegionis* super *Osca*, „qui sit sub Deo supremus ipsorum antistes. In negotio autem controuersie paschatis, tantum abest, vt ad *Romanam* consuetudinem sequendam se perducere passi sint, vt potius antiquum morem pascha die quodam dominico, a *Romana* festiuitate diuerso, celebrandi per aliquot sæcula seruauerint, omnia argumenta, quæ pontifex eiusque adscelæ contra ipsos vrgere poterant, nihil morati. Vnde a pontificiis internuntiis & emissariis schismaticorum loco habiti fuerunt. Quæ res euidenter demonstrat, quod pontificis *Romani* potestatem patriarchalem in se, eo quidem tempore, non agnouerint. Id quod e

---

for great misdemeanours, *Rothald* appeal'd to *Rome*, and Pape *Nicolaus* espous'd his cause, wrote shurply to *Hincmar*, and cited him to appear, and answer what he had done at *Rome*. But *Hincmar* would not stir, but published a large Apologetick to the Pope, wherein he iustifies his Act, and though he gives good words and great deference to the See Apostolick, yet stoutly contends, that he ought to be content with a general care and inspection, and not interrupt the ordinary rights of Metropolitans, and that 'twas infinitely reasonable, that the criminal should be refer'd to the judgement of his own Province.

- (n) Spelman. concil. Britan. an. DCI. tom. I. p. 100. Responsio ita habet: Notum sit & absque dubitatione vobis, quod nos omnes sumus & quilibet nostrum obediens & subditi ecclesie Dei & papæ Romæ & vnicuique vero & pio christiano ad amandum vnum quemque eorum verbo & facto fore filios Dei: & aliam obedientiam, quam istam, non scio debitam ei, quem vos nominatis esse patrem patrum, vindicari & postulari, & istam obedientiam nos sumus parati dare & soluere ei, & cuique christiano continuo. Præterea nos sumus sub gubernatione episcopi *Cæterlegionis* super *Osca*, qui est ad superuendum sub Deo super nobis & faciendum nos seruare vitam spiritualem.

BEDA [o] manifestum est, qui diuersis in locis illud repetit. Et GVILLIELMVVS MALMSBVRIENSIS [p], STEPHANVS HEDDIVS [q], EADMERYVS [r] & alii vitæ VVILFRIDI, archiepiscopi *Eboracensis*, (acerrimi propugnatoris rei *Romane* contra ritus *Britonum*) scriptores eandem historiam memoriæ prodiderunt. Dicunt enim, *Wilfridum* ordinationem nec a *Scoticis*, nec *Britannicis* episcopis, nec ab vlllo alio per ipsos ordinato, accipere voluisse, eò quod sedes apostolica eorum reiecesset communionem. Vt adeo, quemadmodum ex his auctoribus obseruauit STILLINGFLEETVS [s] episcopus, planum sit, ecclesias *Scotticas* & *Britannicas* eo tempore fuisse a *Romano* pontifice excommunicatas, quia *Romanis* ritibus in celebrando paschate & arrogatæ in se pontificis potestati submittere sese noluerint. Multa plura, quæ huc faciunt, eruditi nostri antiquarii BREREWOODVS [t], WATSONIVS [u], CAEVS [w], & STILLINGFLEE-

(o) Bed. histor. gent. Anglor. lib. II. c. II. & XIX. lib. III. c. XXV. Lib. V. c. XVI. & XXII.

(p) Malmsbur. de gestis pontific. Anglor. lib. III.

(q) Steph. Heddius de vit. Wilfrid. c. XII.

(r) Eadmer. vit. Wilfrid.

(s) Stillingfleet's *Answer* to Cressy. p. 300. Mr. Cressy confesseth, that the Scots, *Picts*, and *Brittains* in all matters of faith agreed with the Saxons, that is, the *Roman Church*: but it is plain withall, that the great zealot for the Church of Rome, *Wilfrid*, refused to receive orders among them and gives this the reason of it, because the *Apostolical See* did not allow them communion with it: for speaking of the *British* and *Scottish Bishops*, he saith, quos nec apostolica sedes in communionem recepit, nec eos qui schismaticis consentiunt: it seems then, the *British* and *Scottish Churches* stood excommunicated at that time by the Church of Rome; and therefore he desires to go into France, *vs sine controuersia apostolicæ sedis, licet indignus, gradum episcopalem merear accipere*; so that the Pope would neither allow their churches nor their ordinations. So *William* of *Mahsburie* saith, that they would neither be ordained by the *Scottish Bishops*, nor by any ordained by them, because the *Apostolical See* had rejected their Communion. But what was it, I beseech Mr. Cressy, that unchurched the *British* and *Scottish Christians*, and nulled their ordinations, and made them deserve excommunication? Why, forsooth, they had not the right conspire among them, and they did not keep Easter on the right Sunday; these are all the material differences Mr. Cressy will allow for the causes of so much severity.

(t) *Everewood of Patriarch Gov. Qu. 3.*

(u) *Watson de eccles. Britann. antiqua libertate thes. II.*

(w) *Caye Anc. Church Gov. c. V. p. 244. From Africk let us sail into Brittain, and*

TVS [N], ad libertatem & omni subiectione immunem rationem

see how things stood in our own Country, the first Nation of the whole *Western* World that received the christian Faith; it being planted here (as *Celsus*, an author of untainted Credit, and no inconsiderable antiquity, informs us, and he speaks it too with great assurance) *tempore summo Tiberii Cæsaris*, in the latter Time of *Tiberius* his Reign, which admits to have been the very last year of his Life (he died *march* the XVI. Ann. Chr. XXXVII.) it was five or six years before 'tis pretended *S. Peter* ever came to, or founded any church at *Rome*. Christianity though struggling with great difficulties, and but lukewarmly entertain'd by some, yet as *Grular* assures us, made shift to keep its head in the foll'win' Ages, as is evident from some passages in *Origen*, *Tertullian*, and others, and from the known story of King *Lucius* the first Christian King, - - Religion being settled, that church Government grew up here as in other Countries, by Bishops and then Metropolitans, or superiour Bishops, there can be no just cause to doubt.

- (x) Stillington Orig. Britan. c. V. pag. 356. It remains onely, that we consider the *Liberty or Independency* of the *British Churches*, of which we can have no greater Proof than from the *Carriage* of the *British Bishops* towards *Augustin* the Monk, when he came with *full power* from the *Pope* to require *Subjection* from them. And this material point relating to the *British Churches* I shall endeavour to clear from all the *Objections* which have been made against it. In order thereto, we are to understand, That *Augustin* the Monk by virtue of the *Pope's* Authority, did challenge a *Superiority* over the *Bishops of the British Churches*, which appears not onely by *Gregory's* Answer to his *Interrogations*, but by the *Scheme* of the *Ecclesiastical Government* here, which *Gregory* sent to him, after he had a fair prospect of the *Conversion* of the *Saxons*, which was at the same time that he sent *Melitus*, *Festus*, *Paulinus* and *Rufinus* which the *Archbishop* *Pall* to him. There he declares, that there were to be two *Archbishops Sees*, one at *London*, (with out of honour to *Ethelbert* or *Augustin* was fixed at *Canterbury*, or rather by *Ethelbert's* own Authority) and the other at *York*, which had been a *Metropolitan See* in the *British* times, and both these *Archbishops* were to have twelve *Suffragan Bishops* under them. The *Bishop of London* was to be consecrated by his own *Synod* and to receive the *Pall* from the *Pope*; But *Augustin* was to appoint the first *Bishop of York*, who was to yield *Suz'ellion* to him for his time, but afterwards the *Sees* were to be *Independent* on each other. But by all this it should seem, that he had *Authority* given him onely over those *Bishops* who were consecrated by him, And the *Archbishop of York*; what then becomes of those *Bishops in Britain*, who were consecrated by neither, and such they knew there were? Concerning these *Gregory* gives a plain Answer, That they were all to be subject to the *Authority of Augustin*, and to govern themselves in *Life and Doctrine and Church-Offices* according to his *Direction*. *Augustin* being furnished with such *full Power*, as he

eccle-

ecclesiarum *Britanniæ* demonstrandam, adlegarunt, quæ heic repeterere superfedemus, vnam tantum & alteram exceptionem, quam in dissertatione sua de patriarchali episcopi *Romani* potestate, STILLINGFLEETI *originibus ecclesie Britannicæ* opposita, fecit SCHELSTRATVS, consideraturi.

§. XII.

Contrariæ exceptiones Schelstrati de ecclesia Britannica considerantur.

SCHELSTRATVS [y], manuscriptum ab HENRICO SPELMANNO editum, continens responsum *Dinothi Augustino* datum, spurium esse dicit & commentitium: stylum enim manifeste prodere, quod recentioris sit ætatis. Quod profecto graue argumentum est hominis, qui tam idoneus stili *Britannici*, quo manuscriptum illud exaratum exstat, iudex est, vt ne linguam *Anglicanam* quidem sine interpretis opera se intelligere profiteatur. Quo pacto igitur illud, quod stilo *Britonum* scriptum est, diiudicare poterit, qui nullum illius linguæ vocabulum intelligit? Sed subiungit ille, materiam & argumentum ipsum ostendere, quod sit fictitium: manifestum enim esse, non fuisse ea tempestate archiepiscopum *Cærlægiæ* ad *Oscam*, quemad-

---

thought desires a *Meeting* with the *Brittish Bishops*, at a place called *Augustinsæ*, as *Bede* saith, in the *Confines* of the *Wiccii* and the *West-Saxons*. Where this place was is very uncertain, and not at all material; *Camden* could find nothing like it, and the *Conjectures* of others since have no great probability, either as to *Austric*, or *Hauflake*, or *ossintree*, but at this place the *Brittish Bishops* gave *Augustin* a Meeting; where the first thing proposed by him was, *That they would embrace the Unity of the Catholick Church*, and then join with him in Preaching to the Gentiles, for, saith he, *they did many things repugnant to the Unity of the Church*; Which was in plain terms to charge them with *Schism*; and the *Terms of Communion* offer'd, did imply *Submission* to the Church of *Rome*, and by consequence to his *Authority* over them. But the utmost that could be obtained from them, was onely that, *they would take farther advice, and give another Meeting, with a greater Number*. And then were present *Seven Bishops of the Brittain, and many Learned Men*, chiefly of the Monastery of *Banchor*, where *Dinoth* was then *Abbot*; And the Result of this Meeting was, *that they utterly refused submission to the church of Rome, or to Augustin as Archbishop over them*. And for the Account of this, we are beholding to *Bede*, whose Authority is liable to no exception in this matter.

(y) Schelstrat. dissertat. c. VI. p. 130.

modum scriptum venditet; sed iurisdictionem metropolitica[m] iam ante centum circiter annos *Meneuim* fuisse translata[m]. Quali non omnibus perspectum sit & exploratum, archiepiscopum *Meneuie* (vrbs, nunc *S. Davids Head* dicta) titulum archiepiscopi *Caerlegionis*, sede quantumvis inde remota, retinere potuisse, quia *Caerlegio* sedes primitiua erat, non secus ac episcopus insulae *Mannix* etiamnum titulum episcopi *Solorensis* retinet, eo quod *Solora* & omnes *Hebrides*, seu insulae occidentales *Scotiae*, pars diocesis ipsius olim fuerunt, licet nunc quidem per multa saecula ab ea separatae. Verum vt exemplum *Romae* propius adferamus, geographi [z] narrant, quod *Ostia* & *Portus Augusti* adhuc duobus episcopis titulum tribuant, quorum alter semper sit cardinalis quidam senior, alter collegii cardinalium decanus, licet vterque locus hodie ita extinctus iaceat, vt vix ab vlllo homine incolatur. Infra capite quinto huius libri videbimus, saepius tres quatuorue antiquos episcopatus *Italicos* coniungi consueuisse, quemadmodum de *Tarquintii Corneto* & *Graviscis* obseruauit *HOLSTENIUS* [a]. Neque rebus ita se habentibus absurdum committitur, quocumque horum titulorum diocesis coniunctae episcopus appelletur. Cur igitur id contra huius testimonii, quod episcopo *Meneuie* titulum episcopi *Caerlegionis* tribuit, valorem obiici oportuit, quando haec vrbs titulus primitiuus fuit? Sed secundo ex *BEDA* constare dicit, quaestionem illam non ad primatum episcopi *Romani*, sed *Augustini* metropolitica[m] in illos iurisdictionem, attinuisse. Quomodo autem episcopi *Britannici* pro schismaticis habiti fuere, si papae *Romani* auctoritas in hac controuersia nullo

(z) Ferrar. lexic. geogr. voce *Ostia*. Ostia colonia & vrbs Latii, episcopalis, ad collia Tiberis, e regione *Portus* vrbs, prorsus a Saracenis euersa, ab vrbe Roma XVI. mill. pass. distans. Manet episcopatus, qui cardinali seniori, a quo pontifex maximus coronatur, tribuitur. cetera.

Id. in voce *Portus Augusti*. Portus Augusti, qui & Romanus, *Porto*, vrbs *Hetruriae* prorsus excisa, quod Ostia Tiberis, contra *Ostiam* urbem etiam extinctam II. mill. pass. distantem, ab vrbe Roma XVI. mill. pass. in meridie[m]. Manet episcopatus, vnus e sex, qui cardinalibus antiquioribus conferuntur.

(a) Holsten. annot. in geogr. Carol. a S. Paulo p. 40. ad voc. *Tarquintii*. *Tarquintii* vulgo *Tarquera*] *Tarquina* &c. Episcopatus hic *Cornetum* translatus, vt & *Graviscanus*.

modo intercessit? Num schismatici forent, eo quod *Augustini* metropolitancam reieccissent iurisdictionem? Num hic istam potestatem inexcusabili quadam ratione & suo ipsius arbitratu vsurparat, seque ipsis metropolitam obtruderat, a nemine, qui dignitate ipso esset superior, ad hoc negotium legitime delegatus? Planum itaque est, alterum altero inclusum, & reiectionem *Augustini* etiam reiectionem fuisse illius, qui *Augustinum* amandarat. Sed vero in aliis etiam rebus primatum papæ admittere recusabant, ad ritus *Romanos* in celebratione paschatis, administratione baptismi, tonsura *S. Petri* aliisque quibusdam consuetudinibus nolentes sese conformare; id quod argumento erat, quod quemadmodum ecclesiæ *Romane* antea haud fuerant subiecti, nec cum ea quidem, sed cum orientalibus potius ecclesiis, communionem coluerant, ita nunc dictaturæ eius sese submittere in animo non haberent, antiquas potius suæ ipsorum, tamquam liberæ & ab alia nulla dependentis, ecclesiæ consuetudines porro obseruare parati. Num quis sibi persuadere potest, episcopos *Britannicos*, si pontificem *Romanum* legitima in se potestate gaudere credidissent, mandatis eius in eiusmodi rebus, vt sunt obseruatio paschatis & similes, sese submittere dubituros fuisse, quum res istæ minimam iurisdictionis patriarchalis partem efficiant? Ipse ille auctor noster, quando ad materiam paullo curatius considerandam progreditur, adserto suo inhærare non audet, sed episcopis *Britannicis* tandem cum *BARONIO* aliisque partis suæ scriptoribus conuertiari incipit, dicens [b], quod inde a tempore irruptionis *Saxonum*, doctrinis ritibusque ecclesiæ catholicæ desertis, tamquam schismatici a centro communionis ecclesiasticæ recessissent: & quod concludi oporteat, Deum miraculis, *Augustini* deprecatione factis, ecclesiæ schismaticæ *Britonum* falsitatem ostendere voluisse. Hoc ad institutum nostrum facit causamque nobis concedit, de qua disceptatur, quæ est, Num ecclesiæ *Britannicæ* pontificis *Romani* iurisdictionem in se tunc agnouerit, quando eo peruenit *Augustinus*? Quod auctor noster post breuem quandam cum docto aduersario suo altercationem negare, cum eoque in eandem pedibus ire sententiam cogitur, & tunc se ad vitium &

(b) Sche'strat. diss. c. VI. p. 106.

commune partis suæ refugium, ad conuitia videlicet & miracula, conuertit, quæ quum nulla hac in re argumenta sint, nihil ad ea respondebimus; sed vnum adhuc dispiciemus, Vnde constet, *Britannos* sub aduentum *Saxonum* antiquam doctrinam de patriarchali papæ *Romani* potestate deseruisse? Quod vt demonstret auctor noster, plana & perspicua documenta adferat, necesse est, quod ante illud tempus ecclesia *Britannica* episcopi *Romani* patriarchalem in se iurisdictionem semper agnouerit. Et hic quidem prætextus toti dissertationi eius scopus est: sed probationes eius in leues quasdam coniecturas abeunt, quibus nihilo fecius hæc quatuor momenta demonstrasse, videri cupit. I. A *Petro* apostolo ecclesiam *Britannicam* [c] fundatam esse; quod, quisquis episcopum *VSSERIVM* de primordiis [d] christianæ fidei in *Britannia* legit, æque facile *S. Paulo* vel viginti aliis attribuet: Adeo exigua ratio suppetit, patriarchalem pontificis *Romani* potestatem prima ecclesiæ *Britannicæ* conuersione stabiliendi. II. Ex antiqua traditione argumentatur, potestatem patriarchalem esse institutionis apostolicæ, & hoc ipso [e] ecclesiam *Britannicam Romanæ* subiectam factam, quicumque demum illam ad fidei christianæ obsequium primum perduxisset. Sed hæc traditio maiori inuoluta est obscuritate, & magis precaria argumentatio est, quam prima illa. III. Dicit, episcopos *Britannicos* in concilio *Arelatensi* episcopi *Romani* [f] patriarchalem in se & vniuersum occidentem agnouisse potestatem. IV. Denique, hanc potestatem in plena hac extensione & latitudine sexto concilii *Nicæni* canone agnitam esse & confirmatam [g]. Quatenus synodus *Nicæna* hanc potestatem admiserit vel confirmauerit, iam ostendimus, vbi de ecclesiis suburbicariis verba fecimus. Vt adeo vnum tantummodo supersit examinandum, quid ponderis argumentum *Schellstratiannum*, ex concilio *Arelatensi* depromptum, habeat. Hoc concilium a *Constantino*, non autem ab episcopo *Romano*, contra *Donatistas* anno *CCCXIV.* coactum fuit. Aderant heic præsentés episcopi

(c) Schellstrat. diff. c. I. & II.

(d) Vsser. de antiquit. eccles. Britan. c. I. tot.

(e) Schellstrat. dissert. c. III.

(f) Ibid. c. IV.

(g) Schellstrat. dissert. c. V.

Britannici, Eborius Eboraco, Restitutus Londino, & Adelphius Lindocolnia, vel Colonia Lindi, quemadmodum probabiliter legi oportere postea demonstrabimus. Iam in synodica ipsorum epistola ad *Sylvestrum* papam locus quidam reperitur (ab omnibus autem pro corrupto agnitus) qui maiores eum diœceses tenere [b] dicit. Quod auctor noster interpretatur, quasi patriarchalem quamdam potestatem in omnes magnas imperii occidentalis diœceses, *Macedoniam, Daciam, Illyricum, Italiam, Africam, Hispaniam, Galliam & Britanniam* habere censendus sit. At enim vero vna heic quæstio fieri potest, quæ omnem isti commento speciem auferet. Num patres *Africani*, quorum multi huic interfuerunt concilio, vocabula *maiores diœceses* ita intellexerunt? Quod si eos fecisse, dixeris, quomodo factum est, vt sæculo mox subsequuto tribus episcopis *Romanis*, vna serie sibi succedentibus, adeo fortiter se opponerent & libertatem sibi suam hac ipsa in causâ vindicarent, (quemadmodum illos fecisse supra (bb) vidimus,) omnem ei potestatem recipiendi ab ecclesiis *Africanis* appellationes denegantes? Num *Augustinus* & reliqui antistites omnes oblitæ ea fuerunt, quæ maiores sui *Arelati* admodum nuper subscriptione sua agnouerant, quod videlicet *Africa* vna esset ex papæ *Romani* maioribus diœcesibus? An vero sensibus suis, veluti miseri *Britones* sub irruptionem *Saxorum*, debilitati in schisma iam incurrerunt, quemadmodum illi fecisse contumeliose & falso dicuntur? Nihil horum omnium hoc in casu statui potest. Adeoque hoc nobis demonstrationi est, nec patres *Africanos*, nec *Britannos*, nec alios vllos tunc in concilio præsentés, verba ista *maiores diœceses* eo sensu accepisse, quo quidem auctor noster ea accipienda esse, dicitur. Vt adeo, quicumque demum eorum sensus fuerit, hunc ea sensum habere non posse, certum sit. Atque ita omne argumentum, quod auctor ex hoc commento, ad subiiciendum pontifici *Romano Britannos*, construit, collabitur, vtpote fundamento destitutum.

(b) Concil. Arelat. I. epist. synod. (tom. I. concil. p. 1426. a.) Placuit etiam, antequam a te, qui *maiores diœceses tenes*, per te potissimum omnibus insinuari. *Scheffstra us* & *Perronius* ita id corrigunt: Placuit etiam hæc iuxta antiquam consuetudinem a te, qui maiores diœceses tenes, & per te potissimum omnibus insinuari.

(bb) Vid. §. XI. p. 395. 396. 397.

Nolo cum ipſo iam diſputans contendere pertinaciter, vocabulum *diœceſis* illa tempeſtate in nullo auctore pro maiore quadam imperii *Romani* diœceſi fuiſſe adhibitum. *Conſtantinum* [*i*] ita alicubi adhibuiſſe, dicit, loquentem de *Aſiana & Pontica* diœceſibus. Quæ res, ſi ipſum iuuare aliquo modo poteſt, alium ei locum ſuggerere poſſum. Nam *Conſtantinus* etiam de ciuili quodam miniſtro loquitur, quem *καθολικὸν διοικήσεως*, ſeu *rationalem diœceſis* [*k*] appellat, vbi cum VALESIO, maiorem aliquam imperii *Romani* diœceſin intelligendam eſſe, ſtatuo. Immo vero ſupra me exiſtimare dixi, iſto tempore patriarchas in eccleſia fuiſſe, magnasque habuiſſe imperii *Romani* diœceſes inter ſe diuiſas. Num vero hinc ſequitur, vt, quum vocabulum *diœceſis* nonnumquam ita adhibeatur, hoc loco idem ſignificare oporteat, vbi manifeſta eſt in contrarium demonſtratio? Nemini non notum eſt, circa illam tempeſtatem nomen diœceſis ſingulis etiam eccleſiis episcopalibus fuiſſe datum, easque maiores diœceſes vocari conſueuiſſe in oppoſitione titulorum ſeu parochiarum, quæ erant *quæſi diœceſes*, hoc eſt, minores diœceſes ſub illis comprehenſæ, quemadmodum liber *pontificalis* [*l*] in vita *Marcelli*, qui ex anteceſſoribus *Sylueſtri* vnus fuit,

- (i) *Conſtantin. ep. ad omnes eccleſias ap. Euſeb. de vit. Conſtant. lib. III. c. XIX.*
 Τότε ἐβλεν ἐπὶ τὰ παρόντα καλῶς ἔχει ἅπαντες κηρύξαντο καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμῶν ἀρχιεπίσκοπῳ ἀρίστην ὑπεχόμενῃ ἢ ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν τοὺς καὶ Ἀφρικὴν, Ἰταλίαν τοὺς ἅπαντας, Αἴγυπτος, Σπανίαν, Γαλλίαν, Βρετανίαν, Λιβύαν, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀſιανήν τε Διόκησιν καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μὴ καὶ συμφάνα φυλάττεται γινώσκῃ, ἀσυνως τῶτο καὶ ἡ ὑμέτερα προσηύχεται σύνεσις.
 Id circo id æquum rectumque eſt omnes iuſtitauerunt, quod & vobis placitum eſt reſpondi, vt ſcilicet quid in vrbe Roma ſerque omnem Italianam, Africanam, Aegyptum; per Hispaniam, Gallias, Britannias, Libyas, per vniuerſam Aſiam, per *Aſianam & Ponticam diœceſin*, per Ciliciam denique concordī ſententiæ obſeruetur, id veſtra quoque prudentiæ libentibus animi amplexetur.
- (k) *Ibid. lib. IV. c. XXXVI.* ἀπερὶ αὐτῆς δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερόντων πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν, ὅπως ἅπαντα τὰ πρὸς ἐπίσκοπὸν αὐτῶν ἐπιτάγματα παρυχεῖν φρονησέτω. *Litteræ a noſtra clementiâ miſſæ ſunt ad rationalem diœceſis*, vt cuncta ad eorum codicum conſeſtionem neceſſaria præberi curer.
- (l) *Pontifical. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 93. c.)* Hic fecit cœmitem via Salarii, & viginti quinque titulos in vrbe Roma conſtituit, *quæſi diœceſes*, propter baptiſmum & pœnitentiã multorum, qui conuertebantur ex paganis, & propter ſepulturas martyrum.

reddi-

reddidit. Vt adeo, quando *Syluester* maiores diœceses tenuisse dicitur, id nihil velit amplius, quam quod metropolitanus fuerit, habens diuersas diœceses episcopales iurisdictioni suæ subiectas, quibus secundum consuetudinem tempus celebrandi pascha aliasque res in concilio decretas significare debuit. Vel si ipsum isto tempore patriarcham fuisse statuas; tum per maiores eius diœceses intelligi poterunt decem prouinciæ suburbicariæ, quæ antiqui patriarchalis eius iurisdictionis limites fuerunt. Quemcumque vero sentum habent, eum certe habere nequeunt, quem auctor noster de magnis imperii *Romani* diœcesibus sibi fingit. Absurdum enim foret cogitare, quod *Africa* ex pontificis *Romani* diœcesibus se esse, agnouerit, quæ numquam prouinciis suburbicariis fuit adnumerata, & quod magis est, quæ pontificis consiliis, quibus vel minimam potestatem in ipsam sibi conciliare studuit, tam fortiter restitit, absolutam nec aliunde dependentem potestatem in omnibus causis cognitionis ac iurisdictionis ecclesiasticæ sibi vindicando. Et quum res ecclesiæ *Britannicæ* eadem fuerit atque *Africane*, sequitur, eam æque minus atque alias *Rome* paruisse, non obstante, quod quidem eius episcopi in concilio *Arelatensi* subiectionem papæ debitam agnouisse dicantur; qua ex re auctor noster præcipuum causæ suæ robur petit, quum tamen diligenter excussa & examinata nihil roboris habeat, quemadmodum lectori partium studio alieno nos demonstrasse, haud dubitamus. Nos præcipuas quasdam celebres huius scriptoris exceptiones contra ecclesiæ *Britannicæ* libertatem tanto lubentius heic considerauimus, quod ignoramus, an quis vnquam ad eas responderit; & fore confidimus, vt hæc pauca, quæ attulimus, lectori vera libertatis nostræ fundamenta & simul consilia in contrarium ob oculos proponant, quæ episcopi *Romani*, tamquam patriarchæ imperii occidentalis, potestati nos subiicere volunt, quum tamen diœcesis *Britannicæ* æque iusto absolutæ libertatis titulo, atque *Roma* ipsa, vel *Africa* vel alia quæcumque imperii diœcesis, gauisa sit. Non inquiremus heic vltius in aliorum patriarcharum vel metropolitanorum limites vel ipsorum diœceses, quod tanti momenti disputationes de eis non fuerint excitata, & quod ex *notitia* ecclesiæ, quam heic in vltima huius libri parte subiungimus, facile condisci possunt. Quam ob

rem

rem proximo loco ordinariam antiquarum diocesium episcopali-um, siue, vti nunc vocantur, dioecesanarum ecclesiarum, amplitudinem, examinabimus.

LIBRI NONI

CAPVT SECVNDVM

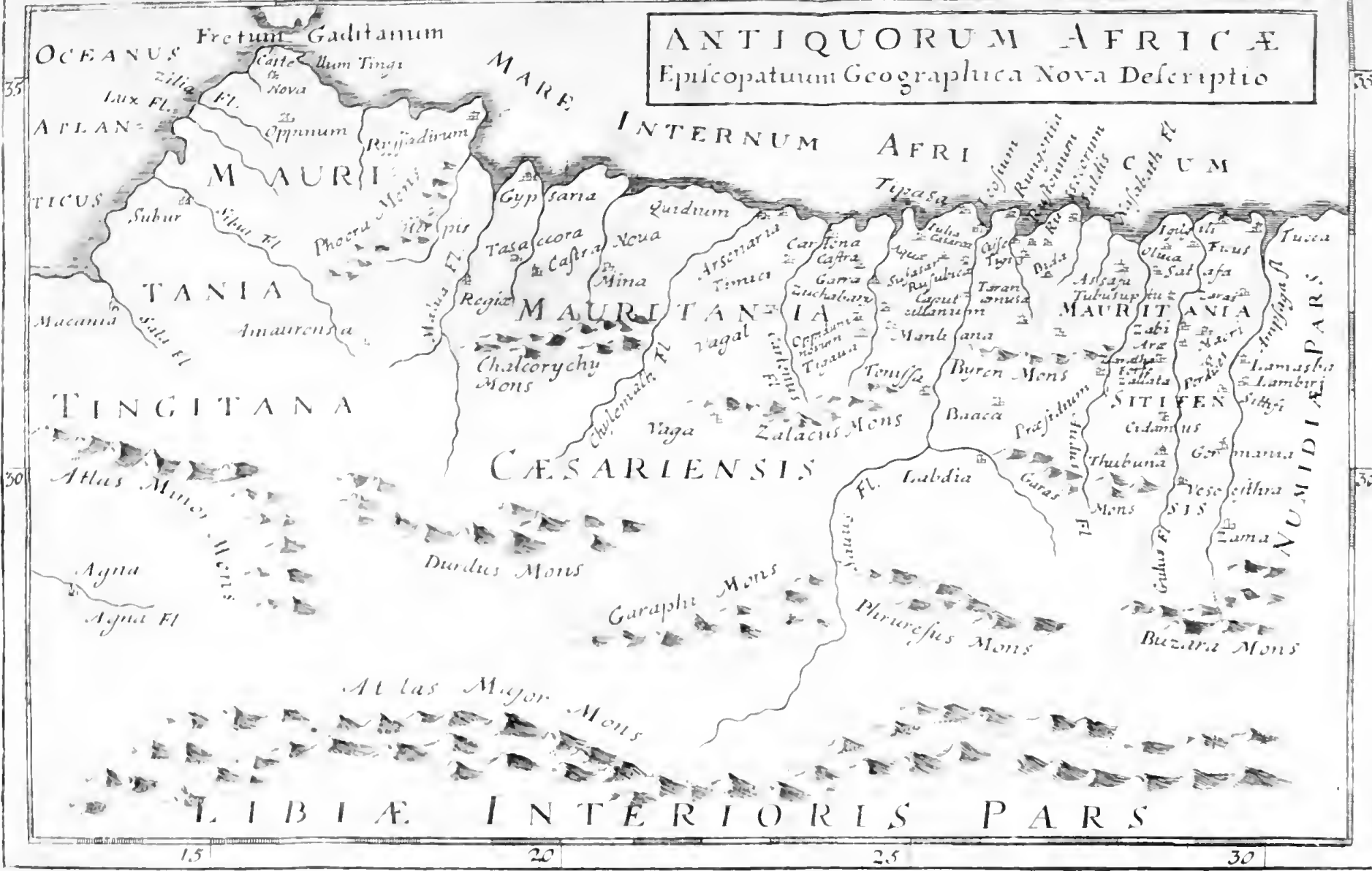
DE NUMERO, NATVRA ET AMPLITV- DINE DIOCESIVM, SIVE ECCLESIA RVM EPI- SCOPALIVM, IN AFRICA, AEGYPTO, ALIIS- QVE ORIENTALIBVS PROVINCIIS.

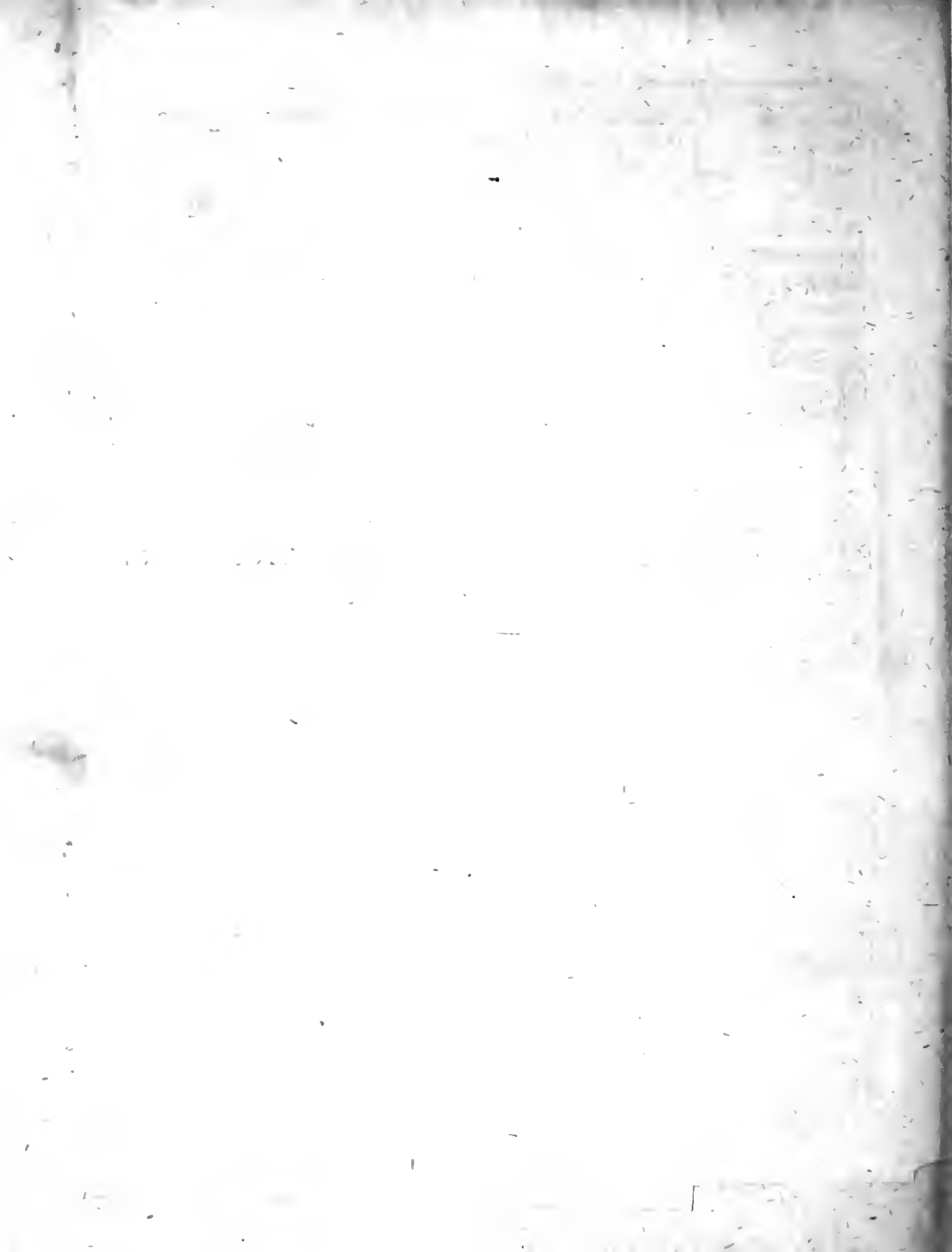
§. I.

Dioeceses olim παροικίαι, paroeciae dictae.

EX iis, quæ capite vltimo diximus, planum est & perspicuum, antiquissimam & apostolicam diuisionem factam fuisse in dioeceses seu ecclesias episcopales; hoc est, eiusmodi districtus, quos singuli episcopi vna cum presbyteris suis gubernarunt. Interim in harum diocesium naturam & amplitudinem paullo vltius inquirendum est, quia magni errores a recentioribus quibusdam scriptoribus circa illas admissi sunt. Sunt, qui diocesim tribus prioribus sæculis nihil amplius fuisse statuunt, quam tantum hominum numerum, qui in vnam quamdam congregationem coire potuere, & plerumque coiuerunt. Alii antiquarum diocesium limites extendunt longius, vt ciuitatem & totam regionem adiacentem includant. Tunc vero, ethnicis ad christianam religionem generatim conuersis, istiusmodi dioeceses in singulares congregationes diuidi & nouum vnique earum episcopum dari oportuisse statuunt. Nulla inter hæc duas opiniones differentia est, nisi hæc, quod altera primum & originarium ecclesiae exemplar plane perperam capiat, & altera cum eius praxi litiget. Sed fundamentum rei erat, quod ecclesia in constituendis diocesium limitibus aliam sequeretur regulam, non singularium conuentuum seu congregationum, sed regulam regionis in qualibet ciuitate, includentis non tantum ciuitatem ipsam sed suburbia etiam, siue regionem, ciuitati intra iurisdictionis suæ limites circumiacentem. Quæ plana videtur esse ratio grandis illius & omnibus manifestæ differentiae, quam in diocesium amplitudine deprehendimus,

ANTIQUORUM AFRICÆ
Episcopatum Geographica Nova Descriptio

nos; quando aliæ admodum amplæ, aliæ valde angustæ sunt, prout ciuiliſ cuiusque ciuitatis magistratus maiorem haberet vel minorem iurisdictionem. Equidem duo sunt, quæ improvidis lectoribus hac in materia plerumque imponunt. Vnum est, quod dioecesis episcopalis antiquo nomine per tria priora sæcula communiter dicatur *παροικία*, quam pro ecclesia parochiali, seu singulari quadam congregatione, falso accipiunt: Quum tamen, vt viri eruditi [a] obseruarunt, tunc non loca seu habitacula ab ecclesia quadam proxima, sed vicos proximos a ciuitate denotaret, qui vna cum ciuitate episcopi *παροικία*, siue, vt nunc vocamus, ipsius dioecesis; ordinariæ illius curæ ac iurisdictionis limites erant. Rem ita se habuisse, inde euidenter apparet, quod amplissimæ dioeceses, quales erant *Romana*, *Antiochena*, & *Alexandrina*, quæ multas complectebantur ecclesias particulares, eodem nomine appellantur, quemadmodum lector vel centum loca in EUSEBIO [b] inuenire poterit, vbi vocabulum *παροικίας* adhibet, quando de his amplis & populosis ciuitatibus, quæ plures ecclesias particulares in se continebant, loquitur. Ciuitas *Alexandrina* tempore *Alexandri* atque *Athanasii* in diuersos districtus diuisa erat, qui *λαῖνæ* dicebantur, quarum in vnaquaque ecclesia erat presbyterum in se habens constitutum. Et nihilominus istæ omnes non nisi vna erant *παροικία*, quemadmodum *Alexandro* in epistola sua encyclica [c] contra A-

(a) Brerewood of Patriarch. Gov. Q. I. p. 102.

(b) Euseb. lib. I. c. I. ὅσα τε καὶ κηλίκα πραγματουθῆναι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἰστορίαν λέγεται, καὶ ὅσοι ταύτης διαπεπῶς ἐν ταῖς μάλιστα ἐπισημοῦσιν ἐκκλησιαστικαῖς ἡγουμένω τε καὶ προέστησαν. Quot præterea quantæque res in ecclesia gestæ a scriptoribus nostris commemorantur: qui præcipue in *celeberrimis ciuitatibus* (*παροικίαις*) eidem ecclesiæ non sine laude præfuerint.

Id. lib. II. c. XXIV. Νέρωνος ἡγεδοὶ ἀγοντοῦ τῆς βασιλείας ἐπιτοῦ, Πρωτῶ μετὰ Μάρκου τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας, Ἀνιανὸς τὴν λειτουργίαν διαδέχεται. Nerone octauum imperii annum agente primus post Marcum euangelistam *Alexandrina ecclesia* (*παροικία*) administrationem suscepit Anianus.

(c) Alex. epist. encycl. apud Soerat. lib. I. c. VI. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ ἕλληδοι ἢ ἄλλοι παράνομοι καὶ χριστομάχοι κ. τ. λ. In *nostrâ parocia* exsisterunt nuper homines iniqui & hostes Christi, cetera.

rium dicuntur. Lector hoc vocabulum videre potest ita adhibi-
tum ab EPIPHANIO [d], HIERONYMO [e]; conciliis *Antiocheno*
[f], *Ancyrano* [g] multisque aliis posteriorum sæculorum; ubi
certum est, episcopales diœceses paullo ampliores fuisse quam
ecclesias parochiales, quatenus hæ singulares congregationes
significare creduntur. Ut adeo nihil manifestius, quam usus
vocabuli *παροικίας* pro diœcesi, quarto post natum seruatorẽm
sæculo, esse possit.

§. II.

Quo tempore nomen diœcesis primum adhiberi coepit.

IAM vero circa hanc tempestatem nomen *diœcesis* simili
modo adhiberi coepit. Nam synodus *Arelatensis*, quæ sæculo
quarto incunte celebrata est, ad episcopum scribens *Romanum*,
maiores eum *diœceses* tenere [h] dicit; quas diœceses etli SCHEL-
STRATUS & alii *manenses* scriptores patriarchales diœceses, ad

(d) Epiphian. epist. ad Iocac. Hierosolym. Ad *μαε παρεια* videbantur ecclesiam
pertinere, cetera.

(e) Hieron. ep. LIII. ad Ripar. Minor Sanctum episcopum; in cuius *παροχια* esse
presbyter dicitur Vigilantius, acquiescere furori eius &c.

(f) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. concil. p. 565.) *ἕκαστος ἐπίσκοπος ἐξουσίαν ἔχει
τῆς ἑαυτῆ παροικίας, διοικεῖ τε κατὰ τὴν ἐκάστη ἐπιθάλουσαν ἐυλάβειαν,
καὶ πρόνοιαν ποιῆσαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτῆ πόλιν.* Unumquem-
que episcopum habere *sive παροχια* potestatem & administrare pro vnicui-
que conueniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ *sive vrbis*
subest.

(g) Concil. Ancytan. c. XVIII. (tom. I. conc. p. 1461.) *Εἰ πρὸς ἐπίσκοποι καθάρα-
θῶτες, καὶ μὴ δεχθῶτες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης, εἰς ἣν ἀνομάθησαν, ἐτί-
ρως βύλοιτο παροικίας ἐπίνοι, καὶ βιάζεσθαι τὴν καθιεῦται, καὶ τὰς κί-
νην κατ' ὡτῶν, τῆτες ἀφορίζεσθαι.* Si qui constituti episcopi, & ab illa *παρο-
χια*, in quam nominati fuerunt, non suscepti, alias velint *παροχias* in-
vadere, & iis qui constituti sunt, vim adferre, & seditiones aduersus illos
excitare, eos segregari oportet.

Augustin. epist. CCXLI. [ad. CCLXII.] (p. 1007. edit. Altdorf. MDCLXIX.

4to) *Fussila* dicitur Hipponensi territorio confine castellum: antea ibi num-
quam episcopus fuit: sed simul cum contigua sibi regione ad *παρεια* Hip-
ponensis ecclesie pertinebat.

Basil. epist. CCLXIV. *περιοδεύονται ἡμῶν τὴν παρεια* κ. τ. λ. Dum ego vicina
loca vrbis (*παροχiam*) obirem, cetera.

(h) Concil. Arelat. I. epist. synod. (tom. I. concil. p. 1426.) *vid. supra sub lit. (h)*
pag. 405.

pontificis *Romani* iurisdictionem amplificandam, interpretantur; magis tamen probabile est, obseruante CAVEO [s], quod singulares tantum episcopatus significant, tamen si *Constantinum* diuisionem imperii in ciuiles diœceses forte fecisse largiar, vnde patriarchales diœceses nomen suum in sequentibus sæculis traxerunt. Vocabulum illud pro singulari quadam diœcesi in conciliis *Africanis* frequenter adhibetur, vt quum dicitur [k] *Nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam ecclesiam in DIOECESI constitutam se conferre*: Ita similiter in *codice Africano* & *collatione Carthaginensi* sæpius. Ex quibus perspicimus, vocabula *parochia* & *diœcesis* istis temporibus planè idem significasse, & si quis diœcesin nomine *parochiæ* vocet, hunc ideo eam non singularem quamdam congregationem facere.

§. III.

Quid per προάσεις, seu suburbia, intelligendum sit.

ALTERVM, quod lectoribus hac in re imponere solet, est ambigua significatio, quam nomina *προάσεις* & *suburbia* admittunt; quæ sensu hodierno accepta nihil amplius quam ædes

- (i) *Cave's Anc. Ch. Gov.* c. III. p. 129. 130. When the synod at *Arles* in their Letter to Pope *Sylvester* say, that he did *maiores diœceses tenere* (a passage frequently quoted by the Writers of the *Roman Church*) possess greater Diœceses; besides, that the place, as *Salmastius* observes, is very corrupt, and affords no current sense, 'tis plain, that the word *Diœces* there cannot be understood of *Patriarchal Diœceses*, (*Constantine* not having yet made the division of the Empire, nor *Diœceses* come up in a ciuil, much less in an Ecclesiastical sense) and must therefore be meant of single Bishopricks, in the modern use of the word, and which was not unusual in those days, as is evident from the *Code of the African Church*, and the conference between the *Catholicks* and *Donatists* at *Carthago*, where nothing is more common and obvious than the usage of the word *Diœces*, for a single Episcopal See; the places are too numerous to be reckon'd up.

- (k) *Conc. Carth. V. c. V.* (tom. II. concil. p. 1216.)

Cod. can. Afic. c. CXVII. οἰαδὴποτε ἐκκλησία ἐν διοικήσει καθέσθαι, quæcumque ecclesiæ in *diœcesi* constituta. *Can. CXVIII.* inscriptio: Περὶ τῶν,

πῶς μεταξὺ ἀγγέλων μερίζονται τὰς διοικήσεις οἱ ἐπίσκοποι κ. τ. λ. De *diœcesibus*, qualiter eas inter se diuidant episcopi &c. *Can. CXIX.* Insript. Περὶ τῶν,

ἰώντων διοίκησιν ἐξ αἰρέσεως ἐλυθερώσῃ ἐπίσκοπον, καὶ περὶ τριῶν κατὰ ἔτη, μηδὲνα τούτων ἀναζητεῖν. Vt si quam *diœcesim* episcopus ab hæresi liberans, triennio possederit, nullus eam repetat. *Can. CXXIII.* Insript. Ὅτι τὸ

καταφρονεῖται τῆς ἰδίας διοικήσεως ἐπίσκοπον σεριῶδι τῆς κοιναίας. Vt si episcopus negligat suam *diœcesim*, communionem priuetur.

mœnibus ciuitatis contiguas significant; antiquis autem temporibus omnes vicos seu pagos denotabant, ciuitati in certo quodam districtu circumiacentes, qui proinde tamquam ad ciuitatem pertinentes considerabantur, vt vt sæpius multorum millium passuum interuallo ab ea disiuncti. Sic *Cânopus* duodecim milliaribus distabat ab *Alexandria*, & tamen in actis concilii *Chalcedonenſis* ab *Athanasio* [1] quodam προάσειον, seu suburbium illius ciuitatis, vocari legimus. Ita *Daphne* SOZOMENO [m] dicitur suburbium *Antiochia*, licet XL. stadiis seu quinque mill. pass. inde distaret. Et PANCIROLLVS [n] de nobili suburbio *Constantinopolis*, quod ἑβδομον siue *Septimum*, appellabant, obseruat, illud ita vocatum fuisse, quod septimo ab vrbe lapide abesset, quamquam postea, ciuitate mirum in modum crescente, propior illius pars facta atque habitata est. Ita quoque in suburbanis *Carthaginis* locus erat, quem *Decimum* vocabant, quod decem milliaribus ab vrbe distaret, vt PROCOPIVS [o] auctor est. Sunt

(1) Concil. Chalced. act. III. (tom. IV. p. 408. c.) ἕτως ἐν καταλαβομένη ἡμῶν τῆ Ἀθανασίῳ τὴν Μετανοεῖαν, προάσειον δὲ τῆτο τῆς μεγίστης Ἀλεξανδρείας, ὃ ποτε Κάτωπτον καλέσθην ὅπερ προάσειον ἄνωθεν, καὶ ἐν παλαιᾷ συνήθειᾳ, ἐτύχχανε πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν καταφύγων. Sic ergo perueniente me *Athanasio* in *Metanoea*, id est, huius nominis suburbano magne *Alexandriae* ciuitatis, quod aliquando *Canopus* vocabatur; quod suburbium ab initio & ex antiqua consuetudine ad refrigerium confugiendum constitutum est.

(m) Sozom. lib. V. c. XIX. Δάφνη ἢ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάσειον, κομᾷ μὲν ἄλλοι κυπαρίσσω πυκνῶν, *Daphne* nobile *Antiochia* suburbium multarum quidem cupressorum nemore nitescit.

(n) Pancirol. com. in notit. imper. lib. I. c. LXXII. Erat id suburbium *Constantinopolis*, vt *Procopius* lib. I. de ædificiis *Iustinian* memorat. Alterum, ait, templum *D. Theodoro* ædificauit in suburbio, quod, *Hebdomon*, id est *Septimum* appellatur. - Prope *Septimum* *Samuelis* prophetae ossa ab *Arcadio* Augusto translata & condita fuisse *D. Hieronymus aduersus Vigilantium* Martyrologium 20. *August.* & alii *Niceph.* lib. 14. c. 10. testantur. Ibidem, id est *septimo* ab vrbe lapide *Theodosius Magnus* in basilica magnifice constructa, *D. Ioan. Baptistæ* caput condidit, vt *D. Proſper* in *chronicis*.

(o) Procop. Vandalic. lib. I. c. XVII. - ὅπως τῶν πολεμίων ἐν τειοῖς γινομένων ἀμφὶ τὸ τῆς πόλεως προάσειον, ὃ δέκιμον καλεῖται, ἀμφοτέρωθεν ξυνοίας, κυκλώσασθαι τε αὐτὸς, καὶ σαγήνεύσαι τὰς διαφθεῖραι. Vt unum hostis in angustias *Decimi*, qui locus est in agro suburbano (*Carthaginensis*) se compegisset, eum ipsi viximque interciperent, ac veluti septum iudagine profligati-

etiam,

etiam; qui existimant, quod *Ager Sexti*; in quo mortem pro religione *CHRISTI* subiit *Cyprianus*, ita dictus fuerit, quod sex miliaria a ciuitate abesset. *Martyrologium* enim *Romanum* loco *Ager Sexti* ponit *Sextupli Milliare*. Iam in omnibus istiusmodi suburbis conuentus agebantur particulares, a conuentibus ecclesiarum ciuitatis distincti; quemadmodum ex iis, quæ *EVSEBIUS* [p] ex epistola *DIONYSII ALEXANDRINI* obseruauit, apparet; qui sibi ad *Colluthionem*, locum regionis *Mareoticæ*, migrare iussu multum consolationis atulisse dicit; quod fratres, illic se ob vicinitatem vrbs carissimorum & coniunctissimorum hominum adspectu crebrius fruiturum; monuissent, adfirmantes, eos accessuros ibique commoratuos, & *tanquam in suburbanis remotioribus, particulares illic conuentus futuros*. Vt adeo antiqua hæc vocabula *παροικία* & *προάστεια*, vero suo uerusto & primitiuo sensu accepta, diœcesin episcopi, non singularem quamdam parochiam sensu hodierno efficiant, sed ciuitatem cum omnibus vicis & pagis intra regionem sitis, ad quam magistratus oppidani iurisdictione patebat. Hæc enim, vt *IUSTELLVS* [q] ex probatis auctoribus demonstrauit, differentia est inter *πόλιν* & *κώμην*, ciuitatem & vicum; vt ciuitas locus sit, quem magistratus

rent - - *ὡν δὲ Γράσσης ἕξακασάντες, τῆς τριταΐας ἐς Δέκιμον ἀφικόμεθα εἰς ἑπτάστιδιον ἐρδομήμοντα καρχηδόνος ἀπέχον*. Grasse profecti die quarto penuenimus *Decimum*, quod *Charthagine* stadiis *LXX*. distat.

(p) *Euseb. lib. VII. c. XI. ὡς ἐν προαστείῳ παρῳιτικῶν κωμῶν, κατὰ μέτρον ἴστανται συναγαγαί.*

(q) *Iustel. not. in cod. can. p. 82. Ciuitatis nomine non tantum vrbs mœnibus cincta significatur, sed & regio seu territorium ciuitati adscriptum. Sic Dio Chrysostomus orat. XXXIV. inter cetera, quæ *Cæsarem* *Tarsensibus* concessisse narrat, *χώραν* nominat. *καὶ κἄντος ὑμῖν*, inquit, *παρίσχοι χώραν, νόμους, πῶν, ἕξασα κ. τ. λ.* Ille uero uobis præsistit regionem, leges, honorem, potestatem. *Xiphilinus* de *Bylantio* a *Seuero* imperatore diruto & in uici formam redacto loquens, *τὴν πόλιν τε*, inquit, *καὶ τὴν χώραν αὐτῆς* *Perinthiois* *ἐχαρίσατο*, καὶ αὐτῆ ἐπένοι οἷα κώμη χρωμῶν. *Vrbem omnemque eius regionem Perinthiis concessit*: illique *Bylantio* vsq; sunt ut uico. *Iurisconsulti* territorium ciuitatis uocant. *Pomponius*, *Territorium est uniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis, intra quos*, vt ait *Siculus Flaccus*, *iuris dicendi ius erat*. Hinc iudicis territorium l. fin. ff. de iurisdic. Nec uero in republica tantum, sed etiam in ecclesia ciuitates, regiones ac territoria sua habuerunt, quæ passim in conciliis & in historia ecclesiastica *παροικιῶν* nomine significantur. *Iustinianus* l. 26. c. de episcop. aud. *ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἢ τῇ παροικίᾳ, in ciuitate**

ex suo ipsius corpore constitutus domesticis legibus moderatur, & in regionem sibi circumiacentem exercet auctoritatem. Vicus autem locus ciuitati subditus, non habens ex se ipso magistratum, sed talem, qui ad ciuitatem, cui parcat, spectat. Secundum quam notionem ecclesia episcopalis generatim erat ciuitas quædam & tota regio, eiusdem plane amplitudinis cum potestate magistratus ciuilibus, cuius fines maximam partem diœcesis episcopalis fines erant; quamuis ista regula non adeo vniuersalis esset, quin specialiores quasdam admitteret exceptiones. Atque hinc dispalescit, quod licet amplitudines diœcesium inter se admodum diuersæ fuerint, pro amplitudine regionis & territorii ciuitatis, & multæ earum valde angustum habuerint ambitum, cum aliis comparatæ; generatim tamen tam late patuerint, vt episcopum & presbyterium in ecclesia ciuitatis, & presbyteros ac diaconos in regionibus ruralibus, admitterent.

§. IV.

Diœceses non generatim ita ample inter nationes, primis temporibus ad religionem christianam perductas, quemadmodum inter nationes medio ecclesiæ æuo conuersas.

AD illustrandam totam hanc materiam, (quæ ex diuersis rationibus, ad statum ecclesiæ antiquæ recte percipiendum, magni vsus est) speciatim heic, quam late cum ampliores tum angustiores diœceses patuerint, dispiciemus, vtrarumque statum paullo distinctius consideraturi. Licet enim ratione amplitudinis inter se valde discreparent, omnes tamen forma regiminis conueniebant; cuius natura non in hoc consistebat, vt his illisue limitibus omnino esset circumscriptum; id enim constitu-

---

te vel eius vicinia. & l. 35. c. de episcop. & cler. *καὶ ἰσχυρῆς τῆς ἀφελῆσαι πόλιν τῆ ἰδῆς ἐπισκοπῆς ἢ τῆς περιουσίῃ αὐτῆς, ἀπῆρται. Si quis audeat ciuitatem aut suo episcopo aut territorio priuare, infamnis redditur.* Sic territorium episcopi in concil. Aurelian. I. can. XIX. & Aurelian. III. c. XIX. conc. Valsenti can. III. Wormat. c. LX. & in actis concilii Constantinopolitani sub Menna, territorium *Apanearum*.

Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 56.) *Ἐκαστοῦ ἐπίσκοποι ἐξουσίαν ἔχον τῆς ἑαυτῆ παροικίας, διοικεῖν τὸ κατὰ τὴν ἑαυτῶ ἐπιβάλλουσαν ἐνθάδε καὶ πρὸς οὐρανὸν ποιῆσαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτῆ πόλιν.* Vnumquemque episcopum habere suæ parochiæ potestatem & administrare pro vnicuique conueniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ suæ vrbi subest.

tioni

tioni eius tantum aduentitium quid erat. Eadem regiminis forma in plerisque ecclesiæ partibus adhuc conseruatur, & tamen vnusquisque, cui iustas obseruationes facere lubuerit, differentiam aliquam inter primas nationum conuersiones, & eas, quæ medio ecclesiæ æuo subsequutæ sunt, facile cognosceret. Nam in primis diœceses generatim numerosiores nec ita amplas, vt in posterioribus, fuisse in propatulo est. Omnis *Asia minor*. in longitudine ab *Hellesponto* vsque ad *Euphratem* fluvium DCXXX. millia passuum, in latitudine a *Sinu Iffico* in *Cilicia* vsque ad *Trapezuntem* circiter CCX. mill. pass. habere, ab optimis geographis existimatur. Nihilofecius quadringentæ fere diœceses in hoc terræ tractu fuerunt, vt lector ex *notitia ecclesiæ* ad calcem huius libri videre ipse poterit. Iam vero si oculos in mediæ æui conuersiones coniecimus, numerum diœcesium valde exiguum, ambitum autem earum admodum magnum, deprehendemus. Nam in *Germania*, quæ duplo amplior quam *Asia minor* esse creditur, (longitudine illius DCCCXL latitudine DCCXL. millia passuum complectente) XL. tantum episcopatus existunt; in vniuerso *Belgio* XVIII; in *Dania* XV; in *Suecia* X; in *Russia* XXI; in *Polonia* XXX; quemadmodum *HEYLINVS* alique geographi eos compararunt. Et numerus episcopatuum in *Anglia* nostra; quæ itidem posterior quadam conuersio est, & eorum, qui fuerunt in *Asia minore*, nullam inter se proportionem habent, licet *Magna Britannia* insula amplitudine sua isti prouinciæ non multum cedat. Curioso & docto lectori in huius differentię causas inquirendum relinquimus, dum nos ad ostendendam diuersam diœcesium in primitiua ecclesia amplitudinem progredimur, vbi alias valde amplas, valde angustas alias, eandem tamen episcopatus formam in omnibus seruata, nec vllam singulari quadam congregatione terminatam, deprehendemus.

§. V.

Specialior diœcesum Africæ descriptio.

INITIVM faciemus a diœcesibus *Africanis*, quas nonnulli in minimis omnium episcopatibus falso posuerunt; quum tamen, si recte inita fuerit earum recensio, pluribus aliis inulto ampliores fuisse, apparituræ sint. *Africa* enim (sex Romanas prouincias *Tripolim*, *Byzacenam*, *Africam proconsularem*, *Numidiam* & vtram-

& vtramque *Mauritaniam* complexa) PROCOPIO [r] dierum XC. iter paruisse dicitur: quod si vnus diei iter stadia CCX. siue milliaria viginti sex cum quadrante efficere statueris, sicuti PROCOPIVS supputat, vltra MMCCC. milliaria euadunt: Latitudo in quibusdam locis CC. & in aliis D. milliaria habebat: vnde inita computatione duplo maior, quam *Germania* vel *Gallia*, efficitur. Iam in hoc ambitu *Augustini* memoria circiter CCCCLXVI. episcopatus fuerunt, quemadmodum ex collatione *Carthaginensi* [r], breuiculo AVGVSTINI [t] & notitia ecclesie *Africane*, quinquaginta circiter annis post *Augustini* obitum facta, & a SIRMONDO [u] in lucem publicam edita, patet. Dioeceses, quæ nunc sunt in *Gallia*, si cum istis comparaueris, altero tanto maiores, & quæ sunt in *Germania*, adhuc maiores esse intelliges. Interim, hoc non obstante, episcopatus *Africani*, vti vir quidam doctus [v] computauit, singuli sexaginta vel octoginta ciuitates & vicos, summa vniuersorum adæquata, continuisse iudicari possunt. Hoc ad minimum certum est, illorum multos admodum late paruisse. AVGVSTINI dioecesis *Hipponiensis* vltra quadraginta milliaria longa erat. Ipse enim *Fussalam* [w], dioecesis suæ oppidum, vbi nouum episcopatum erexerat,

- (v) Procop. Vandal. lib. I. c. II. p. 177. Ἐπίβαλε τὸ πρὸ τῶν ἰσθμῶν ἕξονα καὶ ἑξήκοντα, λιθῶν τὰ πλεῖστα διήκουσα ἐς εἰνεήκοντα ὁδὸν ἡμερῶν. Ad imperatorem occidentis pertinebat pars *Africa* maxima, quæ dierum XC. iter patet. . . . μίαις δὲ ἡμέραις ὁδὸς ἐς δεκά ἡγὶ διακοσίας διήκει σταδίαις. Vnius autem diei iter ad stadia CCX. euadit.
- (r) Collat. Carthag. die I. (tom. II. conc. p. 1414.) n. CCXIII. Efficiuntur omnes (Donatistarum episcopi) ducenti septuaginta nouem. num. CCXIV. Catholicae partis episcopi secundum subscriptionem huic breui insertam efficiuntur ducenti sexaginta sex, exceptis his, quos dicunt nec dum subscripsisse.
- (t) Augustin. breuic. cellit. die I. c. XIV. (tom. VII. opp. p. 565. edit. Basil. MDLXIX.) Quibus recitatis quaesuit de numero episcoporum vtriusque. Respondit officium, nomina Donatistarum episcoporum esse ducenta septuaginta nouem, adnumeratis etiam illis, pro quibus absentibus alii subscripserant, computato & illo defuncto, Catholicorum autem omnium praesentia nomina esse constitit ducenta octoginta sex, viginti enim non subscripserant. cetera.
- (u) Notit. Afric. apud Sirmond. miscell. tom. I. p. 439 -- 446. qua vltima pagina computatione facta Sirmondus, *Et sic fiunt*, inquit, *omnes episcopi diuersarum provinciarum numero CCCCLXVI.*
- (v) Maurice's *Defence of D. oces. Epise.* p. 163.
- (w) Aug. epist. CCLXII. ad Caeselin. (p. 1007. ed. Aldorf.) Ab Hippone memoratum castellum millibus quadraginta sciungitur.

quatuor milliaribus a se abfuisse narrat. Nonnullæ etiam aliæ diœcesis ipsius ecclesiæ in epistolis [x] & aliis libris eius memorantur, quas STILLINGFLEETVS [y] conlegit. Quibus lector

(x) Augustin. epist. LXXIV. *Mallianensem* quemdam subdiaconum, Victorinum, apud nos constitit esse Manichæum, cetera. - - cum coërcitum pellendum de ciuitate (*Malliana* siue *Meliane*) curauit.

It. epist. CCIII. *Mutagenam* ipse perrexi & eam quidem miseram videre non potui &c.

It. ep. CCXII. Illud sane moneo, quia dignaris, quoniam & salus & exultatio tua carissima nobis est, & ipsi *Germanicianenses* pertinent ad curam humilitatis nostræ, cetera.

It. epist. CCXXXVI. Conuictus atque confessus est, die ieiunii natalis domini, quo etiam *Gypitana ecclesiæ*, sicut ceteræ, ieiunabat. cetera. - - Et quum me rogaret, vt ad *presbyterum fundi Arnenianensis in campo Ballesii*, vnde ad nos venerat, causâ eius insinuata litteras darem, &c.

It. de cura pro mortuis c. XII. (tom. IV. opp. edit. Basil. MDLXIX. p. 888. c.) Homo quidam Curma nomine, *municipii Tulliensis*, quod Hipponi proximum est, cetera.

(y) Stillingfleet's *Unreasonableness of Separation* part. III. sect. IX. p. 251. 252. Let Mr. Baxter now judge, whether their *Bishopricks* were like our *Parishes*, as he confidently affirms. Saint *Augustin* mentions the *municipium Tullense* not far from *Hippo*, there was a *Presbyter* and *Clerks* under his care and government. - - It seems the *Donatists* were very troublesome in some of the remoter parts of the *Dioces* of *Hippo*, whereupon Saint *Augustin* sent one of his *presbyters* to *Cecilian* the *Roman President*, to complain of their insolence, and to crave his assistance, which he saith he did, lest he should be blamed for his negligence, who was the *Bishop* of that *Dioces*. And can we think all these persons had *presential and local communion* with Saint *Augustin* in his church at *Hippo*? While he has yet but a *Presbyter* at *Hippo*, in the absence of the *Bishop* he writes to *Maximinus* a *Donatist Bishop* a sharp letter, for offering to *re-baptize* a *Deacon* of their *Church*, who was placed at *Mutagena*, and he saith, he went from *Hippo* to the place himself, to be satisfied of the truth of it. At the same place lived one *Domatus* a *Presbyter* of the *Donatists*, whom Saint *Augustin* would have had brought to him against his will, to be better instructed, as being under his care, but the obstinate man rather endeavour'd to make away him self, upon this he writes a long *Epistle* to him. In another *Epistle* he gives an account, that there was a place called *Fussala*, which with the *Country* about it belonged to the *Dioces* of *Hippo*; where there was abundance of *People*, but almost all *Donatists*; but by his great care in sending *Presbyters* among them, those places were all reduced; but because *Fussala* was 40. miles distant from *Hippo*, he took care to have a *Bishop* placed among them; but as appears by the event he had better have kept it under his own care. For upon the complaints made against their new *Bishop*, he was fain to resume it; as appears by a *Presbyter* of

epistolae alias [z] addere potest, in quibus ecclesiarum apud *Subsanam*, apud *Turres*, apud *Cizam*, apud *Verbalis* & in *Fundo Araboniano* atque *Gippitano*, tamquam dispensationi ac cura sua creditarum, mentionem facit. In ipsa ciuitate *Hipponensi* diuersae erant ecclesiae, quarum tres ex occasione *AVGVSTINO* memorantur, vna dicta *ecclesia pacis* [a], alia *basilica Leontii* [b] & tertia quaedam ad *viginti martyres* [c], quorum fama *Hippo* [d] celebris erat, vt qui probabiliter martyres *Africani* & speciatim de ecclesia, cuius *Augustinus* erat episcopus, fuerunt. In altera ciuitate *Hipponensi*, quae *Hippo Diaretorum* distinctionis ergo appellabatur, canones *Africani* [e] de diuersis loquuntur ecclesiis.

Fuffala, vvhich he mentions afterwards. Howewer it appears, that a place 40. miles distance was then under the care of so great a Saint, and so excellent a Bishop as Saint Augustin was.

(z) Aug. ep. CCXXXVI. In tanto prudentiae tuae, Habundantium quemdam in *fundo Straboniano* pertinet ad curam vestram ordinatum fuisse presbyterum. Ibid. Die ieiunij natalis domini, quo etiam *Gippitana ecclesia*, sicut ceterae, ieiunabat.

It. ep. CCL. Ordinatus est apud *Subsanam* subdiaconus Timotheus praeter meum consilium & voluntatem. - - Certus sum, Christum habitare in corde tuo, per quem te obsecro, vt ipsum consulis tuae menti sibi subditae presidentem, vtrum homo, qui in ecclesia mea dispensationi credita iam legere coeperat, & non semel, sed iterum & tertio, apud *Subsanam*, & presbytero *Subsanensis ecclesiae* comitatus, & apud *Turres*, & apud *Cizam* & apud *Verbalis* legerat, non fuisse lector possit aut debeat indicari.

(a) Aug. ep. CX. Quum Augustinus episcopus vna cum Religioso & Martinino coepiscopis suis confederasset in *Ecclesia Pacis* Hipponensium regionum. cetera.

(b) Aug. serm. XI. de diuersis. Inscriptio sic habet: Sermo habitus eadem die in *ecclesia Leontiana*, de monitis baptizatorum.

(c) Augustin. serm. X. de diuersis, cuius inscriptio haec est: Sermo habitus ad *martyres viginti*, cetera.

(d) Aug. de ciuit. Dei lib. XXII. c. VIII. (tom. V. opp. p. 1345. c. edit. Basil. MPLMIX.) Erat quidam fenex Florentius Hipponensis noster, homo religiosus & pauper, qui tutoris se arte pascibat, casulam perdidit, & vnde sibi emeret, non habebat: ad *viginti martyres*, quorum memoria apud nos est celeberrima, clara voce, vt vestiretur orauit. cetera.

(e) Cod. can. Afric. c. I. XXVIII. ἤρεσεν ἡσά ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἐν Ἰππῶν φροντιστῶν ἢ ἐγκατάλειψαι ἢ ἐφείλει ἐπὶ τοῦ ἀμελεθῆναι καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐκτὸς ἐκκλησίας καθιζήσαντες παρὰ τῶν τῶν ἀπίστον τῶν Ἀκουθῶν κωνωνίων παρατηρημένων κ. κ. λ. Placuit, vt quoniam *Hipponensium Diaretorum* ecclesiae deservit non

Et

Et in *collatione Carthaginiensi* catholicos episcopos sæpius conqueri, legimus, quod *Donatistæ* anti-episcopos non tantum in suis ipsorum ciuitatibus, sed in aliis etiam dioecesium suarum locis [f] constituerint. Et episcopi *Donatistarum* incusationem retorquebant, dicentes, catholicos *Constantinæ* [g] episcopum non tantum in ipsa ciuitate, sed alium etiam in media dioecesi constituisse: idemque eos fecisse in ciuitate *Mileuitana*, ita quidem, vt vnum ibi ordinassent, alterum in *Tuncensi* ciuitate eiusdem dioecesis, & tertium in loco, qui dicitur *Ceramussa*. Ex quibus facile ad concludendum est, istas dioeceses tunc temporis tam late patuisse, vt non tantum regionem ruralem, sed sæpenumero plures etiam ciuitates ambitu suo complexæ fuerint. Idem ex canone isto conciliorum *Africanorum* [h] inferri licet, qui *Nemini sit facultas*, inquit, *relictæ principali cathedra ad aliquam ecclesiam in dioecesi constitutam se conferre*. Quod ipsum manifesto indicat, dioeceses ipsorum præter ciuitatem cathedralem alias adhuc ecclesias in agris habuisse. Cuius generis exempla innumera ei sese offerent, qui historiam & antiquitates ecclesiæ *Africanæ* studiosius volet euoluere. Nos duo tantummodo huc spectantia subiungemus. Primum quidem, quod *Carthago* bene multas ecclesias, ad dioecesin suam pertinentes, sæculo quarto habuisse cognita sit. SIRMONDVS [i] in notis suis in sermones AVGVSTINI septem earum

est diutius negligenda, & ecclesiæ ibi ab his retinentur, qui Equitii facinorosam communionem declinauerunt, cetera.

(f) Collat. Cath. die 1. c. CLXXXI. Alypius episcopus ecclesiæ catholicæ dixit: Scriptum sit, istos omnes in villis vel in fundis esse episcopos ordinatos, non in aliquibus ciuitatibus.

(g) Collat. Carth. ibid. c. LXV. Petilianus episcopus dixit: - In plebe mea, id est ciuitate *Constantinensi*, aduersarium habeo Fortunatum. In medio autem dioecesis meæ nunc institutum habeo, immo ipsi habent, nomine Delphinum, perdidit iam hinc præstantia tua, duos in vnus plebe fuisse imaginariè constitutos, vt & numerum augeant, & tamen plebium numerus non idem sit qui sit illam scilicet personarum. Et hoc argumenti est maximi, vt videantur, nos hoc genere superare, si duo contra vnum sunt constituti vel tres. Nam etiam in plebe præsentis sacratissimi collegæ ac fratris mei Adeodati, id est, in ciuitate *Mileuitana*, ita commisit res est, vt vnum ibidem habeat aduersarium, alterum in *Tuncensi* ciuitate, qui ad huius scilicet plebem antiquitus pertinet, & ante biennium esse videtur constitutus, tertius vero sit in loco, qui dicitur *Ceramussa*.

(h) Concil. Carth. V. c. V.

(i) Sirmond. not. in Sermon. XIV. a se edit. tom. X. p. 151. (opp. Sirmondi tom. I.

recenset, quarum nomina in inscriptionibus sermonum memorantur, videlicet ecclesiam primariam, dictam *basilicam maiorem* & *restitutam*, *basilicam Faustii*, *basilicam Leontianam*, *basilicam Celerinae*, *basilicam nouarum*, *basilicam Petri* regionis tertiæ, & *basilicam Pauli* regionis sextæ. Quibus STILLINGFLEETVS [k] addit duas ecclesias extra ciuitatem, vnam, vbi CYPRIANVS martyrium subierat, & alteram, vbi corpus illius combustum erat in loco quodam *Mappalia* dicto, quarum vtraque VICTORI VTICENSI memoratur. MAVRITIVS [l] nostras, qui rem inuestigauit paulo studiosius, hisce adhuc intra ciuitatem subiungit ecclesiam, quæ *Florentia* dicta sit, & *basilicam Gratiani* & *Theodosianam*, & *Honorianam* & *Tricillarum*: Et sine dubio plures aliæ fuerunt, quia VICTOR [m], quingentos circiter clericos ad ecclesiam *Carthaginensem* pertinuisse, auctor est. Alterum, quod de ecclesia *Africana* nos notare velle diximus, est, quod in *Tripoli*, vna de sex prouinciis *Africæ Romanæ*, quinque tantummodo episcopi fuerint, quod cum ex canonibus conciliorum *Africano- rum* [n], tum ex antiqua *notitia* istius ecclesiæ condiscimus, in qua illorum sedes enarrantur *Leptis magna*, *Olea*, *Tacapa*, *Sabrata*

p. 337. a.) De basilica Restituta dictum est ad ferm. IV. In eadem habitum etiam fuisse sermonem CII. de diuersis, indicat inscriptio. Tertius præterea de diuersis, qui est de verbis psalmi *Confitemini Domino quoniam bonus*, & tractus in psalmum LV. ille in codice S. Germani, hic in nostro, Carthagine habiti dicuntur in *basilica restituta*. Neque in hac solum, quæ primaria erat, sed in aliis etiam Carthaginensibus basilicis habiti ab eo sermones memorantur: vt in *basilica Faustii*, XII. & CXXII. de diuersis. in *basilica Leontiana*, XI. de diuersis. in *basilica Celerinae*, XCVI. de tempore. in *basilica nouarum*, XC. de tempore. in *basilica Petri* regionis tertiæ, CCLI. de tempore. in *basilica Pauli* regionis sextæ, XXIV. de diuersis.

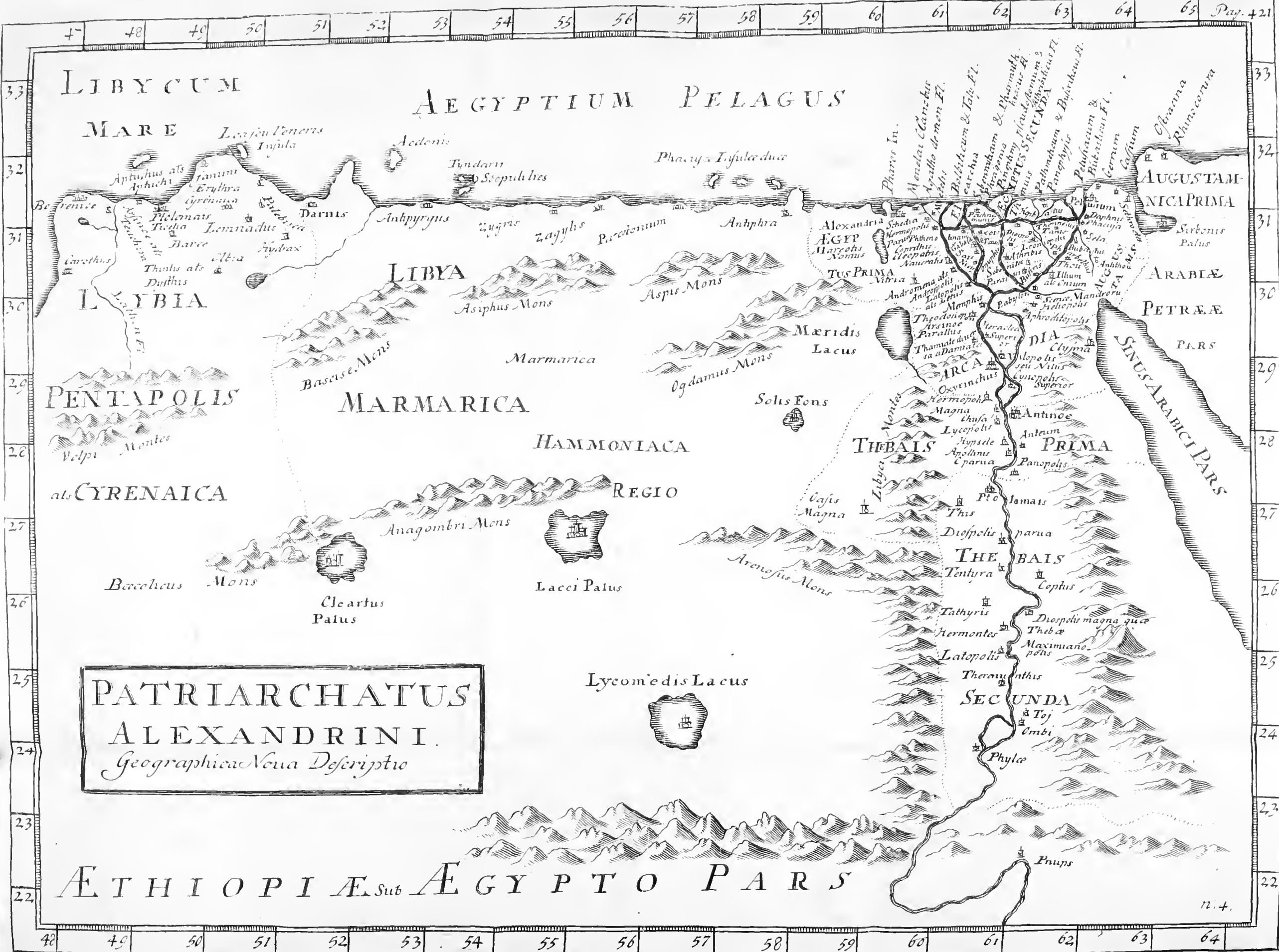
[k] Stillingfleet's *Unreasonableness of Separation* p. 249. without the city there were two great Churches, such Victor; one where S. Cyprian suffered Martyrdom, and the other where his Body was buried, at a place called Mappalia.

[l] Mavrice's *Defence of Diocæs. Episc.* p. 51.

[m] Vict. de persecut. Vandal. lib. V. (tom. VIII. bibl. patr. max. edit. Lugdun. MD. LXXXVII. p. 664. f.) Tunc etiam Eugenio pastore iam in exilio constituto, vniuersis clericis ecclesiæ Carthaginensibus eadem inediaque maceratur, fere quingenti & amplius.

[n] Concil. Carth. III. c. XXXIX. (tom. II. concil. p. 1173.) In Tripoli, vt adserimus, episcopi sunt quinque tantummodo. Vid. cod. can. eccles. c. XLIX. (i. bid. p. 1073.) *ὡς Τριπόλει δὲ πέντε καὶ μόνον εἰσὶν, ὡς γινώσκετε, ἐπίσκοποι.*

& Gir-

LIBYUM

AEGYPTIUM PELAGUS

MARE

Isola seu Veneris

LIBYA

PENTAPOLIS

MARMARICA

HAMMONIACA

atque CYRENAICA

REGIO

PATRIARCHATUS
ALEXANDRINI
Geographica Nova Descriptio

Lycom'edis Lacus

AETHIOPIAE Sub AEGYPTO PARS

AUGUSTAM-
NICA PRIMA

ARABIAE

PETRAEAE

SINUS ARABICI PARS

THEBAIS

PRIMA

THEBAIS

SECUNDA

■ 1811. 1. 10. 5. 7. Οι Ιερωτοί οι πέντε καὶ μόνον εἰσὶν, ὡς γινώσκετε, ἱεσκόποι.

& Gir-

& *Girberis*; quarum de tribus episcopi concilio *Carthaginensi* sub *Cypriano* interfuerunt, neque plurium præsentia, quum tam pauci essent, requirebatur. Iam vero hic amplius terræ tractus erat, vt ipse *BLONDELLVS* [o] ex *PTOLEMAEO* probat, qui multas ciuitates alias nominat, *Chuzim*, *Sumucim*, *Pisindam*, *Sydidenim*, *Azuim*, *Gerisam*, *Iscinam*, *Amunclam*, *Buttam*, ceteras. Vt adeo, siue totum *Africae* ambitum cum diœcesium in ea comprehensarum numero compares, siue singulas diœceses in se consideres, manifestum sit, singulos episcopos ciuitatem & regionem aliquam, siue amplum territorium pro diœcesi sua, habuisse; quosdam duas ciuitates vel plures; nullos autem tam exiguum populum, vt ipsorum diœceses parœciæ rurales, siue congregationes singulares, quemadmodum quibusdam eas vocare placuit, dici meruerint.

§ VI.

De diœcesibus Aegypti, Libyæ, & Pentapolis.

Ex prouinciis *Africanis* in prouincias diœcesis *Aegyptianæ*, vti in ciuili imperii *Romani* notitia dicitur, transimus, sub qua omnes regiones *Libyæ*, *Pentapolis* & *Aegypti*, a *Tripoli* vsque ad sinum *Arabicum*, comprehenduntur. Hæ regiones vniuersæ, ex accurata viri cuiusdam docti [p] computatione, ter tanto maiores quam *Anglia* esse noscuntur: numquam tamen centum amplius episcopos habuere. Nam *ALEXANDER* & *ATHANASIVS*, idonei admodum hac in re iudices, vix tot supputant. *ATHANASIVS* [q] *ἑγγυὸς ἑκατὸν* prope centum in *Aegypto*, *Libya* & *Pentapoli* fuisse, dicit, & *ALEXANDER* [r] eandem locutionem in e-

(o) Blondel. apol. p. 185. ex Ptolem. lib. IV. c. III. In Tripolitana prouincia Chuzim, Sumucim, Pisindam, Sydidenim, Azuim, Gerisam, Iscinam, Amunclam, Buttam, aliasque vrbes fuisse docet Ptolemæus, quinque tamen nec plures episcopatus, nempe Leptimagnensem, Ocenfem, Tacapensem, Sabratenfem, & Girberifem ex concilio tertio Cathaginensi, Africanarumque sub Hunicio rege ecclesiarum notitia habuisse constat.

(p) Maurice's Defence of Diocef. Episc. p. 71.

(q) Athan. apol. II. p. 778. (p. 123. c. edit. Par. MDCXCVIII.) πρῶτον μὲν ἐν τῇ ἡμετέρῃ χώρῃ συναγομένη ὑπὸ ἐπισκόπων ἑγγυὸς ἑκατόν. Primum quidem in nostra prouincia in vnum coacta, ab episcopis prope centum.

(r) Alex. ep. encycl. apud Socrat. lib. I. c. VI. (p. 11. c. edit. Amstelod. siue potius Colon.) Ταῦτα λίγοντας τὰς περὶ Ἀρῆον, καὶ ἐπὶ τὰς ἀνακονίδειας, αὐτὸς το καὶ τὰς συνακολεθίστοιας αὐτῆς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Ἀιγυπτίῃ ἐπισκόπων

pistola sua encyclica contra *Arium* adhibet, quando se cum reliquis *Aegypti* ac *Libyæ* episcopis, prope centum numero in vnum congregatis, *Arium* eiusque asseclas anathemate perculisse, perhibet. Et posthac *notitiæ* ecclesiæ haud plures numerant. Quam lector huic libro subiunctam inueniet, ea tantum *XCVII* habet, *Tripolitanis*, de quibus loquuti sumus antea, exclusis; Et aliæ in *CAROLO A SANCTO PAVLO* numquam centum & vnum excedunt. Vt adeo diœcesium numerus fere idem sine immutatione per aliquot sæcula durasse videatur. *CAROLVS A SANCTO PAVLO* ex antiquis scriptoribus & conciliorum subscriptiõibus aliisque ecclesiæ monumentis nomina illarum collegit, quæ heic subiungemus, de ceteris regionibus omnibus, quas percursumus, idem facturi: vt lectores, qui nomina cum geographiæ ecclesiasticæ chartis, quas paullo castigatioribus pro hoc opere exscribendas curauimus, conferre cupiunt, diœcesium amplitudinem vereque antiquum statum & geographiam ecclesiæ tanto melius possint intelligere. Patriarchatus *Aegypti* interdum in tres prouincias, aliquando in sex, nonnumquam in nouem diuisus erat, sed totius eius limites iidem manebant, *Aegyptum*, *Libyam* & *Pentapolin* includentes. In *CAROLI A SANCTO PAVLO* *geographia sacra* amplissima diuisio admittitur, atque ita, nouem prouinciis in *Aegypto* factis, diœceses hoc recensentur ordine:

I. IN AEGYPTO PRIMA.

1. Alexandria. 2. Hermopolis parua. 3. Metelis. 4. Copri-
this. 5. Sais. 6. Letus, al. Latopolis. 7. Naucratis al. Naucratria.
8. Andromena siue Andropolis. 9. Nicium. 10. Onuphis. 11. Taa.
12. Cleopatris. 13. Marcotis. 14. Schedia, & Menelaïtes. 15. Phthe-
negus al. Phthenoti Nomus. 16. Nitria.

II. IN AVGVSTAMNICA PRIMA.

1. Pelusium. 2. Heraclea in Sethræte Nomo. 3. Tanis s.
Tanes: 4. Rhinocorura. 5. Thmuis. 6. Ostracina. 7. Phacusa.
8. Cassium. 9. Aphnæum, quod in itinerario ANTONINI Daphnis

καὶ τῆς Αἰθίως. ἐγγύς ἐκείνων ἄντων, συναθρόντες ἀνεθεματίσαμεν. Hæc i-
gitur dicentem *Arium* & *summa* cum impudentia adfirmantem, nos quidem
vni cum *Aegypti* ac *Libyæ* episcopis, prope centum numero, in vnum con-
gregatis, tum i, tum eos, qui illi adhaeserunt, anathemate perculimus.

Vocari

vocari ei videtur. 10. Hephæstus. 11. Panæphysus. 12. Gerum seu Gerus. 13. Thennesus. 14. Sela.

III. IN AVGVSTAMNICA SECVNDA.

1. Leontopolis. 2. Atribis. 3. Onium, al. Ilium. 4. Babylon. 5. Bubastus. 6. Pharbæthus. 7. Heliopolis. 8. Scenæ Mandrorum. 9. Thou. 10. Antithou.

IV. IN AEGYPTO SECVNDA.

1. Cabasa. 2. Phragonea. 3. Pachneumonis. 4. Elearchia. 5. Diospolis. 6. Sebennythus. 7. Cynus seu Cynopolis inferior. 8. Bufiris. 9. Paralus. 10. Xoës. 11. Butus.

V. IN ARCADIA.

1. Oxyrinchus. 2. Heraclea superior. 3. Arsinoë, al. ciuitas crocodilorum. 4. Theodosiopolis. 5. Aphroditopolis. 6. Memphis. 7. Clifina. 8. Nilopolis. 9. Parallus. 10. Thamate, nunc Diamata dicta. 11. Cynopolis superior; quæ, HOLSTENIO obseruante, in *notitia* HIEROCLIS metropolis huius prouinciæ ponitur.

VI. IN THEBAIDE PRIMA.

1. Antinoë. 2. Hermopolis maior. 3. Cusa. 4. Lycopolis. 5. Oasis magna. 6. Hypsele. 7. Apollinis ciuitas parua. 8. Antæum. 9. Panopolis.

VII. IN THEBAIDE SECVNDA.

1. Ptolemais. 2. This, seu Thinis. 3. Coptus. 4. Tentyra. HOLSTENIVS corrigit ex Græco Teuchira. 5. Maximianopolis. 6. Latopolis. 7. Hermes al. Hermonthes. 8. Diospolis magna. al. Thebais magna. 9. Therenunthis. 10. Phylæ. 11. Thoi. 12. Ombi. 13. Tathyris. 14. Diospolis parua.

VIII. IN LIBYA CYRENAICA al. PENTAPOLI.

1. Ptolemais, vbi *Synesius* fuit episcopus. 2. Sozusa. 3. Lemandus. 4. Cyrene. 5. Teuchira. 6. Berenice. 7. Ticelia al. Pifila. 8. Aptuchi Fanum. 9. Erythra. 10. Barce. 11. Hydrax. 12. Dithis. 13. Palæbisca. 14. Olbia. Quibus HOLSTENIVS addit Boræum.

IX. IN

IX. IN LIBYA MARMARICA, al LIBYA SECVNDA.

1. Darnis. 2. Parætonium. 3. Antipyrgus. 4. Antiphra.
5. Marmarica. 6. Zagylis vel Zagyla, quod nomen nonnumquam ab aliis Gazula legi HOLSTENIVS obseruat. 7. Zygrtis.

Præter hæc CAROLO A SANCTO PAVLO septem alii episcopatus in *Aegypto* incertæ positionis obseruantur: *Vantena*, *Gauca*, *Flagonita*, *Cotonopolis*, *Gazula*, *Elefma* & *Psynchus*. At vero ex his quinque corrupta tantummodo nomina habere, & *Pantena* pro *Antinoë*, *Flagonita* pro *Fragonita*; *Elefma* pro *Clisma*; *Gazula* pro *Zagula*; & *Psynchus* pro *Oxyrinchus* legi, recte notat HOLSTENIVS. *Parahon* etiam, & vnum duasue sedes alias bis nominatas videri, obseruamus. Vt ita vniuersum diœcesium numerum in his nouem prouinciis non vltra centum ascendere, liceat nobis iudicare. Iam vero vt harum diœcesium magnitudinem mediocriter æstimare possimus, prouinciarum istarum statum, & quam singulæ patuerint, paucis considerari oportebit. Et hoc modo, istam obseruationem veram esse, deprehendemus, (quam de *Palesina* quoque, *Asia minore* & *Italia* debemus facere) heic quasdam ex amplissimis iuxta ac angustissimis in mundo diœcesibus sub eadem regiminis episcopalis forma existisse. In *Libya* & *Pentapoli* diœceses videntur fuisse valde magnæ; nam in vtraque prouincia haud plus viginti duæ erant: & tamen istæ prouinciæ late patebant, quemadmodum ex iis videre est, quæ EX ERATOSTHENE notat PLINIUS [r], quod *Alexandria* in *Aegypto* a *Cyrenis* in *Pentapoli* DXXXV. M. passuum spatio disiuncta fuerit, cuius partem maximam inter hosce episcopatus diuidi oportet; vnde illas sedes amplissimas fuisse, coniectandi locus est. *Berenice* extrema *Pentapolis* in occidentem ciuitas erat, a qua, auctore PLINIO [r], *Arfinoë*, seu *Teuchira*, proxima sedes episcopalis, aberat XLIII. M. passuum, & ab hac *Ptolemais* XXII. M.

(r) Plin. lib. V. c. VI. Eratosthenes a *Cyrenis* *Alexandriam* terrestri itinere DXXXV. M. prodidit.

(r) Plin. lib. V. c. V. *Berenice* in *Syrtis* extremo cornu est, quondam vocata *Hesperidum* supra dicturum, vagantibus Græciæ sibilis. Nec procul ante oppidum fluminis *Lethon*, locus sacer, vbi *Hesperidum* horti memorantur. Abest a *Lepti* CCCLXXXV. M. passuum. Ab ea *Arfinoë*, *Teuchira* vocitata, XLIII. M. passuum. Et deinde *Ptolemais*, antiquo nomine *Barce*, XXII. M. passuum.

passuum. Et certum est, alias quasdam longiore intervallo ab se inuicem fuisse remotas. Sed fuerint fortassis, qui dioeceses nihilominus paruas & nullius momenti fuisse, opinentur, quia SYNESIVS [u] de sua ipsius ciuitate *Ptolemaide*, metropoli *Pentapolis*, loquens, *exiguam urbem* eam appellet. Cui opinioni vt occurramus, pauca quaedam ex SYNESIO de ciuitatibus & dioecibus huius regionis adnotabimus. *Ptolemaidem*, in qua SYNESIVS fuit episcopus, territorium aliquod & ecclesias rurales in dioecesi sua habuisse, ex ipso met SYNESIO [*] constat, quando ad presbyteros suos, quum modo episcopus consecratus esset, scribens, *Vos ipsi*, inquit, *supplices pro me ad Deum manus tendite; atque & urbanae multitudini, & quaecumque in agris aut in paganis ecclesiis degit, meo nomine preces publice priuatimque vniuersis indicite.* Quae verba satis euidenter probant, quod etiamsi *Ptolemais* ipsa non adeo ampla fuerit ciuitas; nihilofecius tamen dioecesin non nullius magnitudinis, & ecclesias per agros in circuitu suo habuerit. Alio loco, per vniuersam *Ampelidem* [†], quae quidem sub sua potestate sit, ecclesias omnes succensas esse atque in rudera redactas, dolet. Duæ huius nominis regiones in *Pentapoli* erant, ad *Cyrënen* altera, altera ad *Ptolemaidem* spectans: Et probabile omnino est, in vtraque oppida fuisse & vicos, hisce ecclesiis matricibus suo quosque loco subiectos. CAROLVS quidem A SANCTO PAVLO ex SYNESIO de vna vel duabus dioecibus huius prouinciæ loquitur, quæ minores esse videntur. *Hydrax* enim & *Palebisca* vici tantummodo erant, olim ad dioecesin *Erythra* spectantes, a qua, tempore *Valentis* imperatoris, separati peculiarem ac proprium episcopum acceperunt. Sed nullus ante hunc ibi fuit, neque vllus postea, nam *Theophili*, episcopi *Alexandrini* [w], decreto *Palebisca* & *Hydrax* in antiquam

(u) Synes. epist. LVIII. *Εἰ δὲ τις ἄς μικροπολίτην λατρευβαλλῆται τὴν ἐκκλησίαν κ. τ. λ.* Si quisquam, velut exiguae urbis ecclesiam nostram contemserit.

(*) Synes. epist. XI. *αὐτοὶ τε ἐν ὑπὲρ ἡμῶν χείρας ἐκίπδως ἀγαπῶσθε πρὸς θεὸν, καὶ τῆ γε ἐν ἄσπιδι δῆμος, καὶ ὅσα κατ' ἀγροῦς ἢ κοιμητικῆς ἐκκλησίας ἀλλήλοισιν, ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐυχάσθε, καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα πᾶσι παρεγγυήσατε.*

(†) Synes. *Callist.* p. 302. a. b. *Οὐ παρὰ τῶν αἰ πανταχῶς τῆς ὑφ' ἡμᾶς Ἀμπελίτιδος ἐκκλησίας πυρὶ κάωτοι, καὶ ἐρείπια.*

(w) Synes. epist. LXVII. ad Theophilum, (p. 210. c. edit. Par. MDCXXX.) *παλαιβισκα καὶ ὑδραξ εἰς τὴν ἀρχαίαν ταῖς ἐπιχθῆσαν, καὶ πρὸς τὸ Ἐρυθρον ἀνελήθησαν, δὲ γαμψί, φασί, τῆς σεβασμίας σὺ καθάλως.*

formam redactæ sunt, & *Erythra* iterum contributæ. Vt adeo hoc diocesium potius amplitudinem demonstrer, illasque probet tam late patuisse, vt aliæ ex eis constitui potuerint. Alio loco SYNESIVS [x] de *Olbiatis* loquitur, quos ἡμῶν καμήτην, *populum vici cuiusdam* appellat, eosque episcopum habuisse dicit. Sed vero vir quidam doctus scite obseruat [y], hac appellatione *populum* seu nationem in multis vicis degentem denotari posse, cuiusmodi plures in *Pentapoli* aliisque *Africa* partibus, non nisi paucas ciuitates habentibus, fuerint. Nam quemadmodum ille ex POMPONIO MELA & PLINIO demonstrat, hi populi per agros sparsi generatim magno numero vna versabantur, & nomine paruorum nationum veniebant, tametsi casas, siue mapalia, quemadmodum istarum regionum lingua dicuntur, habitarent. Atque ita, etiamsi sedes episcopi in vico quodam fuerit, amplam tamen regionem pro diocesi sua habere potuit, quomodo aliarum nationum historiam perlustrantes animaduertemus. In vicina prouincia *Libya* *Zygy* pagus erat & sedes episcopi: nihilominus tamen, vt idem vir doctus [z] ex ΠΤΟΛΟΜΑΙΟ [a] obseruat, eiusmodi vicus erat, qui territorium iuxta littus maris habebat; & omnis ora maritima *Libya* diuisa erat inter hunc & duos tresue alios eiusmodi pagos, (vel ciuitates, vtramuis appellationem iis tribuere voles.) Nam in omni hac *Libya* septem duntaxat dioceses erant, CCC. M. passuum iuxta littus patentes, vt sedes episcopales ad minimum L. millia passuum ab se inuicem distarent. Attamen quum forte deserta esset regio & barbaris habitata populis, dioceses pluribus aliis minores esse potuerunt, ex numero christianorum potius quam terræ magnitudine æstimatæ; Exempli causa: si cum nonnullis in *Aegypto* sibi omnium proximis comparentur. In *Aegypto* dioceses non ita magnæ, vti in *Libya* & *Pentapoli*, sta-

(x) Synes. ep. LXXVI. Ὀλβιάταις, ἔτι δὲ ἡμῶν εἰσι καμήτες, ἰδίῃσι αἰρέσεως ἐπισκοπῆν, τῷ μακαριώτεσι πατῆρι Ἀδάμῳ τῷ μεγάλῳ βίῳ τὴν ἱερωσύνην συγκρατήσαντες. *Olbiatis*. Vici cuiusdam hic *populus* est: Episcopi creatione opus fuit; quum beatissimus pater *Athamas* longiore vita pauciter & sacerdotio functus esset.

(y) *Mauice's Defence of Diocess. Episc.* p. 60.

(z) *Mauice* ibid. p. 61.

(a) *Ptolem.* lib. IV.

tui possunt, quod heic octoginta erant episcopatus; neque tamen *Aegyptus* longius quam reliquæ duæ patere potuit, sed regio hominum multo erat fertior, adeoque ad plures episcopatus in minore terræ tractu admittendos accommodata. HEYLINVS longitudinem illius tantum DLXII. mill. passuum & latitudinem CLX. millia complecti iudicat: id quod ad computationem prope accedit PLINII [b], illam passuum esse DLXXXVI. millia longam, & CLXX. millia, a *Pelusia* ad *Canopum*, latam statuentis. Hæc in octoginta dispersita diœceses plus XXX. millia passuum longitudinem & latitudinem singulis diœcesibus dabit; quod spatium aptum & congruens est diœcesi, quæ plures ciuitates ac parochias complexu suo coërcet & continet, sed nimis amplum singulari congregationi. Quam longe lateque nonnullæ harum diœcesium patuerint, ex *Alexandrinæ* diœcesis magnitudine iudicare poterimus, quæ primum permultas ecclesias cum constitutis in illis presbyteris in ipsa ciuitate, tempore *Alexandri* & *Athanasii*, habuit, quemadmodum plus vice simplici narrat EPIPHANIVS [c], nominans præter magnam illam ecclesiam, vulgo dictam *Cæsariam*, eas, quæ *Dionysii*, *Theonæ*, *Pierii*, *Severianonis*, *Persee*, *Dizyli*, *Mendidii*, *Anniani*, *Abiæ* & *Baucalis*, in qua

(b) Plin. lib. V. c. IX. Adhæret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes XXVI. XXXIX. M. passuum tradidit. Ab ora autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes XV. XLV. M. passuum. Vniuersam vero cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus & Iúidorus LXXXVIII. M. pass. Maior eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul iudicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra lævaque diuisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco CLXX. M. passuum interuallo.

(c) Eriphan. hæref. LXVIII. Meletian, n. IV. Ἡ ἐκκλησία ἐν Βαυκαλίᾳ τῆ ἐκκλησίας ἡ καλεῖται Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος. Agius *Baucalis* cuiusdam apud Alexandriam ecclesie presbyter erat.

Eriphan. hæref. LXIX. n. II. Ἐστὶ πλείους τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, σὺν τῇ οὖν κηδεύσει τῇ Κωνσταντίας καλεῖται. Complures Alexandriæ ecclesie sunt, præter eam quæ nuper exstructa *Cæsaria* dicitur.

Et paullo post: Ἀλλὰ δὲ εἰσι πλείους, ὡς ἔφην, Διονυσίου καλεῖται ἐκκλησία, καὶ ἡ τῷ Θεωνᾷ, καὶ ἡ Πιερῷ, καὶ Σεραπίων, καὶ ἡ τῆς Περσείας, καὶ ἡ τῷ Μενιδίῳ, καὶ ἡ Ἀννιᾷ, καὶ ἡ τῆς Βαυκαλείας, καὶ ἄλλαι. Præter hanc alie sunt plures, vt diximus, velut Dionysii ecclesia, Theonæ, Pierii, Severianonis, Persee, Dizyli, Mendidii, Anniani, Baucalis & cetera.

ARIVS fuit presbyter, nomen gerebant: deinde amplam regionem *Mareotidis* habebat ad se pertinentem. Nam *Athanasius* [d] numquam ibi episcopum fuisse, dicit, aut chorepiscopum: sed tantum presbyteros, episcopo ecclesiæ *Alexandrinæ* subditos, cosque fuisse quatuordecim numero (præter diaconos tredecim) quorum alii duos vicos, alii plures in sua quisque provincia habuerint. *Canopus* quoque olim in hac diœcesi fuit, utpote suburbanis *Alexandriæ* accensita (vti supra adnotauimus); magnus licet locus, & XII. mill. passuum interuallo ab ea disiunctus. *Nicopolis* itidem ad hanc spectauit diœcesin, quam STRABO [e] vrbe haud minorem censeri debere dicit. Vt proinde particulares conuentus in his remotioribus huius diœcesis suburbiis, quorum incolæ ad ecclesiam matricem coire non potuerunt, celebrari oportuisse, necesse sit. Non de vlla alia diœcesi in *Aegypto* tam specialia monumenta suppetunt, ex hac tamen reliquis metiri poterimus, siquidem vnicuique diœcesi territorium XX. vel XXX. mill. passuum, secundum iustas supputandi regulas assignari posse, liquet. Neque his cum ratione opponi potest, quod nonnumquam sedes episcopales in vicis æque ac in ciuitatibus fuerint. Mãm multi vici ciuitatibus pares erant, magnumque habebant territorium sibi subiectum. Quemadmodum de *Schedia* speciatim obseruat STRABO, quæ ipsius ætate [f] pagus tantum erat, sed talis, vt vrbi æqui-

(d) Athan. apol. II. p. 802. ed. Par. MDCXXVII. (p. 200. d. ed. Par. MDCXCVIII.)

ὁ Μαρεώτης, καθὰ προῖπον, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστὶ, καὶ ἐδίποτε τῇ χώρῃ γέγονεν ἐπίσκοπος· ἐδὲ χορεπίσκοπος· ἀλλὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπων αἱ ἐκκλησίαι πάσας τῆς χώρας ὑποκείνται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κἀμας μαζίσας, καὶ ἀριθμῶ δέκα πρὸς καὶ πλείονας. Mareotes, vt supra dictum est, regio est Alexandrina, in qua numquam episcopus fuit, aut chorepiscopus: sed vnicuique illius regionis ecclesiæ Alexandrino parent episcopo. Presbyteri autem singuli suos vicos habent maximos, qui decem circiter sunt immo plures numero.

(e) Strabo lib. XVII. p. 795. edit. Paris. MDCXX. (p. 1145. ed. Amstelod. MDCCVII.

ς.) Διὰ δὲ τῆς Ἰπποδρόμου διελθόντι ἡ Νικόπολις ἐστὶν ἔχματα κατοικίαν ἐπὶ θαλάττῃ πόλεως ὅτι ἐλάττω· τριακοντὶ δὲ εἰσὶν ὄσπ' τῆς Ἀλεξανδρείας σάδιαι. Exeunti per Hippodromum est Nicopolis, quæ habitatur ad mare, ita vt vrbe haud minor censeri debeat: Distat ab Alexandria stadiis triginta.

(f) Strabo lib. XVII. p. 800. (1152. a.) Διέχει τελευταχθονὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ Σχεδία, κατοικία πόλεως. Schedia quatuor schoenis distat ab Alexandria, pagus vbi similis est.

parari posset; & *Athanasii* temporibus iura ac privilegia civitatis videtur obtinuisse vel certe caput alicuius *Nomi*, siue regionis *Menelaitis* dictæ, fuit. Nam *ATHANASIVS* *Agathodæmonem* [g] episcopum *Schediæ* pariter & *Menelaiti* vocat. Ut adeo, tametsi in *græca* notitia huius provinciae plures episcopatus a vicis denominati legantur, e. gr. a vico *Pfaneo* & *Corrideo*, *Rbicomero*, *Pariana* & *Anassa*; persuadere tamen nobis haud debeamus, horum locorum episcopos pastores duntaxat singularis cuiusdam vici fuisse, sed potius vnumquemque amplum aliquod territorium ad exemplum *Schediæ* habuisse, in quo iurisdictionem suam exercere potuerit. In diocesi *Arsinoë*s sæculo tertio medio parœcias per agros fuisse, manifestum est. *DIONYSIVS* enim ecclesiae *Alexandrinæ* episcopus de illis in epistola quadam loquitur, in qua de *Nepote* quodam chiliasta, qui istius loci episcopus fuerat, differit. Cuius post obitum se in præfecturam *Arsenoiticam* profectum, conuocatis presbyteris ac doctoribus per singulos vicos [h] concionantibus, tres continuos dies opinionem *Nepotis*, quæ quasdam ipsorum ecclesias infectas in schismata & factiones discidisse visa fuerit, examinasse dicit. Idem *CASSIANVS* [i] de *Panephyso* in provincia *Augustamnica prima* obferuat, quod plures vrbes & vicos sub se habuerit, vsque dum

(g) Athan. épist. ad Antioch. p. 580. edit. Par. MDCXXVII. (p. 776. c. edit. Parif.

MDCXVIII.) "Ἐστὶ δὲ ἕκαστος τῶν προσηρμένων Ἐπισκόπων, πρὸς ἧς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Ἐυσέβιος πόλεως Βιργέθων τῆς Γαλλίας - Οἱ δὲ ἐπισείλιπτες, ὃ το πάπας Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ αἰ Αλεξάνδρεια αὐτὸς το Ἐυσέβιος καὶ Ἀσέριος, καὶ οἱ λοιποὶ, Γάιος Παρατονίης τῆς Ἑγγισα Λιβύου - - Ἀγαθοδαίμων Σχεδιάς καὶ Μενελαΐτης. κ. τ. λ. *Episcopi* prædicti, ad quos epistola scripta est, hi sunt: Eusebius Vercellorum Galliae urbis - - Qui vero epistolam scripserunt, hi sunt: Athanasius papa & qui cum eo Alexandriae adfuere. ipse Eusebius & Asterius, reliqui autem Gaius Paratonii proxime Libyam - - *Agathodæmon Schediæ* & *Menelaite*, cetera.

(h) Dionys. apud Euseb. lib. VII. c. XXIV. Συγκαλέσας τὸς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κἀμαῖς ἀδελφῶν κ. τ. λ.

(i) Cassian. collat. XI. c. III. Sumto baculo & pera, ut illic cunctis viam ingredientibus monachis moris est, ad civitatem nos suam, id est *Panephysim* itineris dux ipse perduxit. Cuius terras, immo etiam contiguae regionis plurimam partem quondam opulentissimam, siquidem ex ea cuncta, ut fama est, in regios cibos subministrabantur, repentino terræ motu excussum mare transgressis limitibus occupavit, atque ita collapsis ferme omnibus vicis, optimas olim terras falsis paludibus supertexit.

inundatione maris & terræ motu fere omnes collabarentur. Et CAROLVS A SANCTO PAVLO, *Phragoniam in Aegypto secunda* totum nomum *Elearchia* dioecesis suæ loco habuisse ex ATHANASIO [k] recte obseruat. Et si a *Thenefo* in prouincia *Augustamnica* discesseris, quam sine vlllo territorio ad eam spectante, facere videtur CASSIANVS [l], de omnibus *Aegypti* ciuitatibus generatim adfirmari potest, quod in circuitu suo sua habuerint προάστια siue suburbia & vicos, aliæ quidem plures, pauciores alia: in quibus, quemadmodum DIONYSIVS episcopus *Alexandrinus* [m] auctor est, sacri conuentus, a conuentibus ecclesiarum matricum distincti, agi consueuerint.

VERVM ENIMVERO ne lectoribus meis imponam, vnum par est obseruem, quod magnitudinem harum dioecesium in vna parte *Aegypti* valde imminuet, hoc est, quod, sicut in aliis

(k) Car. a Sanct. Paulo p. 281. edit. Paris. MDCXLI. (p. 271. edit. Amstelod. MDCCXI.) *Elearchia* ciuitas *Aegypti* dicitur in concilio Chalcedonensi aët. I. & in dicta notitia. Regionem tamen fuisse ex hoc conicio, quod ad plures sedes episcopales pertinuerit. *Asarho Phragoneos* & *Elearchia* episcopus dicitur apud D. Athanasium in epist. ad Antioch. & Isaac *Elearchia* præsul concilio Ephesino subscripsit.

Athan. epist. ad Antioch. (tom. I. p. 776. c. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἀγαθὸ φραγώνιος καὶ μέγας τῆς Ἐλεαρχίας (ἐπίσκοπος).

(l) Cassian. collat. XI. c. I. Ad oppidum *Aegypti*, cui *Thenefus* nomen est, ementa navigatione peruenimus. Cuius accolæ ita vel mari vel stagnis salis vndique circumluuntur, vt solis, qui terra deest, negotiationibus dediti, opes atque substantiam nauali commercio parent, ita vt ædificiis cum voluerint extruendis terra non suppetat, nisi de longinquo nauigiis apporetur.

(m) Dionys. ap. Euseb. lib. VII. c. XI. (p. 212. edit. Amstelod. f. Colon. MDCXCV.)

Ἐτυχον δὲ παραμυθίας, ὑπομνησόντων με τῶν ἀδελφῶν, ὅτι γενητὴ μάχην τῇ πόλει καὶ ἡ μὲν Κεφρών ποτὴν ἡμῖν ἦγεν ἀδελφῶν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου τῆς ἐπιμείλειας, ὡς πλατύτερον ἐκκλησιάζει δύνασθαι ὅλην δὲ πλησικίτερον ἕως τῆς πόλεως, συνήχιστερον τῆς τῶν ὄντων ἀγυπητῶν καὶ οἰκητοτάτων καὶ φιλιτάτων ὄψεως ἀπολαύσεσθαι ἀφίξονται γὰρ καὶ ἀναπαύσονται καὶ ὡς ἐν προαεσίαις ποίματιζω κειμένοις, κατὰ μέρος ἴσονται συναγαγαί καὶ ἕτως ἐγένετο. Multum mihi consolationis attulit, quod fratres me admonuerunt, locum illum a ciuitate propius abesse.

Itaque quamuis *Cephron* maximam nobis multitudinem fratrum ex *Aegypto* confluentium adduxisset, adeo vt *Lixius* iam conuentus agere possemus, illic tamen ob vicinitatem vrbs, caillimorum & coniuftillimorum hominum adpectu crebrius nos aiebant esse fruiuros. Eos quippe accessuros ibique commemoraturos: & tamquam in suburbanis remotioribus, particulares illic conuentus futuros. Idque ita contigit.

partibus regio omnium in mundo populissima, ita in aliis profusis deserta & inculta fuerit. Ciuitates generatim iuxta *Nili* fluminis ripas positaë, sed ab utroque latere extra X. vel XX. mill. passuum spatium vasti montes & solitudines erant, quas nullus mortalium incolebat, donec, *OROSIO* [u] obseruante, hæc vastas solitudines arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem, periculosamque serpentum abundantiam conuersatio humana non nosset, magna habitantium monachorum multitudo, relictis ciuitatibus, compleuisset. Hæc solitudinum *Aegypti* descriptio a *IOSEPHO* [o] confirmatur, vbi de incredibili expeditione loquitur, quam *Moses* cum exercitu *Aegyptio* per eas suscepit, *Aethiopes* nec opinantes adgressurus. Scriptores etiam christiani, qui de vita agunt monastica, solitudines istas curatius describunt. *SULPICIVS SEVERVS* prima eremi in *Thebaidæ* [p] duodecim tantum millibus a *Nilo* statuit. Eremus autem ipsa vastissima erat. Nam *CASSIANVS* de eremo *Scythi*, vbi *Paphnutius* abbas fuit, loquens, monachum quemdam ibi ab ecclesia duodeuiginti millibus [q] commoratum esse, dicit. Sed ab vniuersis vrbibus & habitaculis hominum, quam eremum *Scythii*, diuidi dicit, septem siquidem vel octo mansionibus vastissimæ solitudines [r] deserta penetrantes vix ad cellula-

(u) Oros. hist. lib. VII. c. XXXIII.

(o) Ioseph. antiquit. lib. II. c. V. (p. 18. c. edit. Colon. MDCXCI.) Τῆς γῆς χαλεπῆς ἕως ὀδευθῆναι διὰ πλῆθ^{ος} ἰσπετῶν (παυφοροπέτου γὰρ εἶναι, ὡς καὶ τὰ κατ' ἀλλοῖς τῆτων ἐκ ὄντα μόνη τρίφον, δυνάμει τὴ καὶ κακία τῶ τῆς ὄψεως ἀσυνήθει διαφεροῖται, πᾶς δ' αὐτῶν εἶσι καὶ πλείονα, ὡς λαθόντι δὲπ' γῆς κακουργεῖν, καὶ μὴ ποιοδομένους ἀδικεῖν ὑπερπέτῃ γινώσκοντα) τοῦ πρὸς ἀσφάλεια καὶ ἀβλαβῆ ποσίων τῆ σεαυτοματ^{ος} στρατήγικα θαυμαστὸν κ. τ. λ. Quum hoc iter difficile esset præ multitudinem serpentum (nam hic tractus plurimos gignit, aliquot etiam genera, quæ usquam alibi reperiuntur, noxios omnes & ipso adpectu horrendos, & in his quosdam volucres, vt non solum humi latentes insidientur, sed & sublimes ex improviso noceant) commentus est ad securum iter exercitus stratagem dignum admiratione. cetera.

(p) Sulpic. dial. I. c. VII. (c. XIII. edit. Lips. MDCCIII. p. 398.) Vbi prima eremi ingressus sum duodecim fere a Nilo millibus, cetera.

(q) Cassian. institut. lib. V. c. XL. Decem & octo millibus longe ab ecclesia commanebat.

(r) Id. collat. XXIV. c. IV.

Conf. Instit. lib. X. c. XXIV. Abbas Paulus, probatissimus patrum, quum in

rum suarum secreta peruenire., Vt adeo secundum hanc descriptionem probabile sit, fere dimidiam *Aegypti* partem arena & desertis fuisse abscissam, quæ colli non potuerit, nec proinde habitata sit, donec monachi, inuenta noua viuendi ratione, ciuitatibus relictis, hic illic sparsi solitudinum incolæ euaserint. Atque hoc modo diœceses *Aegypti*, si proprie de habitabili earum parte loquamur, ad multo angustiorem ambitum reducendæ, & circiter XV. millia passuum generali amplitudinis earum mensuræ, si summam omnium æquaueris, hoc sensu adsignanda erunt. Sed vero uti *Alexandria* & aliæ maiores fuerunt, ita *Thennesum* & *Panaphysum* & alias multo minores fuisse, certum est. Quæ res obseruationem supra de illis a nobis factam confirmat, heic quasdam ex amplissimis iuxta ac angustissimis in mundo diœcesibus sub eadem regiminis episcopalis forma extitisse, non obstante, quidquid in contrarium legimus.

§. VII.

De diœcesibus Arabiæ. Et cur hæ frequentiores in vicis, quam in aliis locis.

Ex patriarchatu *Alexandrino* proxime iam in *Hierosolymitano* progrediendum nobis esset, at quum *Arabia* interiecta nobis occurrat, illam heic contuebimur, tametsi ad patriarcham spectet *Antiochenum*. CAROLVS A SANCTO PAVLO errore ductus eam *Arabiam Petream* vocat, quæ, obseruante HOLSTENIO, distincta erat prouincia sub patriarcha *Hierosolymitano*, & in antiquis monumentis ecclesiasticis nomine *Palæstine terræ* vulgo nota. Hoc loco autem *Arabia* pro ea parte sumitur, quæ metropoli *Bosrae* suberat, antiquis scriptoribus interdum *Philadelpia* vocata. In hac prouincia viginti vna diœceses antiquitus fuerunt, quarum duodeuiginti a CAROLO A SANCTO PAVLO recensentur. 1. *Bosra*. 2. *Adra*. 3. *Mcclaba*. 4. *Gerasa*. 5. *Nibe* vel *Neba*.

---

eremo valliore consistens, quæ Porphyrio nuncuatur, palmarum fructibus & horto modico securus, haberet sufficientem alimoniam suæ victusque substantiam, nec posset aliquid aliud, vnde sustentarentur, operis exicere, eo quod ab oppidis & habitabili terra sepeem mansionibus, vel eo amplius deferri illius separaretur habitatio. plures expeteretur pro mercede vecturæ, quam valere posset pretium operis defudati, collectis palmarum foliis, quotidianum pensum velut exinde sustentandus, a semetipso iugiter exigebat.

6. *Phi-*

6. *Philadelphia*, vnde in EPIPHANIO & aliis hæc regio dicitur *Arabia Philadelphia*. 7. *Esbur*. 8. *Ncapolis*. 9. *Philippopolis*. 10. *Constantine*. 11. *Dionysias*. 12. *Maximianopolis*. 13. *Auara*. 14. *Elana* al. *Necla*. 15. *Zerabena*. 16. *Erra*. 17. *Anitba*, vel vt HOLSTENIVS legit, *Eurimia*. 18. *Parembola*. Quibus adhuc tres ab HOLSTENIO adduntur, *Canotba*, *Pheno* & *Bacathus*, EPIPHANIO & EVSEBIO memorata. Sequentibus temporibus, vbi *notitia* facta est, quæ huius libri capite septimo exhibetur, numerus dioecesium ad triginta quatuor adauctus est, quarum duodecim appellantur, vici. Neque hoc nouum & insolens in hac regione fuisse, ex SOZOMENO [s] apparet. Moris enim in quibusdam prouinciis fuisse dicit, episcopos in vicis consecratos habere, & speciatim *Arabie* & *Cypri* hoc nomine meminit. Sed tum opinari non debemus, quasi hæc dioeceses vnus tantum vici finibus fuerint terminatae, quemadmodum nonnulli, hypothesi suæ de episcopatibus singularium congregationum gratificaturi, falso inde concluderunt. Nam vici isti erant antiquis communiter sic dictæ *metrocopia*, multos alios vicos sibi subiectos habentes; ita vt certæ alicuius regionis vici primarii essent. Hoc ex EPIPHANIO [t] liquet, qui de *Bacatho*, episcopatu rurali quodam, loquens *μητροκομίαν Αραβίας*, *primarium vicum Arabie* vocat, quod plures ibi vicos ad hunc pertinentes fuisse indicat. Quare hæc dioeceses æque magnæ ac aliæ esse potuerunt, habentes non solum istum vicum, sed nonnumquam integra quoque territoria & regiones sibi subiectas: vt ex ante dicta notitia videre est, in qua earum quædam *clima orientaliū* & *clima occidentaliū* dicuntur. Quo ipso non singularis quidam vicus, sed paruus aliquis populus seu natio istiusmodi regionis sub primario quodam vico, a quo vniuersa dioecesis nomen habe-

(s) Sozom. lib. VII. c. XIX. Ἐν ἄλλοις δὲ ἔθνεσιν ἔτιν ἔπη καὶ ἐν κόμῃσι ἐπίσκοποι ἱερωταί, ὡς παρὰ Ἀραβίαις καὶ Κυπρίοις ἔγνων καὶ παρὰ τοῖς ἐν Φρυγίαις Ναυαπαινοῖς καὶ Μοντανισαῖς. In aliis prouinciis interdum etiam vici consecratos habent episcopos, sicut in Arabia & in insula Cypro animaduerti, & apud Novatianos ac Montanistas, qui sunt in Phrygia.

(t) Epiphani. epitom. Panarii (tom. II. p. 145. d. n. XII. Ὁνομάσιοι ἔτι, καθὼς ὑπελήφαμεν, οἱ τὴν Βάκαθον κατοικοῦντες, μητροκομίαν τῆς Ἀραβίας τῆς φιλadelphίας. Valefii. Hi, quantum suspicor, Bacathi habitant, quæ est Arabiæ Philadelphienfis *primarius vicus*.

bat, denotatur. *Arabes* natio erant, cui in vicis potius comorari placebat, & non nisi pauca oppida erant, cum aliis nationibus comparata. Et hæc causa videtur esse, quamobrem in hac regione episcopus in vicis constitui licitum fuerit, quod alioquin canonibus ecclesiæ interdictum erat, quemadmodum alio loco [†] ostendimus.

§. VIII.

De diœcesibus Palæstinæ, seu de patriarchatu Hierosolymitano.

Ex *Arabia* proxime pergimus in *Palestinam*, seu patriarchatum *Hierosolymitanum*, qui ex patriarchatu *Antiocheno* desumptus tres habuit prouincias, iurisdictionis suæ limitibus adsignatos, quæ in antiquis monumentis ecclesiasticis, ad modum ciuilibus descriptionis imperii *Romani*, plerumque *Palestina prima*, *secunda* & *tertia* dicuntur. In his tribus prouinciis (intra terræ *Canaan* & *Arabie petræe* terminos constitutis) a CAROLO A SANCTO PAVLO quadraginta septem circiter antiquæ diœceses numerantur.

I. IN PALAESTINA PRIMA.

1. Hierusalem. 2. Cæsarea. 3. Dora. 4. Antipatris.
5. Diospolis, in scripturis sacris vocata Lydda. 6. Iamnia.
7. Nicopolis, quæ est Emmaus. 8. Sozusa. 9. Maiuma. 10. Ioppe.
11. Ascalon. 12. Gaza. 13. Rhapsia. 14. Anthedon. 15. Eleutheropolis, olim locus quidam circa Hebronem.
16. Neapolis vel Sichem. 17. Elia. 18. Sebaste, vulgo Samaria. 19. Petra.
20. Hiericho. 21. Libias. 22. Azotus. 23. Zabulon.
24. Araclia al. Heraclea. 25. Baschat. 26. Archelais.

II. IN PALAESTINA SECVNDA.

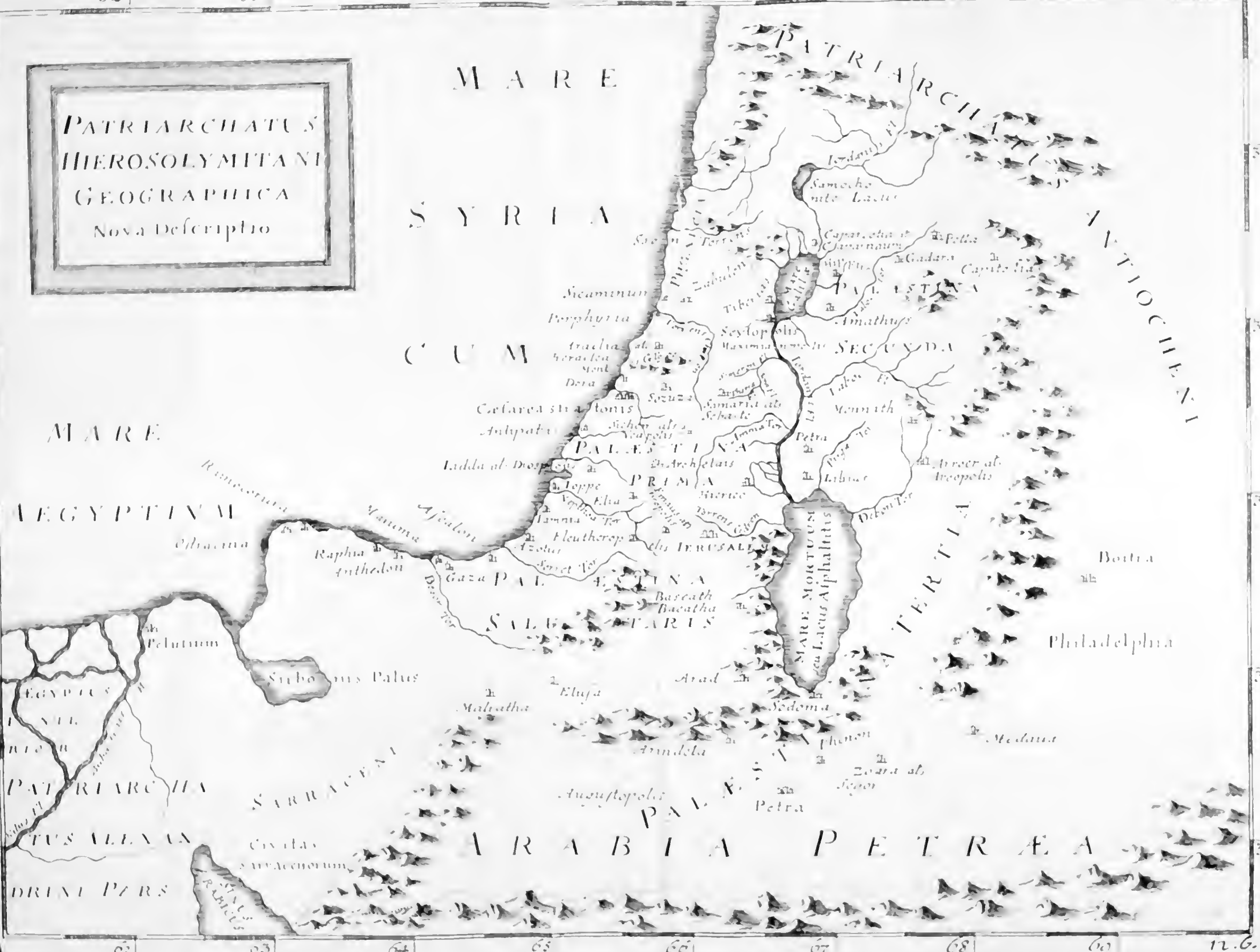
1. Scythopolis. 2. Pella. 3. Caparcotia al. Caparnum.
4. Gadara. 5. Capitolias. 6. Maximinianopolis. 7. Tiberias.
8. Mennith. 9. Hippus. 10. Amathus.

III. IN PALAESTINA TERTIA.

1. Petra. 2. Augustopolis. 3. Arindela. 4. Arad. 5. Ariopolis.
6. Elusa. 7. Zoara. 8. Sodoma. 9. Phenon. 10. Pharan.
11. Aila. HOLSTENIUS in emendationibus suis in hunc catalo-

(†) Lib. II. c. XII. §. I. vol. I. p. 171. 172.

**PATRIARCHATUS
IHEROSOLYMITANI
GEOGRAPHICA
Nova Descriptio**

11. FINE. HOLSTENIUS RECHENKUNST

---

(11) Lib. II. c. XII. §. I. vol. I. p. 171. 172.

... gum

gum duas delet, nimirum *Baschar*, quam eandem cum *Bacarbo* in *Arabia Philadelphiæ* fuisse, putat; & *Phenon*, quam eidem prouinciæ adsignat. Sed harum duarum loco tres alias in *Palestina prima* inuenit, nempe *Sycamazona*, *Gerara*, & alteram *Lyddam* a *Diospoli* ante memorata distinctam. Vt adeo vniuersus cognitarum dioecesium numerus fuerit quadraginta octo.

IAM si has omnes vna intueare, & cum quadraginta dioecibus in *Germania* conferas, admodum parux istarum intuitu videbuntur. Quum enim *Germania* DCCCXL. mill. passuum longa & DCCXL. mill. passuum lata esse statuatur, vniuersa harum trium dioecesium amplitudo ad spatium CLX. mill. passuum non adscendet. Nam longitudo *Palestinae* seu terræ *Canaan*; complectentis partem *Phœnicie*, vsque ad *Tyrum* & *Sidonem*, quæ tamen ab his prouinciis excluditur, ab HIERONYMO [u], COTOVICO [w], MASIO [x] aliisque CLX. mill. pass. & latitudo a *Ioppe* ad *Jordanem* fluiuium haud amplius LX. mill. pass. habere iudicatur. Quibus si LX. circiter millia trans *Jordanem* pro latitudine *Palestinae* tertiæ ad fines *Arabie Philadelphiæ* & *Bosfræ* addideris, perfectam trium istarum dioecesium dimensionem habebis. Vnde intelligis, duas dioeceses *Germanicas* centum millia passuum longas, æque amplas esse atque has quadraginta octo simul sumtas. Verum enim vero erant quædam dioeceses inter illas iustæ cuiusdam magnitudinis. *Eleutheropolis*, cuius HIERONYMO admodum memorata, non procul a loco, vbi *Hebron* sita fuit, in limitibus *Danis* & *Iudæ*, satis amplum habuisse territorium videtur. Nam HIERONYMVS de vicis, ad eam pertinentibus ab eaque decem & septem milliaribus [xx] distantibus, loquitur, multorumque aliorum vicorum, in

(u) Hieron. epist. ad Dardan. (tom. III. opp. p. 732. f. edit. Paris. MDCLXIII.) Respondeant mihi, qui hanc terram - - possessam putant a populo Iudæorum, postquam reuersus est ex Aegypto, quantum possederit, vtiq; a Dan vsque a Bersabe, quæ vix centum sexaginta millium in longum spatio tenditur. - - Pudet dicere latitudinem terræ repromissionis, ne ethnicis occasionem blasphemandi dedisse videamur. Ab Ioppe vsque ad viculum nostrum Bethlehem quadraginta sex millia sunt. cetera.

(w) Cotouic. itinerar. Hierosolym. lib. I. c. I. p. 337.

(x) Masius in Iosua XII, 24.

(xx) Hieron. de locis Hebr. voce *Duma*. *Duma* vicus grandis in finibus Eleu-

eodem territorio mentionem facit, etiamsi eorum distantiam ab vrbe non adeo accurate tradat. SOZOMENVS alios quosdam vicos nominat, vt *Besanducam* [y], vbi EPIPHANIYM natum dicit: Et *Celam* & *Berathsatiam* [z], vbi *Michæ* & *Habacuci* vatum ossa reperta sint. Prope *Besanducam* Epiphanius monasterium edificauerat, habebatque vicus ecclesiam, in qua diaconum ordinauit EPIPHANIVS, vt ipse [a] auctor est. Ex quibus omnibus, hanc ciuitatem amplum territorium & dioecesim haud mediocrem, cum multis oppidis & ecclesiis ad ea spectantibus, habuisse, patet. Fuerunt etiam nonnullæ aliæ, speciatim in *Palestina* secunda & tertia, eiusdem cum dioecesi *Eleutheropolitana* magnitudinis. Sed prudens quisque lector ex harum diocesium amplitudine facile iudicabit, quod alias quasdam ideo admodum paruas fuisse oporteat, quum in tam angusto terræ tractu tanta earum multitudo fuerit. Quod si oculos ad oram maritimam *Palestinae* conuertamus, & *Tyrum*, *Sidonem*, *Prolemaidem*, *Sycaminum* ac *Porphyrîam* (quippe intra antiquos terræ *Canaan* limites constitutas, vt vt nunc ad prouinciam *Phœnicem* & patriarcham *Antiochenum* spectantes) ei accenseamus, in CLX. mill. passuum tractu septemdecim vel duodeuiginti ciuitates, earumque alias aliis valde vicinas, deprehendimus. COTOVICVS [b] quatuor tantum milliaria a *Prolemaide* ad *Porphyrîam* supputat; & *Sycaminum* & *Zabulon* haud longius inde remotæ

theropoleos, decem & septem ab ea milliariibus distans.

- (y) Sozom. lib. VI. c. XXXII. Ἐπιφάνιος δὲ, ἀμφὶ Βησανδύκην κώμην, ἔδειξεν ἡμῶν Ἐλευθεροπόλεως. Epiphanius iuxta *Besanducen vicum* in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat.
- (z) Sozom. lib. VII. c. XXIX. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὸνομα τῆς πόλεως ἦεν Κελά, ἡ πρὶν Κεῖλα ὀνομαζομένη πόλις, καὶ ἦν ὁ Ἀβὰκ καὶ εὐρέθη καὶ Βηραθσατία χωρίον ἀμφὶ δίκην στάδια τῆς πόλεως διεσῶς· περὶ δὲ τῆς ὁ Μιχαὴς τέφρα ἦν κ.τ. λ. Locutus, in quo repertus est Abacuc, vocabatur *Cela*; olim vero *Celû* ciuitas dicebatur. *Berathsatia* vero locus est decem circiter stadiis distans ab vrbe: iuxta quem locum erat sepulchrum Michææ.
- (a) Epiphanius. epist. ad Ioan. Hierosolymit. (tom. II. p. 312. c.) Quum celebraretur collecta in ecclesia ville, quæ est iuxta monasterium nostrum, ignorantem eum & nullam penitus habentem suspicionem, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius, ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi, & primum diaconum ordinauimus, cetera.
- (b) Cotovic. itinerar. lib. I. c. XX.

erant.

erant. FERRARIUS autem viginti vel viginti quatuor computat; adeoque priorum duarum positio quodammodo dubia est, sed reliquæ tres quinque circiter vel sex milliaribus alia ab alia abfuisse, censi possunt. Idem de *Dora* & *Cæsarea* metropoli obseruat BAUDRANDVS [c], quod quinque tantum milliaribus disiunctæ fuerint. Ita FERRARIUS *Antipatridem* decem milliaribus a *Cæsarea*, & *Diospolis* decem amplius ab *Antipatride* abfuisse statuit. *Diospolis* in sacris litteris *Lydda* vocatur & *Ioppe* proxima dicitur. BAUDRANDVS sex tantum milliaribus ponit, emendans FERRARIUM, qui decem habet. *Iamnia* etiam decem circiter milliaribus a *Ioppe* distabat & duodecim tantum a *Lydda*, vti ex itinerrario ANTONINI colligitur. Vt proinde hæ tres civitates non amplius duodecim milliaribus alia ab alia disiunctæ fuerint. Sed *Gaza*, *Maiuma* & *Anthedon* adhuc viciniore sibi inuicem erant, non longius viginti stadiis, seu tribus milliaribus alia ab alia distatæ, quemadmodum distantiam earum speciatim obseruauit SOZOMENVS [d]. *Maiumam* dicit prius vicum tantum fuisse, situmque prope mare ad *Besorem* torrentem, ad *Gazeos*, quorum portus fuerit, spectasse. Sed quum *Constantinus*, ipsam christianæ religioni impense deditam esse, intelligens, ciuitatis iure donasset separatimque rempublicam habere iussisset, statim secundum antiquam regulam sedem episcopi factam esse, atque postea quoque, non obstantibus quorundam in contrarium studiis, mansisse: qua de re capite præcedente diximus. Tametsi vero istæ ciuitates tam prope ab se inuicem abfuerunt, existimandum tamen non est, earum episcopos tantum fuisse parochianos, seu singularium coetuum pastores. Quando *Maiuma* *Gazæ* coniuncta fuit, ecclesia sine vlllo dubio plus vna congregatio fuit. Nam EUSEBIUS de *Silvano* episcopo *Gazarorum*, qui persecutionis *Dioeletianæ* tempore reli-

(c) Baudrand. lexic. geogr. voce *Dora*. *Dora*, seu *Dor*, vrbis fuit terræ sanctæ in tribu *Manasse*, in ora littorali, quinque milliaribus a *Cæsarea* in boream.

(d) Sozom. lib. V. c. III. Προσέθηκε (Ἰβλιαῶς) Γάζη τῆν Κωνσταντίαν, ἀμφὶ τῆς εἰκοσὶ σταδίων διαστάσαν. *Gazæis* *Constantiam* (olim *Maiumam* dictam) adiudicauit, viginti circiter stadiis ab ea distantem. Cap. IX. Καρὸν ἐν ἑσπέρῃ εἰς Ἀνθηδόνα πόλιν ἐπὶ θάλασσαν, ἀφεστάσαν Γάζης ὡς εἰς σταδίους εἰκοσὶ. Ipse opportunitatem nactus *Anthedonem* aufugit, urbem maritimam viginti circiter stadiis *Gazæ* distantem.

gionis caussa capite truncatus erat, loquens, ecclesiarum [e] circa *Gazam* episcopum eum nominat. Quod dicecesin illius plus vnam congregationem fuisse, indicat. Quid? Quod quum *Maiuma* inde separata esset, *Gaza* adhuc plures alios vicos & populosum territorium sibi subiectum habuit. SOZOMENVS [f] trium vicorum mentionem iniicit, quorum vnus dictus fuerit *Thabatha*, vbi *Hilarion* natus; alter *Chaphorcabra*, patria *Ammonii*; & tertius quidam *Bethelia*, quam πολυάνθρωπον κώμην Γαζαίων, vicum *Gazæorum* abundantem incolarum multitudine appellat; & præter alia templa *Pantheon* gentilium illic fuisse dicit, vnde hunc locum nomen accepisse coniicit, quod *Syrorum* lingua idem sit ac domicilium deorum. Iam vero pagus, qui plura gentilium templa habuit, sine dubio; posteaquam *CHRISTO* nomen dedit, nonnullas etiam ecclesias christianas habuit, cum presbyteris ad sacra munia obeunda constitutis, quantumvis ecclesiæ *Gazæorum* subiectis. Ad *Maiumam* autem quod at-

(e) Euseb. lib. VIII. c. XIII. τῶν δὲ ἐπὶ παλαιστίνης μαρτύρων, Σιλβανὸς ἐπίσκοπος τῶν ἀμφὶ τὴν Γάζαν ἐκκλησιῶν - - τὴν κεφαλὴν ἑσπόμενται. Inter martyres *Palæstinae* *Siluanus* ecclesiarum circa *Gazam* urbem episcopus - - capite truncatus est.

(f) Sozom. lib. III. c. XIV. διέπεπε τότε ἐνθάδε Ἰλαρίων ὁ θεοπίσιος τῆτα δὲ πατεὶς μὲν ἦν Θεβαθά κώμη πρὸς νότον δὲ Γάζης κειμένη. Florebat in ea (*Palæstina*) tunc temporis diuinus *Hilario*. Patria huic fuit *Thabatha*, vicus ad austrum vrbs *Gazæ* situs. Lib. VI. c. XXXII. καὶ Ἀμμάνιος δὲ ὡσαύτως δικαστικὸς διεσῶς, ἦκει ἀμφὶ Χαφαρχοβράν κώμην Γαζαίων, ἀφ' ἧς τὸ γένος ἔχεν. *Ammonius* decem circiter stadiis remotus habitabat iuxta vicum *Gazæorum* *Chapharcobrani*, ex quo originem traxerat. Lib. V. c. XV. καθότι πατὴρ ἔσθην ἂν ὡσὸς τε πανοικίη καὶ οἱ δὲ τῶ γένος Ἀλαφίωνος, χριστιανὸς πρῶτον ἐγένοντο ἐν Βηθελία κώμην Γαζαίων, πολυάνθρωπος τε ἦσθη, καὶ ἱερὰ ἔχουσα ἀρχαιοτάτη καὶ κατασκευὴ σημανὰ τοῖς κατοικοῦσι καὶ μέγιστα τὸ πάνθειον, ὡς ἐπὶ ἀεροπόλεως χεροποιεῖται πρὸς λόφου κείθρου, καὶ παντιχόθεν πάσης τῆς κώμης ὑπερέχον συμβάλλων δὲ τὸ χαρίον ἴσθα λαχεῖν τὴν ἀποσηγορίαν, καὶ ἐν τῆς Σύρων φωνῆς οἰς τὴν ἐκλήτων ἑρμηνεύσθρον, θεῶν οἰκητήριον ὀνομάζεσθαι διὰ τὴν τῶ πανθῆος ναόν. Quum patre gentili natus esset, ipse tamen cum vniuersa domo, omnesque simul, qui ex gente erant *Alphionis*, primi fidem *Christi* susceperunt *Bethelia*, qui vicus est *Gazæorum*, abundans incolarum multitudine; templaque habet, tum ob vetustatem, tum ob structuram, indigenis veneranda; præcipue vero *Pantheon*, colli cuidam manufacto, velut arci, impostum & supra vniuersum pagum vndeque eminens. Vnde etiam hunc locum nomen accepisse coniicio, & ex *Syrorum* lingua in græcam conuersum deorum domicilium vocari ab illud sanum *Pantheon*.

tinet, quando distincta dioecesis facta est, episcopus illius non singularis parœciæ pastor fuit, sed clericos sub se habuit & reliqua omnia, quæ ecclesia episcopalis *Gazaorum* habuit, quem admodum *SOZOMENVS* [g] speciatim hac de re animaduertit, *Utraque ecclesia*, inquit, *suum seorsum habet episcopum, suum clerum: dies item festos martyrum suorum & commemorationes episcoporum, qui ipsis præfuerunt: vicinorum denique agrorum limites, quibus ecclesiæ ad utrumque episcopatum pertinentes distinguuntur.* Ut autem ne mireris, tales ibi existisse vicos, quales iam memorati sunt, non abs re fuerit obseruare, quæ de duobus vicis *Idumææ Begabri & Caphartophan* non procul hinc distitis, narrat *IOSEPHVS*, quod videlicet *Vespasianus* [h] plus quam decem millia hominum peremerit, & prope ad mille captis multos alios inde exegerit. Alio etiam loco [i], multos *Galilææ* vicos tam populosos fuisse, dicit, ut qui fuerit minimus, supra quindecim millia colonorum habuerit. Iam vero aliquot istiusmodi vici metrocomiæ; seu vico cuidam primario, coniuncti facile ad tantum numerum adscenderint, qui ad efficiendam dioecesin episcopumque & clericos separatim habendos suffecerit, quem episcopum pro singularis cuiusdam congregationis pastore accipere velle, absurdum foret. Atque ita cum minimis dioecibus in hac *Ialestina* parte euidenter fuit comparatum, ubi, non obstante terminorum suorum angustia, sub eadem regiminis episcopalis forma cum reliquis ecclesiis fuerunt constituta.

(g) Sozom. lib. V. c. III. *ἐκάτερα γὰρ ἰδία ἐπίσκοποι, καὶ κληρὸν ἔχει, καὶ πανηγύρεις μαρτύρων καὶ μνείας τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων ἱερῶν, καὶ ὅρα τῶν περὶ ἀγρῶν, οἷς τὰ ἀνήκοντα ἐκάτερα ἐπισκοπῇ θυσιαστήρια διορίζεται.*

(h) Ioseph. de bell. iudaic. lib. V. c. IV. *καταλαβόμενος δὲ δύο κάμας, τὰς μεταίπειτας τῆς Ἰδαμᾶϊας, Βέγαριν καὶ Καφάρτιβον, κλείνει μὴ ὑπερὶ μυρίας, αἰχμαλωπίσεται ὑπερὶ χιλίους, καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐξέλασας, ἐγκαθίστησι τῆς ἰδίας θυσιαστῆρας ἐκ ὀλίγων, οἱ κατατρέχοντες ἐπὶ ὅρα τὴν ὄρεσιν.* Captis duobus vicis in media *Idumæa* sitis, hoc est *Begabri & Caphartophan*, plusquam decem millia hominum peremit: prope autem ad mille cepit: exaëtaque inde reliqua multitudine, non partem militum suorum partem ibi constituit, qui omnia montana loca incursando vastabant.

(i) Ioseph. de bell. iud. lib. III. c. II. *ἀλλὰ καὶ πόλεις πυκναὶ, καὶ τὸ τῶν καμῶν πλῆθος, πανταχῶς πολυάνθρωπον διὰ τὴν εὐθηνίαν, ὡς τὴν ἐλαχίστην ὑπερὶ πενταμυχίλις πρὸς τοῖς μυρίοις ἔχει οἰκήτορα.* Quin & ciuitates ibi (in *Galilæa*) crebriæ sunt, & vbiq; multitudo vicorum propter opulentiam, populosa, ut qui sit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat.

INTERIORES *Palæstine* diœceses generatim patebant latius; quædam tamen parvæ erant. Nam *Emmaus* sexaginta tantum stadiis siue septem milliaribus & dimidio *Hierosolymis* distabat, quemadmodum litteræ sacræ & peregrinatores [k] tradunt: attamen quum ex vico vrbs facta & a *Romanis* tempore *Adriani* reædificata & post excidium *Hierosolymorum* victoriæque de *Iudeis* relatam *Nicopolis* nominata esset, (vti *SOZOMENVS* [l], *EVSEBIVS* [m] & *HIERONYMVS* [n] memoriæ prodiderunt) ipsa quoque in sedem episcopalem cuncta & secundum ecclesiæ regulam territorium oppidanum, diœcesi suæ contributum, nacta fuit; sub qua appellatione & dignitate postea in *noritiis* ecclesiæ reperitur. Hoc fortassis diœcesim *Hierosolymitanam* ab vna parte paullo arctioribus terminis coëret, quam vulgo creditur; sed tamen ad plures particulares ecclesias capiendas adhuc satis ampla erat. Nam antiquitatum *iudaicarum* scriptores communiter tradunt, in ipsa ciuitate plus quam quadringentas fuisse synagogas. LIGHTFOOTVS [o] qua-

(k) Cotouic. itiner. lib. II. c. XIX.

(l) Sozom. lib. V. c. XXI. Πόλις ἐστὶν ἐν Παλαιστίνῃ ἡ νῦν καλεσμένη Νικόπολις· ταύτην δὲ ἐπὶ κόμπην ἔσαν διδόν ἡ Θεία τῶν ἐναγγελίων βίβλος, καὶ Ἐμμαὺς προσεγομένη· Ῥωμαῖοι δὲ μετὰ τὴν ἄλωσην Ἱεροσολύμων καὶ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων νίκην, Νικόπολις ἀνηγόρευσαν· ἐν δὲ τῷ συμβάντι ἔταξ ἀνόμασαν. Vrbs est in Palæstina, Nicopolis hodie dicta. Hanc, quum adhuc vicus esset, sacer euangeliorum liber commemorat, & Emmaunte[m] appellat. Post excidium autem Hierosolymorum & post victoriam de Iudæis relatam, Romani eam Nicopolim nominarunt: ex euentu belli nomen loco imponentes.

(m) Euseb. Chron. añ. MMCCXXXVII. Παλαιστίνης Νικόπολις, ἡ πρότερον Ἐμμαὺς, ἐπιπέθη πόλις, προσβύοντο ἑπὶ αὐτῆς καὶ προσημαίνετο Ἰσλὺς Ἀφρικανῶ τῷ τῷ χρονικῷ συγγράμματι. In Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, vrbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Iuliano Africano, scriptore temporum.

(n) Hieron. de locis Hebraic. voce *Emmaus*. (tom. III. p. 184. a. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Emaus, de quo loco fuit Cleophas, cuius Lucas meminit Euangelista. Hæc est nunc Nicopolis, insignis ciuitas Palæstinæ.

(o) Lightfoot hor. hebr. in Matth. proem. c. XXXVI. *Hieros. Chelub*, fol. 35. 3. R. Phineas nomine R. Hoshaia dicit, *Quadringentæ & sexaginta synagogæ erant Hierosolymis: quorum vnaquæque habuit domum libri & domum doctrinæ: בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה & domum libri pro scriptura*, id est, vbi legeretur scriptura: & *domum doctrinæ pro Traditionibus*, id est, vbi docerentur Traditiones. Recitantur hæc alibi, atque illic adsurgit numerus ad CCCCLXXX. Idem *Megillah*, fol. 73. 4. Dicit R. Phineas nomine R. Hoshaie, *Quadringenta & octo*.

drin-

dringentas & quinquaginta computat: Alii [p] quadringentas & sexaginta, & alii [q] quadringentas & octoginta cum pro *Judais*, tum pro peregrinis fuisse, dicunt. OPTATVS in non magna planitie in vertice montis *Sionis* septem synagogas fuisse adfirmat, vbi *Judæi* [r] conuenientes legis per *Moyſen* datæ lectioni auscultare conſueuerint. Et EPIPHANIVS [s] totidem memorat, casque post excidium *Hierosolymorum* ad tempora vsque *Adriani*, vnam autem ex illis ad ipsa *Constantini* tempora perſiſtiſſe, perhibet. Iam vero mirum foret, si ciuitas quæ tot habuit synagogas, non nisi vnam ecclesiam præbuiſſet, iam christiana facta, & tot conuersorum millia ipſo apostoolorum tempore complexa. Sed habebat etiam territorium extra ciuitatis mœnia & ecclesias quodam interuallo inde distantes.

giuta synagoga erant Hierosolymis &c. De variatis numeris heic non quærimus, posterior est receptior, adstruiturque per *Gematrîam*, vt vocant, e voce *מגות* *Ies. I. 21.* R. Sol in *Ies. II. 1.* inuenimus in *Pesikta*, R. Menahem a R. Hoshana dicit CCCCLXXX. *Synagoga erant Hierosolymis secundum valorem arithmeticum vocis מנחה*. Nota, vt non computetur N.

(p) Othon. lex. Rabb. p. 627. *Synagoga sexaginta & quadraginta (leg. sine dubio quadringenta) erant Hierosolymis, cetera.*

(q) Sigon. de republ. Hebr. lib. II. c. VIII. In commentariis Hebræorum scriptum est, vltimis temporibus in vrbe Hierosolyma quadringentas octoginta synagogas constitutas fuisse, quod Iudæi eo ex omnibus regionibus conuenirent.

Goodwin. *Moses & Aaron* lib. II. c. II. §. III. Hierosolyma continebat CCCCLXXX. synagogas præter templum, cum pro Iudæis tum pro peregrinis.

(r) Optat. lib. III. p. 62. edit. Par. MDCXXXI. (p. 69. ed. Par. MDCLXXIX.) Non in illo monte *Sion*, in cuius vertice est non magna planities, in qua fuerant septem synagoga, vbi Iudæorum populus conueniens legem per *Moysem* datam discere potuit.

(s) Epiph. de mensur. & ponder. n. XIV. (tom. II. opp. p. 170. c. edit. Colon. MDCLXXXII.) *ἐκεῖ γὰρ ἀκαθάρτη τῆτις ἐν τῷ μίρῳ Σιών, ἡπὸ δὸς τῆς ἰερῆς μώσεως παρελείφθη, καὶ μίρῳ δικήσεων περὶ αὐτὴν τὴν Σιών, καὶ ἑπτὰ συναγωγαί, αἱ ἐν τῇ Σιών μόναι ἐθήκεσαν, ὡς καλύβαι, εἰς ἃν μία περιελείφθη ὡς κρητὴ Μαξιμῶν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ Κωνσταντῖνῳ τῷ βασιλεῖ, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπέλῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.* Erat illa (ecclesia parua quædam christianorum) in *Sionis* parte constructa, quæ ciuitati superfuerat, cum *Sioni* propinquis aliquot ædificiis ac septem synagogis, quæ in eodem monte solæ velut tuguria perſisterant, ex quibus vna duntaxat ad *Maximoneæ* præfalis & *Constantini* imperatoris tempora velut ymbra culum in vinea, vt scripturæ verbis vtar, relicta videbatur.

Bethleem enim in diœcesi *Hierosolymitana* erat, sex milliaribus ab ecclesia matrice dissidens; quam ob causam ecclesiam & presbyteros separatim habebat, sed episcopo *Hierosolymitano* subiectos, ut auctor est *HIERONYMVS* [t], qui *Ioanni* episcopo *Hierosolymitano* grandem potestatis suæ abusum exprobrat, dum presbyteris suis *Bethleemiticis* præcepisset, ne istius monasterii competentibus in pascha baptismum traderent, quos illi idcirco *Diospolim* baptizandos misissent. *HIERONYMVS* eodem loco ecclesiæ *Thiriæ* [u] meminit, in quo presbyteros & diaconos ordinavit episcopus *Hierosolymitanus*. Neque dubium est, plures alias istiusmodi parœcias intra huius diœcesis terminos fuisse, iurisdictionem eius admittentes. Non omnes *Palestina* diœceses ita sigillatim enarrare possumus; istæ autem, quas nonnulli in minimis posuerunt, *Lydda* videlicet & *Iammia*, civitates fuisse & circumiacentia in vicina regione loca potestati suæ subdita habuisse, videntur. Ut adeo, si a *Maiuma* discesseris, cui civitatis privilegia ademerat *Iulianus*, nullus vicus in *Palestina* fuerit, separatim habens episcopum; sed quot vici, tot erant parochiæ ad vicinam civitatem, cuius in territorio positi erant, spectantes: quæ res has ecclesias diœcesanas adhuc eiusdem cum reliquis generis facit, quarum late patebat iurisdictione. *IOSEPHVS* quidem *Lyddam* vicum appellat, sed vicum tamen civitate haud inferiorem fuisse, dicit: & postea civitas facta, & *Diospolis* vocata est, quando fuit sedes episcopi. Cuius diœcesis etsi ab vna parte non adeo ampla esse potuit, quum tantum sex milliaribus a *Ioppe* versus mare abesset; ab aliis tamen partibus longius patebat. Nam *HIERONYMVS* [w]

(t) Hieron. epist. LXI. ad Pammach. c. XVI. Annon tu potius scindis ecclesiam, qui præcepisti *Bethleem presbyteris tuis*, ne competentibus nostris in pascha baptismum traderent, quos nos *Diospolim* ad confessorum & episcopum missimus *Dionysium* baptizandos?

Sulpic. Seuer. dialog. l. c. IV. (cap. VIII. p. 359. edit. Lips. MDCCIII.) Inde digressus, *Bethleem* oppidum petiit, quod ab *Hierosolymis* sex millibus distat, ab *Alexandria* autem sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci illius *Hieronimus* presbyter regit: nam *parochia est episcopi, qui Hierosolymam tenet.*

(u) Hieron. l. c. *Theosebium*, *Thiriæ* ecclesiæ diaconum facis presbyterum & contra nos armas, illiusque in nos abuteris eloquentia.

(w) Hieron. loc. hebr. voce *Bethsariffa*. Est in finibus *Diospoleos* villa, quindecim

de *Bebsariffa*, vico quodam ad eam spectante, loquitur, tamen si quindecim fere milliaribus ab ea distaret, in regione sic dicta *Tamnitica*, quæ huius ciuitatis fuisse territorium videtur.

Nos in recensendis *Palestinae* dioecesium sigillatim quæque persequuti sumus, eo quod religio christiana heic primum plantata fuit, & vera antiquorum episcopatum forma ex illis omnium optime colligi potest. Qui hosce episcopatus non maiores quam paroccias rurales fuisse, autumant, magnopere falluntur ab vna parte; qui vero earum limites tam late, quam dioecesium in *Germania*, extendunt, haud excusatius ab altera parte errant. Vt res ex vero aestimetur, lectorem recordari oportet, numquam heic in vniuersis tribus *Palestinis* quinquaginta omnino episcopos fuisse. Sæculo sexto medio quadraginta quinque tantum ibi fuerunt, qui concilio *Hierosolymitano*, an. DXXXVI. subscripserunt. Neque in accuratissima disquisitione numerum XLVIII. vquam eos excessisse deprehendes. Vt adeo absurdissimum foret cogitare, vti quidem nonnulli fecerunt, hæc dioeceses tantum ecclesias fuisse parochiales, siue singulares congregationes. Ab altera parte, si vniuersam regionem non plusquam centum & sexaginta milliaribus ambitu suo complexam fuisse memineris, euentissimum est, quod istæ dioeceses non potuerint latissime patentis esse magnitudinis, & cum aliis quibusdam comparata, vix vnius ad viginti proportionem habuisse deprehendantur. Id quod vltiore demonstratione haud indiget.

§. IX.

Catalogus prouinciarum & dioecesium sub patriarcha

Antiocheno.

PROXIMVS patriarchatus est *Antiochenus*, cui CAROLVS A SANCTO PAVLO hæc tredecim prouincias adsignat: *Syriam Primam. Syriam secundam. Theodoriadem. Ciliciam primam. Ciliciam secundam. Isauriam. Euphratensem. Osrhoenam. Mesopotamiam. Phœniciam primam. Phœniciam secundam. Arabiam & Cyprum insulam.* Quarum de vna, *Arabia Philadelpheæ*, iam loquuti sumus; & tres aliæ, *Isauria, Cilicia prima & Cilicia secunda* in *Asia minore* sitæ,

---

decim ferme ab ea millibus distans contra septentrionem in regione *Tamnitica*.

proxime sequenti capite intra istius regionis prouincias considerabuntur. Ad reliquas quod attinet, heic primum dioeceses in vnaquaque prouincia sigillatim recensēbimus, daturi deinde paucas quasdam obseruationes in illas, & in alias nonnullas *orientales* prouincias, huic auctori haud memoratas.

IN SYRIA PRIMA.

1. Antiochia. 2. Seleucia Pieria. 3. Berroea, vulgo Aleppo. 4. Chalcis. 5. Onofarta, vel potius Anafarta. 6. Gabbus. Quibus ab HOLSTENIO etiam alia additur, dicta Paltus, quam ille minus recte in Theodoriade poni existimat.

IN SYRIA SECVNDA.

1. Apamea ad *Orontem* fluiuium. 2. Arethusa. 3. Epiphania. 4. Larissa. 5. Mariana vel Mariamne. 6. Raphanæa. 7. Seleucia iuxta *Belum* al. Seleucobelus. Ad hæc quoque aliam transfert HOLSTENIVS, Balanæam dictam, ex prouincia Theodoriade, in qua male collocari putat; sed fallitur.

IN THEODORIADE.

1. Laodicea. 2. Gabala. 3. Paltos. 4. Balanæa.

IN EVPHRATESIA SEV COMAGENE.

1. Hierapolis. 2. Cyrrhus. 3. Samofata. 4. Doliche. 5. Germanicia. 6. Zeugma. 7. Perre, aliis corrupte lecta Perga, & Pella & Peria, vt HOLSTENIVS animaduertit. 8. Europus al. Amphipolis & Thapfacum. 9. Vrma. 10. Cæsarea, alias Neocæsarea Euphratenensis vocitata. 11. Sergiopolis. 12. Sura. 13. Marianopolis, quam nonnulli in Syria secunda ponunt.

IN OSRHOENA SEV MESOPOTAMIA INFERIORE.

1. Edessa. 2. Carræ. 3. Circesia, al. Circesium. 4. Nicephorium. 5. Bathnæ. 6. Callinicus al. Leontopolis. 7. Marcopolis. 8. Himeria. 9. Daufara.

IN MESOPOTAMIA SVPERIORE.

1. Amida, nunc vulgo Caramit. 2. Nisibis. 3. Rhessina. 4. Martyropolis. 5. Caschara. Hæc ab HOLSTENIO adduntur duæ, Cepha & Mnifus seu Miniza.

IN PHOENICIA PRIMA.

1. Tyrus. 2. Sidon. 3. Ptolemais olim Ace & Aucon, nunc

**PATRIARCHATUS
CONSTANTINOPOLITANI
PARS**

**PATRIARCHATUS
ANTIOCHENI
GEOGRAPHICA
Nova Descriptio**

LYCAONIAE
PARS
PAMPHY
LIAE
PARS

CAPADOCIAE
PARS

ARMENIA

ASSYRIA

MESOPOTAMIA

MEDIA

PHOENICIA

BABYLONIA

ARABIA

DESEPTA

ARABIAE FELICIS
PARS

SINUS

PERSICUS

35

35

30

30

MARE
EGYPTICUM

SYRIA
CUM

PATRIARCHATUS
HIEROSOLYMITANI

PARS
PETRAEA

ARABICUS
SINUS

AGYPTUS

nunc autem Aca & Acona. 4. Berytus. 5. Byblus. 6. Tripolis. 7. Area. 8. Orthofias. 9. Botrus. 10. Aradus. 11. Antardus. 12. Porphyrium. 13. Paneas, al. Cafarea Philippi. 14. Sycaminum, nunc Capo Carmelo.

IN PHOENICIA LIBANI.

1. Damascus. 2. Laodicea scabiosa. 3. Abyla. 4. Helio-
polis. 5. Iabrudā. 6. Palmyra. 7. Emefa. 8. Danaba. 9. A-
lais. 10. Euaria, al. Euroia, al. Iustinianopolis. 11. Comoa-
ra. 12. Corada. 13. Sarracene, siue Sarracenorū ciuitas, quæ
potius ad Arabiam pertinet. HOLSTENIVS addit Arlanam.

IN CYPRO.

1. Constantia, seu Constantina. 2. Citium. 3. Amathus.
4. Curium. 5. Paphos. 6. Arsinoë. 7. Lapithus. 8. Thama-
sus. 9. Chytrus. 10. Tremithus. 11. Soli. 12. Ledra. 13. Ti-
beriolopolis. HOLSTENIVS Carteriopolim addit & Carpasiam,
vbi *Philo* fuit episcopus, qui plerumque ex vulgari errore di-
citur Carpathius, quasi Carpathi, quæ maris mediterranei in-
sula est, episcopus fuisset, quum tamen huius Carpasiæ, in in-
sula Cypro episcopus fuerit, quemadmodum HOLSTENIVS &
CAVEVS obseruarunt.

§. X.

Observationes in diœceses Cyprî.

I AM vt paucas quasdam notas in hæc diœceses distincte
faciamus, animaduertimus, ex eadem ratione, qua CAROLVS
A SANCTO PAVLO *Cyprum* sub patriarcha *Antiocheno* collocavit,
Affyriam quoque, *Persiam*, *Babyloniam*, *Adiabensem*, *Indiam* & *Ho-*
meritarum regionem in *Arabia felice* ad *Antiochiam* referri potuisse.
In omnibus enim hæc locis episcopi fuerunt, vti osten-
suri sumus, sed nulli patriarchæ, nisi suis ipsorum metropolitanis
subditi. Atque talis esse *Cyprus* a concilio *Ephesino* decreta fuit;
vnde semper ἀυτοκέφαλος, seu libera ab omni subiectione pro-
vincia credita est, quemadmodum alio loco [x] pluribus pro-
batum dedimus. Quidquid heic porro de *Cypro* obseruare ha-
bemus, ad hæc quindecim diœceses, quas heic ostendimus,
attinet, quod magnæ fuerint, si cum diœcesibus *Palaestine* com-

(x) Lib. H. c. XVIII. §. II. vol. I. pag. 262.

parentur. *Cyprus* enim FERRARIO CLXX. mill. pass. aliis CC. longa, adeoque maior, quam *Palestina*, dicitur. BAVDRANDVS circuitum eius DL. mill. pass. circiter computat quod, sine vlla ampliore in locorum distantiam vel ciuitatum vicorumque amplitudinem inquisitione, fatis est ad ostendendum, has diœceses non fuisse de angustissimis, etsi de minoribus quibusdam, quas iuxta continentem terram offendimus, si alias prouincias intueamur.

§. XI.

De diœcesibus Syriae primæ & secundæ.

PROXIMA *Cypro* Syria est, olim omnem regionem *mari mediterraneo* & *Euphrati* interiacentem complexa, a Romanis autem in sex prouincias diuisa, *Syriam primam* & *secundam*, *Phœniciam primam* & *secundam*, *Theodoriadem* & *Euphratesiam*, alias *Hagiopolin* & *Comagenem* vocitatam. Harum sex prouinciarum simul sumtarum longitudo intra trecenta & quadraginta millia passuum, latitudo autem a *mari mediterraneo* ad *Euphratem* ducenta millia habere a geographis existimatur. Et omnes diœceses in vniuersis prouinciis circiter quinquaginta sex, hoc est, octo tantum amplius, quam in *Palestina* erant. Ex quo lector harum diœcesium, cum aliis diœcesibus in *Palestina* comparatarum, magnitudinem facile æstimare poterit, si vtriusque regionis mensuram considerare & aliam cum alia conferre velit. Sed verò de paucis quibusdam harum prouinciarum diœcesibus paullo distinctius loquendum erit. *Syria prima* antiquitus sex tantum diœceses habuit, & in recentioribus *notitiis* quinque tantum deprehendimus. Metropolis *Antiochia* erat, vna ex amplissimis orbis terrarum ciuitatibus. CHRYSOSTOMVS, qui idoneus magnitudinis illius iudex haberi potest, aliquoties decem vel viginti myriades [xx],

(xx) Chrysofom. hom. LXXXVI. in Matth. (tom. I. p. 893. c. edit. Francof.)

Τῆ τῶ θεῶ χάριτι εἰς δέκα μυριάδων ἀριθμὸν οἶμαι τὸς ἐλαῦθα συγκομίσας τελεῖν. Gratia Dei centum nullia hominum huc (*Antiochiam*) conuenire puto.

Id. homil. XLII. in Ignat. tom. I. p. 567. (pag. 501. c.) εἶπα καὶ τίς ποτε εἴποι νοῦν ἐν τῆς ἐπισκοπῆς ἡμῶν ἀνάστα τούτης, τίς ἐν ἑσιν ἔσθ; τὸ τὴν πατρίδα αὐτὴν ἐπιτραπέζην τὴν ἡμετέραν ἐπίποτοι μὲν γὰρ καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ παιτήκοντα προσῆται μοῖσι; τὸ δὲ πόλις ἐγγυαριθῆεν ποσάτην, καὶ δῆμον εἰς εἴκοσι ἐκτεινόμενον μυριάδας πόσης ἀρετῆς οἶε καὶ σοφίας ἀπόδαξιν εἶναι; Quartam

hoc

hoc est centum vel ducenta hominum millia in ea contineri, dicit. Et hoc partem laudationis suæ in *Ignatium* facit, quod, quum centum homines vel etiam quinquaginta regere difficile sit; tanta tamen eius sapientia fuerit ac virtus, ut *S. Petrus* non dubitarit eius fidei ac curæ urbem, ducenta hominum millia continentem, committere. Territorium extra civitatem interiori eius magnitudini respondebat. Nam ab vna parte itinere bidui seu quinquaginta mill. pass. ad territorium *Cyri*, vbi *Theodoreus* erat episcopus, porrigebatur. STRABO [y] enim, hæc duo territoria sibi contigua fuisse, dicit. Erant multi grandes vici in hac regione similes urbibus; ut *Daphne* in suburbanis *Antiochiæ*; *Gindarus*, in finibus huius diocesis *Cyrum* versus, quæ STRABONIS ætate ciuitas fuit ad *Cyrum*, seu *Cyresticam* spectans regionem. Notandum vero est, quod duo huius nominis loci fuisse videantur, alter quidem ciuitas, alter autem vicus. STRABO [z] enim de *Gindaro* regionis *Cyresticæ* loquitur, quam urbem appellat: & nos *Petrum* quemdam *Gindarensis*, inter episcopos *Syriæ* concilio *Nicæno* subscribentem, inuenimus; qui etiam inter episcopos concilii *Antiocheni*, qui *Athanasium* damnauerunt, fuit, quemadmodum HOLSTENIUS [a] & SCHELSTRATVS ex horum conciliorum subscriptionibus

coronam adiungam, quæ se nobis offert ex episcopatu. Quænam est ista, quod ipse nimirum patriam nostram gubernauit. Si enim centum homines vel etiam quinquaginta regere difficile est, quantæ virtutis & sapientiæ debet existimari tam celebrem urbem administrare, & cum populum regere, qui ducenta contineat hominum millia?

(y) Strab. lib. XVI. p. 751. (p. 1090. edit. Amstelod.) εἶπε ἡ Κυρησικὴ μέχρι τῆς Ἀποχίδου. Sequitur *Cyrestica* regio vsque ad *Antiochensem* agrum.

(z) Strabo ibid. Ἐνταῦθα δ' εἰς πόλιν Γίνδαρον, ἀκρόπολις τῆς Κυρησικῆς, καὶ ληστήριον ἕφυες. Hoc in loco est *Gindarus* ciuitas, *Cyresticæ* regionis arx, & aptum latronibus receptaculum.

(a) Holsten. adnotat. Geograph. p. 206. (p. 311. in geogr. Car. a S. Paulo ed. Amst.) *Gindarensis* *Syriæ* *Petrus* episc. &c. Idem adfuit concilio *Antiocheno* contra *S. Athanasium*.

Schelstrat. de concil. Antioch. p. 93. Aliud quid est de *Petro* in codice *Corbeiensi* post *Alexandrum* citato: licet enim in codicibus *MSS.* *Colbertinis*, *Sangermanensi*, *Thuano*, & *Oxonienſi* eodem modo hic *Petrus* referatur sine prouincia & ciuitate, eum tamen ponit catalogus *Antiochenæ* synodi vulgatæ editionis sub prouincia *Syriæ* *Cœles*, vbi: *Petrus Gindarensis*. Hic & vnus fuit ex *CCCXVIII.* patribus *Nicænis*, ut patet ex catalogo *Nicæni* concilii, vbi subscriptus habetur tamquam *Gindarensis* episcopus.

obser-

obferuarunt. Vnde concludere nobis licebit, *Gindarum* SRABONI memoratam, eandem probabiliter ciuitatem faiffe, cuius hic *Petrus* epifcopus fuit, & aliam fuiiffe *Gindarum*, vicum tempore *Theodoret*i ad *Antiochiam* pertinentem, vbi *Aferius* monachus vixit, quo de THEODORETVS [b] in *hifloria* fua religiofa loquitur; vbi aliorum etiam vicorum [c] meminit prope *Amanum* montem in territorio *Antiochie*, quos longo fpatio ab *Antiochia* difiunctos fuiiffe, neceffe eft. Nam *Amanus* mons terminus feptemtrionalis *Syrie* erat. *Berrea* & *Chalcis* peramplæ erant ciuitates, viginti paffuum millibus altera ab altera diftantes. In eadem prouincia fita erat *Seleucia Picria* fedecim mill. paff. ab *Antiochia* deorfum verfus ad *Orontem* fluuium, & quinque millibus a mari, quod fatis erat territorium ad faciendam amplam diœcefim, etfi priore multo inferiorem.

IN *Syria* fecunda antiquis temporibus feptem fuerunt epifcopatus, & eundem numerum in recentioribus notitiis ecclefiasticis inuenimus. Ex hifce metropolis erat *Aramea* ciuitas, quam THEODORETVS [d] LXXV. mill. paffuum ab *Antiochia* diftare, dicit, habuiiffe autem illam amplum quoddam territorium multosque vicos, e STRABONE [e] aliisque antiquis

- (b) Theod. hift. relig. vit. Iulian. p. 777. ἔτι χρόνους πολλοὺς ὕψρον ὑπὸ τῆς θεῆς χάριτος προσκλήσεις, ὡς ἂν καὶ ἑτέρας πολλὰς εἰς τὴν αὐτὴν παιδαγωγῆσαι ἀρετῆν, ἐν ταῖς περὶ τὴν Γίνδαρον χωρίαις, κώμη δὲ αὐτῆ μεγίστη τελεῖ ὑπὸ τῆν Ἀντιώχειαν τεταγμένη, τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐπέζητο. Hic longo post tempore diuina impulsus gratia, vt alios quoque multos ad eandem virtutem exerceat, in locis *Gindaro* vicinis, qui vicus est maximus sub *Antiochia* constitutus, palæstram fixit monasticam.
- (c) Theod. hift. relig. vit. Simeon. p. 801. c. p. 808. b. πολλὴν οὖνας ὁδὸν, ἔρε καταλαμβάνει τὸ καλῶδρον Ἀμανόν. - Τῆτο εἰ μόνον τὰς περιόικας ἐπέπλησε δέματα, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν, τὴν Ἀντιόχειν λίγων ὑπὸ ταύτην γὰρ τὸ χωρίον ἐτίθει, θεῖν ἐπι κατηνάγκασε. Longum iter emensus ad montem peruenit, qui *Amanus* appellatur. - Quæ res non tantum accolis terrorem iniecit, sed *Antiochenam* urbem vniuersam, cui vicus ille parebat, eo properare compulit.
- (d) Theodoret. epist. CXIII. †
- (e) Strab. lib. XVI. p. 752. (p. 1091. edit. Amstelœd.) Ἡ δ' Ἀπάμεια καὶ πόλιν ἔχει τὸ πλέον εὐερκῆ. - - χώρας εὐπορεῖ πικυπόκης εὐδαίμενον, δι' ἧς ὁ Ὀρόντης ῥεῖ, καὶ περιπολεῖ συχνά ἐν ταύτη. *Aramea* urbem habet magna ex parte probe munitam. - Regione & multa & vberè abundat, per quam *Orontes* fluit & multus in ea vagatur.

scriptoribus discimus. *Larissa* in hac prouincia FERRARIO quatuordecim mill. pass. ab *Apamea*; *Aretbusa* sedecim mill. ab *Epiphania*; *Epiphania* a *Larissa* duodeuiginti mill. pass. a *Larissa* distare dicuntur. Vt adeo ad minimum viginti millia passuum vniciue dicecesi in hac prouincia assignari posse, intelligamus.

§. XII.

De diœcesibus Phœnicia primæ & secundæ.

IN Phœnicia prima pauca aliquot ciuitates, vti supra de *Palestina* verba facientes obseruauimus, alia aliis valde vicina, erant, e. gr. *Sycaminum* & *Porphyrinum*, quarum ciuitatum diceceses hanc ob causam non adeo amplæ esse potuerunt. *Tyrus* autem, *Sidon* ac *Berytus* & amplæ fuerunt ciuitates & longiore interuallo disiunctæ. *Tyrus* enim XXV. mill. pass. a *Sidone* ex vna parte, & totidem vel pluribus a *Ptolemaide* ex altera parte, distabat. COTOVICVS [f] XX. tantum mill. pass. supputat; FERRARIUS autem XXXII. mill. pass. fuisse dicit. Et quidem ciuitas ipsa valde ampla fuit, si STRABONI credimus, insulam enim, vnde uiginti mill. pass. in circuitu habentem, confecisse dicit [g]. PLINIUS [h] de insulæ magnitudine consentit, sed oppidum ipsum modo XXII. stadia obtinuisse statuit. *Sidon* itidem ampla fuit ciuitas, nec minus XXV. millibus passuum ab alia quacumque disiuncta. BAUDRANDVS [*] XXV. mill. pass. a *Tyro* & XXXV. mill. a *Beryto* separat. *Berytus* legis ciuilibus studio clara & grandibus ac florentissimis *Orientis* ciuitatibus accensita, haud propinquiores sibi habuit, quam *Sidonem* in austrum & *Byblum* ad arctos, a qua XXXIV. mill. pass. auctore FERRARIO, [†] abfuit. Diceceses in altera *Phœnicia Libanum* montem versus prioribus maiores erant. Heic enim ampliores erant ciuitates, & maiori locorum interuallo a se inuicem

(f) Cotouic. itin. lib. I. c. XX.

(g) Strab. lib. XVI. †

(h) Plin. lib. V. c. XIX. *Tyrus* quondam insula præ alto mari septingentis passibus dimisa. - Circuitus XIX. mill. pass. est, intra *Palatyro* inclusa.

(*) Baudr. lexic. voce *Sidon*. *Sidon* vrbs est *Syria* - XXXV. mill. pass. distat a *Beryto* in meridiem, vti LV. a *Danaſco* in occiduum.

(†) Ferrar. lexic. voce *Berytus*. *Berytus* vrbs archiepiscop. Phœnicia littoralis sub patr. Antiocheno, inter *Bylum* ad arctos XXXIV. & *Sidonem* in austrum XXX. mill. pass.

disiuncta. Has inter grandis ciuitas *Damascus* erat, istius provinciae olim metropolis, cuius amplitudo ex iis colligi potest, quæ IOSEPHVS [i] de incolis illius memoriae prodidit, quod decem millia *Iudaeorum* vna hora iugularint. *Emissa* nova metropolis itidem ampla ciuitas ab AMMIANO MARCELLINO [k] iudicatur, qui eam *Tyro*, *Sidoni* & *Beryto* æquat. Quod ad illarum vrbium attinet territoria, ea ex ipsarum distantia ab aliis locis metiri debemus. *Laodicea* & *Erebussa* vicinæ proximæ *Emissa* erant, ab eaque XVI. mill. pass. FERRARIO [†] iudice, distabant. Neque *Damascum* angustioribus limitibus includi, legimus. Circumdatus enim erat *Abyla*, *labruda* & *Cæsarea Philippi*, quarum vltimam FERRARIUS ab ea XXVI. mill. passuum seiungit. *Abyla* regionis illius caput erat, tunc temporis *Abylene* vocitata, quæ, *Luca* euangelista perhibente, tetrarchæ appellationem *Lysaniæ* dedit. Vnde colligere nobis licebit, non mediocre eam habuisse territorium. Heic quoque erat magna ciuitas *Palmyra*, alius regionis tum *Palmyrenes* dictæ caput, de qua eandem conclusionem facere æquum est, tametsi non habeo, quod de harum regionum amplitudine speciatim obseruem, nisi quod *Abyla* XXXII. mill. passuum ab *Heliopoli*, alia nota huius provinciae vrbe & vna de vicinis eius proximis, separata habeatur, vti illarum distantiam ex itinuario ANTONINI FERRARIUS [††] computat.

(i) Ioseph. de bell. iud. lib. II. c. XXV. Καὶ τότε Δαμασκηνὴ τὴν τῶν Ρωμαίων φθορὰν πυθέσθουσι, τὸς παρ' ἑαυτοῖς Ἰουδαίους ἀτελεῖν ἐπέδρασαν - - τὸς δὲ Ἰουδαίους, ὡς ἂν ἐν σενῶν χωρίῳ τὸν ἀριθμὸν ὄντας κυρίας, καὶ πάσης ἀνόπλους, ἐπελθόντες ἐπὶ μίαν ἄρσιν, ἀδελῶς ἐσφαζαν. Tunc *Damasceni*, cæde Romanorum cognita, *Iudæos* apud se degentes opprimere studuerunt. - - *Iudeorum* autem decem millia, quippe in angusto loco, atque omnes inermes adgressi, vna hora sine metu iugulauerunt.

(k) Amm. Marcell. lib. XIV. c. VIII. p. 47. edit. Lugd. MDCXCIII. Phœnicie regio plena gratiarum & venustatis, vrbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateque nominum *Tyrus* excellit, *Sidon* & *Berytus*, isdemque pares *Emissa* & *Damascus*, sæculis conditæ priscais.

(†) Ferrar. lex. voce *Emisa*. *Emisa*, *Emissa* Ptolemæo, vrbs Syriæ archiepiscopalis sub patriarcha Antiocheno, inter *Arethusam* & *Laodiceam* XVI. mill. passuum.

(††) Ibid. voce *Heliopolis*. *Heliopolis* - vrbs Phœnicis ad Libanum montem inter *Laodiceam* LX. & *Damascum* LXX. mill. pass. ab *Abyla* XXXII.

§. XIII.

De Theodoriade.

IN provincia *Theodoriadis* inter *Syriam primam* & *Phoeniciam* in ora maritima tres tantum fuerunt dioeceses, *Laodicea* metropolis, *Balanea* & *Gabala*, eademque in notitia IACOBI GOAR aliisque memorantur. Quorum locorum distantia ex itinerrario ANTONINI condisci potest. *Balanea* XXIV. mill. passuum ab *Antarado* in *Phoenicia*, *Gabala* XXVII. mill. a *Balanea* distabat, (FERRARIUS heic XXIV. secundum recentiorem computationem habet;) & *Laodicea* metropolis XVIII. mill. passuum a *Balanea*. Et earum territoria ab aliis partibus longius patebant.

§. XIV.

De Euphratesia seu Comagene.

IN provincia *Euphratesia* seu *Comagenes* quondam tredecim dioeceses fuerunt, & tantum una plus in recentioribus notitiis. Plures vrbes magnae heic sitae, ut *Hierapolis*, provinciae istius metropolis, & *Samosata* ad *Euphratem* fluvium, IOSEPHO [1] pariter & AMMIANO MARCELLINO [m], magnae & amplae civitatis nomine memorata. Amplissimi autem territorii dioecesis in his partibus fuit *Cyrestica*, cuius *Theodoretus* episcopus fuit, qui magnitudinem illius accuratissime descripsit. Alicubi [n]

(1) Ioseph. de bell. iud. lib. VII. c. XXVII. τὰ Σαμόσατα τῆς Κομμαγενῆς μεγλὸν πόλις. *Samosata* *Comagenes* maxima ciuitas.

(m) Amm. Marcell. lib. XIV. c. VIII. (p. 47. edit. Lugd. MDCXCIII.) Prima post *Osdroënam* - - *Commagena*, nunc *Euphratenis*, *clementer* adfurgit, *Hierapoli*, *vetere Nino*, & *Samosata ciuitatibus amplis* illustris.

(n) Theodoret. epist. XLII. p. 927. a. Τῆς ἡμετέρας χώρας τεσσαράκοντα μῦθ' σημείων πρὸ μῆκος ἐστὶ, πρῶτον δὲ τὸ εὐρύ - - τὸ τῆς χώρας τὸ μέτρον πέντε μῦθ' μυριάδας ἔχει ζυγῶν ἰλευθαικῶν, μυρία δὲ πρὸς τούτοις ἕτερα παμιακά. Regionis nostrae longitudo milliarium est quadraginta, totidem occupat latitudo. - - In hoc regionis nostrae ambitu iugorum immunitium millia sunt quinquaginta. fiscalium rursus alia decem millia. Epist. XLVII. τῶ ὄν γὰρ βαρυντάτην μῦθ' ἀπτεγραφὴν ὑπὲρ πάσας τῆς ἰσραχίας τὰς πόλεις ἢ ἡμετέρα πόλις ἰδέξασθαι πάσας γὰρ πόλεις κερφοδείσας, μὴ μάνηκεν αὐτὴ ἔχει καὶ τήμερον ὑπὲρ ἕξ μυριάδων καὶ διχαλίων εἰσφύρα ζυγῶν. Reuera grauissimam supra omnes provinciae ciuitates descriptionem ciuitas nostra passa est: & quum releuata fuerint singulae ciuitates, remansit ipsa usque in hunc diem iuga conferens supra sexaginta duo millia.

enim illius longitudinem milliarium esse quadraginta totidemque latitudinem, & plus quam sex myriades seu sexaginta millia ζυγῶν iugorum continere dicit. Iam vero vocabulum *iuga* non singulare quoddam iugerum denotat, vt viri quidam docti falso arbitrantur; sed tantum terræ spatium, quantum vno per annum iugo boum exarari poterat: & ad eiusmodi proportionem tributa *Romana* agris imponebantur, vnde ordinarium tributum, quod ratione agrorum exigi solebat, in lege civili *iugatio* dicebatur, quemadmodum alio iam loco [o] notandi habuimus occasionem. Vt adeo sexaginta millia iugorum, secundum hanc computandi rationem, multo maiorem dioecesis effectura sint, quam si illa de singularibus duntaxat iugeribus accipere vellemus. Ne vero sterilem & incultam terram fuisse existimemus, THEODORETUS alio loco, quot ecclesias & parocias in dioecesi sua habuerit, recenset, & octingentas [p] fuisse dicit. Quarum nonnullæ, *Theodoro* in dioecesi veniente, *Marcionis*, *Arii*, & *Eunomii* hæresibus infectæ erant; sed ille supra decem millia, ex vna solum secta, *Marcionis* [q] videlicet, ad catholicam fidem reduxit, & ex aliis aliquot millia plura. Quæ argumenta omnia eo conspirant, vt ipsam pro vna de largissimis in Oriente dioecesibus habeamus, qualem etiam reuera fuisse, BLONDELLVS [r] ingenue fatetur, tamen si

(v) Vid. lib. V. c. III. §. III. vol. II. p. 232.

(p) Theodoret. epist. CXIII. ad Leon. p. 986. d. τῆς θείας μοι χάριτος συνεργήσασαι πλείους ἢ χιλίας ψυχὰς ἠλευθέρωσα τῆς Μαρκίου νόσου, πολλὰς δὲ ἄλλας ἐν τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δευτέρῳ χειρὶ καὶ ἐν ὀκτακοσμίαις ἐκκλησίαις ἔλαχον ποιμαίνειν· ποσάτας γὰρ ἡ Κλήσις παρακίνας ἔχει. Diuina mihi cooperante gratia supra mille animas Marcionis morbo liberavi, multosque alios ex Arii & Eunomii partibus ad Christum dominum perduxi. Et octingentarum ecclesiarum pastoralem curam sortitus sum, tot enim Cyrus habet parocias.

(q) Id. epist. CXLV. p. 1026. c. Ἐγὼ θεοῦ καὶ οὐδεμα, ὅτι ὅς πρῶτον τῶν Μαρκίου τὴν λυμὴν δεξαμένους προσέφερον ἀποδείξεις, καὶ πλείους ἢ μυριάδας διὰ τῆς θείας χάριτος πείσας προσήγαγον τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, ταύτας ὅν τῆς νομοθεσίῃ ἀνομιαίς ἢ ἐπιστάσεσσι νόσῳ προσέφερον κατεπευχάζετο. Mihi flere libet ac lugere, quod quæ dudum aduersus Marcionis tabe corruptos argumenta protuli, conuictosque Dei beneficio plures decem millibus ad sanctissimum baptismum perduxi, ea nunc in eos, qui fidei nolunt credere, exorta hæresis proferre cogit.

(r) Blondel. apol. p. 185. Octingentas curæ suæ commissas ecclesias Theodoretus alii

alii quidam totam historiam commentitiam esse, nobis satagunt persuadere, quum tamen omnes circumstantiæ ita concordent, vt clarissima veritatis documenta ei foenerentur. Qui responsa ad obiectiones videre volunt, STILLINGFLEETVM [s] vel MAVRITIVM [t] consulant, qui, quæ in contrarium adlata sunt, diligenter examinauerunt. Quod ad alias huius prouinciæ vrbes, *Dolicham, Germaniciam, Nicopolim, Zeugma, Cesaream*, ceteras attinet, earum nonnullæ exiguæ tantum ciuitates fuerunt, exempli causa *Dolicha*, quæ THEODORETO [u] πολίχνη σμικρά, *paruum oppidulum*, vocatur. Sed forte amplas dioceses habuerunt, quemadmodum *Cyrus* habuit, quæ in se nec magna ciuitas, nec bene habitata erat, diocesis autem maiorem habebat, quam multæ aliæ ciuitates, quarum amplitudo vel decies tanto maior exsistebat.

§. XV.

De Osrhoena & Mesopotamia.

IN prouinciis Romanis trans *Euphratem* (quas nonnulli generali nomine *Mesopotamiam* vocant, eo quod inter duos fluuios *Tigrim* & *Euphratem* sitæ erant; Romani autem in duas prouincias diuidebant, *Osrhoenam* iuxta ripas *Euphratis*, & *Mesopotamiam Tigrim* versus) adeo pauca dioceses in antiquis monumentis reperiuntur, vt nostræ recensiones valde imperfectæ esse mihi videantur. Nam vniuersus numerus in vtraque prouincia non vltra sedecim ascendit; quum tamen in recentioribus *notitiis* in sola *Osrhoena* sedecim, & in altera prouincia triginta quinque plures recenseantur; vnde antiquas recensiones heic mancas esse probabile fit. Alioquin has dioceses mirum in modum amplas fuisse statuendum foret. Nam BAUVRANDVS regionem CCCCXX. mill. pass. longam & CCLXX. latam facit.

refert, quis autem Ptolemæo Aristeriam, Regiam, Rubam, Heracliam, Niarum &c. inter Cyresticæ πόλεις memorante, vnicam in toto illo ecclesiarum numero, quæ *urbis* nomen meretur, *Cyrum* fuisse somniet?

(s) Stillingfleet's *Unreasonableness of Separation* p. 258-262.

(t) Maurice's *Defence of Dioc. Episc* p. 396.

(u) Theodor. lib. V. c. IV. Ο' δὲ θεῶν εὐσεβιστῶν ἔχοντι ἐπίσκοποι Μάρτυ τῆ Δολιχῆ κερκενοπόνηκε. Πολίχνη δὲ αὐτῆ σμικρά, καὶ τῆς Ἀρμενικῆς νόσου κατ' ἐπιπέτο τῆ καιρῶ μετελήθει. Postremum omnium Maxim diuinus Eusebius Dolichæ creauit episcopus: oppidulum hoc paruum, & Ariana tunc temporis infectum.

Quæ in sedecim diœceses dispersita singulas valde magnas efficit. Sed non omnis regio ad religionem christianam conuersa fuisse videtur; ciuitates enim *Romane* ex tantum erant, quæ ad ripas fluuiorum, & præcipue *Euphratis*, sitæ erant. Itaque illas non secus atque certa luce, quæ ex antiqua nobis historia adfunditur, recensēbimus. Ex qua clarum & euidens est, earum nonnullas ad minimum tales sedes episcopales, quales in omnibus reliquis mundi partibus, fuisse, hoc est, ciuitates cum territoriiis & ecclesiis per villas & vicos constitutis. Hoc manifestum est ex iis, quæ de *Caschara*, vna ex ciuitatibus *Mesopotamiae*, obseruat *EPIPHANIVS*, [w] quod præter sedem episcopi ecclesias in vicis constitutas ac presbyteros in illis ministrantes sæculo tertio habuerit. De *Mane* enim hæretico, primo *Manichæorum* auctore, loquens dicit, quod quum in publica cum *Archelao*, episcopo *Cascharæ*, disputatione victum illum populus lapidibus obruere voluisset, fuga sibi consulens discesserit *Diodoridem*, pagum in *Carcharis*, vbi *Tryphon* quidam fuerit presbyter, quem ad nouam disputationem sollicitarit. Quod si minores ciuitates eiusmodi habuerunt diœceses, idem facile de *Nisibi* metropoli concludere poterimus, quæ tanta vrbs fuit, vt aliquando contra *Perfarum* irruptionem, *Iuliano* imperatore, eo quod incolæ omnes christiani essent, opem illis haud ferente, ipsa se posset defendere, quemadmodum *SOZOMENVS* [x] de ea obseruat. *Edeffa*, alterius prouinciæ metropolis, itidem amplissima fuit ciuitas, & sedes regia *Aghari*, qui seruatoris nostri tempore vi-

(w) Epiph. heres. LXVI. Manich. num. XI. Ἐπιπέδων ὁ Μάνης ἀποδράσας, βεβλήτων αὐτὸν λιθοβολῆσαι - ἀναχωρήσας δὲ ἔρχεται εἰς κάμην τινὰ τῆς Καρχαίων εἰς Διοδωρίδα καλεμένην, ἐν ἣ Τρύφων πρὸς ἐπιπέδου κατ' ἀπὸ καὶ ἐτύγγατε τῶν αὐτῶν πρεσβύτερος κ. τ. λ. Secundum hæc *Manes* fuga sibi consuluit. Populus enim lapidibus illum obruere volebat; - Inde discedens *Diodoridem*; pagus is est in *Carcharis*, sese contulit: vbi *Tryphon* quidam erat vir optimus, ac tum loci illius presbyter.

(x) Sozom. lib. V. c. III. Αἰδέσθαι προσδοκώμενων τότε Περσῶν ἐπιστρατεύειν, πρὸς βουμένους περὶ τῆτο Νισιβανούς, ὡς παντελῶς χριστιανίζεσι, καὶ μήτε τὴς ναὺς ἀιοίγασθαι, μήτε εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶντιν, ἠπειλήσασθαι μὴ βοηθεῖν, μήτε πρὸς βείων διχθεσθαι, καὶ ὡς ἐναγὺς τῆς αὐτῶν πολλῶς μὴ ἐπιβήσεσθαι: πρότερον εἰ μὴ πύθοιτο εἰς ἄλλησι μὸν μεταβαλόντας. Quum *Perfarum* irruptio eo tempore exiret, Nisibenis, qui legatos ea de re ad ipsam miserunt, eo quod christiani omnes essent, ac neque templa deorum aperirent, neque ad sacra accederent, minatus est;

xit, & cuius opera mature admodum ad christianam fidem perducta esse generatim creditur, atque ita ab ipsis forte rei christianæ initis diversæ ecclesiæ ibi fuerunt. Sed utcumque res se habet, posterioribus certe temporibus illic existisse noscuntur. Nam *SOZOMENVS* de persecutione, sub *Valente* imperatore suborta, loquens, ipsum omnes ecclesias intra ciuitatem, ex quibus maxime insignis fuerit *Thomæ* apostoli [xx], nomine nuncupata, abstulisse dicit, ita ut populus in campo iuxta ciuitatem ad diuinum cultum coire necesse habuerit.

§. XVI.

De Armenia Persica.

PRAETER hasce prouincias, CAROLO A SANCTO PAVLO memoratas, aliæ quædam regiones extra imperii *Romani* limites fuerunt, eandem regiminis episcopalis formam habentes, de quibus proinde non abs re fuerit circumscripte ac breuiter exponere, dum de prouinciis orientalibus agimus. Quæ nunc *Armenia magna* dicitur, ea antiquis temporibus *Armenia Persica* vocata fuit, eo quod non ad *Romanum* sed *Persicum* pertineret imperium. Hic etiam episcopi tempore *THEODORETI* [y] fuerunt, uti ex quibusdam illius epistolis apparet. *Eulalio* enim episcopo scribens, distinctionis, caussa, τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας ἐπίσκοπον, *Persica Armenia episcopum* ipsum appellat. Et alia

se nec opem laturum, nec legationem admissurum esse, nec in ipsorum urbem utpote sceleratam, pedem prius illaturum, quam ipsos ad gentiliū religionem se transulisse, didicisset.

(xx) *Sozom.* lib. VI. c. XIII. Μαθὼν ὃ Ἐδίσση ἐκλήθειον ἐπιφανὲς εἶναι Θωμᾶ τῷ ἀποστόλῃ ἰσχυρῶν, ἦλθε τῆτο ἰσορῆσαι ἀφαιρεθέντων δὲ κἀνταῦθα τῶν ἐκλήθειων οἰκῶν, διασάμειν ἐν πεδίῳ πρὸ τῆ ἄσει συνηγμένους τὸς ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, λέγεται τὸν καθόλου ἵπαρχον λοιδορήσασθαι, καὶ πρὸς κατὰ τῆς σιαγῆς πλῆξαι, ὡς παρὰ τὴν αὐτῆ πρόσταξιν συχωρήσαντα γενέσθαι πωταῖας συνόδους. Quum didicisset in vrbe Edessa insignem esse basilicam, Thomæ apostoli nomine nuncupatam, eius spectandæ caussa eo perrexit. Porro quum plebem ecclesiæ catholicæ in campo iuxta ciuitatem collectas agere vidisset, nam & illic catholicis adempta erunt ecclesiæ, præfectum grauiter obiurgasse, & pugno maxillam eius percussisse dicitur, quod contra ipsius præceptum huiusmodi conuentus fieri permisisset.

(y) *Theodor.* ep. LXXVII. ad *Eulal.* Ἐυλαλίῳ ἐπίσκοπῳ τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας, *Eulalio* episcopo *Persica Armeniae*.

episto-

epistola [z] *Eusebio*, eiusdem regionis episcopo, inscripta est. Vnde planum & euidens est, fuisse THEODORETI memoria in hac prouincia episcopos, quot vero, neque ex ipso, neque ex vilo alio vetusto scriptore discere possumus. OTTO FRISINGENSIS [a], BARONIUS [b] & alii nonnulli recentiores scriptores multa de *Catholico Armenia* verba faciunt, qui, missis sæculo decimo tertio ad *Romanum* pontificem legatis, ei sese subiecerit mille episcoporum sub se habens numerum. Sed vt BREEREWOODVS [c] scite obseruat, si vniuersa narratio non est commentitia, OTTO obedientiam pro communione falso accipere statuendus est. Potest enim esse, vt *Catholicus Armenia* ingentem episcoporum *Iacobitarum*, communioni suæ addictorum, numerum habuerit, tot autem in *Armenia* iurisdictioni eius subesse haud potuerunt. Nam recentiores *notitia* vnde viginti solum episcopos in hac *Armenia* recensent, vt lector capite huius libri septimo videbit. Neque vero per vnum vel duo sæcula a viginti ad mille multiplicatos fuisse probabile est. Sed quomodocumque res se habet, historia isthæc ad primorum sæculorum ecclesiæ statum, de quo præsens instituitur disquisitio, non spectat.

§. XVII.

De Assyria, siue Adiabene, & Chaldaea.

PORRO de ecclesiis relatum legimus in aliis quoque imperii *Persici* partibus vltra *Tigrim*, in *Adiabene*, (quæ regio *Assyria* est) & in *Babylonia* siue *Chaldaea*, in qua duas magnas ciuitates, *Selenciam* & *Ctesiphontem* sub episcopo quodam inuenimus.

- (z) Theod. epist. LXXXVIII. *Ευσεβίου επισκόπου τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας*. Eusebio episcopo *Persicæ Armenia*.
- (a) Otto Frising. lib. VII. c. XXXII. Ea tempestate legati Armeniorum episcoporum, eorumque metropolitani, quem ipsi *Catholicon*, id est vniuersalem, propter infinitum, id est amplius quam mille episcoporum sub se habentem numerum, vocant, legati ab vltimo pene Oriente summum pontificem *Viterbii*, laboriosum iter per annum & sex menses complentes, adeunt, eique ex parte illius ecclesiæ subiectionem omnimodam, eum consalutando offerentes, causas viæ, nobis cum aliis multis præsentibus, apud veterem anam aperiunt, cetera.
- (b) Baron. an. MCXCV. n. XXX. (tom. XII. p. 314. edit. Antwerp. MDCXXIX.) vbi ista Ottonis verba exscripta leguntur.
- (c) Breerewood. Enquir. c. XXXIV.

Hæ regum *Perficorum* sedes regiæ erant, & tribus tantum milliaribus ab se inuicem distantes, quomodo *PLINIVS* [d] & post ipsum *FERRARIUS* computarunt, aliis licet maiore illas intervallo disiungentibus. *Seleucia* nonnullis eadem, quæ *Mauslum*, hodie patriarchæ *Nesfortianorum* sedes, esse dicitur. Sed olim ambæ vna duntaxat diœcesis erant, vti e *SOZOMENO* [e] discimus, *Symeonem* appellante archiepiscopum *Seleuciae* & *Ctesiphontis* sub *Sapore* rege *Perfidis*, qui tempore *Constantini* vixit. Fuerunt etiam eodem tempore in hisce oris alii episcopi, quorum nonnulli cum *Symeone* propter religionis christianæ professionem sunt interfecti, vt idem auctor [f] perhibet. Mentionem quoque facit *Acepsima* cuiusdam, episcopi regionis *Adiabenes*, & viginti trium aliorum, quorum nomina ibi recensentur, vt qui sub idem tempus [g] in diuersis imperii *Perfici* oris pro fidei doctrina occisi sint. Cuiusmodi autem habuerint diœceses,

(d) *Plin. lib. VI. c. XXVI.* Cetero in solitudinem rediit (Babylon) exhausta vicinitate *Seleuciae*, ob id condita a *Nicatore* intra nonagesimum lapidem, in conflente *Euphratis* fossa perdidit atque *Tigris*: quæ tamen *Babylonia* cognominatur, libera hodie ac sui iuris, *Macedonumque* motis - - In vicem ad hanc habendam, *Ctesiphontem* iuxta tertium ab ea lapidem in *Chalontide* condidere *Parthi*, quod nunc est caput regni.

(e) *Sozom. lib. II. c. IX.* Διαβάβασι πρὸς Σαζώρην, τὸν τότε βασιλεῖα, Συμεώνη τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον Σιλευκίας καὶ Κησιφώντων, τὴν ἐν Περσίδι βασιλευσάν πόλιν, ὡς φίλον ὄντα τῷ Καίσαρι Ρωμαίων. Accusant apud *Saporem*, qui tunc temporis in *Perfide* regnabat, *Symeonem* archiepiscopum *Seleuciae* & *Ctesiphontis*, quæ vrbes sunt *Perfidis* nobilissimæ, vt qui amicus esset imperatori *Romanorum*.

(f) *Sozom. lib. II. c. X.* Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁμοίως ἀναρροθῆναι προσεπάχθησαν καὶ ἄλλοι ἑκατὸν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὄντες τελευταῖον δὲ αὐτοῖς ἐπισφραγίσαι Συμεώνην, τὸν πάντων θάνατον θεασάμενον: ἦσαν δὲ τῶν οἱ μὲν, ἐπίσκοποι οἱ δὲ, προσβύτεροι καὶ ἄλλοι ἄλλων κληρικῶν ταγματῶν. Eodem die centum quoque alii in carcere constituti pari modo iussi sunt interfici: vtque postremus omnium *Symeones*, postquam eadem illorum spectasset, iugularetur. Ex quibus alii erant episcopi, alii presbyteri, alii diuersorum ordinum clerici.

(g) *Sozom. lib. II. c. XIII.* Ἐπὶ δὲ τῶν τὸν χρόνον καὶ Ἀκεψιμῶν τὸν ἐπίσκοπον ἐνδύβοντο, καὶ πολλὰς ἕσπερ αὐτὸν κληρικῶν. Sub idem tempus *Acepsimam* episcopum, multosque ex eius clericis corripuerunt. - ἐπίσκοποι δὲ ἂν ἐπιθόμνη, Βαρδοτύμης, καὶ Παύλου, καὶ Γαυδιᾶθης καὶ Σαβινοῦ, καὶ Μαρέας, καὶ Μωκίου, καὶ Ἰωάννης καὶ Ὁρμησδαί, Πάπας τὶ καὶ Ἰάκωβου, καὶ Ρώμας καὶ Μαάρης, καὶ Ἁγας καὶ Βάχρης, καὶ Ἀβδαῖ καὶ Ἀβδιουσῶς, Ἰωάννης καὶ Ἀβραμίου καὶ Ἀγδελᾶ, καὶ Σαβάρης, καὶ Ἰσαῖα, καὶ Δαῦσαι, κ. τ. λ. vid. sub seq. lit. (h).

coniicere nobis ex iis licebit, quæ de istorum episcoporum vno *Bichore* narrat *SOZOMENVS* [b], quod vna cum *Mauvean* chorepiscopo suo & clericis suis ducentis circiter & quinquaginta intererentus sit. Tantus clericorum numerus & chorepiscopus inter eos constitutus sane amplam diœcesin tenuisse videntur; & si reliquæ huic similes fuerunt, concludere licebit, tales fuisse episcopos, quales inter omnes nationes Orientis vidimus.

§. XVIII.

De Immirenis in Perside & Homeritis in Arabia felice.

THEODORETUS LECTOR [i] de alia natione, *Anastasi* imperatoris temporibus christianam religionem amplexa, loquitur, quos *Immirenos* vocat, & ad extremos noti fines habitasse, *Persisque* subiectos fuisse, dicit. Num plures vno episcopos habuerint, incertum est; vnius enim duntaxat, ipsis sub conuersionem suam constituti, mentio fit. Eodem fortassis modo cum illis comparatum fuit, vti cum aliis quibusdam populis barbaris, *Gotbis*, *Saracenis* & id genus pluribus, vt vnus episcopus toti genti præfuerit. *VALESIVS* [ii] hanc gentem

(b) *Sozom.* lib. II. c. XIII. Nota. Ex sequentibus *Sozomeni* verbis patet, episcopi nomen non fuisse *Bichorem*, sed *Dausam*, nec chorepiscopi *Mauveandum*, sed *Maveabilem*, adeoque cl. *Binghamus* in vtroque nomine errasse mihi videtur. Sic autem *Sozomenus* proxime post vltima verba sub lit. (g) adlata, habet: Καὶ Δαῦσας, ὃς αἰχμάλωτος ἦν γενόμενος ὑπὸ Περσῶν ἀπὸ Σαβδάνης χωρὶς ἄλλο προσαγορευομένης. Κατ' ἐκείνο δὲ καιρὸν ὑπὲρ τῆς δόγματός τιθέντων, ἀμφοτέρωθεν, χωρὶς ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί τῶν ὑπ' αὐτῶν, ἀμφὶ διακοσίους πενήκοντες, οἱ παρὰ Περσῶν αἰχμάλωτοι συνελήφθησαν. *Dausas*, qui quidem captivus a Persis abductus fuerat ex loco quodam, qui *Zibdæus* dicitur: tunc temporis vero pro fidei doctrina occisus est vna cum *Maveabile chorepiscopo*, & clericis suis ducentis circiter & quinquaginta, qui vna cum illo capti fuerant a Persis.

(i) *Theodor. Lect.* lib. II. p. 567. Ἰμμιρηνοὶ ἐσὶν ἔθνος τῶν ὑπὸ Πέρσας οἰκῆσαι δὲ ἐν ταῖς ἐσχάταις τῆς γῆς. Ἰουδαῖοι δὲ ὑπὸ τῶν ἀνακτῶν, ἐκ τῆς ἐλθούσης πρὸς Σολομῶντι βασιλείᾳ τῆς γῆς ἐγένοντο ἔθνη. Οἱ αὐτοὶ δὲ ἐπὶ Ἀνατολίᾳ ἐξοικισθῆσαν καὶ ἐπίσκοποι ἔλαβον. *Immireni* gens est Persis subiecta ad extremas noti fines habitans. Et ab initio quidem iudæi fuerant, iam inde a regina *Asthi*, quæ ad *Salomonem* olim venit. Postea gentiles facti sunt. *Anastasi* vero temporibus christianam religionem amplexi sunt & episcopum acceperunt.

(ii) *Vales.* in h. l. Ἰμμιρηνοί. Ego *Homeritis* esse existimo. Omnia enim quæ *Immirenis* tribuit *Theodorus*, *Homeritis* plane conveniunt. Etenim *Homeritæ* ad extremos fines habitant oceani meridiani & metropolim habent Sa-

cum *Homeritis* confundit, quos BOCHARTVS [k] & alii rectius in *Arabia Felice* Oceanum versus Indicum collocant. BARONIUS [kk] *Homeritas* fidem christianam demum amplexas statuit circa ann. CCCLIV. sub idem tempus, quo *Indi* siue *Aethiopes*, imperante *Constantino*, ad obsequium CHRISTI perducti sint. Quinam vero tunc temporis episcopi inter ipsos constituti fuerint, de eo quidem nobis haud innotuit. Sæculo autem sexto ineunte florentem religionis statum heic reperimus, donec *Dunaan* quidam, ex christiano apostata *iudeus*, rerum potitus immanem contra ecclesiam persecutionem excitaret, præcipue in ciuitate *Nagran*, vbi *Aretbas* quidam regulus erat regno *Homeritarum*, vt multi alii reguli, subiectus, quem cum omni populo suo crudeliter delcuit. Verum hac tempestate per *Iustinum Romanorum* imperatorem & *Clesbanem* regem *Aethiopum*, qui *Homeritis* opem ferentes *Dunaan* [l] regem vicerunt, confestim dissipata, imperium ad regem quemdam CHRISTI nomine gloriantem rediit, cuius temporibus *Gregentius Tephrae* ciuitatis regiae archiepiscopus, celebratissimam illam disputationem cum *Herbano iudeo* habuisse, dicitur, qua factum est, vt incredibilis *iudeorum* in ista regione multitudo ad christianam religionem perduceretur. Nos heic illud cum primis animaduertimus, *Gregentium* archiepiscopum *Tephrae* appellari, quod episcopos suffraganeos sub se habuisse ipsum innuit. Et in narratione de ipsius obitu sub finem [m] disputationis additur,

ba; cuius loci regina olim ad Salomonem visendum profecta est. Præterea oii sine sunt Iudæi, orti ex Chettura Abrahæ. Postea vero ad superstitionem gentilium descierunt, vt docet Philostorgius lib. III. histor. ecclesiastica.

(k) Bochart. geogr. sacr. lib. II. c. XV. (p. 111. c. d. e. p. 112. a. b. c. d. ed. Francof. ad Mœnum MDCLXXXI. 4to .

(kk) Baron. ad an. CCCLIV. n. XIV. (p. 683. tom. III. edit. Antwerp. MDCXXIV.) *Homeritæ*, ad quos a Constantio legatum missum esse Theophilum ait, (Nicephorus) iam ante acceperant euangelium, nec non alii adiacentes Indorum populi, prædicatione primum apostolorum, Bartholomæi, Thomæ ac Mitthæi, qui Aethiopiis prædicauit, deinde Pantheni, ac nominissime Frumentii & Aedisi, qui sub Constantino Indis euangelium adnuntiarunt.

(l) Acta martyr. *Homeritar.* ap. Baron. ad an. DXXII. p. 86. seqq. & an. DXXIII. p. 101. seqq.

(m) *Gregent.* disput. cum *Herban.* (bibl. patr. gr. lat. tom. I. p. 272. c.) Ἐπίφιν δὲ ὁ τῷ κοιμητηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀθροισθέντων ἐκείσθε ἐπισκόπων,

episcopos, sacerdotes & diaconos ad comitandum funus eius fuisse congregatos. Vnde ecclesiæ istius statum, quantum de eo nobis innotuit, aliarum ecclesiarum statui conformem fuisse, intelligimus.

§. XIX.

De episcopis inter Saracenos in Arabia.

PAUCA quædam etiam de ecclesiis plantatis olim inter *Saracenos* in *Arabia*, qui imperio *Romano* numquam paruere, memoriæ prodita ad nos peruenerunt. *Hilarion* [n] prima fidei christianæ fundamenta in hoc populo iecisse, sed eorum conuersio non completa fuisse dicitur, vsque dum *Mauuia Saracenorum* regina pacem cum *Romanis* ea conditione faceret, vt *Mofes* quidam nomine monachus celebris, gentis suæ mitteretur episcopus, qua petitione sine vlla mora impleri iussa, primus ille huius regionis *Saracenorum* episcopus factus est, quemadmodum *RUFFINVS* [o],

ιερὼν, διακόνων, μοιχαζόντων μυριοπληθῶν ἐπὶ τῇ κολοῖα αὐτῆ, πολλὰ θρηνησάντων καὶ δαυδουμένων τὴν σήρατιν αὐτῆ. Sepultus fuit in cœmiterio magnæ ecclesiæ, illic congregatis episcopis, sacerdotibus, diaconis & solitariam vitam agentibus innumerebilibus, ad eius funus, multum lamentantibus & deplorantibus ac lugentibus mortem & priuationem tanti viri

(n) *Buon. ann. CCCLXII. p. 344. (p. m. 348.)* Iecerat iam ante fundamenta fidei apud *Saracenos* S. *Hilarion* abbas, qui (vt testatur S. *Hieronymus*) multos *Saracenos* arreptos a dæmone frequenter liberauit, cultuique *Veneris* addictæ gentis illius sacerdotem conuertit ad fidem: qui quidem nec ipsam *Hilarionem* abire passi sunt ante, quam futuræ ecclesiæ lineam mitteret. Qui ergo adeo magna ab *Hilarione* sunt consequuti, eo defuncto illi parem quaesierunt dari sibi hominem episcopum orthodoxum. At quomodo res se habuerit, *Ruffinum* audiamus auctorem, *Dum*, inquit, *Lucius*, cetera, vi. l. sub litt. seq. (o).

(o) *Ruffin. lib. II. c. VI.* *Dum* *Lucius* omni arrogantia & sæuitia ageret, *Mauuia*, *Saracenorum* gentis regina, vehementi bello *Palæstini* & *Arabici* limitis oppida atque vrbes quater, vicinasque simul vastare prouincias cœpit. Quinque frequentibus bellis *Romanum* attriuisset exercitum, & plurimis peremtis, reliquos vertisset in fugam, orata pace, non aliter se amplexuram promittit, nisi *Mofes* quidam nomine, monachus, gentis suæ ordinaretur episcopus. Qui in eremo partibus suis propinqua vitam solitariam ducens, meritis & virtutibus ac signis, quæ faciebat *Deus* per illum, magnifice innoterat. Petitio eius principi indicata *Romano*, sine vlla dilatione iubetur impleri a ducibus nostris, qui ibi infeliciter pugnauerant. *Capteus* *Mofes* ad sacerdotium suscipiendum, *Alexandriam* ex more, deducitur. Adest *Lucius*, cui ordinandi ferebatur officium. Quo viso, *Mofes* præsentibus ducibus, qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidem me non

SOCRATES [p] & alii historici fidem nobis faciunt. SOZOMENVS addit, quod *Zocomos*, alius quidam alius regionis *Saracenorum* regulus, a monacho quodam conuersus, vniuersum populum suum ad fidem christianam perduxerit. THEODORVS LECTOR [q] similiter cuiusdam *Saracenorum* principis, nomine *Alamundari*, mentionem facit, qui *Anastasio* imperante an. DXIII. fidem christianam amplexus sit. Et CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS, qui vitas *Euthymii* & *Sabe* scripsit, coloniae cuiusdam *Saracenorum* sub imperio Romano in *Palestina* [r] iniicit mentionem, quibus *Petrus* quidam, *Saracenus* conuersus, eorum antea dux, a *Iuuenale* episcopo *Hierosolymitano* circa saeculum quintum medium, primus episcopus consecratus sit. Iam vero obseruandum nobis est, quod, quemadmodum hi Sa-

esse dignum tanto sacerdotio iudico: verum tamen si aliqua in me, licet indigno, diuina dispensatio putatur explenda, Deum nostrum, caeli ac terrae dominum testor, quod *Lucius* sanctorum sanguine pollutas & cruentas super me non iniicit manus. Quumque *Lucius* tam graui nota inultum se videret in oculis plurimorum: Quare, inquit, o *Moyfes*, tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras! Aut si tibi aliquis de me aliter indicavit, audi fidem meam & tibi ipse magis quam aliis crede. Tunc ille: Desine, inquit, o *Luci*, dolosis tui me quoque imaginibus adgredi. Bene mihi nota est fides tua, quam protestantur serui Dei per metalla damnati episcopi, in exilium trusi presbyteri, diaconi extra christiani nominis habitacula relegati, bestis alii, alii etiam ignibus traditi. Numquid potest verior esse fides, quae auribus capitur, quam quae oculis peruidetur! Apud me certum est, quod qui Christo recte credunt, ista non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat necessitas rei publicae consulendi) compulsus est acquiescere, vt ab episcopis, quos in exilium truserat, sacerdotium sumeret. Quo suscepto, & gentis ferocissimae pacem tenuit, & fidei catholicae custodiuit intemerata consortia.

(p) Socrar. lib. IV. c. XXXVI. tot. Theodoret. lib. IV. c. XXIII. tot. Sozomen. lib. VI. c. XXXVIII. ab initio ad medium vsque.

(q) Theodor. Lect. lib. II. p. 164. Ἀλαμουνδάρη τῷ Φυλάρχῳ Σαρακηνῶν χριστιανίζοντι κ. τ. λ. Quum Alamundarus Saracenorum phylarchus christianam religionem amplexus esset, cetera.

(r) Cyrill. vit. Euthym. ap. Baron. an. CCCCXX. p. 481. (p. m. 487.) Quum vsque adeo multiplicarentur filii Agar, & ad veram traducerentur nobilitatem & in diuersas exerescerent copias: mittit diuinus Euthymius ad Iuuenalem patriarcham Hierosolymitanum, postulans, vt eis ordinaretur episcopus. Ille vero mittit ad eum Petrum, patrem Terebonis, (olim Aspebetum dictum vid. p. 486.) vt qui esset idoneus praesse animabus & deducere ad salutem. Petrus ergo sic primus ordinatur episcopus, qui erat in Palestina.

raseni (ex more *Arabum*) in paruas diuisi fuerunt nationes, quarum suum quæque habuerit regulum: ita etiam suum quæque episcopum, vnum quidem nec plures, habuisse videantur. Atque hinc ipsos a gente potius sua, quam aliunde titulum mutatos conciliis nomine *episcoporum gentis Saracenorum* subscripsisse, legimus. Quod indicio esse arbitror, non omnes *Saracenos* in terrarum orbe vnum tantum episcopum habuisse, sed vnique paruae nationi separatim suum fuisse episcopum; etsi sæpius difficile ad distinguendum est, quænam familia siue tribus eorum hac generali appellatione significetur. In concilio *Ephesino* secundo *Auxilius* [s] quidam *Saracenorum fœderatorum* episcopus dicitur, inter episcopos *Palestinae*; vnde facile ad colligendum est, eosdem heic *Saracenos* intelligi, de quibus *CYRILLVS* loquitur, qui cum *Romanis* fœdere iuncti, vel sub imperio *Romano* constituti fuerunt. At vero in aliis locis hariolandi locus nobis relinquitur, quinam per *Saracenos* intelligi debeant, siquidem in diuersas minores nationes diuisi fuerunt, & plusquam vna natio, vti vidimus, christianam religionem amplexa est.

§. XX.

De episcopis Axumitarum siue Indorum ultra Aegyptum.

ADHVC alia quadam regio orientalis est, ob conuersionem sui ad fidem christianam, *Aedisi* ac *Fruuentii* ministerio *Anastasi* tempore factam, celebrata, sed inter viros doctos non conuenit, vbi ea quaerenda sit. Antiqui historici *RUFFINVS* [t], *SOCRATES* [u] & reliqui hanc historiam commemoran-

(s) Concil. Ephes. II. in act. I. concil. Chalced. (tom. IV. p. 118. c.) 'Αυξιλίῳ Σαρακενῶν τῶν ἑποσκοῦντων.

(t) Rufin. lib. I. c. IX. Methodorus quidam philosophus inspiciendorum locorum & orbis perscrutandi gratia *ulteriorem* dicitur *Indiam* penetrasse. Cuius exemplo etiam inuitatus *Meropius* quidam *Tyrinus* philosophus simili ex causa adire *Indiam* voluit, habens secum duos puerulos, quos liberalibus litteris vtpote propinquos instituebat. Quorum vnus, qui erat iunior, *Edeusius*, alter *Fruuentius* vocabatur. cetera.

(u) Socrat. lib. I. c. XIX. Αὐθις ἔν μνημονεύειν καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν τῆ βασιλείας ὁ χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τῆνικαὶπερὶ γὰρ Ἰνδῶν τε τῶν ἐνδοτέρω καὶ Ἰβέρων τε ἔθνη, πρὸς τὸ χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν· πῶς δὲ ἐνεκεν τῆ προσηύκη τῶν ἐνδοτέρω ἰχνησάμενη, διὰ βραχίον ἐρῶ· ἠίκα εἰ ἀπόστολοι κλήρω τὴν εἰς τὰ

tes, communiter *Indiam vltiorem* appellant. Vnde CAROLVS A SANCTO PAVLO [w], BARONIVS [x] & plures alii hoc in compertis habent, *Indiam cis Gangem* fluvium intelligi, quum altera pars trans *Gangem* iam ante (vti quidam existimant) *Bartholomae*: apostoli opera ad nomen Christo dandum perducta fuerit. At enim HOLSTENIVS [y] & VALESIVS [z] hunc errorem castigant, & PEARSONIVS [a] fusius demonstrauit,

Ἰθνη πορείαν ἐποιήσαντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ἐπαδέχετο· Ματθαῖος δὲ τὴν Ἀιθιοπίαν· Βαρθολομαῖος δὲ ἐκλήρωτο τὴν συνημίτην ταύτην Ἰνδίαν· τὴν μὲν περὶ ἐνδοτέρω Ἰνδίων, ἢ περὶ τοιαύτῃ βαρβάρων Ἰθνη πορεία, διαφόροις χράσμα γλώσσας, εἶδεν πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ὃ τῷ χριστιανισμῷ λόγος ἐφότιζε. κ. τ. λ. Iam qualiter christiana religio huius imperatoris (Constantini) temporibus latius propagata sit, a nobis commemorandum est. *Interiorum enim Indorum* gentes & Iberi christianam fidem tunc primum susceperunt. Cur vero *interiores* dixerim, breuiter explicabo. Quum apostoli praedicationis causa ad gentes profecturi eas inter se sortito diuiderent, Thomas quidem Parthia, Matthaeus vero Aethiopiae apostolatam sortitus est. Bartholomaeo India, quae Aethiopia confinis est, obtigit. *Interior* autem *India*, quam gentes accolunt plurimae, diuersis vtentes linguis, ante Constantini tempora nondum Christi fide fuerat illustrata.

- (w) Carol. a S. Paulo Geogr. sacrae. p. 268. (p. 258. edit. Amstelod. MDCCXI.) Quod ad *Indiam*, scilicet *interiorem*, pertinet, nam exteriorem Antiocheno paruisse, certum est, cetera.
- (x) Baron. not. in martyrol. die XXVII. Octobr. ad verba: Apud Indos sancti Frumentii episcopi] *Vixit* iisdem temporibus *alius Frumentius*, episcopus Auxumicos in Aegypto, ordinatus a S. Athanasio, confessione clarus: multa enim passus est ab Arianis ob tuendam catholicam fidem.
- (y) Holsten. not. in Carol. a S. Paulo Geogr. p. 171. (p. m. 258.) Fallitur, fallitque in huius Indiae nomine & situ explicando, sicuti etiam Baronius ad martyrologium Romanum die XXVII. Octobris. Nam India illa, in quam Frumentius missus fuit a S. Athanasio, est Aethiopia sub Aegypto, cuius metropolis celeberrima fuit Axumis, & sic *Indiam* illam Aethiopiae finitimam vocat Socrates, quae toto caelo ab Asiatica, siue Gangetica distat.
- (z) Vales. not. in Socrat. lib. I. c. XIX. Baronius in adnotationibus ad martyrologium Romanum, Frumentium hunc Auxumis episcopum distinguendum esse ducit ab altero Frumentio Indorum episcopo. De quo Rufinus & Socrates loquuntur. Ego vero vnum eundemque Frumentium esse contendo, eum, qui Auxumis, & eum qui Indorum episcopus dicitur. Auxumis enim metropolis est Aethiopiae. Aethiopes autem ab antiquis confundi solent cum Indis, cetera.
- (a) Pearson. vindic. Ignat. part. II. c. XI. p. 332. Etsi Rufinus ita historiam pertinet, quasi in *Indiam vltiorem* & orientalem Frumentius perrexisset; constat tamen, *Indiam* eam fuisse Aegypto proximiorum & Aethiopiae partem. In-

Indiam, de qua loquuntur, non esse *Indiam Orientalem*, sed *Indiam* sub *Aegypto*: quæ pars *Aethiopia* eiusque metropolis *Axumis* erat. Hæc non procul ab ore maris *Eythrei* sita erat, ex tranſuerſio regionis *Homeritarum* in *Arabia*, vnde *CONSTANTIUS* lege [b] quadam hæc duas gentes coniungit. Ex qua aliisque pluribus documentis *PEARSONIVS* solide demonſtrauit, hanc *Indiam* de nulla alia atque *Aethiopica India* intelligi poſſe, cuius *Axumis* metropolis fuit. Hanc regionem veteres non minus *Indiam* quam alteram, vocarunt. Nam *VIRGILIUS* poëta, *Nilum* annem ab *Indis coloratis* [c] *deuexum* dicit, & *PROCOPIUS GAZENSIS* mare *Erythraeum* vocat mare *Indicum*, eo quod huic *Indiae* sub *Aegypto* confine eſſet. Iam vero in hac regione *Fruentius* primus episcopus, de quo legimus, fuit, ordinatus ab *Anaſtaſio* & episcoporum *Aegyptiorum* ſynodo, & miſſus eo ad regionem conuertendam eccleſiaſque inter illas conſtituendas. Quas proinde eiusdem cum *Aegyptiis* & reliquis in mundo eccleſiis formæ fuiſſe, non eſt quod dubitemus. *Axumis* enim non vnus & ſolus locus fuit, qui habuit episcopum.

di enim Aethiopes antiquitus appellabantur, vt apud *Virgilium* de *Nilo*:

Vſque coloratis annis deuexus ab Indis.

Ad hanc autem *Indiam Fruentium* primo perueniſſe conſtat: ex illa *Alexandriam* rediit, in eandem rursus etiam miſſus eſt & ab *Athanaſio* ordinatus episcopus *Axumeos*. Erat autem *Axumis* *Aethiopum* metropolis. *Stephanus* de urbibus, *Ἀξυμίτης, ἄρτενικῶς, μητρόπολις Αἰθιοπῶν*. Apud *Arrianum* in *Periſto* maris *Erythraei* (quod *Procopio* *Gazenti* *θάλασσα Ἰνδική* vocatur) δὲ τῆς αὐτῆς εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν τὸν Ἀξυμίτην λεγόμενον ἄλλων ἡμερῶν πέντε. *Nonnaſius* apud *Photium*, ἡ δὲ Ἀξυμία πόλις ἐστὶ μεγάλη, καὶ οἷον μητρόπολις τῆς ὅλης Ἀιθιοπίας. Et clarius adhuc *Procopius Perſicorum* lib. I. Ὁ μῆρτῶν δὲ καταπλεῖ μάλιχα ἐν τῇ ἀππείρας ἡπείρῃ Ἀιθιοπίας διακρίνει, οἱ Ἀυξομίται ἐπικαλεῖνται, ὅπ δὲ αὐτοῖς τὰ βασιλεία εἰν ἐν Ἀυξομίτι πόλει. Erat igitur *Axumis* metropolis *Aethiopiae* & in ea *Aethiopum* regia poſita fuit. Ad hanc igitur *Auxumim* & hanc *Indiam*, quæ pars eſt *Aethiopiae* *Aegypto* proxima; non ad *Indiam* intra *Gangem*, aut ad *Axumin* illam, quam ad latus orientale *Indi* fluij conſtituit *Ptolemæus*, *Fruentium* miſſum fuiſſe a *S. Athanaſio*, credendum eſt. cetera.

(b) Nullus ad gentem *Auxumitarum* & *Homeritas* ire præceptus vltra annui temporis ſpatia debet *Alexandriae* de cetero commorari.

(c) *Virgil.* *Georg.* lib. IV. v. 291. ſeq.

Et viridem *Aegyptum* nigra ſœcundat arena,

Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,

Vſque coloratis annis deuexus ab Indis.

Nam

Nam PALLADIUS *Meyssis* [d] cuiusdam meminit episcopi *Alulis*, quæ itidem vrbs erat *Aethiopia*. Et in vita *Chrysofolmi* [e] de quodam sui nominis *Palladio* loquitur episcopo *Blemmyum*, qui erant populi *Aethiopiae Aegyptiis* finitimi, vti STRABO [f], PLINIUS [g] & alii geographi tradunt. PEARSONIVS alia quædam testimonia ex CEDRENO & canonibus *Arabicis* concilii *Niceni* ipsorumque antiquis liturgiis adfert, quæ ipsos inde a primis ibi iactis religionis christianæ fundamentis episcopos semper habuisse probant. Sed quum plura de dioecesibus eorum, meliore historiæ lumine deficiente, non succurrant, in illis enarandis longius progredi haud possumus. Et ex eadem ratione plures alias gentes orientales præterire nos oportet, vt *Parthos* & *Indos* circa *Gangem*, a *Thoma* apostolo lumine veritatis collustratos; & *Iberos* cum aliis populis, mari *Caspio* adiacentibus, quos tempore *Constantini* captivæ mulieris ministerio conuersos esse, fidem nobis facit RUFFINVS [h]. Antiquæ historiæ non nisi pauca de harum ecclesiarum origine & pauciora adhuc de ministerii ecclesiastici in illis constitutione nobis tradunt. Itaque, relictis hisce remotissimis regionibus, ad partem mundi melius cognitam progrediemur, hoc est, ad patriarchatum *Constantinopolitanum*, sub quo priscis temporibus omnes *Thraciæ* &

(d) Pallad. de gentibus Indiæ. (cit. Pearsonio p. 332. c.) Εγὼ δὲ εἰς τὰ ἀκρατῆρια μόνον ἔφθασα τῆς Ἰνδικῆς πρὸς ἐπὶ τῶν ὀλίγων μετὰ τὴν μακαρίτην ΜΑΥΣΘΩΣ Τῆ ἐπισκόπῃ τῶν Ἀδελφῶν. Ego ad primam tantum Indiæ oras paucos ante annos cum beato *Mise Aduienonum* episcopo penetraui.

(e) Pallad. vit. Chrysofol. cap. XX. p. 194. Παλλάδιον δὲ Βλεμμίον, ἢ Αἰθίοπον ἐκ γενεῆταιν φερεῖσθαι Σύνῃ καλῶμενον τὸ χάριον.

(f) Strabo lib. XVII. p. 786. (p. 1134. c. edit. Amst. lod. MDCCVII.) Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἑκτέρωθεν Μέρους, παρα μὲν τὴν Νεῖλον πρὸς τὴν Ερυθρὰν, Μεγάβαροι, καὶ Βλέμμιες, Αἰθίοπων ὑπακόντες, Αἰγυπτίοις δ' ὄμοροι. Quæ infra Meroën sunt, secus Nilum ex utraque eius parte mare rubrum versus, *Megabari* & *Blemmyes* habitant, *Aethiopiis* subditi, *Aegyptiis* finitimi.

(g) Plin. lib. V. c. VIII. Horum oppidum *Mauin* quidam solitudinibus impoſuerunt, *Atlantas* iuxta eos, *Aegipanas* semiferos, & *Blemmyas*, cetera.

(h) Ruffia. lib. I. c. X. Per idem tempus Iberorum gens, quæ sub axe Pontico iacet, verbi Dei fœdera, & fidem futuri susceperat regni. Sed huius tanti boni præstitit causam mulier quædam captiua, quæ apud eos reperia, quum fidelem & sobriam satis ac pudicam duceret vitam, totisque diebus & noctibus obsecrationes Deo peruiuas exhiberet, in admiratione esse ipsa rei nouitas barbaris cepit, & quid hoc sibi vellet, curiosius perquirebant. Illa, vt res erat, simpliciter Christum se deum hoc ritu colere fatebatur. cetera.

Asia minoris prouinciæ, si ab *Isauria* & *Cilicia*, patriarchæ *Antiocheno* numquam non subiectis, discesseris, fuerunt comprehensæ. De *Asia minore* primum loquemur, deinde ad prouincias *Europæas* pergemus, naturali suo regionem quamquam ordine contemplaturi.

LIBRI NONI

CAPVT TERTIVM

DE ANTIQVIS ASIAE MINORIS DIOECESIBVS.

§. I.

De Asiæ minoris magnitudine, deque diocesium in ea repertorum numero.

VT ecclesiarum, in certas dioceses diuisarum, statum in *Asia minore* intelligamus, consultum fuerit ante, quam ad singularia descendimus, regionis magnitudinem considerare, & dispicere, quot dioceses in vniuerso illo terræ tractu repertæ fuerint. Nam ex hoc illas generatim æstimare possumus, suam cuique diocesi tribuentes proportionem, regione ipsa in tot partes, quot in ea fuerunt dioceses, distributa. Non quod dioceses re ipsa ita æqualiter diuisæ fuerint: (nam si summam singularum collegeris, heic dioceses amplissimas alias, alias angustissimas in mundo offendes) sed tantum illas tamquam æquales fingere nobis possumus, vt vniuersam simul regionem per eas æquabiliter dispertiamus. Iam vero HEYLINVS in *geographia* sua [a] longitudinem *Asiæ minoris* ab *Helleponto* ad *Euphratem* flumiû DCXXX. mill. pass. & latitudinem ab *Issico Ciliciæ sinu* ad *Trapezuntem Ponti* CCX. m.p. habere, iudicat. Antiqui geographi SRABO [b]

(a) Heylin. cosmograph. lib. III. p. 3.

(b) Strab. lib. XII. p. 547. & 548. οἱ τῶν πάντων δὲ τῆ ἰσθμοῦ μίχρη φάσιδος πρὸς ὀντακισχιλίους σταδίας εἰσὶν, ἢ μικρῶ πλείους ἢ ἑλάττω. Tota nauigatio a fano Chalcedonio vsque ad Phasidem XIX. milliorum stadia implet, non multis vel additis vel demtis.

Hæc IIX. millia stadorum ita colliguntur ex Strabonis descriptione:

A Fano Sinopen vsque stad.	3500.
A Sinope Amisum, stad.	900.
Inde Trapezuntem, stad.	2200.
Trapezunte ad Phasin, stad.	1400.

Summa 8000.

& PLI-

ANTIQUORUM ASIE MINORIS
EPISCOPATUUM GEOGRAPHICA
Descriptio.

PONTUS EUXI NUS

44
43
42
41
40
39
38
37
36
35

56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72

120:12

Содержание по страницам

1490.

Summa 8000.

& PL-

& PLINIUS [c] longitudini CC. fere milliaria amplius adsignant. Tunc vero illorum computatio de antiquo quodam periplo, hoc est itinere maritimo, intelligenda est, quod numquam recta procedit, sed per varios maris circuitus conficitur, atque ita DC. milliaria facile in DCCC. dilatauerit: Vt adeo, si de posteriore mensurationis modo tantum deducatur, quantum ex nauigationis obliquitate abundat, computationes fere eadem futuræ sint. Latitudo ex PLINII computatione minor est: nam CC. tantum millia [d] passuum a Sinu Issico ad Pontum Euxinum statuit. Sed tum hanc angustissimam Asiae partem esse dicit, vbi duo maria ipsam pene insulam faciunt. Et certum est, in aliis partibus multo fuisse latiore. Nam STRABONI [e] solius Cappadociae magnitudo in latum a Ponto ad Taurum montem MDCCC. circiter stadia, hoc est supra CC. millia passuum, habere dicitur. Et nihilominus tamen CASAVBONVS [f] existimat, per Pontum heic non mare Euxinum, sed ipsam regionem Pontum intelligendam esse, quæ latitudini Asiae ab vna parte Cappadociae addenda sit, vti Cilicia ab altera parte: Vt adeo latitudo Asiae, partibus simul sumtis, minus CCC. mill. pass. vix statui possit. Iam vero hæc in duas magnas dioeceses ciuiles, Asiaticam videlicet & Ponticam, a Romanis diuisa erat, quarum vtraque decem vel vndecim prouincias, & prouincia quæque diuersas ciuitates &

(c) Plin. lib. VI. c. II. Mons Cytorus a Tio LXIV. mill. passuum. - - Promontorium Carambis vasto excursu abest a Ponti ostio CCCXV. mill. pass. vel, vt aliis placuit, CCCL. mill. Tantumdem a Cimmerico, aut vt aliqui maluerit, CCCXII. M. D. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc est colonia Sinope, a Cytoro CLXIV. mill. - - Amisum liberum a Sinope CXXX. mill. passuum.

(d) Plin. ibid. Eiusdemque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam pene insulam faciat, CC. mill. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum.

(e) Strab. lib. XII. p. 539. (p. 843. d.) Μέγεθος δὲ τῆς χώρας κατὰ πλάτος μῆτρον, ἢ λέγεται τὸ Πόντον πρὸς τὸν ταύρον ὅσον χίλιαι καὶ ἑκατὸν σάδια.

(f) Casaub. in h. l. Falsum hoc. Nam libro II. p. 73. docuit nos, Bagadoniam partem Cappadociae inter Argæum & Taurum distare a Ponto stadia MMM. Putabam legendum, ὅσον διαχίλιαι καὶ ἑκατ. σάδ. Verum auctor epitomes retinet vulgatam lectionem: quam si probamus, non erunt illa verba λέγεται τὸ Πόντον, de ipso Ponto & mari Euxino intelligenda, sed de regione Ponto, quam separant a reliqua Cappadocia montes Tauro paralleli. Sic non erit discedendum a vulgata lectione.

diœceses episcopales, continebat, præter eas, quæ in *Isauria* erant & *Cilicia*, ad diœcesin spectantes orientalem & patriarchæ *Antiocheno* subiectæ. CHRISTOPHORSONIVS in versione sua THEODORETI grandem horum episcopatum intuitu admisit errorem. Quando enim THEODORETVS *Asiam* siue diœcesim *Asiaticam* ὑπὸ ἕνδεκα ἀρχόντων, ab undecim presidibus [g] regi dicit, ille ab undecim antistitibus transtulit, quasi undecim duntaxat episcopi in omni diœcesi *Asiatica* fuissent, & totidem tantum in diœcesi *Pontica*, quod THEODORETVS eam ἰσαριθμῶς ἡγεμένους, totidem rectores habere, dicat: quum tamen THEODORETVS non de ecclesiasticis sed ciuilibus prouinciarum rectoribus loquatur, quorum heic numerus erat in vtraque harum diœcesum, de qua THEODORETO sermo est; episcopatus autem multo plures erant. Nam in singularibus aliquibus prouinciis amplius quadraginta numerabantur, & vniuersorum numerus ex CAROLI A SANCTO PAULO computatione complectebatur CCCLXXXVIII. Nempe *Asia* habebat XLII. *Hellepontus* XIX. *Phrygia Pacatiana prima* XXIX. *Pacatiana altera* V. *Phrygia salutaris* XX. *Lydia* XXIV. *Caria* XXV. *Pisidia* XXVIII. *Pamphylia prima* XII. *Pamphylia secunda* XXIV. *Pisidia* XIX. *Lycæonia* XIX. *Cappadocia prima* VI. *Cappadocia secunda* VI. *Cappadocia tertia* V. *Armenia prima* V. *Armenia secunda* X. *Galatia prima* VII. *Galatia secunda* IV. *Pontus Polemoniacus* VI. *Helenopontus* VI. *Paphlagonia* V. *Honorias* V. *Bithynia prima* XIV. *Bithynia secunda* IV. *Cilicia prima* VII. *Cilicia secunda* IX. *Isauria* XXIII. In recentiore noticia, quam lector sub finem huius libri inueniet, numerus aliquantum adauctus est ad CCCCLIII. Tametsi enim aliæ prouinciæ imminutæ fuerunt, aliæ tamen numero ita sunt auctæ, vt sæculo octauo diœceses XV. amplius, quam prioribus sæculis inueniamus, quæ in tanta multitu-

(g) Theod. lib. V. c. XXIX. Καὶ ταύτην ἐποίητο τὴν προμήθειαν, ἢ μόνη ἐπέτης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Θρακῆς ἀπάσης· εἰς ἕξ δὲ αὐτῆ ἡγεμονίας διήρτηται· καὶ τῆς Ἀσίας ὅλης, ὑπὸ ἕνδεκα δὲ καὶ αὐτῆ ἀρχόντων ἰδύμεται, καὶ ῥῆσι καὶ τὴν Ποντικὴν τάτοις κατεκόσμη τοῖς ῥομοῖς· ἰσαριθμῶς δὲ καὶ αὐτῆ ἔχει τῆς Ἀσίας τὰς ἡγεμῖνες. Neque vero urbem duntaxat regiam huius modi cura ac sollicitudine gubernabat, sed & vniuersam Thraciam, quæ in sex prouincias diuisa est, & Asiam totam, qui ab undecim presidibus regitur; Ponticam præterea iisdem exornauit legibus; quæ totidem rectores habet, quot Asia.

dine non adeo magna mutatio est, si consideres, quantæ mutationes in aliis quibusdam regionibus, si cum hac comparentur, intercesserint. Iam autem fac, in regione DC. mill. passuum longa & CCC. mill. pass. lata diœceses fuisse CCCC; examinabimus, quantus terræ tractus secundum æquabilem partitionem singulis diœcesibus attribuendus sit. Atqui accurate facta computatione apparet, quod, si heic CCCCL. diœceses fuisse fingamus, XX. mill. passuum diœcesis quæque habitura sit: & consequenter, quum heic, (demtis etiam istis quinquaginta) tot non fuerint, singulas diœceses tanto maius spatium secundum æquabilem partitionem habuisse, oporteat. Fatendum autem est, distributionem in hac regione generatim fuisse inæquabilem. Episcopatus enim *Ponticarum* prouinciarum maximam partem admodum magni erant, & prouinciarum *Aziaticarum* consequenter tanto minores & numerosiores. Vt adeo lector heic amplissimas simul & angustissimas diœceses, quales in mundo fuerunt, & nihilo tamen minus eandem episcopatum formam, in omnibus sine vlla distinctione seruatam, possit contueri.

§. II.

De Cappadocia & Armenia minore.

VT a *Ponticis* ordiamur prouinciis, *Cappadocia* magna erat regio, & non nisi paucos habens episcopatus. STRABO [b] ad tria stadiorum millia, hoc est, CCCLXXV. milliaria, longam statuit. Verum sic latiore, quam nos quidem nunc facimus, sensu eam accipit, tamquam includentem omnia a prouinciis *Lycaonia* & *Phrygia* ad *Euphratem* vsque, qui *Armeniam minorem* æque ac *Cappadociam* occupat. Antiquis enim temporibus omnes illæ regiones vnum regnum erant, postea licet in quinque prouincias, tres videlicet *Cappadocias* & *Armeniam primam* & *secundam* diuisa. Iam vero in vniuersis quinque illis

(b) Strabo lib. XII. p. 139. edit. P. MDCXX. (p. 813. d. edit. Anst. MDCCVII)

Μεγέθη δὲ τῆς χώρας (Καππαδοκίας) κατὰ πλάτος μῆρ, τὸ δὲ τῆς Πόντος πρὸς τὸ ταύρον, ὅσοι χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοι σταδίοι μῆρ δὲ δὸς τῆς Λυκαονίας, καὶ Φρυγίας, ἕως Ἐυφράτη πρὸς τὴν ἰω, καὶ τῆς Ἀρμενίας, περὶ τετραχίλιος. Magnitudo Cappadociae in latum ab Euxio ad Taurum MDCCC. circiter stadia, longitudo a Lycoria & Phrygia vsque ad Euphratem ortum vestis & Armeniam, ad tria stadiorum millia.

prouinciis haud triginta dioeceses initio fuerunt, & harum aliqua saeculo quarto noue erectae, vt *Sasima*, cuius vrbs primus episcopus GREGORIVS NAZIANZENVVS fuit, quae antea vel ad *Casaream*, *Cappadocia prima* metropolim, a qua C. millibus passuum, vel ad *Tyanam Cappadociae secundae*, a qua XXXII. mill. pass. ex computatione FERRARII. [i] distabat, pertinuit. Hoc ipsum dioeceses late patuisse ostendit. Sed adhuc certiora huius rei documenta habemus. GREGORIVS enim NAZIANZENVVS [k], *Basilium* episcopum *Casareensem* quinquaginta chorepiscopos sub se habuisse, dicit; & BASILIVS ipse frequenter de chorepiscopis suis [l], de presbyteris ac diaconis [m] per vicos, qui illis subfuerint, loquitur. Quod dioecesin illius val-

(i) Ferrar. lexic. geogr. voce *Sasima*. *Sasima*, *Susim*, teste Leunclauio, vrbs Cappadociae episcopalis sub archiepiscopo Caesariensi, inter Caesaream ad arctos & Tyanam ad meridiem XXXII. mill. pass. ultra Ancyram in ortum supra CC. Cuius vrbs diuus Gregorius Nazianzenus episcopus fuit.

(k) Nazianz. carm. de vita sua p. 8. n. 32.

Αὐτὴ Σασίμων τῶν ἐμῶν ἐκκλησία.

Τέστις μ' ὁ πεντήκοντα χωρεπισκόποις

ΣτενόμενⓄ δίδωκε τῆς ἐνψυχίας.

Καὶ τῶντ' ἰν' ἀρπάζοντες ἄλλο πρὸς βίωσιν,

Περικρατήσῃ τῇ καθέδρῳ κοινήσας.

Erat haec meorum Sasimorum ecclesia.

His, liberalis scilicet vir, me dedit,

Donos haberet quinque quinquaginta

Sub se: & quidem, vi vendicante vt altero

Victor maneret, erigens sedem hanc noue.

(l) Basil. epist. CLXXXI. inscriptio sic habet: *Χωρεπισκόποις, ὅσο μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτῶ ὑπερίτας παρὰ τὸς κατόνας. Chorepiscopis: Ne sine ipso fiant ministri praeter canones.* In epistola ipsa ita de ipsis queritur: *Πρῶτον ἰδοὺ ἡμᾶς περὶ σάμνοι καὶ μηδὲ ἐπιναφίρειν ἡμῖν καταδιχόμοιοι, εἰς ἑαυτὸς τὴν ὄλην περιεσῆσθε αὐθιγῶν. ἔπειτα καταίραθουῖντες τὸ πᾶγκοσμοσ, πρεσβυτέρους καὶ διακόποις ἐπιτρέψατο, ὅς ἀν' ἐδέλασιν, ὁσο' ἀνεξέτασ βίωσιν, κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ὄλην συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης πρὸς φίλιασ, ἐπίσῶγειν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸς ἀπὸξίνας.* Nobis primum extrusis, nec ad nos referre in animum inducentes, omnem in vosmet ipsos auctoritatem transfulistis: Deinde re per summam concordiam tractata, presbyteris & diaconis permisistis, quos voluerint, vita eorum non examinata, ex affectione vel cognationis, vel alicuius alius amicitiae, indignos in ecclesiam introducere.

(m) Basil. epist. CCCCXII. ΟὗτⓄ ὁ νῦν σοβαρὸς καὶ σπμὸς ὑμῖν ΓλυκίμⓄ, ἔχειροτονήθη ἰδοὺ παρ' ἡμῶν τῆς κατὰ Οὐνήσασιν ἐκκλησίας διάκοιⓄ, εἰς καὶ τὸ πρεσβυτερίῃ διακοίησιν, καὶ τὸ ἔργον τῆς ἐκκλησίας ἐπιμολησόμενⓄ. Ille igitur tanta gra-

de

de amplam fuisse, argumento est, quantumvis limites eius exacte figere haud possimus. Paucitas quoque dioecesium in hac prouincia idem indicat. Nam ex CAROLI A SANCTO PAVLO recensione, praeter *Casaream*, *Cappadocia prima* metropolim, non nisi quinque episcopatus in hac prouincia fuerunt, *Nyssa*, ubi *Gregorius Nyssenus* fuit episcopus, *Therma regia*, *Camuliana*, siue *Iustinianopolis noua*, *Ciscissa* & *Theodosiopolis* concilii sexti generalis tempore; qui iidem sunt, qui in recentioribus *notitiis* memorantur, tantum *Methodiopolis* pro *Theodosiopolis Armenia* ponitur, cui prouincia a synodo *Chalcedonensi* adscribitur. Ut adeo in hac prouincia numquam supra quinque dioeceses re ipsa fuerint, & harum duae, *Camuliana* & *Ciscissa*, post concilium *Chalcedonense* constitutae sint. Nam in synodica huius prouinciae epistola ad *Leonem* imperatorem, quae sub finem istius concilii exstat, duo duntaxat episcopi reperiuntur, qui praeter metropolitanum *Casareensem* nomina sua subscripserunt, nimirum *Nyssenus* & [*] *Thermitanus*. SOZOMENVS [n] de *Prapidio* quodam praeposito *Basiliadis*, ptochotrophei a *Basilio* constructi ab eoque cognominati, loquitur, qui iidem episcopi munere multis in vicis functus sit. An vero dioecesis ipsius in hac *Cappadocia* fuerit, id quidem incertum est.

IN *Cappadocia secunda*, ex diuisione quadam huius prouin-

uitate & fastu conspicuus *Glycerius* vester *Venensis* ecclesiae diaconus a me ordinatus in eum finem fuerat, ut cum presbytero inferiret & ad curandam rem ecclesiasticam admoueretur.

(*) Tom. IV. conc. p. 952 - 954. Nota: In edit. Labb. haec quidem legitur epistola, sed tantum ab *Alypio* metropolitano *Casareensi* & *Vuio*, episcopo *Nyzeno* subscripta.

(ii) Sozom. lib. VI. c. XXXIV. Ἐυδοκιμώτατι ἂν ἐκπόρῃ ἐγένοντο ἐδάδα μοναχοί, ΛόνηⓄ; ὁ τὴν ἐν Ἀγκύρῃ ἐκκλησίαν ὕστερον ἐπιτοπίσους. Καὶ ΠραπίδιⓄ ἐς ἔθνη γραλίⓄ ἂν, πολλὰς ἐπιστοπείας κώμας· ποίειν δὲ καὶ ΒασιλειάδⓄ, ὁ πλωχὸν ἐπὶ ἐπισημότατον καταγώνιον, ὑπὸ Βασιλείῃ τῆ Κωνσταντίας ἐπισκόπου κατασκευασθῆναι, ἀφ' ἧ τὴν προσηγορίαν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ εἰς ἔθ' ἡν ἔχει. Eorum porro, quos illic vixisse comperi, monachorum, clarissimi fuisse *Leonem*, qui postea ecclesiam *Ancyrae* administravit: & *Prapidus*, qui iam proeclata aetate multis in vicis episcopi munere fungebatur. Praepositus etiam fuit *Basiliadis*, quod est celeberrimum ptochotropheum, a *Basilio* *Casareensi* episcopo constructum: a quo cognomentum initio cepit & hactenus retinet.

ciæ tempore *Basilii* facta, CAROLO A SANCTO PAVLO recensente, sex fuerunt diœceses, *Tyana* metropolis, *Sasima*, *Iustinianopolis*, *Afuna*, *Faustinopolis* & *Cybisra*. Sed, vt *HOLSTENIVS* [o] obseruauit, duæ harum falso positæ. Nam nulla vquam ciuitas *Afuna* dicta fuit, sed tantum corrupta lectio est in *latinis* editionibus conciliorum pro *Sasima*; quando in *greco* fuit ἐπισκοπος Σασίμων, *episcopus Sasimorum*. Et *Iustinianopolis* alio nomine *Mocissus* dicitur, quam quum *Iustinianus* metropolim *Cappadocia* *tertia* fecisset, nomine suo *Iustinianopolim* appellauit. Vt adeo re ipsa non plures, quam quatuor diœceses in hac prouincia fuerint, & vna illarum *Sasima* posterioribus tantum temporibus facta. Erat hæc *Sasimorum* vrbs εἰνὸν κωμύδιον, *arctum admodum oppidum*, vt ipse *NAZIANZENSIS* [p] eam vocat. Vt ita istas tres antiquas diœceses late patuisse oporteat, tamen si plura de illis cognita nobis non sint, nisi quod *Pasa* prædium XII. mill. pass. a *Tyana* distans, sub hac diœcesi [q] esse, ab *Euphranta* quodam in concilio generali quinto dicatur: Et *Sasima* ab initio eiusdem diœcesis pars erant, XXXII. licet mill. passuum a metropoli disiuncta. Id quod late patentem diœcesium in hac prouincia magnitudinem satis demonstrat.

Cappadocia *tertia* numquam plures quinque episcopatus habuit, *Mocissum*, *Nazianzum*, *Coloniã*, *Parnassum* & *Doaram*. Harum *Mocissus* fuit metropolis, quæ honorem suum *Iustiniano* imperatori debebat, vtpote qui titulo metropolis eam dignatus suo ipsius nomine, vt *PROCOPIVS* [r] auctor est, *Iustiniano-*

(o) *Holst n. Annotat. geograph. p. 157.* (in *Car. a S. Paulo geograph. p. 246. edit. MDCCXI.*) *Afuna*] Nulla hoc nomine ciuitis vquam fuit. In *greco* fuit ἐπισκοπὸς Σασίμων, inde olim episcopi *Sasimæ*: vnde rei cta prima littera *Afuna* & tandem confusis litterarum erubibus *Afuna*, ita error errorem trahit.

(p) *Gregor. Nazianz. carm. de vita sua p. 7. lin. vltim. Δεινὸς ἀπευκτὸς καὶ εἰνὸν κωμύδιον.*

(q) *Conc. gen. V. collat. V. (tom. V. p. 478. c.)* Prædium quod dicitur *Pasa* - duodecim milliariis *Tyanensis* distat metropoleos & sub eadem ciuitate est vsque hodie.

(r) *Procop. de ædific. Iustin. lib. V. p. 48.* Nota: Nihil ibi, quod huc spectet, inuenitur, *Pag. 100.* autem hæc leguntur, in quibus vero de appellatione *Iustinianopolis* nihil habetur. Ἦν δὲ π φέρειον ἐν Καππαδοκίᾳ Μακεδὸς ὄνομα, ἐν ᾧ τὸ ὀμαλίει κέρδιον· Σαζρὸν δὲ ἄνω γεγενῆσθαι, ἃς δὲ αὐτῷ τὸ ᾧ κατα-
polim

polim appellatur, quo titulo *Petrus* istius loci episcopus in concilio sub *Menna* ipse se subscripsit [s]. *Doara* vicus erat, vt HOLSTENIVS [t] ex BASILIO obseruat, cui κώμη Δώρα [u] vocatur. *Nazianzus* itidem exigua erat ciuitas, quemadmodum GREGORIO NAZIANZENO [w] dicitur. Sed amplas diœceses habuerint, necesse est, aut reliquas tres tanto ampliores fuisse oportet. Nam geographi non mediocri interuallo aliam ab alia disiungunt. *Nazianzus* suos habebat chorepiscopos, in epistolis GREGORII NAZIANZENI [x] aliquoties memoratos; quod ei amplum territorium fuisse indicat.

IN *Armenia prima* a CAROLO A SANCTO PAVLO non nisi quinque episcopatus reperti, *Sebastea metropolis*, *Sebastopolis*, *Nicopolis*, *Satala*, & *Berisse*. Et recentiores notitia vnam dunta-

πεπλοῖται, τὰ δὲ ἕμελλεν ὄπερ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς καθελὼν, τῆχθ' ἀκοδομήσατο κομιθῇ μέγα ἐς τὰ πρὸς ἑσπέρην τῆ πάλαι Φρυγίᾳ ἐν χωρίῳ ἀνάπτυε το καὶ λίαν ὄρθην, καὶ ἀμυγρῶ προσελθῆν, ἢ πρὸς πρὸς τοῖς ἰσθμῶ δὴ καὶ ἱερὰ τεμένη ποικίλα, καὶ ξενωνίας, καὶ λυτρίων ἐν δημοσίῳ ἰδίῳ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐνδείκνυται τὴν πόλιν εὐδαίμονα ἔξ' ἧ δὴ καὶ εἰς μητροπόλεως ἀξίωμα ἤλθεν. Erat Moeesus Cappadociae castellum, in plano situm, adeo debile corruptumque, vt ruinam pars iam fecisset, pars minaretur. Eo Iustinianus Aug. diruto, in loco accliuū atque arduo, vt nemo infestus subire queat, qua vetus castellum illud occidentem spectauerat, murum ingentem exstruxit. Multa ibi templi, xenodochia, balneas publicas ædificauit, nihil eorum deesse passus, quæ ad felicitatem vrbis probandam valent. Hinc factum, vt illa ad dignitatem perueniret metropoleos.

- (s) Conc. Constantinop. sub Menna p. 52. b. Πέτρος τῆς μητροπόλεως Ἰουστινιανῶ-
λεως, Petro Iustinianopolitano metropolita.
- (t) Holsten. adnot. geogr. p. 159. (p. 247. in geogr. Car. a S. Paulo) *Doara*] Vi-
cum vocat Basilus Magnus epist. X. vbi Georgii eius episcopi meminit.
- (u) Basil. ep. X. Δωάροις δὲ τῇ κώμῃ φθόρον ἠνθρώπων ἔπειψαν. Ad *Doara*
vicum pestilentem hominem --- miserunt.
- (w) Naz. orat. XIX. de laud. patr. (tom. I. p. 310.) τῶν τῆ μικροπολίτε τὸ
ἔργον, καὶ τῆς καθέδρας τὸ δεύτερον ἔχοντες. Hoc exigua vrbis episcopi opus
& cathedra secundas tenentis.
- (x) Naz. ep. LXXXVIII. ἵνα γὰρ τ' ἄλλα ἔσω, οἷα νῦν ἐπιστάντες οἱ Ἀπολιναρι-
νοῖ, τὰ μὲν πεποικασι, τὰ δὲ ἀπελθοσι, παρὰ τῶν κυρίων καὶ τῶν συμπρισβυ-
τέρων καθήσῃ, Eulaliῶ τῆ χωρεπισκόπος, καὶ Κελεσιῶ, ἧς ἔξ' ἔργῃ πρὸς τὴν
σὴν ἰσχυροῦσιν ἀπιστάκαυθ. Vt cetera missa faciam, quæ Apollinaristæ nunc
impetu facto, partim fecerunt, partim minitantur, ex dominis meis com-
presbyteris, Eulalio chorepiscopo & Celestio, quos dedita opera ad pietatem
tuam misimus, intelligis.

xat addunt, *Coloniam*, quæ etiam ad *Cappadociam tertiam* refertur, nisi duæ eiusdem nominis in his prouinciis fuerunt. In *Armenia secunda* numerus ab ipso ad decem augetur: *Melitene* metropolis, *Arca*, *Comana*, *Arabyssus*, *Cocusus*, *Ariaratbia*, *Amasa*, *Zelona*, *Sophene*, *Diospontum*. Sed *HOLSTENIVS* in notis suis in hunc locum [y] quatuor ex isto catalogo expungi debere obseruat. Nam *Amasam*, siue *Amaseam*, ad *Hellenopontum* spectasse; *Zelonam* eandem fuisse cum *Zela* in eadem prouincia; *Sophenem* ad *Armeniam maiorem* pertinuisse; & *Diospontum* non episcopatus nomen, sed antiquam tantum prouinciæ *Hellenoponti* appellationem fuisse, dicit. Quæ ipsius coniectura e recentioribus notitiis confirmatur, quæ sex priores harum diocesium, nullam vero ex hisce quatuor sub *Armenie minoris* titulo, nominant. Ut adeo in hisce quinque prouinciis vniuersis secundum exactam computationem non plusquam viginti quatuor dioceses in vniuersum fuerint. Quocirca nonnullas valde amplas in regione CCC. mill. passuum fuisse, necesse est.

§. III.

De Ponto Polemoniaco.

PROXIMA huic prouincia ad *Pontum Euxinum* erat *Pontus Polemoniaco*, ita dictus a *Polemonio* primaria quadam huius prouinciæ ciuitate; præter quam & *Neocæsaream* metropolim tres tantum episcopatus heic fuerunt, *Trapezus*, *Cerasus* & *Comana*; magno omnes interuallo ab se inuicem distantes. *Polemonium*, *Cerasus* & *Trapezus* recto situ ad oram maritimam positæ: & supputante *PLINIO* [z] *Polemonium* a *Trapezunte* CC. mill. passuum astitit,

(y) *Holsten.* adnot. geogr. p. 161. (p. 248. apud *Carol.* a *Sancto Paulo*) *Amasa*] Hic quoque episcopatus vitio creatus ex *Amasia* *Diosponti*, siue *Hellenoponti* ciuitate primaria. *Zelona*] Eadem quæ *Zela*: vnde *Heraclius* ille *Zelon* episcopus genitro plurali vocatur, quem *MS.* antiquissimus *Diosponto*, siue *Hellenoponto* recte tribuit. *Sophene*] *Arctophius* *Sophenenfis* inter episcopos *Armenie* maioris. *Diospontum*] Episcopatus suppositus itius ex codicum vulgarij confusione natus. Manuscriptus antiquissimus *Diosponti* hic seorsim ponit, vt prouinciæ nomen, cui deinde subiicitur *Eutyochianus Amasie* episcopus. Vnde certum est, *Diospontum* antea fuisse, qui postea *Hellenopontus* appellatus fuit. Ita quoque *Otelius* *Diospontum* a veteri medico appellatum obseruauit.

Id. adnotat. in *Ortelium* p. 172. ex itineraio *Antonini* obseruat, quod inter *Sebasteam* & *Sebastopolim* XXXVI. millia passuum fuerint.

(z) *Plin.* lib. VI. c. IV. An faucibus a *Trapezunte* CL. mill. passuum.

Cerasunte vtrique interiacente. *Neocæsarea* centum mill. passuum intus in regione sita & *Comana* inde LX. mill. passuum disiuncta. Harum quinque ciuitatum in *nouella* quadam sua mentionem facit IUSTINIANVS [*], nec plures in hac prouincia recenset. Nam *Pityuntem* & *Sebastopolim* inter castra potius quam vrbes numerandas esse, dicit. Et., vt̄ HOLSTENIVS [†] obseruat, de hac prouincia proprie non fuerunt, sed in solo barbarico sitæ, nec vllam per se constituentes prouinciam ad hanc *Ponti* præfecturam, tantum veluti quædam appendices, spectauerunt. Vt adeo, licet CAROLVS A SANCTO PAVLO *Pityuntem* sextum huius prouinciæ episcopatum faciat, recentiores tamen *notitiæ* hunc omittant, quinque prioribus tantummodo retentis. Quod ipsum ostendit, per annos octingentos nullam heic mutationem intercessisse, nec plures dioeceses episcopales fuisse constitutas, quam essent ciuitates imperiales, tanto licet interuallo ab se inuicem distarent.

§. IV.

De Hellenoponto.

PROXIMA huic prouincia ad oram maritimam *Hellenopontus* fuit, sex duntaxat tempore concilii *Chalcedonensis* episcopatus habens, *Amasceam*, metropolim, *Amisum*, *Sinopen*, *Iboream*, *Zela* & *Andrapa*, quem admodum ex epistola synodica

(*) Iustin. nouel. XXVIII. in præfat. Πόντο δὲ ἄλλαι τῶν πολεμιακῶν συνέχουσι Πόντον, Νεοκαισάρειά τε καὶ Κώμανα καὶ Τραπεζῆς καὶ Κεραισῆς καὶ Πολεμώναιον, (Πιτυῦντα γὰρ δὲ καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φερρίοις μᾶλλον ἀριθμῆσαι ἢ πόλεις) ὡς μέχρι τῶν ἑκατέρων εἶναι τῶν Πόντων. Aliæ quinque Polemoniaco Pontum continent, *Neocæsarea* & *Comana*, *Trapezus*, & *Cerasus* & *Polemonium*: *Pityus* enim & *Sebastopolis* inter castra potius quam vrbes numerandæ sunt: vt̄ inter hosce terminos vterque Pontus consistat.

(†) Holsten. adnotat. geogr. p. 164. (in geogr. Car. a S. Paulo p. 250.) Quamvis trans Pontum in solo Barbarico ipsa *Pityus* sita esset, vt̄ & *Sebastopolis*, quam Iustinianus *Pityusa* coniunxit. Iustinianus nouella XXVIII. Ponto Polemoniaco, præter quinque superiores, duns alias accenset ciuitates, *Pityunta* & *Sebastopolin*, quæ trans Pontum in solo Barbarico sitæ nullam per se constituebant prouinciam. Eis ergo ad *Ponti* præfecturam spectare voluerunt imperatores antiqui ante Iustinianum. Hinc *Stratophilus Pityusius*, siue *Pityuntos* episcopus in subscriptionibus concil. Nicæni legitur: nam *Pityusa* illa *Ptolemæi*, si modo vera lecti) est, episcopum nunquam habuit.

episcoporum huius prouinciæ [a] ad *Leónem* imperatorem apparet. Quibus vna tantum sequentibus sæculis addita fuit. Ex hisce *Amifus* & *Sinope* iuxta littus sitæ fuerunt & magno intervallo disiunctæ. *Amifus*, auctore PLINIO, inter *Polemonium* & *Sinopen* posita a *Polemonio* [b] CXX. mill. passuum, & CXXX. mill. pass. a *Sinope* [c] asuit. Quod prope ad STRABONIS accedit computationem, DCCCC. stadia seu CXII. mill. passuum *Amifum* inter [d] & *Sinopen* ponentis. Loquitur etiam hic de *Armena* [e] pago *Sinopenstum*, ab ipsa vrbe *Sinope* L. stadia distante. Et *Amasiam* patriam suam pluribus describit, ab vna parte amplam ei planitiem fuisse, dicens, quæ a numero pagorum *χιλιόκωμον πεδίον* [f], quasi *Millepagorum* appellata fuerit. Hæc mediterranea fuit ciuitas a nonnullis C. mill. passuum a mari disiuncta credita. Ab *Amasea* ad *Zela* tantumdem viæ fuit. Ut adeo sine vlla controuersia hæc dioceses quam latissime patuerint, quandoquidem vrbes tanto interuallo aliæ ab aliis disiunctæ fuerunt.

(a) Append. concil. Chalced. c. LIII. (tom. IV. conc. p. 93. c.) Seleucus gratia D. i episcopus Amatix metropolis sanctæ Christi ecclesie, manu mea subscripsi - - Vranius episcopus Iboreæ, similiter. Erythrius episcopus Amifi, similiter. Aelianus episcopus Sinopenfis similiter. Hyperitius episcopus Titi (pro Zeli) similiter. Paulus episcopus Adratus similiter.

(b) Plin. lib. VI. c. IV. Flumen Sidenum, quo alluditur oppidum Polemonium ab Amiso CXX. mill. passuum.

(c) Plin. lib. IV. c. II. Amifum liberum a Sinope CXXX. mill. passuum.

(d) Strab. lib. XII. p. 547. (p. 823. b.) Μετὰ δὲ τὴν Γαδιλῶνα, ἢ Σαραμηνὴ καὶ Ἄμισο πόλις ἀξιόλογος, διέχουσα τῆς Σινώπης περὶ ἑννακοσίβηταδίδες. Post Gadilonem est Saramena & vrbs *Amifus* illustris a *Sinopa* distans stadia circiter 150000.

(e) Strab. ibid. p. 547. Μετὰ δὲ Κάραμβιν -- Ἀρμενί -- ἐστὶ δὲ καὶ τῶν Σινωπέων ἕχουσα λιμένα. Ἐστὶ αὐτῆ Σινώπη, σαδίες πεντήκοντα τῆς Ἀρμενίαις διεχουσα, ἀξιόλογωτάτη τῶν ταύτης πόλεων. Post Carambin sequitur - - - Armenie Sinopensum pagus portu præditus. -- Sequitur L. post hanc stadiis ipsa Sinope, omnium, quæ isthic sunt, vrbiū præstantissima.

(f) Strab. ibid. p. 561. Αὐτὴν δ' ἐστὶν ἀπὸ τῆς ποταμῶς δίκων, ἢ πλατύς τὸ πρῶτον τελίως, ἕπειτα πλατύνεται, καὶ ποιεῖ τὸ χιλιόκωμον καλέμενον πεδίον. A flauio conuallis porrigitur ab initio non data, sed deinde in latum deducitur, planitiemque efficit *Chiliocomon*, quasi *Millepagorum*.

§. V.
De Paphlagonia & Galatia.

Hellenoponto in ora maritima proxime adiacuit *Paphlagonia*, in qua CAROLVS A SANCTO PAVLO quinque episcopatus recenset, *Gangram* metropolim, *Soram*, *Imopolim*, *Pompeciopolim* & *Amasirim*. Quibus HOLSTENIVS *Dadibrām* addit, cuius pro episcopo *Polychronio Petrus* episcopus metropolis *Gangrenorum* in concilio *Chalcedonenſi* [g] subscripsit. Sequentibus seculis numerus imminutus est: nam in recentioribus *notitiis* nulla *Pompeciopolis* & *Amasiris* mentio habetur. Inter haec *Gangra* BASILIO [b], tamquam locus diuerſas habens ecclesias & altaria, memoratur. *Amasiris* ampla fuit ciuitas, quae ex quatuor aliis urbibus proximis, *Sefamo*, *Cytoro*, *Cromna* & *Teio* in magnam urbem creuerat, qucinadmodum FERRARIVS animaduertit, qui [i] eam ab *Heraclea Ponti* ad LXVIII. mill. pass. in ortum distare scribit. Et reliquae omnes pari ferè interuallo aliae ab aliis separatae fuisse, videntur.

Ad latus meridianum *Paphlagoniae Galatia* fuit, regio mediterranea, *Cappadociam* ab ortu & *Thrygiam* ab occasu habens. Haec a Romanis in duas prouincias, *Galatiam primam* & *secundam* siue *salutarem* diuisa. In *prima* septem vrbes episcopales fuerunt, *Ancyra* metropolis, *Tabia*, *Heliopolis* seu *Iulioopolis*, *Asrona*, *Berrinopolis*, *Cinna* & *Anastasiopolis*. Quarum postrema exeunte

(g) Concil. Chalced. act. VI. (tom. IV. conc. p. 591. c.) Πέτρος ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Γαγγρῶν ὀρίσας ἐπέγραψα ὑπὲρ Πολυχρονίου ἐπισκόπου Δαδύρων.

(b) Basil. ep. LXXIII. Εἰ δεξιόθεν τῶν βασιλέων ὁ κοινακὸς Ἐκδικῆς διὰ τὴν Δαρδανίαν ἐπανόστει. τὰ θυσιαστήρια εἶναι ἐν τῇ χάριτι τῶν Γαγγρηνῶν κατέρρηφοι, καὶ ἑαυτῶν τραπέζαι ἐπέστησαν; διὰ τὴν μέχρι καὶ νῦν ἐπίρρηται ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασείας καὶ Ζηλῶν, καὶ παρ' ἑαυτῶν καθίστασι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Si iam orthodoxus est Basilides illius ecclesiae conscius, quamobrem quum e Dardania redirent, altaria ipsius in agro Gangrenorum subuerterint, mensasque suas substituerint: quorsum et iunum ecclesias Amasæ & Zelorum inuadant, suaque ipsorum auctoritate constituent presbyteros ac diaconos.

(i) Ferrar. lexic. voce *Amasiris*. Amasiris, urbs Paphlagoniae in ora mari. Euxini, metrop. quae & Amasstrum. Ex quatuor urbibus seu pagis proximis, *Sefamo*, *Cytoro*, *Cromna*, & *Teio*, magnam creuit in urbem; media ferè inter *Teium* & *Cytorum*, *Cromnae* propior, ab *Heraclea Ponti* ad LXVIII. mill. pass. in ortum distans.

ſæculo ſeptimo demum conſtituta videtur; nulla enim eius ante concilium generale ſextum, *Conſtantinopoli* an. DCLXXXI. celebratum, mentio exſtat. *Notitia græca* vnam duntaxat addunt, *Mizzi*, reliquis antiquis nominibus omnibus retentis. Quod exiguam mutationem per octingentorum annorum decurſum in huius prouinciæ eccleſia factam eſſe, oſtendit. *Galatiæ ſecundæ* quatuor tantum initio diœceſes fuerunt, *Piſſinus*, *Orciſus*, *Petenefſus* & *Trochmada* ſive *Trochmi*: Sed ſæculis poſterioribus numerus duplicatus fuit, vti ex *notitia*, quæ ſub finem huius libri habetur, videre eſt, vtpote in qua additæ leguntur *Eudoxias*, *Mericium*, *Therma* alias *Germocolonia* & *Iuſtinianopolis*, aliis dicta *Spalea*. Iam vero *Galatia* magna erat regio, & diœceſes (etiãſi quatuor iſtas modo memoratas addideris) late admodum patebant. Nam, obſeruante BAUDRANDO [k], *Peſſinus* L. mill. paſſuum ab *Ancyra*, & XXX. a *Therma* diſtabat, ex quo reliquorum locorum diſtantiã æſtimare poſſumus. CAROLVS A SANCTO PAVLO *Cinnam Ancyre* proximam ſtatuit; BAUDRANDVS VERO in partes *Galatiæ* meridionales remouet, & *Synnade* in *Phrygia* [l] propiorem facit. FERRARIO *Aſſona* LXIV. mill. paſſuum ab *Ancyra*, in ortum diſtare dicitur. *Berinnopolis* & *Iuliopolis* tantumdem itineris in occaſum videntur habuiſſe. Vnde ſatis amplum ſpãtium territorio *Ancyre* relinquitur, etiãſi neque de hoc, neque de aliis quibusdam harum duarum prouinciãrum *Galatiæ* locis, accuratius relata inueniantur.

§. VI.

De Honoriade.

PROXIMA *Paphlagoniæ* ad oram maris *Euxini* fuit prouincia *Honoriadis*, ſeu *Pontus Honorii*, a *Theoſoſto* in honorem filii ſui *Honorii* ſic cognominatus. Hanc prouinciã a *Biſthynia* *Sangarius* fluuius, a *Paphlagonia* *Parthenius* fluuius diſterminabat. Heic olim quinque episcopatus fuerunt, & in recentioribus *notitiis* recententur ſex, *Claudiopolis*, *Heraclea*, *Pruſias*, *Tium*, *Cra-*

(k) Baudrandi lexic. voce *Peſſinus*. Peſſinus vrbs erat *Galatiæ*, ad adfluenteſ *Galli* fluuii in *Singarum*, vix L. mill. paſſ. ab *Ancyra* in meridiem diſtans, vti XXX. a *Therma*, teſt: *Philippo de la Rüe*.

(l) Baudr. voce *Cinna*. *Cinna* vrbs *Galatiæ* meridionalis, prope *Aſcanium* lacum & in limite *Phrygiæ*, longe ab *Ancyra* in auſtrum, *Synnade* propior, in *Aſia* minori.

tea, *Adrianopolis*, quarum vltima in nullius antiqui concilii subscriptionibus reperitur. Ex hisce *Tium* & *Heraclea* super *Ponto Euxino* positæ XXXVIII. mill. passuum altera ab altera distabant, vti fidem nobis facit PLINIUS [*m*]. *Claudiopolis* itidem magnæ erat distantiae ciuitas in media prouincia, BAUDRANDO [*n*] teste, amplius XXX. mill. passuum ab *Heraclea* separata. Omnes istæ ciuitates aliquando ad *Bithyniam* spectauerunt, eo quod *Honorias* ipsa pars *Bithyniæ* fuit, vsque dum *Theodosius* imperator illam per se prouinciam separatim esse iussit.

S. VII.

De Bithynia prima & secunda.

POST factam verò istam separationem *Bithynia* rursus in duas prouincias diuisa fuit. Quarum in prima quatuordecim a CAROLO A SANCTO PAVLO diœceses recensentur. 1. *Nicomedia*, metropolis. 2. *Chalcedon*. 3. *Prusa* ad *Olympum* montem. 4. *Prænetum*. 5. *Helēopolis*. 6. *Basilinopolis*. 7. *Apollonias*. 8. *Hadriana*. 9. *Cæsarca*. 10. *Arifla*. 11. *Patauium*. 12. *Dablis*. 13. *Neocæsarca*. 14. *Cius*. In *Bithynia* altera tantum quatuor: 1. *Nicaea*, in qua celebratissimum concilium *Nicænum* habitum, metropolis prouinciæ. 2. *Apamea*. 3. *Linoë*. 4. *Gordus*. Et recentior LEONIS SAPIENTIS notitia vnam tantum in vtraque prouincia addit, etli noua quædam locorum nomina inserantur. Has inter ciuitatem *Nicænam* magnam diœcesin habuisse, obseruamus. Nam diuersæ regiones ad eam spectantes in concilio *Chalcedonensi* memorantur; in peruulgata disputatione inter metropolitanos *Nicomediensem* & *Nicænum*, qui ambo diœcesin *Basilinopolitanam*, tamquam iurisdictioni suæ subiectam, vindicare sibi studebant. *Anastasius* episcopus *Nicænus* vrgebat, quod *Basilinopolis* [*o*] antea regio fuerit sub *Nicaea*, perinde ac *Tacteus* & *Doris*, vsquedum

(m) Plin. lib. VI. c. I. Oppidum Tium ab Heraclea triginta octo mill. passuum.

(n) Baudrand. lexic. voce *Claudiopolis*. *Claudiopolis* vrbs fuit Ponti, ad Elatam fluium. --- Longe distat a Sangario fluuio in ort. XXX. autem milliariibus ab ora Ponti Euxini & paullo amplius ab *Heraclea* Ponti in austrum.

(o) Conc. Chalced. act. XIII. ap. Grabium p. 918. (apud Labb. tom. IV. p. 700. c.)

Ὡς περ ΤατιάⓄ καὶ Δαρὶς ῥογαῶν ἐσιν ὑπὸ τὴν Νικαίαν, ἅτας ἦν πρὸ τῆς καὶ Βασιλινοπόλεως ὑπὸ τὴν Νικαίαν βασιλεὺς τις Ἰουλιανός, ἡ ἔρα οὐδα πὶς πρὸ αὐτῆς, ἐποίησεν αὐτὴν πόλιν· καὶ λαβὼν δὲ τὴν Νικαίαν πραγματοποιεῖν κατὰ τὴν ἐπιτομὴν καὶ πρὸ τῆς ἰσθμοῦ δὲ τὸτε ἵως ἰνὴν τῆς κρατῆ· ἰὰν λείψῃ ἐν Βασιλικῆ πόλει πραγματοποιεῖν, δὲ τὴν Νικαίαν πῆρπῆν ἐπὶ καὶ πάλιν δὲ Βασιλινοπόλεως μεδίσταται ἐν Νι-

Julianus vel alius aliquis imperator ciuitatis priuilegiis ipsam donarit, curialibus seu ciuilibus magistratibus illic constitutis, quo facto etiam sedes episcopalis, secundum vsitatam ecclesie regulam & consuetudinem, euaserit. Vt adeo diocesis *Nicana* olim tam ampla fuerit, vt quantumuis alia diocesis ex ea formaretur, nihilo tamen secius diuersas regiones reliquas haberet. Idem ex distantia illius ab aliis locis colligas. **PLINIUS** [p] a *Prusa* XXV. mill. passuum abesse dicit, & **FERRARIUS** XLIV. mill. a *Nicomedia*, sed *Helenopolim*, alias *Drepanum* dictam, inter illas fere mediam [q] statuit. *Basilinopoli* **CAROLVS** A **SANCTO** **PAVLO** longiorem ab ea distantiam ex errore tribuit inter *Nicodemiam* & *Chalcedonem*; sed propius ab ea afuerit, necesse est, quod olim diocesis *Nicana*, vt obseruatum est antea, pars exstitit. De reliquis locis non habeo, quae commemorem sigillatim, nisi quod **STRABO** CCC. stadia seu XXXVII. mill. pass. a *Nicomedia* ad ostia *Sangarii* fluminis, vbi *Cius* vrbs sita fuit, computet, & **FERRARIUS** LX. mill. pass. inter *Nicomediam* & *Chalcedonem* statuatur, in quo vniuerso terrae tractu hae tres tantum dioceses fuerunt, & vna amplius, *Pranetum* dicta, vt adeo, si de *Nicomedia* & *Chalcedone* specialiora nobis documenta suppetent, illic fortassis tantae magnitudinis dioceses, quantae in

καία· καὶ ἡ πρῶτη ἐστὶν ἰσχυρὰ πάλιν μετὰ ταῦτα ἐγένετο πόλις· ἔξ ἧς οὐκ ἐφαίνονται οἱ Νικαίως ἐπίσκοποι· χειροτονῆσαι οὐκ ἐκὶ καὶ ὑπαὶ καὶ δευτέρου. Sicut *Tacteus* & *Doris* regiones sunt sub *Nicaea*, sic fuit ante hoc *Basilinopolis* sub *Nicaea*. Imperator quidam *Julianus*, (aut nescio quis ante eum) fecit eam ciuitatem, & sumens ex *Nicaea* curiales, ibi constituit; & consuetudo ex tunc haecenus obseruatur. Et si forte defueit in *Basilinopoli* curialis, de *Nicaea* mittitur ibi, & rursus de *Basilinopoli* transfertur in *Nicaeam*. Quae quum prius fuisset regio, postea ciuitas effecta est; ex illo perspicuum est, ab episcopo *Nicaeno* ibidem episcopum fuisse ordinatum & semel & secundo.

(p) **Plin.** lib. V. c. XXXII. Nunc reliqua in ora, a *Cio* intus in *Eithynia Prusa*, ab *Annibale* sub *Olympa* condita: inde *Nicaeam* XXV. mill. pass. interueniente *Afcanio* lacu.

(q) **Ferrar.** dicitur voce *Nicaea*. *Nicaea* -- inter *Nicomediam* ad boream XLIV. & *Prusam* in eorum XXV. mill. pass. distita.

It. voce *Drepanum*. *Drepanum*, vrbs in *Bitlynia*, ad sinum *Astacenum*, postea *Helenopolis* in honorem *Helena* *Constantini* magni matris appellata, episc. sub archiepiscopo *Nicomediensi*, media fere inter *Nicomediam* ad boream & *Nicaeam* ad meridiem.

vlla alia prouincia existisse intellecturi essemus. *Apameam* autem a *Prusa* nouem tantum mill. passuum distantiam fuisse, *BAVDRANDVS* [r.] auctor est. Nam illae in australibus *Bithyniae* partibus sedebant, & de minimis *Ponticarum* dioecesium ciuilium erant, *Asiaticam* dioecesein versus, in qua, vti antea obseruauimus, ciuitates numerosiores & densius positae, adeoque dioeceses episcopales generatim minores, quam in aliis prouinciis fuerunt, id quod patebit, si illas eo ordine, quo sitae fuerunt, distinctius considerauerimus.

§. VIII.

De prouinciis in dioecesi Asiatica. De Helleponto.

IN dioecesi *Asiatica* prima prouincia *Bithyniae* contigua, *Hellepontos* fuit, a freto *Helleponti*, occidentali suo limite, nomen sibi impositum habens. Fuit olim pars *Mysiae* & *Phrygiae minoris*, *Phrygiae maiori* in ortum & *Asiae* in meridiem contermina. In hac prouincia CAROLO A SANCTO PAVLO vndeuginti dioeceses ex antiquis conciliis obseruatae sunt. 1. *Cyzicus* metropolis. 2. *Germa*. 3. *Pemanium*. 4. *Occa*. 5. *Bares* al. *Barca*. 6. *Adrianothera*. 7. *Lampsacus*. 8. *Abydus*. 9. *Dardanum*. 10. *Ilium*. 11. *Troas*. 12. *Melitopolis*. 13. *Adriana*. 14. *Scepser*. 15. *Pionia*. 16. *Præconnesus*. 17. *Ceramus*. 18. *Parium*. 19. *Therma regia*. Sed harum ciuitatum vltima *HOLSTENIO* ex corrupta antiquarum subscriptionum lectione pro *Germa* posita videtur. *Notitia LEONIS SAPIENTIS* tredecim tantum ex hisce habet, vt adeo quinque de illis saeculo octauo perditae & reliquis coniunctae sint. Maxima, quam ego quidem potui inuenire, distantia harum ciuitatum alius ab alia non amplius XX. mill. passuum fuit. Tantum interuallum inter *Cyzicum* & *Parium* & *Lampsacum* & *Abydum* intercedebat. Sed *Dardanum* non nisi LXX. stadiis, siue VIII. mill. passuum, ab *Abydo* aberat; *Ilium* tantum XIII. mill. passuum a *Dardano*; *Troas* duntaxat XXVII. mill. passuum ab *Abydo*; *Pionia* illis, *Ilio*, *Barca* & *Dardano* quantumuis interiacentibus. Ita *Præconnesus* parua duntaxat insula fuit, & *Pemanium* castrum territorii olim *Cyziceni*, quemadmodum e *STRABONE*, *STEPHANO* aliisque vetustis scriptoribus *FERRARIUS* adnotauit.

(r) Baudrand. lexic. voce *Apamea*. *Apamea* Bithyniae sedet prope Ciamum sinum, IX. mill. pass. a *Prusa* in Africum & L. a *Cyzico* in ortum.

§. IX.

De Asia Lydiana siue proconsulari.

DVAS proximas prouincias coniungimus, quod eas heic illic sub communi *Asiæ Lydianæ* siue *Proconsularis* nomine inuenimus, sub qua inscriptione VSSERIVS [s] episcopus elaboratissimam disquisitionem de illis edidit, in qua diuersas nominis *Asiæ* acceptationes distinguit, quando nimirum vel pro *Asia maiore*, vel pro *Asia minore*, vel pro *Asia proprie dicta*, quæ prima a Romanis occupata regio erat in *Asia*, *Phrygiam*, *Mysiam*, *Cariam* & *Lydiam* ambitu suo complexa; vel denique pro *Asia Lydiana*, siue *Proconsulari* sumitur, quæ hæ duæ prouinciæ erant in *Constantini* diuisione distincte appellatæ *Asia* & *Lydia*, quemadmodum nos heic eas iam accipimus. Hoc sensu priorem istam vocare nobis licebit *Asiam* maxime proprie dictam, quæ ad boream *Hellesponto* prouincia, ad eorum *Phrygia* & *Lydia*, ad austrum *Meandro* fluuio, qui eam a *Caria* separat, & ad occasum mari *Ægeo* terminatur. In illa, ex CAROLIA SANCTO PAVLO obseruatione, quadraginta duæ antiquæ dioceses fuerunt. 1. *Ephesus*, metropolis. 2. *Hypæpa*. 3. *Trallis*. 4. *Magnesia* ad *Meandrum* fluuium. 5. *Elaea*. 6. *Adramytiuum*. 7. *Affus*. 8. *Gargara*. 9. *Mastaura*. 10. *Brullena*. 11. *Piæane*. 12. *Myrthina*. 13. *Aureliopolis*. 14. *Nyssa*. 15. *Metropolis*. 16. *Valentinianopolis*. 17. *Aninetum*. 18. *Pergamum*. 19. *Anæa*. 20. *Frienne*. 21. *Arcadiopolis*. 22. *Noua Aula*. 23. *Argea*. 24. *Andera*. 25. *Sion*. 26. *Fanum Iouis*. 27. *Colophon*. 28. *Lebedus*. 29. *Teos*. 30. *Erythra*. 31. *Antandrus*. 32. *Peperè* vel *Perpere*. 33. *Cuma* vel *Cyme*. 34. *Aulium*, al. *Aulii Came* vel *Vicus*. 35. *Naulochus*. 36. *Paleopolis*. 37. *Phocæa*. 38. *Bargaza*, aliis *Baretta*. 39. *Thymbria*. 40. *Clazomenæ*. 41. *Magnesia*. 42. *Smyrna*. Hisce quatuor subiunguntur ab HOLSTENIO, *Euaza*, *Areopolis*, *Tennus* & *Argiza*. Et triginta octo ex his in notitia LEONIS

(s) Vsserii disquisitio geographica de Asia Lydiana siue Proconsulari, sub initium: Vt Asia minor (nunc Natolia, seu Anatolia dicta) pars maioris erat & Asia proprie sic dicta pars illius minoris; sic Lydiana, siue Proconsularis Asia, pars erat Asiæ proprie sic dictæ. Vt autem res plenius intelligatur, in memoriam reuocandum est, quod Romani, quum possessionem caperent earum regionum, quæ prius ad Pergamenos reges pertinebant, eas in prouinciæ formam redegerint; quam magnæ Continentis nomine vocabant Asiæ. Hæc distinguitur a Cicerone in regiones quatuor: Phrygiam, Mysiam, Cariam, Lydiam, cetera.

SAPIENTIS. infra septimo huius libri capite recensentur. Iam vero haec exigua tantum prouincia pro tot dioecesibus fuit, siue totum illius ambitum, siue quasdam in ea dioeceses speciatim examines. Longitudo eius ab *Affo* propter *Troada* ad *Maandrum* fluuium, siue ad *Bargasa* & *Sionem* oppida, protendebatur. Quae olim fuit *Iouia*, *Acolis* & pars *Mysiae* circiter CC. mill. passuum in longitudinem ad mare *Aegeum*. Latitudo autem longitudini non respondebat, utpote quae non supra L. mill. passuum, partibus adaequatis, erat. Quod speciatim ad locorum attinet distantiam, a FERRARIO & BAVDRANDO quorundam sic notatam legimus. *Affus* in extremo suo limite *Septentrionem* versus XV. mill. passuum a *Gargaris* & XXX. mill. ab *Antandro* distita erat; *Anca* & *Andera* illis vel interiacentibus vel prope adiacentibus. Ab *Antandro* ad *Adramyrium* itidem XXX. mill. passuum computantur, sed ita *Tromenothyra* in *Phrygia* & *Noua Aula* in hac prouincia illis interueniunt. In eodem littore *Nautobus* & *Pitane* & porro *Elea*, *Myrina* & *Cyme* reperiuntur, ex quibus *Myrina* VII. tantum vel VIII. mill. passuum ab *Elea*, & *Cyme* tantumdem interualli, LX. videlicet stadia, a *Myrina* distabat. Inter *Perganum* & *Cymen* XXVI. mill. passuum statuuntur, sed modo memoratae ciuitates *Myrina* & *Elea* cum *Aminco*, & *Hierocesarea* interiacebant. Ad austrum *Cynes Phoecea* X. mill. passuum ab ostiis *Hermi* amnis sita, eiusdem fere a *Cyme* distantia. A *Phoecea* ad *Smyrnam* XXV. mill. passuum & a *Smyrna* ad *Colophonem* XX. mill. statuuntur, *Lebedo* illis media interiacente. *Colophon* & *Metropolis* ad *Caystrum* amnem ab *Epheso* ambae distabant XX. mill. pass. neque *Ephesus* propiorem sibi ciuitatem videtur habuisse, nisi forte *Priene* fuerit *Maandrum* fluuium versus, vnde colligere nobis licebit, *Ephesum* in vniuersa hac prouincia amplissimam fuisse dioecesin. Atque ex his paucis, quae suggestimus, exemplis de generali earum magnitudine iudicare poterimus.

IN altera prouincia *Lydia*, CAROLO A SANCTO PAVLO supputante, XXVI. dioeceses fuerunt. 1. *Sardis*, metropolis. 2. *Philadelphia*. 3. *Tripolis*. 4. *Thyatira*. 5. *Septe*. 6. *Gordus*. 7. *Trallis*. 8. *Silandus*. 9. *Mæonia*. 10. *Fanum Apollinis*. 11. *Mostena*. 12. *Apollonia*. 13. *Atalia*. 14. *Bana*. 15. *Balandus*. 16. *Hierocesarea*. 17. *Acrassus*. 18. *Daldus*. 19. *Stratonicia*. 20. *Satala*. 21. *Gabala*. 22. *Heraclea*. 23. *Areopolis*. 24.

Hellene. 25. Sena, aliis Setta. 26. ciuitas. Standitana. Quibus tres ab HOLSTENIO subiunguntur, *Mastaura, Cerasa & Orcanis* vel *Hircani*, quos TRISTANVS pariter & CAROLVS A SANCTO PAVLO pro ciuitate *Hircania* falso accipiunt; HOLSTENIVS autem ad *Asiam minorem* & hanc prouinciam *Lydiam* spectasse ostendit. Non heic singularum dioecesum per hanc prouinciam limitibus & magnitudini examinandis immorabimur; quum id in genere obseruasse sufficiat, quod hæc vna cum *Asia* haud amplior quam *Pontus Polemoniæ* & *Hellenopontus* fuerit; neque tamen plusquam decem vel vndecim dioeceser in hisce duabus prouinciis fuerunt, quum tamen in istis supra septuaginta quinque deteximus, quæ tanta fere inæqualitas est, quanta inter octo & vnum intercedit, adeoque id, quod initio de *Asia minore* obseruauimus, comprobatur, aliquas videlicet maximas & aliquas minimas dioeceser eam habuisse, eadem regiminis forma quiete simul perfruentes.

§. X.

De Caria.

PROXIMA ad austrum *Asie* & *Lydiæ* prouincia est *Caria*, ad ortum *Lyciæ* ad meridiem autem & occasum mari *Ægeo* contermina, *Meandrum* ac *Calbim* fluuios limites habens mediterraneos. Heic CAROLVS A SANCTO PAVLO viginti quinque inuenit dioeceser. 1. *Aphrodisiadem*, metropolim. 2. *Stauropolim*. 3. *Cybiram*. 4. *Heracleam Salbaci*. 5. *Apolloniam*. 6. *Heracleam Latmi*. 7. *Tabas*. 8. *Antiochiam* ad *Meandrum*. 9. *Neapolim*. 10. *Ortobosiam*. 11. *Harpasam*. 12. *Atabandam*. 13. *Srratonicem*. 14. *Alindam*. 15. *Amyzonem*. 16. *Iassum*. 17. *Bargylam*. 18. *Halicarnassum*. 19. *Lorymam*. 20. *Gnidum*. 21. *Myndum*. 22. *Ceramum*. 23. *Anastasiopolim*. 24. *Erizam*. 25. *Miletum*. Notitia LEONIS SAPIENTIS numerum ad XXXI. adanget. *Miletus* locus fuit, ad quem presbyteros *Ephesinos* euocauit *Paulus* apostolus, distans inde XL. circiter mill. passuum. Sed diuersæ eis dioeceser interiacebant, vt *Heraclea* prope *Latbium* montem, quam FERRARIVS XII. duntaxat mill. passuum a *Mileto* collocat, ita quoque *Briullium*, *Sion*, & *Arpasa* in eadem ora *Ephesum* versus. Ad austrum *Mileti* ab alia parte *Iassum* habemus XV. mill. passuum inde distantem, & *Tabas* illis interiacentes. A *Iasso* ad *Halicarnassum* LV. mill. passuum, *Bargyla* vero & *Myndus* intermediæ erant. Ab *Halicarnasso* ad *Gnidum* XXX. mill. passuum

suum, sed *Ceramo* dioecesi interueniente. Atque ita lector omnes huius prouinciæ dioeceses vix X. vel XV. mill. passuum ambitum in vniuersum excedere, obseruabit. Sed satis hoc fuit territorium ad maiores eas, quam quidem singulares congregationes, efficiendas, neque dubium est, quin de omnibus verum fuerit, quod de *Mileto* speciatim obseruat *SOZOMENVS*, quod *Iuliani* imperatoris tempore quasdam ecclesias in vicinia habuerit. Narrat enim [1], *Iulianum*, quum accepisset, ecclesias quasdam in honorem martyrum exstructas esse iuxta templum *Apollinis Didymai*, quod ad urbem *Miletum* situm fuerit, scripsisse ad praesidem *Cariae*, vt ecclesiae illae, si quidem tectum & sacram mensam haberent, incenderentur: si vero opera adhuc imperfecta essent, funditus destruerentur. Fuisse heic tum ecclesiae in suburbanis vel vicis, ad urbem *Miletum* pertinentibus, videntur, quas *Iulianus* recordatus, quod nuper templo *Apollinis* & *Daphnes* in suburbiis *Antiochie* acciderat, ita sollicitè destructas voluit, eo quod deo suo fraudi essent.

§. XI.

De Lycia.

CARIAE ad oram maritimam proxima fuit *Lycia*, in qua ex recensione *CAROLI A SANCTO PAVLO* duodeciginta fuerunt dioeceses. 1. *Myra*, metropolis. 2. *Masaura*. 3. *Telmessus*. 4. *Limyra*. 5. *Araxa*. 6. *Podalea*. 7. *Sidyra*, aliis *Diduma*. 8. *Olympus*. 9. *Zenopolis*. 10. *Tlos*. 11. *Corydalla*. 12. *Caunus*. al. *Acaleia*. 13. *Acarassus*. 14. *Xanthus*. 15. *Marciana*. 16. *Choma*. 17. *Phellus*. 18. *Antiphellus*. 19. *Phaseis*. 20. *Aucanda*. 21. *Eudoxias*. 22. *Patara*. 23. *Nesus* vel *Nysa*. 24. *Balbura*. 25. *Oeneanda*. 26. *Bubon*, al. *Bunum*. 27. *Calinda*. 28. *Rhodia*. *Notitia LEONIS SAPIENTIS* eadem fere nomina octo additis habet; nam vniuersas dioeceses triginta sex statuit. Sed minor numerus in tam exigua prouincia satis est ad ostendendum, quam angustos limites dioeceses illius habuerint, cum dioecesibus *Ponticis* comparata. Nam hæc prouincia non supra LXXX. vel C. mill. passuum in quadrum habuit, adeoque ciuitates aliam ab alia prope admodum afuisse, facile ad iudicandum est. *Phellus*

(1) *Sozom.* lib. V. c. XX. πυθόμβη ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τῇ πηρὶ μαρτύρων ἐκκλησίᾳ οἴκας εἶναι πλησίον τῆς ναῦ Διδυμαίης Ἀπόλωνος, ὅς περὶ τῆς Μιλήτης ἐστίν, ἔγραψε τῷ ἡγεμόνι Καρίας, εἰ μὴ ὁρροφόντε καὶ τράπεζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέσαι· οἱ δὲ ἡμίεργά ἐσσι τὰ οἰκοδομήματα, ἐν βιάθρῳ ἀποσκάψαι.

tantum VI. mill. passuum ab *Antiphello* ab vna parte, & X. mill. a *Myra* metropoli ab altera parte disiuncta fuisse creditur. *Antiphellus* a *Patara* IX. mill. passuum & *Termessus* ac *Patara* vix totidem a *Xantho*; BAYDRANDVS enim modo LXX. stadia computat. Vnde facile reliquas huius prouinciæ ciuitates æstimare poterimus, quæ æquali fere interuallo ab se inuicem disiunctæ fuerunt.

§. XII.

De Pamphylia prima & secunda.

PROXIMA prouinciã ad idem littus *Pamphylia* erat, a Romanis in duas, *Pamphyliam* videlicet *primam* & *secundam*, diuisa. In *Pamphylia secunda* *Lyciæ* contermina XXVI. diœceses a CAROLO A SANCTO PAVLO enumerantur. 1. *Perge*, metropolis. 2. *Termessus*. 3. *Eudoxias*. 4. *Maximianopolis*. 5. *Paleopolis*. 6. *Pentenesus*. 7. *Diciozanabrus*. 8. *Ariassus*. 9. *Pugla*. 10. *Adriana*. 11. *Attalla*. 12. *Magidis*. 13. *Olbia*. 14. *Corbasa*. 15. *Lysinia*. 16. *Cordylus*. 17. *Lagania*. 18. *Panemoticus*. 19. *Geone*. 20. *Commacum*. 21. *Siluium*. 22. *Pisindus* aliis *Sinda* siue *Isinda*. 23. *Talbonda*. 24. *Vnzela*. 25. *Gilsata*. 26. *Pella*. Quibus ex HOLSTENII obseruatione quinque accedunt *Colibrassus*, *Comacesium*, *Senna*, *Primopolis*, & *Selucia*. Sed ex istis tres a CAROLO A SANCTO PAVLO in altera *Pamphylia* cum nouem aliis collocantur, hoc quidem ordine. 1. *Sida* metropolis. 2. *Aspendus*. 3. *Etene*. 4. *Erymne*. 5. *Cassius*. 6. *Semneum*, quod idem est cum *Senna* ante memorata. 7. *Carallus*. 8. *Canacesium* ante memoratum. 9. *Syedm*, aliis *Sysdm*. 10. *Lyrba*. 11. *Colibrassus*. 12. *Selga*. Quibus *Cotanam* addit HOLSTENIVS, vnde vniverfus diœcesium numerus in hisce duabus prouinciis XLI. conficitur. Qui numerus quodammodo innuit, quod cum aliis comparatæ exiguæ tantum fuerint. Aliquando, obseruante HOLSTENIO, duæ coniunctæ fuerunt. Nam concilio *Constantinopolitano* sub *Flauiano Sabiniano* quidam tamquam episcopus *Termissi*, & *Eudociadis* & *Iouis* subscripsit; vt in accióne I. concilii *Chalcedonensis* [u] videre est. Et tempore LEONIS SAPIENTIS earum plures coniunctæ fuerunt; nam *notitia* illius tantum XXXVI. diœceses in vtraque prouincia exhibet.

(21) Concil. Chalced. act. I. p. 231. b. Σαβινιανὸς τῆς κατὰ Τερμισσὸν, καὶ Ἐυδοκιάδα, καὶ Ἰωβίαν, ἀγίως τῆ Θεῆς Καλλιόπης, ὁρθῶς ἐπιτέγραψα. Sabinianus episcopus Termissi & Eudociadis & Iouis sanctæ Dei ecclesiæ iudicans subscripsit.

Sed tamen singulae aptae & sufficientis erant amplitudinis, ad eorum confutandam opinionem, qui dioeceses episcopales tantum ecclesias paroeciales facere satagunt.

§. XIII.

De Lycaonia.

SEPTENTRIONALI Pamphyliae lateri in interiore terra Lycaonia adiacuit, in qua vnde viginti nobis dioeceses occurrunt. 1. Iconium, metropolis, 2. Lystra. 3. Derbe, omnes in actibus apostolicis memoratae. 4. Onofada, aliis *Vfada*. 5. Amblada. 6. Honomada. 7. Laranda. 8. Baratha. 9. Hyda. 10. Sabatra. 11. Canna. 12. Berinopolis. 13. Ilistrum, al. *Elistra*. 14. Perce. 15. Arana, al. *Baratta*. 16. Isaura. 17. Mifibium. 18. Corna. 19. Pappa. Quibus ab HOLSTENIO additur *Hydramautus* vel *Gadamautus* in actis concilii Chalcedonenfis. Notitia autem LEONIS SAPIENTIS quindecim duntaxat habet.

§. XIV.

De Pisidia.

IN proxima sequente provincia Pisidia CAROLO A SANCTO PAVLO recensente, dioeceses viginti habentur. 1. Antiochia, metropolis. 2. Sagalassus. 3. Sozopolis. 4. Apamea. 5. Tytiassus. 6. Baris. 7. Adrianopolis. 8. Limenopolis. 9. Laodicea combusta. 10. Seleucia. 11. Adada. 12. Mallus. 13. Siniandus. 14. Metropolis. 15. Paralaus. 16. Bindeum. 17. Philomelium, quibusdam in Phrygia est. 18. Prostama. 19. Gorseus. 20. Theodosiopolis. LEONIS SAPIENTIS notitia numerum ad viginti tres auget. Nihil de hisce dioecesibus notabimus sigillatim, quod lectores quique, quibus haec duae provinciae cognitae sunt, facile sibi persuadebunt, quod cum aliis dioecesibus in partibus Ponti borealibus comparari nequeant.

§. XV.

De Phrygia Pacatiana & salutari.

ULTIMAE provinciae in dioecesi Astatica fuerunt eae, quas Graeci pariter & Romani communi nomine Phrygiam maiorem appellant, sed imperatores Romani eam primo in duas, postea in tres diuiserunt provincias, quarum vna dicta fuit Phrygia salutaris a medicatis fontibus heic repertis, altera Phrygia Pacatiana, vel ut quidam libri corrupte legunt, Capatiana, & tertia quaedam Pacatiana secunda. In Phrygia salutari, computante CAROLO A SANCTO PAVLO, viginti dioeceses fuerunt: 1. Synnada, metropo-

tropolis. 2. *Dorylaem*. 3. *Polybotus*. 4. *Nacolia*. 5. *Midaium*. 6. *Hipsus*. 7. *Frymnesia*. 8. *Myrum* vel potius *Merum*. 9. *Eucarpia*. 10. *Lyfius*. 11. *Augustiopolis*. 12. *Brysum*. 13. *Otrum*. 14. *Stectorium*. 15. *Cinaborium*. 16. *Amadassa*. 17. *Cotyaium*. 18. *Præpenissus*. 19. *Docimeum*. 20. *Amorium*.

IN *Phrygia Pacatiana prima* vndetriginta. 1. *Laodicea*, metropolis. 2. *Tiberiopolis*. 3. *Azana*. 4. *Itoana*, al. *Bitoana*. 5. *Ancyra ferrea*, quam HOLSTENIVS *Lydia* interdum tribui, obseruat. 6. *Cydiffus*. 7. *Egani*. 8. *Pelte*. 9. *Apira*. 10. *Cadi*. 11. *Tranopolis*, vel *Traianopolis*. 12. *Sebasta*. 13. *Eumenia*. 14. *Timenothyra* vel *Tremenithyri*. 15. *Aliona*. 16. *Trapezopolis*. 17. *Silbium*. 18. *Ilusa*. 19. *Nea*. 20. *Cheretopa*. 21. *Colossa*, vulgo *Chome*. 22. *Sinaus*. 23. *Philippopolis*. 24. *Themisonium*. 25. *Sanis*. 26. *Acmonia*. 27. *Theodosiopolis*. 28. *Bleandrus*. 29. *Athanassus*. HOLSTENIVS vnam expungit, nam *Nea* quidem vulgo in *latina* versione dicit legi, sed male, nam *Antiochum* in *Græcia Σαυάων* episcopum vocari, aliam autem inuenit, *Diocliam*, quæ huius locum suppleat.

IN *Pacatiana secunda* quinque tantum diœceses obseruantur existisse, eo quod omnium prouinciarum maxime exigua esset. 1. *Hierapolis* metropolis. 2. *Dionysiopolis*. 3. *Anastasiopolis*. 4. *Mosymus*. 5. *Attudi*. Sed quum hæc prouincia recentius constituta fuerit, hæc diœceses plerumque *Phrygia Pacatiana* indiscriminatim tribuuntur. Iam de *Phrygia* generatim obseruamus, quod quædam illius diœceses *Galatia* conterminæ diœcesibus *Galatia* aliarumque *Ponticarum* prouinciarum similes & ampliores fuerint, quam reliquæ circa *Hiempolim* & *Laodicæam*, quæ duæ sedes metropoliticae non adeo magno interuallo altera ab altera fuerunt separatae. FERRARIUS loco quodam tantum VI. millia passuum statuit; sed error typographicus subesse videtur, nam alibi *Colossas* [w] inter *Hiempolim* & *Laodicæam* ad *Lyci* & *Meandri* confluentem collocat, & ab vtraque XX. mill. passuum abesse dicit. Vt adeo heic vel illic erratum esse oporteat. PLINIVS situm *Laodicææ* [x] curate describit, *Celeberrima vrbs Laodicea*, iniquiens, *imposita est, Lyco flumini, latera adfluentibus Asopo & Capro*.

(w) Ferrar. lexicon. voce *Colossæ*. *Colossæ*, *Chome*, teste Porphyrog. vrbs *Phrygiæ* magnæ olim episc. sub *Sardibus*, nunc metrop. ad *Lycum* fluu. vbi in *Maxandrum* influit, inter *Laodicæam* & *Hierapolim* XX. mill. pass. vltra *Sardes* CLX. stadi. in ort. teste *Xenoph.* cis *Celænas* DCCCCLX.

(x) Plin. lib. V. c. XXIX.

Sed tamen non exponit, quantum horum fluminum confluens a confluente *Lyci & Meandri*, vbi *Colosse* sitæ, distent. Sed colligi potest, haud longius inde a fuisse, ex eo quod omnes auctores consentiant; quod *Laodicea* prope *Meandrum* posita fuerit; & hæ tres ciuitates, *Colosse*, *Hiempolu* & *Laodicea*, quas diuus *Paulus* coniungit, CHRYSOSTOMO, THEODORETO aliisque scriptoribus aliæ ab aliis prope a fuisse, dicuntur. Quibus occasio consulendi *itinerarium ANTONINI* est, quæ in præsentî nobis deficit, forte illas exactius descriptas certioribusque limitibus, quam quidem nos eis adsignare possumus, distinctas inuenient. Quod si prior FERRARIJ opinio vera est, & cum ANTONINO concordans, quod tantum sex mill. passuum separatae fuerint, tunc facile ad concludendum erit, diœceses in hac *Phrygia* parte valde paruas fuisse, cum aliis comparatas; quandoquidem ex CAROLI A SANCTO PAVLO descriptione *Itoana*, *Trapezopolis*, *Attudi*, *Mossynus* & *Antiochia* ad *Meandrum* amnem *Carie* haud maiori spatio aliæ ab aliis disiunctæ fuisse, videntur.

§. XVI.

De Isauria & Cilicia.

PRAETER hæc diuersas prouincias *Asiaticæ* & *Ponticæ* diœcesum in *Asia minore* tres in ea prouinciæ fuerunt, diœcesi patriarchæ *Antiocheni* orientali accensitæ, nempe *Isauria*, *Cilicia prima* & *Cilicia secunda*, de quibus hoc loco dicendum est. *Isauria* antiquis temporibus pars duntaxat *Ciliciæ* credita, sed a temporibus inde *Constantini* in ciuili & ecclesiastico censu distincta aliâ prouincia æstimata est. CAROLO A SANCTO PAVLO viginti duæ diœceses memorantur. 1. *Seleucia*, metropolis. 2. *Celenderis*. 3. *Anemurium* 4. *Lamus*. 5. *Antiochia* ad *Tragum*. 6. *Selenus*, al. *Trianopolis*. 7. *Iotape*. 8. *Diocæsarea*. 9. *Philadelphia*. 10. *Domitiopolis*. 11. *Titiopolis*. 12. *Hierapolis*. 13. *Nophelia*. 14. *Dalifandus*. 15. *Claudiopolis*. 16. *Germanicopolis*. 17. *Sbide* al. *Isis*. 18. *Cestrus*. 19. *Olbus*. 20. *Lybias*. 21. *Hermopolis*. 22. *Irenopolis*. Quibus duo iunguntur ab HOLSTENIO *Chamadra*, & *Lauzada*, interdum vitiose *Pasada* & *Nauzada* scripta.

IN *Cilicia prima* octo fuerunt diœceses. 1. *Tarsus*, metropolis. 2. *Pompeiopolis*. 3. *Sebaste*. 4. *Coricus*. 5. *Adama*. 6. *Mallus*. 7. *Zephyrium* & 8. *Augusta* ab HOLSTENIO addita, qui eam a *Sebaste* recte distingui dicit.

IN *Cilicia secunda* nouem recensentur. 1. *Anazarbus*, metropolis.

lis. 2. *Mopsuestia*. 3. *Aege*. 4. *Epiphanias*. 5. *Irenopolis*. 6. *Flauiopolis*. 7. *Castabala*. 8. *Alexandria*, hodie *Scanderona* Turcis dicta. 9. *Rossus* in *Syria* confinibus. Hæ maximam partem amplæ fuerunt dioceses, vti quisque, qui interuallum inter *Epiphaniam*, *Alexandriam*, *Rossus* & ceteras computauerit, facile sibi persuadebit.

§. XVII.

De Lazica seu Colchide.

Lazicam, quæ olim *Colchis* dicta fuit, nonnulli *Asia minoris* appendicem faciunt, adeoque heic eius habenda mentio est. Hæc omnis regio est ad mare *Euxinum* inde a *Trapezunte* in *Ponto* ad *Phasim* vsque, quam STRABO pene CC. mill. passuum longam iudicat. Recentiores *notitiæ* de quinque tantum diocesesibus loquuntur, sed LEO SAPIENS apud LEYNCLAVIVM quindecim habet. Prouincia *Romana Iustiniani* demum temporibus facta est, qui ciuitates [y] in illa sitas memorat, *Petraonem* videlicet & *Iustinianam*; cum castellis quatuor, *Pityunte*, *Sebastopoli*, *Archæopoli* & *Rhodopoli*, quæ antiquitus in potestate fuerunt *Romanorum*; & quatuor aliis castellis, *Scandide*, *Sampanide*, *Murifio* ac *Lusitide*, quæ nouissime *Persis* ademerat. Horum vnum æque antiquum est, atque concilium *Nicanum*. Nam STRATOPHILVS, *Pityusi* seu *Pityuntis* episcopus inter *Ponti Polemoniaci* episcopos isti concilio subscripsit, cui prouinciæ oppidum illud tunc temporis iunctum erat, vt pote in solo *Barbarico* situm, nec vllam aliam prouinciam constituens. In concilio generali sexto *Petra* & *Phasidis* metropolis mentio habetur. Et hæc sunt, quæcumque in antiquis conciliis de illis leguntur.

(y) Iustin. nouell. XXVIII. præfat. Πιτυῦντα δὴ καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φερραῖς μᾶλλον ἀγριμίον ἢ πόλιν. - Μεθ' οὗτος ἦτο ἡμετέρα καθίστηκε Λαζική, ἐν ἧ καὶ ἡ Πετραίων ἐστὶ πόλις, (ὅψ' ἡμῶν τα πόλις εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι προσλαβῶσα, περὶ ἡμετέρας εὐσεβείας ὀνόματι, καὶ Ἰουστιανῆ καλεσμένη) Ἀρχαιοπόλις τε καὶ Ροδόπολις, Φερραῖτε μέγιστα καὶ ἀρχαῖα· ἐν οἷς δὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἐστὶν ἐν Περσῶν ἀναληφθέντα φέρμα, Σκάνδης τε καὶ Σαραπανίς καὶ Μυρισίος τε καὶ Λύσις, καὶ εἰ τι ἕτερον ἡμῖν ἐν Λαζοῖς ἐκπεπόνθηται. *Pityus* & *Sebastopolis* inter castra potius quam vrbes numerandæ sunt. - Post quos tam nostra constituta est *Lazica*, in qua vrbs *Petraonem* est, quæ nostro beneficio & esse & nominari vrbs coepit, quam quæ nostræ pietatis nomine vitur & *Iustiniana* appellatur. *Archæopolis* quoque & *Rhodopolis* maxima & antiqua castra: in quibus plane etiam ea castra sunt, quæ nos a *Persis* accepimus: *Scandis* & *Sarapanis* & *Murifius* ac *Lusitis*, & siquid aliud præterea a nobis in *Lazis* elaboratum est.

§. XVIII.

§. XVIII.

De Lesbo & Cycladibus insulis.

ALIA appendix *minoris Asiae* sunt minores maris *Aegaei* insulae, per se ipsas prouinciam constituentes. CAROLVS A SANCTO PAVLO quatuor dioeceses in ipsa *Lesbo* recenset, *Mitylenem*, *Methymnam*, *Tenedum* & *Prosolemem*. At vero *Prosolemem* & *Tenedos* per se distinctae insulae fuerunt, episcopus interdum separatim habentes, & aliquando *Lesbo* coniunctae. Concilio *Sardicensi* *Dioscorus* subscribens separatim insulae *Tenedi* episcopum se nominavit. Sed concilio *Ephesino* secundo & concilio *Chalcedonensi* *Florentius* tamquam episcopus *Lesbi* ac *Tenedi* simul subscripsit. Iam vero uti *Tenedum* per se exiguam dioecesim fuisse fatendum est, nam ex FERRARIJ sententia circuitu X. tantum mill. passuum patuit; Sic *Lesbo* vnita amplior quaedam dioecesis existit. *Lesbos* enim sola, auctore PLINIO [2], nouem clara oppida habuit, & STRABONI [*] ambitus illius MC. stadia, seu CXL. mill. passuum, impleuisse dicitur.

IN reliquis insulis, quas dixerunt *Cyclades*, vndecim distinctae dioeceses fuerunt, 1. *Rhodus* metropolis. 2. *Samos*. 3. *Chios*. 4. *Coos*. 5. *Naxus*. 6. *Paros*. 7. *Thera*. 8. *Delos*. 9. *Tenus*. 10. *Melos*. 11. *Carpathus*. Iam vero amplissimae harum *Rhodus*, *Samos* & *Chios* circiter XXX. mill. passuum circuitu collegerunt, uti PLINIVS [†] fide nobis facit. Sed minores *Tenos* & *Thera* non amplius XIV. vel XV. mill. passuum longae vel XL. circuitu. Ut adeo inter hasce diuersae magnitudinis dioeceses inueniamus, ut inter reliquas *Asiae*, sed omnes in eadem regiminis episcopalis forma con-

(2) Plin. lib. V. c. XXXI. Clarissima *Lesbos*, a *Chio* LXV. mill. passuum. *Hemerte* & *Lafia*, *Pelagia*, *Aegira*, *Aethiope*, *Macaria* appellata fuit, octo (al. nouem) oppidis clara.

(*) Strab. lib. XIII. p. 616. (p. 916. c. edit. Amst. lod.) ὅσος τῆς περιμέτρου σταδίων χιλίων ἑκατὼν κ. τ. λ. Quam ambitus totius insulae implet stadia MC.

(†) Plin. lib. V. c. XXXI. Pulcherrima & libera *Rhodus*, circuitu CXXX. mill. pass. aut si potius *Isidoro* credimus, CIII. --- *Samon* liberam, circuitu mill. LXXXVII. mill. passuum: aut, ut *Isidorus*, centum. --- Par claritate ab ea distat --- cum oppido *Chios* libera, quam *Aethaliam* *Ephorus* prius nomine appellat: *Methrodorus* & *Cleobulus* *Chiam*, a *Chione* *nympha*; aliqui a *niue*, & *Macrin* & *Pityusam*. Montem habet *Pellenæum*, marmor *Chium*. Circuitu CXXV. mill. pass. celligit, ut veteres tradidere; *Isidorus* IX. millia adiicit.

cordantes; nonnullas quoque, vt *Lesbum*, suos habentes chor-
episcopos, nullam vero tam exiguam, vt singulari quadam con-
gregatione fuerit terminata.

ATQVE ita omnes Orientis prouincias, sub præfecto præ-
torio Orientis constitutas, percurramus, si a sex prouinciis dice-
cesis *Thraciæ* discefferis, quas vt pote prouincias *Europæas*, vt ta-
les inter prouincias *Europa* considerabimus, primum eis locum
in sequenti capite daturi.

LIBRI NONI

CAPVT QVARTVM.

DE ANTIQVIS EVROPAE DIOECESIBVS.

s. I.

De sex prouinciis Thraciæ, & primum quidem de Scythia.

COEPTAM disquisitionem persequentes ex *Asia minore* in
prouincias *Europæas* deducimur, vbi sex dioecesis *Threiciæ* pro-
vinciæ, *Europa*, *Thracia*, *Hemimons*, *Rhodope*, *Mæsa secunda* & *Scy-
thia* primum nobis considerandæ veniunt. Hæc fuit omnis re-
gio a *Macedonia* & *Strymone* fluuio ad *Danubium* vsque, quæ nunc
Romania & *Bulgaria* vocitatur. Regio a *Constantinopoli* ad *Sardi-
cam* supra CCC. mill. passuum ab vna parte, & a mari *Aegeo* ad
Danubium tantumdem fere viæ ab altera parte, patens. In hisce
prouinciis omnibus dioeceses admodum magnæ fuerunt. Nam
in *Scythia*, ad vltimum septemtrionem sita prouincia, vnus tan-
tum episcopus fuit, licet multæ illic essent ciuitates. Nam e-
piscopus *Tomitarum* vnus totius huius regionis episcopus fuit,
vti SOZOMENVS [a], THEODORETVS [b] & alii vetusti scripto-

(a) Sozom. lib. VI. c. XXI. *Μετρόπολις δὲ ἐστὶ τὸ μίσις, πόλις μεγάλη καὶ ἰουδαίων
παράλιος, ἐξ ἰουδαίων εἰσπλίνου τὸν Εὐξείνιον καλῶμενον Πόντον εἰσὶν δὲ καὶ οὖν Ἰθας
παλαιὸν οὐδ᾽ ἄλλο κρατὶ, τῶ πάντες ἔθνης ἕνα τὰς ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν.*
Metropolim habet *Tomies* (*Scythia*) urbem magnam & opulentam ad mare
litam, in sinistro latere Ponti Euxini. Porro vetus illic consuetudo etiam
num manet, vt totius prouinciæ ecclesias vnus tantum regat episcopus.

Id. lib. VII. c. XIX. *Ἀμίλοι Σκυθίας ποταμὶ πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπί-
σκοπον ἔχουσιν.* In prouincia *Scythia*, quamuis multæ vrbes sint, vnus
est omnium episcopus.

(b) Theodoret. lib. IV. c. XXXV. *Καὶ Βρετανίον παντοδαπῶ μὲν λαμπροτέρως*

ANTIQUORUM
ILLYRICI Orientalis
& THRACIÆ Episcopatum
 Geographica
 Descriptio.

res obseruarunt, a quibus modo episcopus *Tomi* modo *Scythia* episcopus nuncupatur, vt qui solus omnium ecclesiarum in *Scythia*, quæ prouincia imperii *Romani* facta erat, pontificatum gerebat.

§. II.

De Europa.

PROVINCIA *Europa* amplas itidem dioeceses habuit. Plures enim ciuitates vni episcopo subiectæ fuerunt. In actis concilii *Ephesini* [c] ab episcopis huius prouinciæ concilio libellum supplicem offerri legimus, in quo rogant, vt vetus consuetudo conseruetur, secundum quam episcopus *Hemclea* sub se habeat *Heracleam* & *Panion*, episcopus *Byzes* sub se habeat & *Byzen* & *Arcadiopolim*, *Calensis* vero similiter habeat *Calam* & *Calliopolin*, & episcopus *Sabsadiae* sub se habeat *Sabsdiam* & *Aphrodisiadem*: cui petitioni annuens synodus statuit, nihil innouandum in *Europa* ciuitatibus, sed iuxta veterem consuetudinem gubernandas eas esse ab episcopis, a quibus & olim. Neque vlla mutatio tempore concilii *Chalcedonensis* obseruatur. Nam heic *Lucianum* [d] quemdam inuenimus, qui episcopus *Byzes* & *Arcadiopolis* simul adhuc dicitur. Sed in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna* [e] mutationes quasdam offendimus. Heic enim *Panium* distinctum ab *Heracleensi* [e] habuit episcopum, & *Callipolis* a *Calensi*. Et in notitia LEONIS SAPIENTIS apud LEVNCLAVIVM, *Bizya* seu *Byze* & *Arcadiopolis* non tantum distincti sunt episcopatus, sed vtriusque loci episcopi ad *αὐτοκεφάλων*, hoc est metropolitanorum titularium, in ecclesia dignitatem euecti. In hac prouincia *Byzantium* quoque positum erat, olim *Hemclea* metropoli subiectum, vsque dum reædificatum a *Constantino* regiae ciuitatis nomine condecoraretur, ex quo tempore in tantam amplitudinem excreuit, tantaque incolarum multitudine abundare coepit, vt cum *Roma*

ἀρετῆ, πάσης δὲ τῆς Σκυθίας τὰς πόλεις ἀρχιερατικῶς ἰθύνειν πεπιστευμένος. κ. τ. λ. *Vetranio*, vir omnium virtutum genere exornatus, qui totius *Scythia* pontificatum gerebat.

(c) Conc. Eph. part. II. act. VII. (tom. III. concil. p. 810. tot.)

(d) Concil. Chalced. act. XVI. (tom. IV. p. 800. b.) Λυκιανὸς ἐπίσκοπος Βύζης καὶ Ἀρκαδιουπόλεως ὄρισται ἐπιγράψαι, *Lucianus* episcopus *Byziae* & *Arcadiopolis* definiens subscripsit.

(e) Concil. sub *Menna* act. III & IV. (tom. V. concil. p. 59. c. p. 74. b.)

antiqua æquari & conferri posset. *Constantinum* hanc ciuitatem plurimis & maximis ecclesijs exornasse, *SOZOMENVS* [*f*] auctor est, & *EX IVSTINIANI* quadam nouella [*g*] constat, ipsius ætate quatuor ex hisce ecclesijs non minus quingentos omnium ordinum clericos habuisse. Ipsimet *Nouatiani*, obseruante *SOCRATE* [*h*], tres ecclesias in ipsa ciuitate habebant: Et in suburbanis, siue regione ad ciuitatem spectante, catholici plures paroecias & ecclesias non mediocris distantia habebant, exempli gratia *Hebdomi*, *Sycis*, *Marianis*, *Hierone*, *Elea*, *Toempea* & *Hestiu*, qui locus alio nomine *Michaëlium* appellatus, ex computatione *SOZOMENI* [*i*], distabat ab vrbe nauigio quidem pergenti circiter triginta quinque stadiis: terrestri vero itinere sinum interiacentem circumeunti septuaginta & amplius stadiis. Non necesse esse, existimo, vt huic dioecesi describendæ longius immorer, siquidem ea, quæ diximus, de illius magnitudine satis testantur. De hac prouincia *Europa* illud tantum adhuc monebimus, quod quamuis a *CAROLO* a *SANCTO PAVLO* tredecim dioeceses in illa numerentur. 1. *Herzclea*. 2. *Panium*. 3. *Cælos*. 4. *Callipolis*. 5. *Cyla*. 6. *Aphrodisias*. 7. *Theodosiopolis*. 8. *Chersonesus*. 9. *Drusipara*. 10. *Lysimachia*. 11. *Bizya*. 12. *Selymbria*. 13. *Arcadiopolis*: re ipsa tamen non nisi nouem fuerint. Nam *Cælos* & *Cyla*, vt *HOLSTENIVS* adnotauit [*k*], duo nomina eiusdem ciuitatis fuerunt, & *Callipolis* in

- (*f*) *Sozom. lib. II. c. III. ταύτην μὲν ἐν ᾧσεί πια γεοπαγῆ Χριστῷ πόλιν καὶ ὁμόνομον ἰαυτῷ, γεγεῖραν Κωνσταντῖνον, πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἐκόσμησεν ἐκκλησίαις.* Hanc igitur utpote nouellam Christi ciuitatem sibi que ipsi cognominem, Constantinus honore adiciens, plurimis & maximis ecclesijs ornauit.
- (*g*) *Iustin. nouell. III. εἶναι τὸν πάντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν τετρακοσίαις εἰκοσιπέντε αἰσούποις καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλεσμένων πυλωρῶν.* Vt sit omnis numerus reuerendiss. clericorum sanctissimæ maioris ecclesie in quadiingentis viginti quinque: & insuper centum existentibus iis, qui vocantur ostiani.
- (*h*) *Socrat. lib. II. c. XXXVIII. (p. 144. a. edit. Amstelod. MDCXCV.) εἰς ταῖς ἄλλας τρεῖς, πρῶτα γὰρ ἐπὶ τῆς πίλειος ἔχουσι οἱ τῶν Ναυαπαγῶν ὀκκλησίας, συνεχρόμοι ἀλλήλοις συνήγουσι.* In alijs tribus ecclesijs, tot enim ecclesias in vrbe regia habent Nouatiani, conuenientes catholici vna cum illis orationem celebrabant.
- (*i*) *Sozom. lib. II. c. III. ἐν ταῖς ἑσάταις - - τῶν δὲ ἑπτῶν, ὃ ὦν Μικηλίαν ὀνομαζόμενον, - - διεσῶς ᾧτῆς πλιντῆρι μὴ ἀμφὶ τριακότῳ καὶ πέντε στάδια - ἰβδομήκοιτα δὲ καὶ πρὸς κύκλῳ περιδύοντι τὸν διὰ μίση πορθμῶν.*
- (*k*) *Hollten. adnotat. geogr. p. 131. (ap. Car. a S. Paul, p. 223.) Cyla] hæc est Cælos, quam modo recensuimus.*

eadem

eadem diœcesi ei fuit coniuncta, perinde vt *Panium* ad *Hemcliam* & *Arcadiopolis* ad *Bizyam* spectauit. Atque adeo hæ diœceses antiquis temporibus late patuerunt.

§. III.

De Thracia.

IN *Thracia*, proprie sic dicta, quatuor tantum diœceses fuerunt. 1. *Philippopolis*. 2. *Diocletianopolis*. 3. *Nicopolis*. & 4. *Dioffolis*. Et recentiores *notitia*, sola *LEVNCLEAVII* excepta, tres duntaxat habent; *Nicopolis* enim in illis haud memoratur.

§. IV.

De Hæmimonte.

IN prouincia *Hemimontis* olim sex fuerunt diœceses. 1. *Hadrianopolis*. 2. *Mesembria*. 3. *Sozopolis*. 4. *Plotinopolis*. 5. *Deuctus*. 6. *Auchialus*. Recentiores *notitia* priores quatuor duntaxat recensent, *Zoida* in duarum posteriorum locum substituta, quæ omisæ sunt, tamquam deperditæ vel aliis vnitæ.

§. V.

De Rhodope.

IN prouincia *Rhodopes* CAROLVS A SANCTO PAVLO sex inuenit diœceses. 1. *Traianopolim*. 2. *Maximianopolim*. 3. *Abderam*. 4. *Maroniam*. 5. *Aenum*. 6. *Cypselam*. Quibus *HOLSTENIVS* adiiicit *Topirum*, quam alii per errorem in *Macedonia* ponunt. Sed hæ, tantum abest, vt posterioribus sæculis increuerint, vt in tres potius *Traianopolim*, *Anastastopolim* & *Perum*, quæ in recentioribus notitiis solum memorantur, coaluerint.

§. VI.

De Mœsia secunda.

IN *Mœsia inferiore* siue *secunda*, sex *Thraciarum* prouinciarum vltima, quæ eadem cum *Bulgaria* est, a CAROLO A SANCTO PAVLO nouem diœceses recensentur. 1. *Martianopolis*. 2. *Nicopolis*. 3. *Nonæ*. 4. *Abrinum*. 5. *Durostorum*. 6. *Dionysopolis*. 7. *Odessus*. 8. *Apiaria*. 9. *Conæa*. Quibus *HOLSTENIVS* aliam addit *Tristam*, vel *Pristam*, quæ *SOCRATI* & *NICEPHORO CALLISTO* Σεξάρταπιςα dicitur. Vtrum vero auctæ fuerint an imminutæ, ignoramus, nam in recentioris æui notitiis haud recensentur. Nihil amplius de his diœcesibus adnotamus, nisi quod generatim amplæ fuerint, vt quilibet, qui chartam geographicam in-

tueri

tueri vel ciuitatum quarundam distantiam examinare velit, facile intelliget. Eandem quoque obseruationem generatim facere possumus de plerisque prouinciarum *Europæarum* dioecesibus in *Macedonia, Dacia & Illyrico*, vsque dum in *Italiam* peruenimus. Quam ab causam suffecerit, lectori tantummodo catalogum exhibere nominum diocesium, in qualibet harum regionum prouincia, secundum ordinem & diuisionem suam in ecclesia ad formam ciuilibus imperii, quod hasce regiones in tres magnas dioeceses & septemdecim vel duodeuiginti prouincias sub generali nomine *Illyrici orientalis & occidentalis* diuisit.

§. VII.

Prouinciæ in ciuili diœcesi Macedonica. Diœceses episcopales in Macedonia prima & secunda.

PRIMAE harum sunt prouinciæ *Græciæ*, a Romanis omnes sub communi nomine ciuilium diocesium *Macedonicarum* comprehensæ, quæ cum diocesi *Dacica* antiquis temporibus territorium erat præfecti prætorio *Illyrici orientalis*. In diocesi *Macedoniæ* olim sex fuerunt prouinciæ, vel secundum *HIEROCLIS* recensitionem septem. *Macedonia prima & secunda*, *Epirus vetus & Epirus noua*, *Thessalia*, *Achaia*, & *Creta* insula. *CAROLVS* A *SANCTO PAULO* duas *Macedonias* confundit, & septemdecim dioeceses in vtraque recenset, quæ sequuntur. 1. *Thessalonica*, metropolis *Macedoniæ primæ*. 2. *Philippi*, metropolis *Macedoniæ secundæ*. 3. *Stobi*, vetus secundæ prouinciæ metropolis. 4. *Berrhæa*. 5. *Dium*. 6. *Particopolis*. 7. *Dobryus*. 8. *Cassandria*. 9. *Neapolis*. 10. *Heraclea Pelagoniæ*. 11. *Torone*. 12. *Lete*. 13. *Topiris*. 14. *Serre*. 15. *Heraclea Strymonis*. 16. *Thassus* insula. 17. *Hephæstia* in *Lenno* insula. Quibus *HOLSTENIVS* [1] adiungit *Primulam* & *Zaparam*, *Topirim* autem reiecit, utpote ad *Rhodopen* prouinciam dioecesis *Threiciæ* spectantem, & de *Serre* obseruat, quod sit aliud modo *Philipporum* nomen.

[1] *Holsten. geogr. p. 114.* (p. 197. in *Caroli a S. Paul. geogr.*) *Primula* Hierocli, in actis concil. Constantinopol. sub Flauio: *Primopolis*, cuius episcopus *Timotheus* ibidem subscripsit. *Ibid. Zapara* Hierocli, *Macedoniæ secundæ* ciuitas in concilio V. Constantinopol. col. 2. legitur, *Sabinianus* episcopus *Zaparenæ* ciuitatis *Illyricianæ* dioecesios.

§. VIII.

§. VIII.
De Theſſalia.

PROXIMA provincia ad mare *Aegeum* eſt *Theſſalia*, in qua ſecundum CAROLVM A SANCTO PAVLO octo tantum dioecefes inuentæ. 1. *Lariſſa*, metropolis. 2. *Demetrius*. 3. *Echinus*. 4. *Cypera*. 5. *Metropolis*. 6. *Lania*. 7. *Tricca* & 8. *Theba Phthiotica*. Quibus, HOLSTENIO [m] auctore, tres aliæ accedunt, *Dicaſarea*, *Gomphi* & *Scarphia*, quarum vltimam CAROLVS A SANCTO PAVLO cum *Echino* confundit. In notitia LEVNCLAVII hæc provincia *Hellas ſecunda* dicitur, & vndecim in ea recensentur dioecefes, quarum quatuor antiqua nomina ſua retinent, ex quibus facilis coniectura eſt, *Helladem ſecundam* & *Theſſaliam* duo tantum vnus eiudemque provincię fuiſſe nomina. Et quum numerus dioecefum in vtraque reſenſione exacte concordet, numquam plus quam vndecim in hac provincia exiſtiſſe, inde licebit concludere.

§. IX.

De Achaia, Peloponneſo & Eubœa.

PROXIMA *Theſſaliæ* provincia *Achaia* eſt, quæ bene magna fuit provincia, non tantum, quidquid veteres *Atticam* & *Achiam* nominauerunt, ſed omnem etiam *Peloponneſum* & *Eubœam* inſulam ambitu ſuo complexa. Heic, CAROLO A SANCTO PAVLO recensente, XXVI. dioecefes reperiuntur, quarum quatuor in *Eubœa* inſula fuerunt. 1. *Chalcis*, hodie *Negroponte*. 2. *Oreum*. 3. *Portimus*. 4. *Caryſſus*. Nouem in *Peloponneſo*. 1. *Corinthus* totius provincię metropolis. 2. *Argos*. 3. *Tegœa*. 4. *Megalopolis*. 5. *Lacedæmon*. 6. *Meffene* 7. *Corone*. 8. *Petræ*. 9. *Helice*. Tredecim in altera parte *Achiæ*. 1. *Athene*. 2. *Megara*. 3. *Theſpis*. 4. *Naupaëtus*. 5. *Secorus*. 6. *Elatia*. 7. *Opus*. 8. *Strategis*. 9. *Thebæ*. 10. *Plataeæ*. 11. *Tanagra*. 12. *Marathon*. 13. *Carſia* aliis *Coriſſia*. HOLSTENIVS addit *Coro-*

(m) Holſten. p. 115. (p. 197.) *Cafarea* vel *Dicaſarea* Hierocli. Timotheus epiſcopus *Dicaſarenſis* in concilio Romano Bonifacii papæ II. *Gomphi* Ptolem. Steph. & Hierocli. Eufſtathius *Gomphiens* epiſcopus legitur in concilio Bonifacii II. *Scarphia* Ptolem. ibid. Steph. & Hierocli. *Cyriacus* eius epiſcopus ſubſcripſit ſynodicæ Gennadii patriarchæ Conſtantinop. tom. I. Iuris Gr. Rom. Ea etiam nunc nomen retinet, teſte Sophiano: ſed noſter hic (Car. a S. Paulo) cum *Echino* confundere videtur, quamvis infra inter incertos poſuerit, vbi Stephanum eius epiſcopum habet.

nam, siue *Coroniam* in *Beotia*, præter illam *Coronem*, quæ in *Peloponneso* fuit. In *notitia LEONIS SAPIENTIS* apud *LEVNCLAVIVM*, & capite septimo huius libri, tres ex hac constituuntur prouinciæ, *Hellas prima*, *Peloponnesus prima & secunda*, & numerus dioecesium idem fere est, vnde colligere pronum est, per plura sæcula non magnam in illis factam esse mutationem. Harum dioecesium ambitus ex plurium ciuitatum magnitudine earumque amplis territoriis colligi facile poterit; id quod lector iam a *MAVRITIO* [n] in dissertatione sua de *episcopatu dioecetano* demonstratum legere potest, quod ad *Thebas*, *Athenas*, *Lacedæmonem* & *Megalopolim* & alias huius prouinciæ ciuitates spectatim attinet.

§. X.

De Epiro vetere & Epiro noua.

PROXIMA regio *Epirus* est, ab *Achaia* *Acheloo* intercludente determinata. Regnum priscis temporibus fuit, sed a Romanis in duas prouincias, *Epirum veterem* & *Epirum nouam* diuisum. In *Epiro veteri* secundum *CAROLVM A SANCTO PAVLO* decem dioeceses inueniuntur. 1. *Nicopolis*, metropolis. 2. *Archieasmus*. 3. *Phærica*. 4. *Dolone*. 5. *Adrianopolis*. 6. *Buthrotum*. 7. *Euria*. 8. *Photica*. 9. *Cephalenia* insula. 10. *Corcyra* insula. In *Epiro noua* octo tantum 1. *Dyrrachium*, siue *Doracium* metropolis. 2. *Scampes*. 3. *Apollonia*. 4. *Aulon*. 5. *Amantia*. 6. *Lycbnidus*. 7. *Bullidum*, al. *Bulis*. 8. *Prina* vel *Prisna*. Quibus *Listram* siue *Helistram* addit *HOLSTENIVS*, addubitans, num ne potius ad *Lycæoniam* spectet. Magnæ hæ dioeceses fuerunt, plus XL. vel L. mill. passuum longæ. Quo non obstante duæ aliquando coniunctæ fuerunt. Nam in actis concilii *Ephesini*, obseruante *HOLSTENIO*, *Felix* aliquis episcopus *Bullidis* simul & *Apolloniae* [n] vocatur. In *Græca LEONIS SAPIENTIS notitia* *Epirus vetus* *Acetolia* dicitur, & eundem numerum decem dioecesium, etsi non eadem nomina, habet. Altera *Epirus* habet sedecim, sed ita prouincia *Præualitana* ei vnita est, & pleræque eius dioeceses ad numerum faciendum adsumuntur. Vnde dioeceses in hisce prouinciis per omnia sæcula valde amplas fuisse concludimus, quum ipsa *Corcyra* insula a

(n) *Maurice's of Diocef. Episc.* p. 380.

(an) *Concil. Ephes. act. l.* (tom. III. p. 447. c.) Φίλιξ Ἀπολωνίας καὶ Βουλίδου.

nonnullis geographis pass. XLV. mill. & a PLINIO [o] non minus XCVII. mill. in longitudinem patere existimetur.

§. XI.

De Creta insula.

IN Creta insula, prouinciarum *Macedonicarum* vltima, a CAROLO A SANCTO PAVLO vndecim nominantur dioeceses. 1. *Gortyna*, metropolis. 2. *Gnoffus*. 3. *Hierapetra*. 4. *Lappa*. 5. *Subrita*. 6. *Eleuthera*. 7. *Chevronefus*. 8. *Cydonia*. 9. *Cysamus*. 10. *Citium* al. *Sitium*. 11. *Cantium*. LEONIS SAPIENTIS notitia apud LEYNCLAVIVM duodecim facit, sed *Hieropetra* illic librariorum quorundam errore in duas diuisa, quo correcto ad eundem numerum reducuntur. Vnde hunc constantem numerum per plura saecula fuisse colligimus. Iam vero *Creta* ab FERRARIO aliisque EX PLINIO & STRABONE CCLXX. vel CCC. mill. pass. in longitudinem & L. in latitudinem patere iudicatur. Quod ipsum duodecim dioeceses, reliquis prouinciarum *Macedonicarum* dioecesebus æquales efficit, & satis est testimonium, dioeceses haud mediocris fuisse magnitudinis, tametsi ad eas pluribus sigillatim enarrandas haud descendimus.

§. XII.

De quinque prouinciis in diœcesi Dacica. De Præualitana.

ALTERA ciuilis dioecesis *Illyrici orientalis*, vulgato nomine *Dacia* appellata, quinque habuit prouincias: *Præualitanam*, *Mæsiæ superiorem*, *Daciam mediterraneam*, *Daciam ripensem* & *Dardaniam*. *Præualitana* ad boreale *Epiri* latus ad mare *Adriaticum* sita, & regionis illius, quæ nunc *Albania* dicitur, pars fuit. CAROLVS A SANCTO PAVLO duas duntaxat dioeceses in illa nominat; *Scolaram*, veterem prouinciæ metropolim, & *Achidram*, quæ olim dicta fuit *Præualis*, postea autem *Iustinianus* suo ipsius eam honorans nomine *Iustinianam primam* appellauit, eique in dignitatem patriarchalem euectæ omnes quinque prouincias [p] dioecesis *Dacice* & vtramque *Pannoniam Illyrici*

(o) Plin. lib. IV. c. XII. Corcyra - cum vrbe eiusdem nominis Corcyra, - pass. nonaginta septem mill. in longitudinem patet.

(p) Iustin. nouel. CXXXI. c. III. Τὸν κατὰ καιρὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης Ἰουλιανῆς τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἔχειν ἀεὶ ἐπὶ τὴν οἰκίαν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐπαρχιῶν Δακίας μηδιττῆρνας καὶ Δακίας ἡπειρώτις, Τριβαρίας, Δαρδανίης, καὶ Μυσίας τῆς ἀνωτέρας, καὶ Παννονίας κ. τ. λ. Per tempus beatis-

occidentalis limites iurisdictionis suæ adsignauit. Præter hosce duo episcopatus HOLSTENIVS duo alios inuenit, *Rhizinium* & *Lissum*, hodie *Alessio* ad mare *Adriaticum*; CAROLVS A SANCTO PAVLO ex errore *Scodram* in *Dalmatia* locat, *Iustinianam primam* sedem metropolitica, sine vllis ei subiectis suffraganeis, constituens.

§. XIII.

De Mœsia superiore.

AD latus *Prænaltinæ* septentrionale iuxta *Danubium Mœsia superior* inter *Pannoniam* ad occasum & *Daciam* ad ortum posita fuit. CAROLVS A SANCTO PAVLO diœceses episcopales huius prouinciæ & *Dacia* confundit, *Sardicam* metropolim faciens omnium, easque inde vulgato nomine *Prouinciã Sardicensem* nuncupans; & præter *Sardicam* tres tantum alias diœceses in tribus istis prouinciis, *Remessianam*, *Aquas*, & *Castrum Martis* inuenit. Sed HOLSTENIVS paullo accuratior est & de illis distincte agit; *Mœsiæ superiori* *Castrum Martis* ad *Margi* amnis & *Dambii* confluentem situm adsignat.

§. XIV.

De Dacia mediterranea & Dacia ripensi.

DACIÆ *mediterraneæ* HOLSTENIVS attribuit *Sardicam* metropolim, *Romatiãnam* & *Naissum*, vbi ipse & PAGIVS *Constantinum Magnum* natum esse, dicunt. In altera *Dacia*, quam *ripensem* vocant, quod præter ripas *Danubii* inter *Mæsiã primã* & *secundã* protenditur, *Aquas* ponit, cuius ciuitatis in concilio *Sardicensi* in HILARII fragmentis mentio habetur, & *Iscum* feu *Iscopolim* aliam ciuitatem, cuius episcopus ex eadem prouincia concilio modo memorato subscripsit. In adnotationibus in ORTELI *thesaurum geographicum* [q] duas alias ciuitates episcopales in hac prouincia obseruat, quarum altera *Martis* ab HIEROCLE, vel *Stramartis* a PROCOPIO, vocatur, & altera *Budina*, hodie *Bodine* in *Bulgaria* ad *Danubium*. Sed forte ambæ recentiores sedes fuerunt, non enim vllum aliud testimonium præter

---

sumum primæ Iustinianæ nostræ patriæ archiepiscopum habere semper sub sua iurisdictione episcopos prouinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ ripensis, & Thualis & Dardaniæ & Mysiæ superioris, atque Pannoniæ. cetera.

(q) Holsten. adnotat. in Ortel. p. 116. *Martis*] fuit ciuitas episcopalis Daciæ ripensis; Hierocl. apud Procop. de ædificat. Iustin. corrupte *Stramartis*.

notitia pro illis adlegat, & *Stramartis* pro *Castra Martis* corrupte legi videtur.

§. XV.

De Dardania & Gothia.

AD latus *Daciae* meridionale hanc inter & *Macedoniam* *Dardania* prouincia fuit, a *Macedonia* per *Scardum* montem & a *Thracia* per partem *Hamimontis* determinata. *Seruiæ* pars hodie est, olim pars *Mæsia* sicut *Dacia*, donec *Daci*, *Dambio* traiecto, in media *Mæsia* sedem figerent, quæ ex eodem tempore *Dacia noua*, vti altera trans *Danubium* *Dacia antiqua* & *Gothia*, vocata fuit. In hac prouincia *Dardania* a CAROLO A SANCTO PAULO quatuor dioeceses obseruata. 1. *Scupi*, metropolis. 2. *Vlpianum* al. *Iustiniana secunda*. 3. *Diocletiana*, concilii *Sardicensis* tempore ciuitas *Macedoniae* credita. 4. *Nessyna* al. *Nessus*. HOLSTENIUS aliam addit *Pautaliam*, quam *Daciae mediteraneæ* ciuitatibus accenser *HIEROCLES*, PTOLEMAEVS VERO & STEPHANVS *Thracia* tribuunt, vtpote in harum prouinciarum consinibus positam. Præter hasce quinque prouincias dioecesis *Daciae* ad meridionale *Dambii* latus, alia ad septemtrionale extra *Romani* imperii limites fuit, vocitata *Dacia antiqua* & *Gothia* ab eo tempore, quo *Gothi* in ea confederunt. EPIPHANIUS [r] de *Syluano* quodam episcopo *Gothiæ* vltra *Scythiam* loquitur, *Scythiam* pro *Romana Scythia* cis *Danubium* accipiens, cuius metropolis *Tomis* erat. Vnde recte colligit HOLSTENIUS, *Gothiæ* tunc fuisse, quæ nunc *Walachia* aut *Transluania* dicitur. Quas vero sedes episcopales habuerint, aut num non nisi vnum episcopum in omni hac regione, quemadmodum *Scythæ* & *Saraceni* & alia quædam nationes barbaræ, habuerint, incertum est. *Zarmi-zegetusam* episcopi ipsorum sedem fuisse, CAROLVS A SANCTO PAULO existimat, quod hæc a PTOLEMAEO regia dicatur & totius regionis metropolis. Et hanc eandem esse putat cum illa vrbe, quæ in *notitia*, LEONI tributa, apud LEVNCLAVIVM *Gothia* dicitur, & inter archiepiscopatus seu sedes autocephalas

(r. Epiph. hæres. LXX. Audian. n. XIII. p. 82C. Μετά τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τῶν Οὐρανίου καὶ Σιλβανῆ τῆ ἐν Γοτθίας τελευταίη κοινὴ διελύθησαν κ. τ. λ. Post Vranii ac Syluani in Gothia episcoporum mortem plerique ab ea factione abstracti, cetera.

recensetur. Sed has res obscuritate inuolutas aliis studiosius disquirendas relinquimus.

§. XVI.

De sex prouinciis in Illyrico occidentali. De Dalmatia.

EX *Illyrico orientali* pedem promouemus in civilem dioecesim, *Illyricum occidentale*, sub praefecto praetorio *Italiae* constitutam. In hac dioecesi sex fuerunt prouinciæ, *Dalmatia*, *Sauia*, *Pannonia superior*, *Pannonia inferior*, *Noricum mediterraneum* & *Noricum ripense*. In *Dalmatia*, CAROLO A SANCTO PAVLO recensente, quatuor dioeceses episcopales fuerunt. 1. *Salona*, metropolis. 2. *Iadera*, hodie *Zara*. 3. *Epidaurus*, nunc *Ragusa*. 4. *Scodra* vel *Scutari*. *Scodra* autem male in *Dalmatia* ponitur, nam, vt antea notauimus, ea potius *Præualitanæ* fuit metropolis. Sed HOLSTENIVS illius in locum duas alias substituit, *Docleam* & *Seniam*, quæ hodie *Segna* dicitur, & ciuitas est in ora *Liburniæ* sita.

§. XVII.

De Sauia.

PROXIMA huic prouincia *Sauia* est, quæ a *Sauo* fluuio, qui mediam eam secat, id nominis habere videtur. Interdum *Pannonia Saua* dicitur, quod esset pars *Pannoniæ* ad *Sauiam*, interdum quoque *Pannonia Sirmiensis* ac *Cibalicensis* a *Sirmio* & *Cibali* ciuitatibus, in hac eius parte iacentibus. Hoc autem loco nos eam consideramus vt prouinciam, a *Pannonia* distinctam, a qua per *Drauum* fluuium separatur, & regio illa est, quæ hodie dicitur *Slauonia*, & pars *Bosniæ* ac *Seruiæ*. In hac prouincia sex dioeceses episcopales fuerunt: 1. *Sirmium*, metropolis iuxta confluentem *Sauo* ac *Dambii*. 2. *Singidunum*. 3. *Mursa*, hodie *Essek*. 4. *Cibalis*. 5. *Nouiodunum*. 6. *Sisceia*.

§. XVIII.

De Pannonia superiore & inferiore.

INTER *Dauum* fluuium & *Danubium* vtraque *Pannonia* superior & inferior sita, hodie pars australis *Hungariæ*. In superiore CAROLVS A SANCTO PAVLO EX LAZIO quatuor dioeceses recenset: 1. *Vindobonam*, seu *Viennam*. 2. *Sabariam*. 3. *Scarabantiæ*. 4. *Celiam*. Quibus HOLSTENIVS *Petauiam* addit, hodie *Petow* vocitatum, quam alii cum alia quadam ciuitate in *Norico*, quæ

quæ olim *Petauia* vel *Bataua Castra* dicta fuit, hodie autem *Pasavia* *Bavarie* appellatur, confundunt. *Victorinus Martyr* huius civitatis episcopus fuit, licet *BARONIVS* & plures alii *Pictauiensem* illum vocitent, quasi *Pictauii* in *Gallia* fuisset, episcopus; quum tamen episcopus huius civitatis in *Pannonia* fuerit, uti *SPONDANVS*, *PAGIVS* & *DV PINIVS* in adnotationibus suis criticis in huius antiqui scriptoris vitam obseruarunt. In *Pannonia inferiore* tres tantum dioecesef fuerunt, 1. *Curta*. 2. *Carpis* & *Stridonium*, *HIERONYMI* patria.

§. XIX.

De Norico mediterraneo & ripensi.

AD occasum magis a *Pannonia Noricum* provincia, ad boream *Danubio*, ad meridiem & occasum *Venetia* & *Rhætia*, duabus provinciis *Italicis*, contermina. Hæc a *Romanis* in duas diuisa erat provincias, *Noricum mediterraneum* & *ripense*, in qua utraque *LAZIUS* quatuor tantum dioecesef memorat, 1. *Laureacum*, vulgo dictum *Lork*. 2. *Iuuuam*, hodie *Salisburgum*. 3. *Ouilabim* & 4. *Solvam*. *CAROLVS A SANCTO PAVLO* falso addit quintam *Petoviam*, vulgo *Petow*; hæc enim, ut supra diximus, ad aliam spectat provinciam. Et reliquæ non fuerunt constitutæ ante sæculum VI. ubi ista *Germania* pars primum ad christianam religionem perducta fuit, quæ hodie est *Carniola* & *Carinthia* cum parte *Bavarie*, *Stirie*, *Tirolis* & *Austria*. Vnde facile ad iudicandum est, quam vasta magnitudinis hæc dioecesef antiquis temporibus fuerint, uti in hunc usque diem sunt; quum duæ ex illis, quemadmodum obseruatum nobis fuit, ampliore circuitum, quam decem vel viginti in quibusdam aliis mundi partibus, speciatim in *Palesina* & *Asia minore*, habuerint; id quod iam considerauimus; & obseruatio a nobis facta eo magis confirmabitur, si *Italiam* per singulas partes perlustrauerimus, cuius dioecesef episcopales proximo iam loco considerandæ veniunt.

LIBRI NONI
CAPVT QVINTVM.
DE DIOECESIBVS ITALIAE.
§. I.

Quam late patuerit episcopi Romani diœcesis.

ITALIA, quo sensu de illa nos iam loquimur, quatenus pro omni territorio, quod præfecto vrbis & vicario *Italiae* sub imperatoribus *Romanis* paruit, paullo amplioris, quam nunc quidem est, circuitus fuit. Nam non tantum *Sicilia*, *Sardinia* & *Corfica* insulæ sub hac appellatione comprehensæ, sed *Rhætia* etiam *secunda*, hoc est, ea pars *Germanie*, quæ ab *Alpibus* ad *Danubium* vsquē iacet. In hac amplitudine in duas magnas ciuiles diœceses fuit diuisa, continentes septemdecim imperii *Romani* prouincias, vt supra [a] ostendimus, & in hisce prouinciis plus minus trecentæ diœceses episcopales fuerunt, quarum nomina adhuc supersunt, locis ipsis magnam partem vastatis, vel in vicos mutatis, aliisque nouis episcopatibus in eorum locum constitutis. Non inquiremus heic studiosius in recentiorum diœcesium numerum & amplitudinem, eas duntaxat contemplaturi, quæ antiquæ sunt, & intra priora sex sæcula constitutæ, de quibus eadem obseruatio in genere facienda nobis est, quam de *Palestina* & *Aſie minoris* diœcesibus fecimus, nimirum heic de amplissimis alias, alias de angustissimis mundi christiani diœcesibus, fuisse, neque tamen minus eandem episcopatus formam in omnibus ac singulis, sine vlla varietate ac discrimine, obtinuisse. Diœceses suburbicariarum prouinciarum, quæ *Roma* proxime adiacebant, generatim exiguæ fuerunt, si cum eis, quæ vterius ad septentrionem & occasum in prouinciis *Italicis* sitæ erant, comparentur. Nam circa *Romam* regio incolarum longe fertilissima, & ciuitates densius positæ; quæ res tanto plures in his, quam in aliis, prouinciis sedes episcopales erigendi occasionem dedit. Hoc euidenter patebit, si prouincias sigillatim perlustrauerimus & diœceses alias cum aliis contulerimus. De quibus accuratius exponendi copia nobis erit, quod ab omni æui viris eruditis, speciatim a *CLVERIO*, *HOLSTENIO*, *FERRARIO* & *BAVDRANDO* in pluribus huius regionis locis particulatim

(a) Vid. huius libri cap. I. §. V. n. VIII. pag. 374. 375.

ANTIORUM
ITALIE &
ILLYRICI
Occidentalis Episco-
patum Catalogus
ca Descriptio.

Scala Milliarum

MARE GALLICUM

MARE ADRIATICUM

MARE JONIUM

TUSCUM

HETRUSCUM

TYRRHENUM

INFERUM

1 Eugubium	16 Forthium	31 Velutia
2 Tuderum	17 Falas	32 Albanum
3 Segimpe	18 Aquatua	33 Verulæ
4 Assisium	19 Feruntium	34 Aquinum
5 Ruspellum	20 Babi Regium	35 Venafrum
6 Bulginum	21 Polimortium	36 Fundi
7 Nuceria	22 Velsumium	37 Minturnæ
8 Camerinum	23 Feruntium	38 Suessa
9 Faleronia	24 Blerni	39 Teanum
10 Mevania	25 Nepes	40 Calenum
11 Velletri	26 Subrium	41 Beneventum
12 Forum Flaminium	27 Ferulaudum	42 Atella
13 Tivria	28 Aurunca	43 Cumæ
14 Forum Novum	29 Segabium	44 Misenum
15 Interamna	30 Lanuvium	45 Nola
16 Pitinum	31 Signina	46 Abellinum
17 Amerinum	32 Anagninum	47 Ariminum
18 Narnia	33 Ferentinum	48 Fidenæ
19 Corculum	34 Subaugusta	
20 Hortolanum	35 Tuficum	

et exacte describendis, earumque distantia a *Roma* & ab se invicem metienda magna opera nauata est.

Ut a *Roma* ipsa ordiamur, hæc respectu alio admodum larga, alio autem admodum exigua diœcesis fuit. Iplius vrbis & numeri incolarum intuitu vna de maximis diœcesibus vniuersi terrarum orbis vocari potest. Nam *PLINIUS* [b] de ea, tamquam ciuitate *Vespassiani* temporibus omnium in toto orbe populosissima, loquitur, vbi mœnia eius colligere ambitu XIII. mill. passuum. Sed *LIPSIUS* [c] in libro de *magnitudine Romana*, *MEDVS* [a] aliique, id tantum de vrbe intra mœnia intelligendum esse putant; nam alias modo XLII. mill. passuum in circuitu habuit, quando apocalypsin tempore *Domitiani* imperatoris scripsit *IOANNES* euangelista. Postea autem magna ei facta est accessio; nam sub *Aureliano* imperatore historici [b] de illa loquuntur, tamquam non minus L. mill. passuum ambitu suo complectente. Et ante hoc tempus non mediocris christianorum multitudine illic fuit. *Cornelius* enim, qui sæculo tertio medio vixit, de quadraginta sex presbyteris [c] loquitur, qui præter diaconos, hypodiaconos & alios inferiorum ordinum clericos, ad eccle-

(b) Plin. lib. III. c. V. Mœnia eius (Romæ) colligere ambitu imperatoribus censoribusque Vespassianis anno conditæ DCCCXXVIII. *passi*. XIII M. CC. complexa montes septem, ipsi diuiditur in regiones quatuordecim, compita earum CCLXV. Eiusdem spatii mensura corrente a milliario in capite Rom. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX. M. DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris prætoris ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paullo amplius LXX. mill. passuum. Quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æstimationem concipiat, fateaturque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari.

(c) Lipsius de magnitud. Romæn. lib. III. p. 421. 422. 423. edit. Antu. MDCXXXVII.) folio.

(a) Med. in apocalyps. p. 488.

(b) Vopisc. vit. Aurel. p. 645. (p. 222. b. Par. MDCXX.) Muros vrbis Romæ sic ampliavit, (Aurelianus) vt quinquaginta prope milli. murorum eius ambitus teneant.

(c) Cornel. ep. ad Fab. ap. Euseb. lib. VII. c. XLIII. p. 198. d. Ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀπὸ πλείστον ἵνα ἐπίσκοποι δύναιτο ἂν εἶναι ἀνὰ καθολικῆν ἐκκλησίαν ἐν ἧ ἕκαστος ἡγούμενος πῶς γὰρ; προεβυτέρως εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ· δικαίως ἐπὶ τὰ ἰσοδιακόνους ἐπὶ τὰ ἀκολούθως δύο καὶ τεσσαράκοντα· ἕξ ἑκατονταὶ δὲ καὶ ἀναγιγασταὶ ἀπὸ πικλοῦς δύο

fiam suam tunc temporis spectauerint. Et post dimidium circiter sæculum plus quam quadraginta ecclesias in vrbe ista inuenimus. Tot enim illic fuisse, quum *Victor Garbientis, Donatistarum* episcopis, ex *Africa* eo mitteretur, vt esset ibi antiepiscopus, OPTATVS [d] auctor est; quando, *Missus est Victor*, inquit, *erat ibi filius sine patre, tiro sine principe, discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, episcopus sine populo. Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter QVADRAGINTA & QVOD EXCVRRIT, BASILICAS, locum, vbi colligerent, non habebant.* Hæc, BARONIO & VALESIO recte obseruantibus, ab OPTATO dicta sunt non de suis ipsius temporibus, sed de tempore, quum *Victor Garbientis Romanæ* venit, quod ineunte persecutione *Diocletiana* factum est. Vnde cum ratione inferri licebit, quod si plus quadraginta ecclesias ante vltimam persecutionem *Roma* habuit, multo plures sæculis insequutis eam habuisse oporteat, vbi tota vrbs christiana facta fuit. Sed vt in tam vastis huius ciuitatis incrementis diœceses valde amplæ intus fuerunt, ita ex eadem ratione paruatæ admodum extus factæ sunt. Nam quod initio territorium *Romæ* fuit, id postea in urbem ipsam ex incredibili illius incremento absorptum videtur. Ita quidem, vt nonnulli diœcesin *Romanam Innocentii* primi tempore nullas parochias in vicis sibi subiectas habuisse, sed vniuersas intus in vrbe fuisse existiment: quia in epistola sua ad *Decentium* episcopum *Eugubinum* [e] hanc differentiam inter diœceses alias & *Romanam* facere videatur, quod in diœcesi *Romana* sacramenta de ecclesia primaria ad presbyteros, in aliis ecclesiis ministrantes, transmitti soleant, quum

καὶ πρεσβυτερον κ τ. λ. Ergo ille euangelii vindex ignorabat, vnum episcopum esse oportere in ecclesia catholica. In qua tamen sciebat, (quomodo enim illud nescire potuisset?) presbyteros quidem esse sex quadraginta: septem autem diaconos totidemque subdiaconos: acoluthos duos & quadraginta: exorcistas & lectores cum osioriis quinquaginta duos. cetera.

(d) Optat. lib. II. p. 49. (p. 39. edit. Par. MDCLXXIX.)

(e) Innocent. epist. I. ad Decent. c. V. (tom. II. concil. p. 1247.) De fermento, quod die dominica per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, quum omnes ecclesie nostre intra ciuitatem sint constituta. Quarum presbyteri, quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum conuenire non possunt, idcirco fermentum a nobis confectum per acoluthos accipiunt, vt se a nostra communione, maxime illa die, non iudicent separatos.

omnes

omnes ecclesiæ intra ciuitatem sint constitutæ; quod hoc autem in aliis locis, parochias rurales [f] habentibus, fieri non possit, quia sacramenta ad loca longe distantia portari non conueniat. Sed utcumque res se habet (neque enim viri docti de ea consentiunt, & ego quidem errorem subesse puto) hoc certum est, diocesim Romanam a nulla parte longius per vicos extendi potuisse; quod ea vsquequaque vicinis oppidis circumiacentibus esset cincta. A latere septentrionali hitce temporibus episcopalem urbem *Fidenas* habebat, et si, quemadmodum CLYVERIVS [g] & FERRARIUS [h] & DIONYSIO HALICARNASSEO ostendunt, XL. tantum stadiis seu V. mill. passuum ab ea distantes. Ad latus occidentale diocesi *Gabiensi* terminata erat, quam nonnulli passuum LXX. mill. a *Roma* ponunt, sed falso, HOLSTENIO [i] & CLYVERIO, qui situm describunt curatius, inter *Romam* & *Præneste* XII. vel XIII. mill. passuum ab vtroque loco iacuisse, adserentibus. In eadem ora *Tusculum* erat XII. mill. passuum a *Roma*. Paulo inferius ad austrum diocesis *Subaugusta* proxime ad *Romam* sita. Heic *Helena* mater *Constantini* sepulta iacebat, vnde vrbs dicta *Subaugusta Helena*. HOLSTENIVS [k] vestigia eius adhuc existare dicit ad *Turrim*, *Pignataram* vulgo di-

(f) Ibid. Quod per parochias fieri debere non puto, quia nec longe portanda sunt sacramenta: nec nos per cœmeteria diuersa constitutis presbyteris destinamus, & presbyteri eorum conficiendorum ius habeant atque licentiam.

(g) Cluver. Ital. lib. II. p. 614. lin. 39. seqq. Situm vrbis (Fidenarum) maxime indicauit Dionysius Halicarnassæus, de Romulo loquens lib. II. ἐπὶ τὴν Φιδηναιῶν, inquit, ἐτρατεύσε πόλιν, ἀπὸ τετραράκοντα σταδίων τῆς Ρώμης κειμένην, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον ἕσαν τότε Exercitum contra *Fidenas* duxit, urbem XL. stadia ab *Roma* distitam; magnam tunc & populosam. Lib. III. Τετραράκοντα δ' ὄλιω σταδίων τῶν μεταξὺ Φιδηνῆς τε καὶ Ρώμης, ἰλάσας ὁ Τύχῳ τὴν ἰσπὸν ἀνα κρέτῳ, παρὴν ἐπὶ τὴν χάρικα. Quum XL. stadia inter *Fidenas* *Romam*que interessent; *Tullus*, summa vi concitato equo; in castra reuertit.

(h) Ferrar. Iexic. geogr. voce *Fidene*. *Fidenæ*, *Fidena* *Iuuenali*, *Fidene* *Liuius* - a *Marco Aemilio*, quod a Romanis rebellasset, funditus euerfa, nunc exiguum castrum, ab vrbe XL. stadiis, teste *Halicarnassæo*, distans.

(i) Holsten. adnotat. in Ortel. p. 85. *Gasis*] sunt *Gabi* [XIII. ab vrbe miliario] optime, sed via *Prænestina*, non *Salua*. Cluver. Ital. p. 935. In via *Prænestina* inter *Romam* & *Præneste* fuit ipsam oppidum *Gabi*. cetera.

(k) Holsten. adnotat. in geogr. Car. a S. Paulo p. II. *Subaugusta* &c. *Augusta* *Stam*.

etiam: Adeo propinqua *Roma* fuit, vt scriptores, qui de sepultura *Helene* loquuntur, eam *Roma* in ecclesia *S. Marcellini* in via *Lauicana* sepultam esse, plerumque dicant; quod de ecclesia *S. Marcellini* in ciuitate *Subaugusta* intelligendum est, quæ in via inter *Romam* & *Lauicos* sita fuit; vnde viam istam viam *Lauicanam* appellarunt. Si oculos ad meridionale *Roma* latus iuxta *Tiberim* fluum mare versus conuertimus, tres dioceses in tribus ciuitatibus offendimus, quarum nulla ultra XV. mill. passuum a *Roma* afuit. Erant hæc *Ostia*, *Portus Augusti* & *Sylua candida*. Quorum duæ priores inter duo mill. passuum altera ab altera distabant, *Ostia* ad latus orientale & *Portus* ad latus occidentale *Tiberis*; & *Sylua candida* paullo vterius ad occasum a *Portu*. Situm & distantiam *Ostia* & *Portus* a *Roma* ab antiquis pariter & recentioribus geographis exacte descriptam habemus. In ANTONINI itinerrario XIX. mill. pass. abesse dicitur, HOLSTENIVS [l] autem antiqua milliaria recentioribus breuiora fuisse, ostendit, adeoque ipse & FERRARIUS aliique accurate XVI. milliaria inter hæc loca & *Romam* computant. Quæ quidem loca quando fuerunt portus, probabiliter dioceses suas præcipue protenderunt *Romam* versus, quæ priorum istorum amplitudinem imminuit. Ad occasum limitem habuit diocesin *Lorensem* in *Tuscia*, in via *Aurelia* inter *Romam* & *Turres*, quem HOLSTENIVS [m] passuum XII tantum mill. a *Roma* & X. mill. a *Turribus* distitam fuisse, dicit. Et plures dioceses aliæ in eodem ambitu circa *Romam* positæ nec longius multo distitæ fuerunt. *Nepe* enim in *Tuscia* pass. mill. XX. tantum a *Roma* & *Sutrium* IV. tantum mill. a *Nepe* distabat. *Nomentum* inter *Sabinos* in *Valeria* XII. mill. passuum a *Roma*, & *Tibur* in eodem tractu circiter XVI. mill. distitum. *Lauici* in *Campania* seu *Latio* modo XV. mill. pass. & *Tres Tabernæ* secundum easdem rationes XXI. mill. pass. & *Velitra* ab his tam prope afuerunt, vt *Gregorius Magnus* eas coniunxerit. Sed de his plura vi-

Helena dicebatur] Vestigiæ existant ad turrim *Pignataram* vulgo dictam, vbi ecclesia fuit Sanctorum *Petri* & *Marcellini*. Ibidemque condita fuit *Helena Augusta*, mater *Constantini magni*.

(l) *Holsten*, in *Cluver. Ital.* p. 79. A *Roma* in portum m. p. XVIII. (Nota. Nihil heic de antiquis milliariis obseruatum lego.)

(m) *Holsten*, in *Cluver. Ital.* p. 43. (Nota. Heic quidem de *Lorio* loquitur, sed nihil de eius distantia ab vrbe *Roma* dicit.)

debi-

debimus; quando cuiusque prouinciæ particularis diœceses enarrabimus, limitesque earum constituemus, quæ de mutua propinquitate fuerunt illustriores.

S. II.

De Tuscia & Vmbria.

INITIVM ab istis prouinciis faciemus, quæ proprie *Romane*, in oppositione reliquarum *Italicarum* diœcesium, dicuntur; & in qualibet nomina & numerum antiquarum diœcesium episcopaliū indicabimus, vt lector huius rei studiosus cognitionem suam geographicam, statum earum curatius perquirendo, exercere possit. Harum prima ordine est *Tuscia & Vmbria*, quas ciuiles pariter & ecclesiasticæ *notitiæ* semper coniungunt tamquam vnā prouinciā, etsi distinctos alioquin habentem terminos. *Tuscia* eadem fuit, quæ olim *Etruria*, *Tiberi* fluuio ad ortum, *Martha* amni ad occasum, *Apennino* monte ad septentrionem & ad meridiem mari *Tusco* terminata; hodie in parte orientali *Patrimonium S. Petri*, & in occidentali ducatum *Florentinum* seu *Tuscanensem*, includens. In hac prouincia CAROLO A SANCTO PAVLO triginta quinque antiquæ diœceses obseruantur. 1. *Portus Augusti*, vulgo *Porto*. 2. *Sylua candida*, vulgo *Sancta Ruffina*. 3. *Nepe*, vulgo *Nepi*. 4. *Aqua Viua*, al. *Carpenatum vrbs*. 5. *Phalaris*, al. *Falerium*, hodie *Citta Castellana*. 6. *Ferentium*, alias *Ferentinum*, vulgo *Ferento*. 7. *Polymartium*, vulgo *Bomarzo*. 8. *Hortanum*, vulgo *Horti*. 9. *Blera*, hodie *Bieda*. 10. *Sutrium*, hodie *Sutri*. 11. *Tarquiniā*, aliis *Tarquini*, vulgo *Tarquene*. 12. *Salpis*. HOLSTENIVS autem, hanc pro *Sepino* in *Samnio* prouincia perperam positam, existimat. 13. *Tuscania*, vulgo *Toscanello*. 14. *Balneum Regis*, hodie *Bagnarea*. 15. *Perusia*, vulgo *Perugia*. 16. *Vrbs vetus*, hodie *Orvieto*. 17. *Clusium*, vulgo *Chiusa*. 18. *Corsona*, hodie nomen retinet. 19. *Aretium*, nunc *Arezzo*. 20. *Volsinium*, hodie *Bolsena*. 21. *Centumcella*, nunc *Ciuita Vecchia*. 22. *Gmuisca*, vulgo *Montalto*. 23. *Cornetum*, al. *Cornuetum*, vulgo *Corneto*. 24. *Forum Claudii*, vulgo *Oriolo*. 26. *Luca*, hodie nomen retinet. 27. *Luna*, vulgo *Luni*. 28. *Sena*, hodie *Siena*. 29. *Florentia*, hodie *Fiorenza*. 30. *Fasula*, hodie *Fiesoli*. 31. *Suana*, hodie *Soana*. 32. *Mantumnum*. 33. *Rufella*, vulgo *Rossello*. 34. *Populonia*, vulgo *Porto Baratto*. 35. *Volaterra*. Quibus, HOLSTENIO obseruante, accedunt *Volsca* vel *Ciuitas Bulcentina*, *Castrum Valentini* & *Lorium*. Iam vero ex hisce nonnullæ, vt iam obseruatum nobis est, *Romæ* valde propinquæ, sed tamen inter

se alix aliis adhuc propinquiores, fuerunt. Nepe quatuor duntaxat mill. passuum a *Sutrio* dissidebat, vti quidem FERRARIUS [n] computat, atque ita duo episcopatus postea iuncti fuerunt, vt idem auctor tradit. *Portus Augusti* ab vno latere *Ostia*, duobus tantum mill. passuum inde distante, vti FERRARIUS [o] & CLUVERIVS statuunt; & ab altero latere *Sylua candida*, cui CAROLVS A SANCTO PAVLO eandem inde distantiam tribuit, terminabatur. *Falerium* seu *Phalaris* V. circiter vel VI. mill. passuum a Nepe CLUVERIO [p], & IV. mill. passuum ab *Hortano* a fuisse, FERRARIO [q] dicitur, qui *Hortanum* apud *Tiberim* fluiuium ex aduerso *Oericuli* in *Vmbria* situm esse, & ab eo IV. mill. passuum in occasum distare, ait. HOLSTENIVS [r] ex itineralio *Hierosolymitano*, *Aquam Vinam* XII. duntaxat mill. passuum ab *Oericulo* disiunctam, & *Phalerim* illis interpositam fuisse, ostendit. *Polymartium* computante FERRARIO [s], modo V. mill. passuum in occasum ab *Hortano*, & *Ferentium* eodem fere interuallo a *Polymartio* disseparatum fuit; qui duo posteriores episcopatus iam ante concilium,

(n) Ferrar. lexic. geogr. voce *Nepe*. Nepe - - *Hetrurix* vrbs episcopalis, inter urbem Romam & *Viterbium* ad XX. mill. pass. *Sutrio* proxima ad IV. mill. passus dissidebat. Quorum urbium episcopatus hodie iuncti sunt.

It. voce *Sutrium*. *Sutrium* vrbs episcopalis -- proxima *Nepitæ* ad IV. mill. pass. ab vrbe Roma XXV.

(o) Ibid. voc. *Ostia*. *Ostia* colonia & vrbs Latii, episcopalis, ad ostia *Tiberis*, e regione *Portus* vrbs.

It. voce *Portus*. *Portus Augusti*, qui & *Romanus*, vulgo *Porto*, vrbs *Hetrurix* prorsus excisa, apud ostia *Tiberis*, contra *Ostiam* urbem etiam extinctam duobus mill. pass. distantem, ab vrbe Roma XVI. mill. pass. in meridie.

(p) Cluuer. Ital. lib. II. p. 537. Reliquum iter a *Nepete* oppido ad *Ameriam* oppidum *Vmbriæ*, ita in supra dicta tabula itineraria consignatum est:

Nepe

Faleris V.

Castello *Amerino* XII.

Ameria VIII.

(q) Ferrar. lexic. voce *Hortanum*. *Hortanum* - vrbs *Hetrurix*, in *Faliscis*, apud *Tiberim* fluiuium ex aduerso *Oericuli*, ab eo IV. mill. pass. distans in occasum.

(r) Holsten. adnot. in Cluuer. p. 80. *Aquatina* mutatio m. p. XII. Vt icolo ciuitas m. p. XII.

(s) Ferrar. voce *Polymartium*. *Polymartium*, vrbs olim *Hetrurix* episcopalis, nunc paruum castrum, inter *Hortanum* V. & *Viterbium* X. mill. pass. *Bomarzo* hodie.

Roma sub *Martino* ad an. DCXCIX. habitum, coniuncti fuere, quemadmodum e subscriptionibus istius concilii CAROLVS A SANCTO PAVLO colligit. *Bleram* inter & *Forum Claudii* non amplius IX. mill. passuum, vt ex antiquis itinerariis demonstrat HOLSTENIVS [t]; & inter *Forum Claudii* & *Sutrium* tantummodo V. mill. passuum secundum computationem *Cluuerianam*. *Lorium* XII. duntaxat mill. pass. ab vrbe *Roma* in via ad *Centumcellas*; vti ante ostendimus. *Tarquinia*, secundum FERRARIUM [u], V. circiter mill. passuum a *Corneto* & totidem fere a *Grauisca*, secundum tabulas CLVVERII, disiuncta fuit. Quod tanto verisimilius videtur, quod HOLSTENIVS [x] has tres diöceses tandem in vnam coaluisse, obseruat. *Centumcella* ad mare XII. mill. passuum a *Grauisca* distat, vti ex itineraio Hierosolymitano apud HOLSTENIVM [y] videre est. *Tuscania* & *Volsinium*, & *Vrbs Vetus*, hodie *Orvieto* dicta, & *Balneum Regis* eandem fere distantiam aliæ ab aliis habuerunt. Atqui hæ vrbes vniuersæ in isto exiguo terræ tractu iacebant, qui hodie *Patrimonium S. Petri* audit, & in ortum ac septentrionem *Tiberi* fluuio, ad occasum *Martha* fluuio, & ad meridiem mari *Tusco* circumdatur. Regio non amplius L. mill. passuum in quadratum habens, vt recte eam describit CLVVERIVS. Nam a *Roma Centumcellas* vsque, X. mill. passuum a *Martha* fluuio, qui hodie *Patrimonium S. Petri* a ducatu *Castrensi* diuidit, distantes, CLVVERIVS & HOLSTENIVS [z] ex itineraio ANTONINI recta via *Aurelia* XLVII. tantum mill.

(t) Holsten. in Clauer. p. 47. A Nouis Sabaten III. plus minus sunt m. p. Inde II. sunt milliaria Oriolum siue *Forum Claudii*. Vnde porro *Bleram* sunt m. p. IX. vel X.

(u) Ferrar. lexic. voce *Tarquinia*. *Tarquinia* -- colonia & vrbs Etruriæ, olim episcopalis, nunc prorsus iacens, inter *Bracianum* X. & *Cornetum*, (quod illi in dignitate episcopali successit) V. mill. passuum.

(x) Holsten. adnotat. in Carol. a S. Paulo p. 8. *Cornetum*] Hæc ciuitas conflata est ex *Tarquiniis* & *Grauisca*.

(y) Holsten. in Clauer. p. 80.

Centum cellas (posit. m. p. V.)

Algas positio m. p. III.

Rapinium posit. m. p. III.

Grauiscas posit. m. p. VI.

(z) Holsten. in Clauer. p. 78.

Via Aurelia per *Tusciam*:

Lorium m. p. XII.

passuum computant, quod interuallum ex hodierna æstimatione XL. milliaria haud excedit. Vt adeo, quum in hoc terræ tractu viginti episcopi fuerint, *Roma* numero inclusa, si omnes diœceses æquales statuerimus, vnaquæque diœcesis X. circiter vel XII. mill. passuum in quadrum habitura sit, quod ipsum observationem, de mutua diuersarum ciuitatum distantia a nobis datam, confirmat. Atque hinc apparet, quod, sicut in quibusdam regni *Neapolitani* partibus diœceses magis multiplicatæ, quam quidem priscais sæculis, fuerint, ita quoque in his & aliis ditionis pontificiæ partibus mirifice imminutæ sint. Nam hodie vix dimidius earum numerus reliquus est, quia duæ, tres quatuorue sæpenumero in vnam coaluerunt. FERRARIUS enim *Viterbium* e trium vetustarum ciuitatum, *Ferenti* [22], *Tuscania* & *Polymartii* ruinis an. MLXXIV. ortum esse dicit. Ita *Ciuitas Castellana* ex *Falerii* & *Hortani* casu exstitit. *Sutrium* *Nepes*; *Cornueto* *Tarquiniæ* & *Grauisca* iunctæ fuerunt; vt plures huiusmodi non memorem, quæ ad hanc nostram non spectant disquisitionem. Quod ad diœceses attinet, quæ in occidentalibus *Tusciæ*; hodie ducatus *Tuscanensis* dictæ, partibus sitæ fuerunt, multo ampliores fuerunt, facta cum prioribus comparatione: nam si a *Fesulis*, III. tantum mill. passuum a *Florentia* [a] distantibus, discesse-

Ad Turres m. p. X.

Pyrgos m. p. XII.

Castrum nouum m. p. VIII.

Centuncellas m. p. V.

Procopius de bello Gothico lib. II. p. 405. CCLXXX. stadia, siue XXXV. mill. pass. computat. Sic enim ibi habet: Πόλιν ἐπιθαλασσίαν, λόγῳ πολλῆ ἀξίῳ, Κεν]γκέλλας ὀνομα, τῶν ἐπιτηδείων σπαρίζοντες, ἐπὶ τὴν αὐτὴν χερόν ἐξέλιπον· ἐστὶ δὲ ἡ πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ἐς τὰ Ρώμης πρὸς ἰσπίεω ἐν Τέσσοις κειμένη, σαδίοις αὐτῆς, ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίοις ἀπέχεσθαι. Centum cellas, urbem maritimam ac nobilissimam sub idem tempus Gothi deseruerunt, compellente cibi inopia. Ampla est illa vrbs atque incolis frequens in *Tuscia*, ob occidentali *Roma* latere: unde *stadiis abest CCLXXX.*

(22) Ferrar. lexic. voce *Ferentia*. *Ferentia*; *Ferentium* Plinio & aliis - vrbs *Hetruriae* olim episcopalis, excisa, cui *Viterbium* ad V. mill. pass. distans successit in episcopali cathedra, a *Viterbiensibus* anno salutis MLXXIV. ob hæresim euerfa.

(a) Clauer. Ital. lib. II. p. 452. Apud *Fesulas* fuisse, quod oppidum, III. millia a *Florentia* distitum, vulgo etiam nunc *Fiesole*, infra in huius descriptione patebit.

ris, omnes reliquæ diœceses latius patebant. Cuius rei hoc tantum documentum dare me debere, existimo, quod hæc pars *Tuscis* [b] plus quam CC. mill. passuum longa & prope C. mill. passuum lata habeatur, pontificis *Romani* ditione exclusa. Quem terræ tractum si inter XV vel XVI diœceses distribueris, satis amplum singulis territorium assignabitur. Ut adeo ad vberiorum earum enarrationem descendere necesse non sit.

QVOD si autem rursus in *Vmbriam Romanam* propius descenderimus, eiusdem ibi magnitudinis diœceses & æque frequentes atque in *S. Petri Patrimonio* offendemus. Nam exiguus tantum terræ tractus erat, *Nare* & *Tiberi* fluuiis & *Apennino* monte terminatus, & pars duntaxat veteris *Vmbriae*, ultra *Apenninum* ad mare *Adriaticum* pertingens. In præsentii *Vmbria* CAROLO A SANCTO PAVLO duodeuiginti diœceses memorantur. 1. *Otriculum*, aliis *Viriculum* & *Otriculum*, vulgo *Otricoli*. 2. *Narnia*, vulgo *Narni*. 3. *Tudes*, vulgo *Todi*. 4. *Meuania*, vulgo *Beuagna*. 5. *Tifernum Tiberinum*, hodie *Citta di Castello*. 6. *Interamnina*, vulgo *Terni*. 7. *Ameria*, vulgo *Amelia*. 8. *Trebia*, vulgo *Treui*. 9. *Spoletum*, hodie *Spoletto*. 10. *Fulginum*, hodie *Fuligno*. 11. *Camerinum*, vulgo *Camerino*. 12. *Hispellum*, hodie *Spello*. 13. *Affisium*, vulgo *Affisi*. 14. *Forum Nouum*, hodie *Vescouio*. 15. *Forum Flamini*, vulgo *For Flammo*. 16. *Vettonium*, vulgo *Bitona*. 17. *Nuceria*, hodie *Nocera*. 18. *Eugubium*, vulgo *Gubbio*. Quibus HOLSTENIVS *Tadinum* [c] addit & *Martulam*. Iam vero quinque ex hisce oppida *Fulginum*, *Hispellum*, *Affisium*, *Forum Flamini* & *Meuania* ita erant posita, vt eorum nullum ab alio ultra X. mill. passuum distaret. *Fulginum* ad boream *Nuceriam*

(b) Ferrar. lexic. geogr. voce *Tuscia*. *Tuscia* sine *Thuscia* (vtrouque enim modo scribitur) quæ & *Etruria*, siue *Hetruria*, *la Toscana*, prouinciæ Italiæ nobilissima, & antiquissima, peramplaque, inter *Luzuriam* ad occasum *Maera* fluuiio diuisa & *Latium Vmbriamque* ad ortum *Tiberi* discreti, ad *Arctos* monte *Apennino* a *Gallia Togata* separata, ad meridiem pelago *Thyrrenô* definita, longa CCLXXXI¹ mill. pass. lata vidlibet C.

(c) Holsten. adnot. in Carol. a S. Paulo p. 9. *Tadinum*. *Laurentius Tadinatis* ecclesiæ episcopus subscripsit synodo Romanæ *Symmachi* papæ & apud *Gregor. M.* lib. VII. indict. II. epist. LXXXIX. & XC. *Tadinatis* ecclesiæ vacantis visitatio committitur episcopo *Eugubino*.

Id. in *Chuer.* p. 98. *Fatum Martis*] Oppidum episcopale deinceps fuisse, existimant, cui *S. Bistius* episcopus *Martanus* præfuerit: Vide *Donnolexapol.* c. XXXIX. & XXXVII. *Martyrologium Rom.* IX. *Iulii S. Bistii* episcopi memoriam ponit *Martula*. cetera.

versus pro limite habebat *Forum Flaminii*, quod, FERRARIO [d] auctore, III. tantum mill. passuum inde distabat. *Hispellum* totidem pass. in via *Assisium* versus. *Trebia* ad eorum non nisi VI. mill. passuum a *Fulgino*, & IX. mill. passuum a *Spoletio*, vt idem FERRARIUS [e] auctor est, qui quoque XV. tantum mill. passuum *Fulginum* inter & *Spoletum* statuit; adeo vt *Trebia* recta via inter ista duo oppida posita fuerit, necesse sit. Ad austrum *Fulginum* rursus *Aeuania* claudebatur, VI. duntaxat mill. passuum [f] inde distata. Ad occasum *Assisium* erat, oppidum in recentioribus historiis *Francisci*, patris *Franciscanorum*, natalibus clarum; & hoc tantummodo X. mill. passuum a *Fulgino*, & XII. circiter mill. passuum a *Perusia* in *Tuscia* afluisset, BAUDRANDVS [g] iudicat. Si paullo vterius ad septentrionem oculos conuertimus, a *Foro Flaminii* ad *Nuceriam* IX. mill. passuum a FERRARIO [h] computantur. *Nuceriam* inter & *Tadinum* (cuius vestigia, obseruante HOLSTENIO [i], in via *Flaminia* prope *Gualdum* in summo *Apennino* visuntur) HOLSTENIO [k] & BAUDRANDO computantibus, non amplius VIII. mill. passuum. Et inter *Tadinum* & *Eugubium* fere XIII. mill. passuum. Heic vero diocesefes ampliores sese offerebant iuxta occidentales huius provinciae partes, quemadmodum antea de *Tuscia* obseruatum no-

(d) Ferrar. lexic. voce *Forum Flaminii*. Forum Flaminii -- a *Fulgino*, quod illi in episcopali honore successit III. mill. pass. *Nuceriam* versus.

(e) Ibid. voce *Trebia*. *Trebia* vrbs *Vmbriae*, episcopalis olim, nunc oppidum, *Trevi*, in colle, inter *Fulginum* VI. *Spoletium* IX. mill. passuum.

It. voce *Fulginum*. *Fullinium*, *Fulgina* *Silio*, *Foligno* vel *Fulgno*, vrbs *Vmbriae* episcopalis ad *Tiniam* fluum intermeantem, inter *Perusiam* ad occasum XVIII. & *Spoletium* in eorum XV. mill. pass.

It. voce *Hispellum*. *Hispellum* - vrbs *Vmbriae* olim episcopalis, nunc oppidum amplum in colle, apud *Fulginum*, inde III. mill. pass. in occasum *Perusiam* versis.

(f) Ferrar. lexic. voce *Aeuania*. *Aeuania*, *Beuagna*, vrbs olim episcopalis *Vmbriae*, ad *Clitumnum* fluum -- VI. mill. pass. distans, a *Perusia* XII.

(g) Baudrand. voce *Fulginum*. *Fulginum* vrbs est parua *Vmbriae*, sed culta in valle, ad radices montis *Apennini*, XX. milliaribus distat a *Perusia*, & X. ab *Assisio*.

It. voce *Perusia*. *Perusia* vrbs est Italiae - - XII milliaribus distat ab *Assisio* in occasum.

(h) Ferrar. voce *Nuceria*. †

(i) Holsten. adnotat. in Car. a S. Paulo p. 9.

(k) Holsten. adnot. in Ital. Cluuer. p. 86. †

bis fuit. Nam ad occidentale *Eugubii* latus nulla fuit ciuitas inter hoc & *Tifernum Tiberinum*, quod XX. mill. pass. inde distabat. Neque *Tifernum Tiberinum* propinquius sibi oppidum quam *Aretium* habuit, quod ab eo XVIII. mill. pass. & *Callium* XXII. mill. pass. & *Perusia* XXIV. mill. passuum **BAVDVRANDVS** [1] & **FERRARIVS** aestimant. Quod si vero *Romam* versus denuo respexerimus, & a monte *Apenino* ad australes huius prouinciae partes, iuxta *Narem* & *Tiberim* fluuios, descenderimus, primum heic offendemus *Martulam* ad *Narem* fluuium, quam non amplius VI. mill. passuum a *Spoleto* in ortum abfuisse, fidem nobis facit **HOLSTENIVS** [m]. Deorsum eundem fluuium versus *Interamna* eiusdem ferme distantiae a *Martula*. Et infra hanc *Narnia*, quam **CLVERIVS** [n] ex itineralio *Hierosolymitano* ab *Interamnio* IX. tantum milliaria computat; **HOLSTENIVS** [o] autem, qui distantiam dimensus est & passus dinumerauit, modo V. milliaria & partes duas tertias a *Narniensi* porta ad portam *Interamni* esse dicit. Paullulum ad occasum *Narniae*, *Ameria* iacebat, ab ea vix VI. mill. pass. distans, vt **FERRARIVS** [p] auctor est. Et ad meridionale *Narnia* latus paullo inferius ad *Narem*

(l) **Ferrar.** lexic. voce *Tifernum*. *Tifernum Tiberinum* cognomine. vrbs episcopalis in planitie, non procul a *Tiberi* fluuio, a quo denominatur, vulgo *Cit. za di Castello*, a *Perusia* fere XXIV. mil. pass. in boream & *Caciam* ab *Eugubio* XX. in occasum *Aretium* versus.

Baudrand. lexic. voce *Tifernum*. *Tifernum Tiberinum*, vrbs est ditionis pontificiae regiunculae cognominis caput, ad *Tiberim* fluuium, & in limite *Etruriae*, vt ducatus *Vrbini*. Distat X. mill. pass. a *Burgo S. Sepulchi* in meridiem & XVIII. ab *Aretio* in ortum *Calium* versus XXII. estque satis munita.

(m) **Holsten.** adnot. in *Ital. Cluver.* p. 98. *Fanum Martis*] Oppidum episcopale deinceps fuisse existimant, cui *S. Briccius* episcopus *Martanus* praesuevit: - Locus autem, vbi *S. Briccius* oratorium habebat, vocabatur *Sallustianus* in iisdem actis (*Briccii*) quae VI. milliariis *Spoleto cum abfuisse* scribunt, etc.

(n) **Cluver.** *Ital.* p. 526.

Vrbe *Roma*

|
Vtriculo XII.

Narnia XII.

Interamna IX.

(o) **Holsten.** adnotat. in *Cluver.* p. 95. Sunt a *Narniensi* porta ad portam *Interamni* cannae *Romanae* 3760, quae sunt s. m. p. 3.

(p) **Ferrar.** voce *Ameria*. *Ameria*, *Amelia*, vrbs episc. *Vmbriae* antiquissima, ab ea vix VI. mill. pass. *Hortam* versus distans.

fluuium *Romam* versus *Oriculum* positum, quod *itinerarium Hierosolymitanum* apud *CLVERIVM* [9] XII. mill. passuum a *Narnia* locat., *FERRARIVS* autem ex recentioribus computationibus VIII. tantum mill. & ab *Hortano* in *Vmbria* IV. mill. passuum statuit, quomodo antea notauimus, quando de *Hortano* sumus loquuti. In media hac prouincia ad *Tinie* & *Afii* fluuiorum confluentes inter *Meuaniam* & *Perusiam* *Vettonium* erat, quod VI. mill. passuum a *Meuania* & VIII. a *Perusia* in *Tuscia* *FERRARIVS* [7] statuit. Vt adeo omnes huius prouinciæ dioceses, duabus vel tribus exceptis, admodum paræ fuerint, nec, si omnes æquales statuas, plus VIII. vel X. mill. passuum in longitudinem habuisse, censendæ sint, siquidem vix tanto interuallo ciuitas alia ab alia separata fuit. Quam ab causam diuersis ciuitatibus collapsis plures harum diocesum sæculis subsequutis vnitæ fuerunt. Nam *Tadinum Nuceria* iunctum, vti *HOLSTENIVS* [5] tradit. *Hispellum* & *Forum Flaminii* in *Fulginum* coaluerunt. Ita *Meuania* & *Trebia* & *Martula* collapsæ & aliis diocesibus iunctæ fuerunt, in omni hac prouincia, quantum quidem ego cognoscere potui, nulla noua diocesi constituta.

§. III.

De Valeria.

Ex *Vmbria* primum gressum ortum versus in *Valeriam* dirigimus, quæ *HOLSTENIO* ita vocitata videtur a via *Valeria*, quæ recta per illam ducebat. In boream *Apenmino* monte, in occasum *Nare* flumine, *Vmbrium* ab ea determinante, in austrum *Tiberi* & *Aniene* fluuiis, a *Latio*, seu ea regione, quæ hodie *Campagna di Romæ* dicitur, illam separantibus, terminabatur. In eorum *Samnio* finitima erat, a quo per fossam, ab *Aterno* fluuio ad ostia *Anienis* deductam, discernebatur. *Sabinorum* olim & *Marsorum* ea regio fuit & pars *Latii* veteris, & hodie *Sabina* in ea parte dicitur, quæ *Romam* versus deflectit, & quod reliquum est, pars hodierni ducatus *Spoletio* & *Abruzzo* est. In hac prouincia, *CAROLO A SANCTO PAVLO* recensente, vndecim dice-

(9) Cluver. Ital. p. 526. vid. sub litt. anteced. (n) p. 515.

(7) Ferrar. l. x. voc. *Vettonenses*. *Vettonenses* & *Vettonenses* populi *Vmbriæ*, quorum oppidum *Birtona*, quasi *Vettonium*, apud *Tinie* & *Afii* fluuiorum confluentiam, inter *Meuaniam* VI. & *Perusiam* VIII. mill. passuum, olim vrbs episcopalis.

(5) Holsten. in Ital. Cluver. p. 86. †

ceses fu erunt. 1. *Fidene*, vulgo *Castel Iubileo*. 2. *Nomentum*, vulgo *Lamentana*. 3. *Tibur*, hodie *Tivoli*. 4. *Nursia*, nunc *Norza*. 5. *Marsi*, al. *Marruuium & Valeria*. 6. *Præneſte*, hodie *Paleſtrina*. 7. *Furconium*, nunc *Forconio*. 8. *Amiternum*, hodie *S. Vittorino*. 9. *Reate*, vulgo *Rieti*. 10. *Cures*, vulgo *Cureſe*. 11. *Liſta*. Sed HOLSTENIVS [t] earum vltimam pro *Liſſo*, ſiue, vt hodie dicitur, *Aleſſio*, in *Præualitana* ad alteram maris *Adriatici* oram poſitam eſſe, & *Præneſte* ad *Lati-um* pertinere, obſeruat. Quarum in locum duas alias ſubſtituit, *Pitinum & Forum Nouum*, ſiue *Sabinum*, hodie *Veſcovoio*, olim primariam *Sabinorum* ciuitatem. Iam vero ex hiſce *Fidene* a portis *Roma* V. duntaxat mill. paſſuum aberant, vti ſupra adnotauimus. *Nomentum* a *Fidenis* circiter VIII. mill. paſſuum & XII. mill. a *Roma*, quemadmodum ex SANSONE & BRIETIO demonſtrat BAUDRANDVS [u]; licet alii ſupra *Tibur* X. mill. paſſ. & XXVI. a *Roma* id ſtatuant. *Tibur* ipſum a *Roma* XVI. mill. [w] paſſuum diſtabat. Sed hæc ampla diœceſis præ iſtis omnibus fuit. Nam HOLSTENIVS [x] *Sublaqueum* epiſcopo *Tiburtino* paruiffe obſeruat, vſque dum monaſterium euafiſſet, omni iuriſdictioni epiſcopali exemptum; & BAUDRANDVS [y] hanc abbatiam quatuordecim vicos ſub ſe habere auctor eſt.

(t) Holſten. adnotat. in Carol. a S. Paulo p. 16. (p. 56. in geogr. Caroli a S. P.)

[Liſta] Liſta etiam nunc nomen retinet *Monte di Liſta* III. mill. paſſ. Reate diſtans. Certiſſimum vero eſt, eum locum numquam habuiſſe epiſcopum, cuius nulla, niſi apud vnum Dionyſium mentio exſtat, qui inter vetuſtiſſima Aboriginum oppida commemorat. Ea autem Dionyſii tempore fere omnia interierant. Liſſitana autem eccleſia, cui Ioannes præſuerat, in Liſſo, in ora maris *Adriatici* oppido fuit.

(u) Baudr. voce *Nomentum*. *Nomentum* vrbs olim epiſcopalis exciſa nunc & in pagum redacta, in *Sabinis*, ad *Amienem* fluuium, apud *Vicum Varionis*, ſupra *Tibur* X. mill. paſſ. ab vrbe *Roma* XXVI.

(w) Ferrar. voce *Tibur*. *Tibur*, *Tybur* *Onidio* & aliis - vrbs *Latii* epiſcopalis, ad *Amienem* fluuium, in *Sabinorum* conſinio, a *Catillo Arcade* claſſis *Euan-dri* præſecto ante *Romam* condita, a qua XVI. mill. paſſ. in boream verſus *Maſos* diſtat.

(x) Holſten. in Ital. Cluuer. p. 147. *Sublaqueum* *Tiburtino* epiſcopo præbat, antequam vicinum monaſterium ita excreuiſſet, vt epiſcopi iuriſdictioni exemptetur.

(y) Baudr. voce *Sublaqueum*. *Sublaqueum*, ſeu melius *Sublacum*, oppidum *Aequorum* in *Latio*. Hodie dicitur vulgo *Subiaco*, cuius abbatia, quæ nullius eſt diœceſis, quatuordecim vicos ſub ſe habet, in conſinio regni *Neapolitani*.

Præneste XIII. mill. passuum a *Gabiis* & XIV. mill. passuum ab *Agninia*, nec tantum a *Nomento* absuit. *Cures*, hodie *S. Anthimo*, secundum *Ferrarium* [z] tantummodo X. mill. passuum a *Reate*, & probabiliter paulo propius a *Nomento* distitæ, quia *CAROLVS A SANCTO PAVLO* [a] ex epistola *GREGORII MAGNI* [b] obseruat, hanc sedem *Nomentane* suo tempore fuisse coniunctam. Nonnulli *Cures* cum *Sabino*, siue *Foro Nouo* confundunt; sed *HOLSTENIUS* [c] *Sabinum* distinctum oppidum, & in eo loco, qui nunc dicitur *Vescouio*, vbi oppido deleto ecclesiæ cathedralis ruderæ adhuc supersunt, situm fuisse, ostendit. Hæc vrbs, *BAVDRANDO* [d] auctore, III. tantum mill. passuum a *Reate* & XI. mill. ab *Interannia* absuit; sed huius loci natura, vt aliquantum incerta, prætereunda est. Ruinæ *Amiterni*, *CLYVERIO* [e] teste, hodieque prope *Aquilam* urbem visuntur. *FERRARIUS* [f] modo V. mill. passuum ab ea distare existimat. *Pitinum* duo-

- (z) Ferrar. voce *Cures*. *Cures*, vrbs Sabinorum, *Numæ Pompilii* patria, a *Medio Fidio* Sabinorum Deo condita, nunc pagus *Torre* vel *Turre*, teste *Leandro* dictas, ad *Himellam* fluum a *Reate* X. mill. pass. in occasum a *Tybur* supra XX. in arctos, *Interannam* versus supra XVI.
- (a) *Carol. a S. Paulo* geogr. sacr. p. 58. (p. 16.) *Cures* - hanc sedem probabile est eandem fuisse cum ea, quæ dicitur *Sancti Anthimii*, cuius meminit *divus Gregorius* epist. II. (leg. XX.) lib. II. indict. XI. & quam vniit *Nomentane*.
- (b) *Gregor.* lib. II. epist. XX. ad *Gratosum* episcopum *Numentanum*: (tom. V. concil. Labb. p. 1109.) Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque sancti *Anthemii* ecclesiæ, in *Curium* Sabinorum territorio constitutæ, præcipimus committendam, quam tuæ ecclesiæ adgregari vniusque necesse est: quatenus vtrarumque ecclesiarum sacerdos recte Christo adiuuante possis existere.
- (c) *Holsten.* adnotat. in *Carol. a S. Paulo* p. 9. *Forum nauum* &c. inter *Forum Flaminii* & *Spoletum*] Hoc falsissimum est: nam sita est in *Sabinis* eodem loco, vbi nunc oppido deleto ecclesiæ episcopalis superest, vulgo *Vescouio* dicta.
- (d) *Baudr.* voce *Cures*. *Cures* aliis est *Vescouio*, vrbs primaria *Sabinæ* antea, nunc oppidum, vbi etiam fuit episcopatus *Sabinensis* *Manleanum* translatus. Sita est prope *Himellam* amnem tribus milliaribus a *Reate* in occasum & XI. ab *Interannia* in austrum in ditione pontificia.
- (e) *Cluuer.* Ital. lib. II. p. 686. lin. 11. Fuit *Amiternum* haud procul *Fonte Aterni*: - Visuntur hodieque ruinæ eius haud procul sinistra amnis ripa, inter fontes eius & *Aquilam* urbem, cetera.
- (f) Ferrar. voce *Amiternum*. *Amiternum*, *S. Vittorino*, vrbs olim episcopalis. - ad *Aternum* fluum ab *Aquila* - V. mill. pass. distans.

bus mill. passuum ab *Aquila*, adeoque, vt *HOLSTENIVS* observat [g], non longe ab *Amiterno* fuit. *Furconium* alia sedes in isthac vicinia VIII. tantum mill. passuum ab *Aquila*, vt *FERRARIUS* [b] tradit. Vt adeo hæ tres diœceses, in angusto terræ tractu sitæ, nunc in nouam diœcesim *Aquilam*, quæ ex illarum ruinis surrexit, coaluerint. Amplissimæ harum diœcesum in hac regione fuerunt *Reate*, *Nursia* & *Marruuium*, siue *Marsi*. Nam a *Reate* ad *Nursiam* *BAUDRANDO* [i] sunt passuum millia XIII. *FERRARIO* XX; ad *Aquilam* XXV. & totidem ad *Narniam*. At *Interamnia* & *Furconium* a *Reate* abfuerunt aliquantum propius. *Marruuium* ad lacum *Fucinum* a *Furconio* ac *Sulmone*, proximis ei ciuitatibus, non mediocri spatio disiunctum. Sed exactam istorum locorum distantiam non adeo certo nouimus, quia inter geographos non conuenit, ad quam lacus *Fucini* oram positum fuerit *Marruuium*.

§. IV.

De Piceno suburbicario.

E *Valeria* & *Vmbria* aduersus *Apenninum* montem in *Picenum suburbicarium* deuenimus, quæ prouincia sic dicitur, vt a *Piceno* annonario, ad *Italicam* spectante diœcesim, distinguatur. Hanc inter *Apenninum* montem in austrum, & mare *Adriaticum* in boream, positam a *Piceno* annonario *Aesis* fluius ad occasum, & a *Sannio* *Aternus* fluius, nunc *Pescara* vocitatus, in eorum determinabat; hodie prouincia ista vocatur *Marchia Anconitana*, vulgo *Marca di Ancona*, & *Aprutium*, vulgo *Abruzzo Ultra*. In hac prouincia ex *CAROLI A SANCTO PAVLO* recensione quatuordecim fuerunt diœceses. 1. *Pinna*, hodie *Penna*. 2. *Interamnia*, al. *Interamnium*, hodie *Terano*. 3. *Asculum*, vulgo *Ascoli*. 4. *Firmum*, hodie *Fermo*. 5. *Tolentinum*, nunc *Tolentino*. 6. *Septempeda*, hodie *S. Seuerino*.

(g) *Holsten.* adnot. in *Car. a S. Paulo* p. 16. *Pitium* non longe fuit ab *Amiterno*, duobus mill. pass. ab *Aquila*.

(b) *Ferrar.* voce *Furconium* *Furconium*, *Forcone*, vrbs *Vestinorum* olim episcopalis, excisa, ex cuius ruinis & *Amiterni* coaluit *Aquila* vrbs, inde VIII. mill. pass. distans.

(i) *Baudrand.* voce *Nursia*. *Nursia* vrbs parua *Italiae* - intra montes fedet & ad radices *Apennini* VI. milliaribus a confinio *Marchiæ Anconitanæ* distat XIII. a *Reate*.

Ferrar. ibid. *Nursia*, vrbs olim episcopalis *Vmbriæ* -- a *Reate* XX. mill. pass. in boream, ab *Aquila* XXX. in occasum.

7. *Matelica*. 8. *Cingulum*, hodie *Cingulo*. 9. *Auximum*, nunc *Osimo*. 10. *Potentia*. 11. *Numana*, vulgo *Humana*. 12. *Ancona*, hodie nomen retinet. 13. *Halvria*, vulgo *Adri*. 14. *Aternum*, nunc *Pescara*. Quibus, HOLSTENIO [k] auctore, quinque accedunt, *Truentum*, *Ausonia*, *Faleronia*, *Vrbs Salvia*, & *Pausola*, siue *Pausula*, vt FERRARIUS vocat, hodie *Monte del Olmo*. Ciuitas ad septemtrionem extrema huius prouinciæ fuit *Aternum*, in *Aterni* seu *Pescara* fluuii ostio, ex FERRARII [l] & BAUDRANDI sententia VIII. tantum mill. passuum a *Theateca*, & XI. mill. passuum ab *Ortone*, duobus oppidis *Sannii*, nec plus XI. ab *Adria* & XII. mill. passuum a *Pinna* distans. *Pinna* tantundem itineris a *Theateca* & *Adria*. *Interamnium* XX. mill. passuum ab *Aesculo* FERRARIO; BAUDRANDO autem tantum XIII. mill. passuum abesse dicitur. In occidentalibus huius prouinciæ partibus *Matelica* IX. duntaxat mill. passuum a *Septempeda*, & *Septempeda* VI. mill. passuum a *Toentino*, & X. a *Camerino* & a *Cingulo* XII. mill. pass. computantur; a *Cingulo* ad *Aesum* in *Piceno annonario* VIII. & ad *Auximum* XII. mill. passuum; ab *Auximo* ad *Aesum* XII. & ad *Anconam* totidem mill. passuum; Ab *Ancona* ad *Numanam* XII; a *Numana* ad *Potentiam* XII. mill. passuum; cuius vltima vestigia haud procul a portu *Ricavetico* & *Laureto* se vidisse, HOLSTENIUS [m] adserit. *Vrbs Salvia* secundum FERRARIUM X. tantum, & secundum BAUDRANDVM modo VI. mill. pass. a *Toentino* distans Inter *Firmum*, *Truentum* & *Aesculum* maior distantia: FERRARIUS enim ferme XX. mill. passuum aliud ab alio statuit. Sed tunc *Pausulas* in comitatu *Firmano* adeoque non longe a *Firmo* collocat, & si *Faleronia* ac *Ausonia* (quarum situs incertus est) in his partibus quoque positæ fuerunt, diœceses *Aesculum* & *Truentum* ad eandem cum reliquis huius prouinciæ magnitudinem reducere potuerint. Atque ita paucæ diœceses in hac prouincia ultra X. mill. passuum,

(k) Holsten. adnot. geogr. in Carol. a S. Paulo p. 14.

(l) Ferrar. lexic. voce *Aternum*. *Aternum* - - a *Teateca* VIII. mill. pass. quot ab *Augulo* inter *Hadriam* (cui cessit episcopatus *Aternensis*) & *Ortonem* ad ortum ad XI. mill. pass.

Baudrand. ibid. *Aternum* - - XVI. milliaribus distat ab *Auxano*, & XII. a *Pinna* in ortum.

(m) Holsten. in Car. a S. Paulo p. 15. Vestigia eius vidi haud procul a Portu *Ricavatio*.

et amplissima non ultra XX. mill. pass. patere potuerunt, quemadmodum ex FERRARI aliorumque geographorum computatione apparet.

§. V.

De Latio & Campania.

A mari *Adriatico* iterum per transversum *Apenninum* eundem nobis est, ut *Latium* & *Campaniam*, antiquam *Italiae* gloriam, iuxta mare *Tuscum* ortum versus ad *Silarum* amnem a *Tiberi* & portis *Romae* contemplemur. Hæ regiones in civili & ecclesiastica notitia pro vna duntaxat provincia habentur. Sed quum *Latium* a *Campania* plerumque distinguatur, primum de dioecesibus in eo obuiis, tamquam proximis vicinis *Romae*, verba faciemus. Hæc regio antiquis temporibus *Tiberi*, *Aniene*, & *Liri* amnibus clausa, quorum vltimus a *Campania* proprie sic dicta eam separabat. Hodie *Campaniam Romanam*, vulgo *Campagna di Roma*, & partem *Terræ Laboris*, vulgo *Terra di Lavoro*, in regno *Neapolitano* continet. Fuerunt olim in ea viginti tres dioeceses, ut CAROLVS A SANCTO PAVLO & HOLSTENIVS computarunt. 1. *Subaugusta*. 2. *Ostia*, 3. *Gabii*. 4. *Albanum*. 5. *Alba*. 6. *Antium*. 7. *Tres Tabernæ*. 8. *Velitræ*. 9. *Tusculum*. 10. *Lauici*. 11. *Præneste*. 12. *Signia*. 13. *Anagnia*. 14. *Ferentinum*. 15. *Aletrium*. 16. *Verulæ*. 17. *Tarracina*. 18. *Fundi*. 19. *Formisæ*. 20. *Aquinum*. 21. *Cassinum*. 22. *Atina*. 23. *Sora*. Ex hisce, ut iam ante obseruauimus, *Subaugusta* prope *Romam* sita, *Ostia* XVI. mill. passuum a *Roma* & duabus a *Portu*; *Gabii* *Romam* XIII. mill. pass. & totidem ad *Præneste*. *Tusculum*, quod nonnulli pro *Tusculano*, vbi CICERO quæstiones *Tusculanas* scripsit, falso accipiunt, vrbs fuit, hodie dicta *Frescati*, secundum FERRARIUM XII. tantummodo mill. pass. a *Roma* distidens. *Signia*, vulgo *Segni*, inter *Tusculum* & *Anagniam*, hinc & inde VI. mill. passuum, a *Præneste* IX. & a *Roma* XXX. mill. pass. separata, vti ex HOLSTENIO fidem nobis facit BAUDRANDVS [n]. Idem auctor [o] *Ferentinum* modo V. mill. pass. ab *Anagnia*,

(n) Baudrand. lexic. voce *Signia*. *Signia*, *Segni*, vrbs alias Volscorum in Latio nunc Campaniæ Romanæ, in ditione pontificia, duicali titulo insignita. Ibi organa inuenta suere & modulationes, quibus vitur Romana ecclesia, inquit Petrarcha, XXX. milliâribus distat ab vrbe Roma in ortum & IX. a *Præneste* in meridiem; estque in summo iugo Lepini montis, teste Luca Holstenio.

(o) Baudr. voce *Ferentinum*. *Ferentinum*, *Ferentino*, vrbs est parua in colle

et IV ab *Aletrio* abesse dicit; & FERRARIUS [p] *Verulas* medias fere inter *Anagniam* & *Soram* IX. vel X. mill. pass. statuit. *Lavici*, teste HOLSTENIO [q], XV. mill. pass. a *Roma*, interueniente nihilominus illis *Subaugusta*; Hæc enim in via *Lauicana*, *Roma Lauicos* recta ducente, posita. *Albanum* & *Alba* ab auctoribus quibusdam confunduntur, HOLSTENIUS [r] autem pro distinctis vrbibus habet, & FERRARIUS [s] illud XVI. mill. passuum, hanc BAUDRANDVS XIV. mill. passuum a *Roma* computant. Sed forte alterutrum oppidum ex alterius tantummodo ruinis, ortum fuit, quia non plus II. mill. pass. ab se inuicem fuerunt disiuncta. A *Veltris* ad *Albam* IV. tantum mill. pass. & XX. ad *Romam* [t]; Ab *Antio* in ora maris *Tusci* ad *Velitras* XIV. ad *Ostiam* XX. mill. passuum, vt BAUDRANDVS docet [u]. Inter *Antium* & *Velitras Tres Tabernæ*, locus vbi christiani ex vrbe *Roma Paulo* apostolo in occursum prodierunt. CAROLVS A SANCTO PAVLO, eandem ciuitatem esse, putat, quæ hodie dicitur *Cisterna*, sed HOLSTENIUS [v] inde paullo in via *Appia* remo-

tribus milliaribus ab *Anagnia* in ortum *Verulum* versus & VI. a *Frusinone* in boream, IV. autem ab *Alatro* in occasum, sub dominio summi pontificis & VIII. milliaribus a confinio regni Neapolitani.

- (p) Ferrar. voce *Verula*. *Verulum*, *Verula* Frontino, *Veruli* vulgò, colonia & vrbs Latii episcopalis in *Hernicis*, apud *Cosim* fluium, media fere inter *Anagniam* ad occasum & *Soram* ad ortum X. seu IX. mill. passuum.
- (q) Holsten. in Ital. Clauer. p. 194. *Procedit ad CXX. stadia*] mill. pass. XV.
- (r) Holsten. ibid. p. 193. *Albanum*] Immo iam ante hæc tempora Gregorii M. epist. XI. lib. III. existat ordini & plebi consistenti in *Albano* scripta, cetera. *Petarii errorem*] Leuissimus sane error; nam prædia illa & villa proxima erant ipsi *Albæ*.
- (s) Ferrar. voce *Alba longa*. *Alba longa*, vrbs Latii excisa, antiquior *Roma*, ab *Afcanio* an. XXXII. post excidium *Troia* condita anno mundi M.M.M.LXVI. manet episcopatus cardinalibus tribui solitus, ab vrbe *Roma* XVI. mill. passuum. Illam circumstant castra *Albanum*, *Sayellum* & *Gandulphi*, ex ruinis eius, vt ferunt, constructi.
- Baudr. lexic. ibid. *Alba* in ruinis iacet. . . . Distat ab vrbe *Roma* XIV. mill. passuum.
- (t) Ferrar. voce *Velitræ*. *Velitræ* - colonia & vrbs Latii episcopalis in via *Appia*, a *Roma* XX. mill. pass. in eorum *Piniernum* versus distans, *Albæ* & *Anticia* vicina ad III & IV. pass.
- (u) Baudr. lexic. voce *Antium*. *Antium* -- in ruinis iacet ab *Ostia* XX. mill. pass. in eorum a *Veltris* XII. in meridiem.
- (v) Holsten. adnot. in *Carol. a S. Paulo* p. 9. *Tres Tabernæ* &c. vulgò *Cisterna*)

tam

tam fuisse existimat prope *Velitras*, ita quidem, vt *Gregorius Magnus* has duas dioeceses coniunxerit. FERRARIUS [x] V. duntaxat passuum millibus a *Velitris*, & XXVI. (vel secundum BAUDRANDVM XXI.) a *Roma*, V. ab *Aricia* & XXII. ab *Appii Foro*, altero loco, vbi fratres *S. Paulo* obiitiam facti, abfuisse iudicat. Equidem nec *Aricia* nec *Appii Forum* tanquam sedes episcopales vlli veterum scriptorum memorantur. At FERRARIUS [y] vtrique loco hanc dignitatem adsignare videtur. Nam *Ariciam* urbem & coloniam claram *Latii* fuisse, dicit, quæ secundum communem ecclesiæ regulam hoc ipso titulum sedis episcopalis habuit. Neque obiici potest, quod tantum XVI. mill. passuum a *Roma* & IV. vel V. ab *Alba*, *Tribus Tabernis* & *Velitris* abfuerit; iam enim vidimus, plures alias ciuitates in hoc tractu haud maiori interuallo alias ab aliis discedisse. De *Appii Foro* confidentius loquitur, dicitque, urbem olim episcopalem [z] fuisse, etiamsi nullum huius rei testimonium adferat. Sed ratio quædam subest, vt dictis eius fidem habeamus, quia urbs erat mediocri interuallo a quauis alia separata. Nam *Tarracina* in eorum ferme XII. mill. passuum inde recedebat, & *Tres Tabernæ* in occasum supra XX; vt adeo aut *Tres Tabernæ* & *Tarracina* ampliores dioeceses, quam quidem in hisce partibus esse consueuerunt, habuerint, aut *Appii Forum* illis interuenerit, oporteat. Sed missum hoc facimus, quod in rebus dubiis, vbi antiqua documenta desunt, aliquid certi definiri nequit. Igitur ad ea, quæ certiora sunt, progredimur. A *Terracina* ad *Lundos* secundum recentiores geographos [a] X. tantum mill. passuum

Hoc falsum: Nam *Trium Tabernarum* vestigia haud procul inde in ipsa via *Appii* conspiciuntur. *Gregorius Magnus* hanc ecclesiam desolatam *Velitrensi* coniunxit.

- (x) Ferrar. voce *Tres Tabernæ*. *Tres Tabernæ* urbs olim *Latii* episcopalis --- inter urbem *Romanam* XXVI. & *Forum Appii* XXII. mill. pass. ultra *Velitras* VI. Baudrand. ibid. *Tres Tabernæ* urbs fuit --- Distabat V. milliaribus ab *Aricia* & XXI. ab urbe *Roma* in ortum.
- (y) Ferrar. voce *Aricia*. *Aricia* urbs & colonia olim clara *Latii*, nunc oppidulum, ab urbe *Roma* XVI. mill. pass. haud procul a *Velitris*, inde IV. mill. recedens, *Albæ* quoque finitima.
- (z) Ferrar. voce *Forum Appii*. *Forum Appii*, urbs *Latii*, olim episcopalis.
- (a) Ferrar. voce *Fundi*. *Fundi*, colonia & urbs episcopalis *Latii* in regni *Neapolitani* initio, primum ex urbe *Roma* *Neapolim* proficiscentibus occurrens, post *Tarracinam* X. mill. pass. media inter illam & *Formis*.

fuerunt, tametsi in *itinerario Hierosolymitano* [b] XIII. & in *itinerario ANTONINI* XVI. habeantur. *Fundis Formias* eadem itinera XII. & XIII. mill. pass. computant, quam distantiam FERRARIUS ex recentioribus geographis X. duntaxat mill. passuum aestimat; lectorem suum aduersus grandem errorem heic [c] præmuniens STRABONIS, *Formias a Tarracina* CCCC. stadiis, hoc est L. milliaribus, distare scribentis, quum ne CC. quidem stadiis distent. Si a mari aliquantum sursum versus ad eam *Latii* partem, quæ inter eorum & aquilonem iacet, oculos conuertimus, *Aquinum* illic & *Cassinum* conspicimus, V. tantum mill. pass. alterum ab altero separatum, & *Atinam* eiusdem distantia a *Cassino*, & *Soram* XII. mill. pass. ab *Atina*, XII. a *Ferentino*, XVI. a *Cassino* & LX. a *Roma* distitam. Vt adeo in terræ tractu LXX. veterum *Italicorum* milliarium, quæ non profus LX. ex recentioribus conficiunt, viginti circiter vel triginta episcopatus, pro numero urbium *Latii*, florentissimis imperii *Romani* temporibus, fuerint.

E *Latio* in *Campaniam* progrediendum nobis est, vbi primum *Minturnas* inuenimus, locum hodie *Scaffa del Garigliano* vocitatum, non procul ab ostiis *Liris* fluminis, IX. mill. passuum a *Formiis* & totidem a *Sinuessa*, vt FERRARIUS [d] computat.

(b) Apud Holsten. adnot. in Ital. Cluuer. p. 218. Viæ Appiæ loca & interualla nostro tempore sic computantur:

<i>Roma Ariciam m. p.</i>	XIII.
<i>Genzano</i>	I.
<i>Torre S. Iusto sub Lamibio</i>	II.
<i>Cisternam</i>	IX.
<i>Torre mercata</i>	V.
<i>Casarillo di S. Maria</i>	III. vel 3½.
<i>Tarracinam</i>	XVIII.

Ex Hierosolymitano itineraio Viæ Appiæ.

<i>Roma Ariciam</i>	XVI.
<i>Tres Tabernas</i>	V.
<i>Spontas</i>	XIV.
<i>Appii forum</i>	VII.
<i>Medias</i>	IX.
<i>Tarracinam</i>	X.

(c) Ferrar. voce *Formia*. Cauendus est error heic Strabonis, *Formias a Tarracina* CCCC. stadiis distare scribentis; quum neque CC. distent. Nota: De distantia a *Fundis* nihil lego.

(d) Ferrar. voce *Minturna*. *Minturnæ*, colonia *Latii* noui, in *Campaniæ* confinio *Paullo*

Paullo superius *Teanum*, nunc *Tiano* dictum, VIII. mill. passuum a *Suessa*, a *Capua* XII; & *Calenum* totidem a *Capua* *Suessæ* vrbi propinqua ad VI. mill. pass. totidem fere a *Sinuessa*, secundum computationem FERRARII [e]. CAROLVS ASANCTO PAVLO *Calenum* pro eo loco, qui hodie *Cagli* dicitur, accipit, & alii pro *Calibus*; sed HOLSTENIVS [f] hoc oppidum idem cum *Carinola* esse ostendit, quæ nunc sedes episcopalis est, ex RAVDRANDI sententia IV. tantum mill. passuum a *Suessa* & totidem ab ora maris *Tusci* distans. Proxime ultra hæc dioeceses *Vulturnum*, hodie *Castel di Bitorro* ad ostia *Vulturni* fluvii VIII. mill. passuum a *Sinuessa*, IX. a *Linterno*, & X. a *Capua*. Quinque mill. passuum ultra *Linternum* in eadem ora *Cuma* & III. mill. passuum infra hæc *Misenum*, vnde *Puteoli* similiter III. mill. passuum & *Puteolis* ad *Neapolim* VI. secundum FERRARII computationem. Duo-deviginti circiter mill. passuum ultra *Neapolim* *Stabia* erant, & ab his VI. mill. passuum *Surrenum* ad eandem oram, ultra quod *Amalphia* & *Salernum*, quorum hoc posterius a *Neapoli* XXIV.

nio, ad ostia *Liris* fluvii, olim vrbs episcopalis, nunc prorsus extincta. Locus *la Staffa del Garighano*, teste Sanfelicio, nominatur, inter Formias ad occasum, & *Sinuessam* ad ortum, vrbes etiam excisæ, IX. mill. passuum, a *Fragellis*.

(e) Ferrar. voce *Teanum*. *Teanum*, cognomento *Sidicinum* Plinio & aliis, *Tiano*, colonia & vrbs Campaniæ episcopalis sub archiepiscopo *Capuano*, inde XII. mill. pass. Casinum versus XX. in colle, inter *Cales* IV, & *Suessam* VIII.

Ibid. voce *Calenum*. *Calenum*, *Carinola*, vrbs Campaniæ, in regno *Neapolitano*, in agro *Stellate*, apud montem *Massicum*, *Suessæ* propinqua ad VI. mill. pass. totidem fere a *Sinuessa* vrbe excisa, episc. sub archiepiscopo *Capuano*, inde XII. mill. *Sinuessam* versus.

(f) Holsten. adnotat. in Cluver. p. 278. Ipsam *Carinolam* olim *Celenam* vel *Celennam* dictam coniicio primum ex versu *Virgilii* lib. VII.

Quique Rufas Barulumque colunt, atque arua Celennæ.

Quum enim *Rufæ* - - fuerit, vbi nunc *Presenzanum*, *Theanensis* dioecesis oppidum exstat, *Celennam* quoque in hac *Campaniæ* parte ponendam existimo, cui planitiem magnam subiectam *Virgilius* ostendit. Deinde quia *Julianus Pelagianus* episcopus *Campanus*, *Celannensis* episcopus a *Beða* vocatur, quod ad *Virgilii* *Celennam* non male trahit *Rosweidus* in notis ad *Paulinum*. Nam *Celannensis* ciuitas, vt apud *Prosperum* in chronicis legitur, extra *Campaniam* in *Hirpinis* fuit. *Julianum* vero alicubi in *Campania* episcopum fuisse testatur idem *Prosper* in epigrammate, quo eundem *Julianum* perstringit.

duntaxat mill. passuum distare FERRARIUS auctor est. Ad latus *Neapolis* septentrionale & orientale *Nola* erat, quæ non amplius XII. mill. passuum ab ea distare potuit. Nam HOLSTENIVS [g] obseruat, *Octavianum*, villam sub *Vesuvio* monte, vbi *Octavius Augustus* mortuus est, in via ad vtramque istam urbem fuisse, V. mill. pass. a *Neapoli* & VII. a *Nola*. Inter *Nolam* & *Capuam* *Acerra* sita, VI. mill. passuum a *Nola*, VIII. a *Neapoli* & a *Capua* X. Nam *Nolam* inter & *Capuam* XX. duntaxat antiqua milliaria *Italica* fuerunt, vti e PAVLINO episcopo *Nolano* [h] condiscimus, qui hac in re falli non potuit. *Neapolis* & *Capua* XVI. tantum mill. passuum separatæ, & tamen *Atella*, hodie *S. Arpino*, vel *S. Elpidio* illis fuit intermedia. FERRARIUS [i] enim vtrimque VIII. mill. passuum a fuisse, dicit, *Calatia* tantumdem viæ in boream a *Capua*; *Venafrum* non nisi X. mill. passuum a *Cassino*; *Abellinum* maxima diœcesis in omni *Campania*, XVI. mill. pass. a *Beneuento*, & totidem a *Nola*, *Salerno* & *Frequentino* in prouincia *Sammii*, cui postea, vt BAUDRANDVS [k] perhibet, coniunctum fuit. Quod si igitur omnes hæc *Italicas* diœceses, quas hætenus enumerauimus, coniungamus, ultra centum & decem adscendunt, ex quibus XX. in exigua ista parte *Tusciæ*, quæ *Patrimonium S. Petri* hodie dicitur, XX. in *Umbria*, XI. in *Valeria*, XIX. in *Piceno suburbicario*, & XLIII. in *Latio* & *Campania* fuerunt. Et tamen omnis hæc regio simul sumta in longissima sua parte non amplius CC. mill. pass. ad oram maris *Tusci* extensa. Nam a *Martha* amne, ad quem *Tarquina* & *Grauisca* sitæ erant, ad urbem *Romam* L. recentiora milliaria habentur, a *Roma* ad *Neapolim* CXXV; a *Neapoli* ad *Salernum* extimam diœcesim in *Campania* XXIV, secundum FERRARIJ computationem. Ad oram maris *Adriatici* longitudo tantummodo fuit *Piceni suburbicarii* inter *Aesim* & *Alernum* fluuios, quæ non habuit supra CXX. mill.

(g) Holsten. in Ortel. p. 133. *Octavianum*, villa *Octauii* imperatoris sub *Vesuvio* monte V. m. p. a *Neapoli* & VII. ab urbe *Nola*, vbi etiam mortuus est.

(h) Paulin. ad *Cyther.* carm. XIII. p. 492. edit. Antwerp. MDCXXII. suo.

Ab urbe *Capua*, quæ loco sedis meæ

Bis dena distat millia, &c.

(i) Ferrar. voce *Atella*. *Atella* vrbs *Campaniæ* episcopalis -- media inter *Capuam* & *Neapolim*, VIII. mill. pass. vtrimque.

(k) Baudrand. voce *Abellinum*. *Abellinum* vrbs, principatus titulo clara, sed et in regno *Neapol.* -- eius episcopus vnitus est cum *Frequentino*.

passuum. Latitudo in amplissima parte illius ab *Ancona* in ora maris *Adriatici* ad *Ofsiam* iuxta mare *Tuscum* CLXIV. tantum mill. passuum, & in angustioribus partibus ab ostio *Aterni* fluii ad ostium *Liris* non amplius CXX. mill. passuum. Quod spatium lector curiosus inter CX. dioeceses dispertire, si lubet, potest, atque sic examinare, num mensuram, quam illis supra assignauimus, excedant.

§. VI.

De Samnio.

NON immorabimur tam accurate examinandis reliquis dioecesibus *Italicis*, sed numerum duntaxat earum in qualibet prouincia inibimus, paucas quasdam obseruationes in earum maximas, vti hactenus in minimas, facturi, vt lector hanc disquisitionem pro lubitu persequi possit & videre, quod magnitudo vel exiguitas alicuius dioecesis nullam diuisionem vel perturbationem in ecclesia catholica produxerit. Proxima igitur prouincia, de qua agendum nunc nobis est, *Samnium* est, sedens in ora maris *Adriatici*, inter *Picenum suburbicarium* in occasum, a quo per *Aternum* seu *Pescaram* amnem; & inter *Apuliam* in ortum, a qua per *Frentam* fluium, separabatur. In hac prouincia CAROLO A SANCTO PAVLO non nisi decem memorantur dioeceses. 1. *Beneuentum*. 2. *Sapinum*. 3. *Sulmo*, nunc *Sermona*. 4. *Bouianum*, vulgo *Bojano*. 5. *Theatea*, hodie *Ciuita di Chieti*. 6. *Ortona*. 7. *Frequentum*, vulgo *Fricenti*. 8. *Alipha*. 9. *Samnium*. 10. *Corfinium*, vel *Valua*. Quibus HOLSTENIVS *Issonium* addit & *Aeclanum*, BAVDRANDVS autem *Aeclanum* idem cum *Frequentum* fuisse, autumat. Quomocumque autem res se habet, HOLSTENIVS [1], illam ciuitatem *Decimum Quintum* appellatam fuisse, obseruat, quod XV. mill. passuum a *Beneuento* distaret. *Corfinium* & *Sulmo* propius a se inuicem distita & postea vnita. *Ortona*, *Theatea*, *Sapinum*, *Bouianum*, & *Issonium* alia X. alia XII. mill. passuum ab aliis separata. Adeoque tres dioeceses neque ita exiguas, vt circa *Romam*, neque ita magnas, vt in occidentali-bus dioecesis *Italica* prouinciis, fuisse, in propatulo est.

(1) Holsten. adnot. in Car. a S. Paulo p. 18. Aeclanum Samnii, vel potius Campaniæ ciuitas, cuius vestigia exstant prope Mirabellam XV. mill. pass. a Beneuento, vnde postea Decimum Quintum appellata fuit, vt in monumentis Beneuentanæ ecclesiæ legi, cui postea suffraganea fuit.

§. VII.

§. VII.

De Apulia & Calabria.

PROXIME ad *Sannium Apulia* sita, & post hanc *Calabria* in extimo *Italiae* angulo ad mare *Adriaticum*. Hæ duæ regiones vnã tantum prouinciam in ciuili pariter & ecclesiastica recensione constituunt, ideoque eas heic coniungimus. In *Apulia* secundum computationem CAROLI A SANCTO PAVLO duodecim exstant diœceses. 1. *Ignatia*, hodie *Ignazzo*. 2. *Barium*, hodie *Barri*. 3. *Tranum*, vulgo *Trani*. 4. *Cupersanum*, vulgo *Conuersano*. 5. *Canusium*, vulgo *Canosa*. 6. *Sipontum*, nunc *Siponto*. 7. *Arpi*, hodie *Sarpi*. 8. *Melpbia*, vulgo *Melfi*. 9. *Venusia*, hodie *Venosa*. 10. *Acherontia*, vulgo *Acerenza*. 11. *Vigilia*, vulgo *Bisegli*. 12. *Canna*. Quibus ab HOLSTENIO quinque aliæ adiiciuntur, 13. *Biuinum*, hodie *Bovino*. 14. *Herdonia*, nunc vulgo *Arдона*. 15. *Rubi*, nunc *Ruvo*. 16. *Salapie*, vulgo *Salpe*. 17. *Aeca* siue *Acana*, postea *Troia* dicta. In *Calabria* CAROLO A SANCTO PAVLO septem diœceses memorantur, HOLSTENIO autem decem. 1. *Brundusium*, vulgo *Brindisi*. 2. *Aletium*, hodie *Lecci*. 3. *Hydruntum*, vulgo *Otranto*. 4. *Gallipolis*, nunc *Gallipoli*. 5. *Tarentum*, hodie *Taranto*. 6. *Vria*, vulgo *Oira*. 7. *Lypia* siue *Lupia*. 8. *Neritum*, vulgo *Nardo*. 9. *Vxentum*, hodie *Vgento*. 10. *Alexanum*, olim *Leuce*, hodie *Alessano*.

§. VIII.

De Lucania & Brutia.

PROXIME istis mare *inferum* versus regiones *Lucania* & *Brutia* adiacent, quæ itidem coniunctim pro vna prouincia sumuntur. In *Lucania* CAROLVS A SANCTO PAVLO quinque tantum episcopatus reperire potuit, HOLSTENIVS autem numerum ad octo auget, quæ sequentes sunt. 1. *Potentia*, vulgo *Potenza*. 2. *Ruxentum*, quod CAROLVS A SANCTO PAVLO, hodiernum *Pisciotta* esse, putat, HOLSTENIVS autem & alii *Polycastro*. 3. *Pastum*, vulgo *Pesto*. 4. *Acropolis*, vulgo *Agropoli*. 5. *Blanda*, quam nonnulli hodiernum *Beluerede* esse putant, HOLSTENIVS autem *Porto di Sapri* vocat. 6. *Grumentum*, vulgo *Agrimonte*. 7. *Velia*. 8. *Cosilianum*, cuius episcopus interdum quoque *Marcilianensis* dictus, a *Marciano*, *Cosiliani* suburbio, quemadmodum HOLSTENIO [m] obseruatur. In *Brutia* ex CAROLI A SANCTO PAVLO

(m) Holst. n. not. in Carol. a S. Paulo p. 23. Cosilianum antiquissima Lucaniæ obser-

obseruatione sedecim fuerunt dioeceses. 1. *Rhegium*, hodie *Rozo*. 2. *Taurianum*, vulgo *Seminarz*. 3. *Vibo-Valentia*, hodie *Bivona*. Ex his duabus dioecesibus, obseruante HOLSTENIO [n], *Rogerus*, comes *Calabriae* & *Siciliae*, nouam dioecesim constituit, an. MLXXXVII. 4. *Tropia*, al. *Tropea*, vulgo etiam *Tropia*. 5. *Nicotera*, nunc *Nicodro*. 6. *Tempfa*, nunc *S. Marco*. 7. *Tburium*, nunc *Terra noua* BARRIO, aliis *Buffalora*. 8. *Cerillus*, vulgo *Cerilla*. 9. *Consentia* vel *Cosentia*, hodie *Cosenza*. 10. *Crotona*, adhuc *Crotone*. 11. *Scyllati-um*, vulgo *Squillaci*. 12. *Lecri*, vulgo *Gieraci*. 13. *Muranum*, vulgo *Morano*. 14. *Portus Orestis*, hodie *Porto Rauagliosa*. 15. *Carina*, *Rhegio* vnita a GREGORIO MAGNO. 16. *Boua*, vulgo etiam *Boua dicta*. Hisce HOLSTENIVS duas alias subiungit, *Paternum* & *Turres*, quarum priorem sedem *Vmbriaticum* translata, & posteriorem *Tauriano* coniunctam esse, dicit [o]. Vt adeo noua dioecesis *Miletensis*, ex *Tauriana* & *Vibonensi* constituta, ad minimum tres antiquæ dioeceses in vnam coniunctæ fuerint. Vnde inferri licet, quod, etsi quædam dioeceses in hac parte *Italiae* minores sunt, quam fuerunt olim, aliæ tamen maiores sint, ex duabus tribusue in vnam redactæ. Idem quoque de *Campania* obseruari potest, in qua dioeceses hodie multo numerosiores inueniuntur quam in vlla alia *Italiae* parte; tamen earum nonnullæ

vitas *Cassiodor.* var. lib. VIII. epist. XXXIII. suburbium habuit *Marcellianum*, siue *Marcellianum*, vnde *Marcellianensis* episcopus & *Cosilinas* promiscue dicebatur.

- (n) *Holsten.* not. in *Ital. Cluver.* p. 299. 300. In diplomate *Rogerii* comitis *Calabriae* & *Siciliae*, quo continetur fundatio ecclesie *Miletensis*, dato anno orbis conditi S & G E. Ind. X. tempore *Gregorii VII.* sic legitur: *Quoniam ecclesie episcopales Bibonæ & Taurianæ ab hominibus desertæ atque desperatæ sunt, Ego Rogerius &c. volui duas has cathedras in vnam ecclesiam Miletensem redigere, & hanc vnam, nec Bibonæ, nec Taurianæ nomine sed Miletensem vocari, cetera.*

Cui deinde vtiusque ecclesie bona attribuit. Fundata fuit hæc ecclesia anno Christi MLXXXVII.

- (o) *Holsten.* adnot. in *Cluver. Ital.* p. 294. *Vocabula &c. præter Turres*] Locus ille ad *Turres* fuit circa *Amatum* fl. vbi nunc *Maida*. Nam interuallum exacte quadrat. Videtur fuisse episcopale oppidum. Nam *D. Gregor. M.* lib. II. epist. XXXVIII. *Turritanam* ecclesiam episcopo suo destitutam *Scyllatino* commendat, vt pote viciniorem.

Id. *ibid.* p. 306. *Barrius Paternensem* episcopatum *Vmbriaticum* translatum fuisse, adfirmat, certe illo tractu hoc oppidum fuit, & notandum *Paternum* heic eodem intervallo a *Turris* poni, quo *Petelia* in tabula itineraria.

ita paruae sint, vt non vltra vrbium suarum moenia protendantur, aliae tamen maiores sunt, quam antea, ex memorata ratione, quod ex duabus tribusue dioecesebus antiquis coniunctis erectae fuerunt, vt loco suo notauimus.

§. IX.

De Sicilia, Melita & Lipara insulis.

SEPTEM hisce prouinciis in Italia sitis, Sicilia, Sardinia, & Corsica insulae, vna cum minoribus circumiacentibus insulis addendae sunt, quae decem prouincias dioecesis Romanae, seu praefecturae vrbicae, constituunt. In Sicilia, CAROLO A SANCTO PAULO recensente, tredecim sunt dioeceses. 1. Syracusa, vulgo Syragusa. 2. Tindarium, vulgo Tindaro. 3. Leontini, vulgo Lentini. 4. Lilybeum, hodie Marsala. 5. Tauromenium, vulgo Taormina. 6. Messana, nunc Messina. 7. Therme, vulgo Therrmine. 8. Catania, hodie Catania. 9. Triocala, vulgo S. Giorgio Triocale. 10. Agrigentum, vulgo Grigenti. 11. Panormus, hodie Palermo. 12. Alafa, hodie Caronia. 13. Camarina, vulgo Camarana. Quibus duae subiiciuntur insulae Lipara & Melita, tempore Gregorii Magni. suos separatim habentes episcopos. Notitiae recentiores de septem aliis in Sicilia loquuntur, & BAUDRANDVS adhuc alias vrbes memorat, quae antiquis temporibus sedes episcopales fuisse dicantur, Charinum, Drepanum, Gela noua, Myle, hodie Melazzo, & Troianopolis, vulgo Troyna; sed vbi haec nomina inuenerit, non indicat. Vtcumque vero res se habet, haec dioeceses magnae fuerint, oportet; haec enim insula in toto mari mediterraneo omnium maxima est. BAUDRANDVS [p] insulae circuitum esse dicit DC. mill. passuum, teste CLYVERIO, qui totam insulam dimensus sit. Quod spatium in tredecim vel duodeuiginti episcopatus dispertitum, illas dioeceses amplas esse, facile probabit, vt singulorum locorum distantiae examinandae immorari haud necesse sit. Melitam insulam longam esse XX. latam XI. mill. passuum, FER-

(p) Baudr. lex. geogr. voce Sicilia. Sicilia insula est ampla -- Separatur ab Italia angusto freto MD. pass. eiusque circuitus est DC. mill. pass. teste Cluuerio. Ipsius enim latus boreale a Lilybaeo promontorio ad Pelorum est CCL. mill. pass. latus australe a Lilybaeo promontorio ad Pachynum est CLXXX. mill. pass. & latus orientale a Pachyno ad Pelorum est CLV. mill. pass. vt plurius refert Cluuerius, qui totam insulam dimensus est.

RARIVS [q] auctor est, BAUDRANDVS autem longitudinem illius XXV. mill. pass. & latitudinem XV. statuit. Vtram harum dimensionum admittas, ampliorem illam dioecesim, quam quatuor vel quinque dioeceses *Italicas* fuisse, intelliges. *Lipara*, in septem insulis *Vulcaniis* siue *Aeoliis* praecipua, non ita ampla fuit, utpote XVIII. tantum mill. passuum in circuitu habens. Habuit tamen urbem cum aliquot villis, quae vna cum minoribus insulis ad mediocrem quandam dioecesim & maiorem quidem, quam multae circa *Romam* fuerunt, constituendam suffecit.

§. X.

De Sardinia & Corsica.

SARDINIA interdum *Africanae*, interdum *Romanae* dioecesi accensetur. In *notitia ecclesiae Africanae*, a SIRMONDO publicata, haec quinque dioeceses fuisse dicuntur, & a CAROLO A SANCTO PAVLO recensentur sex. 1. *Carallis*, vulgo *Cagliari*. 2. *Sulchi*, nunc *Solo*. 3. *Tegula*. 4. *Turris Libissonis*, hodie *Porto di torre*. 5. *Forum Traiani*. 6. *Phausania*, aliis *Fausania*, vulgo *Terra noua*. *Sanafer* an in *Sardinia*, non ita certum esse, dicit. BAUDRANDVS [r] olim XVIII. vrbes *Sardiniae* episcopali fede decoratas fuisse, nunc VII. esse, adfirmat. Sed quomodocumque res se habet, regionem pro duodeviginti dioecesibus satis amplam esse constat. Nam FERRARIUS [r] illam longam CC. & latam CLXX. mill. passuum statuit; BAUDRANDVS paullo angustiores ei limites circumscribit, eius longitudinem CLXX. tantum mill. passuum, latitudinem maiorem LXXX, circuitum autem CCCCL. complecti adfirmans. Qui terrae tractus quinque vel sex magnas dioeceses, & duodeviginti maiores, quam quae in vicinia *Romae* fuerunt, conficere poterit.

IN *Corsica* a CAROLO A SANCTO PAVLO quatuor antiquae

(q) Ferrar. voce *Melita*. *Melita* -- inter Siciliam & Africam, a Pachyno promontorio LXX. mill. pass. a Camarina LXXXIII. ipsa longa XX. lata XI. circuitu LX.

Baudrand. *ibid.* Eius longitudo est XXV. milliarium, latitudo XV.

(r) Baudr. voce *Sardinia*. Vrbes *Sardiniae* hac tempestate: quae XVIII. olim episcopali fede decoratae, nunc VII. sunt.

(s) Ferrar. voce *Sardinia*. *Sardinia* -- insula ingens Italiae, inter mare Tyrrhenum & Balearicum -- longa CC. lata vbi plurimum CLXX.

Baudrand. *ibid.* Eius longitudo est CLXX. mill. pass. latitudo maior. LXXX. circuitus autem CCCCL.

diœceses repertæ, ab HOLSTENIO quinque. 1. *Aleria*, sic vulgo quoque dicta. 2. *Vrcinũm*, aliis *Adiacium*, vulgo *Adiazzo*. 3. *Nebium*, vulgo *Nebio*. 4. *Tamita* 5. *Mariana*. Iam vero hæc insula BAUDRANDO longa dicitur CVI. mill. passuum, lata L & eius ambitus CCC. miliarium, quod ipsum singulis diœcesibus XL. mill. passuum tribuet. Vt adeo hæc diœceses amplissimæ in vniuersis decem prouinciis, præfecturæ vrbis *Romæ* subiectis, fuisse intelligantur.

§. XI.

De Piceno annonario & Flaminia.

IN *Italiam* nunc regredimur, septem prouincias, quæ proprie sic dictam diœcesim *Italicam*, a *Romana* distinctam, constituuat, paucis spectaturi. Quarum prima, *Romæ* proxima, fuit *Picenum annonarium*, a *Piceno suburbicario* per *Aesim* fluumium separatum. CAROLVS A SANCTO PAVLO per errorem *Romana* diœcesis prouinciam facit, sed in antiqua imperii notitia *Flaminie* iungitur, & cum hac vnã duntaxat prouinciam diœcesis *Italica* constituit. In hoc *Piceno* olim nouem solum diœceses fuerunt. 1. *Aesis*, hodie *Giesi*. 2. *Senogallia*, vulgo *Senigaglia*. 3. *Fannum Fortunæ*, hodie *Fano*. 4. *Pisaurum*, hodie *Pesaro*. 5. *Ariminum*, vulgo *Rimini*. 6. *Vrbinum*, hodie *Vrbino*. 7. *Tifernum Netaurense*, ita dictum, vt ab altero *Tiferno* ad *Tiberim* fluumium sito, distinguitur, vnde XVI. mill. passuum distabat. Hodie vocatur *S. Angelo in Vado*, & alius diœcesis, quæ a fundatore suo *Vrbano VIII.* summo pontifice *Urbanca* dicitur, pars duntaxat est. 8. *Forum Sempromii*, vulgo *Fossimbrono*. 9. *Callium*, vulgo *Cagli*. In *Flaminia*, quæ *Piceno* in occasum adiacebat, inter *Rubiconem* & *Padum* ex CAROLIA SANCTO PAVLO recensione vndecim exstant diœceses. 1. *Rauenna*. 2. *Sarsina*. 3. *Cesena*. 4. *Forum Populi*, seu *Forum Popilii*. 5. *Ficoele*, hodie *Cervia*. 6. *Forum Liuii*, vulgo *Forli*. 7. *Fauentia*, hodie *Faenza*. 8. *Forum Cornelii*, hodie *Imola*. 9. *Vicobentia*, vulgo *Vicovenza*. 10. *Hadria*, vulgo *Adri*. 11. *Comacina*, hodie *Comacchio*. De quibus diœcesibus vniuersis nihil obseruamus amplius, quam quod maiores fuerint illis, quæ vrbis *Romæ* circumiectæ, & minores multis aliis, quæ in occidentalibus prouinciis, maiori intervallo inde disiunctis, sitæ fuerunt. *Ferraria* nondum sedes episcopalis per se ipsa erat, sed sub finem sæculi septimi

primi hac dignitate a *Vitaliano*, pontifice maximo exornata, vti fidem nobis facit FERRARIUS [†].

§. XII.

De Aemilia.

SECUNDA ex hisce septem prouinciis, *Aemilia* in ortum a *Flaminia Idice* amne, in septentrionem a *Liguria Pado* fluuio, in occasum ab *Alpibus Cottis* *Trebia* fluuio, & in meridiem a *Tuscia Apennino* monte determinabatur. Secundum CAROLVM A SANCTO PAVLO sex diœceses heic numerantur. 1. *Bononia*, vulgo *Bologna*. 2. *Mutina*, hodie *Modena*. 3. *Brixellum*, vulgo *Bressello*. 4. *Regium Lepidi*, vulgo *Reggio*. 5. *Placentia*, hodie *Piacenza*. Istæ omnes amplæ diœceses fuerunt. *Bononia* enim in occasum extrema situ XX. mill. passuum a *Mutina* distare credita, & totidem a *Foro Cornelii* in *Flaminia*, XXVIII. a *Ferraria*, quæ in proxima diœcesi in boream erat, & in austrum haud habebat viciniorem *Fesulis* ultra *Apenninum* III. mill. passuum a *Florentia*. A *Mutina* ad *Regium Lepidi* XV. mill. passuum, & *Regio* ad *Parmam* tantundem itineris, & *Parma* *Placentiam* XXXV. secundum computationem *Ferrarii*. *Brixellum* ad *Padum* fluuium VIII. mill. passuum a *Parma*, sed ab aliis partibus forte ampliorem habuit diœcesim. FERRARIUS enim XXIV. mill. passuum a *Regio Lepidi* & XXX. a *Cremona* abesse dicit. Vt adeo istæ sex diœceses maiores fuerint, quam viginti diœceses, vrbi *Rome* circumiectæ.

§. XIII.

De Alpibus Cottis.

Ex *Aemilia*, traiecto *Trebia* fluuio, in prouinciam quamdam *Alpinam*, *Alpes Cottias* dictam, transimus, quæ etiam a *Liguria Pado* fluuio separabatur, a quo ad mare *Tuscum* vsque protenta partem *Pedemontii* & *Montis ferrati* & vniuersam rempublicam *Genuesem*, nec non partem ducatus *Mediolanensis* cis *Padum* includebat. In hac prouincia a CAROLO A SANCTO PAVLO decem diœceses notatæ. 1. *Augusta Taurinorum*, vulgo *Turino*. 2. *Asta*, hodie *Asti*. 3. *Dertona*, vulgo *Tortona*. 4. *Alba Pompeia*, hodie *Alba*. 5. *Aque Statielle*, vulgo *Acqui*. 6. *Albigaunum*, vulgo *Albenga*.

(†) Ferrar. voce *Ferraria*. *Ferraria* -- vrbs *Aemilia*, ad *Padum*, -- ampla probeque munita & episcopalis -- episcopali sede a *Vitaliano* pontifice maximo exornata.

7. *Vigintimiliun*, vulgo *Vintimiglia*. 8. *Bobium*, vulgo *Bobio*. 9. *Genua*, vulgo *Genoua*. 10. *Sauona*, etiam vulgo *Sauona*. Quibus HOLSTENIVS [u] *Niceam*, vulgo *Nizza*, addit. Hæ amplæ fuerunt diœceses, nam *Bobium* viciniorem sibi quam *Placentiam* non habuit, quæ, FERRARIO [x] computante, XXV. mill. passuum inde a fuit, *Genua* autem & *Dertona* XXXV. *Sauonam* inter & *Genuam*, secundam accuratissimam HOLSTENII [y] computationem, XXVI. mill. passuum. FERRARIUS [z] *Sauonam* inter *Genuam* & *Albingaunum* XXX. mill. passuum sitam, dicit. *Aque Statiellæ* itidem XXII. mill. passuum a *Sauona*, vti BAYDRANDVS computat; sed non adeo procul ab *Asta* & *Alba Pompeia*. Nam *Alba* VIII. tantum mill. pass. in septemtrionem ab *Aquis*, & *Asta* XII. pluribus ultra; sed in ortum & occasum hæ diœceses latius forte patuerunt; nam *Augusta Taurinorum* proxima vicina occasum versus XX. mill. pass. ab *Asta*, & XXVIII. ab *Alba*, & *Dertona* totidem in ortum, secundum computationem FERRARII, abfuit. *Vigintimiliun* XX. mill. pass. a *Nicea* & *Albingaunum* XL. mill. pass. a *Vigintimilio*, & *Sauona* XX. circiter & XXX. ab *Albingauno*. Totius provincie longitudo CL. mill. pass. & latitudo LXXV; qui ambitus hæc vndecim diœceses quinquaginta diœcesibus, *Romæ* & *Neapoli* circumiacentibus, æquales facit.

§. XIV.

De Liguria.

EX hac provincia traiecto *Vado* in *Liguriam* deferimur, cuius metropolis *Mediolanum*; quamquam lector monendus est,

- (u) Holsten. adnot. in Cluver. Ital. p. 4. *Nicia*] In subscriptionibus concilii I. Arelatenfis sub Constantino imperatore, Innocentius diaconus ex portu Nicæensi. Et in epistola Hilarii papæ tom. I. conciliorum Gallie p. 136. Nicæense castellum, quod Cemelenfis episcopo subiicitur: *Habuit enim ante proprium episcopum*. Vnde Amantius episcopus *Nicensis* in eodem tom. I. p. 21; legitur: & concilio Aurelianensi V. subscripsit Aëtius presbyter directus a Magno episcopo ecclesie Cemelenfis & *Nicaensis*.
- (x) Ferrar. voce *Bobium*. *Bobium* vrbs episc. Ligurie sub archiep. Genuensi ad Trebiam fluium intra montes -- inter *Placentiam* XXV. & *Dertonam* totidem mill. pass. a *Genua* supra XXXV. quot a *Ticino*.
- (y) Holsten. in Cluver. Ital. p. 9. Optima itinera & tabulæ exactiores tantum XXVI. m. p. ponunt inter *Genuam* & *Sauonam*.
- (z) Ferrar. voce *Sauona*. *Sauo*, *Sauona*, vrbs Ligurie episcopalis sub archiepiscopo *Mediolanensi*, in ora occidua, inter *Genuam* & *Albingaunum* XXX. mill. passuum.

ultimo loco memoratam provinciam in historicis *Romanis*, vt plurimum *Liguria*, hanc autem *Insubria*, nomine venire. Nos autem nunc de illis loquimur, quemadmodum sub imperatoribus christianis fuerunt diuisa. Hæc ampla fuit prouincia, omnia inter *Adduam* & *Padum* fluuios, *Alpes* montes, ac *Atthesim* amnem, a *Venetia* eam disterminantem, complexu suo continens. Verumtamen heic decem duntaxat dioeceses a CAROLO A SANCTO PAVLO & magna HOLSTENII industria post illum detectæ. 1. *Mediolanum*, vulgo *Milano*. 2. *Eporedia*, vulgo *Ivrea* seu *Hivrea*. 3. *Vercelle*, vulgo *Vercelli*. 4. *Novaria*, vulgo *Novara*. 5. *Ticinum*, hodie *Pavia*. 6. *Laus Pompeia*, vulgo *Lodi*. 7. *Cremona*. 8. *Brixia*, vulgo *Brescia*. 9. *Bergomum*, vulgo *Bergamo*. 10. *Comum*, vulgo *Como*. Ex hisce *Mediolanum* amplissima dioecesis *Italiae* post *Romam* credita. FERRARIUS, ad trecenta millia hominum in ista vrbe censi, dicit. Sed hic numerus minor est, quam vt antiquæ eius magnitudini respondeat. PROCOPIVS [a] enim *Iustiniani* imperatoris temporibus, quando a *Gottis* occupata fuit, trecenta minimum hominum millia gladio peremta, dicit. Quando AMBROSIVS heic episcopatum gessit, ciuitas complures habuit basilicas christianas, quarum nonnullæ in epistolis suis ipsi memorantur, exempli gratia *basilica Portiana* [b] extra moenia, & *basilica maior* seu *noua* intra ciuitatem, *basilica Faustæ* [c] & *basilica Ambrosiana*. Posteaquam autem ciuitas vniuersa CHRISTO nomen dedit, multo plures ecclesias vni episcopo subfuisse, par est, credamus; numquam enim duos habuit, nisi persequutionis *Arianæ* temporibus. Ex-

(a) Procop. de bello Goth. lib. II. c. XXI. p. 439. c. (Par. MDCLXII. fol.) Τῆς δὲ πόλεως ἐστὶν ἰσοάριθμοι καθ' ἕνα ἄνδρες ἢ κλείωντες ἢ θνήσκοντες ἅπαντας, ὅχι ἥσσον ἢ μυριάδας τριάκοντα κ. τ. λ. Urbem (*Mediolanum*) solo æquarunt

viis omnibus, sine vlllo ætatis discrimine, ad trecenta minimum millia peremtis, cetera.

(b) Ambros. epist. XXXIII. ad Marcelli sororem. (lib. II. ep. XIV. tom. V. opp. p. 20. d. edit. Paris. MDCXLII.) Nec iam *Portiana*, hoc est extramurana *basilica* petebatur, sed *basilica noua*, hoc est intramurana, quæ *maior* est. Præfectus eo venit, cœpit suadere, vt *basilica Portiana* cederemus.

(c) Idem epist. LXXXV. ad soror. (lib. VII. epist. LIV. tom. V. opp. p. 315. m. edit. Par. MDCXLII.) Vespere iam incumbente ad *basilicam Faustæ* venimus: ibi vigiliæ tota nocte, manus impositio. Sequenti die transfulimus ea in *basilicam*, quam vocant, *Ambrosianam*.

tra muros fortassis amplam etiam dioecesim habuit: Nulla enim ex antememoratis vrbibus minus XX. mill. passuum inde fuit separata, aliis XXX. aliis XL. mill. pass. inter se dissidentibus; Modo *Nouaria & Verceilæ* X. duntaxat mill. pass. altera ab altera distabant, vtpote sibi inuicem, quam vllæ aliæ in hac prouincia, viciniore. *Cremona* a *Placentia* XVIII. a *Brixia* XXX. a *Ticino* XL. mill. passuum, nec, si recte computat FERRARIUS, paucioribus a *Mantua* aberat; & nihilominus ager *Cremonensis* & *Mantuanus* coniuncti fuerunt, quemadmodum ex querimonia VIRGILII conicere nobis licet ita canentis:

Mantua væ misere nimum vicina Cremonæ;

Quia quum *Octavius Augustus* militibus suis veteranis agrum *Cremonensem*, qui aduersis partibus studuerant, assignasset, neque vero illum in diuisionem satis esse, percepisset, *Mantuani* quoque agri partem XV. mill. passuum illis dispertiri iusserat. Unde huius prouinciæ dioeceser longe maximas fuisse, facile ad colligendum est, quandoquidem ciuitates aliæ ab aliis tanto interuallo fuerunt separatæ.

§. XV.

De Rhætia prima & secunda.

IN duabus proximis prouinciis *Rhætia prima* & *secunda* dioeceser adhuc ampliores fuerunt. In *prima* enim, *Liguria* in medijs *Alpibus* proxime adiacente, quæ nunc *Grisouum* regio est, CAROLVS A SANCTO PAVLO non nisi vnam dioecesim inuenire potuit, *Curiam*; vulgo *Chur* vocitatam. Et in *secunda* non nisi tres, quæ sunt: 1. *Augusta Vindelicorum*, vulgo *Augspurg*. 2. *Quintana*, seu *Colonia Augusta Quintanorum*, vulgo *Kyntzen* in *Bauaria* ad *Danubium* fluuium 3. *Ratispona*, alijs *Regium*. al. *Castra Regina*, vulgo *Regenspurg*. Quibus HOLSTENIVS *Augustam Prætoriam* addit, vulgo *Zofia*, quæ *Pedemontio* accensetur, & *Brixinum*, hodie *Brixen*, in regione *Tirolensi*. Nam, vt supra obseruauimus, omnis ista *Germania* pars, quæ ab *Alpibus* ad *Danubium* fluuium vsque protenditur, olim *Rhætia* dicta, & prouincijs *Italiae* accensita fuit, & dioeceser in ista sitæ adeo amplæ fuerunt, vt quinque vel sex illæ, si territorij magnitudinem non populi frequentiam spectes, triginta vel quadraginta dioecesibus vrb. *Rome* propinquis, æquiparari possint.

§. XVI.

§. XVI.

De Venetia & Histria.

ULTIMAE harum *Italicarum* dioecesium *Venetia & Histria* erant, semper tanquam vna duntaxat prouincia coniunctæ. *Venetiam* a *Rætia & Liguria Atthesis* fluuius diuidebat, ab *Aemilia & Flaminia Padus*, a *Norico mediterraneo* fossa quædam, inde a scaturigine *Atthesis* ad initia vsque *Sauis* fluuii deducta, vbi *Histria* erat contermina, sedens inter sinum *Tergestinum* in occasum, & sinum *Flanaticum* in ortum, qui extimus partis euroaquilonalis *Italiae* limes est. In *Histria*, obseruante CAROLO A SANCTO PAVLO, quinque tantum dioeceses sunt. 1. *Forum Iulii*, vulgo *Friuli*. 2. *Tergestum*, vulgo *Triesto*. 3. *Parentium*, vulgo *Parento*. 5. *Pola*, hodie etiam *Pola*. 6. *Emona*, aliis *Aemonia*, quam eandem cum ea esse putat, quæ hodie dicitur *Citta nova*; HOLSTENIVS autem falsum hoc esse dicit: Ex itinerariis enim antiquis constare, *Aemoniam* nunc esse *Lubianam* ad *Sauum* fluuium, vulgo *Labach*. In *Venetia* duodeuiginti ipsi obseruatæ dioeceses. 1. *Aquileia*. 2. *Patauium*, vulgo *Padoua*. 3. *Torcellum*. 4. *Altinum*, vulgo *Altino*. 5. *Acelum*, vulgo *Afola*. 6. *Taruisinum*, hodie *Treviso*. 7. *Marianum*. 8. *Verona*. 9. *Gradus*, vulgo *Grado*. 10. *Noua*, nunc euersa. 11. *Caprula*, vulgo *Cadorla*. 12. *Ceneta*, vulgo *Ceneda*. 13. *Tridentum*, vulgo *Trento*. 14. *Feltria*, hodie *Feltri*. 15. *Bellunum*, vulgo *Belluno*. 16. *Sabiona*, vulgo *Siben*. 17. *Opitergium*, vulgo *Oderzo*. 18. *Celina*, vulgo *Celine*. Nonnullæ ex hisce peramplæ fuerunt dioeceses. *Tridentum* plus XXX. mill. passuum a *Verona*: Et *Sabiona*, *Forum Iulii*, *Aemonia*, *Tergestum*, *Parentium* & *Pola* non minori interuallo aliæ ab aliis distabant. Reliquæ X. vel XX. mill. pass. a vicina quatuor vrbe remotæ erant; modo *Altinum* & *Torcellum* V. tantum mill. pass. disiuncta ab se inuicem fuisse, FERRARIUS [d] auctor est; dubitat tamen, an eodem simul tempore sedes episcopales exstiterint, sed potius *Torcellum* *Altino*, quando sæculo quinto medio ab *Humis* excisum fuit, successisse, autumat. Sed utcumque res se ha-

(d) Ferrar. voce *Altinum*. *Altinum* vrbs olim præclara *Venetie* episcopalis sub archiep. *Aquileiensi*, ab *Humis* euersa, apud *Silis* flum. ostium, quando *Aquileia* & *Concordia* ab *Attila* excisæ fuerunt, media ferme inter *Petauium* & *Concordiam* paullo supra XXX. mill. passuum. Illi *Torcellum* successit, episc. sub archiep. *Veneto*, medium inter *Venetias* & *Altinum* V. mill. pass. vtrisque.

bet, ista diœceses pleræque ab hac vel illa parte latissime patebant, vti pleræque ex diœcesibus aquilonalibus *Italiae*, si cum illis, quæ in vicinia vrbis *Romæ* sedebant, comparentur. Iam igitur obseruationem, quam ineunte hoc capite feci, satis probatam dedisse mihi videor, nimirum in *Italia* priscis temporibus aliquas diœceses de angustissimis, aliquas autem de amplissimis orbis terrarum exstitisse; manente nihilominus eadem episcopatus forma in omnibus: Siquidem episcopus *Eugubinus*, vt HIERONYMVS loquitur, eiusdem meriti, & eiusdem sacerdotii cum episcopo *Romano* habitus fuit. Siue igitur ampla esset diœcesis aliqua, siue angusta, hoc ecclesiæ catholicæ vnitati non derogabat.

LIBRI NONI

CAPVT SEXTVM

DE DIOECESIBVS GALLIAE, HISPANIAE ET INSVLARVM BRITANNICARVM.

§. I.

De antiquis limitibus & distributione Gallia in septemdecim prouincias.

IAM vniuersas orbis christiani partes percurrimus, exceptis *Gallia*, *Hispania* & *Britannia*, quæ tres ciuiles diœceses, & vndetriginta vel triginta prouincias imperii *Romani* constituerunt. Verum in examinandis limitibus & ambitu diœcesum episcopalium in hisce regionibus omnia accurate & sigillatim persequenda esse, haud existimamus. Quum enim earum numerus, pro ratione amplitudinis regionum, exiguus tantum sit, fore confidimus, vt nullus non hasce diœceses magnas fuisse intelligat; quemadmodum etiam nunc sunt, tamen si mutationes quædam, ex quo primum constitutæ fuerunt, in limitibus earum intercesserunt. *Gallia*, vt nunc est, pars duntaxat veteris *Gallia* est, *Belgicas*, *Helueticas* & *Germanicas* quasdam prouincias complectæ. Primum ab *Augusto* in quatuor partes, *Narbonensem*, *Aquitanicam*, *Lugdunensem* & *Belgicam* fuit diuisa. Postea sub *Adriano* vel *Antonino*, vt PETRVS DE MARCA existimat, ex his quatuor quatuordecim factæ. *Narbonensis* in quatuor diuisa; *Narbonensem*, *Viennensem*, *Alpes maritimas*, & *Alpes Graias* seu *Penni-*

ANTIQUORUM
GALLIAE EPISCOPATUM
*Geographica
Descriptio.*

Scala Milliarum
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120

BRITANICUS OCEANUS

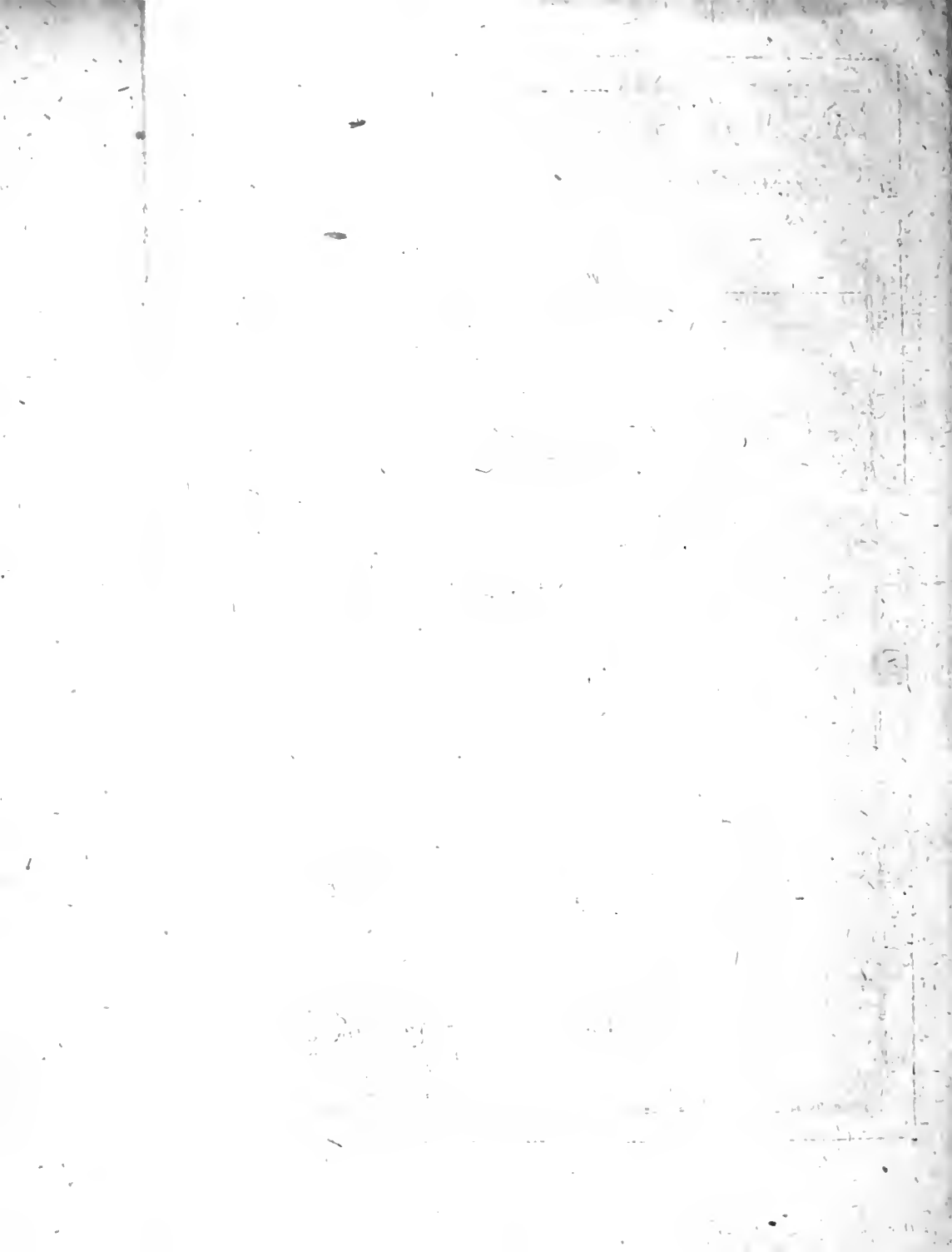
GALLICUS

OCEANUS

AQUITANICUS

OCEANUS

nas. *Aquitanica* in tres, *Aquitanicas* duas & *Novempopulaniam*. *Lugdunensis* similiter in tres, *Lugdunensem primam* & *secundam*, & *Maximam Sequanorum*. Et *Belgica* in quatuor, *Belgicam primam* & *secundam*, & *Germaniam primam* & *secundam*. Denique circa tempora *Gratiani* imperatoris numerus adhuc tribus auctus fuit. Nam *Lugdunensis tertia*, aliis *Turonica* vocitata, e *Lugdunensi secunda*; & *Lugdunensis quarta*, siue *Senonia* e *Lugdunensi prima*; & novâ provincia *Narbonensis secunda* e provincia *Viennensi* conditæ. Et circa hanc tempestatem vel post paullo *Viennensis secunda*, alias dicta *Arelatenfis*, itidem provincia facta est. Sunt, qui *Galliam* olim *Septem provincias* quoque appellatam esse, putant, quod vniuersum corpus *Galliarum* olim in tot partes tributum fuerit. Sed MARCA [a] vulgatum errorem esse, ostendit; certum enim esse dicit, „nullam existisse *Galliarum* omnium „in septem provincias diuisionem, quum aut quatuor, aut „postea quatuordecim ex instituto *Hadriani* vel *Aurelii Antonini* „existiterint, vel saltem maior numerus quam septem; fru- „stra igitur laborari in firmanda sententia, quæ nulla ve- „tustatis deserto testimonio nitatur. Consequentiam vero, „quæ trahatur ex notitia imperii, vbi vicarius præfecti præto- „riodicatur vicarius per *septem provincias*, nullam esse: Locum e- „nim esse aperte mendosum, & rescribendum *septemdecim*. Quip- „pe in notitia, vt reddatur ratio septem provinciarum, statim „numerari septemdecim. Nonnumquam *Gallie* & *quinque* „*provinciarum* mentionem fieri, legimus. Iam vero quinque „provinciae aut nihil aliud nisi tot partes solidæ *Gallie* *Narbonensis* „antiquæ fuerunt, nempe *Narbonensis prima* & *secunda*, *Viennensis*, „*Alpes maritima*, & *Alpes Graia*: Vt BERTERIVS, MARCA & QVES- „NELLVS eas numerant; aut priores quatuor ex hisce memora- „tis cum *Novempopulania*, vel *Aquitanica prima*, loco *Alpium Graiarum*; „quam probabiliorem sententiam esse, ostendit PAGIVS [b]. Vt „adeo, quando concilium *Valentinum* an. CCCLXXIV. epistolam „suam synodicam inscripsit, *Episcopis per Gallias* & *quinque provincias*, „has quinque provincias intelligi oporteat. Ita quoque apud „PHILASTRIUM [c], vbi de *Priscillianistis*, *Manichæorum* reliquiis lo-

(a) Marca de Primatu Lugdun. n. LXVI. LXVII. LXVIII.

(b) Pag. critic. in Baron. an. CCCLXXIII. n. XVIII. XX.

(c) Philaster. hæref. LXII. Vt latrones iam sub figura confessionis christianæ,
Yyy 2 quens,

quens, in *Hispania* & *quinque prouinciis* eos latere dicit. Similis distinctio in epistola MAXIMI imperatoris ad *Siricium* papam & quibusdam SYMMACHI epistolis, quas MARCA nominat, occurrit. Postea etiam offendimus distinctionem septem prouinciarum a *Galliis*, quæ in epistolis ZOSIMI & BONIFACII pontificum Romanorum occurrit, & ab *Honorii* imperatoris æuo esse creditur, qui septem prouincias ad conuentionem *Arelatensem* coire iusserat, nimirum *Narbonensem primam & secundam*, *Viennensem*, *Alpes maritimas*, *Aquitanicam primam & secundam* & *Nouempopulaniam*. Hæ ipsæ nonnumquam a *Galliis* septem prouinciarum nomine distinguuntur, quæ distinctio errorem peperit eorum, qui *Gallias* in maxima sua amplitudine & septem prouincias pro vnis iisdemque habent; quum tamen non septem duntaxat sed septemdecim vel duodeviginti prouincias illic fuisse, constet. Nomina episcopatum in qualibet prouincia, quum in nulla recentiore *notitia* occurrant, heic subiungemus EX CAROLO A SANCTO PAVLO, qui ex antiquorum conciliorum actis ea conlegit.

§. II.

De diœcesibus in Alpibus maritimis.

PRIMA harum prouinciarum *Alpes maritimæ* erant, *Italia* proximæ, vbi septem recensentur diœceses. 1. *Ebredunum*, vulgo *Ambrun*, a sæculo V. metropolis huius prouinciæ; antea enim non fuit, quando *Armentarius* huius sedis episcopus accusabatur, quod, neglecta metropolitani voluntate [*d*], episcopus factus esset: quæ absurda & friuola fuisset incusatio, si ipsemet metropolitani in ista prouincia munus gessisset. 2. *Dinia*, vulgo *Digne*. 3. *Nicea*, vulgo *Nice*. 4. *Cemelene*, vulgo *Cimies*, quæ sedes postea vnita est cum *Nicaënsi*. Nam *Magnus* vtriusque episcopus vocatur in subscriptionibus concilii *Aurelianensis* quinti. Aliis VI. duntaxat, aliis XXX. mill. pass a *Nicea* dicitur. 5. *Sanicium*, vulgo *Se-*

---

multas animas mendacio ac peculiari turpitudine non desunt captiuare, qui & in *Hispania* & *quinque prouinciis* latere dicuntur, multosque hac quotidie fallaci captiuare.

- (*d*) Concil. Reiens. c. II. (tom. III. concil. p. 1286.) Ebrudunensi ecclesiæ ante omnia mature visum est consulendum - - Ordinationem, quam canones irritam definiunt, nos quoque euacuandam esse censuimus, in qua prætermissam suam præsentiam, nec expetitum comprovincialium litteris, metropolitani quoque voluntate neglecta, profus nihil, quod episcopum faceret, ostensum est.

nez. 6. *Glandata*, vulgo *Glandeve*; cuius sedem *BAVDRANDVS* *In-teruallium*, vulgo *Entrevaux*, translata esse, dicit. 7. *Ventio*, vulgo *Vence*.

S. III.

De Alpibus Graiis seu Penninis.

IN secunda provincia, quam *Alpes Graias* seu *Penninas* vocant, tres solum episcopatus fuere. 1. *Darantasia*, vulgo *la Tarantaise*, metropolis, cuius sedes postea *Monasterium*, vulgo *Montiers en Tarantaise*, translata est. 2. *Ostodurum*, vulgo *Martenach*. 3. *Sedunum*, vulgo *Syon* vel *Sitten en Valez*, cuius loci episcopus, *BAVDRANDO* teste, iam dominus ciuitatis est.

S. IV.

De Viennensi prima & secunda.

PROXIMA provincia occasum versus *Viennensis*, in primam & secundam diuisa. In prima sex fuerunt dioeceses. 1. *Vienna*, vulgo *Vienne*, metropolis. 2. *Geneua*, vulgo *Geneve*. 3. *Gratianopolis*, vulgo *Grenoble*. 4. *Ciuitas Albensium*, aliis *Viuaris* & *Alba Augusta*, vulgo *Viviers*. 5. *Mauriana*, vulgo *S. Jean de Maurienne*. 6. *Valentia*, hodie *Valence*. In secunda provincia, quæ etiam provincia *Arelatenfis* dicitur, decem fuere dioeceses. 1. *Arelatum*, vulgo *Arles*, metropolis. 2. *Massilia*, vulgo *Marfeilles*. 3. *Auenio*, vulgo *Avignon*. 4. *Cabellio*, hodie *Cavaillon*. 5. *Carpentoræ*, vulgo *Carpentras*. 6. *Tolonium*, vulgo *Toulon*. 7. *Arausio*, vulgo *Orange*. 8. *Vasio*, vulgo *Vaison*. 9. *Dia*, vel *Dea Vocontiorum*, vulgo *Die*. 10. *Tricastinorum ciuitas*, hodie *S. Paul des trois Chasteaux*, quam *BAVDRANDVS* [e] III. leucis ab *Arausione*, & IV a *Vasione* distare dicit.

S. V.

De Narbonensi prima & secunda.

EX provincia *Viennensi* Orientem versus alia quoque provincia erecta fuit, *Narbonensis secunda* siue *Aquensis*, ab *Aquis Sextiis*, metropoli vocitata; præter quam sex aliæ dioeceses fuerunt in hac provincia. 2. *Apta Iulia*, vulgo *Apt*. 3. *Reii*, vulgo *Riez*. 4. *Forum Iulii*, vulgo *Frejus*. 5. *Vapincum*, vulgo *Gap*. 6. *Segestero*, vulgo

(e) *Baudrand. lexic. voce Tricastini*. *Tricastini* populi fuere Gallie Narbonensis - - - Eorum vrbs *Arausio* *Tricastinorum* vulgo *S. Paul* dicitur, in colle vna leuca a *Rhodano* distita & media fere inter montem *Aemarorum* ad boream & *Arausionem* ad meridiem, III. leucis vtrinque, vti *W. a Vasione in Circum*.

Cisteron. 7. *Antipolis*, vulgo *Antibe*; quæ sedes postea *Grassam*, *Provincia* (*Provence*) urbem vicinam, translata est. In occasum *Vienensis secunde Narbonensis* prima sita, in qua decem diœceses. 1. *Narbo*, vulgo *Narbone*. 2. *Tolosa*, vulgo *Tolosê*. 3. *Ratira*, vulgo *Beziers*. 4. *Nemausum*, vulgo *Nismes*. 5. *Luteua*, seu *Ciuitas Luteuensium*, vulgo *Lodève*. 6. *Vcetia*, hodie *Uzes*. 7. *Carcaſo*, vulgo *Carcassone*. 8. *Agatba*, vulgo *Adge*. 9. *Helena*, vulgo *Elna*. 10. *Magalona*, vulgo *Magalona*, insula & ciuitas maris mediterranei, tribus millibus distans a *Monte Pessulo*, vulgo *Montp-llier*, præclara *Volcarum* vrbe, ad quam postea e *Magalona* sedes episcopalis translata est.

§. VI.

De Nouempopulania.

IN occasum *Narbonensis prima* prouincia *Nouempopulania* dicta, iuxta montes *Pyrenæos* ad oceanum *Aquitanicum* sedit, in qua vndecim fuerunt diœceses. 1. *Elusa*, vulgo *Eause*, metropolis, vnde prouincia *Elusana* vocitata. Sedes hæc postea *Augusta Ausciorum* coniuncta est. 2. *Augusta*, seu *Ciuitas Ausciorum*, hodie dicta *Aux*. 3. *Lactorarium*, vulgo *Lectoure*. 4. *Coruena*, vulgo *Cominges*. 4. *Conſornanni*, vulgo *Conserans*. 6. *Vasata*, vulgo *Basas*. 7. *Tarba*, vulgo *Tarbes*. 8. *Aturum*, aliis *Vico-Iulia*, vulgo *Aire*. 9. *Lascara*, vulgo *Lescar*. 10. *Oleron*, vulgo *Oleron*. 11. *Aque*, vulgo *Acs*.

§. VII.

De Aquitanica prima & secunda.

AD latus harum prouinciarum septentrionale a *Garumna ad Ligerim*, duæ prouinciæ *Aquitanica prima* & *secunda* positæ, quarum in posteriore oceano *Aquitanico* contermina, sex amplæ diœceses fuerunt. 1. *Rurdigala*, vulgo *Bordeaux*. 2. *Aginnum*, vulgo *Agen*. 3. *Engolsmœnsium Ciuitas*, vulgo *Angoulesme*. 4. *Santonum ciuitas*, aliis *Mediolanum Santonum*, vulgo *Saintes*. 5. *Pictaui*, vulgo *Poitiers*, quorum *Hilarius* fuit episcopus. 6. *Petrocorium*, hodie *Perigueux*. In priore prouincia in ortum huic contermina, nouem itidem amplæ diœceses fuerunt. 1. *Bituriga* metropolis, vulgo *Bourges*. 2. *Aruernorum ciuitas*, vulgo *Clairmont*. 3. *Rutena*, vulgo *Rodez*. 4. *Arista*. 5. *Cadurci*, vulgo *Cahors*. 6. *Lemouica*, vulgo *Limoges*. 7. *Gabalum*, aliis *Mimate*, vulgo *Mande*. 8. *Vellaua*, aliis *Ancium*, hodie *le Puy en Vellay*. 9. *Albiga*, seu *Alba Heluiorum*, vulgo *Alby*, vnde *Albigenses*, qui in hisce oris floruerunt, nomen sortiti.

§. VIII.

§. VIII.

De Lugdunensi prima, secunda, tertia, quarta, & Maxima Sequanorum.

LATERI septemtrionali & occidentali *Aquitania Gallia Lugdunensis* adiacuit, in quinque diuifa prouincias, quarum in prima quinque dioeceses recensentur. 1. *Lugdunum*, vulgo *Lyon*, metropolis. 2. *Matisco*, vulgo *Mafcon*. 3. *Cabillonum*, vulgo *Chalons sur Saone*. 4. *Lingonum ciuitas*, vulgo *Langres*. 5. *Augustodunum*, vulgo *Autun*.

IN *Lugdunensi secunda* octo dioeceses. 1. *Roibomagum*, vulgo *Rouen* in *Normandia*. 2. *Ebroica*, vulgo *Eureux*. 3. *Lexouium*, vulgo *Lisieux*. 4. *Baioca*, vulgo *Bayeux*. 5. *Constantia*, vulgo *Contance*. 6. *Abrinca*, vulgo *Auranches*. 7. *Sagium*, vulgo *Scéz*. 8. *Oximum*, vulgo *Hiefines*, cuius sedes postea sedi *Sagiorum*, vnde IV. leucis distabat, vnita.

IN *Lugdunensi tertia*, aliis *Turonensi*, septem fere dioeceses. 1. *Turonorum ciuitas*, vulgo *Tours*. 2. *Andegauum*, vulgo *Angers*. 3. *Cenomanum*, vulgo *Le Mans*. 4. *Redones*, vulgo *Rénes*. 5. *Namnetes*, vulgo *Nantes*. 6. *Venetia*, vulgo *Vennes*. 7. *Aletum*, vulgo *Alet*, cuius sedes postea an. MCXL. *Maclouium* translata est. Quinque aliae a scriptoribus quibusdam *Gallicanis* adiiciuntur, *Eriocum*, *Dola*, *Trecom*, *Ofsifma* & *Corisopitum*. Sed CAROLVS A SANCTO PAVLO earum antiquitatem vocat in dubium, quod regnante *Carolo Caluo* in *Britannia* quatuor adhuc tantum episcopatus fuisse, legantur.

Lugdunensis quarta ea pars *Gallie* erat, in qua *Lutetia Parisiorum* sita, cuius metropolis 1. *Senones*, vulgo *Sens*. 2. *Carnutum*, vulgo *Chartres*. 3. *Antissiodorum*, vulgo *Auxerre*. 4. *Treca*, vulgo *Troyes*. 5. *Aurelia*, vulgo *Orleans*. 6. *Parisi*, vulgo *Paris*. 7. *Melda*, vulgo *Meaux*. 8. *Niuernum*, vulgo *Nevers*.

Lugdunensis quinta, aliis *Maxima Sequanorum* dicta, non a *Maximo*, qui *Gallias* temporibus *Gratiani* inuasit, vt CAROLVS A SANCTO PAVLO & alii plures opinantur; nam pridem ante sub *Dioctetiano* imperatore ita fuit vocitata, quemadmodum MARCA [f]

(f) Marc. de primatu Lugdun. num. LXIV. *Maxima Sequanorum* amissa erat a *Lugdunensi* *Dioctetiani* principatu; vt ostendit inscriptio tunc posita apud *Gruterum* pag. CLXVI. num. VII. *Aurelio Proculo P. C. prou. Max. Seq.* vbi aperte *Maxima Sequanorum* prouinciae nomine insignitur. Vnde patet e-ruditorum error, qui *Maximam* dictam volunt a nomine *Maximi*, qui *Gallias* inuasit temporibus *Gratiani* circiter annum trecentimum octuagesimum.

ex vetusta inscriptione apud GRUTERVM demonstrat. Antiqua eius metropolis fuit *Vifontium*, aliis *Bisuntio*, vulgo *Bezanzon*. 2. *Auenticum*, vulgo *Avenche*, cuius sedes *Lausannam* translata fuit. 3. *Augusta Rauracorum*, vulgo *Augst*: sed hæc sedes episcopalis *Basileam*, non longe distantem, translata est. 4. *Vindonissa*, vulgo *Winich*, cuius sedes episcopalis *Constantiam ad Rhenum* postea translata est, circa annum Christi, vt ferunt DXCVII. 5. *Belica*, vulgo *Belley*, quam sedem MARCA delecto *Noioduno*, quod vulgo *Nion*, olim *Colonia equestris* vocatum, huc translata esse, dicit.

§. IX.

De Belgica prima & secunda.

EXTIMAE in aquilonem prouinciæ *Galliarum* fuerunt *Belgica prima & secunda* nec non *Germanica prima & secunda*, omnis regio ad oram *Matrone* fluiui septemtrionalem, haud procul a *Paris* & *Melda* ad *Rhenum* fluiui vsque; In *Belgica prima* quatuor duntaxat diœceses exstiterunt. 1. *Augusta Treuironum*, vulgo *Trier*, & *Gallis Treves*, metropolis. 2. *Mediomatricum*, vulgo *Metz*. 3. *Tullum*, vulgo *Toul*. 4. *Verodunum*, vulgo *Verdun* in *Lotharingia*.

In altera *Belgica* decem fuere diœceses, 1. *Remi*, vulgo *Reims*. 2. *Augusta Sueffonum*, vulgo *Soissons*. 3. *Catalaunum*, vulgo *Chalons en Champagne*. 4. *Laudunum*, vulgo *Laon*. 5. *Augusta Veromanduorum*, vulgo *Vermand*. Qua ab *Hunnis* euersa, sedes episcopalis *Noviodunum* seu *Neomagum*, vulgo *Noyon*, translata est. 6. *Cameracum*, vulgo *Cambray*. 7. *Tornacum*, vulgo *Tournay*. 8. *Siluanectum*, vulgo *Senlis*. 9. *Bellouacum*, vulgo *Beauvais*. 10. *Ambianum*, vulgo *Amiens*. Quidam addunt duas, *Taruannam*, vulgo *Therouënne*, & *Bononiam*, vulgo *Boulogne*. Sed CAROLVS A SANCTO PAULO, has sedes non adeo antiquas esse statuit; nam *Taruansensem* episcopum dicit se non legisse in libris certioris fidei ante *Aetberium*, cuius mentio fiat in epistola *Zacharia* papæ an. DCCL. nec vsquam apud priscos episcopi *Bononiensis* memoriam se vidisse, sed tantum a *Caroli V.* temporibus, quo imperante, *Taruannensis* sedes translata sit *Bononiam*, pro ea parte diœcesis, quæ est in *Francia*, nec non *Audonapolim* pro ea, quæ est in *Artesia*, & *Ipram* pro tertia seu vltima parte, quæ est in *Flandria*.

§. X.

De Germanica prima & secunda.

IN *Germanica prima* quatuor duntaxat recensentur diœceses.

ANTIQUEORUM
 HISPANIAE
 EPISCOPATUM
 GEOGRAPHICA
 DESCRPTIO
 NOVA

Scala Milliarum
 0 20 40 60 80 100 120

W. P. A. T. A. S.

W. P. A. T. A. S.

W. P. A. T. A. S.

1. *Moguntia*, *Mayence Gallia* dicitur, incolis *Mayntz*. 2. *Argentoratium*, vulgo *Strasburg*. 3. *Spira Nemetum*, vulgo *Speyer*, *Gallia Spire*. 4. *Wormacia Vangionum*, vulgo *Worms*.

In *Germanica secunda* duæ tantum. 1. *Colonia Agrippina*, vulgo *Cælu*. 2. *Tungri*, aliis *Aduatica Tungrorum*, *Gallia Tongres*, vulgo incolis *Tongerren*, in *Brabantia*. Hinc sedes primum translata ad *Tricetum Mofæ*, hodie *Mastricht*, & tandem e *Triceto Leodium*, vulgo *Lüttich*, vbi adhuc est, & episcopus sæcularem iurisdictionem ecclesiasticæ coniunctam, atque viginti quatuor oppida sibi subiecta, habet. Iam verò quisquis harum regionum statum aliquo modo agnoscit, eum facile hinc collecturum confido, plerasque harum dioecesum late patuisse, vti in hanc diem multo maximæ sunt: quum vniuersæ modo CXXII. fuerint numero, quando *Gallarum* limites multo longius, quam nunc quidem, fuerunt porrecti, & partes quasdam *Heluetia*, *Germania* & *Belgii*, quæ nunc distinctæ per se regiones sunt, complexi.

§. XI.

De antiqua prouinciarum Hispanicarum diuisione.

Ex *Gallia* transcendentem montes *Pyræos* in *Hispaniam* progredimur, quæ vna cum prouincia *Tingitana* in *Africa* & insulis *Baleariis* aliam magnam dioecesim ciuilem imperii *Romani* sub præfecto-prætorio *Gallarum* constituit. *Hispania* tunc temporis fuit omnis diuisa in quinque prouincias, *Tarraconensem*, *Carthaginensem*, *Beticam*, *Lusitaniam* & *Gallaeciam*, & in his prouinciis nunquam supra septuaginta quatuor vel septuaginta sex dioecesepiscopales fuerunt, quando numerosissima fuere, & fere totidem in hunc diem reperiuntur.

§. XII.

De Tarraconensi.

In ampla prouincia *Tarraconensi*, *Gallia* proxima, sedecim tantummodo dioecesepiscopales fuerunt. 1. *Tarracona*, vulgo *Taragona*, metropolis. 2. *Dertosa*, vulgo *Tortosa*. 3. *Cæsaraugusta*, vulgo *Saragossa*. 4. *Tyrassona*, aliis *Turtasso*, vulgo *Tarazona*. 5. *Calagurru*, vulgo *Calahorra*. 6. *Auca*, vulgo *Oca*. 7. *Ostia*, vulgo *Huesca*. 8. *Pampilona* seu *ampelon*, vulgo *Pamplona*. 9. *Ilerda*, vulgo *Lerida*. 10. *Barcino*, vulgo *Barcelona*. 11. *Egara*, vulgo *Tarassa*, non longe a *Barcinone*, cui sedes vniuersa creditur. 12. *Ausona*, aliis *Ausa*, vulgo *Uique*. 13. *Gerunda*, vulgo

Girona. 14. *Emporia*, vulgo *Ampurias*. 15. *Orgellum*, aliis *Vrgella*, vel *Orgia*, vulgo *Urgel*. 16. *Velia*, hodie *Veleja*.

§. XIII.

De Carthaginensi.

HVIC proxima ad oram maris mediterranei prouincia *Carthaginensis* fuit, a primaria ciuitate *Carthagine*, vulgo *Carthagena*, antiqua huius prouinciæ metropoli, sic vocitata, quamquam postea *Toletum* nouæ metropolis priuilegium sortitum est, & tandem totius prouinciæ dignitati successit. Præter has duas dioceses, CAROLO A SANCTO PAVLO recensente, viginti duæ alia fuerunt in hac prouincia. 1. *Complutum*, vulgo *Alcala de Henares*. 2. *Oxoma*, aliis *Vxama*, vulgo *Osma*. 3. *Pallentia*, vulgo *Palentia*. 4. *Valeria*, vulgo *Valera de Vieja*. 5. *Saguntum*, aliis *Segontia*, vulgo *Siguenza*. 6. *Secobia*, vulgo *Segovia*. 7. *Arcabrica*, vulgo *Arcas*. 8. *Oretum*, vulgo *Oreto*. 9. *Valentia*, vulgo *Valencia*. 10. *Danium*, vulgo *Denia*. 11. *Setabis*, seu *Setabis*, hodie *Xativa*. 12. *Basli*, hodie *Baza*. 13. *Menteja*, vulgo *Mentexa*. 14. *Salaria*. 15. *Acci*, vulgo *Guadix*. 16. *Segobrica*, hodie *Segorbe*. 17. *Casulo*, hodie *Gazlona*. 18. *Bigastrum*. 19. *Illici*, vulgo quibusdam *Alicante*, aliis *Elche* vel *Origuela*. 20. *Ergauica*, vulgo *Alcaniz*, aliis non longe a *Toleto*, aliis *Penna escrita*, vel *Santaver*. 21. *Eliocroza*, nunc *Lorca*. 22. *Vrci*, aliis *Vrce*, hodie *Orce*.

§. XIV.

De Bætica.

PROXIMAE prouinciæ *Bætica* vndecim tantum tribuuntur dioceses. 1. *Hispalis*, vulgo *Sevilla*. 2. *Italica*, nunc *Sevilla la Vieja*. 3. *Ilipla*, siue *Elipla*, nunc vulgo *Niebla*. 4. *Astygis*, vulgo *Ecija*. 5. *Corduba*, hodie *Cordoua*. 6. *Egabro*, vulgo *Cabra*. 7. *Eliberis* seu *Illiberis*, vulgo *Elvira*. 8. *Malaca*, vulgo *Malaga*. 9. *Asindum*, seu *Asinda* & postea *Assidonia*, vulgo *Medina Sidonia*. 10. *Tucci*, hodie *Martos*. 11. *Abdara*, vulgo *Adra*.

§. XV.

De Lusitania.

IN prouincia *Lusitania* nouem tantummodo dioceses recensentur. 1. *Emerita*, vulgo *Merida*, metropolis. 2. *Abula*, vulgo *Avila*. 3. *Salmantica*, vulgo *Salamanca*. 4. *Ebora*, al. *Elbora*, vulgo *Evora*. 5. *Cauria*, vulgo *Coria*. 6. *Pax Iulia*, vulgo *Beja*, quam nonnulli cum *Pace Augusta*, hodie dicta *Badajos* confundunt, quæ recentior tantum

tum dioecesis est. 7. *Ossonsba*, vulgo *Esfay*. 8. *Olyssippo*, vulgo *Lubona*. 9. *Ègira*, nunc vicus obscurus *Eidania* dictus.

§. XVI.

De Gallæcia.

GALLÆCIA ampla fuit prouincia, neque tamen plus tredecim vel quatuordecim habuit dioecesefes episcopales. In concilio apud *Lucum Augusti*, sub *Theodimiro* rege ann. DLXIX. celebrato, proponebatur, quod in tota *Gallæcia* regione spatiosæ satis dioecesefes a paucis episcopis tenerentur, ita vt aliquantæ ecclesiæ per singulos annos vix possent a suo episcopo visitari. Quo factò patres istius concilii, constitutis diuersis nouis episcopopatibus, elegerunt, vt sedes *Lucensis* esset metropolitana, quemadmodum in actis [g] concilii declaratum legimus. *Bracama*, hodie *Braga*, antiqua fuit metropolis, cui post factam diuisionem non amplius sex dioecesefes fuerunt reliquæ. 1. *Dumium*. 2. *Portuale*, vel *Portus Calensis*, hodie *El Puerto*. 3. *Conimbrica*, vulgo *Coymbra*. 4. *Viseum*, vulgo *Viseo*. 5. *Lamecum*, vulgo *Lamego*. 6. *Valentia* ad *Minium* fluuium, hodie *Valentia al Menno*. 7. *Legio*, vulgo *Leon*. Ad alteram metropolim *Lucum Augusti* quinque tantum pertinuerunt. 1. *Iria Flauia*, vulgo *El Padron*. 2. *Auria*, vulgo *Orense*. 3. *Tude*, vulgo *Tuy*. 4. *Asturica*, vulgo *Astorga*. 5. *Britonia*, nunc pagus *Bretagna* dictus. Ex hisce *Legio* & *Asturica* CYPRIANI memoria vna duntaxat dioecesis fuisse, a viris quibusdam doctis creditur, quod CYPRIANVS eas in epistola ad ecclesiam vtriusque loci scripta [h] coniungat. Sed hoc argumentum paullo violentius mihi videtur, quia *Emeritam* in eadem inscriptione eis iungit. Alius quidam locus est, quem alii non dioecesim sed monasterium habuisse dicunt, *Dumium* videlicet non procul a *Burcara*. Insigniter autem falluntur. Quamquam enim vnum vel duo exempla in antiquæ historiæ monumentis [i] occurrunt, quod episcopi in monasteriis sine vlla omnino dioecesi ordinati fuerint; neque ipsorum monasterium dioecesim eorum fuisse, legimus: in præsentem tamen casu res aliter se habuit. Nam, quo-

[g] Concil. Lucens. (tom. V. p. 874. c. d.)

[h] Cyprian. epist. LXVIII. al. LXVII. Cyprianus, Cæcilius, Primus - Felicè presbytero & plebibus consentientibus ad *Legionem* & *Asturica*; item Lælio diacono, & plebi *Emeritæ* consentientibus, siatribus in domino salutem.

[i] Vid. lib. IV. cap. VI. §. III. volum. II. p. 171. - 173.

modo vir quidam doctus [k] demonstrauit, *Dumio* præter monasterium alia adhuc diœcesis fuit. In actis concilii *Lucensis* [l] familia regia ad sedem *Dumiensem* pertinere dicitur. Nam *Martinus Bracarenfis*, vulgo *Gallæcie* apostolus vocitatus, posteaquam *Theodomirum* regem *Sueuorum* ab hæresi *Ariana* ad fidem catholicam perduxisset, episcopus in monasterio *Dumiensi* (quod construxerat) non pro ipso monasterio, sed pro familia regia, creatus est, donec ad *Bracaram*, prouinciæ metropolim, transferretur. Et postea in distributione diœcesium a rege *Wamba* facta limites huius diœcesis constituti sunt a *Duma* ad *Albiam*, & a *Rianteca* ad *Adasam*. Quæ loca etsi adeo obscura sunt, vt apud geographos nulla eorum habeatur mentio, diœcesim tamen ampliorem fuisse, quam monasterium; aut certe hoc monasterium, perinde ac *Sublaquense* in diœcesi *Tiburti Italiæ* diuersas villas iurisdictioni suæ subiectas habuisse, euincunt. Atque ita sufficientem diœcesim habere potuit, etsi non ita amplam, vt reliqui prouinciæ *Gallæcie* episcopatus, qui adeo vasti ambitus fuerunt, vt synodus pro sua prudentia illos statuerit contrahendos.

§.XVII.

De Maiorica, Minorica & ceteris insulis.

PROVINCIIIS *Hispanicis* insule *Hispanica*, *Maiorica*, *Minorica* & *Ebusus* subiungendæ sunt, quas *CAROLVS A SANCTO PAVLO* errore ductus ad *Sardiniam* refert, tamquam diœcesi *Romana* subiectas. *Maiorica* omnium *Balearum* maximæ circuitus fuit fere mill. pass. CX. neque tamen ipsa plus vnâ diœcesim episcopalem habuit, cuius vrbs primaria *Palma*, hodie *Mallorca*, quo nomine ab incolis tota insula appellatur, aliis dicta *Maiorca*. *Minorica*, incolis *Menorca*, LX. mill. pass. in circuitu habens, olim proprio gauisa est episcopo, cuius sedes *Iamna* fuit, hodie *Citadella* vocitata, vrbs insulæ primaria. *Ebusus* hodie *Yvica* ista quidem insula fuit minor, sed tamen ad distinctam aliquam diœcesim faciendam sufficiens, circuitu XLII. mill. passuum, urbem eiusdem nominis habens cum pluribus villis sibi subiectis. Vt adeo in omnibus prouinciis *Hispanicis* diœceses generatim satis

(k) Maurice, *Defence of Diocef. Episc.* p. 149.

(l) Concil. Luc. (tom. V. conc. p. 875. a.) Ad *Damio* familia feruorum. Nota: in margine sic legitur: *Ad sedem Dumiensem familia regu.*

spatiose fuerint, nec vlla inter eas reperta sit, cuius fines singularis alicuius congregationis limites non longe excefferint.

§. XVIII.

Status ecclesie Hispanicæ ex quibusdam illius conciliis antiquis declaratus.

HUNC verum ecclesie *Hispanicæ* statum priscis temporibus fuisse, ex quibusdam illius antiquioribus conciliis apparet. Concilium *Illiberritanum*, an. reparatæ salutis CCCV. incunte perfectione *Diocletiana* celebratum, canonem habet, qui dioceses parochias in agris habuisse satis clare indicat, quando ait [m]: *Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debet.* Idem adhuc clarius concilii *Toletani* primi an. CCCC. habiti canon aliquis significat, *Placuit*, inquit [n], *ex hac die nullum alium nisi episcopum chrisma consicere & per diocesim destinare, ita vt de singulis ecclesiis ad episcopum ante diem pasche diaconi destinentur, aut subdiaconi, vt consecutum chrisma ab episcopo destinatum, ad diem pasche possint ad tempus deferre.* Hoc ipsum manifestò argumento est, diocesisbus *Hispanicis* parochias fuisse rurales, in quibus presbyteri. & diaconi degerint sine episcopo, & hoc ad confirmationem facit eorum, quæ de prisco harum ecclesiarum statu & diuisione diximus.

§. XIX.

De Hibernia & Scotia.

EX *Hispania* tandem in insulas *Britannicas* deuenimus, quarum aliqua duntaxat pars *Romano* imperio subiecta & diocesis *Britannica* dicta fuit; *Hibernia* enim & maxima pars *Scotiæ* nunquam huic dominio paruit. Non tamen abs re fuerit hoc loco de vtraque, æque ac *Anglia*, non nihil dicere, quasi non aliam ob causam, nisi vt fabulosas quasdam de illis narrationes remoueamus atque castigemus. Quando & a quonam *Hibernia* primum ad religionem *christianam* conuersa sit, non est nostram instituti disquirere, siquidem ante tempora *S. Patricii* an. CCCXXXIII. de episcopis, siue diocesisbus episcopalibus in hoc regno parum legimus, & post ipsum relationes de illis adeo incertæ sunt atque obscuræ, vt CAROLVS A SANCTO PAVLO

(m) Concil. Illiberrit. c. LXXVII. (tom. I. concil. p. 978.)

(n) Concil. Toletan. I. c. XX. (tom. II. p. 126.)

haud alium earum catalogum listere sustineat, nisi quem CAMBENO & *prouinciali Romano* accepit, quæ relationes ambæ recentioris aui sunt. Nam diœcesis *Waterfordiensis* mentionem faciunt, quæ, vt CAVEVS [o] & alii viri docti EX EADMERO [p] obseruarunt, non erecta fuit ante an. MXCVII. quando *Murchertacus* rex eiusque clerus & populus ab *Anselmo* archiepiscopo *Cantuariensi*, istius partis *Hiberniæ* tunc temporis primate, petierunt, vt oppidum *Waterfordiense* in episcopalem sedem erigeretur; cui petito ille locum relinquens *Malchum* quemdam

(o) Cau. histor. litterar. volum. II. p. 373. (p. 217. edit. Geneu. MDCXCIX.) Hibernicum (concilium) anno MXCVII. loco incerto habitum: In quo Murchertacus rex, eiusque clerus & populus ab Anselmo Cantuariensi, tanquam primate suo, petunt, vt oppidum Waterfordiense in episcopalem sedem erigatur. cetera, vid. sub littera seq. (p).

(p) Fadmer. histor. lib. II. p. 36. Rex Hiberniæ Murchertachus nomine & Dofnaldus episcopus cum ceteris episcopis, & quique nobiles cum clero & populo ipsius insulæ miserunt nuntios ac litteras ad Anselmum, innotescentes ei, ciuitatem quamdam Watafordiam nomine, in vna suarum prouinciarum esse, cui ob numerosam ciuium multitudinem expediret, episcopum institui, simulque petentes; ipse quatenus primatus, quem super eos gerebat, potestate, & quaungebatur vicis apostolicæ auctoritate, sanctæ christianitati ac necessariæ plebium vtilitati instituendo eis pontificem subueniret. Iam enim sæcula multa transierant, in quibus eadem ciuitas absque prouidentia & cura pontificali consistens, per diuersa tentationum pericula iactabatur. Elegerant autem iidem ipsi in hoc officium quemdam gentis suæ virum vocabulo Malchum, eumque sacrandum cum communi decreto ad Anselmum transmiserunt. Decretum autem hoc est. *Anselmo, Dei gratia Anglorum archiepiscopo, clerus & populus Waterfordiæ cum rege Murchertacho & episcopo Dofnaldo, salutem in domino. Pater sancte, cæcitas ignorantie nos diu deirimenta salutis nostræ sustinere cœgit, quod magis eligimus seruiliter dominico iugo colla subtrahere, quam liberaliter pastorali obedientie subesse. Nunc autem quantum proficiat pastorum causæ agnouimus, cum aharum rerum similitudines ad mentem renouamus, quia sine regimine, nec exercitus bellum, nec nauis marinum audeat attemptare periculum. Nauicula ergo nostra mundanis dedita fluctibus sine pastore contra callidum hostem qua ratione pugnabit? Propterea nos & rex noster Murchertachus, & episcopus Dofnaldus & Dermeth dux noster frater regis eligimus hunc presbyterum Malchum, Walkelini Wintonensis episcopi monachum nobis sufficientissime cognitum, natalibus & moribus nobilem, apostolica, & ecclesiæ disciplina inbutum, fide catholica prudentem, moribus temperatum, vita castum, sobrium, humilem, affabilem, misericordem, liberalem, hospitalem, suæ domui bene præpositum, non neophytum, habentem testimonium bonum in gradibus singulis. Hunc nobis petimus a vestra paterni-
gentis*

gentis suæ virum, quem elegerant, primum istius loci episcopum ordinavit. Immo vero uterque hic catalogus quatuor etiam archiepiscopatum in *Hibernia* facit mentionem, qui numerus metropolitanorum ab *Eugenio* pontifice Romano demum an. DCLII. introductus fuit, uti ex *ROGERIO HOVEDENO* observavit *BARONIVS*; atque idem a *MATTHAEO Parisensi*, *SIMONE Dunelmensi*, *GERVASIO* in *chronico* aliisque *Anglicanis* scriptoribus adnotatum est. Quum vero catalogos dioecesum *Hibernicarum* hisce antiquiores vel digniores fide habeamus nullos, non inconsultum fuerit, eos hoc loco interponere. In eo, quem *CAMRDENVVS* exhibet, quatuor archiepiscopi cum episcopis suis suffraganeis hoc recensentur ordine:

Archiepiscopo *Armachano* totius *Hibernie* primati subsunt:

1. *Midenfis*, vel *Elnamirand*. 2. *Dunenfis*, alias *Dundaletbglas*. 3. *Clochorensis*, alias *Lugundunensis*. 4. *Cornerensis*. 5. *Ardachadensis*. 6. *Rathbontensis*. 7. *Ratblucensis*. 8. *Dabuligirensis*. 9. *Dearribensis*.

Archiepiscopo *Dublinensi* parent:

1. *Glendelacensis*. 2. *Fernensis*. 3. *Offeriensis*, alias *De Canic*. 4. *Leclivensis*. 5. *Kildarensis*, alias *Darensis*.

Archiepiscopo *Cassiliensi* subsunt:

1. *Laoniensis de Kendalnam*. 2. *Limricensis*. 3. *De insula Garbay*. 4. *De Cellumabratb*. 5. *Melicensis*, vel *de Emileth*. 6. *Rossensis*, alias *Roscreeensis*. 7. *Waterfordensis*, alias *de Batilfordian*. 8. *Lismorensis*. 9. *Clouen-*

---

tate ordinari pontificem, quatenus regulariter nobis præesse valeat & prodesse, & nos sub eius regimine salubriter domino militare possimus. Ut autem omnium nostrorum vota in hanc electionem convenire noscatis, huic decreto canonico promptissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscripsimus. Ego Muvebertachus rex Hibernie subscripsi. Ego Dermeth dux frater regis subscripsi. Ego Dofualdus, episcopus S. S. Ego Iduman episcopus Midia S. S. Ego Samuel Dunelmensis episcopus S. S. Ego Ferdonnachus Laginiensium episcopus S. S. Subscripserunt his multo plures quos nos brevitati studentes notare non necessarium duximus.

Igitur Anselmus considerans & intelligens, eos iusta & utilia petere, petitioni eorum libens annuit. Electum ergo pontificem diligenter in his quæ sacra iubet auctoritas, examinatum, ac multorum cum vitæ suæ testi nonio, dignum episcopatu comprobatum, sumta ab eo ex more de subiectionis suæ obedientia professione, fieri cum *Cartuarie* quinto Kl. Januarii, assistentibus & cooperantibus sibi in hoc ministerio suo, duobus episcopis suis *Radulfo* scilicet *Cicestrensi*, & *Gundulfo Rossensi*,

fis,

fis, alias de *Cluanania*. 10. *Corcagienfis*. 11. De *Rosalitber*. 12. *Ardefer-*
tensfis.

Archiepiscopo *Tuamensi* subiiciuntur :

1. *Duatensis*, alias *Killmacduoc*. 2. De *Mageo*. 3. *Enachdunensis*.
4. De *Cellaiaro*. 5. De *Roscomon*. 6. *Clonferrensfis*. 7. *Achadensis*. 8. *Laden-*
fis, alias *Killaleth*. 9. De *Conary*. 10. De *Killmunduach*. 11. *Elphinensis*.

Alter catalogus in *prouinciali Romano*, a CAROLO A SANCTO
PAVLO in geographiæ suæ appendice publicatus, numerum suf-
fraganeorum ad quinquaginta tres adauctum hoc ordine exhibet :

Archiepiscopus *Armachia* primas totius *Hibernia* hos habet
suffraganeos :

1. *Commerinensem*. 2. *Deconnannas*. 3. *Dedamliaggi*. 4. *Dedundaleglas*.
5. *Deardarchad*. 6. *Dedarrich*. 7. *Ingundunum*. 8. *Derathbotb*. 9. *Dunensem*,
alias *Drumoreensem*. 10. *Elualnirand*, siue *Midensem*. 11. *Dénuthluring*. 12.
Renensem, vel *Reuclensem*, vel *Crocorensem*. 13. *Cluanensem*, alias *Clua-*
nerdensensem. 14. *Rochinosensem* vel *Rothbotensem*. 15. *Artagadonensem* vel
Ardocadensem. 16. *Conercensem*. 17. *Heugamensem*.

Archiepiscopus *Dublinensis* hos habet suffraganeos :

1. *Glandelacensem*. 2. *Caldetensem*, alias *Kiscarensem*. 3. *Feruensem*.
4. *Glensem* vel *Gluisonensem*. 5. *Ossinensem*. 6. *Darensem*. 7. *Gaininch*. 8.
Licelinensem.

Archiepiscopus *Cassellensis* hos habet suffraganeos :

1. *Decendalnensem* vel *Laonensem*. 2. *Deroostreensem*, vel *Wldifordi-*
anum. 3. *Deartfertensem*. 4. *Lunecb*. 5. *Lismoreensem*. 6. *Firmaberensem*,
vel *Fymbarrensem*. 7. De *Insula*. 8. *Deduanamensem*, alias *Cluanensem*.
9. *Laudensem*. 10. *Carthax*. 11. *Tubricensem*. 12. *Decelleninabrach*. 13. *Deco-*
neagia, vel *Corcayensem*. 14. *Artfertelensem*. 15. *Denulech*, alias *Vmbli-*
censem. 16. *Derofailtichir*. 17. *Waterfordiensem*.

Archiepiscopus *Tuanensis* hos habet suffraganeos :

1. *Demageonensem*. 2. *Achadensem*. 3. *Nelfinclem*. 4. *Decellaid*. 5.
Deconairi. 6. *Eacdunensem*. 7. *Roscomon*. 8. *Decelmundaiach*. 9. *Cluartifer-*
tensem. 10. *Deculuanferd*. 11. *Duacensem*. 12. *Bladensem*.

Hic maximus episcoporum numerus videtur fuisse, quem *Hiber-*
nia, ex quo tempore christianam amplexa est religionem, um-
quam habuit. Nam recentiorum quorundam scriptorum opi-
nio

nio, quod aliquando non minus CCCLXV. episcopi a *S. Patricio* ordinato heic fuerint, solide a MAVRITIO confutata est, qui narrationem istam non de tot eiusdem temporis episcopis, sed de numero sub quatuor regibus per centum annorum seriem intelligendam esse, satis clare [q] demonstrauit. Id quod vnusquisque, qui antiquitates VSSERII [r], vnde fundamentum fabulæ istius arcessitur, legerit, facile poterit diiudicare. Neque enim sic res difficilis ad intelligendum est, quomodo heic trecenti & quinquaginta, vel vt NENNIVS rem narrat, trecenti quinquaginta quinque episcopi per integri sæculi decursum esse potuerint, etiamsi non amplius quinquaginta vel sexaginta eodem simul tempore vixerint. Alius error, a CAROLO A SANCTO PAVLO de episcopis huius nationis commissus, qui eos vniuersos vni abbati subiectos statuit, iam castigatus a nobis est, quando de ascetis sumus loquuti, vbi ostendimus [s], *Hiberniam* pro *Huya*, parua *Scotia* septentrionalis insula, perperam ab eo accipi, in qua monasterium a *Columbano* exstructum erat, cuius abbatibus omnis prouincia *Pictorum* septentrionalium & ipsi etiam episcopi ordine inuitato, vt *BEDA* loquitur, debuerunt esse subiecti; sed hoc nec ad *Hiberniam*, nec ad vllas alias *Scotia* partes, præter eam, quam modo memorauimus, quidquam attinet.

DE primitiuo diocesium episcopalium statu in *Scotia* CAROLVS A SANCTO PAVLO, luce destitutus historica, narrare nihil potuit, ideoque recentiora duntaxat nomina consignauit, vti sequuntur.

Sub archiepiscopo *S. Andreae* octo sunt episcopatus, videlicet

1. *Dunkeldensis*. 2. *Brechinensis*. 3. *Aberdonensis*. 4. *Rossensis*. 5. *Morauensis*. 6. *Carhanensis*. 7. *Dunblanensis*. 8. *Orchadensis*.

Sub archiepiscopo *Glasuensi* tres.

1. *Canlida Casæ*. 2. *Lismonensis*. 3. *Insularum*, hoc est, *Hebridum* seu occidentalium, quarum e præcipuis *Iona* fuit. *Sodora*, primaria huius insulæ ciuitas, a *Gregorio IV.* anno DCCCXL. in sedem episcopalem euecta est, vnde episcopus harum quadraginta quatuor insularum omnium vna cum *Mannia* insula, quæ

[q] Maurice, *Defence of Diocæs. Episc.* p. 155.

[r] Vsser. antiquit. eccl. s. Britan. p. 490. tot.

[s] Vid. lib. VII. c. III. §. XIV. pag. 69.

tunc temporis pars duntaxat huius diocesis fuit, nomen episcopi *Sodorensis* habuit. Quando autem *Mannia* insula in potestatem venit gentis *Anglorum*, insulæ occidentales veteri suo episcopo, qui in hac insula viuere solebat, amplius parere recusantes ipsæ sibi episcopum constituerunt separatim, qui diu titulum episcopi *Sodorensis* retinuit, tandem vero episcopo *Mannia* insulæ illum reliquit, adsumto titulo *Insulani*, quem etiam nunc retinet. *Prouinciale Romanum* nec huius diocesis in hisce insulis, nec illius, quæ in *Orchadibus* fuit, meminuit; sed de aliqua loquitur, quam *Dearegarchel* vocitari & ad papam spectare dicit, & *Glasguensem* episcopum suffraganeum duntaxat episcopi *S. Andreae* facit. Vnde non multum temporis præterlapsum esse, intelligimus, postquam *Glasquum* sedis archiepiscopalis priuilegio fuit exornatum, episcopo *S. Andreae* vno solo metropolitani inter omnes dignitatem obtinente. Sed de antiquis diocesis non adeo sollicitos nos esse oportet. Nam quidquid scriptores fabulosi dicunt, ex *BEDA* certum est, nullam huius nationis partem a *Pictis* possessam religionem christianam accepisse, nisi sæculo demum quinto, quando *Arcadio* & *Honorio* imperantibus australes *Picti* *CHRISTO* nomen dederunt, prædicante eis verbum *Nynia* quodam *Britone*, qui ecclesiam ad *Candidam Casam* ædificauit, quæ prima cathedralis in isthac parte *Scotiae* fuit, & loco isti nomen *Whitherne* a candido colore tribuit, eo quod ecclesia, vt *BEDA* [†] obseruat, de lapide, insolito *Bri- zoniibus* more, facta esset. Septemtrionales *Picti* non nisi centum & quinquaginta annis post ad fidem *CHRISTI* perducti sunt. Nam apostolus eorum *Columba* fuit, insignis nominis monachus, qui imperante *Iustino Iuniore* an. DLXV. de *Hibernia* eo venerat, euangelium *CHRISTI* genti illi prædicaturus, vt eo-

(†) *Bed. lib. III. c. IV.* Anno incarnationis dominicæ quingentesimo sexagesimo quinto, (quo tempore gubernaculum imperii Romani post *Iustinianum*, *Iustinus minor* accepit) venit de *Hibernia* presbyter & abbas, habitu & vita monachi, insignis nominis, nomine *Columba*, *Britanniam*; prædicaturus verbum Dei prouinciis septemtrionalium *Pictorum*, hoc est, eis, quæ arduis atque horrentibus montium iugis ab australibus eorum sunt regionibus sequestrata. Nam ipsi australes *Picti*, qui intra eosdem montes sedes habent, multo ante tempore (vt perhibent) relicto errore idololatriæ, fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum *Nynia* episcopo reuerendissimo & san-

dem loco BEDA docet. Ut adeo in cassum laboraturi essemus, si in dioeceses episcopales inquireremus ante, quam de vllis doctrinæ christianæ inter ipsos iactis fundamentis nobis certo constaret. In sequentibus sæculis de nulla alia dioecesi præter hanc ad *Candidam Casam* in BEDA vel alio quodam fide digno scriptore quidquam speciatim relatum legimus. Quamvis enim de episcopis inter australes & septemtrionales *Pictos* loquantur, nullam tamen sedium eorum mentionem faciunt. Vnde nonnulli episcopos *Scoticos* non proprias sibi sedes habuisse, sed pro vniuersa regione absolute fuisse ordinatos, collegerunt. Alii vero vnum duntaxat episcopum vniuersam regionem rexisse, sentiunt. Quarum opinionum prior incredibilis est, quia cum nota ecclesiæ catholicæ regula pugnat, quæ vllum episcopum absolute ordinari vetabat: Et posterior diserte a BEDA [u] confutatur, qui de pluribus episcopis in prouincia septemtrionalium *Pictorum* loquitur; nec non a scriptore vitæ *Nyniæ* in *antiquitatibus Vsserii*, qui *Ordinavit*, inquit [x] *Nynias presbyteros, EPISCOPOS consecrauit, & totam terram per certas parochias diuisit: confirmatisque in fide omnibus ad ecclesiam suam (Casam Candidam ante memoratam intelligit) est regressus.* Vnde inter septemtrionales pariter & australes *Pictos* episcopos fuisse, euidenter liquet, etiamsi dioecesium nomina non memorentur. Quod ad dioecesim *Candidæ Casæ* attinet, recte obseruat VSSERIVS, non fuisse eam in vlla parte, *Pictorum* dominio subiecta, sed in ea parte seu prouincia *Britanniæ Romanæ*, quæ *Valentia*, & postea, quum sub *Saxonum* esset ditione, *Bernicia* a BEDA dicta fuit. VSSERIVS [y] putat, aliquando etiam regnum *Cambrense* voca-

---

tilissimo viro, de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem & mysteria veritatis edoctus; cuius sedem episcopatus, sancti Martini episcopi nomine, & ecclesia insignem (vbi ipse etiam corpore vna cum pluribus sanctis requiescit) iam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad prouinciam *Bernicionum* pertinens, vulgo vocatur *Ad candidam casam*, eo quod ibi ecclesiam de lapide, insolito Britonibus more, fecerit.

(u) Bed. lib. III. c. IV. Habere solet ipsa insula rectorem semper abbatem presbyterum, cuius iuri & omnis prouincia & ipsi etiam episcopi ordine inuito debeant esse subiecti.

(x) Vit. *Nyniæ* ap. Vsser. antiquit. pag. 350.

(y) Vsser. antiquit. p. 349. Certum est, inter Britannos suos sedem episcopalem constituisse *Ninianum*, in loco olim *Candida Cusa*, hodie (a candido quo-

ri confueuiffe; & diœcesim *Casæ Candidæ* eosdem cum regno

que colore appellatione retenta) *Whit-berne* nominato. Vnde ad ecclesiam Glasuenfem in Glotæ siue Cluidæ fluuii, (qui ditionis Romanorum & relictorum ab eis Britonum extremus erat terminus) ripa sitam, a Kentigerno translata fuisse videtur. Glasuenfem enim diœcesim eo tempore eosdem cum Cambrensi illo regno limites habuisse; & ad murum illum celebratissimum protensum fuisse (& quod hinc est consequens, *Candidam Casam* complexu suo continuisse) in Kentigerni vita pariter legimus. Vterius etiam, eius *versus austrum episcopatus tunc temporis vniuersum finem fuisse ad Crucem Regiam infra Stranemore*, in Scoti chronico traditum inuenimus. Quod autem Hector Boëthius *Candidam Casam* sub Mordaci Scotorum regis ditione fuisse vult, quem anno DCCXXXI. (in quo ecclesiasticam suam historiam terminauit Beda) defunctum fuisse notat; tam verum est, quam quod de Beda statim subdit: *Beda locum Pictinimiam vocat, Accamque antistitem, qui sub id tempus sacræ sedis Candida in Casâ præfuit; eumque virum primum post D. Niniannum ibidem gessisse episcopatum*: Nam neque ita locum hunc vsquam vocauit Beda, neque illum loci eius nominauit antistitem; & in Anglorum non in Scotorum potestate Candidam Casam eo tempore fuisse, clarissime confirmat. Anno enim illo DCCXXXI. præfulatum tenuisse scribit *Accam in Hagustaldensi ecclesia, Pæthelmuin in ea quæ Candida Casâ vocatur; quæ nuper*, inquit, *multiplicatis fidelium plebibus, in sedem pontificatus addita, ipsum primum habet antistitem*: Hanc vero iam tunc Anglorum gentem obtinuisse & ad prouinciam *Berniciorum pertinuisse*, & ipse apertissimis verbis antea scripserat, & Ioannes Maior ingenue agnoscit; *pro tempore suo & non futuro Bedam scripsisse simul admonens. Quo magis Thomæ Dempsteri confidentiam & temeritatem demirari liceat, tam audacter adseruerant, hoc certe liqueat; Candidæ Casæ episcopatum semper fuisse ditionis Scotiæ, nec vnquam Anglico iuri subiectum*. Vt igitur apud Britones primus Candidæ Casæ episcopus erat Niniannus, ita Anglorum primus in ea sede antistes erat Pæthelmus; ad quem popularis sui Bonifacii Moguntini archiepiscopi XI. data legitur epistola. Pæthelmo (vt in Florentii Wigorniensis habetur chronico) anno DCCXXXV. defuncto successit Frithwaldus; eique anno DCCLXIII. nonis Maii ex hac vita decedenti successit XVI. Kalend. Augusti datus est Pechrwintus; eo vero anno DCCLXXVII. mortuo, sequente anno Eboraci XVII. Kalend. Iulii episcopus ordinatus est Aethelberus; cui anno DCCXCI. substitutus est Beaduulfus: *Nec praterea*, inquit Guilielmus Malmesburiensis, *plures alicubi reperio; quod cito defecerit, episcopatus, qui extrema Anglorum in ora est & Scotorum vel Pictorum depopulationi opportuna*; In antiquissimo tamen Anglo-Saxoniorum episcoporum indiculo huic etiam Heathoredum successisse inuenio: post cuius tempora regio illa a Scotis siue Hibernis occupata, Gallwalliæ & Gallouidiæ ab eis nomen accepit. Deinceps vero in Scotiis proditum habetur annalibus, *Gallouidiam ac vicinas regiones Sodorensi episcopo, cui in Mona insula sedes erat sacra, vsque ad Malcolmii tertii regis tempora in rebus paruisse diuinis*: a quo Gallouidiæ Candida Casâ, vt hodie manet, episcopalis sedes est constituta,

illo

Antiquorum BRITANNIAE EPISCOPATUUM GEOGRAPHICA Descriptio.

Scala Milliarium
0 20 40 60 80 100 120

HIBERNIA

MARE HIBERNICUM

VALENTIA

MAXIMA
CAESARIENSIS

OCEANUS

GERMANICUS

FLAVIA
CAESARIENSIS

BRITANNIA
SECONDA

BRITANNIA
PRIMA

GALLIAE PARS

illo limites habuisse a *Glasquo*, in *Glotta* siue *Cluide* fluiui ripa sito, ad *Crucem Regiam* infra *Stanemoriam* in *Westmorlandia* protensam, tempore aurem *Kentigerni* sedem episcopalem ad ecclesiam *Glascuensem* translata fuisse. Sed regione illa a *Scotis* siue *Hibernis* occupata, atque *Gallwallia* & *Gallouidia* nomen sortita, hanc & vicinas regiones omnes *Sodorensi* episcopo, cui in *Mannia* insula sedes fuerit sacra, vsque ad *Malcolmi* tertii regis tempora, in rebus paruiss diuinis: a quo *Gallouidia Candida Casa*, vt hodie maneat, episcopalis sedes rursus fuerit constituta. Non habeo, quæ de vlla alia regni *Scotia* diocesi episcopali ita distincte & sigillatim referam, vtpote certis monumentis destitutus; hoc tamen certum est, inde a prima eius conuersione per *Nyniam* & postea per *Columbanum*, diuersos in *Pictis* episcopos fuisse. Cuius regionis pars quum æque ac *Valentia* regibus *Saxonibus Nortumbriae* tributaria facta esset, episcopi ipsorum consequenter metropolitano *Eboracensi* subesse coeperunt, cuius ex manibus aliquando nacti sunt ordinationem.

§. XX.

De ecclesia Britannica in Anglia & Wallia.

VNA duntaxat regio restat examinanda, quæ ipsa nostræ nationis *Britannica* ora est: regio, quæ christianam religionem æque mature atque vlla alia ex occidentalibus orbis terrarum partibus, amplexa; adeoque eandem gubernationis formam, quam in reliquis ecclesiis omnibus reperimus, accepisse existimanda est. Iam ante notauimus, diocesim *Britannicam* a *Romanis* primum in tres prouincias, & deinceps in quinque fuisse diuisam: sed, quæ temporis iniuria est, non perfecta habemus documenta, ex quibus perspicere nobis liceat, quinam episcopatus in vnaquaque prouincia erecti fuerint. Qui de certo quodam numero flaminum & summorum flaminum, qui in tot episcopos & archiepiscopos conuersi fuerint, loquuntur, opinionationes suas potius quam veram historiam nobis commemorare videntur. Quod certum hac in re est, hoc est: Ineunte saeculo quarto ecclesiae episcopales heic, vt in reliquis nationibus omnibus, fuerunt. Nam harum ecclesiarum antistites ad concilia non minus quam alii euocati esse leguntur. Fuerunt in

concilio *Arelatensi* episcopi *Britannici*, *Eborius* [a] de ciuitate *Eboracensi*, *Restitutus* de ciuitate *Londinensi*, *Adelphius* de ciuitate *Colonia Londinensium*. Pro qua vltima *HOLSTENIVS* [b] *CAMBDENVM* & *SELDENVM* in notis ad *EVTYCHIVM* sequens, potius *Colonia Camalodunensium* legendum esse, putat; quam alii pro *Colcestria*, pro *Maloduno* alii, alii denique pro *Waldeno* in *Essecia* accipiunt. Sed eruditus quidam antiquarius [c], in obseruationibus suis posthumis in *ANTONINI iter Britanniarum* feliciter detexit, quod vera lectio probabiliter esse debeat *Colonia Lindi*, quod nomen antiquum *Lincolniæ* est, vti non tantum ex *ANTONINO* & *PTOLEMÆO*, qui *Lindum* vocant, sed ex anonymi etiam *Rauennatis* chorographia ostendit, vbi expressis verbis *Lindum Colonia* dicitur; quod cum parua quadam variatione idem pene nomen est, quod a *BEDA* [d] ei tribuitur, qui *Lindocolinam*, & regionem circumiacentem *provinciam Lindissi* vocat; vnde nomen *Lindsey-Coast*, quo vna istius provinciae pars in hunc vsque diem appellatur, ortum esse arbitror. Sed regredimur ad antiquos huius nationis episcopos. Sunt, qui episcopos ex *Britannia* con-

- (a) Concil. Arelat. l. ann. CCCXIV. (tom. I. concil. p. 143o. b. c.)
Eborius episcopus, de ciuitate *Eboracensi*, *provincia Britannia*.
Restitutus episcopus, de ciuitate *Londinensi*, *provincia supra scripta*.
Adelphius episcopus, de ciuitate *Colonia Londinensium*, exinde sacerdos presbyter, *Arminius* diaconus.
- (b) *Hollten*. adnotat. in *Carol. a S. Paulo* p. 108. *Ad pag. 167. Colonia Ant. Cambdeno Colchester*] *Colonia Camalodunum* vocabatur, vt erudite docet *Cambdenus*, qui eam non *Colchester*, sed *Maldon* nunc dici ostendit; vt & *Seldenus* in *Notis* ad *Eutygium Alexandr.* p. 119. vbi recte coniecit in subscript. *Arelatensis concilii pro Colonia Londinensium*, legendum *Colonia Camalodunensium*. Hoc enim verissimum est.
- (c) *Thom. Gale* *Not.* in *Antonin. itin. Britann.* p. 96. *LINDO. Lincolne*. Anonymus *Rauennas* habet expresse *Lindum Colonia*, hoc vno vocabulo adiecto, quantum lucis affudit *historiæ antiquæ*? magnas profecto gratias ei debemus, quod tandem subscriptionem concilii *Arelatensis* intelligamus. *Adelphius episcopus de ciuitate Colonia Londi*, haud dubie pro *Colonia Lindi*, hoc ipsum *Beda* pœne vidit, quum hanc urbem *Lindi-colina* nominaret. *Ptolemæus* quoque *Lindum* dixit, *Romana numismata* in campis ad boream huius ciuitatis inueniri notat *Lelandus*.
- (d) *Bed. lib. II. c. XVI.* Prædicabat autem *Paulinus* verbum etiam *provincia Lindissi*, quæ est prima ad meridianam *Humbræ* fluminis ripam, pertingens vsque ad mare. Præfectumque *Lindocolinæ ciuitatis*, cui nomen erat *Blecca*, primum cum domo sua conuertit [ad dominum].

cilio *Nicano* interfuisse, adfirmant, sed hoc non adeo perspicue ex antiqua historia pater. Certius est, in synodo *Ariminensi* tres adfuisse, vti fidem nobis facit *Sulpicius Severus* [e]. *Athanasius* [f] quoque episcoporum ex *Britannia* in synodo *Sardicensi* ann. CCCXCVII. habita, mentionem iniicit. Et *Hilarius* librum suum de *Synodis* inter alios complures episcopos prouinciarum quoque *Britannicarum* episcopis [g] inscripsit. At vero nullus horum auctorum certum totius collegii numerum nobis exhibet, adeoque conicere duntaxat possumus ex reliquiis horum episcoporum *Britonum*, qui in *Wallia* post *Saxonum* irruptionem manserunt, ibique, aduentante in *Angliam* *Augustino* monacho, exstiterunt. *Beda* [h] septem ex hisce memorat, qui ad synodum *Vigoruiæ*, siue in loco hodie *Austins Oak* appellato, coactam conuenerint, cum *Augustino* de ecclesiæ ritibus sermones collaturi. Hisce metropolitanus quidam præfidebat, cui obedientiam se debere in concilio isto profitebantur. Erat is archiepiscopus *Mencuiæ*, seu *S. Davidis*, siue, vt ipsi eum vocabant, archiepiscopus *Cærlegionis* supra *Oscam*, quod hæc esset antiqua sedes metropolitana, antequam ad oppidum *S.*

(e) Sulpic. Seuer. lib. II. p. 109. (lib. II. c. XLI. p. 267. edit. Lipf. MDCCIII. suo.) Missi per Illyricum, Italiam, Africam, Hispanias Galliasque magistris officialibus, acciti numeratiue quadringenti & aliquanto amplius occidentales episcopi, Ariminum conuenerunt. - - Tres tantum ex Britannia.

(f) Athan. apol. contra Arianos p. 720. edit. Par. MDCXXVII. (p. 123. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδικῇ συναχθείσῃ κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεσάτων βασιλέων Κωνσταντῆ καὶ Κωνσταντίνου ἐν ἧ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γενόμενοι καθήρηθησαν ὡς συκοφάνται τοῖς τε κληρικοῖσι ἕως ἡμῶν συνεψήφισαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους πριακωσίων, ἐξ ἰπαρχιῶν Ἀιγύπτου, Λιβύης - - Βρετανίων. In magna synodo *Sardica* coacta, iussu religiosissimorum imperatorum Constantii & Constantis: vbi aduersarii nostri quasi sycophantæ damnati depositique sunt. Iis vero, quæ nostri gratia decreta fuerunt, suffragati sunt plusquam trecenti episcopi, ex prouinciis Aegypti, Libyæ, - - *Britanniarum*.

(g) Hilari. de synodis, *Prouinciarum Britannicarum episcopis*.

(h) Bed. histor. gent. Anglor. lib. II. c. II. Augustinus adiutorio vsus Ethelberti regis conuocauit ad suum colloquium episcopos siue doctores proximæ Britonum prouinciæ, in loco vbi vsque hodie [lingua Anglorum] *Augustines ac*, [id est, robur Augustini] in confinio Wicciorum & occidentalium Saxonum appellatur: - - Venerunt, (vt perhibent) *septem Britonum episcopi* & plures viri doctissimi, cetera.

Daui-

Dauidis transferretur. Reliqui suffraganei, vt a quibusdam historicis *Britannicis* [i] recensentur, tunc temporis fuerunt *Herefortensis*, *Tauensis*, *Paternensis*, *Banchorensis*, *Eluensis*, *Vicciensis*, *Morganensis*. Iam si numerus episcoporum in aliis prouinciis huic respondit, plures episcopos ante inuasionem *Saxonum*, quam quidem sunt hodie, illic fuisse, colligas. Sed quando *Augustinus* in *Angliam* venit, præter antememoratos inuenit nullos: Tametsi *Gregorius Magnus* ipsi mandauisset, vt viginti sex episcopos, duodecim episcopos suffraganeos episcopo *Londinensi*, & totidem metropolitano *Eboracensi* subiectos constitueret, sibi ipsi vero primatum [k] in omnes gentis episcopos referuaret. Verum fuit hæc potius leuis quædam adumbratio pro futuris temporibus, quam integra conuertenda esset natio, quam præsens constitutio ecclesiæ. Nam plus quinquaginta annis post non amplius septem episcopi in vniuersa heptarchia seu septem regnis *Saxonum* fuerunt, vti ex iis constat, quæ de concilio *Herulfordienfi* an. DCLXXIII. narrat *BEDA*, quippe in quo adfuerunt *Theodoros Dorouernensis*, seu *Cantuariensis* ecclesiæ episcopus [l]

(i) Galfrid. monum. histor. lib. VIII. c. IV. Vid. Powel. not. in Girald. Cambrenf. itinerar. Cambriæ lib. II. p. 170.

(k) Bed. lib. I. c. XXIX. Quia noua Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem domino largiente & te laborante perducta est, vsam tibi pallii in ea ad sola missarum solemnia agenda, concedimus, ita vt per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus Londoniensis ciuitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honore pallium ab hac sancta & apostolica (cui Deo auctore deseruio) sede percipiat. Ad Eboracum vero ciuitatem te volumus episcopum mittere, quem ipse iudicaueris ordinare, ita duntaxat, vt si eadem ciuitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet & metropolitani honore perfruat. - - Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodo, qui per Eboraci episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britannicæ sacerdotes habeat, Deo domino nostro Iesu Christo auctore, subiectos.

(l) Bed. lib. IV. c. V. Conguenimus autem die XXIV. mensis Septembris, indicatione prima, in loco, qui dicitur Heorulford (Hertford vel Hereford.) Ego quidem *Theodoros*, quamuis indignus, ab apostolica sede destinatus Dorouernensis ecclesiæ episcopus, & conficerdos ac frater noster reuerendissimus *Bisi*, orientalium Anglorum episcopus; quibus etiam frater & confacerdos noster *Wilfridus*, Northanhymbrorum gentis episcopus, per proprios legatarios adfuit. Adfuerunt & fratres ac confacerdos nostri *Putta*, episcopus Castellum Cantuariorum, quod dicitur Rosecester; *Lutherius* episcopus occidentalium Saxonum, *Wynfrid* episcopus prouinciæ Merciorum.

Bisi, orientalium *Anglorum* episcopus, *Wilfridus Northanhymbrorum* gentis episcopus, *Putta* episcopus *Roffensis*, *Leutherius* episcopus occidentalium *Saxonum*, & *Winfridus* episcopus totius provinciae *Merciorum*. Quo in concilio [m] canon conditus est, vt plures episcopi, crescente numero fidelium, constituerentur. Sed isthoc tempore nihil eius in effectum deducebatur, nisi quod in *Bisi* occidentalium *Anglorum* episcopi, qui grauissima infirmitate ab administrando episcopatu prohibebatur, locum alii duo, *Ecca*, & *Badwinus*, electi episcopi consecrarentur. Ex quo tempore ad aetatem vsque BEDAE prouincia illa duos habere solita est episcopos, vt auctor noster eodem loco narrat. Hi fuerunt episcopi *Elmbami* & *Dunouici*, qui postea vniti fuerunt, sede hinc primum *Sitomagam*, vulgo *Thetford*, & deinde *Nordouicum* translata, qui episcopi toti *Anglorum* orientalium regno successerunt. Vt adeo isthac aetate dioecesis aliqua episcopalis tam late fere, quam ipsum aliquod regnum, patuerit. In regno *Northumbriae* primum duo duntaxat fuerunt episcopi, alter in ciuitate *Eboracensi*, alter in *Lindisfarnensi* ecclesia cathedram habens episcopalem. Sed non multo post, an. DCLXXVIII. *Wilfridus* episcopus *Eboracensis*, sede sua ab *Egfrido*, rege *Northumbriae*, pulsus est, eiusque in locum quatuor vel quinque episcopi fuerunt substituti, alius quidem in *Deiurorum*; alius in *Berniciorum* prouincia; alius in *Hagustaldensi* ecclesia in *Northumbria*; alius in prouincia *Pictorum*, quae tunc temporis *Anglorum* erat imperio subiecta; alius denique in prouincia *Lindissi*, vt BEDA [n] vocat,

(m) Concil. Heradford. c. IX. apud Bed. ibid. p. 274. Nonum capitulum in commune tractatum est, vt plures episcopi, crescente numero fidelium, auferentur: sed de hac re ad praesens siluimus.

(n) Bed. lib. IV. c. XII. Quo etiam anno (DCLXXVIII.) orta inter ipsum regem *Egfridum* & reuerendissimum antistitem *Wilfridum* dissensione, pulsus est idem antistes a sede sui episcopatus, & duo in locum eius substituti episcopi, qui *Northanhymbrorum* genti praesent. Bona videlicet qui *Deiurorum*, & *Eata*, qui *Berniciorum* prouinciam gubernaret. Hic in ciuitate *Eboraci*, ille in *Hagustaldensi* siue *Lindisfarnensi* ecclesia cathedram habens episcopalem; ambo de monachorum collegio in episcopatus gradum adsciti. Cum quibus & *Edhedus* in prouincia *Lindisfarnorum*, quam nuperrime rex *Egfridus* superato in bello & fugato *Vulthere* obtinuerat, ordinatur episcopus: & hunc proprium eadem prouinciae accepit praesentem; secundum *Aedilwinum*; tertium *Eadgarum*; quartum *Cymberchum*, quem in praesentem habet. Habebat enim ante *Edhedum* antistitem *Sexuulfum*, qui et

qui nuper ex diœcesi & regno *Merciorum* adscitus erat, nec multo post eo rursus relegatus. Magnum regnum *Merciorum* (comprehendens comitatus *Glocestriensem*, *Herfordiensem*, *Vigorniensem*, *Varuicensem*, *Licestriensem*, *Cantabrigiensem*, *Rutlandiensem*, *Northamptoniensem*, *Lincolniensem*, *Nottinghamensem*, *Bedfordiensem*, *Buckinghamensem*, *Oxoniensem*, *Darbiensem*, *Staffordiensem*, *Salopiensem*, *Cestriensem*, & ex parte *Herefordiensem*) initio diœcesis fuit vnus tantum episcopi, quem *BEDA* plerumque *Anglorum* mediterraneorum siue *Merciorum* episcopum vocitat, cuius sedes *Lichtfeldia*, regia & metropolis regni *Mercie*; vsque dum circa ann. DCLXXVIII. noua sedes episcopalis *Sidnaestriae* in comitatu *Licolniensi*, & aliquando post alia *Dorcestriae* in comitatu *Oxonienfi* erigeretur, quæ ambæ postea vnitæ & *Lincolniam* remotæ sunt: Vt ne *Cestriensem*, *Petroburgensem*, *Oxoniensem* & *Glocestriensem* diœceses, originem suam tempore reformationis indidem sortitas, memorem. Diœcesis *Vintoniensis* primis temporibus admodum late quoque patuit, continens omnia *Saxonum* occidentalium regna, donec ab *Iua* rege in *Vintoniensem* & *Clarofontanam* (*Sherborn*) ann. DCCV. dispesceretur. Quarum posterior deinde subdivisa fuit in diœceses *Cornubiensem*, *Deuoniensem*, *Somersettensem*, *Viltoniensem* & *Dorcestriensem*, quarum quædam rursus vnitæ constituerunt diœceses *Exoniensem*, *Wellensem*, *Salisburiensem*, & *Bristoliensem*, vt nunc in præsentis forma & constitutione ecclesiæ sedent. Haud vltius hanc disquisitionem perfequendam esse, existimo, quod, quæ in medium iam prolata sunt, satis demonstrant, diœceses episcopales in *Anglia* olim multo maiores fuisse quam nunc sunt, ecclesiamque pro sapientia sua illas semper vel multiplicare vel contrahere consueuisse. Quamquam nonnullæ etiam nunc adeo spatiosæ sunt, vt, si cum quibusdam antiquis diœcesibus *Italicis* conferantur, illarum vna de-

---

iam *Merciorum* & mediterraneorum *Anglorum* simul episcopus fuit. Vnde & expulsus de *Lindissi*, in illarum prouinciarum regimine permansit. Ordinati sunt autem *Edhedus*, *Bosa*, & *Eata* *Eboraci* ab archiepiscopo *Theodoro*, qui etiam post annos tres abscissionis *Wilfridi*, horum numero duos addidit antistites; ad ecclesiam *Hagustaldensem* *Trumberthum*, remanente *Eata* ad *Lindisfarnensem*, & *Trumuini* ad prouinciam *Pictorum*, quæ tunc temporis *Anglorum* erat imperio subiecta; *Edhedum* de *Lindissi* reuersum, eo quod *Aethilred* prouinciam receperit, *Rhipensi* ecclesiæ præfecit.

cem

cem vel viginti ex hisce, quæ Romæ propinquiores erant, æqualis esse deprehendatur.

§. XXI.

Huc usque dicta ex antiquis aliquot canonibus ecclesie confirmantur.

FINIEMVS hoc caput subiunctis paucis quibusdam antiquis canonibus, datam episcopaliū per orbem terrarum diocesium expositionem confirmantibus, quatenus illæ generatim regiones & parochias rurales sibi subiectas habuisse, existimantur. Concilium *Neocæsarense*, aliquot annis ante concilium *Nicænum* habitum, disertam *πρεσβυτέρων ἐπιχωρίων*, *presbyterorum ruralium* [o], facit mentionem, quibus in ecclesia oppidana, non nisi episcopo vel presbyteris vrbs absentibus, offerre permittebatur. Concilium *Antiochenum* duos canones habet eiusdem argumenti. Alter illorum diocesim episcopi [p] describit, quod sit vrbs quædam & omnis regio vrbi subiecta, in qua episcopus presbyteros ordinare possit & diaconos, & administrare res quasvis pro sua opinione, sine metropolis episcopi consilio. Alter in instructionem factus erat chorepiscoporum [q], qui erant in vicis & pagis, vt suum modum scientes sibi sub-

(o) Concil. Neocæsar. c. XIII. (tom. I. concil. p. 1494.) Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῇ κυριακῇ τῆς πόλεως προσφέρειν ἢ δύνανται, παρόντων ἱερατικῶν ἢ πρεσβυτέρων πόλεως, οὐτε μὴν ἄρτον δίδουσι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ δὲ ποτήριον. Ἐάν δὲ ἀπῴσι, καὶ εἰς ἐκκλησίαν κληθῆν μόνον, δίδωσιν. Vicani presbyteri non possunt in dominico offerre præsentem episcopo, vel vrbs presbyteris: neque panem dæe precationis, neque calicem. Sin autem absint, & solus ad precationem vocatus fuerit, dat.

(p) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 565.) ἕκαστος ἐπίσκοπος ἕξουσίαν ἔχει τῆς ἰαυτῶν παροικίας, διοικεῖντε κατὰ τὴν ἕκαστα ἐπιβάλλουσαν ἰσχύουσαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν πόλιν, ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρείστας ἕκαστα διαλαμβάνειν, Vnumquemque episcopum habere suæ parochiæ potestatem & administrare pro vnicuique conueniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ sibi vrbi subest. Vt etiam ordinent presbyteros & diaconos, & vnaquæque cum iudicio tractent.

(q) Ibid. can. X. Τῶς ἐν ταῖς κάμαις, ἢ ταῖς χάραις, ἢ τῶς καλνυίαις χειροτονεῖται, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶν ἱερατικῶν ἐλλειψότες, ἰδοὺς τῆ ἀγίας συνόδου εἶδαι πᾶ ἰαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένης αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῆ τῶτων ἀρκείουσαι φροσίνῃ καὶ κηδεμονίᾳ, καθιστῶν δὲ ἀγαγιάσας, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἱεροφάντας, καὶ τῶ τῶτων ἀρκείουσαι προαγωγῆ, μήτε πρεσβύτεροι, μήτε διάκονοι χειρο-

icetas ecclesias administrarent, earumque cura & sollicitudine contenti constituerent lectores, hypodiatonos & exorcistas; neque vero presbyterum vel diaconum ordinare auderent sine vrbis episcopo, cui subiiciantur ipsi & regio. Simile quid in concilio *Nicano* [*r*] decretum legimus, vt si quis ex episcopis *Nouatianis* ad ecclesiam catholicam accederet, episcopus catholicus ei locum chorepiscopi in aliqua dioecesis suae parte assignaret, ne in ciuitate duo essent episcopi. Et certe omnes canones, qui chorepiscoporū faciunt mentionem, satis probant, dioecesim non fuisse duntaxat aliquam ciuitatem, sed regionem vicorum & pagorum, cui hi chorepiscopi praefuerint, inspectante vrbis episcopo, ad quem pertinerent. Canones synodi *Sardicensis* [*s*] & *Laodicensis* [*t*] perspicue idem significant, quando episcopos in pagis & exiguis vrbibus ordinari vetant, ideo quod presbyter aliquis aut visitator eis sufficiat. Ita ex ecclesiae *Africanae* canonibus aliquis cum concilio *Toletano* pre-

την πολιν, ὅχα τῶ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπος, ἢ ὑποκείται αὐτῷ το καὶ ἡ χώρα. Hi qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepiscopi, etiam si episcopi ordinationem manuumque impositionem acceperint, visum est, vt suum modum sciāt, & sibi subiectas ecclesias administrēt, earumque cura & sollicitudine gerenda contenti sint; constituant autem lectores, hypodiatonos & exorcistas, & eorum promotionem sufficere existiment, nec presbyterum, nec diaconum ordinare audeant absque vrbis episcopo, cui subiicitur ipse & regio.

- (*r*) Concil. Nic. can. VIII. (tom. II. conc. p. 33.) Ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λιγυμένοις Καθαρῶς ἐπίσκοπος, τὴν τῶ πρεσβυτέρου μὴν ἔχει πλὴν εἰ μὴ ἀρα δοκοῖη τῷ ἐπίσκοπῳ τῆς μητῆς τῶ ὀνόματι αὐτῶν μετεχέειν· εἰ δὲ τῶτο αὐτῷ μὴ ἀρίστοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ ὑπὲρ τῶ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν πόλει δύο ἐπίσκοποι ᾖσι. Qui apud eos, qui Cathari dicuntur, nominatur episcopus, presbyteri honorem habebit: nisi utique episcopo placeat ipsum nominis honorem impertire. Si autem hoc illi non placeat, vel chorepiscopi, vel presbyteri locum excogitabit, vt esse omnino in clero videatur, ne in ciuitate duo sint episcopi.
- (*s*) Concil. Sardic. c. VI. (tom. II. concil. p. 632. c.) Μὴ ἐξῆναι δι' ἀπλῶς καθιεῖν ἐπίσκοπον ἐν κώμῃ πῶ ἢ βραχέει πόλει, ἢ πῶ καὶ εἰς μόνον πρεσβύτερον εἰ παρῆν. Non licere simpliciter episcopum constituere in aliquo pago vel parua vrbe, cui vel vnus presbyter sufficit.
- (*t*) Concil. Laodic. c. LVII. (tom. I. c. 1505.) Ὅτι ὃ δὲ ἐν τῶ κώμῃ, καὶ ἐν τῶ χάρμῃ καθιεῖσθαι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ περιοδεύσαι. Quod non oportet in vicis & pagis episcopos constitui, sed periodeutas, hoc est circumcursores.

sbYTE-

sbyteros [u], qui per dioeceses ecclesias regant, a suis episcopis chrisma ad paschæ solemnitatem petere iubet. Et alius quidam [w] nulli episcopo licere dicit, relicta principali cathedra ad aliquam ecclesiam in dioecesi constitutam se conferre. Qui canones omnino absurda loquuntur, nisi tunc temporis alias ecclesias in dioecesi, præter ecclesiam matricem, fuisse, statuas.

§. XXII.

Nec non ex obligatione episcopi, qua dioecesim suam semel per annum visitare tenebatur, & ex confirmationis exercitio.

EPISCOPI ad visitandam suam dioecesim obligatio aliud eiusdem rei testimonium est. Nam hinc necessario sequebatur, ut aliquot alicuius distantiae ecclesias iurisdictioni suae subiectas haberet. Quarum ipse per se curam gerere non poterat, eas visitare debebat, & providere, ut suum quæque ministrum haberet, & omnia debito fierent ordine. AVGVSTINVS & BASILIVS [x], qui multo maximas habebant dioeceses, se hoc visitationis negotio distineri, frequenter narrant. Et regula in quibusdam locis præscripta erat, ut ecclesiae quotannis ab episcopo visitarentur, quemadmodum ex quodam concilii *Tarracensis* in *Hispania* canone liquet, in quo sic decretum legimus: *Multorum [y] casuum experientia magistrante, reperimus nonnullas dioecesanæ esse ecclesias destitutas, ob quam rem id hac constitutione decrevimus, ut antiquæ consuetudinis ordo seruetur, & annuis vicibus ab episcopo dioecetano visitentur.* Si qua autem dioecesis adeo magna esset, ut episcopus hoc suum officium per singulos annos exple- re haud valeret, dioecesim istiusmodi diuidendi, & partem oneris nouo episcopo imponendi idonea causa habebatur; quæ ratio erat, quam in concilio *Lucensi* pro diuisione amplissimæ dioe-

(u) Concil. Carth. IV. c. XXXVI. (tom. II. conc. p. 1203.) Presbyteri, qui per dioeceses ecclesias regunt non a quibuslibet episcopis, sed a suis; nec per iuniorem clericum, sed aut per ipsos, aut per illam, qui sacrarium tenet, ante paschæ solemnitatem chrisma petant.

(w) Concil. Carth. V. c. V. (ibid. pag. 1216.) Placuit, ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam ecclesiam in dioecesi constitutam se conferre.

(x) Basil. ep. CCLXIV. *Περιοδεύοιτων ἡμῶν τῆς παροικίας*, Dum ego vicina loca urbis obirem.

(y) Concil. Tarrac. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 1665.)

cessis *Gallæcie* adlegabant, quemadmodum supra [z], de ecclesiis loquentes *Hispanicis*, adnotauimus. HIERONYMVS [zz] de confirmationis exercitio aliquam habet obseruationem, quæ hanc antiquarum diocesum episcopalium rationem notionemque iridem mirifice confirmat. Consuetudinem ecclesiarum esse dicit, vt, si qui longe in minoribus vrbibus, villis, castellis, aliisque remotioribus locis per presbyteros baptizati sint, episcopus ad inuocationem spiritus sancti manum impositurus ad eos excurrat; multa autem loca tanto interuallo a sedibus episcoporum distare, narrat, vt baptizati diem suum ante obeant, quam ab episcopis inuisantur. Quæ plana & perspicua talium diocesum est descriptio, quales generatim in quavis ecclesiæ catholicæ parte reperimus, paucis quibusdam prouinciis exceptis, in quibus ciuitatum frequentia hominumque multitudo dioceses numerosiores & angustiores, quam alibi locorum, reddidit.

LIBRI NONI

CAPIT SEPTIMUM.

NOTITIA EPISCOPATVVM ANTIQVAE ECCLESIAE, QVAE LEONIS SAPIENTIS IVSSV SAECVLO NONO FACTA EST, CVM ALIIS QVIBVSDAM COLLATA.

VT ea, quæ vltimis capitibus adseruimus, vberius fusiusque probemus, & lectori antiquæ ecclesiæ statum clare proponamus ab oculis, vnam ex *notitiis* seu catalogis episcopatum, quinque maiores patriarchatus, *Constantinopolitanum*, *Romanum*, *Antiochenum*, *Hierosolymitanum* & *Alexandrinum* exhibentem, secundum descriptionem, iussu *Leonis Sapientis* imperatoris circa ann. DCCCXCI. factam, heic subiungemus. Quam-

(2) Vid. §. XVI. huius capituli pag. 547.

(22) Hieron. dialog. contr. Lucifer. c. IV. (tom. II. p. 424. f. edit. Par. MDCXLIII.) Non abnuo, hanc esse ecclesiarum consuetudinem, vt ad eos, qui longe in minoribus vrbibus per presbyteros & diaconos baptizati sunt, episcopus ad inuocationem sancti Spiritus manum impositurus excurrat. *Ee paullo post sub lz. H.* Alioquin si episcopi tantum imprecatione Spiritus sanctus defuit, iugendi sunt, qui in villulis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros aut diaconos baptizati, ante dormierunt, quam ab episcopis inuiserentur.

quam enim ad aliorum istorum documentorum, quibus in hoc opere generatim vsi sumus, antiquitatem non accedit; tamen quum sit antiquissima & plenissima narratio, quam quidem in hoc genere habemus, & dissipatis huius generis antiquitatum reliquiis conueniat, vtile fuerit velut de transuerso testimonium ad confirmandum ea, quæ de diuisione & ambitu diocesium in primitiua ecclesia diximus. Et eam quidem tanto lubentius heic interponere animum induximus, vt multorum lectorum curiositati gratificemur, quorum oculis hæc *notitia* aliter forte haud subiicietur, quum non nisi in libris rarioribus carioribusque, qui non in cuiusuis vulgaris lectoris manus incidunt, reperiuntur. Prima huius generis *notitia* a LEUNCLAVIO in *iuve* suo *Græco-Romano* [a] an. MDXCVI. *græce & latine* sub nomine LEONIS SAPIENTIS, qui auctor illius esse creditur, in lucem edita est. Postea aliæ quædam sed imperfectæ a CAROLO A SANCTO PAVLO [b] in *geographia sacra antiquæ ecclesiæ* publicatæ sunt. Quarum defectus IACOBVS GOAR suppleuit e MSto quodam in bibliotheca regum *Galliarum*, quod ad calcem CODINI [c] inter scriptores *Byzantinos* an. MDCXLVIII. euulgavit, nec non BEVEREGIVS episcopus e MSto quodam bibliothecæ *Bodleianæ* in notis suis [d] in *Pandectar* an. MDCLXXII. publicato. Quarum vltima quum pro perfectissima in hoc genere agnita sit, postea ab erudito SCHELSTRATO [e] cum notis quibusdam & obseruationibus in prætermisiones & variationes priorum omnium recusa est; quas recognitas & inter se collatas curioso lectori heic exhibebimus, vt omnes vno simul obtutu possit contueri.

(a) Leunclau. ius Græco-Rom. tom. II. p. 88.

(b) Carol. à S. Paulo append. ad geograph. sacr.

(c) Codin. de offic. Constant. in append. p. 337.

(d) Bevereg. not. in can. XXXVI. concil. Trull.

(e) Schelstrat. de concil. Antiochen. dissertat. IV. c. XIII. p. 425.

ORDO

PRAESIDENTIAE SANCTISSIMORVM
PATRIARCHARVM.

1. Romanus. 2. Constantinopolitanus. 3. Alexandrinus. 4. Antiochenus. 5. Aeliensis, siue Hierosolymitanus.

Ordo praesidentiae metropolitanorum & autocephalorum, & episcoporum sub apostolico throno a Deo custoditae huius & imperialis urbis (Constantinopolis) agentium.

1. Prouinciæ Cappadociæ.	1. Metropolitanus Cæsareæ.
2. Prouinc. Asia.	2. Metr. Ephesi.
3. Prouinc. Europæ.	3. Metr. Heracleæ Thraciæ.
4. Prouinc. Galatiæ.	4. Metr. Ancyra.
5. Prouinc. Helleponti.	5. Metr. Cyzici.
6. Prouinc. Lydiæ.	6. Metr. Sardium.
7. Prouinc. Bithyniæ.	7. Metr. Nicomediæ.
8. Prouinc. Eiusdem.	8. Metr. Nicææ.
9. Prouinc. Eiusdem.	9. Metr. Chalcedonis.
10. Prouinc. Pamphylia.	10. Metr. Sidæ.
11. Prouinc. Armenia.	11. Metr. Sebastææ.
12. Prouinc. Elenoponti.	12. Metr. Amasææ.
13. Prouinc. Armenia.	13. Metr. Melitinæ.
14. Prouinc. Cappadociæ.	14. Metr. Tyanorum, siue Christopolis.
15. Prouinc. Paphlagoniæ.	15. Metr. Gangrorum.
16. Prouinc. Honoriadis.	16. Metr. Claudiopolis.
17. Prou. Ponti Polemoniæ.	17. Metr. Neocæsareæ.
18. Prouinc. Galatiæ.	18. Metr. Pissenuntis siue Iustianopolis.
19. Prouinc. Lyciæ.	19. Metr. Myrorum.
20. Prouinc. Cariæ.	20. Metr. Stauropolis.
21. Prou. Phrygiæ Pacatianæ.	21. Metr. Laodicææ.
22. Prouinc. Phrygiæ Salutaris.	22. Metr. Synadorum.
23. Prouinc. Lycaoniæ.	23. Metr. Iconii.
24. Prouinc. Pisidiæ.	24. Metr. Antiochiæ.
25. Prouinc. Pamphylia.	25. Metr. Pergæ, siue Silei.
26. Prouinc. Cappadociæ.	26. Metr. Moccessi.
27. Prouinc. Lazicæ.	27. Metr. Phasidis.
28. Prouinc. Thraciæ.	28. Metr. Philippopolis.

29. Prouinc. Rhodopes.	29. Metr. Traianopolis.
30. Prou. Insularum Cycladum.	30. Metr. Rhodi.
31. Prouinc. Aemimonti.	31. Metr. Adrianopolis.
32. Prouinc. Aeminonti.	32. Metr. Martianopolis.
33. Prou. Phrygiæ Pacatianæ.	33. Metr. Hierapolis.

Heic finitur catalogus prouinciarum & metropolitanorum in *notitia* per BEVEREGIVM & GOAR edita, sed apud LEVNCLAVIVM sequentes metropolitani, sine vlla prorsus mentione prouinciarum, adduntur.

34. Metropolit. Thessalonicæ.	59. Metr. Colonia.
35. Metr. Corinthi.	60. Metr. Thebarum.
36. Metr. Cretæ.	61. Metr. Serrarum.
37. Metr. Athenarum.	62. Metr. Pompeiopolis.
38. Metr. Seleuciæ.	63. Metr. Rossia.
39. Metr. Patrarum.	64. Metr. Alaniæ.
40. Metr. Trapezuntis.	65. Metr. Aeni.
41. Metr. Calabria.	66. Metr. Tiberiopolis.
42. Metr. Larissæ.	67. Metr. Achaia.
43. Metr. Naupacti.	68. Metr. Cerasuntis.
44. Metr. Philipporum.	69. Metr. Nacolia.
45. Metr. Dyrrachii.	70. Metr. Germania.
46. Metr. Smyrnæ.	71. Metr. Madytorum.
47. Metr. Catanæ.	72. Metr. Apameæ.
48. Metr. Ammorii.	73. Metr. Basilei.
49. Metr. Camachi.	74. Metr. Drystæ.
50. Metr. Cotyaili.	75. Metr. Nazianzi.
51. Metr. Seuerianæ.	76. Metr. Corcyræ.
52. Metr. Mytilenes.	77. Metr. Abydi.
53. Metr. Nouarum Patrarum.	78. Metr. Methymnæ.
54. Metr. Euchaitæ.	79. Metr. Christianopolis.
55. Metr. Amaltridis.	80. Metr. Rusii.
56. Metr. Chonarum.	81. Metr. Lacedæmonia.
57. Metr. Hydruntis.	82. Metr. Naxia.
58. Metr. Kelzenes.	83. Metr. Attalia.

Quibus scholiastes tres addit, Sebastopolis, Euripi, & Cystiæ quæ & Herculis.

Metropolitanos sequuntur antiocephali, quos *notitia*
 Bingham. O. E. Vol. III. Cccc apud

apud LEVNCLAVIVM archiepiscopos vocat. Autocephali erant, qui proprii erant iuris, nullōs habentes metropolitānos, quibus parerent, nec suffraganeos, quibus praeceperent, sed soli patriarchae proximo subiecti, vti *notitia* per GOAR edita tradit. Secundum *notitiam* BEVEREGII fuerunt sequentes.

1. Prouinciā Mysiae.	1. Autocephalus Odyssi.
2. Prouinc. Scythiae.	2. Autoc. Tomes.
3. Prouinc. Europae.	3. Autoc. Bizyae.
4. Prouinc. Paphlagoniae.	4. Autoc. Pompeiopolis.
5. Prouinc. Asiae.	5. Autoc. Smyrnae.
6. Prouinc. Isauriae.	6. Autoc. Leontopolis.
7. Prouinc. Rhodopes.	7. Autoc. Maronae.
8. Prouinc. Bithyniae.	8. Autoc. Apameae.
9. Prouinc. Rhodopes.	9. Autoc. Maximianopolis.
10. Prouinc. Galatae.	10. Autoc. Germiorum.
11. Prouinc. Europae.	11. Autoc. Arcadiopolis.
12. Prouinc. Thraciae.	12. Autoc. Beræe.
13. Prouinc. Insulae Lesbi.	13. Autoc. Mytilenes.
14. Prouinc. Hellepontii.	14. Autoc. Parii.
15. Prouinc. Cariae.	15. Autoc. Meliti.
16. Prouinc. Thraciae.	16. Autoc. Nicopolis.
17. Prouinc. Insulae.	17. Autoc. Proconesi.
18. Prouinc. Rhodopes.	18. Autoc. Anchiali.
19. Prouinc. Europae.	19. Autoc. Selymbriae.
20. Prouinc. Lesbi.	20. Autoc. Methymnes.
21. Prouinc. Bithyniae.	21. Autoc. Cii.
22. Prouinc. Europae.	22. Autoc. Apri.
23. Prouinc. Rhodopes.	23. Autoc. Cypsalorum.
24. Prouinc. Zicchiae.	24. Autoc. Cherfonis.
25. Prouinc. Eiusdem.	25. Autoc. Bospororum.
26. Prouinc. Eiusdem.	26. Autoc. Nicopolis.
27. Prouinc. Isauriae.	27. Autoc. Cotradorum.
28. Prouinc. Clenoponti, aliis Helenoponti.	28. Autoc. Euchetarum.
29. Prouinc. Insular. Cycladum.	29. Autoc. Carpathi.
30. Prouinc. Rhodopes.	30. Autoc. Aeni.

31. Prouinciæ Euopæ.	31. Autocephalus Driziparorum, siue Mefenæ.
32. Prouinc. Hemimontis.	32. Autoc. Mefembriæ.
33. Prouinciæ Armeniæ.	33. Autoc. Heracliopolis al. Phylactoës.
34. Prouinc. Abasgiæ.	34. Autoc. Sebastopolis.
35. Prou. Ponti Polemoniæ.	35. Autoc. Trapezuntis.
36. Prouinc. Paphlagoniæ.	36. Autoc. Amastridis.
37. Prouinc. Lycaoniæ.	37. Autoc. Mifthiorum.
38. Prouinc. Pisidiæ.	38. Autoc. Neapolis.
39. Prouinc. Maris Aegæi.	39. Autoc. Aegenæ.
40. Prouinc. Phrygiæ salutaris.	40. Autoc. Cotyæii.
41. Prouinc. Pamphylia.	41. Autoc. Selgæ.

Hiscæ in *notitia* apud IACOBVM GOAR duæ sedes subiiciuntur Delca siue Derce & Renium in Armenia. Sed quæ in LEVNCLAVIO exstat, vnde quadraginta tantum habet, quarum sedecim diuersa sunt nomina, nimirum Nice, Messana, Garella, Brisis, Carabyzia, Lemnus, Leucas, Cudræ, Soteropolis, Pedachthoa, Eroina, Gotthia, Sugdaia, Phullæ, Pharfala & Metracha. Nonnullis etiam harum, quæ in *notitia Boddiana* autocephali dicuntur, in LEVNCLAVIO metropolitanorum sedibus accensentur, vt Trapezus; Smyrna, Cotyæium, Mitylene, Amastris, Pompeiopolis, Aenus, & Apamea. Vnde facile ad colligendum est, archiepiscopus & autocephalos tunc temporis metropolitanos quosdam titulares fuisse, priuilegio iuris proprii gaudentes, tametsi nullum suffraganeum sibi subiectum habentes.

Sequuntur iam prouinciæ speciales cum numero episcopatum, in vnaquaque comprehensorum.

PROVINCIA CAPPADOCIAE.

Episcopus	Episcopus	Episcopus
1. Cæsareæ, metropolis.	2. Basilicarum Thermarum.	3. Nyssæ.
4. Methodiopolis Armeniæ.	5. Camelianorum.	6. Ciscissi.

Quibus in LEVNCLAVIO adduntur sequentes.

7. Enaifforum.	8. Seriadis.	9. Arathiæ.
10. Aepoliorum.		

PROVINCIA ASIAE.

1. Ephesi metropol.	2. Hygeporum.	3. Trallium.
4. Magnesiæ.	5. Eleæ.	6. Adramyttii.
7. Asii.	8. Gargarorum	9. M. stanorum
10. Caloës.	11. Bryullorum.	12. Pittamnes.
13. Myrines.	14. Phociae.	15. Autillopolis siue Aureliopolis.
16. Nisæ, siue Nyssæ.	17. Maschacomæ.	18. Metropolis.
19. Baretorum.	20. Magnesiæ.	21. Aninatum.
22. Pergami.	23. Ancorum.	24. Prienes.
25. Arcadiopolis.	26. Nouæ Aulæ.	27. Templi Iouis.
28. Augazorum.	29. Sion.	30. Colophones.
31. Leuedi, al. Le- bedi.	32. Tei.	33. Erythrarum.
34. Clazomenarum.	35. Attadrorum.	36. Theodosiopolis al. Peperines.
37. Cymæ.	38. Palaopolis.	

Quibus in LEVNCLAVIO adduntur Thyærorum & Chliarorum, sed desunt Phociae, Magnesiæ & Clazomenæ.

Hæc prouincia Thraciæ & Macedoniæ interponitur apud LEVNCLAVIUM.

1. Heracleæ metro- polis.	2. Theodoropolita- nus.	3. Rhædesti.
4. Paniensis.	5. Hexamilii.	6. Calliopolitanus.
7. Peristafimus.	8. Chariopolitanus.	9. Chalcidensis.
10. Daoniensis.	11. Madytorum.	12. Pamphili.
13. Medæ.	14. Lizici.	15. Sergentzæ.
16. Metrorum.	17. Tzurolloci.	18. Athyrorum.

In altera *notitia* prouincia vocatur prouincia Europæ; sed sex tantum episcopatus ei adsignantur.

1. Heracleæ.	2. Panii.	3. Calliopolis.
4. Cherronesi	5. Cylæ	6. Redesti.

PROVINCIA GALATIAE.

1. Ancyrae metrop.	2. Tabiæ al. Attabiæ.	3. Eliopolis.
4. Asponæ.	5. Perinopolis.	6. Mizzi.
7. Cinæ.	8. Anastasiopolis.	

PROVINCIA HELLESPONTI.

1. Cyzici, metrop.	2. Gemes.	3. Poemanii.
4. Oces.	5. Bares.	6. Adrionothera u.
7. Lampfaci.	8. Abydi.	9. Dardani.
10. Ilii.	11. Troadis.	12. Pæoniæ.
13. Melitopolis.		

PROVINCIA LYDIAE.

1. Sardium metrop.	2. Philadelphiæ.	3. Tripolis.
4. Thyatiorum.	5. Settorum.	6. Arilliapolis.
7. Gordorum.	8. Troallorum.	9. Salorum.
10. Silandi.	11. Mæoniæ.	12. Fani Apollinis.
13. Hyrcanidis.	14. Mustinæ.	15. Arcasti.
16. Apolloniadis.	17. Attaliæ.	18. Bagæ.
19. Balandi.	20. Mefotymoli.	21. Hierocæsareæ.
22. Dallæ.	23. Stratoniceæ.	24. Cerafeorum.
25. Sattalorum.	26. Gabalorum.	27. Hermocapeliæ.

PROVINCIA BITHYNIAE.

1. Nicomediæ.	2. Brusæ siue Theopolis.	3. Præneti.
4. Elenopolis.	5. Basilinopolis.	6. Dascylii.
7. Apolloniadis.	8. Adrianorum.	9. Cæsareæ.
10. Galli siue Lophorum.	11. Daphnusiæ.	12. Eristes.

PROVINCIA EIVSDEM.

1. Niceæ.	2. Modrinæ, siue Melinorum.	3. Linoës.
4. Tæii.	5. Gerduferuarum.	6. Numericarum.
7. Maximianarum. In LEVNCLAVIO additur, Chalcedoni nulum thronum subfuisse, utpote quæ tantum αυτοκέφαλος & honoraria fuerit metropolis.

PROVINCIA PAMPHYLIAE.

1. Sidæ.	2. Aspendi.	3. Etenæ.
4. Orumnæ.	5. Cassorum.	6. Semneorum.
7. Coralliorum.	8. Coracissii.	9. Syethrorum.
10. Mylones, siue Iustinianopolis.	11. Anamandorum.	12. Dalifandi.

13. Isborum.
16. Manæorum.

14. Lybræ.

15. Cobybrassi.

PROVINCIA ARMENIAE.

1. Sebastæa.
4. Satalorum.

2. Sebastopolis.
5. Colonia.

3. Nicopolis.
6. Beriffes.

PROVINCIA ELENOPONTI.

1. Amasæa.
4. Ibororum.
7. Zelorum.

2. Amiffi.
5. Androporum.

3. Sinopæ.
6. Zalichi ; siue Le-
ontopolis.

PROVINCIAE ARMENIAE SECUNDAE.

1. Melitinæ.
4. Arabiffi.

2. Arcæ.
5. Ariarathes.

3. Cucufi.
6. Ceomanarum.

PROVINCIAE CAPPADOCIAE SECUNDAE.

1. Tyanorum, siue
Christopolis.

2. Cybistrorum.

3. Faustopolis.
4. Sasimorum.

PROVINCIA PAPHLAGONIAE.

1. Gangrarum.

2. Iunopolis.

3. Dadybrorum.

4. Sorarum. Heic apud LEVNCLAVIVM proxime sequitur PRO-
VINCIA THESSALIAE, apud alios omiffa.

1. Theffalonica.

2. Citria.

3. Berrhoea.

4. Drugubitia.

5. Seruiorum.

6. Cafandria.

7. Campaniæ, siue
Castrii.

8. Petra.

9. Herculiorum siue
Ardemerianus.

10. Hieriffi.

11. Lita ac Rentæ.

12. Bardariotarum,
siue Turcorum.

PROVINCIA HONORIADIS.

1. Claudiopolis.

2. Heracleæ Ponti.

3. Prusiadis.

4. Tii.

5. Crateæ.

6. Adrianopolis.

PROVINCIA PONTI POLEMONIACI.

1. Neocæsareæ.

2. Trapezuntium.

3. Cerosantium.

4. Polemonii. 5. Comanorum. Hisce in LEVNCLAVIO sub-
iunguntur 6. Halyæi. 7. Rhizæi. 8. Cocci. 9. Eunici. Et
a scholiaste adhuc tres Aradases, Martyropolis & Hypselæ.

PROVINCIA GALATIAE SECUNDAE.

1. Pifinuntium.

2. Mericii.

3. Eudoxiadis.

4. Pitanniffi.

5. Trocuadorum.

6. Germocoloniæ.

7. Spalææ, siue Iustianopolis. 8. Orciffi.

PROVINCIA LYCIAE.

1. Myrorum.	2. Mastarorum.	3. Telmesi.
4. Limyrorum.	5. Araxes.	6. Aprillorum.
7. Tatlorum.	8. Arneorum.	9. Sidymorum.
10. Zenopolis.	11. Olympi.	12. Otdorum.
13. Corydalarum.	14. Canni.	15. Xanthi.
16. Acrassi.	17. Marcianes.	18. Bobi, siue Sophia- nopolis.
19. Comatis.	20. Onundorum.	21. Phelli.
22. Candanorum.	23. Phasilidis.	24. Antiphelli.
25. Acalissi.	26. Rhodiopolis.	27. Acandorum.
28. Lebissi.	29. Eudociadis.	30. Paliotarum.
31. Comborum.	32. Patarorum.	33. Barburorum.
34. Nessorum.	35. Cianeorum.	36. Melatorum.

PROVINCIA CARIAE.

1. Stauropolis.	2. Cibræ.	3. Sizorum.
4. Heracleæ Syala- bicæ.	5. Apolloniadis.	6. Heracleæ.
7. Lacymorum.	8. Taborum.	9. Larborum.
10. Antiochiæ. Meandri.	11. Tappassarum.	12. Harpassarum.
13. Neapolis.	14. Orthysiadis.	15. Anotetartæ.
16. Allabandorum.	17. Stratonicæ.	18. Alindorum.
19. Mylassarum.	20. Mezo.	21. Iassi.
22. Barbillii.	23. Alicarnassi.	24. Hylarimorum.
25. Cnidorum.	26. Metaborum.	27. Mindi.
28. Hierî, seu templi.	29. Cindramorum.	30. Ceramorum.
31. Promissi.		

PROVINCIA PHRYGIAE CAPPADIANAE.

1. Laodicæ.	2. Tiberiopolis.	3. Azanorum.
4. Ancyrosynai.	5. Peltorum.	6. Appiæ.
7. Acadorum.	8. Icriorum.	9. Iluzorum.
10. Tranopolis.	11. Sebastæ.	12. Eumeniæ.
13. Timeni Therarum.	14. Agathæ Comæ.	15. Alinorum.
16. Tripolis.	17. Attanassi.	18. Trapezopolis.
19. Sibliæ.		

Nota.

Nota. In LEVNCLAVIO exstant XXI. episcopatus, quorum multi diuerso veniunt nomine in hac prouincia, vt Aemoneæ, Charotopensis, Forium Poemæni, Cidissi, Lundensis, Helazæ, Synæi, Thampsiopolitanus, Iustinianopolitanus, Dioclea & Aristeæ.

PROVINCIA PHRYGIAE SALVTARIS.

1. Synadorum.	2. Doryllæi.	3. Nacoleæ.
4. Medæi.	5. Hipsi.	6. Promissi.
7. Meri.	8. Sibindi.	9. Phytæ.
10. Hierapolis.	11. Eucarpia.	12. Lyfiadis.
13. Augustopolis.	14. Bryzi.	15. Otri.
16. Lycaonis.	17. Stectorii.	18. Cinaborii.
19. Cone.	20. Scordapia.	21. Nicopolis.
22. Aeroclorum.	LEVNCLAVIVS heic tantum viginti habet episcopatus, & quosdam aliis nominibus vocatos, sed in notitia IACOBI GOAR duo adduntur Alopes & Cadenna.	

PROVINCIAE LYCAONIAE.

1. Iconii.	2. Lystrorum.	3. Vafadorum.
4. Ambadorum aliis Ambladorum.	5. Vomanodorum.	6. Larandorum.
7. Beretæ.	8. Derbæ.	9. Hydæ.
10. Sauatrorum.	11. Cani.	12. Berinopolis.
13. Galbanorum, siue Eudociadis.	14. Ilistrorum.	15. Pertorum.

LEVNCLAVIVS eundem numerum habet, sed nomina quædam ab his diuersa.

PROVINCIA PISIDIAE.

1. Antiochia.	2. Sagalassi.	3. Sozopolis.
4. Apameæ.	5. Cibi.	6. Tyræni.
7. Barcos.	8. Adrianopolis.	9. Pörtus Limemorū.
10. Laodiceæ Com- bustæ.	11. Seleucia Ferreæ.	12. Adadorum.
13. Zartzelorum.	14. Timbriadum.	15. Tymandi.
16. Conanes.	17. Mali.	18. Siniandi.
19. Tytiasii.	20. Metropolis.	21. Papporum.
22. Parallæ, siue Pa- ralla.	23. Mindeui, alias Bindei.	

PROVINCIA PAMPHYLIAE SECUNDAE.

1. Pergæ siue Sylei.	2. Attaliae.	3. Magydi al. Mandi.
4. Eudociadis.	5. Telimisi.	6. Isindi.
7. Maximianopolis.	8. Laginorum.	9. Palæopolis.
10. Cremni.	11. Corydalorum.	12. Peltinissi.
13. Dicytanærorum.	14. Ariassi.	15. Puglorum.
16. Adrianes.	17. Sandidorum.	18. Barbæ.
19. Perbænorum.	20. Coi.	

Nota. Quatuordecim sequentes prouinciæ in LEVNCLAVIO, non autem in vlla alia notitia existant.

PROVINCIA PELOPONNESI.

1. Corinthi.	2. Damalæ.	3. Argiuis.
4. Monembasiæ.	5. Cephaleniæ.	6. Zacynthi.
7. Zemenæ.	8. Mainæ.	

PROVINCIA HELLADIS.

1. Athenarum.	2. Euripi.	3. Diauliæ.
4. Coroneæ.	5. Andri.	6. Orei.
7. Scyri.	8. Charysti.	9. Porthmi.
10. Aulonis.	11. Syrae.	

PROVINCIA CRETAE.

1. Gortynius.	2. Cnosius.	3. Arcadiæ.
4. Cherronesi.	5. Aulopotami.	6. Agrii.
7. Lampensis.	8. Cydoniæ.	9. Hieræ.
10. Petrae.	11. Siteæ.	12. Cissami.

PROVINCIA PELOPONNESI.

1. Patrae.	2. Lacedæmoniae.	3. Methonenfis.
4. Coronensis.	5. Heliensis.	6. Bolænae.

PROVINCIA HELLADIS SECUNDAE.

1. Larissæ.	2. Demetriadis.	3. Pharfali.
4. Domoci.	5. Zetonii.	6. Ezcri.
7. Lædoricii.	8. Tricensis.	9. Echini.
10. Colydri.	11. Stagorum.	

PROVINCIA AETOLIAE.

1. Naupactus.	2. Bundiræ.	3. Aquilæ.
4. Acheloi.	5. Rhegarum.	6. Ioanninae.
Bingh. O. E. Vol. III.	Ddd d	7. Pho-

7. Photicæ. 8. Hadrianopolis. 9. Buthroti.
10. Chimaræ.

PROVINCIA MACEDONIAE.

1. Philippensis. 2. Theorianus. 3. Polystylius.
4. Belicæ. 5. Christopolitanus. 6. Smolænenfis.
7. Cæsaropolitanus. 8. Alectryopolita-
nus.

PROVINCIA EPIRI.

1. Dyrrachinus. 2. Stephaniacensis. 3. Chunobia.
4. Croiensis. 5. Elissi. 6. Doctea.
7. Scodrensis. 8. Driuafti. 9. Polathensis.
10. Glabinitzæ siue Acroceraunia.
11. Auloneæ. 12. Lycinidensis.
13. Antibarensis. 14. Tzerinici. 15. Polycherepolita-
nus.
16. Graditzii.

IN ASIA SVB SMYRNAEO METROPOLITANO.

1. Phocæa. 2. Magnesiæ. 3. Anelii.
4. Clazomenius. 5. Sofandrius. 6. Archangelinus.
7. Petræ.

IN ARMENIA SVB COMACHIO.

1. Keltzenensis. 2. Arabracensis. 3. Barzaniffæ.
4. Meli. 5. Melialius. 6. Romanopolitanus
7. Tutilei.

IN PHRYGIA SVB COTYAIIO.

1. Spora. 2. Conensis. 3. Gaicomensis.

IN LESBO SVB MITYLENENSI.

1. Eriſſi. 2. Strongylæ. 3. Tenedi.
4. Berbinensis. 5. Perperinæ. 6. Marmaritzanorū.

IN HELLADE SVB NEOPATRENSI.

1. Gazalorum. 2. Cutziagri. 3. Sibiſti.
4. Bariana.

SVB KELTZENENSI.

1. Tomenſis. 2. Chatzetunenſis. 3. Lycopotamiæ.
4. Cortzenenſis. 5. Maſtrabatzi. 6. Chuitenſis.
7. Toparchius. 8. Ambra. 9. Tutarenſis.
10. Mar-

10. Marmentitzuris.	11. Matziertæ.	12. S. Nicolai.
13. Euxæ Deiparæ.	14. Artesii siue S. Nicolai.	15. Artziæ, siue Arcerati.
16. Amucii.	17. Percinensis.	18. S. Georgii.
19. Ostanis.	20. S. Elissai.	21. Sedraci Deiparæ.
- Istæ quatuordecim fedes metropoliticae in solo LEVNCLAVIO reperiuntur. Iam altera *notitia* iterum pergît.

PROVINCIA CAPPADOCIAE.

1. Moceffi.	2. Nazianzi.	3. Coloniae.
4. Parnassi.	5. Doarorum.	

PROVINCIA LAZICAE.

1. Phasidis.	2. Rhodopolis.	3. Ecclesiae Abiffenorum.
4. Petrorum.	5. Ecclesiae Ziganeorum.	Apud LEVNCLAVIVM vtro sedecim numerantur in hac provincia.
1. Trapezuntius metropolit.	2. Chirianensis.	3. Chamuzuris.
4. Chachæi.	5. Paiperis.	6. Ceramianus.
7. Lerii.	8. Bizanensis.	9. Sacabensis.
10. Tochatzitzi.	11. Tochantiertzi.	12. Toulnuti.
13. Phasiana.	14. Tofermazi.	15. Andactensis.
16. Zorinacensis.		

PROVINCIA THRACIAE.

1. Philippopolis.	2. Diocletianopolis.	3. Diospolis.
LEVNCLAVIO memorantur vndecim:		
1. Philippopolitanus.	2. Agathoniceus.	3. Liotitzæ.
4. Scutarii.	5. Leuca.	6. Blepti.
7. Dramitzæ.	8. Ioannitzorum.	9. Constantiæ.
10. Belicæ.	11. Bucuborum.	

PROVINCIA INSVLARVM CYCLADVM.

1. Rhodi, metropol.	2. Sami.	3. Chii.
4. Coi.	5. Naxiæ.	6. Theræ.
7. Pari.	8. Lethri.	9. Andri.
10. Teni.	11. Meli.	12. Pisyna.

LEVNCLAVIVS addit: Icoriæ, Lerna, Olypalia, Tracheæ, & Nesura.

PROVINCIA AEMIMONTI.

1. Adrianopolis.	2. Mesembria.	3. Sozopolis.
4. Plutinopolis.	5. Zoidorum.	

Quibus a LEVNCLAVIO adduntur.

6. Agathopolis.	7. Debelti.	8. Trabizya.
9. Carabi.	10. Bucelli.	11. Probatii.
12. Scopeli.	13. Brysenfis.	14. Bulgarophygen- fis.

PROVINCIA EIVSDEM.

1. Marcianopolis.	2. Rhodostoli.	3. Tramanisci.
4. Noborum.	5. Zecedoporum.	6. Saicara.

PROVINCIA EIVSDEM; quæ alio nomine apud
LEVNCLAVIUM RHODOPE appellatur.

1. Traianopolis.	2. Peri.	3. Anastasiopolis.
Quibus a LEVNCLAVIO subiunguntur		4. Didymotichi.
5. Macra.	6. Misinopolis.	7. Porensis.
8. Xantha.	9. Peritheorii.	10. Theodorii.

PROVINCIA PHRYGIAE CAPATIANAE.

1. Hieropolis.	2. Metellopolis.	3. Dionysopolis.
4. Anastasiopolis.	5. Antœdorum.	6. Mofynorum.

Cum sex aliis, quæ heic per errorem interpositæ sunt ex provincia
Aemimonti. Sed a LEVNCLAVIO subiiciuntur: Autudensis,
Phobenfis, Ancyranus, Synaensis, Tiberiopolitanus, Canensis
& Zanensis.

PROVINCIA GALATIAE SECUNDAE.

1. Amorii.	2. Philomelii.	3. Docimii.
4. Clauci.	5. Polyboti.	6. Pissia.

Heic provincia in LEVNCLAVIO dicitur PHRYGIA; episcopatus
autem iidem sunt.

Heic in omnibus *notitiis* notatum legitur, quod sequentes
metropolit. ipsorumque suffraganei a Romana diœcesi auulsi
iamque throno Constantinopolitano subiecti sint.

1. Thessalonica.	2. Syracusarum.	3. Corinthi.
4. Rhegii.	5. Nicopolis.	6. Athenarum.
7. Patrarum.	8. Nouarum Patrarū.	

Ita quoque metropolita Seleucia in Isauria, siue, vt LEVNCLA-

VIO dicitur, Pamphylia cum subiectis sibi viginti tribus episcopis.

Heic finitur *notitia* in LEVNCLAVIO: Continet enim tantummodo recensioem patriarchatus Constantinopolitani. CAROLVS A SANCTO PAVLŌ ibidem patriarchatum Romanum profus omittit, eo quod MStum suum heic ita corruptum esse dicat, vt sensum nullum præbeat: Sed hoc suppleuerunt GOAR & BEVEREGIVS, quorum in *notitiis* legimus, quæ sequuntur.

PROVINCIA SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO ROMAE, SIVE ITALIAE.

PROVINCIA VRBICARIA ROMAE.

1. Britium.	2. Macæria.	3. Luna.
4. Neapolis.	5. Garanta.	6. Vintimilium.
7. Gennes.	8. Sipontus.	9. Ponturoma.
10. Insulæ Centumcellæ.	11. Castrum Euoria.	12. Castrum Amalphes.
13. Castrum Gelleon.	14. Castrum Tiberias.	15. Castrum Nepes.
16. Insulæ Comanicia.	17. Castrum Mulum.	18. Castrum Campsas.
19. Castrum Soreum.	20. Castrum Sufas.	21. Castrum Ilbas.
22. Castrum Anagnia.		

PROVINCIA CAMPANIAE.

1. Neapolis.	2. Brettania.	3. Pannonia.
4. Calabria.	5. Venetia.	6. Mefina.
7. Viconarina.	8. Taurata.	9. Apulia.
10. Castrum Opiterbelos.	11. Castrum Samnios.	12. Castrum Sufas.
13. Castrum Regium.	14. Castrum Taurata.	15. Castrum Sygnias.
16. Castrum Gradum.	17. Castrum Patriarchias.	18. Castrum Scylacium.
19. Castrum Martyrium.	20. Castrum Ormuvera.	21. Castrum Ortonos.
22. Castrum Oppiterbitum.		

INSVLA SICILIAE.

1. Syracusæ.	2. Catana.	3. Tærebenium, siue Tauromenium.
		4. Se-

4. Sefena.	5. Cephaludum.	6. Thermum.
7. Panormus.	8. Lilybæum.	9. Trocalis.
10. Acragantus.	11. Tyndarum.	12. Carines.
13. Leontina.	14. Abensis, al. Alefa	15. Gaudus.
16. Meleta.	17. Liparis.	18. Burcaufus.
19. Didymi.	20. Vrica.	21. Onarca.
22. Basiludin.		

PROVINCIA CALABRIÆ.

1. Regium.	2. Locris.	3. Scylacias.
4. Cotronum.	5. Constantia.	6. Tropæum.
7. Tauriana.	8. Bibonum.	

PROVINCIA ANNONARIA.

1. Rauenna.	2. Phanus.	3. Olcusa, al. Asculum.
4. Polus.	5. Pecinus.	6. Pisaurum.
7. Tergetra.	8. Augustopolis.	9. Talbitau.
10. Castrum Terentinum.	11. Castrum Solernos.	12. Tulericum.
13. Castrum Zanga.	14. Castrum Nobo.	15. Castr. Eurenica.
16. Castrū Semania.	17. Vicimanto.	18. Castrum Vereles.
19. Castrum Tamia.	20. Castr. Varcetelia	21. Castrū Samugia.
22. Castrum Sora.	23. Castr. Suagallia.	24. Castrum Cifines.

PROVINCIA AEMIAE [FORT. AEMILIAE.]

1. Castrum Forompompus.	2. Castrum Brizili-um.	3. Castrum Brinti.

SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO AFRICAE.

PROVINCIA BYZACIAE.

1. Carthago procon-fularis.	2. Sybiba.	3. Campsia.
4. Cileos.	5. Iunces.	6. Taleptes.
7. Calcala.	8. Castellæ.	9. Pezana.
10. Mamida.	11. Madafuba.	12. Colules.
13. Capfes.	14. Adramytto.	

PROVINCIA NVMIDIAE.

1. Calama.	2. Tebete.	3. Hippon.
4. Nuzidias.	5. Castamagæ.	6. Bades.

7. Meleum.	8. Leradus.	9. Castrum Bedere.
10. Scelē.	11. Egerinesium.	12. Tiressin.
13. Bages.	14. Constantine.	15. Sitiphnos.

PROVINCIA MAVRITANIAE PRIMAE.

1. Rhinocururum.

PROVINCIA MAVRITANIAE SECVNDAE.

1. Septum.	2. Septum ad partem Teneffi.	3. Spanias.
4. Mesopot. ad partem Spania.	5. Maiurica, al. Maiorica insula.	6. Menyca, al. Minorica insula.
7. Insula Sardon.	8. Carallus Metrop.	9. Tures.
10. Sanaphas.	11. Sines.	12. Sulces.
13. Phasiana.	14. Chryfopolis.	15. Amstianes.
16. Limne.	17. Castrum Tutar.	GOAR pleraque nomina aliter legit, & ex hisce tribus posteriores duos tantum facit Christianæ Lacum & Tuccam. Heic CAROLVS A SANCTO PAVLO denuo incipit.

IN AEGYPTIACA DIOECESI.

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE PRIMAE.

1. Pelusium metrop.	2. Sethröetes.	3. Tares.
4. Tmucs.	5. Rhinocurura.	6. Ostracine.
7. Pentaschanon.	8. Casium.	9. Aphthæum.
10. Hiphestus.	11. Panephusus.	12. Geros.
13. Itageros.	14. Thenefus.	

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE SECVNDAE.

1. Leonto, metropol.	2. Athrabes.	3. Helius.
4. Bubastus.	5. Carbethus.	6. Arabius.

PROVINCIA AEGYPTI PRIMAE.

1. Alexandria sub duce Augustali.	2. Hermopolis.	3. Milleos.
4. Costus.	5. Psaneos Vicus.	6. Cotrideos Vicus.
7. Sais.	8. Leontopolis.	9. Naucratria.
10. Andronicus.	11. Zenonopolis.	12. Paphna.
13. Onuphis.	14. Taura.	15. Cleopatris.
16. Mareotes.	17. Manelaitarum.	18. Schedia.
19. Ternuthes.	20. Sondra.	PRO-

PROVINCIA AEGYPTI SECUNDAE.

1. Cabasa.	2. Phragonis.	3. Pachnemonis.
4. Diospolis.	5. Sebennytus.	6. Cœno.
7. Bufiris.	8. Elearchia.	9. Regeon Paralus.
10. Vicus Parianæ.	11. Vicus Rhicome- rium.	12. Xoços.

Quibus in *notitia* IACOBI GOAR additur Cypra, & Regeon ac Paralus duo distincta loca sunt.

PROVINCIA ARCADIAE.

1. Oxyrinchus, me- tropolis.	2. Heracleus.	3. Cœno.
4. Nilopolis.	5. Arfinoëtes.	6. Memphelitus, al. Memphis.

Apud GOAR additur Clisma, Theodosiopolis, Aphroditon & Latopolis.

PROVINCIA THEBAIDIS PRIMAE.

1. Antino, metropol.	2. Hermopolis.	3. Theodosiopolis.
4. Polyco.	5. Hypfele.	6. Apollonius.
7. Antei.	8. Panos.	

Notitia IACOBI GOAR adiicit Casus.

PROVINCIA THEBAIDIS SECUNDAE.

1. Ptolemis, metro- polis	2. Conto, siue Iusti- anopolis.	3. Diocletianopolis.
4. Diospolis.	5. Tentyra.	6. Maximianopolis.
7. Thebais.	8. Lato.	9. Iambon.
10. Hermonthes.	11. Apollonos.	12. Vicus Anassæ Magnæ.
13. Thebais magna.	14. Ibis.	15. Mathon.
16. Trimunthon.	17. Erbon, siue Hermon.	

PROVINCIA LIBYAE.

1. Draniceon, metr.	2. Paratonion.	3. Tranfalensis.
4. Ammoniaca.	5. Antipyrgus.	6. Antiphron.
7. Aedonias.	8. Marmorice.	

PROVINCIA LIBYAE PENTAPOLIS.

1. Sozusa.	2. Cyrine.	3. Ptolemis.
		4. Teu-

4. Teuchera.   5. Adriane.   6. Beronica.

PROVINCIA TRIPOLIS.

1. Tosibon.   2. Leptis.   3. Hyon.

IN ORIENTALI DIOECESI.

PROVINCIA CILICIAE.

1. Tarsus, metropol.   2. Pompeiopolis.   3. Sebaste.
4. Coricus.   5. Adana.   6. Augustopolis.
7. Mallos.   8. Zepharium.

PROVINCIA CILICIAE SECVNDAE.

1. Anabartzus, me-   2. Mopseuestia.   3. Aegeia.
tropolis.
4. Epiphania.   5. Eirenopolis.   6. Flauias.
7. Alexandria.   8. Cabissus.   9. Castabala.
10. Rhossus.

PROVINCIA ISAVRIAE.

1. Seleucia metrop.   2. Cilendre.   3. Anemorius.
4. Titiopolis.   5. Lamus.   6. Antiochia.
7. Heliu-Sebaste.   8. Cestra.   9. Selenuntes.
10. Iostape.   11. Diocæsarea.   12. Olya.
13. Hierapolis.   14. Dalitandus.   15. Claudiopolis.
16. Eirenopolis.   17. Germanicopolis.   18. Neapolis.
19. Zenopolis.   20. Sbidæ.   21. Philadelphia.
22. Adrassus.   23. Meloë.   24. Domitiopolis.
25. Climata Nauza-   26. Cassorum.   27. Benæorum.
deæ.
28. Gulgosi.   29. Costradis.

PROVINCIA SYRIAE PRIMAE.

1. Antiochia ad Da-   2. Paltus.   3. Seleucia.
phnen, thronus
patriarchalis.
4. Berrhoea.   5. Chalcis.

PROVINCIA SYRIAE SECVNDAE.

1. Apamea, metrop.   2. Arethufa.   3. Epiphania.
4. Lariffa.   5. Mariamne.   6. Seleucobelus.
7. Rhapsanea.

- PROVINCIA EUPHRATISIAE ET HAGIOPOLIS.
1. Hierapolis.	2. Cyrus, siue Hagio- polis.	3. Samofata.
4. Doliche.	5. Germanicia.	6. Zevma.
7. Perrhe.	8. Europus.	9. Nicopolis.
10. Schenarchia.	11. Casaria.	12. Sergiopolis siue Anastasiopolis.
13. Orimon.	14. Santon.	

- PROVINCIA THEODORIADIS.
1. Laodicea, metro- polis.	2. Balanea.	3. Gabala.

A IACOBO GAR subiungitur Paltus.

- PROVINCIA OSROENES.
1. Edessa, metropol.	2. Caræ.	3. Constantia.
4. Theodosiopolis.	5. Batna.	6. Callinicus.
7. Noua Valentia.	8. Bithon.	9. Monithilla.
10. Therimachon.	11. Moniauga.	12. Macarta.
13. Marcopolis.	14. Anastasia.	15. Hemerius.
16. Circisia.		

Huc vsque est complementum Mesopotamiæ & Persis incipit.

- PROVINCIA MESOPOTAMIAE SUPERIORIS SIVE ARME-
NIAE QVARTAE.
1. Amida, metropol.	2. Martyropolis.	3. Daras.
4. Castrum Rice- phas.	5. Castrum Turan- dios.	6. Castrum Mardes.
7. Castrum Lornes.	8. Castrum Righthon.	9. Castrum Isphrios.
10. Castrum Tzau- ras.	11. Castrum Andaf- son.	12. Castrum Amar- nes.
13. Castrum Tzino- bias.	14. Castrum Inzie- torum.	15. Castrum Barabe- lorum.
16. Castrum Chad- dorum.	17. Castrum Aesu- duos.	18. Castrum Mas- phronas.
19. Castrum Basili- cum.	20. Castrum Spelon & Odelorum.	21. Castrum Biubai- thas.
22. Castrum Manaf- sarorum.	23. Castrum Phirta- chabraes.	24. Castrum Siteon Chiphas.
		25. Ca-

25. Castr. Calonos.	26. Castrum Bibasaforum.	27. Castrum Tzauras.
28. Castrum Birtas.	29. Castrum Attachas.	30. Castrum Aphuborum.
31. Castrum Florianarum.	32. Castrum Arimachorum.	33. Castrum Samachartorum.

PROVINCIA ARMENIAE ALTERIVS.

1. Dodemon, metr.	2. Arsamufaton.	3. Polichne.
4. Chofanorum.	5. Chosamachorum.	6. Citharizorum.
7. Castrum Marti- certum.	8. Castr. Baiulos.	9. Castrum Polios.
10. Castrum Ardon.	11. Clima Sophines.	12. Regio Ialinbana, vnde ortum habuit <i>Bafilus</i> , qui praesentem librum elaboravit.
13. Clima Anzetines.	14. Clima Digesines.	15. Clima Garines.
16. Clima Orziacines.	17. Clima Bilabite- nes.	18. Clima Astianices.
19. Clima Mamuzurorum.		

PROVINCIA PHOENICIAE MARITIMAE.

1. Tyrus metropolis.	2. Sidon.	3. Ptolemais.
4. Berytus.	5. Biblus.	6. Tripolis.
7. Arcæ.	8. Orthosias.	9. Botrys.
10. Vicus Gegarta.	11. Arados.	12. Autarados.
13. Paneas.	14. Gonasitii saltus.	15. Vicus Politianus.
16. Vicus Trieris.		

PROVINCIA PHOENICIAE LIBANISIAE.

1. Emissa, metrop.	2. Laodicea.	3. Heliopolis.
4. Abilla.	5. Damascus.	6. Clima Iabrudorū.
7. Euarius siue Iustianopolis.	8. Talmyra.	9. Clima Maglydo- rum.
10. Saltum Gonaticum.	11. Salamias.	12. Clima orientale.

PROVINCIA PALAESTINAE [*] PRIMAE.

1. Aelia, siue Hierosolyma.	2. Cæsaria, metrop.	3. Dora.

(*) Nota. Hæc provincia & proxime sequens in Carolo a Sancto Paulo & Goar desunt.

4. Antipatris.	5. Diospolis siue Ge- orgiopolis.	6. Iamnia.
7. Nicopolis.	8. Onus.	9. Sozusa.
10. Iamnia.	11. Ascalon.	12. Gaza.
13. Rhapsia.	14. Anthedon.	15. Diocletianopolis.
16. Eleutheropolis.	17. Neapolis.	18. Sebaste.
19. Regio Apathus.	20. Regio Iericho.	21. Regio Libya.
22. Regio Gadara.	23. Azotus mariti- ma.	24. Azotus Hippinis.
25. Acomazon.	26. Bittymos.	27. Tricomias.
28. Toxus.	29. Saltum Constan- tiniani.	30. Saltum Geraiti- cum, siue Bar- famon.

PROVINCIA PALAESTINAE SECUNDAE.

1. Scytopolis.	2. Gadara.	3. Pella.
4. Abila.	5. Caperomas.	6. Diocæsarea.
7. Maximianopolis.	8. Gabæ.	9. Tiberias.
10. Hippos.	11. Helenopolis.	12. Clima Gælanes.
13. Tetracomia.	14. Comenais.	

PROVINCIA PALAESTINAE TERTIAE.

1. Petra, metropol.	2. Augustopolis.	3. Arindela.
4. Charagmuda.	5. Arcopolis.	6. Mafsis.
7. Elufa.	8. Zoara.	9. Birofabon.
10. Elas.	11. Pentacomia.	12. Mamofora.
13. Metrocomia.	14. Saltum Hieraticum.	

GOAR duas in quatuor diuidit, ita illas legens, Salton, Mamo, Pfora, Hieraticon.

PROVINCIA ARABIAE.

1. Bosfra, metropol.	2. Adraffis.	3. Dia.
4. Medaba.	5. Gerassa.	6. Nera.
7. Philadelphia.	8. Esbus.	9. Neapolis.
10. Philippopolis.	11. Phenutus.	12. Constantina.
13. Dionysias.	14. Pentacomia.	15. Tricomia.
16. Canothas.	17. Saltum.	18. Bataneos.
19. Exacomia.	20. Enacomia.	21. Vicus Gonias.
22. Vicus Cherus.	23. Vicus Stanes.	24. Vicus Cabera.

25. Vicus Coreathæ.	26. Vicus Bilbanus.	27. Vicus Caproriū.
28. Vicus Pyrgoare- tarum.	29. Vicus Setnes.	30. Vicus Ariacharum.
31. Neotes.	32. Clima orientali- um & occidenta- lium.	33. Vicus Ariathæ Saxofæ.
34. Vicus Bebdamus.		

PROVINCIA ARMENIAE MAGNAE.

De hac auctor tantum obseruat, quod sit autocephala, throno apostolico non subiecta, sed propter sanctum *Gregorium* Armeniae honorata, habens vrbes & castra CC.

PROVINCIA CYPRI.

De hac idem monet auctor, quod per se ipsam habeat potestatem, propterea quod in ea inuentus fuerit sanctus apostolus *Barnabas* ad pectus habens euangelium secundum *Marcum*. Sunt autem in ea hae ciuitates.

1. Constantia metr.	2. Citium.	3. Amathus.
4. Curium.	5. Paphus.	6. Arsenæ.
7. Soli.	8. Lapithus, qua natus est <i>Georgius</i> Cyprius, qui librum scripsit ex quo hae sumta sunt.	
9. Cyrenia.	10. Tamafus.	11. Cythri.
12. Trimithus.	13. Carpasin.	

Apud *GOAR* heic sequitur: „Hæc expositio facta est anno „6391. sub imperio D. LEONIS SAPIENTIS. & sub patriarcha „*PHOTIO*, hoc est ann. DCCCXCI.

IN hac ecclesiae descriptione lector obseruabit, quod auctor, quum *græcus* sit, *græcas* & orientales ecclesias accuratius, quam occidentales & *latinas* enarret; Nihil enim heic de *Gallia*, *Hispania*, *Britannia*, *Illyrico* legimus; & prouinciarum *Italiae* & *Africae* recensiones adeo confusæ sunt & imperfectæ, vt auctorem ecclesiarum in his regionibus statum non satis perspectum habuisse & exploratum, satis euidenter prodant. De *Italia* certe id manifestum est. Nam in omni *Italia* & *Sicilia* non nisi centum amplius diœceses heic memorantur, quum tamen ex iis, quæ supra diximus, & ex antiquorum conciliorum subscriptionibus, trecentas fere diœceses hisce in regionibus fuisse, pateat. Plusquam centum & quinquaginta episcopi *Italici* di-

versarum sedium vno sæculo conciliis *Romanis*, sub *Hilario*, *Felice* & *Symmacho* habitis, subscripsisse deprehenduntur, & fere totidem fuerunt in hisce conciliis non memorati, sed in aliis conciliis & antiquis monumentis reperti. Et quamquam, quum hæ *notitiæ* conficerentur, plures ex antiquis diocæsi- bus esse potuerunt, tamen ex *Romanorum* conciliorum, sub *Eugenio* II. & *Leone* IV. sæculo nono celebratorum, subscriptionibus numerus plus duplo maior, quam qui in illis *notitiis* exhibetur, fuisse intelligitur. Ut adeo eas non nisi imperfectam ecclesiæ *latine* & occidentalis descriptionem exhibere fatendum sit. Sed vero descriptio *græca* & orientalium ecclesiarum perfectior est, & subscriptionibus, ex antiquis conciliis collectis, responder. Atque ita se mutue confirmant, & simul sumtæ plenius ea probant, quæ de numero & ambitu diocesium in ecclesia antiqua tradidimus.

LIBRI NONI

CAPVT OCTAVVM

DE DIVISIONE DIOECESIVM IN PAROCHIAS, ET DE PRIMA EARVM ORIGINE.

§. I.

De antiquis ecclesiarum parochialium nominibus.

VNVM tantummodo restat, quod hoc capite ad disquisitionem nostram vocandum est, nimirum diuisio diocesium in eiusmodi minores ditiones, quas hodie parochias, siue ecclesias parochiales, nuncupamus. Qua de re heic tanto breuius dicere necesse habebimus, quod iam satis multa, occasione ita ferente, dicta sunt, quando de antiquarum diocesium ambitu verba fecimus, quem generatim latius patentem deprehendimus, quam ut singulari quadam congregatione potuerit terminari. Quidquid igitur ad hanc materiam hoc loco adiecturum sumus, eo valebit, ut pauca quædam de antiquis parochiarum nominibus (quum eorum nonnulla quodammodo ambigua sint) commentemur & ostendamus, quo tempore, quam ob rationem, & per quos gradus dioceses in parochias diuisæ fuerint; ut in præsentem statum & formam ecclesiæ redigerentur. Quod ad antiqua nomina attinet, iam supra monuimus, vocabula

παροικία & διοίκησις tribus prioribus sæculis eiusdem significatus fuisse; dum non, quod iam ecclesiam parochialem dicimus, sed civitatem aliquam cum circumiectis suis oppidis ac villis, denotarint. Sed sæculo quarto & quinto vtrunque vocabulum de parochiis ruralibus æque ac episcopalibus, seu ecclesiis vrbicis, promiscue vsurpatum legimus. Tunc enim minores istæ dioecesium diuisiones parochiæ vocari cœptæ, vti in concilio Chalcedonensi [a] videre est, quod ἀγροικινὰς παροικίας, rurales parochias firmas & inconcussas iubet manere apud eos, qui illas ab antiquis temporibus teneant, episcopos. Et in concilio Vafensi [b], ad ann. CCCCLII. celebrato, statutum legimus, non solum in ciuitatibus, sed etiam in omnibus parochiis conuocandi dandam esse presbyteris potestatem. Atque ita vocabulum parochia frequenter ab HIERONYMO [c], SVPICIO SEVERO [d], THEODORETO [e], INNOCENTIO [f] aliisque istorum temporum scriptoribus adhibetur: Tametsi vocabulum

- (a) Concil. Chalced. c. XVII. (tom. IV. concil. p. 764.) Ταῦ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικινὰς παροικίας, ἢ ἐνοχίους, μίαν ἀπαρκαλύπτως παρὰ τοῖς κατήχευι ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, καὶ μέγιστη, εἰ τρακονταετὴ χρόνιο ταύτας ἀβιάτως διακατήχοντες ἀποδέχθησαν. Quæ sunt in vnaquaque prouincia rurales vicinæque parochias firmas & inconcussas manere apud eos, qui illis tenent episcopos: Et maxime si XXX. annorum tempore eas sine vi detinentes admittantur.
- (b) Concil. Vafens. I. (apud Labb. III.) can. II. (tom. III. conc. p. 1680.) Hoc etiam pro ædificatione omnium ecclesiarum, & pro utilitate totius populi nobis placuit, vt non solum in ciuitatibus, sed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbyteris potestatem.
- (c) Hieron. contr. Vigilant. c. II. Auctores sunt huius distatimulæ mex sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas vicinia illius scribunt esse maculatas.
- (d) Sulpic. Seuer. di. I. c. IV. (c. VIII. p. 389. edit. Lips. MDCCIII.) Ecclesiam loci illius Hieronymus presbyter regit: nam parochia est episcopi, qui Hierosolyman tenet.
- (e) Theodoret. epist. CXIII. (p. 986. d. edit. Paris. MDCXLII.) Καὶ εἰ ὀκτακοσίων ἐκκλησιῶν ἔλαχον ποιμαίνειν ποσάτας γὰρ ἡ Κύριος παροικίας ἔχει. Et octogintarum ecclesiarum pastorem curam fortitus sum, tot enim Cyrus habet parochias.
- (f) Innocent. epist. ad Decent. c. V. Quod per parochias fieri debere non pnto, quia nec longe portanda sunt sacramenta, cetera, vid. ad lib. IX. c. V. §. I. sub lit. (c) pag. 106.

parochia proprie diœcesim episcopalem significare continuauit, unde ad denotandum hæc minores parœcias translatum fuit, quod hæc in priorum istarum mutationem essent factæ. Quod ipsum est, quod *SOCRATES* [g] de illis dicere uiderur, quando de vicis loquens regionis *Marcotis*, qui episcopo *Alexandrino* subiecti erant, fuisse eos ait tot parœcias sub ipsius ciuitate constitutas. Et ex eadem ratione nomen *diœcesis* olim ecclesiæ etiam parochiali tributum fuit, quamuis proprium ei domicilium in episcopali diœcesi sit. Ita *SIDONIVS APOLLINARIS* [h], quum diœceses se peragrassè dicit, ecclesias tantum parochiales, ditioni suæ subiectas, intelligit. Sic etiam in collatione *Carthaginensi* [i] de loco quodam dicitur: *Vnitas illic perfecta est, non solum in ipsa ciuitate, verum etiam in omnibus DIOECESIBVS*, hoc est in parœciis per vicos & villas, ad ciuitatem spectantes. *BALVZIVS* [k] idem in *RVRICIO LEMOVICENSI* [l], *GREGORIO TYRONENSI* [m] & aliis quibusdam scriptoribus obseruauit. Cuius appellationis ratio, vt antea diximus, fuit, quod istæ ecclesiæ, quibus soli presbyteri præpositi erant, quali minores diœceses essent, vt auctor libri pontificalis [n] sub no-

(g) Socrat. lib. I. c. XXVII. *Τάριονται αὐται αἱ ἐκκλησίαι ὑπὸ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρίας ἐπισκόπου, καὶ εἰσὶν ὑπὸ τὴν αὐτῆ πόλιν ἐς παραοικίαι.* Istæ eccl. siæ omnes subiectæ sunt Alexandrino episcopo, & vrbis eius eccl. siis accensentur, tamquam *parœciæ*.

(h) Sidon. Apollin. lib. IX. epist. XVI. Peragratis forte *diœcesibus* quum domum veni, cetera.

(i) Collat. Carth. die I. c. CLXXVI.

(k) Baluz. not. ad Gratian. p. 510.

(l) Ruric. Lemovic. lib. II. epist. VI. Quamobrem studio caritatis, non cupiditatis, hos ad sanctitatem vestram presbyterum meum pro *diœcesi Gemilucensi*, unde iam pridem vobis scripseram, destinaui.

(m) Gregor. Turon. histor. lib. IV. c. XIII. Erant quadragessimæ dies: & Cautinus episcopus in *Briuatensem diœcesim* psallendo adire disposuerat.

Nota. Theodoricus Ruinart ad hunc locum hæc habet: *Diœcesis* hic pagum designat, nam Briuate, vbi celebris ecclesia S. Iuliani, ex diœcesi erat Auernensi.

Id. lib. VI. c. XXXVIII. - Tranfobadus presbyter reiiicitur & Innocentius Galbaitanorum comes eligitur ad episcopatum, opitulante Brunichilde regina. Sed adsumto episcopatu consessum Vrsicinum Cadurcinæ vrbis episcopum laceßere cœpit, dicens, quia *diœceses* Rutenæ ecclesiæ debitas retineret.

(n) Pontifical. vit. Marcelli. Viginti quinque titulos in vrbe Roma constituit, quasi *diœceses*, propter baptismum & pœnitentiam multorum, qui conuertebantur ex paganis & propter sepulturam martyrum.

mine DAMASI eas vocat; & nonnulli canones eas appellant [o] *ecclesias dioecesanar*; alii autem *ecclesias rurales*, vnde presbyteri in illis ministrantes a concilio *Neocesarenensi* [p] ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, *presbyteri rurales*, siue in vicis degentes, dicuntur in oppositione eorum presbyterorum, qui in ecclesia ciuitatis, hoc est cathedrali seu matrice, erant constituti. Ecclesiarum parochiales peculiari ratione quoque *tituli*, vti supra [q] obseruauimus, ab ecclesia episcopi eas distinguendi ergo, nuncupabantur; quod essent ecclesiarum, presbyteros ac diaconos sibi separatim adsignatos habentes, quæ proinde titulum habere dicebantur. Et viri quidem docti [r] presbyteros & diaconos cardinales initio non nisi eiusmodi presbyteros & diaconos fuisse, existimant, ad ministerium particularium ecclesiarum parochialium, & id quidem *Rome* non minus quam alibi locorum, delegatos atque constitutos.

§. II.

De origine ecclesiarum parochialium necessitati debita, & regulis apostolicis christianæ communionis fundata.

QVOD ad ecclesiarum parochialium originem attinet, dubium non est, quin necessitas & christiana officia peragendi & maiori cum facilitate communionem christianam celebrandi opportunitas primam eis occasionem dederit. Multitudine enim credentium in amplis & frequentibus ciuitatibus ita augete, vt vna ecclesia omnes capere haud posset, necesse erat conuentum diuidere, & alias erigere ecclesias, in quibus omnes christiani cultus carimoniarum & vsitata diuini ministerii officia non minus quam in ecclesia matrice peragerentur, atque ita apostolicæ ordinationi de habenda inter christianos mutua communionem mos gereretur; quæ secundum Act. II, 42. eo valebat, vt homines perdurarent in doctrina apostolorum & communicatione & fractione panis & precibus. Auctor *libri pontificalis* sub nomine DAMASI papæ in vita *Marcelli* videtur dicere, plu-

(o) Concil. Tarracon. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 166.) Reperimus nonnullas *dioecesanar ecclesias* esse destitutas: ob quam rem id hac constitutione dekreuimus, vt - - - annuis vicibus ab episcopo dioecetano visitentur.

(p) Concil. Neocæsar. c. XIII. vid. supr. c. VI. §. XXI. sub litt. (o) pag. 563.

(q) Lib. VIII. cap. 1. §. X.

(r) Io. Front. epist. de canonicis cardinalibus Paris. MDCLXI.

res ex titulis *Romanis* seu ecclesiis parochialibus [r] propter baptismum multorum ex paganis conuersorum, & propter sepulturam martyrum fuisse constitutos. Quod si vero ex hac ratione necessitas aliqua fuit, maior sine dubio necessitas ex alia ratione fuit. Nam ea tempestate vniuersum ecclesie christiane corpus singulis hebdomadibus sacra coena vti solebat; & quum vna ecclesia in magnis ciuitatibus huic instituto non sufficeret, absoluta quaedam necessitas plures adificare vrgebat, vt mutua inter christianos communitas esse posset. Atque ad ecclesie parochiales aequae antiquae sint, oportet, ac necessitates ecclesie, & qui diem natalem adscribere nouerit alteris, ille alterarum quoque originem, particularis cuiusuis ciuitatis seu dioecesis in toto terrarum orbe intuitu, facile poterit ostendere.

§. III.

Nonnullae earum probabiliter ad ipsa apostolorum tempora referendae.

QUEMADMODVM autem ciuitates ad easque spectantes dioeceses amplitudine sua & ambitu magnopere differebant, ita earum alias ad ecclesias parochiales adificandas multo maturius quam alias obligatas fuisse, par est, credamus. Et in talibus vrbibus, quales *Hierosolyma* & *Roma* erant, plures vna ecclesias a temporibus inde apostolorum fuisse, e diuersis actuum apostolicorum & epistolarum *Paulinarum* locis non sine magna probabilitate colligitur. Sed vtcumque res est, ex OPTATO certe perspectum exploratumque habemus, vt iam supra ostendimus, ante finem saeculi tertii, siue sub initium persecutionis *Diocletianae*, plus quadraginta ecclesias in vrbe *Roma* existisse. Ad minores ciuitates quod attinet, mirum non est, si nonnullae ex illis vnam duntaxat ecclesiam, durante illa vexatione, habuisse reperiantur; qualis fuit illa *Phrygiae* ciuitas, cuius vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo a saeuo quodam praefecto, vltimae persecutionis tempore, concrematum esse, LACTANTIUS [r] narrat. VALESIVS *Eusebium* de

[r] Pontifical. Vit. Marcelli. vid. sub lit. antec. (n).

(r) Lactant. institut. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum praecipites exstiterunt, sicut vnus in Phrygia, qui vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremauit.

eadem ciuitate loqui, existimat, qui vniuersos eius incolas, magistratum æque ac plebeios, eo tempore christianos fuisse, eamque ob causam milites armatos contra illam missos, iniecto igne, totam vna cum viris & mulieribus ac paruulis, *CHRISTVM* omnium Deum inuocantibus [11], concremassè dicit. Vnde inferri licebit, quod ciuitates quædam tantum *πολίχναι*, vt *EVSEBIO* vocantur, hoc est oppidula, siue adeo exiguæ vrbes fuerint, vt præter episcopalem ecclesiam nulla alia eis opus fuerit, etiamsi omnes earum incolæ *CHRISTO* nomen dedissent. Et hoc argumentum videri potest, quod pro eorum faciat opinionem, qui antiquis temporibus multas diœceses episcopales, nullam vniquam ecclesiam parochialem habentes, existitisse dicunt.

§. IV.

Nonnullæ minores ciuitates parochias in vicis ac villis, ipsis persequutionis temporibus, habuerunt.

VERVMENIM VERO in memoriam heic reuocari oportet, quod antea satis superque probatum dedimus, quod antiquæ ciuitates generatim suburbana sua, seu vicos & villas, habuerint, & quod nonnullæ per se admodum exiguæ vrbes, qualis *Cyrus* in *Comagene* erat, vbi *THEODORETVS* antistitis munere fungebatur, hoc intuitu valde magna habuerint territoria, iurisdictioni suæ subiecta. Multa istiusmodi regionum rusticanarum, parochias paganas presbyterosque & diaconos illis præfectos habentium, exempla ipsis feruidissimis persequutionis temporibus inuenimus; vt ex canonibus concilii *Illiberritani* [x].

[11] Euseb. lib. VIII. c. XI. Ἦδη γὰρ ὅλην χριστιανῶν πολίχνην αὐτανδρῶν ἀμφὶ τῶν φρουρίων ἐν κύκλῳ περιβαλόντες ὀπλίται, πῦρ τε ὑψάψαντες, κατέφλεξαν αὐτὸς ἀμανητοὺς καὶ ἡνίκαι, τὴν ἐπὶ πάντων θεῶν χριστὸν ἐπιθεωμήνας εὐδὴ πειθαίρει πάντες, οἱ τὴν πόλιν οἰκίτες, λογισθεὶς τε αὐτὸς καὶ στρατηγὸς σὺν τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ ὅλοι δῆμο, χριστιανὸς σφᾶς ἐμολογῶντες, εἰς ἐπὶ τῶν πᾶσι καὶ τῶν ἐπιτάξεων. Certe urbem quamdam christianorum in Phrygia milites armati obsidione cinxerunt; iniecloque igne totam vna cum viris & mulieribus & paruulis *CHRISTVM* omnium Deum inuocantibus concremarunt. Hanc scilicet ob causam, quod vniuersi eius vrbs incolæ & curator ipse ac magistratus cum honoratis omnibus ac plebeis, christianos se esse professi sacrificare iubentibus nullo modo obtemperabant.

[x] Concil. Eliber. c. LXXVII. (tom. I. concil. p. 98.) Si quis *diacomus* regens *plebem*, sine episcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit.

et *Neocæsariensis* [y] apparet, quorum prius durante persecutione *Dioçlettiana* & posterius proxime ab ea finita habitum fuit, & eorum tamen vtrumque de presbyteris & diaconis rufficanis, quibus christianarum congregationum cura demandata sit, loquitur. EPIPHANIVS quoque [z] de presbyteris *Diodoridis*, papi in *Carchariis Mesopotamiae* saeculo tertio medio, loquitur, & DIONYSIVS ecclesiae *Alexandrinae* antistes circa idem tempus presbyterorum in regionibus *Arfinoës*, *Alexandriae* aliarumque ciuitatum *Aegypti* & *Libyae* mentionem in diuersis epistolarum suarum fragmentis, EVSEBIO memoratis, facit, quae supra iam adlegauimus, neque heic repeti oportere existimamus. Ex his aliisque pluribus istiusmodi exemplis clarum & perspicuum est, quod simul atque religio christiana ex ciuitatibus in vicos & pagos notabili quodam modo diffundi coeperit, ecclesiae in pagis exstructae & presbyteri rurales illis constituti fuerint, ecclesiae opportunitate ac necessitatibus ad maiorem vniuersi corporis vtilitatem & ædificationem id fieri iubentibus. Hoc modo ecclesiae parochiales originem suam tum in ciuitatibus tum pagis nactae sunt, non quidem omnes vno eodemque tempore, nec ex generali quodam decreto, sed prout res cuiuslibet dioecesis id ferrent, cuius episcopo semper id diiudicandum relinquebatur, quot administrorum opera sibi in obeundis diuersis officiis, ad se tamquam summum ciuitatis ac territorii sui inspectorem pertinentibus, opus esset. In *Gallia* concilium *Vasense* saeculo quinto inuenit de parochiis extra ciuitates loquitur, quemadmodum huius capituli §. I. notauimus. Sed in *Anglia* nostra non tam maturam earum mentionem habemus, quod monumenta, quae de antiquis ecclesiis *Britannicis* memoria nostra

(y) Concil. Neocæsar. c. XIII. (tom. I. conc. p. 1484.) Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῇ κυριακῇ τῆς πόλεως προσφέρειν ἔδυνανται παρά τῳ ἐπισκόπῳ ἢ πρεσβυτέρῳ πάλαι. *Vicani presbyteri* non possunt in dominico vrbis offerre praesente episcopo vel vrbis presbyteris.

(z) Epiph. hæref. LXVI. n. XI. ἀναχαρήσας δὲ ἔρχεται εἰς κώμην πρὸ τῆς Καραχάρων εἰς Διοδοζίδα καλεσμένην, ἐν ἣ Τρυφῶν πρὸς ἐπιπέσιον κατ' ὄνειον καρῶ ἐτύγγανεν τῶν ἀγῶν πρεσβύτερον. Inde discedens Diodoridem; pagus is est in Carchariis; Rfē contulit: ubi Tryphon quidam erat, vir optimus, ac tum loci istius presbyter.

superfunt, de parochiis nihil tradunt. Et quum *Saxonum* cœpisset conuersio, iam aliquamdiu ante dioeceses nostræ in parochias fuerunt diuisæ, & longius ante proprios reditus sibi constitutos habuerunt. Sunt, qui *Honorium* quintum archiepiscopum *Cantuariensem*, quotquot ex natione tunc temporis conuersi essent, circa ann. DCXL. in parochias diuisisse putant. Ita GOODWINVS episcopus & DVGDALEVS. Sed sunt quoque, qui hanc diuisionem de dioecesibus potius quam parochiis intelligendam esse statuunt. Nam *parochia* in BEDA plerumque dioecesim episcopi, secundum antiquum ecclesiæ stylum & linguam significat; vti ex canone concilii *Herudfordensis* BEDAE [a] memorati, quod XXX. amplius annis post hanc creditam *Honorii* diuisionem tempore *Theodori* archiepiscopi an. DCLXXIII. habitum fuit, apparet, vbi decretum legimus: *Vt nullus episcoporum parochiam alterius inuadat, sed contentus sit gubernatione credite sibi plebis.* Equidem ANDREWS [b] episcopus nostras hunc canonem adfert, parochias iam per vniuersam nationem constitutas fuisse probaturus: ego vero alterum vocabuli *parochia* significatum hoc loco magis proprium esse existimo. Tametsi non negauerim, ad extremam huius archiepiscopi, qui ad annum vsque DCXC. vixit, ætatem hanc parochiarum diuisionem factam esse posse. Nam vt BEDA [c] obseruat, „tantum profectus spiritalis, tempore præfulatus illius, *Anglorum* ecclesiæ, quantum numquam „antea potuere, ceperunt.„ Et ABRAHAMVS WHEELOCVS [d]

(a) Bed. lib. IV. c. V. concil. Herudford. c. II.

(b) Andrews de decimis inter opuscula p. 152.

(c) Bed. lib. V. c. VIII.

(d) Wheeloc. in loc. Huius (Theodori) & Adriani abbatis excultissima eruditione & industria, congregata discipulorum caterua, scientiæ salutaris quotidie flamina in rigandis Anglorum cordibus emanabant. Neque illa apud gentem nostram ætate, Theologiam Deique notitiam, in abditis monasteriorum paucorum penetralibus reconditam latere, passus est Theodorus; sed & in villas quasque per omnes gentis huius angulos disseminatas, circumferri, & ibidem ex illo vsque tempore singulari Dei beneficio commorari providissime curauit. Nam vt MS. codex Cantuariensis Aulae Trin p. 46. Excitabat Theodorus archiepiscopus fidelium deuotionem & voluntatem in quarumlibet provinciarum ciuitatibus, nec non villis, ecclesiis fabricandi, *paracias distinguendi*, adensus regio procurando: vt si qui sufficientes essent, & ad Dei honorem pro voto habent, super proprium fundum ecclesias construere, earumdem perpetuo patronatu gauderent.

in notis ad hunc locum suis codicem antiquum MStum citat, qui de distinctione parœciarum sub ipso facta loquatur. Iam christianissimus in villas & vicos diffusus, ecclesiæ constructæ, presbyteri illis prepositi, primitiæ fructuum & reditus ab *Ina* [e] rege *Saxonum* occiduorum, & *Withredo* rege *Cantiae* in concilio *Becanceldensi* an. DCXCIV. assignati erant, & patroni, si ecclesias fundarent, possessionibus, ad commodam earum conseruationem, dotabant. Quæ omnia videntur, innuere, parœcias in villis & pagis sub finem sæculi septimi in hac gente cœptas & proxime insequuto sæculo plenius constitutas fuisse.

§. V.

Parochiæ urbicæ non semper certis aliquibus presbyteris separatim assignatæ; sed clericis ecclesiæ episcopalis in commune commissæ. Aliter se res habuit cum parochiis rusticanis.

SED vt ad prisca tempora reuertamur, porro de antiqua muniorum, in parochialibus urbium ecclesiis obeundorum, ratione notandum est, quod ea non certis quibusdam presbyteris separatim, vt in vicis & pagis fieri consuevit, vulgo demandata, sed in commune a clericis ecclesiæ episcopalis impleta fuerint. Viri docti id e loco quodam *ΕΡΙΦΑΝΙ* [f] colligunt, qui hoc ipsum tamquam peculiarem morem *Alexandriæ* notare videtur, quando *Quotquot*, inquit, *Alexandriæ catholice communionis ecclesiæ sunt, vni archiepiscopo subiectæ, SVVS CIVIQVE PRAEPOSITVS EST PRESBYTER*, qui ecclesiastica munera iis administret, qui circa ecclesias illas habitant, eorumque conuenticula vici, siue *lauwæ*, ab *Alexandrinis* vulgo nominantur. *PETAVIVS* qui-

(e) *Inæ* leges ecclef. c. IV. (apud *Spelm.* p. 183.) Primitiæ feminum ad celebre diui Martini festum redduntor, qui tum non soluerit, quadraginta solidis mulktor, & ipsas præterea primitias duodecies persoluito.

Concil. *Becanceld.* c. I. (ibid. p. 191.) Ego *Withredus* rex terrenus, a rege regum compunctus, zelo rectitudinis accensus, ex antiqua traditione sanctorum patrum didici, non licitum esse alicui homini in laico habitu constituto, vsurpare sibi quasi propriam possessionem, quæ ante fuerat domino concessa & Christi cruce firmata. cetera.

(f) *Epiphani.* heres. LXIX. *Arian.* c. I. "Ὅσαι ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ὑπὸ ἑνὶ ἀρχιεπίσκοπον ἔσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρεῖας τῶν οἰκητῶν, πλησίον ἐκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφοδῶν, ἧτοι λαυρῶν ἐπιχωρίως καλεμένων, ὑπὸ τῶν τῆν Ἀλεξανδρίαν κατοικῶντων πόλιν.

dem [g] EPIPHANIVM errare, neque hanc consuetudinem *Alexandriæ* peculiarem, sed maioribus vrbibus omnibus communem fuisse existimat, vt presbyteros singulis ecclesiis impositos haberent. Sed VALESIVS [h] & alii viri docti EPIPHANIVM contra ipsius censuram defendunt, ostendentes, fuisse omnino hunc morem *Alexandriæ* peculiarem & nullam forte vrbem in mundo isthoc tempore, neque adeo ipsam *Romam*, plus quadraginta basilicas habentem, ecclesiam aliquam vni cuidam presbytero separatim adsignatam habuisse, sed ad eas regendas clericos de ecclesia episcopi singulis diebus dominicis mitti consueuisse. Sic VALESIVS *Rome Innocentii* summi pontificis ætate obseruat obtinuisse, qui fermentum a se confectum presbyteris, in ecclesiis intra ciuitatem die dominico ministrantibus, per acoluthos mitti adfirmat, vt se a communione ipsius maxime illo die non iudicent [i] separatos. Vt adeo hi ipsi ecclesiæ

(g) Petau. adnotat. in loc. Non dubito maioribus duntaxat in vrbibus plures intra pomeria titulos fuisse; quum intra eadem septa contineri, vnaque conuenire non possent: adeoque presbyteros singulis ecclesiis impositos. In minoribus autem, ac minus frequentibus oppidis vnam duntaxat ecclesiam existisse, in quam vniuersi confluere. Cuiusmodi Cypri vrbes erant. Vnde quod *Alexandriæ* receptum erat, velut populatibus suis peregrinum & inuisitatum, adnectauit Epiphanius.

(h) Valef. not. in Sozomen. lib. I. c. XV. *Alexandriæ* ecclesiæ peculiarem hunc morem fuisse, vt singulis ecclesiis seu titulis in ea vrbe constitutis suis esset adsignatus presbyter, docet etiam Epiphanius in hæresi Arianorum: vbi Arium Baucalensis tituli presbyterum hoc modo fuisse obseruat: *ὁμοῦ γὰρ ἐκκλησίας κ. τ. λ.* Ad quem locum Dionysius Petanius obseruat, idem etiam *Romæ* vsitatum fuisse: qua in vrbe presbyteri per varios titulos distributi suam quisque plebem separatim regebat. Ad cuius rei probationem adducit locum ex epistola Innocentii papæ ad Decentium c. V. De fermento vero (vid. sub lit. (i)). Verum hic locus contrarium potius mihi videtur probare. Ait enim Innocentius, presbyteros reliquis diebus hebdomadis ipsi adhæsisse & cum ipso conuenisse & communicasse: diebus autem dominicis plebem collegisse & fermentum ab episcopo accepisse, ne a communione sui episcopi separati esse eo die viderentur. Non igitur affixi erant titulis suis Romani presbyteri ætate Innocentii, sed ad eos regendos die dominico mittebantur. Nec necesse erat, vt vnus idemque ad eandem semper ecclesiam mitteretur, sed eligebat episcopus pro arbitrio quem vellet. *Maurice's Vindice. of the Primitive Church p. 65.*

(i) Innocent. I. ad Decent. c. V. De fermento, quod die dominico per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti: quum omnes ecclesiæ nostræ intra ciuitatem sint constitutæ: quarum presbyteri, quia die isto propter ple-

maio-

maioris clerici fuisse videantur, per vices tantum ad ministrandum die dominica in diuersis titulis missi. Atque ita, quando titulum vel curam ecclesie sibi commissam habuisse dicuntur, id nihil amplius velle intelligendum est, quam quod in commune ad officia in titulis siue ecclesiis parochialibus, ab ecclesia cathedrali distinctis, obeunda fuerint delegati. Non nihil huius consuetudinis *Constantinopoli* ad *Iustiniani* vsque etatem durauit. Nam in nouella quadam sua [k] trium basilicarum, *S. Marie, Theodori, & Irenes* mentionem facit, quæ non proprios clericos habuerint, sed a maiori ecclesia ministros acceperint, diuina inibi officia suo quemque ordine celebrantes. Nonnullis quoque obseruatum est, peculiarem *Rome* obtinuisse consuetudinem, vt in singulis ecclesiis duo presbyteri ministrarent, quum in aliis locis vnus solus esset. Quod ipsum MAVRITIVS [l] ex loco quodam in HILARII diaconi *Romani* commentariis, qui AMEROSIO vulgo tribuuntur, colligit, vbi dicitur, quod licet septem tantum diaconos *Rome* esse oporteat, tot tamen presbyteri il-

beim sibi concessam nobiscum conuenire non possunt, ideo fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, vt se a communione nostra maxime illo die non iudicent separatos.

(k) Iustin. nouell. III. c. l. ὕστερον δὲ ὁ, τε πρὸσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας ἐκδόξης παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, ὁ πρὸς τῆς ἁγιοπάτης μεγάλης ἐκκλησίας γειτονίῃμα κείνῳ, ἀποδομήθη παρὰ τῆς ἐπισκοπῆς τὴν λήξιν Βυζαντίας ὁ, τε σεβάσμιος οἶκος τῆς ἁγίας μέγιστης Θεοδόρου παρὰ Σφωρακίς τῆς ἀνδόξης μεγάλης ἀνεράθη· ἢ δὲ καὶ ὁ πρὸσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας Ἐιρήνης ὁ τῆς ἁγιοπάτης μεγάλης ἐκκλησίας συνεικνύθη, διὰ τῶτο περισῆναι τὸν ἀριθμὸν εἰς τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, τῶν ἀδυνατῶν ἐστίν. Οὐ γὰρ ἀν ἀρίστων πρῶταις ἐκκλησίαις ὀλίγοι καθέσῳτες· ἐπεὶ περ ἐκ ἰδιόζουτας κληρικῶν ἐδὲ εἰς τῶτων ἔχει τῶν τριῶν οἶκων, κοινοὶ δὲ εἰσι τῆς τε ἁγιοπάτης μεγάλης ἐκκλησίας καὶ αὐτῶν, καὶ τέτυτος ἀπαντες περνοῦντες κατὰ πια περιόδον καὶ κύκλον, τὰς λειτουργίας ἐν αὐτῆς ποιῆνται. Postea & venerabilis domus sanctæ glorioſæque virginis & Dei genitricis Mariæ iuxta sanctissimæ maioris ecclesie vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina, & veneranda domus sancti martyris Theodori a Speratio glorioſæ memoriæ dedicata est. Erat autem etiam venerabilis domus sanctæ Irenes, quæ sancti I. maioris ecclesie copulata est: propterea redigere numerum ad antiquam figuram impossibile est. Non enim sufficient tantis ecclesiis pauci consistentes: quoniam quidem non proprios clericos, neque vna quidem harum trium habent basilicarum, sed communes sunt & sanctissime maioris ecclesie & earum: & omnes circumeuntes secundum quemdam ordinem & circum, ministrant in eis celebrant.

(l) Mawice's of diocesan. episcop. p. 47.

lic' sint, vt bini [m] per singulas ecclesias sacra officia implere possint, quum incolæ bis in hebdomade sacra synaxi vti & prope quotidie ægri baptizari soleant. An vero hæc consuetudo *Rome* ita peculiaris fuerit, vt ad nullam aliam ecclesiam referri possit, hoc est, quod lectorem propter istius viri cruditi iudicium potius, quam meam ipsius adfirmationem crediturum esse existimo. Quod ad ecclesias rusticanas attinet, res explorata est, presbyteros maturius illis adfixos fuisse & peculiariter adsignatos, quum illic presbyteri ecclesiæ vrbicæ non æque commode diuina ministeria per vices obire possent. Quamobrem obseruare nobis licet, synodum *Neocæsareensem* [n] inter presbyteros rusticanos & inter presbyteros vrbicos distinguere, prioribus illis in ecclesia ciuitatis, non nisi episcopo vel vrbis presbyteris absentibus, offerre permittentem. Quod perspicue indicat, ecclesiis rusticanis tunc temporis presbyteros separatim fuisse adfixos, quibus cum ecclesiæ vrbicæ officiis nihil fuerit commercii. Idemetiam ex narratione, quam de presbyteris vicorum *Marcotis*, quæ *Alexandriæ* subiecta erat, habet **ATHANASIVS**, aliisque pluribus vetustorum scriptorum locis apparet.

§. VI.

Stati reditus non illico parochiis post earum diuisionem attributi, sed in commune ærarium illati.

OBSERVANDVM autem est, quod, si quis parochiæ in ciuitate vel vico quodam adfixus esset, non statim mercedes parochiæ, vel ex decimis vel oblationibus vel alia quacumque re dari solitæ, ei contributæ fuerint. Nam antiquis temporibus omnes reditus ecclesiastici in commune ecclesiæ episcopi ærarium inferebantur, ex quo, dirigente & approbante episcopo, penes quem summa redituum diœcesis suæ administratio erat, mensura vel annua distributio inter clericos, iurisdictioni eius subiectos, fiebat; quemadmodum supra docuimus, vbi

(m) Ambros. comment. in 1 Tim. III. Nunc autem septem diaconos esse oportet, & aliquantos presbyteros, vt *bini sint per ecclesias* & vnus in ciuitate episcopus. - - - Omni enim hebdomada offerendum est, etsi non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada, etsi non desint, qui prope quotidie baptizentur ægri.

(n) Concil. Neocæsar. c. XIII. vid. supra sub lit. (y) pag. 196.

de ređitibus ecclesiasticis [o] eorumque distributione sumus lo-
 quuti. Vbi inter alia ex THEODORO LECTORE [p] obser-
 vatum nobis est, *Constantinopoli* nullam ecclesiam parochialem
 separatos ređitus ad sæculum vsque quintum medium habuisse,
 vbi *Marciannus* quidam, a *Gemadio* œconomus factus, primum
 decreuit, vt, quæ in vnaquaque ecclesia offerrentur, clerici
 eiusdem ecclesiæ acciperent: quum ad id tempus magna eccle-
 sia ea vniuersa accipere consueuisset. In ecclesia occidentali,
 speciatim in *Hispania*, sæculo sexto medio episcopum & cleri-
 cos ciuitatis ređitus suos adhuc in communi penario habuisse,
 eosque in quatuor portiones distribui solitos fuisse, ex concilio
Bracarenſi primo constat. Patres illic congregati, *Placuit*, inqui-
 unt, *vt de rebus ecclesiasticis, tres æque fiant portiones, id est, vna episcopi*
 [q], *alia clericorum, tertia in reparatione (al. recuperatione) vel in lumina-*
riis ecclesie. De quarta parte siue archipresbyter, siue archidiaconus illam
adminiſtrans, episcopo faciat rationem. Sed cum clericorum rusti-
 canorum ređitibus tunc temporis vel paullo post res aliter se
 habebat. Nam in concilio *Bracarenſi* secundo, nouem dunta-
 xat annis post primum an. DLXXII. celebrato, canonem [r]
 reperimus, qui episcopos vllam partem in oblationibus eccle-
 siarum parochialium habere vetat, & tertiam istam partem pro
 luminariis ecclesiæ vel recuperatione seruari iubet, duos dun-
 taxat solidos loco honorarii, (*honorem cathedra canon vocat*)
 diœceses suas visitantibus sumere permittens. Vt adeo saltem
 ab hoc tempore statos ređitus ecclesiis parochialibus rusticanis
 in *Hispania* assignari cœpisse possimus existimare. In eodem
 concilio alius quidam canon occurrit, abusum quemdam cor-

(o) Lib. V. c. VI. §. I. volum. II. p. 290. sqq.

(p) Theodor. Lect. lib. I. p. 553. προεβάλετο δὲ Γενάδιος Μαρκιανὸν οἰκονόμον, τῆς τῶν
 Καθαρῶν ὄντι θερησάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετέειπόντων· ὅς ἄμα τῶν γενεθῶν οἰκο-
 νόμον, τὴν προσφερόμενα ἐν ἑκάσῃ ἐκκλησίᾳ, τὰς τῶ τότε κληρικῶς κομιζομένων δι-
 τύπων, ὡς τῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντι κομιζομένης.

(q) Concil. Bracar. I. c. XXV. (Brac. II. c. VII. edit. Labb. tom. V. p. 840.)

(r) Concil. Bracar. II. (aliis III.) can. II. (tom. V. concil. p. 896.) Placuit, vt
 nullus episcoporum per suas diœceses ambulans præter honorem cathedræ
 suæ, id est, solidos duos, aliquid aliud per ecclesias tollat. Neque terti-
 am partem ex quacumque oblatione populi in ecclesiis parochialibus requi-
 rat, sed illa tertia pars pro luminariis ecclesiæ vel recuperatione seruetur,
 & per singulos annos episcopo inde ratio fiat.

rigens, ex quo eiusmodi redituum constitutio pro ecclesiis rusticanis colligi potest. Nam quidam patroni [r] basilicas non pietatis sed quæstus causa in terra sua ædificare voluisse videntur, vt quæcumque ibi de oblationibus populi colligerentur, eorum partem dimidiam cum clericis acciperent; Cui incommodo vt obuiam iret concilium, decernebat, vt ne episcopus in posterum vllam vnuquam ecclesiam, tam detestando isthoc consilio & tributaria conditione exstructam, consecraret. Hoc aliud argumentum est, mercedes ecclesiarum rusticanarum clericis illarum fuisse attributas, alioquin istiusmodi abusus, qualis hic fuit, locum habere non potuisset. In *Germania* autem & *Gallia* ecclesiarum parochialium reditus in potestate episcopi permansisse videntur, certe quartam diuidendæ portionis partem sæculis aliquot post adhuc is habuit. Exstant enim in *capitularibus* a BALVZIO & GOLDASTO editis regulæ, quæ decimas & oblationes in quatuor partes secundum antiquum canonem diuidi & quartam episcopo dari [t] iubent. Et viri quidam docti [u], qui constitutiones nostras *Anglicanas* exacte examinauerunt, in ea videntur versari opinione, episcopos portionem suam de redbus ecclesiasticis cum clericis parochialibus, longo tempore a prima ecclesiarum parochialium designatione ac constitutione, habuisse. Existimant enim, initio ecclesiam episcopi cathedralem vnam solam ecclesiam in dioecesi quadam fuisse, vnde oblata opportunitate diuini verbi præcones ad populum rusticanum conuertendum missi sint, qui aliquamdiu in ecclesiam cathedralem ad solemnem Dei cultum

(r) Ibid. can. VI. Si quis basilicam non pro deuotione fidei sed pro quæstu cupiditatis ædificat, vt quidquid ibi de oblatione populi colligitur, medium cum clericis diuidat, eo quod basilicam in terra sua quæstus causa condiderit, quod in aliquibus locis vsque modo dicitur fieri. Hoc ergo de cetero obseruari debet, vt nullus episcoporum tam abominabili voto consentiat, cetera.

(t) Capitular. lib. VII. cap. CCCLXXV. Quatuor partes ex omnibus (decimis & oblationibus) fiant. --- Quarta episcopo referenda. Goldast. constitut. imperial. tom. III. c. XXIII. p. 158. ed. Offenbach. MDCC. Vt decimæ populi diuidantur in quatuor partes, id est, vna pars episcopo, alia clericis, tertia pauperibus, quarta ecclesiæ in fabricis applicetur, sicut in decreto Gelasii papæ continetur.

(u) Vid. Dr. Kennet's *Case of Impropriations* p. 9. &c. Mr. Warthon's *Defence of Pluralities*, chap. 2. p. 85.

coiuerint. Postea pedetentim & gradatim alias quasdam ecclesias inter ipsas fuisse conditas, primum quidem oratoria siue sacella priuata sine vllis limitibus parochialibus, in gratiam eorum, qui nimio interuallo ab ecclesia cathedrali disiuncti facilius in illa comneare possent. Deinde vero ecclesias parochiales cum certis limitibus erectas fuisse, alias ipsius plebis liberalitate in frequentibus & copiosis locis, ab episcopis alias, alias a regibus *Saxonum*; in primis vero proceres, illustriorum prædiorum dominos, *Thanes* tunc temporis vocitatos, præcipuos fundandarum ecclesiarum parochialium auctores existisse. Vnde factum, vt fines parochiæ cuiusdam limitibus & amplitudini prædii alicuius responderent, vt limites antiquæ diocesis territorio ciuitatis respondisse ostendimus. Atque hinc prædii alicuius dominus originali patronatus & præsentandi iure gaudebat. Quæ tamen res ius episcopi ad redituum totius diocesis suæ partem non destruxit. Sed tempus hac in re mutationem peperit. Nam episcopi nostrates titulum redituum parochialium voluntarie videntur reliquisse, quemadmodum episcopi *Hispanici* ante illos fecerant; an vero hac de re canonem condiderint, quemadmodum isti, id quidem lectorem non possum condocere. KENNETVS [m] VERO EX DUGDALEO [x] obseruauit, episcopos insulæ *Manne*, non obstante mutatione, quæ hac in re interuenerit, tertiam partem omnium redituum istius insulæ habere continuasse. Cuius rei causam eam esse existimo,

(m) Dr. Kennet's *Case of Impropriations* p. 28.

(x) Dugd. monast. Anglic. tom. I. p. 718. Vniuersis sanctæ matris ecclesiæ filiis, præsentis litteras inspecturis vel audituris, *Thomas* Dei gratia rex *Manne* & insularum, comes *Derby* & dominus *Stanley* salutem in domino sempiternam. Vniuersitati vestræ innotescimus, quod nos pro salute animæ nostræ & animarum antecessorum nostrorum atque omnium fidelium defunctorum, concessimus & dedimus dilecto nobis in Christo patri ac domino, domino *Huano* permissione diuina Sodorienſi episcopo moderno in puram & perpetuam elemosynam ad mensam suam episcopalem, omnes ecclesias, terras, decimas ac possessiones, quas antecessores nostri reges & domini *Manne* ecclesiæ *Sodorienſi* & episcopatu eiusdem dederunt, concesserunt & confirmauerunt. Videlicet cathedralem sancti *Germani* in *Holme Sodor* vel *Pele* vocatam - - & tertiam partem decimarum de omnibus ecclesiis de *Manne*, confirmantes eis tertianam plenæ villæ de *Kirkby* propinquiore ecclesiam sancti *Bradani* cum terra sancti *Bradani*; & tertianam plenæ villæ de *Kirkmarona*, cetera.

quod

quod mutationes in *Anglia* nostra factæ ad eos non spectarint, utpote tunc temporis iurisdictioni *Anglorum* non subiectos.

ATQVE ita de origine & antiquo ecclesiarum parochialium statu breuiter & circumscripte exposuimus, neque vero instituti nostri fert ratio, hanc disquisitionem pluribus persequi. Qui scire cupiunt, quibus gradibus & quibus hominum, in aliena bona inuolantium, studiis ecclesiæ parochiales redditus suos rursus perdiderint, dum nimirum limites parochiales disturbati, libertas hominibus decimas suas & oblationes, quo vellent, pendendi indulta, possessiones vel monasteriis assignatæ, vel laicis clientelari iure mancipatæ fuerunt, illi hæc omnia in elaborato KENNETI tractatu *Anglicano Of Impropropriations & augmentation of Vicarages* fusius exposita inuenire possunt, ad quem idcirco lectores huius rei studiosos amandamus.

CONCLUSIO.

In qua facilis & honorifica antiquum diœcesanum episcopatum (ad minorum veterum diœcesum formam) in omnibus protestantibus ecclesiis erigendi methodus proponitur.

QUAE de hoc argumento addi oportere ducimus, eo tantum spectant, vt opportunam & vtilem obseruationem in ea, quæ hoc capite vltimo dicta sunt, faciamus, respectum habentes ad diu desideratam omnium ecclesiarum reformatarum in eandem regiminis episcopalis formam, quæ primitiuæ ecclesiæ exemplari & praxi respondeat, reductionem. Magna quædam obiectio contra hodiernum episcopatum diœcesanum, & quæ multis maxime plausibilis videri potest, a vasto ambitu & magnitudine plerarumque diœcesum in septemtrionalibus orbis partibus petitur, qua ex re vni homini summa nascatur difficultas omnia functionis episcopalis officia implendi. Cui obiectio vt præcipuum robur adimatur, non sine operæ consumptione ostendere enifus sum; necesse non esse, singulas diœceses æque late patere, quum inter antiquarum diœcesum limites & fines tanta differentia, nulla autem ne minima quidem, ratione formæ regiminis episcopalis inter illas vniuersas, in vlla ecclesiæ primitiuæ parte, intercesserit. Qua propter si Deo,

mentes fratrum nostrorum in ecclesiis reformatis ad priscam episcopatus formam denuo recipendam præparare placuerit; (id quod valde optandum est, eoque quorundam animi iam feliciter inclinare videntur) nihil difficultatis tam utili & pacifico consilio ex hac obiectione importari necesse est; quia in cuiuslibet ecclesiæ positum est potestate, dioceses suas contrahere iisque circumscribere limites, quemadmodum vniuersæ communitati utile & salutare fore ipsa iudicat; quum nulla certa regula geometrica hac de re siue in scriptis apostolorum, siue in legibus & praxi ecclesiæ primitiæ nobis præscripta extet, nisi quod quælibet ciuitas, siue locus iurisdictionis ciuilis, sedes ecclesiastici magistratus esse, hoc est, episcopum cum presbyteris habere debeat, qui hominum rationes & negotia spiritualia, perinde vt ciuiles magistratus sæcularia, procurent. Hanc generalem fuisse regulam in veteri ecclesia obseruatam, & ex hac ratione tantam differentiam in diocesum ambitu, in iisdem sæpe numero regionibus, e. g. in *Palæstina*, *Asia minore* & in *Italia* speciatim extitisse, vt ciuitates in territoriorum suorum circuitu ac iurisdictionis suæ finibus ac limitibus tantopere inter se discreparent, id quidem probasse sine vlla dubitatione mihi videor. Iam vero non multum interest, vtrum horum exemplar ad imitandum nobis proponamus, quia vtrumque primitiuum est & in antiqua praxi permissum. Ecclesia *Anglicana* ampliorum diocesum exemplum plerumque sequuta admodum magnas & late patentes habuit dioceses. Nam initio septem tantum episcopatus per vniuersam gentem fuerunt & quidem eiusdem fere ambitus cum septem regnis *Saxonum*. Postea sapientiæ suæ esse credidit, dioceses suas contrahere easque ad viginti amplius multiplicare. Quod si quadraginta vel centum etiam addere consultum duceret, id non sine præuio verustatis exemplo faceret. CRANMERVS archiepiscopus, iustus huius rei æstimator, *Henrico VIII.* regi suadebat, vt complures novos episcopatus erigeret, quod hæc res inter alias ad perficiendam ecclesiæ reformationem magnum momentum adlatura esset. Cui consilio rex obtemperaturus catalogum viginti circiter nouorum episcopatum, quos constituere animum induxerat, ipse manu sua consignabat, consignatumque in comitiis publicis proponebat, quo facto a patribus vtriusque curiæ

curiæ an. MDXXXIX. statuebatur, regi hoc ipsum per diplomata faciendi concedendam esse facultatem. Negotium omne, vt transcriptum est, & decretarum sedium nomina in BURNETI historia reformationis [xx], quisquis volet, legere potest. Res quidem postea, interposito quodam impedimento, non ex sententia successit; hoc tamen non obstante præcipuorum reformationis auctorum sententiam nobis ostendit. Quidquid igitur licitum fuit & adhuc est in hac ecclesia, id in reliquis quoque licitum est ecclesiis; hoc est, diœceses exigente necessitate multiplicare, & magnam curam ac onus functionis episcopalis in maius ecclesiæ beneficium ac commodum, inter plures partiri. Si quæ igitur ecclesiæ exteriæ ex *protestantibus* antiquam episcopalis regiminis formam inter se denuo assumere consultum duxerint, honorifice pariter & facile talem minorem diœcesium formam sibi fingere ipsæ poterunt, quæ vnâ classium suarum amplitudine non multum vincat, nec valde illius immutet formam, & nihilo tamen secius minorum diœcesium in primitiua ecclesia exemplo conueniat. Minoris cuiusdam tractus, cuiusmodi sunt decanatus nostri rurales, moderator aliquis temporarius, siue vt vulgo vocant, superintendens, facile posset fieri episcopus, si per solemnem ordinationem perpetuum ecclesias in tali districtu gubernandi officium ei demandaretur, sub quo, tamquam pastore primario, omnes inferiores pastores eiusdem territorii agere oporteret, tamquam ei subiectos, & auctoritatem suam ab illius impositione manus derivantes, nec quiquam nisi ipso consulto & approbante facientes. Et hoc iustam inspectionis episcopalis auctoritatem ac venerationem sartam testam seruaret, siquidem secundum regulam IGNATII nihil fieret in ecclesia sine episcopo; exemplo etiam veteris ecclesiæ responderet, quæ multas exiguas habuit diœceses æque ac amplas, præsertim in *Italia*, vbi multæ sedes episcopales non V. amplius, vel VI. mill. pass. a se inuicem fuerunt distitæ, & diœceses non plusquam X. vel XII. mill. pass. patuerunt, e. g. *Narnia*, *Interamnia*, *Fidene*, *Fulginum*, *Hispellum*, *Forum Flaminii* & multæ aliæ, de quibus libro antecedenti sigillatim diximus. Dantur hodie plurimæ eiusmodi diœceses in *Italia* in

(xx) Volum. I. p. 272. edit. Anglic. MDCLXXXI. in latina autem Mittelholzeri Geneu. MDCLXXXVI. p. 147. a tot.

regno *Neapolitano*, vbi CXLVII. in vniuersum numerantur episcopatus. Quorum viginti sunt archiepiscopatus; eorumque nonnulli tam exigui, vt nullam nisi intra moenia ciuitatis diocesim habeant, quemadmodum speciatim de *Campania & Vefia* ex VGHELLI *Italia sacra* MAVRITIUS [y] & alii notarunt; Vnde & hoc obseruatur, quod *Cana* in eodem regno quingentos tantum habeat incolas ad sacram communionem accedentes. Sunt & hodie in meridionalibus *Gallia* partibus nonnullæ dioceses, quas non multum istam mensuram superare audio. Episcopatus *Manna* insulæ septemdecim tantum habet parocias, & BEDAE [z] temporibus tota insula trecentarum vel quadringentarum familiarum mensuram, secundum æstimationem *Anglorum* istius æui, habebat, quamuis *Mona* insula, vulgo *Anglesey*, ter tanto plures haberet. Vt adeo, etiamsi dioceses in ecclesiis *protestantibus* ita contraherentur, nulla tamen alia ecclesia, in qua regimen episcopale iam obtinet, vllam idoneam de tali episcopatus forma, qualis hæc foret, conquerendi habitura esset rationem, quoad statui primitiuo & antiquæ praxi illa conuenire intelligeretur. Neque vllæ ecclesiæ cum ratione de externa politia & regimine inter se controuerfari poterunt & contendere, etiamsi vnus ecclesiæ dioceses maiores minoresve quam alterius futuræ sint, quamdiu quælibet status sui exempla in veteri ecclesia inuenerit; eadem catholica caritate sese inuicem poterunt prosequi, vt fecerunt ecclesiæ veteres, inter quas ne leuissimum quidem controuerfiæ de hac diocesium inæqualitate vestigium deprehendimus. Neque hodie de hoc capite inter duas ecclesias sorores *Anglia* & *Hibernia* controuerfia vlla est, licet a repurgatis sacris dioceses suas dilatauerit altera, altera contraxerit. In *Hibernia* enim hodie vix dimidiis diocesum, quæ antea illic fuerunt, numerus superest, & consequenter spatiosiores factæ sint, necesse est, ex quo coniunctæ fuerunt. In *Anglia* plures numero quam olim sunt, posteaquam ex antiquis quibusdam nouæ aliquot erectæ sunt, & in præsen-

y) Maurice's *Diocæs. Episc.* p. 132.

(z) Bed. lib. II. c. IX. *Quin & Meuanias* insulas, sicut & supra docuimus, imperio subiugauit *Anglorum*. Quarum prior, quæ ad austrum est, & situ amplior & frugum prouentu atque vbertate felicio, nongentarum sexaginta familiarum mensuram iuxta æstimationem *Anglorum*; secunda *trecentarum & ultra*, spatium tenet.

ria vniuersus numerus ter tanto maior est, quam aliquot ab hinc sæculis post primam gentis conuersionem fuit. Accedit, quod adhuc alia diœceses re ipsa contrahendi ratio in *Anglia* nostra nobis suppetat lege præscripta, quæ lex nondum abrogata est, quando videlicet curæ episcopalis pars chorepiscopis, seu episcopis suffraganeis, vti lex eos vocat, imponitur. Quæ methodus est, communiter in veteri ecclesia in amplis diœcesibus, quales *BASILII & THEODORETI* erant, vsurpata, quorum ille non minus quinquaginta chorepiscopos sibi subiectos, habuit, si vera narrat *GREGORIVS NAZIANZENSIS*; & praxis est, quæ heic sub *Elisabetta* regina, & ad finem vsque regni *Iacobi* duravit; quæque rursus reuiuiscere potest, quodcumque episcopus aliquis diœcesim suam amplio rem & onus sibi incumbens maius esse senserit, quam vt ipse vnus solus ei ferundo sit. Vnde concludimus, episcoporum multiplicationem & diœcesium contractionem in ecclesiis protestantibus in iustam alius cuiusdam ecclesiæ episcopalis offensionem incurrere non posse, quandoquidem in ecclesia antiqua semper facta est & adhuc in quibusdam ecclesiis reformatis sit, vbi diœceses hodie tam magnæ manent, vt earum quæque in decem, sine vlla formæ episcopatus immutatione & regulæ ecclesiæ catholicæ violatione, diuidi possit. Quæ consideratio si ad primitiuum regimen episcopale in illis ecclesiis reformatis, quæ sine eo adhuc sunt, constituendum quippiam contulerit (id quod fieri posset, si in qualibet maiore ciuitate, ciuilem quemdam magistratum cum minoribus oppidis & vicis sibi subiectis habente, quæ antiqua ciuitatis notio erat, vbi officium episcopale ab apostolis primum instituebatur, supremus aliquis pastor ordinaretur) operam & laborem meum, qui in tot antiquarum diœcesium circuitu & mensura patefacienda certe non leuis fuit, tanto vtiliorem fore existimabo, non tantum ad commonstrandam viam ecclesiæ antiquæ statum cognoscendi, sed vnitatem etiam & firmiorem præsentis ecclesiæ constitutionem prouehendi, cuius, non autem vllius particularis ecclesiæ, vel aduersæ partis, commodis vtilitæque seruire in vniuerso hoc opere mihi propositum est.

Deus pacis & veritatis omnium eorum coeatus studia-
que prosperet, qui non aliam mentem voluntatemque susceperunt.

APPENDIX.

QVando in libro antecedente sex antiquas prouinciarum Africanarum diceceses non, vti quidem diceceses reliquarum prouinciarum omnium in orbe christiano, recensuimus; ne quis id neglectiorem interpretetur, catalogum earum heic subiungimus, vti a CAROLO A SANCTO PAVLO & HOLSTENIO ex antiquis conciliis, collatione Carthaginensi, notitia Africæ a SIRMONDO in miscellaneis suis publicata, operibus AVGVSTINI & VICTORE VTICENSI, collectus est, quorum hic postremus de CLXIV. episcopis in prima harum prouinciarum, dicta Zeugitana, siue Africa proconsulari, loquitur; quamquam CAROLVS A SANCTO PAVLO non amplius CIV. diceceses, earumque nonnullas bis terre nominatas, reperire potuit. Nam Bolita & Vallis & Voltria tantum nomina eiusdem ciuitatis sunt. Ita Abdera, & Abbirita & Abbir Germaniciorum vnum idemque sunt. Vti quoque Sicca & Zigga. Duassedemsai & Duassensalitinæ duo corrupta sunt nomina ciuitatis Selesfal, quemadmodum HOLSTENIVS in notis suis obseruat.

IN PROVINCIA ZEUGITANA, alias AFRICA PROCONSULARI.

1. Carthago. 2. Sicilibra. 3. Maxula. 4. Vallis. 5. Vthina. 6. Tuburbo. 7. Abdera. 8. Assurus. 9. Tucabor, al. Tuca Terebinthina. 10. Altibura. 11. Vazua. 12. Ammedera. 13. Sicca Venerea. 14. Thianiffa. 15. Tuburbō minus. 16. Membresa. 17. Melzita. 18. Vrica. 19. Theudalis. 20. Hippozaritus, al. Hippo-Diarritorum. 21. Membro. 22. Lapda. 23. Bulla Regia. 24. Tennona, al. Tunnona. 25. Bencuentum. 26. Simithu. 27. Thele. 28. Carpis. 29. Vtimira. 30. Misua. 31. Duassedemsai. 32. Migirpa. 33. Puppiana. 34. Puppita. 35. Vrcita, forsan Vci. 36. Gifipa. 37. Vzita. Vci. 38. Bonusta. 39. Cicfita. 40. Neapolis. 41. Culsita. 42. Curubi. 43. Cefala. 44. Bulla. 45. Clypea. 46. Meglapolis. 47. Timida Regia. 48. Zigga. 49. Semina. 50. Parisium, forsan Pertusa. 51. Rucuma. 52. Talbora. 53. Tagarata. 54. Cellæ. 55. Vzippara. 56. Abbirita. 57. Aufana, al. Aufapha. 58. Tabuca. 59. Maraggarita, al. Narraggarita. 60. Mizua. 61. Abitina. 62. Tituli. 63. Eudala. 64. Casula. 65. Tulana. 66. Vina, al. Viua. 67. Volita, al. Bolita. 68. Tunès. 69. Mattiana. 70. Hilta. 71. Zarna. 72. Cubdis. 73. Municipitogia. 74. Elibia. 75. Pia.

75. Pia. 76. Tadia. 77. Vzala. 78. Tizzica. 79. Abora. 80. Libertina. 81. Scilita. 82. Abfasalla. 83. Aradita. 84. Veri. 85. Ciuntuburbo, quod *HOLSTENIVS* corruptam lectionem esse putat pro civit. M. Tuburbo. 86. Ofita. 87. Municipium Canapium. 88. Nummula. 89. Tauracina. 90. Vcula. 91. Sinuara. 92. Succuba. 93. Herta, vel Horra. 94. Trispellis. 95. Giutrambacaria. 96. Villa Magna. 97. Tigimma. 98. Bolita. 99. Aga. 100. Cæcirita. 101. Tatia Montanensis. 102. Mullita. 103. Duæ Senepfalitinæ, al. Selemfilita. 104. Eguge. Ab *HOLSTENIO* adduntur Furni, Simingita, Aptunga, & Simidita.

IN NUMIDIA.

1. Cirta, al. Constantina, civillis metropolis huius provinciae. 2. Cullu. 3. Rusicade. 4. Vaga, al. Bagaia. 5. Lares. 6. Mileum, rectius Mileuum. 7. Idicra. 8. Cuiculum. 9. Nobas Parfa. 10. Diana. 11. Gemellæ. 12. Culcitanis. *HOLSTENIVS* eandem cum Culcita esse, iudicat. 13. Zama Regia, sedes regis Iubæ. 14. Lambir. 15. Sinitu. 16. Aquæ Tilitanæ. 17. Hippo Regius. 18. Tuburfica. 19. Calama. 20. Gasauphala, alias Gazophylæ. 21. Tigillaba. 22. Rotaria. 23. Tipasa. 24. Tagaste. 25. Tagura, al. Tagora. 26. Altaba. 27. Vegeſela. 28. Mascula. 29. Macomades. 30. Tamugada. 31. Lambaſa. 32. Tabuda. 33. Bercera. 34. Municipium, al. Municipium Tullense. 35. Burca. 36. Vada. 37. Centenaria. 38. Niba. 39. Amphora. 40. Buconia. 41. Sugita, al. Signita. 42. Putea. 43. Aufucurro. 44. Fuſſula. 45. Noba Barbara. 46. Idassa. 47. Monte. 48. Lamforte. 49. Tididita. 50. Casæ Medianæ. 51. Cethaquerſiſca, al. Cathaquenſa. 52. Centuzia. 53. Noba Germania. 54. Suficaſia. 55. Noba Cæſaris. 56. Vazarita, al. Bazarita. 57. Reſſana. 58. Augurium. 59. Octabum. 60. Gilba. 61. Mathara. 62. Midila. 63. Pudentiana. 64. Metæ. 65. Cæſarca. 66. Nobaſina. 67. Cælia. 68. Zattara. 69. Taraffa. 70. Caſtellum Titulianum. 71. Girus Marcelli. 72. Sillita, al. Sillilita. 73. Hizirzada. 74. Ruſticiana. 75. Madaurus. 76. Buſſada. 77. Siſtroniana. 78. Regium. 79. Tegla. 80. Caſæ Nigræ. 81. Tubunia. 82. Tigifi. 83. Zabi. 84. Narangara. 85. Muſti. 86. Centurio. 87. Aquæ Nouæ. 88. Tebeſte. 89. Babra. 90. Moxorita. 91. Tamogazia. 92. Reſpecta. 93. Legiæ. 94. Mazaca. 95. Lugura. 96. Turres Concordiæ. 97. Beleſaſe. 98. Gaudiabe. 99. Garbis. 100. Marculita. 101. Suaba. 102. Germania. 103. Vadeſtra.

104. Naratcata. 105. Lamiggiza. 107. Lamiggiza. 106. Vagar milita, al. Magarmelita & Aquæ. 108. Turres Ammeniarum. 109. Mulia. 110. Ospirum. 111. Vagada, al. Vaga, Vaiana & Bagaia. 112. Lamafua. 113. Tacarata. 114. Vllita, al. Vallita. 115. Seleucia, al. Solentiana. 116. Vada. 117. Maximiana. 118. Zaradta. 119. Girus Tarasi. 120. Vicus Pacis. 121. Tabraca. 122. Tucca. 123. Quidia. 124. Castellum. 125. Mileui. 126. Gira. 127. Fefecta. 128. Damatcore. 129. Mada. 130. Casæ Calanæ. 131. Arficarita. 132. Vefili, rectius Vegesela. 133. Villa Regia. 134. Legæ. 135. Lamfua. 136. Vagraua. 137. Gilba, alia a superiore. 138. Sile. 139. Gauriana. 140. Forme. 141. Forme altera. 142. Fatum. **HOLSTENIO præter istas nouem alix obseruatæ, Vicus Nigras, Drusiliana, Zuma, siue Summa, Constantia, Limata, Mutugenna, Zerta, Susulitta, Centuria; sed alix quædam bis legi ipsi videntur, vti Mileum & Mileuis, Zabi & Zama, Vaga & Vagada, Vefeli & Vegesela, Tamagazia & Tamaguda, Cullita & Cullisitaus, Germania & Noua Germania; & Quidia spectans ad Mauritaniam Cæsariensem.**

IN BYZACENA.

1. Adrumetum, ciuilis metropolis. 2. Horrea Cælia. 3. Tagasa. 4. Turreblandis. 5. Medianum. 6. Sufes. 7. Afusenja. 8. Cillita. 9. Vicus Aterix. 10. Mibiarcesis. 11. Segernis. 12. Miriciana. 13. Gatiana, al. Garriana & Gratiana. 14. Suffetula. 15. Dicea. 16. Tices. 17. Ancusa. 18. Mascliana. 19. Valentiniana, aliis Valentiniana. 20. Nara. 21. Seberiana. 22. Tubulbaca. 23. Midita. 24. Tambaia. 25. Iubeclidia. 26. Neptita. 27. Bubelia. 28. Cellæ. 29. Decoriana. 30. Putea. 31. Theuzita. 32. Maclaris, al. Matiris. 33. Thagamutha. 34. Autentum. 35. Abaradira. 36. Bana. 37. Octabium. 38. Octubum. 39. Aquiba. 40. Hermiana. 41. Paradamium, al. Feradi Minor. 42. Turris. 43. Taraza. 44. Crepedula. 45. Trofiana. 46. Leptis Minor. 47. Feradimaia, al. Feradi Maior. 48. Temuniana, vel Temoniana. 49. Vnizibira. 50. Tamalluma. 51. Muzuca. 52. Massimana. 53. Serbatiana. 54. Marazana. 55. Pederodiana. 56. Tufurus. 57. Matarita. 58. Vsula. 59. Irpiniana, al. Hierpiniana. 60. Aqua Albenfes. 61. Menepheffa. 62. Capse. 63. Acola, al. Aquila. 64. Talbalte. 65. Municipia & Geruisia. 66. Tizia. 67. Rufspe. 68. Varorita. 69. Felianum. 70. Cebaradefa. 71. Foratiana. 72. Boana. 73. Mimiana. 74. Telepte. 75. Præsidium. 76. Natio. 77. Ma-

77. Maraguia. 78. Tetcicana. 79. Macriana. 80. Gurgaita. 81. Culi. 82. Arfurita, al. Safurita. 83. Tagarbala. 84. Aquæ Regiæ. 85. Quæstoriana. 86. Carcabia. 87. Victoriana. 88. Materiana. 89. Hirina. 90. Gummi. 91. Morotheorita. 92. Ticuâlta. 93. Auzegera. 94. Gawarita. 95. Helia. 96. Talapte. 97. Limmica. 98. Iunca. 99. Thenæ. 100. Iubaltiana. 101. Tamaza. 102. Vnuricopolis. 103. Aggir, al. Aggarita. 104. Byzacium. 105. Tapsus. 106. Madassumma. 107. Tyfurus. 108. Septimunicia. 109. Amundafa. 110. Abidus, al. Auiduicus. 111. Benefensis. 112. Dura. 113. Rufiana. 114. Forontoniana. 115. Egnatia. 116. Frontoniana. 117. Tegariata. 118. Aggarita. 119. Garriana. 120. Castrum. 121. Vite, vbi VICTOR VITENSIS fuit episcopus, qui historiam persecutionis Vandaliæ scripsit. 122. Circina. 123. Præcausa. 124. Cufruta. 125. Filace. 126. Oppenua. 127. Sublecte. 128. Cenculiana. 129. Suluiana. 130. Vassinassa. 131. Aquæ. Ab HOLSTENIO octo subiunguntur, Taphrura, Tiella, siue Zella, Cabarfuffis, Tyfurus, Tyfdros, Cafulæ Cariunæ, Dionysiana, Aquæ. Sed quædam nomina ipsi dicuntur minus necessario repetita, vt Miriciana & Maracia, quæ duo tantum nomina vnus eiusdemque ciuitatis sint; ita quoque Boana & Bona; & Gurgaita eadem quæ Gurges in Mauritiana Cæsariensi.

IN MAVRITANIA SITIFENSI.

1. Sitifi. 2. Tamalluma. 3. Acufida. 4. Ficus. 5. Lemfocta. 6. Perdices. 7. Tubusceptus. 8. Tucca. 9. Lefuita. 10. Flumen Piscis. 11. Priuarum. 12. Gegita. 13. Sarafa. 14. Cellæ. 15. Gadamusa. 16. Zabi. 17. Assafa. 18. Vamalla. 19. Surista. 20. Saldæ. 21. Horrea. 22. Aquæ Albæ. 23. Igilgili, al. Eguilguili. 24. Zarai. 25. Partenium. 26. Marouana. 27. Cidamus. 28. Macri. 29. Tamagrifa. 30. Aræ. 31. Mazota, al. Mopta. 32. Hippa. 33. Tamascania. 34. Vescetra. 35. Asuoremira. 36. Serteita. 37. Melicbuza. 38. Conium. 39. Olina. 40. Equizotum. 41. Castellum. 42. Eminentiana. 43. Nobalicia. 44. Lemelesi, al. Lemellense Castellum. 45. Socia. 46. Zalata. Ab HOLSTENIO adduntur Zabunia, siue Medianæ Zabuniorum, Vanaccora, siue Bamaccora & Macriana; reiicitur autem Sarafa, vtpote ad Mauritaniam potius Cæsariensem spectans, vbi etiam repetitur.

IN MAVRITANIA CAESARIENSI ET TINGITANA.

1. Cæsarea. 2. Ala Militaris. 3. Bilt. 4. Bacanaria. 5. Caput

put Cillanum, aliis Caput cellæ. 6. Cissæ. 7. Castellum Medianum. 8. Gurgites. 9. Columnæ. 10. Icosium. 11. Florianum. 12. Minna. 13. Obba. 14. Maturbum. 15. Reperitanum. 16. Rufubicari. 17. Suffara, alias Suffasar. 18. Rustonium. 19. Tigis. 20. Aquæ. 21. Tabora. 22. Mamilla. 23. Sumula, al. Subbula. 24. Vbaba. 25. Tadana. 26. Zuchabari. 27. Tipasi. 28. Ida. 29. Timisi. 30. Tafacora. 31. Vagal. 32. Cartenna. 33. Gratianopolis. 34. Masucaba. 35. Pamaria. 36. Lapidia. 37. Bulturia. 38. Malliana. 39. Castellum Tetraportense. 40. Bapara. 41. Tamazuca. 42. Quidium. 43. Serta. 44. Ita. 45. Girumons. 46. Panatoria. 47. Sucarda. 48. Fidoloma. 49. Nouæ. 50. Vlinada. 51. Flumenzerita. 52. Amaura. 53. Sestum. 54. Taranamusa. 55. Nasbinca. 56. Villanoba. 57. Vardimissa. 58. Carula. 59. Regium. 60. Vaudinum. 61. Capra. 62. Rufucurum. 63. Sfafteria. 64. Timida. 65. Tabla. 66. Rusgonia. 67. Leosira. 68. Oppidum Nouum. 69. Aquifira. 70. Tigana. 71. Rusadir. 72. Castellum. 73. Mutecita. 74. Albula. 75. Bitæ. 76. Mauriana. 77. Baliana. 78. Arsenaria. 79. Oborita. 80. Labdia. 81. Tenissa. 82. Catabita. 83. Herpis. 84. Voncaria. 85. Gypsaria. 86. Tamadempsis. 87. Vagæ. 88. Tabadcara. 89. Catra, vel Castra. 90. Elephantoria. 91. Garra. 92. Murconium. 93. Ida. 94. Thubunæ. 95. Oppinum. 96. Tuscamia. 97. Gunagita. 98. Maxita. 99. Satafa. 100. Vissalfa. 101. Adlinuada. 102. Castellum Ripense. 103. Numidia. 104. Tamuda. 105. Caltradria. 106. Subur. 107. Ambia. 108. Murustaga. 109. Fallaba. 110. Bida. 111. Manaccenferi. 112. Tifilta, al. Tiflita. 113. Castellum minus. 114. Tigamibena. 115. Iünca. 116. Corniculana. 117. Nobica. 118. Frontæ. 119. Castellum Iabaritanum. 120. Sereddeli. 121. Agna. 122. Macania. 123. Sitæ. 124. Altaba. 125. Benepota. 126. Castra Sæberiana. 127. Siccesi. 128. Plenucleru. 129. Metagonium. 130. Voncariana. 131. Maiuca. 132. Nabala. 133. Maura. 134. Tingaria. 135. STENIVS autem harum septem supernumerarias esse dicit. Zuchabar enim & Zulur duo tantum nomina sunt eiusdem ciuitatis. Ita Rostonium & Rusgonia, modo pronuntiandi tantum differunt. Timida ad Africam proconsularem spectat; & Labdia eadem est cum Lapda in prouincia memorata. Herpis pro Irpiniana in Byzacena posita; Metagonium pro Mutugenna in Numidia; & Macaria pro Macriana in Byzacena.

IN TRIPOLI.

1. Leptis magna. 2. Sabrata. 3. Girba. 4. Oea. 5. Tacape.
Præter

Præter hæc sedes suis quasque prouincijs assignatas CAROLVS A SANCTO PAULO catalogum alphabeticum multarum aliarum exhibet, quas in certa quadam prouincia figere non potuit. HOLSTENIVS autem obseruat, bene multas earum non nisi corrupta ante memoratarum esse nomina. Quare ipsas cum emendationibus & additionibus eius heic exhibebimus.

A.

1. Aurfaliana.
2. Aduocata.
3. Asenemsala, quam HOLSTENIVS eandem cum Senensala in Africa proconsulari esse putat.
4. Aufugabra.
5. Aceinicrna.
6. Ambura, eadem cum Amphora in Numidia.
7. Abbeza.
8. Azuga; error scripturæ pro Vaga.
9. Anguia.
10. Abissa.
11. Apiffana.
12. Affaba.
13. Aptuca, ciuitas in Africa proconsulari.
14. Amaccura, legend. Ab Accura.
15. Aquitana.
16. Aufuagiga.
17. Abbir, est Abbirita in Procons. Africa.
18. Aniusa, addita ab HOLSTENIO.
19. Arena, itidem addita ab HOLSTENIO.

B.

20. Bellulita.

21. Bazita.
  22. Botriana.
  23. Bamacora; eadem cum Vamnacora in Mauritania Sitenfensi.
  24. Burugia.
  25. Bauzara.
  26. Boseta, eadem cum Bassad in Numidia.
  27. Bazarididaca.
  28. Boluta.
  29. Bencenna.
  30. Bartinifia.
  31. Beragbara.
  32. Bucara; eadem cum Boncara in Mauritania.
  33. Baslacena.
  34. Bagai, eadem cum Vagada; sine Vaiana in Numidia.
  35. Budi.
- HOLSTENIO accedunt tres
36. Bladia.
  37. Burita.
  38. Buronita.

C.

39. Castrum Galbæ.
40. Cedias.
41. Chullabi.
42. Cibaliana.
43. Casa Siluanæ.
44. Cemerinianu.

45. Clia

45. Clia, error scripturæ pro Elia.
46. Cathaugura.
47. Ceua.
48. Cauiopitauora.
49. Cincarita.
50. Catagna; eadem cum Cataquensa in Numidia.
51. Celerina
52. Cenesta; eadem cum Teu-
sta in Numidia.
53. Casæ Bastalenses.
54. Casæ Fauenses.
55. Cilibia.
56. Cebarfussa.
Ab HOLSTENIO adduntur
57. Cancopita.
58. Ceramussa.
59. Cæsariana.
- D.
60. Dydarita.
61. Drusiliana.
62. Drusita.
63. Drua.
64. Dusa.
65. Diaba; eadem cum Zaba in
Mauritania Sitifensi.
- E.
66. Eucra, eadem cum Vera,
siue Veri in Africa pro-
consulari.
67. Edistiana.
68. Eufis, eadem cum Oea in
Tripoli.
- F.
69. Feradi maior; eadem cum
Feradimaia in Byzacena.
70. Furui; eadem quæ Furni in
Africa proconsulari.
71. Fissana; forte Fuffula in Nu-
midia.
72. a Furnis eadem quæ Furni.
73. Feliciana ab HOLSTENIO
addita.
- G.
74. Gitti. Municipium Antoni-
no.
75. Gazabeta.
76. Gazabiana.
Quibus, HOLSTENIO recen-
sente, accedunt
77. Ginesita.
78. Giurta, siue Girbis.
79. Guira; si non eadem est
cum Gira in Numidia, an-
te memorata.
- H.
80. Haba.
81. Hospitia; eadem cum Ospi-
to in Numidia.
82. Horrea Auicinensis.
83. Haram Celtena; eadem
quæ Horrea Celia in Byza-
cena.
- I.
84. Iziriana.
85. Iucundiana.
86. Idura. Ab HOLSTENIO
adduntur
87. Iacubata.
88. Iufita.
- L.
89. Limata.
90. Larita.
91. Lambia; eadem cum Lam-
besa in Numidia.
92. Luci-

92. Lucimagna.
 93. Lelalita.
 94. Liberalia.
 95. Lacus Dulcis.
 96. Lupericana, in concilio
 sub CYPRIANO memorata,
 quam FELLIVS eandem esse
 putat cum Lipertina in
 collatione Carthagenensi.

M.

97. Magarnela; eadem cum
 Vagarnela in Numidia.
 98. Medefessita; eadem cum
 Menefessa in Byzacena.
 99. Mesarfelta.
 100. Merferobita.
 101. Munauilita.
 102. Musertita.

103. Mopra; ciuitas Maurita-
 niæ Sitifensis.

EX HOLSTENII obseruatione
 accedunt duæ :

104. Munaciana &
 105. Marcelliana, & Bazita,
 cuius Lucidus quidam epi-
 scopus nominatur in colla-
 tione Carthagenensi.

N.

106. Niciba.
 107. Nignenses maiores; ea-
 dem cum Nigrensibus seu
 vico Nigras in Numidia.
 108. Nurcona; eadem cum
 Murconio in Mauritania Cæ-
 sariensi.
 109. Nasaita.
 110. Noua Petra.
 111. Nebbita.

Bingh. O. E. Vol. III.

112. Nizugubita.
 113. Nouasumma; eadem cum
 Nobosina in Numidia.
 O.

114. Ouza.

115. Orca.

P.

116. Putzia.

117. Pauzera.

118. Pista, Quibus recensente
 HOLSTENIO accedunt tres
 aliæ:

119. Pisita.

120. Pisidia, ciuitas in Tripoli.

121. Petrusa, ciuitas in itinera-
 rio ANTONINI prope Car-
 thagem.

R.

122. Refala; eadem cum Ce-
 phala in Africa proconsu-
 lari.

S.

123. Sinuara, ante nominata
 in Africa proconsulari.

124. Serteita, nominata in Mau-
 ritania Sitifensi.

125. Selemfila, supra in Africa
 nominata.

126. Summa, Zuma in Numi-
 dia.

127. Sena.

128. Saya.

129. Simungita, Simingita, si-
 ve Simina in Africa.

130. Sinnipfa.

131. Subo-abbirita; eadem quæ
 Zuchabari in Mauritiana.

IIII

132. Simi-

132. Simidica, ciuitas Africae proconsularis.
133. Signita; eadem cum Sugi-
ta in Numidia.
134. Signi.
135. Sibida, HOLSTENIO duæ
aliæ obseruatæ :
136. Saturnica.
137. Salicina.
- T.
138. Tibuzabete.
139. Turuda.
140. Tunugaba.
141. Tignica.
142. Tabiacaira; eadem cum
Tabadcara in Mauritania
Cæsariensi.
143. Taprura, Taphrura, pro-
pe insulam Cercinam in
Byzacena.
144. Turris Alba.
145. Tala.
146. Tubursus, Tubursica, in
Numidia.
147. Tzella; eadem cum Zella
in Byzacena.
148. Tibazabula.
149. Tabazaga.
150. Truuoscanina.
151. Tuzumama; eadem cum
Zumma in Numidia.
152. Turusfuda.
153. Tefaniana.
154. Tusdrus, eadem cum Tyf-
dros in Byzacena.
155. Tuzurita, ciuitas Maurita-
niæ Cæsariensis.
156. Tifedita.
157. Thyba. HOLSTENIO ob-
seruante accedunt octo
aliæ.
158. Tibari.
159. Talabrica.
160. Tubia.
161. Timitica.
162. Tifilita.
163. Thasbalte.
164. Turüda.
165. Turuzi.
- V.
166. Vamaius, Vci Maius in A-
frica Proconsulari.
167. Vinariona.
168. Vrugita.
169. Vartana.
170. Vifa.
171. Vaturba.
172. Verrono.
173. Venfana.
174. Vofeta, alias Vifca, ci-
uitas Mauritanie.
175. Vinda.
176. Vuazia.
177. Vtumna.
178. Victoriana, ante nomina-
ta in Byzacena.
179. Vicus Cæsaris.
HOLSTENIO quinque aliæ
obseruantur
180. Vallita, alias Vllita.
181. Vina; eadem cum Vica s.
Vina Vico in Africa.
182. Vndesia.
183. Vzittara.
184. Vtinuna, al. Vcimina in
Africa.

Z.

185. Zura.

186. Zella, ante nominata in
Byzacena.

187. Zelta.

HOLSTENIO iudice Zerta, in
Numidia.

188. Zica.

189. Zabunia; eadem cum Me-
dianis Zabuniorum, locus
prope Sitifor in Maurita-
nia.

Vna ab HOLSTENIO additur, Zenita, al. Zemta dicta in col-
latione Carthaginensi, ex qua nomina ante memorata desum-
ta sunt. Cauere autem lector debet, existimet, tot episco-
patus, quot in vniuersis his sex prouinciis Africanis re-
censiti & inter hos, qui incertæ positionis dicti sunt, v-
no eodemque tempore illic existisse. Neque enim v-
quam reuera quingenti eodem tempore in Africa fuerunt,
quemadmodum ex AVGVSTINO & notitia a SIRMONDO publi-
cata, ostensum est, & tamen heic plus sexcenti & octoginta a
CAROLO A SANCTO PAVLO & HOLSTENIO præter sexaginta
reiectos, qui bis nominati fuerunt, recensentur. Vt adeo a
principio ad finem vsque ducentarum fere dioecesium in A-
frica, aut certe nominum earum, mutatio facta sit. Quod
ideo heic notamus, ne quis plures dioeceser fuisse, existi-
met, quam quidem ab AVGVSTINO memorantur.

INDEX PROVINCIALIUM.

A.	
A Chaia	Pag. 497
Adiabene Assyriae	456
Aegyptus prima	422
Aegyptus secunda	423
Aemilia	533
Aethiopia	464
Africa proconsularis	435
Alpes Cottiae	533
Alpes Graiae seu Penninae	541
Alpes Maritimae	540
Apulia	528
Aquensis. vid. Narbonensis secunda.	541
Aquileiensis. vid. Venetia.	537
Aquitanica prima	542
Aquitanica secunda	ibid.
Arabia Petraea, al. Palaestina tertia.	434
Arabia Philadelphica	432
Arcadia	423
Arelatensis, vid. Viennensis secunda.	541
Armenia prima	469. 473
Armenia secunda	469. 474
Armenia magna, al. Persica	449
Asia Proconsularis	482
Assyria	456
Augustamnica, prima	422
Augustamnica secunda	423
Axumitis, vid. India.	462
Axumitica	462
B.	
Batica	546
C.	
Calabria	528
Campania	521
Cappadocia prima	469
Cappadocia secunda	471
Cappadocia tertia	472
Caria	484
Carthaginensis Hispania	546
Chaldaea	456
Cilicia prima	489
Cilicia secunda	ibid.
Comagene, vid. Euphratensis	444
Corfica Insula	531
Creta Insula	499
Cyclades Insulae	
Cyprus Insula	445
D.	
Dacia mediterranea	500
Dacia ripensis	500
Dacia antiqua sine Gothia	501
Dalmatia	502
Dardania	501

INDEX PROVINCIARVM.

Diospontum, vid. Hellenopontus		Isauria	489
E		L.	
Ebredunensis, vid. Alpes maritimæ.	540	Latium	521
Elufana, vid. Nouempopulania.	542	Lariffena, vid. Theffalia	497
Emeritensis, vid. Lusitania	546	Lazica	490
Eubœa infula, vid. Achaia.	497	Lesbus infula	491
Epirus vetus	498	Libya Marmarica, siue fecunda	424
Epirus noua	ibid.	Libya Pentapolis siue Cyrenaica	423
Euphratensis	444	Liguria	534
Europa Thraciæ	493	Lucania	528
F.		Lugdunensis prima	543
Flaminia	532	Lugdunensis fecunda	ibid.
Flauia Britannia		Lugdunensis tertia	ibid.
G.		Lugdunensis quarta	ibid.
Galatia prima	477	Lugdunensis quinta, vid. Maxima Sequanorum	ibid.
Galatia fecunda	478	Lusitania	546
Galliæ prima	547	Lycaonia	487
Galliæ fecunda	547	Lycia	485
Germanica prima	544	Lydia	483
Germanica fecunda	545	M.	
Gothia, al. Dacia antiqua	501	Macedonia prima	495
H.		Macedonia fecunda	496
Hagiopolitana, vid. Euphratensis		Mauritania Cæsariensis	416
Hæmimons	495	Mauritania Sitifensis	ibid.
Hellas, vid. Achaia & Theffalia		Maxima Cæsariensis Britannia	
Hellenopontus	475	Maxima Sequanorum	543
Hellespontus	481	Mediolanensis, vid. Liguria	534
Hibernia	549	Mefopotamia	444
Hiftria	537	Mœfia prima, siue fuperior	500
Hispalensis, vid. Bætica	546	Mœfia fecunda, siue inferior	495
Homeritarum regio	458	N.	
Honorias	478	Narbonensis prima	542
Hybèrnia vid. Hibernia		Narbonensis fecunda	541
I.		Nicopolitana, vid. Epirus vetus	
Iberorum regio	465	Noricum mediterraneum	503
Illyricum occidentale	502	Noricum ripense	ibid.
Illyricum orientale	496	Notitia imperii	485
Immerinorum regio	458	Notitia ecclesiæ	376
India Axumitica sub Aegypto	462		

INDEX PROVINCIARVM.

Nonempopulania	542		
Numidia	415	Samnium	S. 527
		Sardinia	531
	O.	Saracenorum regio	460
Osrhoena	444	Sauia	502
	P.	Scotia	553
Palæstina prima, al. salutaris	434	Scythia cis Danubium in Thracia.	492
Palæstina secunda	ibid.	Scythia trans Danubium.	501
Palæstina tertia, al. Arabia petræa.	ib.	Senonensis, vid. Lugdunensis quarta.	
Pamphylia prima	486	Sicilia	530
Pamphylia secunda	ibid.	Syria prima	444
Pannonia superior	502	Syria secunda	444
Pannonia inferior	503		T.
Paphlagonia	477	Tarraconensis	545
Peloponnesus, vid. Achaia	497	Thebais prima	423
Pentapolis	423	Thebais secunda	ibid.
Persia	458	Theodorias	444
Phœnicia prima	444	Thessalia	497
Phœnicia Libani	445	Thessalonicensis, vid. Macedonia.	
Phrygia Pacatiana prima	488	Thracia	495
Phrygia salutaris	487	Tripolitana	429
Phrygia Pacatiana secunda	488	Turonensis, vid. Lugdunensis tertia.	
Picenum annonarium.	532	Tuscia	509
Picenum suburbicarium	519	Treurenensis, vid. Belgica prima	544
Pisidia	487		V.
Pontus Polemoniacus	474	Valeria	516
Præualitana	499	Venetia	537
	R.	Viennensis prima	541
Rauennensis, vid. Flaminia	532	Viennensis secunda	ibid.
Rhætia prima, & secunda	536	Vmbria	509. 513
Rothomagensis, vid. Lugdunensis secunda	543		Z.
Rhodope	495	Zeugitana, vid. Africa proconsularis.	
Remensis, vid. Belgica secunda	544		415

INDEX

VRBIVM EPISCOPALIVM.

Nota litt. a. indicat appendicem.

A.

A Baradira in Byzacena	a	Adama in Cilicia prima	489
Abhiritā in Africa procons.	a	Adra in Arabia Philadelphica	432
Abdara in Bætica	546	Adramytium in Asia	482
Abdera in Africa proconsulari	a	Adriana in Helleſponto	481
Abdera in Rhodope	495	Adriana in Pamphylia ſecunda	486
Abdia, vel Ada incertæ poſit. in Hiſpania		Adrianopolis in Epiro vetere	498
Abellinum in Campania	526	Adrianopolis in Honoriade	479
Abidus in Byzacena	a	Adrianopolis Piſidiæ	487
Abitina in Africa proconsulari.	a	Adrianothera in Helleſponto	451
Abrinca <i>Auranches</i> in Lugdunenſi ſecunda	543	Adrumetum in Byzacena	a
Abora in Africa proconf.	a	Adſinuada in Maurit. Cæſarienſi	a
Abritum in Mœſia ſecunda	495	Adulis in Aethiopia	465
Abſaſſa in Africa proconf.	a	Aecæ in Apulia	528
Abula, <i>Auila</i> in Luſitania	546	Aeclanum in Samnio	527
Abydus in Helleſponto	481	Aegæ in Cilicia ſecunda	490
Abyla in Phœnicia Libani.	445	Aegæa in Asia	482
Acaleia vid. Cannus in Lycia	485	Aelia, vid. Hieruſalem	434
Acaraffus in Lycia	485	Aemonia in Hiſtria	537
Acci, <i>Guadix</i> in Carthaginenſi Hiſpan.	546	Aenos in Rhodope	495
Acelum in Venetia	537	Aenus in Rhodope	495
Acerra in Campania	526	Aeſis in Piceno annonario	532
Acherontia, <i>Acerenza</i> , in Apulia	528	Afufenia in Byzacena	a
Achidra in Præualitana	499	Aga in Africa proconf.	a
Acmonia in Phrygia Pacatiana	488	Agatha, <i>Agde</i> , in Narbonenſi prima.	542
Acola in Byzacena	a	Agdamia incertæ poſitionis, in Phrygia	
Acolita in Byzacena	a	Aggarita in Byzacena	a
Acraffus in Lydia	483	Aggarita ab illa diuerſa in Byzacena. a	
Acropolis in Lucania	520	Aginnum, <i>Agen</i> , in Aquitanica ſecunda	542
Acufida in Maurit. Sitifenſi	a	Agna in Maurit. Cæſarienſi	a
Adada in Piſidia	487	Agrigentum in Sicilia	530
		Agrip-	

Agrippina, in Germanica secunda.	545	Amastris, in Paphlagonia	477
Agroga, incertæ Prouinciæ, in Hispania		Amathus, in Cypro	445
Aila, in Palæstina tertia	434	Amathus, in Palæstina secunda.	434
Alabanda, in Caria	484	Amaura in Mauritania Cæsariensi	a
Ala Miliarenfis, in Maurit. Cæsar.	a	Ambia, in Maur. Cæsar.	a
Alabis, in Phœnicia Libani	445	Ambianum, <i>Amiens</i> , in Belgica secunda	544
Alaſa in Sicilia	530	Amblada, in Lycaonia	487
Alba Pompeia, in Alpibus Cottiis.	533	Ameria, in Umbria	513
Alba, in Latio	521	Amida, in Meſopotamia	444
Albanum, in Latio	ibid.	Amisus, in Hellenoponto	475
Albensium ciuitas, <i>Viuiers</i> , in Viennensi prima	541	Amiternum, <i>S. Vittorino</i> , in Valeria.	517
Albiga, <i>Alby</i> , in Aquitania prima	542	Ammedera in Africa proconf.	a
Albigaunum, <i>Albenga</i> , in Alpibus Cottiis	533	Amorium, in Phrygia ſalutari	488
Albula in Maurit. Cæsar.	a	Amphipolis, vid. Europus	444
Aleria in Corſica	532	Amphora in Numidia	a
Aletium in Calabria	528	Amurdaſa, in Byzacena	a
Aletrium, <i>Aletri</i> , in Latio	521	Amyzon, in Caria	484
Aletum, <i>Alet</i> , in Lugdunensi prima	543	Anæa in Aſia	482
Alexandria, in Aegypto prima	422	Anagnia, in Campania	521
Alexandria, <i>Scanderon</i> , in Cilicia ſecunda	490	Anapolis, incertæ poſitionis ex cœncilio Sardiceniſi.	
Alexanum, <i>Aleſſano</i> , in Calabria.	528	Anafarta al. Onafarta, in Syria prima	444
Algiza, vid. Argiza, in Aſia	482	Anaſtaſiopolis, in Caria	484
Alicarnaffus, in Caria	484	Anaſtaſiopolis, in Galatia prima.	477
Alinda, in Caria,	ibid.	Anaſtaſiop. in Phrygia Pacatiana.	480
Aliona, in Phrygia Pacatiana	488	Anazarbus, in Cilicia ſecunda	489
Alipha, in Samnio	527	Anchialus, in Hœminonte	495
Altaba in Maurit. Cæsar.	a	Anchiaſmus, in Epiro vetere	498
Altaba in Numidia	a	Ancona, in Piceno ſaburbicario	520
Altibura in Africa proconf.	a	Ancua in Byzacena	a
Altinum, in Venetia	537	Ancyra, in Galatia prima	477
Amadaſſa, in Phrygia ſalutari	488	Ancyra, in Phrygia Pacatiana	488
Amalphia, in Campania	525	Andegauum, ſeu Andicauorum ciuitas, <i>Angers</i> , in Lugdunensi tertia.	543
Amantia, in Epiro noua	498		543
Amafca, in Hellenoponto	475	Andera in Aſia	482
		Andrapa, in Hellenoponto	475

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Andromena, in Aegypto prima	422	Aphroditopolis, in Arcadia	423
Andropolis, in Aegypto prima	422	Apiaria, in Mœsia secunda	495
Anemurium, in Isauria	409	Apira, in Phrygia Pacatiana	488
Aneyssia, forsan Anæa	482	Apollinis ciuitas, in Thebaide prima.	
Anicium, vid. Vellaua	542		423
Aninetum, in Asia	482	Apollinis fanum, in Lydia	483
Anitha in Arabia	433	Apollonia, in Epiro noua	498
Antæum, in Thebaide prima	423	Apollonia, in Lydia	483
Antardus, in Asia	482	Apollonias, in Bithynia prima	479
Antardus, in Phœnicia prima	445	Apollonias, in Caria	484
Anthedon, in Palæstina prima	434	Apta Iulia, <i>Apr</i> , in Narbonensi secun-	
Antinoë, in Thebaide prima	423	da	541
Antiochia Mæandri, in Caria	484	Aptuchi Fanum, in Pentapoli	423
Antiochia Mygdoniæ vid. Nisibis, in		Aptunga, in Africa procons.	a
Mesopotamia	444	Aqua viua, in Tuscia	509
Antiochia, in Pisidia	487	Aquæ, in Byzacena	a
Antiochia, in Syria prima	444	Aquæ, in Dacia ripensi	500
Antiochia ad Tragum, in Isauria	489	Aquæ, in Maurit. Cæsar.	a
Antipatris, in Palæstina prima	434	Aquæ, <i>Acs</i> , in Nouempopulania.	542
Antiphellus, in Lycia	485	Aquæ albæ, in Maurit. Sitifensi.	a
Antiphra, in Libya	424	Aquæ albenfes, in Byzacena	a
Antipolis, <i>Antibe</i> , in Narbonensi se-		Aquæ nouæ, in Numidia	a
cunda	542	Aquæ regiæ, in Byzacena	a
Antipyrgus, in Libya	424	Aquæ sextiæ, <i>Aix</i> , in Narbonensi se-	
Antislidodorum, <i>Auxerre</i> in Lugdu-		cunda	541
nenfi quarta,	543	Aquæ Statiellæ, <i>Acqui</i> , in Alpihus	
Antithou, in Augustamnica secunda		Cottiis	533
	423	Aquæ Tibilitanæ, in Numidia	a
Antium, in Latio	521	Aquiaba, in Byzacena	a
Antrum, incertæ positionis in Thef-		Aquileia, in Venetia	537
salia, vel Samothracia.		Aquinum, in Latio	521
Apamea, in Bithynia secunda	479	Aquisira, in Maurit. Cæsariensi	a
Apamea, in Pisidia	487	Aquitana, incertæ prouinciæ in Africa.	
Apamea, in Syria secunda	444	Arabyllus, in Armenia secunda	474
Aphnæum, in Augustamnica prima		Arachia in Palæstina prima	434
	422	Arad, in Palæstina tertia	ibid.
Aphrodisias, in Caria	484	Aradita, in Africa procons.	a
Aphrodisias, in Europa Thracica	494	Aradus, in Phœnicia prima	445
Bingh. O. E. Vol. III.		Kkkk	Are

<i>Ara</i> , in Maur. Sitif.	a	<i>Asana</i> , seu <i>Azana</i> , in Phrygia Pacatiana	488
<i>Arana</i> , in Lycaouia	487	<i>Ascalon</i> , in Palaestina prima	434
<i>Arausio</i> , <i>Orange</i> , in Vienn. sec.	541	<i>Asculum</i> , <i>Ascoli</i> , in Piceno suburbicario	519
<i>Araxa</i> , in Lycia	485	<i>Asindum</i> , <i>Medina Sidonia</i> , in Baetica	546
<i>Arica</i> , in Armenia secunda	474	<i>Aspendus</i> , in Pamphylia prima	486
<i>Arca</i> , in Phoenicia prima	445	<i>Aspona</i> , in Galatia prima	477
<i>Arcabrica</i> , <i>Arcos</i> , in Carthagenensi Hispania	546	<i>Aslafa</i> , in Maurit. Sitif.	a
<i>Arcadiopolis</i> , in Asia	482	<i>Allisium</i> , <i>Asissi</i> , in Umbria	513
<i>Arcadiopolis</i> , in Europa Thracica	494	<i>Assurus</i> , in Africa procons.	a
<i>Area</i> , in Phoenicia prima	445	<i>Assus</i> , in Asia	482
<i>Archelaus</i> , in Palaestina prima	434	<i>Asta</i> , <i>Asi</i> , in Alpibus Cottis	533
<i>Arelatum</i> , <i>Arles</i> , in Viennensi secunda	541	<i>Asturica</i> , <i>Astorga</i> , in Gallacia	547
<i>Areopolis</i> , in Lydia aut Asia	482.483	<i>Atlygis</i> , <i>Ectia</i> , in Baetica	546
<i>Arethusa</i> , in Syria secunda	444	<i>Aluna</i> , vid. <i>Sasima</i>	472
<i>Aretium</i> , <i>Arezzo</i> , in Tuscia	509	<i>Asuoremita</i> , in Maurit. Sitif.	a
<i>Argentoratum</i> , <i>Strasbourg</i> , in Germanica prima	545	<i>Atella</i> , <i>S. Arpino</i> , in Campania	526
<i>Argiza</i> , in Asia	482	<i>Aternum</i> , <i>Pescara</i> , in Piceno suburbicario	520
<i>Argos</i> , in Achaia	497	<i>Athanassus</i> , in Phrygia Pacatiana	488
<i>Ariarathia</i> , in Armenia secunda	474	<i>Athenae</i> , in Achaia	497
<i>Ariasius</i> , in Pamphylia secunda	486	<i>Athribis</i> , in Augustamnica secunda	423
<i>Ariminum</i> , in Piceno annuario.	532	<i>Atina</i> , in Campania	521
<i>Arindela</i> , in Palaestina tertia	434	<i>Attalia</i> , in Lydia	483
<i>Ariopolis</i> , in Palaestina tertia	ibid.	<i>Attalia</i> , in Pamphylia secunda	486
<i>Arista</i> , in Aquitania prima	542	<i>Attudi</i> , in Phrygia Pacatiana	488
<i>Arista</i> , in Bithynia prima	479	<i>Aturum</i> , <i>Aure</i> , in Nouempopulania.	542
<i>Arlana</i> , in Phoenicia Libani	445	<i>Auara</i> , in Arabia	433
<i>Armaquetius</i> , vrbs incertae positionis ex concil. Sardiceni.		<i>Auca</i> , in Tarraconensi	545
<i>Arpi</i> , in Apulia	528	<i>Aucanda</i> , in Lycia	485
<i>Arsenaria</i> , in Maurit. Caesariensi	a	<i>Auenio</i> , <i>Avignon</i> , in Viennensi secunda	541
<i>Arsicaria</i> in Numidia	a	<i>Auenticum</i> , <i>Avenche</i> , in Maxima Sequanorum	544
<i>Arsinoe</i> , in Arcadia	423	<i>Aufinia</i> , <i>Ofene</i> , in Piceno Suburb.	520
<i>Arsinoe</i> , in Cypro	445	<i>Au-</i>	
<i>Arurita</i> , in Byzacena	a		
<i>Aruerni</i> , <i>Clermont</i> , in Aquitania prima	542		

Augurium, in Numidia	a	B Abraq, in Numidia	a
Augusta, Aufsciorum	542	Babylon, in Augustamnica secun-	
Augusta, in Cilicia prima	489	da	423
Augusta, Prætoria <i>Aosta</i> , in Rhetia		Bacanaria, in Maurit. Cæsariensi	a
secunda	436	Bactra, eadem cum Bacato, in Palæsti-	
Augusta Rauracorum, in Maxima se-		na tertia, in Arabia	433
quanonum	544	Bætiræ, <i>Beziers</i> in Narbon: prima	542
Augusta Suëssonum, <i>Soissons</i> , in Bel-		Baiaia, vid. Vaga in Numidia.	a
gica secunda	544	Baioca, <i>Bayeux</i> , in Lugdunensi secun-	
Augusta Taurinorum, <i>Turin</i> in Alpi-		da,	543
bis Cottiiis	533	Balanza, in Theodoriade	444
Augusta Treuirorum, <i>Trier</i> , in Bel-		Balandus, in Lydia	483
gica prima	544	Balbura, in Lycia	485
Augusta Verömanduorum, <i>Vermant</i> ,		Balcea vrbs incertæ positionis.	
in Belgica secunda	544	Balia, vrbs incertæ positionis.	
Augusta Vindelicorum, <i>Augsburg</i> , in		Baliana, in Maurit. Cæsariensi	a
Rhætia secunda	536	Balneum Regis, <i>Bagnarca</i> , in Tuscia	
Augustodunum, <i>Autun</i> , in Lugdu-			509
nensi prima	543	Bamaccora vid. Vamaccora in Mauri-	
Augustopolis, in Palæstina tertia.	434	tan. Sitif.	
Augustopolis, in Phrygia salutari.	488	Baia, in Byzacena	a
Aulium, in Asia	482	Bana, in Lydia	483
Aulon, in Epiro noua	498	Bapara, in Maurit. Cæsar.	a
Aurelia, <i>Orleans</i> , in Lugd. quart.	543	Baptinum, vrbs incertæ positionis.	
Aureliopolis, in Asia	482	Baratha, in Lycaonia	487
Auria, <i>Orense</i> , in Gallæcia	547	Barce, in Pentapoli	423
Aufana, al. Aulapha in Africa proconf.	a	Barcino; <i>Barcelona</i> , in Tarræconensi	
Aufsciorum ciuitas, <i>Aux</i> , in Nouem-			545
populania	542	Barcusa, incertæ positionis.	
Aufona, <i>Vique</i> , in Tarræconensis.	545	Bares, in Hellefponto	481
Aufucurro, in Numidia	a	Bargaza, in Asia	482
Autentum, in Byzacena	a	Bargyla, in Caria	484
Auximum, <i>Osimo</i> , in Piceno suburbi-		Baris, in Pisidia	487
cario	520	Barisfara, forsan, Berissa, in Armenia	
Auzegera, in Byzacena	a	prima	473
Azumis, in Aethiopia	464	Barium, <i>Barri</i> in Apulia	528
Azana, in Bhrygia Pacatiana	488	Bascath, vid. Bachatha	434
Azotus, in Palæstina prima	434	Basilea, in Maxima Sequanonum	544
		Kkkk 2	Basi-

Basilinopolis, in Bithynia prima	479	Blanda, in Lucania	528
Basti, <i>Baza</i> , in Carthaginensi	546	Bleandrus, in Phrygia Pacatiana	488
Bataua castra, vid. Patauia, in Norico		Blera, <i>Bieda</i> in Tuscia	509
	503	Boana, in Byzacena	a
Bathnæ, in Oschoene	444	Bobium, in Alpibus Cottiis	533
Belesafe in Numidia.	a	Bolita, in Africa proconf.	a
Belica, <i>Belley</i> , in Maxima Sequanor.	544	Bononia, in Aemilia	533
Bellauacorum ciuitas, <i>Beauvais</i> in Belgica secunda	ibid.	Bononia, <i>Boulogne</i> , in Belgica secunda	544
Bellunum, <i>Belluno</i> , in Venetia	537	Bonusta, in Africa proconful.	a
Benefensis, in Byzacena	a	Boræum, in Pentapoli	423
Benepota, in Maurit. Cæsar.	a	Bossa, vrbs incertæ positionis.	
Beneuentum, in Africa proconf.	a	Boltra, in Arabia	432
Beneuentum, in Samnio	527	Botostium, vrbs incertæ positionis.	
Bercera, in Numidia	a	Botrus, in Phœnicia prima	445
Berenice, in Pentapoli	423	Boua, in Brutia	529
Berinopolis, in Gallatia prima	477	Bouianum, <i>Baiano</i> , in Samnio	527
Bergomum, in Liguria	535	Bracara, <i>Braga</i> , in Gallæcia	547
Berinopolis, in Lycaonia	487	Briocum, in Lugdunensi tertia	543
Berille, in Armenia prima.	473	Britonia, in Gallatia.	547
Berthœa, in Macedonia	496	Brixellum, <i>Bressello</i> , in Amylia	533
Berthœa, in Syria prima.	444	Brixia, <i>Brescia</i> , in Liguria	535
Berytus, in Phœnicia	445	Brixinum, <i>Brixen</i> , in Rhætia secund.	536
Bethauna, vrbs incertæ positionis, in Syria.		Brysum, in Phrygia salutari	488
Bida, in Maurit. Cæsar.	a	Brullena, in Asia	482
Bigastrum, in Carthaginensi	546	Brundisium, in Calabria	528
Bilta, in Maurit. Cæsariensi	a	Bubastus, in Augustamnica secunda	423
Bindeum, in Pisidia	487	Bubelia, in Byzacena	a
Bisuntio, alias Visontium in Lugdunensi quinta	544	Bubon, alias Dunum, in Lycia	485
Biturix, <i>Bourges</i> , in Aquitanica prima	542	Buconia, in Numidia	a
Biunum, alias Vbinum, <i>Bouino</i> , in Apulia	528	Budina, in Dacia	500
Blacena, alias Blatea, vrbs incertæ positionis in Dacia vel Achaia.		Buffada, in Numidia	a
		Bulla, in Africa proconfular.	a
		Bulla regia, in Africa proconf.	a
		Bulcentina ciuitas, in Tuscia	509
		Bullidum, in Epiro noua	498
		Bulturia, in Mauritan. Cæsariensi	a
		Buna, incertæ positionis in Lycia	
		Bura,	

Bura, forsan in Achaia		Calagurris, <i>Calaborra</i> , in Tarracon.	545
Burca, in Numidia	a	Calama, in Numidia	a
Burdigala, <i>Bordeaux</i> , in Aquitanica secunda	542	Calatia, <i>Caiazzo</i> , in Campania	526
Busris, in Aegypto secunda	423	Calenum, <i>Calvi</i> , in Campania	525
Buthrotum, in Epiro vetere	498	Calinda, in Lycia	485
Butus, in Aegypto secunda	423	Callinicus, in Osrhoena	444
Buxentum, in Lucania	528	Calliopolis, in Calabria	528
Byblus, in Phoenicia prima	445	Calliopolis, in Europa Thracica	494
Byzia, aliis Byze, in Europa Thracica	494	Callium, <i>Cagli</i> , in Piceno annonario	532
Byzscium, in Byzacena	a	Caltadria, in Maurit. Caesariensi	a
Byzantium, in Europa Thracica	ibid.	Camarina, in Sicilia	530
Abarsullis, in Byzacena.	a	Camaracum, <i>Cambray</i> , in Belgica secunda	544
Cabasa in Aegypto secunda	423	Camerinum, <i>Camerino</i> , in Umbria	513
Cabellio, <i>Cavaillon</i> , in Viennensi secunda	541	Camuliana, in Cappadocia prima	471
Cabillonum, <i>Chalons sur Saone</i> , in Lugdunenſi prima	543	Candida Casa, <i>Whitern</i> , in Valentia Britannica	553
Cabula, vrbs incertae positionis.		Candas, vrbs incertae positionis.	
Cadi, in Phrygia Pacatiana	488	Canna, in Lycaonia	487
Cadurci, <i>Cahors</i> , in Aquitanica prima	542	Cannae, in Apulia	528
Caecirita, in Africa proconsulari	a	Canotha, in Arabia	433
Caelia, in Numidia	a	Cantanum, in Creta	499
Coena, vrbs incertae positionis.		Canusium, in Apulia	528
Caerleon, in Britannia	559	Caparcotia, alias <i>Capernaum</i> , in Palaestina secunda	434
Caesar Augusta, <i>Saragossa</i> , in Tarracoenſi	545	Capitolias, in Palaestina secunda	ibid.
Caesarea, in Bithynia prima	479	Capra, in Maur. Caesar.	a
Caesarea, in Cappadocia prima	470	Caprula, in Venetia	537
Caesarea, in Euphratenſi	444	Capse, in Byzacena.	a
Caesarea, in Maurit. Caesariensi	a	Capua, in Campania	525
Caesarea, in Numidia	a	Caput Cillanum, al. Caput Cellae in Maurit. Caesar.	a
Caesarea, in Palaestina prima	434	Caracesium, in Pamphylia prima	486
Caesarea, Philippi, alias <i>Panegas</i> , in Phoenicia prima	445	Caradea, vide <i>Coroia</i>	445
Caesena, in Flaminia	532	Carallis, in Sardinia	531
		Carallus, in Pamphylia prima	436
		Carcabia, in Byzacena	a
		Carcaſo, in Narbon. prima.	542
		Kkkk 3	
		Carina	

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Carina, in Brutia	529	Castra noua, in Maurit. Cæsar.	a
Carissa, in Paphlagonia incertæ posit.		Castra Seberiana, in Maurit. Cæsar.	a
Carnutum, <i>Charræ</i> , in Lugdunensi		Castrum, in Byzacena	a
quarta	543	Castrum Martis, in Mœsia prima.	509
Carpasia, in Cypro	445	Castrum Valentini, in Tuscia	509
Carpathus insula	491	Castrum Vceciense, <i>Vzes</i> , in Narbonensi	
Carpentoracte, <i>Carpentras</i> , in Viennen-		prima	542
si secunda	541	Castulo, <i>Gazlona</i> , in Carthag. Hispan.	546
Carpis, in Africa proconsul.	a	Casula, in Africa proconsul.	a
Carpis, in Pannonia inferiori	503	Catabita, in Maurit. Cæsar.	a
Carræ, in Osrhoena	444	Carthaquensa, al. Cethaquensulca in	
Carisia, in Achaia	497	Numidia.	a
Cartenna, in Maurit. Cæsar.	a	Catana, in Sicilia	530
Carteriopolis, in Cypro	445	Catra vel Castra, in Maur. Cæsar.	a
Carthago, in Afric. proconsul.	419. & a	Catuellaunorum ciuitas, <i>Chalons en</i>	
Carthago, in Carthag. Hispan.	546	<i>Champagne</i> , in Belg. sec.	544
Carystus, in Achaia	497	Catula, in Maurit. Cæsar.	a
Casæ Calanæ, in Numidia	a	Caunus, in Lycia	485
Casæ Medianæ, in Numidia	a	Cauria, <i>Coria</i> , in Lusitania	546
Casæ Nigræ, in Numidia	a	Cebaradefa, in Byzacena	a
Casatana, vrbs incertæ positionis.		Cesalæ, in Africa proconsul.	a
Caschara, in Mesopotamia	444	Celenderis, in Isauria	489
Cassandria, in Macedonia	496	Celia, in Pannonia prima	502
Cassinum, in Latio	521	Celina, in Venetia	537
Cassium, in Augustamnica prima	422	Cellæ, in Africa proconsul.	a
Cassus, in Pamphylia prima	486	Cellæ, in Byzacena	a
Casulæ Cariunæ, in Byzacena	a	Cellæ, in Maurit. Sitif.	a
Castabula, in Cilicia secunda	490	Cemelenensis, ciuitas, <i>Cimes</i> , in Alpi-	
Castellum, in Mauritania Cæsar.	a	bus Maritimis	540
Castellum, in Mauritania Sitifensi	a	Cenculiana, in Byzacena	a
Castellum, in Numidia	a	Centumcellæ, <i>Ciuira Vecchia</i> , in Tuscia	509
Castellum labaritarum, in Mauritania			
Cæsar.	a	Ceneta, <i>Ceneda</i> , in Venetia	537
Castellum Medianum, in Maur. Cæsar.	a	Cenomanorum ciuitas, <i>le Mans</i> in Lug-	
Castellum Minus, in Maur. Cæsar.	a	dun. tertia	543
Castellum Ripense, in Maurit. Cæsar.	a	Centenaria, in Numidia	a
Castellum Tetraportienſe, in Mauritan.		Centuria, in Numidia	a
Cæsar.	a		
Castellum Titulianum, in Numidia	a		

Centurio

Centurio, in Numidia	a	Citæum, in Creta	499
Centuzia, in Numidia	a	Citium, in Cypro	445
Cepha, in Mesopotamia	444	Ciumturburbo, in Africa proconf.	a
Cephalenia, infula	498	Cius, in Bithynia prima	479
Ceramus, in Caria	484	Claudiopolis, in Honoriade	478
Ceramus, in Hellesponto	481	Claudiopolis, in Ifauria	489
Cerata, in Lydia	484	Clazomene, in Asia	482
Ceratus, in Ponto Polemoniaco	474	Cleopatris, in Aegypto prima	422
Cerillus, in Brutia	529	Clusium, in Tuscia	509
Cestrus, in Ifauria	489	Clypea, in Africa proconf.	a
Chæretapa, in Phrygia Pacatiana	488	Clyfma, in Arcadia	423
Chalcedon, in Bithynia prima	497	Cocilianum, in Lucania	528
Chalcis, <i>Negroponte</i> , in Achaia	479	Cocusus, in Armenia secunda	474
Chalcis, in Syria prima	444	Cœlos, in Europa Thracica	494
Charadra, in Ifauria	489	Colocraffus, in Pamphylia secunda.	486
Chatimæa, vrbs incertæ positionis ex Conc. Sardicenf.		Colonia Londinensium, vide Colo- nia Lindi, ia Britannia	558
Cherronesus, in Creta	499	Colonia, in Cappadocia tertia	472.
Cherfonnesus, in Europa Thracica	494		474
Chios, infula Cycladum	491	Colonia Agrippina, <i>Calx</i> , in Germa- nica secunda	545
Choma, in Lycia	485	Colophon, in Asia	482
Chonochara, vide Comoara	445	Coloffæ, <i>Chonc</i> , in Phrygia Pacatiana.	488
Chytrus, in Cypro	ibid.	Columnæ, in Maurit. Cæsar.	a
Cibalis, in Sauia	502	Comacula, <i>Comacchio</i> , in Flaminia.	532
Cibyra, in Caria	484	Comæa, in Moesia secunda	495
Cidamus, in Maurit. Sitif.	a	Comana, in Armenia secunda	474
Cicita, in Africa proconf.	a	Comana Pontica, in Ponto Polemo- niaco	ibid.
Cisciffa, in Cappadocia prima	471	Commacum, in Pamphylia secunda.	486
Cilina, vrbs incertæ positionis, ex conc. Ephesino.		Comoara, in Phœnicia Libani, alias Chonochara	445
Cillica, in Byzacena.	a	Complutum, <i>Alcala de Henares</i> , in Carthagin. Hispanica	546
Cinaborium, in Phrygia salutari	488		
Cingulum, in Piceno suburbicario.	520		
Cinna, in Galatia prima	477		
Circesia, in Ostrhoena	444		
Circina, in Byzacena	a		
Cirta, in Numidia	a		
Cissus, in Maurit. Cafarienf.	a		

Comum, Como, in Liguria	535	Cortona, in Tuscia	509
Conimbrica, in Gallæcia	547	Corydalla, in Lycia	485
Consentia, in Brutia	529	Cosilianum, in Lucania	528
Conforannorum Ciuitas, <i>Conferans</i> , in Nouempopulania	542	Cotana, in Pamphylia prima	486
Constantia, in Arabia	433	Cotenopolis, incertæ positionis, in <i>Aegypto</i> .	
Constantia, in Cypro, <i>Famagosta</i> , alias Salamis	445	Cotyaium, in Phrygia salutari	488
Constantia, <i>Coutance</i> , in Lugdun. se- cunda	543	Couium, in Maurit. Sitif.	a
Constantia, <i>Constance</i> , in Maxima Se- quanorum, vide Vindonissa	544	Cratea, alias Flauipoplis, in Honoria- de	478
Constantia, in Numidia	a	Cremona, in Liguria	535
Constantinopolis, in Europa Thracica.	493	Crepedula, in Byzacena	a
Conuenarum Ciuitas, <i>Cominges</i> , in Nouempopulania	542	Crotona, in Brutia	529
Coos, insula Cyclad.	491	Ctesiphon & Seleucia, in <i>Assyria</i> .	456
Coprithis, in <i>Aegypto</i> prima	422	Cubdis, in <i>Africa</i> procons.	a
Coptus, in Thebaide secunda	423	Cufruta, in Byzacena	a
Coraceium, in Pamphylia secunda.	486	Cuiculum, in Numidia	a
Corada, in Phœnicia Libani	445	Cululi, in Byzacena	a
Corbasa, in Pamphylia secunda	486	Cullicitanus, in Numidia	a
Corcyra, <i>Corfu</i> , in Epiro vetere.	458	Collu, in Numidia	a
Corduba, in Bætica	546	Culcita, in <i>Africa</i> procons.	a
Cordylus, in Pamphylia secunda	486	Cuma, alias Cyme, in <i>Asia</i>	482
Corfinium, in Samnio	527	Cumæ, in Campania	525
Coricus, in Cilicia prima	489	Cuperfanum, in <i>Apulia</i>	528
Corinthus, in <i>Achaia</i>	497	Cures, <i>Curese</i> , in Valeria	517
Corissa, in <i>Achaia</i>	ibid.	Curia, <i>Chur</i> , in Rhætia prima	526
Corissopitum, in Lugdun. tertia	543	Cnrrium, in Cypro	445
Corna, in Lycaonia	487	Curta, in Pannonia inferiori.	503
Cornetum, in Tuscia	509	Curubi, in <i>Africa</i> procons.	a
Corniculana, in Mauritania Cæsari- ensi	a	Cussa, in Thebaide prima	423
Corone, in <i>Achaia</i>	497	Cybira, in Caria, vid. Cibyra	484
Corone, in Bœotia	ibid.	Cybisra, in Cappadocia secunda	472
		Cydislus, in Phrygia Pacatiana	488
		Cydonia, in Creta	499
		Cyla, vid. Cælos, in Europa	494
		Cynopolis, in Arcadia	423
		Cynus, in <i>Aegypto</i> secunda	423
		Cypera, in Thessalia	497
		Cypsela,	

Cypſela, in Rhodope	495	Diocletiana, in Dardania	501
Cyrene, in Pentapoli	423	Diocletianopolis, in Thracia	495
Cyrus, alias Cyrthus, in Comagene	444	Dioclia, in Phrygia Pacatiana	488
	444	Dionyſiana, in Byzacena	a
Cyſamus, in Creta	499	Dionyſias, in Arabia	433
Cyzicus, in Hellesponto	487	Dionyſiopolis, in Mœſia ſecunda	495
		Dionyſiopolis, in Phrygia Pacat.	488
D Abliſ, in Bithynia prima	479	Dioſpolis, in Aegypto ſecunda	423
Dadibra, in Paphlagonia	477	Dioſpolis alias Lydda, in Palæſtina	
Daldus, in Lydia	483	prima	434
Daliſandus, in Iſauria	489	Dioſpolis, in Thracia	495
Damaſcus, in Phœnicia Libani	445	Dioſpolis, magna, in Thebaide ſe-	
Damatcore, in Numidia	a	cunda	423
Danaba, in Phœnicia Libani	445	Dioſpolis parua, in Thebaide ſecunda.	
Darantafia, <i>Tarantaiſe</i> , in Alpibus			ibid.
graiis	541	Dioſpontum, nomen prouinciæ, non	
Dardanum, in Hellesponto.	481	ciuitatis	474
Darnis, in Libya	424	Diſthis, in Pentapoli	423
Dauſara, in Oſtrœene	444	Dium, in Macedonia	496
Debeltus, vel Deucltus, in Hæmi-		Doara, in Cappadocia tertia	472
monte	495	Doberus, in Macedonia	496
Decoriana, in Byzacena	a	Docimæum, in Phrygia ſalutari.	488
Delos, inſula	491	Doclea, in Dalmatia	502
Demetrius, in Theſſalia	497	Dodone, in Epiro veteri	498
Derbe, in Lycaonia	487	Dola, in Lugdun. tertia	543
Dertona, <i>Tortona</i> , in Alpibus Cottiis	533	Dolicha, in Comagene	444
Dertofa, <i>Tortofa</i> , in Tarraconenſi	545	Domitiopolis, in Iſauria	489
Dia, <i>Dic</i> , in Vienneniſi ſecunda	541	Dora, in Palæſtina prima	434
Diana, in Numidia	a	Dorceſtria, alias Dorcina, in Bri-	
Dianium, <i>Denia</i> , in Carthag. Hispan.		tannia prima	562
	546	Dorlanis, vrbs incertæ poſitionis, ex	
Dicaſarea, in Theſſalia	497	Concilio Sardiceniſi.	
Dicea, in Byzacena	a	Dorouernum, in Britannia prima	560
Diciozanabrus, in Pamphylia	486	Dorylæum, in Phrygia ſalutari	488
Diduma, vid. Siduma in Lycia	485	Drufiliana, in Numidia	a
Dinia, <i>Digne</i> , in Alpibus Maritimis		Drufipara, in Europa	494
	540	Duæ Senepſalitinæ, in Africa pro-	
Diocaſarea, in Iſauria	489	conſul.	a

Duassedemfai, in Africa proconf.	a	Elipla, <i>Niebla</i> , in Bætica	546
Dumium, in Gallæcia	547	Elusa, <i>Eaufe</i> , in Nouempopulania.	
Dunouicum, alias Dummok, in Britannia	561	Elusa, in Palæstina tertia	434
Dura, in Byzacena	a	Emerita, <i>Merida</i> , in Lusitania	546
Durostorum, in Mœsia secunda	495	Emesa, in Phœnicia Libani	445
Dyrrachium, <i>Durazzo</i> , in Epiro noua	478	Eminentiana, in Maur. Sitifensi	a
E Bora, in Lusitania	546	Eminium, incertæ positionis, in Hispania.	
Eboracum, in Britannia	58	Emmaus, vid. Nicopolis.	
Ebredunum, <i>Ambrun</i> , in Alpibus Maritimis	540	Emona, in Histria	537
Ebroica, <i>Ebreux</i> , in Lugd. sec.	543	Emporiæ, <i>Ampurias</i> , in Tarraconensi	546
Ebusus insula	548	Engolismensium ciuitas, <i>Angoulesme</i> , in Aquitanica secunda	542
Echinus, in Thessalia	497	Epala, alias Epula, vrbs incertæ positionis.	
Echineota, incertæ positionis in Aegypto.		Epidaurus, <i>Ragusa</i> , in Dalmatia	502
Edesa, in Osrhœne	444	Ephesus, in Asia proconsulari	482
Egabro, <i>Cabra</i> , in Bætica	546	Epiphania, in Cilicia secunda	490
Egara, in Phrygia Pacatiana	488	Epiphania, in Syria secunda	444
Egara, <i>Tarrassa</i> , in Tarraconensi	545	Eporedia, in Liguria	535
Egita, in Lusitania	547	Equizotum, in Mauris. Sitif.	a
Egnatia, in Byzacena	a	Ergauica, <i>Aleaniz</i> , in Carthag.	546
Eguge, in Africa proconf.	a	Eriza, in Caria	484
Elæa, in Asia	482	Erymne, in Pamphylia prima	486
Elana, in Arabia	433	Erra, in Arabia	433
Elatia, in Achaia	497	Erythræ, in Asia	482
Elbora, <i>Auora</i> , in Lusitania	546	Erythra, in Pentapoli	423
Elearchia, in Aegypto secunda	423	Esbus, in Arabia	433
Elephantaria, in Mauris. Casariensi.	a	Etene, in Pamphylia prima	486
Elefina vid. <i>Chysina</i> , in Arcadia.		Euaria, alias Iustinianopolis, in Phœnicia Libani	445
Eleuthera, in Creta	499	Euaza, in Asia	482
Eleutheropolis, in Palæstina prima.	434	Eucarpia, in Phrygia salutari	488
Elia, in Palæstina prima	434	Eudala in Africa proconf.	a
Eliberis, in Bætica	546	Eudoxias, in Lycia	485
Elibia, in Africa proconf.	a	Eudoxias, in Pamphylia secunda	486
Eliocrata, <i>Lorca</i> , in Cartag. Hispan.	546	Eugu-	

Engubium, <i>Gubbio</i> , in Umbria	53	Flenucleto, in Mauris. Cæsar.	a
Eulandra, vrbs incertæ positionis.		Florentia, <i>Fiorenza</i> , in Tuscia	509
Eumenia, in Phrygia Pacatiana	488	Florianum, in Mauris. Cæsar.	a
Euria, in Epiro veteri	498	Flumen-piscis in Mauris. Sitifens.	a
Europus, in Euphratesia	444	Flumenzerita, in Mauris. Cæsar.	a
Eutimla, vid. Anitha	433	Foratiana, in Byzacena	a
Euusum, vid. Ebusus insula	548	Forme, in Numidia	a
		Forme altera	ibid.
F Aesulæ, in Tuscia	509	Formiæ, in Latio	521
Faleronia, <i>Faleroni</i> , in Piceno		Forontoniana, in Byzacena	a
suburbicatio	520	Forum Claudii, <i>Oriolo</i> , in Tuscia.	509
Fallaba, in Mauris. Cæsar.	a	Forum Cornelii, <i>Imola</i> , in Flaminia	
Fanum Apollinis, in Lydia	483		532
Fanum Fortunæ, <i>Fano</i> , in Piceno an-		Forum Flaminii, <i>For-Flamno</i> , in Um-	
nonario	532	bria	513
Fanum Iouis, in Asia	482	Forum Iulii, <i>Friuli</i> , in Histria	537
Fatum, in Numidia	a	Forum Iulii, <i>Freius</i> , in Narbon. se-	
Faentia, <i>Faënza</i> , in Flaminia	532	cunda	541
Fauslinopolis, in Cappadocia sec.	472	Forum Liuii, <i>Fovli</i> , in Flaminia.	532
Febianum, in Byzacena	a	Forum nouum, <i>Vescouio</i> , in Umbria.	
Feltria, in Venetia	537		513. 517
Feradimaia, in Byzacena	a	Forum populi, in Flaminia	532
Ferentinum, in Latio	521	Forum Sempronii, in Piceno anno-	
Ferentinum, in Tuscia	509	nario	532
Fesseita, in Numidia	a	Forum Traiani, in Sardinia	531
Ficoclæ, <i>Ceruia</i> , in Flaminia	532	Fragonea, al. Phragonea in Aegypto	
Ficus, in Mauritania Sitifensi	a	secunda	423
Fidenæ, <i>Castel Iubileo</i> , in Valeria	517	Frequentum, <i>Fricenti</i> , in Samnio	527
Fidoloma, in Mauris. Cæsar.	a	Frontæ, in Mauris. Cæsar.	a
Filace, in Byzacena	a	Frontoniana, in Byzacena	a
Firmum, <i>Iermo</i> , in Piceno suburbica-		Fulginum, <i>Iuligno</i> , in Umbria	513
rio	519	Fundi, in Latio	521
Fragonea, vide Fragonea in Aegypto		Furconium, in Valeria	517
secunda	423	Eurni, in Africa procons.	a
Flagonita, incertæ positionis in Ae-		Fussula, in Numidia	416. & a
gypto	424		
Flauropolis, in Cilicia secunda	490		
Flauona, vid. Fragonea			

GAbala, in Lydia 483
 Gabala, in Theodoriade 444

Gabalum, <i>Mande</i> , in Aquitanica prima		Gerrum, in Augustamnica prima	423
ma	542	Gerunda, <i>Girone</i> , in Tarraconensi	545
Gabbus, in Syria prima	444	Gilba, in Numidia	a
Gabii, in Latio	521	Gilba, alia ab ista, in Numidia	a
Gadamautus, vid. Hydmautus, in Lycaonia	487	Gilsata, in Pamphylia secunda	486
Gadamusa, in Maurit. Sitifensi	a	Gindarus, in Syria prima	447
Gadara, in Palæstina secunda	434	Gira, in Numidia	a
Gaiopolis, forsân Gæapolis, in Arabia.		Girba, in Tripoli	a
Gangra, in Paphlagonia	477	Girumons, in Maurit. Cæs.	a
Garbis, in Numidia	a	Girus Marcelli, in Numidia	a
Gargara, in Asia	482	Girus Tarasi, in Numidia	a
Garra, in Maur. Cæsar.	a	Gisipa, in Africa procons.	a
Garriana, in Byzacena	a	Giutrambacaria, in Africa procons.	a
Gasauphala, in Numidia	a	Glandata, <i>Glandeve</i> , in Alpihus maritimis	541
Gatiana, in Byzacena	a	Gomphi, in Thessalia	497
Gauza, incertæ posit. in Aegypto	424	Gnidus, in Caria	484
Gaudiaba, in Numidia	a	Gnosius, in Creta	499
Gausiana, in Numidia	a	Gordus, in Bithynia secunda	479
Gawarita, in Byzacena	a	Gordus, alias Iuliggordus, in Lydia	483
Gaza, in Palæstina prima	434	Gortenus, in Pisidia	487
Gazula, incertæ positionis, in Aegypto	424	Gortyna, in Creta	499
Gegita, in Maurit. Sitif.	a	Gradus, <i>Grado</i> , in Venetia	537
Gemellæ, in Numidia	a	Gratianopolis, in Maurit. Cæsariensi	a
Geneua, in Viennensi prima	541	Gratianopolis, <i>Grenoble</i> , in Viennensi prima	541
Genua, in Alpihus Cortiis	534	Grauisca, in Tuscia	509
Geone, in Pamphylia secunda	486	Grumentum, <i>Agrimonte</i> , in Lucania	528
Gerasa, in Arabia	432	Gummita, in Byzacena	a
Gerara, in Palæstina prima	435	Gunagita, in Maurit. Cæsar.	a
Germa in Helleponto	481	Gurgaita, in Byzacena	a
Germania, in Numidia	a	Gurgites, in Maurit. Cæsariens.	a
Germanicia, in Euphratensi	443	Gyplaria, in Maur. Cæsar.	a
Germanicopolis, in Isauria	489		
Geronta, vel Gerus, vel Geranus locus, vrbis incertæ positionis in Armenia, vel Macedonia.		H adria, <i>Adri</i> , in Piceno suburbiario	520
		Hadria, in Flaminia	522
		Hadri-	

Hadriana, in Bithynia prima	479	Hierapolis, in Phrygia pacatiana	488
Hadrianopolis, in Hæmimonte	495	Hiericho, in Palæstina prima	434
Hagulfstade, in Britannia	561	Hierocæsarea, in Lydia	483
Halicarnassus, in Caria	484	Hierpiniana, vid. Irpiniana in Byzace-	
Harpasa, in Caria	ibid.	na	a
Hebrides insulæ		Hierusalem, in Palæstina prima	434.
Helena, <i>Elna</i> , in Narbonensi prima	542		441
Helia, in Byzacena	a	Hilta, in Africa proconf.	a
Helice, in Achaia	497	Himeria, in Osrhoene	441
Heliopolis, in Augustamnica secund.	423	Hippa, in Mauritan. Sitifensi	a
Heliopolis, in Galatia prima	477	Hippo-Zarito, alias Diaritorum, in A-	
Heliopolis, in Phœnicia Libani	445	frica proconf.	418 & a
Hellene, in Lydia	484	Hippo-Regius, in Numidia	416 & a
Helenopolis, in Bithynia prima	479	Hippus, in Palæstina secunda	434
Helmham, siue Elmhalm, in Britannia		Hiplus, in Phrygia salutari	488
	561	Hircani, in Lydia	484
Hephæstia, in Macedonia	496	Hicina, in Byzacena	a
Hephæstus, in Augustamnica prima		Hispalis, <i>Sevilla</i> , in Bætica	546
	423	Hispellum, <i>Spello</i> , in Umbria	513
Heraclea, in Arcadia	423	Hizirzada, in Numidia	a
Heraclea, in Augustamnica prima	422	Honomada, in Lycaonia	487
Heraclea Latmi, in Caria	484	Horrea, in Mauritan. Sitif.	a
Heraclea, in Europa Thracica	494	Horrea Cælia, in Byzacena	a
Heraclea, in Lydia	483	Horta vel Horrea, in Africa proconf.	a
Heraclea, in Macedonia	496	Hortanum, <i>Horri</i> , in Tuscia	509
Heraclea Ponti, in Honoriade	478	Hyda, in Lycaonia	487
Heraclea Salbaci, in Caria	484	Hydmautus, in Lycaonia	ibid.
Herdonia, <i>Ardona</i> , in Apulia	528	Hydrax, in Pentapoli	423
Herefordia, in Britannia	560	Hydruntum, <i>Otranto</i> , in Calabria	528
Hermiana, in Byzacena	a	Hypæpa, in Asia	482
Hermionthes, in Thebaide secunda	423	Hypsela, in Thebaide prima	423
Hermópolis parua, in Aeg. pto prima			
	422	Iabruda, in Phœnicia Libani	445
Hermopolis, in Isauria	489	Iadera, <i>Zara</i> , in Dalmatia	502
Hermopolis, in Thebaide prima	423	Iamna, in Minorica	548
Herpis, in Mauritan. Cæsariensi	a	Iamnia, in Palæstina prima	434
Hierapetra, in Creta	499	Iastus, in Caria	484
Hierapolis, in Euphratesia	444	Ibonium, vid. Biuinum.	

Iborea, in Hellesponto	475	Iubaltiana, in Byzacena	a
Iconium, in Lycaonia	487	Iubeclidia, in Byzacena	a
Icosium, in Maur. Cæsar.	a	Iuliopolis, in Galatia prima	477
Ida, in Maur. Cæsar.	a	Iunca, in Byzacena	a
Ida alia, in Maur. Cæsar.	a	Iunca, in Mauritania Cæsariensi	a
Idassa, in Numidia	a	Iunopolis, in Paphlogonia	477
Idicra, in Numidia	a	Iurium, vrbs incertæ positionis.	a
Igilgili, in Maurit. Sitif.	a	Iustiniana prima, in Præualitana	499
Ignatia, <i>Ignazzo</i> , in Apulia	528	Iustiniana secunda	501
Iberda, <i>Levida</i> , in Tarraconensi	545	Iustinianopolis noua, vid. Camuliana	471
Ilipla, alias <i>Elipla</i> , <i>Niebla</i> , in Bætica	546	Iustinianopolis, alias Mocißus, in Capadocia tertia	472, 473
Illiberis seu <i>Eliberis</i> , in Bætica	ibid.	Iuuauia, in Norico	503
Illici, <i>Alicante</i> , in Carthaginensi Hispaniæ	546		
Ilistrum, in Lycaonia	487		
Illiturgi, incertæ positionis in Hispania.		L Abdia, in Maurit. Cæsariensi	a
Ilium, in Augustamnica secunda	423	Lacedæmon, in Achaia	497
Ilium, in Hellesponto	481	Lacobriga, incertæ positionis in Hispania.	
Illusa, in Phrygia Pacatiana	488	Lactoratum, <i>Leçoure</i> , in Nouempulania	542
Ingilon, vrbs incertæ positionis.		Lærus, vrbs vel insula, incertæ positionis in mari Aegeo.	
Interamnia, <i>Teramo</i> , in Piceno suburbicario	519	Lagania, in Pamphylia secunda	486
Interamnia, <i>Terni</i> , in Vmbria	513	Lamasua, in Numidia	a
Ionopolis, vid. Iunopolis, in Paphlogonia	477	Lambusa, in Numidia	a
Ioppa, in Palæstina prima	434	Lambir, in Numidia	a
Iotape, in Isauria	489	Lamecum, <i>Lamego</i> , in Gallæcia	547
Irenopolis, in Cilicia secunda	490	Lamsua, in Numidia	a
Irenopolis, in Isauria	489	Lamia, in Thessalia	497
Iria Flauia, <i>Elpadron</i> , in Gallæcia	547	Lammiggiga, in Numidia	a
Irpiniiana, in Byzacena	a	Lammiggiza, in Numidia	ibid.
Isaura, in Lycaonia	487	Lampsacus, in Hellesponto	481
Iseus, seu Iseopolis, in Dacia ripensi	500	Lamphania, vrbs incertæ positionis.	
Isindus, in Pamphylia secunda	486	Lamsorte, in Numidia	a
Istonium, in Samnio	517	Lamus, in Isauria	489
Ita, in Maurit. Cæsariensi	a	Landaua, al. Taua, <i>Landaff</i> , in Britannia secunda	560
Italica, <i>Scuilla la Vieia</i> , in Bætica	546		
Itoana, in Phrygia Pacatiana	488		

Laniobra, incertæ positionis in Hispania.		Leofita, in Mauritania Casariensi	a
Laodicæa, in Phœnicia Libani	445	Leptis magna, in Tripoli	420 & a
Laodicæa, in Phrygia Pacatiana	488	Leptis minor, in Byzacena	a
Laodicæa, in Pisidia	487	Lefuita, in Maurit. Sitifensi	a
Laodicæa, in Theodoriade	444	Lete, in Macedonia	496
Lapda, in Africa proconsul.	a	Letus, in Aegypto prima	422
Lapidia, in Mauritania Casariensi	a	Lexouium, <i>Lisieux</i> , in Lugdun. secun-	
Lapithus, in Cypro	445	da	543
Lappa, in Creta	499	Libertina, in Africa proconsul.	a
Laranda, in Lycaonia	487	Libias, in Palæstina prima	434
Lares, in Numidia	a	Licestria, in Britannia	562
Larissa, in Syria secunda	444	Lichfeldium, in Britannia	562
Larissa, in Theffalia	497	Lilybæum, in Sicilia	530
Lascara, <i>Lescus</i> , in Nouempopulania		Limata, in Numidia	a
	542	Limenopolis, in Pisidia	487
Latopolis, in Aegypto prima	422	Limmica, in Byzacena	a
Latopolis, in Thebaide. secunda	423	Limyra, in Lycia	485
Laudunum, <i>Laon</i> , in Belgica sec.	544	Lindisfarnia, in Britannia	561
Lauerica, incertæ positionis, in Hispan.		Lindocolina, alias Lindum Colonia,	
Lauici, in Latio	521	<i>Lincoln</i> , in Britannia	558
Laureacum, <i>Lork</i> , in Norico	503	Lingonum ciuitas, <i>Langres</i> , in Lugd.	
Laus Pompeia, <i>Lodi</i> , in Liguria	535	prima	543
Lauzada, in Isauria	489	Linoë, in Bithynia secunda	479
Lebedus, in Asia	482	Linternum, in Campania	525
Ledra, in Cypro	445	Lipara insula	530
Legæ, in Numidia	a	Lisia, vrbs incertæ positionis.	
Legia, in Numidia	a	Lissus, <i>Alessio</i> , in Præualitana	500
Legio, <i>Leon</i> , in Gallæcia	547	Lista, in <i>Valeria</i> , sed falso	517
Lemandus, in Pentapoll.	423	Listra, vel Helistra, in Epiro noua	498
Lemelesi, in Maur. Sitif.	a	Locri, in Brutia	529
Lemfocta, in Maurit. Sitif.	a	Londinum, in Britannia	558
Lemouica, <i>Limoges</i> , in Aquitanica pri-		Lorima, in Caria	484
ma	542	Lorium, in Tuscia	509
Leontini, in Sicilia	530	Luca, in Tuscia	ibid.
Leontopolis, in Auguſtamnica secunda		Lucus Auguſti, <i>Lugo</i> , in Gallæcia	547
	423	Luetum, vrbs incertæ positionis.	
Leontopolis, in Oſrhæna	444	Lugdunum, <i>Lyon</i> , in Lugd. prima	543
		Lugura, in Numidia	a
		Luna,	

Luna, in Tuscia	509	Mallus, in Cilicia prima	489
Luteuensium ciuitas, <i>Lodeue</i> , in Narbon. prima	542	Mallus, in Pisidia	487
Lybias, in Isauria	489	Manilla, in Maurit. Cæsariensi	a
Lycopolis, in Thebaide prima	423	Manacceneri, in Maurit. Cæsar.	a
Lychnidus, in Epiro noua	498	Manturanum, in Tuscia	509
Lydda, vid. Diospolis	434	Maraggarita, al. Naraggarita, in Africa	a
Lydde, in Palæstina prima	434, 435	proconf.	a
Lypia, in Calabria	528	Maraguaia, in Byzacena	a
Lyrbæ, in Pamphylia prima	486	Marathon, in Achaia	493
Lyfias, in Phrygia salutari	488	Marazana, in Byzacena	a
Lyfimachia, in Europa Thracica	494	Marcelitanum, vid. Cofilianum	528
Lyfinia, in Pamphylia secunda	486	Marciana, in Lycia	485
Lyltra, in Lycaonia	487	Marcopolis, in Ostrhœne	444
		Marculita, in Numidia	a
		Mareotis, in Aegypto prima	422
		Margus, al. Caltrum Martis, in Mœsia prima	500
M Acania, in Maurit. Cæsar.	a	Mariana, in Corsica	532
Macedonopolis, vrbs incertæ positionis in Mesopotamia.		Mariana, in Syria secunda	444
Macomades, in Numidia		Mariacopolis, in Euphratesia	ibid.
Macri, in Maur. Sitif.	a	Marianum, in Venetia	537
Macriana, in Byzacena	a	Marmarica, in Libya	424
Maçtaris, in Byzacena	a	Maronia, in Rhodope	495
Mada, in Numidia	a	Marouana, in Maurit. Sitif.	a
Madaffumma, in Byzacena	a	Marruuium, alias Marfi, in Valeria	517
Madaurus, in Numidia		Martianopolis, in Mœsia secunda	495
Magalona, in Narbon. prima	542	Martula, in Vmbria	513
Magidis, in Pamphylia secunda	486	Martyropolis, in Mesopotamia	444
Magnesia Meandri, in Asia	482	Mascliana, in Byzacena	a
Magnesia Sipyti, in Asia	ibid.	Mascula, in Numidia	a
Magnetum, incertæ positionis in Hispania.		Massilia, <i>Marfeilles</i> , in Viennensi secunda	541
Maiorica insula	548	Massimana, in Byzacena	a
Maiuca, in Maurit. Cæsariensi.	a	Mastaura, in Asia	482
Maiuma, in Palæstina prima	434	Mastaura, in Lycia	485
Malaca, <i>Malaga</i> , in Bætica	546	Mastaura, in Lydia	484
Malleotana, vrbs incertæ positionis.		Masucaba, in Maurit. Cæsar.	a
Forfan Malliattha in Arabia.		Matarita, in Byzacena	a
Malliana, in Maurit. Cæsariensi	a		

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Matelica, in Piceno suburbicario	520	Membro, in Africa procons.	a
Materiana, in Byzacena	a	Memphis, in Arcadia	423
Mathara, in Numidia	a	Menelaïtes, in Aegypto prima	412
Matisco, <i>Mafcon</i> , in Lugd. prima	543	Menepheffa, in Byzacena	a
Mattiana, in Africa procons.	a	Meneuia, <i>S. Davids</i> , in Britann.	559
Maturbum, in Maurit. Caesariensi	a	Mennith, in Palaestina secunda	434
Maura, in Maurit. Caesar.	a	Mentefa, <i>Menexa</i> , in Carthag. Hispan.	546
Mauriana, in Maurit. Caesar.	a	Mesembria, in Hæmimonte	495
Mauriana, <i>St. Jean de Maurienne</i> , in Viennensi prima	541	Messana, in Sicilia	530
Maximiana, in Numidia	a	Messene, in Achaia	497
Maximianopolis, in Arabia	433	Metæ, in Numidia	a
Maximianopolis, in Rhodope	495	Metagonium, in Maurit. Caesar.	a
Maximianopolis, in Palaestina sec.	434	Metelis, in Aegypto prima	422
Maximianopolis, in Pamphylia secun- da	486	Methymna, in Lesbo	491
Maximianopolis, in Thebaide secun- da	423	Metrocomia, vid. Bacatha, in Palæ- stina tertia	a
Maxita, in Maurit. Caesar.	a	Metropolis, in Asia	482
Maxula, in Africa procons.	a	Metropolis, in Pisidia	487
Mazaca, in Numidia	a	Metropolis, in Thessalia	497
Medaba, in Arabia	432	Meuania, <i>Beuagna</i> , in Umbria	513
Medianum, in Byzacena	a	Mibiarcessis, in Byzacena	a
Mediolanum, <i>Milan</i> , in Liguria	535	Midaïum, in Phrygia salutari	488
Mediomatricum, <i>Metz</i> , in Belgica pri- ma	544	Midila, in Numidia	a
Megalopolis, in Achaia	497	Midita, in Byzacena	a
Megara, in Achaia	ibid.	Migirpa, in Proconsul. Africa	a
Meglapolis, in Africa procons.	a	Mignenia, vrbs incertæ positionis in Illyrico occidentali.	a
Melda, <i>Meaux</i> , in Lugd. quarta.	543	Miletus, in Caria	484
Melfia, siue Melpkia, in Apulia	528	Mileui, in Numidia	a
Melicbuza, in Maur. Sitif.	a	Mileum, alias Mileuum, in Numidia.	a
Melita insula	530	Mimiana, in Byzacena	a
Melitene, in Armenia secunda	474	Minizus, alias Mnizus in Mesopota- mia	444
Melitopolis, in Helleponto	481	Minua, in Maurit. Caesariensi	a
Melos insula	491	Minoida, alias Mennith, in Palaestina secunda	434
Melzita, in Africa procons.	a	Minorica, insula	548
Membresa, in Africa procons.	a	M. m m m	Min-

Minturnæ, in Campania	524	Mutina, <i>Modena</i> , in Aemilia	533
Miriciana, vel Miritana ciuitas, in Byzacena	a	Mutugenna, in Numidia	a
Misenum, in Campania	525	Muzua, in Africa procons.	a
Misthium, in Lycaonia	487	Muzuca, in Byzacena	a
Misua, in Africa procons.	a	Myndus, in Caria	484
Mitylene, in Lesbo	491	Myra, in Lycia	485
Mnisus, s. Mineza, in Mesopotamia	444	Myrrhina, in Asia	482
Mocissus, vid. Iustinianopolis, in Cappadocia tertia	472	Myriangelus, vrbs incertæ positionis.	
Mocta, vid. Mopta vel Mozota.		Myrum, alias Merum, in Phrygia salutari	488
Moonia, in Lydia	483	N Abala, in Maurit. Cæsar.	a
Moguntia, <i>Mentz</i> , in Germanica prima	545	Nacolia, in Phrygia salutari	488
Molitianum, vrbs incertæ positionis.		Naissus, in Dacia ripensi	500
Monte, in Numidia	a	Nannetum, ciuitas, <i>Nantes</i> , in Lugdunensi tertia	543
Mopsuestia, in Cilicia secunda	490	Nara, in Byzacena	a
Morea, alias Famagorea, vrbs incertæ positionis.		Narangara, in Numidia	a
Morotheorita, in Byzacena	a	Naratcata, in Numidia	a
Mostena, in Lydia	483	Narbo, in Narbonensi prima	542
Mosynus, in Phrygia Pacatiana	488	Narnia, <i>Narni</i> , in Vmbria	513
Moxorita, in Numidia	a	Nasbinca, in Maurit. Cæsar.	a
Mozota, in Maurit. Sitif.	a	Natio, in Byzacena	a
Mulia, in Numidia	a	Naucratis, in Aegypto prima	422
Mullita, in Africa procons.	a	Naulochus, in Asia	482
Municipia & Gernisæ, in Byzacena.	a	Naupactus, <i>Lepanto</i> , in Achaia	497
Municipitogia, in Africa procons.	a	Naxus insula	491
Municipium, Canapium in Africa proconsulari	a	Nazianzum, in Cappadocia tertia	472
Municipium Tullense, in Numidia.	a	Nea, vid. Sanea, in Phrygia Pacatia-ua	488
Muranum, in Brutia	529	Neapolis, in Africa procons.	a
Murconium, in Maurit. Cæsar.	a	Neapolis, in Arabia	433
Mursa, <i>Egék</i> , in Sauia	502	Neapolis, <i>Naples</i> , in Campania	515
Murustaga in Maurit. Cæsar	a	Neapolis, in Caria	484
Musti in Numidia	a	Neapolis, in Macedonia	496
Mutecita, in Maur. Casariensi	a	Neapolis, <i>Siehem</i> , in Palaestina prima	434
		Neba, vid. Nêbe, in Arabia	432
		Nebium, in Corsica	532

INDEX VRBIYM EPISCOPALIVM.

Neela, vid. Elana in Arabia	433	Nobas Parsa in Numidia	a
Nemausum, <i>Nismes</i> , in Narbonensi prima	542	Nobasina, in Numidia	a
Neocæsarea, in Bithynia prima	479	Nobica, in Maurit. Cæsari	a
Neocæsarea, vid. Cæsarea in Euphratenfi	444	Nola, in Campania	526
Neocæsarea, in Ponto Polemonico	474	Nomentum, <i>Lamentana</i> , in Valeria	517
Nepe, in Tuscia	509	Nosaleña, vrbs incertæ positionis, forsitan in Armenia minori.	
Nephele, in Isauria	489	Nova, in Venetia	537
Neptita, in Byzacena	a	Nova Aula, in Asia	482
Neritum, <i>Nardo</i> , in Calabria	528	Nouæ, in Maurit. Cæsar.	a
Nesslyma, in Dardania	501	Nouæ, in Mœsia secunda	495
Nesus, in Lycia	485	Nouaria, in Liguria	535
Niba, in Numidia	a	Nouiodonum, <i>Noyon</i> , in Belgica secunda	544
Nibe, in Arabia	432	Nouiodonum, in Sautia	502
Nicea, <i>Nizza</i> , in Alpibus Cottis.	534	Nuceria, <i>Nocera</i> , in Umbria	513
Nicæa, <i>Nice</i> , in Alpibus Maritimis.	540	Numana, <i>Humana</i> , in Piceno suburbicario	520
Nicæa, <i>Nice</i> , in Bithynia sec.	479	Numidia, in Maurit. Cæsariensi	a
Nicephorium, in Osrhæne	444	Nummula, in Africa proconf.	a
Nicium, in Aegypto prima	422	Nursia, <i>Norza</i> , in Valeria	516
Nicomedia, in Bithynia prima	479	Nyssa, in Asia	482
Nicopolis, in Armenia prima	473	Nyssa, in Lycia, vid. Nesus	485
Nicopolis, in Epiro vetere	498	Nyssa, in Cappadocia prima	471
Nicopolis, in Mœsia secunda	495		
Nicopolis, in Thracia	495	O Asis, in Thebaide prima	423
Nicopolis, <i>Emmaus</i> , in Palæstina prima	434	Obba, in Maurit. Cæsar.	a
Nicotera, in Brutia	529	Oborita, in Maurit. Cæsar.	a
Nilopolis, in Arcadia	423	Occa, in Hellesponto	488
Nisibis, in Mesopotamia	444	Ocriculum, in Umbria	513
Nisilectum, vrbs incertæ positionis.		Ocstadium, in Byzacena	a
Nitria, in Aegypto prima	422	Ocstadium, in Numidia	a
Niuernum, <i>Neuers</i> , in Lugd. quarta	543	Octodurum, <i>Martenach</i> , in Alpibus Graiis	541
Noba Barbara in Numidia	a	Odessus, in Mœsia secunda	495
Noba Cæsaris in Numidia	a	Oea, in Tripoli	420. & a
Noba Germania in Numidia	a	Oeneanda, in Lycia	485
Nobalicia, in Maurit. Sitifensi	a		

Oñta, in Africa proconf.	a	Oxirinchus, in Arcadia	423
Olbia, in Pamphylia secunda	486	Oxoma, alias Vxoma, <i>Ofma</i> , in Car-	
Olbiæ, in Pentapoli	423	thaginensi	546
Olbus, in Isaurja	489		
Olero, <i>Oleron</i> , in Nouempopulania	52	P Achneumonis, in Aegyto sec.	423
Oliua, in Maurit. Sitif.	a	Pæstum, <i>Pesto</i> , in Lucania	428
Olympus, in Lycia	485	Palæopolis, in Asia	482
Olyfippo, <i>Lisbona</i> , in Lusitania	547	Palæopolis, in Pamphylia sec.	486
Onebi, in Thebaide secunda	423	Palæbisca, in Pentapoli	423
Onium, in Augustamnica sec.	423	Palladianum, vrbs incertæ positionis.	
Onofada, in Lycaonia	487	Pallentia, in Carthaginensi	546
Onofarta, in Syria prima	444	Palma, in Maiorica	548
Onuphis, in Aegypto prima	422	Palmyra, in Phœnicia Libani	445
Opita, vrbs incertæ positionis.		Paltos, in Theodoriade, alias Syria	
Opitergium, <i>Oderzo</i> , in Venetia	537	prima	444
Oppenua, in Byzacena	a	Pamaria, in Maur. Cæsar.	a
Oppidum nouum in Maurit. Cæsar.	a	Pampilona, in Tarraconensi	545
Oppinum, in Maurit. Cæsar.	a	Panæphylus, in Augustamnica prima	
Opus, in Achaia	497		423. 429
Orchades, in Britannia	553	Panatoria, in Maurit. Cæsariensi	a
Orcistus, in Galatia secunda	478	Paneas, alias Cæsarea Philippi, in	
Orestis, in Brutia	529	Phœnicia prima	445
Oretum, <i>Oveto</i> , in Carhaginensi	546	Panemoticus, in Pamphylia sec.	486
Oreum, in Achaia	497	Panium, in Europa Thracica	494
Orgellum, in Tarraconensi	546	Panopolis, in Thebaide prima	423
Orthosias, in Garia	484	Panormus, <i>Palermo</i> , in Sicilia	530
Orthosias, in Phœnicia prima	445	Papa, in Lycaonia	487
Ortona, in Samnio	527	Paphus, in Cypro	445
Osca, in Tarraconensi	545	Papia, in Africa proconf.	a
Ospitum, in Numidia	a	Paradamium, in Byzacena	a
Ossisma, in Lugd. tertia	543	Parætonium, in Libya	424
Ossonaba, <i>Esloy</i> , in Lusitania	547	Paralaus, in Pisidia	487
Ostia, in Latio	521	Paralus, in Aegypto secunda	423
Ostracina, in Augustamnica prima	422	Parallus, in Arcadia	473
Otrum, in Phrygia salutari	488	Paraxia, vrbs incertæ positionis in	
Ouilabis, in Norico	503	Macedonia.	
Oximum, <i>Hiefmes</i> , in Lugd. sec.	543	Parembola, in Arabia	433
		Parentium, <i>Parento</i> , in Histria	537
		Pariffi,	

Parisii, <i>Paris</i> , in Lugd. quarta	543	Petania, <i>Petow</i> , in Pannonia	502
Parisium, in Africa procons.	a	Petauia, alias Bataua Castra, <i>Passav</i> ,	
Parium, in Helleponto	481	in Norico	503
Parma, in Aemilia	533	Petenessus, in Galatia secunda	478
Parnassus, in Cappadocia tertia	472	Petra, in Lazica	490
Paros insula	491	Petra, in Palæstina prima	434
Parosithus, vrbs incertæ positionis.		Petra, in Palæstina tertia	ibid.
Partenium, in Maurit. Sitif.	a	Petræ, in Achaia	497
Particopolis, in Macedonia	496	Petrocorium, <i>Pertiguenx</i> , in Aquita-	
Parus, vrbs incertæ positionis in Pisi-		nica secunda	542
dia.		Phacusa, in Augustamnica prima	422
Patara, in Lycia	485	Phalaris, in Tuscia	509
Patauium, in Bithynia prima	479	Pharan, in Palæstina tertia	434
Patauium, <i>Palua</i> , in Venetia	537	Pharbaethus, in Augustamnica secun-	
Paternum, in Brutia	529	da	423
Paternum, vrbs incertæ positionis in		Pharnacea, vrbs incertæ positionis in	
Cappadocia secunda, forsan Parnaf		Ponto, alias Cilicia.	
sius.		Phaselis, in Lycia	485
Patræ, vel Petræ in Achaia	497	Phasis, in Lazica	490
Paulola, in Piceno suburbicario	520	Phausania, in Sardinia	531
Pautalia, in Dardania	501	Phellus, in Lycia	485
Pax Iulia, in Lusitania	546	Phenon, in Palæstina tertia	434
Pederodiana, in Byzacena	a	Philadelphia, in Arabia	433
Pella, in Palæstina secunda	434	Philadelphia, in Isauria	489
Pella, in Pamphylia secunda	486	Philadelphia, in Lydia	483
Pelte, in Phrygia Pacatiana	488	Philippi, in Macedonia secunda	496
Pelusium, in Augustamnica prima	422	Philippopolis, in Arabia	433
Pentenescus, alias Pednelissus, in Pam-		Philippopolis, in Phrygia Pacat.	488
phylia secunda	486	Philippopolis, in Thracia	495
Peperæ, vel Perpere, in Asia	482	Philomelium, in Pisidia	487
Perdices, in Maurit. Sitifensi.	a	Phocæa, in Asia	482
Pergæ, in Pamphylia secunda	485	Phoenica, in Epiro vetere	498
Pergamus, in Asia	482	Phœno, in Arabia	433
Perre, in Euphratensi	444	Pharica, in Epiro vetere	498
Perioreis, vrbs incertæ positionis in		Phragonea, in Aegypto secunda	423.
Libya vel Aegypto.			430
Perte, in Lycaonia	487	Phtenegus, seu Phtienoti Nomus, in	
Perusia, in Tuscia	509	Aegypto prima	422
		M m m m 3	
			Phuphe-

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Phuphena, vrbs incertæ positionis in Itauria vel Armenia minori.		Portus Orestis, in Brutia	529
Phylæ, in Thebaide secunda	423	Portus Augusti, <i>Porto</i> , in Tuscia	509
Pia, in Africa procons.	a	Potentia, in Lucania	528
Pictaui, <i>Poitiers</i> , in Aquitanica secunda	542	Potentia, in Piceno suburbicario	520
Pinna, <i>Penna</i> , in Piceno suburbicario	519	Præcausa, in Byzacena	a
Pionia, in Helleponto	481	Præconnesus, in Helleponto	481
Pisa, in Tuscia	509	Præneste, in Latio	521
(Not. Hæc omiſſa eſt ex errore & ponenda ſub num. 25)		Præneste, <i>Paleſtrina</i> , in Valeria	517
Pisaurum <i>Pesaro</i> , in Piceno annonario	532	Prænetum, in Bithynia prima	479
Piſla, in Pentapoli	423	Prapeniſſus, in Phrygia ſalutari	488
Piſinda, in Pamphylia ſecunda	486	Præſidium, in Byzacena	a
Piſlinus, in Galatia ſecunda	478	Priene, in Aſia	482
Pitane, in Aſia	482	Primopolis, in Pamphylia ſec.	486
Pityus, in Ponto Polemoniaco	475	Primula, in Macedonia	496
Pitynum, in Valeria	517	Prine, vel <i>Prisna</i> , in Epiro noua	498
Placentia, in Aemilia	533	Priſta, alias <i>Triſta</i> aut <i>Sexantapriſta</i> , in Mœſia ſecunda	495
Placia, vrbs incertæ positionis in Syria vel Phœnicia.		Priuatum, in Maurit. Sitif.	a
Plotinopolis, in Hæmimonte	495	Proſolene inſula	494
Plutæ, in Achaia	497	Proſtama, in Piſidia	487
Podalæa, in Lycia	485	Pruſa, in Bithynia prima	479
Pœmanium, in Helleponto	481	Pruſias, in Honoriade	478
Pola, in Hiſtria	537	Prymneſia, in Phrygia ſalutari	488
Polemonium, in Ponto Polemoniaco	474	Pſynchus, vid. <i>Oxirinchus</i>	423
Polybotus, in Phrygia ſalutari	488	Ptolemais, in Pentapoli	423. 425
Polymartium, <i>Bomarzo</i> , in Tuscia	509	Ptolemais, in Phœnicia prima	444
Pompeiopolis, in Cilicia prima	489	Ptolemais, in Thebaide ſecunda	423
Pompeiopolis, in Paphlagonia	477	Ptyuſa, in Lazica vel Ponto Polemoniaco	490
Populonia, in Tuscia	509	Pugla, in Pamphylia ſecunda	486
Porphyrium, in Phœnicia prima	445	Punentiana, in Numidia	a
Porthmus, in Achaia	497	Puppiana, in Africa proconf.	a
Portucale, <i>El Lucro</i> , in Gallacia	547	Puppita, in Africa proconf.	ibid.
		Putea, in Byzacena	a
		Putea, in Numidia	a
		Puteoli, <i>Puzzolo</i> , in Campania	525
		Qvaſtoriana, in Byzacena	a
		Quidia, in Numidia	a
		Quidi-	

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Quidium in Maurit. Cæsar.	a	Rotaria, in Numidia	a
Quintanæ, <i>Kynzen</i> , in Rhætia secunda	536	Rothomagum, <i>Rouen</i> , in Lugd. secunda	543
R Abba, vid. Petra		Rubi, <i>Ruvo</i> , in Apulia	520
Rachlana, vrbs incertæ positionis in Phœnicia.		Rucuma, in Africa proconf.	a
Raphanea, in Syria secunda	414	Rufniana, in Byzacena	a
Rapta, vrbs incertæ positionis in Africa.		Rufadir, in Maurit. Cæsar.	a
Ratispona, in Rhætia secunda	536	Rufella, in Tuscia	509
Rauenna, in Flaminia	532	Rufgonia, in Maurit. Cæsar.	a
Reate, <i>Rieti</i> , in Valeria	517	Rufcade, in Numidia	a
Redonum ciuitas, <i>Remes</i> , in Lugd. tertia	543	Ruspe, in Byzacena	a
Regium, in Maurit. Cæsar.	a	Rusticiana in Numidia	a
Regium, in Numidia	a	Rustonium, in Maurit. Cæsar.	a
Regium Lepidi, <i>Reggio</i> , in Aemilia	533	Rufubicari, in Maurit. Cæsar.	a
Reii, <i>Riez</i> , in Narbon. secunda	541	Rufucurrum, in Maur. Cæsar.	a
Remessiana, in Dacia	500	Rutena, <i>Rodez</i> , in Aquitanica prima	542
Remi, <i>Remes</i> , in Belgica sec.	544	S Abaria, in Pannonia prima	502
Reperitanum, in Maurit. Cæsar.	a	Sabatra, in Lycaonia	587
Respecta, in Numidia	a	Sabiona, in Venetia	537
Ressana, in Numidia	a	Sabrata, in Tripoli	420. & a
Rhaphia, in Palæstina prima	434	Sabsadia, in Europa Thracica	493
Rhegium, <i>Rezo</i> , in Brutia	529	Sæpinum, in Samnio	527
Rhesinia, in Mesopotamia	444	Sagalassus, in Pisidia	487
Rhinocurura, in Augustamnica prima	422	Sagium, <i>Scez</i> , in Lugdun. sec.	543
Rhizinium, in Præualitana	500	Sais, in Aegypto prima	421
Rhodia, in Lycia	485	Salamis, vid. Constantia.	
Rhodus insula	491	Salapia, <i>Salpe</i> , in Apulia	528
Rocus, vrbs incertæ positionis.		Salaria, in Africa proconf.	a
Roffi, <i>Rochester</i> , in Britannia	561	Salaria, in Carthag. Hispan.	546
Roma, in Latio & Tuscia	504	Salda, in Maurit. Sitif.	a
Romatiana, vid. Remessiana	500	Salernum, in Campania	525
Rossus, in Cilicia secunda	490	Salmantica, <i>Salamanca</i> , in Lusit.	546
		Salona, in Dalmatia	502
		Salpis, in Tuscia	509
		Samnium, in Samnio	527
		Samos insula	491
		Samosata, in Euphratesia	444
		Sana-	

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Sanafer, in Sardinia	531	Seberiana, in Byzacena	a
Saniciensium ciuitas, <i>Senex</i> , in Alpi- bus maritimis	540	Secobia, <i>Segonia</i> , in Carthag.	546
Sanis, in Phrygio Pacatiana	488	Secorus, in Achaia	497
Santonum ciuitas, <i>Saintes</i> , in Aquit- tanica secunda	542	Sedunum Valesciorum, <i>Syon en Va- lez</i> , in Alpihus Graiis	541
Saracene, incertæ positionis, in Ara- bia	445	Segermis, in Byzacena	a
Sarcina, in Flaminia	532	Segestero, <i>Cisteron</i> , in Narbonensi secunda	541
Sardica, in Dacia mediterranea	500	Segobrica, <i>Segerbe</i> , in Carthaginensi	545
Sardis, in Lydia	483	Segontia, alias Saguntum, <i>Sigunsa</i> , in Carthaginensi	546
Sarta, vrbs incertæ positionis.		Sela, in Augustamnica prima	423
Sasima, in Cappadocia secunda	472	Selenus, in Isauria	489
Satafa, in Maurit. Cæsar.	a	Seleucia & Ctesiphon, in Assyria	456
Satafa, in Maurit. Sitifensi	a	Seleucia, in Isauria	489
Satala, in Armenia prima	473	Seleucia, al. Solentiana in Numidia	a
Satala, in Lydia	483	Seleucia, in Pamphylia secunda	486
Sauona, in Alpihus Cottiis	534	Seleucia Pieria, in Syria prima	444
Sbide, in Isauria	489	Seleucia Ferrea, in Pisidia	487
Scampes, in Epiro noua	498	Seleucia Beli, in Syria secunda	444
Scarabantia, in Pannonia	502	Selga, in Pamphylia prima	486
Scarphia, in Thessalia	497	Selymbria, in Europa	494
Scenæ Mandrorum, in Augustamnica secunda	423	Sella, vrbs incertæ positionis.	
Scepsis, in Hellesponto	481	Semina, in Africa proconf.	a
Schedia, in Aegypto prima	412	Semneum, in Pamphylia prima	486
Scilita, in Africa proconf.	a	Sene, <i>Siena</i> , in Tuscia	509
Scodra, in Præualitana	499	Senna, in Pamphylia secunda	486
Scupi, in Dardania	501	Senæ, in Augustamnica sec.	423
Scyllatium, in Brutia	529	Senea, <i>Segna</i> , in Dalmatia	502
Seythopolis, in Palæstina sec.	434	Senogallia, <i>Senigaglia</i> , in Piceno an- nonario	532
Sebasta, in Phrygia Pacatiana	488	Senonum ciuitas, <i>Sen</i> , in Lugdunensi quarta	543
Sebaste, in Cilicia prima	489	Septe, in Lydia	483
Sebastea, in Armenia prima	473	Septempeda, <i>S. Seuerino</i> , in Piceno suburbicario	519
Sebaste, <i>Samarita</i> , in Palæstina prima	434		
Sebastopolis, in Armenia prima	473		
Sebennythus, in Aegypto sec.	423		

INDEX VRBIVM EPISCOPALIVM.

Septimunicia, in Byzacena	a	Sinna, Municipium, in Africa proc.	
Serbatiana, in Byzacena	a	incertæ positionis.	
Sereddeli, in Maurit. Cæsariensi	a	Sinnada, in Phrygia salutari.	487
Sergiopolis, in Euphratensi	444	Sinope, in Hellenopontæ	475
Serræ, alias Philippi, in Macedonia		Sinuara, in Africa procons.	a
	496	Sion, in Asia	482
Serta, in Maurit. Cæsariensi.	a	Sipontum, in Apulia	528
Serteita, in Maurit. Sitif.	a	Sirmium, in Sauia	502
Sestum, in Maurit. Cæsar.	a	Siscia, in Sauia	ibid.
Setta, vel Sena, in Lydia	484	Sisdra, in Pamphylia prima	486
Setabis, <i>Xariva</i> , in Carthag.	546	Sisironiana, in Numidia	a
Sethrates, in Augustamnica prima	422	Sitæ, in Maurit. Cæsar.	a
Sexantaprista, in Mœsia secunda	495	Siteum, in Creta	499
Sfasteria, in Maurit. Cæsariensi	a	Sitifi, in Mauritania Sitifensi	a
Sicca Veneres, in Africa procons.	a	Sitomagum, in Britannia	561
Siccessi, in Maurit. Cæsariensi	a	Smyrna, in Asia	482
Sichem, vid. Neapolis	434	Socia, in Maurit. Sitif.	a
Sicilibræ, in Africa proconsul.	a	Sodera, in Iona insula.	
Sida, in Pamphylia prima	486	Sodoma, in Palæstina tertia	424
Siddâ, in Phœnicia prima	444	Soli, in Cypro	445
Sidnacestria, in Britannia	562	Solua, in Norico	503
Sidyma, in Lycia	485	Sophene, in Armenia magna	474
Signia, <i>Segni</i> , in Campania	521	Sora, in Latio	521
Silandus, in Lydia	483	Sora, in Paphlogonia	477
Silbium, in Phrygia Pacatiana	488	Sozopolis, in Hæmimonte	495
Sile, in Numidia	a	Sozopolis, in Pisidia	487
Sillita, in Numidia	a	Sozusa, in Palæstina prima	434
Siluanectum, <i>Senlis</i> , in Belgica secun-		Sozusa, in Pentapoli	423
da	544	Spira, <i>Nemetum</i> , in Germanica prima	
Siluium, in Pamphylia secunda	486		545
Simidita, in Africa procons.	a	Spoletum, <i>Spoletto</i> , in Umbria	513
Simingitha, in Africa procons.	a	Stabiz, in Campania	525
Simithu, in Africa procons.	a	Standitana ciuitas, in Lydia	484
Sinaus, in Phrygia Pacat.	488	Stauropolis, in Caria	484
Singidunum, in Ssuia	502	Stectorium, in Phrygia salutari	488
Siniandus, in Pisidia	487	Stephane, vrbs incertæ positionis in	
Sinitu, in Numidia	a	Phœcide, vel Galatia.	
Bingh. O. E. Vol. III.		Nnn n	Stobi,

Stobi, in Macedonia secunda	496	T Abadcara, in Maurit. Cæs.	a
Strategis, in Achaia	487	Tabæ, in Caria	484
Stratonice, in Caria	488	Tabia, in Galatia prima	477
Stratonicia, in Lydia	483	Tabla, in Maurit. Cæsar.	a
Stridon, in Pannonia inferiori	503	Tabora, in Maurit. Cæsar.	ibid.
Suaba, in Numidia	a	Tabraca, in Numidia	ibid.
Suana, in Tuscia	509	Tabuca, in Asia procons.	ibid.
Subangusta Helena, in Latio	521	Tabuda, in Numidia.	ib.
Sublecte, in Byzacena	a	Tacape, in Tripoli	420 & a
Subrita, in Creta	499	Tacarata, in Numidia	a
Subur, in Maurit. Cæsar.	a	Tadama, in Maurit. Cæsar.	a
Sucarda, in Maurit. Cæsar.	a	Tadinum, in Vmbria	513
Succuba, in Africa procons.	a	Taduz, in Africa procons.	a
Suessa, in Campania	a	Tagarata, in Africa procons.	a
Sufes, in Byzacena	a	Tagarbala, in Byzacena	a
Suffara, in Maurit. Cæsar.	a	Tagasa, in Byzacena	a
Suffetula, in Byzacena	a	Tagasta, in Numidia	a
Sugita, al. Signita, in Numidia	a	Talapta, in Byzacena.	a
Sulchi, in Sardinia	531	Talbora, in Africa procons.	a
Suliana, in Byzacena	a	Talbonda, in Pamphylia secunda	486
Sulmo, <i>Sermona</i> , in Samnio	527	Tamadempsis, in Maur. Cæs.	a
Sumula, al. Subbula, in Maurit. Cæsar.	a	Tamagrifsa, in Maur. Sitif.	a
Sura, in Euphratenfi	444	Tamalluma, in Byzacena	a
Surifsa, in Maurit. Sitif.	a	Tamalluma, in Maur. Sitif.	a
Surrentum, in Campania	525	Tamascania, in Numidia	a
Suficasia, in Numidia	a	Tamassus, in Cypro. vid. Thamassus	445
Susalitta, in Numidia	a	Tamaza, in Byzacena	a
Sutrium, in Tuscia	509	Tamazuca, in Maur. Cæsar.	a
Sycamazon, in Palestina prima	435	Tambaia, in Byzacena	a
Sycaminon, in Phoenicia prima	445	Tanida, in Corsica	532
Syedra, al. Syfdra, in Pamphyl. prima	486	Tamuda, in Maurit. Cæs.	a
		Tamugada, in Numidia	a
Sylva Candida, <i>Sancta Ruffina</i> , in Tu-		Tanagra, in Achaia	497
scia	509	Tanis, in Augustamnica prima	422
Synnada, vid. Sinnada, in Phrygia sa-		Taphrura, in Byzacena	a
lutari	487	Tapsus, in Byzacena	a
Syracusæ, in Sicilia	530	Taranamusa, in Maur. Cæs.	a

INDEX VRBIUM EPISCOPALIVM.

Tarantasia, in Alpibus Graiis. vid. Da-		Tennonæ, al. Tunnona, in Africa pro-	
rantasia	541	conf.	a
Tarassa, in Numidia	a	Tentyra, alias Teuchira, in Thebaide	
Taraza, in Byzacena	a	secunda	423
Tarba, alias Bigorra, <i>Tarber</i> , in Nouem-		Tenus insula	491
populania	542	Teos, in Asia	482
Tarentum, <i>Taranto</i> , in Calabria	528	Tephra, in Homeritarum regione Ara-	
Tarquinia, in Tuscia	509	bica	450
Tarracina, in Campania	521	Tergestum, <i>Triesto</i> , in Histria	537
Tarracona, in Tarraconensi	545	Termessus, in Pamphylia secunda	486
Tarsus, in Cilicia prima	489	Tetcitana, in Byzacena	a
Taruanna, <i>Iberouenne</i> , in Belgica se-		Teuchira, in Pentapoli	423
cunda	514	Teuchira, in Thebaide secunda	ibid.
Tarusium, <i>Treviso</i> , in Venetia	537	Thagamuta, in Byzacena	a
Tasacura, in Maurit. Sitif.	a	Thagura, vel Thigura, in Numidia	a
Tasbalte, in Byzacena	a	Thamastus, in Cypro	445
Tathyris, in Thebaide secunda	423	Thamiate, in Arcadia	423
Tatia Montanensis, in Africa procons.	a	Thapsacum, vid. Europus	444
Taua, in Aegypto prima	422	Thasius, in Macedonia	496
Tauracina, in Africa procons.	a	Theatea, in Samnio. vid Teate	527
Taurianum, <i>Seminara</i> , in Brutia	529	Thebæ, in Achaia	ibid.
Tauromenium, <i>Taormina</i> , in Sicilia		Thebæ Phthioticæ, in Thessalia	497
	530	Thebais, in Thebaide secunda	423
Teanum, in Campania	525	Thele, in Africa procons.	a
Teate, vid. Theatea, in Samnio	527	Themisonium, in Phrygia Pacatiana	488
Tebeste, in Numidia	a	Thenæ, in Byzacena	a
Tegariata, in Byzacena	a	Thennesus, in Augustamnica prima	423
Tegea, in Achaia	497		
Tegla, in Numidia	a	Theodosiopolis, in Arcadia	ibid.
Tegua, in Sardinia	531	Theodosiopolis, in Phrygia Pacatiana	488
Telepte, in Byzacena	a		
Telmessus, in Lycia	485	Theodosiopolis, in Pisidia	487
Temnus, in Asia	482	Theodosiopolis Noua, in Europa	430
Tempsa, in Brutia	529		494
Temuniana, in Byzacena	a	Thera insula	491
Tenedos, insula	491	Therenunthis, in Thebaide secund.	423
Tenissa, in Maurit. Cæsar.	a	Nnn n 2	Thermæ,

Thermae, in Sicilia	530	Tigisi, in Numidia	a
Thermae regiae, in Hellesponto, vide Germæ	481	Timenothyrae, alii Tremenithyri, in Phrygia Pacat.	488
Thermae regiae, in Cappadocia prima	471	Timida regia, in Africa proconf.	a
Thespiæ, in Achaia	497	Timici, in Maurit. Caesar.	a
Thessalonica, in Macedonia prima	496	Timida, in Maurit. Caesar.	a
Theudalis, in Africa proconf.	a	Tindarium, in Sicilia	530
Theuzita, in Byzacena	a	Tingarea, in Maurit. Caesar.	a
Thinnisa, in Africa proconf.	a	Tipasa in Maurit. Caesar.	a
This, in Thebaide secunda	423	Tipasa, in Numidia	a
Thmuis, in Augustamaica prima	422	Titipolis, in Isauria	489
Thoi, in Thebaide secunda	423	Tituli, in Africa proconf.	a
Thou, in Augustamnica secunda	ibid.	Tium, in Honoriade	478
Thubunæ, in Maurit. Caesariensi	a	Tizia, in Byzacena	a
Thurium, in Brutia	529	Tizzica, in Africa proconf.	a
Thymbria, in Asia	482	Tlos, in Lycia	485
Thyatira, in Lydia	483	Tolentinum, in Piceno suburbicario	519
Tiberias, in Palaestina secunda	434	Toletum, <i>Toledo</i> , in Carthaginensi	546
Tiberiopolis, in Cypro	445	Tolonium, <i>Toulon</i> , in Viennensi se- cunda	541
Tiberiopolis, in Phrygia Pacat.	488	Tolosa, <i>Tolose</i> , in Narbon. prima	542
Tib., <i>Tivoli</i> , in Valeria	517	Tomi, in Seythia	493. 501
Ticelia, in Pentapoli	423	Topiris, in Rhodope	496
Tices, in Byzacena	a	Torcellum, in Venetia	537
Ticinum, <i>Pavia</i> , in Liguria	535	Torone, in Macedonia	496
Ticuata, in Byzacena	a	Tornacum, <i>Tournay</i> , in Belgica se- cunda	544
Tididita, in Numidia	a	Traianopolis, in Rhodope	495
Tiella, vid. Zella, in Byzacena	a	Trallis, in Asia	482
Tifernum Metaurense, in Piceno an- nonario	532	Trallis, in Lydia	483
Tifernum Tiberinum, in Umbria	513	Tranopolis, in Phrygia Pacat.	488
Tiflita, in Maurit. Caesar.	a	Tranum <i>Trani</i> , in Apulia	528
Tigamibena, in Maurit. Caes.	a	Trapezopolis, in Phrygia Pacat.	488
Tigaua, in Maur. Caesar.	a	Trapezus, <i>Trebisend</i> , in Ponto Pole- monaico	474
Tigillaba, in Numidia	a		
Tigimma, in Africa proconsul.	a		
Tigis, in Maur. Caesar.	a		
		Trebia,	

Trebia, <i>Treves</i> , in Umbria	513	Tunes, in Africa procons.	a
Treca, <i>Troyes</i> , in Lugd. quarta	543	Tungronorum ciuitas, <i>Tongeren</i> , in Germanica secunda	545
Trecora, in Lugd. tertia	543	Turonorum, ciuitas, <i>Tours</i> , in Lugd. tertia	543
Tremnothyri, in Phrygia Pacatiana vid. Temnothyre	488	Turre-Blandis, in Byzacena	a
Tremithus, in Cypro	445	Turres, in Brutia	529
Tres tabernæ, <i>Cisterna</i> , in Latio	521	Turres Ammeniarum, in Numidia	a
Tricastinorum ciuitas, <i>S. Paul des trois Châteaux</i> , in Viennensi secunda	541	Turres concordie, in Numidia	a
Triceæ, in Thessalia	497	Turris, in Byzacena	a
Tridentum, <i>Trent</i> , in Venetia	537	Turris Libissonis, in Sardinia	531
Triocala, in Sicilia	530	Tuscania, in Maurit. Cesar.	a
Tripolis, in Lydia	483	Tuscania, in Tuscia	509
Tripolis, in Phœnicia prima	445	Tusculum, in Latio	521
Trispellis, in Africa procons.	a	Tuzirita, rectius Tufurus, in Byzacena	a
Trista, vel Prista, in Mœsia sec.	495	Tyana, in Cappadocia secund.	470.472
Troas, in Hellesponto	481	Tyliassus, in Pisidia	487
Trochmi, in Galatia secunda	478	Tyrassona, <i>Tarazona</i> , in Tarracoenfi	545
Trofiniana, in Byzacena	a	Tyrus, in Phœnicia prima	444
Tropia, in Brutia	529	Tysdros, in Byzacena	a
Truentum, in Piceno suburbicario	520	Tysurus, in Byzena	a
Tururbo, in Africa procons.	a	V Ada, in Numidia	a
Tururbo minus, in Africa procons.	a	Vadesita, in Numidia	a
Tubulbaca, in Byzacena	a	Vaga, in Numidia	a
Tubûnia, in Numidia	a	Vagada, in Numidia	a
Tuburica, in Numidia	a	Vagarmelita, in Numidia	a
Tubusuptus, in Mauritania Sitif.	a	Vagrana, in Numidia	a
Tucabor, in Africa proconsul.	ibid.	Valentiniana, in Byzacena	a
Tucca, in Maurit. Sitif.	a	Vagæ, in Maurit. Cesar.	a
Tucca, in Numidia	a	Vagal, in Maurit. Sitif.	a
Tucci, <i>Marios</i> , in Bætica	546	Valentia, <i>Valenca</i> , in Carthag.	546
Tude, <i>Tuy</i> , in Gallæcia	547	Valencia, <i>Valence</i> , in Viennensi prima	541
Tudes, <i>Todi</i> , in Umbria	53	Valentia, Valencia ad Minium in Gallæcia	547
Tulana, in Africa procons.	a		
Tullum, <i>Toul</i> , in Belgica prima	544		

INDEX VREIVM EPISCOPALIVM.

Valentinianopolis, in Asia	482	Venusia, in Apulia	528
Valeria, <i>Valera leVicia</i> , in Carhagi- nensi	546	Vercellæ, <i>Vercelli</i> , in Liguria	535
Vallis, in Africa proconf.	a	Veri, in Africa proconf.	a
Valua, in Samnio	527	Verodunum, <i>Verdua</i> , in Belgica pri- ma	544
Vamaccora, in Maurit. Sitif.	a	Verona, in Venetia	537
Vamalla, in Maurit. Sitif.	a	Verulæ, <i>Veroli</i> , in Latio	521
Vantena, vid. Antinoë, in Thebaide prima	423	Vescetra, in Maurit. Sitifensi	a
Vapincum, <i>Gap</i> , in Narbonensi se- cunda	541	Veseli, r̄sius Vegesela, in Numidia	a
Vararita, in Byzacena	a	Vettonium, <i>Bittona</i> , in Vmbria	513
Vardinissa, in Maurit. Cæsar.	a	Vibo - Valentia, <i>Bivona</i> , in Brutia	529
Vafada, vide Lauzada, in Ciliciã se- cunda		Vicohabentia, <i>Vicouenza</i> , in Flaminia	532
Vafatæ, <i>Bafas</i> , in Nouempopulania		Victoriana, in Byzacena	a
	542	Vicus, Ateriæ, in Byzacena	a
Vasio, <i>Vaison</i> , in Viennensi secunda		Vicus Nigras, in Numidia	a
	541	Vicus Pacis, in Numidia	a
Vassinassa, in Byzacena	a	Vienna, in Viennensi prima	541
Vazarita, in Numidia	a	Vigiliæ, in Apulia	528
Vbaba, in Maurit. Cæsar.	a	Vigintimilium, <i>Vintimiglia</i> , in Alpi- bus Cottiis	534
Vaudinum, in Maurit. Cæsar.	a	Villa Magna, in Africa proconf.	a
Vazua, in Africa proconf.	a	Villa Noba, in Maurit. Cæsar.	a
Vcetia, <i>Vzes</i> , in Narbon. prima	542	Villa regia, in Numidia	a
Vcula, in Africa proconf.	a	Vina, vid. Viua.	
Vegesela, in Numidia	a	Vindobona, <i>Wien</i> , in Pannonia su- periori	502
Velia, in Lucania	528	Vindonissa, <i>Winich</i> , in Maxima Se- quanorum	544
Velia, <i>Velesia</i> , in Tarraconensi	546	Vintonia, <i>Worcester</i> , in Britannia	562
Velitræ, <i>Velitri</i> , in Latio	521	Viseum, <i>Visco</i> , in Gallacia	547
Vellaua, alias Anicium, in Aquitanica prima	542	Visontium, <i>Bezanson</i> , in Maxima Se- quanorum	544
Venafrum, in Campania	526	Vissalsa, in Maur. Cæsar.	a
Ventio, <i>Vence</i> , in Alpihus maritimis	541	Vite, in Byzacena	a
Venetie, <i>Vennes</i> , in Lugd. tertia	543	Viua, in Africa proconful.	a
Venta, <i>Winchester</i> , in Britannia vid. Vintonia.			Viua-

Viuaria, in Viennensi prima	541	Wormatia Vangionum, <i>Worms</i> , in Germanica prima	545
Vilita in Numidia	a	X Anthus, in Lycia	485
Vipianum, in Dardania	501	X Xoes, in Aegypto secunda	423
Vnizibira, in Byzacena	a	Z Abi, in Maurit. Sitif.	a
Vnnogorita, vrbs incertæ positionis.		Z Zabi, in Numidia	a
Vnuricopolis, in Byzacena	a	Zabulon, in Palaestina prima	434
Vnzela, in Pamphylia secunda	486	Zabunia, in Maurit. Sitif.	a
Volaterræ, in Tuscia	509	Zagylis, in Libya	424
Volita, al. Bolita in Africa proconsul.	a	Zallata, in Maurit. Sitifensi	a
Vollscæ, alias Vulci, in Tuscia	509	Zama regia, in Numidia	a
Volsinium, <i>Bolsena</i> , in Tuscia	ibid.	Zapara, in Macedonia	496
Voncaria, in Maurit. Cæsar.	a	Zaradta, in Numidia	a
Voncariana,	ibid.	Zarai, in Maurit. Sitifensi	a
Vrbijnum, in Piceno annonario	532	Zarmizegethusa, in <i>Gothia</i>	501
Vrbs Saluia, <i>Vrbisaglia</i> , in Piceno suburbicario	520	Zarna, in Africa proconsulari	a
Vrbs vetus, <i>Oruieto</i> , in Tuscia	509	Zattara, in Numidia	a
Vrci, <i>Orce</i> , in Carthaginensi	546	Zela, in Helleponto	475
Vrcinium, in Corsica	532	Zelona, al. Zela, in Hellenoponto	475
Vrcita, in Africa proconsul.	a	Zenopolis, in Lycia	485
Vria, in Calabria	528	Zena, forsitan Zenopolis.	
Vrima, in Euphratenſi	444	Zephyrium, in Cilicia prima	489
Vsada, vid. Onosada	487	Zerabena, in Arabia	433
Vsnada, in Maurit. Cæsar.	a	Zerta, in Numidia	a
Vsula, in Byzacena	a	Zeugma, in Euphratenſi	444
Vthina, in Africa proconsul.	a	Zicchia, in Scythia.	
Vtica, in Africa proconsul.	a	Zichna, vrbs incertæ positionis in Macedonia	
Vtimmira, in Africa proconsul.	a	Zigga, vid. Sicca Venerea.	
Vtriculum, vid. Otriculum	513	Zoara, in Palaestina tertia	434
Vulturum, in Campania	527	Zaropassa, vrbs incertæ positionis in Cilicia vel Isauria.	
Vxentum, <i>Vgento</i> , in Calabria	5-8	Zachabari, in Maur. Cæsariensi	a
Vzala, in Africa proconsul.	a	Zuma, al. Summa in Numidia	a
Vzippara, in Africa proconsul.	a	Zygris, in Libya	424. 416
Vzita, in Africa proconsul.	a		
W Igornia, in Britannia	562		
Wintonia, vid. Venta	562		

Die Charten müssen also angeheftet werden:

Tabulæ adfigantur ita:

<i>Ichnographia templorum orientalium</i>	ad pag. 172
<i>Delineatio templi, ex Eusebii aliorumque auctorum descriptione</i>	175
<i>Antiqu. Africæ episcopatumum descriptio</i>	408
<i>Patriarchatus Alexandr. &c.</i>	421
- - <i>Hierosolymit. &c.</i>	434
- - <i>Antiochen. &c.</i>	443
<i>Asia minor</i>	466
<i>Illyricum Orientale</i>	492
<i>Italia & Illyricum occidentale</i>	504
<i>Gallia</i>	538
<i>Hispania</i>	545
<i>Britannia</i>	557

Habes, lector beneuole, volumen tertium. Post tres vel quatuor menses, Deo bene iuuante, dabo quartum. Vale. Halis Magdeburgicis Kal. Octobr. c19 1000 xxvi.

IO. HENR. GRISCHOW.

IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

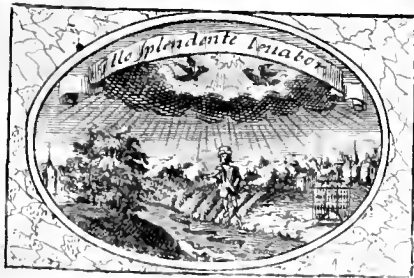
SIVE

ANTIQUITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN QVARTVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHÆ
M DCC XXVII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

SERENISSIMO ET POTEN-
TISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO,

DOMINO

GEORGIO,

MAGNAE BRITANNIAE,

FRANCIAE ET HIBERNIAE

REGI,

FIDEI DEFENSORI,

DUCI BRUNSVICENSIVM ET

LVNEBURGENSIVM,

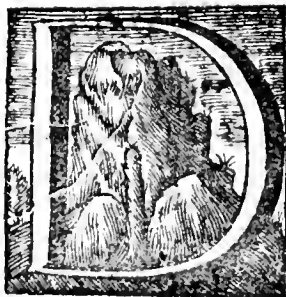
SACRI ROMANI IMPERII

ARCHITHESAVRARIO ET ELE-

CTORI,

DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME AC POTENTISSIME
REX ET ELECTOR,
DOMINE LONGE CLEMENTISSIME.

Es, quæso TE, REX AV-
GVSTISSIME, hanc mihi ve-
niam, vt ante MAIESTATIS
TVÆ pedes partem maio-
ris

ris cuiusdam operis deponam, quod ab initio magnam illam ac præclaram rem sibi propositam habuit, quam nuperrime vniuersitatibus TVIS ac clericis per solemnes litteras commendare, pro PRINCIPALI sapientia TVA, duxisti consultum. Amplificationem intelligo pietatis ac cognitionis christianæ, nec non utilis istiusmodi eruditionis, cuius beneficio studio-sæ iuuentutis animi bonis possint imbui opinionibus; vnde ecclesiæ ac reipublicæ salus & hoc tempore adeo pendet, & venturis ætatibus vniuersis pendeat. Ecclesiæ priorum sæculorum praxis, sub vno adspectu posita, ad perficienda hæc optime cogitata non mediocre telum esse videtur. Quod cum animo meo considerans, in hoc laborioso opere, non sine multorum præclarorum hominum instinctu & approbatione, huc vsque sum progressus, & nunc spero futurum, vt sub REGIAE CLEMENTIAE TVAE vmbra,

quidquid restat, absolvam. DEVM Optimum Maximum supplex oro, vt magna consilia, quæ tum de huius ecclesiæ ac nationis emolumentis, tum de commodis protestantium in exteris regionibus MAIESTAS TVA agit, iubeat prospere ac feliciter euenire. Ita ex animo precor semperque precaturus sum

MAIESTATI TVAE,
SERENISSIME REX ET ELECTOR,
DOMINE LONGE CLEMENTISSIME,

subiectissimus

IOSEPHVS BINGHAMVS.

ΣΥΝΟΧΙΣ.

LIBER DECIMVS

De institutione catechumenorum, & de
primo symboli ecclesiastici vsu.

CAPVT PRIMVM

De diuersis catechumenorum nominibus & caerimoniis,
in eorum admissione in istum ecclesiae ordinem
obseruatis. Item de eorum catechificatione, &
tempore, quod in hoc exercitio transe-
gerunt.

- §. I. *Nominum, κατηχημάτων, nouitiolorum, tironum, ceterorum ratio.* pag. 1
- §. II. *Impositio manuum in prima catechumenorum admissione adhibita.* 3
- §. III. *Et obsecratio adhibito signo crucis.* 6
- §. IV. *Qua quis aetate inter catechumenos admittus fuerit.* 7
- §. V. *Quamdiu quis in hoc statu manere debuerit.* ibid.
- §. VI. *Summa antiquarum catechesium capita & methodus institutionis.* 10
- §. VII. *Catechumenis sacrarum scripturarum lectio permessa.* 12

CAPVT SECVNDVM

De diuersis catechumenorum ordinibus, siue gradibus,
deque exercitiis & disciplinis, quibus singuli ordi-
nes gradatim adsuefiebant.

- §. I. *Quatuor catechumenorum ordines, siue gradus, inter veteres.* 14
- §. II. *Primo, εξωθάμενοι, seu catechumeni extra ecclesiam priuatim instituti.* 17
- §. III. *Secundo, ακροώμενοι, audientes, seu auditores.* 18
- §. IV. *Tertio, Γονυκλίνοντες, seu genuflectentes.* 19

§. V.

- §. V. Quarto, Competentes & electi. pag. 20
- §. VI. Quomodo hi ultimi instituti & ad baptismum preparati fuerint. 21
- §. VII. Partim crebrioribus examinibus, in quibus qui diligentiam suam probant, electi appellati. 22
- §. VIII. Partim exorcismo, impositione manuum, signo crucis & insufflatione comitato. ibid.
- §. IX. Partim ieiunii, abstinentiæ, confessionis & pœnitentiæ exercitiis. 27
- §. X. Partim memoriæ mandando symboli fidei & orationis dominicæ verba. 29
- §. XI. Nec non ea, quæ ad renuntiandum diabolo, & ad se adscribendum CHRISTO, nec non ad dandum alia responsa in baptismo pertinebant. 31
- §. XII. Quid sibi velit, quod competentes aliquamdiu ante baptismum velati incedere iussi sint. 32
- §. XIII. De cærimonia aperiendi aures catechumenorum, Ephphata vocitata. 33
- §. XIV. De more illinendi luto oculos catechumenorum. Quid ille significet. 34
- §. XV. Num catechumeni tempore exorcismi ardentem facem manibus tenuerint. ibid.
- §. XVI. Quid per sacramentum catechumenorum intelligendum sit. 37
- §. XVII. Quemadmodum catechumeni puniti fuerint, in grauiora peccata delapsi. 40
- §. XVIII. Quomodo ab ecclesia tractati fuerint, sine baptismo defuncti. 42
- §. XIX. Quid veteres de baptismi necessitate senserint. 43
- §. XX. Baptismi defectus martyrio suppletus. 44
- §. XXI. Et fide cum pœnitentiâ in istis catechumenis, qui ad baptismum pie & religiose essent preparati. 50
- §. XXII. Si heretici ad unitatem ecclesiæ rediissent, quatenus tum caritas id, quod ex baptismo deesset, supplere credita sit. 51
- §. XXIII. Si qui cum ecclesiâ sine baptismo communicassent, quatenus hoc priuationem baptismi supplere creditum sit. 53

§. XXIV. *Quid veteres de infantibus, sine baptismo denatis, statuerint.* pag. 56

CAPVT TERTIVM

De origine, natura & appellationibus antiquarum formularum fidei.

- §. I. *Cur formula fidei dicatur symbolum.* 62
 §. II. *Cur dicatur canon & regula fidei.* 65
 §. III. *Cur μὲθυσια.* 66
 §. IV. *Cur γράμματα & γερὰ φησὶ.* 67
 §. V. *Num ista fidei formula, que vulgo dicitur symbolum apostolorum, ab ipsis apostolis composita & in presentem verborum formam redacta sit?* 68
 §. VI. *Quod probabile sit, apostolos aliquibus symbolis, verborum quidem forma non autem re ipsa inter se discrepantibus, usos esse.* 72
 §. VII. *Quinam fidei articuli in symbola apostolica conclusi & comprehensi sint.* 73

CAPVT QVARTVM

Collectio quarundam antiquarum fidei confessionum, seu symbolorum, e vetustis ecclesiæ monumentis.

- §. I. *Fragmenta symboli in Irenæo.* 79
 §. II. *Confessio fidei Origenis.* 82
 §. III. *Fragmenta formulæ fidei in Tertulliano.* 83
 §. IV. *Fragmenta symboli in Cypriano.* 85
 §. V. *Symbolum Gregorii Thaumaturgi.* 86
 §. VI. *Confessio fidei Luciani martyris.* 89
 §. VII. *Formula fidei constitutionum apostolicarum.* 92
 §. VIII. *Symbolum ecclesiæ Hierosolymitanæ.* 95
 §. IX. *Symbolum ecclesiæ Cæsareensis in Palæstina.* 97
 §. X. *Symbolum ecclesiæ Alexandrinæ.* 98
 §. XI. *Symbolum ecclesiæ Antiochenæ.* ibid.
 §. XII. *Symbolum ecclesiæ Romanæ, vulgo symbolum apostolorum dictum.* 99

- §. XIII. *Symbolum ecclesie Aquileiensis.* pag. 101
 §. XIV. *Symbolum Nicænum, ut primum a concilio Nicæno publicatum fuit.* 103
 §. XV. *Symbolum Epiphanii.* 105
 §. XVI. *Symbolum Nicænum, a concilio Constantinopolitano anno. CCCI. XXXI. consummatum.* 109
 §. XVII. *De usu symboli Nicæni in antiquo ecclesie officio. Et quo tempore primum pars liturgie in sacro missie officio esse cepit.* 110
 §. XVIII. *De symbolo Athanasiano.* 114

CAPVT QVINTVM

De origine, natura & causis reticentiae sanctorum ecclesie mysteriorum coram catechumenis.

- §. I. *Romanensium errores & vanæ persuasiones hac de re.* 119
 §. II. *Hæc disciplina primis ecclesie temporibus non strictè observata.* 121
 §. III. *Sed circa Tertulliani ætatem, ex aliis omnino causis, quam quas Romanenses adferunt, introducta.* 123
 §. IV. *Quid probatur e particulari earum rerum recensione, quas catechumenis celarunt. Quæ erant: Primo, Modus administrandi baptismum.* 124
 §. V. *Secundo, Modus administrandi sanctam unctionem seu confirmationem.* 126
 §. VI. *Tertio, Sacerdotum ordinatio.* ibid.
 §. VII. *Quarto, Liturgia, siue publicæ preces ecclesie, quales erant, quæ pro energumenis, penitentibus & fidelibus fiebant.* 127
 §. VIII. *Quinto, Modus celebrandi eucharistiam.* 128
 §. IX. *Sexto, Mysterium trinitatis, symbolum fidei, & oratio dominica primo catechumenorum ordini.* 132
 §. X. *Causæ reticentiæ harum rerum coram catechumenis. Primo, Vi ne earum evidentia & simplicitas contemneretur.* 135
 §. XI. *Secundo, Ut reuerentia illis conciliaretur.* 136
 §. XII. *Tertio, Vi ea cognoscendi desiderium in catechumenis tanto magis acueretur.* 137

LIBER VNDECIMVS

De ritibus & consuetudinibus in administratione baptismi in ecclesia antiqua obseruatis.

CAPVT PRIMVM.

De diuersis baptismi nominibus & appellationibus in ecclesia primitiua.

- §. I. Nomina baptismi vt plurimum a spiritualibus eius effectis petita. pag. 138
- §. II. Hinc baptismus vocatus indulgentia, siue absolutio. 139
- §. III. Et *καλυγενεσία*, regeneratio & *χεῖσμα*, unctio. 140
- §. IV. Et *Φῶτισμα* siue *Φῶσις*, illuminatio. 142
- §. V. Et salus. 143
- §. VI. A natura & substantia sua vocatus mysterium, sacramentum, & *σφραγίς*. 144
- §. VII. Et character dominicus. 148
- §. VIII. Cur sacramentum fidei & pœnitentiæ vocetur. ibid.
- §. IX. Quod vocabula baptismus, tinctio, lauacrum cetera, non vniuersaliter denotent immersionem. 149
- §. X. De aliis quibusdam nominibus baptismi adsignatis. 150

CAPVT SECVNDVM

De materia baptismi, deque hæreticis, qui baptismum aquæ vel reiecerunt vel corruerunt.

- §. I. Baptismus in totum repudiatus ab hæreticis Ascodrutis, Marcotianis, Valentinianis & Quintillianis. 153
- §. II. Et ab Archonticis. 154
- §. III. Et a Seleucianis & Hermianis. 155
- §. IV. Et a Manichæis ac Paulicianis. 156
- §. V. Quid Messaliani seu Euchetæ de baptismi senserint. 159

CAPVT TERTIVM

De antiqua baptizandi formula, & de hæreticis, qui eam
vel mutarunt. vel corruperunt.

- §. I. *Vsitata baptizandi formula* In nomine patris, filii & spiritus sancti. pag. 163.
- §. II. *Hæc verborum formula generatim credita in baptismo necessario adhibenda.* 165
- §. III. *Num baptismus, in solius Christi nomine tributus, in ecclesia vniquam ratus & validus fuerit.* 168
- §. IV. *De mutationibus in forma baptismi factis. Primo a Tritheistis & Priscillianistis.* 170
- §. V. *Secundo, a Menandro eiusque sectatoribus.* 172
- §. VI. *Tertio, ab Eleceæis.* 173
- §. VII. *Quarto, a Montanistis & Sabellianis.* ibid.
- §. VIII. *Quinto, a Marcossianis.* 175
- §. IX. *Sexto, a Paulianistis.* 176
- §. X. *Septimo, ab Eunomianis & aliis, qui in mortem Christi baptizant.* 177
- §. XI. *Num omnes Ariani eiusdem deprauationis rei fuerint.* 179
- §. XII. *Num formulæ baptismi quedam ab ecclesia catholica adiecta fuerint.* 181

CAPVT QVARTVM

De obiecto baptismi, siue de baptizandis, speciatim de
pædobaptismo.

- §. I. *Cur questio de ministris baptismi hæc omittatur.* 183
- §. II. *Quidam olim proprium baptismi obiectum fuerint. Vbi de peruersa res manumatas, (verbi causa campanas) baptizandi consuetudine in ecclesia Romanensi.* 184
- §. III. *Baptismus non tribuendus mortuis.* 186
- §. IV. *Nec vivis pro mortuis. Vbi de sensu phrasæ apostolicæ, pro mortuis baptizari.* ibid.
- §. V. *Baptismatis paruulorum probatio ex antiquis ecclesiæ monimen-*
tis. 192
- §. VI.

- §. VI. *Ex Clemente Romano & Herma pastore.* pag. 193
- §. VII. *Ex Iustino Martyre.* 196
- §. VIII. *Ex auctore recognitionum, eiusdem cum Iustino Martyre etatis.* 198
- §. IX. *Et Irenæo.* 199
- §. X. *Et Tertulliano.* 201
- §. XI. *Et Origene.* 203
- §. XII. *Et e Cypriano cum concilio Carthaginensi sub ipso habitu.* 204
- §. XIII. *Baptismus infantum non ad octauum vsque diem exemplo circumcisionis procrastinandus. Neque in tertium vsque annum ex sententia Gregorii Nazianzeni.* 205
- §. XIV. *In quibusdam tamen ecclesiis ad appropinquantis cuiusdam festiuitatis tempus dilatus.* 208
- §. XV. *Quæstionum quarundam solutio. Num infantes, solo patre vel matre sola christianam proficiente religionem, baptizari potuerint.* 209
- §. XVI. *Num parentum, ab ecclesiæ communionem segregatorum, liberos baptizari licuerit.* ibid.
- §. XVII. *Num infantes exposuitos, quorum parentes ignoti, baptizari fas fuerit.* 211
- §. XVIII. *Num liberi iudæorum vel gentilium in quocumque casu baptizari potuerint.* 212
- §. XIX. *Num infantes, dum parentes ipsorum adhuc gentiles essent, nati baptizari potuerint.* 213

CAPVT QVINTVM

De baptismo adultorum.

- §. I. *Adulta etate homines sine præuia institutione, qua ad respondendum pro se ipsis redditi essent idonei, baptizare non licitum.* 214
- §. II. *Homines tamen muti in certis quibusdam casibus baptizari poterant.* 215
- §. III. *Nec non energumeni extrema necessitate urgente.* 218

- §. IV. Nullus seruus sine domini sui testimonio ad baptismum admittendus erat. pag. 220
- §. V. Baptismus tamen res voluntaria esse, nec quispiam ad illum recipiendum cogi debebat. 221
- §. VI. *Quinam* baptismo fuerint exclusi. Certa opificia & vitæ genera, quæ homines ab eo arcuerint, recensentur, cuiusmodi fuerunt, idolorum confectores & comædi. 223
- §. VII. *Et* aurigæ, gladiatores, et actores alii. 225
- §. VIII. Astrologi, & alias curiosas artes exercentes. 226
- §. IX. Publicis ludis ac spectaculis dediti. 229
- §. X. *Quibus* in casibus vita militaris quempiam a baptismo excludere potuerit? 230
- §. XI. Num homines in concubinato viuentes baptizari potuerint? 233
- §. XII. Peculiaris Marcionitarum error in arcendis omnibus, in matrimonio viuentibus, a baptismo. 235

CAPVT SEXTVM

De tempore & loco baptismi.

- §. I. Cur adulti nonnumquam baptismum, ecclesia ita iubente, procrastinarint. 236
- §. II. Priuata baptismum differendi rationes contra ecclesie regulas.
1. Supina salutis neglectio. 237
- §. III. 2. Animus mundo renuntiare religionisque seueritati se submittere detrectans. 238
- §. IV. 3. Metus subsequunturi baptismum lapsus. 239
- §. V. 4. Superstitiosæ persuasiones, ratione temporis & ministrorum baptismatis. 241
- §. VI. 5. Prætextum consilium sequendi exemplum CHRISTI. 244
- §. VII. Solemnia tempora baptismi in ecclesia constituta pascha, pentecoste & epiphania. 246
- §. VIII. *Quibusdam* in locis dies festi apostolorum & martyrum, & anniuersarii dies dedicationum ecclesiarum etiam obtinuerunt. 253
- §. IX. Nulla istiusmodi stata tempora apostolorum ætate. 254
- §. X. Quatenus istæ regule subsequutis temporibus obligarint. 256
- §. XI.

- §. XI. *Baptismus ad nullum certum locum adstrictus apostolorum temporibus.* pag. 257
- §. XII. *Sequentibus temporibus ad ecclesie baptisteria adstrictus.* 258
- §. XIII. *Excepto, si qua intercessisset infirmitas, vel episcopus, singulari quadam adductus necessitate, veniam in contrarium dedisset.* 260

CAPVT SEPTIMVM

De abrenuntiatione & professione, ab omnibus proxime ante baptismum facta.

- §. I. *Tria ab omnibus iam iam baptizandis requisita. Primum erat, abrenuntiatione diaboli.* 261
- §. II. *Formula huius abrenuntiationis eiusque sensus.* 262
- §. III. *Abrenuntiationis antiquitas. A non nullis ab apostolorum praxi derivata.* 265
- §. IV. *Hec abrenuntiatione facta ab hominibus versis ad occidentem, & ratio huius ceremonie cum aliis quibusdam ritibus.* 267
- §. V. *Cur hec abrenuntiatione ter facta?* 268
- §. VI. *Alterum, quod a iam baptizandis requirebatur, erat Sponsio seu stipulatio obedientie erga Christum.* 270
- §. VII. *Hoc votum obedientie factum vultu verso in orientem. Et quare?* 273
- §. VIII. *Tertium, quod a baptizandis requirebatur, erat professio fidei, usitatis symboli verbis edenda.* 274
- §. IX. *Hec confessio publice & solemniter facta.* 277
- §. X. *Manibus & oculis ad cælum sublatis.* 279
- §. XI. *Ter repetita.* ibid.
- §. XII. *Et propriis baptizandorum manibus in libro ecclesie subscripta, ex quorundam sententia.* 280
- §. XIII. *Harum ceremoniarum omnium & stipulationis scopus, et homines sensum obligationis, qua tenerentur, perciperent, & confessioni sue fortiter inhaerent.* 282
- §. XIV. *Num publica omnium peccatorum enumeratio ab hominibus in baptismo exacta fuerit?* 285

CAPVT OCTAVVM

De vlu sponſorum in baptiſmo.

- §. I. Tria genera ſponſorum in eccleſia antiqua. Primum pro infantibus. pag. 288
- §. II. Parentes plerumque ſponſores pro ſuis ipſorum liberis. 288
- §. III. Alii ſponſores infantibus, pro quibus ſponſonderant, non debebant ſuſtentare. 290
- §. IV. Sed tantum eorum loco ad diuerſas interrogationes in baptiſmo reſpondere. 291
- §. V. Et futuræ eorum vitæ ſpiritualis moderatores eſſe. 293
- §. VI. Secundum genus ſponſorum pro iſtiusmodi adultis, qui pro ſe reſpondere ipſi non poterant. 294
- §. VII. Tertium genus ſponſorum pro adultis omnibus generatim. 295
- §. VIII. Quorum officium non erat, illorum nomine reſpondere, ſed eos ſolum cum ante tum poſt baptiſmum adiuuare & inſtituere. 297
- §. IX. Hoc officium præcipue diaconi & diaconiſſis impoſitum. ibid.
- §. X. Quinam a ſponſionibus in baptiſmo prohibiti. 298
- §. XI. Vnus duntaxat ſponſor requiſitus, & quidem mas pro mare, & mulier pro muliere. 299
- §. XII. Quo tempore primum lex iſta ſecta ſit, qua ſponſorum nuptiæ cum ſpiritualibus adſonibus & cognatis prohibentur. 300
- §. XIII. Cur ſponſorum nomina in libris eccleſiæ inſcribi oportuerit. 301

CAPVT NONVM

De vnctione & ſigno crucis in baptiſmo.

- §. I. De prima origine vnctionis in baptiſmo. 303
- §. II. De differentia inter hanc vnctionem, & chriſma in confirmatione applicatum. 305
- §. III. Scopus huius vnctionis, eiusque ratio. 307
- §. IV. Signum crucis in cærimoniis baptiſmi frequenter adhibitum. Præmo, in admiſſione catechumenorum, & ſecundo, tempore exorcismi. 308
- §. V. Tertio, In hac vnctione ante baptiſmum. 310

§. VI. Quarto, *In unctiōe confirmationis.*

pag. 312

CAPVT DECIMVM

De consecratione aquarum baptismi.

- §. I. *Consecratio aquarum per preces facta.* 314
 §. II. *Antiqua forma istarum precum in constitutionibus apostolicis.* 317
 §. III. *Signum crucis in hac consecratione adhibitum.* 318
 §. IV. *Effecta & mutatio, per hanc consecrationem producta, eadem ac in pane & vino eucharistiae.* 319
 §. V. *Quatenus istae preces consecrationis in ecclesia necessariae credite sint.* 324

CAPVT VNDECIMVM

De diuersa ratione baptizandi per immersionem trinam, & adspersionem in baptismo clinicorum.

- §. I. *Omnes baptizandi olim vestibus exuti.* 325
 §. II. *Nulla heic exceptio vel mulierum vel infantium.* 327
 §. III. *Res tamen ita instituta, ut ne quid in decentiam peccaretur.* 328
 §. IV. *Baptismus plerumque per immersionem factus.* 329
 §. V. *Adpersio tamen in casibus quibusdam extraordinariis permessa.* 333
 §. VI. *Trina immersio vniuersalis ecclesiae praxis per aliquot secula. Illius rationes.* 337
 §. VII. *Origo huius consuetudinis.* 339
 §. VIII. *Quo primum tempore ecclesia mutationem quamdam hac in re fieri permiserit.* 341

LIBER DVODECIMVS

De confirmatione, aliisque caerimoniis baptismum consequutis, antequam homines eucharistiae participes redderentur.

CAPVT PRIMVM

De tempore, quo, & de hominibus, quibus confirmatio tributa fuerit.

- §. I. Confirmatio antiquis temporibus statim post baptismum data, si episcopus præsto esset. pag. 344
- §. II. Et hæc quidem infantibus æque ac adultis. Id quod demonstratur, primo, E perspicuis quibusdam testimoniis. 347
- §. III. Et secundo, Ex consuetudine dandi infantibus eucharistiam per plura secula obseruata. 349
- §. IV. Unde confirmatio haud proprium sacramentum, a baptismo distinctum, credita fuisse intelligitur. 350
- §. V. Nec tum quidem, quando a baptismo fuit separata, ut in caussa hæreticorum, qui extra ecclesiam fuerant baptizati. 354
- §. VI. Non maior necessitas dandi hodie infantibus confirmationem quam eucharistiam, ad exemplum priscae ecclesie. 355

CAPVT SECVNDVM

De ministro confirmationis.

- §. I. Chrismatis consecratio soli episcoporum officio per canones reservata. 356
- §. II. Vfus chrismatis inter episcopos & presbyteros diuisus. 358
- §. III. Altera cærimonia imponendi manus episcoporum officio strictim reservata. 362
- §. IV. In quibusdam tamen specialibus casibus presbyteri, accepto mandato, eam administrare poterant. Primo quidem, si episcopi a presbyteris suis postularent, uti hoc illis facerent, qui in ecclesia essent baptizati. 365
- §. V. Secundo, Presbyteri energumenis dare eam poterant. 366
- §. VI. Tertio, Et illis, qui in hæresi vel schismate baptizati fuerant, si in vite essent discrimine. 367

CAPVT TERTIVM

De modo administrandi confirmationem, & de cærimoniis in celebratione eius obseruatis.

- §. I. *Primā confirmationis cærimonia, unctio erat chrismatis.* pag 368
 §. II. *Origo huius unctionis.* ibid.
 §. III. *Forma & modus eam administrandi, vna cum illius effectibus.* 370
 §. IV. *Secunda cærimonia confirmationis, signum crucis.* 373
 §. V. *Tertia & notissima cærimonia, impositio manuum. Et quarta, precatio ei simul iuncta.* ibid.
 §. VI. *Huius impositionis manuum origo.* 374
 §. VII. *Quid de necessitate confirmationis senserint veteres.* 379
 §. VIII. *Quemadmodum eos punierint, qui eam neglexissent.* 381

CAPVT QVARTVM

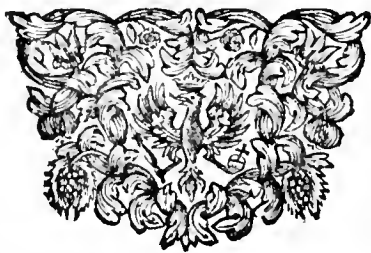
De reliquis cærimoniis baptismi, confirmationem subsequutis.

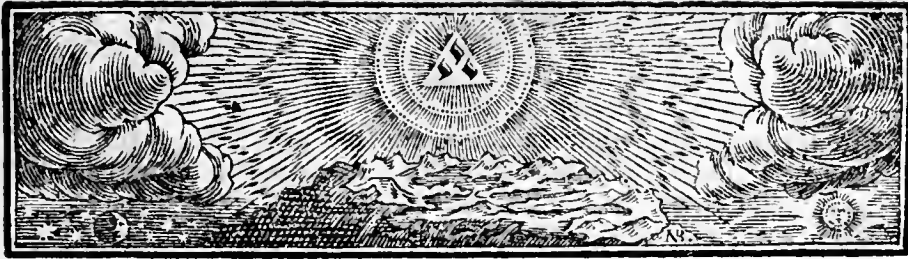
- §. I. *Homines modo baptizati albis vestibus induti.* 383
 §. II. *He nonnunquam cum solempni verborum formula iis tradita.* 385
 §. III. *Per octo dies indute & postea in ecclesia repositæ.* ibid.
 §. IV. *Cærimonia candelarum & facum cerearum. Quis eius scopus, & cuius sumtibus utraque procurata?* 386
 §. V. *Osculum pacis neophytis, seu recens baptizatis, datum.* 388
 §. VI. *Nec non particula mellis & lactis in signum nouæ natiuitatis eorum.* 390
 §. VII. *Tunc orationem dominicam dicere iussi.* 392
 §. VIII. *Cum psalmedia accepti.* 393
 §. IX. *Et extemplo ad communionem altaris admissi.* ibid.
 §. X. *De cærimonia lauandi pedes, in ecclesiis quibusdam reserua atque conseruata.* 394
 §. XI. *Obseruatio quædam generalis in vniuersam antecedentem disertationem, cum respectu ad præsentis ecclesiæ consuetudinem.* 397

CAPVT QVINTVM

De legibus contra iterationem baptismatis tam in ecclesia quam in republica latis.

- §. I. *Non nisi vnum baptismum, proprie sic dictum, in ecclesia licitum. Et cur?* 398
- §. II. *Apud vnos Marcionitas baptismum ter dare vsitatum.* 402
- §. III. *Quod ecclesia in casibus dubiis fecit, id pro iteratione baptismi non habitum.* 403
- §. IV. *Neque quando eos baptizauit, qui minus legitime antea in heresi vel schismate baptizati fuerant.* 404
- §. V. *Apostatae numquam in ecclesia catholica rebaptizati.* ibid.
- §. VI. *Quinam heretici catholicos rebaptizarint.* 406
- §. VII. *Quenam poenae per leges ecclesiasticas & ciuiles iterum baptizantibus inflictae sint?* 408

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI-
CARVM

LIBER DECIMVS

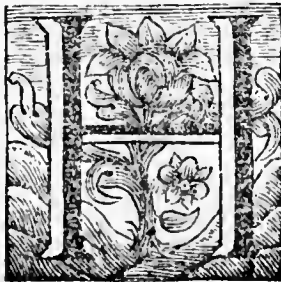
DE INSTITVTIONE CATECHV-
MENORVM, ET DE PRIMO SYMBOLI
ECCLESIASTICI VSV.

CAPVT PRIMVM

DE DIVERSIS CATECHVMENORVM NOMI-
NIBVS, ET CAERIMONIIS, IN EORVM ADMIS-
SIONE IN ISTVM ECCLESIAE ORDINEM OBSERVATIS. ITEM
DE EORVM CATECHISATIONE ET TEMPORE, QVOD
IN HOC EXERCITIO TRANSEGERVNT.

§. I.

*Nominum, κατηχημένων, nouitiolorum, tironum, ceterorum
ratio.*

ACTENVS de diuersis hominum
ordinibus, qui magnum ecclesiae christi-
anae corpus constituerunt, deque ecclesiis
ipsis, seu cultus diuini locis, & diuersis
iurisdictionis finibus, in quos corpus il-
lud longe lateque distributum fuit, lo-
quuti sumus. Sequitur nunc, vt cultum
ecclesiasticum, siue publica ecclesiae offi-

cia & exercitia consideremus, per quæ homines ad calcæte regnum præcis illis temporibus eruditi fuerunt atque instituti. De quibus vt apto & maxime naturali agamus ordine, necesse est, ab institutione ordiamur catechumenorum, qui infimus hominum, qui aliquo communis christianorum nominis iure gaudebant, ordo erant, eorumque institutio primam officii ecclesiastici partem efficiebat. Nonnulla, quæ huc spectant, iam supra libro primo [a] attigimus, vbi de differentia inter catechumenos & *πιστες*, seu perfectos christianos, loquuti sumus. Catechistarum quoque officium considerauimus, loquentes de inferioribus clericorum ordinibus [b]: Et de locis institutionis, seu scholis catecheticis, actum est, quando antiquas ecclesias [c] enarrauimus. Itaque hisce omissis de illis duntaxat ritibus & consuetudinibus verba facturi sumus, quæ in catechumenorum institutione & præparatione ad baptismum in veteri ecclesia fuerunt obseruata, præmittendo non nihil, quod ad diuersa illis data nomina attinet. Catechumeni appellabantur a *Græcis* vocabulis *κατηχέω*, & *κατήχησις*, quæ generatim institutionem in rudimentis & incunabilis artis vel scientiæ alicuius; sensu autem magis restricto & ecclesiastico, institutionem hominum in primis christianæ religionis elementis, significant. Hinc quoque *nouitioli* & *tirones Dei* dicti, quemadmodum in TERTULLIANO [d] & AVGVSTINO [e] obseruamus, ideo quod eam vitæ conditionem amplecterentur, quæ milites Dei & vitæ æternæ candidatos ipsos efficeret. Nonnumquam etiam *audientes* ab ipsorum institutione vocantur: quamquam hoc nomine plerumque singulare aliquod eorum genus denotetur, quibus sermo-

[a] Lib. I. c. IV. §. V. volum. I. p. 33.

[b] Lib. III. c. X. tot. volum. II. p. 51-58.

[c] Lib. VIII. c. VII. §. XII. volum. III. p. 272.

[d] Tertull. de penitent. c. VI. Quidquid mediocritas nostra ad pœnitentiam semel capessendam & perpetuo continendam saggerere conata est, omnes quidem deditos domino spectat, vt omnis salutis in promerendo Deo petitores, sed præcipue *nouitiolis* illis imminet, qui, quum maxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quique catuli infantia adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reprobant, cetera.

[e] Augustin. de symb. fid. ad catechum. lib. II. c. I. (tom. IX. opp. edit. Basil. MDLXIX. p. 1033. a.) Optimi iam *tirones Dei*, fortes milites Christi, dum arma sacramentorum suscipitis, pugnam aduersus diabolum indicitis. ce-

nes tantum audire, precibus autem ecclesiae interesse haud licebat; de quibus postea capite sequente plura dicentur.

S. II.

Impositio manuum in prima catechumenorum admissione adhibita.

ALIO iam [a] loco obseruauimus, quod catechumeni beneficio admissionis in istum statum titulum quemdam communis christianorum nominis sortiti sint; utpote gradu quodam paganos atque haereticos antecellentes, etsi nondum per baptismi lauacrum consummati. Eamque ob causam in hunc statum non sine solemnibus manuum impositione & precibus admittebantur. Id quod perspicue ex iis apparet, quae de *S. Martino* narrat *SULPICIVS SEVERVS* [b], quod quum aliquando vicum quemdam praeteriens turbae sibi obuiam procedenti, quae fuerit tota gentilium, *CHRISTVM* adnuntiaisset, fecissetque non nulla miracula & cuncti *CHRISTVM* dominum fateri coepissent, postulantes, vt eos faceret christianos, non cunctatus in medio vt fuerit campo, cunctos, imposita vniuersis manu, fecerit christianos, ad suosque conuersus dixerit, non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, vbi solerent martyres consecrari. Vbi obseruare licebit, christianos facere & facere catechumenos rem vnā eandemque esse, idque impositione manus factum esse & precibus. Quae obseruatio ad recte intelligendum obscuros quosdam canones & difficilia veterum scriptorum loca, quae multi viri docti sensu erroneo acceperunt, nobis proderit. In concilio *Arclatensi* primo [c] canon habetur, qui illis manum imponi iubet, qui in infirmitate ad amplectendam religionem christianam propensi sint. Et in concilio *Illiberritano* [d] alius eiusdem argumenti canon est, *Gentiles, inquit, si in infirmitate desiderauerint sibi manum imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manum imponi, & fieri christianos.* Iam vero quaeritur, quid heic per *ἴδ* manum imponi & fieri

(a) Lib. I. c. III. §. III. volum. I. p. 33.

(b) Sulpic. Seuer. vit. Martin. dialog. II. c. V. p. 294. (c. IV. p. 437. 440. ed. Lips. MDCCIII.)

(c) Concil. Arclat. I. can. VI. (tom. I. conc. p. 1427.) De his, qui in infirmitate credere volunt, placuit debere eis manum imponi.

(d) Concil. Eliber. c. XXXIX. (ibid. p. 975.)

christianos intelligatur? MENDOZA [e] & VOSSIVS [f] pro impositione manus in baptismo accipiunt; & ALBASPINAEVVS [g] pro impositione manus in confirmatione. Sed verus sensus nihil amplius quam impositionem manus, in efficiendis catechumenis vsitatam, suppeditat, qua gentilibus, simulac conuerterentur, christianos sese vocandi aliquod ius impertiebatur. Atque in hanc sententiam VALESIVS [h], BASNAGIVS [i] & CO-

- (e) Mendoz. not. in concil. Eliber. c. XXXIX. (tom. I. concil. p. 123. d.) In favorem gentilium editus hic canon est, ut videlicet non exspectetur tempus baptismo recipiendo praescriptum, si forte illi morbi necessitate adstringantur: ut si casu ante lucis usura priueniunt, praeteritorum delictorum culpa & poena remissa, ad aeterna possint ascendere tabernacula.
- (f) Voss. de baptis. disput. XII. thes. V. p. 154. Quamquam baptismi in eo (can. XXXIX.) aperte mentio non fiat: tamen, uti ad eum observat Ferdinandus Mendoza, ex eo, quod de impositione manus dicitur, baptismus simul intelligitur; quum haec baptismum consequatur.
- (g) Albaspin. not. in concil. Illiberit. c. XXXIX. (tom. I. conc. p. 999.) Gentilibus, qui in mortis discrimine baptizati essent, manus ab episcopis imponendae, & confirmationis sacramento signandi, si probi fuerint moresque consimiles fidei christianae habuerint. Nam si ex more turpissimorum hominum antea vitam duxerint, non sunt confirmatione perficiendi, quantumvis omnibus vitiiis & flagitiis carerent, & omnem extra noxam censerentur. Hunc ego sensum & explicationem confido patres ipsos Ibero-tanos agnituros pro legitima & pro nata, contra vero quam de baptismo nonnulli adserunt tamquam supposititiam repudiaturos, si utramque adspiciunt. Quis enim unquam docuit, baptismum iis in morte denegandum esse, quorum vita non fuisset honesta? Porro ubinam reperient baptismum manus impositionem nominari & isto nomine a patribus appellari? cetera.
- (h) Valef. not. in Euseb. de vita Constant. lib. IV. c. LXI. Ait Eusebius, Constantinum imperatorem tunc primum manuum impositionem cum solemnibus precatione in ecclesia suscepisse: Id est uno verbo, tunc primum factum esse catechumenum. Nam catechumeni per manus impositionem fiebant ab episcopo, ut docet canon VI. concilii Arelat. - - Idem sancitum est c. XXXIX. concilii Eliberitani. *Gentiles* - - Qui quidem canon Eliberitanus, ut id obiter moneam, nihil aliud esse videtur, quam expositio canonis Arelatensis. cetera.
- (i) Basnag. critic. in Baron. an. XLIV. p. 482. Plurimae *χρησθείας* species fuerunt: sed illa, qua Constantinus in templo Helenopolitano donatus est, ad solam catechumenorum manus impositionem reuocari potest, non ad *curatoriam*; Imperator tum non aegrotabat: non ad *confirmatoriam*; nondum regenerationis lauacrum consequutus fuerat: non ad *reconciliatoriam*; inter peccitantes non agebat. Ergo ad catechumenorum impositionem pertinuerit, necesse est.

TELERIVS [k] intelligunt. Et hunc sensum loci illius apud EUSEBIUM [l] esse oportet, vbi ille de precibus loquens *Constantini* in templo *Helenopolitano* paullo ante eius obitum, illam ipsam ecclesiam fuisse dicit, in qua manuum impositionem cum solemnī precatione primum meruerit accipere, hoc est, in qua catechumenus, adhibitis hisce caerimoniis, factus sit. Nam alia manuum impositio locum heic habere nequit, siquidem inter omnes conuenit, *Constantinum* non baptizatum fuisse ante, quam relicta *Helenopoli Nicomediam* paullo ante obitum suum peruenisset. Ex hisce sensum etiam canonum concilii primi generalis *Constantinopolitani* [m] & concilii *Trullani* [n] intelligere possumus, qui de recipiendis hæreticis *Eunomianis*, *Montanistis* & *Sabellianis*, qui verum & legitimum baptismum non acceperant, loquentes, eos solum vt gentiles admittendos esse dicunt, nimirum primo die ipsos christianos faciendos, secundo die catechumenos, tertio die exorcisandos siue adiurandos, deinde longo tempore in ecclesia instituendos, & tum denique baptizandos. Heic christianos facere nihil sane significat amplius, quam homines ad infimum catechumenorum gradum cum impositione manūs & precibus admittere; quam caerimoniam multi alii actus exorcisandi, catechizandi, ceteri, proxime excipiebant, antequam perfecti & consummati christiani beneficio baptismi redderentur. Vt adeo, quemadmodum in lege quadam sua obseruauit THEODOSIVS [o], duo genera hominum fuerint, quos christia-

- (k) Coteler. not. in constitut. apost. lib. VII. c. XXXIX. Manus imponebant catechumenis, quando eos faciebant catechumenos. - - Ac si mecum sentire vis, hunc ritum intellige expressum in conciliis Arelatensi & Eliberitano, vbi frustra digladiantur interpretes, alii accipientes de baptismo, alii de confirmatione.
- (l) Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. LXI. "Εἶδα δὴ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν διὰ χειροθεσίαν ἰσχυρῶν ἠξίωτο.
- (m) Conc. Constantin. I. c. VII. (tom. II. conc. p. 951.) ὡς ἔληνας δεχόμεθα, καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιῶμεν αὐτὸς χριστιανὸς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχημῆνός ἐστι τὴν τρίτην ἐξορκίζομεν αὐτὸς - - καὶ ἕως κατηχημῆνός αὐτὸς, καὶ ποιῶμεν αὐτὸς χειροθεσίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ τότε αὐτὸς βαπτίζομεν.
- (n) Concil. Trullan. c. XCV. (tom. VI. conc. p. 1182.) vbi eadem verba leguntur.
- (o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostat. leg. II. *Christianis ac fidelibus*, qui ad paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcumque personam testamenti condendi interdicitur potestatem, vt sint absque iure Romano.

norum nomine appellarunt, alii dicti *christiani* ac *fideles*, alii *christiani* & *catechumeni tantum*: Quorum illi per baptismum, hi autem per manuum impositionem cum precationibus tales facti erant. Quæ carimonia erat, in plerisque religionis officiis, in baptismo, confirmatione, ordinatione, pœnitentium reconciliatione, virginum consecratione, agrotorum curatione, & quomodo iam vidimus, speciatim in recens conuersorum in ordinem catechumenorum admissione, vſitata.

§. III.

Et obſignatio adhibito ſigno crucis.

HEIC quoque, vt in plerisque aliis officiis eccleſiæ, ſigno crucis vtebantur. AVGVSTINVS has carimoniaſ omnes coniungit, quando *Catechumenos*, inquit, *ſecundum quemdam modum ſuum per ſignum [p] Chriſti & orationem manuum impositione puto ſanctificari*. Dicere vult, hæc carimoniaſ adhiberi ad indicandum, quod gentilem ſuum ſtatum nunc deſerentes in eccleſiæ chriſtianiæ grêmium ſeſe recipiant. Idem ritus AVGVSTINO in *confeſſionibus [q]* ſuis memoratur, tamquam in ſe ipſum adhibitus, dum eſſet adhuc catechumenus, ſed vtrum heic primam ſui in hunc ſtatum admiſſionem, an vero iam continuatum aliquamdiu in eo progreſſum intelligat, id quidem certum non eſt. In vita autem *Porphyrii*, eccleſiæ *Gazeniſis* epiſcopi, a MARCO diſcipulo illius ſcripta, luculentius id exprimitur. Nam auctor ille de quibusdam recens conuerſis loquens, *Procederunt*, inquit, *ad eius (epiſcopi) pedes, petentes Chriſti ſignaculum*. *Beatus vero quum eos [r] ſignaffet, & feciſſet catechumenos, dimiſit illos in pace, præcipiens eis, vt vacarent ſanctæ eccleſiæ. Et paullo poſt, quum eos catecheſi inſtituiſſet, baptizauit.*

His vero, qui *christiani* & *catechumeni tantum* venerabili religione neglecta ad aras & templa tranſierint, ſi filios vel fratres germanos habeant, hoc eſt, ſuam aut legitimam ſucceſſionem; teſtandi arbitrati proprio in quaſlibet alias perſonas ius adimatur.

(p) Auguſtin. de peccator. merit. lib. II. c. XXVI. (tom. VII. opp. p. 711. edit. Baſil. MDLXIX.)

(q) Auguſt. confeſſ. lib. I. c. XI. Audieram ego adhuc puer de vita æterna nobis promiſſa, per humilitatem filii tui domini Dei noſtri, deſcendentis ad ſuperbiam noſtram; & ſignabar iam ſigno crucis eius & condiebar eius ſale, iam inde ab vtero matris meæ, quæ multum ſperauit in te.

(r) Marc. vit. Porphyrii apud Baron. ad an. CCCCI.

§. IV.

Qua quis aetate inter catechumenos admissus fuerit.

TEMPORIS circumstantia, cuius heic iniicitur mentio, proximo loco ad duas nos quaestiones poterit deducere, nempe qua quis aetate inter catechumenos admissus fuerit? Et, quamdiu in hoc statu manere debuerit, antequam ad sacrum baptismum admitteretur. Prima quaestio ad conuersos ex gentilibus tantum spectat. Nam quod ad fidelium parentum liberos attinet, certum est, quod sicut in infantia baptizati, ita inter catechumenos adsciti fuerint, simulac ad imbibendam doctrinam essent idonei. De gentilibus autem quaestio difficilior est. Verum in aliquo TIMOTHEI, ecclesiae *Alexandrinae* episcopi, responso, pueros ante septimum aetatis annum catechumenos fieri potuisse perspicimus. Nam ille quaestionem ita format: *Si puellus catechumenus utpote annorum septem [i], vel homo etiam perfectus, dum fieret oblatio, opportune adfuerit, eiusque nescius particeps factus sit, quid de eo fieri debet? & respondet: Debet illuminari, hoc est, baptizari.* Ex quibus verbis planum est, de gentilibus cum pueris loqui, non de christianis, qui non baptismum tantum, sed eucharistiam quoque in infantia accipiebant ex regula & more ecclesiae, tunc temporis usitato, quemadmodum loco suo ostendetur.

§. V.

Quamdiu quis in hoc statu manere debuerit.

QVOD ad alteram quaestionem attinet, quamdiu quis catechumenus esse debuere: nulla certa regula hac de re data fuit, sed consuetudo pro diuersa temporum & locorum ratione, nec non pro ingenii alacritate & progressionibus ipsorum catechumenorum variauit. Apostolorum & ecclesiae primum plantatae temporibus nihil de longiore quodam interuallo inter primam hominum conuersionem illorumque baptismum legimus. Historia *Cornelii*, eunuchi *Aethiops*, *Lydiae*, & commentariensis *Philippensis* in actis apostolorum satis est testimonium, ista aetate catechisationem & baptismum proxime fuisse

(1) Timoth. Alexandr. respon. can. quaest. I. (apud Beuereg. pandect. tom. II. p. 165. it. tom. II. concil. Labb. p. 1792.) Ἐὰν παιδίον κατηχούμενον, ὡς ἴτων ἑπτά, ἢ ἀθροῦσθε τίλεισθε ἰνακρήση πρὸς φορὰ γινόμενης, καὶ ἀγνοῶν μεταλάβῃ, ἢ ὀφίλει γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ; Αὐτόκρισις· φησὶ δὲ τῶν ὀφίλει· παρὰ θεῶν γὰρ κέκλυται.

coniuncta. Et sane idoneæ huius rei causæ erant. Infantilis ecclesiæ status & conuersorum zelus id requirebat. Sed seculis subsequenter ecclesia hunc probationis terminum prorogandum esse videbat, ne præpropere hominum ad baptismum admissio vel ecclesiam vitiosis membris repletet, vel desertorum proditorumque tempore vexationis publicæ augetur numerum. Quam ob causam concilium *Illiberitanum* [r] hac in re ira decernebat: *Eos, qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conuersationis, intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti.* IUSTINIANVS in nouella quadam sua [u] tantumdem temporis *Samaritanorum* examinationi præscribit, quod experientia ipsos frequenter ad pristinum denuo errorem reuersos esse docuisset. *Constitutiones apostolica* [x] terminum ad tres annos extendunt, sed hac cum limitatione, vt si quis sit virtutis studiosus & desiderio baptismi teneatur, maturius admittatur, quod non tempus sed mores iudicentur. Concilium *Agathense* an DVI. *Iudeorum* institutioni octo menses [y] præstituit, eandem adferens rationem, ob quam tempus eo vsque prooget, nimirum quia perfidi frequenter esse & ad vomitum redire noscantur. Aliis in locis tempus examinationis diebus ieiunii quadragesimalis absolutum fuisse nonnulli existimant: id enim viri quidam docti ex duobus locis apud HIERONYMVM & CYRILLVM in *catechesibus* colligunt. HIERONYMVS [z] *Consuetudo,*

(r) Concil. Eliber. c. X. II.

(ii) Iustin. nouell. CXI. IV. *φαρὰ δὲ τὸς μὲν μετὰ χριστὸς διδασκαλίας ὅλης αἰδοκίμους, ἐπὶ ἐνιαυτοῦ δύο κατηχεῖσθαι, μαιθάνειν τε τὰς γραφὰς κατὰ τὸ δυνατὸν, καὶ τίτε προσφίρεισθαι πρὸς τὴν ἀπλουτέρεως βαπτίσματα, τῇ μετανοίᾳ τῆ ποσῆτος χρόνους κατεκτείνουσι τὴν ὡς ἀληθῶς ἀπλουτέρεωσιν.* Dicimus autem, vt qui omnino sensu aliquo bonæ doctrinæ tangi possunt, per *duos primium annos in fide instituantur*, & pro vitiis scripturas edificent: tuncque demum sicero redemptionis offerantur baptisati, tam longi temporis poenitentia profusus redemptionis fructum adiequent.

(x) Constitut. apolloi. lib. VIII. c. XXXII. *Ὁ μέγας κατηχεῖσθαι τρεῖς ἔτη κατηχεῖσθαι ἐὶ δὲ σπυδαῖος πρὸς ἡ, καὶ ἑνοίαν ἔχει περὶ τὸ πρᾶγμα, προσδεχέσθαι ὅτι ἄλλο ἢ χρόνον ἀλλ' ὁ πρὸς κρίσται.*

(y) Concil. Agath. c. XXXIV. (tom. IV. concil. p. 1359.) *Iudei, quorum perfidia frequenter ad vomitum redit, si ad legem catholicam venire voluerint, o-
έτω μετῆς ἰντε: catechumενους ecclesie limen introεαν: & si pura fide venire noscuntur, tum demum baptisatis gratiam mereantur.*

(z) Hieron. epist. LXI. ad Pammach. c. IV.

inquit,

inquit, apud nos eiusmodi est, ut iis, qui baptizandi sunt, per quadraginta dies publice tradamus sanctam & adorandam trinitatem. CYRILLVS idem illud videtur significare, quando catechumenos sic interrogat: Tot annorum circulos transegisti, mundo frustra operam nauans, & quadraginta [a] diebus non vacabis pro anima tua? Temporis quadragesimalis ieiunii expressa mentio in neutro loco habetur, videtur tamen illud intelligi, quia isto æuo dies festi paschatis generale baptizandi tempus per omnem terrarum orbem erant. Sed ego hoc de rigidiore & vltima huius exercitii parte intelligo: Interdum tempus catechificationis ad angustiores adhuc limites reducebatur, vt in extrema infirmitate vel generali totius cuiusdam nationis conuersione. SOCRATES de *Burgundionum* conuersione obseruat, quod episcopus *Gallie*, qui eos ad religionem christianam conuertit, quum per septem tantum dies [b] fidei rudimentis eos instruisset, octauo die baptizari. Ita si quis catechumenus periculoso quodam morbo laboraret, baptismo clinico donabatur; quemadmodum ex ante memorato concilio *Agathensi* liquet, quippe quod, quum octo menses *Iudæorum* institutioni præsstituisset, statim subiungit [c]: Quod si casu aliquo, periculum infirmitatis intra præsscriptum tempus incurrerint & desperari fuerint, baptizentur. CYRILLVS ALEXANDRINVS [d] in canonica quadam epistola de catechumenis, qui lapsi & propter crimina sua de ecclesia eiectioni essent, idem statuit, quod hoc non obstante morituri baptismo donari de-

(a) Cyrill. catech. l. ñ. V. p. 18. Τοσούτους κύκλους ἐνίαυτῶν διήλθες, περὶ τὸν κόσμον μὲν ἀπολαύσας, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐχολάζεις τῆ προσευχῆ, διὰ τὴν σεαυτῷ ψυχῆν.

(b) Socrat. lib. VII. c. XXX. γεόμενοι τε ὅν πόλει μᾶ τῆς Γαλτίας, παρακαλοῦσι ὑπὸ τῷ ἐπισκόπῳ τοχῆν χριστιανῶ βαπτίσματος. ὃ δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας παρασκευάσει ἰησοῦσαι αὐτοὺς, καὶ τὴν πίσιν κατηχῆσαι αὐτοὺς, τῆ ὀγδοῇ ἡμέρᾳ βαπτίσει ἀπίλους. Ad quamdam Gallie ciuitatem profecti, postulant ab episcopo, vt christianum baptismum suscipiant. Ille quum septem dies ieiunare eos iussisset, ac fidei rudimentis instruisset, octauo tandem die baptismo donatos dimisit.

(c) Concil. Agath. c. XXXIV.

(d) Cyrill. epist. canon. ad episc. Libyæ & Pentapoli. (apud Peuer. Pand. tom. II. p. 178.) Ἐὰν δὲ χαρισμὸν ὑπομείνωσι πρὸς ἐπιτηδεύοντες πιασμάτων ἕνεκα, ἕτα μὲντοι τελευτῶν κατηχῆσθαι ὄντες, βαπτίζονται. Si segregationem aliqui sustulerint, propter lapsus puniti, deinde morituri sint, catechumeni existentes baptizentur.

beant: BASILIUS *Arintheum* prætorem *Romanum* [e], a coniuge sua ad fidem perductum & in ipso vitæ exitu constitutum, lavacrum regenerationis accepisse narrat. Sexcenta istiusmodi exempla alia in historiæ ecclesiasticæ monumentis obuia sunt, quibus generalis illa obseruatio probari potest, quam de consuetudine ecclesiæ habet EPIPHANIVS [f], quod videlicet catechumeni, si quidem morti propinqui sint, in spem resurrectionis semper ad sacram lauationem admittantur.

§. VI.

Summa antiquarum catechesium capita & methodus institutionis.

VERVM hisce casibus exceptis, longius temporis interval- lum ad homines instituendos & ad baptismum præparandos generatim necessarium esse credebatur; partim ob causam iam memoratam, vt vita ipsorum, durante hoc tempore, digne exploraretur; partim vt gradatim instruerentur, primum quidem in communibus religionis principiis ad auocandum ipsos a pristinis suis erroribus, tum vero in reconditis magis & mysticis fidei christianæ capitibus. Quocirca sermones suos plerumque a doctrina de pœnitentia & remissione peccatorum & bonorum operum necessitate, nec non de natura & vsu baptismi ordiebantur, atque ita catechumenos docebant, quemadmodum diabolo eiusque operibus renuntiare, & nouum fœdus cum Deo inire deberent. Sequebatur dein diuersorum symboli articulorum explicatio, quibus nonnulli naturam & immortalitatem animæ, & recensionem librorum canonicorum scripturæ sacræ iungebant; quæ duodeuiginti celebratissimarum CYRILLI catechesium summa & methodus est. *Constitutionum apo-*

(e) Basil. epist. CLXXXVI. ad coniugem Arinthei prætoris. *πρὸς τὰς ἐξέδοις τῶ βίῃ, τῷ λυτῷ τῆς καλιγενείας ἀποκαθάρσασαι ἢν αὐτῇ πρὸς ἐν αὐτῷ καὶ ευ- αγγὸς γενεῆν, μέγιστη ἔχει τὴν παρασκευάσαν.* In ipso vitæ exitu cunctam ani- mæ maculam lauacro regenerationis accepto repurgauit; cuius rei quum illi conciliatrix & cooperatrix fueris, maxime ex ea consolationem capis.

(f) Epiphani. hæref. XXVIII. Cerinthian. n. VI. *Καλῶς δὲ ἄλλοι τὴν ἰσπὴν ἐμνησκού- τεσ, φασίν, ὅτι οἱ μάλιστα τελευτῶν, ἐν ᾧσι καθήκοντο ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἰσπιδί, πρὸ τῆς τελευτῆς λατρεῖ καθήκοντα, δεικνύοντες ὅτι ὁ τελευτῶν καὶ ἀναστῆσται.* Verum alii commode hoc apostoli dictum (1 Cor. XV, 29.) interpretantur de iis, qui instante morte, si quidem catechumeni sint, ea spe frecti sacra lauatione purgantur, ac mortuos resurrecturos esse demonstrent.

flolicarum auctor [g] præcipua doctrinæ capita in hunc modum præscribit: „Qui ad doctrinam pietatis instruendus est, eruditur ante baptismum in scientia de ingenito, in cognitione de filio vnigenito, in persuasione certa de spiritu sancto. Discat creationis diuersæ ordinem, prouidentia seriem, varia legislationis tribunalia. Erudiat, quare mundus sit factus, & cur mundi ciuis homo constitutus sit. Agnoscat naturam suam, quænam sit. Doceatur, quomodo Deus improbos aqua & igne punierit; sanctos vero per singulas ætates honore ac gloria decorauerit. *Sethum* dico, *Enosum*, *Henochum*, *Noam*; *Abrahamum* & posteros eius, *Melchisedecum*, *Iobum*, *Mosen*, *Iesum*; *Chalebem* & *Phineem* sacerdotem sanctosque singularum ætatum. Item edoceatur, quemadmodum per prouidentiam Deus humanum genus non auersatus fuerit; immo ab errore ac vanitate ad agnitionem veritatis diuersis temporibus vocarit, reducens a seruitute ac impietate ad libertatem & pietatem, ab iniustitia ad iustitiam, a morte æterna ad vitam perpetuam. Post hæc doctrinam de *CHRISTI* incarnatione, passione, resurrectione, & adscensione in cælos, & quid sit renuntiare diabolo & fœdus cum Deo inire, docebantur. Hæc præcipua erant veterum catechesium capita ante baptismum. Vbi obseruari meretur, nullam inter ista capita doctrinæ de eucharistia vel confirmatione fieri mentionem, eo quod hanc catechumenis non nisi post acceptum baptismum tradi liceret. Neque priorum capitum explicatio simul dabatur, sed per certos gradus, prout disciplina ecclesiæ tunc temporis requireret, quæ catechumenos in diuersos distinctos ordines distribuebat,

(g) *Constit. apostol. lib. VII. c. XXXIX. (al. XL.)* Ο μίλων κατηχηθαι τὸ λέγειν τὴν ἰουδαίαν, παιδευέτω πρὸ τῆ βαπτίσματος τὴν περὶ τῆ ἀγγελίαν γινώσκειν, τὴν περὶ τοῦ μωυσογενῆς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τῆ ἀγίας πνεύματος πληροφροσίαν, μωυθανταῖα δουλευσίας διαφορὰ τάξιν, πρηνείας ἱεροῦ, γομοθεσίαι διαφορὰ δικαιοσύνην, παιδευέτω, διὰ τὸ κόσμον γίνωσκειν, καὶ δι' ὃ κοσμοπολίτης ὁ ἀνθρώπος κατίστη ἐπίγνωστικῶς τῆ ἑαυτοῦ φύσιν, οἷά τις ἰσάρχησιν παιδευέτω ὅπως ὁ θεὸς τῆς ποιητῆς ἐκόλασεν ὕδατα καὶ πυρὶ, τὴν δ' ἀγίαν ἰδοῦσασε κατ' ἑκάστην γενεάν λέγων δὴ τὴν Σιθ, τὴν Ἐνώχ, τὴν Ἐνώχ, τὴν Νῶε, τὴν Ἀβραάμ, καὶ τὴν ἐγγύους αὐτῶ, τὴν Μελχισεδεκ, καὶ τὴν Ἰάβ, καὶ τὸν Μωυσία, Ἰησοῦν, καὶ Καλίβ, καὶ Φινεὶς τὴν ἱερίαν, καὶ τὴν κατ' ἑκάστην γενεάν οὕτως ὅπως τε πρηνείων ἐπὶ ἀπιστήσῃ ὁ θεὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γίνωσκειν ἀλλὰ διὰ πλάτης καὶ ματαιότητος εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλει κατὰ διαφορὰς καιρῶν, διὰ τῆς δουλείας καὶ ἀσβεβείας εἰς ἰλουθερίαν καὶ ἐνλάθειαν ἰσχυρίσθαι, διὰ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, διὰ δουλείαν αἰώνιον εἰς ζῶν ἀίδιον.

eosque pro diuersa stationum suarum ratione exercebat. Qua de re capite sequenti fusius.

§. VII.

Catechumenis sacrarum scripturarum lectio permissa.

PORRO heic obseruandum est, quod quasdam scripturæ sacræ partes legere illis licuerit; nam libri morales & historici ad eorum institutionem maxime vtiles esse credebantur; & præcipuus vsus eorum, qui hodie libri apocryphi dicuntur, ad præcepta morum catechumenis instillanda tunc spectabat. Quo respectu ATHANASIVS [b] dicit, quod licet in canonem quidem redacti non sint, vt reliqui veteris & noui testamenti libri; eos tamen a patribus decretum sit legendos ab iis esse, qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint. Sapientiam videlicet Salomonis & sapientiam Sirach, Esfther, Iudith, Tobiam, doctrinam, vt vocant, apostolorum & Herman pastorem. Eamdem plane obseruationem auctor *synopsos scripturæ sacræ* [i], qui sub nomine ATHANASII delitescit, habet, quod præter canonicos sint adhuc alii veteris testamenti libri non canonici, qui catechumenis tantum legantur. Verum hoc non in omnibus ecclesiis licuit. In ecclesia enim *Hierosolymitana*, quo tempore catecheses suas scripsit CYRILLVS [k], aliter videtur obtinuisse. Nam catechumenos suos nihil cum apocryphis commune habere, & hos solos libros studiose meditari iubet, qui & in ecclesia secure tutoque recitentur, nimirum eos, quos apostoli & veteres episcopi, ecclesiæ antillites, (qui multo prudentiores fuerint catechumenis) tradiderint. Quo facto libros canonicos veteris & noui testamenti sigillatim recenset, omnes quidem, vt nunc

(b) Athan. epistol. heortastic. tom. II. pag. 39. (tom. I. pag. 963. a. edit Paris. MDCXCVIII.) ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τῶν ἱερῶν ἕκαστον ἢ κανονισμῶν μὴ, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγιγνώσκεισθαι τοῖς ἀπὸ προσερχομένοις καὶ βυλομένοις κατηχούμενοι τὸν τῆς ἰσοβείας λόγον σοφίας Σολομώντιος, καὶ σοφία Σιράχ, καὶ Ἑσθήρ, καὶ Ἰουδίθ, καὶ Τοβίας, καὶ διδασχὴ καλυμένη τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ποιμὴν.

(i) Athanas. *synops. scriptur.* tom. II. p. 55. (p. 128. c. edit. cit.) ἐκτὸς τῶν (τῶν κανονισμῶν) ἕτερα βιβλία τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἢ κανονισμῶν μὴ, ἀναγιγνώσκωμεν δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις.

(k) Cyrill. catech. IV. n. XXII. p. 66. πρὸς τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχει κοινόν ταύτας μόνας μελέτη σπουδαίως, ἃς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ μετὰ παρήστια ἀναγιγνώσκωμεν· πολὺ σε φρονιμώτεροι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσκοποι, οἵ τῆς ἐκκλησίας προστάται, οἱ ταύτας παραδόντες. - - p. 67. ὅσα ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ ἀναγιγνώσκονται, ταῦτα μηδὲ κατὰ σωτῆρὸν ἀναγιγνώσκονται.

sunt

sunt in nostris bibliis, excepta apocalypsi, quia, vt ego quidem existimo, tunc temporis ea in ecclesia haud lecta fuit. Tandem concludit, hoc dato catechumenis monito, vt, quæ in ecclesiis non legantur, ea omnia neque per se legant. Vnde nos concludimus, quod quemadmodum libri, quos nunc apocryphos vocamus, ne quidem lecti fuerunt in ecclesia *Hierosolymitana*, ita nec catechumenis eorum lectio permessa fuerit, tametsi & priuatim & publice in multis aliis ecclesiis recitari consueuerunt, Equidem nonnullos viros doctos noui diuersa sentire & existimare, CYRILLVM per libros apocryphos non eos, qui hodie eo nomine veniunt, videlicet *sapientiam Salomonis*, *Ecclesiastem* &c. sed alios perniciosos & hæreticos libros intelligere, qui absolute reprobati & omnibus christianis prohibiti fuerint. Verum si hæc eius esset sententia, non solos libros canonicos in ecclesia *Hierosolymitana* legi dixisset, sed, vt alii scriptores in aliis ecclesiis, inter canonicos, ecclesiasticos & apocryphos distinxisset, & libros ecclesiasticos eos esse significasset, quos non minus quam canonicos ad formandos mores, etsi non ad confirmandos fidei articulos, legi liceret: Quum tamen nihil horum, sed contrarium potius dicat, nullos nisi canonicos libros publice in ecclesia lectos esse, nec alios vllos priuatim a catechumenis legi oportere. Quod saltem eo accipiendum est, quod in ecclesia *Hierosolymitana* diuersa ab aliis ecclesiis consuetudo obinuerit; et quod, licet in quibusdam ecclesiis tum librorum canonicorum, tum apocryphorum, siue vt aliis dicuntur, ecclesiasticorum lectio catechumenis permessa fuerit; in ecclesia tamen *Hierosolymitana* solas canonicas scripturas, non autem vllas alias, legere licuerit. At enim vero vtcumque res se habet, obseruatu certe dignum est, nullam olim ecclesiam vlli christianorum ordini sacrarum scripturarum vsu in lingua vulgari interdixisse, quum ipsi catechumeni, qui imperfecti tantum christiani erant, ad libros canonicos in omnibus ecclesiis, & libros apocryphos in quibusdam ecclesiis, pro institutione morum legendos, admoniti sint & excitati. Immo si BEDÆ fas est credere, hi ipsi quasdam e scripturis sacris memoriæ mandare debebant, quæ pars erat exercitii & disciplinæ eorum, antequam ad sacrum baptismum admitterentur. Nam [1] *Pulcher*

(1) Bed. de tabernac. lib. II. c. XIII. tom. IV. p. 887.

in ipsa ecclesia mos, inquit, antiquitus inualuit, ut his, qui catechizandi & christianis sunt sacramentis initiandi, quatuor euangeliorum principia recitentur, ac de figuris & ordine eorum in aperitione aurium suarum solemniter erudirentur: quo sciant exinde & meminerint, qui & quot sint libri, quorum verbis maxime in fide veritatis debeant erudiri. Tantum abest, ut sanctas scripturas ulli hominum ordini lingua incognita obsigillarint veteres doctores, ut potius eas utiles & ad docendum homines minime omnium ingeniosos aptas esse crediderint, secundum illud psalmistæ [m]: *Aditus verborum tuorum illuminat, prudentia instruit simplices.* Hinc lingua vulgari illas legere non tantum perfectis & consummatis christianis, sed ipsis etiam catechumenis, permittebant; inter quos, ut AVGVSTINO aliisque obseruatum est, communiter illi maxime omnium tractabiles erant & optimos faciebant progressus, qui in sacris litteris maxime erant versati. Quam ob causam id partem curæ catechumenorum esse iubebant, ut in earum sese cognitione exercerent, neque vero eo tempore metuebant, ne homines hæretici fierent, si verbum veritatis condocerentur.

LIBRI DECIMI

CAPVT SECVNDVM

DE DIVERSIS CATECHVMENORVM ORDINIBVS, SIVE GRADIBVS, DEQVE EXERCITIIS ET DISCIPLINIS, QVIBVS SINGVLI ORDINES GRADATIM ADSVEFIEBANT.

§. I.

Quatuor catechumenorum ordines, siue gradus, inter veteres.

DIVERSOS catechumenorum ordines, siue gradus, fuisse in omnibus istis ecclesiis, quæ terminum institutionis ad duos tresue annos obseruarunt, omnes viri eruditi concedunt: quot autem ordines præcipue fuerint, de eo quidem non omnes exacte concordant. *Græci antiquorum canonum interpretes duorum genera vulgo statuunt, vocantes alios ἀτελεστέρας imperfectiores, alios τελειωτέρας, perfectiores, quorum hi proximi candidati*

(m) Psal. CXIX, 130.

didati baptismi erant. Ita BALZAMON [a], ZONARAS [b], ALEXIVS ARISTENVS [c] & BLASTARES. Et hanc eorum opinionem multi recentiores scriptores amplexi sunt. CAVEVS [d] haud aliter eos distinguit ac in *perfectiores & imperfectiores*, quorum hos gentiliura loco adhuc habitos fuisse dicit, cui eius assertioni, ob rationes capite præcedente adlatas, adstipulari non

(a) Balzam. not. in concil. Neocæs. c. V. Δύο τάξεις τῶν κατηχημένων εἰσίν.

οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, καὶ, ὡς ἀτελέστεροι, μετὰ τῆς ἀκρόασις τῶν γραφῶν καὶ τῶν θείων ἰσαγγελίων ἰσθὺς ἐξίσαι· οἱ δὲ ἤδη προσήλθοι, καὶ γιγνώσκει τελειώτεροι, ὅθεν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατηχημένοις ἐκχρῆσται ἀγαμίνοντες, τὸ γόνυ κλίνειν ἐπὶ ταύτῃ. Duo sunt ordines catechumenorum. Hi enim nuper accesserunt, & ut imperfectiores, post scripturarum & diuinorum euangeliorum auditionem statim exeunt: illi vero iam pridem accesserunt & perfectiores facti sunt; vnde & orationem, quæ sit supra catechumenos, expectantes, in ea genua flexunt.

(b) Zonar. ibid. Δύο τάξεις ἦσαν τῶν κατηχημένων τὸ παλαιόν· οἱ μὲν

γὰρ πιστοὶ ὄντες, ὑπερδιήμφοι δὲ τὸ βάπτισμα, μετὰ τῶν κατηχημένων ἴσαντο, καὶ τῆς ἐπὶ κατηχημένοις ἐκχρῆσται λεγομένης ἕκλιον τὸ γόνυ, ὅτε δ' ἐξεφανίσθη τὸ, οἱ κατηχημένοι προσήλθοι, τότε ἐξήρχοντο· οἱ δὲ ἄρτι προσήλθοι καὶ ἀτελέστεροι ὄντες, τῷ ἀγῶνι γραφῶν ἦσαν, καὶ μετὰ τῆς ἀνάγνωσις τῶ ἰσαγγελίων ἀπήσαν. Duo catechumenorum olim erant ordines. Alii quidem amplexi sunt fidem, sed qui baptismum differrent, cum catechumenis adstabant, dumque precatio in catechumenos recitaretur, genibus pronoluebantur, ac postquam illud, catechumeni procedite, de more pronuntiatum esset, tunc egrediebantur. Alii autem iam primum accedentes, minusque perfecti, sacrae scripturae auscultabant, euangelioque recitato, dimittebantur.

(c) Alex. Aristen. ibid. Δύο εἶδη κατηχημένων εἰσίν. οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, διὸ καὶ, ὡς ἀτελέστεροι, μετὰ τῆς ἀκρόασις τῶν γραφῶν καὶ θείων ἰσαγγελίων, ἰσθὺς ἐξίσαι· οἱ δὲ πρὸ καιρῶν προσήλθοι, καὶ γιγνώσκει τελειώτεροι.

Duo sunt species catechumenorum: non nulli enim modo accedunt; quo circa & ut imperfectiores, post scripturarum & euangeliorum auditionem statim emittuntur. Alii autem ante tempus aliquod aduenerunt, & perfectiores euaserunt.

Matth. Blattarius (citante Suicero tom. II. p. 72.) 'Eis δύο τάξεις οἱ κατηχημένοι πάλαι ἴσταντο.

(d) Cane primiv. Christ. lib. I. c. VIII. (p. 211. edit. Anglic.) p. 172. edit. German.

Lipf. MDCCXXIII. Erst waren die Catechumeni, oder Catechismus-Schüler, davor zwei gewisse arten und gattungen waren. Die eine hießen τελειώται, die vollkommenern, die schon hoch droben stunden und zur Tauffe geschickt waren; diese konten nicht allein die ablesung der heiligen schrift

possu-

possimus. Ostendimus enim, quod ex eo tempore, vbi manuum impositionem ad faciendos ipsos catechumenos acceperint, semper vocati & habiti fuerint christiani, etsi tantum in statu quodam imperfectiore, donec per baptismum essent consummati. BEVEREGIVS [e] itidem duo catechumenorum genera fuisse statuit, alios ἀκροωμένους, alios ἐυχωμένους, seu γονυκλιόντας, hoc est *audientes*, qui sermonibus & scripturarum lectioni auscultabant, & genuflectentes siue *substratos*, qui ad ministri precationem & benedictionem recipiendam consistebant. SVICERVS [f] & BASNAGIVS [g] eandem prorsus viam sequuntur, in duas classes, *audientium* videlicet & *competentium*, eos distribuentes. MALDONATVS [h] hinc tertiam classem addit, quos *catechumenos penitentes* vocat, eos videlicet, qui sub discipli-

mit anhören, sondern sie durften auch so lange da bleiben, bis das erste Amt war ausgehalten worden. Die andern hießen ἀτελείστοι, die unvollkommenen und unwissenden, welche bloß unter denen Zuhörern stunden, und gleich fortgehen mußten, so bald als man anfieng die gewöhnliche Capitel aus der Bibel abzulesen. Diese wurden noch wie heyden gehalten, welche sich auf den christlichen Glauben legten, und in den allerersten grundregeln der religion unterweisen ließen.

- (e) Beuereg. not. in concil. Nic. c. XIV. Horum (catechumenorum) duo fuisse genera, ex hoc ipso canone demonstrari potest, alios nimirum ἀκροωμένους fuisse, alios ἐυχωμένους. Hic enim decernitur, vt si quis catechumenus lapsus sit, tribus ille annis sit inter ἀκροωμένους, *audientes*, postea autem ἐυχεται, *oret* cum catechumenis, nimirum orantibus, qui etiam γονυκλιόντες, *genuflectentes* vocantur a concilio Neocæsarensi can. V.
- (f) Su cer. thesaur. tom. II. p. 72. Catechumenorum duo erant genera. Vnum eorum, qui audiebant verbum Dei & christiani fieri volebant, sed baptismum nondum petierant, atque hi dicebantur *audientes*, siue *auditores*. - Alterum eorum, qui iam pridem accesserant & in fide recte instituti baptismum petebant & præscripto tempore expectabant. Hi dicebantur *συναγῆντες*, *competentes*.
- (g) Basnag. critic. in Baron. p. 484. Duo catechumenorum ordines exhibentur coram oculis, γονυκλιόντων & ἀκρότων.
- (h) Maldonat. de baptism. c. I. p. 78. 79. Erant tres gradus catechumenorum. Qui valde erant tirones, vocabantur a Græcis ἀκρόδροι, & a Latinis *auditores* siue *audientes*. - Qui autem ita instituti iam erant, vt digni viderentur baptismum, vocabantur *competentes*, quasi ambientes iam baptismum. - Alii erant, qui postquam cœperant catechisari, lapsi erant in peccatum aliquod publicum. Quod censebatur esse summum nefas & propterea relegabantur in numerum *penitentium* christianorum, & expectare debebant tres annos.

na & censura ecclesiæ constituti erant. BONA curiæ Romane purpuratus [r], in quatuor classes eos distinctos se reperire dicit, alios fuisse *audientes*, alios *genuflectentes*, alios *competentes*, alios *electos*. Et certe quatuor eorum gradus fuisse apparet; non tamen exacte eosdem, quos BONA memorat. Nam *competentes* & *electi* non nisi vnus idemque ordo erant. Sed alius quidem ordo erat istos omnes antegressus, cuius nullus horum scriptorum meminit, quos ἔξωθήμενος vocare libet, hoc est, eos catechumenos, qui priuatim & extra fores instituebantur, antequam ecclesiam intrandi veniam acciperent.

§. II.

Primo, ἔξωθήμενοι, seu catechumeni extra ecclesiam priuatim instituti.

FVISSE talem ordinem seu gradum catechumenorum, qualis hic est, ex canone quodam concilii Neocæsarensis euidenter colligitur, qui de diuersis catechumenorum ordinibus & inter reliquos de hoc loquitur in hunc modum: *Catechumenus, qui ingreditur [k] ecclesiam, & in ordine eorum, qui instruantur, adfuit, is autem peccat: si genu quidem flectens, audiat, ut non peccet ulterius, si vero & audiens peccauerit, ἔξωθείσθω expellatur.* Hinc euidenter patet, fuisse aliquem catechumenorum ordinem, quibus ecclesiam ingredi haud permissum fuerit, ad quos ii, qui ex superioribus ordinibus peccauissent, redigendi fuerunt, ob peccata sua puniti, quam pœnam canon ille *expulsionem* ex ecclesia vocat. Per quam *expulsionem* non extrema aliqua eorum reiectio ad gentiles, sed tantum in istum eorum statum rele-

(i) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XVI. n. IV. Catechumenos in varias olim classes distinctos reperio. - In latina ecclesia omnes classes ad quatuor redactæ sunt; quæ in sermonibus & tractatibus latinorum patrum passim occurrunt. Quidam enim ab infidelitate ad fidem conuerti desiderantes audiebant in ecclesia verbum Dei, sed nondum petebant baptismum & ii dicebantur *audientes*. Alii audito sermone procumbebant in genua, & orationum ecclesiæ aliquo modo participes erant, & vocabantur *substrati*, siue *genua flectentes*. Alii in fide recte instituti baptismum petebant, & dicti sunt *competentes*. Qui vero ex istis in albo baptizandorum descripti erant, *electi* nuncupari solebant.

(k) Concil. Neocæsar. c. V. (tom. I. concil. p. 1481.) Κατηχόμενος ἐὰν εἰσέλθῃ εἰς κυριακὴν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει εὐκῆ, ἔσθ' ἂν ἀμαρτάνῃ· ἐὰν μὲν γὰρ γόμῃ κλίῃν, ἀπρούσθω μὲν ἀμαρτάνῃ· ἐὰν δὲ ἀπρούσθω ἐν ἀμαρτάνῃ, ἔξωθείσθω.

gatio intelligitur, in quo antea fuerunt, quum primam manum impositionem recipientes catechumeni redderentur, qui privata institutionis status erat, antequam ecclesiam ingrediendi veniam acciperent. MALDONATO hi *penitentes inter catechumenos*, BALZAMONI VERO & ZONARAE in hunc canonem *προσκληαοιτες*, hoc est *descentes* seu *lugentes* dicuntur; quæ appellatio aliquid huius ordinis, non vero totum exprimit. Erant enim heic catechumeni, priuatim extra ecclesiam instituti, qui non proprie *lugentes* seu *penitentes* erant, vt homines per censuram ecclesiasticam segregati, sed tales erant, qui nondum in ecclesia vnquam fuerant, sed ad tempus aliquod isthoc privilegio carebant, vt tanto maiore eius desiderio astuare inciperent. Donec igitur melius aliquod nomen illis inueniamus, ex hoc canone *ἐξωθούμενος* eos vocare liceat, quod generale nomen est, tam hunc infimum catechumenorum, priuatim extra ecclesiam institutorum, ordinem, quam delinquentes ex superioribus ordinibus, qui, vt ob peccata sua punirentur, ad istum ordinem relegari solebant, comprehendens.

§. III.

Secundo *ακηούμενοι*, *audientes*, seu *auditores*.

PROXIMUM ab isto ordinem constituebant, qui *Græcis ακηούμενοι*, *Latinis vero audientes*, siue *auditores*, vocabantur. Id nominis ex admissione sui ad sermones & sacras scripturas, quæ in ecclesia recitabantur, audiendas acceperant, sed nullis precationibus, ne illis quidem, quæ pro reliquis catechumenis vel energumenis, vel pœnitentibus fiebant, adstandi veniam habebant; sed ante, quam istæ inchoarentur, quum finito sermone solemniter more solito proclamaretur: *Ne quis audientium! Ne quis infidelium!* e vestigio decedere eos oportebat. Quemadmodum ex *institutionum apostolicarum* [1] auctore liquet, qui diaconum, finito episcopi sermone, in excelsum locum adscendere, & *audientes ac infideles* cum ista solemnī verborum formula dimittere iubet, antequam liturgia seu precationes ecclesiæ

(1) Constitut. apostol. lib. VIII. c. V. Πληρώσαντες αὐτὴ τὴν τῆς διδασκαλίας λόγον
 - - ὁ διάκονος, ἐφ' ὑψηλῆ πι ἀνελάθων, κενυτίτω μὴ πὲ τῶν ἀπρομύμων· μὴ
 πὲ τῶι ἀπίστῳ.

initium caperent. Quo intuitu concilium *Nicænum* [m] eos ἀκρωμένους μόνον, *audientes tantum*, appellat, ad distinguendum eos ab illis catechumenis, quibus non tantum sermones licebat audire, sed precationibus etiam quibusdam specialioribus ecclesiæ adstare; quæ pro iis ipsis speciatim fiebant, dum in genua prouoluti impositionem manus & benedictionem ministri ecclesiæ expectabant.

§. IV.

Tertio, γονυκλίνοντες, seu genuflectentes.

Hinc tertium genus catechumenorum oritur, qui *Græcis* γονυκλίνοντες, *Latinis* vero genuflectentes & prostrati vocantur. Hisce nomen catechumenorum olim magis speciatim tributum erat, uti in ante memorato concilii *Nicæni* canone, qui ita habet: *De catechumenis & lapsis, visum est sanctæ & magnæ synodo, ut tribus annis sint inter AUDIENTES TANTVM, post hæc autem cum catechumenis orent.* Hinc ea liturgiæ pars, quæ ad eos attinebat, speciatim dicebatur κατηχουμένων εὐχή, *catechumenorum precatio*, quæ una cum oratione energumenorum & pœnitentium sermonem episcopi proxime excipiebat, quemadmodum ex concilio *Laodicensi* [n] discimus, quod earum methodum præscribit. Et precationum istarum formulæ in *constitutionibus apostolicis* [o] & *CHRYSOSTOMO* [p] recitantur, quas heic non interponimus, quia locum magis proprium in liturgia ecclesiastica inuenient. Cum hisce precibus simul semper manus impositionem recipiebant, in genua prouoluti. Vnde concilium *Neocæsareense* [q] & alia nomine γονυκλινότων eos distinguunt. Precatio vocatur *oratio impositionis manus*, quæ tum in publicis, tum

(m) Concil. Nicæni. c. XIV. (tom. II. conc. p. 36.) Περί τῶν κατηχουμένων καὶ παρακρίσεων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὅσοι τριῶν ἐτῶν αὐτὰς ἀκρωμένους μόνον, μετὰ τοῦτῃ εὐχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων.

(n) Concil. Laodic. (tom. I. p. 150.) c. XIX. Περί τῶν δέον ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τῆς ομιλίας τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τῶν κατηχουμένων, τῶν δὲ μετανοεῖα τὴν εὐχὴν γίνεσθαι. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, catechumenorum orationem peragi; & postquam exierint catechumeni, eorum qui pœnitentium, fieri orationem.

(o) Conflit. apostolic. lib. VIII. c. VI. fere tot.

(p) Chrysostom. homil. II. in 2 Cor. (tom. V. p. 515. seqq. edit. Francos.)

(q) Concil. Neocæsar. c. V. vid. sub anteced. litt. (k) p. 17.

in priuatis catechumenorum exercitiis frequenter recitabatur.

§. V.

Quarto, *Competentes & electi*.

Præter hosce quartus quidem ordo eorum erant, quos *Græci βαπτιζομένους & Φωτιζομένους*, Latini autem *competentes & electos* vocitabant. Quæ vocabula omnia a veteribus adhibita sunt ad denotandum proximos baptismi candidatos, siue eos, qui nomina sua apud episcopum professi, & baptismum proxime futuris diebus festis recipiendi desiderium testari erant. A qua huius beneficii petitione *competentes*, & facta a episcopo eorum examinatione & electione *electi* dicebantur. CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS in catechesibus suis [r] semper eos *Φωτιζομένους* nuncupat, quod vocabulum licet frequenter homines iam baptizatos, siue sacramento baptismi illuminatos; significet; ipsius tamen stilo homines baptizandos, siue catechetica institutione, baptismum antecedente, tantum illuminatos denotat. Atque ita quoque nomen *βαπτιζόμενοι* ab auctore *constitutionum apostolicarum* [s] adhibetur, non pro hominibus reuera baptizatis, sed pro catechumenis baptizari cupientibus. Unde apud eundem auctorem precatio, pro catechumenis in ecclesia recitata, *βαπτιζομένων & Φωτιζομένων εὐχή* iamiam *baptizantium & illuminantium oratio* vocatur. Quod etiam indicat, *substratos & competentes* distinctos fuisse catechumenorum ordines, (secus ac *BASNAGIVS* & alii nonnulli statuerunt) quandoquidem distinctæ precesiones distinctis temporibus in ecclesia pro illis fuerunt recitatæ.

(r) Cyrill. catech. I. II. cet. Κατήχησις τῶν Φωτιζομένων ἐν Ἱεροσολύμοις.

(s) Constitut. apostol. lib. VIII. c. VIII. ὑπὲρ τῶν βαπτιζομένων Ὁ προσηκὼν διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν τοῖς μυημένοις λέσαατε, καθαροὶ γίνεσθε, καὶ διὰ τῶν χριστὸν ἰομοθετήσατε τὴν πνευματικὴν ἀγιασμοῦ αὐτῶν καὶ ἡμεῖς ἐπιτελεῖτε ἐπὶ τοῖς βαπτιζομένοις, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς, καὶ ἀγάσιν κ. τ. λ. Oratio pro iis, qui iamiam baptizandi sunt. Qui per sanctos prophetas tuos prædixisti iis, qui iniciantur ac baptizantur; Lauamini, mundi estote, & per Christum sanxisti spiritua. Iem regenerationem: ipse nunc etiam respice in hos baptizandos, & benedic eis & sanctifica, cætera.

§. VI. *Quomodo hi ultimi institui & ad baptismum preparati fuerint.*

Hi *competentes*, vt diximus; a petitione sacramenti baptismi sic appellabantur, quemadmodum ex AVGVSTINO discimus, qui frequenter hanc istius appellationis rationem [†] adfert, quod appropinquante paschatis festiuitate catechumeni, baptismum recipere cupientes, nomina sua dare soleant, vnde *competentes* vocitentur. Nominibus eorum datis & petitione suscepta: libris ecclesie vna cum sponsoribus inferebantur; vt ab auctore, qui sub DIONYSII AREOPAGITAE [u] nomine scripsit, obseruatur, qui episcopum introducit sacerdotibus mandantem, vt catechumenum vna cum susceptore monumentis inserat. Et in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna* [x] *Stephani* cuiusdam diaconi mentio habetur, cui speciatim hoc negotium datum fuerit, vt nomina eorum, qui ad baptismum veniebant, scriptis mandaret. Hæc scripta vocabantur *diptycha*; vt autem diuersa diptychorum genera habebant, alia mortuorum, alia viuenu-

(†) Augustin. de fide & oper. c. VI. Quam fontis illius sacramenta peterimus, atque ab hoc *competentes* etiam vocaremur. cetera.

Id. de cura pro mortuis. c. XII. Pascha appropinquante *dedit nomen* inter alios *competentes*.

(u) Dionys. Areopag. hierarch. eccles. c. II. n. IV. p. 216. edit. Par. MDCXLIV. (p. 217. edit. Antwerp. MDCXXXIV.) ὡν ἐστὶ σύμβολον ἱερὸν, ἢ τῆ ἱεράρχου τὸ προσίοντα δωρικὴν σφραγῖς, καὶ τῶν ἱερῶν ἢ σωτηριάδος ἀπογραφῆς, πῆς σωζομένων αὐτοῖ ἐγκαιαλέγεται, καὶ μνημοσύνοις ἱεροῖς ἀνατιθέσθαι πρὸς αὐτῶ καὶ τὸν ἀνάδοχον, ὡς τῆς ζωτικῆς πρὸς ἀλήθειαν πορείας τοῦ ἰδὲ ἱερέτη ἀληθῆ καὶ συνεπαδὸν κληροῖται ἐκείνου τὸν δὲ, ἀπλῆ καὶ τῆς θεοπαράδοτος ἠγήσεται τῆ ἐπομένῃ χειρουργίῳ. quorum sacra est testis, summi sacerdotis accedenti datum signaculum, nec non salutaris descriptio sacerdotum, saluandis eum aggregans; atque *sacris inserens monumentis vna cum susceptore*, tamquam salutiferæ ad veritatem viæ: illum quidem amatorem sinceram ac comtem ductoitis diuini; hunc vero, minime errandum diuinitus traditis institutionibus sequendum manu ductorem.

Item pag. 253. §. V. ἱεράρχης ἐπιθήσει αὐτῷ τῆ κεφαλῆ τὴν χεῖρα, καὶ σφραγισάμενος, ἀπογράψασθαι κείνους πῆς ἱερέτη τὸν ἀνάδοχον καὶ τὸν ἀνάδοχον. Summus sacerdos manum capiti imponit & consignans eum sacerdotibus mandat, vt virum susceptoremque describant.

(x) Concil. Constantin. sub Melina. sess. V. (tom. V. conc. p. 324. c.) ὡς Στέφανος ὁ θεῖος καὶ ἱεράρχης & διάκονος ἐπιμαρτυρεῖ, ὁ καὶ πῆς προσευχῆς τῶν ἐκ τῶ θεοῦ βλάπτειμα προσίονται ἰγγράφην τεταγμένην.

tium, hæc præcipue dicebantur διπτυχα ζώντων, *diptycha*, siue libri, *viuentium*, vt PACHYMERES [y] in commentario suo in ante memoratum DIONYSII locum adnotauit.

§. VII.

Partim crebrioribus examinibus, in quibus qui diligentiam suam probarant, electi appellati.

NOMINIBVS eorum sic in sacras tabulas relatis, profectum, quos in antegressis exercitiis catecheticis fecissent, sequebatur exploratio. Et hæc sæpius ante baptismum reprobatur secundum regulam, hæc in re a concilio *Carthaginensi* quarto [z] datam. Qui in isthoc examine probati deprehendebantur, eos *electos* interdum vocabant, quemadmodum in decretis LEONIS MAGNI episcopi *Romani* legimus, qui de illis sub hoc nomine [a] loquitur, quod iam nominati & electi essent, tamquam digni, qui proximis festiuitatibus paschalibus & pentecostalibus, quæ legitima & vsitata baptismum conferendi tempora erant, sacro lauacro perfunderentur. BONA cardinalis hosce *electos* distinctum a *competentibus* ordinem facit: sed huius distinctionis nulla heic videtur esse ratio, quod eorum exercitia omnia vna eademque erant, vsque dum ad baptismum accederent.

§. VIII.

Partim exorcismo, impositione manuum, signo crucis & insufflatione comitato.

NAM quemadmodum vniuersi examinabantur, ita similiter vniuersi viginti diebus ante baptismum exorcismo percelle-

(y) Pachymer. in Dionys. p. 234r. (p. 276. edit. cit.) κελύει πῆς ἑα' αὐτῶν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐν δέλτοις ἱεροῦς ἀπογράφουσαι τὰ ὀνόματα, τῶν προσελθόντων καὶ τῶν ἀναδόχων ταῦτα δὲ οἰμαί εἶναι τὰ τῶν ζώντων διπτυχα. Subditis sibi sacerdotibus diaconisque mandat, vt in *sacras tabulas* nomina referant tam accedentis quam susceptoris. Hunc autem exillimo *esselibrum viuentium*.

(z) Concil. Carthag. IV. c. LXXXIV. (al. LXXXV. tom. II. concil. p. 1206.) Baptizandi nomen suum dent, & diu abstinentia vini & carniū ac manus impositione crebra examinati (al. crebra examinatione) baptismum recipiant.

(a) Leo ep. IV. ad episcop. Siculos c. V. (tom. III. concil. p. 1300.) Manifestissime patet, baptizandis in ecclesia *electis* hæc duo tempora, de quibus loquuntur sumus, esse legitima.

bantur. Huius consuetudinis frequens in antiquis, tam *Græcè* quam *Latine* ecclesiæ scriptoribus mentio habetur. AVGVSTI-
 NVS plus vicè simplici de ea, tanquam communi ecclesiæ *A-*
fricane praxi, loquitur; examinationem [b], catechisationem
 & exorcismum coniungens, ignemque exorcismi, vti ipse lo-
 qui amat, baptismum semper præcedere, adfirmans. Idem ex
 CYPRIANO & concilio *Cartbaginensi*, sub ipso de valore baptismi
 hæreticorum habito, discimus. Nam ibi sæpe monetur, hæ-
 reticos [c] & schismaticos primum per manus impositionem ex-
 orcisari, & tum baptizari debere, antequam vt vera ecclesiæ
 catholicæ membra admitti possint. Hinc etiam hanc praxin
 ita vniuersalem fuisse discimus, vt ne ipsi quidem hæretici
 exorcismum neglexerint, quantumuis ille nullum salutis effe-
 ctum habere, sed tantum per mendacium factus, & dæmonia-
 cus [d] exorcizare crederetur, vt *Cæcilius a Bilia* in eodem con-
 cilio loquitur. FERRANDVS [e] quoque de exorcismo, qui post
 celebratum *competentium* scrutinium statim peragatur, loquitur.
 Similia testimonia pro ecclesiarum *Italicarum* & *Hispanicarum*
 consuetudine in PETRO CHRYSOLOGO [f] & concilio *Bracaren-*

(b) Augustin. in psalm. L.V. (tom. VIII. opp. p. 679. d. edit. Basil. MDLXIX.)

Et in sacramentis, in catechizando & in exorcizando adhibetur prius ignis.
 - Post ignem autem exorcismi venit ad baptismum, vt ab igne ad a-
 quam, ab aqua ad refrigerium.

Id. de fide & operib. c. VI. (tom. IV. p. 60.) Suis nominibus datis, abstinencia,
 ieiuniis, exorcismisque purgantur. - Iphis diebus, quibus catechizantur,
 exorcizantur, scrutantur.

(c) Concil. Carthagin. apud Cyprian. p. 232. (p. 355. edit. Par. MDCXLVIII.) Cen-
 seo omnes hæreticos & schismaticos, qui ad catholicam ecclesiam voluerint
 venire, non ante ingredi, nisi exorcizati & baptizati prius fuerint.

Ibid. p. 237. (p. 359.) Primo per manus impositionem in exorcismo, secundo
 per baptismum regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem ve-
 nire.

(d) Ibid. p. 230. (p. 354.) Apud hæreticos - omnia per mendacium aguntur,
 vbi exorcizat dæmoniacus.

(e) Ferrand. epist. ad Fulgent. de catechizando æthiope inter Fulgentii opera
 p. 606. edit. Lugd. MDCLII. Celebrato solemniter scrutinio, per exorcismum
 contra diabolum vindicatur.

(f) Petr. Chrysolog. serm. LII. (pag. 139. edit. Paris. MDLXXXV.) Hæc est, quod
 veniens ex gentibus impositione manus & exorcismis ante a demone pur-
 gatur, & apertionem aurium percipit, vt fidei capere possit auditum, vt
 possit ad salutem proficente domino peruenire.

si secundo [g] videri possunt. Quorum in posteriore speciatim decernitur, vt hi exorcismi per viginti ante baptismum dies continentur. GENNADIUS MASSILIENSIS [b] semel atque iterum non de *Gallicana* tantum, sed de vniuersali etiam ecclesia in vniuerso mundo testatur, quod exorcismi & exsufflationes tam infantibus, quam adultis adhiberi consueuerint, antequam ad sacramentum regenerationis & fontem vitæ admitterentur. Et quod ad ecclesiam *Græcam* speciatim attinet, (quamuis auctor *constitutionum apostolicarum* ex peculiari ratione nullam huius cærimoniam mentionem faciat, quia negotium exorcistæ non tamquam perpetuum & ordinarium aliquod officium in ecclesia, sed tamquam extraordinarium & miraculis insigne donum Dei [i], exhibet, vti apostolorum æuo fuit;) GREGORIUS NAZIANZENSIS & CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS testes huius consuetudinis sunt omni exceptione maiores. Nam NAZIANZENSIS in oratione sua de baptismo [k] catechumenum suum

It. Sermon. CV. p. 277. edit. cit. Qui solum verbo fugerat demones, & infirmos omnes sola sanauerat inssione: quare super hanc mulierem suas imponit manus? Quare circa istam curandi ordinem nouit, nisi quia tunc in vna sanat omnes: immo quia non ante suscipit ecclesiam, nisi tamper impositionem manuum suarum purget a diabolo & faciat christianam: & amplius faciendorum christianorum curam præsentis formet, & instituat sacramento.

(g) Conci. Bracar. II. c. I. (al. conc. III. tom. V. conc. p. 896.) Ante viginti dies baptisimi ad purificationem exorcismi catechumeni curant: in quibus viginti diebus omnino catechumeni symbolum, quod est, credo in Deum patrem omnipotentem, specialiter doceantur.

(b) Gennad. de dogmat. eccles. c. XXXI. (inter opera Augustini tom. III. p. 200.) Illud etiam, quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta ecclesia vni-formiter agit, non otioso contemplantur intuitu. Quum siue paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam exorcismis & exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur.

(i) Constit. apostol. lib. VIII. c. XXVI. ἑποριστὴς ἢ χειροτονεῖται ἐνοίας γὰρ ἐκείνου τὸ ἰσθλον, καὶ χάριτος Θεῷ διὰ χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τῷ ἀγίῳ πνεύματι, ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα ἰκμάτων δι' ἀσπικαλύψαι ὑπὸ Θεῷ ἀναδέικνυται, φανεραὶ ὕψος παύσει τῆς ἐν αὐτῷ χάριτος. Exorcista non ordinatur. Hæc enim certaminis laus pendet a libera & bona voluntate & a gratia Dei per Christum, aduentu spiritus sancti. Qui enim accepit charisma seu donum sanationum, per reuelationem a Deo declaratur, cunctisque manifesta est gratia, quæ est in ipso.

(k) Nazianz. orat. XL. de bapt. (tom. I. p. 657. a.) Μὴ διαπτύσῃς ἑξορκισμῷ θειοτατα

ita adloquitur: *Ne exorcismi medicinam respicias, nec se illius longitudo-
dinem animo concidas. Nam id quoque velut lapis quidam Lydius est,
ad quem exploratur, quam sincero quisque pectore ad baptismum accedat.* CYRILLVS [1] eadem catechumenum suum monet, *Exorcismos, inquit, studiose suscipe: Sive enim insufflaveris, sive exorcizeris, existima, eam rem tibi esse salutem. Nam ut rude infectumque aurum, vel adulteratum, multisque aliis commixtum mineris, uti cum cre, stanno, ferro, plumbo, si cupimus aurum tantum habere, non poterit illud sine igne ab diversis a se metallis purgari: sic absque exorcismis anima purgari non poterit. Divini enim sunt, ex diversisque scripturis collecti. Et paullo post pergit: Quemadmodum aurifabri per quadam subtilia instrumenta, sufflantes ventulum igni, & aurum in fornace constantes excitantesque propositam flammam, id quod querunt, reperiunt; sic quum exorcista per spiritum sanctum exercent timorem, & in corpore, tamquam in fornace, animam accendunt, fugit tunc inimicus demon, adest autem salus, & spes vite aeternae permanet: denique anima purgata a peccatis salutem consequitur. Vbi duo observare licet, quae multum lucis hac in materia nobis foenerantur: I. Cur toties a veteribus vocetur ignis exorcismi; quia videlicet animam purget, & spiritum malum quasi exurat. II. Quod hi exorcismi nihil nisi preces fuerint, e sacrarum scripturarum verbis collectae & compositae, ad Deum orandum, ut dominium & potestatem Satanae in illis, qui CHRISTO nomen dedissent, frangere, eosque ab illius hostis tyrannide, spiritum erroris &*

πίσαν, μηδὲ πρὸς τὸ μῆκ^{ον} ταύτης ἀπαγορεύτης βάσανός ἐστὶ καὶ αὐτὴ τῆς περὶ τὸ χεῖρισμα γνησιότητ^{ος}.

- (1) Cyrill. praefat. ad catech. n. V. p. 7. Τὰς ἰσορκισμῶν δέχξ μετὰ σπυδῶν καὶ ἰμφοσηθῆς, καὶ ἰπορικῶδῆς, σαθῆρια σοι τὸ πῆγμα νόμισον ἐναι: ἀργὸν χρυσοῦ, καὶ δεδολωμένον, ποικίλεις ὕλαις ἀικαιμιγμένον, χαλκῶ, καὶ κασιτεῖρῳ, καὶ σιδῆρῳ, καὶ μελύβθῳ, ζητήσῃ τὸν χρυσοῦ μίον ἔχειν χρυσοῦ μὴ δύναται εἶναι πύρος καθαρῆναι πᾶ ἀνοικεῖν: ὅτως εἶναι ἰσορκισμῶν εἶ δύναται καθαρῆσαι ψυχῆ: οἱ δὲ θεοί, ἐν θεῶν γραφῶν συνεκλιγμένοι. - - ὁ γὰρ τρόπον οἱ τῆς χρυσοχοικῆς ἰργασίας τὸ πνεῦμα τῆ πνὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ εἰ τῇ χῶνῃ κεκρυμμένοι χρυσοῦ ἀναφυσῶντες τὴν παρακειμένην ἰρεθίζοντες φλόγα ἰυρίσκου τὸ ζητήσῃμον, ὅτω τῶν ἰσορκισμῶν διὰ πνεύματ^{ος} θεοῦ ἰμβαλλόντων τὸν φόβον, καὶ ὡσπερ εἰ χῶνῃ τῆ σώματ^{ος} τὴν ψυχὴν ἀναζωπυρένται, φεύγει μὲρ ὁ ἰχθῆρῆς δαιμον, παραμῆνει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμῆνει ἡ ἐλπίς τῆς αἰωνίῆ ζωῆς, καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρῆσα τῶν ἀμαρτημάτων, ἔχει τὴν σωτηρίαν.

Id. cateches. l. n. V. p. 18. ῥόλασοι εἰς τὰς ἰσορκισμῶν. In exorcismis studiose verferis.

prauitatis ex iis expellendo, liberare vellet. Hinc CŶRILLO [m] alibi λόγοι ευχῆς, verba precationis dicuntur, quibus dæmoniacus, qui ferreis vinculis a multis retineri non possit, ab vno contineatur, per eam, quæ in illo sit, spiritus sancti virtutem, & simplex exorcizantis adflatus efficiatur ignis, ad expellendos inuisibiles spiritus idoneus. Vt adeo totum exorcismi negotium eiusque potestas in precationes abeat, quarum formulæ quædam etiam nunc in *euchologio* [n], seu libro rituali ecclesiæ Græcæ per IACOBVM GOAR, & in *sacramentario Gallicano* per MABILLONIVM [o] publicato, leguntur. Vnde etiam patet, quod insufflationem & manus impositionem, & signum crucis (quod eodem tempore adhibitum fuit, vt in scriptis AVGVSTINI [p] & AMBROSII [q] legimus) tantummodo considerauerint vt decentes carimonias, precationi, cuius virtuti, non nudis istis carimoniis, omnis efficacitas & beneficium huius partis disciplinæ catechumenorum adscribi debeat, adiunctas. Licet enim carimoniam interdum solam memorentur, precatio tamen semper subintelligenda, & pro capite & summa huius actionis habenda est, carimoniis & ritibus circumstantiarum duntaxat vicem sustinentibus.

(m) Cyrill. catech. XVI. n. IX. p. 234. πολλῶν ὁ δαίμων, ἐσθιδεῦσιν δεσμοῖς ὑπὸ πολλῶν κηκρατέων, λόγοις ευχῆς ἐκρατέει ὡς ὡτῶν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τῆ ἀγίᾳ πνεύματι καὶ τὸ ἀπλῶν φῶσμα τῆ ἐπορευόμενης πύρ γίνεται τῶν κηφανομένων.

(n) Eucholog. p. 336 -- 338. Ἐπιτιμῶ σε κύριε, διάβολε, ὁ παρανομῶν εἰς τὸν κόσμον, καὶ κατασκευάσας ἐν ἀνθρώποις, ἵνα τὴν ἐν καθέκῃ ψευσιδίᾳ καὶ τῆς ἀνθρώπων ἐξέλπται. κ. τ. λ. Increpat te, diabole, dominus, qui aduenit in mundum, & habitauit in hominibus, vt homines sublata tua tyrannide liberaret cetera.

(o) Mabillon. Musæum Italic. tom. I. part. II. p. 323. *Facies signum* † *in eum* (christianum faciendum) & *dices symbolum*. Accipe signum crucis tam in fronte, quam in corde. Semper esto fidelis. Templum Dei ingredere, idola derelinque. Cole Deum patrem omnipotentem, & Iesum Christum filium eius, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & sæculum per ignem, cum spiritu sancto in sæcula sæculorum. *Post hæc insufflabis in os eius ter & dices*. Accipe Spiritum sanctum, & in corde tenes.

(p) Augustin. confess. lib. I. c. XI. vid. cap. I. §. III. litt. (r) pag. 6.

(q) Ambrosii de iis, qui initiantur c. IV. Credit etiam catechumenus in crucem domini Iesu, qua & ipse signatur.

§. IX.

Partim ieiunii, abstinentiæ, confessionis & pœnitentiæ exercitiis.

DURANTE eodem hoc viginti dierum interuallo catechumeni etiam abstinentia & ieiuniis, tamquam accommodata ad recipiendum baptismum præparatione, exercebantur. Concilium *Carthaginense* [r] quartum canonem habet, hæc omnia coniungentem: *Baptizandi nomen suum dent, & diu sub abstinentia vini & carnis ac manus impositione crebra examinati baptismum recipiant.* Similiter *AUGUSTINVS* [s] abstinentiam, ieiunia, & exorcismos coniungit, speciatim abstinentiæ ab usu coniugii, durante hoc præparationis ad baptismum tempore præstandæ, faciens mentionem. Ita *SOCRATES* [t], *Burgundiones* ab episcopo quodam *Gallicano* baptismum petentes, septem dies prius ieiunare iussos & sic baptismum donatos esse, memoriæ prodidit. Et quum impostor quidam *Iudeus*, qui *Arianorum* & *Macedonianorum* baptismum susceperat, tandem ad *Paulum Novatianorum* episcopum accessisset, seque baptismi percipiendi desiderio flagrare adfirmans, vt per ipsius manus illum susciperet, obsecrasset, idem auctor [u] obseruat, quod *Paulus* baptismum ei se daturum negauerit, priusquam rudimentis fidei esset institutus, &

(r) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXIV. (tom. II. concil. p. 1206.)

(s) Augustin. de fide & operib. c. VI. (tom. IV. opp. p. 60.) Sine dubio non amitterentur, si per ipsos dies, quibus eandem gratiam percepturi, suis nominibus datis, *abstinentia, ieiuniis exorcismisque* purgantur, cum suis legicimis & veris uxoribus se concubituros profiterentur, atque huius rei, quamuis alio tempore licitæ, paucis ipsis solemnibus diebus nullam continentiam seruaueros.

(t) Socrat. lib. VII. c. XXX. ὁ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας παρασκευάσας νηστεῦσαι αὐτὸς, καὶ τὴν πλὴν κατηχήσας αὐτὸς, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ βαπτίσας ἀπέλυσε. Quum septem dies ieiunare eos iussisset, ac fidei rud mentis instituisse, octauo tandem die baptismum donatos dimisit.

(u) Socrat. lib. VII. c. XVII. Ἰουδαῖος τις ἀπατεὼν χριστιανίζων ὑποκρινόμενος, πολλὰ κἀκεῖ ἐβαπτίσθη, καὶ διὰ ταύτης τῆς τέχνης χρήματα συνέλογιστο· αἷς δὲ ποικίλαις αἰρίσιν τῇ τέρψι κατηχῆται· καὶ γὰρ Ἀρειανῶν καὶ Μακεδονιῶν ἰδιόμοτοι βάπτισμα μὴ ἐχόντες ἀπατήσονται, ἵδιος ἦκει πρὸς τὸν Ναυαπαιῶν ἐπίσκοπον Παῦλον καὶ τῷ βάπτισματι ἐπιδυμένῳ ἑπὶ τὸν, διὰ τῆς αὐτῷ χαρῆς παρεκάλει τὸν τυχεῖν· ὁ δὲ ἀποδείχεται μὴ αὐτῷ τὴν σπουδὴν εἶσθετεροι δὲ ἴσθη δώσειν τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθεὶς τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον, μετὰ τῶν νηστεύσας σχολάσαι ἡμέρας πολλὰς.

complures adhuc dies *ieiuniis* vacasset. Hæc *ieiunia* *IUSTINO* *MARTYRI* quoque & *TERTULLIANO*, de hominum præparati-
 one ad baptismum loquentibus, memorantur: *Quicumque per-
 fuxi fuerint*, inquit *IUSTINVS* *MARTYR* [x], *Et crediderint, vera
 esse, que a nobis traduntur Et dicuntur, ac viuere se ita posse receperint,
 orare IEIUNANTES, Et petere a Deo priorum peccatorum remissionem
 docentur, nobiscum illis una Et orantibus Et ieiuantibus.* Ita *TERTUL-
 LIANVS* [y] ait: *Ingressuros baptismum orationibus crebris, IEIUNIIS
 Et genucationibus Et pernigiis orare oportet, Et cum confessione omni-
 um retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Ioannis.* *Tingeban-
 tur, inquit, consistentes delicta sua. Nobis gratulandum est, si non pu-
 blice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras.* Unde colligere
 nobis licebit, hæc confessiones interdum publicas fuisse, in-
 terdum vero priuatas; utpote pro sapientia ecclesiæ iniunctas.
 Qui plura hac de re videre cupit, *CYRILLI catecheses* [z] & *GREGO-
 RII NAZIANZENI orationem de baptismo* [a] consulat, qui con-
 fessionibus & ieiuniis chameunias, gemitus & lacri-

(x) Iustin. Mart. apolog. II. p. 93. ἔσοι ἀν πεποῦσσι καὶ πιστεύσιν ἀληθῆ ἰαῦτα ἰὰ
 εἶδ' ἡμῶν διδασκαλῶν καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βίαν ἕτας δύνασαι ἐπιχειρῆσαι,
 ἐπιπέσαι τε καὶ αὐτῶν πεσοῦτες παρὰ τῶ Θεῷ τῶν προσωρηγημένων ἀφισσιν διδάσκου-
 ται, ἡμῶν συγχρημαῖσι καὶ συνηστυβίῶν αὐτίσιν.

(y) Tertull. de bapt. titin. c. XX.

(z) Cyrill. catech. I. p. V. p. 17. Καίρος ἐξμολογήσεως ὁ παρὼν Εξμολογήσῃς ἰὰ πε-
 πηχημένα, ἰὰ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ, ἰὰ ἐν νυκτὶ, ἰὰ ἐν ἡμέρᾳ. Tempus præfens
 est tempus confessionis. Confite ue, quæ perpetrasti, siue verbo, siue opere,
 siue noctu, siue interdum.

Ibid. p. VI. p. 19. Εἴ τι καλέ πινῶ ἔγχεσ, ἀφισί προσίχρη λαβῆν ἀφισιν ἀμπερῶν,
 ἀιάχρη καὶ σε συγχρημαῖσι τῶ ἡμαρτηκόπ. Reputa, si quid contra aliquem
 habes, & dimitte. Accedis accepturus remissionem peccatorum, necesse est,
 ut & tu delinquenti ignoscas.

(a) Nazianz. or. t. XL. de baptismo p. 617. γ. Μὴ ἀπαξιώσης ἐξαγορεῦσαί
 σε τὴν ἀμαρτιάν, εἰδὼς ὅπως Ἰωάννης ἐβάπτισεν, ἵνα ἴην ἐκείθεν αἰχμήν, ἰὴ
 εἰλωθῆ φόνος. Ne peccatum tuum confiteri graue ducas, sciens, quo pa-
 do Ioannes baptizauerit: ut per huius vitæ pudorem futuri sæculi pudore
 ignomini inque fugias.

Ibid. p. 600. b. Καλὸν σοι βοήθημα πρὸς τὸ ἰσχυρῆν, ὡν ἐπιποθεῖς, ἀγρυπνίαι, νη-
 σείαι, χαμευνίαι, προσευχαῖ, δάκρυον, οἰκτιρῶν, ἰὼν δεομένων μετέδοσις. Magnum
 tibi ad ea, quæ cupis, adiequenda & retinenda, subsidium attulerint vigi-
 læ, ieiunia, chameunias, orationes, lacrimæ, commiseratio pauperum, lar-

Ibid. d. εἰς χρομφιλίτην λάβης προσπίπτουσα, πᾶσαν συγγραφήν ἀδικοῦ καὶ δι-
 mas,

mas, & iniuriarum condonationem addunt, tamquam vera animi poenitentis signa, antequam quis ad sigillum remissionis peccatorum, ex manu Dei per ecclesiae suae ministrum recipiendum, accedat.

§. X.

Partim memoriae mandando symboli fidei & orationis dominicae verba.

Hoc tempore *competentes* verba etiam symboli fidei docebantur, quae memoriae mandare debebant, coram episcopo in ultimo examine ante baptismum recitanda. Haec institutionis catecheticae pars ab ipso saepenumero episcopo peragebatur, vii ex AMBROSIO [b] discere possumus, quando *competentes* ab aliis catechumenis sic distinguit: *Dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus tradebam in baptisteriis basilicae.* Hoc in quibusdam ecclesiis viginti diebus ante baptismum fiebat; ita enim pro ecclesiis *Hispanicis* concilium *Bracarense* [c] secundum statuit. Sed concilium *Agathense* in *Gallia* [d] de octo tantum diebus ante festum resurrectionis CHRISTI loquitur, *dominicae palmarum* constituens, qua in omnibus ecclesiis *Gallicanis* symbolum competentibus publice tradi debeat. Sed fortassis distinguendum fuerit inter publicam & priuatam competentium in symbolo fidei institutionem; atque ita altera priuatim viginti diebus ante a catechistis in baptisteriis seu scholis catechetis,

καὶ αὐτὸν διὰ πᾶσον μὲνῃσι τῶν μυρίων τελευτήσαν, ἂν σοι χριστὸς ἰσχυρίσαστο· μὴ γένησθε πάλαιον πικρὸν τῆ ἐλάττει· οὐ χρεῖς καὶ ἑαυτοῖς ποῖ; τοῖς ἐμοῦ ὀφείλοις, ὃ τὸ πλέον παρὰ τὰ δικαστὴ συγχωρηθεῖς, μὴ καὶ τοῦ ἐμῆς φιλαδελφίας ἐπιόχης δίκην, ἢ ἐκ ἑμῆς λαβὼν ἐπίδηγμα. Si debitorem nactus sis, ad pedes tuos sese abicientem, syngrapham omnem, tam iustam quam iniustam, concerpe. Decem illa talentorum millia, quae tibi Christus remisit, in memoriam reuocet. Noli te acerbum minoris debiti exactorem praebere, & quidem conseruis: quum tibi a domino maior summa condonata sit; ne humanitatis quoque illius, quam tibi in exemplum propositam haud quaquam imitatus es, poenae a te expetantur.

(b) Ambrosii epistolae XXXIII. ad Marcellinam sororem p. 118.

(c) Concil. Bracar. II. al. III. can. I. (tom. V. concil. p. 896.) Ante viginti dies baptismi - catechumeni symbolum, quod est, credo in Deum patrem omnipotentem, specialiter doceantur.

(d) Concil. Agath. c. XIII. (tom. IV. concil. p. 1381.) Symbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis vna die, id est, ante octo dies dominicae resurrectionis, publice in ecclesia competentibus tradi.

altera autem publice octo diebus ante, ab ecclesiæ ministris fieri potuit. Sed utcumque res se habuit, certus quidam dies catechumenis præstitutus erat, quo rationem de fidei symbolo reddere debebant, & hic erat dies parasceues, seu proximus ante domini nostri *IESU CHRISTI* passionem, quem concilium *Laodicenum* [e] quintam maioris hebdomadis feriam appellat, ubi eos, qui baptizandi erant, fidem, quam memoriæ mandarant, episcopo vel presbyteris ecclesiæ recitare oportebat. Et hic vnus solus dies per plura sæcula fuit, quo symbolum fidei in ecclesiis *Græcis* fuit recitatum, ut *THEODORVS LECTOR* [f] fidem nobis facit, qui illud olim semel tantum per annum, die videlicet magnæ parasceues, siue dominicæ passionis, dum episcopus baptizandos examinaret, recitatum esse dicit. Fidei symbolo memoriæ mandato, orationem dominicam edocebantur, cuius vsus catechumenis ante baptismum vulgo haud permittebatur. Nam hæc oratio *εὐχὴ πιστῶν*, *fidelium oratio* dici solebat, quippe quæ peculiariter a totis baptizatis, qui per regenerationem filii Dei facti, ac priuilegium ad Deum, tamquam patrem suum caelestem, adeundi adepti erant, adhibebatur: quod catechumeni, (illi certe, qui ex prioribus ordinibus erant) facere proprie non poterant. Quando autem ad hunc vltimum competentium gradum peruenerant, proxime baptismum suscepturi, tum hæc precandi formula pars institutionis eorum euadebat, non autem antea. Quemadmodum ex *FERRANDO* diacono videmus, qui de ipsis loquitur, ut qui primum symboli fidei verba memoriter pronuntient, & deinde [g] do-

(e) Concil. Laodic. c. XLVI. (tom. I. conc. p. 1104.) Ὅτι δὲ τὸς φωτισμένους τῆς πίστεως ἀμυνθῆναι, καὶ τῇ πᾶσι τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγεῖν τὸ εὐαγγέλιον, ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. Quod oportet eos, qui illuminantur, fidem discere & quinta hebdomadis festa episcopo renuntiare vel presbyteris.

(f) Theodor. Lect. lib. II. p. 163. Τιμάθει τὸ τῶν Σαματιῶν δίκαια καὶ ὁκλῶ πάσι τῆς πίστεως σύμβολον, κατ' ἐκάστην σὺναξιν λέγεσθαι παρεσκευάσει, ἐπὶ διαβολῇ δῆθεν Μαρτιοῦ, ὡς αὐτῶν μὴ δεχομένων τὸ σύμβολον, ἀπαξ τῆ ἑτέρας λογόρροιο πρῶτον ἐν τῇ ἀγία παρασκευῇ τῆ θείης πάσας, τὴ καιρῶ τῶν γνωμιῶν ἐπὶ τῆ ἐπισκοπῆς καθύψιστων. Timotheus symbolum fidei trecentorum & duodueniginti patrum, in singulis collectis recitari præcepit, in odium scilicet Macedonii, quasi ille non susciperet id symbolum: quod antea semel tantum recitabatur quotannis, die magnæ parasceues, siue dominicæ passionis, dum episcopus baptizandos catechizaret.

(g) Ferrand. epist. ad Fulgent. de catechizando Aethiope. Ipsa insuper sancti
mini-

minicam orationem condiscant. Idem ex CHRYSOSTOMO, AVGVSTINO & THEODORETO patet, de quibus cap. V. §. IX. vbi de antiqua celandi catechumenis sacra mysteria ratione agemus, magis particulariter dicendi locus erit.

§. XI.

Nec non ea, quæ ad renuntiandum diabolo, & ad se adscribendum CHRISTO, nec non ad dandum alia responsa in baptismo pertinebant.

VNA cum symbolo fidei aptas responsiones, quæ in baptismo dandæ erant, docebantur: speciatim illa verba, quæ ad renuntiandum diabolo & eius operibus & pompis, & cultui, & angelis, & artibus, cunctisque rebus ad eum spectantibus, & contra ad coniungendum se cum CHRISTO, eique se adscribendum pertinebant, condiscenda illis proponebantur. Quamvis enim istæ cærimonix, quatenus solemniter cum publica celebritate peragebantur, ad baptismum ipsum proprie spectarent; necesse tamen erat catechumenos prius institui, quemadmodum heic ipsi sese gerere deberent, vt ne earum rerum ignorantia ipsos, ad baptismum accedentes, anxios haberet & sollicitos. Et proinde *constitutionum apostolicarum* auctor [b] hanc specialem partem institutionis catechumenorum iam iam baptizandorum esse, iubet, vt in iis, quæ ad renuntiandum diabolo, & quæ ad se dedendum CHRISTO pertineant, erudiantur. Et reuera ad hæc non tantum in ipso baptismo suo; sed iam ante, tamquam legitimam ad illud præparationem, se se obstringebant: *Oportet enim*, inquit idem auctor, *catechumenum primo quidem abstinere a contrariis; & deinde ingredi ad mysteria, quum prius cor suum purgauerit ab omni peruersitate, macula & ruga, atque tunc demum ad sacramenta percipienda accedere.* Eadem res a TERTVLLIANO & FERRANDO, ecclesiæ Carthaginensis diacono, significatur. Nam FERRANDVS [i], catechume-

symboli verba memoriter in conspectu fidelis populi clara voce pronuntians, piam regulam dominicæ orationis accepit.

(h) Constitut. apostol. lib. VII. c. XL. Καὶ ὅταν ἡ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι ὁ κἀναχθεὶς, μαθητῆται τὰ περὶ τῆς ἀπειθείας τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς συνπαθείας τοῦ χριστοῦ· δεῖ γὰρ αὐτὸν πρῶτον μὲν ἀποκρίσθαι τῶν ἰκανῶν καὶ τότε εἰς ἐπίθεσιμα τῶν μυστηρίων, ἀποκαθάρῃ τῆς καρδίας πάσης κακοθεΐας, ἀλίαν τὸ καὶ ἰσοῦθαι, καὶ τότε τῶν ἀγίων μεταχέειν.

(i) Ferrand. epist. ad Fulgent. inter opera Fulgent. p. 606. edit. Lugdun. MDCLII.

nos eodem tempore, quo exorcizentur, diabolo se renuntiare publice profiteri, atque tum doceri symbolum, diserte adfirmat. Et TERTULLIANVS idem intelligit, quando hanc renuntiationem bis fieri dicit, primum quidem in ecclesia [k] sub manu antistitis, & iterum, quando aquam baptismi adeant. Hinc pars antiqui officii diaconissarum erat, docere imperitas & rusticas mulieres, quomodo ad quaestiones, quas minister tempore baptismi eis propositurus esset, respondere deberent; quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginensis* quarti [l] ostensum fuit, quando alio loco [m] de officio diaconissarum loquuti sumus.

§. XII.

Quid sibi velit, quod competentes aliquamdiu ante baptismum velati incedere iussi sint.

PRAETER hasce vtilis disciplinae & institutionis partes, fuerunt nonnullae aliae minoris momenti caerimoniae, in catechumenos adhibitae, quas non fas est penitus praeterire. Inter hasce caerimonias consuetudo obtinebat, vt competentes aliquot diebus ante baptismum velati irent: cuius rei mentionem facit CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS [n], eiusque simul rationem significat, *Velatus est vultus tuus, inquit, vt mens tua vacet, neue oculus vagus efficiat, vt & mens vagetur: clausis vero oculis aures minime impediuntur salutaria suscipere.* AVGVSTINVS & IVNILIUS magis mysticam huius consuetudinis rationem adferunt. Dicunt enim catechumenos in publicum velatos fuisse, tamquam typum gerentes seruitutis *Ae* paradiso exclusi: & isto-

Per exorcismum contra diabolum vindicatur: cui se renuntiare constanter, sicut hic consuetudo posebat, auditurus symbolum, proficitur.

- (k) Tertull. de coron. milit. c. III. Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur nos renuntiare diabolo, & pompae & angelis eius.
- (l) Concil. Carth. IV. c. XII. (tom. II. concil. p. 1201.) Viduae vel sanctimoniales, quae id ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructae sint ad officium, vt possint apto & sacro sermone docere imperitas & rusticas mulieres, tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori interrogatae respondeant, & qualiter accepto baptismi viuant.
- (m) Lib. II. c. XXII. §. IX. vol. I. p. 553.

- (n) Cyrill. praefat. ad cateches. n. V. p. 7. Ἐσκήασαί σε τὸ πρόσωπον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὸν ἢ διάνοιαν, ἵνα μὴ τὸ βλέμμα βεβοημένον, ποιήσῃ βίμβεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκήασμαι ἐκ ἰμποδίζεσθαι τὰ ὑπὲρ δόξαων τὸ σωτήριον.

rum velorum remotionem post baptismum [o] libertatis & vitæ spiritualis, per sacramentum regenerationis acceptæ, esse indicium. Quicquid vero illius est, testimonia plana sunt, istiusmodi cærimoniam in catechumenos fuisse vsurpatam: Verum, vt recte obseruat VALESIVS [p], non ad omnes in vniuersum, sed ad solos sic dictos competentes, illa spectauit.

§. XIII.

De cærimonia aperiendi aures catechumenorum, Ephphata vocata.

ALIA huiusmodi cærimonia erat consuetudo tangendi aures catechumenorum, eisque dicendi *Ephphata*, quod est, *aperire*, quam PETRVS CHRYSOLOGVS [q] cum impositione manus & exorcismis coniungit, & mysticam quamdam significationem ei tribuit, quando *Veniens ex gentibus*, inquit, *impositione manus & exorcismis ante a demone purgatur. & apertionem aurium percipit, vt fidei capere possit auditum.* Et AMBROSIVS [r], vel quisquis auctor sub illius nomine latet, eandem consuetudinem describit, originem eius ab exemplo seruatoris nostri, dicentis *Ephphata*, *aperire*, quum surdum sanaret & mutum, deriuans. Verum hæc consuetudo non adeo inualuisse in ecclesia videtur, nam præter hosce duos auctores vix vllus alius fuerit, qui eius mentionem faciat; & vtrum primo an vero vltimo catechumenorum ordini adhibita fuerit, non facile est ad definiendum.

(o) Augustin. serm. IV. in dominic. octau. paschæ CLV. de tempore. Hodie octauæ dicuntur infantium: Reuelanda sunt capita eorum, quod est indicium libertatis. Habet enim libertatem ista spiritualis natiuitas.

Iunil. de partibus diuinæ legis lib. II. c. XVI. bibl. patr. tom. I. p. 15. edit. Par. MDCLIV. Typium gerunt Adæ paradiso exclusi -- propter quod & per publicum capitibus tectis incedunt.

(p) Vales. not. in Euseb. de vita Constantin. lib. IV. c. LXII. p. 227. d. Catechumeni tectis capibus per publicum incedebant -- vt ait Iunilius: Quod quidem de *solis competentibus* intelligendum puto, qui non solum caput, verum etiam vultum velabant.

(q) Chrysolog. serm. LII. p. 286. (p. 139. edit. Paris. MDLXXXV.)

(r) Ambros. de iis qui inuitantur. c. I. Quod vobis significauimus, quum apertionis celebrantes mysterium, diceremus, *Effetu*, quod est aperire. -- Hoc mysterium celebravit Christus in euangelio, quum mutum curaret & surdum. Id. de sacram. lib. I. c. I. Mysteria celebrata sunt *apertionis*, quando tibi aures tetigit sacerdos & nares.

§. XIV.

De more illinendi luto oculos catechumenorum. Quid ille significet.

IDEM de alia quadam cærimonia dici poterit, AMBROSIO memorata, quæ erat consuetudo illinendi luto oculos ad imitationem seruatoris, cæcum sanantis faciendo lutum ex spu-
to eoque illius illinendo oculos Io. IX, 6. Scopus huius cærimoniae, auctore illo [r.] interprete, eo spectabat, vt catechumeni peccata sua confiteri, vt conscientiam suam recognoscere, vt pœnitentiam agere delictorum, hoc est, sortem humanæ generationis agnoscere, condocerentur. AUGUSTINVS [r.] quoque ad hunc morem in sermone suo de cæco, quem curauit seruator, respicere videtur, quando catechumenos ante baptismum inungi dicit, quemadmodum cæcus a Christo inunctus & hoc ipso fortassis catechumenus factus sit.

§. XV.

Num catechumeni tempore exorcismi ardentem facem manibus tenerint.

VICECOMES [u] & BASNAGIVS [x] alius cuiusdam

(r) Ambros. de sacrament. lib. III. c. II. Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutum & linxit super oculos tuos. Quod significat, vt peccatum tuum sateris, vt conscientiam tuam recognosceres, & pœnitentiam ageres delictorum, hoc est, sortem humanæ generationis agnosceres.

(r) Augustin. tractat. XI. IV. in Ioann. tom. IX. p. 133. Paris. MDCCXXVII. (p. 324. edit. Basil. MDLXIX. d.) Lauit oculos in ea piscina, quæ interpretatur missus, baptizatus est in Christo. Si ergo quando eum in semetipso quodam modo baptizauit, tunc illuminauit; quando inunxit, fortasse catechumenum fecit. Potest quidem aliter atque aliter tanti sacramenti exponi profunditas & pertractari, sed hoc sufficiat caritati vestræ: audistis grande mysterium: Interroga hominem, christianus es? Respondet tibi: Non sum, Si paganus es aut iudeus? Si autem dixerit, non sum: adhuc queris ab eo, catechumenus, an fidelis? Si responderit tibi, catechumenus, inunctus est, nondum lotus, cetera.

(u) Vicecomes de ritib. baptismi. lib. II. c. XXXII. cuius inscriptio ita habet: *In exorcismo catechumenos ardentem cereum manu tenuisse, & ad occidentem spectasse.* In capite ipso sic loquitur: Amplius ardentem cereum manu tenebant, quod ex Cypriani profluxit fonte, qui epist. II. ad Donat. ait: *inmundos & erraticos spiritus ad confessionem nimis increpantibus cogere, ut recedant, diris verberibus urgere, confluentes, euulantes, gementes, incremento penæ propagantis extendere, flagris cadere, igne torrere.* Vbi de exorcismo baptismali loquutum esse, satis apparet: tum quia baptismum

consuetudinis, ex ipsorum sententia ecclesiae *Africae* peculia-

rium in ea epistola explicat, eum etiam quod infra subdit: *quantus hic animi potentatus, quanta vis est? non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus & purus nulla incurstantis inimici labe capiatur, sed etiam maiorem & fortiosem viribus fieri, ut in omnem aduersarii grassantis exercitum, imperioso iure dominetur.* Quae verba ad baptismum referri oportere omnes intelligunt. Et si de exorcismo, cuius vi lex obsessis hominum corporibus, daemones exagitatores excutiuntur, sermo esset: tamen quin idem de baptismali quoque d'ci possit, nulla ratione mihi persuadeo, eo magis, quod S. Augustini verba, quibus eiusdem rei meminit, his similia videntur, sicut apud eum vidimus enarratione in psalm. 65. cum explicans verba illa, *transiimus per ignem & aquam sic scribit: ignis & aqua utriusque periculosum est in hac vita, certe videtur aqua ignem extinguere & ignis videtur aquam siccare: ita & ipsae tentationes sunt, quibus abundat haec vita. Ignisurit, aqua corrumpit. Utriusque metuendum & visio tribulationis & aqua corruptionis, quando sunt res angustae & aliquae infelicitates sunt in hoc mundo, quasi ignis est; quando sunt res prosperae & abundantia seculi circumfluit, quasi aqua est, vide ne te ignis exurat, ne te aqua corrumpat. Noli festinare ad aquam, per ignem transi ad aquam ut transeas & aquam, propterea & in sacramentis & in catechizando & in exorcizando adhibetur prius ignis.* Nam vnde immundi spiritus plerumque clamant, ardeo, si ille ignis non est? post ignem autem exorcismi venitur ad baptismum, et ab igne ad aquam, ab aqua ad refrigerium. haec ille. Sed ipse Albinus Flaccus illum ipsum planum facit, lib. de diuin. offic. c. 19. cum magni sabbati ceremonias explicans, inquit: *Cereus praecedit catechumenos nostros, lumen ipsius Christum significat, quo praesens nox illuminatur, gratia scilicet resurrectionis & catechumeni ad baptismum venturi.* & mox infra, ubi idem argumentum exsequitur: *Cereus, qui nouo igne accenditur, nouam Christi doctrinam, sine gratiam in nouo testamento, nouamque gratiam, qua nox dominica illustratur, designat, quod enim catechumenos praecedit ad baptismum, significat hoc, quod columna ignis praecedebat filios Israel, antequam mare rubrum transirent, ubi etiam figuratiter initium fuisse baptismi.* Ex quibus Cypriani, Augustini & Albini testimoniis, facile colligi potest, non modo eius cerei figuram in igne, qui Hebraeos rubrum mare traiecit, plane diuinitus praecessit, expressam esse, verum etiam causam in mali daemones expulsionem, aut humanae mentis ex Dei sapientia illustrationem conuici oportere, quibus adici volumus, ignem & fidei signum fuisse, quae sicut ille semper ad superiora contendit, & expiationis symbolum, quod eo veteres in purificationibus maxime utebantur.

(*) Basnaag. critic. in Baron. p. 488. In Africa, ni fallor, visus luminis adhibebatur in catechismo: Augustin. in Psalm. LXVII. *Noli festinare ad aquam, ut transeas ad aquam: propterea & in sacramento, & in catechizando & in exorcizando adhibetur prius ignis.* Eo tendebat & ille ritus, ut igne significaretur spiritus sancti illustratio.

ris, mentionem faciunt, nimirum quod catechumeni tempore exorcismi ardentem faciem manibus tenuerint, vt, (quemadmodum BASNAGIVS istum ritum explanat) igne significaretur spiritus sancti illustratio, vel, vt VICECOMES vult; exorcismi in expellendo Satana potestas. Verum ipsorum obseruationem mero errore fundari puto, quando quædam CYPRIANI & AVGVSTINI verba litterali sensu accipiuntur, quæ figurata tantum sunt & metaphorica. CYPRIANVS de potestate christianorum in immundos spiritus loquens, inter alia [y] *Facultas*, inquit, *datur immundos & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerferint, ad confessionem minus increpantibus cogere; vt recedant, duris verberibus urgere; confluctantes, eiulantes, gementes, incremento pœne propagantis extendere, flagris cadere, IGNE TORRERE.* Vbi lectori cuiilibet, præiudicatis opinionibus libero, perspicuum & manifestum est, quod ignis exorcismi, de quo heic sermo est, eiusdem cum verberibus, flagris & plagis generis sit; hoc est, spiritualis & inuisibilis spiritus sancti potestas, vt CYPRIANVS ipse statim explicat, quando ait: *Res illic geritur; nec videtur: occulta plaga, & pœna manifesta.* Vt adeo non fuerit ignis visibilis vel fax ardens in manibus catechumenorum, de quo CYPRIANVS loquitur, vti opinatur VICECOMES, sed inuisibilis ignis seu potestas spiritus sancti. Idem ille ignis est, quem intelligit AVGVSTINVS; cuius vnus auctoritatem, ad hanc consuetudinem adserendam, vrget BASNAGIVS. Loquitur omnino de igne in sacramentis [z], & in catechizando, & in exorcizando adhiberi solito. Nam *Vnde, inquit, immundi spiritus plerumque clamant, ardeo, si ille ignis non est. Post ignem autem exorcismi venit ad baptismum: vt ab igne ad aquam, ab aqua ad refrigerium.* Nihil prorsus heic est, quod faciem ardentem in manibus catechumenorum significare possit, quæ certe nullam immundum spiritum exurendi vim habet. Verum ignis exorcismi est inuisibilis spiritus sancti ignis, hoc est *ἐνεργεια* & potens diuini spiritus operatio, quæ dæmones verbo expellit, facitque, vt Satanas vt fulgur de cælo cadat. Quamquam hunc morem sæculis posterioribus in ecclesiam introductum fuisse, non negauerim; Nam ALBINVS

(y) Cyprian. ad Donat. p. 3. (edit. Par. MDCXLVIII.)

(z) Augullin. enarrat. in psalm. LXV. p. 277. (p. 679. tom. VIII. edit. Basil.)

FLACCVS, qui de *diuinis officiis* sæculo VIII. scripsit, de consuetudine illi simili loquitur [a], tamquam vilitata ad minimum nocte ante, quam catechumeni baptizarentur. Nam vigiliam maioris sabbathi ante pascha describens, *Cereus*, inquit, *præcedit catechumenos nostros, lumen ipsius Christum significat, quo præsens nox illuminetur, gratia scilicet resurrectionis & catechumeni ad baptismum venturi.* Et hoc est, quo deceptus est VICECOMES, qui omnes recentiores consuetudines faciem antiquitatis habere cupit, adeoque CYPRIANI & AVGVSTINI verba contorquet, vt nouæ carinoniæ, quæ ipsorum æuo in nullius incidit cogitationem, patrocinentur.

§. XVI.

Quid per sacramentum catechumenorum intelligendum sit.

ALIVS quidem error, in multis recentiorum auctorum scriptis obuius, est, qui ad rem eam attinet, quam veteres sacramentum catechumenorum appellant. Statuunt illi, catechumenos, licet sacra eucharistia vtendi haud habuerint veniam, simile tamen aliquid habuisse, quod *eulogias*, siue *panem benedictum* vocant, de ipsis illis oblationibus sumtum, de quibus ipsa eucharistia olim sumta fuit. BARONIVS [b] hanc opinionem primus defendit; & post eum BELLARMINVS [c], VICECOMES [d],

(a) Albin. al. Aicuin. de diuin. offic. c. XIX.

(b) Baron. an. CCCXIII. n. LV. Sanctus Augustinus nominat sacramentum panem benedictum, ipsi catechumenis impertiri solitum, cetera.

(c) Bellarmin. de sacram. matrim. lib. I. c. III. (p. 501. a. Colon. MDCXV.) Quæ sunt sacramenta improprie & largo quodam sensu, non solent, nisi raro & cum addito sacramenta nominari. Exemplum esse potest in eo pane sanctificato, qui dabatur catechumenis loco eucharistiæ; nam cum panem vocat Augustinus sacramentum lib. II. de peccator. merit. & remiss. c. XXVI. sed id semel tantum fecit & in eodem loco admonuit, eum panem non esse corpus Christi & catechumenis non sufficere ad salutem.

(d) Vicecomes de ritib. bapt. lib. II. c. IX. p. 259. Quum eucharistiæ sacramento, fidelium more, expiari non possent, optimo iure factum est, vt sanctificato pane (sic enim vocant) vel sale, instar cælestis pabuli, reficerentur, cuius rei multos locupletes & idoneos auctores habeo, vt concilium Carthaginensè I. cuius hæc sunt ex cap. 5. item placuit, vt etiam post solennissimos paschales dies, sacramentum, catechumenis non detur, nisi solitum sal; quia si fideles per illos dies sacramentum non mutant, nec catechumenis oportet mutari. Et S. Augustinum, qui lib. de peccat. merit. & remiss. c. 26. dum varias rationes sanctitatis acquirendæ, & in principem amicitia & gratiæ Dei locum perueniendi refert, ita loquitur: Non vnusmodi est fan-

ALBASPINAEVVS [e], PETAVIVS [f], BEVEREGIVS episcopus [g], ESTIVS, MALDONATVS & multi alij eandem sententiam sunt amplexi. Sed ista opinio male intellecto loco AVGVSTINI innititur, qui quidem de re aliqua loquitur, quæ ex istius ævi stilo *sacramentum catechumenorum* vocabatur, sed panem consecratum vel partem eiusdem eulogiæ, ex qua eucharistia sumebatur, fuisse non dicit. Verba illius sic habent: *Quod [h] accipiunt catechumeni, quamvis non sit corpus CHRISTI, sanctum est tamen, & sanctius quam cibi, quibus alimur, quoniam sacramentum est.* Sacramentum vocat ex more istius sæculi, ex quo res quælibet sacramentum dici solebat, quæ aliquid mysterii vel spiritualem significatum in se habebat. Sed hoc sacramentum non fuisse panem consecratum, sed salis duntaxat particulam, ex AVGVSTINO condiscere est, qui ipse de se, tamquam catechumeno, loquens, eo se tempore [i] signo crucis CHRISTI signatum eiusque sale

ctificatio. Nam & catechumenos secundum quemdam modum suum per signum Christi & orationem manus impositionis, puto sanctificari, & quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius, quam cibi, quibus alimur, quoniam sacramentum est. Vbi quamvis eius rei, quam probamus, expressa mentio non fiat, tamen & ex eo, quod corporis alimento comparatur, panem, & quia sanctum, sine sanctius appellatur, a communi vñu certis precibus exemptum fuisse, perspicuum est, ut non immerito nostri scriptores, coniunctis nominibus, panem sanctificatum appellauerint.

(e) Albaspin. obseruat. lib. II. c. XXXVI. p. 442 -- 447.

(f) Petau. animaduers. in Epiph. exposit. fidei p. 366. Quum sal catechumenis præberi consuetum esset, appetentibus paschatis feriis extraordinarium quiddam concessum illis est. Non vtique eucharistia; nec enim tantum infamisse quemquam arbitror. Neque vero sacramentum intelligi puto symbolum: Sed panem ipsum, ac vinum, ex quo eucharistia consecrata fuerat.

(g) Bevereg. not. in can. II. conc. Antiochen. Non consecrati sunt hi panes, sed tantum cum benedictione inter populos distributi. Vnde & monachi in pœnis exsistentes participes eorum esse possunt; ut ex Nicephori confessoris canonibus patet, vbi dicitur, τὸς ὄντας κ. τ. λ. De hoc pane etiam, ut a catechumenis accepto, D. Augustinus meminisse videtur, vbi ait, *Nam & catechumenos, secundum quemdam modum suum per signum Christi & orationem manus impositionis puto sanctificari: Et quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum est tamen & sanctius quam cibi, quibus alimur.*

Estius in sentent. lib. IV. distinct. X. sect. V.

(h) Augustin. de peccator. meritis lib. II. c. XXVI.

(i) Ang. confess. lib. I. c. XI. Audieram ego adhuc puer de vita æterna nobis

conditum esse, dicit. Et hoc ipsum fuisse, nec quidpiam amplius, ex concilii *Carthaginensis tertii*, cui *AVGVSTINVS* ipse interfuit, canone aliquo patet, ita decernente: *Placuit [k], vt per solemnissimis paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi solitum sal: quia si fideles per illos dies sacramenta non mutant, non catechumenis oportet mutari.* Ex quibus verbis facile ad colligendum est, per sacramentum catechumenorum nihil intelligendum esse aliud, quam hanc aliquid salis eis dandi carimoniam, perinde vt lac & mel post baptismum egressis de lauacro degustandum dari consuevit, vt *BONA* cardinalis [l], *ALBERTINVS* [m] & *BASNAGIVS* [n] recte concluderunt: quum huius rei scopus non esset, vt illis quidpiam in imitationem daretur eucharistiæ, quippe quam illos semper celabant; sed vt

promissa per humilitatem filii tui homini Dei nostri, & habebat iam signo crucis & conatebat eius sale.

(k) Concil. Carthag. III. c. V. (tom. II. concil. p. 1167.)

(l) Bon. rer. liturgic. lib. I. c. XVI. n. III. Etiam eulogix, sive panis reliquix, quæ distribui solebant post missam, negabantur catechumenis, vt constat ex cap. VII. Theophili Alexandrini cum balsamonis explicatione. Nam quum panis vsualis & communis aliquid in terram decuti, anxie, eo quod esset materia eucharistiæ, fideles paterebantur, vt loquitur Tertullianus; multo magis inconueniens existimabant, frustra panis benedicti dare profanis & nondum initiatis. Illi tamen dabant sal, non solum in baptisate, sed etiam in catechumenatu, ad quem ritum, non autem ad eulogias respexit Augustinus lib. II. de peec. merit. & remission. c. XXVII. quum ait: *Quod accipiunt, cetera.* Et lib. I. confell. c. XI. *Audietur ego, cetera.* Hoc unicum erat catechumenorum sacramentum, de quo concil. III. Carthag. c. V. *Placuit*; cetera. Mos autem in hoc canone præscriptus vigeat in Gallia tempore Caroli magni; eius enim capitularia lib. VII. pag. 109. præcipiunt, vt in paschate sacramentum catechumenis non detur, sed tantum *benedictum sal* a sacerdotibus pro communione tribuatur. Post baptismum vero egressi de lauacro mel & lac degustabant, tanquam symbola mysticæ infantix.

(m) Albertin. de eucharist. lib. II. p. 680. b. Quid illud est, quod catechumenos accipere Augustinus iure iurandi? Perronius & Costellus id de sale exponunt; & quidem, mihi fallor, rectissime. cetera.

(n) Basnag. exercit. critic. in Baron. p. 487. Per animos virosum eruditissimorum peruasit opinio, panem benedictum fuisse competentibus erogatum; sic Bellarminus; sic Maldonatus; sic Baronius; immo sic breuiaria ecclesie Romæ atque manualia. Sed falluntur animi; cibus ille a catechumenis acceptus, sal fuit, non panis: Augustinum ipsum adduco testem lib. I. c. XI. *conatebat eius sale.* Hoc unicum fuit sacramentum, quod in vicem corporis Christi dabatur catechumenis. cetera.

ex hoc symbolo animas suas peccatis purgare discerent. & mundare, quandoquidem sal puritatis & munditiei emblemata est.

§. XVII.

Quemadmodum catechumeni puniri fuerint, in grauiora peccata delapsi.

Dvo adhuc de disciplina catechumenorum obseruanda restant. Alterum ad eas censuras & poenas spectat, quibus adfici consueuere, in grauiora quaedam & publicam offensionem habentia peccata delapsi. Qui quum nondum ad plenam ecclesiae communionem essent admissi, non velut alii flagitiosi puniri poterant, quum seueris istis poenitentiae regulis, quibus alii, qui grande aliquod scelus patrasent, non tenerentur; neque ecclesia in illos eam seueritatem, qua in poenitentes, qui post baptismum lapsi erant, utebatur, adhibere consultum ducebat. Sed eorum poena plerumque erat de vno catechumenorum gradu in alterum relegatio, aut certe baptismi eorum ad mortis vsque horam prorogatio. Hoc ex quinto concilio Neocæsarensis canone euidenter patet, qui de diuersis catechumenorum in gradibus eorumque poenis ita fatur: *Catechumenus [m], qui ingreditur ecclesiam, & in ordine eorum, qui instruantur, adfuit, is autem peccat, si genu quidem flectens, audiat, ut non peccet ulterius, si vero & audiens peccauerit, expellatur.* In eundem modum synodus magna Nicæna [o] decreuit, *De catechumenis*, inquit, (per quos speciatim genuflectentes intelligit) *lapsis sanctæ & magnæ synodo placuit, ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, post hæc autem cum catechumenis orent.* In concilio Illiberitano diuersi canones in hanc sententiam leguntur. Nam etsi ex huius concilii regula duo tantum annos catechumeni esse [p] debebant; tamen, si lapsi essent, pro peccatorum suorum natura & ratione annos tres, interdum quinque, & nonnumquam ad horam vsque mortis catechumenos manere eos oportebat, antequam ad baptismum admitterentur. Si quis catechumenus flaminis

(m) Concil. Neocæsar. can. V. vid. supr. §. II. sub litt. (k) pag. 17.

(o) Concil. Nicæn. c. XIV. vid. §. III. huius cap. sub litt. (m) p. 19.

(p) Concil. Eliber. c. XLII. (tom. I. conc. p. 97.) Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conuersationis, intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere; nisi infirmitate compellente coegerit ratio, vel ocyus (al. fucio) subuenire periclitanti, vel gratiam postulanti.

ethnici vices expleuisset, & se sacrificiis [q] abstinens vilitata tantum spectacula exhibuisset, prorogatione baptismi ad triennium a tempore, quo lapsus fuerat, puniebatur. Si qua femina catechumena reliquisset maritum suum [r], baptismus quinquennium differebatur. Sin autem per adulterium concepisset, & vllis artibus ad necandum foetum vsa esset, baptismus ad exitum vsque vitæ [s] prorogabatur. Et hæc grauissima poena erat, quæ catechumenis vnquam solebat infligi. Quamuis enim in hoc concilio sæpius communio in ipsa hora mortis fidelibus post baptismum lapsis negetur; nullum tamen exemplum vel regulam heic vel vsquam alibi inuenimus, qua catechumeni in vitæ exitu a baptismo prohibeantur. Sexagesimus septimus huius concilii canon [t] propter quædam crimina a communione eos arceri iubet; quæ eadem poena est, quam concilium *Neocasareense* expulsionem ex ecclesia, seu reductionem ad infimum priuatorum catechumenorum gradum, vocat, quibus ecclesiam ingredi non erat permittum. Sed hoc facto, si qui postea [u] vera poenitentia signa ederent, desideriumque baptismi haberent, ad hoc priuilegium in ipsa hora mor-

(q) Concil. Eliberit. c. IV. (ibid. p. 971.) Item flamines, si fuerint catechumeni & se a sacrificiis abstinerint, post triennii tempora placuit ad baptismum admitti debere.

(r) Concil. Eliber. c. X. XI. Si ex, quam catechumenus reliquit, duxerit maritum; potest ad fontem lauacri admitti. Hoc & circa feminas catechumenas erit obseruandum. - - - Intra quinquennii tempora, catechumena si grauiter fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

(s) Ibid. can. LXXVIII. Catechumena, si per adulterium conceperit & conceptum necauerit, placuit in fine baptizari.

Ibid. c. LXXIII. Delator si quis exstiterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit proscrip-tus, vel interfectus, placuit eum nec in sine. (al. non nisi in sine) accipere communionem. Si lenior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. *Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.*

(t) Concil. Elib. c. LXVII. Prohibendum, ne qua fidelis vel catechumena, aut comatos, aut viros cinerarios (al. comicos, aut viros scenicos) habeant. Quæcumque hoc fecerint, a *communione arceantur.*

(u) Concil. Eliber. c. XLV. Qui aliquando fuerit catechumenus & per infinita tempora numquam ad ecclesiam accesserit, si eum de clero quisquam cognouerit esse (al. voluisse esse) christianum, aut testes aliqui exstiterint fideles, placuit ei baptismum non negari, eo quod in veterem hominem (al. in vetere homine) deliquisse videatur.

tis, si non prius, admittebantur. Cuius moderationis, in illos præ aliis adhibita, rationem hoc concilium reddit eam, quod nondum regeneriti in veteri homine deliquisse videantur, adeoque eorum crimina facilius, quam fidelium post acceptum baptismum, condonari possint. Hæc distinctio erat, inter catechumenorum & eorum, qui ad maiorem perfectionem in ecclesia peruenerant, punitionem vniuersaliter obseruata.

§. XVIII.

Quomodo ab ecclesia tractati fuerint, sine baptismo defuncti.

Quod si vero catechumeni sine baptismo ex neglectu vel sua ipsorum culpa mortui essent, vt alii malefici sceleratique homines, qui christiana sepultura indignos se ipsi reddiderant, puniebantur. Eodem habebantur loco, quo illi, qui sibi ipsi mortem conscuerant, vel de quibus propter admissa facinora publice sanctum erat supplicium. Concilium *Bracarense* primum hos omnes coniungit [x] tamquam indignos, qui cum psalmis ad sepulturam deducantur, vel quorum inter fideles in oblationibus & precibus ecclesiæ fiat commemoratio. Antiquis enim temporibus solemnes preces, oblationes & gratiarum actiones in celebratione eucharistiæ pro omnibus illis fiebant, qui in fide *CHRISTI* & in plena ecclesiæ communionem diem obiissent. Qui vero baptismum neglexerant, horum in numero non erant; adeoque cum silentio sepeliebantur, nec vnquam inter reliquos in precationibus ecclesiæ commemorabantur. *CHRYSOSTOMVS* [y] disertis verbis hoc eorum tantummodo privilegium esse dicit, qui in fide decessissent,

(x) Concil. Bracar. l. c. XXXV. (apud I abb. concil. tom. V. p. 841. est concil. II. can. XVI. XVII.) Placuit, vt hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadauera deducantur: multi enim sibi hoc per ignorantiam vsurpauerunt. Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur. Item placuit, vt *catechumenis* sine redemptione baptismi defunctis, simili modo, neque oblationis commemoratio, neque psallendi impendatur officium: nam & hoc per ignorantiam vsurpatum est.

(y) Chrysostom. hom. III. in Philipp. p. 1226. (tom. VI. p. 32. sq. edit. Francof.)

Κλαίοντες πάντες, βοηθῶμεν αὐτοὺς κατὰ δύναμιν, ἐπινοοῦμεν αὐτοὺς τὴν βοήθειαν, μὴ ἐν ῥῆνι, βοηθῶν δὲ ὁμοῦς δυναμίνῃ· πῶς γὰρ τὴν πύσιν; αὐτοὶ τε ἐυχόμενοι, καὶ ἑτέροις παρακαλῶντες ἐυχῶν ὑπὲρ αὐτῶν ποιῶσθαι, πίσην ὑπὲρ αὐτῶν δίδοντας συλλειτουργοῦντες.

catechumenos vero hac consolatione & omni auxilio destitui, vno quodam excepto, vt nimirum liceat pauperibus pro ipsis dare.

§. XIX.

Quid veteres de baptismi necessitate senserint.

HÆC disciplina ad eos manifesto attinebat, qui sanctum baptismi præceptum contemnebant, eumque recipere negligebant, quum, tempore catechumenatus sui fere finito, per leges ecclesiæ illum recipere debuissent. Sin autem nulla heic contemtio, sed improuisa quædam & inuitabilis necessitas ipsorum baptismum impediisset, dum ad eum recipiendum se se diligenter præparassent; tum quidem paullo initius a veteribus tractabantur, qui merum baptismi defectum, rebus ita se habentibus, non generatim in piaculis, homines beneficio communionis ecclesiasticæ vel æternæ salutis spe priuantibus, ponebant. Equidem pauci aliquot ex illis seueri admodum sunt in infantes sine baptismo denatos, & alii nonnulli adultis hominibus sine illo mortuis vitam æternam verbis generalioribus abiudicare videntur: Quando vero ipsi se se explicant, & distinctius loquuntur, non nihil concedunt, diuersos casus excipientes, in quibus baptismi inopia aliis remediis suppleri possit, si quidem ea non ex contemptu sed ex magna quâdam necessitate & impotentia illum recipiendi proficiatur. Necessitatem baptismi generatim ex duobus dictis seruatoris deriuant. *Qui crediderit, inquit, & baptizatus fuerit, saluabitur; Et, Nisi quis fuerit genitus ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.*

χρὸς ἔχει πρὸς τὸ πνεῦμα παραμυθίαν. - - ἀλλὰ τῆα μὲν περὶ τῶν ἐν πίστει παρελθόντων οἱ γὰρ κατηχόμενοι εἰδὲ ταύτης κατηξίνονται τῆς παραμυθίας, ἀλλὰ ἀπερίρηται πάσης τῆς πιαυτῆς βοήθειας, πλὴν μιᾶς πνευματικῆς δὲ ταύτης; ἵνα πῶσαι ὑπὲρ αὐτῶν διδοίαι ποιεῖ πνε αὐτοῖς παραψυχὴν τὸ πνεῦμα. Hos lugeamus, opem pro viribus seramus, aliquid ipsis auxiliium comparemus, exiguum illud quidem, sed quod tamen auxiliari queat. Quomodo, quare ratione? cum ipsi preces fundentes, tum alios, vt pro ipsis fundant, obsecrantes, ac pro ipsis perpetuo dautes elemosynas pauperibus. Adfert hæc res aliquid solatii. - - Atque id quidem de iis, qui in fide decesserunt. *Catechumeni vero neque hac dignantur consolatione; sed omni auxilio sunt destituti, vno quodam excepto. Quare vero hoc? licet pauperibus pro ipsis dare, atque hinc aliquid percipiunt refrigerationis.*

Verum in horum verborum expositione sensum ad ordinariam salutis methodum, & istiusmodi casus, in quibus baptismus haberi potest, adstringunt. Quod autem ad casus extraordinarios attinet, in quibus baptismus, etsi ab hominibus concupitus, obtineri non poterat, diuersas formant exceptiones in aliarum rerum gratiam, quæ in istis circumstantiis ad supplendam eius priuationem sufficere credebantur.

§. XX.

Baptismi defectus martyrio suppletus.

PRÆCIPVVS horum casuum exceptorum *martyrium* erat; quod plerumque *baptismi seculi*, & *baptismi sanguinis* nomine in veterum scriptis venit, eò quod homines per inuisibilem spiritus baptismum sine externo aquæ elemento, saluandi potestatem & efficaciam habere credebatur. Quo intuitu TERTULLIANVS [c] non tantum *secunde intinctionis* nomine illud dignatur, sed hoc homines exoptare pati, hoc gratiam Dei redimere [a] & omnem veniam de compensatione sanguinis expedire, dicit. Hoc secundum lauacrum [b], sanguinis scilicet, esse, quo seruator noster tinctus sit, quum iam aqua tinctus fuisset. Hunc baptismum esse, qui lauacrum & non acceptum repræsentet & perditum reddat. CYPRIANVS TERTULLIANI, præceptoris sui, vestigia premit. Nam de catechumenis loquens, qui propter nominis CHRISTI confessionem capti erant & supplicio interfecti, antequam in ecclesia baptizari possent, *Sciant*, inquit, *catechumenos illos primo integram fidem & ecclesie unitatem tenere, & ad debellandum diabolum de diuinis castris cum plena & sincera Dei patris & Christi & spiritus sancti cognitione procedere; deinde nec priuari baptismi sacramento [c] vixote qui bap-*

(2) Tertullian. de patient. c. XIII. Quum vero producit ad experimentum felicitatis, ad occasionem *secunde intinctionis* cetera.

(a) Tertullian. apologet. c. I. Quis non ubi requisit accedit? ubi accessit, pati exoptit? ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam de compensatione sanguinis sui expediat? Omnia enim huic operi delicta donantur.

(b) Tertull. de baptism. c. XVI. Est quidem nobis etiam *secundum lauacrum*, vnum & ipsum, *sanguinis* scilicet: De quo Dominus, Habeo, inquit, baptismo tingui, quum iam tinctus fuisset. - - - Hic est baptismus, qui lauacrum & non acceptum repræsentat & perditum reddit.

(c) Cyprian. epist. l. XXIII. ad Iubaian. p. 130. edit. Rigalt. Par. MDCXLVIII.

zentur glorioſiſſimo & maximo SANGVINIS BAPTISMO, de quo & dominus dicebat, habere ſe aliud baptiſina baptizari. Sanguine autem ſuo baptizatos & paſſione ſanctificatos conſummari & diuine pollicitationis gratiam conſequi, declarat in euangelio idem dominus, quando ad latronem in ipſa paſſione credentem & confidentem loquitur, & quod ſecum futurus ſit in paradifo, pollicetur. Multa alia præclara encomia in ſecundum hunc baptiſmum hæbet CYPRIANVS, neque vllum hominum genus ab eo excludit præter hæreticos & ſchiſmaticos, eo quod gratia caritatis deſtituti extra eccleſiam ſine reſipiſcentia moriantur; quo in caſu nec ipſum martyrium [d] eorum peccata expiare poſſe, ſtatuebat, licet ad cetera omnia expianda ſufficeret. ORIGENES de iſthoc baptiſmi genere loqui ſolet ſub nomine baptiſmi per ignem, vt qui ipſos ſæpenumero catechumenos in cælum transferat, baptiſmo per aquam quantumuis deſtitutos. Nam EVSEBIVS ORIGENIS pariter ſententiam & ſuam declarat, quando de illis, qui ex ſchola ORIGENIS ad martyrium euecti erant, loquens, eorum duos *Heraclidem* quidem inter mares, ex mulierum autem numero *Heraidem* [e], in hoc catechumenorum duntaxat ordine conſiſtentes per ignem, vt ORIGENES alicubi dicat, baptiſmum adeptos ex hac luce migratſe, narrat. Hunc baptiſmum hominem peccatis purgare, ipſe ORIGENES declarat. Ita enim

(d) Cyprian. de orat. dominic. p. 150. (p. 226. edit. Par. MDCXLVIII.) Quale delictum eſt, quod nec baptiſmo ſanguinis poteſt abluī? quale crimen eſt, quod martyrio non poteſt expiari?

Cyprian. de vnitat. eccleſ. p. 113. (p. 212. edit. citat.) Qui extra Chriſti eccleſiam colliguntur, tales etiam ſi occiſi in confeſſione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine abluitur. cetera.

Cyprian. epiſt. LVII. (al. LIV.) ad Cornel. Nec quiſquam dicat, qui martyrium tollit, ſanguine ſuo baptizatur: nec pax illi ab epiſcopo neceſſaria eſt, habituro gloriæ ſuæ pacem & accepturo maiorem de domini dignatione mercedem. Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium, cetera.

It. epiſt. LX. (al. LVII.) ad Cornel. Si aliquis ex talibus fuerit apprehenſus, non eſt quod ſibi quaſi in confeſſionis nomine blandiantur, quum conſtet, ſi occiſi eiusmodi extra eccleſiam fuerint, fidei coronam non eſſe, ſed pœnam potius eſſe perſidiæ.

(e) Eufeb. hiſtor. lib. VI. c. IV. Γυναικῶν Ἡραΐς ἔπι κατηχουμένη, τὸ βάπτισμα, ὡς πῦρ φησὶν αὐτῆς, τὸ διὰ πυρὸς λαβῆσαι, τὸν βίον ἐξελάλυθαι. Ex mulierum numero Heraïſ quædam adhuc catechumena, per ignem, vt ipſe (Origenes) alicubi dicit, baptiſmum adepta, ex hac luce migravit.

argumentatur : *Si baptismus indulgentiam peccatorum promittit, sicut accepimus de baptismo aque & spiritus : Remissionem autem accipit peccatorum & qui martyrii suscipit baptismum : sine dubio ipsum martyrium [f] rationabiliter baptismus appellatur. Quoniam autem remissio sit peccatorum omni martyrium sustinenti, manifestum est ex eo, quod ait, Omnis, qui confessus fuerit in me coram hominibus, & ego confitebor in illo coram patre meo, qui est in calis. Hanc autem universalem christianorum istius temporis doctrinam fuisse, inde porro elucet, quod hoc ipsum adeo cognitum & perulgatum fuit, ut nec ipsos gentiles id fugerit. Nam in actis martyrii Perpetuæ & Felicitatis, quæ circa ORIGENIS & TERTULLIANI tempus mortem CHRISTI causa subiere, de Saturo quodam catechumeno [g] leopardo projecto, relatum legimus, quod de vno morsu tanto perfusus sit sanguine, ut populus revertenti, illi secundi baptismatis testimonium reclamauerit : *Saluum lo- rum! Saluum lozum!* Quod quidem illi, doctrinam christianorum de martyrio, quod secundum baptismum & medium aliquod salutis esse credebant, deridentes dixerunt : sed actorum istorum scriptor recte in rem præsentem obseruat, *Plane utique, inquit, Saluus erat, qui hoc modo lauerat.**

NEQUE vero hæc tantum antiquissimorum scriptorum, qui persecutionis & martyrii temporibus vixerunt, doctrina fuit, sed eorum etiam, qui insequuti sunt & pro acerrimis necessitatis baptismi propugnatoribus habentur. Nam ipse AVGVSTINVS & omnes, qui eadem cum ipso ætate contra PELAGIVM scripserunt, idem in causa martyrii indulgent. AVGVSTINVS [b] CYPRIANI prorsus adstipulatur opinioni, *Baptismi vicem, inquit, aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est : Hodie mecum eris in paradiso, non leue documentum beatus CYPRIANVS adsumit. Idem ille AVGVSTINVS de eodem latronis exemplo [i] aliis in locis argumentatur, quando inter alia ait : Ineffabili potestate dominantis Dei atque iustitia deputatum est etiam baptismum credenti latroni & pro acceptis habitum in animo li-*

(f) Origen. tract. XII. in Matth. p. 86.

(g) Acta Perpetuæ & Felicitat. ad calc. Lactant. de mort. persecutor. p. 34. edit. Oxon. MDCLXXX.

(h) Augustin. de bapt. lib. IV. c. XXII. (tom. VII. p. 432. edit. Basil. MDLXIX.)

(i) Augustin. octogint. quæst. lib. quæst. LXII. (tom. IV. opp. p. 168.)

hero, quod in corpore crucifixo accipi non poterat. Hinc illis eum accenset, qui inuisibili gratia sine visibili sacramento sanctificati sunt, quomodo multos sub veteri pariter & nouo testamento sanctificatos esse, putat. Hoc [k] & de latrone illo dici potest, inquit, cui secum crucifixo dominus ait, Hodie mecum eris in paradiso: Neque enim sine sanctificatione inuisibili tanta felicitate donatus est. Proinde colligitur, inuisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse, atque profuisse sine visibilibus sacramentis. Sed paullo post addit: Nec tamen illo sacramentum visibile contemnendum est: nam contemptor eius sanctificari nullo modo potest. In libro suo de ciuitate Dei magis generatim [l] de omnibus martyrium passis loquitur; Quicumque, inquit, etiam non percepto regenerationis lauacro pro confessione Christi moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis. Quam in rem dicta seruatoris nostri adlegat: Qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Et: Qui me confusus fuerit coram hominibus, confitebor & ego cum coram patre meo, qui in caelis est. Hic locus a PROSPERO in sententiis EX AVGVSTINO excerptis [m] repetitur & approbatur. Quibus ille epigramma aliquod addit, quo sententiam suam [n] ita exprimit:

*Si mundo moritur diuino fonte renascens,
Fitque nouus vita, qui sepelitur aqua.
Fraudati non sunt sacro baptismate Christi,
Fons quibus ipsa sui sanguinis vnda fuit.*

[k] Aug. quæst. in Leuit. qu. LXXXIV. tom. IV. p. 223.

[l] Augustin. de ciuit. Dei lib. XIII. c. VII.

It. epist. CVIII. ad Selencian. Quoscumque legimus in corpore Christi, quod est ecclesia, pertinere ad regnum caelorum, non nisi baptizatos intelligere debemus: nisi forte quos angustia passionis inuenit, & nolentes negare Christum, antequam baptizarentur, occisi sunt, quibus ipsa passio pro baptismo deputata est.

It. de orig. animæ lib. I. c. IX. (tom. VII. p. 1147.) Nemo fit membrum Christi, nisi aut baptismate in Christo aut morte pro Christo. Vnde & latro ille non ante crucem domini sectator, sed in cruce confessor, de quo nonnumquam præiudicium captatur, siue tentatur contra baptismatis sacramentum: a Cypriano sancto inter martyres computantur, qui suo sanguine baptizantur, quod plerisque non baptizatis feruente persecutione euenit.

[m] Prosper. sentent. CXLIX.

[n] Id. epigramma LXXXVII.

*Et quicquid sacri fert mystica forma lauacri,
Id totum impleuit gloria martyrii.*

FVLGENTIVS si quisquam alius severus est, martyrium tamen baptismi vicem supplere [o] statuit. Etsi enim nullum omnino hominem accepturum vitam æternam dicit, qui non heic a malis suis fuerit per pœnitentiam fidemque conuersus & per sacramentum fidei & pœnitentiæ, id est, per baptismum liberatus, illos tamen excipit, qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur. Et GENNADIUS [p] post illum ait: *Baptizatis tantum iter esse salutis credimus, nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur. Qui martyrio dignus est habitus, quemadmodum constitutionum apostolicarum auctor [q] rem exprimit, letitia in domino effervatur, quod tantam coronam nactus fuerit, & per confessionem ex hac vita migret. Quamuis catechumenus sit, sine tristitia excedat: passio enim pro Christo perlata, erit ei sincerior baptismus; quandoquidem ipse ruerit & periculum faciendo commoritur, reliqui vero figura tantum. Facile foret, multa alia istiusmodi testimonia EX CHRYSOSTOMO [r], HIERONY-*

(o) Fulgent. de fide ad Petrum c. XXX. Firmissime tene & nullatenus dubites exceptis illis, qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum hominem accepturum vitam æternam, cetera.

Id. de bapt. Aethiopsis c. VIII. Vid. infr. lib. XI. §. V. sub litt. (d)

(p) Gennad. de eccles. dogmat. c. LXXIV.

(q) Constitut. apostol. lib. V. c. VI. ὁ δὲ ἀξιοθῆναι μαρτυρίας, χαρίτω τὴν ἐν κυρίῳ χάραν, ὡς τελικῶτα ἐπιτυχῶν σεφάνω, καὶ δι' ὁμολογίας πεινῶν τὴν ἔξοδον τῆ βίης καὶ κατηχῶν ἢ, ἀλυτῶ ἀπίτω τὸ γὰρ πάθῃ τὸ ὑπερ χριστῶ, ἔσαι αὐτῷ γησιώτεροι βράττομα ὅτι αὐτὸς μὲν πέρα συνκαποδίσκει τῷ κυρίῳ, οἱ δὲ λογικοὶ τύτω.

(r) Chrysost. homil. XI. in Ephes. p. 1107. (tom. V. p. 957. edit. Francof.) Ἄνεγ δὲ πε ἀγίῳ ἐπὶ τὸ δοκῶ ἄγαν τεληρον, πλην ἀλλ' ὅμως ἰφθίξεντο πὶ δὲ τῶτο ἔστι; ἐδὲ μαρτυρίας αἷμα τῶτων δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἀμαρτίαν ἰφθῆσι; ἐπὶ γὰρ μοι, πῶς ἐνικον μαρτυρεῖς; ἢ διὰ τὴν δόξαν τῶ χριστῶ; ὁ τῶνον τὴν ψυχὴν προέμῃ ὑπερ τῶ χριστῶ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπερ ἢ τὴν ψυχὴν προέκατο ὁ χριστός; Dixit autem vir quidam sanctus quiddam, quod magnam præ se fert audaciam; sed tamen est eloquutus. Quid hoc est autem? Dixit, ne sanguinem quidem martyrii posse delere hoc peccatum. Nam dic mihi, quamnam ob causam es martyr? Annon propter Christi gloriam? Qui pro Christo animam prodegissi, quid popularis ecclesiam, pro qua Christus suam proludit animam.

MO, [s], BASILIO [t], GREGORIO NAZIANZENO [u], CYRILLO HIEROSOLYMITANO [x], & AMBROSIO [y] addere: Sed satis iam diximus ad ostendendum, hanc generalem veterum fuisse sententiam, quod de catechumenorum, quantumvis sine baptismo mortuorum, salute non sit desperandum, si in suo ipforum sanguine essent baptizati.

(s) Hieron. commentar. in Rom. VI. tom. IX. p. 277. edit. Basil. MDLXV. (tom. VIII. p. 172. Par. MDCXLIII.) Tribus modis baptismus accipitur in scripturis, aqua, & spiritus sancti, qui & ignis appellatus est, & sanguinis in martyrio, de quo saluator dicebat, Baptismo habeo baptizari.

(t) Basil. de spir. s. c. XV. tom. II. p. 323. Ἦδη δὲ πῖνες ἐν τῆς ὑπὲρ ἑσβετίας ἀγῶ-
νοι, ἀληθείᾳ καὶ ἐμνήσει τῶν ὑπὲρ χριστοῦ θανάτου ὑποσάντες, εἶδεν τῶν ἐν τῷ
ὑδατι συμβόλων εἰς τὴν σωτηρίαν ἐπιδειχθῆσαι, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι βαπτι-
θίντες. Iam vero sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate, reue-
ra non imitatione, Christi mortem perpeffi, nihil huiusmodi sacramentis,
quæ sunt in aqua, opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio bap-
tizati sanguine.

(u) Gregor. Nazianzen. orat. XXXIX. in s. lumina. tom. I. p. 634. d. οἶδα καὶ τί-
ταρτι βάπτισμα, τὸ διὰ μαρτυρίᾳ καὶ αἵματος, ὃ καὶ αὐτὸς χριστὸς
ἰβαπτίστατο, καὶ πολὺν τῶν ἀδελφῶν αἰδοσιμώτερον, ὅσα δυνάμεις ῥύταις ἐμολύε-
ται. Noui quartum etiam baptismi genus, nempe quod martyrio & san-
guine comparatur (quo ipse quoque Christus baptizatus est) & quidem eo
ceteris augustius, quod nullis pollea fordibus contaminatur.

(x) Cyrill. Hierosolym. catech. III. n. VII. Εἴ τις μὴ λάβῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίῳ
ἐκ ἔχῃ, πλὴν μοίᾳ μαρτύρων, οἱ καὶ χάρις τῷ ὑδατι λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν
λυτρώμεθα γὰρ τὴν αἰκμήν, ἃ σωτὴρ διὰ τῆς σταυροῦ, καὶ τῆς πλευρᾶς ἰουγείας, ἐξέ-
γαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ, ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς ἐρήνης ἐν ὑδατι βαπτοῦσιν· οἱ δὲ
ἐν καιροῖς διωγμῶν, ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι. Si quis non bap-
tizatur, salutem non habet, præter solos martyres, qui vel sine aqua regno
cælesti potiuntur. Redimens enim terram saluator per crucem, & in latere
vulneratus, sanguinem & aquam emisit: vt alii quidem pacis tempore in
aqua baptizarentur: alii vero tempore persecutionis in propriis sanguinibus
baptizentur.

(y) Ambros. de virgin. lib. III. p. 118. Basil. MDLXVII. (tom. IV. opp. p. 478. edit.
Paris. MDCXLII.) Verum illæ spiritali volatu iam campum castitatis tene-
bant, quàm subito hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluuio
exclusæ a fuga, inclusæ ad coronam. Quid veremur? inquirunt: Ecce a-
qua: quis nos baptizari prohibet? Et hoc baptismus est, quo peccata do-
nantur, regna quæuntur. Et hoc baptismus est, post quod nemo delin-
quit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare consuevit. Excipiat nos aqua,
quæ virgines facit. Excipiat nos aqua, quæ cælum aperit, inferos tegit,
mortem abscondit, martyres reddit.

§. XXI.

Et fide cum pœnitentia in istis catechumenis, qui ad baptismum pie & religiose essent præparati.

NEQUE vero de martyribus tantum ita benique loquuntur antiqui patres, sed de reliquis catechumenis omnibus, qui, dum ad baptismum fidei ac pœnitentiæ piæque vitæ exercitiis præpararentur, subito e vita erepti erant, antequam desideria sua perficere potuissent. AMBROSIVS hosce duos casus coniungit, & alterum alteri quodammodo comparat. Nam in concione sua funebri in obitu VALENTINIANI iunioris; quem mors eripuerat ante, quam cupitum baptismum recepisset, ita proprio loquitur [2]: *Si, quia sollemniter non sunt celebrata mysteria, hoc mouet: Ergo nec martyres, si catechumeni fuerint, coronantur. Non enim coronantur, si non initiantur. Quod si suo abluuntur sanguine, & tunc sua pietas abluit & voluntas.* AVGVSTINVS eandem prorsus opinionem fouebat, quod non tantum martyrium sed fides etiam & resipiscentia desiderio baptismi iuncta ad saluandum hominem in articulo necessitatis, si baptismum recipiendi nulla esset oportunitas, sufficeret. „Etiam atque etiam considerans, inquit [a], inuenio non tantum passionem pro nomine Christi, id quod ex baptismo deerat, supplere, sed etiam fidem conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: nec quia credidit, passus est; sed dum patitur, credidit. Quantum itaque valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolus, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: in illo latrone declaratum est, sed tunc impletur inuisibiliter, quum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. „ Quare quæ hi scriptores verbis generalioribus de baptismi necessitate loquuntur, hac duplici conditione loqui censendi sunt. Sic quando AMBROSIVS [b] ait: *Nemo ascendit in regnum celorum, nisi per sacramentum baptismatis, in-*

[2] Ambros. de obitu Valent. p. 13. edit. Basil. (p. 113. b. tom. V. edit. Paris.)

[a] Augustin. de bapt. lib. IV. c. XXII. (tom. VII. p. 432. edit. Basil.)

[b] Ambros. de Abrah. patriarch. lib. II. c. X.

telligendum id est cum exceptione martyrum, qui baptismi quidem cupidi fuerunt, sed, interueniente quadam & impediente necessitate, illum habere non potuerunt. Quemadmodum res se habuit cum *Valentiniano*, qui interfectus erat ante, quam eum recipiendi occasionem haberet. Eundem in modum omnia illa loca in *AVGVSTINO* [c]; *CHRYSOSTOMO* [d], *CYRILLO HIEROSOLYMITANO* [e] & aliis interpretanda sunt, quæ verbis generalioribus de absoluta baptismi catechumenorum vel adultorum hominum necessitate loquuntur.

§. XXII.

Si heretici ad unitatem ecclesiæ rediissent, quatenus tum caritas id, quod ex baptismo deesset, supplere credita sit.

CYPRIVS quoque de omnibus istis hæreticis & schismaticis, qui desertis suis erroribus ad ecclesiæ catholicæ unitatem redirent, benigne iudicat. Quamquam enim secundum ipsius dogmata (quum baptismo eorum valorem abiudicaret) nulli il-

(c) Augustin. de bapt. lib. IV. c. XXI. tot.

(d) Chrysost. de sacerdot. lib. III. c. V. Μαρία περιφανής ὑπερορῶν τῆς ποσότητος ἀρχῆς, ἥς ἀνευ ἔτε σωτηρίας οὐκ ἔτε τῶν ἐπηγγελµάτων τυχεῖν ἴσιν ἀγαθῶν. εἰ γὰρ ἔδυναται πρὸς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἁγίων, ἐάν μὴ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀγαπηθῆ; καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ κυρίου καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνοι, ἐκβιβληταί τῆς αἰωνίου ζωῆς πάντα δὲ ταῦτα δι' ἑτέρου μὲν ἑδέετο, μόνον δὲ διὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐπιτελεῖται χειρῶν τῶν τοῦ ἱερέως λέγων πῶς αὐτὸς τέτοιον ἔκτερος, ἢ τὸ τοῦ γόνις ἐκφυγεῖν δυνήσεται πῦρ, ἢ τῶν ἀποκεκµένων σφερίων τυχεῖν. Infamia manifesta est, despiciere tantum illum principatum, sine quo neque salutis neque promissionum bonorum compotes fieri possumus. Nam si non potest quis in regnum caelorum ingredi, nisi per aquam & spiritum regeneratus fuerit: &, Qui non manducat carnem Domini & sanguinem eius non bibit, æterna vita priuatur: omnia autem hæc hand aliter quam per sacrosantas illas manus perficiuntur, manus, inquam, sacerdotum: qui fiet, ut citra illarum opem aut gehennæ ignem euitare quis possit, aut repositæ in cælo coronæ præmia adsequi?

It. homil. III. in Philipp. p. 1224. (tom. VI. p. 35. edit. Francof.) Κλαῦσον

πρὸς ἀπίστους, κλαῦσον τὸς ἑδὼν ἐκείνων ἀπίστον τὸς χωρὶς φωτισµατοῦ ἀπερχοµένους, τὸς χωρὶς σφραγίδος. Luge infideles, luge cor, qui nihil ab infidelibus differunt, qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt.

It. homil. III. in 1 Cor. p. 347. (tom. V. p. 21. c. μία μὲν γὰρ εἰς τὸ βάπτισμα, καὶ ἀνευ βαπτίσματος ἀμήχανον βασιλείας ἐπιτυχεῖν. Magna quidem res est baptisina & sine baptisinate non possumus regnum adsequi.

(e) Cyrill. catech. III. n. VII. vid. sub lit. anteced. (x) p. 49.

lorum vere baptizati esse poterant, nisi denuo baptizarentur ad ecclesiam reuersi; tamen si quis eorum in vnitatem mortuus esset ecclesie, illius de conditione haud deplorandum esse existimabat (quantumuis ex ipsius quidem sententia sine baptismo decessisset) sed amore ductus gratiam & misericordiam apud dominum consequuturum esse eum, sperabat. Illis enim, quae ipsius de iterando baptismo opinionem obiecta fuerant, ita respondet [f]; *Dicit aliquis: Quid ergo fiet de his, qui in praeteritum de haeresi ad ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt? Potens est dominus misericordia sua indulgentiam dare, & eos, qui ad ecclesiam simpliciter admissi, in ecclesia dormierunt, ab ecclesia sua muneribus non separare.* FIRMIANVS, episcopus *Cæsarensis*, eodem fere modo eidem obiectio respondet: *Quid [g] ergo, inquit, fiet de his, qui ab haereticis venientes, sine ecclesia baptismo admissi sunt? Si de seculo excefferunt, in eorum numero, qui apud nos catechizati quidem, sed priusquam baptizarentur, obierunt, habentur.* AVGVSTINVS hanc CYPRIANI opinionem [h] saepe memorat approbatque; immo in gratiam ecclesie contra *Donatistas* urget. Posito enim, catholicos in admittendis sine baptismo haereticis errare, esse tamen eos in eo numero, dicit, quibus CYPRIANVS propter vnitatis & caritatis, multitudinem peccatorum cooperientis, custodiam ignosci possit. BASILIUS quoque, VOSSIO [i] recte obseruante, in CYPRIANI sententiam pedibus videtur iuis-

(f) Cyprian. epist. LXXIII. ad Iubaian. p. 208. (p. 313. edit. Fell. Amstel. MDCC.)

(g) Firmil. epist. LXXV. apud Cyprian. p. 226. (p. 32. edit. cit.)

(h) Aug. de bapt. lib. II. c. XIII. Quia arbitraretur, eos qui extra ecclesie communionem baptizarentur, baptismum non habere, credidit eos tamen in ecclesiam simpliciter admissos, propter ipsius vnitatis vinculum posse ad veniam peruenire.

It. lib. V. c. II. Bene quidem praesumit, quod caritas vnitatis possit cooperire multitudinem peccatorum. - Nos autem si ad ecclesiam sine baptismo admittimus, in eo numero sumus, quibus Cyprianus propter vnitatis custodiam ignosci posse praesumit.

It. lib. V. c. XXVIII. Quomodo non sunt per aquam saluati, quos in praeteritum cum eo baptismo, quod in haeresi acceperant, in ecclesiam simpliciter admissos Cyprianus ipse commemorat? Eadem quippe arcae vnitatis eos saluos fecit, in qua nemo nisi per aquam saluatus est. Conf. contr. Crescon. lib. II. c. XXXIII. & XXXV.

(i) Voss. de bapt. disputat. VII. p. 105. Neque Basilius videtur putasse, baptismum esse *απλῶς* necessarium, saltem in iis, qui quomodocumque, etsi non

se, quod videlicet Deus pro sua misericordia schismaticos, ad pacem & vnitatem ecclesiæ reuersos, sine baptismo etiam saluos faciat. Nam etsi eorum baptismum nullum & vanum esse, cum CYPRIANO statuat, dicit tamen, sequendam potius esse consuetudinem recipiendi [k] eos in communionem, in istis ecclesiis, quæ istorum baptismum admittunt, obseruatam, quam pacem & vnitatem ecclesiæ huius rei causa dissoluendam. Quod ille non docuisset, si homines, rebus sic se habentibus, per diuinam gratiam sine baptismo saluari non posse, credidisset.

§. XXIII.

Si qui cum ecclesia sine baptismo communicassent, quatenus hoc priuationem baptismi supplerè cred. tum sit.

ALIUM adhuc casum inuenio, in quo veteres in baptismi priuatione conuiuendum esse arbitrati sunt: Si videlicet ecclesia hominem, quem vere baptizatum esse persuasa erat, (quique ipse vere se baptizatum esse bona fide credebat) per

vere, essent baptizati. Nam epistola ad Amphilochem can. I. tradit. baptismum Catharorum, & Encratarum, & Hydroparastatarum, & Apotacti-
corum, non esse verum baptismum; quia etsi, qui initio schismatis baptizarent, manusque imponent, spiritualem gratiam conferrent, propterea quod legitime essent vocati ad hoc munus; si tamen, qui a schismaticis illis vocati essent, non acceperint potestatem eam tribuendi gratiam Spiritus S. ac proinde non magis baptizari, quam si laici fuissent. Unde concludit, tales esse rebaptizandos. Agnoscit interim, serio esse dispiciendum, quod imprimis e re fecerit ecclesiæ, ac pacis publicæ. Si enim baptismus eorum sit futurus offendiculo, satius esse arbitratur, illum omittere; non quasi sit vere baptizatus, sed quia credatur a multis vere baptizatus; quilibet futurum sit scandalo, si iterum tingatur. Audiamus ipsum Basilium: *ἰπειρὴ δὲ ὅλως ἐδοξέ μοι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν, δεχθῆ-
ναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, Quoniam autem Asiaticis quibusdam omnino placuit, dispensationis ac concordia causa admitti, ac recipi eorum baptismum, sine recipiatur.* Et postea, quum Encratitas iterum baptizari præcepisset, restringit hæc eo pacto: *Ἐάν τις μὴ τῆ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπέδιον ἴσθαι τῷ πάλιν τῷ ἴδιαι χριστίαν, ἢ ἢ πῶς οἰκονομήσῃσι, τὴ καθ' ἑαυτῶν πατρῶν ἀκολουθῆσιον. Sin est, ut vniuersali ecclesie administrationi ea res offutura sit: altera illa consuetudine utendum; & sequendi patres, qui, quæ nostri numeris sunt, statuerunt.* Atqui si credidisset Basilius, baptismum ἀπλῶς esse necessarium: non docuisset, posse eum in non vere baptizatis omitti οἰκονομίας ἕνεκα. Nam sine quo saluari non possumus, id concordia causa omitti nulla ratione potest aut debet.

(k) Basil. can. epist. c. I. tom. II. opp. p. 759. edit. Paris. an. MDCXVIII. (In tomis conc. tom. II. append. p. 1717. c) Vid. f. b. litt. anteced. (i).

plures annos ad constantem altaris communionem admitteret. Licet tandem vel prorsus nullum, aut certe dubium & suspectum baptismum accepisse nosceretur, tamen constans cum ecclesia communicatio hunc baptismi defectum supplete existimabatur. Singularis quidem aliquis communicationis actus, qui in puello vel catechumeno casu quodam vel errore contigisset, ad pensandum baptismum sufficere non credebatur: Nam hæc in re canones præcipiebant, vt si quid istiusmodi vsu venisset, homo statim baptizaretur. Ita in *responsis canonicis* ΤΙΜΟΘΗΕ, episcopi *Alexandrini*, interrogatio fit: *Si puellus catechumenus, tempore annorum septem, vel homo, etiam perfectus, dum fieret oblatio, opportune adfuerit, eiusque nescius particeps factus sit, quid de eo fieri debet?* Et responsio [l] hæc est: *Debet illuminari, hoc est, baptizari.* Ita quoque *constitutionum apostolicarum* auctor apostolos introducit sic decernentes [m]: *Si quis per ignorantiam eucharistiam participauerit, hunc cito instruite ac baptismo initiate, ne contemtor exeat.* Si quis autem se vere baptizatum credens, nec tamen talis existens, cum ecclesia communicandi per plures annos habuisset veniam, ista eius ad altare communicatio baptismi necessitatem tollere existimabatur, & tali homini in ecclesia manere, sine baptismi iteratione, permittebatur. Nobile huius rei exemplum apud *Iusebium* exstat, quod *Alexandriæ Dionysii* memoria accidit, & ab *EVSEBIO* ex epistola quadam *DIONYSII* ad *Christum*, *Romane* urbis episcopi, scripta, in qua episcopi sententiam hac de re expetit, commemoratur. „Quidam ex fratribus, inquit *DIONYSIVS* [n], qui ad ecclesiam conueniunt, iam pridem pro fidei habitus, & qui ante meam ordinationem, ac ni fallor, ante ipsius quoque *Heraclæ* episcopatum, cœtus fidelium particeps fuerat: quum interfuisset baptismum eorum, qui nuper baptizabantur, & interrogatio-

(l) *Timoth. Resp. canon. quæst. I. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 165. Vid. supra c. I. §. IV. sub lit. (s) pag. 7.*

(m) *Constitut. ap. stol. lib. VII. c. XXV. εἰ δὲ τις κατὰ ἄγνοιαν μεταλάβῃ, τῷ πύχῳ σιχηώσαυτες μύσατε, ὅπως μὴ καταφρονήτης ἐξέλθοι.*

(n) *Dionys. epist. ad Aylthum ap. Euseb. lib. VII. c. IX. Τῶν συναγομένων ἀδελφῶν πιστὸς νομιζέμενος ἀρχαῖος καὶ πρὸ τῆς ἐμῆς χειροτονίας οἰμαὶ δὲ καὶ πρὸ τῆς τοῦ μακαρίου Ηρακλᾶ καταστάσεως τῆς συναγωγῆς μετισχόν τῆς ὑπόνοιο βαπτίζομενοῖς παρρυτοῦσιν, καὶ τῶν ἐπιρωτίσεων καὶ τῶν ἀπακρίσεων, ἱκανόσας, προσῆλθὲ μοι*

nes responsaque illorum audiisset : ad me accellit flens & vi-
cem suam ingemiscens. Pedibusque meis aduolutus confiteri
atque deierare cœpit, baptismum, quo apud hæreticos initiatus
fuerat, non huiusmodi esse, neque cum hoc nostro quidquam
commune habere. Quippe illum plenum esse blasphemix &
impietatis. Aiebatque, animam suam acerbissimo doloris sen-
su compungi, ac ne oculos quidem ad Deum attollere se au-
dere ; quippe qui scelestis illis verbis ac carimonis initiatus
fuisset. Proinde orabat, vt hoc purissimo lauacro, verissima-
que adoptione & gratia donaretur. Quod equidem facere
non sum ausus : Sed diuturnam illi communionem ad id suf-
ficere, dixi. Nam qui gratiarum actionem frequenter audie-
rit, & qui cum ceteris responderit, Amen ; qui ad sacram
mentam adfiterit, & manus ad suscipiendum sacrum cibum
porrexerit ; qui illum exceperit & corporis & sanguinis do-
mini nostri *IESV CHRISTI* particeps fuerit diuissime, eum
ego de integro renouare non ausim. Porro vt bono animo
esset, & cum firma fide bonæ spei plenus ad dominici corpo-
ris participationem accederet, iussi.

DIFFICILE omnino hoc erat consilium in casu admodum
raro, & plane singulari, cuius vix similem in historia antiqua
inuenias. Mentionem autem huius & reliquorum casuum antece-
dentium omnium facere volui, vt ostenderem, quod veteres non
generatim duriores istam de absoluta baptismi necessitate
(sanctæ quidem institutionis neglectui & contemtionis opposi-
tam) opinionem habuerint, quam nonnulli eis attribuire vo-

κλαίειν καὶ καταθνήνῃ ἐαυτῶν, καὶ πίπτειν πρὸ τῶν ποδῶν μὲ· ἰσομολογῆνθαι μὲν
καὶ ἰσομύνηθαι τὸ βάπτισμα ὃ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς βεβάπτιστο, μὴ τοῦτο εἶναι, μὴ
δὲ ὅλως ἔχειν πιά πρὸς τὸ κοινῶν ἀσεβείας, γὰρ ἐκεῖνο καὶ βλασφημιῶν πεπλη-
ρωθεὶς λέγειν δὲ πάντῃ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατανεύχθαι, καὶ μηδὲ παύσασθαι ἔχειν
ἰπάραι τὰς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ θεῖον δόξῃ τῶν ἀνοσιῶν ἐκείνων ῥημάτων καὶ πειραμά-
των ἐριμύνηθαι· καὶ διὰ τῆς δόξης τῆς ἐλικρινεστάτης ταύτης καθάρσεως καὶ
παραδόχης καὶ χάριτος τυχεῖν ὅπως ἐγὼ μὲν ἐκ ἰτόλυτα ποιῆσαι φήσαι αὐτάρ-
κη τὴν πολυχρόσιον αὐτῶ κοινῶν εἰς τὸ γεγονός· ἰνχαριστίας γὰρ ἰπακύνεται,
καὶ συνεπιφθεῖ ἀλλοι τὸ αἶν, καὶ τραπίση παρασάντα, καὶ χεῖρας εἰς ἰποδο-
χίαν τῆς ἀγίας τροφῆς προστείονται· καὶ ταύτην καταδέξασθαι, καὶ τὰ σώματα καὶ
τὰ αἵματα τῶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετασχοῦντα ἰκανῶ χροῖσιν, ἐκ αὐτῶ ἰπαρ-
χῆς ἀνασκευάζειν ἐπὶ τολμάσασθαι· θάρσῃν δὲ ἰκέλευον, καὶ μετὰ βεβαίας πίστεως
καὶ ἀγάθης συνειδήσεως τῇ μετοχῇ τῶν ἀγίων προσείσαι.

lunt;

lunt; siquidem nudum eius defectum tam variis modis, nimirum vel I. martyrio, vel II. fide & vera cordis conuersione; vel III. insigni vnitatis ac pacis amore & studio; vel IV. diuturna eucharistiæ participatione, condonari posse & suppleri, crediderunt.

§. XXIV.

Quid veteres de infantibus sine baptismo denatis statuerint.

OBSERVANDVM autem est, quod quæ hac in re veteres concesserunt, præcipue ad homines adultos spectent, qui fidem & poenitentiam, partes religionis essentielles, ad compensandum externæ baptismi cærimonix defectum exhibere poterant. De infantibus autem res maiori inuoluta erat difficultate, quia nec fides nec poenitentia propria in eorum gratiam adlegari poterat, vt adeo tum externo & visibili signo tum interna & spiritali gratia baptismi destituti essent. Quocirca qui omnium amantissime de illis loquuntur, statum duntaxat medium, nec in celo nec in inferno, illis adsignare sustinent. Sit in exemplum GREGORIUS NAZIANZENSIS [o], qui futurum existimat, vt „infantes, non culpa sua sine baptismo defuncti, nec cælesti „gloria nec suppliciis a iusto iudice adficiantur, vtpote qui licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc „iaccturam passi potius fuerint, quam fecerint. SEVERVS, ecclesiæ Antiochenæ antistes, NAZIANZENI sequitur sententiam: Nam primum dicit [p], quod, si infantes moriantur lanacri regenerationis non participes, regno cælesti certe excludantur: Sed addit, quod, quatenus peccata haud admiserint, poenam nullam vel tormentum subeant, ad medium quemdam statum designati, quem tamquam statum inter sanctorum gloriam &

(o) Nazianz. orat. XL. (tom. I. p. 653. b.) τῆς δὲ μήτε δεκαδόξου μὴτε καλοδοξου περὶ τὰ δίκαια κριτῶν, ὡς ἀσφραγίστους μὴ, ἀπίστους δὲ, ἀλλὰ παρόντας μᾶλλον τὴν ζῆμιαν, ἢ δρῶσαντας.

(p) Seuer. catena in Ioh. III. p. 83. Ζητεῖται δὲ λοιπὸν, εἰ καὶ τὰ παιδία τῷ αἵματι τῆς ἡλικίας τελευτήκοι, τῆς βασιλείας μετέχουσι τῶν ἑταῶν. Καὶ σπὺς τῆτο λικίον ὧτῃ ἀφάπτει τελευτήσει, μὴ μεταχόντα τῆς καλογγουσίας λατρῶν, προδῶλας ἔξω τῆς τῶν κραιῶν βασιλείας καθίσταται, διὰ τὸ τὸν κύριον ἐν Ἐυαγγελίῳ ἀποφύνασθαι πρὸς Νικόδημον, καὶ εἶπεν Ἄμην ἀμὲν λέγω σοι, εἰάν μὴ βασιλείαν τῆ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐδὲν ἐπλημύληται τὸ ἐν αἵματι τῆς ἡλικίας τελευτήκοι, ὅτε κολάσσει, ἢ ποι βασιλείας ὑπάγουται, μίση δὲ πῶ καὶ ὑφίξουσι.

poenam

pœnam damnatorum describit. Verum hæc sententia de statu quodam medio inter *Latinos* numquam recepta est. Duo enim loca recipiendis hominibus post diem iudicii statuunt, cælum videlicet & orcum; & concludunt, quod quum infantes, a peccati originalis fordibus non abluti, in cælum admitti nequeant, in orco sint oporteat, eo quod tertius locus non detur. **AUGUSTINVS** hoc frequenter contra *Pelagianos* virget, qui inter regnum Dei & vitam æternam distinguebant, infantes sine baptismo defunctos ad æternam quidem vitam & salutem; non vero ad regnum Dei admitti posse, statuentes. Quibus in libris suis de *peccatorum meritis & remissione* hunc in modum opponit: *Quamuis [q] condemnatio grauior sit eorum, qui originali delicto etiam propria continuerunt, & tanto singulis grauior, quanto grauius quisque peccauit: tamen etiam illud solum, quod originaliter tractum est, non tantum a regno Dei separat, quo paruulos sine accepta gratia Christi intrare non posse ipsi (Pelagiani) etiam consentunt: verum & a salute ac vita æterna facit alienos, que nulla alia esse potest præter regnum Dei, quo sola Christi societas introducit.* Et paullo post adhuc clarius loquitur [r]; *Potest proinde recte dici, paruulos, sine baptismo de corpore exeuntes, in damnatione omnium mitissima futuros. Multum autem & fallitur, qui eos in damnatione predicat non futuros, dicente apostolo: Iudicium ex vno delicto in condemnationem. Et paullo post: Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem.* Hoc intuitu [s] christianos *Punicos* baptismum ipsum nihil aliud, quam salutem, & sacramentum corporis Christi, nihil aliud quam vi-

Cæterum quaeritur, num infantes tenera adhuc ætate morientes, regni cælestis participes existant. Ad hoc respondendum: Quotquot baptismi exfortes, regenerationis lauacro frustrati, ex hac vita discedunt, regno cælorum excludi, quandoquidem dominus in euangelii ad Nicodemum dixerit: Amen, amen, dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu S. non potest intrare in regnum Dei. Cum autem nihil adhuc deliquerint, qui ætate immatura discesserunt, nullis quidem tormentis aut pœnis excruciantur, sed medium quemdam ordinem subibunt. Si lauacro sacro lustrati e vita demigrarint, iustorum quidem numero censendi sunt, non tamen suis meritis cælorum regnum consequuntur.

(q) Augustin. de peccator. merit. & remiss. lib. I. c. XII. (tom. VII. opp. p. 661. edit. Basil. MDLXIX.)

(r) Augustin. ibid. c. XVI.

(s) Augustin. ibid. c. XXIV.

tam vocare, dicit. Si ergo nec salus nec vita æterna sine baptismo & corpore & sanguine domini cuiquam speranda sit, frustra sine his promitti parvulis arbitratur. In eodem libro [t] doctrinam de statu quodam infantum vel aliorum quorumvis medio disertis verbis repudiat. *Non est ullus ulli medius locus, inquit, et possit esse, nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse dominus volens auferre de cordibus male credentium istam nescio quam medietatem, quam conantur quidam parvulis non baptizatis tribuere, et quasi merito innocentie sint in vita æterna, sed quia non sunt baptizati, non sint cum Christo in regno eius, definitivam protulit ad hæc vera obstruenda sententiam; ubi ait: Qui mecum non est, adversum me est.* Multis aliis in locis [u] hunc statum medium contra Pelagianos impugnat, necessitatemque baptismi ad eluendas peccati originalis sordes in infantibus, eosque ad vitam æternam beneficio regenerationis perducendos, virget. *Propterea [w], inquit, cum baptizandis parvulis festinantur & curritur, quia sine dubio creditur, aliter eos in CHRISTO vivificari omnino non posse.* FVLGENTIVS [x] adhuc severior AVGVSTINO est. *Firmissime tene, inquit, & nultatenus dubites, non solum homines iam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui siue in uteris matrum vivere incipiunt, & ibi moriuntur, siue quum de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine patris, filii & spiritus sancti, de hoc seculo transeunt,*

(t) Aug. ibid. c. XXVIII. (p. 600. d. edit. cit.)

(u) August. de anim. lib. I. c. IX. (tom. VII. opp. pag. 1140.) Verum hæc ut volet quisque accipiat, dum tamen de baptismo non præscribitur saluatoris præcepto, huius latronis exemplo: & non baptizatis parvulis nemo promittat inter damnationem regnumque cælorum, quietis vel felicitatis cuiuslibet atque vbilibet, quasi *medium locum*. Hoc enim eis hæresis Pelagiana promittit, quia nec damnationem metuit parvulis, quos nullum patit habere originale peccatum, nec sperat eis regnum cælorum, si non pervenerint ad baptismatis sacramentum.

ibid. lib. II. c. XII. Non illos hæreticos Pelagianos iustissime conciliorum catholicorum & sedis apostolicæ damnavit auctoritas, eo quod ausi fuerint non baptizatis parvulis, dare quietis & salutis locum, etiam præter regnum cælorum. Quod ausi non fuissent, nisi negarent, eos habere originale peccatum, quod opus esset absolvi per baptismatis sacramentum. Ibid. lib. III. c. XIII. tot.

(w) Augustin. epist. XXVIII. ad Hieron. (tom. II. opp. p. 107. b. edit. Basil.)

(x) Fulgent. de fide ad Petrum c. XXVII. Vid. Fulgent. de baptismo æthiopis c. VII. citat. infra lib. XI. §. V. litt. (d).

ignis aeterni sempiterno supplicio puniendos. Quia etsi proprie actionis peccatum nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & natiuitate traxerunt. Qui sub nomine IUSTINI MARTYRIS delitescit auctor [y], quum de infantibus quoque loquitur, Hoc discrimen est, inquit, inter baptizatos & non baptizatos, quod illi bona per baptismum obuententia consequuntur, hi vero non consequuntur. Et auctor librorum hypognosticon [z], qui sub nomine scripsit AVGVSTINI, & viris doctis vel MARIVS MERCATOR, vel SIXTVS ecclesiae Romanae episcopus, esse creditur, disputans contra Pelagianos, ipsius AVGVSTINI vestigiis insisit; Sic enim ait: Si quis renatus non fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum aeternum. Intrare in regnum caelorum non aliud est, quam in vita beata viuere, quae permanet in secula saeculorum. Ecce non baptizatus vitali etiam cibo poculoque priuatus diuiditur a regno caelorum, ubi fons viuentium permanet CHRISTVS. Da mihi praeter hunc alterum locum, ubi vitae possit requies esse perennis. Primum enim locum fides catholicorum diuina auctoritate regnum credidit esse caelorum, unde non baptizatus excipitur, secundum gehennam, ubi omnis apostata vel a CHRISTI fide alienus aeterna supplicia experietur. Tertium penitus ignoramus, immo nec esse in scripturis sanctis inuenimus. Finge, Pelagiane, locum ex officina peruersi dogmatis tui, ubi alieni a CHRISTI gratia vitam requiei & gloriae possidere paruuli possint. Haec ferere admodum dicta sunt, sed si statum controuersiae inter catholicos & Pelagianos consideres, non sine idonea ratione ita dicta sunt. PELAGIVS enim peccatum originale & baptismi necessitatem ad culpam eius abluendam negabat, infantes salutem aeternamque vitam a regno Dei distinctam sine hoc obtinere posse, contendens. Huic sese opposcentes catholici necessitatem baptismi in infantibus aequae ac adultis, ad expurgandam congenitam labem & aeternam illis salutem procurandam, tuebantur. Sed non ita perspicue narrant, num heic casus aliqui excepti fuerint respectu paruulorum, uti ratione adultorum fuerunt; Num mera baptismi priuatio in infante, si nullus in

(y) Iustin. Martyr. quaest. & resp. ad orthodox. qu. LVI. (p. 424. edit. Paris. MDCXXXVI.) Ἄλλη ἐστὶ ἡ διαφορά τῶν βαπτιστῶν πρὸς τὰ μὴ βαπτιστῶν, τὸ τυχεῖν ἢ μὴ τὸ βαπτιστῶν τῶν διὰ τὸ βαπτισματὸς ἀγαθῶν τὰ δὲ μὴ βαπτιστῶν, μὴ τυχεῖν.

(z) Augustin. hypognost. lib. V. c. V. (tom. VII. opp. p. 1405.)

parentibus baptismi contentus vel neglectus esset, inuitabili necessitate & subita morte interueniente, infantem a regno caelesti excludat? Inter veteres vniuersos solus FVLGENTIVS salutem infantibus, in matris utero ante natiuitatem demortuis, absolute abiudicauit. Reliqui autem mitius loqui videntur, excepto, si penes parentes contemti vel neglecti baptismi culpa esset, dum liberos suos ad baptismum non offerrent, quantumuis id faciendi opportunam haberent occasionem, vbi infans salute aeterna ex parentum suorum culpa excidere, neque vero Dei vel iustitia vel misericordia in puniendo accusari posset. Hæc excellentis illius auctoris, qui librum de *vocatione gentium*, quem alii PROSPERO, AMBROSIO alii tribuunt, scripsit, sententia videtur fuisse. Nam causam, quamobrem doctrina de baptismi ad salutem infantum necessitate ita studiose inculcata sit, hanc adfert, vt ne parentes in offerendis suis ad sacrum fontem remisse vel negligentem agerent, quod certe facturi essent, si baptismum ad salutem minus necessarium esse, arbitrarentur. *Neque credi fas est, inquit, [a], eos, qui regenerationis non adepti sunt sacramentum, ad vltim beatorum pertinere consortium.* Et alio loco [b]: *Non latet, quantum cordibus fidelium desidia gignetur, si in baptizandis parulis nihil de cuiusquam negligentia, nihil de ipsorum esset mortalitate metuenendum.* Hic auctor necessitatem baptismi infantum, vt boni quique christiani, vrget ex ratione cuiusdam beneficii, quod parentum cura infanti conciliari posse credebatur; & contra ex ratione irreparabilis damni & iacturæ, quam infans parentum culpa ac negligentia sustinere posset. Et hoc ad parentum curam & vigilantiam excitandam satis vallet, etiamsi in extremæ necessitatis calibus infantes sine baptismo saluari posse concedatur. Neque improbable est, veteres nihil aliud spectasse, tametsi eorum locutiones seueræ sint & generales, & sine vlla expressa exceptione. Negari enim nequit, infantes æque ac adultos martyres esse posse. Tales erant infantes, quos *Bethlehemi* interfici iussit *Herodes*. Parentes itidem baptismum pro liberis suis expetere possunt, fidem & pœnitentiam ipsorum nomine vouentes, si qua extrema tantum

(a) Prosper. de vocat. gentium lib. II. c. XX.

(b) Ibid. c. XXIV.

necessitas, non autem vituperabilis neglectio, impediatur, quo minus illum obtineant. Et in eiusmodi casibus si adulti sine baptismo salutem consequi possunt, (vti veteres omnes asserunt) par ratio heic videtur esse, vt eandem caritatem & indulgentiam in paruulos extendamus. HINCMARVS archiepiscopus *Rhemensis*, vir magna fama & doctrina suæ ætatis, & in scriptis veterum multum versatus, hanc huius implicitæ quæstionis, in singulari quadam re, quæ ipsius memoria accidit, dedit dissolutionem. Episcopus quidam eiusdem regionis *Hincmarus*, antistes *Ladunensis*, ex iniusta quadam ratione baptismum paruulorum in diocesi sua impediēbat, parentibus licet & sponsoribus eos baptizari cupientibus; quo pacto multi paruuli sine baptismo decedebant. Iam quæstio erat de futuro horum infantum statu, num parentum desiderium & oblatio ad baptismum ad impetrandam liberis suis æternam salutem sufficeret? Ad quam sine vlla dubitatione [c] HINCMARVS adfirmando respondebat, *Sicut paruulis, inquiring, naturali, id est alieno, peccato obnoxiiis aliorum, id est patronorum, fides pro eis respondentium in baptismo fit ad salutem: Ita paruulis, quibus baptismum denegari infideli, parentum vel patronorum corde credentium & pro paruulis suis fidei verbo baptisma expetentium, sed non impetrantium, fides & fidelis postulatio prodesse potuerunt, dono eius, cuius spiritus, quo regeneratio fit, ubi vult, spirat.* Si hunc in modum sensum veterum cum HINCMARO interpretemur, omnia illa loca, quæ infantes sine baptismo denatos damnant, non de mera baptismi priuatione, vbi haberi non potuit, sed de parentum, baptismum liberis suis non expetentium nec procurantium, quum id facere in eorum esset potestate, contemtionem & neglectioem intelligenda sunt. Ego in explanando confirmandoque horum capitum, quæ ad baptismi tam infantum quam adultorum necessitatem spectant, vero sensu longus fui, eo quod veteres falso intelligantur ab aliis, ab aliis accusentur, vt pote baptismi necessitatem nimis seuerè & duriter vrgentes; quum tamen ipsorum sententia de ea satis accurata sit, vbi de catechumenis quæstio est, adeoque benignam interpretationem in negotio etiam paruulorum admittere potest, si non ex generalioribus eorum lo-

(c) Hincmar. opusc. LV. capit. c. XLVIII.

cautionibus, contra veram horum auctorum intentionem & consilium, durum istum sensum cogere nimio opere adlaboramus.

FINEM huic sermoni de institutione & disciplina catechumenorum heic imponerem, nisi duo adhuc momenta restarent, distinctius, quam quidem supra fieri licuit, consideranda. Horum alterum de origine, natura & vsu antiquorum symbolorum ecclesie agit, quæ præcipue in vsu & institutionem catechumenorum confecta sunt, adeoque hoc loco commodissime expendenda. Alterum vero ad eam disciplinæ ipsorum partem attinet, qua de distincta & perfecta sublimiorum quarundam doctrinarum & mysticorum rituum ecclesie cognitione ad certum tempus fuerunt celati. Quarum rerum consideratio sequentium capitum erit argumentum.

LIBRI DECIMI

CAPVT TERTIVM.

DE ORIGINE, NATVRA ET APPELLATIONIBVS ANTIQVAVM FORMVLARVM FIDEI.

§. I.

Cur formula fidei dicatur symbolum.

DE formula fidei dum loqui institvimus, de diversis illis nominibus, eorumque rationibus primo loco aliquid dicendum est, quia nonnulla ex illis obscuriora sunt & falsæ interpretationi obnoxia. Vsitatissima appellatio est *symbolum*; cur autem ita dicatur, inter viros doctos non convenit. BARONIUS [a] tres huius nominis adfert rationes. I. Apostolos putat quosdam fidei canones, quibus vniuersam christianam fidem perstringentes firmarent ac stabilirent, constituisse, ad eosque perficiendos singulos ex eis symbolum suum attulisse, atque hinc

(a) Baron. an. XLIV. n. XV. Tunc etiam catholicæ fidei consulturi, (apostoli) quid singuli essent prædicaturi gentibus, ne vlla ex parte aliqua vel apparet inter eos in adnuntiatione euangelii diuersitas esset; quosdam fidei canones, quibus vniuersam christianam fidem perstringentes firmarent ac stabilirent, constituerunt: quos proprio nomine Dei ecclesia nominare consuevit *symbolum apostolorum*, vel quod singuli ex eis ad eum perficiendum attulerint suum symbolum; - - vel quoniam, qui christiani essent, eo symbolo, velut tessera militari data, dignosci possent. cetera.

symbolum forte nuncupari. Verum quum fundamentum huius opinionis incertum sit, (sicuti esse, postea videbimus) hæc istius nominis ratio locum habere non potest. II. Ita etiam vocari posse existimat, quoniam qui veri christiani essent, eo symbolo, velut tessera militari data, ab infidelibus & hæreticis dignosci possent. III. Quia symbolum sit collatio, seu collatæ in vnum totius christianæ doctrinæ epitome. SVICERVS [b] hisce quartam huius nominis rationem addit. Vocari ita posse putat, non a militari tessera, sed a militari sacramento, quo milites imperatori sese obstringant. Esse enim symbolum tesseram pacti, quod in baptismo ineamus cum Deo. Quam in rem testimonium citat AMBROSII [c], *Symbolum cordis signaculum & nostræ militiæ sacramentum* vocantis: Et PETRUM CHRYSOLOGVM [d], qui *Placitum, inquit, vel pactum, quod lucri spes venientis continet, vel futuri, symbolum nuncupari, contractu etiam docemur humano.* Hæc vltima non improbabilis significatio est; secunda tamen magis generaliter a recentioribus auctoribus [e] recepta est & approbata, eique veteres etiam scriptores quidam patrocinantur. Nam MAXIMVS TAVRINENSIS [f] ait: *Symbolum tessera est & signaculum, quo inter fideles perfidosque scernitur.* Et

(b) Suer. thesaur. eccles. voce *σύμβολον*. (tom. II. p. 1084. sub fin.) Dicere possumus, symbolum non a militari, sed a contractu tessera, nomen id accepisse. Est enim tessera pacti, quod in baptismo inimus cum Deo. Vnde Ambrosius l. b. III. de velandis virginibus dicit: *Symbolum cordis signaculum, & nostræ militiæ sacramentum.* Quasi dicat, esse quasi tabellam, quam imperatore nostro pacifemur, eique nos obstringimus, ut milites sacramento solent.

(c) Ambros. lib. III. de veland. virg. Vid. sub anteced. litt. (b).

(d) Chrysolog. hom. LXII.

(e) Forbes. instrum. histor. theo. lib. I. c. I. n. II. Symboli huius institutionem quod attinet; Rufinus in expositione symboli, & Augustinus lib. I. de symbolo ad catechumenos c. I. & serm. CLXXXI. de tempore. Et auctor sermonis CXV. de tempore, inter sermones illos Augustini. Et Isidorus Hispanensis lib. VI. originum, cap. IX. Et Etherius ac Beatus, lib. I. contra Eupandum tom. IV. bibl. patr. part. II. col. 506. edit. 4. Et Rabanus Maurus lib. II. de institutione clericorum, cap. VI. scribunt, se a maioribus traditum accepisse, institutum esse hoc symbolum ab apostolis, ad diuersas nationes ad prædicandum euangelium discessuris, ut omnes vbiq; fideles summam hanc breuem haberent illius doctrinæ, quæ ab omnibus vnanimiter prædicaretur & *Symbolo hoc veluti tessera militari discerneremur fideles ab aliis sectis.*

(f) Maxim. Taurin. homil. in symbol. p. 239.

RUFFINVS [g] hunc significatum admittit, quando *Indicium*, inquit, vel signum idcirco dicitur, quia illo tempore (quando ex ipsius quidem sententia ab ipsis apostolis conditum fuit) sicut & Paulus apostolus dicit, & in actis apostolorum refertur, multi ex circumcuentibus in laeis simulabant, se esse apostolos Christi, & lucri alicuius vel ventris gratia ad predicandum proficiscebantur; nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes. Idcirco istud indicium posuerunt, per quod agnosceretur is, qui Christum vere secundum apostolicas regulas predicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obseruari serunt, quoniam & armorum habitus par, & sonus vocis idem, & mos vnus est, atque eadem instituta bellandi: ne qua doli subreptio fiat, symbola distincta vnusquisque dux militibus suis traht, que Latine signa vel indicia nuncupantur; ut si forte occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis vel socius. Verum hæc novissimo cuidam docto scriptori [h] non probantur, qui hoc nomen non ab vlla consuetudine militari, sed potius a sacris gentiliū deriuatum esse, putat, vbi, qui mysteriis eorum initiati, & in notitiam peculiarium sacrorum, quæ maximam superstitiosæ multitudinis partem celabantur, admissi erant, certa sibi tradita signa habebant, symbola vocitata, quibus ostensis se matuo internoscebant, & sine vlla dubitatione in templum quoduis, ad secretum cultum & ritus istius Dei, cuius symbolum acceperant, intromittebantur. Horum symbolorum vsus inter gentiles aberudito isto auctore tam ex ethnicis, quam christianis scriptoribus abundanter demonstratus est: sed nullum ille testimonium adfert, quod christiani symbolum suum ex hac gentili consuetudine ita vocauerint. Et sane obest quodammodo huic sententiæ, quod huius rei nec vola nec vestigium in vllō antiquo scriptore conspiciatur. Neque est vero simile, christianos eam detestandorum ac obscœnorum mysteriorum gentiliū habuisse rationem, vt nomen symboli, ad denotandam suam fidei confessionem, inde arcesserent, quum id decentius ab innocenti & vsitata in rebus militaribus vel contractibus ciuilibus consuetudine peti posset, a qua tum antiqui tum recentiores scriptores magna cum probabilitate deriuant.

(g) Ruffin. exposit. symboli ad calcem Cypriani p. 17. (in opusculis p. 170. edit. Paris. MDLXXX.)

(h) *Critical History of the Creed* p. 11.

§. II.

Cur dicatur canon & regula fidei.

ALIVD vulgare formulæ fidei seu symboli nomen erat, *κανὼν regula*, ita dictum, quod esset fidei regula, ad quam orthodoxiam & hæresin examinabant & diiudicabant. Ut quum synodus *Antiochena* [i] *Paulum Samosatensem* a regula fidei recessisse dicit, id dicere velle manifesto intelligitur, quod in doctrina sua a symbolo ecclesiæ deflexerit. Quo intuitu a *Græcis* [k] plerumque *ἄρθρον* & *ἐκδοσις πίστεως*, *definitio* & *expositio fidei*, & interdum simpliciter *πίστις*, *fides* [l], dicitur. Quæ appellatio nomini Latino *regula fidei*, respondet, & ab IRENAEO [m], TERTULLIANO [n],

(i) Epist. concil. Antioch. ap. Euseb. lib. VII. c. XXX Ὅπως δὲ ἀποστὰς ἦ κανόνος ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα μετελήλυθεν, κἀν δὲ τῷ ἕκῳ ὄντῳ ταῖς πράξεις κρείται. Quoniam a *fidei regula recedens* ad spuriam & adulterinam doctrinam se transfudit, hominis ab ecclesia alieni actus examinare nihil attinet.

(k) Socrat. lib. II. c. XXXIX. p. 147. d. τίλῳ Σιλβα ὅς τῆς Ταρσῶ προεσῶς ἐκκλησίας μέγα ἀνέκραγε, λέγων μὴ χρῆναι κανὴν ὑπαγορεύειν Πίστεως Ἐκδοσιν, ἀλλὰ τὴν ἤδη πρότερον ἐν Αἰπογοῖα τοῖς ἐγκανίσις ὑπαγορευθεῖσαν ἰφέλειν κρατῆν. Tandem S. Iulianus Tarfensis ecclesiæ præsul elata voce dixit, nullam notionem *fidei formulam* (seu *exp[re]ssit[iv]e*) conferri oportere, sed illam quæ Antiochiæ in ecclesiæ dedicatione scripta esset, ratam esse debere.

Ibid. c. XI. ταῦτα ἔλεγε βυλόρῳ ἑτέρῳ Ἐκδοσιν Πίστεως ἀντεσευγῆν. Hoc autem ideo dicebat, quod in animo haberet aliam fidei formulam illius loco promulgare.

Id. lib. V. c. IV. ἐπιμυρόρῳ αὐτοῖ τε καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς τὸν ὄρον τῆς ἐν Νικαίᾳ εἰρξάντες Πίστεως. Permissentes se (Macedoniani) mutuo cum iis, qui Nicæanæ *fidei formulam* ab initio fuerant amplexi.

(l) Theodoret. lib. I. c. VII. ἔτω δὲ τῷ δυσσεβῶς ἐκποδῶν γενομένῳ, συμφάνως ἀπαντες τὴν μήτρι καὶ ἰν ἐν ταῖς ὀκλησίαις πολιτευομένη Πίστιν ὑπαγορεύουσατες, καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς βεβαιώσατες δίδουσαν τὸ συνέριον. Hunc in modum impio illo ab ecclesia exturbato, quum *formulam fidei*, quæ ad hunc vsque diem in ecclesiis obtinet, communi consensu dictassent & subscriptionibus suis confirmassent, concilium dimiserunt.

(m) Iren. lib. I. c. XIX. Quum teneamus nos *regulam veritatis*, id est, quia sit vnus Deus omnipotens, cetera. Ibid. Hanc ergo tenentes *regulam*, cet.

(n) Tertull. de præscript. c. XIII. *Regula* est autem *fidei*, quia creditur vnum omnino Deum esse. cetera. It. de veland. virgin. c. I. *Regula* autem *fidei* vna omnino est, sola immobilis & irreformabilis, credendi scilicet in vnicum Deum omnipotentem &c.

NOVATIANO [o], & HIERONYMO [p] communiter adhibetur, quando de hæreticis eorumque secessione a communibus christianæ fidei articulis, in symbolis ecclesiæ contentis, loquuntur.

§. III.

Cur μάθημα.

ALIA vsitata formulæ fidei appellatio in antiquis scriptoribus *Græcis* est μάθημα, *lectio*, eo quod a catechumenis memoriter disceretur. Hoc vocabulum ab imprudenti lectore facile pro lectione scripturæ sacræ falso accipi potest, nisi notæ quædam distinctionis addantur: Idcirco, quum in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna* legimus, quod post finitam lectionem euangelii *sancta lectio* [q] pro more lecta fuerit, non de alia quadam lectione ex sacris bibliis, sed de lectione symboli intelligamus, oportet, quæ tunc temporis pars officii eucharistici facta erat. Quo significato vocabulum illud nonnumquam adhibet *SOCRATES* [r]. Et *VALESIVS* in duobus istius auctoris codicibus manuscriptis, ante symbolum *Nicænum*, quod ibi recitatur, hæc verba ἃ μάθημα [r] adkli obseruat. *LEON-*

(o) *Novatiani*. de trinitat. c. l. *Regula* exigit *veritatis*, ut primo omnium credamus in Deum patrem & dominum omnipotentem &c. It. c. IX. Eadem *regula veritatis* docet nos, credere post patrem etiam in filium Iesum Christum, cetera.

(p) *Hieronymi*. epistol. LIV. ad *Marcellum* contr. errores *Montani*. Primum in *fidei regula* discrepamus, &c.

(q) *Concilii Constantinopolitani*. sub *Menna* act. V. (tom. V. concil. p. 185. c.) τῆ ἀγίας μαθήματ[Ⓞ] κατὰ τὸ σύνθημα λεχθέν[Ⓞ]. *Sancta lectione* iuxta consuetudinem lecta.

(r) *Socrati*. histor. lib. III. c. XXV. Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ πᾶσι κατὰ τὸ μάθημα[Ⓞ], *Credimus in unum Deum patrem omnipotentem & reliqua*, quæ sequuntur in *Symbolo*.

Vlterius de symbolis p. 20. idem ostendit ex *Iuliano*, leg. VII. cod. de summa trinitate & fide catholica, ad *Epiphanium Constantinopolitanum* patriarcham hunc in modum scribente: Ὁρον τῆς πίστεως, τετίσι τὸ ἅγιον μάθημα ἢτοι σύμβολον κρατῶμεν τε καὶ φυλάττομεν, τὸ παρὰ τῶν τῆ ἀγίας πατέρων ἐκτεθέν κ. τ. λ. *Fidei definitionem*, hoc est *sacrosanctum documentum* (*lectionem*) siue *symbolum*, retinemus atque custodimus, a sanctis patribus CCCXVIII. expositum, cet. *Maxentium* & *Photium* *symbolum* etiam μάθημα vocasse, *Vlterius* eodem loco adfirmat.

(r) *Valesii*, not. in *Socrate*, lib. I. c. VIII. Τὴν δὲ τὴν γραφὴν πεποιήκασιν] Post hæc

TIVS AUTEM BYZANTINVS [r] magis explicite loquitur, quando de symbolo, quod patres concilii *Chalcedonenſis* confecerint, loquens, ὄρον πίστεως ἡ μάθημα illud nuncupat.

§. IV.

Cur γράμμα & γραφή.

EX SOZOMENO VALESIVS [u] quoque obſervat, quod formula fidei ſapiffime ſimpliciter & abſolute γράμμα & γραφή appelletur. Quæ vocabula etſi plerumque pro ſacra ſcriptura ſumuntur, heic tamen alium ſenſum habeant, oportet. Nam fidei formula ſeu ſymbolum proprie loquendo non eſt ſcriptum diuinitus inſpiratum, niſi eo ſenſu, quo e ſcriptis diuinitus inſpiratis collectum dici poteſt. Heic vero vulgari duntaxat ſenſu accepta ſcriptum ſiue doctrinam ſignificant; atque ita adhibentur, vt vocabulum antecedens μάθημα, peculiari habito reſpectu ad doctrinam catechumenis propoſitam. Nonnulli etiam CYPRIANVM pro alio quodam nomine adlegant, quaſi formulam fidei peculiari nomine ſacramentum fidei [x] vocarit. At vero mentem CYPRIANI ita reſtringendam eſſe, perſuaſum mihi non eſt. Nam ille potius generatim contra myſteriorum, religionis ſacramenta alioſue ritus religioſos quoslibet non minus quam ſymbolum includentium, profanationem loquitur;

verba, ante ſymbolum Nicænum in codice Florentino & Sfortiano adduntur hæc verba τὸ μάθημα. Ita Græci vocabant ſymbolum fidei, eo quod a catechumenis memoriter diſcerentur.

(r) Leont. de ſectis act. VI. (in auctar. bibliothec. patr. Ducæano tom. I. p. 515.)

μὴ τὰ πάντα ἴδοιεν αὐτοῖς, ἕως ὅρον πίστεως ἡ μάθημα ποιῆσαι. Viſum eſt eis deinceps, vt fidei definitio doctrinæque formula conficeretur.

(u) Valeſ. not. in Theodor. hiſt. lib. I. c. VIII. Scribit Theodoritus in ſuperiore capite, Ariana ſæctionis epiſcopos formulam fidei a ſe compoſitam obtuliſſe concilio, quæ ab omnibus vno conſenſu repudiata eſt. Ad quem locum obſeruaui, formulam illam intelligi, quam Eufebius Pamphili in epiſtola ad Cæſareenſes propoſuiſſe ſe dicit. Hæc eſt igitur, quam Eufathius hoc loco vocat γράμμα Eufebii. Nam γράμμα & γραφή pro formula fidei ſapiffime ſumitur, vt in libro IV. Sozomeni legeie memini. Sic Eufathius paullo poſt συμφώνως γράμμασιν dicit, de formula Nicæna fidei loquens.

(x) Cyprian. teſtim. ad Quirin. lib. III. c. L. Sacramentum fidei non eſſe profanandum; apud Salomouem in paræmiis: In aures imprudentis noli quidquam dicere: ne quando audierit, irideat ſenſatos ſermones tuos. Item in euangelio Matthæum: Ne dederitis &c.

applicans eo ista scripturæ verba : *Ne dedevitis sanctum canibus ; neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis & converfi elidant vos.* Quod si vero hoc nomen ad ali- quod particulare mysterium restringendum est, baptismum po- tius quam symbolum fidei significabit. Nam baptismus quan- doque *sacramentum fidei* ab AUGVSTINO [y], & *sacramentum fi- dei ac penitentiae* a FVLGENTIO [z] aliisque appellatur, quem- admodum pluribus ostendemus, vbi de baptismo tractabimus. Quam ob causam hoc non pro nomine, quod symbolo fidei vllus vetustis scriptoribus speciatim tribuerit, accipio : sed sym- bolum est fides ipsa (*credulitas*, vt nonnullis medii ævi scripto- ribus [a] vocatur) & sacramentum fidei est baptismus.

§. V.

*Num ista fidei formula, que vulgo dicitur symbolum aposto-
lorum, ab ipsis apostolis composita & in præsentem ver-
borum formam redacta sit ?*

IN originem & naturam antiquarum fidei formularum in- quirendum nunc est : Id quod per tres quæstiones fieri poterit. I. Num fidei formula, quæ *symbolum apostolicum* vulgo audit, ab ipsis apostolis in eadem verborum forma, vti hodie in ecclesia obtinet, composita sit ? II. Num apostoli aliquam omnino fidei formulam in institutionem catechumenorum vel baptismi admi- nistrationem confecerint ? III. Hoc si fecerunt ; quinam articuli in ea fuerint contenti ? Ad primam quæstionem viri docti ge- neratim negando respondent, tametsi multi ex antiquis & re-

(y) August. epist. XXIII. ad Bonific. Sicut secundum quemdam modum sacra- mentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita *sacramentum fidei* fides est.

(z) Fulgent. de fide ad Petrum c. XXX. Per sacramentum fidei & penitentiae, id est, baptismum liberatus.

(a) Vid. Herardi Turonensis capitul. CXL. ap. Wharton. auctar. historię dogma- tic. Vsserii p. 368. Gloria patri, ac sanctis, atque *credulitas*, & Kyrie elec- son a cunctis reuerenter canantur.

It. Edictum Reccaredi regis ad calcem concilii Toletani tertii (tom. V. conc. p. 1009. b.) Vt primum populi quam *credulitatem* teneant, fateantur ; & sic corda fide purificata ad Christi corpus & sanguinem percipiendum exhi- beant. Dum enim constitutio hæc fuerit perenniter conservata in Dei ec- clesia & fidelium ex solido corroboratur *credulitas* & perfidia infidelium con- silitata, ad id quod repetitum sæpius recognoscit, facillime inclinatur.

centioribus diuersum sentiant. Nonnulli duodecim apostolos in vnum congregatos, symbolum illud eadem verborum forma, qua hodie in ecclesia adhibetur, composuisse existimant; alii eo vsque progrediuntur, vt, quinam articuli a singulis apostolis compositi sint, commemorare sustineant. COMBERVS hac de re adeo persuasus sibi videtur, vt non vereatur dicere, non habere nos melius aliquod medium probandi [b], quod libri ab istis auctoribus scripti sint, quorum nomina in fronte gerant, quam consentanea vetustatis testimonia; & his facis probari posse, apostolos huius symboli esse auctores. Quam IN SEM CLEMENTEM ROMANVM, IRENAEVVM, ORIGENEM, TERTVLLIANVM, RVFFINVM, AMBROSIVM, AVGVSTINVM, HIERONYMVVM, LEONEM episcopum Romanum, MAXIMVM TAVRINENSEM, CASSIANVM & ISIDORVM adlegat. Sed nullus horum scriptorum, si a RVFFINO discesseris, in hanc sententiam loquitur, sed duntaxat symbola apostolicæ institutionis esse dicunt: id quod, si eorum spectetur argumentum, nullus negat; nam de diuersis loquuntur formulis easque vniuersas apostolis tribuunt, id quod, ipsos hanc particularem formulam nihilo magis, quam reliquas intelligere, argumento est. Nam symbolum *Nicenum* sæpissime *symbolum apostolorum* nuncupatur; neque tamen hoc symbolum totidem verbis ab apostolis compositum esse quisquam statuit. „RVFFINVS quidem videtur dicere, quod a maioribus traditum sit [c], apostolos „discessuros ab inuicem normam prius futuræ sibi prædicationis „in commune constituisse. Ne forte alius ab alio abducti diuersum aliquid his, qui ad fidem Christi inuitarentur, exponerent: Omnes ergo in vno positos, & spiritu sancto repletos, breue istud futuræ sibi prædicationis indicium, conferendo in vnum, quod sentiret, vnusquisque composuisse atque hanc credentibus dandam esse regulam statuisse. Qua de caussa hanc fidei normam symbolum appellari putat, symbolum enim *Græce* & *in iudicium* dici posse, & *collationem*, hoc est, quod plures in vnum conferant. Auctor sub nomine AVGV-

(b) Comber's Companion to the Temple p. 132.

(c) Ruffin. exposit. symboli ad calcem Cypriani p. 17. (in opusculis p. 169. edit. Paris.)

STINI [d], quo pacto symbolum ab apostolis compositum dicitur, plenius enarrat. Docere enim satagit, quem articulum singuli apostoli addiderint: Petrus, inquit, dixit, *Credo in Deum patrem omnipotentem*. Ioannes dixit, *Creatorem cali & terre*. Iacobus dixit, *Credo & in Iesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum*. Andreas dixit, *Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine*. Philippus ait, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus*. Thomas ait, *Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis*. Bartholomæus dixit, *Ascendit ad celos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis*. Matthæus dixit, *Inde venturus iudicare vivos & mortuos*. Iacobus Alphæi, *Credo & in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam*. Simon Zelotes, *Sanctorum communionem, remissionem peccatorum*. Iudas Iacobi, *Carnis resurrectionem*. Matthias complevit, *Vitam æternam, Amen*.

VERVM ENIM VERO insuperabili difficultate hæc traditio inuoluta est, quia videlicet duo tresue articuli hæc memorantur, qui in hoc symbolo ad minimum per tria quatuorue priora sæcula non existisse, noscuntur. Nam ipse RUFFINVS articulum de descensu CHRISTI ad inferos neque in ecclesiæ Romanæ [e] symbolo, quod sic dictum symbolum apostolicum est, neque in orientalibus ecclesiis haberi dicit, vim tantum verbi eandem videri esse in eo, quod sepultus dicitur. VSSERIVS & PEARSONIVS hanc observationem veram esse, omnium antiquorum symbolorum inductione demonstrarunt, & hunc articulum per quatuor sæcula in illis omnibus, excepto symbolo Aquileiensi, quod RUFFINVS exponit, & symbolo synodi Ariminensis, SOCRATI [f] memorato, desiderari ostenderunt. Idem de articulo, qui de sanctorum agitur communione, obser-

(d) Augustin de tempore serm. CXV. al. XCII. (tom. X. opp. p. 249. edit. Basil. MDLXIX.)

(e) Rullin. exposit. symbol. p. 22. (p. 179. edit. Paris. cit.) Sciendum sane est, quod in ecclesiæ Romæ symbolo non habetur additum, Descendit ad inferna: sed neque in orientis ecclesiis habetur hic sermo, vis tamen verbi eadem videtur esse in eo, quod sepultus dicitur.

(f) Socrat. lib. II. c. XXXVII. Τῶτοι ἔσθρι τὴν μοιρογεῖῃ αὐτῶ ὑιόν. - - σαυραθῆτα καὶ ἀπεθανόντα καὶ εἰς καταχθόνα κατελθόντα, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ οἰκουμένησαντι. Hunc vniigentum filium Dei scimus - - crucifixum & mortuum esse & ad inferos descendentem, quæ illic agenda erant, disposuisse.

varunt alii, qui neque in symbolo ecclesiæ *Aquileiensi*, neque in villo *Græco* vel *Latino* symbolo, per quadriagentorum annorum a nato Christo interuallum, repertus est. Neque articulus de vita æterna in pluribus symbolis memoratur, sed articulo de carnis resurrectione, qui in multis antiquis symbolis vltimus est, duntaxat inclusus intelligitur. Hæc sine vilo alio argumento euidenter demonstrant, quod symbolum, vti præfens forma habet, sic ab apostolis, quemadmodum venditatur, compositum esse nequeat. Actuum apostolicorum de eiusmodi compositione silentium testimonium ex transuerso exhibet. Ecclesiasticorum quoque scriptorum per tria integra sæcula silentium itidem illud confirmat. Symbolorum tot diuersæ formulæ a veteribus vsurpatæ, etiam nunc in ipsorum scriptis exstantes, aliæ quidem cum nonnullis omissis, cum additis aliæ, & omnes diuersa phrasi conscriptæ, non minus euidentia testimonia sunt, vniuersalem quamdam doctrinæ & fidei formulam toti ecclesiæ ab apostolis præscriptam & traditam non fuisse. Nam sic difficile ad credendum est, vllam ecclesiam aliam quamdam formulam, in minimo apice ab isthac diuersam, accepturam fuisse. Hæ rationes viris doctis nunc generatim probantur, quod non talis exacta forma ab vniuersis apostolis, vt a maioribus traditum dicitur, composita sit. Lector in VOSSIO [g], VSSERIO [h], LESTRANGIO [i], BASNAGIO [k], SVICERO [l] & erudito *historie criticae symboli* [m] auctore dissertationes de hoc argumento inuenire potest. Eoque magis mirandum est, vltos homines intelligentes, tam firma argumenta nihil moratos, ad contrarium tuendum operam & laborem conferre, & quidem non ex melioribus rationibus, quam quod veteres in symboli apostolici appellatione consentiant. Non enim semper hanc præcipuam formulam intelligunt, sed reliquas formulas omnes apostolicas nominant, symbolum *Nicæmum*, symbolum *Constanti-*

(g) Voss. de tribus symbolis. Amsterdam. MDCXCII. 4to.

(h) Vsser. de symbolo Romanæ ecclesiæ. Oxoniæ MDCLX. 4to.

(i) L'Eltranges *Alliance of Diuine Offic.* Chap. III. p. 30.

(k) Basnag. *critic.* in Baron. p. 471. seqq.

(l) Suicer. thesaur. eccles. voce *σύμβολον*. Tom. II. p. 1092.

(m) *Critical Hist. of the Creed.* Chap. I. p. 27.

Videatur etiam GEORGI BULLI iudicium ecclesiæ catholicæ c. V. §. III. vbi ad VOSSIVM lectores suos remittit, qui hanc thesaurum abunde confirmarit.

apolitanum, symbola *orientalia* & *occidentalia* & reliqua omnia, quæ cum hoc, quod ad rem ipsam, et si non quod ad methodum & verba, concordant, & omnia æque sunt apostolica, utpote ex apostolorum prædicatione deriuata, & quod ad argumentum ab illis composita, quædam etiam fortassis in ecclesiis, ubi euangelium prædicarunt, relicta, quemadmodum prima huius symboli rudimenta in ecclesia *Romana* videntur fuisse. Eatenus omnia antiqua catholica symbola dici possunt apostolica, quia ratione argumenti cum symbolis, ab apostolis in baptismo adhibitis, eadem sunt.

§. VI.

Quod probabile sit, apostolos aliquibus symbolis, verborum quidem forma non autem re ipsa inter se discrepantibus, usos esse.

VERVM, quæ huc vsque dicta sunt, non eo accipi volumus, ac si apostolos nulla omnino symbola adhibuisse statueremus, sed potius pluribus, forma quidem non autem argumento ab se innicem discrepantibus, eos usos esse largimur. Quidquid contendimus, hoc est, quod nulla ex iis formulis, quæ hodie existant, eadem prorsus verba cum apostolica habeant, id quod ex symbolorum in diuersis ecclesiis vsurpatorum varietate, & verborum quorundam ad illam formulam, quæ præ reliquis omnibus apostolica esse, dicitur, adiectione demonstratur. Quamquam vero apostoli nullum vnquam symbolum condiderunt, ut perpetuum & vniuersalem in omni ecclesia usum haberet, dubium tamen non est, quin in admitendis ad baptismum cæcumenis quasdam formulas adhibuerint. Non pauca in sacris scripturis reperiuntur locutiones, quæ huic consuetudini fauent, speciatim interrogationes *Philippi*, quibus ad eunuchum utebatur, antequam baptismo ipsum donaret, & *Petri* responsio bonæ conscientie erga Deum in baptismo vsitata. Et constans ecclesie praxis, qua in imitationem apostolorum neminem ad baptismum admittebat, nisi præuis istis interrogationibus, apostolicæ praxeos fatistestimonium est. At vero uti ecclesia libertate verborum in diuersis symbolis suis vsa est, ita apostolos idem fecisse, nec ad vllam formulam sese adligasse, probabile est, utpote qui omnes diuina ducti inspiratione id facere tanto minus necesse habuerunt. Hinc quoque euenit, ut quum nulla certa fidei formula omni-

bus

bus ecclesiis vniuersaliter esset præscripta, singulæ ecclesiæ symbola sibi faciendi haberent libertatem, quemadmodum liturgias sibi suas componebant, ad nullam verborum formam adligatæ, quod analogiæ fidei & doctrinæ ab apostolis primum traditæ adhærescerent. Quæ vera tot antiquarum formularum, verbis quidem non re ipsa inter se differentium, ratio esse videtur.

§. VII.

Quinam fidei articuli in symbola apostolica conclusi & comprehensi sint.

IAM vero magna illa quæstio de natura, argumento & ambitu symbolorum apostolicorum reliqua est, hoc est, quinam fidei articuli in ea conclusi fuerint & comprehensi. Sunt, qui admodum angustos illis limites circumscribunt, initio nihil amplius, quam quod in formula baptismi expressum est, nimirum *Credo in Deum patrem, filium & spiritum sanctum*, ea continuisse dictitantes. Ita EPISCOPIVS [n] eiusque asseclæ, qui orbi christiano persuadere adlaborant, doctrinam de seruatoris nostri diuinitate per tria priora sæcula ad salutem scitu ac creditu necessariam iudicatam non fuisse. Verum eruditus episcopus BVLLVS [o] & GRABIVS [p] hanc assertionem solidissime confutarunt, ille quidem ex omnibus antiquis symbolis ostendendo, hanc doctrinam necessarium fidei articulum fuisse, iam ante synodum *Nicaeæ* celebratam; hic autem ex sacra scriptura probando, ipsa

(n) Episcop. institut. lib. IV. sect. II. cap. XXXIV. (p. 339. b. fin. §. *Tertium argumentum* edit. Lond. MDCLXXXVIII.) In primitiuis ecclesiis, quæ ab ipsis vsque apostolorum temporibus, saltem per tria integra sæcula fuerunt, fides ac professio specialis huius modi filiationis (diuinæ) ad salutem scitu ac creditu necessaria iudicata non fuit; Pag. 140. sub init. Antiquissimum symbolum, quodque in prima baptismi administratione, iam inde ab ipsis apostolorum temporibus vsitabatur, hoc erat, *Credo in Deum patrem, filium, & spiritum sanctum*; nempe ad præscriptam ab ipso Iesu formulam, *Ita & docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris, filii, & spiritus sancti*. Symboli huius *hæresis*, quæ variæ apud scriptores veteres, puta apud Irenæum lib. I. c. II. & III. apud Tertull. lib. de præscript. aduersus hæreticos & de velandis virginibus &c. reperiuntur, eorum nullæ modi huius professionem continent, nedum vt eius profitendæ necessitatem declarent. cetera.

(o) Bull. indic. eccles. cathol. cap. VI. tot. p. 47-60.

(p) Orabe adnotata ad cap. V. VI. & VII. e usd. p. 61.

„prima symboli apostolici, in antiquissima baptismi administra-
 „tione visitati, lineamenta ampliora fuisse ista ab EPISCOPIO
 „tradita fidei confessione: *Credo in patrem, filium & spiritum san-*
 „*ctum*; illudque symbolum mox tanta cepisse incrementa, vt
 „ipsa apostolorum aetate ac auctoritate, vel saltem permissione,
 „ad istam tandem magnitudinem, qua nunc symbolum aposto-
 „lorum vulgo dictum gaudet, excreuerit, cunctosque habue-
 „rit articulos, demtis solum duobus, *de descensu Christi ad infe-*
 „*ros, & de comminatione sanctorum*„. Singularis certe opinio BAS-
 „NAGII est, saculo demum secundo symbolum compositum,
 „eique praecipue articulos ad coarguendas varias haereses, quae
 „tunc temporis ecclesiam infestarint, insertas fuisse statuentis.
 „*Non me leuis [q] inucessit opinio, inquit, ex scripturae articulis symbo-*
 „*lum a patribus fuisse conditum, erroribus Gnosticorum, Simoniacorum,*
 „*Ebionitarum, eiusmodique sursum hominum coarguendis atque consu-*
 „*rands. Gnostici bonum Deum & malum suis in dogmatibus habere dice-*
 „*bantur: pestilentissima haeresis his evertitur; Credo in Deum. Ma-*
 „*nander, Simonis discipulus, mundum asserbat, non a Deo sed ab angelis*
 „*factum: huic oppositum; Creatorem caeli & terrae. Carpocrates Ie-*
 „*sum hominem ψιλόν & de viroque sexu natum esse docebat: hoc impu-*
 „*gnatum ex verbis; Christum conceptum de spiritu sancto Basili-*
 „*dianum non credebant, Iesum a Iudaeis fuisse crucifixum, sed Simonem*
 „*Cyreniensem: paucis quidem, sed solidissimis verbis consutantur; Mor-*
 „*tuus est & sepultus. Carnis resurrectionem abiecit Carpocrates*
 „*cum Marcella soltae socia: dictum; Credo resurrectionem carnis.*
 „Omnes symboli articulos sigillatim percurrenti, planum fiet, ad errores
 „non grassantes referri. Ita vero, si erudito huic viro aurem praë-
 „bere voluerimus, nullum omnino symbolum ab apostolis fa-
 „ctum, sed in totum ab ecclesia compositum & gradatim auctum
 „est, quando demum sectarum & haesum origo oppositionem
 „quamdam requisinit. Eruditus nouissime criticae historiae symboli
 „auctor eadem via incedit, hoc tantum cum discrimine, vt alios
 „articulos ab ipsis apostolis insertos, (quod BASNAGIUS non di-
 „cit,) alios ab ecclesia, haesibus ita exigentibus, additos esse
 „statuat. Quando vero de articulis sigillatim loquitur, de praë-
 „cipuis in BASNAGII concedit sententiam. Primum enim arti-
 „culum, *Credo in unum Deum*, non contra polytheismum gentili-

(q) Basnag. exercit. in Baron. p. 476.

um ab apostolis, sed ab ecclesia tantum contra *Valentinianorum, Cerdonianorum, Marcionitarum*, aliasque hæreses, sequentibus temporibus subortas, factum esse contendit. Quod re ipsa non est aliud, quam dicere, symbolum ab apostolis compositum esse, & non esse compositum. Nam si primarii eius articuli ab ipsis non sunt conditi, non video, vnde eius auctores fuisse dici possint. Quocirca docti GRABII sententiæ facilius subscribo, qui contra hunc eruditum virum euicit, primum articulum, *Credo in Deum patrem, creatorem cali & terræ*, mox ab initio ab apostolis symbolo fuisse insertum contra capitalem ethnicorum errorem, *πολυθεότης* videlicet, seu persuasionem de pluribus falsis diis, quorum vnus cæli, alter terræ, alius maris haberet potestatem &c. ac vanam horum venerationem. Nam hæc promiscuæ multitudinis supersticio erat; etiamli philosophi & doctiores inter gentiles de vnitæte supremi Dei aliquanto melius sentirent. Vnde rationi consentaneum est credere, hunc primum articulum insertum fuisse, vt homines ante baptismum huic erroneæ gentiliùm opinioni renuntiarent.

EPISCOPII opinio, quando ab initio in symbolo de seruatore nostro nudum filii titulum prolatum fuisse adserit, a GRABIO solide confutata est, qui ex scripturis hunc ipsi titulum cum additamento, quod sit *filius DEI*, semper tribui ostendit probatque, reliquos articulos, quod sit *crucifixus, mortuus, sepultus; quod resurrexerit, & adscenderit in celos, & sedeat ad dexteram Dei, inde venturus, vt iudicet viuos & mortuos*, iam inde ab ipsis christianæ fidei initiis symbolo insertos fuisse; quod doctrinæ sint, quibus catechumenos suos apostoli maxime imbuerint, & quæ *iudeis* pariter & gentilibus absurda ridiculæque visa sint; adeoque concludi licere dicunt, quod horum articulorum confessionem *iudei* ac gentiles nuper conuersi & iam iam baptizandi debite ediderint. Vnde quoque ab opinione iam ante memorati auctoris *historiæ criticæ symboli* discedit, cui articulus de adscensione Christi huic symbolo sæculo II. appositus, atque *Appelli*, discipulo *Marcionis*, carnis Christi adscensionem in celos neganti, oppositus videtur. Verum enim vero, si ad excludendum hunc errorem patres articulum de adscensione Christi symbolo apposuissent, non ita nude protulissent, *Ascendit in celos*, sed dixissent, *τὴν ἑνσαρκίον εἰς τὰς ὕρανας ἀνάληψιν*, in carne in celos adscensionem, vti, obseruante GRABIO, IRENAEVS in e-

narratione symboli ait. Parem inde rationem esse dicit sequentium commatum *de sessione ad dexteram patris, & reditu ad iudicandum vivos & mortuos*; quorum illud si errori eorum oppositum fuisset, qui affirmabant, seruatoris *carnem in celis vacuum sensu, ut vaginam, exente Christo, sedere*, hoc vero appositum ad excludendam hæresin partim *Marcionitarum*, Deum patrem Christi iustum, siue iudicem, esse negantium, partim *Gnostico- rum*, libertatem arbitrii inficias euntium, uti ante memoratus auctor opinetur; utrumque si non pluribus, saltem specialioribus atque talibus fuisset conceptum verbis, quæ dictas hæreses directe ferirent. Vnde rationi magis consentaneum est credere, apostolos confessionem hancce iis, qui simpliciter ista hætenus negarant aut ignorarant, *Iudeis* nempe & ethnicis ad fidem conuersis, præscripsisse.

DE duobus articulis *de conceptione Iesu Christi ex spiritu sancto, & natiuitate ex Maria virgine*, GRABIVS aliquantum dubitat, an illos quoque iam inde ab initio *Iudei* ac gentiles sint professi? quod in nullo catecheticorum, qui in vitis apostolorum exstant, sermonum vlla vel conceptionis ex virtute spiritus sancti sine virili femine, vel natiuitatis ex *Maria* virgine, facta sit mentio, sed ante obitum *Iouanis* ad *Carpocratis, Cerinthi* ac *Ebionico- rum* hæresin, quæ Christum ex *Iosepho* & *Maria* genitum impie asserbat, excludendam demum symbolo fidei accessisse, sentit.

ARTICVLVS de *spiritu sancto* semper fuit pars symboli apostolici, ut ipse EPISCOPIVS affirmat; adeoque eorum opinio, qui a catechumenis ante baptismum nihil præter confessionem fidei in *IESVM CHRISTVM*, filium Dei, requisitum fuisse statuunt, penitus repudianda est.

ARTICVLVS de *remissione peccatorum* itidem ab initio in symbolo apostolorum expressus fuit, quia hanc doctrinam in primis catechesibus diserte *Iudeis* pariter & ethnicis tradiderunt. Et proinde opinio auctoris *historie symboli apostolici*, quod aliquibus tantum, non vero omnibus symbolis insertus fuerit, vsque ad ortum hæresis *Novatianorum*, itidem reiicienda est; quod ipsos *Novatianos* istum articulum in baptismo adhibuisse constat.

ARTICVLI de *resurrectione mortuorum & vita aeterna* etiam symbolo apostolico interci fuisse colliguntur, si non a primis initiis

tij, certe eo tempore, quum epistolam suam ad *Hebræos* scripsit *Paulus*, siquidem resurrectionem mortuorum & iudicium æternum inter fundamentalia doctrinæ christianæ capita memorat, *Hebr. VI, 2.*

ARTICVLVM de ecclesia GRABIUS sub finem sæculi primi vel initium secundi, occasione hæreticorum & schismaticorum, postquam seorsim ab ecclesia orthodoxa congregari cœperunt, reliquis accessisse putat. TERTVLLIANI certe tempore fideles iam in symbolo professos fuisse *sanctam ecclesiam*, ex ipsius libro de baptismo patet, ubi [r] scribit: *Quum autem sub tribus & testatio fidei & sponso salutis pignorentur, necessario adiicitur ECCLESIAE mentio; quoniam ubi tres, id est, pater, filius & spiritus sanctus, ibi ECCLESIA, quæ trium corpus est.*

DE *communione sanctorum* constare dicit, non ante sæculum a Christo nato quartum eius mentionem in symbolo occurrisse.

QVOD vero ad articulum de *descensu Christi ad inferos* attinet, ille primis ecclesiæ sæculis symbolo non fuit expressus, sed occasione hæreticorum posterioribus temporibus illi additus. Quo autem præcipue tempore accesserit, de eo quidem inter *historia critica* auctorem & GRABIUM non conuenit. Ille (qui genuinum huius articuli sensum adeo erudite exposuisse noscitur, ut a consummatissimo theologo haud meliora expectari queant) contra *Arianos* vel *Apollinaristas*, animam siue spiritum Christo denegantes, insertum fuisse opinatur, quia patres in dictis hæreticis refellendis hoc vsi sint argumento: Christus ad inferos descendit, vel secundam diuinitatem, vel secundum animam, vel secundum corpus. Atqui absurdum est siue diuinitati, siue corpori, descensum ad inferos adscribere; ergo secundum animam descendisse, ac per consequens anima præditum fuisse, statuendum est. GRABIUS autem huic sententiæ obstare dicit, quod in nulla confessione Christus *secundum* animam in inferno fuisse, sed simpliciter ad *inferos* vel in *subterranea loca descendisse* dicatur, quodque in quibusdam ipsorum *Arianorum* nec non aliis secta *Apollinaris* antiquioribus fidei formulis hic articulus occurrat. Vnde is potius occasione *Valentinianorum* & *Marcionitarum* iam pridem symbolo additus fuisse, ipsi videtur. Illi enim, IRENAEO [r] & TER-

(r) Tertull. de bapt. c. VI.

(s) Iren. lib. V. c. XXXI. p. 450. Hæretici despicientes plasmationem Dei, & non

TULLIANO [r] testibus, simul atque mortui essent, caelos se supergredi dictitabant; quum tamen ipse Christus, antequam resurrexit, & in caelos ascendit, tribus diebus commoratus sit, ubi animæ erant mortuorum.

VNIVERSAM hanc materiam finiens GRABIVS, ex haecenus dictis non obscure clucescere dicit, omnes symboli apostolici articulos, exceptis de *communione sanctorum* ac de *ecclesia* forte, nec non de *descensu Christi ad inferos*, ipsa apostolorum ætate ac auctoritate, vel saltem approbatione, a primævis christianis in solemnibus fidei suæ confessionibus expressos fuisse, ac proinde symbolum fidei, quoad substantiam plurimorum articulorum, recte *apostolicum* dici. Et sane vix ac ne vix quidem fieri potuisse, vt tot in tam dissitis mundi partibus ecclesiæ in formula fidei ac tot eius articulis, adeo conuenissent, nisi talis ab auctoritate, quam omnes agnoscerent, in cunctas emanasset. Quod vero confessiones singularum ecclesiarum quoad verba & phrasas differant, id inde factum, quia *symbolum fidei & spei nostræ, quod ab apostolis est traditum, non scriptum fuit in charta & aramento, sed in tabulis cordis carnalibus*, VTI HIERONYMVS [u] loquitur. Vnde liberum vnicuique ecclesiæ fuisse, quibus vel-

suscipientes salutem carnis suæ, contemnentem autem & repromissionem Dei & totum supergredientes Deum sensu, simulatque mortui fuerint, dicunt, se supergredi caelos & Demiurgum, & ire ad matrem, vel ad eum, qui ab ipsis affingitur, patrem.

Et paullo post p. 457. column. 1. Dicunt inferos quidem esse hunc mundum, qui sit secundum nos, interiorem autem hominem ipsorum derelinquentem heic corpus, insuper caelestem ascendere locum.

- (r) Tertull. de anima c. LV. Nobis inferi non nuda cauositis, nec subdialis aliqua mundi sentina creduntur; sed in fossa terræ & in alto vallitas & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. Ibid. Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cauato, & inferioribus adhuc abyssis superstructo. Quod si Christus Deus, quia & homo, mortuus secundum scripturas, & sepultus secundum easdem, huic quoque legi satisfecit, forma humanæ mortis apud inferos functus, nec ante ascendit in sublimiora caelorum, quam descendit in inferiora terrarum, vt illic patriarchas & prophetas compotes sui faceret. Habes & regionem inferum subterraneam credere, & illos cubitos pellere, qui satis superque non putent animas fidelium inferis dignas: serui super magistrum, aspernati, si forte in Abrahamæ sinu, expectandæ resurrectionis solatium carpere.

- (u) Hieron. epist. LXI, ad Pammach, cap. IX.

let, verbis sensum eius exprimere. Ceterum nolle se dicit in se recipere probationem istius *traditionis*, quam RUFFINVS memoret, quod discessuri ab se inuicem apostoli symbolum illud in commune composuerint. Flocci vero faciendam diuisionem XII symboli articulorum inter XII apostolos ab auctore sub nomine AVGVSTINI traditam, aliaque huiusmodi commenta, de quibus quidquam dicere nihil attinere existimat.

Nos in enarranda summi huius viri de hoc argumento sententia paullo longiores fuimus, tum quod ea, quæ de diuersorum articulorum symboli origine tradit, omnium exactissima videntur, tum quod dissertationem, qua opinionem suam declarat, non ad cuiuslibet lectoris manus peruenturam esse, iudicamus.

LIBRI DECIMI

CAPVT QVARTVM.

COLLECTIO QVARVMDAM ANTIQVARVM FIDEI CONFESSIONVM SEV SYMBOLORVM E VETVSTIS ECCLESIAE MONIMENTIS.

§. I.

Fragmenta symboli in Irenæo.

PROXIMO nunc loco quasdam antiquas symboli fidei formulas lectori exhibebimus, quas in vetustissimis scriptoribus & fide dignissimis ecclesiæ monimentis deprehendimus. Hæ ipsæ eo valebunt, vt non tantum ea, quæ capite vltimo dicta sunt, illustrentur & confirmentur, sed vt etiam declaretur, quæ antiqua ecclesiæ fides fuerit, ostendaturque hæreticorum nostri temporis, speciatim *Arianorum*, vanitas, qui doctrinam de seruatoris nostri diuinitate ante concilium *Nicanum* scitu credituque haud necessariam fuisse, dictitant. VSSERIVS episcopus in eximio libro suo de *symbolo Romano* iam bene multas harum antiquarum formularum conlegit, sed quum iste liber rarior sit, non nulla etiam ei addi possint, lectori heic nouum earum catalogum trademus, a fragmentis symbolorum, quæ in IRENAEO, ORIGENE, CYPRIANO, TERTVLLIANO aliisque priuatis scriptoribus habentur, nec VSSERIO memorantur, facturi initium. Sunt, qui symbola in scriptis IGNATII, CLEMENTIS

ROMANI, POLYCARPI & IUSTINI MARTYRIS inueniri putare: Sed, vt recte obseruauit PEARSONIVS [a], isti scriptores, etiam si velut in transitu quorundam fidei capitum mentionem iniiciant, nullam tamen fidei regulam suorum temporum nobis exhibent. Primus, qui de fidei confessione loquitur, IRENAEVS [b] est, qui *regulam veritatis immobilem, quam quisque per baptismum acceperit*, vocat. Et mox, quid ea sit, verbis sequentibus declarat: „Ecclesia [c] per vniuersum orbem vsque ad finesterræ seminata ab apostolis & discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum, patrem omnipotentem, qui fecit cælum & terram, & mare & omnia, quæ in eis sunt: & in vnum Iesum Christum, filium Dei, incarnatum pro nostra salute: & in spiritum sanctum, qui per prophetas prædicauit dispositiones Dei, & aduentum, & eam, quæ est ex virgine, generationem, & passionem, & resurrectionem a mortuis & in carne in cælos adscensionem, dilecti Iesu Christi domini nostri, & de cælis in gloria patris aduentum eius, ad recapitulanda vniuersa & resuscitandam omnem carnem humani generis, vt Christo Iesu domino nostro, & Deo, & saluatori &

(a) Pearson. exposit. fidei, articul. V. initio p. 400. edit. latin. Francof. ad Viadrum MDCXCI. Aliqui nobis narrare solent, non exsurgere (descensum Christi ad inferos) in confessione Ignatii ep. ad Magnesianos, sed sane nulla fidei confessio in ea epistola occurrit, quidquid enim legitur, irrepsit ex constitutionibus Clementis. Pari ratione frustra obiicitur, omissum fuisse a Polycarpo, Clemente Rom. & Iustini Martyre: *Neque enim illi exhibuerunt vllam fidei regulam suorum temporum.*

(b) Iren. lib. I. c. I. p. 44. ἔτω δὲ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀληθῆ ἐν ἰαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τῆ βαπτίσματος εἴληφε, τὰ μὲν ἐκ τῶν γραφῶν διόματα, καὶ τὰς λέξεις, καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται. Sic autem & qui *regulam veritatis immobilem* apud se habet, *quam per baptismum accepit*, hæc quidem quæ sunt ex scripturis nomina & dictiones & parabolas cognosceat.

(c) Iren. ibid. c. II. p. 46. Ἡ μὲν ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περιλάττει τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν σκήνων μαθητῶν παραλαβῶσα τὴν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν πεπονηκότα, τὸν ἕρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πίστιν καὶ εἰς ἕνα Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον, τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγμένον τὰς οἰκοδομίας, καὶ τὰς ἐλευθερίας, καὶ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἕγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἐσορῆσιν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἁγίων ἀλλήλων τῶν ἡγαπημένων Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἁγίων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς παρουσίαν αὐτῶν, ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀναστήσασθαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν,

„regi secundum placitum patris inuisibilis omne genu curuet
 „cælestium, & terrestrium, & inferiorum, & omnis lingua con-
 „fiteatur ei, & iudicium iustum in omnibus faciat: spiritualia
 „quidem nequitiae, & angelos transgressos atque apostatas fa-
 „ctos & impios, & iniustos, & iniquos & blasphemos homines
 „in æternum ignem mitat: iustis autem & æquis, & præcepta
 „eius seruantibus, & in dilectione eius perseverantibus quibus-
 „dam quidem ab initio, quibusdam autem ex pœnitentia, vi-
 „tam donans, incorruptelam loco muneris conferat & clarita-
 „tem æternam circumdet. Hanc fidem, inquit [d], ecclesia in
 „vniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi v-
 „nam domum inhabitans: & similiter credit iis, videlicet quasi
 „vnam animam habens & vnum cor, & consonanter hæc præ-
 „dicat, & docet, & tradit, quasi vnum possidens os. Nam etsi
 „in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus vna & ea-
 „dem est. Et neque hæ, quæ in *Germania* sunt fundatæ eccle-
 „siæ, aliter credunt, aut aliter tradunt: neque hæ, quæ in *Hi-
 „beris* sunt, neque hæ, quæ in *Celtis*, neque hæ, quæ in *oriente*,
 „neque hæ, quæ in *Aegypto*, neque hæ, quæ in *Libya*, neque hæ,
 „quæ in medio mundi sunt constitutæ: sed sicut sol creatura
 „Dei in vniuerso mundo vnus & idem est; sic & lumen, præ-
 „dicatio veritatis, vbique lucet, & illuminat omnes homines,
 „qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque is, qui

κῆ Θεῷ κῆ σωτῆρι, κῆ βασιλεῖ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τῆ πατρὸς τῆ ἀγαπῆς, πᾶν
 γόυιν κἀμψῆ ἐπεκρατίῳι κῆ ἐπιγίαιον, κῆ κατοχθόνιον, κῆ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολο-
 γήσονται αὐτῷ, κῆ κρείον δικαίωσιν ἐν πῖσι πᾶσι ποιήσονται· πῖ ῥῶ πνευματικῆ τῆς
 ποιησίας, κῆ ἀγγέλως παραβεβηκότας, κῆ ἐν δόξασιν γεγονότας κῆ τῶς ἀσεβείας,
 κῆ ἀδικίας, κῆ ἀνομίας, κῆ βλασφημίας τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰῶνιν πῦρ πείσῃ·
 τῖς δὲ δικαιοίς, κῆ ὁσίοις, κῆ τῶς ἐντολαῖς αὐτῶ τετηρηκόσι, κῆ ἐν τῇ ἀγάπῃ
 αὐτῶ διαμενεῖν κῆ πῖς ῥῶ ἀπ' ἀρχῆς, πῖς δὲ ἐκ μετανοίας ζῶνι χαρισάμεθι,
 ἀφθάρσιαν δωροῦσιν, κῆ δόξαν αἰώνιον περιποιήσιν.

(d) Hen. ibid. c. III. p. 46. ταύτην τὴν πῖν - ἡ ἐκκλησία, καίτερ ἐν ἑλῶ τῷ κόσμῳ
 διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἐὰ οἶκον οἰκῶσα· κῆ ἐμοίως πιστεύει τύπῃ, ὡς
 μίαν ψυχὴν κῆ αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, κῆ ἐμφῶνως ἰωῖτα κηρύσσει, κῆ διδάσκει,
 κῆ παραδίδωσιν, ὡς ἐν τόμα κεκτημένη· κῆ γὰρ αἰ κατὰ τὴν κόσμον διάλεκτι ἀνό-
 μοιαι, ἀπ' ἡ δυνάμεις τῆς παραδόσεως μία κῆ ἡ αὐτή· κῆ ὅτε αἰ ἐν Γερμανίαις ἰδρυ-
 μέναι ἐκκλησίαι ἄλλως πιστεύουσιν, ἢ ἄλλως παραδίδουσιν, οὔτε ἐν τῶς Ἰβηρίας,
 οὔτε ἐν Κελτῶς, οὔτε κατὰ τῶς ἀναπλάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, ὅτε ἐν Λιβύῃ,
 οὔτε αἰ κατὰ μέγα τὸ κόσμῳ ἰδρυμέναι· ἀπ' ἀπτερ ἡ ἑλί - τὴν κῆσιν τῶ Θεῷ ἐν
 ἑλῶ τῷ κόσμῳ εἰς κῆ ὁ αὐτός· ὅτω κῆ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας παταχῆ Φαί-
 ρει, κῆ φωτίζει πᾶντας ἀνθρώπους τῶς βλομέικς εἰς ἐπίγιναιον ἀληθείας ἰλθῆν· κῆ

„valde præualet in sermone, ex iis, qui præfunt ecclesiis, alia
 „quam hæc sunt, dicet: (nemo enim super magistrum est) ne-
 „que infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Quum e-
 „nim vna & eadem fides sit, neque is, qui multum de ea pot-
 „est dicere, ampliat, neque is, qui minus, deminorat.,

LECTOR facile, credo, percipiet, IRENAEVM per hanc
 vnam eandemque fidem non eandem verborum formam, ho-
 die in symbolo apostolico vsitatam, intelligere: Nam verba
 ipsius multum ab ea discrepant, tametsi quod ad sensum & sub-
 stantiam eadem fides sit, & illa, quæ tum per omnes ecclesias
 prædicata fuit & tradita.

§. II.

Confessio fidei Origenis.

ALIAM istiusmodi doctrinæ apostolicæ formam ORIGENES
 collectam habet in libris suis *de principiis* [e], vbi regulam fidei
 his verbis tradit: „Species eorum, quæ per prædicationem a-
 „postolicam manifeste traduntur, istæ sunt. Primo, quod v-
 „nus Deus est, qui omnia creauit atque composuit, quique ex-
 „nullis fecit esse vniuersa, Deus a prima creatura & conditio-
 „ne mundi omnium iustorum, Deus *Adam, Abel, Seth, Enos, E-*
 „*noch, Noë, Sem, Abraham, Isaac, Iacob*, XII patriarcharum, *Moy-*
 „*si* & prophetarum: & quod hic Deus in nouissimis diebus, sic-
 „ut per prophetas suos ante promiserat, milit dominum no-
 „strum Iesum Christum, primo quidem vocaturum Israël. Hic
 „Deus iustus & bonus, pater domini nostri Iesu Christi, legem
 „& prophetas & euangelia ipse dedit, qui & apostolorum De-
 „us est, & veteris & noui testamenti. Tum deinde quia Iesus
 „Christus ipse, qui venit, ante omnem creaturam natus ex pa-
 „tre est. Qui quum in omnium conditione patri ministrasset,
 „(per ipsum enim omnia facta sunt) nouissimis temporibus se
 „ipsum exinaniens homo factus est: incarnatus est, quum De-
 „us esset, & homo mansit, quod Deus erat. Corpus adfam-

ἕτε ὁ πᾶν θυνάτις ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προεσώτων, ἕτερον τῶτων ἱεῖ
 (ἰδὸς γὰρ καὶ τὸν διδάσκαλον) ἕτε ὁ διδασκὸς ἐν τῷ λόγῳ ἰσακλῶσαι τῆν παρὰ
 θεοῦ μίας γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως ἕτης, ἕτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς θυνάμφορ ἐπέει
 ἰπλεόκασεν, ἕτε ὁ τὸ ὀλίγον, ἡλατῶησε.

(*) Origen. *περὶ ἀρχῶν*, in præfat. tom. I. p. 665. edit. Basil. (p. 420. edit. Paris.
 MDCCIII.)

„ sit ,

„sit nostro corpori simile, eo solo differens, quod natum ex
 „virgine de spiritu sancto est. Et quoniam hic Iesus Christus
 „natus & passus est in veritate, & non per imaginem communi
 „hac morte, vere mortuus est: vere enim a mortuis resurrexit,
 „& post resurrectionem conuersatus cum discipulis suis, ad-
 „sumtus est. Tum deinde honore ac dignitate patri ac filio so-
 „ciatum tradiderunt spiritum sanctum,,.

HACTENVS ORIGENES de præcipuis christianæ fidei ca-
 pitibus, ex apostolorum prædicatione ab ecclesia traditis, lo-
 quitur. Alius quidam liber sub eius nomine circumfertur ad
 modum dialogi contra *Marcionitas* scriptus, in quo fidem catho-
 licam falsis horum hæreticorum principiis oppositam breuius
 constringit, [*f*] *Credo*, inquit, *unum omnium conditorem esse &*
opificem: & qui ab illo est, deum verbum consubstantialem iuxtaque pe-
rennem cumque extremis temporibus hominem ex Maria assumisse, &
in crucem assum, & excitatum a mortuis: Credo etiam spiritui sancto,
qui in omnem æternitatem existit. Noui equidem, viros doctos de
 auctore horum dialogorum non consentire: WETSTENIUS,
 qui primus eos *Græce* edidit, ORIGENI eos adscribit; HVEIIVS
 autem MAXIMUM quemdam eorum auctorem esse dicit, qui,
 quæ eius est coniectura, tempore CONSTANTINI vixit. Quis-
 quis vero auctor fuerit, illi vere orthodoxæ fidei formam con-
 tinent, quam ideo huc transcribendam duximus.

§. III.

Fragmenta formulæ fidei in Tertulliano.

POST ORIGENEM aliquas antiquæ fidei formulæ partes
 in TERTVLLIANO inuenimus, qui de ea, tamquam regula fidei
 omnibus christianis communi, loquitur. „Regula fidei, [*g*] inquit,
 „vna omnino est, sola immobilis & irreformabilis credenti sci-
 „licet in vnicum deum omnipotentem mundi conditorem, &
 „filium eius Iesum Christum, natum ex virgine *Maria*, crucifi-
 „xum sub *Pontio Pilato*, tertia die resuscitatum a mortuis, re-
 „ceptum in cælis, sedentem nunc ad dexteram patris, venturum
 „iudicare viuos & mortuos per carnis etiam resurrectionem,,.

(*f*) Origen. contr. Marc. dialog. I. p. 815. tom. II. edit. latin. Basil. MDLXXI.
 (p. 133. edit. cit. Paris.)

(*g*) Tertull. de veland. virgin. c. I.

IN libro *de præscriptione aduersus hæreticos* [b] aliam formulam habet isti non abfimilem. „Regula est fidei, illa scilicet, „qua creditur, vnum omnino deum esse, nec alium præter „mundi conditorem, qui vniuersa de nihilo produxerit per verbum suum primo omnium emissum. Id verbum filium eius „appellatum, in nomine dei varie visum patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum ex spiritu dei patris, „& virtute in virginem *Mariam*, carnem factum in utero eius, „& ex ea natum hominem, & esse Iesum Christum: Exinde „prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cælorum, virtutes fecisse: Fixum cruci: Tertia die resurrexisse: „In cælos ereptum sedere ad dexteram patris: misisse vicariam „vim spiritus sancti, qui credentes agat: venturum cum claritate ad sumendos sanctos in vitæ æternæ & promissorum cælestium fructum, & ad profanos iudicandos igni perpetuo, „vtriusque partis resuscitatione cum carnis resurrectione [i]. „Hæc regula, inquit, a Christo instituta nullas habet apud nos „quæstiones, nisi quas hæreses infèrunt, & quæ hæreticos faciunt. Nihil ultra scire, omnia scire est,

IN libro aduersus *Praxeam* idem symbolum verbis paullo mutatis repetit: „Vnicum [k] quidem deum credimus, sub hac „tamen dispensatione, quam *ὁμοουσίαν* dicimus, vt vnici dei sit „& filius sermo ipsius, qui ex ipso processerit, per quem omnia „facta sunt, & sine quo factum est nihil. Hunc missum a patre in virginem, & ex ea natum hominem & deum, filium hominis & filium dei, & cognominatum Iesum Christum. Hunc „passum, hunc mortuum & sepultum secundum scripturas, & „resuscitatum a patre, & in cælos resumtum, sedere ad dexteram patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Qui exinde miserit secundum promissionem suam a patre spiritum sanctum paraclætum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in „patrem & filium & spiritum sanctum, „ *Hanc regulam, inquit, ab initio euangelii decurrisse etiam ante priores quæque hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa nouellitas Praxæ hesterni.*

(b) Tertull. de præscript. adu. hæreticos, c. XIII.

(i) Tertull. ibid. c. XIV.

(k) Tertull. aduers. Prax. c. II.

IAM facile ad obseruandum est, TERTVLIANVM heic non de vlla certa verborum forma, sed de substantia fidei loqui. Nam quædam fidei capita, exempli causa de *descensu ad inferos & communionem sanctorum*, heic non expressis verbis memorantur, etiam si includi possint. Sed dogmata de *trinitate, incarnatione*, cetera, heic exprimuntur curateque explanantur, ita quidem, vt fidei explicitæ in his capitibus necessitatem ostendant, doctrinamque de seruatoris nostri diuinitate primum articulum fidei inde a primis ecclesiæ christianæ initiis fuisse, demonstrent.

§. IV.

Fragmenta symboli in Cypriano.

PROXIME a TERTVLLIANO CYPRIANVS quasdam symboli fidei reliquias nobis exhibet. Catholicos & *Novatianos* easdem interrogationes catechumenis baptizandis proponere, ait, quarum quædam speciatim sint istæ: An credant in deum patrem [1] & in Christum ipsius filium, & in spiritum sanctum? An credant remissionem peccatorum & vitam æternam per sanctam ecclesiam? Licet enim, vt obseruat CYPRIANVS, *Novatiani* mentirentur in interrogatione, non habentes ecclesiam, in qua remissio peccatorum impertiri posset; eandem tamen verborum formam, quam ecclesia, in symbolo suo seruabant, easdemque interrogationes omnibus ad baptismum venientibus proponebant. Repetit hoc CYPRIANVS in alia epistola, quam concilii *Carthaginensis* [m] nomine ad episcopos scripsit *Numidia*, in qua earundem interrogationum, vt in ba-

(1) Cyprian. epist. LXIX. al. LXXVI. ad Magnum p. 183. (p. 296. edit. Felli Amstelod. MDCC.) Quod si aliquis illud opponat, vt dicat, eandem *Novatianum* legem tenere, quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo, quo & nos, baptizare; eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare: Sciat, quisquis hoc opponendum putat, primum non esse vnam nobis & schismaticis symboli legem; neque eandem interrogationem: Nam, quum dicant: Credis remissionem peccatorum & vitam æternam per sanctam ecclesiam, mentiuntur in interrogatione, quando non habeant ecclesiam.

(m) Cyprian. epist. LXX. ad episc. Numid. p. 190. (p. 301. edit. Amstelod.) Sed & ipsa interrogatio, quæ sit in baptismo, testis est veritatis. Nam quum dicimus: Credis in vitam æternam & remissionem peccatorum per sanctam

ptismo generatim factarum, mentio habetur. Vnde non tantum articulum de *trinitate* sed alios etiam de *ecclesia*, *remissione peccatorum*, & *vita aeterna* symboli, tempore CYPRIANI in omnibus ecclesiis *Africanis* vsitati, partes fuisse apparet. Et excepto *descensu ad inferos* & *communione sanctorum* (qui articuli serius quam CYPRIANI vel TERTYLLIANI temporibus symbolo accesserunt) reliqua dogmata omnia hisce duobus vetustis scriptoribus memorantur.

S. V.

Symbolum Gregorii Thaumaturgi.

NON multo post CYPRIANVM vixit GREGORIVS, ecclesiae *Neocæsarensis* antistes, vulgo dictus *Thaumaturgus*. Inter eius opera a GERARDO VOSSIO edita, fidei confessionem habemus, quam in sui ipsius populi vsum composuit, vel potius, vt GREGORIVS NYSSENVS in vita eius narrat, de celo per reuelationem accepit, sacrum ministerium non ita pridem auspiciatus. Formula [u] sic habet: „Vnus Deus, pater verbi
 „viuentis, sapientiae subsistentis & potentiae ac characteris sempiterni: perfectus perfecti genitor, pater filii vnigeniti. Vnus
 „dominus, solus ex solo, Deus ex Deo. Character & imago
 „deitatis, verbum efficax. Sapientia, constitutionis rerum
 „vniuersarum comprehensiuia: & virtus atque potentia vniuersae creaturae effectiuia. Filius verus, veri patris, inuisibilis,
 „eius qui est inuisibilis & incorruptibilis, corruptioni non obnoxii: ac immortalis, mortis prorsus nescii: & sempiternus
 „sempiterni. Vnusque spiritus sanctus, ex Deo existentiam habens; & qui per filium apparuit, scilicet hominibus: imago
 „filii, perfecti perfecta vita, viuentium causa; fons sanctus, sanctitas, sanctificationis suppediator. In quo manifesta-

ecclesiam? Intelligimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari; apud haereticos autem, vbi ecclesia non sit, non posse peccata dimitti.

- (11) Gregor. Neocæsar. oper. p. 1. & apud Gregor. Nyssen. tom. III. p. 146. Εἰς Θεός, πατήρ λόγος ζωὴν, σοφίας ὑφ' ἑαυτοῦ, καὶ δυνάμεως, καὶ χαρακτήρ ὁ αἰδίου τέλει τολῶν γενήταρ, πατήρ υἱὸς μονογενὴς ἕς κύμῳ, μόν ὃν μόν, Θεὸς ὃν Θεῷ. Χαρακτήρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητῳ, λόγῳ ἐργῶν σοφία τῆς τῶν ὄλων συστάσεως ποιητικὴ καὶ δύναμις τῆς ὄλης κτίσεως ποιητικὴ υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινῶ πατρός, ἀσρατῳ τῶ ἀσρατῳ καὶ ἀφθαρτῳ ἀφθάρτῳ καὶ ἀθάνατοσ ἀθάνατῳ, καὶ αἰδιῳ αἰδιῳ καὶ ἐν πνεῦμα ἄγιοι, ὃν Θεῷ τὴν ὑπαρξίν ἔχον καὶ διὰ υἱὸ κεφαλοσ, δηλαδὴ τοῖσ ἀϊθρώποσ αἰκὼν τῶ υἱῳ, τελείω τελείω ζωὴ, ζῶντων αἴπα πα-

„tur Deus pater, qui super omnia est & in omnibus: & Deus
 „filius, qui per omnia est. Trinitas perfecta, quæ gloria ac
 „aternitate & regnò atque imperio non diuiditur, neque aba-
 „lienatur; Non igitur creatum quid, aut seruum in trinitate:
 „neque superinductitium aliquid & aduentitium, quasi prius
 „non existens, posterius vero adueniens. Non ergo defuit
 „vinqnam filius patri; neque filio spiritus: sed immutabilis &
 „inuariabilis, eadem semper manet trinitas.

Hoc symbolum non plena fidei summa est, sed tantum
 quod ad doctrinam de sacrosancta trinitate attinet, de qua va-
 lidissimum testimonium perhibet, cuiusmodi aliud vix in vlllo
 ex patribus *Ante-Nicanis* inuenias, vtpote contra duas sibi op-
 positas *Samosatenianorum* & *Sabellianorum* hæreses, quorum illi
 Christi diuinitatem, hi personalem eius subsistentiam negabant,
 speciatim directum. Nonnulli ex recentioribus *Arianis*, qui
 SANDII placita amplectuntur, non esse illud genuinum symbo-
 lum, dicunt: verum eruditissimus antistes BULLVS illius fi-
 dem [o] firmissimis GREGORII NYSSENII & BASILII testimo-
 niis abunde vindicauit, cuius ad eximiam dissertationem lecto-
 rem remitto.

ἡ ἀρχὴ, ἀγιότης, ἀγιασμὸς χορηγός ἐν ᾧ Φανεῖται Θεὸς ὁ πατὴρ, ὁ ἐπὶ πάν-
 των καὶ ἐν πάσι καὶ Θεὸς ὁ υἱός, ὁ διὰ πάντων. Τριὰς τελεία, διέση καὶ αἰδιότητη
 καὶ βασιλεία μὴ μερισμῆ, μηδὲ ἀπαλοτριμῆ ἕτε ἢ ἐπὶ π, ἢ ἄλλοι ἐν τῇ
 πριάδῃ ἕτε ἐπέσακτι, ὡς πεῖτερον ἢ ἔχ ὑπάρχον ὕστερον δὲ ἰκπεσεθόνῃ ἕτε ἐν
 ἰούλιε ποτὶ υἱὸς πατρί, ἕτε υἱὸς τὸ πνεῦμα ἄλλ' ἀτριπίου καὶ ἀκαθαίωτου, ἢ
 αὐτῇ Τριὰς ἀή.

(o) Full. defensio fid. Nic. sect. II. c. XII. n. II. Formulam illam confessionis ca-
 tholicæ de SS. Trinitate a Gregorio reuera professam fuisse constat. Nam
 eidem illam tribuit non modo Rufinus, sed & ipsius cognominis Gregorius
 Nyssenus, qui viii admirabiles res gestas & scripta accurate perspecta habuit,
 adeoque vitam eius descripsit. Quin & rem hanc ita narrat vir eximius,
 vt vix quisquam cordatus de ea dubitare possit. Nimirum confessionem
 illam recitaturus, hæc verba præmittit: δι' ἧς μυσηγοῦνται μέχρι τῶ νῦν ὁ
 ὀλεῖσθαι λαός, πάσης αἰρετικῆς κακίας διαμείας ἀπέρας, i. e. *Per quam* (con-
 fessionem) *vsque in præsentem diem instituitur plebs illa*, nempe Neocæ-
 sarensis) *quæ ab omni hæretica malitia intracta veniensit*. Scilicet ad-
 eo certum erat, confessionem illam fidei a Gregorio Thaumaturgo profes-
 sam, vt plebs omnis ciuitatis Neocæsarensis, cuius episcopus & immor-
 tale decus ille fuit, illam, vt Gregorii indubie genuinam, amplexa, perque
 ipsam a patrum memoria vsque ad Nysseni ætatem inliitni solita fuerit:
 indeque factum, vt ecclesia Neocæsarensis, quum totus mundus Arianus fi-
 cret, ab hæretica malitia se illæsam conseruauerit. Postquam vero confes-

onem

onem recitasset Nyssenus, hæc subiungit: ὅταν δὲ φίλοι περὶ τῆς παιδείας, ἀκρίτως τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἧ τὸν λόγον ἐκέρυττον, παρ' οἷς αὐτὰ ἰὰ χαράγματα τῆς μακαρίας ἐκείνης χερσὸς ἢς ἐπ' αὐτῶν διασώζεσθαι. i. e. *Quod si quis sibi fidem de hac re fieri cupit, audivit ecclesiam, apud quam illa ipsa verba a beata illa manu exarata, adhuc etiam nunc conferuntur.* Appellat ipsum Thaumaturgi αὐτόγραφον, a Neocæsarensibus ad suam ætatem religiose custoditum. Nescio sane, an ad eiusmodi traditionem aliquam confirmandam quidquam amplius desiderari possit. Ceterum Gregorii Nysseni testimonio aperte suffragari mihi videtur Basilius magnus, ipsius frater, qui e. pist. LXXV. ad Neocæsarenses testatur, se ab avia sua, in tenera ætate, Gregorii Thaumaturgi ipsa verba didicisse, quibus recte de fide in SS. Trinitatem institutus fuerit. Verba eius sunt: Πίσσεως δὲ τῆς ἡμετέρας ἢς ἀν γίνουτο ἐπαγγελία ἀποδοξίς, ἢ ὅτι τραφέτες ἡμεῖς ὑπὸ πύτῃ μακαρία γυναικί, παρ' οὐκ ἀνεκμάτη Μακρίαν λέγω τὴν περιζήτητον παρ' ἧς ἐδιδάχθημεν ἰὰ τῆς μακαριώτατης Γεηγορίας ἡμάδα ὅσα πρὸς αὐτὴν ἀκολούθια μνήμης διασωθέντα αὐτῆς ἐφύλασσε, καὶ ἡμᾶς ἐπ' ἡλικίας ὄλιγας ἐπλαττε καὶ ἐμόρφω τοῖς ἰσοβείας δόγμασι. i. e. *Fidei vestro nostræ que poterit esse evidentior probatio, quam quod a nutrice beata femina, que ex vestro gremio progressa est (Macrimam dico, illustrem illam) educati sumus: a quo & beatissimi Gregorii verba didicimus, que memorie benefice ad illius usque ætatem conservata, & ipsa retinuit, & nos adhuc infantes iisdem tanquam pietatis dogmatibus formavit.* Omnino, inquam, hæc Thaumaturgi confessio designari mihi videtur. Nam totidem verbis a Gregorio traditam fidei ὑποτύπωσιν de SS. Trinitate quippe de ea ibi agit se in infantia sua, ab avia Macrina Neocæsarensi edocum suile, diserte testatur Basilius. Attende lector. Nyssenus refert, populum Neocæsarensium per Thaumaturgi confessionem, a patrum memoria ad suam vsque ætatem, institui solitum fuisse: ait vero Basilius, se ab avia sua, (nempe dum apud ipsam Neocæsaream in Ponto vna cum parentibus uis vitam ageret) in tenera ætate (hoc est, ante concilium Nicænum) recte fidem de SS. Trinitate, totidem Gregorii verbis conceptam edidicisse. Quis non exillimaverit de eadem fidei confessione utrumque loqui? Quin & idem Basilius lib. de spiritu S. cap. XXIX. testatur, tantam fuisse Gregorii illius apud Neocæsarenses vsque ad sua tempora exillimationem, ut nihil siue in doctrina, siue in ritibus admittere in ecclesia vulerint, nisi quod a maximo illo fundatore suo traditum accepissent. Verba Basillii hæc sunt: Τῆς μὲν ἐπ' αὐτῶν τοῖς ἐγχωρίοις τὸ θεῶμα, καὶ ναρὰ καὶ ἀεὶ πρόσφατον ἢ μνήμη τῆς ἐκκλησίας ἐνδρυσία, ἕθεν χρόνον ἀμωρημένη ἔκβη ἐπ' αὐτῶν πικρὰ, ἐ λόγον, ἐ τύπον πᾶσι μουσίοι, παρ' ὃν ἐκείτοις κατέλιπε, τῇ ἐκκλησίᾳ προσέθηκα. i. e. *Huius, (Gregorii) & in hodiernum quoque diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensque ac semper vigeus memoria sic infixa est ecclesiis, ut nullo tempore obscuretur. Itaque non praxim aliquam, non dictum, non formam ullam mysticam, ultra quam illis reliquit, ecclesia (sive) adheerunt.* Si dictum nullum, ultra quam illis reliquit Gregorius, certe multo minus symbolum aliquod aut fidei confessionem, quam ab ipso non acceperat, ecclesia Neocæsarensis voluit admittere. Et tamen Basillii ætate confessionem fidei, qua de agimus, in ecclesia ista receptam fuisse, idque ut a Gregorio traditam, certissimum est.

§. VI.

Confessio fidei Luciani martyris.

EADEM ætate cum GREGORIO THAVMATVργο vixit LVCIANVS martyr, qui in vltima perfecutione Diocletiana mortem Christi caussa subiit. Fuit ille ecclesiæ Antiochena presbyter, vbi fidei confessionem Sabellianis oppositam scripsit. Forma legitur apud ATHANASIVM [p], SOCRATEM [q] & HILARIVM, qui in eam commentatur & ab obiectionibus vindicat, quas nonnulli contra eam fecerant, eo quod ab Arianis in concilio Antiocheno sub Constantio an. CCCXLI. adlegata fuerat, quasi ipsorum sententiæ patrocineretur; quod vero HILARIVS ipsam non facere ostendit, etiamsi nonnulla verba aduersus Sabellianos contineat, quæ in hæreticum sensum trahi, (vt quævis verba catholica) contra auctoris sententiam possint. Formula, vt eam exhibet HILARIVS, hæc est: „Consequenter [r]

(p) Athan. de syn. Arimin. & Seleuc. tom. I. p. 892. f. (tom. I. p. 73. c. edit. Paris. MDCXCVIII.) Πιστεύομεν ἀκολουθῶν τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἑνὴν θεῖον πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργοῦν καὶ ποιητὴν καὶ προνοητὴν, ἐξ ἧς τὰ πάντα, καὶ εἰς ἑνὰ κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μετὰ γενῆς θεόν, δι' ἧς τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, θεόν ἐκ θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλεῖα ἐκ βασιλείας, κύριον δὲ καὶ κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινόν, ὁδόν, ἀληθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἀντιπτικὸν τε καὶ ἀνακλιώτερον τῆς θεότητος, ὅστις τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράδεικτον εἰκόνα, τὸν πρωτόγονον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ὅσα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, λόγον θεοῦ κατὰ τὸ εἰρημῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, δι' ἧς τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ἧς τὰ πάντα συνέστηκε, τὸ ἐκ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καλεϊθόντα αἰῶθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ πατρὸς, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνθρώπου γενόμενον, μεσίτην θεῶ καὶ ἀνθρώπων, ἀποστολὴν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγόν τῆς ζωῆς, ὡς φησὶν ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐγὼ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸ θέλημα τῷ πνεύματι μετ' ἐμοῦ κατὰ τὸν ἵππον ἡμῶν, καὶ ἀνάστασιν τῇ ἰριτῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελεθῆναι εἰς ἐρανὸς, καὶ καθεστῆναι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖνον ζωῆς καὶ νεκρῶν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν, ὁ καὶ ἀγιασμοῦ, καὶ τελειώσων τοὺς πιστεύοντες διδόντων, καθὼς καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετέλεστο τοὺς μαθηταίους λέγων πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, δηλοῦσι πατρός, ἀληθοῦς πατρὸς ὄντος, υἱὸς δὲ ἀληθῶς υἱὸς ὄντος, τῷ δὲ ἁγίῳ πνεύματι ἀληθῶς ἁγίου πνεύματος ὄντος, τὸν ὀνομαζάντων ἐκ ἀπλῶς ἢ ἀργῶς κομῶν, ἀλλὰ σημαίνοντων ἀκριβῶς τὴν οἰκίαν ἐκάστη τῶν ὀνομαζομένων ὑποστάσεων τε καὶ τάξεω καὶ δόξαν ὡς εἶναι τῇ μετ' ἐποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἓν.

(q) Socrat. lib. II. c. X.

(r) Hilar. de synodis p. 107. (p. 333. edit. Par. MDCXXXI.)

Bingh. O. E. Vol. IV.

M

„cuan-

„euangelicæ & apostolicæ traditioni credimus in vnum Deum
 „patrem omnipotentem, cunctorum quæ sunt ædificatorem &
 „factorem & prouisorum, ex quo omnia : & in vnum domi-
 „num Iesum Christum, filium ipsius vnigenitum, Deum, per
 „quem omnia, qui generatus est ex patre; Deum ex Deo,
 „totum ex toto, vnum ex vno, perfectum de perfecto, regem
 „de rege, dominum de domino, verbum, sapientiam, vitam,
 „lumen verum, viam veram, resurrectionem, pastorem, ianu-
 „am, inconuertibilem & incommutabilem, diuinitatis essen-
 „tiaque & virtutis & gloriæ patris incommutabilem imaginem,
 „primum editum totius creaturæ, qui semper fuit in principio
 „apud Deum verbum Deus, iuxta quod dictum est in euange-
 „lio : Et Deus erat verbum, per quem omnia facta sunt, & in
 „quo omnia constant, qui in nouissimis diebus descendit de sum-
 „mis, & natus est ex virgine secundum scripturas, & agnus fa-
 „cius est mediator Dei & hominum, prædestinatus fidei nostræ
 „& dux vitæ, dixit quippe; Non enim descendi de cælo, vt
 „facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui me mi-
 „sit. Qui passus est, & resurrexit pro nobis tertia die, & ad-
 „scendit in cælos, & sedet in dextra patris, & iterum venturus
 „cum gloria iudicare viuos & mortuos. Et in sanctum spiri-
 „tum, qui in paraclesin & sanctificationem & consummationem
 „credentibus datus est, iuxta quod & dominus Iesus Christus
 „ordinauit discipulis, dicens : Pergite & docete vniuersas gen-
 „tes, baptizantes eas in nomine patris & filii & spiritus sancti.
 „Manifesta vtrique patris, vere patris, certaque filii, vere filii,
 „notaque spiritus sancti, vere spiritus sancti, hisce nominibus
 „non simpliciter, neque otiosis propositis, sed significantibus
 „diligenter propriam vniuscuiusque nominatorum substantiam
 „& ordinem & gloriam, vt sint quidem per substantiam tria,
 „per consonantiam vero vnum.

HÆC ecclesiasticæ fidei expositio olim *Arianismi* suspecta
 fuit, eo quod verba ista : *Vt sint quidem per substantiam tria* in ver-
 sione HILARIJ legantur. Verum HILARIJVS eam ab hac suspi-
 cione fati superque liberauit, ostendendo, quod hæc verba tan-
 tummodo *Sabellianis*, tres personas non nisi tria nomina facien-
 tibus, opponendi gratia adhibita, cetera vero omnia plane & signi-

significanter contra hæresin *Arianam* dicta sint. Hinc synodum *Antiochenam* non reprehendit tamquam *Arianam*, quæ hanc fidei confessionem tantum repetiit & adoptauit a *Luciano*, sed episcopos nonaginta septem illic adfuisse dicit, qui catholicam fidem hac ipsa contra *Sabellianos* præcipue tueri animo intenderint, sufficienti cautione contra *Anomæanos* seu *Arianos* haud neglecta. Verba illius hæc sunt (r): „Volens congregata sanctorum synodus impietatem eam perimere, quæ veritatem patris, & filii & spiritus sancti nominum numero eluderet, vt non subsistente causa vnus cuiusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum vnionem, vt pater solus atque vnus, idem atque ipse haberet & spiritus sancti nomen & filii: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes: non substantiam patris & filii & spiritus sancti diuersitate dissimilis essentiæ separantes, (quæ erat hæresis *Arianorum*, solum patrem Deum, reliquas duas personas tantum creaturas esse, statuentium, atque ita substantiam diuersitate naturæ seu essentiæ diuidentium. Quod hæc synodus non fecit:) Hinc *HILARIUS* ait: „Quod autem dictum est, vt sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero vnum, non habet calumniam: quia cognominato spiritu, id est, paracleto, consonantiæ potius quam essentiæ, per similitudinem substantiæ prædicari conuenit vnitatem, Verum non obstante hac iusta defensione & apologia, pro hoc concilio ab *HILARIO* facta, a *BARONIO*, *BINNIO*, *HERMANTIO* aliisque recentioris æui scriptoribus tamquam concilium *Arianum* repudiatur. At vero eruditus *SHELSTRATVS* elaboratissimam pro hoc concilio dissertationem scripsit, in qua omnibus illis, quæ *BARONIVS* eiusque affectu contra hoc concilium vel confessionem *LUCIANI* martyris opposuerunt, respondit (t); id quod a *BVLLO* (u) etiam, erudito episcopo nostrate, fa-

(r) Hilar. de synodis p. 108. (p. 334. edit. cit.)

(t) Schelstrat. Sacrum Antiochenum concilium pro Arianorum conciliabulo passim habitum nunc ex omni antiquitate auctoritati suæ restitutum, dissert. III. c. II. p. 109 -- 116.

(u) Bull. defens. fid. sect. II. c. XIII. n. VI (p. 161. edit. Grab.) Vere fuisse *Luciani* hoc symbolum, non ab Arianis ipsi affictum, multa euincunt. Primo episcopi illi imprudenter admodum, adeoque impudenter, formulam ali-

atum est, cuius ad dissertationes lectorem curiosum amandamus.

§. VII.

Formula fidei constitutionum apostolicarum.

CIRCA tempora LUCIANI martyris, sæculo tertio extre-

quam fidei sub Luciani nomine, quæ ipsius reuera non fuisset, Antiochiæ edidissent; ubi & sancti martyris memoria merito sacra, & scripta eius religiosissime custodita fuerunt, vt facillime ab omnibus fraus deprehendi potuisset. Deinde, vt semel illis tuto mentiri licuisset, fieri tamèa certe non potuit, vt impostura diutius lateret. At. symbolum illud vt indubie Luciani martyris, venditarunt etiam Ariani, idque summa cum fiducia, multis post annis, nempe quum & Valente imperantibus, synodus congreganda esset in vrbe Tarso Ciliciæ, reuerente Sozomeno hist. eccles. lib. VI. c. XII. Tum enim, inquit ibidem Sozomenus *συμπελάθοντες ἐν Καρίας τῆς Ἀσίας ἀμφὶ τριάκοντα ἑξήκοντες τῶν Ἀσιανῶν ἐπισκόποι, τὴν ῥῆθ' ἐπὶ τῇ ὁμοσίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν σπυδρὴν ἐκέρχον παρετήσαντο ἢ τὸ τῶ ὁμοσίᾳ ὄνομα καὶ τὴν ἐν Αἰτιοχίᾳ καὶ Σελεύκειᾳ ἐκτεθέσθαι πίσιν χρίσιν κρατῶν ἰχυρίζαντο, ὡς καὶ Λεκιανὸς τῷ μάρτυρος ἔσται, καὶ μετὰ κινδύνων καὶ ποδῶν ἰδρωτῶν παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν δοκιμασθεῖσαν*, i. e. *Quatuor circiter ac triginta Asiæ episcopi in Caria Asiæ provincia collecti, studium quidem in restituenda ecclesiarum concordia positam magnopere laudauerunt: consubstantialis autem vocabulum admittere recusabant; affirmantes, fidem quæ Antiochiæ & Seleuciæ promulgata fuerat, ratam esse oportere, quippe quæ & Luciani martyris fides esset; & non sine multis periculis ac laboribus ab ipsorum antecessoribus fuisset comprobata.* Porro si hoc symbolum consarcinassent ipsi Ariani, certe illud suis placitis aptius conformassent; siltem ea non inseruissent, quæ ipsorum hæresin plane iugularent: cuiusmodi nonnulla in eo reperiuntur, vti mox ostendemus. Denique hæc fidei confessio præcipue dirigitur aduersus hæresin Sabellianam, vt ex iis, quæ sub finem continet, manifestissimum est. Nam post explicatam susius de SS. trinitate fidem, demum concluditur symbolum hoc quasi epilogo, summam & scopum totius præcedentis sermonis explicante: *Patris, inquam, vere patris; & filii vere filii; & spiritus sancti reuera spiritus sancti: ita vt hæc vocabula non sint nuda & sine re vocabula; sed quæ accurate expriment propriam vniuersiusque personarum, ordinem, ac gloriam: adeo vt personis quidem tres sint; consensu autem vnum.* Quid autem ista attinebant ad Arianam controuersiam, quæ in concilio illo Antiocheno agitabatur? A Luciani ætate dogma Sabellii maxime vgnit, eiusdemque fertur ipse Lucianus acerrimus fuisse impugnator. His mausticæ loco addam obseruationem Philostorgii hist. eccles. lib. II. c. XV. ubi de Luciani martyris discipulis agens, qui magistri sui doctrinam haud illibatam seruauerunt, scribit: *καὶ τὸν Ἀσῆριον παρατρέψαι τὸ φρόνημα, ἀπαράλλακτον εἰκόνα τῆς τῷ πατρὶός ἑσίας εἶναι τὸν υἱόν, ἐν τῶν αὐτῶν λόγοις καὶ γράμμασι διαμνησθέντων.* Atqui illud Alterius ex Luciani symbolo totidem verbis mutuatus est, vt ex collatione apparebit.

mo,

MO, COTELERIVS auctorem *constitutionum apostolicarum* vixisse autumat, quod mihi vero videtur similius, quam eorum opinio, qui in quinto eum sæculo collocant, vel etiam sententia WHISTONII, qui hunc librum non tantum genuinum CLEMENTIS ROMANI opus, sed opus etiam diuinitus inspirati scriptoris esse, contendit. Quapropter de ipso heic proxime post LVCIANVM loquimur, tamquam eo, qui antiquam quamdam fidei formulam nobis reliquit, tunc temporis probabiliter in quibusdam orientalibus siue *Græcis* ecclesiis vsitatam. Catechumenum enim introducit, fidei suæ professionem his verbis edentem: „Et „adscribor [x] Christo, & credo, & baptizor in vnum inge- „nitum, solum verum Deum omnipotentem, patrem Christi, „creatorem atque opificem vniuersorum, ex quo omnia; & in „dominum Iesum Christum, vnigenitum illius filium, primoge- „nitum omnis creaturæ, qui ante sæcula beneplacito patris ge- „nitus est, non creatus, per quem omnia facta sunt, quæ in „cælis & in terra, visibilia & inuisibilia; qui in nouissimis die- „bus descendit de cælis, & carnem adsumsit, ac ex sancta vir- „gine *Maria* natus est, sancteque se gessit in vita secundum le- „ges Dei ac patris sui, & crucifixus est sub *Pontio Pilato*, & mor- „uus est pro nobis; & postquam passus est, tertia die resurre- „xit a mortuis, adscendit ad cælos, & sedet ad dexteram pa- „tris, & iterum venturus est in consummatione sæculi cum glo- „ria ad iudicandos viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. „Baptizor etiam in spiritum sanctum, id est paracletum, qui spi- „ritus operatus est in omnibus ab initio mundi sanctus, postea

(x) Constit. apostol. lib. VII. c. XLII. Καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ, καὶ πιστεύω καὶ βαπτίζομαι εἰς ἓνα ἀγίνητον, μόνον ἀληθινὸν Θεὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τῶν Χριστῶν κησὴν καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἐξ ἃ τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ αὐτῷ υἱὸν, τὸν ἀπαύτετον πάσης κτίσεως, τὸν πρὸ αἰώνων ὑποκείμεν τῷ πατρὶος γεννηθέντα, ἢ κηθέντα, δι' ἃ τὰ πάντα ἐγένετο τὸ ἐκ ἑρα- νῆος καὶ ἐκ τῆς γῆς, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, τὸν ἐπ' ἰσχύτων ἡμερῶν καταβάντα ἐκ ἑρα- νῆων. καὶ σάρνα ἀναλαβόντα, καὶ ἐκ τῆς ἀγίας παρθέου Μαρίας γεννηθέντα, καὶ πολυτιμώτατον ὄντα κατὰ τὸς νόμους τῶ θεῶ καὶ πατρὸς αὐτῶ, καὶ σωτηρίαν ἐπι- ποιῆσαι Πιλάτῃ, καὶ ἀποθανόντα ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν μετὰ τὸ παθεῖν τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνεβῆντα εἰς τὸς ἑρανοὺς, καὶ καθιέθοντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῆ αἰῶν. μετὰ δόξης κησίου ζώντος καὶ νεκρῶν, ἢ τῆς βασιλείας ἐκ ἔσται τέλει. βαπτίζομαι καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς τρι- τῆς τοῦ παρακλήτου, τὸ ἐνεργῆσαν ἐν κῆσιν ἀπ' αἰῶν. ἕτερον δὲ δόξαλιον

„vero missus quoque est apostolis a patre secundum promissionem saluatoris nostri domini Iesu Christi, & post apostolos „etiam omnibus, qui in sancta ecclesia catholica credunt in „carnis resurrectionem, in remissionem peccatorum, in regnum „caelorum & in vitam futuri saeculi.

SVNT, quibus hic auctor *Arianismi* nomine suspectus est, nihil vero istius haeresis in hac confessione conspicitur. Tametsi enim solum patrem dicit ἀγέννητον, id tamen nihil est aliud, quam quod *Alexander & Athanasius* & reliqui *Ariane* haeresis oppugnatores omnes fecerunt, qui numquam δύο ἀγέννητα; hoc est, duo absoluta, coordinata, ingenerata principia, quæ propria duorum deorum notio est, statuerunt, sed appellationem τῷ ἀγέννητῳ, ingenerati, soli semper patri, tamquam aeterno principio & fonti deitatis, vindicarunt, filium nuncupantes μονογενῆ θεόν, unigenitum Deum, quæ propria filii Dei notio est, qui neque creatus neque ingeneratus est, sed ab aeterno genitus ex substantia patris, & hic titulus, quo dicitur μονογενῆς θεός, unigenitus Deus, idem ille est, qui ab harum constitutionum auctore passim [γ] filio tribuitur, quem non creaturam sed Deum esse dicit, in hoc solo a patre distinctum, ut non sit ingeneratus; quod ad notionem filii necessarium omnino est. Nam contradictio foret dicere,

καὶ τῆς ἀποστόλοις παρὰ τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῷ σωτήρι ἡμῶν κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ μετὰ τῆς ἀποστόλων διὰ πάντων τῶν πιστεύοντων, ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς σαρκὸς ἀνάσκειν, καὶ εἰς ἀφεσὶν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείαν ὑψῶν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

(γ) Contlit. apollol. lib. VII. c. XLIII. Ευλογεῖ καὶ δοξάζει τὸν δεσπότην θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ μονογενῆς θεοῦ, ἐν χαριστῶν ὁ ἱερεὺς. Sacerdos benedicit ac laudat dominum Deum omnipotentem, patrem unigeniti Dei & gratias agit.

It. lib. VIII. c. VII. Μονογενῆς θεὸς, μεγάλη πατὴρ υἱῶ. Unigenite Deus, magni patris filii.

It. lib. VIII. c. XI. κατεξέσται αὐτὸς τῆς αἰωνίᾳ ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ τοῦ υἱοῦ σου τοῦ μονογενεῖ, τῷ θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν. Dignare illos aeterna vita, quæ in Christo filio tuo unigenito, Deo ac saluatore nostro.

Cap. XII. ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ μονογενῆς υἱοῦ σου. Deus & pater unigeniti filii tui.

Cap. XVIII. διὰ τῆς μεσίτης τοῦ μονογενῆς σου υἱοῦ. mediatore unigenito filio tuo.

Filius est Dei, & tamen quoque ingenitus. Nos hæc ideo animaduertimus, vt ostendamus, quam parum præsidii præsentibus *Ariani* ex hoc auctore habeant, dummodo benignam istam ei interpretationem indulgeamus, quæ iure suo omnibus vetustis catholicis scriptoribus indulgenda est.

PORRO obseruare nobis licebit, quod, quamuis hoc fidei symbolum cum symbolo ecclesiæ *Romane*, communiter vocitato *apostolico*, quod ad substantiam vnum idemque sit; verbis tamen & phrasibus multum omnino ab eo discrepet, & ad symbolum ecclesiæ *Orientis* propius accedat. Et licet tam perfectum sit, quam quoduis aliud istius ætatis, descensus tamen ad inferos & communionis sanctorum nulla in eo sit expressa mentio. Quod hæc dogmata primis ecclesiæ symbolis totidem verbis non inserta fuisse ostendit.

§. VIII.

Symbolum ecclesiæ Hierosolymitanæ.

HACTENVS dispersas antiquarum fidei confessionum, quæ ante concilium *Nicænum* in diuersarum ecclesiarum vsum compositæ sunt, reliquias congeessimus; prout hodieque in priuatorum scriptorum monumentis reperiuntur. Superfunt autem quadam perfectiores formulæ, e. g. *Hierosolymitana*, *Cæsareensis*, *Antiochena*, & *Romana*, quibus inter se collatis lector facile intelliget, quomodo fidei vnitas exacte concordarit, & cum quadam verborum varietate conseruata fuerit. Ecclesiæ *Hierosolymitanæ* symbolum in liturgia s. *IACOBI* imperfectum, perfectius autem in *CYRILLI*, ecclesiæ *Hierosolymitanæ* antistitis, catechesibus habemus, vtpote in quibus illud exponitur. In liturgia s. *IACOBI* initium duntaxat symboli [z] habemus: *Credo in vnum Deum patrem, omnipotentem, factorem celi & terræ, & in vnum dominum Iesum Christum filium Dei*: Reliqua inserta non sunt, vtpote sine recitatione satis nota. Verum in *CYRILLI* catechesibus capita plenius recensentur, & collecta sic habent:

„CREDO in vnum Deum [a], patrem omnipotentem,
„factorem celi & terræ, visibilibus omnium & invisibilibus fa-

(z) Iacobi liturg. in bibl. patr. Græc. Latin. tom. II. p. 7. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ

(a) Cyrill. catech. VI. seqq. Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρα-

ctorem. Et in vnum dominum Iesum Christum, filium Dei
 unigenitum, ex patre genitum ante omnia sæcula, Deum ve-
 rum, per quem omnia facta sunt: incarnatum, & hominem
 factum, crucifixum & sepultum, & tertia die resurgentem a
 mortuis, & adscendentem in cælos, & sedentem ad dexteram
 patris, & qui venturus est iudicare viuos & mortuos, cuius re-
 gni non erit finis. Et in spiritum sanctum paraclæum, qui
 loquutus est per prophetas: & in vnum baptismum pœnitent-
 iæ in remissionem peccatorum; & in vnam sanctam catho-
 licam ecclesiam, & in carnis resurrectionem, & in vitam æter-
 nam.

Hoc symbolum non esse ipsūm *Nicænum* nec *Constantinopolitanum*, manifestum inde est, quod vocabulum *consubstantialis*, aliaque desunt, quæ in symbolo *Nicæno* de filio prædicantur. Neque plenam characteris spiritus sancti explicationem habet, quæ postea in symbolo *Constantinopolitano* addita est. Id quod mirandum non est, quia *catecheses* CYRILLI aliquot annis ante habitam synodum *Constantinopolitanam* conscriptæ sunt. Quapropter vetus symbolum ecclesiæ *Hierosolymitanae* sit, necesse est, uti vir quidam eruditus [b] recte iudicauit, & hinc etiam obseruauit, symbola, quæ ecclesiæ Occidentis vsurparint, minime desuisse in verba illa, *Et in spiritum sanctum*, sed & alia in

τῆ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητῆν· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τῆ Θεοῦ μονογενῆ, τὸν ἐκ τῆ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, θρόνον ἀληθινῆ, δι' ἧ τὰ πάντα ἐγένετο· σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, ταυρωθέντα καὶ πεφύλακτο ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τῆ πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον κρινῶν ζῶντας καὶ νεκρούς· ἕ τῆς βασιλείας ἐκ ἑσῆς τέλος· καὶ εἰς ἧ ἀγιον πνεῦμα, τὸ παράκλητον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς ἧ βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

(b) Bull. iudic. eccles. cathol. cap. VI. n. V. (p. 48. edit. Grab.) Hoc symbolum non ipsūm esse *Nicænum*, & *Constantinopolitani* quoque symboli additionibus de spiritu sancto carere, palam est. Quod posterius nemini mirum videri potest, qui meminerit, *catecheses* Cyrilli, in quibus symbolum illud recitatur, multis annis ante habitam synodum *Constantinopolitanam* (quæ demum anno Christi CCCLXXXI. celebrata est) conscriptas fuisse. Restat igitur, ut sit reuera vetus symbolum ecclesiæ *Hierosolymitanae*.

§. VII. Quæ in symbolo *Hierosolymitano* post ista, *in spiritum sanctum*, ex symbolo *Constantinopolitano* minime desumta, sed in antiquissimis Orientis symbolis, diu ante synodum *Constantinopolitanam*, adeoque *Nicænam*, posita fuisse, validissimis argumentis confirmabo. Certum est, symbola quæ
 ipsi

ipsis fidei capita, nimirum de *catholica ecclesia*, de *remissione peccatorum*, & de *vita aeterna* subiuncta fuisse; solis commatibus de *communione sanctorum* & *descensu ad inferos* omisiss.

§. IX.

Symbolum ecclesiae Caesareensis in Palaestina.

ATQUE ita in symbolo fidei ecclesiae *Caesareensis* in *Palaestina*, quod in catechesi & in sacro lauacro se accepisse narrat EVSEBIUS, *descensus ad inferos* abesse, observatur. Differt tamen verbis ab symbolo *Hierosolymitano*, & ex reliquis omnibus ad symbolum *Nicaenum* proxime accedit. Verba eius, ut ab ipso EVSEBIO in concilio *Nicano* recitatum fuit, sic habent: „Credimus [c] in vnum Deum, patrem omnipotentem, visibilium omnium & inuisibilem creatorem: & in vnum dominum Iesum Christum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, filium vnigenitum, primogenitum, omnis creaturae, ante omnia saecula ex Deo patre genitum, per quem omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, & inter homines versatus: qui passus est, & resurrexit tertia die: ascendit ad patrem, & iterum venturus est cum gloria, ut vivos iudicet ac mortuos. Credimus etiam in vnum spiritum sanctum. Horum vnum quemque subsistere credentes: Patrem vere patrem, filium vere filium, & spiritum sanctum vere spiritum sanctum: sicut & dominus noster, quum discipulos suos ad praedicandum mitteret, dixit: Ite ac

ante concilium Constantinopolitanum, adeoque *Nicaenum*, ecclesiae Occidentis usurparunt, minime desisse in verba illa *in spiritum sanctum*; sed & alia in ipsis fidei capita subiecta fuisse. Quis vero, qui ea, quae supra observauimus de origine omnium fere haesum in Oriente, expenderit, facile credat, symbola Occidentalia, Orientalibus fuisse auctiora? cetera.

(c) Euseb. epist. ad eccles. Cesar. ap. Socrat. lib. I. c. VIII. p. 24. b. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα πάντοτερά τε, τὸν τῶν ἀπείρων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τῷ θεῷ λόγον, θεὸν ἐκ θεῶ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴ ἐκ ζωῆς, υἱὸς μονογεῖῃ, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ θεοῦ πατρὸς γεγεννημένον· δι' ὃ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα, τὸν διὰ τῆν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐκ ἀνθρώπων πολιτευσάμενον καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἕξοντα πάλιν ἐν δόξῃ καὶ δόξῃ ζῶντος καὶ νεκρῶς πιστεύομεν καὶ εἰς ἕν πνεῦμα ἅγιον τὸ αὐτὸν ἕκαστος εἶναι καὶ ὑπαρχῶν πιστεύοντες, πατέρα ἀληθῶς πατέρα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱόν, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν δόξαίμων εἰς τὸ κήρυγμα τὸς ἰαν-

„docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, filii
 „& spiritus sancti.

Quæ alibi sequuntur post ista : *In spiritum sanctum*, heic ex eadem ratione omissa sunt, ex qua in symbolo *Niceno* omiffa esse posthac ostendemus, nimirum quod tunc temporis de illis nulla controuersia agitata, & eatenus duntaxat symbolum iam recitatum esset, quatenus ad opponendum hæresi *Ariane* memorari oportebat.

§. X.

Symbolum ecclesie Alexandrinæ.

ECCLESIAE *Alexandrinæ* symbolum aliquanto breuius, quam *Cesareense* illud fuit, & idem esse a viris doctis creditur, quod *Arius* & *Euzoius Constantino* obtulerunt, *Nicenam* fidem simulantes. Formula *SOCRATI* [d] memorata huiusmodi est. Credimus in vnum Deum, patrem omnipotentem, & in dominum Iesum Christum, filium eius, qui ex eo factus est ante omnia sæcula : Deum verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in caelo & quæ in terra : qui descendit & incarnatus est : qui passus est & resurrexit, & adscendit in caelos, & iterum venturus est, vt iudicet viuos ac mortuos. Et in spiritum sanctum, in carnis resurrectionem & in vitam futuri sæculi, regnumque caelorum, & in vnam catholicam ecclesiam Dei, quæ a primis cardinibus ad vltimos vsque terrarum fines porrigitur.

§. XI.

Symbolum ecclesie Antiochenæ.

ECCLESIAE *Antiochenæ* symbolum illud videtur esse, quod in *CASSIANO* legimus, qui id tradit, quemadmodum in ista ecclesia inde ab apostolorum temporibus receptum esse, probabile est, addito solum vocabulo *confubstantialis*, quod a concilio *Niceni* tempore fuit interpositum. „Textus & fides An-

τὸ μαθῆναι, εἶπε' προσευχόμενοι μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

(d) Socrat. lib. I. c. XXVI. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεῖον, πάριον πατοκράτωρα καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων αἰώνων γεγεννημένον ὄντιον λόγον, δι' ἃ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸ τε ἐν τοῖς ἕρανοῖς, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν καλεσθῆναι καὶ σακραθῆναι, καὶ παθῆναι, καὶ ἀναστῆναι, καὶ ἀνελθῆναι εἰς τοὺς ἕρανους, καὶ πάλιν ἐρχομένον κείμενος ζωῆς καὶ κενός· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰς σακρὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τῶ μέλλοι· αἰώνων, καὶ εἰς βασιλείαν ἕρανων, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἁπλῶς ἀποστόλων ἰσως περῶντων.

„tiocheni symboli, inquit, hæc [e] est: Credo in vnum
 „& solum Deum patrem omnipotentem, creatorem omnium
 „visibilium & inuisibilium creaturarum. Et in dominum
 „nostrum Iesum Christum, filium eius vnigenitum & pri-
 „mogenitum totius creaturæ, ex eo natum ante omnia sæ-
 „cula, & non factum, Deum verum ex Deo vero, homou-
 „sion patri, per quem & sæcula compaginata sunt & omnia fa-
 „cta. Qui propter nos venit, & natus est ex *Maria* virgine, &
 „crucifixus sub *Pontio Pilato*, & sepultus, & tertia die resurrexit
 „secundum scripturas, & in caelos ascendit, & iterum veniet
 „iudicare viuos & mortuos. Et reliqua,„

NON integrum symbolum heic recitat *CASSIANVS*, sed ea duntaxat capita, quæ contra *Nestorium* vrgenda erant, qui in hac fide & symbolo *Antiochia* baptizatus fuerat, cuius eum præuaticatorem factum, a fidei professione, quam ipse huius symboli verbis in baptisino suo & ordinatione fecisset, resiliuisse ostendit; reliqua symboli capita intacta relinquens.

§. XII.

Symbolum ecclesiæ Romanæ, vulgo symbolum apostolorum dictum.

QUISQVIS antememorata symbola inter se contulerit, dogmata de *communione sanctorum*, & de *descensu ad inferos* in eorum nullo verbis expressis memorari facile videbit. Neque vero in symbolo *Romano*, quod apostolorum symbolum communiter audit, ab initio fuerunt, vti non tantum ex testimonio *RUFFINI*, sed ex vetustis quibusdam huius symboli exemplis adhuc superstitis, videre est. *VSSERIVS* duo excmpla in *Anglia* nostra reperit, in quibus hæc additamenta, nec non illud de vita æterna, desunt. Alterum *Græce* quidem sed litteris *Anglo-Saxonicis* expressum & psalterio *Aethelstani* regis, anno æræ nostræ *DCC.* scripto coniunctum, aliud vero *Latine* expressum, sed vtrumque [f] eandem verborum formam exhibens: „Cre-
 „do in Deum patrem omnipotentem: & in Christum IESUM fi-
 „lium eius vnicum, dominum nostrum; qui natus est de spiritu

(e) Cassian. de incarnat. lib. VI. c. 1272.

(f) Viler. de symbolis p. 6. Πιστεύω εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ ὡς τὸν Χριστὸν ἑσὸν Ἰησοῦν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος

sancto & Maria virgine, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus, tertia die resurrexit a mortuis, adscendit in caelos, sedet ad dextram patris, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritu sancto, sancta ecclesia, remissione peccatorum, carnis resurrectione, Amen.

Quae in his antiquis formis a praesentis symboli apostolici forma abeunt, dum nonnulla verba, quae postmodum accesserunt, non habent, notata sunt ab VSSERIO [ff], qui id quoque a diuersis auctoribus vetustioribus cum quadam verborum diuersitate ad nos transmissum esse obseruauit. Nam in quibusdam auctoribus, qui hoc symbolo vsi sunt, *vita aeterna*

αἰετός, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου· τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθέντα, ταφέντα, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅθεν ἔρχεται κρίσαι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἀγιαν ἐκκλησίαν, ἀφ᾽ ἧς οὐκ ἀμαρτωῶν, σαρκὸς ἀνάστασις. Αὐὴν.

(ff) Vñer. ibid. p. 6. lin. pen. & p. 7. Hoc symbolum illud est, quod - - tum a Maximo Taurinensi, in homilia de traditione symboli explicatur; tum ab Augustino in libello de fide & symbolo competentibus exponitur, & in sine fidelibus omnibus ita commendatur: *Hæc est fides, quæ paucis verbis tenenda in symbolo nouellis christianis datur. Quæ pauca verba fidelibus nota sunt: vt credendo subiunguntur, Deo subiugati recte viuunt, recte viuendo cor mundent, corde mundo, quod credunt, intelligant.* Idemque ipsum Græcum a Marcello Ancyrano professioni fidei suæ ad Iulium Romanum antillitem insertum, apud Epiphanium in hæresi LXXII. legitur: verbo *πάλαι* tantum initio, librariorum vt videtur incuria, omisso; & *vita æternæ* articulo in sine superaddito. Quem & in occidentis quibusdam partibus receptum fuisse, & ex Petro Rauennate, & ex auctore libri de symbolo ad catechumenos obseruo; symbolum eodem modo, quo a Marcello est propositum, explicantibus. Verum apud alios, omissa *vita æternæ* mentione, in *carnis resurrectione* (vt in nostris illis superioribus) terminatum fuisse symbolum ex Hieronymo & Rufino intelligitur. Quorum prior in epistola LXI. ad Pammachium, aduersus errores Ioannis Hierosolymitani, ita loquitur: *In symbolo fidei & speci nostræ - - concluditur.* Posterior & in apologia aduersus eundem Hieronymum, Aquileienses suos in huius carnis resurrectione finem symboli statuere confirmat; & in ipsius symboli expositione porro addit. *Vt in istis sermo, qui resurrectionem pronuntiat summam totius perfectionis succincta breuitate concludit.* quem in sua symboli explicatione sequutus est Venantius Fortunatus, Pictauiensis apud Gallos episcopus; eo capitulo *summam perfectionis concludi* similiter repetens. Quod ipsum etiam Maximus Taurinensis illis verbis significatum voluit. *Hic religionis nostræ finis, hæc summa credendi est.* & auctor sermonis CXIX. de tempore (operum Augustini tomo X.) notatione illa: *Iste iam finis est: sed finis sine fine erit resurrectio carnis.*

post

post resurrectionem carnis addita est. Vt in homiliis PETRI CHRYSOLOGI [g], episcopi *Ravennatis*, ubi hoc symbolum exponitur. Et in auctore libri de *symbolo ad catechumenos* tomo IX operum AVGVSTINI: Et in symbolo, quod MARCELLVS episcopus *Ancyranus Iulio* episcopo *Romano* exhibuit, cuius meminit EPIPHANIVS [h]. Apud alios autem, ommissa *vita aeternae* mentione, in *carnis resurrectione* symbolum hoc terminatum est; non quod illi articulum fidei esse negarint, sed quod in articulo de *resurrectione carnis* contineretur, vt illi id recte interpretantur. HIERONYMVVS [i] expressis verbis ait: *In symbolo fidei & spei nostrae, quod ab apostolis traditum non scribitur in charta & atramento, sed tabulis cordis carnalibus, post confessionem trinitatis & unitatem ecclesiae, omne christiani dogmatis sacramentum CARNIS RESURRECTIONE CONCLVDITVR.* Et MAXIMVS TAURINENSIS [k], qui singulos eius articulos distincte explicat, idem dicit. AVGVSTINVS etiam [l] symbolum *carnis resurrectione* finit, sed *vitam aeternam* in illius interpretatione includit. Nam *Corporis, inquit, resurrectione facta, a temporis conditione liberati AETERNA VITA ineffabili caritate & stabilitate sine corruptione perfruemur.* Atque similem in modum auctor *sermonum de tempore* [m], qui sub illius nomine scripsit: *Iam finis est: sed finis erit sine fine resurrectio carnis.*

§. XIII.

Symbolum ecclesiae Aquileiensis.

ITA quoque res se habet cum ecclesiae *Aquileiensis* symbolo, quod in aliis momentis a *Romano* & orientalibus symbolis discrepat. RVFFINVS enim, qui explicationem eius scripsit, in *resurrectione carnis* illud concludit, *aeterna vita* non memorata

(g) Petr. Chrysolog. homil. LVII -- LXII.

(h) Epiphani. haeref. LXXII. Marcell. n. III. Πιστεύω εἰς Θεόν παντοκράτορα καὶ τ. λ. ζῶν ἰσχύων αἰώνιον.

(i) Hieronym. epist. LXI. ad Pammachium.

(k) Maxim. Taurin. hom. I. de diuersis p. 239. Hic religionis cetera. vid. sub litt. (ff).

(l) Augustin. de fide & symbolo tom. III. opp. p. 66. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 150. edit. Basil. MDLXIX.)

(m) Aug. serm. CXIX. de tempore tom. X. p. 306. (p. 860.)

nec explicata, nisi tacite duntaxat, quatenus in resurrectione simul comprehenditur. In aliis capitibus quædam ad hoc symbolum accessiones factæ, quæ in *Romano* absint: Heic enim descensus ad inferos diserte legitur; & non tantum *resurrectio carnis* in genere sed *resurrectio HVIVS carnis* in specie memoratur; & in primo articulo post vocabulum *omnipotentem* adduntur duo, *inuisibilem & impassibilem* [n], tamquam appellationes Deo patri peculiare & propriæ. Sic enim habet: „Credo in Deum „patrem omnipotentem, *inuisibilem & impassibilem*. Et in Christum IESUM unicum filium eius, dominum nostrum, qui natus est de spiritu sancto ex *Maria* virgine, crucifixus sub *Pontio Pilato* & sepultus, descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis, ascendit in calos, sedet ad dextram patris: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, remissionem peccatorum, *huius carnis* resurrectionem,,. Ratio, ob quam vocabula *inuisibilem & impassibilem* huic symbolo adiecta sint, quæ in *Romano* non legebantur, erat, vt hæresi *Sabellii & Patripassianæ*, Deum patrem ex *Maria* virgine natum atque ita visibilem factum & passum in carne, somnianti occurreretur. *Vt excluderetur talis impietas* [o] *de patre*, inquit RUFFINVS, *videntur hæc a didicisse maiores, & inuisibilem patrem atque impassibilem dixisse*. Descensus ad inferna huic symbolo prorsus peculiaris est. Nam si ab hoc & concilii *Ariminensis* symbolo, SOCRATI [p] memorato, discesseris, hic articulus in nullo alio huius ætatis symbolo expressis verbis legitur; quamquam RUFFINO vis istius eadem esse videtur in eo, quod sepultus dicatur. Quando primum symbolo accesserit, id ex PEARSONIO condisci potest, qui hac de re tamquam ad annum sexcentimum facta, loquitur.

- (n) Rufin. exposit. symboli ad calcem Cypriani p. 19. (p. 173. in opusculis.)
 (o) Rufin. ibid. Sciendum, quod duo isti sermones in ecclesiæ Romanæ symbolo non habentur: Constat autem apud nos additos hæresicos causâ Sabellii, illius profecto, quæ a nostris Patripassiana appellatur; id est, quæ patrem ipsam vel ex virgine natum dicit, & visibilem factum, vel passum adfirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas &c.
 (p) Socrat. lib. II. c. XXXVII. Τὸν ἱσθῆν τὸν μονογενῆ αὐτῆ ὕιόν - - ἀπαθανάτωτα καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, καὶ τὰ κτήσεα οἰκουμένησαντα· ἐν πυλῶν. εὐὶ ἄδῃ ἰδόντες ἐφελξαν, κ. τ. λ. Hunc unigenitum filium Dei scimus - - mortuum esse, & ad inferos descendentem, quæ illic agenda erant, dispossuisse. Quem conspicati inferorum ianitores tremuerunt.

§. XIV.

Symbolum Nicænum, ut primum a concilio Nicæno publicatum fuit.

HACTENVS de istiusmodi symbolis loquuti sumus, quæ in ecclesia ante habitam synodum *Nicenam* obtinuisse censeferi poterunt. Nunc de prima symboli *Nicæni* compositione mentionem facturi, & quemadmodum postea in nouam formam a concilio *Constantinopolitano* redactum illud sit, commemoraturi sumus. Symbolum uti primum a concilio *Nicæno* publicatum est, sic habet. „Credimus in vnum Deum, patrem omni-
 „potentem [q], omnium visibilium & inuisibilium creatorem :
 „& in vnum dominum IESUM Christum, filium Dei, genitum
 „ex patre, vnigenitum, hoc est, ex substantia patris : Deum
 „de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: geni-
 „tum non factum; consubstantialem patri, per quem omnia fa-
 „cta sunt, quæ in cælo sunt & in terra. Qui propter nos ho-
 „mines & propter salutem nostram descendit, incarnatusque
 „& homo factus est, & passus. Qui resurrexit tertia post die :
 „adscendit ad caelos, venturus est, ut viuos iudicet & mortuos.
 „Credimus & in spiritum sanctum, eos autem, qui dicunt, fuit
 „aliquando tempus, quum non esset, & antequam gigneretur,
 „non erat: vel quod de non exstantibus factus est; aut qui ex
 „altera substantia vel essentia dicunt esse filium Dei, aut crea-
 „tum, aut conuersioni mutationique obnoxium, anathemate
 „ferit sancta catholica & apostolica ecclesia,„

Hoc symbolum in veterum patrum scriptis & conciliis hac ipsa verborum forma expressum frequenter occurrit. Ut

(q) Ap. Socrat. lib. I. c. VIII. p. 22. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τὸ ἐστὶν ἐκ τῆς ὁσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ ὡς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δι' ὃ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰτε ἐκ τῆς ἑραυῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἡῆ, δι' ἡμᾶς τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὴν μετέπειτα σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐσαωθρῶσθησαντὰ παθόντα καὶ ἀποστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀναστάντα ἡς τὰς ἑραυῆς, ἐρχόμενον κρῖνει ζῶντας καὶ νεκρούς καὶ εἰς τὸ ἄνω πηύμα τῶς δε λέγοντας ὅτι ἦν ποτὲ ὅτε ἐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι ἐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ ἐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ ἑσίας φέροντες εἶνα, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναθηματίζει ἢ ἡμίαν καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησίαι;

in ATHANASII epistola ad *Iouianum* [*], in HILARIO [†] de synodis, in LEONIS epistola XCV ad *Leonem imperatorem*. In concilio Romano sub *Iulio* an. CCCXXXVII. In concilio *Ephesino*, epist. ad *Nestorium*. In concilio *Chalcedonenſi* act. II. In concilio *Hipponenſi* & *Carthaginenſi* sexto. In præfatione *codicis Africani*. In concilio *Bracarenſi* tertio, & tertio ac decimo tertio *Toletano*. In concilio generali quinto *Constantinopolitano* act. XVII. aliisque pluribus.

IAM vero viri quidem docti in ea fuerunt sententia, antiqua symbola ante concilium *Nicenum* non habuisse ea doctrinæ capita, quæ dogma de *spiritu sancto* sequuntur, sed omnia in illis verbis; *Et in spiritum sanctum*, fuisse terminata. Hæc VOSSII & ERASMI fuit opinio, cui etiam VSSERIVS [r] se aliquando addidit, sed instituta diligentiore rei consideratione, ab ea depulsum esse dicit. Nam ex plerisque ante recitatis formulis manifesto apparet, non nullos articulos, qui post verba: *Et in spiritum sanctum*, sequuntur, semper fuisse partes symboli. Causa vero, cur concilium *Nicenum* eos non repetierit, ea sola fuit, quod tunc temporis non essent vocati in controuersiam: vnde ex pristinis symbolis ea tantummodo recitarunt, quæ ad reprimendam hæresin *Arianam* requirebantur, cetera ex pristinis symbolis, tunc generatim in ecclesia receptis, supplenda relinquentes. Patet hoc ex symbolis tum apud *Arianos* tum in ecclesia vsitatis, antequam concilium *Constantinopolitanum* nouam symboli *Nicani* formam effinxisset, quæ postmodum vniuersaliter in ecclesia fuit recepta. Ita in symbolo, ab episcopis pseudosynodi *Sardicenis* separatim coactis edito, quod HILARIUS [s]

(*) Athanas. tom. I. p. 247. edit. Paris. MDCXXVII. (tom. I. p. 731. edit. Paris. MDCXCVIII.)

(†) Hilar. de synodis p. 114.

(r) Vifer. de symb. p. 17. Sane in eam aliquando fuisse opinionem non diffiteor, veterum orientalium ecclesiarum symbola in simplice personæ *spiritus sancti* confessione fuisse terminata; illius vero amplificationem capituli, & quæ de ecclesia & beneficiis ad eam spectantibus sequebantur omnia, a patribus secundæ synodi oecumenicæ Constantinopoli anno Christi CCCLXXXI. habitæ, primum fuisse addita. Sed ab ea me depulit sententia temporis, quæ a Cyrillo Hierosolymitano catechetici sermones sunt habiti, & ab Epiphano Anchoratum fuit editum, diligentior consideratio, cetera.

(s) Hilar. de synodis p. 108. (p. 336. edit. Par. MDCXXXI.)

[r] aliique nobis tradidere, post articulum spiritus sancti hæc leguntur: *Credimus in sanctam ecclesiam, in remissionem peccatorum, in vitam æternam.* Vel, ut in fragmentis eius perfectius exhibetur: *Credimus in sanctam ecclesiam, in remissionem peccatorum, in carnis resurrectionem, in vitam æternam.* Ita quoque Eusebiani in prima fidei formula, in concilio Antiocheno publicata, & ATANASIO pariter & SOCRATI [u] memorata, post articulum spiritus sancti addunt: *Credimus carnis resurrectionem & vitam æternam.* Iam vero absurdum foret cogitare, Arianos hosce articulos in symbolis suis fuisse retenturos, catholicis illos vel reiicientibus vel negligentibus. Quocirca planum est & euidens, concilium Nicænum partem duntaxat antiqui symboli fuisse, quod in baptismo integrum recitatum fuit, etsi heic non reperitum. Cuius rei id, quod antea ex catechesibus CYRILLI obseruauimus, satis perspicuum est testimonium.

§. XV.

Symbolum Epiphanii.

Hoc porro ex duobus manifestum est fidei professionibus, breuiore altera, altera longiore, quæ ab EPIPHANIO in anchorato suo, quem aliquot annis ante celebratum concilium Constantinopolitanum scripsit, recitantur. Breuior formula, quam catechumenis omnibus, qui ad baptismum sese comparent, a tempore concilii Nicæni ad decimum Valentiniani & Valentis h. e. æræ christianæ CCCLXXIII. diligenter inculcari, dicit, hæc est: „Credimus [w] in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, visibilem & invisibilem. Et in vnum dominum Iesum Christum, filium Dei vnigenitum. & ex patre „natum ante omnia sæcula: hoc est ex patris substantia: lu-

(r) Hilar. fragment. p. 140. (p. 448.)

(u) Socrat. lib. II. c. X. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· εἰ δὲ θεὸν προσθέσω, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰώνιας. *Credimus etiam in spiritum sanctum.* Et si hoc quoque adiciendum est, *credimus carnis resurrectionem & vitam æternam.*

Athanas. de synod. Arim. & Seleuc. tom. I. p. 892. edit. Par. MDCXXVII. (p. 735. c. edit. Par. MDCXVIII.)

(w) Epiphani. anchorat. n. CXX. (tom. II. p. 122.) Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ἑρατοῦ τε πάντων καὶ ἀοράτων καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὄντα τῷ θεῷ τὴν μονογενεῖαν, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· τῷ ὄντι ἐκ τοῦ ὁμοίου τῷ πατρὶ, ὡς ἐκ φω-

,men de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum non fa-
 ,ctum, consubstantialiam patri, per quem omnia facta sunt, quæ
 ,cælo terraque continentur. Qui propter nos homines & pro-
 ,pter nostram salutem descendit de cælis. Et incarnatus est de
 ,spiritu sancto ex *Maria* virgine. Et homo factus est. Cru-
 ,cifixus etiam pro nobis sub *Pontio Pilato*, passus & sepultus est:
 ,Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in
 ,cælum, sedet ad dexteram patris. Et iterum venturus est cum
 ,gloria, iudicare vivos & mortuos. Cuius regni non erit finis.
 ,Et in spiritum sanctum dominum & viuificantem. Qui ex pa-
 ,tre procedit. Qui cum patre & filio simul adoratur & con-
 ,glorificatur. Qui loquutus est per prophetas. Et in vnam
 ,sanctam & apostolicam ecclesiam. Confitemur vnum bap-
 ,tisma in remissionem peccatorum. Et expectamus resurrectio-
 ,nem mortuorum, & vitam futuri sæculi, Amen. Eos vero,
 ,qui dicunt, fuit aliquando, quum non esset, & antequam gi-
 ,generetur, non erat, siue ex nihilo factus est; vel ex altera hy-
 ,postasi, siue substantia, quique Dei filium fluentem ac muta-
 ,bilem esse defendunt, hos omnes anathemate damnat catho-
 ,lica & apostolica ecclesia.,

Eiusmodi fidei formula, inquit EPIPHANIUS, a sanctis a-
postolis tradita & in ecclesia in sancta urbe (Nicaea) ab omnibus sanctis
episcopis, qui supra trecentos & decem fuerunt, prescripta. Quibus
verbis non vult dicere, hosce articulos hac ipsa verborum for-
ma vel ab apostolis vel a concilio Nicæno traditos esse, sed ec-

πῆς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινῆς, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, ὁμοῦσιον τῷ πατρὶ
 δι' ἃ τὰ πάντα ἐγένετο. τὰτε ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δὲ ἡμᾶς ἴδεν
 ἀνθρώπων, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκω-
 θήντα ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἰσχυρωθέντα, σαρκω-
 θήντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπι Ποντίου Πιλάτου, καὶ πινθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάν-
 τα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθιζόν-
 ῃνον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, κρῖνον ζωῆς καὶ νε-
 κρῆς ἔτι τῆς βασιλείας ἐκ τῆς αἰῶνος καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κυρίου καὶ θεο-
 ποιῶν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ ἰσὺ συνιουσιονόμενον,
 καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ
 ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν· ὁμολογῶντες ἃ βλάπτουσι εἰς ἀφετηρίαν ἀμειψάν, ἀποδοκιμάζοντες
 ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τῶν μέλλοντων αἰῶνων, ἀρῶν τὰς δὲ λέγουσας, ἢν πατε-
 ρε, ὅτε ἕκ ἑν, καὶ πᾶν γεννηθῆναι ἕκ ἑν ἢ ὅτι ἐξ ἕκ ἑν ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑπο-
 στάσεως ἢ ὕλης, φάσκοντας εἶναι ἰεσοῦν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν τῷ Θεῷ υἱόν, τῆς τε ἀνα-
 θεμιτῆς ἢ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας.

clesix hac formula in baptismo vti placuisse, tamquam doctrinæ per apostolos & patres *Nicanos* traditæ consentanea. Verum postea *Apollinarianis* aliisque hæreticis emergentibus & ecclesiam infestantibus sub *Valentiniani* & *Valentis* imperio, quorum tunc decimus annus agebatur, & *Gratiani* sextus, a *Diocletiano* vero tyranno nonagesimus, hoc est an. CCCLXXIII. fidei confessionem specialioribus quorundam articulorum explanationibus, ad istas hæreses sufflaminandas, auxerunt. Et tum formula ab iis præsertim, qui baptismo initiandi erant, recitari iussa, ita se habuit, quemadmodum eodem loco narrat: „Credimus „[x] in vnum Deum, patrem omnipotentem, omnium inuisibilium, visibiliumque factorem: & in vnum dominum Iesum „Christum, filium Dei, genitum a Deo patre, vnigenitum, hoc „est, e patris substantia: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum „verum de Deo vero: genitum non factum, consubstantialem „patri: per quem omnia facta sunt, tam quæ calis quam quæ „terra continentur, visibilia & inuisibilia. Qui propter nos ho- „mines, & propter nostram salutem descendit: & incarnatus „est, hoc est e *Maria* semper virgine de spiritu sancto perfecte „genitus. Et homo factus est: id est, perfectum adsumsit ho- „minem, animam, corpus, mentem, & quidquid aliud homo „est, excepto peccato, non e virili semine, nec ita vt in homi- „ne duntaxat inesset, sed in se ipsum efficitam illam carnem „transtulit, & in vnam ac sanctam singularitatem coniunxit. „Non ad eum modum, quo prophetis adspirauit, & in illis lo- „quutus est, effecitque quidpiam, sed homo perfectus esse vo- „luit: verbum quippe caro factum est: neque aut mutationem

(x) Epiphani. ibid. p. 123. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτην, πάντων ἀοράτων καὶ ἀρατῶν ποιητὴν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ θεοῦ πατρὸς, μονογενῆ τῷ ὄντι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, ἢ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' ἃ τὰ πάντα ἐγένετο, τῷ ἐκ τῆς ἁριστείας καὶ τὰ ἐκ τῆς ἡβῆς ἀρατῆς καὶ ἀρατῆς τοῖς δι' ἡμᾶς τοῖς ἀνθρώποις καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα τῷ ὄντι γεννηθέντα τελείως ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διὰ πνεύματος ἁγίου, συναδραπήσαντα, τῷ ὄντι τέλειον ἄνθρωπον λαβόντα, ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ ἕν, καὶ πάντα, ἢ πρὸς ἄνθρωπον· καὶ ἕως αἰωνότητος, ἐκ λόγῳ ἀπέμεινε ἄνθρωπος, ἢ ἐκ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν σῶμα ἀπαλλάσσοντα, εἰς μίαν ἀγίαν ἐνότητα· ἢ καθάπερ ἐκ προφῆταις εὐεπίστευστε καὶ ἐλάλησε, καὶ συνέγραψε, ἀλλὰ τελείως συναδραπήσαντα· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἢ Ἰσο-

„vllam est expertus, aut diuinitatem suam in naturam conuer-
 „tit hominis: sed in vnam sanctam perfectionem diuinitatem
 „que copulauit. Vnus est enim dominus Iesus Christus, non
 „duo: Idem Deus, idem dominus, idemque rex. Qui passus
 „est in carne, & resurrexit, & calum cum eodem corpore
 „conscendit. Et ad dexteram patris gloriose confedit; Et cum
 „eodem corpore venturus est cum gloria, iudicare viuos & mor-
 „tuos. Cuius regni non erit finis. Credimus & in spiritum
 „sanctum, qui loquutus est in lege, & per prophetas prædica-
 „uit; ad *Jordanem* descendit, in apostolis loquutus est & in san-
 „ctis habitat. Ita porro nos in ipsum credimus: spiritum esse
 „sanctum, Dei spiritum, spiritum perfectum, spiritum paracle-
 „tum, increatum, a patre procedentem, accipientem a filio,
 „in quem credimus. Præterea credimus in vnam catholicam &
 „apostolicam ecclesiam, & in vnum pœnitentiæ baptismum, &
 „in resurrectionem mortuorum, ac in vitam animarum corpo-
 „rumque iudicium, & in regnum cælorum, ac vitam æternam.
 „Eos vero, qui dicunt, fuisse aliquando, quum non esset filius
 „aut spiritus sanctus, aut e nihilo esse factum, vel ex altera
 „hypostasi, aut substantia: quique conuersioni aut mutationi
 „obnoxium esse dicunt Dei filium aut spiritum sanctum; hos
 „omnes anathemate damnat catholica & apostolica ecclesia,
 „communis nostrum omnium mater. Condemnamus etiam
 „illos, qui mortuorum resurrectionem minime consentunt; nec

πῶν ὑποστάσεων ἰδέμεθα τὴν ἐαυτῶ θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα· εἰς μίαν συν-
 νέστατα ἐαυτῶ ἁγίαν τελειότητα τε καὶ θεότητα· εἰς γὰρ ἴσιν κύριον Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν, καὶ ἕνός, ὁ αὐτὸς θεός, ὁ αὐτὸς κύριος, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς· παθόντα δὲ
 τὸν αὐτὸν ἐν σαρκί, καὶ ἀσάντα, καὶ ἀνελεθόντα εἰς τὰς ἕρηνες ἐν αὐτῷ τῷ σώ-
 ματι, ἐδόξας καθίσταντα ἐν διξίᾳ τῷ πατρὸς, ἰσχροῦρον ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐν
 ἑδέξῃ κείνῃ ζώντας καὶ νεκροὺς· ἕ τὴν βασιλείαν ἐκ ἑσῶν τῶν καὶ εἰς τὸ ἅγιον
 πνεῦμα πιστεύοντι, τὸ λαλήσαν ἐν νόμῳ, καὶ κηρῶν ἐν τῆς προφῆταις, καὶ κατα-
 βάν ἐπὶ τὸν Ἰερουσαλὴμ, λαλῶν ἐν ἀποστόλοις, οἰκῶν ἐν ἀγίοις ἕτας δὲ πιστεύοντι ἐν
 αὐτῷ, ὅτι ὅτι πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα Θεῶ, πνεῦμα τέλειον, πνεῦμα παρακλητικόν,
 ἀκρίστον, ἐκ τῷ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐκ τῷ υἱῷ λαμβανόμενον (αἰ. λαμβά-
 νοντα), καὶ πιστεύοντι· πιστεύοντι εἰς μίαν καθολικὴν, καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν·
 καὶ εἰς ἐν βῆππῳ μετανόιας, καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ εἰς κρίσιν δικαίων ψυχῶν,
 καὶ σωμάτων, καὶ εἰς βασιλείαν ἑραίων, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· τὰς δὲ λέγοντας ὅτι ἦν
 ποτε, ὅτε ἕκ ἢ ὁ υἱός, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ὅτι ἐκ ἕταιν ἐγένετο, ἢ ἐξ ἕ-
 τῆρας ὑποστάσεως, ἢ ἕταις, φάσκειντας εἶναι τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ,
 ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα· τὰς αἰσθηματικῆς ἢ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἢ μή-

„NON

, non & hæreses omnes, quæ huic sanctæ fidei minime consentaneæ sunt.

IAM si istæ fidei formulæ ea ætate, quam indicat EPIPHANIVS, in ecclesia obtinuerunt, certum est, symbolum *Nicænum* in usum catechumenorum ab ecclesia longe ante concilium generale *Constantinopolitanum* fuisse consummatum: & concilium illud de contrahendo potius quam augendo, siue dilatando eo laborasse, quemadmodum vnusquisque facile videbit, qui symbolum *Constantinopolitanum* cum alterutro horum, quæ ex EPIPHANIO exhibuimus, conferre volet.

§. XVI.

Symbolum Nicænum a concilio Constantinopolitano ann. CCCLXXXI. consummatum.

SYMBOLVM, in concilio generali secundo *Constantinopolitano* propositum, non est aliud atque ipsum *Nicænum*, eiusmodi duntaxat articulis auctum, qui ab ecclesia in interrogationibus baptizandorum semper adhibiti, etsi particulari formæ, a concilio *Nicæno* vsurpatæ, non inserti fuerunt. Formulam istam heic interponere nihil attinet, quia eadem est cum illa, quæ communiter fidei formula *Nicæna* in liturgia nostra audit. Tantummodo vocabulum *filioque* spiritus sancti processionem a patre & filio simul exprimens, postea ab ecclesia *Latina* additum est. Prima enim huius formulæ exempla in concilio *Constantinopolitano* [y] & conciliis *Ephesino* & *Chalcedonensi* [z] habent tantum ἐκ τῆ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ex patre procedentem, sine vlla filii mentione. At vero in conciliis *Latinis* vox *filioque* plerumque additur, vt in concilio *Bracarensi* primo ann. CCCCXI. & concilio *Toletano* tertio [a] ann. DLXXXIX, vbi symbolum *Constantinopolitanum* recitatur.

τῆς ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν καὶ πάλιν ἀναθηματίζομεν τὴν καὶ εὐλογητὰς ἀνάσκειν ἰε-
κρωτ, καὶ πάσαι ταῖς αἰεσίαις, ταῖς καὶ ἐκ ταύτης ὁρθῆς πίστεως ὄσας.

(y) Concil. Constantin. (tom. II. concil. p. 93. a.) Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τῆ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συναρισσούμενον κ. τ. λ. Credimus in spiritum sanctum, dominum, & viuificantem, ex patre procedentem, & cum patre & filio adorandum, cetera.

(z) Concil. Chalced. act. II. (tom. IV. concil. p. 341.) vbi eadem verba leguntur.

(a) Concil. Tolet. III. (tom. V. conc. p. 1001. e.) Credimus & in spiritum sanctum, dominum & viuificantem, ex patre & filio procedentem.

§. XVII.

De vsu symboli Nicæni in antiquo ecclesiæ officio. Et quo tempore primum pars liturgiæ in sacro missæ officio esse cœperit.

Quod ad symboli Nicæni usum attinet, certum est, eodem illud modo in ecclesia Græca, quo apostolicum & alia symbola in ecclesia Latina, adhibitum fuisse, primum quidem in baptisinate; postea vero partem liturgiæ in sacro missæ officio esse cœpisse. Nonnulli quidem viri eruditi in ea sunt sententia, symbolum Nicænum in baptisimi administratione numquam, sed solum symbolum apostolicum, per vniuersam ecclesiam fuisse adhibitum; at manifesto falluntur opinione. I. Quia non patet, symbolum apostolicum, quod est symbolum Romanum, vnumquam in ecclesia Græca, etiam antequam Nicænum fieret, fuisse vsitatum: nam diuersa symbola sibi peculiariter & propria habebant, Romani quidem quod ad substantiam consentanea, verborum autem forma ab eo discrepantia, & hæc symbola in baptisimatis administratione ab ecclesia Græca & Orientali adhibita fuere. II. Posteaquam symbolum Nicænum formatum fuit, planum est, istam formulam a multis ecclesiis Orientis, tamquam symbolum fidei in baptisimo fuisse vsurpam. Nam patres concilii Constantinopolitani sub Menna, an. DXXXVI. frequenter id vocant symbolum fidei, in quo ipsi baptizari sint [b] & baptizent. Atque ita in epistolis quoque synodalibus conciliorum Tyrii & Hierosolymitani, quæ in eiusdem concilii actis [c] recensentur, nuncupatur. Ita quoque in actis conciliorum generalium Ephesini [d]

(b) Concil. Constantinop. sub Menna act. V. tom. V. concil. p. 165. a. τὸ ἅγιον σύμβολον τῆς πίστεως - εἰς ὃ καὶ βαπτίζομεθα καὶ βαπτίζομεθ. vid. eadem verba p. 173. It. p. 180. c. σύμβολον τῶν πᾶν ἁγίων πατέρων, εἰς ὃ βαπτίζομεθα. Symbolum trecentorum decem & octo sanctorum patrum, in quo baptizamus.

(c) Ibid. pag. 189. c. & p. 200. b.

(d) Concil. Ephes. act. VI. (tom. III. p. 689. a.) ἔμισεν ἢ ἅγια σύνοδος, ἐτόθων πῖσιν μηδὲν ἐξῆναι προσφέρειν, ἢ γενεὴ συγγράφειν, ἢ συνπιθέσθαι παρὰ τὴν ὀριθεύσαν περὶ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν τῇ Νικαίων συνελθόντων σὺν ἁγίῳ πνεύματι. τὸς δὲ τολμώντας ἢ συνπιθέσθαι πῖσιν ἑτέραν, ἢ γενεὴ προσκομίζειν, ἢ προσφέρειν τῆς ἐξελθειν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ ἰσχυρισμῶν, ἢ ἐξ ἰσθμῶν, ἢ ἐξ αἰρέσεως οἰκονομῶν τῶν τῶν, εἰ μὴ εἰς ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀποστρέφειν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τῆς κληρικῶν τῶν κλήρου εἰς τὴν λαϊκῶν εἰς τὴν ἀναδοματίζομεθα. Statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conferre, aut componere, præter definitam a sanctis patribus, qui in Nicæa

& *Chalcedonenfis* [e], quorum in priore decretum factum, vt catechumeni fidem *Nicænam*, nec præter eam aliam quamcumque, docerentur. Idem obseruari potest in *BASILISCI* imperatoris epistola encyclica, *EVAGRIO* [f] memorata, qui de symbolo *Nicæno* loquens, symbolum vocat, in quod ipse & omnes maiores sui credentes baptizati sint. Et *EPHAPHANIVS* [g] de duobus symbolis, quæ ipse recitat, obseruat, quod catechumenis ante baptismum inculcari soleant; quæ nihil aliud nisi ipsum symbolum *Nicænum* fuerunt, cum additamento istorum articulorum, quos ecclesia ad conficiendam perfectam fidei summam suppleuerat. Vt adeo nihil evidentius esse possit, quam quod symbolum *Nicænum* illa fidei formula fuerit, quæ in vniuersis ecclesiis Orientis in catechumenorum ad baptismum præparatione fuit vsurpata.

cum spiritu sancto congregati fuerunt. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, vel offerre conuerti volentibus, siue ex gentilitate, siue ex iudaismo, siue ex qualicumque hæresi; hos quidem, si sunt episcopi aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu, & clericos a clericatu decreuit: si vero laici fuerunt, anathemati subiici.

(e) Concil. Chalced. act. II. (tom. IV. p. 342. n.) *αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ πίσις αὐτὴ ἡ ἀγία πίσις αὐτὴ αἰώνια πίσις εἰς ταύτην ἐβαπτίσθημεν εἰς ταύτην βαπτίζομεν.* Hæc vera fides: hæc sancta fides: hæc sempiterna fides: in hac baptizati sumus: in hac baptizamus.

(f) *Euagr. lib. III. c. IV. Θεοπέζου τὴν κρητὴν καὶ βεβαίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνζέλης, τρεῖσι τὸ σύμβολον τῶν τῆ ἀγίῳ πατρὶν τῶν ἐν Νικαίᾳ πάλαι μετὰ τῆ ἀγίῳ πνεύματι ἐκκλησιαστικῶν, εἰς ὃ ἡμεῖς τε καὶ πάντες οἱ περὶ ἡμῶν πιστεύσαντες ἐβαπτίσθημεν, μόνοι πολιτεύομεν, καὶ κρατῶν ἐν πάσαις ταῖς ἀγιωτάταις τῆ θεῶ ἐκκλησίαις τὸν ἐρθόδοξον λόγον.* sancimus, vt basis ac tutamentum felicitatis humanæ, symbolum videlicet trecentorum & octodecim sanctorum patrum, qui olim sancti spiritus instinctu Nicææ congregati sunt, in quod cum nos, immo maiores nostri credentes baptizati sumus, solum in cunctis sanctissimis Dei ecclesiis & orthodoxorum populorum conuentibus vsurpetur, atque obtineat.

Ibid. cap. VII. *εἰς ἡν πίσιν καὶ ἐβαπτίσθημε καὶ πιστεύομεν.*

(g) *Ephaphan. ancorat. num. CXX. (tom. II. p. 122. b. c.) Μὴ διαλείπητε οἱ πιστοὶ καὶ ἐρθόδοξοι, ταύτην τὴν ἀγίαν πίσιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὡς περιέλαβεν ἡ ἀγία καὶ μόνη παρθένος τῆ θεῶ δὲ τῶν ἀγίων δόξασαν τῆ κυρίῳ φυλακίσαν καὶ ἕως ἡσῶν τῶν κατὰ κρῆμα τῶν μελλόντων τῶ ἀγίῳ λητέῳ προσέταξεν ἡ μόνος ἀπαγγέλλειν ἐφέλετε τὴ πιστεύειν πῖς ἰαυτῶν υἱοῖς ἐν κρῖσ ἀλλὰ καὶ διδάσκειν ἡ τῶς, ὡς πάντα ἡ αὐτὴ μητὴρ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν, τὸ λέγειν πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν κ. τ. λ.* Pergite, o fideles & catholici vni, sanctam hanc ecclesie confer-

NONDVM autem hoc symbolum partem communis liturgiæ ecclesiæ fecerant, vt in quotidianis conuentibus recitaretur. AMBROSIVS [b] quidem de eo loquitur, tamquam in privato Dei cultu vsitato, sanctisque virginibus id ipsum in horis antelucanis aliisque commodis occasionibus recitandum præscribit. Et HABERTVS [i] id etiam ab episcopis in ipsorum ordinatione requisitum fuisse existimat; quod improbable non est, quia fidei professionem tunc facere debebant. Sed quidquid eius est, inde tamen pars quotidiana liturgiæ ecclesiæ non efficitur. Concordans enim doctorum virorum, tum inter *Pontificios* tum *Protestantes*, est opinio, symbolam non ante sæculum quintum medium in *Græca*, nec nisi aliquanto post in *Latina* ecclesia, per singulas synaxes fuisse recitatum. Ita VALESIVS [k], BONA cardinalis [l], SCHELSTRA-

vare fidem: quam sacrosancta ac singularis Dei virgo ab apostolis domini sibi creditam accepit: Idemque catechumenis omnibus, qui ad baptismum sese comparant, inculcate diligenter. Neque filiis veltris id præcipere duntaxat, vt credant, oportet: sed & hanc illis formulam, quam communis nostrum omnium parens amplectitur, expresse diserteque proponere: Credimus in vnum Deum cetera vid. sub litt. (w) & (x) pag. 105. 106.

- (b) Ambrosi. de virgin. lib. III. p. 117. (edit. Basil. MDLXVII.) Symbolum quoque specialiter debemus, tanquam nostri signaculum cordis, antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam, quum horremus aliquid, animo recurrendum est.
- (i) Habert. archieratic. p. 499. Professionem fidei ac symboli pronuntiationem non solum in baptismo, sed etiam in aliis mysteriis; in *ordinatione* etiam, præsertim *pontificia* seu potius ad illam fieri, vt æquissimum, sic solennem semper in ecclesia Latina fuisse arbitror.
- (k) Vales. not. in Theodor. Lector. lib. II. p. 566. Quum Petrus Fullo instituisse dicitur, vt in quavis synaxi symbolum recitaretur, de missarum solemnibus id intelligendum est: in quibus etiam nunc symbolum fidei recitatur. - Sane ritus isti, qui a Fullone primum instituti esse dicuntur, non illico ab omnibus ecclesiis vsurpati sunt, sed progressu temporis paulatim inoleverunt.
- (l) Bona rer. liturgic. lib. II. c. VIII. n. II. Quis omnium primus illud (Symbolum) liturgiæ inseruerit, aut cantari præcepit, incertum est. Radulfus Tungrensis *prop. 23.* a Marco papa Syluestri successore sanctum fuisse ait, vt symbolum Nicænum in missa diceretur. At Innocentius III. *lib. 2. de mysteriis missæ c. XLIX.* & alii passim scribunt S. Damasum id recitari iussisse ad exemplum Græcorum. In hoc autem conueniunt omnes, quod publice cantari cœperit in ecclesiis orientalibus aduersus prauas hæreticorum opiniones, a quibus postea ad occidentales laudabilis vsus transfusus est.

TVS [m], PAGIVS [n], CHRISTIANVS LVPVS [o], LESTRANGIVS [p], VOSSIVS [q]. THEODORVS LECTOR [r], *Petrum Fulhouem* episcopum *Antiochie* circa an. CCCCLXXI. primum dicit instituisse, vt *ἐν πάσῃ συνάξει* in singulis collectis, symbolum recitaretur. Et idem auctor [r] *Timotheum* episcopum ecclesie *Constantinopolitane* ann. DXI. primum hanc consuetudinem in istam ecclesiam inuexisse affirmat; idque in *Macedonii* antecessoris sui odium, quasi ille non susceperit id symbolum: quod antea semel tantum recitatum sit quotannis, die magnæ parasceves, siue dominicæ passionis, dum episcopus baptizandos catechizaret. Ex Orientis ecclesiis mos in Occidentem ductus est, primum quidem in *Hispaniam*

Verum Græcæ viuentē Damaso hunc ritum nondum admiserant. Ait enim Theodorus lector lib. II. *collectaneorum*, *Timotheum* patriarcham anno DX. Constantinopoli instituisse, vt symbolum fidei per singulas synaxes diceretur, quum antea semel tantum in anno diceretur in magno die parasceves, quum episcopus catechumenos instruebat. Eandem symboli recitationem in omni conuentu Petro Gnapheo tribuit Nicephorus Callistus lib. XV. c. XXVIII. Sed hic fortassis in Antiochia, ille in Constantinopolitana ecclesia hunc morem induxerunt; quem postea Hispani primi inter Latinos receperunt. cetera.

(m) Schelstrat. concil. Antiochen. c. VI. p. 210. Verissimum est, quod cardinalis Bona animaduertit, recitationem symboli post euangelium esse aliquid recentius liturgiæ additum, cetera.

(n) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXV. n. XVIII. (al. XXV.) Ex iisdem rationibus aliæ ecclesie citius, aliæ serius cœperunt symbolum publice in missarum solemnibus dicere aut cantare. E Latinis prima id æmulata est Hispaniarum ecclesia ex consilio Richaredis regis, nouellos suos Gothos in fide Romana firmare cupiens, vt legitur in tertia synodo Toletana; in qua statuitur: *Vt per omnes ecclesias Hispaniæ & Galliciæ secundam formam ecclesiarum orientalium concilii Constantinopolitani symbolum recitetur &c.* Imitatæ id postmodum sunt quædam sub Carolo magno Gallicanæ ecclesie, aliæ tamen, ac ipsa capella regia, imitari non sunt ausæ; ideoque a Leone III. pontifice veniam impetrarunt.

(o) Lup. scholia in concil. tom. I. c. IV. p. 13.

(p) L'Éstrange's *Alliance of diuine offices*, chap. 3. p. 79. chap. 6. p. 13.

(q) Voss. de symbolis §. XVII. XX. pag. 64. 65. 66.

(r) Theodor. lector. histor. lib. II. p. 166. Πέτρος φησὶ τὴν κλαρίαν ἐπινοῦσαι . . . ἐν πάσῃ συνάξει τὸ σύμβολον λέγεσθαι.

(s) Theod. ibid. p. 163. Τιμόθεος τὸ τῶν τριακοσίων δόξα καὶ ὀκτὼ πατέρων τῆς πίστεως σύμβολον, κατ' ἐκείνης συνάξει λέγεσθαι παρεσκεύασεν, ἐπὶ διαβολῇ δὴθεν Μακεδονία, ὡς αὐτὸ μὴ δοχοῦμαι τὸ σύμβολον ἀπαξ τῆ ἑτέρας λεγομένου ἁγιόγραφου ἐν τῇ ἀγία παρασκευῇ τῶ θείῳ πάθῳ, τῆ κλειῶ τῶν γινομένων ὑπὸ τῶ ἐπισκόπου κατὰ χῆρσιν.

& *Galliciam*, rogatu *Reccaredi* regis per synodum *Toletanam* tertiam [t] circa ann. DLXXXIX, vbi hisce ecclesiis ab hæresis *Ariane* inundatione recens reparatis, hæc praxis ad præmunendum illas contra reditum ad pristinos errores accommodatissimum quasi antidotum esse videbatur. LVPVS & PAGIVS hanc consuetudinem in ecclesias *Gallicanas* non nisi *Caroli magni* demum tempore inuectam esse, & *Leonem* papam eam, vtpote in ecclesia *Romana* non vsitatam, denuo omittendam suasisse dicunt. Immo *Romanam* ecclesiam nec dum sub *Ioanne VIII.* ann. DCCCLXX, symbolum cantasse, statuunt. Tandem vero *Benedicti VIII.* ætate, an. MXIV, vti ex BERNONE AVGIENSI colligitur, hic mos in ecclesiam *Romanam* admissus fuit; ideo quidem, ne (vt LVPI verbis id exprimamus) a subditis sibi *Hispaniarum & Galliarum ecclesiis morem deponere nolentibus dissonaret*. Atque ita symboli *Nicæni* recitatio vniuerse per omnes ecclesias inualuit.

§. XVIII.

De symbolo Athanasiano.

RESTAT symbolum vnum, de quo heic non nihil dicendum nobis est, nimirum illud, quod symboli *Athanasiani* nomine plerumque appellatur. BARONIVS [n] illud ab ATHANASIO, quum Romæ ageret fideique suæ confessionem offerret *Iulio* papæ, conscriptum esse existimat. Quæ circumstantia quamquam non adeo verisimilis est; quia *Iulius* fidem *Athanasii* numquam vocauit in dubium: multi tamen viri docti in tantum BARONII amplexi sunt sententiam, vt illud symbolum ab ATHANASIO compositum esse credant; vti BONA cardinalis [x],

(t) Concil. Tolet. III. c. II. Petitione *Reccaredi* regis constituit synodus, vt per omnes ecclesias *Hispaniæ & Galliciæ*, secundum formam orientalium ecclesiarum, concilii *Constantinopolitani* symbolum fidei reciteretur: & priusquam dominica dicatur oratio, voce clara populo prædicetur, cetera.

(u) Baron. ad ann. CCCXL. n. XI. Hic (*Athanasius*) quum Romæ esset, illud quoque insigne fidei suæ reliquis occidentalibus monumentum, nempe symbolum, quod hæcenus *Athanasii* nomine in ecclesia catholica publice recitatur.

(x) Bona de psalmod. c. XVI. §. XVIII. (p. 527. edit. Antwerp. MDCCXXIII.) Hic (*Athanasius*) teste *Baronio*, quum esset Romæ anno quarto *Iulii summi pontificis*, symbolum scripsit, suæ fidei memorabile documentum, quod latino idiomate coram pontifice recitauit.

PETAVIVS [y], BELLARMINVS [z] & RIVETVS [a] cum multis aliis vtriusque partis scriptoribus. SCVLTTETVS rem in dubio relinquit. Verum enim vero optimi & recentissimi critici, qui rem examinavere studiosius, non dubitant, quin *Latino* cuidam auctori, VIGILIO TAPSENSI, episcopo *Africano*, qui saculo quinto exeunte sub persecutione *Arianorum Vandalica* vixit, adscribendum sit. Eruditus VOSSIVS [b] & QVESNELLIVS [c] peculiare dissertationes de hoc argumento scripserunt. Argumenta eorum hæc sunt. I. Quia fere absit ab ATHANASII codicibus manuscriptis. II. Quia stilus & sermonis contextus nequaquam *Græcum* aliquem auctorem sed *Latinum* prodat. III. Quia neque CYRILLVS ALEXANDRINVS, neque concilium *Ephesinum*, neque *Leo* papa, neque concilium *Chalcedonense* ullam eius mentionem in iis omnibus fecerint, quæ contra *Nestorianam* & *Eutychianam* hæresin loquuntur. IV. Quia hic VIGILIVS TAPSENSIS diuersa alia scripta sua sub fictitio ATHANASII nomine edidisse cognitus sit, quibus hoc symbolum plerumque iunctum inueniatur. Quibus rationibus PEARSONIVS [d], VSSERIVS [e], HAMMONDV8,

(y) Petau. not. in Epiph. hæres. LXXII. Quin etiam Athanasii symbolum, quum sit quædam fidei expositio ab eo edita, qui τὸ ὁμοούσιον acerrime propugnaret, eiusdem vocabuli mentionem omisit.

(z) Bellarmin. de scriptor. ecclesi. p. 81. (p. 62. edit. Colon. M DC LXXXIV.) Præter libros, qui in his quatuor tomis continentur, exstat seorsim vita sancti Antonii, & *Symbolum*, quod incipit; *Quicumque vult saluus esse*; quæ sancti Athanasii opera esse vera & germana, non dubitamus.

(a) Riuet. critic. sacr. lib. III. c. IV. p. 240. edit. Genev. MDCXXVI. 8uo. (tom. II. opp. p. 1103. 2. edit. Roterodam. MDLII. sol.) Symbolum *Quicumque vult saluus esse*, in multis codicibus MSS. nou. repertum est inter Athanasii opera: in vno legitur; sed auctoris nomine suppresso. Inuenitur in fragmentis Hilarii historici. Est tamen orthodoxum, & in ecclesia magnæ auctoritatis. *Athanasii esse, mihi persuasum est.*

(b) Voss. de symb. dissertat. II. p. 37--57.

(c) Quesnell. dissertat. de variis fidei symbolis in antiquo codice Romano.

(d) Pearson. in symbol. artic. VIII. p. 569. edit. Latin. Ex quibus aliisque similibus testimoniis patrum Latinorum satis conuicere licet, vtra in ecclesia symbolum illud Athanasio vulgo adscriptum primitus fabricatum sit. Vt enim in confesso est, illud primum latina lingua scriptum fuisse, sic valde probabile est, illud compositum fuisse a quodam latinæ ecclesiæ membro propter eum loquendi modum, qui in eo habetur. *Spiritus S. a patre & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

(e) Vsser. de symb. Rom. p. I. in præfatione ad Vossiam: Ad ea; quæ de Atha.

L' ESTRANGIVS [f], CAVEVS [g], SCHELSTRATVS [h] PAGIVS [i] & DV PINIVS optimæ notæ critici, eo perducti sunt,

nasiano symbolo erudite (vt soles) commentatus es, nihil quod adiciam habeo, cetera.

(f) L' Estrange's *Alliance of diuine offices*, chap. 4. p. 99.

(g) Gau. histor. litt. vol. I. p. 145. edit. Lond. (p. 104. edit. Gen. MDCXCIII.) Symbolum Athanasii genuinum Athanasii opus non esse satis, indicat, quod nec ipse Athanasius, nec sequentium sæculorum scriptor aliquis ante Theodolphum Aurelianensem libro *de spiritu S.* p. 72. eius meminerit, nec in ecclesiis ante annum millesimum obtinuerit, neque vbiq; inclarere cepit, donec a Gregorio IX. legatis circa an. MCGXXXIII. in disputatione Constantinopoli habita sub Athanasii nomine testimonii loco prolatum fuerit.

(h) Schelstrat. concil. Antioch. dissert. III. c. II. p. 109. Huc vsque Petauius de quatuor fidei professionibus, quorum vltima symbolum Athanasii vulgo dicitur, quod licet ab aliquibus recentiori auctori vindicandum credatur, & a Vigilio Tapfenli alione latino Patre editum, negari tamen non potest, quin fidei confessio Ursacii & Valentis edita fuerit paucis post concilium Antiochenum annis, cetera.

(i) Pagi Critic. in Baron. an. CCCXL. n. VI. Ioann. Vossius lib. de tribus symbolis dissert. II. Questnellus dissert. de variis fidei libellis in antiquo Romanæ ecclesiæ codice contentis, Vaserius alique tam ex protestantibus, quam catholicis symbolum, quod vulgo dicitur *S. Athanasii* & quod incipit, *Qui- cumque vult saluus esse*, sancto Athanasio adiudicant, quia in antiquis & probate fidei codicibus MSS. pene omnibus operum S. Athanasii hoc symbolum desideratur, & quia stilius, sermonisque contextus nequaquam Græci hominis est, sed Latini. Quod si D. Athanasius Latine scripsisset, vix fieri potuisset, vt ipsi Græcismus aliquis non excideret, quum non nisi imperfecte linguam latinam scire potuerit. Præterea, si symbolum illud Athanasii fuisset, illud laudasset Cyrillus Alexandrinus, Ephesina synodus, S. I. eo, & concilium Chalcedonense, dum contra Nestorianam & Eutychianam hæresin loquerentur. His adde Latinorum contra Græcos silentium post schisma Photianum vsque ad Gregorii IX. tempora de processione spiritus sancti disputantium. Si enim tunc pro certo creditum fuisset, illud symbolum esse Athanasii, illo vti fuissent contra Græcos schismaticos occidentales: quod non tene pondus habuisset ob summam S. Athanasii in vtraque ecclesiâ auctoritatem. Et tamen primi, quos hoc argumentum adhibuisse legimus, sunt apocrisarii Gregorii IX. postquam hæc controuersia durasset annis prope quingentis. Denique scriptores omnes ante Augustodunensem in Galliâ synodum sub S. Leodegario episcopo habitam anno DCLXX. de hoc symbolo Athanasiano silent. In eo vero concilio hic canon legitur: *Si quis presbyter*, &c. vid. sub litt. (k).

Du Pin. vol. II. p. 35. edit. Lond. MDCXCII. fol. (p. 71. edit. Colon. MDCXCII.

40.) Symbolum, quod Athanasii nomen præfert, diu sine controuersia germanum Athanasii opus creditum est. Iam tamen inter omnes conuenit,

vt hoc symbolum non ab ATHANASIO, sed a recentiore quodam scriptore *Latino* fabricatum esse statuunt. CAVEVS primum, qui sub ATHANASII nomine eius mentionem fecerit, THEODVLPVVM *Aurclianensem* fuisse putat, qui circa ann. DCCXCIV, *Carolo Magno* imperante, vixit: sed in hac opinione fallitur; nam concilium *Augustodunense* centum fere annis ante, nimirum an. DCLXX. habitum, non tantum sub hac appellatione eius mentionem facit, sed singulos etiam presbyteros, diaconos, subdiaconos, & clericos illud vna cum symbolo apostolico [k] recensere, aut ab episcopo poena neglectiois adfci iubet. Id quod tunc temporis pro genuino ATHANASII opere habitum, & iam aliquanto prius in ecclesiam receptum fuisse indicat. Sed quicumque auctor eius fuerit, nulli tamen, præter posteriorum temporum *Samosatenianos & Arianos*, orthodoxum id esse dubitarunt. Tantummodo, quod VSSERIO aliisque obseruatum est, præsentis *Græci* eo vtuntur nonnullis additamentis aucto & aliquantum mutato. Nam quum in exemplaribus *Latinis* spiritus sanctus a patre filioque procedere dicatur; *Græci* tamen hodie legunt a patre, vel a patre solo; quemadmodum in sua huius symboli expositione animaduertit PARÆVS [l]. Et in exemplo *Græco* ex Oriente recens adlato & ab VSSERIO in vulgus edito, longa habetur interpretatio ad modum additamenti & explicationis horum verborum, *Homo est ex substantia matris, perfectus Deus & perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens*: cum aliis quibusdam leuioris notæ additamenti, quæ lector huius rei studiosus in modo memorato eruditi istius auctoris libello [m] inuenire potest adnotata.

---

illud eius non esse, sed cuiusdam auctoris, qui diu post illum vixit. Quis is esse possit, non liquet: Nonnulli id cuidam Francisco tribuunt; alii, vt pater QUESNELLVS, contendunt, illud esse Vigiliū Thapsitani, qui sub finem quinti ecclesiæ sæculi vivebat. Quòdquid sit, certum est, illud compositum fuisse a tempore concilii Chalcedonenfis, quia adeo expresse reiecit Nestorianorum & Eutylianorum errores, vt clare pateat, contra duas hæc hæreses illud confectum fuisse.

(k) Concil. Augustodun. can. vit. (tom. VI. concil. p. 136.) Si quis presbyter, diaconus, subdiaconus, vel clericus, symbolum, quod inspirante sancto spiritu apostoli tradiderunt, vel fidem sancti Athanasii præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab episcopo condemnetur.

(l) PARÆVS not. in symbol. Athan. ad calcem Vrsin. catechi. p. 124.

(m) VSSER. de symbolis p. 28. 29.

SYMBOLIS omnibus hætenus recitatis, non abs re fore existimo, breuem istam narrationem subiungere, quam de primo sermone, ad *Agbarum* regem *Edeffæ* ipsiusque populum a *Thaddæo* factò, habet *EUSEBIUS*, & quem amicus noster *LOWTHVS*, vir doctus & singulari pollens iudicio, mihi commonstrauit, cuius iucundissimæ consuetudini multas alias curiosas obseruationes, per antiquitatum ecclesiasticarum monumenta hic illic disiectas, me debere fateor. Non quidem proprie dictum symbolum est, sed primi eius sermonis, vel institutionis catechetice summam duntaxat & argumentum exhibet, videlicet „de aduentu Iesu Christi, cuiusmodi fuerit, & de eiusdem „legatione, cuius rei causa a patre missus sit: de potentia illius, & de arcanis, quæ inter homines loquutus est, & qua „vi ac virtute tot miracula patrarit: de noua eiusdem prædicatione: de vilitate & abiectione exterioris eius humanitatis: „quo pacto semetipse depressisset mortemque subierit, & diuinitatem suam ipse minuerit [n], quod & quanta a *Iudeis* perpressus, qualiter crucifixus sit, & ad inferos descenderit, claustrumque ab omni æuo intactum disruperit: quo pacto resurrexerit, & mortuos, qui multis retro sæculis sepulti iacebant, secum vna suscitauerit: vtque solus quidem e cælo descenderit, adscenderit vero ad patrem cum maximo comitatu, & ad eius dexteram honorifice sedeat in cælo: postremo quo pacto iterum venturus sit cum gloria, vt de viuis ac mortuis iudicium ferat,„ Duo in hac antiqua primorum elementorum doctrinæ christianæ recensione quam maxime notari merentur, nempe *seruatoris* nostri *diuinitas* & *descensus ad inferos*; quorum vtrumque verbis heic expressum legitur, quam ob causam inter

(n) Euseb. lib. I. c. XIII. σπερῶ ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τῆς ζωῆς, περίτε τῆς ἰλευσεως τῆ ἱουδῆ, καθὰς ἐγέετο, καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆ, καὶ ἕνεκα τῆ ἀποστολῆ ὑπο τῆ πατρὸς· καὶ περὶ τῆς δυναμειως τῶν ἔργων αὐτῆ, καὶ μηνηρίων, ὧν ἐλάλησεν ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ ποῖα δυνάμει ταῦτα ἐποίηε· καὶ περὶ τῆς καθῆς αὐτῆ κηρύξεως· καὶ περὶ τῆς σμικρότητος καὶ ἰουτελείας, καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τῆ φαινομένη ἐξωθεν ἀνδραπέως· καὶ πῶς ἐταπειώσεν ἑαυτὴν καὶ ἀπέθανε, ἐταμίρυνεν αὐτῆ τὴν θεότητα· ὅσα τε ὑπο ἰουδαίων ἔπαθεν, καὶ πῶς ἐσαυρώθη, καὶ κατέβη εἰς τὸν ἀδν, καὶ διήγεισε φραγμὸν τὸν ἐξ αἰῶνος· μὴ χωρίετα, καὶ ἀνέστη, καὶ συνήγειρε νεκροὺς τῆς ἀπ' αἰῶνων κεκοιμημένους· καὶ πῶς κατέβη μοῖον, ἀνέβη δὲ μετὰ πολλῶν ὄχλων πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆ· καὶ πῶς κἀθήται ἐν δεξιῷ τῆ θεῆ πατρὸς μετὰ δόξης ἐν τοῖς ἔρανοῖς· καὶ πῶς ἰλευσεσθαι μέλει πάλιν μετὰ δόξης καὶ δυναμειως κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς

symbola ecclesiae locum ei adsignare volui. EYSEBIVS hanc narrationem ex publicis ecclesiae *Edeffensae* actis, lingua *Syrorum* conscriptis, se habere dicit, quorum actorum huiusmodi fuerit subscriptio: *Acta sunt haec anno quadragesimo ac trecentesimo: qui annus (secundum Edeffenos, annos suos ab Olympiadis CXVII. anno primo, quo Seleucus regnare orsus est in Asia, numerantes) in annum XV. Tiberii Caesaris cadit, quo passio & adscensio Christi ex plerorumque veterum sententia contigit: ut VALESIVS [o] & post eum PAGIVS [p] in suis in hunc EYSEBII locum obseruationibus recte computarunt.*

LIBRI DECIMI

CAPVT QVINTVM

DE ORIGINE, NATVRA ET CAVSSIS RETICENTIAE SANCTORVM ELLESIAE MYSTERIORVM CORAM CATECHVMENIS.

§. I.

Romanensium errores & vanae persuasiones hac de re.

VANAE Romanensium persuasiones de huius partis disciplinae ecclesiasticae origine & causis hanc disquisitionem instituendi nobis imponunt necessitatem. BELLARMINVS & alii id tamquam validissimum argumentum speciatim pro transsubstantiatione vrgent, quasi mysterium eucharistiae haud initiatis celandi consuetudo indicio sit, quod ecclesia vetus realem corporis ac sanguinis Christi praesentiam crediderit, quam tanto stu-

(o) Valef. in Euseb. lib. I. c. XIII. Ait Eusebius actorum illorum, quae in archivis Edessae repererat, huiusmodi fuisse subscriptionem: *ἰστένην ταῦτα τρεκακοσὴ καὶ τετρακοσὴ ἔτει.* Id est: *Acta sunt haec anno quadragesimo ac trecentesimo.* Annus hic trecentesimus & quadragesimus iuxta Edessenos, cadit in annum primum Olympiadis CCL. Etenim Edesseni annos suos numerabant ab Olympiadis CXVII. anno primo, quo Seleucus regnare orsus est in Asia, ut scribit Eusebius in Chronico, a quo tempore usque ad initium Olympiadis secundae ac ducentales anni sunt trecenti ac quadragesima. Porro initium Olympiadis CCL. incidit in annum XV. Tiberii Caesaris, qui duobus Geminis coll. est insignitus. Quo quidem anno & passionem & adscensionem domini contigit, plerique veterum crediderunt. Inter quos est Tertullianus, Augustinus atque Victorius.

(p) Pagii critic. in Baron. an. XLI. n. III. tot.

dio catechumenorum notitiæ occultare ad laborauerit. Sed hoc abunde ab ALBASPINAEO, doctissimo eiusdem partis episcopo, profligatum est, qui in libro suo de *antiqua ecclesie politia in administratione eucharistiae*, lingua Gallicana edito [a], vti ab aliis [b] eum adlegatum reperio, hoc reiicit tamquam argumentum ad *Romanensium* doctrinam de reali praesentia probandam minus idoneum. Nam recte obseruat, veteres ecclesiae patres non tantum mysterium eucharistiae, sed sacramentum etiam baptismi catechumenis occultasse; immo plerosque sacros ritus & caerimonias, sacramenti appellatione lato sensu cohonestatas, vt oleum, ex quo baptizati vngebantur, & sacerdotum ordinationem, non minori studio quam eucharistiae elementa haud initiatis celari consueuisse. Vt adeo nuda huius mysterii catechumenis occultatio haud maius argumentum pro transsubstantiatione in pane & vino eucharistiae esse possit, quam in aquis baptismi, vel vlla alia caerimonia, vbi idem silentium & cautionem adhibuerunt.

ERVEDITVS SCHELSTRATVS ad nouas doctrinas & consuetudines ecclesiae suae dissimulandas atque excusandas ingeniosius generaliore huius vetustae praxis vsum fecit. Librum edidit, quem de *disciplina arcani* inscripsit, librum a PAGIO [c]

(a) Albaspin. Police de l'ancienne Eglise, lib. I. c. II. p. 47. (p. 198. c. ad calcem Optati Par. MDCLXXIX.) Tout le monde allegue cette discipline pour preuve du corps de nostre Seigneur, & pour confondre nos aduersaires: mais jamais ils n'ont pris garde que ces anciens Peres de l'Eglise apportoi-ent beaucoup de soin & de diligence à cacher les autres Sacraments aux Catechumenes & aux Estrangers; voir mesme que leur crainte & leur Religion alloit jusques là, que de leur refuser non seulement intelligence, mais aussi la seule prononciation de l'Oraison Dominicale & du Symbole des Ap-
postres. Quant aux ceremonies de l'Eglise, de quelque qualité qu'elles fus-
sent, toute connoissance leur en estoit interdite; comme aussi des Oraisons
qu'ils faisoient pour quelque chose que ce pût estre. Et encore cette police
passoit plus outre: car les Catechumenes ne voyoient jamais les exorcismes,
ny les impositions des mains qu'on faisoit sur les Penitens du troisieme de-
gré: & toutefois ils estoient Estrangers comme les Catechumenes, & ces
exorcismes n'estoient pas choses auxquelles il y eut quelque secret ou quel-
que Mystere qui pût tomber dans le mepris apres avoir esté decouvert.
Plura huc spectantia vide sis ibid. & pag. 199. 200. 201.

(b) Albertin. de eucharist. lib. II. p. 703.

(c) Pagi critic. in Baron. an. CXVIII. n. IV. Aliquot saeculis *disciplinam arcani*
aliis-

aliisque partis suae scriptoribus magnopere laudatum, tamquam ora *protestantibus* obturantem, quando ex *Romanensibus* quarunt, cur nulla recentiorum doctrinarum & consuetudinum ipsorum vestigia in vetustioribus ecclesiae patribus reperiantur, ubi responsio semper fit ex hac *disciplina arcani*, ideo videlicet, quod istae doctrinae & ritus occultati & sola traditione, non scriptis, propagati sint, ne haud initiati *Iulii* & gentiles & catechumeni in eorum peruenirent notitiam. Hanc *disciplinam arcani* in causa fuisse dicit, quod primis ecclesiae saeculis nulli tractatus de septem sacramentis & sanctorum imaginum cultu scripti sint. Haec omnia inde ab apostolorum aetate reuera credita & usitata, sed tamquam arcanae religionis mysteria clam habita fuisse, non nisi initiatis & ad ea cognoscenda praeparatis revelanda.

ARTIFICIUM hoc est, quo errores & abusus, quibuscumque ecclesia aliqua scateat, defendi poterunt. Hoc nouo & admirabili instrumento, quod *disciplinam arcani* vocitant, paullulum modo quis operetur, necesse est, sic omnis dissimilitudo & repugnantia, quae inter antiquas ecclesiae catholicae doctrinas consuetudinesque, & nouellas praesentis ecclesiae *Romanae* corruptiones apparet, illico evanescet & in ventos abibit. Vnde non est, quod mireris, ab illis, quorum commodis tantopere hoc inferuit, vt nobile aliquod inuentum tantis laudibus efferri, quum tamen reuera non nisi caligo sit, lectoris oculis offusa, quae facile dispelli poterit, si de huius antiquae disciplinae & praxeos origine, natura, usu & causis ex vero ipsum crudiamus.

§. II.

Hac disciplina primis ecclesiae temporibus non stricte obseruata.

QVOD ad originem eius attinet, eruditus ALBASPINAÆVS recte obseruauit, quod apostolorum aetate & aliquanto post in hac mysteria sua catechumenis celandi disciplina non adeo seueri fuerint. Nam contra *constitutionum* sic dictarum *apostolica-*

---

seu occultationem quorundam mysteriorum religionis catholicae viguisse, & ex ea disciplina complures patrum sententias, quas protestantes contra catholicos adducunt, exponi posse *docte demonstrat Schelstrauss, in dissertatione singulari de disciplina arcani.* Ibid. n. IX. Quae omnia ex *Schelstratio* in egregia *dissertatione* de disciplina arcani excerpta sunt.

rum antiquitatem ita argumentatur [d]: *Postrema verba, quibus cauetur, ne octo libri constitutionum apostolicarum publicentur, aperte indicant, eas primis seculis factas non esse, quum primi seculi christiani sua lubentes mysteria, et vel ex IUSTINO constat, enuntiarent. Idem EX ATHENAGORA & TATIANO obseruauit ALBERTINVS [e]. DALLAEVS [f] in sententiam pedibus ite ALBASPINAEI, eius-*

(d) Albaspin. obseruat. lib. I. c. XIII. p. 38. Paris. MDCXXXI. fol. (p. 89. ed. Par. MDCXXXIII. 4to.)

(e) Albertin. de eucharist. lib. II. p. 709. Incertissimum est, vtrum Iustini temporibus iam de more fuisset, sacramentalia signa haud initiatis occultare. Nec enim, vel ipse, vel *Tatianus* eius discipulus, vel *Athenagoras*, vel *Theophilus*, vel *Irenæus*, huiusce occultationis vllibi, quod equidem sciam, meminerunt.

(f) Dall. de scriptis Ignatii lib. I. c. XXII. p. 142. Nullæ vsquam in horum seculorum, ac ne in tertii quidem veris certisque auctoribus, quum verba de sacramentis faciunt, huiusmodi reperiuntur apostrophes, siue reticentiæ; quod ego quidem meminerim. Hi & baptismi aquam, & lotionem, & oleum, postquam in vsu esse cepit, & vndionem, & eucharistiæ panem, ac vinum, esum & potum liberrime, quoties fert occasio, sine vllis ambagibus effertant, neque quicquam auditoribus vel lectoribus suis de iis rebus diuinandum relinquunt; vt ex Iustini in apologia locis videre est, in quibus vtrumque sacramentum totum apud homines non modo non initiatos, sed etiam profanos & gentiles, Augustos scilicet & senatores Romanos planissime exposuit. Neque Tertullianus aliter baptismum in libro, qui totus huius tituli est, explicauit; nullo dissimulato, aut obscuris vocibus adumbrato huius sacramenti ritu. Sed neque vel in Irenæo, Clemente Alexandrino, Origene, aliisque Græcis, vel in Cypriano, & Latinis anno domini CCLX. anterioribus vllam vsquam deprehenditur illius arcani vestigium. Vnde certo ac necessario concludimus, totam hanc illius arcani, quarto adulescento, & toto quinto seculo solennem & notissimam disciplinam primis & apostolorum proximis seculis nondam apud nostros fuisse cognitam; quam scilicet, h iam tum obtinisset, plane est incredibile vel violaturos fuisse Iustinum & Tertullianum, homines religiosissimos, vel ceteros eorundem temporum scriptores, qui satis multi sunt, penitus tacituros, indicatamque prætermiseros fuisse. Albaspinæus Aurelianensis non ita pridem episcopus, antiquitatis ecclesiasticæ solertissimus indagator, assentitur, scribens *primi seculi christianos sua lubentes mysteria, vt vel ex Iustino constat, enuntiasse*. Atque hinc ille probat constitutiones, quæ vulgo dicuntur *apostolicæ, primis seculis factas non esse*, quia scilicet *postremis harum verbis cautum est, ne octo earum libri publicentur*. Ergo, inquam, qui hoc sacramentorum arcanum tam diligenter, & aliis præcipit & ipse seruat hierarchiæ scriptor, non modo non Arcopagitici, id est apostolici, sed ne tertii quidem seculi homo fuit; vel hoc vno indicio satis prodit, se vel quarto exiunte, vel quinto seculo vixisse; quo maxime illa vixit sacramentalis arcani religio, que

que testimonium cum approbatione adlegat. Et BASNAGIVS [g] tantum abest, vt apostolos mysteria sua catechumenis cellasse existimet, vt potius sacramenta in illorum conspectu eos administralle statuat. Quo posito tota fabrica, qua *disciplinam arcani* superstruxit SCHELSTRATVS, vno motu labefactata penitus concidit. Certum enim est, apostolos non ita metuisse vel cauisse, ne catechumeni in christianorum rituum & doctrinarum notitiam peruenirent, vti quidem fecisse falso dicuntur. Et certe quisquis apostolorum scripta obiter tantum inspexerit, facile videbit, ipsos a celanda sua opinione de angelorum, sanctorum & imaginum cultu longissime abfuisse: quem contra expresse scripserunt. Et si de mysteriis baptismi & eucharistia loquuntur, magna cum sermonis libertate id faciunt, nihil metuentes, ne catechumenorum animi offendantur.

§. III.

Sed circa Tertulliani aetatem ex aliis omnino causis, quam quas Romanenses adferunt, introducta.

IMMO VERO, quando etiam haec disciplina in ecclesiam primum introducta fuit, planum est & euident, ex aliis plane causis, quam quas *Romanenses* adferunt, id factum esse. Prima initia sua hic mos cepisse videtur circa tempora TERTULLIANI; nam primus ille omnium scriptor est, qui vllam eius mentionem facit [b]. *Omniibus mysteriis*, inquit, *silentii fides adhibetur*. Et haereticos sui temporis reprehendit, quod nullam huius disciplinae rationem habeant. *Quis catechumenus*, inquit [i], *quis fidelis, incertum est: Pariter audiunt, pariter orant. Etiam ethnici si superuenerint, sanctum canibus & porcis margaritas, licet non veras, iactabunt*. Hinc planum est, ecclesiam inter catechumenos & fideles iam discrimen aliquod fecisse, quod haeretici non fecerint: Locum catechumenorum iam separatam ecclesiae partem fuisse; audisse eos sermones, sed non omnes, quos fidelibus audire licuerit; habuisse eos preces sibi proprias, sed ad fidelium preces audiendas non fuisse admissos, quippe quae celebrationi

(g) Basnag. Exercitat. in Baron. p. 419. Alta de mysteriis silentia non agebant apostoli, nec catechumenos arcebant a sacramentorum conspectu.

(b) Tertullian. apologetic. c. VII.

(i) Tertullian. de praescript. aduers. haeretic. c. XLI.

eucharistiæ, a qua catechumeni excludebantur, peculiare essent. Sed hæc omnia facta sunt & fieri potuerunt sine vlllo, ad recentiores arcani inuentores hinc redundante, emolumento. Nam in hisce omnibus nullum consilium celandi catechumenis istiusmodi mysteria, cuiusmodi cultus sanctorum, angelorum & imaginum esse perhibetur, obseruamus. Quid? quod TERTULLIANVS de huiusmodi cultibus aperte loquatur, eosque tamquam superstitiosos indignabundus damnet, vtpote qui ad gentiles tantum vel hæreticos, non ad ecclesiæ mysteria, spectent.

§. IV.

Quod probatur e particulari earum rerum recensione, quas catechumenis celarunt. Quæ erant: Primo, Modus administrandi baptismum.

NEQVE vero sequentibus temporibus scriptor quispiam, huius disciplinæ faciens mentionem, ex illis omnibus, qui, quæ a catechumenorum notitia vel inspectione remota fuerint, particulatim recensent, cultum sanctorum vel imaginum in mysteriorum catechumenis celatorum censu fuisse, vel vno verbo significat. Mysteria vero, quæ studiose quodammodo illis occultabantur, erant. 1. Modus administrandi baptismum. 2. Vnctio seu chrisma. 3. Ordinatio sacerdotum 4. Liturgia, siue publicæ preces ecclesiæ. 5. Modus celebrandi eucharistiam. Et 6. ad certum tempus mysterium sacrosanctæ trinitatis, symbolum & oratio dominica, donec maiores profectus fecissent & ad baptismum recipiendum essent idonei. Primo, de occultando catechumenis modo administrandi baptismum sollicitos eos fuisse, inde apparet, quod catechumenis ne quidem intrare [k], vel inspicere baptisterium, siue locum, vbi baptismus administrabatur, secundum regulam concilii Arausicani primi, permittitur fuit. Hinc BASILIUS [l] baptismum, eucharistiam, & oleum chrisomatis res esse dicit, quas non intueri fas sit haud initiatis. Et AVGVSTINVS [m] interrogans: *Quid est, quod occultum est & non publicum in ecclesia?* respondet, *sacramentum baptismi,*

(k) Concil. Arausican. I. can. XIX. (tom. III. concil. p. 1450.) Ad baptisterium catechumeni numquam admittendi.

(l) Basil. de Spirit. S. c. XXVII. tom. II. p. 312. ἀ εὐδὲ ἰσπορεύειν ἕως τῆς ἀμύκτας.

(m) Augustin. comment. in psalm. CIII. concio I. tom. VIII. p. 454. (tom. V[II]. Paris. edit. Basil. MDLXIX.)

sacramentum eucharistiae. Opera nostra bona videntur & pagani, sacramenta vero occultantur illis. Quemadmodum vero catechumenos ad intuendam baptismi administrationem non admittebant, ita apud illos de baptismo non plane & perspicue, sed tecte & occulte loquebantur, vel eos tamquam auditores minus aptos & idoneos prorsus excludebant. De mysteriis, inquit CYRILLVS HIEROSOLIMYTANVS [n], apud catechumenos aperte non loquimur, sed multa saepe loquimur obrecte, ut fideles, qui rem tenent, intelligant, & qui non tenent, haud ledantur. Ita THEODORETVS [o]: Obscure propter non initiatos de diuinis mysteriis differimus, his vero semotis perspicue initiatos docemus. Similiter NAZIANZENSIS [p] loquens de baptismo, Habes, inquit, de mysterio, quae seras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet. Cetera intus, trinitate iuvante, addisces, quae etiam ipsa, apud te ipsum occultabis baptismo retenta. Et CHRYSOSTOMVS loquens de diacono quodam, eos, qui baptismum licet nondum instructi acceperant, docere aucto, Ad eos, inquit, [q] differerebat, nihil autem quam quae ad mysteria pertinebant, eos docebat, nec haud initiatos interesse permittebat. Et THEODORETVS: Haec nos de sancto baptismate sentire docuit diuinus apostolus, quod conspulis Christo resurrectionis participes erimus [r]. Verum heic magis mystico sermone opus est. Et CYRILLVS ALEXANDRINVS [s]: Ne ad haud initiatorum aures arcana deferens offendam Christum -- relinquam ea, quae sunt altioris intelligentiae. Denique auctor sub nomine DIONYSII AREOPAGI-

(n) Cyrill. catech. VI. n. XVI. ἔδὲ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχημένων λευκῶς λαλῶμεν, ἀλλὰ ποτὶ καὶ ποτὶ αἰεὶ λέγομεν ἐπιχεικαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ ἰούσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.

(o) Theodoret. quaest. XV. in Numer. tom. I. p. 149. ἀόητως διὰ τὴν ἀμύνην περὶ τῶν θεῶν διαλεγόμεθα μυστηρίων, τῶν δὲ χειριζομένων σαφῶς τὴν μεμνημένους διδάσκοντες.

(p) Nazianz. orat. XI. de bapt. (tom. I. p. 672.) ἔχεις τὰ μυστήρια τὰ ἔκφρατα, καὶ ταῦς τῶν πολλῶν ἀκοῆς ἐκ ἀπέρρητα τὰ δὲ ἄλλα εἰσω μαθήσει, τῆς τριᾶδος χειριζομένης, ἢ καὶ κρύψει παρά σου τῆ σφραγίδι κρατήσῃ.

(q) Chrysostom. hom. XLVI. in acta (p. 868. edit. Seuil.) ἄλλο ἄν' ἔδεν, τὰ δὲ τῶν μυστηρίων μόνον, ὡς μηδὲ πῶς ἀμύνησι συγχρησθῆναι παρῶνται.

(r) Theodoret. haeret. fabul. lib. V. c. XVIII. ἀλλὰ μυστικώτερον θεῶν λόγων ἐπαύδα.

(s) Cyrill. Alexandr. adu. Iulian. lib. VII. (tom. VI. p. 247. Pat. MDCXXXVIII.) ἵνα πῖνον μὴ εἰς τὰς τῶν ἀμύνηται ἀκοῆς ἐλπίσαν τὰ κερτυμμένα προσκρύψασιν λόγῳ τῆ χειρῶν -- τῶν βασιλέων ἀφείδῃ.

TAE [t]: *Divina deinceps natiuitatis diuine symbola inspiciamus. Nemo autem haud initiatus spectatum ventiat.* Ex quibus locis omnibus aliisque, quæ in canonibus apostolicis [u] & aliis auctoribus in hanc sententiam leguntur, discimus, quod, licet veteres de doctrina baptismi catechumenos in tantum erudirent, vt spiritualement eius indolem & scopum cognoscerent, nunquam tamen ad intuendam externam cærimoniam, vel ad audiendos planos & perspicuos sermones de modo illum administrandi illos admiserint, priusquam ad ipsum recipiendum digne essent præparati. §. V.

Secundo, *Modus administrandi sanctam vnctionem seu confirmationem.*

EAMDEM disciplinam obseruarunt respectu sanctæ vnctionis christianis, quam Latini impositionem manuum seu confirmationem vocant. BASILIUS [x] loquens de oleo vnctionis, quod conferuari solebat, ex illis id esse dicit, quæ haud initiatis non sit fas intueri. Et INNOCENTIUS I., pontifex Romanus ad alium scribens episcopum de confirmatione deque verborum forma in eo vsitata, *Verba*, inquit [y], *dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere.*

§. VI.

Tertio, *Sacerdotum ordinatio.*

PORRO sacerdotum ordinationem inter ea reperimus, quæ catechumenis celabantur. Concilium Laodicenum [z] canonem habet huc spectantem: *Quod non oporteat ordinationes sub conspectu audientium* (hoc est, catechumenorum) *celebrari.* Et CHRYSOSTOMVS de hoc officio precationibusque solemnibus, in consecratione vsitatis, verba faciens obscure & recte propter catechumenos loquitur. *Is*, inquit, [a] *qui ordinandi mu-*

(t) Dionys. eccles. hierarch. c. II. p. 251. ἔξῃς τῆ θεῆα τῆς θεογενεσίας ἐκοπτεύσασθαι σὺμβολῶν καὶ μοι μηδεὶς ἀτέλεισθαι ἐπὶ τὴν θεῶν ἴεσθαι.

(u) Canon. apost. c. LXXXV. αἱ διαταγαὶ - - ἃς ἔχουσι δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά. Constitutiones - quas non oportet coram omnibus diuulgare, ob mystica, quæ in eis sunt.

(x) Basil. de spirit. S. c. XXVII. vid. sub litt. antec. (1)

(y) Innocent. epist. I. ad Decentium Eugubini. c. III. (tom. II. concil. p. 1246.)

(z) Concil. Laodic. can. V. (tom. I. concil. p. 1498.) Μὴ δὴν ταῖς χειροτονίαις ἐπὶ παρυσία ἀκροαμένων γίνεσθαι.

(a) Chrysost. hom. XVIII. in 2 Cor. p. 874. (tom. V. p. 673. c. edit. Francof.) ὁ

mus obiturus est, illorum preces tum pascit, atque ipsi calculum suum addunt, acclamantque ea, quæ norunt, qui mysteriis initiati sunt. Neque enim fas est coram profanis cuncta detegere.

§. VII.

Quarto, *Liturgia, siue publicæ preces ecclesiæ, quales erant, quæ pro energumenis, pœnitentibus & fidelibus fiebant.*

PUBLICA liturgia, siue solemnnes ecclesiæ preces, itidem catechumenis occultabantur. Nam vni catechumenorum ordini, qui *audientes* vocabantur, solum stare & sermones, non autem preces ecclesiæ, audire permissum erat. Alius ordo, quos *gemuscentes* siue *substratos* appellabant, preces ecclesiæ sibi ipsis quidem peculiare, non autem alias habebant. Et *competentes* stabant tantummodo ad audiendas preces, quæ pro ipsis & *energumenis* fiebant, & tum dimittebantur. Ne quidem eas audire preces poterant, quæ pro pœnitentibus, multo minus quæ pro ecclesia militante vel vllis aliis, ad sacram cõmunionem vadentibus, offerebantur. Nam ante, quam preces istæ initium caperent, diaconi, siue sacri ecclesiæ præcones, exclamabant: *Ne quis audientium!* vel; *Ite, missa est.* Unde porro facile ad colligendum est, solemne officium absoluedi pœnitentes numquam præsentibus catechumenis fuisse peractum. Non enim tempus absoluedi erat, priusquam omnes essent dimissi, ipsis *pœnitentibus* exceptis, qui absoluedi erant; id quod fiebat proxime ante, quam ad altare iretur, ad ordiendam sacræ encharistiæ celebrationem. Quemadmodum ex verbis OPTATI liquet, vbi hac de re, tamquam consuetudine in ecclesia pariter & apud *Donatistas* [b] vñtata, loquitur. *Inter vicina momenta, inquit, dum manus imponitis & delicta donatis, mox ad altare conuersi dominicam orationem prætermittere non potestis.* Hæc omnia igitur catechumenis celabantur: Numquam enim horum quidquam vel audiendi vel spectandi habebant potestatem.

μίδων χειροποιῶν, καὶ τὰς ἐκείνων ἐνχαλὲ καλεῖ τότε, καὶ αὐτὴ ἐπιδηφίζονται, καὶ ἐπιβοῶσιν ἄτερ ἴτασιν οἱ μεμνημένοι· ἔ γάρ δὴ θείμς ἐπὶ τῶν ἀμύητων ἐγκαλύπτειν ἄπειται.

(b) Optat. contr. Parmen. lib. II. p. 57. (p. 52. edit. Paris. MDCLXXIX.)

Vid. constitut. apostolic. lib. VIII. c. VI. VII. VIII. tot.

§. VIII.

Quinto, *Modus celebrandi eucharistiam.*

VERVM, vt eucharistia summum christianæ religionis mysterium erat, ita de eo catechumenis occultando omnium maxime laborabant. Et in hoc discrimen aliquod inter vnum *penitentium* ordinem & *catechumenos* stangebant. Nam supremo *penitentium* ordini, qui *consistentes* vocabantur, precibus eucharisticis interesse, & oblationem dari & recipi a fidelibus videre licitum erat, tametsi eam cum illis participare non possent. Catechumeni autem omnium ordinum ab hisce omnibus penitus erant exclusi. Semper ante dimittebantur, quam hæ preces inchoarentur, & ianua ecclesiæ a ministris custodiebantur, quibus negotium datum erat cauere, ne quis haud initiatus introiret. *Mysteria clausis ianuis celebramus*, inquit CHRYSOSTOMVS [c], *Et eos, qui nondum initiati sunt, adesse prohibemus*. Erat hoc sacramentum vnum ex occultatis & non publicis in ecclesia, quemadmodum AVGVSTINVM de eo loqui, antea [d] audiimus. Ex iis erat, quæ non fas erat intueri haud initiatis, secundum BASILIVM [e]. Hinc *constitutionum apostolicarum* auctor [f] inter alia & id diaconis iniungit, vt non tantum ipsos abire iubeant, sed portas etiam custodiant, ne quis eorum, durante eucharistiæ celebratione, ingrediatur. EPIPHANIVS [g] & HIERONYMVVS [h] hoc nomine *Marcionitas* reprehendunt,

(c) Chrysostom. hom. XXIII. in Matth. p. 236. hom. XXIV. p. 288. c. edit. Francof.) Τα μυστήρια διὰ τῶτο τὰς θύρας κλείουσιτες ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὰς ἀμύκτους ἐργάζεσθαι.

(d) Augustin. in psalm. CIII. vid. supra §. IV. litt. (m) p. 124.

(e) Basil. de spirit. S. c. XXVII. vid. ibid. litt. (I) ibid.

(f) Constit. apoll. lib. II. c. LVII. φυλαττέσθωσαν αἱ θύραι, μή τις ἄπιστος ἐσέλθῃ, ἢ ἀμύκῃ. Portæ custodiantur, ne quis infidelis, aut nondum baptisimo initiatus ingrediatur. Ibid. lib. VIII. c. XI. Οἱ διάκονοι ἰσάδωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν ὅπως μή τις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἀν πιστός τις ἢ, κατὰ τὴν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. Diaconi sicut ad ianuas virorum, & subdiaconi ad ianuas mulierum; vt nemo egrediatur, neue aperiat ianua tempore oblationis, licet adueniat quisquam fidelis.

(g) Epiphani. hæres. XLII. num. III. μυστήρια δὲ δίδωσι παρ' αὐτῶν ἐπιτελεῖσθαι, τῶν κατηχεμένων ὁσούντων. Mysteria catechumenis cernentibus apud illum celebrantur.

(h) Hieron. comment. in Galat. VI. tom. IX. p. 199. (tom. VI. p. 156. d. edit. Par. quod

quod hac disciplina contempta catechumenos indiscriminatim cum fidelibus ad omnia mysteria sua admittant. Idem PALLADIUS [i] inimicis CHRYSOSTOMI imputat, quod in excitatione aduersus eum tumultu haud initiatis occasionem dedissent in ecclesiam irrumpendi eaque videndi, quæ illis nefas esset intueri. Immo vero ecclesia huius disciplinæ tantopere studiosa erat, UT ATHANASIVS *Meletianos* falsi testimonii contra se conuinceret, quum illi testimonio cuiusdam catechumeni probare adlaborarent, quod *Macarius* mensam sacram tempore oblationis euertisset. Rem ita se habere non posse, dicebat; quia si intus fuissent catechumeni [k], tempus oblationis esse non potuisset.

NEQUE vero catechumenos ab horum mysteriorum inspectione tantum excludebant, sed ab omnibus etiam fermo-

MDCXLIII.) *Communicet*] Marcion hunc locum ita interpretatus est, ut putaret fideles & catechumenos simul orare debere.

(i) Pallad. vit. Chrysostom. c. IX. Not. Non inuenio heic, quæ huc referri possint, nisi quæ proxime subiicio; quæ tamen non dicunt, vidisse non iniuriatos ea, quæ oculis eorum subici nefas fuerit. "Ἐχον θραῦκας ξιφήτας προστρατεύτους κατὰ τὸν Ησαΐα τετρακοσίους, ἀναμθεῖς περισσῶς, ἐπεκίδουσαν ἀίφθιτον κατὰ τὴν νύκτα, σὺν τοῖς ἐπιδεικνύουσι κληρικοῖς καὶ τοῖς στραπῶταις ἰταμίως, ὡς ἄτε λυκῶ, σιδήρῳ εἰληβοῖ διασχίσας τὰς ὄχλους, χαρῆσαι δ' εἶδον τὸν μακαρίῳν ἰδύταιν ἐπὶ κωλύσει τῶν μνημείων τὴν ἀνάστασιν τῆ σωτῆρος καὶ τῆ μὲν διακόνο θρασείως σπηλαχθεῖς, τὰ σύμβολα ἐσχίεν· τὴν δὲ πρεσβυτέρους ἤδη πη καὶ ἰδικώτας, βεβήλοις κατὰ κρατίς πάστας, αἵματι κερῆ τὴν καλυμβύθραι. Ipse (Lucius gentilis ab Acacio, Chrysostomi aduersario, inductus) tigrones habens, distinctos gladios gestantes, instar Esau quadringentos, egregie impudentes, cum indicibus clericis (ex parte Acacii) & militibus, insolenter ut lupus, coruscante ferro multitudinem perimpens, penetrat vsque ad sanctas aquas, ut prohiberet eos, qui initiabantur sacramento dominicæ resurrectionis. Et in diaconum procaciter illius symbola effudit; Presbyteros vero grandæuos sustulibis in capite feriens, sacrum fontem cruore conspersit.

Eadem querela apud ipsum Chrysostomum legitur epist. I. ad Innocent. papam Tom. IV. p. 681. (p. 596. edit. Francof.) ἀλλ' εἶδα τὰ ἅγια ἀπέκοντο ἐσελθόντες οἱ στραπῶται, ἂν ἴνιοι, καθ' ὡς ἔγνωμεν, ἀμύητοι ἦσαν, πάντα τε ἰδόντων τὰ ἴδον. Et locum, in quo sancta condita seruabantur, ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatos mysteriis, & viderunt omnia, quæ intus erant.

(k) Athan. apol. II. tom. I. p. 747. (p. 148. a. b. edit. Par. MDCXCVIII.) πῶς οἶόν τε ἦν προσφορὰν προσκείσθαι, εἶδον οἷτων τῶν κατηχημένων; εἰ γὰρ εἶδον ἦσαν οἱ κατηχημένοι, ἅπαν ἦν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς. Qui potuit oblatio apposita esse, quum intus essent catechumeni? Si enim intus erant catechumeni, nondum oblationis tempus erat.

nibus, qui de mysteriis illis publice habebantur. Distinguebant inter argumenta moralia & mystica, catechumenos ad illa non ad hæc admittentes, quemadmodum alio iam loco [1] ex testimoniis THEODORETI [m], AVGVSTINI [n] & AMBROSII [o] demonstrauius. Quibus CYRILLI HIEROSOLYMITANI [p] testimonium addere placet, *Fueras & tu aliquando, iniquentis, catechumenus, neque proposita mysteria tibi enarrabantur: quando autem sublimitatem eorum, quæ nunc traduntur, experientia didiceris, tunc plane intelliges, dignos non esse catechumenos, qui ea audiant: Nec non GAUDENTII, episcopi Brixientis, qui in sermone suo ad neophytos [q] ea se illis nunc aperturum dicit mysteria, quæ præsentibus catechumenis explanari non possint. Interdum quidem de eucharistia coram catechumenis in sermonibus suis popularibus loquebantur; tum vero tam obscuro & recto loquendi utebantur genere, ut a solis fidelibus non autem a catechumenis intelligi possent. Secundum illud CHRYSO-*

(1) Lib. I. c. IV. §. VIII. volum. I. p. 40.

(m) Theodoret. quæst. XV. in Numer. Ἀσήμεν δὲ τὰς ἀμύτους περὶ τῶν θείων διαλογούμεθα μυστηρίων τῶν δὲ χωριζομένων, σαφῶς τὸς μεμνημένους διδάσκοντες. Obscure propter non initiatos differimus de diuinis mysteriis: his vero semotis, initiatos aperte docemus.

(n) August. serm. I. ad neophyt. in append. tom. X. p. 845. Dimissis iam catechumenis, vos tantum ad audiendum retinuius: quia præter illa, quæ omnes christianos continent in commune seruare, specialiter de cælestibus mysteriis loquuturi sumus, quæ audire non possunt, nisi qui ea donante iam domino perceperunt. Tanto ergo maiore reuerentia debetis audire, quæ dicimus, quanto maiora ista sunt, quæ solis baptizatis & fidelibus auditoribus committuntur, quam illa, quæ etiam catechumeni audire consueverunt.

(o) Ambros. de his, qui ministeriis initiantur c. I. De moralibus quotidianum sermonem habuimus, quum vel patriarcharum gesta, vel prouerbiorum Iegerentur præcepta: ut his informati atque instituti adiuuaretis maiorum ingredi vias, eorumque iter carpere, ac diuinis obedire mandatis, quo reuocati per baptismum eius vite usum teneretis, quæ ablutos deceret. Nunc de mysteriis dicere admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum si putassemus insinuandam nondum initiatis, prodidisse potius quam edidisse æstimaremur.

(p) Cyrill. catech. præfat. n. VII. ἢς ποτὲ καὶ σὺ κατηχήμενος, ἔ διηγεσάμην σοι τὰ προκείμενα ὅταν τῇ πέτρῃ λάβῃς τὸ ὕψωμα τῶν εἰσαποκρίτων, τότε ἀν γινώσκῃς ἐπ' ἀνάξει οἱ κατηχήμενοι τῆς ἀκαθίας.

(q) Gaudent. serm. II. ad neophytos bibl. patr. tom. II. p. 14. Ea solum aperientia neophytis, quæ præsentibus catechumenis explanari non possunt.

STOMI [r]; *Volo quidem aperte id dicere, non audeo vero propter eos, qui non sunt initiati. Si enim difficiliorem nobis faciunt expositionem, cogentes aut non perspicue loqui, aut eis arcana enuntiare.* Hoc intuitu EPIPHANIVS, de verbis institutionis loquens coram catechumenis, nolebat dicere, *hic panis corpus meum est, hoc vinum sanguis meus est; sed hoc meum est, hoc & hoc* [s], initiatis permittens suam cognoscere sententiam, non vero catechumenis. Hinc est, quod tam frequenter ista vtantur phrasi ἴσασιν οἱ μεμνημένοι, *Initiati sciunt quod dicitur.* Et, *Norunt fideles;* quam formulam CASAVBONVS [t] apud vnum CHRYSOSTOMVM non minus quinquagies occurrere obseruauit. Aliam scitam observationem in hanc materiam facit CASAVBONVS, quam eruditus ALBERTINVS [u] ex ipso adsumit & strenue defendit, quod „quum in sacramentis tria occurrant consideranda; 1. „symbola significantia; 2. res symbolis significatae; & 3. ritus „celebrandorum sacramentorum; veteres non adeo res in sacramentis significatas & efficaciam illorum siluerint, quam „symbola ipsa & ritus celebrandi ac rituum causas,“. Non enim dubitabant, coram haud initiatis de eucharistia tractantes, corpus & sanguinem Christi frequentissime nominare, eodem quidem tempore, quum panem & vinum nominare, vel de modo eucharistiam administrandi loqui refugerent, quemadmodum ALBERTINVS EX THEODORETO aliisque pluribus probat. Quae satis euincunt, rationem celandi catechumenis mysteria non fuisse eam, quod transubstantiationem crediderint, vt *Romanenses* statuunt: Ita enim potius nomina corporis & sanguinis Christi, quam externorum symbolorum nomina, &

(r) Chrysostom. hom. XL. in I Cor. (p. 688. tom IV. edit. Sauii.) βέλομαι σαφῶς τῆτο εἰπεῖν, ἔπειδι δὲ διὰ τὰς ἀμνήτας ἔτοι γὰρ δυσκολοτέρων ἡμῶν ποιῶσι τὴν ἐξηγήσειν, ἀναγκάζοντες ἢ μὴ λέγειν σαφῶς, ἢ εἰς αὐτὰς ἐπιφέρειν τὰ ἀπόρητα.

(s) Epiphani. anchorat. n. LVII. ἀνέστη ἐν τῷ δείπνῳ καὶ ἔλαβε τὰδε, καὶ εὐχαριστήσας εἶπε τῶτό μὲ ἐστὶ τὸδε. A coena surgens haec accepit, & gratias agens dicit: *Hoc meum est hoc.*

(t) Casaub. exercit. XVI. in Baron. p. 490. Quis ita hospes in patrum lectione, cui sit ignota formula, in mentione sacramentorum potissimum vsu trita, ἴσασιν οἱ μεμνημένοι, *norunt initiati quod dicitur*, quae formula in vnus Chrysostomi homiliis aut aliis scriptis, minimum quinquaginta locis potest obseruari.

(u) Albertin. de euchar. lib. II. p. 708.

mysticos celebrandi ritus occultaturi fuissent, quorum posteriora non priora studiose celarunt. Qui hac de re plura legere gestiunt, elaboratissimam istam acutissimi & eruditissimi illius auctoris dissertationem consulant, in qua ad omnes COFFETELLI obiectiones contra præsentem adfertionem respondet.

§. IX.

Sexto, *Mysterium trinitatis, symbolum fidei, & oratio dominica primo catechumenorum ordini.*

ULTIMUM earum rerum, quas ad certum tempus imperfectioribus catechumenis occultabant, genus sublimiora christianæ religionis capita erant, vti mysterium sacrosanctæ trinitatis & vnionis hypostaticæ, vna cum symbolo ipso & oratione dominica, quam catechumeni non docebantur, nisi iam iam baptizandi. Ita enim THEODORETUS [x] nobis narrat, *Hanc orationem, inquit, haud nondum initiatos, sed iam iam baptizandos condocemus.* Nemini enim eorum, qui nondum baptizati erant, dicere permissum erat: *Pater noster, qui es in calis, quod donum adoptionis nondum essent adepti.* Qui vero baptismi participes facti erant, deum patrem suum vocare poterant, vtpote inter filios gratiæ adoptati. CHRYSOSTOMVS eodem modo loquitur [y]. *Quod fidelibus, inquit, oratio ista conueniat, & ecclesie regula ipsa testatur, & ipsius orationis exordium. Nondum quippe initiatus baptismatis sacramento non potest deum patrem vocare.* Hæc oratio tunc temporis sanctæ eucharistiæ peculiaris erat & propria, nec vniquam in ecclesia sed tantum ad altare vsitata, vbi nulli catechumeni, sed tantum fideles præsentibus erant, ideoque *ἐυχὴ πιστῶν, oratio fidelium, vocitata.* Et vna illius orationis petitio ad eucharistiam magis speciatim pertinere credebatur, *Da nobis hodie panem nostrum quotidianum, ἄζιον ἐπίσσιον, panem supra-*

(x) Theodoret. epitom. diuin. decret. lib. V. hæret. fabul. c. XXVIII. Ταύτη τὴν προσευχὴν ἔ τὰς ἀμύητους, ἀλλὰ τὰς μυσαγωγούμενους διδάσκωμεν.

(y) Chrysostom. hom. XX. al. XIX. in Matth. p. 200. (tom. I. p. 243. fin. ed. Francof.) Ὅτι πιστοῖς αὐτὴ ἡ προσευχὴ προσήκει, καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκουσι, καὶ τὸ προοίμιον τῆς εὐχῆς ὃ γὰρ ἀμύητος ἐκ ἀν δύναιτο πατέρα καλεῖν τὸν Θεόν. Chrysostom. hom. II. in 2 Cor. p. 740. (pag. 516. b. edit. Francof.) εἰδὼς εὐχὴν ἔχει τὴν ἰενομισμένην καὶ εἰσπνεχθεῖσαν ὑπὸ τῶ χριστοῦ, εἰδὼς παρρησίαν κίβηται, ἀλλ' ἑτέραν δεῖται τῶν μυσαγωγούμενων. Nondum lege fascitam atque a Carlo inuectam precationem habent, nondum liberius orandi potestatem habent, sed aliorum, qui mysteriis initiati sunt, ope indigent.

substantialem siue *supracaelestem*, vt non pauci veterum id reddunt. Quam ob causam orationem dominicam nullum catechumenum, nisi de supremo competentium ordine, paucis diebus ante baptismum, docebant. Quemadmodum ex verbis AVGVSTINI [z] discimus, *Tenete, inquit, hanc orationem, quam reddiduri estis ad octo dies. Quicumque autem vestrum non bene symbolum reddiderunt, habent spatium, teneant: quia die sabbathi audientibus omnibus, qui aderunt, reddiduri estis die sabbathi nouissimo, quo die baptizandi estis. Ad octo autem dies ab hodierno die reddiduri estis hanc orationem, quam hodie accepistis. Cuius caput est, Pater noster, qui es in caelis.* Ita hanc orationem tantum pridie dominicae palmarum accipiebant, reddiduri illam pridie paschatos, qui dies baptismatis eorum erat.

EAMDEM disciplinam ratione symboli fidei obseruabant, quod catechumenis non nisi eodem tempore, quo orationem dominicam, nempe paullo ante baptismum tradebant. Hoc non semper in charta & atramento scribebant, sed in tabulis cordis carnis, vt HIERONYMVS [a] loquitur, verbo oris alii aliis tradentes, ne haud initiatis & infidelibus innotesceret. Quae ratio est, quam SOZOMENVS [b] adfert, cur verba symboli *Nicani* in historia sua non exhibeat, quia verisimile sit, quos-

(z) Augustin. hom. XLII. tom. X. p. 197. pag. 26. d. edit. Basil. MDLXIX.)

(a) Hieronym. epist. LXI. ad Pammachium c. IX. Symbolum fidei & spei nostrae, quod ab apostolis traditum, non scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnis.

(b) Sozom. lib. I. c. XX. *ὅσα δὲ καὶ εἰς τὴν ἐξῆς χρόνον βίβλαιον καὶ δῆλον τοῖς ἰσομένοισι ὑπάρχει τὸ σύμβολον τῆς τότε συναρτάσεως πίστεως, ἀναγκαῖον ἦδη εἰς ἀπέδειξιν τῆς ἀληθείας, αὐτὰν τὴν περὶ τούτων γραφὴν παρατίθειαι· εὐτεβῶν δὲ καὶ φίλων καὶ τὰ ποιῶντα ἱπιστημόναι, οἳ καὶ κύριαι καὶ μυσταγωγῶις μόνοις διοῦντα λέγειν καὶ ἀκέραι ὑφηγουμέναι ἐπήνεκα τὴν βελίην· ὅ γὰρ ἀπεικὸς καὶ τῶν ἀμύητων πινὰ τῆ-δε τῆ βίβλων εὐλύχαι· ὡς ἐν δὲ τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμῆς ἢ χροῦ σωπαῶν ἀποκρυφάρμοι ὡς καὶ πάντα ἀγνοοῖν τὰ δόξαντα τῆ συνόδου.* Vt posteris in perpetuum ratum ac manifestum esset eius fidei symbolum, in quam vniuersi tum consenserunt, initio quidem exist maueam, exemplum illius fidei ad veritatis demonstrationem hic necessariū apponendum esse. Sed quum quidam ex amicis, viri pii & harum rerum notitia praediti fuissent mihi, vt ea quidem, quae a solis initiatis ac sacerdotibus d ei audiri que fas est, silentio inuoluerem, eorum consilium probaui. Quippe verisimile est, quosdam sacramentis fidei nostrae minime initiatos, hunc librum lecturos esse. Verum occultatis a me, quantum fieri potuit, arcanis, quae reticenda sunt, ne lectores ea, quae a concilio decreta sunt, penitus ignorent. cetera.

dam sacramentis fidei christianaë minime initiatos librum suum lecturos, a quibus ea legi audiriue non conveniat. Sollicite cauebant, ne cum incipientibus profunda trinitatis & incarnationis mysteria communicarentur, donec ad ea recipienda præmissis institutionibus digne essent præparati. Hinc, obseruante HIERONYMO [c], consuetudo erat ecclesiæ, vt hac institutionis parte seposita, nihil harum doctrinarum illis traderetur, nisi per quadraginta dies ante baptismum, etiamsi institutiones catecheticæ duobus vel tribus annis ante essent continuatæ.

Hoc totum & vniuersum est, quicquid de hac catechumenis sancta mysteria celandi disciplina apud veteres legimus. In quibus omnibus ne minimum quidem indicium datum inuenimus, quod colendi imagines, vel sanctos & angelos adorandi consuetudo, vel doctrina de septem sacramentis mysteria illa fuerint, quæ catechumenis occultatum iuerint. Nam isthac arate istiusmodi mysteria ecclesia christiana ignorabat. Adeoque nouum SCHELSTRATI inuentum mera fictio est & sophisma, quo præsentis ecclesiæ *Romane* nuditatem tegere adlaborat. Et opinatio BONAE [d], quando canonem concilii *Illiberitani*, quo picturæ in ecclesia prohibentur, ideo tantum factum esse putat, ne religionis christianaë arcana infidelibus proderentur, vana est & absurda, quam neque ALBASPINAËVS neque PETAVIVS concoquere potuerunt, quemadmodum alio

(c) Hieron. epist. LXI. ad Pammach. c. IV. Consuetudo apud nos istiusmodi est, vt his, qui baptizandi sunt, per quadraginta dies publice tradamus sanctam & adorandam trinitatem.

(d) Bona rer. liturg. æ. lib. I. c. XVI. n. II. Ex hac disciplina emanasse puto canonem XXXVII. concilii *Illiberitani*, quem Baronius supposititium suspicatur: alii vero multum se torquent, vt congruam eius atque orthodoxam interpretationem inueniant. Verba canonis hæc sunt: *Placuit picturas in ecclesiis esse non debere, ne quod colitur & adoratur in parietibus depingatur.* Quibus verbis frustra abutuntur sectarii, vt huius concilii auctoritate sacrarum imaginum usum & cultum conuellant. Alia enim fuit illorum patrum mens, quæ ex more illius sæculi, sollicite cauentis, ne religionis nostræ arcana infidelibus proderentur, æstimanda est. Vetuerunt ergo, ne id, quod colitur & adoratur, in parietibus pingetur; id vero quod pingendum non erat, obscure explicarunt illis verbis, *quod colitur & adoratur*, vt soli fideles intelligerent, eo canone prohiberi imagines Dei & Christi saluatoris, ne a gentilibus irruentibus sæpe in ecclesias contumelia adficerentur, & irriderentur christiani, ac si hominem colerent tanquam Deum: neue catechumeni Deum, quem incircumscripsum, immensum & materiæ expertem prædicari audiebant, humana figura pictum videntes aliquid alienum ab eius maiestate conciperent. loco

loco [e], vbi de ecclesiarum antiquarum ornamentis loquuti sumus, pluribus demonstrauimus.

§. X.

Causse reticentiae harum rerum coram catechumenis. Primo, ut ne earum euidentia & simplicitas contemneretur.

VERAE causse, quamobrem istiusmodi res, quas reuera occultabant, catechumenis celatas esse vellent, erant primo quidem, Ne christianorum rituum euidentia & simplicitas contemptui haberetur, neue scandali illis daretur occasio, antequam de horum mysteriorum natura satis essent eruditi. Nam *Iudei* pariter & gentiles, ex quibus recens ad fidem CHRISTI conuersis catechumeni adoptabantur, christianæ religionis, splendidis istis cærimoniis, quibus aliæ religiones abundabant, destituta, nuditatem simplicitatemque facile poterant videre. Christiana religio non nisi lauationem in aqua, & panis ac vini oblationem tot cruentorum sacrificiorum loco præscribebat. Ne igitur harum paucarum cærimoniarum simplicitas catechumenorum mentes, præiudicatis opinionibus imbutas, offenderet, antequam de illis satis essent instituti, doctores christiani hæc mysteria grandibus ac magnificis ornabant titulis, talibus videlicet, qui hominum mentibus præclaras cogitationes de spirituali eorum effectu inspirare poterant, reliquis nominibus, ne istarum rerum simplicitate offenderentur, occultatis. De eucharistia si loquebantur, numquam panis ac vini, sed sacrificii corporis ac sanguinis Christi iniiciebant mentionem: & baptismum vocabant illuminationem & vitam, sacramentum fidei ac remissionis peccatorum, pauca interim verba de externo aquæ elemento facientes. Hæc vna ratio erat, cur catechumenis sacramentorum negarent conspectum, & semper mystico dicendi genere coram ipsis vterentur. *Mysteria clausis ianuis celebramus*, inquit CHRYSOSTOMVS [f], *& eos, qui nondum initiati sunt, a se esse prohibemus, non quia infirmitatem mysteriorum aliquam deprehendimus: Sed quia ad participationem eorum illi adhuc, quos arceamus, infirmi sunt.* Ita quoque CYRILLVS [g] loco supra memorato:

(e) Lib. VIII. c. VIII. §. VI. volum. III. pag. 297. 298.

(f) Chrysostom. hom. XXIII. in Murh. p. 236. / hom. XXIV. p. 268. c. edit. Francof.) Τα μυστήρια διὰ τῆς τοῦ θεοῦ κλειώσεως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τοὺς ἀμώτους ἐργάζεσθαι ἐκ ἐπειδὴ ἀδύνατος καλῶν ὡρῶν τῶν τελευτήων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀτελέσθαι οἱ πάλαι πρὸς αὐτὰ ἐπιδύναται.

(g) Cyrill. catech. VI. n. XVI. vid. græc. supra §. IV. sub litt. (n) p. æf.

De mysteriis apud catechumenos aperte non loquimur, sed multa sæpe loquimur obteſte, et fideles, qui rem tenent, intelligant, & qui non tenent, haud ledantur. In eundem modum patres ſynodi Alexandrine [b], reprehendentes Melchianos, quod non pudeat eos coram catechumenis, & quod peius ſit, coram ethnicis myſteria traduce-re: Quum oporteat, ut ſcriptum ſit, ſacramentum regis abscondere, neque ſanctum dare canibus, vel proiicere margaritas ante porcos, addunt: *Nefas enim eſt myſteria apud non initiatos traducere, ne ethnici quidem horum ignari irrideant; catechumeni vero ad curioſitatem deducti ſcandalizentur.* Hinc vetus regula eccleſiæ erat ut ſi quis nondum initiatus per ignorantiam ſacram euchariftiam participaffet, is citò inſtrueretur ac baptiſmo initiaretur, ne contemptor exiret, quemadmodum conſtitutionum apoſtolicarum [i] auctor id reddit. Et concilium Toletanum quartum ſimilem rationem [k] reddit, cur iudei, qui vi vel neceſſitate baptiſmum ſuſcepiſſent, fidem chriſtianam tenere debeant, ne videlicet nomen domini blaſphemetur, & fides, quam ſuſceperint, vilis ac contemptibilis habeatur: Tametiſi ſeuere interdicit, ut nemini iudeo in poſterum ad recipiendum baptiſmum vis inferatur.

§. XI.

Secundo, ut reuerentia illis conciliaretur.

ALIA cauſſa, huic ſilentii diſciplinæ adſignata, erat, ut in mentibus hominum reuerentiam erga hæc myſteria, quæ ita coram illis reticebantur, conciliarent. Nam, obſeruante BASILIO [l], *myſteriorum veneratio ſilentio conſeruetur.* Et ſicut res vſu tritæ & vndecumque parabiles expoſitæ ſunt contemptui, ita ei, quod ſepoſitum eſt, quodque rarum eſt, natura coniuncta eſt ſumma admiratio & ſtudium. Propterea apoſtolos & pa-

(b) Apud Athan. apol. II. tom. I. p. 131. (p. 133. b. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) Οὐ χροὶ τὰ μυστήρια ἀκρυήτως τραγῶδειν, ἵνα μὴ ἴθνητες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, καὶ κηχόμενοι δὲ περιεργοὶ γερόμνοι, σκυνδαλιζώσιν.

(i) Conſtitut. apoſtol. lib. VII. c. XXV. Εἴ τις κατὰ ἀγνοίαν μεταλάβοι, τῶτον τὰ χυον φοιχνήσας τις μὴ ἴσως, ὅπως μὴ κωλαφρονητὴς ἐξέλθοι. Si quis per ignorantiam participauerit, hunc cito inſtruit ac baptiſmo initiate, ne contemptor exeat.

(k) Concil. Tolet. IV. c. LVII. (tom. V. concil. p. 1719) De iudeis hoc præcipit ſancta ſynodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. - - Qui autem iam pridem ad chriſtianitatem venire coacti ſunt, - - oportet ut idem etiam, quum vi vel neceſſitate ſuſceperint, tenere cogantur, ne nomen diuini blaſphemetur, & fides, quam ſuſceperunt, vilis ac contemptibilis habeatur.

(l) Baſil. de ſpir. ſanct. c. XXVII. Καλῶς ἐκείνοι διδιδυαμίνοι τῶν μυστήρων τὰ σεμνὰ σιωπῇ διατάξουσι.

tres, qui in primordiis ecclesiae certos ritus praescripserunt, in occulto silentioque mysteriis suam seruasse dignitatem, ipse ille existimat. *Ab fr. J. 121.* AUGUSTINVS [m] eandem huius consuetudinis dat rationem, quando *Non mirari debetis, inquit, fratres carissimi, quod inter ipsa mysteria de mysteriis nihil diximus, quod non statim ea, quae tradidimus, interpretati sumus. Adhibuimus enim tam sanctis rebus atque diuinis honorem silentii.*

§. XII.

Tertio, *Vt ea cognoscendi desiderium in catechumenis tanto magis acueretur.*

TERTIAM hisce rationem AUGUSTINVS addit, quod baptismi & eucharistiae sacramenta ideo praecipue catechumenos celentur, vt eorum excitetur curiositas & inflammetur zelus, vt ad ea participanda & ipso vsu ac experientia cognoscenda tanto studiosius sollicitiusque festinent. *Si catechumenis, inquit, [n] sacramenta fidelium non produntur, non ideo fit, quod ea ferre non possint, sed vt tanto ardentius ab iis concupiscantur, quanto eis honorabilius occultantur.* Et alio loco [o]: *Iudei non agnoscunt sacerdotium secundum ordinem Melchisedeck. Fidelibus loquor, si quid non intelligunt catechumeni, auferant pigritiam, festinent ad notitiam.* Et rursus alibi [p]: *Qui nondum manducant, ad tales epulas inuitati festinent. Ecce pascha est, da nomen ad baptismum. Si non te excitat festiuitas, ducat ipsa curiositas, vt scias, quid dictum sit, qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, manet in me, & ego in eo.*

HAEC fuerunt caussae, quae veteres ad celandum catechumenis mysteria sua induxerunt: Quae, vt manifesto videmus, cum placitis istis de transubstantiatione, de sepreuario sacramentorum numero, de superstitiosa imagines vel sanctos & angelos adorandi ratione, vtpote quae mere nouitia ecclesiae Romanensis inuenta sunt, nihil commercii habent.

ATQUE ita omnia, quae ad catechumenorum ad baptismum praeparandorum disciplinam spectant, breuiter a nobis percursa sunt. Sequitur nunc, vt baptismum ipsum consideremus, & dispiciamus, quemadmodum ecclesia eum administrauerit, & quinam ritus in eius celebratione fuerint obseruati.

(m) Aug. serm. I. inter XL. edit. a Sirmondo tom. X.

(n) August. homil. XCVI. in Ioan. (tom. IX. opp. p. 479. a. edit. Basl. MDLXIX.)

(o) Augustin. homil. in psalm. CIX. (tom. VIII. p. 1286. b. edit. citat.)

(p) Id. de verbis domini homil. XLVI. (tom. X. p. 175. a. edit. cit.)

LIBER VNDECIMVS
DE RITIBVS ET CONSVETV-
DINIBVS IN ADMINISTRATIONE
BAPTISMI IN ANTIQVA ECCLESIA
OBSERVATIS.

CAPVT PRIMVM
DE DIVERSIS BAPTISMI NOMINIBVS ET AP-
PELLATIONIBVS IN ECCLESIA PRIMITIVA.

§. I.

Nomina baptismi vt plurimum a spiritualibus eius effectis petita.

MULTAE quaestiones circa doctrinam de baptismo agitantur, quas mihi non est animus vllam huius libri partem facere, quod ea in omnibus auctoribus inueniantur, qui hoc de argumento dogmatice vel polemice scripserunt, praesertim vero in elaboratissimis VOSSII *disputationibus de baptismo*, in quibus omnes quaestiones huc spectantes exacte examinantur, atque ex veterum doctrina crudite determinantur. Heic lector omnes eas quaestiones satis farse recensitas inueniet, quae de mystica significatione & spiritualibus effectis baptismi agunt; cuiusmodi sunt *1. Regeneratio. 2. Adoptio. 3. Receptio in saeculus gratiae.* In quibus etiam *remissio peccatorum, reuolutio spiritus & vita aeterna* continentur, tamquam egregii fructus, qui omnibus digne eum recipientibus conferuntur. Heic quaestiones etiam deciduntur, quomodo, si in baptismo peccata omnia remittantur, remaneat in baptizatis concupiscentia, peccati omnis fomes, & vnde sit, quod post baptismum quoque tot morbis & calamitatibus affligamur per omnem vitam? Immo hoc in infantibus etiam conspiciamus, qui nullum commiserunt peccatum actuale? Quo iure magistratus puniat peccata ante baptismum commissa, quum tamen per baptismum perfecta fiat peccatorum omnium remissio? cum multis aliis similibus quaestionibus, quas in hanc nostram dissertationem vocare nihil attinet. Omittemus quoque quaestionem de

de indelebili baptismi caractere, qui animæ imprimi dicitur; & quæstiones de ministro baptismi, de baptismo laicorum & hæreticorum, quod eas nuper in prima & secunda parte libelli, *Scholastical History of Lay-Baptism*, distincte & fuse satis consideravimus. Quæ igitur hoc loco expendenda remanent, ea duntaxat sunt, quæ ad antiquæ ecclesiæ consuetudines, in administratione baptismi observari solitas, spectant, utpote de quibus nondum loquuti sumus. Atque heic ante omnia de antiquis baptismatis nominibus non nihil dicendum erit; quorum alia ab internis & spiritualibus effectis; alia ab indole & substantia actionis; alia a conditionibus in recipientibus baptismum requisitis: alia denique ab externis circumstantiis & ritibus, in administratione eius observatis, mutuata sunt.

§. II.

Hinc baptismus vocatus indulgentia, siue absolutio.

AB vno aliquo insignium suorum effectuum baptismus non numquam vocabatur *indulgentia*, siue *absolutio* & *remissio peccatorum*. Ita in concilio *Africano* sub *Cypriano* habito [a] *PRIVATIANVS* A *SUFFETVLA* *diuinam indulgentiam* vocat. Et in synodo *Romana*, *COTELERIO* [b] memorata, dicitur *Pascha* tempore *presbyter* & *diaconus* per *parochias* dare *REMISSIONEM PECCATORVM* (hoc est *baptismum*) & *ministerium* implere *converserunt*, *etiam presente episcopo*. Verum quum absolutio siue remissio peccatorum non semper necessario baptismi coniuncta sit, sed culpa vel administrantis vel recipientis possit impediri, ipso baptismi nihilo fecius vero baptismi manente: hinc *AVGVSTINVS* aduersus *Donatistas* disputans, baptismum *sacramentum gratiæ* [c], quam *gratiam* & *absolutionem*, vocare maluit quod sacramentum baptismi homines etiam male recipere possint, non

(a) Concil. Cathag. ap. Cyprian. n. XIX. p. 234. (p. 171. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Qui hæreticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius, quis hæresim condiderit. Si enim hæresis a Deo est, habere & *indulgentiam diuinam* potest. Si vero a Deo non est, quomodo gratiam Dei habere aut conferre alicui potest?

(b) Concil. Roman. can. VII. ap. Coteler. not. in constit. apost. lib. III. c. IX.

(c) Augustin. de bapt. lib. V. c. XXI. Sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos: ipsam vero gratiam non nisi per se ipsum vel per sanctos suos. -- Baptismum vero, quod est sacramentum remissionis peccatorum, nulli dubium est habere etiam homicidas posse, cetera.

autem gratiam baptismi, quæ est *absolutio* seu *remissio peccatorum*; hanc enim Deus nulli, nisi sincera fide & vera pœnitentia ad ipsum se conuertenti, indulget. Quotiescumque igitur veteres *baptismum* nomine *absolutionis*, vel *indulgentiæ* appellant, cum hac conditione intelligendi sunt, quod illis duntaxat id sit, qui digne eum recipiant. Et hinc obseruari licet, quod vera, antiqua & propria absolutionis & indulgentiæ notio sit diuina peccatorum condonatio, per ministerialem sacramentorum suorum applicationem, quæ sigilla sunt foederis ipsius, *remissionem peccatorum* conferentis. Vnde *baptismus*, homines in foedus gratiæ intromittens, *sacramenti absolutionis* & *indulgentiæ* nomine dignatus fuit.

§. III.

Et παλιγγενεσία, regeneratio & χρίσμα, unctio.

ALIUS præclarus baptismi effectus erat *regeneratio*, siue noua natiuitas ex morte *peccatorum* in vitam *instituta*. Nam christianus quisque aquis baptismi denuo nasci credebatur, secundum illud TERTVLLIANI [d]: *Nos pisciculi secundum ἰχθὺν νόστρου Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ὕδατι nascimur*: quod nomen ἰχθὺς, vt alio iam loco [e] adnotauimus, nomen erat ex initialibus litteris *Græcorum* seruatoris nostri nominum, ἰησοῦς, χριστός, θεοῦ υἱός, σωτήρ artificialiter compositum, quod *piscem* significat, ad quod non tantum heic TERTVLLIANVS, sed PROSPER [f] etiam & OPTATVS [g] adludunt. Hinc baptismus in catechesibus CYRILLI dicitur *παλιγγενεσία ψυχῆς*, [h], *regeneratio animæ*; &

(d) Terrull. de bapt. c. I.

(e) Lib. I. cap. I. §. II. volum. I. p. 4.

(f) Prosp. de prædict. & promissis part. II. c. XXXIX. Qui tributum pro se & pro Petro, & cæcato lumen reddidit Paulo, satians ex se ipso in littore discipulos, & toti se offerens mundo ἰχθὺν. Namque latine piscem sacris litteris, maiores nostri hoc interpretati sunt ex Sibyllinis versibus colligentes, quod est *Iesus Christus, filius Dei, saluator*, piscis in sua passione decoctus, cuius ex interioribus reinediis quotidie illuminamur & piscimur.

(g) Optat. lib. III. p. 2. p. 61. Hic est piscis, qui in baptisinate per innocationem fontalibus vndis inferitur, vt quæ aqua fuerat, a pisce etiam piscina vocetur. Cuius piscis nomen secundum appellationem græcam in vno nomine per singulas litteras turbam sanctorum nominum continet ἰχθὺς, quod est latine *Iesus Christus, filius Dei, saluator*.

(h) Cyrill. catech. prælat. n. X. Μέγα τὸ σκεῆμα βάπτισμα ἁγίασμα ὑδάτος
ὕδαρ

ὕδωρ ζωῆς, *vite aqua* apud IUSTINVM MARTYREM [i]; & *fons diuinus* apud CASSIODORVM [k], vnde nomen nostrum *Anglicanum Font*, cum pluribus eiusdem valoris appellationibus aliis, descendit. Et quum hæc noua natiuitas virtute & efficientia spiritus sancti producat, hinc *spiritualis natiuitas* dicebatur, qua qui sæculo antea natus erat, iam spiritualiter Deo renatus esset. Atque sic, vt OPTATVS loquitur [l], fiebat hominum pater Deus; sancta sic fiebat mater ecclesia. Nam priusquam homines baptismo donarentur, non erant perfecta corporis Christi, hoc est ecclesiæ, membra, nec proprie in familiam Dei adoptati, neque adeo adhuc Deum patrem suum, vel ecclesiam matrem suam, vocandi iure gaudebant. Et quum diuinæ spiritus sancti operationes per sanctificantem gratiam in scripturis non numquam dicantur *vnctio*, ideo baptismus etiam *chrisma* seu *vnctio* ab insigni, qui eum consequebatur, effectu vocabatur. GREGORIUS NAZIANZENSIS huius nominis inter multas alias honorificas appellationes meminit. *Donum* vocamus, inquit [m], *gratiam, baptismum, VNCTIONEM, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lauacrum, sigillum, ac denique excellentissimo quouis nomine appellamus.* Et in horum nominum explicatione speciatim obseruat, quod *vnctio* dicatur, quia sacer & regius sit, huiusmodi enim ea fuisse, quæ vngi consueuerint. Vnde

ἀμαρτημάτων ἄφαισις θανάτου ἀμαρτίας· παλιγγενεσία ψυχῆς κ. τ. λ. Magnum est sine, quod vobis propositum est, hoc baptisma: captiuis libertas, peccatorum remissio, mors peccati, anime regeneratio.

(i) Iustin. dialog. p. 231. διὰ τῆς λεγόμενης μετανοίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν τῆς ἀνομιᾶς τῶν λαῶν τοῦ Θεοῦ γίγνεσθαι, ὡς Ἰσραὴλ βοᾷ, ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν, καὶ ἠαρεξίσαμεν, ἐπὶ τοῦ ἐκείνου, ὃ προσέχευεν τὸ βάπτισμα, τὸ μόνον καθαριστικὸν τῆς μετανοίας διὰ τῆς ἐκείνου, τῆς ἐστὶν τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς. Per lauacrum pœnitentiæ & cognitionis Dei, quod propter iniquitates populorum Dei institutum est, quemadmodum Esaias clamat, nos credimus, & scimus atque prædicamus: illud ipsum inquam, ab eo promulgatum *baptisma*, quod solum lustrare atque purificare potest pœnitentiam agentes, *aquam esse vitæ.*

(k) Cassiodor. in Cant. c. c. VII.

(l) Optat. lib. II. p. 52. Par. MDCXXXI. (p. 44. Par. MDCCLXXIX.) Dum trinitas cum fide concordat, qui notus fuerat sæculo, renascitur spiritualiter Deo. Sic fit hominum pater Deus, sancta sic fit mater ecclesia.

(m) Naz. orat. XL. de bapt. p. 638. Δῶρον καλῶδες, χάρισμα, βάλπημα, χρίσμα, φάσμα, ἀφθαρσίας ἵδιμα, λυτῆρον παλιγγενεσίας, σφραγίδα, πᾶσι ἐπ' ἡμῶν.

vnusquisque certo sensu rex & sacerdos Deo per Christum in baptismo fiebat, quo intuitu HIERONYMVS [n] baptismum sacerdotium laici vocat in distinctione a sacerdotio clerici, quod per solam ordinationem conferebatur.

§. IV.

Εἰς Φώτισμα siue Φώτισμός, illuminatio.

ALIVS baptismi effectus erat, quod hominum mentes divina cognitionis luce perfunderet. Hinc baptismus Φώτισμός, *illuminatio* vocabatur, quemadmodum id nomen in CHRYSOSTOMO [o], NAZIANZENO [p], DIONYSIO AREOPAGITA [q], CONCILIO LAODICENO [r] aliisque scriptoribus frequenter occurrit. Ratio istius nominis petenda esse videtur partim ex prævia catechumenorum institutione in præparatione eorum ad baptismum, secundum illud IUSTINI MARTYRIS [s]: *Vocatur lauerum hoc illuminatio, quod eorum, qui hoc discunt, mentes illuminentur.* Partim etiam inde, quod esset introitus in statum illu-

(n) Hieronym. dialog. aduers. Lucifer. c. II. Sacerdotium laici, id est baptisma. Scriptum est enim, Regnum quippe nos & sacerdotes Deo & patri suo fecit. Et iterum, Gentem sanctam, regale sacerdotium.

(o) Chrysostom. hom. XIII. in Hebr. pag. 1348. (p. 104. edit. Eton. MDCXII.)

πολλὸς οἶδα τὸ το παθόντας ἐγὼ, εἰ προσδοκίᾳ ἢ τῷ Φώτισματι ποικίλῃ κέρματον πρὸς τῆ ζωῆς τῆς τελευταίας ἀπέλασιν κενόι· ὁ γὰρ Θεὸς διὰ τὸ το βάπτισμα ἐδώκεν, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀμαρτίας, ἕξ ἵνα αἰξήσει. Noui multos, quibus hoc accidit, qui propter *illuminationis* (h. e. *baptismi*) expectationem multa pecebant: in die autem mortis exeerunt inanes. Deus enim propterea dedit baptisma, vt soluat peccati non vt ea augeat.

(p) Nazianz. orat. XL. de bapt. p. 638. Vid. sub litt. antec. (m).

(q) Dionys. hierarch. eccles. c. III. (p. 233. edit. Paris. MDCXXXIV.) τὴν ἱεράν

τῆς Θεογενεσίας τελετὴν, ἵποδὸν πρώτῃ φωτὸς μεταδίδοσι καὶ παῶν ἐπι ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγῶν, ἐν τῷ τελείῳ τὴν ἀληθῆ τῷ Φώτισματος ἐπανυμῖαν ὑμνῶμεν. *Sacram diuinae regenerationis initiationem*, quod primam lucem conferat, omniumque diuinorum illustrationum principium exhibita, ex effectu *illuminationis nomine celebramus.*

(r) Concil. Laodic. c. XLVII. (tom. I. concil. p. 1505.) Ὅτι δὲ τὸς ἐν νότῳ παρακαμθέντοισι τὸ Φώτισμα, καὶ εἴτα ἀναστάντας, ἐμμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γινώσκειν, ὅτι θεία δωρεὰ κατηξιώθησαν. Quod oportet eos, qui in morbo baptismum accipiunt, & deinde resurgunt, fidem ediscere, & nosse, quod diuino munere digni habiti sunt.

(s) Iustin. apol. II. p. 94. d. Paris. MDCXXXVI. καλεῖται δὲ τῷ το λυτῶν φωτισμός, ὡς φωτιζόμενοι τῇ δόξῃ τῶν τῶν μαρτυρούντων.

minatam & introductio in diuinam cognitionem, quæ gradatim perfectior euadat. Nam IUSTINI verba de illuminatione baptismum consequente intelligi possunt. Atque hoc modo rationem huius appellationis reddunt CLEMENS ALEXANDRINVS [t] & PSEUDO-DIONYSIVS [u], quod quum baptismus primam lucem conferat, omniumque diuinarum illustrationum principium existat, ex effectu *illustrationis* nomine celebretur. Fortassis ita etiam vocari potuit, eo quod baptizati nunc ad omnes mysticas partes & reconditam notitiam religionis admitterentur, quæ ex disciplina ecclesiæ illis, dum essent catechumeni, celabantur. Forte etiam respectus quidam habitus est ad plenam spiritus sancti effusionem per donum linguarum, cognitionis & prophetiæ, quod aucto apostolico per impositionem manuum ab apostolis in ipso baptismo impertiebatur.

§. V.

Et salus.

ALIVS baptismi effectus æterna erat salus, sicuti ordinarium medium is erat, non tantum obtinendi remissionem peccatorum, sed homines etiam per gratiam & sanguinem Christi perducendi ad regni cælestis gloriam. Vnde, AVGVSTINO [x] obseruante, valde vsitatum inter christianos *Punicos* seu *Africanos* erat, baptismum *salutem*, vt sacramentum corporis Christi *vitam*, vocitare, quod hæc duo sacramenta ad consequendam *salutem* seu *vitam æternam* necessaria esse credebantur. Quocirca GREGORIUS NAZIANZENVVS hominem quemdam, qui procraftinandi baptismi libertatem sibi vindicare satagit, introducens ita loquentem exhibet: *Abi & redi, & eras baptizabor. Adsit mihi mater, adsit mihi pater, fratres, vxor, liberi, amici, atque omnes, quos*

(t) Clem. Alex. pædagog. lib. I. c. VI. p. 93. (113.) Καλέεται δὲ ποικίλως τὸ ἔργον τῆτο χάρισμα, καὶ Φῶτισμα, καὶ τίλειον, καὶ λυτῆρόν - - Φῶσπμα δὲ, δὲ ἔ τὸ ἅγιον ἐκείνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τῆτισιν δὲ ἔ τὸ θείον ἐξναπῆρθ. Multis modis vocitur hoc opus, gratia, *illuminatio*, perfectum & laucrum. - - *Illuminatio* autem, per quam sanctam illam & salutarem lucem intuemur, hoc est, per quam Deum perspicimus.

(u) Dionys. eccles. hierarch. c. III. p. 283. vid. sub litt. (q).

(x) Augull. de pecc. merit. lib. I. c. XXIV. tom. VII. p. 294. Paris. MDCXXXVII. Optime Punico christiani baptismum ipsam nihil aliud quam *salutem* & sacramentum corporis Christi, nihil aliud quam *vitam* vocant.

caros habeo: & tum SALVTEM accipiam, ἡνικαῦτα σωθήσομαι [y]; quorum vltimorum verborum sensus sit, necesse est, quod tum baptismum recepturus sit ad salutem obtinendam. Istiusmodi honorificas appellationes huic baptismi sacramento tribuerunt veteres, ab egregiis petitas effectis, quæ omnibus digne ipsum recipientibus conferri existimabantur.

§. VI.

A natura & substantia sua vocatus mysterium, sacramentum, & σφραγίς.

A NATVRA & substantia sua *mysterium, sacramentum & σφραγίς* nuncupabatur. Quorum nominum duo priora adeo in vulgus nota sunt, vt iis explanandis tempus terere necesse non sit. Hoc tantum notabimus, vocabula *mysterium & sacramentum*, latiore interdum sensu accepta, sacram quamcunque cærimoniam vel partem quamlibet religionis, quæ spiritualem siue mysticam quamdam significationem admittit, denotare. Qua de re commodior dicendi locus erit, vbi de *confirmatione* tractabimus. Nomen *σφραγίς & signaculum* minus vulgare est, quatenus baptismi applicatur, adeoque errores aliquot inter viros doctos peperit, qui illud sapiuscule vel pro signo *crucis* vel pro *obsignatione & unctione* in confirmatione vsitata, falso accipiunt. Si in celebratissimo CLEMENTIS ALEXANDRINI libro, quem inscripsit *Quis diuus saluetur*, cuius portio in EVSEBIO [z] existat, integer autem a COMBESISIO [a] editus est, episcopus, cui *Ioannes* apostolus inuenem quemdam, recens ad Christi fidem perductum, commendauerat, adolescentem sibi traditum

(y) Nazianz. orat. XI. de bapt. p. 655. b. ἀπελθὼν ἐπιπένηκε, καὶ ἄυριοι βαπτισθήσομαι· παρὶςω μοι υἱότης, παρὶςω μοι πατήρ, ἀδελφοί, γυνή, τέκνα, φίλοι, πάν ὅς π μοι ἴμιον, καὶ τὴνικαῦτα σωθήσομαι.

(z) Euseb. lib. III. c. XXIII. vid. sub sequ. litt. (a).

(a) Combefis. auctar. noniss. p. 155. b. ὁ πρεσβύτερος ἀλαβαν εἰκαδε τὸν παραδοθέντα παιδικόν, ἔτριψε, συνέχεν, ἔβαλε, τὸ δὲ τελευταῖον ἐφώπε· καὶ μετὰ τῆτο ὑφῆκε τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυλακίηριον ἐπισήσαι, τὴν σφραγίδα τῆς κύριου. Presbyter adolescentem sibi traditum in domum suam suscipiens, educando, continendo, fouendo operam dabat, ac tandem sacro baptismate initiavit. Deinceps sacerdos de pristina cura atque custodia paulatim remisit, vt qui perfectum ei tutamen, ac quo illi cautum omnino foret, *domini signaculum* adhibuisset.

in domum suam suscepisse, susceptum instituisse & educasse, & tum perfectum ei tutamen, ac quo illi contra peccatum cautum omnino foret, *domini signaculum*, τὴν σφραγίδα τοῦ κυρίου, adhibuisse dicitur. Iam CHRISTOPHORSONVS & BELLARMINVS & post hunc alii per *signaculum domini* intelligunt *confirmationem*, SELDENVS [b] & alii quidam signum crucis id fuisse volunt; VALESIVS [c] autem & DALLAEVS [d] verius de baptismo interpretantur, qui *signaculum domini* vocabatur, quia in

(b) Sellar, *Life of Iustin. Mart.* p. 102.

(c) Vales. not. in Euseb. lib. III. c. XXIII. Veteres christiani baptismum vocabant σφραγίδα, vt præter ceteros docet Gregorius Nazianzenus (vid. §. III. litt. (m) pag. 141.) Causam cur baptismum vocarent σφραγίδα idem Gregorius subiungit, quod scilicet baptismus sit conseruatio & nota dominii. Male ergo Christophorsonus hunc Eusebii locum de sacramento *confirmationis* interpretatus est. cetera.

(d) Dallæus de confirmat. lib. II. c. I. p. 110. *Aperte* (inquit Bellarminus) loquitur *Clemens de sacramento confirmationis*. Fateor, inquam, si verum, ac vere a domino institutum confirmationis sacramentum intelligis; baptismum nimirum, quod verbo ἱψάνος Græcis in ea re familiari, expressit, sin de tuo chrismate capis (vt certe capis) nihil de ea Clemens; nedum vt aperte de eo loquutus sit. Ad (inquit) id, de quo loquitur, & quo velut perfecta custodia munitum adolescentem narrat, id τὴν σφραγίδα τοῦ κυρίου, *domini sigillum*, vel *signaculum* vocat. Fateor; sed eo nomine Christi baptismum, quem ab adolescente susceptum dixerat, intelligi aio; tuum chrisimationem, de qua verbum nullum fecerat, intelligi nego. Nimirum bonus ille presbyter adolescente semel tincto, atque initiato, putauit, non esse posthac sibi diligentius in eo custodiendo laborandum; quod in hoc sanctissimo, quo domino Christo consecratus, & ab eo consignatus erat, mysterio satis ipsi præsidii ad omnem hostium vim amoliendam datum esse existimaret. Sic intellexit Rufinus; *posthac* (inquit) *velut confidens gratiæ, qua fuerat communitus, paullo indulgentius riuemem habere cepit*. Cuiusnam *gratiæ confidebat*? Quæ (inquit) *fuerat communitus*. Fuisse autem communitionum non chrismate (quod heic nullum apparet) sed baptismo dixerat. Quin immo vt id significaret Rufinus, non baptismum, sed baptismi gratiam dixerat; *Ad vltimum* (inquit) *baptismi gratiam tradit*; vt quod addit continenter, *Post hæc iam velut confidens gratiæ*, non de alia, quam de baptismi gratia possit intelligi. Et sane baptismus domini σφραγίς, *sigillum*, vel *signaculum* multo rectius, quam chrisma dicitur. Illum enim a domino institutum ad oues suas obsignandas patet ex omnibus euangelis; De hoc nihil tale vsquam legitur. Baptismo vero *signaculi*, siue *sigilli* nomen conuenire, & Paulus satis docet, & vetus ecclesia loquitur. Paulus quidem, qui cum circumcisionem, qua Mosaicæ legi vetus initiabatur populus, σφραγίδα τοῦ δικαιώματος τοῦ νόμου, *signaculum iustitiæ fidei* vocat; quanto magis id nominis dandum putauerit baptismo; quo dominico euangelio ini-

ipsa eius natura foedus Deum inter & homines ictum continetur; adeoque quum baptismus huius foederis sigillum sit, maxime propria loquendi ratione *signaculum domini* dicitur. Hoc sensu vetustus auctor *actorum Pauli & Thecle* hoc nomine σφραγιδος pro baptismo vitur. Da mihi, ait *Thecla Paulo*, *signaculum in Christo [e]*, nec ulla me tanget tentatio. Similiter HERMAS PASTOR de baptizatis quibusdam, regnum caelorum ingressis, loquens eadem verborum formula vitur. *Illi defuncti*, inquit; *SIGILLO filii Dei [f] signati sunt, & intraverunt in regnum Dei. Antequam enim accipiat homo nomen filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud SIGILLVM, liberatur a morte & traditur vitae. Illud autem SIGILLVM aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, adscendum vero vitae adsignati. Et illis igitur praedicatum est illud SIGILLVM, & est sicut eo, ut intrarent in regnum Dei. In omnibus illis locis nulla diserta mentio baptismi habetur, vocatur autem sigillum & nomen Christi, ideo quod signaculum & nomen christianorum nobis imprimit, nosque a iudaeis & gentilibus separatos ad dominium CHRISTI possessionemque pertinere ostendit. Hinc TERTULLIANVS frequenter eum *signaculum fidei [g]* vocat, nosque hoc *corporis signaculo [h]* a *iudeis* distingui dicit, quia eorum signaculum circumcisio, nostrum autem baptismus sit. Ad eundem modum GREGORIVS NAZIANZENSIS rationem huius appellationis explicans, baptismum *sigillum* vocari dicit, quia dominationis significatio [i] & nostri ad vitam aeternam obignatio sit. Quo respectu CONSTANTINVS paullo ante suum ex vita exitum beneficium baptismi ab episcopis ipsum circum-*

tiatur novus populus? Ecclesia vetus hanc Pauli auctoritatem & nomenclaturam sequuti, baptismum signaculum vocat. cetera.

- (e) Acta Thecle ap. Grab. spicileg. tom. I. p. 106. δὲς μοι τὴν ἐν χριστῷ σφραγίδα, καὶ ἐκ ἀφραταίης με περιελάβης.
- (f) Herm. p. ult. lib. III. simil. IX. n. XVI. apud Coteler. volum. I. p. 117.
- (g) Tert. ill. de spectac. c. IV. Ad principalem auctoritatem conuertat ipsius *signaculi* nomen. It. c. XXIV. Hoc erit porapa diaboli, aduersus quum in *signaculo fidei* ceteromus.
- (h) Tertull. apol. c. XXI. Neque de ipso *signaculo corporis*, neque de consortio nominis cum Iudae's agimus.
- (i) Naz. orat. XL. de bapt. p. 630. σφραγίδα δὲ ὡς συνίσταται καὶ τῆς δεσποτείας σφραγίδων.

stantibus sibi conferri cupiens, EUSEBIO [k] dicitur his verbis postulasse: *Iam tempus est, ut SIGNVM illud, quod immortalitatem confert, nos quoque percipiamus; tempus est, ut salutaris SIGNACVLI participes fiamus.* Inde quoque sigillum spiritus appellabatur, quia vnusquisque dignus receptor vna cum externo aquae elemento primitias spiritus in baptismo recipere credebatur: Secundum illud CHRYSOSTOMI [l]: *Quemadmodum nota quaedam militibus, ita fidelibus quoque spiritus imponitur: quo fit, ut si ordinem deserueris, omnibus perspicuus fias, Iudæi enim signi loco circumcisionem habebant: nos autem arbam spiritus.* Et hæc distinctio inter internum & externum baptismi signaculum necessario facienda erat, quod multi externum baptismi signaculum, seu externum elementum recipiebant, qui sua ipsorum culpa internum spiritus sigillum recipere non poterant. Ita constitutionum apostolicarum auctor [m] ipsum Simonem Magum sigillum domini recepisse dicit, intelligens externam formam baptismi, sed neque hic, neque alius quisquam auctor eum internum sigillum, seu gratiam spiritus sancti, indeptum esse adserit. Ad eundem modum OPTATVS [n] Donatistarum, tam illos ipsos, quam catholicos vno eodemque sigillo signari, dicit, quod de externa baptismi forma exponit, in quo vtrique conueniant & similiter baptizati sint. Verum & OPTATVS & AVGVSTINVS & reliqui scriptores vetusti omnes in eo consentiunt, quod hæreticorum & schismaticorum baptismus, cuiusmodi Donatarum

(k) Euseb. de vita Const. lib. IV. c. LXII. ἄρα καὶ ἡμεῖς ἀπολαύσοι τῆς ἀθανάτου σφραγίδος ἄρα τὸ σωτηρίας σφραγίσματος μεταχρήν.

(l) Chrysol. hom. III. in 2 Cor. fin. Καθάπερ στρατώναι σφραγίς, ἔτα καὶ τῆς πίστεως τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται καὶ λεπτοπλήρης, κατάδηλον γίνῃ πᾶσι ἰδαῖσι μὴ γὰρ ἔχον σφραγίδα τῆ περιτμῆν; ἡμεῖς δὲ τὸν ἀβραάμα τὸ πνεῦμα.

(m) Const. apostol. lib. II. c. XIV. Σίμων ὁ μάγος τὴν ἐν κυρῶ σφραγίδα ἔλαβε. Augul. de bapt. lib. VI. c. XII. (tom. VII. p. 461. d. edit. Basil. MDLXIX.) Aliud est, omnis qui intrabit in regnum caelorum, prius nascitur ex aqua & spiritu, quia nisi renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum caelorum: quod dominus dixit & verum est: Aliud autem, omnis qui nascitur ex aqua & spiritu, intrabit in regnum caelorum: quod vtrique falsum est. Nam & Simon ille magus natus erat ex aqua & spiritu, & tamen non intrauit in regnum caelorum.

(n) Optat. lib. III. p. 72. Pares credimus & vno sigillo signati sumus: nec aliter baptizati quam vos.

erat, internum sigillum seu sanctificantem spiritus sancti gratiam conferre non possit, quia hæc solo ecclesiæ catholicæ ministerio conferatur, qua de re alio loco [o] diximus copiosius. Ut adeo hoc intuitu semper necessarium creditum sit, ut inter internum & externum baptismi sigillum distingueretur, quia licet plerumque coniuncta sint, uti in omnibus vere credentibus, interdum tamen separata sunt, ut in istiusmodi fidem & probitatem simulantibus ac indignis-receptoribus, qualis *Simon Magus* alique eiusdem furfuris homines erant.

§. VII.

Et character dominicus.

AVGVSTINO plerumque *character regius* & *character dominicus* vocatur. Qua appellatione non internam aliquam qualitatem seu spiritualem virtutem, a baptismo distinctam & animæ impressam, quemadmodum recentiores scholastici id redere amant, intelligit; sed externam tantum baptismi formam communem omnibus, siue digne siue indigne recipientibus, qui recte in nomine sacrosanctæ trinitatis baptizantur. In tantum nota siue *character domini* signati sunt, ut a non baptizatis *iudeis*, ac gentilibus, christianam religionem re ipsa nunquam professis, nec externum quidem eius characterem siue indicium adeptis, distingui possint. Et hic character ab AVGVSTINO cætenus indelebilis quoque habetur, ut religionis christianæ desertori, quamuis ad *iulaismum* vel gentilitatem reuerso, baptismi iteratione non opus sit, sed relapsione tantum & absolutione, ut in cuncta ecclesiæ christianæ privilegia restituatur. Qua de re quum in alio libro [p] iam verbosius disseruimus, plura hoc loco dicere nihil attinet.

§ VIII.

Cur sacramentum fidei & pœnitentiæ vocetur.

Alia quædam baptismi data nomina, a conditionibus petita erant, quæ in omnibus eum recipientibus requirebantur, quæ erant veræ fidei & sinceræ resipiscentiæ professio. Quam ob causam baptismus quandoque *sacramentum fidei* & *sacramentum pœnitentiæ* nuncupatur. AVGVSTINVS hoc nomine vitur, explicaturus,

(o) *Schol. of hist. of Lay-Baptism*, part. I. chap. I. n. XXI.

(p) *Ibid.*, part. II. chap. VI.

quemadmodum paruuli [q] fidem habere dici queant, tamen si ad formalem fidei professionem per se ipsos edendam non sint idonei. *Sicut, inquit, secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, & sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita SACRAMENTVM FIDEI fides est. - - Ac per hoc, quum responderetur paruulus credere, qui nondum fidei habet adfectum, responderetur, fidem habere propter FIDEI SACRAMENTVM, & conuertere se ad Deum propter CONVERSIONIS SACRAMENTVM.* Eandem appellationem adhibet FVLGENTIVS [r] de baptisimi loquens necessitate: *Firmissime tene & nullatenus dubites, exceptis illis, qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum hominem accepturum vitam eternam, qui non heic a malis suis fuerit per poenitentiam fidemque conuersus & per SACRAMENTVM FIDEI & POENITENTIAE, id est per baptismum liberatus.* Ex quibus perspicere possumus, quid veteres intelligant, de poenitentia & absolutione, seu remissione peccatorum, tamquam sacramento, loquentes. Ipsimet enim baptisma se intelligere declarant, quod sacramentum est, poenitentiam vt conditionem requirens, & absolutionem tamquam effectum & priuilegium omnibus digne ipsum recipientibus impertiens.

§. IX.

Quod vocabula baptismus, tinctio, lauacrum cetera, non vniuersaliter denotent immersionem.

DENIQUE a caerimoniis, in ipso administrationis actu vfitatis, peculiaria nomina *baptisimi, tinctionis, & lauacri regenerationis* arcessita sunt, quae proprie vel immersionem in aquam, vel lauationem siue adspersionem denotant, quae inter *Iudeos* certis in casibus & christianos, si urgente necessitate homines aegrotos & moribundos baptizarent, vfitata erat. Tunc enim baptismus tantum per adspersionem, non vero per immersionem, administrabatur, quemadmodum videbimus, vbi magis speciatim de clinicorum baptismo sumus loquuturi. Atque adeo notandum est, baptismum antiquo ecclesiae stilo non absolute & necessario immersionem significare, etiamsi haec vfitatior esset caerimonia, olim in infantibus non minus quam adultis factitata. Sed exceptio locum heic habebat in infirmitate

(q) August. epist. XXII ad Bonifac.

(r) Fulgent. de fide ad Petrum cap. XXX.

aliisque istiusmodi necessitatis casibus, vbi omnimoda immersio adhiberi non poterat. Quibus in casibus baptismi substantia conseruari credebatur, minutoribus licet circumstantiis haud obseruatis.

§. X.

De aliis quibusdam nominibus baptismi adsignatis.

PRAETER hæc nomina, a rebus ad baptismi administrationem propius spectantibus petita, alia nonnulla erant ad circumcisionem alludentia, rursus alia ad magnum eius auctorem institutoremque dominum nostrum Iesum Christum respicientia, alia denique a remotioribus eius effectis desumpta, quorum, quia posthac nobis non dabitur iterum de illis loquendi occasio, non abs re fuerit hoc loco facere mentionem. Quandoquidem baptismus in locum circumcisionis succellit, & christiani foederis sigillum est, vt hæc foederis cum *Abrahamo* facti sigillum fuit, ideo ex analogia quadam nonnumquam *magna circumcisio* dicitur. Vt quum *EPHRIANVS*, alteram alteri comparans, ait [s]: *Circumcisio tamdiu sumum tempus habuit, donec maior circumcisio eius est locis substituta, nempe illa lotio regenerationis, quæ peccata nobis refecat, & nos nomine signat Dei.* Ita quum baptismus Christum auctorem habeat, non hominem, olim quoque *δῶρον & χάρισμα κυρίου*, donum domini nuncupatus fuit. Vt in vetustis actis *Pauli & Thecla*; quando *Thecla* sigillum domini sibi dari cupit, *Paulus* ei respondet: *Patienter expecta & accipies δῶρον τῆς χριστεῖς, donum Christi*, qua voce, vt eruditus editor [t] obseruat, sacramentum baptismi itidem denotatur. In-

(s) Epiphani. hæref. VIII. al. XXVIII. Cerinth. n. IV. διήκεσε δὲ ἡ περιτομὴ χάρις ἀναρτίστατα, ἕως ἢ μείζων περιτομὴ παρεγένετο, ταῖσι τὸ ἅγιον τῆς παλιγγενεσίας.

Iustin. Mart. dialog. cum Tryph. p. 261. ἡμεῖς, οἱ διὰ τῆς (Χριστοῦ) προσχαρῆσως τῷ Θεῷ, ἢ τῶν τῆν κατὰ σάρκα παρελάβομεν περιτομῆν, ἀλλὰ πνευματικῶν, ἢ Ἐπιτομῆν καὶ οἱ ἡμεῖς ἐφύλαξεν ἡμεῖς δὲ, διὰ τῆς βαπτισματικῆς αὐτῆν, ἔπειθ' ἂν ἀμαρτωλοὶ ἡμεῖς γενόμεθα, διὰ τὸ ἕλεθ' τὸ παρά τῷ Θεῷ ἐλάβομεν. Nos qui per hunc (Christum) aditum nacti sumus ad Deum, non istam secundum carnem suscepimus resectionem sed spirituales, quam Enoch & similes cultodierunt. Eam vero nos per baptismum, quandoquidem peccatores fueramus, propter misericordiam ipsius Dei accepimus.

(t) Grab. spicileg. patr. tom. I. p. 106. καὶ εἶπεν ὁ Παῦλος τῇ Θεῷ μακροθύμη-
terdum

terdum simpliciter δῶρον, sine vllō additamento per modum eminentiæ vocabatur, quia & gratuitum & singulare donum CHRISTI erat. *Donum vocamus*, inquit NAZIANZENSIS [u], quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur. Et BASILIUS ait: Δεὸν ἐπιπέσειν τῷ δῶρῳ; Occurrendum est ad hoc donum [x], intelligens baptismum. Et CASARBONVS porro observauit [y], quod quum spiritus similiter in baptismo donetur, ideo ipse spiritus sanctus nonnumquam *donum* & *munus* appelletur. Eucharistia etiam, seu sacramentalis corporis ac sanguinis Christi oblatio, tum ante tum post consecrationem hoc nomine venit; δῶρα & μυτικά δῶρα, cuius appellationis varia exempla ex antiquis libris ritualibus ab hoc erudito scriptore collecta sunt, quæ heic interponere nihil attinet. Baptismus etiam ἐφόδιον, *viaticum* dictus fuit, non minus quam eucharistia, quæ vox proprie quodlibet ad iter necessarium denotat: quo intuitu ambo ista sacramenta *viatica* dicta, quod æquabiliter necessarius comitatus & armatura ad homines in itinere suo per hunc mundum in vitam æternam alendos, conducendos & tuendos existimaretur. BASILIUS cuiuscunque ætatis & conditionis homines ad baptismum recipendum adhortans, his illos verbis alloquitur [z]: *Iuuenis es? Iuuentutem franco baptismi retine. Flos abest ætatis? vide ne senectuti VIATICVM desit, ne ARCEM & PROPVGNACVLVM per inconsiderantiam & ignauiam amittas.* Ad quod nomen GREGORIUS NAZIANZENSIS [a] alludit, quum de ministri baptizantis munere loquens id ἐφοδιάζειν nominat, hoc est, *viatico* homines in alte-

ρον, καὶ λάβη τὴν δῶρεάν τῷ Χριστῷ. Et Paulus respondet Theclæ: Patienter expecta & accipies *donum Christi*.

Grab. in h. l. p. 533. Hac voce sacramentum baptismi denotatur.

(u) Naz. orat. XL. p. 638. d. δῶρον καλῶν, ἃς καὶ μὴδὲν προσετιροῦσθε διδόμενοι.

(x) Basil. hom. XIII. de bapt. p. 411. c.

(y) Casaribon. exercitat. XVI. in Baron. n. LI. p. 508. Quin etiam ipse spiritus sanctus vnicius tanti mysterii effector; appellatur *donum* & *munus* κνέσις.

(z) Basil. ibid. p. 413. κῶ εἶ; ἀσφάλισαι τὴν νεότητα τῷ τῷ βαπτισματὶ χαλιπῶ παρὶδραμῶν ἢ ἀκμῆ; μὴ ζημιωθῆς τὰ ἐφόδια, μὴ δολιχῆς τὴν φυλακτῆριον.

(a) Nazianz. orat. XL. p. 641. b. ἕως ἂ μὲλλη βαπτισῶ καὶ χημισῶ, τῷ μὲν ὅπως ἐφοδιάσῃ φιλοικεῖν, τῷ δὲ ὅπως γραφῆ κληρονομή. quamdiu inter eum, qui baptizandi munere fungitur, & quaestuarium vulla pugna est, dum ille *morientem viatico instruere*, hic hæres scribi contendit.

rum mundum demigraturos instruere. Respectu habito ad id, quod homines consummata corporis Christi, hoc est ecclesiæ, membra faceret baptismus, τελείωσις etiam & τελειή, consummatio appellabatur; hominibus enim perfectionem christianorum & ius participandi ἵδ' ἑλεῖον, quo nomine eucharistiam vocabant, impertiebat. Nominabatur μύησις & μυσαγωγία, initiatio, quod homines ad quosuis ritus sacros & mysteria religionis christianæ admitteret. Et quemadmodum eucharistia a mortis CHRISTI per externa panis & vini elementa repræsentatione sacra symbola dicebatur, ita baptismus nonnumquam idem nomen habebat, vti in ISIDORO PELUSIOTA & auctore disputationis contra Arium in concilio Nicæno sub nomine ATHANASII videre est. *Is, qui initiat, inquit ISIDORVS [b], quantum ad SALVTARIA SYMBOLA spectat, ex improba sacerdotis vita nullo damno aspicitur, verum ipse profusus (assecuratione quippe vti oportet) diuinis atque omni dicendi facultate præstantioribus beneficiis fruitur.* Et alter ille [c] pro spiritus sancti diuinitate ita argumentatur: *Si spiritus sanctus non est substantia patris & filii, quare ipsum dei filius annumeravit in SYMBOLO SANCTIFICATIONIS? ait enim ad discipulos dominus: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, filii & spiritus sancti.* In quo utroque loco planum est, per symbola sanctificationis & salutis nihil aliud quam baptismum posse intelligi. Et hinc apparet, eadem honorifica nomina aquis baptismi æque ac elementis panis ac vini in eucharistia tribui; & quæcumque mutatio per inuocationem spiritus sancti in vnis fieri credita fuerit, eandem alteris etiam adscribi; & tamquam egregia effecta ex baptismo non minus quam cœna dominica deriuari consueuisse, quod mors CHRISTI in baptismo & cœna dominica aqualiter repræsentetur eius-

(b) Isidor. Pelus. lib. II. epist. XXXVII. ὁ τελείωσις ἵδ' ἐδὲ παραβλάπεται εἰς τὰ σωτηριώδη σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὖ βίος εἴη, ἀλλὰ ὡς πᾶντος καὶ γὰρ διαβεβαιώσασθαι ἀπλόως τῶν θεῶν ἐπέμειν καὶ λόγῳ κρηττότων ἰνεύσει.

(c) Athanas. disput. contr. Arium in concil. Nic. tom. I. p. 141. (tom. II. p. 225. c.) Εἰ ἂν ἐκ ἐστὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἑστίας τὸ ἅγιον πνεῦμα, τίς ἐπέμειν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς ἀγιασμῆ; φησὶ γὰρ ὁ κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς πορευθέντες, μαθητεύσατε κ. τ. λ.

que beneficia omnibus digne recipientibus vtroque perinde conferantur. Quocirca in examinandis explanandisque diuersis honorificis nominibus, quæ baptismo veteres tribuerunt, paullo studiosior fui, vt sub hisce eminentibus characteribus perspiciamus, quas opiniones & ideas ecclesia *CHRISTI* de hoc venerabili mysterio habuerit, quod nonnulli hodie contemtim *baptismum aquæ* vocitant, quasi spiritui nihil cum eo esset negotii. Quæ doctrinæ non ex generali antiquæ ecclesiæ catholicæ sensu, sed ex particularibus sectis & hæresibus ab ea auulsis, promanare facile noscuntur, de quibus capite sequenti haud inconsultum fuerit non nihil dicere.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT SECVNDVM

DE MATERIA BAPTISMI, DEQVE HAERETICIS, QVI BAPTISMVM AQVAE VEL REIECERVNT VEL CORRVPERVNT.

§. I.

Baptismus in totum repudiatus ab hæreticis Ascodrutis, Marcianis, Valentinianis & Quintillianis.

QVAMQVAM ecclesia honorificam semper opinionem de baptismo, tamquam diuino quodam & cælesti instituto, seruaui, non defuerunt tamen sectæ & hæreses, quæ primis saculis ignominiose & contemtim de baptismo loquerentur, & vel ex toto vel ex parte variis de causis illum reiicerent, vel corrumpèrent. *Ascodrute*, qui genus quoddam *Gnosticorum* erant, religionem omnem in cognitione ponebant, & spiritualis cultus obtentu omnia externa vel corporea symbola quæcumque admittere nolebant. Dicebant, narrante *THEODORETO* [a], non debere diuina mysteria, quæ inuisibilia sint figura, per res visibiles perfici; neque incorporea per sensiles & corporeas. Propterea nec baptizabant eos, qui accedebant, nec apud eos

(a) Theodoret. hæret. fabul. lib. I. c. X. Οὐπι δι φρονι, μὴ χεῖραι τὰ θεῖα μυστήρια, ἀσώρων ὄντα σύμβολα, δι' ὁσμίων ἐπιτελεῖσθαι πραγμάτων, καὶ τὰ ἀτάματα δι' αἰσθητῶν καὶ σαματικῶν - διὰ τὸτο, ἔτι βαπτίζουσι ἰὸς προπίοται ἔδὲ ἐπιτελεῖται παρ' αὐτοῖς τὸ βαπτισματὸ τὸ μυστήριον. ἄλλοτεσι γὰρ καλῶσι, τὴν τῶν ἑλαι ἐπίγνωσιν

celebrabatur baptismatis mysterium. Redemtionem quippe appellabant vniuersorum cognitionem. IRENAEVS & [b] EPIPHANVS eandem consuetudinem ex eodem principio spiritualis redemtionis per solam cognitionem, inter quosdam ex sic dictis hæreticis *Marcofianis* vsitatam, obseruarunt, dum eorum alii, baptismum aliquem retinentes, miras formas ad eum corrumpendum sibi excogitarent, qua de re capite sequente §. VIII. dicturi sumus. De *Valentinianis* eadem narrat IRENAEVS [c], quorum alii baptismum omnino repudiabant, alii miris formis, quas sibi ipsi inuenerant, æque ac *Marcofiani* corrumpebant, qui eiusdem hæresis furculi sub diuersis ducibus videntur fuisse. Eiusdem erroris TERTULLIANVS [d] *Quintillam* quamdam mulierem, quæ sibi ius docendi paullo ante ipsius tempora *Carthagine* arrogarat, incusat, quod baptismum aquæ tamquam inutilem destructum iuerit, solam fidem ad saluandos homines sufficere professâ, quia *Abrahamus* salutem consequutus sit deoque placuerit nullius aquæ nisi fidei sacramento. Contra hanc hæresin TERTULLIANVS librum suum de baptismo scripsit, vt necessitatem eius ex institutione seruatoris vindicaret, & sophismatibus, quibus licentiores huius nouæ sectæ homines eum destruere conabantur, responderet.

§. II.

Et ab Archonticis.

ARCHONTICI baptismum ex alia ratione reiciebant, vt fidem nobis faciant EPIPHANVS [e] & THEODORETVS [f]. Monstruosas & diuino numini contumeliosas alebant opiniones, mundum non a supremo rerum omnium Deo, sed a certis principatibus seu potestatibus, quas *ἀρχοντας* vocabant, creatum esse contententes; inde dicti *Archontici*. Hos principatus seu

[b] Iren. lib. I. c. XVIII. n. I. II. tot. p. 58. 91.

[c] Iren. lib. III. c. II. †

[d] Tertull. de bapt. c. I. Nuper conuersata illic quædam de Caiana hæresi viperâ venenatissima doctrinâ sua plerosque rapuit, in primis baptismum destruens &c. It. c. XIII. Adeo dicunt, baptismus non est necessarius, quibus fides satis est: nam & Abraham nullius aquæ nisi fidei sacramento Deo placuit.

[e] Epiphani. hæres. XI. de Archonticis n. II. tot.

[f] Theodoret. hæret. fabul. lib. I. c. XI. tot.

potestates septem numero per totidem calorum orbis distributas, & vnique principi certos angelorum & ministrorum ordines descriptos esse opinabantur, eorumque præcipuum nominabant *Sebaoth*. Iam vero baptismum in nomine tantum *Sebaoth*, non in supremi Dei nomine, fieri dicitabant, adeoque & illum & eucharistiam damnabant, tamquam ficticia instituta Dei *indeorum Sebaoth*, auctoris legis, quem a summo Deo impie distinguebant.

§. III.

Et a Seleucianis & Hermianis.

SELEUCIANI & *Hermiani* baptismum in aqua repudiabant, vt AVGVSTINVS [g] narrat. Rationem, cur id facerent, dabant eam, quod baptismus in aqua a CHRISTO non esset institutus, quia *Ioannes baptista* baptismum suum CHRISTI baptismum comparans dixerit: *Ego vos baptizo aqua, is vero, qui pone me venit, baptizabit vos spiritu sancto & igne* [h]. Animas hominum de igne & spiritu esse, adeoque baptismum ignis earum naturæ magis conuenire, existimabant. Cuiusmodi autem hic baptismus fuerit, veterum nullus memoriæ prodidit; nisi forte ex iis conicere nobis liceat, quæ CLEMENS ALEXANDRINVS [i] EX HERACLEONE de quibusdam narrat, quod igne obfignarint eorum aures, qui baptismatis intinctione sigilla accepissent, baptismum in aqua &, vt ipsis videbatur, baptismum in igne coniungentes: tametsi hoc satis longe abesset a baptismo ignis, quo de *Ioannes* loquitur, quem veterum alii de ordinariis spiritus, peccatorum nostrorum sordes absumentis, operationibus; alii de extraordinaria & miraculosa spiritus sub specie ignis in apostolos die pentecostes effusione: alii denique de igne iudicii extremi intelligunt. De quibus interpreta-

(g) August. de hæres. c. LIX. Seleuciani & Hermiani baptismum in aqua non recipiunt.

(h) Philastr. de hæres. n. VIII. Seleucus & Hermius hæretici, animas hominum de igne & spiritu esse existimantes, isto baptismum non vtuntur, propter verbum hoc, quod dixit Ioannes baptista: Ipse vos baptizabit in spiritu & igne.

(i) Clem. Alexandr. electa ex scriptur. ap. Combessis. aucliar. nouiss. part. I. p. 202. *ἔτι αὖ δὲ, ὡς φησὶν Ἡρακλείων, περὶ τὰ ἄνω τῶν σφραγιζομένων κατιστημέναι.* Iren. lib. I. c. XXIV. aliquid simile de Carpocratianis narrat. Alii, inquit, ex ipsis signant, cauteriantes suos discipulos in posterioribus partibus extantiz dextræ auris.

tionibus plura apud SVICERVM [k], quisquis volet, legere potest. Nos tantum porro obseruamus ex auctore anonymo libri de *baptifmo hereticorum*, a RIGALTIO & FELLO ad calcem CYPRIANI publicati, fuisse hæreticos, qui solum aquæ baptismum imperfectum esse contenderint, quia *Ioannes* dixerit, nos baptizandos esse in spiritu & igni. *Tentant nonnulli*, inquit [l] auctor ille, *iterum, trahere se solos in integrum atque perfectum, non sicuti nos, mutilatum & decurtatum baptifma trahere. Quod taliter dicantur assignare, et quam mox in aquam descenderunt, statim super aquam ignis appareat. Quod si aliquo lusu perperari potest, sicut adfirmantur plerique huiusmodi lusus Anaxilæ esse, siue naturale quid est, quo pacto possit hoc contingere, siue illi putant hoc se conspicerè, siue maligni opus & magicum virus ignem potest in aqua exprimere: illi tamen fallaciam & siphonem predicant perfectum baptifma esse, quod fideles homines, si coacti fuerint accipere, vtrique non dubitabitur eos id, quod habuerant, amisisse.* Hanc suam sententiam ex apocrypho quodam libro, a se ipsis propter hunc eundem errorem confecto, qui inscribatur PETRI VEL PAULI *predicatio*, confirmatum eos ire dicit, in quo scriptum exstet, quum *CHRISTUS* baptizaretur, ignem super aquam esse visum. Quem vero istorum hæreticorum baptismum auctor ille anonymus *alulterinum* immo *interneccinum* appellat.

§. IV.

Et a Manichæis ac Paulicianis.

ALIVD hæreticorum baptismum in aqua damnantium genus *Manichæi* erant, qui inter multos alios, quos fouebant, errores baptismum in aqua nihil cuiquam perhibebant salutis adferre, nec quemquam eorum, quos in societatem suam cooptabant, baptizandum statuebant [m], vti AVGVSTINVS & auctor *hæresis Prædestinatorum* [n], a SIMONDO in lucem editus nau-

(k) Suicer. thesaur. eccles. tom. I. p. 620. 630.

(l) Anonym. de baptifmo hæreticor. ad calcem Cypriani p. 30. (p. 27. b. edit. Amstelod. MDCC.)

(m) Angustin. de hæref. c. XLVI. Baptifmum in aqua nihil cuiquam perhibent salutis adferre: Nec quemquam eorum, quos decipiunt, baptizandum putant.

(n) Prædestinatorum hæref. c. XLVI. apud Simonnd. p. 486. edit. Par. MDCXCVI. Baptifmum in aqua nihil cuiquam perhibent salutis adferre: nec quemquam eorum, quos decipiunt, baptizandos putant.

rant. Num vero aliud baptismi genus admiserint & quibus rationibus istum reiecerint, non constat. Nobis coniecturare tantum licet, ex pessimo isto suo id eos fecisse principio, quod res materiales sint mali cuiusdam dei opera, adeoque tanquam pollutæ & profanæ detestandæ. Vnam aliquam huius hæresis propaginem postea *Paulicianos*, a *Paulo* quodam & *Ioanne*, primis illius auctoribus, vocarunt. EUTHYMIUS ex scriptis PHOTII, patriarchæ *Constantinopolitani*, fuse eos describit, & inter alia ait [o]: *Quum baptismum aspernentur, illum tamen se fingunt suscipere: Nam euangelii verba baptismum existimant, quoniam dominus, Ego sum, inquit, aqua viua.* Eruditus VOSSIVS [p] *Paulicianos* sola verborum, *Ego sum aqua viua*, pronuntiatione: loco formulæ in ecclesia vsitata, baptismum suum perfecisse putat: sed manifesto perperam EUTHYMIUM interpretatur, qui istos hac verborum formula in baptismo vsos esse non dicit: nam nullum omnino baptismum, adeoque nec vllam verborum formulam in baptizandi actu vsitaram habebant: Sed ipsorum opinio erat, quod fides Christo, siue verbo & veritati euangelii, habita baptismus omnis sit, ab hominibus requisitus, & id quidem, quia CHRISTVS dixerit: *Ego sum aqua viua*. Sed tamen interdum paruulos baptismò ecclesiæ catholicæ offerebant, quæ vero ratione, eodem loco narrat EUTHYMIUS [q], *Liberos etiam suos, inquiens, ab ecclesiæ presbyteris salutaris baptismi volunt aliquando lustrari; existimant enim, crucem & baptismum corpori-prodesse. Hanc tamen vim ad animæ purgationem peruenire non putant, nec vllam aliam adferre vtilitatem.* Et istiusmodi opinio multorum aliorum mentibus infederat, qui baptismum non alio habebant loco, quam quod corpus ab infirmitate quadam vel impuritate liberaret. AVGVSTINVS [r] bis vel ter hanc quæstionem de istiusmodi hominibus mouet, qui non ex alia ratione cupiebant baptizari. Et

[o] Euthym. panoplia. part. II. tit. XXI. p. 48.

[p] Voss. de bapt. disput. I. thes. II. p. 28. Præter istos (Seleucianos & Hermianos) etiam aquæ vsum refugerunt Pauliciani: quippe qui in sacramentis averterentur res materiales, solaque pronuntiatione verborum sacramentum perficerent. Quemadmodum nec verba dicebant, quæ ecclesia vsurpat; sed ista: *Ego sum aqua viua*. Auctor Euthymius panopliæ parte II. tit. XXI.

[q] Euthymius ibid.

[r] August. epist. XXIII. ad Bonifac. Nec illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum paruulos ferunt, ut gratia spiritali ad vi-

MATTHAEVS BLASTARES [s] de *Agavenis* narrat „moris apud
 „plerosque eorum fuisse, vt infantes suos non prius circumci-
 „derent, quam christiani sacerdotes, qui iis tributarii essent,
 „etiam inuiti eos baptizassent; Qua de re controuersum fuisse,
 „dicit, in synodo *Trullana*, *Luca Chrysoberge* thronum patriar-
 „chalem tenente, vtrum nimirum eos ad veram christianorum
 „fidem accedentes rebaptizare an vnguento duntaxat inunge-
 „re oporteret; & decretum fuisse, eos sine controuersia reba-
 „ptizandos esse; eo quod baptismo, quo loti essent, non ex
 „puro instituto, sed vt veneficio & incantamento vsi fuerint, ne
 „circumcisis temperamentum corporis morbosum & male olens
 „euaderet. Hæc exempla *EUTHYMI* narrationem de *Pauli-*
licianis valde probabilem reddunt, quod licet baptismum non
 honorauerint tamquam sacramentum a *CHRISTO* institutum,
 nihilo secius tamen non nunquam eo, perinde ac *Saraceni* facie-
 bant, vsi fuerint vt incantamento & veneficio; quæ vna sola
 ratio videtur fuisse, cur cum non quidem in suis ipsorum con-
 uenticulis (vbi nulla prorsus sacramenta, siue baptismum, siue
 eucharistiam habebant) sed in ecclesia e catholicorum sacerdo-
 tum manibus receperint. Obiter obseruare lector potest, hosce
Paulicianos non *Pauli Samosatensis* antitititis *Antiocheni* fuisse secta-
 tores, qui vulgo *Paulianista* & *Samosateniani* dicuntur (etsi *BAL-*
SAMON vtrosque confundat); sed ab alio *Paulo Samosatensi* & *Io-*
anne quodam, *Manichæorum* hæreseos instauratoribus, nomen
 accepisse, vti ex *EUTHYMI* palam est. Et *IUSTELLVS* [t]

tam regenerentur æternam; sed quod eos putant hoc remedio temporalem
 retinere vel recipere sanitatem.

(s) *Blattur. syntagm. canon. litt. B. cap. III. ap. Beuerez. pand. tom. II. p. 42. Έθος*
ἐστὶ τῶν Ἀγαρινῶν πῶς κλείσους, μὴ πρότερον τὰ σφέτερα περιλείμεν βρίφη, πρὶν ἂν
οἱ ὑποτελεῖς ὅλως αὐτοῖς τῶν χριστιανῶν ἱερεῖς καὶ ἀκοίτες ἀναγκασθῶσι λαῶν βαπ-
τίσαι ἐξήθη τούτοις τὰ περὶ τούτου ἐν τῇ κατὰ τὴν βασιλεύσαντι συνόδῳ, Λουκᾶ 7ῃ
ἐστὶ τὸν πατριάρχικόν ἰδύοντος θρόνον, εἰ δὲ τὰς πλείους τῆ ἀληθινῆ τῶν χριστιαν-
ῶν πίσει πειροσεχόμενας, ἀναβαπτίζων, ἢ μόνοι χρεῖν τῷ μύρῳ καὶ ἐψηφίδη, τῆς
ἀναντιρρήτου ὁδῆς βαπτίζων, ὅτε γὰρ ἔλασαντο βάπτισμα, ἢ κατὰ σκοπὸν εὐσε-
βῆ, ἀλλ' ὡς φαρμακεία ἢ ἰπκαίδια πρὸς τὰτα ἐχρήσαντο ἐφ' ᾧ μὴ ἰουάδης ἢ δυσά-
δης ἢ κρᾶσις τῶν σωμάτων τοῖς περιτμηθητομένοις γινώσεται.

(t) *Iulkeli. not. in can. XIX. codicis eccles. vniuersæ. p. 74. b. post med. Fuit &*
alius Paulus Samosatensis Manichæorum hæreseos instaurator, a quo Pauliciani,
quos Balsamo perperam confundit cum Paulinianistis. Cedrenus recte,
Παυλιανῶν εἰ καὶ Μανιχαῖοι, μετατομέσθησαν δὲ ἀπὸ Μανιχαίων Παυλιανῶν δὲ

AC VOSSIUS [u] idem e CEDRENO, THEOPHANE, MATTHAEO BLASTARE, NICEPHORO aliisque recentioribus *Græcis* scriptoribus animaduerterunt, quibus lectori hoc loco moram iniicere necesse non est.

§. V.

Quid Messaliani seu Euchetæ de baptismo senserint.

SUNT, qui antememoratis sectis, baptismum repudiantibus, hæresin *Messalianorum* seu *Euchetarum* addunt, qui ita dicti fuere a vocabulo *Græco* *εὐχή*, quod *precationem* significat, & *Messaliani* a voce *Syriaca* *Mesfalach*, quæ eandem habet significationem, quod omnem religionem in precibus ponerent. Baptismi autem sacramentum eos prorsus reieccisse, non liquet. Nam sic ecclesia eos redeuntes non minus quam *Judeos* & gentiles, baptizari iussura fuisset; quod tamen non fecit, sed eos tantum ad eiurandum errores suos obligabat, si ad communionem recipi vellent, vt ex decreto concilii generalis *Ephesini* [x], in istorum clericorum & laicorum, qui ab illis reuertebantur, gratiam factò, colligi potest Error autem eorum in eo versabatur, vt præcipuam spiritualis efficacitatis baptismi partem negarent. Donare quidem eum remissionem veterum peccatorum, robur autem & virtutem; a spiritu ad resistendum nouis

---

Παῦλος πρὸς Σαμοσατίως, οὗ ἑταίρος μανιχαῖος Καθηλικὸς ἔβουα. Idem tradit Matthæus Blastares in synopsis, vbi aperte Paulinianitas a Paulicianis distinguit. Historia miscella in Nicephoro lib. XXIV. *Manichæorum vero, qui nunc Pauliciani dicuntur, amicus erat.* Paulicianorum hæresim in Thracia propagatam fuisse sub Constantino Copronymo, Theophanes auctor est, eamque a Michaële imperatore damnatam testatur eadem historia miscella in eius vita: *Diuino sane zelo imperator piissimus motus contra Manichæos, qui nunc Pauliciani dicuntur, capitalem animaduersionem promulgauit.* Sed & Montanistæ baptizari iubeantur c. CXII.

(u) Voss. de baptism. disput. XX. p. 241. Ab hoc Paulo Samosateno *Paulianistæ* vocabantur: vti ab altero Paulo samosateno Pauliciani, qui Manichæi erant: etsi Balsamo confundat. Sed diuersos esse, constat ex Cedreno, Matthæo Blastare in synopsis, historia miscella in Nicephoro & Michaële imperatore. cetera.

(x) Concil. Ephes. act. VII. (tom. III. concil. p. 809.) Placuit. - vt omnes, qui per vniuersam prouinciam hæretici Messaliani vel Enthusiastæ sunt, vel de eius hæreseos morbo suspecti, siue clerici siue laici sint, conueniantur: & si quidem anathematizauerint, iuxta ea quæ in prædicta synodo scripto pronuntiata sunt, in scriptis; si clerici fuerint, maceant clerici; si laici, ad communionem admittantur.

pecca-

peccatis non impertiri dicebant. Hoc ex THEODORETO discimus, qui ecclesie catholice doctrinam doctrinae *Messalianorum* de hoc capite comparans, mentem suam sic exprimit: „Non „[y] noniaculam, ut amentes putant *Messaliani*, tantum imita- „tur baptismus, precedentia auferens peccata. Hoc enim ex „superabundanti largitur. Si enim hoc solum opus erat bapti- „smatis, quorsum infantes baptizamus, qui peccatum nondum „gustarunt? Non enim hoc solum pollicetur sacramentum, sed „his maiora & perfectiora. Est enim arrha futurorum bono- „rum & typus future resurrectionis, & dominice passionis com- „municatio & dominice resurrectionis participatio, & pallium „salutis & tunica letitie & stola luminosa, vel potius lux ipsa. Ut adeo THEODORETUS ipse optimus verborum suorum inter- pres habendus sit, quando de *Messalianis* alio quodam loco durius loqui videtur, describens eos ut homines, [z] „qui baptisma „dicant suscipientibus nihil prodesse, perpetuam autem oratio- „nem & peccati radicem funditus euellere & malum demonem, „qui ab initio datus sit, ab anima expellere.„ Hæc enim cum ante memorata limitatione intelligenda sunt, quod baptismum in tantum utilem esse concesserint, ut omnia antegressa peccata abluat, sed ampliolem perfectionem haud largiatur. Atque in hunc modum ipsorum doctrinam repræsentat HARMENOPVLVS [a], *Messaliani*, inquit, *Manichæorum erroribus infecti, quadam insuper alia magis impura excogitarunt. Quippe mentem hominum a demonibus occupatam dicunt: naturam humanam in demonum*

- (y) Theodoret. epitom. diuin. decret. sive de fabul. hæretic. lib. V. c. XVIII. οὐ γὰρ, ὡς οἱ Φρονοληθῆς Μοσαλιανοὶ νομίζουσι, ξυρὸν μόνον μιμῆται τὸ βάπτισμα, τὰς προγεννηθείας ἀφαιρέσθρον ἀμαρτίας· τὸτο γὰρ ὅτι περιστάσις χαρίζεται· εἰ γὰρ τῆτο μόνον ἔργον ἢ τὸ βάπτισμα, ἀντ' ὅτι τὰ βρεφῆ βαπτίζομεν, εἰδὲν τῆς ἀμαρτίας γενοσθρμα· εἰδὲ γὰρ τὸτο μοιοι ἐπαγγέλλεται τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ τῆτων μειζω, καὶ τελειώτερα· ἀρραβὼν γὰρ εἰσι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἐσομένης ἀναστάσεως τύπος, καὶ κοινωνία τῶν δεσποτικῶν παθημάτων, καὶ μετεσῆα τῆς δεσποτικῆς ἀναστάσεως, καὶ ἰμάτιον σωτηρίας, καὶ χιτῶν ἐνφροσύνης, καὶ σολὴ φωτισθῆς, μάλλον δὲ αὐτὸ Φῶς.
- (z) Theodor. hæret. fab. lib. IV. c. XI. Μοσαλιανοὶ - - τὸ μὲν βάπτισμα Φασὶ μηδὲν εἶναι τὰς περιστάσις - - ἢ δὲ ἐνδελεχῆς σροσουχῆ, καὶ τῆν εἰς τῆς ἀμαρτίας πόρριζον ἀνασπῆ, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς συγκληρωθῆντα ποιηρὸν δαίμονα τῆς ψυχῆς ἐξελαινει.
- (a) Harmenop. de factis c. XVIII. Bibl. patr. gr. lat. tom. I. p. 136. Οἱ Μοσαλιανοὶ, τὰ τῶν Μανιχαίων νοσῆτες προσεξέυρον καὶ ἀλλ' ἄτλα μιαιώτερα· τὴν γὰρ εἶναι τῶν

esse

esse consortio: nec BAPTISMUM, nec perceptionem sacramentorum HOMINEM PURIFICARE: SED SOLAM IPSIS FAMILIAREM PRECATIONEM. Similiter EUTHYMIUS [b] eos describit: „Ne-
 „gant, inquit, diuinum baptismum posse radices euellere
 „peccatorum. Sed dominus noster Iesus Christus ait: *Nisi quis*
 „*renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.*
 „Itaque quum ignis diuinus sit spiritus sanctus, nam & in specie
 „ignearum linguarum super discipulos descendit, de quo & præ-
 „cursor dicebat turbis, Christi testificans excellentiam, *ille vos*
 „*baptizabit in spiritu sancto, & igne*, quemadmodum ignis sensibus
 „expositus, si siluam corripit, omnia comburit, quæ sunt super
 „faciem terræ, & radices exsiccat, & locum a sordibus expur-
 „gat, sic & spiritus sanctus, ac multo etiam magis. Ignis enim
 „est consumens nequitiam eorum, qui baptizantur. Has enim
 „arbitror ab istis radices peccatorum existimari. Quod si &
 „aqua purgat omnino corpora hominum, quis dubitet, quin
 „spiritus sanctus multo magis sine vlla comparatione cicatrices
 „& maculas, & sordes animarum expurget ac deleat? Neque
 „solum expurget & deleat, verum etiam illustret, nec illustret
 „modo, sed munera largiatur, vt docent apostoli, imprimisque
 „Paulus in distributionibus gratiarum spiritus sancti, quibus af-
 „ficiuntur illi, qui baptizantur. Ex qua narratione de *Messalianis*
 apparet, eos neque *Anabaptistas* fuisse neque *Quakeros*. Ne-
 que enim adultorum neque infantium baptismum reiciebant.
 Nam verus status controuersiae inter ipsos & ecclesiam catho-
 licam non erat de externi elementi aquæ usu in baptisinate, sed
 de internis & spiritualibus eius effectis, quæ *Messaliani* remissione
 peccatorum terminabant, ecclesia autem ad multa alia e-
 gregia beneficia & dona spiritus sancti extendebat. Quam ob
 causam ecclesia *Messalianos* numquam rebaptizauit, quod lega-
 mus, vti *Manichæos* aliosque hæreticos, usum aquæ, quæ exter-
 num a Christo præscriptum elementum erat, repudiantes. Si hoc
 vel neglectum, vel aliud quoddam elementum eius in locum sub-
 stitutum esset, tum baptismus non solum illegitimus sed etiam nul-

ἀιθρῶν ὑπὸ τῶν δαιμόνων κατέχευται λίγχοι τῆν ἀιθρῶν φῶσι, τῶν δαιμό-
 νων εἶναι κοινωτικὴν τὸ βάπτισμα, μὴ τελεῖν τὸν ἀιθρῶν, καὶ τὴν μεταλήψιν
 ἀλλὰ μόνον τὴν παρ' αὐτοῖς ἰσχύν.

(b) Euthym. panopl. part. II. tit. XXII. p. 55. (p. 215. b. tom. XIX. biblioth. max.
 patr. Lugdun. MDC.LXXVII.)

lus esse credebatur, utpote necessaria & essentiali quadam parte destitutus, quæ non nisi nouo baptismo suppleri poterat. Hinc quem certus quidam adolescens *Hebraus* ter effusa super caput eius arena, quod aqua in solitudine deesset, baptizatus esset, *Dionysius* episcopus *Ascalonenfis* cum denuo baptizari iubebat, quemadmodum historiam narrat IOANNES MOSCHVS [c]. Et hoc fiebat, non quia ab homine laico, extrema urgente necessitate, baptizatus fuerat, sed quia, ut WHITGIFTIVS [d] archiepiscopus nostras post *Centuriatores* [e] obseruauit, baptismus a quam non habuerat. Istiusmodi erat ecclesiæ opinio de necessitate baptismi in aqua, ut, ubi haberi poterat, numquam in eius neglectu vel contentu conuiueret; adeoque necessitatem eius contra hæreticos contentores urgebat eo ipso tempore, quando de catechumenis, qui sine baptismo, non ex contemtionem sed inuitabili necessitate, obiissent, benigne iudicabat: Qua de re libro proxime antecedente cap. II. §. XX. seqq. ex instituto egimus.

VNA tamen heic exceptio in quibusdam legis canonicæ collectionibus inuenitur. Nam decretum ibi habemus sub nomine *SIRICII* PAPÆ [f] in hanc sententiam: *Presbyter, qui in vi-*

(c) Mosch. prat. spirit. cap. CLXXVI. tot. (tom. II. bibl. patr. gr. lat. p. 1132. 1133.)

(d) Whitgift's Defence, tract. IX. p. 519.

(e) Centuriat. Magdeb. centur. II. c. VI. p. 82. Quum Iudæus quispiam, eo tempore, quo Romæ imperium Marcus Aurelius Antoninus tenuit, in arido forte & deserto loco eum christianis iter faceret, & psalmos vna cum iis caneret; euenit, ut morbo repentino & graui Iudæus eo in itinere corripere- tur: adeo ut de salute sua, cum ipse, tum hi, quorum comes erat, desperarent. Multis igitur precibus sollicitat ille christianos: ne se ita in extremis constitutum relinquerent; sed sacrum lauacrum sibi conferrent. Illi vero cum hoc ei se facere posse negarent; quia & sacerdote & aqua destituerentur, sine quibus baptismus fieri non posset: magis Iudæus & impensius obsecrare, & adiuratione eos, ne hoc sibi negarent, adigere. Ad quod illi, detractis homini vestibus, arena eum pro aqua ter consperere; addentes: Baptizare se eum in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Quam rem continuo miraculum consecutum est: ut nimirum is, qui, propter affectionem grauem & periculosam, pedibus pridem insistere non posset, nunc restitutus reliquum, quod superesset itineris, firmus, & validus cum illis conficeret. Quum igitur ad locum suum rediissent; episcopus Alexandriæ, ab illis consultus, de sententia ecclesiæ respondit: baptismum esse Iudæum; si modo aqua denuo perfunderetur.

(f) Vid. Antonius Augustinus de emendat. Gratiani p. 200. & Baluz. not. in Anton. p. 437.

no baptizat proxima necessitate, ut eger non periclitetur, pro tali re nulla ei culpa adscribatur. Si vero aqua aderat, & necessitas talis non urgebat, hic communione priuatur. Insanus vero ille, si in sancta trinitate baptizatus est, in eo baptismo permaneat. Enim vero ANTONIVS AVGVSTINVS & BALVZIVS obseruarunt, non esse hoc decretum SIRICII, sed STEPHANI II., qui octavo saeculo medio vixit. Ut adeo tamquam idoneum testimonium, quo, quæ veteris ecclesiæ consuetudo fuerit, ostendatur, adlegari non possit. ANTONIVS AVGVSTINVS ecclesiæ primitiivæ eiusmodi morem fuisse, disertis verbis negat. Et ex AMBROSIO plane evidens esse videtur, quod demta aqua baptismus consistere nequeat, quando [g] ait: *Quid est aqua sine cruce Christi? Elementum commune, sine ullo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua regenerationis mysterium.* Sed ex recentioribus BEZA [h] & de scholasticis quidam FRANCISCVS TOLETVS & GREGORIVS DE VALENTIA rem aliter determinant: quorum contra sententiam disputare nostri non est instituti, sed tantum declarare, quam communissimam & tritissimam antiquorum ecclesiæ scriptorum sententiam fuisse, iudicemus.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT TERTIVM

DE ANTIQVA BAPTIZANDI FORMVLA, ET DE
HAERETICIS, QUI EAM VEL MVTVAVNT, VEL COR-
RVPERVNT.

§. I.

*Vstata baptizandi formula in nomine patris, filii & spiritus
sancti.*

PROXIME post materiam baptismi consideranda est verborum formula, qua ille olim administratus est. Atque hæc generatim istiusmodi verborum formula erat, quæ expressam trium personarum sacrosanctæ trinitatis mentionem faciebat,

(g) Ambros. de iis, qui initiantur c. IV.

(h) Beza epist. II. ad Thomam Tilium (p. 196. volum. III. tractat. Theologic. Genevæ MDLXXXII. fol.) Desit etiam aqua, & tamen baptismus alicuius differri cum ædificatione non possit nec debeat, ego certe quovis alio liquore non minus rite quam aqua baptizari.

secundum primam seruatoris nostri institutionem, quando discipulos in nomine patris, filii & spiritus sancti baptizare iussit. Hoc ipsum auctor recognitionum [a] intelligit, quando homines sub appellatione triplicis sacramenti; & alio loco [b], nomine trinae beatitudinis inuocato super se, baptizari dicit. TERTULLIANVS [c] hoc ipsum ad institutionem Christi refert, dicens: *Lex tingendi, imposita est & forma prescripta, Ite, inquit, docete nationes, tingentes eas in nomine patris & filii & spiritus sancti.* Et alio loco [d] Christum, dicit, mandasse discipulis suis, *ut tingerent in patrem & filium & spiritum sanctum.* Et addit: *Nec semel, sed ter, ad singula nomina, in singulas personas tinguimur.* CYPRIANVS hanc consuetudinem iridem ex institutione CHRISTI deriuat, Dominus, inquit [e], *post resurrectionem discipulos suos mittens, quemadmodum baptizare deberent, instituit & docuit, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Ite & docete gentes omnes, baptizantes eas in nomine patris & filii & spiritus sancti. Insinuat trinitatem, cuius sacramento baptizarentur.* Et porro contra istos haereticos, qui in solius IESU CHRISTI nomine baptizabant, ex eodem fundamento disputat [f], quod Christus non in vna persona sed in plena & adunata trinitate baptizari gentes iusserit. Hinc OPTATVS [g] baptismum lauacrum vocat, quod Christus in TRINITATE celebrandum esse mandarit, & aquam sanctam, quae de trium nominum fontibus inundet. Ut plura testimonia, (quae

(a) Clem. Rom. recognit. lib. VI. c. IX. (apud Coteler. vol. I. p. 551.) Est in aquis istis misericordiae vis quaedam; quae ex initio ferebatur super eas, & agnoscit eos, qui baptizantur sub appellatione triplicis sacramenti, & eripit eos de supplicis futuris; quasi donum quoddam offerens Deo animas per baptismum consecratas.

(b) Id. lib. III. c. LXVII. Baptizabitur vnusquisque vestrum in aquis perennibus, nomine trinae beatitudinis inuocato super se.

(c) Tertull. de bapt. c. XIII.

(d) Id. contr. Praxeam c. XXVI.

(e) Cyprian. epist. LXXIII. ad Iubaian. p. 200. (p. 307. edit. Fell. Amstelod.)

(f) Ibid. p. 206. (p. 311.) Quomodo quidam dicunt, foris extra ecclesiam immo & contra ecclesiam, modo in nomine Iesu Christi vbicumque. & quomodocumque gentilem baptizatum, remissionem peccatorum consequi posse: quando ipse Christus gentes baptizari iubet in plena & adunata trinitate.

(g) Optat. lib. V. p. 85. (p. 101. edit. Paris. MDCLXXIX.) Christi vox est, Qui semel lotus est, non habet iterum necessitatem lauandi: Quia est mundus

innumera sunt) ne memorem, AVGVSTINVS [b] hanc non tantum generalem ecclesiae catholicæ, sed plerorumque etiam hæreticorum praxin fuisse, obseruat. *Quis nesciat, inquit, non esse baptismum Christi, si verba euangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint? Sed facilius inveniuntur hæretici, qui omnino non baptizent, quam qui non illis verbis baptizent.*

§. II.

Hæc verborum formula generatim credita in baptismo necessario adhibenda.

ET hinc apparet, quod AVGVSTINVS & alii isti scriptores hanc ipsam verborum formulam in baptismi administratione, ob primam constitutionem & mandatum, necessario adhibendam esse crediderint. Hancque vniuersalem sententiam veterum, si ab vno alteroue discefferis, fuisse porro demonstrari potest. *Canoncs apostolici [i], Si quis episcopus, inquit, aut presbyter, secundum domini constitutionem non baptizauerit in nomine patris, filii, & spiritus sancti, deponatur.* Et ATHANASIVS [k] de tali baptismo vt nullo loquitur, qui alio quocumque modo peractus sit. *Qui aliquid de trinitate detrahit, & in solo patris, vel filii nomine baptizatur aut sine spiritu, in patre & filio, nihil accipit, sed vacuus nec initiatus ipse & is, qui dare videtur, manet; siquidem initiatio non nisi in trinitate sita est.* Et alio loco [l] ait: *Sanctum baptismum, in quo totius nostræ fidei posita est constitutio, non in verbum, sed in patrem, filium & sanctum spiritum datur.* DIDYMVVS ALEXANDRINVS [m] ATHANASII vestigia premit. „Non arbi-

totus, & de eo sanacro pronuntiauit, quod de trinitate celebrandum esse mandauerat: non de Iudæorum aut hæreticorum, qui dum lauant, fordiant: sed de aqua sancta, quæ de trium nominum fontibus inuadat.

(b) Augustin. de bapt. lib. VI. c. XXV.

(i) Canon. apostol. c. XLIX. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν κυρίου διαταξὴν μὴ βαπτίσῃ εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα - καθαιρεῖσθαι.

(k) Athan. epist. ad Serapion. tom. I. p. 204. Par. MDLXXXVII. (p. 678. c. edit. Par. MDLXXVIII.) ὁ ὑπεξαίρετός ἐστι τῆς τριάδος, καὶ ἐν μόνῳ τῷ τῆ πατρὸς ὀνόματι βαπτίζομεθα, ἢ ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι τῶ υἱῷ, ἢ χάρις γὰρ τῷ πνεύματι ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, ἧδὲν λαμβάνει, ἀλλὰ κείος καὶ ἀτελής αὐτὸς τε καὶ ὁ δοκῶν δίδοται ἐν τῇ τριάδι γὰρ ἡ τελείωσις ἴσιν.

(l) Id. orat. V. contra Arian. p. 335. (orat. IV. tom. I. p. 633. f.) τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἐν ᾧ πίστεως πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὀρεῖται, ἐκ εἰς λόγον, ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται.

(m) Didymus de spirit. sanct. lib. II. (bibl. patr. tom. IX. p. 37. edit. Par. MDCLIV.)

„tror, inquit, quemquam tam vecordem, atque insanum fu-
 „turum, vt perfectum baptisma putet, quod datur in nomine
 „patris, & filii, sine adsumptione spiritus sancti: aut rursus in
 „nomine patris & spiritus sancti, filii vocabulo prætermisso: aut
 „certe in nomine filii & spiritus sancti, non præposito vocabu-
 „lo patris. Licet enim quis posset esse faxei, vt ita dicam, cor-
 „dis, & penitus mentis alienæ, qui ita baptizare conetur, vt
 „vnum de præceptis nominibus prætermittat, videlicet contra-
 „rius legislator *CHRISTO*; tamen sine perfectione baptizabit;
 „immo penitus a peccatis liberare non poterit, quos a se ba-
 „ptizatos existimauerit, Idem adfirmat *IDACIVS CLARVS* [n],
 contra *Varimundum Arianum* pro diuinitate spiritus sancti sic ar-
 gumentans: *Si spiritus sanctus deitatis substantia patri & filio non*
coæquatur, cur sacramento sacri baptismatis nihil absque illo compleatur?
BASILIVS [o] integrum caput hac de re habet. Ipsa inscri-
 ptio est *a huiusmodi eos, qui dicunt, sufficere baptisma tantum in nomine*
domini. Et quamuis vrgeant, quod in diuersis scripturæ locis
 baptisma tantum in nomine *CHRISTI* datum dicatur, respon-
 det tamen, quod in omnibus istis locis, etiamsi solius Christi
 nomen memoretur, tota trinitas intelligenda sit. Quod in
 similibus loquutionibus de spiritu sancto confirmat, *1 Cor. XII,*
13. Omnes in vno corpore, & in vno spiritu baptizati sumus. Rursum
Act. I, 5. Vos baptizabimini spiritu sancto non multis istis post diebus.
 Vbi spiritus tantum in baptismate fecisse mentionem videntur
 apostoli. *At non ideo, inquit, quis dixerit, perfectum esse baptisma,*
in quo solum spiritus nomen inuocatum est. Oportet enim inuolabilem
manere traditionem, que in viuifica gratia data est. Formam bapti-
 zandi, mandato *CHRISTI* *Matth. XXVIII.* præscriptam, intelli-
 git. Unde infert: *Sicut credimus in patrem & filium & spiritum*
sanctum, sic & baptizamur in nomine patris & filii & spiritus sancti.
 Hinc *VOSSIVS* [oo] pariter & *PETAVIVS* [p] insigniter fallun-

(n) Idacius lib. III. contr. Varimundum, (bibl. patr. tom. IV. p. 300.)

(o) Basil. de spir. sancto. (tom. II. p. 316. edit. MDCXXXVII.) ἀλλ' ἔτι παρὰ τῶν
 τίτλων αἱ πρὸς ἑαυτῶν βλάβαι, ἃ μῖνοι τὸ ὄνομα τῷ πνεύματι ἐπέκλησεν· καὶ γὰρ
 ἀπαράβατον μῖνον τὴν αὐτῆς ζωοποιῶ χάριτι δεδομένη παράδοσιν· - - εἰς γὰρ πι-
 τεύομεν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἕνα καὶ βαπτίζομεθα εἰς τὸ ὄνομα
 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

(oo) Voss. de bap. disput. II. thes. V. p. 51. Secutus hac parte (Ambrosius) vt fa-
 cere solet, Basilium; cuius ista verba περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος: Ἡ τῷ χριστῷ πνο-

tur, quando BASILIVM illis adnumerant, qui baptismum in folio Christi nomine ratum esse statuerunt, quum hic tam manifesto contrarium tueatur. Multa alia testimonia ex THEODORETO [q], GREGORIO NAZIANZENO [r], GREGORIO NYSSENO [s], THEOPHYLACTO [t] aliisque heic interponere poteramus, sed decretum tantum VIGILII episcopi Romani adde-

ηγορία τῶ πατρὸς ἐστὶ ὁμολογία· ἄλλοι γὰρ τοῖ τε χριστῷ θεῷ, καὶ χρισθάντῳ υἱῷ, καὶ τῷ χριστῷ τῷ πνεύματι.

(p) Petau. de trinit. lib. II. c. XIV. n. VI. In ea esse Basilii sententia videtur, baptismum in solo spiritus sancti nomine tributum, perinde ac Christi folium, ratum ac validum fuisse.

(q) Theodoret. epist. CXLVI. ad Ioan. oecon. (tom. III. p. 1038. a.) διὰ τοῦτο τῷ κυρίῳ προσεταχόσθαι βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱῶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὁ τρισμακάριος Πέτρος τοῖς τὸ κήρυγμα δεδωγμένοις, ἐροῖσιν ἢ καὶ ποιῆσαι, πιστεύσατε, ἴψῃ, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τῶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ταυτοῖ τῆς προσηγορίας πᾶσαν ἐχρήσθη τῶ θεῷ κηρύγματι τῆν δύναμι. Propterea quum dominus præcepit baptizare in nomine patris & filii & spiritus sancti, beatissimus Petrus ab iis, qui prædicationem susceperant, interrogatus, quid facere oporteret, *Credite*, inquit, *& baptizetur unusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi*, quasi nomen hoc vim omnem divini mandati contineret.

(r) Nazianz. orat. XXIV. p. 431. ἐπιδομῆι τοῖς περὶ Κορινθίῳ πρὸ τῶ βαπτίσματος, ἄλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων ὡς ἀμφοτέρωθεν, ἢ τε ἂν ἐπιποιτῶ διδοποιῶν; ἀλλ' ἔδουλικῶς, καὶ ἐξ ὧν ἐπιζητῆται πρὸς τὴν τελείωσιν, τὴν θεοσητῆ μάρτυράσθαι τῷ πνεύματι. Ad Cornelium ante baptismum accedit: ad alios, apostolorum opera, post baptismum. Ita vtrumque, nempe & ex eo quod herili, non autem senili modo accedit, & ex eo quod ad baptismum omnibus numeris absolvendum requiritur, spiritus sancti divinitas testanda relinquatur.

(s) Nyssen. de bapt. Christi, (tom. III. p. 372. c.) καταλειπὸν δὲ μοι συμπλέξασθαι, ἀπέσθαι τοῖς τῷ κυρίῳ φωνῶν, εἰ δύνασθαι, αἰ τὴν ἐπὶ κλητῶν τῶ βαπτίσματος τοῖς ἀσθραποῖς ἰσομοιτίσθαι ἢ δὲ φωνῶν τὸ τῷ δεσπότῳ παραγγέλλω; βαπτίζοιτες ὡτὸς εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱῶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Omite mecum confingere & oppone te, si potes, domini vocibus, quæ & invocationem & cognominationem baptismatis hominibus institerunt. Et quæ sunt verba dominici præcepti? Baptizantes eos in nomen patris & filii & spiritus sancti.

(t) Theophyl. in Luc. XXIV. (p. 545. d. Paris. MDCXXXI. d.) πῶς δὲ τὸ βάπτισμα νοῦσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶ Χριστοῦ μόνον γίνεσθαι, καὶ ταῦτα ἀπαχῶ διδασκάλωμοι εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς καὶ τῶ υἱῶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· τελειῶν τῶτο; πῶσθαι μὲν ἂν τῶτο φασί, ὅπ τὸ βάπτισμα ὅταν λέγωσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶ Χριστοῦ γίνεσθαι, ἔτῶτο λέγωσθαι, ὅπ δὲ ἐπὶ μόνῳ τῷ Χριστῷ ὀνοματῶ τῶτο τελειῶν, ἀλλ' ὅπ τὸ τῷ Χριστῷ βάπτισμα, ὁ Χριστὸς ἐραπίσθαι, ταῖσι πνευματικῶν ἐκ Ἰδαϊκῶν. λ. σ. λ. Quomodo baptismus in nomine solius Christi fieri intelligemus, præ-

mus,

mus, quod & morem ecclesiæ, & seueritatem censuræ eius erga quoscumque, hanc præscriptam baptizandi regulam migrare aufos, ostendit. *Si quis episcopus, inquit [u] aut presbyter iuxta præceptum domini non baptizauerit in nomine patris & filii & spiritus sancti, sed in una persona trinitatis, aut in tribus patribus, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, proiciatur de ecclesia.*

§. III.

Num baptismus, in solius Christi nomine tributus, in ecclesia vquam ratus & validus fuerit.

EQVIDEM inter omnes scriptores veteres non nisi duos inueni, qui plane & directe vllam aliam baptizandi formam, præter eam, quæ a Christo præscripta fuit, approbent. GENNADIUS [x] *Vrsini* cuiusdam monachi *Africani* mentionem facit, eumque dicit scripsisse „aduersus eos, qui rebaptizandos hære-

fertim quum alias doceamur baptizare in nomine patris & filii & spiritus sancti? Igitur primum quidem dicimus, quod quando dicimus, baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus, quod oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quod Christi baptisma, quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Iudaicum. cetera.

Fulgent. de incarnat. c. XI. p. 298. n. 21. (edit. Par. MDCLXXXIV. 4to) Omnis qui in nomine patris & filii & spiritus sancti sacramento sanctæ regenerationis abluitur, non nisi in Christi morte ac nomine baptizatur, vt euidenter appareat, illi nos conscriptos esse per baptismum in morte, in cuius vno cum patris & spiritus sancti constat nomine baptizatos.

Cyrrill. Alex. dialog VII. de trinit. tom. V. p. 633. ἔχ' ἂν μεταγωγῆν τοῖς ἀγίοις διδασκάλοις κεκέλευκεν ὁ σωτῆρ; πορευθέντες γὰρ, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τῆ πατρὸς καὶ τῆ υἱὸς καὶ τῆ ἁγίῃ πνεύματι. τί γὰρ τί καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, τῶν πεπιστευκῶν ἡρώτων πιας. εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβητε πιστεύσαντες; δισφρασίαν δὲ τῆτο ἐκείναι, καὶ ἀναφανδοὶ ἐρηκότων, ἀλλ' εἰ πνεῦμα ἅγιον εἶναι, ἡκούσασθε, ἐπέμμε λέγων εἰς τὸ ἐν βαπτίσει; ἔκ ἐν καλῶ γινώσκω τὴν πίσιν εἰδώς, ἕτε μὴ ἀρπίας ἔχει δύνασθαι ποτε, εἰ μὴ πρῶτον το τελείως εἰς Θεοὶ πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὴν ὁμολογίαν σφίρμα. Annon ita nos doceri per sanctos discipulos seruator voluit, euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris, & filii & spiritus sancti. Quo circa beatus Paulus nonnullos fideles rogabat: Num spiritum sanctum accepistis credentes? Quod quum illi negarent, palamque dicerent: Sed neque, si spiritus sanctus est, audiuimus, increpavit dicens: In quo ergo baptizati estis? quum nosset fidem rectam non esse, neque adeo recte se habere vquam posse, nisi perfectæ fieret in Deum patrem & filium & spiritum sanctum confessione edita.

(u) Vigil. epist. II. ad Eutherium c. VI. (tom. V. concil. p. 313.)

(x) Gennad. de scriptor. eccles. c. XXVII.

„ticos decernant, docentem, nec legitimum, nec Deo dignum
 „rebaptizari illos, qui in nomine vel simpliciter Christi, vel in
 „nomine patris, filii & spiritus sancti, quamuis prauo sensu,
 „baptizentur: his autem post sanctæ trinitatis & Christi simpli-
 „cem confessionem sufficere ad salutem manus impositionem
 „catholici sacerdotis., Hic auctor manifesto distinguit inter
 duas baptizandi formulas, alteram cum explicita trium persona-
 rum trinitatis mentione, alteram vero in solius Christi nomine;
 vtramque legitimam pronuntiat & sensu eandem, etsi verbis
 aliam ab alia discrepantem. Et AMBROSIVS, fateor, in eadem
 fuisse sententia videtur. Nam omnes illas phrasas scripturæ,
 quæ de baptismo in nomine CHRISTI loquuntur, eo accipit,
 vt vsum eiusmodi formulæ denotent, qualis hæc est: *Ego baptizo*
te in nomine Christi, sine vlla expressa trium personarum mentio-
ne, tametsi tota trinitas simul in ea esset comprehensa. Qui
benedicitur in Christo, inquit [z], benedicitur in nomine patris & filii
& spiritus sancti, quia vnum nomen, potestas vna. - - Acthiops eiu-
cbus Candacis reginæ baptizatus in Christo, plenum mysterium consequu-
tus est. - - Quemadmodum si vnum in sermone comprehendas, aut pa-
trrem aut filium, aut spiritum sanctum, fide autem nec patrem, nec filium
nec spiritum abneges, plenum est fidei argumentum: ita etiam quamuis
& patrem & filium & spiritum dicas, & aut patris, aut filii, aut spiritus
sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Et porro: Qui
unum dixerit, trinitatem signauit. Si Christum dicas, & deum patrem,
a quo vnctus est filius, & ipsum, qui vnctus est, filium, & spiritum, quo vnctus
est, designasti. Et si patrem dicas, & filium eius & spiritum oris eius
pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Et si spiritum
dicas, & Deum patrem, a quo procedit spiritus, & filium, quia filii quo-
que est spiritus, nuncupasti. Atque ita secundum AMBROSIVM
 sufficiens fuit baptisma, etiamsi vnus duntaxat personæ, patris,
 filii, vel spiritus sancti expressa mentio in illius administratione
 facta esset, quia sub vnus appellatione reliquæ duæ sensu or-
 thodoxo comprehendendi credebantur. Sed hæc plane singularis
 AMBROSII opinio videtur fuisse, vniuerso antiquorum scripto-
 rum agmini contraria. Quamuis enim PETAVIVS BASILIVM
 ei iungat; & VOSSIVS CYPRIANVM & ATHANASIVM &

(z) Ambros. de spirit. sancto lib. I. c. III.

operis imperfecti auctorem, qui sub nomine scripsit CHRYSOSTOMI, eidem sententiæ fauisse dicat; ex iis tamen, quæ ex CYPRIANO, ATHANASIO & BASILIO in medium protulimus, euidenter apparet, diuersum eos sensisse, erroremque & primæ institutionis migrationem vocasse, si quis in solius CHRISTI nomine baptismum dedisset. Vnde porro patet, eos ista loca scripturæ, quæ de baptisinate, in nomine IESU, vel domini vel Christi tributo, loquuntur, non tamquam nouas baptizandi formulas, a prima formula per CHRISTVM tradita diuersas, spectasse; sed ita, vt EULOGIVS apud PHOTIVM [a] ea interpretatus est, *In Christo IESU baptizari*, inquit, *significat, secundum præceptum & traditionem IESU Christi baptizari: hoc est in patre, filio & spiritu sancto.* Secundum quem sensum sequitur, vt formula baptizandi a Christo tradita, non, vt quidam sibi persuadent, mutata, sed ab ipsis apostolis, & post ipsos generali ecclesiæ catholicæ consensione & praxi curate obseruata sit.

§. IV.

De mutationibus in forma baptismi factis. Primo a Trichestis & Priscillianistis.

VERVM ENIM VERO sectis subnascentibus & incrementibus in ecclesia, quædam variationes hac in re inter illas factæ sunt. Licet enim, AVGVSTINO obseruante, plerique hæretici, qui omnino aliquem baptismum retinebant, illis in ecclesia vtitatis verbis baptizarent; erant tamen, qui iis relictis nouas verborum formulas inueherent, prout a sua ipsorum imaginatione vel hæresium suarum genio agerentur. Iam primis sæculis non-

(a) Eulog. ap. Phot. cod. CCLXXX. p. 1608. Τὸ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν βαπτίζεσθαι, οὐ μόνον ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν ἐντολὴν καὶ παράδοσιν τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ βαπτίζεσθαι πατρίσιν, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

Augustin. contr. Maximin. lib. III. c. XVII. Si autem, quia non est nominatus (Spirit. S.), quod etiam per illum facta sit creatura; quando de filio dictum est, omnia per ipsum facta sunt: ideo putas, Dei spiritum non esse creatorem, procul dubio nec in eius nomine, poteris baptizatos dicere, quibus ait Petrus: Agite poenitentiam & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi, quia non ait, & spiritus sancti: nec in patris nomine, quia nec ipse ibi est nominatus. Si autem etiam non nominatis patre & spiritu sancto, in nomine Iesu Christi iussi sunt baptizari: & tamen intelliguntur non baptizati, nisi in nomine patris & filii & spiritus sancti: cur non sic audis de filio Dei, omnia per ipsum facta sunt: vt & non nominatum intelligas ibi etiam spiritum sanctum?

nulli doctrinam de *trinitate* in *tritheismam* conuertebant, & trium personarum loco, sub œconomia patris, filii & spiritus sancti, tria collateralia, coordinata & initii expertia entia introducebant, facientes ea tria absoluta & independentia principia, sine vlla relatione ad patrem & filium; quæ maxime propria trium deorum notio est. Sic facta mutatione doctrinæ de sacrosancta trinitate, mutationem quoque formulæ baptizandi, illi mutationi respondentem, faciebant. Nam loco formulæ baptizandi in nomine patris, filii & spiritus sancti prorsus aliam adhibebant, baptizantes in nomine trium sine initio principiorum, vti ex canone quodam de sic dictis *apostolicis*, qui directe contra eos factus est, discimus: *Si quis episcopus [b] aut presbyter, secundum domini constitutionem non baptizauerit in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, sed in tria sine initio principia, aut in tres filios, aut in tres paraclitos, deponatur.* Hic canon hæreticos nominatim non appellat, ex alio tamen canone concilii *Bracarenfis* colligere nobis licet, fuisse *Gnosticos*, qui primi hoc *tritheismi* genus, seu doctrinam de tribus diis in mundum inuexerint, quam postea *Priscillianista* adsumserunt, qui simul cum illis in hoc concilio damnantur. Canon enim iste sic habet [c]. *Si quis extra sanctam trinitatem alia, nescio quæ, diuinitatis nomina introducit; dicens, quod in ipsa diuinitate sit trinitas trinitatis, sicut Gnostici & Priscillianista dixerunt, anathema sit.* Hæc assertionis trium ingenitorum principiorum consequentiâ erat. Nam hoc ipso tres patres, & tres filios & tres spiritus sanctos faciebant, quæ erat trinitas trinitatis, vti concilium ipsos incusat. Quo grandi errore ducti in nomine trium patrum, vel trium filiorum, vel trium spirituum sanctorum nonnumquam baptizabant: Quemadmodum ex decreto *VIGILII* papæ, contra omnes istiusmodi hæreticas innovationes facto, liquido apparet: *Si quis episcopus aut presbyter iuxta preceptum domini non baptizauerit [d] in nomine patris & filii & spiritus sancti, sed in vna persona trinitatis, aut in duabus, aut in tribus patribus, aut in tribus filiis, aut in tribus paraclitis, proiciatur de ecclesia Dei.*

(b) Can. apost. c. XLIX. *Εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν μὴ βαπτίσῃ εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀνδράρας, ἢ εἰς τρεῖς υἱούς, ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καθαιρεῖται.*

(c) Concil. Bracar. I. can. II. (Labbeo concil. I. c. II. tom. V. concil. p. 837.)

(d) Vigil. epist. II. ad Euthr. (tom. V. concil. p. 313.)

§. V.

Secundo, a Menandro eiusque sectatoribus.

ALIA baptismatis corruptio a Menandro introducta est, qui discipulus fuit Simonis Magi, & omnibus magistri sui hæresibus hanc propriam addidit, vt negaret, habere posse quemquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset, vti fidem nobis facit TERTULLIANVS [e]. Cuius corruptionis ratio ab IRENAEO [f] & EPIPHANIO [g] indicatur, qui ipsum se pro Messia venditasse dicunt: „docuisse enim, se ad humani generis salutem emissum, atque vt nonnullos suum ad mysterium, „contraheret, ne angelorum ac principatum potestatumque, „quæ mundum condidissent, dominationi subessent, „. Et THEODORETUS [h] eadem de illo narrat. Nam *Scruatorom*, inquit, se ipsum appellauit. *Saluari autem dixit eos, qui in ipsum baptizentur, & potentiores etiam in hac vita effici, potestatemque accipere, vt mundi effectrices potestates facillime superent.* Sed hæc adeo absurda hæresis erat, vt, quemadmodum EPIPHANIVS obseruat, in ecclesiam numquam inualuerit. Menander, vt TERTULLIANVS [i] auctor est, suis promiserat, fore, vt qui in ipsius nomine baptizarentur, immortales & incorruptibiles & statim resurrectionis compotes fierent: sed breuis temporis experientia hanc

(e) Tertull. de præscript. c. XLVI. Quidquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere posse quemquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset.

(f) Iren. lib. I. c. XXI. Huus (Simonis) successor fuit Menander, Samarites genere, qui & ipse ad summum magiæ peruenit. Qui primam quidem virtutem incognitam ait omnibus; se autem eum esse, qui missus sit ab inuisibilibus saluatorem pro salute hominum. Mundum autem factum ab angelis; quos & ipse similiter, vt Simon, ab Ennoia emissos dicit.

(g) Epiphani. hæres. XXII. n. I. ἔλεγεν ἰαυτὸν πεπεμφθῆναι εἰς σωτηρίαν ὄψθαι, καὶ εἰς τὸ συνάγειν πᾶσι εἰς τὸ ἰαυτῷ μυήσθαι, διὰ τὸ μὴ ὑπὸ τῶν ἰδὼν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν κατακυριευθῆναι.

(h) Theodoret. hæret. fab. lib. I. c. II. σωτῆρα ἰαυτὸν προσηγόρευε - - σάξομαι δὲ τὰς εἰς αὐτὸν βαπτισμένους, καὶ κρείττους ἀπτελεῖσθαι, καὶ τὰ δὲ τῷ βίῳ, καὶ λαμβάνειν δύναμιν εἰς τὸ ἴσασθαι τῶν κοσμοποιῶν δυνάμεων περιγίνεσθαι.

(i) Tertull. de anima c. L. In hoc scilicet se a suprema & arcana potestate legatum, vt immortales & incorruptibiles & statim resurrectionis compotes fiant, qui baptismi eius induxerint. -- At ubi sunt illi, quos Menander ipse perfudit, quos in Stygem suam merfit? Apostoli perennes veniant, adstant: videat illos meus Thomas, audiat, contrectet, & credat,

stoliditatem confutauit. Nam circumacto centum annorum tempore, nullus ex perennibus eius apostolis apparuit, qui de iactatæ illius resurrectionis veritate dubitantes conuinceret. Atque ita nefaria ista baptismi *CHRISTI* deprauatio mox sua ipsius absurditate concidit.

§. VI.

Tertio, *ab Elcesæis.*

NON minus absurda mutatio ab *Elcesæis* facta est. Hi ab *Elcesai* quodam, qui hæresim incepit, nomen sortiti & docti, carminibus dæmonumque inuocationibus utebantur & baptismatibus in elementorum confessione, quemadmodum eos repræsentat *THEODORETVS* [*k*]. Tametsi, quale illud baptisma fuerit, non facile ad colligendum est, quum præter *THEODORETVM* vix sint, qui huius hæreseos faciant mentionem. Fuerunt autem magni astrologiæ & magiæ admiratores, vnde forte euenit, vt elementa, compositis certis litteris & nun eris, quibus in magicis operationibus vsi sunt, in baptismum suum inueherent.

§. VII.

Quarto, *a Montanistis & Sabellianis.*

MONTANISTAE siue *Cataphryges* nouam quoque baptismi formam introduxerunt, *Montanus* enim, ipsorum antesignanus, spiritum sanctum se esse aiebat, duabus vatibus *Priscilla* & *Maximilla* sibi constitutis, quas ex inspiratione libros scribere dictabat. Itaque sectatores eorum, magni eos facientes, corrupta vetere baptismi forma, in patrem & filium & *Montanum Priscillamue* baptizabant, vt *BASILIVS* [*l*] auctor est, qui idcirco eorum baptismum nullum & necessario iterandum esse iudicat, si qui ex illis in catholicam ecclesiæ communionem recipi velent. *THEOPHYLACTVS* [*m*] eadem de illis memoriæ prodi-

(*k*) Theodoret. hæretic. fabul. lib. II. c. VII. ἰσχυρῶς δὲ καὶ δαιμόνων ἐπικλήσει καὶ οὕτως κίχρηται, καὶ βαπτίσματι ἐπὶ τῇ τῶν στοιχείων ἐμολογίᾳ

(*l*) Palsi. epist. can. l. c. l. πῶς λόγοι ἔχει, τὸ τῶν βαπτισμάτων ἰσχυρῶς, τῶν βαπτίζονται εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ Μοντανὸν ἢ Πρισκίλλαν; εἰ γὰρ ἰσχυρῶς ποιοῦσι οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδωμένα ἡμῖν βαπτίζοντες. Quænam habet rationem, verum eorum baptismum iudicari, qui in patrem & filium & Montanum Priscillamue baptizant? Non enim sunt baptizati, qui non in ea, quæ nobis sunt tradita, baptizati sunt.

(*m*) Theophyl. in Luc. XXIV. p. 546. Πῶς λοιπὸν αἱ βορβορώδεις γλῶσσαι τῶν βαπτίζοντων
Y 3 dit,

dit, narrans, foetulentas ipsorum linguas baptizasse in *Montanum*, & *Priscillam* & *Maximillam*. Quo ipso non hoc dicere velle censendus est, quod his tribus nominibus loco trinitatis vsi sint, sed loco spiritus sancti nomina *Montani* vel *Priscilla* vel *Maximilla* patri & filio addiderint. Quam ob causam maxime probabile est, concilium *Laodicenum* [u] ipsos ab ecclesiae episcopis & presbyteris baptizari iussisse, non obstante, quod eorum aliqui in clero sic credito apud illos fuerint, non tantum ad dignitatem episcoporum euecti, sed titulo etiam patriarcharum & *maximorum*, vti concilium illud loquitur, insigniti. Idem decretum in primo concilio generali *Constantinopolitano* [o] & aliis quibusdam contra illos factum est. **HIERONYMVS** videtur significare, hosce *Montanistas* in doctrina de trinitate fuisse reuera *Sabellianos*. Licet enim trinitatem personarum diuinarum credere praeseferrent, sensu tamen aequiuoco tantum, perinde ac *Sabellius* antea fecerat, eam admittebant, vt tres personae non nisi tria nomina, vel diuersae vnius eiusdemque personae apparentiae essent. Hinc **HIERONYMVS** ecclesiae catholicae doctrinam cum *Montanistarum* placitis conferens; *Primum*, inquit [p], in fidei regula discrepamus. Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua vnumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus. Illi Sabellii dogma sectantes, trinitatem in vnius personae angustias cogunt. Hoc

ζῶταν εἰς Μοντανὸν, καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν. Vbi foetulenta lingua baptizantium in Montanum, & Priscillam, & Maximillam?

(u) Concil. Laodic. can. VIII. (tom. I. conc. p. 1497.) περὶ τῶν τὰς ἀποτῆς αἰρέσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπιτρέφοντας, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένη παρ' αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγιστοι λέγοντο τῶν ποιῶντων μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατηχεῖσθαι τε καὶ βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων. Eos, qui ab eorum haeresi, qui Phryges dicuntur, conuertuntur, siue sint in clero, qui apud illos exillimatur, siue *maximi* dicuntur; omnes eos cum omni studio catechizari seu initiari & baptizari ab ecclesiae episcopis & presbyteris.

(o) Concil. Constantinop. I. can. VII. (tom. II. concil. pag. 951. c.) Μοντανιστὰς τὰς ἐσαυθῶτα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανὸς - - ὡς Ἰδανὸς δεχόμεθα καὶ ἕτερος κατηχεῖσθαι αὐτῶν, καὶ ποιῶντων αὐτῶν χρονίζον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀποστῆσαι τῶν γραφῶν καὶ τότε αὐτῶν βυπνήσομεν. Montanistas, qui heic dicuntur Phryges, & Sabellianos - - vt Græcos admittimus. - - Et sic eos catechifamus siue iniciamus, & curamus, vt longo tempore versentur in ecclesia, & audiant scripturas, & tunc eos baptizamus.

(p) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam adu. Montanum.

est;

est, vti paullo post interpretatur, dicunt, *Deum primum voluisse in veteri testamento per Moysen & prophetas saluare mundum, sed, quia non potuerit explere, corpus sumfisse de virgine; & in Christo sub specie filii predicantem, mortem obiisse pro nobis, & quia per duos gradus mundum saluare nequiverit, ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas feminas descendisse & plenitudinem, quam Paulus non habuerit, dicens: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, & nunc videmus per speculum in enigmate: abscissum & femininum habuisse Montanum.* Ex hac HIERONYMI narratione planum est, *Montanistas*, quod ad doctrinam de trinitate, pueros putos fuisse *Sabellianos*, vnam duntaxat credentes personam in deitate, sub diuersis apparitionibus seu manifestationibus, quas *πρόσωπα*, *personas* sensu æquiuoco vocitabant, quò pacto multis imponebant catholicis, & inter alios THEODORETO [q], vt eos homines bonos & orthodoxos esse sibi persuaderent, quum tamen tres personas non sensu alio admitterent, nisi quo *Simon Magus, Praxeas, Noërus, Sabellius* & omnes *Patripassiani* ante ipsos illas admiserant. Iam vero *Sabellianos* nouam baptizandi formulam principiis suis conuenientem introduxisse, valde est probabile, vnde omnia concilia, quæ eorum faciunt mentionem, denuo eos iubent baptizari [r]: Et *Montaniste, Sabellii* doctrinam sequentes, eidem censuræ suberant. Vnde adeo ex omnibus narrationibus, ipsos formam baptismatis, in ecclesia catholica receptam, immutasse concludi oporteat.

§. VIII.

Quinto, a Marcossianis.

ALIA prorsus insolita formula excogitata fuit a *Marcossianis*, sic appellatis a *Marco* quodam, homine magicarum præstigiarum peritissimo, qui discipulos suos baptizare docuit, in nomine ignoti patris [s] vniuersorum, in veritatem matrem

(q) Theodor. hæret. fab. lib. III. c. II. Τὸν περὶ τῆς θείας τριάδος ἐκ ἐλευμήατο λόγον, doctrinam de diuina trinitate non corrupit (Montanus).

(r) Concil. Constantin. I. can. VII. vid. sub litt. (o). Conf. concil. Trullan. c. XCV. vbi eadem verba leguntur.

(s) Theodoret. hæret. fab. lib. I. c. IX. εἰς ὄνομα ἀγίου πατρὸς τῶν ὅλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων, εἰς τὸν καταλόγου Ἰησοῦ, εἰς ἕωσιν καὶ ἀπλοτρασιν καὶ κοινῶν τῶν δυνάμεων. Ita quoque Irenæus lib. I. c. XVIII. n. II. & Epiphani. hæret. XXXIV. n. XX.

omnium, & in IESum, qui descendit (vel, vt EVSEBIVS [t] legit, in eum, qui descendit in IESum) ad vniõnem & redemptionem communionemque potestatum. Quod intelligi potest, quasi nomina harum potestatum in formam baptismatis sui receperint. Sed IRENAEVS, & ex eo EPIPHANIYS, narrant, diuersas eos habuisse formulas baptismatis, & quosdam certa difficiliora *Hebraica* nomina pronuntiasse, vt stupori essent catechumenis, vel initiandos perterrerent, quæ lector studiosus in his scriptoribus euoluere ipse, si lubet, potest. Contra alii ex illis baptismum tamquam inutilem prorsus repudiabant, „negantes eius virtutis [u], quæ nec oculis cerni, nec sermo-
„ne declarari possit, mysterium per visibiles & corruptibiles
„creaturas posse perfici: eorum, inquam, quæ cogitationem
„omnem fugiunt, corporisque sunt expertia, ad ea, quæ sen-
„sibus percipiuntur, corporea que sunt, oportere demitti. Esse
„autem perfectam redemptionem, ipsam agnitionem inenarra-
„bilis magnitudinis,„. Et in hoc cum *Ascodrutis* idem sentiebant, de quibus capite vltimo loquuti sumus.

§. IX.

Sexto, a Paulianistis.

PAULIANISTAE, siue *Pauli Samosatensis* episcopi *Antiocheni*, qui diuinitatem Christi negabat, sectatores itidem nouam baptismatis formam inuexisse videntur, quamquam nullum vetustum scriptorem noui, qui, qualis illa fuerit, nobis commemoret. Verum AVGVSTINVS id eos fecisse colligit, quando sic argumentatur: *Istos [w] sane Paulianos baptizandos esse in ecclesia catholica Nicæno concilio constitutum est. Vnde credendum est, eos regulam baptismatis non tenere, quam . . . multi hæretici, quum de catholicis discederent, abstulerunt, eamque custodiunt.* Et INNOCENTIYS pontifex *Romanus* eandem huic patrum *Nicanorum* decreto rationem assignat, cur *Nouatianorum*, non autem *Paulinistarum*, baptismum ratum esse debere iudicauerint, *Idcirco*, inquit [x] *distinctum esse*

(t) Euseb. lib. IV. c. XI. habet εις τον καταβόντα εις τον Ιησυν.

(u) Iren. lib. I. c. XVIII. φάσκουσι, μη δέν το της ἀρχησ και ἀοράτασ δυναμεισ μνησριοι δι' ορατῶν και φρασῶν ιπιτελειῶσαι κτισμάτων, και τῶν ἀνενοήτων και ἀσωμάτων δι' ἀόρατῶν, και σωματικῶν· ἔτιμ δε τελείαν ἀπλῶτερωσιν, αὐτῆ τῆν ἐπίγνωσιν τῆ ἀρχησ μεγέθυσ.

(w) Augustin. de hæres. c. XLIV.

(x) Innocent. epist. XXII. ad episcopos Macedoniæ c. V. (tom. II. conc. p. 1275.)

ipsi duabus hæresibus, ratio manifesta declarat: quia Paulianistæ in nomine patris, & filii, & spiritus sancti minime baptizarent. Et Nouatiani eisdem tremendis venerandisque nominibus baptizant: nec apud istos de unitate potestatis diuinæ, hoc est, patris & filii, & spiritus sancti, questio aliquando mota est: & ita omnibus segregatis, hæc sola electa est, cui istud crederet concedendum, quia nihil in patris & filii & spiritus sancti sacramento peccarent.

§. X.

Septimo, ab Eunomianis & aliis, qui in mortem Christi baptizantur.

ALIUD genus hæreticorum erat, qui pro nomine patris, filii, & spiritus sancti hac baptizandi formula utebantur: *Baptizo te in mortem Christi.* Inter canones apostolicos quidam reperitur, qui ad hanc illicitam praxin [y] respicit: *Si quis episcopus aut presbyter, non tres immersiones vnius initiationis seu baptismi fecerit, sed vnam immersionem, que detur in morte domini; deponatur. Non enim dixit dominus; In mortem meam baptizate: sed; Euntes docete omnes gentes; baptizantes eas in nomine patris, & filii, & spiritus sancti.* Paulus quidem aliquoties de baptizatis in mortem Christi loquitur: sed tum, vt ORIGENES recte obseruat, hoc ipso non nouam baptismi formam denotat. „Requiras [z] fortassis, inquit, hoc, „quod ipse dominus dixit ad discipulos, vt baptizarent omnes „gentes in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, cur heic apostolus solius Christi in baptismo nomen adsumsit, dicens: *Qui „cumque baptizati sumus in Christo,* quum utique non habeatur legitimum baptismum, nisi sub nomine trinitatis. Sed inuere prudentiam Pauli, quoniam in præsentis loco non tam baptismatis rationem quam mortis Christi discutere cupiebat, ad cuius nos similitudinem etiam suaderet mori debere peccato, & consepeliri Christo. Et non utique conueniens, vt vbi de morte dicebat, vel patrem nominaret, vel spiritum sanctum. Verbum enim caro factum est, & merito, vbi caro est, ibi de

(y) Can. apost. c. L. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρεῖς βαπτίσματα μιᾶς μνήσεως ἐπιτελήσῃ, ἀλλὰ ἐν βάπτισμα τὸ εἰς τὴν θάνατον τοῦ κυρίου διδόμενον, καθαιρούμενος ἢ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος, εἰς τὴν θάνατον μου βαπτίσατε· ἀλλὰ, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

(z) Origen. comment. Roman. VI. p. 540. edit. Basil. (p. 351. a. edit. Par. MDCIV.)
 Bingh. O. E. Vol. IV. Z morte

„morte tractatur. Nec conueniebat, vt diceret, quicumque
 „baptizati sumus in nomine patris, vel in nomine spiritus san-
 „cti, in morte ipsius baptizati sumus. Vnde obseruanda est in
 „hoc loco & in ceteris consuetudo apostoli, quod non sem-
 „per, quum aliquid ex scripturis assumit, integrum textum
 „verborum, vt in suo loco positus est, assumit, sed ea tantum,
 „quæ presentis causæ requirit assertio, sicut in presenti sermo-
 „ne diximus: quia de morte Christi docere cupiebat, sufficit ei
 „dicere, quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius
 „baptizati sumus. Non obstante hac iusta ORIGENIS obser-
 „uatione, *Eunomius Arianus* hanc illegitimam istorum antiquorum
 hæreticorum consuetudinem instaurabat, & abolita vetere bap-
 tismi forma nouas excogitabat, impiis suis erroribus & opi-
 nionibus magis conuenientes. Nam quum filii & spiritus san-
 cti negaret diuinitatem, non amplius trina immersione vtj, nec
 in trinitatem, sed in mortem tantum Christi, baptizare volebat,
 vt SOCRATES [a] fidem nobis facit. De *Anomæis*, sectatoribus
Eunomii, obseruat EPIPHANIVS [b], quod aliam etiam bap-
 tismi formulam adhibuerint: *In nomine Dei increati, & in nomine*
filii creati, & in nomine spiritus sanctificantis, & a creato filio procreati.
 Cui formæ ab se ipsis excogitatae adeo pertinaciter ipsos adhæ-
 sisse dicit, vt eos, qui baptizati iam fuerant, iterum baptizarent,
 non modo qui a catholicis aut ab aliis hæresibus; sed eos etiam,
 qui ab ipsismet *Arianis* deficerent. Et GREGORIUS NYSSENVS
 ex ipsius *EUNOMII* libris demonstrat, quod legem domini, le-
 gem seu traditionem diuinæ institutionis, peruertens, docuerit,
 non in patrem & filium & spiritum sanctum baptismi fieri oportere,
 sicut præceperit discipulis tradens mysterium: Sed [c] in

(a) ocrat. lib. V. c. XXIV. πλὴν ἐπὶ τὸ βύπτειν παρεχόμενον ἔγὰρ εἰς τὴν τριά-
 δα, ἀλλ' εἰς τὴν τῷ χριστῷ βαπτίζεσθαι θάνατον. Hoc unum dicam, eos sacrum
 baptismi adulterasse. Non enim in trinitatem baptizant, sed in mortem
 Christi.

(b) Epiphani. hæres. LXXXVI. Anomom. p. 992. ἀναβαπτίζεσθαι τὸς ἢδη βαπτωθέν-
 τας, ἢ μόνον τὸς διὰ τὸ ἑρθευόξαν πρὸς αὐτὴν ἑσχατίας, καὶ αἵρεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸς
 διὰ αὐτὴν τῶν Ἀρειανῶν ἀναβαπτίζεσθαι δὲ αὐτῆς εἰς ὄνομα Θεοῦ ἀκτίστου, καὶ εἰς ὄνο-
 μα υἱοῦ κεκρημένου, καὶ εἰς ὄνομα πνεύματος ἁγίου, καὶ ὑπὸ τῷ κεκρημένῳ υἱῷ
 κρηθέντες.

(c) Nyssen. contr. Eunom. lib. XI. (tom. II. p. 706.) μὴ εἰς πατέρα τε καὶ υἱὸν καὶ
 ἅγιον πνεῦμα καθὼς ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς, παραδόντες τὸ μυστήριον, ἀλλὰ εἰς δι-
 μιουργίαν καὶ κτηνίαν, καὶ ἢ μόνον πατέρα τῷ μοινογενῆς, ἢ ἀλλὰ τὸν Θεόν.

opificem & creatorem, & non solum patrem vnigeniti, sed etiam Deum. Quocirca ipsum inefusat, quod turbauerit cœnosa adiectione & inquinauerit diuinam veritatem: quia nusquam patrem creatorem & conditorem vnigeniti esse sermo docuerit, neque in verbis primæ institutionis filius esse creatura vel seruus Dei dicitur.

§. XI.

Num omnes Ariani eiusdem deprauationis rei fuerint.

IAM vero hæc deprauatio discipulis *Eunomii* peculiaris fuit, quamquam *BARONIVS* [*d*] & alii quidam viri docti *Arianis* generatim eam impudent, falso nixi *ATHANASII* & *HIERONYMI* auctoritate. *ATHANASIVS* eos in nomine [*e*] *creatoris & rei create* baptismum dare dicit; & *HIERONYMVS* [*f*] ipsos, ait,

(*d*) *Baron. an. CCCXXV. num. LXXXVII.*) Admiratione res digna est considerare, quibus dolis atque vastitie idem (humani generis hostis diabolus) christianam religionem, quam opera tot imperatorum extinguere non poterat, vnus horæ arte pessundare ac penitus abolere studuerit, dum diuinum mysterium, baptismum inquam, quo omnes consignantur ac nominantur pariter christiani, Arianæ hæresi auferre molitus est. Athanasii enim hæc iusta est querela, dum ait: „Ariani autem in periculum veniunt, ne „mittant integritatem mysterii: loquor autem de baptisinate. Si enim „in nomine patris & filii datur perfectio, plenaque initiatio: Patrem autem „verum illi non pronuntiant, eo quod negent aliquem ex ipso existere, & „similem esse illius substantiæ; negantque verum filium, aliumque ex non „entibus conditum sibi comminiscentes in baptisinate proferunt: qui quæ- „so, igitur non plane vanum ac inutile fuerit baptisina, quod ab illis da- „tur, quum non nisi species sit & inane simulacrum, ipsique ea re nihil „solidæ opis afferant ad pietatem? Non enim in patre & filio tribuunt ba- „ptisina Ariani, sed in creatore & creatura, factore & factura, cetera., En vides, quibus cuniculis vna simul & idololatriam in ecclesiam introduce- re, & ab ea auferre sacram baptismum per Arium hostis humani generis nifus sit; vt merito Porphyrio comparandus; nisi quod in hoc Arius illo deterior, dum Porphyrius aperte comparatis vndique muralibus machinis, quater tentauit christianam religionem: hic vero proditione, sub nomine christiano, dolose eam prorsus perdere conatus est.

(*e*) *Athanas. orat. III. contr. Arian. tom. I. p. 413. edit. Par. MDCXXXVII. (tom. I. p. 510. c. edit. Par. MDCXCVIII.)* ἔ γάρ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν διδόναι οἱ Ἀρειανοὶ, ἀλλ' εἰς κτίσιν, καὶ κτίσμα καὶ ποίημα. Nec enim Ariani in patris & filii nomine dant baptismum, sed in nomine creatoris & rei creatæ, effectoris & rei factæ.

(*f*) *Hieron. dial. aduers. Lucifer. c. IV.* Arianus quum nihil aliud crediderit - - nisi in patre solo vero Deo, & in Iesu Christo saluatore creatura, & in spiritu

credere in patrem solum verum Deum, & in IESUM Christum saluatorem creaturam, & in spiritum sanctum vtriusque seruum. Non dicunt autem, eos hac formula baptismi vti, sed tantum ipsorum baptisma, licet in nomine *patri, filii & spiritus sancti* datum, re ipsa nihil esse amplius, quam si in nomine rei creatæ datum esset, eo quod filium & spiritum sanctum pro meris rebus creatis habeant. Fidem quidem corruperant *Ariani* catholicam, baptismi tamen regulam retinebant, donec *Eunomius* nouam inter illos formam inueheret. Et hæc vera ratio est, quæ ob rem concilium primum generale *Constantinopolitanum* [g] & concilium *Trullanum* [h] *Eunorianos* rebaptizari iusserit, eo ipso tempore, quo reliquos *Arianos*, solis impositis manibus sine nouo baptisino, recipiendos esse decreuit. Idem de *Bonofiacis*, seu *Bonosi* episcopi *Saradicensis* sectatoribus, qui *Arianorum* erant propago, concilium *Arelatense* secundum statuit, quod, quum baptismum formæ catholicæ, sicut [i] *Ariani*, retineant, satis sit, fidem catholicam ex toto corde confessos chrisinate & manus impositione, citra baptismi iterationem, in ecclesiam recipi. Id quod argumento est, nec veteres *Arianos* ante *Eunomium*, nec *Bonofiacos* post ipsum, quicquam hac in re mutasse, sed licet fidem corrupissent, antiquam tamen baptizandi formulam, in ecclesia catholica vsitatam, retinuisse. Aliter enim si fuisset, eorum etiam baptismum (vt *SVICERVS* [k] ex vos-

sancto vtiusque seruo: quo modo spiritum sanctum ab ecclesia recipiet, qui necdum peccatorum remissionem consequutus est?

(g) Conc. Constant. I. c. VII. Ἐυνωριανὸς ὁμοῦ τι, τὸς ἐς πλὴν κατέδουεν βαπτισμῶν - - ἕτας κατηχῶντων αὐτὸς, καὶ παύσθην αὐτὸς χρῆσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀναστῆσαι τῶν γραφῶν, καὶ τότε αὐτὸς βαπτίζεσθαι. *Eunomianos*, qui in vnam demersionem baptizantur, - - sic catechizamus, sine inimus, & curamus, vt longo tempore verentur in ecclesia & audiant scripturas & tunc eos baptizamus.

(h) Concil. Trullan. c. XCV. eadem verba habet.

(i) Concil. Arelat. II. c. XVII. *Bonofiacos* autem ex eodem errore venientes (quos, sicut *Arianos*, baptizari in trinitate manifestum est) dum interrogati fidem nostram ex toto corde confessi fuerint, chrisinate & manus impositione in ecclesia recipi sufficit.

(k) *Suicer. thes. eccles. tom. I. p. 630.* Ad baptismi formulam, ab *Arianis* vsurpatam in genere quod attinet, eruditus quidam viris; vt cl. *Vossius* monet, disput. II. de bapt. thes. V. persuasum est, eos ex impio dogmate suo formulæ baptismi quædam adiecisse. Vt ita sentiant, adducuntur verbis

STIO [U] recte obseruauit) antiqua concilia receissent, vt *Eumorianorum* baptismum rececerunt, iubentes eos, ad ecclesiam catholicam redeuntes, denuo baptizari. Formulæ enim baptismi obseruatio tam necessaria institutionis pars & ad essentiam sacramenti ita pertinere semper fuit credita, vt cui decisset, baptismus imperfectus, & vacuus, & repetendus ex omnibus regulis, contra hæreticos in ecclesia catholica factis, haberetur.

§. XII.

Nam formulæ baptismi quædam ab ecclesia catholica adiecta fuerint.

VNA quæstio, quæ ad formulam baptismi attinet, reliqua est, quam hoc loco discutere non abs re fuerit: nimirum, num vnquam in ecclesia catholica receptæ baptizandi formulæ

Athanasii orat. III. contra Arianos (vid. litt. [e]) & Hieronymi aduersus Luciferianos (vid. litt. [f]). At si formula eiusmodi his verbis concepta, eos vsos fuisse vellent, eorum etiam baptismum, vt *κρίθλον*, ecclesia orthodoxa receisset, id vero non fuisse factum, supra demonstrauimus. Quid igitur patres illi voluit? Hoc tantum, quum verba intelligenda sint ex animo dicentis; quamuis patrem, filium & spiritum sanctum nominent Arianis, tamen id tantumdem esse, ac si baptizare se dicant *in nomen creaturæ*; utpote qui Christum dicant *κτίσμα* & *παῖμα*.

- (I) Voss. de bapt. disput. II. thes. V. p. 14. Etiam Arianos ex impio dogmate suo formulæ quædam adicere solere; & catholicos item, ad explicationem eius, quædam adicere solere consueuisse; eruditus aliquot viis persuasum esse video. De Arianis, auctores sententiæ suæ laudant magnum Athanasium orat. III. contra Arianos, & P. Hieronymum aduersus Luciferianos: quibus in locis Athanasius quidem ait, *εἰς πατέρα, καὶ κτίσμα, εἰς πνεῦμα καὶ παῖμα*: Hieronymus vero dicit, *baptizare eos in patre solo vero Deo, & in Iesu Christo, saluatore creaturæ, & in spiritu S. vtriusque seruo*. Sed non affecti sunt patrum horum mentem. Nam si hoc vellent, hæreticos istos eiusmodi formulæ vsos esse: quorsum attinebat, Athanasium non ostendere, nihil referre, si Arianis, patris, filii & spiritus sancti nomina retineant; cum aliter ea, quam ecclesia, intelligant? vel quo pacto Hieronymus ibidem eo pugnet argumento, quod Luciferianis non minus, quam catholici, receperint baptizatos ab Arianis? aut qua fronte Hilarium, vrbis diaconum, exagitet, quod dogmate de rebaptizandis, qui ab Arianis venissent, orbem alloqui periturum seruire sibi videbatur: vnde Generationis orbis ab Hieronymo ibidem appellatur? Quare illud solum patres illi volunt, cum verba intelligi oporteat ex animo dicentis; vt patrem, filium, & spiritum S. nominent Arianis: tamen id tantumdem esse, ac si baptizare se dicant in nomen creaturæ: quippe qui Christum habeant pro mera creatura.

quædam adicere licuerit? Eruditis aliquot viris persuasum est, additamenta, si tantum explicationis & illustrationis causa, & ad confirmandam veritatem aduersus hæreticos adhibita fuerint, in baptismi formula æque ac in symbolo rata fuisse. Verum VOSSIVS ex melioribus rationibus & testimoniis maiori- que cum iudicio contrarium tueri mihi videtur. Duo auctores in gratiam illius adfertur adlegari solent, nimirum IVSTINVS MARTYR & auctor *constitutionum apostolicarum*, sed neuter eorum satis ad rem propositam facit. Nam IVSTINO [m], vt VOSSIVS obseruat, solum propositum fuit baptismi formulam παραφραζειν propter gentiles, christianæ religionis ignaros, quibus scripsit, narrans, quemadmodum christiani in nomine rerum cunctarum patris & domini & Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, & spiritus sancti baptizentur. Et auctor *constitutionum* adhuc clarius loquitur. Primo enim omnium episcopum & presbyterum quemque monet, ita eos baptizare [n] debere, sicut dominus iniunxerit nobis, dicens; *Euntes docete omnes gentes; baptizantes eas in nomine patris, & filii, & spiritus sancti; docentes eas seruare omnia, quæcumque mandauit vobis.* Et tunc pergit explicare diuersa trium istarum personarum nomina, *In nomine patris*, inquit, *qui misit; Christi, qui venit; spiritus sancti, qui testimonium perhibuit.* Vt adeo manifesta hæc sit tantum paraphrasis seu explanatio formulæ baptismi, non ipsa formula tunc temporis in ecclesia vsitata. Neque demonstrari potest, ecclesiam in formulâ, a seruatore nostro tradita, quicquam immutasse, licet VOSSIVS [o] formulam cum orthodoxo eius-

(m) Justin. apol. II. p. 94. a. (edit. Par. MDCXXXVI.) ἐπ' ὀνόματι τῶ πατρὸς τῶν ὄλων καὶ δεσπότου Θεοῦ, καὶ τῶ σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ πνεύματι ἁγίῳ, τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λεγρὸν ποιῆται.

(n) Constit. apol. lib. VII. c. XXII. ἕτω βαπτίσις, ὡς ὁ κύριος διατάξαι ἡμῖν, λίαν, πορευθέντες μαθητεύσατο πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζωντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱοῦ, καὶ τῶ ἁγίῳ πνεύματος -- τῷ δευτέρῳ πατρὸς, τῷ ἐλθόντος Χριστοῦ, καὶ μαρτυρήσαντι παρακλήτου.

(o) Voss. ibid. p. 35. Demus istud viris illis eruditis, tum Arianos, tum catholicos, iis, quas dicunt, formulis vti solere. Sane sic Arianorum quidem baptismus, qui de hæresi aliquid adiungit formulæ, non erit verus baptismus, cum proposito id Christi e diametro aduersetur, vt quis in creaturæ baptizetur nomen. Catholicorum vero baptismus, qui tantum explicationis causa apponit aliquid, nihilo secius baptismus erit; quia sententiam formulæ referuat.

modi additamento baptismi essentiam non esse destructuram existimet, quemadmodum istæ formulæ hæreticæ certissime faciant, quæ fidei catholicæ veritatem corrumpunt.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT QVARTVM

DE OBIECTO BAPTISMI, SIVE DE BAPTIZANDIS, SPECIATIM DE PAEDOBAPTISMO.

§. I.

Cur questio de ministris baptismi heic omittatur.

DE materia & forma baptismi loquuto mihi nunc homines considerandi essent, a quibus hoc sacramentum antiquis temporibus fuerit administratum: Sed quando nuper hoc argumentum in duabus dissertationibus [a], methodo scholastica ex instituto tractavi, satis fuerit hoc loco hanc rei summam dare. Ostendi nempe illic, quod episcopi, vtpote apostolorum successores, fuerint præcipue homines isthac potestate instructi: Quod hi ipsi presbyteris potestatem baptizandi dederint in casibus ordinariis; diaconis nonnumquam etiam in extraordinariis casibus; laicis solum extra ordinem in extremæ necessitatis casibus: Quod vsurpatus laicorum baptismus ratus & validus habitus sit eatenus, vt non fuerit repetendus, etsi præter regulam datus; Quod baptismus mulierum omnino fuerit prohibitus; Quod baptismus *Iudeorum* & infidelium numquam ratus fuerit, etsi nunc in ecclesia *Romana* admittitur; Quod hæreticorum & schismaticorum baptismus a *Cyprianistis* & paucis quibusdam aliis non minus veram fidem, quam veram formulam ad completum baptismum requirentibus, irritus declaratus sit; sed quod hæc opinio a maxima ecclesiæ catholicæ parte reiecta sit, quæ defectus baptismi hæreticorum impositione manuum, sine baptismi iteratione, suppleri posse docebat; Quod tamen inter *Cyprianistas* & alios quoscumque conuenerit, hæreticos & schismaticos non habere potestatem sacerdotum, quia eorum alii, vt *Novatiani*, numquam iustam & legitimam vocationem ad sacerdotium habuerint; alii autem potestare sua per

(a) *Scholastical History of Lay-Baptism, 1st and 2d part, 1712, & 1714.*

legitimam ecclesiæ auctoritatem, quæ prius hanc illis potestatem concedidit, exuti fuerint; ut hinc non pro veri nominis sacerdotibus, sed pro lupis & antichristis, loco pastorum & ductorum gregis *CHRISTI*, habiti sint; Quod ecclesia potestatem habuerit non tantum functionibus eorum ponendi obicem, sed quoque negotium eis datum abolendi, potestatemque sacerdotii prorsus illis auferendi; Quod tum ad statum & conditionem laicorum reducti; & interdum non tantum sacerdotio exuti, sed etiam ad gradum quemdam laicorum gradu inferiore de-
 turbati fuerint, dum fulmine anathematis percussi & ecclesiæ communionem proiecti fuerunt: Quod tamen, his omnibus non obstantibus, ecclesia non consultum duxerit, baptismum ab istiusmodi hominibus ex sola usurpatione & sine vlla sacerdotii auctoritate tributum, penitus abolere siue irritum declarare, quoad debita formula, nimirum *in nomine patris & filii & spiritus sancti* datus nosceretur. Quæ omnia quum in antememoratis duabus dissertationibus satis abunde demonstrauerim, ea heic repetere, vel longius isti argumento immorari me oportere, non puto. Quare progredior, prout huius dissertationis ordo requirit, homines, quibus baptismus priscis temporibus conferri consueuerit, consideraturus.

§. II.

Quinam olim proprium baptismi obiectum fuerint. Vbi de peruersa res inanimatas, (verbi causa campanas) baptizandi consuetudine in ecclesia Romanensi.

ATQVE heic ante omnia certum est & exploratum, baptismum non nisi hominibus iisque viuus, adulti fuerint siue infantes, & quidem qui pro se ipsis baptizarentur, in ecclesia primitiua fuisse tributum. Profana illa rebus inanimatis, ut campanis & similibus, baptismum in superstitiosa earum consecratione tribuendi consuetudo, veteribus prorsus ignota fuit. Prima istius rei mentio in *capitularibus* CAROLI MAGNI [b] & quidem cum censura habetur. Verum postea in officia *Romana* gradatim irrepsit, (uti alio loco [c] ex BARONIO, BONA &

(b) Capitular. Caroli magni, cit. a Duranto de ritibus ecclesiæ catholicæ lib. I. c. XXII. n. II. Ut locas non baptizent.

(c) Vid. supra lib. VIII. c. VII. §. XV. fin. volum. III. p. 237. 236.

MENARDO adnotauimus) vsquedum in tantam superstitionem excreuit, vt in centum sedis *Romanae* grauaminibus, quæ *Germani* in publicis imperii comitiis *Norimbergæ* an. MDXVIII. exhibuerunt, querimoniam de eo fieri necesse esset. Hæc enim libello (post descriptam cærimoniam baptizandi campanas cum adhibitis compatribus, qui, vt in paruulorum baptifino fieri solet, pro illis respondeant & campanarum nomina ingeminant, vesteque noua, quemadmodum & christianis fieri solet, campanas induant, vt hac ratione ad tempestates dæmonesque pellendos idoneæ fiant) hanc rem [d] non solum superstitionem sed etiam christianæ religioni contrariam, ac simpliciorum seductionem & meram exactionem esse concludunt. Rem igitur tam nefandam & illicitam aboleri debere declarant. Qui plura hæc de te legere cupiunt, HOSPINIANVM [e], vel WOLFIVM [f], vel SLEIDANVM [g] consulant, qui hanc cærimoniam ex vetere

(d) Centum grauam. n. LI. in fasciculo rer. expetend. tom. I. p. 366. Quæ res non solum superstitionem, sed etiam christianæ religioni contraria ac simpliciorum seductio, & mera exactio. -- Res igitur tam nefanda & illicita merito aboleri debet.

(e) Hospin. de templis lib. IV. c. IX. p. 113. seq. ed. Tigur. (p. 391. seqq. edit. Genæ.)

(f) Wolf. lectio. memorab. centur. XVI. an. MDL. pag. 593. 594. Perquam prudenter & pie Cæsar Maximilianus inter grauamina sedis *Romanæ*, a Germanis non toleranda, campanarum consecrationem recensuit in hæc verba: Suffraganei excogitauerunt, vt solum ipsi, & nullus alius sacerdos laicis campanas baptizarent. Credunt deinde simpliciores, ita affirmantibus suffraganeis, tales campanas baptizatas dæmones & tempestates pellere. Quapropter innumeri plerumque adhibentur compatres, præcipue vero, qui fortuna pollent, exorantur, qui baptizationis tempore funem, quo campana ligata est, tingunt, ac suffraganeo præcimente (quemadmodum in paruulorum baptizatione fieri solet) omnes pariter respondent, ac campanæ nomen ingeminant, vesteque noua, quemadmodum & christianis fieri solet, campana induitur. Inde ad summos properatur conuitia, quibus præcipue compatres, vt eo largius munera offerant, adhibentur; nec non suffraganei, & eorum capellani, cum multis aliis ministris regaliter pascentur. Nec hoc satis est, sed & suffraganeo mercedem persolvere necesse est, quam illi munusculum vocare solent. Inde cœnit, vt aliquando, etiam in parvis villis, centum floreni in tali abimantur & expendantur baptizatione. Quæ res non solum superstitionem, sed etiam christianæ religioni contraria, ac simpliciorum seductio & mera est exactio. Verum etiam episcopi, vt suffraganeos vel vilissimam obære possint mercede, talia & adhuc absurdiora tolerat. Res igitur tam nefanda & illicita merito aboleri debet.

(g) Sleidan. commentar. lib. XXI. p. 388. (p. m. 659.) Vid. volum. III. pag. 236. vbi verba exscripta leguntur.

pontificali Romano fufe tradunt. Nos enim ad ecclesiam primitiuam necesse est reuertamur.

§. III.

Baptismus non tribuendus mortuis.

Et heic praxin paullo antiquiorem, sed non minus superstitiosam quam priorem illam, offendimus, nimirum consuetudinem baptismum dandi mortuis, quæ inter populos quosdam simpliciores *Africæ* cœpit obtinere. Concilium *Carthagine* tertium [b] de ea loquitur; tamquam re, qua christianorum imperitiorum vulgus quodammodo delectetur, adeoque prudenter hanc praxin imminuere adlaborat. Et hoc ipsum in codice ecclesiæ *Africane* [i] repetitur. Superstitiosæ huius opinionis mentionem etiam facit GREGORIVS NAZIANZENVVS [k], quando senes baptismum differentes sic compellat: *An tu etiam exspectas; dum mortuus abluaris, non iam misericordiam tui magis, quam odium mouens?* PHILASTRIVS [l] id etiam tamquam generalem *Montanistarum* seu *Cataphrygum* errorem notat, quod mortuos baptizent. Hæc praxis vana opinione videtur fundata, quod si quis baptismum recipere in vita neglexisset, hic defectus quodammodo post mortem illud recipiendo compensari possit. Ex eadem ratione eucharistiam quoque corporibus defunctorum dabant, quam consuetudinem æquabiliter in ante memoratis canonibus patres *Africani* damnant, vtpote ex grandi presbyterorum quorundam ignorantia, & minus recta veri finis hanc institutionum cognitione oriundam; quorum in gratiam bis singulis quibusque annis concilium provinciale conuocari iubent, vt congregato conuentu melius possint erudiri.

§. IV.

Nec riuus pro mortuis. Vbi de sensu phræseos apostolicæ, pro mortuis baptizari.

Alia absurda praxis, inter quosdam ex antiquis hæreti-

(b) Concil. Carth. III. c. V. Concedam, ne mortuos baptizari posse fratrum innotuitis credat.

(i) Cod. eccl. Afric. c. XVIII. *μὴ πὲς ἕδη τελευτῶντας βαπτισθῆναι ποιῆση ἢ τῶν περὶ βίαν ἔχοντων.*

(k) Noz. on t. XI. de bapt. p. 648. *ἢ καὶ σὺ μένεις νεκρὸς λαθῆναι; ἔ μᾶλλον ἐλεύθερος ἢ μισθωτός;*

(l) Philast. de hæres. cap. II. de Cataphryg. III. mortuos baptizant.

cis inuecta, erat genus quoddam baptismatis vicarii, ut, si quis morte praeventus esset citra baptismum, alius pro ipso in nomen ipsius baptizaretur. Inter Marcionitas hunc morem cum multis ridiculis carimoniis obseruatum fuisse, tradit CHRYSOSTOMVS [m]. Postquam catechumenus quispiam, inquit, apud eos excesserit, sub lecto mortui abscondo aliquo, qui uiuit, accedunt ad mortuum & adloquuntur & rogant, uelint accipere baptismum. Deinde nihil illo respondente, qui est abscondus inferne, pro illo dicit, se uelle baptizari: & sic cum baptizant pro eo; qui excessit, perinde ac si in secula haderent: tantum ualuit diabolus in ignauorum animis. Deinde quum accusantur, adducunt hoc uerbum dicentes, apostolum dixisse, qui baptizantur pro mortuis. Contra quod CHRYSOSTOMVS scite urget: Si hoc diceret Paulus: cur miratus est Deus ei, qui non baptizatur? Non potest enim fieri, ut quisquam deinceps non baptizetur, hoc excogitato. Alio qui uero non est culpa eius, qui excessit, sed eius qui uiuit. Et paulo post: Si hoc permittitur, nec opus est uoluntate & instituto eius, qui accipit; nec assensu, qui est in uita; quid uetat, quo minus & Ethnici & Iudæi sic fiant fideles, aliis post illorum decessum pro illis hoc facientibus. Tangit hanc Marcionitarum consuetudinem quoque TERTULLIANVS [n], eamque gentilium lustrationibus, quæ kalendis Februariis pro mortuis fieri solebant, comparat. Viderit, inquit, institutio ista, kalen. le si forte Februariæ respondebunt illi, pro mortuis petere. Noli ergo apostolum nouum statim auctorem, aut confirmatorem eum denotare, ut tanto magis sisteret carnis, resurrectionem, quanto illi, qui uane pro mortuis baptizarentur, fide resurrectionis

(m) Chrysol. homil. XL. in 1 Cor. p. 688. (p. 449. edit. Francof.) ἐπεὶ γὰρ περὶ κατηχούμενον ἀπέβη παρ' αὐτοῦ, τὸ ζῶντος ὑπὸ τῆ κλήνῃ τῆ τετελευτηκότου κρυψάντες, προσίασι τὴ νεκρῶν, καὶ διαλέγονται, καὶ κινδαιόονται, εἰ βέλπει λαθῶν τὸ βάπτισμα· εἶτα ἐκείνῃ μηδὲν ἀπεκρινόμενος, ὁ κεκρυμμένος κάτωθεν ἀντ' ἐκείνου φησὶν, ὅπ δὲ βέλπει βαπτισθῆναι, καὶ ἔτα βαπτίζουσι αὐτὸν ἀπὸ τῆ ἀπελθούτου, καθάπερ ἐπὶ τῆ σκηνῆς παύζοντες· ποσὸν ἔχουσι ταῖς τῶν νεκρῶν ψυχαῖς ὁ διάβολος· εἶτα ἐγκαλήμηναι, τὰ παρήγορι τὸ ῥῆμα λέγοντες, ὅπ καὶ ὁ ἀπόστολος εἶρηκεν, οἱ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. - - εἰ τῆτο ἔλεγε Παῦλος, τίς εἶπεν ἠπέλευσεν ὁ Θεὸς τὸ μὴ βαπτισθῆναι; ἢ γὰρ ἐστὶ τινα μὴ βαπτισθῆναι λοιπῶν, ἐπισημαίνου· τῆτ' ἄλλως δὲ τὸ ἔγκλημα ἐκίπτε παρὰ τὸ ἀπελθῆναι ῥηθῆναι. ἀλλὰ παρὰ τὸ ζῶντα - - εἰ γὰρ τῆτο φέταί, καὶ ἢ χρεῖα γέμενος τῆς τῆ λαμβάνουτος, ὅδε συγκαταθέσθαι τῆς ἐν τῆ ζῆν, τί κωλύει καὶ ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους ἔτα γενεσθαι πιστῆς ἢ ἰστέον μετα τῆν Ἰουδαίαν ἐκείνου ὑπὲρ ἐκείνου ταῦτα ποιῆσθαι.

(n) Tertull. contr. Marcion. lib. V. c. X.

hoc facerent. Habemus illum alicubi vnius baptismi definitorem. Atque alio loco idem Afer [o] ad eandem consuetudinem respicit, & baptismi huiusmodi vicarium appellat. Si, inquit, & baptizantur quidam pro mortuis, videbimus, an ratione. Curie illa præfatione hoc eos instituisse contendit, qua alii etiam carni VICARIVM BAPTISMA profuturum existimarent ad spem resurrectionis, que nisi corporalis, non alias sic baptismate corporali obligaretur. SVICERVS Cerinthianos priuos huiusmodi baptismatis auctores fuisse putat, quo pacto ad apostolorum ætatem hæc consuetudo referenda foret. Verum EPIPHANIUS, cuius ille ab auctoritate dependet, id non narrat tamquam ex certo quodam documento, vel ex suo ipsius ingenio, sed tantum ex incerta traditione [p] ad se deuenisse, dicit, de nonnullis hæreticis in Asia apostolorum ætate, quod, si qui citra baptismum excessissent, alios pro iis substitutos baptizauerint, ne quum extrema demum resurrectione reuocati ad vitam essent, prætermitti baptismatis poenas deberent, atque eius, qui mundum condidit, potestati subessent. Et quod eadem traditio, quæ ad se deuenierit, dicat, sanctum apostolum hinc occasionem arripuisse dicendi: Si omnino mortui non resurgant, cur & baptizantur pro ipsis? EPIPHANIUS vero hanc opinionem prorsus reiicit, neque vllum ex antiquis scriptoribus inuenimus, qui hunc apostoli locum ita interpretetur, præter eum, qui sub nomine scripsit AMBROSII, auctorem, qui in ea versatur opinione, apostolum ad istiusmodi consuetudinem respexisse, tunc temporis vsitatam. In tantum, inquit [q], raram & stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut

(o) Tertull. de resurrect. carnis c. XLVIII.

(p) Epiph. in hæc cf. XXVIII. Cerinth. n. VI. Καὶ πὲρ παραδόσεως πρῶγμα ἔλθει εἰς ἡμᾶς, ὡς πᾶσι παρ' αὐτῶν περιθρόνων τελειῆσαι ἄνευ βαπτισμάτου, ἄλλως δὲ εἰς αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκεῖνῶν βαπτίζεσθαι, ὑπερ τῆ μη εἰ τῆ ἀναστάσεως ἀναστάσεως ὡς εἰς ἄλλο δένει τιμωρίας, βάπτισμα εἰρηφίας, γίνεσθαι δὲ ὑποχωρήσεις τῆς τῶ κοπιωτοῦ ἐξουσίας, καὶ τότε ἕνεκα ἡ παραδόσεως ἡ ἐλθῶσα εἰς ἡμᾶς, θεοὶ, τῶ ἁγίου ἐπιστολοὶ ἱερῆσαι εἰ ἄλλως νεκροὶ ἐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπερ αὐτῶν; Auctoribus traditum accepimus, nonnullos eorum citra baptismum excessisse, ac pro illis alios baptismum eorundem suscipere nomine, ut ne, ubi resurrexerint, illi in resurrectione poenas dent, eo quod non acceperunt baptismi, & subditi fiant potestati, quæ mundum fecit. Cuius rei gratia vsurpatum illud ab apostolo eadem ad nos traditione perlatum est: Si omnino mortui, cetera.

(q) Ambros. commentar. in 1 Cor. XV, 29.

exemplum det eorum, qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors praevenisset, timentes, ne aut male, aut non resurget, qui baptizatus non fuerat, vitius nomine mortui tingebatur. At vero CHRYSOSTOMVS meliorem argumentationis, qua apostolus vitur, dat rationem. Ipsum enim putat respicere ad consuetudinem catholicam, secundum quam catechumenus quisque iam iam baptizandus, ore suo se credere mortuorum resurrectionem profiteri teneatur, recitando symbolum, cuius illud fidei caput pars sit, atque ita in fidem & spem resurrectionis mortuorum baptizetur. Hoc ergo in memoriam Corinthiis revocaturum Paulum [r] dicere: *Si non est resurrectio, cur baptizaris pro mortuis? Propter hoc enim baptizaris, mortui corporis credens resurrectionem, nempe quod non maneat mortuum.* Ut adeo baptizari pro mortuis sit locutio elliptica, pro baptizari in fidem & professionem resurrectionis mortuorum. Atque ita TERTULLIANVM intelligendum esse, puto, quando aduersus Marcionitarum errorem scribens, ait [s]: *Pro mortuis tingui, pro corporibus est tingui; mortuum enim corpus offendimus. Quid facient, qui pro corporibus baptizantur, si corpora non resurgunt?* Hoc est, baptizamur in fidem & professionem resurrectionis corporum, quorum & mors & resurrectio in baptismo representatur. Cui proxime accedit interpretatio, quam nobis exhibet EPIPHANIVS, *Alii*, inquit [t], *commode hoc apostoli dictum, interpretantur de iis, qui instante morte, si quidem catechumeni sint, esse sibi sacra lauatione purgantur: ac mortuos surrectivos esse demonstrant, ob idque condonatione illa scelerum, quae per baptismum obtinetur, intelligere.* Idem sensus istis verbis a THEODORETO [u], THEO-

(r) Chrysostom. homil. XL. in 1 Cor. p. 689. (p. 462. edit. Francof.) εἰ μὴ ἔσιν ἀνάστασις, τί καὶ βαπτίζῃ ὑπὸ τῶν νεκρῶν, τῆστι, τῶν σωμάτων; καὶ γὰρ ἐπὶ τῷ βαπτίζῃ, τὰ νεκρὰ σώματ' ἀνάστασις πιστεύων, ὅτι ἐκείν' ἔμεινε νεκρῶν.

(s) Tertull. cont. Marcion. lib. V. c. X.

(t) Epiphani. haeref. XXVIII. n. VI. καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ βῆτον ἑρμηνεύουσι, φασὶν ὅτι οἱ μισθοῖτες τελευτῶν, ἔάν ὡς κατακλῆθῃ, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἰλιπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λατρεῖ καταξιώσῃται δεικνύσῃ ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται, καὶ διὰ τὸ τοῦ ἰλιπίδιαι τῆς διὰ τὸ λατρεῖ ἀφίστασθαι ἀμαρτιῶν.

(u) Theodor. commentar. 1 Cor. XV, 39. ὁ βαπτίζόμενος, φησι, τῷ δεσπότῃ συντάξιται, ὡς τὸ θανάτῳ κενώσεται, καὶ τῆς ἀναστάσεως γίνῃται κενώσας; εἰ δὲ νεκρὸς ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ ἐκ ἀνάστασιν, τὸ ὄκλετο καὶ βαπτίζεσθαι; Qui, inquit, baptizatur, domino confectetur, ut quam mortis fuerit particeps, sit etiam

PHYLACTO [x], BALSAMONE & ZONARA [y], & MATTHAEO BLASTARE [z] inter *Γραικός* tribuitur, quem & PATRICIVS [a] & HAMMONDVS [b], tamquam maxime nati-

particeps resurrectionis. Si autem corpus est mortuum & non resurgit, cur etiam baptizatur?

(x) Theophyl. in eumd. loc. *οἱ μέλλοντες βαπτισθῆναι πάντες ἀπαγγέλλουσι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τῷτο πρόκειται· πιστεύω εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν·* φησὶν ἔν ᾧ οἱ πιστεύοντες, ὅτι εἰσὶν ἀνάστασις νεκρῶν σωματίων, καὶ βαπτισθέντες ἐπὶ ταύταις ἰλιπίαι, τὴ ποιήσουσι ἀπαλήθειαις; Qui sunt baptizandi, omnes recitant symbolum fidei, vbi cum aliis hoc quoque exstat: credo resurrectionem mortuorum: dicit ergo apostolus: qui credunt, fore resurrectionem mortuorum corporum, & baptizantur in eam spem, quid facient decepti?

(y) Balsam. in can. XVIII. concil. Carthag. apud Peuerer. pandect. tom. I. p. 541. *ὃ βαπτίζεσθαι τὴς ἀποθανόντας ὁ ἀπόστολος λέγει, ἢ ἄλλως αὐτ' ἐπιτίθει· ἀλλ' ἰπὸ οἱ βαπτίζονται, μανθάνοντες τῷ καθ' ἡμᾶς μυστήριον τῆς δύναμιν, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ἐλπίζου διδύκασιν, καὶ τὴν ἐν τῇ κολλημένη καπέδουσιν τὸν θάνατον παραδίχον, τὴν δὲ ἀνάστασιν αὐθις διὰ τῆς ἀναδύσεως ὑπεμφανίσεται·* φησὶν ὁ ἀπόστολος πρὸς τὰς ἀμφιβαλότους περὶ τῆς ἀνάστασεως, ὅτι εἰ μὴ ἀνάστασις εἴη, ἢ ποιήσουσι οἱ βαπτίζονται ἐπ' ἐλπίδι τῆ ἀναστῆναι τῆς νεκρῶν; καὶ τὴ βαπτίζονται, οἱς προσδοκῶντες νεκρῶν ἀνάστασιν; λοιπὸν ματαιοποιῶσιν οἱ βαπτίζονται, εἴγε περὶ τῆς ἀνάστασεως ἀμφιβάλλουσι διὰ μὴ τῆ βαπτίζεσθαι καὶ καταδύεσθαι εἰς τὸ τῆς κολλημένης ὕδατος καὶ ἀναδύεσθαι, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν κάταγγέλλοντες, δι' ᾧ δὲ λέγουσι ἀπιστοῦντες αὐτῇ. Neque enim apostolus dicit, baptizari mortuos, vel alios pro illis: sed quia, qui baptizantur, vim nostri mysterii discunt, cum aliis mortuorum quoque resurrectionem sperare docentur, & demersionem in laucrum mortem significare, resurrectionem rursus per emersionem ostendi; dicit apostolus iis, qui de resurrectione dubitabant; Si non est resurrectio, quid facient, qui sub hac spe baptizantur, quod mortui resurgunt? Et quid baptizantur vt expectantes resurrectionem mortuorum? Deinceps frustra laborant qui baptizantur, si de resurrectione dubitant; quum eo, quod baptizantur & in aquam laucra immergantur & emergunt, mortem & resurrectionem adiunctantes, per ea, quae dicunt ei, non credant.

(z) Blastar. syntag. can. ibid. tom. II. part. II. p. 41. *ὃ τῆς ἡδὴ τεθνηκότας ὁ ἀπόστολος κελεύει βαπτίζειν, ἢ αὐτ' ἐπιτίθει ἄλλως· - - βαπτίζονται γὰρ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τῇ φύσει σωματίων εἰς ἀφθαρσίαν καὶ αὐτὰ μετασκευαῶνται πιστεύοντες.* Non iubet apostolus eos, qui mortui sunt, baptizari, vel alios pro illis. - - Baptizantur pro corporibus natura mortuis, eadem in incorruptibilitatem transmutari credentes.

(a) Patrick aqua genitalis p. 453.

(b) Hammond. in 1 Cor. XV. 29. In paraphrasi: Verum ab iis, qui inter vos negant resurrectionem mortuorum, adeoque vltum, adueniente Christo, ex-citatum iri, hoc vnum quaesiuero; quare ergo ii professi sint sese hanc credere, quum sit certum, resurrectionem mortuorum esse, ex potissimis fidei capitibus, in quae baptizati fuerunt, & cuius baptismus (immerfione ba-

vam & genuinam difficilioris huius loci expositionem, amplexi sunt. Nonnulli quidem ad aliam consuetudinem baptizandi super sepulcris martyrum, qui pro fide in spem futuræ resurrectionis mortui sunt, respici putant. Verum hæc consuetudo vix satis antiqua fuerit, vt apostolorum tempore ad eam adludi potuerit, licet VOSSIVS [c] & alii quidam viri docti in eam sententiam propendeant. Vtunque vero res se habet, non probabile est, apostolum ex tam absurda pessimorum hæreticorum consuetudine argumentum petere voluisse. Igitur quæcumque demum interpretatio maxime propria & recipienda videtur, ista certe vna cum errore *Marciñitarum*, baptismum suum vicarium huius loci apostolici auctoritate fundantium, reicienda est, vt pote contraria sensui & consuetudini totius ec-

ptizandi & emersione) symbolum est; primum quidem resurrectionis Christi, deinde etiam nostræ? Quare hi homines, in baptismo professi sunt hoc fidei christianæ caput a se credi, si non credebant? Baptizari, instar christiani, nec credere resurrectionem, est res & absurda & dissimulatio, quam nunquam nec Deo, nec hominibus probabunt, ac propter quam omnibus baptismi beneficiis excident. Vid. etiam not. in h. l. p. 130. a. fin. & b. fin. edit. Cleric. Amstelod. MDCXCIX.

(c) Voss. thes. theol. disput. XV. p. 225. edit. Bellofit. Dobunor. MDCXXXVIII. (disput. XII. p. 180. edit. Hag. Comit. MDCLVIII.) Quo loco 1 Cor. XV, 29. quamquam minime eorum sententiam damnamus, qui τὸ βαπτίζεσθαι (vt interdum sumitur) de afflictione intelligunt, ac τὸ ὑπὲρ (vt interdum accipi Eustathius docet) ἕνεκα vel ὑπὲρ exponunt: vt nempe intelligantur, qui eo persecutionem patiuntur, quod obdormientes in Christo resurrecturos æternumque beate doceant viuros: tamen, quum τὸ βαπτίζεσθαι obscuriori hac notione raro admodum vsurpetur in scripturis, ac tum, vnicò Lucæ loco excepto, additam habeat ἕνεκα, magis placet hoc verbum proprie accipi, ac τὸ ὑπὲρ, vt sæpe fit, *super* seu *supra*, quod & inde descendit, significare: vt nempe sententia sit, qui baptismi aqua tingui amant super cadauera, h. e. super sepulchra. Quæ interpretatio eo confirmatur, quod non Hieronymi tantum vel Augustini æno ad memoriam martyrum conuenirent, quod nemo in dubium vocat: sed iam ætate eorum, qui Iohannem euangelistam audire potuissent: vt fratrum Smyrnenium litteris ab Eusebio recitatis ostendimus thesibus historicis de invocatione sanctorum. Vt igitur iam antiquissimis ecclesiæ temporibus christiani insititæ amabant conuentus sacros in martyrum cœmiteriis, quo fideles hoc pacto ad eorum sequendum exemplum magis inflammarentur: ita iisdem temporibus, ipsoque, vt videtur, apostolorum æno, gaudebant multi super martyrum aliorumque fidelium sepulchra baptizari, quo ita tum peccato se mori, tum & suam & eorum, super quibus baptizarentur, resurrectionem se credere hoc signo testarentur.

clesiæ

clesiæ catholicæ, quæ numquam baptismum viuo pro mortuo dari permisit, nec alium baptismum, nisi hominibus viuus tributum, & quidem qui pro se ipsis baptizati essent, approbavit.

§. V.

Baptismatis paruulorum probatio ex antiquis ecclesiæ monimentis.

IAM vero eorum, qui ad baptismum recipiendum idonei habebantur, duo erant genera, infantes & homines adulti. Infantes erant tales, qui vel parentibus christianis vel ethnicis erant procreati, diuina autem prouidentia in ecclesiæ christianæ possessionem & dominium, vt ita loquar, venerant. Horum neutri a baptismis excluderentur, si idonei sponsores illis procurari poterant. Hoc ex antiquis ecclesiæ monimentis adeo manifestum est, vt mirum sit, qui viri quidam docti in contrariam ire sententiam, & ex antiquitate rationes in constantis ecclesiæ praxeos fraudem adferre potuerint. WALLVS in elaborata sua de *baptismo infantum* dissertatione [d] in multos eiusmodi scriptores non iniuste animaduertit, qui imprudenti sua concessione nostri æui *Anabaptistis* suffuderunt frigidam. Sunt & alii quidam, quos ille non vidit, qui pædobaptismum pro re antique praxi ignota venditant. Nam SALMASIVS, ex eoque SVICERVS [e] hac de re tamquam de historia indubia loquuntur, *Primis duobus seculis*, inquierentes, *nemo baptismum accipiebat, nisi qui in fide instructus & doctrina christiana imbutus testari posset, se credere, propter illa verba, Qui crediderit & baptizatus fuerit.* Quod reuera nihil aliud est quam dicere, primis duobus seculis nullum infantem ad christianum baptismum fuisse admissum. Postea autem pædobaptismum introductum esse fatentur, quando nimirum opinio inualuerit, neminem saluari posse, nisi qui baptizatus fuisset. Neque vero confutandæ isti opinioni falsoque supposito, quo illa fundatur, conuellendo longius immorari me oportere existimo, quum toties & tam solide id fecerint VOSSIUS [f], FORBESIVS [g], HAMMONDVS [h], WALKE-

(d) Wall *Histor. of Infant-Baptism*. Part. 2. chap. 2.

(e) Suicer. thes. eccles. tom. II. p. 1136.

(f) Voss. de bapt. disput. XIV. tot.

(g) Forbes. instruct. histor. theol. lib. X. c. V.

(h) Hammond. def. of Infant-Bapt. cap. IV.

RVS [i], & imprimis WALLVS [k], qui testimonia antiquissimorum scriptorum, qui hac de re quidquam prodiderunt memoriae, exacte considerauit. Verum ne quis, qui hasce collectiones legerit, penitus ignoret, quid, quum alii auctores ipsi desint, faciat, breuem probatissimorum, quæ in tribus primis sæculis occurrunt, testimoniorum syllabum heic subiungam.

§. VI.

Ex Clemente Romano & Herma pastore.

VETUSTISSIMVS scriptor, quem habemus, CLEMENS ROMANVS est, qui apostolorum vixit tempore. Hic licet non expressam paedobaptismi faciat mentionem, dicit tamen aliquid, quod per consequentiam eum probat. Infantes enim peccato originali obnoxios pronuntiat, quod re ipsa est dicere, quod baptismo ad purgandum se se ab eius sordibus indigeant. Nam de Ioblo loquens, *Iobus erat*, inquit [l], *iustus & sine crimine, verax, colens Deum, abstinens ab omni malo: Sed ille se ipsum accusans dicit; Nemo mundus a sorde, etsi vnus dici sit vita eius.* Iam si infantes in peccato nascuntur, regeneratione opus est illis, quæ regni cælorum eos faciat compotes. HERMAS PASTOR eadem tempestate cum CLEMENTE vixit, & diuersa habet loca, ex quibus vniuersalis aquæ, hoc est baptismi, necessitas ad saluandos homines demonstrari potest. Vno loco ecclesiam repræsentat vt turrim super aquas ædificatam, & ait [m]: *Quare igitur super aquas ædificatur turris, audi. Quoniam vita vestra per aquam salua facta est & fiet.* Alio loco baptismum aquæ ita necessarium omnibus facit, vt in visione quadam apostolos repræsentet tamquam post mortem [n] vadentes ad baptizandos, qui sub veteri testamento vixerunt, sanctos spiritus, vt in regnum Dei transferri possint. *Neesse est*, inquit, *vt per aquam habeant ascendere, vt requiescant: Non poterant enim aliter in regnum Dei intrare, quam vt deponerent mortalitatem prioris vite. Illi igitur defuncti SIGILLO*

(i) Walker. *Plea for Infant-Baptism.* c. XXVII. &c.

(k) Wall. *Histor. of Infant-Baptism.* part. I. cap. I. &c.

(l) Clem. Rom. ep. I. ad Corinth. n. XVII. Ἰὼβ' ἄν δικαίος καὶ ἀμωπῆτος, ἐλεεινός, διορθῆς, ἀποχόιδουτος· δὲν' παυλὸς κινῆσ' ἀλλ' αὐτὸς ἑωυτῶ καθαρὸς δὲν' ῥηπυ, ἔδδ' εἰ μὴς ἡμῶνας ἢ ζωῆ αὐτῶ.

(m) Herm. Past. lib. I. vision. III. c. III.

(n) Id. lib. III. simil. IX. n. XVI.

filiis Dei signati sunt, & intrauerunt in regnum Dei, Antequam enim accipiat homo nomen filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud signum, liberatur a morte, & trahitur uitæ. Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, aſcendunt verò uitæ assignati. Et illis igitur predicatum est illud sigillum & est sunt eo, ut intrarent in regnum Dei. Manifestus huius loci scopus est, ut baptismatis repræsentet necessitatem, citra quod nemo ordinarie regnum Dei intrare possit. Neque dubium esse potest, quin, qui ipsis etiam patriarchis, ante aduentum Christi denatis, illud tam necessarium credididit, non minus omnibus sub œconomia euangelii viuentibus necessarium esse statuerit: Tametsi, vtrum baptismus heic memoratus litterali & proprio, an vero metaphorico solum & mystico, sensu intelligendus sit, quodammodo disputari potest. Et propterea COTELERIVS [o] pro posteriore sensu opinionem suam declarat, *Quandoquidem, inquit, lauatio corporibus competit, non animis, nosse necessario intelligit baptismum metaphoriceum & mysticæ, bona videlicet, quæ in baptisate a Deo conceduntur.* Horum bonorum præcipuum est ius vitæ æternæ, cuius patriarchæ post mortem participes facti existimantur per fidem, euangelio sibi adnuntiato habitam. Hæc erat si ritualis aqua, qua defunctorum animæ baptizatae fuerunt, perinde ac viuentium corpora communi aqua tinguntur; ex cuius rei analogia par est, concludamus, baptismum aquæ omnibus ad recipiendum eum aptis, hoc est inter viuos adhuc agentibus, necessarium esse, si quidem æternæ vitæ compotes fieri cupiant. Deus quidem, si ipsi ita libeat, baptismum spiritus & baptismum fidei, qui est baptismus verbi, sine isto dare potest: atque ita veterum nonnulli apostolos sine aqua baptizatos fuisse iudicant, ex illo seruatoris dicto: *Iam vos puri estis propter sermonem, quem loquitur sibi vobis.* Ita TERTYLLIANVS [p]

(o) Cotel. in loc. p. 117.

(p) Tertull. de bapt. c. XII. Quum præscribitur, nemini sine baptismo compete-
re salutem, ex illa maxime pronuntiatione domini, qui ait: *nisi natus ex
aqua qui erit, non habet uitam*, suboriuntur sempulosi, immo temerarii
retractu quorundam, quo modo ex illa præscriptione apostolis salus
conferretur, quos tinctos non inuenimus in domino, præter Paulum. Im-
mo quum Paulus solus ex illis baptismum Christi inderit, aut præiudica-
tum esse de ceterorum periculo, qui creant aqua Christi, ut præscriptio
& alii.

& alii. Communior vero opinio [q] est, ab ipso Christo

salua sit, aut rescindi præscriptionem, si etiam non tinctis salua statuta est. Audiui, domino teste, eiusmodi, ne quis me tam perditum existimet, vt vltro exagitem libidinem stili, quæ aliis serupulum incuriat. Et nunc illis, vt poterò, respondebo, qui negant apostolos tinctos. Nam si humanum Ioannis baptismum inierant, & dominicum desiderabant, quatenus vnum baptismum definiërat ipse dominus, dicens Petro perfundi nolenti: *qui semel lauit, non habet necesse rursus*: quod vtique non tincto non omnino dixisset: & hæc est probatio exerta aduersus illos, qui adimunt apostolis etiam Ioannis baptismum; vt destruant aquæ sacramentum. An credibile videri potest, in his personis viam tunc domini non præparatam, id est baptismum Ioannis, quæ ad viam domini per totum orbem apertam destinabantur? Ipse dominus nullius penitentiaë debitor tinctus est, peccatoribus non fuit necesse? Quid ergo, alii tincti non sunt? non tamen comites Christi, sed æmuli fidei, legis doctores & Pharisei. Vnde & suggeritur, quam aduersantes domini tingui noluerint, eos qui dominum sequebantur, tinctos fuisse, nec cum æmulis suis sapuisse, maxime quando dominus, cui adhærebant, testimonio Ioannem extulisset, uenno, dicens, *maior inter natos feminarum Iohanne baptizatore*. Alii plane satis coacte iudiciunt, tunc apostolos baptismi vicem impleisse, quum in nauicula fluctibus adpersi operi sunt; ipsum quoque Petrum per mare ingredientem, satis mersum. Vt opinor autem, aliud est adspergi vel intercipi violentia maris, aliud tingui disciplina religionis. Nunc siue tincti quoquo modo fuerunt, siue in loti perseuerauerunt, vt & illud dictum domini de vno lauacro sub Petri persona ad nos tantummodo spectet, de salute tamen apostolorum satis temerarium est æstimare, quia illis vel primæ adlectionis, & exinde indiuiduæ familiaritatis prærogatiua compendium baptismi conferre possent. Cum illo opinor, sequebantur illum, qui credenti cuique salutem pollicebatur. *Fides tua te (aiebat) saluum fecit, & remittuntur tibi peccata*, credenti vtique, nec tamen tincto.

- (q) Augullin. epist. CVII. Tunc quando ab Hierosolymis exiit cum discipulis suis in Iudæam terram & illic morabatur cum eis, baptizabat, non per se ipsum; sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, siue baptismum Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, siue, quod magis credibile est, baptismum Christi. Neque enim ministerio baptizandi deliuit, vt haberet baptizatos seruos, per quos ceteros baptizaret, qui non desuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis lauit pedes & petenti Petro, vt non tantum pedes, verum etiam manus & caput ei lauaret, respondit: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet; sed est mundus totus*; vbi intelligitur, quod iam Petrus baptizatus fuerat.

Anon. auctor. de non iterando bapt. ad calcem Cypriani p. 23. edit. Oxon. (p. 21. edit. Amstelod.) Quoniam quidem & ipsi apostoli & discipuli, qui etiam alios baptizabant, qui etiam a domino baptizati non statim tantum sanctum acceperint, cetera.

Clem. Alexandr. hypotypof. lib. V. ap. Ioan. Mosch. prat. spirit. cap. CLXXVI.

eos fuisse baptizatos. Similiter Deus legem de baptismo aquæ in casibus extraordinariis laxare, eiusque defectum vel martyrio vel fide & pœnitentia supplere potuit in illis, qui istius lauacri non potuerunt fieri participes; quemadmodum hanc generalem veterum hac de re sententiam fuisse, librò ultimo [r] ostendimus. Veruntamen in omnibus ordinariis casibus, ubi baptismus aquæ haberi poterat, patres in vniuersum omnes eius necessitatem vrgent ex illo *CHRISTE* effato: *Nisi quis fuerit genitus ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Hæc non tertii vel quarti duntaxat sæculi doctrina fuit, vti *SALMASIVS* & *SVICERVS* fidem nobis facere satagunt, sed doctrina ipsorum primorum temporum, quæ apostolorum ætatem proxime sunt insequuta. Nam *HERMAN PASTOREM*, qui auro vixit apostolico, vniuersalem baptismatis necessitatem videmus ipso isto seruatoris pronuntiato fundare. Adeoque qui hanc doctrinam de baptismatis necessitate tamquam nouationem vel errorem, *AVGVSTINI* demum ætate contra hæreticos *Pelagianos* in ecclesiam inuectum, proponunt, ipsi doctrinæ, & *AVGVSTINO*, & veteribus, qui eam professi ante ipsum sunt & posteris tradiderunt, iniuriam inferunt. Atque id iis, qui pædobaptismum impugnant, haud necessarium subsidium præbet, quod recta huius rei cognitio ipsis omnino adimit. Utile igitur quodammodo duxi, hæc aduersus *SALMASIVM* & *SVICERVM* obseruare, iisque obseruationibus, quas in *HERMÆ PASTOREM* fecit *WALLVS*, adicere.

§. VII.

Ex Iustino Martyre.

ALIVS antiquus scriptor, qui sæculo secundo vixit, *IUSTINVS MARTYR* est, qui de baptismo infantum, tamquam

καὶ ἀληθῆς ἐβαπτίσθησαν, καθὼς Κλήμης ὁ Στροματεὺς, ἐν τῇ πέμπτῃ ἰστορίᾳ τῶν κειμένων μνήσκει· φησὶ γάρ, τὸ λαϊκὸν ἔχον ἐκ γέννησιν τὸ λόγον (ἐν χριστῷ τῷ θεῷ ὅτι ἐδίνα ἡμῶν ἐβάπτισα) ὁ χριστὸς λέγειται Πέτρον μόνον βαπτίσκειν, Πέτρον δὲ ἀνδρῶν, Ἀνδρέας Ἰακώβον καὶ Ἰωάννην ἀπὸ τοῦ ὕδατος. Ita sane illi (apostoli) baptizati sunt, sicut & Clemens Stromateus meminit in quinto hypotyposon. Apostolicum enim illud dictum exponens, quod dicitur; *Gratias ago Deo, quia neminem vestrum baptizauit:* Christus, inquit, dicitur, Petrum solum baptizasse, Petrus Andream, Andreas Iacobum & Ioan-nem; illi autem reliquos.

(r) Vid. lib. X. cap. II. §. XX. pag. 44.

ab apostolorum inde tempore vſitato, ſatis euidenter loquitur. Nam in apologia ſua ſecunda [r] ait: *Permulti ſexus vtriuſque & ſexaginta & ſeptuaginta nati annos (apud nos), qui a pueris diſciplinam Chriſti ſunt aſſectati (οἱ ἐν παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ χριſτῷ, qui pueri Chriſti diſcipuli facti ſunt) incorrupti & calibes perdurant.* Iam vero IUSTINVS hanc apologiam ſcripſit circa annum a nato Chriſto CXLVIII, ſæculo ſecundo medio, adeoque ii, quos ante ſaxaginta vel ſeptuaginta annos in infantia ſua baptizatos eſſe dicit, ſæculo primo, quibusdam apoſtolorum adhuc viuentibus, baptizati fuerint oportet. Alio eiusdem apologiæ loco [t] baptiſimi neceſſitatem probaturus hæc ſeruatoris verba vrget: *Niſi regenerati fueritis, non introibitis in regnum celorum.* Io. III, 3. 5. Et in dialogo cum Tryphone Iudæo de vniuerſo genere humano loquitur, vt quod per Adam [u] in mortem & fraudem ſeductionemque ſerpentis conciderit, & propria pro ſe quiſque maligne agens culpa teneatur. Iam ſi omnes homines cum peccato originali naſcuntur, ad infantem etiam hoc extenditur, qui idcirco regeneratione ſiue baptiſimo indigent, vt ab eo liberentur. Et hoc adfertum in IUSTINO per iuſtam conſequentiam baptiſimi neceſſitatem in infantibus æque ac aliis probat, vt a peccato originali redimantur. In alio loco eiusdem dialogi [x] baptiſimum cum circumciſione comparans Nos, inquit, *non iſtam ſecundum carnem ſuſcepimus circumciſionem, ſed ſpiritualem, quam Enoch & ſimiles ſuſtinerunt. Eam vero nos per baptiſimum, quandoquidem peccatores fueramus, propter miſericordiam ipſius Dci accepimus, omnibusque adeo illum ex æquo accipere integrum eſt.* Iam ſi baptiſma circumciſioni reſpondet, eius-

(r) Iuſtin. apol. II. p. 62. Πολλοί πνες κη κολλὰ, ἐχκοιῖται κη ἱεροκοιῖται, οἱ ἐν παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ χριſτῷ, ἀφθορι διαμνεῖται.

(t) Ibid. p. 94. a.

(u) Iuſtin. dialog. c. Tryph. p. 31. lin. vlt. p. 316. - - ἑπὶ τῷ γένει τῷ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ὅτι τῷ Ἀδάμ, ὑπὸ θάλαττον κη κλάττον τὴν τῷ ὄφειος ἐπεπλάκει, παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτία ἐκάστω αὐτῶν πανρευομένη. - - humani generis cauſſa, quod per Adam in mortem & fraudem ſeductionemque ſerpentis conciderat, vt interim propriam pro ſe maligne agentis cuiuſque culpam taceam.

(x) Iuſtin. dial. p. 201. Ἡμεῖς ἔ ταύτην τὴν κητὴν σάρκα παρὲλθομεν περιτμήν, ἀλλὰ πνευματικὴν, ἢ Ἐνάχ κη οἱ ὅμοιοι ἐφύλαξαν· ἡμεῖς δὲ διὰ τῷ βαπτίſματι αὐτῆν, ἐπειδὴ ἀμαρτωλοὶ ἐγενόμεμεν, διὰ τὴν ἑλπίδα τῷ παρὰ τῷ Θεῷ, ἐλάβομεν, κη πᾶσιν ἰφίτην ὅμοιος λαμβάνειν.

que in locum successit, & necessario recipi debet tamquam medium, quo vera cordis circumcisio obtineatur; sequitur, vt sicut infantes ad circumcisionem fuerunt admissi, ita quoque ad baptismum admittendi sint, vtpote quod ordinarium gratiam euangelii illis applicandi ipsosque a culpa peccati originalis purgandi medium est.

§. VIII.

Ex auctore recognitionum, eiusdem cum Iustino Martyre ætatis.

IUSTINO MARTYRI proxime subiungimus vetustum auctorem libri, qui inscribitur *recognitiones*, vel *liber itinerarius prædicationis PETRI*; quia licet non genuinum CLEMENTIS ROMANI, cuius nomen præ se fert, opus sit, antiquum tamen scriptum & eiusdem cum IUSTINO MARTYRE ætatis, ORIGENI in *philocalia* memoratum & a nonnullis BARDESANI SYRO, qui sæculo secundo medio vixit, adsignatum. Hic auctor de baptismi necessitate iisdem plane verbis ac IUSTINVS MARTYR loquitur, ipsum ad peccatum originale expurgandum hominemque ad regnum cælorum idoneum reddendum vniuersaliter necessarium esse, statuens. Obiectionem enim per modum quæstionis faciens, *Quid confert aquæ baptismus [γ] ad Dei cultum?* respondet: *Primo quidem quod Deo placuit, impletur; secundo quia regenerato ex aquis & Deo reuato fragilitas prioris natiuitatis, que tibi per hominem facta est, amputatur; & ita demum peruenire poteris ad salutem. Aliter vero impassibilis est. Sic enim nobis cum sacramento verus propheta restans est, dicens; Amen dico vobis: nisi quis deum renatus fuerit ex aqua, non introibit in regnum cælorum.* Non quidem de baptismo infantum speciatim hic auctor loquitur, rationes autem illius eiusmodi sunt, vt sermonem eius ad eos extendi, ostendant. Si enim baptismus necessarius est ob hæcæ duas

Origen. Recognit. lib. VI. n. IX. p. 511. ap. Coteler. tom. I. Quid confert &c. Hæc repetantur in Græci Clementina homilia XI. num. XXVI. p. 698. Τί συμβάλλεται πρὸς ἐνοσίχθων τὸ βαπτιστικὴν ὕδωρ; πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ δόγμα θεῶν πρᾶξις· δεύτερον δὲ, ἐξ ὕδατος ἀναγεννηθεὶς θεῶν, αἰτία φόβου, τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρᾶξις σοι γινομένη καταλλάσσει γίνεσθαι, καὶ ἕτως σωτηρίας τυχεῖν δύνη· ἄλλως δὲ ἀδυνατον ἔσται γὰρ ἡμῖν ἄμωσει ὁ προφῆτης, εἰπὼν· αὐτὴν ὑμῶν λέγω, ἵνα μὴ ἀναγεννηθῆτε ὕδατι ζῶντι, εἰς ὄνομα πατρὸς, υἱοῦ, ἀγαπῆς πνεύματος, ἃ μὴ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

raciones, primo vt concupiscentia seu labes originalis, quæ est prioris natiuitatis fragilitas, amputetur, & deinde vt regnum Dei intrare valeamus; hæ sunt generales baptismatis recipiendi causæ, quæ ipsam non minus infantibus, quam adultis quibuscumque necessarium efficiunt, quandoquidem secundum hunc auctorem cum peccato originali nascuntur, neque adeo regnum cælorum ingredi possunt, nisi a peccato per aquas baptismi depurgati. Habemus itaque heic in primis duobus sæculis alterum auctorem, adserto SALMASII & SVICERI directe contradicentem, qui doctrinam de baptismi ad salutem necessitate non primorum duorum sæculorum doctrinam, sed opinionem tantum, fuisse dicunt, quæ postea inualuerit, ex quo fundamento pædobaptismus in ecclesiam introductus sit. Nemo enim pro baptismi ad salutem necessitate mentem suam planius declarare potest, nec vniquam declarauit, quam hic ipse auctor fecit, ex verbis seruatoris nostri *CHRISTI*, quæ ipse cum omnibus veteribus scriptoribus ante & post se de ordinaria baptismi aquæ necessitate ad salutem interpretatus est. Vt adeo, si baptismus infantum, quomodo SALMASIVS contendit, opinione de baptismi ad salutem necessitate fundatus est; hic auctor baptismi infantum adsertor sit, oporteat, quia sine vllâ controuersia generalis baptismi ad salutem necessitatis adsertor fuit. Cuius auctoris opinioni expendendæ eo lubentius paululum immorati sumus, quod ignoramus, an hoc testimonium hac in re ab alio quopiam iam productum sit.

§. IX.

Et Irenæo.

NON longo post *IUSTINI MARTYRIS* & auctoris modo memorati tempora *IRENÆVS* episcopus *Lugdunensis* vixit, qui vt *DODWELLVS* euidenter demonstrat [2], ex eoque *CAVEVS* [a] adlegat, primo sæculo extremo circa annum *XCVII*. na-

(2) Dodwell. dissert. in Irenæum.

(a) Cau. histor. litter. vol. I. p. 41. edit. Londin. (p. 30. edit. Geneu.) Cl. Dodwellus dissertatione de *atate Irenæi*, quam vna cum aliis ad nouum Irenæi editionem parat, aliter plane quam vulgo fieri solet, Irenæi tempora disponit. - - Statuit, Irenæum natum esse sub Nerua ann. Christi *XCVII*. Quod quidem ex ipsis verbis colligi posse videtur lib. V. c. XXX. vbi exitum imperii Domitiani vocat *χρόνος τῆς ἡμέρας γενεῶν*, seu vt habet antiqua ver-

rus, & POLYCARPI, qui *Ioannem* apostolum vidit & audiuit, discipulus fuit. Circa annum CLXXVI. librum suum *aduersus hereses* scripsit, natus annos circiter octoginta, & non multis annis post diem suum obiit. Atque ita idoneus opinionis & praxis ecclesie testis, durante saeculo secundo, agnoscendus omnino est. Iam tria sunt ad hanc materiam spectantia, quae ex scriptis eius euidenter apparent. I. Ecclesiam tunc temporis peccatum originale credidisse. II. Ordinaria media hoc peccatum expurgandi fuisse baptismum. III. Infantes non minus quam reliquos ad remissionem peccatorum obtinendam & redemptionem *CHRISTI* eis applicandam, re ipsa fuisse baptizatos. Quod ad doctrinam de peccato originali attinet, non numquam illud *peccatum* [b] *protoplastorum* nominat, quod in Christo ablatum sit, vinculis illis resolutis, per quae adligati eramus morti: peccatum, quo Deum [c] in primo quidem *Adam* offendimus, non facientes eius praecipitum, in secundo autem *Adam* reconciliatos nos esse dicit, obediens usque ad mortem factos. Ut adeo infantes aequae ac reliqui homines peccati culpa teneantur & redemptore cum ceteris indigeant, qui ipsos eo liberet. Iam viam ordinariam, qua a culpa originali vindicemur, baptismum esse dicit, quem *in Deum* [d] *regenerationem* vocat. Et hanc regenerationem infantibus aequae ac adultis contingere, diserte affirmat. Ait enim, *Christus* [e] *omnes venit per se ipsum saluare. Omnes inquam, qui per eum renascuntur in Deum,*

ho, *per nostrum saeculum.* Saeculum vero suum a suis natalibus ipsum deducere, nulli dubium esse potest. Ceteri annus videtur, CXXII. dum adhuc *in terra primae heresiae* erat, lib. III. c. III. Polycarpum vidit & audiuit. cetera.

- (b) *Iren.* lib. V. c. XIX. Adhuc protoplasti peccatum per corruptionem primogeniti emendationem accipiens, & serpentis prudentia deuicta in columbae simplicitate, vinculis autem illis resolutis, per quae adligati eramus morti.
- (c) *Id.* lib. V. c. XVI. Deum in primo quidem *Adam* offendimus, non facientes eius praecipitum, in secundo autem *Adam* reconciliati sumus, obediens usque ad mortem facti.
- (d) *Id.* lib. I. c. XVIII. *Καὶ ὅτι ἄνθρωπος εἰς ἐξέλιξιν τῆς βαπτίσματος τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως, καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν ὑπερβληταί τὸ εἶδος τῆς ἡσυχίας τῆς σαρκὸς, διέχροντες αὐτὸς ἀπαγγελέω ἐν τῇ προσήκοι πάρα.* Quia ad regenerationem baptismatis, eius quae est *in Deum* regenerationis, & vniuersam fidei destinationem remissa est species haec in *Satana*, arguentes eos referemus aptiori loco.
- (e) *Id.* lib. II. c. XXXIX.

*infantes, & paruulos, & pueros, & iuuenes, & seniores. Ideo per omnem venit ætatem, & infantibus infans factus, sanctificans infantes: in paruulis paruulus, sanctificans hanc ipsam habentes ætatem, cetera. Hic locus nulla arte eludi potest, quamdiu per regenerationem baptis-
ma intelligi fateare. Et pro hoc sensu ipsius IRENÆI habemus explicationem, qui baptismum nomine regenerationis appellat; atque ita veteres communiter nominant, vii SVICERVS (contra quem iam disputamus) non dubitat fateri, IUSTINVM MARTYREM [f], CHRYSOSTOMVM & GREGORIUM NYSSENVM in hanc sententiam adlegans. Quæ res baptismum infantum ætate IRENÆI, hoc est sæculo secundo, communem ecclesiæ præxin fuisse satis abunde euincit.*

§. X.

Et Tertulliano.

SAECVLO secundo exeunte & ireunte tertio vixit TERTULLIANVS, ecclesiæ *Carthaginensis* presbyter, qui quamquam singulares quasdam cogitationes hac de materia habet, de ecclesiæ tamen praxi sufficienter testatur. Priuata eius opinio erat, differendum esse infantum baptismum, si præsertim nulum mortis periculum esset, donec ad eam ætatem pertinge-

(f) Suicer. thesaur. eccles. voce *ἀναγέννησις* tom. I. p. 243. Quia baptismus est inter causas *regenerationis* instrumentales, quo regenerationis grati nobis significatur & obsignatur, vsitatissime græcis patribus *ἀναγέννησις* vocatur. Gregor. Nyssen. orat. de bapt. III. p. 368. Βάπτισμα πῦν ἐστὶν ἀμωρῶν κάθαρσις ἀφ' οὗ πλῆμμελῶν, ἀκακισμὸς καὶ ἀναγεννήσεως αἰτία. *Baptismus peccatorum ablutio est, remissio delictorum, renouationis & regenerationis causæ.* Chrysostom. in cap. IV. ad Galat. t. III. n. 747. (edit. Eton. MDCCXII.) ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας πὲρ ῥήματος τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἱερέως λογιόμηναι, ἅπτε ἴσασιν οἱ πιστοὶ, διαπλάττει καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτίζομενον. In nostra regeneratione verba Dei per sacerdotem prolata, quæ fideles sciunt, formant & regenerant eum, qui baptizatur. Iustin. Martyr apol. II. vbi administrationem baptismi describit inter alia: ἔπειτα ἄγονται ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ ὕδατι εἰς, καὶ πρόπον ἀναγεννήσεως, οἱ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀναγεννήθημεν, ἀναγεννώμεθα. Ἐπ' ὀνόματι γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν ἑλῶν καὶ δεσπότη θεοῦ, καὶ τοῦ ἐπιτέλεω ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου, τίς ἐν τῷ ὕδατι τότε λέγει ποιῆσαι, Deinde eo adducuntur, (nempe baptizandi) a nobis, ubi aqua est; atque eo *regenerationis* modo, quo ipsi regenerati sumus, regenerantur. Nam in nomine rerum cunctarum parentis & domini Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, & spiritus sancti in aqua tum lauantur.

rent, qua recta a prauis diiudicare possent. Ita enim hanc in rem argumentatur, vt ecclesiæ praxin aliam fuisse, simul significet, quando ait : „[g] Pro cuiusque personæ conditione ac „dispositione, etiam ætate, cunctatio baptismi vtilior est: præ- „cipue tamen circa paruulos. Quid enim necesse est, si non „tam necesse, sponsores etiam periculo ingeri? qui & ipsi per „mortalitatem destituere promissiones suas possunt, & prouen- „tu malæ indolis falli. Ait quidem dominus, *Nolite illos pro- „hibere ad me venire.* Veniant ergo dum adolescunt, veniant „dum discunt, dum quo veniant, docentur: Fiant christiani, „dum Christum nosse potuerint. Quid festinat innocens ætas „ad remissionem peccatorum? Cautius ageatur in sæcularibus; „vt, cui substantia terrena non creditur, diuina credatur? No- „rint petere salutem, vt petenti dedisse videaris. Non minore „de causa innupti quoque procrastinandi, in quibus tentatio „præparata est tam virginibus per maturitatem, quam viduis „per vagationem, donec aut nubant, aut continentia corrob- „rentur. Modus argumentationis TERTULLIANI hac in re manifesto ostendit, de introducenda noua consuetudine ipsum laborasse; adeoque ecclesiæ morem ipsius memoria fuisse, vt infantibus non minus quam adultis hominibus baptismum tribueret, ipsiusque argumenta non eo tantum spectant, vt infantes, sed vt personæ etiam quæuis innuptæ vel in viduitate constitutæ metu tentationis excludantur. Quæ eiusmodi sunt regulæ, quæ præter ipsum nulli in mentem venerunt, multo minus vlla ecclesiæ praxi fuerunt confirmatæ. Sed hæc ipsa TERTULLIANI monitio, quantumuis singularis, ad istiusmodi tantum casus pertinere videtur, vbi nullum periculum siue formido mortis fuit: Alias enim ipse pro necessitate baptismi, si quisquam alius, pugnat, tum ex istis seruatoris [h] verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum celorum;* tum ex vniuersali corruptione peccati originalis, quod vnumquemque *Ade* filium immundum reddat, donec christianus effi-

(g) Tertullian. de baptismo c. XVIII.

(h) Tertull. de anima c. XL. Ita omnis anima eo vsque in Adam censetur, donec in Christo recensatur: tam diu immunda, quam diu recensatur. Peccatrix autem, quia immunda, recipiens ignominiam suam ex carnis societate. cetera. Item de bapt. c. XIII.

ciatur:

ciatur : id quod in baptismo solum fiat ; Quandoquidem homines non nascantur christiani, sed fiant. Hinc necessitate urgente christianum quemlibet potestatem potius dandi baptismum habere arbitrabatur, quam ut quispiam sine eo decederet. Quod arguere videtur, opinionem eius de infantum aliorumque baptismo differendo ad eos tantummodo casus respexisse, ubi nulla mortis formido fuerit. Verum in his ipsis casibus ecclesia aliam sequebatur consuetudinem, infantes enim simul ac nati essent, nullo licet mortis periculo eis imminente, baptizabat, uti ex ipso TERTULLIANI sermone apparet, qui hac in re innovationem facere, sed sine successu, adlaborabat ; nam eadem praxis in ecclesia sequentibus temporibus duravit.

§. XI.

Et Origene.

ORIGENES saeculo tertio ineunte vixit, nec testimoniis ex ipso adlegatis quicquam est evidentius. Loco quodam hominem in peccato nasci, dicit, idque verbis demonstrat *Davidis*, „Audi, inquit, *David* dicentem, in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis [i] peperit me mater mea : Ostendens, quod, quaecumque anima in carne nascatur, iniquitatis & peccati sorde poluatur : & propterea dictum esse illud, quod iam superius memoravimus ; quia nemo mundus a sorde, nec si vnus diei fuerit vita eius. Addi his etiam illud potest, ut requiratur, quid causae sit, quum baptisina ecclesiae in remissionem peccatorum detur, secundum ecclesiae obseruantiam etiam paruulis baptismum dari ? Quum utique si nihil esset in paruulis, quod ad remissionem deberet & indulgentiam pertinere, gratia baptismi superflua videretur. Et alio loco [k] ait : „Paruuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum ? Vel quo tempore peccaverunt ? Aut quomodo potest vlla lauacri in paruulis ratio subsistere, nisi iuxta illum sensum, de quo paulo ante diximus. Nullus mundus a sorde, nec si vnus diei quidem fuerit vita eius super terram. Et quia per baptismi sacramentum naturae sordes deponuntur, propterea baptizantur & paruuli. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest intrare in

(i) Origen. homil. VIII. in Leuit. tom. I. p. 145. edit. Basl.

(k) Origen. in Luc. hom. XIV. tom. II. p. 223.

„regnum calorum,,. Vbi non tantum pædobaptismum consuetudinem ecclesiæ facit, sed ab institutione etiam diuina eum deriuat. Quemadmodum alio loco [1]. ab apostolica traditione illum deducit, *Ecclesia*, inquit, *ab apostolis traditionem suscepit, etiam paruulis baptismum dare. Sciebant enim illi, quibus mysteriorum secreta commissa sunt diuinorum, quia essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritum ablui deberent: propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati nominatur.*

§. XII.

Et e Cypriano cum concilio Carthaginensi sub ipso habito.

Hoc sæculo medio CYPRIANVS vixit, cuius ætate quæstio de die, quo infantes baptizandi essent, mouebatur. *Fidus* enim quidam episcopus *Africanus* quæstionem ei proposuerat, vtrum infantes, necessitate ita urgente, simul atque nati essent, baptizari deberent, an vero non nisi post octiduum, secundum regulam de circumcisione datam? Ad hanc quæstionem CYPRIANVS & ceteri episcopi, qui in concilio aduerant, numero sexaginta sex, ita respondebant [m]: „Quantum ad causam „infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium „diem, quo nati sint, constitutos, baptizari non oportere, & „considerandam esse legem circumcisionis antiquæ, vt intra „octauum diem eum, qui natus est, baptizandum & sanctifican- „dum non putares: longe aliud in concilio nostro omnibus vi- „sum est. In hoc enim, quod tu putabas esse faciendum, nemo „consensit; sed vniuersi potius iudicauimus, nulli hominum „nato misericordiam Dei & gratiam denegandam. Porro si „etiam grauissimis delictoribus & in Deum multum ante pec- „cantibus, quum postea crediderint, remissa peccatorum datur, „& a baptismo atque a gratia nemo prohibetur; quanto magis „prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit; „nisi quod secundum *Alam* carnaliter natus, contagium mortis „antiquæ prima natiuitate contraxit? Qui ad remissam pecca- „torum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remit- „tuntur non propria, sed aliena peccata,,. Hæc & consuetudinem ecclesiæ habemus & consuetudinis istius simul rationem.

(1) Origen. in Roman. lib. V. c. VI. p. 143.

(m) Cyprian. epist. LIX. al. LXIV. ad Fidum p. 178. (p. 279. edit. Amstelod.)

Infantes videlicet baptizatos fuisse intelligimus, quod cum peccato originis essent nati, adeoque baptismo indigerent, per quem ab istius culpa & pollutione purgarentur. Huic CYPRIANI loco alium ex eodem auctore addere licebit, vbi grandem eorum, qui tempore persecutionis lapsi erant, improbitatem describens, hunc in modum crimen ipsorum exaggerat: *Ne quid deesset [n] ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi vel attracti, amiserunt paruuli, quod in prima, statim natiuitatis exordio fuerant consequuti; nimirum baptismi sui beneficia. Hinc eos introducit de parentibus suis in extremi iudicii die eleganti quodam vocum concentu in hunc modum querentes. Nos nihil fecimus, nec de relicto cibo & poculo domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parvulas. Illi nobis ecclesiam matrem, Illi patrem Deum negauerunt; et, dum parui & improuidi, Tranti facineris ignari, per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur.* Hæc obseruandum est, infantes eucharistiæ, (quam CYPRIANVS cibum & poculum domini vocat) participes factos fuisse, idque ex aliis eiusdem auctoris locis patet: quæ res itidem baptismi infantum tunc vsitati testimonium est: Certum enim est, non nisi baptizatis ordinarie permissum fuisse eucharistiam de mensa domini participare. Non opus fuerit hoc ipsum pluribus concilii *Illiberritani*, OPTATI, GREGORII NAZIANZENI, BASILII, AMBROSII, CHRYSOSTOMI, PAULINI, conciliorum *Cartbaginensium*, AVGVSTINI, HIERONYMI aliorumque sæculi quarti scriptorum testimoniis comprobare, quæ collecta & aptis observationibus illustrata apud WALLVM lector inuenire potest. Ad institutum meum satis est, aduersus SALMASIVM & SVICERVUM demonstrasse, quod pædobaptismus non pro noua doctrina, sæculo demum tertio orta, habendus sit, sed ex antiquioribus principiis deriuatus & per duo priora sæcula ex apostolorum praxi per manus traditus fuerit.

§. XIII.

Baptismus infantum non ad octauum vsque diem exemplo circumsisionis procrastinandus. Neque in tertium vsque annum ex sententia Gregorii Nazianzeni.

(n) Cypr. de lapsis p. 125. (p. 90. edit. Amstelod.)

Nunc pauca quædam alia de pædobaptismo considerabimus, inter eos, qui infantibus, ex quo nati fuerint, illud laucrum tribuendum esse iudicarunt. Erant in ecclesia *Africana*, quemadmodum ex modo memoratis *CYPRIANI* locis percepimus, qui baptismum octauo die præcise adstringebant, quod hæc regula de circumcissione data esset. Verum *CYPRIANVS* & concilium *Carthaginense* ad omnia argumenta respondebant, quæ in medium pro hac innouatione proferebantur, quæ res tantum problema fuisse, & vix vniquam in praxin deducta videtur. Qui isti sententiæ fauebant, *osfigium infantis in primis partus sui diebus constituiti, mundum non esse dicebant, quod vnusquisque nostrum adhuc horreat exosculari.* Quibus *CYPRIANVS* respondebat: „Non hoc putamus [o] ad cælestem gratiam dandam „impedimentum esse oportere, scriptum est enim: *omnia munda sicut mundis*, nec aliquis nostrum id debet horrere, quod „Deus dignatus est facere. Nam etsi adhuc infans a partu novus est, non ita est tamen, vt quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat osculari; quando „in osculo infantis vnusquisque nostrum pro sua religione ipsas „adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine „modo formato & recens nato quodammodo exosculamur, „quando id, quod Deus fecit, amplectimur. „ Ad alterum, quod octauum diem in circumcissione obseruatum fuisse, dicebant, ita respondet: „Quod in *Iudaica* circumcissione carnali „octauus dies obseruabatur, sacramentum est in vmbra atque „in imagine ante præmissum, sed veniente Christo veritate completum. Nam quia octauus dies, id est, post sabbatum primus dies futurus erat, quo dominus resurre- „ret, & nos viuificaret, & circumcissionem nobis spiritualem daret: hic dies octauus, id est, post sabbatum primus „& dominicus præcessit in imagine, quæ imago cessauit, super- „veniente postmodum veritate, & data nobis spirituali circum- „cissione. Propter quod neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse ea lege, quæ iam statuta est, nec „spiritualem circumcissionem impediri carnali circumcissione debere, sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam *CHRIS-*

(o) *Cypr. epist. LIX. al. LXIV. ad Fidum p. 160. (p. 281. edit. Amstelod.)*

„STI; quando & Petrus in actis apostolorum loquatur & dicat: „Dominus mihi dixit, neminem hominum communem dicendum & immundum.,, Hic vnus solus locus est, in quo hanc quæstionem factam legimus; & post datam hanc responsionem numquam eam denuo propositam inuenimus. Vt adeo hæc temporis circumstantia numquam in ecclesia inualuisse videatur. GREGORIUS NAZIANZENSIS singularem quoque opinioem fouit ratione temporis, quo infantes baptizandi essent, nullo mortis periculo urgente. Ita namque satius esse credebat, baptismum ad tertium ætatis annum differri, sed si quod periculum intercederet, simul ac nati essent, baptizari eos oportere statuebat, vt ne sine baptismo decederent. Verba ipsius hæc sunt: „Quid de iis dices, [p] qui adhuc tenera ætate sunt, nec aut damnum aut gratiam sentiunt? An eos quoque baptizabimus? Ita prorsus, si quid periculum urgeat. Præstat enim absque sensu sanctificari, quam sine sigillo & initiatione abscedere. Atque huius rei ratio nobis est circumcisio, die octauo peragi solita, quæ baptismi figuram quodammodo gerebat, atque iis, qui rationis adhuc expertes erant, offerebatur. Eodem quoque modo postium vnctio, quæ rebus sensu carentibus adhibita primogenitis salutem adferebat. De reliquis ita censeo, vt triennio expectato, aut aliquanto breuiori vel longiori temporis spatio, nam tum & mystici quiddam audire & respondere possunt, ac si minus plene & exacte intelligunt, imbuuntur tamen & informantur, ita demum per magni baptismi sacramentum & animos & corpora sanctificent.,, Sed hæc singularis, vt diximus, NAZIANZENI opinio fuit, ex specialioribus adsumta rationibus, in quam ecclesia numquam consensit. Quocirca eam *Fidi Africani* opinioni iungimus tamquam

(p) Naz. orat. XL. de bapt. (tom. I. p. 658. a. b.) Τί δ' ἀν' ἡμῶν περὶ τῶν ἐπ' ἡμῶν, καὶ μὴτε τῆς ζυμῆς ἐπαυδαομένων, μὴτε τῆς χάριτος; ἢ καὶ ταῦτα βαπτίσματος; πάντως ἑπὶ τῆς ἐπιείχους κήρυξης κρῖνον γὰρ ἀνακιδήτους ἀγιασθῆναι, ἢ ἀπειθεῖν ἀσφράγισα καὶ ἀτίλητα καὶ τὰτε λόγῳ ἡμῶν, ἢ ἐκλαήμεθ' περιτμή, τυπικῆς τῆς ἑσθ' σφραγῆς καὶ ἀλογίσεως ἐπὶ πρῶταγομῆς ὡς δὲ καὶ ἡ τῶν φλιῶν χερίσιν, διὰ τῶν ἀνακιδήτων φυλάττωσα τὰ πρῶτα πικρὰ περὶ δὲ τῶν ἄλλων δίδωμι γῶμη τὴν τριτὴν ἀικμίναντας, ἢ μικρὸν ἴστω τέτα, ἢ ἑπὶ τῆς τέτα, ἢ ἑπὶ τῆς ἀκρῶν π' μουκίον, καὶ δὲ περὶ τῆς ἐνατίν' εἰ καὶ μὴ συνίπτα τήλιος, ἀλλ' ἢ τυπικῶς, ὅπως ἀγιασθῆναι καὶ ψυχῶν καὶ σώματων τῷ μεγάλῳ μυστηρίῳ τῆς σελήνης

οιας.

sen-

sententias priuatis hominibus peculiare, quæ in publica & approbata ecclesiæ praxi nullum vniquam locum inuenerunt.

§. XIV.

In quibusdam tamen ecclesiis ad appropinquantis cuiusdam festiuitatis tempus dilatus.

VERVM TAMEN in nonnullis ecclesiis consuetudo obtinuit, vt baptismus infantum æque ac adultorum, si nullum mortis periculum appareret, differretur ad illustrioris cuiusdam festiuitatis tempus, quod peculiariter solemnibus baptismatis administrationi destinatum erat & constitutum. In THESSALIA solis diebus paschæ baptismum datum fuisse auctor est SOCRATES [q]: qui ex eo factum dicit, vt plerique apud illos citra baptismum decesserint. Non quidem de infantibus hoc disertè dicit: Sunt tamen rationes, quæ nos inducunt ad credendum, de illis non minus quam adultis hoc intelligi oportere. Nam & in Gallicanis & Hispanicis conciliis canones exstant, qui infantes sola paschatis solemnitate præcipiant baptizari, nisi quis casus necessitatis & imminens mortis periculum secus id fieri vrgeat. In concilio Antisiodorensi [r] pro ecclesiis Gallicanis hoc decretum legimus: *Non licet absque pasche solemnitate vllò tempore baptizare, nisi illos, quibus mors vicina est, quos grabatarios dicunt. Quod si quis in alio pago, contumacia faciente, post interdictum hoc infantes suos ad baptismum detulerit in ecclesias nostras, non recipiantur. Et quicumque presbyter ipso extra nostrum permissum recipere presumerit, tribus mensibus a communione ecclesie sequestratus sit.* Concilium Bracarense secundum [s] de simili consuetudine in ecclesiis Hispanicis loquitur, *Mediante qua tragesima, inquit, ex viginti diebus baptizandos infantes a l exorcismi purgationem offerre præcipiant.* AVGVSTINVS quoque de infantium baptismo loquitur, quando in sermone, dominica palmarum recitato, sic ait [t]: *Hodie octauæ dicuntur infantium. - - Illi pueri, infantes, paruuli, lactantes, maternis uberibus inherentes, & quantum in eos gratiæ referatur, nescientes, vt ipsi videtis, quia infantes vocantur, & ipsi habent octauas hodie.* Et isti senes,

(q) Socrat. lib. V. c. XXII. *Ὁ τῶν ἡμερῶν τῆ πάσχα μόνον βαπτίζουσι διὸ σφόδρα πλὴν ὀλίγων οἱ λοιποὶ μὴ βαπτιζόμενοι διατηροῦσιν.*

(r) Concil. Antisiodor. c. XVIII. (tom. V. concil. p. 959.)

(s) Concil. Bracar. II. al. III. c. IX. (ibid. p. 898.)

(t) August. serm. CLX. de tempore, tom. X. p. 331. (p. 953. 2. edit. Basil. MDLXIX.)

iuvenes adolescentuli, omnes infantes. AMBROSIVS [u] etiam innumerorum infantium, ad suscipiendum baptismum die paschatis venientium, meminit. *Hæc, inquit, illa est caelestium mysteriorum gratia, hoc paschæ donum, hæc optabilis anni festiuitas, hæc exordia gignentium verum.* Hinc vitalis lauacri sacre ecclesie editi puerperio infantes, parvulorum simplicitate renati, balatr innocentes persirepunt conscientie. Hinc casti patres, pudice etiam matres nouellam per fidem stirpem prosequuntur innumeram. Hinc sub fidei arbore ab utero fontis innocui coreorum splendet ornatu. Hinc caelestis meriti sanctificantur munere, & sacramenti spiritalis celebri mysterio saginantur. Quæ omnia satis probant, quod, licet extrema necessitate urgente infantes quouis tempore baptismum recipere potuerint, tamen si nulla mortis formido intercesserit, ipsorum non minus quam adultorum hominum baptismus multis in locis ad festiuitatem paschalem differri solitus sit.

§. XV.

Quæstionum quarundam solutio. Num infantes, solo patre vel matre sola christianam proficiente religionem, baptizari potuerint.

DEVM in hoc argumento de baptismo infantium versamur, non abs re fuerit, certas quasdam quæstiones soluere, quæ de eo fieri possunt, quatenus ex praxi ecclesie vel vetustorum scriptorum iudicio earum solutio dari potest. Vna quæstio ad eos attinet infantes, quorum parentum pars altera christianæ, altera autem *iudaicæ* religioni, vel ethnicismo addicta erat. Hi ex parentum partis christianæ iure ad baptismum admittendi credebantur. Ita enim in concilio *Toletano* quarto [x] decretum fuit in casu mulierum, quarum mariti essent *iudei*. *Illi qui ex talibus (iudeis) nati existunt, fidem atque conditionem matris sequantur.* Similiter *Et hi, qui procreati sunt de infidelibus mulieribus & fidelibus viris, christianam sequantur religionem, non iudaicam superstitionem.*

§. XVI.

Num parentum, ab ecclesia communionem segregatorum, liberos baptizari licuerit.

(u) Ambros. de mysterio paschæ cap. V. (tom. IV. pp. p. 304. edit. Paris. MDCXLII.)

(x) Concil. Tolet. IV. c. LXIII. (tom. V. conc. p. 120.)

ALIA quaestio de illis infantibus agit, quorum parentes excommunicationi & censuris ecclesiae subiacebant. AVGVSTINO hanc quaestionem considerandi occasionem dederat *Auxilius* quidam episcopus iuuenis, qui indomito zelo abreptus *Clasificianum* quemdam excommunicauerat, tota eius familia anathemati & sacrorum interdictioni simul subiecta. Quae praxis erat, quam, etsi a recentioribus quibusdam episcopis *Romanis* nimium quantum exercitam, veteres numquam permiserunt. Omnes etiam liberos, durante illo anathemate in illa familia natos, a baptismo repulisse videtur. Vnde AVGVSTINVS mittendi ad eum deque facti eius rationibus exoptulandi arrepta occasione in hunc modum scribit: „Apud caritatem tuam [y] „tacere non potui, vt si habes de hac re sententiam, certis rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque „docere digneris; quomodo recte anathematizetur pro patris „peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini seruus, si „eodem tempore, quo vniuersa domus est anathemate obligata, nascuntur, nec ei possit per lauacrum regenerationis „in mortis periculo subueniri. Neque enim hac corporalis est poena, qua legimus quosdam contemtores Dei cum suis omnibus, qui eiusdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos: tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora perinebantur, quandoque utique moritura. Spiritualis autem poena qua fit, quod scriptum est: *Quae ligaueris in terra, erunt ligatae in caelo: animas obligat, de quibus dictum est: Anima patris mea est, & anima filii mea est. Anima, que peccauerit, ipse morietur.* Audisti fortasse, aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium: sed forte si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autem, quoniam, si quis ex me quaerat; „vtrum recte fiat, quid ei respondeam, non inuenio. Numquam hoc facere ausus sum, quum de quorundam facinoribus, immaniter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissime permouerem. Ex quibus commode nos concludere posse puto, excommunicationem parentis filium iure baptismi privare non posse. Et quamquam fuerunt, qui potestati ecclesiae hac

(y) August. epist. LXXV. ad Auxilium.

in re extenderunt limites, tantum tamen abest, ut actiones ipsorum generatim approbatae & lege quadam confirmatae, ut potius censuram mereri creditae sint. Qui scire cupiunt, quemadmodum ecclesiae reformatae hunc casum de admittendis ad baptismum parentum excommunicatorum filiis soluerint, aliam dissertationem [z], quam iam pridem in ecclesiae defensionem scripsimus, consulere possunt, in qua hunc casum speciatim considerauimus, & ex celebratissimarum quarundam ecclesiarum reformatarum principiis & praxi decidimus.

§. XVII.

Num infantes expositios, quorum parentes ignoti, baptizari fas fuerit.

ALIA quaestio, aliquando in ecclesia primitiua agitata, ad eos infantes attinebat, qui vel proiecti erant, vel a barbaris redempti, quorum parentes latebant & consequenter incertum profus erat, utrum baptizati essent nec ne? Res haec erat, quae frequenter accidere solebat in *Africa*, ubi christiani diuersis barbaris nationibus erant contermini: Et quaestio a patribus *Africanis*, facta consultatione, in concilio quodam *Carthaginensi* hunc in modum soluebatur: *Plauit de infantibus [a], quoties non inueniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse, sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per aetatem idonei de traditis sibi sacramentis respondere absque ullo scrupulo eos esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione priuari.* Et hoc decretum rogantibus ecclesiarum *Mauritaniae* legatis fiebat, qui synodum certiozem fecerant, multos tales infantes apud se a barbaris redimi. Quo in casu dubium omnino erat, utrum parentes eorum gentiles an christiani essent.

(z) French churches Apology for the church of England, Book 3. chap. 19.

(a) Conc. Carth. V. c. VI. (tom. II. conc. p. 195.)

Cod. can. Afric. c. LXXII. Ὁμοίως ἤρξε περὶ τῶν νεπίων, ὁσῶκις μὴ ἐπίσκοποιταί βίβαιοι μέγιστοι, οἱ ταῦτα ἀν ἀμφιβόλου βαπτισθέντι ἔτιμι λίγοντες καὶ ἔδδ' αὐτοὺ διὰ τὴν κείραν περὶ τῆς παραδόσεως αὐτῶν νοσταγωγίαις διακρίνεσθαι ἐπισηδίας ἔχοντι, χωρὶς πιθ' προσκομιμῶν ὀφείλειν ταῦτε βαπτίζεσθαι, μὴ ποτε ὁ τοῦτο διαγαμὸς ἀποσερέση αὐτῶ τῆς ποιῆντος τῆ ἀγιοισμῆ καθάρσεως: ἐκ τῆτα γὰρ οἱ τεποτηρηταὶ τῶν Μενῶρων ἀδελφοὶ ἡμῶν τῶτο ἐβελῆσαντο, ὅπ ποτὸς πῖστες ἀπο τῶν βαρβάρων ἐξαγορεύοιται.

§. XVIII.

Num liberi iudæorum vel gentium in quocumque casu baptizari potuerint.

VERVM TAMEN si, (vbi in quibusdam casibus vsu veniebat) parentes infantium, qui divina providentia in potestatem venerant christianorum, meri iudæi vel ethnici esse manifesto noscerentur: tunc infantibus istis baptismus non denegabatur, eo quod iam possessio christianorum facti fuerant, qui pro illis fidem suam interponentes eorum se educationis rationem habituros promittebant. Hoc ex AUGUSTINO [b] patet, qui disertis verbis ait: *Aliquando filii infidelium prestatur hæc gratia, ut baptizentur, quum occulta Dei providentia in manus piorum quomodocumque perueniant.* Aliquando pecunia redempti, aliquando iusto bello capti, aliquando etiam a beneficis hominibus collecti erant [c], vbi parentes crudeliter eos proiecissent. In quibus casibus vniuersis vel sponсорum fides & promissum, vel fides ecclesiæ generatim, quæ communis eorum mater erat, & cuius nunc filii esse credebantur, ad ius baptismatis eis dandum sufficiebat. Sacræ ecclesiæ virgines, rebus ita exigentibus, sæpenumero pro ipsis spondebant, curamque religiosæ eorum educationis in se suscipiebant. Atque ita accidit, vt, quemadmodum AMBROSIVS, vel quisquis excellentis libri *de vocatione gentium* [d] auctor est, obseruauit, *vt multi, quos suorum impietas deseruit, alienorum cura seruerit & ad regenerationem venerint per extraneos, quæ eî non emt providenda per proximos.* Quod beneficentiæ & libertatis genus inter veteres ita generatim vsitatum erat, vt recentiores quidam scriptores [e] hoc intuitu cum laude & commendatio-

(b) Aug. de grat. & libero arbitrio cap. XXII. tom. VII. p. 527. (p. 1323. edit. Basil. MDI XIX.)

(c) Aug. epist. XXIII. ad Bonifac. Videas multos non offerri a parentibus, sed etiam a quibuslibet extraneis, sicut a dominis seruuli aliquando offeruntur. Et nonnumquam mortuis parentibus suis paruuli baptizantur ab eis oblatis, qui illis huiusmodi misericordiam præbere potuerunt. Aliquando etiam, quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos a quibuslibet, nonnumquam a sacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum.

(d) Ambrosii de vocatione gentium lib. II. c. VIII.

(e) Vid. Riuetam & Walæum in synopsi purioris Theologiæ disput. XLIV. num. XLIX. (p. m. 491. edit. Lugd. Patav. MDCXLIII.) Augustinus & alii veteres hæc controuersia eos, qui legitime venissent in potestatem christianorum,

ne de eo loquantur, & eiusmodi infantes eodem baptis-
iure gaudere dicant, quo serui *Abramæ*, pecunia ipsius emti, cir-
cumcisionis iure gauisi sint non minus, quam qui domi suæ ipsi
nati fuerant. Et in adferendo, quod nempe hæc sine contro-
uersa communis praxis in ecclesia primitiua fuerit, eatenus
conspirant, vt *AVGVSTINVM* hoc tamquam firmissimo argumen-
to ad probandam liberam gratiam & electionem aduersus *Fe-
lagianos* vsu fuisse, dicant. Quod heic obiter tantum nota-
mus, propter errantes quosdam homines, qui eiusdem praxis
studium in ecclesia *Anglicana* non illius beneficentiæ, sed vitio
potius & errori in constitutione eius admissio, adscribunt.

§. XIX.

*Num infantes, dum parentes ipsorum adhuc gentiles essent, na-
ti baptizari potuerint.*

ALIA quæstio superest de iis infantibus, qui parentibus,
gentilitatis superstitioni adhuc deditis, nati fuerunt. Sed vero
de illis nullum vnquam dubium fuit; nam simul atque ipsi pa-
rentes baptizati erant, in id incumbere debebant, vt coniuges
& liberos & omnes suos ad baptismum suscipiendum perduce-
rent. Quem in finem lex quædam in codice *Iustiniano* [f] re-
peritur, seueram illis poenam iniungens, qui hac in re negle-
ctionis vel præuaricationis conuincerentur. Ita enim ibi de-
cretum legimus: *Qui nondum sunt baptizati, ipsi cum liberis & con-
iugibus & omnibus suis perducant se ad sanctas ecclesias: Et suos paru-
los liberos sine mora baptizari curent: maiores vero prius scripturas se-
cundum canones doceantur. Si vero propter militiam vel dignitatem vel
facultates habendas fingant baptizari; & liberos aut coniuges suas aut*

baptizandos sentiebant. Aliquando, inquit, filiis infidelium præstatur hæc gratia, vt baptizentur; quum oculis Dei prouidentia in manus pro-
prium quomodocumque peruenierunt. Nos vero legitime in potestatem chri-
stianorum venire iudicamus, si vel iusto bello capiantur, aut emanant a
christianis, vt videre est ex *Genes. XVII. v. 12. Circumcideris volis natus
dies octo omnis mas per aetates vestras, natus domi, & emens pecunia
tua.*

(f) *Cod. Iustin. lib. I. tit. XI. de paganis leg. X. num. I. Οἱ μήτε βαπτισθέντες,
ἰωτῶς καὶ παιδῶν, καὶ γυναικῶν, καὶ πάντας τὸς αὐτῶν ἀποκαλύττειται τοῖς ἀγίοις
ἐκκλησίαις, καὶ πῶ μὴ αὐτῶν τέκνα μικρὰ ὄντα χάρις ἀναβολῆς βαπτίζονται· ἰὸ δὲ
τίλειον ἀφότερον τοῖς γραβῶν κατὰ τὸς καθόλου διδάσκονται· Εἰ δὲ διὰ τὴ
τυχῆν στρατείας, ἢ ἀξίας, ἢ ἑπίου ἔχον ζημιωζονται βαπτισθῆναι· καὶ τὸς παιδῶν*

domesticos & necessitudine sibi iunctos in errore reliquerint, publicatione bonorum damnantur & pro merito puniuntur, nec republica fruuntur. PHOTIVS hanc legem in *nomocanone* repetit, eique aliam eiusdem generis addit de *Samaritanis*, quod licet ipsi ad baptismum non admittendi sint prius, quam duos annos in fide instituti sint, eorum tamen liberi sine eiusmodi cunctatione admitti debeant. Quæ lex etiam nunc inter *novellas Iustiniani* [g] exstat. Ex quibus omnibus apparet, quod simul ac *indæus* quispiam vel gentilis baptizatus, vel in ordinem duntaxat catechumenorum adscitus fuisset, ipsius liberi baptismum digni fuerint habiti, adeoque lege sic iubente ad baptizandum offerri debuerint. Tantum de infantibus & de diuersis casibus, quos in veterum scriptorum monumentis, ad eorum baptismum spectantes, deprehendimus.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT QVINTVM

DE BAPTISMO ADVLTORVM.

§. I.

Adulta etate homines sine præuia institutione, qua ad respondendum pro se ipsis redditi essent idonei, baptizare non licitum.

ALIVD genus hominum, quibus baptismus conferebatur, erant adulti, qui ad annos pubertatis pervenerant, quique

---

ἢ τοῖς γαμήλαις αὐτῶν ἢ τὸς ἐν τοῖς οἰκοῖς αὐτῶν ἐπὶ τῆς κλάμης εἰσῶσι, καὶ τὸς αὐτοῖς προσήκονταί· δημιούται, καὶ δεότας πρῶξεται, καὶ τῆς πολιείας ἔ· με· τίχσων. Hæc lex repetitur a Balsamone constitut. ecclæs. apud Justell. biblioth. iuris canon. tom. II. p. 1298. Et in Photii nomocan. tit. IV. c. IV. p. 907. ibid.

(g) Phot. nomocan. tit. IV. c. IV. p. 907. Iustin. novell. CXLIV. c. II. ἐπὶ ἐπιώλις δύο καθήκοντα, καθάναεν τὲ τὰς γραφὰς κατὰ δύνατον, καὶ τότε προσφέρουσαι τὴ τῆς ἐσπληρώσεως βαπτίσημα, τῇ μετασίω τῶ πρῶτου χρόνου κερπημένως ἴην ὡς ἀλη· θῶς ἐσπλητρωσιν· ἴες δὲ νέες σφῶδρα καὶ διδασκαλίαις ἔ· συνιέντας, ἐσπλητρω καὶ τῆς παραλήψεως ἰωῖνης χορείς ἀξιῶδου τῶ ἀγίω βαπτίσημα. Per duos primum annos in fide instituantur, & pro viribus scripturas ediscant: tuncque demum sacro redemptionis offerantur baptismati, tam longi temporis poenitentia proflus redemptionis fructum adsequuti. Pueros autem admodum, qui per ætatem doctrinas intelligere nequeunt, etiam absque hac obseruatione sacro dignari baptismate admittimus.

istis temporibus præcipuum baptizatorum corpus constituiebant. Hi communiter ex iudaismo & gentilitatis superstitione cõuersi erant, qui ante, quam ad baptismum admitti possent, aliquod temporis interuallum in ordine catechumenorum transigere debebant, vt ad professionem fidei ac vitæ christianæ per se ipsos edendam idonei redderentur. Nam sine eiusmodi professione, suis ipsorum verbis edita, ad priuilegium baptismi admitti non solebant. Tempus institutioni eorum constitutum, institutionisque rationem ac methodum, iam libro vltimo speciatim considerauimus. Quidquid igitur obseruandum superest, ad quosdam casus speciales attinet, quos in antiquorum conciliorum canonibus reperimus decisos, quando, quum homines ætate maturiore turmatim ad baptismum venirent, ecclesia multos casus considerandi occasionem habebat, quales in posterioris æui regulis vix inuenias.

§. II.

Homines tamen muti in certis quibusdam casibus baptizari poterant.

VNVS quidam ex hisce casibus dubiis ad homines attinebat mutos, quibus facultas tempore baptismi pro se respondendi adempta erat. Hoc in casu si homines baptismum recipiendi desiderium aperuissent ante, quam in istam infirmitatem incidissent; vel si idoneis signis præfens desiderium suum declarare possent, ecclesia ipsorum petitionem benigne accipiebat, eosque ad baptismatis admittebat priuilegium. Concilium primum *Arausicanum* [a] canonem aliquem in istiusmodi hominum gratiam fecit, respectu habito ad baptismum pariter & pœnitentiam. Sic enim statuit: *Subito obmutescens, prout status eius est, baptizari aut pœnitentiam etiam accipere potest, si voluntatis præterite testimonium aliorum verbis habet, aut presentis in suo nutu.* In codice *Africano* canon exstat in eandem hanc sententiam: *Vt egrotantes [b] si pro se respondere non possunt, quum voluntatis eorum testimonium, bi, qui sui sunt, periculo proprio dixerint, baptizentur.* Et inter re-

(a) Concil. Arausican. I. c. XII. (tom. III. concil. p. 1449.)

(b) Concil. Carthag. III. c. XXXIV. (tom. II. conc. p. 1172.) In codice canonum ecclesiæ Africanæ can. XLV. hic canon repetitur: "Ὡςτε εὐδὲ ἀστεινῶς, οἱ πρὸς τὸν ἑαυτῶν ἀποκριθεὶς ἢ δυνάμει, τότε βαπτίζεσθαι, ὅτε τῆ αὐτῶν προσηύχεται τῶν περὶ αὐτῶν μετὰ τὸν κινδύνον ἰδίῳ εἴπωσιν."

sponsa canonica TIMOTHEI, episcopi ecclesiæ *Alexandrinæ*, quoddam eiusdem argumenti habetur. Quæritur enim [c] ibi: *Si quis catechumenus, quum esset infirmus, emota mentis factus sit, nec possit ipse fidem confiteri, sui que suadeant, ut donec viuit, sanctum baptismum accipiat, debeant accipere, annon?* Et respondetur: *Debet accipere, si non ab immundo spiritu tenetur.* Exemplum habemus, quod reuera in *æthiopia* cuiusdam *Africani* baptismum accidit *Carthagine*, quem dominus suus inter catechumenos instruendum & inter competentes ad baptismum præparandum curauerat. Professionem fidei & vsitatam renuntiationem publice fecerat in ecclesia, vti iam iam baptizandis moris erat facere ante, quam ad consummandum illud mysterium baptisterium ingrederentur. Enimuero, quum iam baptismi tempus præsto esset, febrem subito nactus sermonis vsum perdebat. Hoc non obstante baptismum donabatur, aliis ipsius nomine, quasi esset infans, respondentibus. FERRANDVS, qui historiam narrat, dubia quadam sua de hoc baptismum FVLGENTIO, ecclesiæ *Ruspensis* in *Africa* episcopo, aperiebat, qui consolatoriam ei responsionem dabat in hanc sententiam, habuisse istum adolescentem [d] o-

(c) Timoth. respons. canon. c. IV. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 166. Ἐρώτησις· Ἐάν τις κληρικός, ἂν ἀσθενῆς, γένηται ἐκ φρενῶς, καὶ μὴ δύνηται ἑαυτὸς ἐμολογήσασθαι τὴν πίστιν, καὶ παρακαλῶσιν οἱ ἴδιοι αὐτῷ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἕως ἧρ, ὀφείλει λαβεῖν, ἢ ἔ; Ἀπόκρισις· Ὅφείλει λαβεῖν, εἰὰν μὴ ὑπὸ πνεύματι ἀκαθάρτου περιέχῃται.

(d) Fulgent. de baptismum *Aethiopia* c. VIII. Neque enim ab hac sententia nostrum animum reuocare debet vlla suspicio, ne quis dicat, quod ille (saluus esset, si nec ad ipsam tinctionem corporis peruenisset,) cum vtique non dicamus, illum sine baptismi sacramento sola confessione potuisse saluari. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Illum vtique adolescentem, quia credidisse, & confessum fuisse nouimus, ideo per sacramentum baptismatis saluum fuisse firmamus. Qui si non baptizaretur, non solum nesciens, sed etiam sciens nullatenus saluaretur. Via enim salutis fuit in confessione, salus in baptizate. Nam in illa ætate, non solum ei confessio sine baptizate nihil prodesset, sed nec ipsum baptizata non credenti neque consentienti vllatenus proficeret ad salutem. Ideo ergo illi Deus confessionem prodesse voluit, quia eum vsque ad sanctam regenerationem in hac vita seruauit. Donum itaque sanctæ regenerationis sicut ille, quia voluit, petiuit; sic Deus, quia voluit, dedit. Vid. similis casus apud Augustin. confess. lib. IV. c. IV. Quum laboraret ille (amicus meus) febribus, incuit diu sine sensu in sudore letali. Et quum desperaretur, baptizatus est nescius. . . baptismum acceperat mente atque sensu absentissimus.

innes conditiones, a *CHRISTO* in adultis hominibus requisitas, quod nimirum credere & sic baptizari debeant. Credere idque confiteri, esse hominis baptizandi: baptismum dare, solum actum esse ministri ecclesiæ. Et licet hic homo ratione destitutus fuerit, quum minister hunc baptismi actum perficeret, vsum tamen rationis eum habuisse, vbi ipse per se proprium baptismatis sui actum perfecisset. Nullum quidem nisi infantes saluari fide eorum, qui eos adducant, ab hominibus autem rationis vsum habentibus fidem propriam requiri; hunc vero adolescentem confessum esse, dum mentis compos fuerit, & baptizatum, dum adhuc vixerit. Vnde concludit, non dari causam de salute eius dubitandi, quia fecerit, quidquid ab ipso fuerit requisitum, & baptizatus sit eo modo, quem canones hoc in casu præscribant. Liceat his omnibus addere, quod hunc in modum *ALBASPINAËVS* & multi alii canonem concilii *Illiberitani* [e] interpretentur, loquentem de catechumeno, qui, statione sua deserta, ad ecclesiam per longum temporis intervallum non accessisset, tandem baptizari cupiat. Hoc in casu, etiam si vox illi esset interclusa, baptizari poterat, si eum de clero quispiam, vel alii testes fideles agnoscerent, voluisse esse christianum, eo, quod in veterem hominem deliquisse, (vel, vt alia exempla legunt, eo, quod veterem hominem dereliquisse) videretur. Idem hoc privilegium erat, quod hominibus in negotio pœnitentiæ indulgeri solebat, de quo in concilio ante citato *Arausicano* habetur mentio, nec non in concilio *Carthaginensi* quarto, vbi canon sic habet [f]: *Qui pœnitentiam in*

(e) Concil. Illiberitan. can. XLV. (tom. I. conc. p. 975.) Qui aliquando fuerit catechumenus, & per infinita tempora ad ecclesiam non accessisset; si eum de clero quisque cognouerit esse christianum, aut testes aliqui existerint fideles, placuit, ei baptismum non negari; eo quod in veterem hominem deliquisse (al. eo quod veterem hominem dereliquisse) videatur.

Albaspin. in hunc canonem *ibid.* p. 1002. 2. Existimari, agi de catechumeno apostata, qui mortis insperata discrimine interceptus baptismum peteret, & cui ante vox intercluderetur, quam ad eum accessisset presbyter.

(f) Concil. Carthag. IV. can. LXXVI. *Leo* ep. I. XXXIX. al. XCI. ad *Theodorum* Foroiuliensem (tom. III. concil. p. 1404. a.) Quod si aliqua vi ægritudinis ita fuerint adgrauati, vt quod paullo ante posscebant, sub præsentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, vt simul & pœnitentiæ & reconciliationis beneficium consequantur, cetera.

infirmatate petit, si casu, dum ad eum sacerdos imitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesin versus fuerit, dem testimonium, qui cum audierunt, & accipiat penitentiam; & si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia. Si superuixerit, admonetur a supra dictis testibus petitioni suae satisfactum, & subdatur statuta penitentiae legibus, quamdiu sacerdos, qui penitentiam dedit, probauerit. Iam vero probabile omnino est, quod eundem in modum homines hac conditione baptizati, si conualuerunt, fidei suae professionem facere debuerint, sicut in baptismo fieri consuevit, quando postea in confirmatione manus impositionem acceperunt. Verum, quum hoc ipsum indubio regulae siue canonis cuiusdam ecclesiastici testimonio, uti quidem in altero poenitentiae casu licet, non comprobare, sed tantum ex parili ratiocinandi modo iudicare valeamus, nihil certi definimus, sed suo quemlibet sensu finimus abundare.

§. III.

Nec non energumeni extrema necessitate urgente.

ALIA quaestio de energumenis, siue vexatis a malis spiritibus, nonnumquam agitata fuit, num consultum esset durante obsessione baptismum eis tribuere. Concilium Illiberitanum baptismum differri iubet, donec liberati fuerint & sanati, summa tamen exigente necessitate, si in mortis periculo sint constituti, [g] baptizari eos posse statuit. Concilium Arausicanum [h] hoc non tantum in absoluta necessitatis casu, sed etiam in infirmitatis remissione ac vicissitudine, permisisse videtur. Nam energumenis catechumenis, in quantum vel necessitas exegerit, vel opportunitas permiserit, de baptismo consulendum statuit. In canonibus TIMOTHEI episcopi Alexandrini eadem proponitur quaestio, sed paullo aliter soluitur: Si catechumenus a demone corripitur, & conuerit ipse vel sui, ut sanctum baptismum accipiat, debetne accipere amen, & maxime si morti propinquus fuerit? Ad quam quaestionem respondetur: Si is, qui a demone corripitur, non fuerit ab immundo spiritu mulatus, non potest sanctum baptismum accipere, sed

(g) Concil. Eliber. can. XXXVII. (tom. I. p. 974.) Eos, qui ab immundis spiritibus vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet.

(h) Concil. Arausic. c. XV.

in exitu [i] e vita baptizatur. Ita quoque in constitutionibus sic dictis apostolicis [k]: Si quis dæmonem habeat; doceatur quidem pietatem, sed non recipiatur ad communionem, antequam mundaetur: tamen si mors urgeat, recipiatur. Sunt, qui hoc de receptione ad communionem eucharistiæ intelligunt, sed planum est, quod auctor de receptione ad communionem ecclesiæ per baptismum loquatur. Regulas enim hic dat de personis baptizandis, earumque necessarias describit proprietates; quarum vna est, vt energumeni mudentur, antequam ad communionem recipiantur, nisi mors urgeat, vbi necessitas regulæ exceptionem suppeditet. Et hæc antiqua regula tempore CYPRIANI erat, qui eos, qui a spiritibus immundis vexentur, baptizari adfirmat, si quidem ægrî sint. Si aliquis, inquit [l], in illo mouetur, quod quidam de iis, qui ægrî baptizantur, spiritibus adhuc immundis tentantur; sciat, diaboli nequitiam pertinacem vsque ad aquam salutarem valere, in baptismo vero omnes nequitie sue vires amittere. Et paullo post: Hoc denique & rebus ipsis experimur, vt necessitate urgente in ægritudine baptizati, & gratiam consequuti caveant immundo spiritu, quo antea mouebantur; & laudabiles ac probabiles in ecclesia viuam, plusque per dies singulos in augmentum celestis gratiæ per fidei incrementa perficiant. Et contra nonnulli sepe de illis, qui sani baptizantur, si postmodum peccare cæperint, spiritu immundo redeunte quatiuntur; vt manifestum sit, diabolum in baptismo fide credentis exciudi, si fides post-

(i) Timoth. respons. can. c. II. Ἐρώτησις: Ἐάν δαιμονιζόμενος κατηχούμενος ᾖ, καὶ θελήσῃ αὐτὸς ἢ οἱ ἴδιοι αὐτῶ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα, εἴθελε λαβεῖν ἢ ᾖ, καὶ μάλιστα ἐάν περὶ τὸν θάνατον εἶναι; Ἀπόκρισις: Ἐάν ὁ δαιμονιζόμενος μὴ καθαρῶς δῶσῃ τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, ἢ δύναται λαβεῖν τὸ ἅγιον βάπτισμα, περὶ δὲ τὴν ἔξοδον βαπτίζεσθαι.

(k) Constitut. apoll. lib. VIII. c. XXXII. Ἐάν δὲ τις δαιμόνια ἔχῃ, διδασκίω μὲν τὴν ἐπισκοπῆαν, μὴ ἀσσοδεχέσθω δὲ εἰς κοινωνίαν, πρὶν ἂν καθαρῶς εἰ δὲ θάνατος κατεπίγῃ, πρσοδεχέσθω.

(l) Cyprian. epist. LXXVI. al. LXIX. ad Magnum.

Vid. Clement. recognit. lib. IV. c. XXXII. (apud Coteler. patr. apostolic. vol. I. p. 541 a.) Agatis gratias largitori omnium patri, per eum, quem posuit regem pacis, & thesaurum ineffabilium bonorum: vt in presenti quidem tempore diluantur peccata vestra per aquam fontis, aut fluminis, aut etiam maris, inuocato super vos trino beatitudinis nomine: vt per hoc non solum fugentur, si intra vos habitant, spiritus maligni; verum etiam, quom destiteritis a peccatis, & tota fide totaque mentis puritate credideritis, etiam ex aliis vos malignos spiritus & daemones effugentis.

modum defecerit, regredi. Ex his CYPRIANI verbis discimus, non tantum energumenos, vrgente extrema necessitate, ad baptismum admissos, sed baptismum etiam tali occasione collatum sæpius peculiari illis beneficio exstitisse, quando eos immundorum spirituum vexatione liberauit, qui antea nulla exorcistarum potestate expelli potuerant, tametsi hac tempestate exorcismi virtus plenum miraculis donum spiritus sancti esset.

§. IV.

Nullus seruus sine domini sui testimonio ad baptismum admittendus erat.

ALIA obseruatio, de adultorum baptismo facienda, ad eos spectat, qui christianorum dominorum serui erant. Nam apud *constitutionum* sic dictarum *apostolicarum* auctorem in examinandis diuersis eorum, qui baptismo sese offerant, requisitis, in hoc quoque inquiri iubetur, vtrum serui sint, an liberi? Atque si ethnici cuiusdam domini serui sint, doceri iubentur placere domino, vt verbum & christiana religio non adspargatur infamia, ipso domino, vtpote infideli, cum eorum baptismo nihil negotii habente. Quod si quis fidelis seu christiani domini seruus sit, dominum interrogari debere dicit, an ei testimonium perhibeat [m]? Si non perhibeat, reiiciendum esse, donec domino probauerit, dignum se esse; si vero ei perhibeat testimonium, admittendum. Adco necessarium & religioni vtile istis temporibus credebatur, christianis dominis in seruos suos indulgere potestatem, vt sine eorum testimonio & approbatione tamquam digni baptismi candidati admitti haud possent. Non, quasi hoc ad fouendam vllam in christianis dominis potestatem tyrannicam spectasset, vt seruos suos a baptismo excluderent, illisque christianæ religionis negarent priuilegium ac beneficia: (quæ immanis crudelitas & spiritualis tyrannus in mortalium animas est, priscis temporibus prorsus inaudita) sed id consilium ad conferuandam religionis christianæ puritatem

(M) Conflit. apostol. lib. VIII. c. XXXII. Εξεταζομεθα αὐτῶν καὶ οἱ τρόποι, καὶ ὁ βίος, καὶ εἰ δόλοί εἰσιν ἢ ἐλεύθεροι· καὶ εἰάν τις δόλος ἦ, ἐρωτάω ὁ κύριός μου, εἰ μιστρῆ αὐτῶ· εἰάν δὲ μὴ, ἀπβαλλέω· εἰς ἂν αὐτὸν ἄξιον ἐπιδείξῃ τῆ δεισπότῃ· εἰ δὲ μιστρῆ αὐτῶ, πρῆσδεχέω· εἰ δὲ ἰδιός ἦ οἰκίτης, διδασκέω· πᾶρεσέν τῆ δεσπότῃ, ἵνα μὴ βλασφημήται ὁ λόγος.

& arcendos a sanctis mysteriis hypocritas & profanos simulatores valebat; quorum præpopera admissio offensionem & scandalum religioni adferre poterat, si dubiæ vitæ homines, nullo habito discrimine, ad sacros eius ritus admitterentur. Hæc sapienter adhibita cautio vtili potestate christianos instruebat dominos, quam hi ipsi pro sapientia & caritate sua ad ædificationem, non ad destructionem, adhibebant. Experientia quoque hanc regulam vtilissimam esse comprobabat. Nam & dominos salutis seruatorum suorum cupidos & studiosos faciebat, quemadmodum in exemplo *Africani* æthiopis, cuius FVLGENTIVS meminit, vidimus; & seruos in vita sua & religionis desiderio reddebat sinceros, quum sine dominorum suorum testimonio pro vere conuersis, baptismoque dignis, haberi se non posse intelligerent. Leges etiam imperiales datæ erant, quibus omnes domini familiarum suarum curam habere tenebantur; in tantum, vt vniuersi domestici sui, serui æque ac liberi, christiani fierent. Quod si qui facere vel per negligentiam, vel collusionem destitissent, pœnas quasdam leges istæ habebant annexas, quæ dominos, hanc officii sui partem prætermittentes, certis priuilegiis in republica priuabant [n]. Vt adeo domini quouis modo, & commodi, & officii, & caritatis intuitu seruos suos instituendos curare, eosque suo ipsorum testimonio munitos ad baptismum adducere, debuerint.

§. V.

Baptismus tamen res voluntaria esse, nec quispiam ad illum recipiendum cogi debebat.

VERVM TAMEN, quum baptismus voluntaria actio in adultis esse deberet, leges quædam latæ erant, quibus cauebatur, ne quis eum recipere illata vi cogeretur. In concilio quarto *Toletano* canon quidam de *iudeis*, qui nonnumquam inuiti baptismum suscipere coacti fuerant, condebatur in hanc sententiam [o]: *De iudeis præcepit sancta synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre: Cui enim vult Deus, miseretur, & quem vult, induat. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes, vt integra sit forma iustitiæ. Sicut enim homo proprii arbitrii voluntate*

(n) Vid. cap. IV. §. XIX. pag. 213. 214.

(o) Concil. Toletan. IV. c. LVI. (tom. V. conc. p. 1719.)

serpenti obediens periiit, sic vocante gratia Dei, propria mentis conuersione homo quisque credendo saluatur. Ergo non vi, sed liberi arbitrii facultate, ut conuertantur, suadendi sunt, non potius impellendi. Qui autem iam pridem ad christianitatem venire coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisebuti; quia iam constat, eos esse sacramentis diuinis adsociatos & baptismi gratiam percepisse, & chrismate unctos esse, & corporis domini & sanguinis exstitisse participes, oportet, ut fidem etiam, quam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen diuinum blasphemetur, & fides, quam susceperunt, vilis ac contemtilis habeatur. Ex quibus discimus, baptismum semper pro voluntaria actione in adultis haberi, nec vllum vquam ad illud contra voluntatem recipiendum cogi debuisse: Et licet ecclesia istiusmodi actiones, contra hanc regulam factas, non resciderit, numquam tamen eas approbasse, sed censura sua dignas, & ad exemplum posteritati præbendum minus aptas & conuenientes, iudicasse. Quod coactioni, hoc in casu ex lege permissæ, simile videbatur, edicta erant IUSTINIANI imperatoris antea [p] memorata, quorum altero gentiles, altero Samaritani cum vxoribus suis, liberis ac seruis sub pœna publicationis bonorum, baptizari iuebantur. Verum hæ ipsæ leges non inuitos eos baptismum suscipere cogebant, sed biennium catechumenos esse permittebant, nullum, nisi qui voluntariam fidei ac pœnitentiæ professionem fecisset, admittebant. Nam pœnæ tantum ad anteuertendum fraudibus & præuaricationibus spectabant in illis, qui baptismum recipere velle præ se ferebant, de domesticis suis ad christianam religionem perducendis nihil interim laborantes. Contra quos tunc temporis respublica non satis seueras leges ferri posse pro sua sapientia iudicabat. Ut adeo istæ leges summa prudentia temperatæ fuerint, inter extremitatem rigoris & remissionis, ut homines ab altera parte rationes, quibus christiani fieri obligarentur, intelligerent, neque vero ab altera parte causam haberent querendi, quod inuiti cogerentur amplecti religionem, quam approbare non possent, neque ei adsentire. Pœnæ enim, ut diximus, ad castigandas duntaxat hypocriticas praxes & fraudulentam manifestorum præuaricatorum fœcordiam spe-

(p) Vid. c. IV. §. XIX. p. 213. 214.

Etabant.

ſtabant. Et ſane optandum erat, vt in omnibus omnium temporum imperiis & rebus publicis tales ferrentur & debite obſeruentur leges, contra iſtiusmodi chriſtianos, qui, quum ſeruos ſuos ad baptiſmum recipiendum cohortari deberent, vni omnium maxime obſtant & impediunt, quo minus chriſtiani baptiſmatis beneficium adipiſcantur.

§. VI.

Quinam baptiſmo fuerint excluſi. Certa opificia & vitæ genera, quæ homines ab eo arcuerint, recensentur, cuiusmodi fuerunt, idolorum confectores & comædi.

VNUM adhuc notandum reſtat de adultis, qui ad baptiſmum admitti potuerunt, vel non potuerunt. Nimirum quod omnes ethnici, ex plena indignitatis ac offenſionis aliqua arte vel profeſſione, quæ cum chriſtianæ religionis regulis conſiſtere non poterat, victum quærentes, a baptiſmo reiecti fuerint, vſque dum ſolemniter ei ſe valedicturos promiſſent, & reuera iſtam viuendi rationem deſeruiffent. *Conſtitutionum apoſtolicarum* auctor complures huiusmodi reiectaneos homines memorat, e. gr. *lenones, meretrices & idolorum artificeſ* [q]: Contra quos peculiarem diſſertationem ſcripſit TERTULLIANVS, in qua hanc artem damnat, vt quæ cum chriſtianæ religionis profeſſione conſiſtere nequeat, dicitque, homines hac ipſa arte dæmones alumnos ſuos facere, eiſque ſeſe præbere nutricios, dum materiam ad eorum cultum ſuppeditent. *Quæ conſtantia*, inquit [r], *exorcizabit alumnos ſuos, quibus dominum ſuam cellariam præſtat?* Quibus verbis ad hanc illicitam imagines pro idolorum templis conſciendi artem reſpicit. Hiſce in *conſtitutionibus* proxime iunguntur *ſcenici*, qui iſti profeſſioni inharere, & ſimul ad baptiſmum admitti non poterant, quod, qui ex hac profeſſione vitæ ſibi ſubſidia comparabant, petulantia & ſuperſtitionis paganæ magna ex parte duces & adiutores exiſſerent. Quocirca canones eos omnes baptizari vetant, illoſque iubent ab eccleſiâ proiici, qui poſt baptiſmum ad iſtam artem denuo ſe appli-

[q] Conſtitut. apoſtol. lib. VIII. c. XXXII. *Εἰ τις πορνικός ἢ παισάδιον μαρτυροῦντι, ἢ δαίτβαλίδιον πύργη προσηύσα, ἢ παισάδιον, ἢ δαίτβαλίδιον εἰδολοποιὸς πύργιον, ἢ παισάδιον, ἢ δαίτβαλίδιον*

[r] Tertull. de idololatr. c. XI.

cuiſſent. *Si augur aut pantomimi*, inquit concilium Illiberritanum [r], credere voluerint, placuit, vt prius artibus ſuis reuertent, & tunc demum ſuſcipiantur, ita, vt vterius non reuertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentauerint, proiciantur ab eccleſia. Eundem in modum concilium Carthaginense tertium omnes iſtos [r] ſegregari ab eccleſiæ communionẽ iubet, nec in gratiam recipi, niſi vere ad Deum conuerſos. Et tempore CYPRIANI non tantum publici fabularum actores, verum priuati etiam indignæ huius artis magiſtri & doctores, ab eccleſiæ communionẽ arcebantur: vti ex quadam CYPRIANI epiſtola patet, qua Eucratio, qui hac de re ad ipſum ſcripſerat, hunc in modum reſpondet [u]: *Pro dilectione tua & verecundia mutua conſulendum me exiſtimavi, frater cariffime, quid mihi videatur de hiſtrione quodam, qui apud vos conſtitutus in eiusdem adhuc artis ſuæ dedecore perſeuerat, & magiſter & doctõr non erudiendorum, ſed perdendorum puerorum, id quod male didicit, ceteris quoque inſinuat: an talis debeat communicare nobiſcum? Puto nec maieſtati diuinæ, nec euangelicæ diſciplinæ congruere, vt pudor & honor eccleſiæ tam turpi & infami contagione ſædetur. Nam quum in lege prohibeantur viri induere muliebrem veſtem, & maledicti eiꝰmodi iudicentur; quanto maioris eſt criminis non tantum muliebria indumenta accipere, ſed geſtus quoque turpes, & molles, & muliebres, magiſterio impudicæ artis exprimere? Immo vero ipſi ſapientiores & honeſtiores ethnici hoc vitæ genus plenum indignitatis & offenſionis eſſe ſtatuebant, eoſque, qui iſtas artes profitebantur, damnabant, variisque pœnis adſciebant; quemadmodum TERTULLIANVS obſeruat. Ipſi, inquiens [x], auctores & adminiſtratores ſpectaculorum, quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, harenarios illos amantiſſimos, quibus viles animas femine, aut illi etiam corpori ſua ſubſternunt, propter quas in ea committunt, qua reprehendunt ex eadem parte, quam magnificiunt; deponunt & diminunt, immo manifeſte damnant ignominia & capitiſ minutione, arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, ceterisque honoribus omnibus ſimul ac ornamentis. Quod etiam ab AVGVSTINO [y]*

(r) Concil. Eliber. c. LXII.

(t) Conc. Carth. III. can. XXXV. Vt ſcenicis atque hiſtrionibus, ceterisque huiusmodi perſonis vel apoſtaticis, conuerſis vel reuerſis ad dominum gratia vel reconciliatio non negetur.

(u) Cyprian. epiſt. LXI. al. II. ad Eucratiũ.

(x) Tertull. de ſpectac. c. XXII.

(y) Auguſt. de ciuit. Dei lib. II. c. XIV.

confirmatur, quando ait: *Illi (Romani) actores pœtitarum fabularum remouent a societate ciuitatis. Et, Ab honoribus omnibus repellunt homines scenicos* Quando itaque hæc vitæ ratio inter ipsos gentiles adeo infamis fuit, mirum non est, ecclesiam nullos huic professioni addictos homines ad baptismum voluisse admittere, nisi prius tam ignominiosis artibus vale dixissent. Quod si secessus fecisset ecclesia, ipsa sese opposuisset opprobrio, & aduersariis dedisset calumniandi occasionem, quod istiusmodi perditissimi ac profligatissimi homines ad ecclesiæ admitterentur priuilegia, qui a ciuitatis iuribus & reipublicæ honoribus essent exclusi.

§. VII.

Et aurigæ, gladiatores, et actores alii.

PROXIMI, qui in constitutionibus a baptismo prohibentur, sunt *aurigæ, gladiatores* [z] *stadii cursores, lanistæ, siue ludorum curatores, olympici, choraulæ, citharistæ, lyristæ, saltatores, caupones, & huius furfuris alii, qui aut finem istarum artium facere, aut à baptismo reici iubentur.* Mirum quodammodo videri potest, nonnullas ex illis artibus, quæ natura sua nec boni nec mali rationem habere proprie videntur, idoneas causas tunc temporis iudicatas fuisse, quamobrem homines a baptismo arcerentur. Verum notandum est, has artes tempore ethnicismi fuisse quædam instrumenta, quibus idololatria, lasciuia & improbitas propagaretur; adeoque a veteribus, quorum exacta erat disciplina, in rebus homini christiano minime permittendis positas fuisse. Ludi *Circenses* in honorem deorum celebrabantur, vnde, si quis agitatore in illis ageret, idololatriæ istius se reddebat participem. Qua de causa concilium *Arelatense* primum [a] eos omnes a communione iubet separari, qui post baptismum in hoc negotio perseuerassent. Historiam notatu dignam de huiusmodi quodam agitatore ethnico refert *HIERONYMVS* [b] in vita *Hilarionis*, aurigam videlicet *Gazensem*

(z) Constit. apost. lib. VIII. c. XXXII. ἡνίοχοι, ἢ μοιμαχοι, ἢ σταδιοδρομοι, ἢ λυδομειστῆς, ἢ ὀλυμπικοι, ἢ χοραυλοι, ἢ κηταριστῆς, ἢ λυριστῆς, ἢ ὁ τὴν ἔρχησον ἐπιδεικνύμενοι, ἢ κάπιλοι, ἢ παυσάδωνων, ἢ ἀποβαχιδέτωνων.

(a) Concil. Arelat. l. c. IV. De agitatoribus, qui fideles sunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari.

(b) Hieron. vit. Hilarion. c. XIII.

delatum in lecto, quum solam linguam moueret ad preces, audiuisse, non prius posse sanari, quam crederet in *IESVM*, & se sponderet arti pristinae renuntiaturum. Credidisse, spondidisse, sanatum esse, magisque de animæ, quam de corporis salute exultasse. Hæc professio idololatriæ ministrabat, ideoque homines in baptisino ei tam diserte renuntiare oportebat. Ars gladiatoria barbarie & crudelitate sua infanis erat, homines faciendæ cædi & trucidationi implicans; adeoque nulla prorsus ratione cum regulis christianismi consistere posse credebatur. Cursores stadii, publicorum ludorum curatores & pugnatores olympiaci superstitionis exercitiis omnes dediti erant. Hi enim ludi nomine cuiusdam idoli in eiusque honorem habebantur, cui vitæ generi proinde, tamquam idololatriæ adiuncto, renuntiandum erat ante, quam quis ad baptismum accederet. Quod ad alias artes attinet, fidicinum, citharæcedorum, saltatorum, ceterorum, præterquam quod animi lenitati, vanitati & luxuriæ seruirent, ad cultum etiam idololatricum adhibebantur, quæ præcipua fuisse videtur ratio, quamobrem in subsequente christiani cuiusque vita tantopere interdictæ fuerint.

§. VIII.

Astrologi, & alias curiosas artes exercentes.

PROXIMUM genus hominum, qui in *constitutionibus* tamquam indigni baptisino recensentur, sunt [c], *nefanda libidinis perpetratores, cinædi, lasciuæ, magi, incantatores, astrologi, uates, captatores carniû magicarum, mendicæ vagantes, circulatores, amuleta facientes, iurantes, augures, ominum & signorum monstratores, palpitatorum interpretes, in occurfu obseruantes vitia oculorum & pedum, vel obseruantes aues, aut muscælas, aut voces, aut symbolicas auditiones.* Qui omnes tempore probari, & quum desierint, admitti, si non pareant, reici iubentur. Nomina *Græca*, quibus auctor *constitutionum* utitur ex parte difficilia ad intelligendum

(c) Constit. aposto. lib. VIII. c. XXXII. Ἀγγυπεύεις, κίαιδοι, βλάξ, μάγος, ἐκαστιδὲς, ἀστρολόγος, μάντις, θρησκευτὸς, λαταξ, ἐχλαγωγός, περιάμματος ποιῶν, περικαυεύων, εἰωνιστὴς, συμβολοδείκτης, παλιῶν ἐρημίου. Φυλατοροδοῦσι ἐν συνικτήσαι λόβας ὄψεως, ἢ ποδῶν, ἢ ἐρεθῶν, ἢ γαλῶν, ἢ ἐπιφανήσαι, ἢ παραπρομάται συμβολικῶν· χρόνῳ ἐοικμεζέσθωσαν. - - πωσάρμοι ἐν προσεχιδεσῶν, μὴ πενθόμενοι δὲ ἐπαρκεδίσσων.

sunt.

sunt. Λάτταγες a CHRYSOSTOMO [d] dicuntur mendici circum-
euntes, qui, quod mendicatione obtinent, ludendo & luxurio-
sius epulando consumunt. Alii tamen eos diminutores quos-
dam seu chironantas faciunt, similes sic dictis *Zigunis* siue *Cin-*
garis, qui se *Aegyptios* esse mentiuntur, vocati hinc in *Anglia* no-
stra *Gipses*, quæ vocis acceptio huic loco maxime omnium
conuenit. Περιάμματα eadem erant ac Φυλακτήρια, quæ amu-
leta erant ex filis contexta, quæ aliquando quidem intus ha-
bebant scripturas, aliquando vero falsa quædam alia, quæcum-
que incidissent. Dicebant autem hæc iuuare, si ex collis eor-
um, qui ea acciperent, perpetuo penderent, ad morbum cu-
randum, & omne malum auerruncandum, vocitata hinc *phyla-*
cteria, *seruatoria*, *amolimenta*, *amoleta*. Iam vero hæc res paga-
næ superstitionis & idololatriæ pars erat, quæ recens conuersis
nimis quantum adhærebat, adeoque ad curandum longe erat
difficillima. Quapropter antiquos canones & patres acriter in
eam animaduertentes deprehendimus atque inuehentes. Con-
cilium *Laodicenum* hunc ea de re habet canonem: *Non oportet*
sacerdotes aut clericos facere, quæ dicuntur phylacteria, quæ quidem
sunt animarum vincula. Eos autem, qui ferunt [e], eici ab ecclesia
iussimus. Concilium Trullanum [f] ita delinquentes sex annos
ab ecclesia segregari iubet. CHRYSOSTOMVS contra hanc ar-
tem tamquam crassam idololatriam declamat, quidquid coloris

(d) Chrysostom. hom. XIII. in Ephes. Οὐχ ὅρας τύτους τῆς προσηγνίας, ἐς λάττα-
γας ἡμῖν ἰδοὺ καλεῖν; πῶς περιίσι, πῶς καὶ αὐτὸς ἰλευθρῶ, ἀλλ' ὅμοις τύτοις ἐδὲ
συγγνώμη τίς ἐστίν; ἐδὲ γὰρ συγγνώσκωμεν αὐτοῖς, ὅταν κυβερνήτες ἰωταῖν τὰ ἰούαπα
χρηλάσωσι. Non vides hos mendicos, quos vocare solemus *lataγγα*? quo
modo circumueant, quo modo etiam eorum misereamur? sed tamen iis non
datur vlla venia. Neque enim iis ignoscimus, quando alea ludentes, suas
vestes perdunt.

(e) Concil. Laodic. c. XXXVI. Οὐ δεῖ ἱερατικὸς ἢ κληρικὸς ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυ-
λακτήρια, ἅτινά ἐστι δεσμοπέτρα τῶν ψυχῶν αὐτῶν τὸς δὲ φορεῖταις ῥίπτουσαι ἐκ
τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσασθαι.

(f) Concil. Trullan. c. LXI. -- ὑπὸ τὴν κανόνα πειλίταται τῆς ἐξουσίας τῶν αὐτῶν δ'
τέτῃ ἐπιτηρῶν καθυβάλλεσθαι δεῖ -- καὶ τὸς λεγομένους ἰεφοδιάκτας, καὶ γουτε-
ταῖς, καὶ Φυλακτηρίδας, καὶ μάντις. -- Sexennii canonis subiciantur.
Ipsi autem eos quoque subiecti oportet -- qui nubium expulsores, & in-
causatores, & amuletorum præbitores & vates appellantur.

ei dare nonnulli adlaborabant. *Amuleta*, inquit [g], *etſi de illis millies philoſophentur, qui ex iis rem faciunt, dicentes: Deum inuocamus, & nihil amplius facimus, & que ſunt huiusmodi, & chriſtiana eſt, inquit, vetula & ſilelis, ea res eſt idololatria.* Et non obſtantibus omnibus iſtis excuſationibus ſacrorum interdictionem eis minatur, qui iſtius artis aliquid feciſſe deprehenſi fuerint. *Ecce dico & predico vobis omnibus, quod ſi quiſpiam fuerit deprehenſus, non parcam iterum, ſiue amuletum, ſiue incantationem, ſiue huius artis aliquid aliud faciat.* Ut adeo, quemadmodum hoc crimen excommunicationem in omnibus iam baptizatis commeruit, ita quoque iuſta cauſa habita fuerit, ob quam vnusquisque a baptiſmo repelleretur, qui ei, antequam baptiſmum reciperet, renuntiare recuſaſſet.

(g, Chryſoſtom. homil. VIII. in Coloff. p. 1374. τὰ περιεπίττα καὶ μυρία φιλοσοφῶντι οἱ ἐκ τῶν χρηματιζόμενοι, λέγοντες ὅτι τὸν θεὸν καλεῖσθαι, καὶ ἐν πλείον ποιῆσαι, καὶ ὅσα τιμῶτα, καὶ χριſτιανὴ εἶναι ἢ γραυῶ καὶ πιſτῆ, εἰδωλολατρικὰ τὰ ἀεζυμὰ εἶναι - Ἰδὲ λέγω, καὶ περὶ ἑγὼ πάντι ὑμῖν, ὅτι εἰάν τις ἀλλῶ, ἐφύσσομαι πάλιν, ἢν τε περιεπίττον, ἄντις ἐπαρῶν, ἄντις ἀλλο π τῆς τέχνης τῆς τιμῶ τῆς ποιῆ.

Idem in pſalm. CX. (pag. 193. edit. Eton. ann. MDCXII.) Μὴ πάντας σωθῆλαι ζητήσωμεν, μὴ πάντας ἀπακατήναι τῶν θεῶν πατὴ τρόπο, ἀλλὰ κατὰ θεῖον τῆτο δὲ λέγω, διὰ τῆς ἐπαιδαίως χραμίνες ἐν ταῖς τέτοις, καὶ ἐτίρας μαγγανίας ἐπιζητῶ τας εἰς παρκαυθίαν τῆς ἀφραſίας. Ne omnino ſeruari quaeramus, nec omnimodo a malis liberari, ſed a Deo. Hoc autem dico propter eos, qui in morbis vtuntur incantationibus, & alias exquirunt impoſturas & præſtigias ad leuandam ægritudinem.

Id. homil. VI. aduerſus Iudæos. tom. I. edit. Pariſ. p. 478. Ἄν μὴν τι κατεργῆσης μικρὴν, καὶ τῶς βελομέας ἢ πᾶσαι πρὸς ἐπαρῆν, ἢ περὶ ἀψυμ π τὸ σώματι ποζίαπαι, ἀπμάσης, καὶ μετὰ πικρῆς ἐξαγάγης τῆς ὕβρεως ἐκ τῆς οἰκίας, ἐνδείας ἔλαδες δόσταν ἀπὸ τῆς ἐπιειδέσθ. Quod li perduraueris pauliſper, eoque qui vel incantationem aliquam canere volueriat, vel amuletum aliquid corpori adligare, nihil feceris, & multa cum contumelia ex adibus tuis eieceris: proſinus ab ipſa conſciencia retriſerationem accipies.

Baſil. Magn. in ſalm. XLVI. p. 266. Νουῆ τὸ παιδίον, καὶ οὐ τὸν ἐπαιδῶν περιſκοπεῖς, ἢ τὸν τῶς περιέρους χαρακτῆρας τῆς τραχίλοις τῶν ἀναιπῶν νηπιῶν περιμπῆναι. Inſans ægiotat? Qui quauerſum circumſiers oculos, requirens incantatorem: aut certe eum, qui ſuperuacaneos vanosque characteres, ſeu ſiguras, innocentiū puerorum collo circumſiget.

§. IX.

Publicis ludis ac spectaculis dediti.

ALIVD genus hominum, quos *constitutionum apostolicarum* auctor baptismi privilegio excludit, publicorum ludorum spectatores erant. *Si quis, inquit [b], animum adllexerit infantia theatri, aut venationibus, aut equestribus cursibus, aut ludorum certaminibus, vel cesset, vel reiiciatur.* HIERONYMVS MERCVRIALIS VIR doctus [i], obseruationem habet, quæ huius prohibitionis scite explicat rationem. Nam in studiosè elaborata sua dissertatione de *arte gymnastica* obseruat, horum diuersorum ludorum & spectaculorum finem fuisse religionem quamdam, qua veteres opinati sint, sese diis rem gratam illis ludis tamquam promissam facturos. Quapropter homo christianus illis spectatorem sese præbere non poterat, quin simul cultus superstitiosi & idololatrici quodammodo se faceret participem. Accedit, quod non mediocris barbaries & crudelitas, æque ac lasciuia & vanitas, in eorum multis committebatur, quæ omnia christianum oculum cum delectatione ac approbatione intueri haud decebat. Theatrum spectabatur tamquam res dæmonibus propria, atque ita ab ipso diabolo appellabatur, quemadmodum ex celebratissima historia apud TERTVLLIANVM [k] discimus, vbi hic de femina quadam, christianæ religioni addicta, loquens, quæ theatrum adierat, & inde cum dæmonio redierat, ait: *In exorcismo quum eneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi, constanter & insistens, inquit, feci, IN MEO enim inueni.* Ex his rationibus antiqui canones & patres tam seuerè in quæcumque exercitia theatralia inuehuntur, neque actores solum, sed etiam spectatores reprehendunt, declarando, non posse ea cum christianæ vitæ sanctitate & puritate consistere. Et hanc ob causam homines illis renuntiare debebant, antequam ad baptismum admitterentur. Sed hac de re plura dicemus, vbi ad formulam renuntiandi considerandam deuenimus.

(b) Constit. apostol. lib. VIII. c. XXXII. Θεατρομανία εἰ τις πρέσβεται, ἢ κληρονομία, ἢ ἰπποδρομία, ἢ ἀγῶν ἢ παύραθω, ἢ διαβωκίδω.

(i) Mercur. de arte gymnast. lib. I. c. III. p. 12. Ludorum finis erat religio quædam, qua antiqui opinabantur, sese diis rem gratam illis ludis tamquam promissam facturos.

(k) Tertull. de spectac. c. XXVI.

§. X.

Quibus in casibus vita militaris quempiam a baptismo excludere potuerit?

QUAE haecenus enumerauimus hominum genera, sine vlla exceptione baptismo excludebantur: Sunt autem duæ alix vitæ rationes, quas cum quadam distinctione oportet considerari, hoc est *vita militaris & status concubinatus*, vt nonnumquam in ciuili lege & antiquis canonibus appellatur. Quidam viri docti [1] putant, veteres vitam militarem adco fuisse auersatos, vt eos, qui post baptismum arma ferre ausi fuerint, ab ecclesiæ communionem separauerint: quod adfirmant auctoritate fulti patrum *Nicænorum*, quibus hoc tamquam errorem imputant, quod vitam militarem tamquam illicitam absolute damnauerint, a *Ioanne Baptista* tamen approbatam. Verum hæc incusatio errore & mere falsa sententiæ horum patrum acceptione fundatur, quibus militiam generatim damnare non fuit animus, sed eatenus tantum, quatenus in peculiaribus quibusdam circumstantiis ac casibus illegitima fieri poterat. Verba canonis, ad quem respiciunt, hæc sunt [m]: *Qui a gratia quidem euocati & primum suum ardorem ostenderunt, & cingula deposuerunt, postea autem vt canes ad suum vomitum reuersi sunt, vt nonnulli etiam pecuniam persunderent, & beneficiis militiam adsequerentur, hi decem annis prosterantur supplices, etiam post triennii auditionis tempus.* Interpretes hoc generatim ad *Licinii* tyranni tempora referendum esse existimant, qui edicto promulgato omnes milites christianos militia exui iusserat, nisi diis sacrificare vellent: quo facto multi christiani in exercitu cingulis suis depositis vitam militarem deserebant. Postea autem nonnulli ad militiam, propositas condiciones subire parati, reuertebantur, sacrificantes & idololatriam committentes, pecuniamque ad pristinum locum recuperandum soluentes; contra quam prauaricationem fideique agnitæ abnegationem huius canonis disciplina specta-

(1) Scultet. discuss. quest. de concilio Nicæno, in medulla patr. part. I. p. 477.

(m) Concil. Nicæn. can. XII. ὡς προσκληθέντες ἄλλ' ἂν τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρῶτην ἀρετὴν εὐδοξίμωτοι, καὶ ἀποδέχονται τὰς ζώνας, μετὰ δὲ πάντων ἐπὶ τὴν ἀκρίβειαν ἑμὴν ἀναδραμόντες, ὡς κύνες, ὡς πικρὰ καὶ ἀργύρεα πρῆστοι, καὶ θύρακις καὶ ὑποσχίταις κατορθῶσαι τὸ ἀνασφαλιστικόν· ἐπι δὲκα ἔτη ὑποκλιτέωνται, μετὰ δὲ τῆς τριτῆς ἀκροάσεως χροῖον,

bat. Ita BALSAMON & ZONARAS inter antiquos interpretes; Ita & GROTIUS [u], ZIEGLERVS [o], SYLVIVS, CORIOLANVS, BINNIVS & BEVEREGIVS cum multis recentioribus scriptoribus aliis. ALBASPINAEVVS [p] *Mibi plane persuasum est, inquit, canone isto designari lapsos pœnitentes, quos benedictione percepta, secularium sumtoque habitu, posthabitaque rerum omnium ac munerum militarium & fori cura ac cogitatione, voti postea pœnituisse: idque quod professi fuerant repetentes, commutationis vitæ radio quodam adfecti, animinum & cogitationem ad munera illa secularia rursus adiecessent.* Et SALMASIVS [q] de huius canonis sensu opinionem fouet non

(u) Grot. de iure belli lib. I. c. II. §. IX. p. 36. Agitur (in can. XII. conc. Nic.) haud dubie de idololatria, nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet, vt saepe canonum sequentium sensus a prioribus pendet. Vide in exemplum canonem XI. concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, *σφασιώτας ἐπίλειψαι δὸν βύλλαν καὶ τῆ ἀξιόματ' εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι δύναι ἀιρεῖντε, milites militia exuebat, nisi diis sacrificare vellent.* quod & Iulianus postea imitatus est, quam ob causam Viduicius atque alii cingulum pro Christo abieccisse leguntur. - - Quare his, qui semel conscientia pœnitenti cingulum abiecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat, nisi per fidei christianæ abnegationem: quæ quia eo erat grauior, quo prior iste actus maiorem in illis legis diuinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores grauius etiam puniuntur, quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum christianissimum abiecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, his, qui sub Licinio militiam abiecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, nefidem christianam violarent, a Constantino datam optionem, immunes esse a militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

(o) Ziegler. animaduers. in Grotium lib. II. c. II. (p. 106. ed. Argentor. MDCCVI.) Magis igitur erit, vt Hugonis Grotii partes sequamur, & de illis canonem accipiamus, qui in militiam denuo iuerunt cum abnegatione fidei iana agnita.

(p) Albaspin. not. in can. XII. concil. Nic. (tom. II. concil. p. 79. c.)

(q) Salmasius de honore trapezítico p. 782. citante Zieglero p. 105. Nouissime Claudius Salmasius (verba sunt Ziegleri) *de sen. trapezit.* p. 782. verba canonis simpliciter accipit de iis, qui gratia inspirante diuina, cingulo militiæ deposito, quo melius & perfectius vitæ institutum magisque christianum caperent, postmodo illud restim erunt, & denuo se militia sacramento obligarunt. Non igitur absolute damnasse dicit militiam illius temporis patres, nec milites, qui ex necessitate ei nomen dedidissent, improbasse, sed eos non excusasse, immo & pœna ecclesiastica dignos iudicasse, quibus quum

mul-

multum ab illa discrepantem. Verum enim vero inter omnes in vniuersum conuenit, quod patres *Nicani* vitam militarem non in genere, sed in quibusdam duntaxat istiusmodi casibus, prohibuerint. Quare non est, quod hinc concludamus, eos vitam militarem simpliciter & absolute illicitam iudicasse. In primis si considerauerimus, *Constantinum*, quo auctore concilium *Nicenum* congregatum fuit, lege publica liberam dedisse optionem illis, qui tempore *Licini* honoribus militaribus deiecti fuerant, vel rei militari se reddendi, vel libere & pro arbitratu vitam degendi, vti ex THEODORETO & EYSEBIO [r] recte obseruauit ZIEGLERVS. Immo vero concilium *Arelatense* primum eos omnes, qui arma pacis tempore [s] proiecerint, causam prætentes, quod christiani sint, a communione iubet abstineri. Quæ omnia satis superque docent, antiquos canones vitam militarem non damnasse, tamquam simpliciter illicitam & cum christiano officio pugnantem, neque adeo homines baptizandos ad renuntiandum ei obligasse. Quidquid vero ab illis requirebatur, illud duntaxat erat, quod iam ante exegerat *Ioannes Baptista*, quum ad baptismum suum venirent milites, quemadmodum ex regula in *constitutionibus* [t] hanc in rem præscripta apparet, quæ sic habet: *Miles accedens ad baptismum doceatur nemini iniuriam inferre, non calumniari, contentus esse sibi datis stipendiis: obtemperans his admittatur, repugnans, reiciatur.*

iam liberum esset non militare, ab ea utpote iam dimissis ac sacramento solutus, iterum ad eam redire placuisset. Et hanc secundam militiam propter solam hominum trucidationem improbatam patribus fuisse.

(r) Euseb. de vit. Constat. lib. II. c. XXXIII. Οὐ μὲν ἄλλα καὶ τῆς ἐξεπορεύσεως μὴ ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀξίως πάλι, τῆτων δὲ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς καὶ ἀδίκου σφόδρα σὺνταξίᾳ, ὅτι ἢ γνώσκων τὸ κρείττον ὁμολογῆτες, προσηύχων ἢ εἶχον ἀξίως, αἰετοὶ ἐσὼ πρὸς βέλτην, ἢ τὰ στρατιωτικὰ εὐργασίαν ἐφ' ἧπερ ἦσαν σχήματα μῆτιν ἢ μετὰ ἀφίσεως ὀπίσω ἰκενδύσαν ἄγαν σχολή. Illis præterea, qui militari dignitate olim decorati, crudeli quodam atque iniquo prætextu ea exciderint: ideo scilicet quod cultum Dei profitentes dignitati suæ antea erant; liberum sit eligere vtrum malint, an militiam repententes in eodem, in quo prius fuerant statu permanere; an cum honesta missione libere agere.

(s) Concil. Arelat. I. can. II. (tom. I. conc. p. 142.). De his qui arma proiciunt in pace, placuit abstinere eos a communione.

(t) Constit. apost. lib. VIII. c. XXXII. Στρατιώτης προσίωσι διδασκίῳ μὴ ἀδικῆναι, μὴ σκαφαῖταιν, ἀρεσκῶν δὲ διδομῆναι ὀψωνίαις περὶ τὸ μὴ προσερχίῳ, ἀτιλέγων δὲ βαλλίῳ.

Hæc

Hæc constans fuit ecclesiæ regula, neque vllum exemplum reperiri puto, hominem quempiam à baptismo fuisse reiectum, eam solam ob causam, quod miles esset, nisi illicita quædam idololatriæ vel similibus cuiusdam rei circumstantia vitæ genus vitiosum reddidisset.

§. XI. *Num homines in concubinato viuentes baptizari potuerint?*

ALTER castus dubius ad concubinatum attinet, qui in vulgari acceptione res tantoperè infamis est, vt multis mirum sit audire, in lege ciuili & antiquis canonibus quidquam ei fuisse indultum. Verum distinctionem hæc in materia antiquis temporibus statuebant, vt *Iudæi* & patriarchæ in veteri faciebant testamento, inter quos quædam concubinæ permixtæ erant, quæ ab vxoribus in nulla alia re differebant, nisi quod non adhibitis omnibus istis solemnibus ritibus ac vstitatis formis, quibus vxores, ductæ essent. Et huiusmodi concubinas antiqui canones ad baptismum pariter & eucharistiam admittebant. Regula in constitutionibus [u] hoc de negotio data est in hunc modum: *Concubina cuiuspiam infidelis mancipiæ, illi soli dedita, admittatur; Si autem etiam cum aliis perulenter egit, reiciatur.* Simile decretum in concilio *Toletano* [x], de hominibus ad sacram eucharistiam admittendis, factum legimus: *Si quis habens vxorem, fidelis, concubinam habeat, non communicet. Ceterum is, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinae, vt ei placuerit, sit coniunctione contentus.* Iam differentia inter istiusmodi concubinam & veram vxorem, vt viris doctis [y] obseruatur, non in

(u) Constit. lib. VIII. c. XXXII. Παλλακή πρὸ ἀπίστου δόλη, οὐκείνη μόνω ἡολάζουσα, ἀποδεχθεῖσα εἰ δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ἀσελεύσῃται, ἀπαλλοθῆτω.

(x) Concil. Tolct. l. c. XVII.

(y) Vid. Anton. Augustin. de emendat. Gratiæ lib. I. dialog. XV. p. 170. (p. 243. edit. Duisburg. MDCLXXVII. Non ignoro, duplex esse concubinarum genus, duplex etiam vxorum. Vxores, quæ sine dotalibus instrumentis acciperentur, eas concubinas dictas fuisse. De his possumus Toletani concilii verba interpretari.

Petr. Martyr. loci commun. lib. II. c. XX. n. III. p. 273. edit. Lond. MDLXXXIII.

(pag. 500. edit. Basil. MDXXC.) Concubina est, quæ cum ex libe consuetudinem coniugalem habet. Sed quia ea non est individua, quoniam ita coniuncti facile separantur, ideo concubina plurimum a verâ vxore distat:

eo sita erat, quod altera vere ducta esset, altera autem non, sed in diuersa ducendi ratione. Quæ enim vxor appellabatur, eam quis cum solemnibus ritibus, cum vsus fructus certæ partis honorum post mortem suam superstiti concedendi adsignatione, aliisque cærimoniis, in lege ciuili & canonica præscriptis, duxerat; quæ autem concubina vocabatur, ea priuatim sine solemnibus ritibus in lege requisitis viro erat iuncta. Ambæ autem in hisce tribus rebus conueniebant: 1. Quod essent antea personæ cælibes. 2. Quod maritis suis, ad castitatem coniugalem custodiendam, liberos procreandos, omnemque cum aliis maribus consuetudinem fugiendam sese obligarent. 3. Quod per totam vitam suam in hoc statu suo se fideliter perseveraturas promitterent. Iam vero istiusmodi concubinæ, quum essent natura sua vxores, sine solemnibus & in lege requisitis cærimoniis ductæ, fornicationis reæ haud habebantur, vt priuilegiis, iuribus & honoribus, quos lex legitime vocatis vxoribus adiudicabat, destitutæ: adeoque ad baptismum sine vlla noua obligatione admittebantur, si maritus esset ethnicus. Sin vero maritus christianus esset, regula in *constitutionibus* quodammodo alia erat. [z], nimirum hæc: *Fidelis, qui habet concubinam; si seruam, desinat, & legitimam ducat vxorem; si liberam, eam in vxorem legitimam accipiat, si nolit, reiciatur.* Atque ita in *Leonis* [z] pontificis *Romani* decretis christiani, qui tantum habebant concubinas, dimittere eas iubentur, si sint seruæ, nisi ingenuas facere, & legitime dotare ac publicis nuptiis honestare eas velint, prout leges requirant. Et in hoc ista decreta videntur a concilio *Toletano* discrepare, quod concubinæ in pri-

deinde cum ea humana iura non communicantur: non enim concubina in familiam eius transit, cum quo consuevit. Quin & res & facultates minime communicantur, nec filii ex ea coniunctione orti legitimi & iusti heredes habentur, nisi beneficio principis legitimitati fuerint. cetera.

- (z) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. Πισός ταν ἕχη παλλακὴν, εἰ μὴ δόλην, παυσάτω, καὶ νόμο γαμέτω· εἰ δὲ εἰλευθήρω, ἐγαμέτω αὐτὴν νόμο· εἰ δὲ μὴ, ἀποβαλλέτω.
- (a) Leo epil. XCII. ad Rosic. cap. IV. Clericus, si filiam viro, habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi coniugato ei dederit, nisi forte illa mulier & ingenua facta, & dotalia legitime & publicis nuptiis honestata videatur. - Ibid. c. V. Ancillam a toro abiicere & vxorem cæte ingenuitatis accipere, non duplicatio coniugii sed profectus est honestatis.

vato matrimonio viuere sine vlla censura ecclesiastica permittit. AVGVSTINVS [b] hunc casum inter res dubias & difficiles ad definiendum refert. Eo tamen inclinatur, vt huiusmodi concubinam ad baptismum admitti posse existimet, quod multum a professa adultera differat, quæ ad baptismum nunquam admitti possit, quamdiu in manifesto isto impudicitiae crimine viuatur; istum autem casum existimat non esse a scriptura vsquam discrete damnatum, sed potius velut dubium derelictum, vt multa istiusmodi momenta & quæstiones alias, quas ecclesia ex optima experientia, quam ad decidendas eiusmodi difficiles quæstiones nata sit, prudenter diiudicare debeat.

SENTENTIAM veterum de hoc argumento, quantum potui, perspicue repræsentavi, eo, quod male fundatas quasdam censuras veterum & legis canonicæ GRATIANI (quæ tantum ex illis transcripta est) in nonnullis recentioribus scriptoribus peperit; quasi tales concubinas, quas nos vulgo *Harlots*, id est, meretrices vocamus, etiamsi nulla poenitentiae signa dedissent, ad baptismum admiserint: quum tamen hanc materiam non adeo crude ab illis tractatam, sed adhibitis diuersis necessariis cautionibus ac distinctionibus consideratam & decisam esse videamus. Et in disquirendis his diuersis generibus adultorum, qui ad baptismum admitti vel non admitti potuerunt, tanto studiosior fui, quod hæc quæstiones sunt, quas lectores in recentioribus auctoribus, qui de obiecto baptismi dedita opera scripserunt, non adeo distincte examinatas deprehendent.

§. XII.

Peculiaris Marcionitarum error in arcendis omnibus, in matrimonio viuentibus, a baptismo.

VNUM adhuc notabimus, quod ad regulam quamdam puritatis, vt venditur, inter *Marcionitas* spectat, secundum quam nullos in coniugio viuentes ad baptismum suum admittere volebant; sed vel virgines, vel viduas, vel calibes, vel diuortio separatos esse oportebat. Quod institutum, obseruantem TERTVLLIANO [c], sine dubio ex damnatione coniugii ori-

(b) Augustin. de fide & operibus c. XIX. (tom. IV. p. 76. edit. Bas. MDLXIX.)

De concubina quoque, si professa fuerit, nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo, cui subdita est, dimittatur: merito dubitatur, vtrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.

(c) Tertull. contr. Marc. lib. I. c. XXIX.

undum erat; qui error illis cum multis aliis antiquis hæreticis communis fuit; quamquam hoc peculiare non inuenio vllis aliis adscribi, quod istiusmodi personis baptismum negauerint. Quidquid vero huius est, certum id est, numquam eiusmodi regulam ad impediendum matrimonium in ecclesia catholica fuisse conditam. Illius regula semper erat *Paulina* illa: *Honorable est inter quosuis coniugium & cubile impollutum, fornicatores autem & adulteros damnabit Deus.* Ecclesia adulteros iudicandi, eosque potestate clauium a baptismo prohibendi, sibi sumebat libertatem; præterea autem nullam potestatem a Deo venditabat in vllos alios exercendam, quibus libertas diuinitus relicta erat, vel coniugium ineundi, vel si res ipsorum ita ferrent, in cælibatu permanendi.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT SEXTVM

DE TEMPORE ET LOCO BAPTISMI.

§. I.

Cur adulti nonnumquam baptismum, ecclesia ita iubente, procrastinarent.

POST homines, baptismi obiectum, circumstantias temporis ac loci in eius administratione considerare æquum est. Quod ad infantes attinet, eorum baptismo, vti iam ostendimus, nullum tempus erat præstitutum; sed illi regenerandi erant, quam primum a naturalis natiuitatis eorum tempore id commode fieri poterat. Neque vlla scripturæ sacræ lege baptismus infantum, vti quidem circumcisio, ad certum diem restrictus fuit: quamquam ecclesia in quibusdam locis, si nullum esset mortis periculum, ad maioris cuiusdam festiuitatis solemnia eum procrastinavit. Cum adultis autem aliter quodammodo comparatum erat. Illorum enim baptismus generatim duos vel tres plus minus annos, ecclesia ita iubente, differebatur, vsque dum doctrina institui, & vitæ christianæ praxi, quantum satis erat, exerceri possent, qua de re libro vltimo diximus verbosius. Aliorum baptismus longius procrastinabatur poenæ loco, si grandia & publicam quamdam offensionem habentia crimina perpetrasset, quæ

quæ diuturniore disciplina & pœnitentia expiari debebant: Quod pœnitentiæ exercitium interdum quinque, decem, viginti, vel pluribus annis continuis, immo per omnem vitam ad mortis vsque horam continuabant, si atrociora ipsorum essent & clamantia facinora. Si quis catechumenus tempore persecutionis delator esset, & per delationem eius aliquis esset proscriptus vel interfectus, tum ex quodam concilii *Illiberitani* canone [a] baptismus eius ad quinque annos differebatur. Ita quoque si quæ catechumena a marito suo ipsa se separasset, baptismus illius quinquennium [b] prorogabatur. Quod si vero per adulterium concepisset, & foetum in utero, adhibitis artibus, enecasset, tum per omnem vitam baptismum carere, & sub horam demum mortis ad hoc beneficium [c] admitti debebat. Unde manifestum est, adulterum baptismum interdum non mediocre temporis spatium iussu ecclesiæ prorogatum: hoc autem semper præparandi vel puniendi consilio factum esse, dum catechumeni vel prima religionis christianæ elementa discerent, vel in statu pœnitentiæ, ad ecclesiæ de vitiosa quadam & cum aliorum offendiculo facta actione faciendum satis, detinerentur.

§. II.

Private baptismum differendi rationes contra ecclesiæ regulas.

I. Supina salutis neglectio.

VERVM alii baptismum sponte sua contra ecclesiæ regulas differebant. Quæ de re in veterum scriptorum monumentis frequentes occurrunt querelæ, & seueræ in eandem inuectivæ orationes, vsitaris excusationibus, quas pro se homines adferre solebant, respondentes. Nonnulli id ex supina quadam socordia & otiosa salutis suæ neglectione faciebant, quæ com-

(a) Concil. Illiberit. c. LXXIII. (p. 978. tom. I. concil.) Delator si quis exstiterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit, eum nec in fine accipere communionem. Si leuior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, *post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.*

(b) Concil. Illiberit. c. XI. (ibid. p. 972.) Intra quinquennii tempora, catechumena si grauius fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

(c) Concil. Illib. c. I XVIII. Catechumena si per adulterium conceperit & conceptum necauerit, placuit, eam in fine baptizari.

munis erat ratio [d], talis vero, quam homines confiteri pudebat, quod ipsa eius confessio sufficiens ad eam esset responsio.

§. III.

2. *Animus mundo renuntiare religionisque seueritati se submittere detrectans.*

NONNULLI baptismum ex ethnico quodam principio, in ipsis adhuc residuo, differebant, quia mundi amore & illecebris tenebantur irretiti, a quibus abnegandis CHRISTIque iugo in se attollendo animum gerebant alieniorem, quod hoc ipso ad seueriorem viuendi rationem se obligatum, omnesque voluptates, quibus iam impunius indulgere possent, sibi præclusum iri existimabant. In præsentis huius vitæ suauitatibus frui, atque ita demum baptizari, & nihilo minus eandem gratiam, quam qui longe ante baptizati essent, consequi se posse credebant. Neque enim, qui priores in vinea laborassent, meliore idcirco conditione fuisse, æqua nempe mercede postremis quoque perfoluta. Ita NAZIANZENSIS [e] eos introducit, baptismi

(d) Naz. orat. XL. de baptism. p. 654. ἴως πότε ἀνηρέ κατάκεισαι, πότε δὲ ἐξ ὑπὸ ἀνασκήσει, τὸ καὶ τὸ σκήλη καὶ προφασίζη προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· μίνο τὰ φῶτα, α τ. λ. vid. sub litt. (1). Quousque tandem piger iacebis? quomodo confuges a somno? Hoc & illud caussaris, atque excusas excusationes in peccatis: Luminum diem expecto, cetera.

Constit. apostol. lib. VI. c. XV. Ὁ λέγων, ὅπ ὅταν τελευτῶ, βαπτίζομαι, ἵνα μὴ ἀμαρτήσω, καὶ ἱκανῶ τὸ βάπτισμα, εἴτε ἄγνοιαν ἔχει θεῶ, καὶ τῆς ἐσωτῆ φύσεως ἐπιλήσωνι τυγχάνει· Μὴ ἀναβάλλω γὰρ ἐπιστρίψαι πρὸς κύριον ἢ γὰρ οἶδας πὶ τίθειται ἢ ἐπίσσει. Qui dicit: Cum moriar, curabo vt baptizer, ne interim peccem & baptismum contaminem; is Deum ignorat & naturæ suæ est immemor. *Ne differas enim conuertere ad dominum: nescis enim, quid superuenitura pariet dies.*

(e) Naz. orat. XL. de bapt. p. 650. c. ἀλλὰ ἢ μοι πλείον; φησι, προκαταχρήσει διὰ τῶ βαπτίσματι, καὶ τὸ τεργιὸν τῶ ζῆν ἱματωῖ διὰ τῶ τῶχως δοπκλείσασπι, ἵνὸ ἴφῆται ταῖς ἡδοαῖς, καὶ τεικαῶτε τυχεῖν τῆς χάριτι; ἀδὲ γὰρ τοῖς ἐν τῶ αἰ. πλείωνι προκακισίον ὑπὸ ἡρέ π πλείον, ἴσω τῶ μὲθῶ δοδεί. καὶ τοῖς τελευταῖοις. Verum, dicit quispiam, quid mihi ex ea re accesserit, si per baptismum præoccupatus fuero, atque omnes vitæ suauitates mihi ipsi ob huiusmodi celeritatem præclusero, quom voluptatibus interim indulgere liceat, atque ita demum gratiam adsequi? Neque enim qui priores in vinea laborarunt, meliore idcirco conditione fuerunt, æqua nempe mercede postremis quoque perfoluta.

Id. Ibid. p. 652. a. ἢ δαί; ἐχὶ φιλαυθροπόι, φησι, τὸ θεῖον; καὶ γνωσικὸν γὰρ ἐν. ἡῖπ, δοκιμάζει τε τὴν ἴφῆσι, καὶ αἰτῶ βαπτίσματι ποίειται τὴν ὀμῖν τῶ βαπτ.

sui dilationem excusantes, perinde atque hodie homines dilationem resipiscentiæ excusare audias. Hæc ratio adeo absurda erat & stolta, ut multos, qui ea agebantur, eam profiteri pueret. Verum quamquam verbis eam occultare contendebant, facta tamen, ut BASILIVS [f] obseruat, contra clamabant. Idem enim erat, ac si dixissent: *Mitte me, supercede: interim carne, etatisque flore abutar, in luto voluptatum porcorum more volutabor, manus sanguine fedabo, alienum auferam, dolose ambulabo, peierabo, mentiar: tunc denique quum satur ero, a malis desistam, baptismum suscipiam.* In istiusmodi hominibus infidelitatis adhuc idolum permanebat, ut auctor recognitionum sub nomine CLEMENTIS ROMANI [g] loquitur; & hæc vera erat ratio, cur baptismum suum differrent. Si enim baptismum omnibus esse necessarium credidissent, siue iustus quis esset, siue iniustus, ad eum recipiendum omnino festinassent, quum vnus cuiusque exitus vitæ incertus sit.

§. IV.

Metus subsequunturi baptismum lapsus.

ALII baptismum ad vitæ vsque suæ exitum procrastinabant, ex principio quodam Nouatiano, eo quod se metuere dicerent, ne post baptismum peccatis rursus se contaminarent: neque vero secundum quemdam baptismum dari, quo homines ad regnum cæleste denuo regenerentur, quum contra futurum

σμάτω; Quid autem, inquires, nonne benignus & facilis est Deus, atque, ut cogitationes humanas perspectas habet, animi nostri cupiditates explorat, baptismique cupiditatem pro baptismo ducit?

(f) Basil. hort. ad bapt. hom. XIII. tom. I. p. 414. 2. *ὡς οὐκ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ περιπέλῃ τις ἴσχυται αὐτὰ βεῖν τὰ πηγάματα, καὶ ἐν τῇ φωνῇ σιωπᾶς, ἴσασιν ἀποχρησάμεν τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀσχετῶν ἑγκυλιδιῶν τῶν βορβόρων τῶν ἡδονῶν, ἀμάρταν τὰς χεῖρας, ἀφίλωνται τὰ ἀλλότρια, δολίως περιεργῶν, ἐπιπορεύουσιν, καὶ τίτω τὸ βάπτισμα, ἔταν λήξω περὶ τῶν κακῶν, ἑποδηξομαι,*

(g) Clem. Rom. lib. VI. n. IX. apud Cotelier. tom. I. p. 151. *Coniungite ad aquas istas; solæ sunt enim, quæ possint vim futuri ignis extinguere: ad quas qui moratur accedere, constat in eo infidelitatis adhuc idolum permanere, & ab ipso prohiberi ad aquas, quæ salutem conferunt, properare. Siue enim iustus sis, siue iniustus; baptismus tibi per omnia necessarius est: iusto quidem, ut adimpleatur in eo perfectio & regeneretur Deo; iniusto vero, ut peccatorum, quæ gessit in ignorantia, remissio concedatur. Omnibus ergo festinandum est sine mora renasci Deo; quia incertus est vnus cuiusque exitus vitæ.*

sit,

fit, vt, si sub mortis horam baptismum receperint, cælum sibi protinus apertum mundi & immaculati ingrediantur. Quod si vsu veniat, vt ante baptismum diem suum obeant, sperare se; Deum baptismi cupiditatem pro ipso baptismo accepturum. Iam vero vti ista opinatio multis erroribus fundata erat, ita veteres in ea confutanda copiosi sunt. BASILIVS [b] contra hanc eorum praxin ex incerto vitæ termino argumentatur. *Quis tibi, inquit, vitæ terminum fixit? Quis senectutis metam terminauit? Quis apud te tam fide dignus futurorum sponsor? Non vides pueros saepe numero ab vberibus raptos? Non etate floridos mori videri? Nullum certum terminum habet hæc vita. Quid exspectas beneficio febris baptizari, quando nec salutaria verba loqui, nec item audire commode poteris, morbo caput occupante? Non manus in cælum tollere, non in pedes erigi, non genua adorando flectere, non commode doceri, non secure ac libere confiteri, non cum Deo pacisci, non abrenuntiare inimico, forte nec scire inter initiandum subsequi, dubitantibus etiam presentibus, et nunquam gratiam sentias, an sine sensu, quæ agantur, accipias.* GREGORIVS NAZIANZENSIS [i] ait: *Aenigmati simile quiddam narras, si apud Deum propter ipsius benignitatem, is pro illuminato (i. e. baptizato) habetur, qui luminis baptismatis expertus est, aut etiam intra regnum cælorum est, qui eo frui expetit, quum interim ea minime faciat, quæ ad cæleste regnum iter aperiunt.* GREGORIVS NYSSENSIS [k] *Hoc est, inquit, quedam spes inanis, falsa opinione præfringens oculos animæ. Et vt fallaces horum hominum spes hoc modo infrigebant, ita formidi-*

(b) Basil. exhort. ad bapt. tom. I. p. 415. b. Τίς δι σοί καὶ τοὶ ὄρον τῆς ζωῆς ἐπέθεξ; τίς σοὶ τὴν προθεσμίαν τῆ γῆρας ἔθηκε; τίς τοῦ ἀγίου πνεύματος παρὰ σοὶ τὸν μετ' ἡμῶν ἐγγυητὴν; καὶ ὅμως ἡπίπια ἀρπαζομένη; τὰς δὲ ἡλικίας ἀπαγεμέναι; ἀπὶ χειρὶ μίαν προθεσμίας ὀβίος· πῶς αὐτῆς εἰς πυρετῶ σοὶ δῶρον γενέσθαι τὸ βάπτισμα, ὅτε ἔτε φθίγγασθαι δυνήσῃ τὰ σωτήρια ῥήματα; τάχα δὲ ἐκεῖ ἀκούσαι καθάρως ἰππρωπύθησιν, αὐτῆ τῆ κεφαλῆς ἐνοικίωσι τῆς νόσου; ἢ χεῖρας ἄσαι εἰς ἄφρον, ἐκ ἐπὶ πόδας διατάσσουσι, ἢ κλίνας γόου εἰς τῆν προσκύνησιν; ἢ διδάσκειναι χρησίμους, ἐπεὶ ὁμολογήσῃ ἀφωλῶς, ἐκὼ συνειδέσθαι Θεῷ, ἐκ δαυτάξασθαι τῶ ἰχθύϊ; τάχα δὲ ἔτε συνέλας ἐπακολληθῆσαι μυσταγωγούμενῳ, ἀμφίβολῳ ἂν τῆς παρῶσιν, ἢ ἄρα ἕδρα ἴσθαι χάριτος, ἢ ἀιωδιότητος ἔχεις τῶν γουούτων.

(i) Nazianz. orat. XL. de bapt. p. 652. a. ἀνίγματι λίγυας ὁμοίον, εἰ πεφωτισμένῳ εἰς Θεῷ διὰ τὸ φιλαθέρωπον ὁ ἀφάτης, ἢ καὶ τῆς βασιλείας τῶν ἁγῶν ἄνθρωπος ὁ ἰωάννης ἰσχυρὸν σπυδαῶσαν, δίχην τὸ πρῶτον ταῖς βασιλείαις.

(k) Nyssen de bapt. tom. II. p. 222. b. τὸ δὲ κενὸν τίς ἐστὶ ἐλπίς δόξης ψευδῆ τὴν ψυχὴν γουτούσκα.

nis, quam præ se ferebant alii, non minori studio demonstrabant vanitatem. Quamvis enim secundus quidam baptismus illis expectandus haud esset, qui post primum in peccata labe- rentur, impossibile tamen non esse docebant, lapsum in pecca- ta post primam purgationem euitare; vel si ita lapsi essent, dummodo non essent peccata ad mortem, secundam purifica- tionem beneficio remissionis, intercedente poenitentia, obtine- ri posse. Adeoque veram insaniam esse & stoliditatem, bap- tismum ex tam incerta formidine negligere, quod hac ratione tanto grauius periculum incurrerent, dum minorem fugerent incommoditatem, plus habentem securitatis, nec tam ancipiti periculo obnoxiam.

§. V.

4. Superstitiosæ persuasiones, ratione temporis & ministrorum baptismatis.

ERANT itidem, qui baptismum suum ex mere superstitio- sa persuasione, temporis, loci vel ministrorum baptismatis intui- tu, differebant. GREGORIUS NAZIANZENSIS [1] quosdam intro- ducit ita sese excusantes: *Luminum diem exspecto: Paschatis festam pluris facio: Pentecosten exspectabo. Cum Christo baptizari præstat: Cum Christo in resurrectionis die ad vitam redire: spiritus aduentum honorare. Quid postea? Veniet repente vitæ finis in die, quem non exspectas, & in hora, quam ignoras.* Quidam superstitiosam baptismatis in certo quodam loco, vt Hierosolymis vel in Iordane fluuio recipiendi ha- bebant cupiditatem, adeoque baptismum prorogabant, donec ad destinatum sibi locum commode peruenire possent. Hoc TERTULLIANVS [m] tacite videtur reprehendere, quando, *Ne quidquam, inquit, refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, & quos Petrus in Tiberi tinxit; nec non AMBROSIVS [n] in sermone suo ad catechumenos; Debemus, inquit, fratres dilectissimi, vobis ca- techumenis loquor, guttiam baptismatis eius omni festinatione suscipere, & de fonte Iordanis, quem ille benedixit, benedictionem consecrationis hau-*

(1) Naz. orat. XL. de baptisim. p. 654. a. *μία τῶ φωτι, τὸ πλοῦμα μοι πρῶτον, τὴν πεντηκοστὴν ἐκδέχομαι, χριστῶ συμφωτισθῆναι βίβλον, χριστῶ συναναστῆναι κατὰ τὴν αἰατάσιμον ἡμέραν, τῷ πνεύματι πρῶτον τὴν ἐπιφάνισιν εἶτα π; ἕξαι τὸ τίλον ἐξείφης ἐν ἡμέρῃ ἢ ὁ προσδοκῆς, καὶ ὁ ἄρα ἢ ὁ γνώσκες. κ. τ. λ.*

(m) Tertull. de bapt. c. IV.

(n) Ambros. serm. XLI. (tom. III. p. 268. edit. Basil. MDLXVII.)

rive; ut in eum gurgitem, in quem se illius sanctitas mersit, nostra peccata mergantur. - Sed ut eodem fonte mergamur, non nobis orientalis petenda est regio, non fluvius terra iudaice. Vbi enim nunc Christus, ibi quoque Iordanes est. Eadem consecratio, quæ orientis flumini benedixit, occidentis fluentia sanctificat. - EUSEBIUS [o] de Constantino narrat, statuisse eum olim baptismum in flumine Iordane, ad servatoris nostri exemplum, suscipere. Sed Deum, qui optima norit, quæ essent ipsi vtilia, ipsius consilia impedisse, eumque paulo ante obitum suum Nicomediæ fuisse baptizatum. Nam quod ad narrationem illam a BARONIO [p] tam operose divulgatam attinet, quod Constantinus a Silvestro episcopo vrbis Romæ baptizatus, & a lepra mundatus sit, mera fabula est, testimonio omnium veterum, EUSEBII, SOCRATIS, SOZOMENI, THEODORETI, ATHANASI, HIERONYMI, & patrum concilii Ariminensis explosa, qui omnes ac singuli Constantinum proxime ante obitum suum baptismum recepisse adfirmant. Et optimi quique critici post BARONIUM, VALESIVS [q], SCHELSTRATVS [r], LAM-

(o) Euseb. de vit. Constant. lib. IV. cap. LXII. - ἀρα τῷ σωτηρίου σφραγίσματος με-
παχῆν ἰπὶ ῥείθρων ἰορδάνου ποταμοῦ τῆτ' ἐνείκων πατὲρ ποιῆσαι, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ σωτὴρ
εἰς ἡμίτερον τύπον τῆ λαλοῦ μετασχεῖν μημημένεται; θεός δ' ἀρα τὸ συμφέρον εἰ-
δὼς, εὐτεῦθεν ἔδω τέτων ἡμᾶς ἀξίω. - - tempus est, ut salutris signaculi
participes siamus. Equidem olim statueram id agere in flumine Iordane,
in quo servator ipse ad exemplum nostrum laucrum suscepisse memora-
tur. Sed Deus qui optime nouit ea, quæ nobis vtilia sunt, hoc in loco (Ni-
comediæ) nobis id ipsum exhibere dignatur.

(p) Baron. an. CCCXXIV. n. XVII. (n. XXIX. p. 246. edit. Antwerp. MDCXVII.)
In eius concilii (Romæ sub Siluestro celebrati) exordio hæc narratur de
causâ cogendi eiusmodi episcoporum conuentus: Eodem tempore, quam
multi nobiles gauderent, quod Constantinus baptizatus a Siluestro episco-
po vrbis Romæ & mundatus fuisset a lepra; pro hoc beneficio, quod acce-
pit a domino nostro Iesu Christo per Siluestrum episcopum, cœpit integre
predicare Iesum Christum & confiteri eius beneficia. cetera.

(q) Vilef. not. in Socrat. lib. I. cap. XXXIV. Philostorgium hic sequi malim, qui
Constantinum testamenti sui tabulas Eusebio Nicomediensi tradidisse scribit,
a quo paulo antea fuerat baptizatur.

(r) Schellstrat. concil. Antiochen. dissertat. II. c. I. p. 43. Fauebat deinde Arianis
Eusebius, idque non modo, quam Athanasii exilium apud principem sollicita-
tarat, sed & quum ipsum Constantinum imperatorem in fine vitæ baptiza-
verat. Ut enim alibi vidimus ex D. Hieronymi chronico: Constantinus
extremo vitæ suæ tempore ab Eusebio Nicomediensi episcopo baptizatus in
dogma Ariamum declinat. cetera.

BECIVS [s]; PAPEROCHEVS [r] & PAGIVS [u] iudicio suo cum veteribus contra recentiorē istam fictionem conspirant. Ut adeo hodie inter omnes constet, imperatorem istum ex eorum fuisse numero, qui baptismum ad mortis vsque tempus procrastinarunt. Et maxime probabilis ratio, quæ de hac procrastinatione dari potest, consilium est, quod de baptisinate in *Jordane* fluuio suscipiendo ceperat, quod prouidentia diuina ipsum nunquam finit exsequi. Alii morosæ indolis homines baptizari nolebant, vsque dum ministrum baptismatis habere possent extraordinariis quibusdam donis ac ornamentis præditum. GREGORIVS NAZIANZENSIS [x] huiuscemodi quorundem meminit, eosque hunc in modum grauiter obiurgat: *Ne dicas, baptizet me episcopus, atque is metropolitanus, aut Hierosolymitanus, (non enim locorum est gratia, sed spiritus) isque claro & nobili genere ortus (grauis enim fuerit nobilitati meæ, ob eius, qui baptizet, obscuritatem, labem ac dedecus inferri) aut si presbyter saltem, qui celebs. sit, qui continentia laude angelica viuendi ratione floreat. Graue enim fuit, si in purgationis tempore inficiat atque commaculet. Ne concionatoris aut baptizantis auctoritatem inquiras. Alius horum iudex est, ac rerum obscurarum explorator: quandoquidem homo faciem, Deus autem cor intuetur. Tibi autem quiuis ad purgationem satis idoneus est, qui modo inter probatos censetur, ac non aperte condemnatus sit atque ab ecclesia alienus. Qui curatione indiges, in iudices iudicium ne arripes: nec eorum, a quibus purgaris, dignitates excute, nec inter genitores delectum habe. Est quidem*

(s) Lambec, comment. de bibliothec. Vindobon. in fine libri V. additam. III. 2 pag. 398. vsque ad pag. 408. edit. Vindobon. MDCLXXII.

(r) Papeproch. act. sanctōr. Maii tom. V. vit. Constantin. Maii XXI. c. II. p. 15. tot.

(u) Pagi. critica. in Baron. an. CCCXXIV. n. V. XI. p. 397. 398. 399. edit. Antuerp. MDCCV.

(x) Nazianz. orat. XL. de bapt. p. 656. a. b. c. Μη εἶπες, ἐπίσκοπος βαπτισάτω με, καὶ ὅτις μητροπολίτης, καὶ Ἱεροσολυμίτης· ἢ γὰρ τίπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τὸ πνεύματός· καὶ ἔτι τῶν ἐν γυγόντων· (δεινὸν γάρ, εἰ τὰ βαπτιστῆ τὸ εὐγεῖς με καθυβριδῆσεται) ἢ πρεσβύτερός· ἢ δὲ, ἀλλὰ καὶ ἔτι τῶν ἀγγέλων, καὶ ἔτι τῶν ἐκρεστών καὶ ἀγγελικῶν τῆν πολίειαν· δεινὸν γάρ, εἰ ὁ καιρὸς καθάρσεως ὑπαδύσσομαι· μὴ ζήτησιν ἀξιοπιστίαν τῶ κηρύσσοντός, μηδὲ τῶ βαπτίζοντός· ἀλλ' ὁ τέτατος κελίος καὶ τῶν ἀφαιεριστῶν δοκιμασίας· ἵπαιδὸν ἄνθρωπος· ἢ δὲ εἰς πρότατον, Θεὸς δὲ εἰς καρδίαν· σὶ δὲ πᾶς ἀξιοπιστός· εἰς τὴν καθάρσιν· μόνος ἔσθ' τις τῶν ἐκρεστών, καὶ μὴ τῶν προδύλων κατεργασμένης, μηδὲ τῆς ἐκκλησίας ἀπόστρέψας· μὴ κρίνει τὰς κηρτάς, ὁ κηρζων τῆς ἰατρείας· μηδὲ φιλοκρίει μοι τὰς ἀξίας τῶν σὶ καθαιρόντων· μη-

alius alio præstantior, vel inferior: et autem quius est superior. Ex quibus omnibus apparet, superstitionis temporum, locorum & personarum distinctionem quorundam mentibus se insinuassee, ab illisque tamquam rationem dilationis baptismi fuisse adlegatam.

§. VI.

§. Prætextum consilium sequendi exemplum CHRISTI.

ALII baptismi sui ad annum vsque ætatis tricesimum prorogandi excusationem ab exemplo petebant CHRISTI, quod hic ea ætate esset, quum baptismum susciperet. Quod consilium GREGORIUS NAZIANZENSIS verbosius hunc in modum confutat: „Dices, [y] CHRISTVS tricesimo anno baptizatus, idque „quum Deus esset: tu me baptismum urgere iubes? Quum De- „um dixisti, quæstio abs te soluta est. Nam ille purgatio ipsa- „met erat, nec purgationis indigebat: verum tua causa purga- „batur, quemadmodum & carnem ferebat, quum carnis ex- „pers esset. Nec vero ei quidquam periculi metuendum erat, „baptismum proroganti; quippe qui passionis quoque suæ arbi- „ter esset, quemadmodum & natiuitatis. Tibi autem non le- „ve periculum imminet, si hinc corruptioni soli genitus nec in- „corruptibilitate indutus excesseris. Quin illud etiam animad- „verto, quod illi quidem tempus hoc baptismi necessarium e- „rat: tua autem non eadem est ratio. Idcirco enim ille trice- „simo denique anno, ac non prius sese indicauit, partim ne „ostentationis cuiuspiam opinionem præberet (quo adfectu in- „cepti homines ducuntur) partim, quia hæc ætas plenum virtu- „tis argumentum, docendique maturitatem habet. Iam quo- „niam ei saluiferum mundo supplicium subeundum erat, o-

διε διαρκῆς πρὸς τοὺς γενήτορας· ἄλλος μὲν ἄλλῃ κρείττων ἢ ταπεινότερος, σὺ δὲ πᾶς ὑψηλότερος.

(y) Naz. orat. XI. de bapt. p. 658. 659. Ἀλλὰ χριστός, Φοι, τριακονταίτης βαπτίσθηται, καὶ ταῦτα θεὸς ὢν καὶ τὸ κελεύεις ἐπισπεύδειν τὸ βάπτισμα; Θεὸν εἶπῶν, λίλυκας τὸ ζητέωμον· ὁ μὲν γὰρ ὠτοκάθαρις ἦν, καὶ ἐκ εἰδέτο καθάρσεως, ἀλλὰ σοὶ καθάρεται ὡπερ καὶ σάρκα φορεῖ σοὶ, ἀσάρκῳ ὡς· εἶδε πῶς κίνδυνος ἦν αὐτῷ τὸ βάπτισμα παραλείπειν· αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ πᾶσιν ἦν ἰαυτῷ ἰαμίας, ὡπερ τῆς γενέσεως· σοὶ δὲ εἶδε περὶ μικρῶν ὁ κίνδυνος, εἰ ἀπέλθοις τῆ φθορᾷ γεννητῆς μόνης, καὶ μὴ τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφιστάλλῃς· σκοπῶ δὲ κακείνο, ὅτι τὸ μὴ ἀναγκάσιος ἦν εἶπερ ὁ καιρὸς τῷ βαπτίσματι, σοὶ δὲ ἐκ· ὁ αὐτὸς λόγος· ἀνδείχθη μὲν γὰρ τριακοσὸν γεγονῶς ἔτι, ἢ πρότερον, ἵπτο μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικὸς εἶναι ἵτι· ἴων γὰρ ἀπει-

„mnia

„omnia utique, quæ ad passionem spectabant, ad passionem
 „concurrere oportebat, nimirum ostensionem, baptismum, cæ-
 „leste testimonium, prædicationem, multitudinis concursum,
 „miracula, & velut corpus vnum fieri, non diuulsum, nec tem-
 „porum interuallis disiunctum & interruptum. Etenim ex ba-
 „ptismo & prædicatione excitatus est ille confluentis multitu-
 „dinis terræ motus: sic enim tempus illud scriptura vocat. Rur-
 „sus ex populi multitudine & frequentia, signorum editio &
 „miracula, quæ homines ad euangelium adducebant, exstite-
 „runt. Ex his porro inuidia nata est, ex inuidia odium, ex o-
 „dio insidiæ & proditio. Hinc postremo crux, eaque omnia,
 „quæ nobis salutem pepererunt. At *CHRISTI* quidem res ita
 „se habent, quantum quidem nobis adsequi licet: atque etiam
 „fortasse alia quædam ratio iis, quas commemorauimus, recon-
 „ditior inueniri queat. Tibi autem quid necesse est; ut dum
 „exempla, quæ te sublimiora sunt, sequeris, malum consilium
 „capias? præsertim, quum permulta quoque alia ex iis, quæ
 „tum ab eo gesta esse historiarum proditum est, a nostro ritu dis-
 „crepare, ac tempore dissidere constet?

Qui plura de hinc excusationibus legere auent, *BASILIVM*, *GREGORIVM NAZIANZENVM*, & *GREGORIVM NYSSE-
 NVM*, vbi de hoc argumento loquuntur, possunt consulere, vel
 etiam *WALKERI* librum de *pædobaptismo*, cuius in præfatione non
 minus vndeiginti huiusmodi rationes, quas baptismatis sui
 prærogationi homines prætexerint, enarrat. Quæ iam a no-
 bis commemoratæ sunt, ad præsens institutum nostrum suffici-

ροκάλοι το πάθου, και ως τελείων βάπτισμοι ἀρέτης, και το διδάσκειν καιρόν ταύτης
 έχουσ της ηλικίας' επειδή δε παθεῖν ἴδει, το ἴσθαι κόσμω πάλαιον πάθου, πάντα
 συνδραμῆν ἴδει πρὸς το πάθου, ὅσα ἴσθαι πάθος, ἴσθαι ἀνάθεξι, το βάπτισμα, τὴν ἀνα-
 θεῖν μαρτυρίαν, τὴ κήρυγμα. τὴν συνδραμῆν ἴσθαι πλήθους, τὰ θαύματα, και ὡστερ ἰν
 σώμα γενέσθαι, μὴ δισπασμῶν, μηδὲ ἀπὸρρηγμῶν τοῖς διασπασμῶν· ἐπὶ μὲν γὰρ
 τῷ βαπτισματι, και τῷ κηρύγματι, ὁ ἴσθαι συντρέχοντων σημάς (ἔγω γὰρ ἢ
 γραφῆ καλῆ τὸν καιρόν ἰκάνοι, ἐπὶ δὲ τῷ πλήθους. ἢ και σημεῖων ἐπίδειξις, και ἴσθαι
 θαύματα τῷ ἰναγγελίᾳ προσάγοντα· ἐπὶ δὲ τῶν ὁ φθόνου. ἐπὶ δὲ τῶν τὸ μίση·
 ἐπὶ δὲ τῷ μίσους, το τῆς ἐπιθυμίας, και τῆς πρεδοσίας, ἐπὶ ταῦτα δὲ ὁ σωτὴρ, και
 ὅσοι σπῆματα· τὰ μὲν δὲ χρεῖσθαι πτωχῶν, και ἔως ἰσχυρῶν, ὅσοι ἡμῶν ἰσχυρῶν πῆ-
 χα δ' αὖτε και ἄλλου ἰσχυρῶν λόγου· τῶν ταύτων ἀπὸρρηγμῶν· σοὶ δὲ τῆς ἀνάγκη
 τῆς ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν κακῶς βεβουλεῖσθαι; ἔτι δὲ ἄλλα πολλὰ αὐτῶν τῶν ἰσχυρῶν
 τα ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν, ἢ ὡς τὰ ἴσθαι ἰσχυρῶν φαίνεται, και ὁ συμβαίνοντα τῆς κηρύξεως

unt, vt ostendamus, quod quando homines hac in re diu cunctati sunt, id contra præscriptum & regulas fecerint ecclesiæ, & quod veteres contra istam cunctationem, vt rem periculosam & hominibus christianis minime dignam, vehementissime semper declamarint. Hinc licet specialiora quædam occurrant exempla eorum, qui incuriose & voluntarie ex ignorantia vel falsa persuasione, suum ipsorum, & fortassis etiam liberorum suorum, baptismum neglexerint; tamen horum hominum actiones non spectandæ sunt, quasi firmam & constantem agendi rationem & methodum in ecclesia nobis commonstrent, quandoquidem ab illius regula & ordinaria praxi manifeste abeunt. Ecclesia duas duntaxat baptismum adulatorum hominum in annos plures prorogandi rationes omni tempore habuit. Harum vna erat, vt catechumenis satis temporis in præparationem ipsorum ad baptismum daretur, altera ad reuocandum eos ad poenitentiam spectabat, si ante baptismum suam apostatæ facti, agnitam religionis veritatem deseruissent. Vtraque vno eodemque fundata erat principio, quod eo valebat, vt homines ad satisfaciendum ecclesiæ obligarentur, velle se ad regulas euangelii viuere, antequam ad illius admitterentur mysteria. Et optima, quæ fieri poterat, satisfactio ex ante capto experimento institutaque exploratione expectanda erat, adeoque hoc disciplinæ genus adhibebatur, vt ipsis daretur occasio, æqua & iusta baptismi sui dilatione propositum susceptumque consilium suum testificandi.

§. VII.

Solemnia tempora baptismi in ecclesia constituta pascha, pentecoste & epiphania.

QVAM ob causam ecclesia statuta & solemnia anni tempora baptismi in casibus ordinariis definiuit; data interim ministris suis hæc tempora anticipandi libertate, si vel catechumeni magnos profectus fecissent, vel si intercedente casu quodam repentino, vel morbo, in magnum vitæ discrimen essent adducti. Celebratissimum ex his constitutis temporibus *pascha* erat, post hoc *pentecoste*, & *epiphania*, siue dies, quo *CHRISTVS* baptizatus esse creditur. Ad hæc tria tempora manifesto respicit

spicit GREGORIUS NAZIANZENSIS [z], quando quosdam introducit, hanc prorogationis baptismi dantes rationem. *Μέω τὰ Φῶτα, Luminum diem, id est epiphaniam, expecto,* (veteres enim per τὰ Φῶτα & lumina non anniuersariam lustratæ Mariæ virginis diem, vulgo *Lichtmes*, vt nonnulli falso existimant, sed diem *epiphaniæ*, quo CHRISTVS baptizatus, & mundo manifestatus fuit, intelligunt,) *Paschatis festum pluris facio, pentecostem expectabo.* Quod perspicue indicat, hasce tres festiuitates tunc temporis quidem maxime nota & solemnia baptismatis fuisse tempora. Verumtamen *pascha* & *pentecoste* præcipua erant. Nam interdum sine tertio isto memorantur, aliquando etiam cum diferta eius interdictione. HIERONYMVS de duobus prioribus tamquam vfitatis, loquitur, de vltimo autem nihil dicit. Vaticinium *Zachariæ: Exhibunt aque viua ex Hierosolyma - - in aestate & hieme erit, multos ad baptismum [a] referre, & quod LXX. interpretes legunt, ἐν Σεξει καὶ ἐν ἑαρι, in aestate & vere ad duo solemnia baptismi tempora, pentecosten & pascha applicare dicit, quorum alterum in aestate, alterum in vere incidebat, vbi aquæ viuentes omnibus sitientibus distribuebantur. Idem hoc obseruat in epistola sua ad Pammachium, aduersus errores Ioannis Hierosolymitani [b] scripta, vbi quadraginta diuersæ ætatis & sexus homines *Berlebemi* circa dies *pentecostes* baptizatos, alios autem competentes, qui in *pascha* se ipsos baptizandos obtulissent, ab isto moroso episcopo reiectos esse, narrat. De his duobus temporibus nec vlllo alio similiter TERTULLIANVS [c] loquitur, quando ait: *Diem baptismi solemniorem pascha præstat, quum & passio domini, in qua tingimur, adimpleta est, nec in-**

(z) Naz. orat. XI. de bapt. p. 64. vid. supra sub lit. (1).

(a) Hieron. comment. in Zachar. c. XIV, 8. Aquas viuentes multi ad baptismum referunt, quæ in vere & in aestate, hoc est in pascha & pentecoste, sitientibus largiendæ sunt.

(b) Id. epist. LXI. ad Pammach. c. XVI. Nos scindimus ecclesiam, qui ante paucos menses, circa dies *pentecostes*, cum obscurato sole, omnis mundus iam iamque venturum iudicem formidaret, quadraginta diuersæ ætatis & sexus presbyteris tuis obtulis baptizandos? - - Annon tu potius scindis ecclesiam, qui præcepisti *Bethlehem* presbyteris tuis, ne competentibus nostris in *pascha* baptismum traderent, quos nos *Diospolim* ad confessorem & episcopum misimus *Dionysium* baptizandos.

(c) Tertull. de bapt. c. XIX.

congruenter ad figuram interpretabitur, quod quum ultimum pascha dominus esset acturus, missis discipulis ad preparandum, Inuenietis, inquit, hominem aquam haurientem. Pasche celebranda locum de signo aqua ostendit. Exinde PENTECOSTE ordinandis lauacris latissimum spatium est, quo & domini resurrectio inter discipulos frequentata est, & gratia spiritus sancti dedicata, & spes aduentus domini subostensa, quod tunc in celos recuperato eo, angeli ad apostolos dixerunt sic venturum, quemadmodum & in celos conscendit, vique in pentecoste. Vbi manifestum est, TERTULLIANVM per latissimum spatium pentecostes non peculiarem aliquem diem, sed vniuersos quinquaginta dies inter pascha & pentecoste interiectos intelligere, qui ipsius aetate festi agebantur, quemadmodum aliis in locis [d] narrat. Et propterea licet VICECOMES [e] sugillet LVDOVICVM VIVEM, quod hoc adfirmarit, quasi nullo id fecerit auctore; HABERTVS [f] tamen

(d) Tertull. de idololatr. c. XIV. Ethnicis semel annuus dies quisque festus est: tibi octauo quoque die. exerce singulas solemnitates nationum, & in ordinem texe, pentecosten implere non poterunt.

Id. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel geniculis adorare. Eadem immunitate a die pasche in pentecosten vsque gaudemus.

(e) Vicecom. de ritib. bapt. lib. I. c. XXV. (p. 71. edit. Mediolan. 4to) Inscriptio capituli haec est: Cur baptismus die sabbathi conferretur. Caput ipsum sic incipit: Neque vero difficilis est ratio ad explicandum, cur sabbathi die baptismus conferretur: Si quis attentius totam rem consideret, & ipsius baptismi fructum & vtilitatem intueatur. Etenim cum sepulturae Christi memoria sabbatho recolatur, eodem die baptismum dari ob id patres instituerunt, vt christiani abiecta omni sorde peccati, ad nouam vitam cum Christo sibi resurgendum esse, intelligerent. - - - Neque adfertior Ludouico Vini, qui in grammaticæ ludo edoctus, S. Augustini libros de ciuitate Dei exponere, parum feliciter adgressus est. Is enim nota k in cap. VIII. libr. XXII. a paschate ad pentecosten, baptismum quotidie administrari solitum, nullo auctore adfirmat.

(f) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. p. 134. Baptizandi ius episcopo seruandum existimo, his praesertim temporibus, quibus baptizandis, citra necessitatis viam, certa tempora destinata sunt: Pasche nimirum & pentecostes, vel potius temporis totius paschalis, legitimus baptismi dies vocatur a concilio Matiseonenfi, vbi docet honoribus sacerdotibus exclusos esse baptizatos alio die quam paschali, in quo episcopum solum aut neminem, nisi episcopi arbitrio baptizasse constat. Tempus paschale dixi; immerito siquidem Iosephus Vicecomes opere de baptismi ritibus, sugillat Ludouicum Viuem, quod dixerit moris fuisse, vt toto illo temporis decursu a pascha ad pentecosten baptizaretur: nullo, inquit, auctore. Sed

ex hoc TERTULLIANI loco eum defendit, & alii viri docti [g] idem sentiunt. VICĒCOMES tempus baptizandi paschale vnum duntaxat diem, sabbathum magnum, siue pridie paschatis, vbi seruator in sepulcro positus quieuit, fuisse existimat. Sed in hoc etiam fallitur. Quamquam enim hic dies catechumenorum pariter & infantium baptisino maxime celebris erat, vt e CHRYSOSTOMO [h] & auctore *constitutionum* [i] discimus, vniuer-

(g) Caue prim. chrstl. part. I. c. X. p. 248. 249. edit. German. Nachdem die Kirchenzucht ein wenig besser eingerichtet war, so legte man die taufe auf zwey gewisse und gesetzte termine im gantzen jahr, nemlich auf ostern und pfingsten. Am ostern geschah es zum gedächtniß und zur erinnerung, daß Christus für uns gestorben und auferstanden wäre; mit welchem gar wohl die zwey stücke des christlichen lebens, welche durch die taufe abgebildet und angedeutet werden, überein kommen, nemlich daß wir der sünden absterben, und wieder zu einen neuen leben auferstehen sollen. Warum aber die taufe auf pfingsten ist angestellet worden, scheint zum gedächtniß und zur erinnerung des heiligen Geistes, welcher damals auf die Apostel ausgegossen worden, geschehen zu seyn, weil solches alles in der heiligen taufe gleicher gestalt auf gewisse masse vorgestellt wird. Wenn ich aber gesagt habe, daß ostern und pfingsten die zwey gemessen und gesetzte termine gewesen seyn, daran die heilige taufe vorgegangen ist, so meine ich nicht eben so præcise und genau nur die blossen ostern- und pfingst-TAGE, sondern ich schliesse auch zugleich das gantze spatium und die volle funfzig tage, von ostern bis pfingsten gerechnet, mit ein, siutemal diese zeit durchgängig auch für heilig ist gehalten, und in derselben durchgehends die heilige taufe verrichtet worden.

(h) Chrysol. epist. I. ad Innocent. p. 680. (p. 195. edit. Francof.) ἡμῶν αὐτῶν, καὶ πάντες ἔμπροσθεν εἶπον, πρεσβυτέρων, ἀθρόον στρατιωτικὸν πλήθος αὐτῶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ, πρὸς ἰσπέραι λοιπὴν τῆς ἡμέρας ἐπιγινόμενης, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεισελθόν, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν, ἐξέβαλον, καὶ ὅπλοις τὸ βῆμα περιεσείχισον καὶ γυναῖκες τῶν ἐκκλησιῶν οἰκῶν πρὸς τὸ βάπτισμα διποδσάρμα, κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν γυμναὶ ἔφυγον ὑπὸ τῷ φόβῳ τῆς χαλεπῆς ταύτης ἰφιδῶν. Quum illa, quae dixi, pratenderemus, ipso magno sabbatho collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesiis ingressa, eorum omnem, qui nobiscum erat, vi eiecit, & armis sanctorum vndique obsedit. Mulieres quoque sacrarum aedium, quae per illud tempus se exuerant, vt baptizarentur, metu illius grauis incurtus nudae auferunt.

(i) Constat. lib. V. c. XIX. Τῷ δὲ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτροφανίας παρατείνοντες, ἀπεισιζῶμε ἐπιφωσκύτης μιᾶς σαββάται, ἥτις ἐστὶ κυριακὴ, ἀπὸ ἰσπέραι ἕως ἀλεκτροφανίας ἀγρυπνεῖτες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροισθῶμεν, γρηγορεῖτε, προσευχώμενοι καὶ δέομενοι τῷ Θεῷ, ἐν τῇ διανυκτερίῳσι ἡμῶν, ἀναγιγνώσκοντες τὸν ἰουάν, τὸς προφήτας, τὸς ψαλμοὺς, μέχρις ἀλεκτροφάνης κρημῆς, καὶ βαπτίσαντες ἡμῶν τὸς κατηχημένους κ. τ. λ. Sabbatho usque ad gal-

sum tamen quinquaginta dierum intervallo huic rei praestitutum erat, & tanquam tempestiuitas administrando baptisimo data habebatur. Quae forte vera causa est, quamobrem antiqui quidam canones nullum nisi paschale tempus baptisimo concesserint, vniuersos quinquaginta dies a paschate ad pentecosten, ex sensu TERTULLIANI, includens. Ita in concilio *Matifconensi* [k] huiusmodi decretum legimus: *Relatione quorundam fratrum nostrorum comperimus, christianos non obseruantes legitimum diem baptisimi, pene per singulos dies ac natales martyrum filios suos baptizare, ita, ut vix duo vel tres reperiamur in sanctio PASCHA, qui per aquam & spiritum sanctum regenerentur: ideoque censemus, et ex hoc tempore nullus eorum permittatur talia perpetrare, praeter illos, quos infirmitas nimia aut dies extremus compellit, filiis suis baptisimum suscipere.* Simile decretum in concilio *Antisiodorensi* [l] habetur: *Non licet absque paschae solemnitate vlllo tempore baptizare, nisi illos, quibus mors vicina est, quos grabatarios dicunt.* Et SOCRATES [m] hanc in *Theffalia* consuetudinem obtineri dicit, vt solis diebus paschatis illic baptizent. Quae omnia vel ita intelligenda sunt, vt quinquaginta dies pentecostes includantur, vel certe statuendum est, peculiarem hisce ecclesiis fuisse consuetudinem, a reliquarum ecclesiarum omnium consuetudine diuersam. In aliis enim regulis & canonibus expressa paschatis & pentecostes habetur mentio, aliis diebus festis quantumuis non exclusis. Sic in concilio *Gerundensi Hispaniae* [n] canonem deprehendimus in hanc sententiam: *De catechumenis baptizandis id statutum est, vt in paschae solemnitate vel pentecostes, quanto maioris celebritatis maior celebritas est, tanto magis ad baptizandum veniant: ceteris solemnitatibus infirmi tantummodo debeant baptizari: quibus quocumque tempore con-*

licinium permanentes; illucescente vna sabbathorum, quae est dies dominica, ieiunium soluite; a vespera vsque ad galli cantum vigilantes; & in ecclesia congregati in vnum, vigiliis, orationibus & ad Deum precibus vacate, in pernoctatione vestra, legem, prophetas, ac psalmos legite vsque ad gallo- rum cantum, & baptisimum conferte vestris catechumenis.

(k) Concil. Matifcon. II. can. III. (tom. V. concil. p. 981.)

(l) Concil. Antisiodor. c. XIX. (ibid. p. 99.)

(m) Socrat. lib. V. c. XXII. p. 237. d. ἀλλο τὸ ἔθωσ ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινώσκον. ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πάχα μένον βαπτίζουσι. Aliam consuetudinem in Theffalia vidi. Sols diebus paschae illic baptizant.

(n) Concil. Gerundens. c. IV. (tom. IV. concil. p. 568.)

venit baptismum non negari. SIRICIVS in epistola ad Himerium [o] episcopum Tarracensem in Hispania hac de re ita scribit: *A nostris confacerdotibus (quod commoti dicimus) non ratione auctoritatis alicuius, sed sola temeritate presumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi, seu apparitionis, nec non & apostolorum seu martyrum festiuitatibus innumerae (et aduersis) plebes baptismi mysterium consequantur, quom hoc sibi priuilegium, & apud nos, & apud omnes ecclesias, dominicum specialiter cum pentecoste sua pascha defendat, quibus solis per annum diebus, ad fidem consuecitur generalia baptismatis tradi concreuit sacramenta, his dumtaxat exceptis, qui ante quadragesima, vel eo amplius dies nomen dederint, & exorcismis, quotidianisque orationibus atque ieiuniis fuerint expiati, quatenus apostolica illa impleatur preceptio, ut expurgato sermone veteri noua incipiat esse conspersio. Sicut sacram ergo paschalem reuerentiam in nullo dicimus esse mimendam, ita infertibus, qui nec dum loqui potuerint, per atatem, vel his, quibus in qualibet necessitate opus fuerit, sacri vnda baptismatis, omni volumus celebritate succurri, ne ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte saluari, exiens vnusquisque de seculo, & regnum perdat & vitam.* Tempore Leonis pontificis Romani mos in Sicilia inualuerat, ut baptismi sacramentum numerosius in epichaniarum die, quam paschali & pentecostali tempore celebraretur. Sed hoc ipsum irrationabilem nouitatem [p] vocat LEO, Minor, inquiring, vos, vel precessores vestros tam irrationabilem nouitatem vsurpare potuisse, ut confuso temporis veriusque mysterio nullam esse differentiam crederetis inter diem, quo adoratus est CHRISTVS a magis, & diem, quo resurrexit a mortuis. Unde, (non multo post pergite) quia manifestissime patet, baptizandis in ecclesia electis hac duo tempora (de quibus locuti sumus) esse legitima [q], dilectionem vestram moneamus, ut nullos alios dies huic obseruantie misceatis. Idem episcopos per Campaniam [r], Samnium & Picenum constitutos admonet in

(o) Siric. epist. ad Himer. c. II. (tom. II. concil. p. 1018.)

(p) Leo epist. II. ad episc. Siculos c. I. (tom. III. concil. p. 1297.)

(q) Ibid. c. V. (p. 1300.)

(r) Leo epist. LXXX. ad episc. Campan. c. I. (ibid. p. 1373.) Magna indignatione commoueor & multo dolore contristor, quod quosdam ex vobis comperi ita esse apostolicæ traditionis oblitos & studio sui erroris intentos, ut præter paschæ festum, cui sola pentecostes solemnitas comparatur, audeant subiret, non aliqua humana infirmitatis necessitate cogente, sed sola in-

alia quadam epistola, qua nullos, nisi graui quadam necessitate flagitante, diebus martyrum memoriæ sacris baptizandos esse statuit. Et post eum GELASIVS [s] aliud decretum ad episcopos *Lucanæ* perscripsit, huius quidem argumenti: *Baptizandi sibi quispiam passim quocumque tempore nullam credat inesse fiduciam, præter paschale festum & pentecostes venerabile sacramentum, excepto dumtaxat grauisimi languoris incurfu: in quo verendum est, ne morbi crescente periculo, sine remedio salutari fortassis egrotans exitio prauentus abscedat. Ut adeo in Romana & occidentalibus ecclesiis hæc generalis fuerit regula, Nullum adulta ætate hominem in casibus ordinariis esse baptizandum, nisi hisce duabus maioribus festiuitatibus, licet quorundam locorum praxis a canonum præscripto aliquantum abierit. In ecclesiis Orientalibus & in Africa dies epiphaniæ itidem baptismi administratione celebratus fuisse videtur. Nam præterquam, quod iam ex GREGORIO NAZIANZENO adnotauimus, VALESIVS [r] ex antiquo libro rituali, quem *typicum Sabæ* vocant, hoc die infantes apud*

disciplinati arbitrii libertate, ius baptismatis vindicare, & in natalibus martyrum, quorum finis aliter honorandus est quam dies dominicæ passionis, regenerationis celebrare mysteria, ac sine vllis spiritualium eruditionibus præparationum, ita rudibus & imperitis tradere sacramentum, vt circa renouandos nihil doctrina ecclesiastica, nihil in exorcismis impositio manuum, nihil ipsa ieiunia, quibus vetus homo destruitur, operentur, neque in tanto mysterio salutis humanæ vlla eius diei habeatur exceptio, quo ipsum donum est conditum renascentibus. Admonemus igitur & non sine periculo status eorum, qui hoc faciunt, protestamur, vt ab hac præsumptione cessetur, & summam hanc potentissimamque Dei gratiam non nisi in paschali & pentecostes die desiderantibus & credentibus conferatis: manent quolibet tempore grauium necessitatum ac periculorum consideratione, secundum quam oportet subuenire, ne conditione mortali coarctata infirmitas necessaria liberatione fraudetur, cum seruata, (sicut præloquuti sumus) duarum tantummodo festiuitatum reuerentia, propter multa pericula sit cauendum, ne cuiquam aut in desperata ægritudine, aut in hostilitatis incurfu, aut in timore naufragii, per sacerdotem domini regeneratio denegetur.

(s) Gelas. epist. IX. ad episc. Lucan. c. X. (tom. IV. concil. p. 191.)

(r) Valef. not. in Theodoret. lib. II. c. XXVII. τὴν γὰρ θείαν βαπτισμόν ἡ λειτουργίαν] Hunc locum de baptismi sacramento intellexerunt interpretes. Ego vero de festo epiphaniarum die malim intelligere, quo Christus in Iordane est baptizatus. Hunc enim diem præcipuo honore colebant Hierosolymitani, eo quod apud ipsos Christus tinctus fuisset: Eoque die infantes baptizari apud illos solebant, vt legere memini in typico monasterii sancti Sabæ, vbi etiam officium illius diei recitatur.

Hierosolymitanos baptizari solitos fuisse, obseruauit. Et IOANNES MOSCHVS [u] eundem morem in aliis Orientis partibus obtinuisse narrat. VICTOR VTICENSIS [x] perspicue innuit, fuisse hoc solemne tempus baptizandi *Carthagine* & in ecclesiis *Africanis*. Quamquam enim epiphaniam haud nominat, facile tamen colligere possumus, fuisse vel illum diem, vel natalitium *CHRISTI*; dicit enim, fuisse paullo ante luctuosum illum diem, quo persecutionis *Vandalicæ* tempore, *Arianorum* instigante furore, episcopi *Africani* in exilium eiekti sint, & ecclesia desolata.

§. VIII.

Quibusdam in locis dies festi apostolorum & martyrum, & anniuersarii dies dedicationum ecclesiarum etiam obtinuerunt.

MORIS quoque erat in quibusdam ecclesiis anniuersarium diem dedicationis ecclesiæ solemne baptizandi tempus constituere. *Hierosolymis* ita obtinuisse, postquam *Constantinus* celebrem illam ecclesiam in *Caluarie* loco super sepulchrum seruatoris edificauit, dictam *Anastasin*, auctor est SOZOMENVS [y]. *Ex eo tempore*, inquit, *solemnem quotannis festiuitatem a Imodum splendide Hierosolymitana celebrat ecclesia; adeo, ut BAPTISMI quoque SACRAMENTA EO DIE TRADANTVR, & per continuos septem dies*

(u) Mosch. prat. spirit. c. CCXIV. Soruba vicus quidam est ad radices montis, in quo sita est Cœauensium ciuitas: In eo *baptisterium* est, quod in *sanctis epiphaniis* sudat, qui sudor per tres horas continuis incrementis augetur, & post baptismum per actum decreescere incipit, & tribus aliis horis sensim deficit.

(x) Victor de persecut. Vandal. lib. II. bibliothec. patr. tom. VII. p. 603. (p. 1908. d. edit. MDLXXXIX.) . . quia iam tempus urgebat, pergit cum eo comitante officio clericorum *ad fontem*. Vbi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cælum, crispantem benedixit *alterum fontis* & cum completa surrexit oratione, ita cæco respondit: iam tibi dixi frater Felix, peccator homo ego sum, sed qui te visitare dignatus est, præstet tibi secundum fidem tuam & aperiat oculos tuos: simulque vexillo crucis consignante oculos eius, statim cæcus visum, domino reddente, recepit. Quem secum, quousque vniuersi *baptizantur*, ibi detinuit ob hoc, ne tanto miraculo populus excitatus, virum contereret, qui receperat lumen. - *Appropinquabat* iam futurus dies ille calumniosus *calendarum Februarium*, ob eodem statutis.

(y) Sozom. lib. II. c. XXVI. ἐξ ἐκείνου δὲ ἐτίθει τὴν ἐπιπέδον λαμπρῶς μάλα ἄγχι τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίᾳ ὡς καὶ μυστικῶς ἐν αὐτῇ τελείδαι καὶ ἐκ τῶν ἡμέρας ἰφθίμης ἐκκλησιάζειν ποσὶν τε πολλῶν χριστῶν ἐν πάσι τῆς ὑφ' ἡμῶν οἰ

collecta fiant; multique ex omni fere terrarum orbe conueniant, qui huius festiuitatis tempore ad sacra loca perlustranda undique occurrunt. VALESIVS [z] ex diuersis auctoribus, *chronico Alexandrino*, NICEPHORO, *menologio Græcorum*, & *typico Sabæ* probare adlaborat, huius ecclesiæ encania XIII. die Septembris fuisse celebrata; ne quis hoc tempus in festiuitatem paschalem & pentecostalem, alia solemniora baptisini tempora, simul incidere existimet. Num eadem consuetudo in vllis aliis ecclesiis obtinuerit, ignoratur; neque vero coniectura improbabilis est, eam obtinuiffe, quod ecclesia *Hierosolymitana* aliis exemplo esse, & nonnumquam omnium ecclesiarum mater vocari solebat. Mos baptizandi in diebus apostolorum & martyrum memoriae sacris, in multis per *Galliam* & *Hispaniam* ecclesiis videtur inualuisse. Verum hic multis in canonibus damnatus fuit & prohibitus, adeoque vt antiqua consuetudo spectari nequit, eo quod potius præscriptarum regularum ecclesiæ esset violatio, quæ hoc in casu sine vlllo detrimento obseruari poterant, quando baptismum quouis tempore conferendi libertas, vrgente subita quadam necessitate, indulta fuit.

§ IX.

Nulla istiusmodi stata tempora apostolorum ætate.

EQUIDEM in prima euangelii per orbem terrarum adnuntiatione nusquam homines ad obseruandum stata baptisini tempora fuerunt obligati, quia apostoli nullam hac de re legem præscripserunt. Ipsimet quouis tempore, vt res & occasio se dabat, indiscriminatum baptizabant, hanc circumstantiam iudicio & prudentiæ successorum suorum in ecclesia, vt ex ratione & pietatis ductu agerent, in totum relinquentes. Hoc ipsum ex *actis apostolorum*, & subsequente historia ecclesiastica monumentis, sibi inuicem comparatis, sat luculenter patet. *Commentariorum in epistolas Paulinas* auctor, qui sub nomine scripsit AMBROSII, hanc differentiam in disciplina ecclesiastica pri-

καθ' ἰσορίαν τῶν ἱερῶν τόπων, πάντοθεν συλλέχοντι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως

- (z) Valef. dissent. de Anastaf. & martyrio Hierosolym. ad calcem Eusebii p. 306. (p. m. 17.) Encania ecclesiæ sanctæ resurrectionis XIII. die Septembris quotannis celebrantur, vt legitur in *menologio Græcorum* & in *typico sancti Sabæ* XIII. die Septembris, τὰ ἑγκαίνια τῆς ἁγίας χριστῶ ἀναστάσεως.

orum & sequentium temporum probe notauit. *Primum*, inquit [a], omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuscumque diebus vel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus quaesuit aut diem, quo eunuchum baptizaret; neque ieiunium interposuit. Neque Paulus & Silas tempus distulerunt, quo optionem carceris baptizarent cum omnibus eius. Neque Petrus diaconus habuit, aut diem quaesuit, quando Cornelium cum omni domo eius baptizauit. - - At ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conuenticula constituta sunt, & rectores, & cetera officia in ecclesia ordinata sunt. Hinc ergo est, vnde nunc neque diaconi in populo praedicant, neque clerici vel laici baptizant; neque quocumque die credentes tinguntur, nisi agri. Id, quod differentiam hac in re videtur fecisse, discrimen erat inter feruidum & promptum studium primorum conuersorum, & eorum, qui postea accesserunt. Nam ecclesia progressu temporis cum candidatis baptismi, cum propter ruditatem & negligentiam eorum, tum ideo, quod frequenter in pristinas noxas relaberentur, paullo lentius cautiusque in institutione ac exploratione agendum esse iudicabat. Atque hoc modo factum, vt in quibusdam frequentioribus ciuitatibus saepenumero ingens hominum multitudo simul baptizaretur. Sic PALLADIUS in vita CHRYSOSTOMI [b] obseruat, quod Constantinopoli tria millia hominum in maiori quadam festiuitate baptismum vna susceperint. Et haec ratio fuit, cur diaconi in vrbe Roma, quibus alioquin nulla prorsus occasione, ne ipso quidem infirmitatis tempore, baptizare licuit, diebus festis paschalis, ad hoc faciendum fuerint admissi; quia videlicet ingens populi multitudo ad recipiendum baptismum eo tempore confluxerat, quemadmodum ex aliquo canone concilii cuiusdam Romani alibi [c] ostendimus.

(a) Ambrosi comment. in Ephef. IV.

(b) Pallad. vit. Chrysostom. c. IX. (p. 86. edit. Paris. MDCLXXX.) τῇ ἐπαύριον ἔξελεθαι ὁ βασιλεὺς, τῶν γυμναστίων ὡς τὴν παρακειμένην ἀεδίαν, εἶδεν τὸν ἄσπερον γῆν, καὶ περὶ τὸ Πέμπτον, λευχομοῦσσαν καὶ ἀπλλαγίς ἐπὶ τῇ θία τῶ ἀνδρῶν τῶν βροφωτίων ἦσαν γὰρ ἀμφὶ τὸς τριχιλίους ἤρετο παρὰ τῶν δευφύρων τίς ἢ λογαί τῶν ἐκεί συνδρεσμένων. Die sequenti egressus imperator, vt sese exerceret in vicino campo, vidit agrum circa Pemptum, seu Quintum, non constitum & candentem, & stupetūsus adspēctū coloris nuper baptizatorum, [crant enim ad tria ferme millia] satellites rogar, quinam esset illic congregatorum caetus.

(c) Scholast. hist. of I. ay. Baptism, chap. I. p. 19.

§. X.

Quatenus iste regulæ subsequutus temporibus obligarint.

VERVM TAMEN quando istæ regulæ strictissime obseruabantur, erant nihilofecius diuersi casus, in quibus eas migrari, hominesque earum obligatione solui, consultum esse videbatur. Infirmetas & extrema quædam necessitas iustam dabant exceptionem, vti iam ante vidimus, in omnibus ecclesiæ vniuersalis canonibus. Quorundam etiam catechumenorum docilitas & proficiendi studium, quo alios sui ordinis antecellebant, maturius baptismi priuilegium illis conciliabat, si quidem eius desiderium testarentur, neque solemnius aliquod tempus expectare necessum habebant, præsertim in ecclesiis Orientalibus; quemadmodum ex CHRYSOSTOMI & BASILII adhortationibus colligi potest, quibus eos, quos ad baptismum digne præparatos norant, ad illum prima quaque opportunitate, sine vlla maioris cuiusdam solemnitatis expectatione, suscipiendum invitabant. *Tempus opportunum*, inquit CHRYSOSTOMVS [d], *expressius quadragesimæ. Quæ gratia? Numquid enim amplius habet illud tempus? Ipsi apostoli non in pascha donati sunt hac gratia, sed alio tempore. Præterea quum baptizarentur tria millia & quinque millia, non erat pascha tempus. Similiter, quum baptizaretur Cornelius & eunuchus aliique complures. Proinde, ne tempus expreßtemus, ne quando fiat, ut dum contamur & procrastinamus, discedamus hinc inanes vacuæque tantis bonis.* BASILIUS [e] ait: *Tempus aliud aliis accommodatum, somni proprium, aliud vigiliæ, belli item & pacis: baptismi vero tempus vita homini tota. - - Tempus aliud. alii opportunum negotio, ad baptismi vero salutem quodlibet tempus accommodatum est, siue dies sit, siue nox, siue hora, seu qualecumque temporis momentum etiam minutissimum.*

(d) Chrysostom. hom. I. in act. tom. IV. p. 615. edit. Scuil. (tom. III. p. 16. edit.

Francos.) ἀπα τὸν καιρὸν ἀναμένεις τῆς ἑορταστικῆς; τίς ἐνεκεν; μή γὰρ ἔχεις πλεονέκτημα ὁ καιρὸς; οἱ γὰρ ἀπόστολοι ἐκ ἐν τῷ πάσχα κατεξιώθησαν τῆς χάριτος, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ πεντακλιτικοὶ ὅτε ἐβαπτίσθησαν, πάσχα ἐκ ἑν καιρῷ, καὶ ὁ Κορνήλιος, καὶ ὁ εὐνεχὸς, καὶ ἕτεροι πλείους, μὴ πύθην καιρὸν ἀναμένειν, μήποτε μέλλοιτες καὶ ἀναβαλλόμενοι ἀπίστωμεν κενοὶ καὶ ἴημοι τούτων ἀγαθῶν.

(e) Basil. exhortat. ad bapt. hom. XIII. tom. I. p. 409. a. b. καιρὸς μὲν ἔν ἄλλοις ἄλλος ἐπίδειξις ἰδίῳ ὕπνῳ, καὶ ἰδίῳ ἐργασίᾳ, ἰδίῳ πολέμῳ, καὶ ἰδίῳ εἰρήνῃ, καιρὸς δὲ βαπτίσεως ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος. - πᾶς ἔν χρόνῳ ἐυκαιρίῳ ἔχει σπῆς, ἴαν διὰ τῆ βαπτίσεως σωθῆται, καὶ ἰούκτα ἑπῆς, καὶ ἡμέρας, καὶ ὡραν, καὶ στιγμὴν χρόνου, καὶ π βραχύτατον.

Et NAZIANZENSIS [f] caussis respondens, quas homines dilationi baptismi prætexebant, dicentes: *Luminum diem exspecto: paschatis festum pluvius facio: pentecosten exspectabo*; perspicue docet, sibi melius videri & consultius, ut homines baptismum non prorogent, ad eum recipiendum digne præparati, ne forte veniat repente vitæ finis in die, quam non exspectent, & in hora, quam ignorent. Atque hoc intuitu vera sunt, quæ TERTULLIANVS [g] sub finem sermonis sui hæc de re ait: *Omnis dies domini est, omnis hora, omne tempus habile baptismi: si de solemnitate interest, de gratia nihil refert.* Ut adeo illa solemnia tempora ex scitis rationibus ab ecclesia fuerint præstituta, & ex æque idoneis rationibus negligi potuerint, si vel grauior corporis infirmitas, vel quorundam proficientium studium & celeritas solemnia baptismi tempora anticipare suaderet, quæ, ut reliquæ partes disciplinæ omnes ad ædificationem, non ad destructionem, spectabant.

§. XI.

Baptismus ad nullum certum locum adstrictus apostolorum temporibus.

SIMILIS observatio de loco baptismi fieri potest: hic enim pro statu ac rebus ecclesiæ itidem variabat. Apostolorum ætate & aliquanto post, antequam ecclesiæ & baptisteria generatim essent erecta, quocumque loco baptizabant, prout ad eam rem erat occasio. Sic *Ioannes* baptizabat in *Jordane*, *Philippus* eunuchum in *solitudine* baptizabat, *Paulus* carceris custodem *domi sue*. Ita TERTULLIANVS *Petrum* [h] in *Tiberi* conuersos suos tinxisse dicit, ut *Ioannes* in *Jordane* fecerit, nullamque distinctionem esse adfirmat, mari quis an stagno, flumine an fonte, lacu an alueo diluatur, omnes enim aquas de pristina ordinis prærogatiua sacramentum sanctificationis consequi, inuocato Deo. Superuenire enim statim spiritum de cælis & aquis superesse, sanctificantem eas de semetipso, & ita sanctificatas vim sanctificandi combibere. In hunc modum auctor *recognitionum* sub nomine CLEMENTIS ROMANI [i] *Pe-*

[f] Nazianz. orat. XL. de bapt. p. 654. Vid. supra §. V. not. (I, pag. 241.

[g] Tertull. de bapt. c. XIX.

[h] Tertull. de bapt. c. IV.

[i] Clem. recognit. lib. IV. c. XXXII. Ut in præfenti quidem tempore diluantur

trum apostolum repræsentat populo prædicantem & dicentem, peccata ipsorum dilui posse per aquam fontis aut fluminis, aut aliam maris, si inuocato super se sacrosanctæ TRINITATIS nomine baptizentur. Suum quoque ipsius & aliorum quorundam baptismum, vt a *Petro* in certis fontibus [k] *Syriæ* mari contiguus datum describit. Et hoc ad aetatem vsque *Iuliani Martyris* & *Tertulliani* videtur durauisse. TERTULLIANVS [l] enim de aduentibus aquas, ibique non minus, quam aliquantò prius in ecclesia renuntiantibus diabolo loquitur. Et IUSTINVS MARTYR [m] huius negotii describens cærimoniam, baptizandum eo adduci dicit, vbi aqua sit, atque eo regenerationis modo, quo reliqui christiani regenerati sint, regenerari.

§. XII.

Sequentibus temporibus ad ecclesie baptisteria adstrictus.

VETERVM posterioribus temporibus baptisteria ædificata sunt ecclesiis contigua, & regulæ datæ, vt baptismus ordinarie non nisi in illis conferretur. IUSTINIANVS in nouella quadam sua [n] præcis sancitum esse dicit legibus, nulli penitus esse li-

peccata vestra per aquam fontis aut fluminis, aut etiam maris, inuocata super vos trino beatitudinis nomine.

Clementin. hom. IX. n. XIX. ἐν δὲ τῷ πρόπῳ βενέω ποταμῶ, ἢ πηγῇ, ἢ εἰς καὶ θαλάσση ἀπλοσάμβροι ἐπὶ τῇ τριτοκαπρία ἰστορημασία, ἢ μόνον πρὸ ἐδομυχῆται ὑμῖν πνεύματι ἀπελάται δυνήσεθε, ἀλλὰ κ. τ. λ. In præfenti, perenni flumine, vel fonte, aut etiam mari loti in ter beata inuocatione; non solum lutantes in vobis spiritus poteritis expellere, sed, cetera.

(k) Clem. recognit. lib. VI. n. XV. In fontibus, qui contigui habentur mari, perennis aqua mihi baptismum dedit. Cumque pro regenerationis gratia diuinitus mihi collata, feriat cum fratribus & læti essemus; Petrus eos, qui ad præcedendum fuerant ordinati, præiicisci Antiochiam iubet, atque ibi tres alios expectare menses: quibus profectis, ipse eos, qui fidem domini plene receperant, deducens ad fontes, quos mari contiguos supra diximus, baptizauit.

(l) Tertull. de coron. c. III. Aquam adituri, ibidem, sed & aliquantò prius in ecclesia sub antilitis inani contestamur, nos renuntiare diabolo, cetera.

(m) Iulian. apol. II. p. 93. ἔπειτα ἀγορευεῖ ὑφ' ἡμῶν εἶσα ὑδῶρ εἰς, καὶ τρόπον ἀναγεννήσεως, ὃν καὶ ἡμεῖς αὐτῷ ἀναγεννήθημεν, ἀναγεννηθήμεν.

(n) Iulianian. nouel. LVIII. καὶ τοῖς πάλαι διηγόρευται νόμοις, ὥστε μηδεὶ πᾶντελῶς εἶναι παρήρηταν οἶκος τὰ ἱερῶντα πρᾶττεται. - ἀλλ' εἰ μὲν οἶκος ἕως ἀπλῶς πνίς ἔχεν οἶοται δᾶν ἐν τοῖς ἰουδαίων ἱεροῖς, ἐυχῆς δὲ καὶ μοις χλῆριν, καὶ ἄλλοις πρᾶττομέβ παντελῶς τῶν, ὅσα τῆς ἱεραῖς καθήκοντα λειτουργίας, τῶν αὐτοῖς ἰφίερθ.

centi.

centiam, domi, quæ sacratissima sint, agere. Possè quidem aliquos in domibus suis habere priuata oratoria, precationis videlicet gratia, baptismum autem vel eucharistiam in illis administrare, eis non permitti, nisi speciali episcopi loci venia. Istiusmodi baptismata frequenter in antiquis conciliis, sub appellatione *παραβαπτισμάτων* improbantur. Exempli causa, in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna*, [o] *Zoaras* monachus incusatur, quod, quamquam imperator baptismata priuatim fieri edicto interdixerit, ille tamen, tali interdicto contempto, in priuatis adibus, parabaptizauerit in die paschatis non paucos. Edictum, ad quod synodus respicit, alia *Iustiniani* nouella [p] erat, contra *Senesum* eiusque sectatores facta, qui ecclesia eieciti in priuatis adibus agebant conuentus, accedentes recipiebant, parabaptizabant, illisque eucharistiam distribuebant. Quod *parabaptismatum* genus illic damnatur. Ita quoque in libello monachorum, *Menna* & reliquis istius concilii patribus exhibito, istæ baptismatis & eucharistiæ administrationes in priuatis domibus dicuntur altaria & baptisteria erecta [q] in oppositum veri altaris & sancti fontis seu lauacri ecclesiæ: quo nomine frequenter in istius concilii actionibus [r] reiciuntur. Et in concilio

feis sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam, domi quæ sacratissima sunt agere. - - Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum, quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus.

- (o) Concil. Constant. sub *Menna* act. I. p. 70. edit. Crab. (p. 25. c. d. tom. V. conc. edit. Labb.) *Καίπερ τῷ ἐπιτελεσθέντι ἡμῶν βαπτίσιος κελεύσεως, μήτε παραβαπτισμάτων, μήτε παραβαπτίσιος, ζωηρῶς οὖως γινῆς τῆς πρῶτης καιροφρονήσεως κελύσεως κατεβάπτισεν ἐν τῇ τῷ πάχῳ ἡμέρᾳ ἐκ ὀλίγου.*
- (p) Iulian. nouel. XLII. c. III. *Ἐπισημασθῆναι ἕκαστον τῶν πύθτων τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν, καὶ μήτε συγκολεῖν εἰς ἑαυτὸ πύθ, μήτε προσκολεῖσθαι ἀλλήλοις, ἢ παραβαπτίσειν ἑαυτῶν, ἢ τὴν ἱερὰν κοινωνίαν ῥυπαίνειν, καὶ ἑαυτῶν μεταλλοδοῦναι πόν.* Sancimus, quemlibet talium silentium ducere & non conuocare aliquos ad se, neque accedentes recipere, aut *parabaptizante* audere, aut sacram communionem fordidare & ipsam aliquibus tradere.
- (q) Libel. monachor. in act. I. conc. sub *Menna* ap. Crab. tom. II. p. 25. (p. 25. c. d. edit. Labb. d.) *ἐν αὐτοῖς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκῶν, καὶ ἐν προσηκόοις ἑσπικησῆναι καὶ βαπτίσματα ἀνεγείροντες τῷ ἀληθινῷ ἑσπικησῆναι καὶ τῇ ἀγίᾳ κελύσει ἀδύνατον.*
- (r) Epist. monachor. II. Syric. in act. I. ibid. p. 67. (p. 41. edit. Labb.) *καταπαύσασθαι τὴν κρατῶσαν ἐκκλησιαστικὴν ἑσπικησῆναι τε καὶ κατασκευῆναι, ἐκ τῶν καθ' ἑμῶν παρανομιῶν καὶ παραβαπτισμάτων ἐπ' αὐτῷ πλημμέλει.* *Pellun-*

Trullanum decretum illud his verbis renouatum legimus: [s] *In aule oratoria, que est intra domum, baptismus ne paragatur: sed qui illuminatione ab omnibus forlibus aliena digni habentur, ad catholicas ecclesias accedant, & hoc illic munere perfruantur. Si quis autem, que a nobis constituta sunt, non seruare conuictus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: si autem laicus, segregetur.*

§. XIII.

Excepto, si qua intercessisset infirmitas, vel episcopus, singulari quadam adductus necessitate, veniam in contrarium dedisset.

IAM vero omnes istæ leges ac regulæ ad decentiam & bonum ordinem in ecclesia conseruandum spectabant, vt baptismus præfente vniuersa ecclesia, cuius membra homines illum recipientes tam efficiebantur, perageretur, & omnes illic congregati eorum admissionem spectare possent & testari. Quæ de causa minus consultum erat permittere, vt hoc vel in hæreticorum conuentibus, vel in ædibus priuatis fieret. Verum tamen in necessitatis, infirmitatis, incarcerationis, professionis & similibus casibus istæ regulæ obligare non poterant; nam ordinariis dumtaxat præscriptæ erant casibus. Hinc sæpius de martyribus in custodia baptizatis, de ciuicis, vt vocabantur, qui in lecto & ægroti baptismum receperint, abisque in itinere maritimo vel terrestri baptizatis, relatum legimus, qui hanc ecclesiæ regulam migrasse non iudicabantur, quia necessitas baptismum eorum legitimum reddebat. Interdum etiam baptismum in priuatis oratoriis de episcopi sententia administrari, licitum erat, quemadmodum tum lex IUSTINIANI tum canones ecclesiastici in quibusdam locis decreuerunt. Nam concilium *Agathense* [t] in *Gallia* sacram communionem in oratoriis ru-

dat ecclesiasticum ornatum atque statum per conuenticula & *falsis baptisimata*

(s) Concil. Trullan. can. LIX. (tom. VI. concil. p. 1170.) *Μηδὰ μὲν ἐν ἰουκτηρίῳ αἰκῇ ἔδον οἰκίας τυγχάνουσι βάπτισμα ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιῶσαι τὸ ἀχράντου πνεύματος, ταῖς καθολικαῖς προσεχρίσθωσαν ἐκκλησίαις, κἀκείσε τῆς δορυαῖ ταύτης ὑπακύντωσιν· εἰ δὲ τις ἄλλῃ τῇ παρ' ἡμῶν ὀριῶσι μὴ φυλάττων, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαρῶσιν· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.*

(t) Concil. Agath. c. XXI. Si quis etiam extra parochias, in quibus legitimus est ordinariusque conuentus, oratorium in agro habuerit, reliquis festiuita-

flicani

ficanis quouis tempore, maioribus festiuitatibus non exceptis, celebrari, si episcopi venia id fiat, permittit: adeoque rationi congruum est statuere, quod, vbi eucharistia permessa fuit, baptismus quoque potuerit administrari, etiamsi non proprie parochiales fuerint vel baptismales ecclesiae. Concilium *Illiberitanum* [u] in *Hispania* de diaconis loquitur, regentibus plebem & baptizantibus in locis, vbi nec episcopus nec presbyter fuerit, quae loca villas fuisse ab ecclesia matrice aliquantum seiuinctas, fas est, statuamus, in quibus tamen commoditatis gratia baptismus opera diaconi administrari potuit. Sicut & *HIERONYMVS* [x] testatur, quando homines in viculis & castellis, & remotioribus ab ecclesia episcopi locis, per presbyteros & diaconos baptizari dicit. Vt adeo, licet ecclesia episcopi ordinarius baptismatis locus esset, (vbi ipsemet praecipuus eius minister erat, publicumque baptisterium ipsius solum ecclesiae adiacebat;) ex idoneis tamen rationibus, ipso mandante & permittente, baptismus in aliis locis, iis praesertim, quae quaedam essent ecclesiae secundariae, administrari potuerit. De cuiusmodi ecclesijs earumque diuersis distinctionibus ab ecclesia matrice seu episcopali diximus sigillatim, quando de ecclesijs ex instituto loquuti sumus.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT SEPTIMUM

DE ABRENVNTIATIONE ET PROFESSIONE, AB OMNIBVS PROXIME ANTE BAPTISMVM FACTA.

§. I.

*Tria ab omnibus iam iam baptizandis requisita. Primum erat
abrenuntiatio diaboli.*

tibus ut ibi missas teneat propter fatigationem familiae, iusta ordinatione permittimus.

(u) Concil. Illiberit. can. LXXVII. Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit.

(x) Hieron. dial. cum Iucifer. e. IV. Si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus definit: lugendi sunt, qui in viculis, aut castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati ante dormierunt, quam ab episcopis inniserunt.

QVANDO catechumenos ad baptismi vsque locum, hoc est ecclesiæ baptisterium, perduximus; considerandum nunc nobis est, quemadmodum ex disciplina ecclesiæ cum illis proxime ante baptismum actum fuerit. Et heic primo loco obseruandum est, tria ab ipsis eo temporis momento necessario & absolute fuisse requisita, videlicet formalem & solemnem abrenuntiationem diaboli, professionem fidei secundum verba recepti cuiusdam symboli, & sponsonem seu stipulationem, sub *CHRISTO* sese obedienter ac fideliter futuros, siue ad christianæ religionis leges ac regulas se composituros. Quamquam enim ista iam ante, durante institutionis tempore, ab ipsis quodam modo requirebantur, nunc tamen solemniorem & magis publicam eorum professionem facere coram concione debebant. Ad duplicem hanc professionem *TERTULLIANVS* [a] videtur respicere, quando ait: *Aquam* (baptismum recipiendi gratia) *adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur, nos renuntiare diabolo & pompæ & angelis eius.*

§. II.

Formula huius abrenuntiationis eiusque sensus.

ABRENNVTIATIONIS huius formulam ab auctore constitutionum perfectius traditam habemus his verbis: *Renuntio Satane, & operibus eius, & pompis eius* [b], *& cultibus eius, & angelis eius, & inuentis eius, ac omnibus, que sub eo sunt.* Nonnulli rem magis circumscripte breuiusque exprimunt, ut *CYPRIANVS* [c], qui id vocat renuntiare sæculo, & interdum diabolum & sæculum coniungit, ut quum de lapsis quemdam, qui ad sacrificandum in capitolio iuerat, rogat: *Stare* [d] *illuc potuit Dei seruus, & loqui & renuntiare CHRISTO, qui iam diabolo renuntiarat & sæculo?* Atque ita in *AMBROSIO* [e] habemus: *Ingressus es regenerationis sacrarium, repete, quid interrogatus sis; recognosce, quid*

(a) Tertull. *De coron. milit.* c. III.

(b) *Constit. apost.* lib. VII. c. XII. Ἀποποιούμενοι τῆς σατανᾶς, καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς καὶ τῶν πομπῶν αὐτῆς, καὶ τῶν εὐσεβείων αὐτῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὸ αὐτῆς.

(c) *Cypr. epist.* VII. ab XIII. ad Rogatian. p. 37. (p. 190. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Sæculo renuntiamus, quum baptizati sumus.

(d) *Cypr. de lapsis* p. 125. (p. 89. edit. cit.)

(e) *Ambros. de initiatis* c. II.

responderis. Renuntiasti diabolo & operibus eius, mundo & luxurie eius ac voluptatibus. HIERONYMVS [f] similiter diabolum & mundum coniungit. Renuntio tibi, diabole, & pompæ tuæ & vitis tuis, & mundo tuo, qui in maligno positus est. Aliquando etiam spectacula diserte in hac renuntiandi formula memorantur, uti in illa SALVIANI: Abrenuntio diabolo, pompis, spectaculis & operibus eius. Christianos enim, Romanorum ludos spectandi sibi sumentes libertatem, hunc in modum adloquitur: [g] *Quæ est in baptismo salvari christianorum prima confessio? Quæ scilicet, nisi ut renuntiare se diabolo cum pompis eius atque spectaculis, & operibus proiciscantur? Ergo spectacula & pompæ, etiam iuxta nostram professionem, opera sunt diaboli. Quomodo, o! christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris? Renuntiasti semel diabolo & spectaculis eius, ac per hoc necesse est, prudens & sciens, dum ad spectacula remeas, ad diabolum te redire cognoscas. Vtrique enim rei simul renuntiasti, & unum utrumque esse dixisti. Si ad unum reuerteris, ad utrumque remeasti.* TERTULLIANVS eodem argumento utitur, ut christianos a Romanis spectaculis retineat. *Quum aquam ingressi, inquit, christianam fidem in legis suæ verba prostremur, renuntiasse nos diabolo & pompæ & angelis eius, ore nostro contestamur. Ad eorum autem turpitudinem eo magis detegendam idololatriæ etiam illa incusat. Ait enim [h]: Quid erit summum ac precipuum, in quo diabolus & pompæ & angeli eius censeantur, quam idololatria? - - Igitur si ex idololatria uniuersum spectaculorum paraturam constare confiterit, indubitate præiudicatum erit, etiam ad spectacula pertinere renuntiationis nostræ testimonium in lavacro, quæ diabolo & pompæ & angelis eius sint mancipata scilicet per idololatriam. Ad eundem modum contra omnia ista officia & honores sæculares [i] argumentatur, quibus fungi nemo poterat, quin in superstitionum rituum & cærimoniarum partem veniret; cuiusmodi*

(f) Hieron. com. in Matth. XXV, 26.

(g) Saluian. de provident. lib. VI. p. 197. (pag. 208. edit. Rittersh. Noriberge MDCXXIII.) Vid. Cyrill. catech. myst. I. n. IV. cit. sub lit. (l) pag. seq.

(h) Tertull. de spectac. c. IV.

(i) Tertull. de coron. milit. c. XIII. Hæ erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia sæculi, honores, solemnitates postulatitices, falsa vota, humana feruitia, laudes vanæ, gloriæ turpes: & in omnibus istis idololatria, in solo quoque censu coronatum, quibus omnia ista redimta sunt.

erant officia flaminum & multa alia ; vbi qui coronam siue fer-
tum florem gestabant, vel ludos quosdam publicos exhibe-
bant populo, quod facere istiusmodi officiorum ratio exigebat,
idololatriæ crimine se obstringebant, etiamsi a crassiori actu, of-
ferendi incensa & sacrificia idolis, se abstinere. Atque ita
concilium *Illiberritanum* [k] flamines, qui publicos ludos populo
exhibuerint (quod *munus dare* vocat) etiamsi a sacrificiis absti-
nerint, per omnem vitam ecclesia eiici, & non nisi mortuiam
vicinos ad ecclesiæ communionem admitti iubet. Vnde pla-
num est & perspicuum, superstitiosæ gentilitatis temporibus
omnia ista officia & munera, quæ homines ad exhibendos po-
pulo ludos publicos & spectacula obligarint, renuntiationi in
pompas & opera diaboli fuisse inclusa, eo quod idololatriæ vi-
tiis essent contaminata. Verum *SALVIANI* ætate omnis ista
idololatria abolita erat, & istæ pompæ ac spectacula non ampli-
us in idolorum honorem exhibebantur : nihilominus tamen
tantum adhuc vanitatis, lasciuia & impietatis in se habebant,
vt de illis tamquam diabolicis, turpibus & homine christiano
indignis rebus iustæ fierent querelæ; adeoque illicitis istis pom-
pis, quibus christianus quilibet in baptismo credebatur renun-
tiasse, adnumerabantur. *CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS*,
qui, postquam idololatria magnam partem destructa erat, scripsit,
adhuc impietatis & crudelitatis spectacula ista inculcat [l] &

(k) Concil. Illiberrit. c. III. Item flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funestis abstinerint sacrificiis, placuit in sine eis præstari communionem, acta tamen legitima pœnitentia.

(l) Cyrill. cateches. mystagog. l. n. IV. Εἶτα λίγως ἡ πάση τῇ πόμπῃ αὐτῆς· πόμπη δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανία καὶ ἰπποδραμία, κωνηγοσία, καὶ πᾶσα τοιαύτη μαλακότης, ἧς ἐνχορδοῦσθαι ἰεροθεωρεῖται ὁ ἄνθρωπος, τῷ θεῷ λίγως ἀποστρέφοντι τὰς ὀφθαλμοὺς καὶ τῷ μὴ ἰδεῖν μαλακότητι μὴ περισπῆδωσός σοι ἴσα ἢ θεατρομανία, ἐνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὅλη ὑβρεσι πομπῶν μίμωσι, καὶ πάση ἀτραχημοσύνῃ, ἐπιτεθλυμέναν τε ἀνδρῶν ἑμμανεὺς ὀρχήσεις, μήτε τὰς ἐν κωνηγοίσι ἰαυτῶν θηροίσι ἐκδοδύλας, ἢ τὰς ἀθλίαν καλακεύτωσι γαστέρα; εἰ, ἢ καὶ κοιλίᾳ τροφαῖς θεραπεύωσιν, αὐτοὶ γαστρός ἀπιδάσαν ἀληθῶς τροφή γίνονται θηρίων. ἵνα δὲ δικαίως εἴπω, ὑπερὸ οἰκείῃ θεῷ, τῆς κοιλίας, τὴν ἰαυτῶν ζωὴν κατὰ κρημάτων μοιωμαχῶσι· φεῦγε γὰρ τὰς ἰπποδραμίας, τὸ ἑμμανεὺς θεῶν, καὶ ψυχῶν ἀτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπὴ ἐστὶ τῷ διαβόλου. Pollea dicit: *Et omni pompe illius*. Pompa diaboli est, in theatris spectacula, in hyppodromo curius eorum, & venationes, & reliqua omnis eiusmodi vanitas: a qua postulans liberari sanctus ille Dei, *Auerte*, inquit, *oculos meos, ne videam vanitatem*. Non ergo sis curiosus

catechumenis suis hanc professionis suæ in baptisino faciendæ partem exponens, pompis diaboli accenset.

§. III.

Abrenuntiationis antiquitas. A non nullis ab apostolorum praxi deriuata.

ABRENUNTIATIONIS huius antiquitas ex omnibus scriptoribus, qui de baptisino quidpiam dixerunt, constat. Et a nonnullis quidem ex ipsa apostolica institutione & praxi deriuatur. Ita enim locum illum *Pauli* 1. ad *Timotheum* VI, 12. *Apprehende vitam, æternam, ad quam & vocatus es, & professus præclaram illam professionem in conspectu multorum testium, interpretantur. Auctores commentationum sub nominibus AMBROSII & HIERONYMI, qui HILARIUS diaconus Romanus, & PELAGIVS esse existimantur, hanc huius loci dant interpretationem: Confessus es bonam confessionem [m] in baptisino, renuntiando sæculo & pompis eius, coram multis testibus, coram sacerdotibus, vel ministris, virtutibusque celestibus. Ita PELAGIVS. Et HILARIUS [n] hanc confessionem tabulis ecclesiæ etiam inscriptam fuisse, videtur dicere, Cuius, inquit, confessio inter ipsa rudimenta fidei, teste interrogante & respondente, monumentis ecclesiasticis continetur. Alii istam renuntiationem non ex hoc vel alio expresso quodam scripturæ testimonio, sed ex antiqua traditione deducunt. TERTULLIANVS & BASILIUS id faciunt, quorum ille [o] eam multis aliis ritibus & cærimoniis ecclesiasticis accenset, quæ quidem in nulla scriptura discrete determinatæ, ex traditione tamen profectæ & consuetudine corroboratæ sint. BASILIUS [p] illis mysticis ritibus eam*

---

frequentia spectaculorum, vbi conspicuas mimorum petulantias, omni contumelia & impudicitia repletas, & virorum effœminatorum choreas sederis. Neque vero & illos admireris, qui dummodo ventri suo obsequantur, effœratis bestis se exponunt: atque ii plerumque, quum adeo ventrem cibis curare student, ipsi contra ventris serarum esca fiunt. Immo vt verius dicam, pro ventre, tamquam pro suo Deo, vitam suam in certaminibus singularibus profunderi non dubitant. Fuge autem & equorum curricula, quod est prorsus insanam & multorum vitæ perniciosum spectaculum. Hæc enim omnia ad pompam diaboli pertinent.

(m) Pelag. in 1 Timoth. VI, 12.

(n) Ambros. in 1 Timoth. VI, 12.

(o) Tertull. de coron. milit. c. III. Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consulendo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit.

(p) Basil. de spirit. sancto c. XXVII. Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πικυλαγμίῳ δογμάτων

adnumerat, qui in ecclesia non e doctrina scripto prodita sed ex apostolorum traditione in mysterio recepti sint. Non improbabilis eorum doctorum virorum [q] coniectura est, qui formulam renuntiationis, factam per quæstiones & responsio-

καὶ κηρυγμάτων, τὰ ἔσθ' ἐν τῆς ἐγγράφῃ διδασκαλίας ἔχοντα, τὰ δὲ ἐν τῆς τῶν ἀποστόλων παράδοσις διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ. Dogmata & instituta, quæ in ecclesia prædicantur, quædam habemus e doctrina scripto prodita, quædam rursus ex apostolorum traditione in mysterio, id est, in occulto tradita recepimus.

- (q) Cav. prim. christ. lib. I. c. X. (p. 255. 256. edit. Lipf. german. MDCCXXIII.) *Hierauf wurden sie zur heiligen zeit hey dem eingang des taufsteins, oder brunnen, hingestellt, da mußten sie ihr gesicht gegen abend (welches gerade dem morgen, da das licht hervor brach, entgegen war, anzuzeigen, daß sie nunmehr dem fürsten der finsterniß gute nacht geben und abjagen wolten) stellen, und ihre hand zum zeichen der absagung ausstrecken. Wenn sie also standen so fragte sie der bischof, ob sie von allem ihrem vorigen bündniß und gemeinschaft: die sie mit sünde und hölle gemacht, abstehen wolten. fragende, Entfagst du dem teufel, und allen seinen werken, und allem seinem wesen, und allem seinem dienste? worauf der täufling antwortete; Ja, ich sage ihm ab. Nachdem fragte der bischof wieder: Entfagst du der welt und allen ihren lücken und herrlichkeit? Ja, ich entsage ihnen. Diese absagung geschabe zu zweyen unterschiedenen malen, zuerst vor der gemeyde, vermuthlich, wenn sie die vergünstigung bekamen getauft zu werden, und bald darauf wiederum vor dem taufsteine, und vor dem ort, wo sie solten getauft werden, wie Tertullianus bezeuget. Wenn dieses vorbey war, so thaten sie öffentlich ihr glaubens-beküntniß, und gaben, wenn sie der bischof fragte: Glaubst du an GOTT, den allmächtigen sehöpffer, an Jesum Christum, seinen eingebornen sohn, welcher &c. &c. glaubst du an den heil. Geist, eine heilige christliche kirche, eine taufe der buße zur vergebung der sünden, und ein ewiges leben? diese antwort: Ja, ich glaube es. Diese art zu fragen scheinet sehr lang vor alters in der kirche gebräuchlich gewesen zu seyn, und ist nicht unrecht, wenn man saget, daß der Apostel damals darauf gezelet habe, wenn er die taufe den bund, (oder die antwort, eines guten gewissens vor Gott, nennet, sintemal es auf nichts bessers kan gedentet werden, als auf die gemeine gewohnheit, da man in der kirche hey der heiligen taufe auf gewisse fragen hat rede und antwort geben müssen.*

Estius in 1. Petr. III, 21. Nobis verus ac germanus sensus esse videtur, quem tradit Beda, apostolum loqui de *interrogatione*, quæ fit in carimoniis baptismi; dum interrogatus, qui baptizari vult, in credat in Christum, & renuntiet satanæ ac pompis eius; bona conscientia, id est, serius, ex animo respondet, se credere & abrenuntiare. *Quam interrogationem* b. Petrus apposite vocat *ἐπερώτημα*, id est, stipulationem; quo inter duos, vno interrogante & altero respondente, contractus fieri solet.

nes, adeo antiquam in ecclesia fuisse existimant, vt Petrus apostolus ad eam respexisse merito censendus sit, quando baptismum vocat *συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν*, bene conscientia interrogacionem erga Deum, id quod ad rem nullam æque comode atque ad hanc communem consuetudinem respondendi in baptisino *Renuntiasne diabolo? Renuntio; Credisne in Deum? Credo*, referri potest.

§. IV.

Hæc abrenuntiatio facta ab hominibus versis ad occidentem, & ratio huius cærimonie cum aliis quibusdam ritibus.

OBSERVANDVM de hac abrenuntiatione porro est, quod, quam primum baptisteria ædificata fuerunt, peculiaris & proprius in illis locus huic rei adsignatus fuerit. Nam plerumque duo distincta habebant conclauia, vti supra [r] in ecclesiarum descriptione ostendimus, primum quidem *προαύλιον οἶκον*, hoc est porticum seu vestibulum, in quo catechumeni renuntiabant satanæ, fidemque profitebantur; & deinde *ἐσώτερον οἶκον* interiorum domum, vbi cærimonia baptismi peragebatur. Quorum in prius catechumeni introducti, & occidentem versus positi satanæ cum quibusdam gestibus & ritibus, indignationem aliquam exprimentibus, (dum videlicet manus suas vel protendebant, vel complicabant, vel collidebant, nonnumquam etiam exsufflabant, vel in ipsum tanquam præsentem exspuebant) renuntiare iuebantur. Qui ritus omnes tot auersationis eorum erant indicia. CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS in *catechesi sua mystagoga ad illuminatos* [s] hanc huius actionis

Grotius in 1 Petr. III, 21. *ἐπερώτημα*, *stipulatio*, est vox iuris, vt videre est apud Theophilum titulo institutionum de verborum obligationibus & sequentibus, & apud Græcos iuris Romani interpretes alios. In glossario, *ἐπερώτων*, *stipulator*. Sed per *μειωνμίαν*, vt in iure sæpe, nomine *stipulationis* comprehenditur & *responsio* siue *promissio*. nam & *ἐπερώτιμα* significat *promitto*, *spondeo*, in eodem glossario. In baptisino episcopus vel alius quis eius nomine ita interrogabat, *αὐτ*, quod idem est, stipulabatur, *Ἀποτίσῃ τῷ Σατανᾷ; Abrenuntiasne Satanae?* respondebat baptizandus, *Ἀποτίσεται*, *Abrenuntio*. Rursum interrogatus *Συντάσῃ τῷ Χριστῷ; Adhæresne Christo?* respondebat, *Συντάσεται*, *Adhæreo*. Hanc *sponsorium salutis* vocat Feutellianus de baptisimo.

(r) Lib. VIII. c. VII. §. I. volum. III. pag. 253:

(s) Cyrill. catech. mystag. I. n. II. p. 278. *ἐσθήτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον οἶκον τῷ*

partem ita describit : *Primum ingressi estis in porticum domus baptismi, & stantes versus occidentem, mandari vobis audistis, ut protensa manu, tamquam presenti satana renuntiaretis. Et post paullo, qua de causa versus occasum steterint, diabolo renuntiantes, explicat. Solus occasus, inquit, quum apparentium tenebrarum sit locus, diabolus autem quum sit tenebrae, robur in illis suum habet. Idcirco symbolice occasum spectantes, caliginoso illi tenebrarum principi renuntiatis.* **HIERONYMVS** manifeste ad hanc consuetudinem alludit, quando ait : *In mysteriis (baptismi celebrationem intelligit) primum renuntiamus ei, qui in occidente est [t], nobisque moritur cum peccatis : & sic versi ad orientem, pactum inimus cum sole iustitia, & ei seruituros nos esse promittimus.* Simili modo **AMBROSIVS** ad recens baptismatum quemdam verba faciens : *Ingressus, inquit, [u] ut aduersarium tuum cerneret, cui renuntian dum mox putares, ad orientem conuerteris. Qui enim renuntiat diabolo, ad Christum conuertitur.* Vnde, obseruante **GREGORIO NAZIANZENO** [x], non tantum verbis, sed ipsa rerum specie, habitu & gestu diabolo renuntiabant. Nam nudi & discalceati sistebantur ad occidentem prospectantes, manusque versus illam plagam protrudentes. Præterea nonnunquam manus collidebant, aduersariumque suum infestabant, vel in illum exspuebant, detestationem illius significantes, quemadmodum auctor, qui sub nomine **DIONYSII** [y] latere voluit, rem describit.

§. V.

Cur hæc abrenuntiatio ter facta?

Ex quo etiam hanc abrenuntiationem ter factam esse

βαπτισμῆς, καὶ πρὸς τὰς δυσμαί' ἐστῶτες, κηρύσσει καὶ προσελάτρευσε ἐκείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ ὡς παρὸν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τῶν σατανῶν.

Ibid. pag. 279. βελόμην, καὶ πῶς εἶκεν ἰσάθει πρὸς δυσμαί', εἰπεῖν ἀναγκαῖον γάρ, ἕπεδὸν τῆ φαινομένη σκοτίας τύπῃ· αἱ δυσμαί' ἐκείνῃ δὲ σκοτῶ τυγχάνων, ἐν σκοτῶ ἔχει καὶ τὸ κράτος· τέτυχεν γάρ τι συμβολικῶς πρὸς δυσμαί' ἀποβλήτοισι, διατάσσεται πρὸ σκοτεινῶ ἐκείνῃ καὶ ζοφερῶ ἀρχῶν.

(t) Hieron. in Amos. VI, 14.

(u) Ambros. de initiatis c. II.

(x) N. z. orat. XL. de bapt. p. 671. γνάθη καὶ πῶς σχήμασι καὶ τοῖς ῥήμασι, ὡς ὄλον ἀποπέμψη τὴν ἀθέμιον, ὅπως ὅλη θεότην συνιποσόμεν.

(y) Dionys. de hierarch. eccles. c. II. p. 218. γυμνὸν καὶ ἀυπόδητον ἴσκει πρὸς δυσμαί' ἀφορῶντα, καὶ τῆ τῶν χειρῶν ἀπώσει τῶς τῆς ἀλαμπῆς κακίης ἀναιετόφρον καινῆς κ. τ. λ. nudum & discalceatum statuit versus occidentem spectantem, nec non manuum reiectione tenebricose malitiæ; communionem abnū-

condiscimus. Nam alio loco vniuersam caerimoniam sic describit : *Sacerdos baptizandum [z.] sistit ad occidentem prospicientem, manusque versus illam plagam protrudentem & collidentem ; (in Græco est τὰς χεῖρας ἀποθῆναι, quod significat manus, detestationem significandi gratia, collidere) deinde Satanam ter instare iubet, atque insuper abrenuntiationis verba proferre : eique ter abrenuntiationis solemnius verbis propositis, quum eandem toties conceptis verbis pronuntiauit, ipsum ad orientem transfert, & in cælum intuentem, manusque attollentem Christo cunctisque sacris a Deo traditis eloquiis iubet adsistere* VICECOMES [z.] hanc triplicem renuntiationem factam esse putat, siue quod tres sint, quibus homines in baptismo renuntiant, diabolus, pompæ eius, & mundus; siue ad significandum tres diuinitatis personas, a quibus adoptentur filii, dum satanæ renuntiant; siue quod in ciuili adoptione & manumissione seruorum domini iuri suo ter renuntiare soliti sint, quod ipsum ex

(z) *ibid. p. 213. Εἶτα εἰσὶν ἐπὶ δυσμῶν προσέχοντα, καὶ τὰς χεῖρας ἀποθῆντα πρὸς τὴν αὐτὴν διαστραμμένῳ χεῖρα, ἐμφυσήσας ἑαυτῶν αὐτῶν τρεῖς διακελεύεται τὴν σατανᾶν, καὶ περὶ τὴν τὴν διπλαγῆς ἐμολογήσας καὶ τρεῖς αὐτῶν τὴν διπλαγῆν μαρτυροῦσας ὁμολογήσασθαι πρὸς τῆστο, μετὰ γὰρ πρὸς ἐμὸν, καὶ πρὸς ἐναντὶν ἀναβλέψασθαι, καὶ τὰς χεῖρας ἀναλείποντα, κελεύει συνάξασθαι τὴν χεῖρῶν καὶ πᾶσι τοῖς θεοπαράδοτοις ἐπιλογοῦσας*

(a) *Viccomes de ritib. bapt. lib. II. c. XX. p. 311. edit. Paris. MDCXVIII. suo. (p. 143. edit. Mediolan. 4to.)* Sed de eo etiam, quot vicibus renuntiationis verba proferrentur, nullus dubitandi locus relinquitur. nam inter sacros scriptores conuenit, ter ea proferri solita esse: quod quidem non modo ex locis S. Gregorii M. & Ordinis Romani paullo ante citatis, sed etiam ex S. Dionysii Areopagite auctoritate colligitur, quum inquit: tum eum iubet tertio satanam, vt ita dicam, insufflare. Idemque ex illis S. Ambrosii verbis lib. VII. de fide ad Grat. tertio repetita figura mysterii operationem trinitatis expressit: & Seueri Alexandrini de baptismo, profert ibi sacerdos pro baptizatis hanc abrenuntiationem tribus vicibus, sponforibus ter, vt ipse respondentibus, abrenuntio Satanae ego N. qui baptizor: licet cognoscere. Primus enim pro mysterii figura renuntiationem intelligit; alter eiusdem renuntiationis aperte videtur meminisse: vt dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Ambrosii (operationem trinitatis expressit ad rationem spectante, cur ter a Satana conceptis verbis se desistere profiterentur; vt nimirum tres hypostases diuinas, quibus in filios adoptandi erant, ante oculos proponerent. Cui si quis adiciat, detestationem tribus vicibus explicari solitum, quia tres erant, quorum fidem & amicitiam reprobabant, vel vt adoptionis ciuilibus & emancipationis ritum exprimerent, quum triplici renuntiatione eius, qui iuri suo cedebat, peractam esse, Anulus Gellius & Sigonius testantur, diu me aduersarium pertinacem haud habebit.

AVLO GELLIO & SIGONIO ostendit. Verum quum veteres hac de re sileant, hæc rationes cuiusvis prudentis lectoris iudicio relinquimus.

§. VI.

Alterum, quod a iam baptizandis requirebatur, erat sponso seu stipulatio obedientiæ erga Christum.

QVOD proxime ab hominibus in baptismo requirebatur, sponso erat seu stipulatio obedientiæ erga Christum, quod Græci vocant *συτάσσειναι χριστῶ*, Christo adscribi. Hæc necessaria semper obligatio eorum pars erat, antequam ad regenerationis carimoniam admitterentur. Primum diabolo renuntiabant, & tunc statim legibus Christi promittebant obsequium. Augustini quidem tempore nonnulli immunitatem quamdam hac in re adfectabant; fidei in Christum, non vero universalis obedientiæ, professionem facere parati. Et baptismum tamen, inemendabili animi ipsorum indole non obstante, expetere haud erubescabant. Hos contra excellentissimum librum de fide & operibus scripsit, bona opera non minus quam fidem ei, qui christianus esse velit, necessaria esse ostendens; ubi omnibus obiectionibus & argumentis, quæ illi ex scriptura proferebant in medium, respondet. Scripturam enim ad praxin suam defendendam adlegabant. Inter alia notum illum Pauli sermonem urgebant 1 Cor. III, II. *Fundamentum aliud nemo potest statuere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Quod si quis superedificet super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam: cuiuscumque opus manifestum fiet: dies enim id declarabit: nam per ignem reuelabitur: & cuiuscumque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superedificauerit, mercedem accipiet. Si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet: ipse vero seruabitur, ita tamen ut per ignem.* Quam peruersè hæc verba interpretati sint, AVGVSTINVS [b] indicat, quando ait: *Quod quidam ita intelligendum putant, ut illi videantur edificare super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, qui fidei, quæ in Christo est, bona opera adiciunt: Illi autem fenum, ligna, stipulam, quæ quum eandem fidem habeant, male operantur. Vnde arbitrantur, per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti.*

(b) Augustin. de fide & opr. c. XV. (tom. IV. opp. 69. edit. Basil. MDLXIX.)

Quibus hunc in modum [c] respondet idem AVGVSTINVS: *Hoc si ita est, fatemur istos laudabili caritate conari, ut omnes indifere- te admittantur ad baptismum, non solum adulteri & adultera, contra sen- tentiam domini falsas nuptias pretendentes, verum etiam publicæ meretri- ces, in turpissima professione perseucrantes, quas certe nulla etiam negli- gentissima ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione li- beratas. Porro vrgebant, hanc prauorum hominum reiectio- nem a baptismo esse zizaniorum ante tempus euulsionem. Ad quam obiectionem AVGVSTINVS [d] ita respondet: Quando tales ad baptismum non admittimus, non ante tempus zizania euellere conamur, sed nolumus insuper, sicut diabolus, zizania seminare; nec ad Christum volentes venire prohibemus, sed eos ad Christum venire nolle, ipsa sua confessione conuincimus: nec vetamus Christo credere, sed demonstra- mus, eos nolle Christo credere, qui vel adulterium dicunt non esse, quod ille adulterium dicit esse; vel credunt, adulteros eius membra posse esse, quos per apostolum dicit, regnum Dei non possidere: & sana doctrina ad- uersari, quæ est secundum euangelium gloria beati Dei. Hinc licet isti homines nouam esse doctrinam criminarentur, qua meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores non admittebantur ad baptismum, respondet tamen ipsis, Quod antiquum & robustum morem sancta ecclesia retineat, ex illa scilicet li- quidissima veritate [e] venientem, qua certum habeat, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Et hanc fuisse antiquam regu- lam, secundum quam ecclesia hoc in negotio egerit, ex omni- bus scriptoribus, qui de baptismo sunt loquuti, apparet. IV- STINVS MARTYR, qui cærimonias baptismi simplicissime de- scribit, hisce eum solum tribui dicit, qui fidei suæ professioni promissa [f] addiderint, ad religionis christianæ regulas sese mores ac vitam composituros. Hinc erat vstata illa ve- borum formula in professione fidei ipsorum, συντάττωμαί σοι χειρῶν, In tuorum militum numerum adscribor, Christe, legibus tuis moderandus:*

(c) Augustin. ibid. p. 70.

(d) Aug. de fide & oper. c. XVII.

(e) Ibid. c. XVIII.

(f) Iustin. apol. II. p. 93. ὅσοι ἀν' πιθήσῃσι καὶ πιστεύσῃσι ἀληθῶς ταῦτα πρὸς ἑαυτῶν διδασκάλους καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βίβην ἕτως δυνάσασθαι ὑπὸ χερσίν ται. Quicumque persuasi fuerint, & crediderint, vera esse, quæ a no- bis traduntur, & dicuntur, ac viuere se ita posse receperint, cetera.

Quæ adscriptio ἀπόταξιν illam, siue renuntiationem in diabolum, cuius seruitium ad eligendum nouum dominum, deferebant, proxime insequatur; quemadmodum frequenter in CHRYSOSTOMO, [g], BASILIO, [b], CYRILLO ALEXANDRINO [i], *constitutionum apostolicarum* auctore [k] & plurimis scriptoribus *Græcis* legimus, quorum verba quum vnam eandemque formam habeant, nihil attinet heic interponere. *Latini* communiter *promissum, pæctum & votum* nominant, quæ vocabula ad omnes huius christianæ obligationis partes, tam ad renuntiationem in diabolum, quam ad professionem fidei ac obedientiæ in *CHRISTVM*, siue discrimine applicant, vt pote quæ res mutuum inter se respectum habent, & aptissime inter se cohærent. Quisquis enim diabolo renuntiat & mundo, is se hoc ipso militem & seruum Christo adscriptum proficitur. Vnde

(g) Chrysof. hom. XXI. ad popul. Antiochen. p. 276. (p. 237. edit. Francof.) Ὁ μετνοῦν ἐκείν τῶν αὐτῶν ἀπίστα πταυμάτων, ἐφ' οἷς ἰμετεύησθε· διὰ τῆς καὶ κελυόμεθα λέγειν, ἀπὸ τῶν σοὶ σατανᾶ, ἵνα μὴ εἰς πρὸς αὐτὸν ἐπαυλιθῶμεν. Pœnitentiam agens non amplius eadem attingit negotia, quorum pœnituit: proptereaque iubemur dicere: Abrenuntio tibi Satana, ne amplius ad ipsum vertamur.

Id. homil. VI. in Coloss. p. 1358. (p. 200. edit. Francof.) ὁράτε, μὴ τέτω ἀλώμεν, μετὰ τὸ εἰπεῖν ἀπὸ τῶν σοὶ σατανᾶ, καὶ ἀπὸ τῶν σοὶ σατανᾶ, χριστέ. Videte ergo, ne ex eo arguamur & conuincamur, postquam dixerimus, Abrenuntiamus tibi Satana, & tibi nomen datus & in tuorum militum numerum adscribimur, Christe.

(b) Basil. hom. XIII. exhort. ad bapt. p. 415. ἐγγὺς συνιδεῖσθαι θεῶν, ἐκ ἀπὸ τῶν σοὶ σατανᾶ, non cum Deo pacisci, non abrenuntiare inimico. (poteris)

(i) Cyrill. Alex. in Io. XI. 26. p. 683. c. ὑπὲρ τῶν ἐχάτη νόσῳ κατελημμένον, μετὰ τῶν τοῦ διὰ τέτω βαπτίζεσθαι, καὶ ἀποτάττονται πνεῦ καὶ συντάττονται, τὴν αἰεὶαν ὡς περὶ ἐξ ἀγάτης κηρῶντες φωνὴν τοῖς νόσῳ πεπεδημένοις. Pro iis, qui extremo morbo conflictantur, ideoque baptizandi sunt, abrenuntiant & coniunguntur. (Chryllo) aliqui, qui veluti ex caritate suam morbo impeditis commodent vocem.

(k) Constat. apost. lib. VII. c. XLI. ἀπὸ τῶν σοὶ σατανᾶ, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς λατρείαις αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς φευρίσσειν αὐτοῦ, καὶ πᾶσιν πῖς ὑπ' αὐτόν· μετὰ δὲ τὴν ἀποταξίν, συνταξομένη λέγεται, ὅτι καὶ συνταξομένη τῷ χριστῷ, καὶ πνεύματι, καὶ βαπτίζομεν, κ. τ. λ. Renuntio Satanae, & operibus eius, & pompis eius, & cultibus eius, & angelis eius, & inuentis eius, ac omnibus quæ sub eo sunt. Post renuntiationem vero, dum adscribit se, dicat; & adscribor Christo, & credo, & baptizor, cetera.

AMBROSIVS [1] de abrenuntiatione loquens, vocat illam promissum, cautionem & chirographum Deo datum, quod in caelo teneatur: quia hoc promissum coram ministro CHRISTI & angelis eius, huius rei testibus, factum sit. Quam ob causam alio loco [m] vocem renuntiantis non in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium teneri dicit. AVGVSTINVS [n] professionem appellat in curiam prolatam angelicam, & nomina profitentium dicit in libro excipi vitæ non a quolibet homine, sed a superiore cælitus potestate. HIERONYMVS [o] pactum initum cum sole iustitiæ nuncupat, quo ei seruituros nos esse promittamus. Atque ita quidem de hac carimonia loquitur, vt actum a renuntiatione distinctum esse ostendat, licet vtraque carimonia ad eundem finem tendat, quia diuersi ritus in illis exprimentis adhibebantur. Nam diabolo renuntiabant ad occidentem prospectantes ex rationibus symbolicis, quas supra percepimus; CHRISTO autem se adscribebant versi in orientem, tamquam emblema lucis, quam a sole iustitiæ recipiebant, dum eius dominio sese submittebant.

§. VII.

Hoc vtum obedientiæ factum vultu verso in orientem. Et quare?

Hæc consuetudo, qua in orientem se vertebant, obe-

-
- (1) Ambros. de sacram. lib. I. c. II. Quando te interrogauit: Abrenuntias diabolo & operibus eius; quid respondisti? Abrenuntio. Abrenuntias seculo & voluptatibus eius; quid respondisti? Abrenuntio: Memor es sermonis tui, & nunquam tibi excidat tuæ series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, vt pecuniam eius accipias: teneris adlicitus & reluctantem te scenerator adstringit; si recusas, vadis ad iudicem, atque illic tua cautione conuinceris. Vbi promiseris, confidera, vel quibus promiseris. Leuitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrantem. Ergo *chirographum tuum tenetur non in terra, sed in caelo.*
- (m) Ambros. de initiat. c. II. Renuntiaſti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac voluptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium.
- (n) Augustin. de symbolo lib. II. c. I. Profeſſi estis, renuntiare vos diabolo, pompis & angelis eius. Videte, dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam: Nomina profitentium in libro excipiuntur vitæ, non a quolibet homine, sed a superiore cælitus potestate.
- (o) Hieron. comment. in Amos VI, 14. In mysteriis primum renuntiamus ei, qui in occidente est; & sic versi in orientem, pactum inimus cum sole iustitiæ, & ei seruituros nos esse promittimus.

dientiam *CHRISTO* promittentes, *AMBROSIO* quoque, *GREGORIO NAZIANZENO*, *CYRILLO HIEROSOLYMITANO* & falso credito *DIONYSIO* memoratur. Cui illi duas adsignant rationes. Quarum alteram discipulis suis narrat *CYRILLVS* [p], *Quum satana renuntiaueris*, inquit, & omne cum illo pactum rescideris; veteres, inquam, pactiones cum inferno: aperitur tibi paradysus Dei, quem ipse ad orientem plantauit: Unde propter mandati violationem primus parens noster pulsus est in exilium. Et huius rei symbolum est, quum ab occisu conuerteris ad ortum, que lucis est regio. Ex eadem ratione *BASILIVS* [q] & alii quidam ex vetustis scriptoribus narrant, quod ad orientem versi precati sint, vt ora paradiso obuersa haberent. Altera ratio, cur in baptismo in ortum conuersi fuerint, erat, quod sol oriens symbolum esset solis iustitiæ, ad quem iam a Satanæ potestate conuertebantur; *Ad orientem conuerteris*, inquit *AMBROSIVS* [r], *qui enim renuntiat diabolo, ad Christum conuertitur*. Quibus verbis ille cum *HIERONYMO* perspicue indicat, quod collocatio eorum orientem versus symbolum fuerit conuersionis a diabolo ad Christum, hoc est, a tenebris ad lucem, a cultu idolorum ad cultum eius, qui sol est iustitiæ & origo lucis.

§. VIII.

Tertium, quod a baptizandis requirebatur, erat professio fidei, usitatis symboli verbis edenda.

Cum hac obedientiæ stipulatione professio etiam fidei ab vnoquoque baptizando exigebatur. Et hæc professio iisdem verbis symboli, quod in ecclesia qualibet in catechumenorum institutionem adhibebatur, edenda erat. Primum quidem id catechistis priuatim, & deinde publice in ecclesia, quando nomina sua baptismo dederant, recitare debebant: quemadmo-

(p) Cyrill. catech. mystagog. l. n. VI. p. 283. "Ὅτι ἐν τῷ σατανᾷ δὲσπότην, πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πάσης διαθήκης λύσας, τὰς παλαιὰς πρὸν τὴν ἀδὴν συνθήκας, ἀνείργεται σοι ὁ παράδειτος τῆ Θεῆ, ὃν ἐφύτισσε κατὰ ἀνατολᾶς, ἔδει διὰ τὴν παράβυστον ἐξίσις· γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ· καὶ τῆς τῆς σύμβολον τὸ γραφικῆί σε δὲπ' ὄυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν, τῆς φωτὸς τὸ χωρίον."

(q) Basil. de spirit. sancto c. XXVII. Τὸ πρὸς ἀνατολᾶς τετραφθαί κατὰ τὴν ἀρεσκυλὴν, ποῖον εἰδιδάξει ἡμᾶς γραμμα; Vt ad orientem versi preceamur, quæ nos docuit scriptura?

(r) Ambros. de initiatis c. II.

dum supra [s] ostendimus. Præterea autem solemnem professionem tempore baptismi facere, & ad diuersas quæstiones, quas eis ecclesiæ minister proponebat, habito ad diuersas symboli, summam christianæ fidei continentis, partes respectu, distincte respondere iuebantur. Erant quidem AVGVSTINI memoria, qui & professionem obedientiæ ex voto baptismali elusum ibant, ita professionem fidei diminutam & ad hunc vnum solum articulum, *credo filium Dei esse Iesum Christum*, redactam volebant. Cuius in rei gratiam ad exemplum prouocabant *Philippi*, eunuchum ad hanc breuem confessionem [t] baptizantis, & ad dictum illud *Pauli* 1 Corinth. II, 2. *Non statui quicquam scire inter vos, nisi Iesum Christum, eumque crucifixum*. Numquam tamen hoc suum consilium in effectum deducere audebant; sed quæstiones facere pergebant de aliis etiam articulis, vt ecclesia adsolebat, de spiritu sancto, de remissione peccatorum, de resurrectione mortuorum, de incarnatione *CHRISTI*, de passione eius & morte in cruce, de sepultura eius & resurrectione in die tertia, de adscensione illius & sessione ad dextram patris: quæ interrogationes omnes ita necessariae esse credebantur, vt ne quidem in baptismo clinicorum, qui lecto decumbentes & aegroti baptizabantur, eas prætermitteret ecclesia. Nam si loqui possent, ipsi per se ad cuncta respondebant, vt AVGVSTINVS [t] auctor est, etiamsi ea memoriæ mandare non valuissent; Quod si sermonis vsus eis ablati esset, sponsores pro ipsis respondebant, vt pro infantibus solebant facere, quemadmodum capite proxime sequenti ostendetur. Vt adeo baptizandi hac vel illa ratione integrum symbolum recitaerint, & singulis eius partibus adsensum suum testati sint. Et

(s) Vid. lib. X. c. II. §. X. pag. 27.

(t) Augustin. de fide & oper. c. IX. Spado, inquit, ille, quem Philippus baptizauit, nihil plus dixit, quam, Credo, filium Dei esse Iesum Christum. Num ergo placet, vt hoc solum homines respondeant, & continuo baptizentur? Nihil de spiritu sancto, nihil de sancta ecclesia, nihil de remissione peccatorum, nihil de resurrectione mortuorum? &c. Si enim spado quum respondisset, Credo filium Dei esse Iesum Christum, hoc ei sufficere visum est, vt continuo baptizatus abscederet: Cur non id sequimur, atque auferimus cetera, quæ necesse habemus, etiam quum ad baptizandum temporis urget angustia, exprimere interrogando, vt baptizandus ad cuncta respondeat, etiamsi ea memoriæ mandare non valuit?

hæc iam ab apostolorum temporibus, immo ipsis adhuc viventibus, semper ecclesiæ praxis fuit. Quamquam enim nullus articulus alius in eunuchi baptismo memoratur, nisi quo *IESVM CHRISTVM, FILIVM DEI ESSE* professus est, tamen, vt *AUGVSTINVS* eodem loco loquitur [u]: *In eo, quod ait (scriptura) baptizavit eum Philippus, intelligi voluit implere esse omnia, qua licet taceantur in scripturis gratia brevitatis, tamen serie traditionis scimus (in baptismo) implenda.* Et sane in omnibus, quæ de baptismo in veterum scriptorum monumentis relata legimus, expressa huius consuetudinis mentio habetur, qua baptizandi se christianæ religionis doctrinas, vel generatim in scripturis traditas, vel summam in articulis symboli comprehensas, credere professi sint. *IUSTINVS MARTYR* [x] dicit, quod homines, antequam regenerentur, persuasos esse oporteat & credere; verâ esse, quæ ab antistitibus tradantur & dicantur, ac recipere, se ita posse ac velle vivere. *CYPRIANVS* [y] speciatim vsus symboli in baptismo facit mentionem, & interrogationes commemorat, quæ, respectu habito ad specialiores quosdam eius articulos, fieri consueverint. Exempli causa: Num credant vitam æternam, & remissionem peccatorum in ecclesia? qui concludentes, seu vltimi semper articuli symboli erant. Et alio loco cum de his, tum de articulis de patre, filio & spiritu sancto loquitur, tamquam interrogationibus in baptismo tam ecclesiæ [z] catholicæ, quam *Nouatianorum* vsuatis. Tametsi enim sensu quorundam articulorum differebant, eadem tamen interroga-

(u) Augustin. ibid.

(x) Justin. apol. II. p. 93. ὅσοι ἀν πηροῦσαι καὶ πιστεύσωσι ἀληθῆ ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βίην ἄτως ὑπάξειν ὑπαρχόντων - - ἀνάγειν ἡ-
ται.

(y) Cypriepist. LXX. ad episc. Numid. p. 190. (p. 301. edit. Fell. Amstelod. MDCCC.) Sed & ipsi *interrogatio*, quæ sit in baptismo, testis est veritatis. Nam quum dicimus, Credis in vitam æternam, & remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam? Intelligimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari.

(z) Cyprian. epist. LXIX. al. LXXVI. ad Magnum p. 163. (p. 296. edit. Amstelod.) Quod si aliquis illud opponit, vt dicat, eandem *Nouatianum* legem tenere, quam catholica ecclesia tenet, eodem symbolo quo & nos, baptizare; eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare: sciat quisquis

tionum forma conueniebant, eodemque symbolo videntes baptizabant. TERTULLIANVS [4] quoque ex articulo de patre, filio & spiritu sancto, ac de ecclesia in baptismo interrogationes factas esse adfirmat. Et EVSEBIVS, quando verba symboli ecclesiae *Casareensis* [b] recitat, symbolum illud esse dicit, quod ipse didicerit, quum primis fidei rudimentis instructus & saluari lauacro tinctus sit. Eundem usum symbolum *Nicumum*, quam primum compositum fuit, in plerisque ecclesiis orientalibus habuit. Nam haec fidei formula in baptismi administratione ordinarie recitabatur, quemadmodum libro vltimo [c] ostendimus. Facile esset, haec plura testimonia ex AMBROSIO, HIERONYMO, CYRILLIS ALEXANDRINO & HIEROSOLYMITANO, CHRYSOSTOMO, GREGORIO NAZIANZENO, BASILIO, EPIPHANIO, SALVIANO & auctore *constitutionum* subiungere: Verum res adeo incontrouersa est, quod veteres numquam ad vnius cuiusdam articuli professionem, sed ad integram & perfectam fidei formulam baptizariint, vt probatione eam egere haud existimem, quandoquidem nulla vniquam exceptio aduersus illam siue in publico, siue in priuato baptismo facta est.

§. IX.

Haec confessio publice & solemniter facta.

ERANT quaedam circumstantiae & caerimoniae huius confessionis, quae quum ad actionis solemnitatem non nihil conferrent, non abs re fuerit, earum hoc loco facere mentionem.

hoc opponendum putat; primum non esse vnam nobis & schismaticis symboli legem; neque eandem interrogationem. Nam quum dicunt: Credis remissionem peccatorum & vitam aeternam per sanctam ecclesiam? mentiuntur in interrogatione, quando non habeant ecclesiam.

(a) Tertull. de bapt. c. VI. Quam sub tribus & testatio fidei & sponsio salutis pingrentur, necessario adicitur ecclesiae mentio: quoniam vbi tres, id est pater & filius & spiritus sanctus, ibi ecclesia, quae trium corpus est.

(b) Euseb. epist. ad Casar. ap. Socrat. lib. VI. c. VIII. τὸ μὲν δὲ παρ' ἡμῶν γράμμα - - τῶντι ἔχει τὴν τρίτον· καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ καταχύσει, καὶ ὅτι τὸ λυτρὸν ἐλαμβάνομεν κ. τ. λ. Nostra igitur formula - - sic habet: Sicut ab antecessoribus nostris episcopis accepimus, tum cum primis fidei rudimentis instructi, & quum saluari lauacro tincti sumus.

(c) Lib. X. c. IV. §. XVII. pag. 110. seqq.

Primo quidem, quod publice coram multis testibus facta sit. Quæ circumstantia erat, apostolica praxi fundata, a qua abeundi raro indulgebatur venia. PRIMASIVS [d] eam ab exemplo deducit *Timothei*, qui *confessus erat bonam confessionem coram multis testibus*: quod ille de professione fidei, quam in baptismo fecerit, interpretatur. Quæ EPHREM SYRI [e] etiam expositio est. Et LEO [f] pontifex *Romanus* eodem respicere videtur, quando homines baptizatos ad constantiam in fide adhortans, *Permanete*, inquit, *stabiles in fide, quam confessi estis CORAM MULTIS TESTIBVS, & in qua renati per aquam & spiritum sanctum, accepistis charisma salutis & signaculum vite æternæ.* Moris fuisse Romæ, narrat AVGVSTINVS [g], vt hæc confessio publice de loco eminentiore in conspectu populi redderetur. Interdum vero in verecundorum hominum gratiam, qui in tanta frequentia non sine trepidatione verba facere potuerint, presbyteros confessionem eorum priuatim audisse. Atque hoc eos VICTORINO, celebri rhetori, quum ad *CHRISTI* castra transisset, obtulisse; illum autem maluisse salutem suam in conspectu multitudinis profiteri, dicentem, non fuisse salutem, quam docuisset in rhetorica, & tamen eam se publice professum esse: multo minus igitur mansuetum gregem *CHRISTI* vereri se debere; pronuntiantem verbum diuinum, qui non veritus sit in verbis suis turbas insanorum gentilium.

(d) Primas. in 1 Tim. VI, 12. Confessus bonam confessionem in baptismo, coram multis testibus, coram sacerdotibus & ministris, atque virtutibus celestibus ac diuinis.

(e) Ephrem. de poenit. c. V. p. 91. edit. Colon. MDXLVII. Requiretur a quolibet regium signum, ex qua die catholicam & orthodoxam ecclesiam ac fidem nostram per baptismum suscepit: exigereturque a singulis fides in pace illibata, sigillumque infraectum & tunica incoinquinata, secundum *pulebram illam confessionem, quam coram multis testibus professi sunt*, dicentes: Abrenuntio tibi Satana, & omnibus operibus tuis.

(f) Leo serm. IV. de nativitate domini p. 17.

(g) August. confess. lib. VIII. c. II. Vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptisque memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino a presbyteris, vt secretius redderet, sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat; illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri: Non enim erat salus, quam docebat in rhetorica, & tamen eam publice professus erat. Quanto minus ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum, pronuntians verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum.

§. X.

Manibus & oculis ad cælum sublatis.

ALIA circumstantia, quæ actus istius solemnitati aliquid addebat, status gestusque corporis erat, quando non tantum vultum in Orientem vertebant, sed & manus oculosque in cælum attollebant, quasi ad *CHRISTVM*, quocum vt nouo domino suo, in folio gloriæ suæ sedente, foedus iam inibant, protinus euolaturi. Quemadmodum enim diabolo renuntiabant manus in eum protrudentes vel collidentes, ad ipsum prouocandum; ita e contrario hanc suam confessionem foedusque cum *CHRISTO* faciebant, demissæ supplicantium adhibentes habitum, manibusque ad solem iustitiæ sublatis, ipsum excipere parati. Ita *PSEUDO-DIONYSIVS* [b] rem describit: *Sacerdos, inquit, catechumenum abrenuntiationis verbis recitatis, ad orientem transfert, & in cælum intuentem manusque attollentem CHRISTO, cuiusque sacris a Deo traditis eloquiis, iubet adsentire.*

§. XI.

Ter repetita.

HAEC confessio maioris solemnitatis causa, ter repetita esse creditur, quomodo abrenuntiationem *Satanæ* ter factam esse, antea audiuius. *CYRILLVS ALEXANDRINVS* [i] *Docentur, inquit, ecclesie, tertio quaerendam esse confessionem in CHRISTVM ab iis, qui cum diligere sibi proposuerint, dum ad sanctum baptismum accedunt. Et hoc fieri dicit ad exemplum Petri, quem CHRISTVS ter rogauit: Simon, fili Ionnæ, diligis me? Et Petrus ter respondit: Etiam domine, tu nosti, quod amem te? AMBROSIVS* [k] ait: *Ideo in mysteriis (hoc est, in baptismo, interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in euangelio tertio interrogatur, vtrum diligat dominum, vt trina responsione vincula, quæ dominum negando ligauit, abstuleret. Verum non plane persuasus sum, per hanc trinam confessionem semper trinam symboli recitationem intelligendam esse. Nam AM-*

(b) Dionys. de eccles. hierarch. c. II. p. 253. cit. supr. §. V. litt. (Z) pag. 269.

(i) Cyrill. Alexandr. lib. XII. in Ioan. XXI. tom. IV. p. 110. d. τὸ πρῶτον δὲ πάλιν τὰς μὲν ἐκκλησιαίαις ἐπιτεῦθεν εἰς τὸ χρῆμα τρίτον διερωτᾷ τὴν εἰς χριστὸν ὁμολογίαν, τὴν ἀγαπᾷ αὐτὸν ἐλεμίνας, διὰ τῆς καὶ προσελθεῖν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι.

(k) Ambros. de spiritu sancto lib. II. c. XI.

BROSIVS [1] alio loco hanc trinam confessionem potius de trina responsione, *Credo*, ad diuersas symboli partes facta, interpretatur. *Interrogatus es*, inquit, *Credis in Deum patrem omnipotentem? Dixisti, credo &mersisti, hoc est, sepultus es. Iterum interrogatus es: Credis in dominum nostrum Iesum Christum, & in crucem eius? Dixisti, credo &mersisti. Tertio interrogatus es, Credis & in spiritum sanctum? Dixisti credo, tertio mersisti, vt multiplicem lapsura superioris aetatis absolueret trina confessio. Ex quibus verbis planum est, triplicem confessionem nihil amplius, quam triplicem responsionem *Credo*, ad diuersas symboli partes indicare. Sed forte diuersae in diuersis locis consuetudines obtinuerunt; nam CYRILLVS aliquanto plus intelligere videtur, quando hasce responsiones non solum confessionem trium personarum diuinitatis, sed triplicem confessionem *CHRISTI* facit, quod trinam symboli recitationem infert, si recte illum capio.*

§. XII.

Et propriis baptizandorum manibus in libro ecclesiae subscripta, ex quorundam sententia.

ALIA adhuc circumstantia erat, quae si vera, multum momenti ad vniuersam actionem contulit. Baptizandus videlicet fidei professioni a se factae manu sua, si id faciendi facultatem haberet, in libris seu monumentis ecclesiae subscribebat. Fuisse hanc certam & vniuersalem praxin certo affirmare nequeo, quaedam tamen huius consuetudinis vestigia in antiquis quibusdam monumentis, & adusiones scriptorum ad istiusmodi consuetudinem videntur existere. GREGORIUS NAZIANZENSIS eo respicere creditur, quando homines ad persistendum in fide, quam in baptismo professi sint, adhortans, ait[m]: *Si alio modo inscriptus es, quam vera doctrina exposcit, veni, ac transcribere. Ego horum non infelix atque ineptus sum scriptor, scribing ea, quae mihi inscripta sunt, & docens, quae didici, atque a prima aetate ad hanc usque aetatem seruauit. Meum sit periculum, meum quoque praemium, qui animae tuae*

(1) Ambros. de sacram. lib. II. c. VII.

(m) Nazianz. orat. XI. de baptismo p. 670. εἰ μὴ ἄλλως ἐγγέγραψαι, ἢ ὡς ἐμός, ἀπειτῆ λόγῳ, δεῦρο καὶ μεταγεγραθήη· ἐγὼ τέτων ἐκ ἀφῶς καλλιγράφοι· γράφων ἂ γεγραμμαι, καὶ διδάσκων ἂ καὶ μεμάθηκα, καὶ τετήρηκα ἐξ ἀρχῆς, εἰς τὴν δὲ τὴν πολιάν· ἐμός ὁ κἀδὺν, ἐμὸν καὶ τὸ γέρας, τὰ τῆς οὐς ψυχῆς οἰκοδόμη, καὶ τελεῖστος· σε διὰ τῶ βαπτίσματι· εἰ δὲ ἄτως ἔχης, καὶ καλοῖς ἀνοσημάνθης ποῖς
sum

sum dispensator, ac per baptismum te perficio. Sin autem ita te habes, ac pulchris litteris notatus atque iniustus es, quæ scripta sunt, serua in obnoxio mutationi temporibus, de re, minime mutabili immutabilis manens. Pilatum in meliorem partem imitare, male scribentem recte conscriptus. Dic, iis, qui te a sententia deducere student: Quod scripsi, scripsi. AMBROSIVS quoque ad hunc morem adludere videtur, quando apud initiatos siue baptizatos loquens ait: [n] Chirographum tuum tenetur, non in terra, sed in celo. Et alibi [m]: Tenetur vox tua, non in tumultu mortuorum, sed in libro viventium; quia videlicet presentibus hominibus & angelis datum sit. Et AVGVSTINVS [o], Nomina profitentium, inquit, in libro excipiuntur vita non a quolibet homine, sed a superiore calius potestate. Verum tamen CHRYSOSTOMVS, fateor, locum habet, qui his omnibus aduersari videtur. Nam loquens de discrimine inter dominos terrestres, qui seruos emunt, & CHRISTVM nos seruos suos adsciscentem, ait: Christus non testes a nobis, non chirographa [p] exigit, sed sola contentus est voce: & si dicas ex animo: Abrenuntio tibi, satana, & pompa tue. Vnde concludendum nobis est, siue quod hæc consuetudo non ita universalis fuerit, vt reliquæ, vtpote CHRYSOSTOMO ignota; siue, quod ante citata testimonia non tantum roboris habeant, quantum quidem habere initio videntur. Nam AMBROSIVS & AVGVSTINVS, quando de scriptis in libro vitæ loquuntur, intelligi possunt tamquam sensu duntaxat loquentes figurato, quod ipsorum nomina in cælis scripta sint. VICECOMES VERO non tantum hoc confidenter statuit, sed homines etiam subscriptioni suæ sigillum [q] addidisse, & confessionem suam iure iurando

γράμματα φύλαστέ μοι τὸ γεγραμμένον, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἀπρεπλοῦ μέων, περὶ ἀπίστη πᾶν γεγραμμένον μίμησαι τὸν Πιλάτου ἐπὶ τὸ κρεῖττον, κακῶς γράφοντι καλῶς γεγραμμένον· εἰπέ τοῖς μετακείνουσί σε, ὃ γέγραφα, γέγραφα.

(n) Ambros. de sacram. lib. I. c. II.

(m) Id. de initiatis c. II.

(o) Augustin. de symbolo ad catechumenos lib. II. c. I.

(p) Chrysostom. homil. XXI. ad popul. Antioch. tom. I. p. 274. p. 244. edit. Francof.) ὁ μάρτυρας ἡμᾶς, ἐκ ἑγγραφα ἡμᾶς ἀπειτῆ, ἀλλ' ἀρκῆται ψιλῆ τῆ φωνῆ, καὶ εἰπῆς δὲ διανοίας, δὲπτῶσομαί σοι, σατανᾶ, καὶ τῆ πομπῆ σου.

(q) Vicecom. de ritib. bapt. lib. II. c. XXVII. p. 343. edit. Par. (p. 159. edit. Mediolan.) Postmodum professionem ita conceptam in tabulis referebant, siuque ipsi manu, si scribere nossent, vel si nescirent, aliena, stabilem ratamque habebant, cuius sententiæ veritas a S. Dionysii auctoritate repetitur, apud quem sæpe hæc oratio usurpata est, vt professio in tabulis diceretur scripta.

confirmasse, ait. Verum huius rei nullum idoneum testimonium inuenio, quamobrem ei longius non immoror, sed studioso lectori eam curatius disquirendam relinquo.

§. XIII.

Harum caerimoniaram omnium & stipulationis scopus, vt homines sensum obligationis, qua tenerentur, perciperent, & confessioni suae fortiter inhaerent.

Iam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem, fidei professioni subscriptionem addi consueuisse. Nam cum homines propter iustitiae originalis, qua, tamquam freno quodam, cupiditates regebantur, amissionem, ad scelera & flagitia facile labantur; & rursus cum ad conscientiae fructum & officii religionem, tum etiam ad decus & gloriam, constantia promi forum & fidei nihil in rebus humanis sit praestantius; praeiis reipublicae christianae rectoribus expedire visum est, fidei professionem, sua cuiusque scriptio confirmari; vt si quis, veluti transfuga, a christiana religione desistere cogitasset, pudore datae fidei & suae confessionis testimonio impeditur. Praeterea ad rectam christianae reipublicae gubernationem pertinebat, sicut ciues olim, sic prostentium nomina litris consignari; vt omnium, qui sacrilegos ritus reliquerant, numerus intelligi posset. Denique *professionem*, sacris monumentis traditam, *annulo obfignabant*, quod etsi difficile est probatu, propter tam pauca & tam rara testimonia scriptorum; tale tamen est, vt elaborandum sit, quo facilius probetur, nihil est enim omnium, quae in hoc capite tractantur, quod illustrius curiosiusque dicatur. Igitur Tertullianus lib. de baptismo c. 6. hanc consuetudinem ita declarat: Ioannes ante praecursor domini fuit, praeparans vias eius: ita & angelus baptismi arbiter, superuenturo spiritui sancto vias dirigit, ablutione delictorum, quam fides impetrat, obfignata. Probare enim statuerat, fidei professionem deleri non posse, quod in ea sigillum annulo impressum esset. Verum clarius lib. de pudicitia c. 9. vbi fidei professionem explicans, ait: annulum quoque accepit tunc primum, quo fidei passionem interrogatus obfignat. Potest etiam ad hanc consuetudinem referri, quod Cyrillus Hierosolymit. scripsit catech. l. mystagog. dum baptizandos ad memoriam eorum, quae in catechesi audierant, excitaret: assitas catechesibus & quae in illis dicta sunt meminere, dicitur enim non ideo, vt audias tantum, sed vt per fidem dicta oblines. Quo loco obfignandi verbum proprie, non metaphorice accipiendum est, cum verum series ita declarat & in greco textu, *πίστεως τῆς ἀρχόμενα* positum sit, nulla (per fidem) mentione facta. Nec tamen mihi sane quicquam occurrit, cur non Tertulliani sit & Cyrilli vera sententia; vt enim rationes nulle huius consuetudinis possent afferri, (vide quid hominibus tribuam) ipsis auctoritatibus me frangerent: tot autem rationes afferri possunt, vt omnes enumerare, pene sit infinitum. Illa tamen praecipua & maxime insignis, vt professionis scriptio fide non careret: quoniam publicis scripturis olim sigilla apponebantur, quod adhuc in pontificio vel episcopi diplomate, literis ordinum testimonialibus & aliquot supremae voluntatis tabulis fieri solet.

VERVM EX IIS, quæ dicta sunt, facile perspicere possumus, consilium ecclesiæ in omnibus hisce caerimoniis, cautionibus ac deliberationibus, quas in vniuerso hoc negotio adhibuit, eo tantum spectasse, vt homines religionis christianæ, nullos ad sui communionem sine hac formali & solemnî professione admittentis, naturam & indolem recte perciperent, & intelligerent obligationem, qua in fide & obsequio *CHRISTI*, quemadmodum non tantum coram hominibus, sed & præsentè Deo solemniter promiserant, suæque subscriptione confirmarant, perseverare tenerentur. Hac res maximam obligandi vim habebat, quæ per omnem vitam eorum animis sese insinuabat. Quem in finem *CHRYSOSTOMVS* auditoribus suis hæc frequenter inculcat, eosque vt ea sibi nullo non tempore in memoriam reuocent, & velut baculum & optimam armaturam contra quasuis tentationes adhibeant, monet. In vltima homilia sua ad populum *Antiochenum* in hunc locum communem exspatiatur, inuehens primum acriter in omnes *Romanorum* ludos, theatra, circenses, dierum obseruationem, præfagia & omina, quæ omnia pompam satanicam esse dicit. Hisce incantamenta iungit & ligaturas. Nam christiani quidam aurea *Alexandri Macedonis* numismata capiti vel pedibus ad curandos morbos circumligare non verebantur. Cum quibus hac de re ita exoptulat [r]: „Dic mihi, hæc ne sunt exspectationes „nostræ, vt post crucem & mortem dominicam in gentilis re- „gis imagine spem salutis habeamus? Ignoras, quanta crux „perfecit? mortem dissoluit, peccatum exstinxit, orcum ina- „nem reddidit, diaboli soluit potentiam, & ad corporis sanita- „tem præstandam non est fide digna? Totum orbem excussit, „tauit, & tu in ipsa non confidis? & quid pati dignus non es? Non ligaturas vero tantum, sed etiam excantamenta tibi circumducis, vetulas ebrias & titubantes domum ducens. „Nec confunderis, nec erubescis, post tantam ad hæc trepi-

(r) Chrysostom. XXI. ad popul. Antioch. tom. I. p. 275. (p. 244. 245. edit. cit. Francof.) αὐται αἱ ἰλιπιδες ἡμῶν, εἰπέ μοι, ἵνα μετὰ σωμῶν καὶ θάνατον δεσποπικόν, εἰς Ἑλληνικῶν βασιλείας εἰκόνα τῆς ἐλπίδας τῆς σατηρίας ἔχωμεν; ἐκ οὐδας πῶσα κατέφευθεν ὁ σωμῶς; τὴν θάνατον κτέλλουσι, τὴν ἀμαρτίαν ἴσθεσο, τὴν ἄδην ἄχρηστον ἐποίησε, τῶν διαβόλων τὴν ὄνησιν ἐξέλυσε, καὶ εἰς σώματι ὑμῶν ἐκ εἰς ἀξιοπίστου; τὴν οἰκνημίην ἀπέστειλε ἔπασαν, καὶ οὐ ὡπὲρ εἰ θάρσεις, καὶ τί ἄλλο.

„dans disciplinam : & quod grauius est errore , quando hæc
 „admonemus & dissuademus, putantes se excusari, dicunt, quòd
 „christiana est mulier hæc incantans , & nihil aliud loquitur,
 „quam Dei nomen. Propterea namque potissimum ipsam
 „odi & auersor, quod Dei nomine ad contumeliam abutitur :
 „quod se dicens esse christianam, gentilium opera facit. Ete-
 „nim & demones Dei nomen fatebantur, sed tamen erant dæ-
 „mones, & ita *CHRISTO* dicebant : Scimus te, quis sis, san-
 „ctus Dei, & tamen ipsos increpauit & eiecit. Propterea
 „quippe vobis supplico, vt absitis fallacia puri, & tamquam ba-
 „culum hoc verbum habeatis. Et sicut sine calceamentis, vel
 „vestimentis vestrum nemo in forum descendere eligeret : Ita
 „sine verbo hoc numquam in forum prodeas, sed quum es ia-
 „nuæ vestibula transgressurus, hoc prius loquere verbum; Ab-
 „renuntio tibi, satan, & pompæ tuæ, & cultui tuo; & coniu-
 „gor tibi, *CHRISTE*. Ne vniquam absque hac voce ex eas:
 „hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabi-
 „lis. Cum hoc verbo & crucem in fronte imprime: sic enim
 „non tantum homo occurrens, verum nec ipse diabolus te
 „quidquam lædere poterit, cum his te cernens armis vbique
 „apparentem, In hunc modum *CHRYSOSTOMVS* homines

εἶπες, εἰπέ μοι; ἢ περίεργα δὲ μοίον, ἀλλὰ καὶ ἐπαυδᾶς σαυρᾶ περιέργεις, γλαυδία με-
 θύοντα καὶ παραπλάνηται εἰς τὴν οἰκίαν σε εἰσάγων, καὶ ἐκ ἀρχῆς, ἢ δὲ ἐν-
 θρηῖς μετὰ περὶ αὐτὴν φιλοσοφίᾳ πρὸς ταῦτα ἐπιτηνέει; καὶ τὸ χυλεπώτερον τῆς
 ἀπάτης ὅταν γὰρ παραπλάνη ταῦτα, καὶ ἀπάτης γὰρ, ἐνέκτες ἀπολογεῖσθαι, φα-
 σίν, ὅτι χριστιανὴ ἐστὶ ἡ γυνὴ, ἢ ταῦτα ἐπίστασα; καὶ ἐδὲν ἕτεροι φέγγεσται ἢ τὸ τῆ
 θεῆ οἴωμα. Διὰ ταῦτο μὲν ἐν αὐτῶν μάστιγι μὴ καὶ ἀπετρέβωμαι, ὅτι τῆ οἴωματι
 τῆ θεῆ πρὸς ἕθρον κατακέχηται, ὅτι λέγουσι χριστιανὴ εἶναι, τὰ τῶν ἐκλήτων ἐπιδείκ-
 νηται καὶ γὰρ οἱ δαίμονες τὸ τῆ θεῆ οἴωμα ἐφθίγγονται, ἀλλ' ἦσαν δαίμονες, καὶ ἕως
 ἔλεγον πρὸς τὸν χριστὸν, ἡδαιδὲρ σε τίς εἶ, ὁ ἀγίος τῆ θεῆ, καὶ ὅμως ἐπετίμηται
 αὐτοῖς καὶ ἀτίλασε. Διὰ δὲ ταῦτα παρεκαλῶ, τῆς ἀπάτης καθυπερβάν ταύτης, καὶ
 καθ' ἅπου βασιλείᾳ ἔχρον τὸ ῥήμα τῆτο καὶ ὡς περ χάρις ὑποδομημάτων ἢ ἰματίων
 καὶ ἐν ἐλοισί τις ὑμῶν εἰς τὴν ἀγορὰν καθέσθαι, ἕως χάρις τῆ ῥήματι τῆτο με-
 θέποτε εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλῃς, ἀλλ' ὅταν μικρὸς ὑπερβαίνεν τὸ σφόδρα τῆ πυ-
 λῶν, τῆτο φθίγγει τὸ ῥήμα πρότερον, ἀποπίσωμαι σοι Σατανᾶ, καὶ τῆ πύμπη
 σοι, καὶ τῆ λαλείᾳ σου, καὶ συντάσσομαι σοι χριστὸν καὶ μηδέποτε χάρις τῆς φωνῆς λα-
 τῆς ἐξελθῆς τῆτο σοι βασιλείᾳ εἶσαι, τῆτο ἔπλοισι, τῆτο πύργῳ ἀμαχῶ μετὰ τῆ
 ῥήματι τῆτο καὶ τὴν σαυρὸν ἐπὶ τῆ μελώπῃ διατύπωσον ἕως γὰρ ἢ μοίον ἀνδρα-
 πῶ ἀπειλῶν, ἀλλ' ἐδὲν αὐτοῖς ὁ διάβολος βλάψαι π δυνάσθαι, μετὰ τῆτων σε ὁρῶν
 τῶν ὅλων παυλιχῶ φαινόμενον.

admonet, vt solemnis professionis fidei & stipulationis in baptifmate, qua fatanae renuntiarint, Chriftoque fe adferipferint, tamquam optimi antidoti aduerfus peccatum & periculum quotidie recordentur. Quibus ille & EPHREM SYRVS hanc multum momenti habentem considerationem fubiungunt, quando hic [s], *Hanc renuntiationem, inquit, angeli in hora baptifmatis feribunt: Hec a nobis omnibus chriftianis confeflio exigitur iudicii tempore. Scriptum enim eft: Quia ex verbis tuis iustificaberis; & rurfum dominus dicit: Ex ore tuo te iudico, ferue nequam. Ille [ff] autem ait: Hoc igitur dicamus: Abrenuntio tibi, fatana, tamquam in illa die tuis vocis rationem reddiduri, & ipfam cuftodiamus, vt faluum tunc reddamus depositum.* Quemadmodum igitur nihil poterat efle vtilius, quam haec difciplinæ ecclefiafticæ pars, qua illiusmodi publicæ confefiones & promiffa ab omnibus, antequam ad CHRISTI dominium transfirent, requirébantur; (vti domini, qui feruos [r] emebant, eos, qui vendebantur, prius interrogare folebant: an feruire ipsis velint): Ita nihil poterat efle magis neceffarium, quam vt promiffa animis hominum nunquam non inculcarentur, vt intimo obligationis, qua tenebantur, fenfu femper percellerentur, a qua re adeo totius vitæ ipforum ratio, & fempiterna eorum falus in die iudicii pendeat.

§. XIV.

Num publica omnium peccatorum enumeratio ab hominibus in baptifmo exacta fuerit?

VNUM reftat, in quod inquirendum nobis eft, antequam hoc caput finiamus. Num publica omnium peccatorum confeflio & enumeratio ab hominibus in baptifmo exacta fuerit, præter eam, quæ in generali renuntiatione in fatanam, eiusque opera & cultum comprehenfa fuit? Ad quam quaftionem CHRYSOSTOMVS refpondet negando. Loquens enim de differentia, quæ fit inter rationem adfumendi feruos, qua Deus vtatur, & rationem faciendi milites & maucipia, qua vtantur ter-

(s) Ephrem de abrenunt. baptifmi p. 150. (p. 92. b. edit. Colon. MDCXLVII. suo.)

(ff) Chryfoftom. l. c. p. 374. (p. 243. edit. Franco.) τὸ το πῖνον λίγα ἔργα, διαβάστομαί σοι, Σατανᾶ, ὡς εἰπὲ μέθοδοις, κατὰ τὴν ἡμέραν εἰσὶν ταῦτα, ἀπαλειθεύου τὴν φωνήν, καὶ φυλάξωσθαι αὐτήν, ἵνα σῶαι τὴν παρακαλιθῆναι ταύτην διπιδῶσθαι πῆτε.

(r) Chryfoftom. ibid. p. 273. (p. 242.) καθάπερ ἡμεῖς εἰκίτα ἀγοράζοντες αὐτὸς πωλιμίμιν ἀπότρεγον ἐπιτάξωσθαι, εἰ βέλτοισι ἡμῶν οὐκ εὐεῖται, ἔτω καὶ ὁ κρείστος πηπὶ π. τ. λ.

restres principes & domini hunc in modum argumentatur : „In
 „theatrum trahi debentes non prius descendunt in certamina,
 „donec ipsos adfumens præco sub omnium oculis circumdu-
 „ca clamans & dicens : *Num quis hunc accusat ?* Et quidem illic
 „non animæ, sed corporis pugnæ sunt : Hic vero (apud Deum
 „eligentem seruos) nihil tale, sed totum contrarium : quum
 „non in manuum collationibus sint nobis certamina, sed in ani-
 „mi disciplina & mentis virtute, contrarium agonotheta noster
 „facit, non ipsum adfumens circumducit, & dicit : *Num quis*
 „*hunc accusat ?* Sed clamat : Licet omnes homines, licet dæ-
 „mones cum diabolo confituti ipsum accusent de turpissimis
 „& occultis criminibus, non reiicio, nec abominor, sed ab ac-
 „cusationibus ipsum liberans, & ab iniquitate absolvens, sic ad
 „certamina duco. - - *Nec hoc tantum est admirabile, quod nobis pec-*
 „*cata dimittit, verum & quod ipsa [u] non reuelat, nec manifesta fi-*
 „*cit, nec accedentes cogit in medio patrata calcere,* sed sibi soli ratio-
 „nem reddere iubet & sibi confiteri. Etenim ex sæcularibus
 „iudicibus si quis alicui captorum latronum, vel eorum, qui se-
 „pulchra effodiunt, diceret, vt peccata confiteretur, & a pœ-
 „na dimitteretur, omni certe promptitudine hoc suscepissent,
 „salutis cupiditate pudorem contemnentes. Heic vero non
 „hoc est, verum & peccata dimittit, nec cogit præsentibus

(π) Chrysolom. hom. XXI. ad popul. Antiochen. p. 270. (p. 240. edit. Francof.)

Οἱ μὲν ἄλλοι εἰς τὸ διάτρον ἔλκεισθαι ἐκείνο, ἢ πρότερον καθίσαι εἰς τὰς ἀγῶ-
 νας, ἕως αὐτῶν ὁ κήρυξ λαβῶν ὑπὸ τοῖς ἀπέλλαν ὀφθαλμοῖς περιάγει βοῶν
 καὶ λέγων, μή τις τέτοιον κατηγορεῖ; καὶ τοι γε ἐκ ἔστιν ἐκὼ ψυχῆς ἀλλὰ σαρκῶ-
 των τὰ παλαισμάτι· - - εὐταῦθα δὲ εἶδεν τοῖσιν, ἀλλ' ἄπει-
 τούτων, ἐκ ἐν χειρῶν συμπλοκαῖς ὄντων ἡμῖν τῶν παλαισμάτων, ἀλλ' ἐν
 φιλοσοφίᾳ ψυχῆς καὶ ἀρετῇ διανοίας· τὸν αὐτίκα ὁ ἀγωνοθέτης ποιῶν· ἔγωγ λαβὼν αὐ-
 τὸν περιάγει, καὶ λέγει, μή τις τέτοιον κατηγορεῖ; ἀλλὰ βοῶ, κἂν ἄνθρωποι πάντες,
 καὶ δαίμονες μὴ τῷ διαβόλῳ συσάντες αὐτῷ κατηγοροῦσι τὰ ἐσχάτα καὶ ἀπίστευτα
 ὄντα, ἐκ ἐκείνων, εἶδὲ βδελύσσομαι, ἀλλὰ τῶν κατηγορῶν αὐτὸν ἀπακλήξας, καὶ τῆς
 ποιηρίας ἐλευθερώσας, ἕτως ἐπὶ τῆς ἀγῶνις ἀγῶ· - - ἢ τέτοιον δὲ μόνον ἐπὶ τῷ θεωμά-
 τῶν, ὅτι ἀφίησιν ἡμῖν τὰ ἀμειβήματα, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ εἶδὲ ἐκκαλύπτει, εἶδὲ ποιῶν
 φανερὰ, καὶ ὄλλα, εἶδὲ ἀναγκάζει παρελθόντας εἰς μίσην ἕξεισιν τὰ πεπλημμελη-
 μένα, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ ἀπολογησάσθαι κελεύει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐξουλογησάσθαι· καί
 τοιγε ἐν τῶν ἐξῶθεν δικαστῶν εἴτις ἐπὶ πῶν τῶν ἀλλόλων ληστῶν ἢ συμβουρῶν, εἴτις
 τὰ πεπλημμελημένα, καὶ ἀφειδήσας τὰς καλὰς, πάση προθυμίᾳ ἐν κατιδέεσθαι
 τέτοιον, τῆς σωτηρίας ἐπιθυμία, τῆς αἰσχύνης καταφρονῶντες· εὐταῦθα δὲ ἢ τέτοιον εἶναι,
 ἀλλὰ καὶ ἀφίησιν τὰ ἀμειβήματα, καὶ ἐκ ἀναγκῆς παρεῖπαν πῶν αὐτὰ ἐκπο-
 quibus-

„quibusdam ipsa enuntiari : Sed vnum solum exigit, vt ipse re-
 „missione fruens doni magnitudinem discat.,, Testimonium
 hoc est omni exceptione maius, quod publica priuatorum de-
 „lictorum confessio ab hominibus ad baptismum accedentibus
 requisita non fuerit. Hinc quum GREGORIUS NAZIANZENSIS
 [x] de peccatorum confessione in baptismo loquitur, intelli-
 gendus est vel de generali confessione, vel specialiori peccato-
 rum enumeratione, quam quis sibi ad poenitentiae suae sincerita-
 tem modo quodam eminentiore testificandam voluntarie ipse
 imposuisset; quod quidam in baptismo *Ioannis* Matth. III, 6. fa-
 ctum esse putant, item in baptismo eorum, quorum in actis
 apostolorum cap. XIX, 18. habetur mentio, vbi relatum legi-
 mus, quod *multi eorum, qui crediderant, venerint confitentes & indi-
 cantes facta sua*; tametsi hoc hominibus nulla necessaria lege
 vel regula ecclesiae impositum esset. Si qui crimina cum publi-
 ca aliorum offensione perpetrassent, in posterum ea se fugere
 velle promittere debebant: verum peccatorum priuatim & oc-
 culte commissorum confessio non requirebatur, nisi coram Deo,
 sed generalis duntaxat abrenuntiatio omnium peccatorum, qui-
 bus priuatum quodque crimen inclusum esse credebatur. Vid.
 AVGVSTIN. *Sermon. CXVI. de tempore* [y].

πίνειν, ἀλλ' ἐν μίονι ζῆτι, ὅπως αὐτὸς ὁ τῆς ἀφίσιας ἀπολαύων μέθοι τῆς ἐπιρεῆ
 τὸ μίγεθ.

(λ) Nazianz. orat. XL. de bapt. p. 657. *μη ἀπαξίωσης ἐξαγορευσαί σε τὴν ἀμαρτίαν
 ἡδὴς ὅπως ἰαάνης ἐβάπτισεν, ἵνα τὴν ἐκείθεν ἀρχὴν, τῆ ἐνταῦθα φύγη·
 ἰπιδὸν μίρ· καὶ τῆτο τῆς ἐκείσε κλάσιω· καὶ δόξης ὅπ τὴν ἀμαρτίαν ὄτως με-
 μίσῆκας, παραδειγματίας αὐτῆν, καὶ θριαμβεύσας, ἡς ἀξίω ἕβρεας.* Ne pecca-
 tum tuum confiteri graue ducas, sciens, quo pacto Ioannes baptizauerit:
 vt per huius vitae pudorem, futuri seculi pudorem ignominiamque iugias,
 (nam hoc quoque sempiterni illius supplicii pars est) ac perspicuum facias,
 te serio atque ex animo peccatum odisse ac detestari, dum illud tamquam
 contumelia dignum traducis ac velut ludibrio exponis, de eoque triumphum
 agis.

(y) Tom. X. opp. p. 851. 852. edit. Basil. MDLXIX.

LIBRI VNDECIMI
CAPVT OCTAVVM
DE VSV SPONSORVM IN BAPTISMO.

§. I.

Tria genera sponsorum in ecclesia antiqua. Primum pro infantibus.

CONSIDERATIS conditionibus & promissis, quæ ab hominibus in baptismo requiri solebant, officium & negotium sponsorum, qui semper in quamdam huius obligationis societatem venerunt, examinari oportet. Atque heic primum obseruandum est, sponsorum in ecclesia primitiua adhibitorum tria fuisse genera. 1. Pro infantibus, qui per se ipsi renuntiare, vel profiteri, vel respondere non poterant. 2. Pro istis adultis, qui propter morbum vel infirmitatem eiusdem cum infantibus conditionis erant, ad respondendum pro se minus idonei. 3. Pro omnibus adultis generatim. Nam ecclesia etiam pro illis sponsores requirebat, qui alioquin pro se ipsi respondere poterant. Iam officium sponsorum natura sua, pro huius triplicis distinctionis ratione, aliquantum diuersum erat. Qui sponsores pro infantibus se profitebantur, primum eorum nomine ad omnes interrogationes, in baptismo fieri solitas, respondere, & tunc piæ illorum educationis curam suscipere debebant. Nonnulli etiam ipsos eis perfecta alimenta corporis prospicere, eosque filios adoptare debuisse, si a parentibus adhuc impuberes deserti essent, censent.

§. II.

Parentes plerumque sponsores pro suis ipsorum liberis.

VERVM in hoc eos falli existimo. Quicumque enim pro infantibus sponsores essent, si qui parentibus destituebantur, onus illud sustentationis in ecclesiam generatim, nec in ullos alios deuoluebatur. Id quod ex hac duplici consideratione patet. Primo quidem, quod parentes plerumque pro suis ipsorum liberis sponsores essent. Atqui hoc in casu dubium nullum est, quin ipsi, quoad vixerint, ad aliendum suos obligati fuerint. Nam liberos suos sustentare lege naturali tenebantur, non quia sponsores pro illis, sed quia parentes eorum erant.

rant. Non quidem necessario requirebatur, vt parentes pro paruulis suis responderent; etsi iam AVGVSTINI memoria quidam in hanc sententiam propenderent, quos opinione falli ille existimat, multisque in casibus aliter fieri oportere demonstrat [a]. In plerisque tamen casibus parentes pro liberis suis sponsores erant, vti ex AVGVSTINO apparet, qui de parentibus, filios suos ad baptismum ordinarie offerentibus & pro illis spondentibus [b], loquitur. Extra ordinem autem ab aliis offererentur, quando parentes pro illis hoc officium explere vel nequibant, vel nolebant: vt quando a dominis seruuli [c]; vel paruuli, quorum parentes mortui erant, ab eis offererentur, qui illis huiusmodi misericordiam præbere poterant; vel si infantes, quos parentes exposuerant, a sacris virginibus collecti offererentur ad baptismum. Hi soli casus sunt, AVGVSTINO memorati, in quibus infantes non parentes suos, sed alios homines, sponsores habuisse videntur. Vnde probabile omnino est, in omnibus casibus ordinariis parentes pro infantibus suis respondisse. Quod etiam ex auctore *hypognosticon* [d], sub nomine AVGVSTINI delitescente, colligi potest, qui de infantibus parentum manibus ad sacri baptismatis gratiam deportatis, & quibusdam in eorum manibus ante demortuis, quam sacerdos baptizare eos potuisset, loquitur. Quando igitur parentes pro paruulis suis sponponderunt, ad illos alendos etiam

(a) Augustin. epist. XXIII. ad Bonifac. Illud autem nolo te fallat, vt existimes, reatus vinculum, ex Adam tractum, aliter non posse rumpi, nisi paruuli ad percipiendam Christi gratiam a parentibus offerantur.

(b) Augustin. ibid. Quid est illud, quod, quando ad baptismum offeruntur, parentes pro eis tanquam fidedictores respondent, cetera.

(c) Augustin. ibid. Videas, multos non offerri a parentibus, sed etiam a quibuslibet extraneis, sicut a dominis seruuli aliquando offeruntur. Et nonnumquam, mortuis parentibus suis, paruuli baptizantur, ab eis oblatis, qui illis huiusmodi misericordiam præbere poterunt. Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos a quibuslibet, nonnumquam a sacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum.

(d) Aug. hypognostic. contra Pelag. lib. VI. c. VII. tom. VII. p. 633. (p. 1416. edit. Basil. MDLXIX.) Nouimus etiam paruulos, quibus vsus liberi arbitrii non est, vt de bonis aut malis eorum meritis iudicemus, parentum manibus ad gratiam sacri baptismatis deportatos: Et quum in vno eorum per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parentum manibus factum exanimum, fraudatum gratia saluatoris.

fuerunt obligati, idque non ex lege sponforum, sed iure naturæ: qui si officio suo decissent, in vniuersam ecclesiam hoc onus deuoluebatur.

§. III.

Alii sponfores infantes, pro quibus sponponderant, non debebant sustentare.

DEINDE si extranei pro infantibus sponfores fuerant, onus educationis nulla lege sponfionis ad eos deuoluebatur, nisi iam antegressa quadam lege eorum curam agere tenerentur. Si quis dominus pro seruo suo sponfor esset, eum alere debebat, quia iam antehac parentis loco illi erat: adeoque hæc obligatio non ex sponfione eius, sed inde proficiscebatur, quod dominus illius esset. In aliis autem casibus ita non erat comparatum. Nam interdum infantes expositi colligebantur, & ad baptismum offerebantur a mere extraneis, atque tum onus alendi eos ecclesiæ, non sponforibus, incumbebat. Aliquando, vti AVGVSTINVS [e] narrat, istiusmodi paruuli ad baptismum adducebantur a sacris ecclesiæ virginibus, quæ non habebant, vnde viuerent, nisi quæ ab ecclesia ipsæ accipiebant. Vnde manifestum est, vitæ subsidia ad istos infantes ex eodem fonte, quo ad virgines, nimirum ex publico ecclesiæ ærario, deriuari oportuisse. Vt adeo semper in ecclesiam, non in sponfores, hæc cura collata fuerit, nisi antecedente quadam obligatione tenerentur. Neque vero idonea huic consuetudini ratio deerat: nam, obseruante AVGVSTINO [f], offerebantur paruuli ad percipiendam baptismatis gratiam non tam ab eis, quorum gestabantur manibus, (quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles erant) quam ab vniuersa societate sanctorum atque fidelium. Tota hoc mater ecclesia faciebat, tota omnes, tota singulos pariebat. Quocirca, si quibus eorum vitæ deef-

(e) Augustin. epist. XXIII. ad Bonifac. Aliquando etiam, quos crudeliter parentes exposuerunt nutriendos a quibuslibet, nonnumquam a sacris virginibus colliguntur & ab eis offeruntur ad baptismum.

(f) Augustin. ibid. Offeruntur quippe paruuli ad percipiendam spiritualem gratiam, non tam ab eis, quorum gestantur manibus, quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sunt, quam ab vniuersa societate sanctorum & fidelium. - - Tota hoc ergo mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit: quia tota omnes, tota singulos parit.

sent subsidia, æquum & iustum erat, ecclesiam suis ipsius liberis ea prospicere. Ut adeo, qui sponsorum fideiussionem pro infantibus tantopere urgent, quasi hæc ipsa ad prospiciendum eis victum & amictum se obligassent, adserti sui fundamento destituantur, quum ex optimis, quæ nobis suppetunt, documentis, in antiquæ ecclesiæ praxi aliter rem se habuisse appareat. Non hæc eo a me dicuntur, ut sponsores vllis officiis, ad eos proprie spectantibus, solvam, sed tantum ut robur adimam iis, quæ nonnulli contra præsentem sponsorum vsum in baptismo opposuerunt, quasi diuersi generis sint ab antiquæ ecclesiæ sponsoribus, quia huic peculiari obligationi non subfunt; quæ haud alio fundamento, quam mera eorum, qui hæc ipsa opponunt, opinatione nituntur.

§. IV.

Sed tantum eorum loco ad diuersas interrogationes in baptismo respondere.

EQVIDEM res duæ olim a sponsoribus requirebantur, tamquam officio ipsorum propria. 1) Ut infantium nomine ad omnes interrogationes in baptismo responderent. Hoc TERTULLIANVS [g] videtur innuere, quando de promissionibus sponsorum in baptismo loquitur, & de periculo, cui se ingerant, si promissiones suas vel per mortalitatem destituant, vel prouentu malæ indolis fallantur. Si quis vero has promissiones ad ea tantum attinere existimet, quæ sponsores pro se ipsis, non autem pro paruulis promiserint, is ex aliis auctoribus planius hac de re erudiri poterit. GENNADIUS [h] istas promissiones pro paruulis vel hebetibus, qui doctrinam non capiant, secundum morem in baptismo vsitatum fieri, adfirmat. Et AVGVSTINVS [i] speciatim interrogationum, illis, a quibus infantes offerebantur, propositarum formam nobis tradit, ita

(g) Tertull. de bapt. c. XVIII. Quid enim necesse est, sponsores etiam periculo ingeri? Quia & ipsi per mortalitatem destituere promissiones suas possunt, & prouentu malæ indolis falli.

(h) Gennad. de eccles. dogmat. c. LII. (apud August. tom. III. opp. p. 204. edit. Basil. MDLXIX.) Si vero paruuli sunt, vel hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis, qui eos offerunt, iuxta morem baptizandi.

(i) Aug. epist. XXIII. ad Bonifac. Interrogamus eos, a quibus offeruntur, & dicimus, Credit in Deum? de illa ætate, quæ vtrum sit Deus, ignoret: re-

habentem : *Credit in Deum ? Conuertit se ad Deum ? Quod idem est, ac Renuntiat diabolo ? Et, Adscribit se Christo ?* Aliis in locis [k] magis perspicue dicit, sponsores pro illis respondere, quod renuntient diabolo, pompis & operibus eius. - Et contra *Pelagianos* disputans, hoc argumento demonstrat, quod paruuli in potestate diaboli sint & peccato originali infecti, & remissione peccatorum indigeant ; quia si *Pelagianus* quispiam paruulum ipse afferret baptizandum, pro ipso respondere deberet. [l], quum ille pro se loqui non posset, eum renuntiare diabolo, conuerti ad Deum, credere inter cetera remissionem peccatorum ; quæ omnia fallaciter dicerentur, si ad infantem nihil attinerent. Nullam etiam paruulum ad baptismum se admissurum fore profiteretur, cuius sponsorem non sincere hæc pro ipso promittere & respondere existimet. Igitur de forma & praxi hæc nulla est controuersia. Modo difficillima quæstio *Bonifacio* episcopo videbatur, & vt talem *Augustinus* ipse eam proponebat. Quo modo vere dici possit, quod paruulus credat in Deum, & quod diabolo renuntiet, & se conuertat ad Deum, qui hoc non intelligat ? *Si constituam, inquit, [ll] ante te paruulum & interrogem, utrum, quum creuerit, futurus sit castus, vel sur non sit futurus : sine dubio respondebis, nescio. Et utrum in eadem paruula aetate constitutus, cogitet aliquid boni vel mali ? Dices : nescio. Si itaque de moribus eius futuris nihil aules certi promittere & de eius præsentia cogitatione, quod est illud, quod quando ad baptismum offeruntur, pro eis pa-*

spondent, Credit, & ad cetera sic respondent singula, quæ quaruntur. - - mihi sine dubitatione respondet, quod credat in Deum, & quod se conuertat ad Deum.

(k) *August.* serm. CXVI. de tempore tom. X. p. 304. (p. 852. edit. Basil. MDLXIX.) Fidei iussores pro ipsis respondent, quod abrenuntient diabolo, pompis & operibus eius.

(l) *Augustin.* de peccator. meritis lib. I. c. XXXIV. Vellem, aliquis istorum, qui contraria sentiunt, mihi baptizandum paruulum adferret. Ipse certe mihi erat responsurus pro eodem paruulo, quem gestaret, quia ille pro se respondere non posset. Quomodo ergo dicturus erat, eum renuntiare diabolo, cuius in eo nihil esset ? Quomodo conuerti ad Deum, a quo non esset auersus ? Credere inter cetera remissionem peccatorum, quæ ibi nulla tribueretur ? Ego quidem si contra eum hæc sentire existimarem, nec ad sacramentum cum paruulo intrare permitterem.

(ll) *Augustin.* epist. XXIII. ad Bonifac.

remes tanquam fidedictores respondent, & dicunt illos facere, quod illa etas cogitare non potest, aut si potest, occultum est? Interrogamus enim eos, a quibus offeruntur & dicimus: Credit in Deum: de illa etate, quæ, utrum sit Deus, ignoret; respondent, credit: & ad cetera sic respondent singula, quæ queruntur. Unde miror, in istis rebus tam fidenter pro parvulo respondere, ut dicant, eum tanta bona facere, quæ ad horam, qua baptizatur, baptizator interrogat, tamen eadem hora si subiticiam: Erit castus, qui baptizatur, aut non erit fur? nescio utrum audeat dicere aliquis: Aliud horum erit, aut non erit: sicut mihi sine dubitatione responderet, quod credat in Deum & quod se conuertat ad Deum. Ad hæc AUGUSTINVS responderet, quod paruulus dicatur credere, propter sacramentum fidei & conuersionis, quod nomen fidelis ipsi tribuat. Nonne, inquit [in], semel immolatus est CHRISTVS in se ipso? Et tamen in sacramento non solum per omnes paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur; nec utique mentitur, qui interrogatus eum responderit immolari. Si enim sacramenta quædam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est; ita sacramentum fidei fides est. Ac per hoc quum responderetur paruulus credere, qui fidei nondum habet effectum, responderetur, fidem habere propter fidei sacramentum, & conuerrere se ad Deum propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Ut adeo secundum AUGUSTINVM, quando paruulus fidem habere dicitur, sensus duntaxat sit, quod sacramentum fidei recipiat, quam fidem ille amplecti debeat, quum sapere & sacramentum intelligere cœperit. Interim fidelis vocatur, quia sacramentum fidei recipit, & fœdus cum Deo per sponsores suos inicit, qui id eius loco supplent, quod ipse per se facere non potest. Hoc primum sponsoforum erga paruulos officium.

§. V.

Et futuræ eorum vitæ spiritualis moderatores esse.

ALTERVM erat, futuræ eorum vitæ spiritualis tutores esse, & piis monitis bonisque consiliis contendere, ut ipsos ad

(m) Augustin. ibid.

implendas isti cum Deo foederis condiciones adducant. AV-
 GVSTINVS [n] ad ipsos etiam sponsores hoc pactum cum Deo
 attinere statuit, adeoque id tamquam officium eorum vrget,
 vt non solum exemplis, sed etiam verbis de castitate, de humi-
 litate, de sobrietate & pace eos admonere vel docere non desi-
 nant, quia pro ipsis responderint, quod abrenuntient diabolo,
 pompis & operibus eius. Alio loco [o] sponso-
 rum officia cura-
 rius describit, quando ait: *Hoc admo-
 neo, vs quoties paschalis
 solemnitas venit, quicumque viri, quaecumque mulieres de sacro fonte
 filios spiritualiter exceperunt, cognoscant, se pro ipsis fideiussores apud
 Deum exstitisse, & ideo semper illis sollicitudinem vere caritatis impen-
 dant, & admo-
 neant, vt castitatem custodiant, virginitatem usque ad nu-
 ptias seruent, a maledicto vel periurio linguam refrenent, cantica turpia
 vel luxuriosa ex ore non proferant, non superbiant, non inuideant, ira-
 cundiam vel odium in corde non teneant, auguria non obseruent; phyla-
 cteria & characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant,
 incantatores velut ministros diaboli fugiant, fidem catholicam teneant,
 ad ecclesiam frequentius currant, contenta verbositate lectiones diuinas
 attentis auribus audiant, peregrinos accipiant, & secundum quod ipsis in
 baptismo dictum est, hospitum pedes lauent, pacem & ipsi teneant & dis-
 cordes ad concordiam reuocare contendant, sacerdotibus & parentibus ho-
 norem amore vere caritatis impendant.* Hæc erant, quæ pro par-
 vulis in baptismo promiserant, adeoque ex lege foederis cum
 Deo omne suum consilium, studium, officium, operam & di-
 ligentiam eo debebant conferre, vt spirituales pupillos suos ad
 illa facienda perducerent.

§. VI.

Secundum genus sponso-
 rum pro istiusmodi adultis, qui pro se
 respondere ipsi non poterant.

SECUNDVM genus sponso-
 rum illi erant, qui pro iis re-

(n) Augustin. serm. CXVI. de tempore, tom. X. p. 304. (p. 852. edit. Basil.) Non solum exemplis, sed etiam verbis eos ad omne opus bonum admonere debetis: præcipue tamen, qui filios aut filias excipere religioso amore desiderant, & antequam baptizentur, & posteaquam baptizati fuerint, de castitate, de humilitate, de sobrietate vel pace eos admonere vel docere non desinant, & agnoscant se fideiussores esse ipsorum. Pro ipsis enim respondent, quod abrenuntient diabolo, pompis & operibus eius.

(o) Augustin. serm. CLXIII. de tempore. (ibid. p. 957.)

spondere iuebantur, qui ob quamdam infirmitatem pro se respondere ipsi non poterant. Iam supra obseruauimus, quod homines subito obmutescentes, vel ex graui quodam morbo phreneticos, baptizari licuerit, si qui de familiaribus vel necessariis eorum potuerint testari, quod baptismum antea desiderauissent; atque hoc in casu iidem homines sponsores eorum fiebant, eadem pro ipsis ac pro paruulis respondentes. Hoc ex CYRILLO ALEXANDRINO [p] discimus, qui *Pro iis*, inquit, qui extremo morbo constitantur, ideoque baptizandi sunt, abrenuntiant & coniunguntur (CHRISTO) aliqui, qui velut ex caritate ac dilectione suam morbo impeditis commodent vocem. In eundem modum res se habuit cum aethiopo Africano, quem FULGENTIVS [q] ante baptismum in febrim incidisse, eiusque vi magna rationis sermonisque vsum perdidisse narrat. *Factum est*, inquit, *ut confessionem tempore praeterito redditam, quia non potuit in hora baptismi reddere propter infirmitatem corporis, adiunctorio fraternae redderet caritatis.* Ut adeo omnes canones, qui de mutis, extrema quadam urgente necessitate baptizandis [r], loquuntur, etsi non expressis verbis sponsores pro illis requirant, requirere tamen secundum vsitatam ecclesiae praxin intelligendi sint. Quod si istiusmodi homo post talem baptismum ex morbo conualesceret, sponsoris erat, non tantum ipsum de omnibus, quae cum eo erant gesta, testis instar erudire, sed conuersationem quoque eius moderari, eumque ad praestandum illud, quod nomine ipsius promiserat, inducere. Hoc enim sponsoforum officium erat in quibuscumque casibus, quo immunis esse nemo poterat.

§. VII.

Tertium genus sponsoforum pro adultis omnibus generatim.

TERTIUM genus sponsoforum erant, qui pro illis adultis hominibus respondebant, qui pro se ipsi respondere poterant. Illi

(p) Cyrill. Alexandr. commentar. in Io. XI, 26. tom. IV. p. 683. *ὡς ἐπὶ δὲ τῶν ἐσχάτῃ νόσῳ κατελημμένων, μελλόντων τε διὰ τὸτο βαπτίζεσθαι, καὶ δυνάστονταί τινες καὶ συζητοῦνται, τὴν οἰκίαν ὡς περὶ ἐξ ἀγάπης κληρῶντες φωνὴν τοῖς νόσῳ πεπονημένοις.*

(q) Fulgent. de bapt. aethiopsis c. VII. p. 610.

Vid. Gennad. de eccles. dogmat. c. LII. citat. supra sub lit. (h) pag. 291.

(r) Vid. cap. V. §. II. pag. 264.

enim

enim suos quoque habebant sponsores, neque quispiam olim sine illis baptizabatur. De his non tantum *DIONYSIVS* [*r*] & *constitutionum apostolicarum* auctor [*t*], sed multi alii magis idonei scriptores loquuntur. *VICTOR VTICENSIS* [*u*] *Muritta* cuiusdam diaconi mentionem facit, qui *Carthagine Elpidiphorum* de fonte sacro susceperit. Et *PALLADIVS* [*x*] *Euagrium Ponticum* idem officium *Rufino*, viro rei politicae peritissimo & praefecto pratorio sub *Arcadio*, exhibuisse dicit. *AVGVSTINVS* frequentem eorum mentionem facit, at simul narrat, non fuisse hanc officii eorum partem, pro pupillis suis in baptismo respondere, vt pro paruulis & agrotantibus, qui pro se ipsi respondere non poterant, fieri moris erat. Quamquam enim ecclesia in baptismo infantium hoc valere [*y*] iubebat, eo, quod vsu rationis destituti, adeoque ad respondendum minus idonei essent; hominibus tamen aetate adultis permittere volebat, vt per procura-

(*r*) Dionys. eccles. hierarch. c. II. p. 251. 252. Ὁ τέτων ἀγαπίους τῶν ὄντας ὑπερκασιῶν τὴν ἱερὰν μετεσίω ἐλθὼν ἐπὶ τῆς τῶν κερυκῶν, πείθει μὲν αὐτὸν, ἠγγισαδαὶ αὐτῷ τῆς ἐπὶ τὸν ἱεράρχην ὁδῶν αὐτὸς δὲ ὀλιγῶς ἐπακολούθησεν ἐπαγγιλλέσαι τοῖς παραδοθησομένοις, καὶ ἀξίως τῆς τε προσαγωγῆς αὐτῶ, καὶ συμπάσης τῆς ἐπὶ τὸ εἶξεν ζωῆς τὴν ἱπιστάσιον ἀναδέξασθαι. Τὸν δὲ, τῆς μὲν εὐαγγελίας ἐξῆς ἐράντα, πρὸς δὲ τὸ πρῶτον ἡλικίᾳ ἀντιμετρῶντα τὸ ἀνθρώπινον, φησὶν μὲν ἄφω καὶ ἀμνηστὴν περιείσασθαι τελευτῶν δὲ εὐως, ποιῆσεν τὸ αἰτηθὲν ἀγαθοειδῶς ἀμελόγησε, καὶ παραλαβὼν αὐτὸν ἄγει πρὸς τὸν τῆς ἱσραηλίας ἐπάνυμον. Quisquis horum munus vere supermundialium sancte particeps esse cupit, accedens quempiam sacris initiatum, flagitat ab eo ad sacrorum praesidem manuduci, nec non integre cunctis functionibus obsequi pollicetur, rogatque, suae cum admissionis tum totius exinde vitae curam suscipere ne recuset. Tum hunc salutis quidem illius sancte cupidum, sed rei celsitudinem humanae fragilitati opponerantem, horror illico anxietasque circumdant: verum tamen benevole tandem simul petitioni eius fatis se facturum adunit, ipsumque suscipiens ad summum ducit sacerdotem.

(*t*) Constit. apostol. lib. III. c. XVI. Τὸν μὲν ἀνδρα ὑποδεχίτω ὁ διάκονος τὴν δὲ γυναῖκα ἢ διάκονος. Vitum suscipiat diaconus; mulierem vero diaconissa.

(*u*) Videl. de persecut. Vandal. lib. III. bibl. patr. tom. VII. p. 613. Hic dudum fuerat apud nos in ecclesia Fausti baptizatus, quem venerabilis Muritta diaconus de aluelo fontis susceperat generatum.

(*x*) Pallad. histor. Lausiac. c. XII, bibl. patr. gr. lat. tom. II. p. 915. Σπιδέχεται τὸν Ραφῖνον ὁ ἀγιὸς διὰ τὸ ἀρχαῖον βαπτισμαῖον.

(*y*) August. de bapt. lib. IV. c. XXIV. Cum alii pro infantibus respondent, vt impleatur circa eos celebratio sacramenti, valet vtique ad eorum consecrationem, quia ipsi respondere non possunt. At si pro eo, qui respondere potest, alius respondeat, non itidem valet &c.

torem responderent, qui pro se ipsi respondere poterant; quum sit quædam ratio naturalis in effato parentum illius cæci apud *Ioannem* euangelistam: *Acratcm habet, pro se ipse loquatur.* Maxime agreste ingenium & rudis simplicitas etiam in sexu muliebri ordinarie hoc per se respondendi officium non tollebat, nisi, vt *GENNADIVS* [2] obseruat, adeo hebetes essent, vt doctrinam non caperent; qua conditione sponsores requirebantur, qui pro illis non secus ac pro paruulis, a quibus intelligentia adeo parum discrepabant, responderent.

§. VIII.

Quorum officium non erat, illorum nomine respondere, sed eos solum cum ante tum post baptismum admonere & instituere.

ENIMVERO non ordinarium hoc officium sponso- rum erat, si baptizandi pro se ipsi valeret respondere. Vnicum eorum negotium erat, spiritualis eorum vitæ obseruatores esse & custodes, quocirca institutionis & morum illorum curam cum ante tum post baptismum suscipere debebant. Hinc diaconissæ plerumque mulieres docere iubebantur, quemadmodum ad interrogaciones in baptismo respondere eos oporteret. Ad quod faciendum vt diaconissæ idoneæ sint, in earum electione antiqui canones videndum præscribunt. In concilio enim *Carthaginensi* quarto [a] decretum legimus istiusmodi: *Vidue vel sanctimoniales, que ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructæ sint ad officium, vt possint apto & sancto sermone docere imperitas & rusticas mulieres, tempore quo baptizande sunt, qualiter baptizatori respondeant, & qualiter accepto baptisinate viuam.* Quod decretum alio in loco [b] spectauimus.

§. IX.

Hoc officium præcipue diaconis & diaconissis impositum.

Ex antiquis quibusdam regulis hoc officium præcipue diaconissis erat impositum, vt pro mulieribus responderent, quemadmodum diaconi pro viris id facere debebant. Ita enim

(2) Gennad. de eccl. dogmat. c. LII. Si vero paruuli sunt vel hebetes, qui doctrinam non capiunt, respondeant pro illis, qui eos offerunt iuxta morem baptizandi.

(a) Conc. Carth. IV. c. XII.

(b) Lib. II. c. XXII. §. IX. volum. I. pag. 353.

constitutionum apostolicarum auctor rem repræsentare videtur, quando [c] *Virum; inquit; suscipiat diaconus: mulierem vero diaconissa.* Et sacræ virgines sæpius in hoc officio memorantur fuisse occupatæ. AVGVSTINVS, vt iam antea audiuimus, de illis hunc in modum loquitur [d]: *Aliquando, quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos à quibuslibet, nonnumquam a sacræ virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum. Que certe proprios filios non habuerunt illos, nec habere disponunt.* Et in vita EPIPHANII [e] legimus, quod vt *Lucianus* quidam illius pater in baptismo, ita *Bernice* sancta quædam virgo mater sororis eius fuerit. Ex quibus perspiciamus, initio sacræ virgines & monasticas æque ac homines quosuis alios ad recipiendum in se hoc graue officium habitas fuisse idoneas. Tametsi postea in ecclesia Gallicana canone quodam concilii *Antissiodorensis* [f] monachi de baptismo quempiam suscipere prohibentur. Atque hæc prohibitio in hunc vsque diem in ecclesia *Romanensi* valet.

§. X.

Quinam a sponsonibus in baptismo prohibiti.

ANTIQUIS autem temporibus nulli homines hoc caritatis officium peragere prohibebantur, nisi qui christianæ religionis regulas migrando indignos se ipsi reddidissent. Patres, quemadmodum percepimus antea, frequenter pro suis ipsorum filiis spondebant; neque huius rei prohibitionem ego quidem

(c) Constit. apost. lib. III. c. XVI. vid. cit. sub lit. antecéd. (t). pag. 296.

(d) August. epist. XXIII. ad Pontific.

(e) Vita Epiphani. n. VIII. tom. II. p. 324. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶ ἐναγγελίᾳ ἐπέλθεν ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῷ Φωτισμῷ καὶ ἀπέλευσεν εἰσελθεῖν Ἐπιφάνιον καὶ τὴν ἰωυτῆ ἀδελφὴν, καὶ ΔΑΚΚΙΑΝὸν μὲν αὐτῶν, ὃς καὶ πατὴρ αὐτῶ ἐγένεθ' ἐπὶ τῷ ἀγίῳ Φωτισματὶ. - - Μετὰ δὲ ταῖς ἑξήμερας ἔλαβεν Ἐπιφάνιος ΔΑΚΚΙΑΝὸν καὶ ΒΕΡΝΙΚΗΝ τὴν ἀγίαν παρθένον, ἣτις ἐγένετο μήτηρ τῆς ἀδελφῆς Ἐπιφανίᾳ, καὶ ἐγένεον αὐτῆς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς. Post absolutum euangelium ingressus est episcopus in baptisterium & iussit Epiphanium ingredi & eius sororem & cum ipsis *Lucianum*, qui etiam fuit pater eius in sancto baptismo. - Post septem dies accepit Epiphanius *Lucianum* & *Bernicem* sanctam virginem, quæ quidem fuit mater sororis ipsius Epiphanii, & introduxit eos in domum suam.

(f) Conc. Antissiodor. can. XXV. Non licet abbati filium de baptismo suscipere; nec monachis commatres habere.

noui ante tempora *Caroli Magni*, vbi concilium *Moguntinum* [g] canonem in contrarium statuit: *Nullus proprium filium vel filiam de fonte baptismatis suscipiat.* Olim etiam presbyteris & diaconis licebat esse sponsoribus, tamen & hoc in quibusdam conciliis prouincialibus ecclesiæ *Romanensis* a *Borromæo* curiæ pontificiæ purpurato [h] sæculo vltimo vetitum sit. At quos antiqui christiani ab hoc officio excludebant, soli catechumeni, energumeni, hæretici & poenitentes erant; hoc est, homines, qui vel nondum in plena ecclesiæ communionem erant, vtpote ipsi non baptizati; vel qui baptismi sui & ecclesiasticæ communionis priuilegia erroribus vel criminibus suis perdididerant, vel aliis adfistere haud valebant, ipsi auxilio indigentes. Et per canones quosdam [i] illi, qui nondum confirmati erant, nec in baptismo, nec in confirmatione sponsores esse permittebantur.

§. XI.

Vnus duntaxat sponsor requisitus, & quidem mas pro mare, & mulier pro muliere.

Ex dictis lector facile obseruabit, olim non nisi vnum sponsores fuisse requisitum, & quidem marem pro mare, & mulierem pro muliere; numquam enim de pluribus vno in omnibus veterum monumentis legimus, & quidem vno eiusdem sexus pro adultis. In paruulorum baptismo differentia sexus non habita fuit ratio. Virgo enim infantem masculum, & pater suos ipsius liberos, siue masculini essent siue feminini sexus, suscipere poterat. Et vnus sponsor vbique sufficiebat. Quædam regulæ plures, quam vnum sponsores tam in baptismo, quam in confirmatione adhiberi vetant. Ita decretum *Leonis* [k] a *GRATIANO* adlegatum, præcipit: *Non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant quam vnus, siue vir siue mulier. In confirmatione quoque id ipsum fiat.* Quæ regula a concilio *Metensi* [l] renouata est & confirmata, sed ex ratione quodammodo

(g) Conc. Mogunt. an. MCCCXIII. can. LV.

(h) Borrom. synod. diœces. II. decret. XVIII.

(i) Concil. Mogunt. ap. Gratian. de consecrat. distinct. IV. c. CII. In baptismo, vel chrismate, non potest alium suscipere nisi filium, qui non est ipse vel baptizatus vel confirmatus.

(k) Gratian. de consecrat. dist. IV. cap. CI.

(l) Concil. Metens. c. XII. cit. a Vicecom.

peculiari. Concludunt enim illius concilii patres, quod quum sit vnus tantum *DEVS*, vna fides, vnum baptisma, ideo infans vnum tantum sponforem, marem vel feminam, in baptismo suo habere debeat. Quod heic non propter huius rationis excellentiam, sed ideo solum memoro, vt ostendam, quid conuenientiae ad antiquam ecclesiae praxin inde accedat.

§. XII.

Quo tempore primum lex ista facta sit, qua sponforum nuptiae cum spiritualibus adfinibus & cognatis prohibentur.

NONNULLI forte heic originem consuetudinis in ecclesia *Romanensi* scire cupiunt, quae occasionem tot dispensationum in causis matrimonialibus, quae ex prohibitione nuptiarum sponforum cum vetitis spiritualis cognationis gradibus existunt, peperit. Primum huic rei stimulum lex quaedam *IUSTINIANI* videtur dedisse, quae etiamnum in codice legitur in hanc sententiam [m]: *Ea persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue non, a sacrosancto suscepit baptismo, quum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem & iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi nexus, per quem Deo mediante animae eorum copulate sunt.* Iam lex ista non vterius, quam ad nuptias in proxima hac cognatione prohibendas spectabat: neque adeo multos adficere poterat, quia parentes plerumque ipsi paruulos suos de baptismo suscipiebant, & virgines sacrae vel diaconissae, vel clerici pro aliis respondebant; & quidem mares pro maribus & feminae pro feminis. Postea vero haec res paullo vrgebatur amplius. Nam concilium *Trullanum* [n] non tantum nuptias cum infante, sed cum matre etiam infantis, pro quo quis respondisset, prohibet; eosque, qui hoc fa-

[m] Iustin. cod. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XXVI.

[n] Concil. Trullan. can. LIII. (tom. VI. conc. p. 1167.) Ἐπειδὴ μείζων ἢ κατὰ πνεῦμα εὐκλείους τῆς τῶν σαμάρτων συνουσίας ἕνεκα, ὅτι ἐν πῶσι τέποις πινῶσιν ἐν τῷ αἵματι καὶ σαρκὶ τῶν βαπτισμάτων παῖδας ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τούτοις ἐκείνων μητέρας χερσίνους γαμικὸν συναλλάσσοτας συνουκίαν ὀρίζομεν, ὅτι τὰ παρόντα μηδὲν πνεῦμα πρᾶσθῆναι· εἰ δὲ πινῶσιν μετὰ τῶν παρόντων φαρμάκων τούτοις ποίντες, προστύποις ἢ οἱ τοῖτοι ἀφιστάσων τῶν παρῶν τῶν συνουκίαν ἕνεκα δὲ καὶ τοῖς τῶν πορευόντων ἐπιτιμίας ὑποβληθήτωσαν. Quoniam spiritualis necessitudo seu adfinitas corporum coniunctione maior est; in nonnullis autem locis cognouimus quosdam, qui ex sancto & salutari baptismo infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium con-

cere deprehensi fuerint, primum ab hoc matrimonio desistere, deinde scortatorum pœnis subiici inbet. Hæc prohibitio sequentibus sæculis ad plures gradus applicata & tantopere ampliata fuit, vt patres *Tridentini* rem reformatione dignam iudicarent, tametsi per eorum regulas hæc spiritualis cognatio [o] pluribus gradibus attributa sit, quam quidem per leges *Iustinianæ* & canones *Trullanos* factum est. Nam non tantum inter sponsores eorumque pupillos, sed etiam inter sponsores ipsos matrimonium fieri vetant; neque parentibus baptizatorum cum sponsoibus, nec baptizantibus cum baptizatis eorumque parentibus nuptias celebrare permittunt, idque ob spiritualem cognationem, quam eos contraxisse dicunt. Plures autem, quam duos sponsores vni cuidam infanti non permittunt, & si plures ultra designatos baptizarum tetigerint, hæc spiritualis cognationis lege non adstringuntur, quantumuis lex canonica [p] sæculis prioribus rem aliter definiuit. Verum enim vero post omnes sanctiones hæc de re latis sexcentæ difficultates ad exercenda casuistarum *Romanensium* ingenia remanent, quas lector huius rei studiosus a *SOTEALLO* & *BARBOSA* [q] in *remissionibus* suis ad concilium *Tridentinum* memoratas reperire potest.

trahunt, statuimus, vt in posterum, nihil fiat eiusmodi. Si qui autem post presentem canonem hoc, facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde & fornicatorum pœnis subiiciantur.

(o) Concil. Trident. sess. XXIV. de reformat. matrimon. c. II. Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum, multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque sancta synodus huic incommodo providere & a cognationis spiritualis impedimento incipiens statuit, vt vnus tantum, siue vir, siue mulier, iuxta sacrorum canonum instituta, vel ad summum vnus & vna, baptizatum de baptismo suscipiant: inter quos & baptizatum ipsum & illius patrem & matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum baptizatiq; patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. - Quod si alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahant, constitutionibus, in contrarium facientibus, non obstantibus.

(p) Sext. decretal. lib. IV. titul. III. (legend. sine dubio tit. XI.) de cognat. spirit. c. III. Si plures accesserint, spiritualis cognatio inde contrahitur, &c. (Not. In edit. Colon. MDCXVII. 4to quæ ad manus mihi est, hæc citata verba non inuenio.)

(q) Can. concil. Trident. cum remissionibus Barbose Colon. MDCXXI.

§. XIII.

Cur sponsorum nomina in libris ecclesie inscribi oportuerit.

EQUIDEM res quædam ab concilio *Tridentino* iniuncta est, quæ antiquis temporibus boni usus fuit, quamquam non in eum finem valuit, quem illi patres sibi præfixum habuerunt. Hæc est, quod non baptizatorum solum, sed sponsorum etiam nomina in libris ecclesie inscribi iusserunt. Concilium *Tridentinum* [r] ideo tantum id fieri præcipit, ut homines doceantur, quinam per hanc spiritualem cognationem matrimonio iungi nequeant. Olim vero multo meliorem hæc res usum habuit, nempe ut ecclesia cognosceret, quinam essent sponsores, & ut de officio eos suo admoneret, dum in tabulas publicas referrentur, quæ res perpetuum officii eorum monumentum erat. Hanc consuetudinem auctori sub nomine *DIONYSII* memoratam inuenimus, ubi carnationem admittendi catechumenos una cum sponsoribus suis describit. *Pontifex*, inquit, *catechumenum præmonet, integre illi ad Deum accedendum esse, utpote prorsus perfectum & immaculatum: propositaque diuine viuendi norma, nec non interrogato, num ex ea visurus sit, adsentienti manum capiti imponit, & consignans cum sacerdotibus mandat, ut virum susceptoremque [s] describant. Et postea, ubi catechumenus ad baptismum a susceptore adducitur, nomen vtriusque ex libris ecclesie recitari narrat: Pontifex adduci virum iubet, ac sacerdote quopiam e scripto cum ipsum, tum susceptorem proclamante, initiandus sacerdotum manibus in aquam ducitur, cetera. Tantum de usu sponsorum in ecclesia primitiua.*

(r) Concil. Trident. l. c. Parochus antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant: & eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, & in libro eorum nomina describat; doceatque eos, quam cognationem contraxerint, ne ignorantia vlla excusari valeant.

(s) Dionys. de hierarch. eccles. c. II. p. 253. Ἱεράρχης μαρτύρειαι μὲν αὐτῷ τὴν ὀφειλμένην ὀλιγὴν γενέσθαι προσέλευσιν, ἅς παντελείῃ καὶ ἀκάρῃ ὄντι Θεῷ καὶ τὴν ἐν Θεῷ αὐτῷ πολιτείαν ὑφηγησάμενος, καὶ προσεραπίσει, εἰ ὅτι πολλεύσαιο μετὰ τὴν ὁμολογίαν, ἐπιτίθεισιν αὐτῷ τῆ κεφαλῇ τὴν χεῖρα, καὶ σφραγισάμενος, ἀπογράφεται καλεῖται τῶς ἱερεῦσι τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀνάδοχον.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT NONVM

DE VNCTIONE ET SIGNO CRVCIS IN
BAPTISMO.

§. I.

De prima origine vnctionis in baptismo.

IN quibusdam, non vero in omnibus, antiquis rituum scripto-
ribus vnctionis, baptismum antecessæ & preparationis loco
adhibita, mentionem inuenimus. Qui primum eam de-
scribunt, de ea loquuntur tamquam facta vel proxime post
editam fidei confessionem, vt auctor *constitutionum* [a]; vel re-
nuntiationem inter & confessionem, vti CYRILLVS HIEROSOLY-
MITANVS [b] eam describit. Sed nulla huius vnctionis in
IVSTINO MARTYRE, nulla in TERTVLLIANO mentio habetur.
Quamquam enim TERTVLLIANVS de vnctione quadam inter
baptismi caerimonias loquitur; tamen vt recte obseruat DAL-
LÆVS [c], non fuit hæc vnctio baptismum antecessa, sed vn-

(a) Constit. apistol. lib. VII. c. XLI. *μὴ τῆ ἐπαγγελίᾳ ταύτῃ, κατ' ἀκολουθίαν
ἔρχεται εἰς τὴν τῶ ἁγίων χρίσιν.* Post hæc professionem ordine venit ad vn-
ctionem.

(b) Cyrill. catech. myst. II. n. III. IV. *Εἶτα ἀποδιώκτες ἑλαιοῦ ἠλείψετε. ἱερικισῶν,
ἀπ' ἄκρων τριχῶν κορυφῆς ἕως τῶν ποτῶν, καὶ κοίμωνι ἐνδοξῆς τῆς καλλιδοκίᾳς Ἰησοῦ
Χριστοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἀνάμ, τὸ θεῖον βαπτισμῶν ἔχειται, μετὰ
κολυβάθραν, ὡς ὁ χριστὸς ἀπὸ τῶ σαρκοῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μίγμα, καὶ ἕρπυλλοῦ
ἰκαστοῦ, εἰ πιστεύει εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱοῦ, καὶ τῶ ἁγίου πνεύματος, καὶ
ἀπολογησάτε τὴν καθήριον ὁμολογίαν, καὶ κληθεῖτε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν
ἀνιδύετε. κ. τ. λ.* Deinde iam exuti exorcizato oleo, a sumpis, capillis ad
infimos vsqueq; perunthi estis & participes effecti fructifera illius olei,
Iesu Christi. - Postea deducebamini ad fontem diuini baptismatis
lauacrum: quemadmodum Christus a cruce ad destinatum sepulchrum du-
cebatur. Atque tunc vnusquisque interrogabatur, an crederet in nomen
patris & filii & spiritus sancti, & confessi estis salutarem confessionem,
& meriti ter in aqua rursus emersistis.

(c) Dall. de confirmat. lib. II. c. XI. p. 181. Sunt apud hunc (ayclorem constitu-
tionum) que nusquam in superiorum temporum monumentis desprehendi-
mus, nonnulla; quale illud est, quod baptizandi oleo vnguntur, antequam
tingantur; quodque tincti non oleo sed *μύρον*, id est vnguento chrismanu;
quorum neutrum hactenus in vlllo vetustiorum obseruauimus. Nam vbi hic
noster de diaconissarum ministerio agit, id in primis tradit, quum mul-
eres baptizantur, diaconum earum modo frontem linte sancto oleo; tum

ctio eum consequuta in confirmatione & manuum impositioni iuncta, quæ ad aliud spectat argumentum. Namque ex TERTULLIANO manifestum est, neutram harum ante baptismum fuisse datam, de lauacro autem egressos [d] sancto oleo perungi, manusque eis imponi, ad recipiendum spiritum sanctum, consueuisse. Vnde DALLAEI coniecturam æquam iustamque esse existimo, quod vnctio tinctionem antecedens, recentioris æui sit, necdum ætate TERTULLIANI inter baptismi cærimonias obseruata.

diaconissam eas perungere; Deinde totum baptismi ordinem sequenti capite (lib. III. c. XV.) enarrans; *Σὺ μὲν ἐν, inquit, ὡ ἐπίσκοπε, ἐπέτω τῷ τύπῳ χεῖρας τῆν κεφαλῆν τῶν βαπτισομένων ἕτε ἀνδρῶν ἢ τε γυναικῶν τῶ ἀγίῳ ἰλαίῳ ἕτε τύπῳ τῷ πνεύματος βαπτισαῖ. ἕτε ἢ ὁ ὡ ἐπίσκοπε ἢ ὡ σὲ πρεσβύτερε τῆν ἱερῶν ἐπ' αὐτῆς ἐπὶν καὶ ἐνομασῶς ἐπίκλησιν πατρὸς καὶ υἱὸς καὶ ἀγίῳ πνεύματῳ, βαπτισαῖ αὐτὲς ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν ὑποδουχίδα ὁ διάκονε τῶν δὲ γυναικῶν ἢ διάκονε &c. καὶ μετὰ τῷτο ὁ ἐπίσκοπε χεῖτω τὰς βαπτιστέλας τῷ μύρῳ.* Tu igitur episcopo, ad exemplum illud unges oleo caput eorum, qui baptizantur, siue viri sint, siue mulieres, in typum spiritalis baptismi. Deinde aut tu episcopo, aut presbyter, qui sub te est, facta super eos nominatim sacra inuocatione patris & filii & spiritus sancti baptizabis eos in aqua. Ac virum quidem suscipiat diaconus; mulierem vero diaconissa &c. Postea episcopus baptizatos unguento ungat. Hæc ille; in quibus duas, vt dixi, vides vnctiones; priorem ex oleo ante tinctionem siue lotionem; posteriorem post lotionem ἐν τῷ μύρῳ ex vnctu. Atqui vnam hæcenus audiueramus; eamque post tinctionem, & quidem, vt videtur, ex simplici oleo; certe nusquam in ea describenda τῷ μύρῳ, id est vnctu ex pluribus compositi occurrit mentio. Fac memineris Tertulliani, qui totum baptismi ritum accuratissime descripsit. Nihil præter ista apud eum occurrunt. Ergo circa hæc tempora, id est, paullo post quarti sæculi initia facta videtur illa mutatio, nempe vt quum primum ex oleo simplici inungerentur de sacro lauacro egressi; tum oleo balsamum addi placuerit ex Mosiaco typō; quod huiusmodi vnguentum significandæ regiæ ac sacerdotali dignitatī (in quam per baptismum inangurantur credentes) aptius quam simplex oleum videretur. Pax Constantiniani principatu, vna cum magnis opibus, facile christianis huiusmodi consilia exornandæ suorum initiationis suggessit. Sed & priorem ex oleo vnctionem, tametsi hæc ex balsamo de nouo instituta, retinere tamen placuit; vt aliquid baptismi dignitatis etiam ipsa conferret. Itaque in baptismi anteriora submota est, vt tinctioni præiret & ad eam pararet loco vero, quo ipsa prius fuerat, tinctionem noua exciperet, ex vnctu nobiliori vnctu. cetera.

(d) Tertull. de bapt. c. VII. Exinde egressi de lauacro perungimur benedicta vnctione de pristina disciplina, qua ungi oleo de cornu in sacerdotium solebant, &c.

§. II.

De differentiâ inter hanc vnctionem, & chrisma in confirmatione applicatum.

SEQUENTIUM autem saculorum scriptores de duabus vnctionibus distincte loquuntur, altera quidem ante, altera post baptismum: quas diuersis nominibus diuersisque caerimoniis describunt, vt alteram ab altera distinguant. Primam communiter *χρίσιν μυσικῆ ἐλαίῃ*, vnctionem olei mystici, alteram *χερίσιν μύρῃ*, seu *χερίσμα*, vnctionem chrismatis vocitant. In hoc ambæ conueniunt, quod solus episcopus eas in vsum cum baptismi, tum confirmationis consecret. Auctor *constitutionum* formulam consecrationis ab episcopo in sanctificando oleo pro hac vnctione ante baptismum adhibendam, tradit, vbi Deum [e] invocat, *Ὡς sanctificet oleum nomine domini Iesu, & det gratiam spiritualem, & vim efficacem, ac remissionem delictorum atque preparationem confessionis baptismi, vt is, qui vngitur, solutus omni impietate, fiat dignus initiatione secundum vnigeniti præceptum.* Et hæc consecrandi potestas episcopo per omnes antiquorum conciliorum canones reseruatur, qua de re plura, vbi de confirmatione loquemur. Interim obseruamus, 1) Quod hæc duo olea diuersis veniant nominibus. *Constitutionum* auctor primum [f] *μυσικὸν ἔλαιον, oleum mysticum*, nominat, & distinctam vt unquam consecrandi formam habet. Eadem appellationis diuersitas a CYRILLO HIEROSOLYMITANO [g] & ab auctoribus sub nomine IUSTINI MAR-

(e) Constitut. apost. lib. VII. c. X. II. ἐπικυλιέται - θεὸν - ἢ α ἀγίαση τὸ ἔλαιον τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ δώση χάριν πνευματικὴν, καὶ δύναμιν ἐνεργητικὴν, ἀφεσί-
τη ἀμαρτιῶν, καὶ προπαρασκευὴν οὐλοζῆως βαπτισματικῆς, ὥστε τοὺς χερίσμοι διπλο-
θῆναι πάσης ἀσεβείας, ἀξιοὺ γενέσθαι τῆς μύσεως καὶ εὐλογίᾳ τοῦ μοτογενῆς.

(f) Constit. apost. lib. VII. c. XLII. inscriptio sic habet: Περὶ χερίσματος τοῦ μυσικῆ ἐλαίῃ ἰσχυρισία, De vnctione mystici olei actio gratiarum.

Id. ibid. c. XLIV. in inscriptione: Περὶ τοῦ μυσικῆ μύρῃ ἰσχυρισία, De mystico vnguento actio gratiarum.

(g) Cyrill. catech. myst. II. n. III. εἶπε ἐπιδοθέντες ἐλαίῳ ἐλπίθετε ἐπορκισθῆναι κ. τ. λ. Deinde iam exuti, exorcizato oleo peruneti estis. Catech. III. n. II. ὑμεῖς δὲ μύρῳ ἰσχυρίθητε, κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ χριστοῦ γενήθητε. Vos vncti estis vnguento, facti participes & consortes Christi. N. III. ὡς περὶ ὁ χριστὸς μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοίτησιν, ἐξελθὼν καταγωνί-

TYRIS [h] ac DIONYSII [i] obseruatur. 2) Differabant etiam illæ vnctiões ratione temporis, quo tribuebantur. Altera enim dabatur ante, quam baptizandus ad aquas progredere- tur, altera vero, quum de aquis esset egressus. Id quod manife- stum est ex omnibus ante memoratis auctoribus & ex AMBRO- SIO, qui de vnctiõe [k] ante baptismum loquitur. Ita quo- que auctor *recognitionum* sub nomine CLEMENTIS ROMANI [l], qui baptizandis quibusdam dicit, quod perungendo primo debeant oleo, per orationem sanctificato. 3) Differabant ratione mi- nistrorum, per quos peragi debebant. Vnctio enim bap- tismum antecedens sæpius diaconi vel diaconissæ ministerio, ba- ptismum autem consequens, plerumque ab ipso episcopo, aut certe a presbytero quodam certis in casibus, perficiebatur.

αυτο τὴν ἀνηκέδρον· ἄτω καὶ ἑκείς μετὰ τὸ ἱερὸν βάπτισμα καὶ τὸ ΜΥΣΤΙΚΟΝ
 ΧΡΙΣΜΑ, ἐδιδούμηναι τῇ παιοπλίῳ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἵνα ὡς πρὸς τὴν ἀνη-
 κεδρὴν ἄστυ. Ut saluator post baptismum & illum sancti spiritus aduen-
 tum egressus in preclium, denicit aduersarium: sic & vos post factum bap-
 tisma & christina mysticium, induti armis sancti spiritus, aduersus oppositam
 vobis potestatem consistitis.

- (b) Iustin. resp. ad orthod. quest. CXXXVII. *χρίμεθα δὲ τῷ παλαιῷ ἔλαιῳ,*
ἢ αἰμαθία χρῖσθαι τῷ δὲ μύρω, πρὸς ἀνάμνησιν τῆ τὴν χριστὸν τῷ μύρῳ ἐντα-
φιαστῶν ἑαυτῶ λαμβάνειν. Veteri oleo inungimur, vt Christi vnctique simus:
 unguento autem, ad recordationem eius, qui unguenti vnctiõnem, sepul-
 turam suam esse reputauit.
- (i) Dionys. de eccles. hierarch. c. II. p. 273. *Καὶ τελείως ἀπαμφιστάλλων αὐτὸν τῶν ἱερέ-*
ων, κομίζεσι μὲν εἰ ἱερεὺς τὸ τῆς χριστέως ἁγίου ἔλαιον· ὃ δὲ τῆς χρι-
σεως διὰ τῷ σφραγίσαι τοὺς ἀπαρχομένους, τὸ λοιπὸν πῆς ἱερεῦσι τὴν ἀνδρα χρίσται
παισώμας παραδῶς, αὐτὸς ἐπὶ τὴν μέληρα τῆς υἰοθεσίας ἔρχεται κ. τ. λ. — ἐπὶ τὸν
ἱερέων αὐτὸς ἀπὸ γνησιν· ὃ δὲ τῷ θεουργικωτάτῳ μύρῳ τὴν ἀνδρα σφραγισά-
μενοι, μέτοχον ἀσφαίνει λοιπὸν τῆς ἱεροεπισκοπικῆς εὐχαριστίας. Dum ministri
 eum penitus exiunt, *sacrum vnctiõnis oleum* adierunt sacerdotes. Ponti-
 ficem vero trino signaculo inchoans vnctiõnem sacerdotibus hominem tradit
 toto corpore inungendum; ipse autem ad adoptionis matrem (id est fon-
 tem) vadit; &c. - - Rursus illum ad pontificem ducunt, qui *diuinitus sa-*
crato unguento virum consignans sacro sanctæ eucharistiæ participem de-
 clarat.
- (k) Ambros. de sacrament. lib. I. c. II. Venimus ad fontem - - Vnctus es quasi
 athleta Christi, quasi Iustanum huius sæculi Iustaturus.
- (l) Clem. recognit. lib. III. c. I. XVII. Baptizabitur autem vnusquisque vestrum -
 - per unctus primo oleo per orationem sanctificato.

Auctor

Auctor *constitutionum* [m] loquens speciatim de vnctione ante baptismum mulierum, episcopum caput, diaconum frontem vn- gere, & diaconissam reliquas corporis partes illinere iubet. Chrisma autem post baptismum soli episcopo referuat. 4) De- nique consilio & scopo differebant. Scopus enim prioris vn- ctionis erat, vt ad baptismum præpararentur, & in certamen cum satana tamquam athletæ Christi deducerentur, posterior autem ad baptismum eorum consummandum, sigilloque spi- ritus sancti confirmandum spectabat.

§. III.

Scopus huius vnctionis, eiusque ratio.

CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS de priore vnctione [n] ad neophytos suos faciens verba, *Iam exuti, inquit, exorcizato oleo à summis capillis ad infimos vsque peruncti estis, & participes effecti frugifera illius oleæ Iesu Christi. Excisti enim ex oleastro, in oleam frugiferam inserti estis, & pinguedinis illius vera oleæ quisque vestrum par- ticeps effectus. Illud ergo exorcizatum oleum symbolum est pinguedinis Christi vobiscum communicate, & quod omne vestigium diabolicae oper- ationis in vobis deletum sit. Nam vt insufflationes sanctorum, & nominis Dei inuocatio, tamquam vehementissima quedam flamma vrit demones, & in fugam conuerit; sic & exorcizatum hoc oleum, per orationem Deique inuocationem tantam virtutem consequitur, vt non modo ardentia pecca- torum vestigia expurget; verum etiam omnes inuisibiles demones repellat.*

(m) Constitut. apost. lib. III. c. XV. πρῶτον μὲν ἐν τῷ φητίσει τῆς γυναῖκος, ὁ διάκο- νος χρίσει μὲν μόνον τὸ μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἔλαιῳ, καὶ μετ' αὐτῆν ἡ διάκονος ἀ- λείψει αὐτά: - - ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ χειροθεσίᾳ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς χρίσει ὁ ἐπίσκο- πος. Inprimis quidem, quum baptizantur mulieres, diaconus tantum ea- rum frontem vnget oleo sancto, & post diaconissa eas illinet: in manus ve- ro impositione caput mulieris vnget episcopus. Ibid. c. XVI. καὶ μετὰ τῆτο ὁ ἐπίσκοπος χρίσει τὰς βαπτισθείσας τῷ μύρῳ, Postea episcopus baptizatos vn- gat chrismate.

(n) Cyrill. catech. myst. II. n. III. Εἶτα διπλοῦθις, ἔλαιον ἠλείφεισθε ἰσορκισθῶ, ἀπ' ἀκρῶν τριχῶν κορυφῆς ἕως τῶν κάτω καὶ κοινοὶ ἐγίνεσθε τῆς καθιελαίας Ἰησοῦ Χρι- στοῦ σκεπίδης γὰρ ἐν τῆς ἀγγελίας, ἐκκεντρίσεσθε εἰς τὴν καθυλαίαν, καὶ κοι- νοὶ ἐγίνεσθε τῆς πίστεως τῆς ἀληθινῆς ἐλαίας· τὸ ἂν ἰσορκισθῶν ἔλαιον σῆμα εἶναι τῆς κοινοίας τῆς πίστεως χριστοῦ, φυλακτικῶν τυγχάνει πατρὸς ἰχθῆος ἀπικει- μένης ἐνεργείας ὡσπερ γὰρ τὸ ἰμφοσηματὸ τῶν ἀγίων, καὶ ἡ τῶ ἐόματα τῶ θεῷ ἐπίκλησις, ὡσπερ σφραγιστὴ φλόξ, καίει καὶ ἐκδιώκει δαίμονας· ἔτω καὶ τὸ ἰσορκι- σθῶν τῆτο ἔλαιον ἐπίκλησις θεῷ καὶ ἐνυχθὶ δυνάμει πηλικαύτην λαμβάνει, ὡς ἂ μόνον καὶ τὸ ἰχθῆ τῶν ἀμρετικῶν δακκαδαίρει, ἀλλὰ καὶ πάσαι φοράτες τῶ ποιηρῶ ὀπιδάκην τὰς δυνάμεις.

AMBROSIVS vnctioni luctatorum, antequam luctamen ingrediantur, comparat. *Venisti [o] ad fontem, inquit, ingressus es, - vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctam huius seculi luctaturus.* Qui sub nomine scripsit IVSTINI MARTYRIS auctor inter duas vnctiones distinguit, quando [p] ait: *Veteri oleo inungimur, vt Christi, hoc est, vncti Dei sumus: vnguento autem (post baptismum) ad recordationem eius, qui vnguenti vnctionem sepulturam suam esse reputavit.* Eadem distinctione similiter vtitur auctor *constitutionum; Vnge, [q] inquit, prius oleo sancto; deinde baptizabis aqua, & tandem signabis vnguento; vt oleum quidem sit participatio spiritus sancti, aqua vero symbolum mortis, vnguentum autem sigillum passionum. Quod si neque oleum adsit, neque vnguentum, sufficit aqua & ad vnctionem, & ad sigillum, & ad confessionem morientis seu commorientis.* Vt adeo hæc caerimonia tantum baptismi fuerit, quæ sine vlllo substantiæ siue essentialis partis illius detrimento prætermitti potuit. Hisce testimonium addere possumus CHRYSOSTOMI, *Vngitur [r], inquit, (quilibet ante baptismum) sicut athleta stadium ingressuri. Non sicut olim sacerdotes solo capite, immo vero amplius. Nam ille quidem capite, aure dextra, manu, vt & ad obedientiam & bona opera cum excitaret. Hic autem totus vngitur. Non solum enim venit, vt doceatur; sed etiam, vt deceret, & exerceatur.* Hæc sunt, quæ illi de vnctione baptismum antecedente memoriæ prodidere.

§. IV.

Signum crucis in caerimoniis baptismi frequenter adhibitum.

Primo, in admissione catechumenorum, & secundo, tempore exorcismi.

(o) Ambros. de sacram. lib. I. c. II.

(p) Iustin. resp. ad orthodox. quaest. CXXXVII. vid. sub anteced. litt. (h).

(q) Constit. apost. lib. VIII. c. XXII. *Χρίσεις δὲ πῶτον ἐλάω ἀγίω· ἔπειτα βαπτίσεις ὕδατι καὶ τελευταῖον σφραγίσεις μύρον· ἵνα τὸ μὲν χρίσμα μετὰ τῆς ἁγίας πνεύματος, τὸ δὲ ὕδατος σύμβολον τῆς θανάτου, τὸ δὲ μύρον σφραγίς τῶν συνδικῶν· ἔτι μὴτε ἔλαιον ἢ, μὴτε μύρον, ἀρκεῖ ὕδατος καὶ πρὸς χρίσιν, καὶ πρὸς σφραγίδα, καὶ πρὸς ὁμολογίαν τῶν ἀποστόλων, ἢτοι συναποστόλων.*

(r) Chrysol. hom. VI. in Coloss. p. 1378. (tom. VI. p. 200. edit. Francof.) *ἀλείψαι, ὡς περ οἱ ἀθληταὶ εἰς στάδιον ἱμνησόμενοι -- ἔκαθαπερ οἱ ἱερεῖς τὸ παλαιὸν τὴν κεφαλὴν μόνον, μάλλον δὲ μειζόνας· οὐκ ἴσως μὲν γὰρ τὴν κεφαλὴν, τὸ εἰς τὸ δεξιόν, τὴν χεῖρα, ἵνα καὶ πρὸς ἰσακονίαν καὶ ἔργα ἀγαθὰ αὐτῶν διεγέρη· ἔτι δὲ τὸ πᾶν· ἔτι γὰρ διδάσκει τὸ μὲν ἔρχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀθλῆσαι καὶ γυμνασθῆναι.*

CAVEVS [s] & alii quidam viri docti, vna cum vnctione signum crucis in fronte hominis baptizati adhibitum fuisse, existimant. Neque de hac re dubium est, licet non omnia testimonia, ad quæ prouocant, eam comprobent. Quædam enim eorum ad signum crucis in vnctione chrismatis, seu in confirmatione, vsurpatum respiciunt. Speciatim ista vnctio, de qua loquitur TERTULLIANVS, & signum crucis ei additum, non erat vnctio baptismum antecedens, sed eam consequens in confirmatione, quemadmodum antea sub huius capituli exordium ostendimus. Quare, vt hanc materiam recte intelligamus, quatuor ad minimum tempora distinguenda sunt, vbi signum crucis, durante carimoniarum baptismi preparatione, adhibitum fuit. 1.) Sub catechumenorum in statum catechumenatus & ad generale christianorum nomen admissionem. 2.) Tempore exorcismi & impositionis manuum, dum per diversos catechumenorum gradus ibant. 3.) Tempore huius vnctionis ante baptismum. 4.) Et denique in vnctione confirmationis, quæ tunc temporis baptismi tam adultorum, quam infantium solebat esse conclusio. Et multa de illis locis, quæ de signo crucis in baptismo loquuntur, manifeste ad hanc, tanquam baptismi appendicem, instar clausulæ ei adiunctam, & tanquam vltimam carimoniam & consummationem illius, respiciunt. Vsum huius signi crucis in catechumenorum admissione ex AVGVSTINO & ex vita Porphyrii episcopi Casarorum iam supra [t] demonstrauimus. Frequens etiam eius vsus in exorcismo & impositione manuum & precationibus, durantibus eorum exercitiis catecheticis, iudem a nobis notatus est, quando de illis ex AVGVSTINO & AMBROSIO tractauimus [u], quare id heic non existimo esse repetendum.

(s) Cate prim. christ. part. I. c. X. p. 318. (p. 218. edit. Germanic.) In erwegung dessen sache man in der ersten kirche für gut an, daß ein christ, der seinen namen nach ohne dis schon ein gesalbter heisset, möge zu einem geistlichen könige und priester gesalbet werden, und daß sich keine zeit besser dazu schiekte, als wenn er getauft würde, da ihm ohne dis der name eines christen zugleich beygelegt und gegeben würde. Eben das war auch die ursach, daß man auf die stirn der taufflinge das zeichen des creuzes machte.

(t) Vid. lib. X. c. 1. §. III. pag. 6.

(u) Lib. X. c. II. n. VIII. pag. 22. 23.

§. V.

Tertio , *In hac vnctione ante baptismum.*

TERTIVS eius vsus in hac ante baptismum vnctione erat. Ita enim auctor sub nomine DIONYSII describens caerimoniam inungendi hominem ante consecrationem aquarum, episcopum, dicit, trino signaculo [x] inchoare vnctionem, & sic sacerdotibus hominem tradere toto corpore inungendum, dum ipse ad fontem vadat, eiusque aquas sacris inuocationibus sanctificet. AVGVSTINVS etiam de hac intelligi potest, quando [y] *Semper, inquit, cruci baptismum iungitur.* Et hoc modo diversa loca apud CYPRIANVM interpretari possumus, vt quum ad Demetrianum scribit: *Euadere eos solos posse, qui renati & SIGNO Christi SIGNATI fuerint, alio in loco Deus loquitur; quando ad restitutionem mundi & interitum generis humani angelos suos mittens, grauius in ultimo comminatur dicens: Valite & cadite, & nolite parcere oculis vestris. Nolite miseri senioris, aut iuuenis & virginis: & paruulos & virgines interficite, vt perdelcantur: omnem autem, super quem SIGNVM scriptum est, ne tetigeritis. Quod autem sit hoc SIGNVM, & qua in corporis parte positum, manifestat alio in loco Deus, dicens: Transi per mediam Hierusalem, ET NOTABIS SIGNVM SVPER FRONTE [z] VIRORVM, cetera. Atque sic iterum in libro de vnitae ecclesie [a] de Ozia rege thuribulum ferente & contra legem Dei sacrificium sibi violenter adsumente, loquens, *Lepra varietate, inquit, IN FRONTE maculatus est, ea parte corporis notatus, offenso domino, ubi SIGNANTVR, qui dominum promerentur.* Quod ad signum crucis, in baptismo fieri solitum, manifesto respicere videtur. *Constitutionum apostolicarum* auctor hac in re confidenter agit. Diuersarum enim partium & caerimoniarum in baptismo adhibitarum sensum explanans; *Aqua [b] inquit, adhibetur pro (CHRISTI) sepultura; oleum pro spiritu**

(x) Dionys. hierarch. eccles. p. 353. ὁ δὲ τοῖς χρίσεως διὰ τῶ σφραγίσαι τοῖς ἀπαρχά-
 ρμοις, τὸ λοιπὸν τοῖς ἱεροῦσι τὸν ἄνδρα χρίσαι πασάμοις παραδὸς, αὐτὸς ἐπὶ τὴν
 μέσην τῆς νιδοσειας ἐρχόμενος, καὶ τὸ τῶν αὐτῶν ὕδαρ ταῖς ἱερῶν ἐπικλήσεσι, καθαραιώ-
 σαι καὶ τρισὶ τῶ παναγεστάτῃ μύρῃ σαουροειδοσι χύσει τελευτήσας κ. τ. λ.

(y) Aug. serm. Cl. de tempore p. 290.

(z) Cyprian. ad Demetrian. p. 194. (p. 134. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

(a) Cypr. de vnitae. eccles. p. 116. (p. 84. edit. Amstelod.)

(b) Constat. apost. lib. III. c. XVII. Τὸ ὕδαρ ἀπὸ ταφῆς, καὶ τὸ ἔλαιον ἀπὸ πνεύ-
 σατο;

sancto; *signum crucis, pro cruce: christina confirmatio est confessionis.* Nec improbabile est, HIERONYMUM eò respicere, etiamsi verba eius ad hoc vnctionis tempus non ita restringi debeant, quando ait: *Ego christianus, & de parentibus christianis natus & vexillum crucis in mea fronte [c] portans.* Nonnulli verba quoque CYPRIANI [d] addunt: *Muniatur frontis, ut signum Dei incolume seruetur.* Nec non illa PONTII [e] in vita illius, ubi de christianis loquens confessoribus, quorum frontibus stigmata ab ethnicis inusta; ipsique ad operas metallicas missi erant, *frontium notatarum secunda inscriptione signatos* eos esse dicit, adludens ad signum crucis; quo vipote christiani antea notati fuerant. Verum hæc loca non necessario ad baptismum respiciunt, sed generaliores duntaxat locutiones sunt, quæ ad usum signi crucis occasione quavis alia respicere possunt: quum istius aui christianis moris fuerit, uti reddit TERTULLIANVS [f], „ ad „ omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & „ exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lauacra, ad mensas, „ ad lumina, ad cubilia; ad sedilia, quæcumque eos conuersatio „ exerceat, frontem crucis signaculo tenere. „ Id tamen cate-

ματος ἀγία, ἢ σφραγίς ἀπὸ τῆ σαυρῶ, τὸ μύρον βεβαίως τῆς ὁμολογίας.

(c) Hieron. epist. CXIII. præfat. in Iob. tom. III. p. 90. g. ed. Paris. MDCLXIII.)

(d) Cyprian. epist. L. al. LVIII. p. 12. (p. 258. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

(e) Pontius vit. Cyprian. p. 4. (p. 5.) Quis martyres tantos exhortatione diuini sermionis erigeret? quis denique confessores, *frontium notatarum secunda inscriptione signatos* & ad exemplum martyrii superflites refermatos, incensu tubæ caelestis animaret?

(f) Tertul. de coron. milit. c. III. Vid. Cyrill. catechef. IV. n. X. μὴ τίμω ἐπαιχνιδῶν τῶ σαυρῶ τῶ χειρῶ ἀλλὰ ἀπὸ ἀπὸ ἀπεκρίστη, σὺ θαιεῖς ἐπὶ μετώπῳ σφραγίς, ἢ οὐ δαίμονες τὸ σημεῖον ἰδόντες τὸ βασιλικόν, μακρὰν φύσιν ἱεροῦς ποίησιν δὲ τὸ πρὸ τῶ σημεῖοι, ἰδίω καὶ πῶν, καθήμεν, κοιτίζον, ἐκασήμεν, λαλῶν, περιπλῶν, ἀπαξυπλῶν ἐν παυρῶ πῆγματι. Ne ergo Christi crucem erubescamus, sed si quis alius abscondat, tu palam ad frontem obligato, ut daemones regium signum intuentes, tremuli procul aufugiant. Signo autem isto vttere, tum edens ac bibens, tum sedens ac cubans, de lecto surgens, loquens, ambulans, & ut semel dicam, in omni negotio.

Id. catech. XIII. n. XIX. ἐπὶ μετώπῳ μετὰ παρρησίας δακτύλοις ἢ σφραγίς, καὶ ἐπὶ πλάτῳ ὁ σαυρῶς γινέσθω ἐπὶ ἀργῶν βιβρωσκουμένων, καὶ ἐπὶ πολυρίων πιουμένων, ἐν ἐσθόδοις, ἐν ἐξόδοις, πρὸ τῶ ὑπὸ κοιτίζομενοις, καὶ διαυσαμένοις, ἰδύεσθαι, καὶ ἔρεμῶσι. In fronte confidenter signaculum crucis digitis imprimatur, & in omnibus aliis eius fiat: In panibus comedendis & in poculis bibendis, & in egressu & ingressu, ante somnum recumbendo, & surgendo, cundo & quiescendo.

nus ex illis inferri potest, quod qui signo isto quauis occasione vti consueuerunt, illud in hac solemani vnctione baptismi prætermisisse non censendi sint. Quocirca istæ adlegationes tamquam obliqua quædam huius praxis testimonia admitti possunt.

§. VI.

Quarto, *In vnctione confirmationis.*

DENIQUE in vnctione confirmationis semper adhibitum fuit. Et quum hæc tunc temporis appendix quædam esset baptismatis, ideo, quæ in ea fiebant, sæpenumero in baptismo fieri dicebantur. Atque ita cum vngendi, tum signandi cærimonia, in confirmatione vsitata, baptismo adscribitur, & hoc intuitu aliquando pro prioris vnctionis & signationis cærimonia, ad baptismi anteriora spectante, falso accipitur. Non erat vnctio ante baptismum tempore TERTVLLIANI; sed proximè post baptismum erat, quæ cum manuum impositione signum crucis sibi adnexum habebat, & omnes istæ cærimoniæ ad confirmationem, quæ baptismum sequebatur, spectabant, neque cum prioribus confundendæ sunt. TERTVLLIANVS [g] ait: *Caro abluitur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima consecretur. Caro signatur, vt & anima manuetur. Caro manus impositione adumbratur, vt & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur.* Hæc omnia eo describit ordine, quo post baptismum ad eucharistiam vsque fiebant. Erat ibi vnctio & signatio beneficio crucis, ac manuum impositio, & tum eucharistia. Vt adeo hoc crucis signum manifesto ad vnctionem pertineat, quæ baptismum consequēbatur, & vsitata erat impositionis manuum seu confirmationis cærimonia. Atque ita alium locum TERTVLLIANI [h] intelligamus, fas est, vbi ait: *Diabolus ipsas quoque res sacramentorum diuinorum in idolorum mysteriis amulatur. Tinguunt & ipse quosdam,*

Chrystom. hom. XXI. ad popul. Antiochen. (p. 245. edit. Francof.) Μετά τῆ ἰμμιατῶ τέτῃ καὶ τὸν σαυρόν ἐπὶ τῷ μετώπῳ διαλύπωσιν ἕτω γὰρ ἢ μέισιν ἰνδραμῶ ἀπαισίων, ἀλλ' εἰδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος βλάψαι πὺ δυνήσεται, μετὰ τῶτων σε ὄρεῖν τῶν ὅπλων πανταχῶ φανόρθρον. Cum hoc verbo & cruce in fronte imprime: sic enim non tantum homo occurrens, verum nec ipse diabolus te quidquam lædere poterit, cum his te cernens armis vndique apparentem.

(g) Tertull. de resurrect. c. VIII.

(h) Tertull. de præscript. c. XL.

variique credentes & fideles suos. Expiationem delictorum de lauacro re-promittit, & sic adhuc inuitat Mithræ; SIGNAT illic in FRONTIBVS MILITES SVOS; celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit & sub gladio redimit coronam. Vbi signatio in frontibus probabiliter ad signum crucis in confirmatione inter baptismum & eucharistiam, fieri solita, adhibitum respicit. Ita quoque LEO [i] episcopus Romanus, Omnes, inquit, in Christo regeneratos CRUCIS SIGNVM efficit reges; sancti vero spiritus unctio consecrat sacerdotes; reges & sacerdotes eodem sensu intelligens, quo Petrus apostolus omnes christianos regnum sacerdotium esse dicit. Quæ priuilegia vnctioni confirmationis communiter a veteribus tribuuntur, vti heic a LEONE, qui signum crucis huic vnctioni post baptismum iungit. Verba AVGVSTINI [k] paullo generaliora sunt, viri tamen docti ea ad signum crucis in confirmatione respicere existimant, [l] quando ait: *Multa sacramenta aliter atque aliter accipimus. Quædam, sicut nostis, ore accipimus (eucharistiam intelligit) quædam per totum corpus accipimus; (videlicet baptismum, in quo totum corpus abluitur) Quia vero in fronte crubescitur - - ipsam ignominiam quodammodo (id est crucem) & quam pagani derident, in loco pudoris nostri constituit. Vbi, quia signum crucis in fronte, tamquam sacramentum latiore verbi sensu a baptismo & eucharistia distinguit, vsum eius in confirmatione intelligere iure existimatur. Quod signum crucis Græcis ideo sæpe vocatur σφραγίς signum, siue signaculum spiritus sancti [m]; nonnumquam distinctius dicitur σαυροειδής σφραγίς, signum in forma crucis factum, quod non so-*

(i) Leo ferm. III. in anniuersario die suæ adsumtionis p. 3.

(k) Augustin. enarrat. psalm. CXLI. p. 671. (p. 1636. tom. VIII. opp. edit. Basil. MDLXIX.)

(l) Dall. de confirmat. lib. II. c. XXIV. p. 294. Neque hic omittendus est alius quidam Augustini locus, ex quo id ipsum, quod ex Prudentio supra obseruauimus, discimus; *in fronte fieri illi auro solitam chrisinationem, multa sacramenta, (inquit) cetera.*

(m) Concil. general. Constantinop. I. can. VII. (tom. II. conc. p. 951.) - - καὶ σφραγισμένους, ἤτοι χρισμένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τὸ, τε μέτωπον, καὶ τὰς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς ῥίνας, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ὦτα καὶ σφραγίζουσιν αὐτοὺς λέγοντες Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. - - Signatos, siue unctos primum sancto chrisinate & frontem, & oculos, & nares, & os, & aures: Et eos signantes dicimus, *signaculum doni spiritus sancti.*

Ium in baptismo & confirmatione sed in ordinatione etiam sacerdotum, vt alibi [a] ex CHRYSOSTOMO & DIONYSIO [o] ostendimus, nec non in aquarum baptismi consecratione adhibebatur, quod nunc proximum est ordine, quod consideremus.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT DECIMVM

DE CONSECRATIONE AQVARVM BAPTISMI.

§. I.

Consecratio aquarum per preces facta.

POST vnctionem protinus ad consecrationem aquarum se conferbat ecclesiæ minister; vel episcopus, si præfens esset, eam consecrabat, dum sacerdotes vnctionem absoluerent. Ita enim auctor sub nomine DIONYSII [a] rem repræsentat. *Pontifex, inquit, trino signaculo inchoans vnctionem, sacerdotibus hominem tradit toto corpore inungendum; ipse autem ad adaptionis matrem (ita fontem vocat) vadit; cuius AQVAS SACRIS INVOCATIONIBVS SANCTIFICAT, nec non tribus sacratissimi unguenti crucis forma a fussionibus consecrat.* Huius inuocationis, siue consecrationis aquarum per preces, mentionem facit TERTULLIANVS [b]. Ait enim: *Sacramentum sanctificationis consequuntur innucato Deo. Superuenit enim statim spiritus de caelis, & aquis superest, sanctificauerat de semetipso, & ita sanctificate vim sanctificandi combibunt.* Et CYPRIANVS [c]: *Oportet, mundari & sanctificari aquam prius*

(a) Lib. IV. cap. VI. n. XII. volum. II. p. 186.

(o) Chrysostom. hom. LV. in Matth. p. 478. *Καὶ ἀναγκασθῆναι δὲν, σωρὸς παραχῆσαι, καὶ τραπέζην τὴν μυσικὴν ἀπέειν τροφὸν καὶ χειροτονηθῆναι, καὶ ὅτι ἐν ἑτερον ποιῆσαι, πρωτοῦ τὸ τοῦ τῆς νίκης ἡμῶν παρίσταται σύμβολον.* Quum regeneramur, crux domini adest, quum sacratissimo alimur cibo, aut in ordine consecrandi statuimur; ubique ac semper id victoriae insigne nobis adfuit.

Dionys. de hierarch. eccles. c. V. (p. 364. edit. Antwerp. MDCXXXIV.) *ἐκείνῳ αὐτῶν ἢ σωροῦδος ἀναγκασθῆναι πρὸς τὸ τελῶντῃ ἱεραρχῶ σφραγίς:* Vnicuique eorum signum crucis a consecrante pontifice imprimitur.

(a) Dionys. de hierarch. eccles. c. II. p. 253. Vid. verba græc. cap. anteced. §. V. sub litt. (x) p. 310.

(b) Tertull. de bapt. c. IV.

(c) Cyprian. epist. LXX. ad Januar. p. 190. (p. 300. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

a sacerdote, ut possit baptismo suo peccata hominis, qui baptizatur, abluere. Atque ita vniuersum concilium Carthaginense [d], tempore Cypriani habitum, dicit: *Aqua sacerdotis prece sanctificata abluit delicta.* OPTATVS eo respicit, quando de appellatione *piscis*, ἰχθῦς, seu nomine tecnico, quod ex litteris quorundam titularum CHRISTI initialibus compositum eique datum erat, loquens, *Hic est piscis*, inquit, [e] *qui in baptismo per invocationem fontalibus vndis inseritur.* AVGVSTINVS huius invocationis in libris suis de baptismo frequenter meminit. *Non est*, inquit, *aqua [f] profana & adultera, super quam nomen invocatur, etiamsi a profanis & adulteris invocetur.* Et in alio loco hanc invocationem cum in baptismo, tum in aliis sacramentis fieri, & sacramenta valida esse adfirmat, etsi malorum precibus sint sanctificata [g]: *Si ergo ad hoc valet, quod dictum est in euangelio, Deus peccatorem non audit, ut per peccatorem sacramenta non celebrentur. Quomodo exaudivit homicidam DEPRICANTEM VEL SUPER AQVAM BAPTISMI, vel super oleum, vel super eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur? Quæ omnia tamen & fiunt & valent per homicidas.* Et rursus obiectioni respondens Cyprianistarum & Donatistarum, quod homo impius vel hæreticus aquam consecrare non possit, ita argumentatur: *si [h] non sanctificatur aqua, quum aliqua erroris verba per imperitiam peccator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa ecclesia non sanctificant aquam. Multarum enim preces emendantur quotidie, si doctoribus sacrum recitate, & multa in eis reperiuntur contra fidem catholicam. Numquid si manifestarentur aliqui baptizati, quum ille preces dictæ super aquam fuissent, iubebuntur denuo baptizari. Quid ita? Quia plerumque precis vitium superat precantis adfectus: & quia certa illa euangelica verba (intelligit formulam baptizandi, in nomine patris, & filii & spiritus sancti, a CHRISTO præscriptam) sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, ut per illa sic evacuentur, quæcumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum demonium Christi nomine excluditur. Quæ verba per-*

(d) Concil. Carthag. ap. Cyprian. p. 233. (p. 161. n. XVIII. edit. Amstelod.)

(e) Optat. lib. III. contr. Parmen. p. 62. (p. 61. edit. Paris. MDCLXIX.)

(f) Aug. de baptis. lib. III. c. X.

(g) Augustin. de bapt. lib. V. c. XX.

(h) Id. ibid. lib. VI. c. XXV.

spicue ostendunt, preces consecrationis tunc temporis inter catholicos pariter & *Donatistas* generatim fuisse adhibitas, tamen nec vsus earum, nec orthodoxia absolute & necessario requiri crederetur ad essentiam baptismi, qui cum magnis erroribus in istiusmodi precibus consistere poterat. Facile esset, plura alia testimonia de hac antiqua ecclesie praxi addere ex AMBROSIO [i], BASILIO [k], THEODORETO [l], GREGORIO NYSSENO [m], THEOPHILO ALEXANDRINO [n], VICTORE VTI-CENSI [o] & aliis; sed ea pro amplitudine sua, post tot AVGV-

(i) Ambros. de sacram. lib. I. c. V. Vbi primum ingreditur sacerdos, exorcismum facit, secundo *super creaturam aquæ inuocationem*, postea & *prece de-ferre, ut sanctificetur fons* & adsit presentia trinitatis æternæ.

Id. de spirit. S. lib. I. c. VII. Habes in euangelio, quia angelus secundam tempus descendebat in natatoriam, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriam, sanus fiebat. Quid in hoc typo angelus, nisi descensionem sancti spiritus nuntiabat, quæ nostris futura temporibus *aquas sacerdotali-bus inuocata precibus consecraret*.

(k) Basil. de spirit. S. c. XXVII. Ευλογῶμεν τὸ ὕδωρ τῆ βαπτίσματι, Consecramus aquam baptismatis.

(l) Theodoret. in I Cor. VI, II. (tom. III. p. 144.) Τῆ ἐπιχώσει τῆς ἀγίας τριᾶδος ἀγιάζεται τῶν ὑδάτων ἢ φύσις, καὶ χορηγῆται τῶν ἀμαρτημάτων ἢ ἄφεσις. Per sanctæ trinitatis inuocationem aquarum natura sanctificatur, & exhibetur peccatorum remissio.

(m) Nyssen. de bapt. Christi (tom. III. p. 371.) κατὰ δὲ τὴν ὁμοίαν ἀκολουθίαν τῶν λογισμῶν, καὶ τὸ ὕδωρ ἔδην ἀπὸ τυγχάνον ἢ ὕδωρ, ἀτακτικῶς τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν τοῦ ἁγίου ἀναγέννησιν, τῆς ἀνωθεν χάριτος ευλογίας αὐτό. Simili consequentia rationum etiam aqua, quum nihil aliud sit quam aqua, *superius gratia benedicente ei*, in eam, quæ mente percipitur, hominem tenouat regenerationem.

Id. aduers. eos qui baptism. differunt tom. II. p. 219. b. Λογισάμεθα δὲ σωφρο-νως, ὅτι πᾶς τίπις τῆ κοινῆ δεσπότις καὶ πᾶν ὕδωρ ἐπιτήθειο εἰς τὴν τῆ βαπτί-σματις χάριον, μόνον ἰὰν εὐχὴ πῖσιν τῆ λαμβάνοντος, καὶ ευλογίαν τῆ ἀγι-άζοντος ἰερέως. Prudenter autem reputans, quod omnis locus est com-
munis domini, & omnis aqua est apta ad usum baptismatis, *si modo inue-*
nerit fidem eius, qui id accepit, & benedictionem sacerdotis sanctificantis.

(n) Theophil. epist. pasch. I. biblioth. patr. tom. III. p. 87. (tom. V. p. 846. e. ed. Lugdun. MDCLXXVII.) Dicit, spiritum sanctum, non operari ea, quæ in anima sunt, nec ad irrationabilia peruenire. Quod adferens non recogitat, *aquas in baptisinate mysticus aduentu sancti spiritus consecrari.*

(o) Vict. Vtic. de persecut. Vandal. lib. II. p. 602. (tom. VII. p. 683. c. in bibl. patr. edit. Lugd. MDCLXXVII.) Pergit comitante officio clericorum ad fon-tem. Vbi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cælum,

STINI aliorumque scriptorum, qui eum antecesserunt, testimonia, heic recitari oportere non existimamus.

§. II.

Antiqua forma istarum precum in constitutionibus apostolicis.

DVAS tresue obseruationes adhuc de his precibus consecrationis subiungemus, quæ quibusdam ritibus & doctrinis quibusdam ecclesiæ antiquæ non nihil lucis adfundere poterunt. Et *primum* quidem legimus, quod, vt formas aliis cultus Dei partibus, ita quoque formam his consecrationis aquarum precibus præscriptam habuerint; etsi non ita vniuersalem & immutabilem, vti quidem formam baptismi. AVGVSTINVS enim hanc numquam variare, illam autem erroribus quibusdam & deprauationi obnoxiam esse dicit, quia humanæ compositionis libertati relicta sit. Harum formularum aliqua adhuc in *constitutionibus* sic dictis *apostolicis* habetur, quam hic interponere non inconsumtum fuerit. Inscriptio habet: *Gratiarum actio de mystica aqua. Sacerdos [p] benedicit ac laudat dominum Deum omnipotentem, patrem unigeniti & gratias agit; quia misit filium suum, qui homo fieret propter nos, vt nos saluaret; quia sustinuit, vt ille in incarnatione fieret per omnia obediens, predicaret regnum caelorum, remissionem peccatorum, mortuorum resurrectionem. Ad hæc adorat ipsum unigenitum Deum post eum, & per illum gratias huic agens, quod ille mortem pro omnibus per crucem subiecit, cuius mortis figuram dedit baptismum regenerationis. Laudat etiam, quia in nomine Christi, Deus cætorum dominus in spiritu sancto non abiicit humanum genus; sed variis temporibus variam prouidentiam adhibuit; tunc ipsi Adamo in paradi-*

crispantem benedixit alueum fontis, & cum completa surrexisset oratione &c.

(p) Constit. aposto'. lib. VII. c. XLIII. Περὶ τῆς μουσικῆς ὕδατος εὐχαριστία - Εὐλογεῖ καὶ δοξάζει τὸν δεσπότην θεὸν τὸν παντοκράτορα, καὶ πατέρα τῶ μονογενοῦ θεοῦ, εὐχαριστῶν ὁ ἱερεὺς ὅτι ἀπέστειλεν ἐνανθρωπήσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ ὅτι ἠέχετο τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑπέκυον αὐτὸν γενέσθαι ἐν πάσι, κηρύξαι βασιλείαν ἡραίων, ἀφισιν ἀμαρτῶν, νεκρῶν ἀνάστασιν ἐπὶ ταῖς περσικαῖς αὐτὸν τὸν μονογεῖν θεὸν μετ' αὐτὸν, καὶ δι' αὐτὸν εὐχαριστῶν αὐτῷ, τῷ ἀνεδιξάσθαι αὐτὸν τὸν ὑπὲρ πάντων θάνατον διὰ τῶ σωτηρίᾳ, ἡ τύπον ἔθηκε τὸ βάπτισμα τῆς παλιγγενεσίας· δοξάζει τε, ὅτι ἐν τῷ δόγματι τῶ χριστοῦ θεοῦ, ὁ τῶν ἔλων κύριος, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἐκ ἀπέριπτε το τῶν ἀνθρώπων γίνεσθαι· ἀλλὰ διαφόροις καιροῖς διαφόροις προνοίας ἰποῖσαστο τότε Ἀδάμ αὐτῷ ἐν παραδείσῳ, πρῶτον μὲν τρυφῆς λόγῳ

fo; primum quidem ratione deliciarum dedit illi paradysum in habitationem; deinde ratione providentiae mandatum tralidit; post peccatum autem per iustitiam eum expulit, per bonitatem vero non ex toto abiecit, sed & posteros eius vicissim erudiuit diuersis modis: propter quem in extremo seculi misit filium suum, ut homo fieret hominum causa, & omnes humanos adfectus excepto peccato susceperet. Post hanc gratiarum actionem sacerdos Deum invocare iubetur & dicere: *Respice de caelo, & sanctifica hanc aquam; da vero gratiam & virtutem, ut qui baptizatur secundum mandatum CHRISTI tui, cum eodem crucifigatur, & commoriatur, & consepeliatur, & confusceatur in adoptionem, quae in eo sit, ut perimatur quidem peccato, viuat autem iustitia.* Quicumque formulam in liturgia nostra Anglicana cum hac antiqua forma conferre voluerit, is magnam inter vtramque similitudinem, cum in gratiarum actione, tum in peculiaribus consecrationis precibus, apprehendet.

§. III.

Signum crucis in hac consecratione adhibitum.

Secundo OBSERVAMVS, quod vna cum his precibus signum quoque crucis fieri consueuerit, non vt antea super hominem baptizandum, sed tamquam consecrationis circumstantia. Hoc non tantum ex DIONYSIO [q] discimus, sed ex AVGVSTINO [r] quoque, qui *Baptismus, inquit, id est, salutis aqua, non est salutis, nisi in CHRISTI nomine consecrata, qui pro nobis sanguinem fudit, CRUCE IPSIVS AQVA SINETVR.* Et CHRYSO-

τὸν παράδεισον οὐκ ἴσχιον δὲς, ἔπειτα προαίαι λαγω ἐν πλὴν ποιητάμεθ· ἀμαρτίαι δὲ, δικαιοσύνη ἐξώτας, ἀγαθότητὴ δὲ μὴ ἀπαρτίως εἰς τὸ κατελεῖς, ἀλλὰ καὶ τὲς ἐξ αὐτῶ κατὰ διαδοχὴν διαφορῶς παιδεύσας· δι' οὗ ἐπὶ τὸ τέρας τῶ αὐτῶ ἐπίτελε τὸν νιὸν αὐτῶ, ἀθροτον γεινῶσαι δι' ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἀνιδεῶσαι χάρις ἀμαρτίας· αὐτὸν ἔν καὶ ἔν παρκαλέτω ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴ βαπτίσματα, καὶ λεγίτω, ὅτι κάπεδ ἐξ ἔρανῶ, καὶ ἀγίασον τὸ ὕδωρ τῶτ' ὁδὸς δὲ χάρις καὶ δύναμις, ὡς τὸν βαπτίζομενον, κατ' ἐβδολὴν τῶ χριστῶ σε, αὐτῶ συσσυρωθήτω, καὶ συναποθανεῖν, καὶ συνταφῆται, καὶ συανασηῖται εἰς υἱοθεσίαν, τὴν ἐν αὐτῶ, τὴν κρηθῆτω μὴ τῶ ἀμαρτίας, ζῆται δὲ τῶ δικαιοσύνη.

(q) Dionys. de hierarch. ecclesi. c. II. p. 254. τὸ ὕδωρ τῶς ἱεραῖς ἐπικληῖται καθαγιασας, καὶ τρισὶ τῶ παρκαλέσται μύρα σσυρωσίδεσι χυσεσι τεληῶται. latin. vid. §. I. sub litt. (a) in textu p. 314.

(r) Augustin. homil. XXVII. ex L. tom. X. p. 275. (p. 478. b. edit. Basil. MDLXIX.)

STOMVS [s] crucem in omnibus sanctis mysteriis adhiberi adfirmat: *QVVM REGENERAMVR, CRUX DŌMINI ADEST, quum sacratissimo alimur cibo, aut in ordine consecrandi statuimur, ubique ac semper id victorie insigne nobis adsistit.* Quibus auctor addi potest, qui sub nomine scripsit AVGVSTINI [t], qui omnes ecclesiae consecrationes percurrit, & signum crucis ubique adhiberi adfirmat. *Huius crucis mysterio, inquit, rudes catechizantur, eodem mysterio fons regenerationis consecratur, eiusdem crucis signo per manus impositionem baptizati dona gratiarum accipiunt. Cum eiusdem crucis caractere basilicae dedicantur, altaria consecrantur, altaris sacramenta cum interpositione dominicorum verborum conficiuntur: Sacerdotes & Levitæ per hoc idem ad sacros ordines promouentur.*

§. IV.

Effecta & mutatio, per hanc consecrationem producta, eadem ac in pane & vino eucharistiae.

Tertio, OBSERVAMVS de huius consecrationis effectis, quod eadem mutatio in aquis baptismi, quæ per consecrationem panis & vini in eucharistia, produci credita sit. Nam non tantum præsentiam spiritus, sed mysticam etiam præsentiam sanguinis CHRISTI post consecrationem heic adesse statuebant. IVLIVS FIRMICVS [u] de baptismo loquens, *Quare, inquit, fontes ingenios, quere puros liquores, ut illic te post multas maculas cum spiritu sancto Christi sanguis incandidet.* GREGORIVS NAZIANZENSIS [x] & BASILIVS [y] hoc respectu dicunt: *Esse templo matius aliquil heic, & matius etiam Salomone heic, & matius quoque Iona heic, intelligentes CHRISTVM per mysticam suam præsentiam & sanguinis sui efficacitatem.* AVGVSTINVS [z] ait: *Significabat mare rubrum baptismum Christi. Unde rubet baptismus Christi,*

(s) Chrysostr. hom. LIV. (af. LV.) in Matth. p. 475. edit. Commelin. vid. graeca c. IX. §. VI. sub litt. (o) p. 314.

(t) August. hom. LXXV. de diuersis in append. tom. X. p. 703.

(u) Firmic. de error. profan. relig. c. XXVIII.

(x) Naz. orat. XL. de baptism. p. 617. b. ἰδὲ πλεον Σολομῶνι ᾧδε, παρὰ τοῖς τελείως λογισμένοις. Ecce plus quam Salomon heic, saltem apud eos, qui rem perfecte considerant.

(y) Basil. de bapt. lib. I. c. II. tom. I. p. 158. Μείζον τῆ ἰερωῦ ᾧδε - μείζον τῆ Σολομῶνι τῷ ᾧδι καὶ μείζον τῆ ἰωνῶ ᾧδε.

(z) August. tract. XI. in Io. p. 41. (τοῖν ἸΧ. opp. p. 98. c. edit. Basil. MDLXIX.)

nisi Christi sanguine consecratus? PROSPER [a] nos in baptismo sanguine Christi tingi, confidenter adfirmat, quando de martyribus ait: *In cocco bis tincto martyria sancta rutilant, semel BAPTISMO CHRISTI SANGVINE TINGVNTVR*, atque suo effusionis cruore demum retinēti. HIERONYMVS eadem metaphora vtitur, verba Iesaiā prophetæ, *Lauate vos, purificate vos*, explicans: *Baptizemini [b] in sanguine meo per lauacrum regenerationis*. Et iterum [c] de reginæ Candaces eunucho loquens, dicit: *Hoc testimonium (Ies. LIII, 7.) quum legens non intelligeret, interpretante Philippo super passione & nomine saluatoris, intellexit, & statim baptizatus in AGNI SANGVINE, quem legebat, vir meruit appellari, & apostolus gentis Aethiopum missus est*. In eundem modum CAESARIUS [d] *Ingreditur, inquit, anima vitales vndas velut rubras, SANGVINE CHRISTI CONSECRATAS*. Et ISIDORVS [e]: *Quid est mare rubrum, nisi baptismus Christi sanguine consecratus*. Alii nos hoc ipso corporis & sanguinis CHRISTI participes fieri, eiusque carnem edere dicunt, secundum id, quod in euangelio Ioannis legitur: *Nisi ederitis carnem filii hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Ex quibus verbis baptismi necessitatem deducit FVLGENTIUS [f]: *Quisquis secundum mysterii veritatem considerare poterit, in ipso lauacro sanctæ regenerationis hoc fieri videbit*. - - *Quod etiam sanctos patres indubitanter credidisse ac docuisse cognoscimus*. Vnde CYRILLVS ALEXANDRINVS [g] homines in baptismo spiritualis agni participes fieri dicit. Loquens enim de Aethiope eunucho, dynaste Candaces, *Eunuchus, inquit, interrogabat Philippum prophetiam de Christo, & PARTICEPS SPIRITVALIS AGNI per hanc inquisitionem est declaratus: Confestim enim dignus redditus est, qui baptizaretur, sicut & baptizatus est*. Et CHRYSOSTOMVS [h] nos hoc ipso CHRISTVM, tum qua Deum, tum qua

(a) Prosper. de promissis lib. II. c. II.

(b) Hieron. in Iesai. I, 16.

(c) Id. in Iesai. LIII, 7.

(d) Caesar. Arelat. homil. VI. de paschat. bibl. patr. tom. II. p. 276.

(e) Isidor. Hispal. in Exod. XIX.

(f) Fulgent. de bapt. athiop. c. XI. p. 611.

(g) Cyrill. in Exod. XII. lib. II. tom. I. p. 270. ὁ Ἐπιτοχὸς ἀνεκινῶντο τῷ Φιλίππῳ, τῆς περὶ χριστοῦ προφητείας - - μέτοχοι ἦδον τῷ ἱεροῦ προβάτῳ διὰ τῆς ἐρένης ἀνδεικνύοντο ἡξίε γὰρ εὐδὺς καὶ βαπτίζεσθαι, καὶ ὁ καὶ βεβάπτισαι.

(h) Chrysostom. serm. XXVII. de cruce tom. VI. p. 293. (245. edit. Francofurt.

hominem induere adfirmat. *Audi, inquit, Paulum dicentem: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, Christum autem quem audieris, non Deum solum intelligas, neque solam eius dispensationem in carne, sed utrumque.* Et NAZIANZENSIS [i] obseruat, in baptismo nos pretioso sanguine CHRISTI ungi & protegi, quemadmodum olim *Israelita* a nocturno illo cruore, quo postes eorum illiti erant, defensi sint. Et CHRYSOSTOMVS [k] rursus dicit, quod qui baptizentur, eos regale protegat indumentum, & purpura dominico sanguine tincta decoret. PHILO CARPATHIVS sponsam Christi, hoc est ecclesiam ipsius, in baptismo signaculum [l] CHRISTI adfirmat accipere, eius sacratissimi sanguinis fonte perlotam. OPTATVS [m], vti iam ante audiuimus, CHRISTVM, quem piscem vocat, in baptismate per inuocationem fontalibus vndis inseri docet. Quinimmo CHRYSOSTOMVS [n] liberiore quodam & rhetorico dicendi genere vtens, homini baptizato non dubitat narrare, quod ipsum dominum statim amplectatur, quod cum corpore eius commisceatur, immo, quod conspergatur cum corpore, quod supra situm est,

MDCLXXXIV.) ἄνε Παύλος λέγουσιν· ὅσοι εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθητε, χριστὸν ἐνεδύσαθε· χριστὸν δὲ ὅταν ἀκούετε, μὴ τὸν θεὸν λογίσθητε μόνον, μηδὲ τὴν ἑσάρκον οἰκοδομίαν μόνον, ἀλλὰ τὸ συνικμώτερον.

- (i) Naz. orat. XL. de bapt. p. 646. c. εἰ δὲ προκαταλάβοις σεαυτὸν τῇ σφραγίδι, καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλίσαιο, τῷ καλλίστῳ τῶν βοηθημάτων, καὶ σφόδρῶτα, σημειωθεὶς καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, τῷ χρίσματι, καὶ τῷ πνεύματι, ὡς Ἰσραὴλ πάλει, τῷ νυκταριῶ καὶ φυλακτικῷ τῶν πρωτοτόκων αἱματι καὶ χρίσματι· τί σοι συμβήσεται; Si pe. baptismum te ipsum prænunieris, cum pulcherrimo & firmissimo auxilio tibi in futurum caueris, animum scilicet & corpus vnditione & spiritu consignans, quemadmodum olim *Israel* nocturno illo cruore, qui primigenitis tuebatur, quid tibi accidet?
- (k) Chrysof. homil. LX. ad illuminandos tom. I. p. 796. (p. 704. edit. cit. Francof.) ὅταν τὴν ἑσάρκον τὸ βασιλικὸν ἀπλάβητε, ὅταν τὴν περιβόρην περιβάλητε τὴν αἱματι βαφθῆσαν δεσποτικῆ.
- (l) Philo in Cantic. IV, 12. Fons signatus sponsa dicitur, quia in baptismate signaculum Iesu Christi accepit, ex eius sacratissimi sanguinis fonte perlotam.
- (m) Optat. lib. III. p. 62. Paris. MDCXXXI. (p. 61. edit. Par. MDCLXXIX.) Hic est piscis, qui in baptismate per inuocationem fontalibus vndis inseritur, vt quæ aqua fuerat, a pisce etiam piscina vocitetur.
- (n) Chrysof. homil. VI. in Coloss. p. 1319. (p. 202. edit. Francof.) ἢ ἐξ ὄλου ἐρεῖς, ἢ δὲ πηγῆν, ἀλλὰ αὐτὴν ἐν θείᾳ περιλαμβάνει τὴν δεσπότην, ἀνακραίνουσαι τῷ σώματι, ἀναφύση τῷ σώματι τῷ αἵματι κενῆ· κ. τ. λ.

quo diaboio non liceat accedere. Nonnulli, vt ISIDORVS [o],
 aquam baptismi aquam esse dicunt, quæ tempore passionis
 CHRISTI de latere profluxit. Et alii, vti LAURENTIVS NO-
 VARIENSIS, [p] aquam filii Dei sanguine mixtam esse, adse-
 runt. Alii rursus aquam per spiritus efficaciam ad diuinam
 quamdam & ineffabilem vim transmutari dicunt. Ita CYRIL-
 LVVS ALEXANDRINVS [q], qui frequenter vocabulum μετα-
 σοιχεισθαι adhibet, quando de aquæ in baptismo & de panis ac
 vini in eucharistia, vel alia quacumque mutatione, in christia-
 næ religionis mysteriis effecta, loquitur. CYRILLVS HIERO-
 SOLYMITANVS & GREGORIVS NYSSENVVS eandem obserua-
 tionem habent de mutatione, in vnguento post consecrationem
 facta, quam eandem cum panis ac vini eucharistifici mutatione
 faciunt. *Vide, inquit CYRILLVS [r], ne illud esse putis nudum vnguen-
 tum. Quemadmodum enim panis eucharistia post sancti spiritus invocatio-
 nem non amplius est panis communis, sed est corpus CHRISTI; sic & san-
 ctum hoc vnguentum non amplius est vnguentum nudum, neque, vt ita dicam,
 commune, postquam iam consecratum est: sed est charisma, quod Christi &
 spiritus sancti, id est, diuinitatis eius presentiam efficit* Similem in mo-
 dum GREGORIVS NYSSENVVS eandem mutationem in oleo mystico,
 & in ipso altari, & in ministris per ordinationem, & in pane
 ac vino eucharistia post consecrationem statuit. *Ne contempnas,*
*inquit, diuinum lauacrum, neque id tamquam commune propter vsu-
 aqua [s] parui facias, & leui momento ducas. Nam id, quod opera-*

(o) Isidor. de offic. eccles. lib. II. c. XXIV. Aqua est, quæ tempore passionis Chri-
 sti de latere profluxit.

(p) Laurent. Nouar. homil. I. de pœnitentia. bibl. patr. tom. II. p. 127. Adsparges
 me aqua filii tui sacro sanguine mixta. - Abluitur Adam corpore Christi &c.

(q) Cyrill. in Io. III, s. p. 147. διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας τὸ αἰδοῦν ὕδωρ πρὸς
 θεῖον πᾶν καὶ καὶ ἀρρῖλον ἀνεσοικεῖται δύναμιν. Vid. Albertinum de eucharistia,
 lib. II. c. II. p. 488. tot. vbi omnia illa loca, quæ de hac μετασοικεῖσθαι agunt,
 collecta exhibet.

(r) Cyrill. catech. mystag. III. n. III. ὅρα μὴ ἰσοποιήσης ἐκείνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι
 ὡς περὶ καὶ ὁ ἀεὶ τῆς ἐυχρησίας, μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἢ καὶ ἄρ-
 τῶν λιτῶν, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ ἔστω τὸ ἅγιον τῆτο μύρον ἢ καὶ ψιλὸν, ἐὰν ὡς ἂν
 εἴποι τις κοινὸν, μετ' ἐπίκλησιν, ἀλλὰ χριστοῦ χάρισμα, καὶ πνεύματος ἁγίου παρησία
 τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινώσκων.

(s) Nyssen. de bapt. Christi, tom. III. p. 369. 370. Μὴ καταφρονήσης τοῦ θεοῦ λαβῶν,
 μηδὲ ὡς κοινὸν αὐτὸ ἐξευτελίσης, διὰ τὴν χρῆσιν τῆς ὑδατος. τὸ γὰρ ἐνεργῶν μίγμα,

tur, magnum est, & ab illo mirabiles existunt effectus. Nam & altare hoc sanctum, cui adfissimus, lapis est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur & pavimenta exornantur; sed quoniam Dei cultui consecratum atque dedicatum est, ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed a solis sacerdotibus, iisque venerantibus contrectatur. Panis item panis est initio communis: sed ubi eum mysterium sacrificauerit, corpus Christi fit & dicitur: sic mysticum oleum, sic vinum: quum sint res exigui pretii ante benedictionem, post sanctificationem, quae a spiritu procedit, verumque eorum excellenter operatur. Eadem item verbi vis citiam sacerdotem augustum & honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi separatum. Quum enim heri ac tempore superiore vnus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentium praesul: eaque contingunt ei, quum nihil vel corpore vel forma mutatur, sed quod ad speciem externam attinet, ille fit, qui erat, inuisibili quadam vi ac gratia, inuisibilem animam in melius transformatam gerens. LEO [t] pontifex Romanus vltterius progreditur, baptismum non tantum in aqua, sed in homine quoque eum suscipiente, mutationem efficere adserens: Susceptus, inquit, a CHRISTO, CHRISTVM QVI E suscipiens, non idem post lauacrum, qui ante baptismum fuit, sed corpus regenerati fit caro crucifixi. Ex quibus omnibus facile ad obseruandum est, quod in omnibus istis casibus mutatio, quae de loquuntur scriptores, non in rerum substantia, sed in qualitatibus duntaxat

καὶ ἀπ' ἐκείνης δωρεασὰ γίνεται τὰ τελύμματα ἐπεὶ καὶ τὸ θυσιαστήριον τῆτο τὸ ὕγιον, ὡ παρετήκαμεν, λίβη ἰσὶ κατὰ τὴν φύσιν κοινός, ὅθεν διαφέρειν τῶν ἄλλων πλακῶν, αἱ τῆς πίχτης ἡμῶν οἰκοδομεῖσι, καὶ καθωπίζεσσι τὰ ἰδάσθη· ἐπειδὴν δὲ καθιερώθη τῇ τῷ Θεῷ θεραπεΐα, καὶ τὴν ὑλογίαν ἐδέξατο, ἴσιν τεάπιζα ἀγία, θυσιαστήριον ἀχρησίων, ἐκείν παρὰ πάντων ψηλαφώμενον, ἀλλὰ μόνον ἱερίων, καὶ τέταν ὑλαβομίνων· ὁ ἀρετὴ πάντων ἀρετῶν ἴσιν τίσις κοινός· ἀλλ' ὅταν αὐτὸ τὸ μυστήριον ἱεραγωγῆ, σῶμα χριστοῦ λέγεται τε καὶ γίνεται ἕτας τὸ μυστικὸν ἔλαιον, ἕτας ὁ οἶος, ἐλίγης πρὸς ἀξία ὄντα πρὸ τῆς ὑλογίης μετὰ τὸν ἀγιασμὸν τὸν τῷ πνεύματι ἰκάτερον αὐτῶν ἰεργεῖ διαφόρος ἢ αὐτῇ δὲ τῷ λίγης δύνάμει, καὶ τὸν ἱερέα ποιεῖ σμῆνον καὶ ἴμιον, τῇ καινότητι τῆς ὑλογίης τῆς πρὸς τὴς πολλῆς κοιότητι χωριζόμενον· χρις γὰρ καὶ πρῶτον εἰς ἑσάρχων τῶν πρῶτων καὶ τῷ δέμα ἀδρον, δωδέκηναι καθηγεμῶν, σφωδρόος, διδάτκαλοῦ ἰντεβείας, μυστήριον λανθανόντων μυσταγωγῆς καὶ τῶτα ποιεῖ, μηδὲν τῷ σώματος ἢ τῆς μεμφῆς ἀμειφθείς· ἀλλ' ἑσάρχων κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκείνη, ὅς ἦν, ἀοράτω πρὶ δυνάμει καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθείς πρὸς τὸ βέλτιον.

(t) Leo ferm. XIV. de passione p. 62.

facta fuerit. Aqua non est sanguis *CHRISTI* substantialiter & realiter, sed tantum symbolicè & mysticè. Neque homo in carnem *CHRISTI* per baptismum mutatur ratione vlla alia, quam qua viuum mystici corporis eius membrum redditur, participans spiritum, per quem ille ecclesiam suam, vt caput illius, moderatur ac gubernat. Vt adeo, quando veteres de diuina mutatione, siue transelementatione (nondum enim vocabulum *transubstantiationis* notum erat) panis ac vini in eucharistia loquuntur, de mutatione in qualitatibus & potestate, non in substantia, vti heic in baptismo, interpretandi sint: siquidem omnia verba, quibus ad declarandam hanc mutationem vtuntur, similiter in aqua baptismi post consecrationem vera esse comprobantur.

§. V.

Quatenus istæ preces consecrationis in ecclesia necessariae creditæ sint.

OBSERVANDVM porro est, vt omnes errores deitemus, quod quum veteres de absoluta quadam inuocandi *DEVM* ad aquas baptismi consecrandas necessitate loquuntur, non novam quãdam precum formam ab ecclesia præscriptam, sed ipsam baptismi formam a *CHRISTO* institutam, intelligant, quam sacrosanctæ *TRINITATIS* inuocationem esse rectè arbitrantur. Quo sensu baptismus rectè administrari nequit sine precibus pro aquæ consecratione factis, tametsi, urgente necessitate, sine additiis ecclesiæ precibus [u] peragi possit.

(u) Vid. Albertin. de eucharistia lib. I. c. V. p. 18. Respexisse veteres ad hæc euangelica verba, *in nomine patris, & filii, & spiritus sancti*, dubium esse non potest, quum nullæ sint aliæ preces ad aquæ consecrationem a domino institutæ. Ad hanc generalem implicitamque inuocationem in primæua euangelii simplicitate aquæ sanctificationi hominisque sanctificationi abunde sufficientem amplificarunt & dilatarunt, preces primo concipientes pro aquæ sanctificatione, deinde etiam alias pro baptismum suscipiente cum variis additamentis exoticorum rituum. cetera.

LIBRI VNDECIMI

CAPVT VNDECIMVM

DE DIVERSA RATIONE BAPTIZANDI PER
IMMERSIONEM TRINAM, ET ADSPERSIONEM IN BA-
PTISMO CLINICORVM.

§. I.

Omnes baptizandi olim vestibus exuti.

HACTENVS omnia, quæ ipsum actum baptizandi antecessere, considerauimus, nunc in modum inquiremus, quo baptisus peractus fuerit, vtrum per omnimodam immersionem, an per adspersionem, quæ nunc generalior ecclesiæ consuetudo est. Non est dubium, quin vterque modus primario baptisus scopo satis respondeat, qui est, vt anima, non corpus, peccati ablutione purificetur. Adhuc autem veteres immersionem fortius ac viuidius representare credebant mortem, sepulcrum ac resurrectionem *CHRISTI*, nec non mortem nostram, qua peccato morimur, ac resurrectionem nostram ad iustitiam. Et exuendi baptizandum consuetudo itidem representabat officium deponendi corpus peccati, ad induendum novum hominem, qui secundum *DEVM* conditus est ad iustitiam & sanctimoniam veram. Quam ob causam modum baptizandi nudos per immersionem obseruabant, extremæ necessitatis casibus exceptis, vbi adspersione utebantur, vt in baptismo clinicorum, vel in aquarum inopia. Homines vestibus exui consueuisse iam baptizandos, manifestum est partim ex iis, quæ de vctione antea diximus, quippe quæ non solum in capite, sed in reliquis etiam corporis partibus perficiebatur; partim e disertis testimoniis, quæ hoc adfirmant; nec non ex modo baptizandi per immersionem, qui id necessario requirebat. *CHRYSOSTOMVS* loquens de baptismo, hominem heic esse nudum dicit, perinde ac *Adamum* in paradiso, sed tamen hoc cum discrimine: *Hic [a] nuditas*, inquit, *& illic nuditas. Sed illic quidem, quum peccasset, nudatus fuit, quoniam peccauit: heic autem nudatur, vt liberetur. Exiit tum ille gloriam, quam aliquando habuit. Nunc vete-*

(a) Chrysostr. homil. VI. in Coloss. p. 338. (p. 200. edit. Francof.) ἐταῦθα γυμνότης, καὶ ἐν γυμνότης· ἀλλ' ἐκεῖ μὴ ἀμαρτίου ἰγυμνάθη, ἰπερὶ ἡμαρτιῶν ἐνταῦθα δὲ, ἵνα ἀπαλλαγῆς, γυμνῆται· ἀπιδύσαστο τίτε τῆν δόξαν, ἢ ἔχεν ἐκεῖ

rem exiit hominem: & priusquam adscendat, tam facile exiit quam vestimenta. AMBROSIVS [b] ait: Nudi in seculo nascimur, nudi etiam accedimus ad lauerium: ut nudi quoque & expediti ad celi ianuam properamus. Quam autem incongruum & absurdum est, ut quem nudum mater genuit, nudum suscipit ecclesia, diues intrare velit calum? CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS huius circumstantiæ [c] meminit, & simul eius reddit rationem, quando recens baptizatos ita adloquitur: Statim ut ingressi istis (in interiorem baptisterii domum) vestem exiistis: quod quidem exuti hominis antiqui cum operibus suis imago fuit. Atque ita exuti, eratis nudi: imitantes & in hoc eum, qui in cruce nudatus fuerat, CHRISTVM: qua ille nuditate principatus & potestates huius seculi spoliavit, & magna confidentia in ligno de illis triumphavit. Quia in membris vestris delucescebant aduersarie virtutes, non licet vobis vestem illam veterem amplius ferre. Non eam dico, que sensibus percipitur: sed veterem hominem, erroribus corruptum desideris: quem non licet anime rursus induere, postquam semel exuerit: immo dicendum est cum sponsa CHRISTI, ut est in cantico canticorum: Exui vestem meam, quomodo rursus induam illam? O rem admirandam! nudus fuistis in conspectu omnium, & non vos pudebat. Reuera enim in hoc protoplasti Adam ferebatur exemplum, qui nudus in paradiso fuit, & tamen nullo adsciebatur pudore. Ita quoque AMPHILOCHIVS in vita BASILII [d], de huius loquens baptismo, ait: Surgens cum tremore, suis se vestibus spoliavit, unaque cum vestibus veterem exiit huminem. Et ZENO

105. ἀποδύεσθαι τὸν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἔστῃ, καὶ πρὶν ἢ ἐπιβῆναι, ἕτας ἐν κλίμας ἀποδύεσθαι, ὡς περὶ τὰ ἱμάτια.

(b) Ambrosii. ferm. XX. (tom. V. p. 113. edit. Paris. MDCXI II.)

(c) Cyrilli. catech. mystag. II. n. II. p. 284. Ἐυθὺς ἐν εἰσελθόντες (εἰς τὸν ἐσώτερον οἶκον) ἀποδύεσθε τὸν χιτῶνα· καὶ τότε ἢ ἐκὼς τῶν παλαιῶν ἄνθρωπων ἀποδύεσθαι σὺν ταῖς ψεύξεσιν· ἀποδυθέντες γυμνοὶ ἦτε, μιμνήσκει καὶ ἐν τῷ τὸν ἐπὶ σαρκὶ γυμνωθέντα χριστὸν, καὶ τῇ γυμνότητι ἀπεκδυσάσθαι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παύσεως ἐν τῷ ἔθλει θριμβεύσαντα· ἐπειδὴ γὰρ πῆς μέλει τις υἱετέροις ἐκπεφάλευεν αἱ ἀντικείμεναι διαιρέσεις, καὶ ἐπὶ Θεοῦ ὑμῖν ἔξεσι τὸν παλαιὸν ἀεὶ κενὸν χιτῶνα· ἢ τῶν πάντας λέγει τὸν αἰσθητῆ, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν Θεοφόρον σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἀπάτης· ὃν μὴ εἶν παλιν ἐκδυσάσθαι τῇ ἡπάξῃ τῶν ἀποδυσάμεν ψυχῇ, ἀλλὰ λέγειν κατὰ τὴν ἐν τῷ ἄσμεν τῶν ἀσμάτων τῶ χριστῷ ὑμῶν· ἐκδυσάμεν τὸν χιτῶνα μὲ, πῶς ἐκδυσομεν αὐτόν; ἃ δωμωσὶα πλάγμυα· γυμνοὶ ἦτε ἐν ὄψει πάντων, καὶ ἐκδοχίστε, ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε πλάγμυα Ἀδάμ, ὅς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν, καὶ ἐκδοχίστε.

(d) Amphiloeh. vit. Basil. c. V. καὶ οὐ δὲ ἀσπασὶ ἔπρωτον, ἐκδυσάμεν τὸν ἱμάτια, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀληθῶς τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον.

VERONENIS [e] homines baptismatis sui commonefaciens, *Gaudete, inquit, in fontem quidem nudi demergitis, sed atberca veste vestiti, mox candidati inde surgitis, quam qui non polluerit, regna caelestia possidebit.* ATHANASIVS in *inueltiua* sua in *Arianos* inter alia crimina & hoc eis obiecat, quod ipsorum persuasum & inductu *Iudaei* pariter & ethnici in baptisterium ingressi res adeo turpes in catechumenos, qui nudi steterint [f], perpetrarint, ut eas pudeat referre. Et similis querela de *Petro* episcopo *Apamearum* in concilio *Constantinopolitano* sub *Menna* [g] facta est, quod neophytos, siue recens baptizatos, siue tunicis & calceamentis exsistentes, baptisterio eiecerit. Quae omnia satis superque probant, homines tum baptizatos fuisse nudos, siue ad exemplum *Adae* in paradiso, siue seruatoris nostri in cruce, siue ad significandum, quod corpus peccati & veterem hominem cum operibus suis deponerent.

§. II.

Nulla heic exceptio vel mulierum vel infantium.

HAEC quidem praxis tam vniuersalis fuit, ut nullam exceptionem, vel ratione teneritatis & mollitiei in infantibus, vel pudoris in sexu femineo, factam legamus, nisi vel morbus, vel impotentia quadam vsitatam consuetudinem migrari iussisset. CHRYSOSTOMVS locupleatissimus huius consuetudinis testis est. Scribens enim de illis, quae inimici eius aduersus ipsum magno sabbatho, hoc est pridie paschatis, crudeliter patrauerant, inter alias res tragicas ab ipsis commissas narrat, eos cum collecta manu militum in ecclesiam ingressos clerum omnem vi eiecisse, multisque in baptisterio interfectis, mulieres [b], quae

(e) Zeno inuitat. II. ad bapt. bibl. patr. tom. II. p. 442.

(f) Athan. ep. ad orthodox. tom. I. p. 246. p. 113. f. edit. Paris. MDCXCVIII.)
 εις δε το̄ αγιον βαπτισμ̄ου. φ̄ν̄ τ̄ς τολμ̄ς οῑ κρησολοιοῑ Ιουδαιοῑ, καῑ οῑ ᾱθροῑ ε̄θνικ̄ῑ αφυλακ̄τως̄ η̄σερχ̄θησι, τ̄ῑαυτε̄ αῑχε̄ διετρᾱποντο̄ καῑ ιλαλ̄αν̄ γυμν̄ῑτες̄ ῑαυτε̄ς, ως̄ αῑχνη̄σθαῑ καῑ λιγειν̄ αῡτε̄. In fuerunt baptisterium, pro facinus, dominicide iudaei & athei ethnici temere ingressi, res adeo turpes perpetrarunt, ac se ipsos nudantes tum obliuena protulere verba, ut ea pudeat referre. (Not. Heic nihil de *nulis* catechamenis.)

(g) Concil. Constant. ad. I. p. 53. edit. Grab. Quum essemus in baptisterio neophytarum, siue tunicis & calceamentis exsistentium, venit episcopus noster Petrus & eiecit nos foras vna cum neophy. is &c.

(b) Chrysol. ep. I. ad Innocent. p. 680. (tom. IV. opp. p. 596. edit. Francof.) ἀθρο̄ς
 per

per illud tempus se exuissent, vt baptizarentur, tanto metu perculisse, vt nudæ aufugerent, neque illis concessum fuisse, vt se velarent, sicut mulieres honestas deceat. Cum infantibus ita quoque comparatum fuisse, ex consuetudine immergendi, quæ per plura sæcula in ecclesia durauit, manifestum est; nec non ex eo, quod de infantibus speciatim in *ordine Romano* [i] & *sacramentario* GREGORII perhibetur, quod, post quam sacerdos sub trina mersione eos baptizaret, vestiri, & ad pontificem adduci debeant, vt confirmentur. Hoc ipsum enim illos antea ad baptismum suscipiendum nudos & inuestes fuisse arguit.

§. III.

Res tamen ita instituta, vt ne quid in decentiam peccaretur.

VERVM TAMEN, ne quod indecentiæ vitium in tam sancta actione conspiceretur, duo speciatim per antiquas regulas sancita erant. 1.) Vt viri ac mulieres separatim baptizarentur. Quem in finem baptisteria plerumque in duo diuisa erant conclauis, alterum pro viris, pro feminis alterum, quemadmodum ex AVGVSTINO [k] alio loco [l] ostendimus. Vel etiam alio tempore viri, alio mulieres baptizabantur, vti ex *ordine Romano*, *sacramentario* GREGORII, ALBINO FLACCO, aliisque scri-

εραπωκόν πλῆθος αὐτῶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ, πρὸς ἑσπέραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιγυμνῶντες, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεισελθόν, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν ἐν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ἄλλοις τὸ βῆμα περιεσείρητο· καὶ γυναικες τῶν ἐκκλησιῶν οἶκον πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν γυμναὶ ἔφυγον κατὰ τῆς φέβης τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδῳ· ἐδὲ τὴν σέβασαν γυναικῶν εὐσχημοσύνην συγχωρήσασθαι περιέθεται. Ipso magno sabbatho collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesias ingressa clerum omnem, qui nobiscum erat, vi eiecit, & armis sanctunium vndique obsedit. Mulieres quoque sacrum aditum, quæ per illud tempus se exuerant, vt baptizarentur, metu grauis illius incurfus nude aufugerunt. Neque enim concedebatur, vt se velarent, sicut mulieres honestas deceat.

(i) Gregor. Sacram. de bapt. infant. Baptizat eum sacerdos sub trina mersione &c. Et vellit ir infans. Id. Ordo Roman. cap. de die sabbathi s. Paschæ. Quum vestiti fuerint infantes, pontifex confirmet eos. Vid. Athanas. de parab. euangel. quasl. XCII. e rat infra sub litt. (t)

(k) Augul. de ciuit. Dei lib. XXII. e. VIII. tom. V. p. 1343. Admonetur in somnis appropinquante pascha, vt in parte feminarum obseruanti baptisuerium, quæcumque illi baptizata primitus occurrisset, eundem locum signo Christi signaret.

(l) Lib. VIII. c. VII. §. I. vol. III. p. 273. litt. (g)

ptoribus obseruat VOSSIVS [m] 2.) Erat olim diaconissarum ordo in ecclesia & præcipua quædam officii earum pars, feminis in baptismo adstere, (ubi decori seruandi causa ad exuendum eis vestes adhibebantur) atque omnia ita instituire, vt vniuersus actus cum omni decentia, tantæ eius sanctitati conueniente, perageretur. De quibus omnibus idonea testimonia in libro quodam superiore [n] attulimus, quæ heic nihil attinet repetere.

§. IV.

Baptismus plerumque per immersionem factus.

HOMINES sic depositis vestibus communiter per vniuersi corporis immersionem baptizabantur, idque ad repræsentandam mortem, sepulchrum ac resurrectionem CHRISTI; nec non ad significandum hoc ipso, quod peccato morerentur, eiusque potestate abolita, ad nouam vitam resurgerent. Sunt loca bene multa in epistolis Paulinis, quæ ad hanc consuetudinem manifesto respiciunt, Rom. VI, 4. *Consepulti sumus ei per baptismum in mortem: vt sicut suscitatus est CHRISTVS ex mortuis in gloriam patris, ita & nos noua vita ambulemus.* Ita quoque Col. II, 12. *CHRISTO consepulti estis per baptismum, per quem etiam cum eo suscitati estis, per fidem efficacis illius virtutis Dei, qui suscitauit eum ex mortuis.* Et vt hæc archetypa & apostolica praxis fuit, ita vniuersalis ecclesiæ consuetudo per plura sæcula ex iisdem symbolicis rationibus mansit, ex quibus primum ab apostolis fuit adhi-

(m) Voss. de bapt. disput. l. p. 31. 36. Alia ratione consulebatur muliebri verecundia. Nam viri separatim a feminis baptizabantur. - - Ordo Romanus cap. de sabbatho sancto: *Deinde presbyteri, aut diaconi etiam, si necesse fuerit, & acolythi, induentes se vestibus nudiis, vel candidis, ingrediuntur in fontem intro in aquam, & baptizantur primum masculi, deinde feminae.* Idem colligi potest ex Gregorii magni sacramentario: in quo ordo ad catechumenum faciendum talis præscribitur: *Quum venerint ad ecclesiam, recitantur eorum nomina, & stent masculi ad dexteram, feminae vero ad sinistram.* Postea oratio commemoratur; prius, quæ super masculos, exinde quæ super femellas habetur. Similiter Albinus Flaccus lib. de diuin. offic. de sabbatho S. Paschæ: *Post horam denique tertiam sabbatho præparantur ad ecclesiam, qui baptizandi sunt, simul cum patribus & matribus, & ordnantur ab acolytho, masculi ad dexteram, feminae ad sinistram.*

(n) Lib. II. c. XXII. §. VIII. vol. I. p. 312.

bita. Constitutionum apostolicarum auctor [o] ait: *Baptismus in mortem IESU datur, & aqua adhibetur pro sepultura.* CHRYSOStOMVS resurrectionem ex hac praxi demonstrat. Nam *Baptizari [p],* inquit, & demergi, deinde sursum remeare & emergere est symbolum seu signum descensus ad inferos, & ex eo adscensus. Quamobrem Paulus quoque baptismum sepulchrum vocat, dicens: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Ex eo autem futurum quoque facit credibile, corporum, inquam, resurrectionem. Est enim longe maius peccata delere, quam corpus suscitare, cetera.* Et alio loco [q]: *In aqua tanquam sepulchro caput immergentibus nobis vetus homo sepelitur, & deinde emergentibus nosus resurgit inde.* CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS [r] hoc ipsum effusionis spiritus sancti super apostolos imaginem facit. *Vt enim is, qui mergitur in aquas & baptizatur, undique ab aquis circumdatur; sic & illi (apostoli) a spiritu baptizati sunt perfecti. Sed aqua quidem exterius circumdat, spiritus autem interiorum animam abluat incomprehensibiliter.* Concilium Toletanum quartum priori rationi insistit [s]; *In aquis mersio quasi ad infernum descensio est: Et rursus ab aquis emersio resurrectio est.* Atque ita AMBROSIVS [t] id interpretatur; *Interrogatus es, inquit, Credis in Deum, patrem*

(o) Constit. apost. lib. III. c. XVII. Ἐστὶ τοίνυν τὸ μὲν βάπτισμα εἰς τὸν θάλαττον τῆ Ἰουδοῦ διδόμενον τὸ δὲ ὕδωρ ἀπὸ τῆς γῆς.

(p) Chryf. hom. XL. in I Cor. p. 689. f. p. 452. d. ed. Francof.) Τὸ γὰρ βαπτίζεσθαι καὶ καθύδαται, ἔστι ἀναγεῖν, τῆς εἰς ἄδην καταβάσεως εἰς σύμβολον, καὶ τῆς ἐκείθεν ἀνάσσει διὸ καὶ τάφοι τὸ βάπτισμα ὁ Παῦλος καλεῖ λόγων, Συνελεύθημεν ἐν ὕδατι διὰ τῆς βαπτίσεως εἰς τὸν θάλαττον διὰ τὸ τότε καὶ τὸ μέλλον ἀξιοπίστοι ποιεῖν τῶν σωμάτων λόγων ἵνα ἀνάσσωμεν τῷ γὰρ σῶμα ἀμυγῆται πολλῶν μείζον τοῦ ἀμαρτημάτων ἀφανίσαι.

(q) Chry ost. in Io. III, 5. hom. XXV. p. 616. (hom. XXIV. p. 157. b.) καθάπερ ἐν πνι τῶν ὑδάτων, τῆ ὕδατι κατιδυόμενον ἡμῶν τῆς κρηναίης, ὁ παλαιὸς ἀνθρώπος θάπτειται, καὶ καταδύει κάτω κρύπτειται ὅλον καθάπερ ἔπει ἀναγεῖται ἡμῶν, ὁ καινὸς ἀναίσι πάλιν.

(r) Cyril. catech. XVII. m. VIII. p. 247. ὡς περὶ γὰρ ὁ εὐδύνων ἐν τῆς ὕδασι, καὶ βαπτίζεσθαι πανταχοῦ ἐν τῶν ὑδάτων περιβάλλεται ἔτω καὶ ἐν τῆ πνεύματι ἐβαπτίζεσθαι ὁλοτελῆς ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἐξῶθεν περιχέται, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ἐν τῷ ὕδατι ψυχὴν βαπτίζει ἀπαρλεῖπτως.

(s) Concil. Tolet. IV. c. VI. (tom. V. conc. p. 1707.)

(t) Ambros. de sacram. lib. II. c. VII.

Add. quoque Tertull. de bapt. c. II. *Homo in aquam demissus & inter pauca verba tinctus, non multo vel nihilo mundior resurgit.*

Paulin. epist. XII. ad Severum:

Mira Dei pietas! peccator mergitur undis.

omnipotentem & Dixisti, & Credo; & immerfisti, hoc est, sepultus es. Ex EPIPHANIO quoque & aliis auctoribus apparet, quod plerique hæreticorum, qui baptismum retinuerunt, ritum demergendi in aqua etiam retinuerunt: EPIPHANIVS [u] Ebionitas baptismum more in ecclesia usitato suscepisse, quotidianum autem ei baptismum addidisse, dicit: Ita Marcionitas multis erroribus circa baptismum tenebantur: volebant illi baptizare nisi virgines [x]; viduas & caelibes; neque semel, sed tertio [y] illos baptismum initiabant; aliosque errores de illo inuehebant: nihilo fecius tamen baptismi, quos administrabant, hac in re baptismum ecclesie conformes erant, ut per demersionem in aqua peragerentur, uti TERTULLIANVS [z] de illis testatur. Alii

Nyssen. de bapt. Christi tom. III. p. 372. b. ἐπὶ τὸ συγγενὲς τῆς γῆς σοιχεῖν τὸ ὕδωρ ἐρχόμενοι, εὐαὶνῶ ἰαυτοῦς ἐγκρύπτειν, ὡς ὁ σωτὴρ τῆ γῆ καὶ τρίτῃ τῆτο ποιήσαντες, τὴν τρίτηρον ἰαυτοῦς ἀναστάσεως χάριν ἐξεκοιζομένην, Ad terræ cognatum elementum aquam venientes, in illa, sicuti seruator in terra, nos abscondimus, idque quum ter simul fecimus, triduo peractam nobis resurrectionis gratiam effingimus.

Athanas. de parabolis quæst. XCIV. tom. II. p. 422. (quæst. XCII. p. 327. edit. Paris. MDCXCVIII.) ὡπὲρ ὁ χριστὸς ἀπὶ θάνατο, καὶ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπέστη, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτισμῷ ἀποθνήσκουμεθα καὶ τὸ γὰρ καταδύσασθαι τὸ πάλαιον ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τρίτον καὶ ἀναδύσασθαι, τῆτο δὲ τὴν θάνατον καὶ τὴν τρίτηρον ἀνάστασιν τῷ χριστῷ. Sicut Christus mortuus est & tertia die resurrexit; sic & nos in piscinam immergimus, & ter educimus, Nam quod infanter ter in piscinam immergimus, & ter educimus, id mortem Christi & post triduum resurrectionem significat.

(II) Epiph. hæref. XXX. n. II. προσέθετο γὰρ τὸ παρατηρεῖσθαι ἀποθνήσκον τῶν ἀποθνήσκον, καὶ ἐκάστην δὲ ἡμέραν, ἢ ποτε γυναικὶ συνιφθῆναι, καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἀναστῆναι, βαπτίζεσθαι ἐν τοῖς ὕδασιν ἢ πῦρ δὲ ἐν ἑυπεροίῳ, ἢ θαλάσσης, ἢ ἄλλων ὑδάτων. Nam & hoc adiecit, ut ab externorum hominum, tamen sese contineret, utque debet singulis, quoties mulierem attigisset, ab eiusque complexu surgeret, aqua se prolueret, sicubi eius esset copia, marique videlicet aut alterius generis.

Ibid. num. XVI. Βάπτισμα δὲ καὶ αὐτὴ λαμβάνοντι χωρὶς ἂν καὶ ἡμέραν βαπτίζονται. Baptismo quoque præter quotidianum illum initiantur.

(x) Tertull. contr. Marcion. lib. I. c. XXIX. Non tinguitur apud illum caro nisi virgo, nisi vidua, nisi caelibes, nisi diuortio baptismum merita.

(y) Epiph. hæref. XLII. n. III. ἑ μόνον παρ' αὐτῶν ἐν λυτρῶν δίδοται, ἀλλὰ καὶ ἕως τριῶν λυτρῶν &c.

(z) Tertull. contr. Marcion. lib. I. c. XXVIII. Lavat hominem, numquam apud se coinquatum: & in hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis.

hæretici, vt *Valentiniani*, eodem TERTULLIANO prohibente, baptifino aquæ baptifinum ignis [a] addebant. Non autem eos audimus accusari, quod primum baptifinum fuum aliter ac per immerfionem dederint. Vni hæretici, quibus huiusmodi mutatio imputatur, *Eunomiani* funt, *Arianorum* propago, quos baptizantes usque ad pectus aqua madefeciffe, reliquis autem partibus tamquam exfecrandis aquam adhibere prohibuiffe, auctor est THEODORETUS [b]. Præpostera autem ratione eos baptizaffe, nimirum capite demerfo pedibus in fublime porrectis, EPIPHANIUS [c] narrat. Quod genus hominum *Hiflopedes* fve *Pederecti* vocantur. Vnde eruditus GOTHOFREDUS [d] conicit, quod in lege quadam *Theodofii*, vbi nunc legitur *Eunomiani fpadones*, legendum fit *Eunomiani hiflopedes*, quod homines fignificat de pedibus capite deorfum fufpenfos, vti ille EX PAUSANIA, POLLYCE, HESYCHIO, HARPOCRATIONE

(a) Tertull. carn. contr. Marcion. lib. I. c. VII.

Namque Valentino Deus est infans, & auro
Triginta tribuit celos, patremque profundum.

Bis docuit tingi transfufo corpore flamma.

(b) Theodoret. hæret. fab. lib. IV. c. III. βαπτίζονται δὲ μίχρῃ τῶν εἰρημῶν τῶ ὕδατι
δύονται, τίς δὲ ἄλλοις μεγάλῃ τῷ σώματι ὡς ἰσχυρῶν πρὸς τὸ ὕδωρ ἀπαγο-
γεύουσι.

(c) Epiph. hæret. I XXXVI. Anomæorum p. 992. ὅτι κατὰ κεφαλῆς τὸς εὐαγγελίζου-
ντο βαπτίζεις, καὶ τὸς πόδας ἀνω, καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω.

(d) Gothofr. in codic. Theodof. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XVII. Dudum est, quum in ea Theodofii magni constitutione vox illa *spadones* demenda fufpecta mihi videri coepit. Et sane, vt optima, ita elegantiffima codicis Theodofiani editio Parisienfis ad marginem illius legis ex M. S. exhibet. *Hifpadones* pro quo vulgata *Spadones* detracto *Hi*; Quia fimili *ἀφαιρέσει* & *Spania* alias pro *Hispania*: *Sterica* mulieres pro *histericis*: *Tlynia* pro *Bithynia* Ifidor aliaque his fimilia. Ea vero lectio ad veram tandem deduxiffe me videtur: Legam enim *Hiflopedes* vel *Hifopodes*. Eunomiani fcilicet, quum & alias de baptifmatis inter alia itératione inter hæreticos conferentur, quod ostendit Epiphanius - - illo fine vel maxime inter alia notabiles erant, quod quos e catholicis vel hæreticis Ariânis etiam, ad fectam fuam concedentes, rebaptizarent, *capite demerfo*, (*κατωμάρα* dicitur græci) *pedibus fursum verfo*, & vt loquitur Prudentius, de Petri martyrio agens, *fola verfo in acumen*, vna immerfione baptizabant, - - *ἰσίου* vel *ἰσίου* in voce *ἰσίοπδες* vel *ἰσάποδες* non fignificat *flare*, infilere pedibus, verum *erigi* in pedes: vnde & *ἰσὸς παρὰ τὸ σῆμα*: & *ἰσὸς, ὄρθρον ἔσλον ἐρεκτὺν lignum*: - vide Pausaniam, Polluceum, Dionysium, Eullathium, Hesychium, Harpocracionem & Etymologicum.

aliis.

aliisque auctoribus demonstrat. Ut adeo hi soli ex omnibus veteris ecclesiæ hæreticis fuerint, qui hunc morem baptizandi per totius corporis demersionem in aqua reiecerunt.

§. V.

Adpersio tamen in casibus quibusdam extraordinariis permessa.

EQVIDEM ecclesia hanc regulam tam studiose observabat, ut nullam exceptionem in ordinariis casibus, ne quidem in baptismo infantum, admittam legamus. Ex ordine enim Romano & sacramentario GREGORII apparet, quod infantes aque, ac alii per immersionem baptizati sint, & regulæ ecclesiæ, nisi aliquod periculum subesset, id adhuc requisiverint. In duobus tamen casibus mitigatio huius regulæ fuit admittenda. I. Si quis ægrotaret, & in extremo vitæ periculo versaretur. Hæc excellens illa regula: *Misericordiam volo, & non sacrificia*; semper locum habere permittebatur. Hinc contra baptismum clinicorum, hoc est baptismum per adersionem ægrotis in lecto datum, nunquam ut illegitimum & imperfectum disputatum est, etiamsi leges quædam factæ essent, quibus sic baptizati ab ascendendo ad dignitates ecclesiasticas prohiberentur. Nam si quis ex neglectu quodam baptismum suum ad morbum distulisset, ecclesia pro prudentia ac disciplina sua (quod hæc dilatio vitium erat, in quod illa nunquam non inuehebatur) consultum ducebat, istiusmodi homini ordinationis negare privilegium, quemadmodum aptiore loco [e] ostendimus. Verumtamen nullo unquam tempore istiusmodi baptismum irritum, vel imperfectum declarare ausa est, quod ad actionis essentiam siue substantiam attinet. Mota fuit tempore CYRILLI hæc ipsa quæstio a quibusdam, nec non quæstio de baptismo hæreticorum: CYPRIANVS autem, qui contra valorem baptismi hæreticorum sententiam suam dixit, hæc in re nihil dubitat, sed argumenta ad comprobandum istiusmodi baptismum clinicorum, per adersionem administratum, exhibet, omnes necessarias veri baptismatis conditiones cum habere, demonstrans. Etsi enim res cum *Nouatiano* ita se habebat, qui aqua baptismi non lotus sed tantum perfusus fuerat in infirmitate; CYPRIA-

(e) Lib. IV. c. III. n. XI. vol. II. pag. 136.

NVS [f] tamen legitimum christianum habendum eum esse iudicabat. Verba illius hac de re ad Magnum sic habent: *Quæstisti, fili carissime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate & languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi christiani, eo, quod aqua saluari non loti sint, sed perfusi. Qua in parte nemini verecundia & modestia nostra præiudicat, quo minus unusquisque quod putat, sentiat, & quod senserit, faciat. Nos, quantum concipit mediocritas nostra, æstimamus, in nullo mutilari & debilitari posse beneficia diuina, nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena & tota fide & dantis & sumentis accipitur, quod de diuinis muneribus hæritur. Neque enim sic in sacramento saluari delictorum contagia, ut in lauacro carrali & seculari sordes cutis & corporis abluuntur, ut a phronitis, & ceteris quoque adiumentis, & solio & piscina opus sit, quibus ablui & mundari corpusculum possit. Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. In sacramentis salutaribus, necessitate cogente, & Deo indulgentiam suam largiente, totum credentibus conferunt diuina compendia. Hanc legitimam adspersionem in istiusmodi casibus ex his verbis Dei apud Ezechielem prophetam cap. XXXVI, 25. probat: *ADSPERGAM super vos aquam mundam, mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, & ab omnibus simulacris vestris emundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in vobis.* Item in Numeris cap. XIX. 19. 20. *Et homo, qui fuerit immundus, usque ad vesperam, hic purificabitur die tertio & die septimo, & mundus erit. Si autem non fuerit purificatus die tertio & die septimo, non erit mundus, & exterminabitur anima illa de Israël, quoniam AQUA ADSPERSIONIS non est super eam sparsa.* Nec non ex aliis locis Num. VIII, 7. c. XIX. 12. 13. Quibus recitatis sic pergit: *Vnde apparet, adspersionem quoque aquæ, instar salutaris lauacri obtinere; & quando hæc in ecclesia sunt, ubi sit & dantis & accipientis fides integra, stare omnino & consummari ac perfici posse maiestate domini & fidei veritate. Et hinc reprehendit eos, qui hos christianos vocare nolint, sed clinicos per conuicium dicant. Quod quidam, inquit, eos saluari aqua & fide legitima Christi gratiam consequutos, non christianos sed clinicos vocant, non inuenio, unde hoc nomen adsumant, nisi forte, qui plura & secretiora legerint apud Hippocratem vel Soranum,**

(f) Cyprian. epist. LXXVI. (LXIX.) ad Magnum (p. 297. fin. edit. Fell. Amstelöd. MDCC.)

κλιναῖς ἰσθὺς deprehenderunt. Ego enim, qui clinicum de euangelio novi, scio paralytico illi, & debili per longa ætatis curricula in lecto iacenti, nihil infirmitatem suam obsuisse, quo minus ad firmitatem caelestem plenissime perveniret: nec tantum indulgentia dominica excitatum de grabato esse, sed ipsum grabatum suum reparatis & vegetatis viribus sustulisse. Et idcirco, quantum fide concipere, & sentire nobis datur, mea sententia hæc est; ut christianus iudicetur legitimus, quisquis fuerit in ecclesia, lege & iure fidei, divinam gratiam consequutus, cetera. Porro ex antiquis canonibus, qui de illis loquuntur, apparet, quod ordines ecclesiastici tantum illis negentur, non nomen christianorum. Concilium Neocæsareense [g], urgente necessitate vel propter insigne eorum meritum, ordinari eos permittit, uti Novatiano ex graubus rationibus, & ob spes, quas de ipso sibi conceperat ecclesia, contigit, quemadmodum ex epistola CORNELII NARRAT EVSEBIUS [b]. Concilium Laodicense [i] eos, si conualuerint, symbolum fidei edificere iubet, sed rebaptizandos esse non dicit. Et ex concilio Antiocheno [k] ap-

(g) Concil. Neocæsar. c. XII. (tom. I. conc. p. 1484.) Ἐὰν ἰσθῶν τις φρονήσῃ, εἰς πρεσβύτερον ἀγεῖσθαι ἐδύναται. Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτῷ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τῆς μετὰ ταῦτα αὐτῷ σπεδῆν καὶ πίσειν, καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων. Si quis agrotans fuerit illuminatus, non potest in presbyterum euehi. Fides enim eius non est ex instituto, sed ex necessitate: nisi forte propter consequens eius studium & fidem hominumque raritatem.

(b) Euseb. lib. VI. c. XLIII. καταλιπὼν γὰρ ὁ λαμπρὸς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς θεῆς, ἐν ἣ ἡ πίστεύσας καθιζήσθη τῷ πρεσβυτερίῳ κατὰ χάριν τῆς ἐπισκοπῆς, τῆς ἐπιθροῦν αὐτῷ χειρὸς εἰς πρεσβυτερίῳ κλήρον ὡς διακλυόμενον ὑπὸ παντὸς τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν· ἐπεὶ μὴ ἔξοι ἦν τὸν ἐπὶ κλήρος διὰ νόσον περιχυθέντα, ἄσπερον καὶ ἐπὶ τῷ, εἰς κλήρον τιὰ γενέσθαι, ἕξωσεν συγχρησθῆναι αὐτῷ τῆτον μόνον χειροποιήσας. Cum egregius ille vir ecclesiam Dei reliquisset, in qua post susceptum baptismum presbyteri gradum fuerat consequutus, idque per gratiam episcopi, qui manus illi imponens eum ad presbyterorum ordinem euexit. Cui quum vniuersus clerus multique ex populo refragarentur, eo quod non liceret, quemquam ex iis, qui urgente vi morbi in lectulo, perinde ac ille, persufi fuissent, in clerum adsumi; postulauit ab iis episcopus, ut hunc solum ordinari a se paterentur.

(i) Concil. Leodic. can. XLVII. (tom. I. concil. p. 1505.) Ὅτι οὐδὲν τὸς ἐν νόσῳ περιλαμβανόμενους, ἐκμαυλῶσαν τὴν πίστιν, καὶ γνώσκοντες, ἔπ' θεοῦ δωρεῆς καθιζήσθαι. Quod oportet eos, qui in morbo baptismum accipiunt, & deinde resurgunt, fidem edificere, & nosse, quod diuino munere digni habiti sint.

(k) Concil. Antiocheno. can. XVIII. Non licet absque paschæ solemnitate vllō

paret,

pa. et, quod hi clinici quolibet tempore, necessitate exigente, baptizari potuerint, solemnem festiuitatem expectare non obligati. Ut adeo multa eis indulta fuerint, quæ per ordinarias ecclesiæ regulas non licuerunt. 2. Adpersio loco immersionis acceptabatur, si difficilibus rei christianæ temporibus non satis aquarum procurari posset. Exempli caussa, si quis martyr in carcere baptizandus erat, vel alium quemcumque in eiusmodi coarctatione baptizare necessum habebat. Ita in antiquis sancti *Laurentii* actis, WALAFRIDO STRABONI [1] memoratis, militem quemdam, *Romanum* nomine, vrceo aquæ ab ipso baptizatum esse legimus. Et iterum, *Lucillus* quidam ab eodem martyre aquam super caput [m] fundente, baptizatus dicitur. Verum, ut ambo hi casus fuerunt extraordinarii, ita solum ostendunt, quatenus ecclesia ab hac lege absoluere quempiam ex rationibus necessitatis vel caritatis potuerit, non quænam vsitata eius & ordinaria praxis fuerit. Sunt ex viris doctis [n], qui TERTULLIANVM ad permissam in casibus extraordinariis adpersionem adludere putant, quando de hominibus baptismum sine vera poenitentia suscipere gestientibus loquens, *Quis enim tibi*, inquit, *tam infide poenitentia viro [o] adpersingem vnam cuiuslibet aquæ commodabit.* Forte etiam GREGORIUS NYSSENVS huc respicit in famosa illa historia, quam de iuvene quodam, *Archia* nomine, refert, quod quum, neglecta baptismum recipiendi opportunitate, in subitæ mortis periculum incidisset, nec vllam baptismi obtinendi spem haberet, quam maxima potuerit voce, exclamarit: *Montes [p] & syluæ baptizate, arbores &*

tempore baptizare, nisi illos, quibus mors vicina est, quos grabatarios dicunt.

- [1] Acta Laurent. apud Surinum tom. IV. Vnus ex militibus, Romanus nomine, viceum adferens cum aqua opportunitatem captauit, qua eam offerret b. Laurentio, vt baptizaretur.

Strabo de rebus ecclæs. c. XXVI. Notandum, non solum mergendo, verum etiam desuper fundente, multos baptizatos fuisse, & adhuc posse ita baptizari, si necessitas sit, sicut in passione b. Laurentii quemdam vrceo allato legimus baptizatum.

- [m] Acta ibid. Quum exspoliasset eum, fudit aquam super caput eius.

- [n] Vid. Beuereg. not. in can. apoll. L. p. 30. Quin etiam ipse quoque Tertullianus huc adludere videtur, vbi ait: *Quis eum tibi* cet.

- [o] Tertull. de poenit. c. VI.

- [p] Nyssen. de bapt. (tom. II. p. 220.) Περὶ δὲ καὶ πρὸς θάλατταν ἐπιγόμενος, ὡς
rupes

rupes, & fontes date gratiam: & his vocibus editis ex lethali vulnere in hostium manibus vitam finierit. Huic homini similes esse eos quoque dicit, qui a morbis repente opprimantur: momento temporis acriter eos quærere, vasa, aquam, sacerdotes, sermonem, qui præparet ad gratiam, quem vsus quidem postulet, interrumpat autem morbus. Hac innuere videntur, quod istiusmodi adpersio, quam quis ægrotans habere potuit, in extremæ necessitatis casibus pro salutari baptismo habita fuerit; & quod hæc quorundam fuerit infelicitas, quod eam in ipsa mortis hora habere non potuerint, quam ecclesia, tamquam vltimum refugium, in talibus extraordinariis casibus, concesserit.

§. VI.

Trina immersio vniuersalis ecclesiæ praxis per aliquot secula. Illius rationes.

OBSERVANDVM autem porro est, quod baptismus non tantum per demersionem in aqua administratus, sed demersio etiam ter facta sit. TERTULLIANVS hac de re, tamquam cærimoniam [q] ætate sua generatim vsitata, loquitur; *Non semel, inquit, sed ter, ad singula nomina, in personas singulas tinguimur.* Idem illud a BASILIO [r], HIERONYMO [s], & personato DIONYSIO [t] adseritur, qui similiter id factum esse dicunt,

ἔιχε δυνάμεις, ἀνεβεία· καὶ γὰρ ἦν τῶν ἀμυήτων ὄρη καὶ τόποι βαπτίσαι, δένδρα καὶ ἐπέτραι καὶ πηγαὶ δότε τὴν χάριν; καὶ πῶς οἰκηαῖς φωναῖς ταύταις ἐπέτελεύτησεν. - - παραπλήσιοι δὲ τάτοι καὶ οἱ παρὰ τῶν ἰσοῦν ἀθρόως πιεζόμενοι. - - πάντα ἐν ῥοπῇ καὶ οὐ ὀξείᾳ ζήλειται, πὶ σκευῆ, τὸ ὕδωρ, ὁ ἱερεὺς, ὁ λόγος ὁ πρὸς τὴν χάριν προσευρεπίξαν.

(q) Tertull. contr. Prax. c. XXVI.

(r) Basil. de spirit. S. c. XXVII. τὸ δὲ τρὶς βαπτίζεσθαι πὶ ἀνδρωπον, πέθεν; *Ter immergi* hominem, vnde ex scriptura haultum?

(s) Hieron. adu. Lucifer. c. IV. Multa alia, quæ per traditionem in ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis vsurpauerunt, velut *in lauacro ter eripit mergitare* &c.

(t) Dionys. de hierarch. eccles. c. II. p. 214. Ὁ ἱεράρχης ἀναθεν ἐσπῆκός; ἀναβοσάντων πάλι ἐπὶ τῷ ἱεράρχῃ κατὰ τὸ ὕδωρ τὸ ὄνομα τῷ τελευμένῃ τῶν ἱερέων, τρὶς ἄντιν ὁ ἱεράρχης βαπτίζει, ταῖς τρισὶ τῷ τελευμένῃ καταδύσει καὶ ἀναδύσει τὴν τρισὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβοήσας ἑώσασιν. Pontifex superne adslans, vbi sacerdotes secundum aquas, versus pontificem initiandi nomen proclamauerunt, *ter cum immerfit, sub ternam istam immersionem atque emersionem* tres diuinæ beatitudinis personas inuocando.

ad distinctam cuiusque personæ in sacrosancta TRINITATE mentionem. AMBROSIVS [u] hunc ritum omnium accuratissime describit; *Interrogatus es, inquit, Credis in Deum, patrem omnipotentem? Dixisti, Credo, & mergisti, hoc est, sepultus es. Iterum interrogatus es, Credis in dominum nostrum Iesum Christum? Dixisti, Credo, & mergisti. Ideo & Christo es confepultus. Qui enim Christo confepelitur, cum Christo resurgit. Tertio interrogatus es: Credis & in spiritum sanctum? Dixisti, Credo. Tertio mergisti, ut multiplicem lapsum superioris ætatis absolueret trina confessio. Duæ plerumque rationes pro hac praxi adferuntur. Prima quidem, ut triduanam CHRISTI sepulturam & resurrectionem post triduum repræsentet. In aqua, inquit GREGORIVS NYSSENVS [w], sicut feruenter in terra, nos abscondimus, idque quum ter simul fecimus, triduo peractam nobis resurrectionis gratiam effingimus. Similem in modum CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS & auctor questionum in scripturam sacram sub nomine ATHANASII. Quorum ille [x], *Confessi estis, inquit, salutarem confessionem, & mergi ter in aqua rursus emeristis: atque ita per hoc symbolum triduanam Christi significasti sepulturam. Hic autem [y] ait: Quod infantem ter in piscinam immergimus, & ter educimus, id mortem CHRISTI, & post triduum resurrectionem significat. Ita quoque LEO [z] episcopus Romanus inter Latinos; Sepulturam triduanam imitatur trina demersio, & ab aquis eluatio resurgentis ad instar est de sepulchro. Altera ratio erat, ut professionem fidei in sanctam TRINITATEM, cuius in nomine baptizabantur, repræsentaret. AVGVSTINVS [a] utramque rationem coniungit. Postquam, inquit, vos credere promissistis, tertio capita vestra in sacro fonte demergimus. Qui ordo baptismatis duplici mysterii significatione celebratur. Recte enim tertio mergi**

(u) Ambros. de sacram. lib. II. c. VII.

(w) Nyssen, de baptis. Christi, tom. III. p. 32. b. Ἐπιπλωτῶς ἐγκρύπτομεν, ὡς ὁ πατήρ τῆ γῆ, καὶ τρίτον τὸ το ποιήσωτες, τὴν τρίμερον ἰωταῖς τῆς ἀνάστασεως χάριν ἐξεικονίζομεν.

(x) Cyrill. catech. mystagog. II. n. 4. ἀμελογήσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, καὶ κατέδυτε τρίτον εἰς τὴν ὕδρα, καὶ πάλιν ἀνέδυτε καὶ οὐταῦθα διὰ συμβόλου τὴν τρίμερον τῆ ζωῆς ἀντιτύπον παρῶν.

(y) Athan. de parabol. script. quæst. XCIV. (al. XCH. tom. II. p. 327. edit. Paris. MDCCXCVIII.) Τὸ καταδύσαι τὸ παιδίον εἰς τὴν κοιλίαν τῆς τρίτον, καὶ ἀναδύσαι, τὸ το δολοῦ τὴν θάνατον καὶ τὴν τρίμερον ἀνάστασιν τῆ ζωῆς.

(z) Leo epist. IV. ad episc. Siculos c. III.

(a) Augullin. homil. III. ap. Gratian. de consecrat. distinct. IV. c. LXXVIII.

estis, qui accepistis baptismum in nomine sanctæ TRINITATIS. Recte tertio mersi estis, qui accepistis baptismum in nomine Iesu Christi, qui die tertia resurrexit a mortuis. Illa enim tertio repetita demersio typum dominicæ exprimit sepulture; per quam Christo consecuti estis in baptismo, & cum Christo resurrexistis in fide: ut peccatis abluati in sanctitate virtutum Christum imitando vivatis. HIERONYMVS [b] hanc cærimoniam tam vnitatis, quam trinitatis symbolum facit, quando ait: Ter mergimur, ut trinitatis unum appareat sacramentum, & non baptizamur in nominibus patris, & filii, & spiritus sancti, sed in uno nomine, quod intelligitur Deus. - Potest & unum baptismum ita dici, quod licet ter baptizetis propter mysterium trinitatis, tamen unum baptismum reputetur.

§. VII.

Origo huius consuetudinis.

DE huius consuetudinis origine inter antiquos scriptores non conuenit. Alii ex apostolica eam deducunt traditione; alii ex prima baptismi per seruatorem facta institutione, alii pro indifferente circumstantia siue cærimonia habent, quæ sine ullo sacramenti ipsius detrimento, vel diuinæ constitutionis violatione, adhiberi possit, vel prætermitti. TERTULLIANVS [c], BASILIUS [d] & HIERONYMVS [e] inter eas ecclesiæ consuetudines referunt, quas ex traditione apostolica se acce-

(b) Hieron. lib. II. in Ephes. IV. p. 222.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Quæramus, an & traditio non scripta non debeat recipi? Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum obseruationem, quas sine vilius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique ut a baptismate ingrediar, Aquam adituri ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur, nos renuntiare diabolo, & pompæ & angelis eius. Dehinc *ter mergitamus*, amplius aliquid respondentis, quam dominus in euangelio determinauit.

(d) Basil. de spirit. S. c. XXVII. Vid. supr. sub lit. (r) pag. 337.

(e) Hieronym. contr. Lucifer. c. IV. Vid. lit. (s) supr. pag. 337.

It. Sozom. lib. VI. c. XXVI. φασὶ δὲ πῆες, πᾶσι τῶσι Εὐνομίονι τελευτῶσαι εἰσρηγῆσαι, ἐν μιᾷ καταδύσει χροῖαν ἵπιτελῆν τῆν θείαν βάπτισιν, καὶ παραχαράξαι τὴν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων εἶσιπ νῦν ἐν πᾶσι φυλαττειμένη, παράδοσιν. Aiunt porro, hunc Eunomium primum omnium ausum esse adferere, quod sacrum baptismum *unica mersione* peragendum sit: & *apostolicam traditionem*, quæ etiamnum ubique seruatur, corrupisse.

pisse existimant. CHRYSOSTOMVS id potius partem primæ institutionis facere videtur. Ait enim [f], Christum sub trina corporis immersione vnum baptisma discipulis suis tradidisse, dicentem : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti.* Et THEODORETVS [g] eandem fouit opinionem : De Eunomii enim hæresibus loquens, *Idem, inquit, sancti etiam baptismatis legem, olim a DOMINO ET APOSTOLIS TRADITAM euerit, & contrarium aperte sanxit, non oportere dicens, ter illum immergi, qui baptizatur, nec inuocare TRINITATEM, sed semel baptizare in Christi mortem.* PELAGIUS papa Romanus de aliis quibusdam sui temporis idem narrat. *Multi sunt [b], qui in nomine solummodo CHRISTI vna etiam merfione se adferunt baptizare. Euangelicum vero præceptum, ipso Deo & domino salvatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet, in nomine TRINITATIS, trina etiam merfione sanctum baptisma unicuique tribuere, dicente domino discipulis suis, Ite, baptizate, omnes gentes in nomine patris, filii & spiritus sancti.* Atque hoc adeo diuinæ obligationis esse ab auctore canonum apostolicorum [i] creditur, vt si quis episcopus aut presbyter non tres merfiones vnus initiationis seu baptismi fecerit, sed vnã merfionem, quæ detur in mortem domini, eum munere suo exui iubeat ; quia CHRISTVS non dixerit ; *In mortem meam baptizate :* sed ; *Euntes docete omnes gentes ; baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti.* Planum est, quod omnes isti scriptores hanc necessariam institutionis seruatoris nostri circumstantiam esse crediderint. Et Eunomiani, qui primi eam reiecerunt, a THEODORETO & SOZOMENO

(f) Chrysol. homil. de fide tom. VII. p. 290. edit. Saul. Ἐν ἰσοῖ καταδύσει τὸ σῶμα ἐν βάπτισμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, κ. τ. λ.

(g) Theodoret. hæret. fabul. lib. IV. c. III. p. 236. ὡς τὸν καὶ τὸ ἅγιον βαπτίσματος ἀντίρροπον τὸν ἀνάκατον παρὰ τῶν κυρίων καὶ ἀποστόλων παραδοθέντα θεσμόν, καὶ ἀπὸς ἀντεπιμαρτυρίας, μὴ χρῆσθαι λέγων ἰσοῖ καταδύειν τὸν βαπτίζομενον, μὴ δὲ ποιεῖσθαι τὴν τῆς τριάδος ἐπίκλησιν· ἀλλ' ἀπαξ βαπτίζειν εἰς τὸν θάνατον τοῦ χριστοῦ.

(h) Pelag. epist. ad Gaudent. ap. Gratianum d. d. nec. IV. c. LXXXI.

(i) Can. ap. toltol. c. XI IX. al. L. Ἐξ ἡς ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μνήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ ἐν βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου διδόμενον, καταραζέσθαι· ἔ γάρ εἶπεν ὁ κυριος, εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίζετε· ἀλλὰ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

damnantur, vt qui nouam baptismi legem, non tantum vniuersali praxi, sed vniuersali etiam regulæ & traditioni ecclesiæ contrariam, fecerint.

§. VIII.

Quo primum tempore ecclesia mutationem quamdam hac in re fieri permiserit.

VERVM TAMEN sæculis posterioribus in ecclesiis *Hispanicis* res quædam interuenit, quæ huic baptizandi consuetudini aliquam mutationem attulit. *Ariani* enim in *Hispania*, quum non de secta essent *Eunomianorum*, multis annis per trinam immersionem baptismum dare perrexerunt: sed vero hac cærimonia in peruersum finem abutebantur, vt errori ipsorum, quo filii & spiritus sancti naturam ac essentiam a patre diuersam esse statuebant, patrocigaretur. Trinam enim immersionem adhibebant ad denotandum differentiam aliquam, siue gradus diuinitatis in tribus diuinis personis. Cui peruersæ doctrinæ vt sese opponerent, nec cum illis in vlla consuetudine, quæ eam iuuare quodammodo posset, congruere viderentur, catholici quidam trina immersione, tamquam *Arianismum* sapiente, relicta singularem immersionem in eorum oppositionem adsumebant. Verum hoc ad materiam scandali ac schismatis inter ipsos catholicos præbendum facere videbatur. Vnde *Gregorii Magni* tempore *Leander*, episcopus *Hispalensis*, datis ad istum litteris sententiam suam cum hac in re rogabat. Cui ille in hunc modum respondebat: *De trina [k] mersione baptismatis, nil responderi verius potest, quam quod ipsi sensistis: quod in vna fide nihil afficit sanctæ ecclesiæ consuetudo diuersa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulture sacramenta signamus, vt dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimitur. Quod si quis forte etiam pro summa trinitatis ueneratione estimet fieri, neque ad hoc aliquid obstitit, baptizando semel in aquis mergere: quia dum in tribus personis vna substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in baptismate in aquam v. l. ter, vel semel immergere, quando & in tribus mersionibus personarum trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Sed quia nunc huc vsque ab hæreticis infans in baptismate tertio mergebatur, sciendum, quod vos esse non censeo: ne dum mersiones enumerant, di-*

(k) Gregor. lib. I. epist. XLI. ad Leandr. (tom. V. concil. p. 1054.)

vinitatem diuidant: dumque quod faciebant, faciunt, se morem nostrum vicisse glorientur. Verum enim vero hæc GREGORII sententia non omnibus in ecclesia Hispanica probabatur: nam multi adhuc antiquæ baptizandi rationi per trinam immersionem inhærebant, hunc metum consensionis cum Arianis nihil morati. Vnde aliquanto post, circa ann. DCXXXIII. concilium Toletanum quartum, quod erat generale concilium vniuersæ Hispaniæ, ad hanc materiam determinandam, pacemque ecclesiæ firmandam aliud decretum facere necesse habebat. Quum enim sacerdotes alii trinam, alii simplam immersionem facerent, schisma [l] oriebatur, scindebaturque fidei vnitas. Partes enim controuertentes rem tantopere vrgebant, vt eos, qui modo a suo ipsorum diuerso baptizati fuerant, non baptizatos esse contenderent. Cui malo vt mederentur istius concilii patres, GREGORII papæ sententiam primum repetebant, & hoc factò statim suam ita declarabant sententiam: *Quapropter, quia de vtroque sacramento, quod fit in sancto baptismo, a tanto viro reddita est ratio, quod vtrumque rectum, vtrumque irreprehensibile in sancta Dei ecclesia habeatur, propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis vsus, simplam teneamus baptismi immersionem; ne videantur apud nos, qui tertio mergunt, hæreticorum probare adsertionem, dum sequuntur & morem. Et ne forte cuiquam sit dubium huius simpli mysterium sacramenti, videat in eo mortem & resurrectionem Christi significari: nam in aquis immersio, quasi in infernum descensio est; & rursus ab aquis emerflo, resurrectio est. Item videat in eo vnitatem diuinitatis, & trinitatem personarum ostendi: vnitatem, dum semel immergimus; trinitatem, dum nomine patris, & filii, & spiritus sancti baptizamus.* Viri quidam eruditi [m] hoc concilium reprehendunt, quod hanc antiquam consuetudinem ter immergendi ex tam leui causa, quia Ariani

(l) Concil. Tolet. IV. c. V. (ibid. pag. 1706.)

(m) Strabo de offic. eccles. c. XXVI. (bibl. patr. tom. XV. p. 196. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Quæ singularis immersio, quamuis tum ita Hispanis complacuit, dicentibus, trinam immersionem ideo vitandam, quia hæretici quidam dissimiles in trinitate substantias dogmatizare ausi sunt, ad consubstantialitatem sanctæ trinitatis negandam: tamen antiquior vsus præualuit & ratio supra dicta. Si enim omnia deserimus, quæ hæretici in suam peruersitatem traxerunt; nihil nobis restabit: quum illi in ipso Deo errantes, omnia, quæ ad eius cultum pertinere visa sunt, suis erroribus quasi propria applicarint.

ea vti sint, mutarint. Hæc enim ratio si valeat, contra simplicam quoque immersionem eam valituram dicunt, quod *Eunomiani*, vilior *Arianorum* secta, primi huius consuetudinis inventores fuerint. Adeoque exceptio, ab hoc concilio *Hispanico* sæculo septimo facta, antiquiori & vniuersali ecclesiæ vsui fraudi esse non potest, qui, obseruante STRABONE, post hoc concilium præualuit; *Quid? quod hodie*, si vera narrat VOSSIVS [2], *trina immersio vbique obtinet ternarum, vt omnino consuetudo ista mutari non possit sine temerario nouitatis studio & scandalo infirmorum.*

ATQUE ita diuersas circumstantiâs ac cærimonias paucis nostra percurrit dissertatio, quæ baptisimati adiunctæ fuerunt eatenus, vt completum sacramentum & instrumentum salutis omnibus digne illud recipientibus fieret, si sine vltiore consummatione diem obirent suum, vti nonnullis vsu veniebat, quibus baptismus vel agrotantibus, vel in loco ab ecclesia matrice dissito commorantibus, cum minus solemnibus ritibus tributus fuerat; in quo vtroque casu sacramenti substantiam, non autem omnes cærimonias, in eius administratione adhiberi iussas, habebant. Participes corporis *CHRISTI* fieri, & carnem eius manducare, ac sanguine eius lauari, (quod erat fide illum bibere) credebantur in baptisimo non minus, quam in eucharistia. Et si conualuissent, protinus ad symbola corporis & sanguinis *CHRISTI* in eucharistia admittebantur. Erant autem aliæ quædam cærimoniæ baptismum consequentes, quasi ad perficiendam eius solemnitatem; quarum nonnullæ introductionis & præparationis ad eucharistiam explebant vicem, vti secunda vnctio baptismum comitata, quam nos vulgo *impositionem manuum* vel *confirmationem* vocamus. Quam, quum distinctius de ea agi necesse sit, cum residuis baptismi cærimoniis sequentis libri volumus esse argumentum.

(2) Voss. de baptisimo disp. II. thes. IV. p. 46.

LIBER DVODECIMVS
 DE CONFIRMATIONE, ALIIS-
 QVE CAERIMONIIS BAPTISMVM CON-
 SEQVVTIS, ANTEQVAM HOMINES
 EVCHARISTIAE PARTICIPES REDDE-
 RENTVR.

CAPVT PRIMVM
 DE TEMPORE, QVO, ET DE HOMINIBVS,
 QVIBVS CONFIRMATIO TRIBVTA FVERIT.

§. I.

*Confirmatio antiquis temporibus statim post baptismum data,
 si episcopus praesto esset.*

HOMINES simul atque ex aqua adscendis-
 sent, si episcopus esset in re praesenti, statim ei si-
 stebantur, vt benedictionem suam reciperent, quae
 solemnis erat pro descensione spiritus sancti in ba-
 ptizatum precatio. Et huic precatio[n]i secundae alicuius vnctio-
 nis, & impositionis manuum ac signi crucis caerimonia iungi
 solebat. Vnde vniuersa actio saepenumero *χρίσμα*, *unctio*,
χειροθεσία, *manuum impositio*, & *σφραγίς*, *signaculum domini* nun-
 cupabatur, quae nomina inter antiquos notiora erant, quam
 nomen *confirmationis*. Per has autem appellationes vniuersas
 rem eandem intelligebant, nimirum episcopi precationem pro
 spiritus sancti in recens baptizatum descensione. Haec semper
 vna cum baptismo perficiebatur, si episcopus, qui ordinarius
 eius minister erat, in actione interesset. Sin autem abesset, vt
 fieri plerumque solebat in ecclesiis, aliquo interuallo ab eccle-
 sia matrice distitis, vel si qui adhibita celeritate baptizati es-
 sent aegrotantes, confirmatio prorogabatur, vsque dum epi-
 scopus visendi eos haberet opportunitatem. Hoc ex HIERO-
 NYMO [a] videre est, qui, *Non abnuo*, inquit, *haec esse ecclesiarum*

[a] Hieron. contr. Lucifer. c. IV. Vid. concil. Illiberit. c. LXXVII. vbi haec le-
consue-

consuetudinem, ut ad eos, qui longe in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati sunt, episcopus ad inuocationem sancti spiritus manum impositurus excurret. Accidit autem non raro, obseruante eodem auctore, ut in villulis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros aut diaconos baptizati, ante dormirent, quam ab episcopis inuiserentur. Cui incommoditati, ut anteuerteret ecclesia, per canones in quibusdam locis, episcopi vniuersas dioceses per singulos annos visitare obligati erant; quæ, si ita spatiosæ erant, ut fieri hoc non posset, dioceses diuidendæ, & imminuendæ erant, quemadmodum in quodam concilio Hispanico [b] decretum & factum legimus. Quod si vero homines præsentem episcopo baptizati essent, nulla interiecta mora extemplo per manus impositionem & sanctam vñtionem confirmabantur. TERTULLIANVS [c] diserte hoc adfirmat; *Egressi, inquit, de lauacro perungimur benedicta vñtione. Et, Dehinc manus imponitur, per benedictionem a luocans & imitans spiritum sanctum.* Atque ita CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS rem repræsentat, quando cum neophytis suis loquens dicit [d]: *Christus quum in flumine Iordane lauisset corpus, in quo diuinitus habitabat, aquis tradidit, adscenditque ex illis, & spiritus sanctus substantialiter super eum descendit, requiescens super sui similem. Et vobis, postquam ex aquis sacri lauacri adscendistis, datum est chrisma, quod imaginem gerit illius, quo vñctus est Christus: hoc autem est spiritus sanctus.* Similiter auctor constitutionum baptisimi

guntur: Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo, vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debet.

(b) Concil. Lucens. (tom. V. concil. p. 874.) Cupio, sanctissimi patres, ut prouida vtilitate decernatis, in prouincia regni nostri, quia in tota Gallaciæ regione spatiosæ satis dioceses a primis episcopis tenentur; ita ut aliquantæ ecclesiæ per singulos annos vix possint a suo episcopo visitari; insuper tantæ prouinciæ vnus tantummodo metropolitanus episcopus est, & de extremis quibusque parochiis longum est singulis annis ad concilium conuenire.

(c) Tertull. de bapt. c. VII. & VIII.

(d) Cyrill. catech. mystag. III. n. 1. καὶ κἀν τῷ ἕνθ' Ἰορδάνῃ λαοῦ ποταμῷ, καὶ τῶν φώτων τῆς θεότητος μεταδὸς τῆς ἰδίας ἀίθρας ἐκ τῶν καὶ πνευμάτων ἁγίων ἐπιφάνειας αὐτῷ ἐγένετο τὸ ὁμοίω ἰσχυροῦς ἡ ὁμοίω καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβηκοῦσιν δὲ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ταύτων εἶδθη χρῆμα, τὸ αἰτίουπον, ὃ ἐχρίθη χρῆσός τῶτο δὲ ἐστὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

describens carimonias, sacerdotem [e], simul atque baptizauerit quempiam, linere eum vnguento iubet, eique manus imponere, & precationem recitare, quam ibi præscribit. Sic in vita BASILII [f] relatum legimus, quemadmodum *Maximinus* episcopus, qui ipsum & *Eubulum* quemdam simul baptizauit, statim eos albis vestibus vestierit, & vnctis sancto chrismate tradiderit communionem. Idem illud in descriptione carimoniarum baptismi obseruari potest, quam auctor sub nomine DIONYSII [g], AMBROSIVS, OPTATVS, PACIANVS & reliqui antiqui scriptores omnes memoriae prodiderunt, qui temporis, quo confirmatio administrari consueverit, aliquam fecerunt mentionem.

(e) Confit. apol. lib. VII. c. XI. III. XLIV. μετὰ τὸ το βαπτίτας αὐτὸν, χριστάτω μύ-
ρρον ἐπιλέγων κ. τ. λ.

(f) Amphiloeh. vit. Basil. c. V. Baptizauit Maximinus episcopus Basilium & Eubulum & vestiuit albis, atque vngens eos sancto chrismate, tradidit eis communionem.

(g) Dionys. de hierarch. eccles. c. II. p. 30. Ἐξῆς δὲ φωνηθεὶς ἰδὼν τὰς ἐπιβάλλουσι τῷ τελευτῶν - - Ἡ δὲ τῷ αὐτοῦ τελευτῶν χριστὸς ἐνὸς ποιεῖ τὸν τετελεσμένον - - ἐν τῷ τῆς δὲ πάλιν ὁ ἱεράρχης ἐπὶ τῆν ἱερωπύτην ἰνχαριστίαν ἀλλῆ σὺν τετελεσμένοι, καὶ τῆς τῶν τελεστικῶν μυστηρίων αὐτῷ μεταδίδωσι κοινῶς. Candidis deinde vestimentis induunt initiatum. - Denique vnguenti illa consummans vnctio eum, qui initiatur, odoris suauitate perfundit. - Demum omnibus perceptis eum, qui initiatus est, ad sanctissimam eucharistiam vocat & mysteriorum perficiendi vim habentium communionem illi tradit.

Ambros. de sacram. lib. III. c. II. Sequitur spiritale signaculum, quod audistis hodie legi, quia post fontem superest, vt perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis spiritus sanctus infunditur. Post hæc quid sequitur? Venire habes ad altare, cetera.

Optat. lib. IV. p. 81. (p. 94. edit. Paris. MDCLXXIX.) Descendit (Christus) in aquam, non quia erat, quod in Deo mundaretur, sed venturum oleum aqua debuit antecedere, ad mylleria initianda & ordinanda & implenda baptismatis: lotus quem in Ioannis manibus haberetur, sequutus est ordo mylleriorum & compleuit pater, quod rogauerat filius & quod nuntiauerat spiritus sanctus, apertum est caelum Deo patre vngente, spirituale oleum statim in imagine columbæ descendit. & insedit capiti eius & perfudit eum, vnde cæpit dici Christus, quando vnctus est a Deo patre: cui ne manus impolitio defuisse videretur, vox audita est Dei de nube dicentis: *Hic est filius meus, de quo bene sensi, hunc audite.*

Pacian. serm. de bapt. bibl. patr. tom. III. p. 77. (tom. IV. p. 318. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Hæc compleri alias nequeunt, nisi lauacri, & chrismanis, & antistitis sacramento. Lauacro enim peccata purgantur, chrismate sanctus spiritus superfunditur, vtraque verò ista, manu & ore antistitis impetrantur; atque ita totus homo renascitur & immouatur in Christo.

§. II.

Et hæc quidem infantibus æque ac adultis. Id quod demonstratur, primo E perspicuis quibusdam testimoniis.

NRQVE vero res ita se habuit ratione duntaxat adultorum, sed etiam ratione infantium, qui antiquis temporibus, per manuum impositionem & sanctum chrisma seu vñctionem confirmabantur, simul atque baptizati erant. Id quod multis fortassis paradoxon videbitur, qui non retro longius quam ad recentiorum sæculorum respiciunt consuetudinem. Verum id firmissime demonstrari duobus modis potest. Primum quidem ex perspicuis veterum testimoniis; id ita fuisse declarantibus, & deinde ex nota illa ecclesiæ consuetudine dandi infantibus eucharistiam, quæ confirmationem communiter supponit. Quod primum ad testimonia attinet veterum, nihil esse potest clarius his GENNADII [b] verbis: *Si parvuli sunt vel hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis, qui eos offerunt, iuxta morem baptizandi: Et sic manus impositione & chrismate communiti, eucharistiæ mysteriis admittantur.* Similiter INNOCENTIUS pontifex in decreto quodam [i] suo: *De consignandis infantibus, inquit, manifestum est, non ab alio, quam ab episcopo fieri licere.* Et inter canones conciliorum Græcorum, quos collegit, & in latinum sermonem transtulit MARTINVS [k], episcopus Bracarenensis in Hispania, quidam habetur in hanc sententiam: *Presbyter presente episcopo non signet infantes, nisi forte ab episcopo fuerit illi præceptum.* Hic mos per plura sæcula in ecclesia perseveravit. GREGORIO enim pontifici Romano cum in *sacramentario*, tum in *epistolis* [l] memoratur, & post ipsum omnibus sæculi octavi ac noni scriptoribus. ALCVINVS, qui de *officiis ecclesiæ Caroli magni imperatoris* ætate scripsit, loquens de baptismo infantium, ait [m]:

[b] Gennad. de dogmat. eccles. c. LII. (apud August. tom. III. opp. p. 204. c. d. edit. Basil. MDLXIX.)

[i] Innocent. epist. l. c. III. (tom. II. concil. p. 1246.)

[k] Martin. Bracar. collect. can. cap. LII.

[l] Gregor. lib. III. c. IX. (tom. V. concil. p. 1142. b.) Presbyteri baptizatos infantes signare non presumant; sed presbyteri baptizatos vngant in pectore, vt episcopi postmodum vngere debeant in fronte.

[m] Alcuin. de offic. cap. de sabbatho paschæ bibl. patr. tom. X. p. 259. ed. Paris. MDCLIV.

Postea uestiatur infans uestimentis suis. Si vero episcopus adest, statim confirmari eum oportet chrismate, & postea communicare; & si episcopus deest, communicetur a presbytero. Idem in ordine Romano, libro circa eandem tempestatem scripto, & pro liturgia vsurpato habetur: Pontifex, eleuata & imposita manu super capita omnium [u], dat orationem super eos cum inuocatione septiformis gratie spiritus sancti. Et tincto pollice in chrismate faciat crucem in frontibus singulorum, ita dicendo: Confirmo te in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. BALVZIVS in notis suis in Rheginonem [o] duos antiquos codices manuscriptos pontificales ex saculo nono exhibet, in quo ordo hic confirmandi infantes continuatur. In eorum enim altero sic legitur: Statim autem confirmetur infans & communicetur ab episcopo, ita dicente, Corpus & sanguis domini. In altero autem ita: Si episcopus adest, statim confirmari eum oportet chrismate & postea communicari. Quibus ille epistolam quamdam addit IESSE, episcopi Ambianensis, in qua ordo baptismi describitur & regula episcopo datur huiusmodi [p]: Post trinam immersionem episcopus puerum chrismate confirmet in fronte, nouissime autem corpore & sanguine Christi confirmetur, seu communicetur, et Christi membrum esse possit. Hæc testimonia adeo plana sunt & certa, ut viri eruditi, qui tam ex pontificiis, quam protestantibus, hanc materiam considerauerunt, omnes in hoc consentiant, quod hæc antiqua & vniuersalis ecclesiæ praxis fuerit, ut simul ac infantes baptizati essent, extemplo confirmarentur. Ita enim non tantum BALVZIVM, sed PETRVM quoque DE MARCA [q], HYGONEM MENARDVM [r], MALDONATVM [s], ESTI-

(u) Ordo Roman. cap. de bapt. bibl. patr. tom. X. p. 63. edit. cit.

(o) Baluz. not. in Rheginon. lib. I. c. LXIX.

(p) Iesse Ambianens. ep. de ordine baptism. ap. Baluz. ibid.

(q) Marc. not. ad concil. Claramont. p. 312. edit. Paris. (Not. In edit. Francof. MDCCVIII. quæ una mihi ad manus est, locum diu quaesitum non inueni.)

(r) Menard. not. ad libr. sacram. p. 144. (p. 357. a. edit. Paris. MDCCV.) Nec soli adulti, sed etiam ipsi infantes simul cum baptismo sumebant eucharisticæ sacramentum, cetera vid. ibid. d.

(s) Maldonat. de confirmat. quæst. II. p. 115. edit. Lugdun. MDCXIV. Quando confirmari debeant baptizati, ea in re laudabilior consuetudo est ecclesiæ hodiernæ, quam veteris, Nam in ecclesia veteri statim post baptismum confirmationis & eucharistiæ dabantur, etiam infantibus: Nunc autem merito expectatur illud tempus, quo tempore possint baptizati confiteri fidem suam.

VM [r], GALENVM [u] inter pontificios, & TAYLORIVM [x] & DAL-
 LAEVVM [y] inter protestantes, prorsus consentientes depre-
 hendi. Sunt quoque, qui hanc consuetudinem inter *Græcos* in
 hodiernum vsque diem [z] obtinere adfirmant. Prioribus istis
 testimoniis testimonium AVGVSTINI addere lector eruditus
 potest, qui de hac praxi, vt ab se ipso obseruata, testatur.
*Quando imposuimus, inquit, manum [a] istis infantibus, attendit
 unusquisque vestrum, virum linguis loquerentur? Et quum videret eos
 linguis non loqui, ita perverso corde aliquis vestrum fuit, vt diceret:
 Non acceperunt isti spiritum sanctum; nam si accepissent, linguis loque-
 rentur, quemadmodum tunc factum est.*

§. III.

Et secundo, *Ex consuetudine dandi infantibus eucharistiam per
 plura sæcula obseruata.*

HÆC res si adhuc alia indigeat probatione, cognitam il-
 lam veteris ecclesiæ consuetudinem dandi infantibus euchi-

(r) Estius sentent. lib. IV. distinct. VII. n. XXIII. p. 101.

(u) Galen. catech. apud Dall. de confirmat. p. 21. Debet hoc sacramentum etiam
 pueris, infantibusque conferri; de quibus pessime merentur, qui in septi-
 mum vel decimum annum differunt. Quum enim ea vis, quam diximus,
 exferat sese in eos omnes, qui non obturent riuos fluentis gratiæ; profecto
 iis omnibus chrismatibus infantes spoliatur, tantumque celestis gloriæ detra-
 hit, quibus hunc properata morte præreptis noluit hoc dari sacramentum,
 quantum beneficiorum Christi per hoc labrum eis communicari vetuit.

(x) Taylor's *worthy communicant*, chap. 3. sect. 2. p. 209.

(y) Dall. de confirmat. lib. III. c. XIII. p. 386. Apud istos veteres episcopus cu-
 iuscumque baptismo aderat, eum extempore manus impositione & chri-
 smate confirmabat; quo fiebat, vt plurimi in singulis parocciis confirmati-
 onem cum baptismo simul & semel acciperent. Solemne enim erat & a-
 dultos catechumenos, & paruulos etiam fidelium liberos (nisi imminentis
 a morbo mortis necessitas aliter fieri cogeret) omnes duobus tantum anni
 temporibus baptizari, paschate & pentecoste. Quod in episcopali ecclesia,
 nisi præsentem episcopo, non fiebat. Quum ergo quos baptizari fas erat, ii
 illuc ex ciuitate pene omnes concurrerent, plurimi, quod dixi, vna eum
 baptismo chrismatibus confirmationem accipiebant. Qui vero in remotiori-
 bus parocciæ ecclesiis, puta in vicis, & castellis & pagis, a presbyteris solis
 baptizati & chrismati erant; ii quam primum ab episcopo confirmabantur,
 vel ad ipsos ea de causa excurrente, vel certe ad eum ipsi venientes, aut
 si paruuli essent, delati.

(z) Pet. du Moulin's *Buckler of Faith* p. 381.

(a) Aug. tract. VI. in Io. III. tom. IX. p. 274. (p. 621. edit. Basil. MDLXIX.)

stiam, per plura sæcula in ecclesiam continuatam, vrgere possumus. Crebra eius mentio in CYPRIANO, AVGVSTINO, INNOCENTIO & GENNADIO, scriptoribus a tertio ad quintum vsque sæculum, habetur. MALDONATVS hunc morem in ecclesia per sex sæcula obtinuisse fatetur. Et ex modo adlatis testimoniis nonnulla probant, quod per tria amplius sæcula durauerit, & communis ecclesiæ praxis vltra *Caroli Magni* ætatem fuerit. Iam vero omnibus notum & perspectum est, quod in communi rerum cursu confirmatio eucharistiam semper sit antegressa, nisi specialis quædam causa fuerit, (vt in baptismo clinicorum, vel, absente episcopo, interdum vsu veniebat) quamobrem hanc præmitti oportuerit. Nam in his duobus casibus eucharistia sæpe ante confirmationem dabatur, vt hodie fit in amplis diocesibus nostris, vbi episcopus ad confirmationem ante communionem tribuendam in locis distitis non semper illico præsens esse potest. In ceteris vero casibus omnibus vsitati moris erat, vt confirmatio ad eucharistiæ vsum intromitteret. Adeoque, quum ipsam communionem infantibus datam esse constet, idque statim post eorum baptismum; pronum est inde colligere, si vel nullum aliud testimonium suppeteret, quod confirmatio infantibus vna cum baptismo data sit, quia hic ritus secundum omnes regulas & consuetudines ecclesiæ communionem antecessit, in eamque introduxit.

§. IV.

Vnde confirmatio haud proprium sacramentum, a baptismo distinctum, credita fuisse intelligitur.

OBSERVATIO ista ad intelligendum difficilia quædam veterum loca nobis proderit, nec non ad respondendum obiectioni, quam scriptores *Romanenses* inde faciunt, quasi confirmatio proprium sit sacramentum, a baptisate distinctum. Veteres quidem, fateor, sacramenti nomen ei interdum tribuunt, baptismum ac confirmationem duo vocantes sacramenta. Enimvero planum est, quod vocabulum sacramenti latiore sensu pro sacra quauis carimonia, ritu, vel mysterio ad baptismum pertinente, accipiant. Quo sensu duo sacramenta, siue præcipuas carimonia mysticas, in baptismo esse credunt, nimirum immersionem in aqua, & sancti chrisimatis vnditionem, de qua vtraque loquuntur tanquam de sacramentis, siue carimoniis

ad

ad baptismum spectantibus. Ita in concilio *Carthaginensi* sub *Cypriano Nemesiano Thubunensis* ait: *Male sibi quidam interpretantur, ut dicant, quod per manus impositionem spiritum sanctum accipiant, & sic recipiantur: Quum manifestum sit VTROQUE SACRAMENTO [b] debere eos renasci in ecclesia catholica; hoc est, sacra lauatione non minus, quam manuum impositione, quam vtramque sacramenta, hoc est, sacros ritus eiusdem sacramenti regenerationis facit. Eodem sensu CYPRIANVS ipse Parum est, inquit, eis manuum imponere ad accipiendum spiritum sanctum, nisi & accipiant ecclesie baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari, & esse filii Dei possunt, si SACRAMENTO [c] VTROQUE nascantur, quum scriptum sit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quæ verba perspicue ostendunt, quod per duo sacramenta nihil intelligat amplius, quam duas principes cærimonias ad completum & perfectum baptismum requisitas, quia homines vtroque sacramento renasci dicit. Similiter OPTATVS [d] manuum impositionem & vñtionem partes duntaxat & cærimonias baptismum perficientes facit. De baptismo enim CHRISTI loquens, Descendit in aquam, inquit, non quia erat, quod in Deo mundaretur, sed venturum oleum aqua debuit antecedere; ad mysteria initianda & ordinanda & implenda baptismatis. Lotus quum in Ioannis manibus haberetur, secutus est ordo mysteriis, & compleuit pater, quod rogauerat filius, & quod nuntiauerat spiritus sanctus, apertum est celum, Deo patre vngente, spirituale oleum statim in imagine columbe descendit, & insedit capiti eius & persudit eum, vnde cepit dici CHRISTVS, quando vñctus est a Deo patre. Cui ne manus impositio defuisse videatur, vox audita est Dei de nube dicentis: Hic est filius meus, de quo bene sensi, hunc audite. Heic ordinem, partes & mysteria baptismi ad similitudinem baptismi Christi se describere, profiteretur OPTATVS. In vtroque horum tria sacramenta siue præcipua mysteria statuit, lauationem, vñtionem & manuum impositionem; quæ proprie non tria sunt sacramenta, sed tres partes siue ritus vnius eiusdemque sacramenti baptismatis, quæ, secundum OPTATVM, ordinata & adumbrata ac impleta in ba-*

(b) Concil. Carthag. ap. Cyprian. n. V. p. 231. (p. 119. edit. Fell. Amstel. MDCC.)

(c) Cypr. ep. LXXII. ad Stephan. p. 196. (p. 305. edit. Amstel. cit.)

(d) Optat. lib. IV. p. 81. Par. MDCCXXI. (p. 94. edit. Par. MDCLXXIX.)

ptifino Christi erant. Nisi heic sacramentum hoc latiore sensu accipiamus, tria propria sacramenta in baptifino habebimüs, quod nec OPTATO, nec vlli veterum in mentem venit; quando de baptifini myfteriis sunt loquuti; Sed cum vnctionem, tum impositionem manuum sacramenta esse sinunt, vt sunt partes ac ritus myfterii baptifini. In hunc modum PACIANVS, episcopus *Barcinouensis*, iudem tria sacramenta myfterii baptifinatis statuit, nimirum lauacrum, vnctionem spiritus & manum ac os antistitis. Ait enim, *Christi semen, id est Dei spiritus; novum hominem, alio matris agitatum, & partu fontis exceptum, manibus sacerdotis effundit, fide tamen promba.* - - *Hac autem compleri alias nequeunt, nisi LAVACRI & CHRISMATIS & ANTISTITIS SACRAMENTO* [e]. *Lauacro enim peccata purgantur, chrismate sanctus spiritus superfunditur, utraque vero ista manu & ore antistitis impetramus, atque ita totus homo renascitur & immouatur in CHRISTO.* Heic dicamus oportet, aut quod lauacrum, chrisina & verba atque actio antistitis tria sacramenta, aut quod trestantum partes & cærimoniæ eiusdem sacramenti sunt, quod ipsum est, quod PACIANVS manifesto sentit. Loquitur enim de eo, quemadmodum homines in baptifino renascantur, & chrisina inter media huius regenerationis refert; vnde manifestum est, non aliam ei huius vocis notionem esse, quam partis alicuius integran- tis baptifini, etsi non absolute & simpliciter ad eius essentiam necessariæ. Itaque hæc plana quædam ratio est, cur veteres immersionem in aqua & vnctionem chrisinatis duo vocent sacramenta, quia videlicet partes, siue ritus & cærimoniæ myfterii baptifini sunt. Neque quidquam veteribus vsitatus est, quam hæc loquendi ratio, vt sacrum quemcunque ritum & cærimoniam in ecclesia vsitatam sacramenti vel myfterii nomine appellent. Sic AVGVSTINVS exorcifinum [f] sacramentum vocat. Et tal, quod catechumenis dabatur ante baptifinum, sacramentum catechumenorum ab AVGVSTINO [g] & con-

(e) Pacian. ferm. de bapt. bibl. patr. tom. III. p. 77. (tom. IV. p. 318. h. edit. Lugd. MDCLXXVII.)

(f) Augullin. hom. LXXXIII. de diuersis. Exorcifini *sacramento* quasi molebami.

(g) Augullin. de peccator. meritis lib. II. c. XXVI. Vid. supra lib. X. c. II. §. XVI. litt. (h) in textu p. 38.

cilio tertio *Carthaginensi* [b] vocatur, vt alio loco obseruauimus, quando de hoc catechumenorum sacramento verba fecimus. CYPRIANVS [i] de sacramentis orationis dominicæ loquitur. Et ne hisce longius immoremur, solent veteres proprie dicta sacramenta, baptismum & eucharistiam, diuidere, vtrumque videlicet in duo alia, intelligentes diuersas partes siue ritus, qui ad ea pertinent. Ita de quatuor sacramentis [k] in ecclesia loquitur ISIDORVS, quando ait: *Sunt sacramenta, baptismus & chrisma; corpus & sanguis Christi.* Vti hinc panis & vinum duo vocantur sacramenta, licet duæ tantummodo partes vnius eucharistiæ sint. Ita lauacrum & vnctio duo sacramenta vocantur, quamuis non nisi duo vnius sacramenti baptismi ritus sint. Eadem loquendi forma INNOCENTIVS [l] pontifex *Romanus* vtitur, quando panem & vinum sacramenta numero plurali appellat. *De fermento*, inquit, *quod die dominica per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, quum omnes ecclesie nostræ intra ciuitatem sint constitutæ. Quarum presbyteri, quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum conuenire non possunt, idcirco fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, quod per parochias fieri debere non puto, quia non longe portanda sunt SACRAMENTA.* Et FULBERTVS episcopus *Carnutensis* [m] clarius hoc docet: *Tria, inquit, nobis sunt ad profectum christiane religionis proposita. - - Horum primum est intelligere, & firmiter tenere mysterium trinitatis & vnius veritatem deitatis, secundum salutaris baptismi rationem nosse vel causam, tertium, in quo DVO vite SACRAMENTA, id est, dominici corporis & sanguinis continentur.* Neque adeo mirum est, quod eidem auctori [n] inmersio in aqua & vnctio chrismatismatis sanctum adferens spiritum, duo sacramenta baptismi dicantur,

(b) Concil. Carthag. III. can. V. Vid. supr. lib. X. c. II. §. XVI. litt. (k) p. 39.

(i) Cyp. de orat. domin. p. 143. (p. 101. lin. 15. edit. Amstelod.) Qualia sunt orationis dominicæ sacramenta, quam multa, quam magna, breuiter in sermone collecta; sed in virtute spiritualiter copiosa, vt nihil omnino prætermisissimum sit, quod non in precibus atque orationibus nostris, cælestis doctrinæ comprehendatur?

(k) Isidor. origin. lib. VI. c. XIX.

(l) Innocent. epist. I. ad Decent. e. V. (tom. II. concil. p. 1247.)

(m) Fulbert. epist. I. bibliothec. patr. tom. III. p. 434. Par. MDCLIV. (tom. XVIII. p. 3. s. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(n) Fulbert. ibid. p. 436. (p. 4. c.)

quando ait : *Requiruntur sane in baptismatis sacramentis aqua propter sepulchram, spiritus sanctus propter vitam aeternam.* Nihil enim potest esse planius, quam quod immersio & chrisma non sint proprie duo baptismi sacramenta, sed duo tantum eius ritus: perinde ac panis & vinum non sunt duo sacramenta eucharistiae, sed duæ solum diuersæ eiusdem communionis partes. Facile esset, multo plures istiusmodi locutiones ex aliis auctoribus proferre in medium, quarum permultas a DALLÆO [o] collectas lector inuenire potest; nos tantum verba HAIMONIS, episcopi *Halberstadiensis*, subiungemus, vbi confirmationem diserte baptismi carimoniam facit, quæ ei semper adiuncta sit, eodemque simul tempore cum ea, tamquam consummans actus & perfectio eius, administretur [p]. *Demon spiritus sancti, inquit, datur in baptisate per impositionem manus episcoporum.* Et alibi : *Per impositionem manuum plenissime creditur accipi donum spiritus sancti, quod post baptismum a confirmatione veritatis in ecclesia a pontificibus fieri solet.* Ut adeo, quando veteres confirmationem sacramentum appellant, eam semper partem seu carimoniam sacramenti baptismatis intelligere iudicandi sint. Quo sensu res multas alias sacramenta vocitant, quæ partes solum siue carimonie eorum sunt. Ita exorcismus & signum crucis eo sensu sacramenta sunt, vti confirmatio.

§. V.

Nec tum quidem, quando a baptisino fuit separata, vt in causa hereticorum, qui extra ecclesiam fuerant baptizati.

DIXERIS vero, confirmationem, manuum impositionem & unctionem hominibus frequentissime multis post baptismum annis datam esse, exempli gratia, hæreticis & schismaticis, qui in infantia sua extra ecclesiam baptizati, & postea ad ecclesiam redeuntes per manus impositionem recepti fuerint. Sed respondeo, quod impositio manuum, quam hoc in casu separatim a baptisino dedit ecclesia, editari non poterit, quia ecclesia eam dandi nullam ante occasionem habuit. Proinde nullum argumentum captandum ex eo est, quod cogente tali necessitate facere eam oportuit, quam id duntaxat per ordi-

(o) Dallæ. de confirm. lib. I. c. VIII. p. 110. It. lib. III. c. XIII. p. 386.

(p) Ludmo in Hebr. XIII. extr. & ibid. c. VI. 2. cit. a Dallæo l. c. p. 387.

nariæ eius regulæ exceptionem factum sit. Ita est, ecclesia omnibus hæreticis ad ecclesiam reuerfis manuum impositionem tribuebat : Et hoc, vt in alia quadam dissertatione [q] pluribus demonstrauit, ad ea spectabat supplenda, quæ in externa forma baptismi defuerant, quæ gratiam spiritus eis conferre non poterat, quoad in hæresi vel schismate perseverabant. Heic quoque obseruauit, quod hæretici quidam vnctionem & impositionem manuum non minus quam ipsum baptismum, retinuerint, eamque vna cum baptismo infantibus contulerint. Quæ *Donatistarum* erat, & forte aliorum quorundam, consuetudo. Interim ecclesia, licet nec externam baptismi formam, nec semper vnctionem chrismatîs repeteret; speciatim in partibus occidentalibus, vbi *AVGVSTINVS*, *OPTATVS*, & *ALCIMVS AVITVS* viuebant; semper tamen nouam manuum impositionem & preces, ad impetrandam spiritus sancti descensionem super illos, adhibebat. Quo ipso licet separata quædam a baptismo daretur confirmatio, tamen in extraordinariis tantum casibus hoc fiebat, vbi ecclesia aliter agere non poterat. In aliis casibus hæcæ duas carimonias, tam in infantibus quam adultis semper coniungebat; quemadmodum adlegata in hoc capite testimonia candido cuius lectori abunde & sine vlla dubitatione demonstrare existimo.

§. VI.

Non maior necessitas dandi hodie infantibus confirmationem quam eucharistiam, ad exemplum prisce ecclesie.

AT ENIM VERO opposuerit quispiam, quod si res ita sit, tum omnes ecclesiæ hodiernæ, tam protestantes, quam pontificiæ, ab ecclesiæ antiquæ praxi in hoc discrepent, vt hodie numquam infantibus confirmationem administrent; sed solis adultis, qui stipulationem suam baptismalem per se ipsi confirmare possint. Et hæc differentia facile admittitur, quod ad praxin. Verum quando quæstio est de iure, quæ sit magis congrua & conueniens praxis? Et, numne in qualibet circumstantia ad veteris ecclesiæ praxin nos conformare debeamus? Ego quidem ecclesiam quamcunque omnium optime hac in causa iudicare posse credo, quid ad filiorum suorum adificationem

(q) Scholast. *Hist. of Lay-Baptism*, chap. I. n. XXI.

quam maxime faciat. Et quemadmodum hodie nulla ecclesia infantibus eucharistiam dare se debere existimat, ideo, quod ecclesia antiqua per octo secula id fecerit: ita nec vlla ecclesia infantibus confirmationem tribuere se oportere ex eodem exemplo iudicat; quantumuis viri quidam eruditi, vti BEDELIYS [r] inter protestantes pro communione infantibus danda, & MATTHAEVS GALENVS [s] ex pontificiis pro confirmatione illis impertienda contenderunt. Dum alii consuetudinem, quæ hodie obtinet, plus ædificationis habere, nec satis idonea argumenta dari existimant, quibus ecclesia ad mutandam eam induci possit.

LIBRI DVODECIMI
CAPVT SECVNDVM
DE MINISTRO CONFIRMATIONIS.

§. I.

*Chrysmatis consecratio soli episcoporum officio per canones
reseruata.*

PROXIME post personas, quibus confirmatio danda erat, de ministro eius agendum est & dispiciendum, per quem ea administrari solita sit. Vbi diuersas partes & cærimonias confirmationis, & casus ordinarios atque extraordinarios, nec non praxin & consuetudinem diuersarum ecclesiarum ab aliarum ecclesiarum consuetudine diuersam distinguere necesse erit. Neque enim in his omnibus vna eademque regula semper fuit obseruata. Confirmatio diuersis absoluebatur ritibus, vti capite proxime sequenti videbimus. Erat primum chrysmatis consecratio, quæ episcopi semper erat actio; deinde ipsa vinctio siue illius vsus, cum consignatione seu signo crucis in fronte, vel aliis corporis partibus; tum impositio manuum cum precibus. Erant quoque casus ordinarii, si episcopus in baptismo adesset, & casus extraordinarii, si abesset, & baptizatus in discrimine vitæ versaretur. Erant quoque diuersæ consuetudines pro diuersarum ecclesiarum regulis; & pro harum rerum distinctione ad

[r] Vid. *Bishop Usher's Letters*, ep. 163. p. 442.

[s] Galen. catech. ap. Dallæum de confirmat. lib. I. p. 21. citat. supr. cap. I. §. II. litt. (u) pag. 349.

hanc generalem quæstionem oportet responderi. Chrismatis consecratio episcopo generatim in omnibus ecclesiis reseruata erat, adeoque vsus eius ab auctoritate ipsius in quibuscumque casibus deriuabatur. Concilium secundum *Carthaginense* [a] a presbyteris eam fieri vetat, & ad præteritum aliquod concilium, in quo similis prohibitio facta sit, remittit. Concilium *Carthaginense* tertium presbyteris virginem consulto episcopo consecrare, chrisma vero numquam [b] conficere permittit. Concilium *Carthaginense* quartum [c] presbyteros, qui per dioceses ecclesias regunt, quotannis ante dies festos paschæ ab episcopo suo chrisma petere iubet. In quibusdam ecclesiis *Hispaniæ* nonnulli presbyteri illud conficere sibi sumebant, vnde concilium *Toletanum* [d] primum nouum decretum ad reprimendam hanc audaciam faciebat, omnibus præter episcopum ex isto tempore chrisma conficere interdicens, presbyterisque mandans, vt ante diem paschæ more alias vsitato, per missos ad episcopum diaconos aut subdiaconos, confectum ab eo chrisma peterent. Similes constitutiones factæ sunt in concilio primo *Vasensi* [e], concilio *Antissiodorensi* [f], concilio *Barcino-*

- (a) Concil. Carthagin. II. c. III. (tom. II. conc. p. 1160.) Memini præterito concilio fuisse statutum, vt chrisma, vel reconciliatio pœnitentium, nec non & puellarum consecratio a presbyteris non fiat.
- (b) Concil. Carth. III. can. XXXVI. (ibid. p. 1172.) Vt presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret, chrisma vero numquam conficiat.
- (c) Concil. Carth. IV. c. XXXVI. (ibid. p. 1203.) Presbyteri, qui per dioceses ecclesias regunt, non a quibuslibet episcopis, sed a suis; nec per iuniorem clericum, sed aut per ipsos aut per illum, qui sacrarium tenet, ante paschæ solemnitatem chrisma petant.
- (d) Concil. Tolet. I. c. XX. (tom. II. concil. p. 1226.) Quamuis pene vbique custodiatur, vt absque episcopo chrisma nemo conficiat, tamen quia in aliquibus locis vel prouinciis, presbyteri dicuntur chrisma conficere, placuit, ex hac die nullum alium nisi episcopum chrisma conficere & per diocesium destinare, ita vt de singulis ecclesiis ad episcopum ante diem paschæ diaconi destinentur aut subdiaconi, qui confectum chrisma ab episcopo destinatum ad diem paschæ possint ad tempus deferre.
- (e) Conc. Vasens. I. c. III. (tom. III. conc. p. 1457.) Per singula territoria presbyteri, vel ministri, ab episcopis, non prout libitum fuerit, a vicinioribus, sed a suis propriis, per annos singulos chrisma petant, appropinquante solemnitæ paschali. cetera.
- (f) Concil. Antissiod. c. VI. (tom. V. concil. p. 258.) Vt a media quadragesima presbyteri chrisma petant.

nensi [g], conciliis primo & secundo *Bracarenfi* [h], & in collectione *Græcorum* canonum a MARTINO episcopo *Bracarenfi* [i] edita; item in decretis *Romanis*, factis ab INNOCENTIO [k], LEONE [l], & GELASIO [m], quæ hac occasione pro amplitudine sua recitare necesse non habeo. Atque ita episcopi auctoritas facta tecta seruata est, in ipsis etiam casibus, in quibus presbyteris cum sancta vñctione negotium aliquod habere permissum fuit.

§. II.

Vsus chrismatism inter episcopos & presbyteros diuisus.

IAM vero hæc vñctio siue consignatio in multis ecclesiis (speciatim in ecclesia *Romana*) duplicis erat generis, consignatio frontis & consignatio reliquarum corporis partium. Et prior quidem in istis ecclesiis, in quibus hæc distinctio locum habebat, generatim episcopo reseruata erat, cum manuum impositione administranda; posterior vero a presbyteris quoque dabatur. Non omnes ecclesiæ hanc duplicem vñctionem admittebant; quæ vero eam admittebant, presbyteris alteram

- (g) Conc. Barcinon. c. II. (ibid. p. 1607.) Simili flatutum condicione est, vt quum chrisma presbyteris diœcesanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur.
- (h) Concil. Bracar. I. can. XXXVII. (in edit. Labb. conc. II. c. XIX. tom. V. p. 842.) Placuit, si quis presbyter post hoc interdictum ausus fuerit chrisma benedicere, aut ecclesiam aut altarium consecrare, a suo officio deponatur. Concil. Bracar. II. (al. III. ibid. p. 897.) can. IV. Placuit, vt modicum balsami, quod benedictum pro baptismi sacramento per ecclesias datur &c.
- (i) Martin. Bracar. collect. can. cap. I. I. (ap. Iustell. in append. tom. I. biblioth. iuris canon. vet. fol. XXV.) Omni tempore episcopo liceat chrisma conficere & per suas diœceses destinare; ita vt ad dirigendum chrisma diaconus, aut subdiaconus, ante diem paschæ, de singulis ecclesiis ad episcopum destinetur.
- (k) Innoc. epist. I. ad Decent. c. III. (tom. II. concil. p. 1246.) Presbyteris, - - chrisinate baptizatos vngere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum.
- (l) Leo epist. LXXXVIII. ad Gallos (tom. III. concil. p. 1397. d.) Nec erigere eis (presbyteris ac diaconis) altaria, nec ecclesias, vel altaria consecrare licet, nec per impositiones manuum fidelibus baptizandis, vel conuersis ex hæresis, paraclatum spiritum sanctum tradere, nec *chrisma conficere*, cetera.
- (m) Gelas. epist. IX. ad episcopos Lucania. c. VI. (tom. IV. conc. p. 1189.) Presbyteros vltra modum suum tendere prohibemus: nec episcopali fastigio debita sibi met audacter adsumere: non *conficiendi chrismatism*, non *consignationis pontificalis* adhibendæ sibi met arripere facultatem.

adminiftrandi dabant auctoritatem, alteram vero tribuere eis interdicebant. Duplex illa chrifmatio feu vnctio ab INNOCENTIO pontifice primum introducta eft, atque ita ipfe hoc officium inter epifcopos & presbyteros diuifit. *Presbyteris*, inquit [n], *qui feu extra epifcopum, feu prefente epifcopo, baptizant, chrifmate baptizatos ungerere licet, fed quod ab epifcopo fuerit confeccratum; non tamen frontem ex eodem oleo figurare, quod folis debetur epifcopis, quoniam tradant fpiritum fanctum paraclerum.* Atque ita in decretis GELASII [o] eft & GREGORII [p] fuccelloris eius in fede Romana. Verum hæc duplex chrifmatio in Gallia non fuit recepta, neque in vlla alia ex occidentalibus ecclefiis. In Gallia presbyterorum id erat officium, fola manuum imppofitione epifcopo referuata. Hoc ex concilii Arauficani [q] quodam canone manifeftum eft, qui Nullus miniftrorum, inquit, qui baptizandi recipit officium, fine chrifmate vsquam debet progredi, quia inter nos placuit femel in baptifmate chrifmari. De eo autem, qui in baptifmate, quacumque neceffitate faciente, non chrifmatus fuerit, in confirmatione facerdos commonebitur. Nam inter nos chrifmatis ipfus non nifi vna benedictio eft. Hic canon adlegatur & repetitur in concilio fecundo Arelatenfi [r], & VALESIVS [s] eis addit infcriptionem EX GRVTERO, quæ rem eandem confirmat, quod nimirum epifcopus non adminiftraret chrifma, nifi id ab presbyteris effet omiffum. In ecclefiis orientalibus vnã folam habebant vn-

(n) Innoc. epif. I. ad Decent. c. III. (tom. II. concil. p. 1246.)

(o) Gelaf. ep. IX. c. VI. Vid. fub litt. (m).

(p) Gregor. ep. IX. hb. III.

(q) Concil. Araufic. l. can. II. (tom. III. concil. p. 1447.)

(r) Concil. Arelat. II. c. XXVII. (tom. IV. concil. p. 1014.) Nullum miniftrum, qui baptizandi recipit officia, fine chrifmate vnquam debere progredi: quia inter nos, iuxta fynodi conftitutionem, placuit femel chrifmari.

(s) Valef. not. in Eufeb. hb. VI. c. XI. p. 137. (m p. 120.) Hæc baptizatorum confignatio, interdum fiebat cum chrifmate: quoties fcilicet aliquis urgente morbi neceffitate baptizatus fuerat a minoribus clericis, nec chrifmatus. Tunc enim epifcopus, qui baptifmi folemnia poftmodum fupplebat, chrifmare fimul & manus imponere neceffe habebat, qui vero perfectum baptifma acceperant, his manus tantum imponebatur ab epifcopo fine chrifmatione, vt docet canon Arauficanus. Quod pertinet vetus epigramma apud Gruterum p. 1177. de Marea:

*Tuque facer. lotes dyemfti, chrifmate fancto
Tungere bis nullum iudice poffe Deo,*

tionem

ctionem post baptismum, eamque ab episcopo tributam, specialioribus & extraordinariis casibus exceptis. *Constitutionum apostolicarum* auctor episcopi officium [r] facit, vt baptizatos sancto chrismate vngat. Et hoc chrisma confirmationem esse dicit confessionis in baptismo factæ [u]. Idem dicit personatus DIONYSIVS [x], quod, posteaquam presbyteri hominem baptizarint, illum ad pontificem ducant, qui diuinitus sacro oleo virum consignet, & sacre eucharistiæ participem declaret. Iam hæc vnctio episcopalis non tantum in fronte, vti in ecclesia Romana vsitatum erat, sed in reliquis etiam corporis partibus vniuersis perficiebatur. Id quod ex CYRILLI episcopi *Hierosolymitani* [y] sermone ad recens baptizatos apparet, quando ait: *Primum quidem fronti illinitur chrisma, vt eum abstergat a nobis pudorem, quem primus homo transgressor perpetuo circumferebat: simulque efficiat, vt possitis vultu non velato gloriam domini intueri. Deinde vero aures vnguntur, vt ad audiendum diuina mysteria aures accipiatis. De quibus dicebat Iesais: Et addidit mihi dominus aures ad audiendum. Et dominus in euangelio: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Postea nares, vt diuinum recipientes vnguentum dicatis: Christi gratus odor est Deo, in his qui saluantur. Tum vero & pectus inungitur: vt induti thoracem iustitiæ, fortiter aduersus insultus diaboli consistatis.* Ita quoque omnes hæretici, [z] qui in ecclesiam sine baptismi iteratione recipiendi erant, vtpote iusta forma ante hac baptizati, re-

(r) Constit. apost. lib. III. c. XVI. μετὰ τῆτο ὁ ἐπίσκοπος χρίτω τὸς βαπτισθέντας τῷ μύρῳ.

(u) Ibid. c. XVII. τὸ μύρον βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας. Ibid. lib. VII. c. XLIII. βαπτισσας ἀπὸ τῆς οὐραίου τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱῶ, καὶ τῶ ἁγίῳ πνεύματι, χριστάτω μύρῳ.

(x) Dionys. hierarch. eccles. c. II. p. 254. ἐπὶ τὸν ἱεράρχην αὐθις ἀπάγουσιν ὁ δὲ τῷ δευτεροκαλύπτῳ μύρῳ τὸν ἀνδρα σφραγισάμενον, μέτοιχος δεσποφάνει λαίπῳ τῆς ἱερολεσιτικῆς ἐνχαριστίας.

(y) Cyrill. catech. mystag. III. n. III. πρῶτον ἐχρίσθη ἐπὶ τὸ μέτωπον, ἵνα ἀπαλλαγῆτε τῆς ἀρχνῆς, ἢ ὁ πρῶτος παραβάτης ἀνθρώπων πανταχῶς περιφέρει, καὶ ἵνα ἀδιακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν καταπλήξεσθε· εἶπα, ἐπὶ τῷ ᾧ, ἵνα προσλάβητε τὰ ἀκρυβητὰ τῶν θείων μυστηρίων ᾧ, περὶ αὐτοῦ Ἰσαίας ἔλεγε, καὶ προσέειπεν μοι κύριος ᾧπὸν τὰ ἀκρυβητὰ· ὁ Ἰησοῦς ἐν ἐυαγγελίοις, ὁ ἔχων ᾧπα ἀκρυβητὰ ἀκούσας εἶπα, ἐπὶ τὴν ὄσφρησιν, ὅπως τῷ θείῳ ἀπλασματόμῳ μύρῳ, λίγητε, χριστῷ ἐνωθῆτε ἰσχυρῶ τῷ θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῷ στήθει, ἵνα ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, εἴητε ἀσπὸς τῆς μεθοδείας τῶ διαβόλου.

(z) Concil. Constant. I. c. VII. (tom. II. conc. p. 951. a. b.) Τῶς ἀσροπθρῆμῆς τῆ cipi

cipi iubentur, signati siue vncti primum sancto chrismate & frontem, & oculos, & nares, & os, & aures, cum hac verborum formula: *Signaculum doni spiritus sancti.* Et si autem vniuersa hæc cærimonia vnctionis in ecclesia orientali communiter ab episcopo tantum peragebatur, nec (vt in *Romana*) inter episcopum eiusque presbyteros diuidebatur; tamen in specialibus quibusdam casibus in ecclesiis particularibus hoc officium ad presbyteros deuolvebatur. Nam *Alexandria*, si episcopus non erat præsens, presbyteri hanc consignationem eodem tempore, quo baptizabant, administrabant. Quo modo verba auctoris sub nomine AMBROSII [a] intelligenda esse existimo, quando *Apud Aegyptios*, inquit, *presbyteri consignant, si præsens non sit episcopus.* Et hoc ipsum alius auctor sub nomine AVGVSTINI [b] consecrare vocat, *In Alexandria*, inquit, *& per totam Aegyptum, si desit episcopus, consecrat presbyter.* Quod quidem a viris quibusdam eruditis pro consecratione accipitur eucharistiæ. Verum hoc non singulare quidpiam, sed singulis presbyteris omnium ecclesiarum per vniuersum mundum commune erat, vt absente episcopo eucharistiam consecrarent, neque adeo id tamquam peculiarem consuetudinem in *Aegypto* notari necesse erat. Vnde potius consecrationem quamdam intelligi iudico, quam presbyteris in multis aliis ecclesiis absente episcopo perficere non licuerit, qualis erat consecratio siue consignatio baptizatorum chrismate confirmationis, quam presbyter aliquis in ecclesiis *Romanis* peragere haud poterat. In quibusdam autem ecclesiis orientalibus licitum hoc erat. Nam *constitutionum apostolicarum* auctor loquens de baptismi celebratione, episcopis ac presbyteris ordinem, quo fieri debeat, præscribit. *Episcopo*, inquit, *aut presbyter, unges prius baptizandum oleo sancto, deinde baptizabis a-*

ὁρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σαζερμάτων ἀπὸ αἱρετικῶν, δεχόμεθα - - σφραγίζουσιν ἡπὶ χρισμίνες πᾶσι τὸ ἄγιον μύρον τὸ, τι μέταποι, καὶ τὸς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς φάρυγγας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα καὶ σφραγίζουσιν αὐτοὺς λέγοντες· Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Hos qui rectæ fidei adiciuntur & parti eorum, qui ex hæreticis seruantur, recipimus - - signatos, siue vnctos primum sancto chrismate, & frontem, & oculos, & nares, & os, & aures. Et eos signantes dicimus: Signaculum doni spiritus sancti.

(a) Ambros. in Ephes. IV, 11.

(b) August. quæst. in vet. & nou. testam. quæst. CI.

qua, & tandem signabis [c] unguento. Vbi non tantum vnctionem, quæ baptismum antecessit, sed eam quoque, quæ illum consequuta est, quæ erat vnctio confirmationis, presbytero æque ac episcopo demandari videmus: quod ad minimum de istius administratione absente episcopo intelligendum est; vel hoc præsentem, si illi hoc negotium specialiter esset datum. Vt adeo, quod ad hanc primam confirmationis cærimoniam, vnctionem chrisimatis, attinet, praxis diuersarum ecclesiarum in ea valde variarit. Non nullæ ecclesiæ, vt *Romana*, hoc officium inter episcopos & presbyteros partiebantur: aliæ, vt *Gallicana*, illud vniuersum presbyteris committebant, episcopo solam unguenti consecrationem & manuum impositionem in confirmatione reseruantes: aliæ, vt *Orientalis*, non tantum chrisimatis consecrationem, sed eius etiam vsum episcopo, si ipse præsentem esset, & in omnibus casibus ordinariis reseruabant; ipso solum absente vel in istiusmodi casibus extraordinariis presbyteris istam cærimoniam peragere permittentes.

§. III.

Alteram cærimoniam imponendi manus episcoporum officio strictius reseruata.

Quod ad alteram cærimoniam impositionis manuum in confirmatione attinet, eam officio episcoporum strictius reseruatam deprehendimus; non tamen ita absolute & in solidum, quin canones presbyteris auctoritatem impertierint, eam certis in casibus, cum obsequii episcopo suo debiti testificatione, peragendi. CYPRIANVM [d] de hoc tamquam ordinario episcopi siue præpositi ecclesiæ officio loqui certum est. Mentionem enim faciens impositionis manuum, quam baptizatis a Philippo Petrus & Ioannes apostoli contulerant Act. VIII, 14. ait: *Quod nunc quoque apud nos geritur, vt, qui in ecclesia baptizantur, præpositis ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem ac manus impositionem spiritum sanctum consequantur, & signaculo domini consummentur. Si-*

(c) Constit. lib. VII. c. XXII. ὁ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, -- πρῶτον χρίσας ἐλάω ἰ-
ζῆν, ἔπειτα βαπτίζεις ὕδατι, καὶ τελευταίον σφραγίζεις μύρον.

(d) Cyprian. epist. LXXIII. ad Iubaian. p. 202. (p. 308. edit. Amstelod. MDCC.)

militer FIRMILIANVS [e] episcopus *Cæsareæ* in *Cappadocia*, qui eodem tempore, quo *Cyprianus*, vixit, episcopos ordinarios huius officii ministros facit, quando comparationem instituit inter *Paulum* manus imponentem illis, qui *Ephesi* baptizati erant Act. XIX. & episcopos, manus imponentes eis, qui ab hæresi vel schismate ad ecclesiæ catholicæ vnitatem veniebant. Ita quoque auctor anonymus [f], qui de baptismo scripsit hæreticorum, ad calcem operum CYPRIANI, manus impositionem episcoporum officio adsignat, ad imitationem apostolorum, manus imponentium illis, qui a *Philippo* diacono Act. VIII, 14. erant baptizati. Et alio loco [g], si episcopi præsentés sint, eos vna cum baptismo manus impositionem dare; si quis vero ab inferiore clero per necessitatem baptizatus sit, ab episcopis hoc postmodum suppleri debere, aut a domino supplendum reservari, dicit. Concilium *Illiberitanum* non multo post duos canones hanc in rem condidit. Horum alter ita habet [h]: *Peregre navigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui laucrum suum integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis postum catechumenum: Ita, ut si superuixerit, ad episcopum cum perducatur, ut per manus impositionem perficere possit.* Alter canon sic præcipit: *Si quis diaconus regens plebem [i] sine episcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debet.*

(e) Firmil. epist. LXXV. ap. Cyprian. p. 221. (p. 322. edit. Amstel.) Nisi si his episcopis, de quibus nunc, minor fuit Paulus; ut hi quidem possint per solam manus impositionem venientibus hæreticis dare spiritum sanctum; Paulus autem idoneus non fuerit, qui ab Ioanne baptizatis spiritum sanctum per manus impositionem daret, nisi eos prius etiam ecclesiæ baptismo baptizasset.

(f) Anonym. de bapt. hæretic. ap. Cypr. p. 23. in appendice (p. 21. b. cit. edit.) per manus impositionem episcopi datur vnicuique credenti spiritus sanctus, sicut apostoli circa Samaritanos post Philippi baptismum manus ei imponendo fecerint.

(g) Id. p. 26. (p. 24. b.) Et ideo quum salus nostra in baptismo spiritus, quod plerumque cum baptismo aquæ coniunctum, sit constituta, si quidem per nos baptismum tradetur, integre & solemniter & per omnia, quæ scripta sunt, adsignetur, atque sine vlla vilius rei separatione tradatur: Aut si a minore clero per necessitatem traditum fuerit, euentum expectemus, ut aut supplicetur a nobis, aut a domino supplendum referatur.

(h) Concil. Illiberit. can. XXXVIII. (tom. I. concil. p. 974.)

(i) Ibid. can. LXXVII.

Quod si autem de seculo recesserint, sub fide, qua quis crediderit, poterit esse iustus. Iam antea HIERONYMVM [k] audiuius hac de re, tamquam de vniuersali ecclesiæ consuetudine, loquentem; ut ad eos, qui longe in minoribus vrbibus per presbyteros & diaconos baptizati sint, episcopi ad inuocationem sancti spiritus manum imposituri excurrerint. Quorum nonnulli ante dormierint, quam ab episcopis inuiserentur. Quod indicat non tantum, quod hoc ordinarium episcopi officium fuerit, sed etiam, quod presbyteri & diaconi impositionem manus in ipsis eiusmodi necessitatis casibus haud administrauerint; alioquin illi, quibus illa deerat, sine ea non obiissent. Hæc manifesto erat ecclesiæ *Romane* consuetudo, in qua licet officium vñtionis ex parte presbyteris esset commissum, consignatio tamen in fronte cum impositione manuum episcopo, tamquam peculiare eius officium in confirmatione, erat reseruata: quemadmodum ex INNOCENTII [l], GELASII [m] & GREGORII MAGNI [n] pontificum epistolis, quas antecedente §. iam adlegauimus, videre est. Quibus testimonium addere possumus CORNELII, qui ante istos omnes tempore CYPRIANI vixit, ut ab EUSEBIO memoriæ proditum est. Hic de *Novatiano* loquens [o], qui baptismum clinicozum tantum acceperat lecto adfixus, dicit, quod quem ex morbo conualuisset, numquam ea receperit, quæ per leges ecclesiæ recipere eum oportuisset, nimirum consignationem per manus impositionem episcoporum, cetera. Præterea omnia ista testimonia, quæ hæreticos, ad ecclesiam redeuntes, manus impositionem ad consequendum donum spiritus sancti, ab episcopo suscipere debuisse, docent, itidem hanc consuetudinem comprobant. Quam in rem decreta habemus LEONIS [p] & SIRICII [q], quorum hic speciâ-

(k) Hieronym. dial. contr. Lucifer. c. IV. Vid. cap. I. §. I. lit. (a) pag. 344. 345

(l) Innocent. epist. L. ad Decent. c. III. vid. §. II. lit. (k) pag. 358.

(m) Gelas. epist. IX. ad episcop. Lucan. c. VI. vid. §. II. lit. (m) ibid.

(n) Gregor. lib. III. epist. IX. ibid. lit. (p) pag. 359.

(o) Euseb. lib. VI. c. XLIII. ἐδὲ τῶν λαικῶν ἔτυχε, διαφουρῶν τὴν νόσον, ἃν χερὶ μεταλαβῶσιν κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας καινὴν, τῆ τε σφραγιδῆναι ὑπὸ τῆ ἐπισκοπῆς.

(p) Leo epist. XXXVII. ad Leonem Rauen. c. II. Si ab hæreticis baptizatum quempiam sui te consulerit, - - hoc tantum quod ibi detulit, conferatur, ut per episcopalem manus impositionem virtutem sancti spiritus consequatur.

(q) Siric. ep. L. ad Himer. c. I. Animos nos cum Novatianis - per inuocationem

tim. obseruat, fuisse hanc vniuersalem orientalis & occidentalis iuxta ac *Romane* ecclesiæ in recipiendis illis, qui in hæresi vel schismate baptizati essent, consuetudinem. Et quod ad homines quoscumque in ecclesia baptizatos attinet, *AUGUSTINVS* idem quoque testatur, qui proprie loquendo nec apostolorum quemdam, nec vllum alium, sed solum *CHRISTVM* tamquam Deum, spiritum sanctum dedisse, adfirmat. *Neque enim* [r], inquit, *aliquis discipulorum eius (Christi) dedit, spiritum sanctum. Omnes quippe, ut venires in eos, quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis prepositis etiam nunc seruat ecclesia.* Similem in modum *AMEROSIVS* [s] loquitur: *Sequitur spirituale signaculum -- quia post fontem superest, ut perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis (hoc est, episcopi, secundum eius loquendi modum) spiritus sanctus infunditur.* Ex quibus testimoniis omnibus sole meridiano clarius est, quod episcopus in omnibus casibus ordinariis vnus solus huius partis confirmationis, quæ impositione manuum & precibus, ad impetrandum spiritus sancti donum, absoluebatur, legitimus minister constitutus fuerit.

§. IV.

In quibusdam tamen specialibus casibus presbyteri, accepto mandato, eam administrare poterant. Primo quidem, si episcopi a presbyteris suis postularent, uti hoc illis facerent, qui in ecclesia essent baptizati.

ERANT tamen speciales quidam & extraordinarii casus, in quibus aliqua ecclesiæ, si non omnes, presbyteris per canones veniam dabant, ut hanc quoque confirmationis partem administrarent. Verbi gratia, si episcopi vel præsentis, vel absentis presbytero cuidam negotium darent, ut id facerent. Hoc ipsum non erat iniectio manus in auctoritatem episcopi, nec privilegiorum & potestatis eius diminutio, quia, quod hoc modo fiebat, saluo obsequio illi debito & ex ipsius mandato fiebat. Hanc veniam nonnumquam presbyteris, ipso episcopo præsentem, datam legimus; quemadmodum ex canone isto

---

solum septiformis spiritus, episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus. Quod etiam totus Oriens Occidentisque custodit.

(r) Aug. de trinit. lib. XV. c. XXVI.

(s) Ambros. de sacram. lib. III. c. II.

apud MARTINVM episcopum *Bracarensem* in collectione canonum ecclesiæ *Græcæ* patet [t]. *Presbyter, præsentē episcopo, non signat infantes, nisi forte ab episcopo fuerit illi præceptum.* Hæc tria clare indicantur: 1) Quod hæc consignatio, siue impositio manus, cum signo crucis & precibus ordinarium solius episcopi officium fuerit. 2.) Quod hic presbyteris speciatim hoc officium eis delegando auctoritatem id, se etiam præsentē, faciendi impertire potuerit. 3) Quod ipso absente, ex generali quadam constitutione id potius faciendi habuerint potestatem, quam ut infantes vel alios quoscumque baptizatos sine confirmatione mori sinerent. Quod cum eo optime concordat, quod §. vltimo de consuetudine, *Alexandria* & in *Aegypto* obtinente, diximus, licet in ecclesiis occidentalibus secus id esset, uti ex iis constat, quæ ex INNOCENTIO [u] & HIERONYMO [w] iam adlegauimus, qui presbyteris, nec præsentē nec absente episcopo, id facere licitum fuisse dicunt, adeo, ut multos sine confirmatione siue impositione manuum mori oportuerit, quia episcopus ad hanc eis dandam non satis cito aduolarit.

§. V.

Secundo, *Presbyteri energumenis dare eam poterant.*

SED VERO in occidentalibus etiam ecclesiis speciales quidam casus erant, in quibus hæc consignatio a presbyteris peragi permittebatur. Quin immo in vno casu a diaconis etiam. Istiusmodi decretum de energumenis, seu hominibus ab immundis spiritibus post baptismum agitatis, INNOCENTIVS pontifex in eadem epistola ad *Decentium*, in qua presbyteros a consignatione in omnibus casibus ordinariis excludit, facit, quod mandante episcopo presbyter aliquis vel diaconus eos consignare possit. *De his baptizatis, inquit, [x], qui postea a demonio, aut vitio aliquo, aut peccato interueniente, arripiuntur, quaesuit dilectio tua, si a presbytero vel diacono possint aut debeant consignari: Quod hoc, nisi episcopus concesserit, non licet; Nam eis manus imponenda non est, nisi episcopus auctoritatem dederit id faciendi. Ut autem fiat, episcopi est imperare, ut manus eis vel a presbytero, vel a ceteris clericis imponatur. Nam*

[t] Martin. Bracar. collect. canon. c. LI.

[u] Innocent. epist. I. ad Decent. c. III. vid. supr. litt. (l) & §. II. litt. (k) p. 358.

[w] Hieron. contr. Lucifer. c. IV. vid. litt. (k) et c. I. §. I. litt. (a) p. 344-345.

[x] Innoc. epist. I. ad Decent. c. VI.

quomodo id fieri sine magno labore poterit, ut longe constitutus emergu-
 menus ad episcopum deducatur, quum, si talis casus ei in itinere acciderit,
 nec perferri ad episcopum, nec referri ad sua facile possit?

§. VI.

Tertio, *Et illis, qui in hæresi vel schismate baptizati fuerant, si in vitæ essent discrimine.*

ALIVS quidam casus extraordinarius, in quo officium imponendi manus presbyteris committebatur, erat, si quis ab hæreticis vel schismaticis baptizatus, in regressu ab hæresi vel schismate ad ecclesiam in grauem morbum incidisset, & periculum esset, ne diem suum obiret ante, quam ad episcopum adduci, vel episcopus ad manus ei imponendum, gratiamque spiritus, quam in hæresi vel schismate habere non potuerat, conferendam accurrere posset. Rebus sic se habentibus, ne istiusmodi homo sine hoc officio decederet, presbyteris negotium datum erat, hoc ei administrandi. Hoc disertis verbis in concilio *Arausicano* primo [y] conceditur, sic decernente: *Hereticos in mortis discrimine positos, si catholici esse desiderent, si desit episcopus, a presbyteris cum chrismate & benedictione consignari placet.* Simile decretum in concilio *Epaunensi* [z] habetur: *Presbyteros propter salutem animarum, quam in cunctis optamus desperatis, & in lecto recumbentibus hæreticis, si conversionem subitam petant, chrismate subuenire permittimus. Quod etiam omnes conuertendi, si sani sunt, ab episcopo nouerint expedendum.* Vbi obseruare licet, quod chrismatio, de qua heic sermo est, non fuerit ea chrismatio, quam presbyteri in ecclesia occidentali peragere poterant, sed illa, quæ manuum impositioni iuncta, & episcopo peculiariter reseruata erat, extremæ necessitatis casibus exceptis, vbi presbytero eam potius administrare licebat, quam vt hæreticus conuersus sine illa vitam cum morte commutaret. Cuius concessionis ratio erat, quod hæretici, extra ecclesiam baptizati, gratiæ spiritus expertes esse credebantur, donec eam per manus impositionem in ecclesia catholica consequerentur. Qua de caussa omnes hæretici, tam hi, apud quos in baptismi celebratione manus impositio in

(y) Concil. Arausican. I. can. II.

(z) Concil. Epaunens. c. LXXXVI. Vid. pontifical. Damasi vit. Syluestri p. 229. ap. Crab. tom. I. (tom. I. conc. Labb. p. 1403. c.) Priuilegium episcopis concessit, vt baptizatum consignent.

vsu erat, quam illi, qui eam negligebant, nouam benedictionem recipiebant, ad ecclesie vnitatem reuersi, quemadmodum ex AVGVSTINO [a], OPTATO [b] & ALCIMO AVITO [c] alio loco [d] demonstravimus.

LIBRI DVODECIMI

CAPVT TERTIVM

DE MODO ADMINISTRANDI CONFIRMATIONEM, ET DE CAERIMONIIS IN CELEBRATIONE EIVS OBSERVATIS.

§. I.

Prima confirmationis cerimonia, vnctio erat chrismatiss.

CONSIDERATIS hactenus personis, quibus confirmatio data, & per quas data fuit, nunc proxime formam & modum administrandi eam, par est, spectemus. Vbi quatuor distinctæ ceremonie præter chrismatiss consecrationem obseruandæ sunt, nimirum *vnctio, signum crucis, impositio manuum & precatio*. Vnctio plerumque prima erat ordine, quemadmodum ex illis TERTULLIANI [a] verbis discimus: *Exinde egressi de lauacro perungimur benedicta vnctione. -- Dehinc manus imponitur, per benedictionem aduocans & inuitans spiritum sanctum.*

§. II.

Origo huius vnctionis.

De prima huius vnctionis origine in ecclesia non satis

(a) August. de bapt. lib. III. c. XVI. Spiritus sanctus quia in sola catholica per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi maiores nostri voluerunt, quod apostolus ait, Quoniam caritas Dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, cetera.

(b) Optat. lib. VII. p. 109. Par. MDCXXXI.

(c) Auit. epist. XXIV. ad Stephanum rom. IX. bibl. patr. Lugdun. MDCLXXVII. p. 174. Quocirca Donatistarum nomen, ne diu in loco viuere possit alieno, benedictione protinus sepelire vitali. In ipso fomitis sui ortu peregrinantis igniculi frigeat incendium. De quo ne vel famæ sumus narem Gallie innocentis adspargat, manus impositionem personæ, de qua scribitis, adhibete, interdicta nominis ipsius in posterum, si ex corde conuectitur, mentione, cetera.

(d) ViJ. Scholast. *Hist. of Lay-Baptism*, Part. I. p. 86.

(a) Tertull. de bapt. c. VII. & VIII.

constat,

constat, nec eruditorum virorum concordant sententia. Qui nouissime sub ficto PETRI AVRELIJ nomine scripsit, auctor famosus in libro suo, qui inscribitur *orthodoxus*, contra SIRMONDVM, operæ plurimum studiique consumsit, vt apostolicam praxin esse probaret. HABERTVS [b] autem id rationem fugere, & AVRELIVM præfracte illud contra summos theologorum persuadere niti, obseruat. Et ESTIVS communior sententiam esse [c] dicit, apostolos initio suæ prædicationis non vfos fuisse chrismate in administratione huius, (quod ille vocat) sacramenti. Vt adeo, quod pontificii hodie materiam noui sui sacramenti faciunt, nullum in scriptura fundamentum habere noscatur. PEARSONIVS [d] vsum eius paulo post apostolorum ætatem in ecclesiam introducendum esse putat. BASNAGIVS [e] & DALLAEVS [f] non nisi sæculo tertio id factum esse existimant, vbi primum ab ORIGENE [g] & TERTVLLIANO eius facta sit mentio. Nonnulli quidem auctorem vtroque antiquiorem adlegant, THOPHILVM videlicet *Antiochenum* [h], qui, *Ideo*, inquit, *christiani appellamur, quod diuino oleo perfundimur*: Verum vnctio, de qua ille loquitur, spiritalis est & mystica vnctio; talis, qua aër, & omnis, quæ sub cælo est terra; inungi ipsi dicitur, videlicet vnctio luminis & spiritus diuini. Vt adeo, quum nullus ante TERTVLLIANVM auctor existat, cui hæc materialis vnctio memoretur, proba-

(b) Habert. archierat. p. 702. Quod diuinare quidam nos volunt, apostolos in libro Praxapostol. confirmasse cum chrismate, id rationem fugit. Præfracte id contra summos theologorum persuadere nitiur Petrus Aurelius in orthodoxo contra Sirmondum.

(c) Estius in sentent. lib. IV. distinct. VII. §. VII. Communior sententia est, apostolos, cet. vt in textu.

(d) Pearson. lect. in act. V. n. VI. p. 69.

(e) Basnag. critic. in Baron. p. 76. Nullus in consignandis fidelibus chrismatis vus ante tertium æræ christianæ sæculum. Atque res apparet ex Tertulliano, qui chrisma in posterorum prospectum primus produxit.

(f) Dall. de confirmat. lib. II. c. II. p. 116. 117. 118.

(g) Origen. in Lenit. hom. IX. p. 156. edit. Basil. (p. 97. e. edit. Paris. MDCIV.) Omnes, quicumque vnguento sacri chrismatis delibuti sunt, sacerdotes effecti sunt, sicut & Petrus ad omnem dicit ecclesiam, Vos genus electum & regale sacerdotium.

(h) Theoph. ad Autolyceum lib. I. bibl. patr. græc. lat. tom. I. p. 110. καλύμεθα χρισίαισι, ὅτι χρίομεθα ἰλαστοῖ θεῷ.

bilissimum sit, hanc caerimoniam ipsius aetate, ad spiritus sancti vntionem representandam, primum coepisse.

S. III.

Forma & modus eam administrandi, vna cum illius effectibus.

QUANDO autem semel admissum fuit chrisma, vulgo vt symbolum, & interdum vt causa instrumentalis magnorum effectuum predicari coepit. Consecratio eius mysticam mutationem naturæ illius adferre credebatur, mutationi in aquis baptismi & panis ac vini in eucharistia conuenientem, quarum aliam cum alia comparat CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS [i]. Hæc vntio erat, tamquam complementum baptismi, cui potestatem tribuebant faciendi christianum quemque sensu quodam sacerdotii regalis participem. Quod non ab ORIGENE tantum loco iam memorato, sed a LEONE pontifice [k] etiam, HIERONYMO [l] aliisque pluribus [m] adfirmatur. Semper

(i) Cyrill. catech. mystiq. III. n. III. "Ομοῦ μὴ ὑποκρίσσης ἐκείνο τὸ μέρος ψιλὸν εἶναι ἄσπερον καὶ ὁ αὐτὸς τῆς ἰσχυρίας, μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τῆ ἀγίας πνεύματος, ἐκ ἐπ' αὐτοῦ λατὸς, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ ἔστω καὶ τὸ ἅγιον τῆτο μέρος ἕκ ἐπ' ψιλόν, ἕδ' ὡς ἀν' εἶποι πε κοινὸν μετ' ἐπίκλησιν, ἀλλὰ χριστὸς χρίσμα, καὶ πνεύματος τῆ ἀγίας πνεύματος τῆς αὐτῆ θεότητος ἐνεργητικὸν γινώσκον. Quemadmodum enim panis eucharistia post sancti spiritus inuocationem non amplius est panis communis, sed est corpus Christi: sic & sanctum hoc vnguentum, non amplius est vnguentum nudum, neque vt ita dicam commune, postquam iam consecratum est: sed est charisma, quod Christi & spiritus sancti, id est diuinitatis eius presentiam efficit.

(k) Leo ferm. III. de assumptione sua p. 3. (bibliothec. patr. tom. VII. p. 983. f. edit. Lugdun.) Omnes in Christo regeneratos, crucis signum efficit reges, sancti vero spiritus vntio consecrat sacerdotes.

(l) Hieron. contr. Lucifer. c. II. Deponat sacerdotium laici, id est, baptisma: & ego do veniam poenitenti. Scriptum est enim, quippe nos & sacerdotes Deo & patri suo fecit. Et iterum: Gentem sanctam, regale sacerdotium, populum acquisitum.

(m) Prosp. sent. ex Augustino n. CCCXLII. De chrismate: Christi nomen a chrismate est, id est, ab vntione. Quia ideo omnis christianus sanctificatur, vt intelligat, se non solum sacerdotalis & regie dignitatis esse consortem, sed etiam contra diabolum fieri luctatorem.

Ambros. de initiatis c. VI. Quantæ hodie renouatæ animæ dilexerunt te domine Iesu, dicentes: *Attrahere nos post te, in odorem vnguentorum tuorum currimus, vt odorem resurrectionis haurirent?* Quare hoc fiat, intellige, quia oculi sapientis in capite eius. Ideo in barbam desluit, id est, in gratiam iuuentutis. Ideo in barbam Aaron, vt fias electum genus, sacerdoti-

ei egregios effectus confirmandi animam omnis spiritualis gratiæ robore ex parte Dei, nec non confirmationem factæ professionis & fœderis ex parte hominum, adsignabant. *Constitutionum* auctori vnguentum ex parte hominum vocatur *βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας & σφραγίς τῶν συνθηκῶν*, confirmatio; [u] *confessionis* & *sigillum pætionum* cum Deo in baptismo factarum; ex parte Dei collatio spiritus sancti, per hanc vngendi caerimoniam representata. Cuius tam frequens in *Græcis* auctoribus, qui hac de re scripserunt, habetur mentio, vt lectorem ad eos remittere superuacaneum sit. Suffecerit, formulas precationum hac occasione adhibitarum innuere, istæ enim satis docebunt, quosnam spirituales effectus ab hac vñctione expectauerint. Duas autem habemus formulas, quæ ad nos peruenerunt, breuiorem & longiorem, alteram disertam precationem, implicitam alteram. Breuior formula his verbis expressa est: *σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου*, *signaculum domi spiritus sancti*, vt in concilio primo *Constantinopolitano* [o] legitur, vbi illi, qui ab hæreticis baptizati fuerant, in vñctione chrisimatis hac verborum formula confirmari iubentur. Atque sic iterum in concilio *Trullano* [p] & scriptoribus quibusdam priuatis [q]. Vt nunc ne memorem, esse hanc formulam, quæ in *euchologio* præsentis ecclesiæ *Græcæ* adhibetur. Præter hanc breuiorem autem formulam, (quæ implicita tantum precatio erat, quasi dixissent: Iubeas

le, pretiosum. Omnes enim *in regnum Dei & in sacerdotium* vngimur gratia spiritali.

Augustin. serm. III. post XL. a Sirmondo edit. in append. tom. X. p. 84.7.

(u) *Constit. apostol. lib. III. c. XVII. τὸ μέρος, βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας. Lib. VII. c. XXII. τὸ μέρος σφραγίς τῶν συνθηκῶν.*

(o) *Concil. Constant. I. c. VII. vid. c. II. §. II. sub litt. (z) pag. 360. 361.*

(p) *Concil. Trullan. c. XCV. (tom. VI. concil. p. 1182.) Τὰς περὶ ἡμεῖς τῆ ἁρεσιολογίας καὶ τῆ μερίδι τῶν σαζομένων ἀπὸ αἱρετικῶν δεχόμεθα - - καὶ σφραγίζοντες αὐτὰς λίγοις: σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Eos, qui ex hæreticis ad rectam fidem accedunt, & partem eorum, qui saluantur, recipimus - consignantes autem dicimus: *Signaculum domi spiritus sancti.**

(q) *Allerius Anafsen. de filio prodigo ap. Photium cod. CCLXXI. p. 1499. ὡς ἐν τῇ διὰ τῆ βαπτίσματος καλιγγευσία καὶ σολή καὶ σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου ἄτω καὶ ἐν τῇ διὰ τῆς μετανοίας ἀναγενήσει. Vt in regeneratione per baptismum stola & signaculum domi spiritus sancti datur, sic & in regeneratione per poenitentiam.*

hanc vñtionem ei esse signaculum doni (spiritus sancti) longiores quoque habebant, quæ expressæ precesiones erant, quarum vna in auctore *constitutionum apostolicarum* exstat sub titulo *εὐχαριστίας περὶ Ἰησοῦ μυστικῆς μύρης, αἴθνης* gratiarum de mystico unguento, vbi episcopus baptizatum unguento illinere iubetur, ac dicere [r]: *Domine Deus, qui ingenitus es, & dominum non habes, ipse omnium dominus, qui odorem cognitionis euangelii in omnibus gentibus suauem præbuisisti: tu & nunc præsta, ut hoc unguentum efficax fiat in baptizato; quo firma & stabilis maneat in ipso fragrantia Christi tui, cui ipse commortuus, confuscitetur & viuat.* Hæc vñtio in ecclesia Græca non tantum in fronte, sed diuersis etiam aliis corporis partibus, vno eodemque tempore ab episcopo perficiebatur; Latini autem hoc officium in quibusdam locis inter episcopum & presbyteros diuidebant, vti antea obseruauimus. Verum siue coniunctim, siue diuisim daretur, vniuersa confirmationis vñtio habebatur. Quod ipsam ex canone concilii *Barcinonensis* patet, qui de presbyteris, chrisma consecratum quod ipsi adhibere debebant, ab episcopis suis recipientibus, loquens, disertis verbis [r] dicit, quod hoc pro neophytis seu recens baptizatis detur. Quod manifesto demonstrat, eam partem cærimonix vñtionis, quæ presbyteris commissa fuit, in partibus confirmationis fuisse positam. Et in tantum presbyteris in obsequio erga episcopum suum agenibus, committi poterat, in quantum cuiusque ecclesiæ regulæ id fieri permittebant. Hæc enim pars confirmationis quum esset mere ecclesiastica institutionis, in ecclesiæ situm erat potestate, regulas in omnibus rebus, ad eam pertinentibus, præscribere, quo modo & per quas personas eam præstam vellet. Quæ vera ratio tantæ varietatis est, quam in administranda hac prima confirmationis parte in diuersis ecclesiis obseruauimus.

(r) Constitut. apost. lib. VII. c. XI. IV. Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ ἀγέννητος καὶ ἀδέσποτος, ὁ τῶν ἑλῶν κύριος, ὁ τῆ ἐκκλησίᾳ τῆς γνώσεως τῆς εὐαγγελίας ἐν παντί τοῖς ἔθνεσιν εὐσεμεῖν παραχάρῃ σου καὶ ἰὼν τὰς τὸ μύρον δὲς εὐσεμίας γενεθῶν ἐπὶ τῆ βαπτισμῶν, ὅστε βεβαίαν καὶ παρῶν ἐν αὐτῇ τὴν ἰουδαίαν μένειν τῷ χριστῷ σου, καὶ συνεποποιήσαντι αὐτοῖς σου ἀσῆλαι καὶ συζητεῖν αὐτῶν.

(s) Conc. Barcinon. c. II. Statutum ill, vt quum *chrisma* presbyteris diocesanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipietur &c.

§. IV.

Secunda caerimonia confirmationis, signum crucis.

HVIC vnctioni signum crucis iungere solebant. Nam hanc caerimonia[m] quauis occasione adhibebant, neque adeo in hoc solemn[i] confirmationis actu eam volebant neglectam. Huius rei multa documenta habemus in TERTVLLIANO, LEONE papa & aliis, quæ quum iam supra [t], loquentes de vsu signi crucis in baptismo, recitauimus, heic non repetimus; sed addimus tantum, quod vocabulum consignationis, a Latinis scriptoribus ad denotandam confirmationem [u] tam frequenter adhibitum, ab hac consuetudine signandi signo crucis, quando hominibus recens baptizatis vnctionem dabant, originem suam traxisse videatur. Et hoc quodam modo respondet Græco vocabulo σφραγις, quod sæpius, etsi non semper, signum crucis, in baptismo, vel confirmatione, vel alio quocumque religionis officio vsurpatum, denotat; qua de re heic nihil attinet dicere copiosius.

§. V.

Tertia & notissima caerimonia, impositio manuum. Et quarta, precatio ei simul iuncta.

NOTISSIMA caerimonia in vniuerso hoc negotio, & quæ omnium maxime inualuit, manuum erat impositio, caerimonia in omni generis benedictionibus vsitata, peculiarius autem ordinationi, reconciliationi pœnitentium & confirmationi adhibita. Latini scriptores plerumque de confirmatione sub hoc nomine loquuntur. Nonnulli vero eam apud Græcos in vsu non fuisse existimant, quos chrismate tantum, non vero manuum impositione, in confirmatione vsos esse dicunt. Verum magnopere falluntur opinione. Nam *constitutionum* auctor [x] in eodem capite, in quo precationem de vnguento mystico recitat, statim subiungit: *Hæc est potestas impositionis manuum vnicui-*

(t) Lib. XI. c. IX. §. VI. pag. 312.

(u) Innocent. epist. I. ad Decent. c. III. De *consignandis* infantibus, manifestum est, non ab alio quam ab episcopo fieri licere.

Martin. Bracar. can. LII. Presbyter non *signet* infantes, nisi forte ab episcopo fuerit illi præceptum.

(x) Constat. apost. lib. VII. c. XLIV. *ἡ δὲ δύναμις τῆς χειροθεσίας ἐστὶν ἡ ἐκ*

que facta; nisi enim in unumquemque eorum talis quæpiam invocatio a pio sacerdote abbeatur; qui baptizatur, in aquam tantum descendit, ut Iulianus, & corporis tantum sordes, non autem anime deponit. Quare, et si hæc impositio manuum non adeo frequenter scriptoribus Græcis memoratur, semper tamen intelligenda est, uti christiana in Latinis scriptoribus, ubi impositionis manuum tantum fit mentio.

§. VI.

Huius impositionis manuum origo.

CAERIMONIAE huius antiquitas ab omnibus vetustis scriptoribus ad apostolorum refertur aetatem, eorumque exemplo ac praxi fundatur. Tria loca in sacris scripturis reperiuntur, unde generatim eam deriuant. Act. VIII, 17. ubi Petrus ac Ioannes apostoli manus imposuisse dicuntur iis, quos baptizasset Philippus. Act. XIX, 6. ubi Paulus manus imponebat illis, qui in baptismum Ioannis baptizati fuerant. Et Ebr. VI, 2. ubi impositio manuum inter prima religionis christianæ rudimenta referitur. CYPRIANVS eam ex praxi deducit apostolorum [y], manus imponentium iis, quos Philippus baptismo donarat. Quia, inquit, legitimum & ecclesiasticum baptismum consequuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat: sed, tantummodo quod decebat, id a Petro & Ioanne factum est, ut oratione pro eis habita, & manu imposita invocaretur & infunderetur super eos spiritus sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur, propositis ecclesie offerantur, ut per nostram orationem & manus impositionem spiritum sanctum consequantur. Et aliis in locis [z] generatim ad apostolicam institutionem & praxin eam refert. Auctor anonymus

μη εἰς ἑκάστῳ τῶτων ἐπίκλησις γίνεται παρὰ τῶ ἱεροῦδεῖς ἱερέως τοιαύτη τις, εἰς ὕδαρ μόνον καταβύβινε ὁ βαπτίζων, ὡς ἰουδαῖοι, καὶ λατρεύεται μόνον τὸ ῥῆπον τῶ σώματος, ἢ τὸν ῥῆπον τῆς ψυχῆς.

(y) Cyr. epist. LXXXIII. ad Iubaian. p. 202. (p. 308. edit. Fell. Amstelod. MDCCC.)

(z) Cyr. epist. LXXII. ad Stephan. p. 196. (p. 305. cit. edit.) De eo me maxime tibi scribendum & cum tua gravitate ac sapientia conferendum fuit, quod magis pertineat, & ad sacerdotalem auctoritatem & ad ecclesie catholicæ unitatem pariter ac dignitatem, de diuinæ dispositionis ordinatione venientem, eos, qui sint foris extra ecclesiam tincti, & apud hæreticos & schismaticos profana aquæ labe maculati, quando ad nos atque ad ecclesiam, quæ una est, venerint, baptizari oportere; & eo quod parum sit eis magna imconesse ad accipiendum spiritum sanctum, nisi & accipi-

libri *de baptismo hereticorum*, ad calcem CYPRIANI [a], similiter ab eodem exemplo apostolorum manus imponentium Samaritanis, quos Philippus baptizauerat, deducit. FIRMILIANVS [b] impositionem manus episcopalem ad inuocandum spiritum sanctum comparat cum impositione manus Pauli super eos, quos Ep^lesi baptizauerat. HIERONYMVS, contra *Luciferianos* disputans, hanc consuetudinem [c] ex actibus apostolorum deriuat, tamen si solam traditionem ecclesiae ad eiusmodi praxin comprobendam sufficere credat. *An nescis*, inquit, & iam ecclesiarum hunc esse morem, vt baptizatis postea manus imponatur, & ita inuocetur spiritus sanctus? Exigis, ubi scriptum sit? In actis apostolorum. Etiam si scripturae auctoritas non subesset, totius orbis in hac parte consensus instar precepti obtinet. Nam & multa alia, quae per traditionem in ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scripturae legis usurpauerunt; velut in lacu ter caput mergitare; deinde egressos lactis & mellis prae gustare concordiam ad infantiae significationem. AVGVSTINVS [d] similiter hunc morem ab apostolis ad praepositos ecclesiae descendisse affirmat, qui orabant, vt veniret spiritus sanctus in eos, quibus manus imponebant. Et quia opponi poterat, quod praxis apostolica plane diuersum finem sibi propositum habuerit, nimirum vt donum spiritus plenum miraculis hominibus conferret, cuius beneficio nouis linguis loqui possent: semel atque iterum huic obiectioni respondere studet, & ostendit, quod non obstante tali differentia, haec consuetudo imponendi manus ad consequendum spiritum sanctum ab apostolis manare dici possit. „Nam spiritus sanctus [e], inquit, quod in sola catholica

ant ecclesiae baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari, & esse filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur, quum scriptum sit: Nisi quis renatus fuerit cetera.

(a) Anon. de bapt. haetic. ap. Cyprian. in append. p. 23. (p. 21. edit. Amstelod.) Per manus impositionem episcopi datur unicuique credenti spiritus sanctus, sicut apostoli circa Samaritanos post Philippi baptismum manum eis imponendo fecerunt.

(b) Firmilian. epist. LXXV. p. 221. (p. 322. edit. Amstelod.) Vid. cit. c. II. §. III. litt. (e) pag. 363.

(c) Hieron. contr. Lucifer. c. IV.

(d) Aug. de trinit. lib. XV. c. XXVI. Orabant, vt veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc seruat ecclesia.

(e) Aug. de bapt. lib. III. c. XVI. (tom. VII. opp. p. 409. 410. ed. Basil. MDLXIX.)

„ecclesia per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc
 „intelligi maiores nostri voluerunt, quod apostolus ait: *Quo-*
 „*niam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum,*
 „*qui datus est nobis.* Ipsa enim est caritas, quam non habent,
 „qui ab ecclesie catholice communiōe præcisi sunt; ac per
 „hoc, etiam si linguis hominum loquantur & angelorum, si
 „sciant omnia sacramenta, & omnem scientiam, et si omnem
 „habeant prophetiam, & omnem fidem, ita, vt montes trans-
 „ferant, & distribuunt omnia sua pauperibus, & tradant corpus
 „suum, vt ardeant, nihil eis prodest. Non autem habent Dei
 „caritatem, qui ecclesie non diligunt vnitatem, ac per hoc re-
 „cte intelligitur dici, non accipi, nisi in catholica spiritus san-
 „ctus. Neque enim temporalibus & sensibilibus miraculis at-
 „testantibus per manus impositionem modo datur spiritus san-
 „ctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, &
 „ecclesie primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expe-
 „ctat, vt ii, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum
 „imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed inuitabiliter
 „& latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus di-
 „uina caritas inspirari, vt possint dicere: *Quoniam caritas Dei dif-*
 „*fusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.*
 Idem alio loco [f] ad hanc oppositam difficultatem respondet,
 quando ait: „*In hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu,*
 „*quem dedit nobis.* Si enim inuenieris te habere caritatem, habes
 „spiritum Dei ad intelligendum. Valde enim necessaria res
 „est. Primis temporibus cadebat super credentes spiritus san-
 „ctus, & loquebantur linguis, quas non didicerant, quomodo
 „spiritus dabat eis pronuntiare. Signa erant temporis oppor-
 „tuna. Oportebat enim ita significari in omnibus linguis spi-
 „ritum sanctum: quia euangelium Dei per omnes linguas cur-
 „surum erat toto orbe terrarum. Significatum est illud & trans-
 „iit. Numquid modo, quibus imponitur manus, vt accipiant
 „spiritum sanctum, hoc expectatur, vt linguis loquantur? Aut
 „quando imposuimus manum istis infantibus, attendit vnusquis-
 „que vestrum, vtrum linguis loquerentur? Et quum videret
 „eos linguis non loqui, ita peruerso corde aliquis vestrum fuit,

(f) Ang. tractat. VI. in I Ioan. III. tom. IX. opp. p. 274. Par. MDXXXVII. (p. 621. edit. cit. Basil.)

„vt diceret: Non acceperunt isti spiritum sanctum. Nam si
 „acceperunt, linguis loquerentur, quemadmodum tunc factum
 „est. Si ergo per hæc miracula modo testimonium præsentia
 „spiritus sancti non sit: vnde cognoscit quisque, acceperunt se
 „spiritum sanctum? Interroget cor suum, si diligit fratrem, ma-
 „net spiritus Dei in illo.,, Ita AVGVSTINVS manus impositio-
 nem ad conferendum spiritum sanctum ex apostolorum praxi
 deriuat, quantumuis diuersos plane effectus tunc temporis ha-
 buerit, quam quidem nunc habeat. Quamuis homines non
 habeant donum linguarum sibi collatum, vt tempore aposto-
 lorum; habere tamen eos posse dicit alia dona, quæ ad testan-
 dam spiritus præsentiam & actum impositionis manuum digni-
 tate iustitutionis apostolicæ decorandum sufficiant. Vnde quo-
 que obseruare nobis licebit, quod caritas & vnitas, vel con-
 stantia in amore Dei ac religione, peculiaris spiritus gratia sit,
 per impositionem manuum data: quam quum hæretici habere
 non possent, qui extra ecclesiam baptizati erant, ideo impo-
 sitionem manuum semper recipiebant (g) ad ecclesiam redem-
 tes, siue eam inter suos iam ante receperunt persuasi essent, siue
 non. Nam hæreticorum alii impositionem manuum simul cum
 baptismo dabant, alii non dabant: vtrique autem manus im-
 positionem recipiebant, si ad catholicæ ecclesiæ communionem
 redirent. Adhuc alius locus est, ex quo veterum nonnulli
 hanc consuetudinem confirmant, nimirum Ebr. VI, 2. vbi apo-
 stolus manus impositionem & baptismum coniungit. In quem
 auctor, qui sub nomine AMBROSII [b] scripsit, notat, quod
 „intelligatur manus impositio, per quam spiritus sanctus accipi
 „posse credatur: quod post baptismum, ad confirmationem
 „vnitatis in ecclesia Christi a pontificibus fieri solet.,, Quæ in-
 terpretatio ab HAYMONE [i] & recentioribus quibusdam scri-
 ptoribus repetita; & A GROTIO ac CALVINO tanquam pro-
 babilis admittitur. Vnus adhuc scriptor est, qui eam a de-

(g) Aug. de bapt. lib. V. c. XXIII. Propter caritatis copulationem, quod est ma-
 ximum donum spiritus sancti, sine quo non valeant, quæcumque alia sancta
 in homine fuerint, manus correctis hæreticis imponitur.

(b) Ambros. Hebr. VI, 2.

(i) Haymo in Hebr. VI, 2. (ap. Dallæum de confirm. p. 387.) Per impositionem
 manuum plenissime creditur accipi donum spiritus sancti, quod post bap-
 tismum ad confirmationem vnitatis in ecclesia a pontificibus fieri solet.

scensu spiritus sancti super apostolos die pentecostes deriuare videtur. Is est, qui EUSEBIVS EMISSENVS vulgo esse venditur, quem viri docti auctorem potius EVCHERIVM episcopum *Lugdunensem*, vel HILARIVM ARELATENSEM, vel alium quempiam scriptorem circa LEONIS pontificis *Romani* tempora, seculo quinto medio, esse existimant. Quisquis autem est, quam de confirmatione habet narrationem, accurata est, & doctrinæ plena, adeoque digna, quæ huc integra transcribatur. „Quod nunc, inquit, manus impositio [*k*] tribuit singulis, hoc tunc spiritus sancti descensio in credentium populo donauit vniuersis. Sed quia diximus, quod manus impositio & confirmatio ei, qui iam renatus in *CHRISTO* est, conferre aliquid possit, forte cogitat sibi aliquis: Quid mihi prodest post mysterium baptismatis, ministerium confirmantis? Aut quantum video, non totum de fonte suscepimus, si post fontem adiectione noui generis indigemus. Non ita est, dilectissimi, attendat caritas vestra. Sic enim exigit militaris ordo, vt quum imperator quemcunque in militem receperit numerum, non solum signet receptum, sed etiam armis competentibus instruat pugnaturum. Ita in baptizato benedictio illa municio est; dedisti militem, da ei adiumenta militiæ. Numquid prodest, si quisquam parentum magnam paruulo conferat facultatem, nisi provideere studeat & tutorem. Ita paracletus regeneratis in *CHRISTO* custos, & consolator, & tutor est. Ideo dicit sermo diuinus: *Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant, qui custodiant eam.* Ergo spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam. Quia in hoc mundo tota ætate victuris inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est: In baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: in baptismo abluimur, post baptismum roboramur. Ac sic continuuo transituris sufficiunt regenerationis beneficia, victuris autem necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat mox in pace beati sæculi

(*k*) Euseb. Emis. hom. de pentecoste (in bibl. patr. max. tom. VI. p. 649. c. d. e. ed. t. Lugdun. MDCLXXVII.)

„recipiendos, confirmatio armat & instruit ad agones mundi
 „huius & praelia referuandos. Qui autem post baptismum cum
 „acquisita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, con-
 „firmatur morte: quia iam non potest peccare post mortem:
 „Heic si forte illud etiam requirere velimus, post passionem &
 „resurrectionem Christi, quid apostolis profuerit aduentus spi-
 „ritus sancti, ipse dominus eis hoc euidenter exponit: *Quae dico,*
 „inquit, *vobis, non potestis ea portare modo. Quum autem venerit ille*
 „*spiritus veritatis, ipse vos docebit omnem veritatem.* Vides, quia
 „quum spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam &
 „constantiam dilatatur. Itaque ad descensionem spiritus san-
 „cti vsque ad negationem apostoli deterrentur, post visitatio-
 „nem vero eius vsque ad martyrium contemptu salutis armantur.
 „Secundum haec per *Christum* redimimur, per spiritum vero san-
 „ctum dono sapientiae spiritualis illuminamur, aedificamur, eru-
 „dimur, instruimur, consummamur.,, Haec est ratio, quam de
 impositionis manuum origine generatim reddunt veteres: quae
 caerimonia hodie profus obsoleuit in ecclesia *Romanensium*,
 quamquam aliud sacramentum confirmationis se facere vendi-
 tent. Sed haec tantum obiter.

§. VII.

Quid de necessitate confirmationis senserint veteres.

Ex sermone, quem ex hoc auctore modo interposuimus,
 clare perspicimus, quid veteres per confirmationem ad benefi-
 cium regenerationis accedere iudicauerint. Regeneratio inno-
 centiam dabat & peccatorum veniam; inuocatio autem spiri-
 tus sapientiam addebat & robur, ad hominem in innocentia
 conseruandum & consummandum. Ostendit etiam, quam de
 necessitate confirmationis opinionem habuerint veteres. Non
 aequae absolute necessaria credebatur confirmatio ac baptismus.
 Si enim homo statim post baptismum moriebatur sine manuum
 impositione, innocentia per baptismum acquisita seruabantur:
 Non alia confirmatione indigebant, quam morte, quae contra
 omnia pericula eos tutos praestabat. Confirmatio iis dunta-
 xat necessaria erat, qui in vita superstites contra mundum &
 inuisibiles potestates dimicare necesse habebant. Et haec sen-
 tentia reliquorum scriptorum omnium est, qui de confirmatio-
 nis necessitate quam seuerissime loquuntur. Concilium *Illiber-*

ritanum [1], quando statuit: *Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, episcopus eos per benedictionem perficere debet; statim subiungit: Quod si ante de saeculo recesserint, sub fide, qua quis crediderit (videlicet in baptismo) poterit esse iustus.* Sic quoque constitutionum apostolicarum auctor [m] ait: *Si neque oleum adsit, neque unguentum, sufficit aqua, & ad unctionem, & ad sigillum passionum.* Ex quo loco duriora illa verba mollienda sunt, quae alibi [n] habet, ubi ait: *Hec est potestas impositionis manuum unicuique facta: nisi enim in unumquemque eorum talis quædam invocatio (qualem in proximè antecedentibus præscripserat) a pio sacerdote adhibeatur; qui baptizatur, in aquam tantum descendit, ut iudei, & corporis tantum seruet, non autem animæ deponit.* Nisi enim aqua & candida quædam interpretatio his verbis adhibeatur, baptismi, peccatum per spirituales regenerationem expurgantis, efficaciam iniuriose derogabunt. Aequum proinde & iustum est, ut duriorum verborum huius auctoris eum ipsum interpretem esse sinamus, quando aquam baptismi sufficere dicit ad quemcumque finem christiatis siue confirmationis obtinendum, si hæc non ex contemtu, sed propter deficientem recipiendi opportunitatem sit ommissa. - Et hæc manifesto est HIERONYMI opinio, quando narrat, quod licet manuum impositio ex actibus apostolorum deriuanda sit [o], multis in locis id tamen esse factum reperiatur ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem. Alioquin si episcopi tantum imprecatione spiritus sanctus defluat, lugendos esse dicit, qui in villulis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per

(1) Concil. Hlibert. c. LXXVII.

(m) Constit. apoll. lib. VII. c. XXII. *εἰ μήτε ἕλαιον ἢ, μήτε μύρον, ἀρκεῖ ὕδωρ, καὶ πρὸς χεῖρας, καὶ πρὸς σφραγίδα.*

(n) Constit. apoll. lib. VII. c. XLIV. *ἐκάστῳ γὰρ ἡ δύναμις τῆς χειροθεσίας ἐστὶν αὐτῆ· ἐὰν γὰρ μὴ εἰς ἕλαιον τῶν ἱερδικῶν ἢ ἢ πρὸς τὰ ἑσπεῖα ἱερῶς ποιῶντι πρὸς εἰς ὕδωρ μόνον καταβαίει ὁ βυρπηζομένης, ὡς ἰουδαῖοι, καὶ ἀποτιθέτω μόνον τὸν ἕλαιον τῶ σώματι, & τὸν ἕλαιον τῆς ψυχῆς.*

(o) Hieron. contr. Lucifer. c. IV. *Quod si obloqueris, Quare in ecclesia baptizatus nisi per manus episcopi non accipiat spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismo tribui; dicere observationem ex ea auctoritate descendere, quod post adscensum domini spiritus sanctus descendit. Multis tamen in locis id tamen esse factum reperiimus ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem. Alioquin &c.*

presbyteros & diaconos baptizati ante dormierint, quam ab episcopis iniuerentur. Quidquid ergo ad salutem necessarium erat, in baptismo conferebatur, qui tantam spiritus portionem ministrabat, quanta ad homines a peccato purificandos, eosque ad vitam æternam idoneos reddendos sufficebat. Ut adeo, quum veterum nonnulli baptismum spiritum non ministrare dicunt, sine impositione manuum in confirmatione tributum, (vti CORNELIUS in epistola sua [p] aduersus *Novatianum* vrget, & TERTULLIANVS [q], qui nos non in baptismo spiritum sanctum consequi, sed in aqua tantum emundari ac spiritui sancto præparari dicit;) intelligendi sint, quod spiritum sanctum non ea mensura in baptismo, qua deinceps per impositionem manuum, dari existiment. Non negant, baptismum hominibus virtute spiritus sancti veniam peccatorum conferre; sed dicunt tantum, esse quædam effecta & operationes spiritus sancti, quæ hominibus ordinariè non nisi per subsequentem inuocationem spiritus conferantur; quarum incrementum homines desiderare, & impositionem manuum ad id obtinendum recipere debeant. Quo sensu in euangelio dicitur, *Quod nondum fuerit spiritus sanctus*, quia apostoli nondum receperant abundantem effusionem eius cum dono linguarum, quam postmodum die pentecostali consequiebantur, etiamsi antea tantam eius mensuram accepissent, quanta ad varii generis miracula operanda, & ad regnum cælorum consequendum sufficeret.

§. VIII.

Quemadmodum eos punierint, qui eam neglexissent.

QUAMQVAM vero prisca christiani hanc manuum impositionem non adeo necessariam esse iudicabant, vt priuatio illius eos, qui baptizati essent, a regno cælorum excluderet: tamen neglectionem illius puniendam esse statuebant, notam offensionis & publicæ censuræ illis apponendo, qui voluntariè & oscitanter eam neglexissent, quando eam recipiendi habuerant opportunitatem. Istis hominibus plerumque priuilegium di-

(p) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. τῆτε δὲ μὴ τυχαίως, πῶς αἱ τῆ ἀγίας πνεύματος ἵτιυχε; hoc (signaculo) minime percepto, quo tandem modo spiritum sanctum potuit accipere?

(q) Tertull. de bapt. c. VI. Non quod in aqua spiritum sanctum consequamur, sed in aqua emundati, sub angelo spiritui sancto præparamur.

gnitatis ecclesiasticae & ordinatio denegabatur. Vti ex refractione opparet, quam in *Novatiani* ordinatione clerus vniuersus multique ex populo ponebant, quia in lecto, in quo æger iacebat, perfusus baptismum susceperat, neque postea morbo liberatus reliqua perceperat, quæ secundum ecclesiasticam regulam [r] percipi debebant, neque ab episcopo per manus impositionem consignatus fuerat. Et hanc in rem concilium *Neocæsarense* [r] canonem habet, eiusmodi homines ordinari vetantem; quæ pars codicis ecclesiæ vniuersalis euasit. Patres concilii *Illyberritani* [r] tales, tamquam non habentes per manus impositionem lauacrum integrum, itidem a priuilegio dandi baptismum excludunt, quod, necessitate exigente, omnibus reliquis laicis facere permittunt. In tantum veteres consultum duxerunt, confirmationis contemptum ac neglectum impedire, tametsi eam nunquam pro distincto a baptismate sacramento, nec pro re ad salutem æternam absolute & simpliciter necessaria, sed tantum pro apto & commodo adminiculo ad roborandum homines in spirituali militia, habuerunt.

(r) Euseb. lib. VI. c. XLIII. ὁς βοηθῆσθαι ὑπὸ τῶν ἰπποκριτῶν, νόσῳ περιπεσὼν χαλιπῆ, καὶ ληθασιῶσαι ὅσοι ἔδειπν τομιζομένη, ἐν αὐτῇ τῇ κλίῃ, ἢ ἔκειτο, περιχυθεὶς ἔλαβεν, ἀγε χερὶ λέγειν τὸν τιθεὶς εὐληθεῖται· ἢ μὴ ἔδδ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ἢν χερὶ μεταλαμβάνει κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ νόμῳ τῆς σφραγισθῆναι ὑπὸ τῶ ἱπποκρίτων· τῆτε δὲ καὶ τυχῶν, πῶς ἂν τῶ ἁγίῳ πνεύματι ἔτυχε; Quam ab exorcistis foueretur, in morbum grauissimum collapsus; dum iam tanque moriturus creditur, in ipso, in quo iacebat lectulo, perfusus, baptismum suscepit; si tamen huiuscemodi baptismum suscepisse dicendus est. Sed neque postquam liberatus est morbo, reliqua perceperit, quæ iuxta ecclesiasticam regulam percipi debent; neque ab episcopo consignatus est. Hoc autem signaculo minime percepto, quo tandem modo spiritum sanctum potuit accipere? - ὁς διακλυομένη ὑπὸ παντός τῶ κλήρος κ. τ. λ. Vid. cit. supra lib. XI. c. XI. §. V. litt. (h) pag. 331.

(r) Concil. Neocæs. can. XII. (tom. I. concil. p. 1484.) Εἰν νόσῳ πε φηπαθῆ. εἰς πρεσβύτερον ἀγνοεῖται ἢ δύναται. Οὐκ ἐν προαιρέσει γὰρ ἢ πίστις αὐτῶ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ πᾶσι διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτῶ σπευθὴν καὶ πίστιν καὶ διὰ πάντων ἀσθράπτει. Si quis ægrotans fuerit illuminatus, non potest in presbyterum euehi. Fides enim eius non est ex instituto sed ex necessitate: nisi forte propter consequens eius studium & fidem hominumque raritatem.

(r) Concil. Illyberrit. c. XXXVIII. (tom. I. concil. p. 974.) Peregre nauigantes, aut si ecclesiæ in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lauacrum suum integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum, ita ut si superuixerit, ad episcopum eum perducatur, ut per manus impositionem perfici possit.

LIBRI DVODECIMI

CAPVT QVARTVM

DE RELIQUIS CAERIMONIIS BAPTISMI, CONFIRMATIONEM SVBSEQVVTIS.

§. I.

Hominēs modo baptizati albis vestibus induti.

EO ipso tempore, quo vnctio & confirmatio hominibus recens baptizatis conferebatur, albis illi vestibus inducebantur. In ecclesia *Latina* proxime ante confirmationem id fiebat: in *Græca* autem ecclesia post eam factum esse videtur. CYRILLVS enim hac de caerimonia, tanquam vnctionem subsequuta [a], loquitur. Hoc ipsum fiebat, ad significandum, quod veteri homine cum operibus suis iam exuto, nouum hominem Christum IESUM induissent. Hinc vocabantur λευχειμονῶνες, in albis incedentes; grex Christi candidus & niueus [b], vti in LACTANTIO videmus & multis aliis. PALLADIVS in vita CHRYSOSTOMI [c] magnæ crudelitatis insimulat Arcadium imperatorem, quod quum presbyteri Chrysostomi, hoc in exilium abactō, tria millia hominum in festiuitate quadam baptizassent, missis militibus eos disperferit, quum essent λευχειμονῶνες, albas vestes ferentes. Hæ vestes alias vocabantur *indumentum Christi & indu-*

(a) Cyrill. catech. mystagog. IV. n. II. ἀποδυάμεθα δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυθῶμεθα τὰ πνευματικὰ λευκὰ, καὶ λευχειμοῦμεν διαπαντός. κ. τ. λ. Exutis vestibus antiquis, & iis, quæ sunt secundum spiritum alba, indutis, perpetuo iam in albis incedere oportet. &c.

(b) Lactant. carm. de resurrect. dom.

Fulgentes animas vestis quoque candida signat,

Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Mosch. prat. spirit. c. CCVII. (bibl. patr. græc. lat. tom. II. p. 2158. d.) οἱ γή-

πιος ἰδόντες αὐτὴν λευκοφροσσαν, ἔπαινον αὐτῆς, ἥς οὐ βιάσασθαι, Vicini,

quum illam albis indutam viderent, dicunt ei: Quis te baptizauit?

Paulin. epist. XII. ad Seuer.

Vnde parens sacro ducit de fonte sacerdos

Infantes niueos corpore, corde, habitu.

(c) Pallad. vit. Chrysostom. c. IX. τῆ ἰσάριον γῆν ἐξελαθὼν ὁ βασιλεὺς, τῆ γυναι-

δῆσαι ἐν τῇ παρακμήσῃ πεδίῳ, ἴδεν τὴν ἀποροὴν γῆν, τὴν περὶ τὸ Πέμπτον,

λευχομοιῶσαν, καὶ ἐκπλαγῆς ἐπὶ τῇ θείᾳ τῷ ἀγίῳ τῶν νεοφωτιστῶν ἵσταν-

mentum

mentum *mysticum*. Ita enim SOCRATES [d] & SOZOMENVS [e], loquentes de ordinatione *Nectarii*, episcopi *Constantinopolitani*, statim post baptismum ei collata, episcopum renuntiatum eum esse dicunt adhuc *mystica veste indutum*. HIERONYMVS [f] quoque ad *Fabiolam* scribens ad hoc videtur alludere, quando ait: *Præceptis Dei laudandi sumus, & quum parati ad INDUMENTVM CHRISTI, niveas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste linea, nihil in se mortis habente, sed tota CANDIDA, ut de baptismo consurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota pristinorum peccatorum turpitudine celeretur*. Sunt, qui duo alia loca ex epistolis eius ad *Damasum* [g] adlegant, in quibus de vestimentis Christi, quæ *Roma* susceperit, loquitur. Alii autem, qui tempus, quo baptizatus sit HIERONYMVS, & phrasin illam in aliis quoque locis ab ipso adhibitam, considerarunt [h] studiosius, cum maiore probabilitate concludunt, quod habitum monasticum intelligat, quem alibi [i] *unicam Christi* appellat, non autem albas baptismi. Sed enim, licet hisce dubiis HIERONYMI locis non insistamus, antiqua illa consuetudo ab aliis auctoribus satis comprobatur.

ἄλλ' ἀμφὶ τὰς περικλάς, ἤρετο παρὰ τῶν δευροφόρων, τίς ἡ λογὴ τῶν ἐκείναις συνθερισμένων; Die sequenti egressus imperator, ut sese exerceret in vicino campo, vidit agrum circa Pemptum seu Quintum, non consitum & candentem, & stupet factus ad speciem coloris nuper baptizatorum, erant enim ad tria fere millia, satellites rogat, quinam essent illic congregatorum cætus? &c.

(d) Socrat. lib. V. c. VIII. ἐς ἀρκαδίαις ἑὸν τὸ λαὸν, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη, τῶν τότε παρόντων ἑκατὸν πενήκοντα ἐπιτόκων χειροτονησάτων ὁπών. Hic (*Nectarius*) a populo raptus ad episcopale munus obeundum eligitur, & ab episcopis centum & quinquaginta, qui tum illic aderant, ordinatur.

(e) Sozom. lib. VII. c. VIII. τὴν μουσικὴν ἐδοῖητα ἐπ' ἡμφιεσμένῳ, κοινῇ ψήφῳ τῆς συνόδου ἀναγορεύσασα Κωνσταντινουπόλεις ἐπίσκοπος. Adhuc veste *mystica* indutus, communi totius concilii calculo episcopus *Constantinopolitanus* renuntiat.

(f) Hieron. epist. CXXVIII. (tom. III. p. 726. edit. Paris. MDCXLIII.)

(g) Id. epist. LVII. ad *Damasum*. Cathedram Petri & sedem apostolico ore laudatam censui consulendam; inde nec animam postulans cibum, vnde olim Christi vestimenta suscepi. It. epist. LXXVIII. ad *Damasum*. Christi vestem in *Romana* vrbē suscipiens, nunc barbaro *Syriæ* limite teneor.

(h) Vide *Wall of Infant-Baptism*, part. II. chap. III. sect. X.

(i) Hieronym. epist. XXII. ad *Eustoch.* c. I. Non expedit, apprehenso aratro respicere post tergum, nec de agro reuerti domum; nec post *Christi unicum*, ad tollendum aliud vestimentum tecto descendere.

§. II.

Hæ nonnumquam cum solemnibus verborum formula iis traditæ.

HORVM quoque nonnulli vestes illas neophytis cum solemnibus verborum, officium eis suum declarantium, forma tradi consuevisse narrant. Tali videlicet, qualis in *sacramentario GREGORII* [k] existat: *Accipe vestem candidam & immaculatam, quam perferas sine macula ante tribunal domini nostri Iesu Christi, ut habeas vitam æternam, amen!*

§. III.

Per octo dies indutæ & postea in ecclesia repositæ.

VESTES illæ plerumque octo dies gerebantur, & postea in ecclesia reponerentur. AVGVSTINVS, vel alius quispiam sub eius nomine [l], de dominica post pascha, tamquam hanc in rem constituta, loquitur, *Paschalis solemnitas, inquit, hodierna festiuitate concluditur, & ideo hodie neophytorum habitus commutatur; ita tamen, ut candor, qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur.* Vnde ab hoc more gerendi stolas candidas post baptismum dies ista dominica in albis vecitata creditur. Hæ quum depositæ essent, in vestiario ecclesiæ studiose custodiebantur, tamquam testimonium contra homines, si postea professionem, quam publice in baptismo fecerant, desererent. Cuius rei memorabile exemplum a VICTORE VTICENSI memoriæ proditum legimus de *Elpidiphoro* quodam, ciue *Carthaginensi*, qui, quum diu in communionem vixisset ecclesiæ, tandem ad *Arianos* transiit, insensibilis orthodoxorum hostis, tempore persecutionis *Vandalicæ*, factus. Inter alios, qui ad ipsum tamquam iudicem citabantur, *Muritta* quidam diaconus erat, qui ipsum de alueo sacri fontis susceperat generatum. Qui quum, *Elpidiphoro* sedente & fremente, coepisset extendi, priusquam exueretur, illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana producebat. Quibus ventilatis simulque in omnium conspectu extensis, his eum verbis, totam ad fletum & lacrymas commouens ciuitatem, adloquebatur: *Hæc sunt linteamina*

[k] Gregor. sacram. de bapt. infant.

Ordo Roman. de S. sabbatho. bibl. patr. tom. X. p. 83. Deportantur ipsi infantibus ad eum, & dat singulis stolam candidam & decem siliquas & chrismale, dicens, Accipe vestem candidam &c.

[l] Aug. homil. LXXXVI. de diuersis, in octauis paschæ tom. X. p. 709.

na [m], Elpidiphore, minister erroris, que te accusabunt, dum maestas venerit iudicantis. Custodientur diligentia mea ad testimonium perditionis, ad demergendum te in abisso putci sulphurantis. Hec te, infelix, immaculatum cinxerunt de fonte surgentem: hec te, miserrime, acrius persequentur, flammantem gehennam diu ceperis possidere, quia indivisi maleflectionem sicut vestimentum, scinlens atque amittens veri baptismatis & fidei sacramentum. Quid facturus es, miser, quum servi patrisfamilias ad cenam regiam congregare experint inuitatos? Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus, exutum stola rex conspiciet nuptialis, dicensque tibi: Amice, quo modo hic venisti, vestem non habens nuptialem? Non video, quod contuli, non nosco, quod dedi. Perdidisti militie eblamydem, quam in tela virginorum membrorum decem mensibus texui, & tendicula crucis extendens aqua mundavi & purpura mei sanguinis decoravi, non conspicio cultum signaculi mei, characterem non video trinitatis &c. Fuit igitur huius notabilis carimonie scopus, primum quidem, vt innocentiam illam & angelicam puritatem repraesentaret, quam per peccatorum suorum remissionem quisque obtineret in baptismo, & deinde, vt in mentem illis reuocaret sponiones & stipulationes a se factas, quas si violarent, futurum esset, vt in die iudicii hæ ipsæ eos accusarent.

§. IV.

Carimonia candelarum & facum cerearum. Quis eius scopus, & cuius sumibus viraque procurata?

CAERIMONIAE gerendi vestes albas aliam eiusdem generis addebant, ferendi scilicet ardentes candelas in manibus. Fuisse hanc consuetudinem ita vniuersalem, vt priorem illam, ego non dixerim; NAZIANZENSIS tamen inter alias caerimonias, baptismum subsequentes, eam memorat. *Statio hæc*, inquit, *qua confestim a baptismo ante magnum altare statis, futura vite gloriam præsignat. Psalmorum cantillatio, cum qua accipieris, illius hymnodie præludium est. Lampales [n], quas accendes, illius luminum gestationis figuram gerunt, cum qua splendide & virgines anima splendidis fidei*

(m) Viêt. de persecut. Vandal. lib. V. b. bl. patr. tom. VII. p. 613. (tom. VIII. p. 694. p. coit. Lugdun.)

(1) Naz. orat. XI. de bapt. p. 672. ἡ χάρις, ἢ ἡ ἀγάπη εἶσι μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸς τὰ μεγάλα βήματα, τῆς ἐπιθετοῦ δόξης ἐστὶ προσημαγία ἢ ψαλμῶν, μεθ' ἧς δεξιῶν, τῆς ἐπιθετοῦ ὑμνωδίας προοίμιον αἱ λαμπάδες, ὑπερ ἀγάπης, τῆς ἐπιθετοῦ
lampra-

lampadibus Christo sponſo obuiam prodibimus, nec per ignauitiam & ſocordiam dormientes, ne inſcientibus nobis, is, cuius aduentus exſpectatur, inopinato adſit, nec alimento & oleo, bonisque operibus carentes, ne a nuptiali cubiculo excludamur. Alii ad aliam rationem eam referunt, vt ſit ſymbolum præſentis illuminationis noſtri, & quod fiat in adluſione ad illud ſeruatoris noſtri eſſatum: *Splendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificentque patrem illum, qui eſt in caelis.* In quibusdam primarioꝝum hominum baptiſmibus hæcæ caerimonias amplificatas & maiore pompa exornatas deprehendimus. Nam non tantum ipſi, qui baptizabantur, ſed omnes quoque eorum ſtipitatoꝝ ac miniſtri albis veſtibus induti erant, & manibus ſuis portabant lampades. Quomodo in magnifico Theodoſii iunioris baptiſmo factum eſt, deſcripto in MARCI GAZENSIS quadam epiſtola [o], a BARONIO publicata, in qua inter alia ait: *Baptizato iuniori Theodoſio, & ab eccleſia egreſſo in palatium, licebat ruruſus intueri decorem eorum, qui præerant multitudini, & veſtem eorum refulgentem. Erant enim omnes candidati, vt exiſtimaretur multitudo eſſe niue repleta. Præcedebant autem patricii, illuſtres & omnis dignitas cum ordinibus militariſibus, omnes portantes cereos, vt putarentur aſtra cerni in terra. Harum rerum ſumtus, præſertim ita eſtuſos ac magnificos, ab ipſa perſona baptiſmum ſuſcipiente, datos fuiſſe, par eſt, credamus. Et hoc ipſum ex obiectione, quam nonnulli apud GREGORIVM NAZIANZENVM contra baptiſmum faciunt ex ratione ſumtuum, quos requirat, manifeſto intelligitur. Ita enim obloquuntur: *Vbi eſt munus, quod propter baptiſmum offeram? Vbi ſplendida veſtis [p], in qua exſplendeſcam? Vbi ea, que ad initiatoꝝ meos excipiendoſ requiruntur?* Ad quæ NAZIANZENVS reſpondet: *Ne in magnis rebus minuta & leuicula in rationem mittas: ne turpi aliquo & abiecto adſpectu te duci ſatiaris. Sublimius eſt hoc ſacramentum iſis rebus, que in oculorum adſpectum cadunt. Teiſſam offer, Chriſtum**

φαναγιαὶς μυſηριοι, μετ' ἧς ἀπαιτήτου τῶ νυφῶ φαιδραὶ, καὶ παρθένοι ψυχὰ φαιδραὶ ταῖς λαμπάτι τῆς πίſτεω, μήτε κατεύδομαι διὰ ſαδουκίαι, ἢ αὐ μὴ λάδῃ παρὰ ἀδοκίαι ὁ πῖροδοκῶμεν, μήτε ἀνέλαι, καὶ καλῶ ἰεγωὶ ἐπίδειαι, ἢ αὐ μὴ τῶ νυφῶ ἐπίτοιου.

(o) Ap. Baron. an. CCCCI. tom. V. p. 134. Antuerp. MDCCX.

(p) Naz. orat. XL. de bapt. p. 611. πῶ δὲ μοι τὸ καρποφορῶμεν ἐπὶ τῶ βαπτίσματι πῶ δὲ ἐμφάτοι ἰδῆαι, ἢ λαμπρυνόμεναι; πῶ δὲ τὸ πῖρο δέξομαι τῶν ἰμῶν βαπτί-

in luce, honesta & laudabili vita me ale. Sic ego excipi letor, sic etiam Deus, qui maxima quæque beneficia nobis clarigitur. Nihil apud Deum magnum est, quod non pauper quoque donare possit; ut ne hac quoque in re tenuiores propellantur, ut qui non habeant, quomodo cum locupletibus scerent. Unde has carimonias in pauperum baptismo vel prætermittas, vel ipsius ecclesiæ sunt factas fuisse, colligimus. Quod posterius quidam inferri posse putant ex donationibus Constantini, baptisteriis Romæ factis, quarum in libro pontificali in vita Sylvestri papæ habetur mentio; certius autem ex epistolis GREGORII pontificis [q] demonstrari potest, in quibus sæpius memorat, quod vestem ad baptismum pauperibus, qui sibi eam comparare ipsi non possint, emendam curare soleat.

§. V.

Osculum pacis neophytis, seu recens baptizatis, datum.

ALIA carimonia, ad congratulandum recens baptizatis de admittione in ecclesiam adhibita, erat osculum pacis. Quam carimoniam in ipsis etiam infantibus obseruatam fuisse, ex obiectione discimus, quæ contra eam in CYPRIANO facta legitur. FIDVS quidam episcopus intra octauum diem infantes non baptizandos esse putabat, quod in primis partus sui diebus constituti immundi sint, & unusquisque eos horreat exosculari, quod tamen fieri post baptismum necesse sit, ad declarandum ius fraternitatis, quod in cooperatione in familiam Dei consequantur. Ad quæ CYPRIANVS respondebat, hoc ad dandum illis baptismum impedimento esse non oportere, omnia enim munda esse mundis. Nec quempiam id debere horrere, quod Deus dignatus sit facere. Nam etli adhuc infans a partu nouus sit, non ita esse tamen, ut quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda exosculari [r] horrere debeat. Hæc

εἶναι; - - μὴ μικρολόγηται περὶ τὰ μεγάλα, μηδὲν ἀγνοεῖς πάθης, μᾶλλον τῶν ἁγίων
 μένων ἐπὶ τὸ μυστήριον, σωτῆρὸν καρποφόρον, χριστὸν ἑδύσαί, θρίψον με πολιτείᾳ,
 ἕτως ἰγὼ χάρις φιλοφρονέωμαι. ἔδει τῷ Θεῷ μέγα, ὃ μὴ καὶ πένης δίδωσι, ἵνα μὴ
 καὶ ταῦτα παρεθῶμαι οἱ πίντες.

[q] Gregor. lib. VII. epil. XXIV. ad Faustin. Quoscumque ex iis pauperes, & ad vestem sibi emendam non sufficere posse cognoscis: Te eis vestem, quam ad baptismum habeant, comparare volumus ac præbere. Id. lib. IV. ep. XVI. Vestem ei, quæ baptizanda est, direximus, cetera.

[r] Cypran. epil. LIX. ad. LXIV. ad Fidum p. 160. (p. 231. edit. Fell. Amstelod.

consuetudo AVGVSTINO [s] etiam memoratur, & regula illa apostolica fundata videtur, quam in eucharistia & aliis sanctis officiis obseruatam legimus, secundum quam alii alios sancto osculo, mutuam amorem & intimum fraternitatis adfectum testaturi, salutarunt. CHRYSOSTOMVS aliam adfert rationem, cur id pax vel osculum pacis appelletur, quia videlicet homines, per baptismum Deo reconciliati, in pacem ac amicitiam recipiantur. Nam natiuitatem naturalem & spiritualem eleganter inter se comparans *Prior illa, inquit, a lamentis initium duxit, siquidem ubi proliit infans ex utero, & ex aluo deiectus est, primam cum lacrimis vocem mittit. Per lamenta siquidem ingressus in vitam: per lacrymas exordium, dum futuras molestias natura praenuntiat. - - Neque vero lacrimae in natiuitate tantum, sed & fasciae & vincula: lacrimae in natiuitate, lacrimae in morte: fasciae in natiuitate, fasciae in morte, vt intelligas vitam hanc in morte desinere, & in illo fine terminari. Sed talis non est spiritualis natiuitas: nusquam lacrimae & fasciae, sed solutus est, qui nascitur, & ad certamen paratus, propterea sunt etiam liberi pedes, & manus, vt & currat & pugnet: nusquam lamenta; nusquam lacrimae heic, sed salutationes [t] & oscula, & amplexus fra-*

MDC.) Nam & quod vestigium infantis, in primis partus sui diebus constituti, mundum non esse dixisti, quod vnusquisque nostrum adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad caelestem gratiam dandam impedimento esse oportere, scriptum est enim: Omnia munda sunt mundis. Nec aliquis nostrum id debet horrere, quod Deus dignatus est facere. Nam etsi adhuc infans a partu nouus est, non ita est tamen, vt quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat exosculari; quando in osculo infantis vnusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes l ei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato & recens nato quodammodo exosculamur, quando id, quod Deus fecit, amplectimur.

(s) August. cont. epist. Pelag. lib. IV. c. VIII. (tom. VII. opp. p. 925. 926. edit. Basil.) ista Cypriani verba adlegat, & approbat.

(t) Chrysostom. serm. L. de vtil. legendae scripturae tom. V. p. 686. (p. 613. edit. Francof. MDCXCVIII.) Τόκες ὁ πῆτις ὁ δὲ θνήτων ἔχει τὴν ἀρχὴν ἅ ὅ γὰρ παῖδον ἐκ τῆς μητρὸς ἐλιωσαῖον καὶ ἐκ τῆς κούρας καταφερόμενοι, πρῶτην φωνὴν μετὰ δακρύων ἐβάλλει - - διὰ θνήτων γὰρ ἡ ἕσπεδος εἰς τὴν βίον, διὰ δακρύων προοίμια, τῆς φύσεως τὸ μέγιστον ὀδυνηρὸν προμαφανίσθη - - ἐ δάκρυα δὲ ἐν τῇ γενήσῃ μοιον, ἀλλὰ καὶ σπάργαναι καὶ δισυά· δάκρυα ἐν τῇ γενήσῃ, δάκρυα ἐν θανάτῳ, σπάργαναι ἐν γενήσῃ, σπάργαναι ἐν θανάτῳ· ἵνα μάθη, ὅτι πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ αὐτῆ τελειοῖται, καὶ πρὸς ἐκεῖνο καταστρέφεται τὸ τέλος· ἀλλ' ἐκ ἡ γένησῃ αὐτῆ· ἐδάκρυ δάκρυ καὶ σπάργαναι, ἀλλὰ λευμήσῃ ὁ γεννηθεὶς, καὶ πρὸς ἀγάπης παρεσκευασμένῃ· διὰ τῶτο ἀφορεῖ αἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἵνα τρέχη καὶ πυκτοῦν·

irum, qui suum membrum agnoscent, Etamquam ex longinqua reuersum peregrinatione recipiunt. Nam quoniam ante baptismum inimicus erat, post baptismum autem amicus est factus communis omnium nostrum domini, propterea gratulamur omnes: idcirco etiam osculum pax vocatur, vt discamus Deo finitum esse bellum, & nos in amicitiam eius receptos esse. Hinc pacem sibi mutuo dare in scriptis veterum sæpius idem est, atque ex phrasi apostoli, osculo sancto quem salutare.

§. VI.

Nec non particula mellis & lactis in signum nouæ natiuitatis eorum.

SOLEBANT etiam recens baptizatis mellis aliquid & lactis gustandum dare: Quod SALMASIVS & alii quidam [u] loco eucharistiæ illis datum fuisse existimant. Sed falluntur animi; nam eucharistia illis eodem tempore data fuit. Veteres ipsi aliam huius rei dant rationem. HIERONYMVS [x] & TERTULLIANVS [y] ad nouæ natiuitatis eorum significationem, & quod iam tamquam filii in familiam Dei adoptati sint, id factum esse dicunt. TERTULLIANVS [z] præterea Marcionitas hanc consuetudinem eadem de causa cum multis aliis ecclesiæ ritibus retinuisse perhibet. HIERONYMVS [a] etiam dicit, morem esse in quibusdam occidentalibus ecclesiis, vt renatis in CHRISTO vinum lacque tribuatur, idque in adulationem ad hunc locum Pauli apostoli: *Lac vobis potum dedi, non solidum*

ἐλάμβανον ἄλλο, ἔδαντο δάκρυα ἐν ταῦτα, ἀλλ' ἀσπασμοὶ καὶ φιλίαι, καὶ περιπλοκαὶ τῶν ἀδελφῶν, τὸ ἑκάστον μίλλον ἐπιγινωσκόντων, καὶ ὑπὲρ ἐν μακρῇ ἀπολαβόντων διὰ δόξιας: ἵπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ φασματῶ. ἡθρὸς ἢ μετὰ τὸ φάσμα γέγονε φίλον τὸ κοινὸν πάντων ἡμῶν δεσπότου, διὰ ταῦτα πάντες συνιδόμεθα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ φίλημα εἰρήνη καλεῖται, ἵνα μάθαρθε, ἕν πόλεμον καταλύσει ὁ θεός, καὶ πρὸς τὴν οὐρανίαν ἐπαύλαγε τὴν ἑαυτοῦ.

- (u) Salmas. ap. Suicerum thes. part. II. p. 126. Adulti in pane & vino sacramentum corporis & sanguinis accipiebant, infantes in lacte & melle.
 (x) Hieron. contr. Lucifer. c. IV. Deinde egregios lactis & mellis prægustare concordiam ad infantiam significationem.
 (y) Tertull. de coron. milit. c. III. Inde suscepti lactis & mellis gustamus concordiam.
 (z) Tertull. contr. Marcion. lib. I. c. XIV. Sed & ille vsque nec aquam reprobat, vit creatoris, qua suos abluuit, nec oleum, quo suos vinxit, nec mellis & lactis societatem, qua suos infantat, nec panem, quo ipsum corpus suum representat.
 (a) Hieronym. in Iesa LV, 1. Lac significat innocentiam paruulorum. Qui mos ac typus in occidentis ecclesiis hodie vsque seruatur, vt renatis in Christo vinum lacque tribuatur. De quo lacte dicebat & Paulus, Lac vobis potum cibum,

cibum, & istum Petri: Quasi modo nati paruuli rationale lac desiderate. Lac enim significare innocentiam paruulorum. Huius consuetudinis mentionem quoque facit CLEMENS ALEXANDRINVS [b], *Lacte*, inquit, *dominico nutrimento, statim quidem postquam editi sumus, elinur: simulac autem regenerati fuimus, honore adfecti sumus, dum spes quietis a huiusmodi, superna Hierusalem, in qua & mel & lac plure scriptum est; dum per materiale, sanctum nobis alimentum desponderetur.* Porro ex concilio Carthaginensi tertio discimus, hoc lac & mel propriam & peculiarem habuisse consecrationem, ab eucharistiae consecratione distinctam. Canon ibi sic habet: *Primitiae, seu mel & lac, quod vno die solemnissimo, (hoc est, sabbatho magno, siue die pascha proxime antecedente, quod solemnissimum baptismi tempus erat) pro mysterio infantum (hoc est, recens baptizatorum hominum, qui plerumque infantes sensu mystico vocabantur) solet offerri: [c] quamvis in altari offerantur, suam tamen habent propriam benedictionem, et a sacramento dominici corporis aut sanguinis distinguantur.* Haec istius canonis pars in quibusdam collectionibus omissa quidem est, LABBEO autem adfirmante, in vetustis codicibus ita habetur; quin & hodie sic legitur in codice *Africano* [d], quod rem extra dubitationem ponit. Ego canonem cum paraphrasi quadam explanatoria exhibui, quia nonnulli viri eruditi de obscuritate eius conqueruntur, & nescire se dicunt, quid per *mysterium infantum* intelligatur, quod mihi quidem ad hanc consue-

dedi, non solidum cibum. Et Petrus, Quasi modo nati paruuli rationale lac desiderate.

(b) Clem. Alex. paedag. lib. I. c. VI. p. 103. *πρὸ γάλακτος, τῆς κορυμνῆς τροφῆς, ἰσθῆς ἢ ὡσπερὸν θήλειος, πρὸνυμῆδα: ἰσθῆς δὲ ἀναγεννηθῆναι τρεπιμῆδα, τῆς ἀναταύσεως τῆς ἐπιπέδα, τὴν αἰῶν ἱερταλῆν, εὐαγγελιζομένοι: ἐν ᾗ μίλι καὶ γάλα ὀμβρῆν ἀνατίθεται διὰ τῆς εὐλῆς, καὶ τῆς ἀγίας μητρὸς ἐκείνης τροφῆν.*

(c) Conc. Carth. III. c. XXIV. (tom. II. conc. p. 1170.) *Primitiae vero, seu mel & lac, quod vno die solemnissimo pro infantis mysterio solet offerri, quamvis in altari offerantur, suam tamen habent propriam benedictionem, vt a sacramento dominici corporis ac sanguinis distinguantur.*

(d) Codex eccles. African. c. XXXVII. ap. Iustellum p. 348. (apud Labb. tom. II. conc. p. 1068.) *ἀπαρχὴ δὲ, ἢτε μίλι, ἢτε γάλα, ὡς εἶπα, προσφερόμεν ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ ἑστῆμα ὡς τὸ τῶν ἡπῶν μυστήριον: εἰ καὶ τὰ μέγιστα γάλα ἐν θυσιαστείῳ προσφέρεται, ὅπως ἰδίαν ἔχῃ τὸ κυρίως εὐλογίῳ, ὡς ἐκ τῆς ἀγίας καὶ τῆς κορυμνῆς σῶμα καὶ αἷμα διδάσκει. Primitiae vero, cetera, vt sub litt. (c).*

tudi-

tudinem dandi lac & mel recens baptizatis in manifesto referendum esse videtur.

§. VII.

Tunc orationem dominicam dicere iussi.

HOMINIBVS ita in familiam Dei adoptatis & pro fratribus in *CHRISTO* agnitis, tamquam filijs Deum patrem suum appellare licebat, idque statim facere formula verborum a *CHRISTO* nobis præscripta iuebantur. *Constitutionum apostolicarum* auctor [e] eos stantes dicere orationem dominicam iubet, quia cum *CHRISTO* e mortuis resurrexerint: & post istam hanc breuiorem formam recitare: [ce] *Deus omnipotens, pater CHRISTI tui, unigeniti filii tui, da mihi corpus immaculatum, cor mundum, mentem vigilem, cognitionem non errantem, spiritus sancti a lucentium ad possessionem & certam fidem veritatis, per CHRISTVM tuum, per quem tibi gloria in sancto spiritu in secula, Amen.* *CHRYSOSTOMVS* [f] quoque statim post adscensionem ex aquis orationem dominicam recitasse eos memorat, & id quidem stantes etiam, non in faciem cadentes, sed ad *CHRISTVM* suspicientes, cuius cum corpore commisceantur, quod supra situm sit, quo diabolo non liceat accedere. Et hoc primum tempus erat, quo isthac oratione vtendi accipiebant libertatem. Ante enim, quam quis baptizatus & per regenerationem filius Dei factus esset, Deum patrem suum vocare, ei haud licebat. Et

(e) *Constit. apost. lib. VII. c. XLIV. μετὰ τῆτο, ἰσως προσευχέσθω τὴν ἐκκλησίαν, ἢ ἰδίως δάξεν ἡμᾶς ὁ κύριος ἀναγκάτως δὲ τὴν ἀνασάντω δὲ ἰσάντω καὶ προσευχέσθω, διὰ τὸ τὴν ἐγειρόμενον ὄρεθιον εἶναι καὶ αὐτὸς εἰ συναπαθάνων τῶ χριστῶ καὶ συνεγεγθεῖς, σηκίται.* Post hoc stans dicat orationem, quam docuit nos dominus: scilicet qui resurrexit, necessario debet stare ac orare, quoniam qui exsurgit, erectus est: & ipse igitur, qui vna cum Christo mortuus est ac resurrexit, stet.

(ce) *Id. ibid. c. XLV. Ὁ θεός, ὁ παντοκράταρ, ὁ πατὴρ τῆ χριστῶ σε, τῆ μονογενῆς υἱὸς σε, δὲς μοι σῶμα ἄσπιλον, καρδίαν καθάρην, νῦν γρηγορον, γυῖσσιν ἀπλατῆ, πνεύματι ἁγίῳ ἐπιφοίτησιν πρὸς κλήσιν καὶ πληροφορίαν τῆς ἀληθείας, διὰ τῆ χριστῶ σε δι' ἧ σοι δόξα ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τὸς αἰῶνας ἀμήν.*

(f) *Chrysostr. homil. VI. in Coloss. p. 1953. (p. 301. edit. Francof.) εὐθέως γὰρ ἀελθῶν, ταῦτα φησίγγειται πρὸς ῥήματα· πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, γενηθήτω τὸ θελημα σου ὡς ἐν ἔθνεσιν, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκ ἐπ' ὅψιν πίπτει τὸ παιδίον [leg. πῆδιον] κ. τ. λ. Quum primum adscenderit, hæc verba loquitur: Pater noster, qui es in caelis, fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Non in faciem cadit puer. [leg. humi] cetera.*

quam-

quamquam catechumeni orationem dominicam ante baptismum docebantur, non tamen nisi post baptismum eam, tamquam publicam precationem, in ecclesia recitare poterant.

§. VIII.

Cum psalmodia accipiti.

INTER alias caerimonias, post baptismum vsitatas, GREGORIUS NAZIANZENVS psalmodiarum cantillationem [g] memorat, cum qua recens baptizati accipiantur, quam hymnodia in futura vita praeludium esse dicit. Vtrum vero peculiare quaedam psalmos, in baptismo ad cantandum propositos, an vero communem ecclesiae psalmodiam intelligat, non docet. Si coniectare mihi licet, de prioribus id accepero, quia communis ecclesiae psalmodia nihil erat amplius, quam quod catechumenis iam ante licebat audire, utpote quae pars erat missae catechumenorum, cui non catechumeni tantum, sed professi quoque iudei & gentiles interesse poterant. Fortassis psalmum CXVIII. cantarunt, in quo haec verba habentur: *Hic est dies, quem fecit dominus, exultemus & letemur in eo!* quoniam AVGVSTINVS [h], de festiuitate loquens paschali, eo respicere videtur, *Hic est dies, inquit, quem fecit dominus, celsior cunctis, lucidior vniuersis, in quo dominus resurrexit, in quo sibi nouam plebem, ut ipsi videtis, regenerationis spiritu conquisiuit, in quo singulorum mentes gaudio & exultatione perfudit.* Et PAVLINVS [i] populum hac occasione *Allelujah* cantasse dicit. Verum in rebus dubiis certi aliquid definire mihi non sumo.

§. IX.

Et extemplo ad communionem altaris admissi.

EXPLORATIVVS autem est, quod, caerimoniis baptismi finitis, extemplo ad participandam eucharistiam admissi fuerint. Haec enim erat τὸ τέλειον, perfectio seu consummatio christiani,

(g) Naz. orat. XL. de bapt. p. 672. a. ἡ ψαλμοδία, μετ' ἧς διεχθήσῃ, τῆς ἐκείνου ὑμνοδίας προοίμιον. Psalmodiarum cantillatio, cum qua accipieris, illius hymnodia praeludium est.

(h) Augustin. serm. CLXIII. de tempore, tom. X. p. 332. (p. 957. a. edit. Basil. MDLXIX.)

(i) Paulin. ep. XII. ad Seuer. p. 146.

Hinc senior sociae congaudet turba cateruae,

Alleluia nouis balat ouile choris.

ad quam per baptismum ius adepti erant. Hinc omnes antiqui scriptores hac de re loquantur, tamquam ultimo baptismi privilegio, quod hisce temporibus statim ei additum sit. Idque obseruatum fuit non tantum de adultis, sed de infantibus quoque. Ad quam consuetudinem demonstrandam in præfenti suffecerit testimonium GENNADII [k], qui baptismum infantium, confirmationem & eucharistiam coniungit. *Si parvuli sint*, inquit, *qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis, qui eos offerant, iuxta morem baptizandi: Et sic manus impositione & christinate communiti, eucharistia mysteriis adiutantur.* Atque hæc consuetudo ad nonum vsque sæculum durauit, uti ex libris ritualibus istius æui apparet, quorum quidam a nobis supra [l] adlegati sunt, & plures alii addi poterant: sed hi alio spectant, ubi aptior locus erit tractandi de communione infantium inter res reliquas, ad eucharistiam pertinentes, quæ vna cum antiqua psalmodia, scripturarum lectione, verbi diuini prædicatione & precibus, vniuersum officium ecclesiæ, sub nomine *missæ catechumenorum & missæ fidelium*, constituentibus, argumentum proximi erunt voluminis, in quo de *liturgia ecclesiæ* exponere animum induximus.

§. X.

De cærimonia lauandi pedes, in ecclesiis quibusdam retenta atque cõseruata.

ALIA adhuc cærimonia erat, in ecclesiis aliquibus obseruata, ab aliis autem repudiata, de qua heic nonnulla carptim breuiterque dicere non abs re fuerit. Erat hæc consuetudo lauandi pedes baptizatorum. VICECOMES [m] primam cærimoniam fuisse putat, baptismo præmissam & vsitatam *die viri-*

[k] Gennad. de eccles. dogmat. cap. LII.

[l] Lib. XII. c. I. §. II.

[m] Vicecom. de ritib. bapt. lib. III. c. XX. Quo die pedes abluerentur. Peroldus post baptismi ritus, hanc cærimoniam refert; cum antiquitus die, Christi apostolorum pedes lauantis commemoratione celebri, præstari soleret, ut multis argumentis probare facile est; nam pedum ablutio, quemadmodum supra diximus, ad deterendas corporis sordes, quæ baptizanti stomachum facere poterant, instituta videtur, quæ ratio post baptismum locum non habet; deinde S. Ambrosius lib. III. de sacramentis c. II. & lib. de iniat. c. VI. locis quæ attulimus, aperte significat, pedes abluī consueuisse, ut macula ortu contracta deleteretur, cum post baptismum omnis peccati labes abolita

dium,

dium, quo seruator noster (cuius ab exemplo petita erat) discipulorum suorum pedes lauit. Et hoc ex AVGVSTINI verbis elucere dicit, qui eius in duabus epistolis mentionem iniecerit. At enim vero in priore epistola [n] AVGVSTINVS de more lauandi totum corpus ante pascha loquitur, vt ne catechumeni, quorum corpora per obseruationem quadragesimæ sordidata erant, cum offensione sensus ad sacrum fontem accederent: huic dies viridium eligebatur, quo sordes corporis, quas contaxerant, lauando se eluerent. Et quia concessum erat hoc catechumenis baptismum suscepturis, multi alii cum his hoc die lauare volebant, ieiuniumque relaxare: ieiunare enim & lauare simul consistere non poterant. Vt adeo hac lauatore non solos pedes, quidquid VICCOMES falso diditet, sed vniuersum corpus suum circumpurgasse iudicandi sint. Neque hæc lotio pro caerimonia religiosa, sed tantum pro caerimonia ciuilis decentiæ habenda est, vt ne aliorum sensui molesti essent, ad baptismum accedentes. In altera epistola speciatim de lauandis pedibus loquitur, hoc autem post baptismum fiebat, die tertio octauarum, vel alio quodam tempore, quod, qui hanc caerimonia[m] retinebant, huic rei ducebant præstitu-

fit. Palladius quoque historia Laus. sect. LXXIII. refert, duobus histrionibus ante pedes ablutos esse, tum salutare baptismum impetitum: ex quo ablutionem baptismum priorem fuisse omnes intelligunt. De die autem feriæ quintæ hebdomadis sanctioris, vt rationes eas, quæ e coniecturis pendent, omitamus, S. Augustini certissimum est testimonium ep. CXVIII. ad Ianuar. quum ait: *Si autem quæris &c.* [vid. sub litt. (n)]. Peroldus igitur, solum sui temporis consuetudinem expressit, quod indicant eius verba, quum baptismi trium puerorum meminit; qui antiquitas, quando in paschate, vel pentecoste baptizabantur, in usu non erat; fieri enim potuit, vt quemadmodum teste S. Augustino ep. ad Ianuar. CXIX. honoris ergo, a die altero in alterum, ea consuetudo mutata est; nec etiam Mediolani ad caerimonia[m] post baptismum delata sit, vt negligendi veri baptismi occasio demeretur. Et sic intelligendi sunt, quotquot eam caerimonia[m] post baptismum numerarunt, cum posteriorum temporum ratio habita sit.

- (n) Aug. epist. CXVIII. ad Ianuar. Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit: nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per obseruationem quadragesimæ sordidata, cum offensione sensus ad fontem traclarentur, nisi aliqua die lauarentur. Iltum autem diem potius ad hoc electum, quo cæna domini anniuersarie celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lauare voluerunt, ieiuniumque relaxare.

endum. Nam multos [o] hoc in consuetudinem prorsus no-
 lisse recipere dicit, ne ad ipsum sacramentum baptismi videretur
 pertinere, quum seruator noster hoc tantum propter for-
 mam humilitatis commendarit. Nonnullos eadem de causa
 consuetudinem, vbi recepta fuerit, abrogasse. Aliquos autem,
 vt hoc sacratiore tempore commendarent, & a baptismi sa-
 cramento distinguerent, vel diem tertium octauarum vel etiam
 ipsum octauum post baptismum, vt hoc facerent, elegisse. In-
 ter ecclesias, quæ penitus reiecerunt vel abrogarunt hanc con-
 suetudinem, ecclesia *Hispanica* est, quæ in concilio *Illiberritano* con-
 tra eam canonem fecit ita habentem: *Emendari placuit, vt hi,
 qui baptizantur, (et fieri solet) nunquam in ecclesiam non immittant: ne
 sacerdos, quod gemitis accepit, precio distrahere videatur* (qua de re di-
 ximus copiosius [p], de redditibus ecclesiæ loquentes) *Neque
 pedes eorum lauandi sunt [q] a sacerdotibus vel clericis.* Illis ecclesiis,
 quæ hanc consuetudinem nunquam receperunt, *Romanam* ad-
 numerare possumus, & eis, quæ eam semper receperunt, *Me-
 diolanensium*, cuius consuetudinem ecclesiæ *Romana* consuetudini
 opponit AMBROSIVS, vel quisquis librorum *de sacramentis, & de
 eis, qui mysteriis initiantur*, inter eius opera, auctor est. In eccle-
 sia [r] *Mediolanensi* summum sacerdotem pedes baptizatorum la-

(o) Aug. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XVIII. De lauandis vero pedibus, quum do-
 minus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat,
 commendaret, sicut ipse consequenter exposuit, quæsum est, Quoniam
 tempore potissimum res tanta etiam facta doceretur, & in illud tempus oc-
 currit, quo ipsa commendatio religiosius inhaereret. Sed ne ad ipsum sacra-
 mentum baptismi videretur pertinere, multi hoc in consuetudinem reci-
 pere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitarunt.
 Aliqui autem, vt hoc sacratiore tempore commendarent, & a baptismi sa-
 cramento distinguerent, vel diem tertium octauarum, quia ternarius nume-
 rus in multis sacramentis maxime excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc
 facerent, elegerunt.

(p) Lib. V. c. IV. §. XIV. volum. II. p. 278--281.

(q) Concil. Illiber. c. XLVIII.

(r) Ambros. de sacram. lib. II. c. I. Succinctus summus sacerdos pedes tibi lauit.
 - Non ignoramus, quod ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat,
 cuius typum in omnibus sequimur & formam: hanc tamen consuetudi-
 nem non habet, vt pedes lauet. Vide ergo, ne propter multitudinem decli-
 narit. Sunt tamen, qui dicant, & excusare contentur, quia hoc non my-
 sterio faciendum est, non in baptisate, non in regeneratione: Sed quali
 hospiti pedes lauandi sunt. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis.

vare solitum esse dicit: *Romanam* vero ecclesiam hanc consuetudinem non habere: eamque propter multitudinem eorum, qui baptizari soleant, declinare putat. Ecclesia autem *Romana* dicebat, hoc non mysterio faciendum esse in baptisate siue in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lauandos esse humilitatis studio. Contra ecclesia *Mediolanensis* omnino mysterium esse & sanctificationem contendebat, quia *CHRISTI'S* dixerit *Petro*: *Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Hoc ideo dico, inquit auctor noster, non quod alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem. In omnibus cupio sequi ecclesiam *Romanam*, sed tamen & nos homines sensum habemus. Ideo, quod alibi rectius seruetur, & nos recte custodimus. Porro subiungit, hoc non fieri ad obtinendam peccatorum remissionem; hoc enim in baptisate iam factum esse. In baptisate, inquit [5], omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa. Sed, quia *Adam* supplantatus a diabolo est, & venenum ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lauo ergo pedes, ut lauer venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod non dedignamur in obsequio. Hæ erant rationes, ab ecclesia *Mediolanensi* datae, ob quas huic mori inhæreret. Verum non ita validæ erant, ut alios coetus potuissent inducere, atque ita hæc consuetudo numquam in ecclesia christiana generatim est stabilita.

§. XI.

Observatio quedam generalis in vniuersam antecedentem dissertationem, cum respectu ad præsentis ecclesiæ consuetudinem.

PERCVRRIMVS sic præcipuas caerimonias & consuetudines ecclesiæ, in administratione baptisatis obseruatas, easque actum illum tam antegressas, quam comitatas & insequutas; & quantum licuit, enarrauimus illas eo ordine & ratione, qua ipsa ecclesia eas obseruauit. Atque heic dissertationem finiemus generali quadam obseruatione, quæ quodammodo proderit ad vindicandam præsentis ecclesiæ praxin, & faciendum satis istis dissentientibus a nostra ecclesia, qui nostrum baptisui

---

Denique audi, quia mysterium est, & sanctificatio. *Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Hoc ideo dico, non quod alios reprehendam, cætera.

(5) Ibidem.

officium propter vnam duasue innocentes significantesque cærimonias, in eo retentas ac consummatas, in dubium vocant. Candidus quisque lector per integram hanc dissertationem obseruabit, non vnam tantum duasue, sed multas significantes cærimonias ab ecclesia antiqua in baptismi administratione obseruatas, speciatim signum crucis ad minimum quater & quinque in toto actu adhibitum fuisse. Proinde, qui hodie præfenti ecclesiæ officio opponunt, si præfatis temporibus vixissent, de antiqua consuetudine conquerendi causas multo grauiores habituri fuissent. Neque tamen facile inuenias, contra ecclesiæ baptismum, ratione cærimoniarum in eo vsitatarum, pugnatum fuisse, ne quidem ab eis, qui in aliis rebus ab ecclesia dissenserunt. Quæ consideratio, mea quidem sententia, illis ali quantum probabitur, qui pacem & vnitatem ecclesiæ ex vero affinant, eritque iisdem argumento ad non dissentendum a præfenti ecclesiæ praxi, propter res, quæ ipsos multo fortius compulsiue fuissent ab omni æui ecclesia dissentire. Equidem non scio, quatenus futurum sit, vt hæc consideratio hos illos conuincat, scio autem, quatenus omnes ac singulos conuincere debeat, qui pacem amant, & quieti student ecclesiæ, adeoque non potui non eam hoc loco opportune suggerere.

LIBRI DVODECIMI

CAPVT QVINTVM

DE LEGIBVS CONTRA ITERATIONEM BAPTISMATIS TAM IN ECCLESIA, QVAM IN REPVBLICA LATIS.

§. I.

*Non nisi vnum baptismum, proprie sic dictum, in ecclesia licitum,
Et cur?*

QVAE de baptismo diximus, eis non inconsultum fuerit aliquid addere de legibus tam ecclesiasticis, quam ciuilibus contra iterationem eius latis, si semel debite esset administratus. Veteres generatim contra baptismi iterationem repugnant; tamen si vossivs [a] eorum rationes non semper satis firmas

(a) Vol. de bapt. disput. XVII. n. V - XIV. p. 210 - 214.

esse existimet. Nonnulli eo argumento pugnabant, quod baptizemur in mortem Christi: Christus autem semel tantum sit mortuus. Ita BASILIVS [b] & AVGVSTINVS [c] & alii. VOSSIVS autem hoc argumentum nihil solide cuincere putat, quia quod semel factum est, sæpius representari possit: quo modo sæpius repetatur sacramentum eucharistiæ, quod fit in recordationem mortis dominicæ. Alii id probare conabantur ex verbis istis CHRISTI Ioan. XIII, 10. *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus.* Quo argumento OPTATVS, AVGVSTINVS, FVLGENTIUS, PACIANVS & AMBROSIVS vtuntur. Sed neque hanc rationem firmam esse, VOSSIVS iudicat: quia etiam multi, postquam baptismo sunt abluti, denuo se polluant peccatis, iisque enormibus, inque iis permancant immerfi: quales saltem prorsus esse immundos, fatendum; eoque, si pœnitentia seria ducantur, videri possint imperitis denuo baptizandi, si non alia ratio in contrarium detur. Alii pugnant verbis apostoli Ebr. VI, 4. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, & prolapsi sunt, rursus renouare ad pœnitentiam.* Vetusti interpretes, CHRYSOSTOMVS, THEODORETVS, PRIMASIVS, SEDVLIVS & HAYMO intelligunt hæc verba, quasi hominem renouari ad pœnitentiam verent per secundum aliquem baptismum. Non enim simpliciter negant, fieri posse, vt quis per

(b) Basil. de spir. S. c. XV. *Ἐν εἰδαρῶν τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἰπιδῶν ἕς ἰσιν ὁ ἰσῆρ τῷ κόσμῳ θάνατον, καὶ μία ἡ εἰς νεκρῶν ἐκανάστασις, ἐν τύπῳ ἰσὶ τὸ βάπτισμα.* Vnum nominus salutiferum baptismum; quandoquidem vna est pro mundo mors, & vna ex mortuis resurrectio; quarum figura est baptismus.

(c) August. vel alius potius, de vera & falsa pœnit. cap. III. Sicut semel Christus crucifixus est; sic baptismus iterandus non est. Vna enim morte sua omnes redemit, vt amplius mori non oporteat: quod videns ecclesia, intellexit, non iterandum baptismum.

Isidor. lib. II. de offic. eccles. c. XXIV. Semel autem nos oportet in Christo lauari; quia Christus semel pro nobis mortuus est. Si enim vnus Deus & fides vna est; necessarium est, vt & vnum baptismum sit: quia & Christi mors vna pro nobis est; in cuius imagine mergimur, per mysterium sacri fontis, vt conspeliatur Christo, morientes huic mundo, & ab iisdem aquis, quibus in forma resurrectionis eius emergimus per mysterium, non reuersuri ad corruptionem; sicut & ille minime reuertitur ad mortem.

Damascen. lib. IV. orthod. fid. c. X. *ὡςπερ ἀπαξ ἐτελιῶν ὁ τῷ κυρίῳ θάνατος, ἕτως καὶ ἀπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι.* Quemadmodum semel completa est domini mors, sic semel oportet baptizari.

secundam poenitentiam veniam consequatur, sed per iteratum baptismum id fieri posse, pernegant. Atque ita VOSSIVS, EPIPHANIVM [d], CYRILLVM ALEXANDRINVM [e], HIERONYMVM [f], AVGVSTINVM [g] & AMBROSIVM [h] hunc lo-

(d) Epiphani. hares. LIX. Nouatian. *καὶ γὰρ τῷ μὲρ ὅτι τὸς ἀπαξ ἀνακαιθέντας καὶ παραπετότας ἀνακαιθίζεν ἀδύνατον ἔτε γὰρ ἂν γεννηθῆσεται χριστός, ἢ σαυρώσῃ ἡσπίς ἡμῶν, ἔτε ἀναπαύσει δύναται πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μηκίτη σαυρώμενον ἔτε δύναται τις λυτρὸν δευτέρου λαμβάνειν· ἢ γὰρ ἰσὶ βάπτισμα, καὶ εἰς ἰγκυλισμὸς· ἀλλὰ ἐνδύς ἐπιφέρει τὴν τρίτην ἰακὴν ἀγιῶ ἀπόστολος, τῆς ἐκκλησίας ἰατρῶν, καὶ τῶν αὐτῆς μελῶν ἐπιμελέμεθω, καὶ φησὶ πεπέσιμα κ. τ. λ.* Nam reuera qui semel renouati ceciderunt, renouari amplius non possunt. Neque enim nascetur amplius Christus, vt pro nobis in crucem agatur. Neque Dei filium in cruce suspendere quispiam potest, qui id vltra perpeti nequit. *Neque alterum quis usurpare lotionem potest, quod vnus baptizatus sit*, vnaque renouatio. Verum horum omnium remedium ita- tium apostolus subiicit, vt & ecclesie medicinam faciat, & illius membris consulat. *Sit itaque, Consulimus autem &c.*

(e) Cyrill. lib. V. in Ioan. cap. XVII. (Not. Vaga, si non falsa, adlegatio. Neque enim in commentario ipso locum illum Hebr. VI, 4. explicatum, neque in indice locorum scripturae S. notatum inuenio.)

(f) Hieron. contr. Iouin. lib. II. c. II. (tom. II. p. 361. g. h. edit. Paris. MDCXLII.) *Impossibile est, eos, qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum caeleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerantque bonum Dei verbum, negare non possumus baptizatos: si autem baptizati peccare non possunt: quomodo nunc apostolus dicit, Et prolapsi sunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt, non posse renouari per poenitentiam eos, qui crucifixerunt sibi met filium Dei & ostentui habuerunt: consequenter hunc errorem soluit, & ait: Confidimus autem de vobis, cetera.*

(g) Augustin. in inchoat. commentar. in epist. ad Roman. (tom. IV. opp. p. 1177. edit. Basil. MDCLXIX.) Non possunt denuo baptizari, qui semel baptizati sunt, quamuis etiam post baptismum per ignorantiam veritatis peccauerint. Ita sit, vt quoniam sine baptismum nemo dicitur accepisse scientiam veritatis, omnis qui accepit eam, non ei relinquatur pro peccatis sacrificium, hoc est, non possit denuo baptizari. Nec tamen omnis, qui non accepit per doctrinam scientiam veritatis, debeat arbitrari, posse pro se illud offerri sacrificium, si iam oblatum est, id est, si iam eiusdem veritatis post baptismum sacramenta percepit, non potest iterum baptizari. -- Eos enim, qui iam baptizati fuerint, curari melius dicimus per poenitentiam, non renouari: quia renouatio in baptismum est. Vbi quidem operatur poenitentia, sed tamquam in fundamento. Manente itaque fundamento, recurari aedificium potest: si autem fundamentum iterare quis voluerit, totum aedificium subuertat, necesse est. cetera.

(h) Ambros. de poenit. contr. Nouat. lib. II. c. II. tot,

cum

cum interpretari obseruat. Sed vero interpretationem istam huic loco non satis conuenire, putat. Rectius autem eos interpretari dicit, qui verba illa intelligunt de blasphemia in spiritum sanctum, quæ non remittitur in hoc sæculo, neque in futuro; siue de peccato ad mortem; pro quo rogari non vult *Ioannes*; siue de ἀποστασία a tota religione christiana; pro qua non detur renouatio ad resipiscentiam. Nolo autem ita fidenter dicere, vti quidem *VOSSIVS*, hanc vel illam interpretationem huius textus esse meliorem, quem veteres ita vnanimes contra *Nouatianos* vrgent, vtpote qui non simpliciter resipiscentiam, sed resipiscentiam per iterationem baptismatis reiiciat. Præterea dogma hoc probari censebant eo, quod *Ephes. IV.*, dicitur: *Vna fides, vnum baptisma.* Quo argumento contra baptismatis iterationem vsi sunt *CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS*, & *LEO* episcopus *Romanus*. At enim, obseruante *VOSSIO*, hæc probabiliter non ad prohibendum secundum baptismata, sed ad declarandam duntaxat communitatem baptismatis, dicta sunt, quod vnum idemque ab omnibus sine vlla exceptione suscipitur. Quomodo apostolo eucharistia *vnus panis* dicitur, non quod repeti non debeat, sed quod communis panis est, quem omnes participant. Veram autem rationem, cur baptismus non sit iterandus, *VOSSIVS* putat esse voluntatem diuinam. Neque enim in loco proprio, vbi baptismus instituitur a Christo; nec alibi vsquam iterare baptismum iubemur, vti de repetenda sacra cœna, in verbis institutionis mandatum habemus. Neque vllum rebaptizatum fuisse legimus, quum tamen rot grauiter lapsorum post baptismum exempla in scripturis habeamus. Quibus addi potest, quod circumcisioni successerit baptismus, tamquam introitus & sigillum foederis, quod ex parte Dei numquam frangitur. Vt adeo, quemadmodum circumcisio numquam repetita fuit, etsi pascha; ita homines per baptismum foedus ineant, cuius ruptio non per baptismi iterationem, sed per confessionem & resipiscentiam reparanda sit, quæ methodus est, ad erigendos lapsos fratres ab apostolo præscripta. *HIERONYMVS* [*i*] obseruat, quod licet multi hæ-

(*i*) Hieron. contr. Lucifer. c. VIII. De apocalypsi quoque approbemus, hæreticis sine baptismo debere pœnitentiam concedi. Numquid dixit, Rebaptizentur, qui in Nicolaitarum fidem baptizati sunt?

retici apostolorum aetate fuerint, ut *Nicolaitæ* & alii, nusquam tamen rebaptizandi dicantur, si resipiscant. Et OPTATVS [k] unitatem circumcisionis argumentum pro unitate baptismatis facit, qua in re catholici & *Donatistæ* conveniebant. Quamvis enim *Donatistæ* catholicos rebaptizarent, hoc tamen non faciebant sub secundi baptismatis notione, sed quia baptismum catholicorum non habebant pro sacramento, adeoque istos non vere baptizatos esse indicabant.

§. II.

Apud vnos Marcionitas baptismum ter dare usitatum.

EQVIDEM inter omnes antiquos hæreticos nullos pro pluribus dandis baptismis contendisse invenimus, præter vnos *Marcionitas*. Quod EPIPHANIVS a Marcione [l], illorum antesignano, ad infamiae suæ remedium excogitatum esse observat. Num, inquit, quum virginem in patria stuprasset & ingentibus flagitiis conuictus aufugisset, alterum sibi circumfontanus iste baptismum adsciuit; licere pronuntians ter omnino aquis elui, ac baptismum peccatorum ad condonationem expiari. Et si quis post usurpatum priorem peccauerit, ad secundum cum penitentia confugiat, similiterque tertium, si post secundum iterum se delictis abstrinxerit. Ad quod commentum suam dictum saluatoris eum adcommo-
dasse narrat, qui a *Ioanne* iam baptizatus discipulis suis dixerit: *Baptismæ habeo baptizari, & quæ volo, nisi ut perficiam ipsum?* Quæ autem verba non ad baptismum aquæ, sed ad baptismum sanguinis, hoc est, ad passionem & mortem eius pertinent. De quo baptismo veteres tam frequenter loquuntur, quam de aliis quibusdam baptismis metaphorice, cuiusmodi sunt baptismus afflictionum, baptismus lacrimarum & pœnitentiæ, & baptismus ignis in die nouissimo. Hæc autem tantummodo quæstio est de baptismo proprie di-

(k) Optat. lib. I. p. 3. Quid magis dici pro nobis & nostrum esse potest, quam quod dixisti, in comparationem baptismatis semel factum esse diluuium? Et singularem circumcisionem silubriter profecisse populo Iudæorum, magis pro nobis, quasi nosse loquutus es.

(l) Epiphian. hæres. XII. Marcionit. num. III. ἰκεὶδὲ φθέρως ἐν τῇ ἰαυτῆ πόλει τῆν παρθένον, καὶ ἀποδράσας μὲρ ἐν παραπλάσμα μεγάλῳ ἐνέβη, ἐπεισθέν ὁ ἀγύστis ἰαυτῆ δεύτερον λυτῶν, φήσας ὅτι ἕστιν ἰας τριῶν λυτῶν, τυτίσι τριῶν βαπτισμῶν, εἰς ἄφεσιν ἀμαρτῶν δίδουαι ἢ εἰ τις παρετεσεν εἰς τὸ πρῶτον, λάβῃ δεύτερον μοταιοῦσας, καὶ τρίτον ἀσμάτως, ἐὰν ἐν παραπλάσμα μετὰ τὸ δεύτερον γίνεται.

cto aquæ, quæ *Marcionite* ter separatim temporibus in eundem modum repeti posse adfirmabant, quod autem nunquam permittebant catholici.

§. III.

Quod ecclesia in casibus dubiis fecit, id pro iteratione baptismi non habitum.

ERANT quidem casus dubii, in quibus poterat accidere, ut quis secundum baptismum reciperet; sed hoc tantummodo fiebat, si istiusmodi homo nunquam antehac baptizatus esse crederetur. Ut quum quis de baptismum suo rationem reddere ipse non posset, nec testes fide digni essent, qui eum baptizatum esse testarentur. Id quod sæpe usu venire solebat illis, qui infantes in captiuitatem abducti & seruitutis iugum subire coacti fuerant ab ethnicis. Si qui eorum a christianis redimerentur, ecclesia illos baptizare non dubitabat, quod licet iam olim baptizati esse possent, documentum tamen eius rei nullum exstaret. Atque ita hic baptismus pro iterato non habebatur. Canon hanc in rem a concilio *Carthaginensi* quinto factus legitur, super quaestione ab episcopis *Mauritanie* proposita, qui se multos tales infantes a barbaris redimere adfirmabant. Concilium igitur hunc in modum decernebat [m]: *Placuit de infantibus, ut quoties non inueniantur certissimi testes, qui eos baptizatos esse, sine dubitatione testentur, neque ipsi sint per eorum idonei de traditis sibi sacramentis respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione priuari.* Simile decretum in synodo quadam *Romana* sub *Leone* in eadem causa datum est: *Non potest [n] in iterationis crimen deuenire, quod factum esse omnino nescitur.* Et *LEO* ipse hanc rem ad eundem modum alibi [o] decidit: *Si, inquit, nulla exstant indicia inter propinquos*

(m) Concil. Carth. V. can. VI. (tom. II. conc. p. 1216.)

Vid. cod. eccles. Afric. c. LXXII. vbi verba graeca sic habent: Ὁμοίως ἔστωτε περὶ τῶν νεπίων, ὁσάκις μὴ εὐρίσκονται βίβασαι μάρτυρες, οἱ ταῦτα ἀναμφισβόλιως βαπτισθέντα εἶναι λέγοντες· καὶ εἰδὲ αὐτὰ διὰ τὴν κείραν περὶ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς μυσταγωγίας διακρίσθαι ἐπιτηδείως ἔχουσι, χωρὶς παντοῦ προσκόμματος ὀδύνην ταῦτα βαπτίζεσθαι, μὴ ποτε ὁ τοῦτοῦ διακρίως ἀπεστροφή αὐτὰ τῆς πτωχότητος τῆ ἀγισμοῦ καθάρσεως. Conf. Concil. Trull. c. LXXXIV. vbi eadem verba leguntur.

(n) Leo epist. XXXVII. ad Leon. Rauen. (tom. III. concil. p. 1316. b.)

(o) Id. epist. XCII. ad Rustic. c. XVI. (ibid. p. 1408.)

aut familiares, nulla inter clericos aut vicinos, quibus hi, de quibus quaeritur, baptizati fuisse doceantur; agendum est, ut renascantur, ne manifeste pereant, in quibus, quod non ostenditur gestum, ratio non fuit, ut videatur iteratum. Verum tamen, perinde ac baptismus clinicorum, aliquid probri hic baptismus habebat, ut ecclesiasticis muneribus eos arceret, nisi magna aliqua necessitas illos iuberet ordinari, uti ex THEODORI [p] *penitentiali*, a GRATIANO citato, apparet.

§. IV.

Neque quando eos baptizavit, qui minus legitime antea in hæresi vel schismate baptizati fuerant.

NEQUE id secundum baptismum credebatur, si quos baptizaret ecclesia, qui antea minus legitime baptizati erant in hæresi vel schismate. Tunc enim hoc faciebat tamquam persuasum habens, illos numquam verum baptismum accepisse. Nonnulli hæretici baptismum corrumpebant, necessariam eius formam variando, & alii illum corrumpebant, materiam eius alia quadam substantia pro arbitrato suo permutando. Quorum omnium baptismi nulli habebantur, adeoque ecclesia eos omnes, ad communionem suam redeuntés, perinde ac *Iudeos & gentiles*, baptizandos esse decernebat, priorem baptismum, quem venditabant, omnino nullum, suum autem primum verum baptismum eis datum esse statuens. Quid? quod ipsi *Cyprianiste*, qui omnes, qui in hæresi vel schismate quocumque baptizati erant, sine ullo discrimine baptizabant, id tantum ex hac faciebant hypothesi, quod baptismus, quem antea accepissent, inanis & nullus esset. Si quis vero in catholica ecclesia baptizatus esset, & postmodum hæreticus fieret vel schismaticus, vel religione christiana deserta ad *Iudeos* vel gentiles transfirer, ei ad ecclesiam redeunti istiusmodi secundum baptismum numquam tribuebant.

§. V.

Apollatae numquam in ecclesia catholica rebaptizati.

CYPRIANISTAE in hoc cum reliquis de ecclesia catholi-

(p) Theodor. penitent. ap. Gratian. dist. IV. de consecrat. cap. CXVII. Qui bis ignoranter baptizati sunt, non indigent pro eo penitere: Nisi quod secundum canones ordinari non possunt, nisi magna aliqua necessitas cogat.

ca conueniebant, vt baptismum catholicum in perditissimis apostatis non iterandum esse statuerent. Hanc doctrinam non tantum AVGVSTINVS [9] inculcat, sed ipse etiam CYPRIANVS, & qui eius opinionem propugnant. Vbi pro baptizandis eis, qui in hæresi vel schismate baptizati erant, pugnant acriter, eos tamen hæreticos excipiunt, qui in ecclesia catholica fuerant ante baptizati; quos, vtvt postmodum desertores factos, non per baptismum [r], sed per poenitentiam ecclesie, reconciliari debere statuunt, quemadmodum in concilio *Carthaginensi*, cui præsidebat CYPRIANVS, decretum legimus. AVGVSTINVS ad hunc ipsum locum nos remittit, & hinc concludit, esse hoc dogma in ecclesia catholica vniuersim receptum, ob nullum lapsum vel crimen necessarium id effici, vt is secundo baptizatus donetur, qui semel vere in ecclesia catholica baptizatus sit. Longior quidem poenitentia istiusmodi desertoribus

(9) August. de bapt. lib. II. cap. I. (tom. VII. opp. p. 331. a. edit. Basil. MDLXIX.)

Si potuit Petrus contra veritatis regulam, quam postea ecclesia tenuit, cogere gentes iudæizare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota ecclesia tenuit, cogere hæreticos vel schismaticos denuo baptizari.

(r) Concil. Carthag. ap. Cypr. n. VIII. Censeo omnes hæreticos & schismaticos, qui ad ecclesiam catholicam voluerint venire, non ante ingredi, nisi exorcisati & baptizati prius fuerint; exceptis sane, qui in ecclesia catholica fuerint ante baptizati, ita tamen, vt per manus impositionem in poenitentiam ecclesie reconcilientur. Ibid. n. XXII. Censeo, steriles & tabidos hæreticos baptizandos esse, quum ad ecclesiam venire cœperint; & sacra & diuina lauatione lotos, & lumine vitæ illuminatos, - - in ecclesiam recipi: absque his, qui de ecclesia fideles supplantati, ad hæresis tenebras transierant; sed eos per manus impositionem restituendos.

Cypr. epist. LXXI. ad Quint. p. 194. (p. 303. edit. Amstelod.) Quod nos quoque hodie obseruamus, vt quos constat hæc baptizatos esse, & a nobis ad hæreticos transiisse, si postmodum peccato suo cognito & errore digesto, ad veritatem & matricem redeat, satis sit in poenitentiam manum imponere; vt quia ouis fuerat, hanc ouem abalienatam & errabundam in ouile suum pastor recipiat. Si autem, qui ab hæreticis venit, baptizatus in ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum & profanus venit; baptizandus est, vt ouis fiat, quia vna est aqua in ecclesia sancta, quæ oues faciat.

Id. epist. LXXIV. ad Pompeium p. 216. (p. 318.) Obseruatur a nobis & tenetur explorata & perspecta veritate. vt omnes, qui ex quacumque hæresi ad ecclesiam conuertuntur, ecclesie vnico legitimo baptismo baptizantur, exceptis his, qui baptizati in ecclesia prius fuerunt, & si ad hæreticos transierant: hos enim oportet, quum redeunt, acta poenitentia per manus impositionem solam recipi, & in ouile, vnde errauerant, a pastore restitui.

& apostatis irrogabatur, qui in ecclesia, quam illis, qui apud hæreticos primitus baptizati fuerant, quemadmodum ex regulis INNOCENTII pontificis discimus [s]; Illi sub longa poenitentiae satisfactione admittendi erant, hi vero per manus tantum impositionem suscipi poterant. Adhuc tamen ecclesia regulæ suæ pertinaciter inhærebat, vt, quocumque modo eos reciperet, per secundum aliquem baptismum id facere nollet.

§. VI.

Quinam heretici catholicos rebaptizarint.

QVIDAM heretici eiusdem regulæ videri volebant esse studiosi: Catholicos enim rebaptizabant, & tamen hoc secundum baptismum esse, volebant concedere; eo, quod catholicos hæreticos eorumque baptismum nullius valoris esse, crederent. Ex hoc fundamento *Novatiani* rebaptizabant catholicos, quomodo ex CYPRIANO [t] & modo citata epistola INNOCENTII videre est. *Donatistæ* in hac sacrilega praxi sequebantur *Novatianos*, quemadmodum huius rei sæpius ab AVGVSTINO [u] aliisque compluribus insimulantur. *Eunomiani* non modo eos rebaptizabant, qui a catholicis aut aliis hæresibus, sed etiam, qui ab ipsismet *Arianis* deficiebant, quemadmodum de illis memoriæ prodidit EPIPHANIVS [x]. Et reliqui *Ariani*, vtvt initio

(s) Innocent. ep. II. ad Victricium c. VIII. Vt venientes a Novatianis vel Montentibus per manus tantum impositionem suscipiantur. Quia quamvis ab hæreticis, tamen in Christi nomine sunt baptizati: Præter eos, si qui forte a nobis ad illos transeunt, rebaptizati sunt: Hi si respicientes & ruinam suam cogitantes, redire maluerint, sub longa poenitentiae satisfactione admittendi sunt.

(t) Cyprian. epist. LXXIII. ad Iubaian. Nec nos mouet, quod in litteris tuis complexus es, Novatianenses rebaptizare eos, quos a nobis sollicitant.

(u) August. contr. Fulgent. c. VII. Da mihi aliquem sanctorum post trinitatem rebaptizare, quod facis.

It. de hæresi. cap. LXIX. Audent etiam rebaptizare catholicos, vbi se amplius hæreticos esse firmarunt, quum ecclesiæ catholicæ vniuersæ placuerit, nec in ipsis hæreticis baptismum commune rescindere. V. d. Cod. Theod. lib. XVI. tit. VI. Ne sanctum baptismum iteretur. leg. IV. Honorii. In tantum sceleris progressi dicuntur ii, quos Donatistas vocant, vt baptismum sacrosanctum, mysteriis recalcatis, temeritate noxia, sciterent, & homines semel, vt traditum est, munere diuinitatis ablutos, contagione profanae repetitionis infecerint: ita contigit, vt hæresis ex schismate nasceretur. Inde male credulas mentes ad spem secundæ indulgentiæ blandus error inuitat. cetera,

(x) Epiphani. hæres. LXXVI. Anomæor. p. 99. ἀναβαπτίζει γὰρ τοὺς ἡδη βαπτισθέν-

huic

huic consuetudini aduersantes (quemadmodum Papebrochius [y] & Pagius [z] recte obseruant, ad confutandam eorum fabulam, qui *Constantinum a Siluestro Romæ* baptizatum esse dicunt, sed *Nicomedia* rebaptizatum ab *Eusebio*; quum isthoc tempore *Arianis* morem rebaptizandi catholicos nondum adsumsissent:) postmodum tamen circum ætatem *Augustini* ei obsequi cœperunt. Nam hic plus vice simplici [a] illos incusat, quod catholicos rebaptizent. Et ex *victore vticensi* [b] apparet, quod tempore persecutionis *Vandalicæ* huic consuetudini adhuc

τας, ἢ μόνον τὰς ἀπὸ ὀρθοδοξίας πρὸς αὐτὸν ἰσχυμένους, καὶ αἰτίσεων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν.

- (y) Papebroch. vit. Constant. Mai. XXI. tom. V. p. 17. c. Hinc porro intelligitur, inanem esse conatum quorundam paucorum, qui vtramque de Constantini baptismo reconciliaturi, Romæ quidem a Siluestro baptizatum esse dicunt; sed Nicomediæ rebaptizatum ab Eusebio. Cetera vid. sub lit. seq. (z).
- (z) Pagi Critic. in Baron. an. CCCXXIV. n. XII. (n. XV. edit. Antwerp. MDCCV.) Neque audiendi, qui vtramque de Constantini baptismo sententiam conciliaturi, Romæ quidem a Siluestro baptizatum esse dicunt, sed Nicomediæ rebaptizatum ab Eusebio. Nam rebaptizationem ab Arianis ante Vandalicæ persecutionis tempora tentatam nemo cum fundamento dixerit, nec debet, tota antiquitate silente, recipi: multo minus, eam iam a tempore Constantini imperatoris vsurpatam. Quis enim eo viuente ausus fuisset Nicenæ fidei professores, quam ille semper & vbique spectabat, & omnino satam testam volebat, adfirmare hæreticos, quoniam proinde baptismus inualidus crederetur. Vt autem Arianis iam tunc tale quidpiam clam ausi essent, nec dum posset dici, quod Eusebius, Arianismi nec in conatu omni a sese tunc adhuc amoliri studens, partem habuerit in ea impietate, vt ait Papebrochius in vita S. Constantini M. die XXI mensis Maii, ex quo hoc de Constantini baptismo exscripti, ne acta agerem.
- (a) Aug. de hæres. c. XLIX. Rebaptizati quoque ab his catholicos nouimus, vtram & non catholicos nescio. Id. de hæres. c. VII. Speluncam fabricat, illic catholicum præfocat, christianum vocat paganum, *baptizato inuenit baptismum*, contra id quod scriptum est: Qui semel lotus est, non indiget denuo lotari.
- (b) V. B. de persecut. Vandal. lib. I. bibl. patr. tom. VII. p. 190. (tom. VIII. p. 677. c. edit. Lugd. MDCLXXVII.) Apprehendens Sebastianus (a Geiserico rege monitus, vt ad Arianorum sacra transfret) mundissimum panem simillaceum, ita satus est: Hic panis, vt ad tantum decorem veniret, & mensæ regis necessarius haberetur, discussa spuria fururis, ex massa simillaginis confersus, per aquam transiit & ignem: ideoque & adpectu clarus, & esu suavis habetur. Ita & ego mola catholicæ matris commolitus & cribro examinationis vt similia munda purgatus, *rigatus sum aqua baptismatis*, & igne sancti spiritus coctus. Et vt hic panis de suino, ita & ego per officia sacramentorum diuorum, a^utifice Deo *de fonte* mundus addecendi. Sed fiat, si-

serui-

feruerint; & postea in epistolis VIGILII [c] idem offendimus. VALESIUS [d] *vixit* FVLGENTII & auctorem breuiarii fidei, a SIRMONDO olim in lucem editi, in eandem sententiam adlegat. Apud quem posteriorem auctorem [e] legimus; quod *Ariani* non solum rebaptizauerint catholicos, sed inde etiam argumentari soliti sint, (vti quidam ex *Romanensibus* alia in causa contra protestantes argumentantur) quod in eo melior esset ipsorum baptismus, quam catholicorum, quia, quide *Ariani* ad catholicos transirent, ab his non rebaptizentur, sed per manus duntaxat impositionem reconcilientur: Illi autem, *Ariani*, si quos de catholicis seducere possent, rebaptizent.

§. VII.

Quenam pane per leges ecclesiasticas & ciuiles iterum baptizantibus infligite sint?

IAM vero ad impediendam hanc petulantiam, quo minus per ecclesiam serperet, multæ eæque seueræ leges aduersus eam tam ab ecclesia, quam a sæcularibus potestatibus, lætæ sunt. Ecclesia per canones suos [f] non tantum reprehendebat da-

velis, quod ipse propono. Ille panis coarfragatur in frusta, madidetur aqua, & iterum conspergatur, mittatur in furnum. Si melior exierit, faciam quod hortaris.

- (c) Vigil. epist. II. ad Euther. c. III. De his etiam, qui baptismatis gratia salutaris accepta apud *Arianos iterum baptizati*, cetera.
- (d) Val. not. in Sozomen. lib. VI. c. XXVI. Ariani catholicos ad se venientes rebaptizabant, vt notum est. Quæ de re locus est illustris in breuiario fidei aduersus Arianos, quod olim edidit Iacobus Sirmondus. *Dicere etiam solent de baptismo*, cet. [vid. lit. seq. (e)]. Idem testatur vetus auctor vitæ sancti Fulgentii c. XXI.
- (e) Breuiar. fidei aduersus Arianos: Dicere etiam solent de baptismo, quod in eo melior sit ipsorum baptismus, quam noster; quia qui de illis ad nos conuertuntur, non eos rebaptizamus, sed per manus reconciliationem reconciliamus. Illi vero, si quos de nostris seducere possint, inconsideranter rebaptizant.
- (f) Vid. cod. eccles. African. c. XLVIII. (tom. II. conc. p. 1072.) ὡς μὴ ἐξῆται, γινεσθαι ἀναβαπτίσεις. Vt non liceat fieri rebaptizationes.

Const. apolt. lib. VI. c. XV. Ὁμοίως ἐν βαπτισματὶν ἀρκέσαι μόνον, τὸ εἰς τὸν κύριον θάνατον δεδομένον· μήτε τὸ παρὰ τῶν ὁπίων, ἀκυρόθω διὰ δευτέρου· ὡς εἰς ὃ τὰ κύρια ἐν σάματι θάνατον ἔσται ἐν τῷ εἰς αὐτὸν διδόντων βαπτισματὶ· τὴς κομμηνίης, ἐν δευτέρου βαπτίσει περιάρθροι, ἀκυσαυροῖσι τὸν κύριον, ἀκυσαυροῖσι αὐτὸν ἐν δευτέρου, γινώσκου τὰ θεία, μικτηρίζου τὰ ἅγια, ὑβρίζου τὸ πνεῦμα, τὸ αἷμα, τὸ ἅγιον, ὡς κοινὸν ἀπμάζουσι. Itidem contentos esse debere vno baptismo solo, ia mor-

mnabat-

mnabatque omnes istas rebaptizationes, vt impias & nefarias, quibus iterum Christus crucifigeretur, iterum interficeretur, diuina irriderentur, deluderentur sancta, contumelia adficere-
tur spiritus, & sanctus ille sanguis vt communis inhonestare-
tur; sed poenas etiam infligebat, tam eis, qui baptizati essent,
quam illis, qui baptizassent. In concilio *Ilerdensi* [g] fideles cum
rebaptizatis edere vetantur. Canones INNOCENTII [b] ponti-
ficis longam eis poenitentiam & satisfactionem iniungunt. Et
canones LEONIS [i] eos etiam, qui metu ad iterandum bap-
tismum coacti sint, poenitentiam agere iubent, tempus poenitu-
dinis constituyente episcopo, antequam denuo ad ecclesiam ad-
mittantur. Si qui episcopi, presbyteri vel diaconi secundum
baptismum suscepissent, de gradu deiectione per omnem vitam
poenitere debebant, nec orationi, non modo fidelium, sed nec
catechumenorum, interesse eis licebat, & in morte communio
laica tantum illis reddebatur, quia non solum dignitatem suam
ecclesiasticam, sed ipsam religionem christianam per iteratum
baptismum abiectis, & paganos se palam professi esse crede-
bantur. Hoc in decretis legimus FELICIS III, factis in conci-
lio quodam *Romano* [k], respectu habito ad ecclesias *Africanas*,

---

tem domini tradito; - Neque a sanctis concessus, per secundum bap-
tismum infirmetur. - Vt vna mors domini in corpore, ita vnum sit bap-
tisma in eam mortem datum. - Qui baptismo iniciatos, secundo nituntur
baptizare, iterum dominum crucifigunt, iterum cum interficiant, diuina
irrident, deludunt sancta, contumelia adficiunt spiritum, sanctum illum san-
guinem vt communem inhonestant.

- (g) Concil. Ilerd. c. XIV. Cum rebaptizatis fideles religiosi nec in cibo parti-
cipent.
- (b) Innocent. ep. II. ad Vetric. c. IX. Qui rebaptizati sunt, sub longa poeniten-
tia & satisfactione admittendi sunt.
- (i) Leo epist. LXXIX. ad Nicetam c. VI. Qui ad iterandum baptismum vel me-
tu coacti sunt - non nisi per poenitentiae remedium & per impositionem
episcopalis manus communionis recipiant uitatem.
- (k) Felix epist. I. c. II. Eos, quos episcopos, presbyteros vel diaconos fuisse
constiterit, & seu optantes forsitan, seu coactos lauari illius vnici saluta-
risque claruerit fecisse iacturam: & Christum, quem non solum dono re-
generationis, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuuisse; quum

in quibus tales rebaptizationes frequenter fiebant, *Arianis* catholicos rebaptizari compellentibus. Hæc erat antiqua ecclesie disciplina in eos, qui secundum baptismum sibi dari passi erant, iam ante semel baptismate catholico vere baptizati. Deinde episcopis & presbyteris, qui secundum eiusmodi baptismum illis, qui vere baptizati erant, dedisse deprehendebantur, canones abdicationem officii [1] decernebant. Et hanc pœnam lex ciuilis confirmabat. Nam VALENTINIANVS imperator edictum contra rebaptizantes promulgabat, quo illi sacerdotio indigni declarabantur [m]. Quoniam vero istæ pœnæ *Donatistas* vel *Enomianos* non multum adficerent, qui iam extra ecclesiam constituti illius censuras flocci pendebant: ideo HONORIVS priores leges confirmabat, multam ciuilem illis subiungens. Nam duabus legibus contra *Donatistas*, huius criminis præcipue reos, factis, statuebat [n], facultatum omnium publicatione multandum esse eum, qui quempiam rebaptizasse detectus esset. Et THEODOSIVS iunior [o] eandem pœnam

constat, neminem ad secundam tinctionem peruenire potuisse, nisi se palam christianum negaret, - usque ad exitus sui diem, si resipiscunt, iacere conueniet, nec orationi non modo fidelium, sed nec catechumenorum omnimodis interesse, quibus communio laica tantum in morte reddenda est.

- (1) Vid. can. apost. c. XLVII. ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βλέπομεν, εἴν ἔνωθεν βαπτισθῆναι - καθαρῶς εἶδω. Episcopus aut presbyter, eum, qui vere habet baptismum, si denuo baptizauerit - deponatur.
- (m) Theod. lib. XVI. tit. VI. de non iterando baptismo leg. I. Antistitem, qui sanctitatem baptismi iterata usurpatione geminauerit, & contra instituta omnium eam gratiam iterando contaminauerit, sacerdotio indignum esse censemus.
- (n) Ibid. leg. IV. Quisquis post hæc fuerit rebaptizasse detectus - facultatum omnium publicatione multatus, inopia pœnam expendit.
- Ibid. leg. V. Ne diuinam gratiam, sub repetito baptismate pollutam, *Donatistarum* fecerit violarent, & fallendi occasionem, seuerit ite huius præceptionis, abolemus, statuentes, ut cetera huius homines pœnam sequatur, legisque censuram experiantur vlticem, qui in catholicam religionem peruerso dogmate commisit.
- Iubemus igitur, ut si quis posthac fuerit rebaptizasse detectus, iudici, qui prouinciae præsidet, offeratur, ut facultatum omnium publicatione multatus inopia pœnam expendat.
- (o) Ibid. lex. VII. Theodosii. Nefarios *Enomianorum* cœtus ac sinefesta conuenticula penitus arcere iubemus eos, qui episcoporum, seu clericorum, vel ministrorum nomine usurpato, huiusmodi cœtibus præstant - quum in hoc

Eunomianis, & qui ab his rebaptizati essent, imponebat, ipsos, bonis eorum publicatis, proscribi iubens. Hoc erat tam reipublicæ, quam ecclesiæ gubernatorum studium ac cura, unitatem baptismi in ecclesia catholica conseruandi. Verum vt *GOTHOFREDVS*, mea quidem sententia, recte obseruat, hæ leges contra istos solum hæreticos latæ videntur, qui catholicorum mysteriis iam initiatos baptizarent. Si enim hæretici hæreticos rebaptizassent, vt *Eunomiani Arianis* reliquis faciebant, non videtur hæc pœna in isthoc casu eos adfecisse, sed tantum ad insolentiam eorum in ecclesiam catholicam reprimendam spectasse. Nonnullæ catholicæ ecclesiæ adhuc more *Cyprianico*, hæreticos & schismaticos quoscumque rebaptizare pergebant, ne iis quidem exceptis, qui in nomine *TRINITATIS* fuerant baptizati. Quod licet contra generalem consuetudinem & disciplinam ecclesiasticam pugnaret, pœnas tamen, his legibus constitutas, illos non adfecisse credo. Et idem de illis dici poterit, qui eos rebaptizari oportere persuasum habebant, qui tantum a laico quodam erant baptizati. Tametsi enim hoc secundum baptismum ab illis ecclesiis, quarum diuersa erat consuetudo, habebatur; non tamen ista scelerata baptismatis iteratio erat, contra quam leges istæ præcipue erant rogatæ. Et hæc quum aliquo modo de magis dubiis & controuersis causis factæ essent, circa quas ipsi boni catholici alii ab aliis dissentiebant, maior in his conuiuentia locum habebat, quamdiu homines tantum consuetudinem & praxin ecclesiarum, in quibus degebant, circa eas obseruabant. Quod *BASILII* erat monitum ad ecclesias *Asiæ*, quæ de hisce questionibus inter se dissidebant.

---

fuerint scelere deprehensi, stilum præscriptionis incurere, & bonorum amissione coëreeri. Eos vero, qui fide, vt dictum est, imbutos immani furore rebaptizare deteguntur, cum his, qui rebaptizantur (aceri iubemus).

- (p) Gothofred. ad cod. Theod. lib. XVI. tit. VI. leg. VI. Obseruandum, hanc pœnam imponi seuerissimam, non omnibus baptismum iterantibus, verum his, qui orthodoxorum ritu seu mysteriis iam initiatos baptizauerunt; - - procul dubio enim impune cessit rebaptizantibus, si quos ex hæreticis, veluti *Arianis* ad seclam suam concedentibus rebaptizassent; quod *Eunomianos* fecisse, ostendi ad l. XVII. supr. de hæreticis.

